
NAZIONALE
8
38 M
9
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA

R. P.

VINCENTII REGII PANORMITANI SOCIETATIS IESV THEOLOGI

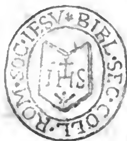
DILVCIDATIONVM EVANGELICARVM

Pars Tertia.

CONTINENS EXPOSITIONEM Libri Quinti Enchiridij Euangeliorum.

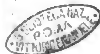
CVM QVINTVPLICI INDICE, QVORVM QVARTVS AD CONCIONATORVM COMMODVM, EX QVINQVE præcedentibus libris colligitur.

Ex Coypto Soc.tis Iesu Coenaci

COLONIAE AGRIPPINAE,
Sumptibus Bernardi Gualtheri.
ANNO M. DC. XVI.

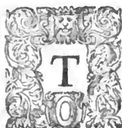

ADMODVM

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, NOB. ET AMPLISSIMO DOMINO,

D. IOANNI HENRICO A GERTZEN, DICTO SINTZIG,

IMPERIAL. MONASTERII S. CORNELII ad Indam Abbati dignißimo, &c. Patrono iugiter sibi colendo, Felicitatem.

TAMETSI hominesque Deosque muneribus placari ac deliniri, meritò sibi persuasit Religiosa, vt ita loquar, Gentilitas: permagni tamen interesse, quo quisque dono honoretur, nemo negauerit; Neque enim

Arma solent Venerem, nec Martem flectere puppæ;
Nec boue mactato cælestia Numina gaudent.
Sed Martem galeæ recreant; botrique Lyæum,
Thura Iouem, Cytharæ Pæana, & carmina Musas.

Cum igitur beneuolentiam illam in mentem reuoco, qua Reu.da admodum P. V.a iam vltra integram annorum decadem spem meam, & merita omnia egregiè supergressa est; quemadmodum prima me cogitatio ad gratitudinem excitat; sic altera mox cura perplexum reddit, quo potissimùm officij genere, ingratitudinis à me periculum amouere queam. Ac profectò difficile foret, certi aliquid in fluctuatione hac animi statuere, nisi pręteritorum experimenta temporum docuissent me, in quales maximè occupationes & voluptates ingenij ipsius bonitas, & natura propendeant: in eiusmodi videlicet, quæ pro sanctis duntaxat ac sapientibus per Authorem vniuersitatis secretæ sunt: Quibus miseriam nostram mortales ad sydera vsque transcendimus. Quarum vsu exercitioque ad mundi contemptum, & DEI consortium peruenitur.

Testis esto imprimis Thesaurus ille saniorum poëmatum; quem profectò, velut thesaurum decet, olim à me sibi nuncupatum ambabus quod aiunt vlnis non aliâ de causa Reu.[da] Admodum P.[tas] V.[ra] complexa est, quàm quod occultæ cuiusdam sapientiæ argumenta in eo deprehenderet. Testis perpetua eiusdem industria in religioso Sodalitio suo ad cælestis Philosophiæ studium & amorem promouendo: Ac tandem memorabilis Zelus ornandi locupletandique sacram domum suam supellectili libraria, & codices quidem conquirendo, qui non consumuntur in fabulosis Vlyssea nauigationis euentibus, Troianorum excidijs, aut Comædorum delirijs, &c. sed Christianæ perfectionis semitam & sublimitatem deprædicant.

His ita constitutis, nec commodius arbitror, nec gratius quicquam in grati animi significationem proferre potuissem, quàm præsentem Euangelicarum Dilucidationum VINCENTII
1. REGII Tomum tertium. Nam siue intellectus hominis per occidentis literæ corticem ad viuificos Scripturarum sensus penetrare, & connatam sibi caliginem sanctæ cuiusdam lucis
2. splendore dispellere gestiat: siue voluntas exquisitam viuendi regulam, ac diuina subinde ex earundem medullis consolatio-
3. nis lenimenta postulet; Vel memoria denique compendioso aliquo supernorum in nos beneficiorum Indice iuuanda sit, vnus hic Commentator, pro spiritualis doctrinæ copia & varietate, quâ redundat admirabili, quoad primum in Scholijs ac Theorijs; quoad secundum ac tertium in Digressionibus præsertim moralibus, vsque adeò probis lectoribus satis superque facit, vt qui alios præter hunc Authores tangere præsumpserit, non tam eruditionis lucrum, quàm æris temporisque dispendium quærere videatur.

Quapropter benignis quæso oculis Librum Reu.[da] Admodum P.[tas] V.[ra] excipiat, examinetque: Examinatum porrò eo loci reponere velit, quem Euangelicæ illius Dilucidationis Maiestas præ alijs sibi voluminibus iure vendicat, nempe vt paruulis pariter & adultis sapientiæ ac sanctimoniæ amatoribus, qui per sermonum Domini declarationem illuminari cupiunt, perpetua cum eo consuetudo esse possit. Sic, quoties VINCENTII REGII venerabuntur memoriam, BERNARDI GVALTERI quoque rememorabunt officium, quod recens inuentum Thesaurum ex officina propria ad ipsorum potissimum Monaste-

rium

rium transtulerit. His vt finem faciam, pacis præsidium, sanitatis stabilimentum, & gratiæ incrementum vouens voueo Reuer.de Admod. P. V. ex animo. Coloniæ Vb. prid. Natiu. Deiparæ. M. DC. XVI.

*Adm. R. & Nob. P. V.*e

deuotiss. seru.

BERNARDVS GVALTERI,
Ciuis ac Bibliopola Coloniensis.

THEOLOGVS EIVSDEM SOCIETATIS LECTORI S.

ECCE iam, Candide Lector, Euangelicarum Dilucidationum eruditissimi viri tertiũ Tomum habes; cui cùm auctor vix finem fecisset, mors, quæ cuique quasi saxum Tantalo semper impendet, exitum attulit. Quamobrem cùm extrema operi manus minimè accesserit, quam ipse σπάρταν (ut aiunt) ἔλαχεν, ταύτην κοσμεῖν οὐκ ἐδυνάτο. Certissimam tamen in spem vocor futurum, quod tibi promitto, atque recipio, vt hunc tanti viri laborem non minima laude sapientissimus quisque dignum ducat. Fidem mihi facit huius rei inter alia, viri sapientia, quam vel ipsa Germania (vt, quæ de ipso dici possent, reliqua omittam) maxima sui vtilitate experta est, dum Viennæ in Societatis nostræ Collegio multos annos, iuuenis pœnè dixerim, Theologiam publicè docuerit: quanta omnium admiratione, atque approbatione, non dicam: sacris verò scripturis exponendis quantam operam studiumque nauauerit, ex eius operum lectione sine vllo negotio poteris intelligere. Nunc vero reliquum esset, vt quid ipse de hoc opere sentiam, paucis exponerem. Verum hac de re iudicium ferre, difficile sanè negotium est: τὸ γὰρ δοκοῦν ἑκάστῳ, τοῦτο καὶ εἶναι ᾧ δοκεῖ. Illud verò dicere non erubesco, fore vt te, Candide Lector, laboris nunquam pœniteat, quem in hoc opere legendo, volutandoque susceperis. Vale, & Auctoris labore, quantus quantus ille est, vt lubet, fruere.

INDEX CAPITVM QVINTI LIBRI DILVCIDATIONVM EVANGELICARVM.

INDEX COMPLECTENS SINGVLA CAPITA EVANGELISTARVM, QVAE QVINTO HOC DILVCIDATIONVM LIBRO EXPLICANTVR.

CAP. D. MATTH.

CAP. D. MARCI.

CAP. D. LVCAE.

17. De-

MVTIVS VITELLESCVS, SOCIETATIS IESV PRAEPOSITVS GENERALIS.

CVM tertium Tomum Euangelicarum Dilucidationum P. VINCENTII REGII, quatuor nostræ Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint; & in lucem edi posse probauerint; facultatem damus, vt typis mandetur, si ita ijs, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ 23. Aprilis 1616.

MVTIVS VITELLESCVS.

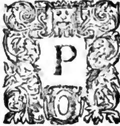
EVANGELICARVM DILVCIDATIONVM
LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

REPREHENDVNT PHARISAEI DISCIPVLOS QVOD ILLOTIS MANducarent manibus.

A. 15. 1. B. 7. 1. D. 7. 1.

Feria IV. post Dom. III. Quadrages.

V.1. D. *OST hac autem ambulabat* IESVS *in Galilaā; nō enim volebat in Iudaā ambulare, quia quarebant eum Iudai interficere.*

2. B. *Et* A. *Tunc* B. *conueniunt ad eum Pharisai, & quidam de scribis venientes ab Ierosolymis.*

3. *Et cùm vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vituperauerunt.*

4. *Pharisai enim, & omnes Iudai, nisi crebrò lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum.*

5. *Et à foro nisi baptizentur non comedunt; & alia multa sunt, qua tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & aramentorum, & lectorum.*

6. *Et interrogabant eum Pharisai, & scribae:* A. *Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? (&)* B. *Quare non ambulant iuxta traditionem (eorum)* A. *non enim lauant manus suas cùm panem manducant,* B. *sed communibus manibus manducant.*

7. *Ipse autem respondens ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? nam Deus dixi*

A

8. *Honora Patrem, & Matm.*

9. *Qui maledixerit Patri vel Matri, morte moriatur. Vos am dicitis: Quicumque dixerit Pai vel Matri munus quodcumque st ex me tibi proderit.* B. *& vltr on dimittitis eum quidquam fere Patri aut Matri rescindent verbum Dei.*

10. *Et nō honorificabit Patremsuum aut Matrem suam, & diceb llis benè irritum facitis praeceptum ei, vt traditionem vestram serus.* — *A. Et irritum fecistis.*

B

11. A. *Hypocrita, benè prophuit de vobis.* B. *Hypocritis,* A. *Isaa dicens,* B. *sicut scriptum est.*

12. *Populus hic labijs me honorat, r autem eorum longè est à me.*

13. *Sine causa autem colunt me domtes doctrinas, & mandata hominm.*

14. B. *Relinquentes enim mandatū ei, tenetis traditionem hominum, aptismata vrceorum, & calicum, & alia similia his facitis multa.*

C

15. A. *Et conuocatis ad se Turbis.* B. *Iterum.* A. *dixit eis: audite & intelligite.* — *B. Et aduocans iterum turbas.*

16. *Non quod intrat in os coinquin hominem (&)* B. *Nihil est extra hominem introiens in eum, quod ssit eum coinquinare, sed qua de homine procedunt illa sunt, qua communicant hominem. Si quis habet ures audiendi audiat.*

D

17. A. *Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei: Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt.*

18. *At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur.*

19. *Sine illos: caci sunt, & duces cacorum: cacus autem si caco ducatum prastet, ambo in foueam cadunt.*

B Intran… [illegible] … discipuli eum parabolam.

20\. B. *Et cùm introiſſet in domum à turba,* A. *reſpondens Petrus dixit ei: Ediſſe nobis parabolam iſtam.*

21\. *At ille dixit: Adhuc & vos ſine intellectu eſtis?* B. *Sic & vos imprudentes eſtis.*

22\. A. *Non intelligitis quia omne quod in os intrat (id eſt)* B. *omne extrinſecus introiens in hominem non poteſt eum communicare, quia non intrat in cor eius, ſed in ventrem vadit & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas.*

23\. A. *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.*

24\. *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia.*

25\. *Omnia hæc mala ab intus procedunt, (&)* A. *hæc ſunt quæ coinquinant hominem, non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.*

S C H O L I A.

1\. Ratio ordinis.

Principio monere oportet lectorem, inter ea, quæ proximo ſuperiore capite ſexto, à Ioanne narrata ſunt, & eam hiſtor. quæ ſeptimo capite ab eodem exponitur, interceſſiſſe tempus ſex menſium, quod interfluxit inter feſtum paſchæ, quod primo menſe celebrabatur, & feſtum ſcenopægiæ, quod in ſeptimum menſem incidebat. Atque hoc toto tempore Chriſtus Galilæam obambulabat: Dixit verò, & fecit ea omnia, quę ferè narrantur à Matth. c. 15.16.17.18. & à Marco c.7.8.9. & à Luc. c. 9. Hæc autem omnia poſita ſunt à nobis à capite primo huius libri quinti, vſque ad caput 12. vt videri poteſt tum hic, tum præſertim in Enchiridio, quod ſub finem harum Dilucidationum Chriſto duce, & auſpice Chriſto, in lucem edetur. Nihil autem obeſt ijs, quæ diximus, verbum illud Ioannis: *Poſt hæc*, quod initio capitis ſeptimi habetur, ſicut hic in ſcholijs videre poteris, ſequenti num. 2.

2\. Quid ſignificet poſt hæc apud Ioannem.

2\. *Poſt hæc*] Hæc verba ſignificant ea, quæ ſequuntur in hiſtoria ſeptimi capitis Ioannis, ſiue immediatè, ſiue mediatè conſequuta eſſe ſermonem de Venerabili Euchariſtiæ Sacramento; non igitur deſignant tempus illud, de quo dixerat Ioannes c.6.1. *poſt hæc abijt Ieſus trãs mare Galilææ*, cum ſcilicet rediiſſet de Iudæa, nam de iſto tempore, hoc eſt, de tempore poſt reditum à Iudæa, elapſo iam ſecundo paſchate, intelliguntur hęc verba poſita initio cap. 6. Ioannis: videtur autem hic velle Ioan. aſſignare cauſam, cur Chriſtus verſatus fuerit in Galilæa, nec deſcenderit in Iudęam, cum iam eſſet Paſcha, cuius meminerat eodem capite 6.4. vt v. 6. cap. 19. l. 4. harum Dilucid. habetur. Conuenerat enim quotannis Ieroſolymis paſcha celebrare, ratio eſt, quia quærebant eum Iudæi interficere.

3\. Tria colliguntur ex verbis Ioan.

Itaque tria hinc colligimus. Primum Chriſtum poſt ea, quæ narrauerat Ioan. c. 6. dicta & facta

A in Galilæa, permanſiſſe in eadem Galilæa; hoc enim ſignificant, *poſt hæc*, id eſt, poſt ea non diſceſſiſſe à Galilæa. Alterum eſt non adiiſſe Chriſtum hoc tertio paſchate Ieroſolyma. hoc enim ſatis inſinuat Ioan. qui cum c. 6. meminiſſet proximi paſchatis, ſignificauit tamen poſt illud tempus permanſiſſe Chriſtum in Galilæa. Tertium voluiſſe Chriſtum ſubtrahere Iudæis materiam homicidij: iam enim decreuerant illum interficere, vt ſignificauit Ioannes c. 5. 17. & vt habes lib. 4. Enchiridij, ſeu harum dilucidationum verſ. 18. cap. 1. in text.

Illud obſeruandum, ita Dominum declinaſſe pericula, & odium inimicorum, vt interim à ſuo curſu non deflecteret: nam per id tempus multa edidit ſigna, nec intermiſit conciones, vel ſalutis documenta præbere: Dei ſeruos docens, vt ita pericula caueant, vt interim Dei gloriam fugiendo non prodant, vel cum opus eſt, ſuas oues non relinquant ope deſtitutas. 4. Tẽpore perſecutionum, non ideo deſerenda quæ ad Dei gloriam.

B *Ambulabat*] Gr. eſt, περιεπάτει ambulabat, vel *obambulabat* melius, quam verſabatur, quomodo Eraſmus vertit, vt notat Gagnæus. *Nam verſantur*, inquit, *in aliqua regione, qui in certo illius loco habitant, etiam ſi inde non moueant. Voluit autem indicare Euangeliſta, Chriſtum prædicando varia Galilææ loca obambulaſſe, non in Iudæam (ſicut nec ad paſcha deſcendit, quamuis Paſchatis appetente tempore) ob Iudæorum furorem, qui ad mortem eum petebant. Vbi Iudæam non generatim, ſed ſpeciatim pro ea regione intelligere oportet*, quæ tribum Iuda & Beniamin complectitur. Nam in generali Iudæa eſt Galilæa. 5. Iudæa bifariam ſumitur.

In Galilæam] Gr. ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, ἐν τῇ ἰουδαίᾳ in Galilæa, in Iudæa. Rectè tamen vertit noſter interpres in Galilæam, *in Iudæam*. vt intelligas Chriſtum non otioſè vno ſediſſe in loco Galilææ, vt

C paulò ante ſignificaui.

Volebat] Chryſoſt. & Euth. legunt οὐκ ἤθελε non poterat, aut οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν, non habebat poteſtatem; nec videtur diſcrepare Auguſtin. & Beda, ſed idem eſt ſenſus, quia ſæpe *non poſſe*, idem eſt, quod *nolle*, vt vult Nanz. orat. 4. de Theol. & patet Matth. 6. 1. *& non poterat ibi virtutem vllam facere.* 6. Varia lectio.

Quærebant] Hebr. quærebant, pro volebant, aut quærebant interficere, id eſt, ad interficiendum, aut quærebant occaſionem interficiendi.

Sed cur, inquies, timuit Iudæorum manus, cum ſciret, ni vellet, nihil ſe poſſe à quoquam mali pati, & elabi facilè poſſet, vt Ioan. 8. 59. & Luc. 4. 30. Græci Chryſoſt. Leont. Theophyl. Euthy. aiunt, voluiſſe ſe hominem oſtendere. Auguſtino & Bedæ placet, voluiſſe exemplum ſuis præbere, qualiter ſe in huiuſmodi euentu gerere debeant, ne

D ſe periculis objiciant, cum id ratio, charitaſque non poſtulat. 7. Cur timuit Iudæorum manus.

Et tunc] cum pauiſſet videlicet Dominus quinque hominum millia, & poſt habitum item cœleſtem illum, de Venerabili Euchariſtiæ ſacramento, ſermonem, veniſſet in terram Geneſar, allatiſque vndique ægrotis ſanitatem contuliſſet, vt habes lib. 4. Dilucid. c. 21. ad v. 53. & ſequent. tunc, inquam, factum, quod habent hic Matth. & Marc. veniſſe ſcilicet ab Ieroſolymis ſcribas, & phariſæos. Vide Chryſoſt. ſerm. 171.

Phariſæi, & quidam de ſcribis] nec abs re Phariſæos, & ſcribas ab Ieroſolymis venientes deſcribunt Euangeliſtæ, qui ceteris eſſent, vt plurimum, nequiores: quippe qui maioris eſſent auctoritatis, & gloriæ vanæ ſtudioſiores; ſicut plerumque contingit, maiorum vrbium incolas ceteris malitia præſtare, & ad altiora ſemper adſpirare, à qualibet tamen tribu eiuſmodi pha- 8

riſæi,

risæi, & scribæ, & à qualibet vrbe Iudææ erant, & talem sectam profitebantur. Porrò videntur hi Ierosolymis venisse malo in Christum animo armati, atque odio, & inuidia pleni, vt aliquid in eo vitiosum deprehenderent, & eo fortassis nomine missi sunt.

Conueniunt ad eum] consilio, studioque collato aggrediuntur eum, inquit Montanus, reprehensuri traditionis violatæ à discipulis, illius vel consilio, vel saltem dissimulatione, ac negligentia. Erat autem argumentum grauissimum scilicet.

Iudæorum consuetudo. 3. *Cum vidissent quosdam*] *Iudæis*, inquit, Gagnæus, *quibus persequens varijs vti lautionibus, & baptismatis mos inoleuerat, non ex Dei præcepto, aut Moysis traditione, sed ex seniorum institutis, priusquam pransum, cenatumque irent, manus lauare. Quod cum aliquando non contemptus quidem gratia, sed per imprudentiam illotis manibus discipuli discubuissent, vti flagitium ducens pharisaica hypocrisis, cum re nulla attingere Christum possent, volentes in eum discipulorum culpam (si tamen culpa fuisset) reijcere; Quare, inquiunt, discipuli tui transgrediuntur legem seniorum? sperabant autem nonnihil aduersus maiorum traditiones dicturum Christum, atque ita vulgi inuidiam conflaturum. Christus autem sic responsionem temperat, vt & de traditione maiorum taceat, & de inhumanitate illos coarguat, inquiens: Quare & vos, &c.*

Et cum] coniunctio, *&*, expositiua est, ex Hebraicæ linguæ idiomate, ac Syræ.

9. *Commune, & communicare quid.* *Communibus manibus*] verbum *communico*, & *commune* est magistrale, inquit idem Montanus, in traditionibus. *Communicare* idem significat, quod prophanare, *& commune* prophanum: distinguitur autem iuxta subiectam rationem, vt, communis cibus, id est, impurus: *communis dies*, id est, profestus, siue luctuosus potius: *communes manus*, id est, illotæ. Gagnæus in Marc. caput 7. *Commune*, ait, *Hebræi immundum vocant, quod multa quæ gentibus tractare licebat, Iudæis non liceret: per quorum tactum, & esum, immundi censebantur: propterea communes cibos immundos vocant, sicut communes manus immundas dicunt, quæ videlicet illotæ sunt. Itaque quorum vsus ceteris gentibus communis, ac permissus erat, sibi verò per legem, aut traditionem interdictus, immundum censebant; idque cum alijs commune esset, ac licitum, sibi illicitum: factum est, vt τὸ κοινὸν, & τὸ commune, scriptura vsurpauerit pro immundo, & τὸ κοινοῦν, ac latinum communicare, pro inquinare, cuius significati vsus tantum est in sacris.*

10. Et quidem in nouo testamento Matth. 15. (nam Græcè, pro coinquino, est, κοινόω) Marc. 7. actor. 10. 14. Rom. 14. nec alibi puto reperies in script. communicare, vel commune in hac significatione. nam quæ in prouerbijs dicitur *communis domus* cap. 21. 9. ea est, quæ multos capit ob amplitudinem, & lib. 1. Mach. 1. 65. exprimuntur cibi immundi, voce τῶν κοινῶν. vnde Hieronym. docet, hoc verbum *communico*, propriè scripturarum esse, & publico sermone non teri, sic scribit cap. 15. Matth. vbi legit in textu latino Matthæi, communicat, cum nos habeamus *coinquinat*. certe eadem voce, commune, pro immundo, ter vtitur Paulus loco citato ad Rom. & act. 10. 14. ait Petrus: *Absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, aut immundum*; vbi Caietanus, inquit, *immundi* nomen vsurpat secundum legem: *communis*, secundum quandam modestiam loquendi cum gentibus; quod etiam innuit Glossa inter lin. & vtrumque à Petro additum ad exprimendum horrorem, id quod Hieronym. monuit.

Locus Prou. 21. 9.

A Ita verum est, vt ibi notat Lorinus, vt nec in latina, neque in lingua græca, talis ea vocum significatio inueniatur, multo minus in Hebræo, quidquid dicat Comestor in histor. Schol. actor. c. 51. vbi significat esse idiotismum eius. Marcus, qui latinè scripsisse creditur, vsurpat hìc verbum *communicare*, & manus communes vocat, exponens non lotas, quæ dicuntur κοιναῖς, τοῦτ' ἔστιν ἀνίπτοις, vbi expositio nominis, communes, siue Euangelistæ, siue interpretis denotat insolentem vocis vsum in ea significatione. Augustin. seu auctor quæstionum veteris testamenti quæstione nona docet, duplicem significationem communis pro immundo, & pro indiuiso. 11. *Insolens est non modo apud Latinos & Græcos ea significatio communis pro immundo, sed etiam in lingua Hebræa. Duplex significatio, verbi communis ex August.*

Ceterum non videtur verum quidquid tractari potest æque ab omnibus esse immundum: immo longe plura sunt eius generis non immunda; & Beda rectè putat (si tamen proprie loqua- 12.
B mur) communem cibum dici, quo vtantur omnes homines, vt suem, ostreas, lepores, &c. immundum, qui nulli sit comestibilis, vt bestiarum, vel reptilium. Addo tamen ego, inter illos cibos quibus communiter omnes homines vtuntur; etiam immundum esse Hebræis eum, qui Iudæis prohibitus est.

13. *Nullus cibus suapte natura immundus.* Illud obseruandum non ob id vetitos esse cibos aliquos Hebræis, quod re vera vllus suapte natura sit immundus, sed vel ob quandam corporis immunditiam vitandam; vel ob valetudinem, vel distinctionem ab idololatris; vel ob mysticam significationem morum; vel ob nimiarum amputationem delitiarum; vel ad contundendam duritiam, atque coercendam peruicaciam Iudæorum. Vide de his Aristeam lib. de septuaginta interpretibus, Chrysostomum in caput decimumquartum epistol. ad Romanos. Item
C putatum Ambrosium ibidem, Diuum Thomam prima secundæ quæstione centesimasecunda, articulo sexto, Pererium in caput decimumquartum ad Romanos 1. disp. 1. numero tertio, quarto, quinto.

14. *Cur sacra Euch. communio dicatur.* Porro maxime mundus cibus est Eucharistia, ideoque secundum Origenem homilia septima in Leuit. cibi nomine absolute dignus; & adeo communis est, vt etiam κοινωνία nominetur, vt docet Lorinus act. 2. 46. & act. 12. non modo, quia nobis coniunctionem cum Deo conciliat, nosque regni ipsius participes, & consortes reddit, vt vult Isidorus Pelusiota libr. 1. epistol. 228. verum etiam quoniam similem animorum, corporumque vnionem conciliat inter nos, & est maxime omnibus expositus. Vide Dionysium Eccl. Hierarch. c. 3. p. 1. sed de his satis.

Manducare panes] Hebr. est, pro, solitum prandium, siue cenam sumere.

D *Vituperauerunt*] non solum factum sed ipsum Iesum tamquam auctorem illius exempli, Græc. ἐμέμψαντο, id est, incusauerunt, vitio verterunt, conquesti sunt, inquit Gagn.

15. v. 4. 5. *Nisi crebro*] sensus est, quod Pharisæi cum à foro redeunt, quo passim Iudæi permisti gentibus conueniunt, quoniam necesse est multa contrectare, quæ gentiles contingunt, quorum attrectatione immundos se putant, & locus iste vt communis, ita valde habebatur prophanus ob consuetudinem purorum, & impurorum, ac gentilium simul, nunquam cibum sumunt, nisi se abluerint. id enim significat verbum, *baptizentur*: quod plus significat, quàm abluere. Βαπτίζω enim significat immergere se, & totum corpus abluere; quod per hypocrisim faciebant Pharisæi, ne qua videlicet corporis pars immunda remaneret, cum totam mentem sordidam haberent. Cum enim multa ibi promiscue

Baptizare plus quam abluere.

A tangerent, & in illum locum varij homines etiam gentiles conuenirent, eorum contactu ne contaminati essent, verebantur.

16. *Iudith baptismata.* Porrò aliter Iudith hæc baptismata exercebat, quàm isti, vt est in eius historiæ cap. 12. 7. cum enim in gentilium tentorio moraretur, ideo sese totam, si quid inde forsan labis contraxisset, ritu Iudaico, simul se Iudæam ostendens, eluere volebat. nam, quod eiusmodi baptismata, quæ à Christo Domino iam sublata, tum temporis religionem, & Dei venerationem aliquam continebant, non est dubitandum eo etiam animo à religiosissima fœmina fuisse suscepta non per hypocrisim, nec curiose nimis & superflue, licet eorum necessitatem illam non putaret, quam Hæretici Hemerobaptistę apud sanctum Epiph. l. 1. postea vsserunt.

Hemerobaptistæ hæretici apud Epiph.

17. Quemadmodum vero gentiles Iudæorum baptismata imitati sunt, vti stromate 4. cap. 6. probat ex Homero Clemens Alexandrinus: ita etiam, B & illud vt viuis libenter aquis lauarent, & mane vel ante lucem. Quædam enim apud Ouid. Fast. 5. *lauaturas mane petebat aquas.* Et apud Stat. thebai. 9. *Ante diem gelidas ibat Ladonis ad vndas purgatura malum fluuio viuente saporem,* sic Serarius in Iudith 12.

Baptismata calicum] id est, ablutiones omnium poculorum, quibus ad bibendum vtimur, & vrceorum Gr. ξεστῶν, sunt autem lignea pocula, & vasa, inquit Gagn. ξεστὰ enim sunt, quæ torno poliuntur, aut iculpturis ornantur.

Et æramentorum] id est, vasorum omnium, quæ ex ære fiunt, cuiusmodi sunt lebetes, patellæ, & eiusmodi instrumenta.

Et lectorum] Gr. κλινῶν. Cum autem κλίνη lectum significet, vbi decubabant, similiter & vbi accumbentes prandebant, ac cenabant: hic posteriore sensu commodius accipitur; vel etiam pro tabulis C lecti, vtcumque sumas lectum. dum verò *baptismata* dixit Marcus, plus indicauit, quam simplices ablutiones, videlicet ἐβαπτίζοντο, id est, tota in aquam immergebantur.

18. *De qua lotione crebra hic Euangelista Marcus loquatur v. 4. & 5.* Dubitant nonnulli num crebra hæc manuum lotio, de qua Marc. hoc loco, fieret antequam mensæ accumberent, an verò postquam accumbebant. Maldon. Iansenius, Caiet. posteriorem sensum sequuntur. equidem opinor cum Barrad. traditione seniorum, istos, antequam mensæ accumberent non semel tantum, quod gentes consueuerant; sed sæpe lauisse manus (quidquid sit de alijs lotionibus inter accubitum) & de hac loqui vers. 4. & 5. hic Marc. quod indicat Syriaca interpretatio: quod enim nos crebro legimus, Syriace est, *batilai*, id est, curiose, sedulo, diligenter: vt insinuetur mos abluendi manus crebris, & multis D lotionibus curiose, ac diligenter. Gr. habetur πυγμῇ, id est, vt exponit Euthy. vsque ad cubitum, vel cubitaliter. videtur enim fuisse mos lauandi manus vsque ad brachij cubitum: vel vt in biblijs regijs leges, πυγμῇ, idem est, quod pugillatim, nam πυγμὴ, Gr. pugnus dicitur. Solebant enim, inquit Emm. cap. 7. in nota. in Marc. lauare sæpe manus, tandemque infundere in summos digitos aquam, comprehensa in pugnum manu, & eleuata, vt posset in brachium aqua fluere vsque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obseruare. Interpres videtur vel legisse πυκνῇ, id est, crebro, vel sensum reddidit.

Mos se abluendi vsque ad cubitum, &c.

19. *Cur discipuli manus aliquando cibum sumpturi non abluebant.* 6. *Quare discipuli tui*] Victor Antioch. Marc. 7. *non est hoc eo sensu accipiendum,* inquit, *quasi discipuli manus nullo modo lauerint, non ita enim res habet; verum quia à Domino edocti erant, vt ea. quæ ad explendam communem corporis necessitatem faciunt, pro rerum vsu, locique, & temporis commoditate administrarent: soli autem virtutum studio ex animo incumberent: quo tempore cibus sumendus erat, de receptis apud pharisæos lauationibus non magnoperè curabant: hoc autem cum scribæ, & pharisæi animaduertissent, illos veluti vsitatarum traditionum transgressores apud Christum accusabant.* Chrysost. item hom. 52. in Matth. ait: *consideratione dignum est, cur illotis manibus discipuli manducarent. Cuius igitur rei causa sic comedebant? non studiose, atque data certe opera: sed serijs, atque necessarijs apprime attendentes, superflua, & inutilia facere spernebant. ita vt nullam haberent legem, lotis, aut illotis manibus comedere, ex temporis opportunitate alterum faciebant: namque qui alimenta necessaria plerumque negligebant, quomodo his minimus animum dedissent.* sic ille. non igitur id Apostolorum rusticitati tribuendum est.

Illud non est silentio inuoluendum, quod Lyranus arbitratur, propterea discipulos à scribis, & 20. *De qua lotione loquantur Pharisæi dum vers. 6. accusant Christi discipulos.*
B pharisæis reprehensos fuisse quod antequam cibum sumerent haud manus lauarent; licet in contrariam abierint sententiam Caietanus, & Iansenius putantes sermonem hic vers. 6. esse, non de lotione manuum ante prandium, & cenam, sed de ea, qua ex traditione seniorum ter, aut quater eodem prandio, vel cena lauabant manus (de qua tamen nos diximus numero 18. fieri solitam quoque ante accubitum) & ideo, inquit Iansenius, non dicunt Pharisæi, & Scribæ, non lauant discipuli manus suas, *antequam panem manducent*; sed *cum panem manducant*: quare secundum istos non incusantur discipuli, quod præterirent eam manuum lotionem, quæ ciuili, ac consueto more fieri solet, antequam quis mensæ accumbat; verum Lyrani sententiam, Chrysostomi, Theophylacti, & Euthym. fuisse non ignorabit, qui eos legerit, & in eadem est Dionys. Carth. & Abulens. Matth. 15. 9. 14. quam C docet non obscure Marc. 7. cap. *cum vidissent*, inquit. *quosdam ex discipulis Christi communibus manibus, id est, non lotis manducare panes, vituperauerunt.* Ergo quod viderant, reprehenderunt, nimirum, quod illotis omnino accumberent manibus. non verò quod inter prandendum, vel cenandum crebro manus non lauarent; immo nec de crebra manuum lotione ante accubitum (de qua num. citato 18.) loquuntur hic Pharisæi vers. 6. & hoc eorum verba indicant: *Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus, id est, non lotis manibus manducant panem.* Illud porrò, quod vers. 3. habetur, *cum vidissent quosdam, &c. non lotis manibus manducare panes,* numero plurali, consuetudinem notat: quasi dicant, solere sic prandere, vel cenare.

Traditiones seniorum] Euangelium, quod Hebraicè Matthæi nomine circumfertur: Ghezeiot D azzekenim, hoc est, constitutiones seniorum nuncupauit: græcus verò codex singulari numero τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, id est, traditionem seniorum vocat.

Lutherus (inquit Sixtus Senensis in bibliotheca 21. *Quid hic traditionũ nomine Lutherani perperam intelligant.*
lib. 2. vers. traditiones) atque omnis fœda Lutheranorum colluuies, per traditiones, & doctrinas hominum à Christo (explosas vers. 7. sequenti, & 13. & 14.) interpretantur omnes Ecclesiasticas sanctiones, quæ in diuinis litteris apertum, & expressum Dei testimonium non habent. Cæterum apparet eos improbè mentiri ex eo, quod Christus non damnat traditiones hominum bonas, & iustas, quamuis expressum verbum Dei non habeant, sed iudaicas tantum constitutiones, hoc est, mandatis Dei repugnantes: qualis erat pharisæorum; *munus quodcunque est ex me proderit tibi,* quæ præceptum diuinum de pietate erga parentes destruebat. addectiam Christum de his præsertim mandatis hominum loqui, quæ sunt irrationabilia, fri-

Duplex traditionum genus, & quodnam reprehenditur.

uola,

uola, & nil conducunt ad pietatem priuatam, vel publicam, vt ex Marc. verſ.14. conſtat, & has Apoſtolus irridens nunc *Iudaicas fabulas*, nunc *aniles nugas*, nunc *ſtultas quæſtiones, & prophanas vanitates* appellat. Timotheumque ab ipſarum tractatione deterret. 1. Timoth. 1. & 2. cap. 2. & 4. Item ad Titum 3. huiuſmodi erant tam crebræ, & curioſæ manuum, calicum, vrceorum, æramentorum, lectorumve lotiones, ſeu potius baptiſmata, quæ nullum habent in Dei lege firmamentum) ſanctiones verò Eccleſiaſticas, & decreta Patrum, quæ cultum Dei promouent, & augent, ita Chriſtus ſeruari vult, vt per Paulum dicat 2. Theſſal. 2. *ſtate, & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam.* Et ipſemet de traditionibus paſtorum ſeruandis legem ſtatuens Matth. 23. inquit, *omnia quæcunque dixerint vobis ſeruate, & facite.* Et ad Paſtores Lucæ 10. ait: *qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et Matth. 18. *qui Eccleſiam non audierit, ſit tibi, tanquam ethnicus, & publicanus.*

22. Non enim minus meretur inter ethnicos abiji, qui Eccleſiaſticas traditiones recuſar, quam qui Euangelium recuſat. Siquidem reiectis Eccleſiæ conſtitutionibus, Euangelium quoque abiectum iri neceſſe eſt, quod & D. Baſil. in lib. de Spiritu ſancto planè teſtatur his verbis, cap. 27. *Si inſtituta, conſuetudineſque non ſcriptas, tanquam in eis vis magna non inſit, ſemel repudiare aggrediemur; clam, ac pedetentim ratas ipſas Euangelij ſententias improbabimus, aut potius ad inane nomen eius prædicationem contrahemus. Apoſtolicum igitur exiſtimo in his etiam traditionibus, quæ ſcripta non ſunt permanere.* Sic ille.

23. *Duplex ratio in traditionibus initur.* Non ambulant] *grauior eſt accuſatio*, inquit Arias Montanus in Marc. cap. 6. *quam prima fronte videtur; nam duplex ratio in traditionibus initur, altera ſententiarum, altera conſuetudinis communis. Si quis transgreditur traditionem, quæ conſtat ſingulari vnius ex antiquis, vel communi quorundam ſeniorum ſententia, dummodo habeat aliquorum ſeniorum opinionem, cui adhæreat, non ſolet reprehendi, niſi ab ijs fortaſsis, qui oppoſitam partem tuentur. Si verò quis transgreditur communem ſeniorum traditionem publica etiam conſuetudine firmatam, is grauiter peccat iſtorum iudicio. Hic igitur accuſantur diſcipuli Ieſu communis traditionis, & conſuetudinis violatæ: idque ſignificatur illo verbo, ambulant. namque conſuetudo in libro traditionum;* HALACHA *dicitur, id eſt, ambulatio. atque ambulare, conſuetudine vti eſt ex Hebraico idiotiſmo: vt, qui ambulant in vijs Domini. Ex his apparet non leuiter, nugis armatos ſuis, adortos fuiſſe Ieſum, vſos nimirum ſtylo orationis doctrinali. ac magiſtrali, qui certa vſurpatione, & obſeruatione pondus addere ſolet diſputationibus.*

v.7. *Quare & vos*] leuem, atque inanem Phariſæorum reprehenſionem, grauiſsima reprehenſione confutat, ſic clauus, clauo pellitur, ſed malus bono. Euthy. Matth. 15. non dixit benefaciunt transgrediendo, ne Iudæis contentionis occaſionem præberet; nec dixit male faciunt, ne huiuſmodi traditiones confirmaret, neque eos calumniatur, qui illam tradiderant, ne tanquam contumelioſum eum verſarentur. Sed ſtatim diuerſo de maiori peccato accuſat; oſtendens non oportere eos, qui Dei præceptum transgrediuntur, accuſare illos, qui hominum traditionem prætereunt.

Propter traditionem veſtram] quaſi dicat vt traditiones veſtras ſtatueretis. Sic Hieron. ad Algaſiam quæſt. 10.

Nam Deus dixit] Marc. habet Moyſes: quare apertè confirmat Chriſtus legem Moyſis à Deo dictatam eſſe.

v.8. *Honora Patrem*] *Honor*, inquit Hieronym. Matth. 15. *in ſcripturis non tantum in ſalutationibus, & officijs deferendis, quantum in eleemoſynis, ac munerum oblatione ſentitur. Honora, inquit Apoſtolus, viduas, quæ veræ viduæ ſunt*, 1. ad Tim. 5. 3. *Hic honor donum intelligitur. Et in alio loco: presbyteri duplici honore honorandi: maximè, qui laborant in verbo, & doctrina Dei, & per hoc mandatum iubemur boui trituranti os non claudere; & dignus ſit operarius mercede ſua.* 24. *Honor quid in ſcripturis.*

v.9. *Vos autem dicitis*] *præceperat Dominus vel imbecillitates*, ait idem Hieron. *vel ætates, vel penuriam parentum conſiderans, vt filij honorarent, etiam in vitæ neceſſarijs miniſtrandis, parentes ſuos. Hanc prouidentiſsimam Dei legem volentes ſcribæ, & phariſæi ſubuertere, (vt impietatem ſub nomine pietatis induerent) docuerunt peſsimos filios, vt parentibus dicerent*, quod ſequitur: 25.

Munus quodcumque] id eſt, quidquid deuoui Deo, tuæ cedet vtilitati, & ſic tuæ non ſuccurram pietati, vel (& eodem recidit) ſecundum Lyra. Hugonem, Strabum, munus quodcumque ex me, (proficiſcetur, id eſt, quodcumque obtulero Deo) tibi proderit, perinde ac ſi tibi dediſſem, præſtat ergo Deo offerre, quam tibi dare, iubet ergo filius, vt ſic contentus eſſe debeat parens vt pro ſe filius, ac pro parente offerat ſacrificium, & nihil amplius requirat, quod dicit D. Marc. cum ait: *& vltra non dimittitis quicquam facere Patri ſuo, aut Matri*, vt habes v.9. docebant ergo Phariſæi pueros ne quid darent parentibus etiam in ſenectute, ſed quidquid haberent, Deo offerrent, atque ita fiebat, vt oblatio liberorum, ſub occaſione templi & Dei, in ſacerdotum lucra cederet, hæc eſt bona expoſitio.

26. *Duplex votum apud Hebr.* Montanus in caput 15. Matth. aliter difficilem hunc locum elucidat; duplex ſcribit fuiſſe præcipuum genus votorum apud Hebræos: alterum votum continentiæ priuatæ, cum quis ſibi ipſi voto concepto interdicit cibo, vel potu, vel alio voluptatis, aut deliciarum, aut iucundæ, aut vtilis rei genere. Alterum genus vouendi eſt, vt quis iureiurando, ac vouendo neget ſe alium iuuaturum, vt amicum, vel Patrem, vel vxorem, vel virum. appellatur autem hoc votum, NEDERHANAAH latinè ad verbum, *votum vtilitatis*, vel commoditatis. Eſt autem anguſtiſſimum in hoc genere votum, ſi quis dicat, ſe alij commoditatem omnem abnegaturum: Nam qui negat cibum, vel commercium, vel ſocietatem, vel ſi vir vxori, vel vxor viro debitum abiuret, alia poteſt præſtare; qui commoditatem negat, nihil omnino commodi illi afferre poteſt, ex traditionis interpretatione. Itaque qui abiurat prodeſſe, placere, iuuare, &c. nihil permittitur præſtare illi, aduerſum quem abiurauit, & hoc votum ad huius loci explicationem facit, cui cum iuramentum addebatur omnino inſolubile euadebat, præſertim ſi iurabatur per ſacrificium, aut munus, erat enim hoc grauius, quàm per altare, aut templum iurare Matth. 23. 18. Iam his præcognitis ſic locus hic facilè exponetur, ſi græca ſimul cum latina conferatur lectio. Nam Gr. ſic legimus δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, latinè ſic ad verbum lego, & diſpungo; *munus. quod ſi ex me iuueris, vel iuuaberis.* quibus manifeſtè oſtenditur votum, conceptum, & pronunciatum aduerſus parentes, adiuncto iuramento, per munus, iuxta traditionem grauiſſimo, quaſi dicas, ſanctum munus iuro, & hic diſpunge; *quodcumque ex me iuueris*, pro, quocunque ex me iuueris, vel iuuaberis, ſeu iuuari poſſis, ſiue vt habet vetus interpres, *quodcumque ex me tibi proderit*, vel profuerit, ſupple, *interdictum tibi eſt*, quicquid meum tibi vtile eſſe poterit, interdictum tibi eſt, per votum abnegandæ commoditatis. Vel ſanctum munus iuro, me dam-

natum esse, si quidquam proficiscatur à me, quod tibi prosit. Itaque post vocem, *munus*, qua iuramentum insinuatur dispungendum est in nostra editione. significat enim ille Hebraismus concisus idem, ac si dicatur, sanctum munus iuro, &c. Marcus loco muneris habet *corban*, quod frequentissimè est vsurpatum in traditionibus, estque iurandi forma, aut deuouendi. & hæc quoque expositio ex Montano non est contemnenda. Verum secundum vtrumque modum exponendi, aliquid supplendum erit hoc modo: quicumque dixerit, munus quodcumque est ex me, tibi proderit, &c. liber erit à subuentione paterna: seu innocens erit, culpa vacabit, præcepto de honorandis parentibus satisfaciet. licet etiam non malè verba sequentia v. 10. *& non honorificabit Patrem*, &c. referri ad præcedentia possint; hoc sensu, quicumque dixerit Patri, &c. munus, quodcumque, &c. ille non honorificabit amplius Patrem. nam coniunctio, *&*, Hebraico more affirmat, & exponit, atque colligit hoc loco; vt & eadem coniunctio, *&*, statim à Christo pronunciata, affirmat tanquam illatiua, *& irritum fecistis*, &c. Matth. 15. 6. pro, atque ita irritum fecistis. Si ergo hoc modo exponamus nihil videtur explendum, ne vacua sit oratio, post verba, *quicumque dixerit*, pertinent enim hæc, ad sequentia, *& non honorificabit* q. d. ille vtique non honorificabit amplius patrem, id est, liber erit ab honorando patre, &c.

Rescindentes] Gr. ἀκυρῶντες, quę etiam significat abrogãtes, siue antiquantes, & rescindẽtes eo significato, quo rescindere, & ratũ habere cõtraria sunt.

10. *Et non honorificabit*] hæc verba si non pertinent ad explenda illa, *quicumque dixerit*, Christi sunt, sicut & illa Marc. v. 9. *& vltra non dimittitis*, &c. Pharisaicum dogma damnantis, & quasi subiungentis: Atque ita fit vt filius falsò persuasus, non honorem deferat, quem Deus vult, parentibus, atque ita irritum fecistis mandatum Dei propter impiam traditionem vestram. Gr. pro *irritum fecistis*, est; ἀθετεῖτε, quod propriè significat, repellitis, reijcitis. Vt duo inferat mala Christus ex traditione illa: & quod parentes honore debito priuentur; & quod Dei mandatum rescindatur. Maldon. hęc verba, non dubitat esse Pharisæorum, & Scribarum, vt sit sensus; quicumque dixerit Patri suo, aut Matri; munus quodcumque est ex me tibi proderit, culpa vacabit, & poterit non honorare alia in re Patrem suum, aut Matrem; vel etiamsi alia in re non honorauerit patrem, aut matrem quam offerendo pro illo Deo sacrificium, & munus. Sed si ita exponas, vt verba Christi non esse velis, quod non improbo, debes saltem verba Marci, posita v. 9. nempe illa: *& vltra non dimittitis eum quidquam facere patri, aut matri rescindentes verbum Dei*, tribuere Christo & ea, subiungere post hæc alia v. 10. *& non honorificabit patrem suum, aut matrem suam*; vt mox subnectantur verba Christi, *& vltra non dimittitis*, &c.

Benè irritum] ἠθετήσατε additum est aduerbium *benè*, ingeniosè inquit amouistis pulcherrimè collocatum pręceptum Dei, vt eodem loco statutam traditionem vestram seruetis; vel *benè* idem est, quod, valdè irritum fecistis, vel certè.

27. Hypocrita quid. 11. *Hypocritæ*] hypocrita propriè mimum, vel histrionem significat. ex hoc genere alij actione, & gestu, alij vocibus fabulas agunt, & personas sustinent, atque referunt non proprias, sed alienas, regum, ducum, diuorum, patrum, senum, matronarum. hoc verbum Dominus IESVS sapientissimè vsurpauit ad eos significandos, qui vel gestu, & actione, vel oratione tenus pietatis cultum in speciem referunt. hic vtrosque tetigit Pharisæos, & Scribas. Cur igitur eos hoc loco *hypocritas* vocat, cum non de hypocrisi, sed de peruersa agatur doctrina? Respondet Euthym. quia cum diligentissi- (Cur Pharisæi & Scribæ hypocritæ dicantur nunc.)

mi legis obseruationes videri vellent, legem tamen propter traditiones suas transgrediebantur.

Benè prophetauit] Int. quia benè conuenit vestris moribus.

12. *Populus hic*] Gr. legitur, *appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat, cor autem eorum longè abest à me.* Sic Isaiæ 29. 13. 70. verterunt, nisi quod apud 70. non est στόματι αὐτῶν vt hoc loco: sed αὐτοῦ, nec τιμᾷ, sed τιμῶσι, nulla tamen iniuria sententiæ, Appropinquare Deo, est Deum colere, vt Psalm. 148. 14. *Hymnus omnibus, &c. populo appropinquanti sibi*, hoc est, colenti illum; quos enim sanctos vocauerat, hos appropinquantes nominat. Est ergo sententia loci huius: populus hic colit me labijs, non colit corde. In nostra noui testamenti editione non leguntur priora verba Esaiæ; quia probabile est Christum ea citasse ex Esaia, quę maxime ad rem suam spectabant: Erat autem sermo de honore. Quare nullus Latinus vel Gręcus auctor pręter Euthym. & Theophyl. legit aliter. 28. Isai. 29. (Appropinquare Deo quid.)

13. *Sine causa*] D. Marcus habet, *in vanum*, & Heb. apud Prophetam non est fine causa, sed, *& est timor eorum aduersus me*, hoc est, timent me, colunt me. Est autem timere Deum apud Hebræos idem ac colere. Verum qui pro suo arbitrio, non vt Deus docet, ipsum colit, in vanum, id est, frustra, & sine fructu colit. Vel frustra, in vanum, & sine causa. idem sunt quod vane, sine rationabili causa, vt Psa. 38. 12. *Vane conturbatur omnis homo*, cultus autem vanus est, qui rationabili causa caret, id est, friuolus, inutilis. LXX. igitur, & Matthæus, seosum reddentes μάτην addiderunt, id est, frustra, hoc est, sine causa, & in vanum. illa verò, quæ Hebraicè habentur *timor eorum aduersus me*, interpretati sunt σέβονταί με colunt me, vt & Matthæus habet. Psal. 38. 12.

Docentes doctrinas, & mandata hominum] sic vocat humanas traditiones, vel mandata, quæ præceptis Dei cõtraria sunt, vel certè superflua, & inutilia. Hebr. præcepta hominũ docta, id est, ab hominibus inuenta, & tradita. 70. videntur legisse *doctrinam*, & explicationis causa addita coniunctione verterunt: διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίας docentes præcepta hominum, & doctrinas. Matt. tantum transposuit verba: dicens *doctrinas, & mãdata*: nisi per negligentiã scriptorũ id euenerit.

Circa hoc Esai. testimonium obserua esse, qui putent non loquutũ Esaiam de Scribis tantum, & Pharisæis, sed de toto populo Iudæorum, & non de eo, qui futurus erat, sed de eo, qui tunc erat, ita vt non sint hęc propriè vaticinantis verba, sed accusantis. Accommodasse tamẽ Christum ad Scribas, & Pharisæos, vt sit sensus, adeo, quod de toto Iudæorum populo, qui suo tempore erat, accusando, dixerat Esaias, in Scribas, & Pharisęos conuenire, vt de ipsis futuris Scribis, & Pharisæis prophetasse videatur. Sic Mald. Sed non video cur negari debeat hæc esse vaticinantis verba, & pertinere ad totum Iudæorum populum, vt in primis comprehẽdit Scribas, & Pharisęos, etiam illos, qui futuri erant tempore Christi. quæ duo stabilire videtur sententia Christi, cùm ait: *bene prophetauit de vobis Isaias, dicens: populus hic, &c.* Quare rectè Arias in hunc locum notat; Esaiæ vaticinia à sua ætate, vsque ad noui testamenti tempora pertinuisse. Potest & illud Hieremiæ testimonium c. 8. 8. 9. accommodari in Scribas istos & Pharisæos: *Quomodo dicitis sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum. confusi sunt sapientes, perterriti, & capti sunt: Verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis.* & v. 10. *quia à minimo vsque ad maximum omnes auaritiam sequuntur.* 29. De quibus loquatur Isa.

14. *Tenetis traditionem hominum baptismata vrceorum*] hinc patet non de solis traditionibus loqui Dominum, quæ Dei præceptis contrariæ sunt, 30.

sed ce-

sed etiam de inutilibus, & superfluis, quibus per hypocrisim exactam obseruationem præceptorum Dei simulabãt. huiusmodi erant baptismata vrceorum, calicũ, lectorũ, crebræ manuũ lectiones, &c.

31. 15. *Et conuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, & intelligite*] Huiusmodi verbis vti non solet Christus, nisi cum nouum aliquid, & paradoxum dicturus est, quod hominum mentibus inculcari velit. Cùm ergò abundè Pharisæis satisfecisset volés paulatim ceremonias legis, quibus plus nimio Iudæi fidebant, euertere, huiusmodi erant de cibis mundis, & immundis discrimina, subdit: *non quod intrat in os coinquinat hominem* &c. ergo Christus Iudæorum turbis; quibus mitius erat, ac faciliùs, quàm superstitiosis pharisæis ingenium, *audite* inquit, *& intelligite*, q.d. Rem nouam vobis, & quæ initio dura videatur, dicturus sum. Indignãtur Pharisæi, quod illotis manibus quis manducet. Ego autem dico vobis, quod non modò aliquis in hoc non malè agit, quin immò si posthac cibos in lege vetitos & immundos comedat, non coinquinabitur &c. Nec mireris lector quod tanto studio Christus dedoceat turbas, facilè enim persuaderi solent magnam aliquam pietatem inesse in huiusmodi rebus obseruandis, tum propter Scribarum auctoritatẽ, tum etiam propter præstandi facilitatem, cùm facilius multò & dici, & agi huiusmodi res possint, quàm ea, quæ solidæ virtutis sunt.

Iterum] nam vt patet Marc. 6. v. 55. 56. prius turba ad Christum concurrerat, non igitur mirum si Marcus dicat nunc: *Et aduocans iterum turbas.*

32. 16. *Non quod intrat*] lege in hunc locum August. contra Adimantum cap. 15. & lib. 16. contra Faustum cap. 31. Est ergo sensus; non quod intrat, id est, nullus cibus etiam illotis manibus sumptus, vt infra vers. 21. videtur explicari, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, vide vers. 23. Interim aduerte, vt superiori versu diximus, velle etiam Christum tacitè ceremonias illas sensim euertere de mundis, & immundis cibis. quasi dicat, tantum abest, vt illotis manibus cibum manducare, coinquinet hominem, vt nihil etiam quod intrat in os, imposterum coinquinare possit hominem, vbi simul Pharisæos reprobat, ne illotis quidem manibus parcentes; & ciborum legalium tacite differentiam tollit. Oecumenius de sordibus exponit illa, *non quod intrat, coinquinat.* sed prima expositio, id est, vt cibus illotis manibus sumptus, intelligatur, videtur verior, & menti Christi magis consentanea ex sequentibus. Aug. verò exposuit de ore cordis ea verba; *quod procedit ex ore* &c. Vide inferiùs v. 22.

17. *Scis quia Pharisæi &c. scandalizati sunt*] videbatur enim contra ciborum delectum lege perscriptum loqui, legemq́ue ipsam abrogare.

33. 18. *Omnis plantatio*] id est, planta. per *plantam* autem Hilar. Theophyl. Euthym. & quidam alij doctrinam intelligunt. malo cum Athanasio epist. de Synod. Arimin. & Seleuci. Hieronym. August. lib. 1. qq. Euang. c. 17. homines ipsos, id est, Scribas & Pharisæos interpretari, quos cœcos, & duces cœcorum mox vocat. Meritò autem dicit non esse istos plantam à Deo plantatam, quia cùm essent vinea à Deo electa, in vineam prauam versi sunt, vt meritò excidendi sint, & in ignem mittendi, nisi se emendauerint, vt lucem recipiant. Quare tanquam homines perditi, & profligati dimittendi sunt, qui non lucentem Dei spiritum, sed tenebricosum suum sensum, traditionesq́; sequebantur, nec proinde mirum, si Christi verba spiritu plena, carpere non possint. Arias Montanus, omnis, inquit, plantatio, id est, pharisaismus non fuit à Deo, ideoque nec debuit à Christo tolerari, neq; illius ratio potuit probari, quæ cum Dei veritate non constabat, atq; adeò tandem periturus erat omninò: sed me-

A lior est prior expositio & magis literæ inhærens.

Eradicabitur] ex viua vid. licet terra electorũ, & Dñi vinea, nisi videlicet, in meliorem frugem se receperint, neq; enim hunc locum secundùm Christi sensum, de reprobatis intellexero. nam nõ dixit Christus dimittendos, quia reprobati, sed q cœci essent; qui verò tales sunt, illuminari possunt, & desinere esse inter cœcos, & credibile est, non omnes illos reprobatos fuisse. subdit ergo. nam adulterinæ plantationes non dabunt radices altas.

19. *Sinite illos*] id est, cœcos magistros cũ cœcis discipulis, quos docent, in æternæ dãnationis foueam cadere: cũ recta monentibus, & salutaria audire nolint. Vel sensus est; ne de illorũ offensione laboretis, aut solliciti sitis, sed sinite offendere, & impingere in meam doctrinam, vt agnoscant se esse cœcos, aut saltẽ agnoscantur cœci ab alijs, quos ipsi indignè in periculum trahunt ducentes; vt saltem isti moniti, qui se existimant à videntibus, & 34.
B oculatissimis duci, simul cũ magistris ambo in foueam non cadant magistrorum errore delusi.

35. Notat Pererius in caput 14. ep. ad Rom. n. 12. non dici quempiã scandalizare proximum, qui bonum opus facit, ex quo tamen alius vel inscitia, vel sua culpa scandali occasionem capit, vt nunc Pharisæi propter hęc verba Christi, scandalizati sunt, & tamen respondens Christus Apost. dixit: *finite illos, cœci sunt* &c. Iterum dupliciter fieri potest vt quis alium scandalizet: vel faciendo id, quod est verè malum, vel id, quod licet per se non sit malũ, apud alios tamen habet speciem mali. hinc est quod Apost. 1. Thess. vlt. monet eos, vt abstineant se *ab omni specie mali.* *Scandalizare proximũ quando & quomodo dicatur quis.* *1. Thess. vlt.*

36. Verùm duplex est genus hominum, apud quos aliquid potest habere speciem mali: alij sunt ab Ecclesia catholica separati, vt hæretici: alij sunt in *Duplex genus hominũ*
C ipsa Ecclesia, & ab ea tanquã infirmi tolerantur, & hi sunt, quos Apost. ad Rom. 14. non vult contẽni, & scandalizari, sed potiùs compatiendo eorum infirmitati, tolerari, vt qui putabant legalia esse obseruanda, & tantisper ab Ecclesia tolerabãtur, dum doctrina Euangelica sufficienter esset in mũdo euulgata. Hæreticorum, sicut & Scribarum olim, & pharisæorum, alia ratio est, qui cœci sunt, & duces cœcorum.

37. Gagn. eodem tẽdens doctè hunc locũ exposuit; *dum enim*, inquit *ex verbo Christi intellexerũt Pharisæi paulatim ceremonias suas labefactari. quamquã meliora illis longè succedebãt pro ceremonijs scilicet, & vmbris, ipsissima lux, & veritas, scãdalizati sunt scandalo, vt Theologi vocant, accepto, non dato: neq; enim Christus, neq; eius verba occasionem vllam illis dabant offendiculi, sed ipsi mera inuidia vltro sibi scandalum accersebant. Ideoq; negligendum docet*
D *huiusmodi hominum scandalum inquiẽs. sinite illos subaudi. scandalizari: rationemq́; subdit: Cœci sunt, ex his videlicet. qui videntes videre nolunt, neq; intelligentes intelligere. Sinite ergo illos perire, qui scientes, ac volentes perire volunt. Ego aũt non possum opera Patris mei non facere, & necessariam veritatẽ non prædicare. Etsi futurum scio illos inde offendi, nihil ad me de illis. qui adulterina plantatio sunt, quam Pater meus non plantauit, ideoq; eradicabuntur, ex viua scilicet terra electorum.*

20. *Et cùm introisset in domum à turba*] à turba, id est, semotus à turba, relicta turba, vel vbi cum turba loquutus est. Syriacè pro turba, id est, vt turbam fugeret prementem.

38. *Respondens*] Hebraismus est, licet enim nulla interrogatio præcesserit, significat simpliciter loqui, vel dicere; nec solus Petrus, sed cæteri etiam discipuli rogauerunt, vt habet Marcus, nisi dicamus, Petrũ omnium nomine rogasse. vel hebraismum esse quo numerus pluralis apud Marc. pro singulari.

39. *Parabola quid hîc.*

Parabolam] parabolæ nomen hîc non pro similitudine sumitur, sed pro obscura aliqua sententia, quomodo & in Psal. 77. *Aperiam in parabolis os meum* &c. vel parabolicè putarunt discipuli Christum loqui, tum quod ea verba non intellexerant: tum quod Christus apud Marcum addidit: *si quis habet aures audiendi, audiat.*

40. *Quis fide intellectu.*

21. *Adhuc & vos sine intellectu*] sine intellectu est, inquit Arias, qui non nouit naturam hominis duplicem, interiorem & exteriorem: & qui non cognouit etiam rerum caussas, efficientiam, & vsum; maximè verò earum, quæ cum ipsa natura coniunctæ sunt, aut ab ea disiunctæ, ad vsum aliquem asciscuntur: huiusmodi sunt cibus, potus, lectus, lotiones &c. de his non semel, neq; breuiter disseruerat Christus, neq; obscuris verbis; vt cap. 5. 6. 7. Matth. indicatur. Ideoq; arguuntur discipuli ignorantiæ cuiusdam supinæ.

41.

B

22. *Non intelligitis*] G. οὔπω, nondum. Iam ostendit Christus, quomodo, *quod intrat in os, non coinquinat hominem:* quia videlicet sola impietatis sedes mens, & cor. nam quidquid fit non accedente mentis consensione, siue illud stuprum sit, quemadmodum in Loth culpa caret, siue homicidium fuerit, si vere imprudenti, & ignoranti acciderit, non igitur quod in os intrat, & non in corde hæret, sed quæ de ore exeunt, id est, quæ animo prius inquinato, ac fordido patrantur, & concipiuntur; & de ore exeunt, ea hominem maculant. denique, & quidquid hominem coinquinat, vt exit à prauo corde, id est, animo inquieto & corrupto, sic maculat, non vt intrat. Porrò procedunt de ore non solum verba, sed facta etiam, dum in actum exeunt. primum quidem quia omnia opera in corde primum concipiuntur: vnde non videntur, nisi per os exire posse in opus per actum, quod vt Mald. inquit, vnicum cordis foramē est; deinde verò quia ita plerūq; naturaliter fit, vt primū, quæ facturi sumus, animo cōcipiamus, deinde eloquamur ore, tādē perficiamus, quia ergo hoc plerumq; fit, ideò dixit Christus de ore exire homicidia, adulteria &c. modo dicto. non aūt solùm verba, quæ propriè de ore exeūt. Sunt enim voces indices mentis, & ex abundātia cordis os loquitur. nihil enim loqui solet nisi quod illi mēs suggerit, ideò quodcumq; peccatū est in voce, & ore, huiusmodi sūt falsa testimonia, & blasphemiæ, radicē habent à corde. omnia ergò, quæ maculant hominem, de ore exeunt, & vt exeūt maculant Dices multa exire de ore, quæ non maculant hominem. Resp. De malis & peccatis loquitur, id est, de ijs, quæ de animo sordido, ac malè affecto scaturiunt.

Os vnicum cordis foramen quomodo fit.

C

42.

Duplex os.

D. August. ea verba, *non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore* &c. sicut & ista verba, *quæ procedunt ex ore* &c. sic exponit lib. 15. de Trin. c. 10. *Quædam, inquit, cogitationes, locutiones sunt cordis, vbi & os eius esse Dominus ostendit, cùm ait: Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; vna sententia, duo quadam hominis ora complexus est, vnum corporis. alterum cordis. Nam vtiq; vnde illi hominem putauerunt inquinari, in os intrat corporis. vnde autem Dominus dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Ita quippe exposuit ipse quod dixerat. Nam paulò post de hac re discipulis suis. Adhuc & vos, inquit, sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne, quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Hic certè apertissimè demonstrauit os corporis. At in eo quod sequitur os cordis ostendens. Quæ autem, inquit, procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ* &c. *Quid hac expositione lucidius.* Idem habet August. de mēdacio ad Consentium c. 16. Item de Continen. c. 2.

A

Purgans omnes escas] τὸ *purgans*, non potest referri ad secessum, cum diuersi casus sint, ita etiā in Græco ἀφεδρῶνα coniungi nequit cum participio καθαρίζον, vt ostendit casuum, & generum diuersitas. Est autem ἀφεδρὼν cloaca in qua exoneratur venter, non autem anus, vt videtur velle Abul. Matth. 15. q. 47. Igitur hæc, *purgans omnes escas*, pertinent ad illa, *omne extrinsecus introiens in hominē.* id enim quod extrinsecus in os intrat in ventrem vadens, & in secessum exiens, hoc inquam est, quod purgat escas in corpore remanentes. Cùm enim ciborum excrementa separantur, tunc cibi expurgantur, quos comedimus, vt in substantiam conuertantur. Cùm verò ait Dominus, *omne quod in os intrat in ventrem vadit, & in secessum emittitur*, intelligendus est loqui secundùm aliquam cibi partem, id est, quantum ad excrementa. nam reliquæ partes in corpus animantis transeunt. 43.

23. *Quæ autem procedunt de ore*] Duo dixerat Dominus v. 16. Primum *non quod intrat in os, coinquinat hominem*, id nunc ostendit, quià cibi cor nō attingunt, vnde vera oritur immundities, ac proinde cordis malitiam contrahere nequeunt, vt ita infecti hominem coinquinent. Alterum verò; *quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Id sic declarat, nam quæ ex ore exeunt, proficiscuntur etiam ex corde, ac voluntate, atque ideò hominem conspurcant; quæ namque ex corde sordido dimanant, totum deturpant hominem, cuiusmodi sunt ea, quæ v. 24. sequent. enumerantur.

24. *Cogitationes*] de corde, inquit, cogitationes exire, quia inde manant, quamuis non semper in verba erumpant, aut facta.

Homicidia, adulteria] Marcus addit: superbia, stultitia, id est, stultiloquium, oculus malus, id est, inuidus, qui alienam cernens felicitatem torquetur, cuiusmodi oculos malos habebat Saul, de quo 1. Reg. 18. 9. dicitur, *non rectis oculis Saul aspiciebat Dauid.* nam rectè Ecclesiast. 14. 8. dicitur: *Nequam est oculus liuidi*, & Matth. 20. *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* 44.

1 Reg 18. 9. Eccl 14. 8.

25. *Hæc sunt*] Frustra laborant Hæretici, contendentes de externo ciborum delectu propter ea, quæ his versibus docuit Christus, cùm nihil tamen aliud velit, quam cibum nullum ore sumptum per se hominem impurum reddere; sed nō negat, quod Ecclesia docet, inobedientiam, & inordinatam cupiditatem, qua sumitur cibus, coinquinare hominem, vt patet de Adamo, & Esau teste August. tract. 37. in Ioan. Item cibus Eucharistiæ cum peccato sumptus, & vinum immoderatè sumptum. 45.

Non cibus simpliciter, sed inobedientia, gula &c. hominem maculant.

Non lotis autem] id est, cibus illotis manibus sumptus, vt ex posuimus n. 31. Est hæc conclusio totius quæstionis; vbi aduerte; quod non lotis manibus, id est, operibus, cœlestem panem, id est, Eucharistiam manducare, maximè coinquinat hominem. *necesse est enim*, vt ait Beda Marc. 7. *crebrò eleemosynarum, lacrymarum, aliorumq; iustitiæ fructuū lauamento. sua opera purgare. vt casto corpore, & corde cœlestibus quis valeat communicare mysterijs.* Et Chrysost. hom. 42. *discamus. quænam ea sint, quibus turpiter homines fœdantur. vt fugiamus. In nonnullis enim iam Ecclesijs hunc morem corroboratum videmus, vt diligenter multi studeant, quomodo manibus loti, candidis induti vestimentis in Ecclesiam ingrediantur; Quomodo autem animam, ac mentem suam puram, atq; defæcatam offerant Deo, nullam prorsus habent curam. Hæc dico non quia lauare os aut manus prohibeam: sed quia non aqua solùm lauare os velim, verùm etiam vt aquum est, omni virtutis numero. sordescunt quippè manus operationibus prauis, os autem maledictione. blasphemia, contumelia, verbis iracundis, atq; obscœnis, scurrilitate &c.* Hæc Chrysost. 46.

Lotis manibus V. Eucharistia sumenda.

Quæ lauanda.

THEORIA

In v. XVI. *Non quod intrat in os coinquinat hominem.*

In qua declaratur baptizatis omnibus, quouis cibo, etiam Idolothyto, vel in Idolio præciso scandalo vti licuisse.

1. DE hac re Doctor Olauius in quibusdam manu scriptis disputat contra nonnullos contrarium sentientes, quæ ob id hic referre placuit, quod locum hunc Euangelicum illustrare possunt, ne quis fortè opinetur cibum semel idolo consecratum, vel in idolorum templo sumptum secundùm se hominem maculare. Sic ergò vir doctissimus scribit: duo asseuero, quæ ambo intelligi volo nullo imminente scandalo (primum baptizatis omnibus quouis cibo etiam idolothyto vti licuisse) quamuis huius contrarium Augustinus videatur dicere: is enim tom. 2. epist. 154. ad Publicolam in fine epist. *Restat*, inquit, *ni fallor, vt dicamus aliquid de illo viatore Christiano, quem commemorasti victum fame necessitate, si nihil vspiam inuenerit, nisi cibum in idolio positum, vbi nullus alius est hominum, vtrum ei satius sit emori, quàm illum in alimentum sumere*, huic quæstioni ita ille respondet; viatorem illum nulla ratione illo cibo vti debere, si certo sciat idolothytum esse: si verò certò cognoscat non idolothytum, aut omninò ignoret, tunc eo licitè vesci posse. Hæc est vt plurimi censent Diui Augustini sententia.

August. sententia.

2. Contra illud obijcio totum octauum caput 1. ad Corinth. in quo luce clariùs significatur, hominem sapientem, qui cognocit idolum nihil esse, & cibum nullam vitiositatem re ipsa contrahere ex eo quod idolis immoletur, vti posse cibo idolothyto, non secus quàm quouis alio, modò nullus offendatur. hoc apertissimè illis verbis significatur versiculo nono: *Videte autem ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.* Nam cùm dicit licentia, significat planè licere sapientibus sic facere, & in verbis versiculi octaui præcedentibus, vt illum actum indifferentem esse significaret, dixit: *Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus.* Legatur totum caput diligenter, & verum hoc esse luce clariùs apparebit. Neque contrarium, mea sententia, asserit Augustinus dum ait: *Si ergo certum est esse* (nempè idolothytum) *melius Christiana virtute respuitur.* Qui dicit respui melius esse, is nō respuentes, comedentesq; non idcircò condemnant.

Contra Aug. sententiam quædam obijciuntur.

Locus 1. Cor. 8. 9.

3. Iam verò alterum, quod dico, est, cibum nihil habere quod possit fœdare hominem, si in idolio comedatur. Caietanus enim propter illa decimi capitis verba eiusdem epistolæ: dico, quod *quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, & non Deo. nolo autem vos socios fieri dæmoniorum: non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum*, putat non imminente scandalo prohiberi Christianis esum cibi

Caietani sententia.

A in idolio. Ego verò contra sentio. Peto igitur à quouis studioso, vt diligenter legat verba decimi capitis ab illo loco: *propter quod carissimi mihi, fugite ab idolorum cultura*, vsque ad finem capitis, videbit profectò perspicuè eos reprehendi, qui vel cum animi consensu, vel cum infirmorum offensione in idolio cum gentibus accumbunt, vt cum illis idolothytis vescantur. *Reijcitur.*

4. Probat autem & exemplo Christianorum, qui congregantur vt de vno calice bibant, & de vno corporis Christi pane edant, communem religionem agnoscere, qui communibus vult vti cibis. Idem confirmat ex consuetudine, quam Iudæi adhuc ceremonias seruantes obseruabant; non enim patiebantur vllum ab ipsorum religione alienum de suo agno immolato edere. Hinc igitur colligit Christianos, B qui ad idolium se conferebant, si cum consensu non accedebant, certe quidem magnam offensionis ansam infirmis præbere, vt id existiment. Exaggerat autem, quàm sit periculosum consensum, ab illo loco versiculi decimi noni: *Quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid?* vsque ad illum locum versiculi vigesimi secundi: *omnia mihi licent*; vnde vsque ad finem capitis, euidenter nostram sententiam confirmat, & rem ipsam in sapiente, vitio carere ostendit, siue cibum consideres, siue locum; actionem tamen reprehendendam esse propter offendiculum, quod infirmis illa præbet, hoc illa verba significant, *omnia mihi licent, sed non omnia expediunt*; & illa: *si quis autem dixerit hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum, qui indicauit, & propter conscientiam:* C *conscientiam autem dico non tuam, sed alterius.* Non poterat clariùs Diuus Paulus nostram sententiam confirmare. Consulantur nunc etiam illa octaui capitis verba: *Videte ne licentia vestra offendiculum fiat infirmis.* licentia haud dubium Diuo Paulo respectu eorum est, quæ licitè facere possumus: Audiamus igitur quæ sequuntur: *si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem: nonne conscientia eius, cùm sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta?* Colligo hinc euidenter licentiam habere sapientem recumbendi in idolio, sed cum hac licentia vti non debere propter imminens scandalum. Hæc noster Olauius.

5. D Sed ad clariorem loci Euangelici intelligentiam roget quis, cur igitur non modò post datam legem, sed etiam ante illam prohibitus fuit hominibus esus quorundam ciborum, vt carnis cum sanguine, immò & ante diluuium alia quædam immunda habebantur ex Genes. 7. 8. itemque tunc illicitus videtur fuisse esus carnium? Verùm facilis est responsio. nam quod attinet ad cibos prohibitos per legem, iam dictum est cur prohibiti sint in Scholijs numero decimo tertio, vetitæ verò carnis esum cum sanguine caussæ videntur, quæ assignantur à Diuo Thoma 1. 2. quæst. 102. artic. 3. ad 8. & præter has duæ aliæ assignantur Leuitici 17. Prima quia *anima carnis in sanguine est*, quasi dicat, quia vita animalis maximè consistit

Cur prohibitus olim esus quorundam ciborum.

Cur prohibitus carnium esus cum sanguine.

in san-

in sanguine, sanguis enim est vita animalis, & proinde est comedere sanguinem, atque vitam ipsam animalis, vel ipsum animal viuum, quod est inhumanum. Altera continetur in illis verbis, *& ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro anima piaculo sit.* sanguinem enim reseruare sibi voluit Deus pro sacrificijs, quæ videtur coincidere cum tertia Diui Thomæ. Vide illum. Denique quod attinet ad tempus ante diluuium Chrysostomus homilia 20. in Genes. & Pydimus in catena Genes. cap. 7. discrimen mundorum, atque immundorum animalium putant fuisse cognitum Noe Genes. 7. 2. plus octingentis annis ante legem, vel naturali rationis iudicio, vel Dei reuelatione. Theor. Beda, Abulensis, Mosen de his meminisse volunt προληπτικῶς in historia Genesis. (B) Alij hanc differentiam volunt esse tantum quoad sacrificia, quædam enim censentur immunda, alia non, quoad esum, sed vt Deo immolentur. & hoc placet, si de immundis animalibus ante legem loquamur. *Opinio auctoris.* Sunt quædam tamen alia; quæ natura abhorret quoad esum etiam. De esu verò carnium ante diluuium, placet mihi eorum opinio, qui licet esum carnium dicant homini licitum ante diluuium, negant tamen vsurpatum à probis, & pijs viris à stirpe Seth genitis. Vide Diuum Thomam in epist. ad Rom. cap. 14. & 1. 2. quæst. 102. artic. 6. ad 2. Neque verò Deus indulgendo esum carnium post diluuium fecit eum ex illicito licitum, (C) sed significauit tunc incepisse indigentiam eius propter fragilitatem vitæ, & humanæ valetudinis infirmitatem, & inualidam ad benè alendum hominem vim eorum, quæ ex terra nascuntur; *Quomodo post diluuiũ concessus esus carnium, & cur.* quamobrem quasi religione quadam viros pios soluit, ne ab esu carnium quasi superuacuo, vt prius, refugerent. Quibus constat nullum vnquam cibum vetitum esse, quasi per se hominem inficiat, sed ob alias omninò caussas. De esu carnium lege Pererium lib. 14. in Gen. disp. 1. item de esu sanguinis disput. 2. sed iam receptui canamus.

DIGRESSIO PRIMA
In V. 3. & 6.
Qua declaratur quàm vitium detractionis horrendum sit.

1. Cuias sit homo tria indicant. QValis sit & ad quam Ciuitatem pertineat homo tria imprimis indicant, lingua, mores, affectus. hæc enim tria notæ sunt, quæ cuias nam sit aliquis, non obscurè demonstrant. Nam si quis linguam cohibeat, & egregijs moribus compositus sit, affectus verò habeat rationi parentes, hunc non dubitamus cœlestis patriæ ciuem esse affirmare. quod si ita sit aliquis peruersis moribus corruptus, & affectibus incompositis, vt sua non animaduertens vitia, de aliorum vita, moribusque detrahat, nemo erit ita planè rudis, vt non videat hunc ad Diaboli (A) Ciuitatem pertinere & ciuem inferni esse. Huiusmodi sanè mihi videntur scribæ, & pharisæi ab Ierosolymis venientes tanquam patriæ cœlestis desertores, vt sanctissimum Christi nomen, & Apostolorum, traducerent, & accusarent, & ore rabido, vt Marcus ait, vituperarent, cùm tamen ipsi pessimis essent moribus contaminati, & corruptis affectibus infames, à quorum nos detractionis vitio vt alieni simus, & simul intelligamus quanto studio sit fugiendum tam infame peccatum, aliquid ea de re breuiter hic loquemur.

Principiò detractor non sibi tantùm nocet, sed & ijs, vel qui illum libenter audiunt, vel quibus detrahit. est enim detractoris lingua similis serpentis linguæ: sic enim Psalm. 139. legimus: *acuerunt linguas suas sicut serpentis.* *2. Lingua Detractoris cui similis.* Etenim auctore Plin. hist. natur. lib. 5. cap. 38. linguam habet serpens tenuissimam, & in speciem bisulcam, vel etiam trisulcam, adhæc celerrimè, ac veluti perpetuò vibrantem, atri item coloris, etsi extrahat, prælongam. At hæc multò veriùs in detractorum linguam conueniunt. est enim multò tenuior detractoris lingua, & in detrahendo subtilior. nam calumniandi studio etiam minima obseruat, quæ reprehendat, & sæpè, quæ bona sunt, vituperat vt mala. Ecce tibi instar multorum exemplorum esse possunt isti scribæ, & Pharisæi, qui cùm vidissent quosdam ex discipulis Christi communibus manibus, id est, non lotis manducare panes, vituperauerunt, & quod transgrederentur traditiones seniorum, quasi graue aliquod vitium commisissent, incusarunt. Meritò Dauid Psalm. 56. linguam eorum gladio acuto comparauit; à qua Diuus Paulus ad Titum 1. Episcopum absterret, *Oportet*, inquiens, *Episcopum esse, non percussorem.* *Locus Paul. ad Titũ c. 7.* quod Diuus Hieronym. in commen. non ad verbera refert, vel manus, sed ad linguam, qua aliquis siue per contumelias siue per detractionem quasi gladio alium ferit.

3. Quoniam verò non sibi tantùm, verum etiam & ijs, quibus detrahit, & illi aurem præbentibus, malum creat detractor, iurè cum his tribus noceat bisulcam, & trisulcam eum gestare linguam affirmabimus. *Trisulca est lingua Detractoris: & vibrans.* Vibrantem porrò etiam habere, non dubitabit dicere, (D) qui Isychium in Leuit. lib. 6. legerit, vbi illa verba Leuit. 21. explanans, quibus præcipitur, vt vir iugi scabie infectus, procul ab omni sacro ministerio abesset, testatur detractores inter eos esse connumerandos, qui iugem habent scabiem, cùm facilè ad detrahendum prouocentur; vt enim scabie laborantes pruriginem patiuntur, ita detractores iugi veluti scabie laborantes præ prurigine à detrahendo desistere non posse videntur, sed hoc pessimo semper motu versari. *Scabie infectis similis Detractor.*

4. Detractoris os sepulcro simile. Sunt verò etiam eorum linguæ atro colore infectæ, nimirum odio, maleuolentia, inuidia, turpes ac fœdæ. Quare arbitror aptè admodum detractorum ora conferri posse apertis mortuorum sepulchris, quæ teterrimum, & graueolentem odorem exhalant. *Sepulcrum enim patens, est guttur eorum*, & eos,

Lingua Detractoris prælonga.

qui præsentes illos audiunt incredibili maledicentiæ fœtore corrumpens. Porrò quàm prælonga sit detractoris lingua, nemo ignorabit, qui sciuerit eos etiam longissimè à se dissitis non parcere, & non ad superstites modò eorum, verùm etiam ad vitam iam functos maledicis sermonibus, ac linguæ iaculo pertingere. Hinc est vt Dauid Psalm. 56. Detractorum dentes *arma*, & *sagittas* vocauerit, cùm non cominus modò, vt arma quædam, sed eminus etiam, & longè vt sagittæ feriant. ergo meritò vt venenosi, ac pestilentes quidam serpentes fugiendi sunt detractores, ac diligenter inspiciendi, qui tales sunt, ne fortè clanculum, & quasi furtiuè, instar serpentum nos mordeant, quod solent, dum non apertè detrahunt. quare prudenter Hieronym. Eccli. 10 11. monet, serpentem, & detractorem æquales esse: quomodo enim ille occultè mordens venenum inserit, sic iste clam detrahens pectoris sui virus infundit.

Detractor & serpentes æquales. Eccl. 10.

5. Dauid, & Basilius quid senserint de Detractore.

Et mirabimur si tanto studio Dauid eiusmodi detrahentes persequeretur? *detrahentem*, inquit Psalm. 100. *secretò proximo suo hunc persequebar*; vt meritò Basil. reg. 26. ex breuioribus, exterminandos censeat detractores à reliquorum conuictu, & consuetudine. Quis enim non horreat serpentis sibilum, ac morsum? Atqui detractionem, sibilum, & morsum serpentis esse nullus ignorat, nisi fortè qui Ecclesiastæ c. 10. 11. non crediderit affirmanti: *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.*

Eccles. 10. 11.

6. Detractor vorator carnium.

Verùm cur ego huiusmodi morsum nomino, cùm Scripturæ ipsæ diuinæ comedere, deuorare, consumere carnes eos, qui detrahunt, afferant? *Appropiant*, inquit Psalm. 26. 2. *super me nocentes, vt edant carnes meas*, quem locum de detractoribus Hieronymus in comment. exponit. quos ipse rapido dente dilacerare, vt August. maledico dente consumere testatur. Nicetas item in Iob cap. 19. v. 22. ait: *probrosos sermones ad depascendos artus, satis per se ipsos valere.* & Gregor. libr. 14. moralium cap. 14. *qui alienæ*, inquit, *vitæ detractione pascuntur, alienis procul dubio carnibus saturantur.* Quæ omnia confirmat Paul. ad Galat. 5. *si inuicem mordetis, & comeditis, videte ne inuicem consumamini.* Rectè: nam qui detrahendo lædunt, & insidiantur, veluti alios consumere velle videntur; præsertim quia ij qui maledicendo proximi famam perdunt dentibus, ore, lingua id efficiunt, quæ eadem sunt mordendi, comedendi, deuorandi, & absumendi instrumenta. Quare qui detrahunt dentibus premere, deuorare, perdere, ac consumere videntur, & veluti in ventriculum quemdam seu consumptionis, & interitus barathrum traijcere: quibus illud Iob verè dicere possis, quod alienis carnibus saturentur: *Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini.* Et illud Dauid Psalm. 51. 5. contra Doeg detractorem, insidiarumque delatorem: *Dilexisti omnia verba præcipitationis* (Hieronym. omnia verba ad deuorandum Chald. voracitatis. Nam præcipitare, absorbere, & deglutire est) *lingua dolosa*, nempè detractoria, & maledica, qua detractor perniciem affert proximo.

Locus Psal. 51. 5.

7. Eccles. 28. 28

Optimum igitur consilium est, quod Ecclesiast. cap. 28. tradit: *sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire*, hoc est, muni eas & obtura, ne pateant detractoribus, quomodo spinis ager circumsepitur contra bestiarum incursum, auresque tuas timore Dei veluti spinis quibusdam sepias, vt ibi Iansenius interpretatur, quibus etiam detrahentium pugnantur linguæ. Et quoniam id allegoricè dictum erat, explicans clariùs Sapiens sequentibus verbis: subdit; *& feras auribus tuis facito.* August. teste Possidio cap. 22. magnis, & apertis literis sic mensæ suæ inscripserat:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

Aug. quàm à Detractione alienus.

quàm verò ab hoc vitio abhorreret August. docet idem Possidius his verbis: *quosdam sic familiarissimos Coepiscopos, illius Scripturæ, quæ immensa erat, oblitos, & contra eam loquentes, tam asperè aliquando reprehendit commotus, vt diceret; aut delendos illos de mensa versus, aut se de media refectione ad suum cubiculum surrecturum. Quod ego & alij, qui illi mensæ interfuimus experti sumus.* Sic Possidius: *Percussit*, inquit liber Regum 1. cap. 24. *cor suum Dauid, eò quòd abscidisset oram Chlamydis Saul*, & cor nostrum ergo nos percutiat, hoc est, reprehendat, & mordeat conscientia, si non oram vestimenti, sed bonum fratris nomen, & famam, vel abscindamus, vel abscindi videamus. ita enim sanctissimum virum Augustinum imitabimur magno cum fructu, & emolumento. Nam vt Bernardus sapienter affirmat lib. 2 de consid. sub finem; *detrahere, an detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim*: quod tunc maximè habet locum, cùm is qui detractionem audit, eo ipso inducit alterum ad detrahendum, vel ei placet detractio. rectè enim non minus peccat, quàm alter. de qua re lege Valen. tom. 3. disput. 5. 9. 18. parte 4.

8. In hac igitur re illud maximè cauendum est, ne quæ aliorum vitia à detractoribus hausimus in aliorum sinum effundamus; hoc enim esse hominis stulti docet idem Ecclesiast. cap. 19. 26. eleganter: *Sagitta*, inquit, *infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti.* Sic enim legendum est non *femori canis*. G. σάρκός. Est enim idem *femur carnis*, quod carneum, vt significetur, quod femori sagitta profundè infigi soleat, quia nimirum carneum exstat & molle. Nisi malis *carnis* positum esse, pro, corporis. ait ergo: verbum auditum sic se habere in corde stulti, vt Iansenius exponit, sicut se habet sagitta infixa in femore corporis, quia sicut sagitta illa grauiter hominem affligit, donec extrahatur, ita, & verbum auditum, & receptum in corde stulti (tanquam sagitta ab arcu emissa, id est, ab ore narrantis) torquet eum grauiter, donec datum fuerit ei illud in aliorum sinum effundere; ita quidem stultus.

Eccl. locus c. 19. 26.

At sa-

9. *Sapiens quomodo se cũ Detractore gerit.* At ſapiens tetrico vultu detrahentes excipit. Scit enim quod *ventus Aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem*, teſte Salomone prouerb. 27. 24. nam vt quidam dixit: *qui detrahit, diſcit non libenter dicere, ſi videat quod didicerit non libenter audiri.* vnde Eccleſiaſtes: *per triſtitiam*, inquit, *vultus*, *animus corrigitur delinquentis*. Conſtat verò Aquilonares flatus nubes diſpellere, ac proindè pluuias auertere, quarum nomine rectè ſignificatur libera detrahentis effuſio. & præclarè in eamdem ſententiam Hieron. ep. ad ruſticum Monachum ait: *Sicut ſagitta ſi mittatur in duram materiam, nonnunquam in mittentem reuertitur, & vulnerat vulnerantem, illudq́; completur. Facti ſunt mihi in arcum prauum* (Pſ. 27.) *ita detractor cùm triſtem faciem viderit, audientis, imò ne audientis quidem, ſed obturantis aures ſuas; illicò conticeſcit, pallet vultus, hærent labia, ſaliua ſiccatur.* Sic Hieronym. Altius itaque cordi imprimendum eſt, quod Eccleſiaſt. c. 19. 10. nos monet, ne
Eccl. 19. 10. veluti pleni rimarum hac, illac perfluamus, alijs mox communicantes, quod de aliorum vitijs hauſimus. *Audiſti*, inquit, *verbum aduerſus proximum tuum, commoriatur in te* (hoc eſt ſempiterna obliuione ſepeliatur, ita vt nunquam in animum inducas, illud alijs manifeſtare) *fidens quoniam non te dirumpet*. quaſi dicat, ſilentio preſſum non te dirumpet. Non enim eſt veluti venenum, quod niſi euomatur hominem dirumpit: ſed veluti res mortua inefficax, & innoxia.

10. *Quidam ſimiles parturientibus.* Quod non ſine cauſſa dictum eſt à Sapiente, quia ſunt quidam ſimiles mulieribus parturientibus conceptum iam intra ſe fœtum, quæ ſummo labore, totiſque viribus infantem conituntur in lucem proferre, quod niſi vbi fecerint, eo onere, ac dolore non leuantur; ita iſti fatui, ac imprudentes homines concepto per auditum ſermone, quamdiu illum intra ſe continent, torquentur, tanquam graui onere depreſſi, & in omnem ſe partem vertunt, vt in aliorum aures audita effundant. Et hoc eſt,
Eccli. 19. 11. quod attexuit Sapiens: *à facie verbi parturit fatuus, quaſi gemitus partus infantis*, quaſi dicat, fatuus à verbo concepto per auditum ſic parturit ſollicitus illud effundere, ſicut gemitus, qui fit pro partu infantis, id eſt, vt mulier gemens, & laborans inter pariendum, conceptum parturit infantem.

11. *Odium Dei in Detractores.* Sed quam maximè deteſtari oporteat hoc vitium, illud vnum imprimis oſtendit, quod ſummo illud odio Deus ipſe proſequatur. Præfert enim Spiritus ſanctus Eccleſiaſt. c. 5. 17. detractorem furi, dum ait, *ſuper furem enim eſt confuſio, & pœnitentia, & denotatio peſſima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odium, inimicitia, & contumelia*. vbi aduerte denotationem legendum eſſe, ſignificat autem denotatio damnationem, vel vituperationem, vt patet ex c. 19.
Locus eccli. 5. 17. & 19. 5. 6. eccl. v. 5. & 6. vbi bis vtitur Eccleſiaſt. verbo *denotabitur* καταγνωσθήσεται, vnde eſt nomen *καταγνώτης*, vt ergo *denotabitur* ibi ſignificat vituperabitur, vel damnabitur, ita hic *denotatio* ſignificat vituperationem, vel damnationem, quod videtur ſecundum Lyranum. Exponit enim denotationem, id eſt, oſtenſionem confuſibilem cum digito, quamuis in eius contextu le-

A gatur deuotatio, pro denotatione. Eſt ergo ſenſus ex Ianſenio ſuper furem eſt confuſio, id eſt, furem ſequitur confuſio, & pœnitentia, at non rarò venia talis eſt dignus. Prouerb. enim 6. dicitur, *non grauis eſt culpa, cùm quis furatus fuerit; furatur enim vt eſurientem impleat animam.* *Prou. 6.* Verùm ſuper bilinguem, & ſuſurronem eſt peſſima denotatio, id eſt, dignus eſt qui ſine miſericordia damnetur, ac perpetuam ignominiam ferat, cùm non ex inopia peccet, grauiſſimumq; inferat damnum, & quidem ſine vllo ſuo emolumento. Sequitur ergò ſuſurronem grauis damnatio, & vituperatio. Et quidem meritò, nam vterque furetur & fur, & detractor, ille diuitias, hic verò famam ac nomen, peior eſt priore poſterior, quia maius bonum, & quod vix recuperari poſſit, aufert. *Melius*
B *eſt enim nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Et vnio, atque concordia, quam ſæpè tollit detractor bonis iſtis externis longè anteferenda eſt.

Audi iam Origenem, qui homil. 7. ſuper numeros, expendens illa verba num. c. 22. *12. Origenis ſententia de ira Dei contra Detractores.* *Quare non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi, iratusq́; contra eos, abijt, nubes quoque receſſit, quæ erat ſuper tabernaculum, & ecce Maria apparuit candens lepra quaſi nix:* in hæc inquam verba ſic ſcribit Origen. *Ira furoris Domini efficitur ſuper eos, qui male loquuntur, & detrahunt: nec prætereundum quod prius recedit nubes, & ita Maria repletur lepra, vt oſtendatur, quod etſi in aliquo ſit Spiritus ſancti gratia, ſi obtrectat, & detrahit, recedit ab eo poſt obtrectationem, & ſic anima eius repletur lepra.* Sic ille, & aduerte tantam fuiſſe Dei
C iram contra detractores, vt poſt illa verba; *quare non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi?* nullo alio interpoſito verbo, ſtatim Scriptura ſubdiderit, *iratusq́;* (Deus) *contra eos, abijt* &c. quod maximè excandeſcentes faciunt, & ira perciti, dum nullum miſerationi locum reliquum eſſe ſignificant.

Diuus Paulus 1. Thimot. 3. 11. detractores ſatannicos homines, & diabolicos non dubitat *13. Detractor ſatannicus ex Paul. 1. Tim. 3.* appellare. vbi enim nos legimus: *mulieres ſimiliter pudicas non detrahentes* G. eſt *μὴ διαβόλους*, id eſt, non diabolicas, hoc eſt, calumniatrices, quaſi alludens ad Diabolum, eo enim ſuam culpam refert originem detractio, diaboli enim fœdiſſimus partus eſt. Nam Gen. 3. initio *Eſt partus diaboli.* naſcentis orbis ſic ſerpens loquitur: *Nequaquã morte moriemini, ſcit enim quod in quocumque die*
D *comederitis ex eo aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum, & malum.* Vides ne vt Deo detrahat callidus anguis? ſic nimirum detractor audet in cœlum ponere os ſuum. Vide contra tam peſſimum virus Gregor. lib. 14. moral. c. 26. & Auguſt. lib. 12. contra Fauſtum Manichæum c. 20. vbi detractorem Coruo, *Detractor coruo ſimilis.* qui non eſt reuerſus ad arcam, appoſitè confert, rebus enim mortuis nutriuntur detractores, vt corui, id eſt, nonniſi aliorum vitia, & fœtidiſſima quæq; hominũ ore verſant, & canino dente premunt, & tandem veluti in ſtomachum traijcientes, in ſeipſis, tanquam fœtidiſſimis ſepulcris, ſepeliunt.

Et ne longum faciam, mitto cetera: vnum *14.* certè non præteribo, quod Gloſſa Danielis c. 7. habet, quia immanitatem huius vitij clariſſimè de-

mè de-

Detractor Bestiæ Danielis similis. mè declarat. Bestiam enim illam quartam decem cornibus horribilem, dentibus magnis & ferreis armatam, æmulatoribus, id est, detractoribus accommodat. Sic enim de ea Bestia habet Daniel 1. 7. *& ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens, atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans, & habebat cornua decem* &c. Per hanc bestiam, inquit auctor Gloss. moralis, significatur malitia æmulatorum, & ideò non dicitur, quæ bestia in speciali fuerit, quod æmulatorum malitia non possit vno nomine, vel etiam pluribus explicari. Habebat dentes ferreos magnos, scilicet ad deuorandum famam innocentum, vel saltem ad diminuendum. Ideò dicitur *comedens, atque comminuens* &c. per pedes autem intelliguntur malæ voluntates ad conculcandum innocentem si possit, vel ad despiciendum, si non possit ampliùs. Cornua decem *Decem modi Detractionis.* significant decem item modos detractionis: primus est; peccatum fratris occultum iniustè reuelare. Secundus, peccatum reuelatum malè verbis indebitis exaggerare. Tertius, falsò peccatum fratri imponere. Quartus, bonum fratris cognitum tacere, quando dici debeat. Quintus est, bonum fratris auditum imminuere. Sextus, affirmare fratris bonum peruersa factum esse intentione. Septimus, Octauus, Nonus, fingere se malum fratris dicere motum conscientiæ stimulis, vel amicitia impellente, vt frater corrigatur, vel ex reuerentia prælato debita, cùm tamen peruersa eum voluntas, & malitia ad id faciendum inducat. Decimus fratrem signis, vel nutibus de culpa, quam ignorat notare. Tantùm Glossa. Nos ad alia veniamus.

DIGRESSIO II.

In v. 8. *Honora Patrem & Matrem.*

1. HOc Dei præceptum adeò commendatum nobis voluit esse Deus, vt huic soli inter reliqua omnia, quæ in posteriori tabula exarata sunt, & proximi charitatem spectant, longiorem vitam promiserit. Exhodi *Locus Paul Eph. 6 2.* vigesimo, vt non mirum sit, si Paulus ad Ephes. 6. 2 hoc præceptum *primum* appellauerit in promissione, id est, primum in altera tabu- *Præceptum primum in promissione.* la præceptorum Dei, cum pollicitatione longioris vitæ. *Fily, inquit, obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim iustum est. Honora Patrem tuum, & Matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt benè sit tibi, & sis longæuus super terram.*

2. Olim Deus, vt Epiphanius libro primo contra hæreses tomo primo animaduertit, nullus filius, vt liquet ex his, quos Scriptura in libro Genesis nominat, ante Patrem vitam relinquebat; quin etiam ad parentum solatium volebat Deus, vt parentes potiùs moribundi sibi astantes filios cernerent, & tanquam successores viuos relinquerent. Cæ- *Thare primus filium mortuum viuens ipse aspexit.* terùm in supplicium idololatriæ primus Thare Pater Aram, quem referunt auctorem fuisse, & artificem idola fingendi, obitu filij adhuc viuens punitus est. quod quasi admirans diuina Scriptura, inquit Epiphanius,

A adnotauit dicens capite vndecimo, vigesimooctauo Genesis: *Et mortuus est Aram ante Thare Patrem suum in terra natiuitatis suæ.* Quare minimè mirandum est, si tanquam loco magni beneficij promiserit Deus Iacob in AEgyptum descendenti Genesis quadragesimo sexto, quarto: *Ioseph ponet manus suas super oculos tuos*, id est, viuo illo relicto, hinc lætus abibis. Nunc verò propter hominum vitia, & ob parentum præsertim nimiam in filios indulgentiam, & filiorum erga parentes impietatem, & inobedientiam, passim filij ante parentes, etiam in ipso adolescentiæ flore, hinc abripiuntur.

Iam verò quantum debeant parentibus filij, vel ipsum *Patris* nomen indicat, cui sapientissimi quique viri aliquid inesse diui- 3. *Patris nomen quale.*
B num arbitrati sunt, quorum Philo initio quinti præcepti sic scripsit: *Sequitur Præceptum, inquit, de honorandis parentibus situm in duarum tabularum confinio; cùm enim in prima sit vltimum, coniungit ambas &c. quod ideò factum arbitror, quia parentum natura videtur mortalis, & immortalis esse essentiæ confinium: mortalis, propter cognationem cum hominibus, & ceteris animantibus, & propter corpus corruptibile: immortalis verò, quia gignendo refert Deum Creatorem omnium.* Quare eleganter dixit Origenes Homilia quinquagesima prima in Leuiticis; *nomen Patris grande mysterium est, nomen Matris grandis reuerentia est.*

A veteribus proditum scimus, & à Pro- 4.
C clo repetitum, esse parentes ἀγάλματα τοῦ πάντων πατρὸς Διός, hoc est, idola, spectraque patris omnium Iouis. rursumque qui in Deorum simulacra impios se præstiterint, in Deos ipsos, quorum imagines sint, impietatem regerere. Est profectò sacra parentum maiestas, & omninò proxima Deo, vt Rhodiginus libro vndecimo, capite decimo septimo habet, & propterea inquit moralium octauo, ita verissimè Aristoteles tradit: τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. οὐδὲ γάρ ἔστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς καὶ γονεῖς, οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη. hoc est, quod fieri potest, amicitia requirit, non quæ ex dignitate, cui in omnibus paria facere nequimus, sicut in Dei, ac paren-
D tum honore, quibus pro meritis nemo vnquam rependat.

Ex his duo habemus, quæ satis hoc præce- 5. *Duo præceptum honorandi parentes illustrant. Accedit tertio*
ptum illustrant, nobis omnibus commendant, promissio vitæ longioris, & nomen ipsum patris, & matris, cui post Dei nomen nullum par esse videtur in mundo. Sed tertium his accedit, encomia videlicet, quibus diuinæ litteræ hanc parentum pietatem extollunt. Et vt ceteris supersedeam, in vno Ecclesiastici capite tertio, nouem bona proborum liberorum *Nouem bona proborum liberorum. Eccli. 3.* commemorantur, veluti totidem huius ornamenta præcepti, Primum bonum est, abundantia diuitiarum tam corporalium, quam spiritualium; *Sicut, inquit, qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam.* Secundum fortunatos, & felices fore in filijs, quos procreauerint: *Qui honorat Patrem suum, iucundabitur in filijs.* Tertium, quocumque tempore

ſupplicauerint Deo, exaudientur ab eo, votorum ſuorum compotes facti: *In die orationis ſuæ exaudietur*. Quartum, longitudo vitæ: *Qui honorat Patrem, vita viuet longiore*. Et hoc eſt primum præceptum in lege, cui Deus mercedis retributionem adiunxerit, vt ponderaſſe dixi Paulum ad Epheſ. 6. Quintum, ſtabilitas familiæ, ac poſteritatis: *Benedictio Patris firmat domos filiorum*. Sextum, gloria; *Ex honore Patris gloria hominis*. Hoc poteſt dupliciter intelligi, vel quod honoratus Pater reddit filios glorioſos, vel quod filius honorans Patrem, comparat ſibi gloriam apud oés. Septimum, liberatio hominis in tempore tribulationis: *Eleemoſyna Patris non erit in obliuione, & in die tribulationis memor erit tui*. Octauum, peccatorum diſſolutio, *ſicut in ſereno glacies, ita ſoluentur peccata tua*. Nonum eſt, quaſi bonorũ omnium cumulus, id eſt, perpetua Dei erga bonos filios beneuolentia, beneficentia, & protectio vſque in finem. *Honora*, inquit, *Patrem tuum, vt ſuperueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouiſſimo maneat*. benedictio enim Dei ſignificat effuſiſſimam bonorum largitionem, quæ ſi vſque ad extremum maneat; nihil ea re poteſt homini optabilius accidere. Vide Perer. tom. 2. in Geneſ. lib. 14. cap. 9. num. 189. diſput. 4.

Locus Eccli. 3 13.

6. Quarto loco quod valde extollit erga parentes pietatem, eſt, quod in brutis quoq; maximus ille conditor rerum Deus inſignibus indicijs præmonſtraſſe videatur, vt Rhodiginus ait eodem loco, quid parentibus debeatur à benè inſtitutis filijs. Siquidem vt auctor Ambroſius eſt (capite decimooctauo in Lucam de honorandis parentibus, & Exhemeron libro quinto, capite decimo ſexto) Ciconia romano vſu pia vocatur, quod pulli, parentibus iam ſenio confectis, nec alimenta ſibi conquirere ſatis valentibus, in retributionem mutuam, tacita quidem, ſed alta naturæ vi in id propellente, neceſſaria ſummo ſtudio quod in homine rarum eſt, ſuggerunt. quam rem ampliſſimis verbis ſic exaggerat Ambroſius: *depoſiti Patris artus, per longæuum ſenectutis, plumarum tegmine, alarumq; remigio nudatos, circumſtans ſoboles pennis proprijs fouet. Et quid dicam collatitio cibo paſcit; quando etiam ipſa reparat naturæ diſpendia, vt hinc, atque inde ſubleuantes ſenem fulcro alarum ſuarum ad volandum exerceant, & in priſtinos vſus deſueta iam reuocent pij membra Parentis?* &c. *Non recuſant Aues paſcere Patrem; quod etiam præſcripta neceſſitate ſub terrore pœnarum plerique hominum recuſarunt. Aues non ſcripta, ſed nata lex ſtringit &c. Aues non erubeſcunt reuerendi ſenis membra portare. eſt enim vectura pietatis &c.* merito igitur hæc auis pia dicitur, & vt ſubdit idem Ambroſius, quod vix vni Impertaori Conſulto Senatus delatum dicitur, hoc iſtæ aues in communi meruerunt. habent ergo iſtæ aues decreta Patrum ad propriæ inſignia clementiæ &c. habent etiam vniuerſorum ſuffragia. nam retributio beneficiorum Antipelargoſis nominatur. Pelargos enim Ciconia dicitur. Virtus igitur ab his nomen accepit, cùm relatio gratiarum Ciconiæ vocabulo nuncupatur. Idem habet Baſilius in Hexemeron homil. 8. Imitemur igitur filij Ciconiarum exempla, parentes ſenio confectos paſcamus, & veluti pennis, ita veſtibus confoueamus, ne plus poſſe hac in re videantur animalia rationis expertia, quàm homines. Paſcamus igitur eos, qui nos prius pauerunt, demus illis, qui nobis ſeipſos dederunt.

Ciconiarum pietas.

Rectè Euripides ad eam nos rem hortatur, licet ipſe Chriſtianis præceptis non imbutus: 7.
ſic enim ait.

Euripidis verſus.

Quisquis parentes hic piè viuens, colit,
Hunc viuentemq; mortuumq; amat Deus.
Non liberis eſt pulchrius munus aliud,
Quàm liberos dici parentis optimi,
Parentibuſq; dignum honorem reddere.

Illud præterea quinto illuſtrem reddit in parentes pietatem, quod etiam maximè excitare, ac perurgere debet filios ad deferendum debitum parentibus honorem, quod ſummis laudibus paſſim celebretur omnium ore pietas erga parentes. In græcorum monumentis perpetuò ſiculorum iuuenum pietas celebrata efflorefcit, hoc eſt Amphinomi, & Anapiæ, à quibus riuos ignium vomente Athena in agrum Catanenſem, parentes humeris elatos, & incolumitati redditos, conſtans inter Græcos opinio eſt. Sed Ethnicos mittamus. Certè præclarum illud facinus, & inſigne paternæ reuerentiæ, ac pietatis officium, quod Sem, & Iaphet exercuiſſe Geneſeos narrat hiſtoria, omnibus erit ſæculis memorandum, tum ob pietatem, tum ſimul ob illuſtrem in pietate ſignificationem caſtiſſimi animi, & ob laudatiſſimi pudoris exemplum. etenim nuntiata ipſis à Cham, patris ſui nuditate, non ſolùm leuitatem eius non approbarunt, vt eleganter Pererius obſeruat, verùm etiam (vt credere par eſt) vehementer obiurgarunt. Deinde non modo nudum Patrem viſere noluerunt, ſed ne fœditas nuditatis eius plurium oculis pateret, & inde creſceret Patris ignominia; quam ſuam illi ducebant, quam ocyſſimè ad eum contegendum, retrogrado tamen greſſu; ne fortè nuda Patris vel per imprudentiam viderent, feſtinarunt. *Euidens*, inquit Ambroſius de Noe, & arca capite trigeſimo primo, *pietatis expreſſus eſt affectus; quod nudatum annoſum Patrem boni filij videre cauerunt, ne paterna reuerentia, vel ipſo minueretur aſpectu: ſiquidem etiam ipſo tacite vultu pietas frequenter offenditur.*

8. *Celebrata pietas in parentes.*

Vnde etiam Romæ vetus fuiſſe vſus dicitur, ne filij cum parentibus, & maximè puberes intrarent lauacrum. Sic ille. Cuius hoc poſtremum dictum confirmat Cicero libro primo Officiorum. *Noſtro*, inquiens, *quidem more cum parentibus puberes filij, cum ſoceris generi non lauantur*. Quod duorum fratrum exemplum tropologicè interpretatus eſt Gregorius libro vigeſimoquinto moralium: *Subtilis*, inquit, *via tenenda eſt rectitudinis, & humilitatis, vt ſic magiſtrorum vitia diſpliceant, vt ſubditorum tamen mens à ſeruanda magiſterij reuerentia non recedat. Quod benè in Noe inebriato exprimitur, cuius nudata verenda boni filij auerſi veniendo texerunt. Auerſari quippè dicimus, quod reprobamus; bonis igitur ſubditis ſic Præpoſitorum ſuorum mala diſpliceant, vt ea tamen ab alijs oc-* 9.

cultent

cultent. Operimentum auersi deferunt: quia improbantes factum, & venerantes magisterium nolunt videre quod tegunt.

10\. Postremò vel hoc solùm quam maximas, Deus bone, vires habet ad auertendos liberos ab omni in parentes iniuria, quod de Cham Noe filio diuina eiusdem Geneseos narrat historia. Cùm enim facinus Cham in Patrem probrosum notum fuisse Noe, relatu, vt credibile est, Sem, & Iaphet: ait Genes. 9. 22. *maledictus Chanaam seruus seruorum erit fratribus suis.* siue ea verba propheticam prædictionem contineant, vt verè videntur continere, siue imprecationem mali, non ex impatientia acceptæ à filio iniuriæ, nec ex ardore vindictæ, sed ex sanctissimo Zelo iustitiæ profectam, habeant. Quæ sanè maledictio, quàm multa mala posteritati eius intulerit, euentus ipse declarauit. vt autem multò acerbior esset hæc maledictio Cham illata contra Chanaam eius filium directa est, quem vnicè diligebat, vt minimum natu, sibiq; ingenio, & moribus simillimum: vnde non poterat nō leuiter dolere Cham posteros filij turpissimæ seruitutis pœna punitum iri; qua etiam vna re apertiùs declarabatur grauitas peccati Cham, cuius pœna non in ipso tantum finita fuerit, sed vsque ad posteros extensa. Illud perbellè Diuus Gregorius expendit in hoc exemplo: Deum interdum in hac vita hominem, qui crimen aliquod commisit non in se ipso supplicio afficere, sed in posteris suis. Interdum verò etiam his manifestis punire supplicijs. lege illum librum vigesimum sextum moralium in illa v. Iob. cap. 35. Nunc non infert timorem suum &c.

Noe maledixit Cham Gen. 9. 22.

11\. Verùm aliud non grauabor exemplum adducere ex libro vigesimo secundo Augustini de Ciuitate capite octauo memorabile satis, & quod ingratis filijs terrorem non paruum incutiat. His ergo verbis scribit: *vnum est quod apud nos factum tam clarum fuit, atque illustre miraculum, vt nullum putem esse Hipponensium, qui hoc vel non viderit, vel didicerit; nullum qui obliuisci vlla ratione potuerit. Decem quidam fratres fuerunt, quorum septem sunt mares, tres fœminæ de Cæsarea Cappadociæ, suorum ciuium non ignobiles: qui maledicto Matris, recenti Patris eorum obitu destitutæ, quæ iniuriam sibi ab eis factam acerbissimè tulit, tali pœna sunt diuinitus coerciti, vt horribiliter omnes quaterentur tremore membrorum. In qua fœdissima specie oculos suorum ciuium non ferentes, quaque versum ire cuique visum est, toto penè vagabantur orbe Romano. Ex his etiam ad nos venerunt duo frater, & soror, Paullus, & Palladia multis alijs in locis miseria diffamante iam cogniti. Venerunt autem ante Pascha ferme dies quindecim Ecclesiam quotidie ingredientes, & in ea memoriam gloriosissimi Stephani frequentabant, orantes vt iam sibi placaretur Deus, & salutem pristinam redderet.* Posthæc narrat Augustinus, quemadmodum per misericordiam Dei, & inuocatam ab ipsis sancti Stephani intercessionem prorsus liberati, & sanati fuerunt. quibus facilè est intelligere verissimam esse illam Scripturæ sententiam. *Benedictio Patris firmat domos filiorum, maledictio autem eradicat fundamenta.*

Exemplum terribile ex Aug.

A Verùm Coronidis loco placet illa verba Tobiæ, quibus capite quarto filium instruit, superioribus adnectere, totamque hanc digressionem absoluere; Ait ergo Tobias: *Audi Fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum construe. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli, & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius: memor enim esse debes, quæ, & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Cùm autem & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me.* Tanta Tobias. 12.

Cùm enim duæ veluti partes sint pietatis erga parentes, & vt viuentes illos honore, & obsequio prosequamur, & vt mortuos etiam cum lachrymis piè sepeliamus, supremum illis honorem deferendo, ad B hæc duo matri præstanda hortatur sanctissimus vir, nam cùm iam se moriturum crederet, tantum pro se petit à filio, vt corpus suum tradat. cuius rei magna fuit veteribus cura Genesis vigesimo tertio, trigesimo quinto, quinquagesimo, teste item Augustino libro de cura pro mortuis, & Lactantius libro sexto capite duodecimo. Erga Matrem verò, vt obseruat Serar. *quia sana, & superstes futura videbatur; honorem requirit, eumq; constantem, atque perpetuum, & caussam addit: Memor esse debes, quæ, & quanta passa sit propter te in vtero suo; magni matrum quæ nos genuerunt; & diuturni esse solent dolores, & fastidia etiam multa. Honor ergo, & amor his meritò debetur, prout libro octauo Ethicorum capite septimo & vndecimo, Aristoteles qui libro nono capite septimo, Matres, ait, magis filios amant: Generatio namq; laboriosior est.* C *Erga mortuam verò, eadem, qua erga se, pietate filium esse iubet, vt ab eo scilicet etiam sepeliatur. Sed quid est, quod non ait simpliciter; sepelias eam, sed addit; circa me? Hebræus explanat dicens: sepelias eam mecum honorificè, in vno eodemq; sepulcro. Et Græcus, sepelias ipsam iuxta me in vno sepulcro. Hoc enim modo Prisci, cum coniugibus, Patriarchæ sepulti sunt. Genes. 25. 10. & 49. 29. Hac enim etiam in sepulcro coniunctio significat, quantus, quàm constans, ac perennis inter coniuges amor esse debeat, de quibus Genes. 2. 24. 1. Corinthiorum 6. 16. dicitur; erunt duo in carne vna.* 13.

Duæ pietatis partes.

Magna cura olim sepulturæ.

Eiusdem sepulcri coniunctio expetita.

Et ob contrariam omninò rationem, prati spiritualis cap. 40. *Hæreticum eodem in sepul*D*cro secum esse non ferebat Catholicus, eiq; quia hæresim oderat, mortuus mortuo dicebat: Noli me tangere Hæretice.* Sic Serarius. Porrò de beneficijs parentum erga filios, lege Senecam de benef. l. 6. c. 24. 14.

Catholicus Mortuum cō sepultum sibi auersatur hæreticum.

Discant parentes exemplo Tobiæ teneros liberorum animos bonis informare præceptis. quod officium, quia pleriq; prætermittūt, hinc est, quod ingratos, ignominiosos, inobedientes magno suo damno, & dolore experiuntur liberos. Meritò Plutarchus de educandis liberis, ad bonam pueri institutionem tria docet necessaria esse; naturam, rationem, seu doctrinam, & exercitationem. *Natura quippe sine disciplina si sit, cæca est. Disciplina si natura destituatur, defecta: Exercitatio, his duobus demptis; imperfecta est. Et quemadmodum ad agriculturam* 15.

Parentes instruant filios.

Ad bonam pueri institutionem tria necessaria.

primo requiritur bonum solum, deinde peritus colonus, denique semina frugi: ita plane natura, solo; agricolæ, magister; semini præcepta respondent.

16. Et vt idem addit Plutarc. *vt Agricolæ stirpibus pedamenta apponunt, sic probi magistri accuratis præceptis, admonitionibusq; adolescentes suffulciunt, vt mores recti inde germinent*, vt intelligamus quanti ea res rerum publicarum referat.

17. Eodem Plutarcho auctore, *antiquus ille Crates dixit, se si fieri posßit altißimo vrbis loco conscenso proclamaturum, quò tenditis homines, qui rei faciendæ omne impendistis studium, filijs, quibus opes vestras relinquetis, curam perparuam? quibus ego adderem* (inquit Plutarchus) *tales Patres perinde agere, ac si quis de calceo sit sollicitus, pedem nihil curet.* Et hæc hactenus delibasse, ea de re satis sit.

DIGRESSIO III.

In V. 22. 23. 24. & 25.

Quanta cura coercendum sit cor.

1. QVoniam sapienter Salomon monet nos, vt omni custodia custodiamus cor nostrum, cùm ab ipso vita procedat, & mors; &, quod caput est, Christus Dominus versic. 24. dumtaxat ea quæ de corde nascuntur, doceat, coinquinare hominem posse; Inde enim existere cogitationes malas, homicidia &c. Propterea non ab re erit aliquid de hoc argumento breuiter differere. Et primum quidem diligenter animaduertere oportet, quid inter bonum, & prauum cor intersit, quæ illius encomia, & huius infames notæ, & vt ab illo ordiamur. Est cor iusti secretum Dei cubiculum, vbi sua arcana omnia amicis suis aperit; est fornax igne charitatis incensa, ad quam magni consilij Angelus descendit ad recreandum, reficiendumque eos, qui intra illam morantur; est paruula quædam cellula, vbi magnus ille Helisæus diuersatur; Est aureum vas cœlesti manna repletum, id est, gratia diuina, intra pectoris arcam positum; Est floridum cubile, ac thalamus, vbi cœlestis sponsus recumbit; Est non quidem Regis Assueri, sed supremi Regis hortus amœnissimus, vbi suis ille manibus varias virtutum conserit herbas, suaueolentem, & gratum spargétes odorem. Est parua Dei Ciuitas, quam diuini impetus fluminis exhilarat; liber est vitæ, per quem Deus mortales iudicaturus est; Aureum thuribulum est, vnde in Dei cultum, ac venerationem suauissimus suffitus ascendit, & incredibili dulcedine plenus odor emanat, quem Deus cùm odoratur, placatur. Est aureum præsepe: vbi dulcissimus Infantulus Iesus sanctissimæ suæ Genitricis manibus collocatur. Est arca Dei, in qua legis tabulæ, manna, & virga continetur Aaronica. Etenim lex Dei in corde iusti est, vbi & cœlestes sunt voluptates, & virga disciplinæ, qua iustos instruit, sanctissimisq; moribus Deus informat. Regium item est mausoleum, vbi sacrosanctum Christi corpus conditum est, cuius suauissima aromata omnium suauissimorum florũ fragrantiam exsuperant. Postremò paradisus est voluptatis, &

Cor iusti quibus rebus simile.

A quidã lucidissimus arcus varijs, ac præstantissimis coloribus ornatus, & post decurrentes lachrymarum imbres apparẽs, in piorum animis tanquam candidissimis nubibus pacem secum aduehens, & serenissimam cœli faciem ostentans.

2. Iam verò cor prauum non vno nomine cõplectitur Scriptura; neq; enim simplex est eius malitia, sed multiplex, suum in omnem partem virus effundens, neque nouum hoc videri debet, cùm sit inferni regis optatissima sedes, & apotheca quædam in quam suas omnes diuitias mittit, id est, omne genus scelera; & quidem ad hæc probanda instar omnium satis esse debet nobis cor Iudæ, de quo Ioan. 13. 2. scribit; *cùm Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas*, & v. 27. *post buccellã introiuit in eum Sathanas.* in hoc ergo libenter immoratur Sathan, & quæcumq; B potest mala, ac sordes immittit. Eius impietatẽ varijs modis, & nomẽclaturis explicat Scriptura, vocat enim quorumdam nunc cor induratũ, ac lapideum, quale erat illud Pharaonis Exod. 7. nũc incrassatum, ac pingue, cuiusmodi est eorum cor, qui nihil aliud sapiunt, ac depascũtur, quàm vel spurcissimas carnis delicias, vel toti etiam terrenis, ac fluxis rebus infixi hęrẽt; nunc affirmat esse qui cor amittant Hierem. 5. *audi popule stulte, qui non habes cor*, cuius omninò contrarium de se scribit Ecclesiast. c. 51. 28. *Possedi cum ipsa* (hoc est sapientia) *cor ab initio* (quo cœpi studere sapientiæ) quasi dicat, cordatus effectus sum, prudens, & circumspectus. Iam verò non deesse asserit, qui cor habeant excæcatum, Esai. 6. 13. & qui immundum tanquã fontem, C vel sentinam potiùs sordidarum aquarum, & qui exaltatum Psal. 129. & qui duplex, & qui coagulatum, & tabescens vt Niniue, Nahum 2. ob vehementem timorem; & cor feræ, cuiusmodi est eorum, qui animo crudeli sunt, Daniel 4. & qui conturbatum Psa. 142. sic videlicet Spiritus S. in sacris literis cordis prauitatem aperit, neque mirabile videri debet.

Cor prauum quibus rebus simile, & quibus nominibus vocetur.

Locus Eccli. 51. 28.

3. Est enim praui hominis cor tanquam Clibanus succensus malarum cogitationum igne exæstuans, in quo teterrimus peccatorum panis à dæmone coquitur, quo ille depascitur. Est tanquam equus indomitus qui nisi duplici habena contineatur, pœna videlicet & præmio, præceps ruat necesse est, ac per omne scelerum genus feratur.

D Videndum igitur & diligenter animaduertendũ, quanto sit studio, & sollicitudine custodiendum cor, ac mihi quidem videntur rectè ij sentire, qui in morem arcis, summa vigilantia, & cura defendendum esse cor contra omnem aduersariorum impetum, præclarè tradiderũt.

4. Finge igitur cor tanquam arcem quamdam esse, quam continenter expugnare, atque inuadere conantur tres robustissimi inimicorũ cunei, mundus, caro, diabolus, vel vt Ioannes loquitur, *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Muniẽda est igitur arx cordis nostri, & circumsepienda tribus tanquam fortissimis muris, iustitia, fortitudine, & temperantia. & fossa circumambienda humilitatis, in quam lacrymarum aquæ deriuentur, in quibus si fortè hostes traijcere parent, vt cordis occupent arcem, submergantur.

Cor vt arx defendendum.

Neque

5. *Triplici arte cordis arcem expugnare nituntur hostes.*

Neque illud dissimulandum triplici arte occupare solitos nostri cordis arcem aduersarios quemadmodum Absalonis cor tribus lanceis, ac iaculis conuulneratum est à Ioab; & re vera tria fuere mala, quæ Absalonem interemerunt, dolus, vel falsa consilia; deinde fames, seu regnandi cupido; Deniq; timor quo Patrẽ suum fugiebat; & his eisdem artibus aduersarij nostri arcem cordis inuadere, & occupare nituntur; fallacibus nempe cogitationibus, dum quædam proponunt vel vana, quæ assequamur, vel etiam cum obscœna voluptate coniuncta, quibus tanquam escis, capiamur, nam his dum toti intenti sumus, decipimur, & hostibus nostris ad ingrediendum cordis patefacimus aditum. Deinde immensa quoq; rerum terrenarũ cupidine, deniq; pœnitẽtiæ horrore, cor vndiq; totis connixis viribus adoriũtur.

Tria opponenda, quæ tela hostiũ.

Cõtra hęc tria hostium tela, tria quoq; alia opponẽda sunt cõtra fallaciam, & dolum, oratio intellectum muniat; contra famem verò, & cupidinem caducarum rerum, eleemosyna volũtati robur addat; timorem pœnitentiæ, ieiunium expellat, quo nostra appetendi pars, & concupiscendi vis comprimatur.

6. *Prudentia vigil.*

Sed inprimis prudentia necessaria est, quæ semper vigil, omni torpore deposito ad ianuã cordis diligẽter excubet. Nam si dormitet hæc ac somno se dedat, verendũ erit ne illud nobis accidat, quod liber secundus reg. c. 4. Isboset euenisse narrat. Cùm enim somno teneretur Isboset super stratum suum cubans, meridie contigit, vt quæ mulier ianuam custodiebat, dum triticum purgat, in somnum incideret: quo factum est, vt ingressi Recab, & Baana, clam sumptis tritici spicis, dormienti Isboset vulnere in inguine prius illato, silentio abierint, mortuo illo relicto. quam historiam eleganter prosequitur Gregor. lib. 1. in Iob. cap. 19.

7. *Cor contra se pugnat, ni custodiatur.*

Sed illud omni admiratione plenissimum est, ipsummet cor ni custodiatur; contra se ipsũ validissimam hostium manum immittere. Ex corde enim *exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes furta, falsa testimonia, blasphemia.* Ecce qualem hostium exercitum, quam immanem aduersariorum Cateruam contra se, atque adeò hominem ipsum cor pariat; & vide quantum opus sit, vt vigilet, & diligentes excubias habeat prudentia. *Nouus est*, inquit Chrysol. serm. 171. *hic ordo bellandi de hominẽ contra hominem gentes exeunt bellaturæ*, & cætera, quæ eleganter ille persequitur.

8. *Cogitatio, prima contra cor insurgit, cui statim initio occurrendum.*

Sed in hac enumeratione non sine consilio, ac prudenti ratione primo loco à Christo Domino cogitationes malæ ponuntur. Sunt enim hæ, quæ statim ipso initio hominem aggrediũtur, vnde fit, quod si principijs nõ obstiterimus, in manus hostium vẽturi simus, qui nobis multis vulneribus malè acceptis, necem inferent. Præclarè igitur Dauid Psal. 136. beatos prædicat eos, qui initijs malarum cogitationum statim occurrunt. *Beatus*, inquit, *qui tenebit, & allidet paruulos tuos* (Babylonem enim alloquitur) *ad petram.* Nam quos alios mysticè melius intelligemus, quam cogitationum initia? quæ si viuere permittantur, adolescunt, ac mox verba, atque opera sibi non absimilia pariunt: at cùm statim illis itur obuiam, & ad Christum veluti ad Pe-

A tram alliduntur concidunt, ac defectæ viribus contabescunt. Proinde Iob. 31. pepigisse se dicit fœdus cum oculis suis, vt ne cogitaret quidem de Virgine. eodem spectat illud Cantic. 2. 15. quo iubemur vulpes paruulas capere, quæ demoliuntur vineas; sicut enim sunt paruuli Babylonis apud Dauid ipsæ nascentes malæ cupiditates, ita eædem sunt vulpes paruulæ, quæ si adoleuerint, venatorum manus effugient, & maximum vineis detrimentum afferent.

Nam *qui spernit modica, paulatim decidet*, ex Ecclesiast. sententia cap. 19. quod Israelitarum populo accidit, qui, vt inquit Diuus Paulus 1. Corinth. 10. *sedit manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Esus, & potus, ad lusum impulit, lusus ad idololatriam traxit. doceat id nos horrendum scelus Iudæ, qui cùm intra cor suum admisisset auaritiæ quædam initia, ex B his paruis initijs in immane proditionis scelus contra Christum à Dæmone impulsus ruit Deuter. 32. 33. vbi nos legimus: *venenum aspidum insanabile*: hebraicè est, rolpetanim, hoc est, caput aspidum, quo significatur cuiusque peccati initium esse tanquam aspidis caput, cuius morsus non sine lethifera voluptate, mortem inducit. Caput igitur aspidum si initio non perimatur, sed mordere sinatur in ingẽtem molem excrescet, & quem semel momorderit, perimet. Quare omninò præcidẽda sunt opportunè septem illa draconis inferni capita, de quibus Apocalyp. 12. quibus septem capitalia vitia designantur, ne si adoleuerint, suis nos venenatis dentibus, ore, faucibus frangant, vorent, absumant. 9.

Locus Deuter. 32. 33.

10. *Gregorij Nysseni expositio mystica de primogenitorum Ægypti cæde.*

C Huic ego comparationi, quæ ab arce desumpta est, supremam manum imposuero, si sanctissimi viri Gregorij Nysseni præclaram sententiam mirificè ad hanc rem facientem, adiunxero. *Cùm primogenita*, inquit, *Ægyptiorum occiduntur, docemur quod oporteat primas cogitationes, & prima peccandi initia, & vias primas radicitus tollere. Nam qui principia destruxit, is totum nequaquam admisit. Qui primogenitum interimit, is partum quoque, qui ex primogenito nascitur, simul interimit. sicut in occidendo serpente, qui caput oppressit, is totum, quod à capite trahitur, corpus mortificauit; quod minimè vnquam fieri poterit, nisi sanguis in ostijs infundatur, qui percussorem facile repellit. id ergo vtrumque in vnum complectimur.* D *Primogenitorum nece, & postium per sanguinem custodia discimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas. & hinc primum vitiorum aduersus nos aditum per verum agnum repellendum esse intelligamus. Non enim ingressum percussorem eijcere, sed ne omninò subingrediatur cauere lex iubet.* Hæc Nyssenus. & tot de similitudine arcis ad cor accommodata dixisse satis sit. Hoc verò modo conseruatum cor, paradisi instar habebit.

11. *Cor iusti est quidam Paradisus spiritualis, habens fontem & quattuor flumina.*

Age iam hanc alteram comparationem ad præcedentem addamus, qua cum paradiso voluptatis Dei manu in terris consito cor piorum, sicut dixi custoditum, conferamus. Vt enim in loco illo, nascentis mundi exordio, fons viuus à Deo collocatus est, qui deinde in quattuor præstantissima flumina, eaq; in varias partes contendentia, diuidebatur: Ita, initio renascentis hominis per baptismum, in eius

corde diuinam gratiam producit Deus tanquam vberrimum fontem, vnde quattuor virtutes cardinales, veluti quattuor pulcherrima flumina, quattuor animi nostri vires fœcundantia exoriuntur Nam intelligendi vim, prudentia, voluntatem iustitia, irascibilem fortitudo, deniq; concupiscibilem temperantia lætam, fœcundamque reddit.

12. Nisi magis aptè Christum cruci suffixum, ac piorum cordi inhærentem, & fontem, & quattuor ista flumina esse dixeris. est enim eius pectoris vulnus tanquam fons quidam saluberrimus in medio constitutus: Cetera verò quattuor tanquam quattuor lætissima flumina, quæ altius cordi nostro impressa, ne illud in augustissimum, felicissimumque paradisum voluptatis euaserit.

13. *Tria genera arborum in cordis paradiso.* Porrò tria arborum genera paradisum exornabant; videlicet, arbor vitæ; item scientiæ boni & mali, à cuius fructu omninò abstinere præceperat Deus parentibus nostris; Denique plures aliæ, ad varij generis fructus in hominũ vsum proferendos; totidem igitur sunt in paradiso cordis nostri arborum species, & quidem primum arboris vitæ locum tenet cœlestis sapientia, seu potiùs Christus de cruce pendens, vitam veram, & beatam, suauissimum eius fructum gustantibus præbens: deinde arbor vetita, propria nimirum voluntas, à qua omninò abstinẽdum erit, Mortem enim si attigerimus, affert. Deniq; sunt varij generis, hoc est, variarum virtutum arbores, vt suauissimis earũ fructibus fruamur. Sed ex hac comparatione cordis cum paradiso terrestri, rursus discimus quomodo custodiendum sit cor in paradisi modũ.

14. *Quomodo custodiendus cordis paradisus.* Paradisum terrestrẽ tria erant, quæ seruabant omnia, quæ perdere illum possent, mala, propulsantia: Audi quid Moses scribat. Gen. c. 3. 24. *eiecitq́; Adam* (Deus) *& collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.* ergo tria erant posita, vt paradisum custodirent, Cherubin, ignis, & gladius, dum enim gladium flammeum lego, vtrumque concipio, & ignem, & gladium, alterum non sine altero, & hęc prohibebant ne amœnissimum illum locum sine dæmones, siue homines, siue malæ bestiæ inuadere possent. Ne igitur cordis nostri paradisus pateat incursibus vel dæmonum, vel malorum hominum, vel prauarum cogitationum diligenter curanda sunt nobis tria alia, quæ loco Cherubin, ignis, & ensis esse possunt. & primo

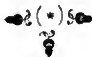
Cherub. quidem loco erit tanquam Cherub, D. Maiest. reuerentia vbique præsentis, & cuncta cernentis. Vt enim Angeli, & diuinæ illæ mentes Deũ semper intuentur, ac venerantur: vnde fit, vt nunquam in ipsum peccent, & ne latum quidẽ vnguem ab eius voluntate discedant; ita sancti viri per hanc diuini numinis reuerentiam, semper sibi videntur præsentem Deum intueri, & in eius conspectu versari, atque adeò nullo modo sibi licere putant, non omnia castè, sanctèque facere, vnde fit, vt ab omnibus ijs, quę Deo displicent, religiosissimè caueant, contra quam faciunt omnes improbi, de quibus David Psal. 53. *non proposuerunt Deum in conspectu suo.* & Psal. 9. *non est Deus in conspectu eius, inquinatæ sunt viæ illius, in omni tempore, auferuntur iudicia tua à fa-*

A *cie eius.* Sic Daniel 13. *Euerterunt sensum suum* senes illi, qui castissimam Susannam primum violare, mox perdere voluerunt. Quare? nimirum, *declinauerunt oculos suos, vt non viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum iustorum.* Teneat ergo primum cor nostrum diuinæ maiestatis cuncta cernentis reuerentiam, ne maculetur.

Deinde curandum erit, vt charitatis diuinæ ignis in nobis ardeat, qui ex recordatione beneuolentiæ, ac beneficentiæ erga nos Dei excitatur, alitur, augetur, quo nihil potentiùs, nihil efficaciùs ad promouendum nos, ne intra cordis nostri arcana quidquam admittamus, quod Dei oculos offendere valeat. tãtum valuit apud castissimum adolescentem Ioseph recordatio beneficiorum, ac beneuolentiæ sui erga se Domini, vt ea armatus cogitatione nulla ratione inducere in animum potuerit, vt eius coniugem violaret; quantum, Deus bone, valere debet apud animos nostros diuinorum beneficiorum memoria, & immensa Christi in nos beneuolentia? in his funiculis Adam abstrahemur, in his vinculis charitatis deterrebimur, ne tale aliquid committamus, quod Dei honorem lædere, vel quidquam imminuere possit. 15. *Ignis.*

B (marker placed beside "inducere in animum potuerit")

Postremò parandus nobis erit ensis timoris Dei, versatilis ille quidem, & qui in omnem iudiciorum Dei partem circumagatur, nihil prętereiens, quod hunc castissimum Dei nobis timorem pariat. Orabat impensiùs David Psal. 18. *confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui,* sciebat enim quantas haberet vires Dei timor, ad quod validissimè confirmãdum sapientissimi simul, & sanctissimi viri Basilij sententiam afferre nõ grauabor, breuiter enim vim, efficacitatemque diuini timoris his verbis exponit in illud Ps. 33. *Venite filij, audite me, timorẽ Domini docebo vos. Cum te, ait, appetitus inuaserit peccandi, velim cogites horribile illud, & intolerabile Christi Tribunal, in quo præsidebit Iudex in alto, & excelso throno: adstabit aũt omnis creatura ad gloriosũ conspectum eius contremiscens. Adducendi etiam nos sumus singuli, eorum quæ in vita gessimus, rationem reddituri. Mox illis, qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam, & deformes assistent Angeli igneos vultus præseferentes atque ignem spirantes; ea re, propositi, & voluntatis suæ acerbitatem ostendentes; nocti q́; vultu similes propter mœrorem & odium in humanum genus. Ad hæc cogita profundum barathrum, & inextricabiles tenebras, & ignem carentem splendore, vrendiq; vim habentem, sed priuatum lumine; deinde vermium genus venenum immittens, & carnem vorans, inexplebiliter exurens, neque vnquam saturitatem sentiens, atque intolerabiles doloris corrosione ipsa infigens. Postremò quod suppliciũ omnium grauissimum est, considera opprobrium illud, & confusionem sempiternam. Hæc time, & hoc timore instructus, animam à peccatorum concupiscentia, tanquam freno quodam reprime.* Sic Basilius. 16. *Ensis.* *Vir timoris Dei.*

DIGRESSIO IV. MORALIS.

Cor humanum pluribus rebus comparatur.

1. *Cor vt terra*

PRincipio quod terra est in mundo, id est, cor in homine. Terra centrum est mundi, centrum corporis humani cor est. Illa vniuersi pondus est, hoc verò hominis; intra terram tum gemmæ, tum lapides impoliti, ac rudes, pretiosa item metalla, & fœtidissima rerum genera clauduntur, intra cordis verò arcana tum cœlestes, ac mundæ, tum terrenæ, & sordidæ cogitationes latent. Ex terra omnes exsurgunt exhalationes, è corde quoque mali appetitus, & peccandi libido, circa terram perenni agitatione circumuoluuntur cœlestes orbes non aliter, quàm si illi obsequerentur; in cordis verò gratiam omnes delassantur animæ vires.

2. *Cor instar terræ colendum.*

Quare si terra instar cor hominis est, etiam in modum terræ colendum est. Terra aratro proscinditur, iactam sementem suscipit, quæ vbi marcuerit, repullulat, ac reuirescit. Eadem ni salutari imbre, ac tempestiuis fluuijs irrigetur, fructum non profert, quæ omnia indicant quo cultu excolendum sit cor; nam contritione quasi conscindendum est, & conterendum. Sic enim Euangelij semen percipiet: quòd si per mortificationem, spem, ac perseuerantiam foueatur copiosos, vberesque fructus proferet: sic enim emoritur in nobis, ac quasi marcescendo reuirescit Verbum Dei. quamuis enim ipsum verè non moriatur, nec marcescat, semper enim viuidum est, virtute tamen vel efficacitate dum nos mori facit, quodammodo in nobis in vitam æternam vtiliter emoritur. Verùm nisi interim cœlesti pluuia perfundatur. hoc est, Dei gratia fœcundetur, nequaquam optatos virtutum, & piarum actionum fructus subministrabit.

3. *Duo munera olim Adamo data.*

Iterum quemadmodum Adamo, vbi illum Deus in paradiso voluptatis collocauit, duo munera præscripsit, vt locum illum & operaretur, & custodiret: ita duo nunc quoque præcipit homini Deus: vnum vt operetur terram sui cordis, nimirum vt cooperetur gratiæ Dei per voluntatis assensum: præterea vt custodiat ipsum à bestiarum immanium, hoc est, Dæmonum ingressu, & tentationum aculeis. Sicut verò, quoniam Adam ea munera non obiuit in Paradiso, audiuit à Deo: *maledicta terra in opere tuo, spinas, & tribulos germinabit tibi*: ita idem nunc homini accidet, si hæc eadem officia non præstabit, subiacebit enim cor eius Dei maledicto & anathemati, neque aliud proferet præter spinas & tribulos.

4. *De cultu cordis ex Paulino.*

Quare diligenter colendum est vt dixi, id quod monet nos Paulinus Nolæ Episcopus 28. ep. st. ad Aprum, & Amandum, simul & modum colendi illud paulò aliter docens quam num 2. tradidimus: *Igitur, ait, cùm in agros, & rus tuum spectas, te quoque ipsum Christi agrum esse cogita, & in te sicut in agrum tuum respice, qualem agri tui speciem fieri à villico tuo postulas, talem Deo Domino cordis tui redde culturam, & intellige quidquid in agro tuo tibi displiceat, aut placeat, idem in animæ tuæ placere Christo, aut displicere. Si vasta peccatis quasi dumis sordeat, neque propheticis, aut Apostolicis nubibus compluatur, in aridam solitudinem gratia deserente damnabitur. Si verò sui diligens, orationibus crebris semet excolat, & sacris litteris opimetur, & intimum cordi aratrum Crucis imprimat, & rastro diuini timoris spinas tuas eruat, ignitoq; Dei verbo vratur in culpis, luminetur in sensibus, tunc necesse est vt spatiari in tuo corde patremfamilias, & omnes animæ tuæ regiones peragrare delectet, & pro te in suo adgaudens tibi dicit, si diligens tui cultor appareas: Euge serue bone, intra in gaudium Domini tui, qui fidelis fuisti in paucis, supra multa te constituam.*

Cauendum verò inprimis, ne sicut olim terra aquis circumsepta, & obruta, nec virentem herbam, nec fructiferas arbores proferre poterat: ita cor nostrum vitijs, voluptatibus & illecebris, quasi quibusdam mortiferis, & marcescentibus aquis, vallatum vndique, & altè obrutum, neque cœlestes cogitationes quasi virides herbas, nec virtutes quasi fructiferas arbores æternæ vitæ fructus proferentes germinet. Cogendæ igitur sunt aquæ istæ in locum vnum seorsum à terra cordis nostri, vt ita appareat arida, hoc est, idem cor nostrum vitijs, & peccatis vacuum, orandumque est diligenter vt afflet boreas vehemens ventus, id est, nouissimorum timor, vel auster vrens, diuinus videlicet amor, qui morbidas voluptatum & illecebrarum aquas adurat, & exsiccet, sic enim fiet vt appareat cor, tanquam terra arida ad cultum fructumque iam idoneum. constat igitur rectè cor cum terra ipsa conferri. 5.

Verùm nec minùs aptè idem ipsum cor mari simile esse dicemus, quam comparationem vsurpauit Isaias 57. 20. *Cor impij quasi mare feruens.* est enim mare amarum semper atque salsum, siue quod sulphureis venis permisceatur, seu quod excrementa cunctorum elementorum in se capiat, seu verius quod terrestres halitus vi solarium radiorum attracti in extima ipsius superficie spargantur, & coacescant: ita improborum hominum corda omni voluptatum & vitiorum amaritudine plena sunt, vel quod nimio effrenis libidinis ardore exurantur, vel quod fœtidissimarum terrenarumque rerum sit receptaculum, vel quod agente Deo multis miseriarum doloribus cōmisceatur, atq; ita sæpè obducatur, vt vix respirare queat. iterū iactatur mare flantibus ventis, & intumescens feruet, & corda nostra odio, amore, spe, timore, turbulentis quasi animi motibus agitantur, nunc velut in altum intumescunt, nunc velut deorsum deprimuntur, sicque perpetuò confligantur. Horrendis sanè monstris, atque immanibus belluis horret mare, & cor effrenatis cupiditatibus, atq; portentosis cogitationibus horret, ac seipsum semper corrodit, ac deuorat. Mare thesauros, atque gemmas, & lapillos pretiosos in profundiore sui parte abscondit, cùm contra cadauera, paleas, resque leues in altum tollit & ostentat. ita cor virtutum semina veluti sub cœno illecebrarum obruit, vitia verò, & crimina palam profert. 6. *Cor vt mare.*

Quòd si spiritus Domini super aquas cordis nostri, vel mare istud ventis horridum feratur, illicò conquiescet omnis eius agitatio, & Spiritus sancti qui leni aura spirante pacatum 7.

in sanguine, sanguis enim est vita animalis, & proinde est comedere sanguinem, atque vitam ipsam animalis, vel ipsum animal viuum, quod est inhumanum. Altera continetur in illis verbis, *& ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit.* sanguinem enim reseruare sibi voluit Deus pro sacrificijs, quæ videtur coincidere cum tertia Diui Thomæ. Vide illum. Denique quod attinet ad tempus ante diluuium Chrysostomus homilia 20. in Genes. & Pydimus in catena Genes. cap. 7. discrimen mundorum, atque immundorum animalium putant fuisse cognitum Noe Genes. 7. 2. plus octingentis annis ante legem, vel naturali rationis iudicio, vel Dei reuelatione. Theor. Beda, Abulensis, Mosen de his meminisse volunt προληπτικῶς in historia Genesis. Alij hanc differentiam volunt esse tantum quoad sacrificia, quædam enim censentur immunda, alia non, quoad esum, sed vt Deo immolentur. & hoc placet, si de immundis animalibus ante legem loquamur. Sunt quædam tamen alia; quæ natura abhorret quoad esum etiam. De esu verò carnium ante diluuium, placet mihi eorum opinio, qui licet esum carnium dicant homini licitum ante diluuium, negant tamen vsurpatum à probis, & pijs viris à stirpe Seth genitis. Vide Diuum Thomam in epist. ad Rom. cap. 14. & 1. 2. quæst. 102. artic. 6. ad 2. Neque verò Deus indulgendo esum carnium post diluuium fecit eum ex illicito licitum, sed significauit tunc incepisse indigentiam eius propter fragilitatem vitæ, & humanæ valetudinis infirmitatem, & inualidam ad benè alendum hominem vim eorum, quæ ex terra nascuntur; quamobrem quasi religione quadam viros pios soluit, ne ab esu carnium quasi superuacuo, vt prius, refugerent. Quibus constat nullum vnquam cibum vetitum esse, quasi per se hominem inficiat, sed ob alias omninò caussas. De esu carnium lege Pererium lib. 14. in Gen. disp. 1. item de esu sanguinis disput. 2. sed iam recepti canamus.

Opinio auctoris.

Quomodo post diluuiū concessus esus carnium, & cur.

DIGRESSIO PRIMA

In V. 3. & 6.

Qua declaratur quàm vitium detractionis horrendum sit.

1. Cuias sit homo tria indicant.

QValis sit & ad quam Ciuitatem pertineat homo tria imprimis indicant, lingua, mores, affectus. hæc enim tria notæ sunt, quæ cuias nam sit aliquis, non obscurè demonstrant. Nam si quis linguam cohibeat, & egregijs moribus compositus sit, affectus verò habeat rationi parentes, hunc non dubitamus cœlestis patriæ ciuem esse affirmare. quod si ita sit aliquis peruersis moribus corruptus, & affectibus incompositis, vt sua non animaduertens vitia, de aliorum vita, moribusque detrahat, nemo erit ita planè rudis, vt non videat hunc ad Diaboli

A Ciuitatem pertinere & ciuem inferni esse. Huiusmodi sanè mihi videntur scribæ, & pharisæi ab Ierosolymis venientes tanquam patriæ cœlestis desertores, vt sanctissimum Christi nomen, & Apostolorum, traducerent, & accusarent, & ore rabido, vt Marcus ait, vituperarent, cùm tamen ipsi pessimis essent moribus contaminati, & corruptis affectibus infames, à quorum nos detractionis vitio vt alieni simus, & simul intelligamus quanto studio sit fugiendum tam infame peccatum, aliquid ea de re breuiter hic loquemur.

Principiò detractor non sibi tantùm nocet, sed & ijs, vel qui illum libenter audiunt, vel quibus detrahit. est enim detractoris lingua similis serpentis linguæ: sic enim Psalm. 139. legimus: *acuerunt linguas suas sicut serpentis.* Etenim auctore Plin. hist. natur. lib. 5. cap. B 38. linguam habet serpens tenuissimam, & in speciem bisulcam, vel etiam trisulcam, adhæc celerrimè, ac veluti perpetuò vibrantem, atri item coloris, etsi extrahat, prælongam. At hæc multò veriùs in detractorum linguam conueniunt. est enim multò tenuior detractoris lingua, & in detrahendo subtilior. nam calumniandi studio etiam minima obseruat, quæ reprehendat, & sæpè, quæ bona sunt, vituperat vt mala. Ecce tibi instar multorum exemplorum esse possunt isti scribæ, & Pharisæi, qui cùm vidissent quosdam ex discipulis Christi communibus manibus, id est, non lotis manducare panes, vituperauerunt, & quod transgrederentur traditiones seniorum, C quasi graue aliquod vitium commisissent, incusarunt. Meritò Dauid Psalm. 56. linguam eorum gladio acuto comparauit; à qua Diuus Paulus ad Titum 1. Episcopum absterret, *Oportet*, inquiens, *Episcopum esse, non percussorem.* quod Diuus Hieronym. in commen. non ad verbera refert, vel manus, sed ad linguam, qua aliquis siue per contumelias siue per detractionem quasi gladio alium ferit.

2. Lingua Detractoris cui similis.

Locus Paul. ad Titū c. 7.

Quoniam verò non sibi tantùm, verum etiam & ijs, quibus detrahit, & illi aurem præbentibus, malum creat detractor, iurè cum his tribus noceat bisulcam, & trisulcam eum gestare linguam affirmabimus. Vibrantem porrò etiam habere, non dubitaD bit dicere, qui Isychium in Leuit. lib. 6. legerit, vbi illa verba Leuit. 21. explanans, quibus præcipitur, vt vir iugi scabie infectus, procul ab omni sacro ministerio abesset, testatur detractores inter eos esse connumerandos, qui iugem habent scabiem, cùm facilè ad detrahendum prouocentur; vt enim scabie laborantes pruriginem patiuntur, ita detractores iugi veluti scabie laborantes præ prurigine à detrahendo desistere non posse videntur, sed hoc pessimo semper motu versari.

3. Trisculca est lingua Detractorum: & vibrans.

Scabie infecto similis Detractor.

Sunt verò etiam eorum linguæ atro colore infectæ, nimirum odio, maleuolentia, inuidia, turpes ac fœdæ. Quare arbitror aptè admodum detractorum ora conferri posse apertis mortuorum sepulchris, quæ teterrimum, & graueolentem odorem exhalant. *Sepulcrum enim patens, est guttur eorum*, & eos,

4. Detractoris os sepulcro simile.

qui præ-

qui præsentes illos audiunt incredibili maledicentiæ fœtore corrumpens. Porrò quàm prælonga sit detractoris lingua, nemo ignorabit, qui sciuerit eos etiam longissimè à se dissitis non parcere, & non ad superstites modò eorum, verùm etiam ad vitam iam functos maledicis sermonibus, ac linguæ iaculo pertingere. Hinc est vt Dauid Psalm. 56. Detractorum dentes *arma*, & *sagittas* vocauerit, cùm non cominus modò, vt arma quædam, sed eminus etiam, & longè vt sagittæ feriant. ergo meritò vt venenosi, ac pestilentes quidam serpentes fugiendi sunt detractores, ac diligenter inspiciendi, qui tales sunt, ne fortè clanculum, & quasi furtiuè, instar serpentum nos mordeant, quod solent, dum non apertè detrahunt. quare prudenter Hieronym. Eccli. 10. 11. monet, serpentem, & detractorem æquales esse: quomodo enim ille occultè mordens venenum inserit, sic iste clam detrahens pectoris sui virus infundit.

Lingua Detractoris prælonga.

Detractor & serpentes æquales. Eccl. 10.

5. Et mirabimur si tanto studio Dauid eiusmodi detrahentes persequeretur? *detrahentem*, inquit Psalm. 100. *secretò proximo suo hunc persequebar*; vt meritò Basil. reg. 26. ex breuioribus, exterminandos censeat detractores à reliquorum conuictu, & consuetudine. Quis enim non horreat serpentis sibilum, ac morsum? Atqui detractionem, sibilum, & morsum serpentis esse nullus ignorat, nisi fortè qui Ecclesiastæ c. 10. 11. non crediderit affirmanti: *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.*

Dauid, & Basilius quid senserunt de Detractore.

Ecclesi. 10. 11.

6. Verùm cur ego huiusmodi morsum nomino, cùm Scripturæ ipsæ diuinæ comedere, deuorare, consumere carnes eos, qui detrahunt, asserant? *Appropiant*, inquit Psalm. 26. 2. *super me nocentes, vt edant carnes meas*, quem locum de detractoribus Hieronymus in comment. exponit. quos ipse rapido dente dilacerare, vt August. maledico dente consumere testatur. Nicetas item in Iob cap. 19. v. 22. ait: *probrosos sermones ad depascendos artus, satis per se ipsos valere*. & Gregor. libr. 14. moralium cap. 14. *qui aliena*, inquit, *vitæ detractione pascuntur, alienis procul dubio carnibus saturantur*. Quæ omnia confirmat Paul. ad Galat. 5. *si inuicem mordetis, & comeditis, videte ne inuicem consumamini*. Rectè: nam qui detrahendo lædunt, & insidiantur, veluti alios consumere velle videntur; præsertim quia ij qui maledicendo proximi famam perdunt dentibus, ore, lingua id efficiunt, quæ eadem sunt mordendi, comedendi, deuorandi, & absumendi instrumenta. Quare qui detrahunt dentibus premere, deuorare, perdere, ac consumere videntur, & veluti in ventriculum quemdam seu consumptionis, & interitus barathrum traijcere: quibus illud Iob verè dicere possis, quod alienis carnibus saturentur: *Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini.* Et illud Dauid Psalm. 51. 5. contra Doeg detractorem, insidiarumque delatorem: *Dilexisti omnia verba præcipitationis* (Hieronym. omnia verba ad deuorandum Chald. vora-

Detractor vorator carnium

Locus Psal. 51. 5.

A citatis. Nam præcipitare, absorbere, & deglutire est) *lingua dolosa*, nempè detractoria, & maledica, qua detractor perniciem affert proximo.

7. Optimum igitur consilium est, quod Ecclesiast. cap. 28. tradit: *sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire*, hoc est, muni eas & obtura, ne pateant detractoribus, quomodo spinis ager circumsepitur contra bestiarum incursum, aurésque tuas timore Dei veluti spinis quibusdam sepias, vt ibi Iansenius interpretatur, quibus etiam detrahentium pugnantur linguæ. Et quoniam id allegoricè dictum erat, explicans clariùs Sapiens sequentibus verbis: subdit; *& seras auribus tuis facito*. August. teste Possidio cap. 22. magnis, & apertis literis sic mensæ suæ

Ecclesi. 28. 28

B inscripserat:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

quàm verò ab hoc vitio abhorreret August. docet idem Possidius his verbis: *quosdam sic familiarissimos Coepiscopos, illius Scripturæ, quæ immensa erat, oblitos, & contra eam loquentes, tam asperè aliquando reprehendit commotus, vt diceret; aut delendos illos de mensa versus, aut se de media refectione ad suum cubiculum surrecturum. Quod ego & alij, qui illi mensæ interfuimus experti sumus*. Sic Possidius: *Percussit*, inquit liber Regum 1. cap. 24. *cor suum Dauid, eò quòd abscidisset oram Chlamydis Saul*, & cor nostrum ergo nos percutiat, hoc est, reprehendat, & mordeat conscientia, si non

Aug. quàm à Detractione alienus.

C oram vestimenti, sed bonum fratris nomen, & famam, vel abscindamus, vel abscindi videamus. ita enim sanctissimum virum Augustinum imitabimur magno cum fructu, & emolumento. Nam vt Bernardus sapienter affirmat lib. 2 de consid. sub finem; *detrahere, an detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim*: quod tunc maximè habet locum, cùm is qui detractionem audit, eo ipso inducit alterum ad detrahendum, vel ei placet detractio. rectè enim non minus peccat, quàm alter. de qua re lege Valen. tom. 3. disput. 5. 9. 18. parte 4.

8. In hac igitur re illud maximè cauendum est, ne quæ aliorum vitia à detractoribus

D hausimus in aliorum sinum effundamus; hoc enim esse hominis stulti docet idem Ecclesiast. cap. 19. 26. eleganter: *Sagitta*, inquit, *infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti.* Sic enim legendum est non *femori canis*. G. σαρκός. Est enim idem *femur carnis*, quod carneum, vt significetur, quod femori sagitta profundè infigi soleat, quia nimirum carneum exstat & molle. Nisi malis *carnis* positum esse, pro, corporis. ait ergo: verbum auditum sic se habere in corde stulti, vt Iansenius exponit, sicut se habet sagitta infixa in femore corporis, quia sicut sagitta illa grauiter hominem affligit, donec extrahatur, ita, & verbum auditum, & receptum in corde stulti (tanquam sagitta ab arcu emissa, id est, ab ore narrantis) torquet eum grauiter, donec datum fuerit ei illud in aliorum sinum effundere; ita quidem stultus.

Eccl. locus c. 19. 26.

At sa-

9. *Sapiens quo modo se cũ Detractore gerit.* At sapiens tetrico vultu detrahentes excipit. Scit enim quod *ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem*, teste Salomone prouerb. 27. 24. nam vt quidam dixit: *qui detrahit, discit non libenter dicere, si videat quod didicerit non libenter audiri.* vnde Ecclesiastes: *per tristitiam*, inquit, *vultus*, *animus corrigitur delinquentis.* Constat verò Aquilonares flatus nubes dispellere, ac proindè pluuias auertere, quarum nomine rectè significatur libera detrahentis effusio. & præclarè in eamdem sententiam Hieron. ep. ad rusticum Monachum ait: *Sicut sagitta si mittatur in duram materiam, nonnunquam in mittentem reuertitur, & vulnerat vulnerantem, illudq́; completur. Facti sunt mihi in arcum prauum* (Ps. 27.) *ita detractor cùm tristem faciem viderit, audientis, imò ne audientis quidem, sed obturantis aures suas; illicò conticescit, pallet vultus, hærent labia, saliua siccatur.* Sic Hieronym. Altius itaque cordi imprimendum est, quod Ecclesiast. c. 19. 10. nos monet, ne veluti pleni rimarum hac, illac perfluamus, alijs mox communicantes, quod de aliorum vitijs hausimus. *Audisti*, inquit, *verbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te* (hoc est sempiterna obliuione sepeliatur, ita vt nunquam in animum inducas, illud alijs manifestare) *fidens quoniam non te dirumpet.* quasi dicat, silentio pressum non te dirumpet. Non enim est veluti venenum, quod nisi euomatur hominem dirumpit: sed veluti res mortua inefficax, & innoxia. *Eccl. 19. 10.*

10. *Quidam similes parturientibus.* Quod non sine caussa dictum est à Sapiente, quia sunt quidam similes mulieribus parturientibus conceptum iam intra se fœtum, quæ summo labore, totisque viribus infantem conituntur in lucem proferre, quod nisi vbi fecerint, eo onere, ac dolore non leuantur; ita isti fatui, ac imprudentes homines concepto per auditum sermone, quamdiu illum intra se continent, torquentur, tanquam graui onere depressi, & in omnem se partem vertunt, vt in aliorum aures audita effundant. Et hoc est, quod attexuit Sapiens: *à facie verbi parturit fatuus, quasi gemitus partus infantis*, quasi dicat, fatuus à verbo concepto per auditum sic parturit sollicitus illud effundere, sicut gemitus, qui fit pro partu infantis, id est, vt mulier gemens, & laborans inter pariendum, conceptum parturit infantem. *Eccli. 19. 11.*

11. *Odium Dei in Detractores.* Sed quam maximè detestari oporteat hoc vitium, illud vnum imprimis ostendit, quod summo illud odio Deus ipse prosequatur. Præfert enim Spiritus sanctus Ecclesiast. c. 5. 17. detractorem furi, dum ait, *super furem enim est confusio, & pœnitentia, & denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, inimicitia, & contumelia.* vbi aduerte denotationem legendum esse, significat autem denotatio damnationem, vel vituperationem, vt patet ex c. 19. eccl. v. 5. & 6. vbi bis vtitur Ecclesiast. verbo *denotabitur* καθαγνώσεται, vnde est nomen καταγνώσις, vt ergo *denotabitur* ibi significat vituperabitur, vel damnabitur, ita hic *denotatio* significat vituperationem, vel damnationem, quod videtur secundum Lyranum. Exponit enim denotationem, id est, ostensionem confusibilem cum digito, quamuis in eius contextu legatur deuotatio, pro denotatione. Est ergo sensus ex Iansenio super furem est confusio, id est, furem sequitur confusio, & pœnitentia, at non raro venia talis est dignus. Prouerb. enim 6. dicitur, *non grauis est culpa, cùm quis furatus fuerit; furatur enim vt esurientem impleat animam.* Verùm super bilinguem, & susurronem est pessima denotatio, id est, dignus est qui sine misericordia damnetur, ac perpetuam ignominiam ferat, cùm non ex inopia peccet, grauissimumq́; inferat damnum, & quidem sine vllo suo emolumento. Sequitur ergò susurronem grauis damnatio, & vituperatio. Et quidem meritò, nam vterque furetur & fur, & detractor, ille diuitias, hic verò famam ac nomen, peior est priore posterior, quia maius bonum, & quod vix recuperari possit, aufert. *Melius est enim nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Et vnio, atque concordia, quam sæpè tollit detractor bonis istis externis longè antèferenda est. *Locus eccli. 5. 17. & 19. 5. 6.* *Prou. 6.*

12. *Origenis sententia de ira Dei contra Detractores.* Audi iam Origenem, qui homil. 7. super numeros, expendens illa verba num. c. 12. *Quare non timuistis detrahere seruo meo Moysi, iratusq́; contra eos, abijt, nubes quoque recessit, quæ erat super tabernaculum, & ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix:* in hæc inquam verba sic scribit Origen. *Ira furoris Domini efficitur super eos, qui malè loquuntur, & detrahunt: nec prætereundum quod prius recedit nubes, & ita Maria repletur lepra, vt ostendatur, quod etsi in aliquo sit Spiritus sancti gratia, si obtrectat, & detrahit, recedit ab eo post obtrectationem, & sic anima eius repletur lepra.* Sic ille, & aduerte tantam fuisse Dei iram contra detractores, vt post illa verba; *quare non timuistis detrahere seruo meo Moysi?* nullo alio interposito verbo, statim Scriptura subdiderit, *iratusq́;* (Deus) *contra eos, abijt* &c. quod maximè excandescentes faciunt, & ira perciti, dum nullum miserationi locum reliquum esse significant.

13. *Detractor satanicus ex Paul. 1. Tim. 3.* Diuus Paulus 1. Thimot. 3. 11. detractores satannicos homines, & diabolicos non dubitat appellare. vbi enim nos legimus: *mulieres similiter pudicas non detrahentes* G. est μὴ διαβόλους, id est, non diabolicas, hoc est, calumniatrices, quasi alludens ad Diabolum, eo enim suam culpam refert originem detractio, diaboli enim fœdissimus partus est. Nam Gen. 3. initio nascentis orbis sic serpens loquitur: *Nequaquā morte moriemini, scit enim quod in quocumque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum, & malum.* Vides ne vt Deo detrahat callidus anguis? sic nimirum detractor audet in cœlum ponere os suum. Vide contra tam pessimum virus Gregor. lib. 14. moral. c. 26. & August. lib. 12. contra Faustum Manichæum c. 20. vbi detractorem Coruo, qui non est reuersus ad arcam, appositè confert, rebus enim mortuis nutriuntur detractores, vt corui, id est, nonnisi aliorum vitia, & fœtidissima quæq; hominū ore versant, & canino dente premunt, & tandem veluti in stomachum traijcientes, in seipsis, tanquam fœtidissimis sepulcris, sepeliunt. *Est partus diaboli.* *Detractor coruo similis.*

14. Et ne longum faciam, mitto cetera: vnum certè non præteribo, quod Glossa Danielis c. 7. habet, quia immanitatem huius vitij clarissimè de-

Detractor Bestiæ Danielis similis.

mè declarat. Bestiam enim illam quartam decem cornibus horribilem, dentibus magnis & ferreis armatam, æmulatoribus, id est, detractoribus accommodat. Sic enim de ea Bestia habet Daniel 1. 7. *& ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens, atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans, & habebat cornua decem* &c. Per hanc bestiam, inquit auctor Gloss. moralis, significatur malitia æmulatorum, & ideò non dicitur, quæ bestia in speciali fuerit, quod æmulatorum malitia non possit vno nomine, vel etiam pluribus explicari. Habebat dentes ferreos magnos, scilicet ad deuorandum famam innocentum, vel saltem ad diminuendum. Ideò dicitur *comedens, atque comminuens* &c. per pedes autem intelliguntur malæ voluntates ad conculcandum innocentem si possit, vel ad despiciendum, si non possit ampliùs. Cornua decem significant decem item modos detractionis: primus est; peccatum fratris occultum iniustè reuelare. Secundus, peccatum reuelatum malè verbis indebitis exaggerare. Tertius, falsò peccatum fratri imponere. Quartus, bonum fratris cognitum tacere, quando dici debeat. Quintus est, bonum fratris auditum imminuere. Sextus, affirmare fratris bonum peruersâ factum esse intentione. Septimus, Octauus, Nonus, fingere se malum fratris dicere motum conscientiæ stimulis, vel amicitia impellente, vt frater corrigatur, vel ex reuerentia prælato debita, cùm tamen peruersa eum voluntas, & malitia ad id faciendum inducat. Decimus fratrem signis, vel nutibus de culpa, quam ignorat notare. Tantùm Glossa. Nos ad alia veniamus.

Decem modi Detractionum.

DIGRESSIO II.

In v. 8. *Honora Patrem & Matrem.*

1. HOc Dei præceptum adeò commendatum nobis voluit esse Deus, vt huic soli inter reliqua omnia, quæ in posteriori tabula exarata sunt, & proximi charitatem spectant, longiorem vitam promiserit. Exhodi vigesimo, vt non mirum sit, si Paulus ad Ephes. 6. 2. hoc præceptum *primum* appellauerit in promissione, id est, primum in altera tabula præceptorum Dei, cum pollicitatione longioris vitæ. *Filij*, inquit, *obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim iustum est. Honora Patrem tuum, & Matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt benè sit tibi, & sis longæuus super terram.*

Locus Paul. Eph. 6. 2.

Præceptum primum in promissione.

2. Olim Deus, vt Epiphanius libro primo contra hæreses tomo primo animaduertit, nullus filius, vt liquet ex his, quos Scriptura in libro Genesis nominat, antè Patrem vitam relinquebat; quin etiam ad parentum solatium volebat Deus, vt parentes potiùs moribundi sibi astantes filios cernerent, & tanquam successores viuos relinquerent. Cæterùm in supplicium idololatriæ primus Thare Pater Aram, quem referunt auctorem fuisse, & artificem idola fingendi, obitu filij adhuc viuens punitus est. quod quasi admirans diuina Scriptura, inquit Epiphanius, adnotauit dicens capite vndecimo, vigesimooctauo Genesis: *Et mortuus est Aram ante Thare Patrem suum in terra natiuitatis suæ.* Quare minimè mirandum est, si tanquam loco magni beneficij promiserit Deus Iacob in AEgyptum descendenti Genesis quadragesimo sexto, quarto: *Ioseph ponet manus suas super oculos tuos*, id est, viuo illo relicto, hinc lætus abibis. Nunc verò propter hominum vitia, & ob parentum præsertim nimiam in filios indulgentiam, & filiorum erga parentes impietatem, & inobedientiam, passim filij ante parentes, etiam in ipso adolescentiæ flore, hinc abripiuntur.

Thare primus filium mortuum viuens ipse aspexit.

Iam verò quantum debeant parentibus filij, vel ipsum *Patris* nomen indicat, cui sapientissimi quique viri aliquid inesse diuinum arbitrati sunt, quorum Philo initio quinti præcepti sic scripsit: *Sequitur Præceptum*, inquit, *de honorandis parentibus situm in duarum tabularum confinio; cùm enim in prima sit vltimum, coniungit ambas &c. quod ideò factum arbitror, quia parentum natura videtur mortalis, & immortalis esse essentiæ confinium: mortalis, propter cognationem cum hominibus, & ceteris animantibus, & propter corpus corruptibile: immortalis verò, quia gignendo refert Deum Creatorem omnium.* Quare eleganter dixit Origenes Homilia quinquagesima prima in Leuiticis; *nomen Patris grande mysterium est, nomen Matris grandis reuerentia est.* 3.

Patris nomen quale.

A veteribus proditum scimus, & à Proclo repetitum, esse parentes ἀγάλματα τοῦ πάντων πατρὸς διός, hoc est, idola, spectraque patris omnium Iouis. rursumque qui in Deorum simulacra impios se præstiterint, in Deos ipsos, quorum imagines sint, impietatem regerere. Est profectò sacra parentum maiestas, & omninò proxima Deo, vt Rhodiginus libro vndecimo, capite decimo septimo habet, & propterea inquit moralium octauo, ita verissimè Aristoteles tradit: τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς καὶ γονεῖς, οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη. hoc est, quod fieri potest, amicitia requirit, non quæ ex dignitate, cui in omnibus paria facere nequimus, sicut in Dei, ac parentum honore, quibus pro meritis nemo vnquam rependat. 4.

Ex his duo habemus, quæ satis hoc præceptum illustrant, nobis omnibus commendant, promissio vitæ longioris, & nomen ipsum patris, & matris, cui post Dei nomen nullum par esse videtur in mundo. Sed tertium his accedit, encomia videlicet, quibus diuinæ litteræ hanc parentum pietatem extollunt. Et vt ceteris supersedeam, in vno Ecclesiastici capite tertio, nouem bona proborum liberorum commemorantur, veluti totidem huius ornamenta præcepti. Primum bonum est, abundantia diuitiarum tam corporalium, quam spiritualium; *Sicut*, inquit, *qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam.* Secundum fortunatos, & felices fore in filijs, quos procreauerint: *Qui honorat Patrem suum, iucundabitur in filijs.* Tertium, quocumque tempore 5.

Duo præceptum honorandi parentes illust. ât. Accedit tertio

Nouem bona proborum liberorum. Eccli. 3.

supplicauerint Deo, exaudientur ab eo, votorum suorum compotes facti: *In die orationis sua exaudietur*. Quartum, longitudo vitæ: *Qui honorat Patrem, vita viuet longiore*. Et hoc est primum præceptum in lege, cui Deus mercedis retributionem adiunxerit, vt ponderasse dixi Paulum ad Ephes. 6. Quintum, stabilitas familiæ, ac posteritatis: *Benedictio Patris firmat domos filiorum*. Sextum, gloria; *Ex honore Patris gloria hominis*. Hoc potest dupliciter intelligi, vel quod honoratus Pater reddit filios gloriosos, vel quod filius honorans Patrem, comparat sibi gloriam apud oẽs. Septimum, liberatio hominis in tempore tribulationis: *Eleemosyna Patris non erit in obliuione, & in die tribulationis memor erit tui*. Octauum, peccatorum dissolutio, *sicut in sereno glacies, ita soluentur peccata tua*. Nonum est, quasi bonorũ omnium cumulus, id est, perpetua Dei erga bonos filios beneuolentia, beneficentia, & protectio vsque in finem. *Honora*, inquit, *Patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouissimo maneat*. benedictio enim Dei significat effusissimam bonorum largitionem, quæ si vsque ad extremum maneat; nihil ea re potest homini optabilius accidere. Vide Perer. tom. 2. in Genes. lib. 14. cap. 9. num. 189. disput. 4.

Locus Eccli. 3. 13.

6. Quarto loco quod valde extollit erga parentes pietatem, est, quod in brutis quoq; maximus ille conditor rerum Deus insignibus indicijs præmonstrasse videatur, vt Rhodiginus ait eodem loco, quid parentibus debeatur à benè institutis filijs. Siquidem vt auctor Ambrosius est (capite decimooctauo in Lucam de honorandis parentibus, & Exhemeron libro quinto, capite decimo sexto) Ciconia romano vsu *pia* vocatur, quod pulli, parentibus iam senio confectis, nec alimenta sibi conquirere satis valentibus, in retributionem mutuam, tacita quidem, sed alta naturæ vi in id propellente, necessaria summo studio quod in homine rarum est, suggerunt. quam rem amplissimis verbis sic exaggerat Ambrosius: *depositi Patris artus, per longæuum senectutis, plumarum tegmine, alarumq; remigio nudatos, circumstans soboles pennis proprys fouet. Et quid dicam collatitio cibo pascit; quando etiam ipsa reparat naturæ dispendia, vt hinc, atque inde subleuantes senem fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinos vsus desueta iam reuocent pij membra Parentis?* &c. *Non recusant Aues pascere Patrem; quod etiam præscripta necessitate sub terrore pœnarum plerique hominum recusarunt. Aues non scripta, sed nata lex stringit &c. Aues non erubescunt reuerendi senis membra portare. est enim vectura pietatis &c.* merito igitur hæc auis pia dicitur, & vt subdit idem Ambrosius, quod vix vni Impertaori Consulto Senatus delatum dicitur, hoc istæ aues in communi meruerunt. habent ergo istæ aues decreta Patrum ad propriæ insignia clementiæ &c. habent etiam vniuersorum suffragia. nam retributio beneficiorum Antipelargosis nominatur. Pelargos enim Ciconia dicitur. Virtus igitur ab his nomen accepit, cùm relatio gratiarum Ciconiæ vocabulo nuncupatur. Idem habet Basilius in Hexemeron homil. 8. Imitemur igitur filij Ciconiarum exempla, parentes senio confectos pascamus, & veluti pennis, ita vesti-

Ciconiarum pietas.

A bus confoueamus, ne plus posse hac in re videantur animalia rationis expertia, quàm homines. Pascamus igitur eos, qui nos prius pauerunt, demus illis, qui nobis seipsos dederunt.

Rectè Euripides ad eam nos rem hortatur, licet ipse Christianis præceptis non imbutus: sic enim ait. 7.

Quisquis parentes hic piè viuens, colit,
Hunc viuentemq; mortuumq; amat Deus.
Non liberis est pulchrius munus aliud,
Quàm liberos dici parentis optimi,
Parentibusq; dignum honorem reddere.

Euripidis versus.

Illud præterea quinto illustrem reddit in parentes pietatem, quod etiam maximè excitare, ac perurgere debet filios ad deferendum debitum parentibus honorem, quod B summis laudibus passim celebretur omnium ore pietas erga parentes. In græcorum monumentis perpetuò siculorum iuuenum pietas celebrata efflorescit, hoc est Amphinomi, & Anapiæ, à quibus riuos ignium vomente Athena in agrum Catanensem, parentes humeris elatos, & incolumitati redditos, constans inter Græcos opinio est. Sed Ethnicos mittamus. Certè præclarum illud facinus, & insigne paternæ reuerentiæ, ac pietatis officium, quod Sem, & Iaphet exercuisse Geneseos narrat historia, omnibus erit sæculis memorandum, tum ob pietatem, tum simul ob illustrem in pietate significationem castissimi animi, & ob laudatissimi pudoris exemplum. C etenim nuntiata ipsis à Cham, patris sui nuditate, non solùm leuitatem eius non approbarunt, vt eleganter Pererius obseruat, verùm etiam (vt credere par est) vehementer obiurgarunt. Deinde non modo nudum Patrem visere noluerunt, sed ne fœditas nuditatis eius plurium oculis pateret, & inde cresceret Patris ignominia; quam suam illi ducebant, quam ocyssimè ad eum contegendum, retrogrado tamen gressu; ne fortè nuda Patris vel per imprudentiam viderent, festinarunt. *Euidens*, inquit Ambrosius de Noe, & arca capite trigesimo primo, *pietatis expressus est affectus, quod nudatum amictu Patrem boni filij videre cauerunt, ne paterna reuerentia, vel ipso minueretur aspectu: siquidem etiam ipso tacite vultu pietas frequenter of-* D *fenditur.* 8.

Celebrata pietas in parentes.

Vnde etiam Romæ vetus fuisse vsus dicitur, ne filij cum parentibus, & maximè puberes intrarent lauacrum. Sic ille. Cuius hoc postremum dictum confirmat Cicero libro primo Officiorum. *Nostro*, inquiens, *quidem more cum parentibus puberes filij, cum soceris generi non lauantur*. Quod duorum fratrum exemplum tropologicè interpretatus est Gregorius libro vigesimoquinto moralium: *Subtilis*, inquit, *via tenenda est rectitudinis, & humilitatis, vt sic magistrorum vitia displiceant, vt subditorum tamen mens à seruanda magisterij reuerentia non recedat. Quod benè in Noe inebriato exprimitur, cuius nudata verenda boni filij auersi veniendo texerunt. Auersari quippè dicimus, quod reprobamus; bonis igitur subditis sic Præpositorum suorum mala displiceant, vt ea tamen ab alijs oc-* 9.

cultent

cultent. Operimentum auersi deferunt: quia improbantes factum, & venerantes magisterium nolunt videre quod tegunt.

10. Postremò vel hoc solùm quam maximas, Deus bone, vires habet ad auertendos liberos ab omni in parētes iniuria, quod de Cham Noe filio diuina eiusdem Geneseos narrat historia. Cùm enim facinus Cham in Patrem probrosum notum fuisse Noe, relatu, vt credibile est, Sem, & Iaphet: ait Genes. 9. 22. *maledictus Chanaam seruus seruorum erit fratribus suis.* siue ea verba propheticam prædictionem contineant, vt verè videntur continere, siue imprecationem mali, non ex impatientia acceptæ à filio iniuriæ, nec ex ardore vindictæ, sed ex sanctissimo Zelo iustitiæ profectam, habeant. Quæ sanè maledictio, quàm multa mala posteritati eius intulerit, euentus ipse declarauit. vt autem multò acerbior esset hæc maledictio Cham illata contra Chanaam eius filium directa est, quem vnicè diligebat, vt minimum natu, sibiq; ingenio, & moribus simillimum: vnde non poterat nō leuiter dolere Cham posteros filij turpissimæ seruitutis pœna punitum iri; qua etiam vna re apertiùs declarabatur grauitas peccati Cham, cuius pœna non in ipso tantum finita fuerit, sed vsque ad posteros extensa. Illud perbellè Diuus Gregorius expendit in hoc exemplo: Deum interdum in hac vita hominem, qui crimen aliquod commisit non in se ipso supplicio afficere, sed in posteris suis. Interdum verò etiam his manifestis punire supplicijs. lege illum librum vigesimum sextum moralium in illa v. Iob. cap. 35. Nunc non infert timorem suum &c.

Noe maledixit Cham Gen 9 22.

11. Verùm aliud non grauabor exemplum adducere ex libro vigesimo secundo Augustini de Ciuitate capite octauo memorabile satis, & quod ingratis filijs terrorem non paruum incutiat. His ergo verbis scribit: *vnum est quod apud nos factum tam clarum fuit, atque illustre miraculum, vt nullum putem esse Hipponensium, qui hoc vel non viderit, vel didicerit; nullum qui obliuisci vlla ratione potuerit. Decem quidam fratres fuerunt, quorum septem sunt mares, tres fœminæ de Cæsarea Cappadociæ, suorum ciuium non ignobiles: qui maledicto Matris, recenti Patris eorum obitu destitutæ, quæ iniuriam sibi ab eis factam acerbissimè tulit, tali pœna sunt diuinitus coerciti, vt horribiliter omnes quaterentur tremore membrorum. In qua fœdissima specie oculos suorum Ciuium non ferentes, quaque versum ire cuique visum est, toto penè vagabantur orbe Romano. Ex his etiam ad nos venerunt duo frater, & soror, Paullus, & Palladia multis alijs in locis miseria diffamante iam cogniti. Venerunt autem ante Pascha ferme dies quindecim Ecclesiam quotidie ingredientes, & in ea memoriam gloriosissimi Stephani frequentabant, orantes vt iam sibi placaretur Deus, & salutem pristinam redderet.* Posthæc narrat Augustinus, quemadmodum per misericordiam Dei, & inuocatam ab ipsis sancti Stephani intercessionem prorsus liberati, & sanati fuerunt. quibus facilè est intelligere verissimam esse illam Scripturæ sententiam. *Benedictio Patris firmat domos filiorum, maledictio autem eradicat fundamenta.*

Exemplum terribile ex Aug.

A Verùm Coronidis loco placet illa verba Tobiæ, quibus capite quarto filium instruit, superioribus adnectere, totamque hanc digressionem absoluere; Ait ergo Tobias: *Audi Fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum construe. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli, & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius: memor enim esse debes, quæ, & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Cùm autem & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me.* Tanta Tobias. 12.

Cùm enim duæ veluti partes sint pietatis erga parentes, & vt viuentes illos honore, & obsequio prosequamur, & vt mortuos etiam cum lachrymis piè sepeliamus, B supremum illis honorem deferendo, ad hæc duo matri præstanda hortatur sanctissimus vir, nam cùm iam se moriturum crederet, tantum pro se petit à filio, vt corpus suum tradat. cuius rei magna fuit veteribus cura Genesis vigesimo tertio, trigesimo quinto, quinquagesimo, teste item Augustino libro de cura pro mortuis, & Lactantius libro sexto capite duodecimo. Erga Matrem verò, vt obseruat Serar. *quia sana, & superstes futura videbatur; honorem requirit, eumq; constantem, atque perpetuum, & caussam addit: Memor esse debes, quæ, & quanta passa sit propter te in vtero suo; magni matrum quæ nos genuerunt; & diuturni esse solent dolores, & fastidia etiam multa. Honor ergo, & amor his meritò debetur, prout libro octauo Ethicorum capite septimo & vndecimo, Aristoteles qui libro nono capite septimo, Matres, ait, magis filios amant: Generatio namq; laboriosior est.* C *Erga mortuam verò, eadem, qua erga se, pietate filium esse iubet, vt ab eo scilicet etiam sepeliatur. Sed quid est, quod non ait simpliciter; sepelias eam, sed addit; circa me? Hebræus explanat dicens; sepelias eam mecum honorificè, in vno eodemq; sepulcro. Et Græcus, sepelias ipsam iuxta me in vno sepulcro. Hoc enim modo Prisci, cum coniugibus, Patriarchæ sepulti sunt. Genes. 25. 10. & 49. 29. Hæc enim etiam in sepulcro coniunctio significat, quantus, quàm constans, ac perennis inter coniuges amor esse debeat, de quibus Genes. 2. 24. 1. Corinthiorum 6. 16. dicitur; erunt duo in carne vna.* 13.

Duæ pietatis partes.

Magna cura olim sepulturæ.

Eiusdem sepulcri coniunctio expetita.

Et ob contrariam omninò rationem, prati spiritualis cap. 40. *Hæreticum eodem in sepulcro secum esse non ferebat Catholicus, eiq; quia hæresim oderat, mortuus mortuo dicebat: Noli me* D *tangere Hæretice.* Sic Serarius. Porrò de beneficijs parentum erga filios, lege Senecam de benef. l. 6. c. 24. 14.

Catholicus Mortuum cō sepultum sibi auersatur hæreticum.

Discant parentes exemplo Tobiæ teneros liberorum animos bonis informare præceptis. quod officium, quia pleriq; prætermittūt, hinc est, quod ingratos, ignominiosos, inobedientes magno suo damno, & dolore experiuntur liberos. Meritò Plutarchus de educandis liberis, ad bonam pueri institutionem tria docet necessaria esse; naturam, rationem, seu doctrinam, & exercitationem. *Natura quippe sine disciplina si sit, cæca est. Disciplina si natura destituatur, defecta: Exercitatio, his duobus demptis; imperfecta est.* *Et quemadmodum ad agriculturam* 15.

Parentes instruant filios.

Ad bonam pueri institutionem tria necessaria.

primo requiritur bonum solum, deinde peritus colonus, denique semina frugi: ita plane natura, solo; agricolæ, magister; semini præcepta respondent.

16. Et vt idem addit Plutarc. *vt Agricolæ stirpibus pedamenta apponunt, sic probi magistri accuratis præceptis, admonitionibusq; adolescentes suffulciunt, vt mores recti inde germinent*, vt intelligamus quanti ea res rerum publicarum referat.

17. Eodem Plutarcho auctore, *antiquus ille Crates dixit, se si fieri posset altissimo vrbis loco conscenso proclamaturum, quò tenditis homines, qui rei faciendæ omne impendistis studium, filijs, quibus opes vestras relinquetis, curam perparuam? quibus ego adderem* (inquit Plutarchus) *tales Patres perinde agere, ac si quis de calceo sit sollicitus, pedem nihil curet.* Et hæc hactenus delibasse, ea de re satis sit.

DIGRESSIO III.

In V.22.23.24.& 25.

Quanta cura coercendum sit cor.

1. QVoniam sapienter Salomon monet nos, vt omni custodia custodiamus cor nostrum, cùm ab ipso vita procedat, & mors; &, quod caput est, Christus Dominus versic. 24. dumtaxat ea quæ de corde nascuntur, doceat, coinquinare hominem posse; Inde enim existere cogitationes malas, homicidia &c. Propterea non ab re erit aliquid de hoc argumento breuiter differere. Et primum quidem diligenter animaduertere oportet, quid inter bonum, & prauum cor intersit, quæ illius encomia, & huius infames notæ, & vt ab illo ordiamur. Est cor iusti secretum Dei cubiculum, vbi sua arcana omnia amicis suis aperit; est fornax igne charitatis incensa, ad quam magni consilij Angelus descendit ad recreandum, reficiendumque eos, qui intra illam morantur; est paruula quædam cellula, vbi magnus ille Helisæus diuersatur; Est aureum vas cœlesti manna repletum, id est, gratia diuina, intra pectoris arcam positum; Est floridum cubile, ac thalamus, vbi cœlestis sponsus recumbit; Est non quidem Regis Assueri, sed supremi Regis hortus amœnissimus, vbi suis ille manibus varias virtutum conserit herbas, suaueolentem, & gratum spargêtes odorem. Est parua Dei Ciuitas, quam diuini impetus fluminis exhilarat; liber est vitæ, per quem Deus mortales iudicaturus est; Aureum thuribulum est, vnde in Dei cultum, ac venerationem suauissimus suffitus ascendit, & incredibili dulcedine plenus odor emanat, quem Deus cùm odoratur, placatur. Est aureum præsepe: vbi dulcissimus Infantulus Iesus sanctissimæ suæ Genitricis manibus collocatur. Est arca Dei, in qua legis tabulæ, manna, & virga continetur Aronica. Etenim lex Dei in corde iusti est, vbi & cœlestes sunt voluptates, & virga disciplinæ, qua iustos instruit, sanctissimisq; moribus Deus informat. Regium item est mausoleum, vbi sacrosanctum Christi corpus conditum est, cuius suauissima aromata omnium suauissimorum florû fragrantiam exsuperant. Postremò paradisus est voluptatis, & quidã lucidissimus arcus varijs, ac præstantissimis coloribus ornatus, & post decurrentes lachrymarum imbres apparês, in piorum animis tanquam candidissimis nubibus pacem secum aduehens, & serenissimam cœli faciem ostentans.

Cor iusti quibus rebus simile.

Iam verò cor prauum non vno nomine cõplectitur Scriptura; neq; enim simplex est eius malitia, sed multiplex, suum in omnem partem virus effundens, neque nouum hoc videri debet, cùm sit inferni regis optatissima sedes, & apotheca quædam in quam suas omnes diuitias mittit, id est, omne genus scelera; & quidem ad hæc probanda instar omnium satis esse debet nobis cor Iudæ, de quo Ioan. 13. 2. scribit; *cùm Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas*, & v. 27. *post buccellã introiuit in eum Sathanas.* in hoc ergo libenter immoratur Sathan, & quæcumq; potest mala, ac sordes immittit. Eius impietatê varijs modis, & nomêclaturis explicat Scriptura, vocat enim quorumdam nunc cor induratû, ac lapideum, quale erat illud Pharaonis Exod. 7. nûc incrassatum, ac pingue, cuiusmodi est eorum cor, qui nihil aliud sapiunt, ac depascûtur, quàm vel spurcissimas carnis delicias, vel toti etiam terrenis, ac fluxis rebus infixi hęrêt; nunc affirmat esse qui cor amittant Hierem. 5. *audi popule stulte, qui non habes cor*, cuius omninò contrarium de se scribit Ecclesiast. c. 51. 28. *Possedi cum ipsa* (hoc est sapientia) *cor ab initio* (quo cœpi studere sapientiæ) quasi dicat, cordatus effectus sum, prudens, & circumspectus. Iam verò non deesse asserit, qui cor habeant excæcatum, Esai. 6. 13. & qui immundum tanquã fontem, vel sentinam potiùs sordidarum aquarum, & qui exaltatum Psal. 129. & qui duplex, & qui coagulatum, & tabescens vt Niniue, Nahum 2. ob vehementem timorem; & cor feræ, cuiusmodi est eorum, qui animo crudeli sint. Daniel 4. & qui conturbatum Psa. 142. sic videlicet Spiritus S. in sacris literis cordis prauitatem aperit, neque mirabile videri debet.

2. *Cor prauum quibus rebus simile, & quibus nominibus vocetur.*

Locus Eccli. 51 28.

Est enim praui hominis cor tanquam Clibanus succensus malarum cogitationum igne exæstuans, in quo teterrimus peccatorum panis à dæmone coquitur, quo ille depascitur. Est tãquam equus indomitus qui nisi duplici habena contineatur, pœna videlicet & præmio, præceps ruat necesse est, ac per omne scelerum genus feratur. 3.

Videndum igitur & diligenter animaduertendû, quanto sit studio, & sollicitudine custodiendum cor, ac mihi quidem videntur rectè ij sentire, qui in morem arcis, summa vigilantia, & cura defendendum esse cor contra omnem aduersariorum impetum, præclarè tradiderût.

Finge igitur cor tanquam arcem quamdam esse, quam continenter expugnare, atque inuadere conantur tres robustissimi inimicorû cunei, mundus, caro, diabolus, vel vt Ioannes loquitur, *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Muniêda est igitur arx cordis nostri, & circumsepienda tribus tanquam fortissimis muris, iustitia, fortitudine, & temperantia. & fossa circumambienda humilitatis, in quam lacrymarum aquæ deriuentur, in quibus si fortè hostes traijcere parent, vt cordis occupent arcem, submergantur. 4.

Cor vt arx defendendum.

Neque

5. *Triplici arte cordis arcem expugnare nituntur hostes.*

Neque illud dissimulandum triplici arte occupare solitos nostri cordis arcem aduersarios quemadmodum Absalonis cor tribus lanceis, ac iaculis conuulneratum est à Ioab; & re vera tria fuere mala, quæ Absalonem interemerunt, dolus, vel falsa consilia; deinde fames, seu regnandi cupido; Deniq; timor quo Patrē suum fugiebat; & his eisdem artibus aduersarij nostri arcem cordis inuadere, & occupare nituntur; fallacibus nempe cogitationibus, dum quædam proponunt vel vana, quæ assequamur, vel etiam cum obscœna voluptate coniuncta, quibus tanquam escis, capiamur, nam his dum toti intenti sumus, decipimur, & hostibus nostris ad ingrediendum cordis patefacimus aditum. Deinde immensa quoq; rerum terrenarū cupidine, deniq; pœnitētiæ horrore, cor vndiq; totis connixis viribus adoriūtur. Cōtra hęc tria hostium tela, tria quoq; alia opponēda sunt: cōtra fallaciam, & dolum, oratio intellectum muniat; contra famem verò, & cupidinem caducarum rerum, eleemosyna volūtati robur addat; timorem pœnitentiæ, ieiunium expellat, quo nostra appetendi pars, & concupiscendi vis comprimatur.

Tria opponenda, quæ tela hostiū.

6. *Prudentia vigil.*

Sed inprimis prudentia necessaria est, quæ semper vigil, omni torpore deposito ad ianuā cordis diligēter excubet. Nam si dormitet hæc ac somno se dedat, verendū erit ne illud nobis accidat, quod liber secundus reg. c. 4. Isboset euenisse narrat. Cùm enim somno teneretur Isboset super stratum suum cubans, meridie contigit, vt quæ mulier ianuam custodiebat, dum triticum purgat, in somnum incideret: quo factum est, vt ingressi Recab, & Baana, clam sumptis tritici spicis, dormienti Isboset vulnere in inguine prius illato, silentio abierint, mortuo illo relicto. quam historiam eleganter prosequitur Gregor. lib. 1. in Iob. cap. 19.

7. *Cor contra se pugnat, ni custodiatur.*

Sed illud omni admiratione plenissimum est, ipsummet cor ni custodiatur; contra se ipsū validissimam hostium manum immittere. *Ex corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes furta, falsa testimonia, blasphemia.* Ecce qualem hostium exercitum, quam immanem aduersariorum Cateruam contra se, atque adeò hominem ipsum cor pariat; & vide quantum opus sit, vt vigilet, & diligentes excubias habeat prudentia. *Nouus est*, inquit Chrysol. serm. 171. *hic ordo bellandi de homine contra hominem gentes exeunt bellatura*, & cætera, quæ eleganter ille persequitur.

8. *Cogitatio, prima contra cor insurgit, cui statim initio occurrendum.*

Sed in hac enumeratione non sine consilio, ac prudenti ratione primo loco à Christo Domino cogitationes malæ ponuntur. Sunt enim hæ, quæ statim ipso initio hominem aggrediūtur, vnde fit, quod si principijs nō obstiterimus, in manus hostium vēturi simus, qui nobis multis vulneribus malè acceptis, necem inferent. Præclarè igitur Dauid Psal. 136. beatos prædicat eos, qui initijs malarum cogitationum statim occurrunt. *Beatus*, inquit, *qui tenebit, & allidet paruulos tuos* (Babylonem enim alloquitur) *ad petram.* Nam quos alios mysticè melius intelligemus, quam cogitationum initia? quæ si viuere permittantur, adolescunt, ac mox verba, atque opera sibi non absimilia pariunt: at cùm statim illis itur obuiam, & ad Christum veluti ad Pe-

A tram alliduntur concidunt, ac defectæ viribus contabescunt. Proinde Iob. 31. pepigisse se dicit fœdus cum oculis suis, vt ne cogitaret quidem de Virgine. eodem spectat illud Cantic. 2. 15. quo iubemur vulpes paruulas capere, quæ demoliuntur vineas; sicut enim sunt paruuli Babylonis apud Dauid ipsæ nascentes malæ cupiditates, ita eædem sunt vulpes paruulæ, quæ si adoleuerint, venatorum manus effugient, & maximum vineis detrimentum afferent.

Nam *qui spernit modica, paulatim decidet*, ex Ecclesiast. sententia cap. 19. quod Israelitarum populo accidit, qui, vt inquit Diuus Paulus 1. Corinth. 10. *sedit manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Esus, & potus, ad lusum impulit, lusus ad idololatriam traxit. doceat id nos horrendum scelus Iudæ, qui cùm intra cor 9.

B suum admisisset auaritiæ quædam initia, ex his paruis initijs in immane proditionis scelus contra Christum à Dæmone impulsus ruit Deuter. 32. 33. vbi nos legimus: *venenum aspidum insanabile*: hebraicè est, rospetanim, hoc est, caput aspidum, quo significatur cuiusque peccati initium esse tanquam aspidis caput, cuius morsus non sine lethifera voluptate, mortem inducit. Caput igitur aspidum si initio non perimatur, sed mordere sinatur in ingētem molem excrescet, & quem semel momorderit, perimet. Quare omninò præcidēda sunt opportunè septem illa draconis inferni capita, de quibus Apocalyp. 12. quibus septem capitalia vitia designantur, ne si adoleuerint, suis nos venenatis dentibus, ore, faucibus frangant, vorent, absumant.

Locus Deuter. 32. 33.

C Huic ego comparationi, quæ ab arce desumpta est, supremam manum imposuero, si sanctissimi viri Gregorij Nysseni præclaram sententiam mirificè ad hanc rem facientem, adiunxero. *Cùm primogenita*, inquit, *Ægyptiorum occiduntur, docemur quod oporteat primas cogitationes, & prima peccandi initia, & vias primas radi itus tollere. Namque qui principia destruxit, is totum nequaquam admisit. Qui primogenitum interemit, is partum quoque, qui ex primogenito nascitur, simul interimit. sicut in occidendo serpente, qui caput oppressit, is totum, quod à capite trahitur, corpus mortificauit; quod minimè vnquam fieri poterit, nisi sanguis in ostijs infundatur, qui percussorem facile repellit. id ergo vtrumque in vnum complectimur. Primogenitorum nece, & postium per sanguinem custodia discimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas, & hinc primum*

10. *Gregorij Nysseni expositio mystica de primogenitorum Ægypti cæde.*

D *vitiorum aduersus nos aditum per verum agnum repellendum esse intelligamus. Non enim ingressum percussorem eijcere, sed ne omninò subingrediatur cauere lex iubet.* Hæc Nyssenus. & tot de similitudine arcis ad cor accommodata dixisse satis sit. Hoc verò modo conseruatum cor, paradisi instar habebit.

Age iam hanc alteram comparationem ad præcedentem addamus, qua cum paradiso voluptatis Dei manu in terris consito cor piorum, sicut dixi custoditum, conferamus. Vt enim in loco illo, nascentis mundi exordio, fons viuus à Deo collocatus est, qui deinde in quattuor præstantissima flumina, eaq; in varias partes contendentia, diuidebatur: Ita, initio renascentis hominis per baptismum, in eius

11. *Cor iusti est quidam paradisus spiritualis, habens fontem & quattuor flumina.*

corde diuinam gratiam producit Deus tanquam vberrimum fontem, vnde quattuor virtutes cardinales, veluti quattuor pulcherrima flumina, quattuor animi nostri vires fœcundantia exoriuntur Nam intelligendi vim, prudentia, voluntatem iustitia, irascibilem fortitudo, deniq; concupiscibilem temperantia lætam, fœcundamque reddit.

12\. Nisi magis aptè Christum cruci suffixum, ac piorum cordi inhærentem, & fontem, & quattuor ista flumina esse dixeris. est enim eius pectoris vulnus tanquam fons quidam saluberrimus in medio constitutus: Cetera verò quattuor tanquam quattuor lætissima flumina, quæ altius cordi nostro impressa, ne illud in augustissimum, felicissimumque paradisum voluptatis euaserit.

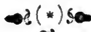
13\. *Tria genera arborum in cordis paradiso.* Porrò tria arborum genera paradisum exornabant; videlicet, arbor vitæ; item scientiæ boni & mali, à cuius fructu omninò abstinere præceperat Deus parentibus nostris; Denique plures aliæ, ad varij generis fructus in hominū vsum proferendos; totidem igitur sunt in paradiso cordis nostri arborum species, & quidem primum arboris vitæ locum tenet cœlestis sapientia, seu potiùs Christus de cruce pendens, vitam veram, & beatam, suauissimum eius fructum gustantibus præbens: deinde arbor vetita, propria nimirum voluntas, à qua omninò abstinēdum erit, Mortem enim si attigerimus, affert. Deniq; sunt varij generis, hoc est, variarum virtutum arbores, vt suauissimis earū fructibus fruamur. Sed ex hac comparatione cordis cum paradiso terrestri, rursus discimus quomodo custodiendum sit cor in paradisi modū.

14\. *Quomodo custodiendus cordis paradisus.* Paradisum terrestrē tria erant, quæ seruabant omnia, quæ perdere illum possent, mala, propulsantia: Audi quid Moses scribat. Gen. c. 3. 24. *eiecitq́, Adam* (Deus) *& collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.* ergo tria erant posita, vt paradisum custodirent, Cherubin, ignis, & gladius, dum enim gladium flammeum lego, vtrumque concipio, & ignem, & gladium, alterum non sine altero, & hęc prohibebant ne amœnissimum illum locum siue dæmones, siue homines, siue malæ bestiæ inuadere possent. Ne igitur cordis nostri paradisus pateat incursibus vel dæmonum, vel malorum hominum, vel prauarum cogitationum diligenter curanda sunt nobis tria alia, quæ loco Cherubin, ignis, & ensis esse possunt. & primo quidem loco erit tanquam Cherub, D. Maiest. reuerentia vbique præsentis, & cuncta cernentis. *Cherub.* Vt enim Angeli, & diuinæ illæ mentes Deū semper intuentur, ac venerantur: vnde fit, vt nunquam in ipsum peccent, & ne latum quidē vnguem ab eius voluntate discedant; ita sancti viri per hanc diuini numinis reuerentiam, semper sibi videntur præsentem Deum intueri, & in eius conspectu versari, atque adeò nullo modo sibi licere putant, non omnia castè, sanctèque facere, vnde fit, vt ab omnibus ijs, quę Deo displicent, religiosissimè caueant, contra quam faciunt omnes improbi, de quibus Dauid Psal. 53. *non proposuerunt Deum in conspectu suo* & Psal. 9. *non est Deus in conspectu eius, inquinatæ sunt viæ illius, in omni tempore, auferuntur iudicia tua à fa-*

A *cie eius.* Sic Daniel 13. *Euerterunt sensum suum* senes illi, qui castissimam Susannam primum violare, mox perdere voluerunt. Quare? nimirum, *declinauerunt oculos suos, vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iustorum.* Teneat ergo primum cor nostrum diuinæ maiestatis cuncta cernentis reuerentiam, ne maculetur.

Deinde curandum erit, vt charitatis diuinæ ignis in nobis ardeat, qui ex recordatione beneuolentiæ, ac beneficentiæ erga nos Dei excitatur, alitur, augetur, quo nihil potentiùs, nihil efficaciùs ad promouendum nos, ne intra cordis nostri arcana quidquam admittamus, quod Dei oculos offendere valeat tātum valuit apud castissimum adolescentem Ioseph recordatio beneficiorum, ac beneuolentiæ sui erga se Domini, vt ea armatus cogitatione nulla ratione 15. *Ignis.*
B inducere in animum potuerit, vt eius coniugem violaret; quantum, Deus bone, valere debet apud animos nostros diuinorum beneficiorum memoria, & immensa Christi in nos beneuolentia? in his sanè funiculis Adam abstrahemur, in his vinculis charitatis deterrebimur, ne tale aliquid committamus, quod Dei honorem lædere, vel quidquam imminuere possit.

Postremò parandus nobis erit ensis timoris Dei, versatilis ille quidem, & qui in omnem iudiciorum Dei partem circumagatur, nihil prętcriens, quod hunc castissimum Dei nobis timorem pariat. Orabat impensiùs Dauid Psal. 18. *confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui*, sciebat enim quantas haberet vires Dei timor, ad quod validissimè confirmādum 16. *Ensis.* *Vis timoris Dei.*
C sapientissimi simul, & sanctissimi viri Basilij sententiam afferre nō grauabor, breuiter enim vim, efficacitatemque diuini timoris his verbis exponit in illud Ps. 33. *Venite filij, audite me, timorē Domini docebo vos. Cum te*, ait, *appetitus inuaserit peccandi, velim cogites horribile illud, & intolerabile Christi Tribunal, in quo præsidebit Iudex in alto, & excelso throno: adstabit aūt omnis creatura ad gloriosū conspectum eius contremiscens. Adducendi etiam nos sumus singuli, eorum quæ in vita gessimus, rationem reddituri. Mox illis, qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam, & deformes assistent Angeli igneos vultus præseferentes atque ignem spirantes; ea re, propositi, & voluntatis suæ acerbitatem ostendentes; nocti q́, vultu similes propter mœrorem & odium in humanum genus. Ad hæc cogita profundum barathrum, & inextricabiles tenebras, & ignem carentem*
D *splendore, vrendiq́, vim habentem, sed priuatum lumine; deinde vermium genus venenum immittens, & carnem vorans, inexplebiliter exurens, neque vnquam saturitatem sentiens, atque intolerabiles doloris corrosione ipsa infligens. Postremò quod suppliciorum omnium grauissimum est, considera opprobrium illud, & confusionem sempiternam. Hæc time, & hoc timore instructus, animam à peccatorum concupiscentia, tanquam freno quodam reprime.* Sic Basilius.

DIGRES-

DIGRESSIO IV. MORALIS.

Cor humanum pluribus rebus comparatur.

1. *Cor vt terra*

PRincipio quod terra est in mundo, id est, cor in homine. Terra centrum est mundi, centrum corporis humani cor est. Illa vniuersi pondus est, hoc verò hominis; intra terram tum gemmæ, tum lapides impoliti, ac rudes, pretiosa item metalla, & fœtidissima rerum genera clauduntur, intra cordis verò arcana tum cœlestes, ac mundæ, tum terrenæ, & sordidæ cogitationes latent. Ex terra omnes exsurgunt exhalationes, è corde quoque mali appetitus, & peccandi libido, circa terram perenni agitatione circumuoluuntur cœlestes orbes non aliter quàm si illi obsequerentur; in cordis verò gratiam omnes defatigantur animæ vires.

2. *Cor instar terræ colendum.*

Quare si terra instar cor hominis est, etiam in modum terræ colendum est. Terra aratro proscinditur, iactam sementem suscipit, quæ vbi marcuerit, repullulat, ac reuirescit. Eadem ni salutari imbre, ac tempestiuis fluuijs irrigetur, fructum non profert, quæ omnia indicant quo cultu excolendum sit cor; nam contritione quasi conscindendum est, & conterendum. Sic enim Euangelij semen percipiet: quòd si per mortificationem, spem, ac perseuerantiam foueatur copiosos, vberesque fructus proferet: sic enim emoritur in nobis, ac quasi marcescendo reuirescit Verbum Dei. quamuis enim ipsum verè non moriatur, nec marcescat, semper enim viuidum est, virtute tamen vel efficacitate dum nos mori facit, quodammodo in nobis in vitam æternam vtiliter emoritur. Verùm nisi interim cœlesti pluuia perfundatur. hoc est, Dei gratia fœcundetur, nequaquam optatos virtutum, & piarum actionum fructus subministrabit.

3. *Duo munera olim Adamo data.*

Iterum quemadmodum Adamo, vbi illum Deus in paradiso voluptatis collocauit, duo munera præscripsit, vt locum illum & operaretur, & custodiret: ita duo nunc quoque præcipit homini Deus: vnum vt operetur terram sui cordis, nimirum vt cooperetur gratiæ Dei per voluntatis assensum: præterea vt custodiat ipsum à bestiarum immanium, hoc est, Dæmonum ingressu, & tentationum aculeis. Sicut verò, quoniam Adam ea munera non obiuit in Paradiso, audiuit à Deo: *maledicta terra in opere tuo, spinas, & tribulos germinabit tibi*: ita idem nunc homini accidet, si hæc eadem officia non præstabit, subiacebit enim cor eius Dei maledicto & anathemati, neque aliud proferet præter spinas & tribulos.

4. *De cultu cordis ex Paulino.*

Quare diligenter colendum est vt dixi, id quod monet nos Paulinus Nolæ Episcopus 28. epist. ad Aprum, & Amandum, simul & modum colendi illud paulò aliter docens quam num. 2. tradidimus: *Igitur, ait, cùm in agro es, & rus tuum spectas, te quoque ipsum Christi agrum esse cogita, & in te sicut in agrum tuum respice, qualem agri tui speciem fieri à villico tuo postulas, talem Deo Domino cordis tui redde culturam, & intellige quidquid in agro tuo tibi displiceat, aut placeat, idem in anima tua placere Christo, aut displicere. Si vasta peccatis quasi dumis sordeat, neque propheticis, aut Apostolicis nubibus compluatur, in aridam solitudinem gratia deserente damnabitur. Si verò sui diligens, orationibus crebris semet excolat, & sacris litteris opimetur, & intimum cordi aratrum Crucis imprimat, & rastro diuini timoris spinas tuas eruat, ignitoq; Dei verbo vratur in culpis, huminetur in sensibus, tunc necesse est vt spatiari in tuo corde patremfamilias, & omnes animæ tuæ regiones peragrare delectet, & pro te in suo adgaudens tibi dicit, si diligens tui cultor appareas: Euge serue bone, intra in gaudium Domini tui, qui fidelis fuisti in paucis, supra multa te constituam.*

Cauendum verò inprimis, ne sicut olim terra aquis circumsepta, & obruta, nec virentem herbam, nec fructiferas arbores proferre poterat: ita cor nostrum vitijs, voluptatibus & illecebris, quasi quibusdam mortiferis, & marcescentibus aquis, vallatum vndique, & altè obrutum, neque cœlestes cogitationes quasi virides herbas, nec virtutes quasi fructiferas arbores æternæ vitæ fructus proferentes germinet. Cogendæ igitur sunt aquæ istæ in locum vnum seorsum à terra cordis nostri, vt ita appareat arida, hoc est, idem cor nostrum vitijs, & peccatis vacuum, orandumque est diligenter vt afflet boreas vehemens ventus, id est, nouissimorum timor, vel auster vrens, diuinus videlicet amor, qui morbidas voluptatum & illecebrarum aquas adurat, & exsiccet, sic enim fiet vt appareat cor, tanquam terra arida ad cultum fructumque iam idoneum. constat igitur rectè cor cum terra ipsa conferri. 5.

Verùm nec minùs aptè idem ipsum cor mari simile esse dicemus, quam comparationem vsurpauit Isaias 57. 20. *Cor impij quasi mare feruens.* est enim mare amarum semper atque salsum, siue quod sulphureis venis permisceatur, seu quod excrementa cunctorum elementorum in se capiat, seu verius quod terrestres halitus vi solarium radiorum attracti in extima ipsius superficie spargantur, & coacescant: ita improborum hominum corda omni voluptatum & vitiorum amaritudine plena sunt, vel quod nimio effrenis libidinis ardore exurantur, vel quod fœtidissimarum terrenarumque rerum sit receptaculum, vel quod agente Deo multis miseriarum doloribus cómisceatur, atq; ita sæpè obducatur, vt vix respirare queat. iterū iactatur mare flantibus ventis, & intumescens feruet, & corda nostra odio, amore, spe, timore, turbulentis quasi animi motibus agitantur, nunc velut in altum intumescunt, nunc velut deorsum deprimuntur, sicque perpetuò conflictantur. Horrendis sanè monstris, atque immanibus belluis horret mare, & cor effrenatis cupiditatibus, atq; portentosis cogitationibus horret, ac seipsū semper corrodit, ac deuorat. Mare thesauros, atque gemmas, & lapillos pretiosos in profundiore sui parte abscondit, cùm contra cadauera paleas, resque leues in altum tollit & ostentat. ita cor virtutum semina veluti sub cœno illecebrarum obruit, vitia verò, & crimina palam profert. *6. Cor vt mare.*

Quòd si spiritus Domini super aquas cordis nostri, vel mare istud ventis horridum feratur, illicò conquiescet omnis eius agitatio, & Spiritus sancti qui leni aura spirante pacatum 7.

corde diuinam gratiam producit Deus tanquam vberrimum fontem, vnde quattuor virtutes cardinales, veluti quattuor pulcherrima flumina, quattuor animi nostri vires fœcundantia exoriuntur. Nam intelligendi vim, prudentia, voluntatem iustitia, irascibilem fortitudo, deniq; concupiscibilem temperantia lætam, fœcundamque reddit.

12. Nisi magis aptè Christum cruci suffixum, ac piorum cordi inhærentem, & fontem, & quattuor ista flumina esse dixeris. est enim eius pectoris vulnus tanquam fons quidam saluberrimus in medio constitutus: Cetera verò quattuor tanquam quattuor lætissima flumina, quæ altius cordi nostro impressa, ne illud in augustissimum, felicissimumque paradisum voluptatis euaserit.

13. *Tria genera arborum in cordis paradiso.* Porrò tria arborum genera paradisum exornabant; videlicet, arbor vitæ; item scientiæ boni & mali, à cuius fructu omninò abstinere præceperat Deus parentibus nostris; Denique plures aliæ, ad varij generis fructus in hominũ vsum proferendos; totidem igitur sunt in paradiso cordis nostri arborum species, & quidem primum arboris vitæ locum tenet cœlestis sapientia, seu potiùs Christus de cruce pendens, vitam veram, & beatam, suauissimum eius fructum gustantibus præbens: deinde arbor vetita, propria nimirum voluntas, à qua omninò abstinẽdum erit, Mortem enim si attigerimus, affert. Deniq; sunt varij generis, hoc est, variarum virtutum arbores, vt suauissimis earũ fructibus fruamur. Sed ex hac comparatione cordis cum paradiso terrestri, rursus discimus quomodo custodiendum sit cor in paradisi modũ.

14. *Quomodo custodiendus cordis paradisus.* Paradisum terrestrẽ tria erant, quæ seruabant omnia, quæ perdere illum possent, mala, propulsantia: Audi quid Moses scribat. Gen. c. 3. 24. *eiecitq; Adam (Deus) & collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.* ergo tria erant posita, vt paradisum custodirent, Cherubin, ignis, & gladius, dum enim gladium flammeum lego, vtrumque concipio, & ignem, & gladium, alterum non sine altero, & hęc prohibebant ne amœnissimum illum locum siue dæmones, siue homines, siue malæ bestiæ inuadere possent. Ne igitur cordis nostri paradisus pateat incursibus vel dæmonum, vel malorum hominum, vel prauarum cogitationum diligenter curanda sunt nobis tria alia, quæ loco Cherubin, ignis, & ensis esse possunt. & primo

Cherub. quidem loco erit tanquam Cherub, D. Maiest. reuerentia vbique præsentis, & cuncta cernentis. Vt enim Angeli, & diuinæ illæ mentes Deũ semper intuentur, ac venerantur: vnde fit, vt nunquam in ipsum peccent, & ne latum quidẽ vnguem ab eius voluntate discedant; ita sancti viri per hanc diuini numinis reuerentiam, semper sibi videntur præsentem Deum intueri, & in eius conspectu versari, atque adeò nullo modo sibi licere putant, non omnia castè, sanctèque facere, vnde fit, vt ab omnibus ijs, quę Deo displicent, religiosissimè caueant, contra quam faciunt omnes improbi, de quibus Dauid Psal. 53. *non proposuerunt Deum in conspectu suo.* & Psal. 9. *non est Deus in conspectu eius, inquinatæ sunt viæ illius, in omni tempore, auferuntur iudicia tua à fa-*

A *cie eius.* Sic Daniel 13. *Euerterunt sensum suum* senes illi, qui castissimam Susannam primum violare, mox perdere voluerunt. Quare? nimirum, *declinauerunt oculos suos, vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iustorum.* Teneat ergo primum cor nostrum diuinæ maiestatis cuncta cernentis reuerentiam, ne maculetur.

Deinde curandum erit, vt charitatis diuinæ ignis in nobis ardeat, qui ex recordatione beneuolentiæ, ac beneficentiæ erga nos Dei excitatur, alitur, augetur, quo nihil potentiùs, nihil efficaciùs ad promouendum nos, ne intra cordis nostri arcana quidquam admittamus, quod Dei oculos offendere valeat. tãtum valuit apud castissimum adolescentem Ioseph recordatio beneficiorum, ac beneuolentiæ sui erga se Domini, vt ea armatus cogitatione nulla ratione inducere in animum potuerit, vt eius coniugem violaret; quantum, Deus bone, valere debet apud animos nostros diuinorum beneficiorum memoria, & immensa Christi in nos beneuolentia? in his sanè funiculis Adam abstrahemur, in his vinculis charitatis deterrebimur, ne tale aliquid committamus, quod Dei honorem lædere, vel quidquam imminuere possit. 15. *Ignis.*

B

Postremò parandus nobis erit ensis timoris Dei, versatilis ille quidem, & qui in omnem iudiciorum Dei partem circumagatur, nihil prçteriens, quod hunc castissimum Dei nobis timorem pariat. Orabat impensiùs Dauid Psal. 18. *confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui,* sciebat enim quantas haberet vires Dei timor, ad quod validissimè confirmãdum sapientissimi simul, & sanctissimi viri Basilij sententiam afferre nõ grauabor, breuiter enim vim, efficacitatemque diuini timoris his verbis exponit in illud Ps. 33. *Venite filij, audite me, timorẽ Domini docebo vos. Cum te,* ait, *appetitus inuaserit peccandi, velim cogites horribile illud, & intolerabile Christi Tribunal, in quo præsidebit Iudex in alto, & excelso throno: adstabit aũt omnis creatura ad gloriosũ conspectum eius contremiscens. Adducendi etiam nos sumus singuli, eorum quæ in vita gessimus, rationem reddituri. Mox illis, qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam, & deformes assistent Angeli igneos vultus præseferentes atque ignem spirantes: ea re, propositi, & voluntatis suæ acerbitatem ostendentes; noctiq; vultu similes propter mærorem & odium in humanum genus. Ad hæc cogita profundum barathrum, & inextricabiles tenebras, & ignem carentem splendore, vrendiq; vim habentem, sed priuatum lumine; deinde vermium genus venenum immittens, & carnem vorans, inexplebiliter exurens, neque vnquam saturitatem sentiens, atque intolerabiles doloris corrosione ipsa infligens. Postremò quod supplicium omnium grauissimum est, considera opprobrium illud, & confusionem sempiternam. Hæc time, & hoc timore instructus, animam à peccatorum concupiscentia, tanquam freno quodam reprime.* Sic Basilius. 16. *Ensis.* *Vis timoris Dei.*

C

D

DIGRES-

DIGRESSIO IV. MORALIS.

Cor humanum pluribus rebus comparatur.

1. *Cor vt terra.* PRincipio quod terra est in mundo, id est, cor in homine. Terra centrum est mundi, centrum corporis humani cor est. Illa vniuersi pondus est, hoc verò hominis; intra terram tum gemmæ, tum lapides impoliti, ac rudes, pretiosa item metalla, & fœtidissima rerum genera clauduntur, intra cordis verò arcana tum cœlestes, ac mundæ, tum terrenæ, & sordidæ cogitationes latent. Ex terra omnes exsurgunt exhalationes, è corde quoque mali appetitus, & peccandi libido, circa terram perenni agitatione circumuoluuntur cœlestes orbes non aliter, quàm si illi obsequerentur; in cordis verò gratiam omnes delassantur animæ vires.

2. *Cor instar terræ colendum.* Quare si terra instar cor hominis est, etiam in modum terræ colendum est. Terra aratro proscinditur, iactam sementem suscipit, quæ vbi marcuerit, repullulat, ac reuiuiscit. Eadem ni salutari imbre, ac tempestiuis fluuijs irrigetur, fructum non profert, quæ omnia indicant quo cultu excolendum sit cor; nam contritione quasi conscindendum est, & conterendum. Sic enim Euangelij semen percipiet: quòd si per mortificationem, spem, ac perseuerantiam foueatur copiosos, vberesque fructus proferet: sic enim emoritur in nobis, ac quasi marcescendo reuiuiscit Verbum Dei. quamuis enim ipsum verè non moriatur, nec marcescat, semper enim viuidum est, virtute tamen vel efficacitate dum nos mori facit, quodammodo in nobis in vitam æternam vtiliter emoritur. Verùm nisi interim cœlesti pluuia perfundatur. hoc est, Dei gratia fœcundetur, nequaquam optatos virtutum, & piarum actionum fructus subministrabit.

3. *Duo munera olim Adamo data.* Iterum quemadmodum Adamo, vbi illum Deus in paradiso voluptatis collocauit, duo munera præscripsit, vt locum illum & operaretur, & custodiret: ita duo nunc quoque præcipit homini Deus: vnum vt operetur terram sui cordis, nimirum vt cooperetur gratiæ Dei per voluntatis assensum: præterea vt custodiat ipsum à bestiarum immanium, hoc est, Dæmonum ingressu, & tentationum aculeis. Sicut verò, quoniam Adam ea munera non obiuit in Paradiso, audiuit à Deo: *maledicta terra in opere tuo, spinas, & tribulos germinabit tibi*: ita idem nunc homini accidet, si hæc eadem officia non præstabit, subiacebit enim cor eius Dei maledicto & anathemati, neque aliud proferet præter spinas & tribulos.

4. *De cultu cordis ex Paulino.* Quare diligenter colendum est vt dixi, id quod monet nos Paulinus Nolæ Episcopus 28. epist. ad Aprum, & Amandum, simul & modum colendi illud paulò aliter docens quam num. 2. tradidimus: *Igitur, ait, cùm in agros, & rus tuum spectas, te quoque ipsum Christi agrum esse cogita, & in te sicut in agrum tuum respice, qualem agri tui speciem fieri à villico tuo postulas, talem Deo Domino cordis tui redde culturam, & intellige quidquid in agro tuo tibi displiceat, aut placeat, idem in anima tua placere Christo, aut displicere. Si vasta peccatis quasi dumis sordeat, neque propheticis, aut Apostolicis nubibus compluatur, in aridam solitudinem gratia deserente damnabitur. Si verò sui diligens, orationibus crebris semet excolat, & sacris litteris opimetur, & intimum cordi aratrum Crucis imprimat, & rastro diuini timoris spinas tuas eruat, ignitoque Dei verbo vratur in culpis, luminetur in sensibus, tunc necesse est vt spatiari in tuo corde patremfamilias, & omnes animæ tuæ regiones peragrare delectet, & pro te in suo adgaudens tibi dicit, si diligens tui cultor appareas: Euge serue bone, intra in gaudium Domini tui, qui fidelis fuisti in paucis, supra multa te constituam.*

5. Cauendum verò inprimis, ne sicut olim terra aquis circumsepta, & obruta, nec virentem herbam, nec fructiferas arbores proferre poterat: ita cor nostrum vitijs, voluptatibus & illecebris, quasi quibusdam mortiferis, & marcescentibus aquis, vallatum vndique, & altè obrutum, neque cœlestes cogitationes quasi virides herbas, nec virtutes quasi fructiferas arbores æternæ vitæ fructus proferentes germinet. Cogendæ igitur sunt aquæ istæ in locum vnum seorsum à terra cordis nostri, vt ita appareat arida, hoc est, idem cor nostrum vitijs, & peccatis vacuum, orandumque est diligenter vt afflet boreas vehemens ventus, id est, nouissimorum timor, vel auster vrens, diuinus videlicet amor, qui morbidas voluptatum & illecebrarum aquas adurat, & exsiccet, sic enim fiet vt appareat cor, tanquam terra arida ad cultum fructumque iam idoneum. constat igitur rectè cor cum terra ipsa conferri.

6. *Cor vt mare.* Verùm nec minùs aptè idem ipsum cor mari simile esse dicemus, quam comparationem vsurpauit Isaias 57. 20. *Cor impij quasi mare feruens.* est enim mare amarum semper atque salsum, siue quod sulphureis venis permisceatur, seu quod excrementa cunctorum elementorum in se capiat, seu verius quod terrestres halitus vi solarium radiorum attracti in extima ipsius superficie spargantur, & coacescant: ita improborum hominum corda omni voluptatum & vitiorum amaritudine plena sunt, vel quod nimio effrenis libidinis ardore exurantur, vel quod fœtidissimarum terrenarumque rerum sit receptaculum, vel quod agente Deo multis miseriarum doloribus cōmisceatur, atq; ita sæpè obducatur, vt vix respirare queat. iterū iactatur mare flantibus ventis, & intumescens feruet, & corda nostra odio, amore, spe, timore, turbulentis quasi animi motibus agitantur, nunc velut in altum intumescunt, nunc velut deorsum deprimuntur, sicque perpetuò conflictantur. Horrendis sanè monstris, atque immanibus belluis horret mare, & cor effrenatis cupiditatibus, atq; portentosis cogitationibus horret, ac seipsū semper corrodit, ac deuorat. Mare thesauros, atque gemmas, & lapillos pretiosos in profundiore sui parte abscondit, cùm contra cadauera, paleas, resque leues in altum tollit & ostentat. ita cor virtutum semina veluti sub cœno illecebrarum obruit, vitia verò, & crimina palam profert.

7. Quòd si spiritus Domini super aquas cordis nostri, vel mare istud ventis horridum feratur, illicò conquiesceret omnis eius agitatio, & Spiritus sancti qui leni aura spirante pacatum

illicò apparebit: rectè enim testatur August. *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

8. *Quatuor res in mari admiranda.* Commemorat D. Basilius exhem. homil. 7. quattuor res prorsus admirandas, quæ in mari cernuntur; quòd aqua in salem vertatur; quòd corallium in mari sit herba, in aere pretiosus lapis; quòd in ostreis margarita celetur; quòd purpura in saxis detegatur, & colligatur: sic.n. scribit: *plura poteram adhuc auidis audiendi de ijs, quæ in mari nascuntur, referre digna prorsus admiratione, de mari denique ipso: quonam pacto in salem cogatur maris aqua: quomodo pretiosus lapis corallium in mari quidem sit herba, sed cùm in aerem effertur, in lapidis soliditate transgelatur, & concrescit; vnde vilissimis animantibus ostreis ipsa natura pretiosissimas vniones impresserit, quæ nimirum vtraque in suis recondi thesauris Reges percupiunt: ea passim circum littora & oras siue ripas circum aspera saxa disiecta sunt, vilissimis ostreorum insita crustis, vnde vellus aureum pinnæ nutriant, quòd nondum exactè quisquam eorum, qui coloribus inficiunt vellera, potuit imitari. Vnde Cochlea, vestes Regibus purpureas offerunt, quas quidem & pratorum flores viuacitate coloris longo interuallo superare non est obscurum.*

9. *Eadem quatuor res in corde visuntur.* His autem omnibus etiam spiritualiter hoc mysticum cordis nostri mare non caret. nam & eius aquæ in salem vertuntur, cùm diuinis solis radijs expositæ cogitationes nostræ, humorem fluxæ, ac mollis carnis effundentes, in salem sapientiæ, hoc est, in sapidam cœlestium bonorum scientiam, & amorem conuertuntur. Iterum cor, dum adhuc carnis illecebris immergitur, vilis herba est, dum verò in cœlestem, ac spiritualem vitam transit, in corallium immensi pretij euadit. omnis enim caro fœnum est, & omnis gloria eius quasi flos agri. at cœlestis vita tanquam solidum, firmumque corallium, rubens item, ac rutilans est; solidum enim per fortitudinem est, rubet charitate, splendet exemplo, quòd verò intra duros ostrearum crustas, margaritæ, seu vniones reperiuntur in mari, significat, quòd in cordis austeritate, & continenti pœnitentiæ dolore Christus, eiusque imitatio inuenitur, vt meritò sponsa dixerit, *in lectulo meo quæsiui quem diligit anima mea, & non inueni.* Sed vide ne ad solis radios per animi remissionem in morem ostrearum testas aperias, hoc est, austeritatem vitæ posthabeas. res enim hæc periculi plena est; solet enim cancer tunc, hoc est, diabolus mundani amoris calculum inijcere, vt vel ita branchijs insidiarum suarum à te margaritam, hoc est, Christum, eiusque imitationem auferat.

Denique sicut mare purpureum, & cæteros insignes colores nutrit, ac profert, ita & cor nostrum tunc in modum purpuræ fulget, cum Christi sanguinis contemplatione, & meritis ornatur, & fulget. Itaque non desunt in corde tanquam in mari hæc quattuor admiranda, quę Basilius, eumque secutus Ambrosius, nobis sapientissimè commemorauit.

10. *Ex corde duplex exhalationum genus.* Et verò sicut ex mari, & terra duo non inutilia exhalationum genera prodeunt, & in sublime feruntur, calidæ quædam, & siccæ, humidæ verò, & calidæ aliæ, & ex illis quidem fulgentia, tonitrua, & fulgura gignuntur; quòd si altius ascendant in ignitas exhalationes, facesque per inane volantes, micantesque cadunt: hæ verò quæ calidæ sunt, & humidæ, si frigore concrescant, & iterum calore laxentur, in imbres, ac pluuias transeunt, ita ex bonis cogitationibus, quæ ex corde exeunt, & ad superna volant, aliæ deuotæ mentis affectum afferunt calidis, siccisque exhalationibus similes, & hæ tonitrua, fulmina, &c. id est, suspiria, cordis compunctionem efficiunt, vel etiam, si altius eleuentur, rerum cœlestium contemplationes subministrant, longè illustrius quàm micantes faces. Cogitationes verò illæ, quæ instar sunt calidarum, & humidarum exhalationum, hoc est, ardente in Deum charitate flagrantes, & propriæ salutis desiderio, & pietate humentes, opportunam pluuiam ingenerant, id est, lachrymas, quibus cor nostrum velut terra irrigatur, & ad proferendos sanctarum actionum fructus magis magisque idoneum efficitur.

Sed præter has bonas cordis nostri cogitationes: sunt aliæ malę ac terrestres ex vitiorum limo exsurgentes, nusquam ad superna volantes, sed ad inferna potius nos deprimentes. similes illis exhalationibus, quæ ex limoso solo excitantur, crassæ, & obscuræ, ac fœtidæ. 11. *Malæ cordis cogitationes.*

Hæ porrò duplices cogitationes bonæ ac malæ similes sunt piscibus & volatilibus. de quibus scriptum est Genes. c. 1. *Producant aqua reptile & volatile.* etenim primi generis cogitationes malæ piscibus rectè comparantur. Aliæ quibus ad cœlestia volamus, auibus aptè significantur. Audi quid scribat de hac re Beda in Genes. *Si mens nostra illuminata fuerit à sole nostro Christo iubetur postmodum ex his, quæ in ea sunt, aquis, producere reptilia & volatilia, id est, cogitationes bonas, vel malas proferre in medium: vt discretio fiat bonorum à malis, quæ vtique vtraque ex corde procedunt, quasi ex aquis, vt cogitationes quæ reptant super terram, à nobis separemus: sublimiores autem cogitationes velut volatilia ad excelsa sinamus volare.* *Cogitationes malæ pisci bus, bonæ auibus similes.*

Quæ Beda sumpsit ab Orig. hom. 1. in Gen. vbi etiam eamdem rem præclarè illustrat exemplis: *Si viderimus*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, illud est in nobis reptile venenatum. Si verò sint in nobis sobrietatis sensus, etiam si Domina AEgyptia nos adamauerit, efficimur aues, & relinquentes AEgyptia vestimenta in manibus eius, ex obscœnis insidijs euolabimus. Si sit in nobis sensus ad furandum nos prouocans, istud est reptile pessimum. Si verò sit in nobis sensus, vt etiamsi duo minuta habeamus, hæc ipsa pro misericordia offeramus in dona Dei, iste sensus auis est nihil de terrenis cogitans, sed ad firmamentum cœli volatibus tendens, &c. similiter etiam de cæteris vel peccatorum, vel virtutum speciebus sentiendum est, & discernendum, quæ sint repentia, & quæ volatilia, quæ producere ad discretionem in conspectu Dei aqua nostra iubentur.* 12.

Refert Plin. lib. 2. cap. 103. Silarem Lucaniæ amnem eius esse naturæ, vt virgulta, folia in ipsum cadentia, vertantur in lapidem. hoc verius de corde nostro affirmare possumus. nam in eo cogitationes peruersæ in lapidem sæpè mutantur, hoc est, si diu illud opprimant, lapides sunt quodammodo, & cor ipsum in reprobum sen- 13. *Silarus amnis.*

ſum conuertunt, de quo illud Sapiens veriſsimè affirmat: *cor durum malè habebit in nouiſsimo.*

Hoc ſanè cor ſic obduratum, ſi in fornacem pœnitentiæ immittatur; accurata conſideratione & timore ſimul iudiciorum Dei, quaſi quibuſdam follibus doloris peccatorum ignem inſufflantibus, colliqueſcet facilè, vt ęs, ac molle in manu Dei, & ad omnem eius nutum tractabile efficietur.

DIGRESSIO V.

In V. 25. ***Hæc ſunt quæ coinquinant hominem, non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.***

Vbi declaratur quam manuum puritatem requirat oratio, ex Anaſtaſio Epiſc. Nicæno.

ANTEQVAM gradum ad ſecundum caput faciam, non relinquam in præteritis, quæ Anaſtaſius Epiſcop. Nicænus habet ex Chryſoſt. qu. 1. in reſponſionibus ad Othodoxos, & habentur in Bibliotheca Patrum tom. 1. circa initium fermè.

Ex Chryſoſt. in Pſalm. 140.

1. Manus orantium quales eſſe debeant. *Dirigatur oratio mea tanquam incenſum in conſpectu tuo, & eleuatio manuum Si manus tuæ nullam in ſe habent rapacitatem, rectè clamas, eleuatio manuum mearum Circumſpice ergo manus, & vide quales ſunt, etſi in ſe nullam habeant rapacitatem, aut ſordes, aut auaritiam, tunc dic confidenter. Dirigatur oratio mea: ſed ſi quid rapuiſti, aut feciſti aliquod prohibitum, ne clamaueris, neque manus ſuſtuleris, donec à malo ceſſaris. Nam etſi Deo permittente eas potueris in altum extollere, oratio tua (vt quæ ſit polluta) nullo modo aſcendit in cœlum; quin etiam tu eum audi dicentem: Quando manus tuas ad me extenderis, auertam oculos meos à te, etſi multiplicaueris preces, non te exaudiam, dicit Dominus.*

Ex eodem in Euangelium ſecundùm Matthæum.

2. *Diſcamus ergò, quænam ſunt quæ inquinant hominem, diſcamus, & fugiamus. In Eccleſia enim apud multos videmus hanc vigere conſuetudinem, vt ſtudeant mundis ingredi veſtimentis, & curam gerant, vt manus, & os lauent, ſed vt Deo mundam exhibeant animam, nullam habent rationem. Hæc autem dixit non vetans lauare manus, nec os, ſed volens ita lauare vt conuenit: non aqua ſolùm, ſed pro aqua virtutibus. Nam manuum quidem ſordes ſunt rapina, malorum facinorum perpetratio, earumque in proximum immiſsio: oris autem maledictum, turpis ſermo, ſcurrilitas, riſus, contumelia. Si ergo ſis tibi conſcius quod nihil eiuſmodi feceris, nec dixeris, nec eiuſmodi ſordibus ſis inquinatus, accede confidenter: Si ergo eiuſmodi innumerabiles ſuſcepiſti maculas, cur fruſtra laboras; aqua quidem linguam, & manus abluens; noxas autem (& eas exitioſas) in eis circumferens? Dic enim mihi: ſi ſtercus, & cœnum haberes in manibus, auderes ne precari? Minime. Et tamen hoc nullam affert noxam: illa autem exitium & perniciem afferunt. Quomodo ergo in iis quæ an agas, nihil refert, caues ac vereris; in iis*

A *autem, quæ ſunt prohibita, negligis? Oportet quidem; ſed non ſordibus inquinatum, neque tanto cœno fœdatum.*

3. *Quid ergo, inquis, ſi in eo fuero deprehenſus? purga te ipſum: quomodo, & quanam ratione? lachrymare, ingemiſce, da eleemoſynam confitere, reconciliare ei, quem affeciſti contumelia, & ab ea abſterge linguam, ne Deum magis irrites: ſi quis enim manus habēs plenas ſtercore, ſic ſupplex tuos prahenſaret pedes: non ſolùm eum non exaudires, ſed etiam pede calcatum repelleres: Quemadmodum ergo audes tu ad Deum accedere? lingua enim eſt manus precantium, & per eam Dei genua prahenſamus. Ne eum ergo polluas, ne tibi dicat; ſi autem multiplicaueris preces non te exaudiam. In manu lingua eſt vita & mors. Et ex ſermone tuo iuſtificaberis, & ex ſermone tuo conde-*B *mnaberis. Et tu quidem poſt conſuetudinem cum tua vxore, non audes ſic orare, poſt maledicta autem, conuitia, contumelias, & alia mala: priuſquam ritè fueris expurgatus, extendes manus? Et quemadmodum, dic mihi, non horres vocare nomen illud terribile, & formidabile? Nam audiuiſti Paulum dicentem.* 1. Tim. 2. 8. *Volo ergo viros orare in omni loco, tollentes manus ſanctas abſque ira, & diſceptatione, ſimiliter etiam mulieres.* Hæc ex Chryſoſt. Nos ad alterum Caput pergamus.

CAPVT II.

A. 15. 21. B. 7. 24.

V. 1. B. *T inde ſurgens abiit* A Et ingreſſus inde ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis.
C *in fines Tyri &*
Sidonis, & ingreſ-
ſus domum, nemi-
nem voluit ſcire,
& non potuit la-
tere.
2. *Mulier enim ſtatim vt audiuit de eo,* A Et ecce mulier Cananea.
cuius filia habebat ſpiritum im-
mundum, A. *finibus illis egreſſa.* B.
intrauit & procidit ad pedes eius.
3. *Erat enim mulier gentilis Syrophœniſ-*
ſa genere, & rogabat eum, vt dæmo-
nium eiiceret de filia eius. A. *Cla-*
mauit dicens ei: Miſerere mei Do-
mine fili Dauid: filia mea malè à dæ-
D *monio vexatur.*
4 *Qui non reſpondit ei verbum: & acce-*
dentes diſcipuli eius rogabant eum,
dicentes: Dimitte eam quia clamat
poſt nos.
5. *Ipſe autem reſpondens, ait non ſum miſ-*
ſus niſi ad oues, quæ perierunt domus
iſrael.
6. *At illa venit, & adorauit eum dicens:*
Domine adiuua me.
7. B. *Qui reſpondens ait: ſine prius ſatu-*
rari filios A. B *non eſt.* B. *enim.*
A. B. *bonum ſumere panem filio-*
rum, & mittere canibus.
8. B. *At illa reſpondit, & dixit illi: Vti-*
que Domine, nam & catelli come-

dunt

dunt sub mensa de micis puerorum. A. *quæ cadunt de mensa dominorum suorum.*

9. *Tum respondens Iesus ait illi: O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis (&) B. Propter hunc sermonem vade, exijt dæmonium à filia tua.*

10. A. *Et sanata est filia eius ex illa hora.*

11. B. *Et cùm abijsset domum suam, inuenit puellam iacentem supra lectum, & dæmonium exijsse.*

S C H O L I A.

1. *Orig. hom 7. in diuer. Aug. lib 2. q 49. serm 74. de tempore, & 41. de diu. 1. qq euang. c. 18. Chrys. de profectu Euang ad fin. hom. 17 ex var. l in Matth. Chrysol. ser 100. Amb in Ps. 43 in med.*

ET *inde surgens.*] Videtur de terra Genesar intelligere cùm ait Marcus inde surrexisse, vt ex v. 53. ca. 21. li. 4. diluc. colligi potest. quamquam id non omnino constat. nam c. 1. v. 1. huius libri habes Christum obabulasse Galilæam post habitum sermonem de cœlesti pane; at cùm sub finem lib. 4. v. 57. eodem cap. 21. legamus Christum obambulasse vicos, & villas, aut ciuitates, terræ videlicet Genezareth, similius mihi vero videtur de regione Genesareth secessisse in partes Tyri, & Sidonis, & id intellexisse Marcum, cùm ait, *& inde surgens, &c.*

2. *Quid hoc secessu significet Christus.*

Abijt in fines Tyri & Sidonis] primum Chrysost. in homil. notat ereptis postea Iudæis ab obseruatione escarum, iam insinuari gentibus ianuam aperiri: sic Petrus iussus hanc legem soluere ad Cornelium mittitur. Actorum 11. 7. *Surge Petre, occide & manduca.* Id ergo videtur indicare suo nunc Christus exemplo, fore vt sublata illa legali ciborum differentia mox gentes adeant, dum verò Scribas & Pharisæos Iudæorum relinquit suo sensu obfirmatos, & ad alios se confert, docet nos hæreticos post vnam & secundam correptionem deuitare, ad Titum 3. adhæc, significare etiam voluit hoc secessu, id quod breui consequuturum erat, vt recederet omnino à Iudæis ob superstitiones legis, & aditurus gentes, quæ Euangelium essent amplexuræ grato, ac perlubenti animo. Denique præmonstrasse videtur Apostolis id, quod olim ipsi essent facturi, quòd nimirum à Christi resurrectione, Iudæis Euangelij prædicationem repellentibus, ad gentes essent Euangelij vexillum allaturi: *Vobis,* inquit Paulus Iudæis Actor. 13. *oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes.*

3. *An Christus regiones gentilium adierit, ita vt ingressus sit.*

Dubium est an Christus regionem ipsam gentilium ingressus sit, an solùm venerit in fines Galilææ, & Phœniciæ, vbi Tyrus & Sidon collocatæ erant. probabilius non ingressum arbitror, cùm Apostolos id facere prohibuerit. Matth. 10. 5. *In viam gentium ne abieritis.* quod etiam sensit Mald. tum Matth. 15. versic. 21. tum Marc. 7. vers. 31. licet aliter Theophylact. Euthym. & quidam alij opinentur. & Brocar. loca quædam designet ad Tyri, & Sidonis portas, vbi Christus miraculum fecit. Christus enim constitutus est quidem omnium hominum redemptor, sed Apostolus Israelitarum tantum: idcoque à Paulo dictus *Minister circumcisiones ad implendas promissiones Patrum.* Marcus habet Græcè εἰς τὰ μεθόρια venisse videlicet Christum in fines, seu, vt aiunt, *in confinia Tyri & Sidonis,* qui dicendi modus indicat, non esse eas vrbes ingressum.

4. *An per Sidonem transierit.*

Sed huic sententiæ refragari videntur verba Marci 7. 31. quæ hic inferius habentur c. 3. v. 1. *exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem,* sed respondeo Græcos codices habere καὶ πάλιν ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῶν ὁρίων τύρου, καὶ σιδῶνος ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας. Iterum exiens è finibus Tyri & Sidonis, &c. sic habet *Syrus*, suffragantur huic lectioni Theophylactus, & Euthym. quare Maldon. Matth. 15. ver. 21. vitiosè, inquit, legitur, *per Sidonem*, vt multi interpretes adnotarunt; sed non videtur ita esse, imò veriorem arbitror lectionem, quam noster habet interpres, quam etiam retinent Biblia iussu summi Pontificis correcta, quibusdam etiam Græcis consentiétibus. Quare dicendú potius, non significasse Marcum transisse Christú per Sidonem, sed tantum innuisse per fines, & loca proxima Sidoni venisse. quamquam alijs videtur non absurdum esse affirmare per mediam etiam Sidonem iuisse, dumtaxat illac transeundo. Iterum dubitabis: cogitantibus mare Galilææ non esse Sidone transeundum, sed potius per fines Tyri è Sidone rectam viam ducere ad mare Galilææ. Erat enim Sidon magis ad Septemtrionem, quàm Tyrus, atque adeò hæc vicinior mari Galilææ erat, quàm illa. Respondeo, voluisse Dominum tale iter facere, licèt prolixiùs. Cur autem sic voluerit, incertum est, & silentio suppressum ab Euangelistis. *Defenditur noster interpres.*

5. *Tyrus & Sidon quæ.*

Porrò Abulen. Matth. 15. quæst. 55. scribit, Sidonem magis esse Aquilonarem, quam Tyrum leucis vndecim per littora maris mediterranei, vtraque tamen tam Tyrus quàm Sidon vrbes sunt maritimæ ad Phœniciam pertinentes proximæ Galilææ, qua vergit ad Septentrionem, monti Libano propinquæ. Distabat Tyrus Capharnao, vt eodem loco tradit Abulensis leucis ferè vigintiquinque, de his autem vrbibus, & de Chananæis vide Theoriam.

6. *Quæ domus ista.*

Ingressus domum.] Euangelistæ cùm faciant mentionem domus absolutè citra loci peristasin, intelligunt ferè domum Capharnai, in quam se solebat recipere. Verùm constat ex his quæ hic dicuntur, Marcum eam domum non intelligere. Syrus addit; *Domum quandam*, hospitium videlicet quoddam eius loci.

7.

Neminem voluit scire, & non potuit latere.] vel sensus est noluisse prædicari ac prodi a suis, quod domi esset, at requiri voluisse, & ita factum est. nam non latuit, non quòd esset à suis proditus quod ibi esset. sed ab alijs patefactus, quod ipsum volebat. Sic Auctor. qq. ex nouo Testamento tom. 4 q. 77. addit Beda, præcepisse discipulis ne se quis esset, aperirent. vel sensus est, fecisse ipsum; quod in se est, vt lateret, sed satis non fuisse. quæ expositio vim habet secundùm humanam Christi voluntatem, iuxta quam Damascenus lib. 3. fid. ca. 14. & 17. hunc locum interpretatur. voluntas enim humana Christi adhibuit media ad latendum ad id apta, verùm citra diuinitatis opem id efficere non potuisse, sed de hac re plura in Theoria. *Damascen.*

8. *Cur ad hos fines venit Christus.*

Hic locus euincit latere Christum voluisse, sed non efficaciter probat idcircò eò venisse illum, vt lateret, quod tamen videtur Theophylact. sentire. significat enim aliquomodo Christum non docendi caussa eò se contulisse, sed latendi. Euthym. verò quiescendi studio arbitratur eò concessisse; sed vt hæc probabilia sint, in eam potius sententiam propendeo, vt eò putem deuenisse, tum quo illustrior Chananææ fides appareret, & eximia virtus, interim restituta eius filiæ sanitate; tum maximè propter eas rationes, quas hic numero secundo significauimus, præsertim vt ita gentium, posthabitis Iudæis, vocationem insinuaret Apostolis, quos vt inquit Victor Antiochen. ad caput 7. Marc. ex hoc facto certam coniecturam facere oportuit, salutis ostium gentibus quoque patefactum esse. latere autem voluit, & vt ne se aperirent, discipulis præcipere, ne videretur ex animo venisse, vt, contra

quam

quam Apostolis præceperat, gentibus prædicaret, & palam miracula apud eos faceret, vnde Iudæi occasionem caperent dicendi se merito, iureque optimo illum non recipere, quia cum prophanis gentibus consuetudinem haberet.

9. Victor Antiochenus loco iam indicato in eamdem ferè sententiam sic scribit: *Tyrijs & Sidonijs aduentum suum non indicauit; sed quantum commodè fieri potuit, celauit. Fecit hoc autem ne ante tempus ad gentes migrare videretur: tum quod Iudæos propter beneficia, quæ in illos conferebat, virtutesq; quas inter ipsos exercebat, ad fidem prouocaret, conuersionem autem ad gentes in tempus quod crucem, & passionem, absolutamq; Israelitarum abiectionem consequebatur, reijcere placuit, nihilominus non potuit per omnia latere: sed neque rationi quoque consentaneum erat, vt ijs, qui fide Israelitis multis partibus præstabant, nullo prorsus indicio, aut beneficio sese manifestaret.* hæc ille.

10. *Ordo historiæ, & consensus Euangelistarum.*

B 2. *Mulier enim statim*] aliquid hic interesse inter Matthæum & Marcum videtur. indicat ille Chananæam, post CHRISTVM, & discipulos suo euntes itinere clamasse in via, vnde factum vt discipuli Christum sic vrgerent; *dimitte eam, quia clamat post nos*. At Marcus scribit, hanc mulierem inijsse domum, in qua Christus latebat, & ad illius accidisse pedes rogantem, vt, exacto dæmone, filiam pristinæ incolumitati restitueret. Sed si quis attentè consideret ordinem, quem nos in hoc texendo capite tenuimus, omnis illicò cadet dubitatio. Itaque cùm Augustinus libro secundo de consensu Euangelistarum, capite quadragesimo nono, affirmo mulierem hanc primum quidem in eam domum intrasse, in qua Christus latebat, & ad eius sanctissimos prostratam pedes magnis lacrymis, vt par est credere, rogasse, vt filiæ grauiter laboranti opem ferret, sublato dæmone, qui multis, mirisque modis malè eam accipiebat. Et hoc est quod narrat Marcus. Christus mox nullo reddito responso domo egressus est, egredientem verò consequuta est mulier inter eundum inclamans, *Miserere mei Domine Fili Dauid*, &c. Porrò discipuli pro ea rogarunt: & hoc Matthæus scribit. Demum vicit mulieris patientia, & à Christo, quod voluit, accepit, prout vterque narrat Euangelista. Nihil igitur est in his dissonum, nihil non consentiens.

11. At Iansenius, cui alia magis placuit conciliandi ratio, sequutus, vt videtur Zachariam Chrysopolitanum, negat mulierem saltem initio intrasse domum, quod sic indicat Zacharias: *post ambulantem*, inquit, *Dominum Chananæa deprecatorias voces mittit, & post in domo ad pedes eius procidit, vt Marcus commemorat.* Sic ille. immò addit Iansenius quæ hic narrantur ab Euangelistis rectè intelligi posse extra domum accidisse. quod ex Græcis probat, non enim est Græcè intrauit, sed tantùm ἐλθοῦσα προσέπεσεν, id est, cùm venisset, *procidit*. Sed Augustini proculdubio expositio præferenda est, tanquam consentanea magis nostro interpreti, & biblijs iam correctis. immò & Marci sensui. Ait enim Marcus, voluisse Christum neminem scire se ibi esse, nec potuisse latere, & quasi id declarans quomodo intra domum latens cognitus fuerit: subdit, *mulier enim statim vt audiuit de eo*, &c. *intrauit & procidit*, & negari non potest, vel aliter interpretem nostrum legisse græca, vel sensum explicare voluisse. nam cùm domus mentio facta esset intellexit latinus interpres, *venisse* positum esse pro intrasse. dicere verò hic *intrauit*, idem esse, quod venit, ridiculum mihi sanè videtur, & non nisi affectatæ obscuritati deseruire.

A *Finibus illis egressa*] ergo verum est quod superius numero tertio opinati sumus, Christum non ingressum regionem ipsam gentilium, ac proinde rectè nunc ad eum egressam dici de finibus illis Chananæam. hoc enim nobis potius fauet, quàm aduersarijs. 12.

Cæterùm quid hæc mulier egressa de finibus suis supplex ad Christum aduolans mystico sensu declarat. Vide digr. 2. num. 9. 13.

Illa ad mores faciunt, primùm nisi de finibus nostris egrediamur, salutem animæ reperire minimè posse, hoc est, nisi posthabitis ijs, quæ nobis causæ fuerunt, vt in peccata præcipites rueremus, cuiusmodi sunt delitiæ, consuetudines hominum malorum, & omne occasionis genus, hæc enim sunt fines peccatorum. audiamus proinde vocem monentis Angeli Genes. 19. *Salua animam tuam, noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione.* dic tu si sapis prauæ occasioni, quod Abraham Loth: *Recede à me, obsecro, si ad sinistram ieris ego dexteram tenebo, si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam*, hoc est, statue vtcumque occasionem peccandi offenderis, illam præcidere, & in contrariam abire. 14. *Mores instituuntur.*

Deinde discamus hic quantas vires habeat vexatio, vt ad Christum nos impellat. Hanc enim mulierem vexatio immissa de finibus suis exciuit. Verissimè namq; dixit Esaias 28. 19. *tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.* quod locus ille Oseæ 2. *ego sepiam viam tuam spinis*, & quæ sequuntur, præclarè ostendit. lege illum lector, & perpende, fuerit satis indicasse. 15.

3. *Mulier gentilis*] G. ἑλληνὶς, græca. Sic enim vocantur gentiles in scripturis præsertim noui Testamenti, quamuis neque lingua, neque genere Græci sint Act. 9. 29. & 18. 4. Rom. 1. 16. & 2. 9. 10. & 3. 9. & 10. 12. 1. Corinth. 1. 22. 24. Galat. 3. 28. Matth. ait: *Ecce mulier Chananæa*. ideò verò secundum Chrysost. expressit Euangelista Chananæam esse, quò admirabilior eius fides appareret. habebantur enim Chananæi apud Iudæos omnium gentium maximè impij. Marc. etiam *Syrophænissam* nominat, vel quod Tyrij, & Sidonij Syrophœnices erant. Faciunt enim Plinius lib. 5. c. 12. & 20. & Strabo lib. 6. Phœniciam partem Syriæ, eam videlicet oram, vbi Tyrus, & Sidon erant. vel quia duplices erant Phœnices, quidam propriè sic dicti habitantes in Syria, quidam in Africa *Lybiophænices* dicti, ideo vocabulo composito, qui in Syria habitabant, *Syrophænices* vocabantur, nisi malis dicere, vnam quidem fuisse Phœniciam, sed illam aliquando ab Auctoribus extendi vsq; ad AEgyptum, aliquando verò contrahi, vt non excedat Syriæ fines, nec ad AEgyptũ vsq; pertineat. hos ergo intelligit Euangelista Marcus, & ideò *Syrophænices* nuncupat. Neq; hoc repugnat Matthæo, qui *Chananæam* appellat. Nam Chananæi nomine Phœnices continet Scriptura vocare, vt pluribus in Theoria 1. dicemus. 16.

C *Chananæi, Syrophænices.*

Duplices Phænices.

D *Fili Dauid*] percrebuerat rumor, quem, vt verosimile est, auxerat hæc mulier, quamquam gentilis, Christum esse Messiam Iudæis promissum, esseque proinde de stirpe Dauid, sic autem appellabatur Christus ab ijs præsertim, qui ab eo beneficium postulaturi accedebant. 17.

Malè à dæmonio vexatur] sunt sanè, qui benè vexantur à dæmone, sunt qui malè. bene vexaris, si superior tentatione es, si succumbas, malè. vexatum bene Iob legimus vt imitemur; vexatum malè Iudam vt fugiamus. Bernardus sermone quadragesimo octauo in Cantica: *Bene pungeris*, inquit; *si compungeris*, &c. bene aurum igne incenditur, quo tantò fit illustrius, malè palea, quæ cõburitur, sic iustus vt aurum igne tentationis excoquitur, & purgatur, impius vexatione comburitur; & ardebit tandem vt palea vsq; ad inferni nouissima. *Morum obseruatio.*

Mise-

Miserere mei] ideò, *mei*, dicit, secundùm Chrysostom. & Theophylact. quia cùm eius filia sine sensu iaceret, ipsa, & suum & filiæ dolorem sentiebat, & tolerabat, quomodo magis Christum mouere posse arbitrabatur, quàm si diceret *filiæ meæ*.

18. 4. *Non respondit ei verbum*] Quare non responderit, docet Hier. libr. 2. comment. in cap. 15. Matth. *non de superbia Pharisaica, nec de Scribarum supercilio; sed ne ipse sententiæ suæ videretur esse contrarius, per quam iusserat: in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis*. nolebat enim occasionem calumniantibus dare, *perfectamq; salutem gentium resurrectionis; & passionis tẽpore reseruabat*. Victor quoque Antiochen. ad cap. 8. Euang. Marc. ait: *Petitæ sanitatis beneficium distulit* (Christus nihil respondens) *partim quidem quo Iudæis per hoc ostendat, non pari se facilitate ipsis, & exteris hominibus sanitatem præstare; partim etiam vt mulieris huius fides omnibus manifesta euadat; quo hac quoque ratione, comparatione quadam facta, Iudæorum perfidia, & duritia magis in apertum veniat*. Sic ille. quibus verbis tres affert silentij rationes.

Accedentes discip.] qui præeuntem sequebantur.

Dimitte eam] id est, da, concede, largire quod petit, vt domum redeat compos voti facta.

Quia clamat post nos] quasi dicat, saltem propter improbitatem, vt tu ipse in illa parabola amici intempesta nocte panem ab amico petentis docuisti. Luc. 11. 8. *Post nos.*] molestia simul & dedecore nos afficit: molestiam enim clamor, dedecus clamitantis mulieris consecutio nobis parit.

19. Verùm opinor ego non tam sic rogasse Apostolos vt ea molestia liberarentur, quàm commiseratione potiùs, & patientia mulieris commotos, idq; voluisse Christum vt contra malignos hæreticos intercessio sanctorum stabiliretur.

Victor Antiochenus loco superius indicato sic scribit: *Dominus Chananææ animum, & in se studium cunctatione aliquali patefactum iri certò cognoscens, Apostolorum intercessionem ad tempus negligit. Interim ne curam illius penitus abiecisse videatur, patitur illam accedere, patitur adorare, patitur filiæ sanitatem iterum, iterumq; efflagitare, locumq; & tempus, vt omnia hæc fiant opportunum indulget.*

20. 5. *Non sum missus*] primum non respondit, nunc respondet discipulis quidem; *putatis me absq; caussa tacuisse? Audite: Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Nescitis quòd alienigena mulier est? Nescitis quòd & vobis iam præcepi, ne iretis in viam gentium. Quare tam temere compassionem erga eam declaratis? considera multifariam Dei sapiẽtiam, quomodo, & quum respondere videbatur, mulierem magis perstringat, quàm silendo; & quasi letalem plagam dabat, prouocare paulatim eam volens, vt discerent ignorantes discipuli, quanta in ea latere fides.* Sic Chrysostomus homilia quadragesima quarta in Genesin. Montan. Matthæi decimo quinto in hunc locum notat, *miracula & beneficia à Christo edita eum Apostolum à Deo missum declarabant, & contestabantur. de hac ergo missione agit hoc in loco, qua missus est Apostolus Israelitarum tantum, & minister circumcisionis, ad implendas promissiones Patrum. Est ergo sensus; Ego non confirmo meam doctrinam huiusmodi miraculis, nisi apud eos, quibus pro missus datusq; sum Apostolus, & legatus. His gentibus non sum missus* δι' ἀποστολῆς. *hoc agebat Christus, vt omnino sese probaret Iudæis eum, qui fuerat promissus. Interim verò fidẽ mulieris exercebat cuius virtute, & experimento illa dignissima indicaretur beneficio postulato, etiam ipsis Iudæis arbitris.* (De qua missione hic Christus.)

21. *Ad oues*] oues vocat Israelitas, quia erat populus Dei peculiaris, & eius velutigrex, quem ipse tanquam Apostolus ipsis promissus, ac promissæ pastor, & per se, & per reges, & prophetas pascere dicebatur Psalm. 73. 1. & 76. 21. & 77. 52. & 70. & 71. & 78. 13. & 79. 1. vbi pro *qui regis*, est Hebraicè, *qui pascis Israel*.

Quæ perierunt] quia declinauerunt semel inutiles facti sunt Psalmo decimotertio, tertio, & quinquagesimo secundo, quarto, & Isaiæ quinquagesimo tertio, sexto, *Omnes nos quasi oues errauimus*, & Ezechielis trigesimo quarto, quinto, *Dispersæ sunt oues meæ, eò quòd non erat pastor*.

6. *At illa venit*] Verè ergò Victor Antioch. vt habes numer 19. dixit. *interim ne curam illius penitus abiecisse videatur, patitur illam accedere, patitur adorare, &c.* Chrysost. homil. 44. in Genes. *neque inquit, sic tardior, negligentiorq; facta est, visis discipulis à cœpto suo desistentibus, neque dixit intra semetipsam: si non potuerunt illi Dominum pro me exorare, quare ego frustra sequerer, & continuò instarem? Sed quasi ab igne calefacta, & succensa, visceribus & ratione conturbatis, accedit adorans & dicens: Domine, adiuua me. Ille autem neque sic adiuuat mulierem, sed responsum dat superiore grauius: non est, inquit, bonum, vt tollatur panis filiorum, & detur canibus.* (Chananææ constantia, & fides.)

7. *Sine prius*] Montan. sic notat: *doctrinam Euangelicam & miracula, quibus hæc confirmanda fuerat, filijs regni Israelitici, qui familiares magis in domo Dei esse dicebantur, exhiberi primùm oportuit. ad confirmandas promissiones Patrum, vt D. Paulus exponit.*

Gentes in domo Dei olim vt canes in familia censebantur. ijs exceptis, qui fide, & pietate non dissimiles veris filijs sese exhiberent. Cuiusmodi exemplum hæc mulier præstitit. Victor Antiochenus ad caput 8. Marc. sic hoc loco scribit: *Hoc sermone Dominus apud Chananæam non vtitur, quasi virtus illius tanta non fuerit, vt vtrisque, Iudæis inquam & Gentilibus, benignè facere nequiuerit (erat enim illa satis, quæ omnibus ope indigentibus adminicularetur) sed quod Iudæi & pagani veluti à se mutuò maximè dissidentes, nullã omnino inter se communicationem haberẽt. Deus namque ita sese gerere videbatur, quasi hos solos simpliciter elegisset, illos contra simpliciter repudiasset. immò verò donec manus tandem in Christum Dominum iniecerunt, pristinam in Iudæos beneuolentiam constanter retinuit; Neque gratiam suam ad illos ferè exteros transtulit. Cuius quidem rei Iudæi non ignari, Paganos omnes canum nomine designabant. Quod sanè canis nomen in ipsos etiam Israelitas, tum demum quadrare cœpit, quando cœlestis escæ alimonia orbatus fuit (Israel) Notum est enim illud Psalmistæ: Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.* Hæc Victor his verbis: *Sine prius saturari filios*, spem aliquam mulieri dedisse videbatur, fore, vt aliquando illi concederet, quod petebat, vt notat Maldon. vers. vigesimosexto in Matthæi caput decimumquintum: *Sciebat vtique non saturandos filios, sed panem cœlestem oblatum contemptim reiecturos: sed mysterium est. neque quod culpa Iudæorum accidit, sed quod diuino consilio, & ex fœdere cum Abrahamo initio fieri debuit, explicauit.* Sic doctè Maldon. nam tenera id voluisset Deus, & hoc in primis promiserat Abrahæ, vt saturarentur primùm filij, sed culpa factum est ipsorum, vt secus euenerit.

Non est bonum] καλὸν, honestum, decens, conueniens.

Sumere] eripere. *Panem*] id est, gratiam miraculorum, de qua agebatur, & doctrinam Euangelicam, quæ tunc solis Iudæis quodammodo debebatur, quibus ex fœdere Abrahæ promissa erat.

Filiorum] illis enim ipse loco patris erat, hinc non mirum, quod Exod. 4. 22. vocet Israel filium suũ *primogenitum*. 23.

Et mit

Et mittere] καὶ βαλεῖν, proijcere, quasi dicat, non esse delicatum filiorum panem tam malè collocandum, id est, non ratione, & consilio distribuendum, sed temerè proijciendum. Notent hoc, qui malunt sumere panem filiorum Dei, id est, pauperum, & tradere canibus, parasitis, meretricibus, quàm Dei amore illum mendicantibus, & his, qui piè viuunt, porrigere, cùm eguerint. Audiant isti quid eis sapientissimè consulit Basilius in Psalmum quadragesimum: *Quando pauperi daturus es in Domini gratiam idem ipsum, & donum, & fœnus est. Donum quidem quòd à paupere non speres te recepturum. Mutuum verò siue fœnus ob Domini munificam liberalitatem, pro illo reddentis. Qui parua quidem per pauperem cùm acceperit; maxima pro ipsis retribuet. Qui enim pauperis miseretur, Deo fœneratur. Non vis vniuersorum Dominum tibi ad solutionem auctoratum habere? si quis in Ciuitate diues tibi pro alijs spondeat, fideiussionem illius accipis: Deum verò non admittis, tantò se plura persoluturum, pauperum caussa pollicentem?* Hæc Basilius. *Considera*, inquit homilia quadragesima quarta in Genesim Chrysostomus: *animæ eius desiderium, & fidem eximiam, vt audiuit se canem dici, non grauatim tulit, non retrocessit, sed magna ingenuitate, inquit, etiam Domine, &c.*

Basilij sententia de eleemosyna.

24. 8. *Vtique Domine*] subintelligitur vtique, dicis quod res est, nam catellis micæ tantum datur. sic Emmanuel Maldon. aliter hunc locum interpretatur. Vocauerat, inquit, Christus Chananæam *canem*, arripuit mulier ex loco contumelioso, vt Chrysostomus adnotauit, argumentum, & subtiliter caussam suam probat. Etiam Domine, id est, sim sanè canis, quasi dicat, hoc est quod volo, me esse canem. Nam quoniam & catelli comedunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum, certè si canis sum, de micis saltem edere debeo. Sed vt acuta sit hæc expositio, verior tamen videtur prior. Admittere enim vult hæc mulier illis verbis, & concedere totum, quod dixerat Christus, non modo quod esset canis, sed etiam non esse bonum sumere panem filiorum, & dare canibus, quia ergo, inquit, canis sum, non panem quidem, sed micas edere debeo, nam etiam catelli comedunt de micis, &c. Diuus Hilarius facit vim in nomine diminutiuo catelli, quasi Christus canem appellarit, & ipsa minus se, quàm canem fateatur, id est, catellam, sed tam Christus, quàm Chananæa nomine diminutiuo vtitur. est enim Gr. vtrobique κυνάρια, licèt interpres priori loco canes, posteriori catellos interpretetur.

Nam & catelli] Gr. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια, id est, etenim catelli, quod interpres vertit, *nam & catelli*, porro fauet magis nostræ expositioni Græca lectio,

25. *De mensa dominorum suorum*] Marcus habet. *de micis puerorum*, vtrumque videtur dixisse Chananæa, vt habes hic in textu octauo: *Catelli comedunt sub mensa de micis puerorum, quæ cadunt de mensa dominorum suorum*. pueri enim dici videntur canum domini. Diuus Chrysostomus putat Chananæam per Dominos, Iudæos intellexisse, quod Christus filios nominauerat.

Victor Antiochenus: *Admirabilis*, inquit, *hæc mulier: duro responso à Christo accepto, tantùm abest, vt ægrè, indignabundeq́; id ferat, vt voces non multa tantùm fide, sed magis quoque reuerentia, & sapientia plenas depromat. Nam quòd à Domino inter canes se censeri patienter fert, id summæ vtique reuerentiæ, & pietatis argumentum erat. At verò minimam illius virtutis partem, (hoc enim micæ nomine significatur) ad præstandam integram filiæ sanitatem sat esse certò arbitrari, id excellentis fidei opus erat. Demum ex illato probro familiaris cuiusdam necessitudinis occasionem arripere, edereq́; responsum vsque adeo admirabile, id eximiæ prudentiæ, admirandæq́; sapientiæ indicium erat. Et quid enim ait illa: Vtique Domine. Nam & catelli, &c. Quasi dicat, magni beneficij loco duco, vel in canum ordine haberi; dummodo abs te, veluti aliena non excludar, sed de mensa dominica cibum capiam; si non panem, certè micas temerè de mensa cadentes. Tanta enim dominicæ mensæ sunt opes, vt abundè mihi sat sit, si iustorum tuorum micis frui liceat.* sic ille.

Virtutes Chananææ ex Victore.

De micis] micas vocat secundùm Theophylactum minora miracula, & minus frequentia; apud Iudæos namque passim Christus miracula ædebat, cæcis visum, mortuis vitam restituebat: horum ista vnum duntaxat petit, vt à filia dæmonem expelleret, quod per se minus erat difficilè. Ad panem sanè filiorum pertinebant maiora illa miracula, & frequentiora, Christi item præsentia, & doctrina. 26.

Quæ cadunt] videtur opponi τὸ βαλεῖν, id est, proijcere, quod dixit superiùs interpres mittere; quasi dicat, non rogo vt ex professo miraculum facias, sed vt obiter quasi proijciens illud, non quasi dans, cuiusmodi sunt ea, quæ nobis excidunt de mensa. Mensam vero vocat gratiarum omnium copiam, quæ in Christo, vel in Christi Ecclesia sunt, sicut in mensa Regum omne ciborum genus est. 27.

Piè ad instruendos mores aptè adnotat Barrad, venatico cani similem hanc egregiam mulierem fuisse. Ille enim vbi primùm prædam odoratur, in eam toto conatu, atque impetu fertur, nec desinit nisi comprehendat; ita admiranda hæc fœmina post suauissimum, quem Christus spargebat odorem, currens, toto pectore, & viribus illum est insequuta, neque prius à cursu dimoueri potuit, quàm voti compos fieret: Qua plusquam virili animi constantia, intentisque clamoribus quasi terribili latratu dæmonem de filia propulit, penitusque fugauit. 28.

Venatico cani similis Chananæa.

9. *O mulier, magna est fides tua*] Vox admirantis. Explicat etiam hæc exclamatio, quò non potuerit diutius sese continere, veluti anxiè laborauerit dissimulando tamdiu suam bonitatem. Chrysostomus homilia trigesima octaua ait: *Non simpliciter annuit precibus illius, sed prædicauit, & celebrauit illam. Nam dicendo, ô mulier: monstrauit quomodo fidem eius obstupescat, dicendo autem: magna est fides tua: diuitias quoque mulieris ostendit. deinde, inquit, fiat tibi sicut vis. Quantumuis, quantum animo concipis, tantum præbeo. Tanta enim tua perseuerantia dignam te declarauit tua petitione.* Sic Chrysostomus. *Meritò*, inquit Chrysologus, *quæ se canem confessa est in hominem commutatur. meritò adoptatur in filiam, leuatur, honoratur ad mensam, quæ se sub mensam laudabili humilitate deiecit*, &c. Illud mihi iure optimo vsurpare posse videtur insignis hæc mulier, quod dixit Iacob Angelo, *non dimittam te, donec benedixeris mihi*, vicit ille, & benedictionem extorsit. Sic ista cum CHRISTO veluti confligens mira humilitate, ac perseueranti fide, victoriam, benedictionemque retulit. 29.

Propter hunc sermonem] Arias Montanus sic dicit: *propter omnem illam viuæ fidei rationem, quam mihi oratione ista expressisti, impetrasti quod postulabas*. Victor, vero Antiochenus ait: *tanta animi humilitate, & fide alienigena mulieris perspecta, Dominus dixit ad illam: Propter hunc sermonem vade, exijt dæmonium à filia tua.* Matthæus sanationis caussam fidei; Marcus sermonis virtuti adscribit; sed in idem redit; efficax enim sermo ex efficaci fide prodibat. Vide quantum potuerit ardens Chananææ fides. Ita- 30.

Fides Chananææ.

tere nomin.nus voluit, sed non potuit, fides domum ingressa est, penetrauit aditum, latentem inuenit: fax est enim lucidissima Christum nobis quamuis latentem, par. faciens. hæc vbique Deum cernit, vbique orat illi ne intra regiam admittatur, non occurrunt satellites pro foribus repellentes, non est qui dicat non est nunc accedendi tempus, etiamsi nocte intempesta venerit, quocumque tempore, quocumque loco, quacumque occasione fides accesserit, patet illi ostium cœlestis regni, valuæ reserantur. Est enim Deus noster Deus appropinquans, & non Deus procul. Hierem. 3. ergò si fidem ardentem habeas propè te fuerit preces audiens. quod verò longè absit, à nobis proficiscitur.

Exijt] simul ac Christus hæc dixisset, exijt, non antequam ista diceret, quia voluit his verbis dæmonium eijcere.

10. *Sanata*] à dæmone liberata impropriè vsurpatur verbum *sanandi*: neque enim propriè morbus est, dæmoniacum esse.

Ex illa hora] Gr. ἀπὸ ab illo momento, quo ea protulit Christus.

11. *Puellam*] θυγατέρα, filiam.

Iacentem] quietis gratia βεβλημένην, proiectam. nam agitata a dæmonio d fatigata erat & inquieta, at liberata composuit se ad quietem lassitudinis ac laboris leuandi causa. hæc de Scholijs.

THEORIA I.

De Tyro, Sidone, & Chananæis.

1. *Tyri & Sidonis antiquitas. Isaiæ 23.* TEste Augustino sermone 74. de tempore: Tyrus & Sidon non erant ciuitates populi Israel, sed gentium, quàm vicinæ illi populo. Et quidem Tyrios vetustatem suam maximè iactasse significat Isaias capite vigesimotertio, septimo, quam Plinius vetustissimarum vrbium parentem nominauit. quia verò Isaias v. 12. Tyrum nominauit *filiam Sidonis*, affirmare oportet hanc illam antiquitate superasse. *Vtra præstantior.* Cæterùm quantum ad alia præstantiorem Sidone Tyrum fuisse, habet Barrad. capit. 13. libr. 10. init. & de Tyro Ezechiel. 27. multa. Verum celebriorem fuisse olim arbitror Sidonem, quam Scriptura Iosue 11. & 19. *magnam* appellat, non quòd altera esset Sidon minor illa, sed ob veterem eius vrbis celebritatem, & gloriam: saltem dubio olim certamine contendit cum Tyro de primatu, vt scribit Strabo libr. 16. & quidem Homerus, qui sæpè Sidonem laudat, nullam Tyri mentionem facit. Hinc factum, vt vniuersa Phœnicum ora, Sidoniorum olim nomine, non Tyriorum, celebris esset.

2. Sidonis regio pertinuit ad Tribum Aser, & limitabat terram promissionis promontorio sui littoris, quòd in libro Numerorum trigesimoquarto capite, versiculo septimo, & in nostra editione vertitur, mons altissimus.

3. *Vnde dicta Sidon.* Sanè inter posteros Chanaan Genesis decimo primi recensentur Sidonij, originem suam à Sidone, qui primogenitus dicitur fuisse Chanaan, trahentes. quare quod habet Iustinus libro decimooctauo Sidonem appellatam à piscibus, quorum illic maxima soleret esse copia, siquidem Phœnices piscatorem appellant, *Sadi*, & hodie vulgò vrbs ipsa *Said* nominatur; minus verum esse videtur, prima enim eius nominis origo ad primogenitum Chanaan pertinet.

Verùm non propterea quod Sidon dicitur ad tribum Aser pertinuisse, putare debemus Sidonem fuisse sub legibus, & imperio Hebræorum, semper enim illa liberum retinuit principatum Iudicum 1. 30. 31. 32. 33. & semper infesta Hebræis & molesta fuit, vt ex his, quæ commemorant Prophetæ, præsertim Ezechiel & Isaias, est intelligere. Itaque nomine *Sidonis* & *Tyri* cùm dicuntur pertinere ad tribus Israelitarum, accipere oportet oram Tyro & Sidoni obiacentem, ad quam desinebant fines terræ Hebræorum.

De Tyro Isaias loco superiùs indicato sic ait: *Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam*, vbi coronatam vocat, ve quia se, vt omnium insularum, vel vicinarum ciuitatum reginam iactabat; vel allusio est ad situm vrbis in cacumine montis, seu rupis constitutæ in medio maris, quod indicat ipsum nomen, quod rupem, & saxum propriè significat. Nam teste Masio Iosue 19 à scopulo vndequaque altissimo mari circumdato, in quo vrbs ista erat exædificata, nomen ei est à priscis hominibus impositum. Quare mœnia, & turres montis caput ei gentia coronæ castrensis imaginem præ se ferebant. Vel tertio ex sententia Hieronymi lib. 5. super Isaiam. Quia sicut Rex inter plurimam hominum multitudinem ornatum diadematæ erigit caput: ita Tyrus fulgens, & excelsa opibus, auroque, & gemmis, & serico, ac purpura nitens regina sit in cunctis gentibus existimata. 4. *Locus Isaiæ de Tyro.*

De hac sic Hieronymus tomo tertio, vel auctor de locis Hebraicis in Acta Apostolorum: *Tyrus*, inquit, *metropolis Phœnices in Tribu Nephthalim, vigesimo propè miliario à Cæsarea Philippi. Hæc quondam insula fuit præ alto mari, septingentis passibus diuisa: sed ab Alexandro terra continens facta est, propter expugnationem, multis in breui freto aggeribus comportatis*, cuius maximè nobilitas Conchylio, atque purpura constat. Sic ille. Itaque Tyrus à Cæsaræa Philippi viginti miliaribus distabat, Sidon verò dicitur ab eadem Cæsaræa distasse vndecim miliaribus, & ab Antilibano miliario vno. 5. *Tyrus quæ ex Hieron.*

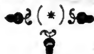
Reliquum est vt de Chananæis breuiter dicamus: *Chananæorum* gentium nomen bifariam in Scripturis accipitur, primum vt commune est omnium illarum gentium, quæ proseminatæ sunt ab vndecim filijs Chanaan, de quibus Genesis decimo, versu decimoquinto, &c. *Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Hethæum, & Iebusæum, & Amorrhæum, Gergesæum, Heuæum, & Aracæum, Sinæum, & Aradium, Samaræum & Amathæum; & post hæc disseminati sunt populi Chananæorum.* Ecce tibi nomen Chananæorum omnibus istis commune. 6. *Chananæorũ nomen bifariam.*

Quomodo verò Gẽtes, quæ ante Iudæos terrã 7.

A
illam habitarunt nunc plures numero, nunc pauciores recenseantur in Scriptura docet Pererius in Caput 3. Exod. dist. 10. n. 46. quamuis vt plurimum septem memorentur, vt Deuter. 7. Iosue 3. Act. 13.

8. *Chananaei Phoenices.* Interdum verò nomen Chananaeorum, & terrae Chanaan, comprehendit eos dumtaxat populos, qui ab externis scriptoribus, praesertim Graecis, Phoenices appellantur, vt obseruauit Andreas Masius in librum Iosue: quam rem multis argumentis his verbis confirmat Pererius loco superius indicato numero quadragesimo septimo: Principio, inquit, in quinto capite libri Iosue, vbi secundùm Scripturam Hebraicam, & Latinam translationem appellantur *Reges Chananaeorum*. Septuaginta Interpretes nominarunt, *Reges Phoeniciae*; & mulier illa, cuius filiam à daemone vexatam Christus liberauit, à Matthaeo dicitur *Chananaea*, à Marco autem *Syrophoenissa*. Idem probatur ex sedibus, quas ea gens occupabat. Nam Chananaei vt renunciarunt exploratores in illam regionem à Mose missi, oram maritimam Palaestinae, qua mediterraneo mari alluitur, tenebant, eamdem quoque oram, & habitationem omnes prophani Scriptores assignant Phoenicibus. Homerus item Phoenices facit admodum vafros, & industrios, & mercatura, atque nauicularia facienda celebres. Idem quoque de Chananaeis dicitur in Scriptura, vt Oseae capite 12. 7. & Isaiae capite 23. 8. & Salomon Prouerbiorum vltimo, 24. mulierem frugi laudans: *Linteum*, inquit, *fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananaeo*, hoc est, mercatori, ac negotiatori, Iob 40. 25. Zachariae 14. 21. sicut apud Hebraeos, praecisè sunt Chananaei, maris accolae illi, qui supra Palaestinam recedunt ad Septentrionem, sic apud Graecos, Phoenices. Rursus vt interdum apud Hebraeos Palaestini, etiam vsque ad AEgyptum subijciuntur Chananaeorum nomini, quod ex capite 10. Genes. & capite 5. Iosue perspicere licet, sic etiam Graeci Phoeniciam interdum vsque ad AEgyptum portendunt. Dionysius enim qui de situ orbis scripsit, Gazam in Phoenicia locauit, & Moses in Chananaea. Idemque scriptum reliquit Strabo in libro 16. Est igitur prorsus eadem, vnaquegens, apud Hebraeos Chananaeorum, & apud Graecos Phoenicum. Tantum Pererius quae propterea à me relata sunt, quia huius Chananaeae mulieris nomen, & gentem, & locum Matth simul, & Marc. mirificè illustrant.

Aduerte ergò *Chananaei* nomen hoc modo sumptum pro Phoenicibus non sumi pro vndecim, vel septem illis gentibus, quae terram Israeli promissam possederant, sed pro vna illarum à reliquis distinctam Deuter. 7. 1. Iosue 3. 10. quam iuxta mare habitasse patet Numer. 13. 30. nec omnino ab Israelitis fuisse deletam; ex hac ergo gente fuit haec mulier Chananaea.

THEORIA II.

In V. item primum: *Neminem voluit scire, & non potuit latere.*

Declaratur quomodo Christus quaedam voluerit, quae non potuerit facere.

QVidam ita exponunt hunc locum Marci, vt velint Christum se habuisse instar eius qui latere velit, licèt ipse alioqui nil tale reuera vellet, & summum tantum voluntatem habuisse conditionatam, id est, *velleitatem*, vt dicunt, & sic Augustinum exponunt quaestione septuagesima septima quaestionum noui Testamenti, sed omnino ab Augustini aberrant mente, cùm clarè dicat Christum latere voluisse, ab alijs autem qui ipsum viderunt ingredientem proditum esse. Marcus verò *voluit*, inquit, *latere, & non potuit*. Voluntas verò ea conditionata non satis est vt ex epistola Agathon. constabit propositione tertia. Alijs placuit eam Christi voluntatem omninò efficacem fuisse, licèt humanam. Aliqui mediam viam secuti sunt, affirmantes modo aliquo efficacem fuisse, simpliciter inefficacem. Sunt qui praecitata verba Marci exponant voluisse latere, sed non potuisse, vt aiunt de misericordia, id est, secundùm commiserationem quamdam, voluit siquidem latere, sed commiseratio compulit eum, ne omninò lateret: sicut de homine liberali ac munifico dicitur, non posse sua bona alijs non dilargiri. Sic Vgo Cardinalis. Dionysius verò Carthusianus interpretatur non potuisse latere propter nominis celebritatem iuxta naturalem cursum, ordinemque rerum, nec loquuntur hi de absoluta potentia. At Caietanus hoc, quod est, *non potuisse latere*, in commentario in hunc locum, explicat, non potuisse homines illum non indicare: ita vt illa verba, & non potuit, nullam in Christo explicent impotentiam, sed in alijs, qui postquam ipsum viderunt, silere non potuerunt. Caeterùm haec omnia, & his similia non perfectam loci huius intelligentiam praestant, quare rem altiùs repetentes quinque propositionibus totam hanc rem videmur illustrare posse. 1.

Sit igitur prima propositio. Omnia, quae Christus vel per seipsū, vel per alios fieri voluit voluntate, vt quidam consequente, vt alij loquuntur, absoluta, & efficaci, hoc est, omnibus spectatis, potuit ipse facere, vel propria virtute, vel tanquam instrumentum diuinitatis. Quare omnia, quae sic voluit, facta sunt, sicut voluit fieri, id est, vel à se, vel ab alijs. Obserua voluntatem efficacem trifariam dici posse, vel prout distinguitur à sola complacentia, & vt aiunt velleitate, potestque dici efficax quodammodo, quatenus ita aliquid vult vt media adhibeat, sed non est planè efficax, quia id quod vult, V. g. vt quis aliquid euulget, vel non euulget, pendet liberè ab alijs, nec est in sua potestate, de qua in tertia, & quinta propositione dicam. Vel dicitur efficax non vt tantum distinguitur à sola complacentia, sed etiam à quodammodo 2. *1. propositio.* *Tripliciter volitas efficax dici potest.*

efficaci voluntate, non enim vult aliquid quod ab alijs liberè pendet, sed quod alios necessariò, ac naturaliter consequitur, vt conspici ab alijs, vel non conspici ab alijs naturaliter consequitur, si vel incurras, & te des in conspectum hominum; vel si te abscondas. hoc enim naturaliter consequitur, non liberè alios, & ita propriè efficaciter appetere quis potest secundùm humanas vires nesciri ab alijs, quod alicubi sit, & non assequi illud, quia accidat, dum fugit alios, in illos incurrere, de qua voluntate in quarta & quinta propositione dicam. voluntas denique efficax simpliciter, & omni modo, ac propriissimè dicitur illa voluntas, qua aliquis vult aliquid secundùm omnem, siue humanam suam virtutem, siue Diuinam, & distinguitur non modò à complacentia, sed à prima & secunda efficaci voluntate, quæ tantùm per humanam, & propriam rationem creatam tendit in obiectum volitum. hæc autem voluntas vult illud consequi secundùm superiores etiam vires diuinas, si aliter saltem non possit, idque omnibus spectatis, non secundùm vnam rationem tantùm; & de hac intelligitur hæc prima propositio. quam propositionem inprimis auctoritate Augustini confirmo libr. quæstion. ex nouo Testamento, quæstione septuagesima septima, vbi ait: *impossibile prorsus est, vt Saluatoris voluntas non impleatur, nec potest velle, quod scit fieri non debere. Idcircò quod factum est, hoc voluisse dicendum est.* quasi dicat, indixit suis silentium, & ita à suis non est proditus. non noluit requiri, & ita factum, quia id efficaciter modo dicto voluit. Similiter noluit iam ab alijs traditus se occultare, id fecit. quia tamen in dicto silentio voluit latere, sed non omnino efficaciter, non mirum si hoc non est factum, ita vt intentum effectum non obtinuerit. Idem sentit Gregorius libro 19. moralium, 14. & Diuus Thomas quæstion. 13. artic. 4. in corp.

Probatur 1. propositio.

3. Nec desunt rationes ad eamdem rem constabiliendam. Primùm, quia debuit Christi potestas perfecta esse, non fuisset, si aliquid voluisset efficere, quod non posset. Huc accedit, quia quòd voluntas humana Christi volebat, id quoque voluntas Dei erat. ergò debuit semper impleri. Deinde cùm Christus sciret, quid fieri posset, & quid futurum esset, frustra voluisset voluntate sic efficaci, & absolutâ, quod neque futurum erat, neque fieri poterat. Id autem cùm sapientem hominem non deceat, multò minùs conuenire potuit in Christum. Præterea Christi voluntas efficax semper erat conformis voluntati beneplaciti Dei, ergo sicut hæc semper impletur, ita & illa. Postremò omnis eiusmodi voluntas absoluta, & efficax aliorum hominum Beatorum semper impletur, multò igitur magis Christi. Hinc Anselmus libr. de similitudine, capit. 52. dixit confirmans huius postremæ rationis assumptum, quemlibet Beatum posse transferre montem ab vno loco in alium, si efficaciter velit: & capite sexagesimooctauo habet, posse facere quidquid vult. *Quoniam*, inquit, *ipsum omnipotentem sua voluntati concordantem habet.* ex his sequitur nihil voluisse Christum hoc modo assequi per humanam voluntatem secundùm eius proprias tantùm vires, si id non poterat omnino, ac certò obtineri per illas.

Verùm in hac re perpendenda est differentia inter Christi voluntatem, & aliorum Beatorum. Nam licèt similes sint, plurimum tamen inter vtramque interest, tum quia nulla est voluntas beneplaciti Dei, quæ non sit semper perspecta sanctissimæ Christi animæ, vnde simpliciter fit, vt nunquam contra Dei voluntatem tendat, ac nitatur in aliquid, quòd Deus vult secundùm eamdem rationem, quod non idem est de reliquis Beatis, quibus non est semper cognitum quid Deus fieri absolutè nolit. Quare interdum aliquid cupiunt, voluntque fieri quantum in ipsis est, quod reuera Deus non vult voluntate beneplaciti, contra quam nituntur, antequam sit illis perspecta; vt intelligi potest ex Daniel. 10. de spiritibus Beatis. Tum quia voluntas Christi est deitatis organum, ad exequenda admiranda quædam opera: id quod non habet voluntas aliorum hominum, & ideò non mirum si multa possit absolutè, & efficaciter velle, quæ alij Beati nequeunt. 4. *Differentia inter Christi & Beatorū volūtatem.*

Iterum obseruandum non sine caussa dixisse nos in hac prima propositione, potuisse Christum omnia eiusmodi, quæ fieri voluit vel virtute propria, vel tanquam instrumentum verbi facere. Nam vt Caietanus in articulo 4. D. Thomæ ad primum, & epistola Agathonis recepta in 6. Synodo, act. 4. declarat, non omnia potuit Christus virtute propria, præsertim quæ fieri voluit per alios; quamuis omnia posset siue virtute propria, siue tanquam instrumentum diuinitatis, ac proinde omnia, quæ sic, id est, alterutro modo efficaciter voluit, sunt adimpleta; licèt non omnia, quæ voluit, efficaciter sic voluerit. 5.

Postremò non est oscitanter prætereundum discrimen, quod in hac efficacitate cernere est inter humanam Christi, diuinamque voluntatem, quod his verbis doctè enucleat Franciscus Suarez disput. trigesima octaua, sectione quinta, tomo primo. in 3. part. Diui Thomæ: *Voluntas*, inquit, *diuina per se, & virtute propria potens est ad perficienda omnia, quæ absolutè vult siue velit per se, siue per alios illa efficere, quia est omnipotens, & ita propria virtute potest vel facere, quæ per seipsam vult fieri, vel immutare aliorum voluntates, per quos aliquid fieri decreuit, vel denique vti quibus voluerit instrumentis ad ea perficienda, quæ efficaciter vult. At verò humana voluntas Christi per se non ita potens est, semper autem impletur, vel ex perfecto, & prudenti modo volendi, scilicet, quia semper est conformis diuinæ voluntati, vel quia participat aliquo modo omnipotentia Dei tanquam instrumentum diuinitatis.* Ita Suarez: quæ vera sunt intellecta de propriè efficaci Christi voluntate. 6. *Differentia inter humanā & diuinā Christi voluntatem.*

Secunda propositio: Quæ Christus voluit efficaci Christi voluntate vt facienda à seipso, minimè dubitandum est impleta & executioni mandata fuisse, siue altero, siue vtrouis modo, prout distinximus numero quinto, illa voluerit. Probo: nam spectabat profectò 7. *2. propositio.*

ad ipsius

ad ipsius sapientiam nihil planè eligere, & velle efficaciter vt faciendum ab ipso, quod potestati eius nō subiaceret, aut quod in electione mutandum esset in alia consultatione. mutare siquidem consilium tunc prudentiæ tribuendum est, quando is qui nunc aliud, quàm prius, eligit, non omnia viderat, & intellexerat in priore consultatione, quòd in Christo locum non habet. igitur omnis voluntas efficax Christi ad faciendum, & exequendum aliquid per se, semper impleta fuit.

8. 3. propositio. Tertia propositio: In illis rebus, quas voluit Christus fieri per alios, à quibus liberè dependebant, nihil incongruum, & absonum affirmabimus, si dixerimus, Christum aliquid virtute propria fieri voluisse absolutè, & efficaciter aliquo modo, & quantum ad ipsum attinebat, quod tamen reipsa non fuerit impletum, fuerit tamen ab ipso volitum, vt voluntatis suæ humanæ imbecillitatem indicaret, vel se hominem declararet, vel ad exemplum nostrum, & exercitium virtutis.

9. Probo ex illa epistola decretalium Agathonis, sext. Synod. Actione quarta, vbi Pontifex ex loco Marci septimo, hoc est, ex eo quòd Christus aliquid voluit quod non potuit, colligit esse in eo præter diuinam, humanam quoque voluntatem, quæ collectio nulla esse, nisi intelligeretur de efficaci voluntate creata Christi. Nam constituit ibi Pontifex hoc discrimen inter humanam, & diuinam Christi voluntatē, quod humana aliquid interdum voluerit, quod non sit factum, vt Matthæi nono, & vigesimo sexto, & Marci septimo, cum diuina nihil velit, quod omnino non fiat. & idem omninò significat Damascenus libro tertio, capite decimoquarto, à medio. Quod discrimen nullum esse videtur si de voluntate inefficaci loquamur. Quemadmodum enim hæc humana voluntas inefficax Christi non semper impletur, ita nec diuina. nihil igitur inter vtramque discriminis est.

10. Caietani sententia. Quòd perpulit Caietanum, vt affirmaret in tertia parte, quæstione decimatertia, articulo quarto, interdum Christi voluntatem non fuisse impletam, quando erat de rebus efficiendis per alios, seu cùm executio rei volitæ ad alios pertinebat. Sed non est id verum, si intelligatur de voluntate perfectè, & propriè efficaci, id est, omnibus consideratis. hæc enim vt illa priori propositione dictum est, nūquam nō impletur, siue propria virtute, siue prout ipsa eius voluntas est diuinitatis instrumētum, alterutro videlicet modo. Intelligendus est igitur Caietanus de voluntate Christi consequente, & efficaci saltē aliquo modo, spectata tantùm secundùm propriam virtutem: potuit enim Christus per voluntatem humanam, quod in se erat, cupere, vt quidpiam fieret ob aliquas rationes, & ad id apta, & sufficientia media adhibere, vt id assequeretur, & tamen non consequi; quia humanæ voluntatis ad id vires sæpè non satis erant. Verbi gratia, potuit velle vt aliquis non peccaret, optando vt ille Deum non offenderet, & conari suadendo, & tamen id non assequi, quamuis hoc ipse non permitteret secundùm humanam suam voluntatem; *neque enim*, inquit Caietanus, *erat in manu eius hoc modo*

A *cohibere peccatum alterius*, verùm prout erat instrumentum diuinitatis sic poterat id efficere: quòd verò hæc voluntas non sit omninò efficax & propriè, hoc videlicet sensu, quo dicimus voluntatem efficacem esse illam, quæ fertur in rem vt executioni mandandam, vt quæ est circa finem omnino volitum, sed solùm sit simplex quidam affectus desiderij, ex quo tamen sequatur alia voluntas applicandi omnia media etiam illa, quæ sunt efficacia, hoc est, ea quæ efficaciter mouebunt voluntatem, & affectum alterius hominis, vnde res liberè pendet; quòd inquam tantum sit efficax modo isto probatur, quia quòd simpliciter est in potestate alterius, vbi applicata sunt à nobis media omnia, quibus voluntas alterius hominis moueri potest, non est in manu B illius hominis, qui vult aliquid fieri ab altero homine, licèt media sint in eius potestate, vt suasio, consilia, &c. ergo non potest id efficaciter appeti. Sic cernere est, quòd cùm optamus vt aliquis efficiat liberè aliquid, dicimus potius optare, vt illud efficiatur, quàm velle; vt significemus, non esse id in nostra potestate, & non præfiniri à nobis, vel decerni, sed in votis illud habere. Cæterùm qui applicat omnia media, quæ possunt esse, vel etiam sunt futura efficacia, vt reipsa suadeant rem illam, quam cupimus fieri, passim consueuit dici absolutè velle illud, & quodammodo efficaciter, quatenus ita intensè in illud fertur, vt nihil omittat adhibere mediorum, quæ possunt applicari secundùm C rationem prout congruit, vt illud assequatur. Talis enim voluntas mouet efficaciter saltem ad applicationem mediorum, & ita efficax dici potest, vt distinguitur ab ea voluntate, & simplici complacentia, quæ non mouet ad admouenda omnia media possibilia, & hoc modo hic dicitur Christus voluisse latere, & non potuisse, vt dicam in quinta propositione. Fecit enim quidquid per humanæ voluntatis vires facere potuit, vt lateret, quamuis id assequi non potuerit, & hæc voluntas simpliciter, & absolutè est inefficax, atque adeò secundùm quid dumtaxat, & quodammodo efficax.

Quod hæc voluntas nō sit omnino efficax.

Et sic loquutus videtur Augustinus quæstione septuagesima septima citata, cùm ait: *quod factum est, hoc voluisse dicendus est* D *Christus. Aduertendum est enim quod illud in finibus gestum est gentilium, quibus adhuc tempus prædicandi non erat: vltrò tamen venientes ad fidem, non suscipere, inuidiæ erat. A suis ergo noluit prædicari, requiri autem se voluit, & ita factum est.* Itaque videtur significare non simpliciter, sed efficaciter voluisse latere, & ab alijs non prodi; voluisse tamen efficaciter tertio modo: vt explicauimus numero secundo, ne discipuli eum manifestarent, quod dicit Augustinus factum fuisse; quamuis effectum ipsum, quem cupiebat per illa, quæ adhibuit media secundùm propriam virtutem, nempè ipsum latere, & non prodi, non fuerit assequutus, nimirum id quodammodo, & tantùm secundùm quid efficaciter voluit. Verùm locus iste Augustini, si ipse est auctor illarum quæstionum non; 11.

Alij legunt, nō noluit, alij minus benè non voluit.

Testamenti, non eodem modo legitur ab omnibus, sic enim ait: *impossibile est vt Saluatoris voluntas non impleatur, neque potest velle, quod scit fieri non debere: idcircò quod factum est, hoc voluisse dicendum est. Quaritur quare neminem voluit scire? Animaduertendum quia istud in finibus gestum est gentilium quibus adhuc tempus prædicandi non erat*, &c. *Idcircò noluit se prodi, quòd esset in domo, Requiri autem se non voluit. sed libenter accepit*, &c. hæc verba non videntur posse stare cum sequentibus. subdit enim paulò post: *Requiri enim voluit, & ita factum est, non enim latuit ab alijs demonstratus*; proindè alij sic legunt priora verba, *Requiri autem se non noluit.* Si tamen legamus, *non voluit*, sensus erit, quòd antequam manifestus fieret eius aduentus, ita latere voluit, vt neque ab alijs requiri voluerit, id est, non habuit talem voluntatem, vt ab alijs requireretur. Verùm vbi semel proditus fuit, ac demonstratus, non curauit iterum latere, vel se occulere, sed passus est ab eis requiri & inueniri, quos etiam benignissimè excepit, & hoc est, quod ait; *Requiri autem se non voluit*, antequam scilicet proditus esset. *sed libenter accepit*, nempe ad se venientes, & inquirentes ipsum, vbi nimirum ab alijs indicatus est. subdit, *Requiri enim voluit*, id est, iam indicatus ab alijs, *& ita factum est. non enim latuit ab alijs demonstratus*, hoc est, postquam proditus est ab ijs, qui ipsum ingredientem viderant, noluit se iterum abscondere, &c. Sed germana lectio mihi videtur vt legamus, *Requiri autem non noluit.*

Locus Augustini explicatur.

Idem Damascenus significat libro tertio de fide, cap. 17. vbi ait: voluntatem humanam Christi fuisse per vnionem Deificatam, non tamen reliquisse suum naturalem motum, & actionem; & mox subijcit: *quo factum est, vt cùm sui conspectum subducere vellet, penè id non potuerit, quòd nimirum hoc Deo Verbo perspicuum fieri placuisset, verè in se inesse voluntatis humanæ imbecillitatem.* Itaque affirmat Christum quoad humanam voluntatem non potuisse latere. Voluntas enim humana adhibuit media ad latendum apta: sed ipsa per se sine ope diuinitatis latere per illa media non potuit. alia verò media per diuinitatem adhibere noluit cùm posset. cap. item 14. Act. *Si cùm profectus Dominus in partes Tyri, & Sidonis, & ingressus in domum, neminem scire voluerit, nec tamen latere potuerit: profectò si diuina ipsius voluntas quiduis potest, cùm aduentum suum obscurum esse voluerit, nec potuerit, nihil afferri potest, quia quatenus homo id voluerit, nec potuerit, ac proinde quatenus homo erat, volendi facultatem habuerit.* sic Damasc. quibus iterū docet Christus quatenus homo erat, id est, secūdùm voluntatem humanam occultari non potuisse: id quod etiam Agatho epist. cit. his verbis confirmat: *ergóne Christus latere volens non potuit, nisi hoc ad humanam eius voluntatem redigatur, &c.*

Damasceni sententia de Christi voluntate humana.

12. *4 propositio* Quarta propositio, quædam voluit Christus efficaciter humana voluntate, & secundùm propriam eius virtutem, quòd non potuit facere, in ijs quæ ab alijs liberè non dependebant, sed naturaliter consequebantur. Hæc propositio ex sequente constabit, & ex posteriori interpretatione loci Diui Marci paulò post subijcienda, numero decimoquarto.

13. *5 propositio* Sit igitur quinta propositio, quæ continet duas rationes exponendi hunc locum Marci, qui nobis est præ manibus. Affirmo igitur sensum Marci duplicem esse posse. Primum, vt voluerit Christus quodammodo efficaciter, prout in tertia propositione exposuimus, ne illi, qui sciebant ipsum in eam Ciuitatem venisse alijs id aperirent, & vt hoc assequeretur efficacia quæsisse media, & quæ videbātur apta adhibuisse, & verè optasse ne suus aduētus Tyrijs, Sidonijsque notus fieret, neque id tamen obtinuisse. Pendebat enim ea res liberè ab ijs, qui illum viderant, & mox alijs quibus erat ignotus, eius aduentum patefecerunt, & hæc voluntas, vt constat ex tertia propositione non omnino, sed quodammodo efficax fuit, cùm res quàm cupiebat liberè ab alijs penderet, nec esset in eius potestate secundùm humanas vires. Atque iuxta hunc exponendi modum constat discrimen inter humanam, diuinamque Christi voluntatem, & Agathonis mens, nam aliquid voluit Christus secundùm creatam voluntatem per eius vires assequi, liberè pendens ab alijs, quod non potuit. At diuina voluntas quidquid vult sic efficaciter assequi potest; & hæc est imbecillitas, quam voluit indicare Diuus Damascenus, & sic loquutus Augustinus, vt numero 10. & 11. diximus.

Duplex expositio loci Marci.

Alter sensus esse potest de voluntate verè ac propriè efficaci, quamuis spectata quantum ad id quòd per se potest: si videlicèt dicamus voluisse Christum aduentum suum ignorari, non indicto aliquibus silentio, sed fugiendo Tyriorum, Sidoniorumque conspectum, vel eorum qui illum agnoscere poterant, atque adeò voluisse efficaciter nesciri, quòd eò ipse aduenisset, neque tamen id obtinuisse adhibitis quamuis medijs necessarijs, & possibilibus, Verbi gratia, clam fines illorum ingrediendo, &c. Cæterùm cùm quidam Tyriorum, vel Sidoniorum qui ipsum antea nouerant, vt significat Marcus capite tertio, v. 8. vbi ait: *& qui circa Tyrum, & Sidonem multitudo magna audientes, quæ faciebat, venerunt ad eum*, cùm ij inquam vidissent ipsum ingressum esse ea loca, & illuc accessisse, eum diuulgarunt. Quare licèt ipse Christus occultasset se, ne ab aliquo videretur, & agnosceretur, id tamen assequi non potuit. Hæc expositio differt à prima (vt etiam insinuamus numero secundo) quod notitia aduentus Christi hoc posteriori modo necessariò consequebatur, ac naturaliter, si accidisset illi occurrere eos, qui illum agnoscerent, atque adeò non pendebat liberè ab aliorum voluntate, proptereà poterat efficaciter Christus velle latere quærendo secundùm humanitatis vires, ne in aliquem, qui illum agnosceret, incideret. Secundùm verò priorem exponendi modum notitia aduentus pendebat liberè ab aliorum voluntate, quibus illum diuulgare integrum erat. & ideo non poterat efficaciter velle Christus, vt suus in eas partes ingressus, ita occultus esset, vt alij illum non diuulgarent, licèt id ipse vellet quodammodo efficaciter, & adhibuisset necessaria media, indicendo quibus poterat, silentium. Quòd si vrgeas contra posteriorem modum potuisse Christum 14.

sub

ſub noctem eas regiones adire, ac mutato habitu. Reſpondeo propter aliquem alium finem decreuiſſe illum eo tempore ea loca inire, & conſueto habitu, quare alia quærenda fuerunt media ad idem apta, quibus tamen adhibitis non potuit prout efficaciter volebat ſecundùm humanas vires, incognitus eſſe, diuulgantibus eum, qui clam ingredientem agnouerant. Et iuxta hanc ſecundam interpretationem Agathonis etiam mens patet, cùm hinc conſtet ſecundùm humanam voluntatem aliquid voluiſſe Chriſtum efficaciter, quod non potuit aſſequi. Plurimum igitur intereſt inter humanam, & diuinam Chriſti voluntatem, atque adeò vtrãque fateri neceſſe eſt ineſſe Chriſto. Eadem eſſe poteſt mens Damaſceni 3. de fide c.17. dum ait: *quo etiam factum, vt cùm ſui conſpectum ſubducere vellet, per ſe id nõ potuerit.* Quibus verbis denotat oẽm Chriſtum adhibuiſſe diligentiã, nimirum ex efficaci voluntate, & non potuiſſe tamen fugere conſpectum aliorum, ita vt neſciretur ad ea loca aduenisse. quod ſi Damaſc. de hac voluntate propriè efficaci, vel ſaltem de quodammodo efficaci non loqueretur, ineptè diceret, quod per ſe id non potuerit: quid enim mirum, ſi non adhibita omni diligentia, & efficaci conatu id non fuiſſet conſequutus? Auguſt. q.77. Chriſtum videlicet latere voluiſſe, ab alijs autem, qui ipſum viderunt ingredientem, proditum eſſe, magis conſonat prior expoſitio de voluntate ſecundo modo, ſeu quodammodo efficaci vt in num. 2. & 11.

15. *Obiectio prima.* Sed contra hanc noſtram ſententiam occurret aliquis in hunc modum ratiocinans; conſequitur ex hac ſententia vel Chriſtum aliquid voluiſſe, quod futurum non erat, nec facere poterat, quod videtur abſurdum, vel certè id quod dicimus nihil aliud eſt, quàm Chriſtum efficaciter optaſſe applicare media aliqua, quæ potuit, vt ſe occuleret, non autem verè voluiſſe latere. Sed ex hoc ſequeretur aliud fuiſſe, quod voluit, aliud quod non potuit: nam voluit adhibere media quædam, quæ erant in ſua poteſtate, & hæc verè potuit applicare, non potuit autem latere, & ignorari, hoc tamen non voluit: at Euangeliſta ad idem retulit voluntatem Chriſti, & potentiam eius, vt oſtenderet plus eum voluiſſe, quam potuiſſe; dixit enim; *Neminem voluit ſcire, & non potuit latere*, nempe, pro eodem accipiẽs *neſcire*, & *latere*; quod ſi voluntatem Chriſti, & potentiam eius ad idem nõ referemus, inepta videretur ſententia Euangeliſtæ, dum oſtenderet, Chriſtum vnum voluiſſe; & aliud non potuiſſe.

Reſponſio. Sed reſpondeo, Ratiocinationis huius poſtremum membrum vim haberet, ſi ſentiremus Chriſtum voluiſſe tantùm media illa admouere, non autem habuiſſe actum aliquem efficacẽ ſaltem aliquo modo, prout voluntas efficax diſtinguitur à ſola complacentia, & ab ea voluntate, quæ non applicat media. neque contra hoc valet id, quod dicitur in primo membro hanc Chriſti voluntatem abſurdam videri, nam quemadmodum licet Chriſtus noſſet non poſſe talem ſe aſſequi effectum, non fuit ſtultitiæ tribuendum ad illum conari, quod aduerſarij non negant, cùm concedant ipſum, adhibere media ad eum effectum apta, voluiſſe; ita non eſt ſtultitiæ tribuendum, quod efficacem voluntatem illius habuerit; niti enim pro virili ad aliquem effectum, neque eſſe ſine efficaci voluntate illius; immò verò, ſi quid hîc ineſt imprudentię, præcipuè cerneretur in conatu, & ratione illius in affectu voluntatis circa finem. Igitur dicendum in Chriſto non poſſe ſtultitiæ tribui ad illum finem conari, quem ſciebat non futurum, quia eius illa voluntas, & conatus fruſtra non fuit, licet enim effectum illum non fuerit conſequutus, aliũ tamen finẽ, & affectũ habuit, quẽ eſt cõſequutus & quem indicauit Damaſc. dum dixit l.3.c.17. voluiſſe oſtendere Chriſtum alijs quod ineſſet ſibi humanæ voluntatis imbecillitas, per quam aliquid vellet, quod conſequi non poſſet. Cùm verò iſte finis omninò exigeret voluntatem latendi: neque enim potuiſſet ſuæ voluntatis imbecillitatem, & impotentiam indicare, niſi efficaciter, ac verè, & vellet, & conaretur latere, & non poſſet: proinde nulla fuit ſtultitia, voluiſſe latere, quod non eſſet aſſequuturus, cùm noſſet fore, vt alium ſaltem finem hoc modo obtineret. *Cur quædam voluit Chriſtus, quæ ſciebat non fore ſe aſſequuturum.*

16. *Secunda obiectio.* Iterum obijci poſſet: eorum quæ fieri non poſſunt tantum eſſe inefficacem voluntatem. non igitur vlla hic quoquo modo efficax volũtas Chriſti affirmari poteſt circa illud, quod ſciebat non eſſe futurum.

Reſponſio. Dupliciter aliquid impoſſibile. Reſpondeo duobus modis aliquid poteſt eſſe impoſſibile, licet ſit impoſſibile tantùm per accidens, & non per ſe. Primo conſequẽte quadam impotentia, ſicut quod iam factum eſt, & præterijt V.g. data hypotheſi quod Petrus peccarit, quæ eſt hypotheſis rei præteritæ, iam non manet ſub poteſtate, vel libertate noſtra vt nõ peccarit, atque adeò non poteſt efficaciter voluntas velle illud, vt Petrus non peccarit. Altero modo aliquid antecedente quadam impotentia dicitur fieri non poſſe, ex parte ſcilicet cauſſæ, quæ antecedit, hoc eſt, data hypotheſi, & ſcientia V.g. quod Petrus peccaturus ſit, quæ eſt hypotheſis futuri; & hoc impoſſibile manet adhuc in noſtra poteſtate, & libertate, antequam fiat; V.g. Si Deus reuelaret Petro cras illum peccaturum, adhuc eſſet liberum Petro peccare, & non peccare, immò teneretur efficaciter non velle peccare, & ad id conari, vt oſtendit Vaſquez 1 2.d.27.c.3. hoc igitur modo dicimus fuiſſe impoſſibile Chr ſtũ latere poſſe, ita vt non deprehenderetur, atque adeò potuit efficaciter hoc ab illo eligi antequam fieret.

17. *Tertia obiectio.* Tertiò ſic adhuc dubitare quis poſſet: ex noſtra ſententia videtur abſurdum illud conſequi, quod non concordaſſet humana Chriſti voluntas efficax cum diuina; hæc enim voluit Chriſtum non latere, ſed deprehendi; illa, efficaciter voluit vt Chriſti aduentus Tyrijs, ac Sidonijs ignotus eſſet.

Reſponſio. Reſpondeo non ſub eadem ratione voluiſſe diuinam voluntatem, vt Chriſtus cognoſceretur, qua noluit humana; ac proinde nihil hîc diſſidens, nihil non conſonum fuit. Adde ſecundò, quod facere, vel con ri contra id, quod Deus non per ſe ſolus, ſed cum liberis cauſſis facere decreuit, nihil continet contrarium diuinæ voluntati, niſi fortè cauſſis liberis eſſet præceptum illud facere. Cùm ergo Deus Chri-

sti aduentum in eam gentium regionem eatenus decreuerit manifestum fieri per caussas liberas, quatenus illæ velint, accommodans se ad earum operationem, si vel occurrerent Christo eo in loco, in quo ipse se occultare nō posset, vel illius aduentum diuulgarent si vellent, non sequitur aliquid contrarium diuinæ voluntati voluisse Christum, vel fecisse, dum voluit, ac fecit quantum in se erat, vt occultus esset eius aduentus aliud agentibus caussis secundis non sine Deo: secus autem esset si ex se illud Deus omninò voluisset, quod non est dicendum, cùm Christum instigarit, vt lateret. Has obiectiones & proponit, & dissoluit pluribus Vasquez.

DIGRESSIO PRIMA

Breuiter explanans Allegoriam huius historiæ ex Theophilo Patriarcha Antiocheno In Euangelia, & admirandam Chananææ virtutem ex Chrysost. & quæ ad nostram vtilitatem hinc haurire possumus ex eodem Chrysostomo & Augustino.

1. *Allegoria hist. Chananaea.*

THeophilus antiochenæ Ecclesiæ Episcopus sextus, qui floruit sub Imperatore Mar. Antonino verò lib. 1. comment. siue allegoriarum in quattuor Euangelia sic scribit: *Ecce mulier Chananaa de finibus illis veniens; hæc mulier gentilis populi habebat figuram, qui rogabat Dominum, vt congregatio eius ab erroribus idololatriæ mutaretur: At Iesus dissimulabat vt fides mulieris omnibus fieret manifesta. Et Apostoli dixerunt; quid clamat post nos, significantes post resurrectionem Domini gentilem populum crediturum. Respondit Iesus non se missum esse nisi ad oues perditas Israel: id est, ad populum Iudæum saluandum, si tamen credere voluissent. Non licet, inquit, accipere panem filiorum, & mittere canibus; Panem, corpus suum dixit. Canes autem gentiles homines veluti indignos gratiæ diuinæ. At illa respondens: Vtique Domine, id est, verum dicis: sed & Catuli edunt de micis mensæ Dominorum suorum. Per catulos ostendit omnes gentes venturas ad fidem Dei, & esuras de micis, id est, de Prophetarum, Apostolorumq; doctrinis: quas de mensa cadere, est de congregatione populi Iudaici separari ad resurrectionem generi humano præbendam; Mensa enim congregatio populi intelligenda est.* Hæc ille.

Ex Chrysostomo hom. 17. ex varijs locis in Matthæum.

2. Iam verò non possum me cohibere, quin hic adscribam carptim quę de incredibili Chananææ virtute, & efficacitate orationis eius sapienter, piè, copioseque scribit Chrysost. loco iam indicato. Mirificè enim illustrat totam hanc Chananææ actionem, nec sine suaui sensu, & gustatu eorum, quæ hac historia narrantur.

Chrysostomi verba de Chananaea.

Sic ergo ait: *Miratur Euangelista: Ecce mulier, vetusta armatura Diaboli, quæ hominem de paradiso expulit, mater peccati, initium iniquitatis, præuaricationis materia, ipsa illa mulier venit, ipsa natura. Noua res, & miranda. Iudæi fugiunt, & mulier sequitur. ecce mulier de finibus illis egressa,* A *Rogabat eum, dicens: Miserere mei &c.*

Confessio Chananaea.

O præclara confessio. *Euangelista fit mulier deitatem eius, & dispensationem annuntians. Confitetur enim & Dominationem, & Incarnationem eius. Vide Philosophicam mulieris animam dicentis: Miserere mei. Non, inquit, habeo Conscientiam bonorum operum, nec rectæ vitæ fiduciam, ad misericordiam confugio, ad tranquillum portum peccantium: ad misericordiam confugio, vbi cessat iudicium: ad misericordiam confugio vbi ineffabilis salus est. Dic mihi mulier quemadmodum ausa es, cùm sis peccatrix, & iniqua accedere ad eum?*

3. *Ego, inquit, noui quid agam. Vide prudentiam mulieris: Non rogat Iacobum, neque obsecrat Ioannem, neque pergit ad Petrum, nec intendit Apostolorum chorum, non quæsiuit mediatorem, sed pro omnibus illis pænitentiam accepit comitem, quæ aduocati locum impleuit, & sic ad summum fontem perrexit.* B *Propterea, inquit, descendit, propterea carnem assumpsit, & homo factus est, vt & ego ei audeam loqui. Sursum in cælis Cherubin eum tremunt, & Seraphin metuunt, & deorsum meretrix loquitur cum eo, miserere mei. Nullus quidem sermo, sed immensitatem salutis continens, miserere mei: propterea, inquit, venisti, propterea carnem assumpsisti, propterea factus es, quod ego sum. O admiranda res, sursum tremor, & deorsum fiducia. Miserere mei. Non opus habeo mediatore. Miserere mei. Quid habes opus? misericordiam, inquit, quæro. Quid pateris? Filia, inquit, mea malè à Dæmonio vexatur. Egressa est aduocatrix filiæ, non affert puellam, sed defert fidem deuotam. Hæc intra semetipsam conferens, & dicens: Deus est ad quem vado. Absentia videt, occulta inspicit, omnia nouit. Miserere mei. Filia mea malè à* C *Dæmonio vexatur. Fletus pessimus stimulus naturæ viscera mea disrumpit. Quid faciam misera? Vide prudentiam. Non dixit, miserere filiæ meæ, sed miserere mei. Illa enim insensibili passione tenetur, nescit quid habet, non sentit dolorem, velatum cor habet, nequissimo spiritu obducente.*

4. *Chananaea miseria & angustia.*

Miserere mei spectatricis diurnorum malorum, quotidiè cruciatus meos video. Vbi vadam, quo pergam? In Heremum ire non audeo, nec illam solam relinquere, in domo sedere non possum, quia intrinsecus est inimicus. Fluctus in portu sunt, in tranquillitate tempestas est. Et quo nomine eam vocabo, inuenire non possum. Mortuam eam dicam, sed mouetur, viuam appellem, sed nescit quid faciat. Inuenire non possum, quo eam nomine appellem. Miserere mei. Si mortua esset filia mea, nō talia pateretur. Tradidissem vtique corpus in sinum terræ, & tempore euoluto ob- D *liuionem malorum haberem, & dolor conquiesceret: nunc autem mortuum habeo pertinax corpus, sine sensu viuum, spectaculum lamentabile, increscentia per momenta vulnera passionum multiplicata doloribus. Cerno enim oculos eius transuersos, aspectum sanguineum, manus intortas, crinem dissolutum, contortum collum, ora spumantia, inimicum incedentem, & non apparentem, tortorem clausum, & flagella resonantia, neminem interrogantem, & illam cum clamore loquentem: adsum sermocinatrix malorum meorum, præsto sum stimulante natura. Miserere mei, pessima tempestas passio, & timor. Passio naturæ, timor Dæmonis. Accedere non possum, neque contingere. Abigit me passio, explodit timor. Miserere mei.*

5. *Considera mulieris philosophiam, inspice animam generosam. Non perrexit ad diuinos, non vocauit*

magos,

magos, non alligaturas quæsiuit, non impostatrices mulieres adduxit illas, quæ solent Dæmones prouocare, & incantationibus suis vulnus augere. Reliquit illa omnia, dimisit Diaboli falsitates, omnia purgamenta contempsit, & venit ad salutarem animarum nostrarum portum. Miserere mei Domine. Fili Dauid. Filia mea malè à Dæmonio vexatur. Nostis passionem quanticumq; fuistis Patres, adiuuate sermonem meũ, quantæcumq; matres vocatæ estis, non potestis interpretari tempestates, quas sustinuit mulier illa. Miserere mei, filia mea malè à Dæmonio vexatur. Vidisti instantiã mulieris, vidisti virilitatem, vidisti longanimitatem, vidisti fidem?

6. Ipse autem non respondit ei sermonem. O noua rei materies. Rogat mulier, obsecrat, deprecatur, deflet casum suum, auget tragœdiam, enarrat passionem: & amator hominum non respondit, sermo tacet, fons clausus est, medicus medicamenta retinuit. Quid nouum? Quid admirabile? Alios prouocas ad sequendum, & hanc miserabilem insequentem abijcis. Sed considera medici sapientiam, qui non respondit ei verbum, cur non respondit? quia fidem illius amplius prouocabat, & animum perseuerantia exercebat, & discipulorum miserationes excitabat. Dicunt quippè ad eum discipuli eius: dimitte eam, quia clamat post nos. Vos, inquit, de foris clamare auditis, ego autem intrinsecus video: Grandis quidem vox ex ore procedit, sed maior est mentis.

7. Dimitte eam, quia clamat post nos, alius Euangelista (Marc. 11. 25. & hîc vers. 2.) dicit: ante nos diuersi sermones, sed vna sententia est, vtrumque faciebat in caussa doloris, primùm post tergum clamabat, & cùm vidisset, quia non respondit, antecucurrit, quasi canis, Domini vestigia lambens. Ipse autem respondens ait: Non sum missus &c. Et cùm hoc dixisset peius eius vlcus efficit. Medicus enim erat secans, non vt diuidat, sed vt coniungat, &c. Nolo mihi occasiones querimoniarum inuenias ô Iudæe, ecce non loquor, ecce non respondeo; adest occasio benefaciendi; & pietatem meam interim differo. Ecce naufragium imminet, & gubernator quiescit, & increscente calamitate differtur sanitas propter vos, qui ingrati extitistis, vt omnis vobis auferatur occasio detrahendi &c. Ne fortè dicerent Iudæi: Dimisisti nos: & ad extraneos perrexisti, & ideò non credimus tibi. Ecce de gentibus veniunt, & non suscipio, vos fugientes conuoco, dicens: venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & venire non vultis. hanc repello, & recedere non vult; verè impletur illud, quod scriptum est: populus, quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi &c. Quæ cùm audisset accessit, & adorauit eum dicens: Domine &c. Considera precantis instantiam, & Domini temperantiam. O Clementia Medici in desperationem adducebat eam, vt amplius rogaret, & augmentum fidei faceret.

Humilitas Chananaeæ. Non est bonum, inquit, sumere panem filiorum, quorum filiorum? Iudæorum videlicet, & mittere canibus. Quibus? sine dubio vobis, hæc ad opprobrium Iudæorum, qui filij vocati canes effecti sunt, dicente Paulo: Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem Philip. 3. Nos enim sumus circumcisio, gentes autem canes appellata facti sunt filij, filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Laus Iudæorum, accusatio illis erat: At illa dixit: Etiam Domine. O violentia mulieris, ô intentio animi, ô profectus fidei. Medicus & Dominus dicit non, hæc dicit etiam, non quasi procax, at impudens reputanda est; sed laudanda magis, quia expectat salutem. Etiam Domine. Tu canem me vocas, ego te Dominum voco. Tu me iniurias, ego te glorifico. Etiam Domine, nam, & Catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa Dominorum suorum. Non respuo opprobrium, tantùm accipiam vel escam canis. Tu fac, quod debetur cani: quia canem me vocas, da mihi micas. O Domine aduocatus mea factus es postulationis, abnegando promittis.

Quid ergo? qui abnegabat, qui repellebat, qui non respondebat, in laudes mulieris subitò erumpit, dicens: O Mulier. Propterea, inquit, laudo constantiam eius, laudo fidem, quia iniuriata permansit, & ratione extorsit. Si enim ab initio dimisissem illam, nec illa paulatim erudita fuisset, nec tu sciuisses virtutem animæ eius, nec latentem fidei thesaurum, & ideò suspendit donationem, vt tu agnosceres fidem. 8.

Quando dico, carissime, roga Deum &c. dicis rogaui semel, secundò tertiò &c. & quidnam accepi? ne recedas quousq; accipias, finis postulati, accessio deprecantis est. Tunc cessa, quando acceperis, immò magis nec tunc cesses, sed tunc perseuera, agens gratias pro eo, quòd accepisti, vt perseueret tibi, quod acceperis &c. imitare Chananæam. 9. Perseueranter orandum.

Sed forsitan dices; non habeo filiam, quæ Dæmone plena sit, sed habes animam peccatis refertam Dicito & tu miserere mei Domine, quia anima mea malè à Dæmonio vexatur. Grandis enim Dæmon peccatum est & ille quidem in propatulo habens, velocius curari potest: qui autem occultat peccata sua hominibus, & pœnitere non vult, sed contemnens securus delinquit, & odibilis est. Et ille quidem pro ipsa vexatione veniam habebit, iste verò responsione priuabitur &c. Fiat tibi sicut vis. Vbi sunt Hæretici? nunquid dixit, rogabo Patrem &c. Non vtique quia auctor salutis est. 10.

O Mulier magna est fides tua. & quia magna est fides, copiosa effusa est gratia. O Mulier magna est fides tua. Non vidisti mortuum suscitatum, nec leprosum mundatum, nec Prophetas audisti, nec legem meditata es, neque mare in diuisionibus scindi vidisti; nihil horum contemplata es, insuper & despecta, & contempta à me es, & non recessisti, sed perseuerasti petendo. O Mulier magna est fides tua. Mortua est mulier, & præconium eius viget. Vbicunque ieris, audis Christum dicentem: O Mulier magna est fides tua. In Gottia, in India, in Mauritania, quantumque sol respicit terram, clamat Christus, & non tacet verbum: O Mulier magna est fides tua, sicut vis. Non dixit sanetur filia tua, sed fiat sicut vis. Tu, inquit, eam cura, esto medicus, tibi committo medicamentum vt imponas ei, fiat tibi sicut vis. Voluntas tua curat eam. Chananæa voluntate curauit, & filius Dei sicut dicunt hic à semetipso non curat, fiat tibi sicut vis. Neq; iussit mulier, nec imperat Dæmoni, sed sola mulieris voluntas curauit filiam, Dæmonemq; fugauit. 11. Fides Chananaeæ.

Vbi sunt qui audent Christum dicere per orationem virtutes fecisse? Vide quid dicat: Fiat tibi sicut vis. Considera sermonis germanitatem, patrem suum imitatur. Quando enim faciebat Deus cœlum, dixit: Fiat cœlum, & factum est cœlum, fiat terra, & facta est terra: fiat sol, fiant astra cœli; & facta sunt vniuersa. Iussio adduxit substantiam parentelæ. Sermo communionem ostendit naturæ. Et sanata est, inquit, filia eius ex illa 12.

hora. Ex qua hora? Non ex qua venit Mater eius domum, ſed ex qua Domini ſermo proceſſit, & cùm rediſſet domum, inuenit eam ſana mentis, & voluntate, imo fide eius curatam.

Ex eodem Chryſoſtomo hom. *de profectu Euangelij*, quod tria colligantur ex hac hiſtoria valde nobis vtilia.

13. *Tria vtilia nobis ex hoc Euang.*

Tria hæc nempe, quod indignum, frequens conuerſatio (cum Deo) *dignum reddat: & quod Deus magis annuat, ſi per nos ipſos oremus, quam ſi alij orent; & quod dando ſæpè differt, non vt nos vacuis manibus amandet; & animo exhæſitabundo relinquat, ſed vt maiorum cauſſa fiat. Tria hæc inquam ex parabola hodie nobis lecta* (i. ex hiſtoria) *manifeſta facere tentabimus. Acceſſit Chananæa Chriſtum pro filia orans, quæ à Dæmone agitabatur, & clamans cum tanta voce ait: Miſerere mei Domine, filia mea &c. Ecce alienigena mulier, & barbara, & extranea à Iudæorum iuriſdictione. Et quid aliud erat quàm canis, & indigna, quæ voti compos fieret? non enim honeſtum eſt, inquit, vt accipiatur panis filiorum, & obijciatur canibus. Attamen precum frequentia digna facta eſt, non ſolùm vt inter filios recenſeretur, quæ erat canis, ſed vt & multis laudibus honeſtata dimitteretur. Dixit enim: O Mulier magna eſt fides tua. Vides quomodo mulier, quæ indigna erat, ex aſſiduitate facta eſt digna?*

14. *Vis diſcere quòd etiam per noſmetipſos orantes apud Deum plus efficimus, quàm dum alij pro nobis orant? Clamauit hæc, & vt acceſſerunt diſcipuli dicunt; dimitte eam, quia clamat poſt nos, & ad illos quidem dixit: non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. Quando autem ipſamet acceſſit, & perſeuerauit clamans, & dicens: Domine etiam; Nam & Catuli edunt de menſa Dominorum ſuorum: Tunc beneficium dedit, & ait: Fiat tibi ſicut vis. Vides quoniam repulit cùm alij precarentur: vbi verò ipſamet orans pro dono clamauit, annuit? illis enim inquit, non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael: huic autem dicit: magna eſt fides tua fiat tibi vt vis. Similiter ab initio, & ad ingreſſum petitionis nihil reſpondit: Vbi autem ſemel, & iterum, & tertiò acceſſit, tunc deniq; beneficium conceſſit.*

Cur diſtulit exaudire. *Et in fine docet, quod dare diſtulerit: non vt eam repelleret, ſed vt patientiam mulieris omnibus monſtraret. Nam ſi propter repulſam diſtuliſſet, neq; tardè ei donaſſet: & nos minimè agnouiſſemus mulieris ab initio vſq; ad finem fortitudinem. Dimitte eam inquiunt, quia clamat poſt nos. Vos auditis vocem, ego mentem video; ſcio quid dictum ſit. nolo theſaurum mentis ſua occultum permanere, ſed expecto, & ſileo vt manifeſtetur, & omnibus clarus fiat. Cùm hæc omnia non ignoremus, poſthac licet peccatores ſimus, & indigni non deſiſtamus orando* &c. Hæc omnia præclarè Chryſoſt.

Ex Auguſtino tractatu 6. in epiſt. Ioan. 1.

16. *Vtilitas ex hac hiſt.* Ex hac hiſtoria illud etiam ad noſtram vtilitatem conuertere poſſumus, non eſſe ſanctitatis argumentum, & ſignum quod Deo magis placeas, ſi ſtatim obtineas, quod petis. Neque diuinæ contra te indignationis, ſi in longum tempus extrahat Deus tua vota, immò verò ſi numquam audiat, quia fortè non expedire no-

A uit. Hoc præter exemplum Chananææ mulieris docet Auguſt. loco notato his verbis: *Diabolus petijt Iob, & accepit, petijt Apoſtolus, vt auferretur ab eo ſtimulus carnis, & non accepit. Sed Apoſtolus magis exauditus eſt, quàm Diabolus: Apoſtolus enim exauditus eſt ad ſalutem, etſi non ad voluntatem. Diabolus exauditus eſt ad voluntatem, ſed ad damnationem: Ideo enim conceſſus eſt iſte tentandus, vt eo probato, eſſet ille cruciandus.* Sic Auguſtinus.

DIGRESSIO II. MORALIS.

De orationis excellentia, & conditionibus.

B De oratione plura etiam dicemus inferius cap. 23. Nunc ſequentia accipe.

SAcrarum litterarum monumentis proditum eſt Iacobum Patriarcham cum Angelo luctatum fuiſſe, atque in ea lucta tandem euaſiſſe victorem, ſic enim libr. Geneſ cap. 32. *Si contra Dominum fortis fuiſti, quanto magis contra homines præualebis?* Quo ſignificatum eſt, eos qui in oratione, & contemplatione, victores, deſiderijque compotes euaſerint cunctis humanis rebus facile ſuperiores fore. Eſt enim oratio, & contemplatio quædam pugna, ac diuina contentio hominis cum Deo. Quod Greg. 14. homil. ſuper Ezechielem mellifluis, dulciſſimiſque verbis declarat eo applicans luctam illam quam dixi Iacobi cum Angelo. Sic ergo 1.

Quod oratio ſit lucta.

C ſcribit: *Eſt in contemplatiua vita magna quædam lucta, & contentio, cùm ſeſe mens ad cœleſtia erigit, cùm in rebus ſpiritualibus animus extenditur, cùm trāſgreditur omne, quod corporaliter videtur, cùm ſeſe anguſtat, vt dilatet. Et aliquando quidem vincit, & reluctantes tenebras ſuæ cæcitatis exſuperat, vnde ex incircumſcripto lumine quiddam furtim, & tenuiter attingat. Sed tamen ad ſemet ipſam protinus mens quaſi reuerberata reuertitur, atque ab ea luce, ad quam reſpiciendo tranſit, ad ſuæ cæcitatis tenebras ſuſpirando, ac lamentando redit. Hoc benè ſacra hiſtoria deſignat, cùm Iacob luctatum eſſe cum Angelo narrat. Reuertens enim Iacob ad proprios parentes, in via Angelum inuenit, cum quo per luctam magnum certamen habuit. Is autem qui luctando certat, aliquando ſe aduerſario ſuo ſuperiorem, aliquando*

D *inferiorem inuenit. Iacob porrò, & Angeli lucta, cuiuslibet perfecti viri, & in contemplatione verſantis exercitium denotat. Cuius quippè anima, dum contemplari Deum nititur tanquam in certamine quodam poſita modo quaſi exſuperat, quia intelligendo, & ſentiendo de diuino lumine aliquid deguſtat: modo ſuccumbit quia & deguſtando iterum deficit. Quaſi ergo vincitur Angelus quando intellectu intimo apprehenditur Deus.* His verbis Gregor. oſtendit mirabilem quamdam viciſſitudinem proficiēdi, & veluti pugnam, & concertationem quamdam experiri vires orationis ſtudio, contēplationiſve deditos; nam interdum vis ſpiritus, & cuiuſdā diuini luminis, ſeu gratiæ participatione præualere, ac ſeipſos exſuperare videntur, hoc eſt, cuncta viſibilia excedere, & ad quemdam vſque velut æternitatis conſpectu euehi,

Contra

Contrà non raro fragilitate carnis deficiunt, & quasi succumbentes in lucta deprimuntur ad ima. Sed pergit Gregorius reliquas luctæ Iacobi cum Angelo circumstantias declarare, vt ostẽdat quantus sit constantis, ac perseuerantis orationis fructus, hæc enim est, quæ victoriam reportat, ait ergo.

2\. *Sed notandum quòd idem victus Angelus neruum femoris Iacob tetigit, & marcessere statim fecit: Et ex eo tempore Iacob altero claudicauit pede. Videlicet Omnipotens Deus cùm iam per desiderium, & intellectum cognoscitur* (hoc est, per feruentis orationis, & contemplationis desideria) *omnem in nobis voluptatẽ carnis arefacit: Et qui prius quasi duobus nitentes pedibus, & Deum videbamur quærere, & mũdum tenere post agnitionẽ suauitatis diuinæ, vnus in nobis pes sanus remanet, & alter claudicat: quia necesse est vt quisq; debilitato amore mundi, conualescat ad amorem Dei. Si ergò tenemus Angelum, vno tantùm claudicamus pede: quia dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, pariter infirmatur fortitudo carnis. Omnis quippè, qui vno pede claudicat, illo solùm pede nititur, quem sanum habet: similiter & is, cui iam desiderium terrenum arefactum fuit, in solo pede amoris Dei tota virtute se sustinet, & in ipso stat; quia pedem amoris sæculi, quem ponere in terra consueuerat, iam à terra suspensum portat. Et nos ergò si ad parentes proprios, id est, ad spirituales patres nostros tendimus, teneamus in via Angelum, vt suauitate intima apprehendamus Deum. Contemplatiua namque vita amabilis valde dulcedo est, quæ super semetipsam animã rapit, cœlestia aperit, terrena omnia contemptui esse debere ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit, corporalia abscondit. vnde benè sancta Ecclesia Cant. 5.12. Ego dormio, & cor meum vigilat. Vigilanti enim corde dormit, quia per hoc quod interius contemplando proficit, ab inquieto foris opere quiescit.* Hæc piè, & sapienter Gregorius.

Claudicare vno pede quid mysticè.

3\. Verùm si Iacob Patriarcham admiramur, quod fortiter pugnarit cum Angelo, & victor euaserit, certè non minùs, imò longè maximè suspicere debemus mulierem hãc Chananæam, cuius victoria multò illustrior illa Patriarchæ Iacobi fuit. Quòd non negabit, qui Patriarchã cogitauerit virum fuisse, hanc verò fœminam; & Iacobum quidem aduersus Angelum dimicasse. Hanc verò cum Rege Angelorum, & Domino contendisse. Quare iure victrix prædicatur vel ipso Christo tantarum laudũ præcone, qui quodãmodo victum se fatetur, dũ sic exclamat: *O Mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Vicit aũt patientia, vicit humilitate, vicit perseuerantia. Etenim in spirituali hac lucta cum qui orando cum Deo contendit constanti esse oportet pectore, & in proposito perseuerante, ita vt nulla vnquam difficultate ab orandi desistat ardore; contendendum verò est, vt licet ipse Angelus, vel Angelorum Dominus nos à se depellere videatur, illud non semel inculcans, *Dimitte me,* si salutem à Deo cupimus, tantò ardentiùs vrgeamus, dicamusque: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Vide etiam quod oratio sit lucta, capite 23. digressione 4.

Perseuerantia oranti & constantia est necessaria.

4\. Ex his quæ hactenus diximus non arbitror aliquem dubitare posse de orationis dignitate, & excellentia, quippè quæ non modò cum Deo familiariter agat. Sed & luctetur cum illo, vt vel ipse se Deus aliquo modo oratione ligari, vincique fateatur. hinc est, quod Exodi trigesimo secundo, nono dicit DEVS Moysi: *cerno, quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me vt irascatur furor meus contra illos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. quis non obstupescat,* inquit Chrysostomus libro primo de orando Deum, *& admiretur, tantam beneuolentiam erga nos Dei, vt mortalibus tantùm honoris largiatur, vt dignos nos habuerit, qui cum ipso colloquamur, nostraq; vota apud ipsum deponamus? nam verè profectò cum Deo fabulamur quoties vacamus deprecationi; per quam simul & Angelis copulamur, & societatem quam cum brutis animantibus habebamus, procul effugere videmur. Angelorum enim opus est deprecatio, superans interim etiam illorum dignitatem, si tamen maius est Angelorum dignitate, colloquium miscere cum Deo. Atqui quod id sublimius sit, ipsi nos docent, multo quidem cum tremore vota sua offerentes.* Sic Chrysostomus. Est tanta porrò hæc dignitas orationis, vt in Scripturis mirificè commendetur Moses, propterea quòd cùm versaretur cum Deo, non sine magna omnium admiratione, externo etiam vultus splendore fulgeret; sic enim Exodi trigesimo quarto, trigesimo, *videntes Aaron, & filij Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere;* & versiculo trigesimo quinto, *operiebat,* inquit Moses, *faciem suam, si quando loquebatur ad eos,* id est, filios Israel.

5\. Gregorius Nyssenus libro de oratione, de eius præstantia sic loquitur: *Oratio corporum robur est, abundantia domus, recta legum, ac iuris in ciuitate constitutio, regni vires, belli trophæum, pacis securitas, dissidentium conciliatio, coniunctorum conseruatio, oratio virginitatis sigillum est, matrimonij fides, viatoribus scutum, dormientium custos, vigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, nauigantium salus, eiusdem cum Angelis honoris conditio, præsentium fructus, futurorum repræsentatio.*

Orationis lau ex Nyss.

6\. Sed si cetera orationi deessent, hoc certè vnum summis illam attolleret laudibus, & admirabilem redderet; confertur enim in Scripturis cum sacrificio, sic Dauid Psalmo centesimo quadragesimo, secundo testatur, dum ait, *dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Hinc est quod Tobiæ 12. 12. indicetur Angelorum obsequio orationes nostras deferri in cœlum. Sic enim Raphael Angelus dixit Tobiæ: *Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, ego obtuli orationem tuam Domino,* & Act. 10. 10. habes Cornelium dum Deum deprecaretur vidisse Angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: *Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* Rectè ergò Chrysostomus in Genesin homilia trigesima ait: *magna arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus, magnus portus, refugij locus.*

Confertur cum sacrificio.

Amica Angelis.

7\. Paraphrastes Ierosolymitanus in cap. 30. Genes. ita scribit: *Quatuor claues positæ sunt in manu Domini vniuersi mundi, quas non tradidit Dominus nec Angelis, nec Seraphino: Clauis scilicet pluuiæ,*

Claues quatuor in manu orantis.

clauis cibationis, clauis sepulcrorum, & clauis sterilitatis. De claue pluuiæ ita dicit Scriptura Deuteron. *cap.* 28. 12. *Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cœlum vt tribuat pluuiam terræ suæ in tempore suo. de claue cibationis habes* in Psalm. 144. 16. *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. De claue sepulcrorum dixit Deus apud Ezechielem cap.* 37. 12. *Ecce ego aperiam tumulos vestros; & educam vos de sepulcris vestris. De claue sterilitatis habes cap.* 30 22. *in Genes. Recordatus Dominus Rachelis, exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius.* Hæc ille. Nunc vide potentiam orationis, non absimilem quodammodo potentiæ Dei, easdem enim quatuor res, quas Scriptura dicit in manu Dei esse, & non in Angelorum, neque in quarumcumque aliarum creaturarum potestate, In manu tamen sunt, & potestate etiam orationis, ita, vt & pluuiæ clauem, & alimoniæ, & mortuorum resurrectionis, & procreationis liberorum, seu fœcunditatis claues in manu sint positæ orationis. Ipsa enim salutarem de cœlo pluuiam impetrat, alimēta mortalibus obtinet, mortuos ad vitam reuocat, & remota sterilitate parentem facit.

8. *Orationi omnia parent.* Omninò omnia parent orationi; illi concessum est, quoties libitum fuerit, Dei aulam ingredi, cum cœlesti Rege colloquia miscere, nullo eam repellente, quo minus superni Regis ad thronum adeat. Hinc Ecclef. 35. 21. dicitur, *oratio humiliantis se nubes penetrabit, & non discedet donec Altissimus aspiciat.* Et D. August. in Psal. 29. *Clamauit,* inquit, *de profundo Ionas de ventre ceti. Erat non solum sub fluctibus; verum etiam in visceribus belluæ, nec tamen illud corpus, & illi fluctus intercluserunt orationem ne perueniret ad Deum, & venter bestiæ non potuit tenere vocem deprecantis. Penetrauit omnia, dirupit omnia, peruenit ad aures Dei, quando aures Dei in corde precantis erant.* Sic August.

9. *Conditiones orationis.* Quod si quis scire auet tantis orationis præconijs accensus, & inflammatus, quibus constare debeat conditionibus oratio, vt vires habeat ad impetrandum idoneas, facilè id ex huius mulieris Chananææ oratione, & historia intelligere poterit. *Fides.* Imprimis oraturo fides pernecessaria est, *quomodo* enim ait Apost. Rom. 10. 14. *inuocabunt in quem non crediderunt?* & Christus Dominus Marc. 11. 24. *quæcumq. orantes petitis, credite quia accipietis.* Contra, his, qui sine fide orant dicit Iacobus 4. 3. *petitis & non accipietis, eo quod malè petatis.* Hoc mihi mysticè significare videntur illa verba huius historiæ: *Ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa.* Excesserat Chananæa humanæ rationis fines, quibus teneri nequit diuina fides, vt meritò sit illi dictum: *O Mulier magna est fides tua.* Ex finibus humanæ intelligentiæ est quod egrediamur, si Dei fidem tenere volumus, quæ diuina innititur auctoritate, & à Deo quod poscimus, impetrare. Quod quia Synagoga olim, & Philosophi illi facere noluerunt, intra fines suos occisi, infidelitatis gladio perierunt. Ecclesia verò è finibus suis egressa, diuinaque auctoritate nixa, diuinum lumen excepit, & longè ipsam Synagogæ fidem superauit, & salutem inuenit.

Fiducia. Altera est orationis conditio fiducia, quam significat in hac muliere Euangelista, dum ait: A *à finibus illis egressam clamasse post Christum, miserere mei Domine fili Dauid.* Hic enim clamor satis indicat huius mulieris fiduciam, non adijt Pythones, non idola, non in maleficijs confisa est, nec medicorum magnopere curauit artem, ad Christum, ardens fiducia, domi residentem, intrauit, accidit ad eius pedes, domo etiam egredientem persecuta est cum clamoribus, & lacrymis certa quòd voti compos fieret, si non remitteret fiduciam, itaque tamdiu hæsit immobilis petendo, & à sua spe deiecta non est, quamdiu non audiuit: *fiat tibi sicut vis.*

Tu quoque si sapis quoties videris te malis innumeris opprimi, quoties tentationibus vexari, *clama, ne cesses:* sic Dauid seipse fecisse testatur Psal. 119. 1. *Ad Dominum cùm tribularer clamaui; & exaudiuit me.* An non tu si vrsum, vel leonem tete iam inuadentem, teque discerpere, ac deuorare apertis parantem faucibus cernas, non illicò ad eum, qui te eo periculo eripere possit, clamaueris? ecce tibi Diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, an non igitur validissimis in cœlum vocibus clamandum tibi erit ad eum, qui solus potest eripere de potestate dæmonum? Veniat in mentem Tobiæ, qui cum irruere contra se piscem non paruæ quantitatis cerneret, vt eum deuoraret, repente comitis Angeli implorans auxilium, exclamauit, vt ab inuadente monstro liberaretur. Quid? An non clamauit & Ionas de ventre Cœti, quamuis iam deuoratus esset? & audijt illum clementissimus Deus, vnde factum vt incolumis litori restitueretur. Sic & tu, quamuis tibi videare propter peccata intra Dæmonis fauces, ventremque traiectus, confide tamen quantum potes, & exclama, audiet Deus, & eripiet de ventre inferni. quod ni feceris, caue ne aliquando pertæsus cum illo dicas: *quoniam tacui inueterauerunt ossa mea* Psal. 31. Quod si circumdari te innumeris Dæmonum castris videas, ne despera, clama cum Giezi, qui cùm Syrorum hostium armatam manum circumstantem animaduerteret, ad Elisæum clamauit vt opem ferret: *Heu heu Domine mi, quid faciemus?* & audies plures tecum esse quàm cum hostibus: *noli timere: plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis.* 4. Reg. 6. clama cum Mose, qui cùm accedentem Pharaonem cum innumero exercitu videret aduersus se, suumque populum clamauit ad Dominum, qui Pharaonem propterea demersit in mare, totumque inuoluentibus aquis dilecit, & interfecit exercitum Exhod. 14. *11. Clamandum oranti si vrgent pericula, imminent mala.*

Quamobrem magna cum fidentia, & securitate, quamuis te multis vitijs irretitum, quamuis multis criminibus obnoxium videas, nihilominus clama, ne cesses. Ecce mulier Chananæa finibus illis egressa, mulier de gente omnibus vitijs, atque omni dedecore idololatriæ dedita, infamis, cui olim maledixerat Noe Genes. 9. *Maledictus Chanaam, seruus seruorum erit fratribus suis.* clamat tamen, & orat hæc mulier Chananæa non timidè, nec dubitanter, sed Christi clementiæ confisa fidenter, & obtinuit tandem quod voluit amplissime. non ergo desperes peccator veniam, perpende Christi te inuitantis etiam clementiam, & obuijs vlnis redeuntem te excipere cupientem; ne sper- 12.

Orationis efficacitas cui innitatur. ne, licet te ob scelera maledictis obnoxium, & venia prorsus indignum videas. etenim orandi vis, & efficacitas, non tam eius, qui postulat meritis nititur, quàm eius quem rogat, clementiæ, & fiduciæ. Tantùm è peccati finibus, id est, omni occasione mali posthabita egredere, & vitam in melius commutare desidera; ita fiet, vt Christi meritis, & gratia continuò te omni peccati labe priuatum agnoscas.

13. Sit ergò tanquam certissimum positum prǽter fidem, & fiduciam addendam esse orationi, quam Matth. 9. 2. postulauit Dominus à Paralytico, quem vt fidentiùs ageret, sic compellauit: *confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* & vide quantum valeat fiducia in orando. illi propria est impetratio tanquam singillatim eidem promissa, vt ex illo Psal. 90. liquet: *quoniã in me sperauit, liberabo eum.* iterumque, *clamabit ad me, & ego exaudiam eum*, vt proinde non sit dubitandum, quòd scripsit Cassian. collat. 9. cap. 32. signum certum impetrationis esse, cùm quis inter orandum magnam in Deo fiduciam experitur. Cæterùm non orabit fidentiùs quispiam, nisi bonis operibus, ac iustitiæ vacet: hinc enim oritur in orante fidentia.

14. *Bona opera cum oratione iungenda.* Quare tertia orationis conditio bona opera sunt, vel iustitia; etenim id Christus apertè ostendit, cùm dixit Ioan. 15. 7. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis*; etenim *oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Psalm. 33. 16. Qua de re monet nos Ioannes epist. 1. cap. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo, facimus.* proinde rectè monui num. 12. si audiri volumus à Deo preces nostras, recedendum nobis esse cum Chananæa à finibus nostris, omnia relinquenda sunt mortalia, Patria, amici, cognati, diuitiæ, splendor gloriæ, voluptates, fluxarum rerum desideria, cogitationes, curæ, saltem quod ad animi affectum attinet. Migrandum omninò ex carnis finibus, deserenda peccata, vt ita præpotentis Dei vultui promptè, fidenterque orando assistamus. tibi igitur illud dictum cogita, dum ad orandum te recipis, quod Psalm. 44. scriptum est: *Obliuiscere populum tuum, & domum Patris tui, & concupiscet Rex decorem tuum.* Sic Estherem Reginam cap. eius lib. 14. proditum memoriæ est, Deum precaturam omnem penitùs Reginæ ornatum, vestiumque splendorem posuisse, cinerem verò, & saccum prætulisse; sapienter quidem illud, quia ad sempiterni Numinis conspectum frustra veniet, qui rerum mortalium studio deditus, animum rerum caducarum formis, atque affectionibus indutum gestat.

15. Præcepit Deus Exod. 10. vt Israelitæ AEgypto egrederentur cum omni substantia sua, ita vt ne vngula quidem animalis in AEgypto remaneret ex ijs omnibus, quæ ad eos pertinebant. & Gen. 12. 5. Abraham cum omnibus suis exijsse de Vr Chaldæorum dicitur; de Iacob verò scriptum legimus Genes. 31. quod nihil

A eorum, quæ ad se pertinebant reliquerit in domo Laban. Postremò is, de quo modò dixi, Abraham, vt patet Genes. 14. ex ijs quæ sua non erant, sed ad Sodomam pertinebant, nihil accipere sibi voluit. Sic enim dixit v. 22. *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli, & terræ, quod à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt.* Exempla hæc quattuor videlicet, Israelitarum, Abraham, Iacob, iterumque Abraham docent, quid iustitiæ afferendum nobiscum sit ad orationem, quidve relinquendum: quattuor enim virtutum genera afferenda sunt, & quattuor in primis vitia relinquenda. *Quatuor ad orationem afferenda, & quatuor relinquẽda* prima virtus per Israelitas significata est Diuinæ maiestatis quædam quasi inspectio, vnde reuerentia nascitur. quidquid ergo B ad huiusmodi Israel pertinet, hoc est, ad hanc facit inspectionem Dei, præparare oportet ante orationem, vt Deum reuerenter adeas. Altera virtus in Abrahamo significata promptitudo quædam est, & alacritas, cum qua ad orandum accedere oportet, & quidquid ad hanc promptitudinem pertinet, & deuotionem curandum est oraturo vt secum ferat. Sed de deuotione paulò pòst. Sequitur Iacob, per quem insinuatur is, qui vitijs bellum indixit. Studendum est enim diligenter oraturo, vt prauas animi cupiditates euellat à se, & loco eorum virtutes animo inserat, insertasque custodiat, nihilque omittat iste vitiorum supplantator, quod hanc curam, virtutumque studium iuuare queat. C Denique iterum Abraham personam gerit eorum, qui perfecta, & integra carnis, ac mentis puritate fulgent, ac proinde quidquid ad Sodomam, & turpes corporis voluptates pertinet, contemnunt, & plurimam hostili prosequuntur odio; sciunt enim abhorrere vehementer Deum eorum præsentiam, qui fœdis istis corporis voluptatibus affixi sunt. hanc ergo iustitiam, quæ his quattuor capitibus virtutum continetur, secum ad orationem afferre debet oraturus. Contrà, quattuor etiam veluti vitiorum omnium fontes à se procul abijciat, quæ per AEgyptum, per Vr Chaldæorum, per domum Laban, & Sodomã significantur. AEgyptus mundanarum rerum amorem; Vr Chaldæorum, quidquid ad Dæmonum cultum, superstitionemque pertinet; D domus Laban auaritiam, ac diuitiarum cupiditatem, demùm Sodoma turpium voluptatum consecrationem significat. procul hinc abire, & his finibus omninò excedere oraturum decet, alioqui næ ille frustra voce, ac verbo salutem suam postulat.

Sequitur quarta orationis conditio: debet oratio esse ardens, ac feruida vt ignis, non languens, non frigida, denique deuotione ornari debet, deuotio siquidem est quæ accendit, & feruere facit orationem. Sed neq; hac proprietate priuata fuit oratio Chananææ. etenim hoc etiam significat pertinax ille clamor, quo vehementer commoti discipuli Iesum rogabant dicentes: *dimitte illam, quia clamat post nos.* hoc verò ardens orandi studium auxit calamitatis commemoratio adiuncta: *Miserere mei Domine Fili Dauid, filia mea malè à Dæmonio vexatur.* Plurimum enim orationem incendit propriæ necessitatis 16. *Sit ardens oratio.*

Intendit orationē propriæ necessitatis cognitio, & multum Deum mouet calamitatum cō memoratio. Locus 1. Tim.5.5.

sitatis cognitio; nimirum cùm se homo multis nominibus egentem, atq; inopem videt. nunquam enim constàtiùs, atq; feruentiùs Diuinam opem implorat, quàm tunc. hinc natum illud: eos qui maris tempestate iactantur, didicisse verè orare: hoc Paulus significat dum ait: 1. ad Timot. 5.5. proprium esse viduarum instare orationibus, multum enim valet derelicti, atq; auxilio destituti hominis deprecatio, *quæ verè*, inquit, *vidua est & desolata speret in Deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte ac die.* Hoc cœleste orantis artificium vsurpat Dauid in Psalmis: nam si attentiùs legas plenos eos inuenies querelarum, calamitatum, & persecutionum. eadem arte vsus est Ionas in ventre cœti positus Ionæ 2. eamdemque Daniel sequutus est cùm captiui populi malis exstimulatus magno spiritu, & contentione precatus est Dan. 6. 10. Eamdem precandi rationem tenuit Sara castissima puella, cùm se tot viris orbatam, & mox à famula malè conuicio acceptam vidit: inde enim obortæ illæ lacrymæ, quibus Deum obnixius deprecata est. Taceo hic Tobiam seniorem ad inopiam redactum, & vel ab ipsa vxore probro exceptum. Tob. 3. prætereo Iacobum vehementer sibi timentem è fratre, hi enim omnes calamitate vexati magno animi studio orarunt.

17. Hos igitur æmulata Chananæa domesticarum calamitatum commemoratione ardens, atque exæstuans venit ad Christum: *Miserere mei Domine*, inquit, *filia mea malè à Dæmonio vexatur*, nimirum videbat Mater dilectam filiam, tanquam ouem crudelissimo leoni obiectam, hoc est, à Dæmone ereptam, videbat feræ crudelis aduncis vnguibus rapari vt prædam, huc illuc clamantem pertrahi. Videbat infixo dente immanem belluam totum natæ sanguinem exsugere. videbat se miseram, ac desolatam opem nullam tantis malis afferre posse. Quo igitur animo illam fuisse putamus? quo igne arsisse? qua deinde contentione orasse? videlicet multum possunt afflictorum clamores: nec dubium, quin si diligenter huius vitæ calamitates perpenderemus, si peccata, quibus sumus obnoxij, si Dæmonis Tyrannidem, qua peccatores miserè opprimit, si imminentia pericula, & futura mala non oscitanter consideraremus feruentiores, & ardentiores ad Deum preces funderemus. Vide quàm feruidè Dauid oret malis proprijs, & persecutionibus exstimulatus: *Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me; ne quando rapiat vt leo animam meā, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.* Psalm. 7. 1. 2. Tu quoque dum Diabolus vt leo ferox, vel vrsus minax accurrit, vt te apertis faucibus deuoret, ad Christum aduola, qui te solus potest saluum facere, *ne quando rapiat vt leo animam tuam.*

18. Ipsum Christum enim significauit Dauid, qui persequebatur leonem, & vrsum, & percutiebat, eripiebatq; de ore eorum prædam, vt habes 1. Reg. 17. ipsum etiam idem Dauid referebat dum Citharam pulsans Dæmonem Saulis compesceret: Quam rem D. Prosper elegāter obseruauit lib. de promiss. & praditio. c. 25. *eripuisse, inquit, se prædam ore leonis Dauid fatetur,*

A *& noster* (Dauid Christus) *manu fortis de ore leonis Diaboli, & Petrum negantem, & latronē eripuit confitentem. suaui sono citharizans Dauid non tantum animalium mulcebat auditus, quantum etiā in ipso Saule vexationē mali spiritus tēperabat.* 1. Reg. 16. *Si nostri manu fortis Christi Domini Citharam respicias personantem, quam ligno crucis carnis, membrorumq; suorum chordis aptatam, plectro dum tangit sancti Spiritus omne animal benedictione, ipsum quoq; Diabolum fugauit de cordibus inimicorum, pro quibus orans in cruce suauem illum sonum protulit, dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciūt.* Ergo huius Christi veri Dauidis virtutis à Deo edocta Chananæa non ignara clamat: *Fili Dauid miserere mei, filia mea malè à Dæmonio vexatur*: proinde, *salua me ex ore leonis; & à cornibus vnicornium humilitatē meam.* Hæc si quis attētè consideret, næ ille feruidè, & deuotè orabit.

B Cum deuotione coniungenda est quinta cōditio humilitas, cuius nobis clarissimum exemplum suppeditat eadem Chananæa, nam repulsa, nec sine canis etiam appellatione, respondit Christo: *etiā Domine, nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa Dominorum suorum.* qua in re Ecclesiæ figuram prætulit vt August. serm. 74. de tempore sic animaduertit: *videte fratres quēadmodum in hac muliere, quæ Chananæa erat, id est, quæ de gentibus veniebat, & typum, hoc est, figuram Ecclesiæ gerebat; maximè humilitas commendata est. Etenim gens Iudæa, vt ab Euangelio repelleretur, superbia inflata est, quod legem accipere meruisset, quod de illa Patriarchæ processerint, Prophetæ extiterint &c. erat vnde extolleretur gens Iudæa, & per ipsam superbiam factum est vt Christo nollet humiliari. Auctori humilitatis, repressori tumoris, medi-* C *co Deo, qui propter hoc cùm Deus esset, homo factus est, vt se homo hominem cognosceret, magna medicina; hac medicina si superbiam non curat, quid eam curet, nescio &c. ergo propter hoc ille populus non accessit, id est, propter superbiam, & dicti sunt ex arbore oleæ, hoc est, de illo populo à Patriarchis creato, fracti rami naturales, id est, Iudæi meritò steriles spiritu superbiæ, & in illa olea insertus est oleaster. Oleaster populus ex gentibus, sic dixit Apostolus,* Rom. 11. *quod oleaster insertus sit in olea, rami autem naturales fracti sint. illi fracti propter superbiam, insertus oleaster propter humilitatem, hanc humilitatem ostendit mulier dicens: ita Domine, canis sum, micas desidero.* Hæc Augustinus. 19. *Humilis sit oratio.*

20. D Hanc igitur humilitatem, si cum deuotione, hoc est, cum feruente, & ex imo corde profecta oratione coniungas, nihil est, quod non possis orando obtinere. D. Chrysost. in Psalm. 129. vbi Dauid sic orat: *De profundis clamaui ad te Domine scribit: quid est, De profundis? non dixit solummodo ex ore, vel lingua, errante enim mente, sæpè verba funduntur, sed ex corde profundissimo cum magno studio & magna animi alacritate ex ipsis mentis penetralibus. tales enim preces magnam habent potentiam, vt quæ neque subuertantur, neque concutiantur, etsi eas Diabolus magno impetu inuadat. quemadmodum enim arbor valida, & quæ in multam profunditatem terræ agit radices, eiusq; fimus deuincit, & astringit, cui vis ventorum impetui resistit, quæ in terræ autem summa superficie sita est, si qualibet parua aura incubuerit, labefactatur,*

& ra-

& radicibus reuulsa iacet super terram. ita etiam preces, quæ ab imo quidem ascendunt, & egerant radices in profundo etiam, si innumerabiles venerint cogitationes; etiam si instructa tota Diaboli acies, firmæ manent, & stabiles, & minimè euertuntur, quæ autem ex ore, & labijs procedunt, & non ab imo ascendunt, ne possunt quidem ad Deum ascendere; ac Sancti non sic orabant, sed cum summo studio, & maxima vehementia, vt etiam totum corpus inflecterent. Nam B. Elias orans primùm quidem quæsiuit solitudinem; deinde cùm posuisset caput inter genua, & seipsum cum magno ardore intenderet, ita fundebat preces, & paulò pòst. *audi quomodo Anna orabat de profundis, cuiusmodi fontes lacrymarum emittebat, quomodo per orationem euehebatur in sublime. Qui enim ita precatur etiam antequam consequatur quod postulat, ex oratione magna bona percipit, omnes animi perturbationes reprimens. iram sedans, inuidiam expellens, rerum ad vitam pertinentium amorem diminuens, & exsiccans, animum in magnam tranquillitatem redigens, in ipsum deinceps cœlum ascendens.* Hæc Chrysostomus. Quibus constat quantas vires habeat oratio, quæ de profunda cordis humilitate cum quadam animi alacritate procedit. contra verò quàm infirma, & flaccida sit, quàm mollis, & eneruata, & quasi exanguis illa quæ his caret, sola oris & labiorum superficie contenta.

21. *Perseuerãs sit oratio.*

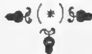
Postrema conditio est perseuerantia, quam non video vbi melius quã in Chananæa cernere possimus. hanc enim narrant Euangelistæ adeo in orandi proposito pertinacem fuisse, vt nulla difficultate ab incœpto destiterit, quamuis, vt olim Angelus Iacobum secum luctantem visus est repellere, illud inculcans: *dimitte me*, sic Christus præter consuetum morem repulisse videatur illam tanquam indignam, cuius preces audiret, at non propterea mulier infracta destitit, sed institit ardentiùs, & quodammodo cum Iacobo dixit: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.*

22. *Perseuerantis Chananææ.*

Sed vide incredibile & plus quàm virile animi robur in muliere. neque enim qualis qualis hæc perseuerantia fuit, sed diu multumque probata. nam primùm tantis eius clamoribus interpellatus Christus, *non respondit ei verbum*; quo quidem silentio, quanta contemptus significatio continebatur? deinde deprecantibus pro illa Apostolis: *dimitte illam, quia clamat post nos*, respondit: *non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel*. quod responsum grauiùs, atque acerbiùs quid, etiam priore silentio continebat. nam tale datum est responsum vt contrarium esset votis. denique cùm iam illa pudorem & sexum exsuperans per se tandem accessisset, illud subijciens: *adiuua me*, tulit non solũ contrarium votis responsum, verũ & probrosum: *non est*, inquit, *bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* quibus illa non obscurè canis esse significabatur; cuius hic fortissimi viri pectus non frangeretur, vel cuius non concideret animus? Quis non retro pudore perfusus abiret? at non ita hæc mulier, sed insistit, pergit, contendit quantum potest alacriter, &, quod vix credas, ipsismet aduersarij armis, hoc est, Christi telo, quo petitur, vtitur ad suam salutem, victoriamque obtinendam. nam canis vocata libenter admisit, nec à se repulit datum

A sibi nomen, sed hinc quid effecit? panem, inquit, filiorum fateor canibus dandum non esse. at vbi suppetit panis, si fortè è mensa filiorum, qui iam saturati sunt, decidant micæ, quid ni canes colligant? O virilis pectoris mulierem? ô mulierem non mulierem. Sapienter Ambrosius lib. 5. in Luc. sub finem. *Diripuit*, inquit, *regnum illa Chananæa, quæ à suis finibus egressa clamabat, dicens: Miserere mei Domine Fili Dauid. filia mea malè à Dæmonio vexatur. Verè hæc regnum coegit, pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis, prætereuntem reuocat, tacentem rogat, excusantem adorat, negantem inclinat. nonne tibi videtur diripere cùm elicit, quod negatur? præripere quod alijs reseruatur? negaue. at enim Dominus panem filiorum dari canibus oportere: at illa* B *consensit, & consentiendo diripuit dicens, vtique Domine: nam & Catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa Dominorum suorum: didicisti quemadmodum regnum cœleste rapiatur. cogamus igitur & nos, diripiamus illud. nemo enim nisi festinans Pascha manducat.* Exod. 12. *Sed quæ est ista quæ rapit regnum? non improbitas, non lascinia, non voluptas, sed illa de qua dicitur: magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Ecce rapuit, quæ quod voluit impetrauit, quod rogauit extorsit. rapuit & illa vidua. quæ frequenter orando, si non propter Innocentiam, saltem propter importunitatem, vt exaudiretur extorsit.* &c. — *Ambrosius.*

Hanc igitur perseuerantiam tenere oportet in orando, ad quam vehementer nos hortatus est Christus exemplo illius, qui de media nocte surgens, amici ianuam pulsando, panesque ob improuisum hospitis aduentum postu- 23.
C lando tanta id pergit contentione, ac perseuerantia, vt repellentem amicum, multumq; detrectantem compulerit tandem è cubili surgere, & magno studio petitos panes exhibere. *Et si ille*, inquit Christus, *perseuerauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios* Luc. 11. 8. *& ego dico vobis, petite & dabitur vobis: quærite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis. Vult*, inquit Gregorius, *Deus rogari, vult cogi, vult quadam importunitate vinci. ideò tibi dicit: Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud, esto ergò sedulus in oratione, esto in precibus importunus, caue ne ab oratione deficias. Si dissimulat audire,* D *quem rogas, esto raptor vt regnum cœlorum accipias: esto violentus, vt vim etiam ipsis inferas cœlis. quid hac rapina locupletius? quid hac gloriosius violentia? bona violentia qua Deus non offenditur, sed placatur, proximus non læditur, sed iuuatur, peccatum minuitur non multiplicatur.* Et satis sit de oratione dictum.

CAPVT III.

SANATVR SVRDVS ET MVTVS.

B. 7. 13.

Domin. 11. post Pentecost. A 1529. Et cùm transiisset inde Iesum, venit secus mare Galilaea.

V. 1. Titerum exiens de finibus Tyri, venit per Sydonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos.

2. *Et adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum, vt imponat illi manum.*

3. *Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculam eius: & expuens tetigit linguam eius.*

4. *Et suspiciens in caelum, ingemuit, & ait illi: Ephpheta, quod est, adaperire.*

5. *Et statim apertae sunt aures eius, & solutum est vinculum linguae eius, & loquebatur rectè.*

6. *Et praecepit illis, ne cui dicerent. Quantò autem eis praecipiebat, tantò magis plus praedicabant.*

7. *Et eò ampliùs admirabantur, dicentes: benè omnia fecit: & surdos fecit audire & mutos loqui.*

SCHOLIA.

1. Ordinis ratio. Hieronymus Matth. 15. ordinis rationem insinuat sic scribens: *Intueamur quòd sanata Chananaea filia, reuertatur ad Iudaam, & ad mare Galilaea, & ascendat in montem, & quasi auis teneros fœtus prouocet ad volandum, ibiq; sedeat, & turba concurrant ad eum deducentes, siue portantes secum varijs oppressos infirmitatibus, quos postquam curauit, dedit eis cibos.*

1. *Et iterum*] non significat Marcus, iterum. hoc est, secundò rediisse de finibus Tyri, quasi quòd non semel, sed iterùm eo iuisset; sed *iterum*, idem valet, quòd *rursus*, & refertur non ad *exiens*, sed ad vocem, Tyri, quasi dicat, ab ijsdem finibus Tyri, q. d. reuersus.

2. *Exiens de finibus Tyri*] Theophyl. Marc. 7. affirmat, non moratum diu in gentilium locis, sed statim transisse, ne ansam Iudaeis praeberet dicendi, quod legem praeuaricaretur, gentilibus se intermiscens. Idem Euthym. Marc. 7.

Venit per Sidonem] hunc locum expendimus capite praecedente in Scolijs num. 4. hinc intellige Pet. Act. 10. verissimum esse, Christum, vt Petrus dixit Act. 10. pertransisse *benefaciendo, & sanando omnes oppressos à Diabolo*, & semper in conficiendis itineribus Dei gloriam illustrasse, & fructum aliquem in hominibus edidisse.

3. *Inter medios fines Decapoleos*] iter habens per medios fines. neq; enim placet quòd dicit Beda: Christum non intrasse fines Decapoleos; sed aliter significat Marcus. Graeca paulò aliter habent; ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων Δεκαπόλεως, id est, *per medium finium Decapoleos*. Non enim significatur mare Galilaeae esse inter medios fines Decapolis; sed Christum

A transiisse per medium illius. Itaq; verbum, *venit*, refertur ad mare Galilaeae, vt sit sensus: venit ad mare Galilaeae, per medios fines Decapoleos iter habens. Syriacè habetur: *Venit ad mare Galilaea ad confines Decapolis*. Verùm Graeca, & multò magis nostra lectio clarior est.

Verum sitne Decapolis trans Iordanem, an citra, non omninò constat. Itemque quaenam regio sit. Plinius libr. 5 cap. 18. ait; *iungitur ei (Iudaeae) è latere Syria decapolitana regio à numero Oppidorum, in qua non omnes eadem obseruant. Plurimi tamen Damascum, & Opoton riguas amore Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia, Scythopolim Anter Nysam à libero Patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddaram Hieromiace praefluente, & dictum Hippon Dion, Pellam aquis diuitem, Galasam, Canatham*. Haec Plinius. 4. Decapolis.

Diuus Hieronymus lib. de locis Hebraic. Decapolim trans Iordanem collocat. *Est*, inquit, B *Decapolis regio decem vrbium trans Iordanem circa Hippum, & Pellem, & Gaddaram, &c.* quem videntur sequuti Beda in Marcum, & Haymo. 5.

Borchardus prima par. c. 6. §. 6. de ea re sic scribit: *Scias ad vrbem Tiberiadem terminari regionem dictam Decapolim. Nam Iacobus de Vitriaco sic dicit: regionis Decapoleos fines sunt mare Galilaea ab Oriente, & Sidon magna ab Occidente, & haec est latitudo eius. In longitudine verò protenditur à Tiberiade, & toto littore aquilonari maris Galilaea, vsque ad Damascum. Dicta autem est Decapolis quasi decem vrbium regio, qua vt pracipua in ea continentur;* quas vrbes nos simul cum longitudine & latitudine numerauimus lib. 3. Dilucid. c. 11. in Schol. ad vers. 9. ex Adrichomio in Tribu Nephthalim num. 40. qui sentit eam ad C Orientem trans Iordanem, & Mare Galilaeae vltra Gaddaram, Hippum, & Pellem se extendere.

Verùm Pater Natalis Dominica XI. post Pentecosten in annotat. super Euangelium Marc. 7. pag. 491. sic ait: *Video vnam illam Regionem Decapolim à Marco (5. & 7.) significari, vt etiam innuit Matth. (4.) & aliam fuisse à Galilaea, vt decem vrbes in diuersis regionibus sparsas, non fuisse Decapolim hoc loco significet Marc. (cap. 7.) tum illud, Decapolim trans Iordanem esse. Nam Gerasanorum regio erat trans Iordanem, vbi Christus fuit, cùm insignem illum Daemoniacum sanauit, qui tamen cū Christo nō transfretauit, sed vt à Christo intellexerat, cœpit praedicari in Decapoli, quae ad montem Antilibanum spectat, post quem introrsum esse Decapolim tradit Plinius.* Sic Pater Natalis. 6.

Verū huic sententiae si velit tantùm vltra Iordanem esse Decapolim, vt videtur Hieronymus D innuere, obest Iosephus lib. 3. de bell. cap. 16. vbi maximam Decapoleos ciuitatem vult esse Scythopolim, & Tiberiadi vicinam. Est autem Ciuitas haec cis Iordanem. igitur hãc ego veriorem arbitror sententiam, Decapolitanam regionem partim trans Iordanem, partim verò citra esse collocãdam, quam intercursant, vt ait Plinius, & cingunt Tetrarchiae, videlicet, Galilaea citra mare. Trachonitis vltra, & quidem quae fuerint illae decem ciuitates, non adeò constat, quod Plinius significat. Neque mirum quod Euangelistae vt Matth. 4. Decapolim à Galilaea separarent. Nam Galilaea alia continet, quae non amplectebatur Decapolis, & haec, alia item quaedam oppida, quae non comprehendebãtur sub Galilęa Quare ille Daemoniacus à Christo liberatus, quamuis non traiecerit Iordanem, potuit dici in Decapoli diuulgasse nomen Christi. Authoris sententia.

2. Et ad-

7. 2. *Et adducunt ei*] non est hæc eadem historia, atque illa, quæ Matth. cap. 9. 32. scribitur, quam habes harum dilucidationum libr. 3. cap. 19. Item, Nec quæ Lucæ 11. habetur, & Marc. 13. & Matth. cap. 12. vt habes dilucidation. lib. 4. cap. 11. ideo autem *adductus* dicitur, quia nec venire per se ad eum, quem ignorabat; neque loqui pro se poterat; &, quo maximè indigebat, sanitatis beneficium postulare.

P. Ioan. de la Haye in sua concor. sic piè hîc obseruat: *Eum qui pro se Dominum orare non potuit, fideles, pro illius salute solliciti, & illius calamitatem miserati, ad Dominum ducunt, ac pro illo deprecantur, sola manus impositione credentes duo simul mala posse tolli ab hoc misero; docemur in afferentibus quid valeat aliena fides, & oratio, & quam solicitudinem debeamus his maximè, qui sibi non sufficiunt*. Erat autem morbus ille à Dæmone vt asserit Theophyl. Marc. 6. & plures alij, licet Maldon. neget, nam meminisset, nec silentio id inuoluisset Euangelista. vtrumque probabile, neutrum certum. Ceremonia Ecclesiæ, qua dum baptizat vtitur, quasi volens Dæmonem expellere, potiùs Theophyl. fauet, licet Maldon. aliter eam, nec malè interpretetur vers. 32. Marc. 7. Vide Ambros. de hac ceri. l. 1. de Sacramentis cap. 5. lib. de ijs, qui sacris mysterijs initiantur cap. item 1. de aliena fide quantum prosit. Vide lib. 3. dilucidat. cap. 16. Schol. ad vers. 7.

8. *Surdum & mutum*] omnis natura sua surdus, mutus quoque est. Videtur tamen hic non omninò fuisse mutus, sed impeditæ ad loquendum linguæ, quia G. μογιλάλος, id est, agere, ac difficile loquens appellatur, & vt notat Maldonat. aliquando, & audierat melius, & liberius fortè loquutus fuerat; siquidem linguam didicerat, qua simul vt sanatus est, loqui cœpit: nisi credere velimus, & eam partem vnam fuisse miraculi, vt non modò impedita solueretur lingua, sed sermonis etiam cognitio conferretur. Illud videtur Mar v. 35. vt hîc habes v. 5. subindicare cùm dicit, loquutum fuisse rectè veluti, insinuans loqui quidem ante, sed non rectè potuisse.

Et deprecabantur eum] G. est παρακαλοῦσιν αὐτὸν, deprecantur eum. Sed Gregorius homilia decima legit vt nos habemus, nec curandum de consequentia temporum secundùm quam videtur dicendum, vt imponeret, non vt imponat. Grammaticæ leges plerumque Ecclesia spreuit.

Impositio manus. *Vt imponat illi manum*] ita enim viderant IESVM huiusmodi infirmos aliquando sanasse, & ita Archisynagogus petierat. Matt. 9. *Domine filia mea modò defuncta est; sed veni impone manum tuam super eam, & viuet:* & ita Prophetæ imponendo manus super infirmos sanabant, sicut Naaman Syrus dicebat: *putabam quod egrederetur ad me* (Elisæus) *& stans inuocaret nomen Domini sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me.* lege item de hac manuum impositione, & contactu Marc. 1. 31. & 5. 23. 41. & 65. & 8. 22. 23. 25. Matth. 8. 3. 15. & 9. 18. 25. & 19. 13. 15. & Luc. 13. 13. Dum verò rogant, vt imponat manum, profitentur se credere, impositione manus eius facilè posse liberari hunc hominem duobus malis incurabilibus, quibus obnoxius erat.

9. Aduertendum est, inquit Pater Salmeron, tom. 5. tract. 30. Christum solum posse sanare, homines posse alios adducere ad IESVM, & deprecari, & non sanare: ideo fac quod tu potes, & Deus præstabit, quod tu non potes. Hic ille Samaritanus imposuit iumento hominem semiuiuum relictum, alligauit vulnera eius, & curam illius egit: non ait, sanauit illum. Ita expendit Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium initio, hunc locum: *curam, inquit, illius habe, & non cura, vel, sana illum. Fac tu quod tuum est: Nam Deus quod suum est, te neq; solicito, neq; anxio facere non deerit.* Itaque nisi Dominus manus imponat hominibus, salutem non obtinebimus. Rectè idem Bernard. de 7. misericordijs: *Tua, inquit, est Domine Deus, & non humana virtutis, susceptum semel peccati iugum à ceruicibus excutere, quando omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati, nec est liberari nisi in manu forti.* Deprecemur ergo Deum, vt manum fortem cordi admoueat, excitetq; ad conuersionem illum, quem adducere ad Deum conamur.

10. 3. *Apprehendens eum de turba seorsum*] sex à Domino obseruantur in huius curatione. Nam hominem à turba separat, seorsum eum apprehendens; deinde digitos mittit in aures; tertiò expuens linguam tangit; Adhæc, suspicit in cœlum; Præterea gemit; tandem dicit: aperire. Ioannes de la Haye in sua Euang. dispos. c. 76. sic scribit: *Obseruatio moralis.* per hoc quod surdum, & mutum duxit seorsim, insinuari eos, qui mente curari volunt, & gratia impleri, debere praua vitare consortia, & Deo in secreto vacare. Psal. 54. *Ecce elongaui fugiens* &c. Ps. 101. *similis factus sum Pellicano solitudinis.* deinde etiam hic indicauit Dominus, quòd homo societate malorum, & popularium admistus non fit facilè capax gratiæ Dei, & supernæ illustrationis. Tertiò hoc facit Christus, vt doceat interdum esse peccatores seorsim, ac secretè hortandos, & docendos, ne humano rubore à pœnitentia se auertant, si id publicè fiat. Alij idcircò seorsim apprehendisse volunt, ne premeretur à turba, alij vt hunc curaturus remotus ab hominum cœtu melius oraret, orassoenim ex v. 4. hic colligunt.

11. *Misit digitos suos*] Euthym. Marc. 7. omnia fermè, quæ hîc Christus gessit, sic exponit: *Euthym. obseruatio.* *Apprehendit, inquit, eum à turba seorsim, hoc est, assumpsit, separauit: ne miracula videretur spectaculo exponere, & maximè cognoscens multitudini quosdam immixtos esse, qui reprehenderent. Præterea quandoq; miracula coram multis operabatur, propter spectantium vtilitatem: Interdum verò separatim, vt laudem fugeret. Tanquam generationem superbiæ. Misit autem digitos suos in aures eius: Vnum quidem dextræ manus in dextram aurem, vnumq; sinistræ in sinistram propter angustiam, & profunditatem auditus, vt hunc acuat. Poterat quoque & alio modo hunc curare; sed ita curauit, vt sciremus omnem partem sancti corporis ipsius diuina plenam esse virtute. Ecce enim sputum etiam immaculati oris sui quo linguam tetigit impeditam, diuinam quoq; participabat virtutem, ac omninò excrementa diuini corporis sancta erant, vt potè talis corporis; solùm autem operabantur cùm vellet. Præterea octauo huius Euangelistæ capite sputo etiam vsus est ad cæci curationem, & Ioan. c. 9. quando cæcum à natiuitate curauit. hoc autem agebat, vt fidem faceret vnitæ sibi diuinitatis? quo enim pacto hæc operaretur, nisi Deus esset: suspexit in cœlum, docent eos, qui alios erant sanaturi ad Deum aspicere, & virtutem ab eo petere. Ingemuit autem motus hominis afflictionibus, ac humanæ miserius naturæ, quæ tum à Dæmonibus, tum ab infirmitatibus adeò impetitur, propter præcepti transgressionem.* Hæc ille.

12. Maldonato non multũ placet quod Euthy. sentit, dexteræ manus digitum in dexteram, sinistræ in sinistram misisse, quia cùm Christus aduersus staret surdo necesse erat, vt dexterũ eius latus surdi sinistro, sinistrum dextero lateri responderet. Nisi dicamus, quod nulla potest cõiectura probari trãsuersa in figuram Crucis posuisse brachia, quod Patriarcham Iacobũ filijs Ioseph bene dicentẽ fecisse

legimus Gen.48.74. sed pro Euth. illud dici posset, Christū non omninò aduersū surdo stare potuisse, sed iuxta alterum latus eius stantem extendisse alterum brachium post tergum hominis, & digitum in aurem inseruisse; alterius verò manus digitū in alteram, ita vt digitus dexteræ manus in dexteram, sinistræ verò in sinistram inferretur aurem.

13. Illud acutè dictum ab eodem Maldonat. quod quia qui surdi sunt, videntur re aliqua obscuratas habere aures, mittit digitum in aures surdi, quasi clausas & obturatas terebraturus, aut impedimentum, quod in illis erat ablaturus digito. Et quia qui muti sunt, videntur ligatam nimia siccitate habere linguam, palatoque adhærentem, mittit Saliuam in os muti, quasi eius linguam humectaturus: Saliua verò potius vtitur, quod humana Saliua multos ad morbos medicamentum esse, & quod ea humectari lingua, & mobilis, volubilisque fieri soleat. Nam & qui humidiore sunt cerebro, quia plus Saliuæ habent, solutiorem videmus habere linguam. Itaque vt per metaphoram surdæ aures clausæ, & muta lingua ligata dicitur, ita & per metaphoram Christus digitis aures aperuisse, & Saliua linguam soluisse per metaphoram quoque dicitur.

14. *Et expuens tetigit linguam eius*] G. καὶ πτύσας, & cùm expuisset tetigit nēpè Saliua linguam eius. Cū enim expuisset, sumptā deinde digito Saliuam super muti linguam imposuit. Saliua vsus est Christus. Marc. 8. 23. Ioan. 9. 6. Hieronymus & Glossa, sputum Domini sapor sapientiæ, quæ dixit; *ego ex ore altissimi prodiui*, terræ admixtum, id est, humanæ naturæ, cœcum illuminauit; caput vnde descendit, Deus. Quanquam non constat in terram, ne hoc loco, an in digitum expuerit. Minimè verò mirum videri debet, si Dæmon expertus deitatem digiti Dei fugiat, & liberas relinquat aures: si deserat linguam, quam verbum Dei sua sapientia tangit, id est, quàm sapidè, & sapienter loquentem reddit, hæc enim lingua flagellum est Dæmonis.

Expositio allegorica.

15. 4. *Suspiciens in cælum ingemuit*] vtrumque secundùm Chrysost. & Euthy. est dolentis humanam conditionem, & miseriam, vt nu. 11. notauimus ex Euthy. verumq; fortassis etiam orantis sic Theoph. Beda. Quare Greg. hom. 10. in Ezech. *qui suspiciens*, inquit, *in cælum ingemuit, non quod ipse necessarium gemitum haberet, qui dabat quod postulabat, sed nos ad eum gemere, qui cælo præsidet, docuit, vt aures nostræ per dona Spiritus S. aperiri, & lingua per Saliuā oris, id est, per scientiam diuinæ loquutionis solui debeat ad verba prædicationis.*

16. *Ephphetha*] Ethpethah Chaldaicus est imperatiuus passiuæ significationis. G. ἐφφαθὰ, idem autem est quod aperire, aut apertus esto. sicut leproso Matth. 8. dixit; *Mundare*, hoc est, mundus esto, sic auribus & linguæ, hoc est, homini surdo, & muto ait: *adaperire*, seu apertus esto, audi & loquere. Refertur autem tum ad aures, tum ad linguam. Nam Esa. 35. non modò aures, sed & linguam aperire legimus: *Tunc aures surdorum patebunt, & aperta erit lingua mutorum.* Et Luc. 1. de Zach. *apertum est illicò os eius, & lingua eius, & loquebatur* &c. P. Salmeron quattuor docet esse, quæ homo aperire debeat. primo intellectum vt illud Dauid consideret Ps. 38. *Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.* atq; adeò vt Deo cognito cetera omnia spernat. 2. voluntatem, vt cor amori, ac timori diuino clausum incipiat Dei bonitatem degustare. 3. os, vt gratias agat Deo, proximū doceat, & afflictos soletur. Deniq; manus, vt iuxta illud Prouer. 31. *Manum suā aperiat inopi, & palmas suas extēdat ad pauperē.*

Ethpethah, vel Ethpathah.

Locus Isa. 35

Quatuor aperienda in nobis.

17. *Et statim apertæ* &c.] Interlin. vno sermone curauit, quia Deus. Beda.

A Licet Marc. non exprimat, nisi vnum esse curatū, tamen plures fuisse sanitati restitutos ostendit Matthæus, vt habes seq. cap. v. 2. hic tamen à Marco commemoratur, vnus fuit inter illos, cuius cura fuit mirabilior, quia in ipso tria miracula cōcurrunt, nam ei auditus cum affatu redditur, & fortè etiam à Dæmone fuit liberatus. arbitror tamen hūc curatum fuisse à Christo, antequam montem inscenderet inter eundum.

Greg. hom. 10. in Ezech in illa verba: *Fili hominis oēs sermones meos, quos loquor ad te, assume in corde tuo, & auribus tuis audi, & vade* &c. ait: *vigilanter intueūdum est, quod voce Domini ad Prophetam dicitur, vt prius sermones eius audiat, & postmodum loquatur. Audimus enim verba Dei, si facimus. Et tunc ea proximis rectè loquimur, cùm priùs ipsi fecerimus.* Sic Greg. quod confirmat ex ordine curationis huius surdi, cui aures cordis ad obediendum prius apertæ fuerunt, & postea dicitur, *loquebatur* B *rectè. Ille enim rectè loquitur, qui prius obediendo fecerit, quæ loquendo admonet esse facienda.* Vide Dominica 11. Pentecost. lect. 9. 18.

6. *Præcepit illis*] non solùm ei, qui curatus fuerat, sed ijs etiam, qui eum adduxerant, quia miraculo interfuerant. 19.

Quanto autem eis præcipiebat,] est græcismus ὅσον δὲ αὐτὸς, αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον, latinè diceremus, quo magis ille ipsis præcipiebat, tanto illi magis prædicabant.

Videtur autem Christus voluisse secundùm humanas vires quodammodo efficaciter, & secundū aliquam rationem, quam mox adferam, vt silentio obuolueretur miraculum iuxta ea, quæ cap. præcedenti theor. 2. docuimus, præsertim num. 8. & 13. quamuis omnibus spectatis vellet ad Dei gloriam, & hominum salutem illis adesse sua virtute, ac concursu, qui illud vellent manifestare, fortè etiam gratia sua præueniendo vt id vellent. Cur au- C tem id ita præceperit, docet Beda hom. in hoc Euangelium. *An fortè*, inquit, *nobis exemplum dare voluit, vt virtutum opera facientes, vitium iactantiæ per omnia, gloriamq; vitemus humanam, ne bona nostra actio per inanem vulgi fauorem supernæ retributionis munere priuetur? Et tamen sciamus opera nostra, si digna imitatione sunt, nullatenus posse celari, sed ad vtilitatem fraternæ correctionis ipso dispensante patefieri, qui dicit : Non potest ciuitas* &c. Sic Beda, August. etiam lib. 4. de consensu c. 4. *vt quid*, inquit, *hoc præcipiebat, nisi quia pigris volebat ostendere, quanto studiosiùs, quantoq; feruentiùs eum prædicare debeant, quibus iubet vt prædicent. quando illi, qui prohibebantur, tacere non poterant?* quam eamdem Augustini rationem subdit Beda loc. cit. an verò hoc præcepto obligare verè voluerit Christus diximus lib. 3. dilucid. c. 18. ad v. 23. in schol.

Cur noluit vulgari miraculum.

7. *Benè omnia fecit*] Iste est, quasi applau- D sus, & acclamatio, ea, quæ vel viderant, vel audierant approbantium, quasi dicat, nihil in eo reprehendi potest: nihil non bonum facit, nihil non vtile proximis. quod mox explicant. *& surdos fecit audire, & mutos loqui.* G. ποιεῖ, facit, id est, facere solet, vel etiam facit, videtur positum esse præteritum pro præsenti,

Obseruandum est, ad nostram vtilitatem, quod homo ille rectè loqui dicitur, qui quæ Dei sunt loquitur, nec quid in Deum vel proximū sinistrè profert. Audit verò, qui dictis obedit, & ad interrogata rectè respōdet. Hiero. *Genus humanū in protoplasto cæcatur, dū malè videt; surdus fit cū audit, obmutescit cū loquitur.* Habes igitur ex his, quinā sint surdi, & quinā muti, qui videāt, & q audiāt. Verè surdus est peccator, cui cū Deus cōsciētiā tradiderit vt illū à malo auertat; & si lapsus fuerit in peccatū, illū reprehēdat, & vt surgat, admoneat, illā tñ nō audit; 20.

Obseruatio moralis.

similis

Conscientia dupliciter fungitur præconis officio

similis Iudæis incircumcisis corde, & aure, & Spiritui S. semper resistētib. Dupliciter enim præconis officio fungitur consciētia; primùm ante peccatū, terret enim hominē ne peccet, illud inculcās: *quacūq, hora peccaueris, morte morieris.* quomodo similis est consciētia angelo, q. Balaā Ariolo ad maledicendū Israeli proficiscenti occurrit euaginato gladio, mortē comminatus, si quidquam vel loqueretur, vel ageret cōtra Israelitas. Deinde post peccatū perpetratum aliam præconis vocem imitatur conscientia, repræsentat homini malū quod gessit, bonorum omnium iacturā, amissas virtutes, & merita ante oculos ponit, inferni barathrum reseratū manifestat. Deniq; supremū numē delicti vindex proponit; quomodo conscientia similis est nuntio illi, qui solus euasit post singulas calamitates, vt nūciaret Iobo omnia quæ illi mala contigerāt. ita vbi in peccatum quis incidit, tantā acceptam plagam sola nobis conscientia nūciat, & repræsentat. Cæterū ad tot rātosq; clamores obsurdescit sæpè peccator. Quare nisi ad Christum adducatur, vt imponat illi manum, auditum recipere non poterit, hæc obiter ad pleniorem textus intelligentiam: nam cætera, quæ ad mores pertinent, fusius in sequentibus digressionibus habes.

DIGRESSIO I.
MORALIS.

De Christi in procuranda hominum salute, diligentia, & insigni peccatorum pigritia in quærendis ad curam animæ necessarijs. Itemque de surditatis caussis, & de duplici surdorum, mutorumque genere.

1\. *Sex quæ Christus in hoc homine sanando fecit, mysticè declarantur Digr. 2.*

SEx sunt quæ in huius surdi & muti curatione obseruantur à Christo, quibus non pauca continētur moribus nostris vtilia. nam post multos itineris labores Saluator infirmum hūc sibi oblatum, primū à turba seorsim apprehensum separauit, mox digitos in eius aures immisit, deinde expuens eiusdem linguam tetigit, quartò suspexit in cœlum, quintò gemuit, dixitque tandem: aperire. hoc verò miraculum quinque consequuta sunt. Primùm illicò surdi apertæ sunt aures, deinde solutum est linguæ vinculum, ita vt loqueretur rectè is, qui prius mutus erat; mox præcepit Iesus ne cui factum dicerent; quartò magis prædicabant miraculum, qui viderant. postremò amplius mirabantur dicentes. *bene omnia fecit, &c.* de his omnibus sequentibus digressionibus dicendum.

2\. Et primùm quidē, dum initio huius historię lego iterum exeūtem Christum de finib. Tyri, venisse per Sidonem ad mare Galilææ, &c. nō satis mirari possum sedulam in quærēda salute nostra Christi operam. vix enim Chananęę filiam incolumem reddiderat, cùm exijt de finibus Tyri, statimque per Sidonem venit ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos, vbi adductum ad se surdum & mutum paulò post sanauit. mox verò in montē ascendens plurima alia edidit signa, vbiq; emittens diuinitatis suæ radios, quo contra magis deploranda est pigritia nostra, qua in rebus ad salutem pernecessarijs vtimur: & multò maximè damnanda diligentia, qua in inferni barathrum promptè,

Socordia peccatoris.

A hilariterque pergimus. Rectè de impijs illud Dauidis Psal. 34. 6. interpretari possumus: *Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & Angelus Domini persequens eos,* quibus significari mihi videntur quales sint impiorum viæ; tenebrosæ nimirum & lubricæ. nam & cœlestis luminis claritate carent, & facilè in grauia subinde scelera ruunt, qui per illas incedunt, præsertim cacodæmone eos persequente, & ad peccata, & perditionem quasi stimulo quodam perurgente; proindè satis aptè impios similes esse dixerim iumento graui onere presso, quòd per præcipitem, lubricum, abruptumque locum densissimis noctis tenebris incedat, cui si adiunctus sit mulio truci vultu, atque ira inflammatus qui verberibus eius latera tundat, compellet sanè illud per auia, & abrupta loca præceps in profundum ruere. Ambulant miseri homines peccatis grauati, atque onusti per auias scelerum, & voluptatū abruptas vias, coguntur infelicem in modum à crudelissimo inferiore dæmone flagellis, & in infernum compellūtur, crassissimis tenebris circumdati, & licèt nunc cæcis erroribus inuoluti, & prauis cupiditatibus inflammati, suam miseri infelicitatem, & periculum non videant, & ideò læti, hilaresq; in omne ferātur peccati genus, aderit tandem aliquando tempus, cùm illud frustra repetent: *Ambulauimus vias difficiles, lassati sumus in via iniquitatis.*

Impij similes iumento onusto.

B

Huc mihi facere videtur quod Regum narrat historia lib. 2. c. 2. de Asaele, cuius in currendo velocitatem tantoperè laudat Scriptura v. 18. *Asael cursor velocissimus fuit quasi vnus de capreis quæ morantur in siluis.* is nimium agilitati suæ confisus pertinax aliquando Abner strenuissimum ducem insequebatur. &, quamuis ab eo cursu magnis Abneris vocibus reuocaretur, etiam cum mortis comminatione. *noluit* tamen *Asael omittere, quin vrgeret eum.* inclamabat ille: *recede, noli me sequi, ne compellar, confodere te in terram.* verùm cùm his vocibus nihil proficeret, (etenim eum Asael *audire cōtempsit, & noluit declinare*) *percussit eū Abner auersa hasta in inguine, & transfodit, & mortuus est in eodem loco.* Ecce tibi quasi in tabula depictam ad viuum miseri peccatoris imaginem: nam suis viribus, robore, adolescentia, pulcritudine, opibus & fauore confisus pertinacissimè in mortem, certissimumque salutis discrimen ruit, & quamuis magnis piorum hortationibus, quamuis ob oculos positis mortis inferniq; periculis, reuocari tamen nō potest à semel cœpto omnium vitiorum itinere. contemnit omnia, ridet, & præ se cęteros insanire putat, qui benè consulunt. siste paululum temeraria leuitas, & feruor iuuenilis. an non vides homo quò te iste cursus rapit? quò moriture ruis? itane amens eris, vt rapacissimo cursu volens, cæcusque in mortem festines? 3.

Peccator similis Asaeli.

C

D

Verùm si sapis imitare eos, *qui interfecto Asaele transibant per locum illum, in quo ceciderat Asael, & mortuus erat; subsistebant* enim; ita & tu infelicem illorum exitum, mortemque perpende, qui influxis rebus istis nimium fidētes, & in inani corporis leuitate cæci se omnī turpitudinū, facinorumq; generi tradiderūt. subsiste parùper, & miseram nunc eorū conditionē cōsidera. ita enim fiet vt eorum exemplo doctus 4.

implo-

implorata cœlestis numinis ope resipiscas, & à tam pernitioso cursu pedem retrahas, ne cùm illis sempiternam labaris in mortem. Hæc occasione itinerum, diligentię, ac laborum Christi in quærenda animarum nostrarum salute dicta sint.

5. *Surditatis caussæ.*

Et adducunt ei surdum & mutum] si Physicos consulamus, vel medicæ artis peritos facilè erit intelligere quattuor ex caussis surditatem contrahi, ex quibus quæ ad animæ salutem pertinent, paucis colligemus. Et primum quidem vehementior sonus aures percellens, auditum lædit, nec rarò corrumpit: est enim Aristotelis verissima sententia: excellens sensibile sensum corrumpere, hæc quidem Physici; quæ tamen locum etiam in animorum salute habent. vnde enim rogo fit, vt facinorosi homines surdi sint ad legem, ad Prophetas, ad diuinas comminationes, denique ad omnia, quæ ad animæ salutem pertinent? Sanè si penitiùs introspexeris, remque hanc totam diligenter rimatus fueris, non vereberis affirmare id ex vehementi rerum mundanarum strepitu, & turpium voluptatum, cæterarumque perturbationum tumultu fieri, quæ cùm ipsam totam animæ arcem occupent, excludunt reliqua, nec locum dant sanis consilijs, atque ita hominem, vel ipsius rationis lumine priuant, vt certum salutis discrimen videre non sinant.

6. Accidit istis quòd olim idololatris illis parentibus eueniebat, qui per atrocissimum facinus, summumque scelus filios à se genitos igni comburendos Molocho idolo Ammonitarum consecrabant. Erat autem impurissimum hoc idolum simulacrum quoddam æneum cauum sub pectore, vt in eo recondi ignis posset; ita fiebat vt in modum ferri ex accensa fornace educti, excandesceret ea præsertim idoli pars. in hunc ergo locum sic concalefactum vehementer miserè comburendi conijciebantur infantes. quoniam verò inde fieri poterat, vt combustorum infantum fletu, atque eiulatu parentes commouerentur, dæmonis arte factum est, vt à Sacerdotibus tintinnabulis, tympanis, cymbalis, cæterisque instrumentorum generibus fragor & strepitus excitaretur, quo infantũ clamores, & eiulatus audiri non possent, ne fortè parẽtes filiorum commiseratione commoti accurrerẽt, & natos ab immani combustione liberarent. Tale quid cum scelestis quibusdam peccatoribus agitur, qui tanquam idololatræ Molocho, id est, diabolo, quem quasi Deum colunt, filios suos, hoc est, opera non mala modò, sed ex se bona sacrificant, nimirum ieiunia, orationes, eleemosynas, aliaque id genus. Nam quamuis hæc peccata non sint, sed natura sua bona sint, nihilominus vt à facinorosis hominibus fiunt in peccato, nullius sunt meriti, & hac ratione veluti diaboli igne absumpta, ac deperdita censentur. quamuis alioqui bonum sit illis insistere, iuuare enim aliquo modo possunt. immolant item ij dæmoni laborem, cogitationes, sudorem, sanguinem, operamq; omnem, quam in rebus vanis, iniustis, turpibus collocant; ne verò tanta prolis; hoc est, operum iactura aliquãdo commotus resipiscat peccator, ea est diaboli astutia, vt illum interim stolidum, stultumve, &

Peccator filios suos Molocho consecrat.

quasi stupidum efficiat; neque aliter, quàm vehementi rerum mundanarum strepitu, quæ solent sensum inuertere, & perturbare. Excitat etiam quasi sonos, fragores multiplices, dum dignitatum, honorum, delitiarũ, opumve splẽdorem, ante oculos ponit, & similia, quæ tanto passim vulgariũ hominũ applausu excipiũtur.

Est & altera surditatis caussa, terrestris quidam, & crassus humor audiendi organum occupans, & ne percipere possit sonum impediẽs. simile quid est reperire in auaris, rebusque terrenis addictis hominibus; nam excipere nequeunt interiorem Dei vocantis vocem; hac in re propterea similes aspidi surdæ, & obturanti aures suas, *quæ non exaudiet vocem incantantium* ij enim in morem aspidis, aurem alteram terra, ac luto, hoc est, terrenarum diuitiarum nimia cupiditate obstruunt; alteram verò cauda peruersæ, ac sinistræ opinionis, qua cœnum rerum mundanarum cœlestibus bonis præferũt, & qua vel iniusta quæ sunt, vel quæ ad sordidum lucrum, turpemq; vsuram pertinent, falsis quibusdam rationibus obtegunt, & licere sibi persuadent. hæc certè genimina viperarum aures suas coucluserũt, ne Dei vocem, & piorum admonitiones admittant; sed non fugiẽt à ventura ira, verùm olim horrendum illud tonitru audient inuiti: *ite maledicti in ignem æternum.* 7. *Secũda caussa surditatis.* *Peccator similis aspidi.*

Tertia caussa est corruptus quidam humor in aures defluens, & in illis vlcus ingenerans, quod liberas auditus functiones præpedire solet. eiusmodi surdis similes sunt carnis voluptatibus, fœdæ libidini, ventrique dediti; nam quæ maior corruptio, magisq; fœdus morbus, quis deprauatus magis, vitiosusq; humor effrenata carnis cupiditate? hoc laborabat morbo Herodes turpi consuetudine fraternæ vxoris irretitus. vnde factum est vt in tam profundã surditatem incideret, quæ sanctissimas validissimasq; Ioannis Baptistæ voces non admitteret. licèt enim exteriùs libenter Ioannem audiret, libidinosus tamen animus, ne interiùs vox clamãtis in deserto penetraret, viam & aditum intercludebat, quare verissimum est quod Eccl. c. 21. 18. scribitur: *Verbum sapiens, quodcumq; audierit scius laudabit, & ad se adijciet*, id est, sibi applicabit, & ad se assumet velut sibi conueniens. *Audiuit luxuriosus & displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum.* 8. *Tertia caussa surditatis.* *Locus Eccl. 21. 18.*

Vltima caussa est surditatis, ventus quidam, seu flatus, ac quasi tumor, qui in cauitate auris innascitur. Vnde fit vt sibilus aliquis, ac sonus percipiatur quasi caput petens. Hoc genus surditatis aptè ad superbos, & iracundos accommodaueris; cuius rei instar omnium probationum sit Pharao, qui tot cladibus, plagisq; à Deo immissis, nihilo melior effectus est, quin vento superbiæ distẽtus, & inflammatus ira voci Mosis ac Dei præcepto locum dare contẽpsit. similes huic erant qui *exclamantes voce magna continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in Stephanum*, quos ipse forte ac liberè reprehendens sic appellabat: *dura ceruice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui S. resistitis.* etenim superbię spiritus, & velut quidã impotẽtis iracũdię flatus aures ita obfirmãt, & obstruũt, vt voces diuinas nõ excipiãt. Cõstat ergo ex his peccatũ vniuersim loquẽdo 9. *Vltima caussa surditatis.*

spiri-

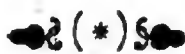
Peccatum vniuersim causa est surditatis.

spiritualis surditatis causam, & originem esse. an non tibi surdus esse videretur is, qui quamuis extra se positum editum rumorem, strepitumve non perciperet? & illum interim negabis esse surdum, immò, & cordis auribus carere, qui magnis vocibus intra pectus clamantē synderesim non audit? an nō surdus, quos nō terrent illæ minæ: *quacumque hora peccaueris; morte morieris?* an non surdus, qui voce sacrati sanguinis agni de Cruce pendentis non commouetur? An non surdus, qui tubam illam insonantem: *Surgite mortui, & venite ad iudicium*, quotidie cum Hieronymo non audit, & contremiscit? vel etiam quem non percellit terribile illud tonitruum: *discedite à me maledicti in ignem æternum?* & ne longum faciam, non surdus qui Deum ipsum contemnit cœlestia, & sempiterna bona promittentem? scilicet huius tam pernitiosi caussa mali peccatum est.

II. Sunt & boni surdi.

Cæterùm non inutile, est intelligere esse quidem malos surdos, de quibus dixi, verùm, & bonos etiam non deesse surdos, & mutos, quos imitari par sit. bonus erat, & surdus, & mutus Dauid cùm diceret Psalm. 37. 14. *ego autem tanquam surdus non audiebam*, hoc est, audire me dissimulabam, *& sicut mutus non aperiens*, qui non aperit, *os suum: & factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones*, obiectorum videlicet dilutiones, confutationes, seu responsa ad calumnias; ad quam rem multum sibi profuisse ait, certam in Deo fiduciam collocasse, vnde fore vt preces suas exaudiat Deus, quod fuerit ipse surdus ad probra, & contumelias; & ideo subdit ver. 16 *Quoniam in te Domine speraui: tu exaudies me Domine Deus meus.* Porrò dissimulasse Dauid inimicorum conuicia, non malum pro malo reddidisse apertissimè docet incredibilis illa patientia, qua Semei tolerauit probra iacientem, & maledicta, mittentemque lapides contra ipsum, & contra vniuersos seruos eius, vt est libr 2. Reg. 5. 13. testis est ipsemet Spiritus S. per os Dauid loquens. Psalm. 38. 2. *Posui ori meo custodiam cùm consisteret peccator aduersum me, obmutui, & humiliatus sum.* Quòd si aliud exemplum Dauide etiam antiquiùs quæris, Iobum audi cap. 3. 26. sic de se testantem: *nonne dissimulaui, nonne silui, nonne quieui? & venit super me indignatio.* Sed nihil hac in parte magis elucet, sicut Christi Domini nostri exemplum, qui quasi surdus & mutus Præsidi Pilato dicenti: *non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præses vehementer*, cuius etiam rei tanto ante tempore testis fuit Isaias 53. 7. cùm dixit: *sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

Est præterea surdus & mutus plurimum Deo carus is, qui cœlestibus intentus, ea quæ mundi huius sunt, ne attendit quidem, & mundanorum hominum verba, & irrisiones contemnit.

A

DIGRESSIO I. MORALIS.

Prosequitur Auctor cætera, quæ ad surdi, & muti historiam pertinent, ea ad mores transferens.

Diximus initio præcedentis digress. num. 1. & Schol. num. 3. quæ Christus gessit antequam sanitati hunc infirmum auribus & lingua captum restitueret, quæ nos singula hic persequemur. Verùm ante omnia, inquit Euangelista: *deprecabantur eum vt imponat illi* surdo & muto *manum*, quo significatur nihil posse illum efficere, qui animarum saluti studet, nisi Christus peccatori manus imponat. nostrum est cum Dei gratia homines ad Christum adducere, hoc est, hortari illos vt ad Christum veniant, sed nisi adductis manum ille imponat, nunquam salutē recipient. proinde rogandus est Deus, vt eos ipse sanet, quorum salutem curamus: vide schol. n. 9. sed veniamus ad primum ex his quę gessit Christus, vt hunc sanaret. 1. Orandus Deus vt sanetur peccator.

B

Et apprehendens eum de turba seorsum.] Obseruant aliqui vocem illam, *apprehendens eum*, vim quamdam, atque efficacitatem innuere, vt idem sit apprehendere, quod vi quadam arripere, seorsumque à turba pertrahere: quia nisi Dominus miserit manum suam de alto, & peccatorem quasi vi quadam ad se pertraxerit, nunquam à peccatis & vitijs, quibus affixus est, abstrahi poterit. Quod mihi aptè Genes. 19. 16. significatum videtur: nam cùm funditùs igni, & sulphure delendi essent pessimi Sodomitæ, vrgerentque Angeli Loth, vt illicò se inde proriperet, vt inquit Scriptura, *dissimulante illo apprehenderunt manum eius, &c. eo quod parceret Dominus illi, eduxeruntq; eum, & posuerunt extra ciuitatem.* Dissimulat peccator redire ad Deum, difficile se voluptatibus, diuitijs, honoribus, amicis spoliat, quibus incredibili amore fixus hæret. Verùm Clementissimus Deus dissimulantem mouet, impellit, instigat, & quasi protensa manu, vi potentis gratiæ suæ per manum hominem apprehendit, & tandem potenter quidem, verùm non coactum, sed sponte, libenterque sequentem è vitiorum igne, & ceu tetro peccatorum sulphure educit, ne & ipse pariter cum sceleratis pereat. 2. Dei misericordia in peccatores.

C

D

Hoc ipsum sibi euenisse sponsa commemorat Cant. 5. 2. audierat illa vocem Dilecti pulsantis: *Aperi mihi soror mea* humanitate, *Amica mea*, charitate, *columba mea*, simplicitate, *immaculata mea*, puritate; *quia caput meum plenum est rore*, exprimuntur his sanctorum labores, die enim, ac nocte laborant, *& cincinni mei guttis noctium* repetitio est præcedentis partis. significat verò excipiendos humaniter, & fouendos qui pro Christo laborant, & quidem Christum ipsum prçcipuè, qui pro nobis tātoperè laborauit, prçsertim nocte passionis. verùm cùm illa quasi dissimulans tempus extraheret, hoc est, non statim aperiret, & excusando difficultatem, diceret: *expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* quasi dicat, 3. Locus Cant. 5. 2. 4.

implorata cœlestis numinis ope resipiscas, & à tam pernitioso cursu pedem retrahas, ne cùm illis sempiternam labaris in mortem. Hæc occasione itinerum, diligentię, ac laborum Christi in quærenda animarum nostrarum salute dicta sint.

5. *Surditatis caussa.*

Et adducunt ei surdum & mutum] si Physicos consulamus, vel medicæ artis peritos facilè erit intelligere quattuor ex caussis surditatem contrahi, ex quibus quæ ad animæ salutem pertinent, paucis colligemus. Et primum quidem vehementior sonus aures percellens, auditum lædit, nec rarò corrumpit: est enim Aristotelis verissima sententia: excellens sensibile sensum corrumpere, hæc quidem Physici; quæ tamen locum etiam in animorum salute habent. vnde enim rogo fit, vt facinorosi homines surdi sint ad legem, ad Prophetas, ad diuinas comminationes, denique ad omnia, quæ ad animæ salutem pertinent? Sanè si penitiùs introspexeris, remque hanc totam diligenter rimatus fueris, non vereberis affirmare id ex vehementi rerum mundanarum strepitu, & turpium voluptatum, cæterarumque perturbationum tumultu fieri, quæ cùm ipsam totam animæ arcem occupent, excludunt reliqua, nec locum dant sanis consilijs, atque ita hominem, vel ipsius rationis lumine priuant, vt certum salutis discrimen videre non sinant.

6. Accidit istis quòd olim idololatris illis parentibus eueniebat, qui per atrocissimum facinus, summumque scelus filios à se genitos igni comburendos Molocho idolo Ammonitarum consecrabant. Erat autem impurissimum hoc idolum simulacrum quoddam æneum cauum sub pectore, vt in eo recondi ignis posset; ita fiebat vt in modum ferri ex accensa fornace educti, excandesceret ea præsertim idoli pars. in hunc ergo locum sic concalefactum vehementer miserè comburendi conijciebantur infantes. quoniam verò inde fieri poterat, vt combustorum infantum fletu, atque eiulatu parentes commouerentur, dæmonis arte factum est, vt à Sacerdotibus tintinnabulis, tympanis, cymbalis, cæterisque instrumentorum generibus fragor & strepitus excitaretur, quo infantũ clamores, & eiulatus audiri non possent, ne fortè parẽtes filiorum cõmiseratione commoti accurrerẽt, & natos ab immani combustione liberarent. Tale quid cum

Peccator filios suos Molocho consecrat.

scelestis quibusdam peccatoribus agitur, qui tanquam idololatræ Molocho, id est, diabolo, quem quasi Deum colunt, filios suos, hoc est, opera non mala modò, sed ex se bona sacrificant, nimirum ieiunia, orationes, eleemosynas, aliaque id genus. Nam quamuis hæc peccata non sint, sed natura sua bona sint, nihilominus vt à facinorosis hominibus fiunt in peccato, nullius sunt meriti, & hac ratione veluti diaboli igne absumpta, ac deperdita censentur. quamuis alioqui bonum sit illis insistere, iuuare enim aliquo modo possunt. immolant item ij dęmoni laborem, cogitationes, sudorem, sanguinem, operamq; omnem, quam in rebus vanis, iniustis, turpibus collocant; ne verò tanta prolis; hoc est, operum iactura aliquãdo commotus resipiscat peccator, ea est diaboli astutia, vt illum interim stolidum, stultumve, & quasi stupidum efficiat; neque aliter, quàm vehementi rerum mundanarum strepitu, quæ solent sensum inuertere, & perturbare. Excitat etiam quasi sonos, fragores multiplices, dum dignitatum, honorum, delitiarũ, opumve splẽdorem, ante oculos ponit, & similia, quæ tanto passim vulgariũ hominũ applausu excipiũtur.

Est & altera surditatis caussa, terrestris quidam, & crassus humor audiendi organum occupans, & ne percipere possit sonum impediens. simile quid est reperire in auaris, rebusque terrenis addictis hominibus; nam excipere nequeunt interiorem Dei vocantis vocem; hac in re propterea similes aspidi surdæ, & obturanti aures suas, *quæ non exaudiet vocem incantantium* ij enim in morem aspidis, aurem alteram terra, ac luto, hoc est, terrenarum diuitiarum nimia cupiditate obstruunt; alteram verò cauda perversæ, ac sinistræ opinionis, qua cœnum rerum mundanarum cœlestibus bonis prælerunt, & qua vel iniusta quæ sunt, vel quæ ad sordidum lucrum, turpemq; vsuram pertinent, falsis quibusdam rationibus obtegunt, & licere sibi persuadent. hæc certè genimina viperarum aures suas coucluserũt, ne Dei vocem, & piorum admonitiones admittant; sed non fugiẽt à ventura ira, verùm olim horrendum illud tonitru audient inuiti: *ite maledicti in ignem æternum.* 7. *Secũda caussa surditatis.* *Peccator similis aspidi.*

Tertia caussa est corruptus quidam humor in aures defluens, & in illis vlcus ingenerans, quod liberas auditus functiones præpedire solet. eiusmodi surdis similes sunt carnis voluptatibus, fœdæ libidini, ventrique dediti; nam quæ maior corruptio, magisq; fœdus morbus, quis deprauatus magis, vitiosusq; humor effrenata carnis cupiditate? hoc laborabat morbo Herodes turpi consuetudine fraternæ vxoris irretitus. vnde factum est vt in tam profundã surditatem incideret, quæ sanctissimas validissimasq; Ioannis Baptistæ voces non admiteret. licèt enim exteriùs libenter Ioannem audiret, libidinosus tamen animus, ne interiùs vox clamãtis in deserto penetraret, viam & aditum intercludebat, quare verissimum est quod Eccl. c. 21. 18. scribitur: *Verbum sapiens, quodcumq; audierit sciens laudabit, & ad se adijciet*, id est, sibi applicabit, & ad se assumet velut sibi conueniens. *Audiuit luxuriosus & displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum.* 8. *Tertia caussa surditatis.* *Locus Eccl. 21. 18.*

Vltima caussa est surditatis, ventus quidam, seu flatus, ac quasi tumor, qui in cauitate auris innascitur. Vnde fit vt sibilus aliquis, ac sonus percipiatur quasi caput petens. Hoc genus surditatis aptè ad superbos, & iracundos accommodaueris; cuius rei instar omnium probationum sit Pharao, qui tot cladibus, plagisq; à Deo immissis, nihilo melior effectus est, quin vento superbiæ distentus, & inflammatus ira voci Mosis ac Dei præcepto locum dare contẽpsit. similes huic erant qui *exclamantes voce magna continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in Stephanum*, quos ipse iure ac liberè reprehendens sic appellabat: *dura ceruice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui S. resistitis.* etenim superbię spiritus, & velut quidã impotẽtis iracũdię flatus aures ita obfirmãt, & obstruũt, vt voces diuinas nõ excipiãt. 9. *Vltima caussa surditatis.*

Cõstat ergo ex his peccatũ vniuersim loquẽdo

spiri-

Peccatum vniuersim causa est surditatis.

spiritualis surditatis causam, & originem esse. an non tibi surdus esse videretur is, qui quamuis extra se positum editum rumorem, strepitumve non perciperet? & illum interim negabis esse surdum, immò, & cordis auribus carere, qui magnis vocibus intra pectus clamantẽ sinderesim non audit? an nõ surdus, quos nõ terrent illæ minæ: *quacumque hora peccaueris; morte morieris?* an non surdus, qui voce sacrati sanguinis agni de Cruce pendentis non commouetur? An non surdus, qui tubam illam insonantem: *Surgite mortui, & venite ad iudicium*, quotidie cum Hieronymo non audit, & contremiscit? vel etiam quem non percellit terribile illud tonitruum: *discedite à me maledicti in ignem æternum?* & ne longum faciam, non surdus qui Deum ipsum contemnit cœlestia, & sempiterna bona promittentem? scilicet huius tam pernitiosi caussa mali peccatum est.

II. *Sunt & boni surdi.*

Cæterùm non inutile, est intelligere esse quidem malos surdos, de quibus dixi, verùm, & bonos etiam non deesse surdos, & mutos, quos imitari par sit. bonus erat, & surdus, & mutus Dauid cùm diceret Psalm. 37. 14. *ego autem tanquam surdus non audiebam*, hoc est, audire me dissimulabam, *& sicut mutus non aperiens*, qui non aperit, *os suum: & factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones*, obiectorum videlicet dilutiones, confutationes, seu responsa ad calumnias; ad quam rem multum sibi profuisse ait, certam in Deo fiduciam collocasse, vnde fore vt preces suas exaudiat Deus, quod fuerit ipse surdus ad probra, & contumelias; & ideo subdit ver. 16 *Quoniam in te Domine speraui: tu exaudies me Domine Deus meus.* Porrò dissimulasse Dauid inimicorum conuicia, non malum pro malo reddidisse apertissimè docet incredibilis illa patientia, qua Semei tolerauit probra iacientem, & maledicta, mittentemque lapides contra ipsum, & contra vniuersos seruos eius, vt est libr 2. Reg. 5. 13. testis est ipsemet Spiritus S. per os Dauid loquens. Psalm. 38. 2. *Posui ori meo custodiam cùm consisteret peccator aduersum me, obmutui, & humiliatus sum.* Quòd si aliud exemplum Dauide etiam antiquiùs quæris, Iobum audi cap. 3. 26. sic de se testantem: *nonne dissimulaui, nonne silui, nonne quieui? & venit super me indignatio.* Sed nihil hac in parte magis elucet, sicut Christi Domini nostri exemplum, qui quasi surdus & mutus Præsidi Pilato dicenti: *non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præses vehementer*, cuius etiam rei tanto ante tempore testis fuit Isaias 53. 7. cùm dixit: *sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

Est præterea surdus & mutus plurimum Deo carus is, qui cœlestibus intentus, ea quæ mundi huius sunt, ne attendit quidem, & mundanorum hominum verba, & irrisiones contemnit.

A

DIGRESSIO I. MORALIS.

Prosequitur Auctor cætera, quæ ad surdi, & muti historiam pertinent, ea ad mores transferens.

I. *Orandus Deus vt sanetur peccator.*

DIximus initio præcedentis digress. num. 1. & Schol. num. 3. quæ Christus gessit antequam sanitati hunc infirmum auribus & lingua captum restitueret, quæ nos singula hic persequemur. Verùm ante omnia, inquit Euangelista: *deprecabantur eum vt imponat illi* surdo & muto *manum*, quo significatur nihil posse illum efficere, qui animarum saluti studet, nisi Christus B peccatori manus imponat. nostrum est cum Dei gratia homines ad Christum adducere, hoc est, hortari illos vt ad Christum veniant, sed nisi adductis manum ille imponat, nunquam salutẽ recipient. proinde rogandus est Deus, vt eos ipse sanet, quorum salutem curamus: vide Schol. n. 9. sed veniamus ad primum ex his quę gessit Christus, vt hunc sanaret.

2. *Dei misericordia in peccatores.*

Et apprehendens eum de turba seorsum.] Obseruant aliqui vocem illam, *apprehendens eum*, vim quamdam, atque efficacitatem innuere, vt idem sit apprehendere, quod vi quadam arripere, seorsumque à turba pertrahere: quia nisi Dominus miserit manum suam de alto, & peccatorem quasi vi quadam ad se pertraxerit, nunquam à C peccatis & vitijs, quibus affixus est, abstrahi poterit. Quod mihi aptè Genes. 19. 16. significatum videtur: nam cùm funditùs igni, & sulphure delendi essent pessimi Sodomitæ, vrgerentque Angeli Loth, vt illicò se inde proriperet, vt inquit Scriptura, *dissimulante illo apprehenderunt manum eius, &c. eo quod parceret Dominus illi, eduxeruntq; eum, & posuerunt extra ciuitatem.* Dissimulat peccator redire ad Deum, difficile se voluptatibus, diuitijs, honoribus, amicis spoliat, quibus incredibili amore fixus hæret. Verùm Clementissimus Deus dissimulantem monet, impellit, instigat, & quasi protensa manu, vi potentis gratiæ suæ per manum hominem apprehendit, & tandem potenter quidem, verùm non coD actum, sed sponte, libenterque sequentem è vitiorum igne, & ceu tetro peccatorum sulphure educit, ne & ipse pariter cum sceleratis pereat.

3. *Locus Cant. 2. 5. 4.*

Hoc ipsum sibi euenisse sponsa commemorat Cant. 5. 2. audiuerat illa vocem Dilecti pulsantis: *Aperi mihi soror mea* humanitate, *Amica mea*, charitate, *columba mea*, simplicitate, *immaculata mea*, puritate; *quia caput meum plenum est rore*, exprimuntur his sanctorum labores, die enim, ac nocte laborant, *& cincinni mei guttis noctium* repetitio est præcedentis partis. significat verò excipiendos humaniter, & fouendos qui pro Christo laborant, & quidem Christum ipsum pręcipuè, qui pro nobis tãtoperè laborauit, pręsertim nocte passionis. verùm cùm illa quasi dissimulans tempus extraheret, hoc est, non statim aperiret, & excusando difficultatem, diceret: *expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* quasi dicat,

quid

quid me iterum induam, & surgam ex lecto vt aperiam? pedes etiam inquinabo, dum obuiam pergo? videlicet, refugit sensus labores etiam in sanctis, verùm Dei gratia fit, vt omnem superent difficultatem, sicut indicant sequentia. Cùm ergò illa sic moras necteret; *dilectus meus*, inquit, *misit manum suam per foramen*, id est, mentem, per quam aditus est ad voluntatem, ac si diceret: tetigit mentem meam excitans pigritiam, *& venter meus intremuit ad tactum eius*, interiora mea commota sunt. *Surrexi*, abiecta pigritia, *vt aperirem dilecto meo*. pergit verò recensere in sequentibus, quæ se pati oportuit exemplo sponsi, & sanctorum; ecce quanta vi pollent digiti, ac manus CHRISTI; quam nisi ille ad nos extenderet, quis vnquam à profundo vitiorum extraheretur?

Vis manuum Christi.

4. Quòd verò dicitur *seorsim à turba* eduxisse hûc eumdem hominē Dominus, declarat, egrediendū esse à turba vanarum cogitationum, cupiditatū, mundanorum tumultuū, deniq; malorū hominum cōsortio ei qui salutem animæ assequi cupit, vide Schol. n. 3. rectè Basil. obseruauit in Reg. quòd cùm singulare aliquod beneficium in aliquem cōferre Deus vult, primū eum à mundo & hominum turba educit, sic cum Abrabam fecit, cui præcepit vt de terra sua egrederetur, & de cognatione, & de domo Patris sui; idem & cum Iacobo egit. Moyses *cùm minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb, apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi*. Exod 3.1. nam ei qui affectuum, cogitationumque suarum gregem ad interiora deserti perducit, aperit se Dominus, aures patefacit, & ad cor illius loquitur iuxta illud Oseæ 2. *ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius*, & Dominus Psal. 45.11. ait: *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus*. iterum est hinc intelligere esse aliquando peccatores seorsim, & secretè hortandos, informandos, instruendos, & mouendos, ne fortè humano perfusi rubore minus apti sint ad bona excipienda consilia, atque adeò se à pœnitentia auertant, si hoc publicè fiat. vide Schol. n. 9.

Fugiendum hominum consortium ex Scriptura ostenditur.

5. *Misit digitos suos in auriculas eius*] hoc est secundùm quod cum hoc surdo præstitit Dominus, quod rectè cum primo cohæret. nam digiti, qui in aures surdi peccatoris mittuntur verba indicant Spiritus sancti, quæ in medio tumultuum non clarè percipiuntur, & ideò turbulentis cogitationibus, medijsque turbis hominum mundanorum excedendum est, si Dei verba admittere cupimus, nam quemadmodum Nili, marisque sonitus aures corporis, sic turbæ strepitus aures obtundit animi.

Verba Spiritus S. digiti in aurem immissi insinuant.

6. *Et expuens tetigit linguam eius*] hoc est tertiū Christi factum in curando hoc homine. sanè sputo eget lingua vt promptè loquatur, sed multò magis nos sputo, hoc est, deuotionis humore atque succo egemus, vt expeditè, alacriterque de cœlestibus rebus loquamur, illius sanè lingua hæret palato, quæ sanctæ deuotionis humore destituta est, quam linguam indicant verba Dauid Psalm. 136. 6. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui*. Muta est sanè eius lingua, & ad palatum adhærescens, qui Dei obliuiscitur. at qui Dei recordatione feruet, & cœlestium bonorum gustatu pinguescit, atque

Deuotionis succus significatur sputo.

A adeò deuotionis succo fruitur, dicere continenter potest cum Dauide Psal. 62. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum*. nimirum, cuius deuotionis adipe & pinguedine repleatur anima, statim cor & labia promptè, alacriterque diuinas laudes concinunt; sub huius *lingua* verè *mel, & lac* esse dixeris Cant. 4. meritò Bernard. ser. 45. in Cantic. animæ linguam deuotionis esse feruorem testatus est. etenim elinguis planè est, atque infans animus, qui deuotione caret, nec cum verbo sermocinari potest.

Animæ lingua deuotionis feruor.

Quod si discere placet, vndenam deuotio acquiratur, hanc secum aduehens linguam: vide vndenam defluat sputum, & qua ex corporis parte oriatur; atque ita intelliges, quòd sicut sputum ex corporis capite descendit, sic B de mente, atque intellectu, qui loco capitis animæ est, deuotio oritur. nam qui cœlestes diuinasq; res euoluit intellectu, ac subinde mente pertractat, easq; frequenter assidueq; meditatur, is planè deuotionis succo abundat. 7.

Vnde deuotio.

Sed variæ sunt malarum linguarum formæ, quas si Iesus tangat sacratissimi sui oris sputo, illico deposito veneno cœlestia resonabunt; linguam canum habent Psal. 67. 24. qui similes sunt Iudæis clamantibus: *Crucifige, crucifige*, quæ etiam dicta est *gladius acutus* Psal. 56. 5. & 63. 4. tales ij sunt, qui alios maledictis insectantur, Deum blasphemant, de aliorum fama detrahunt, qui dente canino lacerant, & tanquam nouacula acuta dissecāt aliorum mores & vitā. 8.

Variæ malarum linguarum formæ.

Lingua canum & gladius acutus.

Lingua Balborum, & mutorum præditi C sunt, qui Deum laudare nō curant, & sua peccata vel culpas nec agnoscunt, nec confitentur, vel accusant. Cæterùm tunc *lingua balborum velociter loquetur, & planè*, Isai. 32. 4. *& aperta erit lingua mutorum*. Isa. 35. 6. cùm eas sputo gratiæ suæ tetigerit Dominus.

Lingua Balborum.

Est & lingua tota die cogitans iniustitiam, quam ij possident, qui corde ea versant, quæ Dei legi aduersantur, & proximorū malis lætantur, contra quos Dauid Psal. 51. 4. *Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua*, id est, cor tuum, *sicut nouacula acuta fecisti dolum*. Cæterùm in pijs viris hæc lingua, qua significantur corda, repletur exultatione: Psalm. 125. 2. *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione*.

Lingua tota die cogitans iniustitiam.

Linguarum diuisionem habent, qui inter se D discordes sunt, quam diuisionem tollit Spiritus sanctus, & propterea die ipso Pentecostes apparuit in linguis, non modò quia linguarum diuisio, & gentium multitudo vnienda erat per eius aduentum in Ecclesia, sed quòd etiam soleat discordes inter se peccatorū animos charitatis vinculo coniungere ac copulare. Contra verò lingua vna construentium turrim Babel ipsis in malum, Gen. 11. est, cùm omnes potentiæ in malum conspirant. hanc rogandus Deus vt confundat, nec peccata accrescant, & accumulentur mala.

Linguarum diuisio.

Lingua vna construentium Babel

Lingua Maris Ægypti designat blasphemias, & idololatriam Ægyptiorum, seu infidelium, & facinorosorum hominum, designat etiam scientiam doctrinæ sæcularis erroribus offuscatam, de qua lingua Isa. 11. 15. meminit, *& desolabit Dominus linguam maris Ægypti*; & Iob 15.

Lingua maris Ægypti.

Lingua Leuiathan & blasphemantium.

5. ait: Eliphaz: *Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium*, & hæc est lingua Leuiathan, quam Deus fune ligauit Iob 40.20. hos *occidet lingua viperæ*. Iob 20.16. hoc est, violenta diaboli tentatio, vel contrà, quia vipera tardius occidit quàm aspis, est lenis, & diuturna tentatio.

Lingua abscondens malum.

Est & lingua abscondens malum, eorum propria, qui peccata non confitentur Iob 20.12. *cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua*, hypocritæ quoque abscondunt malum sub lingua, quando asperitatem malitiæ, quæ latet in mente, sub tegmine prauæ locutionis operit. malum enim in lingua, & non sub lingua esset, si loquens hypocrita malitiam suæ prauitatis aperiret. & quidem labor est, & dolor sub lingua eorum vel qui non confitentur malum, vel eorum, qui sub simulatione fictæ sanctitatis, cordis prauitatem obtegunt.

Lingua magniloqua.

Postremò est lingua magniloqua, hoc est, superba. hanc disperdet Dominus teste Dauid Psal. 11.4. *Disperdet Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam*. est autem dolosa lingua hæreticorum, & clam per dolum trahentiū ad malum, quorum proinde dentes etiam à Propheta *arma & sagittæ* dicuntur Psal. 56.5. *Filij hominum dentes eorum, arma & sagittæ & lingua eorum gladius acutus*, contra quos iterum vehementer insurgit

Locus Psal. 119. 3. 4.

Psal. 119. 3 4. *quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs* Vbi Dauid per apostrophen sic interrogat suum aduersarium: *quid detur*, id est, quid dabitur tibi emolumenti (ô hostis fraudulente) pro lingua dolosa, & respondet per figuram subiectionis: *sagittæ potentis* Dei *acutæ*, te, scilicet, configent; simulque combureris carbonibus desolatorijs, hoc est, acriter vastantibus. Hebr. habetur: *carbonibus Iuniperorum*, quorum prunæ dicuntur ardentissimæ, vt Theod. notat. Sagittæ autem significant supplicia. Has omnes vitiosarum linguarum formas solus potest sanare ille, qui expuens tetigit linguam surdi, & muti, & continuo morbo, cui subiacebat, liberauit; ad illum igitur accurre, illum roga quicumque vitia linguę resecare, ac à te procul abijcere cupis.

9. *Suspiciamus in cœlum oportet non rarò.*

Et suspiciens in cœlum ingemuit] hoc est, quartum & quintum quod in huius hominis curatione adhibitum à Christo est. exemplo interim suo nos docuit in valle lacrymarum positos, vt frequenter suspicientes in cœlū prę desiderio cœlestis patriæ dulci lacrymarum imbre ingemiscamus, instar eorū, qui cùm procul essent à patria, solo se fletu consolabantur: *super flumina*, inquiunt, *Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur Syon*. est enim proprium mœstorum loca deserta petere, ideò Hebræi qui erant captiui Babylone, deplorabant exilij sui miserias in solitarijs locis, super, hoc est, iuxta flumen Babylonis, dum veniret eis in mentem Syonis imitemur, & Dauid Psalm 119.5. sic plorantem: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus Cedar. Concupiscamus*, inquit Bernard. serm. de obed. pat. &c. *in atria Domini, crebro suspiremus illuc, patria nostra ipsa est, odoremus saltem, & à longè salutemus eam.*

A

Sed cur gemuit Dominus? vt doceret, inquit Greg. homil. 10. in Ezechiel. *nos ad eum gemere, qui cœlo præsidet, &c. vt & aures nostræ per donum Spiritus sancti aperiri & lingua per saliuam oris, id est, per scientiam diuinæ locutionis solui debeat ad verba prædicationis.* 10. *Cur gemuit Christus.*

Vel vt Euthymius opinatur, gemuit hominis commotus afflictionibus, humanæque misertus naturæ. etenim *miserum esse* hominis proprium est Epitheton, ita vt vel optima quęque dies non possit miseris mortalibus non esse misera. Aptè sanè homo Hebr. *enos*, id est *miser*, dicitur, quasi æger de cuius salute desperatum est; quippe cum iam breui moriturus sit. hinc verè à Iobo dictum est cap. 14. 1. *homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miserijs*, vbi obseruandum est, idem esse miserijs repleri, ac saturum esse à radice *Sabagh*, quod est, replere, & satiare; non rarò de ærumnis dicitur, & laboribus, quibus opplétur quasi ventriculus cordis, vbi sæpè stomachum faciunt, & molestissimam nauseam mouent. Significat ergo Iob quasi in cibum, & potum homini datas esse miserias, ita vt in hominis quasi substantiam conuertantur, & abditos viscerum recessus peruadant: & sicut ex cibo vapores eleuantur, grauem somnum efficientes, ita ex humanæ vitæ miserijs quasi vaporibus tristissima mortis imago ac veluti horrifica excitantur insomnia: vide Pinedam. 11. *Locus Iob c. 14. 1. Hominum miseria.*

B

Hinc non mirum videri debet, si viri pij, qui maximè charitate flagrant, aliorum frequenter calamitates, ac miserias lacrymis prosequuntur, & gemitu. De Iobo certè est plurium sententia; *suis lamentis totius mundi deplorare miseriam*, vt Isidorus loquitur in libro procemiorum, & Philipp. ac Beda aiunt, *in se humani generis mortalitatem deflere*. & de Matathia dubitari non potest, quin hoc fecerit 1. Machabæor. 2. *Væ mihi, inquit, vt quid natus sum videre contritionem populi mei*. & Ezechiel. 9. 4. notantur signo Thau in fronte, Viri gementes & dolentes *super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio* ciuitatis. qua in re pij CHRISTVM hic imitantur; & alibi, dum *videns ciuitatem fleuit super ipsam*. 12.

C

Ex his quæ hactenus de hominum miseria diximus; patet, non esse vllo modo fidendum in felicitate humana. quare multorum ore illa Solonis sententia laudatur. nam à Crœso interrogatus, an quem vidisset ipso beatiorem, Tellum nominauit Atheniensium priuatum hominem, sed qui relictis liberis, ac nepoticus bene institutis felicem obijsset diem. interrogatus deinde, cui post illum tribueret elogium felicitatis, Cleobin & Bitum argiuos fratres nominauit; qui cum summa pietatis laude defuncti fuerant. indignatus Rex: *Nullo igitur*, inquit, *loco me ponis*? tum ille: *Ego facilè confiteor te Regem opibus, & imperio florentem: beatum autem non appellarim, priusquam hanc vitam feliciter absolueris*. Itaque cùm à Cyro Rege captus, iussus esset ingenta pyræ imponi, vt viuus cremaretur, teralta voce dicitur Solonem inuocasse; tum Cyri iussu interrogatus, quid ea vox ter repetita sibi vellet? exposuit quæ ille olim de fortunæ variatione, veraque felicitate à Solone audiuisset. per quæ humanæ 13. *Instabilis felicitas humana.*

D

imbe-

imbecillitatis Cyrus admonitus, iussit Crœsum ab igne seruari, fuitque deinceps ipse apud Cyrum in summo honore. Huc allusisse mihi visus est Ouidius dum sic cecinit: *sed scilicet vltima semper expectanda dies homini est, dicíq; beatus ante obitum nemo, supremaq; funera debet*. quæ omnia illa Ecclesi.ca.11.30. sententia confirmantur: *ante mortem ne laudes hominem quemquam*. G. μακάριζε, beatum prædices.

14. Et subdit; *quoniam in filijs suis agnoscitur vir*, qualis scilicet fuerit vita Patris, vt plurimum ex filiorum moribus colligitur; si enim filios benè à se institutos, & Deum timentes post se relinquat, testes erunt paternæ probitatis. Contrà, *ex iniquis somnis filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua*, vt Sapiens inquit cap.4.6. hoc est, si quis ex illegitimo concubitu natos roget, seu inquirat vnde sint orti, apparebit, testes esse illos, ac quasi præcones nequitiæ paternæ. nam iuxta Prouerbium *Patrem sequitur sua proles*, & Solon quoque suum Telum beatum non pronuntiasset, nisi reliquisset post se liberos, & nepotes bene institutos, vt retuli n.13.

15. *Alexandri mors humanæ infelicitatis & inconstantiæ argumentū.* Sed nihil potentiùs ad humanam fragilitatem, & miseriam, & ad caducam felicitatem ostendendam exemplo illo Alexandri magni, de quo liber primus Machab.cap.1. vbi post admirandam eius potentiam, & bellicum splendorem post multa accepta spolia, post innumeras victorias, post summam gloriam commemorata subdit tandem v. 6. *& post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur*, & v. 8. *& regnauit Alexander annis 12. & mortuus est*. quæ verba singula per se, si expendantur, magnam vim habent, & pondus ad contemnendum humanum omnem gloriæ splendorem, & vmbratilem hominum felicitatem despiciendam, rectè hac de re Iuuenal. Sat 10.

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis,
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Vt Gyaræ clausus scopulis, paruaque Seripho.
Cùm tamen à figulis munitam intrauerit Vrbem,
Sarcophago contentus erit. Mors sola fatetur,
Quantula sint hominum corpuscula.

Plutarchus sub Alexandri finem ait: eius cadauer incuratum, & insepultum diu mansisse, vt meritò eius mater Olympias queribunda voce exclamarit: *O Fili, qui cæli particeps esse studebas, ne ijs quidem potiri iam vales, quæ mortalium omnium communia sunt, terra, & sepultura*, lege Plutarchum lib. 8. Apoph.46. Sunt qui comminiscuntur, cùm è viuis excessisset Alexander aduenisse Philosophos quosdam, quorum vnus dixit: *heri totius terræ spatiositas Alexandro non suffecit, nunc trium quatuorve vlnarum spatium ipsi sufficit*. alius verò: *heri potuit Alexander à morte multos liberare, hodie seipsum non potest*. Alius cùm Aureuneius videret loculum, aiebat: *heri Alexander ex auro fecit thesaurum, hodie aurum fecit ex ipso thesaurum*. Alius: *heri Alexander terrā oppressit, hodie à terra opprimitur*. nimirū verissimum est illud Ecclesi. 1. 2. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*. Quid ergò miramur si Christus tot hominum miserias gemitu ac lacrymis prosequitur?

16. *Gemitum spiritualem quatuor prouocant.* Cæterùm gemitum spiritualem quattuor prouocant, amaritudo doloris in pœnitentibus, magnitudo laboris & miseriarum in peregrinantibus, solicitudo timoris in ijs qui alijs præsunt, teneritudo amoris in contemplantibus.

Sed cur, inquies, tam multa fecit Christus in surdi huius curatione? Primùm enim apprehendit eum de turba seorsum; mox misit digitos in eius auriculas; deinde expuens tetigit linguam eius; quartò suspexit in cœlum; postremò ingemuit, & ait, adaperire. ijs ostendere voluit magnam operis difficultatem, non ex parte Dei, qui in digito suo dæmones illicò fugare potest, sed quantum attinet ad ipsum opus expellendi, nimirum ex animo dæmonem, qui caussa est cur surdus & mutus sit peccator; quam difficultatem duo inprimis nomina dæmonis indicant: vnum est *Beelzebub*, quod est Deus musca, vel *Deus muscarum*. Pierius in Hieroglyph. lib.26. muscam symbolum ait esse diaboli: nam animal est molestum, importunum, infestum, sanguinis humani multùm auidum; qua in re optimè diabolus eam refert. Sic Homerus in Iliad. docet muscam, quamuis repulsam, non desistere tamen, sed semper morsus appetentem esse; denique morsus, & cruoris auiditas muscæ inest. quæ omnia cumulatius in diabolo insunt, importunus nimis & molestus nunquam cessat humanum genus infestare, nunquam sanguine hominis expletur, si semel prægustauerit, si cutem illius lædere, & mordere cœperit, nulla est ita molesta musca, nulla ita infesta, & quæ difficiliùs abigatur, quamuis millies illum repuleris. Alterum nomen diaboli est *Leuiathan*, de quo Isai. 27 1. *Visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi & forti super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum*. Factum verò est quod hic dicitur per Christum. gladius est potentia, vel Verbum Dei. Leuiathan est diabolus, qui in mundo, velut in mari cete, discurrit, quem *serpentem* ob venenum, & astutiam; *vectem* ob vastitatem, *tortuosum* ob fraudes vocat. Nihil sanè è foramine, vel cauerna petræ educi difficiliùs potest, quàm coluber, quantò enim magis contenderis illum extrahere, tantò se amplius inuoluit multiplici caudæ conuolutione: quare iure dicitur non nisi obstetricante manu Dei eductus esse coluber tortuosus. Rectè ergò & per muscam, & per serpentem tortuosum, eductio diaboli de animo hominis, quem semel inuadens, surdum mutumque effecit, significatur. Propterea vt huius rei difficultatem declararet Dominus in curatione huius surdi & muti, tam multa fecit. 17.

Muscæ simi lis diabolus

Apertæ sunt aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè] Tria referuntur ab Euangelista recto ordine digesta. nam vt Greg. ait hom.10. in Ezech. *cuius aures cordis ad obediendum apertæ fuerint, ex subsequenti pro culdubio etiam linguæ eius vinculum soluitur, vt bona quæ ipse fecerit, etiam facienda alijs loquatur. Vbi bene additur, & loquebatur rectè. ille enim rectè loquitur, qui prius obediendo fecerit, quæ loquendo admonet esse facienda*. Sic Greg. Sed est quod receptui canamus, & ad miraculum de septem panibus nos accingamus. 18.

(∵)

CAPVT IV.

SEPTEM PANIBVS QVATTVOR HOMINVM millia saturantur.

A. 15. 29. B. 8. 1.

V.1. A. T ascendens in montem sedebat ibi.
2. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secũ mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos.*
3. *Ita vt turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes: & magnificabant Deum Israel.*
Dominic. 6. post Pentec. 4. B. *In diebus illis iterum cùm turba multa esset, nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis ait illis:*
5. *Misereor super turbam, quia ecce iam triduò sustinent me, nec habent quòd manducent.* A. *& dimittere eos ieiunos nolo ne deficiant in via.*
6. B. *Et si dimisero eos ieiunos in domum suam deficient in via.*
7. *Quidam autem ex eis de longè venerunt.*
8. B. *Et responderunt ei discipuli sui: vnde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine?* A. *vnde ergo nobis in deserto panes tantos, vt saturemus turbam tantam?*
9. B. *Et interrogauit eos: quot panes habetis? qui dixerunt, Septem,* A. *& paucos pisciculos.*
10. B. *Et præcepit turbæ discumbere super terram, & accipiens septem panes,* A. *& pisces,* B. *gratias agens fregit, & dabat discipulis suis.*
11. A. *Et comederunt omnes & saturati sunt, & quòd superfuit de fragmentis tulerunt septem sportas plenas.*
12. *Erant autem qui manducauerunt quattuor millia hominum extra paruulos & mulieres.*
13. *Et dimissa turba ascendit in nauiculam,* B. *statim cum discipulis suis,* A. *& venit in fines Magedan.*

S C H O L I A.

1. Quædã miracula bis edita à Domino.

BIs eiecit Dominus vendentes & ementes de templo, bis tempestatem sedauit, duos paralyticos, alterum funibus de tecto submissum, alterum ad probaticam piscinam sanauit. semel & iterùm leprosos mundauit. Deniq; bis esu- A rientem populum in deserto aluit. *Non enim semper*, inquit Theophyl. Marc. 8. *miraculum facit in alimentis, vt ne putent quòd propter cibos populus illum sequatur, & nunc nisi periculum ciborum fuisset neutiquam fecisset miraculum.* Potest & hoc signum bis à Domino editum duplicem innuere satietatem qua nos Dominus tum hic in terris, tum in cœlis satiat, & pane quidem cœlesti: nutrimur enim hic venerabilis Eucharistiæ pane, qui de cœlo descendit, & eodem ibi alimur & fruimur, cùm se nobis reficiendis, non iam sub speciebus velatum, sed clarè & apertè tribuet, & omnem prorsus famem, omnem sitim depellet, perpetua nos suauitate exsatians. *Dupliciter nos exsatiat Dominus.*

Quærit interdũ Christus malè habentes, interdum sedẽs expectat. v. 1. *Et ascendens in montem sedebat ibi*] Iesus interdum dicitur circumire quasi quærens malè habentes, quos sanet, interdum verò sedere expectans eos, quibus cura opus est, vt Chrysost. habet B homil. 53. in Matth. & Euthym. Matth. 15. illud quidem bonitate facit, hoc verò, vt de infirmorum fide sumat experimentum. Significat etiam hic Dominus bifariam solere homines ad se traducere, vel suæ gratiæ munere ad se per se trahens, vel per alios non sine sua ope illos ad se adducens. Et ita, vt inquit Hilarius, canon. 14. in Matth. *varijs obsessi morbis, id est, infideles à fidelibus Domino sanandi adducuntur, vt eum adorent, & procidant instruuntur, quibus salus redditur, atque ad sentiendum, contuendum, laudandum, comitandum Deum omnia & mentis & corporis ministeria reformantur.*

Frequenter autem in montem ascendit propter suç altitudinem diuinitatis, vt notat Euthy. Matth. 15. ac docens à solo eleuari eos, qui Deo appropinquare cupiunt. 2.

2. *Debiles*] non significant morbo imbecilles, sed manu captos. Est enim Gr. κυλλοὺς D. Hieronym. C Matth. 15. sic scribit: *vbi transtulit Latinus interpres, debiles, in Græco scriptum est κυλλοὺς. quod non generale debilitatis nomen, sed vnius infirmitatis est nomẽ: vt quomodo claudus dicitur qui vno claudicat pede, sic κυλλὸς appelletur, qui vnã manum debilem habet. Nos proprietatem huius verbi non habemus.*

Hos ægrotos August. mysticè explicat lib. 1. qq. Euang. c. 19. *Obtulerunt*, inquit, *mutos, qui Dominum non laudant, vel non confitentur fidem, cæcos qui non intelligunt, etiamsi obtemperant iubentibus; surdos, qui non obtemperant etiam si intelligunt, claudos qui præcepta non implent.* Adde etiam mutilos, vel manu captos, eos videlicet, qui operari detrectant, & in proximos beneficia nulla conferunt. 3. *Muti, cæci, surdi, claudi, mutili qui mysticè.*

Et proiecerunt eos ad pedes eius] *Vide*, inquit Euthym. loc. cit. *proficientem illorum fidem; neque enim amplius tangunt fimbriam eius, sed proijciunt solum ad pedes eius.* Addit Chrysost. hom. 53. in Matth. *dupliciter fidem suam hos ostendere: quia claudi ascen-* D *derunt, & quia nihil aliud quæsierunt, sed solùm coram eo proiecti posse sanari crediderunt.*

Et curauit eos] Repentè, inquit idem Euthy. *curat eos, nõ quod maioris sint fidei, quã Chananæa, sed quòd Iudæi sint: vt ingratorum obturet ora Iudæorũ, demõstrãs illos maiori dignos supplicio. Ingratus enim quãtò maioribus, pluribusq; afficitur beneficijs, tantò ad maiorem pœnam est obnoxius;* quæ deprompsisse videtur Euth. ex ho. 53. Chrysost. in Matt. Et aduertãt locupletes quod de ingratis dicitur, *si enim nulla copia rerum facti sunt meliores, multò magis, quàm pauperes punientur;* quod monet Chrysost. hom. eod. loco. 4.

3. *Ita vt turbæ mirarentur*] Erat, inquit Chrysost. ead hom. *ingens omnium admiratio, cùm multos qui prius ab alijs portabantur, iam ambulare absq; ductore viderent. Etenim multitudo eorum qui curati fuerant, & summa curationis facilitas obstupescere vniuersos cogebat.*

Deum Israel] hoc est, qui ab Israelitis colebatur.

4. B. *In diebus illis*] sub idem tempus, inquit Maldon. ne quis putet certum diem notari, vel significari ea quæ sequûtur eodem die accidisse, quo ea, quæ superiori capite dicta sunt. Ideò de industria dixit Marcus *in diebus illis*. Hęc ergo trium dierum spatio facta sunt, vt patet ex v.5. hic, & ex Marci 8.2. Matth. 15.32. Fuerat enim Christus per tres illos dies ibi, & multa miracula fecerat, quæ Matth. cómemorat vt habes hic v.2. quibus cernēdis quattuor hæc hominum millia intenta fuerant, & triduum illud totum cum Christo transegerunt: verbum etiam Dei audientes.

5. *Iterum*] refertur hoc ad primam saturationem, de qua Marc. paulò ante meminerat, vt ita ostendat hoc signum distinctum à primo illo miraculo. Obseruat verò Augustin. duos Euangelistas Matth. & Marcum hoc miraculum scripsisse. quia si aliquis eorum id dixisset, qui de illis quinque panibus non dixisset, contrarius cæteris putaretur. Quis enim non existimaret vnum, idemq; factum esse, non aũt integrè & veraciter siue ab illo, siue ab alijs, siue ab omnibus fuisse narratum; sed aut illum pro quinq; panibus septem commemorasse, aut illos pro septẽ quinque, aut vtrosque mentitos, vel obliuione deceptos. hoc & de duodecim cophinis opinaretur, quasi contrarium. Hoc de quinque millibus, & quattuor millibus eorum, qui pascerentur. Sed quia illi qui miraculum de septem panibus narrauerunt, nec illud de quinq; panibus tacuerunt, neminem mouet, & vtrumq; factum omnes intelligunt. Ergò si quid legimus in vno Euãgelista, quod alteri ita repugnare videtur, vt solui non possit, vtrumque factum esse intelligamus, & alliud ab illo commemoratum, sicut de centenis, & quinquagenis discumbentibus commemorauimus; quia si non etiam illud vtrumque apud vnum inueniremus, cõtraria singulos dixisse putaremus. Vide August. 2. de consens. c. 50. quid intersit inter vtrumq; miraculũ multiplicationis panum, docet paucis Hieron. *Supra legimus, vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli, dicentes: desertus est locus*, &c. *hic discipulis cõuocatis ipse Dominus loquitur, Misereor turbæ, quia triduo iam perseuerant mecum. ibi quinque panes erant, & duo pisces; hic septem panes, & pauci pisciculi: ibi super fœnum discumbunt, hic super terram; ibi qui comedunt quinque millia sunt, iuxta panum numerum, quos comedunt, hic quatuor millia: ibi duodecim cophini replentur de reliquijs fragmentorum, hic septem sportæ*. Sic Hieron.

Cur Matt. & Marcus hoc miraculum scripserint.

6. *Conuocatis discipulis suis*] vt sua consilia cum illis communicaret, ergo Superiores non debent aspernari inferiorum consilia, vide hic Hieron. sępè enim accidit vt hac ratione Deus mentem illustret, vt cum sapientissimo Mose fecit Exod. 18. sequuto Iethro gentilis salutare consilium. Voluit etiam Christus sic discipulorum fidem explorare; voluit vt discerent ipsorum esse pascere populos; voluit captare futuri miraculi occasionem, vt discipulorum confessione constaret non esse panes, vnde tãta multitudo posset ali. neque enim citra necessitatem miracula edebat Christus: vnde factum vt triduum expectarit, vt quidquid ciborum turba secũ attulerat, consumeretur. Denique voluit, vt tantò clarius esset miraculum, quantò magis constaret panum, ciborumque defectus. Admonent Chrysost. & Theophyl. non suggèssisse nũc Apostolos Christo, vt turbas dimitteret, vt in pagos irent, & cibos emerent vt ante fecerant. Matth. 14. 15. quod iam aliquanto fide profecissent, & quod viderent omnes alacres esse, & audiendi auiditate famem non sentire.

7. V. 5. *Misereor super turbam*] significantior est vox Græca σπλαγχνίζομαι, hoc est, *ex intimis visceribus misereor*. Ostendit ergo primum commiseratione adduci se ad miraculum edendum, non ostentatione trahi, & simul indicat radicem omnium, quæ ab illo in nos proficiscuntur, bonorum & fontem, hoc est, misericordiam, quę non tantum est alienæ miseriæ subleuatio, sed tener etiam, ac mollis quidam eiusdẽ miseriæ sensus, animum nostrum excrucians, & hunc misericordiæ sensum, & viscera tunc induit Christus, cùm humanos quoq; induit artus; vt verè dixerit Paulus ad Hebr. 2. 17. *debuit per omnia fràtribus similari, vt misericors fieret*, & fidelis Pontifex ad Deum. Porrò ex hac misericordia ceu quattuor dimanant flumina, quæ totã irrigãt Ecclesiam prædestinationis vel redemptionis, vocationis, iustificationis & glorificationis; vel aliter creationis, gubernationis, redemptionis, glorificationis; nisi malis dicere ex misericordia, quæ in Christi corde residebat, tanquam in amœnissimo paradiso, quattuor flumina, hoc est, quattuor vulnera, pretiosissimum, ac saluberrimũ sanguinem manantia, exstitisse in hominum salutem. hanc ergò nunc misericordiam discipulis aperuit, cùm dixit *Misereor super turbam*, suumq; simul cõsilium declarauit, ac voluntatem, dum subdidit; *dimittere eos ieiunos nolo*. Præbendæ quoque escæ necessitatem indicat, dum ait, *nec habent, quod manducent, & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via. quidam enim ex eis de longè venerunt*. Postremò dignam esse turbam, quæ alatur, demonstrat; *quia*, inquit, *iam triduò sustinent me*, vel vt ait Matth. *perseuerant mecum*. Et ex his etiam patet necessitas miraculi.

Triduò sustinent me] quare consumpserant vt ait Euthy. quicquid secum attulerant cibi. Gr. est προσμένουσί μοι. Apud Matth. interpres vertit; *perseuerant mecum*. Erasmus vertit, manent apud me. *Mihi*, inquit Gagn. in Mar. *melius videretur, perseuerant mecum quòd melius interpreti consonat. Non enim manebant apud Christum, neque apud eum hospitabantur, qui diuersorium nullum habebat proprium, vixq; sibi, ac discipulis cõmodato reperire poterat. Sed cùm iam triduum, assidueq; sustinuissent, hoc est, perseuerassent intenti prædicationi, ac cernendis miraculis Christi, rectè dicuntur triduò sustinuisse Christum, hoc est, cum illo perseuerasse*. Greg. hom. 31. in Ezech *Turba*, inquit, *Dominum triduò sustinet, quando multitudo fidelium peccata, quæ perpetrauit per pœnitentiam declinans, ad Deum se in opere, locutione, atque in cogitatione conuertit*. 8.

Dimittere eos ieiunos nolo] Theophyl. Marc. 8. *Christus*, ait, *nullum vult dimittere ieiunum omnes enim vult delitijs suorum bonorũ alere, & maximè eos qui triduò apud se manent, hoc est, baptizatos*. Illuminatio enim dicitur baptisma, quia autem baptism⁹ in tribus mersionibus fit, ita & triduò manent, qui per baptismum illuminantur. Idem Gregorius eadem homilia 31. *Dimittere*, inquit, *ieiunos in domum suam Dominus noluit, ne deficiant in via, quia videlicet conuersi peccatores in præsentis vitæ via deficiunt, si in sua conscientia sine doctrina sanctæ pabulo dimittantur. Ne ergò lassemur in huius peregrinationis itinere, pascendi sumus sacra admonitione*. 9.

V. 6. *Et si dimisero eos ieiunos*, &c. *deficient in via*] Rectè, nam nisi impartitis ab ipso epulis, reficiat nos, vt possimus suis alimonijs fortiores infirmitatem ieiunij non timere, deficiemus procul dubio in via, deficiemus in istius cursu vitæ, deficiemus antequam ad caput perueniamus viæ, antequam perueniamus ad Patrem. Ergo meritò dixit: *Dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via*, merito prælatis dixit olim, & ijs qui animarum curant salutem; *date vos illis manducare*. *Si quis ergò*, inquit Ambrosius libro 6. in Lucam, *defece-* 10.

Sine Christi ope deficimus.

Ambr.

rit, non per Dominum Iesum, sed per se deficit, ille in te contulit omnia firmamenta virtutum, sed si tu negligentia tua virtutem perdidisti, non alimentorum cœlestium, sed tuæ mentis præsidia defuerunt.

V. 7. *De longè venerunt*] declarat moraliter Gregor. homil. illa 31. in Ezech. quinam de longè veniant.

V. 8. *Vnde illos quis poterit*, &c.] discipulos tanquam solis assueti naturalibus, quæ naturalia sunt cogitant, nec possunt diuinæ virtutis gratiam considerare. *Ipse autem*, inquit Theophylactus, Marc. 8. *non reprehendit* eos, docens & nos ne morosiores & austeriores erga indociles simus, & vt idem ait Matth. 15. vt cùm postea hos videris tanta sapientia præditos, qui nunc stupidi sunt, & præcedentis signi, quo quinque hominum millia satiari à Christo viderant oblitos, mireris Dei gratiam.

Panes tantos, &c. *turbam tantam*?] id est, tam multos, & tam multam, quasi dicat, vnde tibi & nobis tanta copia panis adest ad tot turbas alendas, quibus, & infirmam fidem, & obcæcatum cor ostendunt, omninò parum prosunt externa omnia officia, si non adsit spiritus intus docens. Non intelligebant quomodo Christus facere signa posset, non tantùm semel, sed iterum, ac tertiò, & quoties libitum est; nondum didicerat in eo perfectè sperare, & omninò fidere, eo præsente nihil illis esse timendum, nec magnipendendum si quid deesse videretur; sunt qui dicant eos non dubitasse de Domini potentia, sed ignorasse voluntatem, an vellet fami præsenti miraculo prospicere. Arbitror, non dubitasse quidem reipsa, sed non cogitasse tamen, cùm maximè deberent eius potentiam, neque tam firmam habuisse in eo spem, quòd esset prospecturus, sed rei difficultate detentos dumtaxat sic respondisse. Quæritis ô discipuli vnde vobis *panes tantos*? in promptu est responsio, ex magistro vestro, illum cogitate, & cessabit omnis illico admiratio, & difficultas, dicite. *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno, aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.*

V. 9. *Quot panes habetis*?] interrogat non quasi ignorans, sed vt euidentiùs monstraret quid esset facturus.

11. *Et paucos pisciculos*] neque hic, neque in miraculo quinque panum mentio fit vini, vt colligi non improbabiliter possit Apostolos non solitos secum vinum gestare, sed aqua vti consueuisse, alioquin etiam vinum protulissent augendum & populo proponendum.

10. *Et præcepit turbæ discumbere super terram*] quæ huc pertinent satis explicauimus libro 4. capite 19. Schol. ad ver. 15. de modo verò multiplicationis, diximus eodem loco num. 25.

V. 11. *Tulerunt septem sportas*] sporta dicitur à sparto herba, aut ab asportando; erat vasis genus ex vimine, iuncis, aut spartio, aut simili leuiori materia, cuius *sportula* diminutiuum est, & quoniam in sportulis pecunia quandoque etiam, in quotidianum vsum deferri solebat, factum est vt sportula pro ijs cibis, & pro ea pecunia acciperetur, quæ à magnatibus ijs quotidie dabatur, qui ipsos officij gratia essent comitati, aut domi salutauissent togati. de hac sporta, siue sportula sic habet Pererius in caput 6. Ioannis, numero 13. Sporta, siue sportula Romanis, inquit, erat genus numismatis pendi solitum ijs, qui salutationis, & comitatus caussa illustrium Romanorum cingebant latera, valens centum quadrantibus, siue duobus denarijs, & dimidio, quo pertinet illud Martialis.

Sporta vel sportula quid.

Da baiana mihi quadrantes sportula centum.

Vide etiam quæ diximus libr. 4. capit. 19. num. 28.

13. *In fines Magedan*] quam Matthæus *Magedan*, Marcus, *Dalmanutha* vocasse videtur, & licet Hieronymus in Marcum legisse significet *Magedan*, non *Dalmanutham*, & Augustinus libro 2. de consensu Euangel. cap. 51. fateatur in pluribus codicibus Marci legi *Magedan*, & in quibusdam *Dalmanutha*. opinor tamen apud Marcum retinendam esse vocem potius *Dalmanutha*, quàm *Magedan*. hoc vt sentiam, faciunt Biblia iam correcta iussu summi Pontificis, nec proindè non concordant Matthæus & Marcus. Nam vt rectè ait Augustinus est *Dalmanutha* & *Magedan* duobus appellata nominibus, licet censeant nonnulli alterum regionis, alterum vrbis nomen esse. Aut vtrumque vrbis, ita tamen, vt vtraque vrbs vicina esset, ac proinde qui in fines vnius veniebat, in fines etiam alterius venisse dici poterat, sicut secundo capite dicitur venisse Christus *in partes* seu *fines Tyri & Sidonis*. Gr. apud Matth. loco *Magedan* est μαγδαλά. 1. Reg. cap. 17. 20. mentio fit loci *Magala*, sed an idem sit, quod hic est *Magedan*, vel G. *Magdala* omnino obscurum. 12. *Mageda, Dalmanutha. Magala.*

Lyranus & Carthusianus putant *Magedan* locum esse, in quo Iosias Rex est occisus à Rege AEgypti 4. Reg. 24. 29. *Abijt Iosias Rex in occursum eius* (scilicet Regis AEgypti) *& occisus est Mageddo*, &c. Sed Hieronymus in libro de locis Hebr. circa Gerasam esse scribit. Illius apponam verba: *Magedan*, inquit, *ad cuius fines Matthæus scribit Dominum peruenisse: sed & Marcus eiusdem nominis recordatur. nunc autem regio dicitur Magedena circa Gerasam.* hæc illo. Ex quibus constat Magedan trans mare esse Galilææ, siquidem iuxta Gerasam est, Geraseni autem, vt supra diximus, trans mare sunt.

DIGRESSIO I.

MORALIS.

Allegoriam huius historiæ explanans carptim ex Augustino ser. 209. de tempore: & Ambr. libr. 6. in Luc. & ex Gregor. in Ezech. homil. 31.

Vide eumdē Aug. l. 83. qq. quæst. 61.

DVplex in vno eodemque Redemptore nostro operatio est diuinitatis; & humanitatis, vtramque hic Christus ostendit contra detestandum Eutychetis errorem, qui vnam tantum in Christo dogmatizare præsumpsit operationem. *In alterutra enim parte, vel qui solum hominem fuisse dixerit, gloriam negabit Conditoris: vel qui solum Deum, negabit misericordiam Redemptoris*. Hic ergo *quod super turbam miseretur Dominus ne vel inedia, vel longioris vitæ deficiat labore, nouerimus affectum & compassionem humanæ fragilitatis; quod autem de septem panibus, & paucis piscibus satiauit quattuor hominum millia, credimus diuinæ opus esse virtutis* 1. *Duplex Christi operatio. Aug mystica expositio*

Turbas hic omnes gentis significare creaturas intelligimus, pro quibus ipse Dominus misericordia commouetur, quod non haberent, quod manducarent. Gentes enim legem non habebant, non Prophetas, non prædicationem Ioannis. per fidem namque venerunt ad Redemptorem, non per legem. Id 2.

eò triduò perseuerant, id est, in Natiuitate, in Passione, & Resurrectione Domini, siue in Patre, siue in Filio, siue in Spiritu sancto. Perseuerare enim, permanere est in confeßione. dicit ergo Dominus, non habent quod manducent, quia legem non habent; & dimittere eos ieiunos nolo; ne deficiant, vt qui per fidem Christi crediderunt, per fidem Christi saluarentur.

3. Differentia inter duo miracula panum.

Quidam autem ex his de longè venerunt: longè enim erant gentes à Deo, errando per idola, & modò omnis qui peccat longè stat Deo, &c. Differunt porrò duo miracula panum, primum illud pertinet ad Iudæos, istud verò ad gentes. *Ibi discipuli suggerunt Domino, locus desertus est, & hora præterijt, dimitte turbas, vt euntes in castella emant sibi escas, hic penitus tacent discipuli, sed ipse Dominus pro eis sollicitus est. Videamus quare tacent, quia necdum missi fuerant prædicare gentibus, sed potius ad oues perditas domus Israel. Ibi quinque panes fuerunt, hoc est, quinque libri Mosis: hic verò septem panes, qui sunt septiformis spiritus dona, sicut ait Esa. 11. Spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Ibi duodecim cophini pleni Spiritu sancto, hic septem Ecclesiæ, siue septem candelabra aurea. ibi duo pisces, qui sunt duo testamenta, siue vnus liber omnium Prophetarum, sancti Ioannis prædicatio, hic indefinitus numerus ponitur, quæ sunt dona gratiarum, sicut ait Apostolus.*

Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, &c. primæ Corinthiorum capite vndecimo: *ibi super fœnum recumbunt, & hic super terram. Vtrinque vna conuersatio, vna gratia, vna virtus, vna Deitas. Ibi super fœnum discumbunt, hoc est, mortificata opera carnis, quia omnis Caro fœnum, Esai. 40. Hic super terram discumbunt, id est, opera terrena conculcant. Ibi quinque millia refecti, qui numerus pertinet ad Iudæos. Nam post ascensionem Domini, loquente D. Petro, quinque millia sunt baptizati: hic autem quattuor millia, hoc est, de tota terra omnes gentes à quattuor cardinibus cœli de septiformis sancti Spiritus gratia esse repletas in vitam æternam.* hæc ex Augustino hinc inde delibata.

4. Allegoria Ambr.

Eodem commodissimè referri potest allegoria Ambrosij libro sexto in caput nonum Lucæ; *Diuidit*, inquit, *escas Dominus, & ille quidem vult dare omnibus, dispensator enim est omnium, sed cùm ille panes frangat, & det discipulis, si tu manus non extendas tuas, vt accipias tibi escas, deficies in via, nec poteris in eum culpam tuam referre, qui miseretur, & diuidit, sed his, qui cum eo in deserto permanent, &c. supra fœnum quinque millia discumbunt, super terram quattuor millia recumbunt, plus est terram premere, quàm supra fœnum iacere. Illi enim quibus adhuc sensus sunt corporales, mollioribus delectantur, & ideò supra fœnum recumbunt. Omnis enim caro fœnum; isti verò supra terram, quæ triticum & vinum gignit, & oliuam, cibum gratiæ consequuntur. Illi discumbunt, isti recumbunt. Maior est enim quædam requies recumbentis. ibi duo pisces, hic sine numero. vnde plerique septiformis spiritus gratiam in panibus definitam, in piscibus quoque duplicis testamenti figuram intelligendam putarunt. Non piget ergo æstimare, quòd quattuor millia ex quattuor mundi collecta partibus, in quibus Ecclesia figuratur, maioris gratiæ cibum sumant, iuxta quod scriptum: Quia venient ab Oriente & Occidente, à Septentrione, & Austro, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum.*

5. *Vnde hic gratiæ Patri aguntur à Christo. Non enim frustra illic benedictio tantum, hic etiam gratiarum est actio. Pro Ecclesia quippe sua Dominus Patri gratias agere consueuit, quia quæ absco̅dit à sapientibus, ea paruulis reuelauit,* &c. *Alibi quinquageni discumbere iubentur, tamen videtur hic fundatioris Ecclesiæ populus, qui sine definitione numeri recumbit.*

6. *Mysticum quoque est, quod manducans populus satiatur, & Apostoli ministrant. Nam & in satietate repulsæ in perpetuum famis indicium designatur, quia non esuriet, qui acceperit cibum Christi: & in Apostolorum ministerio futura diuisio Dominici corporis, sanguinisq; præmittitur,* &c. *Nec otiosè quæ turbæ supersunt à discipulis colliguntur, quia ea, quæ diuina sunt apud electos facilius possis, quàm apud populos reperire. Vtinam mihi contingat audire, collige quæ supersunt. Si audiero, & fecero, habebo multa, quæ turbæ, pueri, & mulieres edere nequiuerunt. Beatus ille qui potest colligere, quæ etiam doctis supersunt. Videamus quomodo colligat. dicit Lex non mœchaberis, fregit hunc panem Christus. diuisit hoc verbum non aliundè adijciens, sed de suo partiens: qui viderit inquit, mulierem ad concupiscendum iam mœchatus est eam. Habes fragmentum, de suo addidit; si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Habes aliud: Et si dextera tua scandalizat te, abscinde eam, & qui dimissam à viro ducit mœchatur. Vides ex vno quàm multa fragmenta? Moses dicit, quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & alterum de libera. Paulus dixit. hæc sunt duo testamenta, diuisit hoc verbum, & inuenis Mysterium. Beatus ergo qui colligit, quæ diuidit Christus.*

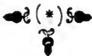
7. Perseuerantibus cum Christo conuiuium paratum.

Illud nouissimè non est silentio prætermittendum, quod habet eodem libro in Lucam capite nono sub initium idem Ambrosius; *gratiæ*, inquit, *cœlestis Christus impartitur alimentum, sed quibus impartiatur aduerte. non otiosis, non in Ciuitate quasi in Synagoga, vel sæculi dignitate residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus*, &c. sic sapienter Ambros. & hoc est, quod Luc. 22. ait Dominus; *vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.* Et mox addit: *Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.* His enim Christus omni nobilium epularum genere conuiuium instructissimum exhibebit, qui secum in tentationibus perseuerant, & in deserto pœnitentiæ. Meritò Iacobus cap. 5. *Sufferentiam*, inquit, *Iob audistis, & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est, miserator*, &c. meritò sacris consignatum est Scripturis. *Benedixit Dominus nouissimis Iob magis, quàm principio eius, & facta sunt ei quattuordecim millia ouium, & sex millia camelorum, mille iuga boum*, &c. Iob quadragesimo secundo. Ecce tibi splendidissimum conuiuium quo à Deo exceptus est Iob, ecce tibi felicissimum perseuerantiæ finem. Tobias *immobilis in Dei timore permansit* Tobiæ capite secundo, vers. at postea sic legimus capite vndecimo, v. 14. vigesimo primo: *per septem dies epulantes omnes cum gaudio magno gauisi sunt.* Lucæ 11. perseueranti panes dantur: *si perseuerauerit pulsans, dico vobis*, inquit Dominus, *etsi non dabit illi surgens, eò*

quod amicus eius sit, propter improbitatem eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. A

8. Gregorij pulcra expositio mystica. Est & D. Greg. hom. 31. in Ezech. alia etiam mystica interpretatio, eaque melle suauior: *confessi*, inquit, *atque ieiuni ad Dominum populi cùm venissent, discipulis Dominus dixit: Misereor super turbã, &c. turba triduo Dominum sustinet, quãdo multitudo fidelium peccata, quæ perpetrauit per pœnitentiam declinans, ad Deum se in opere, locutione, atque in cogitatione conuertit: quos dimittere ieiunos in domum suam Dominus noluit, ne deficiant in via, quia videlicet conuersi peccatores in præsenti vitæ via deficiunt, si in sua conscientia sine doctrinæ sanctæ pabulo dimittantur. ne ergo lassemur in huius peregrinationis itinere, pascendi sumus sacra admonitione. Valdè autem pensanda est pia sententia, quæ processit ex ore veritatis, quæ dicitur: quidam enim ex eis de longè venerunt. est* B *autem qui nihil fraudis, & nihil carnalis corruptionis expertus, ad Omnipotentis Dei seruitium festinauit: iste de longinquo non venit: quia per incorruptionem, & innocentiam proximus fuit. alius nulla impudicitia, nullis flagitijs inquinatur; solo autem coniugio expertus ad ministerium spirituale conuersus est. neque iste venit de longinquo, quia vsus coniunctione concessa per illicita non errauit. Alij verò post carnis flagitia; alij post falsa testimonia; alij post facta furta; alij post illatas violentias; alij post perpetrata homicidia ad pœnitentiam redeunt, atque ad Omnipotentis Dei seruitium conuertuntur, hi videlicet ad Dominum de longinquo veniunt. Quanto etenim quisque plus in prauo opere errauit, tantò ab Omnipotenti Domino longius recessit. nam & prodigus filius, qui Patrem deseruit, abijt in Regionem longinquam, in qua porcos pauit, quia vitia nutriuit. Dentur igitur alimenta eis etiam, qui de longinquo veniunt, quia conuersis pec*C*catoribus doctrinæ sanctæ cibi præbendi sunt, vt in Deum vires reparent, quas in flagitijs amiserunt, qui sæpè à Doctoribus tantò necesse est, vt largioribus cibis doctrinæ satientur, quantò fessi maioribus vitijs venerunt. & cùm iam confiteri cœperint mala, quæ commiserunt, atque confitendo relinquere, & fletibus punire, necesse est, vt Doctores sancti pro eorum peccatis solicitè exorent, quatenus mensæ Domini carnes oblationis portent. quod quoties agunt, & in hoc pro alienis peccatis interueniunt sua ante Dei oculos amplius detergunt, quia ea ipsa charitate se sustificant, qua mira pietate pro alienis iniquitatibus se in lamentis mactant, nec laboriosum debet esse Doctori pro conuersis peccatoribus lachrymas fundere, quando & ipse, qui omnia creauit, homo factus, pro nostris iniquitatibus in cruce sanguinem fudit.* Hæc Gregorius.

Alia allegoria. Aliam adhuc allegoriam paucissimis complectitur Gagnæus in Marc. capite octauo. *Si quis*, inquit, *allegoriam quærat; distributus turbæ panis super terram, ordo est militantis Ecclesiæ, cui distribuuntur à discipulis Christi, qui sunt Prælati, & Sacerdotes, septem Diuina sacramenta.*

DIGRESSIO II.

Moralis.

In idem Euang. septem panum.

Misereor super turbam.] Multis in locis Scriptura aperit nobis Dei prouidentiam, vt vnde in nos proficiscantur bona omnia intelligamus, Deumque vt liberalem benefactorem nostrum, & verum omnium conditorem, & colamus, & amemus. Disserit Paul. Actorum 14. 16. de Dei prouidentia; *& quidem*, ait, *non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de cœlo, dans pluuias, & tempora fructifera*, varijs enim anni temporibus varij quoque proferuntur fructus, *implens cibo, & lætitia corda nostra*; exhilarantur enim corda, & recreantur cibo, quibus verbis indicat Apostolus ex his naturalibus beneficijs, quibus nos continenter afficit Deus, posse hominem peruenire in cognitionem ipsius. nam non dubium, quin, si quis his adductus naturæ argumentis, consentaneæ cognitioni naturali de Deo quoad licuit, naturalem legem seruasset, ampliorem Devs illi gratiam ad se cognoscendum, vt superat naturæ vires, & supernaturalium donorum auctor, & largitor est, liberaliter concessisset. 1. — De prouidentia. Locus Pauli Act. 14. 16.

Et quidem meritò, fulget enim in creaturis Devs tanquam in speculo, & in eis tanquam in libro legitur, quasi in cithara suauiter resonat, & tanquam in pictura pulcrè, sapienterque depictus est, vt verè dixerit Augustinus libro 10. confessionum, capite 6. *Cœlum & terra, & omnia, quæ in eis sunt, ecce vndique mihi dicunt, vt te amem, nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles.* Hortatur nos Isai. capite 40. 26. vt hæc Dei opera aspiciamus; quæ eius potentiam, sapientiam, liberalitatem, pulchritudinem produnt, præsertim verò ea, quæ in cœlis viduntur: *leuate in excelsum oculos vestros, & videte, quis creauit hæc.* hinc monet Amos capite 5. ver. 8. amandum, timendumque esse Devm, videlicet *facientem Arcturum, & Orionem, & conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem vertentem, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ*; sed locus ille Dauid Psalm. 146. 8. 9. maximè mihi videtur idoneus ad Dei prouidentiam illustrandam: *qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam, qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum: qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum*: vbi docet eam esse prouidentiam Dei, vt etiam iumenta pascat causa hominis: quare illud: *& herbam seruituti hominum* petitum è Psalmo 103. significat, qui producit in montibus fœnum, & herbam bestijs homini inseruientibus, vel vt homini tanquam Domino seruiant. Quòd vero de pullis coruorum addit, hoc est, nam quoniam pulli coruorum dum nascuntur, candidi apparent, seu quod implumes, seu quod plumas habeant albicantes. Inde fit, vt à parentibus negligantur. Clamantib. verò præ fame, vt quidã aiunt, Deus immittit muscas, quæ eos, 2. — Deus quomodo in creaturis fulget. — C — Locus Psal. 146. — D

sese in fauces insinuando, alant; sunt qui dicant eos pasci aura quadam roscida. quid ergò miramur, cùm tantam gerat curam atri, & fœdæolentis animalculi, si in hac Euangelica historia scriptum legimus, tanta miseratione prosecutum esse Christum turbam, in desertis ac solitarijs locis necessarij cibi auxilio destitutam? *Misereor*, inquit, *super turbam*, atque illicò sua illam prouidentia & refecit, & exhilarauit, implens cibo, & lætitia corda omnium.

3. *Partes quæ sint veri Regis declarat Christus.*

Et verò indicat se Christus hoc loco, quales sint veri Regis partes, nimirum prospicere, ac diligenter curare ea, quæ populis sunt necessaria. propterea enim debent ab ijs, qui eorum ditioni subsunt, in honore haberi. sic testati sunt Valentinianus, & Marcianus Imperatores vt habetur Cod. Iustin. cap. de sacrosf. Eccles. vbi sic legimus: *humanitatis nostræ est egenis prospicere, ac dare operam vt pauperibus necessaria non desint.* Hoc ipsum confirmat Isai. 3. 67. vbi ille qui postulabatur vt Rex esset, respondit se propterea in Regem eligi non posse, quia non esset Medicus, hoc est, non posset mederi miserijs, quibus subiacebant ij, qui illum in Regem sibi poscebant, & quia panem in domo sua non haberet, quòd tam magnam esurientium multitudinem pasceret. sic enim loco citato respondisse hunc ait Isai. *non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum, nolite constituere me Principem populi*. Christus igitur cùm tam studiosè eorum necessitati subleuandæ qui triduum illum sustinuerant in solitudine, consulit, docet quodnam sit principium, ac Regum proprium munus.

Locus Isa. 3. 6 7.

4. *Ecce iam triduo sustinent me*] Quis quæso non libenter studeat Christo obsequi, pro illo pati, eius amore de suis commodis, & vtilitatibus aliquid detrahere, dum nunc videt illum ita sollicitum, ita se quasi in omnem partem vertentem, vt necessitati prospiciat eorum, qui tres dies cum illo in deserto perseuerarunt? Iam rogo te, perpende singula, quæ hic egit Dominus: *Misereor*, inquit, *super turbam*, ægrè fert nostras miserias; vide eius vt viscera amoris, & misericordiæ plenissima, aliorum malis, & necessitatibus commouéantur. deinde subdit: *ecce iam triduo sustinent me*, non obliuiscitur laborum nostrorum, *non enim iniustus Deus*, inquit Paulus ad Hebr. 6. 10. *vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis*. numerat ipse dies quibus aliquid pro ipso patimur: *ecce*, ait, *iam triduo sustinent me*: immò & gressus; ita Iob 14. 16. *Tu quidem gressus meos dinumerasti*, & Prouerb. 5. 1. *Respicit Dominus vias hominis, & omnes gressus eius considerat*. lacrymas etiam vel minutissimas obseruat, & ne vnam quidem frustra cadere sinit: Sic Dauid Psalm. 55. 9 *Deus vitam meam annunciaui tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo: sicut & in promissione tua.* Hebr. nónne in libro tuo? Hieronymus *non in narratione tua*, hoc est, vtique etiam meas lacrymas refers in tuos libellos, & obsignatas tabulas, diligenterque custodis. legitur etiam ex Hebræo *in laguncula*, aut *in vtre*, vel *sacculo tuo*, id est, altius menti quasi infigis, & firma memoria conseruas

Quanta sit Christi cura erga seruos suos.

Locus Psal. 55. 9.

5. *Mundus infidelis est suis.*

Non ita agitur cum illis qui mundo, & carni pessimis Tyrannis seruiunt. cùm enim mundus, & caro sine vllis charitatis visceribus sint, & tantùm sua quærant, si periculū immineat, & amara necessitas, nec curant tunc, nec vllo modo respiciunt, quæ à suis olim exhibita sunt obsequia, tantùm abest vt ea digna mercede prosequantur: quòd exemplo Sacerdotum Baal facilè erit declarare 3. Reg. 18. 26. *qui inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos, & non erat vox, nec qui responderet.* cumque illis per irrisionem Elias diceret ver. 27. *Clamate voce maiore*, &c. *clamabant illi voce magna & incidebant se iuxta ritum suum cultris, & lanceolis, donec perfunderentur sanguine*, &c. *& nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat, nec attendebat orantes*. Ecce tibi in Baal clarissimè repræsentatum mundum, dæmonem & carnem. Hoc enim est stipendium, hæc merces, quam hi suis soluunt mundani principes, vt ne dignentur quidem eos rectis oculis aspicere, graui aliqua calamitate oppressos, quamuis toties vitam in discrimen adduxerint, cùm mundo & carni obsequerentur, diuturnis etiam exantlatis laboribus, quibus illis diu multumque meruerunt; id faciunt mundus, & caro cum suis amatoribus, quod Pharisæos olim cum Iuda fecisse memoriæ produnt sacræ literæ. nam Iudas vbi perpetrato scelere proditionis Christi, quo putabat facilè posse se demereri animos Pharisæorum, tantùm absuit vt id fuerit assecutus, vt etiam cum ingenti timore perculsus ad Pharisæos abiens dixisset: *peccaui tradens sanguinem iustum*, nullum aliud tulerit responsum loco beneficij præter illud: *quid ad nos? tu videris*. similibus verbis mundus, & caro suis Assectatoribus, qui lassati sunt in carnis obsequijs, & via iniquitatis, respondebunt, cùm magnis prementur angustijs, præsertim verò extremo mortis tempore quando iam grandi horrore concutientur, vel ob hoc solùm, quòd Mundo, & carni non sine maximis laboribus morem gesserint. quòd si tam necessario tempore mundum adieris, eique sic dixeris; vt leges tuas seruarem, leges Dei contempsi, iam mihi hoc tam periculoso tempore succurre; non aliud feres responsum: quid ad me? tu videris. quòd si ad carnem accesseris, dicens; probè nosti quòd vt tuis voluptatibus parerem, Dei mandata despexi, & vt tuis vacarem delitijs, æternam inferni pœnam commeritus sum: nunc igitur accede, manum porrige, & ab imminentibus periculis incolumem serua, quid putas respondebit? non certè aliud, quàm illud ipsum: quid ad me? tu videris. at non idem eueniet ijs, qui Christo deseruiunt, quia verissimum illud: *inquirentes Dominum non deficient omni bono*, Psal. 33. 11. *quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur*: Vide rogo te nunc quantam curam gerat, de ijs qui per triduum cum illo morati fuerant.

Mundus similis Pharisæis.

Vtinam scirent homines quàm magna merces maneat eos qui Christum sustinent, & patienter sperant in eo; obuijs sanè vlnis, atque alacri corde exciperent quidquid vndique pœnarum esset illis immissum. etenim vt hic non obscurè ostenditur magna Dominus sustinentes se,

6. *Qui Christū sustinēt, sub cura illius sunt, & tandem in cœlo præmio efficientur.*

tes se, hic cura prosequitur in terris, & magno præmio afficit in cœlis. *Triduo*, inquit, *sustinent me*. Verè Isai. 40. 31. de iustis ait: *Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut Aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.* quid mirum, cùm oculi Domini sint super iustos, & aures eius apertæ vocibus eorum; proinde Paulus *libenter*, inquit, *gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi* 2. Cor. 12. 9. expertus id ille fuerat in dato sibi stimulo carnis suæ, in quo ter Dominum rogauerat, & responsum tale accepit; *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*, quam cùm in se esse vidisset, ac Dei curam in suis infirmitatibus obseruasset, lætus cuncta tolerabat; & ideò *cùm infirmor*, inquit, *tunc potens sum*. 2. Cor. 12. 10.

7. *Exemplum Iob.* Sustinuit Iob non per triduum dumtaxat, sed diu multumque probatus. neque recessit ab illo vxoris insanis stimulatus vocibus; *adhuc tu permanes in simplicitate tua?* Perseuerauit tamen, & ita perseuerauit vt à Deo etiam propterea commendatus magnoperè fuerit, cùm Satanæ dixit, vt est cap. 2. lib. Iob. *numquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & adhuc*, id est, inter tot res aduersas, *retinens innocentiam?* idcirò misertus est Dominus super eum, nec reliquit eum esurientem, sed lautè excepit, addidit enim *Dominus omnia quæcumque fuerant Iob duplicia*. Iob. 42. cuius nobile exemplum ob oculos nobis posuit D. Iacobus cap. 5. 11. dum dixit: *sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis*, hoc est, quem Dominus eius calamitatibus imposuit, *quoniam misericors Dominus, & miserator*. non mirum, quod misertus est eius, quia per multos dies sustinuerat eum. Idem de Tobia dicendum est, de quo in sempiternam orbis terrarum memoriam sacrarum literarum monumentis proditum est Tob. 2 *non est contristatus contra Deum, quòd plaga cæcitatis euenerit ei, sed immobilis in Dei timore permansit*. sustinuit ille Dominum, & idcò Dominus misertus est eius, & magno eum conuiuio excepit & gaudio. Sic enim cap. 11. Tob. legitur: *per septem dies epulantes omnes cum gaudio magnoque gauisi sunt*. Denique vide quid Apostolis dixerit Dominus Luc. 22. *Vos estis*, inquit, *qui permansistis mecum in tentationibus meis*; en isti Dominum diu sustinuerant: sed audi Domini misericordiam in eos: & simul vide quale eis conuiuium pollicitus sit: *& ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam in regno meo.*

8. Audiamus ergo Apostoli vocem nos hortantis, vt Christum patienter sustineamus:
Locus Heb. 12 7. Hebr. 12. 7. *in disciplina perseuerate, tanquam filijs vobis offert se Deus: quis enim filius quem non corripit Pater:* quasi dicat, tolerate vt erudiamini à Deo, perseuerate ferendo vt Deus perficiat quod vult. Agnoscite vestram felicitatem, non vos abijcit Deus, sed ad vos venit, vt ad veros filios Pater. G. per errorem legi videtur εἰ παιδείαν ὑπομένετε, si disciplinam sustinetis, cùm legendum potiùs sit εἰς, *in disciplinam*, pro, in disciplinam perseuerate, permanete; ita enim sæpè Apostoli loquuntur per

A Accusatiuum. Sed idem est, ac si dicas, *in disciplina*, more latino.

Dulce admodum est cum Christo perseuerare, quis enim amicus suauior, quis Pater magis carus, & indulgentior, etiam dum te castigat? quis Rex potentior? quis Dominus magis munificus, & liberalis? quis pulchrior sponsus, & amabilior? de quo iure sanè sponsa, quia experta fuerat, dicit: *tenui eum nec dimittam*. etenim vt Sap. 8. scribitur. *non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiam & gaudium*. eius rei locupletissimus testis est Petrus Ioan. 6. qui Christo dicenti Discipulis: *numquid & vos vultis abire?* Respondit: *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*. Perseueremus igitur etiam cùm corripimur cum Christo, nec deseramus eum, neque mutemus, vt nostri tandem misertus dignos nos efficiat cœlesti conuiuio. 9. *Dulcis amicus Christus.*

B

Discant de Christo, qui aliorum opera vtuntur, dies operariorum numerare, & digna eos mercede non fraudare, nec dies extrahendo differre, sic ille Paterfamilias Matth. 20. operarijs ad laborandum conductis eadem die pecuniam soluit: *cùm sero*, inquit, *factum esset, dixit Dominus vineæ procuratori suo, voca operarios, & redde illis mercedem*. caue ne merces, quam iniustè diu differs, vel etiam aufers, clamet aliquando contra te iuxta illud Iacobi 5. *ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit*. Sed pergamus ad alia. 10. *Mercede non fraudandi operarij.*

11.

C *Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. quidam enim ex eis longè venerunt.* Vide quàm minuta vtatur Dominus diligentia, vt eorum consulat commodis, & prospiciat necessitatibus, qui cum eo triduum perseuerarunt. Verùm cur inquies; tertium diem expectauit? quia nimirum indicare volebat se non nisi necessitate compulsum eiusmodi miracula, quæ ad corporum cibos, & conuiuia pertinebant, edere, ne fortasse sibi persuaderent homines, eos, qui illum sequebantur, propterea sequi, vt cibo sese reficerent, & recrearent: itaque vbi defecit panis, nec quòd comederent quidquam reliquum fuit, apparente iam necessitate, tum denique miraculum edidit. Est & aliud quod huic dubio respondeamus magis ad mores faciens, nimirum, nisi deficiant terrenæ *Cur triduum expectauit Christus, antequam miraculum ederet.*

D voluptates, & desint terrena bona, hoc est, nisi propter Christum libenter istis priuemur, ac terrenis cupiditatibus renuntiemus, eius cœlestibus voluptatibus recreari non poterimus; sic nunquam Israelitæ manna de cœlo pasti sunt, nisi prius de AEgypto egressi essent, & carnibus, & cœpis AEgyptiorum sese priuassent.

12. *Facienti quod in se Deus non denegat gratiam.* *Quot panes habetis?*] significat nobis Christus his verbis, vt si nos præstemus minimùm id, quod possumus, non deerit ipse sua gratia, vt impleat, addatque quod deest; ecce tibi nunc voluit septem illos panes ab Apostolis exhiberi, quos habebant, paucos quidem illos, sed effecit ille plurimos alios, adiecitque cumulatè quot deerant, vt satiarentur, qui cibi penuria deficiebant. Quod autem in hoc videmus conuiuio, multò veriùs experimur in spiritua

libus. etenim vult nos Deus per opera nostra æternam beatitatem consequi, cùm tamen si per se spectentur opera adeò minima sint, vt licet simul omnia sumpta, nullo modo cum æterna gloria conferri possint, neque enim nullam habent proportionem, comparationemque cum illa. Verùm ipse adiungit gratiam, quæ operibus nostris deerat: vnde fit vt æternam gloriam mereantur. Vult nobis Deus sæpè maxima dona elargiri, idque vehementer optat, sed exigit tamen à nobis, vt quantum possumus ad id preparemur, quamuis omnis nostra præparatio longè inferior sit tantis eius beneficijs, ac donis. Sic si in vas cordis tui quantulam poteris olei guttulam influas, accedet ipse, & cumulatè super cœlestis gratiæ oleum, quod deest, subministrabit; itaque nitendum nobis est, vt quòd possumus exequamur? quamuis paruum illud sit & modicum, præsertim cum eo auxilio, quod præsens nobis aderit de cœlo, & interim maiora de illo speremus: hoc enim si effecerimus, & ita nos gesserimus cum Deo, fiet vt quod cupimus, abundè obtineamus ab illo, modicum laborabis, & inuenies tibi multam requiem.

13. *Vis in manibus Christi.* *Et accipiens septem panes, & pisces gratias agens fregit* &c.] Magna vis est in manibus Christi. collocant discipuli in sanctissimis eius manibus septem panes, & innumeros recipiunt; quos turbæ distribuant. Proinde similes sunt Christi manus terræ frugiferæ, ac saluberrimæ, quæ significata est olim per terram illam, in qua sementem fecit Isaac, vt Genes. 26. 12. videre est: & multiplicatum semen accepit: *Seuit*, inquit Scriptura, *Isaac in terra illa, & inuenit illo anno centuplum, benedixitque ei Dominus, & locupletatus est homo, & ibat proficiens, atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est.* Idem tibi eueniet si in manibus Christi seueris, metes enim tempore suo fructum multò maximū, & locuples eris spiritualibus diuitijs, ibis procedens atque succrescens, donec in magnum euaseris virum.

14. *Locus Iere. 2.31.* Audi quid Deus de se testetur, Ierem. 2. 31. *numquid solitudo factus sum Israeli*, id est, terra inutilis, & infructuosa, sicut solitudo esse solet, *aut terra serotina*? hoc est, obscura & caliginosa, quam non lustrat, seu videt sol; id genus enim terra sterilis esse solet; quòd perinde est ac si diceret: an non inuenerunt Israelitæ auxilium in me, quoties poposcerunt? subdit: *quare ergo dixit populus meus; recessimus*, hoc est, recedemus à te, loco autem futuri ponitur præteritum, *non veniemus vltrà ad te*. Cùm igitur instar fructuosæ, fœcundæ, vberis ac feracis terrę sint Christi manus, ibi colloca quidquid habes boni, quia conseruatum recipies, & multis partibus auctum; hoc autem facies, si stipem libenter pauperi porrexeris. etenim extensæ pauperum manus fœcundas, ac frugiferas Christi manus referunt. paruam pecuniam tribuis pauperi, & thesaurum in cœlo recipis; interdum

9. etiam & hîc in terris cētuplicato colliges, quod in pauperum, id est, Christi manibus posueris. *Honora Dominum*, inquit Sapiens, *de tua substantia, & de primitijs omnium frugum tuarum da ei, & implebuntur horrea tua saturitate, & vino torcularia tua redundabunt.* Prou. 3. 9.

Cæterùm quòd in mundi, vel carnis manibus posueris, non modò non auctum, & multiplicatum recipies, verùm totum, quidquid illud erat, perditum, atque amissum tandem aliquando plorabis. Propterea enim neque tu, neque bona tua augescunt, quia sterili terræ, qualis est mundus, & caro femina mundas: pēde à Deo totus, teque cum omnibus tuis in eius manibus colloca, & Beatus eris cum Dauide, qui apud Deum ita gloriatur: *in manibus tuis sortes meæ.* Psal. 30. 16. itemque cum Paulo, qui eodem nomine vehementer gaudet, dum ait 2. Timot. 1. *scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* 15. *Perit quòd in manibus mundi ponitur.*

DIGRESSIO III.
MORALIS.

In ea verba v. decimi, eiusdem historiæ septem panum. *praecepit turbæ discumbere super terram*] & de septem panibus ex Bernardo, & contra ebrietatem.

CVm Dominus misertus esset turbæ quatuor millium hominum, quæ eum deserta petentem secuta fuerat, studio audiendi verbum Dei, & eam necessario cibo destitutam, vt pane spirituali, ita etiam corporali reficere vellet, iussit eam in eodem loco discumbere. Iussit porrò discumbere in eodem loco, vt doceremur præsertim, qui religiosi sumus, augmentum nostræ virtutis, in eodem loco cum alijs fratribus quærendum, & communibus eisdemque studijs religionis comparandum esse; ad quam rem Augustinus epist. 109. hortatur moniales quasdam his verbis: *omnia opera vestra in vnum fiant, maiori studio, & frequentiori alacritate, quam si vobis singulis feceritis propria; charitas enim de qua scriptum est 2. Cor. 13. non quærit quæ sua sunt, sic intelligitur, quia communia proprijs, non propria communibus anteponit. Et ideò quanto amplius rem communem, quàm propriam vestram curaueritis, tanto vos amplius proficere noueritis.* Sic sapienter August. 1. *Communia præferenda priuatis.*

Multum sanè damni affert singularitatis vitium, nam rogo, quomodo verbum Dei audiet religiosus is, qui vt largiùs ventri indulgeat solus extra communem mensam comedit? vel qui à congregatione cæterorum, cùm Prælatus reliquos exhortatur, abscedit? quî fieri potest, vt obediat is, qui singularem vitam amplexus, munera à Superioribus imposita nihil curat? aut quo pacto sancta contemplatione mentem recreabit, qui mundanis colloquijs aut temerarijs aliorum iudicijs se nutrit? quomodo suaues vnquam infletus soluetur, aut illacrymabit is, qui cæteris orantibus, & obortis lacrymis pro suis excessibus Deum precantibus; interim ipse risui, & cachinnis vacat? quo pacto fiet, vt quis prauos suos animi motus cōponat, vel emendet errata, seque in meliorem frugem recipiat, qui cæteris conscientiam excutientibus, & vitam, actusque suos quasi ad calculos reuocantibus, extra cubiculum vel cel- 2. *Vitium singularitatis.*

lam suam

lam suam huc illuc vagatur? aut quomodo vnquam flagris, cæterisque pœnitentiæ laboribus carnem suam domabit, vel prauas animi cupiditates rationi parere coget, qui reliquis tam sanctis pœnitentiæ studijs vacantibus, omnem vitæ religiosæ laborem refugit?

3. *Bernar. verba contra singularitatis vitium.* Vidit hoc Bernardus sermone in hoc ipsum Euangelium, atque perpendens verba illa CHRISTI, *& præcepit turbæ discumbere super terram*, vt hic habes versiculo decimo, seu vt ipse ait, *facite homines discumbere:* Porrò, inquit, *si fuere qui discumbentibus alijs, post dumeta, seu diuersoria quæuis absconditi latuere. homines huiusmodi ieiunos, vacuosq; remansisse quis nesciat? sic & eos nihilominus, qui leuitate, & curiositate ducti circumquaque vagantes minimè resederunt; aut qui resederunt quidem, sed non in ordine, & numero cæterorum.* quo loco Bernardus notat tria hominum genera priuata fuisse CHRISTI pane in ea turba, quæ CHRISTVM secuta fuerat; nam qui fortè inter dumeta & latebras absconditi erant, vel qui leuitate, & curiositate vagabantur, ideò panis sancti edulio caruerunt, quia ad comedendum cum alijs non resederunt. ij verò qui resederunt quidem, sed non tenentes eumdem ordinem, & numerum aliorum, etiam tam suaui panum CHRISTI dulcore destituti sunt; si qui tales in turba illa atque hominum conuentu fuerunt. Deinde Bernardus hæc ad Religiosos accommodans subdit:

4. *Hortamur proinde charitatem vestram, & pastorali solicitudine admonemus, ne quis ex vobis inueniatur angulos amare, sectari latebras, quærere diuerticula: quoniam qui malè agit, odit lucem, vt non arguantur opera eius. sed nec inueniantur in nobis qui circumferantur omni vento doctrinæ, instabiles, & inquieti, nihil in se soliditatis, nihil grauitatis habentes, tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ: nam de his quid dicam, quorum manus contra omnes, & manus omnium contra ipsos? Hi sunt qui separant semetipsos, animales, spiritum non habentes: quoniam nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu. nequissima planè, & perniciosissima pestis: quoniam vniuersos vnius obstinatio turbat, & fit omnibus discordiæ fomes materia scandalorum. Denique Prophetam audi, qui de vinea Domini loquens: singularis, inquit, ferus depastus est eam. pro huiusmodi rogo & obsecro vos fratres mei, fugite simulationem omnem, & angulos propriæ voluntatis; fugite inquietudinem, & spiritum leuitatis, fugite obstinationem, & nequissimum vitium singularitatis, nisi fortè (quod absit) fraudare vultis animas vestras panis edulio benedicti.* Sic Bernardus, qui in his verbis distinguere videtur triplex religiosorum genus, simili triplici illi hominum generi, de quo numero tertio. Quorum nullum panibus CHRISTI reficitur. Primum eorum, quia latebras, & diuerticula quærunt, ficti, simulatique & mala, quæ faciunt obtegentes. Alterum inquietum, & spiritum habens leuitatis. Postremum quod obstinato animo abundat in suo sensu, ac singularitatis vitio laborans, fomitem discordiæ, & materiam scandalorum reliquis subministrat. Hos omnes fraudare ait, *animas suas panis edulio benedicti.*

Subijcit postea septem panes quibus reficiuntur à CHRISTO, qui communem vitam, & studia religionis deuotè sectantur. 5. *Septem panes quibus boni Religiosi reficiuntur.* Iam verò, inquit, *ne longius protraham vos septem panes quibus reficiamini, isti sunt. Primus panis Verbum Dei, in quo vita hominis est, sicut & ipse testatur. Secundus panis obedientia est, quoniam meus cibus est, inquit, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Tertius panis meditatio sancta, de qua scriptum est: cogitatio sancta conseruabit te. & quæ alio in loco nominari videtur: panis vitæ & intellectus Eccles. 15. 3. Quartus panis orantium lacrymæ. Quintus verò pœnitentiæ labor est. nec mireris quod laborem, aut lacrymas panem dixerim; nisi fortè excidit tibi quod in Propheta legisti: Psal. 79. Cibabis nos pane lacrymarum, & item in alio Psal. 127. Labores, inquit, manuum tuarum, quia manducabis beatus es, & benè tibi erit. Sextus panis est iucunda vnanimitas socialis, panis, inquam, ex diuersis granis confectus, fermentatus vtique sapientia Dei. Porro septimus panis est Eucharistia Ioann. 6. quoniam panis, inquit, quem ego do, caro mea est pro mundi vita.*

Sed antequam tam suaui CHRISTI conuiuio finem imponamus, non dissimulabo illud in controuersiam vertere, quamobrem 6. factum sit, vt in hoc conuiuio nulla vini mentio fiat? Sed in promptu responsio est, nimirum, docere nos voluit Dominus quàm alienum esse debeat à Christiano homine ebrietatis vitium, *Ebrietas damnatur.* Etenim vt Oseæ 4. 11. dicitur fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor, libidinem item inflammat, hinc prouerb. 20. 1. *luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.* innumera etiam mala, etiam cum vitæ, & fortunarum iactura inuehit, etenim vt Ecclesiast. 31. 38 legimus *vinum multum potatum irritationem, & iram, & ruinas multas facit*, vt meritò Basil. homil. 14. in ebriet. dicat: ebrietatem Dæmonem esse voluntarium ex voluptate animis nostris inditum, cui Chrysost. consentit hom. 57. ad populum Antioch. dum ait: *ebrius Dæmon est voluntarius, mortuus animatus, morbus veniam non habens*, quid? quod & Seneca ad Lucilium scribens epist. 73 *nihil*, inquit, *aliud est ebrietas, quàm voluntaria insania.*

7. Ad quæ ostendenda non deerunt exempla, & vt externa omittam, quæ sunt innumera, certè Noe profectus erat in generationibus suis, & tamen ebrietate victus, & indignè nudatus est in tabernaculo suo, Genes. 9. vnde meritò Ambrosius inquit lib. de Elia & ieiu. cap. 5. *vinum nec suo pepercit auctori.* Loth, quem Sodomitarum non vicerat insana libido, vicit vinum, quo hausto ebrius geminum commisit incestum Genes. 19. Quid de fortissimo Sampsone dicam? is creditur vini potentia prostratus, per meretricem hostibus traditus esse. Holophernes quia potenter biberat resecto manu puellæ capite, superbiæ & ebrietatis pœnas dedit Iud. 11. 6. Iobo de filijs suis sic narrat nuntius; *filijs tuis & filiabus vescentibus, & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti; repentè ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quattuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt.* Iob. 1. quod si nihil aliud vnquam ex vino profectum esset mali

quam

quam sanctissimi præcursoris nex, quam illi impiè ac nefariè præcepit Herodes inter pocula inferri, satis id vnû esset ad infamem; & noxiam ebrietatem damnandam. prætereo hic prudens Epulonem illum qui ob nimium delicati vini potum, ne guttulam quidem aquæ post hanc vitam habere meruit. taceo & reliqua.

Meritò Sapiens Prouerbiorum 22. 29. per-
8. *Locus Prouerb. 23. 29.* currens breuiter ebrietatis damna, ait: *cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui sine caussa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis.* quibus verbis quinque minimum numerat ebrietatis mala. nam & væ, id est, dolorem animi simul, & corporis affert ebriosis, eorumque parentibus, deinde rixas excitat, & contentiones inter potandum, & post potum vt experientia docuit. Adhæc in foueam ebriosos cadere non rarò cogit, ebrij enim imminentia mala præcauere nequeunt. Quartò inducit vulnera sine caussa, hoc est, sine vlla vtilitate, qualis esset, si quis vulneraretur ob patriæ defensionem, vel ob commune bonum; vulnerantur verò ebrij dum vel cadunt, vel dum cum alijs rixantur. Postremum malum est suffusio oculorum, Hebr. rubor oculorum, quo significatur solitam ebrietatem oculis caliginem quamdam inducere, & suffusis humoribus visum obscurare.

9. *Amos 6. 6.* Reprehendit Amos cap. 6. 6. optimatum luxuriam, eosque deplorat, quod ventri seruiant & luxui *bibentes vinum in phialis.* quibus verbis & vini copiam, & vasa ad bibendum pretiosa, magna, & ampla insectatur Propheta, etenim solet Scriptura interdum vini copiam modestè significare, quamuis simpliciter *bibere vinum* dicat, vt Psalm. 68. 13. *in me psallebant, qui bibebant vinum*, & Gen. 9. 21. de Noe; *bibensq; vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo.* & cap. 19. 33. *dederunt itaque Patri suo bibere vinum nocte illa.*

Bibere vinū quid in Scripturis aliquando.

10. *Locus Hier. 51. 39.* Et vide quomodo irascatur Deus contra hanc hominum temulentiam Hier. 51. 39. *in calore*, inquit, *eorum ponam potus eorum; & inebriabo eos, vt sopiantur, & dormiant somnum sempiternum, & non consurgant dicit Dominus: deducam eos quasi agnos ad victimam, & quasi arietes cum hædis.* Videtur alludere ad conuiuium illud quod celebrauit Balthassar Rex Babylonis, qua nocte capta est vrbs à Medorum Rege Dario, quo conuiuio Rex inebriatus fuisse dicitur Dan. 5. 1. 2. & eadem nocte ab hostibus interfectus v. 30. hoc ergo esse videtur, quod hic ait Ierem. ponitur autem *in calore*, pro *in calorem eorum*, quasi dicat, efficiam vt eorum conuiuia in perpetuam ebrietatem conuertantur, id est, vt sopiantur, & dormiant somnum sempiternum, ex quo nunquã expergefiant, quod perinde est, ac si diceret, vt moriantur. Addit verò, *deducam eos quasi agnos*, id est, penè stolidos, ita vt non resistant, ducam *ad victimam*, id est, macellum, seu occisionem.

11. Non præteribo antequam supremam huic digressioni manum imponam subnectere præclara quædam Chrysost. verba ho. 49. in Matt. ad id de quo nunc agimus maximè facientia. referens enim verba Amos Prophetæ, quæ habes num. 9. *Vides*, inquit, *qualiter hic delicatam vitam reprehendit, non enim auaritiam his verbis, sed voluptatem accusat. & tu quidem immoderatè deuoras, cùm Christus esuriat. tu pretiosissimas placentas, ac liba, Christus verò ne sic cum quidem frustum panis. tu vina bibis phalerna, Christo verò ne frigidæ quidem aquæ calicem sitienti dedisti. tu in tenerrimo lecto, ac perornato stertis, cùm Christus frigore laboret. quare si omni etiam auaritia conuiuia tua vacent, tamen adeò flagitiosa sunt, quia cùm immoderatè omnia facias, ne necessaria quidem CHRISTO prœbes; præsertim cum rebus illius lasciuias.*

CAPVT V.

PHARISÆI ET SADDVCAEI SIGNVM DE COELO QVAERVNT; ET DE fermento Pharisæorum.

B. 16. 1. B. 8. 11.

V. 1. B. T exierunt Pharisæi A. & Sadducæi, & accesserunt ad eum, B. & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo tentantes eum.

2. At ille respondens, ait illis: facto vespere, dicitis: serenum erit, rubicundum est enim cœlum.

3. Et mane hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum.

4. Faciem ergo cœli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire?

5. B. Et ingemiscens spiritu ait: quid generatio ista A. mala, & adultera, B. signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum A. nisi signum Ionæ Prophetæ.

6. B. Et dimittens eos, ascendit iterum mare, & abijt trans fretum. *A. Relictis illis, abijt.*

7. Et obliti sunt panes sumere, & nisi vnum panem non habebant secum in naui. *A. Et cùm venissent discipuli eius trans fretū, obliti sunt panes accipere.*

8. Et præcipiebat eis dicens: Videte, & cauete A. B. à fermento Pharisæorum, A. & Sadducæorum, B. & fermento Herodis. *A. Intuemini & cauete.*

9. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: quia panes non habemus, quo cognito, ait illis Iesus: *A. At illi cogitabant intra se dicentes: quia panes non accepimus. Sciens autem Iesus dixit.*

10. A. B. Quid cogitatis. A. intra vos modicæ fidei. A. B. quia panes non habetis?

11. B. Non-

A. Nondum intelligitis? neq; recordamini quinq; panum in quinq; millia hominum, & quot cophinos sumpsistis? neque septem panum in quattuor millia hominum, & quot sportas sumpsistis.

11. B. *Nondum cognoscitis, nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum?*
12. *Oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis?*
13. *Nec recordamini quando quinq; panes fregi in quinq; millia, quot cophinos fragmentorum plenas sustulistis? dicunt ei duodecim.*
14. *Quando & septem panes in quattuor millia quot sportas fragmentorum tulistis? & dicunt ei: septem.*
15. *Et dicebat eis: quomodo nondum intelligitis?*
16. A. *Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: cauete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum?*
17. *Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendo à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum.*
18. B. *Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum, vt illum tangeret.*
19. *Et apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius, impositis manibus suis, interrogauit eum, si quid videret.*
20. *Et aspiciens ait: video homines, velut arbores, ambulantes.*
21. *Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & cœpit videre, & restitutus est, ita vt clarè videret omnia.*
22. *Et misit illum in domum suam dicens: vade in domum tuam, & si in vicum introieris, nemini dixeris.*

S C H O L I A.

1. ET exierunt *Pharisæi, & Sadducæi*] rectè notat Chrysost hom.54. in Matth. dictum esse, vt sub finem superioris capitis v.13. habes, dimissa turba, pauerat, ascendisse in nauiculam, statimque recessisse, quia inquit, *nullo miraculo ad sequendum ipsum magis turbæ inducebantur, quàm hoc signo*, nempe multiplicationis panum, *quippe qua non solum sequerentur, verum etiam ad regni fastigium promouère vellent: vt omnem Tyrannidis* (vel affectati regni seu tumultus) *suspicionem euitaret post huiusmodi miracula confestim recedit; nec pedibus ne ipsum sequerentur, sed nauigio* &c. Venit autem in partes Magedan.

2. *Et accesserunt ad eum*] Pharisæi & Sadducæi perpetes, & graues inter se inimicitias gerebant, vt patet Act.23.6. sicut olim Herodes & Pilatus inimici erant, sed in oppugnando Christo conueniūt, & confœderantur hæ duæ sectæ; vt mirum non sit, si huius tempestatis hæretici, quāuis maximè inter se contrarij, aduersus tamen Ecclesiā Catholicam summo consensu conspirent. Nam vt rectè ait Tertull. & notat hic Maldon. *semper Christus inter duos latrones crucifigitur.*

Hæretici hoc vno concordant, quod Christi Ecclesiam oppugnant.

A *Cœperunt conquirere*] G. συζητεῖν, quod significat altercari, vel disputare. quemadmodum Sophistæ, & minus creduli solent. Altercabantur autem non credituri, nisi signum de cœlo viderent. conquirere ergo cœperunt, & altercari, id est, fingere multa argumenta sophistica, quibus illius auctoritatem, vel oppugnare, vel apud vulgus leuare tentabant, quasi miracula quæ promebat, non gererētur virtute cœlesti, ac quasi essent humilia nimis, ac plebeia, ita vt pro ea non satis declararet se esse eū, qui à populo habebatur, proinde si vellet Pharisæos, & Sadducæos homines longè supra vulgus positos, quasique cœlestes sibi credere, ederet signū aliquod de cœlo Christo dignum, ac simile his, quę veteres Prophetæ edidisse leguntur. nimirum Iudęi teste Paul.1.ad Cor.1. signa petunt. quamquam etiā sancti nonnunquam signa sanctè petierint, vt Gedeon Iud.6. & Ezechias, quin immò ipse Achaz infidelis damnatur, Isa.7. quod signum à Domino petere recusauerit, & verò, qui vt & de Dei volun- 3.

Interdum licet signa petere.

B tate certior fiat, eamque impleat, signum petit, non improbè agit. At, qui curiositatis tātùm gratia, aut diffidentiæ causa id agit, impius est.

Quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes eum] vide quæ scripsimus lib. 4. cap.12. Schol, num.15. 16. & 56.

2. *Facto vespere*] Vespertinus in cœlo rubor serenitatis est signum, pluuiæ matutinus, quod ipsa experientia docuit, ideò Iudæi cùm rubere cœlum vespere cernebant, serenitatem adfore; cùm verò id manè accidebat, ventorum, & pluuiarum tempestatem futuram esse adfirmabant. Itaque qualis esset futura diei tempestas, ex cœli facie, & inspectu discernere nouerant. 4.

3. *Rutilat enim*] hoc est, rubicundum est. nam græcis vtrobiq; idē est verbum πυῤῥάζει. *Triste cœlum*] hoc est, turbulentum, vel tristitiam afferens hominibus.

C 4. *Faciem ergo cœli*] Faciem, id est, dispositionem, bifariam legunt interpretes hæc verba, vel cum, vel sine interrogatione. Chrysost. hom.54. in Matthæum sic sine interrogatione explicat, *sicut*, inquit, *in cœlo aliud tempestatis, aliud sereni temporis signum est, & nullus signo tempestatis perspecto, tranquillitatem expectat: neque in tranquillo tempore tempestatem scrutatur: eodem quoque modo in me cogitare oportet. aliud enim tempus huius aduentus est, aliud futuri his miraculis, quæ in terra facimus, nunc opus vobis est; quæ verò in cœlo fiunt, illi tempori reseruantur. Nunc enim quasi medicus veni, tunc quasi iudex adero &c. Et nunc quidem occultiùs, tunc verò apertissimo cœlo implicato, sole abdito, luna obscurata veniam &c. sed horum opportunum nunc tempus non est. Non enim ad hæc, sed ad passionem veni, atque ad mortem &c.* Sic Euthymius & Theophylactus in Matthæum. Itaque

Expositio Chrysost.

D hi per signa temporum intelligunt signa vtriusque aduentus C H R I S T I, & signa quidem primi aduentus debere fieri in terra, secundi verò in cœlo, vt sit hic sensus. Sicut in cœlo aliud cognosceritis esse serenitatis signum, aliud pluuiæ, ita si sapientes essetis, de me cogitare deberetis. Quod alia sint signa huius aduentus, & alia futuri. Nunc opus est miraculis in terris, quæ verò de cœlo fient, vsque ad illud tempus reseruabuntur, quando veniet filius hominis in maiestate sua, quando Sol, & Luna obscurabuntur, & stellæ de cœlo cadent. Cui interpretationi fauet, & lectio, quæ habet, *signa autem temporum non potestis*, nempè *dijudicare*, vt repetatur idem verbum. Diuus Hieronymus intelligens per *signa temporum*, signa primi aduentus

Expositio D. Hieronym.

Christi,

Christi, hoc est, signa adimpletorum temporum, quæ pater prædestinauit, & promisit in Scripturis, sic exponit: *Sensus,* inquit, *manifestus est, quod ex elementorum ordine, atque constantia possint & sereni, & pluuia dies prænosci, scribæ autem & Pharisæi, qui videbantur legis esse doctores, ex prophetarum vaticinio non potuerunt intelligere Saluatoris aduentum* &c.

Cæterùm licèt Chrysostomus & Hieronymus interrogationis fortassis non meminerint, non video tamen quamobrem cum interrogatione eorum interpretationes accipi non possint, vtrouis enim modo accipias, rectè cadent hoc modo: ergo cùm possitis cœli faciem iudicare, quare signa temporum non potestis dijudicare, siue intelligas per signa temporum signa vtriusque aduentus cum Chrysostomo, siue signa primi cum Hieronymo.

5. *Auctoris opinio.* Atque ita procul dubio quidquid sit de Chrysostomo, Theophylacto, Hieronymo cum interrogatione exponenda sunt hæc verba, sic enim in correctis nuper biblijs reposita sunt, & interpretatio Hieronymi videtur mihi loci huius esse germana, vt neget Christus petentibus de cœlo signum, eosque confutet, ac reprehendat, quod ex miraculis editis in terra non credant ipsum esse Messiam, cùm tamen satis superque essent ad eam fidem persuadendam; si ergo qualis est, inquit, futura diei tempestas ex cœli facie, & inspectu discernere nostis, quare signa temporum, id est, Messiæ aduentum in sanctis Scripturis expressum, & miraculis à me factis declaratum non potestis agnoscere? & hoc est, quod Luc. 12. 56. obiecit Dominus turbis: *Hypocritæ faciem cœli, & terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis?*

6. Augustinus lib. 1 qq. Euang. cap. 20. videtur prout Chrysostomus signa temporum accipere, ait enim: *Quod dixit facto vespere dicitis, serenum erit, rubicundum est enim cælum, id est, sanguine passionis Christi, id est, in primo aduentu indulgentia peccatorum datur; & mane, hodie tempestas, rubet enim cum tristitia cælum, id est, quod secundo aduentu igne præcedente venturus est. Signa temporum dixit de aduentu suo, vel passione, cui simile est roseum cælum vespere. Et itē de tribulatione ante aduentum suū futura, cui simile est mane roseum cum tristitia cælum.* Sed verior vt dixi est Hieronymi sententia, quamuis vtraque probabilis. *Scire*] verbum hoc omittitur à plerisque, pro quo quidam habent, *cognoscere.* In plerisque Græcis non ponitur, nisi δύνασθε, subauditur verò ex præcedentibus διακρίνειν.

Euthymius Matth. 16. Hypocritas eos nominauit, non solum tanquam alia dicentes, verùm etiam tanquam habentes se pro sapientibus, cùm essent insipientes. tentare verò dicuntur qui petunt, quòd præstari non oportet, quodq; ipsi reuera non optant. Vide etiam quòd notauimus lib. 4. cap. 12. num. 15. Schol.

5. *Et ingemiscens spiritu*] id est, ingemiscens ex intimo cordis vel intra se.

Quid generatio ista mala, & adultera signum quærit?] vide loco iam indicato num. 57. 58.

7. *Si, pro non.* *Si dabitur*] cum dicit, *si dabitur* signum, hebraismus est, pro *non dabitur.* qua de re sic scribit Ribera in caput tertium ad Hebr. num. 18. Si, cum verbis iurandi, vel affirmandi, vel expressis, vel tacitis idem est quod non, vt Psalm. 88. *semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar,* Psalm. 131. *Sicut iurauit,* &c. *si introiuero in tabernaculum.* &c. (Ad de Psalm. 94. *quibus iuraui in ira, si introibunt in requiem meam.*) Titelmannus Vatabl. Genebrar. in Psalm. 94. & Adamus in cap. 3. ad Hebr. putant quædam suppleri debere, vt *non sim Deus,* aut, *mendax habear,* aut aliquid simile, *si introibunt in requiem meam,* nec probant hoc, quod diximus, *si,* cum huiusmodi verbis accipi pro, *non,* quod in Amos cap. 8. num. 21. falsum esse ostendit idem Ribera, qui etiam notat in cap. 6. ad Hebr. num. 58. quod sicut post verba iurandi, vel affirmandi, *si,* valet idem quod *non,* ita, *nisi,* post eadem verba, affirmationis nota est, vt Ezech. 5. *viuo ego dicit Dominus Deus, nisi pro eo, quod sanctum meum violasti* &c. *ego quoque confringam* &c. & 3. Reg. 19. 2. *hæc mihi faciant Dij, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam vnius ex illis* propterea Theophyl. & OEcum. dixerunt, *nisi* significare idem quod *verè.*

8. *Signum Ionæ Prophetæ*] Hæc fusè declarauimus n. 59. vsque ad 69. loc. cit.

6. *Et dimittens eos*] quia tentantes erant, ideò responso indigni erant, propterea his relictis trans mare abscessit. Quod Matth. ait. *Et relictis illis abijt.* in Matth. vertit interpres, *relictis illis,* quod magis rem explicat, quàm *dimittens eos,* vt apud Marcum est. Ob id enim scribit Hilarius in Matth. *non sicut alijs locis legitur, dimissis turbis abijt, sed quia infidelitatis error, insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos dicitur, sed reliquisse.* Non enim est hic verbum ἀπολύω, vt in superiore capite Marci, sed participium καταλιπὼν αὐτοὺς in Matth. est, ἀφεὶς apud Marcum, quod & Iansenius hic obseruat.

9. *Abijt trans fretum*] Matth. habet, *& cùm venissent discipuli eius trans fretum* G. ἐλθόντες, vbi tam vox græca, quam τὸ *venissent* videtur positum pro *iuissent,* neque enim rectè dicerentur post transfretationem obliti panes sumere, quos ex ripa vlteriori secum sumere debuissent; ea etiam quæ narrantur deinceps dicta Domino, sunt dicta inter nauigandum, vt ex Marco patet, qui scribit, oblitos esse panes sumere, & vnum tantum panem habuisse secum in naui. Itaque sensus Matth. est idem cum Marco. Discipulos cum nauim ascendissent, & ire cœpissent trans fretum oblitos accipere panem secum in naui, ac tum in naui ea, quæ sequuntur dixisse, quod aduertit Iansenius cap. 65. concordiæ, qui etiam notat hinc colligi ex eo, quod dicuntur panum obliti discipuli morem fuisse illis, panem secum deferre, quod non rarò Dominus in desertis moram traheret. Iterumque colligi ex hac eorum obliuione, ita fuisse totos spirituali doctrinæ Christi additos, & à delitiarum appetentia alienos, vt rerum etiam necessariarum curam interdum deponerent, hoc est panes accipere sine quibus vitam exigere non possumus. Ideò verò huius obliuionis mentionem intulêre Euangelistæ, quia expposituri erant qualiter discipuli ob neglectos panes ex verbis Domini turbati fuerint.

7. *Et nisi vnum panem*] id est, nullum alium, præterquam vnum secum habebant in naui.

10. 8. *Videte & cauete*] Repetitio hæc, vel conduplicatio eiusdem rei pertinet ad epitasim cautionis, vt sit sensus, diligenter vobis cauete, & attendite: in Matthæo latinè habetur, *intuemini, & cauete,* cùm G. sit ὁρᾶτε καὶ προσέχετε, videte & attendite, sic enim προσέχετε vertit interpres Luc. 12. 1. *attendite à fermento Pharisæorum.* Est autem aliud *videre,* quàm *intueri,* vt G. diuersum βλέπειν ab ὁρᾶν. Est enim *intueri* oculorum, *videre* animaduertere. Itaque interpres per Catachresim posuit *intuemini,* pro *videte.* Eadem catachresis est apud Marcum G. ὁρᾶτε, βλέπετε.

11. *A fermento Pharisæorum*] fermentum nunc pro bona doctrina Matth. 13. 33. nunc pro mala sumitur, quomodo hic Apostoli ex Christo sumi intellexerunt.

runt. Dicuntur & praui mores fermentum à Paulo 1.Cor.5.8. *itaque epulemur non in fermento veteri neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Non dixit autem illùd manifestè* inquit Theophyl. Matth.16. *cauete à doctrina Pharisæorum, vt memores eos faceret signi panum.*

Duplex massæ corruptio. Aduerte duplicem esse massæ corruptionem, *aut enim insipida & putida redditur malè temperato fermento; aut acida nimium, & acerba. hoc sæpè in panibus ex fermento corruptis, deprehensum est; alterum vitium Pharisæorum fermentum simplici doctrinæ afferebat; alterum Sadducæorum. Porrò illud commune omni fermento est, vt massam inflet, & tumidiorem, auctioremq; reddat. Quare & hoc nomine etiam optimè quadrat fermenti symbolum cum istarũ factionum doctrina.* Sic Arias Matt. 16. Porrò Sadducæorum fermentum non tam acerbum, mordaxque vt Pharisæorum, quàm mucidum, putridumq; erat, ab incorrupta Dei veritate prorsus alienum: negabant hi carnis resurrectionem Matth. 22. 23. spiritum Act.23.8. animæ immortalitatem Ioseph lib.18. antiq. c.2. quæ doctrina in beluam hominem vertit, in exteros inhumanum, in socios ferum, voluptatibus addictum; Sadducæorum mores vide apud Ioseph. libr. cit. & lib.2. de bello Iudaico c. 7. istis similes sunt, qui dicunt: *manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.* Sap.2. Isa.22.13 1. Cor. 15. 32. contra hæc fermenti genera Pharisæorum, & Sadducæorum suam doctrinam *panem vitæ & intellectus*. Eccl. 15. 3. *azymum sinceritatis, & veritatis.* 1. Cor.5.8. ex aduerso Christus promulgabat.

12. *Hæreses Pharisæorum* Idem Marc.8. ait: *Pharisæorum doctrina omnis in exteriori pietatis ab ijsdem composita specie præcipuè versabatur; huius sine populo magis, quàm Deo probari erat. Herodis verò doctrina omnis mundana erat, humanaq; prudentiæ rationibus innitebatur: Tantùm religionis res curabat, quantum ad regni potentiæ, ac politicæ, vt dicitur, vitæ administrationem facere intelligebat. In vtraque parte verè pietatis virtus desiderabatur. Ab his autem modis alienos esse oportet eos, qui sanam Christi doctrinam quærunt: Nam si quid vel tantillum ex vtrouis genere admisceatur, omnis massa, quæ simplicissima esse debet, corrumpetur.* Sic Arias. Quæ confirmari possunt ex Hieron. eodem loco Matth. *fermentum*, inquit, *hanc vim habet, vt si farinæ mixtum fuerit, quod paruum videbatur, crescat in maius, & ad saporem suum vniuersam conspersionem trahat, ita & doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus iecerit, in breui ingens flamma succrescit, & totam hominis possessionem ad se trahit.* Et Amos. 4. idem Hieron. ait: *in Euangelio dicitur, cauete vobis à fermento, id est, à doctrina Pharisæorum.* quare cùm Hieronymus & Hilarius nomine *fermenti*, intelligunt etiam legis Mosaicæ doctrinam, noluerunt interpretari hunc locum positum secundum sensum à Saluatore intentum, sed iuxta sensum, qui ipsorum & nostris conuenit temporibus, quibus abrogata iam lege Mosis, legis litteralis doctrina & obseruatio cœpit esse fermentum, fidelibus cauendum; vt meritò Paulus dehortetur Galatas à circumcisione tanquam à malo fermento: *Modicum*, inquit, *fermentum totam massam corrumpit*. Per fermentum igitur *Quid hic fermentum.* hîc intellige doctrinam Pharisæorum &c. quæ docebant partim inutilia, partim Dei mandatis aduersa vt ex superiori cap.1.13. licet non eam, quæ ex Mosis Cathedra docebant, vt Matth.23. super cathedrã &c. denique ea erat doctrina Pharisæorũ, quam ipsi commenti fuerant, vt erant traditiones illæ, & mandata, doctrinæq; hominum, de quibus Matth.15. & 23 capitibus.

13. Rectè igitur Theophy. Marc.8. exponit fermen-

A tum ideo nominari doctrinam Pharisæorum, & Herodianorum, quia *amara est, malitiaq; veteris plena; quicunq; enim malitia inueteratus est, & nihil spirituale potest dicere, quod auditoris faucibus sit dulce, ille fermentum habet, ac mordacem veteris malitiæ doctrinam, quæ illum obedientem ad pœnitudinem tandem ducat*, & Matth.16. addit: *quemadmodum fermentum amarum est, & vetus, ita & Pharisæorum, & Sadducæorum doctrina mordet animas, amara existens, & veteres seniorum traditiones introducens: & sicut fermentum temperatura est aquæ, & farinæ. sic doctrina Pharisæorum mixta est ex sermone, & vita corrupta.* Et Euthym. Matth.16. dicit: *doctrinam Pharisæorum, Sadducæorum* &c. *fermentum vocasse, vtpote acetosam, ac marcidam.*

Hanc doctrinam Luc.12.1. vocat *hypocrisim*, dum ait, *attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*, quia aliud docebant, aliud faciebant, & ita 14.
B suo exemplo alios instituebant, seu potiùs, quia omnis eorum doctrina ad hypocrisim spectabat, sed dicet aliquis, Christus iubebat audiri Scribas, & Pharisæos Mosis legem explicantes. Matth. 23. *super cathedram* &c. ergo audiendi sunt hæreticorum magistri, cum sacris literis consentanea docent. Nego parem esse rationem. Nam illi non alios habebant tum præceptores, quàm Scribas, & Pharisæos, nunc innumeros habemus Catholicos doctores: & ideo hæretici tanquam publici hostes Ecclesiæ non magis, cum vera etiam dicunt, audiendi sunt, quam Diabolus cùm Christum Dei filium confitetur; qui ita quoque vitandi sunt, vt mulier pudica, impudicum amatorem, etiam honestè loquentem fugit, vt argutè simul & verè monet Maldonatus. *Hæretici fugiendi etiã cum recta docent.*

Fermento Herodis] Theophy. Marc.8. notat Herodianos fuisse doctores quosdam nuper ortos, di- 15. *Herodiani qui?*
C centes, Herodem esse Christum, & illi esse credendum. Arias Marc. item 8. declarat, quænam fuerit Herodis doctrina, vt habes superius n.12. sed fortè Sadducæi *Herodiani* dicebantur, quod eis faueret Herodes, aut ipsi Herodi. Sic Emman. Marc 8. quod mihi probatur; loco *Herodis* aliqui codices habẽt, *Herodianorum*, quasi secta quædam fuerit, cuius vel occasio, vel auctor fuerit Herodes, siue magnus ille Antipatri filius, siue alius Antipas.

9. *At illi cogitabant*] G. διελογίζοντο, propriè disceptabant, quod Maldon. exponit, consultabant, 16.
sollicitique erant, non solùm quomodo verba Christi intelligerentur, sed etiam quid acturi essent, cùm panes non accepissent. licet dubitarent Discipuli, quid vellet sibi Christus occurebat illis credere, quod de fermento pani admisceri solito, loqueretur eis, quasi prohiberentur Pharisæorum, & Sadducæorum vesci pane, statimq; illis venit in
D mentem, quod panem omisissent secum afferre ex loco vnde soluerant. Emmanuel, Matth.16. explicat; *disceptabant*, id est, alij in alios culpam reijcientes, cui aliquomodo videtur fauere Marcus, dũ ait; *& cogitabant ad alterutrum* &c. Equidem arbitror cùm διελογίζοντο & cogitare, & disceptare significare possit, apud Matth. positum esse, pro cogitare potiùs. Nam vt ex correctis biblijs patet, non est legendum, *cogitabant inter se*, sed *intra se*, vt & v.10. Illud verò *dicentes, quia panes* &c. vel significat internam locutionem, vel externam etiam, vt sit sensus, cogitabant intra se, & dicebant adhuc intra se; vel, cogitabant intra se, & hoc ipsũ inter se conferebant, solliciti quidnam acturi essent. apud Marcum verò; *& cogitabant ad alterutrũ, dicentes* &c. potest esse positum, cogitabant, pro disceptabant, ita tamen vt non tantùm externa disceptatio, vel consultatio significetur, sed interna etiam cogitatio præcedens, vel coniuncta. Nã vox illa, *ad alterutrum*, cogit nos ita accipere; nisi vel-

A Christi, hoc est, signa adimpletorum temporum, quæ pater prædestinauit, & promisit in Scripturis, sic exponit: *Sensus, inquit, manifestus est, quod ex elementorum ordine, atque constantia possint & sereni, & pluuiæ dies præcognosci, scribæ autem, & Pharisæi, qui videbantur legis esse doctores, ex prophetarum vaticinio non potuerunt intelligere Saluatoris aduentum* &c.

Cæterùm licèt Chrysostomus & Hieronymus interrogationis fortassis non meminerint, non video tamen quamobrem cum interrogatione eorum interpretationes accipi non possint, vtrouis enim modo accipias, rectè cadent hoc modo: ergo cùm possitis cœli faciem iudicare, quare signa temporum non potestis dijudicare, siue intelligas per signa temporum signa vtriusque aduentus cum Chrysostomo, siue signa primi cum Hieronymo.

5. Auctoris opinio. B Atque ita procul dubio quidquid sit de Chrysostomo, Theophylacto, Hieronymo cum interrogatione exponenda sunt hęc verba, sic enim in correctis nuper biblijs reposita sunt, & interpretatio Hieronymi videtur mihi loci huius esse germana, vt neget Christus petentibus de cœlo signum, eosque confutet, ac reprehendat, quod ex miraculis editis in terra non credant ipsum esse Messiam, cùm tamen satis superque essent ad eam fidem persuadendam; si ergo qualis est, inquit, futura diei tempestas ex cœli facie, & inspectu discernere nostis, quare signa temporum, id est, Messiæ aduentum in sanctis Scripturis expressum, & miraculis à me factis declaratum non potestis agnoscere? & hoc est, quod Luc. 12. 56. obiecit Dominus turbis: *Hypocritæ faciem cœli, & terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis?*

6. C Augustinus lib. 1 qq. Euang. cap. 10. videtur prout Chrysostomus signa temporum accipere, ait enim: *Quod dixit facto vespere dicitis, serenum erit, rubicundum est enim cœlum, id est, sanguine passionis Christi, id est, in primo aduentu indulgentia peccatorum datur; & mane, hodie tempestas, rubet enim cum tristitia cœlum, id est, quod secundo aduentu igne præcedente venturus est. Signa temporum dixit de aduentu suo, vel passione, cui simile est roseum cœlum vespere. Et itē de tribulatione ante aduentum suū futura, cui simile est mane roseum cum tristitia cœlum.* Sed verior vt dixi est Hieronymi sententia, quamuis vtraque probabilis. *Scire*] verbum hoc omittitur à plerisque, pro quo quidam habent, *cognoscere*. In plerisque Græcis non ponitur, nisi οὐ δύνασθε, subauditur verò ex præcedentibus διακρίνειν.

Euthymius Matth. 16. Hypocritas eos nominauit, non solum tanquam alia dicentes, verùm etiam tanquam habentes se pro sapientibus, cùm essent insipientes. tentare verò dicuntur qui petunt, quòd præstari non oportet, quodq; ipsi reuera non optant. Vide etiam quòd notauimus lib. 4. cap. 12. num. 15. Schol.

D 5. *Et ingemiscens spiritu*] id est, ingemiscens ex intimo cordis vel intra se.

Quid generatio ista mala, & adultera signum quærit?] vide loco iam indicato num. 57. 58.

7. Si pro non. *Si dabitur*] cum dicit, *si dabitur* signum, hebraismus est, pro *non dabitur*. qua de re sic scribit Ribera in caput tertium ad Hebr. num. 18. Si, cum verbis iurandi, vel affirmandi, vel expressis, vel tacitis idem est quod non, vt Psalm. 88. *semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar*, Psalm. 131. *Sicut iuraui*, &c, *si introiuero in tabernaculum*. &c. (Ad de Psalm. 94. *quibus iuraui in ira, si introibunt in requiem meam.*) Titelmannus Vatabl. Genebrar. in Psalm. 94. & Adamus in cap. 3. ad Hebr. putant quædam suppleri debere, vt *non sim Deus*, aut, *mendax habear*, aut aliquid simile, *si introibunt in requiem meam*, nec probant hoc, quod diximus, *si*, cum huiusmodi verbis accipi pro, *non*, quod in Amos cap. 8. num. 21. falsum esse ostendit idem Ribera, qui etiam notat in cap. 6. ad Hebr. num. 58. quod sicut post verba iurandi, vel affirmandi, *si*, valet idem quod *non*, ita, *nisi*, post eadem verba, affirmationis nota est, vt Ezech. 5. *viuo ego dicit Dominus Deus, nisi pro eo, quod sanctum meum violasti* &c. *ego quoque confringam* &c. & 3. Reg. 19. 2. *hæc mihi faciant Dij, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam vnius ex illis* propterea Theophyl. & OEcum. dixerunt, *nisi* significare idem quod *verè*.

Signum Ionæ Prophetæ] Hæc fusè declarauimus n. 59. vsque ad 69. loc. cit. 8.

6. *Et dimittens eos*] quia tentantes erant, ideò responso indigni erant, propterea his relictis trans mare abscessit. Quod Matth. ait. *Et relictis illis abijt*. in Matth. vertit interpres, *relictis illis*, quod magis rem explicat, quàm *dimittens eos*, vt apud Marcum est. Ob id enim scribit Hilarius in Matth. *non sicut alijs locis legitur, dimissis turbis abijt, sed quia infidelitatis error, insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos dicitur, sed reliquisse*. Non enim est hic verbum ἀπολύω, vt in superiore capite Marci, sed participium καταλιπὼν αὐτοὺς in Matth. est, ἀφεὶς apud Marcum, quod & Iansenius hic obseruat.

Abijt trans fretum] Matth. habet, *& cùm venissent discipuli eius trans fretum* G. ἐλθόντες, vbi tam vox græca, quam τὸ *venissent* videtur positum pro *iuissent*, neque enim rectè dicerentur post transfretationem obliti panes sumere, quos ex ripa vlteriori secum sumere debuissent; ea etiam quæ narrantur deinceps dicta Domino, sunt dicta inter nauigandum, vt ex Marco patet, qui scribit, oblitos esse panes sumere, & vnum tantum panem habuisse secum in naui. Itaque sensus Matth. est idem cum Marco. Discipulos cum nauim ascendissent, & ire cœpissent trans fretum oblitos accipere panem secum in naui, ac tum in naui ea, quæ sequuntur dixisse, quod aduertit Iansenius cap. 65. concordiæ, qui etiam notat hinc colligi ex eo, quod dicuntur panum obliti discipuli morem fuisse illis, panem secum deferre, quod non rarò Dominus in desertis moram traheret. Iterumque colligi ex hac eorum obliuione, ita fuisse totos spirituali doctrinæ Christi additos, & à deliciarum appetentia alienos, vt rerum etiam necessariarum curam interdum deponerent, hoc est panes accipere sine quibus vitam exigere non possumus. Ideò verò huius obliuionis mentionem intulêre Euangelistæ, quia expositurí erant qualiter discipuli ob neglectos panes ex verbis Domini turbati fuerint. 9.

7. *Et nisi vnum panem*] id est, nullum alium, præterquam vnum secum habebant in naui.

8. *Videte & cauete*] Repetitio hæc, vel conduplicatio eiusdem rei pertinet ad epitasim cautionis, vt sit sensus, diligenter vobis cauete, & attendite: in Matthæo latinè habetur, *intuemini, & cauete*, cùm G. sit ὁρᾶτε καὶ προσέχετε, videte & attendite, sic enim προσέχετε vertit interpres Luc. 12. 1. *attendite à fermento Pharisæorum*. Est autem aliud *videre*, quàm *intueri*, vt G. diuersum βλέπειν ab ὁρᾶν. Est enim *intueri* oculorum, *videre* animaduertere. Itaque interpres per Catachresim posuit *intuemini*, pro *videte*. Eadem catachresis est apud Marcum G. ὁρᾶτε, βλέπετε. 10.

A fermento Pharisæorum] fermentum nunc pro bona doctrina Matth. 13. 33. nunc pro mala sumitur, quomodo hic Apostoli ex Christo sumi intellexerunt. 11.

runt. Dicuntur & praui mores fermentum à Paulo 1.Cor.5.8. *itaque epulemur non in fermento veteri neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Non dixit autem illud manifestè* inquit Theophyl. Matth.16. *cauete à doctrina Pharisæorum, vt memores eos faceret signi panum.*

Duplex massæ corruptio.

Aduerte duplicem esse massæ corruptionem, *aut enim insipida & putida redditur malè temperato fermento; aut acida nimium, & acerba. hoc sæpè in panibus ex fermento corruptis, deprehensum est; alterum vitium Pharisæorum fermentum simplici doctrinæ afferebat; alterum Sadducæorum. Porrò illud commune omni fermento est, vt massam inflet, & tumidiorem, auctioremq; reddat. Quare & hoc nomine etiam optimè quadrat fermenti symbolum cum istarũ factionum doctrina.* Sic Arias Matt. 16. Porrò Sadducæorum fermentum non tam acerbum, mordaxque vt Pharisæorum, quàm mucidum, putridumq; erat, ab incorrupta Dei veritate prorsus alienum: negabant hi carnis resurrectionem Matth. 22. 23. spiritum Act.23. 8. animæ immortalitatem Ioseph lib.18. antiq. c.2. quæ doctrina in beluam hominem vertit, in exteros inhumanum, in socios ferum, voluptatibus addictum; Sadducæorum mores vide apud Ioseph. libr. cit. & lib.2. de bello Iudaico c. 7. istis similes sunt, qui dicunt: *manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.* Sap.2. Isa.22.13 1. Cor. 15. 32. contra hæc fermenti genera Pharisæorum, & Sadducæorum suam doctrinam *panem vitæ & intellectus.* Eccl. 15. 3. *azymum sinceritatis, & veritatis.* 1.Cor.5.8. ex aduerso Christus promulgabat.

12. *Hæresis Pharisæorum*

Idem Marc.8. ait: *Pharisæorum doctrina omnis in exteriori pietatis ab iisdem composita specie præcipuè versabatur; huius sim in populo magis, quàm Deo probari erat. Herodis verò doctrina omnis mundana erat, humanaq; prudentiæ rationibus innitebatur: Tantùm religionis res curabat, quantum ad regni potentiæ, ac politicæ, vt dicitur, vitæ administrationem facere intelligebat. In vtraque parte verè pietatis virtus desiderabatur. Ab his autem modis alienos esse oportet eos, qui sanam Christi doctrinam quærunt: Nam si quid vel tantillum ex vtrouis genere admisceatur, omnis massa, quæ simplicissima esse debet, corrumpetur.* Sic Arias. Quæ confirmari possunt ex Hieron. eodem loco Matth. *fermentum,* inquit, *hanc vim habet, vt si farinæ mixtum fuerit, quod paruum videbatur, crescat in maius, & ad saporem suum vniuersam conspersionem trahat, ita & doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus iecerit, in breui ingens flamma succrescit, & totam hominis possessionem ad se trahit.* Et Amos. 4. idem Hieron. ait: *in Euangelio dicitur, cauete vobis à fermento, id est, à doctrina Pharisæorum.* quare cùm Hieronymus & Hilarius nomine *fermenti,* intelligunt etiam legis Mosaicæ doctrinam, noluerunt interpretari hunc locum positum secundum sensum à Saluatore intentum, sed iuxta sensum, qui ipsorum & nostris conuenit temporibus, quibus abrogata iam lege Mosis, legis litteralis doctrina & obseruatio cœpit esse fermentum, fidelibus cauendum; vt meritò Paulus dehortetur Galatas à circumcisione tanquam à malo fermento: *Modicum,* inquit, *fermentum totam massam corrumpit.* Per fermentum igitur hîc intellige doctrinam Pharisæorum &c. quæ docebant partim inutilia, partim Dei mandatis aduersa vt ex superiori cap.1.13. licet non eam, quæ ex Mosis Cathedra docebant, vt Matth.23. super cathedrã &c. denique ea erat doctrina Pharisæorũ, quam ipsi commenti fuerant, vt erant traditiones illæ, & mandata, doctrinæq; hominum, de quibus Matth.15. & 23 capitibus.

Quid hîc fermentum.

13. Rectè igitur Theophy. Marc.8. exponit fermentum ideo nominari doctrinam Pharisæorum, & Herodianorum, quia *amara est, malitiaq; veteris plena; quicunq; enim malitia inueteratus est, & nihil spirituale potest dicere, quod auditoris faucibus sit dulce, ille fermentum habet, ac mordacem veteris malitiæ doctrinam, quæ illum obedientem ad pœnitudinem tandem ducat,* & Matth.16. addit: *quemadmodum fermentum amarum est, & vetus, ita & Pharisæorum, & Sadducæorum doctrina mordet animas, amara existens, & veteres seniorum traditiones introducens: & sicut fermentum temperatura est aquæ, & farinæ. sic doctrina Pharisæorum mixta est ex sermone, & vita corrupta.* Et Euthym. Matth.16. dicit: *doctrinam Pharisæorum, Sadducæorum &c. fermentum vocasse, vtpote acetosam, ac mucidam.*

14. Hanc doctrinam Luc.12.1. vocat *hypocrisim,* dum ait, *attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis,* quia aliud docebant, aliud faciebant, & ita suo exemplo alios instituebant, seu potiùs, quia omnis eorum doctrina ad hypocrisim spectabat, sed dicet aliquis, Christus iubebat audiri Scribas, & Pharisæos Mosis legem explicantes. Matth. 23. *super cathedram* &c. ergo audiendi sunt hæreticorum magistri, cum sacris literis consentanea docent. Nego parem esse rationem. Nam illi non alios habebant tum præceptores, quàm Scribas, & Pharisæos, nunc innumeros habemus Catholicos doctores: & ideo hæretici tanquam publici hostes Ecclesiæ non magis, cum vera etiam dicunt, audiendi sunt, quam Diabolus cùm Christum Dei filium confitetur; qui ita quoque vitandi sunt, vt mulier pudica, impudicum amatorem, etiam honestè loquentem fugit, vt argutè simul & verè monet Maldonatus.

Hæretici fugendi etiã cum recta docent.

15. *Herodiani qui?*

Fermento Herodis] Theophy. Marc.8. notat Herodianos fuisse doctores quosdam nuper ortos, dicentes, Herodem esse Christum, & illi esse credendum. Arias Marc. item 8. declarat, quænam fuerit Herodis doctrina, vt habes superius n.12. sed fortè Sadducæi *Herodiani* dicebantur, quod eis faueret Herodes, aut ipsi Herodi. Sic Emman. Marc 8. quod mihi probatur; loco *Herodis* aliqui codices habẽt, *Herodianorum,* quasi secta quædam fuerit, cuius vel occasio, vel auctor fuerit Herodes, siue magnus ille Antipatri filius, siue alius Antipas.

16. 9. *At illi cogitabant*] G. διελογίζοντο, propriè disceptabant, quod Maldon. exponit, consultabant, sollicitique erant, non solùm quomodo verba Christi intelligerentur, sed etiam quid acturi essent, cùm panes non accepissent. licet dubitarent Discipuli, quid vellet sibi Christus occurebat illis credere, quod de fermento pani admisceri solito, loqueretur eis, quasi prohiberentur Pharisæorum, & Sadducæorum vesci pane, statimq; illis venit in mentem, quod panem omisissent secum afferre ex loco vnde soluerant. Emmanuel, Matth.16. explicat; *disceptabant,* id est, alij in alios culpam reijcientes, cui aliquomodo videtur fauere Marcus, dũ ait; *& cogitabant ad alterutrum* &c. Equidem arbitror cùm διελογίζοντο & cogitare, & disceptare significare possit, apud Matth. positum esse, pro cogitare potiùs. Nam vt ex correctis biblijs patet, non est legendum, *cogitabant inter se,* sed *intra se,* vt & v.16. Illud verò *dicentes, quia panes* &c. vel significat internam locutionem, vel externam etiam, vt sit sensus, cogitabant intra se, & dicebant adhuc intra se; vel, cogitabant intra se, & hoc ipsũ inter se conferebant, solliciti quidnam acturi essent. apud Marcum verò; *& cogitabant ad alterutrũ, dicentes* &c. potest esse positum, cogitabant, pro disceptabant, ita tamen vt non tantùm externa disceptatio, vel consultatio significetur, sed interna etiam cogitatio præcedens, vel coniuncta. Nã vox illa, *ad alterutrum,* cogit nos ita accipere; nisi vel-

lemus illud, *ad alterutrum*, referre ad dicentes, vt sit sensus, *cogitabant*, nimirum intra se; deinde sequatur, *ad alterutrum dicentes, quia panes non habemus*, id est, quod panes non habemus, ita vt sic consultarent, ac dicerent inter se alter alteri, soliciti quid essent facturi. Neq; verò mihi multũ placet ita accipere disceptationem, quasi alter in alterum culpam conferret, potiùs disceptare, consultare erat, ac solicitos esse, quidnam facto opus esset.

17. 10. *Sciens autem Iesus*] eorum cogitationes; etenim *praecedentium iam miraculorum obliuionem declarandis ipsorum cogitationibus, hoc nouo miraculo illis exprobrat.* Neque enim etiam quod illi inter se mussitabant, audire poterat. Itaq; arbitrati sunt Apostoli illa monitione, vt cauerent à fermento Pharisæorum &c. Dominum prohibuisse, ne & ipsi panes à Pharisæis, & Sadducæis tanquam excommunicatis exciperent; & simul audita fermenti voce, & non intellecta in mentem venit illis neglectorum panum, ac veluti se accusantes, trepidãtesq; dixerunt: *Panem non accepimus*, nõ habemus, quid agendum? qua in re dupliciter reprehendendi erant, & quod crassè intelligerent, quod dicebatur de fermento Pharisæorũ, cùm didicissent de Christo prius: Non quod intrat in os coinquinat hominem. & quod ex hac crassa intelligentia incidissent in anxiam victus solicitudinem, cum secum eum veherent, cuius potentiam iam bis experimento didicerant in rerum necessariarum subministratione. Quare data opera Christus vsurpauit obscuram fermenti vocem, vt sic daretur illi occasio, qua (dum Christi verba discipuli non intelligunt, & aliorsum transferunt) doceremur, nihil defuturum ijs, qui tota animi cogitatione Christo inhærent, licet aliqua nostra interdum negligentia desint necessaria, idq; tunc præsertim, cùm eius negligentiæ occasio studium est pietatis.

Dupliciter errabant Apostoli.

Cur Christus obscura locutus vocem fermenti vsurpans.

Quid cogitatis &c.] quasi dicat, ô pusillæ homines fidei? quid hoc est? cur anxij cogitatis intra vos & inter vos mussitatis, quod non habeatis panes? tot præceptis instituti, tot exemplis edocti, toties admoniti nondum habetis eam, quam deberetis intelligentiam; adhuc cum Pharisæis cor habetis excæcatum. Euthy. Mat. 16. quærit cur non tũ improperauerit Dominus, quando dixerunt: *vnde nobis in deserto panes tam multi?* respondet quia *non erat aequum, vt hos coram multis confunderet, simul etiam expectans donec edito duplici miraculo grauior, & efficacior redderetur accusatio* Sic ille.

11. *Nondum cognoscitis, & intelligitis*] Inter l. quasi dicat, nec mysterium intelligitis, nec virtutem in memoria habetis.

18. 12. *Nec recordamini*] Iansen. notat apud nos hãc esse distinctionem hîc & interpunctionem, vt interrogationis finis sit, post *sustulistis*, vt sit sententia hæc: An non recordamini, quando quinq; panes fregi in quinq; millia, & quot Cophinos tunc sustuleritis? Verùm iam non rectè, inquit Iansen. subiungitur: *dicunt ei duodecim*, non enim id agebat Dominus secundùm hanc distinctionem, vt interrogaret, quot cophinos sustulissent, sed num memores essent, quot sustulissent. Proinde respondẽdum erat, etiam Domine meminimus; Idem dicẽdum de sequente interrogatione in Marco hic v. 14. Itaq; rectiùs Græci hunc locum in Marco sic distingunt; vt postea: *nec recordamini*, interrogationẽ statuant, & deinde nouam inchoent ab illis verbis: *quando quinque panes* &c. Sic enim rectè cohæret responsio cum interrogatione. Sed cum in correctis biblijs interrogatio sit post *sustulistis*, huic stãdum arbitror. Responsio verò Apostolorum non discrepat ab interrogatione. Cùm enim diceret Dominus, nonne memores estis quot cophinos,

Vera interpunctio textus, & sensus legitimus.

quot sportas sustuleritis? illi ostendere volentes, rem ita se habere, vt dicebat Dominus, responderunt verum id esse, & se meminisse, duodecim semel sublatos esse cophinos, & sporras iterum septem. Matt. habet; *nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis? neq; septem panum in quattuor millia hominũ, & quot sportas sumpsistis?* G. τοὺς ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, quinque illos panes quinq; millium, id est, in quinq; millia hominum distributos esse? eodem modo οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τετρακισχιλίων, id est, neque septem illos panes quatuor millium. Interpres sensum spectauit.

15. *Nondum intelligitis*] potentiam meam.

16. *Quare*] G. πῶς οὐ, quomodo non?

17. *Tunc intellexerunt*] Euthym. Matt. 16. *vidisti*, inquit, *praemissam increpationem: Vide etiam fructũ eius: Excitauit enim mentem illorum, quae dormiebat, & intellexerunt. Siquidem oportet non vbique mitẽ esse praeceptorem, sed quandoque asperum fieri,* quæ desumpsit ex Chrysost. hom. 54. in Matth. vbi etiam ait, vtrisque remedijs istis mentem hominum indigere. Vnde & Deus vniuersum quoque orbem terrarum ita gubernat, vt modo hoc, modo illud adhibeat, nec secunda semper concedat, nec aduersa per se sola esse permittat. 19.

Reprehensionis fructus.

18. *Et veniũt Bethsaidam*] hanc historiam solus Marcus narrat. Erat autem Bethsaida patria Petri Andreæ & Philippi, & secundùm Chysost. ho. 9. Iacobi, & Ioannis, de qua sic Brocardus p. 1. c. 5. §. 6. Nephthalim, *tribus leucis in angulo maris Galilaeae, vbi idem curuari incipit ab Aquilone contra Austrum, sita est Bethsaida ciuitas Petri Andreae, & Philippi.* Sic ille. 20.

Bethsaida.

Vt illum tangeret] non satis videtur habuisse fidei, sed existimasse Christum nisi tangendo curare non posse iuxta Theophyl. sententiam, aut consuetudine ducebantur, vt vult Maldon. quod consueuerat Christus his, quos curabat manus imponere. Beda Marc. 8. *rogabant*, inquit, *eum vt illum tangeret, scientes, quia tactus sicut leprosum mundare, ita caecum illuminare valeret, tangimus autem Dominum cùm nos fide integra, & syncerè adhaeremus ei quem profectò tactum nobis esse saluberrimum exemplo mulieris quae fimbriam, felici audacia, tetigit, edidicimus: tangit nos Dominus cùm mentem nostram afflatu sui spiritus illustrat, atque ad agnitionem nos propriae infirmitatis, studiumq; bonae actionis accendit.* 21.

Quomodo tangimus Christum, vt sanemur: quomodo tãgamur à Christo.

19. *Eduxit eum extra vicum*] Sed quare, inquies, cum, vt dicitur Ioan. 1. ciuitas esset Bethsaida, vicus vocatur? Respondeo, dici vicum G. κώμην ob paruitatẽ, erat enim parua ciuitas, præsertim, quia fortassis κώμη græcum nomen paruis ciuitatibus tribuebatur, quomodo etiam Bethlehem parua ciuitas Ioann. 7. κώμη dicitur. vel fortè verior ratio est, quod olim vicus fuisset; A Ioanne verò dicitur *Ciuitas*, quod ex vico in ciuitatem esset conuersa teste Iosepho lib. 18. antiq. c. 3. vbi scribit; Philippum vico Bethsaidę in ripa lacus Genesareth speciem vrbis addidisse frequentato incolis, & aucto opibus, & Iuliæ Cæsaris filiæ cognomen esse voluisse. Vocata est enim Bethsaida, etiam Iulias. 22.

Iterum rogabis, cur cæco visum restituturus extra vicum illum extraxerit Christus? Respondeo potuit id humilitatis caussa esse factum, vt imitaremur exemplum fugiendæ iactantiæ. Theophyl. tamen & Euthym. cum alijs propter incolarum incredulitatem factum id putant. Sic enim scribit Theoph. Marc. 8. *Apparet Bethsaidam incredulitate multa laborasse, ideo & miseram eam dicit Christus: Vae tibi Chorozain, vae tibi Bethsaida* &c. *huc igitur cùm venisset Iesus adducunt ad eum* 23.

Cur eduxit caecum extra vicum.

caecum.

cæcum. Non erat pura adducentium fides, vnde & Dominus educit cæcum de pago, & sic sanat illum. Euthym. vero Marc. item 8. *non enim,* inquit, *vici illius incolæ digni erant, vt fieri viderent huiusmodi miraculum. nam cùm multa alia vidissent, in[illegible]erāt increduli.* Idem habet Victor Marc. 8. potest etiam dici è vico eduxisse, ne ab irruēte turba opprimeretur.
Obseruatio moralis ex Beda. Beda Marc. 8. spiritnali sensu, *apprehendit,* inquit, *manum cæci, vt eum ad exequutionem bonæ operationis, quam pro diutina cordis obscuritate non nouerat, confortaret. Eduxit extra vicum vt à vita vulgari segregatus voluntatem sui conditoris, qua illuminari mereretur, liberius sedulo corde scrutaretur.* Intelligit enim Beda in hoc cæco paulatim curato, illuminationem designari cordium stultorum, ac longè à via veritatis aberrantium.

Miraculum in miraculo. *Expuens in oculos eius*] *Miraculum,* inquit Arias, *in miraculo vt hebraicè dici solet. Nam sputum humanum nocet magis oculis, quam prosit, ob excrementosam, atque viscosam vim. Sed vt ostendatur magna Iesu virtus, in quo nihil erat saluti afferendæ repugnans,* quod dictum Ariæ, quamuis verum sit, tamen vt sputo humectatur lingua prout diximus c 3. n. 13. schol. ita caligantes, vel lippientes oculos sputum detergit, & purgat, & ideò non mirum, si ad detergendum, quasi oculos sputo vsus fuerit, quasi significans quod sequuturum esset, nimirum oculorum depurgatus aspectus atque visus omni caligine, vel lippitudine deposita clarus, quamuis saliua, non quia humana, quia tamen Christi erat, cæcum curauerit.

24. *Impositis manibus suis*] Auctor commentariorum in Marc. homil. 9. quod opus tribuitur Chrysost. licet doctiores negent Chrysostomi esse, significat, Christum antequam amoueret manus à cęci oculis, rogasse num quid videret, atque in eo fuisse miraculum, quod impositis super oculos manibus videret cæcus. Verùm nunc impositas fuisse manus dicit Marcus, sed supra oculos non dicit. deinde credibilius est supra oculos imposuisse prius manus, statimque amouisse interrogato cæco nū videret, iterumque imposuisse, vt perfectè visum restitueret. Ergò cùm Marcus ait, *impositis manibus interrogauit si quid videret,* græcum participium [illegible], accipi debet pro [illegible], cùm posuisset.
Obseruatio moralis. Beda Marc. 8. ait: *de sputo oris Domini. quod gratiam spiritus eius designat sæpè dictum. De tactu manuum eius quod virtutem adiutorij ipsius insinuet nulli dubium. Sputum quippè abintus de capite Domini procedit: manus verò sunt membra corporis exterius posita. Expuens ergo in oculos cæci Dominus, imponit manum suam vt videat. quia cæcitatem generis humani, & per inuisibilia diuinæ pietatis dona, & per exhibita foris Sacramenta assumptæ humanitatis, abstersit.* Euthym. Marc. 8. ait: *sputo ac manibus hunc sanat, ostendens quod sermo coniunctus operibus, miraculum operari potest, sermonis quidem signum est sputum: vtrumque enim ab ore egreditur, operis verò manus: sermonem autem dico laude dignum similiter & operationem.* Sic ille.

20. *Video homines velut arbores ambulantes*] *ambulantes* ad *homines* refer, non ad *arbores*, quia græcum δένδρα, quod significat *arbores*, neutri generis est, & περιπατοῦντας, id est, *ambulantes* masculini. Cùm verò dixit, *video homines velut arbores,* ostendit se videre, quamuis imperfectè, quia nec sciebat verè, an homines essent, quos videret, velut arbores. Conijciebat tamen homines esse, quos ambulantes videret, cùm tamen prius nihil videret. Idem autem est sensus G. *video homines, quoniam velut arbores video ambulantes. Ex his verbis collige hunc non fuisse à natiuitate cæcum, nouerat enim arbores. Et aspiciens*] G. καὶ ἀναβλέψας, cùm oculos sustulisset. significatur gestus, habitusq; attollentis

A oculos vt exploraret num quid videret.

Beda Marc. 8. sic hunc locum spiritualiter tractat. primò, inquit, *is qui curabatur, videbat homines velut arbores ambulantes, hoc est, formam quidem corporum inter vmbras aspiciens, sed nulla membrorū lineamenta visu adhuc caligante discernere valens, quales condensæ arbores à longè spectantibus, vel certè in luce nocturna solent apparere, ita vt non facilè arbor, an homo sit, possit dignosci. Quia primus nimirum cuiq; virtutis introitus est, hominum vitam, moresq; cæterorum inspicere, vt quidquid vspiam boni viderit imitetur, quidquid mali caueat, ac detestetur. Sed quisquis ita desipit, ac longi temporis obscuritate depressus est, vt inter bonum & malum, fidem & perfidiam, syncera pietatis opera, & simulationem adhuc iustitiæ discernere nesciat, quasi ambulantes homines instar arborum cernit, quia facta multitudinis absq; luce discretionis videt. Et quid talibus superest, nisi vt diuina dignatio, quæ ei curam hominis considerandi tribuit, etiam donum conferat discernendi, quæ* B *maximè hominum vita sequenda, quorum sit audienda doctrina? vnde aptè dicitur, quia secunda impositione manuum suarum Dominus ei lucem claræ omnia videndi restituerit. Clarè namq; videt omnia qui cæcus fuit, cùm is, qui illuminari intus meruit, manifestè didicerit, quomodo credendum, qualiter viuendum, quæ pro fide veritatis, atq; operatione iustitiæ præmia sint in futuro speranda.* 25. *Obseruatio moralis.*

21. *Et restitutus est ita, vt clarè videret*] clarè Græcè est, τηλαυγῶς, quod componitur ex τῆλε eminus, & αὐγὴ quod lucem ac splendorem significat, quare latinè quidam duabus vocibus exprimunt, eminus & dilucidè. Beda loco citato sic scribit: *Ideo cæcum hunc Dominus paulatim curat, quem vno mox verbo si vellet, poterat curare, vt magnitudinem humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim,* C *& per quosdam profectuum gradus, ad lucem diuinæ visionis solet peruenire, seu vt suæ nobis gratiæ crebra daret indicia, per quam singula nostræ perfectionis incrementa, vt proficere aliquid possint, nec deficiant, adiuuat.*

Theophyl. Marc. 8. aliam assignat caussam sic scribens: *quia neq; cæcus ille perfectam habuit fidem. Idcircò non statim ipsum respicere facit, sed sensim, vtpote integra carentem fide. Iuxta fidei enim magnitudinem, & sanitas datur.* Idem habet Euthym. qui habet, ideò eum interrogasse, si quid videret, *vt qui parum adhuc respiciebat per modicū aspectum crederet, ac sanaretur perfectius: sapiens enim erat Medicus* &c. & subdit, augmentū fidei, augmētum promeruit sanitatis. Maldonato etiam & illum placet, voluisse, vt cæcus beneficium, quod accipiebat, sanitatis, dum paulatim sibi conferebatur, pluris faceret. Docemur & hinc Dominum rogatum non illicò dare omnia, sed paulatim nonnunquam sua dona rogantibus impartiri; quo languens sæpè nostrum desiderium, & paruam fidem accendat. 26. *Obseruatio moralis.*

22. *Misit illum in domum suam*] Hæc verba nec Græcè, nec Syriacè leguntur, sed non sunt omittēda & optimè quadrant cum sequentibus, subditur, si vt domum eas, illac transibis, de miraculo nil ibi dixeris. quare miserit, abire iusserit domum, inquit Maldon. sequentibus intelligitur, ne si in proximam iret vrbem, quæ Bethsaida dicebatur, aut huc illuc vagaretur, miraculum euulgaret. Ex his verbis constare videtur cæcum hunc non habitasse Bethsaidæ; alioquin non diceretur illi, *& si in vicum introieris nemini dixeris.*

Si in vicum introieris] Græci codices hic variant, inquit Gagnæus, quidam habent μηδὲ εἰς τὴν κώμην εἰσέλθῃς μηδὲ εἴπῃς τινὶ ἐν τῇ κώμῃ, id est, neque in vicum ingrediaris, neque cuiquam in vico dixeris. Noster autem interpres videtur

 aliter

Obseruatio moralis.

aliter legisse, & melius, vt habes in biblijs correctis. Beda quod cum ait in domum suam ire præcepit, *mysticè admonet omnes, qui agnitione veritatis illustrãtur, vt ad cor suum redeant, & quantum sibi donatum sit solicita mente perpendant, collatisque sibi beneficijs digna operum exequutione respondeat.*

27. *Nemini dixeris*] Assignant caussam Theophyl. & Euthym. Marc. 8. incredulitatem ciuium Bethsaidæ, & vt ne in credulitate sua perseuerantes illi in grauius inciderint Iudicium. quæ secunda ratio est Theophyl. cui Euthym. addit tertiam, ne fidem eius peruerterent; Aliam caussam attigit Beda loco indicato, *quod exemplum suis tribuere voluerit, vt ne de his, quæ faciunt mirandis fauorem vulgi requirant.* Illud multum in Theophyl. commendo, quod bonis moribus fructuosum est: *nos*, inquit, *quamdiu in hoc pago, id est, in mundo agimus, animo sumus cæci, educti autem de mundo, & sæcularibus negotijs à Christo sanamur. Postquam autem sanati fuerimus, dicit nobis, non vt vltra reuertamur in pagum, sed in domum; domus autem vniuscuiusq; nostrũ cælum, & mansiones, quæ illic sunt,* & de hoc capite satis.

Obseruatio moralis.

CAPVT VI.

In festo SS. Petri & Pauli.

PETRVS CHRISTVM CONFITETVR, PRAEDICIT CHRISTVS ET PASSIONEM, ET resurrectionem, & multa fidei documenta docet.

A. 16. 13. B. 8. 27. C. 9. 18.

B. Egressus est Iesus. A. in partes.

C. Quem me dicunt esse turba? B. Quem me dicunt esse homines?

V. 1. A. *Enit autem Iesus*, B. *& Discipuli eius in Castella Cæsareæ Philippi.* 2. C. *Et factum est cùm solus esset orans, erant cum illo & Discipuli: & interrogauit illos* B. *in via,* C. *Dicens: quem dicunt homines esse filium hominis?*

3. *AT illi dixerunt: Alij* A. B. C. *Ioannem Baptistam, Alij verò Heliam,* A. *alij verò Ieremiam,* C. *Alij verò, quia vnus Propheta de prioribus surrexit.*

4. A. *Dicit illis Iesus: vos autem quem me esse dicitis?*

5. *Respondens Simon Petrus dixit: Tu es CHRISTVS filius DEI viui.*

6. *Respondens autem IESVS: Dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.*

7. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.*

8. *Et tibi dabo claues regni cælorum, & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram erit solutum & in cælis.*

9. *Tunc præcepit, & comminatus est Discipulis suis ne cui dicerent, quia esset Iesus Christus.*

C. At ille increpans illos præcepit ne cui dicerent hoc dicens: quia oportet filium hominis multa pati &c. B. Et à summis Sacerdotibus.

10. *Exinde cœpit Iesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati* B. C. *& reprobari* A. *à Senioribus, & Scribis, & Pontificibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.*

11. B. *Et palam verbum loquebatur;* A. *assumens eum Petrus cœpit increpare eum dicens: Absit à te Domine; non erit tibi hoc.*

12. *Qui conuersus,* & B. *Videns discipulos comminatus est Petro, dicens:* A. *Vade post me Satana scandalum es mihi, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed quæ hominum.*

13. *Tunc Iesus* B *conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis:* A. C. *si quis vult post me venire abneget* A. B. C. *semetipsum tollat crucem suam* C. *quotidie,* A. B. C. *& sequatur me.*

B. Si quis vult me sequi deneget semetipsum. C. illum. nam qui &c. B. C. Saluã faciet. B. eam. C. illam. C. Quid enim proficit homo si lucretur vniuersum mũdum, se autem ipsum perdat, & detrimentũ sui faciat.

14. *Qui enim voluerit animam suam saluam facere perdet* A. B. *eam: qui autem* A. B. C. *perdiderit animam suam propter me* B. *& Euangelium* A. *inueniet eam.*

15. *Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?*

C. Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate (δόξῃ) sua & Patris & sanctorum Angelorum.

16. *Filius autem hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuiq; secundùm opera eius.*

17. *Qui enim me confessus fuerit, & verba mea in generatione ista adultera, & peccatrice, & filius hominis confundetur eum cùm venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis.*

C. Dico autem vobis verè, sunt aliqui hic stãtes B. donec videant regnum Dei veniens in virtute. C. Donec videant regnum Dei.

18. *Et dicebat illis:* A. B. *Amen dico vobis* B. *quia* A. B. *sunt quidam de hic stantibus* A. B. C. *qui non gustabunt mortem donec videant* A. *filium hominis venientem in regno suo.*

SCHOLIA.

SCHOLIA.

1. 1. MAtthæus ait, post superiùs enarrata venisse CHRISTVM in partes Cæsareę Philippi, Marcus verò habet, egressum in castella Cæsareæ fuisse. G. εἰς τὰς κώμας, id est, in vicos, & oppida circumuicina Cæsareæ, nimirũ pedibus peragrabat loca illa, mundi Redemptor, docendo, & quas lucraretur animas quærendo. Venit] ἐλθὼν, cùm venisset.

2. *Cæsarea Philippi quæ?* *Cæsarea Philippi*] Quænam fuerit hæc Cæsarea Philippi declarat Hieronym. Matth. 16. dum scribit. *Philippus iste est frater Herodis tetrarcha Ituraæ & Trachonitidis regionum: qui in honorem Tiberij Cæsaris Cæsaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellauit, & est in Prouincia Phœnicis; imitatus Herodem Patrem, qui in honorem Augusti Cæsaris, appellauit Cæsaream, quæ prius turris Stratonis vocabatur (eadem Cæsarea Palæstina dicta quoque est) & ex nomine filij eius, Iuliadem trans Iordanem extruxit. Ille locus est Cæsarea Philippi, vbi Iordanis oritur ad radices libani, & habet duos fontes, vnum nomine Ior, & alterum nomine Dan: qui simul misti Iordanis nomen efficiunt.* Eadem habet Beda, Marc. 8. Matt. 16. & hom. in hoc Euang. similia Euthym. Matth. 16. Vide Iose. l. 1. de bello Iudai. c. 16. & lib. 15 antiquit. c. 13.

3. *Duplex Cæsarea.* Illa vetus Cæsarea ab Herode magno amplificata ad litus Maris mediterranei inter Doram, & Ioppen sita erat. Altera verò recentior (ante ingressum Israelitarum dicta Lesem, vel Lais) à Philippo aucta, & ornata postea magis à Rege Agrippa, vt Neroni adularetur, Neronia est appellata. Teste Ioseph. libr. 20. antiquit. cap. 8. Illud verò quod Hieronym. dixit supra numero secundo. hanc recentiorem *Cæsaream* nunc *Paneadem* vocari, non ex obliuione sanctissimo viro excidit, sed dictum puto, quia deleto adulatorio illo nomine *Cæsarea*, credibile est restitutum fuisse illi priscum *Paneadis* nomẽ. Erat porrò sub finem regionis Iudæorum septemtrionem versus. Duo namq; erant termini regionis Iudæorum, ad austrum alter, Bersabee dictus; alter ad septemtrionem, Dan vocatus 2. Reg. 3. 10. & 17. 11. *à Dan vsque Bersabee.* Cæsarea ergo Philippi prope Dan erat, vt idem Hieronym. asseuerat lib. de loc. Hebr. his verbis: *Dan viculus est, in quarto à Paneade miliario euntibus Tyrum, terminus Iudaæ contra septemtrionem* Vide illum. Hæc ergo Paneas dicta est *Cæsarea Philippi* finitima regioni Iudæorum, Iudæis, & Syris simul habitata. Iter igitur fecit Christus Dominus septemtrionem versus in extremas Iudææ oras. *Procul enim*, vt inquit Theophyl. *à Iudæis abducit discipulos; vt nullum timentes liberè, ac fidenter dicãt* Idem habet Euthy. Matth. 16. Commodè ergò circa hæc loca discipulos rogat, quid de se vulgus, & ipsi sentirent, vt longiùs à Iudæis positi liberè responderent, quæcumq; sentirent, & falsa relinquerent, & veris inhærerent ab ipso edocti.

4. *Quomodo concilientur Euangelistæ.* 2. *Cùm solus esset orans*] G. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον καταμόνας. Marcus verò scribit in via fuisse Dominum, cùm hæc interrogaret. Quomodo igitur dicit solùm fuisse Lucas? quomodo & interrogare potuit, si orabat? Maldon. putat ex August. libr. 2. de consensu Euang. cap. 53. in ipsa via, antequam ad locum, quo tendebat perueniret, solum in aliquem ad orandum locum à via deflexisse: mox absoluta oratione cœpisse pergere, atq; tum discipulos interrogasse. Illud autẽ, *cùm esset solus orans*, ex græco textu, & phrasi hebraica explicat idem esse ac postquam orasset solus. Nam illud ἐν τῷ εἶναι &c significat, *postquam* iuxta hebraism. quo τὸ in idem valet aliquando, ac

A *postquam*, vt, *in conuertendo Dominus captiuitatem.* id est, postquam conuertit, quod nos etiam ita licè dicimus, in absoluendo prandio veniam ad te, id est, postquam perfecero, absoluero, itaq; G. æcum in, idem est, ac *postquam.* Rectè hæc dicuntur, sed mihi magis placet dicere, Dominum inter eundum orasse præcedentibus, vel sequentibus illum Discipulis; vt nos doceret, etiam in via secreto cum Deo agere, quamuis socios itineris habeamus. Sic Bernard. sic sanctissimi illi præsules dum iter conficiebant, vt oues inuiserent, quamuis socios itineris haberent, vel illos præcedebant vel subsequebantur, Deum interim orantes inter eundum, vt ne lacum quidem aduerteret aliquando Bernard. quem transibat. Deinde est hoc conformiùs Marco, qui hanc historiam narrat accidisse in via, immò, & Lucæ, qui ita solùm scribit fuisse, vt essent cum illo & Discipuli eius, & eos interrogasse. Itaq; cùm

B solùm dicit, non negat fuisse vel præcedentes, vel subsequentes eius cum eo discipulos, sed ita cum illis iter confecisse, vt interim tacitus oraret paulò semotior à suis, verum iter agens, ac post orationem assequutum suos, vel se illis adiungentem rogasse; *quem dicunt homines* &c. Tanti enim mysterij interrogationem, ac respõsionem debebat præcedere ardens ad Deum oratio, cuius etiam efficacitas in confessione Petri ostensa est.

Illud verò maximè probo in Maldon. quod per hebraismum in apud Lucam, pro, *postquam* sumit. 5.
Quare sic hæc verba exponemus: *Cùm esset solus orans*, nimirum postquam solus orasset. Hæc expositio est etiam secundum Augustinum eodem loco, vbi ait; *Sed potest illud mouere. quod Lucas, Dominum interrogasse Discipulos suos, tum dixit, cùm esset solus orans, & adessent etiam ipsi. Porrò autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodẽ interrogatos; sed*

C *eum mouet, qui putat, quod numquam orauit in via.* Ergò secundùm Aug. hoc loco 2 de consens. 53. Inter eundum orabat potiùs, quàm diuertens ab itinere solus in aliquo loco. Idem clariùs affirmat Euthy. simul iter fecisse, & simul orasse, neq; quidquam dicunt Euangelistæ de diuerticulo hoc ad orandum. potest tamen intelligi *in via*, id est, eo tempore, quo iter faciebant, licet non semper ambularent, sed interdum quiescerent: primum tamen magis probo.

Quem dicunt homines] quos homines vocat Mat. 6.
Lucas *turbas* dicit, harum enim sensum exquirebat Christus, non Scribarum & Pharisęorum. Itaq; idẽ est, *homines*, quod *vulgò* per Hebr. Dicũt enim Hebræi vir um, aut hominẽ, id est, quemlibet vt Matt. 5. 13. *Ad nihilum valet vltra, nisi vt proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus*, id est, à quolibet prætereunte, vel vulgò; neq; enim Scribarum, & Pha-

D risæorum sententiam de Christo opus erat repellere, vt quæ ipsis operibus per se se nimis apertè redargueretur. Turbarum autem & vulgi opinio, quæ à malitia libera erat, & videri poterat aliquid habere probabilitatis corrigenda erat. Sic sentit Chrysost. hom. 51. in Matt. *Populi*, inquit *opinionem quærebat. quoniam etsi deiectior esset, procul tamẽ ab omni erat malitia, qua Pharisæi & Scribæ maximè peruertebantur*: quos constabat, nihil boni de ipso prædicare.

Quem dicunt homines esse filium hominis?] Hæc 7.
est vera lectio, quam habent ferè omnes codices latini, & auctores, licet Epiphanius in Anchor. Theophyl & fortè Hilarius legant, *quem me dicũt homines esse filium hominis?* & G. sic etiam passim legitur τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; credunt nonnulli τί, *me*, de margine irrepsisse in textum, positum autem fuisse in margine, vt explicaretur, quisnam esset iste filius hominis. Sunt etiam qui legant, *quem me dicunt homines esse?* vt

 clariùs

clariùs fortassis constet de se loqui. Lucas non Christi verba retulit vt Matth. sed sensum, dum narrat Christum rogasse: *quem me dicunt esse turbæ?* D. Hieron. reddit rationem cur se filium hominis vocarit, scribens Matt. 16. *non dixit: Quem me dicunt esse homines, sed filium hominis; ne iactanter de se quærere videretur. & nota quod vbicumq; scriptū est, in veteri testamento; filius hominis, in Hebræo, filius Adam, positum est; illud quoque quod in Psalmo legimus filij hominum vsq; quo graui corde: in Hebr. dicitur, filij Adā.* Articulus vero Gaudditus ad τὸν, non debet explicari quasi significet illum filiū hominis, nempè à Prophetis demonstratum, & singulari quapiam ratione ab alijs separatum, cum modestiæ caussa semper se *filium hominis* vocet, & quidem in tertia persona. Quare articulus græcus *hic* significat ipsum non loqui de quolibet filio hominis, sed de certo quodam, id est, de se. Origen. tract. 1. in Matth. notat, debere nos inquirere, qualem de nobis homines habeant sermonem, vt si quid mali intellexerimus emēdemus, si qd verò boni, augere illud studeamus, præsertim id ad maiores pertinet, & præsules quorū vita in omniū oculis posita est.

Cur hic se filium hominis vocat

Origenis dictum morale.

8\. Quærunt hic interpretes, cur petierit quod nouerat? Respondet Cyrill. l. 9. Thes. c. 4. huiusmodi interrogationibus qualis est Ioan. 11. *Vbi posuistis eum?* & Matt. 16. *quem dicunt homines esse filium hominis?* vsum fuisse Christū ad indicandā humanæ naturæ ignorantiam, nempè secundùm se, & vires naturæ debitas quomodo etiam dixit Basil. ep. 141. voluisse interdum Christum in Euangelio cum ignorantibus numerari propter infirmos. Potest & ex Fulgen. ad Trasimun. l. 3. responderi, *ad hanc vnitatem personæ sine vlla confusione vtriusq; substantiæ cognoscendam, interrogat Discipulos, quem dicunt homines &c. cumq; illi opinionem vulgi protinus indicarent, tunc propria ab eis qualitas veræ fidei expetitur, vt erroris humani falsitas auferatur.* cui consonat Iansf. cū ait; *interrogasse, itáq; prius vulgi de se sententiā, ac deinde discipulorū, nō quod eā ignoraret, sed vt relata vulgi de se incerta sententia, ac recta ipsorū existimatione audita, & vulgi incertas opiniones reijceret, & eos in fide recta cōfirmaret, quod hoc potissimū tempore erat necessariū, cùm tempus adforet, vt suā illis prædiceret passionem*, nec longè discrepat Damasc. orat. de Dominica transfiguratione, & Isidorus Pelusiota lib. 1. ep. 235. & Victor Marc. 8. *primo omnium vulgi sententiam exquirit, vt aliorum de se iudicia depromentes, postea q; quid ipsimet de Christo sentirent interrogati per interrogationis modum, in sublimiorem sensum assurgerent, apud se decernētes par non esse vt ipsi æque abiectè, & humiliter de illo iudicarent, atque cæteri mortalium. propter hoc ipsum quoq; non in ipso mox prædicationis initio, sententiam illorum exquirit, sed post multa demum miracula, & multa de rebus sublimibus, suaq; diuinitate vltro citroq; agitata, & disputata.*

Cur hæc interrogarit Christus, cùm sciret.

9\. Beda aliam etiam affert rationem in hom. *ideo,* ait, *quid alij de se sentiant, inquirit, vt expositis primo sententijs errantium, discipuli probarentur veritatem sua confessionis, non de opinione vulgata, sed de ipso percepisse Dominicæ reuelationis arcano.*

10\. 3. *Alij Ioannem baptistam*] Cur alij Ioannem Baptistam, alij Eliam, alij Ieremiam putauerint, parum refert scire; arbitror tamen putasse aliquos Ioannem surrexisse, & ipsum esse Christum: legerant enim mortuos aliquos fuisse suscitatos, & nonnullos à Christo viderant: quia ergo Ioannes erat vir sanctus, & iniustè occisus, facile potuerunt credere illum surrexisse, vt Herodis scelus vindicaret. Heliam vero sciebant ex Malach. 4. 5. venturum, atque adeò credebant ipsum nunc apparuisse, cum tempus iam esset aduentus Messiæ, tunc enim illum venturum arbitrabantur. Ieremiam verò ab alijs putabatur esse Christus, fortè propter similitudinem spiritus, & libertatem homines reprehendendi, quam in Christo maximè animaduertebant eminere. quod verò ex Iosepho Bengorionis affert Iansenius, Ieremiam esse venturum: fabulæ videtur simile. Totus enim iste Iosephus, qui descripsit hebraicè historiam Iudaicarum rerum à captiuitate Babylonica vsque ad Pilatum, fabulosissimus est, inquit Maldonatus. Alij vnum aliquem antiquorum Prophetarum esse credebant in carne reuersum.

Iosephus Bengorionis fabulosus.

Veram autem resurrectionem intellexisse, & non μετεμψύχωσιν Pythagoræorum diximus libr. 4. cap. 18. numer. 9. Quare Caietani sententiam Matth. 16. & Iansenij hic, & cap. 16. concordiæ, qua existimant putasse Iudæos animam vel Ioannis, vel Ieremiæ in Christi corpus migrasse iuxta Pythagoræ μετεμψύχωσιν, vel παλιγγενεσίαν (quam eamdem habuit Baronius in annalibus anno trigesimotertio) falsam arbitror. certè Matth. 14. dicitur clarè de Ioanne Baptista; *ipse surrexit à mortuis.* Nota enim erat Iudæis resurrectio, putabant quidem illi in sua corpora remigraturas animas, sed meliora, vt non sit mirum, quod Christum Ioannem fuisse crediderint, licet corpus CHRISTI non eadem cum corpore Baptistæ habere lineamenta cernerent. Ioannem enim nouerant. 11.

Contra μετεμψύχωσιν.

Ambrosius libro septimo in Lucam sic scribit: *refert quid sibi velit quod non alium turba opinabatur, nisi vt Eliam, aut Ieremiam, aut Ioannem Baptistam; & Eliam fortè, qui raptus ad cœlum est, sed non Elias CHRISTVS, ille rapitur, iste regreditur. ille inquam rapitur per turbinem, iste rapinam non arbitratus est esse se æqualem DEO, ille petitis ignibus vindicatur, hic persecutores suos maluit sanare, quàm perdere. cur autem Ieremiam putabant? fortasse quia sanctificatus in vulua est, sed non hic Ieremias. Ille sanctificatur, iste sanctificat. Illius sanctificatio cœpit ex corpore, hic sanctus ex sancto. Cur etiam Ioannem putabant, nisi fortè quia in matris vtero positus Domini præsentiam sentiebat? Sed non hic Ioannes. Ille adorabat in vtero, hic adorabatur. Ille baptizabat in aqua, CHRISTVS in spiritu. Ille pœnitentiam suadebat, hic peccata donabat.* 12.

Sed cur inquies, recentem aliquem Prophetam esse non existimabant potiùs, equidem opinor tantam miraculorum magnitudinem, tātam vitæ sanctitatem, tantam doctrinæ excellentiam arbitratos non esse potuisse ab alio, quàm ab insigni quopiam ad viuos reuocato, vel certè apparente, nam Elias mortuus nondum fuerat. hinc est, quod Mat. 14. dixit Herodes de Ioanne Baptista: *ipse surrexit à mortuis, & ideò virtutes δυνάμεις operantur in illo.* En qualiter ex miraculis Christum Ioannem esse colligit. 13.

Sed roget quis cur non retulerint Apostoli eorum iudicium, qui censebant Christum esse Messiam? Abulens. ait: ideò id non commemorasse Apostolos, quia defixis, & constantibus vulgi opinionibus loquebantur; cuiusmodi non erat opinio quod Christus esset Messias, sed certè magis constans, ac stabile videtur fuisse apud plures, quod Christus esset Messias, quàm quod esset Ieremias, vel Elias &c. Hinc Matthæi 12. 23. *numquid hic est filius Dauid?* & Lucæ 7. *Propheta magnus surrexit in nobis,* hoc est, Messias. Ioann. 6. *hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.* Vera responsio est, quia videntur Apostoli voluisse ineptas, ac falsas vulgi opiniones referre, & ideò hanc tanquam veram noluerunt 14.

Cur nihil dictum de opinionibus ipsum esse Messiam.

numerare

numerare cum falsis, præsertim cùm hæc sententia esset non tam vulgi saltem stabilis, & perseuerans, quam discipulorum Christi dignè, ac verè de Christo sentientium, erant enim multi Discipuli Christi, vnde meminit Lucas aliquando turbæ Discipulorum. nec verum est quod addit Abulensis, Christum non præbuisse auxilium Iudæis, vt crederent ipsum esse Messiam, ne suam mortem impedirent, nam id de sufficiente auxilio intellectum, falsum est.

Contra Abulensem.

15. Sed quid sibi vult quòd Petri vox hic non exauditur? Respondet Ambros. libr. de Incarnat. Domini Sacram cap. 4. *Cùm interrogasset*, inquit, *Dominus quid homines de filio hominis æstimarent, cùm diceretur vulgi sententia, Petrus tacebat. Taces ergo Simon, & reprehendentibus alijs adhuc taces, cum ipse sis primus, qui etiam non interrogatus interrogas, nec times, ne reprehendaris à Domino, quia non respondes interroganti? Ideò, inquit, non respondeo, quia non interrogor meam, sed alienam sententiam. legi enim: vt non loquatur os meum opera hominum.* Psalmo 16. 5 *Opus autem est perfidorum perfidias prædicare. Ergo taceo adhuc, quia nondum id, quod sentio, interrogor, non proferam labijs, quòd animus non probauit. Erit tempus quando respondeam, interrogabor, & ipse quid sentiam, tunc demum respondebo quod meum est. meum est enim fidem loqui, pietatem asserere, gratiam prædicare. non igitur quasi pigrior, voce tardior, tacet, nec quasi fastidiosus differt vocis obsequium, sed quasi cautus periculum vulgaris opinionis euitat, qui periculum non euitabit salutis. denique in posterioribus habes, quia exiluit de naui vt occurreret Domino, non gloriæ cupidus, sed obedientiæ præmaturus.*

Petri vox.

16. 4. *Vos autem quem me esse dicitis*] D. Hieronym. sic: *illis quia homines sunt humana opinantibus, vos qui estis dij, quem me esse existimatis?* itaque secundum Diuum Hieronymum discipulos hominibus opponens, ipsos Deos tacitè appellare videtur, sed hoc ab Hieronym. vt piè dictum accipi debet. Chrysostomus verò homilia 55. in Matthæum sic: *Vos qui mecum semper versantes plura me fecisse vidistis; qui meo nomine complures virtutes ipsi quoque fecistis, quem me esse dicitis?* Vult ergò Chrysostomus discipulos per hanc interrogationem ad sublimiorem de se opinionem CHRISTVM extulisse: sic enim ait: *hac secunda interrogatione monuit Dominus discipulos vt maiora de ipso cogitarent.* ipso enim interrogandi modo ostendit illas vulgares opiniones multùm à sua dignitate abesse, quod & Euthymius Matthæi 16. significat; *Cùm diceret*, inquit, *illis; vos autem quem me esse dicitis, significauit turbas non rectè dicere.*

17. 5. *Respondens autem Simon Petrus*] Ambros. lib. de Incarnat. Domin. Sacram. cap. 4. sic ait: *hic ergo*, Petrus, *qui ante reticebat, vt doceret nos, quod impiorum nec verbum debeamus iterare: hic, inquam, vbi audiuit, vos autem quid me dicitis? statim loci nō immemor sui, primatum egit, primatum confessionis vtique, non honoris, primatum fidei, non ordinis. hoc est dicere: nunc nemo me vincat, nunc meæ partes sunt, debeo compensare quod tacui, debet prodesse quod silui, lingua mea non habet spinas, sine impedimento fides debet exire, dum alij cœnum alienæ licèt, prolata tamen impietatis euacuant, quia aut Eliam, aut Ieremiam, aut vnum ex Prophetis Christum dixerunt. habuit ista vox cœnum, habuit ista vox spinas: dum alij in hoc lauāt cœnum, dum in alijs enodantur spinæ, vox nostra filium Dei Christum resultet mihi est sermo cui nullas spinas expressas reliquit impietas.*

18. Sed numquid Petrus nomine omnium discipulorum respondit? Patres ita videntur sentire. nam D. Hieronym. Matt. 16 *Petrus*, inquit, *ex persona omnium Apostolorum profitetur, Tu es Christus filius Dei viui.* Diuus Ambrosius libro de Incarnatione capite 4. *Petrus*, ait, *respondit præ cæteris Apostolis, immò pro cæteris.* Diuus Augustinus sermone 13. de verbis Domini dicit: vnum pro omnibus respondisse. Diuus Anselmus affirmat eandem voluntatem fuisse omnium Apostolorum, Petrum tamen pro omnibus respondisse. Gloss. interlinearis, *Sciunt*, inquit, *Apostoli, sed Petrus respondet pro omnibus*, & Chrysostomus in hunc locum, Victor item Marc. 8. Petrum dicunt Apostolorum os fuisse. Fauet & ratio, quia Christus omnes discipulos interrogauerat: *Vos autem quem me esse dicitis?* Vel ergò sunt accusandi omnes quod non responderint interrogati, vel, quod verum videtur, Petrus nomine omnium respondit. Sed hinc, quamuis non bene, colligere volunt quidam hæretici, vt nomine omnium loquutus est Petrus, ita etiam nomine omnium audisse Petrum, *Tibi dabo claues*, &c. Carthusianus, Lyranus, Iansenius opinantur Petrum tanquam præcipuum inter alios non pro se modò, sed pro cæteris etiam respondisse.

Num Petrus nomine omnium discipulorum responderit.

19. Verùm hæc sententia non placet Abulensi, non Maldon. non Barrad. placet mihi responsum, & velut concordia quædam. Bellarmin. libro 1. de Rom. Pontific. cap. 12. Petrum respondisse non vt præconem aliquem, sed vt Principem, & caput, & os, vt Chrysost. & Victor loquuntur, Apostolorum. ipse enim solus respondit, cùm ignorarent cæteri quid potissimum responderent: sed Petri confessionem silentio suo approbauerunt, & eo modo per os Petri omnes responderunt. quemadmodum igitur Petrus solus respondit, & ei cæteri assenserunt; ita Christus soli Petro claues promisit, sed tamen post eum cæteris communicandas. Probat optima ratione Bellarminus, nam si nomine omnium Petrus respondit, vel id fecit quod reliqui Discipuli hanc illi Prouinciam demandarunt, vel quod sciuit quod illi responsuri essent. sed neque hoc, neque illud verum est, ergo falsum est nomine omnium Petrum respondisse. Probo assumptum quoad primam partem, quia non ex consultatione humana, sed reuelatione Patris quid responderet, didicit Petrus, cui propterea dictum est; *caro & sanguis non reuelauit tibi, sed*, &c. Probo secundam partem, quia soli ipsi facta est reuelatio; deinde si sciuisset Petrus mentem aliorum, aliquomodo indicasset, vt fecit Ioan. 6. 69 *ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes;* & vers. 70. *nos credimus; & cognouimus quia tu es Christus filius Dei*, vbi Chrysostomus obseruat, Petrum pro omnibus dixisse, *& nos credimus*, &c. Christum verò significasse id non esse verum de omnibus, neque enim Iudas credebat, & ob id dixisse Christum vers. 71. *nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?* Verùm cùm Petrus dixit, *Tu es Christus filius Dei viui*, quia non fecit mentionem aliorum, Petri confessionem Dominus simpliciter approbauit, & cum illo solo loquitur, solum illum beatum appellat, illi claues promittit, nullam de cæteris Apostolis mentionē facit. Quamobrem? quia pro se Petrus responderat, suam fidem exposuerat, cæteris verò Apostolis, vt idem facerent, exemplo præiuerat.

Probat Auctor Bellar. sententiam.

Quare quod quidam dicunt, sciuisse Apostolos, sed Petrum respondisse pro omnibus, si de ea scientia quam habuit Petrus per reuelationem, intelligatur, planè inficior; nam non obscurè Patres docent, Petrum ita primùm esse loquutum, vt ne sciret quidem quid alij de ea re senti- 20.

rent. hinc Hilarius in hunc locum ait: *dignus iudicatus est qui quod in Christo Dei esset, primus cognosceret.* Si primus igitur non simul alijs facta est reuelatio. Et libr. 6. de Trinitate; *In cunctorum,* inquit, *Apostolorum silentio, Dei filium reuelatione Patris intelligens,* &c. Cyrillus libro 12. in Ioannem, capite 64. *vt Princeps,* inquit, *caputq; cæterorum primus exclamat: Tu es Christus filius Dei viui.* & Augustin. vt cæteros taceam, serm. 124. de tempore: *Hic est,* inquit, *Petrus, qui diuina reuelatione primus omnium veritatem meruit confiteri, dicens; Tu es Christus Filius Dei viui.* Ex his constat quomodo intelligendi sint Patres, quos num. 18. recensui.

21. *Christus verus ac naturalis Dei filius.* *Tu es Christus filius Dei viui*] Aduerte hic Diuum Petrum affirmare, Christum esse verum, & naturalem filium Dei. nam propterea addidit, *Viui*, quia proprium est viuentium gignere sibi simile in natura, & ad hoc faciunt, idemque confirmant alia quædam Scripturæ loca: Nam Ioan. 3. vers. 16. dicitur CHRISTVS *Filius vnigenitus*, Roman. 8. vers. 32. vocatur *Filius proprius*, 1. Ioannis 5. vers. 20. *Filius verus*, Colossens. 1. 15. ad Hebræos 1. 3. dicitur enim *imago* seu character, hypostasis *Patris*, quod non competit in adoptiuos filios, ibidemque dicitur talis filius, vt præ illo Angeli dicantur serui, qui alioqui filij sunt adoptiui, & præcipui. Postremò Iudæi accusarunt illum quod se *Filium Dei* prædicasset, Ioannis 19. 7. & constat non accusasse illum quòd se fecisset Filium DEI adoptiuum, vel metaphoricè, alioqui etiam ipsi Iudæi affirmabant Ioannis capite 8. vers. 41. *Vnum Patrem habemus Deum*, nec CHRISTVS talem accusationem diluit, sed vt veram admisit. iam si Christus est verus, proprius, vnigenitus, naturalis filius Dei, ergo est ex substantia Patris genitus, & quia Deus impartibilis est, non partem substantiæ, sed totam accepit: Est ergo vnus numero Deus cum Patre.

22. *An Petrus primum diuinitatem agnouerit.* 6. *Beatus es Simon Bar-Iona*] felix es ob hanc tuam fidem, illiusque professionem, qua primus emines. *Beatus* es, id est, ornatus isto dono, quo beatitudinem infallibiliter consequeris adiunctis alijs muneribus, &c. Euthym. Matth. 16. sic scribit: *atqui prius etiam discipuli sedata tempestate Filium Dei esse confessi sunt; dicentes verè Dei filius es, Matthei 14. 33. nec tamen Beati prædicati sunt; & alij quidam Deum esse crediderunt,* vt Natanael, Ioannis 1. & Martha, Ioannis 11. *sed nullum illorum beatificauit. Quid ergo dicendum est? quòd omnes, qui ipsum esse Dei filium confessi sunt, aut Deum esse crediderunt, & natura, & propriè hæc illum esse opinabantur, sed secundùm excellentiam virtutis, veluti etiam omnes sanctos Dei filios esse dicunt. Solus autem Petrus verè Christum & natura, & propriè filium Dei hunc esse intellexit. Ideò quoque volens Christus discipulis demonstrare, quod solus hic rectè cognouerit, & sine errore confessus sit, ipsum beatificat, tanquam assequutum diuinam de se reuelationem; caro enim, inquit, & sanguis, hoc est homo, non initiauit te ad sacram hanc de me confessionem, sed Pater meus, tanquam huiusmodi confessione dignum. Quòd autem dicitur Bar, Hebraica dictio est, significans filium; erat siquidem filius cuiusdam Iona.* Sic Euthym. Idemque habet Matth. 16. Chrysostom. & Theophylact. Ioann. 1. quin Diuus Hilarius canon. 16. in Matth. ait: *Petrum primùm Christi diuinitatem agnouisse*, ergo ex illius sententia non agnouit Natanael esse verè filium Dei, cùm dixit: *Rabbi tu es filius Dei*, quamuis Cyrillus in Ioannem, Irenæus libro 3. capite 11. Tertullianus libro contra Praxeam, quod sequuntur Carthusianus & Maldon. affirment, Natanae-

An Natanael cognouerit Christũ Dei verum filium.

A lem confessum fuisse Christum esse Dei filium naturalem. Idemque videtur sentire Glossa interlinearis sic habens: *ecce eadem vox Natanaelis & Petri*, idemque sequitur Glossa ordinaria, magis tamen placet mihi prior sententia, quam etiam sequuntur Lyran. Caietan. Tolet. Ioann. 1. annotat. 79. nec argumentum Cyrilli vim habet: neque enim Christum ita scrutatorem cordium credebat vt Deum, potuit enim existimare Deo reuelante id illi innotuisse, quod occultum erat. fateor propter auctoritatem illorum Patrum probabilem esse posteriorem sententiam. Quòd si quis objiciat leprosum confessum esse Christum Deum verum, vt superiori parte harum dilucidationum diximus. Respondeo, ipsum non tam explicita fide credidisse Christi diuinitatem tanquam à Patre acceptam, atque adeò non ita distinctè Christum filium & Deum Patrem cognouisse, quod fassum esse Petrum diximus. *Auctoris opinio.*

B Iterum obserua quod quemadmodum ex toto illo Apostolorum cœtu Petrus tantùm responderat, & solus tam eximium de Christo testimonium præbuerat: ita Christus cæteris posthabitis, eum duntaxat, nomine proprio compellat, & quod admirere magis parentis quoque nomine adiecto, vt vel ita tantò facilius intelligeretur, ad quemnam propriè, atque singulariter sequentes promissiones referendæ essent. 23.

Quia caro & sanguis] Apud Hyeroni. de vera circumcis. sic legimus: *cuius caro, & sanguis? num quidnam Petri ipsius caro & sanguis reuelauit, quin filius Dei diceretur? non, inquam, sed ipsius Domini caro, & sanguis, in quibus dum homo cernitur, quod erat Dei filius non credebatur esse quod erat. impossibile enim hominibus videbatur Deum credere, cùm hominem viderent, & tantam illam Maiestatem, in qua inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, quam ipse non capit mundus in corpusculo despectæ imaginis inclusam. ait ergo: non hæc caro mea tibi, & sanguis, me esse Dei filium prodiderunt. nam ista non patiuntur me hoc credi,* sic apud Hierony. Idemque videtur D. Hilarius sensisse. verùm ipse Hieron. ad Galat. 1. in illa, *continuo non acquieui carni & sanguini*, id est, carnalibus Iudæis, vt ipse exponit; per *carnem*, & *sanguinem* homines carnales intelligit, & Pharisæos. sic ergo ait: *cum talibus, inquit, qui caro & sanguis erant, quæ Petro quoq; non reuelauerunt filium Dei, non contulit Apostolus Paulus Euangelium quod ei fuerat reuelatum, sed paulatim eos de carne, & sanguine vertit in spiritum, & tunc demum occulta eis Euangelij Sacramenta commisit.* sed vera sententia est, vt per carnẽ, & sanguinem homines intelligantur, qui carne & sanguine constant. sicut etiam Chrysost. locum illum Pauli ad Galat. 1. 16. *continuo non acquieui carni & sanguini,* interpretatur de hominibus, hoc est, non contuli Euangelium cum hominibus, hoc est, cum Apostolis, hos namque carnem & sanguinem vocat, vt Theophyl. etiam ait, à natura eos denominans. 24. *Caro & sanguis quid.*

D Declarauit etiam his verbis Dominus, quantam certitudinem habitura esset ea doctrina fidei, quæ à Petro traderetur ex præcipua illa auctoritate, quam deinceps illi pollicetur. non enim sensu, qui fallax est, carnis & sanguinis, sed cœlestis Patris instinctu fides de Christo, atque adeò de cæteris mysterijs omnibus, quæ ad Christum tandem reuocantur, concipienda à Petro, atque proponenda, explicandaque erat. 25.

Ex hac sententia colligunt quasi fidei dogma quidam Theologi non posse ratione naturali cognosci Trinitatem, vel etiam pluralitatem diuinarum personarum, hoc enim est, *caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis.* Quod confirmatur Matth. 11. *nemo nouit Patrem nisi fi-* 26. *Notitia Trinitatis naturaliter nequit haberi.*

lius

lius, & cui voluerit filius reuelare. & 1. ad Corinthios 2. vers. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos; sapientiam verò non huius sæculi.* & ad Hebr. 11. 1. *est autem fides sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium;* quod idem probat Diuus Thomas prima part. quæstion. 32. articul. 1. nam non possumus naturali ratione cognoscere de Deo aliquid, nisi ex eius effectibus; neque hoc modo, nisi id quod Deo competit, quatenus ab ipso manant eius effectus, sed huiusmodi non sunt, nisi ea quæ competunt Deo vt est vnus, vt Verbi gratia, quod sit infinitus, sapiens, &c. ergò hæc solùm possumus per rationem naturalem de Deo intelligere.

27. 7. *Et ego dico tibi*] Hieronymus Matthæi 16. *quid est quod ait: & ego dico tibi? quia tu mihi dixisti: Tu es Christus filius Dei viui, & ego dico tibi non sermone casso, & nullum habente opus: sed dico tibi; quia meum dixisse, fecisse est,* &c. Chrysostomus verò sic: *quid est ego tibi dabo? quemadmodum Pater tibi dedit vt me cognosceres; sic ego tibi dabo claues regni cælorum.* Diuus Leo sermone 3. assumptionis suæ: *Hoc*, inquit, *est: sicut meus Pater tibi manifestauit Diuinitatem meam, ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam. quia tu es Petrus, id est, cùm ego sim inuiolabilis petra, ego lapis angularis. ego fundamentum. tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris; vt quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* pollicetur ergo Petro Dominus summum totius Ecclesiæ Principatum. quare Beatus Hieronymus libro 3. in Matthæum: *Mercedem*, inquit, *recipit vera confessio.* & Cyrillus libro 4. dialog. de Trinitate cum Hermia circa initium: *Tam veræ*, ait, *sententiæ remunerationem Petrus reportauit*, hoc est, singularem prærogatiuam & donum aliquod vicissim Christus Petro pollicetur in præmium illius verissimæ confessionis, quam solus ipse præ cæteris, Christo fecerat.

28. *Duplex metaphora in verbis Christi.* *Tu es Petrus*] sub duabus metaphoris promittit hic Christus Petro totius Ecclesiæ principatum. Prior metaphora est fundamenti, ac ædificij. quod enim est in ædificio fundamentum, id est in corpore, caput, Rex in regno, paterfamilias in domo. Posterior est clauium; cui enim traduntur claues ciuitatis, ille instituitur Rex, vel certè gubernator ciuitatis, qui quos vult, admittat, quos vult excludat.

29. Ambrosius libro 7. in Lucam: *Magna autem*, inquit, *Christi gratia, qui omnia propè vocabula sua discipulis suis donauit. Ego sum, inquit, lux mundi; & id tamen quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit, dicens: vos estis lux mundi, ego sum panis viuus: &, nos omnes vnus panis sumus.* 1. Corinth. 10 17. *ego sum vitis vera: & tibi dicit: plantaui te vitem fructuosam omnem veram.* Iere. 2. 21. *Petra est Christus: bibebant enim de spiritali sequēti petra, petra aūt erat Christus. etiam discipulo suo huius vocabuli gratiam non negauit, vt & ipse sit Petrus, quod de petra habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem. Enitere ergo & tu vt petra sis; itaque non extra te, sed intra te Petram require. petra tua actus est, petra tua mens est, supra hanc petram ædificetur domus tua, vt nullis possis nequitiæ spiritalis euerberari procellis. Petra tua fides est. Fundamentum Ecclesiæ fides est, si petra fueris in Ecclesia eris, quia Ecclesia supra petram est, si in Ecclesia fueris, portæ inferi non præualebunt tibi.* sic Ambrosius. *Petra quid hic?* Obserua *Petram* hoc loco non significare quemuis lapidem, sed saxum firmum, & rupem magno ponderi sustinendo aptam, sicut Isaiæ capite secundo, vers. decimo, *ingredere in petram, & abscondere in fossa humo,* &c. & vers. decimonono, *introibunt in speluneas*

A *petrarum.* & capite 7. vers. 19. *requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cauernis petrarum*, & capite 51. 1. *attendite ad petram vnde excisi estis.*

Et super hanc petram ædificabo] Placuit CHRISTO Ecclesiæ principatum tanquam optimum Monarchicum condere, & ideò ait: vnam Ecclesiam in vna exstruam petra, vni corpori caput vnum assignabo, vni ciuitati, vel regno vnum Principem gubernatorem vel Regem præponam. hinc Cyprianus libro 1. epistol. 8. *Deus*, inquit, *vnus est, & Christus vnus, & Cathedra vna, super Petrum Domini voce fundata.* hunc textum in Theoria declarabimus, satis est nunc intelligere per hanc petram, Petrum esse intelligendum. 30.

Et portæ inferi] Beda in homilia sic scribit: *Portæ inferi, doctrinæ sunt nequam, quæ seducendo imprudentes ad inferos trahunt: portæ quoque inferi* 31. *Portæ inferi quæ?*
B *& tormenta & blandimenta sunt persecutorum, qua infirmos quosque deterrendo, vel emolliendo à stabilitate fidei, introitum eis æternæ mortis aperiunt. Sed & praua fidelium opera, inepta, colloquia, portæ vtique sunt inferi, inquantum suis vel fautoribus, vel sequacibus iter perditionis ostendunt. Multæ sunt itaque portæ inferi, sed harum nulla Ecclesiæ, quæ supra petram fundata est, præualet; qui fidem Christi intimo amore perceperit omne quidquid exterius periculi tētantis ingruit, facillime contemnit. at quicumque credentium fidem vel opere, vel negatione deprauatus prodiderit, non hic supra petram, Domino cooperante, domum suæ possessionis ædificasse, sed iuxta alterius loci parabolam super arenam, sine fundamento posuisse credendus est, hoc est, non simplici, ac vera intentione Christum sequi, sed terrenam quamlibet, fragilemq́, ob causam, habitum prætendisse Christiani.* Sic ille, & Matthæi 16. ait: *portas inferi hæreticam*
C *prauitatem nominat, siue vitia & peccata, vnde mors ad animam venit.* Diuus Gregorius in Psalm. 5 pœnitential. *Portæ*, inquit, *inferi hæreses sunt, quæ dum multos in fide infirmos fucata verborum calliditate decipiunt, quasi infernorum eis aditum pandunt. Sunt etiam portæ inferi quædam potestates huius mundi. Quid enim Nero, quid Diocletianus, quid denique iste, qui hoc tempore Ecclesiam persequitur, numquid non omnes portæ inferi? Quis cogitare sufficiat quanti promissionibus eorum deuorati sunt? quanti eorum metu perterriti? quanti afflictionibus eorum superati? quos omnes perpetuæ mortis profundum absorbuit, & ad cruciandum, damnationis æternæ infernus admisit. Sed Ecclesia in illius de qua dictum est, petræ soliditate fundata, nec minarum ventis concutitur, nec persecutionum fluminibus mouetur,* &c. D. item Ambr. lib. 7. in Lucam: *Portæ*, inquit, *inferi, portæ mortis sunt, portæ autem mortis, portæ Ecclesiæ esse non possunt. Quæ autem sunt portæ mor-*
D *tis, hoc est, portæ inferi, nisi singula quæque peccata? si fornicatus fueris, portas mortis ingressus es. si fidem læseris, portas penetrasti inferi. si peccatum mortale commiseris, portas mortis intrasti: sed potens est Deus, qui exaltet te de portis mortis; vt annunties omnes laudes eius in portis filiæ Syon, sunt enim portæ Ecclesiæ, sunt portæ castitatis, sunt portæ iustitiæ, quas iustus intrare consueuit, dicens: aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino. Sed vt portæ mortis, portæ inferi: ita & porta iustitiæ, Dei porta est: hæc enim porta, Domini iusti intrabunt per eam.* Psalmo 117. vers. 19. *& ideo fuge pertinaciam delictorum, ne portæ tibi inferi possint præualere. si enim dominatum fuerit peccatum in te, mortis pœna præualuit.* Portæ item inferi, Græc. πύλαι ᾅδου regnum insinuant erebi seu luciferi, quo hæreses, peccata, Tyranni, & cæteræ huiusmodi pertinent:

tinent: ponitur hoc modo, continens pro contento, id est, *porta* pro regni incolis. Vocatur ᾅδης, tanquam ἄϊδης lucis expers, vnde alibi σκότος tenebras vocat.

32. *Non praualebunt*] non ait: non pugnabunt, non dimicabunt, etenim totis viribus pugnant contra Ecclesiam hostes, sed non praualent, iuxta illud Matthæi septimo: *descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram.* quare verè Ambrosius libro de Salomone, capite quarto: *Ecclesia, inquit, etsi vndarum fluctibus ac procellis sæpè vexatur, tamen nunquam potest sustinere naufragium, quia in arbore eius, id est, cruce, Christus erigitur; in puppe Pater residet gubernator; proram Paracletus seruat spiritus, etsi sæculum istud tanquam pelagus sortitur infestum, nunquam alliditur ad saxum, nec mergitur ad profundum.* sic Ambrosius.

33. *Et tibi dabo claues*] sic Hilarius hoc loco de his clauibus scribit; *O in nuncupatione noui nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaq; illius ædificatione petra, quæ infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O Beatus cæli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudicium præiudicata auctoritas sit in cœlo, vt quæ in terris ligata sunt aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant & in cœlo.* Sic Hilarius. Ergò claues Regni cœlorum dari Petro est Ecclesiæ Principatum eidem concedi, quia solent domus, aut vrbis claues penes eum esse, qui in domo vel ciuitate Princeps est. quare nomine clauium non rarò in Scriptura Principatus significari solet. Isaiæ 22. 22. *& dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat*, quod est dicere: dabo illi supremam in Regno Dauid potestatem. Cùm verò claues non super humerum, sed in cingulo portentur, quid est, quod hic super humerum dicit esse gestandas? Respondeo, quia voluit Scriptura duas clauium, & sceptri metaphoras coniungere, quarum vtraque ad declarandam supremam potestatem apta est. & quidem prima metaphora clarè per claues significatur, altera per humerum significatur supra quem sceptrum gestari consueuit. Vnde Isaiæ capit. 9. vers. 6. dicitur, *factus est principatus super humerum eius*; Apocalyps. item 1. 18. dicitur Christus habere *claues mortis & inferni*, hoc est, in mortem, & vitam imperium habere, & cap. 3. 7. dicitur habere Christus clauem Dauid, qui aperiat, & nemo claudat, claudat & nemo aperiat. itaque quod Petro claues promittantur Ecclesiæ, est supremam secundùm Christum in Ecclesia promitti potestatem, quæ tunc data est, quando dictum est illi Ioann. 21. *pasce oues meas.*

34. *Regnum cælorum bifariã sumitur.* *Regni cœlorum*] bifariam sumi potest *regnum cœlorum*, vel pro Ecclesia militante, & hoc modo accipere claues regni cœlorum, est regere vniuersam Ecclesiam, & ita aperire vt non sit qui claudat: ita claudere, vt non sit qui aperiat, & hoc est, quod subditur: *quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis*, &c. quasi dicat: tu in terris, ego in cœlis gubernabo, in quibus quæcunque legitimè pro potestate tibi tradita egeris, rata habebo: vel sumitur regnum cœlorum pro regno Beatorum in cœlis triumphantium, & ita promisit Dominus Petro claues, quibus aperire valeat occlusos impijs cœlos, præsertim per potestatem soluendi criminum

A vincula, quòd si indigni sint solutione, vincula retinendi potestas eidem tribuitur, atque adeò ad relinquendum clausas cœli ianuas. Sed de his fusius in Theoria secunda, numero 8. cur non nominetur clauis inferni, quamuis dicatur claudi per claues cœlum. Vide apud Suar. disputation. 16. section. 4. numer. 3.

Et quodcunque ligaueris &c.] his verbis non obscurè significat Petrum non vtcumque soluere, & ligare posse, sed tanquam qui potestatem ipsam clauium regni cœlorum plenè, atque absolutè possidet. quomodo ne cæteri quidem Apostolorum clauium vnquam auctoritatem acceperunt; quod sapienter colligit noster Maldon. in hunc locum Matthæi ex eo *quod soli Petro hic dicatur. tibi dabo claues Regni cœlorum, & ita dicatur tanquam alijs dandæ non essent, quia solus respondit, tu es Christus filius Dei viui, sicut soli dictum est; super hanc petram ædificabo meam.* non 35. *Aliter Petro, aliter alijs Apostolis dantur claues regni cœlorum.*

B inficior tamen cæteros Apostolos ligandi, soluendique potestatem habuisse, quod rectè docent ij; qui aiunt, claues omnibus Apostolis datas esse; sed ait tamen istas claues, de quibus fit hic mentio, non esse cæteris communes, neque vnquam aliorum potestatem clauis nomine significari: denique alio semper sensu claues vocamus cum omnibus tribuimus Apostolis, alio cùm Petro soli.

9. *Tunc præcepit, & comminatus est*] Matthæus habet: *tunc præcepit discipulis, vt nemini dicerent*, &c. Marcus verò: *& comminatus est eis, ne cui dicerent de illo* &c., at Lucas vtrumque coniungens comminationem, & præceptum dixit: *increpans eos, ne cui dicerent hoc*, vbi *increpare* significat, cùm talis confessio quam reuelante Patre fecerat Petrus, cui & cæteri consenserant, laude digna, non reprehensione esset. 36.

C idem est ergo increpans quod comminatus. quare Græc. tam apud Lucam, quàm apud Marcum est idem verbum ἐπιτιμάω. Quòd si roges quid prohibuit? prædicarene ipsum esse IESVM CHRISTVM, an esse Filium Dei? Respondeo cum Origene & Hieronymo, Matthæi decimosexto vetuisse ne prædicarent ipsum esse CHRISTVM, id est, Messiam, hoc enim est: *tunc præcepit discipulis suis vt nemini dicerent, quod ipse esset Iesus Christus*, hoc est, IESVS Messias in lege promissus; aliqua exemplaria non habent τὸ *Iesus*, vt nec Ambrosius apud Lucam, citans Matthæum: nec Chrysostomus, nec Victor Marci octauo: habent tamen exemplaria Latina non pauca, vt & Origenes & Hieronymus, & Biblia nunc emendata, & sensus est, prohibuit ne cui dicerent, se, qui proprio nomine dicebatur IESVS, esse CHRISTVM, & Messiam, hoc est quod prædicari vetuit. *Quid hic prohibitum, & cur?*

D consequenter tamen prohibuit, ne ipsum esse *Dei filium* dicerent, præsertim quia hoc nomine CHRISTI, vt inquit Ambrosius, *& diuinitatis & incarnationis expressio, & fides est passionis*, quod intelligendum est tacitè, & non distinctè; nam erant qui crederent, IESVM esse Messiam, quamuis ignorarent ipsum esse natura Dei filium; erat autem Messiæ nomen Iudæis notissimum, quo appellabant eum quem venturum esse sperabant; nomen autem *Filij DEI*, etiam iustis tribuebant. propterea ergo CHRISTVM se prædicari Dominus vetarat.

Erat quidem tunc Christo tempus probandi per miracula, & per executionem eorum, quæ prædicta erant à Prophetis, quod esset Messias, quo spectabant opera Christi. at nondum aduenerat tempus id publicè prædicandi; quare sapienter Chrysostomus homilia quinquagesima quinta ait: 37.

cuius rei gratia mandauit Christus discipulis vt nemini dicerent? vt scilicet scandalis de medio sublatis, & mysterio crucis, ac omninò passione consummata, cùm nihil restaret quod retundere, aut perturbare multitudinis fidem posset, sincera & immobilis opinio de ipso in audientium animis confirmaretur. nondum enim clarè sua virtus effulserat. qua de caussa post resurrectionem, quando rerum veritas erat coruscata, & virtus eorum quæ fiebant præcipuè Apostolis auxiliatura, volebat ista prædicari. Sunt qui non malè etiam dicant, præcepisse id Christum Apostolis, ne Pharisæorum, & Sacerdotum inuidia hac arrepta occasione magis accenderetur. Diuus etiam Ambrosius Lucæ 9. tres alias affert caussas, sic scribens: *Multis ex caussis Christus iubet tacere discipulos, vt fallat Principem mundi; vt declinet iactantiam, doceat humilitatem, simul ne rudes, & imperfecti adhuc discipuli maximè prædicationis molibus opprimantur.* sic Ambrosius. cuius prima caussa non videtur omnibus placere: sed Toleto annotation. 41. in Lucam non displicet; nam si dæmonum, inquit, Principi per apertam Apostolorum prædicationem clarum id factum fuisset, vtique impedire curasset mortem, & passionem CHRISTI. Verùm mihi non satis probatur ea caussa, quia non est negandum ante mortem Christi dæmonem firmis coniecturis sciuisse ipsum esse Messiam, nec tamen propterea illam impediuit, ignorabat enim per illam inferni regnum esse diruendum. multò autem minus consentio Abulensi Matthæi 16. quæst. 94. asserenti ideò præcepisse ne se prædicarent esse Messiam, ne Iudæi eamdem Christi passionem impedirent. neque enim id Pharisæi, ac Sacerdotes credidissent, sicut nec Ioannis prædicatio obstitit quominus in crucem ageretur à Iudæis; nec tanta illa Populi acclamatio, *Hosanna filio Dauid*, qua Messias proclamabatur.

38. Sed dices Lucæ 9. sic legi: *increpans illos præcepit, ne cui dicerent hoc, dicens; quia oportet filium hominis multa pati*, &c. & videtur esse sensus: iussit, ne cui dicerent Messiam esse, ne mors eius impediretur. oportebat enim filium hominis multa pati. Respondeo non hanc esse sententiam, sed aliam, hoc est, tempus opportunum prædicandi Christi dignitatem post resurrectionem fore, quasi dicat, Lucas iussit, ne cui dicerent hoc publicè, & apertè, quòd esset Messias, dicens, non esse opportunum tempus id dicendi antequam pateretur. oportebat enim illum multa pati prius, &c. nisi fortè sumere velis ὅτι, *quia*, vt non reddat caussam, sed loco *vtique* ponatur, vt sit sensus per narrationis modum, & continuationis: iussit ne cui dicerent, dicens: vtique, vel quod oportet filium hominis multa pati, &c. quomodo loquuntur Matth. & Marc. ille quidem: *præcepit vt nemini dicerent*, &c. exindè *cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati.* hic verò: *& cœpit docere eos quoniam oportet filium hominis pati multa*, &c. Diuus Hieronymus Matthæi 16. significat per Matthæi verba, reddi caussam prohibitionis, vt sit sensus; *non prodest Christum publicè prædicare, & eius in populis vulgare Maiestatem, quem post paululum flagellatum visuri sint, & crucifixum*, &c. quem sensum videtur Chrysostom. homil. 15. in Matthæum explicare, cuius verba retulimus numer. 37. eiusdem sententiæ est Origen. Victor item Antioch. Marc. 8. ait, *voluit opinionem, quam de ipso habebant, adhuc rectam manere, quo crucis, passionisq; scandalis è medio sublatis, puram, sinceramq; fidem illorum mentibus imprimat*: quare possumus tres hos Euangelistas ita exponere, quasi reddât caussam prohibitionis, quamuis & altera expositio per modum narrationis & continuationis non sit reijcienda. Barradio non placet dicere, præcepisse Dominum ne cui dicerent, se Messiam, ne in passione grauius scandalizarentur, quod tamen nos probauimus cum Chrysostomo, Victore, & alijs, rationem affert, nam paulò ante passionem voluit CHRISTVS sibi acclamari à turbis, *Hosanna filio Dauid*, sed aliud est prædicari IESVM Messiam esse à discipulis publica, & aperta prædicatione; aliud à turba, quæ nullam habebat auctoritatem apud Pharisæos, & Sacerdotes, cuius leuitati id tribui poterat.

Obserua autem quòd cùm Matthæi 10. 7. discipulis quos ad prædicandum mittebat, dixit Christus: *euntes prædicate dicentes: quia appropinquauit regnum cœlorum*; non iussit vt prædicarent ipsum esse Messiam, sed vt prædicarent regnum cœlorum nulla facta Messiæ mentione; vel missi sunt vt nuntiarent aduentum Messiæ appropinquasse, non autem illum, cuius erant discipuli, esse Messiam, de Christo verò apertè tantùm loquebantur tanquam de insigni, & magno viro.

Accommodatè ad mores in hunc locum sic ait Ambrosius lib. 7. in Lucam: *Fuge ergò contentiones, & dissensiones, strepitus, tumultusq; discordiæ, ne portas mortis ingressus incurras. Dominus enim Iesus Christus prædicari se primò noluit, ne vllus strepitus nasceretur. Et fortasse ideò hoc addidit, quia sciebat Dominus difficilè passioni, & resurrectioni etiam discipulos credituros. Et ideò passionis & resurrectionis suæ assertorem se esse maluit, vt ex facto fides, non ex auditu discordia nasceretur. ergo Christus noluit gloriari, sed maluit ignobilis videri vt passionem subiret. Et tu qui ignobilis natus es gloriaris? eadem tibi, qua Christus ambulauit, gradiendum est via. Hæc eius agnitio, hæc eius imitatio, per ignobilitatem, & bonam famam, vt glorieris in cruce Domini, sicut ipse est gloriatus. Sic ambulauit Paulus, & ideò gloriatur dicens: Mihi absit gloriari in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Sic Ambr. 39.

10. *Exinde cœpit Iesus*] secundùm Hieronym. *sensus est, cùm ista passus fuero, me prædicate.* Sed melius Euthymius Matthæi 16. *Ex eo*, inquit, *tempore, ex quo firmiter cognouerunt discipuli, quod naturalis esset Dei filius: tunc enim demum cœpit demonstrare, siue prædicere illis quæ passurus erat; vt hæc præscientes, tempore passionis non offenderentur, neque suspicarentur, quòd propter naturæ imbecillitatem pateretur. Quo enim pacto id fieret de eo qui prænouit, & prædicit ac festinat potius vt patiatur.* Sed cur, inquies, non prius suam illis aperuit passionem? caussa est, quia ante nondum satis tanquam Dei filius naturalis agnitus à discipulis, & apertè pronuntiatus fuerat. Quare dubitandum ne si mortis ac passionis ignominiæ meminisset offensi retrocederent. Lucas ait, vt hic habes ad ver. 9. *oportet filium hominis multa pati.* Vbi Beda Mar. 8. ait: *notandum quod eum, qui multa pati & occidi, & resurgere debebat, filium hominis appellat: quia passo in carne Christo, diuinitas impassibilis mansit.* 40. Prædictio mortis.

Multa pati & reprobari] hoc est, non recipi vt Christum, & Messiam, sed repelli & negari. Hoc enim est quod habet Luc. *reprobari.* Ex his est colligere, quàm diu prohibitio hæc locum esset habitura, nimirum vsq; ad tempus suæ resurrectionis obita iam morte.

11. *Et palam verbum loquebatur*] palam loquebatur, Gr. παῤῥησίᾳ, id est, liberè, & magna cum fiducia. 41.

Et assumens eum Petrus] προσλαβόμενος. Hieronymus, *assumit*, inquit, *eum in affectum suum*, quod explicans Maldon. vers. 22. inquit, προσλαμβάνειν, aut προσλαμβάνειν, id est, assumere, accipere, sumi posse pro misereri, sic Romanor. 14. 1. *infirmum autem in fide assumite*, id est, miseremini, & capite 15. 7. *suscipite inuicem*, id est, mutua alij in alios vtimini misericordia, in quibus locis est idem verbum Græcum. Itaque cum Hieronym. *assumit eum in affectum suum*, significat Petrum commiseratione commotum cœpisse dehortari eum à passione. Communis expositio est. *Assumens eum*, hoc est, separatim ducens, & segregans illum ne præsentibus cæteris condiscipulis Magistrum videretur arguere.

Cœpit increpare eum] amantis affectu, seu amici consulentis more vbi Petrus maiorem erga Christum amorem ostendit, sicut maiorem prius fidem ostenderat quàm cæteri Apostoli. *Absit à te Domine*] Hieronym. sic, *absit à te Domine, vel vt melius habetur in Græco* ἵλεώς σοι κύριε ὀ μὴ ἔσαί σοι τοῦτο, *hoc est, propitius sis tibi Domine, non erit tibi hoc. Non potest fieri, nec recipiunt aures meæ vt Dei filius occidendus sit*. ne talia tibi persuadeas, prædicas, & eo negotia tua referas. absit à te Domine, vt dicas, aut persuadeas tibi, occidi te oportere. idem semper sensus ferè est in his exponendi modis. Euthym. Matth. 16. *Quod autem dicitur, inquit, propitius tibi sis, consueto more loquutus est. Moris enim erat hoc dicere eum, qui indignaretur absurdum quippiam dicenti: vt propitius tibi sit Deus ob talem sermonem*. Id verò quod addit, *nō erit tibi hoc*, tantumdem est, ac si diceret: ne contingat tibi hoc quod dicis. Sic Euthymius. Sed mihi cum Maldon. videtur Græcus Matthæi interpres sequutus hoc dicendi modo 70. sic enim illi vertere solent, ἵλεώς σοι, propitius tibi, vel cùm est Hebraicè *Salom Lecem*, vt Genes. 43. 23. pax vobiscum. Vel absit; cùm est prohibitionis, abominationisve vox *Chalila*. hanc vocem verò vertit noster interpres, *& propitius sit Dominus*, & absit. sic 1. Reg. 24. 7. *Chalila lime Iehoua*, propitius sit mihi Dominus ne faciam hoc. Videtur autem nunc Petrus hanc vocem *Chalila* vsurpasse, & rectè interpres vertisse secundùm sensum huius phrasis, absit à te Domine. idem est ergo, absit à te Domine, quod propitius tibi Domine, parce tibi Domine, ita vt vox sit abominantis, & ne eueniat, quod prænuntiatum est, deprecantis. in Euangelio Hebr. quod dicitur Matthæi habetur, *Chalila lac*, absit tibi, vel à te. In Syriaco legitur, *Chas lac*. *Chas* verò significat non *absit*, modo, sed etiam *misereri*, propitium esse, parcere. Nec est necesse subaudire *sis* vel *sit* tibi propitius Deus. quod si velis subintelligere *sis* vel *sit*; sensus idem est, absit, vel auertat id à te Dominus ne sit; vel auertas à te procul quod dixisti, ne sit. omnia eodem reuoluuntur.

Increpare quid.

42. 23. *Qui conuersus*] videtur idem esse *conuersus*, quod respiciens, vel vt Marcus exponit. *videns*; alijs videtur Hebraismus esse, iterationem & vicem, responsionemve contrariam significans, quasi dicat Euangelista: obiurgauerat Petrus Iesum, quòd pati vellet, at Iesus è contrario Petrum obiurgauit, quòd se pati nollet, sic sumitur conuersus Psalm. 70. 20. & 84. 7. Ex hoc loco intelligitur, Petrum non omnino abduxisse Dominum extra discipulos, est enim verosimile aliquos ex Apostolis audiuisse Petri increpationem, qua Christum amicè monuerat; licèt submissius loqueretur, quod & Iansenio videtur. aspexit verò discipulos, & sic Petrum increpauit, quia voluit illos quoque increpationem audire, ac castigari, qui idem quod Petrus sentiebantur, vt Euthymius Matth. 16. notat.

Conuersus quid.

A *Comminatus est*] increpauit. verbum enim ἐπιτιμᾶν, significat in Euangelijs modò cum interminatione præcipere, vel cum indignatione, vt cùm dicitur increpasse Dominus mare, ventum, dæmones, interdum significat simpliciter reprehendere, & amicè monere, vt cùm dicitur Petrus increpasse Christum. denique interdum est id quod propriè est increpare, & corripere. & ita hic videtur sumi. noster verò interpres vertit nunc, per *increpare*, nunc per *præcipere*, imperare, nunc per comminari.

Vade post me Sathana] ὕπαγε ὀπίσω μου: abi à me, abscede, facesse hinc è conspectu meo. est enim ὕπαγε idem quod apage, facesse. ὀπίσω μου verò idem significat, quod post me. reijcit autem Christus Petrum à se, non simpliciter, sed per stantem in sententia. abi hinc à me si adhuc perduras in sententia. Cæterùm non hic Petrum *Satanam* vocat Christus, quasi proprio cacodæmonis, verùm quasi B communi aduersarij nomine; quia sibi pro omnibus hominibus mori volenti aduersabatur, nec sibi modo, sed Patris etiam voluntati opponebat sese; non fuit autem tam vehemens reprehensio tam propter Petri culpam, si qua fuit, quàm quòd rei magnitudo id exposceret; decebat enim vt doceret Christus discipulos, quanto esset studio Dei voluntas, & mundi salus amplectenda, & quanti sit pretij libenter pro Deo pati, & quantoperè ea res sibi esset cordi. Hilar. in Psalm. 131. sic scribit: *Cùm quædam de passione sua loquutus ad discipulos fuisset, & Petrus tanquam indignum hoc Dei filio detestatus esset, Petrum, cui superius claues regni cœlorum dederat, super quem Ecclesiam ædificaturus erat, aduersus quam portæ inferi nihil valerent, qui quæ in terris vel soluisset, vel ligasset, ea in cœlis vel soluta persisterent, vel ligata. Hunc itaque tali conuitio detestantem hoc* C *Sacramentum passionis excepit. Vade post me Sathana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, vt Petrum primum filij Dei confessorem, Ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, Sathanæ conuicio nuncuparet.* Vbi aliter Hilarius loquitur quam can. 16. in Matth. vbi sensit diabolo, non Petro hæc dici; Satana scandalum mihi es. Petro verò dici, *Vade retrò me*, id est, tu exemplo me passionis sequere. Quæ opinio nec Hieronymo, nec Victori, nec Cyrillo placuit, & meritò, illo ergo loco Psalm. 131. *Satanæ* vocem Petro tributam esse non negat saltem communi aduersarij nomine. clarius quidam affirmant etiam proprio diaboli nomine *Satanam* appellatum, quod lubenter arripiunt hæretici, vt Petro insultent. sic videtur sumpsisse non malo tamen in Petrum animo Euthymius Matthæi 16. vbi ait: *Satanam* D *autem eum vocat, quasi in hoc Satanam imitantem, quòd Christum occidi nolebat. siquidem neq; Satanas Christum occidi volebat, vt mendaces viderentur prophetiæ, quæ de morte eius loquebantur: & ne mors carnis huius fieret mors suæ potestatis*, &c. Sed magis mihi placet prior expositio, vt *Satanæ* nomine aduersarium Christus intellexerit, quod & postea affirmat idem Euthym. cum communi sententia.

Satan quid hic.

Hilarij præclara sententia.

Cùm verò subdit Dominus: *Scandalum es mihi*] significat impedimento sibi esse, non quòd aliquid Christum scandalizare reuera possit, sed quòd quantum ad se attinebat eius obstaret Petrus passioni, ac morti.

Quia non sapis ea] ideò dicit non sapere quę sunt Dei, quæ Deus probat, sed quæ sunt hominum, quia humano tantùm sensu cruciatus & mortem horrente loquens Petrus, licèt pro affectu verè Christo aduersabatur, propterea non est dictum; sapis ea quæ sunt dæmonis, sed *hominum*, est ergo sen-

tentia

sus; non sapis Græcè οὐ φρονεῖς, non intelligis, quid Deus Pater de morte mea decreuerit, neque quàm magna bona ex hac Dei voluntate consecutura sint, tantùm more hominum, quæ carni contraria sunt, nosti fugere.

44 *Cyrilli obseruatio moralis.* *Discimus hinc*, inquit Cyrillus libro 12. in Ioannem, cap. 23. *quando tempus ad certamina vocat, ne si etiam qui carissimi nobis sunt prohibeant, turpe forsan putantes, mentem vllo modo illis adhibeamus. Non enim à Satana differt qui scandala ponit, & quibuscumque modis potest, à recta sententia homines seducit.* Diuus Hieronymus Matthæi 16. *Diabolo*, inquit, *dicitur: vade retrò: Petrus audit: Vade retrò me, hoc est, sequere sententiam meam: Mea voluntatis est, & Patris, cuius veni facere voluntatem, vt pro hominum salute moriar: tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici in terram cadere, vt multos fructus afferat.* Sic Hieronymus. Sunt qui dicant phrasim esse Hebraicam, *vade post me, sequere me.* Quamquam arbitror hunc dicendi modum hic præsertim esse hominis facessere iubentis vt dixi numero 43. In multis Græcis codicibus Matthæi cap. 14. legitur ὀπίσω μου, quare non est satis firmum illud discrimen, dictum esse diabolo, *Vade Sathana*, Petro verò, *Vade retrò me Sathana.*

Euthym. contra audaciam & personarum acceptionem. Non est prætermittendum quod notat Euthymius Matthæi 16. contra audaciam, & personarum acceptionem; sic enim scribit: *Tu verò mihi considera eum qui paulò antè maximè Beatus prædicatus est, nunc maximè increpatur & ad correptionem sua audacia; & vt intelligas, quod Saluator non sit personarum acceptor: tùm enim rectè loquutus est, beatum prædicauit illum; quando autem non rectè, increpauit. Rectè quidem loquutus est in his, quæ per reuelationem diuinitus accepit: non rectè verò loquutus est in his, quæ à seipso dixit.*

45. *Quomodo qui paulò antè beatus fuerat vocatus, nunc repentè Satan vocetur.* Quæret aliquis quomodo is qui paulò ante beatus prædicatur, nunc repentè Satanas appelletur? Audi Hieronymum propositam dubitationem sic amplificantem: *Prudens*, inquit, *Lector inquirat quomodo post tantam beatitudinem: Beatus es Simon Bar-Iona. Et tu es Petrus, & supra hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quod ligaueris vel solueris super terram, erit ligatum vel solutum in cœlo; nunc audiat vade retrò me Satana, scandalum mihi es. Aut quæ sit tam repentina conuersio, vt post tanta præmia Satanas appelletur. Si sic consideret, qui hoc quærit, Petro illam benedictionem, & beatitudinem, ac potestatem, & ædificationem super eum Ecclesiæ in futuro promissam, non in præsenti datam intelliget. Ædificabo, inquit, super te Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam & dabo tibi claues regni cœlorum: omnia de futuro. Quæ si statim dedisset ei, nunquam in eo prauæ confessionis error inuenisset locum.* Sic Hieronymus.

Victor Antiochenus Marc. 8. eadem de re sic ait: *& quidnam hoc est? illene qui diuina reuelatione paulò antè ditatus, felixq; à Christo Domino prædicatus fuerat, tam citò prolabitur, & impingit? verùm hoc mirum non est, siquidem nullam ille de Christi passione & cruce notitiam è cœlo acceperat. Christum Dei filium esse, hoc ei diuinitùs patefactum fuerat; at crucis verò & resurrectionis mysterium, ipsum adhuc fugiebat. Erat enim quod Lucas ait, Verbum istud absconditum ab eis. Dominus autem hoc loco clarè ostendit, tantum abesse vt inuitus ad passionem veniat, vt Petrum ne id fiat dissuadentem, palam quoque increpet; Satanamq; appellet.* Hæc Victor. Gagnæus Matthæi 16. sic eidem petitioni respondit: *Nihil*, inquit, *mirum si humana tantùm, non item diuina saperet, nondum accepto ad satietatem diuino spiritu,*

qui etiam post acceptum nonnihil titubauit, vt docet Paulus ad Galat. cap. 2. 11.

13. *Tunc Iesus conuocata turba cum discipulis*] quòd Matthæus tantum discipulorum meminerit, nihil obstat, quominus omnibus etiam conuocatis turbis ista dixerit, & quia præcipuè Apostolorum gratia dicta ea sunt, ideò fortassis Apostolorum modò mentionem Matth. fecit. 46.

Si quis vult post me venire, abneget] Diuus Chrysostomus quid sit abnegare seipsum ex aliorum desumit abnegatione. Etenim alios abnegare est illos despicere, ac derelinquere, nullam eorum ducere rationem, curam nullam, denique nihili vitam eorum facere. Hæc si tibi ipsi applices, teipsum abnegasti; teipsum despicatui habe, nullam tui rationem, nullam vitæ, cùm res poscit, habeas. Vide digressi*o*n. 1. numer. 5. Gagnæ. sic idem explicat etiam, addens quid sit *venire post Christum*, & tollere crucem suam, *venire*, inquit, *post Christum est eum imitando sectari, eiusq; se præstare discipulum: Abnegare autem semetipsum est totum pendere à Deo, omnemq; voluntatem suam diuinæ voluntati conformare*, nec à Chrysostom. & Gagn. ferè recedunt, qui dicunt abnegare idem esse ac repellere, vel repudiare, iuxta illud Pauli ad Titum 2. 12. *abnegantes impietatem, & sæcularia desideria*, &c. hoc est, repellentes, nec illis morem gerentes, &c. *tollere crucem suam est lubenter, & ex animo ærumnas Deo volente, & permittente sibi oblatas propter Deum apprehendere.* Fauet Basilius Reg. fus. disput. inter. 6. vbi definit, sui abnegationem esse summam rerum omnium vitæ superioris obliuionem, atque à suipsius voluntatibus recessionem: quod declarat Tolet. annotat. 45. in cap. 9. Luc. Quare hæc tria abnegare se, tollere crucem, & sequi Christum distinguuntur hoc modo: quia si quis aduersa, ac repugnantia amplectitur, seu non curat, idque ex contemptu sui, & vt obluctetur carni, ac sensui, & sibi vim inferat, sic se abnegat. Si verò mortem etiam acerbissimam, cruciatus, persecutiones vndecumque sint, & omnia tormenta patienter & æquo animo ferat, vel certè paratus sit ferre omnem crucem, omnes persecutiones, cruciatus, &c. non aliter quàm qui crucem portat, & humero eam sustinet, is demum dicitur crucem suam quotidie tollere. Postremò si ista patiatur mala, & bonis operibus studeat vt Christum imitetur, eiusque virtutes in se exprimat, dicetur verè Christum sequi etiam contradicente carne & sanguine, atq; aliud offerente sensu. Vnde patet vnum & idē pertinere posse ad tria ista simul si sub varia ratione ad singula horum referatur. addit Luc. *quotidie*, quod & ad abnegationem & crucem referri potest, vt semper sit paratus ad perferenda omnia aduersa, etiam crucis mortem. Nota verò vt quis sit Christi discipulus, præter duo illa prima requiri etiam tertium, vt quis hæc seruans sequatur Christum, id est, virtutes imitetur, nam illa duo ob alium finem facere, non prodest. itaque sequi Christum, non idem omnino est, ac venire post Christum. hoc enim tria sequentia complectitur, abnegationem, crucem & sequelam, denique est discipulum esse Christi tria prædicta faciendo, quod Dominus declarauit, cum dixit: *Si quis vult venire post me, abneget*, &c. sequi verò illum est, eius imitari virtutes, humilitatem, obedientiam, &c. Vide etiam Digressión. 1. numer. 7. 8. quid sit crucem tollere, & num. 11. quid sit sequi Christum.

Quid sit abnegare seipsum

Quid sit venire post Christū, &c.

14. *Qui enim voluerit animam suam*] Gagnæus Matt. 16. *animam*, inquit, *suam saluam facere est Euangelico negotio, Deiq; caussæ vitam suam præferre.* 47.

(*hic autem anima pro vita*) *perdere autem eam propter Christum, est leuem eius præ illius amore iacturam facere. Quod qui fecerit, etsi perdidisse mundo videatur, inueniet eam, id est, saluam faciet, quod ait* Marc. Matth. & Luc. *propter me*, inquiunt, Marc. verò *propter me & Euangelium*; quod bifariam sumitur, vel cum Euthym. vt particula, *&*, sit declaratiua particula, & idem sit propter Christum animam perdere, ac propter Euangelium. Vel melius, vt perdere propter Christum sit vitam pro Christo exponere: perdere propter Euangelium verò, sit quod inferius dicitur v. 17. propter verba mea, seu, vt ait Luc. *propter sermones meos*, id est, suis inordinatis affectibus resistere propter obseruandam legem Dei, & primum competit Martyribus, alterum omnibus, quare non loquitur hic tantùm de Martyribus, vt sensit Euthym. Porrò Matth. & Lucas sub illis, *propter me*, etiam Euangelium intelligunt. quare postea Lucas addidit: *me, & sermones meos*, vt habes in margin. ad vers. 17. ex his verbis, quæ subtexuit post præcedentia Christus: *Qui enim voluerit animam suam saluam facere*, &c. constat verius exposuisse hunc locum, *si quis vult venire post me, abneget*, &c. secundùm literæ sensum Chrysostom. de abnegatione in primis vitæ & sanguinis profusione pro Christo, quam Hieronymus & Gregorius de abnegatione veteris hominis, morumque prauorum, nam cùm Dominus dixisset, *si quis vult venire post me, abneget semetipsum, tollat*, &c. Mox subiecit: *qui enim voluerit animam*, &c. vnde Basilius intulisse videtur in reg. fus. disput. quæst. 6. *Perfecta igitur renuntiatio in eo consistit, si quis id assecutus fuerit, vt ne de vita quidem sua quidquam affectus sit omnino, esto habeat mortis responsum, ita vt nihil sibi confidat.* Quare sapienter Ecclesia hoc Euangelium legit in festo Martyris, & Pontificis. sed quamuis de Martyribus in primis sit hic sermo, non tamen excluditur abnegatio veteris hominis, qui etiam comprehenditur. subdit mox Christus:

Nō loquitur hic Christus tantum de martyribus.

15. *Quid enim prodest homini*] hoc sic idē Gagn. explicat: *Cùm potior, inquit, hominis pars animus sit ad Dei imaginem & similitudinem formatus, quid lucrifacere potest, cum animi iactura, in quo aut perpetuum beatus, aut æternùm miser est futurus? idcircò nihil carius homini debet esse anima propria, neque etiam vita; quandoquidem salua anima æternam potest recuperare vitam.* Vel, *Anima verò sua*] hoc est, sui ipsius, quomodo exponit Luc. cap. 9. 25. *Detrimentum patiatur*] iacturam faciat, *seipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat*, inquit Lucas, videlicet in altero sæculo.

Anima pro altera homi nis parte potiore.

Anima pro toto homine.

Aut quam dabit homo commutationem] compensationem. hac voce comprehenditur quidquid datur, vt quid redimatur, iuxta veterum commercia, quæ non pecunia, sed mutua rerum permutatione constabant, vel iuxta bellorum morem, quo miles vnus pro alio redimitur. est ergo sensus: si rem quampiam amiseris reperiri poterit, si quid vendideris redimi, sicut & seruituti subiecti homines per commutationem liberari poterunt. Atqui amissa anima, & inferni ignibus addicta nunquam inueniri, nec diabolo vendita & sempiternis cruciatibus mancipata, vel in seruitutem, captiuitatemque inferni adducta in libertatem asseri poterit. Proinde vita prius amittenda, quàm anima. itaque cùm ait, *commutationem pro anima sua*, intellige, vt notat etiam Iansenius de anima perdita. nam anima nondum perdita redimitur pretio sanguinis CHRISTI, ac bonis operibus iuxta illud Daniel: *Peccata tua eleemosynis redime.* est, quod hic dicitur, simile ei, quod habetur Psalmo quadragesimo octauo, versiculo octauo, *Frater non redimit, redimet homo: non dabit Deo placationem*

Locus Psal. 48. 8.

A *suam, & pretium redemptionis animæ suæ, & laborabit, & viuet adhuc in finem*, quasi dicat, in die mala aduersitatis, & iudicij, frater fratrem non liberabit, cùm vero ait; *redimet homo*. repetenda est negatio, non redimet homo aliquis, nec poterit Deum placare, & non dabit pretium pro redemptione animæ eius, sed *laborabit* in supplicijs *in æternum, & viuet in finem*, id est, perpetuò detrusus in infernum. Disce ex v. 15. nihil esse animæ præferēdum, & ne vitam quidem: vt meritò laudari debeat sententia illa Apostoli, Act. 20. 24. *Nec facio animā meam vitam meam, pretiosiorem quàm me*, id est, quàm me ipsum, quasi dicat, non præfero mihi vitam meam. prorsus nolo pro conseruanda vita me ipsum, corpus simul, & animam perdere. iterum obserua id quod hic monet Theophylactus, *quod in futuro sæculo non poterit quis dare commutationem pro anima sua, hic quidem potest dare lacrymas,*

Notāda sententia Theophyl. ad mores faciens.

B *& eleemosynam, & ieiunare; illic autem non. iudex enim tunc nos excipiet dona respuens; nam iuxta opera sua iudicabit vnumquemque; est autem & metuendus. Veniet enim in gloria sua, & cum angelis, & non contemptibilis.* sic piè & verè Theophylactus, si enim nunc corporis afflictationes, dolores, virtutes pro salute animæ dederis, illam recipies. admittet nunc iudex hanc commutationem. sed ò nos infelices nimium tradimus miseri animas nostras dæmoni, & eius non recusamus esse mancipia, pro falsis & vilibus sæpè terræ bonis: *porrigit ille pomum*, inquit Bernardus tractatu de humilitate, capite de curiositate, *& surripit paradisum*, & animam pro qua mundus vniuersus dignum, ac iustum pretium non est, sibi per Tyrannidem subijcit.

C Sunt qui hoc loco *animam* etiam sumant pro vita, hoc modo: Quid iuuat hominem mundum etiam totum lucrari, si vitam hanc interim perdat? planè nihil; etenim amissa vita quo pacto obtento imperio frui poterit? ita quoque subintelligendum est, nihil prodesse homini si vniuersum mundum lucretur, animam verò amittat. Græc. τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ, hoc est, anima verò sua *mulctetur*; est enim metaphora sumpta de foro, qua etiam vtitur in sequentibus, cùm ait: *aut quam dabit homo commutationem*, Gr. ἀντάλλαγμα, compensationem; quam metaphoram declarat hic Maldon. Matthæi decimosexto, vers. vigesimosexto, vide illum. Est autem anima mulctari, eius detrimentum, vel damnum pati, id est, huius, vel æternæ vitæ iacturam facere. sine vita enim nullius sanè momenti vniuersum mundi imperium habendum est; aut quam dabit homo compensationem pro anima sua, hoc est, vita iam amissa? certè nullam; quis enim vita functum hominem quamuis totius mundi thesauros impendat, in vitam re-

48. *Anima pro vita.*

D uocare possit? ita vbi quis semel vitæ æternæ iacturam fecerit, & inferni ignibus fuerit addictus, nullam poterit ad redimendam animæ vitam, hoc est, æternæ vitæ iacturam, compensationem facere: videtur mihi *anima*, sumi debere iuxta hanc intelligentiam, tam pro vita hac corporis, quàm pro æterna vita, vt tacita sit similitudo, & transitus ab amissione vitæ huius ad amissionem æternæ, vt declarauimus: ita vt sensus sit: *quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, anima verò sua*, i. vitæ siue corporalis, siue æternæ *detrimentum patiatur*? item, *quam dabit commutationem pro anima*, id est, vita sua temporali, seu æterna, amissa iam & deperdita?

Homo] Hebraismus est, pro quisquam, ita consueuerunt Septuaginta vertere, *is*, hoc est, *vir* dicitur, quæ vox loco *quisquam* apud Hebræos poni solet, vt Iudic. 4. 21. & 4. 20. Ruth 3. 3. & 1. Reg. 17. 25. & 24. 20. & 4. Reg. 18. 21.

V. 16. *Filius*

V. 16. *Filius enim hominis*] iuxta Gagn. Christus vt ad tolerandam pro se crucem, discipulos animet, ostendit non defore olim se sequentibus præmia: quia filius hominis: qui scilicet nunc vilis, & abiectus, ac mundo contemptus, olim in iudicio venturus est cum Angelis suis gloria Patris ornatus, itemque sua, id est, suæ humanitatis, *& sanctorum Angelorum*, vt Lucas ait; gloriam enim intelligit per maiestatem, G. δόξη. vocat verò gloriam humanitatis *suam*, quia erat à diuinitate ei coniuncta in vnitatem personæ; qui enim erat homo, idem erat & Deus. Tunc verò cùm venerit, redditurus est vnicuique secundùm opera eius, ijs scilicet, qui se fuerint sequuti, vitam æternam, ijs verò qui contempserint, mortem, & perpetuum cruciatum. Sic D. Hieronymus putat hæc dici ad consolandos discipulos. Sed fortassis magis ad mentem Christi dicemus, propterea extremi iudicij nunc meminisse, quia in eo anima, vel salua fiet, vel peribit, nullaque commutatione redimi poterit, si semel iusto Dei iudicio pœnis addicatur æternis, & æternæ vitæ iacturam faciat. *In Gloria*] in pro *cum*, per Hebraismum. Patris vocat diuinitatem, hoc est, acceptam à Patre, ad quem omnia referre solet: vel innuit sibi illam cum Patre esse communem.

49. 17. *Qui enim me*] non est legendum *confessus*, sed *confusus*, G. enim ἐπαισχυνθῇ με, *confusus fuerit*, quamuis incongruus sit apud Latinos loquendi modus, sensus autem est: quem pudebit mei coram hominibus, eius me etiam pudebit coram Deo. Dicunt autem Hebræi confundere aliquem, id est, negari illi quod vult, seu petit. Confundi Christum, est erubescere confiteri illum, fugere eius crucem, & ignominiam, deserere eius doctrinam propter persecutionem, aut pudorem. Quòd enim dicit Paulus, *Non enim erubesco Euangelium*. Rom. 10. 16. dicit Christus *verba mea*, vel *sermones meos*; interest enim aliquid inter *me erubuerit, & verba mea*. Primum enim præsertim significat erubescere confiteri Christi fidem, seu indignum iudicare, Christum confiteri Deum. Alterum verò est, erubescere eius mandatis obedire, qui in crucem actus est. Et verò æquum est vt eum, qui filium hominis, hoc est, humilem, & quasi abiectum in sua humanitate despexit, hunc filius hominis despiciat cùm non iam in humilitate sua, sed in maiestate venerit. *In generatione ista adultera & peccatrice*] opponit hominib⁹ coram quibus hi erubescunt Christum, Angelos coram quibus Christus eos erubescet; peccatoribus verò opponit sanctos. Porrò per Hebraismum *adulteram generationem* vocat, filios Dei degeneres, & dissimiles, quos Dauid Psalm. 17. 46. *alienos* vocat, itemque Psalm. 143. 7. & eodem modo loquitur Paul. ad Hebr. 12. 8. vbi ait: *quòd si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes*, videlicet qui filij sunt. *ergo adulteri & non filij estis.*

Confundere quid?

V. 18. *Qui non gustabunt mortem*] Hebr. est, significans idem quod non morietur; idem habetur Luc. 9. 27. Ioan. 8. 52. ad Hebr. 2. 9. notat Maldon. Hebræos potius videre mortem, quàm gustare dicere consueuisse vt Psal. 88. 49. *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem*; videre apud Hebr. significat experiri; quod aptiùs apud G. dicitur γεύσονται, quàm videre. Videtur verò loqui de tribus illis discipulis, qui interfuerunt Christi transfigurationi, quam vocat in sequentibus verbis, *regnum suum*, quia nimirum sui futuri regni imago erat, & ideò non mirum quòd tanquam de re aliqua magni momenti dicat, aliquos ex circumstantibus non morituros esse, antequam ipsius regnum videant; nam licèt loquatur de transfiguratione, quæ paulò post facta est, loquitur tamen de ea, vt reprehensatura erat futurum eius regnum. At non excedere vita, antequam quis videret, quamuis in figura, & per trā ennam, Christi regnum, non parui beneficij loco fuerat, & hæc de scholijs.

THEORIA I.

An Petrus sit illa petra, super quam fundata est Ecclesia. in V. 7. *Tu es Petrus, & super hanc petram*, &c.

HAEreticorum falsa sententia, & à recta discrepans via triplex est, vel hanc petrā omnem hominem fidelem esse; quod Erasmus sensit, vel esse Christū, & nullo modo Petrum, seu eius successorem, vel denique hanc petram fidem esse, seu fidei cōfessionem, non verò Petrum, nec Romanum Pontificem, sed inter Catholicos communis, eaque constans opinio est, petram illam esse Petrum, non vt particularis erat persona, sed vt pastor & caput Ecclesiæ, quam confutatis prius erroribus, paulò post confirmabimus, idque propositis aliquot propositionibus efficiemus.

1. Hæreticorum error triplex.

Catholicorū vera sententia.

Sit ergo prima propositio, *falsum est oēm hominem fidelē esse hāc petram*; nam in primis Ecclesiæ domus solum, nudumque esset fundamentum. Etenim si omnibus fidelibus conuenit esse petram, omnibus conueniet esse fundamentum, qui igitur erunt parietes, quod tectum huius ædificij? quemadmodum si totus homo esset pes, vbi caput, vbi brachia, vbi reliquæ corporis partes? Sed his omissis, quid clarius dicere poterat Dominus, si Petrum esse istam petram, supra quam esset ædificanda Ecclesia, significare voluisset (vt verè voluit) quam vocare eum, primum nomine proprio, addito etiā cuius esset filius, *Beatus es Simon Bar-Iona*, ita distinguēs illum ab alio Simone Apostolo; neque hoc cōtentus, adiecit & nomen *Petri*, quod illi prius imposuerat; vsurpauit & pronomina quædam certam indicantia personam; *ego dico tibi, quia tu es Petrus*, qui igitur clarius loqui poterat? At inquiet Erasmus, Origenem tract. 1. in Matth. affirmare; petram esse omnem, qui imitator est Christi, & super omni eiusmodi petra ædificari Ecclesiam Dei. Sed respondeo Origenis expositionem nō literalem, sed allegoricam esse, alioquin ipse homil. 5. in Exod. secundùm litteram, Petro id tribuit: *Vide enim ait: magno illi Ecclesiæ fundamento, & petra solidissima, super quā Christus fundauit Ecclesiam, quid dicatur à Domino; modicæ fidei quare dubitasti?*

1. propositio, Non omnis fidelis est hæc petra.

Origenis locus explicatur.

Sit altera propositio, *hic Christus nō dicitur Petra*. non nego, neque vnquam vllus Catholicus negauit, Christum esse Petram, & primum Ecclesiæ fundamentum, & hoc ipsum ex hoc loco non obscurè colligi, etenim si loco Christi Petrus est petra, & fundamentum Ecclesiæ, quomodo non Christus multò magis erit fundamentum? Hoc ergo est quod dicimus, secundùm proprium, ac immediatum literæ sensum, non Christum, sed Petrum dici hoc loco *petram* super quam ædificanda sit Ecclesia. Quare non est contra nos Paulus 1. ad Corinthios 3. 11. *fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus.* Quare ita Christus est Ecclesiæ fundamentum, & quidem solus, sicut solus est mundi lux, so-

2. 2 propositio, hic non dicitur Christus petra.

Locus Pauli 1 Cor. 3. quomodo Christus fundamentum.

lus est noster Pontifex, Episcopus, Doctor, & Pastor animarum, cùm tamen sint præter Christum alij quoque in Scripturis lux mundi, Episcopi, Doctores, Pastores verissimè appellati. Nempè non eadem, sed alia ratione, nihil enim obstat vt quæ primariò, & principaliter, hoc est, præstanti quadam, & singulari ratione in Christum conueniunt, eadem secundariò alijs competant. Lux ipse solus est, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, Ioann. 1. solus ipse est ille pastor, qui posuit *animam pro ouibus suis*, Ioan. 10. & *qui dedit se redemptionem pro omnibus*, 1. ad Timoth. 2. solus Pontifex *qui penetrauit cælos*, ad Hebr. 4. *introiuitq; per sanguinem suum in sancta, æterna redemptione inuenta* ad Hebr 9. solus Doctor *in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei*, Coloss. 2.

Postremò est primum, & maximum Ecclesiæ fundamentum 1. Corinth. 3. fundamentum fundamentorum secundùm August. in Psal. 86. quod nimirum seipso consistat; neque alteri innitatur, sustineat quicquid ad Ecclesiæ ædificium pertinet, adeò vt vel ipsum etiam confirmet Petrum, qui secundarium, ac præcipuum post Christum Ecclesiæ fundamentum est. cuius fidei etiam alia vt Gregor. Nazianz. in orat. de moderatione in disput. habenda, Ecclesiæ fundamenta commissa sunt, id est, cæteri Apostoli, qui quatenus cæteros in CHRISTI religione stabilierunt, fundamenta etiam quædam fuerunt, sicut Prophetæ ratione doctrinæ à Deo reuelatæ. lege Turre-Crematam in summa Ecclesiæ lib. 2. cap. 17. & sequent. & Bellarmin. libr. 1. de Roman. Pontifice, capite 11. vbi ostendit tribus modis Apostolos omnes fuisse Ecclesiæ fundamenta sine vllo tamen Petri præiudicio, quia primi Ecclesias fundarunt, docuerunt, & gubernarunt.

Quomodo Petrus fundamentum, quo cæteri Apostoli, & Prophetæ.

3. Sed his prætermissis ostendamus, hic Christum Petram non dici, nam in primis absona esset orationis consequentia hæc: tu Petrus es: ego super me ædificabo Ecclesiam meam: & id sanè quod sequitur, *Tibi dabo claues*, idem confirmat, cùm enim hæc ad Petrum referantur, esset obscura, & perturbata satis oratio, si tam paucis verbis fieret tanta rerum, & personarum mutatio, à Petro ad Christum, à Christo ad Petrum, à nomine ad fundamentum Christum, & ab hoc ad Petri claues, &c.

Deinde quis non videt pronomen illud demonstratiuum, *hanc*, positum loco Relatiui, quasi dicat, tu es Petra super quam ædificabo Ecclesiam meam? Idem est enim Hebraicè, seu Chaldaicè, & Syriacè nomen significans *Petrum*, & *Petram*, neque est differentia generis in istis linguis, quæ est Græcè & Latinè inter Petrum, & petram, scripsit autem Matthæus Hebraicè siue Syriacè, qua lingua CHRISTVS dixit: *Tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo*, &c. quare sicut si Latinè Apostolus non *Petrus*, sed *petra* vocaretur, & CHRISTVS dixisset, Tu es petra, & super hanc Petram, &c. nullus nisi planè ineptus, aliam petram intelligeret, quàm Petrum ipsum demonstrari, ita quo-

A que cùm Syriacè locutus, vbi idem omninò nomen *Cephas* petram & Petrum significat, dicat; tu es Cephas, tu saxum, & super hoc saxum ædificabo, &c. nemo aliam petram demonstrari, quàm illum hominem, qui Cephas est dictus, intelliget. super illum ergo CHRISTI erat ædificanda Ecclesia. Porrò interpres Latinus, vel Græcus, quia de viro loquebatur maluit *Petrum*, quàm *petram* fœminino genere dicere, licèt Græcè petra, & πέτρος, & πέτρα dicatur, sicut cùm de ædificij fundamento agebatur, petram maluit dicere, quàm Petrum, quamuis Græcè idem vtrumque nomen significaret; in ædificijs enim magis vsurpamus petræ nomen. πέτρος enim & Atticum & rarum est. Confirmatur hæc ratio, quia pronomen, *hanc*, debet referri ad aliquid proximum, non autem remotum. Proximè autem dictus fuerat non Christo, sed Petro, *tu es Cephas*, id est, Petra.

B

Tertiò, quamuis CHRISTVS appellari queat petra, hic tamen pronomen, *hanc*, ad eum referri debet, qui dictus est petra, non verò ad eum, qui hoc nomine vocatus non est. Atqui non est hic CHRISTVS petra à quopiam vocatus, sed Christus filius Dei viui.

Quartò, quid magni concessisset Christus Petro, si tantùm illi dedisset vt *Petrus* vocaretur, immò nihil planè concessisset, quia iam prius sic appellatus erat.

C Quintò, facturum se aliquid hic Christus promittit, quod nondum fecisset, aut inchoasset. at CHRISTVS iam inde ab origine mundi erat Ecclesiæ fundamentum, ac super ipsum CHRISTVM hæc loquentem bona ex parte Ecclesia ædificata erat, cùm tamen hic per futurum loquatur, *ædificabo*, &c. quod tamen rectè conuenit in Petrum, nam nondum Christus constituerat Petrum fundamentum, sed à resurrectione id facturus erat.

At inquiunt Hæretici, Augustinum tractatu vltimo in Ioannem sic exposuisse hunc locum: *super hanc petram quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam*. Idem est legere apud illum sermone decimotertio de verbis Domini. Immò libro 1. retractat. capite 21. docet dici debere super CHRISTVM potius ædificatam Ecclesiam, & retractat quod aliquandò dixerat super Petrum ædificatam esse. 4.

Quomodo August. supra Christum ædificatã Ecclesiã dixerit.

D

Respondeo nunquam dubitasse Augustinum, neque vllum orthodoxum vnquam de ipso Petri principatu in Ecclesia, quem principatum vocabulo petræ, capitis, fundamenti, ianitoris cœli per metaphoram significant Catholici Patres, vt ex Augustino patet tractatu 56. in Ioannem, quæstion. septuagesima quinta ex nouo Testamento, in Psalmum 108. libro 2. de Baptismo contra Donatistas, capite 1. constat etiam ex epistola 86. ad Casulanum. Vnde liquet minimè August. improbare, quo minus Petrus Apostolorum caput, cœli ianitor, & Ecclesiæ fundamentum nominetur. alioquin reiecisset ibi hæc

omnia.

omnia. Adde quòd Augustinus nusquam reperitur reiecisse expositionem illorum Patrum qui dicunt Petrum esse petram supra quam ædificata est Ecclesia, licèt ante potuerit aliam interpretationem, vt patet 1. retract. cap. 21. vbi ait: *Dixi in quodam loco de Apostolo Petro quod in eo tanquam in petra fundata sit Ecclesia, qui sensus etiã cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii, vbi de Gallo gallinaceo ait; hoc, ipsa petra Ecclesia, canente culpam diluit. Sed scio me postea sæpissime sic exposuisse, vt super hanc petram intelligeretur, quem confessus est Petrus; non enim dictum est illi, tu es Petra, sed, tu es Petrus: petra autem erat Christus. Harum autem duarum sententiarum, quæ sit probabilior eligat lector.* Hæc Augustin. Non ergò reprobat August. alteram expositionem, tanquam blasphemam vt putat Caluinus, immò videtur tantùm subdubitasse, Petrúsne an potius Christus ibi petra nominetur, cùm aliorum Patrum, qui per petram Petrum intelligunt tam sit concors, & constans sententia. Neque argumentum Augustini quod loco citato indicat; non esse dictum; *tu es petra*, sed, *tu es Petrus*, alicuius est momenti apud eum, qui linguæ Hebrææ ignarus non est. Hebraicè namque cephas, quod dixit Christus, nihil aliud significat, quàm petram. Quòd si Augustinus eius linguæ peritus fuisset, nunquam illud dixisset.

5. *3 Propositio, confessio, vel fides non est ista petra.*

Tertia propositio, *Petra de qua hic loquitur Dominus, non est fides, seu fidei confessio absolutè*, quomodo hæretici intellexisse videntur, nam primum pronomen, *hanc*, non refertur ad fidem, sed ad *petram* proximè nominatam, id est, ad Simonem, cui dictum est, *tu es petra*, non fides. Deinde non rectè dictum esset super hanc petram ædificandam Ecclesiam, sed potius ædificatam esse, vel ædificari, iam enim multi crediderant, Christum esse filium Dei. Postremò, vt fides secundùm se sumpta bene dicatur fundamentum iustificationis & virtutum, non tamen propriè est Ecclesiæ fundamentum, quia cùm fundamentum, & reliquæ partes ædificij eiusdem generis sint, & Ecclesia sit hominum cœtus quasi lapidum viuorum. 1. Petr. 2. debet is lapis, qui est fundamentum homo esse, non virtus debet. At obijciunt nobis Aduersarij, plures Patres, Hilarium lib. 6. de Trinit. Ambros. lib. 6. cap. 9. in Luc. Chrysost. homil. 55. in Matth. Cyrillum lib. 4. de Trinit. & alios, qui per *petram* hoc loco fidem, seu fidei confessionem intellexere. neque nos negamus, si rectè intelligatur supra fidem, seu fidei confessionem fundatam esse Ecclesiam, eodem enim res redit, siue affirmes supra Petrum certò fidem confitentem atque docentem, siue supra certam Petri confessionem, Ecclesiam esse fundatam. Nam cùm fatemur supra petram fundatam esse Ecclesiam, non personam Petri nudam accipimus, sed docentem, significantemque veram, ac firmam de filio Dei fidem. Et neque eo loci nuda fidei confessio secundùm se, & vt nullam dicit ad Petrum relationem, neque confessio alterius hominis, neque quælibet fidei confessio præterquam Petri, accipi potest. Quid enim sibi aliud vult Christus cùm ait: *super hanc petram*, &c. quàm super te Petre confitentem, atque adeò super confessionem fidei tuam fixam, ac stabilem ædificabo Ecclesiam meam? Quare vt Patrum mentem habeas, intelligas oportet bifariam fidem, seu fidei confessionem sumi posse, vel cum relatione ad Petrum, vel sine illa. Primo modo loquuntur Patres, altero hæretici; nam cùm ratione fidei suæ, quæ deficere non potest, Petrus sit petra firmissima totam Ecclesiam sustentans. Idem est dicere *super Petrum*, & *super eius fidem* Ecclesiam esse fundatam; præsertim cùm ob meritum suæ fidei Petrus habuerit, vt fundamentum esset Ecclesiæ, iuxta Hieron. Hilar. Chrysost. & alios; quòd verò quidam hæreticorum aiunt, non potuisse dici Petrum saxum, supra quod fundata sit Ecclesia, cùm paulò post corruerit, ita vt *Satanas* sit appellatus, & paulò post Christum negarit; nam nunquam aliquid errauit circa fidem, licèt aliquid illum latuerit cùm dictum illi est, *vade retrò Satanas*, & à charitate exciderit quando Christum negauit. Deinde, quod Hieronymus obseruat, quod Christus promisit Petro, post resurrectionem ei dedit: Quare non mirum si ante resurrectionem aliquo modo defecit.

Quomodo Patres intelligendi, cũ confessionem fidei petram hic esse dicunt?

Dupliciter fides, vel eius confessio accipi potest.

Postrema propositio sit, eaque verissima, & Catholicorum communis, *petram illam esse Petrum, non quidem vt persona erat particularis, sed vt Pastor, & Ecclesiæ caput.* Probatur primò, quia Christus non duabus illis vocibus *Petrus*, & *petra*, sed vno, & eodem nomine, nempè *Cephas* Syriacè loquutus vtrobiq; vsus est. Quod argumentum superiùs est declaratum numero tertio. Deinde ipsa nominis commutatio indicio est promissam esse à Christo auctoritatem summam Petro in omnes fideles, nam ex alijs Scripturæ locis colligere est eiusmodi nominum commutationes à DEO factas singularis alicuius dignitatis indicium fuisse, vt videre est in Abraham, Sara, & Iacob, quam rem non indiligenter obseruat Chrysostom. homil. 18. in Ioann. denique quæ contra alias sententias diximus, satis nostram hanc indicant. 6. *Propositio 4. Petrus est petra ista.*

9. Porrò hunc esse communem Patrum sensum nemo dubitabit, qui legerit Diony. de passione Petri & Pauli ad Timo. Clem. epist. ad fratrem Domini. Anacl. epist. ad Episcopos per Italiam. Pium primum epist. ad vniuersos Christi fideles, Marcellum primum ad Episcopos Antiochenæ prouinciæ. Eutychianum ad Episcopos Bethicæ, Cypria. epist. 55. & 59. & libr. de vnitate Ecclesiæ, capit. 3. de habitu Virginum, epistol. 73. cap. 2. qui omnes pro Christo martyrium subiere. Tertullian. libr. de præscription. hæret. cap. 22. Origen. homil. 5. in Exod. Ambros. quem Augustin. citat libr. 1. retractat. cap. 21. & serm. 47. de fide Petri, & sermone 68. de natali Petri & Pauli, dum meminit claudi illius hominis, qui diuinitus à Petro sanatus est, Hierony. lib. 3. comment. in Matth. cap. 16. & in cap. 2. Isai. & 16. Hierem. & 41. Ezech. & 7. Amos, & 1. Abdiæ & lib. 1. contra Iouinianum, circa medium, Basil. concion. de pœnit. quæ est num. 28. Hilar. can. 16. in Matth. Chrysost. homil. 17. ex varijs in Matth. locis, & in Psal. 50. & hom. 2. de encomio Petri & Pauli, & hom. 55. in Matth. & ne longum faciam nihil

est ita obuium in Patribus, nihil fermè tam communi consensu receptum. Ex his constat quid sit supra Petram ædificari Ecclesiam. nimirum est hac metaphora significatum, Petro esse commissum totius Ecclesiæ principatum, præcipuè quantum ad ea, quæ ad fidem pertinent. Petræ fundamentali proprium est totum ædificium regere & sustentare. Quòd si dicas, non sequitur, super fidem ædificatur Ecclesia, ergo fides est rectrix Ecclesiæ; ergò nec sequitur, supra Petrũ ædificata est Ecclesia; ergo Petrus est rector Ecclesiæ. Respondeo negando paritatem, quia vt superiùs dixi n.5. non propriè dicitur Ecclesia ædificari supra fidem, sicut supra Petrum. Denique natura rerum non patitur vt dicamus, fidem esse rectricem propriè Ecclesiæ, sed pendere à fide tanquam à principio iustificationis, at à Petro vt à Rectore benè.

8. *Duo loca Scripturæ, Exod 33 21. iterum Cantic. 5.15.*

Sed huic Theoriç finem imponant duo Scripturæ loca, quorum primum Exod.33.21. declarat D.Gregor.epist.53.lib.7.de fidei petra, hoc est, de Ecclesia Romana, in qua Petrus sedet: *Ad Moysen*, inquit, *dicit Dominus: est locus penes me, & stabis super petram. Est locus apud Deum videlicet, sanctæ Ecclesiæ vnitas, in qua super petram statur, dum confessionis eius humiliter soliditas tenetur; de quo loco subiungitur, tunc videbis posteriora mea: in petra enim, id est, in sancta Ecclesia stantes, Dei posteriora videbimus, quando iam ea, quæ in fine promissa sunt, cælestis patriæ gaudia contemplabimur*. Sic Gregor.

9. Alter locus est Cant.5.15. *Crura eius*, Christi, *columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas*. Quem locum sic interpretatur Psellus: *per crura*, ait, *Petrum intellige Apostolorum Principem. In hoc enim Dominus in Euangelio se Ecclesiam suam ædificaturum promisit*; rectè Psellus, nam sunt hæc crura in modum robustissimarum columnarum firmissima, nam sicut corpus cruribus, ita domus columnis innititur, ita mysticum Christi corpus, hoc est, Ecclesia in Petro, eiusq; successoribus fundatur; Petrus verò ipse Christo innititur, & fundatur, & ideò rectè dicitur, *crura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas*, aurea basis Christus est Deus, & homo; huic fundamento aureo innititur Petrus. Ergo qui Petrum non admittunt vt hæretici, qui Romano Pontifici parere recusant, cruribus carent, atque adeò rectè ingredi nequeunt, nec ad cæli ianuam peruenient vnquam. qui item super arenam ædificant, qui firmissimam Petri, Romanęque Ecclesiæ columnam tollere, ac subruere nituntur.

THEORIA II.

In V. 8. *Et tibi dabo claues regni cælorum*. Declaratur quidnam & qualis sit potestas clauium, quotuplex, cui potissimum tradita, & qui eius actus, &c.

1. *Claues quid?*

PEr *claues* quę hic promittuntur Petro, passim Catholici principatum in vniuersam Ecclesiam intelligunt, quã rem ipsa metaphora clauium satis per se declarat, quę in scripturis eiusmodi potestatẽ designat; est enim clauis veluti facultas quædam ad aperiendum & claudẽdum, & inde trãslatum est nomen hoc ad significãdam potestatẽ, præsertim Ecclesiasticã, quæ pertinet ad regẽdas animas, vt cælorum regnũ adipiscantur. Quomodo ipse inprimis Christus Apoc.3. habere *clauem Dauid* dicitur, & Isaiæ 9. *factus est principatus eius super humerum eius*, quæ clauis est potestas Excellentiæ, cuius participatio potestas est, siue clauis Ecclesiæ; hanc rem illustrat locus Isaiæ 22.15. vbi describitur depositio vnius Summi Pontificis, & institutio alterius, hoc modo: *Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum quid tu hic?* & infra v.19. *expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. & erit in die illa: vocabo seruum meum, Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius, & erit quasi Pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudat; & cludet, & non erit qui aperiat*. Quibus liquet clauis nomine principatum significari, & ideò fortassis dicitur principatus super humerum impositus, quia sceptrum quod claui significatur super humerum poni consueuerat. Quare etiam in ciuili ac prophana gubernatione, quando vrbes deduntur alicui principi, in signum seruitutis, claues ei offerri solent, sicuti & ei qui in œconomum eligitur in domo, claues dari consueuerunt. *Locus Isaiæ 22.15. &c.*

Deinde id ipsum euincũt ligandi atq; soluẽdi voces: *Quodcunq; ligaueris*, &c. ligat enim qui pręcipit Matth.23. *alligant onera grauia, & importabilia in humeros hominum*, item ligat qui punit; *quæcunq; ligaueritis super terram*, Matt.18. vbi saltem præcipuè Dominus de potestate excõmunicandi loquitur. Hinc est vt obligari homines ad legem seruandam, & ad subeundum pœnas passim dicamus. Iterum, soluit qui dispensat in lege, in votis, iuramẽtis, & cæteris obligationibus, qui condonat peccata, qui soluit à pœna, &c. ergò cũ Christus Petro ait generatim: *Quodcunq; ligaueris super terram*, &c. *& quodcunq; solueris*, &c. potestatem ei præcipiendi puniendi dispensandi, remittẽdi in vniuersa Ecclesia committit. Fit igitur Princeps, & Iudex omnium, qui sunt in ea, nec ex verbis illis, *super terram*, benè colligunt, qui Ecclesiæ potestatem ad ligandum, & soluendum ad mortuos pertinere negant, quia cùm dicatur *super terram*, mortui verò sub Ecclesiæ iurisdictione nõ sint, vt dicit Strabus Glo. ordinariæ auctor; iccircò non videtur se ad illos Ecclesiæ potestas extendere. Sed quidquid sit de re, hinc non potest illud colligi, nam τὸ *super terram*, non de illis intelligitur qui ligantur, & soluuntur, sed ad eos pertinent qui ligant, & soluunt, vt sit sensus, *quidquid* vos, qui super terram viuitis, *ligaueritis, seu solueritis, erit*, &c. Postremò hanc eamdem veritatem confirmant Patres vt Chrysost. hom. 55. in Matth. vbi ait claues Petro promissas significare magnam potestatem, & donum ineffabile. Et homilia 83. ait: *Claues regni cælorum ei concessit, totamq; potestatem ei commisit*. Et Beda Ioann. 21. sub finem: *Ecclesia*, ait, *quæ fundatur in Christo claues regni cælorum accepit in Petro*, id est,

id est, potestatem ligandi, soluendique peccata; & hoc voluit Augustinus tractatu 50. in Ioannem, cùm dixit: *Petrum, cùm illi commisse sunt claues, Ecclesiam repræsentasse*, scilicet quia toti Ecclesiæ in ipso datæ sunt, non quia corpori Ecclesiæ immediatè sint datæ, sed capiti propter totum corpus, quod significat etiam Augustinus sermone 124. de tempore. De hac eadem potestate exposuit hanc metaphoram idem Augustinus libro 20. de Ciuitate cap. 9. si cum isto coniungas alium locum ex lib. 1. contra aduersarium legis, & Prophetarum cap. 17.

2. *Aug locus.* Quare quod Augustinus scripsit; Petrum in persona Ecclesiæ claues accepisse nullo modo huic sententiæ officit: significare enim voluit, non vt qualemcumque alium Ecclesiæ magistrum, nec vt priuatam personam, sed vt Ecclesiæ totius præfectum, ac principem, qui singulariter proinde vniuersam repræsentauerit Ecclesiam, atque adeò in vtilitatem Ecclesiæ, eas accepisse. Quod Caietanus animaduertit tractat. de Roman. Pontif. institut. cap. 3. & Ecchius in locis communibus cap. 3.

3. Sed inquies; quidquid hîc Petro promissum est, alijs etiam Apostolis ex Patrum sententia datum est; quare Cyprian. lib. de vnit. Ecclesiæ ait; *hoc erant vtique cæteri Apostoli, quod erat Petrus, pari consortio præditi & honoris, & potestatis*. Et hoc idem Anacleti auctoritate constat distinct. 21. cap. in nouo; & Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. Leonis epist. ad Anastas. Tarsensem, & aliorum. Respondeo Apostoli omnes vt Apostoli, duo habuêre; Alterum quod ab ipsomet Christo immediatè Ecclesiastici ministerij auctoritatem habuerunt, & ideò à Christo missi dicuntur, sicut erat ipse Christus à Patre missus. Vide Bellarm. l. 4. de Pontif. cap. 22. 23. Franc. Suar. tom. 4. disput. 16. sect. 3. à num. 3. Alterum est quod eam auctoritatem ad Apostolatus prærogatiuam pertinentem, ita à Christo acceperunt, vt vbique omninò ritè, ac legitimè fungi valerent Ecclesiasticis muneribus, non in hac vel illa certa mundi parte dumtaxat. Hoc enim significant illa: *Quæcumque ligaueritis super terram.* Matth. 18. *euntes docete omnes gentes.* Matth. 28. *Prædicate Euangelium omni Creaturæ.* Marc. 16. *Sicut misit me Pater, ego mitto vos. Et quorum remiseritis peccata* &c. Ioann. 20. in his duobus pares, & Scripturæ & Patrum auctoritas Apostolos omnes faciunt.

An cæteri Apostoli eamdem cum Petro habeant potestatem?

4. Cæterùm Petrus non vt absolutè Apostolus, sed vt cœli ianitor, Pastor ouium CHRISTI, & singulare fundamentum, & Ecclesiæ caput duabus alijs rebus præcelluit cæteris Apostolis; nam hæc eadem summa potestas collata est Apostolis omnibus vt legatis, non vt pastoribus ordinarijs, quare illis vita functis desijt eiusmodi Apostolatus dignitas, neque ad vllos eorum successores deriuata est, nam quamuis Episcopi sint Apostolorum successores vt loco notato Anaclet. exponit. Habent enim in suis modò Ecclesijs vicem, & functionem Apostolorum, non tamen succedunt in Apostolorum auctoritatem, quatenus in totum se orbem extendebat, neque eam, quam habent proximè à Christo, accipiunt vt Apostoli, sed à Petro, id est, Roman. Pontif. à quo tanquam ab vniuersali pastore aliorum pastorum ordinaria potestas deriuanda est. Vide Bellarmin. libr. 4. de Pontif. cap. 24. & cap. 22. vbi docet solũ summum Pontificem habere etiam nunc potestatem proximè à CHRISTO. lege item Suarez tom. 4. disput. 25. sect. 1. Deinde eadem potestas etiam, cum quadam subiectione ad Petrum, tradita est reliquis Apostolis, ideò Petro soli dictum est: *pasce oues meas*, vt & soli dictum est: *tibi dabo claues*; nam claues cœli, & Ecclesiastici regni vt principalis, & ordinarius præfectus non tunc accepit cum omnibus Apostolis dictum est Ioann. 20. *accipite Spiritum sanctum quorum remiseritis*, sed tunc solùm cùm audiuit: *pasce oues meas*, expresso nomine, *Simon Ioannis* 10. 21. Quando etiam Apostolorum fratrum suorum cura ei commissa est, omnes enim habuerunt sub Petro potestatem. Itaque regere ipsos, atque in fide confirmare cũ auctoritate potuit, etsi ad Ecclesiæ bonum faceret illis perscribere, & modum, & locum ad munus Apostolicum exequendum. licet non posset eam vel auferre, vel imminuere quod eam haberent proximè à CHRISTO. lege Bellar. lib. 4. de Pontif. 23. Hinc doctè Caiet. tract. de comparat. Papæ, & Conc. cap. 3. ait: Apostolos quatenus Apostolos D. Petro omnes pares fuisse, ac quatenus oues, fuisse eidem subiectos. Et hanc sententiam etiam ipsa Cypriani verba confirmant. Nam post illa verba quæ citauimus n. 3. lib. de vnit. Ecclesiæ, vbi dixit: *pari consortio præditos Apostolos reliquos fuisse, & honoris, & potestatis*, statim subnectit: *sed exordium ab vnitate proficiscitur, Petro primatus datur, vt vna Christi Ecclesia, & vna Cathedra monstretur.* lege totum hunc locum Cypriani, & videbis delirare Hæreticos, dum Cyprianum aliò trahunt. *Cypriani verba pro primatu Petri.*

5. *Obiectio prima.* Sed contra ea, quæ de Petri principatu, & clauibus ei concessis hactenus diximus tria objiciuntur. Primùm, quia si claues Petro promissæ significarent principatum in totam Ecclesiam, non dubitassent postea Apostoli, *quis eorum videretur esse maior*. Matthæi 18. Marci 9. Lucæ 22. Respondetur, id indicat non satis intellexisse Apostolos promissionem Domini Petro factam ante resurrectionem; tantùm verò suspicati sunt Petrum fortassè constituendum esse Principem omnium. & propterea vt Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, Matthæi 18. indicant, contendisse inter se; immò verò etiam Christus, dum sic contenderunt, ostendit non obscurè, iam à se designatum esse Principem, hoc enim significant illa, *qui maior est in vobis, fiat sicut iunior, & qui præcessor* ἡγούμενος *fiat* sicut ministrator, quibus declarat vnum maiorem, & ducem inter illos esse debere. Secundò, si quia Petrus confessus est Christum filium Dei viui accepit claues. Ergò omnes fideles, qui Christum confitentur habent claues; sequelam hanc probant Hæretici ex similis formæ argumento, quo vtitur D. Paul. ad Ro. cap. 4. Quomodo Abrahæ reputata est fides *Obiectio secunda.*

ad iustitiam, ita ideo etiam omnibus qui crediderint reputandam esse fidem ad iustitiam. Respondet Caiet. admittens argumentum esse similis formæ, sed quia dissimilis est materiæ, nihil concludere. Ratio est, nam fides natura sua ducit ad iustitiam, & vel ex iniusto iustum, vel iustiorem ex iusto facit, si reliqua adsint, quæ ad iustificationem exiguntur. Verùm confessio fidei non ducit ex se ad accipiendum Ecclesiæ regimen, quamuis placuerit Christo Petri confessionem collata clauium potestate remunerare, sicut etiam placuit fidem Abrahæ beneficio illo afficere, vt mereretur Abraham pater multarum gentium fieri, cùm non omnes qui credunt, fiant multarum gentiũ patres. Etenim non ex se, & natura sua connexa est fides cum beneficio, vel clauium, vel paternitatis multarum gentium, sicut ex se cum iustitia connexa est.

6. *Obiectio tertia.*

3. Obijciunt; vnde habet Pontifex claues cùm eligitur, vel enim secum affert, vel aliunde habet; si primum dicas, igitur erat Pontifex antequam eligeretur; si aliunde non videtur ab alio, quàm ab Ecclesia accipere, Ecclesię igitur à principio traditæ sunt à Christo. Respondeo sicuti è viuis excedente Pontifice non periêre cum illo claues, nec tamẽ illo extincto formaliter in Ecclesia remanent, nisi quatenus communicatæ sunt inferioribus ministris. Verùm manent in Christi manibus; ita cùm quis in Pontificem eligitur, neque affert secum claues, neque ei ab Ecclesia traduntur, sed à Christo proximè ratione primæ institutionis, non per nouam traditionem, vel per inunctionem dantur. Cùm enim Petro tributæ sunt à Christo, etiam omnibus suis successoribus similiter tributæ sunt. Placuit enim Christo, vt mortuo Pontifice alius eligeretur, cui iam se tunc ab initio eamdem potestatem largiretur, quam priori concessisset. Restat nunc declarare presiè magis, & speciatim hanc clauium potestatem, quæ nam potestas sit, & quàm latè pateat, quotuplex item sit, & quot actus habeat ostendere.

7. *Potestas clauium dupliciter sumi potest.*

Obseruandum est igitur potestatem clauium bifariam sumi posse. Vno modo vt complectitur totam Ecclesiasticam potestatem, quæ dirigitur ad regimen animarum, vt hæ tandem regnum cœlorum assequantur. Altero modo sumi potest speciatim pro potestate ad remittendum, vel retinendum peccata in foro pœnitentiæ, quæ sub priore aliquo modo continetur, quamquam potestas hæc nunquam videatur nominatim nomine clauis regni cœlorum significari, nam hic Mat. 16. vbi clauium fit mentio, sermo est de illa potestate suprema summi Pontificis ad regendam Ecclesiam. Immò Matth. 18. promittitur Apostolis, & in eis Ecclesiæ potestas ad soluendum, & ligandum, sed nec nomen clauis exprimitur, nec est ibi sermo de potestate remittendi peccata in foro pœnitentiæ saltem præcipuè, sed de potestate excommunicandi, & ligandi in foro externo per leges, pœnas, censuras, & soluendi ab illis, hoc enim significare videntur illa verba: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus.*

8. Vt autem explicemus quotuplex sit hæc

A potestas, quam diximus nomine clauium regni cœlorum metaphoricos appellari, perpendere oportebit varias regni cœlorum significationes, vt quid contineat hæc metaphora intelligamus. Sumitur ergo *regnum cœlorum* pro augustissimo illo regno triumphantis Ecclesię, & amœnissimo æternæ beatitudinis loco, cuius nobis aditum obstruit, non modo peccatum mortale, quemadmodum eiusdem remissio reserat, sed etiam impedit ignorantia veritatum fidei, & morum quæ ad salutem necessaria est: aperit verò earumdem rerum contraria cognitio. Propterea potestas illa vniuersalis residet in summo Pontifice non modo ad explorandam conscientiam pœnitentium, & eos interrogandum iuridicè in foro pœnitentiæ. ita vt illi teneantur veritatem fateri, verùm etiam, & quidem præcipuè, potestas definiendi *Regnum cœlorum multis modis dicitur.*

B veritates fidei, & morum, & interpretandi Scripturas *clauis* dici potest *regni cœlorum*; est enim fides initium viæ, & fundamentum quoddam ad ingrediendum regnum cœlorum, & ipsa Scriptura sacra consueuit interdum *regnum cœlorum* appellari, vt Matth. 21. ex Hierony. & Origen. patet, & hæc clauis scientiæ vocatur. Interdum accipi solet regnum cœlorum pro militanti Ecclesia, atque ita spiritualis ea potestas, quæ tradita est Petro, & successoribus ad moderandam Ecclesiam, & admittendum in illam, vel separandum ab illa prout oportuerit, nomine clauium significari potest, idque aptissimè, vt constat ex ijs, quæ diximus num. 1. Habet autem hæc potestas multiplices actus, ferre leges salutares, dispensare, & coercendo

C etiam ligare, per censuras, & ea, quæ ad sanctissimum cultum pertinent, constituere, alijsque id genus rationibus hominum saluti consulere. Diciturque propriè clauis potentiæ. Solent Patres interdum Petro clauem potentiæ, Paulo clauem scientiæ attribuere. Vide Ambros. serm. 66. August serm. 27. de Sanctis, nam licet vterque vtramque habuerit, per quamdam tamen eminentiam sic accommodantur, & hoc modo quoque licet non ita perfectè, & propriè in lege veteri claues fuerunt, & quod fuerit potestas regendi, satis per se constat. De potestate verò scientiæ legimus Lucæ 11. 52. *Væ vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ* &c. quod verò non propriè fuerint claues regni cœlorum, hinc patet, quod nondum esset reserata cœli ianua, sicut nec erat propria potestas

D ad remittendum peccata, & conferendum gratiam.

Ex his licet intelligere potestatem hanc Petro collatam sub nomine clauium duplicem esse, *scientiæ* videlicet, & *potentiæ*, vtramque verò esse ad aperiẽdum, & claudendum, vnius enim & eiusdem clauis proprium est claudere, & aperire, & ideò non rectè quis per *claudere* & *aperire*, seu per soluere & ligare distingueret claues, vt alia sit ad aperiendum, altera ad claudendum. vnius enim & eiusdem clauis est aperire, & claudere, qui potiùs actus sunt, & operationes clauium. possunt quidem diuidi claues in clauem ordinis, & iurisdictionis, sumendo ordinem solum prout respicit corpus Christi mysticum; & iurisdictionem generaliter prout exercetur in omni foro Ecclesiæ. Verũ 9. *Duplex clauis.*

quoniam

quoniam ordo, & iurisdictio vnam integrè conficiunt potestatem, quæ est in summo Pontifice solo adæquatè est, non item in alijs, ideo multò melius est vt diuidatur hæc adæquata potestas, quæ dicitur clauis, in clauem scientiæ, & potentiæ, iuxta varium vsum huius potestatis, & ita solent Doctores claues diuidere; Cæterùm sub his membris non est alia potestas contenta, quàm quę dicta est, id est, quam quæ constat ordine, & iurisdictione vniuersali, ad quam pertinet & scientia, & potentia, & ita illa se habet, vt totum diuisum, hæ vt partes quędam iuxta varium, & multiplicem clauium vsum.

10. *Eadem clauium diuisio tribuitur soli potestati remittendi peccata.*

Eadem diuisio clauium in clauem *scientiæ*, & *potentiæ* tribuitur à Doctoribus seorsim soli etiam potestati remittedi peccata in foro pœnitentiæ, de qua numero septimo. Duo enim necessaria sunt in exercendo iudicio aliquo. Debet enim primum cognosci caussa ipsa, & excuti. Deinde sequitur sententiæ prolatio. Cùm ergò hæc potestas remittendi peccata ad iudicium animæ pertineat, idque in foro pœnitentiæ, eadem duo exigit, sufficit verò ad vtrumque potestas vna remittendi peccata, quæ secundùm priorem rationem cognitionis caussæ appellatur clauis scientiæ, secundùm posteriorem rationem ferendi sententiam, clauis potentiæ, & prima quidem clauis non est scientia priuata aliqua in confessore; quod visus est Magist. sentent. putasse, neque enim talis scientia potestas est, cùm reperiri possit in eo, qui claues non habet, sicut & claues esse possunt absque ea scientia, sed est potestas, seu auctoritas ad explorandam, excutiendamque conscientiam pœnitentis, & ad interrogandum iuridicè in pœnitentiæ foro, ita vt teneatur pœnitens veritatem fateri. Clauis autem potentiæ dicitur facultas absoluendi, & remittendi peccatum, ferendo iam sententiam, de quibus Theologi distin. 18. 19. & 20. constat autem remittendo peccata, aperiri; claudi verò cœlum, eadem retinendo, id est, non soluendo.

Magistri opinio de claui scientiæ in Confessore.

11. *Potestas clauium adæquatè vna.*

Ex his patet potestatem, quæ clauium nomine dicitur adæquatè, & complete vnam esse, licet plures habeat actus, siue primo, siue secundo modo sumatur, hoc est, siue pro vniuersali potestate in Pontifice, siue speciatim pro potestate remittendi peccata in foro pœnitentiæ, de quo duplici modo numero septimo diximus, secundùm tamen diuersos respectus, seu conceptus, & varium vsum distinguitur in clauem scientiæ, & potentiæ. Sed roget hic aliquis, sitne hæc particularis potestas ad remittenda peccata ordinis, an iurisdictionis? Respondeo vnam integram conflari ex ordine & iurisdictione potestatem ad remittenda peccata, & hanc diuidi in clauem scientiæ, & potestatis. Sunt enim duo necessaria ad remittendum peccata, potestas ordinis, quæ in solo est sacerdote, & iurisdictio Porrò potestas ordinis duplex est, altera respicit corpus Christi verum, & est potestas ad consecrandum; Altera respicit corpus Christi mysticum, & de hac nunc loquimur, & nihil aliud est; quàm Caracter sacerdotalis, quatenus ex Dei institutione aliquis per illum de-

Potestas ordinis duplex.

A putatur, vt possit esse Iudex animarum in foro pœnitentiæ; vel aliter, est ipsemet Caracter vt per modum potestatis iudiciariæ extendit se ad sanctificandas animas gratiam culpæ remissiuam conferendo. neque enim alius à Sacerdote potest esse Minister Sacramenti pœnitentiæ; Itaque licet Caracter Sacerdoti impressus integrè spectatus, & corpus CHRISTI verum, & corpus CHRISTI mysticum respiciat, non tamen habet rationem clauis, vt CHRISTI corpus verum respicit, sed tantum per respectum ad corpus mysticum; præter ordinem verò requiritur Iurisdictio in Sacerdote, vt validè absoluat à peccatis. Quæ Iurisdictio non est potestas illa ordinis, hæc enim non modò non est completa, vel actualis, sed nec inchoata, vel habitualis Iurisdictio, si propriè loquamur, quamuis sint, qui B ita nominarint, quos refutat Suarez disput. 16. sect. 3. præsertim numero vigesimosexto possuntque hæc duo, nimirum potestas ordinis, & iurisdictio separari, ita vt vna possit esse sine altera, & quamuis potestas ista ordinis possit appellari aliquo modo iurisdictio, quatenus est ad exequendam iurisdictionem validè quando habebitur, & quatenus exercet suum actum per modum iudicij tantùm, vnde habet vt dicatur iudiciaria à Theologis. ad tollendam tamen omnem ęquiuocationem, more conciliorum debent distingui duo hæc, & altera potestas ordinis, altera iurisdictionis vocari. hac Sacerdos dicit ius, & sententiam profert, illa habet vt validè possit sententiam proferre, nec vllo modo Iurisdictio propriè C appellatur. Datur verò hæc Iurisdictio Auctore D. Th. 2. 2. q. 39. a. 4. per iniunctionem hominum secundùm ordinarium Ecclesiæ cursum, siue detur per delegationem, siue per officij collationem tanquam ordinaria potestas, vt confertur Episcopis, & Parochis, & ideò est mutabilis hominis arbitratu, cùm potestas ordinis nequeat mutari, & in ordinatione ipsa conferatur.

Iurisdictio in Confessario non est illa potestas ordinis, & quomodo possit nihilominus potestas ordinis dici iurisdictio.

Differentia inter potestatem ordinis & iurisdictionis.

Respondetur ergo ad dubium propositum, totam hanc integram potestatem, quæ conflatur ex potestate ordinis, & iurisdictione esse potestatem ad remittenda peccata in foro pœnitentiæ, & eam diuidi in clauem scientiæ, & potentiæ, vtraque enim, & tota simul est ad exquirendam & explorandum conscientiam per modum Iudicij, & ad absoluendum, & li- D gandum.

12. *Actus potestatis ad remittenda peccata duplex.*

Cæterùm actus huius potestatis duo sunt, quos Dominus indicauit illis vocibus *soluendi*, & *ligandi*, *remittendi*, & *retinendi* peccata, de quibus Suarez disput. 16. sect. 3. num. 15. 16. Nos tantùm hic cum D. Thoma in cap. 16. Matth. tres errores cauendos esse hac in re monebimus. Vnus illorum est, qui existimarunt sacerdotem pro suo arbitratu ligare, aut soluere quemlibet posse, siue iure, siue iniuria id fecerit, ratumque id semper in cœlis esse futurum. Sed longiùs hi à veritatis scopo aberrant. His enim verbis, *quodcunque solueris* &c. Matth. 16. promisit Petro inprimis CHRISTVS, mox reliquis Apostolis vices suas in terris, cum dixit: *Quæcumque alligaueritis* &c. Matth. 18. 18. nimirum vt facerent, quod ipse facturus

Tres errores Primus.

fuisset

fuisset, si in terris esset, & eodem modo ligandos ligarent, soluendos soluerent; vno hoc dempto quod propria Christus, aliena Apostoli, videlicet ipsiusmet Christi virtute, ligaturi, aut soluturi erant, & hoc est, quod Scholastici dicunt, claue non errante; sic Cypr. epist. 51. ad Antonianum ait: *iudicaturo Christo nemo praiudicet*. Hanc sententiam videtur Hieronym. Matth. 16. voluisse confutare, dum pares visus est facere legales, & Euangelicos Sacerdotes, quia sicut illi inter lepram, & lepram discernebant, lepram autem tollere non poterant; ita & hi se gerant circa peccata. His D. Hieronym. videtur tantum voluisse docere, non esse situm in manu, & arbitrio sacerdotis tollere, vel retinere peccata prout libitum fuerit, & hac in re pares facit sacerdotes nouæ, ac veteris legis; nam neque hi, neque illi valebant pro libito discernere inter lepram, & lepram, sed iuxta merita caussæ. Cæterùm quod ad potestatem attinet, nequaquam pares facit, de veteribus enim sacerdotibus tantum affirmat, discernere potuisse, quisnam mundus, quisve immundus foret; De Euangelicis verò Sacerdotibus ait, posse illos auditis peccatis, vel eorum caussa ligare, ac soluere. Comparat igitur vtrosque sacerdotes, vt Ricard. ait artic. 3. & Castro contra hæreses verbo *absolutio*, hæresi prima, secundùm proportionalitatem quamdam, non verò æqualitatem.

Quid sit, claue non errante.

13. *Hieronymi dictum difficilè explicatur.*

14. *Secundus error.*

Alter verò error est, quod ligare, aut soluere nihil sit aliud, quàm homines, aut iam à Deo ligatos, aut iam solutos declarare: quod visus est dixisse Hieronym. quem tamen iam exposuimus num. 13. Sed si hæc opinio vera esset, non dixisset Christus: *Quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis*. Sed quæcumque erunt soluta in cœlis, soluetis super terram.

Tertius error.

Postremus error est, quod cùm in peccato sint culpa, & reatus pœnæ æternæ, ab vtroque absoluitur pœnitens per contritionem æterna pœna in temporalem commutata; Sacerdotes verò cùm absoluunt, tantùm aliquid, de temporali pœna, minuunt. Quod expressè contradicit verbis Christi aientis: *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*: Ioan. 20. Igitur etiam à culpa sacerdotes pœnitentes absoluunt, quod & per baptismi etiam Sacramentum faciunt contra Nouatianos ex Ambrosio lib. 1. de pœnitent. cap. 2. Quod si dicas: Sacerdotes cùm ligant, declarant, non faciunt homines peccatores; igitur & cùm absoluunt, Iustos esse declarant, non faciunt Iustos. Respondeo, negando sequelam, nam ligandi, soluendique potestas non fuit data propter iustos, sed propter peccatores, eos enim qui iusti sunt, atque adeò soluti, Deus nequaquam vult ligari, verùm qui peccatores, id est, ligati sunt, si digni sint, solui cupit, si indigni, ligari, quamuis non eodem modo ligent sacerdotes, & soluant: soluunt verè soluendo per actum aliquem verum, vt aiunt, *positiuè*, ligant verò non soluendo, & quod aiunt, *negatiuè*, non faciendo, sed retinendo peccata.

Sacerdotes à culpa verè soluunt.

Quomodo ligent, vel soluant sacerdotes.

15. *Opinio Caiet.*

Caiet. tract. de instit. & auctor. Rom. Pontif. cap. 5. opinatur; non esse idem claues regni cœlorum, & potestatem soluendi, & ligandi;

A Claues enim regni cœlorum includunt potestatem ordinis, & Iurisdictionis, quæ designatur actionibus ligandi, & soluendi; sed prætereà addunt aliquid amplius, latiusque patere ait aperire, & claudere, quàm soluere, & ligare, ligare enim & soluere propriè tantùm significant actus Iudiciales: Claues verò non hos modo, verùm etiam alios continent, vt illuminare, dispensare, regere &c. qui omnes aptè continentur sub metaphora claudendi, & aperiendi. Hinc effici vult Caietan. claues secundùm actus suos adæquatos esse tantùm in summo Pontifice, & soli Petro fuisse promissas Matth. 16. Verùm quantum ad actus inadæquatos ligandi, & soluendi, etiam alijs concedi.

Quæ Caiet. opinio quoad rem ipsam attinet, vera est, nam claues vniuersim sumptæ, 16. *Censura opinionis Caietani.*
B quæque ad omnes actus se extendunt, speciatim in Petrum, eiusque successores collatæ sunt. Iterum eædem claues multiplices, vt Caiet. docet, habent actus, quos omnes sub se claudit metaphora illa *aperiendi & claudendi*, hæc vera sunt: Verùm aio etiam eosdem actus posse aptè significari per vocabula ligandi, & soluendi, per quæ eos significauit Dominus Matth. 16. Vbi primo, quod non oscitanter obseruandum est, promittit auctoritatem Petro, seu potestatem designatam per claues; Deinde actiones eius potestatis, siue officium Petri explicat per voces soluendi, & ligandi, ita vt omninò sit idem hîc, soluere, & aperire, claudere & ligare. Expressit verò Dominus clauium
C actiones per vocabula illa *soluere, & ligare*, non per *claudere, & aperire*, vt intelligeremus omnes istas loquutiones translatas esse, & metaphoricas, & tum demùm cœlum hominibus aperiri, cùm homines soluuntur à peccatis, & ab his quæ ingressum in illud prohibebant. Vide August. primo de doctrina Christiana cap. 17. & 18. & Greg. lib. 4. epist. cap. 76. epist. 32. Et confirmantur hæc: nam potestas clauium est potestas aliquo modo superioris alicuius: Quidquid autem superior per suam potestatem operatur, potest rectè ad actus ligandi, atque soluendi reuocari. Nam si dispensat, soluit: si præcipit, ligat, Matth. 23. *alligant onera grauia, & importabilia*.

Propterea absolutè loquendo verissimum 17.
D est has claues esse communicatas alijs à Petro, licet non expresso nomine clauium, nec eodem modo; & quidem collatæ sunt quoad potestatem ordinis perfectè, quoad potestatem verò Iurisdictionis quadamtenus, id est, ex parte, vt aiunt, & dependenter à capite. Quare non est negandum nomine *clauium* aliquid amplius comprehendi, quàm comprehendatur potestate illa remittendi peccata, quę ordine, & iurisdictione in foro pœnitentiæ tãtùm continetur, nec vnquam ea speciatim, & per se expressè clauis nomine in Scriptura est appellata, ipsam tamen sub clauibus contineri omninò concedendum est. Nomine quidem clauium potestas ordinis, & iurisdictionis vniuersalis significata est à Christo, quæ in solo est capite, id est, summo Pontifice, sub hac tamen clauditur tacitè potestas ad remittenda, & retinenda peccata.

Nomine clauium aliquid amplius continetur, quam potestate remittendi peccata.

His ad-

18. His addendum neque alijs Apostolis sub nomine clauium potestatem illam vniuersalem, quam habuit Petrus, collatam fuisse, si Scripturas consulas, & si eo modo, quo de clauibus hîc loquitur CHRISTVS, dum eos soli Petro committit, loquamur, licet non malè clauium nomine eadem Apostolorum potestas sit à Patribus vocata: Quod Mald. in Matt. 16. v. 9. & Val. tom. 3. disput. 1. q. 1. pun. 7. affirmant: Claues enim, vt dicunt, plenam, atque summam regnum cœlorum aperiendi, & claudendi potestatem soli Petro promissæ, atque adeò tributæ sunt; solus enim Petrus & vniuersis, atque adeò etiam ipsis Apostolis, & omnibus modis aperire regnum cœlorum potuit; soli ita aperire datum est, vt nemo claudat, ita claudere, vt nemo aperiat, sicut in domo, licet omnes, aut plures suas habeant claues, solus tamen Dominus, & domus omnes, & secretas habet, quibus cùm vult ita claudit, vt nemo aperire, ita aperit vt nemo possit claudere. Et hoc videtur CHRISTVS nomine clauium intellexisse, hanc scilicet, summam potestatem quæ à nulla alia pendet, sed è contrario omnes ab illa.

Claues quomodo soli Petro datæ & promissæ

19. Sed quando (quærat aliquis) confertur potestas hæc specialis remittendi peccata, quam clauem etiam diximus vocari à Doctoribus & sub vniuersali Pontificis potestate contineri? Respondeo, si loquamur de prima sui institutione, collatam Apostolis fuisse Ioan. 20. illis verbis: *Accipite Spiritum sanctum quorum remiseritis peccata* &c. quamuis enim Apostoli omnes in memoranda illa nocte postremæ cœnæ Sacerdotes constituti sint, quod attinet ad potestatem in corpus Christi verum, cùm dictū est illis: *hoc facite in meam commemorationem.* Quod spectat tamen ad potestatem in corpus Christi mysticum perfecta fuit eorum consecratio, & ordinatio completa post CHRISTI resurrectionem, verbis prædictis: *Accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata* &c. Verùm si sermo sit non de Apostolis, sed de alijs sacerdotibus, affirmandum est conferri eis totam ordinis potestatem, dum in sacerdotes promouentur. Idque docet Ioannes 22. in extrauag. de verborum significat. vbi inquit: claues in collatione sacri ordinis conferri, & Tridentini Patres sess. 14. cap. 6. & can. 10. & sess. 23. cap. 1. idem expressiùs testantur: & patet, quia iam diximus numer. 11. hanc potestatem non esse quid distinctum à caractere. Caracter autem sacerdotalis integrè, ac perfectè confertur, dum quis sacerdotio initiatur. Licet adhuc dubitari possit, quomodo hæ duæ potestates ordinis in corpus Christi verum, & mysticum distinguantur, & an imprimant distinctos caracteres, de quibus lege Scot. in 4. dist. 19. q. 2. artic. 8. ad Sacramentum enim ordinis hæc pertinent. quomodo verò similes sint, qui solam habent potestatem ordinis, iudicibus Chartularijs, quomodo arbitris, vide Suarez disp. 16. sect. 3. num. 52.

(*.*)

A

THEORIA III.

De Ecclesiæ acceptione, & Origine.

ECclesia Græcè, Latinè est *conuocatio*; vnde translatum est hoc nomen ad significandum locum ipsum, in quem illi, qui sunt conuocati conueniunt, vt Iudith cap. 6. 21. *per totam noctem intrà Ecclesiam orauerunt.* Deinde traductum est ad significandum cœtum ipsum, vel conuentum hominum conuocatorum, quomodo hîc de Ecclesia loquimur, & sumitur hoc nomen in ea significatione in Scripturis aliquando in bonam, aliquando in malam partem Psalm. 25. 5. *Odiui Ecclesiam malignantium*, & Psalm. 149. *Laus eius in Ecclesia sanctorum*. Notant tamen aliqui hanc vocem hominum congregationem in sacris literis semper significare, saltem vbi Græcè scriptum, aut ex Græco sermone sacrorum bibliorum acceptum inuenitur, & excepto vno loco Actor. 19. 32. vbi de pop. ethnicorum dicitur: *Erat enim Ecclesia confusa.* cùm absolutè pronuntiatur non secus, quam cum Ecclesia Dei dicitur, cœtum designat hominum in veram vnius Dei, atque vnius propitiatoris fidem, & legitimum ipsius Dei cultum consentientium, & conspirantium; cuiusmodi cœtus, etsi numquam ab orbe condito, saltem post reconciliatos primos parentes in mundo defuit; post promulgatum tamen CHRISTI Euangelium eos dumtaxat complectitur, qui per Baptismi Sacramētum admissi doctrinam, & cultum retinent; quem CHRISTVS ipse obseruandum esse in vniuerso mundo denuntiauit, primum quidem per Apostolos suos, deinde verò per eos, qui Apostolis in officio pascendi, atque docendi alij post alios successerunt, ad quos etiam ipsorum Apostolorum doctrina partim scripto, partim per manus tradita incorrupta peruenit. 1.

Ecclesia quid, & quot modis sumitur.

B C

Consueuit autem tribus modis Ecclesia pro cœtu ab Ecclesiasticis vsurpari. Primùm pro multitudine eorum, quos beneficio vocationis diuinæ verus DEI cultus, & vera DEI cognitio indita diuinitus, quomodocumque coniungit, siue ea cognitio sit obscura credentium, siue clara beatorum. Dixi quomodocumque coniungit, vt comprehenderem eos, quos sola externa coniunctione DEI cognitio, vel cultus in tali multitudine coniungit, hoc est, secundùm sui saltem protestationem externam, quamuis non secundùm se, atque adeò coniunctione interna, quomodo diuidi consueuit Ecclesia in militantem in hac vita cum hostibus, & in expiantem in Purgatorio; denique triumphantem in cœlis. 2.

Ecclesia pro cœtu tripliciter vsurpatur. Primò.

D

Atq; ita in ipsa conditione Angelorum suū habuit initium Ecclesia sic sumpta; nam sunt illi creati cum vera cognitione Dei, & in gratia, quod sentiunt grauiores Doctores Scholastici, eorumque antesignanus. D. Th. part. 1. q. 62. art. 3. quare meritò Diuus Bernardus ad 3.

Origo Ecclesiæ primo modo sumptæ.

Ecclesiam

Ecclesiam sic acceptam refert Angelos serm. 27 in Cant.& Diuus Thomas 3. part. quæst. 8. art. 4.

4. Secundo sumitur Ecclesia angustius. Secundo modo angustius definitur Ecclesia pro eo hominum cœtu, quem verus Dei cultus, veraque cognitio, sed obscura fidei, in hac vita coniungit, partim secundùm se interna coniunctione, partim secundùm sui protestationem coniunctione externa; sic sumimus, cùm dicimus vnam & eamdem esse veteris,& noui testamenti Ecclesiam, ob eamdem videlicet fidem in eumdem Christum mediatorem antiquis Patribus nobiscū communem. Hinc meritò Apost. ad Ephes. 2.20. lapidem angularem Christum esse dixit, quo nimirum est vtraque Ecclesia connexa.

5. Origo Ecclesiæ sic sumptæ. Dubitant Doctores de initio Ecclesiæ hoc modo sumptæ. Affirmant quidam ab Adam originem suam ducere, quod placuit Ioanni Driedo. libr. 4. de var. dogmat. & Hosio in confess. Polonica. cap. 22. Adam siquidem primus homo Dei manu effectus, Dei spiraculo animatus, humanæ sobolis propagator, innumeris à Deo donis cohonestatus, orbis imperio illustris, scientijs omnibus insignitus, quique de peccati venia non à spe lapsus vt Cain, salutem proculdubio consecutus est, quod docent Irenæus libr. aduersus hæreses 3. Epiphanius contra hæresim 47. Diuus Augustinus epist. 99. ad Euodium, & complures tum priscorum, tum neotericorum patrum,& doctorum, immò & sapientiæ liber apertè id ipsum habet cap. 10. 12. *hæc* (Sapientia) *illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cùm solus esset creatus custodiuit, & eduxit illum à delicto suo & dedit illi virtutem continendi omnia*, dominandi omnibus. Si ergo extra Ecclesiam nulla est salus, non modo in Ecclesia, saltem merito censendus erit Adam, sed etiam ipsum eius initium aliquo modo fuisse fatendum est.

6. Verùm Diuus Augustinus enarrat. 1. in Psalm. 42. & libr. 15. de Ciuitat. DEI cap. 1. Ab Abel initium sumpsit Ecclesiæ: *hæc Ciuitas*, inquit, hoc est, *Ecclesia, initium habet ab ipso Abel, sicut mala Ciuitas à Cain*, quam sententiam confirmare possumus quod primus Abel sacrificium Deo obtulerit. Gen. 4.4. sacrificium verò duo continet, quæ Ecclesiæ cōpetunt, fidei attestationem,& Dei cultū. Hanc Augustini opinationem Ioan. Turrecremata, summa de Ecclesia libr. 1. cap. 25. & 27. asserit communiorem esse sententiam.

7. Opinio auctoris. Sed hæc controuersia potiùs de nomine est, quam de re, nam si Ecclesiæ nomine intelligatur hominum cœtus, quem coniungit fides, & qualiscumque cultus Dei absolutè, licet is nullis certis externis ceremonijs, nullis determinatis signis declaretur, sic verissimum est ab Adamo eam initium accepisse. Quod si ad Ecclesiæ significationem requiramus fidem, & cultum cum certa quadam,& peculiari ceremonia externa, tunc non liquet Adamum huic Ecclesię initium dedisse, cùm non constet illum certam aliquam ceremoniam cultus externam vsurpasse ante Abel, quamquam id non improbabiliter suspicari liceat fecisse Adam. Itaq; cùm Abel sit primus de quo liquet certam diuini cultus ceremoniam adhibuisse, ille meritò Ecclesiæ hoc modo acceptæ initium fuisse dicitur.

Tertiò adhuc pressiùs definitur Ecclesia, vt sit hominum cœtus, qui per baptismi Sacramentum admissi doctrinam, & cultum cōtinent, quem Christus ipse per Apostolos suos,& eorum successores in vniuerso orbe denuntiauit, vt num. 1. dictum est; continet verò non modo eos, qui verè & ex animo fideles sunt,& quos tum externa, tum interna coniūctione Christi fides, & verus Dei cultus coniungit. quomodo nulli hæretici sunt in Ecclesia, neque eius membra esse possunt per internam videlicet vnionem reliquo corpori coniuncta; verùm etiam eos secundariò, qui coniunctione tantùm externa, hoc est, secundùm professionem exteriorem fidei in Ecclesia versantur, cuiusmodi sunt occulti hæretici, vt Melchior canus lib. 4. de lo. Theo. cap. 6. ad 12. docet,& Bellar. 4. contr. l. 3. de Ecclesi. militan. cap. 10. secus verò est de manifestis hæreticis dicendum. Bellar. controuer. 4. l. 3. de Eccles. militan. cap. 4. idem dicendum de Apostatis, quod de hæreticis dixi. vtrique verò cogi possunt,& puniri ab Ecclesia, vt transfugæ, & oues perditæ: nam de Ecclesia fuerunt,& baptismalem retinent caracterem, & ideo quærendi sunt, & reducendi, vel puniendi vt oues extra ouile reducere, & desertores vi cogere, & suspendere licet, licèt extra ouile, vel exercitum sint. Ex his intelligi potest quod habetur cap. *firmiter* de summa Trinitate vnam esse Ecclesiam fidelium, & id quod dicit Nicolaus Papa in can. Ecclesia de consecrat. dist. 1. *Ecclesia est Catholicorum collectio*, vt intelligamus per fideles, & Catholicos eos, qui tantùm etiam exterius fidem profitētur: sunt enim omnes isti tanquam arida Ecclesiæ membra. 8. Tertiò sumitur Ecclesia adhuc pressius. Hæretici quomodo in Ecclesia.

Ad hanc Eccles. pertinent Cathecumeni nondum baptizati, si per votum baptismi gratiam consecuti sunt,& fidem habeant, non quidem numero, & propriè, sed merito, & impropriè. Sic Turrecrem. libr. 1. summæ de Ecclesia cap. 8. ad 8. quod si dicas neminem extra Ecclesiam posse saluari. Respondetur id accipiendum de ijs, qui neq; voto,& desiderio, neque reipsa sunt in Ecclesia. 9. Cathechumeni an de Ecclesia.

Schismatici quicquid dicat Alphonsus de Castro, non sunt de Ecclesia, licet hæretici non sint, nam pars scissa à corpore non est amplius pars eius corporis. Vide Bellarminum controuers. 4. libr. 3 de Ecclesia militante capit. 1. Nec obest, quod Ecclesia à Nicolao Papa definitur *Catholicorum congregatio*, vel ab Innocentio *fidelium*, nam non propriè dicuntur Catholici, nisi qui fidem in Ecclesia Catholica profitentur. Et Innocent. sicut & Nicolaus noluerunt plenè Ecclesiam definire, sed tantùm excludere hæreticos ab ea, & verò cum schisma opponatur vnitati Ecclesiæ essentiali, nam per schisma vnum membrum non vult amplius esse membrum corporis Ecclesiæ, cuius erat membrum, nec sub illius capite; propterea tollit vnitatem essentialem, atque 10. Schismatici an de Ecclesia.

Ecclesiam

Ecclesiam ipsam à qua se separat: quæ secundùm suam vim, notionemq; propriam dicitur *vnum ouile*, Ioann. 10. *vnum corpus*, Rom. 10. *vna sponsa, vna amica, vna columba*, Cant. 6. quod sub vno capite omnia eius membra, & inter se connexa sint.

11. *Excommunicati non in Ecclesia.*

Excommunicati item non sunt in Ecclesia, quod docet Catechismus Romanus in explicatione symboli, & videtur elici ex illo Matt. decimooctauo. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus.* At Ethnici non sunt de Ecclesia, & excommunicatio est eiectio de Ecclesia: quare cùm absoluuntur excommunicati, dicitur; *Restituo te vnitati Ecclesiæ, & membrorum participationi.* Quod si quis sit iniustè excommunicatus, & amicus D E I, talis est in Ecclesia animo, siue desiderio, non corpore vel externa communicatione, quæ propriè facit hominem esse de Ecclesia visibili, quæ est in terris: locus verò Augustini libro contra Donatistas post collation. cap. 20. vbi dicitur: *neque enim à populo D E I separamus quos vel degradando vel excommunicando ad humiliorem pœnitendo locum redigimus*, videtur corruptus, sic enim legendum esse arbitror; *neque enim à populo D E I non separamus*. Vide de his, qui non sunt in Ecclesia etiam Valent. tomo 3. disputatione 1. quæstione 1. parte 7. §. 15. vbi declarat quot modis aliquis non sit in Ecclesia in illis verbis: quibus sanè argumentis.

12. *Ad Ecclesiā secundo modo sumtam accōmodatur mysticè initium Genes.*

Cæterùm regressi iterum ad secundam Ecclesiæ notionem numero quarto positam possumus initium Geneseos huic Ecclesiæ mysticè accommodare cum auctore Glossæ mysticæ in primum caput Geneseos. Nam si quo referendum sit eius initium interroges: Respondet Moses: *In principio creauit D E V S cœlum & terram*. En tempus originis Ecclesiæ; etenim cum homine initio nascentis mundi modo superiùs explicato numero secundo cœpit Ecclesia, licet vsque ad Christum paruula fuerit, de ea enim exponunt quidam illud Cantic. 8. 8. *Soror nostra parua, & vbera non habet*, tribuunt enim hæc verba Angelis, seu triumphanti Ecclesiæ, cuius soror est Ecclesia militans ex eodem Patre D E O genita; aiunt ergò Angeli, *Soror nostra parua est*, quod nimirum vsque ad C H R I S T I tempus paruula fuerit, atque adeò cùm pueritiæ annos ageret instar puellarum, vberum potius initia, verùm non vbera lacte distenta habuit. Quæ verò vbera nisi Sacramenta? quod lac nisi gratia? Vbera igitur parua in signum gratiæ futuræ per Christum habuit, non autem vbera lacte distenta: hoc est gratiam quidem indicantia, verùm non conferentia. Lac verò tum demum suscepit, cùm tanquam spōsa Christo coniuncta est, quando Sacramentis gratiam ipsam continentibus donata plurimos edidit filios cunctorum viuentium tandem mater effecta.

Locus Cant. 8. 8.

13. *Locus Gen.*

Sed age iam etiam cætera huius initij Geneseos applicemus huic Ecclesiæ. Pergit Moses; *Creauit D E V S cœlum & terram*: constabat Ecclesia initio, cùm adhuc ferè esset Euæ vtero, lumbisve Adam clausa, Iudæis

A & gentibus, & quidem Iudæi cœli nomine, Gentes terræ intelligi possunt; nam illi tanquam stellis, luna, sole, ita Patriarchis, ac Prophetis & iustis exornati sunt, Dei etiam sedes quasi cœlum, hoc est, peculiaris Dei populus vocati sunt. gentes verò postea tanquam omnium vitiorum colluuies quædam effectæ, aptè terræ nomine nuncupantur. illi per Seth propagati sunt, hæ per Cain ex primis parentibus prosemınatæ fuerunt. Accidit porrò Iudæis, & gentibus, quod olim in partu Thamar euenisse narrant diuinæ litteræ Genes. trigesimooctauo: *cum enim*; vt Irenæus Martyr libro quarto aduersus hæreses capite quadragesimosecundo scribit: *concepisset Thamar geminos, alter eorum prior protulit manum suam: vt cum obstetrix putaret eum primogenitum esse coccineum alligaret*

Irenei verba de Iudæis, & Gentibus.

B *signum in manu eius. Cùm autem ille retraxisset manum suam, prior exiuit frater eius Phares, & deinde secundus ille, in quo erat coccinum Zara: clarè manifestante Scriptura eum populum, qui habebat coccineum signum, id est, eam fidem, quæ est in præputio, præostensam primùm in Patriarchis: post deinde subtractam vti nasceretur frater eius: deinde sic eum qui prior esset secundo loco natum. Hic est cognitus per signum Coccineum, quod quidem est passio Christi, & initio præfigurata in Abel, & descripta à Prophetis, perfecta verò nouissimis temporibus à filio Dei: oportebat enim quædam prænuntiari pateraliter à Patribus, quædam autem præfigurari legaliter à Prophetis, quædam verò deformari secundùm deformationem Christi ab ijs, qui adoptionem perceperunt.* Sic Irenæus. Addit Theodoretus hæc,

Theodoretus idem clarius habet.

C clariùs quædam explicans quæstione 95. in Genes. *quid indicabat quod Zaræ, & Phares accidit? denotabat duos populos, Phares populum Iudaicum, Zara verò gentes, quæ crediderunt, nam ante legem fuerunt etiam plerique pietatis alumni, secundùm fidem, non secundùm legem viuentes. quocirca Zara tale vitæ genus demonstrans manum porrexit.* & paulò pòst subdit: *cùm Zara manum retraxisset, egressus est Phares. Lex enim intercessit media inter eos, qui ante legem, & post legem fuerunt. Quapropter Beatus Paulus inquit* Rom. 5. 20. *Lex autem subintrauit: docens etiam ante legem secundùm fidem iustificatos esse: & item splenduisse gratiam* D E I. Sic Theodoretus.

14. *Rupertus habet idem paulo aliter clarius etiā Isidor.*

Hanc tamen figuram paulò aliter applicat ad eosdem Iudæos, & gentes Rupertus

D capite trigesimoprimo, libro 11 Genes. sed breuius id facit Isidorus in hunc locum Genes. *Zara*, inquit, *significabat antiquum Israeliticum populum sub lege constitutum; qui prior quasi manum emisit, quando dictis Propheticis, & Legalibus sacrificijs natiuitatem, & Passionem Domini in carne prænuntiauit. Sed instante partu manum subtraxit; quia adueniente plenitudine temporum, credere in* D E I *filium noluit; & eum in præsenti positum despexit: de quo tamen multa in posterum prædixit. Phares porrò, qui interpretatur diuidens, prius egressus est: quia postquam cæcitas in Israel facta est, plenitudo gentium introiuit, & sic postmodum Israel saluus erit.* Sic Isidorus. Hæc porrò interruptio Israel, diuisio maceriæ est, quam & significat Phares quod interpretatur diuisio,

vt inquit loco citato Rupertus. Sed pergamus ad alia.

15. *Terra autem erat inanis, & vacua*: nam gentes, quas terræ nomine intelleximus in præscribenda sibi beatitudine, & ea comparanda vt plurimum aberrarunt, idque non post multum tempus à molitione mundi, *& tenebræ erant super faciem abyssi*. His significatur ignoratio DEI rerumque diuinarum, quæ passim gentes occupauerat: qua de re multa Eusebius libro primo & decimoquarto de præparatione Euangelica. *Et spiritus Domini ferebatur super aquas*: quia nimirum non ita reliquerat DEVS gentes, vt non multis beneficijs, & magna significatione bonitatis suæ eas ad se vocaret. *Dixitq; DEVS*, cùm tandem *Verbum caro factum est*, nam *olim DEVS loquens Patribus in Prophetis: nouissimè diebus istis loquutus est nobis in filio*: ad Hebr. 1. 1. 2. *Fiat lux*; videlicet per Euangelij prædicationem ad illuminationem gentium, idque tunc factum est, cùm dictum est Apostolis; *euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ* &c. & ne longum faciam ipsi septem dies, quorum postea fit mentio in Genes. significant septem Ecclesiæ Sacramenta, quibus tanquam diurna luce illustratus est orbis terrarum, & hæc de hac mystica interpretatione initij Geneseos dicta sufficiant. iam ad Christianorum cœtum, seu CHRISTI Ecclesiam speciatim transeamus.

THEORIA IV.

Ecclesia Christianorum, quæ auctore Christo ædificata est, pluribus rebus comparatur.

1. AVgustinus in Psalmum octuagesimumprimum: *Israelitarum*, inquit, *propriè synagoga dici solet, quamuis aliquando & Ecclesia dicta sit*, vt 1. Regum 17. 47. *nouerit vniuersa Ecclesia hæc*, 3. Regum 8. 14. *omnis Ecclesia Israel stabat*: nostram verò Apostoli synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam, siue discernendi caussa, siue quod inter congregationem, vnde synagoga; & conuocationem, vnde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid. quod scilicet congregari & pecora solent, atque ipsa propriè; conuocari autem magis est vtentium ratione sicut sunt homines.

2. *Anastasius Synaita 14. lunæ Ecclesiam comparat.* Anastasius Synaita Exhæm. libro quarto eleganter docet CHRISTI Ecclesiam rectè per decimamquartam lunam significari, in qua agnum immolabant Iudæi. erat autem Exodi duodecimo, sexto præceptum à DEO hoc modo: *seruabitis eum*, Agnum, *vsque ad quartam decimam diem mensis huius* primi: *immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem* &c. Agnus hic CHRISTVS erat, *quasi agnus ductus ad victimam*. Hunc immolauit vniuersa multitudo filiorum Israel; cùm clamarunt: A *Crucifige, crucifige eum*; ad vesperas mactabatur agnus, seu vt alij legunt, inter vesperas; & CHRISTVS inter eas occidit tenebras, de quibus scriptum est: *tenebræ factæ sunt super vniuersam terram*; & eas, quæ ad subsecutam noctem pertinebant. Etenim *tenebræ factæ sunt vsque ad horam nonam*, quibus cadentibus demisso CHRISTVS capite emisit spiritum.

Porrò tenebræ hæ clarissimè significarunt peruicacem, præfractamque Iudæorum cæcitatem, in qua nunc miserè iacent, iacebuntque vsque dum hora nona labatur, hoc est, vsque ad extremum mundi tempus. Nam senescente mundo postremis illis temporibus Iudæos ad fidem redituros testatur Paulus. B Iam ergo vnde defluxit oratio, eodem reuertatur. Quartadecima die lunæ, dum tota micat, ac splendet mactatur Agnus, quia nimirum Ecclesiam tunc plenitudinem suam, dignitatemque suscepit, cùm CHRISTVS in cruce vt Agnus mactatus est, sibique Ecclesiam in sponsam perpetuò adiunxit.

Iterum eadem Ecclesia domus est DEI vel CHRISTI, qui verus est DEVS, qui exædificauit; domus inquam illa quam consecrauit verus ille Salomon, cuius oratione munita, & Deitatis eius præsentia tanquam fumo repleta est; Domus Simonis, in qua socrus eius à febre liberatur. Domus extructa supra firmam petram, hoc est, supra Petri fidem. Domus, quam venti C licet magno in eam impetu irruant, subuertere nequeunt. Domus sancta, domus orationis, quam impij in domum negotiationis conuertere non dubitant. Domus in qua Martha conuiuium CHRISTO præparat, ad cuius pedes assidens MARIA, tota ab eiusdem ore dependet. Domus in qua Magdalena CHRISTI pedes lachrymis lauat, tergit capillis, vnguento vngit, & scelerum suorum condonationem, veniamque meretur. Domus quam ingreditur CHRISTVS ianuis clausis, nam CHRISTI gratia intrat nullius patentibus, id est, exigentibus meritis, cuius ingressus cœlestem incredibilemque affert voluptatem. Domus in cuius tecto vel culmine sedet Petrus, & orat, D cœlestiq; oraculo edoctus discit, quid agendum, quid fugiendum, denique quid credendum sit, & diuino promisso tutus non vnquam aberrat. *3. Est Ecclesia domus Dei.*

In hac igitur domo, quam sibi CHRISTVS extruxit, posita est lucerna CHRISTVS non sub modio latitans, sed super candelabrum, quod verò aliud candelabrum, quam Crux, in quam vt ab vniuersis totius mundi hominibus spectaretur, sublatus est? Insunt autem lucernæ tria, oleum, elychnium, ignis: fuit autem in CHRISTO caro, oleum, quia Spiritus sancti oleo peruncta, quo obumbrante concepta est; elychnium, est candidissima illa, purissimaque anima, ignis verò Deitas. irruunt vndique in hanc lucernam præualidi, furibundique Ventorum flatus, vt ferè extingui visa sit, quando oleum defecit, hoc est, aruit hu- *Crux candelabrum in domo Ecclesiæ.*

manitas

manitas; sublatum est elychnium ab oleo, hoc est seiuncta est anima à carne. Verùm rediuiuo Christo multò maximè lucerna hæc resplenduit, & fulgentissimos suæ Deitatis radios emittens, hostes Christi mirificè exterruit; iterum reposita est in Ecclesiæ domo super candelabrum diuinæ potestatis, & auctoritatis, qua donauit illi Deus Pater *nomen super omne nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum*. Est ergò Ecclesia domus Dei, & lucerna eius est Agnus.

4. *Ecclesia per arcam Noe repræsentata.* *Christus Noe significatus duplicem peperit requiem.* Ad extremum Ecclesia Christianorum per allegoriam in Arca Noe repræsentata est. rectè namque Noe vmbra quædam, & imago CHRISTI est. quid enim aliud *Noe* significat quàm *requiem*? Vera autem requies nostra CHRISTVS fuit, qui dixit Matthæi 11. 29. *tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris*. Duplicem autem nobis requiem peperit CHRISTVS, alteram ab operibus manuum nostrarum, id est, à peccatis, ne cor nostrum perturbent; alteram à miserijs, & ærumnis; nam licet iusti per CHRISTVM iustificati, huius vitæ malis obnoxij sint, spem tamen habent certissimam se breui his liberandos fore per nomen Christi. & verò sicut per vnum Noe seruatus est orbis, sic per vnum CHRISTVM seruantur omnes quotquot seruantur; rectè enim testatus est Petrus Act. 4. 14. *non est in alio aliquo salus, nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri*, & quidem Noe per lignum conseruauit pauculas illas humani generis reliquias, at CHRISTVS per lignum Crucis humanum genus à peccatorum, & æterni exitio diluuij redemit.

5. AEdificauit Noe iubente DEO arcam, & CHRISTVS Ecclesiam iuxta æternam Patris voluntatem fabricauit, ex firmissimis item lignis, quæ sunt gentes in æternum victuræ. luctabatur Arca Noe in aquis diluuij, fluctuat nunc Ecclesia persecutionum vndis, vel tentationum fluctibus. Erant Arcæ ligna non malè compacta, sed bitumine benè connexa; ita CHRISTI Ecclesia ex multis est hominibus, quasi lignis collecta glutino charitatis in vnam fidem coniunctis.

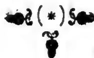
6. Hæc sanè ligna & incorruptibilia erant secundum quosdam, secundùm alios fortia, iuxta nostrum interpretem, læuigata; secundùm septuaginta, quadrata; hæc autem quattuor proprietates aptè in Ecclesiam cadunt. nimirum debent, qui ad Ecclesiam pertinent, incorruptis esse moribus, robusti ad aduersa omnia æquo animo ferenda, eosdem etiam læuigatos esse oportet, hoc est, mites, non duros, non peruicaces; Demùm Concionatores ipsi Euangelij tanquam cæterorum Doctores, ipsi Antistites quadratorum lignorum locum habent, quia vndique stabilis, & ad omne bonum parata, debet esse Euangelicorum Doctorum, ac Præsulum vita.

7. Sed illud non est silentio prætereundum, talibus lignis fuisse arcam compactam, quæ A essent intrinsecus, & extrinsecus bitumine lita, quod mysterio non vacat; nam qui ad Ecclesiam Christi pertinent, non debent intus sepulcris mortuorum esse similes, quæ de foris apparent pulcra, cùm intus plena sint ossibus mortuorum.

Cùm autem in Ecclesia non omnium idem sit sanctitatis gradus, non idem meritum; iccircò & hoc in Arcæ mansiunculis varijs, & multiplicibus significatum est. erant quoque in ea omne genus animalia, tam munda, quàm immunda, vt intelligeremus in Ecclesia semper bonos malis admixtos esse: quoniam verò Ecclesia omnium spiritualium frugum vbertatem, cœlestiumque ciborum copiam continet: icircò & hoc ipsum per Arcam Noe repræsentatum est, in qua ad nutrienda animalia varij generis escæ comprehen- B debantur. 8.

Longitudo Arcæ fidem denotat, latitudo charitatem, altitudo celsitudinem sapientiæ, diuinarumque rerum sublimitatem. 9.

Postremò non est in præteritis habendum, quod Diuus Gregorius homilia 16. in Ezechielem allegoricè interpretatur id. quod Origenes cum pluribus alijs Doctoribus affirmat, Arcam in imo amplam fuisse, arctam verò, & angustam quo altiùs assurgebat, ita vt tandem vnius cubiti angustijs contineretur. ait ergo Gregor. *quod per Arcam Noe nisi sancta Ecclesia figuratur, quæ inferiùs ampla est, superius angusta? rectè enim per hoc Ecclesia designatur, quæ adhuc in multis suis carnalibus lata est, in paucis spiritualibus angusta. Et quia ad vnum hominem, qui* C *est sine peccato colligitur, quasi in vno cubito consummantur. Videmus enim multos intra eiusdem sanctæ Ecclesiæ sinum in superbia erigi, in carnis voluptate dissolui, acquirendi terrenis rebus inhiare &c. Sed quia eos adhuc sancta Ecclesia tolerat, vt conuertat, quasi in Arca latitudine deorsum bestiæ commorantur. Videmus alios iam aliena non quærere, illatam iniuriam æquanimiter portare, rebus proprijs esse contentos, humiliter viuere, sed quia isti iam pauci sunt, angustatur Arca. Alios etiam conspicimus etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere &c. sed quia tales quique valdè rari sunt, in Arca iuxta cubitum ducuntur, vbi homines & volatilia continentur. Quæratur tamen, si quis in eis esse valeat sine peccato, at nullus inuenitur. Quis itaque homo sine peccato* D *est, nisi ille, qui in peccato natus non est? in vno ergo cubito consummatur Arca, quia vnus est auctor, & Redemptor sanctæ Ecclesiæ sine peccato ad quem omnes proficiunt, qui se esse peccatores nouerunt.* Sic Gregorius. 10.

THEORIA V.

Proprietates Ecclesiæ Christi numerantur.

1. *Dicitur Ecclesia Christiana, & cur?* ECclesia à Christo Domino *Christiana* vocatur, eò quòd ille ipsius sit, quatenus ædificium dicitur, fundamentum: quatenus corpus, caput, quatenus virgo, sponsus; quatenus regnum, dux, & gubernator; & ab Apostolis *Apostolica* nominatur, super quorum doctrinam est extructa; *Regnum* item *Cælorum* dicitur, quod per cœlestes leges gubernetur, quas si quis custodiat procul dubio cœleste regnum victor ingredietur. *Apostolica item regnum cælorum.*

2. *Est vnica* Hæc sanè Ecclesia, quamuis particularibus pluribus Ecclesijs tanquam maioribus membris constet, vnica est in vniuerso mundo, quod vnicum habeat sponsum, vnicum fundamentum, vnicum caput, & vnicum inuisibilem ducem; vel etiam vnica est propter vnam doctrinam, in quam conspirant omnes, qui ad eam pertinent; atque adeò propter vnum verum DEI cultum; deinde, & propter visibilis capitis vnitatem, & rectoris, quem sibi ipse CHRISTVS IESVS, dum in cœlesti solio nobis inuisibilis præsidet, in hoc visibili mundo, vt suum Vicarium, & caput visibile eidem præfecit Ecclesiæ.

3. *Dicitur Catholica.* Dicitur item *Catholica*, quod ex omnibus gentibus, quæ Euangelicæ fidei lumen recipiunt, vbicumque terrarum sint, coagmentata sit, nec certè vlli, vt olim Iudæorum synagoga, nationi, seu vt Donatistarum adulterina Ecclesia, Prouinciæ alicui alligata sit. quam Ecclesiæ communitatem, vniuersalitatemque contra Donatistarum errorem, præsertim epist. 167. confirmat Diuus Augustinus varijs auctoritatibus ex sacra Scriptura depromptis.

4. Nec valet quod hac in parte contra Romanam Ecclesiam objiciunt Hæretici, illam nec in Asia esse, nec in Africa, nec iam in Græcia. nihil inquam, hoc obest, quin sola ipsa Catholica sit, quæ sola & per multum temporis in omnibus illis locis floruit, donec DEVS nationes illas errare, labi, & obscurari mente, propter immania illorum peccata, permisit; nunc verò ad eas se partes feliciter conuertit, vbi AEthiopes, Indi, & vniuersus nouus orbis habitant, sese sensim in omnem locum diffundens.

5. *Sancta.* Præterea profitemur eamdem hancipsam Ecclesiam *sanctam* esse, non prout eam sanctitatem perperam interpretati sunt Catari, Donatistæ, Circuncelliones, Vsitæ, Anabaptistæ, quasi nullus qui sit peccato mortali commaculatus Ecclesiæ membrum sit, aut quasi macula vnius membri reliquorum membrorum munditiæ, & sanctitati labem aspergat. quem errorem quod ad priorem partem pertinet, confutauit August. de vnitate Ecclesiæ cap. 16. tom. 7. & epist. 171. ad Honoratum Episcopum, & 50. ad Bonifacium: & meritò, nam vt ipse ait, ea 50. epist. Ecclesia area est Dominica, quam habere o-

A portet vsque ad tempus ventilationis & frumentum in horrea recondendum, & paleam igne consumendam. eumdem errorem reijciunt parabolæ sagenæ missæ in mare; nuptiarum item, & decem Virginum, quas Matthæi decimotertio, vigesimosecundo, vigesimoquinto legimus. Præterea tolerantia palmitum non ferentium fructum, & multiplicitas vasorum, quæ in ampla domo reperiuntur, vt est videre Ioannis decimoquinto & secundæ ad Timotheum secundo. Posteriorem partem interpretationis refellit Augustinus contra Fulgentium Donatistam, & excludit omninò Apostolorum cœtus, quem Iudæ iniquitas non temerauit. Scriptura etiam idipsum clarè indicat, dum docet neminem

B propter aliena crimina puniri, sed à se tantùm commaculari, & lædi. Ezech. 7. Apocal. 20. 1. Cor. 11.

Sunt inter veteres quidam præsertim Græci, qui ex loco illo Pauli ad Ephes. 5. 27. sentire videntur Ecclesiam militantem absque macula, & ruga esse, videnturque ij referre id non ad munditiam membrorum, sed ad puritatem doctrinæ, & sanctitatem legum, quibus gubernatur Ecclesia, retulisse. quibus astipulari aliquando vtcumq; visus est Diuus Hieronymus in 1. cap. epist. ad Galat. & Diuus Augustinus libr. 22. contra Faustum cap. 37. tom. 6. libr. de sancta Virginitate eodem tomo. 6.

Verùm germanus sensus loci ex Diuo Paulo alati esse videtur, vt de Ecclesia, quæ in cœlo est, intelligatur futura esse sine ma- 7. *Locus Pauli ad Eph. 5. 27.*

C cula, & ruga. etenim quæ in terra militat non tam perfecta excellet sanctitate, licet DEVS, & lauacro baptismi primum, purget illos, quos in eam admittit; postea verò Sacramentorum donis suorum electorum rugas expoliat, & tergat maculas, quo habeat tandem in cœlo Ecclesiam sine macula & sine ruga. nam de munditie membrorum, quæ culparum sordibus opponitur, Apostolum esse loquutum clarè indicat commemoratio lauacri aquæ, quo Ecclesia non potest, nisi in membris mundari. Hanc nostram sententiam sequitur Hieronymus in 31. cap. Hierem. sequitur Augustinus epist. 48. 50. 57. libr. 1. de nuptijs, & concupiscen. capite trigesimotertio, trigesimoquarto & alibi. omitto alios Pa-

D tres.

Meritò igitur idem Augustinus libro de hæresibus inter hæreses Pelagianas ponit: si quis dixerit Ecclesiam posse in hac mortalitate sine macula, & ruga esse. Quod si quis roget: quomodo igitur Patres quandoque negant peccatores esse membra Ecclesiæ, aut certè asserunt esse membra ipsius mortua? Respondeo sensum illorum esse, vt velint eos non esse planè sana & perfecta, hoc est, quæ vigeant gratia, & charitate, quæ est perfecta vita spiritualis. Sed id non impedit quò minùs ratione fidei, quam à CHRISTO capite percipiunt, vera alioqui membra simpliciter censeantur, vnde benè inquit Valent. tom. 3. disputat. 1. quæst. 1. part. 7. §. 15. ipsam fidem vitam esse quamdam spiritualem imperfectam, 8.

qua vtcum-

qua vtcunque moueri possis, & contendere in vitam æternam, licet minimè quidem sufficienter absque charitate; itaque vel sola participatione fidei in Ecclesiæ corpore interna vnione connexus, tanquam membrum hæret peccator. velut si pars aliqua sic esset vnita corpori humano, vt nonnihil vitæ participaret ex corpore, verbi gratia motum, & vigorem per nutrimentum, non autem etiam sensum: membrum corporis censeretur, tametsi non sanum & perfectum. ergò minus propriè ac benè loquuntur, qui licet concedant, peccatores quidem Ecclesiæ partes dici posse, negant membra esse, licet quæstio hæc de nomine sit. Vide de his Bellarminum libro tertio de Ecclesia militante capite nono, vbi distinguit membra duobus modis considerari posse, vno modo vt sunt res quædam secundùm se, & sic concedit malos esse membra mortua, & proinde non vera corporis Christi, quantum attinet ad rationem membri, vt est pars quædam viui corporis. Secundò, vt sunt instrumenta operatiua, & sic ait Papam, Episcopos esse vera capita, doctores veros oculos, seu veram linguam huius corporis &c. nam etsi in corpore naturali non possit membrum mortuum esse verum instrumentum operationis, tamen in corpore mystico potest, quia anima huius corporis est Spiritus S. qui potest æquè benè vti instrumento bono, & malo, viuo, & mortuo exercendo opera vitæ.

Membra dupliciter considerantur.

9. *Tripliciter dicitur Ecclesia sancta.*

Reiecta igitur Hæreticorum opinione de sanctitate Ecclesiæ affirmamus tres ob caussas Ecclesiam militantem dici posse, & esse *sanctam.*

Primùm ob sanctitatem doctrinæ, & puritatem legum ad mores pertinentium.

Deinde quod in ipsa tantùm remissio peccatorum & sanctitas conferatur.

Postremò, quia semper Sancti aliqui, & pij viri sunt, qui veste nuptiali sunt induti, & oleum in lampadibus instar prudentium Virginum portant, quique instar palmitum sunt, fructum in vite ferentium. frumentum non palea, boni pisces non mali, aurea vasa, non lignea, denique vt Augustinus inquit lib. de vnit. Eccles. capite decimosexto, *audiendo, & faciendo supra petram ædificant, & eos tolerant, qui audiendo tantùm, & non faciendo ædificant super arenam.*

10. *Ecclesia quomodo visibilis.*

Hanc Ecclesiam, quam vnam, Catholicam, & Apostolicam, denique sanctam profitemur, certissimè affirmamus *visibilem*, & conspicuam ita esse debere, vt digito indicari, non secus quàm quæuis alia hominum multitudo possit; hinc est vt Matth. 5. *Ciuitas supra montem posita, & lucerna super candelabrum* sita dicatur. & Psal. 18. *tabernaculum in sole positum.* licet enim Ecclesia ipsa dona habeat diuina, & supernaturalia, quæ fide tantùm complecti, sensu certè comprehendi non possunt, hoc tamen non obstat, quin necesse sit indicia exstare visibilia, per quæ certiores de visibili ista Ecclesia, quæ eiusmodi inuisibilia dona, & supernaturalia habet, fieri possimus quotquot tenemur; visibiliter, & corporaliter ad eam nos adiungere, percipiendo visibilem eius doctrinam, & cultum, id est, quem in ea tradi auribus, & oculis percipimus, & obediendo visibilibus eius Prælatis. Sicut enim nequit fieri, vt aliquis sit obligatus ad cognoscendum Petrum, vel Ioannem, & multo minus ad admittendam doctrinam ex ore eius, nisi certa suppetant signa sensibilia, quibus illum, qui res est sensibilis, & singularis discernere possit; ita fieri nequit, vt obligemur ad tenendam, & obseruandam Ecclesiam DEI visibilem, & cultum Dei visibilem, & ad doctrinam per ipsius magisterium recipiendam, nisi certis notis, ac signis sensibilibus designetur Ecclesię &c. Sed si nihil aliud esset pro hac veritate, satis illam confirmaret ortus & progressus Ecclesiæ: etenim vt nihil nunc de testamento veteri dicam, in quo adeò visibilis erat Ecclesia, vt in ipsa carne visibile circumcisionis signũ gestaret: Certè in testamento nouo Ecclesiam Christianam satis cõstat visibilẽ fuisse, nam Christus Deus supremum Ecclesiæ huius caput sensibiliter ab æterno Patre indicatus fuit hominibus *voce huiusmodi à magnifica gloria delapsa: hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.* Matth. 17. 2. Pet. 1. Deinde liquet ipsum etiam Deum clara, & aperta voce discipulos ad prædicandum misisse; *sicut*, inquit, *misit me Pater, & ego mitto vos* Ioann. 20. clara item, & manifesta voce Petrum in Vicarium suum illis verbis elegisse: *pasce oues meas, pasce agnos meos.* Ioann. 21. vt ipso abeunte à nobis in cœlum, Petrus tanquam visibile caput Ecclesiæ, quæ in terra remanebat, relinqueretur. quo signo visibiliter ostendit Dominus cœtum Apostolorum suorum, & eorum, qui illis aggregarẽtur per baptismi susceptionem, & confessionem fidei, quam prædicabant, quibus Petrum tanquam supremum Præsidem præfecerat, veram illam Ecclesiam suam esse, quæ & doctrinam sine errore, & cultum Sacramentorum absque vitio traderet. Itaque tota erat Ecclesia in principio in Apostolis, & Discipulis Christi, qui adeò visibiles erant, vt super illos visibiliter Spiritus sanctus descenderit in die Pentecostes: deinde istis additi sunt visibiliter vna die homines ad tria millia, iterumque ad quinque millia non sine fidei confessione, & baptismo. Actorum primo, secundo, tertio, quarto, ac deinceps semper illi homines, & soli habiti sunt de Ecclesia CHRISTI, qui ad illos primos se adiunxerunt per fidei professionem & baptismum, neque inde recesserunt per hæreses, aut schismata, vel expulsi sunt per excommunicationem, quibus constat signo visibili initio ostensam nobis esse Ecclesiam, eò quòd visibiliter à Christo electa, & declarata, & caput ei visibile visibiliter tributum est.

Primitiua Ecclesia visibilis.

11. Potestas verò edendi miracula non fuit Apostolis tradita vt signum quo declararent se esse membra veræ Ecclesiæ DEI, sed potiùs vt argumentum, quo significarent doctrinam, quæ in Ecclesia Christi tradebatur, esse omninò diuinam, & citra omnem errorẽ, hoc enim multum intererat pro initio nascentis Ecclesię miraculis confirmari.

12. Porro procedente mox tempore, cùm notum ac fixum esset omnibus, qui ad suscipiendam CHRISTI fidem gratiæ DEI auxilio mouebantur, veram CHRISTI Ecclesiam puram doctrinam, & sanctum DEI cultum retinere, miraculis quidem opus non fuit ad id persuadendum, id est, ad credendum articulum, quo sanctitas CHRISTI in moribus, & doctrina asseueratur: Verùm opus fuit vt relinqueretur signum visibile, quod in locum claræ vocis CHRISTI succederet ad internoscendam visibilem illam ipsius Ecclesiam, quam tenemur omnes credere, ob tam excellens sanctitatis donum gaudere, & ad discernendum eiusdem Ecclesiæ Prælatos, vt non lateret nos, quinam illi sint, quibus CHRISTVS ait: *qui vos audit, me audit.* Restat igitur vt inquiramus quodnam, vel quale sit huiusmodi signum.

13. *Quod, vel quale signum sit nunc veræ Ecclesiæ. Hæreticorum hac in re stoliditas.*

Hæretici adeò densis inferni tenebris obscurati hac in parte fuerunt, vt non alia vnquam signa statuere voluerint, quàm doctrinæ veritatem, & legitimum Sacramentorum, ac diuini cultus vsum. Verebantur videlicet Cacodæmon, ne si alia illi signa præter hæc inuisibilia, de quibus omnis est inter ipsos, & Catholicos controuersia, designarent, aditum suis erroribus conuellendis aperirent; alioqui quis nisi omninò amens postulanti signa, vel notas, quibus certum aliquid visibile posset dignoscere, occultam, & inuisibilem illius rei proprietatem pro signo, & nota assignaret? etenim Catholici omnes certiùs, ac firmiùs, quàm hæretici (præsertim illi, qui putant errare Ecclesiam nonnunquam in doctrina, & cultu Sacramentorum solere) credimus in vera Dei Ecclesia veram esse doctrinam, & sincerum cultum. Cæterùm quia hæc proprietas occulta est, & inuisibilis, ita vt fide tantùm percipi valeat, incredibilis est dementiæ eam assignare pro signo visibili, quo Ecclesia visibilis innotescere posiit hominibus. Porrò Hæreticorum argumenta, quibus astruere conantur Ecclesiam inuisibilem esse, doctè soluit Bellarminus lib. 3. de Ecclesia milit. cap. 15. & Valent. tom. 3. disputat. 1. quæst. 1. part. 7. in sexta Ecclesiæ proprietate.

14. *Obiectio hæreticorum.*

In hoc verò errore asserendo nebulones isti filios esse se inferni, & tenebrarum ostendunt, dum vel ipsam etiam Dei Ecclesiam, quod in ipsis est, priuare contendunt sua luce. Ad hoc verò probandum eorum quidam hoc peracuto, si DEO placet, argumento vtebantur: si quid credi debet, id non etiam oculis cerni potest. at ex fidei articulis ille vnus est: *Credo sanctam Ecclesiam.* non igitur Ecclesia cerni potest, aut si conspicua esse dicitur, tollendus erit ille articulus de Apostolico symbolo. Sed hæc non tam argumentatio est, quàm crassissima inscitia, & ignorantia nescientium quid sit Ecclesiam esse visibilem.

Quid sit Ecclesiam esse visibilem.

Neque enim cùm hoc dicimus, affirmamus aut oculis cerni, aut euidenti ratione intelligi posse vel ipsam Ecclesiæ veritatem, & sincerum cultum, quæ

A sunt eius velut essentia, vel omnes eius proprietates. nam non potest palam aspici, aut euidenter cognosci, vllam congregationem esse reuera cœtum aliquorum rectè colentium DEVM, & sancto Spiritu gubernari & sanctitate, vera fide, doctrina, alijsque donis affectam esse. immò hæc in illa ipsa congregatione inesse, quæ vera est Ecclesia, nonnisi obscura fide credimus, vt cæteros articulos fidei, sed neque cùm dicimus Ecclesiam esse visibilem, volumus significare eam constare hominibus, qui corporei cùm sint, pateant sensibus; de hoc enim nemo, nisi stultus planè dubitat. est ergò sensus: euidenter posse omni sæculo conspici, & internosci, & quasi digito demonstrari (vt rectè ait Valent. loco citato in sexta Ec-
B clesiæ proprietate) congregationem aliquam hominum, de qua possit, ac debeat vnusquisque firma fide, tametsi alioqui obscura, credere, quod sit vera Ecclesia (id est cœtus rectè Christum colentium) quod vera fide copuletur, quod Spiritu sancto regatur, quod sit vna, sancta &c. ita fit vt licet Ecclesiam visibilem statuamus, locum tamen suum relinquamus illi articulo, quo credimus Ecclesiam esse, & esse sanctam &c. & eodem redit, quod ait Bellarminus lib. 3. de Eccl. milit. cap. 15. ad 6. in Ecclesia aliquid videri, & aliquid credi. Videmus enim eum cœtum hominum, qui est Ecclesia, sed quod ille cœtus sit ipsa vera Christi Ecclesia, non videmus, sed credimus.
C Vera enim Ecclesia est, quæ profitetur Christi fidem, quis autem euidenter scit nostram fidem esse CHRISTI? facessant igitur hi lucifugæ, neque illos, sed Augustinum potiùs lucis amicum audiamus in Psal. 18. expos. 2. de Ecclesiæ claritate sic scribentem: *in sole posuit tabernaculum suum; in manifestatione posuit Ecclesiam suam; non in occulto, non quæ lateat, non velut operta, ne fortè fiat sicut operta super greges hæreticorum. Quid tu hæretice fugis in tenebras? quid latitare conaris? in sole posuit tabernaculum suum.*

15. *Vera nota Ecclesiæ.*

Restat nunc vt veras notas, & signa assignemus, quibus sensibiliter demonstrari possit, quæ sit illa Ecclesia, vel cœtus Christianorum, de quo credere quisque debeat veritatem continere doctrinæ, & synce-
D rum DEI cultum; deinde sanctitatem, vnitatem, & quod sit Catholica, Apostolica, visibilis &c. tanquam proprietates. Duas autem conditiones debent habere hæ notæ. Requiritur primum vt omninò Ecclesiæ veræ conueniant, atque etiam vt illi soli, siue seorsim, siue simul omnes, siue pleræque: nam si aut Ecclesiæ veræ non competunt, aut in alijs cœtibus qui Ecclesia non sunt, reperiuntur, non poterit ex illis certò, atque propriè dignosci ille cœtus hominum, qui solus est Ecclesia Christi vera. Deinde oportet vt istæ notæ nō sint ipsa Ecclesiæ essentia, vt sic dicam, id est, veritas ipsa doctrinæ fidei, & syncerus Dei cultus, sed debēt esse accidentia cognitu facilia omnibus; & quidem clariora ea ipsa re, quæ quæritur, nempe vtrum hic aut ille cœtus sit Ecclesia, id est, congregatio eorum, qui veram fidem habent, seu doctrinæ veritatem, & syn-

cerum

cerum Dei cultum continent; hoc enim tamquam Ecclesiæ essentia, obscurius est, & declarandum per clariores notas; quas tamen non est necesse euidentes esse euidentia scientiæ, quamuis aliquam habeant euidentiam credibilitatis, atque adeò credantur.

16. Iam asserimus proprietates quas superius à numer. 2. & sequent. numerauimus esse potissimas notas, quibus internoscitur, quę sit vera Christi Ecclesia, saltem si coniunctim, ac simul omnes illæ, vel etiam pleræque earum considerentur, sed potissimum tamen signum dicimus esse illud, quo ostenditur consensio, & vnitas Ecclesiæ nostræ visibilis cum prima illa visibili Ecclesia Apostolorum, quam Christus Dominus suo digito demonstrauit, vt num. 10. docuimus & cum cæteris consectis, in quibus tot sancti Confessores, Martyres, & Virgines vixerunt, qui multis euidentibus claruerunt miraculis, nam cùm sit certum vnam solam Christianam Ecclesiam, inde ab Apostolorum tempore ad consummationem vsque sæculi per continuationem nunquam interruptam, nec interrumpendam constitui, iuxta illud Cantic. 6. *vna est columba mea, perfecta mea,* & illud ad Ephes. 4. *vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestra, vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, & Pater omnium*, non potest planè quisquam Ecclesiam aliquam veram nunc esse ostendere, qui non illam vnam cum Apostolorum Ecclesia esse demonstret: vnitatis autem huius nullum certius, & clarius dari potest signum, (miraculis diuinis exceptis) quàm si demonstretur Ecclesiam aliquam visibilem huius temporis deriuatam ab Ecclesia Apostolorum, perpetuò, & constanti quodam ordine supremorum Rectorum à capite deinceps sibi in munere, & eiusdem doctrinæ professione succedentium, quem veræ, & incorruptæ historię monumenta confirment.

Potissima nota Ecclesiæ.

17. Quod signum quoniam euidenter cognoscimus conuenire hodie in Ecclesiam, quæ Episcopo Romano vero, & legitimo Petri successori tanquam Vicario Christi, & supremo capiti paret; ideò credere omnes tenemur solam hanc Christi esse Ecclesiam. cæteros verò hominum cœtus Lutheranorum, Zuinglianorum, Anabaptistarum, & similium pestium, quæ scissa huius vestis inconsutilis vnitate, & nothis, ac falsis ministris, absque legitima potestate, & ordinatione acceptis, discessionem ab hac Ecclesia fecerunt, veriùs *Synagogas Sathanæ* esse appellandas, quàm Christi, qui pacis est, & vnitatis auctor, Ecclesias esse nominandas. quòd autem hæc notæ, & præsertim illa de vnitate ac successione, quæ sub proprietate illa continetur, qua dicitur Ecclesia Catholica in Ecclesiam Romanam conuenire, pluribus ostendit Gregor. Valent. loc. cit. a. §. 20.

(∴)

DIGRESSIO PRIMA MORALIS.

In V. 13. *Si quis vult venire post me, &c.*

Docet Christus his verbis ei, qui velit discipulus fieri omnino tria necessaria esse; Abnegationem sui; Tollere Crucem. Et Christum ipsum sequi. De quibus hic aliqua moribus non inutilia scribemus. Principio, *si quis*, inquit, *vult*, neminem cogit, sed liberè, ac spontè sequentem quærit: Quod Diuus Chrysostomus homilia de adoratione Crucis, & homilia 56. in Matthæum obseruauit sic scribens: *Vide vt nullam necessitatem adiungit; non enim dixit; velitis, nolitis, hoc vobis perferendum est, sed quomodo? si quis vult me sequi: non vim affero, non cogo: sed sui quemque iudicij, ac voluntatis Dominum facio, vtrum crucem suam, mei amore velit ferre: ob eamq; caussam dico, si cui in animo est me sequi. Nam sicut qui vim facit plerumque auertit; sic qui liberos audientes constituit, multò magis attrahit; potentior enim est oratio mitis, quàm violenta.* Idem & Victor Antiochenus Marc. 8. annotauit. *Non dicit*, inquit Victor *etsi vos non volueritis, ego nihilominus pati vos volo; sed quomodo? si quis vult me sequi; quasi dicat ad bona, & honesta prouoco, non ad mala & odiosa: nec quemquam huc compello, sed amicè tantùm inuito, hac autem ducens magis attrahit: qui enim vim adfert, decorum non seruat, qui autem auditori libertatem facit, validius allicit: Delinitio enim, & obsequium, quauis violentia fortiora sunt.* sic Victor, rectè sanè. 1.

Christus volentes vocat.

Etenim Deus minimè faciendum sibi duxit, vt inuitos beneficijs afficeret, sed vt de volentibus bene mereretur; *Voluntariè*, inquit Dauid, Psalm. 13. *sacrificabo tibi*; quod Spiritus sancti beneficium esse non negabit, qui Dauid Psalm. 50. sic orantem legerit: *Spiritu principali confirma me*, vbi Hebraicè pro *principali* nediba, hoc est, spiritu principe, liberali, spontaneo *confirma me*; Etenim spiritus Dei liberalis, ac munificus, eos in quibus residet erga Deum spontaneos, & prolixè liberales efficit, ita vt toto corde, atque animi propensione in illum ferantur. Si enim mundi amor, & earum rerum, quæ cum turpi voluptate coniuncta sunt, cor impiorum ita vehementer trahit, vt à cœlestibus omnino abstractos homines, ad tartara vsque demergat. & si quod olim de Israele narrat Scriptura 2. Reg. 16. verum est, *toto corde vniuersus Israel sequitur Absalon*, quantò magis totum ad se cor vel suauiter attrahere, vel potenter rapere, vel efficaciter conuertere poterit Spiritus sancti vis atque potentia? Et ideò rogandus est Deus cum sponsa Cant. 1. Ab vnoquoque nostrum: *Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Ita fiet, vt non *ex tristitia aut necessitate*, vt 2. Cor. 9. loquitur Paulus, seruiamus Domino, *hilarem enim datorem diligit Deus.* 2.

Locus Psal. 50. 14.

Quod si quis rationem scire cupiat, cur Deus non coactos, non inuitos, sed liberos, sed spontaneos inuitet. Plures sunt caussæ. Primùm tanta nos ille misso filio, & tot cruciatibus pro nobis exposito, charitate prosequutus est, taliaque, ac tanta contulit beneficia, vt istarum rerū 3.

Cur volentes vocet Dominus.

attenta consideratio satis per se fit, vt ad ipsum sponte,& summa cum voluntate trahantur homines. Et vide quid dicat; *si quis vult venire post me*, nimirum qui tot pro vobis paratus sum ferre cruciatus, tam atrocia tormenta, sanguinem etiam, ac vitam profundere, qui tot in vos beneficia contuli. Hæc certè ratio, si quis non oscitanter animaduertat, adeò efficax, adeò potens est vt etsi nulla nos manerent in cœlis promissa bona, magnas tamē vires haberet ad quosciiq; trahendos ad Christũ. Sed præterea multũ ad id valet contēplatio præmiorũ, quę Christũ sequentibus promittuntur in cœlis. Quòd mihi inprimis D. Chrysost. animaduertisse videtur. sic enim ait: *magna sunt quæ retribuit Christus, ac talia vt vltro, ac sponte homines ad ea concursuros dubitare non debeas. Non enim si quis aurum, aut argentum proponeret, vim inferret; quantò magis in cœlestibus bonis inferenda non est? Et certè si rerum ipsa natura non persuadet, & nisi spontè curreres, nec accipere quidem dignus es: nec si acceperis, quale, quantumq; sit quod acceperis, cognosces. Ideò non cogit, sed hortatur.* sic Chrysost. Vt intelligeremus ergo magnitudinem præmiorum quæ nobis promittuntur in cœlis, liberos reliquit ad se venientes. Addidit & tertiam caussam Bernard. serm. de diligendo Deo: *Volens*, inquit, *Deus nobilem creaturam hominem recuperare, si, inquit, inuitum coegero, asinum habeo, non hominem; quoniam quidem non libens veniet, neq; spontaneus. Numquid Asinis dabo regnum meum? Vt ergo habeam voluntarium, terrebo eum.*

Quartam rationem addidit Gregorius Nazian. orat. 37. quia *quod voluntariũ non est, nec diuturnum quidem est. quemadmodum neque fluenta, nec stirpes quæ per vim retinentur. Quod autem voluntarium est, tum diuturnum est, tum certius.* Confirmat id sententia D. Hieronym. Oseæ 7. *Quidquid enim*, inquit, *necessitate fit, citò soluitur, quod voluntate arripitur perseuerat.*

4. Neminem verò excludit, omnes inuitat; *si quis*, inquit, *vult venire post me*, hoc est, Discipulus meus esse vult. sic enim dicere solebat his, quos ad se vt sui essent discipuli vocabat: *Venite post me.* idem est ergo si quis vult, ac(quod August. hom. 47. de diuersis habet) *siue vir, siue mulier, siue is qui præest, siue is qui alteri paret, & seruari vult, hanc ingrediatur viam. Non enim admonitionem hanc Virgines debent audire, & maritatæ non debent, aut viduæ debent, & nuptæ non debēt, aut monachi debēt, & coniugati non debent, & laici non debent: sed vniuersa Ecclesia, vniuersum corpus, cuncta membra per officia propria distincta distributa audire debent. Si quis vult venire post me.*

5. Iam primùm, quod necessarium est vt quis ipsum sequatur, significans, ait: *abneget semetipsum.* Nos quid sit abnegare semetipsum carptim, breuiterque iuxta Chrysost. mentem & Gagnæum exposuimus in Scholijs numer. 46. nunc eiusdem Chrysost. verba homil. de venerat. Crucis, & homil. 56. in Matth. afferemus: *Discamus*, inquit, *quid sit alterum, ac tum demũ abnegare se, quid sit intelligemus. Quid ergo est negare alterum? qui alium negat, exempli caussa, filium, vel fratrem, vel amicum, vel vicinum, aut quemuis alium, siue flagris eum cædi videat, siue in vincula conijci, aut quiduis aliud perpeti, non præsto est, non fert auxilium, non vicem eius dolere se lacrymis testatur, nullum sensum doloris eius sensit, omnes enim alieno ab eo sunt animo. Sic ergo vult nos Deus corpus nostrum negligere, vt si qui nos ipsius caussa, vel verberent, vel supplicio afficiant, vel exagitent, aut aliquid aliud faciant; negligamus; hoc est enim abnegare; id est, nihil rei secum habeat, sed se ipse periculis obijciat, & certamini. Atque eo modo affectus esto, quo si quis alius pateretur, esset. Nec dixit, neget seipsum, sed abneget, hac parua adiunctione magnam declarans exsuperantiam, cùm abnegare multò plus sit, quam negare.* Hæc Chrysost. cui Theophyl. Matth. 16. consentit, sic scribens: *Abneget autem semetipsum dixit, perfectam abnegationem per præpositionem, ab, significans: Exempli caussa ne habeat communionem quamdam cum corpore, sed contemnat seipsum: sicut consueuimus dicere, quod quis quempiam negauit, hoc est, non habuit eum pro amico, vel noto. Sic igitur omnes docet, nullam cum corpore habere communionem, id est amicitiam,* & subdit: *Abnegat autem seipsum, & qui heri quidem intemperatus erat, hodie autem castus, & sobrius, talis erat Paulus qui abnegauit semetipsum cùm diceret: viuo autem non iam ego, viuit autem in me Christus.* sic Theophyl. itaque etiam qui seipsum vincit, & inordinatis affectibus & vitijs obluctatur, seque omnino contemnens, curam & rationem non habet, quamuis mors toleranda sit, is demum abnegat seipse. Eodem modo abnegationem exponit, & Victor Antioch. Marc. 8.

Diuus Hieronym. Matth. 16. explicans quæ sit sui abnegatio: *qui deponit*, inquit, *veterem hominem cum operibus suis, denegat semetipsum dicens: Viuo autem non ego, viuit verò in me Christus. tollitq; crucem suam, & mundo crucifigitur. Cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum. Idem habet ep. ad Algasiam q. 3.*

Præceperat Dominus Lucæ 14. 33. se sequi volentibus vt sua omnia relinquerent; *Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*; iam eo non contentus addit. *qui vult venire post me, abneget semetipsum. Ibi dicitur*, inquit Gregor. homil. 32. in Euangelia, *vt abnegemus nostra, hic dicitur vt abnegemus nos. Et fortasse laboriosum non est homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum. Minus quippè est abnegare quod habet; valdè autem multum est abnegare quod est. Nec tamen sufficit nostra relinquere, n si relinquamus & nos; quid est quod dicimus, nisi relinquamus & nos. si enim nosmetipsos relinquamus, quo ibimus extra nos, quis est qui vadit, qui se deserit?* Respondet huic difficultati Greg. declarās quonam tandē modo hoc quod esse impossibile videtur, fiat, ait enim: *aliud sum* per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi, aliud fecimus, aliud quod facti sum*. Relinquamus nosmetipsos, quales peccādo nos fecimus, & maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim qui superbus fuit si conuersus ad Christum, humilis factus est, se metipsum reliquit; si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutauit, abnegauit vtiq; quod fuit: si auarus quisque ambire iā desiit, & largiri didicit propria, qui prius aliena rapiebat, proculdubio seipsum reliquit, ipse quidem est per naturam, sed non est ipse per malitiam. Hinc enim scriptum est: verte impios, & non erunt. Prou. 12. 7. Conuersi namque impij non erunt: non quia non erunt omnino in essentia, sed scilicet non erunt in impietatis culpa. Tunc ergo nosmetipsos relinquimus, tunc nos ipsos abnegamus, cùm*

Marginal notes: A, B, C, D (section letters between the columns). Ex Chrysost. quid sit abnegare se. Ex D. Hiero. quid sit abnegare se. 6. Idem ex D. Greg.

mutamus quod per vetustatem sumus, & ad hoc nitimur, quo per nouitatem vocamur. Pensemus quomodo se Paulus abnegauerat qui dicebat: Viuo autem iam non ego, Galat. 2. 20. Extinctus quippe fuerat ille sæuus persequutor, & viuere cœperat pius prædicator. Si enim ipse esset pius profectò non esset. sed qui se viuere denegat, dicat vnde est quòd sancta verba per doctrinam veritatis clamat? protinus subdit: viuit verò in me Christus: ac si apertè dicat, ego quidem à memetipso extinctus sum: quia carnaliter non viuo, sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritualiter viuo Dicat ergo Veritas, si quis vult post me venire, abneget semetipsum, quia nisi quis à semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat, nec valet apprehendere, quod vltra ipsum est, si nescierit mactare quod est. Abnegat ergo seipsum, qui priorem vitam suam malam, bona conuersione reliquit, vt puta aliquando luxuriosus, denegat se luxuriosum conuersus ad castitatem; & qui erat iniustus denegat se iniustum, cùm cœperit seruare iustitiam; sic & qui insipiens fuerat aliquando, denegat se insipientem, sapientiam Dei suscipiens: sic & in omni malitia est dicendum qui se abnegauerit secundùm quod præcepit Iesus denegat quod fuerat. Hæc Gregorius: simul explicans quid sit relinquere, atque adeò abnegare seipsum. lege item Origen. in cap. 16. Matth.

7. Sed neque hoc sufficit abnegasse se vtcumque; nisi etiam Christi crucem tollat, qui cupit Christi discipulus euadere, & quidem quotidie, *ne quis*, inquit Chrysost. *putet ad verba tantùm, ac contumelias hanc sui abnegationem fieri oportere, subiunxit, vt videas abnegandos nos esse vsq; ad mortem, & mortem turpissimam, quam designans non dixit abneget seipsum vsq; ad mortem. sed tollat crucem suam, mortem ignominiosam significans; & non semel, nec bis, sed continuè ad necem paratissimus sis.* sic Chrysostomus, cui accinunt Theophyl. & Euthymius, quorum ille crucem tollere dicit esse mortẽ eligere, & cum studio inquirere etiam mortẽ ignominiosissimam, qualis crux fuit apud veteres. Alter verò tollere crucem suam, ait esse, semper suijpsius cædem exspectare, semper ad mortem paratum esse, & quotidie voluntate mori, tollit ergo crucem suam iuxta horum Patrum sententiam, qui paratus est ad pericula, cruciatus, persequutiones, mortem denique ipsam, & quidem crucis, vt est is qui iam eam humero gestat. Vide etiam num. 8. & 9. paulò inferiùs, vbi Basil. Victor. Antioch. citamus pro hac sententia, Augustin. homil. 47. de diuersis; cum dicit crucem suam tollere, qui fert quidquid molestum. *Cùm enim quis cœperit Christum sequi multos habebit contradictores, multos habebit prohibitores, multos habebit dissuasores, & hoc de ipsis quasi comitibus Christi. Cum Christo ambulabant, qui cæco clamare prohibebant, siue ergo minas, siue blandimenta, siue qualibet prohibitiones, si sequi vis, in crucem verte, tolera, porta, noli succumbere.* sic Augustinus.

Tollere crucẽ quotidie quid ex Chrysost. Theoph Euthym.

Ex Aug quid sit crucem tollere.

8. Equidem tollere crucem, licèt Patrum non reijciam sensum de præparatione animi ad mortem subeundam, quamuis ignominiosissimam, quæ etiam sententia est Basil. in reg. fusi. disputat. interrogat. 6. & Vict. Antiochen. Marc. 8. sed illum reuerenter admiram; arbitror tamen etiam tollere crucem esse, tribulationes, afflictationes, & persequutiones, vndecumque existant siue ex abnegatione, siue ex virtutum studio, siue ex diuina probatione, siue ex naturæ corruptione, siue ex hominum malitia; denique vndecumque proueniant patienter, & modestè tolerare, nec propterea vel latum etiam vnguem à Christo, virtutisque tramite recedere. Tolet. annotat. 46. in caput 9. Lucæ putat id quod Patres illi dicunt de morte, seu de præparatione ad mortem, magis ad id, quod mox subiungitur, *& sequatur me*, pertinere. Verùm de hoc in schol. dictum est numer. 46. vbi quid propriè sit sequi Christum, & quomodo distinguatur ab alijs duobus, *abneget se, & tollat crucem suam*, exposuimus.

Ex Auctoris sententia.

Additur quotidie à Luca quod consentaneum est alijs Scripturæ locis vt Psalm. 43. *propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis:* 2. Cor. 4. *semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes.* 1. Cor. 15. 30. 31. *vt quid & nos periclitamur omni hora? quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Sequendus est igitur Dominus cruce assumpta, & passionis sua, si non sorte, attamen voluntate comitandus est;* quæ verba sunt Hilarij & fauent plurimum sensui prædicto Patrum, quem numero 7. habes, vt non sit dubitandum, licèt aliter videatur Toleto hanc esse veram, & propriam loci huius sententiam, in qua non dubito intellexisse Patres contineri id, quod nu. 8. diximus de persequutionibus, vexationibus, &c. 9.

Postremò suam dicit tollendam esse crucẽ, id est, vnumquemque suam ipsius crucem accipere debere, vndecumque veniat, hoc est debere quemlibet crucem putare suam, eo ipso, quòd sibi gestanda ferendaque venit. Posset enim aliquis interdum arbitrari non suam esse crucem, quod ab hoc, vel ab illo sit, à quo non debebat esse, vel à quo non sperabatur esse futura, non ita censuit Christus, immò verò obuijs excepit vlnis quidquid sibi, & vndecumq; accidit. 10.

Ad extremum his duobus tertium accedit, vt Christum sequatur, qui seipsum abnegauit, & crucem sustulit. Vt enim rectè monuit Chrysost. hom. 56. in Matth. *posset aliquis crucem ferre, & grandia pati, Christum tamen non sequi, quippe latrones, sepulcrorum violatores, dæmonum cultores, & magi multi plerumque talia patiuntur. Ne ergo credas ipsi passionis per se naturam sufficere, caussam eius subiecit: quam ipsam? vt quæ dicta sunt, vniuersa faciens, atque patiens ipsum sequaris, vt scilicet propter ipsum omnia sustineas, vtq; omnem virtutu numerum habeas. is enim qui Christum sequitur, non in periculis modò fortitudinem adhibet, sed modestiam, sed humilitatem, & omne sublimioru philosophiæ genus complectitur. Id enim est rectè Dominum sequi, & vt oportet, si propter ipsum cuncta sufferas, & alias virtutes non negligas.* 11.

Sequi Christum quid sit ex Chrysost.

Illud non est indiligenter animaduertendũ Christum oportere sequi, non antecedere; etenim propterea ille tanquam Dux nobilissimus inuicto, ac forti animo *baiulans sibi crucem,* 12.

Christum oportet sequi, non antecedere.

rexiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum: quo apertè demonstraret præcedens, quid facere oporteat eum, qui ducem se sequi velit; & idcircò fortasis comitem habere non recusauit Simonem Cyrenæum, qui post se crucem portaret, vt hoc exemplo indicaret decere Christi milites, qui suam crucem portant, ducem Christum sequi, vt aspicere possint in *Auctorem fidei, & consummatorem Iesum*. ad Hebr. 2. 2. *qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet*: Quicumque igitur crucem ferre cupis vt oportet, *inspice, & fac secundùm exemplar quod tibi in monte* Caluariæ *monstratum est*. Exod.25. 40. eorum verborum memor, quibus hortatur nos D. Petrus epist.1.cap.2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius*.

13. Igitur hac cogitatione Crucis Christi quasi quibusdã cœlestibus armis munitus Christian⁹ miles, inimicorum castra non timebit; est enim ea cogitatio vt munitissima quædam turris, in quam se quisque recipiat cùm hostis illum adoritur; vnde tela etiam immittere, & quamuis validissimas hostium cateruas in fugam conuertere & dissipare valeat, vt meritò Augustinus dixerit in ea verba Psalm. 60. *tu es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici; turris est Christus ipse: nobis factus turris à facie inimici, caue ne feriaris à diabolo, fuge ad turrim. Quomodo autẽ fugies ad turrim? ante te est turris, recordare Christũ, & intra in turrim*. Diximus ergò de tribus, quæ necessaria sunt ei, qui Christi discipulus esse cupit.

DIGRESSIO II.
MORALIS.

Iterum de eisdem tribus rebus necessarijs Christi discipulo. & primùm de Carnis mortificatione.

1. NVllus est Dux, vel Imperator, qui non sibi fortem ac robustum militem deligere cupiat, ignauum verò & imbellẽ non reijciat; Dux ergo & Imperator noster Christus Iesus delectũ militũ facere cupiẽs, ita dicit: *Si quis vult venire post me, abneget*, &c. nimirũ fortẽ ille, ac magnanimum, non delicatum, & socordem quærit militem, hoc est, qui prauis animi motibus resistere, voluptatibus renunciare, & laboribus assuescere didicerit, quod non aliter efficitur melius, quàm voluntaria, & constante sui abnegatione. id quod monet nos Paul. ad Titum 1. declarans quales esse oporteat eos, qui sub Christo duce mereri velint: *Apparuit*, inquit, *gratia Dei Saluatoris nostri, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobriè, & piè, & iustè viuamus in hoc sæculo*. Quando nos erudijt? cùm milites sibi allegens. ita præscribit: *si quis vult venire post me, abneget semetipsum*, &c. ad hoc idẽ hortatur nos D. Petrus epistola 1.2. *Obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam*. significat his verbis Apostolus Petrus, similem esse carnem nostram munitissimæ arci, cuius desideria, & affectus praui instar militum sint, qui aduersus animam perpetuò insurgunt, & incursione facta irruere in illam nunquam desinunt, qui nisi frangantur, actum sit de anima oportet; hanc tamen arcem omninò de medio tollere, soloque æquare scelus est, quamuis illa sublata perirent omnes, qui intra eam sunt milites, quique animæ efficiunt ne Christo militet; etenim carnem quæ instar arcis est occidere non licet, hac igitur arte vtendum est, nimirum pro viribus contendendum nobis erit, vt illam abnegemus, ita veluti fame excruciati, facilè superabuntur hostes, & mortificationis vinculis fortiter constringentur; Huc debet omnis Christi militum studium, curaque spectare; nam *qui sunt Christi*, inquit Paulus ad Galat.5.24. *carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs*.

Delectus militũ Christi.

2. Abnegatio tympano & psalterio similis.

Hæc militum Christi abnegatio aptè tympano & psalterio comparatur, quo Christo duci occinunt generosi milites; qua de re sic scribit Augustin. in Psalm.149.3. super illa verba: *in tympano & psalterio psallant ei: ipsum*, ait *mysterium tympani, & psalterij non est tacendum In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur, in vtroque organo caro crucifigitur. Quam benè psallebat in tympano & choro, qui dicebat: mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*. Gal.6. *ipsum psalterium velut tympanum tollere te vult, qui amat canticum nouum, qui te docet, quando tibi dicit: qui vult esse meus discipulus abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me, non dimittat psalterium suum, non tympanum, extendatur in ligno, & siccetur à concupiscentia carnis. Nerui quantò plus fuerint extensi, tantò acutius sonant. Vt ergo acutè sonaret Pauli Apostoli psalterium quid dixit? quæ retrò oblitus, in ea, quæ antè sunt, extentus, sequor ad palmam supernæ vocationis. Extendit se ipse, tetigit Christus, & sonuit dulcedo veritatis*. Ecce quo tympano & psalterio Christo duci cantare debent canticum nouum.

Multùm sanè caro pro regno Dei militantibus obstat, & officit, & quominus Christum ducem sequantur, totis viribus occurrit; iccircò eius sunt comprimendæ vires, ac frangendus impetus, quod mihi egregiè tradidisse visus est Orig. hom.7. in cap.21. Genes. explicans lusum Ismaelis cum Isaac hoc modo: *Ait Paulus; sicut tunc is, qui secundùm carnem erat, persequebatur eum, qui secundùm spiritum* (loquitur autem de Ismaele ludente cum Isaac) *ita & nunc vide quomodo nos Apostolus doceat, quia in omnibus caro aduersatur spiritui, quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & hæc sibi inuicem aduersantur Et inuenimus legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ, & captiuos nos ducentem in lege peccati. Vides quantæ sunt pugnæ carnales aduersus spiritum? Et tu si habes in te fructum spiritus Dei, Isaac esse potes secundùm repromissionem, & esse filius liberè, si tamen potes, & tu secundùm Paulum dicere: In carne ambulantes, non secundùm carnem militamus, arma enim militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem cogitationum* 2. Cor.10.3.4. *si potes talis esse, vt dignè tibi aptetur etiam illa Apostoli sententia, quæ dicit; Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Et tu ergò si talis es, non es secundùm carnem natus, sed secundùm spiritum per repromissionem, & tunc eris hæres Dei, cohæres autem Christi.* 3.

Orige. obseruanda sententia de carne vitanda & coercenda.

4. *Iſmael iubebatur expelli, quia ludebat cum Iſaac, quid læſerat, ſi ludebat? ſed miror Apoſtolum, qui ludum hunc perſecutionẽ prænunciauit, dicens: ſed ſicut tunc is, qui ſecundùm carnem perſequebatur eum, qui ſecundùm ſpiritum, ita & nunc; Cùm itaq; nulla perſecutio Iſmaelis aduerſum Iſaac mota referatur, niſi hic ſolus ludus infantiæ. Sed videamus quid in hoc ludo intellexerit Paulus, & quid indignata ſit Sara. Superius loco virtutis poſuimus Sarā. Si ergo cuius perſonam gerit Iſrael, qui ſecundùm carnem naſcitur, ſpiritui blandiatur, qui eſt Iſaac, & illecebroſis cum eo deceptionibus agat, ſi delectationibus illiciat, voluptatibus molliat, huiuſcemodi ludus carnis cum ſpiritu, Saram maximè, quæ eſt virtus, offendit, & huiuſcemodi blandimenta acerbiſſimam perſecutionem iudicat Paulus. Sed tu auditor horum non ſolùm illam perſecutionem putes, quando furore gentilium ad immolandum idolis cogeris, ſed ſi fortè te voluptas carnis illiciat, ſi libidinis tibi alludat illecebra, hæc ſi virtutis es filius, tanquam perſecutionem maximā fuge.* Tantum ſapienter Orig.

5. Quare ne Chriſti militi officiat, perimenda eſt caro, quod quomodo faciendum ſit, declarat optimè Origen. libr. 6. in epiſtol. ad Roman. tom. 3. exponens illa cap. 8. 12. *debitores ſumus non carni vt ſecundùm carnem viuamus: Non propterea, inquit, nos fecit Deus ad imaginem ſuam, vt carnis ſeruitio eſſemus obnoxij, ſed potius vt Creatori ſuo anima deſeruiens ipſa ſeruitio, ac miniſterio carnis vteretur. Sed fortaſſis dicat aliquis, quomodo carni non ſumus debitores, cùm & victum & veſtitum prouidere natura neceſſitate cogamur? ſed vt oſtendat non carni aliquid conferre, ſed ipſam vitam carni mancipare culpabile haberi, ideò addit: ſi enim ſecundùm carnem vixeritis, moriemini. quid ſit autem ſecundùm carnem viuere, ſæpè iam dictum eſt, hoc eſt, carnis deſiderijs indulgere. In hoc ergo negat nos eſſe debitores, ſicuti & alibi dicit: Et carnis curam ne feceritis in deſiderijs; non vtique negans carnis curam habendam in neceſſarijs, ſed in concupiſcentijs. Ita ergò hic, ſi enim, inquit, ſecundùm carnem vixeritis, moriemini, & addit: Si autem ſpiritu actus carnis mortificetis, viuetis.*

Ex eodem Orig. perimendam eſſe, hoc eſt, mortificandā carnem.

6. Explicat deinde Origenes quomodo mors inferenda ſit carni, vt viuat homo, ſi nimirum per actus ſpiritus morti tradamus actus carnis; & ideò ſubdit: *Qui ergò ſecundùm ſpiritum agens ſe mortificat actus carnis, viuet propter habitantem in ſpiritum vitæ: Mortificat autem quis actus carnis hoc modo. Fructus eſt autem ſpiritus, charitas; odium carnis eſt actus; odium ergo per charitatem mortificatur, & extinguitur. Gaudium ſimiliter fructus eſt ſpiritus, triſtitia verò huius ſæculi quæ mortem operatur, carnis eſt actus. Hæc verò extinguitur, ſi ſit in nobis gaudium ſpiritus. Certum eſt diſcordiam mortificari per pacem poſſe; ſic & patientia ſpiritus, violentiam carnis extinguit, & bonitas malitiam, & manſuetudo ferociam, & continentia intemperantiam, & caſtitas impudicitiam, taliq; ordine, qui per ſpiritum actus carnis mortificat, viuet.* Docet poſtremò Origen. non repentè perfici hæc omnia; ſic enim ſubtexit: *Intuendum etiam quòd iſta mortificatio actuum carnis per patientiam fiat, & non ad ſubitum, ſed paulatim. Primò langueſcere eos neceſſe eſt in ijs, qui incipiunt, tum deinde cùm ardentius proficere cœperint, & abundantiore ſpiritu repleri, actus carnis non ſolùm langueſcere, ſed & tabeſcere incipient. Vbi verò ad perfectū iā venerint, ita vt nulla in eis prorſus,*

Non ſtatim perficitur carnis mortificatio.

A *vel in facto, vel in dicto, vel in cogitatu peccati oriatur indicia, tandē actus carnis mortificaſſe, & ad integrū morti tradidiſſe credēdi ſunt.* Hæc ſapienter Orig.

Et verò qui ſic carnem perimit, gratiſſimum ſanè Deo obſequium præſtat; eſt enim carnis mortificatio, ſuique abnegatio, & optatiſſimum, iucundiſſimumq; Deo ſacrificium. 7.
Comparat Orig. hom. 1. in Leuit. mortificationem proprij corporis oblationi vituli, de qua Leuit. 1. ſic ergò ait: *Habes & tu vitulum; quem offerre debeas. Vitulus eſt, & quidem valdè ſuperbus caro, quam ſi vis munus Domino offerre, vt eam caſtam, pudicamq; cuſtodias, adduc eam ad oſtium tabernaculi, id eſt, vbi diuinorum librorum ſuſcipere poſſit auditum, Maſculinum ſit munus tuum. fœminam neſciat, concupiſcentiam reſpuat, fragilitatem refugiat, nihil diſſolutum requirat, aut molle, impone etiam manum* B *tuam ſuper oſtiam tuam, vt ſit accepta Domino, & iugula illam contra Dominum, hoc eſt, impone ei continentiæ frenum, & manum diſciplinæ ne auferas ab ea, ſicut impoſuit manum carni ſuæ, ille qui dicebat, macero corpus meum, & ſeruituti ſubijcio, ne fortè cùm alijs prædicauero ipſe reprobus efficiar. Et iugula eam contra Dominum, mortificans ſine dubio membra tua quæ ſunt ſuper terram. Vult ergò ſermo diuinus, vt rationabili ſenſu carnem tuam in caſtitate offeras Deo, ſecūdùm quod Apoſtolus dicit Rom. 12. 1. Oſtiam viuentem, ſanctam Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum, & hoc eſt, per ſacerdotem, & filios ſacerdotis offerre ſanguinem ad altare, cùm & corpore & ſpiritu quis caſtus efficitur. Sunt enim & alij, qui offerunt quidem holocauſtum carnem ſuam, ſed non per miniſterium ſacerdotis, non enim ſcientes, nec ſecun-* C *dùm legem, quæ eſt in ore ſacerdotis offerunt, ſed ſunt quidem caſti corpore, anima autem inueniuntur inceſti. Hi ſunt ex illis quinq; virginibus ſtultis, quæ virgines quidem fuerunt, & caſtitatem corporis ſeruauerunt, oleum autem charitatis & pacis, & reliquarum virtutum in vaſis ſuis condere neſcierunt, & iccirco excluſæ ſunt à Thalamo ſponſi: Quoniam ſola carnis continentia ad altare Dominicum non poteſt peruenire, ſi à reliquis virtutibus deſeratur.* ſic ſapienter Orig. applicans ad abnegationem, mortificationemque carnis noſtræ, quæ de vituli ſacrificio dicuntur cap. 1. Leuit. vt videre potes.

Carnis mortificatio eſt ſimilis oblationi vituli Leuit. 1.

Eſt ſanè mortificatio carnis, ſplendor & ornatus ille veſtium, quo fulgere debent qui ſub Chriſto militant. Nam decet eos non ſordidis, vel vilibus, aut laceris veſtibus eſſe indutos, ſed præclaris; D. Hierony. explicans illa verba cap. D 31. Prouerb. ver. 22. *Byſſus, & purpura indumentum eius. Byſſus,* inquit, *candidi coloris eſt: de terra oritur virens, ſed per exercitationes longas, ac multifarias amiſſo humore, ac virore natiuo ad decorem cādidæ veſtis perducitur. Byſſo induitur Eccleſia, cùm caſtigant corpora ſua electi, & ſeruituti ſubijciūt, purpura autem cùm eamdem continentiam, non ob fauorem vulgi, ſed ad acquirēdam beatitudinem regni perennis exercent, ſed hic virtutum habitus in præſenti quidem neſcientibus videtur contemptibilis, ſed in futuro qualis fuerit, manifeſtè patebit. Vnde pulcrè in Apoc. 19. 7. 10. ſanctorū ſe voces audire refert dicentiū: Gaudeamus, & exultemus, quia venerūt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt illi vt cooperiat ſe byſſino ſplendenti, & candido, byſſinum enim iuſtificationes ſunt ſanctorum.* 8.

Euaſuro in Chriſti militem, qualia ſint neceſſaria indumenta.

De huiuſmodi etiam veſtimentorū fulgore Greg. explicās illa verba Iob: *Et abominabantur* 9.

me veſti-

Corpus animae est vestimentum, & cādidum esse debet.

me vestimenta mea. lib.9.moral.cap.19.tom.1. sic scribit: *quid vestimēti nomine, nisi hoc terrenum corpus exprimitur, quo induta anima tegitur? hinc etenim Salomon ait: Omni tempore sint vestimenta tua candida, id est, membra corporis à sordidis actibus munda. Hinc Isai. ait cap. 9. 5. vestimentum mistum sanguine erit in combustionem. Sanguine quippe vestimentum misc ere, est desiderijs carnalibus corpus inquinare, quibus nimirum se pollui Psalmista formidauerat, cùm dicebat: Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meae. Hinc voce Angeli ad Ioannem dicitur. Habes pauca nomina in Sardis, quae non inquinauerunt vestimenta sua. More autem sacri eloquij vestimenta nostra nos abominari referuntur, quia abominabiles reddunt, sicut per Petrum quoque de Iuda dicitur: Act.1.18. hic possedit agrum de mercede iniquitatis; neque enim emptum pretio sanguinis agrum figuli Iudas possidere potuit, qui relatis triginta argenteis traditionis crimen, criminosiori in se protinus morte mulctauit, sed possedit dictum est, possidere fecit; ita hoc loco abominabuntur me vestimenta mea, dicitur, abominabilem facient: quia nimirum dum contra mentem membra superbiunt, dum sancti desiderij studia tentationum suarum tumultibus interrumpunt, in ipso certamine posita anima agnoscit, quantum adhuc à diuinitate despicitur, quae corruptionem suam plenè appetens transire, sed non valens, foedo puluere cogitationis inquinatur. Hanc vestimentorum abominationem senserat, qui dicebat: video aliam legem in membris meis repugnātem legi mētis meae, & captiuum me ducētem in lege peccati, quae est in membris meis. Haec etiam vestimenta in quibus perfectè placere non poterat, quandoque melius resumenda deponere festinè cupiebat, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Dicat ergo vir iustus; si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimae manus meae, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Quia quantumlibet ad summa ex compunctione contemplationis ascenderit, quantumlibet in opere se per exercitium laboris accinxerit, indignum tamen adhuc aliquid de corpore mortis sentit, & abominabilem se esse considerat in multis, quae de pondere corruptionis portat.* Haec Gregor.

10. *Origenes de mortificatione carnis.*

De hac Carnis mortificatione differit sanè praeclarè Origenes homil.3.in Genes. dum explicat verba illa capit. 17. 13. Genes. *erit testamentum meum super carnem tuam,* vbi nostra editio habet, *erit pactum meum in carne vestra in foedus aeternum:* sic scribit: *Quomodo erit testamentum Christi super carnem meam requiro? si mortificauero membra mea, quae sunt super terram, testamentum Christi habeo, super carnem meam; si semper mortem Christi in corpore meo circumferam, testamentum Christi est in corpore meo, quia si compatimur, & conregnabimus, si complantatus fuero similitudini mortis eius, testamentum eius ostendo esse super carnem meam. Quid enim prodest si in illa tantùm carne, quam de Maria suscepit, dicam venisse Christum, & non ostendam etiam in hac mea carne quod venerit. Ostendo autem ita demum, si quemadmodum prius exhibui membra mea seruire iniquitati ad iniquitatem, nunc ea conuertam, & exhibeam seruire iustitiae ad sanctificationem. Testamentum Dei ostendo esse in carne mea, si potuero dicere secundùm Paulum, quia Christo concrucifixus sum, viuo autem iam non ego, viuit verò Christus in me: et si potuero dicere vt ipse dicebat: ego autem stigmata Domini mei Iesu Christi in corpore meo porto. Si autem voce tantùm confiteamur Dominum Iesum, & non ostendamus testamentum eius esse super carnem nostram, videbimur etiam nos aliquid simile facere Iudaeis, qui solo circumcisionis signo Deum se confiteri putant, factis autem negant.* Haec Origen.

Vt verò ad tam excelsum abnegationis gradum perueniat Christianus miles, primùm attenta rerum coelestium contemplatione iuuari debet. Quod significasse mihi videtur non obscurè Ierem. cap. 31. 19. cùm dixit: *postquam conuertisti me egi poenitentiam: & postquam ostendisti mihi percussi femur meum;* quid enim, inquit Gregor. lib. 25. moral. cap. 12. *In femore nisi voluptas carnis accipitur, & quid est quod ait: postquam ostendisti mihi, percussi femur meum? nisi quod postquam superna spiritaliter vidit, omne quod in se inferius carnaliter viuebat, extinxit; vt quantò magis summa patefcerent, tantò amplius ima, quae tenuerat, non liberent. Nam quantò incipit quisq; superius viuere; tantò & inchoat inferius interire. Iuxta affectum namque carnalis operationis omnis caro Pauli simul interierat, cùm dicebat. viuo autem iam non ego, &c.* 11. *Duo necessaria ad abnegationem tenendam. 1 Attenta rerum coelestium contemplatio.*

Deinde quantum potest contendat oportet, vt Spiritus sancti ductum constanter, alacriterque sequatur. Quocirca imitari debet animalia illa quae cap. 1. Ezech. describuntur. De quibus v. 12. dicitur; *vbi erat impetus spiritus illuc gradiebantur.* Quod explicans Greg homil. 5. in Ezech. to. 2. inquit; *in electis & reprobis diuersi sunt impetus, in electis videlicet impetus spiritus, in reprobis impetus carnis. Impetus quippe carnis ad odium, ad elationem, ad immunditiam, ad rapinam, ad exteriorem gloriam, ad crudelitatem, ad voluptates animam impellit. Impetus verò spiritus ad charitatem, ad humilitatem, ad continentiam, ad interiorem profectum, ad spem sequentis gaudij, ad lacrymas mentem pertrahit. Vnde necesse est vt magna semper cura considerare debeamus in omne quod agimus, qui nos impetus ducat, vtrum nostra cogitatio per impetum carnis, an per impetum spiritus impellatur. Amare etenim terrena, temporalia aeternis praeponere, exteriora bona non ad vsum necessarium habere, sed ad voluptatem concupiscere, vltionem quaerere, de amuli casu gaudere impetus Carnis est. At contra amare coelestia, contemnere transitoria, non ad fructum voluptatis transitoriae, sed ad vsum necessitatis quaerere, de inimici morte tribulari impetus spiritus est. Et quia perfecti quique in istis se semper virtutibus exercent, rectè nunc de sanctis animalibus dicitur: vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebātur. sed sciendū nobis quòd plerūq; impetus carnis se sub velamine spiritualis impetus palliat, & quod carnaliter facit mētitur sibi ipsi cogitatio, quia hoc spiritualiter faciat.* sic praeclarè Gregor. Qui ergo ductum, impetumque spiritus Christi sequitur, is demùm verè Christiani militis nomine gloriari poterit. 12. *2 Spiritus S. ductū sequi.*

Et felices dixerim eos, qui aduersus effrenatos animi motus, & fluxas corporis voluptates quotidie dimicant; etenim longè praestantissimo triumpho in coelum inuehentur ij, quàm qui olim apud Romanos gloriosissimè triumpharunt. Huic triumpho aliquid simile adumbrauit Eliae raptus ad coelos. de quo sic Ambr. ser. 47. ait: *Elias raptus ad coelum, & quadriga ignea impositus, quasi in quodam triumpho victor ascendit. Victor enim extiterat non Gentium Barbararum, sed* 13. *Felix qui quotidie aduersus prauos animi motus dimicat Eliae triumphus*

secu-

secularium voluptatum. Siquidem grauiores inimici sunt praui mores, quàm hostes infesti. Hæc ille.

14. Hanc igitur partem, quæ est abnegatio sui constat ex hactenus dictis esse Christianis militibus longè opportunissimam, maximeque necessariam. Placet autem eam non prius absoluere, quam sub finem sequentibus verbis ex Bernard. in serm. 10. in Psalm. *Qui habitat* desumptis; quibus ostendit quàm fatui sint, qui dediti sunt carni, & sanguini, quasi nihil aliud essent, quàm sola caro. Sic ergò scribit: *Sic errant aliqui, & in tantam obliuionem, & spiritualem phrenesim deuenerunt, vt nihil se aliud putare, quàm suum hoc exterius tabernaculum videantur,* &c. *Qui tanquam mortui à corde omnem insumunt operam circa carnem, sic intendentes tabernaculo suo, ac si nunquam putent esse casurum. Verumtamen cadat necesse est, atque id quidem in breui. An non seipsos nescire videntur qui sic dediti sunt carni, & sanguini, ac si omnino nihil aliud, quàm Carnem solùm se esse reputent, sic in vano accipientes animas suas, tanquam prorsus ignorent animas se habere? si separaueris pretiosum à vili ait Dominus Ierem.* 15. 19. *quasi os meum eris, hoc est, si solerter discreueris inter exteriorem; interioremq. substantiam, vt non plus tabernaculo tuo timeas à flagello, quàm tibi ipsi à malo, hoc malum quod sua quidem anima animam priuat, quod separat inter te & Deum, vt eo regnante tanquam corpus sine anima, sic sit anima sine Deo planè mortua in semetipsa; nec sanè dixerim, vt vel ipsam odio habeas carnem, dilige eam tanquam tibi datam in adiutorium, & ad æternæ beatitudinis consortium præparatam. Cæterùm sic amet anima carnem, vt non ipsa in carnem transisse putetur, dicaturq. ei à Domino: non permanebit spiritus meus in homine, quia Caro est. Diligat anima carnem suam, sed multò magis suam ipsius animam seruet. Amet Adam Euam suam, sed non sic amet vt voci eius plus obediat, quàm diuinæ. Denique nec ipsi quidem expedit sic amari, vt videlicet cui interim caues à flagello paternæ correptionis, thesaurizes iram æternæ damnationis. Genimina viperarum ait Ioan. quis demonstrauit vos fugere à ventura ira? facite fructus dignos pœnitentiæ, ac si euidentius loqueretur, apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, sustinete virgam corripientem ne sentiatis malleum conterentem. Quomodo dicunt nobis carnales homines, crudelis est vita vestra, nõ parcitis carni vestræ? Esto non parcimus semini In quo ei magis parcere poteramus? an non melius est illi renouari, & multiplicari in agro, quàm in horreo putrefieri? Heu computruerunt iumenta in stercore suo, sic vos parcitis carni vestræ? simus nos crudeles interim non parcendo: at vos planè parcendo crudeliores siquidem etiam nunc caro nostra requiescit in spe, videritis vos ipsi quid ignominiæ interim vestra sustineat, quid miseriæ eam maneat in futuro.* sic piè, & eruditè Bernard. sed iam ad alterum ex tribus necessarijs militi Christiano transeundum est.

Verba D. Bernar. contra eos qui carni seruiunt.

15. *Tollat,* inquit Christus, *crucem suam* meus miles. Quilibet habet crucem suam, sicut quilibet habet vitā suā; vt Aug. docet ho. 32. de sanctis, *Quia tota,* inquit, *vita Christiani hominis si secūdùm Euangelium viuat, crux est, atque martyrium,* nec se quisque fallat quasi possit sine cruce esse, nam vt idem ait Psalm. 137. *Vita ista parua, tribulatio est, si non tribulatio non est peregrinatio; si autem peregrinatio est, aut parum patriam diligis, aut*

Quilibet habet crucem suam.

A *sine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur, non se esse cum eo quod desideret? quòd si ibi non videtur tribulatio, caussa est, quia non amas. Ama alteram vitam, & videbis quia ista vita tribulatio est, quacumque prosperitate fulgeat, quibuscumque delitijs abundet, atque circumfluat.* Et in Psalm. 55. *nemo sibi,* inquit, *dicat, fuerunt tribulationes apud Patres nostros, apud nos non sunt. Si putas te nondum habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. Et vbi est vox Apostoli: omnes qui volunt in Christo piè viuere, persequutionem patientur, si ergo non pateris pro Christo vllam tribulationem, vide ne nondum cœperis in Christo piè viuere.* sapienter Augustinus etenim vt & Chrysostomus ait homilia 67. ad Antiochen. *à Christiani vita vinculum insolubile est tribulatio.* quod ipsum testatum reliquit Apostolus ad Galatas 5. 24. scri-
B bens; *qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs,* ergo magnam habent, quam portent crucem. Diligenter igitur aduertat Christianus miles, qui crucem fugit, ne hoc ipso quod crucem fugit, Christiano nomine spolietur; *Etenim,* vt Christus ait: *qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus,* & quod idem est, nec miles. Hæc enim duo, Christi discipulus, & miles vltrò citroque commeant, vt qui discipulus Christi est, sit & miles, qui miles discipulus; quòd si discipulus non est, vel miles, qui crucem auersatur, Christianus esse non poterit.

Libenter igitur, & æquo animo ferenda crux est, etenim & Christus *exultauit vt Gigas ad currendam viam suam.* Et quænam quæso, 16.
C via Christi fuit? arbitror nullam magis aliam, quam eam, qua cruce onustus promptè, hilariterque Caluariæ montem petijt. Ad hoc nobis persuadendum Chrysostomus homilia 1. in 2. epistol. ad Corinth. sic scribit de Paulo: *Beatus Paulus cùm videret quasi niuis cumulos tentationes quotidie ingruentes, non aliter, quàm si in medio paradiso vixisset, ita gaudebat, gestiebatq.* meritò id dicit Chrysostomus, etenim de se Paulus 2. Corinth. 7. 4. testatur: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Quæ certè quanta fuerit subdit vers. 5. *nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnæ, intus timores,* & mox subnectens, vnde in tribulatione tanta profecta fuerit ea consolatio, ait: *sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus.* Meritò
D ergò subdit Chrysostomus post illa verba: *Proindè, vt qui hoc gaudio gaudet, non potest ab animi perturbatione vinci; ita qui hoc non tenetur gaudio, à quibuslibet facilè capi, vinciq. potest; ac prorsus huic idem euenit, quasi si quis arma gestans imbecillia, qualibet leui plaga vulneraretur. Nullum armaturæ genus validius, quàm gaudere secundùm Deum.* sic Chrysostomus. quòd si non potes cum Paulo superabundanti gaudio crucem ferre, si sanctos illos maximos, & insignes proceres æmulari non vales, suspice illos saltem, & quantum potes nitere vt hilariter crucem feras. si te premit, tristemque tentationis sensus reddit, memineris quod & *ferrū graue* est, vt ait Chrysost. epist. ad Philipp. hom. 6. *& malleus grauis, sed parant vasa vtilia, & argentea, & distorta dirigunt, ita vt nisi grauia, & dura essent, distortam materiam*

Cum gaudiò ferēda crux.

vinculis dirigere non possent. Hæc Chrysost. Mœroris est in præsenti si naturam spectes: crux ipsa, verùm animi prompti eorum, qui flagella patiuntur, vt Chrysost. ait hom. 3. de Lazaro, rerum naturam vincunt. Etenim ipse mœror, ipsa tristitia, quam experimur in sensu, admirandam etiam gignit voluptatem. quod sapienter Chrysostomus homilia 18. ad Antiochen. sic docet: *Admirabile hoc est, quòd non tantùm tristitia mundi, sed & lætitia extremum damnum habet. In spiritualibus verò planè contrarium accidit, vbi non tantùm lætitia, sed & tristitia* (quæ non est contra Deum, immò pro Deo toleratur tanquam & ipsa quædam crux) *ingentem bonorum omnium thesaurum continet.*

17. *Tria secum adfert hilaritas in toleranda tribulatione.*

Hæc hilaritas secum etiam ferre solet tria illa, quæ crucem ferenti pernecessaria sunt, nimirum vt patienter, vt constanter, vt cum gratiarum actione crucem quis portet; etenim plurimùm ad hæc tria iuuat animi alacritas; & quidem nititur diabolus vt per impatientiam, quæ facilè tristitiam comitatur, crucem detestemur, & abhorreamus; sed perpendendum est cum Cypriano, libro de patientia; *vt patientia bonum Christi est, sic contra, impatientia diaboli malum; & sicut, in quo habitat, & manet Christus, patiens inuenitur; Ita impatiens semper existit, cuius mentem diaboli nequitia possidet.* Quàm verò grato animo ferenda sit crux docet Augustin. serm. 111. de tempore, dum declarat, bonos, cùm tribulationibus vrgentur, suauissimum spirare odorem, dum propterea Deo gratias agunt; secus mali, *sic*, inquit, *sunt boni & mali quomodo si duo vasa sint plena, & vnum habeat putredinem, & illud aromata pretiosa cum vno ventilabro ventilata. Illud vas vbi fuerint aromata odorem desiderabilem: Aliud autem fœtorem intolerabilem reddit. Ita simul boni, atque mali indiscretè quidem turbati, sed alto Dei iudicio separati. Quoties aliqua tribulatio in mundum venerit, qui boni sunt veluti sancta vasa, gratias agunt Deo, qui eos castigare dignatur: illi verò qui sunt superbi, luxuriosi, cupidi, blasphemant, & murmurant contra Deum dicentes: O Deus quid tanti mali fecimus, vt talia patiamur? Vnde sæpe fit, vt infelices isti amore huius vitæ obligati, nec istam tenere possint, & illam sempiternam, de qua fugiet dolor & gemitus, amittant, & quod peius est, nec ista mala præsentia possunt euadere, sed ad illa quæ æterna mala sunt, eorum crimina eos faciunt peruenire.* Sed quomodo inquies in ægritudine positus, & doloribus, Deo gratias agere poteris? Respondet Chrysost. hom. 94. ad Antioch. *si eum legitimè diligas. Nam si tres pueri in caminum proiecti, & alij in carceribus, & in alijs innumeris constituti malis, agere gratias non desinebant; multo magis in ægritudinibus, & in cruce positi hoc facere poterant. Nihil enim est quod non superet amor cum desiderio.* Hæc Chrysost. Constantiam etiam gignit ea, quam dixi, alacritas, sine constantia verò & perseuerantia coronari nemo poterit, nam *qui perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit*; quis, inquit Apostolus, *nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius?* & addit, *certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Sed nihil hac in parte sic elucet sicut Deiparæ Virginis, ac filij eius Iesu Christi exemplum. Quis enim illam animi constantiam, illam fortitudinem, robur illud inuictum satis intelligat, quod paucis indicauit Ioãnes dum de matre Iesu scripsit: *stabat iuxta crucem eius mater Iesu*; verè stabat in tantis dolorum fluctibus, quos nullius lingua etiam Angelorum possit exprimere; & verò, vt erat stans erecto corpore, ita cõstans erat erecto animo, hoc enim illud, *stabat*, innuit, imitabatur illa incredibilem filij sui constantiam in cruciatibus; cui cùm ab impijs acclamaretur: *si Filius Dei es, descende de cruce*, perstitit tamen in cruce fixus, nec prius descendit de cruce, quàm mortuus aliorum manibus deponeretur. Quare sicut ille de cruce non descẽdit, quia filius Dei erat, quamuis impij homines illi dicerent: *si Filius Dei es, descende de cruce*, ita & tu Christiane miles, si filius Dei es, crucem ne relinquito, in ea ducis tui exemplo mori cupias, vt inde tandem Angelorum manibus deponaris translatus in cœlum.

Postremò vbi de abnegatione, carnisq; mortificatione actum est, & de ferenda cruce, deinceps dicendum de tertio erit, de Christi videlicet sequela; & quidem diligenter animaduertẽdum, quomodo sequi oporteat Christum, neq; enim ille qui dicebat, *Magister sequor te quocumq; ieris*, Christo propterea placuit; Audi August. ser. 7. de Verbis Domini: *Quid tam promptũ, quid tam impigrum, & quid ad tantum bonum aptissimũ, sequi Dominum quocũq; ierit? Quid est hoc, quòd magis magistro bono, & c. inuitt ante discipulos, quibus daret regnum cœlorum, displicuit tam paratus? intelligimus istum hominem si sequeretur Christum, sua quæsiturũ fuisse, non quæ Iesu Christi.* Verè id dicit Aug. quia & hoc indicauit responsum Christi, *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput reclinet*, vulpes enim foueas habebant in corde illius, & dolosus erat. Volatilia cœli nidos, quia elatus, dolosus verò, Christum se sequi velle simulans, reuera autem quærens diuitias potius, quàm paupertatẽ Christi; sicut & elatus Christum non sequuntur. Nã quomodo dolosus sequi potest simplicitatem? quomodo diuitiarum cupidus paupertatem, & nuditatem Christi? quomodo superbus, & vanę gloriæ auidus humilitatem sectabitur? eijce de corde tuo hæc monstra, & tunc sequi poteris Christum. 18. *De sequela Christi.*

Cum gratiarum actione excipienda Crux.

Sed neq; duos illos imitari debes, quorũ meminit Matth. ca. 8. 21. & Luc. 9. 61. Etenim vnus illorum quia non, vt par erat, sine mora, contemptis omnibus sequi volebat Christum; ideò vocatus respondit: *Domine permitte me simul ire, & sepelire patrem meum*, alter verò dixit: *sequar te Domine, sed permitte mihi primũ renunciare his, quæ domi sunt*; vtrumque reprehendit Christus, quia nimirum continuò relictis omnibus sublata in humeros cruce sequendus est Christus nec mora nectenda est, nec petenda dilatio. Deniq; neque sequendus est Christus eo animo, quo tum erat ille qui dicebat: *quare non possum te sequi modò? animam meam pro te ponam*; nimis iste audacter tunc se Christum posse sequi etiam per medias tribulationum procellas fidebat, quãuis Christo prędicente illi rem aliter esse euenturam 19. *Statim relictis omnibus sequi oportet Christum.*

turam, sit sufficienita tua ex Deo tantum, ita enim curres post Christum, sequerisque non quasi aerem verberans, sed cum ingenti laborum tuorum fructu palmam tenebis, CHRISTO tibi semper vires, animumque præbente.

20. Etenim si tantum animi, tantumque virium suggessit Machabæi ducis militibus præcedens Angelus, qui apparuerat Ierosolymis, quantùm putabimus subiecturum esse roboris, & fortitudinis, additurum præeuntem Christum videre sublata in humeros cruce? sic enim legimus 2. Machabæor. 11. 8. *cumq; pariter prompto animo procederent; Ierosolymis apparuit præcedens eos eques, in veste candida, armis aureis hastam vibrans*, & vt videas quantum ea res animum addiderit militibus; subdit Scriptura v. 9. *tunc omnes simul benedixerunt misericordem Dominum, & conualuerunt animis: non solùm homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos parati penetrare.* Incitet ergo nos præclarissimi nostri ducis, non Angeli alicuius aspectus, sed Angelorum Domini, qui cand di veste, hoc est, Carne virginea indutus, & purpureis, aureisque instructus armis, hoc est, toto corpore conspersus sanguine, Crucis etiam hastam contorquens in hostes, addit militibus suis animum præcedens, & vires sufficit. Narrat Plutarchus in Apophthegm. quòd cùm vnus ex his, qui cum Photione erant, militibus morituri, quidam indignatus fleret sortem suam, cum ita consolatus est Photion, *Pigetne te*, inquit, *cum Photione mori?* quale ergo, quæso te, ac quantum boni erit pati cum Christo? quàm honorificum contumelijs affici? quàm iucundum omnia malorum genera, atque huius vitæ incommoda perpeti, quæ ille omnium Dominus nostri causa perpessus est? Cùm Abimelech, vt Iudicum 9. 48. habes, pugnaturus esset contra hostes, montem conscendit, *& arrepta securi præcidit arboris ramum, impositumq; ferens humero, dixit ad socios; quod me videritis facere citò facite.* Ergo socij *certatim ramos de arboribus præcidentes sequebantur ducem*, factumque est vt de fusis hostibus triumpharint. Quare si nos Imperatoris nostri, qui solus instar omnium ducum est, & longè etiam maximus, vocem hanc libenter exceperimus: *si quis vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me*, insignem de cunctis hostibus reuehemus triumphum.

DIGRESSIO III. MORALIS.

De Martyrum gloria.

1. CONsueuit Ecclesia Dei verba, quæ hactenus exposuimus: *si quis vult venire post me*, &c. diebus festis sancti alicuius Martyris Pontificis recitare, iccirco, vt Concionatoribus prout Dominus largitus fuerit, consulamus, non erit alienum à proposito nostro in hac digressione, de laudibus Martyrum ex Patrum dictis aliquid afferre. Martyres eos nominamus propriè, qui pro Christi fide, vel pia alia caussa, sanguinem, vitamque profuderunt; re- (Martyr quis.)

A liquos enim sanctos, Confessores potius dicimus. Non ignoro Cypriani temporibus eos, qui iam cruciatus aliquot experti fuissent, quamuis nondum profuso sanguine vitam cum morte commutassent, vicissim nunc *Martyrum*, nunc *Confessorum* nomine appellatos esse, vt Cypriani epistolas legenti constare poterit, quod & illis euenit qui vitam in tormentis amisissent, vt tradidit Palmerius in annot. ep. 9. & Cæsar Baron. in Martyrologio secunda Ianuarij.

Cæterùm tribus de caussis festa Martyrum Christiani celebramus vt August. docet libro 20. cap. 21. contra Faustum Manichæum tom. 6. *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuuetur, ita tamen vt nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum, quamuis in memorias Martyrum, constituamus altaria.* Hæc August. 2. (Tribus de caussis festa martyrum celebramus.)

B

Est verò martyrium tantæ dignitatis apud Deum vt instar sit baptismi, præcipuè verò tribus in rebus: Primùm quòd conformet hominem Christi passioni & morti. Deinde quòd condonet peccata omnia etiam primigenium illud, quod nobiscum innascitur, si fortè quis illo adhuc maculatus vitam pro Christo fundat. Condonat autem ex opere operato, quæ verior est Doctorum sententia. Postremò quòd auferat omnem pœnam, cui propter peccatum erat obnoxius siue de æterna, siue de temporali loquamur, quod proprium esse baptismi inter Sacramenta nouimus, & hinc est vt Ecclesia nunquam pro martyribus fundat preces; & August. de verbis Apostoli ser. 17. testatur iniuriam facere martyri, qui orat pro martyre. 3. (Martyrij laus.)

C

Et meritò sanè, iureque optimo tanta tribuitur martyribus dignitas; etenim vt Origen. animaduertit serm. 9. in cap. 4. ad Ephes. *Semper quidem admirandi sunt Martyres, cunctaq; gratia pleni, maximè verò quando propter Christum periclitantur, quando in vinculis sunt. Dicam cogitationem meam. Babylas beatus martyr, & ipse eadem caussa, qua Ioannes vinctus erat, quòd regem iniquè agentem arguerat. Hic cùm moreretur, præcepit vincula iuxta corpus suum collocari, corpusq; vinctum sepeliri, & nunc pedicæ simul cum ciuere illius sepultæ iacent, tanto videlicet ille desiderio pro Christo vinctus esse cupiebat.* Accommodat deinde hoc Origenes eleganter ad mores nostros ita subijciens: *Verùm nos non ligamur, quippe huius iam nulla existente occasione. Nihil opus est, vt manus ligatas, sed mentem vinctam habeas. Sunt & alia vincula, illa ferent qui istis non ligantur, dicente Christo: ligate illis manus, & pedes, & proijcite in tenebras exteriores. Sed absit vinculorum illorum experientia, istis potius abundè vinciri contingat.* Sic Origen. Quid igitur miramur tantis martyres laudibus attolli, cùm tanto amoris igne in Christum arserint? 4. (Origenes.)

D

Fulgent omnino Martyres inter tormenta; & quamuis oculis insipientium obscuri videantur, eorum tamen tantum est lumen, tantus splendor quo illos Deus condecorauit, vt vel ipsis crudelissimis tyrannis timori, horrorique fuerint, ita vt non semel victos se eorum gloria & fortitudine palam faterentur. Meritò Augustinus libro 7. quæstionum in libr. Iudic. 5. (Fulgent in orbe in Martyres.)

tom.4. capit.49. trecentis illis Gedeonis militibus comparat: sic enim ait: *quod trecenti viri ad signum Crucis ipso numero pertinentes, Hydrias fictiles acceperunt, eisq́, ardentes faculas incluserunt, quibus hydrijs fractu repentè lumina numerosè micantia, tantam hostium multitudinem terruerunt*, tanquam ex suo arbitrio videtur fecisse Gedeon. non enim Scriptura dicit Dominum admonuisse vt hoc faceret: & tamen tam grande signum quis eius animo, atque consilio faciendum, nisi Dominus inspirauit, *qui præfigurauit sanctos suos thesaurum Euangelici luminis in vasis fictilibus habituros, sicut Apostolus ait* 2. *Corinth*. 4.7. *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus? Quibus in passione Martyrij tanquam vasculis fractis, maior eorũ gloria fulgor emicuit, quæ impios Euangelicæ prædicationis inimicos, inopinata illis Christi claritate superauit.*

6. Laudamus maximè & gloriosos prædicamus viros, qui fortitudine bellica clari fuerunt. Est enim fortitudo supra cæteras virtutes admiranda, & quæ maximè illustres, atque conspicuos homines efficit; quòd si ita est, multò dignissimi martyres, quàm cæteri duces, qui non armis instructi, non clypeo muniti, vel hasta potentissimorum Regum, & Imperatorum fregere impetum, sola muniti animi fortitudine. Propterea iure illos confert August. libr. de Correct. & gratia ad Valentinum, cap. 12. tom.7. cùm Adamo olim fortissimo procul dubio viro: *Adam*, inquit, *& terrente nullo, & insuper contra Dei terrentis imperium, libero vsus arbitrio, non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate. Isti autem* (Martyres) *non dico terrente mundo, sed sæuiente ne starent, steterunt in fide; cùm videret ille bona præsentia, quæ fuerat relicturus, illi futura, quæ accepturi fuerant, non viderunt. vnde hoc? nisi donante illo, à quo misericordiam consequuti sunt vt fideles essent, à quo acceperunt spiritum non timoris, quo persequentibus cederent, sed spiritum virtutis, & charitatis, & continentiæ, quo cuncta minantia, cuncta inuitantia, cuncta cruciantia superarent?* Hæc Augustinus. Verùm mirabitur aliquis, quomodo eos fortes vocemus, & victores, qui ab inimicis trucidati sunt quorũ corpora dilaniata, canibus obiecta, & in profundum etiam mare coniecti cineres? Atque in hoc sita est Martyris incredibilis fortitudo. Inauditum est fateor hoc fortiter agendi genus, vt moriendo hostem vincas, mortem verò fugiendo vincaris. Audi: quid volebant Tyranni? quid poscebant à Martyribus? Christum auferre, fidem delere, constantiam ex animo expectorare: hoc non potuere, victi ergo ipsi, victores illi. Quòd verò mortem intulerint, Martyrum tantò magis robur extollit; cùm enim mors sit terribilium omnium terribilissimum quid, constantissimus sit necesse est, ac fortissimus, qui ne perdat Christum, hoc est, quidquid bonum est ac rectum, mortem contemnit, nec timet tormenta.

Inauditũ vincendi genus.

7. Quamquam illi, qui sic moriebantur non vitam amittebant, sed vitam inueniebant, hoc est, perituram vitam, & multis obnoxiam periculis, cum felice illa & æterna commutabant. Audi quid hac de re August. scribat lib.13. de ciuit. cap.14. *Tantam*, inquit, *Deus fidei præstitit gra-*

A *tiam, vt mors quam vitæ constat esse contrariam, instrumentum fieret per quod transiretur in vitam.* sic August. Sic igitur si tunc moriare pro Christo æternum viues. Quare meritò Cyprian. epist. 11. pretiosam mortem hanc esse dicit, *quæ emit immortalitatem pretio sui sanguinis*. Et Ambros. 2. ad Corinth. 12. testatur tunc vincere Christianum *cùm perdere putatur*. Verè igitur cùm August. in Psal.127. Martyres vocare possumus *fœliciter infœlices*, quod dum vitam amittunt, vitam inueniant.

Cur igitur Martyres formidasse dicuntur, si fortes extiterunt? formidarunt quidem Martyres, sed non tormenta, non cruciatus, non mortem, cùm neque Tyrannorum minæ, nec illata supplicia eos à Christo abduxerint vnquam, verùm à verbis Dei formidarunt. Sic

Quomodo Martyres formidasse dicantur?

B August. concione 31. in Psal. 118. *Quare*, inquit, *Principes persequebantur illos?* hoc est, Martyres? *sine caussa vtiq́, & ideò Regius Vates ait: Principes persequuti sunt me gratis, sed à verbis suis formidauit cor meum. Habuerunt quidem & illi verba minantia: expello, occido, vngulis torqueo, ignibus torreo, bestijs subigo, membra dilanio, sed tua me potius verba terruerunt. Nolite timere eos qui occidunt corpus, sed eum timete, qui potest corpus & animam perdere. Ab his verbis formidauit cor meum, & contempsi hominem persequutorem meum, & vici diabolum persequutorem meum.* Hæc August. Sic secum Martyres loquebãtur, & cum Deo, quando nimirum vincti Principibus, Regibus & Tyrannis sisterentur, cùm conijcerentur in carcerem, obijcerentur bestijs, tormentis, & cruciatibus torquerentur; non enim illi ista verè ti-

C mebant, quamuis ea sensus interdum horrerent, sed eum potius timebant, qui poterat corpus, & animam perdere: propterea ne contra Deum peccarent, vitam reliquerunt.

Meritò igitur Martyres tanto honore cohonestantur, tot laudibus efferuntur, tot miraculis illustrantur, ob eximium videlicet robur, quo nullis aduersis pro Christo cesserunt. 8.
August. explicans illa Psa m.118. conc.30 *Multi qui persequuntur me, & tribulant me*, ait: *Purpurata est vniuersa terra sanguine Martyrum, floret cœlum coronis Martyrum, ornatæ sunt Ecclesiæ memorijs Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum. Vnde hoc? nisi quia impletum est, quod prædictum de homine isto toto terrarum orbe diffuso; multi persequentes me, & tribulantes me, &c.*

Christo debent quòd fortes, quod gloriosi martyres.

D Sanctus Hieronymus ad Hedibiam, quæst. 12. passionem Martyrum Dei triumphum appellat: *Triumphus*, inquit, *Dei est passio Martyrum, & pro Christi nomine cruoris effusio, & inter tormenta lætitia. Cùm enim quis viderit tanta perseuerantia stare Martyres, atque torqueri, & in suis cruciatibus gloriari, odor notitiæ Dei disseminatur in gentes, & subit tacita cogitatio, quòd nisi verum esset Euangelium, nunquam sanguine defenderetur. Neq́, enim delicata, & diuitijs studens, ac secura confessio est, sed in carceribus, in plagis, in persequutionibus, in fame, in nuditate, & siti. Hic triumphus est Dei, Apostolorumq́, victoria.* Sic. Hieron.

9. *Passio martyrum Dei triumphus.*

Diuus quoque Chrysost. demonstrat. aduersus Gentiles, quod Christus sit Deus, quo loco sint præstantissimi quique Martyres in Ecclesia Dei, docet his verbis: *Discipulis Christi*

10. *Chrysost. de Martyrib.*

qui

A qui ducebantur, & circumducebantur, qui contempti erant, & vincti, qui innumera patiebantur, dum viuebant, vbi defuncti sunt, Regibus ipsis magis erant venerabiles etiam Romæ, quæ vrbium est Regalissima, relictis omnibus ad sepulcra piscatoris, & pellionis currunt, & Reges, & præsides, & milites. Et in Constantinopoli Reges nostri magnam gratiam putant, nō si prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantq; piscatorum ostiarij Reges. Neq; hinc in morte confunduntur, sed honestantur & ipsi, & eorum nepotes, & pronepotes.

11. Locus Psal. 67. De Principibus Ecclesiarum, hoc est, de Martyribus, exponit August. illa Psal. 67. *Principes Iuda, Duces eorum: Principes Zabulon, Principes Nephthalim hoc loco* ait: *Principes Ecclesiarum, Ducesq; eorum, qui in Ecclesijs benedicant Domino video commendari. Martyres namque in Ecclesiis locum summum tenent, atq; apice sanctæ dignitatis excellant.*

12. Requiret Dominus sanguinem Martyrum. Quòd si tibi videntur Martyres ignominiosam opetijsse mortem, quippe quibus insultarint tyranni, & in quorum etiam corpora, iam vita functa atrociter sæuierunt. Paulisper expecta, & animaduertes verissimum esse quod Dauid scripsit requisiturum esse olim Deum sanguinem sanctorum suorum, qui effusus es; *Requirens*, inquit, *sanguinem eorum recordatus est, hoc est, Veniet*, ait Aug. *vltimum iudicium, vbi & interfectorum gloria, & interficientium pœna manifesta erit. recordatus est autem nemo ita positum putet quasi obliuio cadat in Deum, sed quia post longum tempus futurum est iudicium; secundùm affectum infirmorum hominum positum est, qui quasi oblitum Deum putant, quia non tam citò facit, quod ipsi volunt.*

13. Ex Aug. quomodo exaudijt Deus martyres etiā occisos. Sed illud obijci potest cōtra ea, quæ verè dicta sunt de gloria Martyrum, & honore quo eos prosequitur Deus: etenim quomodo honorare dici potest eos, quos orantes non audijt. Clamarunt illi in medijs persequutionum fluctibus: *Exaudi Deus orationē meam cùm deprecor, à timore inimici eripe animam meam*, sæuierunt tamen inimici in Martyres. *Quid orabat ista vox corporis Christi?* inquit August. Psal. 63. & respondet: *hoc orabat vt eruerentur ab inimicis, & eos non possent occidere inimici. Ergo exauditi nō sunt, quia occisi sunt, & deseruit Deus contritos corde seruos suos, & sperantes in se despexit? absit. Quis enim inuocauit Dominū, & derelictus est ab eo? Quis sperauit in eum, & desertus est ab eo?* mox verò clarius propositæ à nobis obiectioni occurrens sic rem totam eleganter explicat. *Exaudiebantur ergò, & occidebantur, & tamen ab inimicis eruebantur. Alij timentes cōsentiebant, & viuebant, & tamen ipsi ab inimicis absorbebantur, occisi eruebantur, viuentes absorbebantur. Inde est & illa vox gratulationis, forsitā viuos absorbuissent nos. Multi absorpti, & viui absorpti, multi mortui absorpti. Qui putauerunt inanē esse vitā Christianam, mortui absorpti sunt. Qui autem sciētes veritatem esse prædicationem Euāgelij*, &c. *cesserunt tamen doloribus, & idolis sacrificauerunt, viui absorpti sunt. Illi absorpti, quia mortui. Illi autē quia absorpti mortui*, non .n. absorpti viuere potuerūt, quamuis viui absorberentur. *Hoc ergo erat vox Martyrum: A timore inimici eripe animam meam. Nō vt me non occidat inimicus, sed vt non timeā occidentem inimicum. Hoc orat in Psal. impleri seruus, quod Dominus iubebat in Euangelio: Nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere, sed eum potius timete qui habet potestatem, & animā & corpus mittere in gehennam. Et repetiuit; ita dico vobis, hūc timete Luc. 12. 5. Qui sunt qui corpus occidūt? inimici; quid iubebat Dominus? ne timerentur. Oretur ergo vt præstet quod iubet. A timore inimici eripe animam meam. Erue me à timore inimici, & subde timori tuo. Non timeam eum, qui corpus occidit, sed eū qui corpus & animam potest occidere. Non enim à timore volo esse immunis, sed à timore inimici liber, sub timore Domini seruus.* Hæc Augu. quibus factum satis est obiectioni initio huius numeri motæ.

Ad extremum obseruandum est duplex esse Martyrium vt Greg. testatur lib. 3. dial. c. 26. & ho. 35. in Euāg. ait enim, *Duo aūt sunt martyrij genera, vnū in occulto, alterū quoq; in publico, nam etsi persecutio desit externa, martyrij meritum in occulto est, cū virtus ad passionē prōpta flagrat in animo*, & de altero quidē quo corpꝰ pro Deo morti traditur hactenꝰ dictū est. De primo verò, Ber. ser. 30. in Cāt. *Genus*, ait, *martyrij est spiritu facta carnis mortificare; illo nimirū quo mēbra cadūtur ferro, horrore quidē mitius, sed diuturnitate molestius.* & Aug. ser. 32. de sanctis, *tota*, inquit, *vita Christiani hominis, si secundùm Euangelium viuat, crux est, atq; martyriū*. Rectè, *nam iracūdiam mitigare, libidinē fugere, seruare iustitiam, auaritiam contemnere, elationē deprimere magna pars Martyrij est. Habet ergo & pax nostra Martyres suos*, vt Aug. scribit ser. 250. de tēp. & Greg. hom. 3. in Euang. *Omninò quādo diabolus mortuus non est, tādiu persecutiones atq; martyria viuent.* Vide Aug. in Ps. 127. sed non est in prætéritis relinquendum quod scribit Chrys. ho. 11. in ep. ad Heb. c. 6. tom. 4. *Sunt & aliæ oblationes quæ verè sunt holocaustomata, corpora Martyrum. Ibi & anima & corpus offeruntur: Illa sacrificia odorem suauitatis habent maximum. Potes & tu si volueris tale sacrificium offerre. Quid enim si non igni comburatur corpus? sed alio igne potest, vtpote paupertatis volūtariæ tribulationis. Cùm enim liceat delitiosè degere, & eligatur laboriosa vita, & amara, mortificāsq; corpus: nōne holocaustoma est? mortifica ergo corpus tuum, & crucifige, & accipies tu huius martyrij coronā. Quod enim illic gladius operatur, hoc hic alacritas animi faciat.* sic Chrysost. ad hoc nos martyrij genus hortatur Paul. ca. 12. 1. *Obsecro itaq; vos fratres per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabilē obsequium vestrum.*

14. Duplex martyrij genus. (B, C)

15. Spirituale martyrium quinque specierum. Quamuis verò multiplex sit hoc spirituale martyriū, potest tamen in quinq; genera fundi. Vnū est eorum, quos Martyres designatos Tertul. vocat lib. ad Martyr. qui nimirū licèt mortui in tormentis non fuerint, tormenta tamen aliqua fortiter passi sunt. In horum numero D. Ioannnes Euangelista connumerandus est, nam & cum alijs Apostolis flagellatus est Act. 5. 40. & sub Domitiano Romæ positus in feruentis olei dolio; Alterum est corū, qui charitate flagrātes pro animorū salute aperto, vel satis probabili mortis discrimini se offerunt; lege Martyrol. Rom. die 28. Febr. Ad hos rectè quis referat eos qui remotissimas gentes Indos, Sinas, Angliam, &c. vt gentilium animas, vel hæreticorū ad fidē traducant, intrepidè adeunt. Tertiū est illorū qui cùm optent maximè sanguinē & vitam pro Christo profundere si opus sit, vel occasio ferat, illud patiēter animi ærūnis, &

angoribus sponte toleratis compensant, horum Princeps fuit Beatissima Virgo cuius Martyrium, vt ait Bern. serm. 7. de Assumptione tam in Simeonis Prophetia, quam in ipsa dominicæ passionis historia commendatur. Quartum est Martyrium eorum, qui castitatem seruant, & continuè carnis, cupiditatumque carnalium mortificationi student. Hinc Hieron. de Virginitate seruanda epist. 8. ad Demetriadem: *Assume scutum fidei, loricam iustitiæ, galeam salutis, procede ad prælium. Habet & pudicitia seruata martyrium suum.* Postremò quicunque ita vitam instituit, vt diuina mandata custodiens contra quotidie insurgentes animi motus, vel peccata pugnet, is demum martyr etiam est; & hæc in hoc caput dicta sufficiant.

CAPVT VI.

TRANSFIGVRATIO.

A. 17. 1. B. 9. 1. C. 9. 28.

V. 1. A. B. E*T post dies sex assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & ducit illos in montem excelsum seorsum* B. *solos* C. *vt oraret.*

C *Factū est autem post hæc verba ferè dies 8.*

2. *Et facta est dum oraret species vultus eius altera,* A. *& transfiguratus est ante eos.*

B. *Transfiguratus est coram ipsis, & vestimēta eius facta sunt, &c.*

3. *Et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt* B. *splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.*

4. *Et ecce apparuerunt illis Moyses, & Elias cum eo loquentes,* C. *visi in maiestate, & dicebant excessum eius, quē cōpleturus erat in Ierusalē.*

5. *Petrus verò, & qui cum illo erant, grauati erant somno, & euigilantes viderunt maiestatem eius & duos viros, qui stabant cum illo.*

6. *Et factum est cùm discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum:* A. *Domine* A. B. C. *Bonum est nos hic esse.* A. *si vis* A. B. C. *faciamus* A. *hic* B. C. *tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnū, & Eliæ vnum,* C. *nesciens quid diceret.* B. *erāt enim timore exterriti.*

A *respondēs autem Petrus* B. *rabbi* C. *præceptor.*

B. *non enim sciebat quid diceret.*

7. A. *Adhuc eo loquente ecce nubes lucida obumbrauit eos,* C. *& timuerunt intrantibus illis in nubem.*

B. *& facta est nubes obumbrās eos.* B *Carissimus.*

8. A. *Et ecce vox de nube dicens: hic est filius meus dilectus in quo mihi benè complacui. ipsum audite.*

9. *Et audientes Discipuli ceciderunt in faciem suam & timuerunt valde.*

10. C. *Et dum fieret vox inuentus est Iesus solus.*

11. A. *Et accessit Iesus, & tetigit eos, dicitq́; eis: surgite, nolite timere.*

12. *Leuantes autem oculos suos,* B. *& statim circumspicientes neminē amplius viderunt, nisi Iesum tantum secum.*

13. A. B. *Et descendentibus illis de monte præcepit* A. *eis dicens: nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuus resurgat.*

B. *& verbū continuerūt apud se.*

14. C. *Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, quæ viderant.* B *conquirentes quid esset: cum à mortuis resurrexerit.*

15. A. *Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes: quid ergò scribæ dicunt quòd Eliam oporteat primum venire?*

B. *Quid ergò dicunt Pharisæi & scribæ, quia Eliam oportet venire primum.*

16. *At ille respondens ait eis: Elias quidem venturus est. (&)* B. *cum venerit primo, restituet omnia: & quomodo scriptum est in filium hominis, vt multa patiatur, & contemnatur.*

17. A. *Dico autem vobis quia Elias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt; sic & filius hominis passurus est ab eis.*

B. *sed dico vobis quia & Elias venit (& fecerūt illi quæcunque voluerunt) sicut scriptum est de eo.*

18. *Tunc intellexerunt discipuli quia de Ioanne Baptista dixisset eis.*

SCHOLIA.

1. *Ordinis ratio.*

PErmagni refert ad intelligendū ea, quæ tres Euāgelistæ scribūt de gloriosa Christi transfiguratione, ordinē ac seriē historiæ bene tenere, cū eius narratio à diuersis Euāgelistis descripta, alio atq; alio modo narrari videatur, propterea conandū erit in primis quonā modo, atq; ordine se habuerit, declarare; ergo primū conscēdit Christ' montē adiūctis trib' discipulis orādi studio iuxta morē. deinde vt est credibile, omnino aliquāto ab Apostolis spatio seiūctus orat. interim Apostoli sopore corripiūtur. dū orat Christus & Apostoli somno indulgent, apparuere Christo Moses, & Elias statimq́;, (transfiguratio n. Christo orāte accidit) resplēduit facies eius, & vestiméta eius facta sunt alba & splendētia. Tunc verò nullo intercedēte tempore ei' gloria ad testes Mosē & Eliā se diffudit, nō aliter quā radij solis eo apparēte totū aerē, terrāq; illustrāt ante se positā, sed licet tēpore nō præcesserit Christi Maiestas. i. gloria, Maiestatē testiū, horū tñ Maiestas à Christi Maiestate pēdebat. interim miscēt hi sermonē de morte, quā subiturus erat Christus pro nobis, euigilāt Apostoli, & initio quidē timēt, cuius timoris mētionē facit Marcus, vt hic habes v. 6. mox etiā tātę Maiestatis aspectu recreātur, cūq; viderēt Mosē, & Eliā discessū cogitātes: Petr' nomine omniū, nolēs priuari eorū aspectu, & gloriæ intuitu, Christū alloquitur: *Domine bonum est, &c.* dūq; hæc loqueretur. ecce tibi nubes dēsa illa quidē, sed tota collucēs eripit ab oculis discipulorū gloriosos illos viros, atq; adeo Christū ēt ipsū. est aūt credibile, tūc delatos per Angelos Mosē & Eliā ante factā vocē, ad loca vnde huc trāslati per angelos ēt fuerāt, sed de hoc postea. interim timor maior quā i. ille discipulos inuasit nube quoq; illa cōclusos, de quo timore Luc. loqui videtur v. 7. hîc. Audita est & Patris ęterni vox. *hic est filius meus, &c.* in modū tonitrui: quare Apostolos tū metus maximus corripuit, ita vt præ timore corruerint vultib. terræ adhærescentibus. Accessit Christus, vbi iam tota hæc visio euanuit, tetigit illos, iubens timorē depellere. sumunt illi animos, attollūnt oculos. Christum solū aspiciunt, qui quidē eis præcepit dū de monte descēderent, ne cui visum referrēt donec

2.

3.

filius

filius hominis à mortuis resurgat. Hæc tota rei gestę series, hic ordo iam ad explanationē veniamus.

2. 1. *Et post dies sex*] Dixerat Christus, *sunt quidā de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in Regno suo.* verba Christi sequitur res, inquit Hilar. Post sex dies inquiunt Matth. & Marc. at Lucas ferè dies octo numerat. vtrumque verum. nam Mat. & Marc. extremos non recensent, quia non integri sunt, recenset Luc. extremos voco eum quo Dominus dixerat: *si quis vult venire post me abneget* &c. Luc. 9. 32. vt etiam habes hic cap. 6. v. 13. Item, *sunt quidam de hic stantibus* &c. vt eodem cap. v. 18. habes hic, & Lucæ cap. 9. 27. subdit Luc. *factum est autem post hæc verba ferè dies octo.* Alterum verò diem extremum voco eum, quo Dominus transfiguratus est. sic Augustin. lib. 2. de consensu 56. & lib. 3. de doctri. Christia. cap. 35. & lib. 1. qq. Euangel. cap. 7. Hieronym. Mat. cap. 7 Ambros. lib. 7. in Luc. Epiph. hæres. 69. sub finem Chrys. hom. 57. in Mat. hō. 10. in Marc. & alij. Ceterum addit Luc. *ferè*, quia dies illi extremi non integri fuere, & ideo nō dixit, *post dies octo: assūpsit Iesus Petrum & Iacobum, & Ioannem*, sed die octauo, vt obseruat Hieron.

3. *Quid numero ternario discipulorum significetur.*

Assumit Iesus Petrum &c.] tres assumit, quia satis est ternarius testium numerus Deut. 19. 15. *in ore duorū aut trium testium stabit omne verbū.* sunt qui tribus testibus omne genus hominum, quod à tribus Noe filijs descendit, significari volunt, quin hoc ipso indicari ex singulis hominū generibus aliquos ad visionē Dei, in qua beatitudo posita est, admittendos, sic Hilar. can. 17. alijs placet trib. discipulis S. Trinitatis fidem ostendi, sine qua Deum nemo videbit. Sed duo hæc ad mysticum sensum pertinent. Decebat aūt Apostolos Christi diuinitatē prædicare, ideo testes ex Apostolis assūpti. Non oēs admissi, quia nondū aderat tēpus suam omnib. diuinitatē clarè aperiendi, propterea .n. silētio voluit hanc visionē celari. deinde propter hoc ipsum, quod ad tēpus placuit Christo hoc mysteriū occultum esse. ideo non oēs assūpsit. melius .n. occultum esse potuit, si pauci, quā si multi illud cognoscerēt. Remanserāt aūt reliqui Apostoli ad radices mōtis.

4. *Cur hi tres speciatim assumpti in testes.*

Eligitur Petrus, super quē fundanda erat Ecclesia; Iacobus qui primus de Apostolis martyrio coronandus erat; & Ioannes, qui virginitatis dono fulgebat. hos Dn̄s solos interesse voluit, cū ad vitā Archisynagogi filiā reuocauit, & cū manante sudore sanguinis orauit patrem ad hortū, ita vt hi veri testes & infirmitatis Christi & Maiestatis fuerint.

5. Singularia quoq; priuilegia, quæ hi præ cæteris à Christo consecuti sunt, digniores etiam faciebāt, vt præ cæteris quoq; assumerentur ad certa quædā opera Christi, nam Petro cōmissa Ecclesiæ cura, & claues datę Regni cœlorū: Ioanni, Mater in custodiam tradita: & titulus discipuli præ cæteris dilecti, adde quod referanda illi altissima mysteria fuerant, & ideo eum Damasc. orat. de transfig. *purissimum Theologiæ organum* appellat. Porrò Iacobū prima martyrij palma mirificè illustrabat. Adhæc potest & illud addi, apparuisse ardētiùs in his tribus studiū pro Christi gloria tuenda; indicauit id Petrus, & cùm respondit: *Domine ad quem ibimus, verba vitæ æternæ habes.* Itemq; *si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* & quāuis piscator, nō dubitauit tamen inter armatam militum manū stringere gladium, nec, vt ad Christū accederet, supra turbatum mare ingredi, Christi tantū præsentia fretus. Simile quoq; studium apparuit in filijs Zebe[dæi], quando igne de cœlo misso ingratam ciuitatem Domino hospitium negantem absumi cupiūt.

Ioannes purissimum Theologiæ organum.

6. *Iacobum*] non fuit iste *Alphæi* dictus; licet August. in epist. ad Galat. capit. 1. & Ambros. cap. 9. in Luc. secus indicent; putant .n. hunc fuisse Episcopū Ierosolymorum, quos sequitur Gloss. interl. quæ

A sumpta est ex Ambros. ait enim: hunc Iacobum primum conscendisse solium sacerdotale, atqui Iacobus hic *frater Ioannis* dicitur, igitur Zebedæi filius erat.

Ducit illos] nisi nos ducat, & eligat Christus, nūquam ad gloriæ montem conscendemus. *In montem excelsum seorsum*] Euthym. Matth. 17. *Subducit*, inquit, *illos in montem excelsum, vt à nullo alio conspici posset; ideo etiam addit, seorsim. nihil enim faciebat ad gloriam, sed omnia ad vtilitatē; præterea vt discamus oportere à terrena subleuari humilitate eum, qui diuina contemplatione dignus habendus est.* Theophyl. Luc. 9. *In montem ascendit, vt oraret, oportet enim nos solitarios esse, & ascendere, & nullis terrenis rebus intendere orando.* verè enim Damasc. orat. de transfiguratione, *mater*, inquit, *orationis est solitudo: oratio autem diuinæ gloriæ demonstratio. nam cùm occlusis omnibus sensibus nobiscum ipsi, & cum Deo versamur, atque ab externa*
B *huius mundi iactatione velut in libertatem vindicati, intra nos ipsos sumus, tum demum perspicuè Dei regnum in nobis ipsis conspicimus. Regnum enim cœlorum hoc est, Dei regnum, intra nos est, quemadmodū Christus pronuntiauit.* Beda Matt. 17. *benè*, ait, *addidit seorsum: quia tunc* tempore resurrectionis *iusti à prauis separantur, quorum nunc vitijs premuntur; licet fidei intentione distincti sint.* D. Damasc. loc. cit. ad charitatem accommodat: sic enim scribit: *quid autem est, cur discipulos in montem excelsum subducat? Montes figurato sensu virtutes scriptura nominat. omnium porrò virtutum apex, ac velut arx quædam est charitas. hæc enim perfectio definitur* &c. *operæ pretium est igitur vt terrena terr[...] tes, ac supra corpus humilitatis assurgentes, atq; ad sublimissimam, ac diuinam charitatis speculam euecti, ita demum ea, quæ aspectum omnem superant, intueamur. nam qui ad summum charitatis verticem peruenit, quodammodo a se excedens, eum, qui cerni*
C *non potest, perspicit, atq; corporea nubis caliginem mentis luminibus officientem præteruolans, atq; in animæ serenitate constitutus in iustitiæ solem liquidius oculos defigit, tametsi non prorsus huiusmodi spectaculo expleri queat.*

7. *Cur seorsim transfiguratus in monte.*

Orationis præstantia

Obseruandū, libenter Dn̄m montes conscendisse præsertim orationis caussa, in illis versatū non 8.
rarò; sanè ibi lōgum sermonē habuit Matt. 5. & veluti Euangelicæ doctrinæ fundamenta iecit: *Exijt in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. & cū dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis*, vt Luc. habet c. 6. 13. eò se recepit orandi caussa, post miraculū illud, quo quinq; hominum millia paucis panibus satiauit Mat. 14. sedēs in monte Oliueti docuit, ac de aduentu suo disseruit Mat. 24 ibi ter Patrem orauit ea nocte, qua captus est. Mat. 26. in monte vndecim redimiuus apparuit Mat. 28. ex monte cœlos ascendit, cū in mōte prius affixus cruci mortē pro nobis oppetijsset.

In montibus Christus frequens erat.

D Pleraq; olim in montibus perfecisse Deum legimus. in montem iussu Dei Abraham, vt filium suū 9.
vnigenitum, quē diligebat Isaac offerret. cōtendit Gen. 22. in monte vult Deus offerre sibi Mosē sacrificia, vbi de AEgypto populum eduxisset Exo. 3. 12. ibi legē non sine ingēti totius populi admiratione legem dedit Exo. 19. 20. sæpe cum Mose in mōte loquutus est, in monte Hor voluit Eleazarū cōsecrari loco Aaronis Patris eius Nū. 20. se videndū Eliæ in monte Oreb exhibuit 3. Reg. 19. in monte Sion habitare dicitur Dn̄s Psal. 73. 2. Iosue altare Deo in monte Hebal ædificauit Ios. 8. deniq; Salomon in mōte Moria tēplū construxit toto orbe celeberrimū. 2. p. 3. hinc est vt diabolus etiā in mōtib. se coli passim voluerit, vt tanquā Deus adoraretur, vt patet n. 27. 3. Reg. 12. & excelsorū passim fit in scripturis mētio, vbi iuxta gentiū mores idola colebātur. Deut. 12. Cōmunis opinio est, mōtē, in quo trāsfi-

In montibus multa olim Deus.

garatio facta est, Thabor fuisse. de quo in Theoria.

10. *Orationis vis.* v.2. *Et facta est dum oraret species vultus eius altera*] Orabat credo id, quod reipsa hic obtinuit, vt discipulis diuinitatis suæ, ac gloriæ visibile spectaculum exhiberetur; semper enim ad patrem retulit, quicquid faciebat. Inter orandum transfiguratur, quia orationis ea vis est & efficacitas, vt hominem in alterum transmutet, & velut splendidũ totum reddat, & candidum. Sic Mosis vultus fulgidus effectus est ex consortio sermonis Dñi. Exod. 34. etenim quasi in Christum crucifixum transformatur, qui in eius imaginem diligenter intendit, dum eius meditatur labores & dolores: ibi exardescit ignis qui & fulget & ardet. hoc Christus nos hic docuit. Sic Euthym. Luc. 9 *orans autem*, inquit, *transformatus est, vt discamus quod oratio transformat, ac illustrat hominem, si fiat quemadmodum oportet. Species vultus eius*] G. εἶδος forma vel species, hoc est, quod dicunt obscurius Matt. & Marc. *transfiguratus est*. quid sit autem transfigurari, quasi declarans, subdit Matth.

v.3. *Et resplenduit facies eius sicut sol*, &c.] nõ ergò immutata sunt eius vultus lineamenta, sed additus tantùm est splendor, & lux; eodemq; modo omninò intelligendus est Luc. cum ait: *facta est, cùm oraret, species vultus eius altera*. Itaq; non figuræ facta est mutatio, sed ea, qua inter homines versabatur obscura, humilis tum faciei, tum corporis species mutata est in alteram, cœpit splendescere cęlesti quadam pulchritudine.

11. Victor Antioch. Marc. 9. probat hinc Beatos in resurrectione eadem sua effigie, magno tamen cũ decore è mortuis excitandos. D. Hieron. in ea affirmat visum tunc gloria Christũ, qua apparebit ad extremũ iudicij diem. Gręca vox μετεμορφώθη trãsfigurationem vt & transformationem significat, & vtraque vox vsitata est apud Latinos, quidquid hæretici obganniant. Hinc etiam patet mutationẽ hanc in extima parte corporis fuisse, hoc est, in superficie, non verò ad interiora corporis penetrasse; est .n. figura vel quod idem hîc est, species, terminus, & extrema quãtitatis qualitas, qua in re hęc Christi claritas differt à claritate Beatorũ corporu, quæ totũ corpus permeabit, atq; inuadet, & efficiet tanquã cristallũ. An verò in facie tantũ fuerit hic splendor, ex theoria pete, vt & alia quædam.

12. *Situs corporis Christi in transfiguratione.* Si quis quærat, quis situs corporis Christi fuerit tẽpore trãsfiguratiõis? Respõdeo, nihil certi affirmari posse, sed verosimile est, vel genib⁹ fuisse flexis, vel stetisse, & hoc credibilius. nã aliquo modo id ex D. Luc. colligere est, dicit. n. vt hîc habes v.5. *& euigilantes viderunt Maiestatè eius, & duos viros stãtes cũ eo*, videlicet, stante. numquid stare par erat seruos, & nõ Dñm? surrexisse enim videtur ab oratione Christus, vt cũ Mose, & Elia colloqueretur.

13. *Vbi facta transfig.* Quod si iterum petas in terra ne facta sit transfiguratio, eiusq; apparitio? Respondeo, verisimilius in terra, quamuis pictores aliter rem describant. etenim statio, ac pedum fixio melius in terra intelligitur, quam in aere.

Vestimenta autem eius facta sunt &c.] Non ergò tantùm extrema vestis, quę oculis patebat, sed omnia eius vestimẽta splẽduerũt, quidquid Abul. Mat. 17. q. 28. velit; ergo etiam inconsutilis tunica, quam *Inconsutilis tunica.* Euth. à matre factam & cũ Christi corpore creuisse notat, splẽduit: nec tãta tamẽ claritate vestimẽta, quanta corpus refulsit: quod significat Marc. dũ ait: *& transfiguratus est corã ipsis, & vestimẽta eius facta sunt* &c. vbi τὸ, & consecutionem quamdam videtur significare, q. d. totus fulgidus apparuit, vnde factum vt & vestimenta alba, & splendentia fuerint. Sic significat Auctor de mirabilibus sacræ Script. l. 3. c. 10 *fortè*, inquit, *vt per carnem diuinitas foris illuxit, sic & caro illuminata per vestimenta radiabat*, idemq; testatur Euth. dum ait: *vestimẽta eius facta sunt candida, diffuso etiam in illa splendore*. ex quibus duo fiunt, & non fuisse tantum vestimentorum, quantus erat corporis splendor, qui principiũ erat, & causa totius splendoris in vestimentis, & cũ fulgorem intrinsecum fuisse corpori Christi, cui natura sua cõueniebat, extrinsecũ vestimẽtis, quib. nõ debebatur tãquã incapacib. omnis beatitudinis.

Splendentia & candida] Lux corporis Christi redundabat in eius vestimenta, hinc factum est, vt lucida simul & candida apparerent. Hoc autem efficere potest lux illa supernaturalis Beatorum, vt appareat tanquam candor quidam admixtus splẽdori in corpore aliquo. Sicut & Angeli (quãuis non eiusdẽ cum hac rationis eorũ sit claritas (vt dicam in theor. 2.) in assumpto corpore veluti opacãt lucem, vt vestimenta colorẽ habere videantur. itaq; simul in vestimentis Christi, & splendor erat, & candor apparebat. non tamen propterea sentiendũ est aliquid aliud in vestimentis Christi fuisse præter lucẽ ex Christi corpore resultãtem, quæ in modum coloris cãdidi simul, & splẽdoris apparebat. Dicuntur. n. vestimenta eius à Marco *splendẽtia, & candida nimis velut nix. qualia fullo non potest super terram candida facere*. Mat. habet *vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix*, quamuis Gr. habeatur, ὡς τὸ φῶς. interpres verò videtur legisse, ὡς χιὼν vt est apud Marcum. Lucas verò habet: *vestitus eius albus, & refulgens*, pro *refulgens* habet Lucas G. ἐξαστράπτων, quasi dicas, *effulgurãs*, id est, emicãs. quare non est meo iudicio dubitandum, candorem 14. fuisse in vestimentis simul cum splendore, quorum vtrũq; in rebus coloratis est interdum videre. Putat Cardinalis Caiet. candorem vestium ex splendore corporis emanasse, quod quãuis reijciat Barrad. nam splendor, inquit, splendorẽ parit non candorem, & propterea putet tã splẽdorem illum, quam candorem Christi vestibus miraculo tunc esse datũ, neq; totum à corporis fulgore profectum, verosimilior tamen mihi videtur Caiet. sententia: nã splẽdor seu lux à corpore Christi dimanans vtrumque efficiebat, vt enim recipiebatur in superficie vestimẽtorum (corporalis enim erat, non spiritualis) per modum coloris, & candoris apparebat. *Tam splendor, quàm candor vestium accessit ex corporis fulgore.*

Nec est necesse fateri mutatũ fuisse vestimentorum Christi colorem, idem. n. mansit, esto niger fuerit. nec quidquã valet ratio Abul. Mat. 17. q. 42. quod lux per opacũ corpus nequeat transire. nam inprimis hæc lux alterius erat rationis à nostra, & ab ea qua Moysis olim facies fulgebat; maxima itẽ erat, quare non mirum si ad extremã vestem splendor à corpore ipso diffusus, per medias transierit vestiũ partes. deinde ad splendorẽ extremæ vestis, & partium interni vestimenti, quæ fortè exstabant, satis erat splendor faciei, & manuũ (saltem quantũ ad anteriorem partem vestis) quamuis à reliquo corpore non diminasset fulgor. neq; illud placet quod videtur Abul. probare q. 46. alba fuisse vestimenta Christi ante transfigurationem, & ideò tantùm fuisse auctum colorem in transfiguratione. 15. *Vestes Christi non amisere colorem suum.*

Est hic quorũdam opinio, nomine *vestimentorũ* 16. accipiendam esse tantùm extimam Christi vestem, eam videlicet vnã, quæ in intuentiũ oculos primũ incurrebat, vestimẽta aũt dici more scripturę, quo numerus pluralis ponitur pro singulari, sed nõ est necesse eò cõfugere, nã verosimile erat partes aliquas interioris vestis etiã oculis expositas fuisse. nõ ergo sola vestis externa fulgebat, sed saltẽ etiã aliquæ partes interiorum vestimentorũ. Itaq; dicendum censeo per intermedias vestes splendorẽ ad extremã peruenisse, quã etiã verisimile est splẽdorem accepisse à manibus, & facie saltẽ à parte anteriori, quã manus & facies spectabãt: nõ tamẽ est necesse dicere fuisse vestes omnes perspicuas seu *Omnes vestes splendore, & candore donatæ fuere, non extima tantùm. nulla tamen transparens, vel perspicua.*

transpa-

transparentes factas, solùm enim quod de vestibus oculis exterius expositum erat, visebatur, non corpus, non latentes vestium partes. & quamuis lux intimas ac absconditas vestium partes penetrarit, vt ignis lux totum permeat carbonem ignitum, non tamen interiores vestium partes apparebant, sed sola superficies vestis extimæ candebat, & apparebat.

17. Sed cur, inquiet aliquis, etiam vestes albæ effulgentes factæ sunt? Respondeo, quia vt eius corporis claritas repræsentabat eius futuram claritatem, ita vestium candor fulgens, venturam significabat illam sanctorum claritatem, quæ tamen à Christo claritate excedetur, vt candor niuis collucentis à fulgore solis.

18. 4. *Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias*] Cur hos voluerit adesse, dicam in theor. 3. quando de vtroque teste agam. *Visi in maiestate*] G. οἱ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, hoc est, qui visi in gloria scilicet, discipulis. ergo maiestatem vocat gloriosum illum splēdorem. Sed vnde iste splendor? Probabile quidē est, vt ex Christi corpore in vestimenta dimanarit fulgor, ita eumdem & Mosem, & Eliam collustrasse. Verùm mihi credibilius videtur proprio illos fulgore conspicuos, & gloriosos apparuisse, non qui ex anima redundarit, vt in Beatis fit: neque enim adhuc beatitudinem indepti erant: sed quem Dei virtus effecerit. & hoc mihi videntur indicare verba illa: *nisi in maiestate*, seu gloria. Hinc colligo gloriosos apparuisse, vt in se ipsis Beatorū gloriam corporum, & splendoris dotem referrēt, simulq; ostenderent, similes nos esse futuros Christo in gloria. Quod si ex Christi fulgore tantùm lucebant, non ipsorum propriè fuisset gloria, sed Christi tantùm, eidemq; soli tribuenda. At Lucas ipsosmet gloriosos nominat, dum visos asserit in gloria. Præterea cur non etiam ad Apostolos peruenisset gloria Christi? An quia remotiores erant? At nō id indicāt Euangelistæ, qui D. Petrū loquutū cum Christo fuisse scribunt; imò & audisse etiam significant, quod de excessu viri illi loquerentur cū Iesu; saltem imperfectè id perceperunt Apostoli, neq; enim statim ac expergefacti sunt, verosimile est desijsse illos colloqui cum Christo, sed paulò post discessum paratse credibilius est, mutua iam collocutione absoluta, quāuis ad hāc rationem respōderi potest, fuisse in potestate Christi vt sui corporis fulgore eos tantū afficeret, quos ipse vellet.

Vnde Mosis & Eliæ fulgor. it. in nubis.

19. Adhæc neque nubes lucida, vt verosimilius videtur, ex participato Christi fulgore fuit, sed alia diuersę rationis luce fulsisse eam crediderim. quod si verum est multo minus probabile est corpora Mosis, & Eliæ Christi dumtaxat luce participasse. Hæc opinio consentanea verbis Tertul. lib. contra Marcion. c. 22. dicentis: *in consortio claritatis, quod dignationis est & gratiæ exemplum, visos fuisse Mosem & Eliam.* idem significat Damasc. orat. de transfig. dum dicit: *oportebat siquidem ipsis* (Discipulis) *cōseruorum suorum ac Dei famulorum gloria, animiq; fiducia conspecta, Domini benignitatem, atque indulgentiam admirari, atque Zelum inde maiorem concipere, & ad suscipienda certamina confirmari.* adde Epiph. etiam hære. 42. eidem sententiæ subscripsisse videri, cùm dicit: *Christum duxisse secū in propria sua gloria Mosem & Eliā, & ostendisse Discipulis, quo ipsos cohæredes sui regni ostēderet*, omitto Orig. hom. 12. in Exod. vbi idē significat. Hæc aūt omnia non ita verè & propriè dicerentur, si verè Moyses & Elias sua in gloria non essent visi cum Christo.

20. Cæterùm non negauerim contrariam opinionē sua non carere probabilitate, in quam magis propendet doctissimus Franciscus Suarez to. 2. disp. 32. sect. 2. sub finem, eamq; confirmat auctoritate Tertull. loc. cit. vbi de Mose loquens ait: *stetisse cum*

Opinio contraria probabilis etiam.

A *Christo os ad os, & facie ad faciem, & in gloria ipsius ne dum in conspectu, de qua*, inquit, *gloria non aliter illustratus discessit à Christo, quam solebat à Creatore,* quamuis responderi posset, significasse his verbis Tertull. concessum fuisse Moysi, vt sic fulgeret dono Christi, atq; adeò à Christo discessisse illustratū, sicut solebat à Creatore, vt comparatio sit non in modo illustrationis, sed in ipsa vniuersim illustratione. Nec refert Mosem & Eliam secundùm animam non fuisse Beatos, quia hic illorum splendor tantùm eò spectabat, vt significaret gloriam Beatorum. Non dicuntur aūt transfigurati, sicut Christus, tū quod illorum gloria longè inferior erat gloria Christi, tum quod Christus viuebat adhuc, & inter ipsos Apostolos versabatur sine gloria. At Moses mortuus erat. Elias iam ante multos annos raptus, in aliū locū seorsim à cōmuni cæterorum hominum consuetudine translatus erat. & ideo de illis tantùm dicitur, apparuisse in gloria.

B *Et dicebant excessum eius*] G. ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, id est, dicebant *exitū eius*, hoc est, mortē. Itaq; idē excessus quod exitus; mors n. q. est exitus ex hac vita, dicitur excessus, quia per mortē ex hac vita excedimus. Loquebātur ergò qualiter per crucē ex hac vita excessurus erat: atq; adeò ad moralem sensum pertinet, quod quidā vt Lyran. ad excessum charitatis, & demissionis Christi hanc vocē referāt. propterea verò de cruce & morte loqui voluit, vt doceret ea, quæ de sua morte discipulis prædixerat, iā ante à Deo definita fuisse, & à Prophetis prædicta, eaq; illis satis perspecta fuisse. Deinde vt ea cōfirmaret magis tantorum Prophetarum testimonio. Ad hoc docere voluit per crucem veniendum ad gloriam, & per suam mortem nobis aditum ad vitam illam omnis gaudij, & lætitiæ plenissimam aperiendum esse; docuit etiam nos mortis meditationem lætis rebus miscere, id quod est buccellā in aceto intingere. 21.

Exitus & excessus quid.

C 5. *Petrus verò, & qui cum illo erant grauati erant somno*] Hic mihi clarè videor colligere, nocturno tempore Christum transfiguratum esse. Nec mirum; noctu enim Dominus montium conscendebat culmina ad orandum, sicut fecit cùm pauisset quinque hominum millia; & dum per hebdomadæ sanctæ dies de Ierusalem in montem Oliueti se recipiebat, vbi etiam orauit in horto ea, qua captus est nocte. Nec satis est dicere ex fulgore nimio in somnū incidisse discipulos, vt videtur hom. 57. Chrysost. & qui illum sequuntur significare, quasi ob virium resolutionem à visu illo profectam, inciderint in soporem. atqui antequam esset fulgor, somno se dederunt, vt ex historia ipsa non difficilè est intelligere, quam Euangelistæ narrāt, præsertim Lucas dicit enim Christum transfiguratum visum esse ab Apostolis dispulso somno euigilantibus. Idem etiā persuaderi potest ex verbis Lucæ cap. 8. sequenti harum dilucidationum, vbi narratur Christus sequenti die ex monte descendisse. D igitur per noctem in monte fuerat. quamuis aliud videatur D. Chrysost. Euthym. & D. Ephrem. idem sequitur; neque huic opinioni quidquam officit, quod dicatur, nubem obumbrasse eos, quasi id sine solari luce fieri non potuerit. est namque nubem obumbrasse, nihil aliud, quam aspectum Christi, & testium sustulisse ob sui densitatem, nam densitas in caussa erat vt nubes lucidior esset, atq; adeò illustraret illos, & densitate simul, ac luce faceret vt Discipuli Christum cernere non possent: seu, vt semel dicam, obumbrare idem est ac tegere in modum vmbraculi, & tegendo suam dēsitate aspectū aliquorum tollere; vide etiam inferius nu. 28. nec deerat ea nocte fulgor, quamuis solaris non adesset. Deniq; in tempus nocturnum rectè quadrat transfiguratio, tantò enim magis splendor ille cernebatur, & admirabilior apparebat. 22.

Noctu accidit transfiguratio.

Chrysostomi opinio.

Quid sit obumbrare.

Somnus

gurario facta est, Thabor fuisse. de quo in Theoria.

10. *Orationis vis.* v. 2. *Et facta est dum oraret species vultus eius altera*] Orabat credo id, quod reipsa hî. obtinuit, vt discipulis diuinitatis suæ, ac gloriæ visibile spectaculum exhiberetur; semper enim ad patrem referebat, quicquid faciebat. Inter orandum transfiguratur, quia orationis ea vis est & efficacitas, vt hominem in alterum transmutet, & velut splendidû totum reddat, & candidum. Sic Mosis vultus fulgidus effectus est ex consortio sermonis Dñi. Exod. 34. etenim quasi in Christum crucifixum transformatur, qui in eius imaginem diligenter intendit, dum eius meditatur labores & dolores: ibi exardescit ignis qui & fulget & ardet. hoc Christus nos hic docuit. Sic Euthym. Luc. 9 *orans autem*, inquit, *transformatus est, vt discamus quod oratio transformat, ac illustrat hominem, si fiat quemadmodum oportet. Species vultus eius*] G. εἶδος forma, vel species, hoc est, quod dicunt obscuriùs Matt. & Marc. *transfiguratus est*. quid sit autem transfigurari, quasi declarans, subdit Matth.

v. 3. *Et resplenduit facies eius sicut sol*, &c.] nô ergò immutata sunt eius vultus lineamenta, sed additus tantùm est splendor, & lux; eodemq; modo omninò intelligendus est Luc. cum ait: *facta est, cùm oraret, species vultus eius altera*. Itaq; non figuræ facta est mutatio, sed ea, qua inter homines versabatur obscura, humilis tum faciei, tum corporis species murata est in alteram, cœpit splendescere cęlesti quadam pulchritudine.

11. Victor Antioch. Marc. 9. probat hinc Beatos in resurrectione eadem sua effigie, magno tamen cû decore è mortuis excitandos. D. Hieron. in ea affirmat visum tunc gloria Christû, qua apparebit ad extremû iudicij diem. Græca vox μετεμορφώθη trâfigurationem vt & transformationem significat, & vtraque vox vsitata est apud Latinos, quidquid hæretici obganniant. Hinc etiam patet mutationê hanc in extima parte corporis fuisse, hoc est, in superficie, non verò ad interiora corporis penetrasse; est .n. figura vel quod idem hîc est, species, terminus, & extrema quâtitatis qualitas, qua in re hęc Christi claritas differt à claritate Beatorû corporu, quæ totû corpus permeabit, atq; innadet, & efficiet tanquâ cristallû. An verò in facie tantû fuerit hic splendor, ex theoria pete, vt & alia q. ædam.

12. *Situs corporis Christi in transfiguratione.* Si quis quærat, quis situs corporis Christi fuerit têpore trâsfiguratiôis? Respôdeo, nihil certi affirmari posse, sed verosimile est, vel genib⁹ fuisse flexis, vel stetisse, & hoc credibilius. nâ aliquo modo id ex D. Luc. colligere est, dicit. n. vt hîc habes v. 5. *& euigilantes viderunt Maiestatê eius, & duos viros stâtes cû eo*, videlicet, stante. numquid stare par erat seruos, & nô Dñm? surrexisse enim videtur ab oratione Christus, vt cû Mose, & Elia colloqueretur.

13. *Vbi facta transfig.* Quod si iterum petas in terra ne facta sit transfiguratio, eiusq; apparitio? Respondeo, verisimilius in terra, quamuis pictores aliter rem describant. etenim statio, ac pedum fixio melius in terra intelligitur, quam in aere.

Vestimenta autem eius facta sunt &c.] Non ergò tantùm extrema vestis, quę oculis patebat, sed omnia eius vestimêta splêduerût, quidquid Abul. Mat. 17. q. 28. velit; ergo etiam inconsutilis tunica, quam *Inconsutilis tunica.* Euth. à matre factam & cû Christi corpore creuisse notat, splêduit: nec tâta tamê claritate vestimêta, quanta corpus refulsit: quod significat Marc. dû ait: *& transfiguratus est corâ ipsis, & vestimêta eius facta sunt* &c. vbi τὸ, & consecutionem quamdam videtur significare, q. d. totus fulgidus apparuit, vnde factum vt & vestimenta alba, & splendentia fuerint. Sic significat Auctor de mirabilibus sacræ Script. l. 3. c. 10 *fortè*, inquit, *vt per carnem diuinitas foris illuxit, sic & caro illuminata per vestimenta radiabat*, idemq; testatur Euth. dum ait: *vestimenta eius facta sunt candida, diffuso etiam in illa splendore*. ex quibus duo fiunt, & non fuisse tantum vestimentorum, quantus erat corporis splendor, qui principiû erat, & causa totius splendoris in vestimentis, & cû fulgorem intrinsecum fuisse corpori Christi, cui natura sua côueniebat, extrinsecû vestimêtis, quib. nô debebatur tâquâ incapacib. omnis beatitudinis.

Splendentia & candida] Lux corporis Christi redundabat in eius vestimenta, hinc factum est, vt lucida simul & candida apparerent. Hoc autem efficere potest lux illa supernaturalis Beatorum, vt appareat tanquam candor quidam admixtus splêdori in corpore aliquo. Sicut & Angeli (quâuis non eiusdê cum hac rationis eorû sit claritas (vt dicam in theor. 2.) in assumpto corpore veluti opacât lucem, vt vestimenta colorê habere videantur. itaq; simul in vestimentis Christi, & splendor erat, & candor apparebat. non tamen propterea sentiendû est aliquid aliud in vestimentis Christi fuisse præter lucê ex Christi corpore refulgêtem, quæ in modum coloris câdidi simul, & splêdoris apparebat. Dicuntur. n. vestimenta eius à Marco *splendêtia, & candida nimis velut nix. qualia fullo non potest super terram candida facere*. Mat. habet *vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix*, quamuis Gr. habeatur, ὡς τὸ φῶς. interpres verò videtur legisse, ὡς χιὼν vt est apud Marcum. Lucas verò habet: *vestitus eius albus, & refulgens*, pro *refulgens* habet Lucas G. ἐξαστράπτων, quasi dicas, *effulgurâs*, id est, emicâs. quare non est meo iudicio dubitandum, candorem fuisse in vestimentis simul cum splendore, quorum vtrûq; in rebus coloratis est interdum videre. Putat Cardinalis Caiet. candorem vestium ex splendore corporis emanasse, ꝙ quâuis reijciat Barrad. nam splendor, inquit, splendorê parit non candorem, & propterea putet tâ splêdorem illum, quam candorem Christi vestibus miraculo tunc esse datû, neq; totum à corporis fulgore profectum, verosimilior tamen mihi videtur Caiet. sententia: nâ splêdor seu lux à corpore Christi dimanans vtrumque efficiebat, vt enim recipiebatur in superficie vestimêtorum (corporalis enim erat, non spiritualis) per modum coloris, & candoris apparebat. *Tam splendor, quàm candor vestium accessit ex corporis fulgore.*

Nec est necesse fateri mutatû fuisse vestimentorum Christi colorem, idem. n. mansit, esto niger fuerit. nec quidquâ valet ratio Abul. Mat. 17. q. 42. quod lux per opacû corpus nequeat transire. nam inprimis hæc lux alterius erat rationis à nostra, & ab ea qua Moysis olim facies fulgebat; maxima itê erat, quare non mirum si ad extremâ vestem splendor à corpore ipso diffusus, per medias transierit vestiû partes. deinde ad splendorê extremæ vestis, & partium interni vestimenti, quæ fortè exstabant, satis erat splendor faciei, & manuû (saltem quantû ad anteriorem partem vestis) quamuis à reliquo corpore non diminasset fulgor. neq; illud placet quod videtur Abul. probare q. 46. alba fuisse vestimenta Christi ante transfigurationem, & ideò tantùm fuisse auctum colorem in transfiguratione. 15. *Vestes Christi non amisere colorem suum.*

Est hic quorûdam opinio, nomine *vestimentorû* accipiendam esse tantùm extimam Christi vestem, eam videlicet vnâ, quæ in intuentiû oculos primû incurrebat, vestimêta aût dici more scripturę, quo numerus pluralis ponitur pro singulari, sed nô est necesse eò côfugere, nâ verosimile erat partes aliquas interioris vestis etiâ oculis expositas fuisse. nô ergo sola vestis externa fulgebat, sed saltê etiâ aliquæ partes interiorum vestimentorû. Itaq; dicendum censeo per intermedias vestes splendorê ad extremâ peruenisse, quâ etiâ verisimile est splêdorem accepisse à manibus, & facie saltê à parte anteriori, quâ manus & facies spectabât: nô tamê est necesse dicere fuisse vestes omnes perspicuas seu 16. *Omnes vestes splendore, & candore donatæ fuere, non extima tantùm, nulla tamen transparens, vel perspicua.*

transpa-

transparentes factas, solùm enim quod de vestibus oculis exterius expositum erat, visebatur, non corpus, non latentes vestium partes. & quamuis lux intimas ac absconditas vestium partes penetrarit, vt ignis lux totum permeat carbonem ignitum, non tamen interiores vestium partes apparebant, sed sola superficies vestis extimæ candebat, & apparebat.

17. Sed cur, inquiet aliquis, etiam vestes albæ effulgentes factæ sunt? Respondeo, quia vt eius corporis claritas repræsentabat eius futuram claritatem, ita vestium candor fulgens, venturam signabat illam sanctorum claritatem, quæ tamen à Christo claritate excedetur, vt candor niuis collucentis à fulgore solis.

18. 4. *Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias*] Cur hos voluerit adesse, dicam in theor. 3. quando de vtroque teste agam. *Visi in maiestate*] G. [illegible], hoc est, qui visi in gloria scilicet, discipulis. ergo maiestatem vocat gloriosum illum splẽdorem. Sed vnde iste splendor? Probabile quidẽ est, vt ex Christi corpore in vestimenta dimanarit fulgor, ita eumdem & Mosem, & Eliam collustrasse. Verùm mihi credibilius videtur proprio illos fulgore conspicuos, & gloriosos apparuisse, non qui ex anima redundarit, vt in Beatis fit: neque enim adhuc beatitudinem indepti erant: sed quem Dei virtus effecerit. & hoc mihi videntur indicare verba illa: *visi in maiestate*, seu gloria. Hinc colligo gloriosos apparuisse, vt in se ipsis Beatorũ gloriam corporum, & splendoris dotem referrẽt, simulq; ostenderent, similes nos esse futuros Christo in gloria. Quod si ex Christi fulgore tantùm lucebant, non ipsorum propriè fuisset gloria, sed Christi tantùm, eidemq; soli tribuenda. At Lucas ipsosmet gloriosos nominat, dum visos asserit in gloria. Præterea cur non etiam ad Apostolos peruenisset gloria Christi? An quia remotiores erant? At nõ id indicãt Euangelistæ, qui D. Petrũ loquutũ cum Christo fuisse scribunt; imò & audisse etiam significant, quod de excessu viri illi loquerentur cũ Iesu; saltem imperfectè id perceperunt Apostoli, neq; enim statim ac expergefacti sunt, verosimile est desijsse illos colloqui cum Christo, sed paulò post discessum parasse credibilius est, mutua iam collocutione absoluta, quãuis ad hãc rationem respõderi potest, fuisse in potestate Christi vt sui corporis fulgore eos tantũ afficeret, quos ipse vellet.

Vnde Mosis [illegible]

19. Adhæc neque nubes lucida, vt verosimilius videtur, ex participato Christi fulgore fuit, sed alia diuersę rationis luce fulsisse eam crediderim. quod si verum est multo minus probabile est corpora Mosis, & Eliæ Christi dumtaxat luce participasse. Hæc opinio consentanea verbis Tertul. lib. contra March. c. 22. dicentis: *in consortio claritatis, quod dignationis est & gratia exemplum, visos fuisse Mosem & Eliam.* idem significat Damasc. orat. de transfig. dum dicit: *oportebat siquidem ipsis* (Discipulis) *cõseruorum suorum ac Dei famulorum gloria, animiq; fiducia conspecta, Domini benignitatem, atque indulgentiam admirari, atque Zelum inde maiorem concipere, & ad suscipienda certamina confirmari.* adde Epiph. etiam hære. 42. eidem sententiæ subscripsisse videri, cùm dicit: *Christum duxisse secũ in propria sua gloria Mosem & Eliã, & ostendisse Discipulis, quo ipsos cohæredes sui regni ostẽderet*, omitto Orig. hom. 12. in Exod. vbi idẽ significat. Hæc aũt omnia non ita verè & propriè dicerentur, si verè Moyses & Elias sua in gloria non essent visi cum Christo.

20. *Opinio contraria probabilis etiam.* Cæterùm non negauerim contrariam opinionẽ sua non carere probabilitate, in quam magis propendet doctissimus Franciscus Suarez to. 2. disp. 32. sect. 2. sub finem, eamq; confirmat auctoritate Tertull. loc. cit. vbi de Mose loquens ait: *stetisse cum Christo os ad os, & facie ad faciem, & in gloria ipsius ne dum in conspectu, de qua*, inquit, *gloria non aliter illustratus discessit à Christo, quam solebat à Creatore*, quamuis responderi posset, significasse his verbis Tertull. concessum fuisse Moysi, vt sic fulgeret dono Christi, atq; adeò à Christo discessisse illustratũ, sicut solebat à Creatore, vt comparatio sit non in modo illustrationis, sed in ipsa vniuersim illustratione. Nec refert Mosem & Eliam secundùm animam non fuisse Beatos, quia hic illorum splendor tantùm eò spectabat, vt significaret gloriam Beatorum. Non dicuntur aũt transfigurati, sicut Christus, tũ quod illorum gloria longè inferior erat gloria Christi, tum quod Christus viuebat adhuc, & inter ipsos Apostolos versabatur sine gloria. At Moses mortuus erat. Elias iam ante multos annos raptus, in aliũ locũ seorsim à cõmuni cæterorum hominum consuetudine translatus erat. & ideo de illis tantùm dicitur, apparuisse in gloria.

21. *Exitus & excessus quid.* *Et dicebant excessum eius*] G. [illegible]; id est, dicebant *exitũ eius*, hoc est, mortẽ. Itaq; idẽ excessus quod exitus; mors. n. quæ est exitus ex hac vita, dicitur excessus, quia per mortẽ ex hac vita excedimus. Loquebãtur ergò qualiter per crucẽ ex hac vita excessurus erat: atq; adeò ad moralem sensum pertinet, quod quidã vt Lyran. ad excessum charitatis, & demissionis Christi hanc vocẽ referãt. propterea verò de cruce & morte loqui voluit, vt doceret ea, quæ de sua morte discipulis prædixerat, iã ante à Deo definita fuisse, & à Prophetis prædicta, eaq; illis satis perspecta fuisse. Deinde vt ea cõfirmaret magis tantorum Prophetarum testimonio. Ad hoc docere voluit per crucem veniendum ad gloriam, & per suam mortem nobis aditum ad vitam illam omnis gaudij, & lætitiæ plenissimam aperiendum esse; docuit etiam nos mortis meditationem lætis rebus miscere, id quod est buccellã in aceto intingere.

22. *Noctu accidit transfiguratio.* 5. *Petrus verò, & qui cum illo erant grauati erant somno*] Hic mihi clarè videor colligere, nocturno tempore Christum transfiguratum esse. Nec mirum; noctu enim Dominus montium conscendebat culmina ad orandum, sicut fecit cùm pauisset quinque hominum millia; & dum per hebdomadæ sanctæ dies de Ierusalem in montem Oliueti se recipiebat, vbi etiam orauit in horto ea, qua captus est nocte. Nec satis est dicere ex fulgore nimio in somnũ incidisse discipulos, vt videtur hom. 57. Chrysost. & qui illum sequuntur significare, quasi ob virium resolutionem à visu illo profectam, inciderint in soporem. atqui antequam esset fulgor, somno se dederunt, vt ex historia ipsa non difficilè est intelligere, quam Euangelistæ narrãt, præsertim Lucas dicit enim Christum transfiguratum visum esse ab Apostolis dispulso somno euigilantibus. Idem etiã persuaderi potest ex verbis Lucæ cap. 8. sequenti harum dilucidationum, vbi narratur Christus sequenti die ex monte descendisse. igitur per noctem in monte fuerat. quamuis aliud videatur D. Chrysost. Euthym. & D. Ephrem. idem sequitur; neque huic opinationi quidquam officit, quod dicatur, nubem obumbrasse eos, quasi id sine solari luce fieri non potuerit. est namque nubem obumbrasse, nihil aliud, quam aspectum Christi, & testium sustulisse ob sui densitatem, nam densitas in caussa erat vt nubes lucidior esset, atq; adeò illustraret illos, & densitate simul, ac luce faceret vt Discipuli Christum cernere non possent: seu, vt semel dicam, obumbrare idem est ac tegere in modum vmbraculi, & tegendo suam dẽsitate aspectũ aliquorum tollere; vide etiam inferius nu. 28. nec deerat ea nocte fulgor, quamuis solaris non adesset. Deniq; in tempus nocturnum rectè quadrat transfiguratio, tantò enim magis splendor ille cernebatur, & admirabilior apparebat.

Chrysostomi opinio.

Quid sit obumbrare.

23. *Quid moraliter sopor insinuet,*

Somnus Discipulorum significat (quod ad mores attinet) præpediri homines à cælestium bonorum contemplatione, à suaui gustu supernæ beatitatis, propterea quod dormiant, ac si semel euigilauerint, & in animum induxerint oculos in altum tollere, tunc videbunt Christi gloriam, tunc fluxarum rerum studijs renuntiabūt, & præ Christo, ac cœlestium rerum desiderio tanquam stercora esse omnia putabunt, & despicient. Sic factū cum Discipulis vbi euigilarunt. Aliud etiam sopor iste significat, mortem videlicet: & tum demum euigilabimus, vbi semel mortui fuerimus, per resurrectionem ad gloriam introducendi, *& sic sēper cum Domino erimus.*

24. *6. Et factum est cum discederent ab illo)* Mat. habet. *Respondens autem Petrus*, sicut & Marcus. Luc. verò ait: *& factum est cùm discederent*, id est, cum discedere pararent, nec dū omnino abijssent: Syrus habet: *cum cœpissent discedere.* Hoc est, pararēt abitum, valedicēres videlicet. Apostoli enim experge facti timuerunt quidem initio viso tam insolito lumine, & visis conspectis derepentè nouis, & iādiu ab hominum conspectu remotis, sed rerum pulchritudine oblectati, tantisper aspexerunt, donec finito sermone quem testes cùm CHRISTO miscebant, vnde discessum pararent, tum loquutus est Petrus, quo illos retineret, nolens tam pulchro ac suaui conspectu priuari, & hac occasione insinuati discessus protulit illa: *Domine bonum est*, id est iucundum, *nos hic esse*, idcircò ne patiare hos abire. *Tria tabernacula*] Solus Petrus vt familiarior loquitur, sic Matt. 16. 22. & cap. 19. 27. & cap. 26. 33 Ioann. 6. 69. Porrò tabernaculorum meminit, quod fœlicitatem, quam ex Christi, & testium intuitu capiebat, voluerit esse perennem.

Nesciens quid diceret] Intelligebat quidem Petrus suorum verborum sensum, qui præ dulcedine tantæ gloriæ ea protulit. Sed nescisse dicitur, quid diceret eodem modo, quo nec Iacobus, nec Ioannes sciebant quid peterent, dum ante bellum coronari postulabant per matrem. nesciebat ergo Petrus quid diceret, quia nec Christo, nec Mosi, nec Eliæ opús erat tabernaculo, nec beatitudo hæc sola quærenda erat, nec diu in monte manendum, nec relinquenda mundi redemptio, nec reliqui discipuli ad montis radicem sinendi erant, vel obliuioni tradendi, denique laborandum, moriendum prius erat.

25. *Quanta cælestis voluptas.*

Hinc disce quanta erit illa cœlestis beatitudo, si Petrus vel leuiter eam delibans, adeo extra se factus fuit, vt quid diceret, planè nesciret, omnium oblitus; exclamare libet; *quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Psal. 83. 1. Hinc meritò Basilius. *Pulchritudo*, inquit, *diuina vbi semel humanæ affulsit animæ, cætera omnia, quæ diligebantur turpia esse conspiciuntur.* Verè Petrus nesciebat quid diceret, quia in terris domos ædificare cogitabat, cùm tamen in cœlis potiùs fugenda tabernacula sint. quare danda opera est, vt per bonas operationes domos nobis magnificas, & excelsa palatia construamus. Rectè enim Chrysostomus homilia 55. in Ioannem: *ædificant*, ait, *domum in cælo manus pauperum*, immò pro pecunia, quam largiris pauperi, ex auro tibi mansionem construis in cœlo. Lege Gregorium 4. Dialog. capit. 36.

In cælis ædificanda tabernacula.

Erant enim timore exterriti] timor ipse in caussa fuit, vt Petrus parum consideratè loqueretur; nec sola tamen huius rei timor caussa fuit, sed etiam admirandi visus dulcedo, quam reuerenter, ac timidè spectabant: deficit enim mens supernarum rerum maiestate, & cœlestium personarum aspectu suspensa. Fecisse ergo videtur timor vt Petrus minus, quàm par erat dulci præsertim illo visu attractus consideratè perspexerit, quænam illa essent, quæ postulabant, & quantum ad rem tunc facerent. Nec propterea peccauit ille, sed affectum potiùs sanctæ cuiusdam deuotionis declarauit, dum promptam suam operam exhibet construendis tabernaculis, quibus Dominus & Prophetæ illi recipiantur. Sic Ambrosius. quin etiam amoris affectum indicat Petrus, dum illorum præsentia priuari timet. Chrysostomus homil. 57. in Matthæum monet hanc partem huius vers. 6. qua dicitur Petrus nescisse quid diceret, non esse dictam à Matth. sed à Marc. & Luc. Sic Euthymius in Matthæum 17. Theophylactus & Damascenus.

Roget hic aliquis, vnde cognouerint discipuli Mosem & Eliam? Respondeo vel ex spiritu vt Tertull. voluit contra Marchio. 22. hoc est, per internam illustrationem; vel ex colloquio, nam fortè alter alterum nominabat, dum vicissim loquerentur, vel ex aliqua re seu signo, quod illos repræsentabat, puta ex tabulis legis, vel cornuta facie, aut ex zona pellicea. 26. *Vnde cogniti Moses, & Elias.*

7. A. *Adhuc eo loquente ecce nubes*] Angelorum opera hæc facta videtur nubes ex naturali materia, nec eodem loco vbi visa est, efformatam arbitror, sed per Angelos tamen in inferum à supero loco esse delatam, ita vt inuaderet Christum, & fortè Apostolos, equidem abijsse, interim dum illa loqueretur Petrus Mosem & Eliam opinor, ita vt Christum solum tunc adfuisse non omninò obscurum fuerit discipulis qui viderant prius testes parasse discessum, quod ex aliquibus verbis colligere poterant, quibus vt solet fieri Christo valedicebant, salutantes eum perhonorificè. Et quidem arbitror tunc illos abijsse, cùm nubes ab alto ad terram delapsa, testes ipsos Mosem & Eliam etiam inuolueret, ita vt intelligere potuerint Apostoli non obscurè recessisse illos, hoc enim significant verba illa Luc. *Et factum est, cùm discederent ab illo.* Porrò hæc nubes ad Christi gloriam ostendendam, quæ ad iudicandum venturus est in nubibus ad superni quoque numinis maiestatem indicandam, & Spiritus sancti præsentiam adfuit. Solet enim nubes Dei cum hominibus agentis familiarius, sedes esse, Exhod. 16. 10. & 40. 32. 33. 34. 35. 36. num. 11. 25. tanquam è cœlo summa eius sede, vbi lucem inhabitat inaccessibilem, ad nubes vsque se demittat, quia nequit homo imbecillis maioris illius lucis splendorem ferre. Hinc Dauid nubem vocat *ascensum*, seu vehiculum Dei Psalm. 103. 3. 106. tentorium seu tabernaculum Dei c. 36. 29. iterum non præsentiā Dei solum, sed & maiestatem indicat, nubes, & efficientiam, & virtutem, Psal. 67. 35. & 88. 7. Adfuit demùm nubes, vt cum minori admiratione Apostolorum deponeret Christus splendorem vultus, vestiumque claritatem. Decebat verò, vt sicut Apostoli non viderant Dominum assumentem eam gloriam, ita neque illam deponentem cernerent. eodem modo vt testes non sunt visi ad Dominum accedere, ita par erat, vt nec discedere viderentur. vt verò olim Moysi loquutus est Deus per nubem Exod. 19. 9. *veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentē*, ita & nunc factū. 27. *Vnde nubes, & cuius rei signum.*

Obumbrauit eos. & timuerunt intrantibus illis in nubem] Duplex officium huius nubis indicatur, obumbrationis & receptionis. Est autem obumbrare, Christum, eiusque testes ex intuentium 28. *Nubis officium.*

Aposto-

Apostolorum oculis eripuisse, & ne amplius videri neutur impediuisse, siue se mediam inter Apostolos, atque illos constituerit, siue ipsos etiam Apostolos inuoluerit, vt quidam censent. ingredi verò nubem significat initium obumbrationis, & quod nubes ipsa ab alto delata viros illos in se susceperit, & quasi complexa fuerit. est autem credibile in ipso nubis ingressu recessisse testes. Cæterùm cùm Lucas ait: *intrantibus illis in nubem*, intelligi potest loqui de Apostolis, Christo, & testibus, sed incredibilius est intellexisse cum Christo solos testes qui eidem Christo aderant, quamuis statim ij recesserint vt nubem sunt ingressi. Vt enim in baptismo cœlum super Christum ipsum apertum est, & inde descendit Columba, seditque super eum, & vox ex eodem cœli ostio exaudita est super eumdem Christum; ita nunc & hæc visio tota super Christum facta videtur; atque adeò & vox, & nubes super ipsum facta est, non super Apostolos, præsertim cùm Pater per vocem, & Spiritus sanctus per nubem indicetur; & rectè, nam vt in baptismo interfuit Spiritus sanctus Columbæ specie, vt significaretur prima regeneratio, quæ per baptismum fit, in quo Spiritu renascimur; ita & in transfiguratione, quæ secundam innuebat regenerationem, quæ fiet per resurrectionem, præsens verò sub nube Spiritus sanctus. Et meritò per nubem significatur, nam ab æstu vitiorum nos obtegit & defendit, & leni cœlestium voluptatum aura recreat, ac suaui donorum spiritualium, vel etiam lachrymarum imbre nos fœcundat.

Apostolos non esse ingressos nubē auctor censet.

29. 8. *Et ecce vox de nube*] Dum facta est vox, censeo non interfuisse testes. Nam non video alioqui, cur Luc. illos ante vocem quasi discedentes descripsisset, si enim reuera discedere nolebant, quorsum se discedere velle ostenderunt? deinde propterea verosimile est discessisse, dum vox fieret, vel paulò ante vt testimonium Patris de solo CHRISTO tanto clarius intelligeretur esse dictum, & solùm eum esse vocatum filium, & supra illum tantùm visionem illam esse factam, & propterea fortassis videntibus Apostolis discedere se testes prius indicauerant, nec contrarium mihi significare videtur Tertullianus libr. 4. contra Marchion. capit. 22. cùm ait: *Etsi facta sit translatio auditionis à Moyse, & Elia in CHRISTO sed non vt ab alio DEO, nec ad alium CHRISTVM, sed à Creatore in CHRISTVM eius*, vt solum relinqui CHRISTVM declararent, *atque adeò tantùm ad eum vocem & visionem pertinuisse secundùm decessionem veteris, & successionem noui testamenti* &c. *Tradidit igitur Pater Filio discipulos nouos, ostensis prius cum illo Moyse & Elia in claritatis prærogatiua, atque ita dimissis, quasi iam officio & honore dispunctis*, id est, perfunctis. Hæc ratio Tertullian. multò magis habet locum, si dicamus recessisse Mosem & Eliam ante factam vocem. nam rectius sic ostenditur verus Magister Christus & Doctor cum nouis discipulis Euangelij, Mose & Elia cedentibus. neque Epiphan. hær. 42. confutat. 17. quidquam habet contra nos, sed fauet potiùs. Quod si dicas Mosem testem fuisse cum Elia, ergò debuerunt non recedere, nisi absoluta visione. Respondeo illos dici *testes*, quia cùm Christi latus hinc inde cingerent, sic satis eius dignitatem indicabant, itemque quia collocutione illa cum Christo testabantur futuram Christi mortem per Crucem, sicut olim prædictum fuerat, neque alio opus fuit testimonio. Hæc porrò opinio est Chrysostom. homil. 58. in Matthæum, & Ambrof. in Lucam. Licet in aliam abierit sententiam Caudinal. Toletus annotat. 83.

Dum fieret vox, non interfuisse Mosem, & Eliam probabilius.

Moses & Elias quomodo testes.

30. *Hic est*] τὸ, *hic*, indicat personam vnitam humanæ naturæ, atque adeò subiectæ sensibus, quæ demonstrari possit. habet enim duas naturas Christus, diuinam, qua consubstantialis est Patri, & humanam, qua nobis. Habet autem vox, *hic* Emphasim ex Ambrosio & Hieronymo, quasi dicat, non Moses, non Elias, sed, *hic est filius meus*. Illi serui, hic filius. *Filius*] non de natura, sed de persona diuina dicitur *filius*: propterea non duo, sed vnus est filius Dei Christus, nec adoptionis, sed naturalis. *Meus*] per consubstantialitatem, non per possessionem, aut amorem, immò non vtcumque consubstantialis est Patri, sed eiusdem planè substantiæ cum illo. an verò possit dici filius adoptionis in theoria dicemus. *Dilectus*] G. ὁ ἀγαπητὸς, sic habent omnes Euangelistæ, & legitur cum articulo, ad notandam dilectionis singularitatem. Ideo Marcus, vel eius interpres, *carissimum* dixit, vt exprimeret vim singularis dilectionis, quam per articulū diximus exprimi. G. D. Damascen. orat. de transfigurat. Domini. *Hic est*, inquit, *filius meus, ille, inquam, gloriæ meæ splendor, ille substantiæ meæ caracter: per quem Angelos etiam feci, per quem cœlum fundatum est, ac stabilita terra, qui fert omnia verbo virtutis suæ, & spiritu oris sui, hoc est, per spiritum vitæ auctorem, ac principalem.*

Vnus Dei filius.

31. *In quo mihi benè complacui*] G. ἐν ᾧ εὐδόκησα, id est, in quo placui, siue benè complacui: noster interpres dandi casum addit. Solet autem vertere vocem Græcam εὐδοκίαν beneplacitum, vt Ephes. 1. 9. vel bonam voluntatem Lucæ 2. 14. Itemque & εὐδοκεῖν, quomodo septuaginta vocem hebræam passim vertunt G. vertit & ipse, sibi complacere. Vox autem hebræa vt Maldonat. doctè notat Matth. 3. sub finem, multa significat, inter alia placari, reconciliari, in gratiam redire, & hoc modo hic sumitur, vt sit sensus, non solùm quem vnicè amaui, & quo valdè delector, & in quo cōquiesco, sed in quo, id est, per quem placatus & reconciliatus sum mundo, hoc est, placari, & reconciliari decreui, in quem cū intueor omnem iram, & offensionem pono; sic autem dictum est à Patre, vt tanto libentiùs ab hominibus reciperetur, & audiretur vt præceptor. Alludere videtur ad prophetiam Isaiæ 42. 1. *ecce seruus meus suscipiam eum; electus meus complacuit sibi in eo anima mea*. Consule quæ diximus libr. 2. dilucidation. libr. 2. cap. 2. schol. numer. 26.

32. *Ipsum audite*] Hinc colligere licet discrimen inter hoc testimonium, vt hic prolatum & vt in baptismo. Ibi in baptismo ostensum est Christum esse eum, per quem mundus erat Deo reconciliandus, & in Dei filium cooptandus, quę baptismi efficacitas est. at hic eodem testimonio ostenditur Christus, vt præceptor omnium cui obaudire oporteat, & ideo dicitur hic, & non ibi, *ipsum audite*, inquit Damasc. loco citato, *qui enim hunc suscipit, me suscipit, qui eum non herili auctoritate, sed paterno modo misi. Vt enim homo mittitur, vt autem Deus in me manet, & ego in eo. qui vnigenitum meum filium non honorat, me Patrem non honorat, qui misi eum. Ipsum audite. Habet enim æternæ vitæ verba. Hic est non seruus, aut legatus, aut Angelus, sed filius meus dilectus, ipsum audite.*

Differentia inter hanc vocem patris vt hic, & vt in baptismo pronunciatam.

33. Vox hæc Patris fuit, quia in eius persona prolata est, alioquin Angelis auctoribus extitit, nec Deus Pater eius auctor, & Architectus fuit.

Vocem hanc quis efformarit.

fuit. quemadmodum vocare solemus Imperatoris imaginem, non quia ab imperatore sit picta, sed quod eius repræsentat personam. itaque Angelus huius efformator vocis non in sua, sed in Dei Patris persona loquitur. quamuis probabile etiam sit à tota trinitate fuisse formatam. vt Augustinus lib. 4. de Trinit. cap. 21. de simili voce in baptismo testatur. lege D. Th. 3. par. q. 39. a. 8. ad 2. facta est autem non extra nubem, cùm dicatur: *& ecce vox de nube*, hoc est de suprema eius parte.

34. 9. *Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam*] Phrasis est hebræa significans præ timore procidere; neque enim Euangelistæ per hoc significare voluerunt ipsos adorabundos procidisse.

Amb. Licet D. Amb. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. putet non sine probabilitate illos adorabundos etiam procidisse: *putasne*, inquit, *illos vel cùm prociderent adorasse cùm fulgorem diuini luminis corporalibus oculis sustinere non possent, & splendor lucis æternæ aciem visus mortalis obduceret? aut quid aliud tunc temporis dixerunt illi videntes gloriam eius, nisi: venite adoremus, & procidamus ante eum?* itaque quamuis hebræa phrasis id quod diximus significet, non excludit tamen quo minus etiam ipsos Apostolos adorabundos procidisse credamus. Chrysost. etiam. hom. 57. in Matth. *ceciderunt*, inquit, *trementes simul atque adorantes.* *Timuerunt valdè*] Triplicem timorem in hac historia notare est.

Triplex timor in discipulis. Primus fuit vbi expergefacti sunt discipuli, qui indicatur v. 6. iterum timuerunt, & magis quidem post nubem lucidam intrantibus illis in nubem v. 7. hic. Maximus verò timor habetur hoc loco v. 9. *& timuerunt valdè.*

Causa timoris. Sed quæ caussæ timoris? videntur mihi ad quattuor reuocari posse. caussa primi timoris fuit insolitos homines, & vel ex mortuis, vel ex loco incognito conspicari. Iterum Christi Maiestas, & eorum, qui ipsi aderant, testium. Sequentis timoris caussa fuisse videtur introitus Christi, & testium in nubem lucidam, terræque adhærentem. Poterant enim cogitare Chrystum cum Moyse, & Elia recessisse; vel certè cùm illum non viderent quasi soli inter densam nubem, seu potiùs interposita nube sibi timuerunt; adhæc Dei etiam præsentia territi sunt, seu gloriæ tantæ maiestate. Postremi ac maximi timoris fuit Patris vox de nube irrumpens. quis enim Dei vocem non timeat? timuit Adam; *audiui*, inquit, *vocem tuam & timui. Leo rugiet, quis non pauebit? hu mana fragilitas*, inquit Hieron. *conspectum maioris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo & corpore contremiscens ad terram cadit.*

35. Sed cur timuère hîc Apostoli, non timuerunt turbæ audita voce simili in baptismo, & nec Ioan. 12. cùm dicebant, *tonitru factum esse?* Respondet Chrysost. hom. 57. in Matth. 17. quoniam solitudo, & altitudo montis ingens, & transformatio plena horroris, lux fulgentissima, profunda nubes, & latior, hæc omnia magnum vndiq; illis pauorem inferebant, addere possumus, Dei id factum prouidentia, vt hic ita timerent. Decebat enim vt eum, quem illis dabat in præceptorem, ita reuererentur, vt & amarent, & timerent.

36. 10. *Et dum fieret vox*] Enallage temporis, hoc est, facta iam voce. quamquam sunt, qui dicant significatum esse per hæc verba, non interfuisse testes, ita vt interim dum verè fiebat, vox fuerit, ibi Iesus solus, quod videtur Theophylact. affirmare Luc. 9. dum sic ait: *Inuentus est Iesus solus, vt ne quis putet, quod; hic est filius meus; de Moyse, vel Elia dictum sit*, vt intelligatur facta iam voce solum Iesum statim ferè ab attollentibus oculos discipulis inuentum esse. Licet verum sit non interfuisse voci duos illos testes. Sed melior est, seu verior prior interpretatio. eodem modo loquutus est

A Luc. cap. 11. 37. *& cùm loqueretur, rogauit quidam Pharisæus*, vbi cùm loqueretur, positum est, pro, cùm locutus esset, seu loqui desijt.

Inuentus est Iesus solus] non quidem statim facta voce, sed vbi prius dulcibus Christi verbis, & viuifico tactu (erat enim caro illa sanctissima confortans, & viuificans, quippè dignissimum diuinitatis instrumentum) animati essent. ergò cùm surrexissent, atque in altum oculos sustulissent, tunc factum est, quod ait Lucas, vt declarat Marc. v. 12. hîc: *& statim circumspicientes*, circumspexerunt enim primum, si quid fortè viderent, vel fulgentem nubem, vel gloriosos illos viros, vel splendorem, vel Patris aliquam imaginem, vel quid simile. Verùm *neminem amplius viderunt nisi Iesum tantum secum.* Sic igitur construe verba Luc. *dum fieret vox, inuentus est*, nimirum ab illis circumspicientibus, *Iesus solus*, hoc est, inuentus est Iesus in priorem formam restitutus, deposita claritate, sine testi-

B bus, nube, & signo vllo Patris. & hoc significat etiam Marc. vt hic habes. v. 12. dum ait: *neminem amplius viderunt*, indicat enim τὸ *amplius* quod vidissent Apostoli prius gloriosos illos viros &c. at postea nihil huiusmodi, sed Iesum solum. Ambrof. lib. 7. in Luc. *Dum tres*, inquit, *essent, vnus est factus, tres in principio videntur, vnus in fine. perfecta enim fide vnum sunt. Denique hoc etiam Dominus Patrem orat, vt omnes vnum simus. nec solus Moyses, & Elias in Christo vnum sunt. sed etiam nos vnum corpus sumus Christi. ergo & illi tanquam in vno corpore rejiciuntur in Christi corpus, quia & nos vnum erimus in Christo Iesu. Aut fortasse, quia lex & Propheta ex verbo: quæ autem ex verbo cœperunt, in verbo desinunt. Finis enim legis est Christus, ad iustitiam omni credenti.* Theophyl. Luc. 9. *fortassè*, inquit, *etiam hoc significat*, nimirum quod dictum est, inuentum esse Iesum solum, *quod vsque ad tempus quoddam apparebant lex & Prophetæ, sicut & hoc loco Moyses & Elias; deinde solus Christus, præteritis illis apparuit; nunc enim Euangelium seruatur, legalibus abolitis.* *Ambr.*

C

37. 11. *Nolite timere*] ad nouam enim legem pertinet illud Apost. Rom. 9. *non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Timor enim initium fit amoris Dei, & in amorem denique conuertitur.

38. 13. A. *Et descendentibus illis præcepit Iesus, dicens: nemini dixeritis &c.*] Alterum relatiuum abũdat ex phrasi hebræa, latine diceremus, *& descendentibus illis de monte, præcepit.* Cur præcepit ne cui dicerent? Respondent Chrysost. hom. 58. in Matth. & Euthym. huic obiectioni, vide illos. Vera ratio mihi illa videtur; quia si qui audissent eius gloriã, vel voce Patris Dei filium esse prædicatum, naturalem, ac verum, vel non credidissent, neq; enim adhuc satis apti ad id videbantur, vel magis inuidiæ

D stimulis extimulati fuissent, vel cùm postea in crucem actum vidissent, impositum sibi putassent ab ijs, qui eum pro Dei filio illis vendidissent, ac semel conceptam fidem illico abiecissent. Vide doctè hanc rationem explicantem Maldon. Matt. 16. 20. fuit autem à Christo præceptum non tantum vt hi qui viderant cæteris non vulgarent, qui Apostoli non erant; sed ne ipsis etiam Apostolis visum aperirent, idque ne mœroris illis & inuidiæ causam subministrarent, quod absentes fuissent. Seruarunt tres Christi præceptum per eos dies, hoc est, per totum passionis tempus ante resurrectionem; nam post illam tunc vulgandum erat Euangelium; tantum inter se conquisierunt, quod habet Marc. πρὸς ἑαυτοὺς *inter se mutuò quærentes, disceptantesve, quid esset donec filius hominis à mortuis resurgat*, neque enim adhuc ea quæ de sua cruce, ac re-

surrectione

ſurrectione prædixerat Chriſtus, benè tenebant: vt habes v. 14. vbi per hebraiſmum dictum eſt, *in illis diebus*] pro, per id tempus, ante reſurrectionem Ieſu.

19. *Cur interrogarint Apoſtoli de Eliæ aduentu.*

15. *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam* &c.] Difficile eſt veram aſſignare cauſſam, cur id interrogarint Apoſtoli. Hieronym. Matth. 17. reſpondet: quia putabant iam Chriſtum in gloria veniſſe: *traditio*, inquit, *Phariſæorum eſt, iuxta Malach. Proph. quod Elias veniat ante aduentum Saluatoris.* &c. *æſtimant ergo diſcipuli transformationem gloriæ hanc eſſe, quam in monte viderant; & dicunt ſi iam veniſti in gloria, quomodo præcurſor tuus non apparet? maximè quia Eliam viderant receſſiſſe. quando autem adijciunt Scribæ dicunt: quod Eliam oporteat primum venire, primum dicendo, oſtendunt, quod niſi Elias venerit, non ſit ſecundùm ſcripturas Saluatoris aduentus.* Ianſen. & hanc etiam notat cauſſam huius interrogationis, quia cùm iam certiſſimi facti eſſent, quod ipſe eſſet Chriſtus, admirabantur, quomodo Scribæ, hoc eſt, legiſperiti è ſcripturis docerent Eliam, debere venire priuſquam veniret Chriſtus, & hanc cauſſam indicare videtur Chryſoſtom. hom. 58. in Matth. & videtur bona. Barrad. credit viſionem Eliæ in monte huius rei interrogandæ fuiſſe cauſſam, cùm enim diſcipuli Eliam vidiſſent in monte Thabor, meminerunt doctrinæ quam à Scribis hauſerant, videlicet, Eliam ante Meſſiam eſſe venturum; ideo interrogant: Domine Elias non venit ante te, ſed tantum tecum in gloria apparuit, mox verò receſſit, quomodo ergo dicunt legiſperiti, quod oporteat Eliam Meſſiam præcedere? Maldon. opinatur ex proximis Chriſti verbis: *donec filius hominis à mortuis reſurgat*, occaſionem ſumpſiſſe id interrogandi: quia igitur putabant Chriſti aduentum inſtare, videbantque Eliam nondum veniſſe, ſaltem eo modo, quo dicebatur venturus (in transfiguratione enim potiùs apparuit, quam venit) interrogant quomodo Scribæ dicant, ante eius aduentum Eliam eſſe venturum. Eligat lector quam malit opinionem. *Scribæ*] communis quidem erat Iudæorum opinio non priuata Scribarum. cæterùm quia illi Doctores legis erant, eamque ſolebant populo traditionem explicare, propterea ſpeciatim eis attribuunt.

40. *e Mala.*

16. *Elias quidem venturus eſt* ἔρχεται. G. in præſenti venit, pro futuro, venturus eſt, hoc eſt, ante ſecundum, non primum aduentum. *Reſtituet omnia*] videtur declarare Malach. cap. 4. 6. *Et conuertet cor Patrum ad filios, & cor filiorum ad Patres eorum.* 70. pro *conuertet* habent idem verbum quod hic habet Matth. ἀποκαταστήσει *reſtituet.* Marc. in præſenti ἀποκαθιστᾷ reſtituit, ſed præſens hoc futuro æquiualet. Quid ſit autem reſtituere Ianſenius ſic declarat: Quomodo Paulus dicit Chriſtum inſtauraſſe omnia, quæ in cœlis, & quæ in terris, nimirum, quia homines inter ſe, & cum Angelis diſſidentes, inter ſeſe, & cum Angelis atque adeò cum Deo pacificauit: Sic Elias omnia reſtituet, quando incredulos Iudæos gentibus credentibus vniens ad fidem Patriarcharum redire faciet. quod autem dicit prius videtur explicandum ex Malach. cap. 4. 5. *ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* patet hic Prophetam de die iudicij loqui, ante quem Elias venturus promittitur. porrò ponitur *primò*, pro prius, græco more, & iungendum eſt *cùm venerit*, vt ſit ſenſus apud Marcum, cùm prius venerit Elias reſtituet omnia; verbum autem *venerit*, non eſſe futuri temporis, ſed præteriti docent græca, quæ habent Ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον. *Et quomodo ſcriptum eſt in filium hominis*] videtur ſenſus eſſe ex Matth. colligendus. Sic enim ſcribit: *Elias iam venit*, id eſt, Ioannes baptiſta, *& non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eo quæcumque voluerunt: ſic & filius hominis paſſurus eſt ab eis*, videlicet, ſicut Ioannes, idem videntur ſignificare verba Marci, connectendo priora cum ſequentibus, hoc modo; *ſed dico vobis, quia & Elias venit (& fecerunt illi quæcunque voluerunt: ſicut ſcriptum eſt de eo, & quomodo ſcriptum eſt in filium hominis vt multa patiatur, & contemnatur*, ſubintellige, ita & Ioannes paſſus eſt &c. Verùm alius poteſt eſſe Marci ſenſus: *Elias cum venerit, reſtituet omnia; & quomodo ſcriptum eſt in filium hominis*, id eſt, de filio, *vt multa patiatur, & contemnatur*, tum ſubintellige; ſic Elias ab Antichriſto multa patietur, & contemnetur, ſeu ſic Eliæ accidet. Eſt enim reticentia. Vide Gloſſ. ordin. & interlin. & hæc mihi videtur vera intelligentia. Notandum quod illa verba Marci, quæ hic habentur in margine ad verſiculum 17. *Sicut ſcriptum eſt de eo.* Referuntur ad illa præcedentia, *Elias iam venit*, citatur enim locus Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum*, & Iſai. 40. *vox clamantis* &c. ea verò eiuſdem Marci, quæ præcedunt (*& fecerunt illi quæcumque voluerunt*) parentheſi claudenda ſunt, vt patet in biblijs correctis. *Et non cognouerunt eum*] Fuiſſe Meſſiæ præconem; & verum teſtem, miſſum *vt teſtimonium perhiberet de lumine. Fecerunt in eum quæcumque voluerunt*] hoc eſt, occiderunt eum pro voluntate ſua Herodes, & Herodias, & filia Diui Hieronymi Matthæi decimoſeptimo habet: Phariſæos in mortem Ioannis conſenſiſſe. *Vera expoſitio Marci.*

THEORIA I.

De fine & loco transfigurationis.

1. *Cur transfigurari placuit.*

CVR CHRISTO transfigurari placuerit, multas Patres afferunt rationes. Primùm vt transfigurationis gloria, Patrum teſtimonio, & æterni Patris voce excellentem illam Petri confeſſionem confirmaret: *Tu es* CHRISTVS *filius* DEI. Deinde ex Damaſceno oratione de transfiguratione, vt quid inter nouum & vetus teſtamentum intereſſet, oſtenderet. *Olim* enim, *Iſraeliticus populus in faciem Moyſis, quæ abolenda erat, intendere non potuit. Nos autem reuelata facie Domini gloriam intuemur, à gloria in maiorem gloriam transformati tanquam à Domini ſpiritu*, quaſi dicat Damaſcenus olim Iſraelitæ non potuerunt videre ſplendorem Moyſis, nec eius vultum, niſi velo tectum; nunc autem Apoſtoli reuelata facie, hoc eſt, reiecto veteris teſtamenti velamine, gloriam Domini intuiti ſunt 2. Corinth. 3. olim enim tecta erant omnia, & quaſi ſub velo, ac figura myſteria diuina latebant, ab hac autem claritate fidei, ait Paulus, Nos transformamur in claritatem gloriæ, qua ſimiles Deo erimus, ſicut expoſuit Auguſtinus epiſt. 112. cap. 21. & libr. 15. de Trinitate cap. 8. licet aliter exponi à multis ſoleat hic locus Pauli. Idemque ait Damaſcenus, ſignificatum eſt in nube lucida, quæ in transfiguratione apparuit. Moyſes enim *Dei ſpectator, diuinam caliginem ſubibat, legis videlicet opacitatem ſubindicans. Vmbram enim* *Damaſc.*

vt ex Paulo audire licet, futurorum lex habebat, non ipsam veritatem: CHRISTVM *autem nubes lucida non caliginosa obumbrauit. etenim mysterium à sæculis absconditum, detectum est; ac perpetua, & sempiterna gloria ostenditur.* Tertiò *transfiguratus est CHRISTVS, vt de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleretur, nec conturbaret eorum fidem voluntaria humilitas passionis, quibus reuelata esset absconditæ excellentia dignitatis*, vt ait Diuus Leo sermone de transfiguratione. (Leo.) hinc factum est, vt Petrus, qui mortem & passionem Christi, cuius antea Diuinitatem confessus fuerat, tanquam rem indignam existimauerat, dum dixit: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc* Matth. 16. confirmatus fuerit in fide de Christi diuinitate, eumque cum socijs esse agnosceret, quem Prophetæ prædixerant, & lex præfigurauerat. Voluit ergo Christus statim Matth. 16. discipulorum infirmitati subuenire suam illis gloriam ostendendo, vt ita propter passionem & crucem de ipsius diuinitate non dubitarent. Quartò voluisse videtur Christus testimonio Mosis, & Eliæ, ea, quæ de passione sua, & morte dixerat, stabilire, & tanquam non casu dicta, sed ab æterno præordinata ostendere. Quinctò præterea declarare voluit hominibus quid corpori suo deberetur, & quanta illud priuaret gloria propter illorum salutem: Et propterea fortassis, quando transfiguratus est, de excessu loquebatur, quam vt pro hominibus posset assumere, gloriam corpori suo debitam represserat, ne redundaret in corpus. His accedit sextò, voluisse Christum, quanta cum Maiestate ad iudicandum esset venturus, aperire, quam rationem confirmant verba illa: *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis* &c. & illa: *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in Regno suo.* Matthæi 16.

Postremò addi potest septima ratio, vt
2. quis sit finis abnegationis & crucis, ad quam hortatus fuerat Christus discipulos Matth. 16. statim indicaret; ducit enim crux patienter tolerata hominem ad immensum gloriæ pondus; cuius spes mirificè ad subeundos labores excitat animos. etenim vt testatur Paulus Rom. 8. 17. *si filij & heredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si autem compatimur, vt & conglorificemur.* quam rationem pluribus explicat Leo Papa serm. de transfig. & Damasc. orat. de eadem, vbi ait: *nam qui laborum fructus perspectos habet, idem quoq; intrepido animo in certamen descendit. etenim lucri cupiditas homines eo adducere solet, vt corpori suo minimè parcant*, in eandem sententiam loquitur Beda in 9. Marci: (Beda.) *pia prouisione, inquit. factum est, vt contemplatione semper manentis gaudij ad breue momentum delibata, fortius aduersa tolerentur.* Itaque Christus nunc veluti exiguam carnis rimam strictim nobis aperuit, vt si quis ingentem auri, & gemmarum thesaurum per tenuissimam rimulam ostenderet: nunc quidem riuulus dumtaxat ingentis oceani ostenditur tantum, verùm in patria torrente voluptatis replebimur, & inebriabimur.

A Augusti. Psalm. 64. sapienter, cœlestis gloriæ spem, *ancoram* vocat continentem nos, ne in vitia præcipites ruamus, & in hoc mundi pelago naufragium faciamus. Citans enim Pauli sententiam ad Philip. 3. *Conuersatio nostra in cœlis est*, sic inquit, *iam desiderio ibi sumus, iam spem in illam terram quasi ancoram præmisimus, vt non in isto mari turbati naufragemus. Quemadmodum ergo de naui, quæ in ancoris est rectè dicimus, quod iam in terra sit, adhuc tamen fluctuat, sed in terram quodammodo educta est contra ventos, & contra tempestates. Sic contra tentationes huius peregrinationis nostræ, spes nostra fundata in illa ciuitate Ierusalem, facit nos non abripi in saxa.* 3. Spes ancora est.

Cæterùm frustra speramus gloriam, nisi ibi eam quæramus, vbi latet. sapienter enim idem Augustinus tra. 2. in Ioannem indicat B multos non quærere cœlestem gloriam vbi oportet, latet enim sub cruce, & alibi quæritur, idque declarat eleganter exemplo eorum, qui aurum quærunt, sed vbi non est. Sic ergo ait: *quomodo si aurum nobis omnibus esset necessarium, & ego ad aurum vna vobiscum peruenire volens, & esset alicubi in agro vestro, & viderem vos quærentes, & dicerem quid quæritis? responderetis aurum, dicerem, & ego aurum quæro, sed non quæritis vbi possumus inuenire. ergo audite me, vbi possimus inuenire: vobis non tollo, locum vobis ostendo, immò sequamur omnes eum, qui nouit vbi sit quod quærimus.* Hæc ille: quare si quis cœlestium diuitiarum amore, & desiderio flagrat, sequatur illud Christi consilium: *Si quis vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me*, alioquin C longiùs illum à scopo aberrare necesse erit, qui non ibi quærat vbi oportet, hæc de fine transfigurationis, sequitur vt de loco dicamus. 4. Vbi quærenda cælestis gloria.

Incertum quidem, in quo monte perfecta sit transfiguratio: verùm passim montem Thabor fuisse putant interpretes. Hunc Iosephus lib. 4. de bello Iudaico c. 2. *Itabyrion* vocat, situm inter Scythopolim, & campum magnum (videtur hic campus Esdrelon esse) protensum verò in altitudinem triginta stadijs, ex septentrionali parte inaccessum, in vertice habentè planitiem viginti stadiorum, alij viginti tria, vel viginti sex numerant. D. Hier. de loc. Hebr. *Thabor*, inquit, *terminus Zabulon. est enim mons in medio Galilææ campo mira rotunditate sublimis, distans à Diocæsarea decem millibus contra* D *orientalem plagam, qui confinium quoque inter tribum Issachar, & Nephthalim fuit.* Superius verò affirmarat idem Diuus Hieronymus distare ab eo Naim in secundo milliario contra meridiem iuxta Endor; Nazareth verò iuxta hunc montem sitam esse. itaque ex his habes Thaborem montem esse in magno campo Galilææ Esdrelon, altitudine triginta stadiorum, in vertice campestrem amplitudine vndique viginti, vel viginti trium, vel viginti sex stadiorum; sex, aut septem circiter milliaribus à Nazareth, Borchardus duabus distare leucis Thabor à Nazareth ad orientalem plagam affirmat, in finibus Issachar, & Zabulon: lege Egesippum lib. 4. cap. 4. 5. Locus transfigurationis Mons Thaborinus.

6. Beda de loco sanct. cap. 17. in memoriam tam gloriosi mysterij scribit, tres illic in montis vertice esse ædificatas Ecclesias, iuxta quod dixerat Petrus, *faciamus hic tria tabernacula*, grāde insuper apud eas monasterium esse cōstructum. Sed Nicephorus libr. 8. cap. 30. de Helena refert, quod in transfigurationis memoriam tribus Apostolis pulcherrimum in hoc monte templum extruxerit, videturque fuisse cathedrale ex VVilhelmo Tyrio lib. 2. belli sacri capit. 13. accesserunt postea huic templo duo monasteria, quorum vnum dicitur græcorum fuisse Diuo Eliæ consecratum, credibile etiam est alterum Moysi fuisse dicatum, ita vt hic essent quasi tria ex Diui Petri desiderio tabernacula. Vide Adrichomium in theatro. Testatur idem Iosephus fuisse totam planitiem montis verticis muro cinctam atque munitam contra Romanos. Christianos illo accedere consueuisse Religionis caussa affirmat sanctus Hieronymus epist. 27. in epit. Paul. vbi de D. Paula hæc scribit: *Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Dominus, aspiciebat procul montes Hermon, & Hermonium, & campos latissimos Galilea, in quibus Hisara, & omnis exercitus eius Barach vincente prostratus est.* Iud. 4. Hunc eumdem montem amœnum fuisse arborum frondibus, & herbarum virore, & vario simul florum odore, & colore fragrantissimum, auium quoque concentu suauem: adhæc, & ædificiorum, nobilium domorum, turrium maiestate celebrem, vt ruinæ ostendunt, auctores plures referunt.

7. Porrò in hunc locum venit Christus anno trigesimotertio ætatis ex Paneade iuxta Cæsaræam Philippi, vbi interrogauerat Discipulos: quem dicerent homines vulgò ipsum esse, & respondit Petrus: *Tu es Christus filius Dei viui.*

8. Diuus Damascenus loco citato habet: vaticinium illud Dauid ex Psalm. 88. 13. *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt* tunc impletum esse, cùm Dominus transfiguratus est. Sic enim ait: *Hermon enim prius, cùm filij nomen; quod paterno testimonio Christo apertè tribuebatur, audysset, exultauit, cùm præcursor Ioannes tanquam veteris, ac noui testamenti mediator, baptizandi caussa proficisceretur, in hoc videlicet missus vt thesaurum in deserto absconditum tanquam in tenebris, hoc est, in mundo &c. in publicum proferret &c. nunc autem exultat: ac lætitia perfunditur Thabor, diuinus inquam, ac sanctus ille mons, nec gloria, ac splendoris ratione, quam ingenti quadam altitudine sublimis. Nunc meritò exhilaratur; de gratia enim cum cœlo certat. nam in quem illic Angeli immotam oculorum aciem intendere nequeunt, hunc regni sui gloria collucentem selecti Apostoli in hoc monte perspiciunt. in hoc mortuorum resurrectioni fides astruitur, ac mortuorum, & viuorum Dominus esse declaratur: vt qui scilicet ex mortuis Mosem assumpserit, viuum autem Eliam testem adhibuerit*, &c.

9. 2. D. Pe. 1. 17. Hunc montem intellexit D. Petrus transfigurationis mentionem faciens epist. 2. cap. 1. 17. vbi ait: *accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam voce delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica gloria*, id est, è nube, in qua magnificè apparuit: *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. ipsum audite.* vbi G. additur articulus, *hic est ille filius meus dilectus*: est autem *dilectus* nomen, non participium, omninò plus quiddam significans, quam dilectus, & ideo apud Marcum interpres, *carissimus* per superlatiuum vertit, *& hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cùm essemus cum ipso in monte sancto*; vbi dicitur vox de cœlo allata, non quod reuera in cœlo ipso fuerit formata, sed quod in supremà parte nubis facta sit; & cœlum in scriptura non rarò pro aere ponitur; montem autem Thaborinum *sanctum* vocat propter ea, quæ in eo exhibita sunt plena numinis, ac maiestatis. initio verò in illis verbis: *accipiens à Deo Patre honorem* &c. participio abusus est Petrus pro verbo, per hebraismum, quasi dicat, accipiens fuit, hoc est, non Angeli, sed ipse accepit, nimirum vt homo voce Patris honorem, quia per eam vocem à Patre honoratus est, dum declaratus, & appellatus est filius Patris ipsi naturalis, & consubstantialis, accepit & gloriam, quia vox hæc eadem Patris prolata est magna maiestatis, ac gloriæ demonstratione, nimirum è nube lucidissima, & splendentissima.

THEORIA II.

Declaratur ipsa Christi transfiguratio, eiusque gloria.

QVid sit transfigurari præter ea, quæ diximus in scholijs num. 10. Rectè Euthy. suo cap. 34. in Matth. declarat: *transformatus*, inquit. *est corpore quidem in propria figura manente, diuino verò splendore, modicum quiddam in eo detegente, ac faciem illustrante speciemq́; illius ad maiorem Dei similitudinem immutante.* Sic Euthym. itaque Lucas cùm ait: *facta est species vultus eius altera*, intelligendus est loqui, quoad splendorem, non verò quoad figuram corporis, vel alias qualitates eius; eodemque modo sumenda sunt vocabula transfigurationis, vel transformationis; solùm enim significant immutationem quātum ad faciei splendorem, vel vestium candorem attinet. Sic enim Matth. exposuit. Sed vt melius intelligatur quid sit trāsfiguratio D. Tho. in 3. p. q. 45. a. 1. Respondens ad 3. arg. docet; transfigurationem fuisse assumptionem, seu communicationem illius claritatis, quę est vna ex quattuor dotibus corporis, quod art. 2. magis explicat. Deinde docet cur potiùs assumptio huius dotis, quæ est claritas, dicatur transfiguratio, quam assumptio agilitatis, quam ostendit, quando super mare ambulauit; vel subtilitatis, quam indicauit quando de clauso Virginis vtero prodijt? Respondet: quia nimirum ratio, & perfectio claritatis tota posita est in informatione, seu actu formali, quem confert corpori, quod propterea apparere facit alterius formæ, & ideo immutatio secundùm hanc dotem rectè vocatur transfiguratio, seu transformatio: cæterùm aliæ dotes, vel qualitates non sunt, vel certè non sunt tales, vt per se immutent sensum; pertinent enim ad efficiendam, vel impediendam aliquam operationem; hinc est vt

1. Quid sit trāsformatio, vel transfiguratio hic.

Cur assumptio claritatis dicatur transfiguratio, & non agilitatis &c.

corporis formam non immutent, prout sensibus obijcitur, atq; ita non rectè dicitur fieri secundùm illas transfiguratio corporis.

2. Verùm, præter hæc, verissimum est ad effectus aliarum dotium, quos Christus aliquãdo in corpore morti obnoxio edidit, non fuisse necessarias qualitates aliquas inhærentes; quod enim ambulauerit supra aquas maris, id fecit per virtutem miraculorum effectricem, quæ qualitas non est Christi corpori superaddita: & quod aliud corpus penetrarit, id verò per qualitatem inhærentem fieri nequaquam potest, quorum vtrumque docet Franciscus Suarez doctè, primum disp.31.sect.3.& 5. tom. 1.3.par. Alterum disp.48.sect.5.tom.2.3.p. denique quod de manibus Iudæorum euaserit, quod D.Th. ad dotem impassibilitatis reuocat, proculdubio nulla qualitate effectum est, qua corpus illud nullis passionibus obnoxium in se fieret, sed tantùm quia Iudæorum oculos sic effugere voluit, atque ita se occulere, vt habet idem auctor quæst.44.3.p.in comm.art.3. At claritas transfigurationis non potest intelligi absque inhærente qualitate per se oculos afficiente, & ideo sapienter D.Thomas affirmat, tantùm ratione claritatis dici potuisse Christum esse transfiguratum, propter duplex hoc discrimen, quod esse hactenus significauimus inter claritatem, & cæteras dotes, primũ quod harum effectus citra qualitatem vllam effici possint. Deinde, quod nõ afficiant corpus ita, vt per se sensum immutent, quod ex nu. 1. liquet.

3. *Cuiusmodi fuerit claritas hæc.* *1. Quod recepta fuit in corpore certũ esse debet.*

Ex his constat quidnam fuerit transfiguratio Christi. Sequitur iam nunc, vt videamus cuiusmodi fuerit hæc claritas corporis Christi. & primùm quidem tanquam certissimum positum esse volo, claritatem quamdam nouã, ac splendorẽ verè in Christi corpore fuisse, non in extrinseco, & Christũ circumambiente corpore, quod suæ lucis radios in Christi corpus, vultũve transfuderit, vt plures opinantur euenire, cùm lux solis speculum vel corpus opacum illustrat, non quod inhæreat in his corporibus, vel eorũ superficie intrinsecè, sed quod aeri inhæreat illis contiguo: vel sicut accidit cum solis radij in vicino corpore excepti in res propinquas reflectuntur. etenim cùm Matt. dicat: resplenduisse faciem eius sicut solem, & esse transfiguratum: Lucas verò: factam esse speciem vultus eius alteram. Quis audebit negare non verè ac propriè inhæsisse vultui Christi splendorẽ? aut quod, vel quale corpus illud fuit, vnde in Christũ immediatè deriuatũ est lumen? vel quomodo illa claritas Christo propriè tribueretur, & non potiùs ei corpori, vnde in Christum profecta est? Nec Aug. lib.3. de mirab. fac. scrip. cap.10. hanc sententiam affirmat, cùm ait; *licet in hac ostensione Domini facies solari splendore fulserit, non ipsa caro splenduit, sed diuinitas latens in corpore luminis sui portiunculam foris videntibus quantum poterant, cõcessit.* Aug. mens non est inficiari Christi carnem verè fulsisse, sed non proprio lumine, seu quod à se haberet, sed à lumine quod à diuinitate manauit, quod sequentibus verbis indicat: *Vnde vestimenta candorem niuis habuerunt, dum neque de carne, neque de diuinitate erant? nisi fortè vt per carnem diuinitas foris illuxit, sic & caro illuminata de diuinitate, per vestimenta radiauit.*

Deinde etiam tanquam verissimum constituo eiusmodi Christi splendorem, non imaginarium, sed verum fuisse. hoc autem multo certiùs est, quàm id, quod num. 3. posui; nec Beda super illud Lucæ 9. *non gustabunt mortem* &c. contrarium opinatur, vt D. Thom. respondet quæst.45. art.2. ad 2. quamquam nec ea verba apud Bedam reperiantur, in Gloss. autem interlin. Luc.9. reperire est simile quid, cuiuscumq; tamen sit, minimum erronea est hæc sententia. 4. *Secundo non fuit imaginaria.*

Tertiò illud omninò reijciendum est: faciem Christi affulsisse oculis Discipulorum, non quod nouo lumine affecta sit, sed quod tunc datum sit Discipulis, vt intueri possent lumen, claritatemve illam, qua caro Christi semper effulsit, confortatis fortassis tunc eorum oculis, sicut August.22. de Ciuitat. cap.19. affirmat de claritate corporis Christi post eius resurrectionem: *Claritas,* inquit, *in Christi corpore, cùm resurrexit ab oculis Discipulorum potiùs abscondita fuisse, quam defuisse credenda est. non enim eam ferret humanus, atque infirmus aspectus, quando ille à suis ita deberet attendi, vt posset agnosci.* Sed vt verè de claritate corporis CHRISTI post resurrectionem id dictum est ab Augustino, longè aliter sentiendum est ante resurrectionem, cùm oportuit ipsum languores nostros in corpore interitui subdito, & infirmitati portare, vt à nobis illos auferret iuxta illud Isa.53.4. *verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.* Ergò non claritatem, quam habuit, & abscondit, nunc ostendit: sed assumpsit, & ostendit, quam non habuit. Nec Damascenus huic errori fauet, dum in orat. illa de transfiguratione sic scripsit: *coram Discipulis transfiguratur, qui semper eodem modo glorificatus est, ac diuinitatis fulgore collucet.* & postea: *ac gloriam quidem caro, simul atque ex nihilo in ortu producta est, obtinuit, diuinitatisq; gloria, corpori quoque gloriam conciliauit.* & inferius: *quamquam igitur numquam sanctum illud corpus diuina gloria expers fuerit: at cum ea gloria in corpore sub aspectum cadente obscura esset, ab ijs, qui carnis vinculo constringebantur, cerni non poterat; transfiguratur itaque non quod non erat assumens, neque in id, quod non erat, migrans; verùm id, quod erat Discipulis suis declarans, eorum nimirum oculos aperiens. atque hæc sententia est horum verborum, transfiguratus est ante eos. idem enim ipse manens, præter id, quod prius cernebatur, aliud, nunc Discipulis apparere videbatur.* eodem ferè modo videtur loqui Epiphanius lib.2. hæres. 69. sub finem: his verbis tantùm significat Damascen. hypostaticam vnionem, seu deitatem sanctissimæ carni Christi vnitam nunquam eidem carni defuisse. Hanc ergo vocat gloriam corporis Christi, non illam corporis claritatem, quam transfiguratus ostendit. Istam verò vnionis hypostaticæ gloriam docet propter carnis passibilitatem fuisse occultatam, & in transfiguratione reseratam, non quidem in se, sed per radios gloriosæ claritatis se-

5. *Tertiò non fuit lumen illud corporis.* *Aug.* *Damasc.*

se ab

ſe ab illa diffundentes. eodem modo exponendus Epiph. quæ expoſitio conſentanea eſt ijs, quæ habet Damaſcen. libr. 3. de fide cap. 17. & alibi.

6. *Nazianzeni preclara ſimilitudo.*

Quam etiam Greg. Nazian. eleganti exemplo declarare poſſumus orat. 49. de fide: *vt ſol,* inquit, *cùm in nube tegitur, claritas eius comprimitur, non cæcatur, & lumen illud, quod toto orbe diffuſum claro ſplendore cuncta perfundit, paruo admodum obſtaculo nubis includitur, non aufertur: ſic & homo ille quem Dei filius induit, Deitatem in illo non intercepit, ſed abſcondit. deniq; cùm ſe in monte paululum extra ipſum hominem extuliſſet, fulgore luminis eius penè obcæcati Apoſtoli ſunt;* &c. Hæc eleganter Greg.

7. *An claritas totũ Christi corpus occuparit.*

His ergo poſitis quædam in controuerſiam reuocari poſſunt, vt exactiùs Chriſti claritas declaretur. Dubitari ergo poteſt primũ, an ſplendor ille ſolam Chriſti faciem affecerit, an verò etiam totum Chriſti corpus. etenim ſi Matth. ſpectemus dicentem: *& reſplenduit facies eius ſicut ſol.* itemque ſi Luc. *& facta eſt ſpecies vultus eius altera*, ſatis eſſe videbitur fortaſſis alicui, ſi affirmemus eam claritatem tantùm Chriſti faciem tenuiſſe, atque ita huius opinionis fuit Abulen. quæſt. 47. in 17. Matth. Verùm in eam potiùs ſententiam libens deſcendo, toto corpore fulſiſſe Chriſtum, cùm abſolutè dicatur ipſe transfiguratus, ſeu transformatus. neque enim excludunt Euangeliſtæ reliquas corporis partes, quamuis dicant ipſo vultu ſplenduiſſe, quia inprimis ille oculis obijcitur. An non etiam fulſere manus? & tamen nulla earum mentio, immò verò cùm de veſtimentis ſcribunt facta eſſe alba, non obſcurè indicant ſe corporis ſplendorem ipſo veſtium candore ſatis inſinuaſſe, cùm hic ex illo prodijſſe credatur. & D. Marcus nulla vultus mentione inducta, ſimpliciter transfiguratum dicit, & mox ad albedinem tranſit veſtimentorum, ſic quaſi indicans ex ſplendore corporis, candorem veſtimenta concepiſſe. hanc eſſe veram Euangeliſtarum intelligentiam docuit Hieronymus epiſt. 61. ad Pamma. cap. 10. *Dominus noſter*, inquit, *in monte transfiguratus eſt in gloria; non vt manus, ac pedes, cæteraq; membra perderet, & ſubitò in rotunditate vel ſolis, vel ſphæra volueretur, ſed eadem membra ſolis fulgore rutilantia Apoſtolorum oculos perſtringerent, vnde & veſtimenta eius mutata ſunt in candorem, non in aerem, ne fortè & veſtes eius aſſeras ſpirituales. Et facies eius,* inquit, *fulgebat vt ſol. Vbi autem facies nominatur exiſtimo, quod & cætera membra conſpecta ſint*, non quod veſtes ipſæ factæ ſint viſui peruiæ, ita vt eius membra virginea per ſe oculos mouerent; id enim non eſt veroſimile, vt ſchol. numer. 16. diximus. Quare quod vltimo loco ait Hieronymus, illud ipſum eſt, quod ex Auctore libr. 3. de mirabil. Sacr. ſcriptu. cap. 10. retulimus ſchol. numer. 14. *caro illuminata per veſtimenta radiabat.* Igitur candor veſtium claritatem corporis indicabat. Diuo Hieronymo aſtipulatur ſanctus Ephrem oratione de transfiguratione: *facta*, inquit, *ſunt veſtimenta eius alba. Etenim oſtendit Euangeliſta, quod ex toto eius corpore eius gloria ſcaturijt, & ex tota eius carne reſplenduit eius facies, & ex totis eius* A *membris reſplenduerunt radij* &c. Conſtat igitur totum CHRISTI corpus ſplenduiſſe, non ſolam faciem.

Sed vtrum in ſuperficie extima carnis Chriſti is ſplendor tantùm fuerit, ſciſcitetur hic aliquis, an verò totum quoque corpus permearit, ita vt intimas etiam partes corporis penetrarit, ſicut olim probabile eſt corpora Beatorum futura eſſe omninò lucida, & tranſparentia? credibile quidem eſt hoc, verùm credibiliùs in ſola corporis ſuperficie eam lucem fuiſſe, quod vox transfigurationis ſubindicat, nam figura extimus eſt corporis terminus; neque Chriſtus claritatem gloriæ perfecto modo, ac ſtabili hic aſſumpſit, vt proinde non ſit neceſſe dicere corpus ipſius debuiſſe fieri lucidum totum, ſicut corpora erunt Beatorum. Hanc ſententiam docet B D. Th. 3. p. q. 45. art. 1. ad 2. Porrò de veſtimẽtis quomodo candida, & ſplendentia fuerint, & quod non tranſparentia, ſatis dictum eſt in ſch. num. 14. & ſeq. 8. *An totum corpus Christi claritas penetrarit.*

Verùm de hac eadem claritate quomodo differat à claritate Angelorum in aſſumptis corporibus, à claritate ſolis, corporum Beatorum dubitari etiam ſolet. Fatemur hanc claritatem, & ſplendorem differre ab ea claritate, qua Angeli reſplenduiſſe aliquando dicuntur, cum aſſumptis corporibus apparuerunt, quod Matth. cap. 28. ſcribit de Angelo, qui poſt Chriſti reſurrectionem viſus eſt mulieribus: *erat*, inquit, *aſpectus eius ſicut fulgur.* etenim eiuſmodi Angelorum claritas aſſumptorum corporum variam conſtitutionem, & temperamentum ſequebatur, non Angelorum beatitudinem; hæc autem Chriſti claritas eiuſdẽ erat C rationis ſecundùm ſpeciem cum glorioſa corporum Beatorum claritate. 9. *Differat quo modo hæc claritas ab alijs.*

Iterum hinc fit intereſſe plurimum inter hanc Chriſti, & alteram claritatem qua facies Moſis reſplenduit, cùm à Domini conſpectu cum legis tabulis reuerſus eſt. etenim ea Moſis claritas naturalis ordinis erat, quamuis miraculo acceſſerit, at qua Chriſtus rutilabat ſupernaturalis & glorioſa. Quare non mirum ſi claritatem vultus Moſis non ferrent Iudæi Exod. 34. claritatem vultus CHRISTI ferrent Apoſtoli, ita vt eorum oculi recreati potius fuerint. Ita Abulen. quæſtion. 33. in cap. 17. Matth. nam licet probabile ſit, confortatos fuiſſe Diſcipulorum oculos, vt eam lucem D intueri, & ferre poſſent, tamen cùm proportionata ſit oculo etiam mortali, & ſub obiecto eius contineatur, vt veroſimilius eſſe puto, ita potuit videri ab oculis diſcipulorum repreſſa ea alteratione corporali, quam per accidens efficere ſolet lux in oculis corruptioni ſubiectis abſque alio auxilio. vide Suar. 3. p. tom. 2. diſp. 48. ſect. 2. verſ. is finem, vbi etiam affirmat ex D. Thom. corpus glorioſum non agere corruptiua actione, ſed intentionali, & perfectiua tantùm, vt proinde hæc claritas glorioſa ex ſe non agat lædendo, ſed dumtaxat confortando & recreando oculos, quod ei debetur ratione ſtatus corporis glorioſi: Deinde Moſes tantùm facie rutilabat, iſq; ſplendor appoſito velamine non tranſparuit: Chriſtus toto corpore ſplendebat, eaque lux veſtimenta 10. *An confortati nunc diſcipulorum oculi, vt hãc claritatem viderent.*

omnia, quamuis non diaphana redderet, penetrabat tamen, ita vt extima vestis pars candida, ac splendida appareret, vt dictum est scho. num.16. & cum Aug.22. libr. de Ciuit. cap. 19. dicit. Apostolos in corpore mortali non potuisse videre claritatem corporis Christi resurgentis, intelligit id proficisci ex alteratione materiali per accidens adiuncta, non quod natura ipsius lucis minimè proportionata sit visui nostro: & si reprimatur ea actio corporalis, & tantùm relinquatur intentionalis vt erit in patria, iucundè percipietur ea lux.

11. Iam verò eadem claritas à solis claritate alterius rationis erat propter eamdem caussam quod gloriosa esset & supernaturalis, contra ac solis claritas est. Iustin. lib. de discipl. & perfect. Monast. conuers. cap.23. habet: splendorem Beatorum septies excessurum solis splendorem, quãto ergo maior erat hæc Christi claritas & fulgor? Apocal. item 21. scriptura illam cœlestis patriæ claritatem, Dei claritatẽ vocat. *ciuitas*, inquit, *illa neq; eget sole, neq; luna vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus.* & Paul. Philip. 3.21. Beatorum claritatem non cum claritate solis, sed corporis Christi confert. *Reformabit*, inquit, *corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* ergo non tantùm à splendore solis sua magnitudine differt, verum etiam quia diuersæ rationis est ab illo. Restat videre an hæc claritas differat à claritate corporum Beatorũ. hactenus indicasse videmur gloriosam fuisse. & ita reuera est: neque enim à claritate illa Beatorum ita differebat, vt non eiusdem rationis esset cum illa, sic docet D. Th. loc. cit. art. 2. asserens hunc Christi splendorem claritatem gloriæ dici quoad essentiam, ergo indicat eiusdem speciei esse. & meritò quia speciem quandam corporum Beatorum hic Dominus indicare voluit: præsertim cùm claritas Beatorum Christo propria sit. Exemplar namq; cæterorum est lucidissimum Christi corpus, atq; adeò in illo tanquam in fonte, à quo suo modo velut in cætera corpora manat, omnis gloriosorum corporum gloria.

An eiusdem speciei cum claritate beatorum.

12. Sed quamuis hæc ita sint, interest tamen aliquid inter hanc Christi, & Beatorum claritatem. Primum q͡p in Beatis ea lux perpetua sit, at in Christo nõ vt quid stabile, & permanens, sed per modum fuit, vt aiunt, transeuntis. & hinc est, vt negent Theologi cum D. Thom. loc. cit. dotis rationem habuisse, quamuis eius particeps fuerit. est enim propriè dos, quæ stabilem, & inamissibilem statum habet; deinde claritas Beatorum est cum alijs dotibus connexa. in Christo verò sola claritas fuit. ex his liquet, quod quamuis in Christi corpore fuerit claritas gloriæ, corpus tamen eius gloriosum dici nequaquam debet.

Quid intersit inter hanc, & beatorum claritatem.

Dos quid propriè.

13. Tertiò hæc Christi claritas prodigiosa fuit, hoc est, non sine miraculo; tum si corpus eius spectetur interitui obnoxium, quod erat subiectum huius claritatis; claritas verò gloriosa per se immortali, atque impatibili conuenit corpori. tum si attendas, quod non permanentis habuerit qualitatis rationem, vt dixi nu. 12. nec coniuncta fuerit cum alijs dotibus. Si verò Christi animam spectes, ita fateor non prodigiosam esse, nec miraculo tribuendam. cùm enim Beata esset anima illa, ab ea dimanare in corpus debuisset ea claritas; Dei autem voluntate factum est, vt non dimanarit ob corpus corruptioni subiectum. itaq; miraculum fuit potiùs, quod anima Beata corpori dotes non conferret, illud infirmum, obscurum, mortale esse voluerit. quod quidem miraculum tunc cœpit, cùm Dei Verbum carnem assumpsit, & per totam postea vitam idem perseuerauit, vt proinde in ipsa transfiguratione potiùs miraculum desijsse, quod attinet ad claritatem, quã factum esse nouum dicere debeamus: nimirum si id cogitemus, quod anima Beata secundùm ordinariam legem postulabat.

An miraculosa.

Postremò explicare oportet, quæ caussa fuerit efficiens huius claritatis Christi, nam de finali caussa dictum est theoria 1. duæ possunt videri caussæ huius fulgoris. vna communis Christo cum omnibus Beatis post resurrectionem. Altera illi propria, & quæ nulli alij præter ipsum competit. Prima est gloria animæ. Secunda hypostatica vnio. ergo & ab animæ Christi gloria, & à diuinitate corpori cõiuncta splendor hic in corpus redundasse potuit. Primam caussam confirmare videtur Aug. ep. 56. ad Dioscorum, nimirum quod claritas corporis gloriosi ex claritate animæ deriuetur. Posteriorem caussam videtur admittere Damasc. orat. de transfig. significans, claritatem illam in Christo deriuatam esse à diuinitate eius corpori coniuncta. Cæterùm non caret difficultate, quid sit in Beata anima, quod claritatis huius caussa possit esse efficiens. iterum difficile est intelligere quomodo ex diuinitate claritas ad Christi corpus redundet. quam rem, quoniam clarè, doctè, & verè explicat Francisc. Suar. 2. to. 3. p. in q. 45. D. Th. a. 2. ideo hic eius responsum adscribam; negat ipse hæc intelligenda esse *de propria, ac physica dimanatione, quia claritas*, inquit, *gloriosa anima non est nisi aut lumen gloriæ, aut visio beata*, ostendit autem ipse eam efficacitatem non esse tribuendam lumini gloriæ; est enim qualitas spiritualis, quæ tantùm beatę visionis, non gloriosi corporis caussa efficiens est. Visio verò beata, actio est immanens, quæ non videtur aliquid in corpus transmittere posse. Ergò nihil est in anima quod claritatis huius sit efficiens caussa. Nam præter hæc duo non video, quid aliud assignari possit in anima cui vis insit claritatem hanc producendi. 14.

Duplex caussa fulgoris.

Quomodo possit ab anima beata, vel à diuinitate effici claritas, vel resultare.

Neq; quod dictum est ex Damasc. videtur quidquam prodesse ad ostendendum quomodo à diuinitate fuerit ea claritas deriuata, tanquam ab effectrice caussa: *nam si consideretur diuina persona, quatenus subsistẽtia est vnita illi corpori, ita non est principiũ alicuius physicæ actionis ad extra: sed solùm quatenus habet voluntatem, & omnipotentiam cum Patre, & Spiritu sancto communem. ergo ab illa vt vnita non potuit physicè manare hæc claritas.* Cùm ergo nec ab anima beata, nec à diuinitate claritas hæc deriuetur, icircò quod Aug. & Damasc. dicunt, non est intelligẽdum de propria, ac physica dimanatione, sed secundùm quandam dimanationem debiti; quæ nititur vel in merito, vel in cõnaturali proportione inter animã, & corp⁹: inter beatitudinẽ animæ, & beatitudinẽ corporis, inter 15.

Diuini-

Diuinitatem & corpus cui illa coniuncta est: *Sicut etiam gratia habitualis, & aliæ virtutes infusæ dicuntur dimanare à gratia vnionis*, vt explicat idem auctor tom.1.disp.18.sect.3.

16. *Hæc intelligenda sunt loquendo de emanatione connaturali per propriam, & connaturalem actionem. Nam si sit sermo de actione instrumentaria, facile intelligitur animam Christi habere vim ad efficiendam gloriam in corpore; sed hanc vim non habere propter beatitudinem animæ, nec solum per illam: sed propter vnionem ad verbũ, & per suam substantiam, vel voluntatem, vel per visionem si voluerit.* Hæc breuiter ex Suarez.

17. Si ergo propriam Physicamque effectricem caussam quæramus eiusmodi claritatis non aliam asignabimus, quam illum ipsum, qui & felicitatis animæ est caussa, & vnionis hypostaticę Deum omnipotentem, cuius felicitatis, & nionis quasi quædam proprietas est huiusmodi splendor corporis: quare is recte dicetur esse caussa huius proprietatis, qui est & principium felicitatis & vnionis. Et de claritate sat dictum est.

THEORIA III.

De duob. testibus transfigurationis Mose & Elia.

1. *Cur Moses & Elias in testes præsertim adducti.* QVALIS fuerit gloria Mosis, & Eliæ in transfiguratione diximus in schol.num. 18. & seq. nunc cætera persequemur, & primum videndum cur hos adesse voluerit Christus. Cui obiectioni sic respondet ex D. Chrys. homil.57. in Matth. D. Thom. q.45.a.3.ad 3 *Moses & Elias in medium adducuntur propter multas rationes. prima est hæc. quia enim turbæ dicebant ipsum esse Eliam, aut Ieremiam, aut vnum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, vt vel saltem hinc appareat differentia seruorum & Domini. 2. ratio est: quia Moyses legem dedit, Elias pro gloria Domini æmulator fuit. Vnde per hoc quod simul cum Christo apparent, excluditur calumnia Iudæorum accusantium Christum tanquam transgressorem legis & blasphemum Dei sibi gloriam vsurpantem. Tertia ratio est vt ostendat se habere potestatem mortis & vitæ: & esse Iudicem mortuorum & viuorum, per hoc quod Moysem iam mortuum, & Eliam adhuc viuentem secum ducit. Quarta ratio est quia vt Luc. dicit: loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Ierusalem, id est, de passione, & morte sua, & ideo vt super hoc discipulorum animos confirmaret, inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo. Nã Moyses cum periculo mortis se obtulit Pharaoni: Elias vero Regi Achab. Quinta ratio est quia volebat vt Discipuli sui æmularentur Moysis mansuetudinem, & zelum Eliæ. Sextam rationem addit Hilarius can. 17 in Matth. vt ostenderet scilicet, se per legem, quã dedit Moyses, & per Prophetas, inter quos fuit Elias præcipuus, esse prædicatum.* Hæc D. Thom. Tert. lib. 4. contra March. c.22. aliam etiam asignat rationem, sed eius verba habes schol. num. 29. quam etiam insinuat Epipha. hæres.42. confutat.17. vt ibid. notauimus.

2. Maldon. in 17. Matth. verissimam huius rei causam cur Moyses, & Elias apparuerint esse arbitratur, quod voluerit Christus futuri aduentus sui imaginem repræsentare: ante secundum autem eius aduentum non Elias modo,

A sed etiam Moyses venturus est, vt ex Apoc. cap. 11. colligitur verum hæc sententia nullo modo mihi probatur, qua de re pluribus agam, Christo Duce, lib seq. vbi nihil huiusmodi ex Apocal. colligi ostendam.

Sed vtrum, roget aliquis, verus Moyses, verusue Elias apparuerint, an non? longè credibilius est verum Mosem, verumque Eliam apparuisse. hũc ex Paradiso terrestri, vel ex loco Deo noto, illum ex limbo, non sine Angelorũ ministerio. scio D. Tho. 3. p. q. 45. art. 3. ad 2. & Abul. q. 54. & 55. in 17. Matth. cum aliis affirmasse, solam Mosis animam assumpto corpore præsentem adfuisse. At Hieron. c.17. in Mat. resurrexisse affirmat, idemque habet Auctor de mirab. sacr. scrip. lib.3. c.10. & Damasc. orat. de transfiguratione. 3. *An verus Moses, & Elias apparuerint.*

B potest id confirmari ex verbis Euangelistarum, qui dicunt Mosem adfuisse. Atqui anima in corpore assumpto non est propriè, ac verè Moses: præterquam quod anima separata naturali virtute non potest corpus assumere, neque mouere illud. Cui sententię fauet non parum Tert. lib. 4. contra March. cap. 22. & Praxeam c. 14. dum dicit, in transfiguratione impletum esse id quod Mosi pollicitus erat Deus Exhod. 33. postulanti enim Mosi v.18. *ostende mihi gloriam tuam*, respondit Deus v.23. *non poteris videre faciem meam, &, videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* illud etiam numerorum 12. 8. *ore ad os loquor ei Mosi: & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt*, docet Irenæus lib. 4. contra hæres. cap.37. hic esse expletum. Idemq; Cyril. Ierosolym. Cath.10. & Origenes hom. 12. in exod. *Locus Exhodi 33. & num. 12. 8.*

C sentire videtur. putant autem hi etiam corporali, non intellectus sola visione Mosem Christi gloriam conspexisse eodemque modo esse cum eo loquutum in specie, non in ænigmate, id est, in specie hominis, quam gestabat, tunc vidit Moses posteriora Dei, hoc est, in assumpta humanitate Deum. Quod verò Moses saltem secundum animam adfuerit, non est meo iudicio dubitandum, cum Moysem & Eliam adfuisse apertè commemoret scriptura, & August. lib. de cura pro mortuis agenda c. 15. probaturus animas mortuorum interdum ad superos redire, affert tanquam certum exemplum Mosis: *quid de Mosi*, inquit, *dicturi sumus, qui & in Deuteron. mortuus, & in Euangelio cum Elia, qui mortuus non est apparuisse legitur*, idemque Patres passim sentiunt. *August.*

D quare aberrant planè qui Angelorum aliquem Mosis personam sustinuisse hic putant, quod non videtur displicuisse Vgoni Cardin. in 9. luc. Quod verò ille obiicit ex Chrys. nullam animam antequam Christus eo descenderet ex inferno exiisse, In gloriæ statũ transferendam fateor. De Elia verò qui nondũ mortuus est vt August. lib.1. de pecc. merit. c.3. Hieron. epist. 61. ad Pamma. Ambr. lib. 4. de fide c.1. quibus fauet scriptura 4. Reg. 20. Eccles. 48. multo minus probabile est in propria persona non adfuisse; facile enim Angelorum ministerio duci in Montem Thabor poterat, vt exemplo Abacuch Dan. 4. & Philippi, act. 4. ostendi potest.

Meritò ergo Epiph. hæresi 64. ex Proc'o, & Metho. scribit hæc vt verissima: *nihil Dominus* *Epiph.*

mentitus est, quare non spectrum, aut visum ostendit discipulis in monte Eliam & Moysem, quo ipsos deciperet. sed id quod erant extra falsitatem. Reijcienda est & Gloss. Luc. 9. quæ negat verum Eliam & Mosem apparuisse, sed spectrum tantùm Angelorum ministerio fabricatum, seu simulacrum eorum, quam Gloss. D. Thom. in solut. ad 2. art. 3. loc. cit. dicit desumptam ex libr. de mirabil. sacr. Script. qui falsò August. attribuitur, sed in loco vbi significatur in eo lib. reperiri, hoc est, lib. 3. cap. 31. id non habetur, immò eius contrarium omnino legitur capit. 10. Franciscus etiam Suarez affirmat nec se hanc sententiam apud Ambrosium reperisse, cui tamen Vgo Cardinalis illam tribuit. Reijcienda ergo est hæc opinio tanquam erronea.

5. *An viuat Moyses.* Porrò quòd quidam dicunt Mosem mortuum non fuisse, sed viuum translatum ad Paradisum, vt cum Elia ante iudicium veniat, quod videtur sensisse Hilarius can. 20. in Matthæum, & Ambrosius libr. 1. in Cain, & Abel, cap. 2. & Gregorius Nyssenus lib. de vita Mosis. Itemque quòd Rabbi Samuel lib de aduentu Mess. cap. 13. asserit mortuum quidem fuisse, sed mox ad vitam reuocatum, non sunt Scripturæ consentanea Deuteronom. 32. & 34. præsertim verò quod dicit Rabbi Samuel erroneum videtur.

6. Fateamur igitur Mosem verè mortuum, cuius corpus scribit Epiphan. lib. 1. hæres. 9. fuisse ab Angelis sepultum, quod in honorem tanti viri factum esse dicit OEcumen. in epist. Iudæ ex Philone lib. de vita Mosis. qua de re vide Abulens. Deut. 34. q. 3. & seq. Chrysost. verò homil. 1. in Matth. scribit factum id esse ne Hebræi corpus eius adorarent. quòd verò dicatur sepulcrum Mosis occultum, potius indicat ipsum sepultum esse.

7. *Quomodo Moses & Elias ad locũ transfigurationis venerint, & inde ad propria redierint.* Translata igitur fuit anima Mosis duce Angelo de limbo ad locum, vbi corpus eius iacebat, eodemque loco vnitam corpori fuisse, atque inde vnà cum corpore statim duce ac vectore Angelo in locum transfigurationis adductam esse; indiguit enim Moyses vt & Elias duce, qui viam indicaret, & vectore, vt momento fermè temporis ad locum transfigurationi præfixum Domino sisterentur. Illud tamen obseruandum, ante resurrectionem Mosis, Angeli opera collectos fuisse pulueres, in quos fortè eius corpus abierat; verùm Deus ipse animam corpori postea coniunxit, sicut futurum docent Theologi in vltima, & vniuersali hominum resurrectione, vbi verò ij testes officio suo functi sunt eodem Angelo reuectore Moses ad locum sepulcri, vt ibi corpus deponeret, & deinde eius anima ad limbum reuersa est, cuius motus ipsa fui principium esse potuit. Elias verò ad locum vnde deuectus fuerat translatus est. hæc nobis quæ de translatione per Angelos, & loco resurrectionis Mosis diximus probabilia magis esse videntur. Vnde verò gloriam in transfiguratione habuerint si quis scire velit, legat quæ diximus in Schol. num. 19. & 20.

THEORIA IV.

In ea verba: *Hic est filius meus dilectus,* &c. fueritne Christus in quantum homo filius Dei naturalis, & quomodo, & an etiam adoptiuus?

Qvamuis hæc res subtiliter à scholasticis tractetur, non est tamen Scripturæ interpreti dissimulanda vt pleraq; Scripturæ loca intelligat, & quomodo hac in re loquendum sit, benè teneat. Principio stabili fide tenendum est aduersus Arrium, Christum, vt Verbum est Patris, naturalem Dei filium esse, omnino Patri æqualem. Deinde eadem fide contra Nestorium, qui duas personas in Christo finxit asseuerandum est, Christum hominem absolutè, simpliciterve per idiomatum communicationem, vt cum Theologis loquar, esse filium Dei naturalem. 1.

His positis distinguendus est, clareque intelligendus cum Theologorum schola modus ille loquendi in hac controuersia. etenim cùm vestigamus, sitne Christus, in quantum homo, Dei filius; voces illæ, *in quantum homo*, duobus modis sumi possunt, vel, quod aiunt, reduplicatiuè, hoc est, prout caussam adæquatam, commensuratamque innuunt; vel specificatiuè, hoc est, vt notent naturam, in qua aliquid dicitur alicui conuenire. iam constat non id nos hic agere vt dubitemus, an humana in Christo natura sit caussa vel ratio propter quam Christus est filius Dei, constat enim id esse non posse, & inde sequi omnem hominem esse Filium Dei naturalem, talem enim sensum gignunt eæ voces, si adæquatam caussam contineant. posteriori ergo modo hic eas voces sumimus, vt sit hæc sententia; an Christus in humanitate subsistens habeat in humana natura respectu Dei rationem aliquam filij. 2. *Distinctio propositionis Christus in quantum homo est filius Dei.*

Iam verò tribus propositionibus huic difficultati satisfacere conabor. Prima sit: omninò Christus in quantum homo, dicendus est *Filius Dei.* Probat id Adrianus Papa in epist. ad Episcop. Hispan. ex illo Roman. 8. 32 *proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Scimus,* inquit, *quia non est traditus secundùm diuinitatem, sed secundùm id quod verus homo erat, illum nimirum, qui traditus est, id est, hominem ipsum Apost. proprium Dei filium protestatur.* Iterum exponens hæc verba, quæ nunc præ manibus habemus. *Hic est Filius meus dilectus,* &c. quæ habentur Matthæi 3. & 17. sic ait: *Super quem descendit Spiritus sanctus in specie columbæ super Deum an super hominem?* & interius: *Secundùm id quòd homo est, Spiritum sanctum super se venientem suscepit: de eo ergo hominis filio, super quem Spiritus sanctus descendit, licèt vnus sit Dei, & hominis filius, vox Patris intonuit, dicens: hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui; si secundùm diuinitatem dixisset, nequaquam diceret, in quo mihi benè complacui, sed tantummodo in quo mihi benè placui; dum ergo dicit complacui, totam simul Trinitatem comprehendit, quia in homine Christo tota complacuit* 3. 1. *propositio.* *Notanda Hadriani verba.*

Trinitas,

Trinitas. Animaduertite, quia nihil vobis restat vt secundùm diuinitatem tantummodò credatis dixisse Patrem, hic est filius meus dilectus, sed potius secundùm humanitatem, super quam Spiritus sanctus dicitur descendisse. Hæc si quis benè perpendat quę habentur in ea epistola, itemque in alia Concil. Francford. næ ille fatebitur Christum inquantum hominem esse Dei Filium vocandum.

4. Nec valet si quis dicat, voces illas, quas Adrian. vel Concil. illud vsurpat, videlicet, *secundùm humanitatem*, vel, *secundùm quod homo*, designare solùm suppositum Verbi in natura humana subsistens, esse filium Dei, quomodo dixit D.Thom. quæst.16. art.11. hanc propositionem; *Christus, secundùm quod homo, est Deus*, veram esse: nam reuera hæc locutio impropria est, & neganda potius, vt Diuus Thomas ibi etiam affirmauit. Deinde propositio nostra hac ratione stabiliri potest. Nam Christus in quantum homo seu in humanitate sua est particeps cœlestis hæreditatis, ergò in ipsa humanitate habet ius ad hæreditatem illam, igitur & secundùm eamdem humanitatem est filius Dei, & quidem multò præstantius, quàm iusti hęredes beatitudinis, & filij Dei vocantur. hinc meritò Patres dicere solent Christum vt Deum esse vnigenitum Dei; vt hominem verò, esse *primogenitum in multis fratribus*. Rom.8. *& primogenitum omnis creaturæ*. Coloss. 1. vt patet ex Concil. Sardi. in epist. ad omnes Fideles, & ex Cyrill. Alexandr. libr. de fide ad Theod. & lib.1. de fide ad Reginas in ostensione, quòd Christus sit Deus in epist. ad Hebræos vbi Paulus ait: *Locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum.* quod non videtur propriè conuenire nisi in Christum vt hominem, quia vt Deus non constituitur hæres, sed natura sua est omnium Dominus simul cum Patre & Spiritu sancto. est ergo Christus vt homo, dicendus propriè filius Dei, eo modo quo iam explicaturi sumus.

5. *propositio.* Sit altera propositio, Christus inquantum homo, est filius Dei naturalis, tametsi interueniente gratia vnionis. hæc videtur Adriano Papæ, & Concil. etiam Francfordensi consentanea, dum probant Christum vt hominem esse filium Dei naturalem, & loqui videntur etiam ratione gratiæ vnionis, & meritò. Etenim sicut Christus in humanitate ipsa est sanctus, & summè carus Deo propter gratiam vnionis, ita & propter eamdem vnionem habet ius proprium, & connaturale ad diuinam hæreditatem in ipsa humanitate suscipiendam, ergò ex vi illius vnionis, est etiam filius Dei. fateor tamen hanc filij relationem, non esse realem, sed rationis; innititur enim in gratia vnionis, seu in persona verbi hypostaticè vnita humanitati quasi formaliter illam sanctificante, & præbente ius ad diuinam beatitatem, persona autem diuina non potest esse fundamentum relationis alicuius, quæ re ipsa cohæreat, & recens accedat, cuiusmodi est ista de qua loquimur, relatio filij in Christo, quatenus homo est.

6. Cæterùm cum dicimus Christum in quantum hominem propriè esse naturalem filium

A Dei propter vnionem diuinam, non significamus Christum vt hominem dici posse propriè filium Dei per essentiam, æternamve generationem. vt docet D.Thom. quæst.24. art.2. ad 1. vide ibi Caiet. sic enim est æqualis Patri, cùm tamen, vt homo non sit æqualis, sed minor illo, à quo nec procedit per æternam generationem; significamus ergo per gratiam vnionis hoc factum esse, vt natura humana verè ac propriè sit substantialis natura filij Dei, ita vt personæ sic constitutæ intrinseca, ac connaturalis, non extrinseca, & aduentitia, sit talis gratia vnionis, atque adeò vt ratione illius sit intrinsecum, & connaturale, & debitum huic homini ius ad æternam hæreditatem in natura quoque humana; ac proindè vt etiam inquantum homo is sit filius Dei & hæres; hoc autem modo declarari potest hic, de quo loquimur, filij respectus: nam finge Patris, vel Spiritus sancti personam hominem induere, tum sanè homo ille nec simpliciter, nec inquantum homo dici posset filius naturalis Dei communicatione idiomatum, quomodo nunc Christus dicitur *Verbum*, seu *Filius Dei*, hæc enim mutua idiomatum communicatio tantum fit à relatione propria personæ assumentis, & ita tunc diceretur ille homo Pater, seuSpiritus sanctus; posset tamen dici *Filius Dei* inquantum homo, hoc alio sensu in quo nunc loquimur, videlicet, quia ex vi vnionis haberet intrinsecum, & quasi connaturale ius ad capessendam diuinam hæreditatem in ipsa etiam humana natura, quod satis est ad hanc filij rationem: ita ergò nunc de Christo, eiusque filij respectu loquimur, cùm affirmamus ipsum, inquantum homo est, esse filium Dei naturalem ratione vnionis, propter quam intrinsecè, & connaturaliter obtinet vt sit hæres vniuersorum, ac proindè & filius Dei naturalis, hic autem ordo filij alius est ab eo, quo Patrem vt Deus respicit ab æterno genitus.

Quomodo intelligere debemus, Christū inquantum homo est, esse naturalem filium Dei.

B

C

7. Quòd si roges, an secundùm hanc relationem filij respiciat Christus totam sanctissimam Trinitatem? Respondeo: ita esse planè. quod obseruauit Adrian. verbum illud expendens, *complacui*, vt retuli numer.3. & iure, quia à tota sanctissima Triade accepit humanitas Christi gratiam vnionis, à tota etiam collata est illi hæreditas, ad quam habet connaturale ius; hinc est quod Ioann.20.17. dicitur: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum,* quo loco de se, vt homo est, loquitur, & eumdem vocat Deum & Patrem suum qui noster est Deus & Pater. liquet autem non solùm primam personam, sed totam sanctam Triadem Deum esse, & Patrem Christi vt homo est, itemque nostrum. Ioann. item 14.31. *sicut mandatum, inquit, dedit mihi Pater, sic facio.* constat autem reuera præceptum à tota Trinitate profectum esse, quamuis per appropriationem Patri tribuatur. non tamen propterea dicendus est CHRISTVS Spiritus sancti filius, ne occasio detur errandi; putare enim quis posset etiam in diuinis Spiritum sanctum esse eius Patrem; vel saltem ne ratione humanæ generationis, quæ virtute Spiritus sancti dicitur perfecta in vtero Virginis, credatur Spiritus sanctus

D

Locus Ioan. 20.17.

Locus Ioan. 14.31.

An dicendus Christus Spiritus S. filius.

fuisse

fuisse verè Pater Christi. his accedit hanc dignitatem filij de qua loquimur, competere Christo quasi formaliter ratione filiationis diuinæ ipsius humanitati collatæ, per vnionem factam à tota sancta Triade, atqui hæc relatio filij solùm respicit Patrem æternum inter diuinas personas. quare simpliciter ac speciatim compellatio filij, non est Christo tribuenda per respectum ad alias personas, sed tantùm per relationem ad Patrem.

8. *3. propositio.* Verùm quamuis rectè hæc dicta sint, sit tamen tertia propositio; Christus, in quantum homo, non potest dici *filius Dei adoptiuus*, sic D. Thom. quæst. 23. artic. 4. & quæst. 32. artic. 3. & quæst. 43. artic. 1. & 4. con. gent. cap. 4. Magister cùm Scholast. in 3. distinct. 10. constat ex auctoritate Patrum Chrysostom. vel auctoris imperfect. homil. 40. in Matth. in illa: *Reuerebuntur filium meum*, vbi notat Prophetas ante Christum missos adoptiuos filios fuisse, Christum vocari proprium filium, vt & Paul. nominat Roman. 8. Ambros. item libr. 1. de fide, capit. 9. ait: *nos filij per adoptionem, ille per naturam*, idem testatur de Incarnat. Domin. Sacramen. cap. 8. idem habet August. epist. 120. cap. 4. & lib. con. Secundi Manich. cap. 5. & libr. 3. contra Faust. cap. 3. libr. etiam 1. de consens. Euangel. cap. 2. affirmat Paulum vsurpasse nomen adoptionis, vt quid interfit inter Christum & nos, indicaret; idem docet Irenæus lib. 3. contra hæreses. cap. 21. *Propter hoc enim*, inquit, *Verbum Dei homo, & qui filius Dei est, filius hominis factus est commixtus Verbo Dei, vt adoptionem percipiens*, nimirum homo, *fiat filius Dei*. Sic enim intelligendus est Irenæus, quamuis & aliter Feuard. intellexerit. Quin Hilarius lib. 3. de Trinit. *Multi*, inquit, *nos filij; sed non talis hic filius; hic enim verus, & proprius est filius, origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione*, &c.

9. *Contra eos, qui Christũ vt hominem adoptione filium vocãt.* Hac patet hallucinari eos, qui existimant Christum secundùm humanitatem *adoptionis filium* dici posse, & secundùm hanc filiationem primogenitum illum fuisse; secundùm autem alteram, quæ naturalis est, vnigenitum. in hac sententia D. Hilarius fuisse videtur; nam de Christo loquens libr. 2. de Trinitate: *Potestatis*, inquit, *dignitas non amittitur, dum humanitas adoptatur*, vbi saltem de humanitate affirmat adoptatam esse, quod etiam Gabr. 3. sent. distin. 10. concessit cum quibusdam alijs, idem Marius Victorin. libr. 1. contra Arrium. Verùm vt D. Thom. ait: hi Patres largè, & impropriè vsi sunt nomine *adoptionis*, significant enim ea voce, quodcumque beneficium, seu gratiam liberaliter collatam. itaque gratiam vnionis humanitati factam, adoptionem vocant. apertè tamen hanc sententiam, hoc est, Christum, in quantum homo est, dici posse filium adoptiuum ratione gratiæ habitualis. *Durandi sententia reijcitur.* Durandus defendit in 4. distinct. 4. quæst. 1. & eum sequitur Gagnæus in sua Paraphr. in cap. 8. ad Roman. *1. ratio.* Sed probo falsum hoc esse: nam primo Paul. cap. 8. ad Rom. 15. ait: *non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum: in quo clamamus (Abba Pater.)* En Paulus adoptionem in filios merito Christi susceptam significat. quod & ad Ephes. 1. 5. ostendit: *qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum*. ergò quicumque adoptati sunt in filios per Christum sunt adoptati. igitur Christus non adoptione filius est. lege Hieronym. in verba prædicta epist. ad Ephes. Deinde secundò ex D. Thom. 3. part. quæst. 23. artic. 4. filiatio est proprietas non naturæ, sed hypostasi conueniens: sed in Christo vna tantum fuit hypostasis, eaque increata, cui naturalis filiatio conuenit, ergò propriè loquendo Christus non aliam, quam naturalem filiationem attribuemus. *2. ratio.*

Sed obijciet aliquis: Christus, vt homo, est persona humana, id est, ex persona diuina, & humanitate composita; ergò vt sic erit capax relationis filij Dei per participationem; ergo & adoptionis, quamuis absolutè, & simpliciter sit filius naturalis; neq; enim repugnat aliquid dici participatiuè, quod per se dicitur si diuerso modo spectetur, vt dicitur Christus simpliciter ens per se sua natura, quia Deus, & tamen in quantum homo potest dici ens per participationem; vt homo enim creatura est. Verùm hæc obiectio facilè soluitur ex sequente ratione tertia qua Adrian. Papa, & Concil. Francford. vtuntur. nam *adoptiuus filius* non dicitur, nisi qui est alienus, & adoptatur ad hæreditatem ex indulgentia; vnde etiam in l. 1. ff. de adoptionibus, *adoptiuus* opponitur *naturali*. Sed hæc definitio, Christo etiam vt homini, non potest competere. ergo nec filij adoptiui ratio in eo locum habebit. patet assumpta propositio, primum quidem quantum ad id quod non sit alienus, quia Christus, qua homo, non est aliena persona; neque enim est alia persona à persona filij Dei naturalis: & licet sumatur vt persona composita, tamen ita etiam sumpta includit intrinsecè filiationem Dei naturalem, per quam constituitur in huius esse personæ. igitur nullo modo concipi potest vt persona aliena, vel extranea à diuina filiatione. deinde quoad alteram partem constat idem assumptum; nam hic homo Christus non admittitur ad diuinam hæreditatem suscipiendam in humanitate sua omnino liberaliter, & ex indulgentia, sed intrinseca, & connaturali acceptatione, & debita ratione vnionis; igitur vndequaque incapax est adoptionis. hoc ergo modo intelligendus est Diuus Thomas cùm ait: id quod est per se tale, non dici tale per participationem. nam si id, quod dicitur per participationem, vt, Verbi gratia, esse filium adoptiuum exigat in ipsamet persona aliquid repugnans propriæ perfectioni talis personæ, non poterit de illa affirmari etiamsi determinatio aliqua apponatur. atque adeò Christus non potest dici persona creata, seu finita etiam in quantum homo, repugnat enim id perfectioni eius personæ secundùm se; & huius generis est filiatio adoptiua, requirit enim in persona vt extranea sit. 10. *Obiectio.* *3. ratio.* *Quis filius adoptiuus.*

Sed ratio, quæ cæterarum caput & fundamentum est, & ad quam cæteræ ferè reuocantur, est hæc quarta humanitati Christi hoc ipso, quod à supposito diuino assumpta est, ius, & possessio hæreditatis æternæ sunt tributa, & non illi ius illud per vllam aliam adoptionem liberaliter à gratia habituali, vel quauis alia ratione à gratuita Dei voluntate manante fuit 11. *4. ratio.*

con-

concessum: quomodo omnibus aliis filijs adoptionis concedi solet. ergò si filiatio alia à naturali Christo secundùm humanitatem tribuenda sit, non debet illa adoptionis filiatio dici.

12. Id quod optima adhuc ratione confirmari potest: nam qui filius est per adoptionem, is etiam ex sent. Duran. in 4. dist inct. 10. quæst. 2. prius saltem ordine naturæ est sine iure ad hæreditatem, & deinde per gratuitatem adoptionem ius ad ipsam hæreditatem acquirit, sed non fuit prius hic homo Christus, ne ordine quidem naturæ, quam esset in eo respectus filij, & ius ad hereditatem; ergò ne abusiuè quidem Christus filius adoptionis secundùm humanitatem dici debet.

Hoc sic magis declaratur; quia filius adoptiuus prius est, quam sit filius saltem ordine naturæ: etenim filius adoptiuus non per illam actionem producitur, per quam filius adoptiuus constituitur, sed per aliam priorem, & quę minimè pendeat à tali filij respectu, Christus verò, etiam vt homo, simul, & per eamdem actionem, qua constitutus est hic homo, seu Christus, habuit vt esset filius Dei: hanc rationem insinuat Augustin. libr. 3. contra Faust. ca. 3. Sed ais saltem humanitas ipsa prius fuisse intelligitur ordine naturæ quam habuerit vnionem, atque adeò filiationem. ergò saltem ipsa dici poterit adoptata, licet non Christus. Respondetur gratiam vnionis esse alterius rationis gratiam, & ideò per eam non confertur adoptio, sed tribuitur per eam, vt quis sit filius superioris ordinis, id est, naturalis.

Mitto quod filij respectus non naturæ, sed personæ est.

Sed quærat aliquis, an hoc ita certum sit, vt fide tenendum sit? Respondeo non videri rem hanc omninò certa fide definitam esse. nam quod aliqui afferunt ad id astruendum definitionem Adrian. & Conc. Francford. non multum me mouet; in eo namque Concil. agitur contra quemdam Elipandum Toletanum Episcopum, qui videtur idem cum Nestorio tenuisse, quod attinet ad duas personas in Christo, id quod directè ibi damnatur, definiturque Christum inquantum hominem non esse filium adoptiuum, si *inquantum* designet, licet impropriè, tantum suppositum; sic enim Christus inquantum homo, est filius Dei naturalis æqualis Patri. item definitum est ibi, quod Christus vt homo propriè non sit filius adoptiuus secundùm hypostasim aliquam, nimirum humanitatis, ad quam referatur filiationis appellatio, quæ semper ad hypostasim refertur aliquam. Cæterum quod nullo modo Christus inquantum homo propriè filius sit adoptiuus, ita certum est, vt contrarium vix verosimile vel probabile sit, quamuis vt fide tenendum definitum nondum sit, quod & Franciscus Suarez tertia parte, disputatione tertia, sectione secunda. sub finem censuit.

ob. Sed Durandus sic nos vrget: gratia, inquit, Christi est eiusdem rationis cum nostra, sed nos sumus filij adoptiui ratione huius gratiæ, ergò & Christus inquantum homo. Responsum in promptu est. nam si de gratia habituali sit sermo, non de gratia vnionis, sic fateor eiusdem rationis esse in nobis, & in Christo. verum modus illam habendi non idem est, quia nos non supponimur filij sed alieni, & per gratiam ad hereditatem liberaliter acceptamur: Christus verò per gratiam habitualem non constituitur propriè filius, sed supponitur per gratiam vnionis esse filius, & nec alienus vllo modo est: nec prætereà liberalis donatio est illi gratia habitualis, sed debita est illi, & quasi proprietas consequens vnionis filiationem, & ideò nos filij adoptiui dicimur, non ille. immò si *filius* esset dicendus ratione gratiæ habitualis, non diceretur adoptiuus, sed potius naturalis: nam gratia connaturalis fuit Christo non aduentitia & extranea, & sicut igni naturalis est calor, aquæ verò violentus, ita gratia in Christo naturalis est, nobis autem aduentitia, & ideò in Christo non fundat relationem filij adoptiui, sicut in nobis. Ceterum, verum non est dici Christum filium Dei vllo modo ratione gratiæ habitualis, quia relatio fundata in gratia habituali in Christo, non recipit denominationem filij, tantum enim dicitur filius inquantum homo propriè, quamuis non sit negandum in Christo gratiam, cuius auctor est Deus, fundare respectum realem effectus ad Deum vt ad caussam, sed iste respectus ad Deum, non vt in nobis, ita & in Christo capax est denominationis filij.

DIGRESSIO PRIMA MORALIS.

In qua quæ de transfiguratione dicta sunt, accommodantur ad ipsum iudicij diem & communis resurrectionis.

MENS & consilium CHRISTI fuit in transfiguratione etiam declarare aliquo modo gloriam aduentus sui ad extremum iudicij diem, quando eius diuinitas omnibus omninò hominibus erit manifestissima. Huc commodissimè referri possunt illa verba: *Sunt quidam de hic stantib. qui non gustabunt mortem donec videant filium hominis venientem in Regno suo.* Matt. 16. non igitur erit alienũ ab intentione Christi, si quæ hic de transfiguratione dicuntur ad eum diem applicemus. I.

Post sex dies.] Rectè id quadrat in extremum iudicij, diem, & tempus resurrectionis. Sex diebus conditus est mundus: igitur spatio sex dierum consummato adueniet rerum omnium creatarum finis, & Iudicis aduentus. *sex dies quid mysticè.*

Sic Theophylactus *tu autem disce*, inquit, *post sex dies, id est, post mundum, qui sex diebus conditus est, Dei contemplationem futuram.*

Beda verò ait: per hos sex dies *ratione mystica significari, post sex mundi ætates sanctis ab omni labore quiescendum.* idem habet Rabban. sic scri-

bens: *merito post sex dies gloriam illam ostendit, quia post sex dies futura est resurrectio.* hæc ratio Hilarij quoque est: *post dies sex*, inquit, *gloria dominica habitus ostenditur sex millium scilicet annorum temporibus euolutis Regni cœlestis honor præfiguratur.*

2. Significant etiam sex dies omnes vitæ huius labores, & ærumnas Iob 5. 19. *in sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.* Rectè ergò vita præsens sex dierum numero significatur: nam septima quietis est. Idē significatur verbis illius Archisynagogi Luc. 13. 14. *sex dies sunt in quibus oportet operari.* ad idem fortè significandum Hebræus sex annis seruiebat Exod. 21. 2.

3. *Octo dies quid.* At Lucas octo dierum mentionem facit, id, quod rectè etiam quadrat: nam & septēnarius numerus pœnitentię numerus est, & significat dierum vitæ huius hebdomadam, at octaua lætitiam; & resurrectionem iustorum innuit: Vel si mauis, sex dies laborum sunt, septimā sabbatismum continet, cum videlicet sepulti quiescemus. octaua dies resurrectioni assignatur.

4. *Locus Gen. 2. 2.* *Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat; & requieuit die septimo ab omni opere quod patrarat* Genes. 2. 2. nos quoque post sex dies, post exantlatos pro Christi nomine labores, post bona opera, in immortalem illam vitam omni labore, & solicitudine liberi admissi, quiescemus. etenim vt Paul. ad Hebr. 4. 9. 10. ait: *relinquitur sabbatismus*, hoc est, requies, *populo Dei, qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut à suis Deus.* vocem ergo Apostoli libenter accipiamus, qua v. 11. sic hortatur: *festinemus ergo ingredi in illam requiem.* Vide August. lib. 22. de Ciuit. cap. 3.

5. *Separatio discipulorum quid.* *Assumit Iesus*] Neque hoc vacat mysterio. in duas partes discipuli diuiduntur: aliqui ad radices montis remanēt, & quidem pars eorum maior; tres dumtaxat ad Christi gloriam conspiciendam assumuntur. nam die illo extremo Iudex *statuet oues quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris* Matth. 25. 33. en tibi duas iudicandorum sortes. & oues quidem paucæ, hædi verò multò plures. quod verò ad radices montis hi relicti sint, & tres illi in cacumen assumpti, indicat id, quod D. Paul. Thess. 4. 16. scripsit: *simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus*; & iure sane mali, qui caduca, & terrena amarunt, tunc in terra erunt; boni qui cœlestibus inhiarunt, cœlum versus rapientur, & sic semper cum Domino erunt. Hoc idem Apostolus scripsit Cor. 15. 51. *omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur:* nam boni corporis dotibus & animæ donabuntur. Hanc tam amaram, tam terribilem separationem expressit nobis Dominus

Locus Luc. 17. 34. Luc. 17. 34. *dico vobis in illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus assumetur, & alter relinquetur, duæ molentes in vnum: vna assumetur, & altera relinquetur: duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur.* ex quocunque enim statu aliqui salutem assequentur intra paradisi ianuā admissi, aliqui ab illa excident in Baratrum coniecti. Porrò per eos qui in agro, Prælati meritò intelliguntur tanquam satores, & agricolæ, ijdem significantur per Noe, arcæ moderatorem tempore diluuij. Per molentes verò indicantur qui matrimonio iuncti sunt. hi enim qui mundana tractant, & cùm mundanis versantur, similes molentibus sunt, quorum est vita laboriosa, rotarum strepitu inquieta, & tumultuosa, & vix fieri potest, ac ne vix quidem, quin aliquid adhæreat farinæ semper, id est, mundani pulueris ijs, qui in medio tumultuum, ac mundanorum strepitu & labore versantur; ij significantur per Iob, cuius vita exemplar esse debet coniugatorum. Per eos denique qui in lecto iacent aptè accipiuntur Religiosi per Danielem significati; debent enim contemplationi, & sanctis desideriis esse intenti, & in pace, hoc est, in vita à sæculi tumultu seiuncta, quasi in lecto iacere. Ex triplici ergò hoc hominum statu, & ex quolibet illorum aliqui salutem, aliqui mortem consequentur æternam. *Qui stat videat ne cadat.*

Ceterùm cui debeant iusti acceptam referre salutem, sat verbis illis declaratur, quibus dicitur Christus assumpsisse Petrum &c. *Beatus* namque *quem elegisti, & assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis.* Psalm. 65. 5. & Psal. 72. 24. *tenuisti manum dexteram meam.* Dauid inquit, *& in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me* &c. de sponsa Cant. 8. 5. dicitur: *quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super Dilectum suum?* nemo enim intra cœlestem gloriam admittetur, nisi Christi meritis & auxilio innixus fuerit, neque quisquam illuc ascendet, vbi *tribus, tribus Domini ad confitendum nomini Domini*, nisi assumatur à Christo, qui cruciatus & mortem pro nobis libenter assumpsit. 6. *quod dicitur Christus assumpsisse &c. quid sit.*

Et transfiguratus est. Obseruandum hic est triplicem Christi transfigurationem esse; vnam in monte, in cruce alteram, tertiam in valle Iosaphat, & quidem quantum duæ primæ differant, satis per te videre poteris: nam in monte vt filius Dei gloriosus apparuit, in cruce tanquam peccator, non gloria, & honore, sed opprobriis, & ignominia circumdatus. Ad iudicij verò transmutationem pertinere potest illud Iob 30. 21. *mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.* tūc enim Christus qui se hic mitissimum agnum exhibuit, *quasi leo rugiet:* tunc ille: *occurram*, inquit, *eis quasi vrsa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo.* Oseæ 13. 8. tunc fiet illud quod Apoc. 6. 15. 16. 17. prædictum est esse futurum: *reges terræ & Principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus & liber, absconderunt se in speluncis & in petris montium, & dicunt montibus, & petris: cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. & quis poterit stare?* 7. *3 Christi transfiguratio.* *Locus Iob 30. 21.*

Resplenduit facies eius sicut sol, & vestimenta eius &c. Hic splendor faciei Christi maiestatem indicat, & ignem illum, qui ante ipsum præcedet: *ignis* enim *in conspectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Psalm. 96. 3. hæc maiestas, hic splendor Christi significatus est Daniel. 7. 9. *thronus eius flammæ ignis accensus:* Porrò *thronus hic flammeus & igneus*, quinque res denotat, vt Perer. in eum Daniel. locum obseruat: *namque in flamma est claritas, est item ardor: claritas throni ostendit omnia, de quibus iudicium fa-* 8. *Quid splendor faciei Christi.*

cturus

sturus est Deus, esse clarissima illi, atq; manifestissima. itaq; nullatenus errare potest in iudicando propter ignorationem veri. Deinde ostendit illud iudiciũ nulli fore occultum, sicut nunc pleraq; Dei iudicia mortalibus abdita, & incognita sunt: tunc autem omnibus, & hominibus, & Angelis erunt clarissimè conspicua; nec quisquam tam manifestæ, testatæq; veritati contradicere audebit. Ardor prætereà throni tria indicat; primò Deum ad iudicandos homines venturum, non hominum odio, vel cupiditate vindictæ, sed ardore amoris, quo veritatem, & iustitiam amat: tum declaratur efficacitas illius iudicij, cuius executio nullo modo impediri poterit; ad extremum, ignis aurum reddit purius, & illustrius, paleam verò denigrat, adurit, & consumit; sic in illo iudicio summa bonis claritas, & gloria accedet, improbi verò incredibili cum probro, & ignominia ad sempiternas inferni pœnas relegabuntur. quia verò Deus sua potestate, & efficacitate celerrimè percurrit omnia, ac permeat, ideò quamuis natura immobilis sit, rotas tamen habere thronus eius dicitur, & vt Sap. 7.24. significatur, *omnibus mobilibus mobilior est sapientia; attingit autem vbiq; propter suam munditiam*, & v.27. additur: *& cum sit vna omnia potest, & in se permanens, omnia innouat.*

9. *Quid vestium candor.* Vestium sanè candor iustorum gloriam manifestat, qui Christo tanquam vestimenta adhærent. nam vt vestes pretiosę hominem amicientes, eumdem exornant: ita pij Christo inhærentes amore, decori illi, & ornamento sunt, iuxta illud Ierem. 49.18. *omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa.* quod præsertim omnibus manifestissimum erit in resurrectione iustorum, quando fulgebunt *iusti sicut sol, & in regno Patris eorũ* instar niuis, quæ candida, ac frigida est, omnium oculis pulcri, & castitatis candore conspicui apparebunt. Meritò igitur Gregor. 32. moral. 7. ait: *in transfiguratione quid aliud, quàm resurrectionis vltimæ gloria nunciatur? in monte vestimenta eius sicut nix facta sunt, quia in superna claritatis culmine, sancti omnes ei luce iustitiæ fulgentes adhærebunt.*

10. *...ses & E... quid?* *Ecce apparuerunt illis Moyses & Elias*]. Iudicabit Christus viuos & mortuos. Hoc ergo Elias & Moses qui è viuis excesserat, ostendunt. sed & aliud hic subest: declarant enim hi duo in gloriam illam cœlestem ingressurum esse neminem, nisi per Christum. nam vel qui Christum antecesserunt, vel qui secuti sunt, eius meritis salui erunt, quicunque salutem consequentur. ex his autem duobus Christum Moses antegressus est, consequetur Elias ad finem tandem mundi interimendus: quod si Apostolos numerare velis; signabunt & hi eos qui Christi tempore vixerunt, vt in multitudine illa, quæ in die Palmarum Christum circumstetit, & qui præibant, & qui eius latera hinc inde cingebant, vno omnes animi sensu, vna alacritate accinebant illi; *Hosanna filio Dauid*, omnes item in illum intendebant siue oculos, siue mentem.

11. *Sopor ...orũ, ...elia, & ...ma ...m, &c.* *Grauati erant somno, & euigilantes viderunt Maiestatem, &c.*] sopor hic non obscurè indicat omnes quotquot à primo homine in hanc lucem editi sunt, morituros esse antè extremum iudicij diem. Quod verò euigilasse dicantur Apostoli declarat audituros omnes vocem illam: *surgite mortui, & venite ad iudicium*, etenim *venit hora in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij.* Ioann. 5.28. Denique quod euigilantes viderunt Maiestatem, innuit illud, quod Matth. 24.30. *tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus Cœli cum virtute multa, & maiestate.*

Domine bonum est nos hic esse.] Ostendunt hæc verba quanta sit futura illius gloriæ magnitudo, quam inexplicabilis suauitas hanc quoque explicat pulcritudo hic, atque præstantia corporis Christi, hanc gloriam nobis Paulus ad Philippens. 3.20.21. describit: *nostra*, inquit, *conuersatio in cœlis est, vnde etiam Saluatorem expectamus Dominum nostrum IESVM Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ secundum operationem, qua etiam possit subijcere sibi omnia.* exẽplar ergò gloriæ nostræ, corporis Christi gloria est. operationẽ verò dicit Dei tam potentem, vt omnia sibi subijciat, atque ex ijs ea efficiat, quæ velit: quare non mirum si tam pretiosis dotibus crassa, obscura, grauia, morti obnoxia etiam hominum corpora sit ornaturus. nam siue animam, siue corpus, siue hominem totum spectes, dici nequit quantis donabuntur bonis, quanta iucunditate fruentur, *torrente enim voluptatis suæ potabit eos*, anima videbit, & comprehendet Deum suum: nec id modo, sed & amabit, & fruetur. *Videbimus* enim *eum sicuti est*: tunc ostendet faciem suam, atque adeò omne bonum, quando *videbimus Regem in decore suo*, tunc cum sponsa læti dicemus: *inueni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam.* quòd est comprehendere sine vllo amittendi timore. quis verò explicet quanta sit futura illa fruitio, illa iucunditas? Petro vel tantillum illius gloriæ concessum fuit videre, & extra se positus exclamat admirabundus: *Domine bonum est nos hic esse.* Ecquis igitur tunc erit animæ sensus, ecquę cogitatio cùm se torrente voluptatis potari sentiet? quanta ex summi boni intuitu enascetur voluptas? Omitto illam in Deo creaturarum agnitionem: nam qui omnia videntem videbunt, quid erit quod visuri non sint? Porrò fidei respondet visio, comprehensio spei, charitati fruitio. 12. *Domine bonum est, &c.* *Locus Phil. 3.20.* *Gloriæ magnitudo.*

Corporis verò dotes erunt impassibilitas, ob patientiam; & indefessam pro Christo laborum tolerantiam: nam mortale absorptum erit à vita. *oportet* enim inquit Paulus 1. Corin. 15. *mortale hoc induere immortalitatem, & corruptibile hoc induere incorruptionem.* Altera est subtilitas pœnitentiæ; Tertia agilitas obedientiæ respondens: erit enim corpus tunc, tam subtile, tam leue, tam agile, ita velox vt non modo oneri minimè sit, sed veluti spirituale factum spiritui in omni sit futurum actione consentiens, *vbi enim volet spiritus ibi protinus erit corpus neq; aliquid volet spiritus, quod nec spiritum possit decere, nec corpus*, vt docet Augustin. 22. de Ciuitat. cap. 30. Postrema est claritas, quæ maximè castitatem consequetur, etenim vt Sapient. 3.7. dicitur: *fulgebunt iusti & tanquam scintillæ in arundineto discurrent*, tanta erit tunc celeritas 13. *Corporis dotes.*

motuum, atque facilitas. hæc corporis ornamenta,& dotes sic breuiter simul cóplexus est Paul.1.Cor.15.42.43.44.*seminatur* inquit corpus *in corruptione, surget in incorruptione, seminatur in ignobilitate, surget in gloria, seminatur in infirmitate, surget in virtute, seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.*

14. *Pax ibi summa.* Totus porrò homo anima & corpore constans summa atq; incredibili pace fruetur: *sedebit* enim *populus meus in multitudine pacis*, inquit Dominus, *in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta*: tunc bonorum omnium copia. *satiabitur homo cum apparuerit Domini gloria*: testis eius locupletissimus est Isaias 65.12.13 14. *pro eo quod vocaui, & non respondistis, locutus sum, & non audistis &c ecce serui mei comedent, & vos esurietis, ecce serui mei bibent, & vos sitietis, ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini; ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis.* aderit præterea ibi plena, ac perfecta iucunditas, cuius sæpè scriptura meminit. *Lætitia sempiterna super capita eorũ. Euge serue bone & fidelis intra in gaudium Domini tui. iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* *Gaudium.* Etenim Beati illi siue Deum videant, siue in seipsos oculos conuertant, siue in societatem illam beatorum intendant, siue denique alia quæcunq; considerent, caussam semper inuenient summi gaudij.

15. *Aeternitas.* Ceterum vniuersa hæc bona perpetua erũt, nullis vnquam sæculis terminanda. meritò igitur tunc Beati dicent: *bonum est nos hic esse.*

16. *Nubes lucida quid.* *Ecce nubes lucida obumbrauit eos.*] hæc nubes lucida, quę nunc super discipulos facta est, & obumbrauit eos, est illa lux inaccessibilis, in qua Deus habitat vt Anselm. ait serm. de transfigurat. quam sententiam Dionys. Areop. confirmat. itaque hac nube lucida præsentia Trinitatis Deificæ significatur: hic prorsus deficiunt, & prosternuntur Apostoli; neque enim tantũ Maiestatis splendorem ferre possunt homines mortales.

17. *Vox de nube.* *Et ecce vox de nube dicens: hic est filius meus dilectus &c. ipsum audite.*] Vox hæc Iudicis potestatem declarat. accepto namq; à Deo Patre in omnes imperio, & potestate summa, proferet sententiam, cui standum omninò erit. propterea subditur: *ipsum audite. Tunc dicet Rex his qui à dextris eius erunt: Venite Benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi* Matth.25.34. terribili verò vultu, aspectu horribili conuersus ad impios ijs maledicet, & in supplicium æternum ablegatos ab se mittet in sempiternum: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius.* Matth.25.41. hæc sententia illius vltimi, & generalis iudicij ore iudicis prolata, & ab omnibus exaudita, instar rapidissimi fluminis improbos demerget, absorbebit, & ad tartarum deturbabit, vt non sine caussa Daniel.7.10. de eadem sententia dicatur: *fluuius igneus, rapidusq; egrediebatur à facie eius.* porrò illa, rapidus, & igneus, indicant sententiam illam Iudicis, quam celerrimè, & efficacissimè, correptis à Dæmonum turba improbis, & in tartarum delatis, executioni mandandam. indicant quod nõ poterunt impij coram iudice consistere, quod

A prædixit Dauid Psalm. 1. 6. non *resurgent impij in iudicio*, vel vt sonant hebræa, *non stabunt*, vel *consistent*, sed caussa cadent, cùm iudicabuntur. *Honor iudicij.* Quis ergò tunc erit horror? quantus tremor? qualis in miseris illis sensus? non erit quẽ appellent, quo se vertant, non spes vlla fiet reliqua salutis, plangent, vociferabuntur, vlulabunt, quousque dehiscens tellus eos absorbeat in baratrum demergendos, & nunquam Dei faciem visuros. O infelices homines? O miseram hominum conditionem? ecquid igitur mirum quod facta hac voce corruerint Apostoli. cum etiam quodammodo Beatos illos, si fieri poterit, timor, & horror sit inuasurus: *& si iustus vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt.* 1.Petr.4.18.

B

DIGRESSIO II.
MORALIS.

Percurritur eadem historia transfigurationis, & ad mores accommodatur

1. LAboribus, qui pro Christo tolerantur, propositum esse præclarum præmium, non ignorat ille, qui vel primoribus labris diuinas degustauit scripturas. Constat autem nihil ita efficax esse ad perferendas huius vitæ molestias pro Christo, quam antè oculos semper habere propositam regni cœlestis spem, *Spei ac timoris vis.* spes enim & timor quasi duo mundi cardines vocantur, in quib. tota vniuersi machina voluitur, hoc est, tota hominum vita conuertitur, C quorum altero deficiente tota ruet & deficiet, vt enim timor vitæ nostræ libertatem coercet, ita spes animum ad cœlestia erigit. quis enim tantus labor esse potest, qui cœlestium bonorum consideratione non libenter toleretur? Chrys. hom. 12. ad Philip. *aspice*, inquit, *sursũ. sursum oculos. istud & pædotribæ currentibus præcipiunt. ita solidatur fortitudo. sursum vbi palma est suspice. ipsa palmæ conspectus multam facit alacritatem.* Imitemur ceruos, qui teste Plin. li. 8. cap. 32. gregatim maria tranant nantes, nec terras vident, sed in odore earum natant: ita nos odorem cœlestium trahentes, huius mundi pelagus traijciamus, laboriosè nauigationis cursum libenter sustinentes. Audiamus amicam illam Pauli vocem hortantis nos, vt propositam æternorum prœmiorum spem firmã D tanquam ancoram teneamus ad Hebr. 6. 18. 19. *fortissimum*, inquit, *solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam, ac firmam.* nam sicut ancora tempestatis tempore naues firmas continet, ne ventis arripiantur in saxa, & conterantur: ita spes beatitatis æternæ nos firmos, ac stabiles seruat in medijs fluctibus, & tempestatibus mundi huius, ne in peccata abripiamur, & confringamur. *Moyses*, vt idem Paulus ait ad hebr. 11. *elegit affligi cum populo Dei* spreta Pharaonis aula: *aspiciebat enim in remunerationem.* sic Dauid Psal.118. *Inclinaui*, inquit, *cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem.* Difficile iter ad virtutem est, confragosum, accliue, ab itinere oculos auerte, finem viæ iucundum attende, & vt ait Aug. Ps.36. *si vis sustinere*

nere laborem, attende mercedem. propterea Christus cum de cruce ferenda prius verba fecisset, mox gloriam transfiguratus ostendit, vt animaret suos ad perferendos labores, ad cruciatus subeundos cœlestis mercedis cogitatione armatos.

2. ecessus orationis. *Facta est species vultus eius altera.*] Secessit Christus in montem vt oraret, & tunc facta est species vultus eius altera, & resplenduit; amat.n. quietē Deus, vt se animæ oranti ostendat.rei in queda est proinde oraturo turba, & hominū & negotiorum. locum semotū, tempus tranquillum captare debent qui orationi vacant, si diuinæ lucis radios in se recipere cupiunt, hic.n. est proprius, ac genuinus orationis effectus, vt animus Deo quam simillimus euadat; quod in facie Mosis ostēsum est. nam cum diutius versatus esset cum Deo familiariter ex infinito illo lumine quosdam attraxit lucis radios, quos cum alij viderent nesciebat ipse. Sic Exod.34.

Locus exhod. 34.29. 29. scriptum est: *cumq; descenderet Moyses de mōte Sinai, tenebat duas tabulas testimonij, & ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini.* Quia nimirum prudens Dei contemplator quantò illustrior, quantò donis cœlestibus auctior est, tantò ad ea, quibus excellet, perspicienda, oculis debet esse hebetior, esto omnibus admirationi sit propter eum splendorem, quem Deum contemplando, contraxit. Vt enim si quis rem odoriferam, vel Chirothecas pręstanti vnguento delibutas tractet, manus inde suauiter olentes referat necesse est, & ad alios quoque eam odoris suauitatem transferat; ita sanè qui diuina sæpè tractat, meditatur, ac cœlestia attento animo voluit, impletur quadam quasi diuini odoris suauitate, & cœlesti dulcedine, vt in cœlestem, diuinumq; virum transisse aliquo modo videatur. huius rei testis est animi illa quies, illa serenitas gaudium illud piorum hominum, qui cœlestibus diuinisq; contemplationibus addicti sunt. Vnde in alios. suauissimus odor, & cœlestis quidam fulgor emanat.

3. Locus Pauli 2.Cor.3.18. Ii planè sunt qui cum Paulo 2.Cor.3.18. dicere possunt: *nos verò omnes relata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu*, G. habetur κατοπτριζόμενοι significat autem κατοπτρίζω: in speculo repræsentare, id est, susceptam in se imaginem tanquam in speculo repræsentare. Iterum idem est κατοπτρίζω, quod speculari, vel in speculo videre: illud verò transformamur, G. est μεταμορφούμεθα, hoc est, transfiguramur. quem locum sic interpretatur Theod. *quemadmodum aqua perspicua eorum qui inspiciunt aspectum & ipsius solis circulum, & cœlorum conuexa effingit, ita etiam cor purum fit diuinæ gloriæ veluti quoddam speculum, quod eam refert & exprimit*: Caiet. κατοπτριζόμενοι explicat instar speculi suscipientes gloriam Domini, & reddentes, quorum vtrumque speculi munus est, quasi dicat, officium speculi exercentes, quod ij faciunt, qui instar speculi præsertim dum orant, Christi imaginem in se suscipiunt mox bonis exemplis, sanctis hortationibus, & virtutibus eamdem proximis repræsentant. & hæc expositio procedit iuxta priorem huius verbi significationem, vt sit sensus iuxta Theodor. & Caiet. nos verò gloriam Domini tanquam speculum recipientes receptamq; aliis videndam exhibentes non instar Mosis faciem velantes, à claritate in claritatem, siue à gloria in gloriam (potest enim δόξα vtrumque significare) id est, per abundantem Dei gloriam in nos transfusam transformamur in eandem cū illo imaginem, id est, ad eius imaginem, & similitudinem accedimus, quia *cum apparuerit tunc similes ei erimus*. transformamur autem *tanquam à Domini spiritu*, id est, Domini spiritu sic nos transformante. Iuxta verò posteriorem verbi κατοπτρίζομαι significationem. sensus est: gloriam Mosis Iudæi videre non poterant, quod eius facies velata esset, nos verò non ita: quia *reuelata facie* Mosis, id est, spirituali legis cognitione percepta, quæ nos Christum venisse docuit, *gloriam Domini speculantes*, id est, nunc per fidem velut in speculo cognoscentes, *in eandem cum illo imaginem transformamur*, dum illi quotidie per fidei, & virtutum incrementa incorporamur, transformamur à claritate in claritatem, siue à gloria in gloriam, dum gloriosiores ab eo efficimur, clarioremq; subinde Patris cognitionem nanciscimur. Sicut Gagn. exponit.

Sed, pro dolor, pauci sunt nunc inter Christianos qui sic orent; quare meritò Chryso. in Christianos inuehitur languidè frigideq; Deū precantes. sic enim de varijs locis in Matth. homil.17.tom.2. scribit: *nonnulli introeuntes Ecclesias in mille versus extendunt orationem suam, quasi apud Dominum multitudine sermonum opus sit, tanquam ignoranti quid postules, qui antequam cogites nouit. nam & illi quidem quid dicunt, nesciunt, labia mouentur solummodo, mens autem sine fructu est, & aures eius surdæ sunt. Tu non audis orationem tuam, & Dominum vis audire precem tuam? flexi, inquit, genua, curuasti quidem genua intus, sed mens tua foris vagabatur, corpus tuum intus, sed sensus foris os quidem loquebatur, sed mens vsuras cogitabat, amicorum verba voluebat, parasitorum vrbanitates ridebat, mulierum speciem considerabat, Diabolus enim cum sit astutus, scit quoniam in tempore orationis grandia postulemus, & sæpius impetremus, impedire festinat improuidas mentes.* Hactenus Chrysost. 4.

& quidem, quod dolendum est, verè eiusmodi precatores auersatur Deus, quamuis prolixè orantes, sic enim Amos 5.23. *aufer à me tumultū carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.* Hebr. aufer desuper me; fastidientis.n. vox est, & quasi magno & molesto onere grauati. Locus Amos 5.23.

Resplenduit facies eius.] Rectè Iob cap.36 32. *in manib. inquit, suis abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat.* rectè dici potest Christus abscondisse in manibus suis, diuinitatis, & gloriæ lucem, quando homo factus nostræ mortalitatis vestem induit, & Deitatis suæ gloriam celauit, aptè verò in manibus abscondisse dicitur, quia lux in manibus abscondita vix potest ita celari, quin per digitorum saltē rimas aliquo modo eius splendor non emicet. ita Christi Diuinitas & gloria quasi in manibus celabatur assumptæ humanitatis, per quam velut per manus operabatur Deus: erat enim illa coniunctū Diuinitatis organum. quamuis autem sic Christus verè Deus absconditus esset; quandoq; tamen gloriæ suę radios per humanitatem emit- 5. Locus Iob 36 32.

tebat, dum vel mortuos ad vitam reuocabat, cœcis visum restituebat, curabat infirmos, Dæmones pellebat: præsertim verò cum in monte Thabor gloriosus apparuit, tunc præcepit luci, hoc est, gloriæ Deitatis, vt rursus adueniret; singulari.n.modo tūc Diuinitatis suæ, & gloriæ dedit indicia. nec mirum, quia in manibus suis absconderat lucē, promptumq; erat illi quoties libuisset, & abscondere, & aperire gloriā suā. Sed cur id nunc præstiterit docet idē Iob seq. v. 33. *annuntiat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & quod ad eā possit ascendere.* nam vt annuntiaret amicis suis de hac suæ gloriæ luce, quod possidere eā, & ad eam ascēdere possent: ideo gloriosus apparuit; ideo Diuinitatis suæ sic voluit radios quosdā emittere, ideò Petrū, Iacobū, & Ioan. testes gloriæ suę esse voluit, nimirū vt ita suorum spē erigeret, & qui ipsum ducē sequi vellēt, intelligerēt posse se post laborū & crucis tolerātiā eiusmodi gloriā adipisci.

6. *Cur medius Christus inter Mosem & Eliam. Zelus & mansuetudo.*

Apparuerunt illis Moses & Elias.] accōmodatè satis inter Mosem & Eliam medius apparuit Christus. etenim Mose mansuetudo, fuit enim mitissimus omniū. num. 12. Elia verò zelus Dei significatur, erat. n. tanquā fax Dei zelo inflāmata Eccl. 48. sed nisi zelus & mansuetudo in Iesum intendant mediū, eiusq; gloriam respiciant, vana sunt & suo fructu carētia, ita in Arca testamenti tabulæ legis cum Manna & virga simul repositæ sunt, quod B. Greg. 3. p. Past. c. 17. declarat, ideò factum, vt intelligeremus in Dei lege seruanda vtrumq; adhibēdum, suauitatem, & disciplinam, & vt idem ait ad id insinuandum spiritus S. & Columbæ, & ignis specie apparuit, vt mansuetudinem non esse zelo Dei contrariā, neq; hunc illi aduersari ostenderet. si ergò zelus non alio tendat quam in Iesum, & māsuetudo, proximi peccata ferat propter Iesum, & hominum salutem, nullo vnquam tempore suo fructu destituentur.

7. *Excessus Christi.*

Dicebant excessum eius, &c.] Mirū sanè est in medio tātæ gloriæ de morte, & Cruce agi. sed desines admirari si intelligas tanto Christū pro nobis moriendi desiderio flagrasse vt mortem ipsam, & Crucis ignominiā, gloriā ille suā cēseret. hinc non mirū quod mortem suam *claritatem* vocarit apud Ioannē; *Pater clarifica filium tuū.* hoc autem verissimum esse ēt testimonio Apoc. c. 5. intelligere poteris. describit enim ibi Ioannes Deum Patrē in throno gloriæ sedētem, & Agnum stantē tanquā occisum, vndiq; perfusum sanguine, cuius tamen mortē, & pœnarum acerbitatem summa lætitia persequuntur beati: sic enim scribit Ioannes habuisse illos in manibus Citharas, & phialas aureas, plenas odoramentorum, cecinisse vērò percutiētes musica instrumenta v. 12. *dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & Diuinitatem, & sapientiam & fortitudinem, & honorē, & golriam, & benedictionem.* Si igitur in cœlesti illa, & immortali cælitum sede tāto gaudio excipitur recordatio mortis, & sanguinis Christi, non est q dubitemus esse illam summæ gloriæ, & ornamento ipsi eidem Christo. iccircò nullus sermo, nulla cuiusq; rei commemoratio ita cordi esse poterat Christo, vt sermo de Cruce, & morte, eiusque recordatio.

Locus Apoc. 5.

8. Sunt prætereà & aliæ rationes quamobrem

A de excessu loquerentur. Primū vt discipuli Crucis Christi horrorem deponerent, atq; adeò in animum inducerent multo iustissimum esse, & conuenientissimum crucis ignominiam subire, & mortis perferre suppliciū. deinde quia vt antea nunquā gloriam aliquā admisit Christus, nisi aliqua simul condiretur aduersitate, vel cōtradictione vel subeundę crucis recordatione, ita quoq; gloriā nunc transfigurationis placuit probrosæ mortis recordatione respergere. Ad hæc cōmendare voluit nobis crucis, ac mortis suæ memoriam, vt illa nunquā ex animo, vel memoria laberetur, quæ ipsi adeò cordi fuit, vt in summa gloriæ maiestate positus, illius tamen obliuisci noluerit. postremò monere homines voluit, vt in diebus bonorū memores essent malorū, ne fortè prosperitatis
B alicuius splendore abrepti, & in transuersum acti, in elationem efferrentur.

Et euigilantes] monet nos hic loc°, ne qui ad Christi gloriā aspiramus sopori, vel socordiæ nos tradamus. etenim si rationem indagemus quamobrē homines tam parū cœlestia curent, potiorem nullā assignabimus, quam quod veterno quasi quodā capti de æternis vix vnquā, de caducis verò rebus ferè semper, cogitent. euigilandū igitur cū Apostolis nobis est, si cœlestem gloriam intueri volumus, si regem ipsū Christum in alto gloriæ solio sedentē, immēso lumine circūamictū vultu hilari aspicere placet. 9. *Vigilandū nobis.*

Explorarunt olim Israelitæ missis exploratoribus, antequam illam inirent, terram promissionis: nos etiam omni deposito sopore, apertisq; contēplationis oculis sanctas præmit- 10.
C tamus meditationes in cœlū, & ardentib. desiderijs cœlestem patriā, & inexplicabilem illā gloriam adhuc in mortali corpore constituti, frequenter lustremus, eoq; magnis itineribus peruenire contendamus. hinc. n. fiet vt quēadmodum Israelitarū exploratores botrum, malogranata, & ficus vbertatis terræ promissionis indices reportarunt, ita nos ex rerum cœlestiū contemplatione vel aliquā ex ipsa Deitate dulcedinē, vel ex Christi humanitate, vel ex iucūda Beatorum societate, suauē nonnullū fructū referemus, quæ tria rectè per ficus, botrum, & malogranata significantur. nam nihil dulcius deitate, nihil aptius ad significandum Christi sanguinem pro nobis expressum botro, nihil ita exprimit ordinatā illā, & charitate ardentē,
D & regalib. coronis ornatā cœlitū multitudinē, vt malogranata. excutiēdus igitur somnus est, ne tantorū bonorū cōmunicatione priuemur.

Quid ficus, botrus, malogranata ex terra promissionis allata significent.

Bonū est nos hic esse.[vide quantū intersit inter mortuorū, & hic viuentium cogitationes; vita functus erat Moses Elias quamuis adhuc viueret, vitā tamen viuebat longè diuersam à cæterorū mortaliū vita. Petrus adhuc communem hanc cum cæteris hominib. aurā spirabat; verū illi qui ex hāc hominū colluuione excesserant, de excessu & morte, de Cruce loquebantur. Petrus verò hic manere desiderabat, illa tm̄ gloria corporis cōtentus, nihil de æterna beatitudine, nihil de laborū tolerātia sollicitus: si liceret nobis iā vita functos interrogare, num de acquirendis diuitijs anxij sint, de honoribus, de voluptatibus? responderent sanè illi: *Quid profuit nobis superbia, diuitarum iactantia*

11. *Aliæ viuentiū, aliæ mortuorum cogitationes.*

quid

quid contulit nobis? Omnia velut vmbra transierunt; nos verò miseri, qui in terris residemus adhuc, & breuem hâc degimus vitam, terrenis immorimur bonis, & in flāmatis studijs tantum caduca versamus animo. sic Sap. 26. dicunt impij: *Venite ergò & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur Creatura tanquam in iuuentute celeriter, vino pretioso, & vnguentis nos impleamus; & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant; nullum pratū sit, quod non pertrāseat luxuria nostra.* Similes ij mihi esse videntur meretrici illi 3. Reg. 3. quæ freta Salomonis sententia puerum vnū in duas partes dissecare volebat, atq; ita ab ea auferre, quæ vera mater erat, *nec mihi*, inquiens, *nec tibi, sed diuidatur.* ita mundani homines terrenæ sapientiæ secuti iudicium, bonis corporis quasi beatitudine frui interim volunt, & quę post hanc vitā reliqua est, beatitudinem non curant, sed alijs possidendam relinquunt, illud inculcantes nefariæ meretricis, *nec mihi, nec tibi, sed diuidatur*, atq; ita gloriam & beatitudinem quasi duplicē separant, dum eā et in terris quærunt, quæ tantū in cœlis mundi contemptorib. proposita est: Vnde fit, vt neq; nunc beati sint in terris, neq; veræ beatitudinis participes futuri sint in cœlis; ea.n. est beatitudinis, & gloriæ cōditio, vt si diuidatur, pereat, si hic quæratur, moriatur. Verè igitur Petrus nesciebat quid diceret, cū solius corporis gloriæ cupidus dicebat: *bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula.* Absit vt hic sistamus, quin potius tanquā hospites, & aduenæ magnis in Patriā itineribus contēdamus. *erras Petre*, inquit Hier. Mat. 16. *sicut & alius Euan. testatur, nescis quid dicas. noli tria tabernacula quærere, cū vnū sit tabernaculū Euangelij, in quo lex & Prophetæ recapitulanda sunt, si autem quæris tria tabernacula, nequaquam seruos cum Domino conferas, sed fac tria tabernacula, immo vnum Patri, & filio & Sp. S. vt quorum est vna diuinitas, vnum sit & in pectore tuo tabernaculum.*

12. Longè aliter Aug. de vera beatitudine sentiebat, qui in terris dum viueret omnē terrenarū rerum voluptatem, ac dulcedinē abhorrebat. sic ille soliloq. c. 22. cum Deo loquebatur: *Obsecro summa Veritas te per te, ne permittas me in aliqua consolatione vana consolari, quam in te; sed peto vt omnia mihi amarescant, vt tu solus dulcis appareas animæ meæ, qui es dulcedo inæstimabilis, per quā cūcta mala dulcorantur. Tua.n. dulcedo Stephano lapides torrentis dulcorauit, tua dulcedo craticulam B. Laurentio dulcē fecit, pro tua dulcedine ibant Apost. gaudentes à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine tuo contumeliam pati. Ibat Andreas securus ad crucem; & gaudens, quoniā ad tuā dulcedinē properabat. hæc.n. tua dulcedo ipsos Apost. Principes sic repleuit, vt pro ipsa Crucis patibulū vnus eligeret, alter quoque caput ferienti gladio supponere non timeret. pro hac emenda Barthol. propriā pellem dedit. Pro hac quoq; gustanda veneni poculū Ioan. potauit. Hanc verò vt gustauit Petrus omnium interiorē oblitus clamauit quasi ebrius, dicens: Domine bonū est nos hic esse, faciamus hic tria taberna. hic moremur, te contēplemur, quia nullo alio indigemus. sufficit nobis Domine videre te, sufficit, inquit, tanta dulcedine satiari vnū.n. ille dulcedinis stillā gustauit, & omnem aliā fastidiuit dulcedinem. Quid putas dixisset si magnā illam multitudinē dulcedinis diuinitatis tuæ gustasset, quā abscondisti timentib. te? Hanc tuam dulcedinē ineffabilem & illa gustauerat Virgo, de qua legimus quod latissima, & gloriánter ibat ad carcerem quasi ad epulas inuitata. Hanc (vt reor) & ipse gustauerat qui dicebat, quā magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quā abscondisti timentibus te: quiq; monebat: gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. Hæc est enim illa beatitudo Domine Deus noster, quā expectamus daturū te nobis, pro qua tibi Domine continuè militamus, pro qua tibi mortificamur tota die, vt in tua vita tibi viuamus.* Hæc piè Aug.

Bonū est nos hic esse. Jmmò verò nō bonū est hic semper esse, sed ibi bonū est esse, vbi erit semper benè, beateq; esse, quod si tantū placet minima in terris hausta de cœlo voluptas, cū nondū apparuit quod erimus, quid faciet tunc torrens voluptatis, cū Dei erimus in cœlis hæredes, atq; Reges constituti. Audi Chrys. epi. 5. ad Theod. lapsum, explicantē exemplo quanta futura sit sanctorū in cœlis dignitas, & præstātia, *quemadmodū, inquit, puellus regius primū alitur cibo non admodum splendido, terretur minis Pedagogi, ne per indulgentiā lapsus paterna se indignū reddat hæreditate, mox regiā nactus maiestatem, omnia hæc mutat, præsidet cum magna libertate, vestitus purpura, diademateq; ornatus, & stipatur numeroso satellitio, abiectis ab anima rebus humilibus, ac subamaris, in quorū tunc locum omnia magnifica, omnia iucunda successerunt, sic tum eueniet omnibus sanctis.* hæc Chrys. non ergò diutius hic hærendū, sed potiùs ex quantulacumq; hic cœlestis glorię, ac suauitatis participatione, tanto ardētiore studio festinandū nobis, vt eo veniamus, vbi perfectum erit gaudium filiorum Dei, vbi tanquam in Regno præsident, & dominantur.

Ad hanc nos beatitudinē summis votis optandā hortatur idē Chrys. eod. loco ista subijciens: *dic obsecro, si quis te in theatrū induceret, vbi magna multitudo hominū sederet amicta stolis aureis, & in medio omnium ostenderet aliū quendā adornatum eximiè gēmis, Regio vestitu insignem, coronā habentē in capite, deinde polliceatur te assumpturum in numerum eorum, num omnia faceres quæ ipse iusserit? Euola nunc in Cœlos, animo in illud intende theatrum, quod non coijt ex huiusmodi viris. Constitutus est illic eorum, qui exsuperant omne pretium auri, lapidum pretiosorum, radiorū solis, & omnis visibilis formæ, non hominū solum, sed eorum qui hominib. antecellunt, Angelorum, Archangelorū, &c. de Lege ipso nihil satis idoneum dici potest, adeò sermonem, & mentē omnē excedit eius pulcritudo, formositas, splēdor gloria, Maiestas, magnificentia. Tantū re bonorū à nobis ipsis submouebimus, quo declinemus exigui temporis laborē? Quod si quotidie foret infinities moriendū, ferendū tamen esset. Præterea gehennam, tormentaq; omnia conuenit sustinere vt videre queas Christum venientem in gloria sua, & conscribi ordini sanctorū. Audi quid Petrus dicit: Bonum est nos hic esse. Si Petrus, qui vidit obscurā quamdam imaginē futurorum, omnia continuò eiecit ab animo propter voluptatem inditā animæ à tali aspectu: quid dicemus, quando rerū veritas aderit, quando regis cubiculis adapertis, contueri licebit ipsum Regē non per ænigma, nec per speculum, sed facie ad faciē. sunt quidā absurdi iudicij, vt duntaxat ament effugisse gehēnam. contrà ego multo durius esse tormentum quoddā assero, quam gehenna est, hoc est, non assecutum esse tantam gloriam, & illinc illapsum esse.* Tantum

Marginalia: 3 Reg. 16. — D. Augustino. — 12 Beatitudo cœlestis. — Chrysost. — 14. Idem. — Pena damni quā acerba.

Chrysost. qui postremis verbis indicat pœnam damani, quàm sensus esse grauiorem.

15. Gregor. *Faciamus hic tria tabernacula.*] Greg. li. 8. mo. c. 41. *iusti*, inquit, *nec oblata bona hic pro magno suscipiunt, nec illata mala valdè pertimescunt: sed cum bonis præsentib. vtuntur, ventura mala metuunt; & cum de malis præsentib. gemunt, bonorum sequentium amore consolantur: sicq; temporali refouentur subsidio sicut viator in stabulo vtitur lecto, pausat, & recedere festinat; quiescit corpore, sed ad aliud tendit mente. nonnunquam verò & aduersa perpeti appetunt, in transitorijs prosperari refugiunt, ne delectatione itineris à Patriæ peruentione sequestrentur, ne gressum cordis in via peregrinationis figant, & quandoq; ad conspectum cœlestis patriæ sine remuneratione perueniant. Gaudent despici, nec dolent se necessitatib. affligi, qui ergò contra præsentia se aduersa nō muniunt, quasi contra æstus & pluuias habere tabernaculum nolunt. Vnde & Petrus iure reprehenditur, quia nec dum mentis perfectione roboratus, veritatis claritate cognita in terra figere tabernaculum conatur. Iusti itaq; hic se construere negligunt, vbi peregrinos se, & hospites nouerunt. Quia enim in proprijs gaudere desiderant, esse in alieno felices recusant. Iniusti autem quanto longius ab æternæ patriæ hereditate diuisi sunt, tanto in terra altius fundamenta cogitationis figunt.* Hæc Greg.

16. Damasc. *Nesciens quid diceret*] Damasc. de transfig. Domini ita scribit: *quid autem Petrus postquā diuinæ huius reuelationis spectaculo ei frui contigit? tanquam spiritu afflatus, & extra se raptus, bonū, inquit, ad Dominum, est nos hic esse, nec mirum, caliginem enim cum luce commutat, ac sanè ceruitus quā sol hic noster pulcer sit, &c. quanto igitur lucem illam, ex qua lux omnis illuminatur, & suauiorem, & magis expetendam esse putatis? & ipsammet vitam, à qua vita omnis viuificatur, & impertitur: in qua omnes viuimus, mouemur, & sumus, quanto tandē amabiliorem, & iucundiorem? An non totus est dulcedo, ac totus desiderabilis &c. An non igitur bonum est à bono nunimè seiungi? non absurdè sanè Petrus hoc prolocutus est, verum quoniam omnia tēpore suo bona sunt, ac suū cuiq; rei tempus esse Salomon pronuntiauit, oportebat porrò non ijs dumtaxat, qui illic erant, bonum circumscribi, sed ad omnes qui fide præditi essent diffundi, ac propagari; quo plures essent, qui beneficium perciperent; quod quidem per crucē, ac mortem perficiendū erat, haud quaquam ei bonū erat illic manere, qui figmentū suum, cuius caussa carnem induerat, suo sanguine redempturus erat, si in monte Thabor mansisset, nequaquā, ô Petre pollicitatio tibi facta exitum nacta fuisset. non. n. Regni clauiger extitisses, non latroni paradisus patuisset, non superbæ, atq; insolens Tyrannis deleta fuisset, non orci regia in prædam concessa fuisset, non Adamus saluti restitutus, non Eua redempta, non Patriarchæ, Prophetæ, & iusti ex imis inferni recessibus erepti fuissent, non deniq; humana natura incorruptibilitatem induisset. Quo circa Petre ne ea, quæ bona sunt præpropere quæras. erit id aliquando, cum hoc spectaculo in sempiternū frueris. Dominus non tabernaculorum, sed vniuersæ Ecclesiæ ducem, & moderatorem te constituit. discipuli tui, hoc est, oues tuæ, quas bonus ille pastorū Princeps fidei tuæ commisit, sermones tuos in opus perduxerunt, vt qui nimirum hodierno die Christo, ipsiusq; famulis Eliæ, ac Moysi tabernaculum construxerint. Hæc porrò non ratione, atq; animi consideratione proloquebatur Petrus, verùm spiritu futura prædi-*

A *centis instinctu, non enim sciebat, quod diceret, ait Diuinissimus Lucas, ac Marcus etiam caussam hanc affert: erant enim timore perterriti.* Hæc Damasc.

Erant enim timore exterriti] *Illa*, inquit Gregorius lib. 2. exposit. in libr. 1. Reg. cap. 3. *internæ maiestatis ineffabilis pulcritudo electam mentem, cui se delectabiliter ostendit, aliquando mirabili pauore concutit, ne de visionis magnitudine ad elationem prosiliat, si eam, quam blanda contemplatio ad tam summa euehit, prouector suus spiritus timoris moderamine non refrenat. in vna quidem, & eadem reuelatæ gloriæ visione & bonitas Redemptoris aspicitur, ineffabiliter blandiens, & æquitas illius ineffabiliter terrens; vt quo videntis animus de respectu Dei bonitate dulcius pascitur, consideratione æquitatis territus, caueat ne inaniter satietur. Vnde & Samuel cum ad Diuinæ locutionis familiaritatem sustollitur: ei non læta de electorum profectu,* B *sed de magnorum defectu terribilia nuntiantur. nam subditur: & ait Dominus ad Samuelem: ecce ego facio verbum in Israel: quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.* Hæc Greg. 17. Greg. submisse ac modeste agendum.

Hic est filius meus dilectus] Augustin. orat. de hæres. cap. 7. *ecce*, inquit, *vox de nube dicens. omnes audiamus. nemo aures claudat, audiant pagani irrisores, audiant Iudæi persecutores, audiant Manichæi, phantasmatum somniatores, audiant hæretici erronei litigatores, audiant, & maximè audiant catholici fideles Dei cultores. Illi audiant, vt instruantur; illi vt corrigantur; aut isti audiant ne seducantur, illi vt puniantur. Quid dicit vox de nube? Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè cōplacui: Vbi estis qui aduersamini filio Dei? Pater dicit. Hic est* C *filius meus & tu dicis non habet, filiū Deus? tu pagane quid stas foris, & murmuras? intra huc in scholā Dei, aperi aures cordis tui audi vocē Domini tui, & dic ce filium Dei. Quò fugietis Iudæi, qui occidistis filiū Dei? Quò fugietis? Vbi vos abscōdetis? qui montes, quæ petræ super vos cadura sunt? etsi in cauernis petrarum vos absconderitis inde extraham vos dicit Dominus. Sed & vos venite, intrate, consilium meum audite &c. sæuistis, occidistis, sanguinem Christi fudistis &c. quid facere nunc debetis, nisi vt credentes baptizemini & viuatis? sanguinem quod fudistis non est quod horreatis. fusus est sanguis medici, & factus est medicamentum frenetici &c. Quid tu Manichæe? quamdiu phātasmata somniabis? euigila, & vide nubila tonant. Quid tonant? Hic est filius meus dilectus. Vide in terra hominem verum, audi de cœlo Deum verum. Vide* D *in terra hominis filium, audi de cœlo Dei esse filium. vtrumque verum esse cognosce, id est, Deum & hominem filium Dei, & filium hominis. Agnosce hominem, & placabis Deum &c. Audi tu Sabelliane, audi de cœlo Patrem, vide in terra filium & noli dicere, idem Pater qui filius. Audi & tu Arriane, & in Patre, & in filio noli errare, sed sequere veritatem & vide Diuinitatem. Domine audiamus, quid dicis de filio tuo? Hic est, inquit, filius meus Dilectus, in quo mihi bene complacui. & quid aliud? Ipsum audite. Deo gratias. Intonuit præceptum Dei, & mutatum est consilium Petri. Gratias tibi Deus æterna virtus, gratias tibi Deus Pater omnipotens, qui & filium tuum ostendisti, & mihi doctorem dedisti.* 18. Aug. de voce Patris, hic est &c.

De hac voce Patris, & cur Pater bis manifestauerit naturalem Christi filiationem, & quomodo Pater semel tantùm loqui dicatur, & quod tam in baptismo, quam in transfiguratione tota Trinitas apparuerit, cur Sp. S. in baptis-

baptiſmo ſub forma columbæ, hic vero ſub ſpecie nubis ſe oſtenderit, & cur I E S V S hic præcipiatur audiri non in baptiſmo, conſule D. Th. 3. part. quæſt. 39. artic. 8. & quæſt. 45. artic. 4.

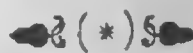
19. *Hieron.* *Accessit I E S V S & tetigit eos: dixitque eis, ſurgite &c.*] Diuus Hieronymus Matth. 17. ſic ait: *quia illi iacebant, & ſurgere non poterant, ipſe clementer accedit, & tangit eos: vt tactu timorem fuget, & debilitata membra ſolidentur. quos manu ſanauerat, ſanat imperio: nolite timere. Primum timor expellitur, vt poſtea doctrina tribuatur.* Sic Hieronym. Intelligimus ergo nihil poſſe hominem ſine gratia Dei, atque adeò ne ſurgere quidem, vel timorem deponere poſſe, niſi manu Chriſti tangatur, ac ſolidetur. *Gratiæ diuinæ Dei auxilij necessitas.* Quam rem doctè obſeruat Diuus Gregorius homilia 9 in Ezechielem ſic ſcribens: *Ecce diuina vox iacenti Prophetæ iuſſit, vt reſurgeret. Sed ſurgere omninò non poſſet, niſi in hunc omnipotentis Dei ſpiritus intraſſet* (lege cap. 2. Ezechie. verſic. 1. 2. huc enim reſpiciunt verba Gregor.) *quia ex omnipotentis Dei gratia ad bona opera conari quidem poſſumus, ſed hæc implere non poſſumus, ſi ipſe non adiuuat, qui iubet. Sic Paulus cùm diſcipulos admoneret, dicens: cum metu & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini.* Philip. 2. 12. *illico, quis in eis hæc ipſa bona operaretur, adiunxit.* dicens verſiculo decimotertio: *D E V S eſt enim qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. Hinc eſt quod ipſa Veritas Diſcipulis dicit: ſine me nihil poteſtis facere.*

20. *Sed in his conſiderandum, quia ſi bona noſtra ſic omnipotentis Dei dona ſunt, vt in eis aliquid noſtrum non ſit, cur nos quaſi pro meritis æternam retributionem quærimus? Si autem ita noſtra ſunt, vt dona D E I omnipotentis non ſint, cur ex eis omnipotenti D E O gratias agimus. Sed ſciendum eſt, quia mala noſtra ſolummodò noſtra ſunt: bona autem noſtra & omnipotentis D E I ſunt, & noſtra, quia ipſe aſpirando nos præuenit vt velimus qui adiuuando ſubſequitur, ne inaniter velimus, ſed poſſimus implere quæ volumus. Præueniente ergo gratia, & bona voluntate ſubſequente, hoc quod omnipotentis D E I donum eſt, fit meritum noſtrum, quod benè Paulus breui ſententia explicat dicens* 1. Corinth. 5. 10. *plus illis omnibus laboraui, qui ne ſuæ videret virtuti tribuiſſe, quod fecerat, adiunxit: non autem ego, ſed gratia D E I mecum, quia enim cæleſti dono præuentus eſt, quaſi alienum ſe à bono ſuo opere agnouit: non autem ego. Sed quia præueniens gratia liberum in eo arbitrium fecerat in bono, quod libero arbitrio eamdem gratiam eſt ſubſequutus in opere, adiunxit: ſed gratia D E I mecum. Ac ſi diceret: in bono opere laboraui non ego, ſed & ego. in hoc enim quod ſolo Domini dono præuentus ſum: non ego. in eo autem quod donum voluntate ſubſequutus: & ego.* Hæc Gregor. contra Pelag. & Cæleſtin.

21. *...gloria ...abit.* *Neminem viderunt niſi ſolum Ieſum*] Quò tanta illa gloria ſic repentè abijt? ecce tibi Apoſtoli neminem tunc amplius ibi viderunt præter ſolùm Ieſum; & hunc non ſplendentem vt prius, vel veſtimento gloriæ circumamictum: nimirum ſic tranſit gloria mundi, *omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.* Iſa. 40. 6. nam ſi terra areſcit, in qua flos ortus eſt, quid mirum ſi flos quoq; ipſe areſcat? etenim caro, in qua humana ſubſiſtit gloria citò cadit, igitur & citò gloria cadet. Quod Greg. lib. 17. mor. c. 5. nos monet, & hanc gloriam fumo, & aquæ bullis confert, ergo non in hac mundi gloria, quæ citò tranſit, fidendum eſt, ſed ad cœleſtem illam, quæ perpetua eſt aſpirandum.

Nemini dixeritis viſionem] Sic ſancti, quas de cœlo habent illuſtrationes perpetuò, quod ad ſe attinet, obtegunt ſilentio, quod & Paulum feciſſe legimus. qui *raptus eſt vſq; ad tertium cœlum,* & in Paradiſum, *& audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui* 2. Cor. 12 quatuordecim enim totos annos viſum hoc tacuit, & cùm coactus fuit euulgare, ita id fecit, vt quaſi de alio, cui id obtigiſſet, verba faciat. 22. *Diuinæ illustrationes abſcondendæ cùm opus non eſt.* *Scio,* inquit, *hominem in Chriſto ante annos quatuordecim ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, Deus ſcit, raptum huiuſmodi vſq; ad tertium cœlum &c. non ſola* inquit Chryſoſt. *hæc reuelatio facta eſt Paulo, ſed etiam aliæ multæ. Paulus verò vnam ex multis ponit* neceſſitate compulſus, & quidem poſt quatuordecim annos. *quod enim multæ fuerunt, audi quid dicat, ne magnitudo reuelationum extollat me.* V. 7. niſi igitur neceſſarium ſit, vel vrgeat Dei gloria, vel proximi vtilitas abſcondendæ ſunt, non alijs aperiendæ diuinæ illuſtrationes.

23. Piè ſatis & vtiliter obſeruat Greg. hunc eûdem locum ſub calcem expoſitionis in libr. 1. Reg. *Quid eſt,* inquit. *quod Petrus cadit, cùm vocem audit inſonantem tanti verba præconij? ſed paruulus erat. adhuc videbat, quod videre non ſufficiebat. Videbat, & quia videndo cadebat, ſignificat quod ad id non poterat attingere, quod merebatur videre. nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto.* *Quantum ſit Chriſtum prædicare.* *quia ergo Petrus nondum illam plenitudinem ſpiritus acceperat, prædicare Ieſum quaſi paruulus, nõ valebat. ergo ſurgere iubetur prius, & viſionem nemini dicere, donec à mortuis reſurrexiſſet. Poſt reſurrectionem quippe accepturus erat Spiritum S. vnde ſcriptũ eſt. nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus. non debebat ergo Petrus ante reſurrectionem viſionem dicere, quoniam quidem benè vidit, ſed antequam ſpiritum haberet, non intellexit. Quid eſt ergo quod ad Samuelem Dominus ait: ſurge & vnge eum? Quid eſt quod ſurgere iubetur, vt inungat, niſi quia multum oportet eum erigi ad ſuperna, qui ſublimitatem Domini geſtit prædicare? Sed quantum erectus erat Petrus, qui ad tanta videnda ſuſtollebatur? Sed ſi ille adhuc altiorem ſtatum perfectionis expectat, quis tantæ prædicationis officium ſubire non metuat? Si Prophetam Dominus ſurgere admonet: prædicare Dominum audet, qui per lapſum prauitatis iacet? hinc eſt enim quod vnicuiq; prædicatori per Iſa. præcipitur.* 40. 9. *ſuper montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion.* hæc ſapienter Gregor. vtinam ea obſeruarent qui præcones diuini verbi ſunt; maiorem planè fructum decerperent.

CAPVT VIII.

EIICITVR DÆMONIVM, QVOD NON POTVERVNT EIICERE Discipuli.

A. 17. 14. B. 9. 13. C. 9. 37.

1. C. *Factum est autem in sequenti die descendentibus illis de monte.* B. *veniens ad discipulos suos (Iesus) vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis.*

C. Occurrit illi turba multa.

2. *Et confestim omnis populus videns Iesum stupefactus est, & expauerunt, & accurrentes salutabant eum.*
3. *Et interrogauit eos: quid inter vos conquiritis?*
4. A. *Accessit (autem) ad eum homo* B. C. *de turba* A. *genibus prouolutus ante eum* B. *& respondens* C. *exclamauit dicens:* A. *Domine miserere filio meo, quia lunaticus est & malè patitur.*
5. B. C. *Magister,* C. *obsecro te, respice in filium meum, quia vnicus est mihi.*
6. *(Et)* B. *Attuli (eum) ad te habentem spiritum mutum, qui vbicumq; eum apprehenderit* C *subitò clamat. (&)* B. *allidit eum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit,* C. *& vix discedit dilanians eum.* B. *& dixi discipulis tuis, vt eijcerent illum, & non potuerunt.*

C. Et elidit & dissipat eum cum spuma.

7. B. *Qui respondens eis, dixit:* A. B. *O generatio incredula.* A. C. *& peruersa* B. *Quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar?* A. B. *Afferte huc* A. B. *illum ad me.*

C. Infidelis. A. Quousque ero vobiscū: vsque quo patiar vos, vsque quo ero apud vos, & patiar vos. C. Adduc huc filium tuum.

8. B. *Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum statim spiritus conturbauit illum, & elisus in terram volutabatur spumans.*

C. Cùm accederet elisit illum dæmonium, & dissipauit. A. Nam sæpè cadit in ignem, & crebrò in aquā.

9. *Et interrogauit Patrem eius: quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille ait: ab infantia.*
10. *Et frequenter eum in ignem, & in aquas misit, vt eum perderet. Sed si quid potes adiuua nos, misertus nostri.*
11. *Iesus autem ait illi: si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.*
12. *Et continuò exclamans Pater pueri cū lacrymis aiebat: credo Domine, adiuua incredulitatem meam.*
13. *Et cùm videret Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum.*

C. Increpauit Iesus spiritum immundum.

14. *Et exclamans, & multum discerpens, exijt ab eo, & factus est sicut mortuus ita vt multi dicerent, quia mortuus est.*
15. *Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum, & surrexit* A. *& curatus est puer ex illa hora.* C. *& reddidit illum Patri eius.*

C. Et sanauit puerum.

16. *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei.*
17. *Et cùm introisset in domum discipuli eius secretò interrogabant eum.* A. B. *quare nos non potuimus eijcere.* B. *eū?*

A. Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt.

18. A. *Dixit illis Iesus: propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granū sinapis dicetis monti huic, transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.*
19. *Hoc autem genus non eijcitur, nisi per orationem, & ieiunium.*

B. Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiunio.

20. B. *Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam, nec volebat quemquam scire.*

A. Conuersantibus autem eis in Galilæam.

SCHOLIA.

1. C. *Factum est autem*] Obseruat Ians. Dominum qui ad perfectiora quædam agenda Thaborinum montem inscendens, sese submouerat à turbis orādi videlicet studio, & præbendi gloriæ suæ specimē perfectioribus discipulis, his peractis rursum sese demisisse, vt relictos alios discipulos ad radicem montis reuiseret, & turbam iterum doceret, nimirum, hoc tam illustri charitatis exemplo verbi Dei præcones, & eos, qui animarum salutem procurant, egregiè decere, decere interdum sese è medijs turbis subtrahere, ac sibi ipsi vacare, & in montem diuinæ contemplationis seorsim a cæteris semotos ascendere, vt & alacriores aliquando redeant, & tantò promptiùs à populis recipiantur. Nec semper tamen in secretis illis exercitationibus morandum est, sed mox vicissim ad intermissa pascendi populum officia redeundum est, nec grauatè ferre debent, si se accommodare oporteat captui, & infirmitati populorum, & vilis etiam plebeculæ, quamuis se diuinarum rerum cognitione refertos agnoscant, & ea in re, donisq; alijs cælestibus longè vulgò superiores sentiant; rectè, nam nec ipse Dñs post tam singularem transfigurationis gloriam, & egregium æterni Patris testimonium aspernatus sit rudium discipulorum, & communis populi consuetudinem, familiaremve conuictum.

1. Secedendum interdum ad orandum Dei præconibus.

2. *In sequenti die*] Hinc constare videtur Dominū præcedente nocte transfiguratum fuisse; proinde scripsisse Luc. *Factum est autem in sequenti die descendentibus illis de monte.* Est aūt verisimile fermè totam noctem Dominum in monte orando peregisse. *Descendentibus illis de monte*] hoc est, vt G. est καταβάντων αὐτῶν cùm descendissent illi de monte; est enim hoc loco G. præteritum; superiùs verò c. 7. v. 13. cùm ex Matth. & Marc. dicitur: *& descendētibus illis de monte:* G est participium καταβαινόντων αὐτῶν præsentis temporis, *cùm descenderent ipsi,* quia nimirum præceptum illud datum Apostolis, vt nemini dicerent visionem, inter descendendum

contigit;

contigit; quod verò hic narratur, accidit post descensum de monte. *Veniens ad discipulos suos*] Marcus distinctiùs ac copiosius ordinem historiæ, nexumq; describit; sic enim inquit; *& veniens ad discipulos suos*, cùm videlicet iam descendisset de mōte, *vidit turbam magnam circa eos, & Scribas cōquirentes cum illis*, & quæ sequuntur vt hoc capite digestum habes. *Conquirentes*] G. συζητοῦντας, id est, altercantes, & disputantes cum illis. *Cum enim nouem discipulos solos inuenissent Scribæ*, ait Euth. *circumueniebant eos interrogationibus, futurum sperātes, vt illos compedirent, seu fallerent.* Idem habet Victor Marc. 9. *occasione* videlicet *ex Christi Seruatoris absentia capta, eos dolosè capere, & circūuenire posse arbitrabātur* Scribæ & Pharisæi. Porrò quid conquirerent, Beda sic declarat: *potest ni fallor aptè intelligi, de hoc quæstionem fuisse motam, quare ipsi cùm essent discipuli Saluatoris, saluare dæmoniacum, qui in medio erat positus, non possent.* Sanè ex ijs quæ dicit, qui filiū suum dæmoniacum attulerat, nō est difficilè intelligere, quod fuerit argumentū disputationis inter Scribas, & Discipulos. Hinc. n. colligere est disputationis occasionē fuisse ex eo, quod Discipuli non potuerunt eijcere dæmonium. Credibile. n. est Scribas, qui G. γραμματεῖς, id est, litterati, vel legisperiti dicuntur, obiecisse discipulis, vanè illos sibi polliceri potestatem eijciendi dæmonia, sed nec virtute diuina illos eijcere, cùm eijciunt, quæ Deo auctore impediri potest, cū diuina non possit, & ex vna re in aliam disputationem esse deuoluram, vt disputando solet accidere.

Vide altercatio.

3\. Cur viso Iesu miratus populus.

2\. *Et confestim omnis populus videns Iesum stupefactus est*] Euth. Marc. 9. *obstupuit*, inquit, *populus, aut propter accessus opportunitatem, quasi præcognouerit Scribarum inuasionem, ideoq; ad discipulorum auxiliū aduenerit; vel propter splendorē aspectus eius, etenim verisimile est à transfiguratione gratiam quādam contractam esse*: id quod etiā Theoph. placuit: *quidam, ait, dicunt, quod facies eius facta à luce trāsfigurationis formosior ad salutationem populum inuitarit.* dicitur ergo apud Marc. populus G. ὁ ὄχλος illa turba, obstupuisse viso Dño, videlicet, ob inopinatum eius, & subitum aduentum, ignorabant. n. vbi prius fuisset, aut vnde venisset: itemq; propter aduentus eius opportunitatem, quasi præcognouerit Scribarum inuasionem, vt dixi. Adhæc fortassis splendor aliquis relictus in Christi facie fuit stuporis, & admirationis populi caussa, vt olim splēdor vultus Mosis, cùm descendisset à monte. cui benè cōgruit, quod additur in Mar. *& expauerunt*: licet G. hæ duæ dictiones non habeantur.

...res caussa ...poris.

Et accurrentes salutabant eum] pacem, vt loquitur Syrus, hoc est, salutem ei precabantur. omnes quidem quantum arbitror obstupuerunt, etiā Scribæ. Verùm non omnes salutarunt. Quare, vt superius, dolus Scribarum, & Pharisæorum notatur, ita hic contra significatur plebis erga Christum reuerentia, ipsiusq; Christi quanta fuerit apud populū auctoritas, quā apud simplicem plebem parit sinceritas doctrinæ, & vitæ sanctimonia, cùm eā frequenter nolit agnoscere superba, & sibi placens humana sapientia. omnis. n. populus mox vt vidit eum, salutauit eum, obuijs eum vlnis suscipiens.

4\. 3. *Et interrogauit eos*] D. Marc. G. habet, & interrogauit Scribas, quid conquiritis cùm illis, notans Scribas, quod ipsi scripturarum cognitionem sibi promittentes, cùm his discipuli essent, & in Scripturis rudes disputarent. voluit item hac interrogatione discipulos à Scribarum diuexatione liberare, & miraculo occasionem præbere. non ergò interrogat quod ignoraret. loco verò illius dictionis, *Scribas*, interpres legis αὐτούς, id est, eos, intelligitur de Scribis & Discipulis inter se altercātibus. Pro eo verò quod nos habemus *quid inter vos con-*

A *quiritis*, G. habent; quid altercamini cum illis? nihil aūt refert, quod ad sensum attinet, verū legas: *quid altercamini cum illis*, an *quid altercamini inter vos*, vel inuicem. Quanquam aūt Dñs interrogaret Scribas, aut Scribas simul, & discipulos, nullus tamen eorum respondit; tum quod respondere non auderent, nam & discipuli erubescebant de sua impotentia, & incredulitate, & Scribæ conscij erant de suo calumniandi studio: tum quod is, qui disputationi dedit occasionē ægri videlicet Pater, quoniam ardenter filij sanitatem optabat, ceteros præueniens, cœpit Dominum pro filij salute rogare.

4\. *Quia lunaticus est*] Orig. hunc locum exponēs sic scribit: *quoniā oportet & ipsa verba interpretari primū quæramus, quare lunaticus appellatur, qui à spiritu immundo vexatur, & quare passio ipsa nomen accepit à luna, quæ post solē magnum luminare vocatur. medici ergo loquantur sibi, quæ volūt, qui nec immundum spiritū arbitrantur sed corporalem aliquam* B *passionē, & dicunt humida moueri in capite secundū aliquam comparationē ad lumen lunare, quod humidam habet naturā. Nos aūt qui Euangelio sumus credentes, dicimus hanc passionem immundū spiritum in hominibus operari, obseruat. n. quædam schemata lunæ, & sic operatur vt ab obseruatione quorumdā schematū lunæ pati homines mentiatur, & per hoc culpabilem Dei creaturā ostendit.* D. Hiero, Mat. 17 eamdē sententiam sequutus lunaticum dici arbitratur, quod à dæmone obseruato lunæ cursu vexaretur, & Mat. 4. lunaticos, qui ad Christum afferebantur, non verè lunaticos fuisse ait, sed qui tales putarentur ob dęmonum fallaciam, qui obseruantes lunaria tempora, creaturam, id est, lunam infamare cupiebāt, vt in Creatorem blasphemiæ redundarent. Theophyl. quoq; Matt. 17. idem sentit; ait enim: *non erat luna caussa morbi. sed diabolus obseruabat plenilunium, & tunc insidiabatur, vt arguerentur opera Dei tanquam nobis malum inferentia*: itaq; dicitur iste lu- C naticus, quia furore non perpetuo, sed per interualla à dæmone arripiebatur, & vt verisimile est secundùm lunæ cursum. Quare Caiet. opinio non placet. Putat enim habuisse dæmonium surdum ac mutum, sed præterea fuisse lunaticum, non à dæmone, sed naturali ægritudine. præsertim quia quæ Matth. tribuit lunatico, Marc. dæmonio surdo, & muto dat. Ex his tamen quæ diximus, non est eliciendum lunaticos omnes à dæmone agitari, cū constet medicorum experientia dari morbū quendam, qui dicitur comitialis, & lunaticus, quod certis lunæ mutationibus incrementa suscipiat, quamuis Origen. aliter videatur sentire, & cum illo alij. Iansen. credit hanc passionem frequenter, sicut & phrenesim à diabolo fieri in hominibus.

5\. Quid sit hic lunaticus.

6\. *Vbicumque eum apprehenderit*] G. καὶ ὅπου ἄν, quia non semper, sed quandoque illum spiritus vexabat. *vbicumque*] quocumque loco, quantumuis periculoso igni, aquis, præcipitio proximo. *Subitò* D *clamat*] Hebr. est, pro *clamare facit.* porrò non articulatam, sed inarticulatam emittebat vocem, cùm Marcus dicat, eum spiritum mutum habuisse. *Et allidit eum*] quatuor enarrat Marcus. Primùm est, *allidit*, videlicet, spiritus dæmoniacum in terram eijcit, & miserè conuellit, siue in verbum græcum ῥήσσει significat, lacerat, diducit, membra distorquet. Lucas ait: *elidit, & dissipat eum cum spuma*, quamuis G. apud Luc. non sint ista duo, *elidit, & dissipat eum*, sed tantùm σπαράσσει αὐτὸν μετ᾽ ἀφροῦ, hoc est, dissipat eum cum spuma, quibus comprehendit duo illa Marci *allidit, & spumat*; est autem, σπαράσσει discerpit, lacerat, sub quo continetur iactatio in terram; sicut etiam apud Marc. sub allisione, seu illisione comprehenditur dilaceratio, seu dissipatio. 6.

Allidit, spumat, stridet, arescit, quid sint apud Marcum.

Spumat

Spumat & stridet dentibus, & arescit] Hæc sunt reliqua tria, quæ narrat Marcus, & sicuti primum, id est, *allidit*, refertur ad spiritum, ita hæc tria ad puerum dæmoniacum; nam casum, & conuulsionem sequebatur spuma, quæ signum solet esse morbi comitialis: deinde erat stridor dentium præ frigore. Postremò arescebat, hoc est, sine sensu efficiebatur, impos suorum membrorum, ac vexatione tanta contabescens. addit Lucas, vt morbi indicet diuturnitatem, *& vix discedit dilanians eum*, hoc est, non discedit, nisi relinquat eum velut dilaniatum, & contritum; hæc autem dilaniatio non est distinctus effectus à præcedentibus. Obserua tamen hunc recessum dæmonis ab hoc puero, non solùm videri fuisse, propterea quod cessaret spiritus puerum vexare; verùm etiam quod re ipsa exiret à corpore illius, non enim perpetuò manebat in pueri corpore, sed vicissim ibat, ac redibat vexando illum, & ideo dixit, vix discedere spiritum, quia vix vnquam cessabat illum vexare eundo, ac redeundo.

7. *Hilarij dictũ explicatur.* *Et dixit discipulis tuis*] Obtulerat hic homo discipulis Christi filium suum, vt notat Hilarius illud duriusculè addens, quod vidit Maldonatus, quemadmodum enim populum, dum Moyses in monte maneret, ita nunc discipulos, dum Christus in monte versaretur, fidem perdidisse. Verùm ego puto Diuum Hilarium non omninò significare, quod fidem perdiderint, sed quod absente Domino minorem habuerint. Chrysostom. indicat: propterea discipulos dæmonem illum eijcere non potuisse, quia Apostolorum columnæ non aderant. Idem Chrysost. Hieron. Theophyl. & Beda significant, hunc hominem tacitè apud Christum eius discipulos accusasse. Sed credibilius puto eum non vt discipulos accusaret, sed vel vt dæmonis malignitatem, malique grauitatem exaggeraret, vel vt id quod reuera acciderat, aperiret, dixisse, eos eijcere non potuisse. Solebant discipuli abigere dæmones è corporibus hominum; dederat enim eis Christus potestatem super omnia dæmonia; iccircò fortassis hic homo obtulerat sanandum filium discipulis absente Christo.

8. 7. *Qui respondens eis dixit*] Matth. & Luc. tantùm respondisse dicunt, sed cui, vel quibus tacet. Marc. verò ait: *Respondens eis*: quamuis G. αὐτῷ, id est, ei, videlicet homini, qui opem implorabat pro filio. Et hanc lectionem sequitur Euth. & verba Matth. ita exponit etiam Hieron. quasi vni illi homini Christus responderit, sed eodem res recidit, quia Christus loquebatur cum illo homine, & ideo verum est respondisse illi, sermonem verò dirigebat in vniuersum ad gentem illam incredulam, quamuis incredulitas Patris, & ipsorum quoque discipulorũ in caussa fuerit, vt expulsus non fuerit dæmon. Hinc verò Dñs occasionem desumpsit redarguendi generatim Iudaicæ gentis incredulitatem, & peruersitatem, reijciens etiam culpã impotentiæ discipulorum, de quibus pater pueri dixerat; quod non potuerãt eijcere spiritum, in ipsummet Patrem, qui hoc dixerat. & rectè quidem iam generatim redarguit Iudæorum incredulitatem pertinacem, quod credibile est, multos ex ijs, qui præsentes aderant, de discipulis à Christo minus conuenientia cogitasse.

9. *O generatio incredula & peruersa*] putat Orig. tractat. 4. in Matth. hæc verba dicta esse discipulis, sed melius cum Hilar. Chrysost. & D. Hieronym. dicemus; dicta reliquis Iudæis, patriq; adolescentis. quasi dicat Dominus, incredulitas tua in caussa fuit, vt discipuli mei curare non valuerint filium tuum, estis enim Iudæi generatio incredula, & peruersa: itaq; hic non tam discipulos reprehen-

A dit, quam Patrem & reliquos. quamuis postea discipuli seorsim reprehensi sint incredulitatis. Est autem hîc *generatio peruersa*, idem quod distorta, præfracta; non enim hîc peruersa idem est simpliciter, quod mala, sed significat idem quod distortum hominem, pertinaciter incredulum, sicut peruersum hominem propriè dicimus, qui nulla ratione ad meliorem frugem reduci potest. ergo indicat hic Dominus, accusatque pertinacem Iudæorum incredulitatem, quam tot edita miracula expugnare non potuerunt, & ad rectam fidem adducere, atque eodem modo Moses Deuter. 32. 5. vocat Iudæos generationem prauã & peruersam. *Quid hîc peruersum.*

Quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar?] Notat Hieronym. Matth. 17. sic loquutum esse Dominum; *non quod tadio superatus sit mansuetus, ac mitis, qui non aperuit, sicut Agnus coram tondente, os suum: nec in verba furoris eruperit, sed quod in similitudinem medici, si ægrotum videat contra sua præ-* B *cepta se gerere, dicat: vsq; quo accedam ad domum tuam? quousq; artis perdam industriam, me aliud iubente, & te aliud perpetrante? in tantum autẽ non est iratus homini, sed vitio; & per vnum hominem Iudæos arguit infidelitatis; vt statim intulerit: afferte eum huc ad me.* D. Chrysost. Mat. 17. ait: *cùm dicit Christus: quousq; ero vobiscum? quam mori sitiat, quantumq; ad Patrem redire desideret; & quia non sit sibi molesta passio, sed cum huiuscemodi hominibus conuersatio, ostendit.* Idem habet Theophyl. sed verus sensus est, quem ex D. Hieronym. retulimus. 10.

Afferte illum ad me] Matth. & Marc. scribunt, dixisse Dominum: *afferte illum ad me*, additque Marc. *& attulerunt eum*, quæ verba ad turbam referuntur. at Luc. ait: *Adduc huc filium tuum*. Toler. annotat. 97. in cap. 9. Luc. respondet: primum quidem iussisse Christum parenti, *adduc filium tuum*, quod cùm ille executioni mandaret, dæ- C mon elisit filium eius, & torquere cœpit, timens Christi virtutem; quod etiam indicat idem Lucas subdens, *& cùm accederet, elisit illum dæmonium, & dissipauit*. Est enim G. προσερχομένου αὐτοῦ, id est, eo accedente; est enim participium præsentis temporis, quod benè interpres vertit, *cùm accederet*. Tunc ergo hoc animaduertens Christus, iussit his, qui præsentes aderant; *afferte illum ad me*, hoc est, facite vt prope accedat; neque enim solus Pater id poterat præstare, non displicet hæc intelligentia; breuiùs, & fortassis veriùs potest dici, numerum pro numero positum apud Luc. singularem pro plurali, præsertim cùm subdat. Marc. *& attulerunt eum*, vt habes hic V. 8. Interim perpẽde Domini clementiam, ostendit hic, quod nõ homini, sed vitio iratus sit, nam vbi reprehendit incredulitatem, iussit ad se adduci puerũ. disce hinc nõ homines odisse, sed eorũ peccata, nõ illis irasci, sed vitijs, illis verò benefacere, eorumq; misereri. 11.

D 8. *Et cùm vidisset eum, statim spiritus conturbauit illum*] Dubitari potest, cur viso Christo dæmõ magis turbarit puerum? Beda marc. 9. Respondet: *allatum Domino puerum spiritus cõturbat, & elidit; quia sæpè dum conuerti ad Dominum post peccata conamur, maioribus, nouisq; antiqui hostis pulsamur insidijs. quod ob id vtiq; callidus facit aduersarius, vt vel odiũ virtutis incutiat, vel expulsionis suæ vindicet iniuriam. Hinc est enim (vt de specie transeamus ad genus) quod Ecclesia sanctæ primordijs tot grauissima inferebat certamina persecutionum, quod suo Regno dolebat subitò animarum illata fuisse dispendia.* 12. *Responsio Bedæ moralis.*

Hoc ipsum vberiùs explicat Gregor. hom. 12. in Ezech. considerans ea verba, quæ hic habentur v. 14. *& exclamans, & multum discerpens eũ exijt* &c. mox, inquit, *vt animus amare cœlestia cœperit, mox vt ad visionẽ pacis intima tota se intentione collegerit, antiquus ille aduersarius, qui de cœlo lapsus* 13. *Idem respõdet Greg.*

est, inuidet, & insidiari amplius incipit, & acriores quam consueuerat tentationes admouet, ita vt plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante nunquam tentauerat, quando possidebat. Vnde scriptum est: fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Vnde & dæmoniacus qui à Domino sanatur, ab exeunte dæmone discerptitur, sicut scriptum est: & clamans, & multum discerpens eum, exijt ab eo. Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis, quem possessum non discerpserat, deserens discerpsit, nisi quod plerunque, dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quem prius excitauerat, quando hoc quietus possidebat? Vnde & Israelitæ quoq; ad Moysem, & Aaron dicunt: videat Dominus & iudicet: quoniam fecere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius, & præbuistis ei gladium vt occideret nos. Exhod. 5. 21. in Moyse enim & Aaron lex & Prophetæ figurati sunt; & sæpè apud se infirmus animus quasi contra eloquia murmurat: quia postquam verba cœlestia audire, & sequi cœperit, Regis AEgypti aduersitas, id est, maligni spiritus tentatio excrescit. Debet igitur vigilanter Doctor proficienti animæ, quæ illam tentationes sequantur, innotescere, vt cautam se valeat contra maligni spiritus insidias præparare. Hæc Gregorius. Verè dæmon impediebat, & quantum poterat, obsistebat, ne ad Christum propius accederet; timebat enim furcifer Christi virtutem, quam aduersus se exercendam nequaquam dubitabat: grauatè verò ferebat ea potestate Dei iudicio sibi in puerum permissa, priuari. quare hæc caussa illi, quam ex Beda & Diuo Gregorio attulimus addenda est.

Altera responsio.

14. *Cur id permisit Christus ex Euthym.*

Dubitari item potest, cur Christus dæmoni id permiserit, vt puerum magis vexaret? respondet Euthymius Marc. 9. *permisit hæc ipsum pati, vt viderent, qui præsentes erant, à quibus calamitatibus liberandus esset, vtque postquam vidisset Pater eius dæmonium viso Christo turbari, ad fiduciam de eius virtute induceretur.* & hanc secundam rationem habet etiam Victor Marc. 9. & propter easdem caussas iussit Dominus vt puer adduceretur ad se, quem potuisset absentem curare, neque enim id ostentationis caussa factum est, sed vt præsente dæmoniaco mali magnitudo præsentibus nota fieret, & appareret, quantum dæmones Christo contrarij essent: & pater virtutem Christi interim agnosceret: itemq́, vt clariùs declararet se miraculi auctorem esse.

Obserua deinde circa illa verba Marc. *Et cum vidisset eum*, dubium esse, an sit sensus: cùm Christus vidisset puerum; an cùm puer vidisset Christum, neque enim intelligi potest, cùm spiritus vidisset Iesum, repugnant enim Græca; nam πνεῦμα, id est, spiritus, neutrius generis est, participium verò ἰδὼν, quod hîc absolutè ponitur, masculini generis est, videtur autem sententia esse, cùm puer vidisset Iesum, potiùs, quam cùm Iesus vidisset puerum.

15. *Declaratur Dei prouidentia permittentis paruulos innocentes vexari à dæmone.*

Obseruanda est hic Dei prouidentia, permittit enim paruulos etiam innocentes manibus tam atrocis inimici generis humani vexari: quæ res August. etiam mouit. Quid enim peccauit? nam si intelligas peccatũ Adæ, iã illud sublatum est sacramento. Cur ergo eius remaneat pœna? si intelligas peccatum posteriorum parentum, propterea quod scriptum sit: *visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt me.* opponetur illud Prophetæ: *filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij.* Ez. ch. 18. 20. Verùm respondeo dubitationi; non puniri propria puerorum peccata, nec primum illud originale, sed parentum proximorum, quorum filij quodammodo sunt portio. Cùm verò Ezechiel ait: *Filius non portabit iniquitatem Patris*, intelligendus est, loqui de futuro iudicio, & non de eo, quod fit super terram. Permittit tamen hæc Deus interdum ad maiorem sui gloriã, quæ consequitur dum liberat ab his malis, quod esse verum in cæco nato, & in Lazaro apparuit. Hic etiam dicitur v. 16. quod *stupebãt in magnitudine Dei.* Permittit etiam interdum eadem ad maius meritum, & sunt quidam, qui putant probabile esse pueros talia patientes nonnullam habere cõpensationem à Deo merito Ecclesiæ, quæ sicut supplet pro ipsis actum fidei in baptismo, ita & actum voluntatis in huiusmodi vexationibus, membra enim sunt Christi, & in Christo patiuntur, & ob id ab Ecclesia iuuari posse tradunt: quod ego tamen, inquit Salmer. to. 6. tract. 36. asseuerare non audeo.

Locus Ezech. 18. 20.

Et elisus in terram volutabatur spumans] G. πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς, cadens, vel deiectus in terram, seu cùm cecidisset in terram quod per dæmonem fiebat. 16.

9. *Et interrogauit Patrem eius*] Euthym. Marc. 9. *interrogauit*, inquit, *vt illo respondente, cognoscerent audientes, quod iam olim perdidisset eum* diabolus, *nisi diuinitus fuisset cohibitus.* vel interrogauit vt Pater ipse detegeret, quod alioqui Christus sciebat, vt magnitudo miraculi magis constaret.

10. *Et frequenter eum in ignem*] quod Matth. ergo non suo loco dixit breuitati studens: *sæpè cadit in ignẽ, & crebrò in aquam*, huc pertinet, & subintelligitur, proiectus à dæmone, vt eum perderet, vnde patet pueri calamitas, sæuitia dæmonis, & Dei præsens fauor, quo seruabatur puer, ne quid grauius in illum committeret dæmon; nihil enim prorsus potest, nisi quantum Deus permiserit, quãuis in infideles maius illi ius concedatur, & quasi dominetur in eos.

Sed si quid potes, adiuua nos] Euthym. Matth. 17. ostendit non omninò credidisse hunc hominem, sed infirmum in fide fuisse. *Hoc autem*, inquit, *& ex eo manifestũ est, quod dixit Christus: O generatio incredula, & rursus ab eo, quod dixit adducens: si quid potes adiuua nos, & ex eo quod interrogauit Christus: si potes credere, & verum ab eo, quod ipse respondit: credo Domine, auxiliare incredulitati meæ.*

11. *Si potes credere*] Quod ego te possim iuuare fide per fiduciam operante. G. præponitur τό, *hoc si potes credere*, quod tamen nec Syriacè, nec Latinè extat, sed facilè intelligitur etiam omissum. Victor Marc. 9. *Dominus*, inquit, *non absque decenti modestia, & mansuetudine, quid posset, declarat, ait: si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Non dixit: mihi possibilia sunt omnia, sed credenti possibilia sunt omnia. Significat per hoc autem, qui sincera, incorruptaq; in Christum fide ornati sunt, eos nihil non posse. AEgri proinde genitorem ad fidei lumen excitans, credenti omnia possibilia dicit.* Idem habet Euthymius Marc. 9. Beda item Marc. 9 *aptum*, ait, *Dominus responsum reddidit petenti. ipse enim ait: si quid potes adiuua nos. & Dominus: si potes, inquit, credere possum vos, misertus, ad iuuare. quia fides non ficta, omnia quæ salubriter petit, impetrare meretur. cui contra leprosus, qui fideliter clamabat: Domine, si vis, potes me mundare; congruum sue fidei accepit responsum. Volo, mundare.*

Omnia possibilia sunt credenti] Aug. lib. qq. ex vtroque mixtim. q. 11. sub finem sic scribit: *Si credis, ait, omnia possibilia sunt credenti, in voluntate vtrque posuit meritum, quia fides bonum est, non naturæ. Fides autem res accedens est, quæ excitat ad exercitium voluntatẽ, vt quia in natura non est, volũtas quæ in natura est, suscepta fide meritũ et collocet apud* 17. *Quomodo fides in natura sit, vel nõ sit.*

Deum

Deum. ita enim est natura hominum sicut lapis, qui cùm ignem non habet in substantia, habet tamen in potentia, vt opere creet, quod non videtur habere, quia non existit: sed quasi in semine, ita est in potentia, vt per exercitium generetur, etsi defuerit exercitium, non fit; quia & semen nisi exerceatur, non generat, sed ipsum solum manet. Accessio ergo fecit vt generet. ita & homo fidem non habet in natura, sed semen fidei habet, quod nisi fuerit prouocatum, & excitatum, fructum non dabit, id est, fidem non habebit. Exclamans] & ad genua illi accidens, quod ex Matth. habes v. 4. neque enim initio tantùm, sed & nunc genibus flexis rogasse credibile est. Certè lacrymæ & clamor animi testantur angustiam. *Pater pueri*] Marcus hîc abutitur voce παιδίον pro παῖς, nam Matth. & Luc. παῖς dicitur, & Marc. ipse vt habes v. 9. idem significat, quod nimirum fuerit παιδίον, non verò iam sit. παῖς de secundo, παιδίον de primo septennio dicitur.

12. *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam*] *Atqui si credebat*, inquit Victor Marc. 9. *vt se credere aiebat, qua ratione adiuua Domine incredulitatem meam dicit, non vnius rationis est fides, est enim fides inchoata, est rursum consummata. exorsus igitur credere, vt Dominus virtute sua, quod deerat, adijceret, opus habebat. Sic discipuli quoque ad Saluatorem aiebant:* Sic Victor. Ergo adiuuare incredulitatem est infirmam fidem augendo adiuuare.

13. *Comminatus est spiritui immundo*] Lucas habet: *increpauit Iesus spiritum immundum*, vbi G. est ἐπετίμησεν αὐτῷ, id est, imperauit illi. omnia enim hæc, & increpare, & imperare, & comminari significat, vt innuit Euthym. Græcus auctor hic Matth. 17. & supra cap. 16. 22. conuenit autem in hunc locum imperandi significatio magis, quàm increpandi, quasi dicatur: seuerè præcepit, imperiosè, & dirè imperauit illi dæmonio egressum. quod clariùs ex Marc. intelligitur: sic enim habet: *ego præcipio tibi, exi ab eo.* quare pronomen *illi* apud Matth. non est dubium referri debere ad dæmonem, non ad adolescentem, vt ex Marco & Luca constat, licet Hieronymus, Beda, & Theophylactus dubitent. *Surde & mute*] exprobrat illi malitiam, qua opera Dei vitiet, puero & auditum adimens, & sermonem. Nota quod ἐπιτίμησις ista, seu increpatio præ se fert imperium, & indignationem aduersus dæmonium, imperium vt in subditum, indignationem vt in hostem, qui iniquè gaudeat homines affligere, quos ipse venerat misericorditer saluare.

Et amplius ne introeas in eum] notat hic Beda Marc. 9. quod *benè Dominus, qui spiritum immundum repellit ab homine, simul ne amplius in eum ingrediatur, imperat; quia ille veraciter à dæmoniaca dominatione liberatur, qui ad peccata, à quibus semel pœnitendo mundatus est, vitat malè viuendo reuerti.* Sensus litteræ est, quod quoniam, vt dixi numer. 6. sub finem, spiritus hic ibat, ac redibat, imperauit illi Dominus vt egressus ne rediret amplius.

18. 14. *Et exclamans, & multum discerpens eum, exijt ab eo*] Vide quæ notauimus ex Greg. num. 13. *Et factus est sicut mortuus*] Gregorius lib. 17. moral. in cap. 12. *quasi stultos*, inquit *despiciunt, qui scilicet ea non habent, quæ ipsi vtique vel habendo, vel solummodo amando mirantur; & quasi mortuos deputant, quos nequaquam secum viuere carnaliter pensant. qui enim ab huius mundi appetitu moritur, à terrenis mentibus profectò omni modo extinctus æstimatur. quod benè nostri miraculum Redemptoris signat, cùm ab immundo spiritu hominem liberat, de quo nimirum scriptum est, clamans, & multum discerpens eum, exijt ab eo, & factus est sicut mortuus, ita vt multi dicerent, quia mortuus est. Iesus autem tenens manum eius, eleuauit eum, & surrexit. Velut mortuus quippe ostenditur, qui à maligni spiritus potestate liberatur; quia quisquis iam terrena desideria subegit, vitam in se carnalis conuersationis extinguit, & mundo mortuus apparet: quia possessore prauo, qui per immunda desideria se agitabat, caret. Quem multi mortuum dicunt, quia qui spiritaliter viuere nesciunt, eum qui carnalia bona non sequitur extinctum funditus arbitrantur.*

Obseruatio morum.

15. *Et reddidit illum Patri eius*] Sibi illũ ad sua obsequia retinere potuisset; verùm id noluit, nam 19.
sanum incolumemque statim non sine miraculo redditum, restituit illum Patri, cui dæmon sic illum subtraxerat, vt potiùs dæmonis miserè esset mancipium, quàm Patris filius. Solebat verò Dominus, vt cùm adolescentem filium viduæ, & puellam à morte suscitauit, eos pro singulari dono tradere parentibus.

16. *Stupebant autem omnes*] Meritò omnes in admirationem rapiebantur propter magnitudinẽ, seu magnificentiam potentiæ diuinæ, quam animaduertebant in Christo magnificè operari. neque enim opinabantur propria virtute ista efficere, cũ non crederent ipsum esse Deum, vnde rectè dixit Lucas: *stupebant autem omnes in magnificentia Dei*, non autem in magnificentia, seu magnitudine eius, quod dicere debuissent. Erat autem hæc magnificentia, seu magnitudo Dei, quam mirabãtur, quod solo iussu tam graue malum, ac potens, adeò cito, perfectè sublatum esset.

17. *Et cùm introisset in domum*] quod ergò ait Matt. *tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò*; intelligitur non tunc statim factum esse, sed paulò post cùm domi essent.

18. *Propter incredulitatem*] Duplex igitur cau- 20.
sa fuit, cur non fuerit exactus spiritus à puero, tum Patris incredulitas, tum discipulorum. *coram multis*, inquit Euthym. *Christus multorum incredulitatem reprehendit; semotis autem arbitris suorum diffidentiam; neque enim æquum erat, vt coram multis confunderet communes orbis præceptores.* Quam diuinam prudentiam imitari deberent, qui præsunt.

Si habueritis fidem sicut granum sinapis] dubitatio hic esse potest, de qua fide hîc sit sermo, de Catholica ne, quæ dogmatum est, an de fide signorum? & quidem inter vtramque multum interest, num prima est habitus, seu facultas quædã intellectus, qua ineuidenter quidem, sed firmiter assentimur ijs omnibus, quæ tanquam à Deo reuelata proponuntur credenda in Ecclesia. Sic accipitur à D. Paulo ad Hebr. 11. 1. cùm definit: *fidem esse substantiam sperandarum rerum argumentum non apparentium.* Fides autem miraculorum, est hæc ipsa fides adiuncta firma quadam fiducia circa euentum miraculosum; est autem fiducia nihil aliud, quàm quædam firma spes, quæ proinde non in intellectu vt fides, sed in voluntate est, cuius functio est cum appetitu quodam propendere in rem speratam, non autem scire, vel intelligere, vel credere. Hæc porrò fiducia solum est sicuti spes de futuris, cùm fides etiam de præsenti, aut etiam de præterito sit. Generatur autem fiducia ex fide.

De qua fide sit hic sermo. Fides dogmatum & signorũ quomodo differant.

Locus Pauli ad Heb 11.

Fiducia quid.

Diuus Chrysostomus Matth. 17. *fidem*, inquit, 21.
hic Christus miraculorum dicit, & hom. 29. in priorem epist. ad Corinth. *alij autem fides: fidem ait non eam dico, quæ dogmatum est, sed signorum, de qua Christus, si habueritis, inquit, fidem sicut granum synapis, dicetis monti huic; transi hinc, & transibit. & Apostoli pro hac precabantur: dicentes: adauge nobis fidem. ipsa enim mater signorum est.* Chrysostom. sequuntur Abulen. Matth. 17. q. 165.

D. Chrysost.

Ianſ. & Pater Salmer. Barrad. credit potiùs Chriſtum de fide Theologica loqui. Nam cùm reprehendit incredulitatem diſcipulorum, non videtur reprehendere eos, quod fidem miraculorum, quæ donum eſt gratis datum, non habeant. Itemq́; cùm exhortatur illos ad fidei perfectionem dicens: *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis* &c. non videtur exhortari illos ad fidem miraculorum, quæ eſt donum gratis datum.

22. *Opinio verior.*

Equidē media via incedendum, arbitror eſſe hîc ſermonem de fide quidem catholica, verùm quæ tanta ſit, vt fiduciam illam, de qua dixi, gignat, etſi enim partim agatur hîc quoq; de fiducia, attamen non excluditur vera fides, quam eius fiduciæ oportet eſſe velut radicem, & in cuius confirmationem fiduciam illam, atque adeò ipſa miracula initio Eccleſiæ referri oportuit, iuxta illud Marci vltim. *Signa autem eos, qui crediderint hæc ſequentur &c.* hoc eodem modo loqui videtur Apoſtolus de fide 1. Corinth. 13. 2. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam,* &c. Nam vt Diuus Anſelmus in comm. in hunc locum Pauli notat, Apoſtolus hîc ad hanc ſententiam Chriſti alludit, *ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti* &c.

Ad id verò quod num. 21. primo loco obijciebatur, Reſpondeo reprehenſos eſſe Iudæos non tam quod fiduciam non haberent, quàm quod fidem ipſam, qua in Chriſtum creditur, poſt tot edita miracula, non haberent, Apoſtoli verò, quod licet eam fidem haberent, infirma tamen erat, cùm tantam habere debuerint, quæ fiduciam gigneret ad edendum miraculum illud ſufficientem. Ad alterum verò de dono gratis dato, Reſpondeo, fidem miraculorum propriè, & ſecundùm ſubſtātiam, vt ſic dicam, non eſſe inter gratias gratis datas connumerandam, ſed eſſe ipſam fidem catholicam ita auctam, vt ſe extendat ad voluntatem pariendo fiduciam, quæ eſt in voluntate; hæc autem fides ſufficiens eſt ex ſe ad patranda miracula; & dicitur in noſtra poteſtate eſſe hoc ſenſu, quia Deus auxilio ſuo paratus eſt iuuare volētem ſic credere, & hinc eſt, quod hortatur ad illam habendam, & reprehendit non habentes, cùm ipſi in culpa ſunt. vt eam non habeant. nec tamen inde ſequitur omnes eam habentes facere miracula; poteſtas enim completa ad patrandum miracula, quæ neceſſaria eſt ad opus miraculoſum, non eſt quid complete inhærens per modum habitus, ſed requirit multa ex parte Dei præter fidem catholicam, & fiduciam, quæ tamen illis, qui habent neceſſariam, & ſufficientem fidem ad edenda miracula non dantur, quia non expedit, vel ob incredulitatem petentis miraculum, vel ob maiorem Dei gloriam, & de hac completa poteſtate eſt verum non eſſe omninò in noſtra poteſtate, neque ad hanc exhortari Chriſtum, poteſtque dici *donum gratis datum.* Quamuis fides, quę numeratur inter gratias gratis datas ab Apoſt. 1. Cor. 12. ſignificet ſingularem certitudinē, & intelligentiā rerum fidei, quam Sp. ſanct. præbet Doctori Euangelico, vt poſſit congruè docere. Porrò de gratijs gratis datis conſule Diuum Thomam 1. 2. quæſt. 40. art. 2. ad 2. & quæſt. 111. art. 4. & 22. & quæſt. 4. art. 5. ad 4. & quæſtio. 178. & 3. part. quæſtio. 7. art. 7. & in 1. Corinth. 12. & ex his patet aliud eſſe operari miracula, quod non eſt in noſtra poteſtate, hoc enim exigit completam poteſtatem patrandi miracula, aliud verò eſſe, fidem ſufficientem ad id habere, quod modo dicto eſt in noſtra poteſtate.

Fides miraculorū quomodo non gratia gratis data, & quomodo in noſtra poteſtate.

Fides quæ eſt gratia gratis data, quæ.

23. *Quæ fides grano ſinapis ſimilis.*

Dubitari deinde poteſt, quam nam Chriſtus Dominus fidem grano ſinapis ſimilem appellet? Reſpondeo paucis: fidem grano ſinapis ſimilem non eſſe minimam, vel paruam fidem, ſed perfectam, ſed magnam, quam videtur Apoſtolus vocare *omnem fidem,* 1. Corinth. 13. 2. illa enim fides cum grano ſinapis confertur, quæ feruida eſt, aeris, & inſtar ſinapis in arborem magnam excreſcens; nam hæc quia humilis eſt, & ad hominum oculos deſpecta, & vilis, rectè opponitur per antitheſim tanquam granum ſinapis monti, quem tamen alio transferre, cùm rei neceſſitas exigit, poſſit; qua vel vna re eius efficacitas, & acrimonia pulcrè exprimitur.

D. Thom. Matth. 17. notat triplicem perfectionem hîc deſignari fidei, obſeruat enim in grano ſinapis ineſſe feruorem, fœcunditatem, & paruitatem; cùm enim conteritur, feruere incipit, non priuſquam conteratur; ita & fidelis homo, cùm atteritur, tum eius apparet ſanctitas; fœcunditas verò inde conſtat in ſinapi, quod in magnā excreſcit ſegetem, vel arborem, quamuis minimum granum ſit id, quod ſeritur. Sic fides, cuius plurima opera narrat Apoſtolus Hebr. 11. & ſubdit: *Sancti per fidem vicerunt regna* &c. Denique eſt in ſinapi cernere prauitatem, qua deſignari poteſt humilitas fidei, quæ acquieſcit ſermonibus Dei, quibus qui non acquieſcit, *ſuperbum* vocat Apoſtolus, 1. Timot. 6.

Obſeruatio morum & triplex fidei perfectio.

Dicetis monti huic] Secundùm literæ ſenſum per montes ipſos reuera montes intelligit, quamuis Diuus Hieronymus nomine montis dæmonem intellexit, vt ſit ſenſus, dicetis dæmoni inſtar monti ſuperbo, *tranſi hinc,* id eſt, abi ex hoc homine &c. Idem ſentit Ambroſ. in Pſalm. 45. Auguſt. etiam lib. 1. qq. Euang. cap. 29. ſuperbiam per montem intelligit, vel etiam Chriſtum: *quod Dominus,* inquit. *dicit diſcipulis ſuis; dicetis monti huic, tolle te, & iacta te in mare, de ſuperbia dixit, quæ ad ſæculares pertinet. Hoc ſibi ſeruus Dei dicere debet, vt eam ſe repellat, quia ipſi non congruit: vel quod per eorum fidem, quia per eos Euangelium prædicatum eſt, ipſe Dominus, qui mons appellatus eſt, oblatus eſt à Iudæis, vt in gentes, tanquam in mare porrò iaceretur.* Sed hæ myſticæ intelligentiæ ſunt.

24. *Myſticus ſenſus.*

Idem Auguſtinus tract. 40. in Ioannem, quanta ſit efficacitas fidei, quæ tam magna poteſt præſtare, his indicat: *nec in radice,* inquit, *arboris apparet aliqua pulchritudo; totum tamen quidquid te delectat in arbore, de radice ſurrexit. Si vides radicem, & non delectaris, vides arborem, & miraris. Stulte quod miraris, inde ſurrexit, quo non delectaris. paruum aliquid videtur fides credentium, non habes ſtateram, vnde appendas. Audi ergo quo perueniat & vide quanta ſit. ſicut & ipſe Dominus in alio loco dicit: ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis, quid humilius, quid vehementius, quid minutius, quid feruentius?*

Efficacitas fidei.

Dicat verò hîc aliquis, an hoc ſignum de monte transferendo, aliquando per Sanctos editum fuerit? Reſpondeo Euſeb. Cæſar. libr. 7. cap. 25. ſub finem tom. 1. narrat Gregor. Neocæſar. virum Apoſtolicum rupem quamdam vicini montis ſuis precibus mouiſſe tantum, quantum opus erat ad ædificandam Eccleſiam. Suidas etiam, v. ἀγαπητὸς ſcribit, quod Agapetus Epiſcopus Synadon, quem vehementer laudat Euſebius, montes & flumina e proprijs locis alio tranſtulerit. Faber Stapul. affirmat legiſſe ſe in hiſtoria Tartarorum iuxta Baldacum, montem diuina virtute translatum eſſe oratione cuiuſdam viri ſancti, cùm improperarent Tartari Chriſtianis illud Euangelij: *ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis. Quod ſi palam non fecerunt,* inquit Euthymius, *Apoſtoli tranſmigrare montes, ne mireris: non enim hoc ideo fuit, quod non poſſent, ſed quia noluerunt, vtpotè huiuſmodi neceſſitate, aut vtilitate ſeſe illis non offerente.*

25. *Montes qui reuera tranſtulerint.*

26. *Montes mysticè qui?* Mysticè montes sunt homines superbi,& in potestate constituti, qui indignè opprimunt, & vexant pauperes; hi piorum precibus, & fide insigni præstantium deterrentur, & alio declinant onera. Sunt item diaboli montes iuxta illud Ierem.51.25. *ecce ego ad te, mons pestifer, ait Dominus, qui corrumpis vniuersam terram*, & hi similiter efficaci sanctorum precatione, & fide à loco expulsi, in quo hominibus damnum inferunt, alio suum pondus detorquent. Hoc enim quod hic ait Dominus: *si habueritis fidem &c. dicetis monti* &c. etiam pertinet ad commendandam nobis fiduciam in orando iuxta illud Iacob.1.5. *postulet autem in fide nihil hæsitans*: non ergo vt tantum ad miracula patranda necessarium dictum hoc Christi accipiendum est.

27. *Quomodo ieiunium & oratio requirantur ad miracula interdum.* 19. *Hoc autem genus*] Primum hic in dubium reuocari potest, an hic addatur noua caussa, cur Apostoli eijcere non valuerint dæmonem. Respondeo ita esse omninò. Vrgebis, quomodo ergo Dominus superius significauit solam fidem cum fiducia, seu fidem similem grano sinapis satis esse ad edenda miracula? Responsum est in promptu, illud superius dictum commune esse ad omnia miracula, hic verò additur id, quod interdum speciatim requiritur, & tanquam proprium ad fugandum quosdam dæmones, & de corporibus exigendos. Neque enim commune illud, hoc peculiare excludit, neque enim est dictum, solam fidem cum fiducia semper sufficere, quamuis semper necessaria sit; quid? quod etiam oratio, & ieiunium, quãdoque requiritur ad eam fidem obtinendam, quæ cum fiducia exigitur, si quis se præsertim infirmum nec satis fortem ea in re experiatur? quamquam etiam ieiunium & oratio ex fiducia sæpè perfecta nascantur, atque ob id requiruntur, vt eam excitent magis, augeant, conseruent. & quidem sigillatim requiritur oratio, quæ propriè apta est ad impetrandum; ieiunium verò, vt ad orandum animus magis sit expeditus, & ipsa oratio ardentior sit & perseuerantior. Possumus denique & illud respondere, hanc caussam non solùm valere in hoc genere dæmoniorum, ad quod necessariò adhibendum ieiunium & oratio præter fidem, sed etiam ad incredulitatem pertinere posse, & sub ea comprehendi, nam accidit, vt quia non oramus, nec ieiunamus, perfectam fidem non obtineamus, oratio enim & ieiunium vim magnam habent ad incredulitatem pellendam. Quare qui his destituuntur, facilè in incredulitatem incidunt, vel si ea laborant, dum tales sunt, minimè apti erunt ad patranda miracula, nisi ieiunio, & oratione, iuuante Deo, incredulitatem pellant, quod & nunc Apostolis acciderat, qui hic fidei infirmitatem passi, nec ieiunium, nec orationem visi sunt adhibuisse.

28. *De quo genere dæmoniorum hic agitur.* Est & altera hic dubitatio, de quo genere dæmoniorum hic agatur. Athanasius in lib. de virg. Chrysostomus, Euthymius, & Diuus Thomas in hunc locum omne dæmoniorum genus significari hic volunt: huiusmodi enim sunt omnes dæmones, vt non nisi per orationem, & ieiunium expelli possint, quibus obijci potest, Apostolos sola interdum nominis Christi inuocatione, cùm fortiores essent in fide, dæmones expulisse: vnde Luc.10.17. dicunt: *etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo.* Verisimilius ergo est Christum de certo aliquo dæmoniorum genere loqui, hoc autem quod vel quale sit scire oportet, vt intelligamus, quãdo oratio, & ieiunium sint adhibenda. D. Hieronym. Matth.17. & Leo serm. 2. de ieiun. septimi mensis; putant significari pessimum, seu nequissimum genus. Addit Iansen. & quod iam diu aliquem possedit vt malũ ferè in naturam sit versum. & tale erat hoc dæmonium, quod ab infantia puerum hunc afflixerat, & quia crudele erat, in ignem illum, & in aquam frequenter mittere conabatur, vt perderet. Iansenio fauere videtur interrogatio Christi apud Marc.cap.9.21. & hic v.9. quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? quasi difficilius sit antiquissimum dæmonem, id est, qui diu obsederit hominem, expellere. Mihi non displicet etiam Caietani sent. esse illud dæmonum genus, quod reddit homines surdos, & mutos, verior tamen opinio est, si dicamus, esse pessimum, & atrocissimum dæmonũ genus, quodque diu homines possedit, vt dixi ex Iansf. præsertim si perdere præ ferocitate frequenter nititur eum, quem inuasit. Huiusmodi autem videntur dæmonia illa, quæ surdos, ac mutos homines reddunt. Hinc est vt vno simili eiecto, Matt. 9.33. dixerint populi: *nunquam apparuit sic in Israel*, & cap.12. item Matth.v.23 rursus altero eiecto dæmonio cæco, & muto, *stupebant omnes turbæ & dicebant: numquid hic est filius Dauid?* item Luc.11. 14 *erat eijciens dæmonium, & illud erat mutum: & cùm eiecisset &c. admiratæ sunt turbæ.* De alijs verò expulsis non adeò mirabantur. *Opinio verior.*

29. *Cui necessaria oratio & ieiunium.* Postremò dubitari potest, cui nam dicat Christus necessarium esse ieiunium, & orationem. D. Chrysost. Euthym. & Theophyl. putant Christum hic exigere ieiunium, & orationem, & ab eo qui expulsurus est Dæmonem, & ab eo à quo expellendus est. Verùm, vt aduertit Iansf. cum hæc discipulis interrogantibus: quare ipsi non valuerint expellere dæmonium, seorsim à Christo dicta sint, veluti pro caussa, quam solam ponit Marc. magis intelligendum est Christum de eo tantùm loqui, qui dæmonem expellit: docet enim Apostolos, quemadmodum hoc dæmoniorum genus eijcere debeant, quamuis non sit negandum vtriusque ieiunium, orationemve iuuare. Quam sententiam amplectitur Orig. tract.4. in Matth. vbi ait: *videamus etiam illud quod dicit: hoc genus non eijcitur nisi in ieiunijs & orationibus: etsi aliquando oportuerit nos circa curationem tale aliquid patientium permanere, non adiuremus, neque interrogemus, neque loquamur quasi audienti spiritui immundo; sed permanentes in orationibus, & ieiunijs, impetremus patienti salutem à Deo, & abigamus ieiunijs, & orationibus nostris spiritus malignos.* Quod autem ait, non esse adiurandos spiritus, neq; interrogandos &c. cautè accipiendum, ne putemus eum prohibere adiurationes dæmonum, & locutiones cum eis: sed ne in his solis acquiescamus, quin adijciamus potiùs ieiunium, & orationes. Alioqui ipse Dominus noster, & adiurauit, & interrogauit dæmones, & cum eis locutus est. Hactenus de scholijs: Nam quod attinet ad v.20. Vide schol. sequent. cap. num.1.3. *Origenis verba explicantur.*

DIGRESSIO MORALIS.

Accommodatur ad mores lunatici historia.

1. *Hieronymi mystica lunatici expositio.* QVISNAM sit iste lunaticus mysticè sic explicat Hieronymus Matthæi 17. *mihi videtur iuxta tropologiam lunaticus esse, qui per horarum momenta mutatur ad vitia, nec persistit in cœpto, sed crescit, atque decrescit, & nunc in ignem fertur, quo adulterantium corda, succensa corda; nunc in aquas, quæ solent extinguere charitatem.* Augustinus libr. 1. qq. Euangelic. capite 22. *ignem ad iram, quod alta petat: aquam ad voluptates carnis* refert.

2. Altera Origenis.

Origenes verò tractatu 4. in Matthæum: *conueniens*, inquit, *est vt de lunatico requiramus. est ergo passio hæc mutatio à melioribus ad deteriora, quia nihil differt à sanis, qui patitur hoc, in tempore quando non operatur in illo ipsa mutatio. Tabet autem in venis infirmitas animæ in quibusdam hominibus, qui frequenter existimantur sani esse in castitate, vel misericordia, & viuere secundùm iustitiæ voluntatem. aliquando autem quasi quadam correptione spiritus à passionibus comprehenduntur, & cadunt ab eo statu boni, in quo stare putabantur, & transuertuntur ad seductionem sæculi huius, & ad cæteras concupiscentias carnales.*

3. aliter fomes est, seu carnis infirmitas hic spiritus faciens lunaticum, surdum &c.

Possumus & per spiritum hunc immundum lunaticum, surdum, & mutum efficientem aptè intelligere fomitis morbum, seu carnis infirmitatem, quam ab infantia contraximus, dicitur enim de hoc spiritu hic, quod ab infantia puerum corripuerit, *proni autem sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua.* Hæc sanè carnis petulantia lunaticos efficit homines, in quos illud quadrat: *stultus sicut luna mutatur* Ecclesiast. 27. 12. dum eos instar lunæ inconstantes reddit, & nunc ad hunc explendum appetitum paruum, nunc ad illum exsaturandum impellit: & nunc quidem in aquam, lutosumque luxuriæ fluuium, nunc in ignem ambitionis, & iracundiæ conijcit: nunc mutos efficit ad loquendum bona, ad detrahendum verò plusquam oportet, loquentes; surdos ad excipiendum Dei verbum, ad turpia verò, & obscœna verba impensè auritos, vel vt Origenes inquit tractatu 4. in Ioannem: quia illi, *qui tali impetu rapiuntur irrationabili, non vident iustum vel iniustum, quemadmodum cæcus, nec recipiunt admonitionem Discipulorum Christi, quemadmodum surdus. ideo opus est eis Christi sermone* &c. Spumant verò hi, qui hoc iactantur spiritu, cùm stulta, & omne quod in buccam venerit, euomunt; strident dentibus, cum iracundia perciti impetum in obuium quemq; temerè faciunt; arescunt item cum aliena fœlicitate cruciantur, & contabescunt. Hæc est ægritudo lunatici, quam Apostoli sanare nequiuerunt, quam Christus solo curauit verbo. Huic non Apostoli modò, verùm quisque etiam nostrum, si fidem afferat cum oratione, & ieiunio coniunctam, non difficilè medebitur. Quare cùm hæretici fide careant, & ad cohibendos petulantes carnis motus orationis arma & ieiunij procul à se abijciant, hoc dæmonio non vnquam liberabuntur. Qui verò fide præstanti muniti sunt, & ieiunijs carnem macerant, & precandi studio præcellunt, his molestijs DEI auxilio facilè expedientur.

Locus Eccl. 27. 12.

4. Consuetudinis prauæ vis.

Verùm illud non omittam, quod hîc dicitur; ab infantia cùm puero hoc lunatico fuisse spiritum nequam, atque adeò difficilè expelli potuisse: quia, nimirum valdè arduum est, inueteratum iam prauæ cupiditatis morbum, qui diu, multumque in hominis alicuius animum dominatur, curare, iuxta illud Iob 20. 11. *Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.*

Pater lunatici.

Verùm quis lunatici pater est? *Forsitan*, inquit Origenes loco citato: *Angelus, qui sortitus est lunaticum illum talem, pater huiusmodi lunatici appellatur, deprecans quasi pro filio medicum animarum, vt liberet eum, qui non potest sanari à passione, per verbum humile discipulorum Christi.*

Cæterùm si quis tanto malo medicinam facere cupiat ex hoc Euangelio tria remedia colligere poterit, quibus suæ ægritudini medeatur. Sunt autem hæc fides tanquam granum sinapis, oratio, & ieiunium. etenim vt à primo remedio ordiamur, omnia possibilia sunt credenti, & si fidem habuerimus sicut granum sinapis, nihil impossibile erit nobis. Fides enim viua quasi Dei manus est, quidquid Deus potest, fides potest, & ij, qui fidem habent, possunt, quia non suis, sed Dei manibus operantur, quod acutè vidit Maldonatus, nec propterea sequitur, vt adnotat Diuus Thomas, eos esse, dicique posse omnipotentes: omnipotens enim dicitur, non quisquis omnia potest, sed quisquis suapte natura, & virtute potest, qualis solus est Deus. 5. Tria remedia ad curationem Lunatici. Primum fides.

De ieiunio verò & oratione, quæ duo sunt reliqua remedia, sic scribit Chrysostomus homilia 58. in Matthæum: *& vide quomodo iam in ipsis Discipulis ieiunij semina iecit: nec mihi ea, quæ rara sunt dicas, quod scilicet absque ieiunio eiecti dæmones aliquando fuerint* &c. Subdit deinde: *Sed si fide opus est, inquies, cur ieiunare oportet, quia vna cum fide non paruas vires affert ieiunium, cumque maioris philosophiæ singulare opus sit, Angelum ex homine facilè reddit, & virtutibus incorporeis mirum in modum reluctatur; quare non ieiunio solo, sed oratione quoque, ac multo magis oratione opus sit. Expende igitur quæso, quot, quantaque vna ex vtrisque iunctis emanent. qui enim orat, & ieiunat vt oportet, is multis rebus non indiget, qui verò multis non indiget, nunquam fiet auarus; & qui non est auarus, pronior semper ad misericordiam erit. qui ieiunat leuior est, & vigilanter orat, & cupiditatis incendia extinguens, ac animam suam humilians, facilè Deum placat: iccircò & Apostoli ferè semper ieiunabant. qui orans ieiunat, binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando præteruehitur. non enim oscitat, nec extenditur, nec torpet orando, quæ multi patiuntur, sed igne ardentior, & terra superior est; quare terribilis hostis dæmonibus redditur.* De eisdem ieiunio, & oratione idem Chrysostomus homilia 1. de pœnitentia docet quantum dæmoni terrorem incutiăt. *Sed haud*, inquit, *timete tremendum Principem ieiunium audientes, non enim nobis, sed dæmoniorum naturæ tremendum est, etenim si lunaticus fuerit quis, ieiunij faciem ostende. atque lapidibus ipsis immobilior manet timore suffocatus, & veluti vinculo quodam detentus: idq; potissimùm cùm viderit ieiunio adiunctam sociam, contubernalemq; orationem: propterea & Christus dicit: hoc genus dæmonij non eijcitur, nisi in ieiunio, & oratione; cùm itaque nostræ salutis hostes sic persequatur, atque inimicis vita nostræ tam sit timendum; nonne & amare & diligere id decuit? Si enim crapulam, ebrietatemq; timere oportuit, non ieiunium timeri debet; illa siquidem nostras post terga ligans manus, vitiorum Tyrannidi veluti cuidam prauæ Dominæ seruos nos, captiuosq; reddit; ieiunium verò seruos existentes nos, atque ligatos inue-*

6. Secundum & tertium ieiunium & oratio.

Ieiunij & orationis vtilitas & vis.

Tremendum ieiunium dæmoni.

niens, vincula remittit, & tyrannide liberat, pristinamq; in libertatem inducit. igitur quando & inimicos nostros expugnat, seruituteq; nos liberat, atque ad priorem nos reducit libertatem, quàm aliam maiorem eius, quam ad nostrum habet genus, amicitiæ rationem exquiris? Idem habet omninò ferm. 2. de ieiunio, vt idem sit fermo, cum homil. 1. de pœnitent. alio tamen interprete. His adde quod habet Augustinus sermone 65. de tempore, *videte ergo carissimi quanta sit ieiuniorum virtus, vt id facere ieiunia valeant, quod Apostoli nequiuerant.* & ferm. 230. *aduersus*, inquit, *Dæmonum nequitiam, quæ Dominus nobis arma ostendit, debemus vtique retinere. Hoc, ait, genus in nullo eijcitur, nisi in oratione, & ieiunio. hæc cùm plena fide exercentur, pietas est, pietas autem ad omnia vtilis est.*

A

7. *Differentia inter spirituale, & corporale bellum. Bas. de ieiunio.*

B

Neque verò idem accidit in bello spirituali quod in corporali. nam militibus, qui contra corporales hostes pugnant, vires addit cibus; verùm dimicantibus contra tartareas dæmonum phalanges, robustos, terribilesque efficit cibi parcitas. etenim vt rectè Basilius ait hom. 1. de laud. ieiun. *ieiunium armatura est ad confligendum cum impiis spiritibus*, cui si addatur oratio, mirum dictu, quale ac quantum robur Christi militibus adiungatur; quantus verò terror aduersarijs inijciatur. Quemadmodum enim in bello temporali dux quispiam statim ac videt se ab hoste clausum, obsessumque teneri, datis ad Regem literis auxilium & opem petit: ita quoties nos à maligno inferni hoste obsideri, & oppugnari sentimus, ardentes preces tanquam litteras transmittamus in cœlum, quibus auxilium contra aduersarios, quibus longè viribus inferiores sumus, imploremus.

Illustre exemplum.

C

Locus 2. Paral. 20.

Sic opem ad Deum conuersus postulauit Iosaphat lib. 2. Paral. 20. 2. 3. cũ enim venissent nuntij, & indicassent *Iosaphat, dicentes: venit contra te multitudo magna*; tunc ille *timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicauit ieiunium vniuerso Iuda.*

8. *Per orationẽ & ieiunium spiritus quodammodo fit homo.*

Meritò autem tantum momenti positũ est in oratione, ac ieiunio, tantumq; virium situm contra spirituales hostes; etenim per hæc duo in spiritualem quamdam quodammodo naturam transit homo, quo fit vt aduersus spiritus aptior sit ad dimicandum. etenim ieiunio domantur effrenes, petulantesq; carnis motus, oratione roboratur in nobis spiritus. Constat autem eò maiores vires accipere spiritum in nobis, quò magis sibi habet subiectam carnem, ac proinde eò aptior est, & expeditior, vt cum immundis spiritibus manus conserat; spiritus enim impurus diuinis his armis instructos homines non minus metuit quàm Angelos; eos verò qui omninò his armis destituti sunt, tametsi Christi nomen inuocent, parum formidat. Hinc non mirum si Actor. 19. 13. & c. Iudæis exorcistis cùm inuocarent super eos, qui habebãt spiritus malos, nomen Domini Iesu, respondèrit spiritus nequam: *Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis? & insiliens in eos, homo in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum inualuit contra eos, ita vt nudi, & vulnerati effugerent.*

(***)

D

CAPVT IX.

DIDRACHMA.

A. 17. 21. B. 9. 3. C. 9. 44.

V. 1. A. Onuersantibus autem eis in Galilæa, C. omnibusq; mirantibus, in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: ponite vos in cordibus vestris sermones istos, filius enim hominis futurum est, vt tradatur A. B. C. in manus hominum.

B. Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: quoniã filius hominis tradetur &c. A. Tradendus est &c.

2. A. *Et occident eum & tertia die resurget.*

3. B. C. *At illi ignorabant verbum* C. *istud, & erat velatum ante eos, vt non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.* A. *& contristati sunt vehementer.* C. *intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset.*

4. A. *Et cùm venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non soluit didrachma?*

B. Et venerunt Capharnaum.

5. *Ait; etiam. Et cùm intrasset in domum præuenit eum Iesus, dicens: quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum, vel censum? à filijs suis, non ab alienis.*

6. *Et ille dixit: ab alienis. dixit illis Iesus: ergo liberi sunt filij.*

7. *Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum; & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies staterem: illum sumens da eis pro me, & te.*

SCHOLIA.

TRes Euang. ex Aug. l. 2. de consensu Euang. c. 59. hic re & ordine narrationis consentiunt, & quidem Mar. vt patet ex v. 30. c. præcedentis, significat Dominum fuisse iam in itinere ad relinquendam Galilæam; sic enim ait: & *inde profecti prætergrediebantur Galilæam; nec volebat quemquam scire*, ne fortè à Galilæis eius præsentiæ cupidis, si scirent, impediretur Ierosolymam transire, atq; adeò Galilæam omninò relinquere. Quod verò Matth. v. 1. ait: *conuersantibus autem eis in Galilæa.* Hunc sensum habent; cùm adhuc essent in Galilæa, & iã eã essent relicturi. Porrò non veniebant Caphernaum, quasi domum; sed tantum prætergredientes. 1.

2. Ordo historiæ.

Videndum autem est hoc loco, vt rerum ordinem, & consecutionem benè teneamus, num hæc fuerit vltima profectio ex Galilæa, cùm occultè, & non manifestè Ierosolymam ascendit, vt docet Ioann. capit. 7. 9. 10. & hoc lib. capit. 12. v. 10. Iansen.

cap. 69.

cap. 69. *ordo*, inquit, *historiæ sic se habere videtur, vbi Dominus reddidisset Patri filium suum sanum, stupebant omnes*, vt v. 1. hic habes ex Luc. *Dominus autem illum vulgi stuporem nihil moratus, illinc mox digressus*, hoc est, *ex finibus Cæsareæ*, vt ipse Iansen. ait, *vbi prius dixerat, necessariò sibi eundum Ierusalem*, vt habes superius cap. 6. v. 10. (vel potiùs digressus vt ego puto, ex radicibus montis Thabor, vbi quæ dicta sunt de dæmoniaco proximè gesta sunt, vt patet ex cap. præcedenti v. 20. ex Marc. nam post narratum miraculum dæmoniaci, quod ad radices montis Thaborini accidit, & ingressum in domum v. 17. superioris c. *inde profecti* &c.) illinc ergò digressus per Galilæam versus Ierosolymam iter instituit, & ne quispiam illum remoraretur, aut impediret, ne relicta omninò Galilæa Ierosolymam adiret, illic in posterum mansurus, ibi tandem cruci suffigendus, noluit quemquam scire, sed quantum fieri potuit latere, quæ omnia habes ex Marc. v. 20. cap. præcedentis. Porrò quoniam ad supplicium ibat, idcircò confirmans suorum animos, vt id æquè ferrent, nec nimis scandalizentur, rursum illis suam mortem, crucem, & resurrectionem prædixit; Salmeron videtur hanc rem clariùs explicare, dicit enim tractat. 38. tom. 6. hanc profectionem Domini è Galilæa in Iudæam, siue in Ierusalem, eamdem omninò esse cum ea, cuius meminit Matth. 19. 1. & Marc. 9. 29. & c. 10. 33. & Luc. 9. 51. & Ioan. 7. 10. ita vt de eodem itinere omnes loquantur, quo iam ibat Christus in Iudæam, vel Ierosolymam, vnde non amplius reuersus est in Galilæam, quamuis Euangelistæ diuersas significent huius dimigrationis caussas. nam Ioann. propter festum, alij subeundæ mortis caussa indicant illum è Galilæa in Iudæam ascendisse, potuerunt autem accidere plures caussæ, vna prior, altera etiam post inchoatam profectionem. Scribit autem idem Salmeron duo documenta, quæ ad Luc. intelligentiam non parum faciunt. Primum quod cùm sub finem capitis 9. dicat: *Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem* (quo satis significat Dominum mox profectum recta Ierusalem) capitibus seq. frequenter profectionis Domini in Ierusalem meminit, vt cap. 10. 38. & cap. 13. 22. & cap. 17. 11. & cap. 18. 31. nunquam scribit tamen eum venisse Ierusalem, nisi in fine cap. 19. 45. proinde aduertendum illos versus, quibus dicitur à Luc. Dominum iuisse Ierusalē non esse accipiendos de vna eademq; profectione, quæ tunc fuerit absoluta, cū id est factum, quod describitur cap. 19. nam ex Ioan. constat post migrationem illam è Galilæa, Dñm bis aut ter venisse Ierusalem, aut in Iudæam; cū tamen solius aduentus in Ierusalem Luc. mentionem faciat, quo insidens Asinæ vrbem est ingressus. Alterum documentum est; plura per recapitulationem miscuisse D. Luc. in his cap. à 9. ad 19. quæ acciderant ante hanc profectionem, cuius meminit ipse cap. 9. sub finem, & hæc dicta sint circa ordinem historiæ.

1. *Conuersantibus autem eis*] ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν, vel conuersantibus, vel reuertentibus; ambiguum enim est, sed non dubium *conuersantibus* cum interpr. esse vertendum, quia iam Christus in Galilæa versabatur; redierat enim ex Phœnicia, quo Matth. cap. 15. 21. dixerat iuisse, itaque sensus est, cùm adhuc in Galilæa versarentur, antequam inde exirent, prædixisse suam mortem Christum. *Omnibusq; mirantibus in omnibus, quæ faciebat, dixit*] non omnes Euangelistæ huius prædictionis eamdem caussam assignant; nam Marc. quidem, vt habes v. 20 cap. præced. eam affert caussam, quod prætergrederetur Galilæā, vt Ierosolymam iret, id quod occultum volebat esse Galilæis, qui ipsum secum habere voluissent; nam tanquam derelicturus Galilæam, & subeundæ mortis caussa Ierosolymam profecturus docebat discipulos suos, eos præparans, ne scandalizarentur &c. *docebat* ait, id est, non obiter, sed prolixè, id clarè, expeditè inculcans. Sic autem legimus G. *nec volebat quemquam scire. docebat enim discipulos suos* &c. non enim est G. δὲ, id est, *autem*, vt nos legimus, & habes in margine ad versiculum 1. huius capitis, sed γὰρ, id est, enim. itaque *autem*, hic vim habet caussæ, vt sit hic sensus; voluisse neminem scire, quod iret Ierosolymam, quia docebat discipulos imminere iam passionis tempus Ierosolymis subeundæ, ac propterea nolebat quemquam scire, quod iam iter faceret per Galilæam, eam omninò derelicturus, & Ierosolymam concessurus, ne retardaretur, aut impediretur à Galilæis Ierosolymitana perfectio, impensè enim amabant illum Galilæi plerique, & retinere optassent. Neque enim absolutè Christus latere volebat, alioquin Capharnaum non concessisset, ex caussali ergo coniunctione γὰρ, patet id, quod præcessit, *nec volebat quemquam scire*, intelligendum, quod eò properaret, vnde non esset reuersurus, mortem nimirum subiturus ibi. Porrò Lucas occasione admirantium populorum scribit à Christo prædictam fuisse passionem; *omnibus*, inquit, *mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: ponite vos* &c. quibus planè indicat Dominum quamuis turbis admirantibus præcepisse Discipulis suis, vt perpenderent magis quæ breui erat passurus, & mortis suæ ignominiam cogitarent, quàm quæ modò de eo prædicare audiuerant gloriosè à turbis. Matthæus verò nullam expressè occasionem affert huius prædictionis, significans tantum, per illa verba, *conuersantibus illis* &c. Dominum constitutis adhuc in Galilæa discipulis, antequam reuera Ierosolymis pateretur, voluisse prædicere, quæ passurus erat, cùm adhuc versaretur cum illis in Galilæa, ad eos animandos, & confirmandos in fide, vt scirent à Deo prædefinitam esse eius passionem, cùm viderent ab illo prædici, antequam in se Iudæorum odium esset expertus Ierosolymis.

Ponite vos in cordibus vestris] Victor Antioch. 4. Mors Christi
Marc. 9. *quandocumque* inquit, *Christus Dominus de sua morte & cruce verba facit, statim miraculum adiungit. & quidem ante & post traditam doctrinam non rarò hoc facit; prout multis passim locis obseruare id licet. & inde scribit Matth. cœpit Iesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam.* &c. *tunc quando Apostoli illum Christum, & Dei filium esse confessi sunt* (vide superius cap. 6. v. 10.) *rursum quando admirabilem vultus sui splendorem discipulos in monte ostēdit*, &c. *suæ iterum perpessionis, & mortis mentionem intulit*, (vt patet ex superioribus cap. 7. v. 13. & 17.) *tandem posteaquam hoc loco obstinatum Dæmonem, expulerat, illico quæ hic modo citata subnectit* Euangel. *Faciebat hoc autem, quo miraculorū magnitudine mœstitiæ quā de morte illius conceperant, magnitudinem nonnihil diminueret, & mitigaret.* Alias etiam caussas huius rei subdit Theophylactus Matthæi 17. *Subinde*, ait, *memoriam facit passionis (nimirum post læta) ne existiment quod inuitus patiatur, & interim hoc agit vt exerceat eos, & ne terreantur, si hoc inexspectatum eueniat. coniunxit autem tristibus læta, scilicet quod resurget.* Marcus item 9. ait, *vbique miraculorum operationibus interserit sermonem de passione, vt ne putent ipsum propter impotentiam pati. Ex his Patribus caussæ huius rei quinq; colligi possunt.*

Ponite vos in cordibus vestris sermones istos] licet aliqui dubitarint, paucis tamen dico, per *ser-* 5.

A *mo ies istos*, intelligi verba sequentia, quibus suam p. æ hic.t mortem; rectè autem hic notat Beda Luc. 9. *sanè quod ait, ponite vos; expreßius, & vi intentiore legendum*, (habet enim vos, Emphasim quamdam sicut & istos) *vos qui meo discipulatus familiarius adheretis quibus incerta, & occulta sapientiæ meæ manifestius aperui, cæteris diuina tantùm facta mirantibus sanguinis quoque pretiosi, quo mundus est redimendus, euentum mente recondite.* Sic Beda. Adde quod hæc, quæ humilitatis sunt, & ad iniuriarum perpessionem pertinent; quæq; ad Christi imitationem faciunt, magis consideranda sunt, & altius cordibus imprimenda, quam miracula, *ponite in cordibus vestris*] G. legimus in auribus vestris, quare videtur interpres vel aliter legisse, vel sensum secutus.

6. *A quo traditus est Christus.* *Vt tradatur in manus hominum*] Roget quis à quonam tradatur? Respondeo non ab vno traditus fuit Christus vt homo. Primū à Patre ex dilectione hominum, B *sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suū vnigenitum daret.* Ioan. 3. 16. & Rom. 8. 32. *qui proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum*, decreuit enim Pater non impedire, sed permittere inferendam Christo mortem, & cruciatus, & ratione huius decreti dicitur tradidisse filium in mortem. Iterum ipsemet Christus vt homo spōte seipsum tradidit, vt Patris volūtati obediret, & hominum saluti prospiceret Ioan. 14. 31. *vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* & ad Galat. 2. 20. *in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Adhæc traditus fuit à Iuda per summum, ac nefarium scelus Matt. 26. *quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam.* Præterea tradiderunt eū Principes sacerdotum, & Iudæi Pontio Pilato, & gentibus. Ioan. 18. *Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi*, & hæc peior fuit, quàm illa Iudæ; neque enim iste ideò tradidit, vt interficeretur, C sicut illi tradiderunt, *eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.* Matt. 20. Postremò tradidit eum Pilatus ministris, voluntati Iudæorū consentiens vt crucifigeretur, quamuis minus Pilatus peccauerit, quā Iudæi, potest ergo hic intelligi generatim omnis huiusmodi traditio. Verùm speciatim de proditione Iudæ, qua tradendus erat hominibus & hostibus, Pharisæis, Senioribus, Scribis &c. videtur locus hic intelligendus.

7. 3. C. *At illi ignorabant verbum istud*] Euthy. Mat. 17. *contristati sunt*, inquit, *& non vtcumque, sed vehementer, hoc autem factum est, eo quod ignorarent virtutem eorum, quæ dicebantur, sicut Marc. & Luc. dixerunt, diuina autem dispensatione occultabatur ab illis verbi cognitio, tanquam ab imperfectis, & qui necdum poterant ad supernaturale eius penetrare mysterium.* Sic Euthym.

8. *Et erat velatum ante eos*] hæc verba confirmant D illud, quod nunc citamus ex Euthym. nimirum diuina dispensatione factum esse vt mysterium verbi ignorarent, refert enim Euangelista ignorationis huius caussam in diuinæ prouidentiæ dispensationem, itaq; Deo disponente tanquam sub velo proponebatur illis hoc verbum, quamuis verbis claris significaretur, vt si quid ante oculos ponatur velo obductum, vt videri nequeat. neque enim adhuc Discipuli apti erant, vt crucis verbum, & mortis mysterium perciperent; multa enim habebat illis Christus dicere, sed non poterant tunc portare illi Ioan. 16.

9. *Cur interrogare non audent?* *Et timebant eum interrogare*] Cur timebant? Victor Antioch. *non*, inquit, *interrogant, siue quod nimia animi tristitia preßi non possent, siue etiam quod metu impediti non auderent, sæpè enim cùm nolle ipsum disertis verbis aliquid exponere animaduertunt, silent omninò.* His Victoris rationibus addi A possunt & hæ, quia timebant, ne fortè audirent quidquam, quod eorum magis augeret, quàm leniret dolorem, mālētes ignorare id, quod erat, quam dum id scire tentant, audiant quod magis displiceat.

Et contristati sunt vehementer] Idem Euthy. loc. cit. *Si*, inquit, *ignorabant quomodo contristati sunt vehementer? non penitus ignorabant, sed de morte eius intelligebant, cùm de ea sæpius audissent, & de hac contristati sunt vehementer, de resurrectione verò ignorabant, de qua etiam sæpius audierant, nec tamen poterant intelligere quid ea esset, dicit enim Mar. inter alia quod conquirebant inter se, quid esset, donec à mortuis resurgam Suspicabantur namque hanc etiam quamdam esse parabolam, siquidem post resurrectionem aperuit mentem illorum, vt intelligerent Scripturas de omnibus.* Et Luc. 9. idem Euth. ait, *ignorabant verbum istud, verbum, non quod erat de passione, & occisione, sed de resurrectione.* Hæc Euth. cu- 10.
B ius sententia videtur à quibusdam reijci; nam verosimilius est, inquiunt, discipulos intellexisse Christum de morte locutum, sed verba tamē Christi ignorasse, hoc est, caussam, modum, & vtilitatē mortis Christi, & hoc significasse Euang. cùm dixit: *& ignorabant verbum.* Equidem opinor non aliter intellexisse Euthy. neque enim negat, quod cū Euangelista dicit: *at illi ignorabant verbum*, significaret Apost. ignorasse circumstantias, caussam, modum, commoda, &c. vt patet ex verbis eius Mat. 17. quæ retulimus num 7. ait enim de Apost. *necdum poterant ad supernaturale eius penetrare mysterium.* Ergò cùm inquit verbum, non quod erat de morte eius, ignorasse discipulos, sed quod de resurrectione loquitur de morte, & passione secundùm rem; nam licet ignorarint mysterium mortis, resurrectionis longè maiorem habebant ignorationem. Quod idē videtur dixisse Chrys. affirmans discipulos intelle- *Sensus Patrum.*
C xisse quidem Christum moriturū, atq; iccircò contristatos esse, ignorasse tamen mortem Christi non duraturam diu, & innumera in homines inuecturā bona. Sic malim interpretari Patres, neque enim inficiantur, indicari illis verbis: *at illi ignorabant verbum*, etiam mortem ignorasse quoad mysteriū, neque aliud sensisse videtur Hilar. can. 17. in Matt. *Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum*] vndenam in eam deuenerint cogitationem, non omninò constat. nam quod Hieron. ait: quia idem tributum viderant Apostoli pro Petro, & Domino redditum, cuius verba referam num. 15. sub finem, non videtur omninò stare, nam de quæstione primatus disputarunt Apostoli in via, qua Capharnaum petebant, vt Marc. ostendit, & ideo in fine v. 3. id quod hic de hac cogitatione dicitur, posuimus ex Luc. desumptum ante ingressum Capharnaum. tributū autem solutū est post hūc ingressum, incitasse quidem potuit acrius discipulos ille honor Petro de- *Ex Hi[...] causa c[...] cogita[...] nunc. A[...]*
D latus, sed non fuit caussa disputationis, vel prima occasio. Verā caussam arbitror, vel quia mortē suā prædixerat, ideo quærebāt inter se, quis loco illius esset futurus caput eius familiæ. Accidit idem post prænuntiatam mortem filijs Zebedæi, *tunc*, inquit Matt. *accessit ad eum Mater filiorum Zebedæi.* idem & Luc. 22. legitur paulò ante mortē: *facta est* enim eadem *contentio inter eos.* sed de his locis alibi, vel caussa est, quia audierāt Petro claues promissas nō multò ante. Pro *cogitatione* G. est διαλογισμὸς, quæ vox hic, nō disceptationē, quæ verbis fit, vt quidā recentiores volunt, sed ipsam cordis cogitationē significat, vt patet ex Luc. cū subdit: at Iesus videns cogitationes cordis eorū, vt hic habes v. 2. cap. seq. licet eā verbis clam Christo etiam absente, declarassent inter se, ambitiosa disceptatione. *Verior[...]*

4. *Accesserunt, qui didrachma accipiebant*] G. τὰ δίδραχμα, numero plur. De didrachmate, & de hoc 11.

tributo, quod vel quale fuerit in theor. 1. dicemus. *Magister vester non soluit didrachma*] Sensus est: nō solet soluere? est enim verbum *soluit* præsentis tēporis, non præteriti, non actionem, sed consuetudinem significans, qualia in scriptura plura reperiuntur. sed instar omnium sit locus Ioan. 4. 9. *non .n. coutuntur Iudæi Samaritanis*; hoc est, couti non cōsueuerunt non solent. ijs ergò respondit Petrus antequā Dñm consuleret (nā sciebat alijs annis soluisse,) etiam, q. d. imò verò consueuit soluere; sic enim affirmantis modo, non negantis intelligendus est Petrus dixisse, *etiam*, licet aliter senserint Lyr. Abul. Caiet. & Interl. negatiuè enim sic locum interpretantur, *etiam*, hoc est, verùm est quod dicitis, non soluit Magister tributum. Petri verò responsum edito miraculo confirmauit Dominus, ex quo loco etiam est intelligere, huiusmodi tributum quodcumque illud fuerit singulis annis consueuisse solui, sed de hoc in theor.

5. *Et cum intrasset in domum, præuenit eum Iesus* &c.] hinc apparet Petrum promisisse Publicanis, dicturum se Magistro de soluendo tributum. Ceterum præuenit eum Dominus, indicans se occulta quæque cognoscere, talemque proinde esse, ac tantum, qui tributis homini soluendis meritò, iureque optimo non deberet esse obnoxius.

12. ... à tri... an Christus ...

6. *Ergò liberi sunt filij*] loquitur Dominus de se tanquam de naturali Dei filio, qualis non erat Petrus non ergò potest sub hic verbis Petrus comprehendi: Cur ergo, inquies dixit plurali numero liberos esse filios?

Respondeo, quia generatim intelligebat etiam vniuersos Regum filios. quare multò magis ipse liber erat, quia Regis cœlestis, hoc est, DEI filius erat, nihilominus non negarim significari his CHRISTI verbis neque ipsum, neque discipulos eius tributum debere hoc modo; nam eum non solum Regum filij, verùm etiam eorum domestici à tributis liberi sint, hinc fit, Christi discipulos, tanquam eius familiares, & domesticos immunes, liberosque ab ijsdem tributis esse quoque debere, vnde non fit omnes Christianos solutos esse tributis, cum Christi non sint domestici, vt olim Apostoli, hunc autem sensum confirmant verba illa Christi numero plurali comprehensa: *vt autē non scandalizemus eos*. hoc enim dicēdi modo significat, nec Petrū teneri non quidē quia filius sit, verū, quia domesticus sicut & ceteri Apostoli.

13. An Christus vt homo liber à tributis

Neque verò mihi vlla ratione eorum probatur sententia, qui affirmare ausi sunt, Christum vt Deum, liberum quidem fuisse à tributo, non vt hominem. sic sensit Hesselius Matth. 18. quod probat ex illo Pauli ad Galat. 4. 4. *misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.* item hoc loco de se vt Deo loquitur. verùm constanter affirmandum est, ne vt hominem quidem cuiquam tributum debuisse Christum, vel legi subiectum. nam ratione vnionis hypostaticæ etiam qua homo Rex Regum erat, & Dominus Dominantium, ergò quod tributum soluerit, quod legem seruauerit, voluntatis fuit, non necessitatis, atq; adeò factus est sub lege quia voluit, non quia debuit. Porrò ex eo quod naturalis erat filius Dei, fit, vt etiam qua homo propter vnitā sibi filij personam esset ēt Dei filius, sicut etiam plurib. à nobis declaratū est c. 7. Theor. 4. quare satis fuit ostendere naturalem se Dei filium esse, quia hinc sequitur ipsum neq; vt Deum, neq; vt hominem tributū cuiquam debere.

14.

7. *Vt autē non scandalizemus eos*] ignorabant. n. immunem illū esse à pendendo tributo ij qui illud exigebant; neq; enim credebant illum Dei filiū. sed vide lector mirum Christi artificium; miscet enim humillima imis, sublimia humilibus. *Vade*, inquit Petre. *ad mare, & mitte hamū, &c.* Soluit quidem tributū quod non debebat, & hoc humilitatis fuit, verumtamen soluit vt ac miraculo maritime ... se Dei filium indicarit, & sapientiæ, & maiestatis simul lumen ostenderit, vt meritò dixerit Hieron. *quid primùm mirer nescio vtrum præscientiā, an magnitudinem Saluatoris, præscientiam quod nouerit piscem habere in ore staterē, & quod primus ipse capiendus esset. magnitudinem, atq; virtutem si ad verbum eius statim stater in ore piscis creatus est, & quod futurum erat, ipse loquendo fecerit*, sic Hieron. hoc autem quod posteriore loco ait Hiero. credibilius est, quod & Gloss. inter!. sequitur; *mira*, inquit, *potentia, qua hoc dicendo creauit staterem.* Ita se Dominum maris ostendit. vt meritò dicat Chryso. hom. 59. *diuina Christi virtute munera pelagus offerebat, & vndiq; subiectionem suam ostendebat.* An statim creatus stater.

15. Stater tetradrachmus.

Inuenies staterem] stater idem est, quod siclus, & tetradrachmus qua de re inferius, sed stater græcū nomen est, vt & tetradrachmus, siclus Hebraicū. iubet autem staterem dari, quia singuli pendebant didrachmum, duo autem didrachmi staterem conficiunt. *Da illis pro me & te*] Notat Chrys. quantum hac in re Christus Petro detulerit honoris: *vidisti*, inquit *honoris excellētiam, hunc locum Mar. qui Petri discipulus fuit, ideò non scripsisse videtur, quoniam ingens hinc honor Magistro, id est, Petro deferebatur.* Sed negationem quidem ille quoq; diligentissimè scripsit: *hæc quæ ad Magistri laudem pertinent, ipso forsan deprecante, ne magnifica de eo dicerentur, omnino siluit.* Eumdem honorem magnum fuisse censuerunt ceteri Apostoli, de quib. ait Hieron. quod *ex æqualitate pretij arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus.* Honor Petri

16. Cur pro alijs Apostolis nihil pensitarit

Sed cur, inquies, non etiā pro alijs Apostolis tributū soluit? Non placet hic ratio Chrys. quia Petrus fuit primogenitus, nam Andrea minor erat Petrus; nec Lyrani, quòd Petrus esset caput Apostolorū, & tributū hoc tantū per capita familiarū esset soluendū nā contra hoc secundū ostendemus in theor. viritim fuisse pensitandū. Mitto Titelm. rationem, quæ minus placet. putat .n. tributum hoc exigi solitū à transeuntib. Capharnaum, & simplex quidem didrachmum soluendū, cum quis solus transibat, duplū autē dum cū comitatu aliquo. Paucis vera ratio esse videtur, vel quod tunc solus Petrus erat cū Christo, licet. n. discipuli omnes comitati fuerint Christū Capharnaū, poterunt tamē tunc præsentes non adesse, cū ad Petrū accesserunt tributi exactores, quod fuit post ingressum, vel si hoc nō placet, pro Petro soluit Christus, & non pro alijs, volens illū præ ceteris honorare, & meritò, nā & caput erat Ecclesiæ designatus, & tunc quasi quidā Apostolorum Princeps; deinde singularē ostenderat obedientiā, & fidē in Christū. quam rē admirandā planè scribit esse Chrys. & confert aliquo modo cum Christi potētia: *miraris*, inquit, *omnipotentiā Christi? mirare discipuli ēt, id est, Petri fidē quia ad rem ita natura incredibilē, illico paruit.* quare sub. *fidei retributionem cōfestim Petrus habuit, Christo in tributi solutione coniunctus.* Quid si addas & hoc ideo Petri solius mentionē esse factam, quia cū eo solo locuti fuerant tributi exactores? Brugēsis non male, ait, voluisse Christū ceteros discipulos suos inopiæ ratione apud exactores tacitè esse excusatos, licet & pro ipsis soluere potuisset. Excellentia Petri.

17. Cur miraculo adducti piscis soluit tributū [illegible]

Iterū rogabis, quamobrem Dominus nō ex suis loculis, sed adducti piscis miraculo maluit tributū soluere? Poterat quidem ex loculis soluere, nam ea, quæ in loculos conferebantur, ad omnē necessarium vsum eo conijciebantur, vt proinde non locum hic habeat ratio Diui Hieronym. noluisse Christum eleemosynas, vel bona pauperum in tributū conuertere. quare vel dicendum, tunc non adfuisse discipulos, quibus loculorum cura demā data erat, vel dum non ex suo, sed ex inuēto soluit,

indicare voluit non obligari se lege tributi, atque ita priuilegium illud non soluendi non amisisse; quod autem soluerit Publicanos non offendendi caussa, sponte fecisse, vel indicare voluit, se nihil in hoc mundo possidere proprij vnde tributum solueret, & simul interim declararet maiestatis suæ potentiam, & dominatum non in homines modo, sed in pisces etiam, ac mare.

18. *Tria ad mores hic colligenda.*

Sed antequam hinc discedamus tria hic sunt diligenter perpendenda, atque intimis animæ medullis altius infigenda. Primum intuere Christi paupertatem. nam iuxta Hieronym. sententiam *ædificat auditorem, dum tantæ Dominus fuit paupertatis, vt vnde tributa pro se & Apostolo redderet, non habuerit.* nam si loculos mihi obijcias, illos ipsos ego dixerim, Christi nobis paupertatem commendare, qui eleemosynis vt pauper victitabat, nihil ipse possidens vt proprium. Sed quid si tunc nihil erat fortassis in loculis? Deinde immensam Christi humilitatem, & incredibilem animi submissionem mihi inspice lector, tributum soluit, quod minimè debebat. Sed quid mirum, cum nec famem, nec sitim, nec mortem deberet, & exsoluit tamen? Audi Augustin. serm. 6. de ver. Apost. *Christus*, inquit, *tributum non debitum persoluebat, sic persoluit & mortem, non debebat, & persoluebat. ille nisi indebitum solueret, nunquam nos à debito liberaret*, Postremò perpende quanta sint diligentia proximi scandalum, & offensio fugienda. Ecce tibi Dei filius, *ne*, inquit, *scandalizemus, vade ad mare &c.* vt meritò dixerit Paul. 1. Cor. 8 *si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum.* Sed de scandalo Christo iuuante seq. cap. dicam vbi etiam constabit cum intelligentia huius loci, quodnam scandalum sit omnino cauendum.

THEORIA I.
De soluto tributo à Christo Capharnaum.

DIcemus hic primùm, quid census, tributum, vectigal, deinde quod fuerit hoc tributum, & quæ eius origo, & à quibus solueretur, & qui excluderentur. Tertiò quanta esset summa quæ soluebatur. Quartò an viritim, & singulis annis penderetur. Ad hæc per quē Imperatorem trāslatum fuerit à templo in capitolium Quintò, an Christus singulis quoque annis illud soluerit necne quotidie solueretur & mente. Postremò, an hoc quod in præsenti exigebatur à Christo in templi sumptus vt olim exigeretur, an verò à Publicanis solueretur in impensas, & tributum Romanorum Imperatorum.

1. *Census, tributum, vectigal. Census tripliciter sumitur.*

Principiò explicare hic oportebit vim, & notionem harum vocum, scilicet, Census, tributi, & vectigalis. Et quidē census à censendo, hoc est, æstimando dictus est; sumitur verò tribus modis. Primò pro rerum, vel facultatum cuiusque æstimatione, quæ fit vt quilibet pro earum valore aliquid in commune bonum, seu tributum soluat. Inde vox hæc accommodatur secundò ad significandum ipsasmet facultates, seu bona cuiusque quæ ad id censeri, æstimarique consueuerunt. Postremò accommodatur ad significandum tributum ipsum, quod inde soluebatur, immò verò vlteriùs vocabulum hoc extensum est ad significandum etiam tributū, quod per capita familiarū, & in signum subiectionis supremo Principi, impositum erat, & soluebatur, cuius mentio fit Matt. 22. 17. *licet censum dare Cæsari an non?*

A Hinc non difficile est intelligere censum pro tributo duplicem fuisse. vnum qui ex bonis cuiusq; pro illorum quantitate soluebatur, propter quod fiebat bonorum singulorum hominum æstimatio: quod si mutaretur eorumdē bonorum status illis vel crescentibus, vel decrescētibus; æstimatio similiter bonorum, quæ referebatur in catalogum censitorum, id est, eorum, qui eiusmodi æstimationes faciebant, & quantitatem census, seu tributi decernebant, variabatur in eodem catalogo, quid autem fieret, dum bona alienabantur, ad nos facit. Vide si placet Mol. de trib. disp. 661. num. 2. Alter verò census non soluebatur de bonis pro illorum quantitate, vt hactenus expositus, qui icircò appellabatur tributum rei, hoc est, Patrimonij, verùm soluebatur pro capite cuiusq; B familiæ, & proptereà vocabatur non rei, sed capitis; quod qui soluebant apud Romanos dicebantur capite censiti: is census seu tributum capitis Iudæis à Romano Imperatore impositum fuerat, quo soluebatur didrachma, vt constat Matth. 17. & ex hoc cap. 9. dilucid. v. 4. & ex v. 7. vbi iubet Christus staterem solui pro se & Petro, nā stater tetradrachmus erat, atq; adeò duos didrachmos continebat, quorum vnus soluendus erat pro Christo, alter pro Petro. quare denarius ille census Matth. 22. 19. erat didrachmus, hoc est, duarum drachmarum, vt quidam volunt, sed de hoc posteà. *2. Census pro tributo duplex.*

Porrò census siue sit rei, siue capitis, pensitatio publica etiam nominatur, vt notat Gloss. in rubr. C. de censibus, & censitoribus libro 11. C tametsi latius pateat & potiùs significet actum soluendi censum, & similia alia, quæ singulis annis, vel certè statis temporibus fisco soluebantur, quam censum ipsum in se. Ceterùm vterque census num. 2. declaratus proprijssimè & pressè tributum nuncupatur, quatenus tributum à vectigali distinguitur. *3. Pensitatio publica.*

Vectigal. n. si pressè sumas dicitur id quod soluitur ex rebus, siue mercibus, quæ vehuntur de loco ad locum, ratione loci publici, per quē transeunt, aut quo afferuntur, sic dictum à vehendo; tributum verò soluebatur ratione totius patrimonij aut per capita familiarum vt dixi, & vt Gloss. libr. 1. §. 1. v. pendant. ff. de public. & vectigal. etiam ratione soli ab eo qui illud possidet. quod autem census, vtrouis modo accipiatur, sit tributum proprijssimè sumptū præter communē Doctorum sententiā patet D ex eodem hoc c. 9. v. 5. vbi Christus dixit Petrū interrogans. *Reges terræ à quib. accipiunt tributum vel censum*, vbi eamdem vocem pro eadē re vsurpat; & idem patet ex c. 22. Matt. vbi Euang. refert discipulos Pharisæorū cum Herodianis interrogasse Christum: *licet censum dare Cæsari an non?* & tamen Marc. 12. 14. & Luc. c. 20. vtuntur nomine tributi de eadē interrogatione scribentes, quia nimirū census, etiam capitis & tributum idem sunt. idem etiam constat ex Paul. Rom. 13. 5. 6. 7. vbi videtur sumere tributum pressè, & propriè, vt à vectigali distinguitur pro vtroq; censu qui in signum subiectionis, & in sumptus Principis, ac ministrorum eius soluebatur; sic enim ait; *ideò necessitati subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ideò enim & tributa præstatu* *4. Vectigal.* *Census vtroque modo sumptum propriè tributum.*

(vide

(videlicet in signũ subiectionis) *Ministri .n. Dei sunt, in hoc ipsum seruientes; reddite ergò omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Vide cap.2. de censibus.

Iam verò vt ad secundum ex propositis initio accedamus, & declaremus quod fuerit hoc tributum, de quo hic Euangelistæ, & eius originem, scire oportebit, communi interpretum sensu non fuisse diuersum ab eo quod templo olim, iubente Deo, soluebatur. quare si hoc declarauerimus, intelligetur omninò quod vel quale sit hoc tributum de quo hic agitur. præceperat olim hoc modo Deus cum Mose loquens Exhod.30.12. *quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino*, videlicet ob vitam in singula momenta seruatam, vel ad redimendam vitam, ne alioqui interficiantur. ponitur enim anima pro vita, *& non erit plaga in eis cum fuerint recensiti.* & num. 1.2. *tollite summam vniuersæ multitudinis filiorum Israel per cognationes & domos suas, & nomina singulorum quidquid sexus est masculini à vigesimo anno, & supra omnium virorum fortium ex Israel, numerabitis eos per turmas suas tu & Aaron, eruntq́; vobiscum Principes tribuũ, ac domorum in cognationibus suis.* Hinc patet vnde lex capitationis originem habuerit, & censum Hebræis antiquiorem Romano censu, vel lustro fuisse. Seruius enim Tullus teste Liu. libr. 1. & Dionys. l.4. primus populum censuit, Mose mille annis, Dauide ferè sexcentis posterior. Porrò primùm recensiti sunt Hebræi in deserto cum agerent, Num.1.45.

Locus Exho. 30.12 num. 1.2.

6. Verùm septem hominum genera excludebantur à censu. Inprimis Leuitas noluit Deus obligari, id quod testatissimum est nu.1.47. 49.50. vbi ait Deus: *tribum Leui noli numerare, neq; pone summam eorum cum filijs Israel, sed constitue eos super tabernaculum testimonij.* De Leuitis vero sic præceperat idem Deus nu. 8.24.25. *hac est lex Leuitarum à vigintiquinq; annis, & supra ingredientur vt ministrent in tabernaculo fœderis, cumque quinquagesimum ætatis annum impleuerint, seruire cessabunt*, cuius rationem assignat Deus nu.3.12.41. etenim Leuitas sibi assumpserat Deus pro primogenitis, *eruntq́;*, ait, *Leuitæ mei*, & icciricò voluit eos sibi dicari non à 20. anno solum, sed eorum numerum ferri ab vno mense, & suprà. Leuitæ ergò non censebantur. Deinde neq; adolescentes ante annum 20. neq; senes post 50. Quod verò nõ censerentur in vsum militiæ, qui 20. ætatis annum non attigisset, constat ex libro 1. Paral.27. 23. *noluit autem Dauid numerare eos à viginti annis inferius, quia dixerat Dominus vt multiplicaret Israel quasi stellas cœli*, quasi dicat, satis multi erant reliqui, vt opus non fuerit iuniores numerari. Idem habet Ioseph. libro tertio antiquitatum, capite vndecimo, & meritò, quia minùs apti sunt ad arma tractanda, & ad militiam, qui nondum vigesimum annum attingunt, quamuis Romani teste Veget. de re milit. libro primo, capite quarto, *incipientem pubertatem ad delectum cogerent*, & passim volunt post septimum, & decimum ætatis annum militiæ adscriptos Romanos, iam de his qui quinquagesimum annum excedebant, sentiunt passim non esse censitos. His adduntur feminæ, quas natura ad

Septem hominum genera à censu excludebantur.

Locus 1. Paral. 27.23.

A bellum ineptas effecit, itaque aduersa valetudine affecti, & qui seruitute quoque premebantur. Postremò exteri à fide. Hæc autem septem hominum genera mysticè exprimunt eos, qui ad spiritualem militiam minùs idonei sunt, quam rem ad digressionem reijcimus, vt ad mores potiùs facientem. Hactenus igitur originem huius tributi quod Deo soluebatur exposuimus, & quinam eius immunitate fruerentur, edocuimus.

7. Videndum nunc quantum esset illud tributum, quod acto censu, Deo soluebatur tanquam summo militiæ Principi, hoc enim erat quod tertio declarandum proposuimus. Hac de re sic habes Exhod. 30. 13. *Hoc autem dabit omnis, qui transit ad nomen dimidium sicli, iuxta mensuram templi: siclus viginti obolos habet, media pars sicli* offeretur Domino. sept. legunt: omnis

Locus Exho. 30.13 quanti solueretur.

B qui transit ad visitationem, scholastes ad numeros, hoc est, super visitatos, vel adnumeratos, seu qui venerit ad numerum recensitorum. Vide quam paruo contentus sit Deus, quamq; parum exigat à nobis pro tot impensis beneficijs. Addit verò Dominus ibidem Exhod. 30. 15. *diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet.* quid ita? fortasse quod vna est omnium anima, vel quod æquè cara est ei vniuscuiusque vita; quod esse verum, effusus eius pretiosus sanguis pro singulis hominibus satis postea indicauit: vel etiam quia non pluris sunt apud Deum diuitiæ, quàm paupertas. didrachmus ergo, seu dimidium sicli in hoc tributo soluebatur Deo.

8 Cæterum didrachmus, siue didrachmum,

Didrachmus Drachma.

C vel didrachma n. g. duas continet drachmas. drachma verò siue argenteus Romanum Iulium, vel Regalem Hispanicum valet. didrachmus igitur duos huiusmodi Iulios ferè, seu Regales Hispanicos continet. atque adeò tetradrachmus quatuor drachmas, seu Iulios, seu Regales ferè habet. sunt autem idem siclus, stater, & tetradrachmus. quare dimidium sicli, siue stateris æquiualet didrachmo, quantùm erat soluendum pro tributo.

9. Sed aduersus ea quæ nunc dicta sunt illud primum facere videtur quod Matth.22.19. habetur: *ostendite mihi numisma census. at illi obtulerunt ei denarium.* vnde fieri videtur, denarium drachmæ æqualem numisma census dici, quia eiusmodi nummum quilibet Cæsari penderet. sunt qui respondeant, tributum hoc, de quo

Locus Matt. 22.19.

D Matth.22. diuersum quid fuisse ab eo, de quo Matth.17. illud enim drachmam continere, hoc duas drachmas, seu dimidium stateris, vel sicli. Ceterùm passim fatentur auctores nusquam legi tributum aliud à Romanis impositum fuisse Iudæis præter didrachma illud sacrum, quod templo olim dabatur. Cæsar Baronius tomo primo annalium Anno Christi 34 ait: Romanos numismata iuxta tributi rationem credere solitos, ita vt alijs nummis immotis manentib. numisma census, iuxta ipsius census rationem, aut minueretur aut cresceret, quod ipse ex Lamprid. probat iuxta quam sententiam dici posset, numisma illud CHRISTO oblatum à Cæsare percussum didrachmam fuisse, denariumque dici propterea quod Romano denario, formas imagi-

An denarius fuerit census numisma.

imagine, inscriptione, licet non pendere, simile fuerit. Alij dicendum potius censent, Romanos, qui teste Plinio libr. 33. cap. 3. victis gentibus semper argenteum imperabant pro tributo, vnicam atque consuetam denarij Romani monetam imperasse, verùm alij simplicem, alij duplicem, vel alio modo multiplicem pro imperantium arbitrio solui volebant: iccircò census numisma dici à Iudæis, non quod vnum tantùmodo soluerent, sed quia qui didrachma soluebant, illud duplici denario soluere cogerentur; eligat lector vtram malit ex postremis his duabus opinionibus.

10. *70. siclum didrachmum vocant & semisiclum drachmum.* Verùm illud silentio inuoluendum non est, ne quis miretur, septuaginta interpret. pro becagh, id est, didrachmo, seu semisiclo, drachmam substituere, nam ipsi solent sanctuarij siclum in didrachmum conuertere, ac proinde semisiclum in drachmam, quod non est ignorandum si errare nolimus.

11. *Vnum ne, an plura didrachma soluerentur.* Iterum contrà illud de didrachmo soluendo obijci potest, quod habeatur hic. *Magister vester non soluit didrachma?* vbi didrachma numero plurali exiguntur à Christo. non ergò vnum didrachmum, sed plura didrachma soluebantur. Quod Titelm. respondet huic dubitationi, iam reiecimus in scholijs superius nu. 16. Verior responsio est vnum solui solitum didrachmum: Christum verò duo soluisse vnum pro se, alterum pro Petro. Igitur vnus vir vnum tantum pendebat didrachmum, non plura. at exactores loquebantur de didrachmis pro Christo, & pro discipulis, seu saltem pro Christo, & Petro quo cũ loquebantur, soluendis. nisi malis dicere positum esse numerum ralem pro singulari.

12. *Conciliatio.* Denique quoniam diximus num. 6. tributum hoc sacrum non solui solitum, nisi ab ijs, qui attigissent vigesimum annum, obijci potest id, quod diximus libr. 1. harum dilucid. cap. 9. num. 6. schol. etiam infantes post nomen inditum censitos fuisse. Verùm ibi sermo erat præsertim de eo, quod solutum fuit in ea descriptione prima Augusto imperãte præcepta; licet fortasis ẽt Imperatores id postea imperauerint, aut etiam infantes, vel etiam fœminæ soluerent. quamquam Villalpand. tom. 3. cap. 31. sub finem ferè dicat, quod si aliquando vel à fœminis, vel ab ijs qui non attigerant vigesimum annum didrachma soluebatur, id exactorum licentiæ, & auaritiæ tribuendum potius, quàm legi à Cæsare latæ.

13. Iam sequitur 4. vt videamus quomodo penderetur hoc tributũ, num capitatim, an aliter & an singulis annis. Affirmo ergò viritim, seu capitatim solui consueuisse, quod & ex hoc loco colligere possumus, si Syriacam translationem consulamus. vbi enim nos habemus Matthæi decimo septimo, *accesserunt qui didrachma accipiebant*, in Syriaca translatione habetur: *accesserunt ij qui accipiunt binas drachmas argẽti capitatim, ael bina zuzin argenti capitatim.* i. per singula capita, & quia vt dixi n. 5 idẽ tributũ quod tẽplo pendebant, exegere Romani Imperatores: ideò etiam ipsi idem tributum solui iusserunt à singulis Iudæis. Quare non videtur verum quod habet Auctor. qq. ex nouo testamento apud Augustinum quæstione

A septuagesima quinta, *didrachma*, inquit, *ab eis exigenda erat, qui aliquid negotij gerebant, aut artibus operam dabant. Saluator autem quia nihil horum curabat, neque discipuli eius, exigenda vtique non erat. Sed diabolus exactorum animos occupauit, vt accedentes ad Petrum, solui debere dicerent didrachmam.* hæc ille. quod si verum esset, non video: quamobrem diceret Dominus: *ne scandalizemus eos.* *Aug. minus probabilis sententia*

Neque id quod Diuus Chrysostomus de de hoc tributo scribit homilia quinquagesima nona probandum est. ait enim: *quando Aegyptiorum primogenita Deus interfecit, tunc Leuiticam tribum pro ipsis accepit, quoniam huius tribus Leuiticæ minor numerus erat, quam primogenita Iudaeorum fuissent, pro deficientibus ad supplendum numerum, siclum* (potius quinque siclos) *iussit deferri* (consule cap. 3. num.) *consuetudo igitur ex illo tempore obtinuit vt primogeniti hoc vectigal persoluerent. Cum itaque primogenitus esset Christus, Petrus quoque Discipulorum primus esse videretur ipsum adeunt.* à Chrysostom. stant Theoph. &, ferè Euthym. *Iti & Chrys. sententia ... cluditur.*

B

Sed falsum videtur quod primogeniti singulis annis tributum penderent, tantum id semel cum quinque siclis infantes redimerentur.

14. *... pendebatur.* Cæterum soluebatur tributum de quo loquimur, etiam singulis annis, quamuis nullus bellorum timor ingrueret, sed pace summa fruerentur. Hinc Ioseph. libro septimo de bello Iudaico capite vigesimo sexto. *tributum*, inquit, *Iudæis indixit Vespasianus vbicunque degerent, binasque drachmas singulis annis deferre in capitolium iussit, ita vt ante hac Ierosolymorum templo pendebant.* Sic ille. vnde etiam constat à Vespasiano impositum fuisse hoc tributum, non quod nõ anteà hoc ipsum fecisset Augustus, sed quod fortè Iudæi per aliquot annos noluerint illud pendere: quare à Tito & Vespasiano iterum impositum, vel repetitum fuit. Titus ergò seu Vespasianus non imposuit nouum didrachma, sed transtulit, vt ex loco citato Ioseph patet, & idem confirmat Xiphilinus in Vespasiano. Huius tributi meminit ipsemet Titus ex Iosepho 7 bell. capite decimo tertio. Iudæis exprobrans ingratitudinem, quod Romanis resisterent; enumerans namque beneficia à Romanis Imperatoribus in ipsos collata, sic subijcit: *quodq; maximum est tributum capere Dei nomine ac donaria colligere permisimus, eaq; offerentes, neque monuimus, neque prohibuimus, vt hostes nobis efficeremini ditiores, nostraq; pecunia vos contrà nos instrueretis.* Constat etiam ex eod. loco Iosephi, Iudæos vbique gentium existerent ad hoc tributum soluendum in singulos annos coactos fuisse. *Ab Aug. positũ, à Vespasiano ... nouatum.*

C

D

15. Verùm hoc loco contrà id, quod de pensitatione huius didrachmi in singulos annos diximus, facit quod Euangelistæ non scribant Christum soluisse hoc tributum nisi semel, neque enim alterius solutionis meminere. Sed respondeo non obscurè indicari ipsis Euangelistarum verbis diligentius animaduersis Christum Dominum à Tributi solutione nunquam desijsse. Nam quæ ratio ipsum nunc ad soluendum mouit, videlicet vitandi scandali occasio, eadem ad semper soluendum impulisse

credibile est voluente anno, quamquam & illud dici potest, quo breuius dubio satis fit: non omnia quæ fecit IESVS scripta esse.

16. Sed adhuc quintò de hoc tributo est quod quæramus, quo mense, quoue die solueretur. Cui dubitationi sic occurrendum puto: hunc tam illustrem populi Hebræi censum, & verò annuum certo & stato die fieri consueuisse, hunc verò diem festum expiationis passim assignant; quæ opinio inde maximè robur accipit, quod in ipsa lege Exhod. trigesimo, 12. vbi nos legimus: *dabunt singuli pretium pro animabus suis*, Hebraicè habeatur, *dabunt expiationem animæ suæ*. Erat verò expiationis festus mense septimo prima die mensis, & verò erat dies ille celeberrimus.

...a mense & ...ie solueretur.

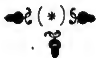
17. Postremò reliquum est videre an hoc tributum quod exactoribus nunc soluit Christus secundùm legem posceretur in sumptus templi, an verò ad Romanos Imperatores transiret? Et quidem Diu. Hilario canone decimo septimo videtur quod hoc tributum templo penderetur.

...nis militib cede... at hoc tributum.

At isthæc Hilarij opinatio ex his quæ hactenus diximus ex Iosepho satis reijcitur. Etenim iam illud quod olim in templo pendebatur tempore Augusti, siue etiam fortasis Pompeij ad Romanos transisse videtur. consule Egesipp. libro primo, capite septimo, & Iosephum libro decimoquarto antiquitatum, capite octauo, quamuis fortasis religiosiores Iudæi spontè, non coacti illud adhuc soluerent templo, licet compellerentur adhuc Imperatori didrachma soluere. Erant enim hac in re religiosi Iudæi, vt constat ex Ioseph. libro secundo, bell. capit. decimo tertio. *Iudæi*, inquit, *freti locorum natura sacrum didrachma quod Deo ex more solent offerre, ceteramq́; votiuam pecuniam in his vrbibus*. Neerda videlicet, & Nisibi, *tamquam communi ærario, vnde suo tempore transmitterent Ierosolyma, reponebant*. Illud ergò tributum, quod nunc postulabatur, à Christo, sicut & illud de quo Matthæi vigesimo secundo, ad Romanos Imperatores pertinebat, non ad templum, ad quod etiam confirmandum afferri possunt verba Christi hic vers. quinto.

...pinio D. Hilarij reijcitur

Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum, vel censum? ergo credibile est tributum illud, de quo est præsens quæstio ad Reges terræ, hoc est, Romanos Imperatores pertinuisse, & à Publicanis in impensas Imperatoris Tiberij, non autem à sacerdotibus in templi sumptus exactum fuisse.

A

DIGRESSIO MORAL.

In Caput nonum de tributo.

Dictum à nobis est in præcedenti theoria[a] num. 6. septem hominum genera Hebræorum censu in vsum militiæ acto, exclusa fuisse, Leuitas, adolescentes, senes, feminas, valetudinarios, seruos, & exteros à fide. Deinde num. 7. asseruimus ex scripturis dimidium sicli solui consueuisse. Postremò staterem pro Christo, & Petro exactoribus datum, hæc omnia nunc ad primarium spiritus sancti sensum, id est, spiritualem reducemus. Addemus verò his quædam de clericorum immunitate præsertim à tributis, vt quanta sit huius gradus dignitas etiam vniuersus orbis terrarum agnoscat, eumque reuereatur. Affirmo igitur primò septem hominum genera inepta esse atque adeo inutilia ad Christianam militiam. Et Leuitarum quidem nomine intelligere possumus eos, qui quod in sortem Christi vocati sint, eiusque obsequio mancipati, solo militum Christi nomine contenti sunt, arma verò abijciunt, seque ignauiæ, ac torpori tradunt, diuitijs abutentes, quas è beneficijs, & dignitatibus, quarum solo nomine gloriantur, accipiunt. nisi malis Leuitas potiùs eos accipere, qui iam è vitæ huius militia translati sunt in cœlestem triumphantemq; ciuitatẽ, vbi tanquã emeriti milites desiuere merere, militiaq; egregiè perfuncti sunt, ac proinde nunc coronati sempiterna pace fruuntur. Adolescentes verò sunt, qui quoniam deliciarum studio dediti à nullis mundanis illecebris abstinẽt, armis contra spirituales hostes tractãdis apti nõ sunt, quib. illud Tertul. ad Iudæos accõmodari potest: *nemo miles cum delicijs ad bellum venit, nec de cubiculo ad aciem procedit*, 1.

Inepti ad spiritualem militiam.

B

C

Senes verò aptè eos dixerimus, qui veluti senio quodam confecti, & ętatis flore, atq; animi robore destituti, otio, atq; ignauia marcescũt. de his verè affirmabimus inutiles esse qui Deo militent. His verò quarto effeminatos quosdã homines adnumerare poteris; sunt hi, qui propterea lethales animi morbos, quibus obnoxij sunt iure, optimo à Christi militia repelluntur, nõ armaturã Dei induũt, qua possint resistere in die malo aduersus insidias diaboli; non succingunt lumbos in veritate; non induunt loricam iustitiæ, neq; pedes calceati in præparationem Euangelij pacis sunt, non sumunt scutum fidei, non galeam salutis, non gladiũ spiritus: quo fit vt necessarijs armis exuti hostiũ insultib. pateãt & maiorib. in singulos dies morbis impliciti & vulneribus debilitati sint. nã peccatũ quod per pœnitentiam non deletur, suo põdere ad aliud trahit, teste Greg. 6. serui numerantur ad spirituale bellum inepti. Ii verò sunt eius libertatis minimè participes, qua Christus nos donauit, atq; adeò Christiana nobilitate, & ingenuitate priuantur. Postremò minùs etiam idonei sunt huic Christianæ militię, & spiritualib. armis, qui veræ Dei fidei, & Christianorũ religionis expertes sunt. hi .n. potiùs contra Christum Dominum, & aduersariorum castris stipendia merent. & hæc de primo. 2.

D

Iã verò neq; illud mysterio vacat, quod dimidi sicli sibi in tributũ exsolui Deus pręceperit,

non

non verò integrum ficlum, idque pro feruata ab illo vita; etenim verè nemo eft, qui tantum rependere Deo pofsit, quantum ille meretur, fiue in Cœlis, fiue in terris: quare quidquid vnquam facimus, quidquid cogitam⁹ quidquid loquimur, denique quidquid offerre poffumus præ eo quod Deo debemus, mancum, mutilum & imperfectum omninò eft, vt iure optimo de nobis pofsit affirmari illud Ifa.64.6. *quafi pannus menftruata vniuerfa iuftitia veftra.* At non ita nobifcum fe gerit Deus, quin potiùs magnis nos accumulat beneficijs, & immenfo præmio coronat propter opera non fatis magna, quæ cum eius auxilio illi exhibemus, vt meritò dixerit Abrahamo. *Ego protector tuus fum, & merces tua magna nimis.* Genef.15.1.

4. *Stater Chriftus eft.* Sequitur tertium: vt expendamus, an quid fortè vtilitatis, vel fpiritualium diuitiarum ex hoc ftatere decerpere pofsimus. plura de hoc apud Patres. Elias Cretenf. epifc. in orationem quartam Nazianz. *nos,* inquit, *re vera pifces eramus de amaris vitæ fluctibus extracti, velut è mari per Apoftolica retia: tenentes in oribus noftris Chriftum,* *Idem iuftitia eft.* *qui regius eft ftater, datus pro redemptione duorum pretio, nimirum animi, & corporis noftri: vel pro duobus illis populis, pro Iudæis, & Ethnicis, æquè redimens pauperes, ac diuites. nam & vetus illa lex, nullam excufationem admittens, æquè à pauperibus, ac diuitibus drachma vectigal exigebat.*

5. Chryfoftom.hom.in Pfalm.71. *orta eft,* inquit, *ergò in diebus eius iuftitia. qualis eft ifta iuftitia, nifi ftater ille inuentus in interioribus pifcis à Petro de mari leuatus? de quo ftatere dixit Petro: da filiis regni huius pro me & te. Ergò ifta iuftitia qualis eft, nifi vt Dominus carne indutus, & hominem oculis humanis demonftraret, & diuinitatem occultaret? quanta iuftitia, vt traderet fe pro omnibus hominibus, & pro Ecclefia vbique diffufa? quanta iuftitia, nifi vt omnia toleraret iniufta ex improbitate Iudæorum, & fuam iuftitiam demonftraret ferocitati hominum? hæc iuftitia monftrata eft omnibus hominibus, vt qui vidiffet mulierem ad concupifcendum eam, iam mœcharetur eam in corde fuo; nulli malum pro malo reddere; cum omnibus hominibus pacem habere; pro inimicis orare. Ecce orta eft in diebus eius iuftitia.*

6. *Auarus fimilis pifci in ore pecuniam habenti.* Theophyl. huic pifci fimilem effe putat auarum hominem nihil fermè aliud in ore habentem quàm pecuniam, aurum & argentum. Quod fi Petrus, iubente Chrifto, miffus, hoc eft, concionator, hamum mittat, pifcem, hoc eft, auarum capiet, pecuniam, id eft, diuitiarum cupiditatem fanè inexplebilem, ex ore, ex intimis vifceribus extrahet: itavt non aurum, deinceps, fed Deum in ore, & vifceribus habeat. *Pifcis Ecclef.* Poftremò pifcis à Petro extractus ab aquis eft Ecclefia fidelium. nam quamuis fideles multi fint, vna tamen eorum fides, vnum cor, vnum quoque eos pifcem conftituit. & aptè fideles pifces nominantur, quia ex amaris mundi aquis educti in efcam Chrifto præparantur, vt fic in ipfum transmutentur. *Stater peccata.* Porrò ftater in ore pifcis inuentus, peccata funt, quæ Chriftiani aperto ore confitentur, & hic idem ftater eft, videlicet, hæc peccata funt, quæ Chriftus foluit, nam licet peccati cenfum ipfe non debeat, nifi tamen foluerit, væ miferis mortalibus. meritò igitur Dominus ne fcandalum infit hominibus, quod non debuit, fponte foluit, fed licet peccator ore fuo peccata fateatur, nifi Petrus, hoc eft, facerdos ea à peccatore extrahat, illumque abfoluat, non foluet Chriftus. demum foluit peccata Chriftus, quę Petrus extraxit, pro fe, quia præ nimia charitate peccata noftra fua effe ducebat. Pfalm. 21. *longè à falute mea verba delictorum meorum.* Pro Petro verò etiam foluit, id eft, pro Ecclefia, quia *peccata noftra ipfe pertulit in corpore fuo.* Quoties igitur peccatorem videris ad facerdotis pedes accedere, & aperto ore peccata fateri, toties cogita pifcem effe ab aquis extractum, atque ora laxantem, vt inde peccata extrahãtur, quæ Chriftus foluat pro fe, & pro Petro.

Ifidor.lib.1.epift.206. *ftater,* inquit, *ille, quem in pifce abftrufum Petrus capere iuffus eft, formam noftram vitiofis affectionibus coopertam defignabat,* 7. *Iterũ ftater quid fit.* *quam Dominus in feipfo ad primogenitum exemplar reuocat. fuo autem nomine hunc dari præcepit vt homo effectus, atque omnibus noftris conditionibus fubiectus, nec imperatori, cum ea imperat, quæ minimè* *Regi noxia non iubenti parendum.* *noxia, & perniciofa funt, obluctari permittens, & diuinæ potentiæ vim, ac facultatem oftendens.*

Sed antequam huic digrefsioni fupremam manum imponamus animaduertere oportet, 8. *Clerici à tributis immunes.* Chriftum illis verbis, quæ huius cap. v.6. habentur, fe ac Petrum, hoc eft, clericos tanquam fuos domefticos fpeciatim fibi addictos (quãuis non Chriftianos vniuerfim) liberos effe à tributis non obfcurè oftendere. & quidem quod non omnes Chriftiani tributis foluti fint, docet Paul.Rom.13.7. iubet enim Chriftianos fuum cuique reddere, *cui honorem, honorem, cui tributum, tributum:* licet enim omnes Chriftiani Dei filij fint adoptione, eius tamen domeftici, vt Apoftoli non funt, funt tamen clerici, neque eft quod D. Auguftin. quafi contrariæ fententiæ fauentem afferas lib.1.qq.Euangelic.cap.23. vbi fic habet; *quod dixit, ergò liberi funt filij: in omni regno intelligendum eft liberos effe regni filios, id eft, non effe vectigales. multo ergò magis liberi effe debent in quolibet regno terreno filij illius Regni fub quo funt omnia regna terræ.* hæc *Verba Aug. explicantur.* Auguft. verba nullam habent difficultatem, fi intelligatur fenfus verborum Chrifti, quæ citat Auguft. *ergò liberi funt filij:* loquitur enim Chriftus de filijs regum naturalibus, fiue Dei qualis erat ipfe, fiue Regum mundanorum. nec de alijs loquitur Auguftin. fub iftis verò comprehenduntur etiam eorum domeftici. confule quæ diximus num.12. in fchol. fuperius. Aliter etiam refpondet D.T hom. 2.2. qu.104. art.6. ad 1. fed myfticè potiùs.

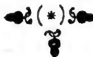
Maiorem habent difficultatem D.Hieronym. verba in hunc locum Matth. fic enim ait: *Dominus nofter & fecundùm carnẽ, & fecundùm fpiritum filius Regis erat, vel ex Dauid ftirpe generatus vel omnipotentis verbum Patris. Ergò tributa quafi Regum filius non debebat, fed quia humilitatem carnis affumpferat, debuit adhibere omnem iuftitiam, nofq; infelices qui Chrifti cenfemur nomine, & nihil dignum facimus tanta maieftate. ille pro nobis & crucẽ fuftinuit, & tributa reddidit: nos pro illius honore tributa nõ reddimus, & quafi filij Regis à vectigalibus immunes fumus.* *Locus Hier. explicatur.* Quo loco videri poteft Hieronym. per arrogantiam quandam fibi fumere Ecclefiafticos, quod non foluant Principibus tributa. Refpondeo non hoc voluiffe

D.Hieron.

D. Hieron. sed contulisse dumtaxat Christi humilitatem pro nobis sponte susceptam, cum clericorum honore pro Christi nomine illis cõcesso; q pie facit, quo nos excitet vt charitati Christi ac honori quo propter illum fruimur, respondeamus; quod cum minimè à nobis fiat, vehementer dolet vir sanctissimus, nihil nos facere dignum ea dignitate, & honore, quem Christi munere accepimus.

9. *Clerici cur liberi non a tributis modo, sed à sæculari potestate.* Sed iam reuertamur ad clericos, doceamusque meritò Ecclesiasticas personas à sæcularibus, & prophanis iudicibus exemptas, nec modo res illarum à vectigalibus soluendis immunes esse, vt vel hinc discant quantò sit dignius honore earum status, quantaque animi puritate Christo, vnde hoc beneficij hauserũt, obsequi debeant: & primum quidem si dignitatem status earum personarum perpendamus, non erit difficile intelligere meritò, iureq; optimo hanc illis exemptionem conuenire. etenim Ecclesiasticæ personæ præcipua, ac peculiari quadam ratione diuinis rebus mãcipatæ, & consecratæ sunt. Igitur quis non videat contra honorem, & reuerentiam, quam Deo debemus, esse, si id, quod semel Deo dicatum est, tractetur vt prophanum? quare Dauid ne defendendi quidem sui caussa fuit vnquam ausus sibi infeltissimum hostem Saulem lædere, quia vnctus erat Domini; & non ignoramus tamen eius temporis vnctionem vmbram dumtaxat fuisse vnctionis, & veræ sanctificationis Ecclesiasticorum. Vide igitur quanto sint digni honore, qui per eum statum Christo consecrati sunt. Huic rationi altera non minoris momenti accedit ratio: Etenim Ecclesiasticæ personæ pastores sunt, & Patres ceterorum, qui in sæculo sunt, & verò etiam Iudices eorumdem pro Deo in summis caussis, nimirum quæ ad spiritalem, æternamque animorum salutem pertinent: quis ergò negabit indecorum valdè esse, vt quis Pastorem suum iudicare audeat, & filius Patrem, & qui ante fuit reus Iudicem sibi à Deo constitutum? tertiò, quamuis Principes à clericis iniurias propulsent, eosque tueantur, quo tranquillè viuãt, clerici nihilominus Principibus longè diuinius beneficium conferunt; dum vel illos baptismali vnda lustrant, veritatis lumen ostendunt, à peccatis absoluunt, vt viam salutis ineant, monent, pane cœlesti, orationibus, sacrificiis suffulciunt, & sexcentis alijs beneficijs afficiunt, quare vt habetur 23. q. 8. c. 23. in qualib. Constantinus, & Constans Imp. oneribus personalibus clericos liberos esse volentes, hanc assignant rationem: *scientes magis religionibus, quam officijs & labore corporis, vel sudore nostram Rempubl. contineri?*
10. Quartò, res sacræ siue ablatæ Deo, dicuntur esse bonæ Dei, & sub nullius hominis dominio conuenit ea esse, atque adeò eo ipso, dumtaxat Deo subijci debẽt, atqui clerici sunt Deo mancipati, & diuinis vsibus deputati, atque adeò in Dei sortem electi, quæ maxima eorum est dignitas. nihil igitur iuris ciuiles magistratus in eos exercere decet. etenim quid illis cum eis, qui in sortem, partem & hereditatem Dei cesserunt, vt suis eos legibus astringant, & cogant, & tantum nõ obuoluto capite ad sua tribunalia trahant, in eos inquirant, & pœnis animaduertant? Ad hæc si vasa, altaria, templa, vestes, &c. Deo sacra eo tantùm nomine, quod diuinis vsibus, & cultui deputata, & dicata sunt, omnium votis à prophano, & ciuili vsu separantur; nonne etiam clerici multò maiori ratione propterea quod Deo consecrati sunt, ab omni Ciuili vsu, & potestate decet esse semotos? Res Deo sacratas indignum esse ducimus, vel tangi solum à laicis: & iudicabimus personas Deo dicatas, & diuinis officijs, & ministerio addictas tangi, & malè accipi à laicis posse? quid plura? nonne mundani milites sæcularibus Principibus militant? cur ergò sacrati Deo milites, hominibus etiam militabunt, & non soli Deo? omitto quod hæc immunitas plurimum facit ad tranquillam, quietamque Ecclesiarum gubernationem. Hæ quidem rationes tantùm ponderis, ac momenti apud quosdam habent, vt etiam de iure diuino esse clericos, non modo à tributis immunes, verùm etiam à ciuili potestate liberos in his, quæ ciuilia, & temporalia sunt. qua de re consule Azor. tom. 1. libr. 5. cap. 12. sed de his satis.

Illud non omiserim eamdem, quam rationibus sententiam confirmauimus age etiam sacræ scripturæ exemplis corroboremus. enim verò Ioseph Genes. 47. totam terram Aegypti Regi tributariam fecit, ita vt quinctam soluere fructuum partem; secutus tamen ius diuinum naturale, quod saltem dictat, meritò à Principibus exemptos esse sacerdotes, terram sacerdotum excepit, quibus etiam ex publico cibaria dabantur. Quare iure Vrbanus Pontifex 23. q. 8. cap. 22. tributum: inde collegit *agros Ecclesiæ non esse Imperatorum exactionibus subijciendos*. Præterea 1. Esdræ 7. eamdem secutus rationem, idemque ius Artaxerxes iussit, sacerdotes, Leuitas, & alios templi ministros à vectigalibus esse immunes. Quod si naturale lumen rationis secutus censebat sacerdotes illos eximendos esse, quantò magis id de noui testamenti sacerdotibus, & ministris æquum esse iudicabimus? Hæc eo dicta sunt, vt agnoscant denique Imperatores, Reges, omnesque mundi Principes, Respub. Magistratus quo loco habere debeant sacerdotes, & sacratos Dei ministros. Deinde vt ipsi etiam, qui ad eius dignitatis gradum euecti sunt, agnoscant suã dignitatem, atque adeò Deo gratias agant. Vnde quidquid est dignitatis in illis, profectum est, itaque vitam suam instituere conentur, vt longè sint à Dæmonum seruitute, quibus nullum omninò peccati tributum exhibere debent. sequitur capit. 10. 11 *Scriptura idem auctoritate probatur.*

CAPVT X.

DOCETVR PRO PRIMATV HVMILITAS, ET QVOD SCANDALVM VItandum sit.

A. 18. 1. B. 9. 32. C. 9. 47.

1. IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, quis putas maior est in Regno Cælorum.

2. C. *At Iesus videns cogitationes cordis illorum.* B. *cum domi essent, interrogabat eos: quid in via tractabatis?*

3. *At illi tacebant: siquidem in via inter se disputauerant, quis eorum maior esset.*

4. *Et residens vocauit duodecim, & ait illis.*

5. *Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister.*

6. A. *Et aduocans*, B. *& accipiens puerum statuit illum secus se, (&)* A. B. *in medio eorum.* B. *quem cum complexus esset, ait illis.*

7. A. *Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in Regnum cælorum.*

8. *Quicunque ergò humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum.*

9. C. *Nam qui minor est inter vos omnes hic maior est.*

A. Et qui susceperit vnũ paruulum talẽ. C quicunque susceperit puerũ istũ

10. B. *Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit.* A. B. C. *in nomine meo.* B. *me recipit: & quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me.*

C Respondẽs autem Ioan. dixit Præceptor.

11. *Respondit illi Ioannes, dicens: Magister,* B. C. *vidimus quemdam in nomine tuo eÿcientem Dæmonia.* B *qui non sequitur nos.* B C. *Et prohibuimus eum.* C. *quia non sequitur nobiscum.*

C. Et ait ad illum Iesus.

12. B. *Iesus autem ait.* B. C. *Nolite prohibere,* B. *eum. Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito malè loqui de me.*

13. B.C. *Qui enim non est aduersum vos pro vobis est.*

14. B. *Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.*

A. Qui autẽ scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt: expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius.

V. 15. *Et quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur.* A. *& demergatur in profundum maris.*

A

16. *Væ mundo à scandalis: necesse est enim vt veniant scandala; verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit.*

A Si autẽ manus tua vel pes tuus scandalizauerit te abscinde eum & proÿce abs te, bonũ est tibi ad vitam ingredi debilẽ vel claudũ, quam duas manus vel 2 pedes habentẽ mitti in ignem æternum.

17. *Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam, bonum est tibi debilem intrare in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem.*

18. *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.*

19. *Et si pes tuus te scandalizat amputa illum, bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis.*

B

20. *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.*

A. Et si oculus tuus scandalizet te, erue eũ. & proÿce abs te. bonũ est tibi vno oculo in vitam intrare, quã duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

21. *Quod si oculus tuus scandalizat te, eÿce eum: bonum est tibi luscum introire in Regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.*

22. *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.*

23. *Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.*

24. *Bonum est sal, quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? habete in vobis sal, & pacem habete in vos.*

C

25. A. *Videte ne cõtemnatis vnum ex his pusillis: dico enim vobis quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.*

26. *Venit enim filius hominis saluare quod perierat.*

27. *Quid vobis videtur si fuerint alicui centum oues, & si errauerit vna ex eis; nonne relinquit nonaginta nouẽ in montibus & vadit quærere eam, quæ errauit?*

28. *Et si contigerit vt inueniat eam: amẽ dico vobis, quia gaudet super eam magis quàm super nonaginta nouem, quæ non errauerunt.*

D

29. *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cælis est, vt pereat vnus de pusillis istis.*

S C H O L I A.

1. Cõsensus Euangelistarũ.

QVæ narrant hic Euangelistæ in speciem non satis cohærere videntur. Luc. enim narrat cogitasse discipulos de primatu, eamque cogitationem Dominum cognouisse, cum tamen Marcus referat eos inter se contendisse. Iterum Matth. ait, Apostolos ad Christum accessisse, eumq; interrogasse, *quis esset maior in regno cælorum*; contrà Marc. aduocatos affirmat à Domino discipulos, & interrogatos siluisse. Verũ si penitiùs historia hæc inspiciatur, nihil apparebit contrarium, sed summa concordia, atque consensio Euangelistarum. Itaque talis est ordo intelligendus: Recessit Christus ab ea domo, cuius mentio fit c. 8. v. 17.

harum

harum dilucidationum, vbi discipulos incredulitatis reprehẽderat, & de passione, ac morte sua illos prẽmonuerat. Inde in viam se dedit Capharnaũ versus; inter eundum verò cœperunt Apostoli cogitare quis eorum maior esset, vt est apud Luc. & habetur hic c.9. sub fin. v.3. vbi Capharnaum ventũ est, iniijt Christus domum, & fortaßis cum eo omnes discipuli, nisi velimus dicere illos saltẽ omnes non esse tunc statim ingressos, sed distentos alijs negotijs aliò abijsse; vel certè vbi semel sunt ingreßi, egressos postea fuisse. Petrus verò cùm solus foris esset, interrogatus ab exactoribus fuit: *Magister vester non soluit didrachma?* quare factum est, vt domum ad Christum adiret moniturus de petito tributo. Verùm domum ingredientem præuenit illũ Dominus, prout superiori cap. exposuimus, perrexitq; Petrus ad mare, & staterem soluit. Interim cũ redijssent Apostoli, atque adeo audissent dictũ Petro vt tributum solueret pro se & Christo, cœpere vehementius in eam cogitationem de primatu incumbere. Cum enim idem tributum pro Christo, & Petro solutum esse cernerent, ardentius cogitare cœperunt, num fortè Petrus omnibus maior inter illos esset, nec se cohibere potuerũt, quin Christum interrogarent: & quia sat bene tenebant quãtũ Christo displiceret ambitio, non clarè ausi sunt sciscitari, quis esset inter illos maior, ac qui ceteris præesset constitutus ab illo, verũ vniuersim, & absolutè de Regno Cœlorũ interrogãt, intelligentes sub nomine regni Cœlorũ, simpliciter siue regnũ cœleste, siue Meßię, siue Ecclesię regnũ, cuius Christus erat auctor, sperabãt enim interim manifestaturum Christum, quisnam in hoc etiam sæculo relinquẽdus esset primus inter eos, & hoc erat quod pręcipuè illi scire tũc auebant, quamuis deprehẽdi nollent. hęc autem censuisse videtur Chrys. ho. 59. in Matth. vbi, *in illa*, inquit, *hora, quando ceteris omnib. Petrum prætulit, eum ad vnum delatus est honor, tunc doluerunt, & interrogarunt.* quod Euthym. planius explicat, ait enim, prius quidem cogitasse, ac inter se disputasse Discipulos de primatu, cũ tamen posteà animaduerterunt præferri sibi Petrum, magis esse irritatos, & interrogare ausos. non tamẽ verũ est rogasse illos Dominum clarè de primatu, de quo disputauerant, videlicet in hoc sæculo, sed occultè potiùs, quisnam esset maior in regno cœlorum, quamuis videantur secus innuere quidam Doctores. Porrò Christus qui omnia nouerat, quæ intus latebant, videns cogitationes illorum potiùs quàm quæ verbis præferebant, interrogauit eos, vt ait D. Marc. hic v.2. *quid in via tractabatis?* q.d. aliud voce quæritis, aliud mente retinetis, *at illi tacebãt. siquidem in via inter se disputauerant, quis eorũ maior esset.* tunc residens Christus vocauit ad se duodecim, & sequuntur reliqua prout exarata sunt à nobis hoc cap. in text. Hic mihi videtur genuinus historiæ ordo prout nos illum digeßimus à v. 17. c.8. vsq; ad fin. huius c.10. Non igitur inter se dissidẽt, atque discordant sancti Euangelistæ, sed mirificè consentiunt. Hæc de ordine, & seriè historiæ.

Regnum cœlorum quid hic.

2. *Hora*] Ponitur hic *hora* pro tempore. Non enim eadem hora, qua Dominus præcepit Petro, vt didrachma exsolueret, hæc euenerunt, sed cum ex ea domo, & loco iam abijsset Petrus, vt solueret didrachma, ac deinde redijsset, verosimillimũ enim est, vel etiam ferè certum Petrum doctrinæ Domini de humilitate interfuisse, ait enim Marc. vt hic habes v.4. *& residens vocauit duodecim. Quis putas*] G. τίς ἄρα, quisnam. *Maior est in regno cœlorum*] videtur comparatiuus poni pro superlatiuo, *maior*, loco *maximus*, & verbum *est* præs. pro futuro. vt sit hæc sentẽtia, quisnam nostrum maximus in regno cœlorum futurus est. prædixerat enim moriturum se, quomodo autem hic sumatur *regnum cœlorũ*,

A nõ vna omnium mens. equidem arbitror, neq; pro regno Meßiæ tantùm, neque pro collegio iustorũ vt interl. habet, neque pro triumphante Ecclesia, vt Orig. D. Chrys. & Euthym. putare videntur, nec pro sola militante. vt Maldon. placuit, neq; enim istud nunc agebant Apostoli vt quærerent, quisnã esset maior in regno cœlorum. equidem opinor cũ Lyrano, & Carthus. accipi regnum cœlorum tam pro cœlesti, & triumphante, quàm pro militante in terris, siue pro regno Meßiæ, idque absolutè sub hac enim notione, & vi regni cœlorum absolutè sumpti continebatur etiam regnum Christi in terris, de cuius primatu cõtendebant Apostoli, atque ita probabiliter sperare poterant Christum de maiore in vtroque regno docturum quid in re esset. Quod si obijcias Christi responsum ad cœleste regnum pertinere in promptu est responsio: Christũ data opera de cœlesti regno respondisse, vt disci-

B pulorum mentem auocaret à cogitatione, & vano appetitu primatus terreni; inerat .n. is mos Christo, vt à terrenis rebus auocaret homines ad res cœlestes, & data occasione terrena in cœlestia mutaret: vt accidit cum Salome filijs dexteram & sinistram peteret, illam enim terrena cogitantem ad spiritualia reuocauit. *potestis bibere calicem*, &c. illud autem non est ignorandum, putasse Apostolos Ecclesiæ regnum, vel si mauis, Meßiæ, in terris futurum putasse, diuinum tamen, & cœleste, & ideò, non mirum, quod de eius primatu certarent.

Mos Christi.

2. *Videns cogitationes*] hæc num.1. sunt exposita, nam licet aliud verbis apertè præferrent, quàm re vera mente gestabant, Christus tamen, quæ cogitarant, aperuit. *Cum domi essent*] videtur hæc domus eadem fortaßis cum ea, de qua diximus lib. 3. c. 10. harum dilucidat. schol. nu. 3. 4. 23. *Quid in via tractabatis*] His non obscurè indicat se ipsorum cogitationes nosse.

C 3. *At illi tacebant*] viderant enim ipsum ambitionem eorũ agnouisse, seque verè de terreno primatu contendisse in via, & ideò pudebat eos id aperire.

4. *Et residens*] quasi rem seriam acturus. Admirare Christi modum rationemque reprehendendi, monendique discipulos, vide quàm seriò, quã placidè, quàm appositè quàm suo loco adhibeat correctionis medicina. verè dictum à Sapiente est: *inauris aurea, & margaritũ fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem.* prou.25. 12. sensus est, qui prudenter alium monet, vel corripit, comparandus est rebus pretiosis, cuiusmodi sunt inauris aurea, & margaritum fulgens, ipsaq; tunc correctio est tanquam ornamentũ appensum auri obedienti, & viro sapienti. vnde tacitè insinuat Salomon: prudentem reprehensionẽ duo debere continere: primùm vt vtiliter adhibeatur, hoc est, illi, qui inde profecturus speratur: nam talem significat, Sapiens

Locus Prou. 25.12.

Reprehensio qualis.

D & auris obediens. deinde debet esse vt inauris, cui duo item inesse oportet, & pretiũ, & leuitas, quæ si desit aurem suo pondere discindet, & affliget nimium, ita reprehensio habeat rationum pondus, seu valorem, nec futilis sit, vel de re futili, præterea non debet esse aspera, & nimium audientem onerare verbis, quæ irritent potiùs, sicut inauris aurea magni precij est, & valoris, habetq; margaritũ fulgens, ac preciosum, & parum prægrauat, exigui enim ponderis est, talis si sit reprehensio, fructuosa erit, & ornamento non audienti modo, sed etiã adhibenti eam. contra verò dici potest de admonitione, vel reprehensione intempestiua, & imprudenti, id quod idem Sapiens ait Prou. 25 20. *acetum in nitro qui cantat carmina cordi pessimo*, vbi pessimum cor, vel significat improbum, vel afflictum, vt sit sensus; cor afflictum exacerbari carmine, id est, cantilena dulci, flendum enim cum flentibus,

Locus Prou. 25. 20.

seu cor scelestum scelestius reddi, si carmen illi correptionis, vel prædicationis occinas, vt nitrũ super infuso aceto redditur asperius. vide ergò quę & quomodo moneas.

5. *Erit omnium*]erit, hebraico more, positum est pro imperatiuo, *sit*, vel *esto*. significatur enim vt monet Iansen. quid fieri debeat ab eo qui volet esse primus. Notat autem idem Iansen. bifariam intelligi posse versum hunc: *si quis vult primus esse, erit omnium minister, &c.* vel de primo in meritis, & acceptatione apud Deum, vt sit sensus: hanc esse viam, & rationem assequendi apud Deum eiusmodi primatum, si se omnibus subijciat, & omnium exhibeat ministrum. Iterum intelligi potest idem versus de primo, dignitate Ecclesiastica, vt sit hæc sententia. qui huiusmodi adeptus est dignitatem, & primatum, hac se ratione gerere debet, nimirũ, vt se exhibeat tanquam omnium nouissimum per humilitatem, & charitatem, non autem sensus est, vt docere velit Christus, quanam arte ad eã dignitatem, seu primatum adspirare debeat. Porrò posteriori modo intellexisse videtur eamdem sententiam idem Christus Matth. 20. & Marc. 10. quã uis primæ rationi exponendi hunc locum, magis fauere videatur id quod subditur apud Matth. *quicunq; humiliauerit se sicut paruulus.* &c. & apud Luc. *qui minor est inter vos omnes, hic maior est.* clarè enim hæc intelligenda videntur de maiore, id est, maximo, vel primo in acceptatione Diuina, & meritis. Putat autem Iansen. vtrumque sensum hîc comprehendisse Dominum. ego autem primo modo lubentius hunc locum intellexerim, præsertim cum per *regnum Cælorum* cæleste regnum intelligi putem; sic enim Christus quæstionem de terreno primatu, ad cælestem, more suo, transferre voluit vt dixi num 2.

Omnium minister] hæc pars posterior priorem explicat, hoc enim est esse omnium nouissimum, quod esse omnium ministrum, efficit enim se omnium postremum hominum iudicio, qui se se omnium ministrum exhibet. Is autem omnium minister est, qui quantum in se est, omnibus prodesse cupit, & vt omnib, vtilis sit nihil aspernatur eorum facere, quæ prodesse possunt.

4. παιδίον.
6. *Et aduocans, & accipiens puerum*]Vox G. inquit Iansen παιδίον proponi significat puellum. Quidam arbitrantur infantem fuisse, quod Maldonato non placuit, nec mihi, nam si aduocatus fuit, grandiusculus erat, quia ingredi poterat, ita tamen vt posset in vlnas tolli, itaque puellus quidem erat, sed qui ingredi posset. Luc. tamen 18. 15. & 1. Io. 2. 14. infantium fit mentio: quod facit contra Anabaptistas. Quis autem fuerit iste puer, non certò constat. D. Ignatium fuisse, testatur Nicephorus libr. 2.

Quis fuerit iste puellus. D. Ignatius. D. Martialis

cap. 35. & Metaphrast. in eius vita, qui ait: Ignatio cum esset planè puer, aiunt Christum manus imposuisse, & dixisse: *nisi quis se humiliauerit vt hic puellus, non intrabit in Regnum Cælorũ*, Gloss. verò in c. vnic. de sac. vnct ad D. Martialem refert. fuit is discipulus postea D. Petri, ab eodem in Germaniam missus prædicationis caussa, & Lemouicensium Episcopus. Idem sentiunt D. Anselm. Thom. Lyran.

Complexus] G. est ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, id est, cum accepisset eum in vlnas, quod non solum fieri solet cum infantibus, sed etiam cum paulò graundiusculis. Pagnin. vertit, *in vlnas accepit.* vtrumque enim significare videtur ἐναγκαλίζομαι, & complecti, & in vlnas accipere, vtrumque autem fecisse videtur Dominus, nam in vlnas acceptum complexus est: Syrus habet: *cũ accepisset eũ super brachia sua*, ò felicem sanè puerum, quem Iesus complexus est. non dubium, quin eximium impertiuerit benedictionem.

5. Quod complectitur Christus puerum, signifi-

A cat, inquit, Beda humiles suo dignos esse complexu, ac dilectione, & meritò, nam vt solent matres grandiores iam filios ab vberib. & lacte repellere, nec sinu gestant, at paruulis libenter vbera prębẽt, eosq; sinu fouent: ita & Christus, quos videt superbia tumidos, & grandes à se depellit, & ab vberibus amouet, de quib. Cant. 1. 1. 2. dicitur: *meliora sunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis*: at humiles tanquam paruulos suo complexu fouet, & suauissimo enutrit lacte; propterea Dauid Psa. 130. 2. tantopere superbiam exhorruit, ne scilicet à dulcibus Dei vberibus abstraheretur, & cœlesti illo diuinarum deliciarum lacte priuaretur. *si non humiliter*, inquit, *sentiebam, sed exaltaui animam meam: sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea*, hoc est, accidat mihi vt puero ablactato ante tempus, talis inquam sit retributio animæ meæ, vt à te derelinquar. tales paruuli, & sugentes vbera Christi sunt qui vtiliter Euangelium prędicant, & Dei gloriam latè propagant, in quos rectè illud Psalm. 8. conuenit: *ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* quod etiam maximè in Apostolos quadrat.

Locus Pſ. 130.2.

B

Locus Pſ.8.

Statuit illum secus se] Quæ Marc. de hoc puero refert, ordine præpostero scribere videtur; ait 6.
enim: *accipiens puerum statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset*, prius enim videtur Dominus accepisse in vlnas suas, complexusque fuisse, postea verò in medio statuisse, complexus sanè est, vt re ipsa indicaret quam peculiari amore innocentiam, & humilitatem prosequeretur, & ob eandem rationem, *secus se* illum collocauit vt Luc. habet; Quamuis Matth. & Marc. dicant, *in medio eorum* constitutum fuisse; sed hoc idem est cum eo quod dicit Luc. potuit enim Christus consedisse in medio Apostolorum constituto

C iuxta se puero; vel certè poni, vel esse in medio aliquorum phrasi hebraica idem est, quod poni, vel esse inter aliquos. D. Hieronym. Matth. 18. sensui litterali adiungens spiritualem, sic scribit: circa illa: *statuit eum*: id est; paruulum, *in medio eorum: vel simpliciter quemlibet paruulum. vt ætatem quæreret, & similitudinem Innocentiæ demonstraret: vel certè paruulum statuit in medio eorum, seipsum, qui non ministrari, sed ministrare venerat, vt eis humilitatis tribueret exemplum. Alij paruulum interpretantur Spiritum sanctum, quem posuerit in cordibus discipulorum, vt superbiam in humilitatem mutaret*, quo respiciens Bernard. homil. 4. super Missus est, ait: *studeamus effici sicut paruulus iste: discamus ab ipso, quia mitis est, & humilis corde.*

Quid esse in medio? D.Hier. mystica expositio cum litterali.

7. *Amen dico vobis nisi conuersi fueritis*] cum asserat hic Dominus cum discipulis loquens: *nisi* 7.
conuersi fueritis &c. non intrabitis in Regnum Cœ-

D *lorum.* Videtur ex verbis Christi colligi posse Apostolos tunc lethali crimine obnoxios fuisse; alioqui non diceret illis Christus: *nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli non intrabitis in Regnum Cœlorum*, nam videtur hinc haberi non fuisse tales tunc Apostolos, vt intrare possent in Regnum Cœlorum. Respondeo, quidquid Abul. sentiat Matth. 18. q. 22. voluisse Christum docere, nisi simplicitate, & humilitate similes forent pueris, non posse eos ingredi Regnum Cœlorum, non quod in omnibus humilitas, atque simplicitas tanta quanta est in pueris requiratur, sed quod curandum sit nobis, vt quam proximè possimus, ad eam accedamus, non ergò significat Christus non habere Apostolos tantam humilitatem, vel simplicitatem, quæ ad ingressum Cœlorum satis sit, sed tantum quid necessarium sit ostenditur; sicuti etiam iubemur esse perfecti, sicut & Pater noster cœlestis perfectus est. His ergo dicendi modis tantum indicatur, quid necessarium sit vt quis in Re-

An Apostoli tunc peccato lethali essent obnoxij.

gnum

gnum Cœlorum admittatur, vt si quis eo careat, det operam vt habeat, si habet, conseruet, & quantum fieri potest semper aliquid adiungat, si in eo perfici velit. Quare esto Christus ambitionis Apostolos reprehenderit, non tamen continuò fit, eam ambitionem mortalis criminis culpam habuisse; potuit enim leuis esse, ac venialis noxa, & talem fuisse credere debemus potius. quare cùm Christus ait: *nisi conuersi fueritis*, non est sensus, vt putat Abulens. nisi conuersi fueritis à peccato elationis, non intrabitis in Regnum cœlorum, sed nisi vos conuertatis, & quodámodo transeatis in pueros; quem sensum explicant sequentia verba, *& efficiamini sicut paruuli.* Verùm quibus conditionib. paruulos imitari debeamus, docent Patres, Basil. in reg. breuio. interrog. 217. *quomodo*, inquit, *Regnum Dei accipiemus vt paruulus? nempe si ad doctrinā Domini tales nos præbuerimus, qualis est paruus, in percipiendis disciplinis, qui non contradicit, neq; se disputans aduersus Magistros defendit; sed tradita sibi præcepta cum fide, atq; obedientia suscipit.*

Quomodo pueri efficiamur ex Basi.

8. Ex Euthym. Euthym. verò, Matth. 18. *Vos quidem*, inquit, *de primatu in Regno Cœlorum interrogatis: ego autem dico vobis quod nisi conuersi fueritis à prauitate ad sinceritatem, & efficiamini innocentes vt pueri, in illud omnino non ingrediemini puer siquidem est simplex, non curiosus, neque vanæ gloriæ cupidus, sine fastu, liber est & ab inuidia, æmulatione, sui amore, contentione, & vt semel dicam solutus est ab omni voluntario affectu, non per exercitium, sed per simplicitatem. si quis ergo discesserit à voluntarijs affectionibus, efficietur sicut puer habens per exercitium, quod habent pueri per simplicitatem. Oportet enim imitari puerum, qui multas habens virtutes ob nullam illarum extollitur.*

9. Ex Isidoro. Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 207. mentem Domini hac in parte sic expressit, ait enim: *cum Dominus id à nobis exposcit, vt ad puerorum similitudinem accedamus, non id à nobis exigit vt ad infantiam redeamus, quemadmodum ipse Nicodemus instar, existimas: verùm vt improbitatem abiuremus, sicque nos comparemus vt puerilis in nobis simplicitas insit. atque hoc per ea, quæ dixit, ostendit, non enim dixit: nisi paruuli efficiamini, sed sicut paruuli, nimirum per huiusce particulæ, sicut, accessionem, rei imitationem declarans.* D. Hierony. Matth. 18. etiam alias pueri conditiones adiungit, *sicut iste paruulus*, inquit, *cuius vobis exemplum tribuo, non perseuerat in iracundia; non meminit læsus; non, videns pulcram mulierem, delectatur, non aliud cogitat, & aliud loquitur; sic & vos nisi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, non poteritis Regna Cœlorum intrare.*

Ex D.Hiero.

10. Ex D.Cypr. Postremò D.Cypr. de zelo, & liu. c. 4. ad liuoris, & æmulationis vacuitatem, hāc similitudinem retulit sic scribens: *idcircò fratres dilectissimi, huic periculo consulēs Dominus, ne quis zelo fratris in laqueū mortis incurreret; cum eum discipuli interrogarent, quis inter illos maior esset: qui fuerit, inquit minimus in omnibus vobis, hic erit magnus. amputauit omnem æmulationem responso suo, omnem caussam, & materiam mordacis inuidiæ eruit, & abscidit. Discipulo Christi zelare non licet, non licet inuidere. exaltationis apud nos non potest esse contentio, humilitate ad summa crescimus didicimus, vnde placeamus.*

11. Humilitatē docet hic Christus in primis. Ceterùm quamuis Patres tam multas enumerēt pueri conditiones, vt eas imitemur. Christi tamen Domini mens ea esse videtur, vt ad humilitatem, atque adeò ad omnis ambitionis, & contentionis amputationem imitatione pueri Apostolos adhortetur, reliquę similitudines plurimum ad mores faciunt, quas poterit lector ex citatis Patribus colligendo in certum numerum redigere. *Ex his intelligimus quod humilitate peruenitur ad Regnū simplicitate penetratur ad Cœlum. Quisquis ergò cupit diuinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur. Quicunq; vult fratrem præuenire regnando, prius præueniat obsequendo, sicut ait Apostolus honore inuicem præuenientes.* sicut Ambros. ait.

8. *Quicunque ergò humiliauerit se, sicut paruulus iste*] iam directè respondet quæstioni discipulorū hoc, & seq. pręsertim versu. hic verò sumitur *regnū Cœlorum* pro cęlesti regno beatitudinis, &, est, pro erit accipiendum est. v. verò 9. sequenti sumitur regnum Cœlorum pro præsenti Ecclesia, &, *est*, potest etiam pro præsenti tempore sumi, siue futuro. Notat Iansen. dictum esse; non quicunq; humiliauerit se sicut paruuli, sed *sicut paruulus iste*, vt significetur perfecta submissio, quia paruulus ille videtur fuisse valdè puerulus. Sed dices: quomodo Christus iubet nos paruulos imitari, cum Paul. 1. ad Cor. 14. 20. moneat: *nolite pueri sensib. effici.* Respondeo & benè & malè posse nos esse paruulos; tunc malè imitamur paruulos dū pueriliter desipimus, absurda sectantes, & carnis affectibus nimis adhuc indulgētes, cuius pueritiæ Paulus redarguit Corinthios; aut dum in dogmatibus pietatis incerti fluctuamus, & circumferimur omni vento doctrinę, quam pueritiam damnat ad Eeph. 4. 14. benè verò imitamur, dum illorum innocentiam nostris præferimus moribus, & humilitatē, ita vt vacui simus omni malitia inuidia, dolo, ira, ambitione &c. ad quā nos pueritiam hortatur D. Paul. loc. cit. 1. Cor. 14. 20. dum ait: *nolite pueri effici sensib.* hæc est mala, *sed malitia paruuli estote*, hæc est bona pueritia. 12. Locus Paul 1 Cor. 14 20. & benè & malè possumus esse paruuli.

9. *Nam qui minor*] G. μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν. Videtur Dominus hoc & præcedenti v. 7. & 8. dum ad humilitatem hortatur, & ad non appetendū aliquē dignitatis gradum exemplo paruulorum respexisse etiam ad eorum quantitatē, vt sicut illi exigui sunt corpore, ita & nos parui simus animo. Cui sensui consonat quod posteà apud Matth. & Mar. pro παιδίοις, id est, *puellis*, ponitur μικροῖς, id est, parui, vt patet hic v. decimoquinto, & 25. vbi nos legimus, *pusillis*, & apud Lucam hoc loco, minor, seu G. μικρότερος habetur. q.d. quātò inter vos omnes quis minor est animo, submissionisue gradu, tantò maior est apud me. idem etiam tacitè innuunt verba illa, *nisi conuersi*, &c. &, *quicunq; se humiliauerit*, postq; comparatiuus etiam hic pro superlatiuo accipi. hoc sanè versu magis directè respondet Dominus petitioni Discipulorum iuxta ipsorum mentem qua de primatu in terris loquebātur, licet quæstionem absolutè proposuerint de Regno Cœlorum. 13.

10. B. *Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit*] Matth. habet: *Et qui susceperit vnum paruulum talem.* Luc. *Quicunq; susceperit puerum istum*, &c. ex Matth. autem patet, *istum*, positum esse apud Lu. pro, *talem*, hoc est, vt inquit Marc. *vnum ex huiusmodi pueris*, videlicet non tam ætate, quàm morib. hoc est, qui se humiliauerint sicut paruulus iste cui similes morib. & humilitate præsertim similes sint. Itaq; sermo est hic propriè, nō tam de ætate pueris, quàm de verè pueris, id est, humilibus, & minimè dignitatem cupidis, suscipere autem, seu recipere non tantùm significat hospitio excipere, sed quodlibet etiam officij, & charitatis genus complectitur *In nomine meo*] propter me, siue quia meus est. *Non me suscipit*] Id est, non purum hominem suscipit, sed etiam Deum, seu Patrē, qui in me est, à quo sum missus, vel certè loquitur Marcus iuxta communē loquendi vsum; frequenter enim dicere solemus, quod mihi facis, non mihi facis, sed Deo; volentes significare non tantū nobis fieri, sed etiam Deo, aut tam nobis, quàm Deo, qui illud sit remuneraturus, aut vindicaturus tanquam sibi factum, vt rectè Iansf. interpretatur vel non tam me recepit, quam qui me misit. significatur ergò præmium susceptionis Christi. Rogabis quorsum hæc à Christo dicta sint. Re- 14. Quid hic pu quid suscip re.

ſpondeo, vel quia vult probare eum maiorem, qui
puero, atq; adeò minimo ſimilior eſt; quod puer ſi-
bi ſimillimus ſit, & ipſius perſonam gerat: id quod
patet, quia qui puerum ſuſcipit, ipſum ſuſcipit. vel
vult declarare quanti referat puerum effici inno-
centia, & humilitate; nam *qui ſuſceperit* inquit a-
pud Matth. *vnũ ex iis me ſuſcipit*, vel vt ait Luc. *me*
recipit, hoc eſt, *in me illud quidquid eſt boni confert.*
11. *Magiſter vidimus quemdã*) Cum hęc à Chriſto
proferrentur dubitare cœpit Ioannes, an rectè fe-
ciſſet ipſe cum ceteris diſcipulis, prohibentes quẽ-
15. dam, qui non erat de numero eorum, ne Dæmonia
in Chriſti nomine è corporib. pelleret. ſed quorsũ
nunc ea dubitatio in Ioannis animum incidit? Re-
ſpondeo quia audierat à Chriſto dici, *qui puerũ in*
nomine meo ſuſceperit, me ſuſcipit, cœpit dubitare,
ẽt ne ij ſint ſuſcipiendi, an abigendi potiùs, qui
in Chriſti nomine Dæmonia eijciebant, quamuis
cum Apoſtolis, vel diſcipulis Chriſtũ non ſequere-
tur; ambigebat ergò Ioannes, num ij quoq; recipi-
endi eſſent, & non prohibendi. *Nobiſcum*] *non ſe-*
quitur nobiſcum, nimirum te, hoc .n. eſt ſupplendũ:
erant quidam ex Iudæis, qui quãuis nec de Apoſto-
lis, nec de ijs eſſent, qui Chriſtum ſequebãtur, in e-
ius tamen nomine Dæmonia eijciebant; hoc .n. in-
dicat locus iſte. Theoph. Luc. 9. *admirare*, inquit,
obſecro virtutem nominis Chriſti, quomodo, & per in-
dignos, & eos qui non erant eius diſcipuli, gratia ope-
retur, &c. ita & per ſacerdotes, etiamſi indigni fue-
rint, operatur gratia, & ſanctificantur omnes, etiam
ſi impurus fuerit ſacerdos.

Cur ſic dubitarit nunc Ioannes.

Virtus nominis Chriſti.

Impuritas ſacerdotis ſacramentis non officit.

Idem Theophyl. paulò ſuperiùs eodem loco
aliam affert cauſſam huius interrogationis Io-
16. annis. Sic enim rogat: *quænam ſermonis illius*
conſequentia, quem dixit Ioannes ad ea quæ dixit
xit Dominus? vtiq; magna. quia enim dixerat Domi-
nus, quod minor in vobis hic erit magnus timere cœ-
pit Ioan. ne fortè malũ quid feciſſent, homine per ar-
rogantiam, & ſuperbiam prohibito. nam prohibere a-
liquem ab aliquo non minorem arguit eum, qui pro-
hibet, ſed maius quiddam de ſe ſentientẽ, quàm de eo,
qui prohibetur ab ipſo: proinde Ioannes timebat, ne
fortè ſuperbius egiſſet, prohibito homine. cuius igitur
gratia prohibuerunt hominem? nos inuidentes, ſed in-
dignum illum iudicantes, qui miraculum operaretur.
non enim aderat, cum illis gratia agendorum miracu-
lorum daretur, neq; ad hoc à Domino miſſus erat ſic-
ut alij, neq; Chriſtum vſquã ſequebatur. non itaque
Theoph. affirmat per arrogantiam, & ſuperbiã di-
ſcipulos prohibuiſſe eum, qui Dæmonia eijciebat
in nomine Chriſti, ſed quia id videri poterat arro-
gantiæ & ſuperbiæ, interrogat Ioannes an benè fe-
cerit; quare rectè etiam ſic notat Victor Antioch.
non inuidia, nõ praua æmulatione percitus tonitrui fi-
lius, hæc aiebat: verùm omnes, qui Chriſti nomen in-
uocabant, Chriſtum itidem ſequi vnà cum Chriſti di-
ſcipulis ætatem agere debere. perſuaſum habebat. hæc
ille, à quo non diſſentit Titus Boſtrenſ. hinc paret
quantũ inſaniat Caluinus dum ait, diſcipulos Chri-
ſti in prohibitione illius dæmonia eijcientis feciſ-
ſe *inconſideratè, ac temere, ſuperbè ac inuidè*, quæ ſa-
nè vitia in hac inſunt reuera Caluini reprehẽſione.

Alia reſponſio cur id interrogauit Ioan.

17. Ianſenius aliter connectit interrogationem Io-
an. occaſione inquit, illorum verborum, *in nomine*
meo, motus videtur Ioã. vt Domino narraret de eo,
quem eijcientem Dæmonia in nomine Ieſu prohi-
buerant tacitè interrogare Dominum volens, num
benè eum prohibuiſſent, quando recepiſſe ſolum
puerum in nomine ipſius res eſſet ipſi tantopere
grata. Vnum reſtat hic quærere, an is, qui eijciebat
Dæmonia, fidelis eſſet, nec ne? Euthym. Marc. 9. a-
it; de numero credentium fuiſſe, licet non ſeque-
rentur eũ: ſic enim ſcribit: *quidã eorum, qui credide-*
runt, gloriæ amore capti imitabantur Apoſtolos, &

Aliter Ianſe.

An hic qui eijciebat dæmonia eſſet fidelis.

A *per inuocationem nominis Chriſti expellebant Dæmo-*
nes; non ſequebantur tamen propter continentiam, &
aſperum viuendi modum ipſorum. Sic ille. conſtat
ſanè ex Ioann. cap. 8. & 10. multos fuiſſe, qui in
Chriſtum crederent, quamuis eum non ſequeren-
tur, fortè vnus ex his fuit iſte. Victor tamen An-
tioch. Marc. item 9. negat fuiſſe de numero cre-
dentiũ, quod etiam admitti poteſt. nam cum gra-
tia miraculorum, tanquã gratia gratis data, ſit pro
pter aliorum vtilitatem, potuerant per infidelem
miracula fieri ad indicandam aliis vim, & effica-
citatẽ nominis Chriſti, in cuius illa virtute fiebãt,
& ad cõfirmandam verã de Chriſto fidẽ, poterat ẽt
ea res non credentes ad Chriſtum pertrahere. Hinc
B Aug. libr. 2. cont. lit. Petiliani c. 80. de hoc loco ſic
ſcribit: *quomodo tunc præter communionẽ Diſcipulo*
rum, valebat tamen plurimũ ſanctitas nominis Chri-
ſti; ſic præter Eccleſiæ communionem valet ſanctitas
ſacramenti, (hoc eſt baptiſmi) neq; enim baptiſmus
conſecratur, niſi in nomine Patris & filij & ſpiritus
ſancti: & paulò poſt ſubdit: *ſed planè præter Eccle*
ſiæ communionem, & vnitatis ſanctiſſimum vincu-
lum, & charitatis ſupereminentiſſimum donum, nec
ille à quo Dæmonium eijcitur, nec ille qui baptizatur
æternam vitam conſequitur. ſicut nec illi, qui per com
munionem ſacramentorum intus videntur; & per ini
quitatem morum foris intelliguntur.
12. *Nolite prohibere eum.*] cum olim Moyſi nu.
11. 26. nunciatum eſſet, Eldad & Meldad prophetare
in caſtris, dixiſſetq; Ioſue Moſi, vt eos prohiberet, 18
reſpondit ille: *quid æmularis pro me? quis tribuat, vt*
omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum
ſuum: Videbat enim Moyſes id non ſine Dei ſpiritu
fieri, ita feciſſe videtur nunc Chriſtus; noluit .n. eũ
qui virtute ſui nominis abigebat Dæmones prohi
beri; quod id non ſine Dei conſilio, & virtute fie-
ret. Rectè Paul. ad Phil. 1. 18. ſcribit: *Quid enim? dum*
C *omni modo, ſiue per occaſionẽ, ſiue per veritatẽ Chri-*
ſtus annuntietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo.
quare decet nos illud ſequi Salomon. præceptum.
Prou. 3. 17. *noli prohibere benefacere eum qui poteſt, ſi*
vales, & ipſe bene fac. *Nemo eſt enim*] ponitur vir-
tus pro miraculo, reddit verò hic cauſam Chriſtus,
cur Dæmonia eijcientẽ prohibere non debeant, &
ait, non poſſe eũ, qui nomine Chriſti miracula fa-
cit, tanto ab eo obligatũ beneficio, malè de ipſo lo
qui. Sic Theoph. & Euth. Cito]. i. facile ταχὺ, poni-
tur loco aduerbij, facile, q. d difficile eſt, aut vix
fieri poteſt, vt quiſquã in nomine meo dæmones e-
ijciat, & me blaſphemet. Paulò aliter quidã expo-
nũt nõ eſſe hunc prohibendũ, quia cum in ſuo no-
mine Dęmones eijceret, & re ipſa experiretur quã-
ta Chriſti eſſet potẽtia, veroſimile eſſet eũ in ſe cre
dere; vel certè ſi fortaſſe nunc nõ credit, ſpem eſſe
fore vt citò credat, quomodo Euthy. exponit, hoc
D enim valet illud non poſſe malè de illo loqui quã-
uis alij putent valere idem quod blaſphemare.
13. *Qui enim non eſt*] Alteram affert rationem,
qua ille prohibendus non eſt. Hic, inquit, homo cũ
non ſit contrarius vobis, pro vobis eſt: remq; ve-
ſtram agit, veſtrum promouens ſtudium. etenim
eadem agit, quæ vos, ac re vera nomen meum ho-
minibus commendat. Igitur prima ratione oſten-
dit vix fieri poſſe, vt ille ſit contrarius: hac verò
etiam fautorem & adiutorem eſſe indicat.
Credere quis poſſet hanc ſententiam illi repu- 19.
gnare, quæ contrarijs apud Matth. verbis habetur
cap. 12. 30. *qui non eſt mecum, contra me eſt.* Sed huic
dubitationi reſpõdet Ambr. li. 7. in Luc. ſic ſcribẽs:
qui .n. non eſt aduerſũ vos pro vobis eſt benè Domine:
nã & Ioſeph & Nicodemus. occulti diſcipuli propter
metũ in tẽpore tũ ſuũ tibi officiũ non negarunt. ſed tũ
quia alibi dixiſti: qui non eſt mecum aduerſum me
eſt, & qui mecum non colligit, diſpergit, aperi nobis,

Locus num. 11. 26.

1. Ratio cur non ſit prohibendus.

2. Ratio.

Locus Matth. 12. 30.

nevi-

ne videatur esse contrarium. Et puto quia si quis mentium consideret scrutatorem, dubitare non debeat vniuscuiusq; factum, mente discerni: deniq; alij dicit: sequere me; alij vulpes foueas habent. ille cogitur, iste remouetur, vt scias quia deuotus admittitur, indeuotus excluditur. Sensus Amb. est, nõ sequi Christũ exterius potest fieri bono, & malo animo: qui bono animo facit, non est contra Christũ, qui aliter aduersus Christum est, & hic non colligit, sed, dispergit. Hoc est quod alij dicunt respondentes ad idem dubium, aiunt enim illa apud Mat. *qui non est mecum*, non significare non sequi Christum cum Apostolis: nam Ioseph & Nicodemus viri iusti erant, & neuter tamen sequebatur Christũ cum Apostolis. Iterũ is dicitur apud Mat. non esse cum Christo qui non probat, nec consentit ijs quæ docet Christus: cuiusmodi non erat iste eiector Dæmoniorum in hoc opere, immò sentiebat in eo cũ Christo, cùm in nomine eius dęmonia eijceret, eiusdemq; potentiam, ac sanctitatem cõfirmaret; quamuis interim fieri potuerit, vt alijs in rebus non esset cum Christo. Loquitur ergo Dñs de hoc dumtaxat opere istius hominis, in quo non dissentiebat à Christo. Aliter Theoph. putat quod dicitur apud Mat. *qui non est mecum, contra me est semper*, de dæmonibus esse dictum, *qui student à diuinis abstrahere, & quæ Dei sunt dispergere. Quod aũt nunc dictum de hominibus, qui ad Deum quosdã adducunt per miraculorum operationem.* Sed magis placent superiores expositiones.

20. *Connexio cũ superioribus.*

14. *Quisquis enim potum dederit*] multũ in connexione horum cum superioribus laborãt interpretes. Mald. significare videtur, hoc loco hanc sententiam non cohærere, apud Mat. verò c. 10. 42. cohærere, ac proinde non hic, sed illic fuisse à Christo pronuntiatã. Sed non video, cur sit eò cõfugiendũ, cùm congruenter, & aptè hæc verba copulari possint cum superioribus, potuit autem non semel à Christo idem proferri. Iansen. putat adduci tertiam quamdam rationem, qua Dominus ostendit non esse prohibendum quicumque in eius nomine miracula edit, in hunc sensum: ad ò non est prohibendus quisquis in nomine meo dæmonia eijcit, & quiduis, quantumuis exiguum, si modò in nomine meo fiat, à quocumque id fiat, ita fit mihi gratum, vt suo præmio carere non debeat. nam quisquis vel potum aquæ tantum vobis dederit, nõ propter humanam aliquam gratiam, sed propter nomen meum, nimirũ quia mei estis discipuli, verè affirmo non cariturum illum, intellige saltem mercede æterna, vel saltem temporali. Theoph. nõ multum ab hac expositione discrepans, sic ista exponit: non solum gratum mihi est, quod ille in nomine meo dæmonia eijciat, sed si quis etiam, quod minus est, faciat, si vel aquæ potum in nomine meo vobis porrigat, ita gratum istud operis, quantumuis minimum est, vt mercede non sit cariturum. Breuiter. argumentum est à minori ad maius, quo confirmat non esse eiusmodi prohibendum. Nam si quis pro suis facultatibus, vel minimum aliquod emolumentũ ad Euangelij progressum attulerit, non perdet suã mercedẽ, vt si quis porrigat in nomine meo potũ aquę frigidæ. At multò magis Euãgelij cursũ, negotiũq; promouet qui in nomine meo dæmonia eijcit, atq; adeò lõgè minus mercede, ac sua remuneratiõe carebit, nõ ergò prohibẽdus est.

3. *Ratio.*

15. *Et quisquis scandalizauerit &c. bonum est ei magis*] D. Mat. habet *expedit ei vt suspendatur mola* &c. quare dubitare posset quispiam quomodo expediat ei, qui alterum scandalizat, vt in mare proijciatur? Ecquid commodi ea demùm demersio, & ruina affert ei? Respondet Diuus Hieronym. *expedire id ei, quia multò melius est pro culpa breuem recipere pœnam, quam æternis seruari cruciatibus. Non enim vindicabit Dominus bis in idipsum.* Cæterũ ex Mar. & Luc. quid significet Mat. intelligere possumus. Mar. n. habet; *bonum est ei magis, si circũdaretur mola* &c. Luc. verò non hic, sed c. 17. 2. habet: *vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collũ eius* &c. Est ergo hæc sentẽtia: satiùs esse mori, quàm peccare. nã qui alteri scandalo est, Deũ offendit, & æterni supplicij reus est: hoc autẽ magis est detestabile, atq; pestiferũ, quã sit in mare demergi. itaq; idem est, expedit, ac melius vel vtilius, seu satius est.

Scandali peccatum.

D. Hiero. Mat. 18. notat hoc suppliciũ fuisse ad maiora crimina punienda vsitatũ apud Iudæos, sic. n. ait: *quod aũt dixit: expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius: secundùm ritũ prouinciæ eius loquitur: quo maiorũ criminũ ista, apud veteres Iudæos pœna fuerit, vt in profũdũ ligato saxo demergerẽtur.* 21.

Qui in me credũt] Aduerte q; licet Dñs in hoc cap. speciatim auocet à scandalo pusillorum, qui in se credunt; nõ tñ affirmat cauẽdũ esse ab illorum dũtaxat scandalo. nã Paul. non rarò iubet, ne q̃d scãdali Christiani præbeant infidelibus 1. Cor. 10. 32. *sine offensione estote Iudæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei.* & 2. Cor. 6. 3. *nemini dantes vllam offensionem vt non vituperetur ministerium nostrum.*

Mola asinaria] G. μύλος ὀνικὸς D. Hil. intelligit molam, quam asinus aut iumentũ quoduis circũagit; est. n. alia mola, quæ dicitur trusatilis, quæ hominum sc. manu circumfertur. Sunt qui molam asinariam putent vocari inferiorẽ molam, quæ dicitur G. ὄνος. i. asinus, solet aũt inferior superiore mola maior esse, & liquet voluisse Christũ ingẽs saxum, & prægrãde significare. Verũ cũ Christus nõ G. sed Syriacè loqueretur, & in eo idiomate nõ sit ea nominis ambiguitas, non video quo hæc obseruatio locũ hic habeat. Mar. simpliciter dixit, λίθος μυλικὸς .i. saxũ molare. & vbi Luc. 17. 2. nos legimus, lapis molaris, G. est vt hic apud Mat. μύλος ὀνικὸς, id est mola asinaria. 22.

Verũ quosnã hic, inquies, Dñs paruulos, seu pusillos vocat? nã alioqui qui scãdalizantur nõ videtur posse esse ij paruuli, de quib. dixerat esse maximos in regno cælorum; ij enim sunt perfecti, *at qui scandalizatur paruulus est; maiores. n. scandala non recipiunt*, vt Hiero. ait Matt. 18. quare Hieron. vt ex his verbis constat, putat hic vocari pusillos, eos, q; in fide, aut virtute sunt imperfecti. quomodo, & Orig. intelligit, Mald. etiam ait: *paruulos hic appellari nõ iã ætate, qualis ille erat, quẽ in exẽplũ proposuerat, sed morib. quia addit; qui in me credũt. Ii. n. sũt, quib. iniuria plerũq; fieri solet, quod homines simplices, & abiecti habeãtur.* Ipse aũt Mald. cũ Chrys. & Theoph. & D. Th. putat hic scãdalizare esse idẽ, q; iniuria aliquẽ afficere, vel cõtẽnere, opponi. n. scãdalizare ei, q; est, (vt hic habes v. 10.) suscipere, vel recipere. i. benefacere, seu vt Chrys. ait, honorare. cęterũ hoc, q; de verbo scãdalizãdi dicitur nõ multũ probo, nã si cõsiderẽtur ea, q̃ sequũtur, magis cõuenit: vt accipiatur vox scãdalizandi secundum magis cõmunem, & vsitatam significationem, quæ ẽt opponitur ei, quod est benefacere, vel beneficia cõferre; nã qui scandalizat hoc modo malũ, & damnũ infert, & ruinæ occasio est fratri. & sanè cùm dicitur: *si pes tuus* &c. *scandalizat te*, absurdè sumeretur scãdalizare p despicere, vel vituperare aptè verò p offẽdiculo esse, Iãs. cõcedit vt Hiero. insinuat, pusillos in fide maximè scãdali capaces esse ex D. Paul. Ro. 14. & 1. Cor. 8. verũ vniuersim ait, dici hic pusillos, homines simplices, & humiles, q; in hoc mũdo nõ magnifiũt, sed cõtẽnũtur à mũdo, quales esse debẽt oẽs, q; credũt in Chr. etsi non oẽs tales facilè scãdalizẽtur, q; mihi pbatur. Arbitror .n. nomine paruulorũ intelligẽdos esse hic hũiles ẽt eos, q maximi sũt in regno cælorũ, cũ sint pfecti,

23. *Quinam hic paruuli.*

Scandalizare quid hic.

de quib⁹ v.8.& 9.sed nō hoc modo, verū et, & verò maximè eos, qui q̄ uis boni sint, & in Christū credant, simplices tñ sunt, vel nōdum perfecti, sed infirmi adhuc spiritu, nec virtutū adeptione omninò magni, volētes nihilomin⁹ esse magni i. perfectè humiles, atq; adeò paruuli. itēq; eos, qui nuper cōuersi sunt, vel ad fidem, vel ad mores magis Christiano nomine dignos. hi oēs continētur sub nomine paruulorum, id est, perfectè humilium, sicut imperfectum tendens ad perfectionem participat perfectione saltem aliquo modo.

24. His ergo omnib. scandalo esse, & offensioni prohibet Dñs; nam licet perfecti nō offendātur, vel scādalizentur, nihilominus malum est eis offēdicula persecutionum & similia proponere. Quod.n. ij non cadant, ipsorum virtuti, nō tuæ malæ actioni tribuendum est, accidere tñ potest, vt ei ipsi ruant, licet rarū id fit. illud nō negauerim Christi doctrinam præsertim accipiendā esse de alijs, de quib. iā dixi, nōdū esse perfectos, in ijs.n. potissimum locū habet, vt offendantur & cadāt. Quod significat Orig. tract. 5. in Matth. vbi tacitè insinuat esse duplex puerorum spiritualiū genus, quosdā effectos iam pueros. i. perfectos iā, & maximos in regno cęlorū, hos negat ille scandalizari, nimirū ita vt corruant. quosdā verò esse, qui nondū sunt omninò pueri. i. perfecti humilitate, & virtutibus, sed qui eo tēdūt, vt efficiantur pueri, fieriq; tales incipiunt, atq; ita dici pueri aliquo modo possūt, de quib. ait Orig. *propter hoc ipsum, quod sic conuersi sunt, vt fiāt quasi pueri, nondum autem sunt facti, sed videntur nuper esse conuersi, pusilli habentur in Christo, & paruuli sunt, scandali receptores.*

Duplex puerorū genus.

25. D. Aug. l.1. qq. Euang. c. 24. molā asinariā, & mare sic mysticè exponit: *expedit ei vt mola asinaria* &c. i. *congruit ei*. sc. qui scandalizauerit vnum ex humilibus, *vt cupiditas rerum temporalium, cui stulti, & cæci colligantur eum deuinctum pondere suo deducat ad interitum.* Greg verò aliter, sed mysticè in lib.6. mor. c.16. alias 17 *quid*, inquit, *per mare nisi seculum, quid per molam asinariam nisi actio terrena signatur: quæ dum colla mentis per stulta desideria constringit, hanc in laboris circuitum mittit. Sūt itaq; nonnulli qui terrenas actiones deserunt, & ad contemplationis studia, humilitate postposita, vltra intelligētiæ vires surgunt, non solum se in errorem deijciunt, sed infirmos quosq; à gremio vnitatis diuidunt, qui ergo vnum de minimis scandalizat, melius illi fuerat, alligata collo mola asinaria in mare proijci, quia nimirū peruersæ menti expedibilius esse potuisset, vt occupata mundo, terrena negotia ageret, quam per contemplationis studia ad multorum perniciem vacaret.* Paulò aliter idē B. Pater eamdē molā mysticè declarans idem repetit. part.1. pastor. c.2. *Per molam*, inquit, *quippe asinariam secularis vitæ circuitus, ac labor exprimitur, & per profundum maris extrema damnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus, vel verbo cæteros destruit, vel exemplo. melius profectò fuerat, vt hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent quam sacra officia cæteris in culpa immutabilem demōstrarent: quia nimirum, si solus caderet, vtcumq; hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret,* Sic Greg.

Mysticè mola asinaria, & mare. Aug.

Greg.

Idem Greg

16. *Væ mundo à scandalis*] A ponitur loco propter, vt Ps.68. *à templo tuo, quod est in Ierusalem.* Hebr. est mem, quod & ab, & propter significat.

Locus Ps.68.

26. *Necesse est enim vt veniant scandala*] hanc necessitatem ex hypothesi vocant Theologi, non absolutam; nimirum supposita tanta hominum improbitate. quomodo dixit Apost. 1. Cor. 11. *oportet hæreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.* Euth. verò etiam hoc ipsum non reijciens ait Mat. 18. *necesse est vt veniant offendicula propter necessitatem dæmonum; non est autem necesse, vt virtuti dediti offendiculum patiantur; id enim in sua voluntate situm est, cùm liberum habeant arbitrium. vt ergo veniant offendicula non in nobis situm est; vt autē offendiculum patiamur, omninò in nobis sitū est. sciens ergo Christus, quod omninò futura sint offendicula, prædicit de illis, vt caueamus: non tamen ideo ventura sunt, quod prædixerit: sed propterea prædixit, quia ventura erant. Verumtamen va homini, per quē offendiculum venit; offendiculum quidē à dæmone seminatur, ab homine verò alitur, & augetur, ac recipitur, qui prauam & corruptam habet voluntatem, quē et nunc deplorat, tanquā dæmonis ministrū.* Sic Euth.

27. Verū non iniucundū arbitror lectori fore si velem, ac pere legantē Chrys. in totum hunc locū cōmentariū his nostris adscribā, vt constet quantū in scandalis mali insit; quāquam aliter scandalizandi vocem sumpserit Chrys. vt dixi n. 23. sic ergo scribit: *quēadmodū qui hos paruulos propter me honorāt, cœlos possidebunt, inquit*, (Christus) *immò verò cœlo quoq; ipso maius aliquid: sic & qui despiciunt, atq; vituperant (hoc.n. scandalizare hic significat) maximo plectentur supplicio. nec mireris si scandali vocabulo, cōtumeliam. & vituperationem intellexit, cum multi propter pusillanimitatem, non parū si contempti, vituperatiq; sint scandalizentur. detrimentū aūt, quod huius criminis caussa homines inuadet, & acerba supplicia, ab his, quæ nobis notissima sunt, præoculis posuit. Nam cū rudiores cōmmouere summoperè velit, sensibilioribus vtitur exemplis. quare in hoc etiam loco, atrocitatem punitionis exprimens, qua contēptores paruulorum possit commouere, sensibilem pœnam molæ, ac submersionis in medium attulit. Et quamuis secundum rerum consequentiam, qui non suscepent vnum horum paruulorum, non suscipiet me, dici conueniebat, quæ res omne punitionis genus excedit: tamen quia rudes, atque insensatos, etiam si multum istud metuendum sit, non admodum commouere solet, molam potius, & submersionem posuit. Nec dixit molam collo eius suspensum iri, sed expediet ipsi, si hoc patietur: vt ostendat grauius quoddam atq; acerbius malum istum expectare. Quod si hoc intolerabile iure videtur, quāto magis illud, ita vtrinque terribilē cōminationem effecit, comparationem quidē exempli notissimi ante oculos adducens, excessum verò multò maiorem hac, illos cogitare compellēs. Vides quomodo radicitus arrogantiæ tumorem euulsit? Quomodo vana gloriæ vlcus curauit? Quomodo edocuit nulla in re primatus dignitatē expetendā? Quomodo animos primatus honorem desiderantium induxit, vt vbiq; ac semper in vltimo se velint ordine collocare? Nihil certè arrogantia, atque superbia peius, quæ mentis quoq; vires natura hominibus concessas ita deijcit, vt amētes, ac valde stolidas efficere videatur. Nā quemadmodū si quis cū statura tricubitali sit, instar montiū, immò etiam altiorē se putet, & ideo seipsum, quasi montes excessurus erigat, nullum aliud argumētum insaniæ suæ quæremus: sic cùm inflatū videris hominem, qui meliorem se cæteris arbitretur, romē eiq; opinetur, si cæteris hominibus conferatur, nullum iam aliud signum vecordiæ hominis exquiras. Tātò quippè ridiculosior est his, qui natura stulti sunt, quanto ipse sponte hunc sibi morbū intecit. nec hac re solū miser; verū etiā quia in miseriæ fūdū absq; sua miseria sēsu se præcipitauit. Quando.n. is peccata sua, vt oportet, cognoscet? quando nimium se delinquere sentiet? certè quasi vile mancipiū, & miserum captiuum, diabolus eū abduxit, agitatq; verberibus, & mille contumelijs, quocūq; velit. Nam in tantam amentiam plerumq; eos impellit, vt persuadeat aduersus liberos. & vxores præ tumore insolescere, atq; etiā aduers⁹ suos maiores.*

Quam graue malum scandalizare ex Chrysost.

Superbia nil peius.

17. *Et si scādalizauerit te manus tua*] significat Dñs hoc & 19. & 21. v. resecādā à nobis cōsuetudinē eorū hominū, q̄ impedimēto nobis sūt ad salutē assequēdē, q̄uis nobis cari sint, & alioq; necessarij. de his. n. loqtur Dñs, qui scādalo alijs sūt, quāuis postea hæ sentētiæ ad res ipsas nobis caras, & affect⁹ nostros 28.

Consuetudo trahens ad p. fugienda.

extendi poſsūt, nā & ijs carere decet, cū inde nobis gignitur ęternę ſalutis periculū. Mat. verò 29. & 30. ēt de qbuſcūq; reb. caris, & affectib. loquitur, quia ergo de amicis, & neceſſarijs hominib. loquebatur, eorū dumtaxat mēbrorū abſcindēdorum mētionē fecit, q̄ bina in nobis sūt, vt ſc. inſinuaret cōmerciū & cōiunctionē eorum hominum, qui nobis ſunt velut altera manus, pes, vel oculus. Nec debuit dicere Dñs ſi caput tuū ſcādalizat te, abſcinde illud, quia hic Chriſti loquēdi modus allegoricus eſt, & trāslat⁹ ab his, quæ ꝓ tuēda corporis vita homines facere cōſueuerunt: etenim pro ea manū interdū, vel pedē ſinūt ſibi amputari, caput aūt nō poſsūt. quare Caiet. vult ēt ſignificari ꝑ has cōparatiōes, poſſibiles, ac tolerabiles abdicationes præcipi, vt ꝓpterea nō pręcipiatur abſciſſio, ſi caput te ſcādalizat, nec ſi vtraq; manu, vel oculo carēdū eſſet. Porrò his omnib. mēbris vnū & idē ſignificatur. Quod ſi his tribus, manu, pede, & oculo diuerſa ſeorſim ſignificari velis (trib⁹. n. Mar. diſtinctis sētētijs has cōparationes exarauit, vt Mat. duab. hic & cap. 5.) poteris ꝑ manū intelligere eos, q̄ noſtro veluti sēper lateri aſſiſtunt, vt ſunt amici, & vxor; per pedē miniſtri; per oculum, Doctores, Magiſtri. Vel per manum amicos, quorum opera vtimur; per pedem eos, quibus innitimur vt parentes; per oculum maximè caros, vt ſunt filij, & vxor.

…id hæc 14, manum …s, oculus.

29. *Locus Deut. 13.6.7.8.*

Huc referri poteſt illud Deut. 13.6.7.8. *Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut fili⁹ tuus, vel filia, ſiue vxor, quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus, quē diligis vt animā tuā, clā dicēs: eamus, & ſeruiam⁹ dijs alienis, quos ignoras tu, & Patres tui, ne acquieſcas ei, nec audias, nec parcat ei ocul⁹ tuus, vt miſerearis, et occultes eū, ſed ſtatim interficies, ſit primū man⁹ tua ſuper eū.* Mald. Mat. 5. in v. 29. verū oculum verā manum intelligit per quādā exaggerationē à Chirurgorum arte deſumptā. nō quod velit Chriſtus vt manus ipſi nobis amputemus, aut oculos eruamus; ſed vt in exaggerationib. fieri ſolet, ſubintellgenda eſt exceptio, ſi fieri poſſet, & liceret; ſed video paſſim Patres de amicis, & nobis caris, ſeu ēt affectib⁹ noſtris hæc intellexiſſe, ſic Hilar. can. 4. Atha. 9.70. Pacian. ep. 3. adue. Nouat. Cyrill. lib. 12. in Io. c. 28. Anaſt. q. 73. Saluia. lib. 3. de prouid. Theoph. Matt. 5. & 18. Aug. lib. 1. de ſer. Do. Euth. Mat. 5. & 18. Victor Antioch. Mar. 9. quare hoc lubentiùs ſequor.

Debilē]. i. manu altera carētē, ſeu mācū. G. κυλλὸν.

30. *Locus Iſa. vlt. 24.*

18. *Vbi vermis eorū*] deſumpta eſt hæc sētētia ex c. vlt. Iſa. v. 24. vbi ait: *vermis eorū nō morietur, & ignis eorū nō extinguetur.* Cæterū per *vermē* trāslatè poſſum⁹ intelligere moleſtiā, angorē, cruciatū illū, quo quaſi corrodētur dānati, nō animo modo, ſed & corpore, ꝓpterea ꝙ illi loco infeliciſſimo, tanquā carceri teterrimo perpetuò mācipati ſint, neq; vnquā inde ſint egreſſuri: inde. n. vehemēter anguntur, & cruciantur tāq̄ verme, qui nūq̄ moritur, pręſertim verò ipſos cōſciētiæ angores, & cruciat⁹, quib. dies noctesq; miſeri excruciātur, & quaſi excarnificantur. Sic paſſim intelligunt hunc locū Mar. 9. & illū Iſa. 66. 24. itemq; Eccleſ. 7. Vnde Vict. Mar. 9. *omni*, inquit *ſupplicio grauius eſt immortalē illū vermē perpetuò citra vllā prorſus intermiſſionē, auidè vorātem, direq; corrodentē circūferre. Deſignatur autē hoc vermis nomine impura, ſceleratáq; cōſciētia: ſiquidē vna hac animā peccatricē, nulliusq; boni ſibi conſciā, inutilis pœnitentiæ aculeus, inſtar edacis vermis continuò pungit, & rodit. Vnusquilibet ergo ſceleratorū ſuiipſi⁹ accuſator erit, Etenim dum ea ſecū perpēdet, animoq; iugiter reuoluet, quæ in mortali hac vita improbè geſſit, vel inuitus ſe Deū confiteri cōpelletur, propriæ nimirum cōſcientiæ ſtimulis actus, eiuſdemq; contra ſe teſtimonio apertè cōuictus.* Hęc ille: & eſt cōmunior sētētia.

Vermis dānatorum.

Victor.

Et ignis] Sūt quib. videatur quod vt vermis tropicè ad animā, ita ignis ſine tropo ad corpus pertineat. Habet. n. inquiunt, vermis tropū malæ conſciētię: nā dānati agnoſcent sēper ſe malè egiſſe, sēper erūt malè cōſcij ſibi ſuę nequitię. Porrò ignem citra tropū accipiēdū eſſe cēſent, quia re vera corporalis ignis erit corpus affligēs. Quare his verbis duplex impiorū pœna in inferno ſignificatur iuxta illud Ier. 17.18. *duplici cōtritione cōtere eos*, corporis ſc. & animæ, ſeu culpę, & pęnę. hęc omnia verè, recteq; ab his dicūtur, dūmodò nō negēt ignē ad animā ēt ſpectare. etenim ignis ille ēt in ſpiritus, & animas agit. itaq; dū aiunt, ignē eſſe corporis pœnā, intelligi omninò debent, diſcrimē voluiſſe aſſignare inter vermē, qui directè ac propriè ſolā animā affliget. & inter ignem, qui nō animā dūtaxat, ſed corpus ēt attinget, quin pęna maxima afficiet. Porrò ſatis cōmodè triſtitia illa animas dānatorū corrodēs, vocatur *vermis*: nā ſicut tinea veſtimento, & vermis ligno; ita triſtitia viri nocet cordi, Prou. 25. 20. quāuis nō dubitē illū animi angorē redundaturum ēt ſuo modo in corpus, illudq; afflicturū. Meminit aūt Iſa. *vermis*, quia cadauerū mentionē fecerat, & vermes cadauera arrodere ſolēt, ex quorū ēt putredine naſcuntur. agit. n. ibi Iſa. de sēpiternis dānatorum pœnis per metaphorā aſſumptā ex cladib⁹, & ijs, quæ in bello fieri ſolent: aptè ſanè ad id de quo agebat. i. ad ſtragē, quam Deus hoſtib. Iudæorū illaturus erat: inde more prophetarum ad sēpiternas dānatorum pęnas per metaphorā trāſit. ait aūt: *egredientur* nimirū triūphātes iuſti cū Chriſto poſt deſtinatos iuſto Dei iudicio, æterniſq; pęnis addictos impios; & *videbūt illos*, tāquā iuſti ac ſi q̄dā, cęſaq; hoſtiū *cadauera*, vt ſolēt victores ſtrage peracta cū furor reſederit, egredi vrbe ad cōtēplādū cęſos.

Duplex dānatorum pœna.

Locus Iere. 17.18.

20. *Vbi vermis eorū nō moritur*] An in inferno ſint vermes carnē re ipſa affligētes, dubitat Aug. l. 21. c. 9. *eligat*, inquit, *quiſq; quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermē, aut vtrūq; propriè corpori, iā. n. ſuperius diſputaui, poſſe animalia in ignib. viuere in vſtione ſine cōſumptione, & in dolore ſine morte per miraculū omnipotentiſſimi Creatoris* &c. Mald. Mar. 9. v. 44. ait: *memini Chryſ. & Theoph. verum eſſe in dānatis vermem, qui eorū arrodat corpora alicubi ſentire, quo magis miror Theoph. hoc loco vtrumq; & vermē, & ignē metaphoricè accipiendū putare.* Sic ille, verum locum vbi illi hoc dicāt, non afferr. poteſt tñ id cōfirmari ex Eccl. c. 7. 19. *humilia valdè ſpiritū tuum: quoniā vindicta carnis impij, ignis, & vermis.* & adhuc magis Iudith 16.20.21. *Væ genti inſurgenti ſuper genus meū: Dominus. n. omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij viſitabit illos. Dabit. n. ignē, & vermes in carnes eorū, vt vrantur, & ſentiāt vſq; in sēpiternū.* Hāc ſentētiā ſecutus dicitur Alph. Caſtro v. infernus, & eā tuetur noſter Sera. in hūc locū Iud.

31. *An in inferno veri vermes.*

Locus Eccl. 7. 19.

Locus Iudit. 16.20.21.

32. Cæterū licet Dei potētiæ id non ſit impoſſibile, vt ſint in dānatis vermes, qui illorū mordeant carnes, dolorē inferentes magnū, ſiue nūquā moriātur quāuis ſint in igne, ſiue moriātur, & gignātur. Arbitror tñ non eſſe in inferno vermes. ꝙ ēt ſenſi p. 2. harū diſ. l. 4. c. 9. theor. 2. n. 10. tū ꝙ hæc ſit cōmunior, ac recepta magis opinio. Tū ꝙ verba Iſa. quo reſpexit hic Chriſtus, id mihi perſuadeāt; nā ſi veros vermes intellexiſſet, nō *vermis* dixiſſet, ſed *vermes*. Deinde genitiuus ille, *eorū*, idē mihi inſinuat, q. d. vermis eorū ꝓprius, nō illi, quos cadauera gignunt, qui tādē moriuntur. quod verò apud Iudith c. 16. *vermes* legamus, nihil refert, quia potuit ibi ſignificaſſe Sp. S. per num. pluralem angores, & cruciatus multos, qui ex malę conſciētiæ remorſu, vel ex carcere illo exiſtūt in dānatis. quod ſi in his locis Iſa. & Mar. qui ter eādē hāc ſentētiā repetit, q̄ ter dicta eſt à Chriſto metaphor. ſumitur vermis, veroſimil⁹ ēt eſt eodē modo ſumi apud Eccleſiaſt. & Iudit. Ad locū ergo Eccl. aliter ſumi ibi *carnem impij*, tropicè, ꝓ dānato ipſo per ſenecdochē, vt iā fuſius dicā: vermes. n. ex putrefacta carne naſcūtur, proinde cōiungūtur aptè cū carne, & cadaueribus.

Locus Eccl. & Iudith declaratur.

Ad locum

33\. *Locus Oseæ 10. 4. item Paul. 1. Cor. 11. 29.* Ad locū vero Iudith aliter. vel ibi sermonē esse de vltione, & iudicio in hac vita. omnis. n. dānatio, & pœna iudiciū quādoq; appellatur, q̄a iudicij quidā effectus est, sic Os. 10. 4. *germinabit quasi amaritudo, iudiciū super sulcos agri.* 1. Cor. 11. 29. *iudiciū sibi mādučat & bibit.* Vel significat iudicij diē extremū, seu vltimū, & extremū suppliciū. iā si primo modo sumas, per vermes dicā intelligi vlcera purulēta, putredines, verminationes, mortē ēt ipsā, q̄ in vermes & putredinē tādē desinit. at si secūdo modo sumas *iudicij* nomē, vermes metaphoricē erunt cruciatus vel angores illi animi, quib. ꝑpetuò afficitur dānatus ob carcerē illū teterrimū, & sine fine duraturū; ꝑsertim verò quib. excarnificatur ob cōsciētiæ reatum vt n. 30. declaraui. Per carnes verò impiorū intellige ipsosmet impios vt ponatur pars pro toto: hoc. n. loco Iudith 16. ponuntur carnes eodē modo quo cadauera, apud Isa. ꝓ ipsismet dānatis æterno supplicio, idq; per metaphorā sumptā à cadauerib. carnibusve cæsorū hostiū, q̄ vermib. scatere solēt.

34\. *An vermis, & ignis diuersa supplicia.* Mald. Mar. 9 quē sequitur Petr. Thyr. de gloriosa Christi appa. c. 16 n. 59. & seq. putat sumi quidē vermē metaphoricē, sed nō aliud significare quā ignis suppliciū, nō pœnā diuersā, neq; diuersarū hominis partium, sed toti⁹ hominis pœnā vnā, & eādē, & totā, ita vt vnum, & idē suppliciū vermis, & ignis dictū sit, & iccircò particula &, sumēdum exegeticē opinatur, vt sit sēsus, vermis nō moritur, & ꝓ. i. ignis nō extinguitur. Verū duo significari diuersa supplicia arbitror, vnum propriè animi, alterum etiā corporis eo modo quo declaraui n. 30. cùm. n. non vno loco iungātur vermes & ignis dānatorū nō video cur vnū tātū suppliciū ꝑ illa duo intelligi debeat, ꝑsertim cū interdū ꝑponatur ignis, sequātur vermes, vbi nō est verosimile, & exegeticē poni, & qui ita exponunt nullum afferunt auctorē hui⁹ expositionis. Cōfirmatur idē ex loco Iudith; ibi enim etiam duæ actiones distinctæ ponuntur, vstio & sēsio, quarum illa ad ignē, hæc ad vermes pertinet.

21\. *Luscum*] G. μονόφθαλμον, id est, vnoculum.

35\. 23. *Omnis. n. igne salietur*] i. per metaphorā quasi igne salietur. Magna est loci hui⁹ obscuritas, & difficilis nexus cū superioribus. Id q̄ sequuntur Interpretes maiori ex parte est: quoniā dixerat Christus: *si te oculus scādalizat, erue eū*, idēq; de pedib⁹ & manib⁹, si nos offenderēt, docuerat: monet iā id, si Deo cari esse velimus, necessariò nobis faciēdū esse. Etenim oportere, more victimarū, seu iuxta id, quod de victimis in lege præcipitur, igne, & sale saliri. i. huiusmodi purgari pœnis, atq; adeò igne tribulationis, ac præterea sale sapiētiæ, & caritatis cōdiri, vt maiores deuitemus, quasi dicat, oportet electos per ignē trāsire, more victimarū, & sale cōdiri, videlicet multa pati, & sal habere sapiētiæ: victimæ nāq; in lege cum sale offerebātur, & igni cremabātur. Sic. n. Leuit. 2. 13. legimus: *quidquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal.* *Locus Leuit. 2. 13.*

36\. Est & altera interpretatio, q̄ mihi magis ad rē facere videtur: nimirū vt de dānatis ēt hic sit sermo, de quorum pœnis iā egerat. Cùm. n. dixisset, vermē eorum non vnq̄ mori, & ignē eorum nō extingui, reddit nunc causā, quare ignē eorum vocarit. hæc igitur causa est, quia oēs illi igne saliētur, .i. cōdiētur, torrebunturq; veluti carnes. nō ergo cum *omnis* priori loco dicit, victima subintelligenda est, vt ex G. patet, πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, ϰ, πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. est. n. πᾶς mascul. generis, θυσία verò fem. Dicit aūt igne saliri, nō tātum quia afflictione, tribulatione quasi mordaci sale pūguntur, purgāturq; iusti iuxta primā interpretationē, sed multò magis quia loquitur de dānatis metaphoricē, tanq̄ de occisis victimis, ad declarādā Dei gloriā, & iustitiā: sic. n. Prophetæ loquuntur, vt patet ex Isa. 34. 6. Ier. 12. 3. & c. 46. 10. & 55. 40. & Ezech. 21. 9. 10. & c. 39. 17. cū verò subdit. *& omnis victima sale salietur*, ad præcitatā Leuit. legē alludit; & illud, &, vim habet nō iā cōiunctionis, quā cōparationis; ponitur autē loco, *sicut*, q. d. sicut omnis victima pro vt in lege præcipitur, sale salietur, ita instar victimæ omnis dānat⁹ salietur igne, q̄a vt dixi tāquā de victimis Deo mactatis, sic de dānatis loquebatur. Neq; nouū, vel inusitatum est, &, vim habere cōparatiuā in Script. vt Prou. 25. 3. 23. 25. obseruat Brugēsis, salē duplici qualitate esse præditū vrēdi, & cōseruādi, cruciat adustione, seruat à corruptione. has cōditiones tribuit nunc Christus igni gehennæ, sic. n. aduret & cruciabit reprobos, atq; adeò eos, qui scādalizāt alios, vt nō cōsumat, sed relinquat integros & sēpiternę cōbustioni aptos. est autē metaphorica locutio *igne saliri*, vt illa, *igne baptizari* Mat. 3. 11. Itaq; ignis erit tanquā sal, tanquam si sale perfrictus reprobus in inferno perpetuis eius cruciatibus torqueatur.

24\. *Bonū est sal*] videtur nunc Christus monere Apost. ne habeāt illū dānatorū salē. i. ignem, sed illū, quo victimæ Deo gratæ cōdiuntur. i. prudentiā, caritatē, & pacē, q̄ per illū salē significabātur. hunc. n. si habeāt, nō fore amplius in illis de primatu cōtētionē more insipiētium. Rectè aūt cōiunxit Christianæ prudētiæ pacē; hæc. n. index est veræ, illibatę & Christianæ sapiētiæ, vel prudētiæ. nā *quæ de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica.* Iac. 3. 17. qui aūt mutuò seipsos odiunt, detractionib. isq; dilaniāt, mundana sapientia potiùs tument, & actionum manus non sub pennis sanctæ contēplationis, & sapiētiæ ponunt vt Ezech. illa animalia, de quib. dicitur: *& manus hominis sub pēnis eorū*, sed sub vitio, ꝓpriç glorię, & ambitiōis cōdūt. 37

25\. A. *Videte ne cōtēnatis*] Tres rationes assignat in sequentib. bonus Dñs, ob quas cauere debemus ne cōtēnamus scādalizātes vnum ex dictis pusillis, & humilib⁹, de quib. n. 23. Primum q̄dē quia ꝑsertim Angelos habēt ipsorū in primis custodię, ac pręsidio deputatos à Deo, qui Dei vultum cōtinēter aspiciunt, & valēt proinde in cōtēptores vindictā à Deo facilè interpretari. Adde q̄ vt ait Hilar. *periculosè ille cōtēnitur, cui⁹ desideria, & postulationes ad Deū Angelorū ministerio peruehūtur.* Aliorum Angeli & ipsi quidē vidēt faciē patris, nō tñ ea libertate agere possunt apud Deū causā illorum, quibus superbia Deum cōciliat aduersariū. Notāda est hic phrasis hebr. solēt. n. hebr. ea phrasi significare Deū esse propinquū; & familiarē, sumpta metaphora ex aulæ cōsuetudine, vbi quo quis honoratior est, eò propinquior est Regi, eoq; frequētius in eius cōspectu versatur. hunc dicēdi modū vsurpat Script. 3. Reg. 10. 8. vocatur autē hic metaphoricē *facies*, vultusve Dei, splēdor ille, ac gloria essētię diuinę, seu vt Aug. ait vlt. de Ciu. Dei, manifestatio etenim in vultu quasi tota ꝑsona resplēdet. Docet D. Greg. Iob 1. in illa: *cū venisset filij Dei*, &c. Angelos ēt intueri Deū cū in terra sunt. & 6. 2. mor. c. 2. 3. habet: *& faciē ergo Patris sēper vidēt, & tamē ad nos veniūt, quia & ad nos spiritali præsētia foras exeūt, & tamen ibi se, vnde recesserāt, per internā contemplationē seruāt.* Idem testatur Bern. ser. 5. dedica. Ecclesiæ, ergò cùm hic dicitur: *Angeli eorū in cœlis sēper vidēt* &c. intellige Angelos sēper esse in in cęlis ratione saltē cōtēplationis, & intuitus diuini vultus, vt ex Greg. patet, vel Angeli in cęlis, idē est, ac cęlestes q̄ habitare solēt in cęlis, ad differētiā malorū Angelorū.

Tres rationes vitandi scandali. *Facies Dei quæ?* *Angeli etiā Deū vident in terra positi.*

38\. Postremò aduertēdū est, hęc duo, *videre faciē Dei. & assistere Deo* idē esse interdū: duob⁹. n. modis, vt Greg. innuit lib. 17. mor. c. 9. assistere Deo sumitur; nonnunquā idē est, quod Dei præsentia frui, eiusq; faciē corā cernere; sic illo *assistere* de omnib. Beatis Angelis, ēt qui ministrātes nominantur, vniuersim dicitur, & ita hoc loco de Angelis singulorū hominū custodib⁹, qui ad infimū ordinē ptinet, legim⁹: *Angeli eorū semper vident faciem Patris, qui in cœlis* est. Non- *Assistere Deo & videre faciem Dei quomodo idem.*

est. Nonnũquã verò *assistere* ita dicitur de Angelis, vt opponatur ei, quod est ministrare, & mitti ad externa munera peragenda, & significat idẽ ac proximè omnia videre in verbo; & inde notitiã omniũ, quæ agenda sunt haurire, nec mitti in terras ad exequẽda ministeria; quomodo putat D. Dionys. 4. superiores ordines .i. Seraphim, Cherubim, Thronos, & Dominationes esse assistentiũ Angelorum; reliquos inferiores esse ministrantiũ. Et quamuis Paul. c. 1. 14. ad Hebr. oẽs dicat esse *administratorios spiritus*, intelligendũ est id, nõ immediatè, sed mediatè, quatenus Angelos cæteros, ad quos pertinent eiusmodi ministeria exequi, docẽt, & erudiũt, diuinaq; tradũt mãdata ab ipsis cõciẽda. Primus ergo ordo propriè ministrantiũ eorũ est, qui peculiari nomine dicũtur *Angeli*, & sũt qui diuina nũtia ferũt hominibus. *Archangeli* verò sũt insignioribꝰ nũtijs deputati. *Virtutes* verò appellãtur, qui miracula, & prodigia faciunt. *Potestates*, qui multa, magnaq; pollẽt potẽtia, vt qui Aegyptiorũ primogenita omnia, & 185. millia Assyriorũ vna nocte occiderũt: demũ qui vocãtur *Principatus*, ij sũt, qui Prouincijs, & Regnis prẽsũt: hinc Princeps regni Persarũ, vel regni Græcorũ dicitur. qui verò cęlorum orbes mouẽt, cẽsentur passim ex virtutũ, vel Potestatũ ordine esse. D. Greg. putat plures esse ministrãtes, quã assistẽtes. Vide illũ loc. ci. At Dion. Areop. putat tãto numerosiores esse ordines Angelorum, quãto superiores, ꝙ magis cõgruit cũ loc. Dan. c. 7. 10. *millia milliũ ministrabãt ei, & decies millies centena millia assistebãt ei*. Vide de hac diuisione Angelorũ in assistẽtes, & ministrãtes, quæ diximus l. 1. di luc. c. 5. theor. 1. n. 14. an verò assistẽtes mittãtur aliquando eadem theor. disputauimus.

26. *Venit. n. filius hominis*] Nec mirũ quod Angelos tutores & custodes his humilibus assignauerit, cũ & filiũ suũ ad illos, cũ iam perijssent seruandos. Continetur hîc tacitè secũda ratio, quãobrem cõtẽnendi non sint paruuli, quod tãti eos fecerit Dñs Deus vt propter eorũ salutem venerit filius hominis, non quod propter alios non venerit, oẽs enim perierãt, sed significare voluit, se propter peccatores venisse. Inter quos sũt & isti pusilli. Tũc vlterius adiẽctũ est. Quod si Deus misit filium suũ in mũdũ ad reuocandos & saluãdos istos, cũ iã perijssent (erant. n. & ipsi peccatis obnoxij, anteq; per Christũ liberarẽtur) quãto minus vult, vt cũ iã filij sui opera liberati credũt, & viã salutis tenẽt, à quoquã cõtemnantur, aut scandalizẽtur, & perdãtur. Hãc tãquã rationẽ omniũ efficacissimã ad idẽ persuadẽdũ vsurpauit Pau. Ro. 14. 15. *noli cibo tuo illũ perdere, pro quo Christus mortuus est*. 1. Co. 8. 11. *& peribit infirmus in tua scĩetia frater, propter quẽ Christus mortuus est?*

27. *Si fuerint alicui 100. oues*] Tertia est hæc, & postrema ratio; quia bonus Pastor magis illustãdæ rei gratia per parabolã ouis palabũdę, & perditę, super cuius inuẽtione tãtũ gaudij possessori accidit, ostẽdit non solũ sibi, sed ẽt Patri suo cęlesti (vt patet ex fine parabolæ v. 19. huius c. (magnoperè curę esse paruulos, quãuis abiecti, & humiles hominibus, & maximè peccatores esse videãtur, eorumq; salute magis gaudere, quã super 99. iustos, qui non errauerũt, esto tales reperirẽtur. Neq; hic significat Christꝰ esse aliquos, qui nõ errarũt, sed tãtũ indicat missũ esse se à Patre, ꝓpter eos, q̃ errarũt, ita vt ẽ quis vnus tantũ inter homines errasset, cæteris nõ errãtibus (vt si 100. fuissent homines tantũ, & 99. saluis dũtaxat, vnus perditus fuisset) propter eũ solũ, relictis 99. vt illum vnũ perditũ recuperaret, vẽturũ se, ac mittendũ à Patre fuisse: & ex eius inuentione gaudio magno & se & Patrẽ afficiẽdum esse: ita iuxta hunc exponẽdi modũ, nõ oportet anxiè quęrere, nũ Angeli, & multi Patres fortassis mysticè exposuerunt, sint illæ 99. oues relictæ, cùm cõmodè de hominibus accipi possint. *In montibus*] in quib.

A pascũtur. G. est ἐπὶ τὰ ὄρη, interpres id cõiunxit pręcedentibus, fauet Syrus & Theoph. Sunt tamen qui cum sequentibus minus benè connectant: ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς ζητεῖ in montes profectus quærit.

28. *Gaudet super eã magis*] propter eã magis. Intellige de actuali, nõ habituali gaudio: nam quoniam de recenti bono nouum, & actuale est gaudiũ, magis dicitur Pastor gaudere super vna recẽs inuenta oue, quàm super multis, quæ perditæ non erant.

29. *Sic non est voluntas ante Patrẽ*] gradatim à scãdalo pusillorũ dehortatꝰ est, prius Angelorũ, deinde sui & Patris mentionẽ faciens, interim significãs & Angelos, & se ac Patrẽ suum cœlestẽ hostes, & aduersarios experturũ esse eũ, qui paruulos scãdalizarit. ac propterea totã parabolã cõcludens, cum dicendũ videretur; sic nõ est mea volũtas, dixit potiùs, *sic non est voluntas ante Patrẽ meũ*, id est, coram patre meo, vt simul Patris, qui ipsũ misit, mentionẽ ẽt faceret. Ait ergo nũc: si Pastor, qui 100. oues habet tã solicitꝰ est vna perdita, vt eiꝰ gratia reliquas

B omittat alterius curæ cõmissas, nihil mirũ, si nõ ego modò, sed Pater ẽt meus, vel vnã suarũ ouium .i. vnum præsertim humiliũ Christianorũ, quos amat & curat vnicè, siue electorũ (quos certo numero elegit) pusillũ quãuis, & abiectũ, perire nolit; & verò ẽt peculiari cura quærat, & repertũ reliquis suis ouibus lætus cõiungat; singulari verò gaudio afficiatur, ꝙ repertus, & ab errore reuocatꝰ ille fuerit. vnde liquet nõ esse huiusmodi offẽdẽdos, tũ ꝙ tam singulari cura quærãtur à Deo, si fortè errare accidat, tũ ꝙ more nostro (immutabilis est. n. Deus) singulare gaudiũ eiꝰ inuẽtio & salus Deo afferat, quod per Angelos mõstrat Luc. 15. 10. sic constat, quã propensa sit Patris mei erga hos pusillos voluntas.

THEORIA I.

De scandalo. Quid sit, & quotuplex, & an in perfectos cadat?

C QVoniã sæpè vox *scãdali* legitur in Script. operę pretiũ erit semel declarare quidnã sit, quotuplex, & alia quædã huc spectãtia. ergò *scãdalũ* græcũ nomen est, eãdẽ significationem habens, quam σκῶλον, & πρόσκομμα deducitur à προσκόπτειν, offẽdere, impingere: reliqua verò duo σκάνδαλον & σκῶλον, à ruina dicta est ex Hiero. 2. con. Pelag. vnde aliquib. deriuata videtur à σκάζω, ꝙ est claudicare, ꝙ claudus dũ se inflectit, tẽdere videatur ad ruinã. His dictionibus respõdet hebr. *Michschol*: quamuis sept. interpr. tribus illis græcis vocibꝰ, soleãt vt plurimũ interpretari, hebr. nomẽ *Mokesch*, quod non rarò Hiero. vertit *scandalũ*, cũ tamen apud hebr. ea vox laqueũ potiùs significet, à *Iacasch*, quod est irretire, & illaqueare. Sed idẽ semper est sẽsus, siue *laqueũ*, siue *scãdalũ* vertas. Cęterũ apud lat. nulla vox magis accedere videtur ad græ σκάν-

D δαλον, vel hebr. Michschol, quã offẽdiculũ, vel offensio, si accipias has voces latinas, quatenus significãt id, in ꝙ quis inter ambulãdũ impingit & offẽdit, quãuis Hiero. vtatur interdũ his eisdẽ vocib. ꝓ peccatis, quib. offenditur, & ad irã prouocatur Deus, vt in orat. Manas. *malũ corã te feci, statuẽs abominationes, & multiplicãs offensiones*. & Hier. 4. 1. *si abstuleris offendicula tua à facie mea, nõ cõmoueberis*. G. βδελύγματα abominationes. Quia ergo scãdalũ propriè significat omne offendiculũ in via, & offẽdiculũ eiusmodi impedimẽtũ ꝙdã est, hinc est, vt rectè dicatur scãdalũ esse impedimẽtũ viæ, seu offẽdiculũ viæ, seu occasio ruinæ, seu lapsus; & interdũ quidẽ melius exponitur ꝑ impedimẽtũ, vel obstaculũ, vt cũ superiꝰ hoc lib. c. 6. v. 12. Christꝰ dixit Petro:

scandalum

Quomodo omnes Angeli ministrãtes.

Leuit. 19.14 *scandalum es mihi*, id est, impedimento, vel obstaculo mihi es. communiter verò, & ferè semper per offendiculum aptiùs exponitur, vt Leuit.19.14. secundùm communissimam huius vocis vsurpationem dicitur: *non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum.* vbi hebraicè est, *Michschol*, & Græcè σκάνδαλον.

2. *Est scandalū quidquid in via offendiculum est: impactio itē ipsa, & ruina vt effectus offendiculi* Gregor. Valen.tom.3.disp.3.q.18. p. 1. scribit, *scandalum* dici, quidquid in via obiectum est, id est, offendiculum est, in quod possit quis pede impingere; itemque impactionem ipsam, siue offensionem pedis, atque etiam ruinam & casum, quatenus hæc omnia solent esse effectus alicuius eiusmodi offendiculi. eādemque ait, esse vim vocabuli πρόσκομμα: nisi quod per illud propriè ista significantur: per vocabulum autem, *scandalum*, non nisi metaphoricè; nam propriè σκάνδαλον Græcis significat paruulum illud lignum in muscipula, ex cuius motu, cùm mus escam attigit, sequitur casus asserculi muscipulam concludentis. atque ita per metaphoram nominatur *scandalum* omne offendiculum in via, ex quo impendet casus, seu offensio pedis, & sic etiam ipse casus, & offensio dicitur.

3. *Scādali vox & scandalizare quomodo à Theologis sumatur.* A corporali verò offendiculo, seu scandalo transtulere Theologi, immò Spiritus sanctus in Scriptura vocem hanc *scandali* ad id, quod in hac vita, tanquam in via, qua contendimus ad Dei conspectum, sic ab aliquo fit, aut dicitur, vt sit alteri occasio ruinæ spiritualis, id est, peccati; quod D. Hieronym. auctoritate confirmari potest, sic scribentis in cap.15. Mat. in illa: *scis, quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt? quia crebrò teritur in Ecclesiasticis Scripturis scandalum; breuiter dicamus, quid significet* πρόσκομμα, *&* σκάνδαλον, *nos offendiculum, vel ruinam, & impactionem pedis possumus dicere.* *Scandalum & scandalizare ex Hieronym.* *Quando ergo legimus; quicumq; scandalizauerit quemquam, hoc intelligimus, qui dicto, factove occasionem ruinæ cuiquam dederit.*

4. *Definitio scandali.* Ex hac Hieronym. obseruatione scholastici Doctores suam scandali definitionem sumpserunt, vt legere est apud D. Thom.2.2 q.43.art.1. scandalum est dictum, vel factum minus rectum præbens occasionem ruinæ. nam quia actus exterior tantùm alteri notus scandali rationem habere potest; ideò dicitur esse dictum, vel factum ex D. Thom.4.d.38. q.2.a.1.ad 3. Factum verò, vel dictum minus rectum vocatur, & non absolutè malum, vel non rectum, quia satis est ad hoc, vt actus habeat rationem scandali, si tantùm speciem habeat mali, seu sit tantùm ratione effectus, id est, ratione ruinę alterius, malus, quamuis alioqui per se sit omninò bonus; semper tamen is actus, cùm ex aliquo capite careat debita rectitudine, simpliciter est prauus, *bonum, enim, consurgit ex integra caussa, malum autem ex quocumq; defectu*, teste D. Dionys.cap. 4. diuin. nom. itemque Aristot.2.eth.c.6. vbi: *peccare*, inquit, *multis modis possumus, rectè verò agere vno modo tantùm licet; atque ideò illud facilè, hoc verò difficilè est. facilè siquidem est à scopo aberrare, sicut ipsum attingere, difficile.* Scandalum itaque dicimus esse dictum, vel factum minus rectum; non autem dicimus, vel esse absolutè malum, vel non rectum. Neque enim minus rectum dici solet

A dumtaxat, quod simpliciter rectum est, quamuis per respectum ad aliud non ita rectum appareat; sed etiam minus rectum dicitur, quod ob aliquem defectum est minus rectum quàm esse deberet simpliciter, & quod ideò est absolutè & simpliciter malum. Quia verò à nulla re intrinseca tanquam ab efficaci caussa, potest humana voluntas ad peccatum induci, sed tantùm velut ab occasione, si ipsa velit, ad peccandum inducitur; & rursum, quia sunt scandala quædam, quæ bonis alioquin actibus continentur, euitandis dumtaxat ratione effectus, id est, ruinæ alterius, ideò dicunt Theologi scandalum esse dictum, vel factum præbēs occasionem, non autem caussam ruinæ. Hæc finitio scandali actiuo tantùm cōuenit, vt ex diuisione scandali in actiuum, & passiuum inferius n.7. ponenda, colligere erit.

B Cæterùm antequam ad diuisionem scandali gradum faciamus, obseruandum est diligenti sacrarum Scripturarum lectori in veteri quidem testamento scandalum soluere, accipi vtrouis modo, siue pro corporali, siue pro spirituali occasione ruinæ. Primo modo Psal. 5.
139. 6. *funes extenderunt in laqueum, iuxta iter scandalum posuerunt mihi*; rursum Psalm. 140.9. *custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem*; vocat Dauid laqueum, & scandalum illas ipsas insidias, quibus ipsum impij subuertere nitebantur. Secundo modo sumitur Malachiæ 2.8 *scandalizastis plurimos in lege*, id est, peccare fecistis in legem. & Ezech.cap.14.3.4.7. vbi notat idola. *scandalum iniquitatis*. pro occasione verò corporalis, & C spiritualis interitus simul sumitur scandalum Exhod.23.33. Sic enim de pellendis idololatris, præcipit Deus: *non habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant in me, si seruieris dijs eorum; quod tibi certè erit in scandalum*, hoc est, idolorum cultus erit tibi occasio perditionis, & in hac, & in futura vita, immò magis hic sermo esse videtur de corporali perditione, vt ferè semper in veteri testamento; & ita 1. Reg.18.21. *dixit Saul: dabo eam* (Michol) *illi* (Dauid) *vt fiat ei in scandalum*, id est, occasio perditionis, & ruinæ; cæterùm in nouo testamento accipitur semper, scandalum, pro occasione, vt quis vel à veritate, vel à iustitia excidat, aut abalienetur. Matth. 13. 41. *Mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in camiD num ignis.* & Paul. Rom. 9. 33. *ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali* iuxta Isa. 8. 14. & 1.Cor.1.23. *nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum* &c. Dicitur enim à Paulo crux Christi, vel Christus crucifixus Iudæis scandalum, non quod ex se talis sit, vt aliquem in errorem, & peccatum pertrahat, absit enim. Sed quòd cùm talis non sit, Iudæi tamen sua prauitate, & cæcitate illum sibi fecēre erroris, & peccati occasionem, & proinde non absolutè scandalum nominatur, sed his, vel illis. Sic accipitur scandalizare Ioann. 6. 62. *hoc vos scandalizat.* Item Matth. 26. 31. *omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.*

Quare non tam benè fortassis, & propriè 6.
passim aiunt, scandalum actiuum esse ipsam

Locus Psal. 139. & Psal. 140.

Locus Mala. 2.8. & Ezec. 14.3.4.7.

Locus Exho. 23.33.

Locus 1 Reg 18.21.

Locus Matt. 13.41. Rom. 9.33. 1. Cor. 1 23.

Locus Io. 6 62. & Matt 26.31.

ruinæ

alum ... vsim ... occa... m figni

ruinæ occasionem, passiuum verò ipsam ruinam, nam vt rectè aduertit Iansenius: *scandalum* non aliud significare potest, quàm ruinæ occasionem, seu ipsum offendiculum. Cæterùm cùm effectum nomine caussæ appellare soleamus, non malè, nec omninò impropriè ruinam ipsam, qui est quidam effectus scandali nominare quis poterit, cum Scholasticis Doctoribus scandalum.

7. *...tuplex ... dalum ...uum & ...iuum.* Diuiditur verò scandalum à Theologis primum in actiuum, & passiuum, & illud quidem numero 4. definiuimus, passiuum verò dicitur ab Scholasticis ferè ipsa spiritualis ruina alterius; ab alijs fortè magis propriè ipsa quoque occasio spiritualis ruinæ, siue data, siue tantum accepta, est enim aliquid, quod aliquem offendit, & à veritate ac iustitia alienat, vel quia ipsum sua natura tale est, vel quod cùm tale non sit natura, alius sua prauitate illud sibi facit erroris, & peccati occasionem, atque adeò eam occasionem patitur, cui se volens subijcit. itaque scandalizari dicetur is, quia patitur aliquid quod ipsum offendat, & à virtute vel fide in Christum alienet. atque ita vtrique scandalo esse ruinæ occasionem, conuenit vt nu. 6 dixi, prout etiam videtur ferè semper in Scripturis vsurpari.

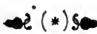
8. *...uplex scādalum pas... ...uum. ...andalum ...sillorum & Phari...orum.* Rursùm scandalum passiuum aliud datum, aliud acceptum est: & illud dicitur id, quod oritur verè ex dicto, vel facto alterius minus recto, id est, quod oritur ex scandalo actiuo, consueuitque appellari scandalum pusillorum, seu infirmorum, iuxta quod dicitur hic vers. 15. *quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis* &c. Scandalum verò acceptum appellatur occasio ruinæ alterius, non verè orta ex scandalo actiuo alicuius alterius, sed ex malitia propria eius, qui illud patitur, sumpta: & consueuit vocari scandalum Pharisæorum, neque est curandum iuxta illud Christi Matth. 15. 14. *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum.* *...ocus Matt. 15.14.*

9. Cæterùm est scandalum passiuum in eo, qui scandalizatur, semper peccatum mortale vel veniale, prout mortale, vel veniale peccatum fuerit id, in quod occasione data, vel accepta ab alterius facto, vel dicto labitur, cùm autem scandalum passiuum (vt dixi num. 6. 7.) sit vel ipsa spiritualis ruina per peccatum, seu potiùs ipsa occasio ruinæ accepta seu data, qua quis cadit in peccatum, sicut fieri potest, vt vnus, quantum est in se, scandalizet alterum, & alter non scandalizetur; & vicissim vt quis perperam accipiat occasionem ruinæ ex facto, vel dicto alterius, qui verè ipsum non scandalizat: ita constat fieri posse, vt sit peccatum scandali actiui in vno sine peccato scandali passiui in altero; & vicissim peccatū scandali passiui in vno sine peccato scandali actiui in altero, ex Diuo Thom. loco citato a. 1. ad 4. & de scandalo actiuo sine passiuo intelligitur illud Matth. 16. *scandalum mihi es.* de passiuo verò sine actiuo, illud Luc. 2. 34. *ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem* &c. & Rom. 9. ex Isa. *ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali* &c. *Scandalum actiuum esse potest sine passiuo, & passiuum sine actiuo.*

10. *An scandalum speciei ...* Porrò scandalum passiuum non est peccatum certæ alicuius speciei, sed potest esse diuersarum, pro vt potest quis ruere in peccata variarum specierum sumpta occasione ex dicto vel facto alterius; hoc enim quod est sumere occasionem peccandi ab alterius dicto, vel facto non constituit actum in aliqua specie peculiari peccati, vt neq; per alias occasiones, vel incitamēta peccatorum dicitur peculiaris species aliqua peccati: id quod ex Diuo Thoma colligere est loc. cit. art. 3. At de scandalo actiuo secus habet res; nam saltem si est cum expressa, & formali intentione ruinæ, seu peccati alterius, vt malum eius est, non dubium est esse peccatum scandali speciale distinctum ab omnibus alijs: licet controuersum sit inter Doctores, an si non adsit formalis ista intentio, & directa ruinæ proximi sit distinctum peccatum scandali præter aliam speciem actus mali, quam ex suo obiecto habet actus, quod mihi videtur ita esse, in euentu, quo probabiliter putari potest inordinatum dictum, vel factum vnius manifestum, futurum occasionem ruinæ alteri, etsi fortè non ruat, vel ruat præter intentionē scandalizantis. de hac re vide Valen. to. 3. disp. 3. q. 18. part. 2. Quare solicitans fœminam non paratam, peccat scandali peccato speciali. *certa peccati sit.*

11. *Scandalum mentis ex quadruplici caussa contingit.* Notat Iansenius in Psalm. 118. 31. 8. in illa; *non est eis scandalum:* scandalum mentis ex quadruplici caussa contingere: primò ex aduersitatibus, quare Dominus quod super petrosa cecidit, similes facit eis, *qui cum gaudio suscipiunt verbum*, sed exorta tribulatione continuò scandalizantur. Secundò ex pessimis aliorum exemplis. Atque hæc scandala, licet etiam impijs contingant, dicuntur tamen scandala pusillorum; quos tamen & aliter tertiò scandalizari contingit, nempe ex facto etiam licito, sed indiscretè ab alijs facto, vtpotè coram eo, qui per infirmitatem fidei, & ignorantiam excusabilem, nondum nouit illud esse licitum. Postremò contingit & scandalum ex opere etiam optimo, ex eorum qui scandalizantur malitia, seu nimis crassa ignorantia, quod Pharisæorum diximus numer. 8. appellari. *Scandalum pusillorum.* *Scandalum Pharisæorum.*

12. *Locus Pauli 2. Cor. 11. 29.* Hæc autem pusillorum, & impiorum scandala non contingunt perfectis. Quare Paulus 2. ad Corinth. 11. 29. cùm dixisset: *quis infirmatur, & ego non infirmor*? & subderet, *quis scandalizatur*, non adiecit, & ego non scandalizor; sed *& ego non vror*? Igitur rectè sanctus Vates dixit Psalm. 118. 165. *pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*, per diligentes autem legem Dei perfectos intelligit. Et D. Hieron. Matth. 18. *qui scandalizatur*, inquit, *paruulus est, maiores enim scandala non recipiunt.* Itaque ordinariè, & vt plurimum, scandalum non cadit in viros perfectos: sed de hoc sequenti Theoria. *Locus Psal. 118. 165.*

THEORIA II.

De scandalo magnorum Hæreticorum, & pusillorum. Locus item insignis Pauli explicatur.

1. *Perfecti etiã scandalizari, & scandalizare possunt.* CVm nemo hic inter viuos agat, qui labi, & errare non possit, nisi sit in gratia confirmatus, non est negandum, quin etiam perfecti non scandalizari modò, verùm etiam scandalizare possint. Hinc de Dauide Augustinus Psalm. 50. scribit: *sit casus maiorum, tremor minorum. Ad hoc propositum est tanti viri peccatum: non tacetur, prædicatur in Ecclesia*, & infrà: *attende securus, si non habes, vnde mouearis; sed respondes, fortis teneor. Numquid tu fortior quàm Dauid?* De Salomone quoque 3. Regum 11. 4. scriptum est: *cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos.* Diuus quoque Petrus ex Augustini sententia peccauit, abstrahendo se à gentibus ad Galat. 2. neque aliter, quàm quod eas, id agens, aliquo modo scandalizauerit.

2. *Scandalum perfectorum actiuum magnæ ruinæ caussa ex Chrys.* Et quidem scandalum actiuum præsertim perfectorum magnam ruinam facit, vt Chrysostomus homilia 1. de verbis Apostol. modico vino vtere, sic scribit: *sicut in corpore aliquo, aliquo quidem membro corrupto, non est magnum damnum; oculis verò lęsis, vel capite contrito, totum corpus inutile redditur; sic & qui in alta quadam tanquam virtutis specula cum multa claritate constitutus, ab omnibus admirationi habitus, quando cecidit, magnam ruinam, & iacturam facit, non tantùm quia ex alto cecidit, sed quoniam alijs multis scandali materia est, in ipsum respicientibus.* & homilia 40. ibidem ait: *Simile.* *sicut quod de alto cadit, grandem sonum facit, vt audiant omnes; sic & qui de alto gradu ruina illius vbiq; auditur.* Hæc Chrysostomus. Quare timendum est cuique perfecto, & cautè agendum, exemplo etiam Diui Antonij viri sanctissimi, & crebris contra dæmones victorijs gloriosissimi, de quo sanctus Athanasius in eius vita sic scribit: *Exemplum D. Antonij.* *sed neque Antonio securitatem dedit hic triumphus, nec diabolo semel fractæ defecere vires* &c. *propter quod solerti propositum labore seruabat, ne victor aliorum in alijs vinceretur.*

3. *Scandalum hæreticorum.* Verùm maximè detestabile, & execrandum est hæreticorum scandalum simplices præsertim per fallaces, & captiosas Scripturarum interpretationes circumuenientium: quam rem Hector Pintus in cap. 34. Ezechiel. eleganti similitudine declarat: *Præclara similitudo.* *vt qui Regis*, inquit, *imaginem ex auro, & gemmis pretiosis à solerti opifice fabricatam, dissoluunt, ac transferunt aurum illud, & gemmas in canis imaginem, quam ex eadem materia conficiunt, aiunt imaginem illam suam canis esse Regis imaginem, quoniam idem est aurum, & ijdem pretiosi lapilli: sic hæretici imaginem fidei dissoluunt, & ex ijsdem sacræ Scripturæ auctoritatibus perperam, ac falsò expositis, imaginem perfidiæ con-* A *ficiunt, & ornant, & aiunt illam esse fidei, & veritatis imaginem; quoniam est ex eisdem locis sanctarum Scripturarum constructa.* Sic verè Pintus.

Porrò de scandalo pusillorum est insignis locus Apostoli 1. Corinth. 8. vbi de Idolothytis, & idolio agit, soletque passim ab interpretibus Euangelij afferri, dum de scandalo pusillorum vitando agitur. Docet autem Apostolus eo cap. baptizatis omnibus quouis cibo, etiam Idolothyto, vel in idolio vti licuisse; verùm, quamuis hoc ita habeat, abstinendum tamen esse omninò monet ratione scandali pusillorum. in quem locum Apostoli, quid egregiè scribat Doctor Olauius in quibusdam supra retulimus lib. 5. cap. 1. 4. *Locus insignis Apostoli 1. Cor. 8.*

B

THEORIA III.

Quidnam omittere seu facere opus sit ad euitandum scandalum.

REstat videre, quidnam oporteat facere, vel omittere ad vitandum scandalum; quam rem non ex alio magis, quàm ex Diuo Gregorio colligemus homilia 7. in Ezechiel. 5. *Scandalum interdum & temnendum interdum vitandum.* *in nostro*, inquit, *bono opere aliquando cauendum est scandalum proximi, aliquando verò pro nihilo contemnendum, quod in ipso nostro Auctore didicimus, qui dum tributum, Petro inquisito, peteretur, prius paradigma proposuit, per quod se nihil debere respondit. Sed postquam liberum* C *se esse monstrauit, ne fortasse scandalum cuiquam faceret; subdidit: vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare* &c. *qui rursum cum diceret, quia omne quod in os intrat, non coinquinat hominem, tunc accedentes Discipuli dixerunt ei: scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt? At ille respondens ait: omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Ecce Magistra veritas ne in quorundam cordibus scandalum gigneretur, quod non debuit, tributum dedit. & rursum quia generari scandalum in quorundam cordibus contra veritatem vidit, in suo eos scandalo remanere permisit.* Quibus iactis hanc regulam statuit Gregorius, quam hac in parte sequamur, sic subdens: *Regula Gregorij cum contemnendum scandalum.* *ex qua re nobis considerandum est, quia in quantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus.* D *si autem de veritate scandalum sumitur, vtilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.* Tantum Gregor. Ad vitandum igitur proximi scandalum, quod ex illius ignorantia, aut infirmitate secuturum alioqui videatur, & quod ideo nominari solet scandalum pusillorum, omnia illa ex obligatione charitatis oportet facere, vel omittere, quæ sine peccato fieri, vel omitti possunt; intellige moraliter loquendo; nimirum, quod sine peccato potest fieri, vel omitti sine maxima videlicet aliqua, & penè intolerabili difficultate considerata personæ conditione. nam qui non est Pastor spiritualis alicuius, citra extremam necessitatem spiritualem, non te- *Declaratur regula D. Gregorij.*

netur,

netur, vt hominem liberet à scandalo, facere vitæ aut fortunarum iacturam, quod est secundùm D.Thom.loc.cit.art.7. ad 4.& ar. 8.ad 3. & sic est accipienda regula Diui Gregorij, quam retulimus.

2. Idem sentit Glos. ordinaria super illud Matth.15. *scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt*, vbi Gloss.habet: dimittendum esse propter scandalum omne quod potest prætermitti salua triplici veritate, scilicet vitæ, iustitiæ, & doctrinæ. Porrò per hanc triplicem veritatem intelligunt Doctores omnem rectitudinem, & immunitatem à peccato in actionibus humanis. Veritas namque vitæ posita est in illis actionibus rectis, quas aliquis iuxta regulam rationis, & appetitum rectum congruenter efficit, atque adeò verè veritate quadam practica; veritas iustitiæ est in illis operationibus, quæ fiunt erga alterum congruenter rationi rectæ, pro vt verè, & absque peccato oportet. Veritas doctrinæ fide vera continetur. Hinc patet Gloss.ordin.sensus.de loco autem illo Matth.15. dè scandalo Pharisæorum vide quæ scripsi cap.1.huius libri à nu. 34. vsq; ad num.38.

Triplici veritate salua vitandum esse id quod scandalizat.

3. *Consectaria.* Ex his efficitur primò, omittendam esse ratione huiusmodi scandali punitionem peccati, si timeretur scandalum schismatis ex Augustino libr. 3. contra Parmen. cap. 2. item actum docendi veritatem doctrinæ, non tamen ipsam veritatem. Hinc Dominus Matth. 7. *nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargatis ante porcos, ne conuersi disrumpant vos*. Item correctionem fraternam, quando timeretur scandalum, & perturbatio. Vide Diuum Thomam art. 7. dum soluit argumenta.

4. Rursum sequitur debere fieri, vel omitti aliquid contra præceptum iuris humani, quando id est necessarium ad vitandum scandalum infirmorum. quia quando concurrunt duo præcepta, quæ nequeunt simul seruari, maius est seruandum. At præceptum de vitando scandalo pertinet ad naturale præceptũ charitatis, atq; adeò maius est, quã præceptũ iuris humani, & quã præceptum iustitiæ vindicatiuæ, & correctionis, quod cùm sit affirmatiuum, sicut reliqua affirmatiua, non semper obligat, puta positis his circumstantijs, quibus perseuerantibus nullum tunc esset peccatum vel omittere, vel differre, quod præcipitur, alioqui nunquam licet aliquid vel omittere, vel facere, quod his, vel his circumstantijs positis, quæ hic & nunc occurrunt, peccatum esset, quamuis veniale, vt patet ex regula D.Greg.num.1. posita. De his lege Adrian. quodlib.1.a.2.§.ad 9. non tamen propterea teneretur perpetuò, aut per vnum annum mulier illa carere sacro, esset enim intolerabile.

5. Ad hoc differri etiam debet ingressus religionis, licet non perpetuò: nisi sequeretur grauissimum, & commune scandalum in fide, aut moribus alicuius communitatis. Præterea debet etiam fieri aliquã iactura bonorum temporalium, si opus esset, vt impediretur scandalum infirmorum. Diuus Thomas art. 8. non tamen tenetur quis facere iacturam omnium, aut penè omnium fortunarum ob

A paucorum scandalum, nimis enim id graue, & verò posset tolli scandalum docendo eum, qui ex ignorantia scandalizandus putatur ex eodem Diuo Thom.art.8. quod si post admonitionem adhuc scandalizaretur, videretur eius malitiæ id tribuendum, vt art.7.ait D.Thom. posset tamen aliquis ita simplex esse, ac ea conditione natus, vt rem non satis capiens, non ex malitia, sed ex infirmitate scandalizaretur.

Nunquam tamen ad Pharisæorum scandalum vitandum necesse est aliquid facere, vel omittere cum aliqua iactura temporali, vel spirituali, licet id absque peccato fieri, vel omitti posset; ex eodem Diuo Thoma 7. & 8. nisi fortè inde sequeretur pusillorum scandalum, vt si isti ab illis penderent, B qui scandalum Pharisæorum patiuntur. Quod si quis nullo suo, vel penè nullo damno posset impedire Pharisaicum alicuius scandalum, vel omittendo, vel faciendo aliquid, deberet id facere, vel omittere, quia etiam iste qui scandalizatur pharisaicè, est in aliqua necessitate spirituali. 6.

Ad scandal Pharisæorũ vitandum nihil faciendum vel omittendum cum iactura aliqua.

Absoluat denique totam hanc disputationem de scandalo Tertulliani sententia libro de veland. virginibus, vbi contra illos, qui ex aliorum continentia, & benefactis scandalizantur, sic scribit: *scandalum, nisi fallor, non bonæ rei; sed malæ exemplum est ædificians ad delictum. Bona res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, verecundia, fastidium gloriæ, soli DEO* C *captans placere; agnoscant malum suum, qui de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incontinentes dicant se à continentibus scandalizari; continentia reuocanda est?* Sic sapienter Tertullianus contra scandalum Pharisaicum. 7.

Tertulliani verba.

DIGRESSIO I. MORALIS.

De scandalis vitandis.

Diuus Bernardus sermone 2. de sancto Michaele distinguens duplex scandalum interius, & exterius, quædam valdè vtilia ad interius scandalum vitandum D scribit, quæ ego in vtilitatem lectorum hic referre minimè grauabor; sic ergò ait: *Iam verò quem non moueat quod sequitur in Euangelio? Si oculus tuus scandalizauerit te, erue eum, & proijce abs te &c. numquid enim corporalem hunc oculum monemur eruere, aut vnam ex manibus istis. similiter, & vnum abscindere pedem? Absit à nobis huiusmodi carnalis omninò, & nimis ridiculosa cogitatio. Sed postquam ab exterioribus scandalis deterruit nos sermo diuinus asperè satis, sicut audistis: consilium dat: quid de eo nobis agendum sit scandalo, quod interius patimur, contrariam inuenientes legem in membris nostris. Ipse enim nouit figmentum nostrum, quod eiusmodi scandalum non tam facilè à nobis valeat euitari.* 1.

Duplex scãdalum ex D Ber. Vtilia ad vitãdũ scandalũ interius.

2. *Triplex scādalum interius.*

A *Porrò tripliciter fieri scandalum istud, quotidiano nobis nosse licet experimento. Interdum enim est in nobis spiritualis intentionis oculus simplex, & qui gratiæ magis, quam noster dicendus sit; sed scandalizat nos oculus noster, & qui verè à nobis est, dum voluntas nostra aliam minus castam importunè ingerit intentionem. Sed habemus iam super hoc salubre consilium Saluatoris: erue eum, inquit, & proijce abs te. Hoc autem fiet, si non consentias, si abijcias, si resistas. Simili modo de manu, ac pede est intelligendum. Cùm enim bonis operibus intentos, ad alia opera trahere voluntas propria conatur, manus nostra est, quæ nos scandalizat; sed abscindi debet, & proijci à nobis, vt non ei consentiamus. Sic etiam proficere in sancta conuersatione, & ascendere per gradus scalæ, quæ Iacob apparuit, ac iuxta quod ait Psalmista (* Psalm. 83. 8. *) de virtute in virtutem ire desiderantes, sæpius scandalum patimur à pede quodam pusillanimitatis, & negligentiæ nostræ, qui nimirum descendere magis, ac remissius ire conatur; sed abscindi eum necesse est, vt pes gratiæ, qui stat in directo (* Psalm. 25. 12. *) currere possit sine offensione, sine scandalo, sine impedimento.*

Quis oculus, manus, pes abscindi debet

3. *Quod autem dicit, bonum nobis esse ad vitam intrare cum vno oculo, aut manu, aut pede, quam duos habentes ire in gehennam: eos notat qui voluntatem suam siue bona, siue mala sit, æquè sequuntur, & ingrediuntur duabus vijs, nunc bona, nunc mala sectantes, secundùm quod variantur desideria, quibus meritò vtilius fuerat gratiæ in omnibus inhærere, & vbi obuiat propria voluntas, abscindere, & à se ipsis abijcere eam. *Est autem cùm multo tempore in abscissione propriæ voluntatis nostræ exercitati aliquatenus eam domamus, vt discat iam non superbire, sed magis sine omni scandalo, vel contradictione Deo subiecta sit anima nostra, nec iam abijcere necesse sit oculum nostrum, nempè qui simplici adhærens oculo, factus est & ipse simplex, aut certè iam non alter est oculus, sed vnus cum eo, Apostolo teste (* 1. Corinth. 6. 17. *) quoniam qui adhæret Domino vnus spiritus est cum eo. quod autem de oculo dictum est, de manu quoque & pede eodem modo est intelligendum. cuius enim voluntas ex affectione, & cum desiderio gratiæ cohæret, vt nec concupiscat mala agere, nec bona minora, nec minus benè quàm gratia suggerit: hic planè perfectus est vir. Sed pax ista potius est fœlicitatis: abscissio verò scandalorum, & tentationum victoria fortitudinis, illa, inquam, gloriæ, hæc virtutis.* hæc Bernardus.

4. *Summa dictorum à D. Bernar.*

Iuxta Bernardum igitur voluntas ipsa nostra aliam ingerens intentionem, quam simplicem, oculus est eruendus, & à nobis proijciendus; eadem à bono opere auocans, & ad malum instigans, manus est abscindenda, eadem per torporem, ac negligentiam descendere potiùs & in via Dei remissius agere impellens, pes est omninò præcidendus. Cæterùm si perpetua mortificatione voluntas nostra hæc mala cohibeatur, subdaturque Deo, vel spiritui, tunc non duo, sed vnus potiùs est oculus, non tam duæ, quàm vna manus, vnus potiùs quàm duo pedes, quod perfectè fiet in cœlesti beatitudine, vbi voluntas nostra plenè adhærebit, & vnum cum illo fiet. Interim curandum nobis est, vt constanti affectuum moderatione, tanquam spirituali quadam abscissione, oculum, manum, pedem, hoc est, voluntatem à Deo sese auertere molientem diligenter abscindamus. Hæc summa est eorum, quæ Bernardus piè ac vtiliter docuit.

5. *Omnia plena scandalis.*

Cùm igitur tam multa sint scandala in mundo interius, exteriusque, eaque longiùs latiusque passim sparsa, diffusaque cernantur, meritò Christus Dominus humanæ saluti consulens nos monuit, & vt ab eis caueremus, ne vel alios inficeremus, pessimo nostrorum morum exemplo; vel ne inficeremur ipsi tot laqueis, periculisque passim expositi. *Væ*, inquit, *mundo à scandalis*, & verò non quisquam est in via Dei tam firmus, tam securus, qui varijs hostium insidijs, telis, laqueis, & insultibus, hoc est, scandalis, & offendiculis non sit obnoxius, ac subinde non vulneretur. Meritò Propheta cùm hanc vitam tentationem, ac militiam esse super terram cerneret, de seipso testatus est: *in via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.* Psalm. 14.4. Verè Ioan. 1. epist. suæ cap. 2. 16. affirmat: *omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* His namque tribus pestibus continentur innumeræ aliæ illecebræ, & incitamenta peccandi, vt non mirum sit, si 1. Ioan. 5. 19. legamus, *mundum totum in maligno positum esse.*

6. *Nemo tutus à scandalis.*

Væ mundo à scandalis. Quis, rogo, spem omnem non abijceret, nisi Dei nos fortitudo erigeret, & roboraret, cum animaduertit etiam tantoperè dilectum à Deo Dauidem, dum suis oculis nimium indulget, & incautus nudam Bethsabeam sese lauantem aspicit, tam non modò turpiter, sed grauiter etiam lapsum esse, vt adulterio etiam homicidium adiungeret? 2. Regum 11. 12. Quid de Balaam, & Madianitis hic attexam? qui quam graue scandalum per suas puellas excitarint, vix aliquis verbis consequi potest, quippè incircumcisos Israelitas ad fornicationem magno cum dedecore, & probro pellexerunt. numer. 31. 25. Salomon quoque 3. Regum 11. qui tantùm sapientia pollebat, scimus per insanum mulierum amorem vt in effeminatum, & Idololatram euaserit.

7. *Hæreses nostri tēporis.*

Væ mundo à scandalis. An non totum deprauatum esse mundum propter scandala hac infelici nostra ætate cernere est? hoc certè negabit nullus; qui tot hæreses nostris his luctuosissimis temporibus longè lateque disseminatas, nec minus impunè per orbem penè totum propagatas nouit, contra quos meritò Apostolus non sine ingenti animi dolore, & lachrymis inuehitur: *Vtinam abscindantur qui vos conturbant*, Galat. 5. 12. & iterum capit. 1. 8. eiusdem: *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.*

8. Pastorum scandala.

Væ mundo à scandalis Præsulum, & Antistitum, qui sui immemores officij, sese mercenarios, & sal infatuatum exhibent, nullam fermè ouium suarum curam habentes, quibus Dominus Malachiæ 2. 8. dicit: *vos recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum:* Veniet veniet aliquando Princeps ille Pastorum, & seuerissimè, exactissimeque de singularum ouium interitu, ac ruina iudicabit, earumque sanguinem de manu Pastorum exquiret.

9. Regum ac Principum scandala.

Væ mundo à scandalis Regum, Principum, Iudicum, Magnatum non Christianè, sed Tyrannicè potiùs, & summa cum licentia dominantium, qui nihil ad subditorum vtilitatem, sed omnia ad suam voluptatem, potentiam, fastum, denique auaritiam referunt; per quos etiam non modò pupilli, viduæ, pauperes non defenduntur, sed opprimuntur magis. Perpendant hi, quid de his dicat Dominus per Michæam cap. 3. 9. *Audite hoc Principes domus Iacob, & Iudices domus Israel, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitatè.*

10. Scandala mulierum.

Væ mundo à scandalis mulierum, quæ meretricio cultu comptæ, oculisque stibio pictis; superbè instar Iezabelis incedunt; & se, pulchritudinem suam ostentantes, passim venditant nullam DEI timoris, nullam diuinæ comminationis rationem habentes, quarum totum studium est videre tantùm, & videri, quoad sui amorem, atque admirationem intuentium oculos alliciant, ac quasi muscipulas quasdam & laqueos insipientium pedibus ponant, quibus sic Isai. DEI nomine comminatur capit. 3. 16. *Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus suis. & composito gradu incedebant. Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras* &c. Subdit verò: *& erit pro suaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali, cilicium.*

11. Scandala iuuenum.

Væ mundo à scandalis iuuenum impudicorum nullo habito discrimine alienæ castitati insidiantium, & qui nec coniugum, nec viduarum, nec Virginum rationem vllam honoris habentes ad turpem, obscænamque libidinem cunctas solicitant, nullarum parcentes mulierum honestati. etenim *oculos habent*, vt Petrus inquit epistolæ secundæ, capite tertio: *plenos adulterij, & incessabilis delicti:* apud quos nullo loco habetur vox illa Apostoli, & Christiana monitio Ephes. 5. 3. *Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos* &c.

12. Scandala artificum.

Væ mundo à scandalis artificum; cauponum, popularium, quorum domus, ac tabernæ, officinæ potiùs diaboli sunt, in quibus pessimis voluptatibus liberæ laxantur habenæ, & impudicis verbis, cum magna Chri-

A stiani nominis infamia, & honestatis iactura, petulantiùs inseruitur: qui *vt aquam iniquitatem bibunt*; peierare, mentiri, decipere nihil esse ducunt. Sic puerorum mores contaminantur, &, quod peius est, gloriantur cùm malefecerint, ac si quis sese prauis eorum conatibus obijciat, vel eos non imitetur, illum insanum, abiectum, rerum omnium ignarum esse putant, irrident, ac tanquam contemptui habendum publicè prædicant: & querimur tamen, cùm tales simus Christiani, si ira Dei in nos aliquando sæuiat. Verè nos monuit Apostolus Ephes. 5. 6. 7. *nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira DEI in filios diffidentiæ. nolite ergo effici participes eorum, nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.* B Verissimum est igitur diabolicis laqueis, & noxijs scandalis plena esse omnia, vt proinde vigilantem esse oporteat Dei seruum, si inoffenso pede rectà in cœlum tendere cupit; demum apertis, vigilantibusque oculis omnia circumspicere necesse est, ne fortè in lapides impingamus & in laqueum aliquem incurramus incauti; neque enim ab hominibus solis cauendum est, verùm à dæmonibus etiam, à nobis ipsis, à diuitijs, honoribus, voluptatibus.

Cautè ambulandum ne scandalis pereamus.

13. Ex ruina Angelorum scandala.

Si quando ingentis alicuius domus parietes bona ex parte collabantur, & sparsis per plateas, ac publicos vicos, magnis, plurimisque lapidibus obstruatur iter, cauendum est diligenter iter agentibus, ne in vnum aliquem incurrentes lapidem, pedem lædant, & in ruinam, interitumque ruant. C Cecidit olim cœlestis illius Ciuitatis pars magna, hoc est, ingens Angelorum multitudò, quorum non prauus numerus per orbem hunc, viasque nostras dispersus est, & in modum lapidum itinera, quibus nobis ambulandum est, obstruit; & impedit, seseque tanquam scandala & offendicula eorum pedibus exhibent, qui magnis itineribus in cœlum contendere cupiunt; nec lapidum instar tantùm sunt, sed tanquam aspides Basilisci, Leones, & Dracones ignem è naribus spirantes, iter nostrum obsident, vt proinde non aliter faciendum sit ijs, qui in cœlum aspirant & tendunt, quam faciebat Dauid per diem, ac noctem elatis manibus cœlum precibus pulsans, dum illum tribulatio vrgeret; sic enim ait Psalm. 76. 3. *in die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum; & non sum deceptus*; D sic enim fiet, vt DEI auxilio fortes, super aspides, & Basiliscos ambulemus conculcantes Leonem, & Dracones Psalm. 90. Sic enim DEVS pacis conteret sathanam sub pedibus nostris velociter Roman. 16. sed qua arte, quibus auxilijs, tot laqueos, tot scandala euadere possimus, reliquum est, vt explicemus.

14. Quomodo vitari debeant scādala. primò mortificatione Oculus eruēdus & proijciendus

Imprimis id præstabit nobis affectuum nostrorum moderatio; quod remedium maximè opportunum est aduersus eius generis scandala, quæ à nobis enascuntur. Itaque si oculus noster vel lasciuiæ, vel prauæ intentionis scandalizat nos, non dicam,

vt auertamus eum. Sed vt eruamus etiam, quod iubet Dominus, hoc verò gladio sanctæ mortificationis efficitur. Neque eo solo contentus addo, vt quantum possumus procul à nobis proijciamus, hoc est, contendamus pro viribus longissimè à nobis omnem luxuriæ occasionem, vel prauam intentionem

Idem cum manu, pede faciendum. abijcere. Si manus nos nostra scandalizat, si pes, hoc est, si mala operatio, quæ rectè per manum scandalizantem intelligitur, si pes pusillanimitatis, ac negligentiæ impedit nos, ne rectè in via mandatorum Dei ingrediamur, eodem mortificationis gladio abscindamus, & procul à nobis abijciamus. Imitemur sexaginta illos viros fortes, qui lectum Salomonis circumambiebant, accincti super

Locus Cant. 3. 7. femur suum gladio. Cantic. 3. 7. custodiamus conscientiam nostram tanquam cœlestis Salomonis lectulum, & quidquid illam polluere potest accincti gladio super femur, propulsemus; aptè enim femore omnis inordinatus affectus, & procax cupiditas designatur, quam supereminens gladius mortificationis cohibere, & refrenare debet; insurgentemque repentè iugulare, & occidere.

15. *2. Iugi memoria inferni.* Præstabit idem iugis, & attenta æterni supplicij meditatio, de quo Dominus: *melius est tibi cum vno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*. Quæ postrema verba tanquam graue quid continentia, ter sunt à Domino repetita, vnde Augustinus libr. 21. de Ciuit. Dei cap. 9. ait: *non piguit Dominum eadem verba vno loco ter dicere: quem non terreat ista repetitio, & illius pœnæ comminatio tam vehemens, ore diuino?*

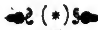
16. *3 E mundo egrediendo.* Si scandala vis effugere omninò, tibi è mundo egrediendum erit, væ mundo enim dicitur à scandalis. Exi de mundi huius cupiditatibus, de mundanarum rerum curis, & cogitationibus, de voluptatum, honorum, diuitiarum amore, denique contemne mundum, & non ad te pertinebit væ illud à scandalis. Dic cum Apostolo, *mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*, & nulla vitæ offendicula incurres. Rectè enim Orig. tractat. 5. in Matthæum: *etsi*, inquit, *mille sunt scandala, non tangunt eum, qui non fuerit ex hoc mundo.*

17. *4. Dei præsentia.* Adhæc multum ad euitanda scandala confert seipsum subinde ad præsentis DEI recordationem, metumque reuocare, perpende quod Prouerb. 15. 3. scriptum est: *in omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos*, mente reuolue illud Ecclesiast. 33. 1. *timenti Domino non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conseruabit, & liberabit à malis.*

17. *5. A specie mala abstinere &c.* Postremò iuuabit plurimum quod monet Apostolus 1. Thessalon. 5. 22. diligenter obseruare: *ab omni specie mala abstinete vos*; iuuabit esurire, ac sitire iustitiam, & quanto cum damno perdatur, attendere; *beati enim, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam*; & hæc quidem vtilia sunt præsertim, vt munire se quis possit, ne aliorum scandalis impetatur, & cor-

A ruat. Iam sub huius digressionis finem Petri Canisij viri Societatis nostræ vitæ sanctitate, doctrina, & eloquentia conspicui, præclara quædam verba subijciam, quibus ille reuocare homines contendit, ne alijs siue scientes, siue nescientes fratri offendiculum ponant, sic enim scribit.

Non oscitanter dispiciam, sicut & Christus faciundum hoc loco subindicat, quæ pericula & incommoda consequantur, siue sciens, siue nesciens, fratri offendiculum ponam. Primùm enim charitatem, vestem illam nuptialem, sine qua nullus Deo placere potest, polluo, & quod omne damnum excedit, amitto. Tum Christus, qui tam caro effusi sanguinis sui pretio nos omnes redemit, honore suo, & fructu quodammodo priuo. Noli, ait Paulus, illum perdere, pro quo Christus mortuus est (Rom. 14.) 18. *Petri Canisij è Soc. Iesu verba aurea.*
B *quisquis autem scandalizat, Dei spiritum contristat, & Angelos sanctos custodes grauius, quàm dici potest, offendit: Sathanæ autem gratum offert sacrificium, ac in eius quodammodo venit potestatem. Adhæc scandalizans ego regnum cœlorum & mihi, & alijs occludo, ostium verò ad referendas inferorum portas aperio, meque vitiorum omnium, quæ ratione dati & accepti scandali consequuntur, participem reddo, dignus planè, qui coram summo Iudice Christo velut nefarius proditor à bonis, malisq; Angelis accuser, & velut commissi homicidij reus peragar, quia veluti Cain, fratrem Abel, ita meum in Christo fratrem occidere non dubitaui. Clamat in cœlum sanguis Abel aduersus primum fratricidam effusus: & non clamabit anima siue paruuli, siue adulti meo vitio æternæ morti tradita? Væ oculis meis, qui ob vnum scandalum,*
C *vel datum, vel acceptum æternæ luci subtrahuntur, & exteriores tenebras, in quibus sine fine plorabunt, secundùm iustum Dei iudicium experientur. Væ manibus, & pedibus meis scandalizantibus: quia vinculis indissolubilibus colligabuntur: ligatis manibus, & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & stridor dentium* (Matth. 22.) *Hi funesti sunt fructus eorum scandalorum, quæ tantoperè Christus detestabatur vt dicat: Væ mundo à scandalis. Væ homini illi per quem scandalum venit. Hæ sunt paleæ, de quibus Baptista prædixit, quod igne inextinguibili comburentur. Hæc illa Zizania de regno Dei colligenda, & in caminum ignis conijcienda, sicut ipse Christus alibi prodidit. eoque magis mihi commendatum habebo, quod cunctis fidelibus mandat Apostolus* (1. Corint. 10.)
D *sine offensione estote Iudæis, & Gentibus, & Ecclesiæ DEI. Pax verò multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum, sicut Psalmographus canit* (Psalm. 118.)

DIGRESSIO II.
MORALIS.

De ambitione & humilitate.

HOrrendum ſanè malum eſt ambitio, quod non homines modo infeſtat, ſed & Angelos ſua peſte corrupit, & inter homines cauſa etiam Chriſti diſcipulos aggredi, de quibus hic v.3. ait Mar. quod *in via inter ſe diſputauerant, quis eorum maior eſſet.* At humilitatis Magiſter, & manſuetudinis, *qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe æqualem Deo, ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens*; quique Diabolum de omnium Regnorum mundi ambitione ipſum tentantem, acriter repreſſit, & à ſe procul abiecit: *Vade*, inquiens *Satana.* his, inquam, docuit non honorum ambitione, ſed humilitate viam ſibi hominem ad Regna Cœlorum ſternere, ac munire; ſolam eſſe humilitatem, quæ iter aperit ad ſublimia: *niſi*, inquit, *conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in Regnum Cœlorum.* Nec verbo id ſolùm, verùm, multò magis ſuæ humilitatis exemplo edocuit.

1. *Via ad cœli humilitas.*

Etenim cùm tanquam miniſter linteo ſe præcinxiſſet, & diſcipulorum ſuorum, ac ſui quoque proditoris Iudæ pedes lauiſſet, dixit: *exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis*; & vt ſemel dicam: humiliauit ſe vſque ad mortem, mortem autem Crucis.

Quare Diuus Paulus excitat nos ad huius exempli contemplationem, & imitationem ad Hebræos duodecimo, 2. *per patientiam*, inquit, *curramus ad propoſitum nobis certamen aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum qui propoſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem, confuſione contempta.* Hoc quia ſibi Bern. propoſuit exemplum incredibilis humilitatis, non potuit non exclamare ſermone primo inmiſſus eſt. *Erubeſce ſuperbe cinis. Deus ſe hominibus ſubdit, & tu dominari geſtiens hominibus, tuo te præponis auctori? Vtinam mihi aliquando tale aliquid cogitanti Deus reſpondere dignetur, quod & ſuo increpando reſpondit Apoſtolo, Vade, inquit, poſt me Satana, quia non ſapis ea, quæ Dei ſunt. Quoties enim hominibus præeſſe deſidero, toties Deum meum præire contendo, & verè non ſapio ea, quæ DEI ſunt.*

Et vide quam magnum inuexerit damnum vel ipſi Cœlo ambitio *ſemel*, inquit Bernard. ſerm. 2. de verb. Iſa. *turbauit ſuperbia regnum illud, concuſſit muros, etiam proſtrauit ex parte, & parte non modica. Quid ergo? facilè ne deinceps admittenda videtur? numquid non odit Ciuitas illa, & vehementer huiuſmodi peſtem abominatur? Certi eſtote fratres eum qui ſuperbis non pepercit Angelis, nec hominib. parciturũ. Sola ei placet humilitas ſiue in Angelo, ſiue in homine.* & paulò ſuperius ait: *qualẽ putas neceſſe eſt hominẽ inueniri qui repudiati locũ Angeli ſortiatur? Planè immunẽ ab omni iniquitate, ſed ab ea maximè, quæ in ipſo Angelo inuenta eſt ad odium ſempiternum.* Sic Bernard. rectè humilitatis ſtudioſiſsimus. Vdes ne lector quantum detrimentum acceperit Cœlum ex ambitione?

2. *Cœlo damnũ intulit ambitio.*

Audi nunc Auguſt. de ſuperbiæ, & ambitionis atrocitate, ac malitia ſic diſſerentem Pſal. 18. expoſit. 2. in illa v. 14. *& mundabor à delicto maximo*, vel vt ille legit, *magno. Quo putamus*, inquit, *delicto? Quod illud eſt delictum magnum? Delictum magnum arbitror eſſe ſuperbiam. Quærimus quam magnum ſit hoc delictum, quòd deiecit Angelum, quod ex Angelo fecit Diabolum, eique in æternum intercluſit Regnum Cœlorum? Magnum hoc delictum eſt, & caput, atque cauſſa omnium delictorum. ſcriptum eſt enim* (Eccleſ. 10. 15.) *initium peccati omnis ſuperbia, & ne quaſi leue aliquid contemnas, initium inquit, ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo. Non leue malum eſt hoc vitium, fratres mei, huic vitio in his perſonis, quas videtis amplas, diſplicet humilitas Chriſtiana. propter hoc vitium dedignantur colla ſubdere iugo Chriſti, obligati arctius iugo peccati, non enim ſeruire non eis continget nam nolunt ſeruire, ſed eis expedit ſeruire. Nolendo ſeruire nihil aliud agunt, quam vt bono Domino nõ ſeruiant, non vt omninò non ſeruiant, quia qui noluerit ſeruire charitati, neceſſe eſt vt ſeruiat iniquitati:* Et paulò poſt: *propter hoc vitium, propter hoc magnum ſuperbiæ peccatum, Deus humilis venit. Iſte ingens morbus animarum omnipotentem medicum de Cœlo deduxit, vſque ad formam ſerui humiliauit, contumelijs egit, ligno ſuſpendit, vt per ſalutem tantæ medicinæ curetur hic tumor. Iam tandem erubeſcat homo eſſe ſuperbus, propter quem humilis factus eſt Deus.* Hæc Auguſt.

3. *Aug. de ambitione & ſuperbia.*

Superbia delictũ magnũ

Vt verò innumeram ſimul malorum congeriem, quam inuehit ambitio, & ſingularem ſtragem quam edit ad viuum explicaret D. Chryſoſt. homil. 43 ad popul. antioch. vehementi, ac furibundo vento illam comparauit, ſic ſcribens: *Quemadmodum ſæui quidem venti in tranquillum mare delati, totum ab imò ſubruunt, vt & arena cum vndis miſceatur: ſic & ambitio, & turpis quæſtus animam ſubeuntes, omnia ſubuertũt. Excæcat mentis intuitum præſertim gloriæ furor; nam pecunias quidem contemnere volenti ſatis eſt facile, honorem autem à multis collatum deſpicere, multi laboris indiget, magnæ ſapientiæ, Angelicæ cuiuſdam animæ ipſam cœleſtis teſtudinis verticem tãgentis.* Hęc ille. Quam verò ſtultitiæ plena ſit ambitio, non eſt quod pluribus explicemus; exempla nos hoc morbo laborantium ſatis ſuperque docent; cum enim in eo toti poſiti ſint, vt aſcendant, deſcendunt tamen ſemper, ita vt quo magis creſcit ambitio, magis etiam deſcenſus augeatur, quouſque ad infima inferni loca deueniat. Hoc non alio, quam Luciferi exemplo diſces: Dicebat ille, vt apud Iſa. legere eſt cap. 14. 13 *in Cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum*, & mox. Ver. 14. *aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo.* At quid ait ſcriptura v. 15. *Verumtamen ad infernum detraheris, in profundum laci*; Pulcra ſanè antitheſis: qui in Cœlum conſcendere parabat, ad ima detractus eſt; & qui ſedem ſuam ad latera Aquilonis, vt omnibus eſſet conſpicuus, locare cogitabat, deiectus eſt ad obſcuriſsimi laci profundum. Neque enim aliquid aliud eſt, quod ita hominem deprimit, ſicut arrogãtia, ſuperbia, ambitio, vt verè

4. *Mala ex ambitione plurima ſimilitudine Chryſo. ſignificantur.*

Cæcus & ſtultus eſt ambitioſus & ſuperbus.

Greg. sententia praeclara de ambitione & superbia.

dixerit Propheta de superbis Psalm. 72.18. *deiecisti eos, dum alleuarentur,* quae verba D. Greg. 32. moral. cap. 7. expendens ait: *impius ergò in loco suo conteritur: quia ipsa superbia, qua eleuatur, opprimitur; cumq́, efferendo se in cogitationibus erigit, lumen sibi Iustitia, quod inuenire debuisset, abscondit. sepè autem dum contra Deum falsa gloria exterius profi.it, vera miseria interius inanescit, vnde Propheta ait: deiecisti eos dum alleuarētur. non enim ait, deiecisti eos postquam eleuati sunt, sed dum alleuarentur: quia hoc ipsum fit superbis internus deijci, quod eis falsa contingit gloria exterius eleuari, ordināte enim diuino iudicio, non eis hic aliud culpa est, atque aliud pœna: sed sua illis in pœnam vertitur culpa, vt elatis fastu superbiae, hoc ipsum fit verè intus cadere, quod foris ostenditur profecisse.* haec sapienter Gregor. ipsum enim eleuari, deijci est in ambitiosis, & superbis. Athletae namque à terra inimicum subleuant, vt in altum sublatum in profundum ruere faciant: ita vt re vera ipsa elatio depressio fit.

eleuari deijci est.

5. *Idē patet August. autoritate.*

Id quod & ex Augustin. in Psalm. 82. in illa v. 24. *Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.* nam si ab August. petas: quid est vt rotam? *Conuenienter,* inquit, *accipitur vt nō sint in eo, quod cogitāt stabiles Verūtamen etiam sic rectè posse intelligi existimo: pone illos vt rotam, quod rota ex his quae retrò sunt, extollitur, & ex his quae antè sunt deijcitur, sic fiunt omnes inimici populi Dei. Non enim haec optatio, sed prophetatio est.* Sic Augustinus, quasi dicat erigitur superbus, & sedem suam in loco supremo constituit. non tamen ibi stabilis permanet, sed in morem rotae, dum in altum erigitur, statim simul in profundum laci descendit. Etenim videre est eleuatam posteriorem rotae partem summum quidem eius attingere, verùm nec stabilem, nec diu ibi permanere, sed statim, atque eo euasit eodem temporis momento ad ima deuolui, & dum ex vna parte à terra tollitur, simul eodemque tempore ex altera parte in terram deprimitur.

Pulcra comparatio ambitiosi seu Superbi cū rota

6. *Similitudine Chrys. idē declaratur.*

Et verò non minus efficaciter eamdem rem declarat elegans illa similitudo Chrysost. tom. 5. serm. contra desperat. & superbiam, vbi arrogantis, & tumidi spiritus hominem stuppae flammescenti comparat: *mihi certè,* inquit, *posse videtur horum hominum tumiditatem cum stuppa aliqua flammescente conferri, quando post incendium mox illa inflatur, & surgit, postmodum leuiori quodam manuū tactu dissoluitur omnis in cineres tenuissimos: eiusmodi sunt istorum animi.* Verè ista Chrysost. nam animi quoque tumidi, & inflati spiritus in alta conscendunt, mangno plerumque fulgore nitentes, sed statim euanescunt extincti, & quasi ampullae in aquis formatae facilè dissoluuntur. Non sic humilis, non sic qui alta non amabit loca, sed humi sedens non habet, vnde cadat, & quia recumbit in nouissimo loco auditurus est aliquando non sine stabili & ingenti animi sui gaudio: *amice ascende superius.*

Humilis.

7. *Exemplum Dauid & Christi humilitatis.*

Hanc inijt viuendi rationem Dauid, qui Psalm. 130. 1. 2. sic de se testatur: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei neque ambulaui in magnis: neque in mirabilibus super me.* & Paulus ad Ephes. 4. 9. 10. de Christo

A *Quod autem ascendit quid est, nisi quia & descendit Primum in inferiores partes terrae? qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes cœlos.* Hinc Bernardus sermone quarto Ascens. Domin. ait: *quis docebit nos ascensum salubrem? Quis nisi de quo legimus, quoniam qui descendit ipse est, & qui ascendit? ab ipso demonstranda nobis erat ascensionis via, ne ductoris, immò seductoris iniqui, aut vestigium, aut consilium sequeretur. Quia ergò non erat quo ascenderet, descendit altissimus, & suo nobis descensu suauem, & salubrem dedicauit ascensum.* Haec Bern.

Quod si ascendere lubet: *venite & ascendamus ad montem Domini,* Isaiae secundo, 3. mons est ambitio, vel superbia, quem primus Ange- 8.
B lus ascendere voluit: *sedebo,* inquit, *in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. heu miser,* inquit Bernardus, *in lateribus Aquilonis. frigidus est mons ille, non te sequimur, quem sequimini miseri homines, quem sequimini? An non videtis Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem? nonne iste est mons in quem ascendit Angelus, & Diabolus factus est.* Alter est mons huic non absimilis, quem Diabolus primis parentibus demonstrauit; cum vellet illos ascensionis suae consortes facere, vt essent & pœnarum socij: *eritis,* ait, *sicut Dij. scientes bonum & malum. Genes. 3. pessimus mons inflans scientia, in quem tamen vsque hodie videas passim tanta concupiscentia plurimos repere filiorum A-*
C *dam, ac si non nouerint, quantum Pater eorum in illius montis ascensu descenderit, immò quàm grauiter ceciderit, quantùm tota deiecta sit, & conquassata posteritas. Filij hominum vsque quo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quaeritis mendacium? Quid vobis & montibus illis, in quorum ascensu tanta difficultas est, & tam grande periculum.*

Mons est ambitio, in qui diabolus ascendere voluit & cecidit.

Alter mons inflans scientia.

Igitur cum Isaias, vel Deus potiùs apud Isa. ascēdere homines cerneret inflammato studio vel in montem illum ambitionis, & incensae dominandi libidinis; vel in alterum huic similem inflantis scientiae, ad alium nos reuocat montem Euangelicae perfectionis, cuius ascensus securus est, cuius possessio salubris. Huc adeste mortales, *Venite & ascendamus ad mon-* 9.
D *tem Domini.* Mons hic *mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos?* Ceterùm huc ascenditur non aliter quàm humilitatis studio descendendo, & ideò non mirum si Propheta, cum inuitaret nos ad huius montis ascensum, dixit: *& fluent ad eum omnes gentes,* vt enim in hunc montem euadas more aquae per terras labentis eo peruenias oportet; hoc est, vt te ad terram vsque prorsus abijcias, sic ad culmen euaseris perfectionis.

Tertius mons Domini, & Euangelicae perfectionis petitur ... lum.

Caeterùm inter alias ambitiosi hominis stultitias, & fatuitates vna illa est, nec minima quod se miser ingenti onere praegrauat, humerosque suos haud ferendo ponderi subijcit, dum alijs dominari studet; quod mihi D. Gregor. ad viuum expressisse videtur libro octauo moralium in 9. cap. Iob. in illa v. 13. *Sub quo curuantur, qui portant orbem: ipsi etenim,* inquit, *orbem portant, qui curas praesentis saeculi tolerant; tantorum quippe pondera vnusquisque sustinere compellitur, quantis in hoc mundo principatur. Vnde* 10.

Stultitia ambitiosi.

& terra

& terræ principes non incongruè græco eloquio Βασιλεὺς *dicitur,* Λαὸς *enim populus interpretatur.* Βασιλεὺς *igitur* Βασις λαῦ *vocatur, quod latina videlicet lingua basis populi dicitur, quia videlicet ipse super se populum sustinet, qui motus illius, potestatis pondere fixus regit. quo enim subiectorum suorum onera tolerat, eo quasi superpositam columnam basis portat.* Sic Gregor. quanta igitur stultitia est bone Deus in honoribus petendis nimis ambitiosum esse, & quodam splendore forensi tam perditè insanire, vt quasi mola asinaria collo alligata semper ad ima se quis trahi permittat, atque humeros libens, volensq; immenso sæpe oneri, cui sustinendo par non sit, supponat. Etenim ambitio ipsa effrenata honorum, vel dignitatum etiam sola per se spectata, veluti mola est asinorum, id est, stultorum hominum, quæ ex collo suspensa, pondere suo hominem imprudentem in mare amarissimum, id est, tartarum trahit, & in pelago vitiorum sic mergit, vt nolit emergere.

Princeps basis populi.

Ambitio mola asinaria.

11. *Stultis pueris similis ambitio.*

11. Proinde similes efficit homines miserrima omninò ambitio, honorumque contentio stultis pueris vana quædam insequentibus, quorum studio curiosè nimis intenti in foueam sæpè incidunt. quod eleganti, atque illustri similitudine describit Anselm. lib. de similit. cap. 72. *Sic,* inquit, *agunt illi, qui mundi huius honores appetunt, quomodo pueri, qui sequuntur papilionem; papiliones enim dum volant, tramitem rectum nunquam tenent, sed huc, illucq; se agitant; Cumq; alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem sequentes cum pueri capere volunt, cito post eos currere satagunt. & quia non ad suos pedes, sed ad papiliones intendunt, aliquando in foueam cadunt, seque immaniter lædunt. Plerumq; cum cautè accedunt, & eos apprehendere tentant, papiliones auolant. si quando eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magnum quid fuerint adepti. similiter faciunt, qui huius mũdi honores appetunt honores enim huius mundi nunquam certam tenent viam, sed incertis diuerticulis de vno ad alium transuolant.* Sic Anselmus.

12. *Prudentis est honores non suscipere, sed respuere.*

Quantò igitur satius esset, hac populari aura non trahi, nec suspicere eos, vel beatos arbitrari, qui in excelso dignitatum culmine tantò cum discrimine, & curis positi sunt. Prudenter sanè Basil. homil. 21. in aliquot scripturæ locos, sic monet: *quid quæso ab externis probas homines, præcordia verò, mentemq; minime curas? Bel. externe quietem æs habuit, lutum verò sub ære fulgente absconditum. si illustres in vita videris, considera æs esse apparens, intus cænosa omnia. contra verò quidam aurum intus habent, exteriore testa circumdatum, hoc est, thesaurum in vasis fictilibus absconditum.* Hæc Basilius. Alludit autem ad Bel idolum, de quo Daniel. 14.6. dicitur: *ait Daniel arridens: ne erres Rex; iste enim intrinsecus luteus est, & forinsecus æreus.* Rectè ergò huic similem dixit Basil esse superbum: contra verò humilem, aurum esse in fictili vase latens. quare non mirum quod tam magno studio sancti dignitates, honoresque respuerint, nimirum intelligebant quanto in periculo versarentur ij, qui ad dignitatum fastigia proueherentur, & quantum ad ampliorem vitæ, morumq; perfectionem obligarentur. Reuocabant in me-

Locus Dan 14.6. Superbus exterius æreus, intus luteus est, vt Bel. humilis autem aurum in vase fictili ex Basil.

A moriam illud Sap. 6. 6. 7. *iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet; exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.* Vidit hoc Ambrosius qui à Populo, & Imperatore Mediolan. Episcopus postulatus, noctu ex vrbe aufugit, & cum Ticinum iter intendisset, non sine miraculo deprehendit se mane ad portam esse Mediolanensis Ciuitatis. Vidit Hieronymus, qui ita auersabatur omne honorum genus, vt vel ipsa sacerdotis ministeria, quamuis ipse sacerdos, in suo monasterio exercere reformidaret. Vidit Chrysostomus qui veritus ne ad honores eueheretur, in solitudinem aufugit, vt Metaphr. in eius vita testatur. Vidit Martinus, qui teste Sulpitio in eius vita, ne Diaconatum quidem, etiam suadente Hilario, suscipere voluit, & cum esset ad Episcopatum

Exempla sanctorum, honores fugientium Ambros.

Hieron.

Chrysost.

Martinus.

B coactus, cum quidam Episcopi vilitate personæ, & habitus deterriti: consecrare eum nollent, magno affectus est gaudio, atqui eos deinceps ampliori honore, quam alios prosequutus est. Vidit hoc Augustinus, qui cognita sui Episcopi morte, fugit ab vrbe. Vidit Gregorius, vt habet Ioann. Diaconus in eius vita, qui electus in summum Pontificem, non fugit solum, sed etiam statim ad Mauritium Imperatorem compellauit. Vidit Ammonius Eremita, qui teste Palladio hist. Laus. cap. 12. sibi aurem præcidit ne Episcopus fieret. Vidit Malachias, qui nisi Episcopi congregati illi anathema comminati fuissent, non suscepisset Episcopatum; omnem enim vt scribit Diuus Bernard. locum sublimem veluti præcipitium

August. Gregor.

Ammonius

Malach.

Bernard Thom Aqu Berardin

C reformidabat. Denique ne longum faciam, Vidit Barnardus, Thomas Aquinas, Bernardinus & alij innumeri, qui constanti animo non semel delatos Episcopatus & oblatas dignitates, vel repudiarunt, vel pro viribus ne Episcopi fierent, contenderunt.

13. *Episcopatus onus difficile*

Sat nouerant viri sanctissimi. *Quod Episcopus* vt Chrysost. ait homil. 3. in acta; *debet omnium onera gestare.* Nouerant id, quod idem Chrysost. ibidem grauiter censuit; *non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salui fiant, sed multo plures, qui pereunt: in caussa est; Quoniam res excelsum requirit animum, multas enim habet caussas quæ depellant ipsum à suis moribus, & innumeris oculis illi vndiq; opus. Non vides, quam multas res oportet ad*

D *esse Episcopo, vt sit appositus ad docendum vt tolerans malorũ, vt tenax sit, ac fidelis in doctrina sermonis? Quanta hoc difficultatis? & quod alij peccant, illi imputatur. nihil dico præterea, si vel vnus tantum decedat non initiatus, omnè totam ipsius subuertit salutem? vnius enim animæ perditio tantam habet iacturam, vti nulla ratio possit æstimare. Etenim si vnius animæ salus tanti est, vt ob hanc filius Dei fieret homo, tantaq; pateretur, perditio, cogita, quantam concitabit pœnam? Quod si quis ob hominem in hac vita perditum morte dignus est, quanto magis ille.* Sic Chrysost. etenim vt Gregor. 3 p. Pasto. cap. 5. scribit: *Prælatus si peruersa perpetrat, tot mortibus dignus est, quot ad subditos suæ perditionis exempla transmittit.*

14. Non ignorabant item viri illi sapientissimi, immodicum ambitionis studium, & execrandam dominandi libidinem, omnia rumpere licet firmissima, siue natu-

Vis ambitionis.

ralis,

scandalum es mibi, id est, impedimento, vel obstaculo mihi es. communiter verò, & ferè semper per offendiculum aptiùs exponitur, vt Leuit. 19. 14. secundùm communissimam huius vocis vsurpationem dicitur: *non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum.* vbi hebraicè est, *Michschol*, & Græcè σκάνδαλον.

Leuit. 19. 14

2. *Est scandalū quidquid in via offendiculum est: impactio itē ipsa, & ruina vt effectus offendiculi*

Gregor. Valen. tom. 3. disp. 3. q. 18. p. 1. scribit, *scandalum* dici, quidquid in via obiectum est, id est, offendiculum est, in quod possit quis pede impingere; itemque impactionem ipsam, siue offensionem pedis, atque etiam ruinam & casum, quatenus hæc omnia solent esse effectus alicuius eiusmodi offendiculi. eādemque ait, esse vim vocabuli πρόσκομμα: nisi quod per illud propriè ista significantur: per vocabulum autem *scandalum*, non nisi metaphoricè; nam propriè σκάνδαλον Græcis significat paruulum illud lignum in muscipula, ex cuius motu, cùm mus escam attigit, sequitur casus asserculi muscipulam concludentis. atque ita per metaphoram nominatur *scandalum* omne offendiculum in via, ex quo impendet casus, seu offensio pedis, & sic etiam ipse casus, & offensio dicitur.

3. *Scādali vox & scandalizare quomodo à Theologis sumatur.*

A corporali verò offendiculo, seu scandalo transtulere Theologi, immò Spiritus sanctus in Scriptura vocem hanc *scandali* ad id, quod in hac vita, tanquam in via, qua contendimus ad Dei conspectum, sic ab aliquo fit, aut dicitur, vt sit alteri occasio ruinæ spiritualis, id est, peccati; quod D. Hieronym. auctoritate confirmari potest, sic scribentis in cap. 15. Mat. in illa: *scis, quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt? quia crebrò teritur in Ecclesiasticis Scripturis scandalum; breuiter dicamus, quid significet πρόσκομμα, & σκάνδαλον, nos offendiculum, vel ruinam, & impactionem pedis possumus dicere. Quando ergo legimus; quicumq; scandalizauerit quemquam, hoc intelligimus, qui dicto, factove occasionem ruinæ cuiquam dederit.*

Scandalum & scandalizare ex Hieronym.

4. *Definitio scandali.*

Ex hac Hieronym. obseruatione scholastici Doctores suam scandali definitionem sumpserunt, vt legere est apud D. Thom. 2. 2 q. 43. art. 1. scandalum est dictum, vel factum minus rectum præbens occasionem ruinæ. nam quia actus exterior tantùm alteri notus scandali rationem habere potest; ideò dicitur esse dictum, vel factum ex D. Thom. 4. d. 38. q. 2. a. 1. ad 3. Factum verò, vel dictum minus rectum vocatur, & non absolutè malum, vel non rectum, quia satis est ad hoc, vt actus habeat rationem scandali, si tantùm speciem habeat mali, seu sit tantùm ratione effectus, id est, ratione ruinę alterius, malus, quamuis alioqui per se sit omninò bonus; semper tamen is actus, cùm ex aliquo capite careat debita rectitudine, simpliciter est prauus, *bonum, enim, consurgit ex integra caussa, malum autem ex quocumq; defectu*, teste D. Dionys. cap. 4. diuin. nom. itemque Aristot. 2. eth. c. 6. vbi: *peccare*, inquit, *multis modis possumus, rectè verò agere vno modo tantùm licet; atque ideò illud facilè, hoc verò difficilè est. facilè siquidem est à scopo aberrare, sicut ipsum attingere, difficile.* Scandalum itaque dicimus esse dictum, vel factum minus rectum; non autem dicimus, vel esse absolutè malum, vel non rectum. Neque enim minus rectum dici solet

A dumtaxat, quod simpliciter rectum est, quamuis per respectum ad aliud non ita rectum appareat; sed etiam minus rectum dicitur, quod ob aliquem defectum est minus rectum quàm esse deberet simpliciter, & quod ideò est absolutè & simpliciter malum. Quia verò à nulla re intrinseca tanquam ab efficaci caussa, potest humana voluntas ad peccatum induci, sed tantùm velut ab occasione, si ipsa velit, ad peccandum inducitur; & rursùm, quia sunt scandala quædam, quæ bonis alioquin actibus continentur, euitandis dumtaxat ratione effectus, id est, ruinæ alterius, ideò dicunt Theologi scandalum esse dictum, vel factum præbēs occasionem, non autem caussam ruinæ. Hæc finitio scandali actiuo tantùm cōuenit, vt ex diuisione scandali in actiuum, & passiuum inferius n. 7. ponenda, colligere erit.

B Cæterùm antequam ad diuisionem scandali gradum faciamus, obseruandum est diligenti sacrarum Scripturarum lectori in veteri quidem testamento scandalum soluere, accipi vtrouis modo, siue pro corporali, siue pro spirituali occasione ruinæ. Primo modo Psal. 139. 6. *funes extenderunt in laqueum, iuxta iter scandalum posuerunt mihi*; rursum Psalm. 140. 9. *custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem*; vocat Dauid laqueum, & scandalum illas ipsas insidias, quibus ipsum impij subuertere nitebantur. Secundo modo sumitur Malachiæ 2. 8 *scandalizastis plurimos in lege*, id est, peccare fecistis in legem. & Ezech. cap. 14. 3. 4. 7. vbi notat idola. *scandalum iniquitatis.* pro occasione verò corporalis, & spiritualis interitus simul sumitur scandalum C Exhod. 23. 33. Sic enim de pellendis idololatris, præcipit Deus: *non habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant in me, si seruieris dijs eorum; quod tibi certè erit in scandalum*, hoc est, idolorum cultus erit tibi occasio perditionis, & in hac, & in futura vita, immò magis hic sermo esse videtur de corporali perditione, vt ferè semper in veteri testamento; & ita 1. Reg. 18. 21. *dixit Saul: dabo eam* (Michol) *illi* (Dauid) *vt fiat ei in scandalum*, id est, occasio perditionis, & ruinæ; cæterùm in nouo testamento accipitur semper, scandalum, pro occasione, vt quis vel à veritate, vel à iustitia excidat, aut abalienetur. Matth. 13. 41. *Mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis.* & Paul. Rom. 9. 33. *ecce pono in Sion* D *lapidem offensionis, & petram scandali* iuxta Isa. 8. 14. & 1. Cor. 1. 23. *nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum* &c. Dicitur enim à Paulo crux Christi, vel Christus crucifixus Iudæis scandalum, non quod ex se talis sit, vt aliquem in errorem, & peccatum pertrahat, absit enim. Sed quòd cùm talis non sit, Iudæi tamen sua prauitate, & cæcitate illum sibi fecére erroris, & peccati occasionem, & proinde non absolutè scandalum nominatur, sed his, vel illis. Sic accipitur scandalizare Ioann. 6. 62. *hoc vos scandalizat.* Item Matth. 26. 31. *omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.*

5.

Locus Psal. 139. & Psal. 140.

Locus Mala. 2. 8. & Ezec. 14. 3. 4. 7.

Locus Exho. 23. 33.

Locus 1 Reg 18. 21.

Locus Matt. 13. 41. Rom. 9. 33. 1. Cor. 1. 23.

Locus Io 6 62. & Matt. 26. 31.

6.

Quare non tam benè fortassis, & propriè passim aiunt, scandalum actiuum esse ipsam

ruinæ

Scandalum vniuersim sumptum ruinæ occasionem significat. ruinæ occasionem, passiuum verò ipsam ruinam, nam vt rectè aduertit Iansenius: *scandalum* non aliud significare potest, quàm ruinæ occasionem, seu ipsum offendiculum. Cæterùm cùm effectum nomine caussæ appellare soleamus, non malè, nec omninò impropriè ruinam ipsam, qui est quidam effectus scandali nominare quis poterit, cum Scholasticis Doctoribus scandalum.

7. *Quotuplex scandalum actiuum & passiuum.* Diuiditur verò scandalum à Theologis primum in actiuum, & passiuum, & illud quidem numero 4. definiuimus, passiuum verò dicitur ab Scholasticis ferè ipsa spiritualis ruina alterius; ab alijs fortè magis propriè ipsa quoque occasio spiritualis ruinæ, siue data, siue tantum accepta, est enim aliquid, quod aliquem offendit, & à veritate ac iustitia alienat, vel quia ipsum sua natura tale est, vel quod cùm tale non sit natura, alius sua prauitate illud sibi facit erroris, & peccati occasionem, atque adeò eam occasionem patitur, cui se volens subijcit. itaque scandalizari dicetur is, quia patitur aliquid quod ipsum offendat, & à virtute vel fide in Christum alienet. atque ita vtrique scandalo esse ruinæ occasionem, conuenit vt nu. 6 dixi, prout etiam videtur ferè semper in Scripturis vsurpari.

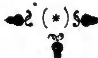
8. *Duplex scandalum passiuum. Scandalum pusillorum & Pharisæorum.* Rursùm scandalum passiuum aliud datum, aliud acceptum est: & illud dicitur id, quod oritur verè ex dicto, vel facto alterius minus recto, id est, quod oritur ex scandalo actiuo, consueuitque appellari scandalum pusillorum, seu infirmorum, iuxta quod dicitur hic vers. 15. *quicquis scandalizauerit vnum ex his pusillis* &c. Scandalum verò acceptum appellatur occasio ruinæ alterius, non verè orta ex scandalo actiuo alicuius alterius, sed ex malitia propria eius, qui illud patitur, sumpta: & consueuit vocari scandalum Pharisæorum, neque est curandum iuxta illud Christi Matth. 15. 14. *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum.* *Locus Matt. 15. 14.*

9. Cæterùm est scandalum passiuum in eo, qui scandalizatur, semper peccatum mortale vel veniale, prout mortale, vel veniale peccatum fuerit id, in quod occasione data, vel accepta ab alterius facto, vel dicto labitur, cùm autem scandalum passiuum (vt dixi num. 6. 7.) sit vel ipsa spiritualis ruina per peccatum, seu potiùs ipsa occasio ruinæ accepta seu data, qua quis cadit in peccatum, sicut fieri potest, vt vnus, quantum est in se, scandalizet alterum, & alter non scandalizetur; & vicissim vt quis perperam accipiat occasionem ruinæ ex facto, vel dicto alterius, qui verè ipsum non scandalizat: ita constat fieri posse, vt sit peccatum scandali actiui in vno sine peccato scandali passiui in altero; & vicissim peccatū scandali passiui in vno sine peccato scandali actiui in altero, ex Diuo Thom. loco citato a. 1. ad 4. & de scandalo actiuo sine passiuo intelligitur illud Matth. 16. *scandalum mihi es.* de passiuo verò sine actiuo, illud Luc. 2. 34. *ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem* &c. & Rom. 9. ex Isa. *ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali* &c. *Scandalum actiuum esse potest sine passiuo, & passiuum sine actiuo.*

10. *An scandalum species* Porrò scandalum passiuum non est peccatum certæ alicuius speciei, sed potest esse diuersarum, pro vt potest quis ruere in peccata variarum specierum sumpta occasione ex dicto vel facto alterius; hoc enim quod est sumere occasionem peccandi ab alterius dicto, vel facto non constituit actum in aliqua specie peculiari peccati, vt neq; per alias occasiones, vel incitaméta peccatorum dicitur peculiaris species aliqua peccati: id quod ex Diuo Thoma colligere est loc. cit. art. 3. At de scandalo actiuo secus habet res; nam saltem si est cum expressa, & formali intentione ruinæ, seu peccati alterius, vt malum eius est, non dubium est esse peccatum scandali speciale distinctum ab omnibus alijs: licet controuersum sit inter Doctores, an si non adsit formalis ista intentio, & directa ruinæ proximi sit distinctum peccatum scandali præter aliam speciem actus mali, quam ex suo obiecto habet actus, quod mihi videtur ita esse, in euentu, quo probabiliter putari potest inordinatum dictum, vel factum vnius manifestum, futurum occasionem ruinæ alteri, etsi fortè non ruat, vel ruat præter intentioné scandalizantis. de hac re vide Valen. to. 3. disp. 3. q. 18. part. 2. Quare solicitans fœminam non paratam, peccat scandali peccato speciali. *certâ peccati sit.*

11. *Scandalum mentis ex quadruplici caussa contingit.* Notat Iansenius in Psalm. 118. 31. 8. in illa; *non est eis scandalum*: scandalum mentis ex quadruplici caussa contingere: primò ex aduersitatibus, quare Dominus quod super petrosa cecidit, similes facit eis, *qui cum gaudio suscipiunt verbum*, sed exorta tribulatione continuò scandalizantur. Secundò ex pessimis aliorum exemplis. Atque hæc scandala, licet etiam impijs contingant, dicuntur tamen scandala pusillorum; quos tamen & aliter tertiò scandalizari contingit, nempe ex facto etiam licito, sed indiscretè ab alijs facto, vtpotè coram eo, qui per infirmitatem fidei, & ignorantiam excusabilem, nondum nouit illud esse licitum. Postremò contingit & scandalum ex opere etiam optimo, ex eorum qui scandalizantur malitia, seu nimis crassa ignorantia, quod Pharisæorum diximus numer. 8. appellari. *Scandalum pusillorum. Scandalum Pharisæorum.*

12. Hæc autem pusillorum, & impiorum scandala non contingunt perfectis. Quare Paulus 2. ad Corinth. 11. 29. cùm dixisset: *quis infirmatur, & ego non infirmor?* & subderet, *quis scandalizatur*, non adiecit, & ego non scandalizor; sed *& ego non vror?* Igitur rectè sanctus Vates dixit Psalm. 118. 165. *pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*, per diligentes autem legem Dei perfectos intelligit. Et D. Hieron. Matth. 18. *qui scandalizatur*, inquit, *paruulus est, maiores enim scandala non recipiunt.* Itaque ordinariè, & vt plurimum, scandalum non cadit in viros perfectos: sed de hoc sequenti Theoria. *Locus Paul. 2. Cor. 11. 29. Locus Psal. 118. 165.*

THEORIA II.

De scandalo magnorum Hæreticorum, & pusillorum. Locus item insignis Pauli explicatur.

1. *Perfecti etiā scandalizari, & scandalizare possunt.*

CVm nemo hic inter viuos agat, qui labi, & errare non possit, nisi sit in gratia confirmatus, non est negandum, quin etiam perfecti non scandalizari modò, verùm etiam scandalizare possint. Hinc de Dauide Augustinus Psalm. 50. scribit: *sit casus maiorum, tremor minorum. Ad hoc propositum est tanti viri peccatum: non tacetur, prædicatur in Ecclesia*, & infrà: *attende securus, si non habes, vnde mouearis; sed respondes, fortis teneor. Numquid tu fortior quàm Dauid?* De Salomone quoque 3. Regum 11. 4. scriptum est: *cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos.* Diuus quoque Petrus ex Augustini sententia peccauit, abstrahendo se à gentibus ad Galat. 2. neque aliter, quàm quod eas, id agens, aliquo modo scandalizauerit.

2. *Scandalum perfectorum actiuum magnæ ruinæ caussa ex Chrys.*

Et quidem scandalum actiuum præsertim perfectorum magnam ruinam facit, vt Chrysostomus homilia 1. de verbis Apostol. modico vino vtere, sic scribit: *sicut in corpore aliquo, aliquo quidem membro corrupto, non est magnum damnum; oculis verò læsis, vel capite contrito, totum corpus inutile redditur; sic & qui in alta quadam tanquam virtutis specula cum multa claritate constitutus, ab omnibus admirationi habitus, quando cecidit, magnam ruinam, & iacturam facit, non tantùm quia ex alto cecidit, sed quoniam alijs multis scandali materia est, in ipsum respicientibus.* & homilia 40. ibidem ait: *sicut quod de alto cadit, grandem sonum facit, vt audiant omnes; sic & qui de alto gradu ruina illius vbiq; auditur.* Hæc Chrysostomus. Quare timendum est cuique perfecto, & cautè agendum, exemplo etiam Diui Antonij viri sanctissimi, & crebris contra dæmones victorijs gloriosissimi, de quo sanctus Athanasius in eius vita sic scribit: *sed neque Antonio securitatem dedit hic triumphus, nec diabolo semel fractæ defecere vires* &c. *propter quod solerti propositum labore seruabat, ne victor aliorum in alijs vinceretur.*

Simile.

Exemplum D. Antonij.

3. *Scandalum hæreticorum*

Verùm maximè detestabile, & execrandum est hæreticorum scandalum simplices præsertim per fallaces, & captiosas Scripturarum interpretationes circumuenientium: quam rem Hector Pintus in cap. 34. Ezechiel. eleganti similitudine declarat: *vt qui Regis, inquit, imaginem ex auro, & gemmis pretiosis à solerti opifice fabricatam, dissoluunt, ac transferunt aurum illud, & gemmas in canis imaginem, quam ex eadem materia conficiunt, aiunt imaginem illam suam canis esse Regis imaginem, quoniam idem est aurum, & ijdem pretiosi lapilli: sic hæretici imaginem fidei dissoluunt, & ex ijsdem sacræ Scripturæ auctoritatibus perperam, ac falsò expositis, imaginem perfidiæ con-*

Præclara similitudo.

A *ficiunt, & ornant, & aiunt illam esse fidei, & veritatis imaginem; quoniam est ex eisdem locis sanctarum Scripturarum constructa.* Sic verè Pintus.

4. *Locus insignis Apostoli 1. Cor. 8.*

Porrò de scandalo pusillorum est insignis locus Apostoli 1. Corinth. 8. vbi de Idolothytis, & idolio agit, soletque passim ab interpretibus Euangelij afferri, dum de scandalo pusillorum vitando agitur. Docet autem Apostolus eo cap. baptizatis omnibus quouis cibo, etiam Idolothyto, vel in idolio vti licuisse; verùm, quamuis hoc ita habeat, abstinendum tamen esse omninò monet ratione scandali pusillorum. in quem locum Apostoli, quid egregiè scribat Doctor Olauius in quibusdam supra retulimus lib. 5. cap. 1.

B

THEORIA III.

Quidnam omittere seu facere opus sit ad euitandum scandalum.

5. *Scandalum interdum vitandum, interdum vitandum non.*

REstat videre, quidnam oporteat facere, vel omittere ad vitandum scandalum; quam rem non ex alio magis, quàm ex Diuo Gregorio colligemus homilia 7. in Ezechiel. *in nostro*, inquit, *bono opere aliquando cauendum est scandalum proximi, aliquando verò pro nihilo contemnendum, quod in ipso nostro Auctore didicimus, qui dum tributum, Petro inquisito, peteretur, prius paradigma proposuit, per quod se nihil debere respondit. Sed postquam liberum* C *se esse monstrauit, ne fortasse scandalum cuiquam faceret; subdidit: vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare* &c. *qui rursum cum diceret, quia omne quod in os intrat, non coinquinat hominem, tunc accedentes Discipuli dixerunt ei: scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt? At ille respondens ait: omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Ecce Magistra veritas ne in quorundam cordibus scandalum gigneretur, quod non debuit, tributum dedit. & rursum quia generari scandalum in quorundam cordibus contra veritatem vidit, in suo eos scandalo remanere permisit.* Quibus iactis hanc regulam statuit Gregorius, quam hac in parte sequamur, sic subdens: *ex qua re nobis considerandum est, quia in quantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus. si* D *autem de veritate scandalum sumitur, vtilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.* Tantum Gregor. Ad vitandum igitur proximi scandalum, quod ex illius ignorantia, aut infirmitate secuturum alioqui videatur, & quod ideo nominari solet scandalum pusillorum, omnia illa ex obligatione charitatis oportet facere, vel omittere, quæ sine peccato fieri, vel omitti possunt; intellige moraliter loquendo; nimirum, quod sine peccato potest fieri, vel omitti sine maxima videlicet aliqua, & penè intolerabili difficultate considerata personæ conditione. nam qui non est Pastor spiritualis alicuius, citra extremam necessitatem spiritualem, non te-

Regula Gregorij, scandalum vitandum.

Declaratur regula D. Gregorij.

netur, vt hominem liberet à scandalo, facere vitæ aut fortunarum iacturam, quod est secundùm D.Thom.loc.cit.art.7. ad 4.& ar. 8.ad 3. & sic est accipienda regula Diui Gregorij, quam retulimus.

2. Idem sentit Glos. ordinaria super illud Matth.15. *scis quia Pharisai audito hoc verbo scandalizati sunt*, vbi Gloss. habet: dimittendum esse propter scandalum omne quod potest prętermitti salua triplici veritate, scilicet vitæ, iustitiæ, & doctrinæ. Porrò per hanc triplicem veritatem intelligunt Doctores omnem rectitudinem, & immunitatem à peccato in actionibus humanis. Veritas namque vitæ posita est in illis actionibus rectis, quas aliquis iuxta regulam rationis, & appetitum rectum congruenter efficit, atque adeò verè veritate quadam practica; veritas iustitiæ est in illis operationibus, quæ fiunt erga alterum congruenter rationi rectæ, pro vt verè, & absque peccato oportet. Veritas doctrinæ fide vera continetur. Hinc patet Gloss. ordin. sensus. de loco autem illo Matth.15. de scandalo Pharisæorum vide quæ scripsi cap.1. huius libri à nu. 34. vsq; ad num.38.

Triplici veritate salua vitandum esse quod scandalizat.

3. Ex his efficitur primò, omittendam esse ratione huiusmodi scandali punitionem peccati, si timeretur scandalum schismatis ex Augustino libr. 3. contra Parmen. cap. 2. item actum docendi veritatem doctrinæ, non tamen ipsam veritatem. Hinc Dominus Matth. 7. *nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargatis ante porcos, ne conuersi disrumpant vos.* Item correctionem fraternam, quando timeretur scandalum, & perturbatio. Vide Diuum Thomam art. 7. dum soluit argumenta.

Consectaria.

4. Rursum sequitur debere fieri, vel omitti aliquid contra præceptum iuris humani, quando id est necessarium ad vitandum scandalum infirmorum. quia quando concurrunt duo præcepta, quæ nequeunt simul seruari, maius est seruandum. At pręceptum de vitando scandalo pertinet ad naturale præceptũ charitatis, atq; adeò maius est, quã pręceptũ iuris humani, & quã præceptum iustitiæ vindicatiuæ, & correctionis, quod cùm sit affirmatiuum, sicut reliqua affirmatiua, non semper obligat, puta positis his circumstantijs, quibus perseuerantibus nullum tunc esset peccatum vel omittere, vel differre, quod præcipitur, alioqui nunquam licet aliquid vel omittere, vel facere, quod his, vel his circumstantijs positis, quæ hic & nunc occurrunt, peccatum esset, quamuis veniale, vt patet ex regula D.Greg.num.1. posita. De his lege Adrian. quodlib.1.a.2. §.ad 9. non tamen propterea teneretur perpetuò, aut per vnum annum mulier illa carere sacro, esset enim intolerabile.

5. Ad hoc differri etiam debet ingressus religionis, licet non perpetuò: nisi sequeretur grauissimum, & commune scandalum in fide, aut moribus alicuius communitatis. Præterea debet etiam fieri aliqua iactura bonorum temporalium, si opus esset, vt impediretur scandalum infirmorum. Diuus Thomas art. 8. non tamen tenetur quis facere iacturam omnium, aut penè omnium fortunarum ob paucorum scandalum, nimis enim id graue, & verò posset tolli scandalum docendo eum, qui ex ignorantia scandalizandus putatur ex eodem Diuo Thom. art.8. quod si post admonitionem adhuc scandalizaretur, videretur eius malitiæ id tribuendum, vt art.7. ait D.Thom. posset tamen aliquis ita simplex esse, ac ea conditione natus, vt rem non satis capiens, non ex malitia, sed ex infirmitate scandalizaretur.

Nunquam tamen ad Pharisæorum scandalum vitandum necesse est aliquid facere, vel omittere cum aliqua iactura temporali, vel spirituali, licet id absque peccato fieri, vel omitti posset; ex eodem Diuo Thoma 7. & 8. nisi fortè inde sequeretur pusillorum scandalum, vt si isti ab illis penderent, qui scandalum Pharisæorum patiuntur. Quod si quis nullo suo, vel penè nullo damno posset impedire Pharisaicum alicuius scandalum, vel omittendo, vel faciendo aliquid, deberet id facere, vel omittere, quia etiam iste qui scandalizatur pharisaicè, est in aliqua necessitate spirituali. 6.

Ad scandalũ Pharisæorũ vitandum nihil faciendum vel omittendum cum iactura aliqua.

Absoluat denique totam hanc disputationem de scandalo Tertulliani sententia libro de veland. virginibus, vbi contra illos, qui ex aliorum continentia, & benefactis scandalizantur, sic scribit: *scandalum, nisi fallor, non bona rei; sed mala exemplum est ædificians ad delictum. Bona res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, verecundia, fastidium gloriæ, soli* DEO *captans placere; agnoscant malum suum, qui de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incontinentes dicant se à continentibus scandalizari; continentia reuocanda est?* Sic sapienter Tertullianus contra scandalum Pharisaicum. 7.

Tertulliani verba.

DIGRESSIO I.
MORALIS.

De scandalis vitandis.

Diuus Bernardus sermone 2. de sancto Michaele distinguens duplex scandalum interius, & exterius, quædam valdè vtilia ad interius scandalum vitandum scribit; quæ ego in vtilitatem lectorum hic referre minimè grauabor; sic ergò ait: *iam verò quem non moueat quod sequitur in Euangelio? Si oculus tuus scandalizauerit te, erue eum, & proijce abs te &c. numquid enim corporalem hunc oculum monemur eruere, aut vnam ex manibus istis, similiter, & vnum abscindere pedem? Absit à nobis huiusmodi carnalis omninò, & nimis ridiculosa cogitatio. Sed postquam ab exterioribus scandalis deterruit nos sermo diuinus asperè satis; sicut audistis: consilium dat: quid de eo nobis agendum sit scandalo, quod interius patimur, contrarium inuenientes legem in membris nostris. Ipse enim nouit figmentum nostrum, quod eiusmodi scandalum non tam facilè à nobis valeat euitari.* 1.

Duplex scãdalum ex D Ber. Vtilia ad vitãdũ scandalũ interius.

2. *Triplex scandalum interius.*

Porrò tripliciter fieri scandalum istud, quotidiano nobis nosse licet experimento. Interdum enim est in nobis spiritualis intentionis oculus simplex, & qui gratia magis, quam noster dicendus sit; sed scandalizat nos oculus noster, & qui verè à nobis est, dum voluntas nostra aliam minus castam importunè ingerit intentionem. Sed habemus iam super hoc salubre consilium Saluatoris: erue eum, inquit, & proijce abs te. Hoc autem fiet, si non consentias, si abijcias, si resistas. Simili modo de manu, ac pede est intelligendum. Cùm enim bonis operibus intentos, ad alia opera trahere voluntas propria conatur, manus nostra est, quæ nos scandalizat; sed abscindi debet, & proijci à nobis, vt non ei consentiamus. Sic etiam proficere in sancta conuersatione, & ascendere per gradus scalæ, quæ Iacob apparuit, ac iuxta quod ait Psalmista (Psalm. 83. 8.) *de virtute in virtutem ire desiderantes, sæpius scandalum patimur à pede quodam pusillanimitatis, & negligentiæ nostræ, qui nimirum descendere magis, ac remissius ire conatur; sed abscindi eum necesse est, vt pes gratiæ, qui stat in directo* (Psalm. 25. 12.) *currere possit sine offensione, sine scandalo, sine impedimento.*

Quis oculus, manus, pes abscindi debet

3. *Quod autem dicit, bonum nobis esse ad vitam intrare cum vno oculo, aut manu, aut pede, quam duos habentes ire in gehennam: eos notat qui voluntatem suam siue bona, siue mala sit, æquè sequuntur, & ingrediuntur duabus vijs, nunc bona, nunc mala sectantes, secundùm quod variantur desideria, quibus meritò vtilius fuerat gratiæ in omnibus inhærere, & vbi obuiat propria voluntas, abscindere, & à se ipsis abijcere eam. Est autem cum multo tempore in abscisione propriæ voluntatis nostræ exercitati aliquatenus eam domamus, vt discat iam non superbire, sed magis sine omni scandalo, vel contradictione Deo subiecta sit anima nostra, nec iam abijcere necesse sit oculum nostrum, nempè qui simplici adhærens oculo, factus est & ipse simplex, aut certè iam non alter est oculus, sed vnus cum eo, Apostolo teste* (1. Corinth. 6. 17.) *quoniam qui adhæret Domino vnus spiritus est cum eo. quod autem de oculo dictum est, de manu quoque & pede eodem modo est intelligendum, cuius enim voluntas ex affectione, & cum desiderio gratiæ cohæret, vt nec concupiscat mala agere, nec bona minora, nec minus benè quàm gratia suggerit: hic planè perfectus est vir. Sed pax ista potius est fælicitatis: abscisio verò scandalorum, & tentationum victoria fortitudinis, illa, inquam, gloria, hac virtutis.* hæc Bernardus.

4. *Summa dictorum à D. Bernar.*

Iuxta Bernardum igitur voluntas ipsa nostra aliam ingerens intentionem, quam simplicem, oculus est eruendus, & à nobis proijciendus; eadem à bono opere auocans, & ad malum instigans, manus est abscindenda, eadem per torporem, ac negligentiam descendere potiùs & in via Dei remissius agere impellens, pes est omninò præcidendus. Cæterùm si perpetua mortificatione voluntas nostra hæc mala cohibeatur, subdaturque Deo, vel spiritui, tunc non duo, sed vnus potiùs est oculus, non tam duæ, quàm vna manus, vnus potiùs quàm duo pedes, quod perfectè fiet in cœlesti beatitudine, vbi voluntas nostra plenè adhærebit,

A & vnum cum illo fiet. Interim curandum nobis est, vt constanti affectuum moderatione, tanquam spirituali quadam abscissione, oculum, manum, pedem, hoc est, voluntatem à Deo sese auertere molientem diligenter abscindamus. Hæc summa est eorum, quæ Bernardus piè ac vtiliter docuit.

Cùm igitur tam multa sint scandala in mundo interius, exteriusque, eaque longiùs latiusque passim sparsa, diffusaque cernantur, meritò Christus Dominus humanæ saluti consulens nos monuit, & vt ab eis caueremus, ne vel alios inficeremus, pessimo nostrorum morum exemplo; vel ne inficeremur ipsi tot laqueis, periculisque passim expositi. *Væ*, inquit, *mundo à scandalis*, B & verò non quisquam est in via Dei tam firmus, tam securus, qui varijs hostium insidijs, telis, laqueis, & insultibus, hoc est, scandalis, & offendiculis non sit obnoxius, ac subinde non vulneretur. Meritò Propheta cùm hanc vitam tentationem, ac militiam esse super terram cerneret, de se ipso testatus est: *in via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.* Psalm. 14.4. Verè Ioan. 1. epist. suæ cap. 2. 16. affirmat: *omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* His namque tribus pestibus continentur innumeræ aliæ illecebræ, & incitamenta peccandi, vt non mirum sit, si 1. Ioan. 5. 19. legamus, *mundum totum in maligno positum esse.*

5. *Omnia plena scandalis.*

C *Væ mundo à scandalis.* Quis, rogo, spem omnem non abijceret, nisi Dei nos fortitudo erigeret, & roboraret, cum animaduertit etiam tantoperè dilectum à Deo Dauidem, dum suis oculis nimium indulget, & incautus nudam Bethsabeam sese lauantem aspicit, tam non modò turpiter, sed grauiter etiam lapsum esse, vt adulterio etiam homicidium adiungeret? 2. Regum 11. 12. Quid de Balaam, & Madianitis hic attexam? qui quam graue scandalum per suas puellas excitarint, vix aliquis verbis consequi potest, quippè incircumcisos Israelitas ad fornicationem magno cum dedecore, & probro pellexerunt. numer. 31. 25. Salomon quoque 3. Regum 11. qui tantùm sapientia D pollebat, scimus per insanum mulierum amorem vt in effeminatum, & Idololatram euaserit.

6. *Nemo tutus à scandalis.*

Væ mundo à scandalis. An non totum deprauatum esse mundum propter scandala hac infelici nostra ætate cernere est? hoc certè negabit nullus; qui tot hæreses nostris his luctuosissimis temporibus longè lateque disseminatas, nec minus impunè per orbem penè totum propagatas nouit, contra quos meritò Apostolus non sine ingenti animi dolore, & lachrymis inuehitur: *Vtinam abscindantur qui vos conturbant*, Galat. 5. 12. & iterum capit. 1. 8. eiusdem: *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.*

7. *Hæreses nostri temporis.*

Væ mun-

8. *Pastorum scandala.*

Va mundo à scandalis Præsulum, & Antistitum, qui sui immemores officij, sese mercenarios, & sal infatuatum exhibent, nullam fermè ouium suarum curam habentes, quibus Dominus Malachiæ 2. 8. dicit: *vos recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum:* Veniet veniet aliquando Princeps ille Pastorum, & seuerissimè, exactissimeque de singularum ouium interitu, ac ruina iudicabit, earumque sanguinem de manu Pastorum exquiret.

9. *Regum ac Principum scandala.*

Va mundo à scandalis Regum, Principum, Iudicum, Magnatum non Christianè, sed Tyrannicè potiùs, & summa cum licentia dominantium, qui nihil ad subditorum vtilitatem, sed omnia ad suam voluptatem, potentiam, fastum, denique auaritiam referunt; per quos etiam non modò pupilli, viduæ, pauperes non defenduntur, sed opprimuntur magis. Perpendant hi, quid de his dicat Dominus per Michæam cap. 3. 9. *Audite hoc Principes domus Iacob, & Iudices domus Israel, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate.*

10. *Scandala mulierum.*

Va mundo à scandalis mulierum, quæ meretricio cultu comptæ, oculisque stibio pictis, superbè instar Iezabelis incedunt; & se, pulchritudinem suam ostentantes, passim venditant nullam DEI timoris, nullam diuinæ comminationis rationem habentes, quarum totum studium est videre tantùm, & videri, quoad sui amorem, atque admirationem intuentium oculos alliciant, ac quasi muscipulas quasdam & laqueos insipientium pedibus ponant, quibus sic Isai. DEI nomine comminatur capit. 3. 16. *Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant. Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras* &c. Subdit verò: *& erit pro suaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali, cilicium.*

11. *Scandala iuuenum.*

Va mundo à scandalis iuuenum impudicorum nullo habito discrimine alienæ castitati insidiantium, & qui nec coniugum, nec viduarum, nec Virginum rationem vllam honoris habentes ad turpem, obscœnamque libidinem cunctas solicitant, nullarum parcentes mulierum honestati. etenim *oculos habent*, vt Petrus inquit epistolæ secundæ, capite tertio: *plenos adulterij; & incessabilis delicti:* apud quos nullo loco habetur vox illa Apostoli, & Christiana monitio Ephes. 5. 3. *Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos* &c.

12. *Scandala artificum.*

Va mundo à scandalis artificum, cauponum, popularium, quorum domus, ac tabernæ, officinæ potiùs diaboli sunt, in quibus pessimis voluptatibus liberæ laxantur habenæ, & impudicis verbis, cum magna Christiani nominis infamia, & honestatis iactura, petulantiùs inseruitur: qui *vt aquam iniquitatem bibunt*; peierare, mentiri, decipere nihil esse ducunt. Sic puerorum mores contaminantur, &, quod peius est, gloriantur cùm malefecerint, ac si quis sese prauis eorum conatibus obijciat, vel eos non imitetur, illum insanum, abiectum, rerum omnium ignarum esse putant, irrident, ac tanquam contemptui habendum publicè prædicant: & querimur tamen, cùm tales simus Christiani, si ira Dei in nos aliquando sæuiat. Verè nos monuit Apostolus Ephes. 5. 6. 7. *nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira DEI in filios diffidentiæ. nolite ergo effici participes eorum, nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.* Verissimum est igitur diabolicis laqueis, & noxijs scandalis plena esse omnia, vt proinde vigilantem esse oporteat Dei seruum, si inoffenso pede rectà in cœlum tendere cupit; demum apertis, vigilantibusque oculis omnia circumspicere necesse est, ne fortè in lapides impingamus & in laqueum aliquem incurramus incauti; neque enim ab hominibus solis cauendum est, verùm à dæmonibus etiam, à nobis ipsis, à diuitijs, honoribus, voluptatibus. *Cautè ambulandum ne scandalis patiamur.*

13. *Ex ruina Angelorum scandala.*

Si quando ingentis alicuius domus parietes bona ex parte collabantur, & sparsis per plateas, ac publicos vicos, magnis, plurimisque lapidibus obstruatur iter, cauendum est diligenter iter agentibus, ne in vnum aliquem incurrentes lapidem, pedem lædant, & in ruinam, interitumque ruant. Cecidit olim cœlestis illius Ciuitatis pars magna, hoc est, ingens Angelorum multitudo, quorum non prauus numerus per orbem hunc, viasque nostras dispersus est, & in modum lapidum itinera, quibus nobis ambulandum est, obstruit; & impedit, sesque tanquam scandala & offendicula eorum pedibus exhibent, qui magnis itineribus in cœlum contendere cupiunt; nec lapidum instar tantùm sunt, sed tanquam aspides Basilisci, Leones, & Dracones ignem è naribus spirantes, iter nostrum obsident; vt proinde non aliter faciendum sit ijs, qui in cœlum aspirant & tendunt, quam faciebat Dauid per diem, ac noctem elatis manibus cœlum precibus pulsans, dum illum tribulatio vrgeret; sic enim ait Psalm. 76. 3. *in die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum; & non sum deceptus*; sic enim fiet, vt DEI auxilio fortes, super aspides, & Basiliscos ambulemus conculcantes Leonem, & Dracones Psalm. 90. Sic enim DEVS pacis conteret sathanam sub pedibus nostris velociter Roman. 16. sed qua arte, quibus auxilijs, tot laqueos, tot scandala euadere possimus, reliquum est, vt explicemus.

14. *Quomodo vitari debeant scandala. primò mortificatione Oculum eruendo & proijciendo.*

Imprimis id præstabit nobis affectuum nostrorum moderatio; quod remedium maximè opportunum est aduersus eius generis scandala, quæ à nobis enascuntur. Itaque si oculus noster vel lasciuiæ, vel prauæ intentionis scandalizat nos, non dicam, vt auer-

DIGRESSIO II.

MORALIS.

De ambitione & humilitate.

HOrrendum ſanè malum eſt ambitio, quod non homines modo infeſtat, ſed & Angelos ſua peſte corrupit, & inter homines cauſa etiam Chriſti diſcipulos aggredi, de quibus hic v.3. ait Mar. quod *in via inter ſe diſputauerant, quis eorum maior eſſet.* At humilitatis Magiſter, & manſuetudinis, *qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe æqualem Deo, ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens*; quique Diabolum de omnium Regnorum mundi ambitione ipſum tentantem, acriter repreſſit, & à ſe procul abiecit: *Vade*, inquiens *Satana*. his, inquam, docuit non honorum ambitione, ſed humilitate viam ſibi hominem ad Regna Cœlorum ſternere, ac munire; ſolam eſſe humilitatem, quæ iter aperit ad ſublimia: *niſi*, inquit, *conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in Regnum Cœlorum.* Nec verbo id ſolùm, verùm, multò magis ſuæ humilitatis exemplo edocuit.

1. *Via ad cœlũ humilitas.*

Etenim cùm tanquam miniſter linteo ſe præcinxiſſet, & diſcipulorum ſuorum, ac ſui quoque proditoris Iudæ pedes lauiſſet, dixit: *exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis*; & vt ſemel dicam: humiliauit ſe vſque ad mortem, mortem autem Crucis.

Quare Diuus Paulus excitat nos ad huius exempli contemplationem, & imitationem ad Hebræos duodecimo, 2. *per patientiam*, inquit, *curramus ad propoſitum nobis certamen aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum qui propoſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem, confuſione contẽpta.* Hoc quia ſibi Bern. propoſuit exẽplum incredibilis humilitatis, non potuit non exclamare ſermone primo immiſſus eſt. *Erubeſce ſuperbe cinis. Deus ſe hominibus ſubdit, & tu dominari geſtiens hominibus, tuo te præponis auctori? Vtinam mihi aliquando tale aliquid cogitanti Deus reſpondere dignetur, quod & ſuo increpando reſpondit Apoſtolo, Vade, inquit, poſt me Satana, quia non ſapis ea, quæ Dei ſunt. Quoties enim hominibus præeſſe deſidero, toties Deum meum præire contendo, & verè non ſapio ea, quæ DEI ſunt.*

Et vide quam magnum inuexerit damnum vel ipſi Cœlo ambitio *ſemel*, inquit Bernard. ſerm. 2. de verb. Iſa. *turbauit ſuperbia regnum illud, concuſſit muros, etiam proſtrauit ex parte, & parte non modica. Quid ergo? facilè ne deinceps admittenda videtur? numquid non odit Ciuitas illa, & vehementer huiuſmodi peſtem abominatur? Certi eſtote fratres eum qui ſuperbis non pepercit Angelis, nec hominib. parciturũ. Sola ei placet humilitas ſiue in Angelo, ſiue in homine.* & paulò ſuperius ait: *qualẽ putas neceſſe eſt hominẽ inueniri qui repudiati locũ Angeli ſortiatur? Planè immunẽ ab omni iniquitate, ſed ab ea maximè, quæ in ipſo Angelo inuenta eſt ad odium ſempiternum.* Sic Bernard. rectè humilitatis ſtudioſiſsimus. Vides ne lector quantum detrimentum acceperit Cœlum ex ambitione?

2. *Cœlo damnũ intulit ambitio.*

Audi nunc Auguſt. de ſuperbiæ, & ambitionis atrocitate, ac malitia ſic diſſerentem Pſal. 18. expoſit. 2. in illa v. 14. *& mundabor à delicto maximo*, vel vt ille legit, magno. *Quo putamus*, inquit, *delicto? Quod illud eſt delictum magnum? Delictum magnum arbitror eſſe ſuperbiam. Quærimus quam magnum ſit hoc delictum, quòd deiecit Angelum, quod ex Angelo fecit Diabolum, eique in æternum interclusit Regnum Cœlorum? Magnum hoc delictum eſt, & caput, atque cauſſa omnium delictorum. ſcriptum eſt enim (Eccleſ. 10. 15.) initium peccati omnis ſuperbia, & ne quaſi leue aliquid contemnas, initium inquit, ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo. Non leue malum eſt hoc vitium, fratres mei, huic vitio in his perſonis, quas videtis amplas, diſplicet humilitas Chriſtiana. propter hoc vitium dedignantur colla ſubdere iugo Chriſti, obligati arctius iugo peccati, non enim ſeruire non eis continget nam nolunt ſeruire, ſed eis expedit ſeruire. Nolendo ſeruire nihil aliud agunt, quam vt bono Domino nõ ſeruiant, non vt omninò non ſeruiant, quia qui noluerit ſeruire charitati, neceſſe eſt vt ſeruiat iniquitati:* Et paulò poſt: *propter hoc vitium, propter hoc magnum ſuperbiæ peccatum Deus humilis venit. Iſte ingens morbus animarum omnipotentem medicum de Cœlo deduxit, vſque ad formam ſerui humiliauit, contumeliis egit, ligno ſuſpendit, vt per ſalutem tanta medicinæ curetur hic tumor. Iam tandem erubeſcat homo eſſe ſuperbus, propter quem humilis factus eſt Deus.* Hæc Auguſt.

3. *Aug. de ambitione & ſuperbia.*

Superbia delictũ magnũ

Vt verò innumeram ſimul malorum congeriem, quam inuehit ambitio, & ſingularem ſtragem quam edit ad viuum explicaret D. Chryſoſt. homil. 43 ad popul. antioch. vehementi, ac furibundo vento illam comparauit, ſic ſcribens: *Quemadmodum ſæui quidem venti in tranquillum mare delati, totum ab imò ſubruunt, vt & arena cum vndis miſceatur: ſic & ambitio, & turpis quæſtus animam ſubeuntes, omnia ſubuertũt. Excæcat mentis intuitum præſertim gloriæ furor; nam pecunias quidem contemnere volenti ſatis eſt facile, honorem autem à multis collatum deſpicere, multi laboris indiget, magna ſapientiæ, Angelicæ cuiuſdam animæ ipſam cœleſtis teſtudinis vertiginem tãgentis.* Hęc ille. Quam verò ſtultitiæ plena ſit ambitio, non eſt quod pluribus explicemus; exempla nos hoc morbo laborantium ſatis ſuperque docent; cum enim in eo toti poſiti ſint, vt aſcendant, deſcendunt tamen ſemper, ita vt quo magis creſcit ambitio, magis etiam deſcenſus augeatur, quouſque ad infima inferni loca deueniat. Hoc non alio, quam Luciferi exemplo diſces: Dicebat ille, vt apud Iſa. legere eſt cap. 14. 13 *in Cœlum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum*, & mox. Ver. 14. *aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo.* At quid ait ſcriptura v. 15. *Verumtamen ad infernum detraheris, in profundum laci*; Pulcra ſanè antitheſis: qui in Cœlum conſcendere parabat, ad ima detractus eſt; & qui ſedem ſuam ad latera Aquilonis, vt omnibus eſſet conſpicuus, locare cogitabat, deiectus eſt ad obſcuriſsimi laci profundum. Neque enim aliquid aliud eſt, quod ita hominem deprimit, ſicut arrogãtia, ſuperbia, ambitio, vt verè

4. *Mala ex ambitione plurima ſimilitudine Chryſo. ſignificantur.*

Cæcus & ſtultus eſt ambitioſus & ſuperbus.

Greg. sententia praeclara de ambitione & superbia.

dixerit Propheta de superbis Psalm. 72.18. *deiecisti eos, dum alleuarentur*, quae verba D. Greg. 32. moral. cap. 7. expendens ait: *impius ergò in loco suo conteritur: quia ipsa superbia, qua eleuatur, opprimitur; cumq́, efferendo se in cogitationibus erigit, lumen sibi Iustitia, quod inuenire debuisset, abscondit. sepè autem dum contra Deum falsa gloria exterius proficit, vera miseria interius manescit, vnde Propheta ait: deiecisti eos dum alleuarētur. non enim ait, deiecisti eos postquam eleuati sunt, sed dum alleuarentur: quia hoc ipsum fit superbis interius deijci, quod eis falsa contingit gloria exterius eleuari, ordināte enim diuino iudicio, non eis hic aliud culpa est, atque aliud poena: sed sua illis in poenam vertitur culpa, vt elatis fastu superbiae, hoc ipsum fit verè intus cadere, quod foris ostenditur profecisse.* haec sapienter Gregor. ipsum enim eleuari, deijci est in ambitiosis, & superbis. Athletae namque à terra inimicum subleuant, vt in altum sublatum in profundum ruere faciant: ita vt re vera ipsa elatio depressio fit.

eleuari deijci est.

5. *Idē petes. August. autoritate.*

Id quod & ex Augustin. in Psalm. 82. in illa v. 24. *Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.* nam si ab August. petas: quid est vt rotam? *Conuenienter*, inquit, *accipitur vt nō sint in eo, quod cogitāt stabiles Verūtamen etiam sic rectè posse intelligi existimo: pone illos vt rotam, quod rota ex his qua retrò sunt, extollitur, & ex his qua antè sunt deijcitur, sic fiunt omnes inimici populi Dei. Non enim hac optatio, sed prophetatio est.* Sic Augustinus, quasi dicat erigitur superbus, & sedem suam in loco supremo constituit. non tamen ibi stabilis permanet, sed in morem rotae, dum in altum erigitur, statim simul in profundum laci descendit. Etenim videre est eleuatam posteriorem rotae partem summum quidem eius attingere, verùm nec stabilem, nec diu ibi permanere, sed statim, atque eo euasit eodem temporis momento ad ima deuolui, & dum ex vna parte à terra tollitur, simul eodemq́ue tempore ex altera parte in terram deprimitur.

Pulcra comparatio ambitiosi seu Superbi cū rota.

6. *Similitudine Chrys. idē declaratur.*

Et verò non minus efficaciter eamdem rem declarat elegans illa similitudo Chrysost. tom. 5. serm. contra desperat. & superbiam, vbi arrogantis, & tumidi spiritus hominem stuppae flammescenti comparat: *mihi certè*, inquit, *posse videtur horum hominum tumiditatem cum stuppa aliqua flammescente conferri, quando post incendium mox illa inflatur, & surgit, postmodum leuiori quodam manuū tactu dissoluitur omnis in cineres tenuissimos: eiusmodi sunt istorum animi.* Verè ista Chrysost. nam animi quoque tumidi, & inflati spiritus in alta conscendunt, mangno plerumque fulgore nitentes, sed statim euanescunt extincti, & quasi ampullae in aquis formatae facilè dissoluuntur. Non sic humilis, non sic qui alta non amabit loca, sed humi sedens non habet, vnde cadat, & quia recumbit in nouissimo loco auditurus est aliquando non sine stabili & ingenti animi sui gaudio: *amice ascende superius.*

Humilis.

7. *Exemplum David & Christi humilitatis.*

Hanc inijt viuendi rationem Dauid, qui Psalm. 130. 1. 2. sic de se testatur: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei neque ambulaui in magnis: neque in mirabilibus super me.* & Paulus ad Ephes. 4. 9. 10. de Christo

A *Quod autem ascendit quid est, nisi quia & descendit Primum in inferiores partes terra? qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes caelos.* Hinc Bernardus sermone quarto Ascens. Domin. ait: *quis docebit nos ascensum salubrem? Quis nisi de quo legimus, quoniam qui descendit ipse est, & qui ascendit? ab ipso demonstranda nobis erat ascensionis via, ne ductoris, immò seductoris iniqui, aut vestigium, aut consilium sequeretur. Quia ergò non erat quo ascenderet, descendit altissimus, & suo nobis descensu suauem, & salubrem dedicauit ascensum.* Haec Bern.

Quod si ascendere iubet: *venite & ascendamus ad montem Domini*, Isaiae secundo, 3. mons est ambitio, vel superbia, quem primus Angelus ascendere voluit: *sedebo*, inquit, *in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. heu miser*, inquit Bernardus, *in lateribus Aquilonis. frigidus est mons ille, non te sequimur, quem sequimini miseri homines, quem sequimini? An non videtis Satanam tanquam fulgur de caelo cadentem? nonne iste est mons in quem ascendit Angelus, & Diabolus factus est.* Alter est mons huic non absimilis, quem Diabolus primis parentibus demonstrauit, cum vellet illos ascensionis suae consortes facere, vt essent & poenarum socij: *eritis*, ait. *sicut Dij. scientes bonum & malum, Genes. 35. pessimus mons inflans scientiā, in quem tamen vsque hodie videas passim tanta concupiscentia plurimos repere filiorum Adam, ac si non nouerint, quantum Pater eorum in illius montis āscensu descenderit, immò quàm grauiter ceciderit, quantùm tota deiecta sit, & conquassata posteritas. Filij hominum vsque quo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quaeritis mendacium? Quid vobis & montibus illis, in quorum ascensu tanta difficultas est, & tam grande periculum.*

8. *Mons est ambitio, in qui diabolus ascendere voluit & cecidit.*

B

Alter mons inflans scientia.

C

Igitur cum Isaias, vel Deus potiùs apud Isa. ascēdere homines cerneret inflammato studio vel in montem illum ambitionis, & incensae dominandi libidinis; vel in alterum huic similem inflantis scientiae, ad alium nos reuocat montem Euangelicae perfectionis, cuius ascensus securus est, cuius possessio salubris. Huc adeste mortales, *Venite & ascendamus ad montem Domini.* Mons hic *mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos?* Caeterùm huc ascenditur non aliter quàm humilitatis studio descendendo, & ideò non mirum si Propheta, cum inuitaret nos ad huius montis ascensum, dixit: *& fluent ad eum omnes gentes*, vt enim in hunc montem euadas more aquae per terras labentis eo peruenias oportet; hoc est, vt te ad terram vsque prorsus abijcias, sic ad culmen euaseris perfectionis.

9. *Tertius mons Domini, & Euangelica perfectionis si petitur illum.*

D

Caeterùm inter alias ambitiosi hominis stultitias, & fatuitates vna illa est, nec minima quod se miser ingenti onere praegrauat, humerosq́ue suos haud ferendo ponderi subijcit, dum alijs dominari studet; quod mihi D. Gregor. ad viuum expressisse videtur libro octauo moralium in 9. cap. Iob. in illa v. 13. *Sub quo curuantur, qui portant orbem: ipsi etenim*, inquit, *orbem portant, qui curas praesentis saeculi tolerant, tantorum quippe pondera vnusquisque sustinere compellitur, quantis in hoc mundo principatur. Vnde*

10. *Stultitia ambitiosi.*

& terra

& terræ principes non incongruè græco eloquio Βασιλεὺς *dicitur.* Λαὸς *enim populus interpretatur.* Βασιλεὺς *igitur* Βασις λαῦ *vocatur, quod latina videlicet lingua basis populi dicitur, quia videlicet ipse super se populum sustinet, qui motus illius, potestatis pondere fixus regit. quo enim subiectorum suorum onera tolerat, eo quasi superpositam columnam basis portat.* Sic Gregor. quanta igitur stultitia est bone Deus in honoribus petendis nimis ambitiosum esse, & quodam splendore forensi tam perditè insanire, vt quasi mola asinaria collo alligata semper ad ima se quis trahi permittat, atque humeros libens, volensq; immenso sæpe oneri, cui sustinendo par non sit, supponat. Etenim ambitio ipsa effrenata honorum, vel dignitatum etiam sola per se spectata, veluti mola est asinorum, id est, stultorum hominum, quæ ex collo suspensa, pondere suo hominem imprudentem in mare amarissimum, id est, tartarum trahit, & in pelago vitiorum sic mergit, vt nolit emergere.

Princeps basis populi.

Ambitio mola asinaria.

11. *Stultis pueris similis ambitio.*

11. Proinde similes efficit homines miserrima omninò ambitio, honorumque contentio stultis pueris vana quædam insequentibus, quorum studio curiosè nimis intenti in foueam sæpè incidunt. quod eleganti, atque illustri similitudine describit Anselm. lib. de similit. cap. 72. *Sic*, inquit, *agunt illi, qui mundi huius honores appetunt, quomodo pueri, qui sequuntur papilionem; papiliones enim dum volant, tramitem rectum nunquam tenent, sed huc, illucq; se agitant; Cumq; alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem sequentes cum pueri capere volunt, cito post eos currere satagunt. & quia non ad suos pedes, sed ad papiliones intendunt, aliquando in foueam cadunt, seque immaniter lædunt. Plerumq; cum cautè accedunt, & eos apprehendere tentant, papiliones auolant. si quando eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magnum quid fuerint adepti. similiter faciunt, qui huius mūdi honores appetunt honores enim huius mundi nunquam certam tenent viam, sed incertis diuerticulis de vno ad alium transuolant.* Sic Anselmus.

12. *Prudentis est honores non suspicere, sed despicere.*

Quanto igitur satius esset, hac populari aura non trahi, nec suspicere eos, vel beatos arbitrari, qui in excelso dignitatum culmine tantò cum discrimine, & curis positi sunt. Prudenter sanè Basil. homil. 21. in aliquot scripturæ locos, sic monet: *quid quæso ab externis probas homines, præcordia verò, mentemq; minimè curas? Bel. externe quietem æs habuit, lutum verò sub ære fulgente absconditum. si illustres in vita videris, consulera æs esse apparens, intus cœnosa omnia. contra verò quidam aurum intus habent, exteriore testa circumdatum, hoc est, thesaurum in vasis fictilibus absconditum.* Hæc Basilius. Alludit autem ad Bel idolum, de quo Daniel. 14. 6. dicitur: *ait Daniel arridens: ne erres Rex; iste enim intrinsecus luteus est, & forinsecus æreus.* Rectè ergò huic similem dixit Basil esse superbum: contra verò humilem, aurum esse in fictili vase latens. quare non mirum quod tam magno studio sancti dignitates, honoresque respuerint, nimirum intelligebant quanto in periculo versarentur ij, qui ad dignitatum fastigia proueherentur, & quantum ad ampliorem vitæ, morumq; perfectionem obligarentur. Reuocabant in memoriam illud Sap. 6. 6. 7. *iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet; exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.* Vidit hoc Ambrosius qui à Populo, & Imperatore Mediolan. Episcopus postulatus, noctu ex vi beaufugit, & cum Ticinum iter intendisset, non sine miraculo deprehendit se mane ad portam esse Mediolanensis Ciuitatis. Vidit Hieronymus, qui ita auersabatur omne honorum genus, vt vel ipsa sacerdotis ministeria, quamuis ipse sacerdos, in suo monasterio exercere reformidaret. Vidit Chrysostomus qui veritus ne ad honores eueheretur, in solitudinem aufugit, vt Metaphr. in eius vita testatur. Vidit Martinus, qui teste Sulpitio in eius vita, ne Diaconatum quidem, etiam suadente Hilario, suscipere voluit, & cum esset ad Episcopatum coactus, cum quidam Episcopi vilitate personæ, & habitus deterriti: consecrare eum nollent, magno affectus est gaudio, atqui eos deinceps ampliori honore, quam alios prosequutus est. Vidit hoc Augustinus, qui cognita sui Episcopi morte, fugit ab vrbe. Vidit Gregorius, vt habet Ioann. Diaconus in eius vita, qui electus in summum Pontificem, non fugit solum, sed etiam statim ad Mauritium Imperatorem compellauit. Vidit Ammonius Eremita, qui teste Palladio hist. Laus. cap. 12. sibi aurem præcidit ne Episcopus fieret. Vidit Malachias, qui nisi Episcopi congregati illi anathema comminati fuissent, non suscepisset Episcopatum; omnem enim vt scribit Diuus Bernard. locum sublimem veluti præcipitium reformidabat. Denique ne longum faciam, Vidit Barnardus, Thomas Aquinas, Bernardinus & alij innumeri, qui constanti animo non semel delatos Episcopatus & oblatas dignitates, vel repudiarunt, vel pro viribus ne Episcopi fierent, contenderunt.

Locus Dan 14. 6. Superbus extra æreus, intus luteus est. vt Bel. humilis autem aurum in vase fictili ex Basil.

Exempla sanctorum, honores fugientium Ambros. Hieron. Chrysost. Martinus. August. Gregor. Ammonius Malach. Bernard Thom Aqu Berandin.

13. *Episcopatus onus difficile*

Sat nouerant viri sanctissimi. *Quod Episcopus* vt Chrysost. ait homil. 3. in acta; *debet omnium onera gestare.* Nouerant id, quod idem Chrysost. ibidem grauiter censuit; *non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salui fiant, sed multo plures, qui pereant: in caussa est; Quoniam res excelsum requirit animum multas enim habet caussas quæ depellant ipsum à suis moribus, & innumeris oculis illi vndiq; opus. Non vides, quam multas res oportet adesse Episcopo vt sit appositus ad docendum vt tolerans malorū, vt tenax sit, ac fidelis in doctrina sermonis? Quanta hæc difficultatis? & quod alij peccant, illi imputatur. nihil dico præterea, si vel vnus tantum decedat non initiatus, nonnè totam ipsius subuertit salutem? vnius enim animæ perditio tantam habet iacturam, vti nulla ratio possit æstimare. Etenim si vnius animæ salus tanti est, vt ob hanc filius Dei fieret homo, tantaq; pateretur, perditio, cogita, quantam conciliabit pœnam? Quod si quis ob hominem in hac vita perditum morte dignus est, quanto magis ille.* Sic Chrysost. etenim vt Gregor. 3 p. Pasto. cap. 5. scribit: *Prælatus si peruersa perpetrat, tot mortibus dignus est, quot ad subditos suæ perditionis exempla transmittit.*

Vis ambitionis.

14. Non ignorabant item viri illi sapientissimi, immodicum ambitionis studium, & execrandam dominandi libidinem, omnia rumpere licet firmissima, siue natu-

ralis,

naturalis, siue diuini amoris vincula. Esau ob sibi præreptam benedictionem paternam, fraternum amorem conuertit in hostile odium, fratris sui Iacob, vsq; ad firmum propositum vel deliberatam occidendi eius voluntatem procedens. Vt autem scriptura indicaret non breue, aut repentinum fuisse eiusmodi odium, sed continuum, obfirmatum, dixit Gen. 27.41. *oderat ergò semper Esau Iacob pro benedictione, qua benedixerat ei Pater: dixitq; in corde suo: venient dies luctus Patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* finis non esset si de multis vitijs, quæ secum annexa habet ambitio, & damna prosequi vellē. Vide hac de re Carolum Regium in suo Oratore Christiano lib. 7. c. 16. vbi quamuis paucis multa huiusmodi complexus est.

15. *Tollit ambitio pacem.*

Postremò timebant iidem sapientissimi viri, qui dignitatum culmina tantopere fugiebāt, ne suauissima pace destituerentur, qua in abdito, remotoque conscientiæ suæ loco fruebātur. Aduehunt.n. præter pericula, innumerabiles curas ipsæ dignitates, quæ pacem, animæq; quietem non sine magna bonorum spiritualiū iactura, disperdunt, ac dissipant: hoc autem egregio illo apologo, quo vsus est Ioatham Iudicum 9. sat insinuatur: arbores, adeoq; tota lignorum omnium multitudo regni erat auida, iccircò vt Regem nouum eligeret, communi omnium consensu oliuam adiere, rogantes vt Regiam potestatem susciperet. recusauit illa, *numquid possum*, inquit, *deserere pinguedinem meā, qua & Dij vtuntur, & homines, & venire, vt inter ligna promouear?* rursus iêre ligna ad ficum, cūq; illam in Regem deposcerent, detrectauit & ipsa regnum, dicens: *numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusq; suauissimos, & ire vt inter cætera ligna promouear?* Tertiò communibus lignorum suffragijs electa vitis est, quæ in Regē deposceretur. Verùm cum illa negaret, & dignitatem eam nollet admittere, respondit: *nūquid possum deserere vinū meum. quod lætificat Deū, & homines, & inter ligna cætera promoueri?* Ceterùm cum decretum esset, deliberatumq; à lignis, vt sine rege non essent, & bonum non possent habere, malum potiùs, quàm nullum voluerunt. Itaque statutum est, vt è malorum lignorum genere Rex eligeretur, quamuis omnium pessimus, ita factum vt Rhamnum in Regem nominarent. ille verò nequaquam, vt superiora ligna, oblatam depulit dignitatem, sed neque vllam, cur aut non posset, aut non vellet regnare, caussam attulit: quare lætus, & tanto delato honore elatus annuit illico. Sed cum suam ipse vilitatem, nequitiam, sterilitatem cogitaret, timuit ne fortè per iocum, ac ludicra hæc esset electio. explorandi ergò caussa, simulq; etiam ostentandi sibi regium non deesse animum, quin & imperandi vires, & acrimoniam adesse vultu ad grauitatem composito, respondit: si seriò se Regem vellent, ad se iā accederent, suam sub vmbram subirent, se si quod iuberet non facerent, omnes ac inprimis pulcerrimas libani cedros igne suo exusturū; sic enim ait scriptura v. 15. quasi minaci supercilio respondisse Rhamnum: *si verè me Regē vobis constituistis venite, & sub vmbra mea requiescite, si autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno & deuoret cedros libani.* hic est apologus, quem vt

Apologo id ostenditur.

A applicemus, aduerte, Rhamni etiam mentionē fieri Psal. 57.9. *priusquam intelligerent spinæ vestræ Rhamnum, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos.* est autem Rhamnus spina maior, quæ speciem arboris ferè gerit, nostris dicitur rubus, aculeis acutissimis, & præduris in rectum extensis, vnū è generibus sentum asperrimum. D. Hieron. in Abacuc 3. *Rhamnus*, inquit, *plena sentibus & hericio similis.* est ergò sensus Prophetæ in eo loco Psa. priusquam spinæ vestræ crescant in mensuram, acutiem, & duritiem Rhamni, id est, antequam perueniatis ad prouectam ætatem, perfectumque robur, Deus vos perdet, ac delebit *sicut viuentes*, inquit, hoc est subitò de vita abripiet, & absorbebit in immatura ætate, veluti si viuentes, terra dehiscente absorberi faceret, & hoc obiter. Quod verò ad rem nostram facit, B eleganter & mysticè significantur eodem apologo per ligna homines; sic enim & Psalm. 1. de iusto dicitur. *erit tanquam lignum &c.* ij ergò Regem quærunt sibi inungere, nimirum, Rectorem, qui eos prudenter, leniterq; gubernet, & vel oliuam, vel vitem, vel ficum optant sibi præesse, viros videlicet, vel operibus misericordiæ deditos, vel Deo familiares, vel charitate feruentes, qui aptè per oleam, ficum, & vitem significantur. Verùm hi eorum votis nō acquiescunt: qui vehementer præesse diffugiūt. nam primi nolunt oleum, hoc est opus misericordiæ dimittere, cui vacant cum sua & proximorum etiam vtilitate, & quo conseruari vident diuinæ gratiæ lucem in seipsis, timent.n. ne fortè, si præficiantur alijs, amittāt huius olei pinguedinem; secundi verò, hoc est, rerum diuinarum contemplationi, & Dei familiaritati C dediti, etiam alijs imperare recusant ne cœlestis contemplationis, suauitatisq; diuinę dulcore priuentur. Postremi, qui per vitem significātur feruentis dilectionis in se vinum experti alijs præesse nolunt, ne varijs sollicitudinū curis tepescat fortasis tam sanctæ dilectionis feruor, qui Deum & homines exhilarat: ij omnes melius esse spiritalem suam retinere pinguedinem, dulcorem, suauemq; ac cœlestem gustatum spiritualium gaudiorum censent, quàm ijs amissis longè lateq; dominari. *Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, anima verò detrimentum patiatur?* Matth. 16.26. Vix enim fieri potest ob varias caussas, quæ incidunt, & occurrentes occasiones ratione personarum, vitiositatum, imbecillitatum, consuetudinum, D temporum, locorum, similiumue circumstantiarū, vt & nostrarum inter tot discrimina animarum salutem perfectionemque tueamur, & alijs prosimus. At Rhamnus Tyrannos, ambitiosósque homines aptè indicat spinis vitiorum acutissimis vndique obsitos, & auaritia, crudelitate, libidine armatos, hi facilè aliorum non sine magnæ voluptatis sensu, & gaudio curam suscipiunt, & ne expectant quidem vt inuitentur, ipsi potiùs excitant alios, vt eligātur, nihilq; intentatū relinquunt, quousq; ad summum optatæ dignitatis fastigium euehantur, quod est certissimum inscitiæ, stultitiæque ipsorum argumentum.

Locus Psal. 57.9.

Apologus explicatur moraliter.

Ambitiosi similes Rhamno.

Huic ergò vitio, quod difficilis curationis, CHRISTVS Dominus aptissimum humilitatis remediū adhibendū docuit. Quare in 16.

medium constituto puero ad discipulos conuersus ait: *nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in Regnum cælorum: abominatio enim Domini est omnis arrogans* Prouerb. 16. 5. Itaque huic morbo si medicinam facere cupis, stude humilitati. libenter sis sub pedibus Christi, eius fimbrijs adhæreas; inde enim omnis virtus: quod si tetigeris fimbriam vestimenti eius, à sanguinis, hoc est, ambitionis fluxu saluus eris. Etenim CHRISTI fideles appositè per Dei vestes designantur; illis enim velut ornamento vestitur Christus iuxta illud Isa. 49. 18. *omnibus his velut ornamento vestieris*; huius verò ornamenti fimbriæ sunt humiles obedientes, *subiecti omni humanæ creaturæ propter Deum, non alta sapientes, sed humilibus consentientes*, qui humiliantur non modo *sub potenti manu Dei*: sed pedibus etiam illius omninò subijciuntur, sciunt enim scriptum esse, & *ea, quæ sub ipso erant, replebant templum* Isa. 6. 1. Vacuum bona ex parte, atque inane quodammodo superbia Cœlum effecerat, quod templi Dei nomine rectè significari potest, Cœlum autem non aliter melius, quàm humilitate repletur. hoc est, humilibus, Deoque planè subiectis hominibus. noluit Lucifer sub pedibus Dei esse, & ideò *ad inferos detracta est superbia* eius, voluit superbus super astra Dei exaltare solium suum, & ecce sicut fulgur de cœlo cecidit, pedibus omnium subiectus, quod si inter ea, quæ sub ipso Deo erant mansisset, templum Dei, hoc est, cœlum repleßet.

[margin: Humilitati [att]endendum [qu]æ Christi [fim]bria est. Locus Isa. 49. 18.]

[margin: Isa. 6. 1.]

[margin: 17. Humiles sapphiro similes sub pedibus Dei.]

Hinc Bernardus sermone secundo, de verbis Isa. *Vide*, inquit, *vt sub ipso inueniaris, alioquin esse non poteris cum ipso. Quid enim? putas indifferenter admittet Dominus in illud tantæ beatitudinis templum, qui nec ipsos quidem Angelos indifferenter reliquit in eo? aut non discernet inter glebas, qui discreuit inter stellas?* Memoriæ proditum est Exhodi vigesimoquarto, 10. visum aliquando Deũ Israel, & sub pedibus eius *quasi opus lapidis sapphirini, & quasi Cœlũ cum serenũ est.*

Tales Deus efficit humiles pedibus ipsius subiectos, nimirum firmos, ac stabiles, & cœlestis gloriæ luce conspicuos, quasi opus lapidis sapphirini: est enim is lapis cærulei coloris, ac magna claritate refulget, quibusdam etiam aureis punctis, quasi astris ornatur, sicut Cœlum cum serenum est, stellis decoratur. Vides ne, quantus sit humilium splendor, quanta gloria? Quid non decorum in humilibus? Quid non clarum? Quid non præfulgidum? lapideum esse opus videntur, vel etiam lateritium, & luteum, atque ita tanquam immundum lutum ab impijs paßim æstimantur, etenim *tanquam purgamenta facti sunt omnium peripsema vsque adhuc* 1. Corinth. 4. sed si oculos mentemque intendas in eum, sub cuius pedibus positum est opus istud quod luteum, vel lateritium esse censetur, videbis illico, & admiraberis tantam eius claritatem, & splendorem haud absimilem ei gloriæ, qua fulget cœlum, cum serenam faciem mortalibus ostendit: etenim, vt paulò superius dixi, humiles sub pedibus Dei sunt *quasi opus lapidis sapphirini, & quasi Cœlum cum serenum est*, ad extremum iudicij diem impij, quamuis serò, sapient, errorémque suum agnoscent, nec sine intimo cordis dolore cum viderint eos, quos aspernabãtur in terris, tanto splendore inter Dei filios, circumamictos esse, dicent: *nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.* Sapient. 5. 4. 5. 18.

[margin: Gloria humilium.]

Sequere igitur ô homo Christi consilium, *& cum vocatus fueris* ad nuptias, ad cœlestes nimirum epulas inuitatus, *vade, recumbe in nouißimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit* Christus ad diem mortis, *dicat tibi: amice ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentib.* hoc est, Beatorũ cætu, *quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur & qui se humiliat exaltabitur.* Luc. decimoquarto v. 10. 11. Tunc videbis quantum profuerit sub omnium pedibus propter Deum constituisse te; videbis, inquam, & affluens multiplici cœlestium beneficiorum genere, & potioribus donis à Deo perceptis *mirabitur, & dilatabitur cor tuum.* Isa. 60. 5.

[margin: 18. Humiles exaltantur à Deo.]

[margin: 19. Beniamin humiles repræsentat.]

Reuoca quæso in memoriam id, quod olim accidit Beniamin omnium fratrum suorũ minimo. nam cũ ad conuiuiũ inuitati fuissent à Iosepho ceteri omnes fratres, panibus *appositis seorsum Ioseph, & seorsum fratribus &c. sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam, & mirabantur nimis sumptis partibus quas ab eo acceperant, maiorq́; pars venit Beiamin, ita, vt quinq; partib. excederet.* Ecce tibi lector rẽ planè admirandam. Beniam. minimus inter omnes, qui excepti cõuiuio fuerãt idemq; in nouissimo loco recumbẽs maiorem potioreq́; accipit partẽ. An non intelligis hoc facto significatũ esse id, ꝙ olim in cœlesti beatitudine futurũ est? ibi quo quis humilior propter Dei amorẽ in terris fuit, eo sublimior erit, & tanto maiorib. donis amplificabitur. *quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

DIGRESSIO III.
MORALIS.

Numerantur 17. Angelor. excellentiæ.

QVoniã v. 25. huius ca. de Angelis præsertim verò custodib. fit mẽtio, & solet hoc Euangeliũ festo die D. Micha. in Ecclesia legi, non ingratum arbitror futurũ lectori, si seqq. aliquot digreßionib. de cœlestibus illis mentibus, earũq; excellentijs, præsertim verò de hominũ per ipsos custodia, & de D. Mich. Angel. Principe breuiter aliqua dixero. Multa sanè in Angelis sunt eximia, & præclara satis, ob quæ Deus, & ab ipsis, & à nobis maximè laudandus sit. etenim ij sunt, qui in hoc amplißimo mũdi theatro inter omnia creata quasi Principatum tenent. nam primò si spectemus non oscitãter, neq; persunctoriè eorũ originem, & antiquitatem primi omniũ, aut certe cum primis conditi sunt. Est aũt celebris apud antiquiores Patres controuersia de tẽpore creationis Angelorũ. etenim ferè Græci scriptores, & ante Aug. latini censuerunt, multis ante hunc mundum sæculis Angelos esse à Deo creatos. sic putarũt

[margin: 1.]

[margin: 1. Excellentia Angeli quasi principes orbis. Tempus creationis Angel. 1. opinio quod ante conditũ mundũ hũc.]

Orig.

Orig. in lib. περὶ ἀρχῶν, & homil. 4. in Isa. Basil. 1. & 2. homil. in exameron. Gregorius Nazianz. orat. de Natiu. Domini, Hilar. lib. 12. de Trin. & contr. Auxent. Ambr. lib. 1. Examer. cap. 5. & præfat. in Psalm. Hieronym. in 1. cap. epist. ad Tit. Isid. libr. 1. de summ. bon. cap. 12. adeò verò hoc certum apud Cassian. fuit vt collat. 7. cap. 8. dixerit: neminem fidelium ea de re posse dubitare. quam tamen opinionem Gennadius, & Achatius (vt habetur in catena) derident tanquam fabulam è Platonis Timæo desumptam. Verùm ea censura nimia est. nam Angelos conditos esse simul cum mundo nusquam tradit scriptura, nec euidenter ex ea colligitur. neque enim Patres tanta doctrina, sanctitate, & antiquitate venerandi, contraria fidei docuissent, vel scripsissent.

2. *Vera opinio Aug. priori contraria.*

B Ceterùm Augustini sententia est, Angelos simul esse cum mundo corporato conditos. Vide illum libr. 11. de Ciu. Dei, libr. 12. Confess. lib. 1. & 4. de Gen. ad literam. & alibi. Augustinum sequuti sunt Gregorius, Beda, Rupert. Hugo, Magister lib. 1. sent. omnesque passim Theologi scholast. etenim, *in principio Deus creauit cælum & terram,* non igitur Angeli extiterunt antea, quod nihil ante principium creationis rerum sit, *& qui viuit in æternum, creauit omnia simul,* sed magis vrget auctoritas Innocentij Tertij affirmantis; spirituales, & incorporeas substantias simul esse ab initio temporis creatas à Deo. Verùm de hac decretali Innocent. lege 23. opusc. D. Thom. Est & ratio, quæ huic sententiæ fauet, quia si Angeli multò antè mũdum fuerunt, vel omnes toto illo sæculorum spatio fuissent in gratia, atque adeò in ea confirmati, neq; vllus cecidisset, quod est falsum, & scripturæ contrarium; vel statim à creatione secunda, vel tertia morula, (vt in scholis loquimur) aliqui peccassent. at hinc sequitur absurdum simul illos Angelos peccatores cum bonis fuisse tot sæculis ante mundum conditum. nam alio ablegari non poterant, nulla enim tunc erat locorum disclusio. Hanc nos posteriorem sententiam multò propensius amplectimur. si quis plura hac de re scire auet. adeat quattuor nostræ Societatis Illustres viros, qui luculenter, & eruditè hac de re scripserunt: Benedictum Perer. lib. 1. Gen. sub fin Ludouicum Molin, 1. part. quæst. 61. art. 3. Gregor. de Valent. tom. 1. disp. 4. q. 12. p. 2. Gabriel. Vasquez. disp. 224 per sex seq. cap.

Probatur sententia Aug.

3. *2. Excellentia Duratio.*

Secundò, si vitæ & durationis longitudinem, si naturæ gradum, & conditionem in Angelis respicias, ilico apparebit quàm sint præstantes. etenim sunt illi spiritus immortales nulli corruptioni obnoxij, vel mortis necessitati, sunt omninò incorporei, inuisibiles, simplices, non frigoris, non caloris, non famis, non sitis, non alicuius lassitudinis molestiis obligati, vel obstricti, nec sunt vllius rei corporalis indigentes.

4. *3. Excell. agilitas.*

Si tertiò, ad agilitatem eorum mentis oculos conuertas, nulla est Ceruorum, Aquilarum, quorumcumque animalium, immò & Orbium Cœlestium velocitas, quæ eorum valeat celeritatem adæquare. Quanta intellectus, & mentis illorum est dignitas? quanta ad intelligendum vis, & subtilitas? quanta ad distin-

A guendum solertia, quantum ad inueniendum acumen? Quanta simul multarum rerum comprehensio? Perpetuò etiam intelligunt, & sine discursu omnium, quæ naturaliter fieri possunt, plena, & consummata scientia mirificè valent.

Quartò, quanta est eorum efficacitas, & voluntatis constantia? volunt enim efficacissimè, & immobiliter eligunt ea quæ cupiunt, ne tantillum quidem à diuino nutu discrepantes. 5. *4. Excell. efficac. et voluntatis constantia.*

Quintò, si firmitatem memoriæ attendas, nulla illis vnquam subrepit obliuio, quod enim semel hauserunt, omni æuo conseruant. *5 Firma memoria.*

6. Quid de potentia sentiendum? quæ adeò incomparabilis est, vt vix, ac ne vix quidem illam homo cogitando assequi possit? quis enim satis percipit quanta facilitate, quàm incredibili velocitate, vel vnus Angelus primum Cœlum, cuius respectu vniuersa terræ, & aquæ amplitudo puncti instar est, nullo labore per tot annorum millia conuoluit? Quid inquam Angelis fortiùs? quorum vel vnus Michael luciferum illum creaturarum omnium præstantissimum manu potenti debellatum, deiecit de Cœlo? Vnus fuit Angelus, qui vt blasphemiæ crimen in Assyrijs puniret, breuissimo tempore in illorum castris centum octoginta quinque millia trucidauit 4. Reg. 19. 35. peccauit olim Dauid per superbiam, & eo peccato factum est, vt Angelus manum suam super Ierusalem extenderet, vt disperderet eam, 2. Reg. 24. 15. 16. Sed *misertus est Dominus super afflictione, & ait Angelo percutienti populum, sufficit: nunc contine manum tuam.* meritò ergò apud Iob tantæ esse potentiæ dicuntur Angeli, vt orbem portent; præsertim verò quia cœlestium orbium motores, & rectores sunt, portare orbem & esse columnæ cœli dicuntur. *6 potentia*

G

Iam verò septimo de numero agamus, certè nisi propemodum innumerabiles illi forent, minimè diceretur Iob 25. 3. *numquid est numerus militum eius?* neque Danielis cap. 7. 10. *millia millium ministrabant ei. & decies millies centena millia assistebant ei,* præsertim si cũ Tertul. legamus: *millies centies centena millia. & millies centena millia apparebant ei.* quamuis reliqui omnes legant. *millia millium ministrabant ei* priori loco, nec in Ioann. Apocal. cap. 5. legeretur: *numerus eorum millia millium,* nec apud Paulum ad Hebr. 12. *accessistis ad cœlestem Ierusalem multorum millium Angelorum;* nec Diony. asseueret libr. de cœlest. Hierarch. cap. 14. maiorem Angelorum esse numerum, quam omnem rerum sensilium, & caducarum multitudinem: sicut enim cœlestia corpora aliorum corporum magnitudinem exsuperant; sic multitudo Angelorum aliarum rerum numerum excedit. 6. *7. Num. Locus D. 7. 10.*

D

Octauò porrò in tanta multitudine varietas, & in varietate pulcritudo sanè admiranda est: nam si præsertim Diu. Thom. sequare, nullus est in tam magna multitudine Angelus, qui non ab alio Angelo specie distinguatur. Hinc si ratiocinari libet, vix credi potest, quanta sit perfectio, quanta pulcritudo supremi angeli, cum magna sit vel infimi perfectio, sic quæso tecum reputa, & cogitatione complectere: si fortè in amœnissimum, amplissimum- *8. Varietas* *Egregia comparatio ad intelligendam angelorum pulcerrimam varietatem*

que

que aliquod pratum incideres, vbi essent multa florum millia, in quibus reperire non foret vel duos flores speciei eiusdem, sed quilibet à quouis alio differret specie, quãta quæso te cãpus ille voluptate reficeret? in quãtam admirationẽ raperet? certè nihil posse te cernere pulcrius, nihil spectare admirabilius crederes.

8. *De septem Angelis.* Porrò inter illos, qui supremi ordinis sunt septem numerantur Angeli tanquã electi quidam Principes magni, & inter cæteros dignitate excellentes, quibus humanæ salutis cura demandata est, quemadmodum Martyr Irenæus, & Clemens Alexandr. auctore Aretha in cap 4. Apocal. testatur, & Clem. quidem libr. 6. strom. *septem*, inquit, *quidem sunt, quorum est maxima potentia primogeniti Angelorum Principes, & per quos Deus omnibus hominibus prouidet, &c.* horum munus est Deo tanquam Domino & Regi maximo obsequentissimorum ministrorum instar semper astare; eius nutum expectare: eius iussu confestim quidlibet agere, quolibet vadere, rerumque humanarum curam suscipere. ac propterea oculi vocantur Dei, & Christi, sicut Diaconi oculi Episcopi. Vocantur & cornua, quia pro hominum salute aduersus inferorum portas depugnant. Hinc Apoc. 5.6. *& vidi, & ecce in medio throni*, &c. *Agnum stantem tanquam occisum habentem cornua septem: qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*, de quibus Zachar. 4. *septem sunt isti oculi Domini, qui discurrunt in vniuersam terram.* Dicuntur *& lampades* Apoc. 4. *ante Dei thronum* quia summa claritate refulgent, & eos ad quos mittuntur insigni quodam splendore collustrant cui rei symbolum exhibuit Angelus, qui Act. 12. 17. cum astitit Petro lumen, refulsit in habitaculo. & Apoc. 8. legimus: *& vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ*, & cap. 15. 16. 17. septem Angeli memorantur quasi curam habentes vniuersæ terræ. est & Tob. 12. clarissimus locus: *ego sum Raphael Angelus vnus ex septem, qui astamus ante Dominum.* Ex his colligimus non dici eos astare ante Dominum, vel in eius conspectu esse, quasi qui assistunt, & non mittuntur, vt passim solent exponere illud Daniel. 7. *millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* sed astare, & esse in conspectu throni, dicuntur quod præsto sint, vt quocunque Deus voluerit, mittantur: iccircò in vniuersam terram mitti, & per vniuersam discurrere dicuntur. Quamuis ad res insigniores, & quæ ad vniuersum hominum genus pertinent, credendum sit mitti, & multa etiam facere per intermedios Angelos infimæ Hierarchiæ. Ab ijs porrò innumera beneficia in hominum genus proficiscuntur; qua de re lege Serarium nostrum in cap. Tob. 12. quæstiunc. 9.

Locus Apoc. 5 6 Zach 4 Apoc. 4.

Locus Tob. 12

Astare quid quid assistere

9. *Excel. ordo* Neque verò cum tanta multitudine, & varietate Cœlestium spirituum confusio vlla est, sed incredibilis ordo, quæ nona est eorum excellentiæ. etenim si illorum dispositionem, ordinemq; cõsideres, ordinatissimi sunt, & in tres Hierarchias supremam, mediam, & infimam distributi, singulæ verò Hierarchiæ, tribus itidem ordinibus ita distinguũtur, vt chori nouem conficiantur, eamque distinctionem nunquam varient, ac perturbent. Ne- A que enim inferiores cupido incessit vnquam ascendendi ad locum superiorum, nec superiores metus vllus, vel spes sollicitat, aut tangit, vel aliquid aliud viget ad deturbandos eos, qui in loco inferiori sunt. 10. licet illorum alij mittant, alij mittantur, quidam doceant, reliqui doceantur, pax tamen, & coniunctio inter illos nunquam non visitur maxima: quare sua sorte contenti sunt singuli, & in genere suo perfecti: in hoc vnum intenti, ac conspirantes, vt omni vi, & contentione Deum exercituum die, noctuque collaudent, quo illud Iob applicare possumus: *concentum Cœli quis dormire faciet?* sed obijciet aliquis contra id, quod diximus de mutua Angelorum vnione, videri ex scriptura B Angelos custodes diuersorum hominum, vel prouinciarum habere sibi commendatos diuersas simpliciter voluntates, & conatus, immò & esse pugnam inter illos, vt fuit inter Principem Regni Persarũ, & Iudæorum. sic. n. Dan. 10. 13. Gabriel Angelus dixisse fertur Danieli: *Princeps autem Regni Persarũ restitit mihi 21. diebus.* D. Hieron in idem caput Dan. interpretatur principem illum Regni Persarum fuisse aliquem Dæmonem, qui aliquos de populo Israelitico in Persia induxerat ad peccatum & eatenus obstabat, quo minus ille populus à Iugo seruitutis liberaretur. Diuus Gregorius C tamẽ li. 17 c. 7. Basil. li. 3. conc. Euno. circ. init. & Theodor. in orat. 11. in Daniel. & alij, passim bonũ Angelum fuisse arbitratur, quod D. Th. q. 113. ar. 8. magis probatur. quare dicendũ pugnã illã fuisse, quia Angelus Persarum videbat multos gentiles conuerti ab Idololatria ad verum DEVM per consuetudinem Hebræorum, ideo volebat conditionaliter, si Deo placeret, orabatque Deum, ne discederent Hebræi, è conuerso, quia aliqui Hebræi idola colebant, eorum Angelus orabat conditionaliter vt discederent inde Hebræi. Hæc dicitur pugna. vterque autem cum charitate id faciebat, & sancta contentione. quare Gregorius loc. cit. inquit, *quorum tamen vna victoria est, sui opificis voluntas summa. Quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent, nunquam volunt, id est, simpliciter & absolutè.* Verùm 11. quis di- D cendo complectatur, quæ vel quot illi munera apud nos in terris exactè simul, & accuratè obeant, cùm sint diuinæ prouidentiæ in regendo, & conseruando mundo præcipui administri: & inde fit, vt in sacris literis nominentur milites, & exercitus Dei, Prouinciarum Principes, Præsides populorum, singulorum hominum custodes, Magistri, & apud Deum internuntij ac interuentores.

10. vnio.

An inter se discordes angeli.

Locus Dan. 10.13.

11 munera varia.

10. *12 puritas.* 12. quàm magna sit eorũ puritas, quãta innocentia niteat, quis explicet? ij ne leuissima quidem peccati labe vnquã inquinantur: neq; vnquã Dei gratia spoliati, vel nudi fuerunt, cũ in gratia initio creati, & in ea perpetuò cõseruati fuerint. 13. inter tot ipsorũ vel naturæ, vel gratiæ dona, virtutes, excellẽtias quis satis admirari queat profundissimã illorum humilitatẽ, & singularẽ erga Deũ pietatem, gratitudinem, obedientiam, reuerentiam, vt meritò scriptũ sit: *corã eo incuruantur qui portant orbem, & columnæ Cœli pauent in conspectu eius.* Ioann. quoque

13 humilitas cum obedientia.

in Apocal.7.11. vidit Angelos cadentes in faciem suam adorare Deum: hinc est vt mirum non sit quod Cherubim illi qui arcam velabāt, vt pueri describantur, ita enim ea ætate melius significatur eorum humilitas cum puritate coniuncta. & verò tantæ humilitatis & obediētię sunt, vt ne minima, & obiectissima ministeria subire detrectent, quin ea cupidissimè diligētissimeq; suscipiunt, & abeunt, vt Dei inprimis imperio obsequantur, deinde ēt vt hominum saluti consulant. Tale quid fuit Angelum luctari cum Iacob, famulari Iuniori Tobiæ, Habacuc quoque Babylonem capillo ex Iudæa transferre vt prandium ferret Danieli, de hac porrò obedientię promptitudine testatur Dauid Psalm.102.20.21. *benedicite Domino omnes Angeli eius: potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius.* Et postea, *ministri eius qui facitis voluntatem eius*: proinde comparantur ventis, & igni Psalm.103.4. *qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.*

11. 14. *Christus eos honore magno affecit.* Ergóne hos beatos, summaque laude dignos Angelos non magni faciam, & singulari honore prosequendos non putem? Quos (& sit decimaquarta excellentia eorum) Christus potentissimus omnium Dominus, magni consilij & testamenti Angelus (Isa. 9. &. Malach. 3) tanto affecit honore, vt suam Natiuitatem, felicemque resurrectionem per illos primùm orbi significarit; per eosdem etiam post longum quadragesimæ ieiunium placuit in deserto cibo refici: & cum in summo mœrore esset, ab his exterius exhibitam consolationem admisit. Denique hos ipsos ad extremum iudicij diem reuersus, quasi lateris sui stipatores, toto orbe longè, lateque spectante, secum aducet & sui iudicij impigros faciet executores. Nec fallet eius promissio, qua dixit: *omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei; qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei* Luc.12.8.9.

12. 15 *Vtilitas in nostrum genus.* Quid plura? 15. Vtilitatem si spectes, quæ in nos ab illis dimanat vtiles esse maximè inuenies. sunt Angeli Vrbium custodes, & Ecclesiarum Præsides, vt eos facit Gregor. Nazian. orat. 32. de quibus etiam Cyrill. Alexandr. de adorat. in spiritu: *scimus*, inquit, *sanctos Angelos à Deo esse ordinatos ad opem ferendam credentibus, & vt sint velut duces populi.* Augustin. hos esse custodes ciuitatis nouæ Ierusalem, & montes in circuitu eius vigilantes, & custodientes vigilias noctis super dominicum Gregem cap. 27. soliloquio. affirmat. ijs gaudium est super vno peccatore pœnitentiam agente, sicut Diabolo super vno iusto pœnitentiam deserente. Horum curam, & operam nobis prodesse plurimum expertus est sub vmbra Iuniperi Elias 3. Regum decimonono. Experta Agar Abrahæ ancilla in solitudine; Expertus Loth. Genes. 19. vbi legimus quod Angeli eduxerunt Loth, & posuerunt extra ciuitatem, dicentes, *salua animam tuam*; Expertus Tobias Iunior in itinere Tob. 6. Expertus Daniel Propheta, Dan. 10. Expertus D. Ioannis Baptistæ parens Luc.1. Experti Apostoli Act.5 12. deniq; innumeri alij.

13. 16. *honor qui illis defertur in scripturis.* 16. Excellentia, laus & prærogatiua

A Angelorum est desumpta ex modo, quo honorificè in scripturis proponuntur & describūtur. Voluit aliquando Deus Angelorum præstantiam velut obijcere oculis mortalium, eamque significare Daniel.10.5.6.8. Sic enim scribit Propheta: *leuaui oculos meos, & vidi & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolitus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius lampas ardens, & brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes quasi species æris candentis, & vox sermonum eius, vt vox multitudinis. ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quidquam virium.* Admirandus sanè visus ad exprimendam cœlestium spirituum præstantiam, & dignitatem multò *Angelorum præstantia repræsentatio ad viui.*

B quam aptissimus. nam vestimentum lineum eorum singularem puritatem significat; zona aurea, ardentem, & eximiam charitatem; corpus instar chrysoliti, immortalitatem; facies vt fulgur, summam agilitatem, & incredibilem celeritatem; oculi in modum lampadis, solertem, acutum, perspicacem intellectum citra discursum cuncta penetrantem; brachia verò, & pars corporis deorsum vsque ad pedes vt æs candens, eorum innuit opera charitatis igne succensa. proinde enim igni comparantur vrenti. Denique vox *quasi multitudinis* potentiam, fortitudinem, robur plusquam virile designat. Quis obsecro ad tantum spectaculum non obstupescat, & paueat? *cecidi*, inquit Ioannes, cum Angelum vidisset Apocal.19.10. *ante*

C *pedes eius vt adorarem eū.* Tanta enim est Angelorum gloria, tantus splendor, vt quasi Dij quidam videantur. & Apocal.18.1. *Vidi*, inquit, *alium Angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius.* Caligant mortalium oculi, & omnis humanæ naturæ potentia nutat ad quamuis vnius Angeli aspectum.

Propterea 17. non mirum quod Angeli in scripturis *filij Dei* nominantur, vt Iob.cap.16. & 38.7. & Daniel.3.92. Primùm quidem vt auctor est Diuus Thomas 3.par.q.13. quia illi antè alios adoptionem filiorum receperunt; deinde quia in rerum gerendarum alacritate, & obedientiæ prōptitudine filijs simillimi sunt. 14. 17. *Filij Dei.*

D 3. quia Dei optimi parentis ergà res humanas charitatē referunt, & imitātur. 4. quia Dei administri, & discipuli, & ideò filij Dei, vt olim filij Prophetarum dici possunt. Postremò quia egregiæ naturæ præstantia, & illustribus dotibus, plusquam reliquæ omnes res creatæ ad Deum accedunt.

Vt aūt verè Dei filios esse, affectumq; filiorū erga Deum habere se ostenderent, initio conditi orbis Creatori Deo laudes cecinerunt. quod videtur Iob significatum esse cap.38.4. 7. *vbi eras quando ponebam fundamenta terræ, &c. cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* Duobus autem modis hæc Angelorum laudatio accipi potest. Primùm quidem vt dicamus, sua ipsa pulchritudine, & & naturæ, qua conditi erant, præstantia, additis, tot ac tantis etiam gratiæ ornamentis, statim commendasse Deum tanti operis Auctorem, Creatoremue suum. quomodo dicere 15. *Locus Iob 38.4.7.*

sole-

A solemus opus artificiosum,& affabre effectum elegantem artificis manum commendare;præsertim verò quia cum se ipsi viderunt tot, tantisque à Deo affectos esse beneficijs,& insignibus multis,siue naturæ,siue gratiæ dotibus auctos esse,pro acceptis beneficijs cœperunt tūc nec vnquam desinent Deum laudare, illique continenter gratias agere. Nam vt Theodor. ait:*qui creatus est laudat, Creator laudatur,& ingratus, qui conditorem non laudat*. Hic ergò est primus laudationis Angelorum modus communis ferè cum reliquis creaturis: nam & *Cæli enarrant gloriam Dei*. Alter modus huius laudationis est, vt cum molitione aliarum rerum, quæ tunc à Deo creabantur, coniungatur hymnus Angelorum, præsertim quando velut

B primus lapis, primaque totius mundi fundamenta iacta sunt, id est, terra creata. etenim terræ creationem comitata est statim lætitia, iubilus, & acclamatio Angelorum, diuinam bonitatem afferentium in noua nascentis orbis creatione. deinde etiam aucta magis, magisque est hilaritas,& gaudium, cum etiam cæli,& sidera ipsa tanquam illustria quædam lumina Deo creante prodierunt. Hinc septuaginta apud Iob: *quando facta sunt sidera laudauerunt me*,& Chrysost. *Angeli*, inquit, *ipso aspectu obstupuerunt, cum multitudinem, pulcritudinem, dispositionem, vtilitatem, varietatem, ornatum, splendorem,concentum, cæteraq; omnia, quæ multò illi quàm nos,melius vident,intuerentur*. Anastasius item Sinaita libr.4 Examer. eam Angelorum laudem refert, præsertim ad Incarnati Verbi

C Mysteriū Incarnationis. Mysterium,sic scribens: *hymnis Deum celebrarunt. Quamobrem? Quoniam facta sunt astra. non certè propterea, sed cùm vidissent solum è terra recurrentem. in Mysterio didicerunt Christi incarnationem,& è terra Assumptionem, & ideò,cùm vidissent eum ex Sancta Virgine, tanquam ex Abysso exortum,statim exclamarunt,dicentes: Gloria in excelsis Deo.*

16. Anastasij Sinaitæ opinio falsa. Verùm Anastasius putat astra, & solem priùs in terra facta esse, deinde Cœlo esse tradita.sed falsum id est, ac proinde allegorica est eius expositio, quamuis non negem Angelos bonos summis laudibus Dei bonitatem extulisse post reseratum mysterium Incarnationis. Igitur primo ipso molitionis mundi exordio verè Dei filios exhibuere Angeli Deum

D omnium rerum molitorem, ac suæ ipsorum naturæ conditorem mirandum in modum extollentes.

17.Sed neque cum vltima dies mundi huius aduenerit, cum dissoluenda erunt omnia, & quisque hominum proprio erit loco,ac domicilio ad extremum iudicij diem assignandus, non ostendent se Angeli verè filios Dei,& diuinæ iustitiæ propugnatores contra impios, ac Dei contemptores, quomodo rectè intelligere possumus locum illum Prophetæ Nahum.

Locus Nahū 2.3. 2.3. *Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis*.Fortes Dei sunt nobilissimi quiq; Angeli, qui ad extremum Iudicij diem descendent cum filio hominis instar Principum Clypeos aureos gestantium, eruntq; ipsi terrori maximo impijs, qui Deum contempserunt,& quia ab eis nulla ratione offendi poterunt, rectè clypeos aureos gestare dicuntur.ijdē etiam *viri exercitus* nominari possunt, & in coccineis esse referuntur, quia charitatis igne flagrant. sequitur vt de custodibus Angelis agamus.

DIGRESSIO IV. MORALIS.

De custodia Angelorum.

Angelos esse custodes hominum testatur scriptura, confirmat consentiens doctrina omnium Theologorum, probat etiam, & persuadet ratio. In scriptura reperimus multa testimonia, ex quibus sunt hæc pauca Genes. 48.16.Iacob benedicens filijs Ioseph,ait:*Angelus eruit me de cunctis malis*.vbi planè videtur loqui de aliquo Angelo, qui peculiarem curam ipsius semper gesserit ex Dei voluntate Et Ps. 90.11.sic, inquit Dauid:*Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis*. — 1. Angelorū custodia,stabilitur ex scriptur. — Locus Gen. 48.16. — Locus Psal. 90.11.

Loquitur enim hic scriptura de iustis, quibus Angeli Dei iussu in custodiam, & auxilium assignati sunt.& Matth.18. *Angeli eorum semper vident faciem Patris*, vbi Hieron. *magna*, inquit,*est dignitas animarum & vnaquaque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui Angelum delegatum*. Idem affirmat Orig. hom.23. in Luc. & D. Chrysost. hom. 60. in Matth. expendens hunc locum:*Angeli eorum,&c*.ait:*hinc manifestum est,quia omnes sancti Angelos habeant*. quod confirmat ex eo,quod 1.Corint. 11. 10. iubet Paul. mulieres *potestatem*, id est, velum *habere supra caput propter Angelos* custodes earum,ne ab illis alioqui offendantur, prout ex Basilio in Psal. 33.mox declarabimus. Nec contemnendus est locus ille Act.12.15. nam cum fideles non crederēt esse ipsum D.Petrum, quem puella nuntiabat liberatum è carcere,adesse ad domus ianuam;dicebant, *Angelus eius est*. — Locus 1.Cor. 11.10. — Locus Act. 12.15.

De consensu Doctorum non est dubium, nam præter Hieron.Origen.& Chrysost.quos iam citauimus,eadem expressa est Basi.sententia Conc. 9. in Psalm. 33. sic scribentis: *omni credenti in Dominum Angelus assidet, si non ipsum nos per praua opera fugauerimus; quemadmodum enim apes fugat fumus,& Columbas graueolentia expellit, sic custodem vitæ nostræ Angelum lacrymosum, & graueolens abigit peccatum*. idem sentit Conc.13.in Psalm. 48. & libr.3. contra Eunomium initio; nec propterea quod de credentibus, & timentibus Deum præcipuè loquatur,excludit alios homines à peculiari cura Angelorum; vt liquet ex eo quod dicit:custodes Angelos attribui ad custodiendam,& dirigendam vitam nostram:quæ ratio in omnibus hominibus locum habet; omnium enim vita à diuina prouidentia ordinatè regitur,atque adeò per ministeria Angelorum, vt ostendit ratio D.Thomæ quæst.113. articulo primo. Sed occasione eorum quæ dicit Basil. roget quispiam. Deseratne aliquando Angelus hominem? Respondeo quantum ad præsentiam loci non est necesse, vt sit semper cum illo, sed quantum ad custodiam semper est illi præsens.nam etiamsi sit in cœlo, cogitat quæ sunt illi vtilia, & dum opus est adest. nam quod dicitur Ierem.51. 9. *curauimus Babylonem, & non est sanata,derelinquamus eam*, non est intelli- — 2. Ex consensu Patrum. Basilius. — Deseratne Angelus custos interdū hominem.

gendum quod omninò derelinquant, sed quod in aliquo euentu non iuuent, & per aliquod etiam tempus permittant hominem cadere in aliqua mala, à quibus possent liberare id demerentibus peccatis hominis secundùm Dei beneplacitum, à quo per omnia pendent; quamquam, vt nemo per omnia deseritur à prouidentia diuina, ita neque à custodia Angelica, per quam diuina prouidentia exercetur. Hoc obiter.

3. *Nyssenus.* Nyssen. quoque Basil. frater libr. de vita Mos. *occultior*, ait, *traditio est, verus sermo ad nos vsque descendit, quo creditur, postquam in peccatum natura nostra lapsa est, non omninò clementia diuina neglectam, nec absque suo patrocinio dimissam, sed Angelorum, qui natura incorporei sunt, aliquem in adminiculum cuique constitutum esse.* Magister sentent. libr. 2. distinct. 11. citans Gregor. ait: *Gregor. quoque dicit, quod quisque bonum Angelum sibi ad custodiam deputatum, &c. habet. cum enim omnes Angeli boni nostrum bonum velint, communiterq; saluti omnium studeant: ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam, eum specialiter hortatur ad bonum, &c.* quamuis hoc non reperiatur in Diuo Gregor. sed in Hugone de sancto Victore libr. 3. sentent. vt habetur notatum ad marginem prædictæ distinct. Magister senten. Cyrill. lib. 9. super Leu. & 4. lib. cont. Iulian. Apostat. multa disertissimè scribit de præsidio & custodia Angelorum erga homines.

Magister sententiarum ex Hugon.

4. *Philosoph.* Nec verò Theologi tantum in hac sententia fuerunt, sed etiam Philosophi. nam Platonici censebant hominum quemlibet suum Dæmonium habere. Hinc illud Socratis Dæmonium tantopere celebratum, à quo dicebat se custodiri, & ad bonum induci.

5. *Idem ratione probatur.* Ratio etiam idem suadet ex parte Dei, Angeli, hominis, dæmonis desumpta. Ex parte Dei, quia lex est diuinæ prouidentiæ, & sapientiæ, vt extrema reducat ad prima per media. Angelus autem est medius inter Deum, & hominem, & ratione naturæ immortalis, & ratione gratiæ consummatæ. Quare debet homo reduci ad Deum per Angelum. Præterea videmus in dispositione vniuersi res corruptibiles, gubernari per incorruptibiles, sicut sublunaria per Cœlestia, & res mobiles per immobiles, vt omnia corpora per Angelos. Cum igitur homo sit defectibilis in bono, & mutabilis, debet gubernari ab immutabili in bono, qui est Angelus.

6. Ex parte verò Angeli idem patet, tum quia est Ciuis noster, & ideò debet esse commercium inter eum, & nos; sumus enim eiusdem societatis ad eumdem finem ordinati; tum quia non debet esse tardior Angelus in adiuuando, quàm Dæmon in nocendo. Non enim debet esse charitas pigrior ad iuuandum in Angelo, quàm malitia in Dæmone ad nocendum, sed Dæmon semper conatur nocere. ergò decet Angelum semper præsto esse ad adiuuandum.

7. Ex parte item hominis idem ostenditur, tum quia eius voluntas est flexibilis ad bonum & ad malum; post peccatum enim pronior est ad malum, & multa sunt, quæ illam ad malum inclinant; tum propter caliginem intellectus, & perturbationem passionum in affectu. opportunum igitur illi est Angelicum auxilium

A &, vt inquit Diuus Bonauent. quattuor ob causas indiget homo præsidio, & tutela Angelorum, ad proficiendum in gratia, ad resurgendum à culpa, ad præcauendum mala, & ne admissi peccati pondere grauetur, & trudatur ad maiora.

Denique ex parte Dæmonum hoc ipsum potest declarari: cum enim *non sit nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem*, vt Paulus ait; Dæmon autem sit aduersarius potentissimus, quia secundùm Iob. *nulla est maiestas, quæ comparetur ei*, (est enim in sciendo astutissimus, & propter longam experientiam peritissimus: est nocendi cupidissimus, & in malitia abstinatissimus, & tanquam Leo rugiens perpetuò *circuit, quærens quem deuoret*) Decuit homini impugnato à tanto aduersario constitui defensorem Angelum, & cum opus est plures etiam eidem præsto esse. sicut patuit cum Elisæus rogauit, vt aperirentur oculi pueri sui, vt videret plures esse cum eo Angelos, quàm cum hostibus, qui ad eum capiendum venerant, Dæmones, lege libr. 4. Reg. cap. 6. 8.

B

Interrogatus à Christo Dæmon, vt publicè diceret, quod esset nomen eius, obsidebat enim is miserum hominem. Respondet non vnum esse Dæmonem, qui vexabat infelicem illum, sed legionem Dæmonum. quod Tertullian. 4. cont. Marcion. cap. 20. obseruans 9.

C monet *legionis* nomen esse militare, atque adeò eorum, qui bella continenter gerunt. Vt videatur iccirco interrogare voluisse Christus, quod esset illi nomē, vt ex responso, quod sciebat redditurum Dæmonem, intelligeremus hostes nostros esse Dæmones, & quidem innumeros, perpetuoque in armis contra omne hominū genus stare. ideò habent instar fortissimi, copiosissimique exercitus cohortes, & manipulos, & legiones, quibus nullæ possent humanæ vires resistere, & obluctari, nisi maiore Cœlestium spirituum auxilio, & robore defenderemur. quare castra Dei meritò dicuntur Angeli, quorum quia Princeps gloriosissimus est Michael, ideò scriptum est, *Michael & Angeli eius præliabantur cum Dracone*, &c. hos ergò fortissimos pugiles, & athletas, nostros adiutores esse voluit Deus, vt inferorum vires comprimere, & in nihilum redigere, si per nos non steterit, possemus.

Dæmonū legiones cohortes, manipuli quid indicēt.

Mira Angelorū custodia in defendendis hominib. à Dæmonum potestate.

D

Et verò quia fortes sunt & valentes viribus à Daniele cap. 10. visus est Angelus ille æreis brachijs terribilis, & admirandus, vt eorum robur eluceret, quoad nos defendendos ab Dæmonum insidijs, & potentia plurimum valent. ijs nos brachijs cum adhuc intra matris vterum claudimur, liberamur, ne Dæmonum odio, & iniuria extinguamur. cum verò in lucem edimur accurrunt Angeli, & ne vita nobis antè baptismum eripiatur à callidissimis inferni hostibus, potenti nos brachio tuentur; & quoniam cum in lucem quoque editi viuimus, omni nos studio in peccatum impellunt Dæmones, & nullum non lapidem versant, nihil intentatum relinquunt, vt in Dei odium, mortemque animæ miseros mortales incidere faciant. ideò tunc præsto sunt etiam Angeli, vt contra hostes elatis brachijs eripiant nos de potestate tenebrarum, quod tunc multo ma- 10.

iori conatu præstant, dum vitæ nobis finem imminere conspicantur. tunc enim Satanæ ministri turmatim aduolāt, & vno consensu, atq; omnibus inferni viribus connixi secum in infernum animas rapere, ac pertrahere contendunt. quare nisi ærea sanctorum nos spirituum brachia munirent, quis obsecro liber hinc abiret? quis non in infernum præceps rueret? hinc patet quantum sanctis Angelis nostris præsertim tutelaribus debeamus.

11. *Conficitur ex dictis, singulos homines proprium, tutelarem Angelum habere.*

Ex his quæ hactenus diximus, constat certum esse non modo vniuersitati hominum, nō modo Regnis, & prouincijs, verumetiam singulis hominibus deputari diuinitus, & quidem ab illorum natiuitate peculiarem Angelum Custodem, à quo promoueantur in bono, & defendantur à malo, quod sine insignis temeritatis, atque erroris nota negari non potest, præsertim cum non obscurè ex scriptura colligatur, vt ex nu. 1. constat, & communi scholasticorum consensu 2. sent. dist. 11. receptissimum id sit. Confirmat idem & ratio D. Th. q. citat. art. 2. nam cum singuli homines secundùm animam quidem sint immortales, gerit Deus singularem illorum prouidentiam, etiam vt singulares, & indiuidui sunt. igitur conuenit vt singulorum custodiæ singulos præficiat Angelos. & quidē successiuè vnus pót plurium hominum curam habere post singulorum mortem. quamuis eodem simul tempore non plurium, sed vnius tantum hominis vnum Angelum peculiarem gerere curam censendum sit cum D. Thom. eodem loco, quidquid hac in parte dubitet Mag. in 2. dist. 11.

Vnus Angelus eodē tempore vnius tantum gerit curam.

12. *An Christus tutelarē Angelum habuerit.*

Tantum hic dubitari posset de Christo Domino, an tutelarem Angelum habuerit sibi peculiarem. Sed respondeo. Christus Dominus cum purus homo non fuerit, sed Deus, ac Dominus Angelorum, nullo modo habuisse dicendus est Angelum tutelarem tanquam superiorem, sed vt seruum & ministrum, nec solum vnum, sed plures, immò etiam omnes iuxta illud Psalm. 9. 6. 8. *Adorent eum omnes Angeli eius.* vnde probat Apostol. ad Hebr. 1. 6. Christum omnibus Angelis superiorem fuisse, & iuxta illud Matth. 4. *Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* An verò aliquem sibi deputatum habuerit ad obsequium, sicut alijs ad custodiam, probabile quidem est, sed incertum. Ceterum respectu ceterorum hominum Angeli custodes, vt superiores ipsis, illorum curam gerunt, docent enim eos, & opem ferunt tanquam auxilio indigentibus, quamuis interim in hoc ministerio præstent obsequium Deo tanquam illius serui.

13. *Tres rationes custodiæ Angelorum.*

Postremò, cur nos custodiant, tres assignat caussas Bernard. serm. de Diuo Michaele. *propter Deum, cuius,* inquit, *ergà nos misericordiæ viscera imitantur. Propter nos, in quibus propriam similitudinem miserantur; constat enim humanas animas Angelicæ cognatas esse creaturæ. Propter seipsos quorum ordines instaurandos ex nobis toto desiderio præstolantur.* sic Bernard.

(***)

DIGRESSIO V.
MORALIS.

Quot, quamue multæ vtilitates ex Angelorum custodia in homines deriuentur.

DVodecim numerari possunt vtilitates, quas tutelaris Angelus suis clientibus præstat ex varijs scripturæ locis collectæ. Primo loco afferri potest quod peccata exprobrat quæ commisimus Iudic. 2. 1. *Ascendit Angelus Domini de Galgalis ad locum flentium, & ait: eduxi vos de Aegypto, &c. & noluistis audire vocem meam: cur hoc fecistis?* Secundò suadendo, & increpando, criminum nexibus nos vinctos, & colligatos liberat; quod significatum est mysticè Act. 12. 7. illis verbis, quibus Angelo liberante Petro dicitur, *& ceciderunt catenæ de manibus eius.* Tertiò peccatorum illecebras, & occasionem mali, & boni impedimenta remouet; quam rē significauit ille Angelus, qui vt habetur Exho. 12. *percussit primogenita Aegypti.* Idem ostensum videtur per eum Angelum, qui Num. 22. 31 euaginato gladio opposuit se itineri, quo Balaā pergebat ad maledicendum populo Dei, cui dixit Angelus; *ego veni vt aduersarer tibi, quia peruersa est via tua, mihiq; contraria.*

1. 1. Reprehendit. Locus iud. 2. 1.

2 Vincula peccatorum soluunt.

3 Impedimēta salutis tollunt.

Locus Num. 22 31.

Quartò abigunt custodes Angeli Dæmones à nobis: ita Tob. 12. 3. dicit de Angelo Tobias iunior, qui ipsum duxerat, & reduxerat incolumem: *Dæmonem ab ea,* id est, vxore mea *ipse compescuit.* Idemque patet ibidem cap. 6. vbi Raphael Angelus Tobiam docuit, quam rationem tenere deberet ad exterminandum Dæmonium, vt nullam prorsus haberet potestatem in ipsum, contra quod etiam ipse Angelus pro iuuenis defensione pugnauit. Etenim tutelares Angeli sunt fideles illi custodes, de quibus Dominus Isa. 62. 6. dicit: *super muros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* nam positi sunt ij ad custodiendum gregem suum per vigilias noctis, ne lupus ille tartareus nobis infensissimus instar Leonis animas nostras deuoret, & secum abstrahat in perditionem. Ad hos custodes, & tutelares spiritus spectant etiam illa verba Apoc. 3. 2. *esto vigilans.* Vigilant enim contra versipellem aduersarium nostrum obijciendo se eius incursibus, frangendo vires, & acceptam resarciendo iacturam. Vigilant item, dum cōfirmant nos, nunc remouēdo peccatorum occasiones, nunc deterrendo à vitijs, nunc corroborando in spirituali bello, nunc à Deo fortitudinē, ac robur ad resistendum impetrandū do. Denique ita vigilant, ac mater intentos solet semper oculos habere in puerulum suum, ne forte labatur, aut mali aliquid, vel faciat, vel patiatur. similes proinde sunt illis fabris ferrarijs ferramentis instructis ad deterrendum cornua, & procul à Iudæis abigendum, ne vlterius noceant. vt habes Zach. ca. 1. 20. 21. *ostendit,* inquit Vates, *mihi Dominus quatuor fabros* (Angeli erant) *& dixi: quid isti veniunt facere? qui ait, dicens: hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam, &c. & venerunt isti* (fabri vel Angeli) *deterrere ea, vt deijciant cornua gentium, quæ le-*

2. 4. Abigunt dæmones.

Locus Isa. 62. 6.

Locus Apoc. 3. 2.

Angeli fabris ferrarijs similes.

uant-

uauerunt cornu super terram Iuda, vt disperderent eam. his significatur non obscurè Angelos hominum custodes armatos esse, vt deterreant cornua illa ferrea, i. Diaboli potestatem supra homines, id est, qua dominari, & nocere hominibus nituntur, ne noceant illis.

3. 5. Docet. Quintò docent, & illuminant Daniel. 9. 22. vbi Angelus apparens Danieli dixit: *Daniel nūc egressus sum vt docerem te, & intelligeres.* Sextò secreta Dei consilia aliquando etiā suis aperiunt Genes. 18. 17. *Num celare potero Abraham quæ gesturus sum?* erant autem tres Angeli, qui sic loquebantur personā Dei portantes. Septimò cōsolari solent afflictos Tob. 5. 13. *forti animo esto, in proximo est vt à Deo cureris*, & Angeli illi qui tempore resurrectionis Christi mulieribus visi sunt, solabantur illas, dicentes: *nolite timere vos, scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis: non est hic surrexit enim sicut dixit.*

6 Secreta aperiunt.

7 Consolantur mæstos.

4. Octauò corroborant, animumque addunt, vt in via Dei progrediamur 3. Reg. 19. 7. *surge comede: grandis enim tibi restat via.* Nonò saluos & incolumes conseruant nos etiam quoad corpus inter tot peregrinationis huius discrimina Tob. 5. 15. *ego ducam & reducam eum ad te:* nam Angelus in hac vitæ præsentis via tanquam tutor & pædagogus noster est, nos verò velut pueri pædagogo indigentes, ne graue aliquod vitæ periculum adeamus; ille ergò nos quasi brachijs excipit, vt tuti, securique loca periculosa transeamus. sic factum cum Iuniore Tobia, nam cum peruenisset ad fluuiū Tigris, & in eo vellet pedes abluere, insilijt in eū immanis quidam piscis, vt deuoraret verùm Angelus tutatus est eum, & à periculo liberauit, iussitque vt fel eius acciperet ad restituendam cœco parenti sanitatem. His addi potest cūstodes Angelos etiam nonnunquam esse sollicitos, cum expedit, in procurandis nobis bonis tēporalib. vt sanitate, viribus, pecunia, alijsque adiumentis, vt vitam conuenienter statui, qui ad salutē consequendam sit accommodatior, instituere possimus.

8 Corroborant. 9 corpus à periculis internum conseruant.

5. Decimò ipsos etiam corporales hostes terrent, fugant, disperdunt. Isa. 37. 36. *Egressus est autem Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia.* Vndecimò vim tentationum infringunt. Hoc significatum esse videtur exemplo Angeli, qui Gen. 32. 25. in persona Domini apparuit Iacob cuius tetigit neruum femoris, & statim emarcuit.

10 Terrent visibiles hostes 11 Tentationum vim infringunt.

6. Duodecimò suorum preces offerunt Deo pro quibus etiam orant. Tob. 12. 12. *quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, &c. ego obtuli orationem tuam Domino.* Et Apoc. 8. 4. *ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo.* nec orationes tantùm, sed bona ēt nostra opera, & desideria offerunt semperq; student aliquod gratiæ diuinæ donum ad nos adferre. Vtinam videre fas esset quanta cura & diligentia tutelares nostri spiritus nunc ascendant, nunc descendant pro nobis, quemadmodum ostensum est Patriarchæ Iacob in visu per scalam, in qua ascendebant, & descendebant Angeli. Porrò ascendunt Angeli necessitates nostras exponendo, bona, & preces offerendo, opemque nobis, & misericordiam à Cœlesti Patre implorando: descendunt verò deferendo ad nos à Deo cœlestes inspirationes, sanctas cogitationes, aliaque diuina auxilia, quibus iuuemur in spirituali militia, & maiores in dies progressus in virtute faciamus.

12 Preces Deo offerunt bona opera, desideria.

Ascendunt & descendūt pro nobis Angeli.

Huic postremæ vtilitati accedit & illud in primis, quod sub vitæ finem etiam animas piorum hominum in Cœlum ad Deum euehunt custodes Angeli. Hinc Lu 16. 22. habetur: *factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* Etenim vt Serarius noster testatur cap. 12. Tobiæ quæstiunc. 21. sub finem. *Postquam anima è corpore excessit idem Angelus eam comitatur, solatur, animat, vt confidenter se tribunali Diuino sistat; obijciens eius oculis merita Iesu Christi pretiosissima, in quibus tempore illius iudicij fidere debeat. Si autem ad expiandas peccatorum reliquias adiudicata fuerit Purgatorio, ibi eam sæpe inuisit, solatur, certiorem reddit de precibus piorum pro ea in mundo fusis, & denique de futura liberatione securam esse iubet.* Sic ille.

7. *Animas ad cœlos efferũt.*

Ceterùm præter has vtilitates; septem tutelaris Angeli officia notat Gerson Cancellarius Parisiensis tract. 8. super magnificat par. 3. eaque colligit ex act. Apostol. cap. 12. vbi refert Lucas D. Petrum ab Angelo è carcere eductum esse. Sunt autem hæc officia, astat, fulget, pulsat, iubet surgere velociter, soluit à catenis, educit ex carcere, liberum relinquit, eius verba, quia rem hanc exactè, & clarè explicant hic adscribere non grauabor, ait ergò: *Angelus astat, vt pensemus, hoc est ponderemus & libremus in trutina cordis, quis sit finis. Si enim Satan astat nobis vt noceat, quis ferret si non staret Angelus bonus? sicut præterea quærit iste Satan claudere, vel eruere penitus oculum fidei, ne recogitemus finem nostrum, qui Deus est: conueniens est, vt Angelus bonus sanet & illuminet oculos cordis in viam, & in finem pacis. Angelus astans fulget in carcere mortis huius, vt noscerit vnusquisque positus in tenebris, qualis suus sit status proprius. Sunt enim iuxta qualitates morborum singulorum, qualitates auxiliorum. Angelus astans & fulgens pulsat incitans ad bonum. Scit enim generaliter omnes & hoc nos scire facit, à Satana impelli. dum enim scitur periculum, sollicitudine maiori fugitur ad auxilium. Angelus astans, fulgens & pulsans iubet surgere velociter hoc autem impletur, dum sperando diuina mandata seruantur, alioquin iacet obrutus in peccatis vetus homo noster de se sperans, aut non cum minori discrimine nimis spe ans seu præsumens. Angelus astans fulgens, pulsans, surgere iubens soluit à catenis vitiorum, vinctum in mendicitate, & ferro, concussis enim timore casto, & sancto, cum grata Domini magnificatione iam se præcingit virtute actionis, iam calceat caligis præceptorum in præparationem Euangelij pacis. Angelus sextum peragit officiū dū astans, postquā fulsit, pulsauit, surgere iussit, & soluit, educit extra carcerem; aperit vltro portam ferream pœnitentiæ, transit vicum vnum satisfactionis arte. Angelus tamen sic eductum libertati derelinquit. Quo facto sic sanè deinceps, quæ retro sunt obliuiscens, liberatus in anteriora se*

8. *7. Officia tutelaris Angeli.*

Gersonis verba de 7. officijs Angeli tutelaris.

totus

totus extendit. Reuersus quidem ad se Deo gratus, & Angelo suo duit ex sententia: nunc scio verè, quia misit Deus Angelum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum. Sic Gerson. Hæc si quis aduertat ex septem circumstantijs, cum quibus narratur liberatus fuisse Diuus Petrus collecta esse videbit.

9. Honor debitus angelis custodibus. Locus Ose. 12.4. Postremò docet nos revereri plurimum SS. Angelos hominum custodes, eosque colere, coram eis flere, & rogare, sicut fecisse Iacob narratur Ose. cap. 12. 4. & inualuit ad Angelum, & confortatus est; fleuit, & rogauit eum. rogantis sanè Iacob, vt scripsit Moyses Gen. 32.26. illa vox est: non dimittam te, nisi benedixeris mihi. nec hoc tantùm fecit Iacob cum Angelo suo, sed nepotes duos ex Ioseph filio genitos moriturus iussit ad se adduci, quos peramanter deosculatus, & complexus, sic eis benedixit Gen. 48.16. Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. Hac eximiam S. Patriarchæ fidem, & pietatem erga nostros custodes, & tutores Angelos pro viribus æmulari par est. Etenim amico fideli, vt Ecclesiast. 6.15. 16. habes, nulla est comparatio, & nulla est digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei illius; amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis.

10. Obedientia debetur Angelis. Locus Exho. 23.20 &c. Deinde Angelis nostris peculiarem obedientiam debemus exhibere, & quasi de illius dictum esse accipere debemus id, quod DEVS præcipit. Exhod. 23. 20. 21. 22. Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum, quem paraui. Obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet cùm peccaueris, & est nomen meum in illo. Quod si audieris vocem eius; & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Quare libenter audiam monentem Bernardum sermone 2. super Psalmum 90. cautè ambula, vt cui videlicet adsunt Angeli, sicut eis mandatum est, in omnibus vijs tuis. in quouis diuersorio, in quouis angulo, Angelo tuo reuerentiam exhibe. Iterumque ait: quoties grauissima cernitur vrgere tentatio, & tribulatio vehemens imminere, inuoca Custodem tuum, Ductorem tuum, Adiutorem tuum in opportunitatibus, in tribulatione. Adhæc, conari nostrum quilibet debet ea sectari maximè, quæ Angelis custodibus animaduerterit esse cara, quæque faciant nos ad ipsorum imitationem propius accedere; nam amoris caussa est morum & vitæ similitudo. Imitemur Angelos. Quare sicut Angeli, quamuis in terris homines custodiant, nusquam tamen vbicumque sit, Dei faciem non intuentur: ita & nos vbicumque simus, præsentem semper Deum mentis oculis cernere debemus: nam si erubescis in conspectu hominis peccare, tanto magis dignum est, vt erubescas coram Deo iniquum aliquid, vel facinorosum committere, qui non solùm opera, sed corda etiam intuetur.

Præterea vt diligentissimos esse cognoscimus Angelos in custodiendis, & à peccato liberandis hominibus: ita si illis similes esse cupimus pro viribus nitamur, vt vel vnum saltem hominem à crimine liberemus, si plures nequimus: nam etiam Angelus, cùm vnum præsertim custodiant hominem, non propterea negligentior, vel remissior est in cura. Hinc Chrysostom. homil. 3 in epist. 1. ad Corinth. 11. ne, inquit, quoniam orbem terrarum non potes seruare, etiam paucos despice: etsi non possis centum, decem curam geras, etsi non possis decem, ne quinque despicias, etsi quinque non possis, vnum nobis despicari: Proprium est Angelorum Dei laude nunquam satiari, amant proinde eos, qui diuino cultu, & sacris precibus de more vacant. Solent Angeli orantibus astare, & delectari his, quos vident leuare puras manus in oratione: holocaustum sanctæ deuotionis gaudent se offerre Deo in odorem suauitatis, vt docet Bernar. homil. 3. super missus. Solent quoque psallentibus se dignanter admiscere, vt Psalmist. ait Psam. 67. 26. Præuenerunt Principes coniuncti psallentibus: ac iterum: in conspectu Angelorum psallam tibi. Psal. 137. 2. quod etiam notat Bernard. sermone 30. super cant. Quare si rem illis gratam facere volumus, orationibus, ac diuinis laudibus diligenter vacemus.

Denique vt cætera omittam, sicut sunt Angeli natura purissimi, ita placent illis innocentes, & simplices, pueris similes, omnis fraudis, omnisque doli, imposturæ, mendacij, & simulationis expertes; cognata est enim Angelis virginitas, & cœlibum consuetudine mirificè delectatur, quam incredibilem Angelorũ puritatem clarè explicant verba Christi Matth. vigesimosecundo. vers. trigesimo. in resurrectione neq, nubent, neq, nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo. Hos igitur Patronos nostros pro viribus æmulemur. 12. Locus Matt. 22.30.

DIGRESSIO VI. MORALIS.

De Diuo Michaele Archangelo.

MAgnum sanè beneuolẽtiæ Dei erga homines indicium est, quod tam nobiles spiritus, hominũ voluerit esse custodes, quod quamuis ita factum sit ab initio nascẽtis orbis cũ singulis hominibus, hoc tamen nouæ legis tẽpore, postquam Deus, Deiq; filius humanos induit artus, imprimis cernere est. Nũc enim maiorem quamdam familiaritatẽ, & coniunctionẽ intercedere experimur inter homines, & cælestes illas mentes. quod nescio qua ratione adumbratum est duabus illis Angelorũ apparitionibus, quas Isa. 6. Dan. 10. Scriptura recenset, iterũq; ex Cherubinis illis quos Salomon 3. Reg. 6. collocauit in tẽplo. Isa. de Seraphim sic scribit v. 2. sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciẽ, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Daniel verò v. 6. narrat vidisse se Angelũ, cuius erãt brachia, & quæ deorsũ sũt vsq, ad pedes, quasi species æris cãdẽtis. De Salomone verò scribitur loc. cit. v. 23. & fecit in oraculo duos Cherubim de lignis Oliuarum, & poste- 1. Angelorum maior cum hominibus familiaritas tempore legis nouæ.

versic. 27. dicitur posuisse *Cherubim in medio Templi interioris; extendebant autem alas suas Cherubim, & tangebat ala vna parietem, & ala Cherub secundi tangebat parietem alterum; alæ autem altera in media parte templi se inuicem contingebant.* Ita vt facies ipsas conuersas haberent ad ianuam oraculi, atque adeò ad populum ipsum.

2. Ex his tacitè colligere est inter Angelos tempore veteris Testamenti, itemque post Euangelij tempus à Christi Domini aduentu non parum interesse. Nā quod Angeli ab Isaia visi opertam haberent duabus alis faciem, indicat mysticè non fuisse olim adeò notos, & perspectos hominibus, nec sese in eorum familiaritatem adeò insinuasse, sicut nunc faciūt post tempus aduentus filij Dei. Quod verò pedes occlusos et haberent, & duabus alis contectos, innuit mysticè eorum affectus, non ita, vt nunc adeò propensos fuisse erga homines, vel etiam non ita frequenter aduenisse, descendisseq; ad homines, nec tamdiu cum illis, nec tam frequenter esse versatos.

3. Porrò quod Danieli visus fuerit Angelus ferè instar æris candentis; item mysticè designat eo tempore fuisse Angelos quasi æreos, & quodammodo ferreos, quod Dei imperio obsequentes magnam sæpè improborum hominum stragem ediderint, totosq; exercitus deleuerint, vt in historia Sennacherib videre est, opulentas quoq; ciuitates iniecto igne, ac sulphure absumpserint.

4. *Salomonis Cherubim quid indicēt.* Verùm ij, quos in templo collocauit Rex Salomon Cherubim, nobis insinuāt quales se gesserint Angeli cum hominibus, vbi *Verbum Caro factum est.* Rectè enim Ecclesia Christi per Salomonis templū significatur: aptè quoq; per ipsum Salomonem, Christus Dominus Dei Patris sapientia exprimitur: quare non ineptè per eos Angelos, quos Salomon in templo collocauit, significari potest, quales sint Angeli post Christi aduentum, quamve peculiarem curam erga Dei Ecclesiam gerant. Hoc esse non obscurè insinuatum videtur, in Salomonis Cherubim. Hi oleæ ligno constitisse dicuntur, non ære, vt olim ille Danielis. Est enim olea misericordiæ, gratiæ, charitatisque symbolū, vt intelligas post veri Salomonis accessum, prorsus misericordes, & benignos, maximeq; familiares sese hominibus Angelos ostendisse. Rursum, quod ijdem extensis ferantur fuisse alis, sereno, exporrectoq; vultu non obducto, expeditis pedibus, non tectis, indicat maiorem nunc etiam sui cognitionem impertiri hominibus, maioremque cum illis coniunctionem, necessitudinemque contrahere, & lubentius, frequentiusque ad eos aduolare, diutius etiam cum illis versari. Hoc enim ostendit alarum illa expansio, vultus apertus, & ad populum versus, expediti quoq; pedes. Hinc non mirum si nato statim Domino aduolarint illico ad Pastores Angeli, vt illis gaudium Natiuitatis Domini nuntiarent. Quorum vnus fortassis Gabriel. *Ecce,* inquit, *euangelizo vobis gaudium magnum.* & postea narrante Luca: *facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deū, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Iterum cùm

A vellet Ioann. adorare Angelum, prohibuit hic ne id faceret. *Vide,* inquiens, *ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum* &c. Apocalyp. 22. 9.

Verùm cum omnibus Angelis hæc laus conueniat, nimirum tam prolixa in homines voluntas; inter cæteros tamen palmam hac in parte Michael Angelorum omnium Princeps sibi vendicat, qui peculiaris Ecclesiæ Christi custos datus est. Dicitur autem Michael: *Quis vt Deus?* Quod Dei imprimis honorem, maximamque gloriam defendat, & tueatur, nec permittat de ea quidquam, quamuis minimum sit, detrahi. 5.

Narrant quidam Hebræi, vt refert Sixtus Senens. libr. 1. Bibliothec. Iudam Mathathiæ filium, cùm aduersus Antiochum Iudæorum hostem prælium esset initurus, dedisse 6. *Maccabæorū nom. vnde.*
B militibus suis, ceu belli tesseram sententiam illam Mosis, Exhod. capit. 15. 11. *Mi. chemocha. baalim. Iehoua,* hoc est, *quis sicut tu in fortibus Domine?* iussisse verò Iudam ea verba singulis ordinum vexillis inscribi tanquam certæ victoriæ omen, per quattuor literas: M. C. B. I. quæ initia sunt prędictarum quattuor dictionum. Itaque non integras dictiones scripsit, sed earum tantùm primam litteram. Cùm ergò vulgus militum quattuor has literas breuitatis gratia pronuntiare cœpisset, non iuxta integram, quam referunt sententiam, sed secundùm vnicam dumtaxat dictionem, quæ primùm ex earum combinatione resultat, videlicet Maccabæi paulatim militaris consuetudo obtinuit, vt huius tesseræ auctor
C Iudas, & posteri, *Maccabæi* cognomine appellaretur, alioquin gentilium, seu familiæ nomen *Assamonæorum* erat. Nam sicut Romani in suis insignibus non integras dictiones scribebant, vt significarent, Senatum, Populumque Romanum, sed inscribebant, S. P. Q. R. ita fecit & Iudas. Itaque quod Iudæ exercitus loco tesseræ gestabat, nomen erat reuera Michaelis: *Quis vt Deus?* Cuius virtute non dubium (erat enim Synagogæ custos) tot victorias, tam multos de hostibus triumphos reuexerat Iudas.

Nomen ergo *Michaelis* est velut Ecclesiæ Christi tessera: quam contra omnes Dei hostes obijcit, ac præfert in omni prælio, quod pro Dei nomine, & gloria aggreditur; hoc ergo nomine: *Quis vt Deus?* magna vi fer- 7.
D tur in hostes diuini numinis contemptores, seque ac secum Angelos, huius sententiæ contemplatione, accendit ad bellum, qui quoties bellum inuadunt, Duce Michaele inclamātes: *Quis vt Deus?* incredibilē metū, terrorēq; hostibus incutiūt. Experiuntur hoc ipsum et Christiani, dum vrgente tentatione Michaelis nomen inuocant. Sentiunt enim sibi ab hoc Angelorum Principe inter medias bellorum procellas, opem, auxiliumque impertiri, ad debellandas aduersariorum vires.

Hæc verò quæ de nomine Michaelis diximus, eiusque efficacitate, verissima esse intelliget is, qui bella legerit, quæ à tam nobilissimo Angelorum Principe commissa esse Scripturæ narrant. Quattuor enim in vniuersum prælia narrat Scriptura, in quibus glo- 8. *Quattuor Michaelis bella in Scriptura.*
rioſiſſimè

riosissimè Michael triumphauit, hac semper munitus tessera, quis vt Deus? Primum illud recensere possumus, quod contra Luciferum gestum est, ipso mundi exordio, qui cùm se per indignam, & intolerandam superbiam contra Deum insolenter efferret, voluit *in cœlum conscendere, super astra Dei exaltare solium suum, sedere in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendere super altitudinem nubium, similis esse altissimo.* Isa. 14. 13. 14. Verùm non tulit id cœlestis militiæ Dux Michael præstantissimus, sed illico tanquam acerrimus diuini honoris, & gloriæ propugnator. *Quis vt DEVS?* Exclamat, & cœlestium spirituum agmina simul accendens, incredibili impetu prorumpit in hostem, statimque ad infernum detrahit, & in profundum laci deturbat ab alto. Sic enim Scriptura ait, Apocalyp. 12. 7. 8. 9. *Factum est*
Locus Apoc. 12.7. &c. *prælium magnum in cælo, Michael, & Angeli eius præliabantur cum Dracone, & Draco pugnabat, & Angeli eius, & non valuerunt* &c. *& proiectus est Draco ille magnus, serpens antiquus* &c. *& proiectus est in terram, & Angeli eius cum eo missi sunt.* Ita hunc locum de primo illo bello quidam interpretati sunt, vt Scholast. passim cum Magistr. 2. sentent. distin. 6. & D. Thom. 1. part. quæst. 63. artic. 8. saltem non dubium quin eo referri possit per aptissimam quamdam accommodationem. Tunc acclamatum est Deo, & Michaeli: *Quis vt Deus?* Tunc quoque omnes cœlestium spirituum acies lucifero exprobrarunt illa, quæ apud Isa. loco citato habentur versiculo 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes.*

9. Locus Iudæ v. 9. Alterum est bellum, cuius in scripturis mentio est in epistola Diuæ Iudæ vers. 9. vbi sic legimus: *Cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ; sed dixit: imperet tibi Dominus.* Videtur enim diabolus percupiuisse, vt Mosis corpus reuelaretur, quo Hebræi ad illud adorandum, atque adeò ad idololatriam incitarentur. Quam rem intelligens Michael, in campum descendens: *Ecquis*, inquit, *vt Deus?* statimque pro nominis sui, & officij ratione omnem idololatriæ ansam præcidere volens, passus non est, vt Mosis corpus, vbi esset Angelorum manibus repositum, constaret. Hinc patet proprijssimum Michaelis munus esse, fortiter ea omnia propulsare, quæcumq; contra Dei honorem facere videntur; neque vnquam illud non inspicit: *Quis vt Deus?* ergo & in hoc etiam bello fortiter per Michaelem gesto, acclamatum est Deo, & Michaeli: *Quis vt Deus?*

10. Tertia expeditio à Michaele suscepta fuit; cùm Gabrieli Archangelo opem, auxiliumq; laturus adfuit, qui à Persarum principe impediebatur, ne Israelitas educeret è Babylonica
Locus Dan. 10.13. captiuitate, cuius amicæ contentionis meminit Dan. 10. 13. *Princeps regni Persarum restitit mihi viginti. & vno diebus: & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum.* Vbi imprimis sciendum eum, in cuius auxilium Mi-

A chael venit, Gabrielem Archangelum fuisse, qui cùm Michaelem vnum de principib. primis appellat, non est intelligẽdus loqui de Angelis supremi ordinis infimæ Hierarchiæ. pertinere enim arbitror Michaelem ad Seraphinos, sicut & reliquos sex, quos Archangelos nominamus; quamuis Michael omnium cęlestium spirituum, qui remanserunt, Princeps, & caput sit. Est enim communior Doctorũ sententia, quam sequitur D. Th. 1. p. q. 63. a. 7. cum Magistro in 2. sent. dist. 6. Luciferum in vniuersum omnium Angelorum fuisse primum, Michaelem verò eorum tantùm, qui non peccauerunt, Principem facere videtur Daniel, dũ illum Principem magnum cap. 12. 1. nominat; alludere enim videtur ad septem illos astantes Angelos omnium supremos, de quibus

7. Archangeli Seraphini sunt.

Lucifer primus Angelorum.

Locus Dan. 12.1.

Michael primus nunc Angelorum.

B Tob. 12. 15. *Ego sum Raphael Angelus vnus ex septẽ qui astamus ante Dominum.* Hos quia naturę pręstantia excellit Michael, meritò Princeps magnus vocatur à Daniele. Quod confirmat id, quod habet Greg. hom. 34. super Euangelia, vbi Gabrielem summum Angelum vocat. ergo ad Seraphinos pertinet, multò ergo magis id Michaeli competet, qui inter illos septem solus *magnus* dicitur. Quamuis D. Hieronym. Dan. cap. 10. & alij quidam sequentes Dionysiũ Areopag. de cœlest. Hierarch c. 9. inter Principatus collocent D. Michaelem. At Dei Ecclesia vocat eum *Præpositum Paradisi, Primatum cœlestis exercitus, Principem militiæ cœlestis, Præpositum animabus suscipiendis*, & in Litanijs secundo statim loco à Beatissima Virgine collocatur. Vnde ille etiam Seraph sex alis ornatus, ad-

C mirandoque splendore collucens, qui anno 1224. teste Anton. 3. p. Cronic. tit. 24. cap. 7. §. 4. vel circa festum exaltationis sanctæ Crucis, vel ipso die festo Crucis mense Septembri apparuit D. Francisco in monte Aluerniæ, & eum Christi Domini stigmatibus insigniuit, D. Michael fuisse creditur, vt vix dubitari queat, saltem ad Seraphinorum ordinem pertinere. Quamuis ergo à Dan. loc. cit. dicatur vnus de primis Principib. non propterea ad Principatus, qui ad infimæ Hierarchiæ supremum ordinem pertinent, referendus est, sed ad septem illos Principes, qui astant ante Deum omnium Angelorum supremos. Primum tamen inter illos esse, & cæteris præstare omnibus non dubito, vt proinde meritò dici videantur Angeli reliqui Michaelis esse tanquam e-

A D. Michaele insignitus stigmatibus creditur fuisse D. Franc.

D ius milites, quia totius cœlestis exercitus Dux est, & Imperator. Sic enim legimus scriptum: *Michael, & Angeli eius præliabantur cum Dracone.* Hæc obiter pro intelligentia huius loci Daniel. ne arbitretur quis primatui Diui Michaelis obesse hæc verba Scripturæ, qua *vnus de Principibus primus* appellatur.

Iam verò quoniam *Princeps Persarum*, qui Angelus erat bonus, contendebat, ne Israelitæ educerentur è captiuitate babylonica, quia videbat inde plurimum vtilitatis capere Persas suæ curæ commissos, & interim Hebræorum aliquos his malis meliores fieri posse. Gabriel verò acriter curabat, vt illinc Hebræi excederent, ne ad idola collaberetur colenda, vt erat genus illud hominum

11. Contentio sancta inter Angelos.

ad idola procliue. Hinc fraterna quædam, & amoris plena contentio nata est inter sanctos Angelos; quilibet Deum pro suis orabat, nitebaturque ante perspectam Dei voluntatem absolutam, bonis de caussis, quod vtilius sibi commissis esse videbat, obtinere. Adfuit interim Michael Gabrieli, & obiecta, explicitaque vexilli militaris tessera, *quis vt Deus?* Principis Persarum conatus fregit, & ne Gabrieli resisteret, effecit. Sed, inquies, quid hoc ad Michaelis munus pertinet? imò verò maximè facit. Nam si Iudæi non essent Babylone regressi in Patriam, in discrimen adduci poterat DEI honor, & fides. Vaticinijs enim Prophetarum promiserat Deus expletis septuaginta annis captiuitatis reducturum se esse Iudæos in Patriam. Quare cùm hæc eductio multum ad Dei numen illustrandum, & seruatæ fidei gloriam pertineret, suarum partium esse maximè censuit Michael, vt suo aduentu meliorem hanc caussam tutaretur. Quare vt ait Gregorius verè hæc Gabrielis defensio aduersus Angelum Persarum ad Diui Michaelis officium pertinebat, quippè qui erat Hebræi populi Præpositus. Vnde constat quanta sit Michaelis auctoritas, & potestas cum eius ope, & auxilio non infimi quique Angeli modo, verùm ipse etiam Gabriel vnus de septem astantibus indiguerit. Hac igitur victoria parta, ab Angelis Deo & Michaeli acclamatum quoque est: *Quis vt Deus?*

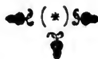
12. *Locus Dan. 12.1.* Restat vltimum prælium, quod Duce Michaele sub finem interituri mundi magna potentia, ac robore conficiendũ est. De hoc Daniel. 12. 1. sic legimus: *in tempore illo consurget Michael Princeps Magnus, qui stat pro filijs populi tui, & veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt vsque ad tempus illud.* Vbi prædicit Gabriel Michaelem Ecclesiæ Præsidem periculosissimo illo Antichristi tempore, pro ea, quam de fidelibus gerit, cura, imprimis verò pro diuini nominis honore, quem sibi scelestissimè impius vendicabit Antichristus acerrimè, pugnacissimeque bellaturum contra Antichristum, ipsumque inferni caput luciferum: tunc ergo vndique ad atrocissimum, difficillimumq; bellum magno totius cœlestis militiæ consensu ibitur in prælium, explicatisque vexillis resonabunt omnia mundi elementa Angelorum vocibus inclamantium: *Quis vt Deus? Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.* 2. Thessal. 2. 8. Et quidem eo loco verba illa: *interficiet spiritu oris sui*, docet D. Thomas & alij non pauci, significare Dominum Iesum interfecturum Antichristum spiritu oris sui, id est, mandato suo; *quia Michael interfecturus est*, inquit, *eum in monte Oliueti, vnde Christus cœlum ascendit.* *Locus Paul. 2. Thess. 2. 8*

13. *Locus Apoc. 12.* De hoc bello secundùm genuinum, germanumque sensum videntur accipienda illa verba Apocalyp. loco citato num. 8. *Factum est prælium magnum in cœlo: Michael, & Angeli eius præliabantur cum Dracone, & Draco pugnabat, & Angeli eius:* Vbi sicut Angeli mali dicuntur Angeli Draconis, quia ipse est illorum caput, ita & Michaeli tribuuntur Angeli boni, quod ipse sit eorum caput, & Princeps. Porrò mox eodem loco describitur Michaelis victoria. *Et non valuerunt* &c. *& proiectus est Draco ille magnus.* Tunc acclamabitur ab Angelis: *nunc facta est salus, & virtus, & Regum DEI nostri, & potestas CHRISTI eius,* & quæ sequuntur.

Constat igitur quanta sit Diui Michaelis potestas, quantum imperium, atque adeò quanto sit à nobis honore prosequendus. Ipse enim est, qui ad nostram defensionem Angelos in modum exercitus instruit, & tanquam castra Dei contra dæmones immittit; Ipse Adamum è Paradiso eiectum direxit, eumq; terram rastris, ac ligone colere docuit; Is manus, gladiumque Abrahæ compressit, ne filium neci daret; Ipse Mosi oues pascenti totus ardens, igneusque in medio rubi apparuit; Ipse dedit legem in monte Sinai; Idem visus est Iosue stricto gladio aduersus Dei hostes Iosue 5. Ipse Gedeoni apparuit, eumque adiuuit, vt trecentis tantùm militibus infinitam Madianitarum multitudinem profligaret Iudic. 6. 7. Ipse centum octoginta quinque millia Assyriorum in Sennacherib exercitu vna nocte deleuit; *Is est, qui fidelium populorum Ecclesias exhilarat*, vt quidam ait, *Romanorum custodit Rempublicam. Imperatores armat aduersus Barbaros; Christianos reddit victores; ab ingentibus maris fluctibus eos, qui ipsum inuocant, eripit; fertilitatem fructuum terra suppeditat; Hic est Michael Archangelus*, vt Ecclesia canit, *Princeps militia Angelorum, cuius honor præstat beneficia populorum, & oratio perducit ad regna cœlorum, quem honorificant Angelorum ciues, cui tradidit Deus animas sanctorum, vt perducat eas in Paradisum exultationis.* 14. *D. Michaelis opera preclara.*

Hunc si sapimus cum vniuerso Angelorum exercitu nobis sæpè ob oculos ponamus, vbique suspiciamus; hos & redamemus, & veneremur, ab illis ex animo petentes, vt pro sua ipsorum præstanti charitate è vita excedentibus nobis opitulentur, & patrocinentur. Etenim Lazari quoque mendici animam in sinum Abrahæ deduxerunt, & vidit Antonius magnus, adesse Angelos, vt in eius vita narrat Athanasius, qui sancti Ammonis animam in cœlum deferrent. Denique testis est Chrysostomus libr. 6. de Sacerdot. quod, qui purè communicant corpori Dominico, in extrema hora Angelis stipati rectà in cœlum adducentur. 15. *Qui purè communicant.*

(*.*)

CAPVT XI.

FRATRIS CORRECTIONEM PRAECIPIT, CVM PARABOLA REGIS, qui debitum semel remissum sui serui repetijt, quod immisericors erga conseruum fuerit.

A. 18. 15.

Fer. 3. post Do. 3. Quadragesimæ habes inferius cap. 31. v. 3. 4. simile ex c. 17. Lucæ.

V. 1. *SI autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eũ inter te & ipsum solum, si te audierit, lucratus es fratrem tuum.*

2. *Si autem te non audierit adhibe tecum adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.*

3. *Quod si non audierit eos; dic Ecclesiæ, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.*

4. *Amen dico vobis, quæcumq; alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo.*

5. *Iterum dico vobis, si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.*

6. *Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum.*

7. *Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vsq; septies.*

8. *Dixit illi Iesus: non dico tibi septies, sed vsq; septuagies septies.*

9. *Ideo assimilatum est regnum cælorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis.*

10. *Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta.*

11. *Cùm autem non haberet vnde redderet; iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.*

12. *Procidens autem seruus ille, orabat eũ, dicens: patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.*

13. *Misertus autem Dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei.*

A 14. *Egressus autem seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, & tenens suffocabat eum, dicens: redde quod debes.*

15. *Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens: patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.*

16. *Ille autem noluit: sed abijt, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum.*

17. *Videntes autem conserui eius, quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narrauerunt Domino suo omnia quæ facta fuerant.*

B 18. *Tunc vocauit illum Dominus suus, & ait illi: serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me.*

19. *Nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum?*

20. *Et iratus Dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusq; redderet vniuersum debitum.*

21. *Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris.*

SCHOLIA.

C SI *peccauerit*] Paulò antea vetuerat Christus, ne cui scandalo essemus, maximè verò humilibus & pusillis: nunc autem amplius in hoc totos nos esse vult, vt quàm studiosissimè poterimus, peccantium fratrum nostrorum salutem quæramus, illosque qua fieri poterit, diligentia lucremur. Item cùm docuisset cauendum, ne in quem fratrem peccemus per scandalum, accommodatè nunc subijcit, quid faciendum, cùm frater aliquid peccat in nos. Sicut etiam Lucæ 17. monitioni de scandalis, hæc subijciuntur. *Frater tuus*], in vniuersum *fratrem* vocat omnem Christianum, non quemlibet proximum aut hominem quod constat hic ex v. 3. *dic Ecclesiæ, &, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus*; liquet autem non quemlibet hominẽ ad Ecclesiam pertinere, *neq; enim de ijs, qui foris* D *sunt, iudicat* 1. Cor. 5. 12. & patet Ethnicum & Publicanum *fratri* opponi. Docet ergo si quid fortè frater peccauerit, misericorditer, & tanquam fratrem esse tractandum. 1. Connexio.

In te] Bifariam id exponi solet; vno modo, vt idem sit, *in te*, ac *contra te*: sic interpretatur Diuus Hieronymus & Chrysostomus, Matth. 18. Ambrosius Luc. 17. & Hilarius can. 18. in Matthæum, qui sensus confirmari potest ex verbis Diui Petri: *Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei.* Altero modo: perinde est dicere *in te*, atque te sciente, præsente, atque vidente siue alio qui peccet contra te siue non. Nam eo ipso potest dici aliquis contra aliquem modo aliquo peccare, si eo sciente peccat, quasi faciens eum suæ iniquitatis testem, & approbatorem: tum quia eo ipso scandalizat, quantum in ipso est, conscium criminis. Sic exponit D. Augustinus serm. 16. de verb. Domini, vbi ait: *peccauit in te frater tuus,* 2. In te bifariam sumi posse.

si tu

si tu solus nosti; tunc verè in te solum peccauit. Nam si multis audientibus tibi fecit iniuriam, & in illos peccauit, quos testes sua iniquitatis fecit. Et paulò post inquit, quando me audiente fratri meo quisquam iniuriam facit, prorsus & mihi fecit: immò mihi plus fecit; cui putat placere quod fecit. Augustinum sequitur Diuus Thomas quodlib. 11. art. 12. iuxta quem sensum (qui tamen primum minimè excludit) præcipitur hic, vt corripiamus proximũ vtcumque peccantem, siue contra nos, siue contra Deum peccet, quod tanquam certum videntur supponere doctores, præsertim verò Aug. loc. cit. vbi concludit: *non solum quando in nos peccatur, sed quando peccatur ab aliquo, nesciente altero, in secreto debemus corripere.*

Peccare intelligitur siue contra nos, siue contra Deum.

3\. Equidem fateor, priori modo sumi hic *peccare in aliquem* propriè, præsertim cùm apud Luc. 17. cap. vt hic habes cap. 31. vers. 3. *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si pœnitentiam egerit, dimitte illi.* Vnde liquet in illum aliquem dici peccare propriè, qui potest ei peccatum dimittere, hoc est, qui læsus est. Et sic intellexisse videtur Diuus Petrus cùm sic interrogauit: *Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei?* Censendum est igitur secundùm proprium, & primum sensum, illum peccare in aliquem, qui directa fratrem afficit iniuria, & Dominum eum, qui sic ab alio læsus est, propriè hoc præcepto constringere ad lædentis se correptionem, non ad vltionem.

Quid propriè peccare in aliquem.

4\. Et quidem ei, qui offensus est, vel læsus, id est, cui propriè iniuria irrogata est, duplici nomine competit præ alijs peccantis fratris correptio, & quod ei fratris peccatum est notius, magisque premit, & vrit, & quod fraterna eius monitio potentior esse censeatur apud eum, qui offendit, cùm viderit illum etiam saluti suæ studere, cui iniuriam irrogauit. Cæterum quia omne peccatum, siue rectà feratur in Deum, siue in proximum, verè Christianum offendit. Qui enim iubetur Deum & proximum diligere, quomodo non illorum iniuria affici potest? propterea quod Christus hic dicit, est etiam intelligendum de omni eo peccato, quod rectà siue in Deum, siue in proximum fertur. Iterum quoniam quilibet peccantis quouis modo fratris saluti studere debet, hinc fit, vt hoc præcepto quilibet Christianus ad correptionem cuiusque fratris peccantis coram se astringatur. Adhæc idipsum ex paritate rationis stabilitur: nam peccantem contra nos iubemur corrigere, non ideò propriè, quia peccat contra nos, sed quia omninò peccat, & offendit Deum, & animam occidit, quod facit etiam, qui mortaliter solùm contra Deum peccat. Igitur non nostra causa, sed causa salutis ipsius quemcunque ita peccantem corripere debemus; & ideo dixit Dominus: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Et Augustinus sermone 16. de verbis Domini, *quare*, inquit, *fratrem corripis? quia sic doles quod peccauerit in te? absit. Si amore tui id facis, nihil facis; si amore illius facis, optimè facis.* Et paulò post subdit: *Quando ergo in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam non pro nobis, nam gloriosum est iniuriæ obliuisci, sed obliuiscere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui.* Postremò à fortiori idem colligi potest: nam si debemus ex charitate eum quoque peccatorem corripere, qui nobis iniuriam irrogat, multò igitur magis peccantem illum, qui nihil contra nos egit: magis enim obligamur ex caritate diligere amicos, vel etiam non inimicos, quàm illos, qui nobiscum inimicè se gerunt. Hanc autem sententiam non dubito esse Aug. D. Thomæ &c. Nam etiam, per peccantem in nos, intelligunt eum, qui nobis videntibus, vel scientibus peccant, quia et-

Ei qui offensus maximè competit correptio, sed & alijs tamen.

A iam hos putant iniuriam aliquam nobis inferre, vt dixi num. 2.

Vade & corripe eum] Primum quidem seorsim, atque clam testibus peccantem corripere iubet, ne forte indignatus peccatum suum alteri detectum, monitionem respuat. Qui si audierit magnum corripienti lucrum accesserit emendati fratris: sin audire recusauerit, iterum præcipit adhibendos testes: quos etiam si contempserit, Ecclesiæ tertiò dicendum mandat. Vade autem ait, hoc est, ne expectes, dum prior ipse ad te veniat, & erratum agnoscat, sed tu opportunitatem quæras. 5.

Tres gradus fraternæ correptionis.

Si te audierit] Ex his verbis Diuus Augustinus colligit non leue esse peccatum, quod in fratrem, & in hominem committitur, vt per quod homo in perditionem incidit: *Agnosce, ait, quia in hominem peccando perijsti; nam si non perieras, quomodo quomodo te lucratus est? nemo ergo contem-*
B *nat, quando peccat in fratrem.* Diuus quoque Chrysostomus & Hieronymus etiam illud hinc eliciunt; fratris videlicet salutem tanquam nostrum bonum diligenter quærendam à nobis esse; ipsius verò ruinam & perditionem velut proprium damnum habendam esse: si enim fratrem in meliorem frugem se recipientem lucrari dicimur, ergo & peccantem perdidimus, atque adeò damnum passi sumus. Liquet hinc quanta debeat esse inter Christianos animorum coniunctio. 6.

Peccare in fratrem graue est.

Fratris salutem nostrum bonum, perditionem damnum putemus.

Inter Christianos quãta debet esse vnio.

2\. *Si autem te non audierit*] Cur testes post primam admonitionem adhiberi velit, petat Lector ex theoria. *Vt in ore duorum*] Citat legis testimonia ex Deuter. 17. 6. *In ore duorum, aut trium testium peribit, qui interficietur.* & cap. 19. 15. *non stabit testis vnus contra aliquem quidquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum.* Itaque hoc interest inter locum Deuter. Et hunc, quod ibi voluit Deus ea
C lege terrere, ne quis vno tantùm teste condemnaretur. Hic autem Christus tantùm affirmare voluit satis esse ad fidem faciendam duos, vel tres testes, verùm vtrũ simul an separatim adhiberi debeant, in theoriam reijciamus. 7.

3\. *Dic Ecclesiæ*] Indicat hic locus, nec summum Pontificem, nec reliquos Episcopos iurisdictionem suam exercere in foro exteriori debere, præsertim in caussis grauioribus, sine consilio, & approbatione Seniorum, quos vt assessores, & consiliarios habere debent; quorum Synodus, & congregatio vna cum ipso capite accepta, Ecclesia in hoc Euangelij loco appellatur, applicata appellatione totius parti præcipuæ; & vt in nominibus collectiuis frequenter fieri assolet. Veteres multi nomine *Ecclesiæ* ipsos prælatos intellexerunt, Chrysostom. in hac parte imitati, ductique hac ratione, quod statim conuertat Dominus sermonem
D ad Apostolos, dicens: *Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis* &c. Alij nomine Ecclesiæ intelligunt congregationem omnium fidelium. Neutra tamen expositio tam videtur quadrare ad sensum litteræ, atque ea quam attulimus. nam quo ad priorem attinet, *Ecclesia* certò nomen non fert, vt sola Episcopi persona intelligatur: præsertim cùm sequatur statim in Euangelio: *Iterum dico vobis, quia si duo consenserint super terrã, de omni re, quæcũque petierint, fiet illis à Patre meo;* quod haud dubiè ad extollendam auctoritatem congregationis dictum est. 8.

Ecclesia quid hic.

Nec verò cũ de Ecclesia hic agatur, vt exerceat actum iuridicum, quemadmodum verba illa significant: *Si Ecclesiam non audierit* &c. Item *quæcunque alligaueritis* &c. vniuersa fidelium multitudo eius nomine potest intelligi; nulla enim 9.

Respubl. vnquam extitit, quæ non eligeret ex toto corpore aliquem, vel aliquos, quibus iuris dicendi officium committeret. Et quis, obsecro, non videt rem esse tam perplexam & difficilem, vel vniuersam fidelium Ecclesiam cogere, vt illi crimen fratris denunties, vel ab ipsa multitudine sententiam exp. ctare, vt tolerari minimè posset? non sum nescius esse aliquos, qui argumento sumpto ex Ecclesiæ consuetudine, quæ habet vt excommunicandi denuncientur publicè iussu Episcopi in medio cœtu Ecclesiæ per monitoria, contendunt verba hæc, *dic Ecclesiæ*, hunc habere sensum; si sis Ecclesiæ Præses, tu ipse dic Ecclesiæ; sin minus, dic Præsidi Ecclesiæ, vt is curet toti Ecclesiæ denunciari; verum hi non animaduertunt, denuntiationem hanc, quæ fit in Ecclesia, quemcunq; alium finem habere potius, quam executionē istius præcepti Christi, *dic Ecclesiæ*. Christus enim iussit vt deferretur res ad Ecclesiam, tanquam ad supremum Iudicem, quemadmodum verbis illis sequētibus declarat: *si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus*: At qui monitoria, aut sententiam excommunicationis promulgant in Ecclesia, non rogant, nec expectant ipsius Ecclesiæ iudicium.

10. Nullus igitur sensus est, qui aptius conueniat instituto sermonis Christi & verbis ab eo prolatis, quam is, quem tradidimus, vt *Ecclesiæ* nomine intelligatur cœtus Episcopi, & Seniorum, qui sint à consilijs ipsius Episcopi, sine quorum iudicio & sententia nihil Episcopus in rebus, præsertim grauioribus, statuere deberet. Quos vt Cardinales referunt apud summum Pontificem, ita referebant forsitan olim Canonici apud Episcopos. Itaque vt Romæ, *dicere Ecclesiæ*, esset rē deferre ad Consistorium, quod constat ex summo Pontifice & Cardinalibus; ita in alijs Episcopatibus fuisset deferre eam ad Capitulum, quod constat ex Episcopo & Canonicis; vsus tamen obtinuit à multo tempore vt *dicere Ecclesiæ*, non sit aliud, quàm dicere officiali, aut vicario Episcopi, qui nullis Senioribus in consilium adhibitis excommunicauit, & absoluunt.

11. *In primitiua Ecclesia quibus fierent denuntiationes.* Iansenius notat cap. 71. conc. in hæc verba: *quod in primitiua Ecclesia, secundùm hoc Christi præceptum, denunciabantur peccatores post vnam & alteram correptionem toti Ecclesiæ alicuius loci, hoc est, Christianis legitimè cum suo Episcopo aut Pastore congregatis, ibique si impœnitentes persistebant, omnium consensu, & approbatione excommunicabantur ab Episcopo. vnde Paul. 1. Corint. 5. incestuosum Corinthium tradens Satanæ, dicit, se id facere cum congregatis secum secundum Spiritum Corinthijs, &c. & Tertullianus in Apologet. cap. 39 describens qualis suo tempore fuerit disciplina Christianorum in congregationibus ipsorum, inter cætera sic habet: Ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. nam & iudicatur magno cum pondere, vt apud certos de Dei conspectu; summumque futuri iudicij præiudicium est, si quis ita deliquerit, vt à cōmunicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti cōmercij relegetur. Præsident probati quiq; Seniores, honorē istū non pretio, sed testimonio adepti, verū postea cū optimus ille primitiuæ Ecclesiæ status remissus est, & ob instabilis vulgi tumultus non conueniret pleraque agi arbitrio & consensu vulgi; cœptæ sunt denunciationes fieri tantum ad Ecclesiarum Præsides, quorum etiam prius ab initio semper fuit prima auctoritas in iudicando & excommunicando peccatores denuntiatos, quamuis non sine consensu & approbatione fidelis multitudinis, proinde D Chrysost exponens hic nomen Ecclesiæ, habet præsulibus scilicet, & præsidentibus, vnde factum deinceps. vt harum rerum cura committeretur ab Episcopis ipsis Archidiaconis, & Officialibus, quemadmodum hodie obseruari videmus.* Hæc doctè Iansen. & verè. Obseruandum est autem hic quidem Dominum loqui de iniurijs, quas vnus ab alio patitur: sed à maiori, intelligendum etiam esse de iniurijs, quæ fiunt in totam Ecclesiam, & in Deum, qualis est hæresis: qui enim iubet deferri adulterum ad Ecclesiæ iudicium, multò magis hæreticum.

Sed antequam ad sequentem versum transeamus, monemus ex hoc vers. 3. *dic Ecclesiæ*] non obscurè colligi Ecclesiam esse inuisibilem, *quod ferè omnes heretici nostri temporis* (inquit Olauius in manuscriptis) *præter Anabaptistas admittunt, affirmantes visibilem Ecclesiam necessariò esse constituendam, quamquam Caluinus non visibilem, sed inuisibilem dicat Ecclesiam eam esse, quæ in Symbolo ad credendum proponitur. Bifariam enim, ait ille, de Ecclesia sacras litteras loqui. Interdum de inuisibili in quam non recipiuntur, nisi qui adoptionis gratia filij Dei sunt. Interdum de visibili, quæ designat vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam, quæ consensionem habet in vera Dei doctrina, & legitimo vsu Sacramentorum, in qua plurimi (vt inquit ille) sunt hypocritæ, qui nihil Christi habent, præter titulum, & speciem. Christianos igitur ait inuisibilem Ecclesiam credere, visibilem autem obseruare debere. Philippus nullam de Ecclesia inuisibili vult fieri mentionem, & apertè contra Caluinum, (etiam si eum non nominet) videtur scribere non esse fingendam Ecclesiam hominum in hac vita inuisibilem, & mutam; nam tabernacula dilecta, ad quæ Propheta suspirat, & domum, cuius decorem dilexisse se prædicat (Psalm. 83. 25.) ac vnum illud corpus, de quo ad Ephes. 4. Apost. loquitur, non esse Ideam Platonicam, sed publicas, ac visibiles congregationes, quæ vbi desunt, quēadmodum apud Anabaptistas, sbi ait, vocem Euangelij conticescere & diabolicas vastitates & dissipationes effici.* 12. *Ecclesia visibilis.*

Nos, inquit Olauius, nec improbamus cum Philippo Ecclesiæ diuisionem in visibilem, & inuisibilem, quoniam ea videmus D. August. necessaria ratione adductum, esse vsum lib. 20. de ciuitate cap. 9. & Caluino neganti Ecclesiam visibilem ad credendum nobis esse propositam, vehementer repugnamus. Primùm, quoniam non erat planè opus Ecclesiam inuisibilem peculiari articulo hominibus commendari, cùm ex infinita Dei sapientia euidenter colligatur præsentem esse coram oculis Maiestatis eius, qui per æternitatem intuentur congregationem iustorum, & saluandorum omnium. Et certè nemo satis explicare poterit quem vsum nobis afferat audire Ecclesiam iustorum, & electorum (quæ soli Deo nota est) Vnam esse, Sanctam, Catholicam, & Apostolicam. Deinde cùm apertè dicat Caluinus; Etsi imperium Ecclesiæ solo Christi verbo exerceatur, quia tamen visibili præsentia inter nos Christus non habitat, salutis doctrinam illum apud homines deposuisse, quas suæ voluntatis fecit interpretes, quorum visibile munus magnis exaggerationibus necessarium esse alibi demonstrat: sed cùm hæc ille doceat, mirum planè est, cur credere Ecclesiam visibilem reformidarit, cuius vsus. quem tam necessarium prædicat, pereat omnind oportet, nisi Ecclesia ipsa credatur: dubium enim non est, nullum posse fidei Christianæ (quam scimus ex auditu esse, & ab Ecclesia visibili hauriri) firmitatem & certitudinem constare, nisi visibilis ipsa Ecclesia credatur, cùm ideo certissimam esse illam non dubitemus, quoniam credimus iuxta Domini promissionem Ecclesiam à qua docemur magisterio Spiritus sancti, qui præsens illi semper adest, perpetuò gubernari, ac proinde columnam eam, & firmamentum veritatis esse, nec portas inferi contra ipsam valituras. Quod si icciro credere visibilem Ecclesiam 13. *Ecclesia in visibilem & inuisibilem diuiditur ex Aug. Ecclesia visibilis, etiā in Symbolo credenda proponitur.*

Caluinus recusat, quod doceat nonnunquam in ea obrepere errores in doctrina, & cultu Sacramentorum solere, capitibus quibusdam, quæ semper immota manent, exceptis, cur obsecro toties inculcat Symbola verißima, & tesseras Ecclesiæ visibilis puritatem doctrinæ, & cultus sinceritatem esse? An potest caussæ aliquid dicere cur Ecclesiam visibilem non credat, qui talibus eam signis designat? de hac cõtrouersia vide quæ superius diximus, c. 6. theor. 5. nu. 10. & seq.

14. *Sicut Ethnicus & Publicanus*] Hilarius Matthæi 18. in hæc verba dicit: Deum sic egisse cum populo Israel, vt Christus monet agendum, primò enim corripuit populum inter se, & ipsum solum, quando apparuit illi cum maiestate in monte Sinai. Secundò, adhibuit secum duos testes, id est, legem & Prophetas. Tertiò dixit Ecclesiæ, id est, misit Christum summum præsulem. Vltimò, cùm illi Ecclesiæ præsulem non audirent, neglexit eos, ac deseruit vt Ethnicos, & Publicanos. Quibus verbis ostendit Hilarius, fieri Ethnicum, & Publicanum, quod fit per excommunicationem, esse eijci de populo Dei, & non amplius à Deo gubernari peculiari illa prouidentia, qua gubernatur Ecclesia. idem vidẽtur Chrysost. & Theophyl. D. Hieronym. etiam in cap. 3. epist. ad Titum, dicit, alios peccatores per Episcoporum excommunicationem propelli extra Ecclesiam, quo per se ipsos sponte eunt Hæretici, & Schismatici.

Quid sit fieri sicut Ethnicũ & Publicanũ secũdum Hilar.

15. Diuus Hieronymus Matth. 18. ait: *quando autem dicitur: Sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus: ostenditur maioris esse detestationis, qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quã hi qui apertè gentiles sunt. Publicani enim vocantur secundùm tropologiam, qui sæculi sectantur lucra, & exigunt vectigalia per negotiationes, & fraudes, ac furta, sceleratag, periuria.*

16. Augusti. libr. 1. con. aduer. leg. & Prophet. cap. 17. ostendit, quàm grauis sit hæc pœna: *illud enim*, inquit, *quod ait: si nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus: grauius est, quàm si gladio feriretur, si flammis absumeretur, si feris subrigeretur.*

4. *Quæcunque alligaueritis*] Caussa huius promissionis est, quia dixerat Dominus habendum esse pro Ethnico & Publicano, qui Ecclesiam non audierit. Ne quis ergo putaret contemnendam esse Ecclesiæ auctoritatem, subiunxit, tantam fore Prælatorum Ecclesiæ potestatem, vt quæ ipsi ligauerint in terris, sint ligata & in cœlis.

17. Præterea quoniam non solùm ea congregatio nomine *Ecclesiæ* significatur, in qua summus Pontifex præsideat, sed quæcunque etiam alia, cui præsit Episcopus, qui iurisdictionem habeat in fratrem illum, cuius correptio procuratur; conuertens sermonem Dominus ad Apostolos, qui futuros omnes Episcopos referebant: *Amen dico vobis*, inquit, *quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis super terram* &c. vt confirmaret, videlicet id, quod dixit: *Si Ecclesiam non audierit* &c. de quacunque particulari Ecclesia respectu eorum, qui sibi subditi sunt, intelligi oportere. Significauit igitur his verbis Dominus, quemcumque Episcopum habiturum potestatem iurisdictionis ad alligandos, & soluendos subditos suos; ac proinde nullam esse Ecclesiam, quæ Episcopum habeat, quæ non sit hac potestate, & auctoritate instructa, vt qui eam non audierit, meritò sit tanquam Ethnicus & Publicanus habendus, nisi fortè ad superiorem Ecclesiam prouocarit, existimans iniustum aliquid sibi in inferiori Ecclesia præcipi; Quæ prouocatio in caussa semper fuit

A licita. Sed in alijs caussis difficilè olim concedebatur, quo maior singulis Episcopis in suos subditos constaret auctoritas. *Alligaueritis*] G. *δήσητε* ligaueritis excommunicationis, alijsque vinculis constrixeritis, vel certè ligatos reliqueritis. Vinculo excommunicatio comparatur, quia priuat peccatorem communione fidelium; non secus ac ligatus corporatis vinculis prohibetur vti libera hominum consuetudine.

Sunt autem duo in verbis Domini notanda: 18.
Alterum, nullam iurisdictionem Ecclesiæ hic tribui distinctam à Iurisdictione Episcopi: proinde, vt passim omnes concedunt, non licere Episcopi crimen ad eam Ecclesiam deferre, in qua ipse præsidet: Ita etiam concedendum esse non licere deferre crimen Pontificis ad Ecclesiam vniuersalem, tanquam ad Iudicem, cùm nullum inde iudicem supra se habeat, nisi Christum. Alterum est, verba hæc à Christo Domino Apostolis omnibus B dicta, & si verissimum illud clauium officium significent, quod *aperiendi*, & *claudendi* verbis designatur, ita tamen interpretanda esse, vt nihil detrahant prærogatiuæ D. Petro promissæ. Sic enim esse existimandum; claues vt supremam authoritatem significant, & potestatem ita claudendi in vniuerso regno Christi, quod in terris est, vt nemo aperiat: & ita aperiendi, vt nemo claudat, soli Petro fuisse concessas, vide superius capit. 6. theor. 2. nu. 3. 4. 17. 18. ipsas verò vt significant officium claudendi, & aperiendi, non quidem supremum, nec in vniuerso regno, sed in genere etiam esse promissas Episcopis, conferendas tamen ordinariè per supremum gubernatorem, & Christi vicarium, vt Diuus Leo serm. 3. de Anniuer. die suæ Assumptionis declarat, nam de Diuo Petro loquens: *Mirabile*, inquit, *dilectißimi huic viro consortium potentiæ suæ tribuit diuina dignatio: & si quid cum eo commune cæteris voluit esse Principibus,* C *nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid alijs non negauit.* Gratianus item cap. ita Dominus dist. 19. citat hæc verba: *Sed huius muneris Sacramentũ, ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, vt in Beatißimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret, vt ab ipso quasi à quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet.*

Ecclesia non maiorem habet iurisdictionem quàm Episcopus illius

Claues vt Petro eiusq. successoribus & vt cæteris Episcopis.

Potestas Petri.

Postremò circa eadem verba: *quæcunque ligaueritis* &c. obseruandum est, per ea *tantùm promitti, explicari, & prædici, quantam potestatem essent Apostoli, eorumque successores suo tempore habituri*, vt illustrissimus Bellarminus libr 1. de summo Pontif. cap. 12. notat. *Planum enim est*, inquit, *Apostolos non esse factos Sacerdotes, nisi in vltima cœna, neque Episcopos, & Pastores, nisi post resurrectionem. Proinde quo tempore hæc loquebatur, priuati homines erant, nec vllam habebant Ecclesiasticam potestatem. Deinde si his verbis: quæ*D *cunque ligaueritis &c. datur re ipsa potestas ligandi, etiam illis verbis: quodcunque ligaueris, erit ligatum &c. Matth. 16. Erit data, non promissa potestas: Sunt enim verba omninò similia. At fatentur aduersarij, per illa verba: quodcunque ligaueris, nihil esse datum, sed tantùm promissum. Igitur, & per ista: quæcunque alligaueritis nihil datur, sed tantùm promittitur.* Subdit verò idem auctor datas esse Ioann. 20. & 21. *nam Ioann. 20. cum Dominus ait Apostolis, pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos, tum eis potestatem seu clauem iurisdictionis attribuit; fecit enim his verbis eos quasi legatos, & nomine suo gubernatores Ecclesiæ; verbis autem sequentibus; Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata &c. dedit potestatem ordinis.* Tandem subdit: *vt autem intelligeremus hanc summam pote-* 19.

Potestas Episcoporum

Quando Apostoli Sacerdotes, quando Episcopi.

Petro etiam Apostoli subiecti, & quando illi hæc potestas data.

statem

statem collatam Apostolis omnibus, vt legatis, non vt pastoribus ordinarijs, & cum quadam subiectione ad Petrum, soli Petro dicitur Ioann. 21.17. Pasce oues meas; quemadmodum soli illi dictum erat: tibi dabo claues. Claues enim regni: vt principalis & ordinarius Praefectus, tunc solum accepit, cum audiuit, pasce oues meas; tunc enim etiam Apostolorum fratrum suorum cura commissa est. Sic ille: vide c.6. superius theo.2.n.19.

20. 5. *Si duo ex vobis consenserint*] Euthym. Matt.18. *quod si duo*, inquit, *multo magis plures. Quomodo ergo frequenter aliqui duo in dilectione existentes, & Deum concorditer de aliquo postulantes, non exaudiuntur? quia non sunt similes Apostolis. Neq; enim simpliciter dixit, si duo consenserint: sed si duo ex vobis, hoc est, similes vobis, virtutem colētes*, &c. Et paulò post subdit: *at qui etiam vnus virtuti deditus, si sic petat, exaudietur. Sed non tantum quantum duo conformes.*

Cur non exaudiamur interdum. Vnionis vis ad impetrādum.

21. Sed difficile est cōnexionem horum verborum cum praecedentibus videre Bas. in reg. breu. interrog.261. *illud*, inquit, *si duo ex vobis consenserint, quid sibi velit apertè series ipsa loci declarat. Ibi enim de eo agitur, qui verbis corrigit eum, qui peccauit, & qui corripitur, quod videlicet, cùm Deus nolit mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat: si qui correptus fuerit, animo indoluerit, & in idem propositum venerit cum eo, vnde corripiatur; de omni re, hoc est, de omni peccato, si relaxationem petierint, dabitur ei à clementiss. Deo; Etenim nisi cum corripiente consenserit is, qui corripitur, non iam relaxatio fit, sed religatio conuenienter verbis illis: quaecunq; ligaueritis super terram, &c. completur enim iudicium illud, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.*]

22. D. Hieronym. verò sic videtur nectere, *omnis*, inquit, *supra sermo Christi nos ad concordiam prouocat. Igitur & praemium pollicetur.* D. Chrysost. videtur idem dicere, & Hilarius in Matth. & Cypria. libro de vnitate Ecclesiae, nec discrepat Theophyl. sic scribens: *quia prohibuit Dominus ne mutuum offenderemus, nunc & de mutua concordia dicit.* Sic & Euthym.

Vnio.

23. Alij litterae magis inhaerentes, sic connectunt; meminerat Christus Ecclesiae cùm dixit: *dic Ecclesiae*; &, *si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus* &c. Ideo de Ecclesiae praesertim pastoribus, adiecit, *quaecunq; alligaueritis* &c. iam de ipsa Ecclesiae congregatione addit: si vel duo dumtaxat ex congregatione ipsa Ecclesiae consenserint. Graec. συμφωνήσωσιν, quod est consonare, vel simul vocem edere, q.d. si vel duo ex vobis consonantes fuerint, id est, eodem animo, atque ore aliquid petierint à Patre, impetrabunt; quod si duo, quantò magis id affirmandum erit, de magna Ecclesiae multitudine.

24. Iansen. censet, hac sententia Dominum significasse, *quanta sit Ecclesia, id est, congregationis fidelium potestas. nam si vel duobus tantùm consentientibus, impetraturi sunt illi, quidquid volent, multò magis totius alicuius Ecclesiae iudicium erit pertimescendum, & quod illa voluerit, à Deo erit approbandū.* Hinc constat Ecclesiae nomen sumi debere nō pro solo praelato, sed pro congregatione ipsa cum capite. Haec expositio & cōnexio mihi maximè probatur. Quare illa verba: *iterum dico vobis*, hunc faciunt sensum: non solùm *quaecunq; ligaueritis super terram, erunt ligata, & in caelo*, verùm quod amplius est, vobis promitto fore, vt quidquid duo de vobis communi consensu petierint, consequentur. Itaq; illud, *iterum*, significat, praeterea, seu rursus. Hinc patet cur nō impetremus à Deo quae petim⁹. nā vt Orig. ait: *sicut in musicis nisi fuerit cōcentus, nō delectatur auditor; ita nec Deus nisi fit in Eccl. cōsēs⁹.*

Vnio.

A Maldon. verò rogans, quorsum hic Christus de oratione subijciat, cùm de ligandi, soluendiq; potestate agatur: respōdet, *propterea id subiecisse, vt ostenderet fore, vt Deus nunquam eos in iudicando, id est, in ligando, atq; soluendo errare pateretur, si suo nomine iudicarent, quia quidquid suo nomine à Patre petierint, fiet illis. Sunt qui putant propterea Christum de oratione haec addidisse, quia intelligebat Apostolos, & quicunque ligandi, & soluendi haberēt potestatem, nunquam ea nisi praemissa oratione vsuros esse, qua peterent gratiam rectè, iusteq; iudicandi.* Sic Maldon. vt planius dici potest, voluisse per haec ostendere Dominum, quanti Deus faciat, quantumue approbet Ecclesiae suae vnanimem voluntatem & iudicia, quae communi consensu fiunt soluendo vel ligando, dans eis lumen & sapientiam ad haec; & multò magis conuentui praelatorum, ad ea etiam iudicanda in concilijs, quae ad totam Ecclesiam dirigendam pertinent, ne in ijs omnibus erret, de quo dicam n.27. cùm vel duorum consentientium vota suscipiat, & deprecantium se volūtatem faciat, & approbet. & haec vtraq; connexio etiam bona est. 25.

B

Quare autem quae petimus, non semper accipiamus, benè docet Maldon. cap.6. Matth.12. & cap.7. 7. D. Hieronym. *possumus*, inquit, *& hoc spiritualiter intelligere, quod vbi spiritus & anima corpusq; cōsenserint, & non inter se bellum diuersarum habuerint voluntatum, carne concupiscente aduersus spiritum, & spiritu aduersus carnem, de omni re, quam petierint, impetrent à Patre, nullique dubium, quin bonarum rerum postulatio sit, vbi corpus ea vult, quae spiritus.* Sic ille spiritualem afferens sensum idem ferè Caesarius dialogo 3. & Ambros. libr. de instit. Virg. c.20. 26.

Obseruatio moralis.

6. *Vbi enim sunt duo vel tres congregati*] Locus iste plurimum facit ad confirmandum id, quod fide Catholica tenemus, concilia saltem generalia à summo Pontifice confirmata errare non posse, nec in fide, nec in moribus; quamuis Caluinus non adeò magnifaciat hoc testimonium ad hoc probandum, vt inquit illustrissimus Bellarminus libr. 2. de concil. auctor. cap. 2. propterea quod ex hoc testimonio videatur probari posse, etiam conciliū duorum hominum non posse errare. Sed vt rectè idem Illustrissimus aduertit, *hoc testimonium non contemnet qui obseruarit, argumentum sumi nō simpliciter ex his verbis, sed ex his verbis cōtinuatis cum superioribus addita argumentatione à minori ad maius* quod sic declaratur. Dixerat enim Dominus de homine incorrigibili: *Dic Ecclesiae, & si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus, & Publicanus*; & ne quis Ecclesiam contemnendam putaret, adiunxit: *quaecunq; ligaueritis* &c. ne quis verò dubitaret de assistentia Dei, quando Ecclesia cū suo capite congregata aliquem damnat, vel absoluit, subiungit: *vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego in medio illorum sum*, q. d. si duo vel tres congregati in nomine meo, obtinent semper quod petunt à Deo; nimirum, sapientiam, & lumē, quod sufficit eis ad cognoscenda ea, quae ipsis necessaria sunt, quanto magis Ecclesia cū suo capite congregata in nomine meo, semper obtinebit quod iustè petit. Vnde hinc licet inferre, multò magis hoc affirmandum esse, quando praesertim vniuersalis Ecclesia, vel omnes Episcopi, qui capita sunt Ecclesiarum, in nomine Christi congregātur; multò magis ij semper obtinebunt, quod iustè petunt, id est, sapientiam & lumen ad iudicanda ea, quae ad totam Ecclesiam dirigendam pertinēt. Itaque vt rectè Illustriss. Card. Bellarm. colligit, *siue pauci, siue multi, siue Priuati, siue Episcopi congregentur in nomine Christi, omnes habent Christum praesentem, & adiuuantem, & obtinent, quod eis* 27.

Generalia Concilia à Pontif. confirmata, non posse errare.

C

D

conuenit obtinere. Sed in congregatione paucorum & priuatorum adest Christus, vt eos adiuuet in rebus paruis, & priuatis; in congregatione autem Episcoporu adest, vt eos adiuuet in rebus magnis & publicis. Vide Conc. Calcedo. epist. ad Leonem post finem tertiæ actionis, sextam Synodum act. 17. Toletanum tertium non procul ab initio. Eadem veritas confirmari etiam solet duobus alijs testimonijs Ioann. 16. *spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem*, & Actor. 15. *visum est Spiritui sancto & nobis.*

28. *Concilia particularia etiam errare nequeunt confirmata à Pontifice.* De Concilijs verò particularibus saltem temerarium, erroneum, & proximum hæresi est existimare ea à Pontifice confirmata posse errare, cùm tenendum omninò sit summum Pontificem in iudicandis his rebus, quæ ad fidem, & bonos mores pertinent, non posse errare, vt idem Card. affirmat loc. cit. cap. 2. & cap. 5.

Ex his colligitur nullum in toto orbe cœtum hominum cogi posse sine Papa, qui hanc habeat potestatem & auctoritatem. Possunt quidem prouincialia & nationalia concilia diligenter inquirere, quid illud sit tandem quod in controuersijs, quæ de fide oriuntur Ecclesia Catholica profiteri consueuerit, idque alijs per modum doctrinæ tradere, & canones morum condere, quæ subditos arctent suos: temerè tamen ac superbè eos facere, si hanc sibi arrogant auctoritatem, vt præscribere velint, quid sequi, ac tenere tanquam certum fidei dogma Christianos oporteat. nam hoc ne Oecumenicis quidem concilijs licet, quæ essent à summo Pontifice coacta, cuius morte interciperentur, quamdiu sedes vacaret; nec illis quæ tempore schismatis cogi possent vsque dum certus aliquis Pontifex declararetur. Ac possunt quidem errores inueniri in doctrina, quæ ab his Concilijs prodiret, non interposita auctoritate Pontificis: nec suffragari huiusmodi Concilijs eam Domini pollicitationem; *vbi sunt duo, vel tres congregati* &c. non magis profectò quam congregationi quorumuis duorum, aut trium aliorum priuatorum hominum, qui si congregentur vt doceant nihil determinando quod hominum conscientias astringat, adest in medio eorum Dominus non infallibilitatem præstans, sed suum auxilium ad eorum industriam, & diligentiam attemperans; si verò congregentur? vt pro auctoritate alijs præscribant, recedit ab illis, quoniam non in nomine ipsius, sed superbè, & arroganter contra eius voluntatem conuenerunt.

30. Iterum obseruandum est hoc loco non posse confirmari hæresim vbiquetariorum; nam hæc dicuntur de Christo, quatenus adest suis per gratiã, & auxilium, ad quod nõ requiritur præsentia corporalis, vt patet. Immò ex hoc loco, sicuti & ex illo Matth. 28. *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*, qui eodem modo intelligitur, id est, quod Christus adsit suis per gratiam, & auxilium, non modo non colligitur eum esse vbique, sed colligitur non esse vbique. Nam hoc modo, quo Christus adest congregatis in nomine suo, certè non adest congregatis in nomine alienorum deorum.

Locus Matt. 28.

31. *Quid sit congregari in nomine Christi.* *In nomine meo*] Congregari in nomine Christi, nihil videtur esse aliud quam congregari auctoritate Christi, id est, ab eo, qui à Christo habeat congregandi auctoritatem. nam quod Caluinus dicit: congregari in nomine Christi, esse ita congregari, vt solus Christus præsideat, & nullum collegam habeat, sed omnes subiectos, nec est secundum Scripturas, nec nota sufficiens ad discernendi legitima Concilia: nam in Scripturis, illud *in nomine*. vbique ferè accipitur pro eo, quod est, ex auctoritate, vt Marc. vlt. 17. *in nomine meo dæmonia*

Locus Marc. vlt. 17

A *eijcient*. Ioan. 5. 43. *Ego veni in nomine patris mei.* Matth. 7. 22. *nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus.* Act. 4. 7. *in qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos?* Deinde est certũ non posse hac nota discerni legitima concilia: nam verum est in legitimo concilio oportere Christum ita præsidere, vt nullus sit ei collega, sed omnes subiecti: at quis hoc discernet, cùm Christus visibili forma in concilijs non præsideat? Sic Bellarm. lib. 1. de Conc. & Ecclesia cap. 12. Maldon. idem ferè sequitur, nimirum nomine Christi congregari esse eius auctoritate, eiusque personam gerentes conuenire, sicut inquit D. Paulus 1. Cor. 5. 4. dicit se *in nomine Christi*, id est Christi auctoritate atque virtute, vt statim declarat, Corinthium illum Satanæ tradidisse; & sicut Apostolos legimus, in nomine Christi baptizasse, & miracula fecisse; Itaque cùm ij, qui auctoritatem in Ecclesia iudicandi habent, B ad iudicandum conueniunt, eo ipso nomine Christi dicuntur conuenire. Neque necesse est, vt nihil aliud, quàm Christum quærant, quotus enim quisque id faceret? Immò nec sic constaret, an qui congregati essent, in nomine Christi conuenissent. Hic ergo est verus sensus horum verborum *in nomine meo*.

Ioan. 5. 43. *Matth. 7. 22.* *Act. 4. 7.*

Ibi sum in medio eorum] Euthy. Matth. 18. inquit, *in nomine meo, hoc est, propter me, propter mea præcepta, & non propter aliam caussam, vbi ergo ita congregati fuerint, ibi sum in medio eorum, colligans, & custodiens eos, ac complens eorum petitiones. Non autem dixit; ero, sed, sum, protinus.* Theoph. Matt. 18. idem habet: sic scribens: *non dixit autem, ero (nõ enim tardat, vel cunctatur) sed sum, hoc est, iam illic inuenior, intelligas item quod quando conspirauerint spiritus, & caro, & non concupiuerit contra spiritum caro, tunc erit in medio Dominus. Conspirant autem & tres virtutes anima rationalis, irascitiua,* C *& desideratiua, sed & si vetus, ac noua leges conspirarint, inuenitur in medio ipsarum Christus ab vtraq; prædicatus.* Chrysost. hom. 4. in poster. ad Thess. I. *Si in medio est, inquit, vbi duo, vel tres cõgregati sũt, multò magis est in medio vestri. Quod enim quis apud seipsum precatus, accipere non poterit, hoc cum multitudine precatus accipiet. Quare? quia etiam si non propria virtus, tamen concordia multum potest. Vbicunque inquit, duo vel tres congregati fuerint. Quare de duobus dixit? etenim si vnus alicuius fuerit in nomine tuo quamobrem non & illic es; quia omnes simul esse volo, & non diuisos. Conspiremus itaque nos inuicem, & colligemus per caritatem, nemo nos separet.*

32. *Vnio habet præsentem Christum.*

Vnio & concordantia multum potest.

33. Mald. reiecta opinione Hilarij, qui exponit, *in medio eorum* esse, in illis per gratiam habitare. nã, inquit, hoc modo in omnibus iustis est, quamuis non sint congregati, cùm tamẽ Christus significet, D se aliter esse in medio congregatorum, quàm aliorum, qui congregati non sunt, subdit: *ego non solùm auxilium: sed etiam auctoritatem significari arbitror, q. d. ego in medio eorum, tanquam supremus iudex sedeo, eorum sententiam confirmans, quam in meo nomine pronuntiant, sicut Dauid dixit 81. 1 Deus stetit in Synagoga Deorum, id est, Iudicum, in medio autem Deos dijudicat.*

Locus Psal 81. 1.

34. Huc elegantissima D. Cypriani verba afferre non grauabor, quibus præsidium huius Christi promissionis, *vbi sunt duo* &c. quo heretici omnes, & veteres, & recentes suas Ecclesias munire ac defendere volunt, ex eorum manibus extorquet. Sic ergo ait tract. contra Nouat. qui de vnitate Ecclesiæ rectiùs, quam de simplicitate Prælatorum, inscribitur: *nec se quidam vana interpretatione decipiant, quod dixerit Dominus: vbicunque fuerint duo, aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum,*

Corru-

Corruptores Euangelij, atque inter præter [illegible], e[illegible] tre[illegible] ponunt & superiora prætereunt partis memores, & partem subdole comprimentes, vt ipsi ab Ecclesia [illegible] sunt, ita capituli vnius sententiam [illegible]. Dominus n. cum discipulis suis vnanimitatem suaderet, & pacem, dico, inquit, vobis: quoniam si duobus ex vobis conuenerit in terra de omni re & c. vbicumq; enim fuerint duo aut tres &c. ego cum eis sum, ostendens non multitudini, sed vnitati deprecantium tribui. Si duo, inquit, ex vobis conuenerint in terra, vnanimitatem prius posuit; concordiam pacis ante præmisit, vt conueniat nobis, fideliter & firmiter docuit. Quomodo autem potest ei cum aliquo conuenire, cui cum corpore ipsius Ecclesiæ, & cum vniuersa fraternitate non conuenit? Quomodo possunt duo aut tres in nomine Christi colligi, quos constat à Christo, & ab eius Euangelio separari? non enim nos ab illis, sed illi à nobis recesserunt, & cum hæreses, & schismata postmodum nata sunt: dum conuenticula sibi diuersa constituunt, veritatis caput, atq; originem reliquerunt: Dominus autem de Ecclesia sua loquitur: vt si ipsi concordes fuerint, si secundum quod mandauit, & monuit, duo aut tres licet, collecti vnanimiter orauerint, duo aut tres licet sint, impetrare possint de DEI Maiestate, quod postulant. Hæc Cyprianus.

Est etiam operæpretium animaduertere, non fuisse eiusdem veritatis ignarum Orig. nimirum ad hæreticos non pertinere hanc Christi sententiam, nec Christum, atq; adeò veritatem esse in ea cōgregatione posse, quæ ab Ecclesiastica discordet traditione. In principio enim 1. lib. Periarc. postquam questus est tot ex ijs, qui se in Christum credere profitentur multos esse, qui non solùm in paruis, & minimis discordant; verùm etiam in magnis, & maximis, tandem ille hanc pronuntiat sententiam: *Seruetur verò, inquit, Ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & vsq; ad præsens in Ecclesiis permanens, atq; illa sola veritas esse credatur, quæ in nullo ab Ecclesiastica discordat traditione.* In confirmanda autem hac Orig. sententia ferè vniuersum opusculum illud consumitur, quod Vincentius Lyrin. ante mille, & eò amplius annos contra hæreses scripsit.

36. 8. *Non dico tibi septies, sed vsq; septuagies septies*] Regerit in Petrum quem ille numerum, vt æquo maiorem assumserat, multiplicatum immensè semel conuellens ipsius opinionem, vt nimium parcus & restrictus esset. & verò interim significat semper fratri pœnitenti peccatum condonandum. Itaq; ponitur numerus finitus pro infinito: nam vt notat Io. de la Haie in sua Euang. disp. c. 92. *sicut myriades, i. decies millies apud græcos, significat frequenter, ita septies apud hebræos, & multo magis septuagies, ac insuper quod ex vtroque compositum est, septuagies septies; quia ergo infinities in Deum peccamus, infinitis vicibus iussit ignoscere iis, qui in nos delinquunt, si semper resipiscant: cum tamen, qui non resipiscit, post tertiam monitionem repelli iussit tanquam Ethnicum & Publicanum. Quomodo enim remittet quis ei, qui remissionem non quærit?* D. Aug. ser. 15. de verb. Dñi accipit illa verba, septuagies septies, cum subintellecta coniunctione, &, hoc modo: *septuagies, & septies*; vt sit sensus; condonandum non solùm septies, sed septuaginta & septem vicibus. D. Hieron. vero nulla subaudita coniunctione exponit, quomodo *septuagies septies* significat, numerum septenarium septuagies multiplicatum, id est, summam 490. Eodem modo intellexit Theoph. & Gr. legimus, [illegible], hoc est *septuagies septē*, quod septenarij numeri per septuagenarium multiplicationem indicat. Itaq; expositio Hierony. & Theoph. Græcis respondet. Gen. 4. 24. vbi nos legimus: *septuplum vltio dabitur de Cain*, de Lamech vero *septuagies septies*; Hebraicè inter duos numeros ponitur coniunctio, *septuaginta, & septem*, vel *septuagies & septies*, vbi tamen septuaginta verterunt, sicut hic habetur, [illegible] id est *septuagies septem*, vt videri etiam possit, Dominum ad illum locum allusisse, & sic iam voluisse multiplicare septuplam remissionē Petri, quomodo Lamech multiplicauit septuplam punitionem Cain. Cæterùm Orig. etsi græcus, illud, [illegible], videtur accepisse pro septuaginta septem, sed vtcumque sumas, eodem recidit sensus.

Sed cur, inquies, hunc numerū apposuit? possumus primum respondere ex verbis Chrys. sic scribentis hom. 19. ex varijs in Matt. locis, *de Cain scriptū est, septies exsoluet vindictam, qui occiderit eū; de Lamech autē septuagies septies. Ecce iam fratres, declarauit nobis veritas, omnia peccata dimittit in Ecclesia sancta Catholica, & quamuis grauia, quamuis criminosa, quamuis execrabilia, dimittit illa omnia Pater bonus, qui non vult mortē morientis, sed tātū vt reuertatur; & viuat. Ecce septies in Cain, ecce septuagies septies in Lamech; vt ad spē reuertantur peccatores.* Rectè ac verè: nā cum numerus septenarius totū vitæ huius tempus significat, quod per septē dies agitur, rectè per septē & per septuaginta, seu septuagies omnia peccata significantur, quæ toto tempore cōmittuntur; iterum significantur peccata grauia, & grauissima, vt septuaginta excedunt septem. ergo significare voluit Dominus omni tempore, quantumuis grauia peccata dimittenda esse. 37. Observatio moralis.

38. Numero 77. quid mystice. Ex D. Aug. possunt etiam aliæ rationes mysticè adduci huius numeri appositi: sic enim habet serm. 15. de verbis Domini: *quid sibi ergo vult septuagies septies? Audite fratres, magnum mysterium, admirabile Sacramentum. Quando Dominus baptizatus est, Lucas Euang. Sanctus ibi (c. 3.) commemorauit generationes eius, quo ordine, qua serie, quo stēmate ad illā generationem ventum fuerit qua natus est Christus. Matth. (c. 1.) cœpit ab Abraham & venit vsq; ad Ioseph descendendo: Lucas autē ascendendo cœpit numerare, quare ille descendēdo, iste ascendēdo? quia Mat. generationem Christi cōmendabat, qua descendit ad nos: ideo quando natus est Christus, cœpit numerare descendendo. Luc. autem, quia tunc cœpit numerare, quando baptizatus est Christus, ibi est initium ascensionis, iste ascendendo numerare cœpit; numerando autem compleuit generationes septuaginta & septē. A quo numerabit? Intendite à quo. Exorsus est numerare vsq; ad ipsum Adam, qui primus peccauit & nos cum peccati obligatione generauit. Peruenit vsq; ad Adam, & numerantur generationes septuaginta septem, hoc est, à Christo vsq; ad Adam, quas dicimus septuaginta septem. Si ergo nulla generatio prætermissa est, nulla culpa præteritur, vbi nō debet ignosci. nam ideo ipsas septuaginta septem generationes numerauit, quem numerum Dominus in peccatorum remissione commendauit; quoniam à Baptismo cœpit numerare, vbi omnia peccata soluuntur.* Hæc Aug.

39. Idem Aug. lib. 2. de consens. Euangelij c. 4. sic aliam subiecit caussam istius numeri septuagies septies in cōdonatione peccatorum à Christo vsurpati: *nec frustra, inquit, iste numerus ad peccatorū omnium pertinet mundationem. Denarius quippè tanquam iustitiæ numerus in decem præceptis legis ostenditur. Porrò peccatum est legis transgressio. Et vtiq; transgressio denarij numeri congruenter vndenario figuratur; vnde & vela cilicina iubentur in tabernaculo vndecim fieri* (Exod. 26. 7.) *Quis autem dubitet ad peccati significationem cilicium pertinere? At per hoc, quia vniuersum tempus septenario dierum numero voluitur conuenienter vndenario septies multiplicato ad numerum septuagesimum & septimum cuncta peccata perueniunt* &c. Hæc Aug. qui eandem mysticam intelligentiam habet eodem serm. 15. de verbo Domini, cit. num. 37. ex quibus duabus interpretationibus mysticis Aug.

colligere est, nullam debere esse generationem, nullum hominum, cui non sit condonandum, dum culpam agnoscit. Iterum nullum debere esse peccatum, quod in hac temporum varietate committitur, quod non sit dimittendum.

40. *Quid si quis non audiat corripientē?* Sed roget quis; quid si is qui me offendit, corripientem non audiat, nec velit culpam agnoscere, nec emendet erratum, nunquid illi parcere debeo? Huic dubio fieri satis poterit ex ser. eodem 15. Aug. de verb. Domini. *Iam ergo obsecrāt*, inquit, *pueri indisciplinati, & nollēt vapulare, qui sic praesēti būt nobis quādo volum' dare disciplinā, peccaui, ignosce mihi, ecce ignoui; & iterum peccat, ignosce, ignoui; peccat tertiò, ignosce, tertiò ignoui. Iam quartò vapulet, & ille. nunquid septuagies septies te fatigauit? si hac praescriptione seueritas disciplinae dormiat, repressa disciplina, saeuit impunita nequitia. Quid ergo faciendum est? corripiamus verbu, & si opus est, verberibus; sed delictum dimittamus, culpam de corde abijciamus; ideo enim Dominus subdidit; de cordibus vestris* (vers. 21.) *vt si per charitatem imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quam medicus ferens ferramentum plorat secandus, & secatur; plorat vrendus & vritur, non est illa crudelitas, absit vt saeuitia medici dicatur; saeuit in vulnus, vt homo sanetur; quia si vulnus palpetur, homo perditur* &c. Idem habet libr. 1. con. aduer. leg. & prophet. capit. 17.

41. *Quid si in speciem conuertatur, an dimittendū?* Sed si quid in speciem conuertatur, qui me offendit? Hoc dubium proponit Hieronym. 2. exposit. in Psalm. 119. sic enim ait: *Sed dicis, non ex toto corde conuertitur, mentitur. Nos dimittamus Deo iudicium, rogat me, deprecatur: non dicit hoc verè, Deus nouit; ego vocem audio: Christus cor intelligit: ego suscipio quod audio; suscipiat Christus quod nouit. Deinde vide mercedem tuam; mentitur ille, tu verum suscipis: illius interfectio est tua salus.* Subdit postea contra rixas Religiosorum, haec quae sequuntur: *Hoc totum quare loquutus sum? quoniam in monasterijs, & maximè in coenobijs solet esse ista vitia. Non erubescimus, non dolemus? dimisimus matres, dimisimus patres, fratres & sorores, filios, patrias nostras, domos, cellulas nostras, dimisimus cellas, in quibus nati sumus, & nutriti, & seruos cum quibus nutriti sumus: venimus in monasterium, & propterea haec dimisimus omnia, vt propter remfriuolam rixam cum fratribus faciamus in monasterio? dimisimus possessionem, patriam, saeculum, & propter calamum rixam facimus in monasterio? si verbum amarum audiero, ferre non possum, aestuat in corde meo, scribitur in medullis meis diebus decem, aut quindecim; non potest tolli de corde meo: loquor fratri meo, qui mihi iniuriam fecerat, & pacem labijs promitto, & corde venenum teneo. Frequenter, & oculi, & vultus mentis indicium sunt* &c.

Contra Religiosos dissidentes in coenobijs.

42. 9. *Ideo assimilatum est*] *Quia* potiùs videtur dicendum, quam, *ideo*, quare aut διὰ τοῦ ponitur pro ὅτι, id est, *propterea*, pro *quia*; vel subintelligendum est ideo, haec dici, quia simile est regnum coelorum *homini Regi*, id est, Regi cuidam; per hebraiss. *homo* interdum valet, ac *quidam*, vel subaudiendum: ideo vt intelligatis quàm sit aequum, quin & necessarium fratri veniam roganti, iniuriam condonare, simile vobis esse declaro, vel assimilatum est à me regnum coelorum &c.

43. Quoniam verò regnum coelorum, id est, Ecclesia nō comparatur Regi, sed is, qui regni huius Dominus est; ideo sensus est: simile est, vel assimilatum est regnum coelorum, hoc est, simile quid accidit in Ecclesia. Chrysost. *ne videretur*, inquit, *graue quid iniunxisse, adijcit parabolam.* Hieron. verò ait: *familiare Syris ad omnem sermonem parabolam*

A *iungere, vt ab auditore teneatur.* Praecipit verò Dominus sub hac comparatione Petro, vt dimittat conseruis peccantibus. Orig. etiam docet, Dominum velle, nos esse faciles ad indulgendum ijs, qui vobis nocuerunt, maximè si satisfaciant, & deprecentur veniam. Finis ergo huius parabolae, qui elicitur ex v. 21. 15. est: Deum nobis peccata remissurum non esse, nisi nos fratribus remittamus iniurias. *Finis parabolae.*

10. *Oblatus est ei*] Necessariae huius parabolae partes sunt; Rex, duo serui, debitum decem milliū talentorum, quod vnus seruorum Regi debebat, & debitum centum denariorum, quod alter seruus alteri debebat; reliqua verò quae adduntur ad ornatum potiùs parabolae faciunt, & verisimilitudinem. 44. *Partes parabolae.*

Aug. lib. 1. qq. Euang. cap. 25. sic explicat hanc parabolam: *quod oblatus est Domino debitor decem millium talentorum, & iussit vnum venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quae habebat, & reddi; intelligendum est decem praeceptorum legis eum fuisse debitorem, & pro cupiditate atq. operibus suis, tanquam vxore & filijs poenas soluere debuisse; quod est pretium eius; pretium enim venditi, supplicium damnati intelligitur. quod dixit; noluit ignoscere conseruo suo; sed abijt, & misit eum in carcerē, & reliqua; intelligendum, tenuit contra eum hunc animum, vt supplicia illi vellet. Conserui autem, qui narrauerunt Domino quae fiebant, potest intelligi Ecclesia, quae illum soluit, & illum ligat.* Haec Aug. 45. *Sensus mysticus ex Aug.*

B

Decem millia talenta] De talento dicemus in digressione, in hoc numero decem millium talentorum mysticè quidem, sed aptè accipere possumus, numerum denarium expressum esse, propter transgressionem decalogi; millinarium ob peccatorum ac scelerum multitudinem; *talentum* verò esse positum ad significandam peccatorum grauitatem: nam in decalogum & multis modis, & grauiter offendimus plerique.

C

11. *Cum autem non haberet vnde redderet*] Interl. id est, *cum viribus suis hoc explere non posset*; potest quidem peccator debitum contrahere, & quidem ingens, sed non habet vnde suo conatu satisfaciat, neque enim ex se soluendo est. 46.

Iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius] Spiritualiter quid per vxorem, filios &c. ex Aug. diximus num. 45. secundùm litteram verò nō vult significare Dominus, fore, vt vxor propter maritum, liberi propter patrem condemnentur; sed vel ornatus caussa haec adduntur, vel tantùm significant grauissimam poenam, cuiusmodi solet esse illa, qua iuxta leges ciuiles non tantùm is, qui crimen commisit, sed vxor quoque & filij condemnantur, quae non videtur fuisse insitata apud Hebraeos, vt patet ex 4. Reg. 4. 1. Interl. spiritualiter exponit illa, *iussit eum Dominus eius venundari*, id est, permisit iusto iudicio, malignorum spirituum seruum fieri. *Et reddi*] id est, solui. 47. *Obseruatio moralis.*

D

12. *Procidens autem*] Preces, & oratio vnicum sunt afflictorum perfugium. Ex Remigio peccatoris humiliatio, & satisfactio demonstratur. *Patientiam habe in me*] Expecta me patienter. Gr. μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, id est, longanimis esto erga me, & patiens: ex interl. *patientiam habe*, id est parce peccatis: ex Remigio petit viuendi tempus, & spatium poenitendi. 48.

13. *Dimisit eum, & debitum* &c.] magna Regis liberalitas indicatur; plus concessit quàm postulauerat. Rogauerat seruus vt tantisper expectaret, donec debitum solueret; at Rex toto statim debito illum exsoluit. *Quantus*, inquit Chrysost. apud Emmanuelem, *amor Dei, plus dat quā petitur .i. dedisset etiam non rogatus, nisi vellet non solum suum*

esse do-

esse donum, sed & supplicationis illius. voluit etiam prius ponere rationem; vt ille intelligeret quantis debitis liberaretur. A

49. 14. *Egressus autem*] à facie & conspectu sui Domini, recentem beneficij magnitudinẽ adhuc ante oculos habens. *inuenit*] in ipsa fortè adhuc Regia. *Vnum de conseruis suis*] eiusdem Domini seruis cui propterea amorem indicare debebat propter Domini obseruantiam, hinc disce omnes nos conseruos esse, & ideò inter nos vt æquales comitatem exercere debere, præsertim ob obseruantiam eiusdem Domini. Habes hic magnum crudelitatis, & ingrati animi exemplum, perpendit hoc Chrysost. hom. 27. in Genes. *vide*, inquit, *quantùm interest, hic conseruus debebat centum denarios; illic Dominus erat, qui repetebat decem millia talentorum. quia tamen vidit supplicantem, dimisit. At iste apprehensum seruum strangulabat, dicens; redde mihi si quid debes. & quidnam conseruus qui supplicabat, dixit? vide quomodo subinde Euangelista verbum, conseruus, versat non temerè, sed vt discamus, quod pares illi nihil differebant. verumtamen debitor et supplicabat eodem modo, vt ille antea Domino: longanimis esto in me, & omnia tibi reddam. Ille autem inquit, egressus coniecit hunc in carcerem. O summã ingratitudinem: habebat adhuc in recenti memoria quanta Dominus liberalitate secum egerat, neque sic motus est &c.* Idem Chrys. hom. 62. in cap. 18. Matt. *Ne verba*, inquit, *quidem ipsa veritus est seruus quibus salutem acquisiuit. His enim ipse dictis; patientiam habe in me, & omnia reddam tibi; decem milliũ talentorum debitum euitauit; ita ne portum quidem cognouit, quo tutatus à naufragio euasit, nec modus ipse supplicationis ad misericordis Domini memoriã eum reduxit.* Hæc Chrysosto. ex cuius verbis constant circumstantiæ crudelitatis huius serui & ingratitudinis, tum ex æqualitate debiti, tũ ex personarum differentia: nam hic erat conseruus eius qui debebat. At Dominus fuerat qui illi omne debitum dimisit. Adde quod ne verborum quidem quibus remissionem obtinuerat rationem habuit, præsertim cum recens esset facti memoria. Postremò is, cui omninò indultum fuerat à Domino, ne prorogare quidem voluit cõseruo tempus ad soluendum debitum, quin iniecta manu, obtorto collo trahebat, vt græca indicant: neque hoc solo contentus, vinculis etiam, ac carcere conseruum oppresit ad genua accidentem.

50. *Centum denarios.*] Vide quæ de denario diximus superius cap. 9. Theor. 1. num. 7. & sequente iste numerus, cum decem millibus collatus indicat quantò maius sit debitũ hominis cum Deo, quam hominis in hominem, & verè ita esse animaduertes si spectaueris quàm frequenter, quàm multis modis quisque in Deum peccet, quanta item sit Dei dignitas cõtra quẽ peccatur, quàm multa, quã multiplicia, quàm crebra eius in nos beneficia; quàm sint iniqua quæ contra illam peccamus, nẽpe contra omnem naturæ æquitatem. hæc si conferas cum peccato hominis in hominem, nihil fermè hoc esse dixeris præ illo, vt non mirum sit si illud numero decem millium talentorum exprimatur, hoc centum denariorum.

Multò maximum est debitum cum Deo, quam debitum hominis in Deũ.

Ceterùm quemadmodum talentum longè maius est denario, & decem millia longè plus sunt, quam centum; ita & longè maiora, & longè plura sunt peccatorum debita, quibus Deo quisq; est obstrictus, quàm possint esse fratris in fratrẽ, & hoc declarat hic tanta debitorum inæqualitas. *tenens* κρατήσας cum manus iniecisset & apprehendisset, vt captiuum, strangulabat eũ stringebat illi fauces, & guttur. *quod debes*, G. ὅ τι ὀφείλεις, *siquid debes*, sed rectius habetur in alijs li. ὅτι ὀφείλεις *quod debes.*

51. 17. *Videntes autem conserui eius*] Interl. Angelos intelligit. qui referunt Deo gesta hominum, vel prædicatores Euangelij. Ex Remigio intelliguntur quicunque fideles, qui contristantur, cum quis non miseretur fratris. Sed videtur hoc ad ornatum parabolæ pertinere, iuxta litteram, & cum subditur, quod, *venerunt & nunciauerunt Domino*, &c. non significatur sanctos, id est, seruos Dei accusare illos, qui iniurias fratribus non dimittunt; sed additur hoc, quia ita inter homines consueuit fieri, vt alij serui alios accusent apud Dominum, quamuis ex Remigio, cum dicitur, venerunt, & narrauerunt intelligi possit corde, narrare enim, est dolores cordis in suo affectu demonstrare.

18. *Tunc vocauit eum Dominus*] secundùm Remig. idem est, ac iussit migrare ex hoc sæculo.

Serue nequam] Verè inquit Chrys. eadem hom. 27. in Gen. *hic videre licet quantum malorum sit in iniuriarũ reminisci. quoniam cum decem millia talen- lenta consumpsisset, non vocauit eum malum; sed* B *nunc quia conseruo crudelis fuit: male serue, inquit, omne debitum illud remisi tibi, quia rogasti me, &c. magna & ineffabilis Dei misericordia; cum in se quidem peccatum est ad nudas tantum preces totum remittit, cum autem in conseruum videt crudelem & inhumanum, suam reuocat liberalitatem, monstrans illi re ipsa, quod non tam illum quàm se ipsum offendisset, & sicut conseruum in carcerem coniecit donec debitum redderet; ita & ipse tortoribus traditur, donec quod debebat, rependat.* 31.

Domini clementia.

Dæmones tortores sunt.

20. *Iratus dominus*] Ex Remigio ira Domini dicitur vindicta. *Tradidit eum tortoribus*] ex eodem Remigio tortores, Dæmones sunt, semper ad hoc parati, vt perditas animas suscipiant, & torqueãt.

C *Quoadusque*] Interl. in perpetuum, ex Chrysostom. ostenditur æternaliter puniendus; & si aũt sunt irreuocabilia Dei dona, tamen militia tantum valuit, vt hanc legem soluere videatur. *Redderet*] persolueret, sed nunquã persoluet vt inquit Rem. Carẽt. n. damnati gratia, sine qua nulla satisfactio, vel remissio, sicut nec meritũ. Aduertit Remig. quod nullum responsum legitur dedisse crudelis hic seruus, nam post hanc vitam omnis excusatio cessabit.

Post hanc vitam nulla excusatio.

21. *Faciet vobis*] Interl. id est, repetet à vobis dimissa. Augustin. de verb. Domin. sermon. 15 *si non dimiseris, replicabo tibi quidquid dimiseram.* Gloss. *quod per pœnitentiam dimissum erat, non dimittenti exigitur.* Sensus aũt est, puniet grauissimè ob ingratitudinem, & inhumanitatem, ac si nihil prius remisisset, tam seuerè, vt repetere videatur supplicium, & debitum prius condonatum; alioquin nemo reuera punitur ob culpas semel à Deo D remissas. *De cordib. vestris*] Interl. ex Hieron. *non ficta pace*, q. d. nisi ex animo remiseritis, subintellige peccata eorum, vt græc. additur. Augustin. in sermone eodem 15 de verb. Domini. *Sic*, inquit, *& vobis faciet pater vester qui est in cœlis Inuenis Patrem, imitare Patrem: Si enim imitari non vis, exheredari disponis; faciet ergò vobis ista, inquit Pater vester cœlestis, si non remiseritis vnusquisque fratribus vestris, ex cordibus vestris. Ne dicas in lingua ignosco, & corde differas. Supplicium enim ostendit tibi Deus minando vindictam. Nouit Deus vbi dicas. vocem tuam homo audiuit, conscientiam tuam Deus conspicit. Si dicis dimitto, dimitte: Melius est, cum clamas ore, & dimittis in corde, quam blandus ore, crudelis in corde.*

Ex corde dimittendum.

Audiamus igitur Aug. eod. ser. 15. de ver. Dom. *omnis homo*, inquit, *debitor est Dei, & debitorẽ habet fratrẽ suũ; quis est. n. qui nõ sit debitor Dei, nisi in quo nullum potest inueniri peccatum? Quis est autem qui non habet debitorem fratrem, nisi in quem nemo peccauit? putas ne quisquam in genere humano reperiri potest, qui non & ipse aliquo peccato obstrictus sit fratri suo? debitor est ergo omnis homo, habens tamen & ipse debitorem. Ideò Deus iustus constituit tibi*

Regula ad dimittendum & benefaciendum.

regulam in debitore tuo, quod facis & ipse cum suo. Duo sunt enim opera misericordiæ, quæ nos liberant; quæ Dominus posuit: dimittite, & dimittetur vobis, hoc ad ignoscendum pertinet. Date & dabitur vobis, & hoc ad præstandum beneficium pertinet. Quod ait de ignoscendo, & Deus tibi ignoscit, quod peccas & habes alium, cui tu possis ignoscere. Rursus quod pertinet ad tribuendum beneficium, petit te mendicus, & tu es Dei mendicus. Omnes enim quando oramus, mendici Dei sumus, ante ianuam magni Patrisfamilias stamus, ita etiam prosternimur. supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere, & ipsum aliquid ipse est Deus. Quid à te petit mendicus? panem. & tu quid petis à Deo nisi Christum, quid dicit: ego sum panis viuus qui de cœlo descendi? ignosci vobis vultis? ignoscite, remittite & remittetur vobis. Accipere vultis: date & dabitur vobis &c. & inferius. nemo contra se teneat non ignoscendo, ne contra illum teneatur quando orat. Dicis illi Deus: dimitte & dimittuntur decem millia peccatorum, si ego prior dimisi, dimitte, vel postea. nam si non dimiseris reuocabo te, & quidquid tibi dimiseram, replicabo tibi. hæc Augustin.

54. *Lucramur dū dimittimus.*

Audiamus & Chrysost. eadem hom. 27. Genes. *sic & pater vester cœlestis,* inquit, *faciet vobis,* &c. *magnum parabolæ lucrum, modo attendere voluerimus. quod enim tantum poterimus dimittere, quantum nobis à Domino dimittitur?* Iterum homil 62. in Matt. *Quid facis,* inquit *homo? non sentis aduersus te ipsum* (nimirum dum non dimittis) *mucronem adigere, ac sententiam, ac munus Domini reuocare?* & hom. illa 27. in Genes. ait: *Aduerte quomodo vult cor nostrum in quiete, & tranquillitate esse, & mentem nostram à perturbationibus alienam &c. plurimumq. nos erga proximum misericordiæ studium declarare, & alio loco iterum dicit: si demiseritis hominibus delicta illorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis. Ne igitur putemus, quod dum benefacimus alteri gratificemur, aut magnum quoddam beneficium apud illum deponamus; nam ipsi sumus qui beneficio fruimur, & multum lucri inde nobis conciliamus. sicut etiam si hoc non fecerimus, omninò nihil eos lædere poterimus, nobisipsis autem intolerabilem gehennæ pœnam paramus.* Hæc Chrysostom. ne igitur hunc malum seruum imitemur, qui cum omni debito solutus esset, ille *debito liber,* vt ait August. serm. 15 de verb. Dom. *sed iniquitatis seruus.* egressus à facie Domini sui cœpit debitorem suffocatum trahere, vnde factum vt audierit: *serue nequam, &c.*

Dimittere proximo, vel benefacere nostrum est lucrum.

55. *[illegible] modo de[illegible] cū malis & peccatoribus indulgentior sit, cum iustis exactior, & [illegible]cur?*

Postremò non dissimulabo quod prudenter obseruat idem Chrysost. hom. de pœnit. *peccata,* inquit, *quasi debita describuntur, peccatoribus quidem & ipsam principalem sortem elargitur Deus, & debita dimittit, à iustis verò etiam vsuras exigit.* Probat id Chrys. nam *debitori,* inquit, *decē millium talentorum vniuersa dimisit, & ipsam etiam priorem sortem: à iustis verò & vsuras repetere promittit. Quare, inquit, non dedisti argentum meum ad mensam, & veniens cum vsura recepissem? Hæc dico, non quasi Deo olim [illegible] se ad iustos habente: Deo enim nihil iusto acceptius. Sed [illegible] peccatorem, quo eleuet, iustum, quo [illegible], terret & quibusdam qui [illegible] multa [illegible] peccata. [illegible] & iuste [illegible] & nimis exactè le [illegible] perfectionem [illegible] Deum est peccator. [illegible] nihil dittius est* [illegible] Deus malis sit clemens & pius, & cum bonis exactus.

A

THEORIA I.

De correctione fraterna, an necessaria sit, & quæ eius vtilitates.

1. *Discrimen inter correctionem, & correptionem*

VIDETVR iuxta Augustini sententiam sermone 16. de verb. Domini aliquid interesse inter correctionem, & correptionem, sic enim ait: *debemus amando corripere non nocendi auiditate, sed studio corrigendi.* videtur ergo correctionem intelligere, quam sequitur emendatio, ita secundùm Latinos corrigere propriè est, ita sermone impellere proximum ad bonum, & à malo deterrere, vt re ipsa ad frugem meliorem reducatur. Hinc Terent. in Andr. *corrigere mihi gnatum porrò enitere.*

B

Locus Eccl.

Et Ecclesia. 1. sic accipitur *corrigere* dum dicitur: *peruersi difficilè corriguntur;* corripere verò est tantummodo id eniti proximum reprehendendo, siue sequatur emendatio, siue non & Diuus Gregor. de *arguendi,* & *corripiendi* vocabulis differens ait in Psal. pœnitent. Psal. 37. 1. in illa: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. sicut maior est furor, quàm ira, ita arguere maius est quam corripere. teste S. Augustin. hi omnes qui non posuerunt sibi fundamentum Christum in furore arguuntur, quia æterno igne cruciantur: qui autem eidem fundamento superposuerunt lignum, fenum, stipulam in ira corripiuntur, quia igne purgati ad beatitudinis requiem deducuntur.* Ex his videtur posse deduci hoc discrimen quod correctio propriè, sit lenior admonitio adhibita, vt emendetur frater; correptio verò sit reprehensio seuerior; quamuis tale discrimen passim non seruetur, immò correctionis siue correptionis generatim nomē vsurpatur pro quacūq; ex caritate profecta admonitione de cauendo errato, vel lapsu commisso siue lenior illa sit, siue seuerior, siue sequatur emendatio, siue non.

C

Porrò hæc correctio necessitate præcepti necessaria est, quod ex scripturis auctoritate Patrum & ratione ostendi potest Leuit. 19. 17. *non oderis fratrem tuum in corde tuo, & publicè,* id est, apertè *argue eum, ne habeas super illo peccatum* Eccl. 19. 13. *corripe amicum ne fortè non intellexerit* (videlicet, esse peccatum nō putet; præcipit verò hic primùm de corripiendo facto amici) *& dicat, non feci* (quidquam mali) *aut si fecerit* (sciens malum esse) *ne iterùm addat facere.* subdit postea de corripiendo amico ob verbum malè prolatum & ait: *corripe proximum, ne fortè non dixerit,* quod illum falsò putas dixisse, quia fama fortè accepisti, corripe autem leniter, id est, mone primùm vt intelligas veritatem vel falsitatem famæ, *& si dixerit, ne fortè iteret. corripe amicum: sæpè enim fit commissio* (scilicet delicti nisi quis corripiatur) est [illegible] Græcè, hoc est, calumnia, vt sit sensus: sæpe commissio peccati fit ab his qui aliena crimina deferunt, vt proinde non sit omni verbo credendum, vt subditur ibi. Deinde est locus, quem præ manibus habemus Matthæi decimo octauo, & decimoquinto & est locus Lucæ capite decimoseptimo, 3. Item 1. Thess. 5. 24. *corripite inquietos* 1. ad Timoth. quinto

2. *Correptio necessaria est. Locus Leuit. 19. 17. Eccl. 19. 13. 14. 15.*

D

20. pec-

20. *peccantes coram omnibus argue*, sic 1. ad Tim. 4.2. & ad Titum 1.13.

3. *D. Basil. sententia quod peccat, & qui deinde qui nō corripit se lædentem, licet patienter ferat.*

Iam verò idem fuit perpetuus Sanctorum Patrum sensus. Imprimis id significat Basil. in reg. breu. interr. 232. *si quis*, inquit, *iniuria affectus ab aliquo, tenendæ animi lenitatis caussa, patientiaq́, ea de re cum nemine loquatur, atque hoc modo existimet, se reddere iudicium Deo, nunquid id faciat secundùm Deum? cum Dominus dixerit modo: dimitte si quid habetis aduersus aliquem; modo verò; si peccauerit in te frater tuus vade, & corripe eum &c. hic lenitatis quidem animi sui fructum in eo ostendere debet, vt preces Deo ex sincero animi affectu pro eo à quo læsus sit, adhibeat, verbaq́ illa vsurpet; Domine, ne statuas illi hoc peccatum. ne, vt iratus fratri suo, reus efficiatur iudicio, admonitione verò leni & castigatione aduersus ipsum iniuriæ auctorem vti: quo videlicet illum quoque ab ira liberet, quæ venit in filios contumaciæ* Ephes. 5.6. *Si verò in hoc negligens fuerit, & tenendæ videlicet patientiæ suæ caussa id dissimulanter tulerit, dupliciter peccatum incurrit: & quod præcepto illi non paret: castigatione castigabis fratrem tuum, & non sumes propter eum peccatum: & taciturnitate illa peccantis particeps efficitur: & quod quem castigationibus lucrari potuerat sicut Dominus præcepit, in malo eum patitur viuere.* hæc Basil. D. Hiero. in Psal. 140.5. in illa. *corripiet me iustus in misericordia*, &c. non corrigentem confert medico, qui *si viderit in corpore carnes putridas, & dicat, quid ad me pertinent? scias*, inquit, *quia crudelis est. si autem præcidat, & cauterium imponat, misericors est. quia sanat hominem.* Neque verò aliud vult Chrysost. hom. 60. in Matth. sic scribens: *si nobis non est satis ad salutem, quod virtuosè viuamus. sed oportet aliorum salutem re ipsa desiderare: cum neque nos rectè viuamus, neq́ alios hortemur, quid respondebimus? quæ nobis spes salutis reliqua erit?* Idem censet & clarius lib. 3. cont. vituperat. vit. Monast. pluribus idem cōfirmat Augustinus serm. 16. de verb. Domini: *hoc ergo, inquit, debet facere qui fecit iniuriam; qui autem passus est, quid debet? quod audiuimus hodie si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum; si neglexeris, peior es. Ille enim iniuriam fecit, & iniuriam faciendo graui se ipsum vulnere percussit. Tu vulnus fratris tui contemnis? Tu eum vides perire, & negligis? peior es tacendo, quam ille conuiciando. Quando ergò in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam non pro nobis: nam gloriosum est iniurias obliuisci. sed obliuiscere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui. Ergo corripe inter te & ipsum solum, intendens correctioni, parcens pudori; fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum & quem vis correctiorem, facis peiorem. corripe ergo inter te & ipsum solum.* Hæc Augustinus.

Leu. 19. 18.

qui passus est iniuriā quid debeat facere

4. *Contra eos qui non corripiūt fratres ex Greg.*

Sed nihil efficacius, nihil vtilius ijs, quæ hac de re scribit Gregorius 3. part. pastor. admon. 26. quæ nos, paucis mutatis, ad eos speciatim qui correctionem adhibere negligunt, sic accommodabimus. *Si indigentibus proximis* pecunias absconderes, *auctor procul dubio calamitatis* existeres. Quomodo ergò abscondere audes morienti fratri correctionis remedium? etenim *sapientia abscondita & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque* Ecclesiast. 20. *si populum fames attereret, & occulta frumenta* ipse seruares *auctor* A *procul dubio mortis existeres. quæ itaq. plectēdi sunt pœna considerent, qui cum fame verbi anima pereat, ipsi panem percepta gratiæ* seu correctionis, *non ministrant. Vnde & benè per Salomonem dicitur* Prouerb. 11. *qui abscondit frumenta maledicitur in populis. frumenta quippe abscondere, est prædicationis* (seu correctionis) *apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicitur: quia in solius culpa silentij pro multorum, quos corrigere potuit, pœna damnatur. si medicinalis artis minimè ignari secandum vulnus cernerent, & tamen se are recusarent, profectò peccatum fraternæ mortis ex solo torpore committerent. Quanta ergo culpa inuoluantur aspiciant, qui, dum cognoscunt vulnera mentium, curare negligunt ea sectione verborum. Vnde* B *benè per Prophetam* (Ierem. 48.) dicitur: *maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine, gladium quippe à sanguine prohibere, est prædicationis* (vel correctionis) *verbum à carnalis vitæ infectione retinere; audiant*, qui tales sunt, *quod Paul.* (Act. 20) *eò se à proximorum sanguine mundum credidit, quo feriendis eorum vitijs non pepercit, dicens &c. mundus sum à sanguine omnium vestrum*, & alia ille prosequitur, quæ nos ad Prælatos accommodantes retulimus plenius par. 3. c. 4. digressio. 11. n. 8.

Præter sanctos Patres quoque vel ipsi Ethnici Philosophi censuerunt vtilissimum atque adeò necessariam esse correctionē; quare Plato lib. 10. de leg. sub finem, legem statuit, quod cum quis propter peccata in Deum admissa, v. g. blasphemiam, fuerit carceri mancipatus, adducantur homines probi, qui illum exhor- 5.
C tantes in modestiam, & saniorem mentem deducant. Et Arist. Ethic. cap. 3. scribit, non esse facilè soluendam amicitiam, etiamsi alter amicorum peccet, *nisi cum ijs, qui ob prauitatem incurabiles sunt. nam qui correctionem admittunt, ijs eò magis in moribus, quam in facultatibus ferendum auxilium est, quò & præstantiores, & amicitiæ sunt accommodatiores*, nimirum mores.

Iam ad rationes veniamus. est ergo prima ratio ex ipsa caritatis, & amicitiæ natura desumpta. Etenim exigit caritas & amicitia, vt qui proximo in re tanti momenti, quanta est salus, opem ferre potest, id ne omittat: ergò cum correctio necessaria ad salutem proximi est, adhiberi tunc caritas, & amicitia postulant. 6. *Rationes pro correptione.*

D Hinc patet correctionis præceptum naturale esse & non à Christo additum, vt non mirum videatur, si illud Philosophi agnouerint. nullum enim Christus nouum præceptum ad præcepta naturæ addidit præter ea, quæ sunt de fide Christiana, & de sacramentis. explicuit tamen & præcepit modum, qui seruandus ex præcepto naturali quo efficax fit correctio in quibusdam casibus, vt fratris famæ consulatur. Deinde cum omnes simus inuicem membra in eodem Ecclesiæ corpore, & sub vno capite Christo; sitque illud natura insitum membris, vt se mutuò foueant & iuuent quantum possunt, certè liquet inter homines alterum alteri hoc beneficij præstare debere cum opus est, vt se mutuò corrigant. Tertiò, quoniam *militia est vita hominis super terram*, & sumus omnes in terris tanquam

com-

commilitones, quis non videat, nostrarum partium esse vt mutuis nos auxilijs iuuemus ac stabiliamus ad hostium machinationes propulsandas. Quartò constat inter Doctores, præceptum esse diuinum de facienda eleemosyna corporali; ergo multò magis de facienda spiritali, qualis est correctionis fraternæ, nam spirituale bonum multò præstantius, magisque necessarium est, vt enim ait Chrysostomus homil. 3. in epistol. 1. ad Corinth. *nullius rei pretium est cum anima conferendum, ne totus quidem mundus. quamobrem etiam si diuitias innumerabiles dederis pauperibus, nihil tale efficies, quale is qui conuertit animam.* Et Diuus Gregor. hom. 6. in Euang. *fortassè*, inquit, *aliquis panem, vt indigenti eleemosynam porrigat, non habet; sed maius est quod tribuere valeat, qui linguam habet. Plus enim est verbi pabulo victuram in perpetuum mentem reficere, quàm ventrem moritura carnis terreno pane satiare. Nolite fratres proximis vestram eleemosynam verbi subtrahere.*

Lucrum animarum maximum.

7. *Elephas.*

Narrat Plinius libr. 8. cap. 8. quod in foueam si Elephas decidat, protinus ceteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, omnique vi eum conantur extrahere. Ergóne homines Elephante inhumaniores erimus? videbimus fratrem in peccati foueam esse collapsum, & negligemus? verè rectèque Bernardus libr. 4. de consider. sub finem: *heu*, inquit, *cadit Asina, & est qui subleuet eam, perit anima, & nemo est qui reputet?* An non legimus quid Deus Iudæis præceperit Exhod. 23. & Deuteron. 22. videlicet vt obseruat Chrysostom. in hom. de feren. reprehen. Tom. 3. *ne errantia inimicorum iumenta despiciant, & lapsa ne prætereant? nos ergò fratrum animos dispiciemus? & quomodo non est summa inhumanitas nos non tantùm cura hominibus impendere quantùm alij iumentis.*

8. *Similitudo Chrys. à nautis.*

Quare meritò idem Chrysostom. hom. de habenda cura salutis proximi, & de nomine Abraham tom. 1. Imitari nos vult hac in parte nautas: *nautæ*, ait, *licet nauis secundo vento feratur, cum tamen vident alios vel à longè naufragium facere, non ad propriam spectantes vtilitatem, illorum contemnunt calamitatem. sed sistunt nauem, detrahunt vela, eijciunt anchorā, eijciunt funes, proijciunt tabulas, vt ille qui à fluctibus mergitur, fortè aliquo illorum arrepto emergat. Imitare & tu nautas. cum videris nauigantium aliquem natare in fluctibus, & iam submergi, relictis negotijs tuis, statim illius prouide salutis.* hæc Chrysost.

9. *Correptio fraterna eleemosyna est spiritualis.*

Hæc autem omnia ad eleemosynam pertinent, siue corporalem, siue spiritualem cuiusmodi esse correctionem, si aliæ deessent probationes, satis essent verba Aug. in Enchir. ad Laurent. ca. 72. *ad omnia*, inquit, *quæ vtili misericordia fiunt, valet quod Dominus ait: date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. non solum autem qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, &c. verumetiam & qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat, & qui emendat verbere, in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, & tamen peccatum eius, quo ab illo læsus est, aut offensus dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur, non solùm in eo quod dimittit, atque orat, verumetiam in eo quod corripit, atque aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynam dat, quia misericordiam præ-*

A *stat. multa enim bona præstantur inuitis, quando eorum consulitur vtilitati, non voluntati, quia ipsi sibi inueniuntur esse inimici, amici verò eorum potiùs illi, quos inimicos putant, & reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debeat pro malis. Multa itaque sunt genera eleemosynarum, quæ cum facimus, adiuuamur, vt dimittantur nobis nostra peccata.* Sic egregiè Augustin.

Refert Diuus Augustinus libro de correptione & gratia cap. 3. quosdam ex gratiæ necessitate malè collegisse, correctionem non modo non præcipi à Christo, sed ne locum quidem vllum illi inter homines relinqui, neque enim posse hominem piè viuere absque ope diuinæ gratiæ. quare sic inferebant: *ergò præcipiant tantummodo nobis, quid facere debeamus, qui nobis præsunt, & vt faciamus pro nobis orent: non autem nos corripiant & arguant, si non fecerimus.* verùm valdè perperam colligebant: &c. nam auxilium gratiæ ad id sufficiens nemini deest, & culpa hominis est si illam reddat inefficacem; non igitur tantùm præcipienda pietas hominibus est, & preces pro eis fundendæ, sed corripiendi quoque sunt, nisi piè vixerint. Quam rem Augustinus auctoritate simul, & exemplo Pauli loco citato pulcrè ostendit, *præcipit*, inquit, *Apostolus, dicens:* (1. Corinth. 16.) *omnia vestra in charitate fiant. corripit, dicens:* (1. Corinth. 6. 7.) *iam quidem delictum est in vobis, quia iudicia habetis vobiscum;* quare enim non magis iniquitatem patimini? quare non potiùs fraudamini? &c. orat cum inquit (1. Thessalonic. 3.) *vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat in caritate in inuicem, & in omnes. Præcipit vt habeatur caritas: corripit, quia non habetur caritas: orat vt abundet caritas.* statimque August. subdit, *ô homo in præceptione agnosce quid debeas habere; in correptione agnosce tuo te vitio non habere; in oratione agnosce, vnde accipias, quod vis habere.* Hæc Aug.

10. *Contra eos qui correptionem tollebā.*

Quod si contra hæc & illud Ecclesiast. 7. 14. opponas: *quod nemo possit corripere, quem Deus despexerit*, constat autem despicere, & odisse Deum *omnes qui operantur iniquitatem.* Psalmo quinto. Igitur nullus est, qui quemquam mortaliter peccantem corrigere posset. Respondeo, sermonem hic esse de eo, quem Deus despexit, & odit, non vtcunque, sed tanquam perseueraturum sua culpa finaliter in peccato; is enim reprobus est. Nam quomodo sensu (vt loquuntur) composito possint simul stare hæc duo, id est, vt certum sit per Dei præscientiam, talem non esse suo vitio corrigendum, deinde verò, quod talis corrigatur.

Locus eccl.

Concluditur, necessariam correptionem esse diuino præcepto.

Ceterùm, quia nobis Dei præscientia non constat, de omnibus debemus meliora sperare, atque adeo quemlibet corripere, quare positum sit diuino præcepto pernecessariam esse correctionem fratris.

Anso'is Prælatis correptionis præceptum sit impositum.

Sed obijciat forè aliquis, hoc correctionis præceptum solis prælatis, ac Principibus, & ijs omnibus, qui aliquod imperium in alios habent, impositum esse; huiusmodi etiam sunt parentes in liberos, præceptores in discipulos, & id genus homines, contra quos, si non exerceat quod habent, munus, admonendo, reprehen-

den-

dendo, coercendoue sibi subiectos, stat sententia Domini Ezechielis trigesimoquarto. *Væ Pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Quod infirmum fuit, non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod confractum est, non alligastis, & quod abiectum est; non reduxistis, & quod perierat, non quæsistis.* In quæ verba lege Gregorium 2.part. Pastoral. cap. 6. & 10. verùm fatemur planè pluribus titulis teneri Prælatos, ac strictiori vinculo obligari, vt hoc munus diligenter exerceant in suos. At non continuò efficitur cæteros homines hoc præcepto non teneri, hæc enim quæ ex scripturis, Patribus, rationibus desumpta attulimus num. 1. & sequent. id apertè confirmant; quibus adde, & Anacleti summi Pontificis auctoritatem 24. quæst. 3. cap. Tam sacerdotes. Adde etiam & Chrysostomum homil. 2. ad Popul. Antiochen. & homil. 30. in epistol. ad Hebr. & 44. in prima ad Corinth.

12. *An peccatores immunes corrigendi lege sint.* Sed quid de peccatoribus censendum erit? Videntur ij immunes esse, ac liberi à corrigendi obligatione; posset enim, si id attentarent, illud istis obijci; *hypocrita eijce primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui*; & illud: *medice cura teipsum*, & illud item Psalm. 49. 16. *quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? tu verò odisti disciplinam; &c.* Ceterùm cum Theologis respondendum est, peccatum neminem immunem reddere ab obseruatione præceptorum. Quomodo ergò, inquies, ait Augustin. libr. de sermon. Domini in mon. cap. 30. *si cogitantes nosmetipsos inuenerimus in eo esse vitio in quo est ille, quem reprehendere parabamus, non reprehendamus, neque obiurgemus, sed tamen congemiscamus, & non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter cauendum inuitemus.* Respondeo, Patres dum similia scribunt, indicare volunt, eum, qui vitæ inculpatæ non sit, aut saltem liber eo vitio quod reprehendit, parum idoneum, & efficacem esse posse ad correctionis remedium adhibendum, nisi se prius ipse corrigat, & non increpando, sed blandè potiùs monendo & congemiscendo proximum secum ad prauos mores emendandos excitet.

13. *Locus Matth. quomodo trabs eijciatur ex oculo.* Quare Chrysostom. hom. 24. in Matth. in illa: *eijce primum trabem*, ait, *vides certè quod non vetuit iudicare, sed iusserit eijcere primùm de oculo trabem, & tunc aliorum peccata corrigere.* Ceterùm eijcitur trabs ex oculo quantum attinet ad effectum licitè corripiendi, vt inquit Valen. disp. 3. quæst. 10. p. 3. non modo per pœnitentiam, qua peccatum tollatur, sed etiam per humilitatem, qua peccatum proprium agnoscatur, vt ex August. diximus, habere enim trabem in oculo, quæ correptioni sit impedimento, non tam est peccatum habere, quàm non humiliter illud videre, & agnoscere, vt intelligi potest ex illis verbis Domini: *Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides?* Et ex verbis etiam quibus præcipit vt trabs eijciatur, inquiés. *hypocrita eijce, &c.* cũ primùm enim quis agnoscit peccatũ suum, nec se iustum simulat, desinit esse hypocrita. ex quibus efficitur peccatorem, vt adimpleat præceptum correctionis, sicut & eleemosynæ corporalis, non teneri ad pœnitentiam proprij peccati agẽdam; sufficit enim si impleat, quod ad substantiam actus pertinet; licet aliter sit dicendum, si peccatum eius, qui posset & teneretur alterum corripere, sit publicum & scandalosum, nec posset tolli id scandalum nisi per publicam pœnitentiæ actionem, quæ semper debet esse non ficta, sed ex animo. Sequitur vt quas secum afferat correctio vtilitates breuiter explicemus.

Triplicem ergò vtilitatem eruemus ex verbo *lucrandi*, quo vtitur Dominus apud Matth. hoc loco, nam & in eum qui corripitur, & in eum qui corripit, & in alios, præsertim cũ publica est correptio, ex correptione lucrum redundat, & quidem pro lucro eius, qui corripitur facit primùm sententia Domini, *si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum, &c. si te audierit, lucratus eris fratrem tuum*; non paruus sanè fructus correctionis hic est, quo fit vt plerumq; homines eius beneficio, è cœno vitiorũ educantur, & ad piè sanctéq; viuendum transferantur, q nõ obscurè etiam insinuat Iacobus c. 5. suæ epist. v. 19. *si quis, ait, ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniã qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* Idemq; August. ser. 15. de verb. Dom. colligit ex verbis illis, *lucratus eris, &c. Quid est*, inquit, *lucratus est te, nisi, quia perieras, si non lucraretur te: nam si non perieras, quomodo te lucratus est?* Salus ergò correcti est primum, & maximum correctionis lucrum; Alterum deinde adhuc est lucrum eius, qui corripitur: nã quoniam sæpè qui peccauit, se peccasse non agnoscit, ita vt errati illum non pœniteat; ideircò fit sæpè, vt par fraternam monitionem aduertat is delictum, & inde ad pœnitentiam adducatur, quod ex illo cit. superius num. 2. Ecclesiastici loco: 19. 13. apertè constat: *corripe amicum ne fortè non intellexerit, &c.* — 14. *Vtilitas correptionis.*

15. *Locus Prou. 24. 24.* Iam verò à multa lucratur etiam Is qui alterum corripit, id quod insinuat imprimis Salomon Prou. 24 24. *qui dicunt impio, iustus es, maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus; qui arguunt eum, laudabuntur; & super ipsos veniet benedictio.* hic ergò fructus primus est, qui in correctorem redundat, quod capax ac particeps redditur, auctore Deo, plurium non modo spiritualiũ, verùm etiã sæpè temporaliũ beneficiorũ & laudis. Prꝺterea non exiguum alterũ lucrum ad correctorem accedit, quod correctio amabiliorem, gratioremque reddere solet ipsi qui corrigitur, eum, qui corrigit: hoc significatum est Prouerbior. 9. 8. *argue sapientem & diliget te*, & 28. 23. *qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum, magis quã ille, qui per lingua blandimenta decipit.* neq; verò noua & insolita sunt ista, quæ diximus de bonis, quæ ex correctione sequuntur. nã sicut ex eleemosyna multa bona à Deo lucratur is qui eam proximè impendit, ita ex correctione, quàm neq; dubium est spiritualem quamdã eleemosynam esse, vt ex Aug. probauimus superius n. 9. & in hoc lucro spiritualis eleemosynæ eius salus connumeratur, qui ex correctione emendatur. Ea enim salus multum auget & meri- — *Locus Prou. 9 8.*

tum, &

tum & præmium correctoris, quod emolumentum significatum est per illa; *lucratus eris fratrem tuum.* Denique 3. correctionis vtilitas non in his dumtaxat personis sistit, verùm interdum eius fructus in alios quoque redundat, qui eius, qui corripitur, emendationem vident, vel certè correptionem audiunt; cautiores enim sæpè alij redduntur; Ita Apost. 1. ad Timoth. 5. 20. *peccantes*, inquit, *coram omnibus argue*, & reddit caussam, *vt & ceteri timorē habeant*, hoc est, propter aliorum saltem vtilitatem. Ita enim Chrysostom. hom. 15. hunc locum Pauli interpretatur. *Quid ergò?* (ait:) *nonne maius scandalum facit coram omnibus arguere? minime id quidem, magis enim scandalizantur, si peccata non ignorantes nullum inferri videant cruciatum. Sicut enim si impunè peccetur, plurimi delinquunt, ita si peccata puniantur complures virtuti student. Ita & Deus fecisse deprehenditur.*

Locus 1. Timot. 5. 20.

THEORIA II.

De circumstantijs excusantibus à correctione, & de quibus fieri debeat.

1. Aliquot sunt peristases ad impendendam correctionem necessariæ, quibus cessantibus eximitur quis à præcepto correctionis. Primùm enim sequitur, vt quis vel certò, vel saltem probabiliter fratrem peccatum illud commisisse cognoscat, quod aliqui colligunt ex verbis Christi: *si peccauerit in te*; (id est, te sciente,) *frater tuus.* nec tenetur priuatus homo explorare, vel inquirere aliorum peccata, vt corrigat. Vnde dicitur Prou. 24. 15. *ne quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius.* Iterùm correctionis beneficium tunc ex præcepto exhibendum est, cum qui peccauit adhuc perseuerat in peccato, vel cum aliquis peccatum commissurus esse videtur, quare cù constat proximum malè commissa emendasse, siue sponte id fecerit, siue ab alijs monitus non tenetur quis illum corrigere. imò si scio probabiliter eum paulò post siue spontè errata emendaturum, siue ab alio monitum, nec imminet periculum interim lapsus, nec aliud damnum, non teneor corrigere, quamuis debeant superiores subditos palam delinquentes, etiam cum resipuerint palam arguere propter aliorum exemplum. Hinc Seneca de morib. *nemo prudens*, inquit, *punit, quia peccatum est, sed ne peccetur: res. n. optima est non sceleratos extirpare, sed scelera.* quod multò magis cōfirmatur verbi Paul. 1. ad Tim. 20 *peccantes coram omnibus argue.* sed hæc non tam fraterna correctio est, quæ priuatum bonum respicit, quam iuridica, quæ bonum commune spectat. Tertiò cum quis iudicat correctionem hoc vel illo tempore adhibitam non fore fructuosam, poterit is differre illam in aliud tempus oportunius. refertur enim correctio fraterna ad vtilitatem spiritualem proximi, quod si certò vel probabiliter sibi persuadeat, se nihil effecturū correctione sua apud proximum, præsertim cum deteriorem euasurum esse fratrem iudicat, poterit eam omnino omittere, hinc Sapiens Prouerb 9. 8. ait: *noli arguere derisorem, ne oderit te.*

Locus Prou. 24. 15.

Seneca sententia.

Correptio iuridica.

Locus Prou. 9. 8.

A in his enim euentibus cessat finis intrinsecus ipsius præcepti correctionis; qui est emendatio proximi, saltem moraliter, & in intentione corripientis, est enim correctio actus misericordiæ, cuius est obiectum subleuatio miseriæ proximi, quæ non potest habere locum in intentione, & voluntate hominis, cum is censet non esse secuturam emendationem proximi; contrà in ieiunio, quia non cessat immediatus & intrinsecus finis eius, id est, obiectum formale suum, vt est actus virtutis temperantiæ, tenetur quis ieiunare in quadragesima, licet non indigeat maceratione carnis, quæ est finis tantum extrinsecus. Ceterùm quando ad breue tempus putatur deterior futurus, & B postea ad cor esse omninò rediturus, corripiendus nihilominus est, vt docet D. Thom. d. 19. q. 2. art. 2. q. 2. ad 5. cum alijs. An verò sit necessaria correctio cum dubium est, an sit profutura. Item quando peccatum est veniale ex his, quæ iam subijciam, constabit.

Correptio actus misericordiæ.

Inter præceptū correptionis, & ieiunij quid intersit.

2. Videndum ergò secundò, de quibus debeat esse correctio? Et primò an de peccatis mortalibus tantum; deinde num de ijs solum, quæ contra nos, non de ijs quæ contra Deum fiunt. Et quidem Hilar. Chrysostom. Hieronym. Ambros. in cap. 17. Augustin. serm. 16. de verb. Dom. Theophyl. & Euthy. quos etiam refert Maldon. Matth. 18. v. 15. sentire videntur correctionem debere esse de his tantum peccatis quæ contra nos sunt, & quidem mortalibus. C nam quæ contra Deum fiunt, ea non sunt dissimulanda. Orig. verò in Matth. tract. 6. correctionem, de qua hic Christus, docet esse debere de solis venialibus, siue contra nos, siue contra Deum factis; ducitur autèm hac ratione quia qui peccat mortaliter non est re vera frater, sed nomine tenus; ait enim Paulus 1. ad Corinth. 5. 11. *si quis frater nominetur in vobis sit autem fornicator aut auarus &c.* vbi videtur Apost. opponere per Antithesim fratribus veris eos, qui aliquo modo delinquunt mortaliter, quasi hi non sint, sed tantum nominentur fratres.

De quib correptio peccatis esse debeat.

An correptio esse debeat de ijs peccatis mortalibus, quæ contra nos sunt.

Locus Pauli 1. Cor. 5. 11.

3. Sed constanter asseuerandum est loqui hic Dominum de correctione mortalium. & hoc ex verbis ipsis Christi declaratur tribus modis, primùm quia dicit: *si te audierit, lucratus eris fratrem tuum*, ergò perierat, quod fit per peccatum mortale. Deinde id manifestè colligitur ex accurato ordine, quem præcepit D seruari in corripiendo. videlicet, vt secreto primùm corripiatur; deinde coram vno, vel duobus testibus &c. quæ non est necesse seruare propter veniale peccatum. postremò id maximè colligitur ex pœna, *si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*: hæc enim pœna non videtur infligenda ob contumaciā in solo peccato veniali. Nec valet responsio Orig. tantum ibi dici vt à nobis habeatur vt Ethnicus & publicanus, non quod sit talis apud Deum. Nam talem haberi ab Ecclesia grauior adhuc pœna est, quam vt imponenda sit propter contumaciam in peccato veniali. Respondeo igitur ad rationem Orig. eum qui mortaliter peccat, non esse perfectè fratrem, videlicet, per gratiam & caritatem, qua iusti perfectiori modo filij Dei sunt, & inter se fra-

De mortalibus correptio est.

tres

tres. Ceterùm ratione naturæ, qua omnes filij ſumus communis creatoris etiam ſuo modo fratres noſtri ſunt, & potiſsimum ſi fide non careant. & eodem modo intelligitur locus ille 1. ad Corinth. quamuis ibi Apoſt. loqui videatur de eo qui verè frater eſt, ſaltem per communionem fidei, vt clarè conſtat ex 2. ad Theſ. 3. 6. 14. & 15.

Locus 1. Cor. 5. 11. exponitur 1. & 2. Theſſ. 3. 6. 14. 15.

4. *An de venialibus correptio.*

Dubitant tamen Doctores quidam, an ſaltem ſub veniali peccato teneamur corrigere proximum propter ſimplex peccatum veniale, & licet ſit vna omnium ſententia, libenter tamen amplector Caietani opinionem ſum. v. correct. frater. aſtringi nos ad eam correctionem ſub peccato veniali. Verùm hoc intelligendum eſt cum his conditionibus, ſi ſit ſpes emendationis, & abſque incommodo id quis facere poſsit, neque alioqui ipſe, qui peccat, ſatis ſibi attendat, & neque à ſuo ſuperiore, aut ab alio corrigendus putetur. loquor autem de veniali ſimplici, nam alioqui quando veniale tale eſt, vnde immineat periculum peccandi mortaliter. tunc tenetur quis ſub peccato mortali corrigere, quod etiam contineri ſub præcepto Christi non eſt negandum.

5. *De peccatis contra Deum.*

De peccatis verò quæ ſunt contra Deum, an in illis ſit neceſſaria correctio, rectè mihi videor ſic reſpondere poſſe de omni peccatorum genere ſiue contra nos, ſiue contra Deum loquutum eſſe hic Chriſtum, quamuis maximè & primò de peccato per quod quiuis offenſus eſt à fratre; non tamen de illo iuſsit corripi fratrem propriè, vt eſt peccatum contra proximum, ſed vt per illud, perit frater delinquens quod commune eſt cum peccato etiam, quod contra ſolum Deum committitur. lege quæ diximus ſuperius in ſchol. à num. 2. vſque ad num. 5. vbi etiam declarauimus quid ſit: *peccauerit in te.*

6. *An facienda correptio quando dubium an ſit profutura. vel cum periculo vitæ.*

Rurſum controuerſum inter Doctores, an quando eſſet dubium num ſit profutura correctio, adhibenda ſit, itemque cum periculo vitæ, cui dubio ſic videtur occurrendum. nam ſi quis non modo dubitet, an ſit profutura, ſed ſimul etiam num ſit obſutura, tunc dicendum cum Caiet. loc. cit. non eſſe neceſſariò adhibẽdã; loquimur vero quando dubitat quis, & an ſit profutura, & ſimul an ſit obſutura, non autem quando opinatur profuturam, licet dubitet an obſutura. in hoc ergò euentu poteſt quis vtramuis partem eligere, licet dubia non ſint omninò æqualia; ſatis enim eſt qualitercunque verè dubitare. illud addunt aliqui, excipiendũ eſſe euentum illum, in quo quis eſſet in extremo periculo amittendę ſalutis æternæ, vt quia iam moriturus eſt. Sic Adria. in 4. in q. de correct. fratern. §. & quoad ſecundam: nam ſicut quando ſalus ęgri eſt deſperata adhibent medici dubia remedia; tunc enim medico iubere Galenus dicitur; interfice audacter; quod Adrian. refert; ita quoque cum deſperata eſt ferè ſalus animæ, adhibenda eſt correctio, licet obſutura ne ſit, an profutura, dubitetur.

7. Quando verò quis ſolum dubitat an ſit profutura correctio, ita vt non dubitet, quod non ſit obſutura, tunc cenſendum cum Adrian. in 4. q. de correct. fratern. poſt tract. de indulg.

A debere correctionem adhiberi, ſicut medicus tenetur non negare ægroto medicinam, quam ſcit non obſuturam, licet an ſit futura vtilis, dubius ſit, & per hanc diſtinctionem concordari poſſunt Caiet. & Adria. nam ille loquitur primo modo vt dictum eſt nu. 6. nec diſſentit Adria. iſte loquitur ſecundo modo, de quo hoc n. 7. nec diſcordat Caiet.

Num verò in euentu, quod immineret periculum vitæ, aut malum aliquod magnum temporale obligetur quis corrigere fratrem, non conſentiunt Doctores, verior ſententia mihi eſſe videtur, quod quando ageretur de extrema neceſsitate ſpirituali, quilibet tenetur corrigere, ſecus verò quãdo non eſt extrema, niſi eſſet ſuperior, cui ex officio incumberet cura B proximi, ratio eſt, quia in eo euentu extremæ neceſsitatis præferenda eſt ſalus, ſeu vita ſpiritualis corporali vitæ, ſeu bono; qua de re vide Valent. diſp. cit. 3. q. 10. de corr. & frat. p. 2. ſub finem, & eadem diſp. q. 4. de ord. car. p. 3. 8.

9. *Quod tempus opportunum corripiendi.*

Sed meritò hic roget quis; quodnam ſit tempus opportunum, quo quis teneatur ſtatim proximum corrigere? Reſpondeo opportunitatem temporis non illico inducere obligationem corripiendi, niſi quando ea opportunitas aliquam ſecum aduehit neceſsitatem. Præcepta namque affirmatiua, quale eſt pręceptum correctionis, non obſtringunt hominem niſi neceſsitas incumbat. Porrò hæc neceſsitas in corC rigendi præcepto in eo poſita eſt, vt frater hic & nunc indigeat correctione; cum enim pertineat ad eleemoſynæ virtutem exigit in proximo indigentiam, vel egeſtatem, & in ea innititur, vt ergò aſtringat & obliget requirit eiuſmodi indigentiam, quæ hic & nunc requirat opem, remediumq́; alterius. Eſt verò hic diſcrimen inter correctionem, quæ tendit ad impediendum continuationem, vel repetitionem peccati commiſsi, & eam quæ ſolùm dirigitur ad delendum peccatum commiſſum, v.g. cum nullum timetur periculum iterum in peccatũ incidendi, licet emendatum per pœnitentiam non ſit. In primo ergò euentu quoniam indigentia proximi re ipſa pręſens ſemper eſt, cum perpetuò ſemperq́; timeatur nouum ſpiritale damnum proximi, id eſt, repetitio peccati, vel D perpetuitas eius: propterea tunc quodlibet tẽpus quod opportunum eſſe cenſetur ad corripiendum proximum, eſt etiam tempus neceſſitatis, & indigentiæ, atque adeò exigitur tunc officium miſericordiæ. At quando correctio dirigitur ſolum ad remediũ peccati commiſsi, tempus neceſſarium non eſt quodlibet tempus opportunum, neque quod ſolam ſpem fructus affert, ſed illud quod aduehit neceſsitatem vitandæ impœnitentiæ peccati, vel fugiendæ mortis æternæ, v.g. ſi adeſſet & tẽpus confitendi peccata, & moraliter crederetur frater, qui commiſit peccatum non eſſe executurus tale præceptum, niſi admoneretur, ad vitandum impœnitentiæ peccatum tunc adeſſet tempus neceſſarium ad corrigendum fratrem. rurſum, quando inſtaret mors, & eſſet periculũ ne frater decederet in peccato niſi moneretur, tunc etiam adeſſet tempus neceſſarium. quam rem fusè declarat Franciſcus Suarez 3. part. tom. 4. de pœnitentia diſp. 15. ſection. 5.

numero trigeſimotertio, vſque in finem ſection.

THEORIA III.

De modo corrigendi ex præcepto Chriſti.

1. *Tria neceſſaria in correctore vt vtilem nauet operam.*

TRIA minimum ſeruanda ſunt à correctore iuxta præceptũ Chriſti vt vtiliter adhibeatur correctio; vnum eſt qui priuatim peccauit, verbi gratia coram vno, vel altero: primum quidem priuatim quoque ac ſeorſim corripiatur, ſic enim præcipit Dominus: *ſi peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum.* qua de re Ambroſ. ſic ſcribit libr. 8. in Luc. *corripe eum inter te & ipſum: plus enim proficit amica correctio, quàm accuſatio turbulenta. illa pudorem incutit, hæc indignationem mouet. ſeruetur potius quod prodi metuat, qui monetur. bonum quippe eſt vt amicum magis te, qui corripitur, credat, quam inimicum; facilius enim conſilijs acquieſcitur, quam iniuriæ ſuccumbitur, vnde & Apoſt.* (2. Theſſal. 3.) *Corripite, inquit, fratrem vt erubeſcat, non vt inimicum exiſtimetis. Infirmus enim cuſtos bonitatis eſt timor; pudor autem bonus magiſter officij: qui enim metuit, reprimitur, non emendatur: quem pudet facere in naturam vertit*: Hæc Ambroſ. Diuus. Hieronym. libr. 3. in Matth. *corripiendus eſt autem*, inquit, *frater ſeorſum, ne ſi ſemel pudorem ac verecundiam amiſerit: remaneat in peccato, & ſi quidem audierit, lucriſaciamus animam eius & per alterius ſalutem nobis quoque acquiritur ſalus.* D. quoque Auguſtinus ſermon. 16. de verb. Dom. *Si ſolus* inquit, *noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non es correptor, ſed proditor.* obſerua quod ſi emendauit ſe delinquens non eſt res deferenda, vel indicanda prælato, niſi certò, vel probabiliter crederetur frater relapſurus, niſi præteritus eius lapſus indicaretur ſuperiori, quo præſeruetur ne recidat, quomodo tantùm verum eſt, quod dicit Richar. 4. d. 19. a. 2. q. 1.

2. *Cur neceſſarij teſtes.*

Si quando verò priuata correctio non iuuerit, tunc ſecundo adhibendi teſtes vnus, vel alter. Sed quorſum, inquies, neceſſaria eſt inductio teſtium? Reſpondeo quattuor de cauſsis videtur talis inductio efficax, & neceſſaria: Primò, vt vel ipſi teſtes confirment eſſe peccatum id quod proximus facit, quod inſinuat Dominus, dum ſubdit; *vt in ore duorum vel triũ ſtet omne verbum*; deinde vt conuincatur de actu ſi in illum proximus recidat, nec per inductionem teſtium erratum emendauerit, atque adeò oporteat ad eumdem hunc finem emendationis fratris, rem totam deferre ad ſuperiorem. Sic Auguſtin. Regum 3. cap. 23. tom. 1. & epiſt. 109.

3. Tertiò vt teſtes approbent, & teſtentur officium eius, qui corripit, vt videlicet ſicut ait D. Chryſoſtomus homil. 61. in Matth. quia is ſolus imbecillior viſus eſt, adiectione duorum fortior factus, arguat delinquentem. Adde & ex eodem Chryſoſt. ibidem, vt habeat is teſtimonium, quod officio ſuo non defuerit. Addunt & alij, vt hoc valeat correctori ad eum finem, vt non repellatur à denunciatione facienda Prælato vt alioqui repelleretur, niſi præmiſiſſet monitionem ex cap. *cum dilectus*, extra de accuſationibus. Poſtremò vt etiam ipſi teſtes delinquentem corripiant. quod ſignificat Dominus. *ſi eos non audierit*, quod & Hieronym. obſeruat. quando igitur videtur profutura inductio teſtium hic, vel aliqua ex his cauſsis adhibenda erit poſt priuatam monitionem ex præcepto Domini.

4. *An tantum ij qui ſciunt delictum adhibendi ſint in teſtes.*

Sed reſtat dubium, an tantùm teſtes adhibendi ſint, qui ſciunt fratris delictum, non autem hi qui ignorant; videtur enim illicitum prodere neſcienti peccatum fratris. Quidam negant id licere niſi crimen continuetur, vel iteretur, vt ſi quis retineret rem alienam, quam furto ſubtraxit; vel cum occulta pellice pergeret fornicari, ſed reſpondendum eſt etiam ſi ignoretur peccatum, & neque per obſeruationem continuationis, aut iterationis cognoſci poſsit, inducendum eſſe adhuc vnum, vel duos teſtes, quando iuxta modos num. 2. & 3. explicatos profuturum id videtur ad finem correctionis; patet, quia Dominus non dixit: adhibe vnum vel duos teſtes, ſed, *vnum vel duos*, vt intelligeremus non ſolum tunc eſſe adhibendos, quando poſſunt eſſe teſtes, ita vt ſciant peccatum fratris, ſed etiam quando ex cauſsis, vel capitibus, quæ numerauimus dicto n. 2. & 3. poſſunt iuuare ad finem correctionis; & quamuis ſubdat poſtea Dominus; *vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum*, id tamen ſubiecit, vt inſinuaret poſſe iſtos ſaltem teſtari officium exhibitum à correctore, vt denunciatio admittatur; licet quoque quando eis notum eſt peccatum teſtari poſsint, ſicut & quando iteratum, aut continuatum eſſet, ſi ab illis id foret obſeruatum. Deinde idem indicat non obſcurè Auguſtin. Regum 3. capit. 23. & epiſtol. 109. vbi docet, peccatum fratris eſſe vni, vel alteri demonſtrandum (procul dubio neſcienti) *ne deterius putreſcat in corde.* Et certè, ſi propterea adhibendi eſſent teſtes tantum, vt probarent crimen cognitum coram prælato, ſatis eſſet eos teſtes, qui ſciunt peccatum adhibere, quando res iam defertur ad prælatum. Neque verò timendum erit per hunc modum famæ fratris; nam Auguſtinus q. 1. in Leuit. diſſerens, an ſit licitum indicare alteri periurium fratris, Reſpondet: *videtur quod ſe homo ſoluat à peccati vinculo, etiamſi indicet talibus, qui magis poſſunt prodeſſe, quam obeſſe periuro, ſiue ad corrigendum eum, ſiue ad Deum pro illo placandum, ſi & ipſe confeſsionis adhibeat medicinam.*

5. *An prius indicandum delictum prælato tanquam patri.*

Ceterùm grauior eſt hic controuerſia, num videlicet delictum indicandum ſit Prælato tanquam Patri dumtaxat, antequam etiam indicetur vni, vel alteri, de quo hactenus dixi. & quidem non eſt dubium prius eſſe adhibendum vnum, vel alterum, quam crimen deferatur prælato, ſiue vt iudici tantùm, ſiue vt patri & iudici ſimul; ſed dubium tantùm eſt de prælato, vt eſt quædam ſingularis perſona, quæ magis prodeſſe poteſt, quam alij, vt loquitur Diuus Thomas 2. 2. quæſtion. 33. articulo octauo, ad 4. id eſt,

pro-

prout tantùm Pater eſt, & quidem D.Th.loc. citat.citans Auguſt.Reg.3. cap. 23. eius eſt ſententiæ, vt ante adhibitos teſtes dicatur prælato vt Patri. At Hugo de S. Victore in contraria ſententia eſt. quam defendit Grego.de Valentia p.5.§.2.in illis verbis, *Tertiò controuerſum eſt*,&c. Ceterùm ſententia Diui Thomæ amplectenda eſt.

6. *Post testes res aperienda Prælato vt patri & iudici sed præsertim vt patri.*

Sequitur iam tertium circa modum,& ordinem correctionis ſeruandum. Si enim teſtes non audierit,tunc delinquentis peccatum Eccleſiæ oſtendendum eſt, id eſt,prælato qui nomine Eccleſię in primis intelligitur,tum vt iudici, tum vt patri ;ſed præcipuè vt patri,vt vtroque nomine proſpiciat bono fratris. nam dum dicit Chriſtus, *dic Eccleſiæ*, ſignificat in primis Prælatum vt Eccleſiam repræſentat tãquam perſona publica,atque adeò vt iudex;ſignificat idem Dominus ita debere dici prælato,vt ſi opus ſit, & quæ ad id exiguntur accedant, poſsit res per ſententiam iudicis venire in notitiam Eccleſiæ. quare Hieron.exponit, *dic Eccleſiæ*,id eſt,dic multis.q.d. dic iudici per cuius ſententiam ſi ita res tulerit,omnib.poſtea nota fiat. Denique cum Dominus dicat: *ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquam Ethnicus & publicanus*, innuit debere dici ei, qui iubere poſsit cum comminatione excommunicationis, quod iudicis eſt. conſtat ergò debere dici Prælato vt iudici, vt mirum non ſit,ſi doctores hanc denunciationem publicam vocẽt, quod nimirum fiat perſonæ publicæ; ſeu Prælato,ſicut in loco iudicis reſidenti.

7. Quod verò debeat eidem dici vt Patri, patet ex fine correctionis fraternæ qui eſt bonũ fratris, ergò qui corrigit, etiam in hoc tertio gradu ordinis, ſeu modi correctionis adhibere debet prælatum, vt tanquam pater ad meliorem vitam peccantem reuocet; quia verò correctio fraterna actus eſt miſericordiæ, & caritatis, & præcipuè reſpicit particulare bonum fratris; Ideò diximus num.8. dicendum eſſe delictum prælato præſertim tanquam patri. in hoc enim differt multum denunciatio fraterna, ſeu Euangelica, ſeu pœnitentialis à iuridica: nam hæc ſpectat præſertim bonum commune illa priuatum. vnde non mirum ſi quidam Doctores reſpicientes proprium finem,& formale correctionis obiectum, dixerint; peccatum eſſe indicandum Prælato, non vt iudici(id eſt, præcipuè & formaliter)ſed vt Patri,ſeu vt priuatæ perſonæ, ſicut Silueſt.loquitur v.denunciat.num.1.cum tamen v.correctio. nu. 4. dicat,per viam correctionis indicari peccatum Prælato, etiam vt iudici.hoc item confirmant verba, quæ retulimus ex Auguſt.num.6.cum ait:*prius præpoſito debet oſtendi, ſi admonitus neglexerit corrigi, ne fortè poſsit ſecretius correptus*(aliàs correctus) *non innoteſcere ceteris*,vult ergò Auguſtin. oſtendi crimen poſt teſtium videlicet inductionem Prælato, præſertim vt patri,vt conſulatur famę delinquentis,licet nõ neget minus principaliter dici debere ſimul eidem vt iudici, vt omni modo iuuetur,prout expedierit emendationi fratris.

Differentia inter denunciationẽ fraternam & iuridicam.

8. Ceterum prælatus nequaquam poterit delinquentem punire per pœnas iuridicas, quæ iure conſtitutæ ſunt ratione ſolius huius notitiæ, quod ex hac fraterna denunciatione habuit,licet poſsit & debeat quacunque ratione alia quæ apta videatur ad emendandum fratrem illum corripere; Imò & illum punire pœnis arbitrarijs ad eumdem emendationis finem, inſtar patris animaduertentis in filium poteritque ea, qua pollet vt iudex, auctoritate ſi ita videatur expedire ſeriò imperare,vt à delicto abſtineat ſub excommunicationis pœna ipſo facto incurrendæ,atq; adeò poterit remouere ab illo efficaciter occaſiones peccandi quaſcunque.

An prælatus denunciatum fraternè poſsit punire.

Quod autem non poſsit pœnis iure conſtitutis delinquentem punire,inde conſtat,quod per correctionem fraternam delictum oſtenditur prælato,non vt iudici formaliter,& præcipuè;ſed quaſi,vt aiunt,materialiter & minus præcipuè; nec per viam iudicialem vt accuſationis vel denunciationis iuridicæ, ſed indicatur illi vt Patri præcipuè,& per viam fraternę caritatis; non ergò poterit prælatus vt iudex legitimè condemnare reum ad pœnas lege cõſtitutas,quaſi deferretur per viam iudicialem. Quod autem poſsit per pœnas arbitrarias facere ea omnia quæ dixi num. 10. & illi imperare etiam ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrendæ,vt à peccato caueat,inde patet,quod ad patrem ſpectat, vt per pœnas etiam conuenientes coerceat filios, quod quia non fecit Heli,punitus eſt à Deo 1.Reg. 2.& 3. Itemque patet ex eo, quod quamuis minus principaliter, delatum eſt tamen prælato crimen etiam vt iudici. igitur & ſi non ordinarijs at arbitrarijs pœnis coercere poterit delinquentem cum expedierit ad finem emendationis. 9.

Sed dices:verba Chriſti: *ſit tibi tanquam ethnicus & publicanus*,indicarę videntur, quod eo ipſo quod prælatum non audit delinquens, ſit excommunicandus, vel excommunicatus intelligatur,atque adeo vitandus; poterit ergò ſtatim pœnis ordinarijs, ac iuridicis puniri contra ac nos diximus num.10.& 11. Reſpondeo ea verba Chriſti: *ſi Eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus*, non debere ita accipi, quaſi peccans non audiens prælatum propter talem contumaciam ſit ſtatim iure diuino excommunicatus, cum iure diuino nulla ſit lata excommunicatio. Neque ita accipi debent, quaſi per notitiam habitam via correctionis poſsit prælatus ob peccatum præteritum delinquentem excommunicare, cum id fieri nõ poſsit,eſt enim excommunicatio pœna iuridica; pœnas autem iuridicas non poſſe infligi diximus,cum per viam fraternę denunciationis defertur delinquens quamuis id poſſet præſtare prælatus. Si rurſus deferretur delictum illud via iudiciali,vel certè ſi delinquens coram duobus, aut tribus, de nouo contumax eſſet manifeſtè, & propterea ſine alia delatione excommunicaretur à iudice, quod rarò accidit,quare quod Dominus ait, eſt;poſſe ac debere, cum ad emendationem proximi facit, Prælatum imperare delinquenti emendationem ſub pœna excommunicationis, quam, ſi pergat eſſe contumax, ipſo facto incurret; hoc enim non eſt actu infligere pœnam iuridicam excommunicationis, ſed imperare ſeuerè ſub 10.

ea pœna, quam potest cauere si velit delinquens.

11. Cū licet Prælato via iudiciali procedere. An verò, & quando liceat prælato via quoque iudiciali procedere aduersus fraternè denunciatum, cum peccatum eius probari potest iuridicè per duos vel tres testes; vel cum potest iuridicè inquiri de eo, vt cum præter denunciantem adessent indicia criminis, vel fama,&c. vide apud Valent. loc. citat. part. 5. §. 2. sub finem in illis verbis: *quartò controuersum est.*

12. Tres casus, in quib. non est præmittenda correctio priuata. Iam verò diligenter obseruandum est in tribus casibus non esse tenendum modum hunc correctionis hactenus à nobis iuxta Christi præceptum expositum. Primò cum peccatum est publicum, vel quia publica infamia diuulgatum; vel in iudicio conuictum, vel in aliqua vicinia, collegio, communitate compertum ex Nauar. cap. 24. Manua. num. 14. & Sot. in relect. de sign. secr. mem. 2. qu. 6. dub. 3. quod verò non est aliquo ex his modis notum, licet non modo à duobus, vel tribus, vel quatuor, sed pluribus etiam sciatur per quos & probari potest, dicetur peccatum, occultum; de peccante ergò publicè, loquitur Paulus 1. ad Timoth. 2. *peccantes coram omnibus argue, vt & ceteri timorem habeant*, iuxta expositionem Augustini sermon. 16. de verb. Domini. (Locus Pauli 1. Tim. 5. 20.)

13. Secundus casus est, si peccatum cedat in damnum graue communitatis, vel alicuius hominis, vt si quis proditionem ciuitatis machinaretur, vel necem alicuius, licet occultum esset peccatum; tunc enim statim deferendum esset cum vel periculum est in mora, vel non speret quis priuatim monendo posse statim remedium adhibere. Huc etiam refertur quando peccatum esset contagiosum, & exitiale sua natura, vt est in primis hæresis. Nec obest quod Diuus Thomas ait, q. citat. artic. 7. in peccatis quæ nocent alijs, vt in proditione, & hæresi vt ipse ait, oportere statim denunciare superiori, nisi fortè aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset huiusmodi mala impedire; Intelligendus est enim Diuus Thom. cum statim, certò & efficaciter per secretam admonitionem spectata natura peccati: possent eiusmodi mala perniciosa impediri, quod vix in peccato, præsertim hæresis locum habet.

14. Locus Pauli ad Tit. 3. 10. Apostolus verò ad Titum 3. 10. scribens: *hæreticum hominem post vnam, & secundam correptionem deuita*; intelligendus est eodem modo: si nimirum certò per correctionem speretur hominis emendatio: alioqui enim statim consulendum bono communi.

15. Tertius casus est, in quo neque seruandus est is ordo & modus correctionis, cum quis ei Religioni, vel sodalitii nomen dedit in qua ad maiorem submissionem declarandam, copiosioremque profectum spiritualem, atque etiam ampliorem à recidiuo securitatem exigeretur; vt quilibet lapsus etiam occultus extra confessionem sacramentalem perspectus, superiori Religionis aperiatur: qua de re quoniam egregiè satis & pluribus differt noster Gregor. Valent. loco citato p. 5. §. 1. in illis verbis: *quintus casus est*; ad illum remitto lectorem, cætera quæ supersunt de correctione fraterna, sequenti Theoria complectemur.

THEORIA IV.

De quibusdam alijs regulis obseruandis in modo & ordine corrigendi.

1. Tres regulæ an seruandus sit ordo correctionis? DIXIMVS in quibus euentibus minimè seruari oporteat corrigendi ordinem à Christo præscriptum vt patet Theor. 3. num. 14. & sequent. verùm non puto ingratum lectori si tres regulas illis adnectamus, quæ clarius explicēt, quo spectandū sit, vt constet obseruandus ne sit, an non ordo à Christo Domino in corripiendo præscriptus. Sunt autem hæ regulę à P. Salmerone desumptæ tom. 4. part. 3. tractat. 12. vbi sub finem sic scribit: in praxi fraternæ correctionis exercendæ tria sunt circa ordinem caritatis obseruanda. Primum est bonum commune priuato esse præferendum; quod natura in omnibus testatur, & Aug. lib. confes. 3. c. 8. *turpis est omnis pars, suo vniuerso non congruens*. & D. Thom. 2. 2. q. 47 a. 10. ad 2. *ille*, inquit, *qui quærit bonum commune multitudinis ex consequenti quærit bonū suum quia bonum proprium non potest esse sine communi.* Secundum, in correctione fraterna, primò quærenda est salus spiritualis proximi, & famæ illius est anteponenda, si non se simul compatiuntur &c. probatur ex eo quod Dominus dixit: *quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur animæ verò suæ detrimentū patiatur?* Tertiū est famam proximi semper conseruandam in correctione fraterna, quantum fieri potest sine damno boni communis, & spiritualis salutis animæ: quia fama inter bona externa primatū tenet. quia *melius est nomen bonū, quàm diuitiæ multæ.* Prouerb 22. si ergo in cæteris bonis dānum proximi vitari debet à fortiori in fama; vt Christus propterea consultissimè admonuerit, primò famam proximi seruandam, cū ait: *corripe eum inter te, & ipsum solum.* Qui igitur ad has regulas spectauerit, non poterit nō suauiter corripere fratrē, & scrupulos omnes, si qui occurrerint, faciè repellere, sic ille, & sanè prudenter atque vtiliter.

2. Leniter & modestè fit correptio. Sed neque illa dissimulanda sunt, quæ valde vtilia censentur ad bonum correctionis modum, nimirum vt plurimum debere correctionem fieri leniter, & modestè, & debita cum animi submissione, quam rem optimè docet Apostolus ad Galat. 6. 1. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis considerans te ipsum, ne & tu tenteris*, & 2. ad Timoth. 2. 24. *Seruum*, inquit, *Domini non oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati.* Docet Gregor. Naz. anz. de moderatione in disp. seruan. *hanc*, inquit, *rationem tene, vt partim fratrem corrigas, idq; leniter & humanè, non vt hostis, nec vt durus, & rigidus medicus; nec vt sectionibus tantum, & cauterys aduersus morbum sciens grassari*, & paulò post subdit; *si*

primum

primùm obluctetur, leniter expecta; si secundò, ne animum despondeas; nondum enim curationis tempus effluxit, si tertiò, benignum illum, & humanitate præditum agricolam imitare: Dominum adhuc precare, ne infructuosam ficum excidat, verùm conuertat, & curet. Vide Chrysostom. homil. tertia & septima ad populum Antiochen. & Cassian. 8. constit. cap. 5. & collat. 2. capite decimotertio.

3. Ceterùm si lenis corrector non proficis, indue durioris personam, verùm præeunte semper caritate. Sic Paulus 2. ad Timoth. quarto, 2. *prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina.* Sic ad Titum 1. 13. *quam ob caussam increpa illos* (Cretenses) durè vt sani sint in fide, &c.

Augustinus in Psal. centesimum secundum, *quid*, inquit, *de luxurioso filio facturus es? non castigabis? non verberabis? seruum & ipsum tuum, si malè viuentem videris, non pœna aliqua, non verberibus refrenabis? fiat hoc, fiat: admittit Deus, imò reprehendit si non fiat, sed animo dilectionis fac non animo vltionis:* Sic August. verè Greg. libro vigesimoquarto moral. capite 24. de iustis ait: *iusti cum seuerè corrigunt internæ dulcedinis gratiam non amittunt.* vide eumdem tertia parte Pastoral. & Bernardum sermo. 4. in Cantica.

4. *An liceat Prælatos & summū Pontif. corrigere.*

Verùm huc spectare videtur, vt explicemus varios corrigendi modos pro varietate & ratione personarum, qua de re quia disertè & copiosè loco citato in pastoral. scribit Gregorius, nihil hic ego adijciam, tantùm hic declarabo, an liceat Ecclesiæ Prælatos, imprimis verò ipsum Pontificem corrigere. Ad quam ego dubitationem idem respondeo, quod olim Doctor Olauius, nimirum per multum interesse inter gubernatores regni Cœlestis, & Regni terreni iuxta illam Domini doctrinam Marc. decimo, 42. idem habetur Matthæi vigesimo, & Luc. 22. *Scitis, quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & Principes eorum potestatem habent ipsorum. non ita est autem in vobis; sed quicunque voluerit fieri maior, erit vester minister, & quicunque voluerit in vobis primus esse erit omnium seruus.* in cuius schola eruditus Diuus Petrus effecit, & docuit quod didicerat. Docuit quidem dum in sua canon. 1. Petri quinto, 2. scribit Episcopis, *pascite, qui in vobis est gregem Dei, non vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* fecit verò partim, dum auctoritatem suam nunquam nisi necessaria aliqua ratione compulsus, ostendit, vt cum Ananiam & Saphiram in aliorum terrorem condemnauit, Actorum quinto. dum in medio Ecclesiæ orationem habuit præcipiens, vt de sufficiendo aliquo in locum Iudæ proditoris ageretur Actorum primo. dum in die Pentecostes patrocinīū Christianorum aduersus obloquutores suscepit Act. secundo. dum in concilio primus sententiam dixit Act. decimoquinto. partim dum modestiam in sua gubernatione adhibebat, vt etiam in re sibi exploratissima aliorum sententiam audire voluerit, & decretum omnium nomine promulgari, quod communi consensu esset definitum, Act. 15. nec

D. Petrus auctoritatē, & modestiam miscuit.

grauatus est laborem eum suscipere tanquam ab alijs impositum, quem omnes vtilem rebus Ecclesiæ esse censuissent Act. 8. Nec recusauit rationem reddere doctrinæ, quam tradebat ad sedandos animos eorum, qui eam nosse cupiebant Actorum vndecimo, memor illorum verborum, Iob cap. 31. 13. *Si contempsi subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea cum disceptarent aduersum me.* *Locus Iob. 31 13.*

Nec audimus eum quidem grauiter Diui Pauli increpationem tulisse ad Galatas 2. quam cognoscebat ex sincero animo fuisse profectam quamquā nihil ipse mala intentione commisisset, sed dum nimium volebat saluti eorum, qui erant ex circumcisione, prospicere; accidit vt offenderentur; qui venerant ex præputio, quorum caussa fuit increpatus à Paulo; vterque enim suis quantum poterat consulebat: traditum autem fuerat Euangelium circumcisionis peculiariter Petro, & Euangelium præputij Paulo ad Galat. secundo, subtraxerat se Petrus à præputiatis, ne offenderentur circumcisi, reprehensus fuit publicè à Paulo, ne subtractione eius alienarentur præputiati. *Locus Gal. 2. 11. & seq.*

Ad quem modum ego quidem non dubito posse Pontificem à Cardinalibus, & alijs prælatis, quibus ipse tanquam consiliarijs vtitur, admoneri & corrigi debita reuerentia obseruata iuxta illud 1. ad Timotheum quinto, 1. *seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt Patrem;* nam vt Gloss. Augustin. habet ad Galatas secundo, *exemplum Petrus maioribus præbuit; vt sicubi fortè rectum tramitem reliquissent, non dedignentur etiam à posterioribus corrigi.*

Existimo autem ego eos, qui sunt à Consilijs Pontifici non tam adduci debere ad corrigendum Pontificem obligatione præcepti de correctione fraterna traditi, quam ratione officij, quod hanc illi imponit personam, vt non placentia loquantur, sed salutaribus consilijs & admonitionibus Pontificem iuuent. nam correctio fraterna si rectè illa omnia perpendamus, quæ Matth. 18. & Lucæ 17. habentur illi adhibenturque cum increpare liceat, & qui ad Ecclesiam tanquam ad iudicem deferri possit, nisi emendetur. Verùm non magnopere laborabo, quo nomine vocari illa correctio debeat: modo illud fixum maneat correctionem Pontificis accusatoriam esse non debere, nec huiusmodi, quæ deduci possit ad tribunal Ecclesiæ, vbi iudiciariè tractetur. 5. *Ad quos pertineat Pontificem reuerentèr monere.*

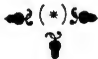
Hoc enim modo tantùm abest, vt licuerit vnquam alicui Papam reprehendere, vt etiam interdictum sit subditis cuiusuis particularis Episcopi suum Episcopum reprehendere, nisi in fide inueniretur errare, id quod ego de reprehensione accusatoria inteligo, quæ fiat in ipso episcopatu, & non de ea quæ fiat apud iudicem superiorem: quod colligi potest ex decreto quodam Simmachi allegato à Gratiano 2. quæstione septima, & ex Anaclet. epistol. 3. Fabiani epistola secunda, vbi habetur: *Apostolica authoritate iubemus, ne pastorem suum oues, quæ ei commissæ fuerunt (nisi in fide errauerit) reprehendere audeant, quia fa-*

tia Præpositorum oris gladio ferienda non sunt, nec potest esse discipulus super Magistrum, dicente hoc veritatis voce Lucæ sexto, nominatim autem cauetur de summo Pontifice, distinctione quadragesima, cap. *si Papa*, Item quæst. 9. 3. capit. *Patet*, cap. *Nemo*, cap. *Aliorum*, cap. *Facta*, cap. *Cuncta*, in extrauagan. BONIFACII 8. cap. *nam stam*.

6. *Correctio patienter ferenda.* Postremò, nec illud in præteritis habendum est, quod principem obtinere locum censeatur, vt correctione eum, quem sibi proposuit, finem consequatur, debere correctionem, reprehensionemue æquo, patientique animo sustinere. Hinc Prouerbiorum decimoquinto, 5. *stultus irridet disciplinam Patris sui, qui autem custodit increpationes, astutior fiet*. & versiculo duodecimo, *non amat pestilens eum qui se corripit: nec ad sapientes graditur*. vers. trigesimoprimo, *auris quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientum commorabitur*, & v. trigesimosecundo, *qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis*. & capite vigesimonono, 1. *viro, qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus ei superueniet interitus, & eum sanitas non sequetur*, & Eccl. decimo, 28. *vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus*, & capite vigesimoprimo, 7. *qui odit correctionem, vestigium est peccatoris*. quasi dicat, euidentissimum argumentum est mali animi, vel sequetur talis viam peccatorum.

Multa etiam apud sanctos Patres ad hanc rem facientia luculentissimè scripta inueniūtur, sed satis est vnum illud ex August. lib. de correct. & gratia cap. 5. in medium attulisse: *quicunque, ait, corripi non vis, etiam propterea corripiendus es, quia corripi non vis. non vis enim tibi tua vitia demonstrari: non vis vt feriantur, fiatq; tibi vtilis dolor, quo medicum quæras: non vis tibi tu ipse ostendi, vt cum deformem te vides, reformatorem desideres, eiq; supplices, ne in illa remaneas fœditate. Tuum quippe vitium est, quod malus es. & maius vitium corripi nolle, quia malus es. quasi laudanda, vel indifferenter habenda sint vitia, vt neq; laudentur, neque vituperentur. aut verò nihil agat timor correpti hominis vel pudor, vel dolor*; quare sic scribit de seipso ad Hieron. epist. 19. *identidem rogo, vt me fidenter corrigas, vbi mihi hoc opus esse perspexeris. quanquam enim secundùm honorum vocabula, quæ iā Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus presbyterio maior sit, tamen multis in rebus Augus. Hieron. minor est, licet etiam à minore quolibet non sit refugienda, vel dedignanda correctio*. Hæc August.

Sed neque Ethnici hoc ipsum ignorarunt. Lege Plutar. lib. de profectu morum, vbi inter alia habet: *quisquis ad bonam frugem ex corruptis moribus peruenire desiderat*, opus habet, Auctore Diogene, diligenti amico, feruidoque hoste, vt peccatum fugiat, aut correptus aut certè humaniter, ac blande curatus.

THEORIA V.

An infallibilitas in decidēdis fidei dogmatib. vel ijs quæ ad mores pertinent, in summo resideat Pontifice, an verò in concilio generali, & an hoc supra Papam sit?

QVoniā propter ea verba, quæ v. 3. huius c. habentur: *Dic Ecclesiæ*, & eorum, quæ v. 6. sunt, *vbi .n. sunt duo vel tres congregati*. &c. cōtenderunt nonnulli, maiorem esse potestatem Cōcilij generalis, quam sit Pontificis, & infallibilitatē quoq; non tam esse Petro promissā, quā eidem concilio generali, ideò vt veritas elucescat paucis erit hic ea de re agendū: agitata fuit inter Catholicos ea quæstio grauiter post concilij Cōstantiensis celebrationem. Verū ne inquisitio hæc obscura & cōfusa videatur, distinguenda sunt huius cōparationis extrema. 1.

Verus sensus huius comparationis. Existimāt. n. quidā Gersonē, & qui eum sequūtur, ita de hac cōparatione disseruisse, ac si ab vna parte collocassent summū Pontif. solū, ab alia aūt, congregationem reliquorū Præsulum Eccles. quę sine sum. Pōtif. Conciliū diceretur; At falluntur, vt rectè Ola. monet, ex quo pluri made sumemus, q̄ de hac q. differemus; non n. ignorabant illi quorūcunq; Episcoporū multitudinē, quę capite careat, nec Eccl. vniuersalē repræsentare, nec suprema potestate, & auctoritate ad controuersias fidei constituendas, & ad condendas leges instructā esse posse: neq;. n. aliter dici potest nisi ab eo, qui cum hæreticis negaret, Papam totius Cath. Ecclesiæ caput esse. extrema igitur ita constituerunt illi, contra quos disputamus, vt vnū facerent solum Pontificē, alterū verò plenariū & legitimum concilium, in quo summus Pontifex tanquā caput præsideat. Quod plenarium Conciliū proinde illi cum Papa conferunt, atq; conferre possent cum quouis alio Episcopo ex ijs, quos tanquā mēbra complectitur, & quibus libera suffragandi potestas in ipso est. nec referre aiunt, dicátne sentētiam summus Pontif. an taceat, subducat se ex congregatione, an perseueret in illa Nam cum legitimè conciliū congregatum est, & Pontifex nulla ratione impeditur, quin suo loco sententiam dicat, si eam dicere sine legitima caussa recuset, impedimēto non erit, quin sententia maiori parte suffragiorum totius concilij confirmata habenda sit pro vera, plenarij & vniuersalis concilij definitione, vt habita etiam esset, si sententiam contrariam ille dixisset.

Multitudo Episcoporū sine capite nec vniuersalē Ecclesiam repræsentat, nec suprema potestate ad controuersias fidei constituendas, nec ad condendas leges instructa est.

2. *Quid peccent aduersarij.* Hi igitur si quid peccant (vt peccant sanè, & quidem grauissimè) non in constituendis huius comparationis extremis peccant, sed quod de sententia Concilij plenarij non pro eo ac debēt iudicant; nam cum pro definitione, & sententia eius habeant, quidquid per quamcunq; maiorē partem eius, resistente etiam & repugnante summo Pontifice, decernitur, apertè ostendūt se verbis tantùm, & non sensu summum Pontificem caput esse Ecclesiæ confiteri, nec intelligere, quanta illa potestas sit, quam

Petro contulit Christus, cùm eum in suum vicarium affecit, & caput visibilis Ecclesiæ in terris esse voluit. Ac ex tribus quidem prærogatiuis, quibus Concilia illi generalia ornant, nulla planè in ea competit, si pro Concilij generalis decreto haberi possit, quod contra iudicium, & voluntatem Præsidis, & capitis ipsius in eo statuitur: ex quibus illa prima est: Concilium generale auctoritatem habere à Christo immediatè. Secunda Papam Concilio generali parere debere. Tertia Concilium generale potestatem habere coercitiuam in supremum Pontificem &c. Hæc tertia prærogatiua omninò est prauæ illi interpretationi annexa.

Tres prærogatiuæ Cõcilio generali tributæ examinantur.

3. Nam si quis iuxta veram, & receptam apud veteres omnes opinionem, diceret Concilij sententiam, eam demùm esse, quæ consentiente, atque approbante ipsius Concilij Præside, & capite decernitur, posset quidem facilè tueri, & habere Concilium immediatè auctoritatem à Christo, quia auctoritatem Pontificis, quam CHRISTVS immediatè confert, in se continet, & Papam Concilij decretis parere debere, quia debet ille haud dubiè obedire suis, & maiorum suorum decretis iuxta obligationem, quam in eis esse, ipse vel Maiores eius esse declararunt. Nam decreta fidei, & quæ iure naturali, aut diuino in moribus obseruanda esse cum Concilio decernunt, æquè illos, ac quosuis alios homines obstringunt. Breuiter si quid cum sententia Concilij statuunt, nec mutationem, nec dispensationem pati posse, id non possunt illi, vel mutare, vel dispensatione relaxare: sed si decernant statuendum aliquid propter aliquas cõmoditates, vel tempori, vel personis, conuenientes, idque mutari ac dispensari propter iustas caussas aliquando posse non negant, nihil tunc faciet aduersus suum & Concilij decretum, si vel mutet illud, vel dispenset cum caussa legitima id postularet. Duæ igitur primæ prærogatiuæ attribui possunt Concilio, si vsus potestatis eius rectè, & sanè explicetur, non autem si prauè, & sinistrè. Tertia verò è contrario competere illi nequit, si iuxta Sanctorum sententiam de illius auctoritate & vsu loquaris, cùm sit tanquam principium apud omnes receptum, neminem habere potestatem coercitiuam in se ipsum, qua sanè Pontifex carere in seipsum non posset, si eam Concilium in illum haberet, cùm Concilium absque illius consensu nihil possit statuere. Quare vt quid in hac parte tenendum sit iuxta veram sententiam sequentibus assertionibus declarabimus, paucis quidem more nostro, qui non controuersias tractamus, sicut nec scholasticas quæstiones agitamus, sed tantùm pro locorum Euangelij alicuius occasione & opportunitate parcè delibamus in concionatorum præsertim gratiam, & eorum, qui breuiter ea discere cupiunt, & vt locus Euangelicus, quem declaramus, planior, illustriorque reddatur.

4. Assertio prima: cùm constet illustribus Christi testimonijs Matth. 16 & Ioan. 21. quod nec aduersarij negant, primatum in vniuersam Ecclesiam cum plenitudine potestatis Petro

Primatus in totam Ecclesiam cum

A tanquam Christi vicario, tum pro ipso, tum pro suis successoribus promissum primùm fuisse, deinde præstitum: nec negare quidem id possunt cùm apertissimum de hac re decretum extet Concilij generalis (cui infallibilitatem aduersarij meritò tribuunt) in litteris enim vnionis Græcorum, & Latinorum, quæ fuerunt in OEcumenico Concil. Florent. sub Eugen. IV. omnium consensu definitus est hic articulus: *Item definimus Sanctam & Apostolicam sedem, & Romanum Pontificem in vniuersum orbem tenere primatum, & ipsum Pontificem Romanum successorem esse Beati Petri Principis Apostolorum, & verum esse totius Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum Patrem & doctorem existere, & ipsi in Beato Petro pascendi, regendi, & gubernandi vniuersalem Ecclesiam à Domino Iesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis OEcumenicorum Conciliorum &* B *in sacris Canonibus continetur.* Cùm, inquam, hæc omnium Catholicorum consensu firma, rataque esse debeant, non obscurè hinc efficitur, falsa esse, quæ ab aduersarijs defenduntur, cùm apertè cum his pugnent. Etenim intelligi non potest vel summam auctoritatem Ecclesiasticam pluribus, distinctis, & diuersis ita esse concessam, vt singuli seorsim ea polleant, vel auctoritatem Pontificis summam dici posse, si ea, vt illi aiunt, quoad vsum & executionem regulari & dirigi per Ecclesiæ auctoritatem debeat, & restringi, ac dilatari ab ea possit.

Suprema potestate Petro est à Christo data.

Deinde contradictionem inuoluit statum Ecclesiasticæ Reipublicæ Monarchicum simul, & Democraticum esse. Adhæc, non decebat, vt Christus, cùm corporalem suam præsentiam hominibus subtraxit, vicarium quatenus homo sufficeret, qui non esset illi in ea auctoritate, & eo munere successurus, quod manens ille in mundo, obiturus fuisset. Cùm reliqua igitur Ecclesia non habuisset auctoritatem vllam in vsum & executionem potestatis Christi, fit, vt nec nunc habeat eam auctoritatem in vsum potestatis vicarij eius; idque non obscurè Dominus significasse videtur, cum vicario suo tanquam vniuersali Pastori omnes, qui in Ecclesia sunt velut oues parere voluit: non enim ouibus vel seorsim acceptis, vel coniunctis potestas vlla in pastorem est. Et verò cui non absurdum videatur, & minimè consentaneum esse, vt viuente in cœlis Christo, qui princeps, caput, & primarius pastor, & gubernator Ecclesiæ militantis est, vicarius ab eo constitutus, & supernaturali instructus potestate, eius in iussu ab omnibus possit vicariatu eijci, & illa tam excelsa, & supernaturali potestate priuari? 5.

6. Sed quod caput est, parum certè hi, qui hæc dicunt animaduertere videntur, quo discrimine separentur politia Ecclesiastica, quæ regnum cœlorum in Euangelio vocatur, & politia ciuilis, quę est regnum terrestre, profectò vt homines in illam supernaturali virtute cooptantur, ita quoq; legibus ipsam cęlestibus ac supernaturalibus, & quidem per rectores supernaturali potestate præditos gubernari par erat, & stabilitatem eius nõ humanis præsidij,

Differentia inter Ecclesiasticam, & Ciuilem potestatem.

niti, sed ex supernaturali assistentia, & fauore Spiritus S. pendere. Quare non vt in terreno regno, cùm à Rege opprimitur, supremũ suffugium ad vniuersum corpus Reipubl. est, cuius consensu, & potestate ipse princeps est delectus; ita in regno cœlesti à corpore Ecclesiæ contra iniurias Pastoris à Christo constituti remedium extremum petendum est, sed ab ipso potiùs Christo, qui nec secundùm diuinitatem vnquam abest, nec oculos vnquam à spōsa sua dilecta deijcit. Et meritò hoc discrimen inter vtramq; politiam constituimus. In Monarchia namque vel politia regni terreni Monarcha potestatem exercet delatam sibi à communitate, cuius partes gerit, & velut personam tanquam vicarius eius sustinet: quare licet potestatem habeat supra singula mẽbra communitatis, non habet tamen vllam auctoritatem in ipsam communitatem, cùm eam, quam tenet, illa largita sit, & auferre etiam possit. At in regno cœlorum, & spiritali Monarchia, primus quidem Christus verus Rex, & Monarcha amplissima in vniuersum suum regnum pollet auctoritate, accepta illa quidem non à regno, sed ab æterno patre, per quam subditam sibi habet vniuersam suam Ecclesiam tanquam sponsam. Hanc autem suam potestatem Dominus cum Pontifice tanquam cum immediato suo vicario communicat.

7. Vnde necessariò colligitur Pontificem potestatem habere supra vniuersam Ecclesiam, quæ illi regenda committitur, sicut clarè constat illis Domini verbis: *super hanc petram adificabo Ecclesiam meam.* Colligitur etiam Pontificem non habere potestatem ab Ecclesia, vt Monarchæ terreni habent à communitatibus, sed à Christo: quare nec eam illi ab Ecclesia detrahi posse, sed à solo Christo, cùm non sit ipse vicarius Ecclesiæ, perinde vt sunt Monarchæ terreni, veluti vicarij communitatum, quarum personas referunt, sed sit immediatus Christi vicarius, cuius personam gerit, non Ecclesiæ.

8. *Pontifex immediatus Christi vicarius.* Immediatum autem vicarium ideo voco, quia cùm omnis potestas à Deo sit, quicunque potestatem gerunt, vicarij Dei quodammodo sunt: sed immediatus vicarius dici non potest, qui potestatem immediatè à Deo non accepit, sed ab alio, cui vel similem, vel superiorem Deus contulit, vt Monarcha terrenus, qui potestatem à communitate accipit, in qua illam Dominus prius collocauit. Nec si immediatè quidem potestatem à Deo quis accipiat, vicarius eius immediatus dicetur, si inter ipsum & Deum media sit aliqua potestas, cui parere ex Dei imperio teneatur, & per quam regi & gubernari debeat: non enim omnes Apostoli & Discipuli immediati erant Christi vicarij, & si potestatem, quam habebant, immediatè à Christo accepissent; sed vnus solus Petrus inter omnes electus à Domino, tanquam immediatus vicarius fuit, cui omnes suas oues pascendas in terra commiserit, traditis illi clauibus multò antea promissis, quæ supremam ad gubernandam Ecclesiam auctoritatem significabant.

A

9. *Difficilis quæstio.* Sed mirabitur fortè aliquis cum Papa ab hominibus, nullo interueniente Sacramento creetur, & potestatem accipiat, quã & auferre illi Ecclesia iudicialiter, saltem propter crimẽ hæresis, possit, & ipse quotiescunque velit per voluntariam renuntiationem deponere, quomodo nos in illo auctoritatẽ esse dicamus sup vniuersam Ecclesiam, quòd immediatus sit Christi vicarius, & potestatem habeat non ab ipsa Ecclesia, sed ab ipso Christo immediatè acceptã? verosimilius sanè videtur hoc vel de minimi sacerdotis potestate, quam de Pontificis auctoritate dici posse: siquidem Sacerdos etiam si hominum ministerio ordinetur, potestatem tamen per Sacramentum (in quo diuina virtus operatur) assequitur, quam nõ possit illi nec propria voluntas, nec vlla vis creaturæ adimere.

B

Responsio Doctoris Olauij. Respõdet Doctor Olauius huic quæstioni: primùm quidem potestatem Pontificis tam esse supernaturalẽ, quam est potestas ordinis, tum quia nisi supernaturalis esset, cõmunitati subijceretur: repugnat .n. in cõmunitate instituti potestatẽ, quæ nõ sit ipsi cõmunitati subiecta; tum quia vires naturæ superat infallibilitas illa in constituẽdis controuersijs fidei, qua Põtificis potestas fulget, vt nihil nũc de alijs eius ornamentis dicamus; proinde nõ potuit institui immediatè, nisi à Deo, vt nec potestas sacerdotis. Deinde (ait) potestatem supernaturalẽ, & quæ per visibiles effectus prodere se non potest, cùm intersit notam esse hominibus, non conferri à Deo, nisi interueniente signo visibili. non enim posset aliter hominibus innotescere: conferri autem vel per hominum ministerium, ac tum quidem signum illud visibile Sacramentum appellari;

C

vel immediatè ab ipso, & non per hominum ministerium, & tunc signum visibile non dici *Sacramentum*, vt de Sacramento Doctores loqui consueuerunt, cùm id in septem species diuidunt.

10. *Pontificatus non per Sacramentum, sed per visibile tamen signum à Deo immediatè confertur.* Addit tertiò Pontificatum summum non dari quidem per Sacramentum, non quod non interueniat signum visibile, sed quia non hominum ministerio confertur, sed immediatè à Christo Domino: etenim Cardinales perinde se habere in creatione Papæ, atque illi, qui ius patronatus habent, qui non habent ius vt Sacerdotium, aut Episcopatum donent, sed tantùm vt nominent eum, cui à Pontifice conferatur.

D

Itaque legitimam electionem, velut nominationem esse, & signum sensibile, quo posito, maximam illam, & vicariam suam ad Ecclesiam regendam potestatem Christus largitur absque impressione tamen indelebilis characteris, qualis imprimi solet, cùm potestas ordinis per Sacramentum confertur.

11. *In Pontifi. a tu non imprimitur character.* Subdit postremò, duplicem esse caussam, cur imprimi characterem non expedierit, & sic directè quæstioni motæ respondet. Altera, inquit, caussa est, quia potestas summi Pontificatus non tam est potestas ordinis, quã seorsum per Sacramenta Pontifex ipse plenissimam accipere debet, quam est potestas iurisdictionis; character autẽ indelebilis

magis

magis est accommodatus potestati ordinis, quæ non præbet immediatum ius ad exequendam licitè actionem, cuius facultatem tradit, nisi accedat potestas iurisdictionis, quæ coercere illam, amplificare, & moderari potest. Non enim potestas iurisdictionis, ea tantum appellatur, per quam in foro Ecclesiastico exteriori ius dicere quoquo modo aliquis potest, sed etiam per quam ius habet, tum vt potestatem ordinis licitè exequatur intra limites ab ipsa præfixos, tum vt quoduis aliud ministerium Ecclesiasticum exerceat. Posteriorem caussam ex affectu cognoscimus: nam Christus Dominus à quo hæc vicarij ipsius potestas dependet, vt signum quoddam visibile præfixit legitimam electionem, quo posito vicariatum suum donaret; ita signa alia esse voluit, quibus interuenientibus eum tolleret, vt publicam & spontaneam renuntiationem, claram & apertam hæresim, maniam item quæ incurabilis à medicis iudicetur, & si quæ sunt alia, quæ per ipsosmet Christi vicarios illustratos spiritu Domini sui declarata sunt. Hæc sapienter Oiauius.

12. Verùm si alia deessent munimenta ad confirmandam caussam nostram & Pontificis supra Ecclesiam totam, atque adeò Concilium generale potestatem & eius infallibilitatem attruendam in definiendis fidei, & morũ quæstionibus, satis illud vnum esset, quod semper in vsu, & consuetudine Ecclesiæ positum fuerit, vt has partes Pontifex Romanus vsurparet, quas nos illi tribuimus, vt Concilijs, inquam, fidem & auctoritatem sua potestate cõciliaret, vtq; irrita & inania redderet, quæ sine eius auctoritate cogerentur, vel quæ ipso repugnante decernere aliquid auderent, & vt vtamur Gelasij verbis in tomo quem edidit de vinculo Anathematis: *quæcunq; cuiuscunq; Synhodi acta, nisi per Romanum Pontificem confirmentur, nullum habere robur: totum enim in sedis Apostolicæ positum esse potestate, ita quod firmauit in Synhodo sedes Apostolica id robur obtinuisse, quod illa refutauit, habere firmitatem non potuisse, ac solam sedem Apostolicam rescindere, quod Synhodica congregatio putauerit vsurpandum.* Hæc Gelas.

Verba Gelasij pro Rom. Pontificis auctoritate.

13. Quod autem hæc fuerit Ecclesiæ praxis, exemplo sunt octo illa vetera generalia Concilia magnæ inprimis auctoritatis. In primo namque Nicæno interfuerunt legati à summo Pontifice, Victor, & Vincentius Presbyteri Romani, & Osius Episcopus Cordub. in secũdo quod fuit primum Constantinopolitanum constat interpositam fuisse Damasi auctoritatem. In tertio Ephesino Cyrillus Alexandrinus locum tenuit Celestini. In quarto Calcedonensi Legati Leonis Pontificis præsederunt. In quinto, quod fuit secundum Constantinopolitanum sedes Apostolica verbis honorificis recognoscitur, & Agapeti Papæ in Anthimum sententia recipitur. In sexto quod fuit tertium Constantinopolitanũ, positi sunt Legati à Domno Pontifice, & eo mortuo missi sunt ab Agathone cum seueritissimis mãdatis. In septimo quod fuit secũdum Nicenum, positi sunt Legati per Constantinum Imperatorem nẽpotem perfidi Leoni (quem Gregorius tertius propter eiectas imagines ex templis excommunicauerat) ab Adriano Pontifice, qui in Concilio præsiderent, & missi Petrus Monachus Presbyter Cardinalis, & alius Petrus Abbas S. Sabinæ. In octauo, quod fuit quartum Constantinopolitanum Legati quidem interfuerunt Nicolai primi Rhodoaldus & Zacharias Episcopi, qui pecunia corrupti à Michaele Imperatore consenserãt, vt Ignatius legitimus Episcopus Cõstantinopolitanus è sede deijceretur, tanquam damnatus à sede Apostolica, vtq; Photius, cui Imperator fauebat, in locum eius subrogaretur. Hoc autem cùm Nicolaus intellexit, curauit, vt iterum Synhodus congregaretur, & vt Photio expulso Ignatius pristinæ, ac debitæ illi dignitati restitueretur.

Octo generalium Conciliorum exẽplo Pontificis auctoritas in diiudicandis rebus fidei, & morum quæstionibus confirmatur supra Concilia.

Porrò non minus in abolendis adulterinis Concilijs authoritas summorum Pontificum eluxit, quam in veris confirmandis. Constat enim Iulium primum Synhodum Antiochiæ coactam per Eusebium Nicomed. aduersum Athanasium abrogasse & Athanasium ipsum iniustè damnatum suæ sedi restituisse. Item Damasum perniciosum Ariminense sexcentorum Episcoporum Concilium execratum esse & omni auctoritate priuasse. Taceo Leonem qui Ephesinum secundum aboleuit damnato Dioscoro, quod in eo legatorum Pontificis Romani, qui intererant, sententia non fuerit audita. Taceo Innocentium primum, taceo, Pelagium quoq; primum, quorum ille Synodum orientalium aduersus Chrysost. prostrauit, & eius auctores excommunicauit: Iste grauiter Ioannem Constantinopolitanum increpauit, quod ex vniuerso oriente Synhodum coegisset, ipsiusque Synhodi omnia acta cassa, & irrita reddidit. Patet igitur hunc fuisse semper totius Ecclesiæ sensum. 14.

Pontificis auctoritas in abolendis adulterinis Concilijs.

Merito igitur Hieronymus sic de Pontifice Romano scribit: *ego,* inquit, *interim clamito, si quis cathedræ Petri iungitur, meus est.* Item, *ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ* (*Damasum alloquitur*) *id est, Cathedræ Petri communione consortior ac super illam Petram ædificatam Ecclesiam scio: rursus, quicunque tecum non colligit, spargit. Id est, qui Christi non est, Antichristi est: & tandem si hæc nostra confessio Apostolatus tui iudicio comprobatur, quicunque me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolum, vel etiam non Catholicum, non me hæreticum comprobabit.* Sic Hieronym. litteris ad Damasum scriptis, sentit: sic & cæteri verè Catholici. 15.

Hieron verba de potestate & auctoritate Pontificis summi.

Sit iam assertio secunda ex hac Romani Pontificis in vniuersam Ecclesiam potestate à Christo Domino tributa tanquam suo ipsius vicario, neminem esse qui non videat, illud necessario consequi, vt Christiani omnes præceptis eius in ijs, quæ ad fidem & religionem pertinent, parere teneantur: quod præter perpetuum Ecclesiæ vsum definitum etiam inuenitur in C. *Maiores.* extra de Baptismo & eius effectu; Itemque non esse dubitandum vlla ratione, infallibilitatem in definiendis quæstionibus non quidem facti, sed fidei, & iuris tributam esse à Christo, suo in terris vicario. Enimuerò si credimus etiam infallibilitatem fuisse tributam 16.

Omnes Pontifici, qui Christiani sunt, obedire debent.

Infallibilitas Petro tributa in definiendis pertinentibus ad Religionem.

Sacer-

Sacerdotibus Leuitici generis, qui cum electo Iudice & Pontifice ad definiendas & explicandas difficiles legis controuersias, constituti erant; sic enim Deuternom. 17. 9. 10. 11. dicitur: *ipsi indicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq́; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram.* Sic enim Euangelista Ioannes scribit, ideo verum vaticinium ex ore Caiphæ prodijsse, quod Caiphas Pontifex eo anno esset, cùm illud vaticinium edidit. Denique si infallibilitatem credimus tributam Scribis & Pharisæis ex cathedra Mosis legem Domini & doctrinam enarrantibus: Audiuimus enim Christum vniuersaliter præcepisse: *Omnia quæcunque dixerint vobis seruate & facite:* an non par erit, vt credamus infallibilitatem diuinitus præstari Christi vicario in ipsius Christi cathedra sedenti, cuius iudiciũ, & sententiam in ijs, quæ ad religionem pertinent, sequi vniuersus orbis debet? Præsertim cùm eam disertis verbis legamus Luc. 22. 33. non tam propter personæ conditionem, quam propter officij, quod hab turus erat, rationem, vt contineret scil. & confirmaret in vera fide & religione fratres suos, id est, reliquos omnes Christianos. Vide quæso Lector collationem, quam facit D. Augustinus libr. 2. contra littr. Petilia. cap. 51. Cathedræ Petri cum cathedra Mosis, & intelliges quàm verissimum sit quod dicimus.

Locus Deut. 17. 9. 10. 11.

17. *Non sine cõsi io prudentum debet summus Põtifex definire res fidei, & quæst. de moribus.*

Postremò sit tertia assertio, qua affirmamus, constare ex sacris litteris, & perpetua Ecclesiæ traditione, atque adeò ex suaui gubernandi ratione, qua Christus suam Ecclesiam absque vllis ordinarijs miraculis, quæ visibilia sint, regit, summum Pontificem non debere sine consilio prudentum virorum, qui exercitatos habeant sensus in lege Domini Ecclesias administrare, & difficiles atque obscuras quæstiones, illas præsertim, quarum determinatio vniuersum orbem obliget, constituere; nec videtur difficile id ostendere, cùm & Deuter. 17. legamus supremum Iudicem habuisse secum Sacerdotes Leuitici generis, quorum opera in iudicando adiuuabatur: & Act. 15. cum Petro Christi vicario Iacobum, & Ioannem & alios Seniores fuisse congregatos constat, vt disceptarent difficilem illam quæstionem, quæ circa legalia fuerat excitata, vt nihil interim dicam de argumentis, quæ peti possent ex hic verbis Domini, quæ initio theoriæ proposuimus: *dic Ecclesiæ*, de quibus nos fusiùs in schol. egimus à n. 8. vsq; ad 12. Item & ex illis: *Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cœlis est: vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*; de quibus locis nos pluribus in scholijs à numer. 20. vsque ad 36. Clarum quoque est consueuisse semper Pontifices decernere res graues de consilio vel Cardinaliũ, vel aliorum sapientum virorum: Sic enim & ipsi loquuntur.

18. Itaq; summis Pontificibus infallibilitatem hac ratione suauissimè Spiritus sanctus impartitur in ijs, quæ iudicialiter de religione

A discernunt, & toti orbi ex cathedra ad credendum, & obseruandum proponunt nullo intercedente miraculo: incitat illos primùm vt adhibeant in consilium suum viros, qui rem diligenter expendant: deinde in ipsa examinatione multorum oculos idem spiritus aperit, vt veritatem cognoscant; tandem sua suggestione occulta semper & insensibili mouet ipsos Pontifices, vt illorum sententiam approbent, qui optimè & verissimè loquuti sunt, vtque in ea firmi & constantes perseuerẽt propter eminentis officij rationem, vt olim Caiphæ Ioan. 11. accidit.

Duo tamen non hic sunt prætermittenda; vnum est, quosdam dixisse Pontificem non posse errare si maturè procodat, & consilium audiat aliorum Pastorum; alios verò affirmasse 19.

An Pontifex sine consilio possit errare.

B Pontificem etiam solum nullo modo posse errare. Cæterum istos re vera non dissidere inter se, quod Cardinalis Bellarminus obseruat de Roman. Pontifice libr. 4. cap. 20. *nam*, vt ille ait, *posteriores non volunt negare, quin teneatur Pontifex maturè procedere & consulere viros doctos; sed solum dicere volunt, ipsam infallibilitatem non esse in cœtu consiliariorum, vel in concilio Episcoporum, sed in solo Pontifice: Sicut è contrario priores non volunt ponere infallibilitatem in consiliarijs, sed in solo Pontifice, verum explicare volunt Pontificem debere facere, quod in se est consulendo viros doctos; & peritos rei, de qua agitur. Si quis autem peteret, an Pontifex erraret, si temerè definiret; sine dubio prædicti auctores omnes responderent non posse fieri, vt Pontifex temerè definiat, qui enim promisit finem, sine dubio promisit & media, quæ ad eum finem obtinendum necessaria sunt.*
C *Parum autem prodesset scire Pontificem non erraturum, quando non temerè definit, nisi etiam sciremus non permissuram Dei prouidentiam vt ille temerè definiat.* Hæc ille. Alterum est, non semper Pontifices aliorum vti consilio, quasi eo indigeant, & non satis perspectum ac certum habeant, quid de ijs statuere & præcipere debeant, quæ in disquisitionem vocantur: ac sæpè quidem illum concedere, vt concilium conuocetur, in quo de dogmatibus fidei disputetur, quæ certa alioqui sunt, & indubitata, hoc tantùm fine, vt errores aduersum illa excitati Concilij auctoritate tollantur. Hinc est quod Petrus nõ fuit grauatus, vt de legaliũ cessatione, quæ illi fuerat diuinitus patefacta (Actor. 10) in concilio Seniorum illo præsente ageretur, quo res communi consensu
D definita maiorem fidem apud eos fratres haberet, ad quos Iudas, & Sylas, vnà cum Paulo & Barnaba ad denuntiandum Synhodi decretum missi sunt. Errores de quibus fuit actum in Concilio Calcedonen. omnes fuerunt à Leone Pontifice, & in epistola, quam cum suis legatis misit, confutati: quam epistolam & regulam Concilium habuit, à qua ne punctum quidem deflectere vllus in ea Catholicus ausus est. Idem præstitit Agatho in litteris, quas ad sextam Synhodum misit.

Et verò Concilia ad quæstiones fidei 20.
explicandas ferè semper conuocantur, vt infirmis & imperfectis, vel vacillantibus in fide, vel omninò deprauatis subueniatur, quo

certum est nulla humana ratione magis induci posse, vel ad deponendos errores, vel ad veritatem Catholicam constanter retinendam, quam concordi plurimorum sapientum sententia, ac iudicio. Aliter verò dicendum de concilijs, quæ propter morum reformationẽ & salutarium legum institutionem expetuntur. Hæc enim sæpè à pijs & Christianis viris efflagitantur, & nonnunquam à bonis Pontificibus.

21.
An iure diuini sit institutio Conciliorum.

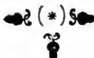
Sed quæret tandem aliquis an iuris diuini institutio Conciliorum sit, cui dubio sic respondet Doctor Olauius: *institutionem Conciliorum, tum in caussis fidei, tum in grauioribus caussis morum, aut etiam facti, si in genere accipiatur iuris esse diuini; tum ex ijs, quæ commemorat Scriptura olim à Iudæis, & postea ab Apostolis fuisse obseruata, atque ex eo quod Matth. 18. (dic Ecclesiæ &c. & si duo ex vobis consenserint, &c. vbi enim sunt duo &c.) insinuare visus est Dominus; colligitur velle DEVM pro eo, atque suauis gubernandi ratio eius exigit, vt Pontifex grauiores caussas sine aliorum consilio non transigat. Quemadmodum autem ex hoc principio argumentamur concilia, id est, multorum consiliariorum congregationes placere Deo, ita possumus colligere gratum illi esse, vt ad conuellendos errores, & abusus abrogandos, atque ad condendas leges salutares cum tanto pondere, & robore, quantum illis humana industria addere possit, atque ad nonnullas etiam controuersias facti nimis graues componendas, Concilia cogantur OEcumenica, & vniuersalia, id est, ea ad quæ ex vniuerso ordine & Episcopi ad sententias dicendas conuocentur, & quicumque alij præterea venire velint, vt liberè proponant, quæ iudicent commodis Ecclesiæ conuenire. Quod si propter hanc rationem dicere libet Concilia generalia iuris esse diuini, nihil repugnamus. Asserere tamen ipsa Concilia generalia instituta in particulari à Christo Domino fuisse; vel infallibilitatem Pontifici fuisse non promissam, nisi quatenus eorum adminiculo niteretur, temerarium planè est, primum quoniam in sacris litteris ne vmbra quidem Concilij generalis inueniatur, nec species eius ante tempora Constantini visa in Ecclesia fuerit, nam in Synhodo illa Hierosolymitana Actor. 15. non interfuerunt nisi tres Apostoli cum alijs Senioribus, qui erant in vrbe, nec vlli extra vrbem conuocati sunt. Deinde ostensum est infallibilitatem in his, quæ ad fidem pertinent, nunquam ex Concilijs Pontificibus accessisse, quin ipsos Pontifices infallibili sententia Concilia præuenisse, à qua nec punctum deflectebant Catholici, qui in eis intererant. Infallibilitatem verò tribui Pontificibus à Domino diximus, quotiescunque iudicialiter, & ex Cathedra proponunt aliquid credendum toti orbi. Vt autem id suauiter fiat, & absque miraculo sensibili, nunquam Dominum permittere, vt tale quidpiam à Pontifice iudicialiter proponatur sine consilio aliquorum, qui conficiunt Concilium aliquod, vel Sacerdotale, vel Prouinciale, Tam certa itaque erit definitio fidei, quæ cum approbatione sedis Apostolicæ fit in Concilio Sacerdotali, & Prouinciali, quàm ea quæ fit in Concilio Generali: rursus tam incerta, quæ fit in Concilijs generalibus sine ipsius approbatione, quàm quæ fit in Prouincialibus, aut Sacerdotalibus.*

Infallibilitas est summi Pontificis, non Conciliorum, siue generalia, siue particularia sint.

22.
Quomodo Concilia generalia præferantur prouincialibus &c.

Cæterum ad subueniendum infirmitati, & imperfectioni multorum, qui ad hanc veritatem non penetrant, & plus auctoritatis illi Concilio tribuunt, quod ex pluribus constat, charitas gubernatores Ecclesiæ impulit, vt de conuocandis Concilijs plenarijs cogitarent. Quorum vsum ad sedandas grauiores tempestates in Ecclesia excitatas, & ad leges libentius, & cum pondere maiori recipiendas, saluberrimum esse meritò à Diuo Augustino in epistola 118. ad Ianuarium scriptum est. Eisdem etiam OEcumenicis Concilijs in quæstionibus facti disceptandis, in quibus semper potest error aliquis interuenire, non est dubium, quin cedere, particularia Concilia debeant. Quo in sensu verissimum est, quod Augustinus scribit libro 2. de Baptismo contra Donat. cap. 3. Concilia, quæ per singulas regiones vel prouincias fiunt plenariorum Conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex vniuerso orbe Christiano sine vllis ambagibus cedere, ipsaq; plenaria sæpè priora à posterioribus emendari. Et capit. 9. nam & Concilia posteriora, inquit, prioribus apud posteros præponuntur, & vniuersum partibus semper iure optimo præponitur. Id quod etiam in vniuersum verum est, cùm neutra sunt approbatione sedis Apostolicæ corroborata, tunc enim nullam ipsa ad definiendum potestatem habent, sed tantùm ad tradendum doctrinaliter ea quæ tradunt. Non aliter igitur quàm anteponendum esse constat iudicium totius ordinis Theologorum Academiæ Parisiensis sententiæ, paucorum doctorum ipsius ordinis, constat etiam cedere locum particularia Concilia plenarijs debere, cum vtraque sine auctoritate definiendi doctrinaliter, vt loquuntur, aliquid statuerunt, atque in hoc posteriori sensu loquutum esse Augustinum arbitror. Hæc Olauius, ex cuius manuscripto desumpta sunt ferè, quæ in hac Theoria diximus.

Restaret vt ad illa loca huius capitis, *dic Ecclesiæ*, &c. &, *vbi enim sunt duo* &c. responderemus; sed intelligentia horum patet ex nostris scholijs, tantùm enim indicant debere Pontificem audire suos Consiliarios, eosque consulere, ne temerè quid decernat; licet in rebus fidei & conditionibus morum non sit permissurus Deus, vt Papa temerè procedat vnquam.

THEORIA VI.

De reditu peccatorum.

In V. 20. & 21.

1. QVidam Patres in Matth. 18. vbi à seruo immani, & inexorabili propter asperitatem, & sæuitiam erga conseruum Dominus exigit omne debitum, quod ei remiserat, exponunt verba illa: *Iratus Dominus tradidit eum tortoribus, quo ad vsque redderet vniuersum debitum, sic & Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis* &c. de quodam reditu peccati propter sequentem ingratitudinem. Sic Rex cui semel remisit crimen læsæ Maiestatis, & Ecclesiæ inquisitores, cui condonarunt crimen hæresis, si relapsus sit, quamuis ostendat signum emendationis, non remittit punitionem; cæterùm hæc res difficilis visa est Magistro in 4. distin. 22. c. 2. quasi putet Sanctos dicere, quod Deus remissionem peccati non simpliciter conferat ei quem scit relapsurum, decessurumque in peccato, sed sub conditione quadam, quia ex præscientia non imputat, & ad tempus tegit, dum in gratia permanserit; sicut dum iudex Ecclesiasticus absoluit ab excommunicatione ad reincidentiam, & homo iustus per opera meretur consecutionem gloriæ, si tamen in gratia decesserit, quia consequutio requirit perseuerantiam, vt conditionem, & tamen opus iustum simpliciter meretur gloriam, & iusto ea merces debetur secundùm statum præsentis iustitiæ. Proinde non erit ab re, quoniã occasione huius parabolæ, quam in scholijs huius capitis exposuimus, exagitant Patres hanc quæstionem, breuiter dicere quid hac de re sentiendum sit.

Magister senten.

2. *Peccatum secundùm suas proprias rationes non redit.* Communis sacrorum Interpretum ac Theologorum opinatio, quam D. Thomas docet 3. part. quæst. 88. a. 1. & sequuntur Scholastici 4. dist. 22. peccata semel per pœnitentiam remissa, minimè per sequentem lapsum redire secundùm suas proprias rationes. Dicitur autem propria ratio cuiuscunque peccati mortalis macula, vel auersio, quatenus manet in modum habitus trãseunte actu, eaque sita est in gratiæ priuatione, non vtcunque spectata, sed prout consequitur specialem hanc vel illam transgressionẽ legis v.g. furtum, vel adulterium, &c. communis verò ratio peccatorum est ipsa priuatio gratiæ, atque adeò habitualis auersio à Deo, quatenus nullum est peccatum mortale, quod non sit contra legem. Hanc ergo sententiam dicimus primùm ex scripturis colligi, in quibus legimus Deũ pœnitẽtib. omnino peccata remittere, neque amplius illa imputare, & quidem non sine magna amplificatione verborum, vt Ezech. elis 18. 22. *si impius egerit pœnitentiam* &c. *omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.* & 33. 12. *impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua* Michææ capite septimo. *proijciet in profundum maris omnia peccata nostra*; quæ verò in profundo maris iacent comparere amplius non solent. His verò loquendi modis non obscurè docemur criminum condo-

A nationem absolutam, nequaquam dependentẽ esse à futuro euentu. idem patet dum eadem scriptura indicat iustum, cum in peccatum recidit, propter illud ipsum, per quod ex Iustitia excidit esse moriturum, non propter antiquũ peccatũ vt Ezech. 18. 24. *si auerterit se Iustus à iustitia* &c. *in præuaricatione, qua præuaricatus est & in peccato suo, quod peccauit, in ipsis morietur*, & c. 33. 13. *in iniquitate sua, quam operatus est in ipsa morietur.* Postremò dum docet Deum non solere retractare sua dona, ita vt manẽtibus causis ob quas illa dedit, ea postea neget, ꝙ consequeretur, si præteriti peccati condonationem, quam ob id tantùm liberaliter dedit, quod hominem commissi delicti pœnituit, permanente hac veritate, ꝙ sc. verè hominem pœnituerit, postea reuocaret. Quo pertinet illud ad Rom. 11. 29. *sine pœnitentia enim sunt dona &*

B *vocatio Dei.* Quare meritò D. Chrys. ad Pop. Antioch. hom. 40. *non est*, inquit, *sicut homo Deus neque enim exprobrat præterita.*

Hanc sententiam apertissimo testimonio confirmat Gelasius in can. diuina de pœniten. dist. 4. his verbis: *Diuina clementia dimissa peccata in vltionem vlterius venire non patitur:* id quod etiam clarè affirmat D. Prosper in respon. ad obiectiones gallorum respons. 2. sic enim ait: *qui recedit à Christo, & alienatus à gratia finit hanc vitam: quid nisi in perditionem vadit? sed non id, quod remissum est, recidit, nec pro originali damnabitur.* 3.

Ratio D. Th. cum explicatione.

Hanc quoque veritatem firma hac ratione declarat D. Thom. loco citato, art. 1. opus Dei per opus hominis rescindi nequaquam potest: sed condonatio præcedentium delictorum semel per pœnitentiam facta, opus Dei est: igitur rescindi & aboleri nequit persequens peccatum, quod est opus hominis, atque adeo minimè redeunt per illud priora peccata. Verùm in hac argumentatione primam propositionem, vt verum contineat, intellige de opere Dei, quod non amplius pendet vllo modo secundùm effectum suum ab homine, quemadmodum pendet gratiæ conseruatio etiam ab homine; nam quamuis gratia opus sit Dei, si tamen ipse homo peccet, impedimento est, ne perseueret, & conseruetur gratia Dei in illo: Igitur quod dicit D. Thom. accipiendum est de eo opere Dei, quod non amplius pendet ab homine. Istud enim nequit ab eo rescindi, vel impediri. Assumptum sic ostenditur; quia peccata hoc ipso remissa sunt, quod Deus admittens actum præteritum pœnitentiæ hominis iterum donauit gratia sua hominem, quam prius peccando amiserat: hoc verò opus Dei non amplius pendet ex vllo actu hominis, vt perseueret, & continuetur in homine; verùm hoc ipso effectum suum sortitur, quod semel hominem pœnituit peccasse, id quod iam infectum esse non potest; nequit enim fieri vt pœnitentia non sit ab eo facta, quẽ semel cõmissi peccati pœnituit, & quidẽ ad hoc probandum magnam vim habet locus ille Ezech. 33. & 12. *impietas impij non nocebit ei.* Vnde liquet condonationem delicti fieri à Deo independenter ex futuro, vbi semel hominem pœnituit. Quod si obijcias parabolam Matth. 18. de seruo, qui debebat decem millia talenta, quam

in scho-

in scholijs huius capitis exposuimus. Respondeo non oportere, vt parabola per omnia accommodetur, satis esse, vt seruiat principali fini, nempe quod hominis, qui debitum proximo non remittit, nec miseretur indigentis, Deus non miserebitur, nec parcet: sed exiget vniuersum debitum vsque ad vltimum quadrantem, quod contraxit sequenti peccato vir ingratus beneficio Dei.

5. *Varijs nihil ominus modis redeunt peccata. Primo ratione communis auersionis.*

Cæterùm quamuis hæc verissima sint, non est tamen negandum redire aliquo modo peccata semel remissa per sequens peccatum; idq; varijs modis, pro vt etiam peccatum non vno modo considerari potest, vel ratione culpæ, seu priuationis gratiæ, & auersionis à Deo, vel secundo ratione reatus pœnæ damni, vel tertio pœnæ sensus, vel quarto ratione pœnæ temporalis, quæ relinquitur post remissam culpam. Primum ergo dici possunt redire peccata, quantum ad culpam, vel maculam secundùm id, quod est omnibus peccatis commune, quod diximus numero 2. esse ipsam priuationem gratiæ, atque adeò habitualem auersionem à Deo, quatenus omne peccatum contra legem est Dei; hæc ergo priuatio gratiæ, & auersio vt est in omnibus peccatis mortalibus similis, illisque communis procul dubio redit, quamuis non redeat eadem specie, pro vt ex tali, vel tali transgressione consequitur, hoc est, secundùm propriam rationem cuiusque peccati. Sic intelligendus locus ille Iacobi 2. 10. *Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus*, secundùm illud videlicet, quod est commune omnibus peccatis, vt sunt contra legem, atque ita intellexit hunc locum Iacobi Hieronym. libr. 1. contra Pelag. cap. 7. & rectè, quia quomodocumque quis offendat mortaliter Deum, peccat contra legem.

Locus Iacobi 2. 10.

6. *Secundo ratione effectus cuiusdã*

Iterum etiam quantum ad culpam dici possunt redire peccata virtualiter, & in effectu suo quodam, qui effectus est quædam maior deformitas, quæ cæteris paribus, est in ijs peccatis, quæ perpetrantur post aliorum condonationem. Etenim in istis est inuenire circumstantiam quamdam ingratitudinis, quæ in eo posita est, quod iterum peccando quasi contemnatur collatum antea Dei beneficium in condonatione priorum delictorum. Hæc ergo ingratitudo esse videtur quasi quidam effectus priorum peccatorum, ratione cuius dicuntur aliquo modo redire, non in se quidem, sed virtualiter per hunc, quem dixi, effectum, vt diligenter explicat Diuus Thomas loco citato articulo 2. & 4. Sequens enim peccatum respicit præcedentia remissa, vt continens illa aliquo modo, id est, vt factum est grauius respectu condonationis, remissionisve illorum, quia tamen culpa, seu macula priorum peccatorum non redit ex vi eorumdem peccatorum. Quæ remissa fuerunt, ita vt nouum peccatum non solùm inducat nouam maculam, sed etiam reuocet antiquam, proinde non dicitur redire simpliciter, sed secundùm quid tantùm illa macula, seu priuatio gratiæ præterita.

A Quo verò quis plura, maioraq; beneficia receperat, vt maiora merita, gratiam & auxilia, eo magis ex hoc titulo augetur grauitas ingratitudinis. Sic enim peccatum hominis baptizati & iusti, grauius est propter beneficia recepta, maioremq; notitiam, & facilitatẽ vincẽdi peccatum, quam simile peccatum hominis infidelis. 7.

8. *Tertio ratione pœna damni.*

Quantum verò ad pœnam damni attinet, dicitur redire aliquo modo idem peccatum, vel eadem pœna damni, quia ex sequenti peccato mortali, subiectum ita priuatur eodem bono diuino, quod in futurum sperabat, vt prius priuabatur, quod si cum hoc peccato vita decedat manebit similiter obstinatus in odio Dei. Redit etiam ob circumstantiam ingratitudinis. Non tamen B propterea eadem omninò pœna damni & tota, dicetur redire, vel idem & totus reatus pœnæ damni, quod sic declaro. Nam pœna damni maior est in vno, quam in alio, id quod non attenditur principaliter secundùm merita prima, & dignitatem maioris gratiæ, ex qua cecidit quis; sed quo peccata, in quibus decedit aliquis plura sunt & grauiora, eo pœna damni, id est, priuatio ipsa beatitudinis, quam consequitur tristitia de eadem priuatione, est grauior iuxta communem Doctorum sententiam: vt priuatio vitæ, seu mors, quæ videtur æqualis in omnibus, dicitur pœna grauior in viro nobili & delicato, quando infertur cum infamia, & varijs tormentis ob grauiora crimina, puta Sodomiæ, Proditionis, & Hæresis: Sic enim reus plus dolet de morte sibi C inferenda. Præterea & illud addendum est his; plura & grauiora peccata priuare maiori rectitudine debita inesse actibus, propter quos homo damnatur: & ita priuationem beatitudinis in hoc homine, quæ respondet illis actibus tanta rectitudine priuatis dici maiorem, nec esse in omnibus æqualem, gignere verò maiorem tristiam in voluntate obiectiuè sumptam. Vide Suarium 3. par. tom. 4. disputatione 13. sectione 2. numero 25.

Quomodo pœna damni maior, vel minor in vno.

Demùm his accedit, quod cui merces magis debetur, si careat illa, est grauius damnum illa priuari; vt quia aquæ magis debetur frigiditas, quam terræ, si vtraque omniD nò priuetur frigore grauius damnum est in aqua: Ita carere gloria est maior priuatio, & grauior pœna in eo, qui receperat maiora beneficia, & maius ius gloriæ, quam in alio. quãuis in ratione negotiationis sine vllo ordine ad subiectum in omnibus damnatis (immò & in homine in puris naturalibus) sit æqualis; nam & si priuatio beatitudinis (sicut neque vlla alia priuatio) per se vt negatio est essentialiter, non sit maior, vel minor, est tamen maior vel minor pœna, quia vt sic habet habitudinem, seu respectum ad plura, vel pauciora, seu ad grauiora, vel leuiora peccata; Itemque ad subiectum, cui magis debebatur propter maius ius quod ad gloriam habebat; cuius rei indicium est, quod magis ob ipsam priuationem beatitudinis contristabitur in inferno is, qui priuabitur illa propter plura, vel 9.

grauiora peccata, & propter maius ius amissum, quod ad illam habebat; quamuis pœna damni maior non consistat propriè & præcisè in maiori illa tristitia, sed hæc sit tanquam effectus eius indicans maiorem pœnam damni, cùm maiorem afflictionem inducat, sicut etiam maculæ peccatorum, licet consistant in priuatione gratiæ, inæquales nihilominus sunt; quatenus habent ordinem ad maiorem vel minorem transgressionem legis quæ fuerit in praua conuersione ad creaturas.

10. Atque hoc modo seruatur ordo iustitiæ, quod DEVS grauius peccantem & priuatum maiore rectitudine debita, cui respondet pœna damni, punit grauiori pœna damni, sicut & sensus. Ex his ergo fit nunquam redire moraliter per sequens peccatum, eamdem pœnam damni, cùm nec redeat eadem macula, vel peccata quibus respondent pœnæ damni, vt dixi numer. 8. & 9. Sed redit tantùm ratione maioris, vel minoris ingratitudinis, hoc est, quantum ingratitudo grauat sequens peccatum, itemque ob similem priuationem beatitudinis, præsertim si spectetur præcisè, vt negatio est.

11. *De pœna æterna sensus.* Diximus hactenus quomodo redeat peccata ratione maculæ, seu auersionis, quomodo ratione pœnæ damni. Iam videndum est tertiò de pœna sensus æterna, & tandem de temporali illa, quæ relinquitur remissa culpa. Affirmandum est igitur peccata prius remissa, virtualiter dumtaxat, & secundùm suum effectum quemdam, non autem per se & simpliciter redire, quantum ad pœnam sensus æternam; reatus enim pœnæ æternæ consequitur culpam: igitur ita redeunt peccata secundùm reatum pœnæ, sicut secundùm culpam; sed ostensum est numer. 6. per sequens peccatum non redire præteritorum peccatorum culpam, seu maculam simpliciter, sed tantùm virtute ratione ingratitudinis: ergo & eodem modo redeunt secundùm reatum pœnæ æternæ; quo enim maior fuit reatus peccatorum ante homini remissus simul cum prioribus peccatis, eo est grauius sequens peccatum ratione ingratitudinis maioris, & maiori pœna sensus puniendum in inferno, si non tollatur per pœnitentiam.

12. Hinc fit nec secundùm propriam rationem redire priorem pœnæ reatum, nimirum vt erat pœna debita tali, vel tali peccato. Nam hoc modo respicit talem actum; nec redire æquiualenter, hoc est, ita vt tanta pœna decernatur sequenti peccato, quanta erat decreta omnibus prius remissis; ratio est, quia quamuis pro maiore; vel minore grauitate, & multitudine delictorum, quæ antea remissa fuerant, maior sit vel minor ingratitudo in sequenti crimine; hoc tamen non propterea accidit, quia hæc circumstantia ingratitudinis habeat prauitatem prorsus æqualem malitiæ quorumcunque peccatorum: (nam etiam ipsa expressa & formalis ingratitudo, non adæquat peccata, quæ sunt contra nobiliores virtutes, quam sit ipsa gratitudo) sed quia quamdam habet proportionem cum præteritis peccatis remissis.

13. *De pœna temporali.* Tandem quod ad pœnam attinet temporalem, quæ relinquitur post sublatam culpam, peccatum semel contritione & absolutione remissum dicitur redire, quando manet reatus, & obligatio ad pœnam temporalem; (quod ideo dico, quia si non manet reatus & obligatio ad pœnam vllam, vt euenit in peccatis per Baptismum remissis, in quibus condonatur tota pœna, sic non redibunt hoc modo peccata remissa) quia si reincidens ita decedat, ea pœna sensus fit per accidens æterna ex D. Thom. 1. 2. quæst. 87. 5. ad. 3. quasi sub ea conditione mutata fuerit in temporalem, si iustus illam plenè solueret: atque ita redit pœna æterna sensus ratione culpæ debita homini ingrato, quæ priori venia fuerat facta temporalis. His igitur modis dicuntur redire peccata.

14. *Ratione præsertim quattuor peccatorum dicuntur redire peccata præterita.* Iam verò licet ratione ingratitudinis per quoduis delictum redeant peccata prius remissa, singulari tamen quadam ratione redire dicuntur per quattuor peccatorum genera, quæ sunt, odium fratrum, Apostasia à fide, contemptus Sacramenti Confessionis, displicentia anteactæ pœnitentiæ, vt Theologi loquuntur. Hinc versus;

Fratres odit, Apostata fit, spernitq; fateri,
Pœnituisse piget, pristina culpa redit.

Nam quamuis omnia peccata sint contra beneficium remissionis peccatorum, si sint commissa post alia simul remissa, hæc tamen quattuor numerata propria quadam ratione sunt contra formam etiam, & rationem eiusmodi beneficij remissionis acceptæ. Id quod sic declarat Diuus Thomas loco citato, artic. 2. nam in forma, & ratione beneficij condonationis peccati aliquid est spectandum ex parte DEI benefactoris, aliquid ex parte hominis pœnitentis, cui condonata sunt peccata. Ex parte Dei est considerare, quod benignè remittit debitum homini, atque adeò contra formam huius beneficij peculiari quadam ratione est odium fratris, per quod is, cui remissum est à DEO tam clementer multorum peccatorum debitum, non vult condonare modicum illud, quod in ipsum deliquit frater, atque adeò exiguum, quod illi debet. Ex parte pœnitentis tres actus est videre, qui ad condonationem peccatorum præcipuè concurrunt, videlicet, motum fidei, motum pœnitentiæ; denique propositum confitendi, seu ipsam confessionem. Ratione fidei imprimis contra formam beneficij remissionis peccatorum, est Apostasia à fide; ratione secundi est delictum illud, quo pœnituisse piget; ratione tertij est contemptus confessionis. Hæc tamen non impediunt, quo minus per aliquod aliud peccati genus, si sit istis grauius magis absolutè redeant peccata remissa.

15. *Locus 3. Reg. 17. 18. & Psal. 108. 14.* Sed contra ea, quæ hactenus constituta sunt, obijci posset illud 3. Regum 17. 18. *Quid mihi & tibi vir Dei? reuersus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ*, & Ps. 108. 14. *in memoriā*

redeat iniquitas Patrum eius in conspectu Domini. Hic enim dicendi modus significare videtur punire Deū peccata, quæ remiserat, vt enim obliuisci peccatorum est ea remittere, ita recordari est illa punire. Respondeo imprimis in his locis esse propriè sermonem de pœnis temporalibus huius vitæ, non de pœnis alterius, cuiusmodi pœnæ huius vitæ immitti solent interdum filijs propter peccata parentum tantùm ad tempus. Deinde Deum obliuisci peccatorum, nō semper significat remittere illa, quo ad illam pœnam, vel effectum, respectu cuius dicitur Deus oblitus talium peccatorum, quia talem pœnam, vel effectum propter illa non operatur; sed significat moram quamdam, vel dilationem diuturnam eiusmodi pœnæ: censetur enim tunc quasi remissa illa pœna, quia non executioni mandetur. Præsertim si interim Deus beneficia aliqua conferat. Aliud est ergo omninò remittere pœnam, aliud non punire, sed differre pœnam etiam diu. Quando ergo sancti petunt, vt non recordetur Deus delictorum ipsorum, vt cùm dicimus; *ne reminiscaris Domine delicta nostra, vel parentum nostrorum* &c. & Psal. 78. *ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*: non petunt ne Deus puniat peccata iam prius remissa, sed ne pœnam, quam distulit, tandem exequatur. Expectat enim interdum Deus benignus & clemens, antequam iram inferat, vel pœnam temporalem, vt emendemus errata, quod si non facimus, pœnam accelerat, & quidem exactè tum propter præsentia peccata, tum propter antiqua, vide Suarium hoc pluribus explicantem disp. illa 3. sect. 2. n. 7.

Quomodo dicatur Deus obliuisci peccatorum.

16. Iterum obijci possunt dicta quędam Patrum, quæ refert Gratian. de pœniten. dist. 4. cap. 1. vsque ad 7. & Magister in 4. dist. 22. sed respōdeo, Patres intellexisse hunc reditum, aliquo, vel aliquibus ex his modis, quos hactenus exposuimus. Postremò obijciet aliquis; si merita redeunt, cur non & peccata? Respondeo quia hæc prorsus destruuntur, illa verò solùm impediuntur, vel mortificantur, vt aiunt, durante statu peccati sequentis. Nec refert quod peccatum ex se sit tam efficax malum, quam actus pœnitentiæ bonum; nam licet hoc sit verum de actu pœnitentiæ præcisè sumpto, quia tamen adiunctam habet secum gratiam & misericordiam Dei, potentior est, & efficacior, ad delendam culpam, quam sit peccatum ad destruendum meritum: quoniam ergo per sequens peccatum mortale tantùm impedita, & mortificata erant merita, remoto per pœnitentiam obice, reuiuiscunt, præsertim cùm sint opus Dei ex auxilio; sicut & Sacramentum Baptismi receptum cum obice semper de se acceptum est Deo, atque ita maiorem vim habet pœnitentia finalis, vt viuificet merita mortificata, faciatque efficacia, vt propter illa detur nouus gradus gloriæ, quam impœnitentia finalis, & ingratitudo. Adde quod pro culpa, & pœna eius æterna remissa, applicata est digna solutio ex Christi merito, & acceptata à Deo: sed pro meritis nihil ad huc mercedis & gloriæ solutum est homini iusto, qui proinde per pœnitentiam iustificatus repetit iustè futuram mercedem meri-

Cur si merita redeunt, non item peccata redeant.

A torum. Maneat ergo vt verissimum peccata simpliciter non redire, vbi semel remissa sunt; nec Deus *iudicat bis in idipsum* peccatum, vbi semel verè absolutum est per eum tanquam per iudicem.

Vtrum verò peccata venialia remissa redeant, lege apud Franciscum Suarez in commen. q. 88. D. Thom. a. 2. num. 2. & disp. cit. 13. sect. 3. num. 8. & Valentiam tom. 4. disp. 7. quæst. 5. p. 2. circa medium. §. *est autem hic duplex dubium.* 17.

Iterum an de potentia absoluta Dei redire possint peccata, esto de potentia ordinaria non possint, vt diximus, vide apud Valent. loc. cit. p. 1. §. *quod si Deus.* 18.

DIGRESSIO PRIMA

B

De talento Hebræorum, cum expositione aliquot Scripturæ locorum.

Meminerit Lector, quod initio harum dilucidationum monuimus duplex nos digressionum genus scribere. Alterum quod *digressionem* simpliciter nulla alia voce adiecta vocamus. Alterum *digressionum moralium*. Primum illud, quod rarum est, & ad eruditionem quamdam pertinens, non est necessarium ad litteræ intelligentiam; aliòqui inter theorias recensendum esset, quia tamen eius rei obiter in textu fit mentio, ansā præbet propter vtilitatem, quam eius tractatio afferre 1.
C potest, ad digrediendum aliquantulum à proposito instituto: quoniam igitur hic fit mentio *decem millium talentorum*, placuit vt quæ esset summa talenti apud Hebræos, quidve esset talentum Hebraicum, quid Atticum, aperiremus, nonnullam afferentes lucem aliquot Scripturæ locis, vbi talentorum fit mentio.

Aureum ergo talentum Hebræorum pendebat libras centum vigintiquinque, continebat verò Scuta Romana sexdecim millia octingenta triginta.

Aureum talen Hebr. lib. 125. Scut. Rom. 16830.

Talentum aureum Atticum (nulla tamen aurei talenti facta est à græcis historiographis mētio) libras pendebat sexaginta duas cum dimidia, Romana autem scuta continebat octo millia quadringenta quindecim.

Tal. aur. Atticum 62½. Rom Scut. 8415.

D Argenteum Hebræorum talentum libras pendebat centum vigintiquinque, sed scuta Romana continebat mille quadringenta quadraginta.

Tal Argen. Hebr. 125. Rom scut. 1440.

Argenteum verò Atticum libras pendebat sexaginta duas cum dimidia, scuta verò Romana continebat septingenta viginti.

Tal. Arg. Atticum 62½. Scut. Rom. 720.

2. Ex his non erit difficilè admodum eorum omnium summam, quæ Dauid Rex Salomoni filio in ædificationem templi reliquisse fertur: Sic enim legitur 1. Paralip. 22 14. *Ecce ego in paupertate mea præparaui impensas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum; æris verò & ferri non est pondus: vincitur enim numerus magnitudine &c*

Locus 1. Paral. 22. 14. 100000.

Et cap. 29. 3. *& super hæc quæ obtuli in domum* 3.

Locus 1 Paral. 29. 3. *Dei mei de peculio meo aurum & argentum, do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparaui in ædem sanctam tria millia talenta auri de auro Ophir,* 7000. *& septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi.*

4. Cæterùm Dauidis etiam suasu & exemplo *polli.iti sunt* vt sacra testantur eloquia primo Paralip. 29. 6.7. *Principes familiarum, & proceres tribuum Israel, Tribuni quoq; & Centuriones, & Principes possessionum Regis, dederuntq; in opera domus Dei auri talenta quinque millia, & solidos decem millia; argenti talenta decem millia, & aris talenta decem & octo millia: ferri quoq; centum millia talentorum.*

Locus Paral. 29. 6 7. Auri Talen 5000. Solid. 10000. Arg. Talen. 10000.

5. Si tota hæc talentorum omnium summa ad Romana redigenda sit scuta, vt in ijs habetur talentorum valor, multiplicationis beneficio id nullo poterimus assequi negotio. Quodlibet enim talentum auri Hebræorum scuta continet Romana 16830. Atque ita si singulos talentorum numeros per 16830. multiplicauerimus, habebimus peculiares summas in scutis. Itaque centum millia auri talenta (de quibus num. 2.) reddent scuta 1683000000. hoc est, mille sexcentos octuaginta tres milliones. Tria verò millia talentorum auri (de quibus num. 3. dabunt 50490000. hoc est, quinquaginta milliones & quadraginta nouem millia scutorum. Iam verò quinque millia talentorum, de quibus numero 4. æquiualent scutis Romanis 84150000. hoc est, octuaginta quattuor millionibus, & quindecim millibus.

6. Tota itaque ex his confecta summa talentorum 108000. numerum scutorum dabit 1817640000. hoc est, mille octingentorum septendecim millionum sexcentorum quadraginta millium: quibus aureos solidos addere oportet (de quibus num. 4.) quorum quilibet quarta pars est vnius sicli, siclus verò præter quinque scuta iulios sex continet & baiocum. Si igitur supradictæ talentorum summæ 10000. solidorum, seu 2500. hoc est, bis mille quingentorum siclorum, scutorū verò 14025. hoc est, quattuordecim millium vigintiquinque accesserit summa, erit tota auri summa, scutorum 1817654025. hoc est, mille octingentorum septendecim millionum sexcentorum quinquaginta quattuor millium vigintiquinque.

Summa tota auri 1817654025.

7. Placuit autem auri istius quantitatem curiosiùs inuestigare, sicque non discretam solum perpendemus quantitatem, sed etiam cōtinuā. Quærimus enim in præsentia, si tota auri summa in solidum cubicumque corpus redigeretur, quantum id esset? Quod ex lateris quantitate oportet indagare. Est autem latus hoc cubicum (aureorum videlicet talentorum cum siclis) cubitorum sacrorum septem, palmorum quinque. Est verò ex palmis quilibet latus chœnicis, latusque cubicum vnius talenti; iam si sacrum cubitum reducamus ad vlnas vel palmos Panhormitanos, erit aureæ summæ latus cubicum vlnarum trium, duorumque ferè digitorum. Quod hac arte compertum est. Pes Romanus antiquus ad cubitum Hebræorum est 500. ad 1311. Itemque pes Romanus antiquus ad palmum Panhormitanum est,

A vt 20. ad 17. vel vt 500. ad 425. ergo cubitus sacer ad palmum Panhormitanum erit, vt 1311. ad 425. hoc est, 425. cubiti sacri respondebunt 1311. palmis Panhormitanis, & si fiat, vt cubiti sacri 425. ad palmos 1311. ita cubiti sacri $7\frac{5}{6}$. ad 4. inueniemus palmos $24\frac{1}{4}\frac{17}{70}$. vel vlnas tres, vnicam $1\frac{3}{4}\frac{0}{5}$.

8. Sed iam quia parum in tam parua præsertim mensura pro nihilo reputatur, si latus vnciæ diminutum pro integro sumatur, ita vt latus totum solidi cubi ex tota auri summa confecti dicatur esse trium vlnarum, & duarum insuper vnciarum; spreta vltima vncia lateris, auri summa, quæ ex toto cubo auferetur, erit vnciarum cubicarum 251431. quarum numerum habebimus redacto maximo cubo, cuius latus est trium vlnarum, & duarum vnciarum ad cubicas vncias 24389000. Nam si ex B eo subtrahatur minor cubus, cuius latus est trium vlnarum, & vnius præterea vnciæ similiter reductus ad cubicas vncias 24137569. remanebunt illæ vnciæ cubicæ, quas suprà numerauimus 251431. // // // // // // // // // // // // // // // // // //

9. Sed vt de argenti summa sit sermo; sunt primo loco talenta argenti 1000000. (vt num. 2.) cum itaque argenteum talentum scuta Romana contineat 1440. si talentorum numerus per istum multiplicetur, producetur numerus scutorum Romanorū 1440000000. Quod si eodem modo multiplicentur talenta 7000. (de quibus numer. 3.) prodidit numerus scutorum 10080000. denique multiplicata talenta 10000. (de quibus num. 4.) numerum scutorum procreabūt 14400000. iam verò vt talētorum omnium summa est 1017000. ita scutorum omnium summa est 1464480000.

Summa Talentorum omnium argenti 1017000. Sūma scu omnium 1464480000

10. Huius verò summę continua quantitas est cubus, cuius latus est viginti cubitorum sacrorum cum $\frac{1}{2}$. quod per eamdem operationem facilè in Panhormitanis palmis habebitur; continet autem hoc latus Panhormitanos palmos 62. vncias $2\frac{3}{8}$. hoc est, vlnas septem palmos 6. vncias $2\frac{3}{8}$. paulò amplius. Hæc obiter: iam ad mores.

DIGRESSIO II. MORALIS.

D De Parabola serui, qui debebat decem millia talenta

Assimilatum est regnum cœlorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis &c.] Eusebius Emissenus rectè docet, hæc non esse accipienda de extremo iudicio, eiusque sententia, vt aiunt, definitiua, nam imprimis propterea dici Regem istum cœpisse rationem ponere; quod iudicium, atque examen animarum nostrarum, quamuis in hoc mundo initium sumat, perficiatur tamen in futuro sæculo. Hinc non mirum est, quod in hoc iudicio cuius in Euangelio mentio fit, appellatio locum habeat; contra ac accidet in extremo iudicio, vbi nulla appellationis ratio habebitur, nihil lacrymæ, nihil preces poterunt, quæ

1. Non de iudicio extremo esse sermonē in hac parabola.

omnia magni hic ponderis fuére, vt liberaretur iste decem millium talentorũ debitor, immò verò vnum illud verbum *patientiam habe in me* cum humilitate, & mentis pœnitudine prolatum, totius contracti debiti condonationem statim impetrauit. Rursum in iudicio illo extremo sententia proferetur definitiua, & absoluta, nec reuocabitur vnquam; cùm tamen in hoc iudicio semel dimissus debitor iterum citatus, vt iudici se sisteret, iterum in ius vocatus fuerit, audieritque: *serue nequam omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. nonne oportuit* &c.

2. *Quale sit hoc iudicium de quo hic exponitur.* Sed quodnam; aut quale sit hoc iudicium, vel cui simile egregiè declarat idem Euseb. *iste Rex ipse est*, inquit, *qui hæc loquitur*, *Deus & homo Iesus Christus Dominus noster, qui quotidiè cum seruis suis rationem ponit, quoniam per Episcopos, & Sacerdotes peccata hominum dijudicat, dum vnusquisque ad pœnitentiam veniens, quantum debeat, & in quibus peccauerit Domino confitetur*, & rectè sanè hoc ipsum iudicium potiùs misericordiæ thronum, quam iustitiæ solium appellabimus: etenim cernere est in eo sedentem ter benignum & clementem iudicem, qui ad primam pœnitentis vocem, quidquid peccauit, dimittat reo, & libertati pristinæ restituat.

3. *Locus Isa. 16. 5.* Non est ergo quod aliquis miretur, si hoc iudicium solio illo misericordiæ ab Isa. descripto, multo ante significatum esse dixerimus; Sic enim cap. 16. 5. vaticinatur: *& præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo Dauid iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens, quod iustum est.* Hoc planè vaticinium multò magis in Christum competit, quam in Ezechiam Regem. *Solium misericordiæ in Ecclesia.* Verè etenim Dominus Iesus constituit sibi in tabernaculo Dauid, hoc est, in Ecclesia Catholica solium hoc misericordiæ, quod propterea plurimum à cæteris hominum iudicijs differt. nam imprimis cætera iudicia ac tribunalia, in quibus caussæ hominum dijudicantur, non misericordiæ solium, sed veriùs iustitiæ, ac seueritatis nuncupantur; nihil enim in illis est audire aliud, vel videre, quàm carceres, vincula, compedes, cruces, secures, virgas & sexcenta alia tormentorum genera, quibus plectuntur rei. At in hoc Christi & Ecclesiæ solio vndique misericordia, venia, clementia, mansuetudo resonat, & visitur; proinde verè misericordiæ solium appellatur. Adhæc, cætera hominum tribunalia esse solent mendacijs, dolis, & fallacijs referta, contra verò hoc ipsum tribunal, quod, à Christo erectum est, thronus est veritatis: proinde *sedebit*, inquit Isa. Christus iudex *super illud in veritate*, in quo nullo tormentorum genere torquetur reus, vt veritatem exprimat, sed spontè, ac liberè crimina omnia libenter aperit. Quid plura? in illo altero iudicio hominum, qui crimen dissimulat, tacet, vel etiam audacter negat, pœnam effugit, qui verò crimen agnoscit, fatetur, pœnæ subditur; At in hoc Ecclesiæ, qui crimen occultat, & tegit, in mortem incidit sempiternam, qui verò aperit, in gratiam recipitur DEI; sic enim verissimè inquit Dauid Psalm. 31. 5. *dixi confitebor aduersum me iniustitiam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.*

Postremò in hominum iudicijs in longum sæpè tempus caussarum lites protrahuntur; at de eo, qui huic Ecclesiæ iudicio præsidet, dicit Isa: *velociter* reddere *quod iustum est*, hoc est, iustitiam accelerare; ac meritò proinde iustitia hæc maturata, acceleratàque dici potest Tum quod extremum iudicij diem, qui peccantibus hominibus seuerior, & horribilior est, præuenit. tum maximè quod innumera sæpè peccata, & enormia valdè, eadem iustitia vnico, verè contriti cordis, suspirio statim delet, & sempiterna, atque innumera pœnarum genera in paruam, ac breuem contrahit pœnam.

Quoniam ergo tanta in hoc iudicio misericordia exercetur, decebat sanè, vt tam sublime misericordiæ tribunal non alibi, quàm in tabernaculo, & domo Dauid collocaretur. Dauidis namque misericordia etiam erga hostes, mirum, quam attollitur in Scripturis. Hinc illud: *est ne aliquis de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam Domini?* Sunt, qui narrent Cambisem, cum percepisset aliquando Iudicem quemdam inter suos iniustè iudicare, & munerum acceptione iustitiam corrumpere, præcepisse, vt viuo cutis detraheretur, eaque tribunal, in quo ille iniustè iudicabat, operiretur, mox iussisse, vt filius iniusti illius Iudicis in eodem tribunali idem munus iudicandi, quod Pater habebat, exerceret, atque ita fieret, vt conspecta Patris pelle, quoties ad iudicandum sederet, disceret, vnicuique quod iustum erat, reddere, nec propter munera à iustitia vnquam deflecteret. Ita non sine magno consilio voluit Deus Pater, vt Iesus Christus eius filius in tabernaculo Patris sui Dauid consideret, & iudicaret, de quo sic Gabriel ad Beatam Virginem: *& dabit illi Dominus sedem Dauid Patris eius*, nimirum vt cunctis significaretur solium Christi, solium misericordiæ futurum esse, quod rectè per tabernaculum Dauidis, cuius admiranda mansuetudo fuerat, indicabatur. Hoc ergo iudicij genus, hoc misericordiæ solium est, cuius in hoc Euangelio fit mentio. 4.

Cambisis iudicium.

Verùm præter hoc aliud restat iustitiæ tribunal, cuius terrorem, rigoremque maximum, cùm attentiùs contemplaretur sanctissimus Dei Vates magna animi contentione sic Deum rogabat: *non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens:* cuius etiam Ioann. speciem aliquam adumbrare conatus, sic scripsit Apocalyp. 6. 15. 16. 17. *Reges terræ, & Principes & Tribuni, & Diuites, & Fortes, & omnis seruus, & liber absconderunt se in speluncis, & in petris montium, & dicunt montibus & petris: cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?* 5. *Tribunal iustitiæ aliud.*

Nec mysterio vacat, quod terribilem illum Iudicem *agnum* nominet, quod alioqui animal mansuetum esse consueuit. Nam & hoc ipsum ad iustitiæ rigorem pertinet; voluit enim declarare Ioannes, quod pro misericordiæ, & mansuetudinis quantitate, quam in 6.

terris positus iudex ille iustissimus, ostendit, seuerus erit vindex ad extremum illum iudicij diem; nam benignitas conuertetur in ferocitatem, clementia in rigorem, remissio in vltionem, & misericordia in iustitiam.

7. *Locus Iere. 1.13.*

Ierem. 1.13. interrogauit Deus Ieremiam: *quid tu vides Ieremia?* cui Propheta: *virgam vigilantem ego video.* Iterumque Deus ad illum: *quid tu vides?* respondit: *ollam succensam ego video, & faciem eius à facie aquilonis.* Nihil absurdi dixero, si his Ierem. verbis, duo, quæ hactenus exposuimus, iudicia Dei indicari contendam. Nam virga, quam primum vidit in iudicium illud, seu supplicium, quo Deus nunc animaduertit in peccatores aptè quadrat: est enim virga ad frangendum fragilis, ac debilis, vt commodè proinde significet morbos, angustias, persecutiones, vigilias, afflictionesque corporis, quibus in præsenti Dominus peccata castigat, & vlciscitur, sed debilis est virga, breui enim hæc absoluuntur, ac finem capiunt. Cæterùm caminus ille ardens inferni, ac ventus iugiter spirans, vt magis, magisque accendatur, inextinguibilis est, & in perpetuum duraturus; quod proinde olla succensa aptè satis insinuat. Immò & in hoc Euangelio, huius etiam supplicij mentio fit posteriore loco, cùm ingratus seruus iubetur tortoribus tradi, quoadusque redderet vniuersum debitum: quod etiam n.25. in scho. insinuauimus.

8. *Cur peccata debita sint.*

Oblatus est ei vnus, qui debebat et decem millia talenta] Non est nouum in Scripturis peccata *debita* dici cum Deo contracta. Hinc docuit nos magister noster orare: *dimitte nobis debita nostra* Matt. 6. & 12. quod explicans D. Luc. cap. 11. 4. dixit: *& dimitte nobis debita nostra;* Sed rogabit aliquis, cùm nemini debeantur peccata, cur *debita* vocantur? nulli dubium est Deo peccata non deberi, sed amorem, sed timorem, sed honorem. Hoc Moyses scripsit

Locus Deut. 10 12.

Deuteron. 10. 12. *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum ac seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasq; mandata Domini* &c. Etenim tria diligenter perpendenda sunt in Deo. Primum quod infinitum quoddam bonum est, deinde quod Dominus omnipotens. Demum quod primum principium omnia post se infinito interuallo relinquens. Quoniam igitur bonum est, amandus est; quoniam Dominus timendus. Quoniam principium omnia excedens, honorandus est, eidemque seruiendum, & parendum. Iterum eodem modo quo bonum est, eodem merito amari debet; propterea, quia primum bonum primum omnium amari debet; & quia summum bonum, summo quoque amore prosequendus est; quia infinitum bonũ nullus debet eius amori præscribi limes, sed sine fine diligatur. Adhæc, quia solum bonum est, nihil amore complecti debemus, nisi propter ipsum, & in ipso. Denique quia purissimum bonum est, ideo sincero quodam amore prosequendus est. Similiter eodem modo timeri debet, & honorari, quo Dominus & principium est. Quare quoniam primus Dominus, & primum principium est, infinitus

A quoq; Dominus, & summus, & solus, & semper; itemq; summum principium, solum, & sempiternum: iccircò eius timor, eiusq; honor primarius sit, necesse est, & suo modo infinitus, & summus, & solus, & perpetuus.

Quod si rationem exposcas: quamobrem hæc omnia illi debeamus; hæc præcipuè assignari potest. breuis illa quidem, sed quæ magnas habet ad persuadendum vires: videlicet, 9.
ipse creator tuus est, tu verò opus manuum eius vita, & ratione præditum: debet ergo homo amorem Deo, quia Dei opus est, & ipse conditor: debet timorem ob id ipsum quod opus eius sit, & ille fictor, debet honorem, ob eamdem prorsus rationem.

Quod si è contrario Deum ipsum respiciamus, affirmare quoque poterimus, iccircò

B Deum spontè, ac liberè hominem amare, eiq; fidem seruare debere, nec decipere illum velle vnquam, quia ipse effector eius est, homo verò opus manuum suarum. Quis verò artifex affabre effectum opus vel odio prosequitur, vel si opus ipsum ratione præditum foret, fallat ac decipiat?

Quoniam verò Deus non hominem modò 10.
totum ex nihilo protulit, verum etiam reliqua omnia propter ipsum hominem condidit, propterea debet adhuc homo, vt vniuersim dicam, non se totum dumtaxat, sed cuncta etiam, quæ habet, vel habere potest. Cedo quicunque es, qui ista legis, nonne quæ creata sunt omnia homini seruiunt, vel etiam portio quædam sunt, si per se singula spectentur, eius hæreditatis, quam Deus creato homini contulit? Sunt sanè hæc omnia singillatim tan-

C quam annona quædam, ac commeatus, quem Deus homini præparauit ad alendum illum, vt proinde verè affirmare liceat, tot esse in homines singulos à Deo collata beneficia, quot sunt res à DEO creatæ: parum dixi, quot sunt res à DEO creatæ; immò verò tot sunt beneficia in hominem collata, quot sunt siue bona, siue dona rebus singulis, quæ hac rerum vniuersitate continentur, tributa.

Dic rogo, quorsum tanta virtus, tam im- 11.
mensum lumen solis, tanta pulchritudo lunæ, tanta reliquorum siderum efficacitas, tam magna florum venustas, tanta arborum vbertas, tanta pretiosorum lapidum varietas, tanta frugum multitudo, & prouentus, an non ad

D hominem oblectandum, fouendum, nutriendumq; parata sunt? quis quæso te, magis gaudet, quem consortat magis, atque oblectat suauis rosæ odor, & pulchritudo, & virtus herbarum, ipsamne rosam, & herbas, an hominem potius? Itaque quamuis ipsismet rebus creatis assignata sint hæc omnia bona, quæ per singulas creaturas sparsa, fusaque videntur, alius tamen est, qui illis gaudet, & fruitur, nimirum homo, quem meritò proinde totius naturæ finem veteres philosophi nuncuparunt, vt reuera hæc omnia, quæ enumerauimus insignia dona, non tam cæterarum rerum, quam hominis beneficia dicenda sint. Quod hoc exemplo clarissimum euadet: præcipis interdum vestem concinnam & perpulchram, multoque auro, & argento orna-

tam

A tam cõfici, vt ea filiũ tuum exornes, peto iã argento ornatam confici, vt ea filium tuum exornes, peto iam tanta pulcritudo, tantus auri, & argenti fulgor, vestis ne ij sius beneficium est, cui illa insunt ornamenta, an filij potius? certè si veritatem affirmare volueris, non infi-ciaberis omnia illius esse beneficia. Cernis ne igitur aliud esse hic illud, quod in se pulcritudinem accipit, vel cui inest aurum & argentum, alium verò in quem cõfertur beneficium; illud enim vestimentum est, hic verò filius ostendimus igitur hactenus non singulas modo creaturas, verum etiã omnes earum perfectiones, omnia bona, quæ illis insunt, hominis esse beneficia, quæ tamen innumera sunt.

12. Sed nondum hic finis: etiam ipsi creaturarum labores, tot actiones, perpessionesq; tot, B tot admiranda opera, tot fructus, tam magna, quæ pariunt emolumenta, tot fœtus, omnia ad hominem pertinent, cuius singula sunt beneficia. Tibi ò homo telam texunt, ac sericum conficiunt vermes, tibi tempestiuos fructus producunt arbores, tibi vinea, ac vites vinum pariunt, tibi arua, colles, montes, herbas, & suaues flosculos gignunt, tibi fontes scaturiunt, tibi prata herbis conuestiuntur. Ad te oblectandum Pauus vario pennarum fulgore conspicuus, aduerso maximè sole colores expandit, dum se magnificè circumspicit, adeò vt neque vllam ob vtilitatem aliam, quam ob quamdam hominis voluptatem cauda pauoni donata esse videatur; cui præterea suauis philomelæ cantus occinitur? an non homini? quid opus est multis? tibi pecus vellus portat, C tibi capellæ lac asseruant, tuæ sunt vitulorum, ceruorum, leporum, & innumerarum auium carnes, mitto reliqua.

13. *Quantum & quæ debeat homo Deo.*

En igitur homo quantis te Deus obligarit, secumque deuinxerit beneficijs, ac proinde vide quantis ei debitis obstringaris. hoc si diligenter animaduerteris næ tu fatebere amorẽ, timorem, & honorẽ te debere Deo. Deniq; totum te, quidquid etiam in hac mundi vniuersitate habes, vel habere potes. Quare quisquis pro virili ac sincerè hęc reddit Deo, soluit aliquo modo illi quæ debet. contra, si fortè ista non tribuerimus Deo, eius semper debitores erimus, & hoc ipso peccatores euadamus necesse erit; Hinc fit vt peccata etiam ipsa duplici D nomine debita dicantur, non quidem vt scholastici loquuntur formaliter, sed effectiuè, & per synecdochen tantum.

Peccata quomodo debita.

vno quidem modo, quia dum peccamus negligimus interim persoluere Deo, id quod debemus, amorem, timorem, honorem, &c. nam dum crimen aliquod committit aliquis alibi quam in Deo finẽ suũ constituens, tunc desinit Deum amare; dum eius præcepta contemnit eum honorare, vel timere recusat, iccircò peccãdo effectiuè subtrahit illi quod debet, atq; adeò debitor euadit, cum illa subtrahat per peccatum, quæ Deo debebat. Altero modo peccata *debita* dicuntur, quia obnoxium hominem reddunt sempiternis pœnis inferni, sic de illis octodecim *super quos cecidit turris in Siloe* Luc. 13. 4. dixit Christus; *putatis, quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem?* peccata er-

A go debita nuncupantur per synecdochen, qua caussa pro effectu ponitur. caussa enim huius debiti peccata sunt. *Quæ sunt*, inquit Chrys. ho. 9. ex var. in Matt. loc. *debita nostra? quid debemus Deo, nisi imaginem & similitudinem eius seruare illæsam? sunt alia debita quæ debemus Deo, peccauimus illi grauiter, iniustè egimus, iniquitatẽ fecimus.* Duo statuit debitorum genera; similitudinem Dei non violare, quod est Deo reddere amorẽ, honorẽ, timorẽ, se totum. & quidquid habere potest homo; sunt & alia debita, ipsa videlicet peccata, i. dona Dei male collocata, & alia multa à nobis malè perpetrata, sicut & duplex est iustitia: declinare à malo, seu non violare mandata, quæ ad Dei in nobis similitudinem (hoc est, duplicem caritatem) conseruandam data B sunt; & facere bonum, seu benè vti gratijs, donis, talentis, à Deo nobis concessis: quæ duo si quis peccando non seruet, statim se pluribus debitis obnoxium Deo reddit, & quod eam reddere desinat DEO, quæ debet; & quod reus euadat sempiternorum suppliciorum.

Duo debitorum genera.

Duplex iustitia.

14. Porrò dicuntur peccata debita nostra, quia nostra item voluntate fiunt, *perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum.* neque enim Deus caussa est aliquo modo peccati, qua peccatum est, sed solus homo peccati, qua peccatum est, auctor est. Iam verò hoc quod diximus de peccatorum debitis, nullo alio melius exemplo illustrare poterimus, quã huius serui decem millium talentorum debitoris. Numerus enim denarius transgressionem significat decem præceptorum Dei; quod C verò insuper addantur millia, indicat non semel & iterum, sed millies violasse aliquem eadem Dei præcepta; quia verò sæpe, & multis & grauioribus sæpe criminibus Deum offendimus, rectè eorum grauitas multorum talentorum pondere explicatur; quam rem talento illo plumbi, cuius meminit Zacharias cap. 5. 7. 8. expressam esse non ignoramus, quod iniectum esse dicitur in os impietatis; rectè enim talentum plumbi, põdus peccati significat quod iniectum in os impij proinde dicitur, quia ad ea peccata cum quis venerit, negare ea non poterit.

Peccata debita sunt nostra.

15. Opera sanè & maleficia innumera, quibus passim impij homines Deum offendunt, meritò sane decem millibus talentis comparan- D tur: *si enim consideremus peccata nostra*, ait S. Augustinus serm. 15. de verbis Domini, *& numeremus, quid facto, quid oculo, quid aure, quid cogitatione, quid innumerabilibus motibus* peccatum sit *nescio vtrum dormiamus sine talento.* Quam rẽ confirmant voces illæ impiorum Sap. 2. 6 7. 8. 9. *venite & fruamur bonis quæ sunt & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter; vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos tẽporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant, nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exors sit luxuriæ nostræ; vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniã hæc est pars nostra, & hæc est sors*, &c. rectius hi multo facerent si cum Manasse dicerent, *peccaui super numerum arenæ maris.*

Peccata nostra rectè decem millibus talentis comparantur.

Cum autem non haberet vnde redderet) Etenim tantum est peccati debitum, vt si omnes ho-

Debitũ peccati nullo mo.

 mines

do per hominem, vel creaturam vllam dissolui potest.

mines, omnes Angelorum ordines, omnes denique quotquot sunt creaturæ illud dissoluere conarentur, nihil omnino efficerent. dum enim quis peccat, debitor efficitur non sui tantum, nec sempiternorum suppliciorum dumtaxat, sed etiam Deitatis ipsius infinitum debitum, & quod nulla posit ab homine ratione dissolui, si vniuersas dederis creaturas, nihil planè dedisti; longè præstantius quid debes, immò & immensum & infinitum, quia DEVM debes. Visne clarè perspicere quod DEVM debeas? exemplo hoc vtcumque intelliges. si nunc potentissimo Hispaniarum Regi Amplissimi Regni Diadema per summum nefas è capite detraheres, & illo vilissimi mancipij caput insignires, certè quod ad te attinet, Regnum surripuisti dignissimo Regi, & in mancipium contulisti. Regnum ergò ei deberes. iam quoties in capitale aliquod crimen incidis, cogita te idem cum DEO tuo facere. Ille finis omnium supremus est. Ille Rex Regum, & Dominus Dominantium, ille omnibus anteferendus, ille præ cæteris omnibus amandus, timendus, colendus. Tu verò ingratissime, & scelestissime pro scelus: hanc immensi Regni coronam, hunc ipsum vltimo fini debitum cultum, amorem, timorem per summam iniuriam contra omne ius audaci, ac temerario ausu à DEO tuo aufers toties, & creaturæ tribuis, propter hanc DEVM tuum derelinquis. Igitur cum diuinum Deo honorem abstulisti, tunc ei diuinitatem, quod ad te attinet surripuisti; eam igitur debes. Atque hinc fit, quod omne eiusmodi peccatum participatio quædam & similitudo idolatriæ est; Instar enim idolatriæ spiritualis est capitale crimen committere, quo illud efficitur, quod Paulus scribit Romanorum primo, 23. *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, &c.* quamobrem? quia nimirum gloriam DEO tribuere debet peccator, in creaturam confert.

Peccator Deum Deo debet.

Peccatum capitale idolatria quædã.

17. Hinc effectum illud est, vt oportuerit propter peccatum CHRISTVM hominem fieri, & pati, vt huic planè debito fieret satis. Deus enim cum esset, Patri se pro nobis obtulit; atque ita factum est, vt Deus Deo redditus fuerit. itaque iustitiæ satisfactum est, & disruptum chirographum debiti nostri; sic enim scribit Apostolus de Christo. ad Coloss. 2. 14. *delens quod aduersus nos erat Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.*

18. *Neq; is homo Deo satisfacere.* Iure igitur hic dicitur de seruo debitore nihil habuisse vnde debito satisfaceret; nam præter ea, quæ hactenus diximus, reuera ex nobis quasi ex nobis non habemus, nisi peccata. Etenim natura & gratia, & creaturæ omnes non nostræ sunt, sed à Deo nobis commissæ. Peccatum etiam quia Deum infinitum, & creaturas offendit, & infinitum Christi sanguinem proculcat, infinitam proinde exigit satisfactionem, quam ex se homo præstare nequit; quid enim aliud est homo quàm vt Dauid Psalmo 77. 39. ait: *spiritus vadens & non rediens*? vadens, inquit, hoc est, vadens ad con-

[illegible] Psal. 77. 39

A trahendum debitum, verùm non rediens proprijs viribus ad Dei gratiam iterum recuperandam.

Minimè verò mirandum est, nequaquam posse nos soluere debitum peccati. Nam licet peccati expertes essemus, minimè tamen pro collatis in nos beneficijs æquale DEO reddere vnquam possemus. Immò verò totos nos non vno tantum Deo, sed pluribus etiam debemus titulis. nam & ratione creationis, & conseruationis, & redemptionis, & æternæ vitæ, ac gloriæ promissæ, & innumeris alijs modis illi obnoxij sumus. Sed ad alia pergamus. 19. *Multis Deo titulis debitores sumus.*

Iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem, eius & filios, &c.) Rectè totus hic locus infelicem peccatoris statum ante oculos ponit. Quod enim hic legimus eum, qui decem millia talentorum Domino suo debebat, iussum esse venundari; & neque ipsum modo, sed & omnia, quæ habuit, vxorem, filios, denique cuncta quæ possidebat, vt ita dissoluto debito Domino satisfieret; hoc inquam non ineptè significare potest, hominem peccatorem, impium, scelestum, in pœnam tot scelerum à Deo reprobari, sibi ipsi relinqui, tradi in reprobum sensum Romanorum primo, venundari sub peccato Romanorum 7. vt desideria patris sui diaboli (neque enim amplius Deum Patrem habet) faciat, & eat post concupiscentias suas, quibus nupsit, & comedat fructus operum suorum, quæ sunt proles eius, & ea metat, quæ seminauit; vt denique omnia quæ habet accepta à Deo talenta, auferantur, & ei qui plura habuit, conferantur. Quidquid enim decrescit impijs, accrescit iustis, & beneficia, quibus impij abutútur alijs conferuntur; vt quia Donis Dei abusus est Saul, electus est Dauid, in quem & spiritus eius, & Regnum transferrentur; & Iudæis repellentibus verbum DEI, conuersi sunt Apostoli ad gentes. 20. *Infelix peccatoris status.*

B

Sunt quippe peccatorum pœnæ non solum flagella huius vitæ, & sempiterna inferni supplicia in altera, verum etiam ipsa peccata, ipsa priuatio gratiæ, ipsa cæcitas cordis, totiusque hominis derelictio, qua grauior pœna esse nulla potest. Ita interim diuinæ iustitiæ satisfit. quare totus ipse peccator cũ concupiscentia sua tanquam cum vxore, & cum operibus suis tanquam cum infelicissima prole, & cum omnibus suis venundatur, dum totus in reprobum sensum traditur, & omnia talenta quæ à Deo acceperat, ab illo auferuntur. Quamobrem vt ista mala fugiamus, timidum semper ac pauidum oportet esse. nam quemadmodum ea animalia, quæ tenues, & arctas venas habent, non facile veneno pereunt; etenim virus tunc ad cor facile non penetrat propter angustas vias: at quæ vasa sanguinis lata sortita sunt; velocius veneno opprimuntur & extinguuntur: ita qui conscientiam possident timore Dei angustatam, difficile virus peccati in cor admittunt, nec, vt ad voluntatis consensum sese illud insinuet, permittũt: contra quibus ampla, & laxa est conscientia nullo Dei timore, nullo inferni horrore constricta 21.

D *Quid sit venundari peccatorem, & vxorem eius & filios &c.*

Similitudo.

& post

& post concupiscentias suas euntes per lata currunt, ij quolibet peccati veneno intereunt, cuilibet vel paruæ tentationi cedunt, quodlibet animo scelus admittant, & ad cordis penetralia peruadere sinunt. ij sanè similes sunt impio illi Achab. de quo 3. Regum vigesimoprimo, 25. dicitur: *non fuit alter talis sicut Achab, qui venundatus est, vt faceret malum in conspectu* DOMINI, hoc est, datus est in reprobum sensum, nulla peccati conscientia tactus. *concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est.* Iezabel nostra, caro nostra est, cui qui morem gerit, procul dubio abominabilis fiat necesse est. De hoc peccantium genere Isaiæ quadragesimo secundo, 19. *quis cæcus, nisi qui venundatus est?* Nam quæ maior rogo cæcitas, aut inueniri, aut excogitari potest, quàm eius qui à DEO derelictus, sibique traditus est, vt vilissimo quouis voluptatis pretio animam suam vendat? Denique quod dictum est à Deo contra rebellem, & ingratam Hebræorum synagogam Isaiæ 50. 1. aptè conuenit in huiusmodi quemlibet flagitiosum peccatorem. *Quis est*, inquit DEVS apud Isaiam, *hic liber repudij matris vestræ* (sic enim synagogam appellat) *quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram*, quasi dicat, non ego vos vendidi prior, aut dimisi, vt à me discedere coacti sitis, sed vos ipsi vltrò discessistis à me propter peccata vestra. Illa enim, *in iniquitatibus*, &, *in sceleribus* idem significant, quod ob iniquitates, & scelera. dimisi verò idem est, quod abieci tandem.

Peccator similis Achab.

Locus 4. Re. 21. 25.

[Caro] nostra [I]ezabel. [Locus] Isa. [4]2. 19.

Locus Isa. 50. 1.

22\. Sed & alio modo venundatur peccator, cum omnibus simul quæ habet carne item & anima, & facultatibus omnibus, tunc videlicet cum Dæmonibus in æternum possidendus traditur, cuius opera tanquam infortunati filij, & caro tanquam infausta vxor cum illo simul sempiterno igne comburentur. lege etiam in hunc locum Anselmum in comm. Hic est enim impietatis finis, quæ à paruis initijs sæpè exorsa in ingentem ignem succrescit. Sic inquit Isaias capite 9. decimooctauo. *succensa est enim quasi ignis impietas. Veprem & spinam vorabit. & succendetur in densitate saltus, & conuoluetur superbia fumi.*

Alio etiam modo venundatur peccator.

Locus Isa. 9. 18.

23\. Expendenda est hic optima similitudo, qua vtitur Propheta, dum impietatem igni comparat. Sicut enim ignis leues materias, & aridas, cuiusmodi sunt spina, stipulæ, paleæ primum absumit, illisque succensis ad densiora, humidioraque comburenda progreditur, vt sunt virentia & crassiora ligna, adeò vt totam siluam incendat, & densitate fumi terram obscuret, ita impietas à paruis exordijs incipiens, pessimos habet exitus, & à leuioribus culpis in magnam erumpit malitiam. quam rem eleganti oratione prosequitur Chrysostomus homilia 87. in Matthæum Tomo secundo, à minimis plerumque incipit (Diabolus) quod intueri hoc modo licet. *studebat in Pythonissæ derisionem Saul regem detrudere, iterum quia non adhibuisset ille mentem, ad Pythonissas paulatim ipsum inducit. Nam quoniam Samueli non obtemperauit, & holocausta offerre præparauit, illo absente accusatus, ait, necessitas hostium facta est maior. Cumq; flere oportuisset quasi nihil mali fecisset, lætabatur, Iussit deinde nonnulla de maledictis Deus, ea quoque transgressus fuit: hinc aduersus Dauid illum insaniuit, ac sic paulatim atq; paulatim labēs non stetit quousq; ad ipsū perditionis barathrum seipsum immisit. Similiter etiam de Caim factum esse videmus. Non enim confestim cædem fratris illi suggessit, ne magnitudine rei commotus tam scelestum facinus abominaretur; sed prius persuasit deteriora offerre, nullum esse id dicens peccatum; deinde inuidiæ veneno succendit, nihil etiam hinc mali sequuturum persuadendo: Ita sensim in eum illapsus, ad cædem fratris, & ad negationem sceleris impulit, nec prius cessauit, quam malorum omnium verticem imposuit. Repellenda igitur malorum initia sunt, &c. non enim vim delicti solā consideres, nec quia paruum sit, cogites: sed illud præcipuè tene, quia si radicem non euulseris, magnus inde labor succrescet. mirabile quidem ac inauditum dicere audeo, solet mihi nonnunquam, non tanto studio magna videri peccata esse euitanda, quanto parua & vilia: illa enim natura ipsa spontè auertitur, hæc autem hac ipsa re, quia parua sunt, desides reddunt: & dum contemnuntur, non potest ad expulsionem eorum animus generosè insurgere. vnde cito ex paruis maxima fiunt negligentia nostra: hoc ipsum corporibus quoque accidere videbis: sic in Iuda maximum proditionis malum concreuit: nisi enim putasset paruum esse pecuniam inopum surripere, in tantam proteruitatem non deuenisset; Iudæi quoque, nisi putassent inanis gloriæ delictum minimum esse, vsque ad cædem Christi lapsi non fuissent.*

Impietas vt ignis à paruis ad magna progrediens, nec cessat nisi in inferni flammam desinat.

Parua delicta cauenda ex Chrys.

Hac via omnia scelera fieri videbis. Nemo. n. repente ad extremam improbitatem insilijt, habet quippe insitum quemdam anima pudorem atque innatum, quem subitò calcare, atque proijcere non potest: sed sensim atque paulatim ex negligentia perit: hoc pacto etiam idolorum cultus aditum inuenit, cum vltra quam oportet, viui ac defuncti nonnulli honorarentur: hoc pacto simulacra, & statuæ adoratæ sunt. hoc pacto denique fornicatio, & cætera vitia dominantur, &c.

Idem Chrysostomus in epistola ad Galatas capite primo post medium: parua delicta non esse negligenda sic docet: *an non audisti quod is, qui in veteri quoque testamento sabbato ligna collegerat, vnicum mandatum, nec id maximum, transgressus extremo affectus est supplicio* nu. 15. 32. *quodque Oza quoniam arcam alioqui subuertendam fulcit è vestigio mortuus est, eò quod ministerium sibi non congruens vsurpauit;* 2. Reg. 6. 7. *ergo ne sabbatum violatū & solus arcæ ruituræ contactus ad tantam indignationem prouocauit, vt qui hæc ausi fuerint, ne minimum quidem veniæ sint consecuti: hic verò qui adoranda, & ineffabilia dogmata corrumpit excusationem habiturus est, & veniam consequetur?*

Iterum ex eodem parua delicta cauenda.

Hæc Chrysostomus, punitur ergò qui folia peccatorum venialium colligit, ne in illis malitia succensa, in magnam impietatem prorumpat, quæ mirificè Isa. similitudinem illustrant, qua impietatem *ignem* esse dixit, qui stipulas primum, ac siccam nactus materiam, maximam solet flammam

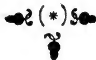
accendere, & ingentem filuam absumere.

25. *Pessima vxorum consilia sæpè viros in damnationẽ detrudunt.*

Sed antequam ex hoc loco discedamus, aduertendum est, hac vna re quod seruus iste iussus est venundari cũ vxore, & filijs, non obscurè indicari multas esse vxores, quæ sæpè maritis suis perditionis, & condemnationis occasioni sint, accidit enim interdum, vt vir inimico iniuriam condonare libenter velit; vel quæ iniustè posidet, restituere, & non in superfluos vsus, fastum, ac superbiam insumere; verùm fit, vt his nullo modo assentiatur vxor, immò verò omnibus potiùs viribus maritum ab ea mente auocare nitatur, suadens quæ vana sunt, & ad tumorem & fastum, mundanumque honorem pertinent, ad quæ persuadenda ipsa quoque promptam sese ac liberalem exhibet. Talem se exhibuit Iezabel impia Achab Regi marito, cum illi vilem animum exprobrabat, quod nesciuerit iniustè Naboth agrum sibi vsurpare: sic enim Regem adorsa est: *grandis auctoritatis es, & benè regis Regnum Israel; surge, & comede panem, & æquo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth*, quod & fecit, interempto ac lapidibus obruto Nabothe 3. Regum 21. Tales & illæ coniuges fuerunt, vt Exhodi 32. legimus, quæ libenti ac prompto animo dederunt inaures aureas viris suis, vt eis abuterentur in ædificando idolo, &c. quas tamen, si erogandæ fuissent in auxilium pauperum in dissoluendo ære alieno, in templorum ædificijs, nunquam fortasis dedissent. ita fit, vt verisimum sit illud quod Ierem. 7. 18. dicitur: *filij colligunt ligna, & Patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, vt faciãt placentas Reginæ cœli, & Libent dijs alienis.* quasi dicat, omnes conspirasse, & in vnum conuenisse videntur aduersum me in ciuitate ista, Patres, Matres, liberi, totum studium, operamque suam in eo collocant, vt in meum maximum dedecus Reginæ cœli, id est, lunæ, liba & holocausta offerant. ob id filij in montibus cędunt ligna, Patres focum construunt, ignemque accendunt, interim mulieres domi libum, & placentas adipe consperfas, quas offerant, parant. Vtinam & nostra hac tempestate viri, vxores, liberi non in summi Dei dedecus conspirarent, dum ipsi viri in cauponis & hospitijs proprias etiam coniuges & filias aliorum libidini, propter quęstum exponant. Verùm de his non est hic dicendi locus; illud tantum moneo minimè mirum videri debere, quod Rex iste iusserit debitorem seruum simul cum coniuge, & liberis venundari; qui enim simul peccant, simul & puniantur necesse est.

Iezabeli similes male vxores.

Locus Ier. 7. 18.

A

DIGRESSIO III. MORALIS.

Prosequitur auctor moraliter exponere quæ in eadem parabola restant.

PAtientiam habe in me, & omnia reddam tibi.) Meritò dubitabit hic aliquis qui fieri potuit vt tam promptè responderit iste: *omnia reddam tibi*, cum superius dictum sit, cum *autem non haberet vnde redderet*. Itemque digressione secunda, numero decimosexto & sequent. ostensum sit, non posse peccatorem pro commisso crimine satisfacere Deo. Sed in promptu responsio est; fateor, non habet peccator vnde debitum dissoluat. nec propterea tamen non valet promptè, ac fidenter dicere; *omnia reddam tibi*. vt enim non habeat à se vnde quod debet, reddat; habet à Deo: non potest propria, potest aliena pecunia soluere, id est, meritis CHRISTI DOMINI. Quare dum in se peccator oculos, animumque conuertit, nihil sanè reperit dignum, quo pro peccato, Deo facere satis posit. Sic soluere curabat debita Bernard. dum in CHRISTVM in Crucem elatum ituens summa animi fiducia dicebat sermone 61. in Cantic. *ego fidenter, quod ex me mihi deest vsurpo mihi ex visceribus Domini: quoniam misericordia affluunt: neque desunt foramina per quæ affluant, &c.* Ceterum de quadruplici debito lege Bern. serm. 1.

B

Merita Christi.

C

Misertus autem Dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei.) locus hic Dei misericordiam maximè illustrat, quæ in eo maximè elucet, quod quamuis DEVS acerbissima comminetur, si tamen homo ad meliorem frugem se recipiat, statim ad misericordiam flectitur, qua in re non consilium mutat, sed sententiam, imò potius suum consilium, & voluntatem perficit; quã rem eleganter Chrys. hom. 1. de pœnit. declarat; *Quare quæ facturus es mala prædicis? vt non faciam quæ prædico. Propterea & gehennam minatus est, ne gehennam induceret.* id quod in Ionæ vaticinio patuit. Voluit enim DEVS, vt clamaret Ionas ante immissum supplicium, pœnam, quam minabatur DEVS, *adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur*. vt resipiscerent Niniuitæ, & *fugerent à facie arcus*, quod & factum est: *vidit enim Deus opera ipsorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est Deus super malitiam, quam loquutus fuerat vt faceret eis, & non fecit*. Ionæ tertio, 10. Quare rectè Hieronymus in hunc locum sic docuit: *Deus neminem punire desiderans, quod facturus est, comminatur*, quod & ipsemet Deus significat apertè Ieremiæ decimooctauo, 7. 8. 9. *repentè loquar aduersus gentem & aduersus Regnum, vt eradicem & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem ei: & subitò loquar de gente & de regno, vt ædificem & plantem illud.* 2.

Dei misericordia.

D

Locus Iere. 18. 7. 8. 9.

Quid ergò miramur si per Zachariam capite primo, 3. Sic Deus peccatores alloquatur, *conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Ne sitis sicut Patres vestri, ad quos clamabant Prophetæ priores dicentes: Hæc dicit Dominus exerci-* 3.

Locus Zach. 1. 3.

tuum: conuertimini de vijs vestris malis & de cogitationibus vestris pessimis, & non audierunt, neque attenderunt ad me. Pulchrè sanè August. serm. 54. De verb. Domini: *fugientis*, inquit, *dorsa persequitur, qui faciem redeuntis illuminat. Quo enim fugies à Deo? fugiens quo fugies ab illo, qui nullo loco continetur, & nusquam absens est? qui conuersum liberat, punit auersum. quem habes iudicem fugiens, hunc patrem habeto rediens.* liceat igitur mihi cum Ezechiel. 18. 31. 32 clamare: *quare moriemini domus Israel, quia nolo mortem morientis dicit Dominus Deus, reuertimini, & viuite.* Ecce tibi in promptu diuinę miserationis exemplum in hoc decem millium talentorum debitore. quam sic admiratur Chrysost. ho. 62. in Matt. *perspexisti*, ait, *mirabilem exaggerationem misericordiæ: dilationem tantummodo tẽporis, ac quamdam prorogationem seruus postulauit; ille autem multo magis quam petijt, videlicet totius mutui donationem vltrò prabuit.* Quare verissime Paulus Ephes. secundæ, 4. testatur: Deum diuitem esse in misericordia. An non diues in sapientia? An non in potentia? An non in perfectione? Ita sanè, sed solum in misericordia diuitem appellauit Apostolus, quia *miserationes eius super omnia opera eius* Psal. 144. vel quia vt ait Bernar. *misericordia miseris sapit dulcius*; vel denique quia in Dei misericordia bonitas eius maximè elucet, cuius fons infinitus, & abyssus perennis Deus est.

Locus Paul. Ephe. 2. 4.

4\. Sex modis dissoluuntur peccatorum debita.

Ceterum non inutile erit hic enumerare modos, quibus debita, quæ cum Deo contraximus, dissolui possunt, si scripturas euoluamus sex inueniemus rationes, quibus peccatorum debita tolluntur. Primus est pœnitentia, citra quam, nulla est spes veniæ reliqua, post commissa peccata. hunc modum docet Deus Ezech. 18. 21. 22. *si impius egerit pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus suis* &c. *omnium iniquitatũ eius, quas operatus est, non recordabor.* v. 27 *Cùm auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est & fecerit iudicium & iustitiam; ipse animam suam viuificabit.* Altera ratio debitorum condonationem obtinendi, est feruida & ardens oratio quod voce regis testatissimum est in hac parabola: *omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me.* Et Ecclesiast. 21. 1. *Fili peccasti? non adijcias iterũ; sed & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur.* Tertia est caritas, de qua Petrus epist. 1. cap. 4. 8. *caritas operit multitudinem peccatorum.* Quartò est misericordia Ecclesiastici. 1. *Ignem ardẽtẽ extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccato*, & Luc. 11. 41. *date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Vnde Ambrosi. *Sola misericordia comes est defunctorum*, diuitiæ, amici, famuli, coniux, liberi, honores, mundi fastus deducent te, vbi vita excesseris, ad sepulturam, solus Dei tribunal adibis, solus anteactæ vitæ rationem reddes: Id enim præcepit Deus omni mundanæ gloriæ, quod & mari, *vsque huc venies, & nõ procedes amplius & hic confringes tumentes fluctus tuos*, Iob 38. 11. Itaq; vt maris vndis terminum, sic terrenæ pompę limitem pręfixit, nempe sepulchrum: vnum tantum superest remedium, si te hinc abeuntem misericordia comitetur, & caussam tuam corã seuerissimo Iudice tuendam suscipiat, *Sola enim misericordia comes est defunctorum*, sic etiam Dominus dixit: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Quintò plurimum iuuat ad dissoluenda peccatorum debita, persecutionum, & laborum inuicta perpessio, & tolerantia: sic Tob. 3. 13. *In tempore tribulationis peccata dimittis his. qui inuocant te.* Sed quod supra cætera maximam habet efficacitatem, remissio est, & condonatio iniuriarũ; alioqui nulla à Deo speranda est venia, quod expressè in hac parabola pronunciatũ à Rege est, *sic & pater vester cœlestis faciet vobis. si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris*, & alibi Mat. 6. cum docuisset nos orare, *dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, subiecit: *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum; dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Neque enim ille dimittet, nisi prius ipse dimittas, frustra oras, & vota offers, si non dimiseris prius; & quidem de corde tuo, alioquin contra te oraueris, si dixeris: *dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: in qua enim mensura mensus fueris, remetietur tibi.

Misericordia Mundi gloria

Locus Iob. 38. 11.

Locus Tob 3. 13.

Condonatio iniuriarum.

Vt verò melius intelligas vbi hæc remissio, quam exhiberi præcipit CHRISTVS debitoribus nostris, sita, locataque sit, diligenter aduerte; tria hac in parte nos mente complecti posse. Vnum est offensa ipsa, quam DEO infert, qui proximum lædit. Alterum est rancor quidem, & odium, quæ quis contra se offendentem concipit. Postremò est ipsa iniuria, & damnum, quod per aduersarium nobis accidit; ergò propter primum orandus est Deus, vt illi eam offensam, & iniuriam, qua est contra ipsum DEVM, relaxet. quod verò ad rancorem attinet & odium, si tibi remitti peccata desideras, est quod illa omninò deponas, & à corde tuo longius depellas; *fratres mei*, inquit Augustinus, *exercete vos inquantum potestis ad exercendum mansuetudinem, etiam erga inimicos, frenate iram, quæ vos stimulat ad vindictam, si vendicare te vis de inimico tuo ad ipsam iram te conuerte; quia ipsa est inimica tua, quæ occidit animam tuam. Vis ne videre quod ipsa sit inimica tua; cum dicis: dimitte nobis debita nostra, ibi illa inimica stat contra te, sepit viam orationi tuæ, murum erigit, non est quo transeat. Non sæuias contra inimicum tuum, contra istam sæuias.*

5\. Quare cohibeatur remissio iniuriarũ

Ira est inimica, in quã insurgendum, & de cua vindicta sumenda est.

Postremò, quod attinet ad damnum tibi illatum ab inimico tuo, breuiter dico: non est prohibitum repetere, quod per inimicum amisisti, vel velle resarciri tibi damnum, quod accepisti; sed est quod ita ius tuum prosequare, vt ad id nullo odio, nullo rancore pertraharis: hæc autem res, quoniam difficilis est, & grauis plena periculi, non sine magna circumspectione, & piorum simul & doctorum virorum consilio peragenda est.

Damnum nõ tenemur relaxare.

Egressus autem ille) insinuatur hic solemnis quædam peccatorum omnium conditio, & proprietas. solent enim cum se vrgeri malo aliquo vident, vel imminente periculo constringi, ac DEO vindice affligi, ad cor vtcumque redire, præsentium

6\. Peccatorum solemnis quædam cõditio.

malorum

malorum metu compulsi, maria & montes pollicentur, vniuersum debitum se persolu turos per condignam satisfactionem promittũt. interrogati respondent. velle se aliena restituere, in gratiam cum aduersario redire, mores in melius commutare. At vbi se malis immunes ac liberatos animaduertunt, atque omnia esse iam tranquilla, & pacata, obliti præteritæ deliberationis, ac pollicitationis reuertuntur vt sus ad lutum, & vt canes ad vomitum: hoc est, quod Dauid Psalm. 65.3. dicit: *in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui*, quæ verba Titelm. intelligit de admirandis rebus, quas facit Dominus in Ægypto ad indicandam suam potentiam, vt dum conuertit aquas in sanguinem, tenebras & serpentes induxit, primogenita sustulit, &c. quibus compulsus Pharao, rogabat Mosem, vt diuinam contra se iram placaret, sed vix liberatus, redibat ad pristinam peruicacitatem frangens fidem, & promissis non stans. Idem in impio Antiocho 2. Machab. 9 videre fuit, qui morbo fœdissimo à Deo percussus epistolas scripsit ad Iudæos plenas fictæ, & diris tormentis extortæ pietatis, cum prius obstinatissimo animo aduersus locum sanctum, & legem Dei impijssime deseuisset. Vtinam hodie non multi essent Pharaonibus & Antiochis similes quos aptè repræsentat hic seruus graui ære alieno liberatus; procidens enim Dominum suum rogabat: *patientiam habe in me & omnia reddam tibi*; sed vix egressus à conspectu Domini, cœpit ingratus multò grauiora committere.

Locus Ps. 65. 3.

7. Locus Iere. 9 3.

De hoc hominum genere, qui malis compulsi ingentia pollicentur, sed illis soluti ad ingenium redeunt, videtur Ieremias dixisse cap. 9.3. *de malo ad malum egressi sunt*. nam sicut de Sanctis scriptum est 83.8. *ibunt de virtute in virtutem*; sic de improbis, ac infidelibus peccatoribus affirmare possumus, de malo in malum egredi; semper enim prioribus debitis quæ condonata fuerant, noua & grauiora etiam adiungunt; Ita fit vt nouissima hominum istorum peiora sint prioribus.

8. Cæterum huius totius mali, in quod per crudelitatem seruus iste incidit prima origo fuit, quod egressus fuerit à facie Regis; sic enim legimus: *egressus autem seruus ille inuenit vnum de conseruis suis, &c.* nam si præsentem Regem, atque omnia intuentem cogitasset, tam indignũ scelus non vnquam patrasset. *Quis enim est*, inquit Basil. in reg. breu. interr. 29 *alterius potestati subiectus, qui in oculis Principis sui, aliquid ausurus sit vnquam, eorum quæ ipsi Principi non placent?* Noluit intelligere seruus iste, vt benè ageret. quod si seipsum attendisset, intellexisset vtiq; ac didicisset misereri conserui sui. verè. n. Ecclesiast. 31.18. monemur: *intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso.* quare si debita sua pristina attendisset hic seruus, & quàm magno ære alieno liberatus esset Regis sui liberalitate, nunquam certè tantam acerbitatem, crudelitatemue in proximum exercuisset; Immò verò quod sibi fieri optauerat, id conseruo faceret; nec se ob auaritiam ad tantam carnificinam exercendam adduci sineret. tres ergò fuerunt tantæ crudelitatis caussæ, & quod à Deo egressus fuit, nam, vt verè ait Theophyl. *nullus qui in Deo*

Locus Eccle. 31.18.

Tres caussæ crudelitatis huius serui.

A *manet, compassionis expers est*; & quod intelligere noluerit, quæ sunt proximi ex sei pso; Postremò quod auaritia detentus fuit; centum enim denariorum cupiditas inexorabilem illũ reddidit; quid verò non audet auri sacra fames? suffocat sæpè, opprimit, strangulat auarus fratrem, vt vel denarium extorqueat,

Nonne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum) Exhibet Christus misericordiam suam tanquam exemplar misericordiæ nostræ, cum inquit: *nonne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum*, sicuti & alibi ait: *estote misericordes, sicut & Pater vester cœlestis misericors est*. Deinde misericordiã nostrã mensuram esse docet eius, qua in nos B vsurus est, misericordiæ; sic enim subdit: *sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* 9.

9. Diuina misericordia nostra sit exemplar.

Misericordia nostra mensura misericordia Dei erga nos.

In priori ergò sententia ostenditur nobis exemplar miserendi; in altera mensura misericordiæ, quam nobis exhibebit Deus. Quare opera sua regulam efficit operum nostrorum, & opera nostra mensuram efficit bonorum, quæ in nos collaturus erit; qua in re cernere est admirandum sanè, & diuinum artificium quod duabus illis particulis insinuatur, sicut, & sic; *sicut & ego misertus sum, &c. sic pater meus cœlestis faciet*; & primo quidem horum hominem sibi copulat Deus, ac stricto vinculo connectit; dum enim tribuit illi misericordiam suam exemplaris loco, hominem obligat, vt multò maxima, & quantum potest plurima proximis exhibeat in amplissimam Dei misericordiam oculos intendens. Altero verò, C dum videlicet misericordiã nostram suæ modum facit, seipsum nobis deuincit, atque obligat, & quantum maximam voluerimus misericordiam, nobis ille impendat; eadem quippe mensura, qua mensi fuerimus, remetietur nobis. Quo quidem incredibili artificio nescio, an potuisset ille quodammodo efficacius & vehementius ad misericordiam alijs exhibendam excitare. Cum enim homo maiorem semper optet sibi à Deo misericordiam impendi, si viderit pro modo, ac mensura misericordiæ, quam proximis exhibet, exhibendam sibi quoque misericordiam à Deo maiorem conabitur, si sapit, quanta maxima poterit in fratrem beneficia conferre. 10.

10. Duæ conditiones misericordiæ diuinæ.

D Sed primum iam expendamus rogo, propositum nobis diuinæ misericordiæ exemplar, vt imitemur; deinde etiam secundum, quod videlicet, misericordia nostra mensura sit diuinæ. Duæ huius exemplaris nobis in hac parabola conditiones proponuntur, quas æmulemus. Vna illis verbis indicatur: *omne debitum dimisi tibi*; nullum est enim crimen quantumuis magnum quod non condonet, nullus tam ingens numerus peccatorum quem Deus ex corde roganti non dimittat, hoc ergò tu intueare exemplum, hoc imitere, nulla sit iniuria tam grauis, nulla multitudo hostium tanta nulla vel indignitas, vel ingratitudo personarum, quæ te à condonatione offensæ & misericordiæ remoueat; & verò tanto magis gaude quo pluribus & grauioribus affectus es iniurijs, quia tanto maior tibi subministratur seges colligendæ maioris misericordiæ Dei.

Sed

11. *Sola sua clementia Deus peccata relaxat.*

Sed præter hanc, altera etiam in hac parabola exprimitur misericordiæ conditio, illis significata verbis: *quoniam rogasti me*, hoc est, non vllo tuo merito, sed sola mea clementia, & bonitate debitum dimisi. Hanc proprietatem caritati & misericordiæ inesse diuinæ testatur etiam Paulus ad Romanos 5. 6. dum sic rogat: *vt quid Christus cum adhuc infirmi essemus secundum tempus pro impijs mortuus est. vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori.* Mox respondẽs quæstioni ait: *commẽdat autem caritatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est.* An fortè impius merebatur amari? Christus tamen pro impijs mortuus est, amauit non amatus vt redamaretur. *cum esses in sanguine tuo*, inquit apud Ezechielem Deus cap. 16. 6. *Vidi te conculcari in sanguine tuo, & dixi tibi, cum esses in sanguine tuo: viue. Dixi, inquam, tibi; in sanguine tuo viue*: In hoc ergò quod ingratis, & impijs debita relaxat Deus illustriorem reddit, ac maximè commendatam caritatem, & misericordiam suam. Hanc proprietatem imitaberis, si quamuis ignotum, quamuis indignum misericordia prosequaris, non expectatis aduersariorum tuorum meritis. Dictum est Ioseph Genes. 50. 16. 17. *Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, vt hæc tibi verbis illius diceremus: obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum; quibus auditis fleuit Ioseph, & ait: nolite timere.*

12. *Exemplũ & præceptum Christi vt dimittamus iniurias nostras debitoribus.*

Adeste animis quicunque fratribus iniurijs dimittere non vultis; ecce nunc vos verbis optimi parentis CHRISTI, obsecramus: *diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos*: in gratiam redite cum aduersarijs vestris. Nolite merita spectare aduersariorum vestrorum, non an digni sint quærere: satis sint Christi in vos merita, sanguinem illum intueamini, quem pro vobis suffixus cruci copiosè fudit; voces illas manantibus lacrymis intermistas excipite, quibus pro interfectoribus suis, ipsum indignis contumelijs etiam afficientibus patrem rogauit: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*, & hæc de primo, hoc est, exemplari misericordiæ nobis exhibito.

13. *Nostra misericordia diuinæ mensura est.*

Sequitur vt paucis secundum contemplemur, nimirum qualiter misericordia nostra modus quidam est, ac mensura clementiæ & misericordiæ diuinæ. nã *qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionib. de benedictionib. & metet*, 2. Cor. 9. 6. Audi Aug. libr. 50. homil. 6. *cum in potestate*, inquit, *nostra positum sit qualiter in die iudicij iudicemur, dimittamus omnibus inimicis nostris, vt libera conscientia possimus in oratione dominica dicere: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris* ignosce tu & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, dimitte quod minus est vt dimittatur tibi quod maius est. solent merces vltroneę vilius vendi, quam occasionem sibi offerri libenter vident homines. Ecce tibi Dei misericordia venditur, Dei propitiatio, venia peccatorum, & quidem adeò exiguo pretio, vt pro parua misericordia, magna tibi rependatur à Deo. Noli occasionem prætermittere, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorũ*, inquit Dominus, *dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Ad tam magnum tonitruum ait Augustinus cap. 74. Enchir. ad Laurent. *qui non expergiscitur non dormit, sed mortuus est; & tamen potens est ille etiam mortuos suscitare.* Quemadmodum igitur ex fonte tanto copiosiorem hauris aquam quanto maius est vas quod defers, ita de fonte diuinæ misericordiæ tanto vberiorem hauries misericordiam, tantoque præstantiora Dei Beneficia colliges, quanto maiora ipse proximis exhibebis bona; neque enim stabit oleum, nisi cum vas defecerit. quibus constat valde gaudendum esse homini, quod multa habeat, quæ dimittat vt multa vsus misericordia maximam à Deo ipse recipiat. *Similitudo.*

14. *A Christo petamus misericordiæ mẽsuram. Locus Pauli Coloss. 3. 14.*

Audiamus ergò Apostolum Coloss. 3. 14. monentem nos, vt in parcendo non aliam mensuram quam Christum nobis proponamus. *Induite vos ergò sicut electi Dei, sancti & dilecti viscera misericordiæ benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos.* qui igitur ad extremũ mortis, vel iudicij diem huic mensuræ non fuisse conformes inuenti fuerint, misericordiam non consequentur. Verè enim apud Isaiam dicitur cap. 27. 8. *in mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabis eam*, hoc est, superbit nunc homo & vanè effertur, cum se hic diuitijs & reliquis mundi bonis affluentem cernit, seu aderit tempus cum abiectus erit, hoc est, cum tremens ac supplex ad mortem, iudiciumque trahetur, tunc iudicandus erit in mensura Christi contra mensuram crudelitatis, quam ipse offendentibus exhibuit, quando nimirum declarata Christi misericordia in peccatores eius sæuitia, & immanitas contra inimicos elucescet; præsertim enim de misericordiæ operibus rigidiorem reddendam esse rationem non ignoramus. *Locus Isa. 27. 8.*

Tradidit eum tortoribus quoadusque redderet vniuersum debitum) hoc est, quod testatur Iacobus cap. 2. 13. *iudicium sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam.* Non misertus est seruus hic debitor millium talentorum conserui sui, proinde iudicium expertus est absque misericordia, qua si vsus fuisset commerito & digno supplicio liberatus esset. Traditus est tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum, quod quia soluere nunquam poterit, æternum cruciabitur in inferno. coniecerat conseruum suum in teterrimum carcerem donec redderet debitum. Par pari relatum est illi. Sic Agag. 1. Regum 15. dictum est à Samuele: *si ut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis inter mulieres erit mater tua*; & Iudicum 1. 6. eadem pœna mulctatus est Adonibezec, quam in alios exercuerat; sic enim legimus: *fugit Adonibezec, quem persecuti comprehenderunt cæsis summitatibus manuum eius, ac pedum. dixitq. Adonibezec: septuaginta Reges amputatis manuum ac pedum summitatibus colligebant sub mensa mea ciborum rel. quias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Per aquam peccauit Pharao Hebræorum infantibus proie- *Non vsus misericordia cũ proximo similia, sed multò maiora reddit Deus.*

iectis in flumen, par pari redditum est; nam ingentibus rubri maris vorticibus absorptus est. Etenim Sapient. vndecimo, 17. *per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Hæc hactenus. Sequitur caput duodecimum.

CAPVT XII.

RELINQVIT GALILAEAM, NEC RECIPITVR A SAMARITIS.

A 19.1. B. 10. 1. C. 9. 51. D. 6. 7. 2.

Feria 1. in 5a hebdomad. passionis B. Venit in fines Iudææ vltra Iordanē. & conueniunt iterum turbæ ad eū.

V. 1. A. *Et factum est, cum cōsummasset Iesus sermones istos.* B. *inde exsurgens* A. *migrauit à Galilæa.* A. B *& venit in fines Iudææ,* A. *trans Iordanem, & sequutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi* B. *& sicut consueuerat iterum docebat illos.*

2. D. *Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.*

3. *Dixerunt autem ad eum fratres eius: transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis.*

4. *Nemo in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse, si hæc facis manifesta teipsum mundo.*

5. *Neque enim fratres eius credebant in eum.*

6. *Dicit ergò eis Iesus: tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum.*

7. *Non potest mundus odisse vos: me autem odit; quia ego testimonium perhibeo, quod opera eius mala sunt.*

8. *Vos ascendite ad diem Festum hunc, ego autem non ascendo ad diem Festum istum, quia meum tempus non dum impletum est.*

9. *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa.*

10. *Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem Festū, non manifestè, sed quasi in occulto.*

11. C. *Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem.*

12. *Et misit nuncios ante conspectum suum: & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi.*

A 13. *Et non receperunt eum; quia facies eius erat euntis in Ierusalem.*

14. *Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus, & Ioannes, dixerunt: Domine vis dicimus, vt ignis descendat de cælo, & consumat illos?*

15. *Et conuersus increpauit illos, dicens: nescitis cuius spiritus estis.*

16. *Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. & abierunt in aliud castellum.*

SCHOLIA.

B Quamuis Ioann. initio huius capitis habeat: *Post hæc autem ambulabat Iesus in Galileā, &c.* non tamen significare voluit ea, quæ cap. septimo narrantur, immediate consecuta esse illa, quæ capite sexto narrantur, sicut monuimus capit. 1 huius lib. schol. vbi hic versus expositus est numer. 1. &c.

1. *Cū consummasset*) Absoluisset in ciuitate Galilææ Capharnao, totum apud discipulos; *sermones istos*) capit. superiori a Matthæo descriptos, vt habes capit. 10. & 11. harum dilucid. videlicet de humilitate, correptione, & condemnatione fraterna. exsurgens [Greek illegible] cum exsurrexisset, hoc est, profecturus esset.

Migrauit) [Greek illegible] transtulit, huius tantum in Iudæam profectionis meminit hactenus Matth. qua tamen non reuersurus in Galilæam abijt. *Venit*) [Greek illegible] præsenti tempore.

Fines) loca ad vlteriorem ripam Iordanis, & hoc est quod ait Matthæus, *trans Iordanem*: nisi malis exponere, *Trans Iordanem*) [illegible], seu regionem eam, quæ est vltra Iordanem, vt referas hæc ad verbum *venit*, non ad *fines*, ita videlicet, *venit trans Iordanem*, hoc est, per trans Iordanem ad fines, &c. [illegible] Marcus cap. 10. 1. vbi Græce dicitur [Greek illegible] per vltra Iordanem, vt sensus sit venisse Dominum per Peræam regionem ad loca quædam adiacentia vlteriori ripæ Iordanis, quæ etiam dicebantur fines Iudææ, de quibus locis videtur [illegible] Ioannes capite decimo. 40. vt habes infra his cap. [illegible]. Neque enim statim venit Iesus in fines hos Iudææ, vt videntur dicere Matthæus & Marcus. Sed post en-

D cænia; cum eum etiam turbæ, vt ait Matthæus, sequutæ sint, venit porro ad hos fines dominus immediate ex Ierosolymis, reliquimus autē, & nos hæc verba hic, ne distraheremus, & indecorè interrumperemus text. Matth. & Marc. vide cap. 27 vers. 19. & 20. eò enim illa pertinent.

Sicut consueuerat) mos erat hic Christo, vt nullam elabi sineret occasionem docendæ, & adiuuandæ turbæ.

Erat autem in proximo) quo tempore migrauerit Christus è Galilæa, declarat hic Ioannes, *erat*, inquit, *in proximo dies festus Scenopegia*: intellige verò non vnam diem, sed totum illud tabernaculorum tempus, quod 7. dies complectebatur. Vnde Græc. non est *dies*, sed [Greek illegible] *festum*. declarat item Ioannes festiuitatis gratia è Galilæa migrasse Dominum; quamuis alij Euangelistæ in Iudæa, mortis subeundæ gratia, ascendisse significent.

3. *Dixerunt autem ad eum fratres eius*) Augustin. tractat. 28. in Ioannem, *consanguinei*, inquit, *Virginis fratres Domini dicebantur: erat enim consuetudinis scripturarum appellare fratres, quoslibet*

con-

consanguineos, & cognatos propinquos, &c. nam Abraham, & Loth fratres sunt dicti, cum esset Abraham patruus Loth; & Laban & Iacob fratres sunt dicti, cum esset Laban auunculus Iacob cum ergò audis fratres Domini Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis vllam progeniem. sicut enim in sepulcro, vbi positum est corpus Domini nec antea, nec postea mortuus iacuit, sic vterus Mariæ nec antea, nec postea quidquam mortale concepit. Nos de fratribus Domini agimus lib. 4. 16. Theoria vnica. Declarauimus fratres qui fuerint, audiamus quid dixerint.

Cur fratres Dominum exhortentur ad eund. um in Iudæam.

Transi hinc & vade in Iudæam] Quo animo hæc Christo dicerent non constat Euthy. Io. 7. *fingunt quidem*, inquit, *de bonis suadere tanquam cognati, & amici familiares; finis verò eorum prauus erat ab inuidia procedens: conabantur siquidem illum pellicere, vt ab illis occideretur, qui eum quærebant interficere.* Quid quod & D. Chrys. idem etiã licet dubius habet hom. 47. in Io. ait enim: *fortasse eum tradere Iudæis consultabant, & ob hoc respondet tempus meũ nondum aduenit, hoc est crucis & mortis. Quid antè tempus vt moriar properatis?* Verum tam corruptã in his fratribus voluntatem fuisse non arbitror. D. August. tract. 28. in Io. affirmat, ambitione quadam motos esse, vt inducerent videlicet, & exhortarentur Christum ad hanc mundi gloriam quærendam quasi ipsius gloria, in eos etiam tamquam fratres, & propinquos redundaret. sic enim scribit in illa *neque enim fratres eius credebant in eum*: quare in eum non credebant? quia humanam gloriam requirebant, nam & quod eum videntur monere fratres *gloriæ ipsius consulunt; facis mirabilia, innotesce, id est, appare omnibus vt laudari possis ab omnibus. loquebatur caro carni; sed caro sine Deo, carni cum Deo. loquebatur enim prudentia carnis verbo, quod caro factum est, & habitauit in nobis.* Idem censet Cyril. lib. 4. in Ioan. cap. 32. *Videntes*, inquit, *propinqui Christi miracula ab eo occultius in Galilæa fieri ad inanem gloriam hortantur quasi ad hoc illa signa faceret, vt laudem ab hominibus consequeretur.*

Sententia author.

Horum ego sententiam maximè probo, nimirum, Christi fratres inanis gloriæ cupidos suadere Christo voluisse vt Ierusalem peteret, & in celeberrimo totius Palestinæ loco quæ patrabat miracula, ostentaret. Id sanè eorum verba indicant. & quã uis D. Ioann. significare videatur hanc illorum suasionem ex incredulitate profectam, ait enim: *neque enim fratres eius credebant in eum*; sensus tamen Ioann. est, ita Christo suasisse propinquos, vt inani videlicet gloriæ studeret, quia Deum esse & Messiam non credebant. Quod si credidissent, nunquam talia suasissent, nec tam parum reuerenter cum illo egissent. Tolet. in cap. 7. Ioann. putat fratres Domini dubios fuisse, an ipse esset Messias, & propterea hac incredulitate ductos suasisse Iudæam vt peteret, vbi legisperiti erant, & poterat ea res plenius ibi excuti, sed malo à patribus magis receptas sententias sequi, licet hæc non sit improbabilis.

Discipuli tui] discipulos vocant non Apostolos, sed qui sequebantur Christum, vel eum audiebant, quamuis illi assidui non essent, nam in Iudæa versabantur, vt Nicodemus & alij. inquiunt aũt transi nobiscum hinc Hierosolymam ad festum, quò ipsi aspirabant. loco, *Dixerunt autem* 3. G. est εἶπον οὖν *dixerunt igitur*, vel *ergò*, occasione festi proximi.

3. 4. *Nemo quippe in occulto*] D. Chrysosto. docet fratres Domini his verbis notare voluisse Christum, vt inanis gloriæ cupidum, & vt nimis timidum: sic enim ait homil. 47. in Ioann. *videtur quidem principium amicorum esse: Verum apertimè dicunt. nam & formidinis, & inanis gloriæ eum insimulant. siquidem cum dicunt: nemo in occulto quid facit &c. & formidinis arguere, & suspicari videntur, an quæ faceret Iesus, verè faceret. illa autem particula: & quærit ipse palam esse: habet inanis gloriæ suspicionem. Quid egregium quid. & quærit.*] particula, &, videtur idem valere, quod, *sed*: seu vult vel quærit celebris esse.

Parrhisia quid.

In palam esse] Gag. hic apud Ioann. ait; *pro in palam esse Græcè* ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι, *quod non significat in libertate esse, id est, audacter loqui, vt in bibliorum suorum annotationibus quidam interpretatus est, sed in propatulo esse, & palam ac liberè omnium ore celebrari; vt scilicet cum miracula eius Ierosolymis viderint, quotquot illuc affluunt, palam ac liberè eum prædicent, ac commendent, indicant autem verba sequentia quid sibi velit* ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι, *id est in palam, ac propatulo esse, omniumq; ore celebrari, ista scilicet, verba, si hæc facis manifesta teipsum mundo, id est, prodi in publicum, & orbi te celebriorem redde.* Vnde apud Ioannem παῤῥησία publicum liberũ & manifestum sermonem significat vt cap. 7. apud Ioan. 26. *ecce palam loquitur*, Græcè παῤῥησίᾳ λαλεῖ, *id est, publicè & manifestè, liberè, id est, non timidè loqui. Ioan. 16. 25. venit hora cum iam non in Prouerbijs loquar vobis, sed palam*, Græcè ἀλλὰ παῤῥησίᾳ, *de Patre annunciabo vobis*, & vers. 29. *ecce nunc palam loqueris, & Prouerbium nullum dicis*; Græcè παῤῥησίᾳ λαλεῖς. & Ioann. 18. 20. *ego palam*, Græcè, ἐγὼ παῤῥησίᾳ *locutus sum mundo.* & Ioann. 10. 24. *si tu es Christus dic nobis palam*, Græcè εἰπὲ ἡμῖν παῤῥησίᾳ. & cap. 11. 54. *Iesus ergò iam non in palam ambulabat apud Iudæos* οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ, & Coloss. 2. 15. *traduxit confidenter, palam triumphans.* Græcè ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, significat ergò esse *in parrisia*, esse in publico, & crebritate hominum, atque ore, liberèque prædicari, ita vt parrisia, manifestationem quamdam significet: & verò videtur prouerbialiter accipi locis citatis.

Locus Ioan. 7. 26. & 16. 25. 29. & 18. 2.

4. Si hæc facis dupliciter sumi posse dubitatiuè, & affirmatiuè.

Si hæc facis] Bifariam sumi potest hoc quod dicunt: *si hæc facis*, vt notat Iansf. & alij, vel per modum dubitandi, si vera, ac non fucata sunt, quæ facis miracula, vel si ea facis, quæ homines de te prędicant quia fortè an ea non viderant. vel certè non omnia, vel si hæc facis ea virtute, qua te facere perhibes; aut sumi possunt per modum affirmandi seu asserendi, vt τὸ, *si* positum sit pro, *cum*, vel pro *siquidem*, vt sit hæc sententia; cum hæc, id est, talia facias, vel siquidem hæc admiranda opera facis, *manifesta te ipsum mundo.* Euthym. Theopyl. D. Chrysostom. opinantur cognatos Christi suspicatos esse vera non esse, Lyran. Carthus. Mald. affirmãt etiam de miraculis dubitasse: quare hæc verba; *si hæc facis*, priori sensu sumunt, & tunc facile est intelligere, quod subdit Euangelista; *neque enim fratres eius credebant in eum*, cum in dubium reuocarent eius miracula, & fortè ex inuidia hæc verba profecta fuerunt, quæ illos dubitare faciebat Chrysost. homil. 48. in Ioannem id significat: *nam consanguinitas solet quodam modo inuidiæ haberi*, & Theophyl. *Solent*, inquit, *cognati inuidere.* Probabilia hæc quidem sunt, equidem malim posteriori sensu accipere; quando verò Ioannes subdit.

5. *Neque enim fratres eius credebant in eum*] reddere vult caussam Euangelista, quare tam parum reuerenter, tamque confidenter cum Christo fratres eius sint loquuti; neque enim illum esse Deum, vel Messiam credebant, *non credebant, inquit Arias Montan. illum esse Christum Dei filium Seruatorem mundi, vitæ auttorem, & vitam ipsam qui consilium Dei explicaret, & exequeretur in mundo. Existimabant illum arte, & ingenio, & virtute valere, & posse nomen aliquod sibi comparare, aut tale quid velle conari: quod si succederet commo*

dium illis esset futurum, vt in Iudaea contingeret: sin autem minus incommodum ipsis, minusq; negotiosum; vt absens ab ipsorum conspectu & consuetudine periret, quàm vt inter ipsos latens & curam ipsis & laborem, & periculum etiam afferret: huiusmodi hominum cogitationes, & consilia sunt. Ideò hoc illi dicebant, non ipsi, sed sibi ipsis consulentes & prospicientes &c. Fratres eius] D. Chrys. & Euthym. inter hos nondum credentes Iacobum minorem cõnumerant, & Iudam eius fratrem, ceterum non est id probandum; nam Apostoli omnes in Christũ credebant, inter quos tunc erant illi, vide quę scripsimus lib. 4. c. 16. in Theo. vn. num. 6. De alijs ergò Christi propinquis intelligi hæc verba oportet, qui Apostoli non erant. sed vel B. Virginem consanguinitate, vel Iosephum ipsum attingebant, cuius consanguinei, quoniam pater Christi putabatur, etiam Christi consanguinei censebantur.

An Iacobus Apost. & Iudas inter hos essent Christi fratres.

5. 6. *Tempus meum*] Græcè ὁ καιρὸς οὔπω πάρεστι, tẽpus meum nondum adest: quare *aduenit*, præsenti tempore dicendum esse ait Salm. sicut & præsenti tempore subditur; *tempus vestrum semper est paratum*. Sed credo interpretem sententiam respexisse, & præteritum vertisse *aduenit*, quod præsenti adest, rectius congruit, quàm præsens *aduenit*. sed ad grauiora transeamus. D. August. tract. 28. intelligit de tempore glorificationis, vt sit sensus: nondum est tempus glorificationis meæ, prius enim oportet me humiliari & mori, & ita per humilitatem & opprobria intrare in gloriam meã. tempus autẽ gloriæ vestræ in hoc mundo est. Nam putat Aug. fratres inducere voluisse Christum, vt gloriam quæreret. D. Chrysosto. vt constat etiam ex dictis n. 21. intelligit, tempus & horam mortis à Deo cõstitutam Christo, vt sit sensus: Tẽpus & hora mortis meæ à Deo statuta, cuius ego gratia in mundũ hunc veni, nondum adest, necdum tempus est, vt ego immoler. Quod si nunc Ierusalem ascenderem qui toti ardent & morti meæ inhiant Iudæi, statim me occiderent, quod fieri non oportet ante tempus à patre constitutum. Vestrum autem tempus semper est paratum, vt cum velitis, semper ascendatis, quibus nihil est à mundo ac Iudæis periculi; quippe qui operibus eorum consentitis; ego autẽ opera eorum arguo, ideò tutè ascendere potestis. ceterum magis mihi probatur eorum sententia, qui simpliciter hæc intelligunt dicta à Christo de tempore ascendendi in Iudæam & Ierusalem. significare autem voluit Dominus, se non aliorum hominum more facere opera sua singula prout occurrit, sed certis temporibus, prout nouit ea Patrẽ præscribere sibi, & prout scit ea maximè facere ad Dei gloriam illustrandam, & profectum Euangelij prouehendum, vt inquit Iansen. est ergò sententia hæc: nondum est mihi tempus commodum, & opportunum proficiscendi Ierosolymam, tũ quod pater nondum velit me eo ascendere, ex cuius prę-scripto, non verò hominum, omnia facio quæcunque facio: tum quod obstet Iudæorum in me odiũ, qui vitæ meæ insidias tendunt. propterea more hominum loquens ait: non est mihi vobiscum palam ascendendum, sed in occulto. aderit tempus cum eo manifestè ascendã. vobis verò qui ex Dei præscripto non viuitis, quibus denique cum mundo benè conuenit, saltẽ in eo quod in me non creditis nec mundum ipsum reprehenditis, atque adeò nihil imminet illic periculi, quodcunq; tempus est opportunum, & liberè illuc ascendere potestis; hæc respondit Dominus, quia fratres inuitabant eum, vt secum Ierusalem ascẽderet, propterea excusat se. Quare adiecit Ioann. particulam, *ergò* vt caussam responsionis indicaret eam esse, quod tũc fratres eius ad proficiscendũ Ierosolymam eum hortarentur, & vide Christi humilitatem, potuisset eos reprehendere, quod eum impudenter sui officij admonere ausi fuissent, quasi quæ facienda expediret, ignoraret; potuisset etiam responsum negare quasi incredulis & indignis, nihil tam horum ille, sed caussam reddere non grauatur, cur non ascendat.

Augus.

Chrysost.

Autoris sententia.

Christi mansuetudo.

7. *Non potest mundus odisse vos*] exponit caussam, cur tempus suum nondum aduenerit, illorum verò sit paratum; quia mundus, inquit, vos non odit. *me autem odit*, iccircò vobis nihil periculi creatur à mundo, mihi verò maximè imminet vitæ discrimen. caussa verò odij est, quod opera eius mala accuso, ac reprehendo, quod grauiter ferens mundus, me tentat occidere, vos verò quia ipsum non reprehenditis, nec accusatis, non odit mundus. *Mundum* nominat improbos homines, quibus mundus refertus erat, præcipuè verò Iudæos, quos etiam fratres mundi nomine nuncuparant, *manifesta te mundo*. 6.

Cum verò ait: *non potest mundus odisse vos*, non est hoc ita accipiendum, quasi nullo modo id fieri posset, sed quia inconsentaneum est, vt Gregor. Naizanzen. orat. 4. Theolog. explicat, vt similes sibi similes odio prosequantur in eo, in quo similes sunt. solet quidem interdum similis sibi simili inuidere, vt figulus figulo, verum non in eo, in quo similitudo consistit, est inuidentia, neque illud est odij ratio.

Similis simili non inuidet, in eo in quo similis.

8. *Vos ascendite ad diem festum hunc*] Theophyl. Ioann. 7. *mittit*, inquit, *fratres ad festiuitatem, ostendens, quod non cogat eum eo manere, si quidem nolint. Attende autem quomodo ad duo crimina, quæ intendebant illi, metum dico, & vanam gloriam; duo etiam responsa dat. Ad metum quidem dicendo; arguo opera mundi, hoc est, eorum qui mundum sapiunt, non autem arguissem, siquidem meticulosus essem, vt putatis.* 7.

Ad vanam autem gloriam non compellendo eos, vt secum maneant. Nam si inanis gloriæ crimini fuisset obnoxius, neutiquam illos à se dimisisset: quia arrogantibus magnæ pompæ cordi sunt. Ego autem non ascendo ad diem festum istum] Gagn. in hunc locum sic scribit: *quomodo ait Christus, non ascendam, cum statim Euangel. subdat, vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit: ad quod respondeo quod cum ait: non ascendam, intelligendum est vobiscum. & certe græca quæ nunc extant, pro, non, habent οὔπω, id est, nondum. quamquam, & Græcus Cyrill. legit, ac interpretatur, non ascendo, & Chrysost. interpretatur, non ascendo nunc, hoc est modo vobiscum. Igitur ego, inquit, non ascendo, adhuc enim vrget Iudæorum excandescentia in me qui me occidere possent ante tempus à Patre statutum. Post verò ascensum fratrum ascendit, & ipse, non manifestè, ne quod illi suadebant, humanam gloriam affectare videretur: tum etiam expectans, donec Iudæorum deferbuisset ferocia.* Hæc videtur esse loci huius intelligentia. Cyrill. aliter interpretatur nimirum, ego non ascendam ad diem festum hunc celebrandum quia vmbra est, & typus futuri: *ego* inquit Cyr. lib. 4. c. 35. *cui vmbra iam cordi non sunt; non ascendo, quia per figuras celebrare iucundum non est, expecto autem veræ solemnitatis tempus, quod nondum impletum est. Tunc enim in splendore sanctorum cum eis conuiuium in gloria Patris.* Si obijcias Cyrillo quod postea ascendit ad celebrandum festum, negat id Cyril. neque enim ascendit ad celebrandum festum, sed ad docendum in festo. facit verò Cyril. vt & August. tract. 21. vim & emphasim intelligit in pronomine, *hunc* & *istum*, significans Dominum, qui nos venerat ad spiritale festũ vocaturus, nolle ascendere ad carnale, & vmbratile Iudæorum festum, quod iam defiturum erat;

Refellit quod suspicabantur de me: in crimine gloriæ. Gagn. expositio.

Cyril. interpretatio.

sed

sed præferenda est prior expositio Gang. quæ est opinio Chrysost. hom. 47. & Euthy.

8. *Obseruatio morum.*

10. *Tunc & ipse ascendit non manifestè*] Notat Chrys. potuisse manifestè ascendere, & eorum inordinatum impetum cohibere, sed noluisse, vt incarnatio certior esset, & vt disceremus, quid nos oporteat facere, qui non possumus persecutores cohibere. Gloss. *quod latuit*, inquit, *exemplum est vitandi malos quod palam loquitur & non tenetur, potestatis est.* Dicitur autem non manifestè, neque omninò occultè, sed quasi occultè ascendisse, quia licet secum discipulos haberet, non tamen concionabatur, nec consuetam hominum multitudinem post se trahebat. August. Allegoricè, *non vacat*, inquit, *quod latenter ascendit Christus ad diem festum, quia ipse latebat in illo die festo*, rectè, quia finis legis Christus, deinde quia illa sacrificia, & scenopegia, vmbra futurorum erant. quare ipse dies festus scenopegia aptè Christi membra peregrinatura significabat, quia ille est in tabernaculis, qui se esse in mundi solitudine intelligit peregrinum.

Peregrinantur hic Christi membra

9. *Varijs modis Christus mortem vitare poterat.*

In his quæ ab Euangelista narrata sunt, ne intelligas Christum mortem, quam tantopere sitiebat, timuisse; Dominus enim cũ esset vitæ & mortis, mortem poterat multis modis euadere. Primũ quidem signis ostensis, mox factus inuisibilis. Tertiò timore turbæ iniecto in hostes suos, vt cum dicitur: *non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.* Ad hæc sermone corda mutando, vt de ministris narrat Ioann. 7. *nemo misit super eum manus.* Quintò diuinitatis maiestate ostẽsa, vt factum est ab illo, cum ementes & vendentes eiecit de templo. Postremò fugiendo vt homo, quod nunc factũ est, atque hic modus præstantior, suauior, & ad imitandum promior est, tum quia ostendit se hominem verum esse, timori obnoxium, tum quia magnam ostendit caritatem cedendo furori hostium ad tempus, quo pœnitentiam agerent, rediturus vt medicus postquam recesserit phrænesis, tum vt humilitatis præbeat exemplum.

10. *Assumptio Christi quæ.*

Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius] Græcè ἀναλήψεως, assumptionis. Vocat autem *assumptionem*, recessum Christi ex hoc mundo, & ascensionem in cœlos vt & act. 1. *vsque in diem, qua & c. assumptus est*, & Marc. vlt. *assumptus est in cœlum.* Hinc Euth. *dies*, inquit, *assumptionis eius*, dicit Euangelista *præfinitum tempus, quo à terra assumeretur in cœlum*, mors enim Christi rectè sic significatur. neque enim detinendus erat in morte, sed transiturus per mortem ex hoc mundo ad Patrem. mors Christi in scriptura euangelica varijs nominibus denotatur; appellatur enim *assumptio* & *Baptismus*, & *excessus*, & *transitus*, & *exaltatio*, & *consummatio*. non dixit verò Luc. cum completi essent dies assumptionis, sed *dum complerentur.* Nondum enim tempus passionis, & ascensionis impletum erat, minimum enim distabat per sex menses; nam futura erat mors ad finem Martij quando verò hæc gerebantur, initium erat Septembris, decimoquinto enim die Septemb. scenopegia celebrari incipiebat. Tempus ergo implebatur, quia iam cœperat appropinquare, & proximum fieri. Est ergò sensus, cum pauci dies superessent, vt in cœlestem ac Patriam domum admitteretur Christus, vel vt assumeretur ex hoc mundo, & ille iret ad Patrem.

Mors Christi varijs nominib. vocatur in Euangelijs

Quid sit faciem firmauit.

Et ipse faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem] τὸ, & abundat more hebræo. Theophyl. Luc. 9 *decreuit*, inquit *Dominus*, *non vltra hinc, & inde obambulare; sed ascendere Ierosolymam. Itaque quod obfirmauit faciem suam, hoc declarat, quod stabilierit, & firmarit sententiam, vt ascenderet Ierosolymam*, licet sciret se ibi occidendum, ipso etiam

A vultu, vt Caietanus, Iansen. Beda obseruant, firmum & imperterritum animi sui decretum præsferens, veluti morti occurrere gestiens. *obfirmauit*, inquit Hieronymus ad Alga. quæst 5. *faciem suam, vt iret in Ierusalem. confirmatione enim & fortitudine opus est ad passionem spontè properanti.*

Moralis obseruatio Hieron.

11. 12. *Et misit nuncios*] dum nuncios dicit misisse, significare videtur eos missos ad aliquid annunciandum. Nam licet Euangelista subdat postea illos intrasse vt pararent hospitium, intelligendum tamen est intrasse ad parandum, significantes, & annunciantes aduentum eius. Titus Bostren. Lucæ 9. *præmittit*, inquit, *hos ad Samaritanos vt denuncient cupere se apud illos diuertere, etsi repulsam illic accepturos non ignoraret, facit hoc autem, tum vt omnem illis excusationis caussam adi-*
B *mat.* (Nam vt Theophyl. etiam ait Lucæ 9. *dicere possent* Samaritani, *suscepissemus illum, si quosdam præ se misisset*) *tum maximè vt nonnulla hinc vtilitas ad discipulos accedat. qui enim perpessionis tempus vicinum iam tunc habens, Ierosolymam ascendebat insanas Iudæorum furias ibidem experturus, ne iniqua eum pati cernentes offenderentur, neque si qui ipsos aliquando, vel contumelia afficerent, vel iniustè insectarentur, animo frangerentur, aut patientiæ, & mansuetudinis obliuiscerentur: propterea Samaritanorum petulantiam quasi quoddam futurorum incommodorum præludium, & præexercitamentum venire permisit, tantum non eiusmodi oratione illos compellans: quamuis Samaritani vos non exceperint, nihilominus mei, qui dominus sum, vestigijs insistentes æquanimiter, vt sanctos decet, perdurate.*

Morum obseruatio exemplo Christi

Samaria.

Intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum.] Sunt qui existiment non ingressos esse istos, qui missi sunt in vrbẽ ipsam Samariã, vnde tota ẽt prouincia
C *Samaria* vocata est; sed in pagum aliquem Samaritanorum, quia Græci non πόλιν, sed κώμην, Lucas appellat. *Non moueor*, inquit Maldonat. *argumento, nam & ea nomina sæpè per catachresin mutari solent, & scimus vrbem ipsam Samariam in dicta fuisse vrã, vt constat ex Ioanne cap. 4. 4. & pagus facile eum recepisset.* & potest quod dicit Maldon confirmari, quia Luc. cap. 2. Bethlehem dicitur πόλις at Ioann. cap. 7. 42. dicitur κώμη, &, vt nos legimus, castellum, & Bethsadia, quæ ciuitas erat, κώμη dicitur Mar. 8. licet posset quis respondere has paruas fuisse ciuitates, ideo non mirum quod pagi vel vici dicantur.

13. *Et non receperunt eum*] &, pro *sed*, obserua eum dicere, id est, Christum, non autem eos, id est, nuncios; Etenim hi ingressi sunt oppidum nunciantes Christi aduentum, & volentes ei
D hospitium parare. Itaque credibile est, Samaritanos, vbi intellexerunt per nuncios, propè iam adesse Christum, egressos statim esse, nec permisisse adueniantem illum oppidum ingredi, & hoc significare videtur Lucas, cum dicit: *& non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Ierusalem*] Græc. pro *euntis*. est πορευόμενον, id est, *iens*, vt referatur ad τὸ πρόσωπον interp. noster legit πορευομένου, estq; magis propriũ ac facilis lapsus est ab o in ω. est aũt sensus, quia apparebat illũ ire in Ierusalẽ adorandi caussa, quod Samaritanis displicebat, contendentib. in Garizim monte suo potius adorandum. Hier. epist. 151. q. 5. ad Algas. & Theo. sic intelligunt hanc rationem; *quia facies eius erat euntis in Ierusalem*, quasi propterea Christus à Samaritanis receptus non fuerit, non quia illi noluerunt, sed quia ipse noluit; quasi sensus sit, voluisse quidem, sed non potuisse recipere eum ac retinere, quia Ierosolymam versus festinabat, à quo sensu non longè abest Ambros. Sed si hæc in-

14.

Quid sibi velit facies euntis.

telligentia vera est, cur ergo Iacobus & Ioannes ignem in eos de cœlo immittere voluerunt? certè ob id quod Dominum recipere nolebant.

15. *Sanaballat ædificauit templum Samaritanis.*

Quare dicendum, id Religionis caussa factum fuisse. contendebant Samaritani non in templo Ierosolymitano, sed in eo quod in Samaria in mōte Garizim ædificauerat Sanaballath præfectus Darij, vt Manasse genero suo à Iudæis Ierosolymis pulso, & Sacerdotio priuato gratificaretur, & ostenderet non in Ierosolymitano, sed in eo templo, quod ipse fecisset, colendum esse Deum, quod ex Io. 4. 20. intelligi potest, lege historiam apud Ioseph. lib. 11. antiq. cap. 7. 8. & lib. 12. cap. 1. vide item Iansenium circa cap. Ioan. 4. in cap. concor. 23. Consule item quæ diximus tom. 1. lib. 3. cap. 4. num. 13. 14. 25. in schol. quoniam igitur animaduerterunt Samaritani Christum, & qui eum sequebantur, adoraturos ire Ierosolymam; ideo non receperunt, ne religionem illam, & morem Ierosolymis adorandi, approbare viderentur. Hoc est ergò quod dicit Luc. propterea non esse receptum, *quia facies eius erat euntis in Ierusalem.* Sæpe alioqui Christus illac iter habuerat, & verosimile est à Samaritanis exceptum fuisse, quia aut non Hierosolymam versus, sed à Iudæa in Galilæam ibat: aut certè non quasi adoraturus ibat, quia nec tempus erat, quo ex lege ascendendum foret Ierosolymam ad festum aliquod. Porrò ex temporis conditione, & ex multitudine hominū simul euntium, facilè erat intelligere nunc Christum adorationis caussa Ierosolymam cogitare. Euthymius Lucæ 9. *facies,* inquit, *eius, hoc est, ipse; à parte totum.*

16. 14. *Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus & Ioa.*] Meritò *tonitrui filij* sunt appellati. *Quid enim mirū filios tonitrui fulgurare voluisse,* vt inquit Ambros. Quidam conijciunt eos fuisse nuncios, sed non satis firma coniectura. *Vis dicimus*] Græc. εἴπωμεν, dicamus, iubeamus. *vt ignis descendat de Cœlo*] Syriacum Euangelium sic habet. *Vis dicimus, vt ignis descendat de cœlo & consumat illos, sicut & Elias fecit.* Græca etiā sic habent: ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε, sicut & Elias fecit. lege libr. 4. Reg. 1. Hier. q. 5. ad Algas. Beda, Bostr. vindictam eos non tamen suam sed Christi optasse indicant, nulla sanè culpa sed sola Euangelici, & Christiani spiritus ignorantia & ideò à Christo reprehenduntur; animabat etiam eos exemplum Eliæ, & iustior caussa: nam ille propter exclusum à Iudæis seruum, hi propter reiectum ignominiose Dominum ignem in eos mittere volebant, vt Titus notat. Ambrosius quoque hos discipulos à culpa liberat.

17. *Mansuetudo euangelici Doctoris.*

15. *Nescitis cuius spiritus estis*] ostendit Dominus quantam oporteat esse mansuetudinem Euangelici Doctoris, quo discipulorum vindictæ zelum coerceat. Porrò de clementiæ & mansuetudinis spiritu CHRISTVM loqui docet Dionysius Areopagita epistol. ad Demoph. *discipuli* ait, *tunc clementi, benignoq; spiritu carebant.* Additur verò Græcum pronomen *vos, nescitis cuius spiritus estis vos.* quod pronomen separat Christi discipulos ab Elia, huius sibi illi sequendum exemplum proposuerant. Quæ verba sunt, qui sic intelligant: nescitis quo spiritu moueamini, seu quo spiritu acti vindictam postulatis, bonône an malo. putabant enim moueri se spiritu diuino, non humano, & zelo iracundiæ. Verum hæc interpretatio non placet; nam quæ consequuntur verba, non obscurè indicant voluisse CHRISTVM Dominum significare hic, quid interesse debeat inter Apostolos & Eliam, quantum attinet ad id quod exemplo Eliæ imitari voluerunt, nimirum, quod illius facti, quod in Elia laudatur, imitatio, non conueniat his, qui Euangelicum hauserunt spiritum; & potest accipi, *estis,* pro, *esse debeatis,* sicut in illis verbis Pauli *sicut estis azymi.* Est ergò sensus: nescitis cuius spiritus esse debeatis: aut nescitis ad quem spiritum delecti, vel vocati estis; quis sit, nimirum, spiritus vocationis vestræ; quomodo estis, sumitur simpliciter, quasi dicat, ad alium sanè spiritū vocati estis quam veteris testamenti, qui viguit in Elia, & alijs prophetis; *non quod alius natura & re,* vt inquit, Iansenius, *sit spiritus Euangelicus à spiritu Prophetarum, sed quod pro exigentia diuersitatis temporum, vnus, idemque spiritus alius dicitur secundum diuersos effectus, quemadmodum enim cum vnus, idemque sit spiritus, qui datus est olim Hebræis, & in noua lege Christianis, illi tamen dicuntur Paulo accepisse spiritum seruitutis, & timoris, hi verò spiritum adoptionis filialis, & spiritum amoris; ita & Eliæ spiritus hic significatur fuisse spiritus zeli, & vindictæ spiritus verò Euangelicus, spiritus mansuetudinis, & tolerantiæ.*

Locus Pauli.

Quid inter spiritum veteris & noui testamenti spiritum?

18. *Non semper puniendi peccantes.*

Rectè Ambrosius deducit ex hoc loco, non semper peccantes puniendos esse: *quod verò* inquit, *discipulos increpauerit, quia ignem de Cœlo supra illos descendere cupiebant, ostenditur nobis non semper in eos, qui peccauerint vindicandum, quia nonnunquam amplius prodest clementia ad patientiam, lapso ad correctionem. Denique Samaritani citius crediderunt* (postea) *à quibus hoc loco ignis arcetur.* Toletus ait: *ignorabant hi discipuli spiritum Euangelij, confundentes cum legis spiritu.*

Hic timoris, ac seruorum erat, transgressoribusq; etiam mortis corporalis pœnam imponebat; at ille amoris est, non seruorum, sed filiorum. transgressores morte corporis non punit, sed eis veniam per pœnitentiam promittit. Vnde non erat Christus Eliæ comparandus, nec lex illa Euangelio. Adde noluisse Christum armis obtrudere, sed mansuetudine, doctrina, miraculis Euangelium insinuare, & ad infideles inferre. Quibus constat germanus horum Christi verborum sensus.

19. *Quomodo intelligendum sit hoc discrimen inter legis nouæ & veteris spiritum.*

Verum obseruandum est interim illud, quod verè notat Beda, discrimen hoc inter legem & Euangelium situm in seueritate illius, & benignitate huius, non adeò esse perpetuum, quin & in lege aliquando benignitate vtendum fuerit, & in Euangelio vel aliquando liceat seueritate. *Vsus est in lege Elisæus,* quod habet hic Maldonatus, *benignitate etiam in hostes à Rege Syriæ missos, vt comprehenderetur, quos cum in vrbem Samariam, vbi hoc ipsum accidit, conclusisset, noluit occidi, sed lautè pastos dimitti.* 4. Regum 6. 22. *Vsus est in Euangelio seueritate Petrus Ananiam, & Saphiram occidens Actorum quinto,* 4. 5. *Vsus est Paulus tradens Corinthium illum in interitum carnis, vt spiritus saluus fieret primæ Corinthiorum quinto,* 5. *Vsus est in Elymam Magum illum excæcans, quia vias Domini peruertere non desistebat. Actorum decimotertio,* 11. *ergò nec in lege erat desperanda benignitas, nec in Euangelio est contemnenda seueritas. Habet & Euangelium gladium suum, & si rarò distringit* Sic Maldon.

Neque enim prohibet Christus quin Principes malos castigent, & occidant, & inuadentes in Ecclesiam Turcas persequantur & interimant; & hæreticos tamquam proditores, & transfugas comburant; nec vlla belli iustior caussa esse potest, quam vt Religio cōseruetur, & eius possessio defendatur.

20. *Locus Gen. 14. 21.*

16. *Filius hominis*] Cur sic vocetur CHRISTVS tradit idem Maldonatus Matthæi octauo, 20. *Animas*] pro homine ponit, vt Genes. decimoquarto, 21. *Da mihi animas, cetera tolle tibi,* &

Eſ. 17. 14. Chriſti humilitas.

17. 14. *Delectabitur anima illa de populo ſuo. Abierunt in illud caſtellum*] Vide Chriſti humilitatem, cum Samaritanis contendere noluit, ceſſit illis, & in alium pagum abijt. Sic egit Abraham, cum inter Paſtores illius & Loth, rixa coorta eſſet: *ne quaſo ſit, inquit, iurgium inter me, & te* &c. *recede a me, obſecro; ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo; ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam*, Geneſ. 13. 9. vt iræ cedamus, monet Paulus Rom. 12. nam ſicut cùm leænæ occurris, loco cedis; ita faciendum tibi cum irato viro. Ex hoc verſu patet, quod cùm ait Chriſtus: *neſcitis cuius ſpiritus eſtis*, non tam propriè de toto Euangelio, quàm de ſe ſolo dixerit, & de Euangelij prædicatione. *Similitudo*

THEORIA I.

Ratio ordinis ſequentium excutitur.

1. De eadem receſſu ex Galilæa oẽs Euangeliſtæ loquuntur.

PRincipio obſeruandum eſt eiuſdem migrationis Chriſti è Galilæa mentionem hic facere cæteros Euangeliſtas, cuius & Ioann. c. 7. 10. cùm narrat illum è Galilæa ad Scenopegię feſtum Ieroſolymam veniſſe. Poſt hanc enim migrationem è Galilæa nõ amplius in illã redijt Dominus; fuit igitur vltimus hic receſſus è Galilæa. Nam Matth. & Marc. apertè ſatis indicant, poſt eam profectionem, de qua loquuntur, Chriſtum non eſſe regreſſum ante ſuam paſſionem in Galilęam. Idem & Ioan. innuit, quando ante hanc profectionem è Galilæa, ſcribit Dominum ambulaſſe in Galilæam, & noluiſſe in Iudæam ambulare, vt nos expoſuimus huius libri capite 1. initio in ſchol. Poſt hanc verò profectionem multa Dominum, & dixiſſe, & feciſſe narrat, nulla regreſſus in Galilæam facta mentione, cùm tamen conſueuerit Ioan. eiuſmodi regreſſuum in Galilęam diligenter meminiſſe. Cùm igitur etiam poſtrema fuerit hæc migratio, quam reliqui tres Euangeliſtæ commemorant, fit vt eadem fuerit, & hæc à Ioanne narrata migratio, cum ea, quæ ab illis, quamuis diuerſas interim Euangeliſtæ ſignificent huius migrationis cauſſas. Ioannes quidem feſti ſcenopegiæ gratia, reliqui verò mortis in Iudæa ſubeundæ cauſſa ſignificant è Galilæa Ieroſolymam aſcendiſſe.

2. Obiect. 1.

Quod ſi dicas Matth. & Mar ſcribere Chriſtum diſceſſiſſe ex Galilæa, & veniſſe primùm in fines Iudææ trans Iordanem, deinde Ieroſolymã paulò ante feſtum diẽ Paſchatis, quo in crucem actus eſt, quorum primum habes hoc 12. cap. 1. 2. & 11. ſecundum verò lib. ſequenti c. 8. vbi narratur ingreſſus Chriſti Ieroſolymã die palmarum, cum Ioann. ca. 7. ſcribat; Chriſtum veniſſe Ieroſolymã ad diem feſtum ſcenopegiæ multò ante Paſchatis tempus; nam ſcenopegia decimoquinto menſis Septembris celebratur, Paſcha verò circa finem Martij, vel initium Aprilis; non ergo de eodem receſſu ex Galilæa loqui poſſunt. Adhæc narrat Ioann. Chriſtum occultè in Iudæam aſcendiſſe. At Matth. habet ſecutas fuiſſe eum turbas multas. ℞. reliquos Euangel. nõ velle illum Domini aduentũ vltra Iordanẽ ſtatim ſecutũ fuiſſe illam Domini profectionem ex Galilæa. Intelligenda ſunt quippe interceſsiſſe in-

Obiect 2.

Reſp ad. 1.

A ter illum aduentum in fines Iudææ & hãc profectionem ea, quæ Ioann. à cap. 7. vſque ad finem decimi ſcribit tamquam omiſſa ab alijs. denique interceſſerunt omnia illa, quæ à cap. 12. huius libri vſque ad v. 19. capit. 24. ſcribuntur; in quod tempus incurrerunt feſtum ſcenopegiæ, & encœniorum. Inſtitutum enim reliquorum Euangeliſtarum erat res geſtas à Chriſto in Galilæa deſcribere: proinde nullius Aſcenſus in Ieruſalem, aut Iudæam facere mentionem, niſi eius tantùm, qui mortem eius proximè præceſſit, quando die palmarum aſello inſidens ciuitatem Ieroſolymitanã inijt: omiſſo planè illo Domini in Ieruſalem aſcenſu, quo ad ſcenopegiam, & deinde eo quoad encœnia aſcendit, quorum meminit ſolus Ioann. non ergo mirum, ſi Matthæus

B & Marcus ſtatim ab vltima migratione à Galilæa intermedijs relictis, quæ in Iudæa geſta ſunt, ſubiecerunt aduentum Domini trans fines Iudææ. Ad id, quod ſecundo loco obijciebatur; Reſpondeo Ioannem quidem docere Chriſtum ad feſtum ſcenopegiæ non manifeſtè, neque turbis comitantibus, ſed quaſi in occulto profectum eſſe. Matthæum verò dicere, turbas ſecutas fuiſſe Chriſtum poſtea, cùm in regionem, quæ trans Iordanem eſt, venit, ſic enim capite 19. ait: *venit in fines Iudææ trans Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ*, Idemque habet Marcus capite 10. *venit in fines Iudææ vltra Iordanem, & conueniunt iterum turbæ ad eum*, vide c. 29. 19. & 20. deinde affirmo migraſſe quidem Chriſtum ex Galilæa non manifeſtè; eodemque modo ingreſſum quoque Ieruſalem ad feſtum ſcenopegiæ ignorantibus, videlicet, co-

C gnatis & Ieroſolymitanis; in itinere tamen compertum fuiſſe à Samaritanis, ipſum Ieroſolymam cogitare; ſic enim ait Lucas capite 9. *non receperunt eum*, Id eſt, inter eundum, *quia facies eius erat euntis in Ieruſalem*. *Ad 2.*

Præterea affirmandum eſt de hac eadem vltima Domini profectione è Galilæa Lucam agere cap. 9. vt etiam hoc cap. 12. habes verſ. 11. Falsò autem quidam cenſent, eam Domini profectionem, quam Lucas narrat nunc cùm ait v. 11. hic & apud eumdem Luc. c. 9. 51. *factum eſt autem, cùm complerentur dies aſſumtionis eius, & ipſe faciem ſuam firmauit, vt iret in Ieruſalem*. Falsò, inquam, cenſent; factam eſſe poſt illa, quæ cap. 19. Matth. & Marc. c. 10.

3. Lucas de hac vltima etiã profectione ex Galilæa agit.

D & Ioan. item cap. 10 narrantur, quando Chriſtus à finibus Iudææ, & de regione trans Iordanem venit paulò ante Paſcha in Ieroſolymam. Non enim huius tunc meminit Lucas profectionis, ſed eius qua Ieſus vltimò Galilæam reliquit. Prius quippè deſcripſit, ſicut fecit Matth. & Marc. ea, quæ geſſit Dominus in Galilæa, quibus cùm mox ſubijciat, *factum eſt autẽ dum complerentur dies aſſumptionis eius* &c. vt hic habes v. 11. non obſcurè indicat hanc profectionem, de qua hic loquitur, non ex Iudææ finibus, ſed ex Galilæa eſſe factam. Adhæc, Dominus deſcribitur à Luca ire in Ieruſalem tranſeundo per Samariam. Ex Galilæa ergo hoc iter aggreſſus fuerat; media namque erat inter Galilæam, & Ieruſalem Sa-

Rationibus probatur Lucam de ea loqui profectione.

Samaria inter Galilęã, & Ierusalẽ. maria; à finibus autem Iudeæ, qui sunt vltra Iordanem, vt quis Ierosolymam veniat, non est quod Samariam transeat. neque credibile est, Dominum relicta via recta in Samariam deflexisse, cum alibi Apostolis præceperit ne ciuitates Samaritanorum inirent. Postremò, hæc Domini profectio quam Luc. habet, post illum in fines Iudeę secessum facta esse nõ potest, puta, post festum Encœniorum, cum tempus Assumptionis Christi vno fere tantum, aut paulò plus mense præcederet Domini Passionem, hoc est, cùm superesset ad passionem vnus ferè mensis. Etenim tam breui temporis spatio, ea omnia contigisse ab hac migratione vsque ad passionem, vel ingressum Ierusalem die palmarum, non est verosimile; præsertim, quod de missis, ac reuersis septuaginta duobus discipulis refertur.

4. Quibus constat, hanc Domini profectionem, quam Lucas ait, instituisse Christum in Ierusalem, dum complerentur dies assumptionis eius, eamdem esse cum illa, quam in Galilæa factam apertè testantur duo Euangelistæ Matth. & Mar. cumque eamdem quoque narrare dixerimus Ioan. sequitur omnes quatuor Euangelistas de eadem vna, ac postrema ex Galilæa profectione agere, quæ fuit prope festum scenopegiæ sex circiter mensibus, vel eò etiam amplius ante Passionẽ Domini, quo tempore commodè intelligere possumus missionem & reditum 72. discipulorum potuisse perfici cum alijs quibusdam, quæ interim narrantur facta post migrationem ex Galilæa aduentante tempore Assumptionis Christi. *Omnes Euãgelistas eãdem narrare profectionem colligit Author.*

5. *In Luca quædam obseruanda.* Sed quædam obseruanda sunt circa narrationem Lucæ. Primum, non omnia, quæ post hanc è Galilæa migrationem, missionemque septuaginta discipulorum scribit, intelligere oportet contigisse post hæc; cùm quædam compertum sit, quædam verò probabile videatur commemorata esse à Luca per recapitulationem tanquam prius dicta, vel facta à Domino, cùm adhuc versaretur in Galilæa. Deinde considerandum est, Lucam à fine capitis 9. vsque ad finem capitis 18. quædam habere, quæ rememorari lectorem possent. Nam cùm sub calcem capitis 9. scribat, Dominum completo tempore assumptionis suæ, firmasse faciem suam, vt iret in Ierusalem, & sequentibus capitibus, non rarò mentionem faciat profectionis Domini in Ierusalem, vt capite 10. propè finem & capite 13. propè medium, & capite 17. adhuc sub medium, & capite 18. sub finem, nunquam tamen scribit eum venisse Ierusalem, nisi sub calcem capitis 19. ne ergo quempiam remoretur, ac perturbet hæc narratio, animaduertendum non indiligenter est, illa loca, quibus dicitur Dominus à Luca iuisse Ierusalem, non accipienda esse de vna, & eadem profectione, quæ tum completa fuerit, cùm factum est id, quod narratur capite 19. nam post migrationem Domini à Galilæa, constat ex Ioanne, Dominum bis, aut ter venisse Ierusalem, vel in Iudæam: & tamen illius solius aduentus in Ierusalem Lucas meminit, quando die palmarum ciA uitatem inijt. Institutum enim Lucæ, sicuti Matth. & Marc. erat scribere ea, quæ dicta, gestaque sunt à Domino in Galilæa, non Ierosolymis, vel Iudæa; exceptis ijs, quæ circa tempus passionis illi contigerunt.

Tandem & illud prætereundum non est in Luca, quod cùm cœpisset narrare, Dominum relicta Galilæa, instituisse iter in Ierusalem, & multa illi occurrerent dicta, gestaque à Domino in Galilæa, quæ prætermiserat, iudicauit bonum esse illa ante Passionis descriptionem per recapitulationem, vt dixi, inserere; propterea non mirum, si pleraque commemoret absque alicuius ordinis, & connexionis significatione, quæ prius à Matthæo & Marco scripta sunt. Et si probabile sit quædam eorum, à Matthæo & Marco per præoccupationem narrata esse, quædam etiam à Domino bis dicta fuisse, & quo loco, & tempore à Matthæo & Marco referuntur, & quo à Luca. Hæc de ordine. 6. B

THEORIA II.

Quod & quale festum *Scenopegia*?

DE hoc festo sic legimus Leuiticorum capite 23. versiculo 34. *à quintodecimo die mensis huius septimi erunt feriæ tabernaculorum septem diebus Domino. Dies primus vocabitur celeberrimus, atque sanctissimus, omne opus seruile non facietis in eo, & septem diebus offeretis holocausta Domino.* Erat hoc magnum festum apud Hebræos, & ex tribus vnum, in quibus omnes masculini sexus venire iubebantur in Ierusalem, vt legere est Deuternom. capit. 16. versic. 16. *tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit; in sollemnitate azymorum, in sollemnitate hebdomadarum.* i. Pentecostes à septem hebdomadibus, quæ à Paschate ad Pentecostem numerabantur Leuiticorum capite 23. *& in sollennitate tabernaculorum.* Dicitur autem græcè σκηνοπηγία, à figendis tabernaculis; corruptè ergo scribunt quidam, *scenophegia*, vel *scenophagia*, non enim à φάγομαι, id est, *comedo*, quod in scenis, hoc est, tabernaculis tunc comederent Iudæi, sed sine aspiratione. *scenopegia* scribẽdum à σκηνὴ, quod est scena, seu vmbraculum, vel tabernaculum, vnde scenofactoria ars, & à verbo πηγνύω, vel πήγνυμι, hoc est, figo, q.d. tabernaculorũ fixio; figebant enim, siue construebant tunc Iudæi tabernacula. *1. Locus Leuit. 23. 34.* C *Locus Deut. 16. 16.* *Scenopegia vnde?* D

Cur verò celebraretur, explicatur eod. loc. Leu. v. 41. *mense septimo festa celebrabitis. & habitabitis in tabernaculis septem diebus, omnis, qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cùm educerem eos de terra AEgypti.* Hinc patet, nõ veram attulisse caussam Theophyl. Ioan. 7. huius sollemnitatis, cùm ait; *tunc gratias agebant Domino* (nimirũ mense illo 7.) *cõuectis omnibus frugibus, ideo & tabernacula fiebãt, & quasi sub dio agentes lætabantur. Vnde psalmos* *2. Cur celebraretur. Locus Leuit. 23. 41.* *Contra Theophyl. & Euthym.*

quosdam

quosdam Dauid, qui inscripti sunt, pro torcularibus, quidam compositos esse dicunt in hoc festum, nam tunc torcularia implebant, & vuas premebant, propterea agebant gratias, & Psalmis vtebantur atq; alijs in gratiarum actionem. Euthymius verò putat celebratum esse hoc festum in recordationem illius diei, quo Moses Dei tabernaculum fixit, & erexit. Atque præcitato Scripturæ loco constat aliam fuisse huius sollemnitatis causā.

3. *Septem diebus celebrabatur.* Porrò septem diebus celebrabatur, quia multis diebus factum fuerat, quod in ea sollēnitate memorabatur, quædam enim sollemnitates vno dumtaxat die celebrabantur apud Iudæos, vt Pascha, Pentecoste, Expiatio. Aliæ septem vt Azymi, Scenopegia, &c. cuius Ribera lib. 5. de templo cap. 5. sub finem hanc assignat rationem. *Cùm omnes*, inquit, *festi dies in memoriam alicuius diuini beneficij instituti sint. Si beneficium vno die datum fuit, vno etiam die illius memoria colitur. Si pluribus diebus datum est, septem diebus colitur, quia in septem scriptura multos intelligere solet. Sicut 1. Regum 2. 5. donec sterilis peperit plurimos: pro quo est in hebræo, peperit septem.* *Locus 1. Regum 2. 5.* *Primus dies sanctus dicitur, in quo ab omni opere seruili feriandum erat. est autem*, vt idem auctor notat eodem cap. 5. *in diebus festis considerandum interdum præcipi, vt abstineatur ab omni opere, interdum non simpliciter, sed ab omni opere seruili. Cùm simpliciter dicitur: ab omni opere, intelligitur eo die neq; ignem incendi, neq; cibos parari posse. vt in sabbato, & in die expiationis, Leuit. 23. 3. omne opus non facietis in eo, sabbatum Domini est. De expiationis die in eodem cap. v. 27. legimus: omne opus non facietis in tempore diei huius, quo in loco, & num. 29 7. multi codices habent: omne opus seruile, sed neq; in hebræo est, neq; in græco,* Sic Ribera. *Locus Leuit. 23. 3. 27. Num. 29 7* Quare cùm in nostris Biblijs habeamus, *opus seruile*, vt verum sit, quod notat Ribera, dicendum ex sequentibus, & ex Hebr. & Græcis declarari, nihil planè operis agendum esse eo die, ac proinde redundare τὸ *seruile*. in sequentibus enim eo loci Leuit. 23. v. 29. subditur: *& anima, quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de pop. suo; nihil ergo operis facietis in eo.* *Locus Leuit. 23.29.* Sunt contra Deut. 16. 8. cùm de extremo die azymorum dicitur: *Non facietis opus*, subintelligendum *seruile*, quod iam ante explicauerat Leu. 23. 8. *Locus Deut. 16 8. Leuit. 23. 8.*

4. Septimo tamen diei Scenopegiæ non vt in diebus azymorum par solennitas tribuebatur; nam ab omni opere seruili feriandum nō erat, sicut in septimo azymorum, ratio quia dies sequens, qui erat octauus, erat dies cœtus, & collectæ, qui futurus erat sanctus, & decebat prouidere, ne quo ad eius fieri posset, diem, in quo ab opere seruili quiescebatur, alter similis dies subsequeretur, quod præsertim pauperibus incommodum fuisset. *Dies cœtus.*

5. Per diem autem festum cœtus, seu collectæ, qui 22. mensis septimi celebrabatur, negat Paulus Burgen. in Addit. in cap. 23 Leuit. colligi solere pecunias hoc præsertim argumento, quod septimus dies azymorum vocabatur etiam dies cœtus, atque collectæ, quo colligi cōsueuisse pecunias affirmat nemo. Adde, doctores Hebræorum affirmare huiusmodi collectionem pecuniarum ad sumptus templi per totam terram promissionis factam fuisse die primo mensis duodecimi. Quare affirmandū

A videtur diem septimum azymorum, & diem, qui sequebatur septimū diem tabernaculorum dictum fuisse diē cœtus, vel collectæ, quod colligeretur populus in tabernaculum, siue templum, conueniens eo, vt gratias Deo sollēnib. sacrificijs referret; in septimo quidem die azymorum gratias agebant, quod cū trepidi, & festinantes ex AEgypto exijssent, quā rē panibus azymis repræsentabant, oēs tamen salui, atque incolumes in vnum conuenissent exercitū, & mare transijssent. In festo verò tabernaculorū congregati, gratias agebant, quod post longam illam 40. annorum peregrinationem, oēs salui in terram demū promissionis venissent, & ibi optata quiete frui cœpissent. quod D. Thom. explicat 1. 2. q. 102. a. 4. ad 10. *significabatur*, inquit, *adunatio populi, & pax præstita in terra promissionis.* Sunt tamen non pauci, qui affirmant
B cœtum, vel collectam dici à colligendis pecunijs, quod & sequi videtur D. Thom. loc. cit. & Petrus comest. in hist. lib. num. c. 47. & Lyra. c. 23. Leuit. & Abul. q. 26. 27. in idem caput. Sed Pauli Burgen. sententia magis placet ob eius rationes, præsertim cùm pecunias septimo die azymorum collectas fuisse non sit credibile, cū liceret, vt ait Lyra. c. 16. Deut. omnibus secundo die in patriam proficisci, etsi petendæ erant pecuniæ, ante discessum erant petendæ. cùm verò dies etiam octauus post tabernacula idē nomen habeat cœtus, & collectæ, similiter probabiliùs est, non à colligendis pecunijs sic appellari, sed quod in vnum conuenirent, vt dixi, ad agendum Deo gratias, quamuis non negem nomine *collectæ*, vti D. Paul. 1. Cor. 16. 1. pro collectione pecuniæ. *Locus Paul. 1. Cor. 16. 1.*

C 6. Septuaginta Interpretes nomen *Asereth*, pro quo nos aut *cœtum*, aut *collectam*, aut vtrumque habemus, semper interpretantur ἐξόδιον. id est, *exitum*, quod propriè significat cāticum, quod Histriones è scena exeuntes canebant, & exodia nominat etiam Liuius libr. 7. quamobrem sollemnem illam gratiarum actionem, qua cœtus filiorum Israel duo illa festa azymorum, & tabernaculorum claudebant, & è loco sancto exeuntes in patrias ædes redibant, non ab re ἐξόδιον sept. nuncuparunt.

7. *Cur 7. die non erat festum cœtus in tabernaculis, sed in 8.* Sed quæret aliquis, cur in azymis septimus dies idem erat azymorū, & cætus, seu collectę; at in festo tabernaculorum, non item septimus dies erat dies cœtus, sed proximus? Respōdeo
D quia dies tabernaculorum septem esse debebant, vt dies azymorum, & toto eo tempore in tabernaculis habitabant, sicut alijs temporibus faciebant in domibus. Vnde non poterant cōgregari, nisi transactis septem dieb⁹, & dimissis tabernaculis; & in azymis semper poterant congregari.

8. *Ex qua materia conficerentur tabernacula.* Sed operæpretium est scire, ex qua materia constarent eiusmodi tabernacula, & quo loco figerentur; erant tabernacula ex lignis, & linteis, pellibusque confecta vt æstum, & pluuiam propulsarent; figebant enim ligna, vel sudes tamquam columnas, deinde lintea tendebant, quæ domicilium constituerent, & ea pellibus extrinsecus tegebant. Hinc in Scriptura legimus tabernacula tendi, vel figi, vel transferri, seu moueri. Transferri enim poterant de loco ad

locum,

locum, sublatis clauis, lignis & funibus, quibus firmabantur, & innectebantur. Horum tabernaculorum artifex fuit Paulus, sic enim legimus Act. 18. 4. *erant autem scenofactoria artis.* Ex his patet non rectè sensisse Abulensem quæst. 24. in cap. 23. Leuit. opinatum tabernacula ex ramis arborum facta fuisse, alioqui tantæ multitudini non sufficeissent montes palestinæ; licet non sit negandum pauperes aliquos ex ramis sibi parare solitos tabernacula.

Locus Act. 18. 4.

9. *Locus tabernaculorum. Locus Nehemiæ 8. 16.*

Vt verò locus tabernaculorum intelligatur, satis erit hic adscribere verba Nehemiæ 8. 16. *Egressus est populus, & attulerunt, feceruntq́; sibi tabernacula, vnusquisque in domate suo, id est, in tectis domorum, & in atrijs suis, & in atrijs domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim.* hoc est, in locis spaciosis sub dio positis intra vrbem, tunc enim non multi erant, & inimicis circumdati, ideo se intra vrbem continebant. At postea etiam extra vrbem construxerunt tabernacula, cùm ex omnibus locis terræ promissionis in Ierusalem veniretur, & à singulis familijs singula construerentur tabernacula, teste Iosepho Antiquitatum capite 10. 11.

10. Tempus porrò festi huius, fuit mensis septimus, qui nostro septembri, & octobri respondet, quando Iudæi de area & torculari frumentum, vinumque collegerant; sic enim scribitur Leuiticorum 32. 39. *à quintodecimo ergo die mensis septimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini septem diebus.* & Deuternom. capite 16. versiculo 13. *sollemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area, & torcularis fruges tuos.*

Locus Leuit. 23. 39 & Deut. 16. 13.

11. *Quanta cum lætitia celebraretur Scenopegia. Locus Leuit. 23. 40.*

Postremò explicat Scriptura, quanta cum lætitia celebrarent eiusmodi festum: sic enim legimus Leuiticorum capite 23. versiculo 40. *Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, id est, fructus cum ramis, in quibus sunt, spatulasque palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & lætabimini coram DEO vestro;* quæ verba vltima sic exponit Abulensis: *Saltabitis habentes istos ramos in manibus coram Domino DEO vestro,* & postea subdit: *dicebatur hoc fieri coram Domino, quia ista lætitia, & saltatio fiebat in sanctuario, vbi dicebatur esse DEVS;* non enim erant perpetuò in tabernaculis illis septem diebus, vt nunquam egredi possent.

12. *Arbor pulcherrima quæ? Lignum densarum frondium.*

Porrò per *arborem pulcherrimam*, citrum intelligunt, quam Hieronym. Zach. 4. cedrum nominat, sicut per *lignum densarum frondium*, myrtum, prout ex Iosepho libro 3. Antiquitatum capite 10. intelligere possumus, cuius verba græca sic reddenda sunt: *iubentur octo dies festos ducere, victimas incendere, & simul pro gratiarum actione sacrificare, ferentes manibus ramum myrti & salicis cum ramo palmæ laborato, adest & malum, quod Persea est,* id est, ferunt etiam ramos arboris Perseæ. Persea autem arbor est, quam malum persicum, siue citrum vocant; mala enim ci-

Persea.

A tra vocantur mala medica, siue mala persica ex Diosc. lib. 1. 121. Esdræ 2. 8. 15. sic legimus: *egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi* (ex hebræo loco, *ligni pulcherrimi*, est, lignum olei, hoc est, lignum habens pinguedinem, cuiusmodi est oliua, Pinus, Larix, Picea, Cupressus, Cedrus, Iuniperus, vt notat Ribera libr. 1. de templo capite 8.) *frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula sicut scriptum est,* hoc loco videtur myrtus distingui à ligno nemoroso, id est, densarum frondium; vnde colligere possumus *lignum densarum frondium*, non solùm myrtum significare, sed etiam quamlibet arborem frondosam, sicut & per *arborem pulcherrimam* aliqui intelligunt omnem

B arborem pulchram, & hæc de scenopegia. Sequuntur digressiones.

DIGRESSIO PRIMA MORALIS.

De Scenopegia spirituali.

1. *Scenopegia spiritualis.*

VERA Scenopegia Christianorum est, ita in mundo viuere, vt se esse peregrinum in hac vita censeat Christianus, & interim ad Paradisi patriam magnis itineribus contendat, & ardenti desiderio eò anhelet. Qua de re sic scribit Origenes homilia 23. in num. *Iam verò vltimus dies festus Dei quis sit, quo Deus lætatur in homine*

Verba Orig. pulchra.

C *videamus. Scenopegia,* inquit, *lætatur ergo super te, cùm te viderit in hoc mundo in tabernaculis habitantem, cùm te viderit non habere fixum & fundatum animum, ac propositum super terras, nec desiderantem quæ terrena sunt, nec vmbram vitæ huius quasi possessionem propriam, & perpetuam deputantem, sed velut in transitu positum, & ad veram illam patriam paradisi festinantem, ac dicentem; incola ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei. In tabernaculis enim habitauerunt; & Patres; & Abraham in casulis, id est, in tabernaculis habitauit cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. Cùm ergo incola fueris, & peregrinus in terris, & non est mens tua fixa, & radicata in desiderijs terrenorum, sed paratus es, vt citò transeas, & paratus es extendere te semper*

D *ad anteriora vsquequo peruenias in terram fluentem lac, & mel, & hereditatem capias futurorum; si te inquam positum in his videat Deus, lætatur in te, & diem festum agit super te* &c. Sic ergo pij viri festum tabernaculorum celebrāt, quibus mundus pro deserto est, & verò quid aliud mundus est, quam horridum desertum, in quo non est panis, nisi cadat de cœlo; non sunt aquę nisi de rupe eliciantur, id est, nisi magno labore parentur; non sunt carnes, nisi vento spiritus allatæ; non est tuta via, nec vllus viæ exitus, nisi columna nubis, & ignis pręcedat, & in terram promissam, expulsis tetræ noctis tenebris, & æstu solis temperato, adducat, non vlla est firma sanitas, certa salus nulla est, vbi igniti serpētes, ac venenati angues miseros mortales inuadunt; deniq; ne longum faciam, pax nulla est:

Mundus desertum est.

vbi cùm à maledictis, id est, versutissimis & callidissimis inferni hostibus continenter pugnandum est.

2. Impij etiam ipsi celebrant festum tabernaculorum. Locus 2 Pet 1.13 14. 2 Cor. 5. 4.

Cæterùm mali aliter festum tabernaculorum celebrant. Cùm enim nomine tabernaculi corpus ipsum in Scripturis intelligitur, vt 2. Petri 1.13. 14. *quamdiu sum in hoc tabernaculo*, id est, corpore, *& velox est depositio tabernaculi mei*; & 2. Corinth. 5. 4 *qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati*; iccircò rectè dici possunt mundani homines festum tabernaculorum, hoc est, corporum, in terris nunc celebrare, cù corporum suorum voluptatibus indulgent, quarum illecebris deliniti virtuti nuncium remittunt, proinde delicatè, ac suauiter corpora nutriunt, pascunt, comunt. Denique nullum deliciarum genus est, quod non corporibus statim indulgeant, quibus vt morem gerant, nullum est tam graue delicti genus, quod patrare non audeant. Verùm enimuero eiusmodi festum, quod breui interim tempore durat, in sempiternum vertetur luctum, nimirum nō est in terris corporum, sed animarum celebrādum festum, quia animæ nunc cœlestibus sunt nutriendæ dapibus, & virtutum ornamentis exornandæ. At corpora in seruitutem redigenda sunt & vt spiritui pareant compellenda ieiunijs, vigilijs, oratione, cilicio, & cinere deprimenda, ne superbè contra spiritum insurgere audeant; erit aliquando tempus, ipso videlicet Resurrectionis die, cùm sancti corporum suorum, quæ hic afflixerunt, festum celebrabunt, de quo festo sic Theophylact. Ioann. 7. scribit: *Scenopegia*, inquit, *significat resurrectionem*, *quando omnes quidem fructus nostrorum operum consummantur*, *tabernaculaque nostra per mortem destructa*, *iterum construuntur*. Idem habet Cyrillus libro 17. de Adorat.

Festum corporum in luctum vertitur.

Die resurrectionis corporum festa peragemus, interim animarum.

3. Hoc mundanorum festum, quo veluti sub vmbra corporum suorum tamquam sub tabernaculo quiescunt, & somno, delicijsque se tradunt, significatum videtur hederæ illius virentis vmbra, sub qua Ionas tamquam sub tabernaculo sedebat, ingenti gaudio perfusus, sic enim hac de re legimus Ionæ 4. 6. *Lætatus est Ionas super hedera lætitia magna.* Sed quantula fuerit hæc lætitia, quàm breue gaudium, subiecit Scriptura versic. 7. *Et parauit Deus vermen ascensu diluculi in crastinum* (cùm videlicet postero die aurora exoriretur) *& percussit hederam & exaruit*, & versic. 8. *cùm ortus fuisset sol*, *præcepit Dominus vento calido*, *& vrenti*, *& percussit sol super caput Ionæ*, *& æstuabat*, *& petiuit animæ sua, vt moreretur* (optauit sibi mortem) *& dixit*, *melius est mihi mori*, *quam viuere.* Idem accidit mundi huius hominibus, qui sub suorum corporum tabernaculis, id est, deliciarum, honorum, diuitiarum, cæterarumque corporearum rerum amore, veluti sub hederæ vmbra conquiescunt, lætitiaque ingenti exultant. At cùm minus cogitant, præsto adest, à Deo præparatus mortis vermis, qui eam hederam, amœnasque corporum tabernacula arrodit. & ecce tibi exarescunt illico omnia, & quod minimè expectabant sol institiæ Christus, graui indignatio-

Locus Ionæ 4 6 7.8 & eius histor. moraliter exposita, quod ad vermem attinet corrodentem hederam

Mors vermis arrodens tabernaculum nostrum.

A nis, & pœnarum æstu eorum capita, id est animas percutit, ita fit tandem vt æternis ignibus in inferno miserè æstuent, qui prius tam delicatè viuebant, & sub vmbra corporum suorum sine vllo timore vel exultabant, vel stertebant; Tale itaque tabernaculorum festum sancti quique vehementer horrent, neque aliter illud celebrant, quam se hic peregrinos existimantes, & quasi in vastissima solitudine positi, ad cœlestem patriam festinantes, cuius adeò vehementi desiderio flagrant, vt illius sola modo cognitione sustententur, dum verò inde remotos in hac miseriarum valle adhuc se esse cernunt, obortis lacrymis sic ingemiscunt, *quando veniemus*, *& apparebimus ante faciem Dei*, *heu nobis*, *quia incolatus noster prolongatus est. Habitauimus cum habitantibus Cedar*, *multum incola fuit anima nostra.* Sed

B iam ad alia pergamus.

Decimoquinto die celebrabatur scenopegia, quo iam lunæ incipit detrimentum. Aptè sanè ad rem nostram. nam nisi res mundi fluxas, & caducas, ac semper magis, ac magis decrescentes esse omninò intelligamus, non dubium, quin eas amaturi simus, & in eis arctiùs inhæsuri, vnde fiet, vt amor cœlestium refrigescat in nobis. Quare qui scenopegiam vere celebrat, & magnis itineribus ad cœlestem patriam festinat, næ ille imprimis res mundi huius fluxas, vagas, & mutabiles esse, & verò etiam breui finiendas animaduertat oportet.

4. Spiritualis scenopegia quando incipiat celebrari.

Quod verò septem diebus peragatur huiusmodi festum, quid sibi velit, docet Hychius: 5.

C *quando congregauerimus*, inquit, *omnes fructus terræ, ab operibus videlicet terrenis cessantes festa celebremus septem dies*, *id est*, *totam nostram demus vitam in diuina festiuitate celebranda.* Rectè Hychius, quia totam vitam nostram Deo dicare, & semper futura quærere debemus, tamquam hic hospites, & aduenæ, per septem autem dies totum vitæ tempus indicatur.

Dies primus vocabitur celeberrimus, *atque sanctissimus.* quia cùm primùm incipimus peregrinos nos hic esse arbitrari, & cœlestium bonorum desiderio tangi, tunc nihil nobis iucundius aut lætius contingere potest eo die. tunc omne opus seruile non facimus in eo, quia tunc maximè ab omni seruitute rece-

6. Dies primus nostræ scenopegiæ celeberrimus.

D dimus, cùm nihil est in terra quod nos capiat, aut contendere prohibeat ad superna. *Dies porrò octauus celeberrimus quoque est*, *atque sanctissimus*, nam translactis septem peregrinationis diebus, toto completo tempore, quod ad festiuissimum vsque resurrectionis diem excurrit, qui satis aptè festo cœtus, seu collectæ significatur, Dei electi peregrinatione perfuncti in illud cœleste templum simul omnes læti, alacresque resumptis corporibus, conuenient, dignas Deo laudes cantaturi & gratiarum actiones continenter relaturi. *Beati sanè qui habitant in domo tua Domine in sæcula sæculorum laudabunt te*, vt Vates ait diuinus, Psalmo 83.

Octauus item celeberrimus.

Restat, vt quid indicent arborum rami, quos in scenopegia Israelitæ ge- 7.

stabant

ami quid ... tificent ... naliter.

stabant, explicemus ex Hieronym. Sic enim Zachariæ 14. scribit. *Qui in tabernaculis habitat, & ad templum Domini ire festinat, debet celebrare solemnia tabernaculorum in ligno sapientiæ pulcherrimo, de quo Prouerb. c. 3. dicitur: lignum vitæ est omnibus, qui appropinquant ei, & in ramis palmarum, in quibus signum victoriæ, & virtutis premium continetur, & in frondibus densissimæ arboris, quam myrtum Iudæi intelligunt propter mortificationem carnis, & libidinum, & in ramis salicis, & populi, quam quidam vnam arborem vocant, ipsumq; ligni nomen, quod græcè dicitur ἄγνος, indicat castitatem. aiunt medici, & ij, qui de arborum, & herbarum scripsere natura, quod si quis florem salicis, seu populi mixtum aqua biberit, omnis in eo frigescat calor, & libidinis vena siccetur, vltraque filios generare non possit.* Hæc ille. Vbi tres virtutes indicat his ramis significari, arbore pulcherrima sapientiā, palmis victoriam vitiorum, myrto, & salicum ramis, castitatem.

8. Sequitur autem Hieron. septuaginta interpretationem, quæ sic habet Leuit. 23. 40. *Sumetis die primo fructum ligni* speciosum, vel pretiosum, seu nobilem, *& spatulas palmarum, & ramos ligni densos, & salices, & Agni ramos de torrente ad lætandum ante Dominum Deum vestrum*, Græ. ἄγνου Hieronym. vertit *populum*, editio regia *Agni casti ramos*, habet, est autem, ἄγνος, planta, quæ vertitur à Gaza apud Theophrast. *Amerina*, quæ species est salicis, apud Arist. Vitex. Est autem *vitex* furtex in arborem assurgens, in fluminum ripis, ac torrentum alueis nascens, ramis prælongis, lentisque, folijs oliuæ, sed mollioribus. Duo sunt eius genera. Alterum album florem emittens cum purpureo. Alterum tantùm purpureum, & semen piperis similitudine. Hunc furticem vulgus Herbariorum *Agnum castum* appellat.

ἄγνος, Amerina, vitex.

DIGRESSIO II.
MORALIS.

In qua accommodantur ad mores quædam superioris capitis loca.

I. D*Ixerunt autem ad eum fratres eius: transi hinc* &c.] Sat benè hi, consanguineorum mores referunt, de quibus dicitur: *inimici hominis domestici eius*. Mich. 96. & Matth. 10. 36. Solent hi suos ad tria hæc inuitare, videlicet ad diem festum, hoc est, ad relaxandam pœnitentiam, ad mundana gaudia, ad delicias, ad superfluos sumptus in vestibus, ædificijs, seruis. Deinde hortantur; *vade in Iudæam*. hoc est, quorsum in agellulo latitas, in oppidulo? Contende ad Cæsaris curiam, ad Romanam aulam. venare Ecclesiasticas dignitates, honorum titulos, quibus domum tuam illustriorem reddas. Tertiò denique sic monent: videat mundus opera tua, quæ facis. Compara tibi gloriam, diuitias, opes, popularem auram, ostende ingenium, sentiant qui nesciunt sapientiam tuam, qua polles plurimum, animi dexteritatem admirentur, consiliorum promptitudinem, & cæteras animi, corporisque dotes. En tibi ingenium mundi. Ecce carnis consilia, vt

Inimicorum, ... Consanguineorum ... mores. Ad tria hortantur.

A quisque donis Dei abutatur, & ea ad gloriosum sibi nomen comparandum, non ad DEI gloriam conferat.

Qui tales sunt, aptè his Domini fratribus comparantur. Quemadmodum enim hi in Christum non credebant, nec enim, si fidem habuissent, dixissent Christo: *transi hinc*. Sed *mane nobiscum Domine*. Nec impudenter Christum arguissent, sed faterentur potiùs: *benè omnia fecit*. Nec sua illi consilia darent, sed ab eo potius quærerent, ac rogarent: *doce me facere voluntatem tuam*. Nec popularem captarēt auram, vel vanis rebus studerent. & verò neq; alios ad hæc ipsa incitarent, sed dicerent: *non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*. Quemadmodum, inquam, hi non credebant, ita etiam illi, de quibus dixi, consanguinei, qui B similia suadent cum fratribus Domini, satis indicant, vel se parum in Christum credere, vel mortua dumtaxat fide præditos esse, vel nihil cœlestia curare. Quare illis vehementer obsistendum tamquam Christiano spiritui contrarijs. 2.

Hi fratribus Domini similes.

Tempus meum nondum aduenit] August. satis piè, & ad mores accommodatè totum hunc locum exponit tractat. 28. in Ioann. *Quid est hoc? nondum venerat tempus Christi, quare ergo Christus venerat, si tempus eius nondum venerat? Nonne audiuimus Apostolum dicentem. Cùm autem venit plenitudo temporis misit Deus filium suum &c. Quid ergo est, tempus meum nondum venit? intelligite fratres, quo animo illi loquebantur, qui quasi fratrem suum monere videbantur. Dabant ei consilium consequendæ gloriæ &c. Quod ergo ait Dominus, tempus meum nondum venit, illis respondet, qui ei consilium de gloria dabant.* C *Tempus gloriæ meæ nondum venit. Videte quàm profundum sit, de gloria illi admonebant; sed ille voluit altitudinem humilitate præcedere, & ad ipsam celsitudinem per humilitatem viam sternere. Nam & illi discipuli vtique gloriam requirebant, qui volebant sedere, vnus ad dexteram eius, & alter ad sinistram. Attendebant quo, & non videbant qua via. Dominus eos, vt ordinatè venirent ad patriam, reuocauit ad viam. Excelsa est enim patria, humilis via; Patria est vita Christi, via est mors Christi. Patria est mansio Christi, via passio Christi. Qui recusat viam, quid quærit patriam? Denique & illis hoc respondit, quærentibus altitudinem; potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Ecce qua venitur ad celsitudinem quam desiderant, calicem quippe commemorabat humilitatis atq; passionis. Ergo & hic: tempus meum nondum venit,* D *tempus autem vestrum id est, mundi gloria. semper est paratum. Hoc est, tempus, de quo loquitur in prophetia Christus, id est, corpus Christi; cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo; modò enim non est tempus iudicandi, sed iniquos tolerandi*. Hæc August. 3.

Tempus gloriæ nondum est.

Attendere oportet quo, & qua via & mariam.

Ego testimonium perhibebo de illo (id est, mundo) *quod opera eius mala sunt.*] Hoc dictum diuinæ sapientiæ ore prolatum altiùs nostris infigendum est cordibus. nam nisi cauti simus (quoniam dum viuimus, inter mundanos agimus) & nisi cum mundo, tamquam cum proditore agamus, deplorata sanè erit nostra salus, actumque de nobis. *Est enim mundus*, vt Alphons. Salmer. tract. 33. 8. ait, *plenus laqueis, retibus, periculis, insidijs, proditoribus. Est mundus* 4.

Mundus quis & qualis.

personata

personata quædam pulchritudo, risus sardonicus, osculum Iudæ, dulce venenum, fallax spes, verus dolor, Scilla, & Charybdis, mors suauis, manifestum naufragium, Syrenæ cantus, sepulcrum dealbatum, aridum desertum, inextricabilis labyrinthus, confusa quædam Babylonia, tenebrosa AEgyptus, immane barathrum, vallis lacrymarum, interior gehenna, deniq; vanitas vanitatum.

5. *Salomonis iudicium de mundo.*

Sunt autem hæc verba postrema, non vnius de plebe, sed Salomonis viri præ cæteris sapientia præditi, qui, vt sic dicam, mundi medullam degustarat, & ausus est tamen tam asseueranter prædicare; *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Quod si alius hæc affirmaret, qui bonis mundi non vnquam affluxisset, illi fortè homines non crederent. At in eo, qui hæc nobis edisserit, cessat omnis eiusmodi contradictio. *Est enim is Salomon,* vt inquit Gregorius Nyssenus homilia 2. in Ecclesiast. *tertius in Regibus Israel, cui nota sunt experientia quæcumque in mundo magna, & delectabilia sunt, vt hic agnoscas verè mundum meram quamdam esse, & omnimodam vanitatem,* etenim in mundo non est pax, dicente Christo Ioann. 16. 33. *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.* Non est bonitas teste Ioann. epist. 1. cap. 5. 19. *mundus totus in maligno positus est.* Non est in illo veritas, nam vt Dominus ait, Ioann. 14. 17. *Spiritum veritatis mundus non potest accipere.* Non est in eo sapientia, *sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum.* 1. Corinth. 3. 19. Non est in eo vera amicitia, quia *quicunque voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituetur.* Non est in eo certum aliquid, & stabile, *præterit enim figura huius mundi.* Non est iustitia, aut vita; etenim *per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Roman. 5. 12. gaudium nullum est verum, sed fugax, & captiosum, *risus enim dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat.* Prouerbior. 14. 13. Nulla est constantia, nam *mundus transit, & concupiscentia eius.* 1. Ioann. 2. 17. Mundus periculis plenus est vniuersis, neque est in eo vlla securitas, vt verissimum sit, quod Matth. 18. scribitur. *Væ mundo à scandalis, necesse est enim vt veniant scandala.* Quid multa? in mundo non est Deus, neque Christus; nihil igitur in eo boni est. ait enim Psaltes: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* & Paulus Ephes. 2. 12. *eratis*, inquit, *illo in tempore sine Christo, & sine Deo in hoc mundo. Egredimini* ergo mortales, si sapitis, *de Babylone, fugite à Chaldæis.* Isai. 48. 20. *nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt; si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.* 1. Ioan. 2. 15.

Mala mundi multa, bonū solidum nullum.

8. *Dies festi quomodo celebrandi.*

Vos ascendite ad diem festum hunc] Docet Gregorius Nazianzenus oratione 6. qualiter sanctè percolendi sunt dies festi. *Demus*, inquit, *operam, ne sancta impurè, sublimia demissè, & honore digna turpiter, & vt vno verbo dicam, spiritalia terrenè celebremus.* Quia verò dicitur Christus ascendisse ad diem festum, quasi in occulto, obseruat id Cyrillus libro 4. in Ioannem cap. 38. *non ascendit*, inquit, *simul cum fratribus, sed latenter, illis omninò dissimilis, qui ad diem festum hilari animo pergebant.*

Christus ad gaudia clam, ad passionē hilariter & palam.

A *Quando autem ad salutarem ibat Passionem, tunc non occultè, sed pullo inuectus asinæ, in figura populi noui, magna adolescentulorum multitudine præcedente, per quos venturi populi multitudo significabatur, ascendebat. Quoniam ergò latenter ascendit, non ad diem festum, sed ad docendum se Ierosolymam petijsse ostendit.* Vide reliqua apud illum.

Et ipse faciem suam firmauit vt iret in Ierusalem] Indicant hæc magnanimitatem & constantiam Christi ad mortem properantis, quam ipsam fortitudinem, ipsa etiam facie præseferebat, dum se in viam daret Ierusalem, petens, vbi haud illum latebat promptos, paratosque esse Iudæos ad sibi mortem inferendam. etenim vt rectè monet Hieronymus quæst. 5. ad Algasiam tomo 3. B *Obfirmatione opus est; & fortitudine ad passionem sponte properanti. Vnde & Ezechieli cui dixerat* DEVS (capit. 2.) *fili hominis in medio scorpionum tu habitas, & ne timeas eos: obfirma, inquit, faciem tuam, & dedi faciem tuam æneam, & frontem tuam ferream, vt si forsitan surrexisset contra eum malleus vniuersæ terræ, quasi incus durissima resisteret, malleumque contereret, de quo scriptum est* (Hierem. 50. 23.) *quomodo confractus est, & contritus malleus vniuersæ terræ.* 7.

Fortitudine opus est ad contraria superanda Locus Ezec. 2. 6.

Locus Hierem. 50. 23.

Sic firmanda est Christiano facies, id est, animus contra omnes inferni hostes, aduersus labores, & ingruentia pericula. Nam sicut contra inimicos arcus intenditur, remissus enim, nihil prodest, ita contra pericula, & contrarias hostium impressiones, aduersus insurgentes labores, intendendus C animus est, & corporis etiam vultus firmandus; formidine namque laxatus, nihil præclarè efficere potest. Quam rem nec mundi sapientes ignorarunt. Cicer. Tuscul. 2. *vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt; simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum, remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere; & si verum quærimus in omnibus officijs persequendis, animi est adhibenda contentio; ea est sola officij tamquam custodia.* Sic Cicero. Nec aliter ille sensit, qui dixit. *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.* Vndecumque irruant feri fluctus, & procellosi imbres, etiam si fractus illabatur orbis, ingruant flumina, insurgant venti, sit Christiani animus, tamquam firmamentum in medio aquarum. 8.

Ciceronis sententia egregia de intentione animi.

D Talis erat Pauli animus, quando etiam cum lachrymis rogantibus discipulis, ne Ierosolymam peteret, vbi prædicante Agabo, imminere illi vincula, & pericula audierant, impauidus dicebat, Actorum 21. 13. *quid facitis flentes, & affligentes cor meum? ego enim non solùm alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum propter nomen Domini* IESV. An non obfirmata erat fronte idem Paulus, cùm etiam alibi diceret Roman. 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia? an fames, an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Verè iste de se testari poterat quod Dauid olim cecinerat, Psalm. 26. 3. *si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum, si exsurgat aduersum me prælium, in hoc ego*

9. *Exemplum Pauli.*

sperabo. talis fuit & inuictissimorum martyrum fortitudo. ad alia pergamus.

10. *Christiana mansuetudo.*

Nescitis cuius spiritus estis] ostendit Christus, quæ sit Christiani hominis vocatio, & institutum, vt nimirum nolit vinci à malo, sed vincat in bono malum. Etenim si ethnico homini licuit dicere: *spes usus aliquanto iniuria beneficijs vincuntur, quam mutui odij pertinacia pensantur.* Quid non dicendum, faciendumque erit Christiano Christi lacte nutrito, vel præceptis edocto, vt omnem ab animo inuidiam, & amaritudinem aduersus inimicos, & persecutores euellat? an non meminisse debet, quid docuerit Christus dum dixit, *discite à me, quia mitis sum, & humilis corde?* an non sibi seruandum putabit, quod Salomon monuit Prouerbiorum 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitierit, da ei aquam bibere, prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi?* Hunc sanè spiritum Christianæ religionis sibilo illi auræ tenuis similem esse non dubito, qui ostensus Eliæ 3. Regum 19. 11. 12. in quo fuisse Deum docet Scriptura: *ecce Dominus transit, & spiritus grandis, & fortis subuertens* (id est, qui videretur, vel posset subuertere) *montes, & conterens petras ante Dominum, non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio* (id est, montis concussio) *non in commotione Dominus, & post commotionem ignis, non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis*; Neque enim est Deus in spiritu grandi & forti; hoc est, turgido, & inflato, vel superbo, non in animi commotione, vel perturbatione, non in igne iracundiæ, verùm in sibilo auræ tenuis, hoc est, in humili commiseratione, pacata & miti cordis tranquillitate. Hoc est, quod exemplo suo indicauit nobis Deus, dum reprehensurus, & puniturus omnium nostrum parentem, Genes. 3. *venit ad auram post meridiem*, hoc est, non in ardenti æstu diei, sed in aura & sibilo mansuetudinis, nimirum vt nos doceret, vt si quando punire aliquem volumus, post iræ meridiem, aspirante lenitatis aura, ad id accedamus; id verò magister mansuetudinis, & humilitatis Christus, supra quam credi potest, & exercuit ipse, & exemplo, ac verbis etiam docuit. Nam quoties, prò dolor, in Beelzebub eijcere dæmonia, vel Samaritanum esse, & dæmonium habere per summam impietatem, & ingentis ingratitudinis scelus coram sibi obijci ab inimicis audiuit? Sed nunquid propterea innocens agnus & mitis impatienter respondit? an non potiùs eorum commiseratione commotus lachrymas fudit? sic aliquando *videns ciuitatem fleuit super illam*, Luc. 19. ita lachrymarum potiùs imbre, quam igne de cœlo persequi inimicos docuit. Sic discipulos corripuit, qui Samaritanos igne de cœlo censebant esse comburendos, quod non sine graui iniuria Magistrum hospitio excipere detrectarint. Quis verò verbis, vel cogitatione complecti queat, quanta illos patientia, quanta mansuetudine, quanta animi cômiseratione prosecutus sit, qui illum non modò in crucem egerunt, verùm etiam summa animi voluptate citra illam obambulantes venenatis linguis horrenda in illum conuicia iactabant? Quid verò ille pro iniurijs referebat inter ardentem ignem dolorum & tantum opprobriorum æstum? certè non aliud, quam preces cum clamore valido, & lachrymis pro eorum salute Patri offerebat. O immensam animi mansuetudinem! ô admirandam & inuictam filij Dei patientiam! Et mirabimur si se mansuetudinis magistrum appellat? Discamus ergo de illo cordis lenitatem, facilitatem, discamus animi submissionem. De benignitate Dei erga peccatores per comparationem ad zelum Eliæ, vide elegantem homil. Chrysostom. tom. 1. hom. in Eliam. & est prima earum quæ sunt de Elia, Ad idem facit visio Carpi apud Diony. Areopag. in ep. ad Demophilum. Sed tempus est, vt ad 13. caput aggrediamur.

Spiritus auræ lenis Christianorum spiritum repræsentat.

Qualis reprehensio esse debet.

Christi mansuetudo.

CAPVT XIII.

DECEM LEPROSI CVRANTVR.

C. 17. 11.

Dom. 13. post Pentec.

V. 1. *T factum est, dum irent in Ierusalem transibat per mediam Samariam, & Galilæam.*

2. *Et cùm ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt à longè.*

3. *Et leuauerunt vocem dicentes: IESV præceptor miserere nostri.*

4. *Quos vt vidit, dixit. Ite ostendite vos Sacerdotibus. & factum est dum irent, mundati sunt.*

5. *Vnus autem ex illis vt vidit, quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum.*

6. *Et cecidit in faciē ante pedes eius gratias agens, & hic erat Samaritanus.*

7. *Respondens autem Iesus, dixit: nonne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt?*

8. *Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.*

9. *Et ait illi; surge, vade, quia fides tua te saluum fecit.*

SCHOLIA.

1. *Ordinis ratio.*

ET *factum est*] Hanc historiam non potuisse accidere post prædictam superiore capite vltimam migrationem Christi è Galilæa, certum esse arbitror. Nam cùm id, quod hic narratur de decem leprosis, acciderit, cùm Dominus pertransiret per Galilæam, & Samariam, post vltimam verò profectionem è Galilæa, & vltimum transitum per Samariam non amplius

redierit

rediert eo, fit non potuisse, quod hic à Luca narratur, euenire post prædictam vltimam migrationem. An verò ante acciderit incertum, sæpè enim Christum à Galilæa in Ierusalem per Samariam, & contra measse, remeasseque constat. Nec videtur Lucas historiam suo narrasse loco, cùm inter eam, & quæ præcesserunt, nullam clarè connexionem cernere sit, & sic eam describat Euangelista, vt nullum ipse significet cum his, quæ eodem capite 17. præcedunt, ordinem. Credibilius tamen est accidisse, cùm Dominus in vltima migratione de Galilæa transiret per Samariam, & videtur Castellum, cuius hic versic. 2. fit mentio illud esse, de quo capite præcedenti, versiculo 16. excluso Christo à Samaritanis de ciuitate ipsorum, subditur, *& abierunt in aliud castellum.* Cur verò Lucas alio loco scripserit, Beda Lucæ cap. 17. his verbis insinuat: *hæc lectio superiori ea ratione coniungitur, quod tibi fidem per humilitatem augeri debere parabola data* (de sinapis grano) *decernitur; hic autem manifestius ipsis rebus ostenditur, non fidei tantùm agnitam rationem, sed executam fidei operationem esse, quæ saluum faciat credentem, detque gloriam Patri, qui est in cœlis.* Ambrosius item libro 8. in Lucam, in fine capitis de virtute fidei, *post hanc,* subaudi parabolam de grano sinapis, *reprehenduntur ingrati.*

2. *Mansuetudo Christi.* *Transibat per mediam Samariam*] Admirari verò libet hic CHRISTVM, quamuis in itinere à Samaritanis affectum iniuria, non tamen propterea benefacere in Samaria destitisse, nam ingressurus quemdam Samariæ vicum decem leprosos occurrentes dimissos prius ad Sacerdotes, inter eundum mandauit, & collaudauit Samaritanum, qui vnus ex decem solus redierat ad ipsum gratias acturus.

3. 2. *Et cùm ingrederetur quoddam Castellum*] siue vicum, pagum, aut ciuitatem: nam est rursum κώμη, & videtur, vt dixi numero primo, ille locus significari, in quem dicitur superiori capite, versiculo 16. Dominus ingressus, vbi repulsus in altero castello fuisset, ait verò, *cùm ingrederetur,* id est, cùm prope castellum esset iam ingressurus, neque enim intra, sed extra oppidum licebat leprosis habitare, lege id vetante, numer. 5. 2. Caietanus verò, & Iansenius Matth. 8. putant potuisse leprosos ingredi, & transire per oppida, non habitare in illis. Vide libr. 4. capite 7. num. 3. schol. quod si verum est, potuerunt hi ingredienti Christo occurrere etiam intra oppidum, vel in ipso oppidi ingressu. Itemque cùm hoc accidisse verosimile sit in Samaria, forte etiam in ea non erat vetitum leprosos in oppidis habitare. *Occurrerunt ei decem viri leprosi*] non casu, vt credibilius est, sed studio sanitatis petendæ, cùm aduentantis famam audissent. *Obseruatio moralis.* Quod decem fuisse narrat Lucas, significare voluisse videtur multos esse vocatos, seu beneficia accipere, paucos verò electos, vel gratos, nam in Scripturis vt denarius numerus copiosam multitudinem, ita vnitas magnam designat paucitatem, sicut Genes. 31. 7. 41. *Locus Gen. 31. 7. 41. Deut. 32. 30.* *mutauit mercedem meam decem vicibus.* & Deuteronom. ca. 32. versic. 30. *quomodo persequatur vnus mille & duo fugent decem millia. Qui steterunt à longe*] agnoscentes morbi fœditatem, à qua Iudæi plurimum abhorrebant, non accedunt propius ad hominem Iudæum. Verùm procul stantes elata voce acclamant. Et loco quidem procul stant, oratione autem *prope fiunt: propè est enim Dominus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.* Psalm. 144. 18. orant ve- *Oratio leprosorum efficax fidens, ardens.*

A rò paucis, neque enim putant in multiloquio se audiendos esse, sed fidenter tamen, sed ardenter, sed efficaciter, quod verba illa significant: *leuauerunt vocem.*

3. *Iesu præceptor*] Non stipem se mendicare, vel petere satis declarant, dum *præceptorem* nominant, credentes à Deo datum hominibus magistrum, ac proinde postulantes à Deo misericordiam, non alio nomine, quàm quod magister esset à Deo hominibus datus ad benefaciendum. 4. *Præceptor.* *Miserere nostri*] clamauerunt autem vna omnes voce, vt vnam omnium caussam indicarent, vt ita coniunctis quasi viribus Christum magis ad misericordiam inflecterent; iccirco non pro se quisque loquens, ait: *miserere mei,* sed, *miserere nostri.* Est autem hæc precatio breuis, dulcis, humilis, spiritualis, omnes complectens, & fiducia plena; quod sit breuis sat patet. est dulcis, quoniam exoritur à dulci IESV nomine, quod B est in aure melos, in ore mel, in corde iubilus, ad quod Prophetæ illud accommodari potest, Psalm. 134. *psallite nomini eius, quoniam suauis est.* Modesta item est, & humilis, quia dum eum præceptorem nominant, se illi in omnibus obedire velle non obscurè indicant, spiritualis est, quia non pecuniam, sed misericordiam & gratiam postulant, qua incolumes Dei verbum audire possint. Leprosi autem non poterant inter alios versari, & quoniam lepra in pœnam peccati iustè infligebatur in lege, quod constat in Maria sorore Mosis. Num. 12. & Oz. a rege odores incendente Deo, quod sacerdotibus concessum erat 2. Paralip. 26. 19. 20. & Giezi, Elisæi puero 4. Regum 5. propterea per misericordiam mundanda erat, atque adeò ad rem plurimum faciebat Christi misericordiam implorare. Ad hæc, omnes complectebatur ea deprecatio, neque enim pro se quisque deprecatus est, sed communis fuit oratio, ac proinde Deo gratior, qui omnes homines vult saluos C fieri. *Oratio leprosorum quas habeat conditiones.*

Et quidem hoc leprosorum exemplum monet nos, vt cùm magni aliquid à Deo obtinere volumus, nequaquam simus priuatis dumtaxat orationibus contenti, verùm publicas etiam adhibeamus, vim quasi Deo instructa acie inferentes. Etenim *hæc vis* ait Tertul. *Deo grata est.* lege Chrysost. orat. 4. de incomprehensibili Dei natura. Denique fuit fiducia plena, quod voces illæ, *Iesu præceptor,* significant, saluare enim posse solo præcepto & imperio non obscurè testantur. Clamor etiam ipse & efficax orandi ardor fidem declarat. 5.

4. *Quos vt vidit*] Videndo commiseratus est. Hoc enim est verè misericordem esse statim rogatum, egenti subuenire, nam qui citò dat, bis dat; & verum est, quod Paulus ait 2. Corinth. 12. *hilarem datorem diligit Deus.* D

Ite ostendite vos sacerdotibus] Quia in lege testimonio erat opus Sacerdotis ipsi leproso, quo mundus iudicaretur: ideo ad sacerdotem remittit Dominus, non tamen in potestate sacerdotum erat leprosos mundare, sed tantùm de illorum munditia, vel immunditia iudicare. Lege hac de re, quæ scripsimus libro 4. capite 7. numer. 15. 16. schol.

Et factum est dum irent] Quoniam Leuitic. 4. non se repræsentabant sacerdotibus, qui lepra infecti fuerant, priusquam ea liberati essent; efficitur Christum illis verbis, *ite ostendite vos sacerdotibus.* Insinuasse eis, quod inter eundum mundarentur, & hanc ab eis tacitè fidem exegisse, ac propterea noluit ipse statim sanare. Hoc autem illi haud dubium crediderunt, alioquin non iuissent ad sacerdotes, quo ablegabantur à Christo, ne ab

A illis cum opprobrio pellerentur. Hinc Theophyl. *quod præcipiebat,* inquit, *illis vt ad sacerdotes abirent, nihil aliud indicabat, quam quod mundi futuri essent.* Et clarius Euthym. *credendo, inquit, quod eundo posset illos mundare, abierunt non dubitantes de præcepto Christi.* Obseruanda vero horum obedientiam, neque enim breue illis iter præcepit Christus, nam in Samaria erant, & iussi sunt Ierosolymam petere, seq; sacerdotibus ostendere. At quantæ sint vires obedientiæ: recuperata sanitas ostendit.

Fides leprosorum, & obedientia.

6. Cur cæcus natus non inter eundum sanatus?

Sed inquies, cur cæcus ille a natiuitate non inter eundum, vt oculos lauaret in natatoria Siloe, visum recepit, vt hi leprosi sanitatem in via receperunt? Respondeo, quia ibi ad visum recuperandum ipsa præcipiebatur lotio, sicut neque Naaman mundatus est, antequam septies corpus ablueret, vt iubebatur, hic autem promissa est tacite sanitas, antequam se hi sacerdotibus sisterent. Neque enim licebat non mundatum se sacerdoti repræsentare. Leuit. 1.

B 5. *Vnus autem ex illis*] Reliqui, vno excepto, templum petere, vt sacerdotibus se sisterent, & sacrificia consueta offerrent. Fuerunt illi, si Theophyl. Euthym. D. Bonauent. & Tito Bostrorum credimus, Iudæi; vnus vero vbi se a lepræ fœditate liberatum vidit, ad tanti beneficij auctorem reuersus est, clara voce Deum laudans, & gratias agens. Sic enim inquit Euangelista, *regressus est cum magna voce magnificans Deum,* id est Christum, vt Maldonatus interpretatur, iam enim in illum, vt in Deũ credebat.

7. Quomodo leprosi Iudæi cum Samaritis versabantur.

Sed quomodo, inquies, illi nouem, si Iudæi erant, Samaritano cohærebantur, inter quas gentes consuetudo nulla erat, Ioan. 4. 9. Respondeo, cum leprosi excluderentur oppidis Iudæorum, videtur non fuisse prohibitum inter Samaritanos Samaritanis leprosis coire, conciliante eos, atque cogente communi morbo, vt Theophyl. & Euth. obseruarũt; & speciatim in istos studio, & industria factum esse videtur, vt coniungerentur, & quasi facta manu Christum expugnarent. Hoc mihi magis placet, quam quod Barrad. habet, habitasse istos in oppido aliquo in Galilęa; credo enim, quod hic narratur, in Samaria accidisse, non in Galilæa, quod non credo facile sibi persuadere obseruanti quæ cap. præcedenti commentati, vbi dicitur repulsum Dominum a ciuitate, vel oppido Samaritanorum aliud petijsse castellum, vt num. item 3. dixi.

8. Communicatio morum.

6. *Et hic erat Samaritanus*] Morbi communio, vt diximus, Samaritanum Iudæis copulauit. Hinc discimus, si ad mores accommodare velimus, neminem debere alium per superbiam contemnere, nec sua consuetudine, vel societate indignum censere, sed debere quemlibet beneuolo animo se cum omnibus vt sororum gerere, cum omnes leprosi simus. *Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei* Rom. 3. 23. Cæterum quod ad verba attinet; vt huius tanto magis gratitudinem narraret, subiecit Euangelista, *& hic erat Samaritanus.* Nam decebat magis, vt reliqui nouem, qui Israelitæ erant, ad gratias agendum redirent, statim recepta sanitate, cum tamen solus Samaritanus gratum se erga Deũ & Christum declarauerit, reuera vincens Iudæorum religionem. Quare discimus, quia ex infimis vocatis paucos electos fore, & qui nouissimi, fore primos, & contra primos nouissimos, hoc est, in Euangelij gratia gentes potiores futuras esse Iudæis, atque illas præ istis pro acceptis beneficijs magis Deo Patri, & Christo filio gratias fore.

Samaritanus gentes significat.

9. 7. *Nonne decem mundati sunt? & nouem vbi sũt?*] cum his verbis videatur quimmo solitis compellare, & interrogare Samaritanũ, ille vt nõ solum se

A gratum exhiberet, sed modestum etiam, & humilem nihil omninò respondit, non socios ingratitudinis accusauit, non se illis prætulit, sed in faciem cadens, gratias egit benefactori. Verùm illo conticescente, cõuersus Iesus ad eos, qui præsentes aderant, dixit.

8. *Non est inuentus*] In tanto numero nullus compertus est, aut nullus extitit (sic enim Græcè accipitur reperiri) *qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena,* hoc est, Samaritanus genere alienus a gente Iudaica. Quibus verbis ingratitudinem taxat cæterorum, & eorum culpam auget, huius verò gratitudinem extollit, collatione facta Iudęorum cum hoc alienigena, & huius cum illis. Iterum indicat se his verbis secreta cognoscere, dum & reliquos mundatos significat, & ad quam quisq; gentem pertineat, quamuis id fortè ex vestitu deprehendi potuerit. 10.

Qui rediret, & daret gloriam Deo] Plus est hoc, 11.

B quam si dixisset, qui gratias Deo ageret, vt obseruat Maldonatus, *significat enim,* inquit, *non quocumque modo recognoscere acceptum a Deo beneficium, sed a Christo tamquam Deo acceptum, aut certè per Christum, cuius diuinitatem, potentiam maiestatemq; quisquis confitebatur, gloriam Deo dare dicebatur. Hoc enim phrasis significat, Iosue 7. 19. & 1. Reg 6. 5.*

Dare gloriã Deo.

9. *Surge*] Humi enim postratus iacebat Samaritanus, & ad Christi pedes, ideo surgere iubet. *Vade*] securus videlicet de beneficij nunc tibi collati perpetuitate. *Fides tua*] fidei vim energiamq; docet, & commendat, quæ in illo etiam cum humilitate, gratitudine, ac cæteris virtutibus coniuncta erat.

Fidei vis.

THEORIA VNICA.
Duæ difficultates dissoluuntur.

C DVbitari primum hic potest, quid de reliquis nouem leprosis sentiendum: D. Aug. lib. 2. qq. Euang. c. 40. reprobatos significat: *illi,* inquit, *nouem, qui gratias non egerunt, reprobi effecti, à consortio vnitatis excluduntur, ita vnus ille, qui gratias egit, vnicæ Ecclesiæ significatione approbatus, atq; laudatus est.* Potest D. Aug. dici, intelligi locutus esse mystico quodam sensu, alioquin licet negandum non sit, quod ad animi gratitudinem attinet, nouem multo inferiores vno Samaritano fuisse; non tamen facile crediderim tam ingratos esse tam recenti accepto beneficio potuisse. Verum minus ergo est existimasse ratos quidẽ sua Christo esse, oportuisse tamẽ ad sacerdotes ire, & quia iussi à Christo erãt, & quia iubebat lex, vt sacerdos de

D certa lepra iudicaret. Cęterũ non eo peruenit eorũ gratitudo, vt redire eos faceret existere ad agendas gratias, & agnoscendum imprimis liberatorem suum, eumque recipiendum tamquam Messiam, qui ad ipsos, id est, Iudæos propriè missus fuerat, in quo a Samaritano, quam illi gentem vt peccatricem execrabantur, vinci se passi sunt.

1. An reliqui leprosi reprobati.

Vnitas Ecclesiæ.

Nec mihi placent, qui dicunt, Samaritanum corpore simul, & animo, Iudæos verò nouem solo corpore curatos, nam consuetudo Christi fuit, vt neminem curaret corpore, quin etiam curaret mente: nisi magna caussa postularet vnum fieri etiam alio prætermisso: vt accidit in seruo Pontificis. Ioann. 19. 10. cùm voluit resarcire damnum, quod illi discipulus intulerat. 2.

Rursum

3. *An hæc historia eadem cum ea Matth.8.* Rursum in dubium verti potest, an hæc historia cum illa eadem sit, quam habet Matt. 8. de qua nos lib. 4. c. 7. Clemens ergo Roman. libr. 6. Apostolic. constitut. cap. 19. videtur non obscurè scribere hanc historiam decem leprosorum, eamdem esse cum illa, quam Matth. cap. 8. 1. Marc. cap. 1. 40. & ipse Luc. c. 5. 12. narrant, sic enim ait. *Saluator noster, cùm aliquando vnum leprosum, & rursus nouem curasset* &c. nisi velis dicere, illum existimasse potiùs nouem fuisse leprosos curatos à Christo hîc Luc. 17 quamuis alter fuerit prius curatus, de quo duo reliqui Euangelistæ, & ipse Luc. loco citato egerunt, qui vnus tantùm fuerit, sed tūc videndum, quomodo nouem hi fuerint. Franciscus Turria. Sic locum hunc Clemen. explanat: *leprosus*, inquit, *qui in Euangelio Matth. sanatus est, vnus est ex illis decem, qui apud Lucam sanati sunt, qui propter gratum animum solum commemoratus est, reliquis nouem præteritis, ac silentio dissimulatis, quos Luc. cum vno illo grato, & memore beneficij connumerauit.* Et postea: *igitur cùm dixit Clem. curasse Dominum vnum leprosum & dixisse quidem primo, id est, ostende te sacerdoti* &c. *Rursus verò dixisse nouem illis: ite ostendite vos sacerdotibus; significat illum vnum leprosum primū fuisse inter illos nouem; & quia primus erat, scilicet propter præstantiam grati animi, idcircò singulariter à Matthæo commemoratum esse: ac rursus illum ipsum vnum, vna cum nouem illis, fuisse decem illos apud Lucam.* Denique subdit: *est autem hæc interpretatio, vt mihi quidem videtur, S. Epiph. &c. ait enim scribens contra Manichæos, vnum leprosum propter grati animi memoriam pro decem commemoratum esse. Fortassis Epiphan. vtpote multum in Apostolicis constitutionibus, vt earum lectione versatus, inde hunc sensum mutuatus est.* Hæc Turria.

4. *Differentia inter leprosū Matt. 8 & hos Luc. 17.* Cæterùm hanc Clement. declarationem non facilè admisero; neque enim mihi persuadere possum, eamdem esse historiam illius vnius leprosi, de quo tres simul Euangelistæ, vt habes libr. 4. harum dilucidationum capite 7. scripserunt, & hanc decem leprosorum, quam solus narrat Luc. cap. 17. Nam prius illa accidit post absolutum sermonem Domini in monte, priusquam ingrederetur Capharnaum, & sanaret puerum Centurionis; at hæc euenit post vltimò relictam Galilæam, cùm Ierosolymam peteret subeundæ mortis caussa. tempore ergo differunt, loco etiam distinguuntur: nam prior illa contigit in ingressu Capharnaum Galilææ Metropoli; hæc cùm ingrederetur Christus quoddam Castellum, & vt verosimilius est, Samariæ. Dissident etiam & narratione; nam illam primam scribit Lucas cap. 5. cum reliquis duobus Euangelistis, hanc verò scribit capite 17. si ergo vna est historia, quorsum bis repetita est à Luca? Deinde in prima vnus ille venit ad sacerdotes, vt Christus iam sanato præceperat, at ex his decem inter eundum ad sacerdotes sanatis, vnus ad Christum redijt, cæteris ad sacerdotes abeuntibus. Denique vnus ille trium Euangelistarum leprosus sic precatus est. *Si vis potes me mundare.* Hi verò decem à longe steterunt medico acc'amātes: *Iesu præceptor miserere nostri.* Alia est etiam quæ̃dam loci Clem. explanatio.

A Barradius librarij errorem putat, vt loco decem nouem sint suppositi. Credibilius est, quod habet Salmeron tom. 6. tract. 38. constitutionem Apostolicam nouem commemorasse leprosos, qui decem reuera fuerant, propterea quod illi ingratos se Domino exhibuerint, nisi velis dicere, nouem tantùm seruasse mandatum eundi ad Sacerdotes, sed vnum illum in spiritu agnouisse verum templum Dei, & magnum sacerdotem Iesum Christum. potest & hæc vltima expositio confirmari, quia ibi ostendere volebat Clemens legem bonam fuisse, quam nouem illi seruarunt euntes ad Sacerdotes, quo missi erant à Christo. 5. *Clementis sensus.*

6. *Epiph. sententia.* Quod verò ad Epiphan. hæres. 66. contra Manichæos attinet, dum dicit: Euangelistam B propterea quod ille alienigena intellexit beneficium, & propter grati animi significationem vnius pro decem mentionem fecisse, fateor insinuare hanc historiam eamdem esse atq; eam, quam tres Euangelistæ narrant. & fortassis etiam Irenæus idem censuit, nam libr. 3. cap. 15. referens, quæ solus Euangelistarum Lucas scripto tradidisset de Christo, huius historiæ non meminit.

DIGRESSIO PRIMA MORALIS.

Quædam historiæ præcedentis verba ad mores accommodantur.

C ET *factum est, dum iret in Ierusalem*] In hoc itinere, quo Dominus cogitabat Ierosolymam subeundæ mortis caussa, efficacitatem effundendi sanguinis sui, eiusque admirabiles effectus multis modis aperit. nam & cùm ingrederetur hoc castellum, cuius hic mentio fit, decem leprosos opem ac misericordiam implorantes, lepræ morbo liberauit; quo mysticè indicauit, mox se liberaturum fore humanum genus quadam quasi lepra sic peccato infectum; verè enim de vniuersa Adæ progenie illud Isaiæ cap. 5. 6. affirmari poterat: *omne caput languidum, & omne cor mœrens à planta pedis, vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas.* Iterum Iericuntinam vrbem adiens cæco visum restituit; quo significatum est hominum generi per Adæ peccatum excæcato aurei sanguinis sui collyrio lumen restituendum esse. D Quo verò planè constaret, nos eius morte ad vitam reuocandos esse, Bethaniæ Lazarum ab inferis resuscitauit. 1. *Efficacitas sanguinis Christi.*

Sed cæteris omissis, quod de lepra dictū est, verissimum esse non dubitabit, qui perpenderit solum Christum cælitus esse missum, vt leprosorum & immūdorum, qui se ipsos grauissima lepra peccati purgare, vel ab alijs purgari non poterant, medicus esset. Enimuerò *venit ipse quærere, & saluum facere, quod perierat*: Luc. 10. De quo sic diuinus Vates multò ante cecinit Psalm. 106 20 *Misit* (Deus Pater) *verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus.* 2. *Locus Psal. 106. 20.*

Nunquam Naaman Syrus 4. Reg. 5. & Luc. 4. 3.

Naaman Syrus à solo Elisæo sanatus, figura est generis humani, quod à lepra peccati à solo Christo curari potuit.

quamuis à summo capite ad calcem vsq; lepra respersus esset, in terra sua positus vllum sibi remedium ad sanitatem vtile inuenire poterat, donec Israelitidis puellæ, quam domi captiuam eius vxor habebat, consilio vsus in terram Israel pergeret, vbi turpi ac fœda lepra purgatus per Elisæum Prophetam est, septies in Iordanis fluentis carnem abluens. Nihil illi opes, nihil regis Syriæ fauor, nihil tot illi remedia adhibita, nihil tot medicinæ profuerunt, solius Elisæi vim, & potentiam sibi profuisse expertus est. Quare Elisæus, quod nomen *salus Dei*, vel *Deus saluans* significat, aptè Iesum Christum signabat, ad quem illud Iacob Patriarchæ dictum maximè pertinet, cum graui implicitus morbo decumbens, sic vaticinaretur Gen. 49. 18. *Salutare tuum expectabo Domine.* nisi enim ille Saluator cœlitus fuisset missus, nemo nostrum à lepra esset dimissus. Meritò sanè versiculum illum 7. Psalm. 52. *Quis dabit ex Sion salutare Israel.* Titelma. de Christo exposuit: *quis verò*, inquit, *erit, qui tantæ poterit mederi malitiæ, quæ abundat in terra? Quis de superna illa, cœlestiq; ciuitate (postea quam hic super terram declinauerunt omnes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutem, & saluationem populo Israel, populo fidelium? Cùm conuerterit Dominus captiuitatem plebis suæ] Indubie nemo præter Dominum Deum Saluatorem nostrum, qui cùm voluerit in tempore gratiæ per filium suum auferet captiuitatem illam plebis suæ, sub qua miserè detinebantur, saluumq; faciet populum suum.* Hominem igitur ab ipso nascentis mundi exordio lepra peccati infectum, nullus vnquam purgare potuit, nullus eidem medicinam facere, non Patriarchæ, non Prophetæ, non Sacerdotes, non iustus aliquis in terra, nec de cœlo Angelus, non inprimis lex ipsa Mosis quicquam solidi ad hanc sanitatem præstandam contulit, non sacrificia, non ritus, non cerimoniæ, omnia ad hoc inutilia, frigida, vana fuere. vni verò Elisæo, id est, Christo hæc prouincia demandanda erat, solus ille erat à Patre constitutus, vt sanaret hominem.

Locus Gen. 49. 18.

Psalm. 7. 52.

4. *Ad Christum vt à peccati lepra sanemur, accurrendum, & acclamandum.*

Quocirca natiuæ nostræ lepræ conscij, quoniam ab Adam veluti leproso parente leprosi ac immundi & concepti, & in lucem editi sumus, ad hunc omnis misericordiæ fontem confugiamus huius tam immundæ lepræ purgationem ex animo petentes cum Propheta Psalmo 40. 5. & 6. 3. *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quia peccaui tibi. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum; sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Precemur cum August. *sana me Domine & sanabor, saluum me fac, & saluus ero: tu qui infirmos sanas, & sanata conseruas, tu qui solo nutu tuo restauras diruta, & collapsa.*

5.

Peccator lepra infectus est.

Hæresim lepra Oziæ refert.

Occurrerunt ei decem viri leprosi. Decem hi leprosi non ineptè opinor, significare possunt eos, qui grauiter in decalogum peccant, *in quo quicumque offendit in vno, factus est omnium reus* Iacobi capite 2. versic. 10. Nec est difficile ostendere peccatores lepra sordidatum animum gestare. & quidem qui primæ tabulæ præcepta infringunt, præsertim per hæresim, simili cum Ozia Rege lepra infecti sunt. Ozias enim lepra percussus est in fronte ob id, quod superbè sacerdotis officium ausus est assumere. Non huic absimiles sunt hæretici, qui propter superbi animi tumorem noua dogmata cudunt. Sacerdotum, & Ecclesiæ aspernantur leges, nomen etiam Dei in vanum assumunt, dum corrumpunt Scripturas, sabbata item, & festa, cæterosq; Ecclesiæ ritus derident. Quod verò Hæretici leprosi sint, & quaobrem rectè docet Augustinus libr. 2. qq. Euang. cap. 40. & Greg. libr. 5. mor. c. 11. Beda Luc. 17. Ruper. Leuit. 13.

6. *Lepra eorum qui parentibus non parent, significatur lepra quatuor leprosorum, de quibus 4. Reg.*

At eorum, qui parentibus non obediunt, lepra designatur, in quattuor illis leprosis, quorum meminit quartus liber Regum, qui castra ingressi comederunt, & biberunt, tuleruntque inde aurum & argentum, & vestes & abierunt, & absconderunt; ita illi parentibus ingrati, vbi eorum labore parta comederunt, & biberunt, ad alia se conuertunt vel abeunt sæpè, suis genitoribus contemptis, & relictis.

Qui per dolum hominem interficiunt in lepram Ioab incidunt.

Lepra Naaman obscœnos significat.

Simoniaci per Giezi indicantur.

Detractores lepra Mariæ declarat, et Latrones & fures lepra manus Mosis.

Ingrati et nouem leprosis significantur.

Qui verò hominem per dolum ac fraudem interimunt, in lepram incidunt Ioab, de quo ob interfectum per dolum, & proditionem Abner scriptum est 2. Reg. 3. 29. *non deficiet de domo Ioab leprosus.* Verùm qui obsceni sunt, & rebus turpibus inseruiunt, aptè per leprosum Naaman Syrum significantur, planè totum inquinatum lepra; sic enim fornicatores, adulteri, præsertim, qui computruerunt iam vt iumenta in stercore suo, toti planè sordent. Naaman Syri lepra adhærescens Giezi Elisæi puero denotat eum, qui per sordidam simoniacam labem spiritualia vendit, vel emit. Ii porrò, qui falsum testantur, vel de proximi fama quidquam detrahũt rectè per lepram Mariæ sororis Mosis in fratrem obmurmurantis, repræsentantur. Quemadmodum & eos, qui aliena rapiunt, vel cupiunt, vel vxorem proximi desiderant, aptè lepra manus Mosis indicat, vel etiam Simonis leprosi. Postremò ingratorum omnium peccatum nouem his leprosis, qui post receptam sanitatem ad benefactorem suum non sunt reuersi, significantur.

7. *Peccatum lepræ comparatur & lepræ conditiones.*

Quod si conditiones lepræ expendamus, haud sanè dubitabimus peccatum peioris lepræ speciem quamdam esse. Primum quidem quod lepra olim nõ tam medicis, quam Sacerdotibus erat commissa in lege, id quod aptius in peccatum quadrat, quod cognoscendum, & expurgandum solis est sacerdotibus consignatum; deinde lepra detestabilis morbus est, quẽ vel videre modò detrectent oculi, & peccato nihil detestabilius, nihil quod magis horreant sancti, & pij quique. Hinc illud. *tamquam à facie colubri fuge peccatum.* Adhæc lepra morbus varius, & fœdè discolor est, & peccatum multiplex est, & quasi monstrum horribili varietate deformatum; rursus vt lepra reddit corpus tardum, & inhabile ad omnem operationẽ, sic ex peccato fastidiũ quoddam, & satietas virtutis oritur, & paulatim odium, de quo Hiere. 31. 30. *omnis homo qui comederit vuam acerbam obstupescent dentes eius.* Præterea vt lepra inficit alios, sic, *modicum fermentum totam massam corrumpit* 1. Cor. 5. His accedit, quod leprosi habitus

fœdo

fœdo odore molestissimus est. Hic Leuit. 13. iubetur habere os veste contectum, & peccati odor pessimus est. deniq; ordor est mortis in mortem, ex impuro enim corde omnia procedunt mala, & Propheta de peccator. b. ait. *sepulcrum patens est guttur corũ.* Neq; illud omittendum, leprosum extra castra eijciendum, iubête lege; & olim tantus erat peccati mortalis horror, vt eo infectus cum fidelib. versari prohiberetur, quamuis per excommunicationẽ extra Ecclesiam nondum esset. sic D. Paul. 1. Cor. 5. 11. *si is qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus aut rapax cum huiusmodi nec cibum sumere.* Iterũ lepra alia quidem erat sacerdoti facilis ad cognoscendum, difficilis verò alia, ita animi lepra peccatum, quædam facilis est & manifesta, vt quæ omnib. patet; quędam verò intra corda sæpè latet, & in pectoris finibus ac latebris recondita est; ipsa enim peccata si spectes, alia sunt nota, alia occultiora; quis enim furtum adulterium, homicidium non vituperet? quis verò laudet, nisi planè mentis & rationis expers; obscuriora sunt, ac subtiliora spiritualia quædam peccata, superbia, ingratitudo, temerarium iudicium, &c. quo in genere inprimis infamis est hæresis, quæ ficta vel sanctitatis, vel veritatis specie mentis aciem perstringit. Postremò incurabilis morbus est lepra, & peccatum soli Deo malum sanabile est, iuxta illud Isa. 43. 25. *ego sum, ego sum ipse, qui doleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Quare cum omnes peccatores simus, atque adeò leprosi, est quod omnes quoque Christo Domino occurramus, qui solus potest hanc animi lepram penitus profligare.

8. *Ob duas causas non curamus animi lepram à nobis depellere.*

Sed nescio quanam ratione fiat, vt cum tanto studio quærant omnes corporis lepræ purgationem, eamque summo odio detestentur, animi tamen multo peiorem non curent, sed foueant potius. duabus equidem de causis id euenire arbitror. quarum altera est, quia corporis lepra sub obtutum oculorum cadit, ita vt omnium oculis cerni possit; proinde ne alijs opprobrio simus, & contemptui, magna diligentia, atque studio curamus, vt statim tam fœdo morbo liberemur. Verum quoniã animæ lepra intus in anima est, & neque nostris, neque ceterorum oculis exposita, ideò vix est, qui multum eius purgationem curet.

Prima caussa.

9. *Lepræ spiritualis cognitio multum iuuat.*

Quantum autem valeat, vt quis se leprosum esse sciat ad lepræ curationem, non inepte sanè colligunt quidam viri docti ex his, quæ videntur in Leuit. 13. præcipi de lepra. Iubebat Deus, vt qui à summo capitis vertice, ad calcem vsque pedis lepra omnino inspersus esset mundus haberetur, & vt talis declararetur à sacerdote; qua de re vide quæ notauimus libr. 4. dil. cap. 7 schol. num. 4. At qui aliqua dũtaxat corporis parte, nec toto prorsus corpore leprosus esset, immundus haberetur, quã quidem rem quamuis plurimos admirari sat sciam, eiusque rei caussam quærere; non dubitant tamen aliqui, mysticam hanc intelligentiam illud Dei præceptum habere. Duplices enim sunt animo leprosi, hoc est, peccatores; aliqui vndique quidem lepra respersi sunt, tales se tamen esse, & confitentur, & non sine dolore agnoscunt. Aliquos verò est inuenire, quos peccati lepra non omninò occupauit, sed cum vitijs virtutes aliquas, vel earum saltem speciem habere deprehenduntur, orant, rei sacræ assistunt, ad immaculatum Eucharistiæ sacramentum accedunt, ceterisque Christianæ religionis officijs vacant. Ceterum seipsos non agnoscunt, nec se verè leprosos sat credunt, nec quid sit spiritualis lepra intelligunt adhuc; vnde fit, vt suis morbis medicinam vix quærant, Atq; sui in longè maiori salutis discrimine versantur quàm primi ad salutem obtinendam sui, ac spiritualis lepræ cognitione sibi aditum aperuerunt, vt merito illos quis tamquam non leprosos habendos iudicet, sed contrarium sentiendum est de secundis. Vtrumq; huiusmodi leprosorum genus per Magdalenam, & Simonem, qui Dominum conuiuio exceperat demonstratum esse non absurdè quis dicat. fuerat Magdalena infamis, tota ciuitate peccatrix, demum omninò leprosa, verum quoniam conditionem suam cognouit, dum vbertim profusis lacrymis ad cœlestis medici se pedes abiecit, lepræ purgatione accepta iam non leprosa declarata est à summo sacerdote Christo. Simon verò qui Christum inuitauerat, quoniam qua infectus erat lepra non congnoscebat, de remedio non cogitauit, immò verò ob bona quædam opera sibi bonus esse videbatur, atque adeò Christi sententia leprosus declaratus est. Itaque vt vnde huc delapsi sumus redeamus, non mirum, si spiritualẽ sensum inspicias, quod voluerit Deus illos declarari mundos à Pontifice, qui toto penitus corpore lepra infecti essent; contra ac de non omninò infectis præcepisset. Hęc ergò est vna de duabus caussis; propter quam dixi fieri, vt negligentes sint homines in quærenda purgatione spiritualis animi lepræ, quod eam videlicet nõ agnoscãt vt solent corporis leprã. *Cur Deus omnino lepra inspersos mũdos declarari voluerit.*

Duplices sunt leprosi.

Altera caussa assignari potest; quod nos lateat quanta sit morbi huius, id est, peccati grauitas & turpitudo, quantam item totius hominis perturbationem secum afferat tam detestanda & in amis animi lepra. Nam si quis hæc perfectè attẽderet, & penetraret omninò, protinus ad medicũ accurreret, vt tãto malo liberaretur, & quinde est, periculũ effugeret. neq; n. aliunde fit, vt homines adeò perfricta fronte mali sint, vt nullo freno, ac timore cohibeãtur, quo minus in Deum peccent: non. n. quantum malũ sit peccatum considerant, hinc Ier. c. 8. 6. meritò queritur de Ierosolymitanorum impudentia, quod nemo hominum esset in toto populo, qui commissa crimina defleret. *nullus est,* inquit, *qui agat pœnitentiã super peccato suo decens: quid feci? omnes conuersi sunt ad cursum suũ quasi equus impetu vadens ad prælium.* nimirũ hi peccati obscænitatẽ, & grauitatẽ minimè agnoscunt. Aliter Ansel. quoniã quantũ inesse mali in peccato animaduerterat de animi lepra sentiebat: *si hinc,* ait, *peccati pudorem, & illinc cernerẽ inferni horrorẽ, & necessariò alteri eorum succũbere deberẽ, prius me in infernum demergerem, quàm in me peccatum admitterem, mallem enim prius à peccato innocens gehennam intrare, quàm sordè pollutus Cœlorum regna tenere.*

10. *Altera caussa cur non ita detestemur animi vt corporis lepram.*

Locus Ierem. 8. 6.

Quod si & nos peccati malitiã attẽti⁹ perpẽde-

Iosiæ exemplum.

remus, toto cohorreremus corpore, atque animo prorsus deficeremus, nec tam præcipites in vitia ferremur. huc maximè pertinet id, quod legimus 4. Regum 22. & 23. fecisse Iosiam, memorando satis exemplo; cum enim audisset quæ Deus in volumine legis, quod audiente populo perlegebatur, de peccatorum grauitate & fœditate, dicebat, (etenim propter peccata grauiter peccatoribus iratus, horribilia, & valdè acerba legistransgressoribus supplicia minabatur, famem, bella, miseram captiuitatem, labores denique mortem.) Tantæ sanè tunc angustiæ, tot terrores, tantus dolor sanctissimi Regis animum occuparunt, vt spectante populo vniuerso, vestimenta sua scinderet, & præ ingentis doloris magnitudine lacrymas non contineret. Cui Dominus per Holdam prophetidem sic respondit. 4. Regum 22. vers. 18. 19. 20. *pro eo quod audisti verba voluminis, & perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra locum istum, & habitatores eius; quod videlicet, fierent in stuporem, & in maledictum, & scindisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui, ait Dominus. iccircò colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulcrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.*

Locus 4. Reg. 22. 18. 19. 20.

Quantum, Deus bone, ab huius regis pietate absumus; quotus enim quisque est, qui cognoscere velit, atque ex sacris litteris rimari, quanta sit peccati fœditas, quanta secum aduehat mala, quantum sit inuisum Deo, quot supplicijs illud persequatur, proinde non mirum si tanto monstro non terremur, si tanto malo non dolemus, si tam fœda lepra non curamus purgari.

12. *Quæ fecerant leprosi nobis præstanda sunt.*

Quanto satius esset hos imitari leprosos, qui lepram suam agnoscentes, & foras prodeuntes Christo medico occurrerunt. sed videamus quæ isti præstiterint, occurrerunt primum Christo, deinde de longè steterunt; mox medico acclamauerunt, *Iesu præceptor miserere nostri*; denique cum medicus benigne eos respexisse, eius iussu pleni fide ad sacerdotes ierunt: expendamus singula, vt imitemur; oportet igitur animo leprosos primum Christo occurrere, quod tunc facimus, quando eius ope adiuti incipimus odisse peccata, & quæ possumus quædam pietatis officia præstamus vel, & eodem fermè reuoluimur, cum spiritus sancti impulsu agitati eius motioni non repugnamus. stamus verò à longe cum leprosis & publicano, dum penitus conscientiam nostram explorantes videmus quam alieni simus à Deo, à quo per peccata longius aberrauimus: quorum rubore non audemus oculos in Cœlum tollere.

Tertiò acclamandum est Christo, & quidem magna animi contentione, vt commiseratione commotus; peccati lepram expurget. Vt autem efficacior sit oratio, Christi qui solus medicus est ob oculos misericordia ponenda erit, illa identidem imploranda. nec sunt alia peccatori quærēda remedia potiora, illa est *quæ sanat omnes infirmitates nostras, quæ redimit de interitu vitam nostram*, ipsa perpetuum fuit sanctorum confugium, audi Dauid. *Ad Dominum*

Dei misericordia.

A *cum tribularer clamaui, & exaudiuit me*, & iterū *in te sperauerunt* (hoc est, in Dei misericordia.) *patres nostri sperauerunt, & liberasti eos ad te clamauerunt, & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi.* hoc solo præsidio fretus filius prodigus patrem adijt, & eius obuijs misericordiæ vlnis exceptus est.

Qui alia in re confidunt, ijmihi similes videntur impio regi Ochoziæ, qui cum æger decumberet consuluit Beelzebub Deum Accarō 4. Reg. 1. contra quem iratus Dominus sic prędixit per Eliam Prophetam v. 16. *quia misisti nuncios ad consulendum Beelzebub Deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, à quo posses interrogare sermonem, ideò de lectulo, super quem ascendisti nō descendes, sed morte morieris.* Dignum sanè delicto supplicium, vt qui relicta Dei misericordia, alia malorum suorum remedia inquirūt, in miserijs non subsistanr, contra quos etiam per Ierem. ca. 9. 23. 24. sic pronunciat Deus: *Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis, sed in hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra.* 13. *Ochoziæ qui similes.*

B

Nulla alia re acerbius Deum offenderunt Iudæi, quàm cum contempto Dei auxilio, ac misericordia desperata, ad Assyrios & Ægyptios confugerunt. Hinc iustissima illa Dei querela per Ieremiam c. 2. 31. *videte verbum Domini nunquid solitudo* (vbi nihil est fructus & consolationis) *factus sum Israeli, aut terra serotina?* i. serò fructum ferēs, leptua. *plena sentium*) *Quare ergò dixit populus meus: recessimus, non veniemus vltra ad te*, & postea v. 36. *quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas, & ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur.* q. d. non poterit tibi Ægyptus opem ferre, sicut nec Assyrij potuere. Audi quid propter eamdem caussam protestetur Dominus contra Asa Regem Iuda, cum derelicto Deo (cuius prius ope, parua suorū manu Æthiopes vsque ad internecionem percussus erat) à Benadab Rege Syriæ contra Baasam, Regem Israel auxilium postulasset, dictū est enim ei ab Hanani Propheta Dei nomine 2. Paralip. 16. v. 7. *quia habuisti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, iccircò euasit Syriæ Regis exercitus de manu tua*, & v. 9. *stultè igitur egisti & propter hoc ex præsenti tempore aduersum te bella consurgent.*

C 14. *Iudæi quod non in Deo, sed Assyriis & Ægyptiis confisi sunt, ideo Deū irritarunt. Locus Iere. 2. 31. 36.*

Asa Rex Iuda reprehenditur, quod aliis quā in Deo fiduciā locarit.

D

Ecce quanta sit Dei misericordia in istis leprosis videre est; vix enim aperto ore Christi misericordiam implorarunt, cū illos audijt ille, & dimisit voti cōpotes factos; vt indicaret quàm sibi gratū sit videre, vt quis ad eius misericordiæ thronum cōfugiat, ad quem hortatur nos Apost. ad Hebr. 4. 16. *adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiā consequamur & gratiam inueniamus in* (pro cum) *auxilio opportuno.* q. d. gratiā adiuuātem in opportunitatib. cum videlicet opus est, etenim *misericors & miserator Dominus, longanimis & multum misericors.* 15. *Dei misericordia.*

Admirare quæso mecum lector interim Dei clementiam, quæ in petenda peccatorū venia visitur, ac misericordia. Qui enim sceleris sibi conscius postulat vt Deus sui misereatur. non solum id postulat, vt simpliciter gratiā, & fauorem à Deo obtineat; sed id quoque, vt leges, 16.

quas

quas cõtra peccatores sanxit, in pso locũ quodãmodò nõ habeant, nec seruẽtur, quod postulare nisi ipseDeus ad id flagitandũ nos vrgeret, singularis foret impudentię. Cedo si quis latro, vel homicida à Rege aliquo peteret, vt leges, quas contra latrones & homicidas promulgauerat, in sui fauorẽ abrogarẽtur, vel irritæ fierent, annon iste nimiũ tibi audax videretur? Atqui hoc est quod reuera postulat, qui post commissũ crimen, quoDeũ ipsũ lethaliter offendit, poscit.n. in se non exerceri quæ cõtra fornicarios, inmũdos auaros, superbos, inuidos diuinis legib. sancita sunt, sc. vt qui talia agũt Regnũ Dei nõ possideãt. Hãc quodãmodo infringi legem & quasi violari in te vno petis, cũ sic oras, *miserere mei Deus*, q.d. peto ne in me quę lege tua mereor, & iustè debẽtur supplicia, locũ habeãt. Verũ tãta est Dei Bonitas, tanta misericordia, vt non modo nos à throno misericordiæ suæ nõ repellat, sed inuitet potius vt accedamus, accedẽtes benignè excipiat & liberos dimittat. sunt qui ad eã rem declarandã factum illud Mosis, q Exh.32.19. narratur nõ ineptè afferant. Cũ.n. descendens de mõte Sina secũ haberet tabulas legis digito Dei scriptas: *cumq; appropinquans ad castra vidisset vitulum, & choros, iratus valdè, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicẽ montis.* Quo facto docuit in hoc sitam esse peccatorũ omniũ salutem, vt Dei leges ad radicẽ montis confringantur. Mons iste si allegoriam quæras, filius Dei est nostram indutus carnẽ, *& qui abscissus de mõte, sine manib.* hoc est, natus de virgine nullo virili opere factus est mons magnus Dan. 2.34. 35. huius montis pars intima, & quasi radix Christi, est humanitas, ad hanc radicẽ frangũtur quodãmodo tabulæ legis diuinæ, quando propter Christi meritũ eiusq; sanguinem pro peccatorib. in cruce fusum non peccatorum modo veniam, & misericordiam non solum suppliciorũ condonationẽ, sed quidquid etiam à Deo Patre petierimus, obtinebimus. Hic ergò frãguntur leges, hic desinit infernus, hic aboletur mors, hic omnis purgatur lepra peccati, hic sita salus omnis, & cœlestis vitæ beatitudo. Clama igitur quicunq; es, dic quanta maxima contentione potes: *Iesu præceptor miserere mei.*

Locus Exh. 32.19.

Christus mõs ... ad cuius ... dicens hoc ... cuius humanitatis ... & sanguinis vbertim ... pro nobis leges quodãmodo Dei infringuntur. ... supplicia peccatis debi ... & sacris ... decre ... condonan ... clemẽter Deo propter sanguinem ... Christi.

18\. *...ior longè ... sacerdotum potestas quàm ... in vete. lege.*

Hinc verò considerandum est non indiligenter, maiorem longè potestatem Euangelicis sacerdotibus ad remissionem peccatorum tributam esse, quàm quæ in veteri lege vnquam supra lepram tradita fuit, quod sic disertè expressit D. Chrys. li. 3 de sacerdot. *corporis lepram purgare, seu verius dicam haud purgare quidem, sed purgatos probare Iudæorũ sacerdotibus solis licebat: neque nescis quanta cum ambitione, quanto cum studio ac cõcertatione sacerdotalis dignitas id temporis conquireretur. At verò nostris sacerdotib. non corporis leprã, verum animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est. quare iudicio quidem meo, qui istos contẽnunt multo sceleratiores, maioreq; supplicio digni fuerint, quàm Dathan cum suis omnib.* Hæc ille. non obscura sunt Domini verba, quibus post factã insufflationem discipulis, perspicuè dixit: *accipite Sp. S. quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorũ retinueritis, retẽta sunt.* Io.20.23. & apud Mat.18.18. Apost. loquitur *Amen Amen dico vob. quæcunq; alligaueritis super terrã erũt ligata & in Cælo, & quæcunq; solueritis super terrã, erũt soluta & in cælo.* rectè sanè Amb. li. 2. de pœn. c. 2. scripsit, quod Christus concessit Apostolis, id ab his ad sacerdotes esse translatum, vt peccata dimittant. Quare quanti faciendus sit sacerdotũ ordo tã vtiliter, tam necessa-

...nti fa... di sacer... es.

rià institutus, ex his manifestè apparet: quos & Christus ipse tanti fecit, vt ad illos miserit leprosos, & per ipsos diuina munera quotidie offerat, atque dispenset. Quis enim non magnificiat isthæc Christi de sacerdotibus testimonia? *sicut misit me Pater & ego mitto vos: qui vos audit me audit: & qui vos spernit, me spernit, qui aũt me spernit, spernit eum, qui misit me* Ioann. 20. Lucæ 10. Hinc Paulus suo & sacerdotum nomine constanter testatur 2. Corinth. 5. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliamini Deo.* Ad hæc autem referuntur illa teste Clement. libr. 2. Apost. const. cap. 33. *Dijs non detrahas & principi populi tui non maledices & dij estis, & filij altissimi omnes* Exhod. 22. Psalm. 81.6. dicuntur & sacerdotes, eodem teste, Patres spirituales, quos non minus, quã alios sdm carnem parentes honore, & caritate prosequi debeamus. Debemus ergò si lepra peccatorum liberari volumus Christi præcepto obedire, & ad sacerdotes accedere; vt sanemur.

Testimonio Christi & scriptur. patet dignitas sacerdotalis

19\. *Vt sanitas spiritualis à morbo lepra conseruetur in nobis, seruare oportet quæ leprosus gratus exercuit.*

Cæterum mundatos iam quo diutius in nobis conseruetur sanitas, & augeatur, etiam easdem actiones imitari decet, quas leprosus ille exercuit cum sanitatem consequutum se vidit: Redijt ad Christum, cecidit in faciem ante pedes eius, clamauit voce magna, & immortales gratias egit ex animo liberatori suo, idque statim fecit, erat autem hic Samaritanus & alienigena, cui demum dictum est à Christo, quod eius eum fides saluum fecisset, surgeret proinde, & securus abiret

Hæc eadem custodienda nobis, redeundum nobis iam sanitate recepta ad Christum, vt ita eum nostrum fuisse liberatorem, nostrum medicum, ac benefactorem fateamur, & agnoscamus. *ad locum, vnde exeunt flumina, reuertuntur.* Eccles. 1. 7. sic beneficia ad eum, per gratiarum actionem redeant oportet, à quo emanarũt; *ad locum*, inquit Bernardus ser. 13. in cant. *vnde exeunt, reuertuntur flumina gratiarum, vt iterum fluant; remittatur ad suum principium caleste profluuium, quo vberius terræ refundatur.* deinde cadendum in faciem, per sinceram, ac profundam animi submissionem; etenim vt superbus animus virtutes dissipat, ceu ventus nubes: sic modestus & submissus easdem fulcit, auget, & custodit. tertiò magna opus est voce, nec tam oris contentione, quàm cordis alacritate clamandum.

1. Redeundũ ad Christum.

Gratitudo.

Locus Eccle 1.7.

2. Cadẽdum in faciem. Humilitatis vis.

3 Magna opus est voce.

Quod his trib. perficies, primũ si magna fide, ardẽte caritate, ingenti gaudio gratias Christo pro immenso beneficio recuperatæ sanitatis agas sic similis eris noeticæ colũbæ, quæ diluuio abscedente ad benefactorem suum redijt in arcam oliuæ virentis ramum ore præferens. Coruũ imitantur ingrati, qui cadauerum fœtore detentus Noe conseruatorem suum desertor ipse contempsit. Deinde nec gratias egisse satis est nisi statim id egeris, quod & publicanus fecit, dum statim accepto beneficio ad Christum venit. in veteri lege holocaustum, quod offerebatur pro gratiarum actione Leuitic. 8. & caro victimæ non erat in crastinũ seruanda. quia gratiarum actiones non sunt differendæ.

20\. *Vox magna hac tribus continetur. 1. gratiæ agendæ. Grati colũbæ Noeticæ similes. Ingrati similes coruo. 2 Statim gratiæ agendæ.*

Noe vbi primum exijt de arca liberatus à

diluuio

diluuio, statim altare Domino construxit, & sacrificia obtulit gratias agens DEO; & Dominus in Euangelio post illam panum multiplicationem iussit statim colligi fragmenta ne perirent, vt in memoriam accepti beneficij asseruarentur. Denique necesse est etiam, si verè Deo gratus esse cupis, vt eius beneficia quæ omnibus etiam communia sunt, ita tua reputes quasi tibi soli præstita forent, quod suo exemplo declarasse mihi videtur hic vnus leprosus, qui ceteris cessantibus, quasi solus ipse beneficium accepisset, gratus ad Christum rediit. quam rem egregiè monet Chrysostomus lib. 2. de comp. cordis. *Hic affectus, inquit, est serui fidelis, vt beneficia Domini sui, quæ communiter data sunt omnibus, quasi sibi soli præstita reputet, & quasi ipse sit omnium debitor, & pro omnibus ipse solus habeatur obnoxius: hoc fecit & Paulus, qui mortem Domini & Saluatoris nostri, quæ pro vniuerso expensa est mundo, sibi soli præstitam dixit, quasi enim de se solo loquens ita scribit* Galat. 2. 20 *quod enim nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui tradidit semetipsum pro me, hæc autem dicebat non coangustare volens amplissima & per orbem diffusa Christi munera, sed quasi qui, vt diximus, pro omnibus se solum indicaret obnoxium & re vera quid interest, si & alijs præstitit, cum quæ tibi præstita sunt, ita integra sint, & ita perfecta quasi nulli alij ex his aliquid fuerit præstitum. Ideò denique, & in illa boni pastoris parabola non dicitur, quia venit oues multas quærere sed vnam, vna namque est; quia sic omnibus quasi vni diuina beneficia conferuntur.*

3 Quasi tibi soli beneficia communia præstita, sic agendæ gratiæ ex Chrysost.

21. Quartò demum eum, qui peccati lepra liberatus est, oportet Samaritanum esse, id est, receptæ sanitatis, & puri cordis solertem conseruatorem, atque adeò Dei in se inhabitantis custodem; sic enim monemur Prouerb. 4. *omni custodia serua cor tuum*, oportet & alienigenam esse, id est, peregrinum nulli rei corde adhærentem, sed tantum de mundo tenuē victum & vestitū sumentem, vt quem sola cœlestium bonorum recordatio, & desiderium tantisper, dum peregrinus hic viuit, sustentat & oblectat. sic facile audiet quicunque talis est: *surge* ab his terrenis, & fluxis rebus, & *vade*, maiores in dies progressus faciendo, etenim *fides tua te saluum fecit*, & fructus fidei per dilectionē operantis, qui non alius, quam clara Dei visio est in omnem æternitatem saluum te reddet. Hæc hactenus.

4 Oportet Samaritanum esse

DIGRESSIO II. MORALIS.

Fugiendam esse consuetudinem malorum, & quod in benè cœptis perseuerandum sit.

1. QVod leprosi Christum compellantes, & obsecrantes à longè steterint, fecerunt id ex veteris legis præcepto, quæ præcipiebat leprosos extra castra versari, & ab hominum conuictu, & consuetudine abstinere. Ceterùm si mysticū sensum sequare, hoc non sine figura contigit illis. docere enim voluit Deus hac lege illata, vt à spirituali lepra, hoc est, à facinorosorum hominum consortio cauendum omnino esse. Huiusmodi homines, qui hanc lepræ pestiferæ saniem contraxere sunt sacrilegi, raptores, vsurarij, adulteri, fornicatores, ebriosi manifesti, alijque plures carnis operibus, vt Paulus appellat Galat. 5. 19. obnoxij, quos idem Apostol. nobis tamquam lepra pessima vitiatos vitandos esse monet. 2. Corinth 5. 9. 15. *ne commisceamini fornicarijs, &c. si is, qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere, & v. 6. nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit*; præsertim autem fugiendi sunt hæretici, de quibus ad Titum 3. 10. idem Apostolus ait: *hæreticum hominem post vnam, & secundam correptionem deuita.*

Et vide quantopere fugiendos nobis esse peccatores Spiritus sanctus docet. primum fere Sapientis præceptum fuit Prouerb. 1. 10. *fili mi si te lactauerint peccatores ne acquiescas eis.* & v. 15. 16. *fili mi ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à semitis eorum, pedes enim illorum ad malum currunt.* & Prou. 4. 14. 15. *ne delecteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. fuge ab ea, nec transeas per illam, declina, & desere eam* & Eccles. 7. 2. 3. *discede ab iniquo & deficient mala abs te. fili non seminas mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum.* is semente iacit in sulcis iniustitiæ, qui trita impiorum vestigia terens, & pariter cū eis incedens, occasionis, & peccati semina sibi ipsi quærit. etenim *qui amat periculum peribit in illo, & corrumpunt bonos mores colloquia praua.* Non alio sane nomine Iehu filius Hanani Prophetæ grauiter reprehendit Iosaphat Regem alioqui pium, quā quod cum impio Achab copias iungeret, sicut legimus lib. 2 Paral. c. 19 2. *impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris, & idcirco iram quidē Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te.* &c. propterea non est mirandum, quod veteri lege omnibus connubia cum alienigenis & idololatris populo Israelitico seuere interdixerit Deus Exod. 34. 16. *nec vxores de filiabus eorum accipies filijs tuis, ne postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant filios tuos in Deos suos.* Neque id solum, sed omne etiam commercium propter eandem caussam grauiter prohibuit Deus, ibidem v. 12 *caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam.* Quid quod illæ omnes prohibitiones, videlicet: *anima quæ tetigerit aliquid immundum, &c. rea est.* Item: *si tetigerit quidquam de immunditia hominis iuxta omnem impuritatem &c. subiacebit delicto.* Leuit. 5. 2. 3. item: *qui tetigerit morticina eorum immundus erit vsque ad vesperum, & nolite contaminare animas vestras nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis* Leu. 11. 31. 43 allegoricè hoc docent, vt ab improborum hominum consortio, & contagione caueamus.

2.

Locus Eccl. 7. 2. 3.

Iosephat cur reprehensus à Deo.

Cauit Deus ne Israelitæ inirent connubia cum alienigenis, & idololatris, & ne commercium cum illis haberent

Prima mundi contagio, & pestis, quæ & diluuium orbi inuexit, inde nata est, quod filij Seth, quos *Angelos* propter pietatem scriptura nominat, filias Cain in vxores acceperint.

Prima orbis contagio vnde.

Similitudo.

Etenim sicut in aduerso flumine Cymbā remigando vrgere difficile est, sic inter media vitia

vir-

Locus Cant. 22.

virtutes seruare. Proinde bonos malis admistos scriptura cant.22.lilium inter spinas nominat;vix enim fieri potest,vt lilium molle ac tenerum inter spinas illæsum maneat. & mirabimur si tam seriò Isa. cap.1. 2.2. Iudæos notans,quod cum impijs versarentur, dixit: *Vinum tuum mistum est aqua:* significare enim voluit, quod vt vinum aqua dilutum vim suam bona ex parte amittit, & vtcumque acre sit, potens,colorem saltem mutat, etsi vim ferme retineat; sic malorum societas bonos si non corrumpit,saltem aliqua aspergit infamiæ macula.

Locus Isa. 1. 22. Infamie sal... notam ...it malo... consue...

4. Hæretici ... vi... andi.

Verùm nihil ita fugiendum est vt pestilens hæreticorum lepra;hi enim (vt Iaco.ait) sunt *qui segregant semetipsos animales &c*. nam vt lepra contagione serpit, sic hæresis latè vagatur, populumque miserandum in modum contaminat.leprosus vnus fuit Lutherus, sed quam multa hominum millia contaminauit? Vnus fuit Caluinus, & quidem pessimè leprosus,at pestiferæ suæ doctrinæ lepra totum fere Septentrionem infecit. Verè Hierony.ad Galat. 5.*doctrina*, inquit, *peruersa ab vno incipiens vix duos aut tres primùm in exordio reperit auditores; sed paulatim vt cancer serpit in corpore, & iuxta vulgare prouerbium: vnius pecudis scabies totum commaculat gregem*, &c. quare faciendum est quod eodem loco sic monet Hieron. ait enim: *scintilla statim vt apparuerit extinguenda est,& fermentum à massa vicinia semouendum; secanda putrida carnes, & scabiosum animal à caulu ouium repellendum, ne tota domus,massa,corpus, & pecora ardeat,corrumpatur, putrescat, intereant. Arius in Alexandria vna scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem eius flamma populata est.* Hæc Hieronymus.

Egregia Hie... sententia, ... monen... malorum ... consuetudine.

5. Lepræ ge... duplex ...catorum ... signif...

Leuit.13.quædam nominatur lepra perseuerans,quędam volatilis ac vaga,quæ duæ species lepræ idoneè mihi significare posse videtur, duplex peccatorum genus. Vnum quod stabiliter hæret in homine, cum à peccato discedere neque vult,neque cogitat; quale illud erat peccatum Israelitarum, de quo Ierem.17. 1. *peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino.*quasi dicat, scriptum est indelebiliter cum digito adamantino,hoc est, fortissimè;vel certè sensus est, sicut literæ in vngue adamantino exaratæ perseuerantes sunt, & stabiles;ita in homine duro atque obstinato perseuerans est peccati lepra, hi computruerunt quasi iumenta in stercore suo, quibus illud aptari potest Dauidicum Psal.54. 20. *non est illis commutatio, & non timuerunt Deum.*id est, non est illis commutatio à malo, quia non timent Deum, hi inprimis fugiendi sunt.Porrò volatilis lepra & vaga est peccatum quod serpit & sua contagione alios atque alios inficit; volat enim quasi serpens ex vno in alium, singulos veneno perimens. Hoc duplex lepræ genus rectè in hæresim conuenit; nam & perseuerãs esse solet,cum enim legum,& obedientię contemptrix sit, fixa, immobilisque manet,& in suo sensu hæret, timoris,& pudoris abiecto freno. Hinc fit vt etiam volatilis sit,serpit enim hæresis vt cancer, id quod ex dictis num. 4.constat. sequitur vt & illa Christi Domini verba perpendamus.

...tus Ier. 1.

...ocus Psal. ...20.

...resis le... est perse... anti,itẽq; ...atili per ...ilis.

A *Non ne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt?* Monet enim nos hic locus, vt de perseuerantia in benè cęptis aliquid dicamus; Omnes nemque decem isti leprosi benè cœperunt, omnes Christum benè quæsierunt, omnes ei in via occurrerunt, omnes vocem leuauerunt dicentes:*Iesu præceptor miserere nostri.* sed ex his omnibus vnus dumtaxat perseuerauit in eo saltẽ ardore,ac studio virtutis;vnus tantum ad gratias agendum redijt,& fortassis reliqui nouem (si vera est quorumdam opinio à sacerdotibus ad quos missi erant corrupti sunt, qui eos à Christo auerterant, dicẽtes non Christi beneficio, sed propter legis obseruantiam sic sanatos fuisse,hanc ergò nouem illorum siue defectionem siue ingratitudinem grauiter reprehendit Christus. B *Nonne decem mundati sunt,& nouem vbi sunt?*illam vnius perseuerantiam studiosè laudat.*non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo nisi hic alienigena. etenim multi vocati ,pauci verò electi.* 6.

In via ac ratione virtutis principia frequẽter feruent, progressus tepescunt,fines & exitus frigent.*sed non oportet*,inquit Chrys hom. 24.ad Hebr. *exordia sola habere clara,sed & finem clariorem. nonne Rhetor circa finem orationis satagit clarior apparere, vt cum plausib. discedat? nonne circa finem perfunctionis sua actionem clariorem demonstrat? nonne Athleta nisi finem ostendat clariorem, & vsq; ad consummationẽ semper exsuperet; & si omnes vicerit vincatur autem à nouissimo, nonne omnia illi infructuosa fient? nonne gubernator si pelagus totum pertranseat. circa portum autem confrin*C*gat ratem, omnem perdidit anteriorẽ laborem? Quid etiam medicus, nonne si liberauerit ægrotãtem morbo,cum autem ad perfectionem salutis peruenturus erat ægrotus, tunc eius corrũpat valetudinem, nonne, inquam totũ opus corrũpit,& perdit? sic etiam in virtute contingit. Quotquot exordijs finem non posuerunt competentem, & consequentem,& concinnum perierunt,& corrupti sunt. Tales namq; sunt, qui ex carceribus ipsis clari & gestientes prosiliunt, postea verò dissolutius, laxiusq; mouentur: iccirco palma fraudantur.* sic Chry.*non quæruntur* inquit Hieron.ad Feriam de viduit.seruan.ep 16.*in Christianis initia,sed finis. Paulus malè cœpit sed benè finiuit. Iudæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur.* lege Ezech.33.12. *iustitia iusti non liberabit eum in quacunq; die peccauerit, & impietas im*D*pij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua.* & ep.28.ad Luci.*obsecro*,inquit, *te,& moneo parentis affectu, vt qui Sodomam reliquisti,ad montana festinans post tergum ne respicias, ne aratri stiuã, nec fimbriam saluatoris,nec cincinnos eius noctis rore madefactos,quos semel tenere cœpisti, aliquando dimittas, ne detecto virtutum pristina quæsiturus vestimenta descẽdas, ne de agro reuertaris domum, ne campestria cum Loth, & amœna hortorum diligas, quæ non irrigantur de cœlo, vt terra sancta, sed de turbido flumine Iordanis postquã dulces aquas maris mortui cõmistione mutauit. cœpisse multorum est. ad culmen peruenisse paucorum. qui in stadio currunt omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. at contra de nobis dicitur: sic currite vt apprehendatis. Non est inuidus agonotheta noster nec alterius palma, alteri parat ignominiam, omnes Athletas suos desiderat coronari.* Hæc Hieronym.

7. Chrys de perseuerantia in benè cœptis.

Finis coronat opus.

8. Qui alacriter ac feruenter viam virtutis aggrediuntur,sed sensim flaccescunt,languidique fiunt, ita vt tandem motus omnis animi tamquam ventus illos deficiat, similes mihi esse videntur statuæ illi,quam vidit in somnis Nabuchodonosor, cuius erat initium aurum, finis verò lutum, quæque vt iuxta literæ sensum principatuum huius mundi mutabilitatem significat,ita mystico, & occulatiore sensu pietatis,& virtutis inconstantiam docet.caput huius statuæ,vt Daniel.2. legere est,aureũ erat,& sincerum Dei amorem ac pia opera designat, à quibus feliciter incipiunt ad Deum conuersi; pectus statuæ argenteum bona verba,& laudem, commendationemque virtutis notat, quam laudem adhuc ad tempus retinet, qui benefacere desijt. Sed hoc argentum paulatim efficitur æs,cũ bona illa verba,quæ bono animo & intentione loquebatur virtutem laudans, atque commendans, iam ad ostentationem,& inanem gloriam, quo alijs bonus appareat,loquitur. Verum & hoc ipsum æs in ferrum tandem vertitur, quando ipsa quoque vmbratilis virtutis specie contempta,durus ad morum emendationem,durus ad salutaria audienda consilia efficitur. Postremò totus in lutum conuertitur, quando totus voluptati deditus,qui spiritu cœpit,in carne consũmatur iuxta illud Pauli Galat.3.3. *sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini.* Hæc autem omnis in homine inconstante varietas aptè significatur in multiplici illa, sensimque in peius ruente auri,argenti, æris,ferri,& luti sibi succedentium coniunctione, qua illa Nabuchodonosoris statua constabat.

Similitudo statuæ Nabuchodonosor cum homine bene incipiente,sed malè desinente.

9. Hanc deplorandam virtutis inconstantiam lugebat Ierem.Threnor.4.1.2.5.*quomodo obscuratum est aurum,mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum filij Sion incliti,& amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea, qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora.* Eandem lugebat & Isa.1.21.22. *quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? iustitia habitauit in ea,nunc autem homicidæ, argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mistum est aqua.*

Locus Ier. Thren.4.1.2.5.item Isa.1.21.22.

10. Quid igitur miramur, si tantopere Patres laborarunt, vt perseuerantiæ præstantiam, & necessitatem intelligeremus; sciebant enim verissimum esse illud, quod Petrus Blesensis epistola 28.scripsit: *Omnes quidem virtutes currere ad brauium, sed vnam perseuerantiam coronari.* Audi quanto ardore August. ad hanc rem fratres in heremo sermon.8. adhortetur: *ò fratres mei,*inquit,*non tædeat incipere magna,nec fastidiat tenere inchoata, scientes quod perseuerantia informat meritum, colorat boni propositum,remunerat currentem,coronat pugnantem, ducit ad brauium, conducit cunctos ad portum, hæc est tunica talaris sancti Ioseph vsque ad finem contingens, hæc est tunica sacerdotalis vsque ad pedes perueniens, hæc est cauda hostiæ, quam tenemur reddere Deo. & offerre. hæc est calcaneum bonæ operationis, quod contrà serpentis morsum debemus obseruare. hæc est virtus,quæ Deum ligat, hæc est quæ omne bonum informat. Hæc est perseuerantia qua laureantur Martyres,qua virgines coronantur, qua sacerdotes sublimantur,& confessores.* & paulò inferius: *bonum*

Quantum in Perseuerantia positum sit. ex Augu

A *inchoare, & malo fine concludere, quid aliud est, quam res monstrosas conficere? illa enim actio, quasi chimæra est: quæ initium habet à ratione, sed finem à sensualitate. Cum enim sic agitur humano capiti ceruicem pictor equinam iungit, & superinducit infructuosas plumas.* Quare meritò inquit Bernardus epist.129.ad Ianuens. *tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit.* Sapienter vterq; Aug. & Bernard.

Ex Bernardo

11. Idem testatur Cæsarius Arelatens. homil. B 25.his verbis: *Quid mihi prodest, si mihi sata viridantia in herbis spem messis ostendant, & me sub ipso falcis tempore subita vel aeris intemperie vel pluuiarum inundatione decipiant? quid mihi proderit, si vinea spem omnem in flore promittat, & vel ferarum incursio, vel vastitas grandinis spem omnem in consummatione subducat? Ideoque omnis prosperitas, aut felicitas in fine consistit.* hæc ille. Verè, neq; enim beatus est, qui bonum facit, sed qui perseueranter facit. Philistæi remittentes arcam 1.Regum 6.eamq; in plaustrum imponentes, quod vaccæ trahebant, vt intelligerent an veri Dei esset arca, & an propter illam tot etiam plagis mulctati essent, & non casu illis euenissent, id argumenti loco sumpserunt: si Vaccæ illæ, quarum vitulos domi recluserant, recto tramite in terram Israel pergerent,nec ad vitulos C regrederentur, donec arcam Dei ad suum locum deduxissent. Quãdo fidelis quispiam pro Christi fide, vel gloria multa patitur aduersa,& bona operatur,vt cognoscat an illa bona, quæ operatur,& mala, quæ patitur, Deo sint accepta,sitque ipse,qui vel ea operatur,vel patitur,inter electos, qui ad Deum vadunt,connumerandus, nullum arbitror efficacius argumentum, nullum euidentius signum habere poterit, quam si recto itinere in studio virtutis pergere se videat, & ambulare de virtute in virtutem donec videat Deum Deorum in Sion.At qui ad vitulos domi reclusos reuertitur,hoc est,qui ad pristinas voluptates, veterisque hominis actiones regreditur,quasi canis ad vomitum,timere debet,ne vel non veri Dei arcam hactenus portauerit, hoc est, ne non verum,& viuum Dei templum fuerit,vel ne non inter electos Dei seruos connumerandus sit. D *nemo* enim *mittens manum suam ad aratrum,& respiciens retro aptus est regno Dei* Lucæ 9.62.sed de perseuerantia satis hæc modo dixisse.

Ex Cæsario.

Qui perseuerant in virtutis semita, similes vaccis Philistæorum.

DIGRESSIO III.

MORALIS.

De ingratitudinis vitio.

1. NON *est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo,nisi hic alienigena.* poscit hic locus, vt aliquid omninò dicamus de grati animi virtute, itemque doceamus quam fugiendum sit malum ingratitudinis vitium. Dominus per Isa.c.1.23.cum ingratis Israelis filijs expostulat: *Audite Cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. filios enutriui & exaltaui:*

Vitij ingratitudinis vitiositas ex Isa.1.

altaui: ipſi autem ſpreuerunt me. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui. Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Cui non mirabile videatur primum peccatum, quod iuſſu Dei Iſraelitis exprobrat Propheta ingratitudinem eſſe? Quis non obſtupeſcat ſic exordiri Dei Prophetam? Quis non miretur aures terræ attribui, & ad audiendum Cœlum inuitari? Sed deſinet admiratio ſi diligenter expenderimus quanta ſit vitioſitas ingratitudinis & malitia; Vt.n. hoc ſignificaret vſus eſt Propheta inſueto, & admirabili dicendi modo. In huius ergò tam execrandi vitij deteſtationem, res omninò vita, ac ſenſu carentes, id eſt, cœlum, & terram inuocauit. mox quaſi rem admirandam prorſus aperiens ſic ſubdit: *filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Quare quid dici deteſtabilius poterat, quàm affirmare ingratitudinem Dei eſſe contemptum? & neque his contentus ſubdit: *cognouit bos poſſeſſorem ſuum*, &c. quod efficaciſsimum pathos eſt à minori: populus, ait, meus non hoc præſtitit mihi, quod bruta animantia exhibent ijs, à quibus curantur, etiam illa, quæ inter bruta vilia habentur maximè, & inſipientia. Quid ſtolidius boue? quid ſtupidius aſino? atqui *bos cognouit poſſeſſorem ſuum & aſinus præſepe Domini ſui; populus autem meus me cognouit* paſtorem, & nutritium ſuum. Quis his non moueatur? Quem non pudeat à brutis vinci? Quis tam infame vitium non execretur?

Primum peccatum quod Iſaias reprehendit ingratitudo.

2. Bern contra vitium ingratitudin.

Meritò Diuus Bernard. ſerm. con. vitium ingratitudinis ex hoc Euangelio ſumpta occaſione in tam execrandum vitium ſic inuehitur, *heu, heu, non inuenitur, qui redeat, & agat gratias Deo, niſi hic alienigena. Nonne decem mundati ſunt? & nouem vbi ſunt? meminiſtis credo verba Saluatoris hæc eſſe nouem illorum ingratitudinem arguentis. Benè ſiquidem oraſſe, obſecraſſe, poſtulaſſe leguntur, qui leuauerunt vocem dicentes: Ieſu fili Dauid miſerere nobis; ſed defuit eis quarta, quam adiecit Apoſtolus gratiarum actio, quando nec redierunt, nec egerunt gratias Deo. Multos quoque videmus vſque hodie ſatis importunè petentes, quod ſibi deeſſe cognouerint, ſed paucos admodum nouimus, qui dignus ſuper acceptis beneficijs gratias agere videantur. Nec reprehenſibile quod inſtanter petimus, ſed planè petitioni negat effectum, quod inuenimur ingrati.*

3. Sæpè clementia eſt, ingratis negare quod poſtulant.

Et fortè hoc etiam clementia eſſe videtur ingratis negare quod poſtulant, ne contingat nobis vt tanto grauius de ingratitudine iudicemur, quanto magis accumulatis beneficijs ingrati probabimur extitiſſe. Ergò miſericordiæ res eſt, in hac parte ſubtrahere miſericordiam, quemadmodum iræ, & indignationis miſericordiam exhibere, eam ſanè, de qua per Prophetam ipſe pater miſericordiarum loquitur, dicens; miſereamur impio & non diſcet facere iudicium (Iſaiæ vigeſimoſexto, 10.) *Quàm multos enim videmus, & plangimus fratres; qui dummodo maneat habitus, & tonſura, ſalua ſibi omnia arbitrantur? non conſiderantes miſeri quemadmodum ingratitudinis vermis interiora corrodens ob hoc tantum corticem, quem vident tranſforare diſſimulet, ne fortè recogitent, & erubeſcant, ipſaque verecundia emendentur. Qui ſic interdum in nonnullis conſumpta eſſe interiora vni-*

Contra religioſos ingratos.

A *uerſa præſumit, vt non vereatur, ad ea quoque quæ foris apparent, venenatum ducere caput: niſi fortè quos videmus manifeſtè apoſtatare à Deo, repente fieri peſſimos arbitramur: & non magis paulatim defeciſſe, tum comederint alieni robur eorum, & neſcierunt. Vides ergò non omnibus prodeſſe, quod à lepra ſingularis conuerſationis, cuius peccata manifeſta ſunt, emundantur: ſed nonnullis peius in occulto ingratitudinis vlcus oriri, quod tanto periculoſius ſit, quanto interius.*

Nõ omnib. prod. ſt a lepra mundari.

4. Cur quærit vbi ſint.

Et benè Saluator hic in Euangelio nouẽ illos, vbi ſunt, quærit; quoniam longè eſt à peccatoribus ſalus. ſic enim, & primum hominem poſt peccatum, vbi ſit, interrogat, & in iudicio neſcire ſe profitebitur operarios iniquitatis, cum legamus in Pſal. Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & iter peccatorum peribit.

5. Cur nouem ingrati.

Nec ſine cauſſa in nouenario inuenti ſunt, qui non redeunt ad Saluatorem, in quo nimirum numero, quaternario quinarius iungitur, & eſt non bona miſtio corporeæ ſenſualitatis, & euangelicæ traditionis. Quod tunc fieri ſolet, cum ſic volumus quattuor Euangelijs obedire, vt quinque corporis ſenſus pariter oblectare velimus. Felix autem Samaritanus ille, qui cognoſcit ſe nihil habere, quod non accepiſſet; iccirco ſeruauit depoſitum, & cum gratiarum actione ad Dominum eſt reuerſus. Felix, qui ad ſingula dona gratiæ, redit ad eum in quo eſt plenitudo omnium gratiarum, cui dum nos pro acceptis non ingratos exhibemus, locum in nobis facimus gratiæ, vt maiora adhuc accipere mereamur.

Ingratitudo impedit à profectu.

Omninò enim ſola nos à profectu conuerſationis impedit ingratitudo noſtra, dum quodammodo amiſſum reputans dator, quod ingratus accepit, cauet ſibi de cetero, ne tanto plura amitteret quanto plura conferret ingrato.

6. Felices qui ſe alienigenæ reputantes gratias identidem pro beneficiis referunt et minimis.

Felix proinde qui ſe alienigenam reputans, etiam pro quibuſque minimis beneficijs non minimas refert gratias, gratuitum eſſe non dubitans, nec diſſimulans, quod alieno impenditur, & ignoto. Nos autem miſeri, & miſerabiles, cum in initio adhuc alienos nos æſtimamus, timorati ſatis, ſatis deuoti, & humiles inuenimur, tam facilè poſtmodum obliuiſcimur, quàm gratuitum ſit quidquid accepimus, & præſumentes non benè quaſi de familiaritate Dei, nequaquam aduertimus quod mereamur audire: quoniam inimici Domini domeſtici eius. Hæc Bernard. quæ omni auro lydio nobis præſtabiliora ſint oportet; ac ſuper aurum & topatium acceptiora.

7.

Contra verò magnum bonum eſt gratiarum actio, id, quod egregiè docet Chryſoſtomus ad Populum Antiochen. homilia prima ſic ſcribens: *nullum, gratiarum actioni par bonum, quemadmodum blaſphemia peius nihil:* & iterum: *magnus theſaurus gratiarum actio, magnæ diuitiæ, inconſumptum bonũ, armatura fortis: ſicut blaſphemia ingruentem iacturam intendit ijs, qui peierare ſolent, plura inſuper perire facit. Perdidiſti pecunias? ſi gratias quidem egeris animam lucratus es, & maiores nactus es diuitias quia Dei beneuolentiam hauſiſti amplius: ſi verò blaſphemaueris, inſuper & ſalutem tuam amiſiſti; & quam habuiſti animam,* egregiè Chryſoſtom.

8.

Nam etiam in aduerſis, & contrarijs rebus non tantum in proſperis Deo gratiæ & ha-

Etiam in aduersis gratiæ agendæ.

bendæ, & agendæ sunt, quod declarat Hieronymus in lib. 3. cap. 5. commentar. epist. ad Ephesios, exponens illa Pauli verba: *gratias agentes semper pro omnibus: dupliciter*, inquit, *intuendum, vt & omni tempore, & pro omnibus, quæ nobis accidunt, Deo gratias referamus: vt non tantum pro his, quæ bona putamus, sed etiam quæ nos coarctant, & contra nostram veniunt voluntatem in Dei præconium mens læta prorumpat, & dicamus, nudus exiui de vtero matris meæ, nudus & redeo, sicut placuit Domino, &c.* Iob. 1. 21. subdit deinde; cum in prosperis etiam gentiles, & Iudæi, & Publicani, & ethnici soleant gratias agere: *Christianorum propria virtus est, etiam in his, quæ aduersa putantur, referre gratias creatori.*

Qui sibi sanctiores videntur solent Deo referre gratias, quod de periculis, vel miserijs liberati sunt. Sed iuxta Apostol. hæc virtus est maxima, vt in ipsis periculis atque miserijs Deo gratiæ referantur & semper dicamus: benedictus Deus, minora me scio sustinere, quàm mereor; hæc ad mea peccata parua sunt, nihil mihi dignum redditur. Hic animus Christiani est, hic crucem suam tollens sequitur saluatorem, quem nec o[illegible]tas, nec damna debilitant, quem, vt Flaccus in Lyrico carmine ait: si fractus illabatur orbis, impauidum ferient ruinæ.

De hoc eodem argumento lege Chrysostomum homilia prima ad populum Antiochenum, & homil. 8. in epistol. ad Colossens. & Basil. homilia quinta, in Mart. Iulittam exponentem illa Pauli: *in omnibus gratias agite.* Augustinus concion. 1. in Psal. 32. & conc. 2. in 2. part. Psal. 48.

9. Ingrati similes Pincernæ Pharaonis.

Quanta igitur pœna digni erunt, qui, acceptis à Deo beneficijs, tam munifici largitoris obliuiscuntur ingrati? Hos rectè similes esse dixerimus Pincernæ Pharaonis, cui cum explicato somnio, faustum de mox adfutura liberatione à vinculis nuncium Ioseph attulisset, rogauit eum, vt restitutus in gradum pristinum suggereret Pharaoni, vt educeret ipsum de carcere, quod furtim sublatus esset, & innocens in lacum missus. Verum ingratus ille prospera vsus fortuna sui coniectoris gratiam obliuioni tradidit; ita plurimos passim inuenies, qui in aliqua afflictione, vel cruciatu positi, maria, & montes polliceantur ijs, qui patrocinium, & opem præbent, vt ex illis malis & periculis incolumes eruantur, sed mox liberati & incolumitati redditi alta obliuione beneficia sepeliunt.

10. Prosperitas & obliuio facile iunguntur.

Obseruant quidam, Ephraim & Manassem vterinos fratres fuisse, eodem patre genitos, eadem matre natos, atque adeò ita coniunctos esse, vt à se inuicem auelli non posse viderentur. Ephraim crescentem, vel frugiferum, id est, prosperitatem significat, & affluentem rerum copiam; at Manasses obliuionem, quæ res ita connexæ sunt, sic à se inuicem pendent, vt vix separari queant; nam is, qui alterius beneficio prosperè feliciterque viuit rebus ad nutum fluentibus, vix, ac ne vix quidem sui amplius benefactoris memoriam retinet; ita enim nostro vitio comparati sumus.

A Itaque prosperitas beneficiorum obliuionem inducit, vt proinde verissimum sit, etiam in hunc sensum Ephraim & Manassem fratres esse coniunctissimos.

Ceterum præter Patrum exhortationes, & execrandam ingratitudinis vitiositatem alia etiam sunt, quæ nos ad ingratitudinis vitium fugiendum, & ad rependendam gratiam, amplectendumque bene de nobis meritos vehementer excitant. & inprimis ratio ipsa id suadet: omnis enim effectus, quod naturaliter rebus insitum est, ad suam caussam conuertitur iuxta naturalem ac proprium cuiusque caussæ modum & effectus. Sed is, qui accipit ab altero beneficium, quatenus beneficium accipit, quidam effectus est benemerentis. Igitur ipse naturæ ordo exigit, vt is iuxta modum naturalem sibi, suoque etiam benefico consentaneum ad illud conuertatur, nimirum per intellectum, & voluntatem gratias reddendo, is est enim modus agendi naturæ hominis conueniens. Præpositio ipsa huius ratiocinationis probari potest ex D. Dionys. c. 3. de de diuin. nom. vbi ait: *Deum omnia ad se conuertere tamquam omnium caussam.* 11. Ratio suadet ingratitudinem fugere. B

12. Tria præstare oportet eum qui beneficium accepit.

Et vt hoc obiter etiam adiungamus, vt quis se verè ad benefactorem conuertat, tria hæc necessaria sunt. Primò oportet eum, in quem beneficium collatum est, beneficium ipsum agnoscere: deinde laudare benemeritum eique gratias habere. C

Postremò gratiam etiam referre, aliquid pro loci, & temporis, ceterarumque circumstantiarum opportunitate rependendo, verbi gratia, honorem & reuerentiam, opem etiam & subsidia si indigeat; præsertim verò affectus, ex quo beneficium proficiscitur, statim est mutuo compensandus affectu. Quod Seneca sic testatur libro secundo de benefic. cap. 35. *Vis reddere beneficium, benignè accipe*: quamuis donum ipsum, quo beneficium continetur, non statim redditione alterius doni compensandum est, sed opportunum potius expectandum tempus id, quod etiam Seneca libr. 4. de benef. sub finem docet: *qui nimis*, inquit, *citò cupit soluere, inuitus debet* (cuius signum est, quod studeat sese statim onere, & debito liberare) *& qui inuitus debet, ingratus est.* D

13. Singula Dei beneficia expendenda.

Iuuat & illud mirificè ne ingratus in Deum sis, si innumera Dei in te collata beneficia non indiligenter expendas, quo pertinent aurea illa Basilij verba in Mart. Iulittam: *si quando, ait, latius arridet vitæ institutum, illam depromamus Dauidis vocem, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi, ex nihilo effecit, vt essemus ac produxit, dono rationis ornauit, inuentum artium ad vitam tuendam gratuito contulit, & terræ visceribus alimenta eduxit; in ministerium dedit omnigenum pecus. Propter nos imbres, sol, montana, campestrisque Regio pulcrè exculta. Propter nos omnes fluunt, promanant fontium scatebræ, mare ad negotiandum naues admittit, è fodinis effodiuntur opes.*

At quid opus est hæc persequi? Deus ipse salutis nostræ caussa inter homines conuersatus est. Verbum caro factum, & habitauit in nobis. sol ipse iustitia me-

tiæ me-

tie medius eorum factus est, qui sedent in tenebris. Vt ipsa venit ad mortem, mortem autem crucis, & mortuos surrexit spiritus sancti charismata dividunt, multiplices coronas promisit, delicias Paradisi, Regni cælestis gloriam, &c. quæ numerari non queunt; meritò vt exclamemus, quid retribuemus Domino pro omnibus, quæ retribuit nobis? rectè dixit; retribuit. quam .n. rependis pro accepta gratia gratiarum actionem, in numerum refert & habet beneficij loco; qui licet aliud nil accipiat, quam quod suum est, solidam tamen retribuit gratiam, ac si propria dedisses.

14. Omni tempore gratias agere oportet.

Eodem pertinent quæ idem habet Bas. eodem loco. *Accumbens mensæ ora, edens panem largitori gratiam rependa, tunicam indueris? gratias age benigno donatori, qui commodum tibi æstate, hiemeque tribuit vestimentum. Diem peregisti? refer to gratiam illi, qui solem immeritis in ministerium indulsit, si in Cœlum & eximiam siderum pulcritudinem aciem oculorum defixeris, supplica Domino, qui cuncta hac in sapientia condidit, &c.* Nullum igitur tempus esto quo summo omnium bonorum largitori gratias non agas.

Iuuat etiam beneficia Dei, quæ cunctis hominibus communia sunt, quasi tibi soli præstita sint cogitare id, quod Diuus Chrysostomus libro secundo de compun. cor. eleganter docet: vt notauimus capite decimotertio, digress. 1. n. 20.

15. Ex ingratitudine quot mala.

Prodest etiam plurimum ad execrandum ingratitudinis vitium fugiendum, si quis studiosè inspiciat quot, quantaue mala ex ingratitudine in hominum genus proficiscantur; eius proprium est, quasi incidere venam gratiarum, quæ à Deo in nos continenter fluunt, Christi manus tornatiles, & aureas plenas hiacynthis, & omnibus diuitijs atque opibus affluentes, quasi steriles reddere: *retribuebant,* inquit, *mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ,* Psalmo 34. 13. quia nimirum detestabile ingratitudinis vitium efficit, vt qui natura liberalissimus est, sterilis quodammodo appareat.

Locus Psal. 34. 13.

Etenim ingratitudo, vt Bernard. ait sermone quinquagesimoprimo in Cantic. *& quasi ventus exsiccans, & vrens fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.* Ecclesiastis 1. 7. quia nisi fluenta gratiæ à Deo in nos deriuata ad ipsum per gratitudinem, & gratiarum actionem redeant; exsiccato iam quodammodo misericordiæ fonte, non iterum fluent. Et meritò ita accidit. Nam ex ingratitudine non redditur prout par est, Deo bonorum largitori honor & gloria, quin etiam obfuscatur vehementer eius nomen quemadmodum nubes solis virtute varijs hinc inde vaporibus de terra attractis in sublime subuectæ, ipsum postea solem obscurant; sic ingratus multis Dei beneficijs exornatus, & quasi in altum sublatus sua mox ingratitudine Dei lucem veluti noctem quemdam Diuinæ gloriæ offundit, & sicut mare dulces in se aquas admittit, quas deinde salsas, & amaras à se reijcit, ita qui ingratus est pro collatis in se bonis mala retribuit, & alterius beneficentiam in suam vertit perniciem.

Locus Eccl. 1. 7.

Similitudo.

Similitudo altera.

16. Exemplo Iudæorum mala ingratitudinis indicantur.

A Verum nullum expressius, & illustrius exemplum malorum, quæ ingratitudo in hominum vitam inuehit, afferri posse videtur, quam exemplum Iudæorum, quos tamquam ingratissimos abdicauit prorsus Christus Dominus, & abiecit propter ingrati animi vitium, reddiderunt illi Christo mala pro bonis, vt merito ad illos pertineant illa Christi verba apud Prophetam, *Retribuebat mihi mala pro bonis sterilitatem animæ meæ,* quasi dicat, vt Augustinus exponit: *Ego attuli fœcunditatem, ipsi retribuebant sterilitatem. Ego vitam, ipsi mortem, ego honorem, ipsi contumelias; ego medicinam, ipsi vulnera, & in his omnibus, quæ retribuebant, vtique steriles erant. Illam sterilitatem in arbore maledixit* (Matthæi vigesimo primo,) *vbi fructum cum quæreret non inuenit, folia erant, & fructus non erant. verba erant, & facta non erant. Vide in verbis numerositatem, & in factis sterilitatem: qui prædicas non furandum, furaris, &c.* Roman. 2. 21.

Locus Psal. 34. 13.

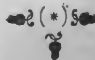
B

17. Pelicani exemplum.

Est Christus Dominus similis pelicano, *similis,* inquit, *factus sum pelicano solitudinis.* Psalm. 101. 7. Est pelicanus auis ægyptia, quæ nascitur in solitudinibus maxime Nili fluminis; dicunt autem eam, quæ mater est in hoc auium genere, seipsam grauiter vulnerare, & sanguinem suum super filios in nido occisos, vel potius saucios effundere, quo illi perfusi reuiuiscunt, vel sanantur, sed illa ob effusum sanguinem sic debilitatur, vt pulli ad quærendum cibum exire, matremque ad tempus alere cogantur. tandem resumptis viribus, mater eos, qui diligenter hoc officium erga se præstiterunt tenerrimè diligit, studiosè fouet, diligenter nutrit. Contra verò eos qui tamquam degeneres nullam matris curam gesserunt, tamquam ingratos e nido deturbat. Sed quidquid sit de hac historia, res certè ipsa in Christum aptè quadrat. Ille nos à veteratorio serpente vulneratos & percussos suo effuso sanguine sanauit, & vitæ restituit immortali. Quos ergo tanto accepto beneficio gratos videt ipsum laudare, obsequium præstare, morem gerere, cumque in suis pauperibus quasi penuria, & egestate laborantem, magno affectu alere, inuisere, vestire, recreare animaduertit, hos inter suos connumerat, diligit, fouet, nutrit. Porrò ingratos & degeneres è statu gratiæ deturbat, & à suo tandem conuictu & consuetudine in omnem æternitatem abdicat. & hæc de ingratitudine satis sint.

C

D

CAPVT XIV.

IESVS DOCET IN TEMPLO IN FESTO Scenopegiæ.

D. 7. 11.

Feria 3. post Domin. 4. Quadr.

V. 1. Iudæi ergò quærebant eum in die Festo, & dicebant vbi est ille?

2. Et murmur multũ erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: quia bonus est: alij autem dicebant non, sed seducit turbas.

3. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

4. Iam autem die Festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat.

5. Et mirabantur Iudæi dicentes: quomodo hic literas scit, cum non didicerit.

6. Respondit eis Iesus & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.

7. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.

8. Qui à semetipso loquitur gloriam propriam quærit, qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.

9. Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?

10. Quid me quæritis interficere? respondit turba, & dixit dæmonium habes, quis te quærit interficere?

11. Respondit Iesus, & dixit eis: vnum opus feci, & omnes miramini.

12. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem (non quia ex Moyse est, sed ex Patribus) & in sabbato circumciditis hominem.

13. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi: mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato.

14. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

15. Dicebant ergò quidam ex Ierosolymis: nonne hic est quem quærunt interficere.

16. Et ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus?

A

17. Sed hunc scimus vnde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit.

18. Clamabat ergò Iesus in templo docens, & dicens: & me scitis, & vnde sim scitis: & à me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.

19. Ego scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit.

20. Quærebant ergò eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venit hora eius.

B

21. De turba autem multi crediderunt in eum & dicebant: Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quam quæ hic facit.

22. Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt Principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum.

Fer. 2. post Dom. Pass.

23. Dixit ergò eis Iesus: adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui me misit.

24. Quæretis me & non inuenietis, & vbi ego sum, vos non potestis venire.

C

25. Dixerunt ergò Iudæi ad semetipsos: quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes?

26. Quis est hic sermo quem dixit: quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire?

27. In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens: si quis sitit veniat ad me, & bibat.

28. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

D

29. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum, non dum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

30. Ex illa ergò turba, cum audissent hos sermones eius, dicebant: hic est verè Propheta.

31. Alij dicebant: hic est Christus. Quidam autem dicebant: nunquid à Galilæa venit Christus?

32. Nonne scriptura dicit: quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus.

33 Dissensio itaq; facta est in turba propter eum.

34. Quidam autem ex ipsis volebant apprehen-

prehendere eum, sed nemo misit super eum manus,

35\. *Venerunt ergò ministri ad Pontifices, & Pharisæos dixerunt eis illi: quare non adduxistis illum?*

36\. *Responderunt ministri: nunquam sic locutus est homo sicut hic homo.*

37\. *Responderunt ergò eis Pharisæi: nunquid & vos seducti estis?*

38\. *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum aut ex Pharisæis?*

39\. *Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt.*

40\. *Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis.*

41\. *Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat.*

42\. *Responderunt, & dixerunt ei: nunquid & tu Galilæus es? scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa Propheta non surgit.*

43\. *Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.*

SCHOLIA.

1\. *Iudæi ergò*] Vox, ergò, caussam & consecutionem indicat, q.d. Ioa. quia in occulto ascendit, nec se omnibus spectabilem primis diebus exhibuit, iccircò quærentes eum Iudæi dicebant: *vbi est ille*, requirebant enim & inuenire cupiebant vbi esset, qui enim aliquem inquirunt vt inueniant, sciscitari solent, vbi ille sit quem inquirunt. D. Chrysost. homil. 48. & Cyrill. lib. 4. cap. 37. affirmant eos, qui sic interrogabant; *vbi est ille*, insequi, & interficere eum voluisse: quare Chrysosto. putat, ex summo odio ita locutos fuisse; *vbi est ille*. quasi ne nomen quidem eius proferre possent; Cyrill. verò ait, ex arrogantia, & superbia sic dixisse, quasi eum contemptui haberent, nec dignus esset, qui nominaretur, quorum opinationem confirmare videtur verbum illud, *Iudæi*; vocare enim videtur Iudæos illos, qui cum de tribu Iuda essent, & optimates, & Pharisæi tunc Ierosolymis erant: de quibus mox dicitur: *propter metum Iudæorum*. Erant enim hi præcipui inter eos, qui Christum persequebantur, eiusq. capitales hostes. Iuxta igitur horum patrum sententiam vox ista erat Principũ Iudæorum & Pharisæorum, qui propterea *Iudæi* dicuntur, vt à Galilæis secernantur. Sed fortassis probabile etiam est, vocem hanc à multis fuisse prolatam: *vbi est ille?* qua bono, qua malo animo. Quæ expositio vim sumit à verbis sequentibus: subdit enim Ioannes: *& murmur multum erat in turba, de eo, quidam enim dicebant quia bonus est, alij autem dicebant, non.* omnes ergo requirebant, sed non pari eodemue affectu, magis tamen vero similis est præcedens interpretatio Chrysostom. & Cyrill. nam sequentia verba turbæ tribuuntur, non Iudæis, scilicet Principibus & Pharisæis.

Iudæos quos hic vocet.

2\. 2. *Et murmur multum erat in turba*] August. tractat. 28. in Ioann. *Vnde murmur? de contentione, quæ fuit contentio? quidam enim dicebant quia bonus est, alij autem non, sed seducit turbas. De omnibus seruis eius hoc dicitur modo: Quicunq. eminuerit in aliqua gratia spirituali profectu, alij dicunt quia bonus est,*

Obseruatio moralis Au.

A *alij quia non, sed seducit turbas, vnde hoc? quia vita nostra abscondita est, cum Christo in Deo, & c. seducit turbas*] August. tract. 29 *dictum*, inquit, *hoc est ad eorum solatium, qui postea prædicantes verbum Dei futuri erant seductores, & veraces. Si enim seducere decipere est, nec Christus seductor, nec Apostoli eius, nec quisquam seductor debet esse Christianus: si autem seducere aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quærendum est vnde, & quo. si à malo ad bonum, bonus seductor est, si à bono ad malum, malus seductor est. In hac ergò parte, qua seducuntur homines de malo ad bonum, vtinam omnes seductores & vocemur & simus.* D. Chrysostom. hom. 48. illa verba, *seducit turbas*, vult esse Principum Iudæorum: ac rectius fortassis ad turbam pertinent, in qua contendentium, & obmurmurantiũ quidam a Christo, quidam contra Christum stabant, & clam inter se loquebantur.

Capi potest, (se ducere) in bonã, & in malam partem ex Aug. licet hic in malã sumatur.

B

3\. *Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum*] id est, Principum, & optimatum Iudæorum, qui erant Ierosolymis, quibus imprimis Christus inuisus erat. August. tract. 28. in Io. *Qui nõ loquebantur de illo propter metum Iudæorum? qui dicebant, bonus est. non qui dicebant, seducit turbas. qui dicebant seducit turbas, sonitus eorum audiebatur tanquam aridorum foliorum. seducit turbas, clarius sonabant. bonus est, pressius susurrabant Modo autem fratres, quamuis nondum venerit illa gloria Christi, quæ nos æternos factura est, tamen ita crescit eius Ecclesia, vt iam resurrectum, seducit turbas, & clarius personet, bonus est.* Omnes ergò de Christo loquebantur, sed qui bonum affirmabant, palam id non dicebant, Græc. παῤῥησίᾳ hoc est, palam & liberè.

Nunc clarius sonat (bonus est) obscurius (seducit turbas)

4\. *Iam autem die festo mediante* τῆς ἑορτῆς μεσούσης, hoc est: festo dimidiato, nimirum tertia vel quarta die, si septem dies scenopegiæ attendas, vel 3.

C etiam si connumeres octauum diem. *Ascendit Iesus in templum*] in templum inquit, ascendisse non Ierosolymam, nam de hoc ascensu Ierosolymam locutus est Euangelista cum dixit, vt habes superius cap. 12. v. 10. *vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit*, &c. Itaque prima quidem die ad festum celebrandum venit Ierosolymam, legique paruit, mansit tamen occultus vsque ad tertiã, vel quartam, vel 5. diem, vt doceret. Rectè autem ait, *ascendit*, quia in edito, & excelso loco ædificatum erat. Hic Cyr. moraliter: *non dixit*, inquit, *Euangelista Christum ingressum fuisse in templum, sed ascendisse. ardua sanè res est, atq. sublimia loca ingredi sancta, & docendi munus rectè suscipere.* Et docebat] Augustinus. *Ille qui prius latebat, docebat, palam loquebatur, & non tenebatur. illud enim quod latebat erat caussa exempli, hoc potesta-*

D *tis.*

V. 5. *Mirabantur Iudæi*] *Hæc dicebant Iudæi non admirantes excellentiam doctrinæ Christi; sed simulantes ignorantiam modi, quo eam doctrinam ipse acquisiuisset, volebant odiosam, & suspectam reddere: scilicet vt quæ humano studio non esset acquisita, Dæmonum magisterio crederetur accepta.* sic Pererius, & verè. nam etiam Christi miracula ad dæmones referebant. Theophyl. hanc admirationem tribuit inuidiæ. *obstupescebant*, ait, *quod solet inuidis accidere, sicut si pauper vicinus repente in splendidiore vestitu prodeat, & videat eum vicinus inuidus dicit: quomodo hic tam sumptuosis vestibus indutus est? vnde huic vestis illa?* sic Nazarethani aiebant Marc. 6. *vnde huic hæc omnia, & quæ est sapientia, quæ data est illi?* Addit Theophyl. complectens simul quod ex Perer. diximus, *hæc autem dicit*, (vicinus inuidus) *non quod reipsa admiretur, sed quod aduratur inuidia, vsus talibus sermonibus. Omninò enim dicit furatus est vestem, sic & Iudæi:*

Quomodo mirarentur, & cur Iudæi docente Christo.

quomodo hic literas scit? profectò ex Beelzebub habet. sic illi. Hinc alibi dicebant: *insanit: quid eum auditis*, doctrinam eius Dæmoni tribuentes.

Quomodo literas scit] scilicet scripturæ legere, & interpretari, erat enim Hebraicè scripta, Iudæi verò Syriacè loquebantur, vt notat Emm. qui addit in illa verba, *cum non didicerit*] quod fortè hæ literæ discerentur solum in Ierusalem. similem Iudæi concepere admirationem de Apostolis magnalia Dei loquentibus Actorum secundo, quos affirmabant musto plenos esse, quod spiritus sancti in eis loquentis vim non agnoscerent. sic obstupuere sacerdotes, & magistratus Petri & Ioannis constantiam, Actorum quarto, *comperto quod homines essent sine literis, & Idiotæ.*

4. Quid hic doctrina? V. 6. *Mea doctrina non est mea*] propriè hic nomine *doctrina* non videtur significari habitus quidam menti inhærens, sed doctrina ipsa, vt ea verbis explicatur, & traditur alijs hominibus, quasi dicat Christus, quod vos ego doceo, & quod prædico, esse vobis credendum, & agendum, non est meum inuentum, ex me solo profectum, sed Patris mei, qui misit me in mundum, cum me hominem fieri voluit, & docuit me hæc eadem, quæ vos doceo, & præcepit, vt denunciarem vobis: Quare Deo aduersamini, non mihi, cum meam doctrinam contemnitis. Quamuis autem hic locus intelligi possit sensu semper vero siue de Christo vt est Deus, siue vt homo, verba tamen ipsa magis exigere videntur, vt de doctrina, quam vt homo habuit, & à Deo erat illi collata, intelligatur; & sic exponit Ambrosius libro secundo de fide, capite quarto, & libro quinto, capite tertio, Cyrillus verò libro quarto, capite quadragesimosecundo. & Chrysostomus homilia quadragesimaoctauo de CHRISTO, vt Deus est, exposu runt hunc locum. vtroque modo Augustinus, nam libro primo de Trinitate cap. 11. de Christo, vt est homo hæc interpretatur.

An dic x. vt homo est, an vt Deus intelligatur, (mea doctrina non est mea)?

5. *Quid illic dicemus*, vbi ait: *mea doctrina non est mea, &c. quam dixit suam, eamdem dixit non suam. Quomodo istud verum est, nisi secundum aliud suam dixerit, secundum aliud non suam? secundum formam Dei suam, secundum formam serui non suam. Cum enim dixit: non est mea; sed eius qui me misit: ad ipsum verbum nos fecit recurrere. doctrina enim Patris est verbum Patris, qui est vnicus filius.* at libr. 2. capite secundo, exponit eadem de Christo, vt Deus est: *mea doctrina non est mea, sed eius, qui me misit. nam & ex forma serui potest accipi, sicut tamen ex libro superiore tractauimus. Et ex forma Dei, in qua sic æqualis est Patri, vt tamen de Patre sit. In Dei quippe forma sicut non est alius filius, aliud vita eius, sed ipsa vita filius est: ita non est aliud filius, aliud doctrina eius, sed ipsa doctrina filius est.*

Ac per hoc sicut id, quod dictum est dedit filio vitam, non aliud intelligitur, quam genuit filium, qui est vita sic etiam, cum dicitur: dedit filio doctrinam, bene intelligitur, genuit filium, qui est doctrina: vt quod dictum est: mea doctrina non est mea, sed eius, qui me misit; sic intelligatur, ac si dictum sit, ego non sum à me ipso, sed ab illo, qui me misit. sic Aug.

At Christus, vt dixi numero 4. propriè de doctrina loquitur, quam verbis docebat. Erat autem ipse sapientia Patris, à quo doctrina emanabat; non autem erat ipsa doctrina, quæ verbis tradebatur. Proinde dixi superius eodem numero quarto, sermonem esse hic de doctrina Christi, vt homo est.

Loqui ergo videtur Christus, vt legatus alicuius Regis loqueretur, si diceret: mea hæc verba non mea sunt, sed eius, qui misit me, Regis. recte, nam Christus legatus erat à Patre missus, & quæ in mandatis habebat à Patre, ea loquebatur. 6. Vera interpretatio. literam.

Vel loquitur CHRISTVS, quemadmodum si cithara, aut fistula diceret; meus sonus non est meus, hoc est, non à me oritur, sed ab artifice citharam, aut fistulam pulsante; aut fistulatus diceret; aqua mea non est mea, innueret aquam aliunde oriri, quam ex flumio, nimirum ex fonte, quæ similitudines etiam Christo, vt Deus est, quadrant.

B Postremo dicit doctrinam non suam, quia rerum diuinarum cognitio accipi potest vel ab homine, vt eam acceperunt Iudæi à Mose & Prophetis; & Christiani ab Apostolis, & Euangelistis; vel ab Angelis, à quibus multa docti sunt Prophetæ; vel denique immediatè ab ipso Deo, à quo Christus Dominus, qua homo scientiam rerum omnium habuit, non quidem per partes & interualla temporum, sicut data est à Deo Prophetis; sed tota simul, & ita aptè dicitur esse Dei doctrina Christo collata. sicut enim scriptura aliqua, vel humana manu per partes successiue exaratur; vel typis excussa, tota simul quadantenus exprimitur. Exciditur enim typis tota aliqua pagina, vel etiam plures, ita doctrina illa, quæ Prophetis data est sensim, & successiue collata est illis, non tota simul, at Christo memento conceptionis tota simul tributa est à DEO. libenter autem sic loquitur Christus, quia solet omnia ad Patrem referre. itaque perinde est, *non est mea*, ac dicere, *non est à me.*

C Augustinus tractatu vigesimonono in Ioannem. *Sabellianam hæresim, inquit, sententia ista dissoluit, Sabelliani enim dicere ausi sunt ipsum esse filium, qui est & Pater, duo esse nomina sed vnam rem. si duo essent nomina, & vna res non diceretur: mea doctrina non est mea. Vtique si tua doctrina non est tua, o Domine, cuius est, nisi alius sit, qui misit? quod dixisti Sabelliani non intelligunt, non enim Trinitatem viderunt, sed sui cordis errorem secuti sunt.* Sic Aug. 7. Reprehenditur Sabellianismus.

Iterum obseruandum est circa eamdem sententiam: *mea doctrina non est mea*, &c. quod ita sit hominis, vt non sit etiam Dei, sed eius auctor, omnis enim boni auctor est Deus vt primæ partis causa. Doctrina igitur, quæ ita est hominis, vt non sit etiam Dei, ea nec vera est, nec vtilis hominibus, nec Deo grata esse potest. Doctrina Christi mandenda.

D Quare dum dicit DOMINVS suam doctrinam non esse suam, sed eius, qui misit eum, doctrinam quam docebat esse verissimam, perfectissimam, & Deo acceptissimam esse, & omnibus amplectendam indicat.

Postremo fieret Iudæi mirabantur CHRISTI doctrinam, dicentes: *quomodo hic literas scit cum non didicerit?* & Nazarethani: *nonne hic est faber filius MARIAE.* & illi Actorum secundo, v. septimo. *Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur Galilæi sunt, & quomodo audiuimus nos vnusquisque linguam nostram, in qua nati sumus?* ita proprium est mundanorum hominum mirari, quando aliquem vident repentè diuino munere conuersum, vel ex mundano Religiosum; vel ex carnali spiritualem, ex mendace veracem, ex leone agnum, ex Saule Paulum, ex persecutore martyrem euasisse. hæc sanè admiranda si mundani homines oculis cordis inspicerent, pro noua re non haberent. Mundani mirantur spiritum non sapiunt.

More enim suo agit Spiritus sanctus, vt docet

cet Diuus Gregorius libro quarto expositionum in 1.Regum capite vltimo, in illud prouerbium: *num Saul inter Prophetas?* cùm ad virtutum culmen pauperes, humiles, atque simplices erigit. nam de eo scriptum est Iob 5. 9. *qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate. Hinc omnipotens Pater de eodem omnipotente suo spiritu per Prophetam dicit: super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?* Hinc Paulus ait 1.Corinth 1.26. *non multi sapientes secundùm carnem, nòn multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi elegit Deus, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Quod certè prouerbium etiam electis adscribi potest. Non enim minor admiratio habita est de Beato Paulo Apostolo, quando auditum est ab Ecclesia; quia ille euangelizaret, qui Ecclesiam minando, & cædendo expugnare solebat, nunc prædicando defenderet, tunc quidem iij, qui audiebant, dicere poterant: Num Saulus inter Apostolos? Numquid ille Iesum prædicat, qui Iesum persequi solebat? Sed hoc iam in electorum prouerbium versum est. Prouerbium quidem est, quando in eo, quod dicitur, aliud occultatur. Conuersio autem B. Pauli Apostoli facta est prouerbium peccatorum; audiat ergo vnusquisque peccator B. Pauli conuersionem, & non desperet de criminum multitudine. Saulus enim adhuc spirans minarum, & cædis in discipulos Domini vbique electos affligebat. Sed qui talis extitit Christum persequens, ad Christum conuersus, caput effectus est nationum, quia obtinuit totius Ecclesiæ principatum. Dum ergo tam magnum peccatorem conuersum, tam sublimi dignitate à Domino honoratum conspicimus, peccatorum nostrorum inuenire nos posse remißionẽ præsumamus. Prouerbium ergo nostrum, id est, quod ad euangelizandum persecutor assumitur, quod hoc mysterium continet: quia conuersus peccator, non solùm sperare à Domino veniam, sed quod viriliter sectando pertingere valeat ad coronam.* Tantùm Greg.

10. Quis Christi verba intelligat secundu Chrysost. expositionem.

7. *Si quis voluerit voluntatem*] Diuus Chrysostomus hic: *Qui facit*, inquit, *voluntatem eius cognoscet de doctrina, hoc est, si quis sit amator virtutis, meorum verborum vim intelliget. Si quis voluerit prophetias perscrutari, an secundùm eas loquar cognoscere poterit.* Rectè sane, nam & voluntatem Dei facit etiam; qui scripturas, & prophetias scrutatur. Idem habet Euthymius, *Voluntatem*, inquit, *Dei vocat Dominus operari virtutem, & prophetijs quæ de ipso sunt attendere. Virtus siquidem purgat mentem, prophetiæ verò docent.* Idem Theophylactus sentit. *Caussa ergo cur non crederent. quia auersi à virtute, & Prophetarum studio non flagrabant diuinæ voluntatis faciendæ desiderio sed inanis gloriæ cupiditate, inuidia, odioque, excæcati, Christum persequebantur.* Hinc Chrysostom. hom.48.in Ioannem: *amouete*, inquit, *Iudæi iram, & inuidiam, & inane contra me odium, & nihil vos impediet, quin cognoscatis Dei verè verba mea esse. Nunc hæc vobis tenebras & effundunt, & rectum, verumque iudicium corrumpunt.* Hanc expositionem Chrysostom. confirmat Christus Ioann. 5. *quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à Deo est, non quæritis.*

Animus erga Deum rectus, paratusque ad omnem mandatorum Dei obseruationem, facilè iudicat, an ex Deo sit doctrina, quam audit, necne Spiritualis enim omnia iudicat, 1.Cor. 2.15.

11. Si hæc Christi verba obseruarent hæretici veritatem cognoscerent, nec per abrupta, & à via errarent; proinde non mirandum, quod præcipites in tartara ruant. Rectè enim Athanasius ait libro de incarnat. *quemadmodum si quis intueri velit solem, oculos detergit, & in splendorem redigit, ad eius similitudinem, cuius conspiciendi desiderio tenetur sese purificans; vt ita oculus iam lumen*

Similitudo Athanasii.

A *redditus, lumen solis contempletur: ita qui volet mentem virorum cœlestia loquentium intelligere, prius detergere, & abluere viuendi disciplina animam debet. A mandatis tuis*, inquit Dauid Psalmo 118. *intellexi*, vt postquam mandata complesset, tunc sciret se mereri intelligentiam Scripturarum, vt intellexit Hieronymus epistola 16. Quare benè notat hic Tol. *Eum, qui vult DEI facere voluntatem, dici cognoscere Christi doctrinam, quia dispositus est, nec impedimentum habet cognoscendi: tamen lumen diuinum necessarium est, quo id assequatur: sicut, qui diceret, qui oculos sanos habet, & apertos videt, quæ ei obiecta sunt, non tamen propterea negatur lumen externus, sine quo non fit visio.*

Ex Augustini sententia tract. 29. is dicitur voluntatem Patris facere, qui in Christum credit, vt sit sensus; qui credit in me, cognoscet de doctrina mea, an à Deo sit, iuxta illud Isaiæ 7. 12. Aug. expositio.
B *nisi credideritis, non intelligetis.* Fidei enim mysteria hoc habent, vt prius credantur, quam cognoscantur. Probabile quidem hoc, sed probabilior Chrysost. expositio. A me ipso loquar] & non à Deo.

Qui à semetipso loquitur] Hoc est, non à Deo doctus, hic gloriam suam quærit, de se loquitur, 13. quærit suam statuere doctrinam, non Dei, contraria enim, & aliena à lege doctrina vtitur, vt Cyrillus ait, qui à seipso loquitur. Alteram hic indicat notam, qua cognoscere possit quis, an doctrina ipsius à Deo sit. Nam qui à semetipso loquitur, suam, non Dei gloriam quærit, id est, optat, aucupatur. Contra qui à Deo loquitur. Et benè sua ipsius verba ex Deo esse ostendit Christus, atque adeò quod non à seipso, sed ex Deo loquatur. Arias Montanus putat à posteriori Christum argumentari, volentem ostendere, non à se, sed à Deo loqui. *Qui gloriam suam quærit, am-*
C *bitioneque laborat, ipse prodit in publicum, & consilio suo cogitatam doctrinam loquitur: omninò in eam rem intendit animum, & ingenium, vt populari plausu excipiatur. Non patitur facilè se impediri, aut maledictis proscindi: nam suam rem agit, se nunquam negligit; qui verò mandatum exequitur, & perfert alterius, illum, à quo missus est, prædicat, illius voluntatem, auctoritatemque procurat, de se nihil, de illo omnia summa, & optima confirmare studet.*

Quidquid ab illo acceperit, siue durum, siue placidum exponit. Qui verò à se loquitur, cùm gloriam suam quærat, ea tantùm profert, quæ grata, & plausibilia vulgò esse existimat. Neminem habere vult aduersarium; gloriæ enim suæ consulit. Ego verò contra, multa dico vobis apertè cognita ex voluntate Dei, quæ dura videntur vobis. Eia, si gloriam meam quærerem ambitiosè, dissimularem profectò, vtpote gloriæ meæ impedimenta futura apud vos. Quod si
D *quis ex alterius* (puta Dei) *mandato dura dicat, habendus est verax, & simplex, & fidelis nuncius, vti verè est: & non est reprehendendus tamquam iniustus, & iniurius, sed vt probus, & iustus nuncius probandus; atque adeò mandati illius asperitas ad ipsum auctorem, non ad ministrum est referenda. Videte vos an Deum reprehendere iure possitis: me certè iniustè reprehenditis, qui mandati ministrum me profiteor, mandati vestris moribus quidem aduersi, atque ideo parum vobis grati; quia alia vos vultis, & agitis, quam Deus iubeat, ob eam rem mihi infensi estis.*

Cæterùm potest & hic versus clarius & breuius ita exponi. Nam illa verba: *Verax est, & iniustitia in illo non est:* sic intelligi quoque possunt. Cùm enim duo dixissent Iudæi; & quod seduceret turbas,

& quod operaretur in sabbato contra legem, ac proinde eius opera essent iniusta, ideo duo Dominus hic respondet, & quod verax sit, & quod opera eius sint iusta; quia nimirum à semetipso non loquatur, atque adeò quærat gloriam eius, qui misit eum, non suam, atque adeò non mentiatur, nec iniusta operetur. neque enim glorificari potest Deus mendacijs, & iniustitia, nec Deus talia docere potest, nec operari. quod verò à seipso non loquatur, sed ex Deo à posteriori probat, vt habet Arias Montanus paulò ante relatus. & hæc interpretatio clarior fortè & breuior est, sed præcedentem sequor, vt conuenientiorem textui.

14. Christus innocentiam suam tuetur.

9. *Nonne Moyses* &c.] Ostenderat Christus quod iustus, & sanctus esset dum dixit: *Hic verax est, & iniustitia in illo non est*, & quod iccircò eum reprehenderent, quia illis dura, hoc est, legis obseruationem doceret, quam ipsi non seruarent. Nunc declarat Iudæorum iniustitiam, & iniquitatem, quod legem transgrediantur: ait ergo; *nemo ex vobis facit legem? quid me quæritis interficere*, nullam legis Mosis, & Dei rationem habentes. Quod perinde est, ac si quis malè ab alijs acceptus, & contra iustitiam, persecutoribus diceret: an non Deus vetat hominem sine caussa iniuria & contumelia affici? nonne legi Dei subiecti estis, cur ergo legi non paretis? cur contraria ijs, quæ Deus præcepit, facitis? Ita loquitur hic Christus.

Quid me] Idem valet, quod, quare ergo contra legem quæritis, hoc est, vultis, & conamini mihi vitam adimere. Commodum autem illos reprehẽdit, eosque legis transgressores accusat, quod ipsum interficere quærebant. Nam & interim ostendit se non esse contrarium Mosi, quod sibi obijciebatur ab illis; & crimen hoc in ipsos retorquet, eosque potiùs Mosi contrarios ostendens.

Nemo facit legem] De incredulis, & sibi vim & manus inferre machinantibus hæc accipienda sunt. D. Chrysostom. paulò aliter exponit: sic enim scribit: *Quam habet hoc à superioribus consequentiam? quid cum his communicat? duo Iudæi in Iesu reprehendebant vnum, quod sabbatum solueret, alterum, quod Patrem Deũ diceret, & et se æqualem faceret* Ioan. 5. 18. *Ad quod respondit, quod doctrina ipsius, Dei doctrina sit. Inde circa sabbati transgressionem instat dicens: nonne Moyses* &c. *& illos potiùs transgressores ostendit.* hæc ferè Chrysost. & Euthym. & tunc *nonne* idem est ac: & quid me vultis accusare violati sabbati, *nonne Moses* &c. hæc expositio etiam non malè quadrat in hunc versum 10. vbi de vera legis transgressione etiam per homicidium cogitatum agi, omninò censeo.

10. *Respondit turba*] Cyrill. hæc Pharisæos dixisse putat. at Euangelista turbæ tribuit, quam paulò inferiùs, vt habes hic vers. 32. distinguit à Pharisæis, dum ait: *audierunt Pharisæi turbam murmurantem*. erant autem in turba, qui dicerent Christum seductorem esse. Hi ergo sunt, qui Dominum tãta iniuria affecerunt, vt dæmonem illum habere coram omnibus affirmarent. *Quid posset aliud dicere*, ait August. tractat. 30. *turba turbulenta? quid posset aliud olere cœnum commotum? turba turbata est. Vnde? à veritate turbam lippitudinis turbauit claritas lucis. oculi enim non habentes sanitatem, non possunt ferre luminis claritatem. Dominus autẽ non planè turbatus, sed in sua veritate tranquillus. nõ reddit malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Quid ergo respondit, audiamus tranquillè, & tranquillum bibamus.*

15.

11. *Vnum opus feci, & omnes miramini*] Docet immeritò dici esse se sabbati violatorẽ, vel legis. Oẽs miramini, inquit, me tanquam legis violatorem, cùm vos ipsi legem non obseruetis in multis,

A & grauibus rebus. Miramini, inquam, & legis violatorem esse dicitis, propter vnum opus, quod sabbato feci, cum Paralytico sanitatem restitui, meque propterea non aliter damnatis, quã si immane scelus commisissem. Quod græc. est θαυμάζετε. Chrysost. *perturbamini* exponit. Theophyl. *turbamini, & tumultuamini*, eodem modo Euthy. Itaque videntur hi de turba tumultuati fuisse, licet etiam simul mirarentur propter id, quod fecerat Christus in sabbato quasi magnum esset scelus, vt Rupert. ait. Itaque perturbatio fuit cum admiratione coniuncta. Vnum autem opus, inquit, hoc est, inter alia multa, quod nostis. Porrò *opus* miraculum vocat.

12. *Propterea Moyses dedit vobis Circumcisionem*] Optima ratione confirmat immeritò dici se violatorem sabbati: idque facit ostendẽdo illud opus curationis paralytici, non esse ex ijs operibus, quibus sabbatum violatur. q. d. Atqui, vel attamen videamus an hoc opus tale sit, vt per illud sabbati lex B soluatur. Certè propterea &c. pro clariore verò notitia huius textus obserua, quod Euth. particulã, *propterea*, (quàm difficilè est intelligere, quẽ sensum faciat) putat supernacaneam esse, nihilque ad sensum facere, ac si non esset; nisi fortè, vt quidam volunt, non caussam reddat, sed auditorem excitet, q. d. aduertite, ne miremini. Theoph. cum superioribus connectit, *vnum opus feci, & omnes miramini propterea*, seu propter hoc. Gr. διὰ τοῦτο. Cyrill. lib. 4. c. 49. cum sequentibus, & caussam reddere putat, vt sit hæc sententia, iccircò, ea de caussa Moses Circumcisionem vobis dedit, id est, legẽ de circumcisione facienda octauo die, non quod ex ipso esset, sed quod ex Patribus, & tamen vos in sabbato circumciditis, hoc est, licitè vos circũcidere posse putatis, & reuera circumciditis hominem, licet circumcisio sit Patrum, & non ex lege Mosis, sed ante legẽ, & sabbatũ sit Mosis, nec putatis vos soluere propterea legem sabbati, quæ est C Mosis, quia quod fecerũt Patres Mose antiquiores facitis. Nota quod Moses non declarauit expressis verbis circumcisionem esse in sabbato faciendam, sed tantùm dixit circũcisionem faciendam octauo die; & Iudæi declararunt, quod si octauus dies incidat in sabbatum, sit etiam faciẽda circuncisio in sabbato, quod Moses præcepit conseruari, nec existimabant legem Mosis ob id solui, quia erat opus Patrum. Et hic sensus videtur esse germanus, subintellige verò ante propterea, atqui, vel *attamen propterea*. nomine *circũcisionis* intellige, quidquid ad circumcidendum adhibebatur, & agebatur.

Sanctus Thomas 1. 2. quæst. 103. a. 1. ad 3. *Sacramentum, inquit, circumcisionis præcepto diuino fuit statutum ante legem, vt patet Genes. 17. vnde non potest dici Sacramentum legis, quasi in lege institutum, sed solum quasi in lege obseruatum. & hoc est, quod Dominus dicit: Circuncisio non ex Moyse est, sed* D *ex Patribus eius.* Arias sic exponit, non discrepans ab hac expositione: *Propterea Moses vobis tradidit circuncisionis ritum, & mandatum non tanquã præceptum ab ipso acceptum ex Deo, atque inter præcepta legis reponendũ, sed tanquã à patribus suis acceptum, obseruandũ vobis proposuit. Ille enim acceperat à Patribus suis, Patres ab Abrahamo, Abrahamus traditur accepisse à Deo. quidquid sit, circumcisio non est ex lege Mosis, sed ante legem est, ex lege generis vestri ac familiarum Abrahæ, & tamen quia à Deo auctore proficisci dicitur, obseruatur religiosè, adeò vt in sabbato etiam fiat, & tamen sabbati lex non soluitur, cũ sit opus durius, & non nimium distans à seruili opere: scindere enim gladio opus manuarium est: ferire infantem, aut virũ, doloreque afficere opus profectò natura sua durũ, & graue est: sanare illũ aliquo morbo saucium præstantius opus esset, aut leuare dolorem aliqua*

Quo circ non se.

sui cor-

[illegible] parte. Cur ergo mihi [illegible] indignamini quod [illegible] totum hominem sanum feci in sabbato, [illegible] & [illegible] [illegible] ac [illegible] [illegible] verum liberatum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

13. [illegible] non soluatur] Ita vt sol[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], vt, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vos demonstraui [illegible], vt [illegible], vt vos [illegible] [illegible] hominem [illegible] feci, id est, totum corpus [illegible] [illegible]. Sic Cyrillus [illegible] [illegible] [illegible] Augustinus & [illegible] [illegible] etiam [illegible] [illegible] aliter [illegible] [illegible] [illegible], ille [illegible] 31 feci, [illegible] totum hominem [illegible] sabbato, quia & curatus [illegible], vt sanus [illegible] corpore; & credidit, vt [illegible] esset in anima. Vide Diuum Thomam Ioan. 7. & 3. part. quæst. 44. art. 3. Iam sesquiannus præterierat [illegible] hoc opus curationis paralytici patrauerat Iesus tempore Paschali, nunquam tamen e Principum memoria exciderat, non zelo legis, sed quia illis videbatur idoneum illud caussæ quamobrem de medio tolleretur Christus. nam licet alios sanasset in Galilæa in sabbato, nullum tamen opus curationis aliud in sabbato factum ita vigente, vt illud, quod cum [illegible] ne [illegible] [illegible] fuerat.

14. Nolite iudicare secundum faciem]. Non ex odio, aut gratia personarum, quibus vltio vel inuidi, vel amantes estis, non ex nomine, & præsentia vel absentia sed ex rerum animaduersione, & consideratione ipsarum. iudicij rationem petite. Sic Arias. Bifariam vero illud, quod græce habetur, κατ' ὄψιν secundùm visionem, prout Isa. 11 c. 3 legitur, non secundum visionem oculorum iudicabit. Exponitur vel vt sit sensus, nolite personas accipere, sed rectè iudicate, nimirum, inter me, & Mosem, vt exponit Augustinus, quod sic declarat Cyrillus, cùm Mosem præuaricatorem non putatis (quamuis circumcisionem de octauo præceperit) filium quoque vnigenitum ab omni crimine absoluitis. vel idem est, iudicare κατ' ὄψιν, quod secundùm exteriorem rei speciem, vel iuxta id, quod prima fronte se offert, iudicare, quasi dicat, diligenter expedite rem ipsam, quam feci, nec temere damnate, & hic videtur verus sensus, simul coniungendo tamen alterum de acceptione personarum, quod verò subditur, sed iustum iudicium iudicate. non de iudicio inter Christum, & Mosem, vel Iudæos intelligo, sed absolute recte iudicate sine vlla personarum acceptione, siue inimicæ vobis sint, siue amicæ, diligenter rem ipsam attendite.

Aug. tract. in 30. hoc vitium, inquit, fratres, quod Dominus notauit hoc loco, euadere in hoc sæculo magni laboris est, non personaliter iudicare, sed rectum iudicium retinere. Admonuit quidem Dominus Iudæos, sed monuit & nos, illos conuicit, nos [illegible], illos redarguit, nos excitauit. Bernard. quoque serm. 5. in quadrag. quod est autem, inquit, iustum iudicium, nisi iudicium fidei? quoniam iustus ex fide viuit. ergo iudicium fidei sequere, & non experimentum tuum. quoniam fides quidem verax, sed experimentum fallax. Quæ est ergo veritas fidei, nisi quod promittit ipse filius Dei. Sed hæc ad mores [illegible].

19. 15. Dicebant ergo] Ergo, caussam admirationis indicat. nam quia viderant, & audierant Christum libere loquentem, propterea admirati sunt. Aug. tract. 31. apparuit potestas, quæ putabatur timiditas, &c. qui noueraut, quâ sæuitia quærebatur, mirabantur qua potentia non tenebatur.

A Quidam ex Ierosolymis] Hoc notat Euangelista, vt ostendat, quomodo scire potuerint, Christum ad mortem quæri, atque adeo simul appareat eorum, qui de Iuda erant, & Ierosolymis habitabant, in Christum sæuitia, & crudelitas.

16. Nunquid verè cognouerunt] Vox illa, vere, significat ipsos Principes ad necem quæsiuisse Christum zelo veri Christi, quia nimirum se Christum faciebat, cum non esset. Hinc fiebat, quod si cognouissent ipsum esse Christum, odium deposuissent; hoc putabant hi de Principibus; sed decipiebantur, persequebantur enim eum, quia nouerant esse Christum, quod non obscure indicat Dominus Matth. 21. illa parabola, in qua hi, qui nunc Principes nominantur, dixere: hic est hæres, venite occidamus eum. Fingebant quidem illi hûc zelum, vt turbis imponerent, sed aliud in animo latebat.

B 17. Sed hunc scimus vnde sit] Verba turbæ sunt. (Vnde) non locum, sed originem significat, videlicet, ex quibus parentibus, putabant enim Messiam ex ignotis Progenitoribus mundo appariturum. Dices, Ioan. cap. 9. 29. habet: nos scimus, quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus vnde sit. at hic, inquiunt, scimus vnde sit. Iterum paulo inferius hic 31. ex Scriptura confirmant: nonne Scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Verum hic dicunt: Christum autem cùm venerit, nemo scit, vnde sit. Ergo secum pugnant. Respondeo: non verè sibi contradicunt, nam cap. 9. apud Ioan. negant se scire, vnde sit Dominus, id est, a quo fuerit missus ad prædicandum, & docendum alios; à quo tantam acceperit auctoritatem, quantam præ se ipse ferebat; vnde didicerit, quæ docebat. Nolebant insani homines fateri ipsũ fuisse missum à Deo, quod tamen de Mose non negabant. C Quod autem dicunt: hunc scimus vnde sit, hunc habet sensum, quod scirent matrem eius Dominam videlicet nostram, terræ, cœlique Reginam, educatum etiam in vrbe Nazareth, exercuisse à puero artem fabrilem, doctrinam quoque à nemine didicisse, humilẽ ac pauperem vitam duxisse; ex his patet multò minùs nullam esse in verbis Domini contradictionem, cùm in verbis sequentibus ait vers. 18. & me scitis, & vnde sim, scitis, & cùm infra c. 8. apud Ioan. dixit: Neq; me scitis neq; Patrem meum. Nam reuera hæc verba, me scitis, & vnde sim, scitis, per ironiam dicta accipienda sunt; vel sensus est: dicitis quod me sciatis, at ego Deus à Patre Deo sum. Hoc enim significat, sed est verus, Deus scilicet implens, quæ Patribus olim promisit, qui me misit à se genitum, quod clarius significat cùm ait v. 19. ab ipso sum, & ipse me misit.

D Cùm verò Iudæi Christum ex semine Dauid futurum esse confirmant testimonio Scripturæ, & hic dicunt: Christus autem cùm venerit, nemo scit, vnde sit. significant; Messiam secundùm aliqua fore notum, secundùm alia ignotum: notum quidẽ primùm secundùm tribum Iuda, deinde secundùm gentem, & familiam, quia futurus erat de tribu Iuda, & ex semine Dauid; tum quod nasciturus erat in vrbe Bethlehem. Ad hæc secundùm tempus aduentus post septuaginta hebdomadas ex Daniele. mox secundùm miracula prædicta Isaiæ trigesimoquinto. Denique quantum ad potestatem, & gloriam, & quod redempturus esset Israel, & subiecturus imperio suo alia regna ex capite 2. 7. & 8. Danielis. Ignotum verò futurum Messiam, significant hoc loco, tum ob ea, quæ habet Isa. capite 53. generationem eius quis enarrabit? & ob ea,

20.

Obiectio.

Partim sciebant, partim nesciebant, vnde esset Christus Iudæi.

21. Messiam partim notum, partim ignotum significabant Iudæi.

quæ

quæ prædixit Dauid Psalmo 109. *tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, & ob ea, quæ Micheas scribit: *egressus eius ab initio à diebus æternitatis*. Denique ob id, quod scribit Daniel de lapide exciso de monte sine manibus, & ob alia multa, præsertim verò, qui essent progenitores eius obscurum fore existimabant, quod de Melchisedech genealogia, & parentibus affirmat Paul. cap. 7. epist. ad Hebr.

18. *Et me scitis*] Sunt hæc exposita nu. 10. sub finem.

Verus] Quasi dicat, non sum de numero eorum, qui sine caussa venerunt, sed me misit, qui verax est, ac proinde vt staret promissis de mittendo filio, & veracem misit, quippe Deum verum de se Deo vero.

Quem vos nescitis] Patrem esse meum.

Ab ipso sum] In æternitate genitus, *& ipse me misit*] In tempore hominem factum, sicut se promiserat esse facturum. Aliqui codices habent: *& si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax*, dicebant enim scire eum, & tamen putabant filium Ioseph, nec Dei filium esse. Quare mentiebantur. Sed hæc verba non sunt Græcè, neque habentur in alijs codicibus latinis, nec Chrysost. nec August. habent. ad octauum caput pertinent.

22. 20. *Quærebant ergo eum apprehendere*] Optabant, opportunitatem captabant. Euthymius Chrysostomum secutus: *Quærebant*, inquit, *eum apprehendere Iudæi; nam ægrè audierant dicentem; quem vos nescitis*. Rupert. caussam comprehensionis intentæ, refert ad id, quod se hic Christus Messiam esse indicauerit: Caietanus ad id, quod se Dei filium insinuauerit, dum dixit: *à me ipso non veni, sed est verus, qui misit me*. Sed fortassis hæc voluntas apprehendendi Christum, de qua hic Ioannes, est antiqua illa, qua iam decreuerant apprehensum interficere, quæ non propter verba nunc à Christo prolata, nata est; quamuis fortassis fuerit confirmata. Franc. Lucas putat Ioannem respexisse hic ad id, quod capite 7. versi. 25. & 26. narrauit, quod quidam Ierosolymitani viso Iesu, liberè loquente in templo, suspicati sint, Principes mutasse sententiam de apprehendendo, & interficiendo Iesu, & respondet nunc, quod perstiterint in eadem praua voluntate nec minus, quam antea. *Quærebant autem*, vt dicit Chrysost. *Christum apprehendere; non turba, quæ non affectabat principatum, nec capiebatur inuidia*, sed sacerdotes. *&*] Sed. *Nemo*] Principum, vel Satellitum.

21. *De turba autem multi crediderunt in eum*] Chrysostomus negat horum fidem fuisse satis stabilem, ac firmam, quod probat ex sequentibus verbis: *Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet?* ita enim loquuntur, ac si alium expectarent Messiam; sed cùm Ioannes absolutè pronunciet, multos credidisse, credendum potiùs de vera, & firma fide locutum: quare vt ipsemet Chrysostom. vidit per concessionem dictum, hoc est, a turba, quasi dicat: esto non sit Christus, num cùm venerit Christus, plura signa facturus est? vel vt alij exponunt, sensus est: nunquid Christus, quem Principes expectant, negantes hunc esse Christum, cùm venerit, plura signa facturus est? secundùm August. sensus est: vtique si duo non erunt Christi, hic est Christus, nimirum quia cum alter venerit, non faciet plura miracula.

22. *Miserunt Principes*] ἀρχιερεῖς Principes Sacerdotum. Videntur Pharisæi, qui audierunt murmurantem seu susurrantem turbam, hoc est, eos, qui crediderunt Christi miracula inter se clàculum extollentes, Principes Sacerdotum commouisse, & instigasse. Latebant fortè Pharisæi intermisti turbæ, intenti ijs, quæ dicebantur à turba, & à Christo, nullam occasionem Christum accusandi prætermittentes. turba verò non audebat palam de Christo loqui ex Io. hic versiculo 13.

Docemur hinc plurima mala in populos redundare ex malis principibus, contra, plura bona à bonis. Quare apud Daniel, 3. legimus de Babylone: *egressa est iniquitas à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum*; & verè ille dixit: *Quidquid delirant Reges, plectuntur Achiui*. In crucem tollitur Christus, sed tradentibus Principibus illum Pilato, qui propterea dixit Ioann. capite 18. versiculo 35. *gens tua, & Pontifices tradiderunt te mihi*. Præciditur caput Ioanni Baptistæ in vincula coniecto, sed ab Herode Rege. In dolium feruentis olei conijcitur Ioannes Apostolus, verùm à Domitiano. destricto gladio animaduerti iubet Herodes Agrippa in Iacobum. Neci dantur innocentes pueri, verùm ab Herode Ascalonita. interficiuntur Petrus, & Paulus, sed à Nerone. Percussa Ægyptus est, sed propter Pharaonem; diruta Babylon à Cyro Rege, sed ob impium Balthassarem. Heliam persequitur Iezabel, & Nabot lapidibus obruitur, sed propter Regem Achab. Isaias in duas partes dissectus est, auctore Manasse; Ieremias flagellis cæditur, sed à Principibus. Daniel à Dario Rege mittitur in lacum leonum. Michææ alapa impacta est, sed propter Iosaphat: Vrias cædi exponitur Dauidis Regis imperio. & ne longum faciam, quod tot sæpè blasphemias, tot in Christum, eiusque sanctos maledicta audiamus sæpè Principibus per peram ista dissimulantibus vitio vertendum est; quod despiciantur templa, sacerdotes contemnantur, quod & veteres, & nouæ ab inferis excitentur hæreses, quod venalis sæpè sit iustitia, quod innumeræ & immortales gignantur lites, quod infanda flagitia grauius, & acerbius non puniantur, magna ferè numero Principum facit incuria, & socordia, & hæc quidem dicta sunt breuiter occasione horum ministrorum, qui ad capiendum, vinciendumque Christum à Principibus Sacerdotum missi sunt.

23. *Adhuc modicum tempus &c.*] Diuus August. *Quomodo, inquit, volui facere facturus sum, sed non modo quia modò nolo. Quare adhuc modò volo? Quia adhuc modicum tempus vobiscum sum. implere debeo dispensationem meam & sic peruenire ad passionem meam.* & Rupert. *tam citò vultis me comprehendere? Sic festinatis occidere? expectabitis paululisper, donec impleam tempus.* Ad hæc Chrysostom. *Ego hæc verba ad mansuefaciendos dicta arbitror, vt eos maximè illiceret, ostendendo se adhuc ea eorum caussâ intelligere &c.* Indicat etiam Iesus his verbis irritos esse, ac vanos Pharisæorum, ac Principum conatus, nisi ipse permiserit. Quod idem ostendit Dominus Luc. capit. 13. versic. 31. cum dictum esset illi a Pharisæis: *Herodes vult te occidere*, quibus ille respondit, in potestate sua, & non in manu Herodis esse diem mortis suæ: *Ite, inquit, & dicite vulpi illi; ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor, verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Ierusalem.* Eisdem verbis declarat caritatem suam, dum ait, *vobiscum sum*, hoc est, pro vestra vtilitate, & doctrina, licet ingrati sitis, & mortem mihi moliamini. Est & verbum comminationis plenum, & querimoniæ: vobis molestus, & grauis sum

23. Sæpissime peruersi Principes, notorum scelerum auctores sunt.

Luc. 13.

sum etiam ad videndum, equidem abscedam à vobis. nec tamen facile erit imposterum ad me peruenire, quamuis maximè illud optaretis.

Modicum] Quantum temporis interuallum est ferè inter Septembrem, cùm celebrabantur tabernacula, & 22. Martij, cùm captus est Dominus, nam 23. obijt, & 25. resurrexit, vt quidam putant.

25. Obseruatio notanda. Animaduertit hic Salmeron tract. 36. tomo 8. *Nobis quoque dici, adhuc modicum vobiscum sum, exiguum enim, & cum tædio est tempus vitæ nostræ* Sap. 2. 1. *& vapor ad modicum parens, & deinceps exterminabitur*, vt ait frater Domini 4. 15. *ideò nunc quærendus est, & audiendus Dominus non in morte, quando sera est pœnitentia, & tempus non est nostrum sed suum. Modicum etiam est tempus, quando inspirat.* Apocal. 3. 20. *ideo tunc obediendum, ne postquam pulsauerit, nec confestim aperueris, dicas: pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat* Cant. 5. 6. *modicum etiam tempus est tribulationis, & crucis; ideo libenter ferenda est. Tempus etiam quadragesimæ, & ieiunij modicum est si conferatur ad mensam illam æterni conuiuij.* Sic ille.

Locus Cant. 5. 6.

26. Quid hic vado? *Vado ad eum*] *Vado* his locis, quo sæpiùs vtitur Christus, significat spontaneam eius abitionem in mortem, quasi dicat, ne putetis, quod ego pro mundo moriturus sum, vestrum tantum futurum esse opus; ego enim sponte in mortem vado, non vos me ducitis, & quia nunc me abijcitis præsentem vobis, futurum est, vt & si quæratis, inuenire non possitis. Quod de multis eorum satis est, esse verum. Porrò loquitur Christus tam frequenter de suo è cœlo aduentu, & de suo iterum in cœlum reditu, vt rectè Chrysost. & Theophyl. obseruant ad terrorem Iudæis incutiendum: addo & ego, vt moneret Iudæos, ne abuterentur præsenti gratia; adfore enim tempus, cùm priuabuntur ea commoditate, & Dei beneficio tam singulari si pergant esse ingrati.

24. *Quæretis me, & non inuenietis*] Chrysosto. quem Theophy. & Euthym sequuntur ad eam obsidionem Ierosolymitanam, quæ sub Tito facta est, & ad eius tempus referunt ea, quæ hic Dominus dicit. Tunc enim Iudæi calamitatibus pressi Dominum quæsierunt, eorum videlicet aliqui, cùm recordarentur illum ipsis illa omnia mala prædixisse, & in mentem venirent insignes eius virtutes, miracula, & beneficia, quæ in eos contulerat, quare eum sibi adesse cupiuissent, sed vano prorsus, atque irrito desiderio. in hos enim aptè illud conuenit, quod Prouerb. cap. 1 24. scriptum est à Salomone: *vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret. despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. ego quoque in interitu vestro ridebo* &cæt. *tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me.* Sed non est probabile incredulos Iudæos in ea calamitate Christum desiderasse, quem intestino odio persequebantur, & cum his imprimis loqui videtur Christus, nam de his capite 8. 10. 21. & hic cap. 16. 10. dicit Dominus, quod in peccato suo sint morituri. immò fideles, qui ex Iudæis erant conuersi ad Christum non erant tempore illius calamitatis in Iudæa Dei consilio teste Eusebio libro 2. histor. capite 5. D. August. tractatu 31. quem sequitur ferè Beda, refert hæc Domini verba ad eos Iudæos, qui post Spiritus sancti aduentum ad fidem conuersi sunt, quales fuerunt, qui, prædicante Petro, ipso die Christo crediderunt, & compuncti sunt, & dixerunt: *quid faciemus viri fratres?* &cæt. Act. 2. Hos significat Beda, sanè pro maximo duxisse beneficio, si Christo ipso, eiusque corporali

Quando Iudæi Christũ quæsierunt, nec inuenerunt.

A

præsentia, & suauissimis eius sermonibus frui potuissent.

Eosdem, vel saltem aliquos ex istis, qui crediderunt, desperasse veniam ob scelus crucifixionis Christi ait August. licet compuncti dicantur, quare non inuenerunt, licet in illum crederent; sed non video, quomodo ij, qui dicuntur compuncti, non verè fuerint conuersi: sed desperauerint. ex Actorum 2. Contrarium colligo; quod si conuersi sunt, ij certè Christum quærentes, inuenerunt. non inuenire enim est in peccato mori ex cap. 8. Ioan. 21. 24. At Rupertus & Caietan. in malam partem hæc verba accipiunt, vt sit sensus secundùm Caietanum, vos ò Iudæi, nõ me viuum modò persequimini, sed etiam mortuum. Quæretis enim me iam mortuum tenere clausum in sepulchro, etiam custodibus adhibitis, sed non inuenietis. Exibo enim inde viuus, atque immortalis. Sed rectiùs dixisset Caietan. quæsiuisse Iudæos Christum in sepulchro post resurrectionem, sed non inuenisse, ita vt his verbis intelligatur Dominus suam resurrectionem voluisse prædicere. Est enim credibile Iudæos ad Christi sepulchrum venisse, sed minimè reperisse, resurrexerat enim: Rupertus verò censet dici hic Iudæos quæsiturum Christum ad persequendum, quasi dicat, *quæretis me* contumelijs afficere, meique memoriam, & nomen penitus delere, seruos quoque meos incredibili odio persequemini; *sed non inuenietis*, id est, nihil proficietis. Eadem expositio est Augustini tractatu 38. sed durior est hæc interpretatio; vt patet. Postremò optimè exposuisse videtur Emmanuel: quæretis pro, si quæratis, sic Psalm. 36. 9. *Quæres locum eius*, pro, si quæras. item Psalm. 9 35. *quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* Isa 41. 12. *Quæres eos, & non inuenies.* Ose. 2. 7. *Sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & quæret eos, & non inueniet.* Sic etiam Maldon. qui eam expositionem tribuit Theodoro Heracleensi; vt sit hebraismus, quo significet Christus se non inueniendum amplius in terris, licet maximè quæratur: quomodo loquuntur Hebræi, vt indicent perijsse aliquem, vel non extare in terris. Quod si interpretaris, *quæretis me*, id est, optabitis præsentiam meam, hæc significatio verbi, *quæretis*, benè quadrat in primam, & secundam expositionem, quam retuli num. 26.

27.

B

Vera expositio.

C

Vbi ego sum, vos non potestis venire] Significant hæc statum immortalitatis, & gloriæ Christi, qui post resurrectionem eius à mortuis futurus erat: in quo statu nec infideles Iudæi vllo modo eum lædere poterant, nec ad eum peruenire propter infidelitatem, & de his præsertim obstinatis loqui videtur: fideles verò dum vita hæc durabat corruptioni obnoxia, non poterant ad eum statum assumi; dixit autem: *vbi sum*, non vbi ero, vel iuxta scripturæ morem posito præsenti tempore pro futuro: vel quod ibi mox futurus esset secundùm humanitatem, vbi semper fuerat secundùm diuinitatem, vel denique quod etiam vt homo, quamuis in terris existeret ipso suæ conceptionis initio in cœlesti esset, & æterna gloria secundùm superiorem animæ partem. Chrysostomus hæc ad mores sic accommodat hom. 49. *de nobis timeo ne dicatur: vbi ego sum, vos non potestis venire: quomodo enim poterimus cùm contra quam præcipiatur, operemur.*

28.

D

25. *Ad semetipsos*] Id est, inter se, vel ad se inuicem. *Non ad ipsum*, inquit August. nihil enim ipsum discendi caussa superbi ac tumidi, rogare volebant. *Nunquid in dispersionem gentium iturus est*] Græcis εἰς διασπορὰν τῶν ἑλλήνων, id est, in disseminationem græcorum: nam ab Apostolis gẽtes, *græci* dicuntur. Roman. 1. 16. & 2. 9. & 3. 9. & 10. 12. &c

quid

Quid intelligendum nomine, dispersionis gentium.

quid verò sit *dispersio gentium*, non vna omnium est sententia. nam quidam censent, dispersionis hic gentium nomine accipiendos esse Iudæos per varias regiones dispersos extra Palæstinam, ad quos scripsisse videtur Diuus Petrus, vt ex initio primæ epistolæ habetur: *Petrus Apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ.* &c. At longè probabilius est, quod opinantur Chrysost. Aug. Rupert. & alij: isti enim per dispersionem gentium gentiles intelligunt: vel quod per omnes fermè regiones orbis disseminatæ sunt, cùm Iudæorum sola esset terra illa promissionis; vel quod non vna omnes lege, vnaque religione inuicem adunati essent, sed diuersa, ac sæpè contraria sequerentur instituta, & superstitiones; hos enim propriè significant, cùm subdunt; *& docturus gentes.* & verò gentium vox numero plurali in scripturis, solet saltem vt plurimum significare omnes alios homines præter Iudæos.

Locus Petr. ep. 1. 1.

29\. Quare vt rectè notat D. Augu. tract. 31. *salutem nostram prædixerunt, quod Dominus iturus esset ad dispersionem gentium, & impleturus, quod legebant, & non intelligebant.* Psalm. 17. *Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi*, verè autem neque scire, neque credere suam derelictionem, & gentium conuersionem declarant hic Iudæi, cùm dicunt: *quis est hic sermo, quem dixit, quæritis me* &c. accidit ergo his, quod Caiphæ post, Ioan. 11. 51. *prophetauit* enim *quod Iesus moriturus erat pro gente*, id est, Iudæis, *& non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi* (Gentiles intelligit) *congregaret in vnum.* Itaque verè vaticinati sunt quodammodo, nescientes quid dicerent: Christus enim per Apostolos suos, relictis Iudæis, iturus erat ad docendas & conuertendas gentes, quod postea dictum est Iudæis à Paulo, & Barnaba, Act. 13. 47. *tunc constanter Paulus, & Barnabas dixerunt: vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes: sic præcepit nobis Dominus: posui te in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* Isa. 49. & verò Iudæi erant primogenitura spoliandi, quæ ab ipsis ad gentes, tanquam ab Esau fuerat ad Iacob transferenda, Gen. 25. & populus, qui caput erat mutandus in caudã, Deut. 28. 44. quemadmodum verò Ionas in Ciuitatem Niniues, nõ nisi per mare, & absorptus à ceto prædicaturus venit, vbi & hedera, siue *cucurbita*, vt sept. legunt, quæ ei præbebat vmbram, emarcuit: ita Dominus Iesus per Ionam significatus nõ aliter, quàm traiecto passionis suæ mari, cùm absorptus à morte fuisset, ad docẽdas gentes per Apostolos transijt, quo tempore hedera exaruit, hoc est, legis cerimoniæ, quæ vmbram tantùm futurorum bonorum continebant, abrogatæ sunt.

Locus Psal. 17. 45.

Locus Ioa. 11. 51.

Gentium conuersio.

Ionas Christi transeuntis ad gentes figura.

30\. Dies octauus tabernaculorum celeberrimus.

27\. *In nouissimo autem die magno*] Vltimo festo hebdomadæ tabernaculorum, quod vnum ex anni totius celeberrimis sabbatis, id est, festis erat; magnaque populi frequentia celebrabatur dies ille octauus. Hic ergo dies octauus vocatur hic ab Euangelista dies magnus, & nouissimus, quod celeberrimus esset; vocabatur verò dies cœtus, & collectæ. Itaque non eodem hçc die & superiora verba à Domino dicta sunt. *Stabat Iesus & clamabat*] Stabat quidem, qui à regula iustitiæ per peccatum nullo vnquam tempore deflexit, & verò nec poterat; stabat quasi derelicturus Iudæam, & ad gentes transiturus; stabat quasi imperterritus, & mente in Deum sublata, vt iacentes erigeret, & gladio verbi Dei contra aduersarios pugnaret pro suis. Consueuerat autem Dominus, cùm doceret Apostolos sedere, cùm verò turbam, stare, quasi significans orationem contra facinorosos

Dies cœtus & collectæ.

Iesus cur clamás stabat?

A homines feruentiorem, & efficaciorem esse debere, tranquilliorem verò, ac pacatiorem, quę ad bonos, & perfectos viros haberetur.

Si quis sitit] Ambrosius serm. 19. in Psal. 118. ait: *Iesus Dominus clamabat, si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et voce vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cœlorum, ad illum venerabilem potum, quo vita æterna fructus infunditur. Et tu cùm oras, magna ora, id est, ea ora, quæ æterna sunt, non caduca. ora quæ diuina sunt, atque cœlestia, vt sis sicut Angeli in cœlo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est, noli pro auro, quia metallum est; noli pro possessione, quia terra est. ista oratio ad Deum non peruenit, non audit Deus, nisi quod dignum suis ducit esse beneficijs, sed audit piam vocem plenam deuotionis, & gratiæ.* Sitim vocat vehemens salutis desiderium, ac studium. Sitientes vocat, etenim vt Chrysost. ait: *qui sitiunt poculum, quam cupidissimè hauriunt, & ita recreantur.* Hac ergo siti, qui laborat, veniat, inquit, ad me, hoc est, mihi credat, vt patet ex v. seq. 31.

Quid orandum ex Ambros. ser. 19.

Sitis hic quid significet?

B

28\. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura*] Difficile est intelligere, vbi Scriptura hoc dicat: *Flumina de ventre eius* &c. Chrysost. enim, Theophyl. Euthym. hæc verba, *sicut dicit Scriptura*, iungunt cum eo, quod antecedit, hoc modo: *qui credit in me*, quemadmodum Scriptura pronunciat esse credendum in me. Vel vt Theophyl. exponit: qui credit in me, eo modo, quo Scriptura credendum esse docet. Omnis enim Scriptura Prophetarum docet, oportere credere in Christum, tanquam in verum filium Dei, verum Deum, verum Christum & Redemptorem; vel certè eo modo, quo dicit esse credendum, vt quis saluus sit, nimirum fide viua illa, quæ ab ijs exigitur, quibus propria salus expetitur, & curatur. Probabilis est hæc expositio Chrysost. 32.

Sensus huius loci ex sententia Chrysost. Theophyl. & Euthym.

C

Diuus Hieronymus habet, hunc locum esse vnum ex multis, quæ indicant Christum, & Apostolos plura citasse ex hebraica veritate, quæ in sept. interpret. non inueniantur, dicit ergo, hunc locum in lib. Prouerb. reperiri apud Hebræos, nusquam autem apud sept. vide illum in præfat. in Pentateu. & in in lib. Paralip. lib. 2. contra Ruffin. & in comment. in cap. 6. Isa. Verum quia Hieronymus Prouerb. locum non signauit nominatim, adhuc res in obscuro relicta est, vnde sit desumpta hæc sententia. Sunt qui putent ex cap. 5. 15. eius libri depromptam, vbi legimus: *bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui: deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide.* Sed hæc verba habent etiam Septuag. quod tamen inficiatur D. Hieronym. deinde eo loci secundùm literam Salomon agit de matrimonio, hortatur maritum, vt posthabita meretrice, vel adultera, suæ dumtaxat vxori adhæreat; quod sequentia verba clarissimè indicant: nam v. 18. subditur: *sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adolescentiæ tuæ: cerua carissima* &c. *& quare seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius?* posset tamẽ ad hoc responderi, citari à Domino hunc locum secundùm mysticum sensum, sed hæc respõsio nõ mihi multum satisfacit.

Sententia D. Hieron.

Locus Prou. 5. 15. 18.

D

Probabilior igitur eorum est sententia, qui opinantur his verbis: *Flumina de ventre eius fluent:* allusisse Christum ad scripturam, non quod hæc eadem sententia in vllo diuinæ scripturæ loco inueniatur, sed quod eius sensus, non vno, sed pluribus apud Prophetam locis reperiatur, nimirũ in omnibus illis, in quibus prædixit Deus per Prophetas ingentem spiritus, & gratiæ suæ abundantiam communicandam cum ijs, qui credituri erãt in Messiam; quam quidem copiam, & exuberantem gratiarum abundantiam exprimere solet Scri- 33.

Probabilior huius loci sensus.

ptura

A ptura nunc voce *spiritus*, nunc, *aquarum*, nunc *fontis*, nunc *putei*, item *torrentis*, aliquando *fluminis*, interdum etiam *maris*; & verò nihil aliud innuit, cùm pollicetur Deus per Prophetas se in omnes homines Spiritum sanctum largiter effusurum sub his, quæ iam dixi, vocabulis: vt patet Ezech. 11. 19. & 36. 24. 25. & 39. 29. Isa. 44. 3. & 55. 1. Syrus habet: *sicut dixerunt Scripturæ*. duo ego loca tantùm assignabo: alterum Isa. 41. 18. *Aperiam in supinis collibus flumina, & in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum*. Alterum verò cap. 44. 3. *Effundam aquam super sitientem, & fluenta super aridam; effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam; & germinabunt inter herbas quasi salices iuxta præterfluentes aquas*. Hunc planè sensum visus est Ioannes declarare voluisse, cùm addidit: *hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes*. quasi innuens non verba quærenda esse, sed sensum, non de aquis, sed de Spiritu sancto loquutum esse Christum quem super fideles effusurus erat, die præsertim Pentecostes.

Locus Isa. 41. 18. & 44. 3.

Idem videtur sentire Euang. Ioã.

B

34. Copiosa donorum Spiritus S. effusio duabus vocibus ab Euang. exprimitur.

Hanc porrò gratiarum, & donorum Spiritus sancti affluentiam super credentes duabus vocibus expressit Euangelista; & cùm *flumina*, dixit, & cùm *fluendi* verbo, visus est: *flumina* enim plurali numero, non *flumen* scripsit, vt abundantiam hanc declararet; quod Origenes homil. 12. in num. Ambros. lib. 10. epist. 82. & alij obseruarunt. Verbo verò, *fluendi*, significauit eos, qui in Christum fide viua crediderint (aliqui dæmones credunt, & contremiscunt) non id tantùm habituros gratiæ cœlestium bonorum, quantum satis sibi sit; sed ita etiam abundaturos, vt possint eā cum alijs hominibus communicare, quod & Ammonius obseruasse videtur.

35. Quid per ventrem in sacris litteris vt plurimũ accipiatur?

C

De ventre eius] Diuus Gregorius homilia 10. in Ezechielem: *In sacro*, inquit, *eloquio nonnunquam venter pro mente poni consueuit, vnde & per Ieremiam* capite 4. 19. *dicitur: ventrem meum doleo. quod quia de spiritali, & non corporeo ventre dixerat, adiunxit: sensus cordis mei conturbati sunt: neq; enim ad salutem populi pertinebat, si Propheta ventrem corporeum se dolere prædicaret; sed ventrem doluit, qui mentis afflictionem sensit. Sed cur exemplum Prophetæ proferimus, cùm testimonium Domini apertius habeamus, & necesse est, vt cùm per semetipsam veritas loquitur, Propheta taceat, quia lucerna claritatem non habet in sole. Ait enim: qui credit in me, sicut dicit Scriptura flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, quia enim de mente fidelium sanctæ prædicationes defluunt, quasi de ventre credentium aquæ viuæ flumina decurrunt*. Idem sentiunt, qui per ventrem intimam hominis partem, id est, rationem, & voluntatem, more hebræo significatam intelligunt, siue cor, siue animi conscientiam, hæc enim quasi venter animæ sunt.

D

Cur hic nomine ventris vtatur.

Cur autem potius nomine *ventris* hic vtatur, non est difficile intelligere, loquebatur enim de potu, qui solet in ventrem descendere, & inde diffundi.

Aquæ viuæ] Habebit enim in seipso fontem vitæ, qui sic credit in Christum, salutis, ac iustitiæ, ita vt ei mors non dominetur, non concupiscentia mala mortis mater; neque opera mortua faciat, sed viuentia, & Deo grata, propter inhabitantis Spiritus sancti virtutem, & efficacitatem.

36. Textus græcus, &c.

29. *Nondum enim erat spiritus datus*] Græcè habetur [illegible] *nondum enim erat Spiritus sanctus*, nec additur, *datus*, sed non dubito interpretem legisse *datus*, & vt inquit hic Maldonatus Syri ita legunt, & celeberrimus ille

A

Vaticani codex græca scriptus manu; sic etiam Didymus libro 2. de Spiritu sancto, sic Augustinus tractatu 32. & libr 4. de Trinitate capite 21. & lib. 83. quæstionum, quæstione 62. sic Leo sermone 2. de Pentecost. &c. Reddit autem hic rationem Ioannes, cur per futurum locutus fuerit de Spiritu, *quem accepturi erant credentes*, & non per præteritum, quem acceperant; ratio est, quia Spiritus sanctus nondum credentibus datus erat, sed dandus. Cur autem non esset datus, caussam subdit, *quia Iesus nondum erat glorificatus*. Loquitur aũt Ioan. hic non de qualicumque datione, sed de insigni ac singulari illa facta post Domini ascensionem in cœlum: nam vt notat hic Perer. disput. 9. num. 33. Christus tribus modis dedit hominibus Spiritum sanctũ post ascensionem, quibus modis, ante non dederat vnquam; dedit inquam vniuersaliter non vni, vel alteri, sed & multis simul, & separatim propemodum innumerabilibus, nec Iudæis tantùm, sed & gentibus. Dedit abundanter, id est, secundùm omnem affluentiam gratiarum. Dedit sensibiliter per externa signa, quædam conspicua, eiusmodi erant, loqui varijs linguis magnalia Dei. &c. Montan. sic interpretatur.

Spiritus S. post Christi ascensionẽ tribus modis datus.

B

Nondum enim Spiritus sanctus] *Spiritus sanctus iustificationis & regenerationis non datus fuit in possessionis regni pignus, & arrhabonem ante mortem, & resurrectionem Iesu. Quanquam Spiritus sanctus ministerij, & auctoritatis multis antea datus fuerit; varia enim sunt efficientiæ in hominum animis ab eodem, vnoq; Spiritu sancto.*

Quænã erat hæc Christi gloriatio, de qua hic agitur.

Iesus nondum erat glorificatus] Numerat hic duodecim modos glorificationes Iesu Perer. vide illum, si lubet. Breuiter glorificationem hic Christi, licet alij resurrectionem eius, vt Aug. alij crucem ipsam vt Theophy. Euthym. Ego ascensionem in cœlum intelligo, qua perfectam illam accepit gloriam, vt exaltatus, sedensq; ad dexteram Patris

C

acciperet nomen, quod est super omne nomẽ, quod mihi significasse videtur, cùm dixit Christus: *si nõ abiero, Paraclitus non veniet ad vos, si abiero, mittam eum ad vos.*

37. Rationes quare Spiritus S. post ascensionẽ mittatur.

Et verò æquum erat Spiritum sanctum dari à filio iam victore, & ad dexteram Patris sedente, vt sic constaret à filio etiam procedere, atque adeò filium ipsum Deum esse, qui Spiritum sanctum mitteret. Sunt & aliæ rationes huius rei, cur ante ascensionem non sit datus Spiritus sanctus præter iam dictam, tum vt cognoscerent Iudæi, eum, quem occiderunt in cœlis esse, vnde etiam vel ipsum Spiritum sanctum effunderet in suos, & quidem magno sono, quasi iam ipse de cœlo tonaret contra inimicos suos, quam rationem tetigisse videtur Diuus Petrus Act. 2. 33. *Dextera Dei* (id est, potentia) *exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre* (id est, accipiens à Patre, vt posset Spiritum sanctum mittere, quem promiserat) *effudit hunc* (Spiritum sanctum, siue hoc donum Spiritus sancti) *quem vos videtis & auditis*, nimirum cùm videatis magnam in his discipulis Iesu mutationem, audiatisque apertè varias linguas, quibus magna Dei beneficia exponuntur, quod ma[nife]stum est Spiritus sancti donum; tum deinde vt Clichthoueus ait: *quod*, cùm *vnus Christus aderat carne præsens consolator, & illuminator*, eius *doctrina, & lux tunc sufficiebat ad hominum illustrationem*, *tum quod*, vt idem inquit, *Spiritus sanctus potissimùm missus est, vt hominum corda ab amore præsentis vitæ ad futuræ vitæ bona traduceret, & inuisibilium affectum induceret; id autem non vsque adeò opportunè factum fuisset, cum homines nullo adhuc fuissent exemplo edocti, quæ speranda sint futuræ vitæ præmia. Cum verò per resurrectionem Christi, & in cælos ascensum, viderint in*

Locus Act. 2. 33.

D

capite praecessisse futura vitae gloriam, & exemplum facilius persuaderi potuerunt, haec quoq; in membris esse speranda, & missus est Spiritus sanctus, qui hanc spem, iactis iam fundamentis, corroboraret. Ad hac complenda erat prophetia, dicens: ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Sic ille.

28\. Hanc plenam Spiritus sancti effusionem super Ecclesiam in nouo testamento docet Ambrosius epistola 82. libro 10. vel libro 3. epistola 25. significatam esse per torrentem, libro 3. Regum 17.5. ad quem missus Elias; aliam non plenam in veteri testamento per puteum iuramenti, vbi fuit Elias 3. Regum 19.3. *Primum*, inquit, *Elias in Bersabe est* (quod est puteus iuramenti) *concessit ad sancta legis mysteria, diuiniq; iuris sacramenta. Postea ad torrentem mittitur, ad illum fluminis impetum, qui laetificat ciuitatem Dei. Vtrumque aduertu vnius auctoris testamentum, vetus scriptura quasi puteus, profunda, atque obscurior: Vnde cum labore haurias, non plenam, quia adhuc, qui impleret eam, non venerat. Denique postea ait: non veni legem soluere, sed implere. Ideo ad fluuium transire sanctus à Domino iubetur, quoniam qui de nouo testamento biberit, non solùm flumen est sed flumina de ventre eius fluent aquae viuae, flumina intellectus, flumina cognitionis, flumina spiritualia, quae tamen perfidiae aruerunt tempore, ne sacrilegi biberent, potarent perfidi.* Sic Ambr.

Figura exuberantiam spiritus significans in nouo testamento.

32\. *Vbi erat Dauid*] Hoc est, pro, vnde erat.

34\. *Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum*] Describit Euangelista contraria vulgi studia, vt patet à versic. 30. vsque ad 34. Nam aliqui ex turba confitebantur illum esse Christum, alij Seductorem, alij Prophetam, alij dubitabant, quidam etiam manus in illum conijcere volebant, cùm verò inquit: *nemo misit super eum manus*, innuit, id facere non potuisse, quia nondum venerat hora eius, vt versiculo 20. hic habes, quod enim ibi dixit, hic etiam vult à nobis intelligi.

35\. *Venerunt ergo*] Reuersi sunt, re infecta; aduerte mediante festo, hoc est, quarto, vel quinto festiuitatis die coepisse Christum docere in templo, Ioan. hic v. 14. postridie missi videntur satellites ad eum capiendum, vt Ioan. innuit vers. 32. Tandem post tres, quatuorve dies, nimirum vltimo festiuitatis die, redierunt ad Dominos.

39\. 36. *Nunquam sic locutus est homo*] *Homo*, pro, *quisquam*, per hebraismum, ita & vers. 41. *nunquid lex nostra iudicat hominem*, id est, quemquam. Illud, *sic*, & doctrinam commendat & modum, ac virtutem, quasi dicat, admiranda locutus est, & tanta vi, & efficacitate coelesti potiùs, quam humana audientium animos allicit, vt nemo mortalium, vel talia vnquam dixerit, vel tanta ad suadendum virtute. Hi ministri significati sunt per ministros missos à Saule, vt Dauidem abducerent; non modo enim id non fecerunt, verùm vbi ad locum venerunt incidentes in chorum Prophetarum [illegible] sunt, & coeperunt prophetare 1. Reg. 19.[illegible]. Rursum significati sunt per quinquaginta illos milites ad Eliam missos, quos ille, igne de coelo lapso, combussit. 3. Regum 18. hoc idem suo modo accidit ministris ad Christum missis; hos enim ipse meliore igne charitatis suae comburere voluit; quo factum est, vt nihil attentare ausi fuerint contra illum. Fecit nunc hic Christus, quod olim Elisaeus, qui venientes ad se latrunculos Syriae missos à Rege Benadab, vt eum caperent, ipsos cepit, & prandio opiparè excepit, & tandem liberos ad suos redire permisit; in eumdem modum Dominus Iesus hos ministros, vt se caperent venientes, verbo praedicationis suae comprehendit, & coelestium verborum conuiuio exceptos remisit ad Principes, & Pharisaeos, vt testarentur apud illos, quis ipse esset, & iam quasi Christi ministri Pharisaeos, & Principes alligarent. Simile quid accidit & Saulo, qui plenus minarum, & caedis deferebat litteras, vt ligaret Damasci quotquot Christi fidem profiterentur: verùm coelesti luce perfusus, & diuino igne de coelo tactus, efficacitateque verborum Christi, prostratus in terram vinctus, victusq; est à Christo; & demù minister eius effectus, alios per totum orbem salutariter vinctos ad Christum adducere coepit, non sine ingenti eorum stupore, qui prius illum nouerant.

Vis sermonis Christi.

Hi ministri à Pharisaeis missi, quibusdā scripturae figuris ostenduntur.

Christus Elisaeo comparatur.

Paulus.

40\. 38. *Nunquid ex Principibus*] Mirum est, quantum populis inferant damni Principes & Pastores pessimo vitae exemplo, quod Quintilianus declamatione 3. testatus est, sic scribens: *haec est superiorum conditio, vt quidquid faciunt, praecipere videantur, & perniciosissimus est malae rei quis quis maximus auctor.* Verissimum est illud Claudia. in Panegyr de quar. Consu. Honorij. *Nec sic inflectere sensus humanos edicta valēt, vt vita regentis. Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.* Quare non id, quod faciunt, sed quod facere deberent Principes, aduertendum est. Audi Aug. lib. 50. hom. hom. vlt. c. 13 *tam sunt*, inquit, *praeposteri, qui Praepositorum suorum malos mores imitari eligunt, quam per eos praedicta Domini praecepta seruare; quem si quisquam viator remeandum sibi esse existimet in itinere, tùm viderit miliaria lapidea litteris plena viam docere, & non ambulare. Cur enim non potiùs si peruenire desiderat tales comites intueatur, & consequatur, qui & viam benè demonstrant, & in ea perseueranter & alacriter ambulant.* Hoc est, quod Dominus dixit Mat. 23. *super cathedram Moysi sederunt Scribae, & Pharisaei, omnia quaecumq; dixerint vobis seruate, & facite, secundùm verò opera eorum nolite facere.*

Quantum mali pessimo Principis exemplo populis adferatur.

Non vitam malā Principum, sed bona quae docent, intueri decet.

41\. 39. *Sed Turba haec, quae non nouit legem*] Cùm turbam *maledictam* vocant, quia legem non nouit, alludunt, vt Rupertus existimat, ad locum Deuteronom. cap. 27. versic. 26. *maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius.* Ergo non nosse legem, est legem non obseruare, vel potiùs sensus est: nunquid etiam vos, sicuti multi de turba, creditis hunc hominem esse Christum tamquam ab eo seducti? vbi rursum Christum seductorem esse mentiuntur: dixerunt hoc Pharisaei, quia religionis zelum quemdam maiorem, quam caeteri praeseferebant. Illa autem vox, *ergo*, hunc habet sensum; quia viderunt Pharisaei ministros, si non penitus conuersos ad Christum, certè valdè propensos in eum, propterea dixerunt: *numquid & vos seducti estis?* & reuocare conati sunt ab ea in Christum animi propensione; idque hac ratione; quod nemo ex optimatibus, vel Pharisaeis, qui legis cognitionem, & custodiam profitentur, in Christum crediderint; sed turba legis ignara, quaeque maledicto obnoxia est, quod Deus non custodientibus legem inflixit. Porrò maledixerunt turbae, sicut & caeco quamuis hic propriè Dei maledicto potiùs turbam subiacere declarent, & non ipsi maledicere videantur. Profectò *turba illa veriùs contra dixisset* (inquit Rupertus) *istud vanitatis concilium, & hac Ecclesia malignantium, quae non facit legem, maledicti sunt.* Execrabilis sane est hominum superborum arrogantia, qua qui sibi plus quam oportet, placent, caeteros prae se nihil esse putant.

40\. *Qui venit ad eum nocte*] Lege Ioann. c. 3. 1. 2. ecce tibi falsum esse, quod dixerunt Pharisaei, nullum ex Principibus & Pharisaeis in Christum credidisse.

didiſſe. Nicodemus Princeps & Phariſæus erat, & crediderat tamen.

Qui vnus erat] εἷς ὢν vnus exiſtens, vnus cùm eſſet ex principibus Phariſæis, vnus ex ipſis non ſceleris conſortio, ſed ordinis dignitate; vnus ex ipſorum numero, & concilio.

Lex inauditum non damnat.

41. *Numquid lex noſtra*] Lex, vt vult Montanus, quæ de veris, & falſis Prophetis lata eſt in Deuterono. neminem vt falſum Prophetam damnari vult, niſi cognita cauſſa ex illius ipſius tum ſermonibus, tum actionibus. Nam prophetiæ ratio iudicanda non petitur ex teſtibus, ſed ex ipſius, qui prophetiam profitetur, expoſitione, & aſſertione. Verùm Maldonatus negat alludi hic ad locum Deuter. 13.14. & 19.18. & arbitratur Nicodemum teſtimonium nullum ſcriptum, ſed conſuetudinem potius citare legis, quæ neminem niſi auditum damnari patitur. Nec enim ea tam ſcripta lex eſt, quam naturalis. Vtraque expoſitio probabilis eſt. Auguſtinus tractatu 33. *Sciebat*, inquit, *Nicodemus, vel potius credebat, quia ſi tantummodò Chriſtum vellent patienter audire, forte ſimiles fierent illis, qui miſſi ſunt tenere, & maluerunt credere.* Quin expertus ipſe fuerat, cùm nocte venit ad Ieſum, quanta vis eſſet in verbis Chriſti, & ſanctitate vitæ: & ideo alios vult terram hanc promiſſionis explorare lacte & melle manantem, quam explorator ipſe nocturnus indagarat. *Iudicat*] condemnat. *Hominem*] vide num. 39. *Audierit*] Lex, hoc eſt, iudex legem ſecutus. *Ab ipſo*] præſente, & legitimè interrogato. *Et cognouerit*] certo, ſi non ex ipſo (fortè enim nolet veritatem fateri) ſaltem ex teſtibus. *Quid faciat?*] Refertur & ad *audierit*, & ad *cognouerit*. Duo enim, inquit Nicodemus præcedere debent condemnationem, primùm, vt audiatur reus. deinde, vt certò cognoſcatur, quid ille agat, doceat, moliatur, &c. ſi non ex ipſo, ſaltem ex teſtibus.

Vis verborum Chriſti.

42. 42. *Numquid & tu Galilæus es?*] Montanus ſic. *Numquid & tu Galilæus es? qui defendere velis, & ornare Galilæum hominem, perinde atque prophetiæ dignitate, & auctoritate fulgentem? Satis eſt illum eſſe Galilæum, vt negemus Prophetam eſſe poſſe, etiam ſi examinatum affirmare audeamus. Nam quamquam nemo iudicandus eſt falſus Propheta non auditus, & examinatus, tamen nemo eſt excipiendus omninò Propheta nomine, ſiue falſi, ſiue veri, qui Galilæus ſit; quando nullum Galilæum Prophetam aut fuiſſe, aut fore ex Scripturis accepimus. Itaq; non de veritate, aut falſitate prophetiæ, ſed de ipſo etiam prophetiæ nomine iudicium nobis eſt. quod non eſt, neque verum, neque falſum eſt.* *Peſſimum genus argumentandi à Principibus vſurpabatur hoc loco ex negatiuo præterito.* Sic enim argumentantur, nullus vnquam ex Galilæa Propheta extitit, ergo iſte, qui Galilæus eſt, Propheta non eſt. Eodem argumento ſummi iſti dialectici probarent, nec Heliam Prophetam fuiſſe, quia ante ipſum nemo ex eius patria Propheta fuerat.

Peſſimus argumentandi modus Phariſæorum.

43. Græc. *à Galilæa Propheta non ſurgit*, minus ambiguè dicitur ἐγήγερται *ſurrexit*, quaſi dicat, lege totam Scripturam nuſquam reperies vllum vnquam ex Galilæa Prophetam extitiſſe, & ita ex præteritis probant Chriſtum, cùm ſit Galilæus, Prophetam eſſe non poſſe. quamuis nec cõſtet nullum vnquam ex Galilæa extitiſſe Prophetam. nam Deboram ex Galilæa fuiſſe quidam cenſent.

44. 43. *Et reuerſi ſunt*] Inſinuat hic Ioann. non iterum Principes miniſtros ad capiendum Chriſtum miſiſſe, atque adeò conſilium Nicodemi profuiſſe, quaſi dicat nihil tunc actum ea de re, hoc eſt, de Chriſti comprehenſione. Ian-

A ſenius ad hoc, inquit, profecit Nicodemi patrocinium iuſtum, & ſi non ſufficiens, vt eius interpellatione in præſens malignum hoc conſilium diſſolueretur. Vnde diſcendum, quantum ſæpè alicuius admonitio qualis qualis, valeat ad impiorum conatum reprimendum. Sic enim in multis locis experientia docet, paucos Nicodemos, & Ioſephos plurima mala auertere; hic verſus nec à pleriſque antiquis auctoribus legitur, & in multis codicibus græcis deſideratur. Sed de hoc in ſequent. cap. Hæc de ſchol.

THEORIA VNICA.

De ſcientia Chriſti.

B In V. 5. *Quomodo hic litteras ſcit, cùm non didicerit?*

TRiplicem in Chriſto Theologi ſcientiam collocant: creatam, videlicet acquiſitam, qualem ſibi poſſunt homines comparare per vim intellectus agentis. Infuſam diuinitus, qualem habent Angeli naturalem ſibi. Poſtremò Beatam. Has negare nimium temerarium eſſet, ſi de beata, & infuſa loquamur. Si de acquiſita, ferè temerarium; nam exceptis Duran. & Scot. paſſim Doctores eam in Chriſto agnoſcunt.

1. Quotuplex ſcientia ſit in Chriſto.

Et quidem in Chriſto fuiſſe ſcientiam beatam, dum mortalem hic vitam viueret, indicat non obſcurè locus ille Ioann. 1. *plenum* C *gratiæ, & veritatis*, nam vna & præcipua gratiæ perfectio eſt conſummatio ipſius per beatitudinem. Veritas imprimis in eadem beatitudinis cognitione reſplendet. Et ad hoc etiam facit locus Ioann. capit. 3. verſic. 11. *quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur*; vbi clarè Chriſtus de ſe homine loquitur, & eodem modo accipiendum eſt, quod ſubdit verſic. 13. *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo*, vbi verbum *aſcendit* præteriti temporis eſt: ἀναβέβηκεν. item Ioann. 8. 38. *ego, quod vidi apud Patrem loquor.* & Ioann. 12. 26. *qui mihi miniſtrat, me ſequatur, & vbi ſum ego, illic & miniſter meus eſt.* Vbi non aliud polliceri videtur, quam beatitudinem, qua videlicet ipſe iam D donatus erat; eodem refertur & illud Ioan. 17. 24. *volo, vt vbi ſum ego, & illi ſint mecum, vt videant claritatem meam.* lege Canum lib. 12. de loc. Theolog. c. 1. 4.

2. Chriſtum beata ſcientia fuiſſe præditum oſtenditur.

Loca Ioan. 3. 11. & 8. 38. & 17. 24.

Hanc ſanè beatitudinem habuit Chriſtus, momento ſuæ conceptionis, ſicut ab eo momento fuit plenus gratiæ & veritatis. quod Damaſcenus libro 3. de fide capite 22. teſtatur: *nam propterea*, inquit, *eos qui dicunt Chriſtum verum incrementum in ſapientia accepiſſe, conſequenter negare vnionem factam eſſe à primo illo carnis ortu; nam ſi tunc, ait, facta eſt, quid tandem afferri poteſt, quin omnibus prorſus ſapientiæ, gratiæq; opibus affluxerit?* Confirmatur, & auctoritate Euſebij lib. 10. demonſtrat. Euangel. capite vltimo, vbi de Chriſto intelligit illa Pſalm. 21. *in te proiectus ſum ex vtero.* Inducit enim Chriſtum dicentem Patri: *ex tunc te*

4. Chriſtus beatus ab inſtanti ſuæ conceptionis.

Deum meum iam videbam. Augustinus quoque idem sensit libro 83. quæstionum, quæstione 65. & libro 4. de consensu Euangel. sti capite vltimo sub finem; vbi cùm dixisset neminem hominum, qui interitui obnoxij sunt, posse in hac vita DEVM videre, subdit: *qua maximè proprietate distat à cæteris homo, cuius susceptione verbum caro factum est.* Et ne longum faciam, Riccard. de Sancto Victore libro 2. de Emman. capite 22. *quod nos*, inquit, *expectamus in consummatione, illi datum est in sua conceptione.* Est & ratio Diui Thomæ valdè congrua, 3. parte quæstion. 9. art. 2. Christus enim etiam vt homo auctor fuit salutis, atque adeò beatitudinis aliorum ad Hebræos 2. sed caussam ornari oportet perfectione effectus; ergo & Christum oportuit ornatum esse beatitudine: sicut enim Adam, quoniam futurus erat naturale quoddam principium generis humani, creatus fuit ipso statim initio, quoad naturalia perfectus, ita Christum supremum gratiæ, & gloriæ auctorem decuit ipso suæ conceptionis momento repleri gratia & gloria summè perfecta: nec minus valida est & altera ratio; nam Christus semper fuit filius Dei naturalis; ergo hæres, atque adeò possessor. Neque enim tempore indigebat, quo frueretur hæreditate; neque erat quod intercederet mors Patris, vt filius in possessionem hæreditatis mitteretur, nec propter ætatem impediri poterat.

Ratio S. Th. probans Christum ab instanti suæ conceptionis beatum fuisse.

A pari prædicta ratio confirmatur.

Alia ratio hoc idem probans.

4. *Quid comprehensor, quid viator?*

Hinc fit Christum simul comprehensorem, & viatorem fuisse, quod docet Diuus Thomas quæstione 15. artic. 10. comprehensor enim is dicitur, qui beatitudinem est adeptus, quam cæteri non nisi spe tenent: viator verò est, qui bonorum operum officijs, & meritis ad beatitudinem contendit iuxta illud 1. Corinthiorum 19. *sic currite, vt comprehendatis.* & Philippensium 3. *sequor autem, si quo modo comprehendam.* Cùm igitur Christus beatitudinem animæ iam haberet ab instanti cõceptionis, comprehensor fuit secundùm animæ beatitudinem: fuit & viator, cùm per merita & passiones contenderet ad gloriam sui corporis, atque adeò ad beatitudinem vndique consummatam, quo nondum peruenerat, vt meritò ad ipsum pertinuerit illud Ieremiæ 14. 8. *Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum?* De gloria autem corporis resurrectionis, & ascensionis, & de manifestatione, & exaltatione nominis Christi intelligenda sunt illa, & similia loca: *nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* &, *nondum erat spiritus datus; quia nondum erat Iesus glorificatus.* &, *Et clarifica me Pater.* &c. Debebatur sanè etiam gloria corpori Christi Domini ab ipso suæ conceptionis initio, teste Augustino epist. 56. non tantùm ratione gratiæ animæ, sed etiam ratione vnionis; vt tamen redemptionis nostræ munus exequeretur diuina dispensatione factum est, vt ad tempus illa caruerit; cuius rei significatio quædam ostensa est in transfiguratione.

Quomodo Christus in hac vita cõprehensor fuerit, & viator, declaratur?

Locus Iere. 14. 8.

Christus in hac vita vt nos redimeret debita corporis gloria priuatur.

Porrò per hanc beatam scientiam cognouit Christus clarè omnia quæcumque DEVS A cognoscit scientia visionis, scilicet quæcumque actu sunt, erunt, vel fuerunt, & quæ præterea sunt in potentia naturali creaturæ.

Quod verò pertinet ad scientiam infusam, affirmo etiam habuisse Christum scientiam per se infusam, cognitionem videlicet rerum per intelligibiles quasdam species, ijs perfectiores, quæ per naturalem intellectus agentis virtutem comparari possunt, ac præterea ipsi diuinitùs infusas. Nam docet Scriptura Luc. 2. Christum, cùm duodecim esset annorum, ita disputasse, vt nullus esset, qui non miraretur; quasi nequiuerit ita differre scientia communi aliorum hominum naturali, id præsertim ætatis puer. Quo spectat & illud, quod nunc versamus, *quomodo hic litteras scit, cùm non didicerit?* Nec satis est hos B sapientiæ effectus, quibus etiam cognoscebat hominum cogitationes, & futura contingentia, ac supernaturalia mysteria, profectos esse ex sola scientia beata; non, inquam, id satis est dicere, nam cùm Christus esset non tantùm comprehensor, sed etiam viator, æquum sanè erat, vt etiam qua viator cognitionem aliquam haberet supernaturalem; visio enim propriè est scientia comprehensoris.

5. *Christum habuisse scientiã infusã ostenditur.*

Ad hæc, possibilis erat hæc scientia in Christo, & expediebat interim ipsum pluribus modis cognoscere creaturas, non in verbo dumtaxat, sed in ipsis etiã per proprias earum species; qua ratione motus August. 4. Genes. ad litteram cap. 23. & 24. duplicem scientiam C in Angelis distinguit matutinam, & vespertinam, decuit ergo hac scientia præditum fuisse. Quo etiam tendit ratio Diui Thomæ quæst. 9. artic. 3. quæst. 9. 3. partis quia nisi ita sentiamus caruisset perfectione sua in Christo illa potentia, quam habuit simpliciter, & absolutè intellectus ipsius, vt perfectè informaretur speciebus intelligibilibus rerum, quæ siue naturaliter, siue per reuelationem, cognosci euidenter possunt.

Ratio S. Th.

Et hæc ratio etiam ostendit Christum Dominum ab instanti conceptionis suæ scientiam hanc infusam habuisse, ne vnquam illa potentia intellectus in ipso fuerit inanis; quod & illo Isaiæ 7. confirmari potest. *Butyrum, & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum:* vbi Hieronymus, *adhuc* D *puer*, inquit, *hoc sciet.* Porrò hæc scientia electiua aptè, ac commodè tribuitur scientiæ infusæ. & illo item Isaiæ 11. 1. 2. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientia, & intellectus* &c. vt proinde iure dixerit Paulus Colossens. 2. 3. de Christo: *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi.* & idem indicat ad Hebræos 10. 5. *ideo ingrediens mundum, dicit: hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi; tunc dixi: ecce venio; in capite libri scriptum est de me, vt faciam, Deus, voluntatem tuam.* & subdit versiculo decimo, *in qua voluntate sanctificati sumus* &c. Loquitur autem de ea voluntate Patris, cui conceptus Christus continuò seipsum obtulit,

6. Ab instanti cõceptionis fuit in Christo scientia infusa.

& me-

& meruit etiam sanctificationem nostram; nam per hanc Patris voluntatem, ad quam faciendam venit Christus, sanctificati tandem, ac iustificati sumus, & obtinuimus per vnum sacrificium, quod Christus semel in cruce obtulit, & quo sanctificauit nos, id quod per tot legis sacrificia obtinere non poteramus. Ex quo loco constat primo ipso momento conceptionis cognouisse Christi animam, voluntatem Patris, & nostræ redemptionis mysteria, & sponte vitam obtulisse pro hominibus. Cùm igitur hæc supernaturalis cognitio fundamentum sit meriti, credibilius est, non tantùm fuisse visionem comprehensoris, sed etiam cognitionem aliam, scientiæ infusæ.

7. Scientia naturalis Christi Domini.

Restat agere de scientia naturali Christi, quam Theologi *Acquisitam* nominant; & imprimis nomine scientiæ acquisitæ hic intelligimus omnes virtutes, quæ intellectuales nominantur à Philosophis, hoc est, intellectum, seu habitum principiorum, cuius sunt assensus euidentes, & certi. Deinde sapientiam, tertiò scientiam, quæ duæ cum necessarijs, & dilucidis rebus passim in nobis probabilia quædam, & incerta permiscent: neque enim omnia quæ sub sapientiæ aut scientiæ totalis obiectum cadunt, euidenter scimus, sed quædam opinamur, nec certò tenemus. Quod igitur ad conclusiones omnes earum euidentes attinet, constat assecutum fuisse Christum omnem euidentem cognitionem ipsarum, quam ratio naturalis assequi potest; quod verò pertinet ad rationes probabiles, & verisimilia iudicia opinionum omnium in ijs rebus, de quibus naturæ lumine adipisci non possumus claram, & euidentem notitiam, habuit Christus quidquid ratio naturalis assequi potest per rationes probabiles, & verisimilia iudicia: Verùm non per hæc de veritate ipsa rerum iudicabat, sed de earum dumtaxat probabilitate, quæ clara, & euidens esse poterat, iudicium ferebat, nisi mallet assensum suspendere.

Habitus prudentiæ & artis fuerunt in Christo ex D. Thom.

Denique non defuit Christo habitus prudentiæ, neque artis, itaque in Christo fuisse artes, quarum omne opus est in faciendo, atque agendo docet Diuus Thomas quæst. 13. a. 1. ad 3.

8. Materia hęc acquisitæ discipl. est.

Hanc ergo scientiam acquisitam, prout complectitur iam expositam naturalem cognitionem omnem claram, & euidentem, vt dixi, sic distinguere possumus, vt quædam sit cognitio experimentalis dicta, quæ tota circa singularia est, quæ sub sensum cadunt, & quæ experimur; ex qua accedit ad intellectum euidens cognitio fundata in experientia ipsa; quædam verò alia est cognitio euidens conclusionum, quæ ex proprijs principijs naturæ lumine perspicuis inferuntur, & propriè vocatur scientia: vtramque verò amplectimur hic nomine scientiæ acquisitæ, nam vtraque fuit in Christo.

9. Hac ergo scientia dicimus Christo euidentes, & perspicuas fuisse res omnes naturæ, tam materiæ immersas, quàm abiunctas à materia; denique omnia, quæ ab anima

A tam corpori vnita, quàm à corpore separata naturaliter cognosci possunt. Addo potuisse Christum habere cognitionem hanc intellectiuam naturalem, quamuis à spectris ipsis, quæ in phantasia cernuntur, non penderet, & vt Philosophi loquuntur, absque conuersione ad phantasmata. Non loquor nunc de experimentali scientia; hanc propositionem pluribus docet Suar. 3. part. distinctio. 30. sectione 1. & generatim probari potest ex perfectione, quam animam Christi habere decebat ab initio conceptionis eius, ratione vnionis, vel beatitudinis; tota enim hæc perfectio superius num 7. exposita illi debebatur, nec quod ea careret quidquam ad hominum redemptionem faciebat. Igitur habuisse dubitandum non est, atque adeò ab initio conceptionis ne vnquam sibi deesset. B

Habere potuit Christus naturalem scientiam acquisitam sine conuersione ad phantasmata.

10. Obiectio.

Quod si objicias non potuisse Christi intellectum corpori adiunctum à phantasiæ spectris non pendere. Respondeo Christi animam, quamuis animaret corpus corruptioni obnoxium, habuisse tamen proprietatem hanc animæ beatæ, vt non fuerit proinde ita corpori suo subdita, vt ab eo penderet, quin etiam illi potiùs imperaret, lege D. Thomam quæstione 11. articul. 1. ad 2. & artic. 2.

Alia obiect.

Quod si iterum opponas, videri nos hac ratione scientiam acquisitam, & infusam per se permiscere, atque confundere; nam cognoscere cœlestes illas mentes, atque spiritus, prout in seipsis sunt, idque sine vlla spectrorum, vel phantasiæ necessitate, proprium esse videtur scientiæ per se infusæ. Respondeo, minimè permisceri, vel confundi scientias istas, quamuis aliquo modo conueniant in aliqua proprietate; alioqui plurimum dissident: nam scientia per se infusa est diuini ordinis, & supra omnem naturam, per quam non solùm res supernaturales, sed naturales etiam supernaturali modo cognoscuntur. Quare ea scientia vocatur per se infusa, non solùm ratione specierum, sed quod omninò sit supra ordinem animæ humanæ tam corpori coniunctæ, quam ab illo separatæ. At verò hæc scientia acquisita connaturalis est humanæ naturæ; & quamuis attingat res à materia auulsas, eo modo, quo anima humana valet illas naturæ viribus agnoscere, quod ad hoc tamen attinet, adhuc inferioris rationis est, quàm scientia per se infusa; habet enim species quidem infusas, ordinis tamen naturalis, quales infunduntur animæ à corpore abiunctæ; & quod caput est, non exigit lumen aliud præter illud, quod tributum est animæ humanæ. C D

Differentię inter infusam scientiam & naturalem.

Porrò de speciebus, & lumine scientiæ per se infusæ; consule eundem Suar. disputatione 29. nam exactiùs ista excutere, Theologi munus est. Quod verò hæc scientia acquisita contra quorumdam Doctorum sententiam, ipso statim conceptionis initio sit animæ Christi communicata, & per accidens infusa, vt Theologi loquuntur, idem author docet disp. 30. sect. 2. quamuis acquisita dicatur, quia eiusdem rationis est cum scientia

connaturali animæ nostræ, quam nostro studio, & labore acquirimus.

Quid sciendum quoad scientiam experimentalem in Christo.

Cæterùm aliter sentiendum est de experimentali scientia. Hac enim profecisse Christum procedente tempore censent Theologi. Vnde Paulus ad Hebr. 5. *didicit*, inquit, *ex his, quæ passus est, obedientiam*. Hoc est, etiam experimento cognouit; quia pati voluit, vim & præstantiam obedientiæ, quam grata illa Deo sit, & quot, quantave pariat bona.

DIGRESSIO PRIMA MORALIS.

Quàm sobriè, & modestè gerere se debet, qui sapiens est.

In V. 6. *Doctrina mea non est mea.*

1. De scientia non esse gloriandum.

SI is, cui natura inest sapientia, quin etiam ipsa sapientia est, sapientiæ tamen laudem non sibi tribuit, sed ad Patrem, vnde profecta est, totam, integramque refert; quid sentire de se æquum erit hominem, cuius sapientia tam exilis, tam tenuis est, vt quasi aliena, & precario concessa videatur? Magnæ sanè stultitiæ est de sua sapientia, ac scientia hominem gloriari. Parit quidem illa naturaliter admirationem in quocumque cernatur; verùm si vnde sit, spectemus, totam eius laudem, & admirationis pulchritudinem in Deum referri debere, vnde verè profecta est, animaduertemus. Etenim teste Iob capite 28.18. *trahitur sapientia de occultis*. Ita siquidem occulta, atque ab hominum sensu remota origo sapientiæ est, vt non alius sit *fons sapientiæ* quam *verbum Dei in excelsis*. Quemadmodum Ecclesiast. scriptum est capite 1.5. Conabimur igitur declarare, quomodo gerere se debeat, qui sapiens esse cupit, & quæ sint Christiani Doctoris partes, quæ haud scio, an aliunde melius eminere possint, quam ex illis ipsis insignibus, quibus, qui in sapientum scholis ad Doctoratus gradum euehitur, insigniri solet.

Locus Iob. 28.18.

& Eccl. 1.5.

2. Tria doctoratus insignia quid liber clausus significet.

Sunt autem hæc tria, liber, primum quidem clausus, deinde etiam & apertus, annulus, & pileus. Et vt à libro incipiam, quoniam permagni refert, non passim quoslibet aperire, atque euoluere libros (habent enim sæpè intus venenata quædam, vnde infici quis possit) hinc est, quod clausus primo loco traditur ad Doctoratum promouendo, quo moneatur ipse, & quicumque alius veræ sapientiæ studiosus est, vt cùm in manus acceperit librum aliquem, diligenter inspiciat, ecquis sit libri auctor; quot item libri, qualeve argumentum, quid reijciendum, quidve amplectendum, cùm legerit, antequam quidquam in publicum proferat; ne si opus illud incautè manibus tractetur, inficiat eum, qui legerit, & ad alios etiam, si in publicum scripta proferantur, pestis deriuetur. At ipse idem liber apertus monet, vt cùm diligenter cun-

Quid liber apertus innuat.

A cta Doctor inspexerit, inde quæ vtilia sunt sibi, hauriat, & mox priuata studia in aliorum etiam vtilitatem conuertat, in illum perpetuò intendens aciem, qui solus habet clauem Dauid, & *claudit, & nemo aperit; aperit & nemo claudit*.

3. Hæreticorum volumina aspidum ouis comparata fugienda omnino sunt Locus Isa. 59.5.

Verùm hac in parte fugiendi imprimis sunt hæreticorum libri, qui ouis aspidum simillimi sunt, vt meritò huc illud Isaiæ capit. 59. versicul. 5. afferri possit, *oua aspidum ruperunt &c. qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum est, erumpet in regulum*. Oua aspidum hæreticorum libros aptè, sciteque dixeris, nam sicut illa foris pulchra videntur, intus verò venenata, & pestilentia sunt, primumque ipsa tangentibus letifera; ita nefaria hæreticorum volu-B mina in speciem quidem pulchra, & cortice tenus, inani quadam eloquentia perpolita sunt, sed si premas, perniciosa, & funesta, & ijs potissimum, qui ea versant, & quasi frangunt, dum manibus terunt; qui verò ea fouerint, venenatos aspides excludent. Quare etiam ex Gentilium, Philosophorumque libris, *tamquam ex rosariis*, vt Theodoretus sapienter loquitur, *spinis intactis relinquens Christianæ sapientiæ studiosus, solum rosarum calices legat*. Hæc de libro.

Quomodo Christianus Doctor Ethnicorum libris vti debeat.

4. Christiani Doctoris annulus quid significet.

Annulus insigne est ingenuæ nobilitatis, & equestri ordini olim addicens: ita rectè symbolum esse dicemus veræ nobilitatis, quam Christianus Doctor habere debet, quæque in edomandis, subijciendisque C prauis animi motibus, tamquam indomitis equis, posita est, qui animum potiorem hominis partem, ni cohibeantur, impetu suo debilitant, atque affligunt.

Doctrina sacra Sinai monti assimilata.

Equidem puto me non ineptè facturum, si sacram doctrinam monti Sinai comparauerim, in quo DEVS benè viuendi præcepta, seque colendi rationem edocuit. Ad hunc ergo cœlestis disciplinæ montem, si quis belluæ animum, mentemque gerens, aut vulgi erroribus, vitijsque infectus accesserit, lapidibus interficiatur, hoc est, vnde salutem, ac beatam vitam capere debebat, inde perniciem referet.

5. Tertium Doctoris Christiani ornamentum.

Restat tertium ornamentum pileus, qui quasi laurea quædam corona Docto-D ris capiti imponitur, quo iam se inter alios mortales tantùm eminere intelligat, quantum hic apex supra illius caput assurgit. Sed interim oportet eum, qui secundùm DEVM scire vult, vel sapere, nihil eorum, quæ in se sunt, vel videntur magna, inaniter admirari, quin abijciat se, necesse est, mentemq; non ad eum ipse splendorem scientiæ, vel dignitatis gradum conijciat, quem habere videtur, sinat alios admirari, ipse potiùs quam multa sibi desint, quam multa ignoret, attendat: sic sapientissimus ille Moses, cum acceptis legum, testamentisque tabulis, descenderet de monte Sina, magnæ erat omnibus admirationi propter splendorem,

Christianus Doctor debet esse humilitatis sectator.

Moses splendorem suum non cernens.

qui crescentis instar lunæ frontem eius ambiebat: quod ornamentum cæteri cum viderent, & admirarentur, solus ipse ignorabat, tanto in hoc illustrior, quanto ad ea, quibus excelleret perspicienda, oculis esset hebetior.

6. Iauuarius nescio quis Augustinum commendarat, quod nihil earum rerum, quæ sub humanum captum caderent, eum fugeret: Respondit Aug. epist. 119. *tantum absum, ab eo quod putasti: nihil me latere, vt nihil in epistola tua legerim tristius, quia & apertissimè falsum est, & miror, quia hoc te latet, quod non solum in alijs innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis sanctis scripturis multo nesciam plura, quàm sciam*. recte Augustinus. nam vt Ecclesiast. cap. decimo octauo, vers. sexto scriptum legimus: *cum consummauerit homo tunc incipiet; & cum quieuerit, aporiabitur*, cuius postremi verbi notio, cum fortasse non esset omnibus nota, mutatum est aliquando verbum, *aporiabitur*, in *operabitur*; Cum tamen totius loci sententia sit, cum intellectus, apprehensa Dei magnitudine, putauerit se apprehendisse omnia, quæ Dei sunt, & ad quietem quamdam peruenisse, tunc rursum illi laborandum est, rursum incipiendum, ac si nihil nouisset, pluribus siquidem, maioribusq; difficultatibus experietur se premi, atque inuolui, quam antea, atqui hoc est, ἀπορηθήσεται, seu *aporiabitur*, incertum, perplexumque esse. vt meritò hinc discamus omnes, quàm modestè, quàm sobriè de tenui hac nostra doctrina sentire debeamus.

7. Quod si animum subit inanis gloriæ cogitatio, identidem vsurpemus illud Christi Domini verbum, *Doctrina mea non est mea*. nam si quid boni est in nobis, qualecunque & quantumcunque sit, id magis est à Deo. *Quid enim habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quare gloriaris, quasi non acceperis*. 1. Corinth. 4. nam bonum quod in nobis est, putà, doctrina, & nostrum est, & non nostrum, & magis non est nostrum, quàm nostrum, quia principalis eius auctor & caussa non sumus nos, sed Dominus Deus. iuxta illud Iacobi Apostoli: *omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens à Patre luminum*. Deinde nec ii sumus nos eorum bonorum, quæ habemus, absoluti Domini, sed quasi depositi custodes, & talenti nobis traditi feneratores, de quo à nobis quomodo sit expensum, & conseruatum & an cum lucro auctum accuratè subtiliterque exigenda ratio est.

8. Itaque iure Apostolus Paulus 1. Corinth 8. nos admonet; *qui putat se aliquid scire, nondum cognouit, quemadmodum eum oporteat scire*: docet Arist. modum sciendi scientiam precedere debere 2. Metaph. cap. 3. At Paulus eum, qui scientiam iactet, ne modum quidem sciendi assecutũ esse dicit: itaq; duplo insipientior est. & ideò ait Romanorum primo, *putantes se esse sapientes, stulti facti sunt*. Vt enim lucis radius, cum primum ex ipso fonte luminis amputatus obtenebrescit, & peritia sciendi laus, si non in Deum referatur, cuius est propria, illico in stultitiam vertitur. Ergò qui sapit, hoc vnum sciat, se nihil scire, quod Socrates de se testari non erubescebat, & multò melius Solom. Prou. 30. *stultissimus sum*, inquit, *virorum*. Hanc

A Christi vocem, *Doctrina mea non est mea*, vsurpare poterat quiuis Prophetarum, Apostolorum, Euangelistarum, & verò etiã nunc vsurpare potest quicumq; pius euangelij prædicator, vel diuinæ doctrinæ scriptor est, qui studeat persuadere hominibus doctrinam, quam tradit, non ab ipso esse, sed à Deo profectam, atque adeò minimè mendacijs esse obnoxiam vel vanitati, ac superbiæ; *Sapientia* enim *quæ de sursum est, pudica est, modesta, pacifica, suadibilis, bonis consentiens &c.* Iac. 3.

9. B Contra verò Philosophi arrogantes ac tumidi omninò ijs contraria iactabant. studebant enim maximè persuadere hominibus doctrinam, quam profitebantur, esse nouam & à nullo alio ante profectam, quàm à se ipsis tamquam proprij ingenij fœtum, proprium opus inculcabant ergò ij potius; mea doctrina mea est, non aliena, hoc plenis buccis insipienter, & stultè crepabant; hinc factum vt proinde lapsi sint in innumeros errores, dum suã doctrinam non Deo, sed sibi tribuebant; etenim verissimum illud, nec decipi potuit, qui dixit: *omnis homo mendax*. hinc tot opiniones, tot sectę inter philosophos, cum vna tamen sit veritas. sed de his satis, tantum illud esse sequendum non dubitemus, modestè semper, ac sobriè sapiendum esse, & nostram doctrinam non tam nostram esse, quam non nostram.

C

DIGRESSIO II.
MORALIS.

In loca aliqua huius capitis.

V. 14. *Nolite iudicare secundum faciem.*

1. Monentur hic iudices non ferre sententiam secundùm faciem, hoc est, inspiciendo nobilitatem, diuitias, munera, amicitiam, &c. vt autem iudex secundùm faciem nõ iudicet, nec sit προσωποληπτής, id est personarum acceptor, præditus esse debet potentia, & fortitudine, ne potentiorum, & diuitum vultum timeant, alioqui Ecclesiast. septimo, 6. dicitur: *noli quærere fieri iudex, nisi valeas irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua*.

D Imitandus est iudicibus Iob quondam potens, qui de se c. 29. 17 sic testatur: *conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferam prædam*. Deinde adesse debet iudici timor Dei, qui animam eius extimulet ad accuratè inuestigandam perspiciendamq; caussæ veritatem; quod se fecisse Iob eodem loco v. 16 affirmat; *caussam quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam*. Verum inprimis veritatem amare, & auaritiam odisse iudicem oportet: nam si auaritiæ studet verendum est, ne munera menti tenebras offundant, & iudicium peruertant. Aelian. libr. 14. de varia historia. ca. 34. sic scribit de amore iudicum erga veritatem: *in iudicibus apud Aegyptios princeps erat sententiæ maximus natu; eum omnium hominum esse iustissimum, & sincerissimum* (Græcè ἀφειδέστατον, non parcentem, vel seuerissimum) *oportebat, qui circa collũ*

Marginalia: se profitebatur Locus Prou. 30. — qui se existimat omnia doctrina — Locus Eccl. 18. 6. — Quomodo inanis gloria sit obuiandum. — Modestiè scire prius quã ipsa scientia requirendus est. — Salomon, & Socrates se stultissimos viri stultos — Arrogantes multis erroribus implicantur. — Qualis esse & quomodo iudex se gerere debet. — Eccl. 7. 6. — Iob. 29. 17. — AEgyptiorũ mos in constituendis iudicib. qui essent iustissimi, & veritatis amantissimi.

imaginem ex sapphyro gemma confectam gestabat, quæ vocabatur veritas. Ego verò iudicem non tam in lapide sculptam circumferre, quam in animo, mente que insitam, & infixam habere velim.

2. Quæ ad iudices temporales quoad forum exter. ea adconfessarios quoad internum pertinent.

Has omnes Iudicum proprietates vna sententia complexus est Iethro Exhod. 18.21. *prouide de omni plebe viros potentes & timentes Deum in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, &c. qui iudicent populum.* Opportunè verò monet hic Barrad. hæc omnia esse imitanda à confessarijs, qui animarum iudices sunt in foro interiori; est illis necessaria fortitudo, ne quemquã iniustè absoluant, nec potentium peccata dissimulent; & qua (si quando opus est) restitui, quæ iniustè ablata sunt, imperent; viribus etiam valeat ad extrahendum ex Dæmonis faucibus animas, vt ipse dicere posit: *conterebam molas iniqui, & de dentibus auferebam prædam.* Debet confessarius Dei timore esse ornatus, vt eius, qui confitetur, conscientiam diligenter excutiat, & ad peccati prauitatem, & turpitudinem detestandam, pœnitentis animum excitet, ac permoueat. Videat absoluendus ne sit, an ligandus, qui peccata confitetur, ad quod necessaria est in Confessario scientia cum Dei timore coniuncta: nam si hic absit, quamuis doctus sit, oscitanter hæc, & negligenter præstabit. Vt verò gratis det, qd gratis accepit, auaritiæ pestem omninò fugiat, quæ multò detestabilior est in sacerdote, quam in externi fori iudice.

Aliqua particularia ad Cōfessarios spectantia notatu digna.

3. De Principū ministris aliqua hic adijciuntur.

Et quia de iudicibus egimus, de ministris quoque Principum aliqua subijciemus, de quibus mentio facta est vers. vigesimo secundo, *miserunt Principes, & Pharisæi ministros, vt comprehenderent eum,* & vers. 36. *responderunt ministri: nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* In his ministris ergò, quorum hic meminit Euangelist. tria commendat D. Thom. sic scribens: *redduntur commendabiles ministri ex tribus.*

Primò ex admirationis caussa, quia non propter miracula, sed propter doctrinam Christi mirabantur (nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo) ex quo propinquiores efficiuntur veritati, & recedunt à consuetudine Iudæorum, qui signa quærebant.

Secundò ex conuersionis facilitate, quia ad pauca verba Christi capti sunt, & allecti ad eius amorē. Tertiò ex animi securitate, quia Pharisæis, qui Christo aduersabantur, talia dicunt de Christo. Euthymius *non solum,* inquit, *prudentiam eorum admirari dignum est, sed & loquendi libertatem. Neque enim dicunt, dimisimus illum, ne fieret dissensio in populo, neque aliam fingunt excusationem: sed ipsam dicunt veritatem, & Christi prædicant sapientiam.* Addit Theoph. *neque curauerunt iram Pharisæorū, neq; quia vt serui missi fuerant, quæ placita erant principibus dixerunt, sed testabantur veritati.* obseruat quoque idem Theopyl. *nos ministros imitari oportere, & non obedire in ijs, quæ Deo sunt aduersa, sicut & Sauli non est obtemperatum, cum astantes iussisset contra legem, sacerdotes interimi.* sic enim 1. Regum 22. legimus: *ait Rex emissarijs, qui circūstabant eum, conuertimini, & interficite sacerdotes Domini. noluerunt autem serui regis extendere manus suas in sacerdotes Domini.*

Credidisse in Christum hos ministros censent Diuus Chrysostom. Euthym. Theophy. quin D. Augustinus tract. 33. D. Thomas Ioann. 7. Clichtoueus, & Hugo Cardinalis, quam opinionem noster Barrad. piam & probabilem esse censet. 4.

5. Per aquam Dei sapientia hic intelligitur.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens: si quis sitit, veniat ad me & bibat v. 27. quoniam in aqua seminaria quædam virtus nascentis mundi initio eminuit: *super aquam enim,* inquit Ambros. Luc. 22. *ante ipsos mundi natales spiritus ferebatur*; ideò aptè Dei filio conuenit qui tanquam diuina quædam aqua existens seminariam continet omnium rerum virtutem, teste Ioann. qui ait: *omnia per ipsum (Verbum) facta sunt.* Quod si verbum vt Dei sapientiam consideres, illi etiam rectè tribues aquæ nomen. est enim sapientia illa filij Dei expurgatæ mentis potus, vt in Eccles. dicitur, *& aqua sapientiæ salutaris.* Postremò si hoc ipsum verbum, hanc Dei sapientiam spectes vt nostræ carnis veste circumdatam, nobis similem factam, næ tu verè dixeris aquam esse, & fontem patentem domui Dauid; ad quam hauriendam & bibendam inuitat nos Sapiens dicens in Cantic. *Venite & inebriamini charissimi.* nec mirum quod inebriet: aqua enim illa diuini verbi, & æternæ sapientiæ, in sanguinem, vt aqua illa fluminis num. 4. quodammodo versa est, cum verbum caro factum est; ita effecta simul est nobis potus inebrians, quem continenter stillat vitis illa, quæ ait: *Ego sum vitis, & Pater meus agricola est.* Ab hac enim vite virtutem quamdam nobis salubrem, quasi imbibens aqua hæc magis nobis attemperatus, & accommodatus potus efficitur, & quasi in vinum vertitur, vt inebriare iam posit. rursum verò quoniam sordes abluere, refrigerare, sitim extinguere potest, aqua esse non desinit. Aqua igitur, & vinum est, cum vtriusque habeat proprietates, & verò, se vt verè aquam & vinum ostenderet, verbum caro factum, aquam triplicem, cum apud nos ageret, emisit in vitis morem: qua de re non minus piè, quàm eruditè sic scribit Bernard. ser. de sancto Clem.

6. Triplex Saluatoris aqua & qui sint eius effectus ex D. Bern.

Accipe triplicem aquam, quam tibi Saluator apponit: plorat super Lazarum, & super ciuitatem Ierusalem, & hæc est aqua prima. sudauit imminente iam Passionis hora & hæc est aqua secunda, non ab oculis tantum, sed à toto corpore manans. Hæc autem rubea est, sanguinei coloris. sicut scriptum est: Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Luc. 22. *Iam verò tertia est aqua, quam & prædiximus de latere eius vnà cū sanguine emanasse. Et tu ergo primam quidem habes, si rigas lacrymis tuis conscientiæ tuæ stratum, & dolore compunctionis præteritorum diluis maculas peccatorum. Secundam aquam habes. si in sudore vultus tui vesceris pane tuo, & labore pœnitentiæ corpus tuum castigas, ac restinguis concupiscentiæ flammam. Est autem sanguinei coloris, siue propter laborem, seu etiam propter ipsum, quem extinguit, concupiscentiæ ignem. Iam vero si proficere potes vsque ad deuotionis gratiam, potaberis aqua sapientiæ salutaris, & spiritus Christi super mel dulcis, fiet in te fons aquæ salientis in vitam æternam. Et memento hanc esse aquam, quæ procedit de latere dormientis, & sine molestia fluit.*

fluit. oportuit enim iam mortuum esse mundo, qui in hac voluerit gratia delectari. Ergo vt breuiter repetam, prima quidem præteritis delictis abluit conscientiam: secunda, vt futura caueas, extinguit concupiscentiam: tertia, si ad eam perueneris merueris, potat animam sitientem.

A

Quoniam igitur Christus fons est viuentium aquarum vberrimus, iccircò Isa. c. 12. 3. visus est magnam nobis lætitiæ caussam aperire voluisse, cum de ijs salutaribus aquis quas Iesus, hoc est, Saluator daturus erat credentibus ita vaticinatus est: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Aquas vero Saluatoris nominat tum baptismatis vndam, qua in spem vitæ æternæ regenerantur animæ, tum doctrinam euangelicam, tum septem sanctæ matris Ecclesiæ Sacramenta, quæ de Christi in cruce dormientis latere fluxerunt, denique gratiam, & septem sancti Spiritus dona (& hoc præcipuè) quibus æstuantes animæ, & scelerum cõscientia afflictæ, debilitatæque recreantur. reficit enim summo gaudio Spiritus sanctus hominum corda, & fœdis cupiditatibus inflammata refrigerat, accendit verò, omnem vini suauitatem exsuperãs, cælestium rerum incredibili amore. Ad has aquas stans Iesus, & clamans inuitabat, cum diceret: *Si quis sitit veniat ad me, & bibat.* Qui merces venales offerunt voce præconis clamare solent, non tam aliorum quam propria commoda spectantes. At Christus non suæ, sed nostræ salutis cupidus, suo ipse ore clamans, ac diuina illa voce nos alliciens *Si quis sitit veniat*, inquit, *ad me & bibat.* non alio pretio stat tanta res, venire dumtaxat, & bibere iubemur. sic idem Isa. 55. multo ante prædixerat: *Omnes sitientes venite ad aquas, properate, emite absq; commutatione vinum, & lac. quare appenditis argentum, & non in panibus, laborem & non in saturitate?*

Locus Isa. 12. 3. Quænam sint aquæ, quæ ex fontibus Saluatoris hauriuntur.

B

Locus Isa. 55.

8\. Nec verendum est, ne vnquam defectura sit hæc aqua, quamuis plurimi ad bibendum confluant; proinde enim fontibus gratiam & dona Spiritus Sãcti, quæ per Christum habemus, comparauit Isa. loco iam cit. n. 7. non torrentibus; fontes siquidem iuges sunt. Torrens cõtra facile deficit, & arescit: propterea de hac aqua dixit Christus Io. 4. 13. *Omnis qui bibit ex hac aqua sitiet iterum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* quasi dicat, fons aquæ semper fluens nunquam exarescens, nunquam deficiens; dona enim Spiritus Sãcti nunquam, quod ad se attinet, cessant, quoadusque in ipsum mare influant, hoc est, in cælestem illam patriam, vbi sancti beatam viuent, & æternam vitam.

Fontes saluatoris iugiter fluunt.

9\. Et hinc est quod perennem Dei misericordiam, eiusq; dona in nos redundantia non vino, sed vberibus sponsa comparat Cant. 1. dum ait: *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino*, quem locum sic explanat D. Bern. serm. 9. in Cant. *Carnis inquiunt (animæ) voluptatem, qua paulo ante, tanquam vino ebriæ tenebamur, vincunt hæc, quas tua nobis vbera stillant, deliciæ spirituales. Et pulcrè vino comparant carnalem affectum. Vt enim vua semel expressa non habet iam quod denuo fundat, sed perpetua ariditate donatur, sic caro in pressura mortis ab omni prorsus sua delectatione siccatur, nec vltra reuirescit ad libidines. Vnde Propheta omnis caro fenum, & omnis gloria eius tanquam flos feni; exsiccatum est fenum, & cecidit flos.* (Isa. 40.) & Apost. ad Galat. 6. *Qui seminat in carne de carne & metet corruptionem.* Et rursum *Esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & has destruet. Vide autem ne non carni tantum, sed & mundo fortè competat ista proportio. Siquidem & ipse transit, & concupiscentia eius. Et cum omnia, quæ in mundo sunt, finem habeant, finis eorum non erit finis. Verum vbera non sic; hæc enim cum exhausta fuerint, rursum de fonte materni pectoris sumunt, quod propinent sugentibus. Meritò proinde meliora carnis, sæculiue amore asseruntur vbera sponsæ quæ nullo vnquam lactantium numero arescunt, sed semper abundant de visceribus caritatis, vt iterum fluant. Flumina siquidem fluunt de ventre eius, fitque in ea fons aquæ salientis in vitam æternam.* eamdem donorum Dei perpetuitatem testatur Aug. tom. 4. de substan. dilection. c. 3. *Per dilectionem*, inquit, *copulauit sibi Deus creaturam rationalem, vt ei semper inhærendo, ipsum quo beatificanda erat bonum, ex ipso quodammodo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso semper gaudium possideret. Suge, ô apicula, suge, suge, & bibe dulcoris tui suauitatem, immergere & replere. quia ille deficere nescit, si tu non incipias fastidire. Adhære ergo, & inhære, sume, fruere: Si sempiternus gustus fuerit, sempiterna quoque beatitudo erit.*

Dona Dei propter eorum perpetuitatem sponsæ vberibus assimilantur. Locus cant. 1. Ex D. Bernar. ser. 9. in Cant.

Ex Diuo Aug tom. 4. de substan. dilec. c. 3.

Vinum verò gustatur dum bibitur, sed dulcedo illius nullatenus perseuerat: *Ne intuearis vinum quando flauescit, cum splenduerit in vitro color eius; ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet.* Prouerb. 23. 31. quia nimirum necesse erit, vt de fæcibus bibant, qui semel ingredientem blandè rerum terrenarum potum gustauerint; sic enim legimus apud Dauidem Psalm. 74. 8. 9. *Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. Et inclinauit ex hoc in hoc: veruntamen fæx eius non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ.* 10.

Locus Prou. 23. 31.

Constat igitur cur Isa. fontibus, Saluatoris nostri misericordiam, amorem, & dona, quæ inde ad nos proficiscuntur, comparauit, non verò torrentibus, qui exsiccari, & exhauriri tandem consueuere.

D

Neque verò solus Isa. Christum fontem esse in Ecclesia multis ante annis prædixit, sed Zachar. quoque de hoc ipso fonte vaticinatus est cap. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Fons*, inquit, Gregorius homil. 20. in Ezechiel. *occultus est vnigenitus Patris inuisibilis Deus, fons verò patens est idem Deus incarnatus.* Verè fons patens est Christus incarnatus, quod neminem prohibeat; omnes ad bibendum inuitet; en stat & clamat: *Si quis sitit veniat ad me, & bibat.* Patet autem domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, quia ibi maximè clamauit, ibi concionatus est, ibi illustriora miracula edidit, ibi innumera passus est mala, ibi opprobrijs & maledictis lacessitus, ibi denique in Crucem actus indignam mor-

Christus fons aquæ emundantis peccatores.

tem

mortem patienter ac placidè sustinuit. Pater etiam nunc domui Dauid, id est, sequentibus Christum, eumque regem agnoscentib. qui non declinant ad idola Ieroboam, .i. sęculi huius: & habitantibus Ierusalem, ij autem Ierusalem habitant, vt ait Gregorius homil. 20. in Ezech. *qui in visione pacis intima mentem figunt.* Ierusalem enim visionem pacis interpretantur. Christus ergò fons patens est ijs omnibus. Et quidem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ, hoc est, vt abluantur ab omnibus scelerum maculis quicunque ad ipsum accedere non recusauerint. *Menstruata*, inquit Hieronymus, *nihil erat in lege immundius, quæ quidquid tangebat immundum faciebat.* omnem ergò facinorosum hominem aptè significare potest, verum multò aptissimè in gentium populos hoc vocabulum conuenit, qui immundi semper pr. pter funesta Dæmonum sacrificia; & peccatorum suorum sordibus fœdati erant. Peccatoris verò nomine populum Iudæorum intelligi ad rem satis accommodatè vult Lyran. quare rectè dictum est prius in ablutionem peccatoris, deinde & menstruatæ, quia prius ablui cœpere Iudæi, postea subintroiere & gentes. Iterum verò ex Gregorio hunc eumdem locum Ezechiel. moraliter expendemus inferius numero vigesimoquarto, iam redeamus ad Isa. & inuestigemus quo modo possimus.

12. Saluator fōs aquarum viuentium aptius quàm puteus dicitur.

Cur potius de fontibus Saluatoris hauriendas aquas prædixerit Is. & non potius de puteis? breuiter ratio ea esse videtur, quia nimirũ fons vltro offert aquam; summis enim montibus descendunt fontes, & per aquæductus, per secretas terræ fistulas pergentes, vrbes ipsas leniter ingrediuntur, domos alluunt, & mortales ẽt nõ quærentes reficiunt, per hortos excurrunt, & absque vllo hominum labore omnia rigant, latè prata omnia humectant, omnia fœcundant. sic enim de aquis fontium scriptum est Genes. 2. 6. *non pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram, sed fons ascendebat de terra irrigans vniuersam superficiẽ terræ*, & v. 10. *fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* Verum puteus ad se venientes expectat, neque otiosis, & nihil agentibus quidquam suppeditat, sed magno labore, & brachiorum contentione haurientibus aquam tribuit; hinc mulier illa Christo dixit Ioann. 4. *Domine neque in quo haurias habes, & puteus altus est, vnde ergò habes aquam viuam?* Quoniam igitur vltro se Christus offert etiam non quærentibus, pellicit ad se non rarò, nihil de sua salute cogitantes, illos inuitat, excitat, tantum non cogit vt ad hauriendas salutis aquas veniant: idcircò iurè patentis fontis nomine in scripturis describitur.

13. Etiã nomen putei aquarum Christo conuenit. Quando nomen fontis in Christum conueniat.

Quamquam alia quadam ratione puteum si dixeris Christum, non erraueris. Verè fons est, *& fons hortorum*, vt ait sponsa Cantic. 4. *puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.* & Sapiens Ecclesi. 1. *fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Verum ita fons est, vt sit & puteus.

Tibi est fons cum te præuenit, cum sese tibi

A non vocatus offert, cum stat ad ostium & pulsat, cum dicit Cant. 5. *aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* fons tibi est cum ianuas tuas ingreditur, & à non quærente inuenitur; sic enim scriptum legimus. *inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant* Isa. 65. 1. Roman. 10. 20. Puteus verò tibi est & quidem altus, quoties tu non sine magno labore, & dolore illum requiris vt inuenias; quoties in lectulo tuo quærens per noctes quem diligit anima tua, & non inueniens dicis cum sponsa Cant. 3. 2. *surgam & circuibo ciuitatem: per vicos*

Puteus nob. est Saluator cum non nisi labore & dolore gratiæ eius aquas potamus.

B *& plateas quæram quem diligit anima, quæsiui illum, & non inueni*; quoties accensa lucerna similis illi mulieri, quæ drachmam perdidit Lucæ quinto, euertis domum, & quæris diligenter drachmam, quam perdidisti, donec inuenias eam. Quid mirum si tibi puteus est cum fuerit, & matri, dum illum triduum quæreret, & inuento tandem diceret: *fili quid fecisti nobis sic, ecce Pater tuus & ego dolentes quærebamus te.*

24. In quo aquæ putei Saluatoris hauriantur.

Quod si sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ, si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam; tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Prouer. 2. 3. 4. 5. tunc haurìes aquas de fontibus, & puteis Saluatoris, sed de fontibus cum gau-

C dio, de puteis cum lacrymis. si tamen in quo haurias, habes, videlicet, cor omni carnis fœditate, & contagione malorum vacuum, & ab omni caducarum rerum cupiditate alienum. Vide igitur vt aquas de fontibus vitæ quæ vltro se tibi nunc offerunt, promptè, hilariterque bibas, ne fortè aliquando etiam de puteo, & si magno labore hauriendam aquam vehementer cupias, & reperire non valeas. Habes iam in Ecclesia Dei patentem fontem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ, accede, abluere, immergere. Caue ne propter duritiam tuam, & impœnitens cor, claudatur fons & quæras locum pœnitentiæ, & non inuenias. Audi clamantem: *si quis sitit veniat ad me, & bibat.*

Impœnitẽti cordi clauditur fons pietatis.

15. Aquę fontis Saluatoris assimilãtur aquis Zelotypiæ & alijs, quæ in sacris literis scriptæ reperiuntur.

Hæ aquæ similes sunt aquis Zelotypiæ numer. quinto, quibus infame illud scelus, quo

D per spirituale adulterium à Deo sponso aliquando recessimus, putrescat. Hæ sunt tanquam aquæ Piscinæ Ioann. 5. quibus omnis ægritudo, omnis membrorum paralysis, omnis animi dissolutio per vitã gratiæ ita sanantur, vt iam facile liceat grabbatum carnis tollere & efficere, vt peccatum in nostro mortali corpore non dominetur. sunt vt aquæ natatoriæ Siloæ ad quas recepit lumen, qui cæcus natus fuerat Ioann. 9. sunt aquę Iordanis, quibus baptizamur, vt in filios Dei regeneremur. Quid quæris? Hæ sunt illæ aquæ Samaritanæ, quas bibit illa de Christi fonte salutari, vt non mirum fuerit, si de ventre eius aquarum flumina redundarint in omnem illam Samaritanorum ciuitatem.

16. Terrena sitim non extinguunt & innumera mala afferunt.

Mundani ac scelesti homines fluxis rebus addicti, quoniam his cœlestibus aquis destituuntur, semper sitiunt, & sitim suam molestissimè ferunt. exẽplo est Israelitarũ populus

nume-

Locus num. 20. 2. numero vigesimo, 2.3. *qui cum indigeret aqua, conuenerunt aduersum Moysem, & Aaron, & versi in seditionem dixerunt: vtinam periissemus inter fratres nostros coram Domino.* id quod minimè mirum videri debet. hæc enim est mundanarum rerum natura, vt sitim non expleant, quin augeant potius; & quo sunt potæ plus sitiantur aquæ. hinc intolerabiles labores, lites innumeræ, seditiones inter homines multæ, & magnæ animorum perturbationes sequuntur.

17. Locus Is. 41. 18. & 44. 3.

A *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* hæc flumina aquæ viuæ designasse visus est Isa. capite quadragesimoprimo, 18. *Aperiam in supinis collibus flumina, & in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, & terram in riuos aquarum,* & capite 44. 3. *effundam aquam super sitientem, & fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam & germinabunt inter herbas quasi salices iuxta præterfluentes aquas.*

B His significata sunt dona, quæ spiritus sanctus in CHRISTVM credentibus, & nouo populo largiter daturus erat, de quibus idem Propheta: *Omnis vallis exaltabitur,* vel vt Luc. 3. 5. legimus, *implebitur*; nam sicut ad valles, & loca depressiora vberius, & copiosius aqua defluit, ita in humiles, & trementes sermones Domini, quales olim futuri erant credentes in Christum, nimirum, *captiuantes intellectum in obsequium eius*, spiritus sanctus liberalissimè sua dona infundit, *vt impleantur in omnem plenitudinem Dei.* Ephes. 3. 19. cuius plenitudinis fructus commemorat Paulus ad Galatas 5. 22. *Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* Hæc sunt flumina aquæ viuæ fluentia de ventre credentium, hoc est, corda, & interiora hominum replentia, vt inde in omnes animæ facultates deducta ad præclara cuiusque virtutis opera deriuentur.

(Luc. 3. 5. — Eph. 3. 19. & Gal. 5. 22.)

18. Hæretici detestandi & nulla omnino fides illis est adhibenda.

C Atqui si hæreticis huius turbulentissimæ tempestatis fidem adhibemus, qui omnia regenerati hominis, & credentis in Christum opera immunda, & peccati sordibus commaculata esse affirmant, atque adeò *peccatis magis quàm virtutibus accensenda*, (vt impius Caluinus loquitur) profectò de ventre fidelium nequaquam aquæ viuæ flumina exeunt, quin flumina aquæ turbidæ, fœtidæ, cænosæ, obscenæ, manetque super eos Prophetæ maledictio: *Quid tibi vis in via Ægypti* (petens inde auxilium) *vt bibas aquam turbidam,* (id est, Nili 70. geon.) *& quid tibi cum via Assyriorum. vt bibas aquas fluminis* (Euphratis) *arguet te malitia tua, & auersio tua* (à via recta) *increpabit te* Ierem. 2. 19. sic pestilentes isti, & delirantes mendacem hic faciunt Christum clarè, diserteque promittentem, *qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*

(Ierem. 2. 19. — Ezech. 36. 25.)

19. D Rursum aliam quoque pollicitationem Dei per Ezechielem cap. 26. 25. de hac eadem re planè irritam, inanem & fallacem reddunt: *& effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum & spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum.*

(...sphemantes Hæretici bla... promissiones Dei euertere nituntur.)

Vide quantum intersit inter veritatem, & mendacium. Ait Deus, qui mentiri nescit: *spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis,* &c. aiunt hæretici eius filij, qui fuit mendax ab initio; non potest homo præcepta Dei seruare, impossibilia enim sunt. Ait Deus: *ponam spiritum meum in medio vestri*; negant hæretici aliquem in nobis inhærentem esse per dona spiritum Dei, sed soli Christo inesse, in quo plenitudinem sui spiritus Pater deposuit, nobis imputandam, quod Caluinus impiè scribit. Ait Deus: *auferam cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.*

Affirmant hæretici tam claræ veritati tenebras offundentes, manere adhuc cor lapideũ durum, ineptum, inflexibile ad quodlibet bonum virtutis opus. Quid enim est aliud cor vetus, cor lapideum, quàm veteris hominis sordes, & ad omne pietatis opus difficultas, tarditas, duritia, impossibilitas? Hanc mentiuntur in regeneratis omnibus inesse hæretici. Negant igitur, & inficiantur prorsus hæc flumina aquæ viuæ, hæc dona gratiarum Christi de ventre credentium inhærentia, vereque infusa, & permanentia, & ad aliorum etiam vtilitatem promanantia.

20. Haurienda prius de Christo aqua.

Sed ad alia veniamus. Prius bibit sitiens, dum venit ad Christum, mox de ventre eius fluunt aquæ viuæ. nisi enim quis semel aquas hauserit de vberrimo Christi fonte, & quasi biberit spiritum sanctum, vt non poterit sitim suam extinguere, ita multò minus valebit alios aquis salutaribus recreare. Potarunt olim sanctissimi illi Ecclesiæ Principes tam suaues, & cœlestes aquas spiritus sancti Die Pentecostes: iamque non se, vt prius intra vnius domus angustias propter metum Iudæorum se continent, sed foras egressi, quasi musto pleni statim tria hominum millia ad CHRISTI fidem conuertunt. nimirum intra se tanquam vberrimum fontem viuentium aquarum habebant, vt non sit mirum, si de cordibus ipsorum tam copiosè, tantoque impetu egrederentur aquarum flumina, quibus qui videbant, & audiebant, sitim extinguerent, & potarentur.

Quare meritò, iureque optimo Gregorius libro decimooctauo moralium capite vigesimosecundo, illud Iob vigesimooctauo. 10. *in petris riuos excidit*, huc detorquet: *in petris*, inquit, *riuos excidit, id est, in duris gentilium, cordibus fluuios prædicationis aperuit, sicut per Prophetam quoq; de irriganda, dicitur ariditate gentilium: posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum: Atque in Euangelio promittit Dominus dicens: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent.* &c. *quia enim in petris riuos aperuit, ex duris quoque cordibus* gentilium *fluuius sanctæ prædicationis emanauit.* Iob. 28. 10.

Ausim verè affirmare longè facilius esse ra-

pidis-

Difficillimũ sanè est Verbum Euang. prædicationis impediri.

pidissimum fluuium detinere, quam prædicationem Euangelicam impedire, ne fluat. Quis enim vnquam potuit Apostolorum linguas cohibere, ne Christum annunciarent. Verissimum est enim illud Amos Prophetæ 3.8. *Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?* & illud Ierem. 20.8. *factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota die, & dixi: non recordabor eius, neque loquar vltra in nomine illius: & factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususq; in ossibus meis: & defeci ferre non sustinens.*

22. Sed hæc omnia bona à Christo manant, qui fons est qui nunquam poterit exhauriri; fons inquam est, vnde lauamur, *dilexit enim nos, & lauit nos à peccatis.* verumtamen non iste solus aquarum est vsus, neque enim tantum sordes abluunt, sed & sitim extinguunt, hortosque & plantas irrigant, quæ si desint exarescent imprimis plantationes, aut minus proficient præ siccitate. est & quartus aquarum vsus, cibos decoquere. hos effectus aquarum numerat. Bernard. serm. 1. de natiu. Domini. *ad hos efficiendos quattuor nobis fontes in se aperuit Christus in hac vita. fontem misericordiæ ad abluendas culpas. Fontem sapientiæ ad expellendas ignorantiæ tenebras & explendam salutaris sapientiæ sitim, vel certè refrigerandam. Fontem gratiæ ad irrigandas animas. Denique fontem caritatis ardentis ad inflammanda, & decoquenda pectora nostra, & affectus cordis nostri digerendos, & maturandos, ad zelum animarum concipiendum, ex hoc enim caritatis fonte hæ aquæ ebulliunt. Propter hos quatuor fontes factus est nobis Christus ipse parad[i]sus voluptatis in Ecclesia Dei, vt paradisum recipiamus, quem amisimus quattuor fontium irrigatione amœnissimum.*

Quattuor fontes nobis à Christo patefacti, atq; eorum effectus salutares ex Bern.

23. *Fortassis propter quattuor fontes,* inquit Bern. loco citat. *quattuor in locis vulneratus est Christus adhuc viuens in cruce.* Verum quia & *quintum, qui est fons vitæ post hoc sæculum repromisit, ad quẽ sitiebat Propheta, cum diceret: sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum,* addidit Bernard. *propter quintum cum iam tradidisset spiritum, transforatus est in latere. Viuebat aduc quando foderunt et manus, & pedes, vt nobis adhuc viuentibus quattuor fontes ex se ipso proferret; Quintum pertulit vulnus cũ iam expirasset, vt in se nihilominus quintum nobis fontem post obitum aperiret.*

Hi 4 in hac vita nobis à Christo exhibentur fontes, quintus verò in vitã æternam reseruatur ex Bern.

24. Ceterum antequam hinc abeamus opere pretium est audire, quibus peccatores, & menstruatas verbis inuitet Greg. homil. 20. in Ezechiel. vt sitientes ad Christum fontem patentem domui Dauid, & habitantibus Ierusalem velociter accurrant. *Peccator,* inquit, *& menstruata est, vel is, qui delinquit in opere, vel mens, qua labitur in praua cogitatione. Menstruata namq; ista pollutio est, quia & aliena carne non tangitur, & sua carne inquinatur. sic itaque sic est omnis anima quæ, & si malum opus non agit, polluta tamen cogitatione sordescit. Vnde etiam per Prophetam alium sub Iudææ specie, de anima immundis desiderijs occupata dicitur* (Ierem. 2. 24.) *omnes, qui quærunt eam non deficient: in mestruis eius inuenient eam. maligni quippe spiritus quærentes non deficiunt, cum inferre perditionem cupiunt, & in nulla bonæ cogitationis rectitudine repelluntur. Atq; in menstruis animam inueniunt, quando in pollutis cogitationibus positam, facile ad peruersam operationem trahunt.*

Quid per peccatorem & menstruatam intelligat Greg.

Anima peruersis cogitationibus polluta facile trahitur ad perpetranda opera.

A *Dicatur ergò: in die illa erit fons patens domus Dauid* (sic enim legit Gregor.) *habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ; quia apertus iam nobis est fons misericordiæ Redemptor noster, qui in domo Dauid incarnari dignatus est; vt peccatorem lauet à peruerso opere, & menstruatam mentem diluat ab immunda cogitatione. Patet igitur fons, curramus cum lacrymis, lauemur hoc fonte pietatis. In hoc fonte ipse quoque Dauid lotus est, cum rediit ad lamenta pœnitentiæ post maculas grauis culpæ: ipsum quippe inuenire fontem quærebat, cum diceret: redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Iesus enim hebraicè, latinè salutaris dicitur. Et quid est quod sibi* B *lætitiam Iesu reddi postulabat, nisi quod hunc ante culpam contemplari consueuerat, eiusque contemplationis gaudia in culpa perdiderat? Vnde rectè post pœnitentiam, visionis eius lætitiam sibi reddi quærebat. in hoc fonte misericordiæ lota est Maria Magdalene, quæ prius famosa peccatrix, postmodum lauit maculas lacrymis, detersit maculas corrigendo mores. In hoc fonte misericordiæ omnibus aperto lauit Petrus quod peccauerat, quia fleuit amarè. In hoc fonte misericordiæ lotus est in fine suo latro, qui semetipsum in morte reprehendens à culpa sua ablutus est confessione veritatis. Cur igitur pigri sumus? cur torpentes, & frigidi remanemus, qui in hoc fonte pietatis tantos se lauisse cognouimus? Ergòne in mundatione nostra desperabimus, qui tot exempla misericordiæ in pignore tenemus? & cessamus veniam quæ-* C *rere, atq; cum lacrymis fiduciam habere, qui tantorum tam emundationem spei nostræ pignus accipimus? Quærere enim misericordiæ fontem debuimus etiam si clausus esset: patet & negligimus?* Hæc non minus piè quam sapienter Diuus Gregorius.

Aliorũ exẽplo discere debemus, nostra ut crimina hoc fonte abluamus.

Sed neque illud dissimulandum est, debere diuites, vt Christum imitentur, fontes, & fluuios esse, non puteis, vel cisternis similes; inter hæc enim hoc interest, quod puteus, & cisterna abscondi possunt domi; fons & fluuius celari nequeunt, foras effluant necesse est, neque vspiam consistunt donec in mare influant. Cisternæ ergò, & puteo similes sunt, qui talenta, insignes animi dotes, opes, cæteraque huiusmodi vel intra se contegunt, vel intra arcas, & scrinia abscondunt, nec curant alijs dilargiri. *deriuentur fontes tui,* inquit Sapiens. *foras* D *& in plateis aquas diuide;* quod & de pecunijs, ceterisque externis bonis intelligi potest; & de concionandi dono ad quod D. Gregor. 3. part. Past. admon. 25. hæc verba applicat: *fontes, inquit, foras deriuare est exterius alijs vim prædicationis infundere; in plateis aquas diuidere est in magna auditorum multitudine diuina eloquia dispensare.* fontibus ac fluuijs similes sunt, qui bonis suis siue animæ, siue corporis, siue fortunæ alijs prosunt, nec domi illa sepeliunt, sed ad alios deriuant. Primi ergò qui cisternæ similes sunt, aquas quasi mortuas continent, hoc est, bona inutiliter, & otiosè asseruant. posteriores verò fontibus, similes, viuas habent aquas, hoc est, bona continent, quæ dum in pauperes, viduas, & in eos, qui egent, diuidunt, quasi fluere faciunt. 25.

Diuites fontib. similes non puteis & cisternis.

Postremò totam hanc digressionem pia quadam Aug. precatione concludemus, sic enim lib. med. cap. 37. scribit. *Trahe os sitientis a-* 26.

nima

anima in superna fluenta æterna satietatis, immò trahe me ad te fontem viuum, vt inde pro captu meo bibam: vnde semper viuam, Deus meus, vita mea. Tu enim dixisti ore tuo sancto & benedicto: si quis sitit, veniat ad me, & bibat. fons vitæ da sitienti animæ semper bibere ex te, vt secundùm sanctam & veridicam promissionem tuam de ventre meo fluant aquæ vitæ. fons vitæ reple mentem meam torrente voluptatis tuæ, & inebria cor meum sobria ebrietate amoris tui, vt obliuiscar quæ vana sunt, & terrena, & te solum iugiter habeam in memoria mea, sicut scriptum est: Memor fui Dei, & delectatus sum. Da mihi spiritum sanctum tuum, quem significabant illæ aquæ, quas sitientibus daturum te promiseras. Hæc Augustin.

CAPVT XV.

ADVLTERAM MVLIEREM CHRISTVS ABsoluit.

D. 8. 1.

Sabbato post Dom. 3. quadragesimæ.

V. 1. *IEsus autem perrexit in montem Oliueti.*

2. *Et dilùculo iterũ venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.*

3. *Adducunt autem scribæ, & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio.*

4. *Et dixerunt ei: magister hæc mulier modo deprehensa est in adulterio.*

5. *In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergò quid dicis?*

6. *Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum digito scribebat in terra.*

7. *Cum ergò perseuerarent interrogantes eum, erexit se & dixit eis: qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.*

8. *Et iterum se inclinans scribebat in terra.*

9. *Audientes autem vnus post vnum exibant incipientes à senioribus? & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans.*

10. *Erigens autem se Iesus, dixit ei: Mulier vbi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnauit?*

11. *Quæ dixit: nemo Dòmine: dixit autem Iesus: nec ego te condemnabo: vnde & iam amplius noli peccare.*

A

S C H O L I A.

1. IN *montem oliueti*] De Pontificibus & Pharisæis cap. superiori V. 43. dictum est: *& reuersi sunt vnusquisque in domum suam*: at Christus montem ascendit oliueti, vt inde noctem orando transigeret; nam vt Luc. 21. dicitur. *erat diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte, qui vocatur oliueti.* Hoc ergo non semel fecit Christus: quare minus mihi probatur quod D. Thom. Caiet. & Hugo Card. putant adiuisse nunc Christum in montem oliueti, hoc est, Bethaniam in Domũ Marthæ: erat vero Bethania ad radices montis oliueti ad orientem sita: Vnde Gloss. ord. *mos*, inquit, *Christo erat die docere in templo, vespere reuerti in Bethaniam, quæ in monte oliueti.* Verum cum hic de Bethania nulla facta sit mentio ab Euangelista, opinor potius in monte oliueti pernoctasse orationis caussa. Græ. ἐλαιῶν, oliuarum.

Oratio Christi nocturna.

Bethania vbi sita

B

2. *Et diluculo*] Octauam scenopegiæ, quæ proximè Dominicam antecurrit passionem in sextam feriam incidisse, non obscurè significat Ioan. vnde sequitur etiam diem ipsum scenopegiæ primum, sextam feriam fuisse. Scribit namq; Ioa. Christum diluculo post nouissimum diem solemnitatis, seu post diem festum cœtus (qui semper erat 22. *Tisri*, hoc est, Septembris) ad Templum venisse, vt hoc V. habes, mox inde digressum cæco à natiuitate restituisse visum, idq; e in die Sabbati, vt patet in historia cœci nati inferius. Hinc enim ille lacrymæ filiorum Belial. *non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit.* atq; adeo hic dies fuit 23. Tisri. *Diluculo*] muneris sui exequendi, & salutis hominibus annunciandæ studio. *Omnis Populus*] simile quid narrat Luc. 21. *Omnis populus manicabat*, id est, mane ibat, *ad eum in Templum, audire eum.*

Octaua scenopegiæ incidit in sextam feriam.

C

3. *Adducunt autem*] Vera maximi momenti historia, in qua Iesu fides ab aduersarijs tentatur, prudentia, & sapientia perspicitur, diuini Spiritus benignitas, & clementia cognoscitur.

2.

Scribæ & Pharisæi] alteri vt illius scientiam, alteri vt religionis obseruantiam tentarent. *Statuerunt eam in medio*] tanquam ream fingentis se Christi iudicio stare velle: & propterea fortassis solam adulteram adduxerunt, quod facilius illis fuerat adulteram, quam adulterum capere, aut quod maiorem se in muliere, quam in viro criminandi Christum occasionem sperabant habituros, quod crederent ipsum facilius mulieris, quam viri commiseratione à lege, rectoque iudicio discessurum. In medio autem idem esse videtur, ac coram Christo. Græ. habetur καὶ στήσαντες αὐτὴν ἐν μέσῳ λέγουσι, *& cum statuissent eam in medio dicunt*: Vtitur autem Ioan. verbis præsentis temporis, *adducunt*, *dicunt*; vt rem quasi præsentem oculis subijciat.

D

4. *Magister*] sub pulcro & honorifico nomine quasi sub melle fel contegunt, ob id eius se discipulos mentiuntur, sic & Matth. 12. 38. & 22. 16. 36. *magistrum* ergo vocant; cuius discipuli esse nolebant, & quem seorsum apud populum seductorem prædicabant, vt aptè in illos quadret illud Psal. 61. *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* & illud Psal. 54. *Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.*

3.

Modo deprehensa est] Græ. pro *modo* clarius dicitur ἐπαυτοφώρῳ, quasi dicat, deprehẽsa est in ipso facto, in flagranti, vt aiunt, delicto, dum adulterium perpetraret, videlicet, vt indicarent negari non posse adulterium, nec opus esse testium productione; ne forte Christus tergiuersaretur probationes requirens. Addunt v. 5. & Moysis le-

gem quæ iubebat adulteras, & adulteros lapidib. obrui; qua de re postea.

5. *In lege autem*] Legẽ Moysis afferunt, vt illum alterũ quodãmodo Mosem doceant, quin & perfectiorẽ legẽ doceat, & quasi illi Mosem subijcientes, vrgẽt: *in lege Moyses mandauit vobis huiusmodi lapidare: tu ergo*, qui perfectiora doces, *quid dicis*? probasne, an reijcias legis iudicium? sic autem aggrediuntur, vt tanto liberius quid audeãt contra Mosem pronunciare? An verò adulteri lege Mosis lapidarentur, dubitari potest. lex enim Mosis Deut. 22. 22. & c. 20. 10. Leuit. præcipiebat adulterium morte vtriusque adulteri vindicari, nusquã autem iubet adulteram lapidari, tantum prædicto loco Deut. v. 22. & 24. scribit Moses, si quis virginem desponsam alij viro compressisset, & virginem, & corruptorem eius extra ciuitatem lapidib. obrui debere; similis pœna infertur puellæ, quæ in domo patris sui voluntariè perdiderit virginitatem, vt ibidem dicitur v. 20. 21. Ezechiel quidem c. 16. satis indicat id genus supplicij in adulteros fuisse apud Iudæos in more positum. *iudicabo*, inquit, *te iudicio adulterarum*. & c. *adducent super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus*. & v. 38. & 40. Verùm ante legem Mosis adulterium fuisse pœna ignis apud Hebræos vindicatũ, indicio est id, quod 38. Gen. legimus. Iussit enim Iudas, vt nurus eius Thamar adulterij apud eum accusata ad ignem duceretur, *producite*, inquit, *eam, vt comburatur*. v. 24. Verosimile igitur est lapidationis pœnam consuetudine introductam fuisse apud Hebræos, videbatur enim relinqui mors adulterorũ populi iudicio à lege, & ita senes illos, qui adulterium illud falsò Susannæ imputauerãt, colligimus lapidatos fuisse, quia populus eos interfecisse dicitur Dan. 13. 62. quomodo verò poterat totus populus interficere nisi lapidando? dicuntur autem affecti ibi senes illi eadem pęna, qua Susanna, si probatum eius fuisset adulterium, erat afficienda. Igitur licet lex hoc supplicij genus non expresserit, significauit tamen Deuteronom. 22. 21. & quia mortem non expresit, visa est reliquisse populo vt eam lapidaret, sacerdotis quidem filia deprehẽsa in stupro flammis exurebatur. Leu. 21. 9.

Loca Deu. 22. Leu. 20. 10. An adulteri lege Mosis lapidarentur.

Deut. 20. 21. Ezech. 16.

5\. Quomodo tentabant?

6. *Tentantes eum*] quem sciebant esse misericordem, & pœnitentiam prædicare: si audirent condemnantem, cum casus miserabilis esset fœminæ, crudelitatis nomine apud plebem diffamare studebant; si verò absoluentem accusarent, vt adulterorum defensorem, non solum peccatorum amicum, atque adeò vt Mosaicæ legis contemptorem & violatorem, præsertim in iudicialibus præceptis, vt inquit Arias, sine quibus Respublica rectè gubernari non potest. sic D. Gregorius libro primo moral. capite septimo exponit istud, *tentantes eum*. Augustinus tractatu trigesimotertio, & Euthym. motos esse volunt istos ad Christum tentandum, quia cum illum ad commiserationem, & clementiam valdè pronum esse scirent, putabant liberam esse adulteram dimissurum contra legem.

Ambros. epist. 58. & 76. tentasse ait, vt si absolueret, legem soluisse videretur: si damnaret propositum sui mutaret aduentus. Hæc omnia reijcit Toletus, vt minus probabilia, præsertim quia non postulabant isti à Christo iudicium, nimirum, vt absolueret, vel damnaret; verum quid sentiret de hac legis obseruatione. Aiunt enim, proposita lege, *tu autem quid dicis*? quasi expectantes, vt legem emendaret, vel eius rigorem mitigandum esse diceret: Probabile quidem hoc est, sed Patrum sensum malo sequi. Nam cum interrogant: *tu autem quid dicis*? sensus est absoluendamne nihil impediente lege, censes hanc adulteram, an verò seruandum legis rigorem arbitraris, ita vt mulierem tuo iudicio definias lapidibus obruendam? mulieris culpam exaggerant ex tribus secundùm Diuum Thomam hic, primum ex culpæ nouitate; vnde dicunt, *modo*, plus enim mouent recentia.

Ex trib. adulteræ peccatũ exaggerant vt ait D. Th.

Secundò ex eius euidentia, *deprehensa est*, quasi dicat, non est locus defensioni, vel excusationi, vt solent huiusmodi mulieres iuxta illud Prouerbiorum trigesimo, 20. se excusare: *Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit: non sum operata malum.*

Tertiò ex culpæ enormitate, & hoc faciunt, dum dicunt: *in adulterio* quod quam graue facinus sit, & malorum multorum causa, nemo ignorat, & *in lege mandauit*, inquiunt, *Dominus huiusmodi lapidare.*

Voluerant isti Christum ligare præsertim dum delictum certum, ac recens esse affirmant, asserentes modo, in ipso deprehensam esse mulierem, & interim Mosis legem citantes: *neruorum*, inquit Prosp. libr. de promiss. & prædic. parte secunda, capite vigesimo secundo. *velut ex lege vinculis se crediderant ligasse Iesum, & maxime recentium, cum dixerunt: modo. Quæ noster fortis hoc responso disrupit, qui, inquit, vestrum sine peccato est, prior in illam lapidem mittat.* 6.

An Christus scripserit.

Digito scribebat in terra] *velut aliud agens*, inquit Arias, *& tentationem illorum dissimulans, atque differens; ac sese eius quæstionis non iudicem arbitrumue esse indicans, nec non illos illa dissimulatione à tentandi vlterius cogitatione ad sui ipsorum cognitionem, & rei de qua agebatur æstimationem traducere curans.* Euthym. quoque idem sentire videtur: nimirum nihil à Christo tunc in terra litterarum esse scriptum; sed eum simulasse gestum illum scribentis in terram; vt sic quasi rebus alijs intentus oportunam, ac malitiosam illorum accusatorum interrogationem repelleret. iam audi Euthym. Ioann. octauo. *Iesus deorsum inclinatus digito scribebat in terra; quod frequenter facere solent, qui respondere nolunt importuna, indignaque rogantibus: cognita enim eorum machinatione, fingebat se in terra scribere, nec his attendere, quæ dicebant.*

Alij putant scripsisse Christum, & quidem bis illud idem, quod verbis expresit, *qui sine peccato est vestrum, primus in illum lapidem mittat*, quasi insinuans puniendum peccatorem esse, sed non ab ijs, qui præuaricantur legem, & grauiori digni sunt pœna. Lyran. & Haymo, & multorum, quin Diui Hieronym. libr. 2. contra Pelagian. cap. 6. est opinio, Christum scripsisse tunc vniuscuiusque eorum, qui mulierem illam accusabant, grauiora, & atrociora peccata: ita tamen vt sua cuique dumtaxat peccata, non alijs notescerent. Porrò ea scriptura non veris literis composita erat; sed notas quasdam & figuras continebat in modum speculi sua cuique crimina repræsentantes. Porrò reijciunt quidam hanc sententiam, quod si ita factum esset, accusatores illico recessissent visa priori scriptione. sed non me id mouet, vt dicam numero decimo. Verùm si quæras qui posset Christus in pauimento scribere? erat enim in templo, cuius solum stratum erat lapide. Respondeo potuisse scribere in puluere pauimenti, vel potuit super illud digito non aliquid efformare permanens, sed tantum signare literas, vt sic in aere.

Quid putent Lyr. & Haymo scripsisse Christum.

Cæterùm Augustini & Ruperti sententia est CHRISTVM nullas tunc in terra litteras formasse, quod congruit cum sententia Euthy. & Ariæ n. 6. posita, sed corporis sui flexu & illo gestu, quasi digito scribẽtis in terra mysteriũ aliquod 7.

7\. Sententia Aug. & Rup.

designasse

Quid Christus significare voluerit illa sui corporis inclinatione?

designasse. Multiplex autem affertur huius mysterij interpretatio. Vna est, se Deum vsque ad terram inclinasse, assumpta humana natura vt homines saluaret, qui perierant. Quare non eius esse tũc quemquã punire, & perdere. Altera interpretatio est, quod voluerit se Christus ostendere legislatorem, & auctorem fuisse legis Mosaicæ digito Dei scriptæ in tabulis lapideis, nunc ergo Dominus in terra scribebat, quia fructum quærebat, quem in Iudæis duris in modum lapidis non inueniebat, erant enim legis præuaricatores, hanc interpretationem significat Aug. Serm. 47. de verbis Domini & tract. 33. in Ioan. *Audistis Doctores legis, legis custodem, sed nondum intellexistis legislatorem* (cum Iudæis loquitur de Christo) *quid vobis aliud significat, cum digito scribit in terra? digito enim Dei lex scripta est: sed propter duros, in lapide scripta est: nunc iam Dominus in terra scribebat, quia fructum quærebat,* & rursum, *quid,* inquit, *respondit veritas &c. non dicit non lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Absit aũt vt diceret lapidetur. Venit enim non perdere quod inuenerat sed quærere quod perierat. Quid ergo respondit? qui sine peccato est vestrũ prior in illam lapidem mittat. &c. Audistis ergo, impleatur lex, lapidetur adultera, sed nunquid in illa punienda, lex implenda est à puniendis? ergo aut istam dimittite, aut simul cum illa pœnam legis excipite.* quasi dicat, *puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus, impleatur lex, sed non à præuaricatoribus legis, consideret se vnusquisque prius,* & sic in illam lapidem mittat.

Tertia interpretatio est significatum esse per hunc corporis flexum quod proprium sit Dei iustitiæ seueritatem flectere, atque inclinare ad lenitatem, & suauitatem misericordiæ, nam superexaltat misericordia iudicium Iacobi 2. 13. Quarta & quinta interpretatio est, in terra ipsum scripsisse ad ostendendum, quod illi non in Cælo cum Apostolis, sed in terra essent scribendi iuxta illud Ier. 17. *Domine recedentes à te in terra scribentur. Peccatores,* inquit, Ambr. epist. 76. *In terra scribuntur, iusti in cælo, sicut habes dictum ad discipulos* Luc. 10. *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo* idem dicit Aug. l. 4. de consen. c. 10. & addit 5. *aut* ad significandum, *quod se humiliando* (hoc est illo exteriori gestu inclinando se deorsum) *Signa* (hoc est, miracula) faceret in terra. Mox subdit: *aut quod iam tempus esset, vt in terra quæ fructum daret, & non in lapide sterili; sicut antea lex eius conscriberetur.* Quod idem ait trac. 33. Reijcit hanc Barrad. quod Christus non in terra, sed in lapidibus scriberet; sed hoc fortassis nimis rigidum est, nam cum lapides essent in terra, qui scribebat in lapide, in terra quoque scribebat; & Aug. videtur alludere ad Verbum, quod vsurpauit Euangelista, cum dixit: *digito scribebat in terra,* denique qui sedet super lateres, qui sunt in pauimento domus, dicitur vulgo sedere in terra, secus autem esset si quis scriberet super lapidem seorsim erectum vel parieti infixum. Sexta interpretatio est, quod significasse visus sit Dominus Iesus ea corporis inclinatione quantum interesset inter nouam & veterem Moysis legem; hæc enim in lapide scripta est, qui & durus, & sterilis est, ad indicandum legis illius rigorem, & duritiem, itemque quod infrugifera esset, hoc est, inefficax ad remittenda peccata, ad largiendam gratiam, ad addendum homini virtutem, vt posset vitijs resistere: lex verò Euangelica scripta est à Christo Domino velut in terra, quæ mollis, itemque lenis, ac frugifera est. Hinc Dominus Matth. 2. *Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem animabus vestris, iugum enim meũ suaue est; & onus meum leue.*

9. Diuus Ambrosius libro 3. de Spiritu Sancto cap. 2. ad mores sic accommodat: *Culpa graphio scribitur, gratia spiritu designatur, hoc digito mysticè etiam Dominus Iesus inclinato capite scribebat in terra, cum à Iudæis adultera esset oblata significans per figuram, quando de peccatis alterius iudicamus, nostri nos debere meminisse peccati:* quod aliquanto fusius explicat Beda Io. 8. *Per inclinationem,* inquit, *Iesu humilitas, per digitum, qui articulorum compositione flexibilis est, subtilitas discretionis exprimitur. Porro per terram cor humanum, quod vel bonarum vel malarum actionum solet reddere fructus, ostenditur. Postulatus ergo Dominus iudicare de peccatrice, non statim dat iudicium; sed prius se inclinans deorsum, digito scribit in terra, ac sic demum quam obnixè rogatur, iudicat; nos videlicet typice instituens, vt cum qualibet proximorum errata conspicimus, non hæc ante reprehendendo iudicemus, quam ad conscientiam nostram humiliter reuersi, digito eam discretionis solerter exculpamus, & quod in ea conditori placeat, quidue displiceat, sedula examinatione diiudicamus iuxta illud Apost. Fratres etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi spiritu mansuetudinis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.*

10. Equidem arbitror omnia hæc esse probabilia vel etiam mystica, sed quæ sequuntur probabiliora: Christum scripsisse quidem in terra semper aliquid, & primum quidem sententiam aliquam, quæcunque illa fuerit, Ambrosius citat epist. 58. & 76. in priori scriptione scripsisse illud Ierem. 22. ex translatio. LXX. quæ verte[...] let Ambrosius *terra scribe hos viros abdicatos,* quo significabantur accusatores illi a Deo abiecti, & in numerum reproborum reiecti, quorum erant nomina in terra scripta, quamuis in posteriori sententia sentiat Ambrosius scripsisse, *festucam quæ in oculo fratris tui est, vides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non vides.* Beda semper scripsisse censet, *qui sine peccato est vestrum* &c. quasi dicat puniatur peccatrix, sed non à præuaricatoribus legis, censeo primum scripsisse aliquid significans, omnes peccatores esse, seu *qui sine peccato est vestrum &c.* vt habes v. 7. vbi Græ. est; ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν, quod significat immunẽ à peccato hoc est, qui licet peccare possit, numquam tamen peccauit, vt Beata Virgo, & si de peccato mortali intelligas, etiam B. Ioan. Bap. fuit ἀμάρτητος vel etiam significat impeccabilem propriè ex Hieronymo lib. 2. contra Pelag. vt est solus Deus tamen hic videtur significare eum, qui sine peccato nunc est, licet Hieronymus & Euthy. pro impeccabili sumere videantur. Secunda verò scriptione vero simile mihi videtur, non sententiam aliquam scripsisse, sed notas aliquas, seu signa, quibus cuiuslibet illorum peccata repræsentarentur saltem maiora quædam, & quidem cuique propria, & hoc mihi significare videtur id, quod dicit Euang. *Cum autem perseuerarent interrogantes* &c. quasi dicat, cum eum vrgerent accusatores; illis, vt propriæ conscientiæ criminibus erubescerent, & arcerentur ab accusando, eorum peccata sibi esse nota aperuit, eaque ostendit eis, propter quæ minus idonei testes, & accusatores essent, quare non mirum si prima statim scriptione non discesserint, sed secunda secuta præsertim post responsionem datam. Nam verosimile est quod dicit Augustinus Christum illis verbis, quæ respondit Iudæis: *qui sine peccato est vestrum primus in illam lapidem mittat,* tantum eorum animis incussisse terrorem, atque tremorem, vt non modo accusare mulierem illam desisterent, defervescente intus sæuitia, & tremente conscien-

Ierem. 22.

Quid primũ scripsit, ne scriptũ ἀναμάρτητος. quis.

Quid secunda scriptione scripserit.

tia : sed etiam se quam primum e conspectu Christi proripuerunt, vide numero 13. Augustinum, quæ maxime conformia sunt modo loquendi Ioannis hic v.9. cum ait: *audientes autem vnus post vnum exibant*, vox enim illa, *audientes*, refertur ad verba ore Christi prolata, & non ad eam modo, sed simul etiam ad scriptionem posteriorem; nam Euang. antequam diceret: *audientes autem*, &c. præmisit v. 8. *& iterum se inclinans scribebat in terra*; His ergo auditis, simulque secuta scriptione, discedere cœpere; vt enim olim Deus è puluere ciniphes protulit, qui pungendo vexarent Ægyptios, ita nunc Christus e puluere illo templi, quasi ciniphes quosdam excitat, qui Scribarum, Pharisæorumque conscientias extimulent.

Ciniphes quasi e templi puluere excitat Iesus.

11. Augustin. 7. *Qui sine peccato*]O *responsio sapientia*, inquit Augustin. tract. 33. *quomodo eos intromisit in semetipsos? foris enim calumniabantur, seipsos intrinsecus non perscrutabantur, adulteram videbant, se non perspiciebant, &c. si diceret, non lapidetur adultera, iniustus conuinceretur. si diceret lapidetur, mansuetus non videretur. dicat quod dicere debet, & mansuetus, & iustus: qui sine peccato est vestrū, prior in illam lapidē mittat. hæc vox iustitiæ est, puniatur peccatrix, sed non à peccatorib. impleatur lex, sed non a præuaricatorib. legis, hac vox omninò iustitiæ, qua iustitia illi tanquam trabali telo percussi sese inspicientes, & reos inuenientes vnus post vnum omnes recesserunt.*

12. Aduerte non prohibere Dominum quo minus peccatores in corrigendis aliorum criminibus officium suum præstent, si præsertim sua detestentur peccata, & sine sæuitia aliena puniant. & ideo non dicit : Qui sine peccato est , ille solus iure potest in eam primus lapidem mittere, sed ille primus mittat, id est, ille maxime idoneus est, vt primus lapidem in eam mittat, & iustus iniustam lapidet. his ergò hypocritas tentatores adducere vult Dominus ad sua cognoscenda peccata, vt sic non ita seuerè vrgeant punitionem, quin etiam peccatricis misereantur. Sic locum hunc interpretatur Franciscus Luc. vir sanè doctus.

12. 8. *Et iterum se inclinans*]Cur bis Dominus Iesus scripserit D. Ambros. caussam fuisse dicit, vt significaret hos accusatores vtroque testamento tam veteri quam nouo esse condemnatos, atque adeo non in Cœlo, sed in terra esse scribendos. Iansenius verò, *dum consideramus*, inquit, *quod Dominus etiam secundo scripserit in terra , idque omnes factum dicant , vt Dominus velut aliud agens illis præberet citra pudorem abeundi locum , videri posset etiam ob id primo scripsisse , vt dum velut aliud agebat, quam ab eo petebatur , significaret ad se non pertinere vt illorum quæstioni satisfaceret , de qua, quid agendum esset apertè ex lege edocti erant. Vnde editio complutensis post illa verba : scribebat in terra, addit μὴ προσποιούμενος , id est , non dissimulans, aut propositam quæstionem non ad se assumens. Cui benè conuenit quod sequitur : cum ergò perseuerarent interrogantes. hoc est, interrogare eum, quo significatur Dominū, velut coactum illorum improba postulatione ad diffinitionem causæ propositæ processisse. Quā sic temperauit, vt eluderet eorum expectationem, & sic eriperet peccatricem è manib. lapidantium, vt tamen contra legem eam non absolueret , nec contra mansuetudinem damnando faceret.*

Cur bis scripserit Dominus.

μὴ προσποιούμενος tripliciter exponitur.

Aduerte illud μὴ προσποιούμενος , quod nonnulli habent græci codices tribus posse modis intelligi. Primò vt significet non simulans, non fingens, quo significetur non fictè , sed verè scripsisse litteras; vel potest significare non formans , non figurans nimirum litteras, sed digitum tantum per terram ducens instar scribentis, quod non multum mihi placet, Ioannes enim dicit scripsisse in terra; siue notas, seu signa aliqua fecerit , siue litteras aliquas designarit. Tertio potest significare μὴ προσποιούμενος, non vendicans , vt sit sensus, non vendicans , non assumens sibi iudicium illud, a verbo προσποιοῦμαι.

9. *Vnus post vnum*] Ambrosius epistola 76. lib. 9. sic notat: *bene, ait, quod exierunt foras , qui nolebant esse cum Christo , foris littera est. intus mysteria. sequebantur enim diuinarum lectionum quadam velut arborum folia, non fructum , qui viuebant in vmbra legis, & solem iustitiæ videre non poterant.* Diuus Augustinus vero in sermone sab. post 3. Domin. quadrages. *leuauit*, inquit , *Christus oculos suos & inspexit terram, id est, accusatores , & fecit eam tremere : at illi compuncti , & tremefacti, vnus post alterum discesserunt : O terræmotum vbi sic terra mota est, vt etiam mutaret locum.* 13. D. Ambr.

Vnus post vnum] ita erubuerunt , vt de muliere nihil cogitarint, sed ea sola relicta, quamprimum se subducere contenderunt: verum id dissimulanter fecerunt non omnes simul exeuntes, ne fugere viderentur victi , sed vnus post alterum , vt iudicium pro nihilo ducere , & quasi sponte relinquere viderentur.

Incipientes à senioribus] Ambrosius epistola 58. lib. 7. exire inquit, *cœperunt singuli incipientes à senioribus, vel quod ipsi plura haberent crimina , qui diu vixerant. vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores. & cœperunt sua magis peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores.* Vbi significat eos pœnitentiam egisse, quod idem videtur repetere epistola 76. lib. 9. vbi ait: *& sedebant cogitantes de se.* potuit benignus Dominus, qui peccata aperuit illis, pœnitentiam largiri; sed non multum videtur verosimile ita factum esse ob eorum duritiem, præsertim Seniorum illorum inueteratam malitiam, & vafritiem: vnde isti maximè omnium, ac primi senserunt responsionis aculeos. Græcè sic legimus : οἱ δὲ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, ἐξήρχοντο εἷς καθ᾽ εἷς , hi autem cum hæc audissent, & à conscientia arguerentur, exibant vnus post vnum , id est, alius post alium, est enim hebraismus , quod barbarè dicimus, *vnus ad vnum.*

An eum pœnitentia egressa [...]

Solus Iesus]donaturus peccatum, inquit Ambros. epist. 76. libro nono per alleg. *Solus remanet Iesus, sicut ipse ait: ecce venit hora , & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis Non enim legatus, neq; nuncius, sed ipse Dominus saluum fecit populum suum. Solus remanet; quia non potest hoc cuiquam hominum cum Christo esse commune, vt peccata condonet, solius hoc munus est Christi. qui tulit peccatum mundi. Meruit & mulier absolui. quæ recedentibus Iudæis , remansit sola cum Christo.* Diuus Augustinus tractatu trigesimo tertio, *relicti sunt*, ait, *duo, miseria,* seu vt alij legunt, *misera & misericordia.* Iet. verò allegoricè quoque *remanet* , inquit, *solus Iesus cum muliere in domo, id est, cum Ecclesia*; solum autem intellige sine vllo accusatorum , seu tentatorum; alioqui non est verosimile alios ibi non adfuisse cum Christo , nam cum dicat Euangelista mansisse solum Iesum & mulierem in medio stantem , si solus fuisset Christus , in quorum quæso medio mansisset mulier? 14.

Solus [...] sit Ch[...] quid [...] stice.

Hic patet insania Bezæ , qui probare non potest, Christum cum muliere, eaque adultera mansisse solum, ô virum , si Deo placet, pudicum, cuius tamen etiam libri impuris amoribus, & scatent, & putent ; si hic hæreticus hanc historiam non probat , quod habeat Christum cum muliere solum mansisse, probare etiam non poterit historiam de Samaritana, nam ibi re vera solus Christus cum muliere diu locutus est.

Insania Bezæ.

10. Eri-

15. *Clementia Christi.*

10. *Erigens autem se Iesus*] Ambros. epist. citat. *Vide*, inquit *clementiam Christi cum accusatur mulier, caput Christus inclinat: eleuat autem vbi defecit accusator, ita nullum damnari vult, ab solui omnes.* Augu. verò eodem tractatu, *audiuimus*, ait, *vocem iustitiæ, videlicet, qui sine peccato est vestrum prior in illam lapidem mittat. audiamus, & mansuetudinis: plus enim credo territa erat illa, cum audisset à Domino dictum, qui sine peccato est prior in illam lapidem mittat; illi ergò attendentes ad se, & abscessu ipso confessi de se, reliquerant mulierem cum grandi peccato, ei qui erat sine peccato.*

Et quia illa hoc audierat, qui sine peccato est, &c. ab illo se sperabat puniendam, in quo peccatum inueniri non poterat: ille autem, qui aduersarios eius repulerat lingua iustitiæ, leuans in eam oculos mansuetudinis, interrogauit eam, nemo te condemnauit? respondit illa, nemo: & ille, nec te condemnabo, à quo te fortè damnari timuisti, quia in me peccatum non inuenisti. Nemo te condemnauit?] quasi dicat nemone inuentus est sine peccato, qui te condemnaret? alludit ad ea verba, *qui sine peccato est vestrum*, &c.

16. *Prudẽs Christi responsũ.*

11. *Nemo Domine*] Ambros. loc. citat. *nemo Domine, hoc est*, inquit, *dicere quis potest lapidare quam ipse non damnas? quis potest alium sub tali sententiæ conditione punire?* Nec ego te condemnabo] *Aduerte*, inquit idem Diuus Ambros. *quomodo propriam sententiam temperauit, vt Iudæi de absolutione mulieris calumniari nihil possent, sed in se magis calumniam retorquerent, si queri vellent. Dimittitur enim mulier, non absoluitur, quia deerat accusator, non quia innocens approbatur, quid ergò quererentur, qui priores à persecutione criminis, & ab executione supplicij restiterunt.*

Verè absoluit.

Aduerte tamen verè CHRISTVM adulteram absoluisse, quamuis clarè non dixerit: *ego te absoluo*, sed tantum negando, *nõ te condemnabo*, ne calumniæ locus daretur: patet autem absoluisse ex verbis illis, *vade, & iam amplius noli peccare.* hoc autem diuina potestate fecit. Neque enim erat integrum Iudæis liberare à pœnis, vel dispensare, si lege Mosis statutæ erant. Augustinus loc. citat. *Quid Domine*, ait, *faues ergò peccatis? non planè. ita attende quod sequitur: vade deinceps iam noli peccare. ergò & Dominus damnauit, sed peccatum, non hominem, nam si peccatorum fautor esset, diceret; nec ego te condemnabo, vade & viue vt vis, de mea liberatione esto secura &c. non hoc dixit: intendant ergò, qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatem; etenim dulcis & rectus Dominus. Amas quod dulce est, time quod rectum est, tanquam mansuetus dixit: tacui: sed tanquam iustus, nunquid semper tacebo, &c. quod enim modo sustinet peccantes, iudicaturus est contemnentes.*

Deus nõ est fautor criminum: dulcis & rectus est.

Vade & iam amplius noli peccare] *seueriore sententia*, inquit Ambros. *culpa damnatur, si vnusquisque crimen suum oderit, & in se incipiat condemnare delictum. Etenim cum reus occiditur, persona magis culpa punitur, vbi verò culpa deponitur, absolutio personæ est, pœna peccati.*

THEORIA VNICA.

An historia adulteræ sit certæ fidei.

1. *Euthym.*

Sciendum v. 43. cap. superioris, & totam historiam huius capitis à plerisque antiquis interpretibus non legi, vel exponi, & in aliquot græcis exemplaribus desiderari. quare Euthymius hac de re sic scribit tractans vltima verba præcedentis capitis: *& reuersi sunt vnusquisque in domum suam. Scire oportet ea quæ ab hoc loco habentur vsque ad illa verba: iterum ergò locutus est illis Iesus dicens: Ego sum lux mundi, in exactioribus exemplaribus, aut non inueniri, aut obelo confossa esse; eo quod illegitima videantur, & addita. & huius rei argumentum est, quod ea nullus (græcorum scriptorum, qui commentaria ediderunt) sit interpretatus. Nobis tamen animus est etiam hæc declarare, quod vtilitate non careant, sicut & caput de muliere adultera, quod inter hæc ponitur.*

Quin & & Eusebius lib. 2. histor. c. 39. incertę fidei esse hanc historiam significare videtur, cuius auctoritate motus Erasm. id censuit in annot. cap. 8. Ioan. ait enim ibi Eusebius de Papia loquens: *historiam quandam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominum, habetur autem in Euangelio, quod dicitur secundum Hebræos, scripta ista parabola.* quibus non obscurè significat se non legisse eam historiam in Euangelio Ioannis, sibi verò parabolam videri potius, quam historiam. verùm hoc Eusebij testimonium potius confirmat, quam confutat hanc historiam, cum scribat Papiam Ioannis discipulum eius mentionem fecisse, signum est enim rem esse veram. Quod si Eusebius in suo codice eam non habeat, nihil nobis obest, potuit enim ab aliquo erasa esse. nam Augustinus etiam lib. 2. de adulter. coniug. cap. 7. testatur hanc historiam de nonnullis codicibus erasam fuisse ab aduersarijs veræ fidei, vt non mirum etiã sit, si eam Græci interpretati non sint. Illud quidam nõ malè adijciunt verosimile esse, Euseb. de hac adulterę historia non esse locutum, sed de alia quapiam verè apocrypha; neque enim in textu Græco Euseb. adulteræ nomen habetur, sed *περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης*, hoc est, de muliere de multis peccatis accusata, nec propterea quod Papias citarit eam ex Euangelio secundum Hebręos credendum est in Euangelio Ioannis scriptam non fuisse, vel eamdem veram non esse, quia legatur in Euang secundùm Hebræos, alioquin, vt rectè obseruat Sixtus Senensis libr. 7. Biblioth. nihil in sacris libris verum erit, quod in alijs gentium scripturis inueniatur scriptum. Verum vrgent Anabaptistæ, qui hanc historiam non recipiunt, ideò suspectam reddi historiam, quia producitur ex Euangelio secundum Hebræos, quod est Tatiani hæresiarchæ opus, vt ex Epiphanio libr. 2. hæres. 46. colligitur. At isti ex historiarum ignoratione vehementer decipiuntur.

2. *Papias.* *Anabaptistarum error.*

Nam, vt idem Sixtus aduertit, plurimum interest inter Euangelium secundùm Hebræos à Papia citatum, & Euangelium ab Epiphan. commemoratum. De vtroque enim Euseb. scribens, ait: Euangelium cuius Papias recordatur, olim in primæua illa Ecclesia in magna auctoritate fuisse, & eo, quanquã in canone nõ esset, consueuisse vti Iudæos ad Christum conuersos: Alterum verò quod Epiphanius refert à Tatiano hæretico editum, omninò ait ab Ecclesia fuisse explosum. Vide Euse. lib. 3. hist. Eccl. c. 25. & lib. 4. c. 29.

1. Euangeliũ secundum Hebr.

3. Diuus Hieronymus libr. aduersus Pelag. scribit: *historiam mulieris adulteræ in multis codi-*

Responsio ad aliud argumentū ex verbis Hier.

cibus gracis & latinis reperiri in Euang. B. Ioannis. quibus verbis indicat eam in multis quoque alijs non inueniri. At si esset ea historia à Ioanne conscripta in omnibus reperiretur codicibus. sed inprimis hæc consecutio nulla est, cum sit à particulari affirmatiua ad particularem negatiuam, historia hæc in multis codicibus est, ergò in multis non est; deinde, quod caput est, non ideò dicit Diuus Hieronymus in multis codicibus esse, vt eam in dubium vertat, an sit Ioannis, sed ne quis dubitet de ea re, dum eam non legi animaduertit in aliquibus græcis codicibus & latinis; quin huius historiæ testimonio tanquam legitimo vtitur contra Pelag. affirmantes aliquos esse posse sine peccato.

4. Opinio Caiet. dicentis adulteræ historiā nō esse authenticam.

Quare miror, quid Caietano in mentem venerit, vt propter hunc locum Hieronymi, & minuta quædam argumenta eleuare, ac minuere voluerit huius historiæ auctoritatem, ait enim expositionem cap. 8. Ioann. aggrediens: *Aduerte quod hec prima pars huius capitis cum tota historia adulteræ non est omninò authentica, quoniam non constat ipsam esse partem Euangelij.* Ambros. Caterin. libro 3 contra Caietanum, hanc Caietani sententiam sequenti censura notauit: *de historia adulteræ quod irrationabile sit illam secare ab Euang. aut asserere non authenticam. & hoc tantum quod in aliquibus codicib. olim non reperiretur, cū tot sæculis & ab omnib. sanctis Doctorib. recepta sit & prædicata, ac sermonibus Ecclesiasticorum celebrata, vt vera, & Euangelica, non puto pij, ac simul prudentis cordis esse existimare, ac longe minus docere.*

Responsio Cateri. contra Caiet.

Quoniam vero paulò infra Caietan. explanans illa verba: *Iterum ergò loquutus est illis Iesus;* sic ait: *nulla continuatio precedentis facti cum istis verbis subiuncta testatur, adiectitiam esse præcedentem historiam de muliere adultera.*

Retorquetur aliud argum. in fauorem veritatis.

Respondet Catherinus: *Immò hæc interpositio huius historiæ notam fecit nobis rem ipsam, sine qua manca esset narratio, nam in superiore capite dicitur, quod vnusquisque illorum reuersus est in domum suam: in hoc verò dicitur de Iesu, quod perrexit in montem Oliueti, & postea quod venit in templum. & quod tunc ex malignitate nonnulli ex maleuolis adduxerunt ad eum illam adulteram, vt impedirent eius doctrinam, sed Dominus elusit eos, & consequenter factus est locus doctrinæ: & bene sequitur, iterum ergò loquutus est ea, vt sic videas ita catenatum sermonem, vt si quid omittas procul dubio mancus appareat, aut saltem sermo non continens, sed initium proprium habens.*

5. Asseritur historia adulteræ esse canonica primum ex Tri.

Aduertendum est igitur hanc historiam mulieris adulteræ canonicam esse, & omninò certæ fidei, à Beato Ioanne scriptam, quod hoc tempore non licet in controuersiam vertere. nam in concilio Tridentino sessione quarta, decret. de script. canon. sic dicitur: *si quis omnes libros sacræ scripturæ integros, & cum omnibus suis partibus, sicut in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: & sicut eos habet latina editio vulgata, pro canonicis, & sacris non susceperit, Anathema sit.* Sed Ecclesia legit historiam mulieris adulteræ tanquam sacram scripturam, & partem Euangelij Ioann. in Missa Sabbati post Domin. 3. quadrages. & la-

A tina editio vulgata habet eam in omnibus libris in hoc loco Euangelij Ioannis, ergò nulli catholico ea de re dubitare licebit. nec vlla ratione probari debet, quod quidam ex apocrypho Hebræorum Euangelio in hunc locum suspicantur fuisse translatam, aut scriptam quidem à Ioanne, postea quam Euangelium edidisset recordato à se prætermissam, aut ab aliquo, ex Papia, Ioannis insertam Euangelio, & ab eo tanquam veram approbatam, vt proinde non mirum sit in quibusdam reperiri exemplaribus, in alijs non reperiri *Nihil enim*, inquit Maldon. *horum de eo, qui spiritus sancti afflatu scripserit, dici potest.* Hoc ipsum

2. Ex auctoritate Patrū.

B confirmat auctoritas Patrum. nam Ammonius in harmonia Euang. inter historias scriptas in Euang Ioannis, collocat hanc historiam. Eandem vt sacram; & B. Ioannis partum refert Athanasius in Synopsi, & Ambros. in Epist. 58. & 76. & lib. 3. de Spiritu sancto ca. 2. & Aug. de consensu Euangelistarum cap. 10. & in Epist. 54. 57. & tract. 33. & serm. 47. de verbis Domini. & lib. 2. de adulter. coniug. cap. 6. & 7. & lib. de vera & falsa pœnitentia cap. 13. quin etiam citatur à Chrysost. hom 60. in Ioannem, non quod hæc ab aliquo inserta sit, quis enim facilè id sibi persuadeat? Magis credibile est ipsum propterea non illustrasse eam hoc loco commentarijs, quod vel facilem esse iudicauerit, vel quod codex ille, qui in eius Ec-

C clesia legebatur eam non haberet: Commentarij namque Chrysostomi in Ioann. homiliæ sunt, quas ille ad populum habuit, eandem corroborat auctoritas Prosperi lib. promiss. p. 2. cap. 22. Greg. lib. 1. moral. cap. 6. & lib 14. c. 15. & Idacij lib. contra Varimandum. Sedul. lib. 4 carm.

DIGRESSIO I.
MORALIS.

De Adulterio.

1.

MAgnam hic sanè Christus Dominus erga hanc adulteram clementiam ostendit; venerat enim non perdere, sed saluare animas. Ceterum cum eam lapidationi accusatorum obtulerit, si quis illorum sine peccato esset, & mulieri à se dimissæ dixerit: *vade & iam amplius noli peccare*, non obscurè significa-

Quanta sit grauitas adulterij ostendatur ex peccatis carnis, quæ Deo displicent plurimum.

D uit, quam graue peccatum esset adulterium, & quanta pœna dignum. & verò quantum id Deo displiceat, satis aperuit idem Dominus Iesus Matth. 5. 28. *audistis quia dictum est antiquis: non mœchaberis: ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iā mœchatus est eam in corde suo*, & Apost. Rom. 8. 13. *si secundum carnē vixeritis moriemini*, & 1. Cor. 6. 9. *nolite errare, neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores regnū Dei possidebunt*, & ad Gal. 5. 19. &c *manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, &c. & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur* & Iac. *concupiscentia* inquit, *cū cōceperit, parit peccatū: peccatū verò cū cōsummatū fuerit, generat mortē.* quare D. Pe. ep. 1. 2. 11. hortatur fideles: *Cariss. obsecro vos tanquā*

aduenas,

aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam. & ep. 2. 1. 4. maxima, & pretiosa vobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ, fugientes eius, quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem.

2. Misericordia iustitiæ iungenda.

Displicent ergo, & vehementer displicent peccata carnis Deo, voluit tamen hic Dominus Iesus in hac muliere docere misericordiam iustitiæ iungendam; & clementiam in noxios cum legis obseruantia copulandam esse; & suos calumniatores simul confutare, qui vel ipsum contra misericordiam in delinquentes, vel contra iustitiam in legem peccare voluissent. Sed frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Ad rem hanc apposite describitur Ezech. 41. Cherubim habens simul Leonis, & simul hominis faciem. & 3. Regum 7. depingitur idem Cherubim, tenens habenas hinc Bouis, inde Leonis, quo Symbolo docemur prudentis viri esse seueritatem cum benignitate coniungere, atque ita frenare vindictæ asperitatem, & indulgentiæ remissionem, vt nihil altera alteri obsit. Hanc maximè laudem Christo fore tribuendam, longo ante tempore Psalmista prædixit Psalm. 44. 3. 4. 5. 6. *Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia* (loquendi) *in labijs tuis: propterea* (ist est, ad hoc) *benedixit te* (donis ornauit) *Deus in æternum.* (loquitur cum Christo) *Accingere gladio tuo* (verbi Dei) *super femur tuum potentissime, specie tua, & pulchritudine tua* (splendore, & gloria) *intende* (bello, vel tende arcum) *prosperè procede* (*prosperè* iungendum cum *procede*) *& regna.* (iunge cum sequentibus) *propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam* (q. d. ob veritatem, & mansuetudinem dignus es regno) *& deducet* (diriget) *te mirabiliter dextera tua* (potentia tua, in hoc videlicet negotio triumphandi de hostibus.

3. Hieroglyphicum.

Tradit Pierius moris fuisse Ægyptijs, vt boni Principis mores: & ingenium exprimerent, sceptrum depingere, in cuius summo vertice Ciconiæ caput affingebant, in infima verò parte, quasi ad basim hyppotamum, id est, equum maritimum adijciebant, & capite quidē Ciconiæ clementiam, quæ prima debet esse in Principe, significabant; hyppotamo verò, cuius est insignis ferocitas, seueritatem iustitiæ designabant, quæ clementiam comitari debet, vel certè post adhiberi, præsertim cùm illa nō profuit. Quæ omnia agnouit in Rege suo Ecclesia, de quo proinde canit: *Deus qui potentiam tuam parcendo maximè, & miserando manifestas &c.*

4. Locus Gen. 20.

Sed iam reuertamur ad adulterij grauitatem ostendendam, quam non video, vnde melius demonstrare possim, quam ex loc Genes. 20 8. 9. 10. vbi seriò, grauiterque cum Abrahamo expostulat Abimelech, quod se mechādi periculo obiecisset, dum non exposuit, quod vxor sua esset Sara; *statim enim de nocte cōsurgens Abimelech vocauit omnes seruos suos* (cum prius monitus esset à Deo, *& morieris Abimelech propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum*) *& locutus est vniuersa verba hæc in auribus eorum, timueruntq; omnes viri valdè. Vocauit autem Abimelech etiam Abraham, & dixit ei: quid fecisti nobis? quid peccauimus in te, quia induxisti super me, & super regnum meum peccatum grandè? quæ non debuisti facere, fecisti nobis.* Rursumq; expostulans ait: *quid vidisti, vt hoc faceres?* Ecce tibi, Christiane Lector, Abimelech, & Rex, & homo gentilis, vsque adeò exhorruit adulterium, vt grauiter, ac seriò conquestus de Abraham fuerit, quod se dissimulando coniugium, in adulterij periculum fermè adduxisset. Et vide ipsum vocasse adulterium peccatum grande: *induxisti*, inquit, *super me, & super regnum meum peccatum grande.*

Deus minatus est mortem Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ.

Adulterium vocatur peccatum grande. & cur.

5. Et verè peccatum grande est adulterium propter varias caussas, quarum aliquas breuiter recensere animus est, primùm propter magnitudinem culpæ, & fœditatem maculæ, qua inde non modò corpus, verum etiam turpis redditur animus: deinde propter magnitudinem pœnarum, quibus per leges puniri solet, Romani antiqui, inquit Aug. lib. 3 de Ciu. Dei cap. 5. *in stupro detectas vestales, viuas etiam defodiebant*, de adulteris autem fœminis, non eadē semper pœna sumpta est, fuit enim apud ipsos varia, diuersis temporibus adulterorū pœna; vel nota publicæ ignominiæ; vel pœna pecuniaria, vel exilium, vel verbera, vel contusio neruorum, vel castratio, vel etiam mors. Sempronius Musca, teste Val. Max. lib. 6. c. 1. Caiū Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit. Caius Menius Lucium Octauium neruis contudit. Vide Val. Max. Iul. Cæsar libertum sibi gratissimum, nullo accusante, capitali pœna affecit, quod & Augustus etiam cū Proculo fecisse narratur. Vide Sueto. in vita Iulij, & Augusti. Macrinus Imper. adulterij reos viuos simul incendebat, iunctis corporibus, vt refert Capitolinus; & scribente Vopisco, Aurelianus Imperator militem propter idem delictum ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas, subitò dimitti iussit, vt discissus ille vtrinq; penderet. Taceo legem Constantini Magni, qua coniugij corruptores, gladio plectebantur, & ex epist. D. Hierony. ad Innocent. de muliere septies icta constat adulterium morte consueuisse puniri.

Antiquorū Romanorū vsus in puniendis adulteris.

6. Sed quid ego hæc de Romanis scribo? etiā barbaræ, atque horridę gentes huius criminis grauitatem non ignorarunt. Ægyptij in adulterio inuentos virgis cædebant ad mille plagas, mulieri nasum obtruncabant, lege Diodorum Siculum libr. 2. Bibliothec. cap. 2. scribit Valer. Max. loco citato cap 5. & Ælianus libro 13. variæ historiæ Zaleucum Locrensium legislatorem tulisse, vt adulteris vterque oculus erueretur. Verùm cùm eius filius in adulterium incidisset, & pœna ei esset à populo propter Patrem remissa, restitit Pater quoad potuit, tandem victus populi precibus, sibi vnum prius, mox alterum filio oculum eruit. Salæthus Crotoniensium Princeps legem sanciuit, vt adulteri viui in ignem conijcerentur, in quod crimen, cùm ipse incidisset, in ignem spontè insilijt Vide Lucianum in Apolog pro mercede conductis. Apud Hebręos etiam olim ex Gen. 38. videtur combustionis pęna in vsu fuisse. Dixit. n. Iudas, audita fornicatione Thamar: *producite eam vt comburatur.*

Locus Gen 38.

Et iure ignis pœna puniuntur adulteri; etenim adulterium,& libido ignis est vsque ad perditionem deuorans,& omnia eradicans genimina Iob 31.12.

7. Libido ignis. Grego.

Quod rectè Greg. tum hoc loco Iobi, tum 1.Reg.15.docet: *Quid est*, inquit, *libido nisi ignis? & quid de carne, & mente exorta virtutes, nisi flores? Quis etiam nesciat, quia si in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parua scintilla omnes paleæ accenduntur; qui ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem extinguere, vt per tenuemque scintillam nunquam possit ardere.* Aliquanto fusiùs eamdem rem declarauit Basilius libro de vera virginitate, indicans, ne manum quidem virginis contrectandam esse, sic ergo ait: *sicut cùm ignem tangimus, ignis indicia per adustiones excepimus, & aut bullæ repentè tactum consecutæ turgescunt, ac dolorosa per feruorem, & inflammationem vlcera mox rumpenda minantur; ita possibile non est, quem ignis amor attigerit, eiusmodi tactum innocuum, inuiolatumque præferre, sed aut simili ratione bullæ per tactum manus, cordi clam subrepunt, atque intumescunt, dirasque amoris perturbationes feruentibus, & æstuantibus, incontinentissimisque agitationibus pariunt, ac peccati vlcera continuò rumpenda minantur; aut animum totum in intimis tam grauiter exulceratum indicant: ignis enim ardens, inquit Iob, est in omnibus membris: in quem verò superuenit eum à radicibus perdidit. Itaque quoniam in membris omnibus ignis hic ardet, his, qui corpus adustione liberum seruare instituunt, membrorum omnium contactus vitandus est, ne ardentem ignis operationem in membro per tactum, non in ea solùm parte quam tetigit, sed in toto corpore, atque in anima ipsa suscipiant, si enim dum caudam quis tantùm serpentis attingit, caput, magna licet corporis prolixitate disiunctum ad caudæ tactum repentè vertitur; & si digito pedis nostri impingente, capilli capitis mox in sublime feruntur, & vitiosus profectò contactus etiam, si manu tantùm fiat, à capite tamen vsque ad extremos vngues ad consensum voluptatis pro eius qui tetigit nutu, pertrahit corpus. Ac sicut lapis in aquam cisternæ coniectus non solùm adiacentem aquæ partem in quam cecidit, agitat, verùm orbes alios perpetuis vicibus excitans, eos interdum ad vltimos lacunæ margines agitando perducit: ita & lasciuus obtutus, vel sermo voluptatis delinitus illecebris, in virginis animam, velut in vndam purissimam vehementer imellus, alias post alias quasi in profundo cogitationes amatorias excitat, ipsamque totam eius, qui fecit, imaginem sauciam fluctibus agitat.* Rectè Basilius, nam & Ecclesiast. 9. 9. scriptum est: *propter speciem mulieris multi perierunt, ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* & v.11 *speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt. Colloquium enim illius quasi ignis exardescit.* Hinc est, quod Asmodæus ab igne dicitur, vide n.13. sub finem.

Basil.

8. Ab effectis

Tertiò & illud etiam maximè indicat, quàm graue scelus sit adulterium, quod illud priuatim, & publicè atrocissimæ calamitates, & mala consequantur innumera; nec ea solùm ijs, qui adulterantur, contingunt, & nocent. Satis mihi vnum vel alterum exemplum ex sacris litteris commemorasse. Narrat liber Iudicum propter vnum adulterium viginti-quinque millia cecidisse de Beniamitis, vt patet cap. 19. 46. quibus adijciendi sunt centum ex v.35. vbi disertè prostrati, & perēpti 25100. quare v.46. numerus rotundus ponitur millium, neque enim Scriptura curauit centenarium, vt rotundationem seruaret. Vnde vel corrigendus, vel emendandus Suidas, vt inquit noster Serarius in cap.20.Iudic.q.6 caussam autem tantorum malorum narrat Athanasius ex scriptura epist. ad orthodoxos, cùm explicare vellet atrocissimas iniurias, quibus se,& Catholicos Alexandrinos affecissent hæretici: *mala*, inquit, *quæ passi sumus, & intoleranda sunt, & condignè enarrari nequeunt, sed tamen, vt compendiosius vim, acerbitatemque earum calamitatum significem, historia mihi ex sacris litteris recitanda videtur. Vir Leuita iniuriam in vxore passus, vimque eius indignitatis secum reputans, (erat enim mulier hebræa, & ex stirpe Iuda) tantisque contumelijs attonitus, quemadmodum diuina Iudicum Scriptura denunciat, vxoris corpus diuisum in partes ad omnes Israeliticas tribus misit, vt iniuria non ad se solum sed ad omnes æquè pertinere crederetur, vtque vel vicem eius dolentes, vindices se praberent, vel negligentes eius sceleris pudore suffunderentur. Nuncij autem rem, vt gesta erat, enarrarunt, illi autem, qui visu, audituque id cognouissent, in hæc verba proruperunt: nunquam tale quid, ex quo filij Israel ex Ægypto ascenderunt accidisse. Concitatæ igitur sunt vniuersæ tribus Israel, omnesque quasi id peculiariter passi essent, in vnum coiere. In summa debellati sunt, qui hoc scelus perpetrauerunt: nō enim ad generis coniunctionem, qui in bellum coiere, sed ad facinus respexere.* Vide quantum malorū incendium ex vna pestilenti voluptate exarserit. Adijciam ex 1.Reg.12. Verba Nathan Prophetæ, quibus Dauidi vēturas calamitates propter adulterium eius, cùm Bersabee denunciauit: *non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eò quod tuleris vxorem Vriæ Hethæi vt esset vxor tua, itaque hæc dicit Dominus, ecce ego suscitabo super te malum de domo tua; & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis solis huius. tu enim fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis huius. Et quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius, qui natus est tibi, morte morietur.*

Athanasius. Res admiranda. Locus 1. Reg. 12.

9. Exempla alia huius rei in antiquis gentium monumentis extant plurima, quibus constat, non rarò propter vnius hominis adulterium, Imperia & verò maxima perijsse. Vnum Paridis, & Helenæ adulterij crimen, quantum malorum aduexerit Troianis, nullus est, qui ignoret: & quis Sexti Tarquinij, cùm Lucretia commissum facinus perpendens, vnde regia omnis potentia apud Romanos euersa est, non detestetur prorsus tam nephandum scelus? mitto hic cætera.

Quartò ostenditur grauitas huius delicti ex collatione cum alijs peccatis, est imprimis, teste Chrysost. hom.3. de Ozia, sine excusatione præsertim, si cum quibusdam alijs conferatur, *nam sicut nauclerus in portu naufragium faciens, neutiquam assequitur veniam, ita vir post nuptialem portum aliena coniugia inuadens, vel mulierem alienam curiosius spectans, nullam habebit defensionem, tam apud DEVM, quàm apud homines,* 10.

10. Grauitas adulterij colligitur ex collatione cum alijs peccatis.

hoc

Ex Chrysost. adulterium furto est peius.

Inde nomen furto esse peius, & ipso latrocinio grauius putat Chrysost. & quidem iure, etenim dicitur, *non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit, furatur enim, vt esurientem repleat animam: deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet. qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: turpitudinem, & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur.* Prouer. 6. 30. ex Theodoreti sententia Paulus etiam auaritiæ nomen adulterio tribuit; nam in illa, 1. ad Thessalonicen. 4. 6. *ne quis supergrediatur, neq; circumueniat in negotio fratrem suum.* notat Theodoretus verbum circumueniendi, Græc. πλεονεκτεῖν significare *per auaritiam in aliena inuadere*, auaritiam autem, & plura habendi cupiditatem hic vocari *adulterium*, Etenim adulter, non solùm iis, quæ habet, contentus non est, sed aliena etiam inuadere cupit; quare idem Apost. ad Ephes. 4. 19. *qui desperantes* (salutem) *semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis in auaritiam*, & cap. 5. 3. *fornicatio autem omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis sicut decet sanctos*; auaritiæ nomen, vt quidam volunt, adulterio tribuit, quod est immoderata quædam cupiditas alieni, continet ergo adulterium præter alias etiam auaritiæ turpitudinem, immò & homicidij.

Auaritiæ deformitatem habet.

11. *Adulterium continet malitiam furti, & homicidij, non modo auaritiæ. Exhod. 20. 13.*

Hinc benè Clemens Romanus obseruat non adulterandi præceptum inter homicidiū & furtum positum esse Exhod. 20. 13. *non occides, non mœchaberis, non furtum facies*, participat etiam adulterij vitium vtriusque malitiam, & ex homicidio quidem habet, quod separet homo adulter quod Deus coniunxit, carnem enim vxoris, quæ vna est cum carne viri, diuidit à carne viri. ex furto verò accipit, quod alterius contrectet, ac sibi vsurpet coniugem. Quid ergo miramur cum tam multæ improbitates, & malitiæ in vno insint adulterio, quod Iob cap. 31. 10. 11. illud nefas, & iniquitatem maximam vocet? *scortum*, inquit, *alterius sit vxor mea & super illā incuruentur alij; hoc enim nefas est, & iniquitas maxima.* Os. quoq; 9. 9. profundum quoddā malitiæ baratrum, adulterium nominat: *profundè*, inquit, *peccauerunt sicut in diebus Zabaa.* meminit enim historiæ illius Iudic 19. & 20. de qua n. 8. cùm vxor Leuitæ nefariè ab adulteris vexata, & occisa est à viris Beniamitis. Porrò profundum vocat adulterium, propter immanem quamdam, & occultam vafritiem & multitudinem improbitatis, quam supra cætera continet.

Locus Iob 31. 10. 11.

Osee 9. 9.

Peccatum profundum est adulterium.

12. Illud etiam quintò ad exaggerandam huius dilecti peruersitatem facit, quod peccatum luxuriæ, atque adeò imprimis adulterij, propter eius fœditatem sibi propriè, ac peculiariter nomen turpitudinis, & flagitij vendicat, cuius rationem hanc assignat D. Thom. 2. 2. q. 156. articul. 4. quod omnia sensu, & effreni corporis cupiditate, quæ nobis cum belluis est communis, non ratione metiatur. Hinc Philosophi luxuriam cum belluinis vitijs copulant; & meritò, cùm etiam Scriptura ipsa equis, & mulis, quibus non est intellectus, comparet libidinibus traditos; & D. Petrus sui lotæ in volutabro luti 2. epist. 2. 22. reddit Ambros. de Abrahain Patriarcha c. 7. caussam, ob quā equo

Adulterium & libido proprium sibi fecit fœditatis nomē.

A comparentur adulteri, & luxuriosi, *equus enim stare nescit, velox ad impetum, ceruicē exaltans suā, hinniens ad libidinem. Quid tam simile peccati? feruet enim primò culpa impetu, & omnem recti cogitationem preuenit, motuq; immaturo exilit, vt eam difficile ratio reuocare possit. Fertur in preceps, & ascensorem eius proijcit in mare istud huius seculi, ceruice tumida recusans iugum correctionis, & specialis quadam forma libidinis, qua vocem mutet hominis, verba amantis corrumpat; suisq; se prodat sermonibus. deniq; ad Iudam per Ierem. 13. 27. Dicit Dominus Deus: nunc videbitur ignominia tua, & adulterium tuum, & hinnitus, & alienatio fornicationis tuæ supra colles.* Cæsarius hom. 3. fœtorem huius vitij confert cloacæ. *si benè*, inquit, *ac recte indicas, incomparabiliter grauiorem putorem* B *reddunt cogitationes luxuriosæ quàm cloaca.*

Fœtorem exhalat libido.

13. Quare adeò horrendum est adulterij vitium, vt qui eo tenetur, quasi ab immundo aliquo dæmone agitari, & possideri videantur. quod scitè simul, & pulchrè dicit etiam Cæsarius Arelatens. hom. 16. de erepto energumeno: *multi dæmonem in corpore alieno formidant, in suo corde dissimulant; omnis enim, qui superbiam diligit, diabolo plenus est, & si cum superbia inuidiam etiam habere voluerit, duobus dæmonibus subditus erit. & si cum inuidia etiam adulterium fecerit à tribus dæmonibus possidetur.* & vero multò aptius ad ultero, quàm vel superbo homini, vel inuido ea similitudo competit propter incredibilem immunditiam, & impetum quendam sine ratione, huic peccato proprium, quæ duo maximè dæmoni insunt. Adde quod sicut dæmon C diuidit inter fratres, sic & adulter inferni furijs agitatus diuidit inter coniuges, à Deo sanctè præscripta frangens fœdera. His accedit, quod Asmodæus, qui rex est super oēs filios superbiæ, spurcissimum sanè monstrū, ad quod omnium turpitudinum, & obscœnitatum procuratio spectat, omniumque maximè adulteros vexat, & agitat. dicitur autem ab *Es*, quod ignis est, & *Madad*, metiri, quia quantum satis est, tantùm vnicuiq; nititur luxuriæ ignis immittere: adultero verò, vt animum addat ad tam audax facinus patrandū, quod cū vitæ discrimine, & innumeris alijs malis coniunctū est, amplam satis & supereffluentē tā pestilētis ignis mēsurā metiatur oportet sup cęteros luxuriosos vt plurimū, & ideo adulteros frequētius vrget, acrius inuadit, vehemētius accēdit, & infelicius vexat.

Adulter energumeno turpilis, & dæmonium quoddam.

Asmodæus vnde?

D Sextò adulter aduersatur legi connubij, quam Deus sanctè in Paradiso sanciuit, & inuiolatam esse, quā etiam in lege veteri præcepit, & innouauit tempore Euangelij. Est autem ea lex: *quod Deus coniunxit, homo non separet*; atqui adulter sancta & inuiolabilia connubij fœdera, quod ad se attinet, dissoluit, & violat. Qua in re plurimum adulter Deo contrarius est. Tria enim hæc coniunctionis genera voluit Deus, quantum in se est, indissolubilia esse, nimirum vinculum illud, quo hominis anima cū Deo ipso copulatur; deinde alterum quo anima cū corpore; tertium quo corpus cum corpore iure connubij coniungitur; & quidem in primū nulla cadit dispēsatio; sola enim iniquitas, non vlla creatura, non homo, ac ne ipse Deus primum hoc vinculū dissoluere potest, verè enim ab Isa. c. 59. dictum est: *iniquitates*

14. *Adulter cōtrarius legi connubij à Deo sancitę.*

Tria coniūctionis vincula indissolubilia.

Isa. 59.

vestra

vestra diuiserunt inter vos, & Deum vestrum. Secũdum vinculum tollere potest Iudex à Deo cõstitutus in vindictam malefactorum, quod faciebat ille, qui dicebat: *in matutino interficiebam omnes peccatores terræ.* Psalm. 100. 8. At tertium illud matrimonij vinculum nullus potest hominum tollere, sic Deo præcipiente; *quod Deus coniunxit homo non separet.* in quæ verba lege Caiet. Ientacul. 9. q. 1.

15. Adulter sacrilegus dici potest quas vniones hoc Sacramentũ significet.

Verùm non solum adulter Dei præcepto repugnat, verùm etiam sacrosancto sacramento infert iniuriam: qua ratione illum nec immeritò, nec ineptè sacrilegum vocare possumus. Etenim sacramentum hoc magnum est, cum tres significet sacras vniones, Carnis cum Verbo in vnitatem personæ, qua vnione Verbum caro factum est. Deinde Christi cum ecclesia, vnde vnum corpus mysticum resultat; *multi enim vnum corpus sumus in Christo*; postremò animæ cum gratia in vnum Spiritum, quomodo etiam, *qui adhæret Deo, vnus Spiritus est cum eo*; quas omnes vniones inuiolabiles, perpetuasq; vult esse Deus, quæ sicut vniuersæ illis verbis insinuantur; *erunt duo in carne vna*, ita vniuersæ aliquo modo læduntur per adulterij vitium, quod eisdem verbis obsistit. Vide quæ de his copiosè & eruditè, simul noster Iulius Mazzarinus prosequitur, in eo opere, quod in Psalm. 50. composuit italicè, & postmodum latinè interpretatus est Ernestus Cholinus, Canon. Colonien. discur. 7.

Has vniones violat adulter.

16. Septimò eiusdem criminis atrocitatem grauissimè violata iustitia satis indicat Clemen. Rom. lib. 6. constit. Apost. c. 27. de sodomitis, de adulteris, de scortatoribus. *Primi*, inquit, *interitum mundi machinantur, qui quod à natura est, contra naturam facere conantur. Secundi verò iniuriam alijs faciunt, cum aliena matrimonia violant; & quod à Deo factum est vnum, in duo diuidunt ac liberos faciunt suspectos; & legitimum maritum insidijs exponunt. At scortatio corruptio est proprij corporis, quæ non adhibetur ad generationem filiorum, sed tota ad voluptatem spectat. In primo impietas, in secundo iniustitia, in tertio denique peccatum.*

17. Multæ iniustitiæ concurrere solent in adulterium. Exemplum Ioseph.

Ioseph ille Patriarcha cum ad perpetrandum adulterium sollicitaretur à Domina duarum rerum contemplatione ne tantum committeret scelus prohiberi se dixit. Primò beneficentia Domini erga se; deinde etiam Dei cũcta cernentis reuerentia, subiecitque quod ad rem meam maximè facit, *quomodo possum hoc malũ facere*, significãs plurimum iniustitiæ hoc vno vitio concludi, ac proinde magnum esse malum adulterium; ita vt eius spectata perfidia, & iniquitate vix in mentem hominis, eius comittendi cogitatio cadere posse videatur. nam ingentem habet coniunctum iniustitiam propter insignem, quæ alteri fit, iniuriam, cõiuge eius violata, qua nihil habet coniunctius. Est præterea in adulterio grauis iniustitia aduersus legitimam prolem; fit enim sæpè vt pro legitimis filijs habeantur, qui ex adulterio suscepti sunt; nec rarò qui adulterinus est filius, quia primogenitus putatur, bonorum est heres, cæteris ac legitimis filijs non sine insigni iniuria hæreditate priuatis; est quoque in adulterio altera nõ minus grauis iniustitia propter execrandũ perfidiæ crimen, quo nefariè coniugalis pudicitiæ fides proditur.

18. Octauò plurimum adulterij impietatem aperit, quod eiusmodi nefarij homines, qui alienum torum commaculare audent; magis homines, quam Deum ipsum timere, ac vereri videntur, quod mihi graphicè depinxisse videtur Eccles. 23. 25. sic enim loquentem facit adulterum. *Quis me videt? tenebræ circumdant me*, (*oculus* enim *adulteri obseruat caliginem: dicens: nõ me videbit oculus* Iob 24. 15.) *& parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me, quem vereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit timorem Domini à se huiusmodi hominis timor* (id est, timor, quo ille tantùm metuit ab homine videri, expellit ab ipso timorem Dei, facit enim, vt de Dei timore non cogitet) *& oculi hominum timentes illum* (hoc est, oculi hominum, qui obseruant tantùm ne ab homine videantur, timẽtes tantùm ipsum hominem, expellunt ab ipso timorem Dei) *& nõ cognouit, quoniam oculi Domini multò plus lucidiores sunt super solem* &c. Non ita censebat is, de quo dixi, castissimus Ioseph; qui Dei timore improbissimam, & nefariam Dominam non timuit à se expellere, aiebat enim: *quomodo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum?* At qui timorem Dei à se procul abijciunt, & *lætantur cùm malefecerint, exultant* verò *in rebus pessimis, & per risum, atque iocum scelus operantur*, qui *non proposuerunt Deum ante conspectum suum*, sunt similes senibus illis Susannæ accusatoribus, Daniel 13. 9. qui *euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos, vt non viderent cælum; neq; recordarentur iudiciorum iustorum*; scilicet, istis non modò non impossibile videtur hoc malũ facere, & peccare in omnipotẽtem Deũ, sed etiam quodammodo impossibile apparet à malo abstinere, vel benefacere. De quibus loquitur Ierem. 13. *si mutare potest AEthiops pellem suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.*

Eccl. 23. 25. Iob. 24. 15. Adulteri nihil reuerentur Dei conspectum.

DIGRESSIO II.
MORALIS.

Quibus remedijs mederi quis possit tam infami ac noxio vitio.

1. Occasiones peccandi sunt vitandæ imprimis.

NVlli rei magis studere debet is, qui vitia carnis fugere cupit, quàm vt occasiones peccatorum summo studio euitet, quia ex his peccata nascuntur, cuiusmodi sunt otium, consuetudo malorum hominum, sensuum & linguæ licẽtia, lectio librorum impudicorum, ludorum seu comœdiarum vsus, quare monendus est is, qui integram vitam, & puram instituere vult, vt pari cura & peccata, & peccatorum fugiat occasiones. Quod vtiliter monuit Carol. Reg. lib. 10. de orat. Christ. cap. 9. etenim tria imprimis mala ex occasione tanquam ex pestilenti radice proficiscuntur. Primum est, quod viam impediat, & iter obstruat ad acquirendas virtutes. recĩdit enim ac subtrahit occasio omnem ad virtutem præparationem necessariam, vt enim non ardet li-

gnum, nisi sensim prius praeparetur calore, ac siccitate pulso frigore, & humore, ita dum haeret animus in prauis vitiorum occasionibus, quae sunt castitati, vel vniuersim virtuti contrariae, puritatis, vel virtutis splendorem tenere non poterit. *nunquid enim currere poterunt equi in petris?* Amos 6.13.

Amos 6. 13.

2. Quomodo Dominus in ceteri lege populum ab occasione peccatorum retraxisse videtur. Gen. 3.3.

Gen. 2.16.17. legimus praecepisse Deum Adamo: *ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiae boni, & mali ne comedas.* Interrogata tamen Eua à serpente, cur praecepisset Deus, vt non comederent de omni ligno Paradisi, quod est cap. 3.3. Genes. duo respondit, & praecepisse illum, vt *de fructu ligni, quod est in medio Paradisi,* ne comederent; & ne tangerent illud, ne fortè morerentur, quod secundum non malè addidit mulier. etenim quia tangere lignum illud, praebere poterat magnam ad comedendum occasionem, ideo sub primo illo, hoc alterum, prudenter intelligi poterat esse praeceptum. Iusserat Deus Abrahamo Gen. 21.10. *eijce ancillam hanc, & filium eius;* cùm tamen culpa in sola matre esset, quamobrem id? quia vt à te ableges peccatum, etiam occasionem remoueas oportet illi coniunctam. nam si retento filio, dimissa esset mater, facilè reuerteretur ad eandem domum, vnde fuerat eiecta: quod vtroq; simul eiecto, non ita promptum ac procliue fuerit. Nec video, quamobrem Deus Exhod. 12.18. cùm iussisset, vt per id tempus, quo Pascha celebrabant, comederent azyma, non hoc solo contentus adiecit illico v.19. *septem diebus fermentum non inuenietur in domibus vestris,* nisi quod subtrahere voluerit omnem comedendi fermenti occasionem, sic Exhod. 19. praecepit Deus, cauerent Israelitae, ne in montem ascenderent, statimque adiecit, ne tangerent quidē montis fines, sic enim ait v. 12. *cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius, omnis, qui tetigerit montem, morte morietur.* & vt tantò magis occasionem ascendendi in montem fugerent, mandauit constitui *terminos populo per circuitum.* Ob eādem causā voluit Nu. 6. ne Nazaraei vinum biberent, à quo vt tanto magis alieni essent, praecepit vuas recentes, siccasque ne comederent: quin v.4 sic iussit: *cunctis diebus, quibus ex voto Domino consecrantur, quidquid ex vinea esse potest ab vua passa vsque ad acinum non comedent.* His ergo liquet ad amplectendam virtutem obstrui viam, impedirique aditum per prauas vitiorum occasiones, quod cùm in omnibus vitijs verum sit, multo est in adulterio verissimum.

Gen. 21. 10. Locus Exho. 12. 18. Num. 6.

3. Alterum occasionis prauae malum.

Philonis egregia sententia.

Alterum verò malum, quod secum affert occasio peccati, est, quod vitae emendationem difficiliorem reddere, eamque multum retardare solet mali occasio, quod mihi videor ex disertissimo Philone Iud. posse colligere libr. 2. sacr. leg. allegor. expendens enim verba illa Gen. *Relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras,* omnibus saeculis in castissimi adolescentis sempiternam memoriam, laudemque decantanda, sic scribit: *relicto in manu eius pallio fugit, & egressus est foras: dicat aliquis,* inquit Philo, *& quis intro egreditur* (q d. an non satis dixisse fuerat, egressus est, quid opus erat, foras adiecisse? sed quam necessarium fuerit istud addere sequentibus verbis probat Philo) *nonne multi* (videlicet egrediuntur intro, qui verò ij sint, mox declarat) *an non sunt quidam, qui fugiendo sacrilegium, furati sunt ex priuatis aedibus? qui temperātes manibus à Patre, pulsarunt alios? hi egrediuntur quidem vnum peccatum, sed ingrediuntur aliud. Atqui oportet, vt perfectè tēperans, peccata fugiat omnia, maiora minoraq; & in nullo prorsus deprehendatur. Sed Ioseph, vt homo iuuenis, qui non posset cum AEgyptio corpore, scilicet, voluptate, contendendo sperare victoriam, mauult fugere. Phinees autem sacerdos zelo Dei correptus non fuga sibi salutem quaesiuit, sed arrepto Siromaste, hoc est, ratione cum zelo coniuncta, non desistit priusquam transfigat Madianitidem, scilicet naturam occultātem se in diuino choro: idque per vuluam ipsius ne vnquam possit inde oriri stirps, aut semen malitiae.* Sic elegantissimè docuit nos, vt exemplo Iosephi, & Phinees, vel fuga, vel carnem ipsam transfigendo per vuluam, hoc est, vt ego interpretor, eam edomando, & intempestiuos eius motus, effrenatamque appetentiam, quantum fieri potest, comprimendo vincamus. Sic enim ijs transfixis, vt sic dixerim, summa consequetur animi pax, & virtutis adeptio. Foras ergo nobis egrediendum est omnem mali occasionem auferēdo, si mores corrigere, & vitia fugere omnino exoptamus, alioqui non vnquam prorsus recedemus à peccato, sed de vno ad aliud transibimus, vnde etiam facile possimus ad ad pristina redire, sicut qui intra eandem domum de vno in alterum cubiculum se transfert, hic poterit nullo negotio ad primum regredi cum libuerit.

4. Tertium malum.

Tertiùm prauae occasionis malum est, hominem impellere, ac praecipitem agere in multa peccata, nam *qui amat periculum peribit in illo;* & quamuis fortasis occasio non sit, semper tamē vmbra peccati est, quae ꝓpe adesse, ac quasi praesēs peccatū ostēdit, sicut vmbra corpus; hinc rectè, & aptè *vmbram mortis,* occasionē vocaueris: Itaq; qui occasionē non deserit, hic sciat se in vmbra mortis sedere; simile est peccatum nocturno furi, qui intus hominē spoliat virtutum ornamentis, verùm occasio quasi latrunculus foris manens exploratorem agit, ne quis latronem impediat, vt tantò liberiùs ac grauiùs malum inferat, dum nō est, qui opem ferat, quod mihi significasse videtur Ose. 7.1. *Fur ingressus est spolians, latrunculus foris.*

Osee 7.1.

5. Caussae libidinis fugiendae.

Sed prēter hęc tria mala, de quibus egregiè, & pluribus agit Mazarinus lo. cit. discur. 3. adhuc fugiendae nobis sunt caussae peccati, quae cū occasionibus malis connumerari etiam possūt. Sunt aūt hae caussae plures, quae libidinem excitant, & in corpore quidē est cibus, & potus, vel largior, vel suauior, vel feruentior, quā natura postulet, vel ętas, vel valetudo, vel institutum. Hinc enim sanguis, spiritus vitales vehementiores, & impotentiores existunt: & inde earū, in quibus viget libido, partiū titillationes fiūt. rectè ille monuit. *sine Cerere, & Baccho friget Venus.* & multò efficaciùs Apost. nos monuit, *nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* & Hieron. in hoc genere pugnae exercitatissimus miles, & gloriosissimus triūphator ad Eust. de cast. virgin. *vinū,* inquit, *& adolescentia duplex incendium voluptatis est. Quid oleum flāma adijcimus? Quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus?*

Hieron.

Imitan-

Exemplum Hilarionis.

Imitandum nobis est adolescentuli Hilarionis exemplum, de quo sic scribit idem Hieronym. *titillabat sensus eius, & pubescenti corpori solita voluptatum incendia suggerebat. Cogebatur tirunculus Christi cogitare quod nesciebat, & eius rei animo formam voluere, cuius experimenta non nouerat. Iratus itaque sibi, & pectus pugnis verberans, quasi cogitationes cædens manu posset excludere: ego inquit, aselle faciam, vt non calcitres, nec te ordeo alam sed paleis. Fame te conficiam, & siti: graui onerabo pondere; per æstus indagabo, & frigora, vt cibum potiùs, quàm lasciuiam cogites.* & hæ quidem in corpore sunt caussæ.

6. Principijs cogitationũ obsistendũ.

In animo verò plurimum nocent castitati initia quædam ac scintillæ turpium cogitationum, quæ nisi initio statim suffocentur in magna mox incendia erumpunt. Itaque *dum paruus est hostis, interfice*, inquit Hieronym. ad Eustoch. *nequitia, ne zizania crescant, elidatur in semine.* Audi Psalmistã dicentem: *Filia Babylonis misera, beatus, qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Sic faciebat ille Sanctus Franciscani agri verè fragrans, & fortunata Iuniperus, qui sic de se testabatur, cum præsente Frãcisco, de vincendo carnis vitio ageretur, *Ego cùm procul aduentantem hunc inimicum prospicio, portas animi bonis desiderijs, sanctisq; cogitationibus occludo; & interius sublata voce procul, procul exclamo; occupatus est diuersorij locus*, quod cùm audisset B. Ægidius alter D. Franc. alumnus. *Ego*, inquit, *arma mihi Iuniperi assumo contra huius vitij importunitatem.* Sed ad alias veniamus eiusdem vitij vincendi rationes.

Exemplum B. Iuniperi & Ægidij.

7 Ex lib. Tob. tria contra libidinem, remedia.

Ex libro Tobiæ tria ego remedia simul colligo valdè vtilia ad debellandum pudicitiæ hostem. Tobias iuuenis edoctus ab Angelo fuit, vt si alligare Asmodæum vellet, eiusque vires prorsus frangere, orationi instaret, & cuiusdam piscis iecore in ignem imposito suffitu vteretur. Sic enim futurum, vt orationis virtute, ac mystici illius suffimenti quadam occulta vi, Asmodæus arceretur. Hic ego ad fœdam superandam libidinem tria valdè vtilia insinuari video. Primum quidem orationem, & quidem frequentem, ac feruidam; deinde Christi passionis attentam meditationem. *Est enim Christus* vt ait Augustinus serm. 4. in festo SS. Petri, & Pauli, *piscis ille qui ad Tobiam ascendit, si allegoriam spectemus; nam huius iecore per passionem assato fugatus est diabolus*, Aug. sequitur Prosp. lib. de promiss. & præd. c. p. 2. cap. 39 *Mysticum, enim ait, actionis huius, hoc est, quod ex interioribus piscis, & dæmon fugatus est, & Tobias illuminatus.* Postremò moderatam corporis castigationem; cùm enim iecur amare faciat, & concupiscere, quod etiam cordi tribuitur. Prouerb. 4. Matth. 15. dum in cinerem, & fumum, in ignem imposita, rediguntur cor, & iecur, extinctio, seu debilitatio earum partium, quæ ad libidinem incitant, significatur, quod respicit Ecclesia, cùm canit: *Lumbos, iecurq; morbidum adure igni congruo, accincti vt sint perpetim, luxu remoto pessimo.* Audi nunc verba Raphaelis cap. 6. Tob. 16 17. 18. 19. sic Tobiam docentis: *audi me, & ostendam tibi, qui sunt, quibus præualere potest dæmonium; hi namque, qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se, & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos; tu autem cùm acceperis eam* (Saram) *ingressus cubiculum per tres dies continens esto ab ea, & nihil aliud, nisi orationibus vacabis cum ea, ipsa autem nocte incenso iecore piscis, fugabitur dæmonium.*

Christus piscis.

8. Orationis necessitas ad superandum carnis vitium.

Et vero orationem necessariam esse, vt quis continentiam illibatam seruet, non est dubitandum, cum pudicitia inter cæteras virtutes maximum donum Dei vocetur. hinc Sapiens cap. 8. 21 *sciui*, inquit, *quoniam aliter non possem esse continens nisi Deus det, adij Dominum, & deprecatus sum illum.* Sic Susanna in angustijs constituta ad Deum confugit. Sic Augustinus orauit 10. confess. 29. *ô amor, qui semper ardes, & nunquam extingueris. caritas Deus meus accende me. Continentiam iubes; da quod iubes, & iube quod vis.* Sic Thomas Aquinas cum procacis scorti præsentia nonnihil commoueretur; Deum precatus est. *ne sinas quæso Domine Iesu, & tu sanctissima mater & Virgo Maria, vt tam immani scelere me obstringam*, mox rapto ex igne titione illud fugauit, ostioque concluso à duobus Angelis lumbos sibi constringi sensit in perpetuæ continentiæ signum.

9. Christi Domini passionis frequēs meditatio.

De Christi verò atrocium cruciatuum assidua meditatione, sic Hugo de sancto Victore: *Quoties*, inquit, *te senseris turpibus cogitationibus pulsari, & ad illicitam delectationem allici, toties pone ante mentis oculos, quo modo Christus in cruce crucifixus est pro te, intuere, quomodo à Iuda Iudæis traditur, & quàm viliter pertractetur, blasphemetur, & colaphizetur, iudicetur, & condemnetur, expolietur, & flagelletur, ad vltimum verò contumelijs affectus, inter duos latrones suspenditur, clauis cruci affixus sputis derisus, spinis coronatus, lancea perforatus, ex omnibus partibus sanguis emanat, & inclinato capite emittit spiritum. Ita Redemptor tuus moritur pro te, & tu nescis, cuiusmodi sordida cogitatione sordidaris in mente?* clamabat S. Bernardus: *pudeat sub spinoso capite membra esse delicata*, & te non pudet contra Dei pro te tam dira patientis voluntatem, & honorem fœdis voluptatibus operam dare? Quin tu intueris sanguinem toto Christi corpore manantem? Quin aspicis vulnera? Quin caput in mortem inclinatum? neque enim dubitandum, quin plurimus hic, & rubentissimus cruor, qui pro te, è toto illo sanctissimo corpore fluxit vbertim, non gehennæ modo, sed & libidinum quantumlibet ardens incendium, cunctasq; luxuriæ flammas, modo velis, in tuo pectore sit extincturus.

10. Carnis castigatio ex emplo [illegible].

Denique de carnis afflictatione audi Hieronym. ad Eustoch. *pallebant, ait, ora ieiunijs. & mens desiderijs æstuabat in frigido corpore, & ante hominem suum iam carne præmortua sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Iesu iacebam pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum inedia subiugabam. Non depudesco infœlicitatis meæ, quin potius plango me non esse qui fuerim. Memini me clamantem, diem crebro iunxisse cum nocte, nec prius à pectoris cessasse verberibus, quam rediret, Domino increpante, tranquillitas.* Audi Gregor. lib. 5. in 1. Regum 14. sic de carnis castigatione per ieiunia describentem, *abstinentia ciborum contra hoc vitium fortissima est. si enim ignis libido est, sub-*

Grego.

trahit

trahis igni materiam, cùm cibos subtrahis, & vinum præsertim, in quo vt est apud Apostol. Ephes. 5. *luxuria est.* Quid quæris? diuinum illum Apostolum audi 1. Corinthiorum 9. 27. *castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Prudenter igitur faciebat Gregorius alter, vt est in eo carmine, quo deplorat animæ suæ calamitatem: nam vt præstabiliori parti, vt æquum est, deteriorem subijceret: *ventri*, inquit, *claustra impono, animum mœrore conficio, lacrymarumq; vim profundo, sempiterno Regi debilitata genua flecto, ac sordidatus incedo &c. pro lecto mihi torus est, pro linteo cilicium, & pauimentum lacrymis perfusum.*

11. Tria fugienda, ne quis in libidinē incidat.

Cæterùm vt tria sunt hæc remedia, de quibus iam dixi ex Tobiæ historia mysticè desumpta, sic postremò huius digressionis loco, tria fugienda, ne quis in Asmodæi manus incidat, recensere possumus. Fugiendum est enim pudicitiæ studioso ocium, cohibendus oculus, refrenanda manus; hæc enim sunt tria quædam arma potentissima, quibus Asmodæus nos vincere, & expugnare contendit; quæ si ab illo auferantur, multum de eius furore remitti, & de eius viribus detrahi necesse erit. de otio multa essent, quæ dicerentur, sed sufficere videntur, quæ habet Apostol. 2. Thessalonicen. 3. de otiosis enim fratribus scribens ait versiculo 6. *denunciamus vobis fratres in nomine Domini nostri IESV Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundùm traditionem, quam acceperunt à nobis. ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos; quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore, & in fatigatione nocte, & die operantes, ne quem vestrum grauaremus.* Et postea clariùs explicans, de quibus fratribus loquatur, versiculo 11. subdit: *audiuimus enim inter vos quosdam ambulare inquietos, nihil operantes, sed curiosè agentes.* Hos demùm hortatur Paulus sic versiculo 12 *ijs autem, qui huiusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in Domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suum panem manducent.* Vbi otiosos homines primùm *inordinatos* nominat, & iure, duplicem enim disijcit, ac disperdit ordinem, & naturæ & iustitiæ; docet enim illa per motum, & laborem ad quietem perueniri, docet hominem ad laborem natum esse, docet nihil esse in rerum vniuersitate prorsus alicuius operationis expers. Iustitia verò præcipit; *si quis non vult operari, nec manducet.* Interrogatus olim Democritus, quidnam faciendum esset, vt quis diutius viuat; respondit; *intus mel, foris oleum.* quo dicto, scitè significauit, plurimum facere ad longiorem vitam, si quis pacis & gaudij dulcedine perfruatur, corpus verò labore, atque exercitatione excolat; labor enim, & exercitatio rectè per oleum, quo se luctatores perungebant, significatur.

Locus 2. Thess. 3. 6. 11. 12.

Otiosus est inordinatus

Duplicem ordinē perdit otiosus.

Intus mel, foris oleum

12. Magnum negotium ocium.

Deinde Apost. otiosos *inquietos* vocat, rectè enim dici solet: *magnum negotium otium*; foras vagatur, domi si sedeat, molestus est omnis otiosus. nec mirum videri debet, quod qui ignauiæ, otioque deditus est, inquietus quoque sit; nam locum reperire non valet, vbi iure, ac sine nota quiescat; neque enim illi in terris; vbi homo nascitur ad laborem, quieto esse licet, non in eo Paradiso, vbi initio positus fuit Adam, *vt operaretur, & custodiret illum*; neque in cœlis, vbi sua operarijs redditur merces; nec in Purgatorio loco, vbi exquisitis pœnis flagellantur animæ, quæ hic apud nos, cùm essent, iusto pœnitentiæ labore non se afflixerunt. Vnus dumtaxat locus superest otioso, quem iure ingrediatur infernus: etenim *omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.*

Omnis ociosus inquietus.

13. Ociosus est curiosus.

Tertium eundem nominat Paulus *curiosum*, ac proinde loquacem, cùm enim nihil operetur, satis illi multum superest temporis ad aliorum vitam, & mores inuestigandos, & ad multa inutilia verba effutienda, quibus tempus simul frustra conteratur, & conscientiæ puritas deperdatur. Hæc Apost. de otioso sentit, vt non mirum sit, si tam multa ex otio adulteria consecuta sint! est enim, vt Theophrastus sentiebat, inhonestus amor otij proles; hinc illud: *quæritur AEgysthus, quare sit factus adulter? in promptu caussa est; desidiosus erat.* Viderat Crates ille Thebanus, vt refert Seneca epistola 10. iuuenem quemdam otiantem, ac solitarium, interrogauit, quidnam ageret; cui iuuenis, *mecum loquor*, respondit Crates; *caue ne cum homine malo loquaris.* Optimè; facilè enim est, vt otiosus malus fiat, nam qui operi intentus est, à solo vno dæmone impugnatur, otiosus à mille. Sic Cassianus libro 10. institut. narrat, hoc dictum solemne fuisse inter AEgyptios Monachos: quod Ezechielis 16. 40. non obscurè significatur, qui dum multiplicis luxuriæ Sodomorum caussas exponit, otium numerat: *hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius.*

Inhonestus amor otij proles.

Cratis argutum responsum.

Ociosus à multis dæmonibus impugnatur

14. D. Gregor.

Hinc sapienter Greg. in 1. Reg. libr. 6. c. 1. ait: *Inter opera, & labores spirituales contra stimulos carnis fortes sumus: sed si quasi fessi à solitæ conuersationis rigore torpescimus, vel remittimus, dum paulatim negligimus, aculei carnis insurgunt, qui quasi depositis Moysi manibus Israelem vincunt*; reddit mox huius rei caussam: ait enim: *cùm duas simul res cogitare non possimus, fit vt aliquid aliud cogitando, non cogitemus immunda. Celer ergo & facilis victoria libidinis est circumspectio cogitationis, si quoties carnalia obuiant, ad aliquid aliud recurramus, quod libidinis non sit incitamentum.* Et quid quæso aliud Dauidem præcipitem ruere fecit in adulterij crimen, deinde verò etiam in homicidium, præter quam otium? Audi quid scriptum sit 2. Reg. 11. 2. *accidit, vt surgeret Dauid de strato suo post meridiem, & deambularet in solario domus regiæ: viditq; mulierem se lauantem ex aduerso super solarium suum: erat autem mulier pulcra valdè, & v. 4. missis itaque Dauid nuncijs, tulit eam.* En tibi Dauidem illum tantoperè Deo dilectum, cuius tantum erat robur, vt vrsos etiam & leones solus interficeret: Ecce tibi, inquam, illum iam meridiano otio torpentem in tam nefaria vitia à dæmonio meridiano præcipitatum, quis credat? quis non horreat?

Quomodo libido facilè & citò vincatur ex Greg.

horreat? quis sibi ab acedia dæmone non timeat?

15. Oculorum custodia. Iob 31. 1.

Sed non minus ab oculo cauendum est, nam summa est inter cor, & oculos coniunctio, vt proinde dixerit Iob 31. 1. *pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Cedo quid oculis cum cogitatione? sciebat vir sanctissimus, oculos fenestras esse, & ianuas, per quas quasi quidam nuncij rerum externarum, & aspectabilium perferuntur ad cor, vnde prauæ exoriantur cogitationes, vt enim interdum malè affectum cor oculos incitat, & ad malum aperit iuxta illud eiusdem Iob, *si secutus est oculus meus cor meum*; ita fieri frequenter solet, vt per oculos praua quædam, & obscœna rerum simulacra ad cor penetrent, & illud inficiant. Hoc mutuum oculorum, & cordis obsequium, hanc parem amicitiam expressit Osee 2. 2. *auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum*, hoc est, de oculis, & corde. Rectè Saluian. lib. 3. de prouid. *Sciens*, inquit, *Saluator fenestras quodammodo esse nostrarum mentium lumen oculorum, & omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos introire, extinguere eas penitus foris voluit, ne intus orirentur, & lethaliter crescentibus fibris, conualescerent fortasse in animo, si germinassent in visu.* Et Clemens lib. 3. Pædagog. cap. 11. *fieri*, inquit, *potest, vt qui viderit, labatur, sed fieri non potest, vt qui non viderit, concupiscat; dum enim lasciunt oculi, calescunt appetitiones: melius est labi pedibus, quàm oculis.* Gregor. hac de re disserit, scribens in locum illum, quem citauimus ex Iob: *pepigi fœdus* & v. 1. *cùm sit*, inquit, *inuisibilis anima nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur, sed per quinq; corporis sensus, quasi per fenestras exteriora respiciens concupiscit. Hinc etenim Hier. 9. 21. ait: ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras. mors quippè per fenestras ascendit, & domum ingreditur, cùm per sensus corporis concupiscentia veniens, habitaculum intrat mentis, &c. vt ergo S. Iob cogitationes cordis castè seruare posset, fœdus cum oculis pepigit, ne prius incautè aspiceret, quod postmodum inuitus amaret. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione versemus, prouidendum nobis est, quia intueri non decet, quod non licet concupisci.* Quæ persuadere sequenti exemplo nititur: *neque enim*, ait, *Eua vetitum lignum contigisset, nisi hoc prius incautè conspiceret: scriptum quippe est: vidit mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit.* Hieronymus ad Eustochium epistola 22. affert Dauidis exemplum, & addi possunt Sampsonis, Salomonis, Olofernis, duorum Seniorum apud Danielem.

Locus Ose. 2. 2

Saluiani dictum.

Clemens Alex.

D. Greg.

16. Hugo.

Quid differt pudicus ab impudico oculo.

Hugo ad ostium cordis oculum constituit pro ianitore, qui si pudicus est, nihil sinet omninò, quod nocere possit, ingredi, quin nec nûcium vllum deferet, vnde animus detrimenti aliquid accipere possit. At si minimè pudicus est quidquid placet, aut oblectat, diligêter inuestigat, omnia lustrans; nec solùm omnibus aperit, sed etiam inuitat, allicit, compellit.

Oculus dupliciter fur.

Est oculus dupliciter fur, & latro, quia aliorum bonis inhiat, & cuncta inuolare concêdit, aliorum pulchritudinem, diuitias, agros,

A denique omnia, quæ videt bona; deinde, quod caput est, furatur animum, cuius esti minister, dum ad mala illum pertrahit. Hinc Thren. 3. Hierem. *oculus*, inquit, *meus, depredatus est animam meam*; quod exemplo Phrynes meretricis ostendi potest, quæ cùm in vitæ periculum incidisset accusata, nec sibi satis tuta videretur sola Hyperidis actione, quamquam admirabili, conspectum adijt Iudicum, & cùm pulcherrima esset, ita illorum mouit oculos, vt ablegata iustitia, liberam illam dimiserint. Videsne, Lector, quantas vires habeat oculus ad virtutem peruertendam, & de rationis arce deijciendum animum? historiam Phrynes attigit Quintil. lib. 2. cap. 15. Christus, cùm adultera ad ipsum esset delata, inclinato corpore, oculos demisit, illud fortassis significans, adul-B terij præcipuam caussam oculos esse.

Phrynes exemplo, quātum possit oculus contra rationē

Postremò reliqui omnes sensus cohibendi sunt, & frenandi, sed præcipuè tactus in officio continendus. nam vt Christus de oculo Matt. 5. 29. dixit: *si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te*, ita & tactum muniens, mox versiculo tricesimo subiecit, *& si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. Si virginitatem*, inquit Aug. lib. 50. hom. hom. 35. *anima integram seruare desideras, quantum potes, obserua blandimenta draconis, & fortè, si incautus fueris, quinq; sensus, qui in te sunt, quasi quinque virgines permittas à serpente corrumpi.* Verum hoc præceptum, in tactu præsertim diligenter obseruan-C dum est, quo semel corrupto, actum de castitate erit.

Sensuum omnium custodia.

Tactus imprimis frenandus.

CAPVT XVI.

RVRSVM DOCET IN TEMPLO, MANIBVS SE LAPIDARE VOLENTIUM ERIPIT.

D. 8. 12.

Sabbato post Domin. 4. Quadr.

V. 1. Terum ergo locutus est IESVS dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tene-D bris, sed habebit lumen vitæ.

2. *Dixerunt ergo ei Pharisæi: tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum.*

3. *Respondit IESVS, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum; quia scio vnde veni, aut quo vado. Vos autem nescitis vnde venio, aut quo vado.*

4. Vos

4. *Vos secundùm carnem iudicatis: ego non iudico quemquam.*
5. *Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater.*
6. *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.*
7. *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.*
8. *Dicebant ergo ei: vbi est Pater tuus? Respondit Iesus: neq; me scitis, neque Patrem meum. si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.*
9. *Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius.*

Fer. 2. post 1. Domin. Quadr.

10. *Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quò ego vado, vos non potestis venire.*
11. *Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: quò ego vado vos non potestis venire?*
12. *Et dicebat eis: vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.*
13. *Dixi ergo vobis: quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.*
14. *Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Iesus: Principium, qui & loquor vobis.*
15. *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare, sed qui me misit verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.*
16. *Et non cognouerunt, quia Patrem eius dicebat Deum.*
17. *Dixit ergo eis Iesus: Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater hæc loquor.*
18. *Et qui me misit mecum est, & non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper.*
19. *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.*
20. *Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis.*
21. *Et cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

A B C D

22. *Responderunt ei: semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam: quomodo tu dicis liberi eritis?*
23. *Respondit eis Iesus: Amen amen dico vobis: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.*
24. *Seruus autem non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum.*
25. *Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis.*
26. *Scio quia filij Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.*
27. *Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor; & vos quæ vidistis apud Patrem vestrum facitis.*
28. *Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.*
29. *Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit.*
30. *Vos facitis opera Patris vestri. Dixerunt itaque ei: nos ex fornicatione non sumus nati: vnum Patrem habemus Deum.*
31. *Dixit ergo eis Iesus: Si Deus Pater vester esset, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo processi, & veni; neq; enim à meipso veni, sed ille me misit.*
32. *Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.*
33. *Vos ex Patre diabolo estis, & desideria Patris vestri vultis facere, ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & Pater eius.*
34. *Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.*
35. *Quis ex vobis arguet me de peccato? si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Domin. Passion.
36. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.*
37. *Responderunt ergò Iudæi, & dixerunt ei: Nonne benè dicimus nos quia Samaritanus es, & dæmonium habes?*
38. *Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.*
39. *Ego autem non quæro gloriam*

meam, est qui quærat, & iudicet.

40\. *Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.*

41\. *Dixerunt ergò Iudæi: nunc cognouimus, quia dæmonium habes: Abraham mortuus est, & Prophetæ: & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum.*

42\. *Numquid tu maior es Patre nostro Abraham, qui mortuus est, & Prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?*

43\. *Respondit Iesus: si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est.*

44\. *Et non cognouistis eum: ego autẽ noui eum: & si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo.*

45\. *Abraham Pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit & gauisus est.*

46\. *Dixerunt ergò Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti.*

47\. *Dixit eis Iesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.*

48\. *Tulerunt ergò lapides, vt iacerent in eum: Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.*

SCHOLIA.

1\. Non eodem die hæc, & ea quæ cap. 7. habentur dicta sunt.

1\. ITerum locutus est eis Iesus] Maldonatus *eodem*, inquit, *die, atque eodem loco, in eademq́; concione hæc, & quæ septimo capite commemorantur, à Christo dicta fuisse arbitror.* Verùm non posse hoc ita esse, is demùm intelliget, qui meminerit Ioann. versic. 1. capit. 8. dixisse post ea, quæ Christus locutus fuerat capite 7. quasi sub noctem perrexisse in montem Oliueti, deinde verò diluculo insequentis diei Templum adijsse; non igitur eodem die dicta à Christo fuerunt ea, quæ capite septimo continentur cum his, quæ capite octauo habentur, sed præcedenti die. Dicendum ergo est, quod cùm Dominus doceret populum in templo diluculo, mox Pharisæi & Scribæ adulteram adduxerunt, quâ deinde libera dimissa docere perrexit; & hoc significat Euangelista, cùm dicit, *iterum*, nisi velimus dicere summo mane, antequam Christus docere inciperet adductam mulierem, quomodo illud, *iterum*, significare poterit, perrexisse Dominum docere, sicut fecerat die præcedenti ex capite septimo, & hoc magis placet.

Ergo] Caussam, & illationem indicat, hoc est, quoniam dictum fuerat in capite septimo àudita Christi doctrina, alios ipsum Christum acclamasse, alios vt Pharisæos, & Scribas id negasse, dicentes esse Galilæum, vnde Propheta non surgeret, iccircò quis sit, clarè nunc docet Christus, cùm ait: *ego sum lux mundi*, non Iudææ modò, vel Galilææ, sed totius orbis, atque adeò qui se non confitentur esse Christum, & Deum in tenebris esse. Hæc mihi connexio horum, *ego sum lux mundi*, cum præcedentibus videtur quadrare, licet Glossa paulò aliter connectat. *Subdit enim*, inquit, *quid possit ex diuinitate, ne ambigatur quod possit peccata dimittere.*

Ego sum lux mundi] τὸ φῶς lux illa. Est Christus vt Deus in se lux; hic tamen videtur loqui de se, vt in carne est in quam, vt mundum collustraret cœlestibus doctrinæ radijs, venit; lux tamen mundi non esset in carne, nisi idem Deus esset in seipso. Quare Elias Cretens. ad orat 4. Nazianz. *mundi*, inquit, *se lucem appellat, significans hac voce gloriam in diuinitate inaccessam. Propterea quod splendore cognitionis illustret eos, quibus oculi animi purgantur, quodq́; occupatos ab ignorationis caligine, sua luce perfundat. Nam si ignoratio, & peccatum caligo est, sequetur cognitionem, diuinamq́; vitam esse lucem. Quod ait ego sum: Hic verbum, sum, coæternitatem ipsius denotat. Non dixit autem in me lux illa est, sed ego lux illa sum: ne quis Christum in duos filios diuidat post assumpta humanæ naturæ administrationem. Nam vnus est Dominus Iesus Christus, vt inquit Apostol. tam ante carnem, quàm post carnem assumptam, vtque rem breuiter rursus exponam, de bono Patre, bonus filius, de luce ingenita, lux æterna emicuit.* 2. Elias Cretensis.

Qui sequitur me] innuit, quod qui non sequitur ambulat in tenebris. Chrysostomus homilia de eruditione disciplinæ ait: *sequitur Christum, qui insistit mandatis eius, qui per viam doctrinæ eius ambulat, qui per vestigia, & per vias eius currit, qui imitatur illa, quæ Christus fecit, & docuit: sicut & Petrus Apost. suadet, & præcipit dicens: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius* 1. Pet. 2. 21 Cyprian. libr. de zelo idem dicit. 3. Quisnam Christum sequatur. ex Chrysost.

Non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ] Diuus Augustinus illud, *sed habebit lumen vitæ*, refert ad futurum sæculum, in quo sequentes nunc Christum regni cœlorum lumen consequentur. Sed cùm hæc pars opponatur illi, non ambulat, seu vt est græcè, & apud ipsum Augustinum, *non ambulabit in tenebris*, quæ pars ad præsentem pertinet vitam, ideo satius est, vt de lumine vitæ, hoc est, quod hic vitam animæ largitur, aut quod ambulantem deducit ad vitam æternam, accipiamus ista verba; hoc enim lumen est Christus ipse, aut Spiritus eius sanctus, qui per suam gratiam habitans, in mentibus fidelium prælucet eis, demõstrans, quid faciendum, & quomodo sit ad vitam perueniendum. Quoniam verò hoc lumen accipitur credẽdo, & illi obediendo, quod non omnes faciunt, propterea non dixit, *ego sum lux mundi*, & ideo per me omnes accipiunt lumen vitæ, *sed qui sequitur me habebit lumen vitæ.* Augustinus. Melior expositio.

Lumen vitæ] Hoc est, lumen vitale, vitam videlicet aduehens. vel lumen ad illuminandos pedes nostros in viam æternæ vitæ, hoc est, ostendens vitam æternam, & iter ad eam ducens iuxta illud 2. ad Timotheum 1. Christus *destruxit mortem, illuminauit* (patefecit) *autem vitam, & incorruptionem* (immortalitatem) quasi dicat, patefecit quomodo obtineri possit vita æterna & patefecit etiam animam immortalem esse; seu vitam, & incorruptionem dixit, vitam incorruptibilem seu immortalem. Dici etiam potest *lumen vitæ*, quia totam vitam, & nostras omnes actiones collustrat, & peccati, ac ignorantiæ tenebras expellit. Quomodo Christus lumen vitæ. Locus 2. ad Timoth. 1.

Deni-

Denique dici potest *lumen vitæ*, id est, viuens, quin & fons vitæ, & Pater luminum; vita enim lux quædam est iuxta illud Psalm. 35. *apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, & illud, *omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminum.*

4. Obiectio. 2. *Dixerunt ergo*] Hæc particula, *ergo*, indicat Pharisæos hæc obiecisse, quia Christus se lucem mundi esse prædicauerat. Sed cùm dictum sit superius capite 15. versiculo 3. Scribas & Pharisæos, qui adulteram adduxerant, deinde ea relicta abijsse incipientes à Senioribus, vt habes eodem capite 15. versiculo 9. quomodo nunc Pharisæi obijcere potuerunt hæc Christo? Respondeo, omnes quidem Scribas, & Pharisæos accusatores adulteræ abijsse, sed alios etiam fuisse, qui Christum concionantem audiebant, qui accusatores non fuerant, & hi sunt, qui hæc Christo obiecerunt.

Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum] Quasi dicat, non est legitimum, nec pro vero habendum testimonium illud, quod de se quis perhibet, nisi aliunde probet; neque enim efficitur omninò verum non esse, quod de se quisque testatur, sed sequitur posse non admitti, nisi aliunde constet.

3. *Et si ego testimonium perhibeo*] hunc locum exposuimus parte 2. harum dilucidationum libro 4. capite 1. numero 135. schol. & ostendimus non opponi hæc duo loca, id est, quod versiculo 31. ibi dicitur: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*, & quod Dubij solutio. dicitur nunc, *testimonium meum verum est*; breuiter Euthymius Ioann. 8. inquit: *quidam aiunt, quod illud tamquam homo dixerit, hoc autem tamquam Deus ostendens se non nudum esse hominem, prout ipsi suspicabantur.* Est ergo sensus huius loci; *& si ego testimonium perhibeo de me ipso verum est testimonium meum*, quia DEVS sum, hoc autem insinuauit cùm dixit; *quia scio vnde venio, aut quo vado*, id est, scio me à Deo Patre verum DEVM exijsse, & rursum vti DEVM, & verum hominem ad eum redire, DEVS autem non potest falli, nec mentiri: itaque cùm dixit: *testimonium meum non est verum, locutus est tantum vt homo*: hic autem loquitur vt homo Deus.

Vos autem nescitis vnde venio, aut quo vado] Quasi dicat, ego cùm sim Deus, non nisi verè iudicare de me possum: *vos autem nescitis*, hoc est, ignoratis, *vnde venio, aut quo vado*, id est, Deum esse me, ob id non creditis. Quamquam Chrysostomus & Euthymius exponunt, *nescitis*, hoc est, dissimulatis nescire, cùm re vera sciatis. *Venio* autem ponitur pro *veni*, & *vado*, pro *vadam*; hac ergo prima ratione ostendit credendum esse sibi de se testanti, ex qua infert, cur nesciant se Deum, quia secundùm carnem iudicabant.

4. *Vos secundùm carnem iudicatis*] secundùm corpus quod in me videtis; cùm enim oculis cernerent illum pauperem, infirmum, obscuro loco natum, non se his altiùs attollebant, nec DEVM cogitabant, & ideò errabant. Est communis expositio & vera. Cùm enim dixisset nescire eos se esse Deum, rectè subdidit eos iudicare de se Christo iuxta humanam, & infirmam eius naturam. Fateor Diuum Chrysostomum exposuisse, *secundùm carnem*, non secundùm humanam naturam Christi, sed prout caro suggerit, hoc est, prout carnalis sensus vel affectus illis dictabat; nam prout carnales erant, ita iudicabant, Christum hominem esse purum arbitrantes, atque ideo suum de seipso testimonium reijciebant. 5.

Ego non iudico quemquam] Aliqui subintelligunt non iudico quenquam secundùm carnem. sic Augustinus, Beda, Rupertus. sed si hic subintelligitur, *ego non iudico quenquam* secundùm carnem; etiam & in sequente parte; *& si iudico ego iudicium meum verum est*, subintelligendum erit, *si iudico ego*, videlicet secundùm carnem: at verum non est Christum secundùm carnem iudicare. Chrysostomus ergo, quem sequuntur Theophylactus, Euthymius, absolutè sumit hic, *non iudico quenquam* minime subaudiens, *secundùm carnem*. quoniam enim objicere poterant Pharisæi; si nos iniustè, & secundùm carnem iudicamus, cur minime nos coarguis? Respondet Christus, neminem se indicare, quamuis iudicandi habeat potestatem, quia nolit eam vsque ad alterum suum aduentum exercere, venit enim saluare, non iudicare. sed hoc, quod de tacita obiectione dicitur, nec Toleto, nec Barradio, nec mihi placet, nec est credibile sic fuisse obiecturos Pharisæos Christo. Maldonatus putat iudicare hic non esse sententiam ferre, quod faciunt iudices, sed testari; probat, nam alioqui non diceret Dominus; *& si iudico, iudicium meum verum est, quia solus non sum*; quorsum id? neque enim oportet ad veritatem iudicij plures esse iudices, sed testes plures esse oportet ad testimonium ferendum. Vnde subdit postea Dominus indicans se de testimonio loqui: *& in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.* Videtur nil clariùs dici potuisse. Est ergo sensus: secundùm Maldonatum dixerat superius, se de seipso testimonium perhibere, nunc tantùm asserit, cùm dicit: *ego non iudico quemquam* non esse necesse, vt ipse de aliquo alio iudicet, scilicet testimonium ferat, (sic enim sumit *iudicare* Maldonatus pro testari) alios esse, vt Mosem, qui perhibere possint Ioan. 5. 45. si tamen tulerit, pro verò accipiendum esse, quidquid iudicauerit, videlicet, testatus fuerit, quia solus non est; vel etiam quia DEVS est idem cum Patre, eamdem cum eo habens naturam, atque adeò vnum & idem est suum & Patris testimonium. Quare non simpliciter affirmat se de aliquo iudicare, id est, testari. Ita hic versus 4.5. *Ego non iudico quemquam*, benè stat cum versiculo 3. *& si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est.* & cum versiculo 5. *& si iudico ego, iudicium meum verum est.* Sed non arbitror hic sumi *iudicare* pro testari, sed siue pro priuato iudicio, vt solent homines de aliqua re iudicium ferre, siue pro publico, & forensi. Quamuis, quia iudicium testificatio quædam de re aliqua est, etiam sub iudicio testimonium perhibere publicè vel priuatim comprehendi non negem. Nec obstat iudices non oportere esse plures, quia si iudex solus sine testibus iudicet, in forensi quoque iudicio non legitimè iudicat. Quoniam verò repellebatur eius de se testimonium, id est, iudicium, quod testificatio quædam est, vt dixi: ideo legem illam citauit Deuteron. immò in versic. 5. ex veritate sui iudicij, ostendit Dominus veritatem sui de se testimonij, quod notat Iansf. acutè c. 77. vt verissimum sit testimonium perhibere claudi sub iudicare. 6.

Arias in Ioann. 8. optimè hunc locum interpretatur: *Vos secundùm carnem iudicatis, hoc est, vos iudicare soletis, & condemnare, secundùm carnem (scilicet humano modo) aut legitimè, aut illegitimè; legitimè duobus hominibus testantibus vtimini, idq; iudicium legitimum appellatur apud vos, & est il-*

legitimè cùm sine plenis testimonijs damnatis, vti solet fieri in iudicio non integro, aut corrupto. Ita autem me damnatis non legitimè, nemo namq; verè contra me testatur. Ego verò quamquam possim vos legitimè iudicare apertis testimonijs multorum quibus conuincamini legis, & verbi, præceptiq; violati, & contempti diuini iudicij, tamen non iudico quemquam, non enim veni vt iudicem mundum, sed vt saluem mundum. Quod si quem iudicauero, id non erit ex proprio affectu, vel odio, vti vos iudicatis, sed verum iudicium erit, vtpote ab eo, qui me misit, & à me factum. Dicitis autem testimonium meum non est verum, quia a me proficiscitur testimonium de me ipso, tamen legitimum est testimonium meum iuxta testimonij materiam. Testimonium enim est de legationis auctoritate, in quo satis, abundeq; est ad legationis constantiam, & certitudinem, vt legatus affirmet se missum, & is, qui legauit, confirmet à se missum, maximè item testes sunt grauissimi, qualis Deus est, & Dei filius. Atqui ego affirmo legatum esse, & qui misit me, confirmat idem signis, portentis, & miraculis. & postea etiam confirmabit Spiritus sancti distributionibus: confirmabit, inquam, me esse Filium suum, & à se missum. Igitur ex iudicio secundùm carnem legitimo facilè poteratis etiam hoc iudicium instituere quod verius, & certius multò est propter testimonia grauissima, ac maxima, quibuscum carnis testimonia comparari non possunt. ista expositio placet, & continet primam rationem, qua Christus ostendit, non esse reijciendum suum testimonium, vel iudicium de se, quod testificatio quædam de se etiam dici potest.

Probatio prima qua veritatem sui de se testimonij ostendit Christus ex duplici testimonio suo, qui missus est, & patris mittentis, quod cōfirmatur ex Deuterono.

7. *6. Et in lege vestra scriptum est*] Confirmat primam hanc rationem. Sed obijcere quis posset locum hunc Deut. 17. & 19. *in ore duorum vel trium stet omne verbum*, intelligi de duobus testibus, non numerando illum, de quo testimonium perhibetur inter eos; hic verò Christus solum patrem affert præter se. Occurrendum est Christum & hominem, & Deum esse, quatenus ergo Deus per opera ipsius diuinitatis propria reddebat testimonium de se homine, probando sub illa humanitate Deū latere; quod si opera dumtaxat humana fecisset, tunc non connumeraretur inter testes, quomodo Ioan. 5. vt quidam exponunt, dixit Christus: *Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*, id est, si vt homo solum, & humanis operibus de me testor, testimonium meum legitimum non est, vel idoneum. Quoniam ergo diuinis operibus testabatur de se, propterea in testem computatur, non quod duas personas in Christo ponamus, vnam enim in duplici natura ponimus, sed quod idem vt Deus, testetur de se, vt homo est, sic ergo intellige hunc versum. Quare doctè Tertullia. lib. de Trinit. hæc verba, *testimonium meum verum est*, Christo tribuit ratione Diuinitatis. Hic idem locus Sabellij hæresim personarum distinctionem negantis, conuellit.

Quomodo Christus inter testes cōputetur, cū sit is, de quo testatur?

In lege vestra] à Deo vobis data, & in qua gloriamini. *Hominū*] Emphasim habet, si hominū, quāto magis Dei, præsertim vbi agitur de veritate legationis. *Verum est*] Pro legitimo, & iuridico haberi solet, licet possit esse falsum.

7. Ego sum qui testimonium &c.] Probat altera
8. ratione suo de se testimonio credendum esse: ob eamdem rationem, quia solus non sit: sed vnum cum Deo Patre; in hac autem ratione duplex est energia, & quia duæ sunt personæ Pater, & Filius testimonium ferentes, & quia non homo solus est, sed etiam Deus, quod si testimonio hominum credendum, quanto magis Dei? Ambros. lib. 5. de fide cap. 2. *Dominus*, inquit, *cum diuersitatem in se hominum designaret, qui nihil habent inter se, quod possit ad vnitatem indiuiduæ substantiæ pertinere: in lege vestra, inquit, scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est, & cum præmisisset, duorum hominum testimonium verum est, vbi venit ad suum & Patris testimonium, non dixit, verum est testimonium nostrum. quia duorum Deorum testimonium est: sed ego, inquit, sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Supra quoque similiter ait; & si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum; sed ego, & qui misit me Pater. Itaque & infra & supra, & Patrem signauit, & filium, nec pluralitatem admisit, nec diuinæ vnitatem substantiæ separauit. Euidens est igitur, quia quod vnius est substantiæ separari non potest, etiam si non sit singularitatis, sed vnitatis. Singularitatē hanc dico, qua Græ. μονῶν dicitur. Singularitas ad personam pertinet, vnitas ad naturam.*

Probatio altera ex eo, quod testimonium datur a duabus personis filio & patre: & quod ipse qui testatur, Deus est. Lex autem illa Deuter.

confirmat vtramque rationem.

Diuus Augustinus libro 3. contra Maximi. capite vigesimosecundo: *testes, inquit, esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, quis Euangelio credidit, & dubitat, dicente Filio, ego sum qui testimonium perhibeo de me, & testimoniū perhibet de me, qui misit me Pater? Vbi etsi non est commemoratus & Spiritus sanctus, non tamen intelligitur separatus; sed nec de ipso alibi tacuit, eumque testem satis apertè monstrauit. nam cùm illum promitteret, ait: ipse testimonium perhibebit de me. Hi sunt tres testes, & tres vnum sunt, quia vnius substantiæ sunt.*

8 *Dicebant ergo ei*] Particula, *ergo*, signi-
ficat, quod quia non se solum, sed Patrem quo- 9.
que suum secum testimonium de se perhibere affirmauerat, ob id interrogarunt: *Vbi est Pater tuus?* Quæ interrogatio dissimulata, ficta, ac malitia plena est: Iam enim sciebant, quod Patrem suum diceret Deum, & propterea eum interficere volebāt Io. 5. vt igitur iterū exprimat Patrem suum esse Deum, & inde maiorem sibi inuidiam conflet, & accusandi materiam præbeat, pergunt interrogare, *vbi est Pater tuus?*

Neq; me scitis] *Qui præsens vobis adsum*, inquit Arias, *& multis signis meam virtutem, auctoritatemque confirmo, & tamen non magis cognoscitis propter incredulitatem vestram, quam si hoc ad vos nequaquam pertineret. Quid ergo rogatis de Patre meo, quem minus etiam quam me cognoscitis, & cognoscetis, vtpote inuisibilem, & hominibus non facilem cognitu, nisi ex virtute, & beneficentia, atq; efficientia, quæ cùm in me sint, ab illo accepta, & tamen à vobis non cognoscantur, arguunt planè, neq; illum à vobis cognosci: nam Patris, & filij vti eadem opera, idem consilium eadem etiam natura est. Si ergo me sciretis quod promptius erat, & vobis facilius. & Patrem forsitan sciretis. non agnoscitis mea opera esse Dei opera. & tamen Dei sunt opera: ergo non cognoscitis opera Dei, non ergo cognoscitis Deum.*

Cardinalis Toletus aliter, sed melius exponit, vt sit sensus: oportebat vos prius scire me, vt sic Patrem cognoscere possetis, cùm ergo vos me nesciatis, quid mirum, quod & Patrem ignoretis? quod si me sciretis credendo vtique me esse Dei filium, & me Deum habere Patrem crederetis. Et aduerte, quod cùm ait: *neque me scitis*, satis apertè significat, aliam se habere naturam ab ea, quam oculis cernebant; hanc autem aliam naturam ipsos ignorare significat, cùm non crederent eum esse Deum. Hinc fit, vt neque Patrem eius cognoscerent, quem secundùm hanc naturam habebat, quam qui in Christo non credit, ignoret oportet eius Patrem Deum.

Forsitan] Non est dubitantis, sed affirmantis dictio.

Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio] 10.
Propterea visus est Ioannes Gazophylacij memi-

nisse

nisse, vt ex loco concionis ostenderet ea, quæ supra commemorata sunt, coram maxima hominum multitudine à Christo dicta fuisse, & cum tam multi essent, capi tamen ab ipsis non potuisse, quia nondum venerat hora eius, hoc est, quia tunc capi noluerit ante decretum moriendi tempus; significatur etiam eiusdem loci commemoratione Christi in dicendo libertas, qui hæc loco tam frequenti & publico non timuerit clara voce pronunciare. Gazophylacium dicitur à Gaza, quæ Persica lingua diuitiæ, & φυλάττειν, quod est seruare. erat autem locus in templo, vbi seruabantur diuitiæ, & vt inquit Origenes, Gazophylacium est locus pecuniarum in honorem Dei, & dispensationem pauperum oblatarum.

21. 10. *Dixit ergo eis iterum Iesus*] Hæc verba non significant alio die, vel alio sermone sequentia locutum fuisse Dominum: nam alioqui monuisset Ioann. discessisse Christum de templo post superiora, sequenti vel alio die in templum rediisse. Quod si diuersi fuissent sermones, non apposuisset particulam illam *ergo*, quæ coniungit ea, quæ præcesserunt cum sequentibus. Est ergò continuatio, coniunctioque eiusdem sermonis; & vox *ergo* significat caussam, ob quam sequentem sententiam protulit Dominus, quasi dicat Euangelista, cum Iudæi doctrinam intellectam negligerent; quin maiori eum comprehendendi studio flagrarent ideò Christus subiecit iterum ea verba, quæ prius dixerat ministris capite decimoquarto, v. vigesimo tertio, & vigesimoquarto. hoc enim significat vox illa, *iterum*. Est tamen credibile aliquam fortassis paruam moram intercessisse inter hæc, & præcedentia verba. Ille ergo versus: *hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio*, non indicat absolutum fuisse superiorem sermonem, sed cur adiecta fuerint, diximus num. 9. *Ego vado*] hoc est, mox ad Patrem abiturus sum sponte, cum mihi, non vobis libuerit: expoluimus hunc textum superius capite decimoquarto. schol. nu. 26. 27. 28.

In peccato vestro] positus videtur singularis numerus pro numero multitudinis, vt ex sequenti vers. decimotertio intelligi potest. & ratio hoc ipsum exposcit: nam Iudæis, qui increduli remanserunt, non infidelitatis tantum peccatum, verum etiam reliqua peccata condonata non fuere. Vbi enim fides Christi non est, neque vllius sceleris culpa remitti potest. igitur in peccato infidelitatis, & cæteris omnibus, quæ alium te contraxerant mortui sunt sine fide, superius c. 14. v. 24. non dicitur: *in peccato vestro moriemini*, sed *& non inuenietis*. sed quod dicitur nunc *in peccato moriemini*, tacitè comprehenditur sub illis eisdem verbis, *quæretis me & non inuenietis*.

In peccato] Præpositio *in* bifariam in scripturis sumitur. Primò, loco *propter*, vt Isa. 43. 24. *seruire me fecisti in peccatis tuis.* & Thr. 4. 20. *Christus Dominus captus est in peccatis nostris*, id est, propter, 2. loco *cum* Io. 9. 34. *in peccatis natus es.* & Ps. 50. 7. *in peccatis concepit me mater mea.* Ose. 5. 6. *In gregibus suis, & in armentis suis vadent.* hic vtroque modo accipi posse videtur, Primò vt vim caussæ habeat, & sic exponit Euthy. *in peccato vestro.* id est, propter peccatum vestrũ morte afficiendi estis, quod re vera accidit quo tẽpore à Roman. capti, interfectique sunt à Christi morte anno 40. Isa. 65. 12. *Numerabo vos*, (id est numeratos tradam, nullo videlicet relicto. septuaginta tradam) *in gladio, & omnes in cæde corruetis, pro eo quod vocaui & non respondistis locutus sum & non audistis.* Luc. 19. 44. *Ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt* &c. eò quòd *non cognoueris tempus visitationis tuæ.* August. verò tract. 38. exponit, *in*, pro *cum*, moriemini cum pec-

A caro vestro. quãuis aũt, quod dicit Euthy. verũ sit, magis tamen sensum huius loci assecutus est Aug. vult. n. significare Dominus incredulos istos, non obtenta peccati remissione ex hac luce subtrahẽdos esse; & quæ sequũtur: *quò ego vado vos non potestis venire*, idem confirmant. nam quia cũ peccatis morituri erãt ideò nõ potuisse dicuntur eò venire, hoc est, in cœlũ, quò Christus abiturus erat. alioqui potuissẽt propter peccatũ puniri hic, & obtẽta cõdonatione peccati, quo Christus pergebat, peruenire, quod nemo potest qui cũ peccato diẽ claudit. B. da aduertit dixisse, *Peccato* in singulari, & *vestro* in plurali, *vt idem omnium scelus ostenderet. Moriemini*] Aug. *hoc est*, inquit, *Christum malè quærere, in peccato suo mori.* notat Orig. nõ de omnibus præsentib. hoc dici *multi. n.* vt infra dicitur *crediderunt in eum. Vos non potestis venire*, vos videlicet qui estis increduli. *Non potestis*] inquit Orig. *nõ possunt, quia non volunt. si. n. voluissent, & non potuissẽt non diceret in peccato vestro moriemini.* Aug. iterum

B notat: hoc discipulis alibi dixisse, non tamẽ eis dixisse: *in peccato vestro moriemini sed quo vado nõ potestis venire modo, non abstulit spem, sed prædixit dilationem.*

13. 11. *Nunquid interficiet semetipsũ*] c. 14. v. 25. eadẽ verba sic interpretati fuerunt: *quo hic iturus est, nũquid in dispersionẽ gentiũ* &c. at hic inquiunt, *nunquid interficiet semetipsũ*? qua interpretatione ostendũt eã quam animo cõceperant impietatẽ contra Christũ; cogitabant. n. illum omni studio adhibito cõprehendere, vt mortẽ inferrent. *Nunquid*, inquiũt, *interficiet semetipsum*? & sic euadet manus nostras, vt cũ minimè inuenire possimus, nec à loco, quo vadit extrahere, vt mortẽ inferamus. *stulta verba*, inquit August. tract. 38 *& omnino insipientiæ plena. Quid. n. non poterant illo venire, quo ille perexisset, si interficeret semetipsum, nunquid ipsi non erant morituri?* &c. ergò *quo ego vado* dixit, non

C cum itur ad mortem, sed quo ibat ipse post mortem.

14. 12. *Et dicebat eis*] hæc verba indicant seqq. verbis non continere responsũ vllum Christi ad prædictã impiã Iudæorum suspicionẽ de sua interfectione. sunt ergò sequentia continuatio quædã cum verb. Domini præcedentib. quãuis interim explicet Dominus quid sit: *quò ego vado vos non potestis venire. Ego*, inquit, *de supernis*, hoc est, de cœlo sũ, Deus videlicet *vos de deorsum*, id est, de terra estis; ideò nõ mirum si in cœlum, quo ego vado, vos venire non possitis. Tertull. de Trin. Christi diuinitatem his verbis probat: *idcirco* ait; *nunquid Christus in vnam partem solius diuinitatis incubuit, quoniam caecitas Iudaica solum in Christo partem carnis aspexit? & ideo in præsente loco corporis fragilitate, quæ de mundo est silentio præterita, de sua sola diuinitate locutus est, quæ de mundo non est, vt in quantum illi inclinauerunt vt hominem illum tantummodo crederent, in tantum illos Christus ad diuinitatem suam considerandum traheret.* sic Tertullian. Dicitur Chri-

D stus de supernis, & propter personam, & propter diuinam naturã vnitam suæ humanitati; omnis verò homo est naturæ inferioris, atque adeo corporeæ, cuius proprius locus terra est non cælũ, & *qui est de terra, de terra est.* Io. 3 quod si iusti in cœlos ascendunt, id propter virtutem cœlestem; & spiritum sanctum habitantem in eis fit; qua ratione in cœlestes homines euaserunt. Insinuat ergò Christus nihil inesse Iudæis cœleste, sed in terrena duntaxat natura derelictos, nihil in se habere quamobrem cœlestis locus illis congruat. Hæc mihi videtur verior huius loci expositio quãuis græci & Aug. & Bed. existiment Christũ hic respondere Iudæis stultè interpretantibus ea quæ dixerat de occisione, cũ tamẽ loqueretur de sua in

Cœlum profectione; nam quia terreni erant, ideò non nisi terrena sapiebant, nihil supra carnem, nihil supra hominem cogitabant. Contra CHRISTVS, qui de Cœlo erat, quæ dixerat: *quo ego vado, vos non potestis venire*, de suo in cœlum reditu intelligebat. Melius Rupert. reddi putat hic caussam cur non possent ire iudæi, quo Christus iturus erat, nimirum, quia solum homines, ac terreni.

De mundo estis] hoc est, natura, & affectu, ita vt quæ mundi sunt tantum sapiatis, ac de terrenis, mundanisque rebus cogitetis, & loquamini: secus Christus, & qui eius habent spiritum.

15. 13. *Dixi ergò vobis*] Infert, atque adeò explicat cur superius dixerit: *in peccato vestro moriemini*, quasi dicat, propterea dixi vobis futurum, vt in peccatis moreremini, quia video vos terrenos esse planè, & de hoc mundo duntaxat; & icirco in me non esse credituros. quod autem non sitis credituri, vos ipsi in caussa estis, nec per me, sed per vos stat, quo minus credatis. Quoniam autem superius absolutè dixerat: *moriemini in peccatis vestris*, quod ad ipsius præscientiam pertinere videtur, qua sciebat eos non esse credituros: nunc adiunctis his alijs: *si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro*, declarare voluit caussam, propter quam futurum erat, vt in peccatis morerentur, quia nimirum in ipsum nollent credere. Declarare item voluit per liberum ipsorum arbitrium fieri, quod in peccato moriantur, nec credant; possent enim efficere, vt in peccato non moriantur, si vellent credere in eum.

Cur essent in peccato morituri.

Quia ego sum] Nihil subintelligendum est, sed absolutè sumendum, quasi dicat, quia *ego sum qui sum*, quod proprium est Dei Exhodi tertio, v. decimoquarto. Quod Maldonato nimis subtile videtur, putatque cum Lyra. subaudiendum esse, *quia ego sum Christus*. Sed non nimis subtile illud visum est Augustino, & Bedæ, quorum ea est interpretatio, quam & ego verissimam arbitror; vult ergò Christus ostendere se Filium Dei esse, nec sine hac fide posse quempiam salutem assequi.

16. 14. *Principium qui & loquor vobis*] Difficilis sanè locus, & qui multis hactenus negotium facessiuit. Græ. sic legitur: τὴν ἀρχὴν, ὅ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν vbi τὴν ἀρχὴν ponitur loco aduerbij, & Græcorum more subauditur κατὰ. hoc ergò loco quidam aduerbialiter etiam sumunt, quod nos habemus *principium*. Potest autem sic duobus modis accipi, vel vt significet, *principiò, imprimis*, seu *primò*: vel vt sit particula confirmantis, & asseuerantis, idem valens, ac *omninò*, & *prorsus*.

Locus difficilis.

Principium sumptum ad uerbij loco bifariam accipi potest.

Quod verò nos habemus, *qui*, Græc. est ὅ τι, quod aliqui scribant disiunctè ὅ τι, vt sit relatiuum, *quod*, neutro genere; aliqui coniunctè ὅτι, vt sit coniunctio *quia*, vel *quoniam*; vel vt infinitè sumatur, pro, *quod*, siue, *vt*, sicut dicere solemus, quod tibi sim iratus, tu es in caussa.

17. His positis, Chrysostom. quomodo hunc locum intellexerit, non satis aperuit: sic enim scribit: *principium, qui & loquor vobis, hoc est, sanè indigni estis, qui sermones meos audiatis, & quis sim intelligatis, vos vt me tentetis semper loquimini, mihi autem non attenditis*. ita & Theophyl. Euthym. aliquanto clarius idem explicat, vt sit sensus Christi: vos quæritis, quis ego sim: omninò indigni estis, vt loquar vobis, cum id non studio cognoscendæ veritatis interrogetis: sed tentandi animo, vt ex verbis meis caussam calumniandi, & criminandi me possitis arripere. iuxta quam expositionem sumitur τὴν ἀρχὴν,

D. Chrysost. Theoph. Euthy. expositio.

A pro, *omninò*, & ὅ τι loco *quod*, vel *vt*, & *loquor*, pro, *loquar*; subaudiunt autem, qui sic interpretantur, *superfluum est, seu vos indigni estis*, quasi dicat, *omnino indigni estis, quod*, vel, *vt vobis loquar*, vel *respondeam* vtpote tentatoribus. Non multum placet hæc interpretatio, cum addat, & inuertat.

Aliqui sumunt, τὴν ἀρχὴν pro, *omnino etiam*: & ὅτι, pro, *quia*, & nolunt his verbis Christum respondere iudæis interrogantibus: *tu quis es?* sed confirmare quod proximè dixit: *si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro*, vt sit sententia hæc: quæritis quis ego sim; malitiosa est hæc vestra interrogatio, ideo ad eam non respondebo: illud dico omninò fiet vobis dictum à me prius; *in peccato vestro moriemini*. Et hoc vobis eo iustius eueniet, quod, vel quia ego id palam prædixi vobis. Videtur mihi, & ista aliquantulum contorta. Tertiò, alij sumunt, τὴν ἀρχὴν, pro principio, vel à principio vt sit sensus: rogatis quis sim. Respõdeo: sum id, quod à principio vobis loquor, ac toties inculco, ac repeto, vt ponatur præsens pro præterito, *loquor*, pro *locutus sum*; panis vitæ, lux mundi, missus à Patre Deo, Messias, Filius Dei &c. & iuxta hunc sensum, ὅ τι, sumitur pro relatiuo, *quod*, sed τὴν ἀρχὴν accipi potest etiam, pro eo, quod Latinè est, *omnino*, vel *prorsus*, hoc modo: interrogatis me quis sim; nouí nihil habeo quod respondeam: omnino, vel prorsus is sum, quod loquor, vel locutus sum vobis. Hæc interpretatio maximè omnium placet inter eas quas hactenus retuli, & rectè cum verbis græcis congruit.

Altera expositio.

B

Tertia.

C Ceterum malim sequi eos, qui Latinum interpretem obseruantes, latinæ interpretationi inhæserunt, & *principium* tanquam nomen sumunt. Fuerunt hi imprimis Ambrosius, Augustin. Beda, Rupert. & Bernardus libro quinto de considerat. & alij, hi ex latina sensum græcæ scripturæ collegerunt: Rectè etenim latinam versionem huius loci Ecclesia tot ab hinc sæculis secuta est, quod ex Ambros. & August. satis liquet: quibus accedit Hieronymi auctoritas, qui vt ex proœmio ipsius in Euangelia patet, interpretationem latinam quam accuratissimè correxit ad fidem græcorum codicum, & hunc tamen locum tam insignem reliquit intactum. Ergò Ambrosius exhæme. capite secundo, & quarto, vbi legit; *initium quod & loquor vobis*, sicut & de Iob. ca. 19. Sed præsertim lib. 3. de fide cap. 4. vbi legit; *principium qui & loquor vobis*; & libr. 5. cap. 5. vbi habet: *ego sum principium, quod & loquor vobis*, hanc tradit

Verior interpretatio August. Ambr. &c.

D expositionem minimè contortam, & implicatam, sed facilem huius loci: interrogatus Dominus *tu quis es?* respondet: ego sum principium & initium rerum omnium, quod & loquor vobis, vt *quod* ad *principium* referatur; vel *qui & loquor vobis*, vt *qui* concordat cum *ego*: ego *qui & loquor vobis*, *principium sum*. quibus verbis significat se Deum simul, atque hominem esse; Deum cum se principium simpliciter vocat; hominem dum ait: *quod vel qui & loquor vobis*, scilicet, in assumpta carne; Diuus Augustinus eodem modo exposuit libro decimo, de ciuitate capite vigesimoquarto, & libro vndecimo capite trigesimosecundo, dum dicit; Christum respondisse se esse principium, & libro quinto de Trinitat. capite 13. & lib. 1. cont. aduers. leg. & Prophet. cap. 3. & tract. 38. & alibi; verum ob græca, vbi; *principium* accusatiui casus est, putat subintelligi oportere in his Domini verbis, verbum, *credite*, hoc sensu quæsierunt Iudæi, *tu quis es? ac si dicerent quoniam abs te audiuimus: nisi credideritis quia ego sum; quid te esse*

credemus?

credemus? Ad hoc respondit principium ; tanquam diceret ; credite me principium,& addidit; qui & loquor vobis , id est , quia humilis propter vos factus , ad ista verba descendi? nam si principium , sicuti est, ita maneret apud Patrem , & non acciperet formam serui, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederent , cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possint ? Ergò, inquit, credite me esse principium; quia vt credatis non solum sum, sed & loquor vobis. Sic Augustinus.ex quibus constat eum non legisse ; *qui & loquor vobis*, et si sic habeat contextus, sed *quia & olquor*; Græcis enim non est relatiuum, ὅτι, *hoc est, qui*, sed ὅ τι, *quod* vel *quia*.

Verum non satis probo , quod subaudiat Augustinus *credite*; nimis enim id coactum videtur, tu quis es?principi credite. quod si quid subintelligi placet, malim subaudiri, principium me esse dico cum Pagnino , sic enim vertit , *principium (me esse dico) qui & loquor vobis* , quod & nostræ latinæ editioni, & Græcæ potest congruere. quãuis latinum interpretem nominandi casu *principium* vertisse censeam, nam sic melius consentit Responsio interrogationi *tu quis es?* si respondeatur *principium* nominatiuo casu. Græcè autem potius puto *principium*, quod accusandi casu ponitur , aduerbij loco sumi. quasi *à principio*.

19. Itaque expositionem Ambros. quæ quoad rem eadem est cum Augustin. interpretatione , libenter amplector: nec quidquam valet , quod contra illam obijcit Erasmus affirmans , parum esse theologicam , cum enim, inquit, ad rationem principij pertineat non esse ab alio , non potest nomen principij simpliciter CHRISTO conuenire, qui à Patre genitus est ; sed sanè qui vel parum in theologicis est versatus , nouit nomen principij bifariam sumi à Theologis, vel ad extra respectu creaturarum , vel ad intra respectu diuinarum processionum,& personarum.

Principij nomen apud Theologos sumitur dupliciter.

Et primo modo simpliciter, & æqualiter cuilibet diuinæ personæ conuenit; hinc Paulus ad Colossens. capite primo , Christum principium vocat ; quomodo appellatur Apocal. tertio, v. decimoquarto. *hæc dicit : Amen , testis fidelis, & verus , qui est principium creaturæ Dei.* & vltimo capite dicitur Christus *Alpha , & Omega, principium & finis.*

Altero vero modo, licet filius Dei non dicatur principium simpliciter , sicuti dicitur Pater respectu ceterarum personarum , dicitur tamen, estque principium respectu Spiritus sancti ; nam ipse , & Pater sunt vnicum principium productionis sancti Spiritus. Principium verò æternum intra Deum , & notionale solus est Pater, & Filius : principium autem de Deo procedens, solus est Filius. Quomodo se esse æternum principium rerum omnium tanquam à principio , & tanquam filium à Patre significauit hic Christus; dixit enim : *principium, qui & loquor vobis*, vbi illud *&*, seu, *etiam*, hanc habet vim, qui cum sim Verbum , quo ab æterno Pater locutus est, homo factus etiam loquor vobis ; idem enim filius est Verbum , quo Pater loquitur , & idem est Verbum quod loquitur nobis. dicitur ergò hic Christus principium æternum rerum omnium tanquam verbum à Patre procedens quod nouissime locutum est nobis.

Pater est principium personarũ reliquarũ, atque adeò simpliciter principium, Filius principium de principio procedens.

Hoc dicẽdi modo, principium qui & loquor, innuitur Christus esse æternum Patris Verbum illud , per quod nobis locutus est per assumptam carnẽ.

20. Vnum videtur obesse huic , quam sequimur, expositioni. Nam græci codices , *principium* accusandi casu , non nominandi legunt ; respondeo , poni apud Græcos vice aduerbij , accusatiuum, principium;&perinde esse dicere *principium*, ac dicere : *A principio* ego sum , qui &

A loquor vobis, *nouissime* enim *locutus est nobis in Filio*. Hebr. 1. illud verò, *à principio*, per se sensum facit, nec cum alijs coniungitur. rogabant Iudæi (quia dixerat v. 13. *ego sum*) *quis es*? Respondet; *à principio*; nimirum sum, quod per hebraismum subijcetur: vt item Psalm. 92. *A sæculo, tu es*, heb. non est, *es*, sed *à sæculo tu*; ita hic *à principio*, videlicet, *sum*; hoc est, ante omnia sęcula sum, sum Verbum æternum patris, sum Deus ab æterno patre genitus, atque adeo non mutor. Itaque explicat quod dixerat, *ego sum*, q. d. *ego sum, qui sum. Cæterum si* legas cum Latinis , nominandi casu, principium sum, quod & loquor vobis, quantum ad sensum idem est, ac Græce à principio sum; demum illud *quod*, vel *qui* & loquor vobis exponunt aliqui; qui non solum patribus vestris Abraham, Isaac, & Iacob &c. in monte Sinai in solitudine olim locutus sum , sed vobis etiam post assumptam naturam vestram loquor vobis. 21.

B 15. *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare* D. Aug. de iudicio extremo interpretatur. *Meministis*, inquit, *quod ait: ego non iudico quẽquam : ecce modo dicit: multa habeo de vobis loqui & iudicare ; sed aliud est, non iudico, aliud habeo iudicare: non iudico dixit ad præsens; venerat enim vt saluaret mundum , non vt iudicaret mundum. Quod autem dicit, multa habeo de vobis loqui, & iudicare, iudicium futurum dicit. Ideo enim ascendit, vt veniat iudicare viuos, & mortuos, nemo iustius iudicabit , quam qui iniustè iudicatus est.*

Aug. de iudicio extremo hæc intelligit.

At Diuus Chrysostomus de præsenti tempore hæc interpretatur : multa habeo de quibus vos reprehendam, & puniam , sed Pater id nunc fieri non vult, neque enim veni iudicare . vtraque expositio bona est. Plerique, *habeo*, accipiunt pro, *possum*, q.d. multa possum de vobis loqui, & iudicare, seu in multis vos reprehendere, & condemnare; sed lubentius verbum, *habeo*, iuxta vulgarem significationem sumo.

Chrysost. de præsenti tempore explicat.

C *Sed qui misit me verax est*] Augustinus sic ista connectit : *multa habeo*, inquit, *de vobis loqui, & iudicare, sed qui me misit verax est, tanquam diceret, ideo verum iudico, quia filius veracis veritas sum.* Itaque vult Christus ostendere secundum Aug. suum iudicium verissimum, & iustissimum esse futurum, quia filius veracis est, & veritas ab illo genita. Verùm obest huic intelligentiæ τὸ, *sed*, quæ particula aduersatiua est, non caussalis. satius dicerem iuxta expositionem Augustini numero vigesimoprimo. habeo multa cõtra vos, quæ olim iudicem, verùm licet multa hæc habeam , non nunc hæc loquar, quia Pater verax est; qui promisit missurum me vt prius mundum saluem, quam iudicem, vel puniam : quare ego quæ ille mihi dixit, & audiui ab eo, hæc loquor, & non alia in mundo. 22.

Aug sensus.

D Diuus Chrysostomus & Theophylactus sic connectunt: *multa habeo de vobis loqui* &c. sed non vult Pater verax, & fidelis vt nunc id faciam, *non enim misit Deus filium suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* & hoc quod promisit vult vt seruem. iure ergo alia, quam quæ ille dixit, nunc non loquor, nec aliquem condemno, vel iudico (vtrumque enim, κρίνω, significat.) Aliter posset exponi : Possem & nunc iudicare vos, sed reijcio hoc iudicium in extremum tempus, quod licet vos non credatis, verax tamen Pater est , qui statuit diem iudicij, ad illud vos reseruo tempus, neque enim alia , quam quæ ab eo audiui loqui possum.

Chrysost. Theophy.

Alia expos.

Obseruat Tolet. hæc verba , *quæ audiui ab eo hæc loquor* , conuenire Christo ratione diuinitatis , significat enim ipse , quod hæc audierit antequam venisset in mundum ; nam si

ratio-

ratione humanitatis loqueretur, diceret; quæ audio ab eo, hæc loquor in mundo, seu quæ audiui, hæc loquor: nunc autem non ita dicit: sed *quæ audiui, hæc loquor in mundo*; quo dicendi modo, ostendit se audisse quæ loquitur antequam in mundum veniret, vt sit sensus: quæ audiui à Patre vt Deus, hæc indutus hominem loquor in mundo, non est tamen negandum posse hæc in Christum referri ratione humanitatis, nam re vera audiuit etiam vt homo à Patre, quæ loquebatur, vt dicitur Ioannis duodecimo, 49. *Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar:* quamuis hic melius hæc de diuinitate intelligantur, cum proximè etiam de diuinitate sermo fuerit, vel de Christo vt hic homo est, videlicet vt persona quædam est habens humanam naturam, cui Deitas vnita est, ratione cuius vnionis accepit illa humanitas, quæ Dei filio ratione diuinitatis competunt. Vide quæ notauimus libro quarto, di luc. capite primo, numero septuagesimooctauo, schol. vbi diximus trifariam nos de Christo loqui
23. posse.

16. *Et non cognouerunt quia patrem eius*] Aliqui loco, *eius*, legendum contendunt, *ei*, sed cum recognita vulgata editio legat, *eius*, hæc lectio est retinenda, quare loco, αὐτοῖς, vt nunc græcè legitur, videtur Latinus interpres αὐτοῦ legisse, idem tamen sensus vtcunque legas: non cognouerunt quod Patrem suum ipsis dicebat Deum, seu non cognouerunt quod de Patre suo Deo loquebatur.

Græci, inquit Gagn. non addunt *Deum*, quamquam Græci de eo intelligant. Tunc autem locutus est de Patre suo Deo; eumque Patrem suum dixit cum sic locutus est, *qui misit me verax est, & ego quæ audiui ab eo hæc loquor in mundo.* Itaque Iudæi non cogonuerunt cum diceret: *qui misit me &c.* quod de Patre suo eis loqueretur, vel Patrem suum Deum esse diceret, ac proinde Deus ipse esset, & Dei filius.

24. 17. *Dixit ergo eis Iesus*] Dictio illatiua, *ergo*, refertur ad præcedentem versum, vt sit sensus: cum non cognoscerent, quem Christus Patrem suum appellaret, dixit eis fore, quod obseruat Rupertus, vt post obitum suum cognoscerent. Dicit ergò hic, vt rectè Gagn. exponit: *cum exaltaueritis*] id est, morte crucis affeceritis; exaltationem enim suam crucem, & mortem appellat, vt etiam Ioann. capite tertio, v. decimoquarto, & capite duodecimo, v. trigesimosecundo, trigesimoquarto.

Etenim tunc ad literam exaltatus est in aere; & verè etiam exaltatus, id est, ad summum dignitatis gradum assumptus est, quod affirmat Diuus Paulus ad Hebræos secundo, 9. *eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria, & honore coronatum*; ignominiosissima namque morte, qua deiectum iri Christum, eiusque nomen extinctum Iudæi credebant, ea maximè exaltatum reddiderunt non sua, sed Dei Patris gratia, id quod testatur Paulus Philippensium secundo, *humiliauit semet ipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Cum ergo, inquit Christus, filium hominis, me videlicet, vilem & abiectum, vestra quidem opinione oppresseritis, & extinxeritis, re autem vera, sed præter opinionem vestram, exaltaueritis, tunc cognoscetis quia ego sum.*

Quid sit, quia ego sum.

Quidam interpretantur, ait idem Gagn. *quia ego sum Dei filius, panis vitæ, lux mundi &c. at cum* A *textus nihil horum habeat, simplicius sumendum videtur: Ego sum verus Deus, quasi dicat, cognoscetis me, quem contemptui habuistis, verum Deum esse, vt autem sic interpretetur adducor, eo quod ad vnum Deum spectat dicere, ego sum. & interroganti Moysi Deum, quod esset nomen eius, respondit: ego sum qui sum, & sic dicens filijs Israel qui est, misit me ad vos. cum ergo exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quod ego sum, id est, agnoscetis me verum Deum, Deique filium. sic enim scribit Matt. Centurio & qui cum eo erant, viso terræmotu, & his, quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: verè filius Dei erat iste.*

Adde quod de turba, quæ aderat scriptum est, *videntes quæ fiebant percutientes pectora sua reuertebantur.* B Et post datum spiritum sanctum, victi Iudæi Apostolorum miraculis, vno die ter, alio quinquies mille homines in Dominum Iesum crediderunt Actorum secundo, 41. & 4. 4. & quamuis non omnes Iudæi, visis miraculis in Christi morte, & post eam factis, & audita eius resurrectione in Christum crediderint, multi tamen credituri erant, vt proinde verissimè dictum sit, *cum exaltaueritis*, &c. *tunc cognoscetis quia ego sum.* Et hæc interpretatio quantum arbitror communis.

Et à me ipso facio nihil] hoc est, cognoscetis tanquam à Patre genitum, ab illo omnia accepisse, vt essentiam, sapientiam, &c. ita & potentiam ad faciendum, ac proinde à meipso nihil facere. 25.

Iterumque intelligetis me ita loqui, sicut docet me Pater, à quo habeo sapientiam, per quam C loquor. Augustinus tractatu quadragesimo, *quid est*, inquit, *à meipso facio nihil? à me ipso non sum, Filius enim de Patre est Deus, Pater autem non est de Filio Deus.* & postea, *incorporaliter Pater locutus est Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium, nec eum sic docuit quasi indoctum genuit, sed hoc est, eum docuisse quod est scientem eum genuisse, & hoc est, docuit me Pater, quod est scientem me genuit Pater. si enim, quod pauci intelligunt, simplex est natura veritatis, hoc est filio esse, quod nosse. ab illo ergò habet, vt nouerit, à quo habet vt sit, non vt prius ab illo esset, & ab illo postea nosset, sed quemadmodum illi gignendo dedit, vt esset, sic gignendo dedit, vt nosset, quia simplici naturæ veritatis esse, & nosse non est aliud atque aliud, sed hoc ipsum;* Hæc verba possunt & ad diuinitatem, & ad humanitatem accommodari, nam, secundùm etiam humanitatem accipit tum potentiam ad agendum, tum sapientiam ad docendum à tribus simul personis, sed de diuinitate imprimis accipienda sunt hic.

Aug. quid sit à meipso facio nihil.

18. *Et qui me misit, &c.*] Sunt qui hæc pen- D dere velint à verbo *cognoscetis*, vt Rupertus & Caietanus. Alij & fortè melius hæc, vt diuersam sententiam statuunt: quoniam verò dum homo hominem mittit, non est, qui mittit, semper cum eo, qui mittitur, sed separatur à mittente missus, & solus sine mittente recedit; non ita, inquit, mecum agitur, sed *qui misit me, mecum est, & non reliquit me solum,* cum vna, eademq; sit Patris, & filij essentia. 26.

Rupertus. Caietan.

Quia ego quæ placita sunt ei, facio semper] Particula ὅτι, *quia*, videtur effectum potius, quàm caussam significare; argumentatur enim à posteriori, vt aiunt, nam alioqui non est verum, quod quia Christus faciebat, quæ Patri erant placita, propterea cum illo esset Pater, non futurus nisi faceret. sed quia Pater cum illo erat, & quidquid ille agebat, agebat Pater, neq; faciebat, nec facere poterat, nisi quæ Patri placerent. Itaque ostendit non esse se derelictum à Patre, ex eo quod illa,

ὅτι, quia, effectum significat potius.

quæ Patri placent, faciat semper; nam proinde semper rectè ago, inquit, & malè agere, vel peccare non possum, quia semper mecũ est Pater, q.d. quia sum Deus semper habens eamdem communem cũ Patre naturam ab æterno mihi ab illo communicatam. Caiet. sic exponit: Pater non reliquit me solum secũdum humanitatem absque sua gubernatione, & dilectione, quia quæ illi placent, facio semper, q.d. quia continuam hanc gubernationem mea perpetua obedientia sum commeritus. Duplici enim titulo, seu caussa Dominus Iesus hanc gubernationem habuit, tum quod Deus esset, tum quod illam merebatur; habuit ergò, & propter diuinitatem, & propter meritum, sicut & de gloria corporis fatentur Theol. sic censet Caie. quomodo ὅτι, *quia* caussam meritoriam designat; vtraq; expositio est bona; sed magis fortasis quadrat prima.

Caietan. expositio.

Dupliciter hæc gubernatio Christo tribuitur

19. *Multi crediderunt*] describitur doctrinæ Christi fructus in quibusdam, qui Christo fuit occasio, vt sequentem hortationem haberet ad illos confirmandos. Hinc patet, vix vnquam deesse apes, quæ ex floribus verbi Dei mel sugant æternæ suauitatis; quamuis aranei inde venenum hauriant.

20. *Dicebat ergò*] Quia dixerat multos in eum credidisse, & multi inuenti sunt, qui ad tempus crediderant, ac postea verbis eius offensi, quia animales erãt, nec ea capere poterant, retrorsum abierat, vt Ioann. cap. 6. 67. constat. ideò ait nunc Ioann. dicebat ergò Iesus ad eos, qui crediderunt (hæc enim omnia significat, *ergò*) docet nunc non satis esse fidem, nisi in ea perseuerauerint. Quod fecerint, veros fore eius discipulos, & veritatem agnituros.

Ergò quid hic significat.

Aduerte non esse firmum argumentum illud Caietan. hos, qui credidisse dicuntur, informi dumtaxat fide credidisse, propterea quod dicatur credidisse *ei*, vt habes hic, non autem *in eum*, at cum vers. decimonono, dicantur multi credidisse *in eum*, apparet non habere vim, rationem Caietan. quamuis fortasis verum sit quod dicit, informi illos fide credidisse.

Contra Caiet.

27. An non perseueraturi sint veri Christi discipuli.

Dubitari hic potest, an sit veri discipuli CHRISTI, qui non sunt permansuri in eius sermone, quamuis secundum præsentem iustitiam in eo maneant. non loquor hic de discipulo Christi, prout hoc nomen datur simpliciter Christiano fideli, licet caritatem non habeat, nec prædestinatus sit, de quo tamen dicam numero trigesimo. loquor ergò præsertim de eo discipulo Christi, qui sequitur, vel non sequitur doctrinam, & sermonem Christi, siue moriturus sit in doctrina Christi, siue non.

Respondent ergò aliqui, vt notat Cardinalis Bellarm. libr. 3. de Ecclesia milir. capite septimo, dici discipulos Christi verè, vel secundùm prædestinationem, vel secundùm præsentem iustitiam, quam distinctionem indicat Augustinus de corrept. & gratia capite nono, vbi sic ait: *Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Ioann. 6. 67. numquid non & isti discipuli appellati sunt, loquente Euangelio, & tamen nõ erant verè discipuli, quia non manserunt in verbo eius, secundum id quod ait, si manseritis in verbo meo verè discipuli mei eritis. Quia ergo non habuerunt perseuerantiam, sicut non verè discipuli Christi, ita nec verè filij Dei fuerunt, etiam quando esse videbantur, & ita vocabantur.*

Dupliciter discipulus Christi dicitur.

Oportet ergò hic vti distinctione, hominem posse dici Christi ouem, filium, membrum, discipulum, vno modo secundùm prædestinationem, altero modo secundùm præsentem iustitiam, quæ distinctio colligitur ex Paulo Romanor. 8 *qui spiritum Christi non habet, hic non est eius;* & 2. ad Timoth. 2. *nouit Dominus qui sunt eius.*

Itaque vnus & idem potest esse Christi discipulus, & non esse. erit enim eius discipulus, si sit prædestinatus, & non erit eius secundùm præsentem iustitiam, si interim spiritum eius non habeat; contra, non erit Christi discipulus, si non est perseueraturus, & prædestinatus, erit eius discipulus secundùm præsentem iustitiam, si caritatem habeat. quod declarat clarè idem Augustinus loco citato, *appellamus*, inquit, *nos & electos Christi discipulos, & Dei filios, quia sic appellandi sunt, quos regeneratos piè viuere cernimus. Sed tunc verè sunt quod appellantur, si manserint in eo, propter quod sic appellantur, si autem perseuerantiam non habent, id est, in eo, quod cœperunt non manent, non verè appellantur quod appellantur & non sunt; apud eum enim hoc non sunt; cui notum est quod futuri sunt, id est, ex bonis mali.* Idem habet Augustinus tractatu quadragesimoquinto in Ioannem, *secundum præsentiam, & prædestinationem, quàm multæ oues foris? quàm multi lupi intus?* His similia habet idem Augustinus libro quarto, de Baptism. & de bono perseuerantiæ capite octauo, & loco citato de corrept. gratiæ.

Augus.

Sed aduerte, vt loco citato obseruat Bellarminus; quod interest inter eos, qui secundùm præscientiam, vel prædestinationem sunt filij, vel discipuli; & eos qui secundùm præsentem iustitiam: nam qui sunt oues, seu filij, seu discipuli secundùm prædestinationem dumtaxat, non sunt actu, sed tantum potentia tales, neque enim aliquid prædestinatio formalis ponit in homine, cum sit actus in Deo manens: at qui secundùm præsentem iustitiam tales sunt, actu, & simpliciter sunt tales, quia in se re vera habent id, vnde tales appellentur.

28. Discrimẽ inter eos, qui secundum præscientiã sunt discipuli, & qui secundũ præsentem iustitiam.

Cum verò Augustin. tractatu quadragesimoquinto in Ioannem, sic ait: *Quid est quod dixi, quàm multæ oues foris? quam multi luxuriantur casti futuri? quam multi blasphemant Christum, credituri in Christum? & hi oues sunt:* intelligit secundùm prædestinationem, & potentiam. & ideò subdit: *verumtamen alienam vocem audiunt, alienos sequuntur.*

Cum verò ait: *item quam multi intus laudant blasphematuri? casti sunt fornicaturi? stant casuri? & non sunt oues; de prædestinatis enim loquimur.* Intellige intus esse & filios, & discipulos, & membra &c. actu & simpliciter, & secundum præsentem iustitiam, foris verò esse, & non discipulos aute Deum & secundum prædestinationẽ.

Alij, vt Bellarm. aliter etiam distinguunt, verè filium Dei, aut verè membrum corporis Christi, aut verè discipulum Christi, aliquem duobus modis dici posse, vel veritate essentiæ, siue formæ, vel veritate finis, qui ęternam hereditatem assequetur; finis enim filiationis est hereditas ad Galat. 4. *quod si filius, & heres per Deum*; itaque qui est in gratia, & non est prædestinatus, est vere filius & membrum, & discipulus veritate essentiæ; non est veritate finis. At qui non est in gratia, & est prædestinatus, non est vere filius, nec membrum, nec discipulus veritate essentię, est veritate finis, quia tandem verè finem filij Dei, membri, & discipuli Christi consequetur, scilicet beatitudinẽ. De prima veritate intelligitur illud: *qui seruat verbum eius vere in hoc caritas Dei perfecta est* 1. Io. 2. 5. de secunda veritate accipiendum est quod hoc c. 8. Io. legitur: *si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis*; quare Mald. vult dici hic verè discipulum illum, qui ita discipulus est: vt finem discipuli consequatur, quod verisimum est secundùm mentem Christi.

29. Alia distinctio discipuli verè Christi.

30. *Quid de discipulo prout simpliciter fidelem significat.*

A Aduerte tamen, quod si nomine discipuli Christianum scilicet, fidelem simpliciter intelligas, quamuis Christi præcepta non seruet, nec caritatem habeat, & prædestinatus non sit; is veritate essentiæ, & secundùm præsentem fidem verè est discipulus, id est, Christianus cũ habeat verã fidẽ, non est tamen verè Christianus seu fidelis veritate finis. quod si adhuc nõ est perseueraturus in fide, is nec secundùm præscientiam est verè discipulus, scilicet fidelis, nec secundùm veritatem finis, seu permanentiæ, licet actu, & secundùm præsentem fidem, & veritatem essentiæ verè discipulus, id est, Christianus, & fidelis sit. quare cum auctor operis imperfecti in Matthæ. hom. 20. eum qui ab Ecclesia cadit, nunquam fuisse Christianum asserit; intelligendum est secundùm prædestinationem, & secundùm veritatem finis.

Tria perseuerantib. pollicetur.

21. *Et cognoscetis veritatem* &c. Tria his, si perseuerent, promittit, quæ sese ordine consequuntur Primo versu præcedente, *verè discipuli mei eritis*, vel, estis, vt Græci quidam codices habent: quoniam verò discipuli est discere ab eo, B cuius est discipulus, hinc Dominus ne non magnum quid esse quis putaret discipulũ eius esse adiecit: *& cognoscetis veritatem*, præsertim per Spiritum sanctum, quem verè discipulis daturus sum: demum tertio, ne quis parum esse opinaretur cognoscere veritatem: addidit, *& veritas liberabit vos. vt si non delectat veritas, delectet libertas*, vt Augustinus ait. Est autem hic *liberare*, liberum, & ingenuum facere, habetur enim hic Græc. ἐλευθερώσει, quæ vox ad libertatem pertinet, quæ seruituti opponitur, quod obseruauit Augustinus de verbis Domini sermone quadragesimooctauo, veritas ergò Euangelica liberat, *hoc est*, liberos facit, quia eos, qui potius grauabantur *seruitute* peccati, & legis, ab ea seruitute eximit; efficiens vt quis dominetur peccato, ac libera mente quæ *Dei* sunt, faciat.

Paul. Rom. 8.21.

C Adde etiam, quod eripit à seruitute corruptionis de qua Paulus Romanorum octauo, 21. ait: *creatura liberabitur à seruitute corruptionis* (qua nimirum nunc miserijs, laboribus, & pœnis, quantum ad corpus, etiam iusti obnoxij sunt) *in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Ab hac ergò triplici seruitute peccati, legis, & corruptionis liberat veritas Christi, id est, cœlestis Christi doctrina, si quis in ea perseueret, quamquam, & per veritatem ipse etiam Christus intelligi possit, qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.*

Triplex seruitus, à qua veritas Christi liberat.

31. *Ambrosius. Cognitio aliud a fide*

D. Ambros. sermone decimo, in Psalm. 118. vers. 3. obseruat in his verbis fidem à cognitione distingui, nam credenti promittitur cognitio, si enim, inquit, manseritis in meo sermone, credentes, *cognoscetis veritatem.* Cyprianus libr. de sapientiæ bono idem affirmat, quamuis per cognitionem intelligat eam, quæ futura est in Patria, credenti enim, & perseueranti promittitur cognitio perfecta, non in ænigmate, & speculo. D Ambrosius verò per cognitionem intelligit perfectam intelligentiam mysteriorum Christi, quã non omnis qui credit, habet; ego vtramque cognitionem intelligi arbitror. & hæc de fide, quæ per dilectionem operatur intellige. Quia verò dicitur, *liberabit vos* in futuro; & *si manseritis in sermone meo*, ideò censet Theophyl. hos superficialiter, vt aiunt, credidisse ac vulgariter, & non vt oportebat, quod probabile est, licet id non omninò hinc colligatur; nam manere in sermone Christi est perseuerare; & ideò potest aliquis verè credere in Christum, quamuis postea non perseueret. Et illud, *liberabit vos*, &c. intelligitur perfectè, & omninò in beatitudine; & nunc in præsenti vita liberabit, ne rursus in peccatum recidant. stupidè hic clamat sacrilegus ille Caluinus:

Contra insaniam Calui. pro lib. arb.

A *Eant nunc, Catholici, & liberum arbitrium fastuosè extollant; nos autem seruitutis propriæ notus conscij; non nisi Christo liberatore gloriemur.* Dignus, inquit Maldon. *verberibus, aut igne potius ignorantia, quasi nos diceremus à peccato per solum liberum arb. nos sine Christo liberari; aut libertas arbitrij esset libertas à peccato. Nec animaduertit insanus hoc, quod nobis obijcit, sibi aduersari. nam si propterea liberum non habemus arbitrium, quod sub peccati seruitute sumus; liberati iam per Christum à seruitute peccati, liberum vtique arbitrium habebimus. Quid ergò generaliter negat nos in hac vita vllam habere arbitrij libertatem? at nunquam*, inquit, *in hac vita sine peccato sumus. Nunquam igitur in hac vita liberi sumus.* atqui Christus longè aliud hic docet, dum ait: *cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* & *si filius vos liberauerit; verè liberi eritis.*

Paul. Rom. 6.18. & 8.2.

Aliud item docet Paul. Roman. 6. 18. *Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ*, & vers. 22. B *nunc verò liberati à peccato, serui facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem*, & cap. 8. 2. *lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati, & mortis.*

32. 22. *Responderunt ei, semen Abrahæ sumus*] Præcedentia verba Christi, *veritas liberabit vos*, Iudæi carnaliter intelligentes, de seruitute corporali, & legali respondent: *nemini seruiuimus vnquam, semen Abrahæ sumus*, q.d. inquit Gagnæus, *semini Abrahæ regnum promissum est perpetuò duraturum, quomodo ergo nos seruos appellas, cum dicis nos per veritatem in libertatem asserendos?* Vel certè Abraham testantur tanquam primum progenitorem, qui liber fuit non seruus; videlicet magnus vir, ac Propheta insignis, ex Abrahamo autem genus ducere nulla apud illos nobilitas, & ingenuitas maior habebatur. Porrò illa, *quomodo tu dicis liberi eritis*, cum quadam indignatione, ac stomacho prolata videntur, quasi ægre tulerint libertatem C sibi promissam, quasi serui essent. Augustin. tract. 41. hanc responsionem illorum qui in Christum crediderant esse affirmat, quod prius opinatus est Orig. tom. 22. in Io. cõfirmari id potest, quia Christus cum illis loquebatur, & illis dixerat: *si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Est autem verosimile eos respondisse, quibuscum loquebatur. Quidam tamen non eos, qui crediderant, verùm aliquos alios ex his, qui aderant, respondisse arbitrantur, quod mihi probabilius est, cum de istis dicturus sit inferius, quod quærerent eum interficere, & quod sermo eius locum non haberet in eis, quæ in credentes non videntur quadrare; nisi dicas Christum de toto Iudæorum genere loqui, cum ista dicit, nam Iudæi erant qui crediderant.

33. Quod dicunt: *nemini seruiuimus vnquam*: de se solis dicta quidam accipiunt. Malo de toto eos D locutos esse genere Hebræorum, intelligere, quæ communior est sententia; quare hæc eorum verba patet impudens mendacium continere. sanè vera hominis libertas duobus his censetur, si neque ipse seruiat cuiquam, nec seruierit vnquam, & progenitores habeat, qui seruilis conditionis non vnquam fuerint; Atqui Iudæi, qui ista iactabant, quo tempore hæc dixerunt, seruiebant Romanis, omnisque Iudææ procurator Pontius Pilatus erat; nec ipsi negarunt cum dicerent: *non habemus Regem nisi Cæsarem*, id quod etiam publicum numisma Cæsaris continens imaginem, & superscriptionem indicabat. Deinde eorum progenitores diu grauissima seruitute ab Ægyptijs pressi sunt, & tempore Iudicum seruierunt Mesopotamitis, deinde Cananæis, mox Moabitis, quartò Madianitis, quintò Ammonitis, postremò Philistæis; &

Vera hominis libertas duobus censetur.

Iudæi quando & quoties in seruitute fuerint.

verò

vero temporibus Regum ducti quoque sunt in captiuitatem Babylonicā, & inde reuersi seruierunt primò regibus Persarum, Deinde Regibus Asiæ, & Græciæ, tandem Romanis, hinc patet Christi modestia & patientia, qui cùm posset illis diuturnam seruitutem exprobrare, noluit tamen eos irritare; sed lenius egit, & eorum saluti studens, peccati dumtaxat seruitutem obiecit, cuius illi nullam fecere mentionem; quia nec multum illam curabant, nec satis intelligebant.

34. Seruitus peccati. 23. *Omnis qui facit peccatum*] Respondet CHRISTVS docens aliam esse seruitutis rationem, quæ fit per peccatum *quia qui facit peccatum seruus est peccati*, nec contra hoc quicquam iuuat semen esse Abrahæ. Rectè Paulus Roman. 6. 16. *nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius, cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.* Hanc seruitutem, eiusque turpitudinem etiam gentium Philosophi non ignorarunt. hinc illud scitum Diogenis dictum ab illo vsurpari solitum: *Inter seruos, ac Dominos malos præter vocabula nihil interesse, nisi quod mancipia seruiunt Dominis, Domini cupiditatibus.* quo significabat vtrosque esse seruos, miseriorem tamen seruire seruitutem Dominos, quàm mancipia, si sint improbi. Cæterùm tacitè ostendit hic Christus legem veterem neminem à peccato liberasse. nam qui tempore legis liberabantur à peccato, virtute fidei in Christum venturum, eam libertatem consequebantur: verùm post Christi aduentum, & prædicationem non credentes in eum, hoc fidei priuilegio non gaudent, sed sub sola lege sunt, qua abolita, necesse est eos omnes sub peccato esse. Vide quomodo seruus sit quis peccati, & per ipsum diaboli digress. 4. n. 1. 2.

(Diogenis scitũ dictum.) (Lex vetus neminem à peccato liberauit.)

35. 24. *Seruus autem non manet in domo* &c.] Videtur confirmare quod dixerat, *qui facit peccatum seruus est peccati*, serui est, inquit, non manere in domo Domini in æternum, cùm contra filij in æternum maneant. Ergo cùm peccator non maneat in domo Domini in æternum (licet enim ad tempus sit de populo DEI, eiusque Ecclesia, conijciendus tamen est in tenebras exteriores inferni) contra, filius semper maneat in domo Domini (semper enim ad populum eius, & Ecclesiā pertinet, & post hanc vitam in cœlestem domum admittendus est) hinc fit, vt qui facit peccatum, seruus sit, & non filius, qui Dominus, & hæres est domus.

25. *Si ergo vos filius* &c.] Infert quod prius dixerat versicul. 21. asserendos esse in libertatem eos, qui credunt in eum. cùm ergo, inquit, serui sitis, tunc sanè in libertatem vindicabimini, quando filius, qui tanquam hæres, & Dominus permanet in domo paterna, in libertatem vos asseruerit, hoc est cùm ego filios vos adoptionis effecero, qui sum verus, ac naturalis Dei Patris filius; vt. n. testatur Paulus ad Gal. 4. *misit Deus filiū suū factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.* Dictio illatiua, *ergo*, hanc habet vim ex his quæ dixit; cùm filius in domo maneat in æternum, id est, Dominus domus sit, si ille vos liberauerit, verè liberi eritis; ad eum enim pertinet seruos, quos vult, vendere, vel manumittere, & in libertatem asserere. Illud autem, *verè*, duo videtur insinuare, & quam Iudæi iactabant libertatem, quod filij essent Abraham, & nemini seruissent, veram non esse: & non posse eos alia ratione veram assequi libertatem, nisi filius liberasset. Hinc Athanasius sermone tertio contra Arianum, ostendit, Christum esse Dei filium natura, cùm illi

(Ergo quid?) (Verè, duo insinuat.)

A impiè creaturam esse contenderent. Cùm enim ipsius sit in libertatē vendicare homines, & à seruitute soluere, naturalis DEI filius sit necesse est.

26. *Scio quia filij Abrahæ estis*] Quia duo dixerunt Iudæi & *filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam*, hoc secundum confutauit hactenus ostendens eos venundatos esse sub peccato, atque adeò seruos. Primum nunc reijcit, probatque eos non esse verè filios Abrahæ, quem operibus non imitarentur. Et primum quidem mulcet quodammodo eos, sat scire se dicens, quod filij sint Abrahæ, nec negare: sed cum prauis affectibus occupati, capaces non sint sermonis sui, & ob id odio, atque inuidia excæcati, ipsum interficere quærant, patet eos potiùs diaboli, quam verè Abrahæ filios esse. Vt ergo, inquit, filij Abrahæ sitis secundùm carnem, certè secundùm fidem, & spiritum filij Abrahæ non estis, sed peccati, sed
B diaboli, cùm me interficere quæratis, non ob meum aliquod crimen, sed *quia sermo meus non capit in vobis*, hoc est, non habet locum in vobis, quibus verbis simul etiam tacitè aperit caussam, cur eos superius dixerit seruos, non enim quia filij sint seruorum; *scio*, enim inquit, *quia filij Abrahæ estis* secundùm carnem, sed seruos dixi propter improbitatem animo conceptam, quam perficere paratis, id verò Abraham nunquam fecit, quia in re se verè Abrahæ filios non esse declarabant. Obserua illa, *sermo meus non capit in vobis*, idem esse, ac locum non habet in vobis, quod odio, inuidia, & malitia pleni essent ad summum, græcè ὁ χωρεῖ ἐν ὑμῖν significat autem, χωρέω, sum capax, vt locus capio, comprehendo, χώρα item nomine vtuntur græci, sicut latini nomine, loci, quod Barrad. & alij notant. Hinc 2. Corint. 1. χωρήσατε ὑμᾶς, id est, *capite nos*, dilatetur cor vestrum, fiat in eo locus, qui me capiat. Sic Matth. 19. *non omnes* 2. Cor. 1.
C *capiunt verbum istud*, græcè χωροῦσι, &, *qui potest capere capiat*, græcè ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω.

37. 27. *Ego quod vidi* &c.] Probat sermonem, id est, doctrinam suam locum in ipsis non habere, quod malo animo ad eam capiendam affecti sint, non quod digna non esset; cùm nihil ipse loqueretur, quod non didicerit de Patre suo.

Et vos, quæ vidistis] Obserua quosdam codices græcos non habere ὃ ἑωράκατε, *quod vidistis*, sed ὃ ἠκούσατε, *quæ audistis*, sed idem est hic videre, quod audire, hoc est, agnoscere vel discere, & solent qui ex alterius præscripto agunt, in eum quasi in exemplar intueri, cumque diligenter auscultare, quare cùm dixit & ipse Christus de se, *quod vidi apud Patrem, hæc loquor*, significat se nihil quidquam dicere, nisi quod sciat consentaneum esse Patris iudicio, ac voluntati, quodque didicerit à Patre. *Apud Patrem vestrum*]
D Diabolum intelligit, vt proinde, non, *facite*, imperandi modo, sed *facitis* per modum indicandi, legendum sit quasi enim reprehendens eos, dicit: *Et vos, quæ vidistis*, id est, didicistis *apud Patrem vestrum*, diabolum, *facitis.* Scio aliquos intelligere per Patrem, Abrahamum, ac proinde imperandi modo legunt, *facite*, sed si sequentia spectemus, minus congruit hic sensus. Græcè habetur, ποιεῖτε, & additur dictio οὖν, sed noster interpres non videtur legisse, οὖν, hoc est, *ergo*, videturque ea dictio fauere illis, qui per Patrem Abrahamum intelligunt, vt sit sensus: & vos ergo quæ apud Patrem vestrum vidistis, facite; vt sint hæc exhortantis; sed non cogimur sic exponere, licet legamus οὖν; potest enim esse sensus, *sicut ego quod vidi apud Patrem meum loquor*; & vos ergo, id est,

Vera interpretatio D. Chrysost.

ita & vos facitis, quæ apud Patrē vestrum diabolū vidistis. quæ interpretatio Chrysost. est. Denique aduerte, aptè ad id, de quo agebatur dictum esse à Christo, *loquor*, de se, & *facitis*, de illis, quia doctrinam suam tanquam Deo consentaneam approbare, facta verò illorum reprehendere volebat.

38. 28 *Pater noster Abraham est*] Non videntur intellexisse satis quem diceret ille ipsorum Patrem, cum dixit, *& vos quæ vidistis apud Patrem vestrum facitis*; suspicatos tamen esse apparet quod alium illorum, præter Abrahamum, Patrem diceret; propterea iterum inculcant: *Pater noster Abraham est*, vt prius dixerant: *nos semen Abrahæ sumus*, quibus Christus respondens diuina quadam sapientia; neque ait, neque negat quod dixerant, tantum subdit: *si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*, hoc est, factis ostēdite, vbi Aug. tract. 42. *ecce*, inquit, *ille laudatus, isti damnati. Non negat eorum originem, sed facta condemnat: Caro eorum ex illo erat.* quidam ex græcis legunt: *si filij Abraham essetis, opera Abrahæ faceretis.* verum Orig. Augustin. Beda, legunt, vt nos habemus, sed idem est sensus. Rectè Chrysost. homil. 45. in Matth. *Præcursor Ioannes cum dicit: genimina viperarum, ne videamini dicere, Patrem habemus Abraham: noluit ostendere quia non essent ex Abraham secundum naturam; sed quia nihil illis proderat esse filios Abrahæ, nisi etiam virtute illi coniungerentur, quod & Christus denotat, dicens: si filij Abrahæ essetis, opera vtique Abrahæ faceretis. Nec enim carnis coniunctione ab Abraham eos separare volebat; sed admonebat, vt nobiliorem hac, atque meliorem inuestigarent propinquitatem.* & serm. de Zacchæo ex Luc. *si filij Abrahæ*, inquit, *essetis, facta Patris vestri faceretis. Non potest esse filius, quem diuersi separant actus, non potest patris censeri nomine qui fuerit diuersus in opere. si Abrahæ es filius imple paternos affectus; quæ fecit comple; quæ docuit exerce; quæ docuit imitare. Vnde tibi filij nomen imponis, quem nec actus, nec natura commedat, quem nec fides, nec genus probat: quem nec mores nec prosapia indicat quem paterna merita, factis dissidentibus, separant? in te est, vt possis, quia in te est vt velis.*

Augu. dictū.

Caro eorum ex illo erat, sed vita non erat.

Chrys. dictū

39. 29. *Nunc autem*] probat eos non facere opera Abrahæ. neminem enim vnquam voluit Abraham occidere, propterea quod loqueretur, quæ à Deo audisset. dum verò ait: *hoc Abraham non fecit*, perinde est ac si diceret, nihil tale fecit vnquam. hæc verba tum Christi, tum Chrysostomi rectè accommodari possent ad Christianos, qui se Christi filios iactant, cum nihil minus, quàm Christi opera imitentur; vel etiam ad religiosos qui se Benedicti, vel Dominici, vel Francisci, vel Ignatij filios nominant, quorum tamen solo nomine gloriantur; quibus dici potest si filij Christi, vel Benedicti, vel Francisci &c. estis, opera Christi, &c. facite.

In te est, vt posis, quia in te est vt velis.

30. *Vos facitis opera Patris vestri*] Indicat clarius non esse filios Abrahæ, quin diaboli, cuius opera facerent, quemue imitarentur, Diabolum enim, nomine Patris illorum, intelligit. *Nos ex fornicatione non sumus nati, vnum Patrem habemus Deum*] Duo dicunt, vnum, se ex fornicatione editos non esse; intellexerant enim Christum non de carnali, sed de spirituali Patre locutum, quasi filij essent diaboli, id est, Idololatræ, qui diabolum colerent, reiecto Deo; Alterum se habere vnum Patrem Deum, id est, non esse idololatras, sed Deū verum adorare, quod quidem verum erat eo tempore: nam externo cultu verum Deum adorabant, & colebant; sed quod dixerunt: *Nos ex fornicatione non sumus nati*, verum non est, nam si intelligamus eos locutos de fornicatione spirituali, de qua

Duo hic significat.

A verè locuti sunt, hoc est, de idololatria, vt sequentia verba indicant: *vnum Patrem habemus Deum*, mentiuntur. nam verè nati fuerant ex maioribus Idololatris: erant enim hi Iudæi, qui hæc dicebant de tribu Iuda mixta cum tribu Beniamin, quæ sola ex captiuitate redierat in Iudæam, Atqui ea tribus ob crimen Idololatriæ olim infamis, & abominabilis fuerat, quod cernere est apud Prophetas & libr. 3. & 4. Reg. sin autem intelligamus locutos eos fuisse de carnali fornicatione (de qua tamen non est vero simile eos intellexisse) multò etiam magis mentiuntur: nam tribus Iuda, vnde erant isti, originem ex Phares Iudæ filio trahebat, qui non ex fornicatione modo, sed quod probrosum maximè, ex incesto Iudæ cum Thamar nuru genitus est concubitu, lege cap. 38. libr. Genes. Obserua *fornicationis* nomen, seu adulterij bifariam in scripturis vsurpari, vel pro carnali, vel pro spirituali fornicatione, hoc est, idololatria. Est enim Deus B veluti sponsus, & quasi maritus immobili nexu coniunctus animæ tanquam sponsæ, & vxori, cuius fidei, ac copulationis violatio, fornicatio, & adulterium rectè appellatur. Nota, *nos vnum patrem, &c.* τὸ *vnum*, & ad Deum, & ad Patrem posse referri, vt sit sensus: colimus vnum Deum, non plures Deos, vel, nos vnum Patrem Deum habemus, non alium præter illum. & hic secundus videtur sensus legitimus, vt ex præcedentibus patet, *nos ex fornicatione non sumus nati*, scilicet non Patrem alium agnoscimus, non alium colimus præter Deum, non sumus idololatræ.

Fornicationis nomen bifariam

31. *Dixit ergò eis Iesus. si Deus, &c.*] Quia dixerant vnum Patrem habemus Deum, id est, non sumus idololatræ; vnicum Deum colimus, eumque pro Patre habemus: ostendit nunc Christus eos non esse Dei filios, nam si Deum, inquit, Patrem haberetis, me vtique diligeretis; atqui me odio habetis, quem interficere quæritis: ergò Deum Pa- 40.
C trem non habetis.

Primam propositionem probat, quod ipse à Deo processerit, & venerit, & Dei filius sit; qui autem Deum Patrem habet, & tanquam Patrem amat, amare debet eum, quia Deo processit, atque adeò per æternam generationem DEI filius est.

Duo dixit; processi, & veni. verumque complectitur missio, & processionem abeo, à quo mittitur persona diuina, & effectum aliquem nouum, qui hic verbi incarnatio intelligitur, & hoc potissimum exprimit vox, *veni*; primum autem verbum *processi*, quod sequentibus verbis declarat ad huc: nec enim à me ipso veni, quia non à me productus sum, sed ille me misit, vt carnem assumerem, à quo genitus, & in mundum missus sum. à se ipso autem venire hic significat, venire non missum, Christus autem à Patre missus fuit, non quod coactus venerit, vel imperio, & iussu alterius, æqualis enim Pater æqualem misit filium. *Christi er-* D *gò missio*, inquit Augustinus, *est incarnatio quod verò de Deo processit verbum, æterna processio est, non habet tempus, per quem factum est tempus.* & post ea: *ergò ab illo processit vt Deus, vt æqualis, vt filius vnicus vt verbum Patris; & venit ad nos quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis: aduentus eius humanitas eius. mansio eius diuinitas eius. diuinitas eius quo imus, humanitas eius, qua imus. Nisi nobis fieret qua iremus, nunquam ad eum manentem perueniremus.*

Duo dicens processi, & veni quæ comprehenduntur sub nomine missionis.

Quid Christi missio, quid processio.

32. *Quare loquelam*] Græc. est διὰ τί, quare, propter quid; est autem ponenda interrogatio post, *cognoscitis*, non post, *sermonem meum*, vt vult Cardin. Tolet. est ergò sensus, cur locutionem meam; linguam, idioma meum non intelligitis? quia non potestis, id est, non vultis propter obduratam, & & obfirmatam voluntatem, & alienum vestrum

à me

à me animũ audire sermonem meum. i. cum auerso sitis à me animo; nec me loquentem aures vestræ ferre possunt. Aduerte & Greg. Maxian. orat. 4. de Theol. *non posse*, in sacris litteris idem interdum significare, ac *nolle*, vt hoc loco, *non potestis*.

41. 33. *Vos ex Patre diabolo estis*] Explicat nunc apertis verbis, quem verè Patrem habeant, vocat autem filios Diaboli imitatione, non natura, sic Augustinus tract. 42. *Vnde ergo Iudæi filij Diaboli imitando non nascendo. Audite Scripturæ sanctæ consuetudinem. Propheta dicit ad ipsos Iudæos: Pater tuus Amorrhæus, & Mater tua Cethæa: Amorrhæi gens erat quædam, vnde originem Iudæi non ducebant. Cethæi & ipsi gentem suam habebant omninò alienam à genere Iudæorum; sed quia erant impij Amorrhæi, & Cethæi, Iudæi autem imitati sunt impietates illorum, inuenerunt sibi parentes, non de quibus nascerentur, sed quorum mores sectantes pariter damnarentur. Quæritis autem fortasse, vnde ipse diabolus? Inde vtique, vnde cæteri Angeli. sed & cæteri Angeli in sua obedientia perstiterũt; ille in obediendo, & superbiendo lapsus est Angelus, & factus est diabolus.*

Aug. verba.

Lapsus est Angelus, & factus est diabolus.

42. Recte Iudæi diaboli filij dicuntur. Primum, quia illius similitudinem in se ipsis referebant, vt solent filij parentum. habebant enim in se diabolica consilia, opera, studia, cogitationes, magnum ac diabolicum veritatis odium, amorem mendacij, insectationem bonorum, inuidentiam alienæ virtutis, & cælestium donorum. hæc enim omnia desideria patris eorum nominat, præsertim autem homicidium & mendacium, vt patet ex sequentibus; nam & Iudæi in his præsertim duobus diabolum referebant, & quod diabolum imitati, Christum occidere vellent; & multa passim contra eum mentirentur, vt quod esset Samaritanus, dæmonium haberet &c. Mol. 1. p. q. 63. a. 2. & 3. d. vnica, membro 5. desideria diaboli sic exponit, dum respondet ad 3. *Ille*, inquit, *homicida erat ab initio mundi, quando inuidia, suasionesque illius mors introiuit in orbem terrarum, genusque humanum morti obnoxium reliquit. At quoniam tunc peccato Adami id tantum obtinere potuit; vt iuxta cursum naturæ, variosq; rerum euentus, singuli homines morerentur, cum tamen longè plus optasset, citiusque singulos homines, si id obtinere posset, perdere voluisset, de Pharisæis mortem Christo machinantibus dicebat idem Christus; illos desideria diaboli, quæ ab initio habuit, velle perficere, idemque de quocunque alio, qui simili modo mortem alicui alteri machinaretur, posset meritò dici.*

Quomodo Iudæi filij diaboli.

Homicidiũ & mendacium.

43. Chrysostomus Leont. & Theophylactus obseruant, propterea non opera, sed *desideria* diaboli vocasse, vt ostenderet Iudæos non quocunque modo, sed summo studio, summaque animi cupiditate diaboli mores imitari; quanquam Maldonatus Hebraismum velit hic inesse, quo τὰς ἐπιθυμίας, id est, desideria dicit opera, studia, consilia, cogitationes, vel vt interpres noster loquitur, *adinuentiones*; hæc ergo est prima ratio cur filij diaboli aptè Iudæi nominentur.

Cur desideria vocat?

Altera est, quia patris est suo nutu, atque arbitrio filios regere, illisque iubere quodcumque libitum fuerit, ab illis fieri; sicut filiorum munus est parentum iussis obtemperare, eorumque dictis audientes esse, aduersari verò magno conatu, & persequi illorum hostes. Ergo cum hoc modo erga diabolum affecti essent Iudæi, non dubium iure illos diaboli filios esse appellatos. Postremò his accedit quod sicut filij heredes sunt suorum parentum, ita & Iudæi isti in sua malitia permansuri ad mortem vsque, diaboli hereditatem (corrodentes nimirum vermes ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius, & ingentes sulphuris vortices) possessuri erant, & tanquam parentis diaboli hæreditatem mox adituri.

44. *Ille homicida erat ab initio*] Dicitur diabolus ab initio homicida, quia statim vt creatus est homo, callidè seduxit illum, & in peccatum pellexit, quo totius hominis, hoc est, tum animæ, tum corporis mortem incurrit homo, non ille modo primus, qui peccauerat, sed vniuersa quoque eius posteritas, totumque hominum genus; etenim *inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum* Sap. 2. hinc Paul. Rom. 5. *per peccatum mors intrauit in mundum, & ita in omnes homines mors pertransijt.*

Ab initio] D. Augustin. capit. 17. libr. 11. de Genesi ad litteram, & in cap 13. lib. 11. de Ciuitat. Dei, & seq. tribus modis hoc, *ab initio* explicat; vel quia diabolus ab eo initio, quo peccare incepit, nunquam deinceps peccare desijt, & homicida esse; vel quia ipse diabolus primus omnium peccauit, atque adeò initium peccandi omnibus fuit; vel idem est *ab initio*, quod ab exordio mundi, seu ab initio conditi hominis, seu paulò post initium mundi, quando decepit Cainum, vt fratrem suum Abel occideret, qui sensus bene quadrat textui: dicit enim hic Christus Iudæis, qui volebant eum corporaliter occidere: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis perficere, ille homicida erat ab initio*, hoc est, ab exordio mundi suasit homicidium, quia idem Ioan. suæ canon. cap. 3. cum dixisset: *in hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli; omnis qui non est iustus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum: quoniam hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, vt diligatis alterutrum*; quibus volebat eos ad fraternam dilectionem exhortari, statim subiecit: *non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum* vbi opponit *esse ex maligno*, ei quod dixerat *esse ex Deo*; vt idem sit apud Io. *esse ex maligno*, quod dixit in sua can. ac esse *ex patre diabolo*, quod in hoc loco euangelij habet. ex his modis tertius videtur esse germanus ac genuinus huius loci.

Explicatur tripliciter, Ab initio.

Ioan. ep. 1. cap. 3.

45. Rupert. ex hoc loco Io. 8. *Vos ex Patre diabolo estis. & desideria patris vestri vultis facere ille homicida erat* &c. colligit Luciferum statim a principio desiderasse Christum interficere, neque id tamen exequi potuisse, statim enim illi, putat, declaratum fuisse mysterium incarnationis, & Christum futurum esse Dominum, & caput hominum, & Angelorum, ita videlicet vt hinc casus occasionem ac ruinæ ansam arripuerit, quæ ex hoc loco colleg isse videtur Ruper. loquitur hic Christus de primo peccato, & casu Luciferi, nam cum dixisset: *ille homicida erat ab initio*, mox subiecit, *& in veritate non stetit*, quod passim exponunt, quia per peccatum à gratia, in qua conditus fuerat, decidit, ac primum peccauit, de primo ergò Luciferi peccato hic est sermo. Quare cum Pharisæi Christum neci dare quærerent; propterea inquit Rupert. illos esse dixit Christus *ex patre Diabolo*, cuius & vellent desideria perficere. Verum hanc fuisse peccati primi Angeli occasionem ac ruinam paucorum est sententia Ambrosij Cathari. in illud Gen. 3. *sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ*, Viguerij cap. 3. instit. Theolog. §. 2. versic. vlt. & significat Rupert. in hunc locum Ioan. 8. His addit Dionysius Carthus. 2. sentent. d. 5. q. 1. Gulielmum Paris. & sunt, qui eamdem sententiam D. Bernardo tribuant serm 17. in Cant. opinantur ergo hi Luciferi peccatum fuisse superbiam, qua in seipso confidens, nimiumque audax sua pulchritudine, & naturæ præstãtia inflatus, superbè appetijt, vt ad diuinitatis thronum per vnionem hypostaticam sua natura eueheretur, atque adeò

Rupert. sententia.

peccatum Luciferi.

cæteris omnibus à Deo conditis præesset, nulli omninò creaturæ subiectus. Porrò tantam audaciam, ac mentis elationem, inuidia mox comitata est, atque adeò Dei, & vniuersi nostri generis odium, præsertim verò Christi Domini, quem ipso statim mundi initio perdere auidè concupiuit, vt meritò ille ab initio homicida fuisse dicatur. Sic illi etiam ex hôc loco peccatum Luciferi definiunt, ac cur homicida ab initio fuerit, ferè declarant.

46. Vera sententia de p. Luciferi.

Sed imprimis quoque credendum est cum D. Thom. peccatum Luciferi in eo fuisse positum, vt appetierit beatitudinem suam naturalem, tanquam vltimum finem simpliciter, nihil solicitus de supernaturali beatitudine, ad quam Deus destinarat illum per gratiam, quam ei initio conditionis naturæ concesserat; vel potiùs vt appetiuerit supernaturalem istam beatitudinem, quasi suis viribus assequendam nihil de diuino auxilio cogitans, quod fortasse magis censuit D. Thom. vel denique quod Bonauent. visum est, peccauit primum Lucifer obfirmata quadam superbia, & elatione, qua de suæ naturæ nobilitate, ac præstantium donorum multitudine nimiũ audax, propria auctoritate dominatum, & quasi tyrannicum principatum super vniuersas alias creaturas contra Dei voluntatem, quæ fortè illi præcepto aliquo positiuo insinuata fuerat, inuadere concupiuit: ita voluit similis esse altissimo. Quare vt Deus omnibus dominatur, ita ipse sibi omnium creaturarum dominatum arrogare conatus est: non ergo per æqualitatem, sed per similitudinem quandam voluit esse vt Deus; quod etiam verissimum esse apparet in D. Tho. sententia; nam velle vel suam beatitudinem naturalem, & vltimam simpliciter, vel (quod reor potius D. Tho. censuisse) velle beatitudinem supernaturalem de Dei auxilio nihil cogitando, sed quasi acquirendam naturæ dumtaxat viribus, est interpretatiuè quoq; velle habere à se, & ex sese suã beatitudinẽ vltimam simpliciter, siue naturalis illa sit, siue supernaturalis, quod est proprium Dei. Vide hanc D. Thom opinionem apud Molin. in q. 63. D. Thom. a. 2. & 3. disp. vnica. hæc obiter propter eos, qui peccatum Luciferi in appetitu vnionis hypostaticæ, & homicidium in odio præsertim Christi collocant, & ad id confirmandum huius loci auctoritate vtuntur.

Quomodo Lucifer voluit esse vt Deus?

47. Initium nõ significat momentum hic.

Dicimus deinde ad rem accedentes, diabolum hoc loco *homicidam ab initio* vocari, propter hominem, quem decepit, quod numero 44. explicatum est. Verùm non est existimandum nomen, *initij*, hoc loco positum, momentum, & quasi punctum temporis designare, quo primum factus est mundus, quin totum illud sex dierum spatium, quin & eo amplius, vt dixi num. 44. quo & factus, & ornatus est mundus, & paulò post etiam sex illos dies, rectè hic initij nomine continetur; sub hoc enim initium homo instigante diabolo mortem incurrit, vel etiam Cain Abel occidit suadente diabolo, vt proinde verè dictum sit: *ille homicida erat ab initio*. In quæ verba sic scribit August. tract. 42. in Ioan. *Ille* (Diabolus) *inuidit homini & occidit hominem; Diabolus enim, cùm inuideret homini, serpentem indutus, locutus est mulieri, & de muliere venenauit & virum. Mortui sunt, Diabolum audiendo, quem non audissent, si Dominum audire voluissent; positus enim homo inter eum, qui creauit; & eum qui lapsus est, obtemperare debuit creatori, non deceptori: ergo ille homicida erat ab initio: Videte genus homicidij fratres. Homicida dicitur diabolus non gladio armatus, non ferro accinctus, ad hominem venit, verbum malum seminauit, & occidit. Noli ergo putare te non esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades, occidis, & vt scias*

Nota etiam esse homicidam, qui mala proximo persuadet.

A *quia occidis, audi Psalm. filij hominum dentes eorum arma, & sagitta, & lingua eorum vt gladius acutus.*

48.

In veritate non stetit] D. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic *veritatem*, pro rectitudine iustitiæ sumunt, in qua à Deo creatus est Lucifer, & per elationem in ea non permansit. Diuus Thomas & Caietanus videntur accipere veritatem pro veritate fidei, quam omnes Angeli statim ac conditi sunt, à Deo acceperunt. Inter cæteras verò fidei veritates, quas à Deo tunc obtinuêre, hæc fuit vna, non posse Angelos naturæ viribus suum vltimum finem assequi supernaturalem; sed ad id opus esse illis supernaturali auxilio. In hac igitur veritate non stetit diabolus cupiens, & confidens se naturali facultate posse vltimum finem suum, extremamque felicitatem sibi comparare. Has duas interpretationes veritatis in hunc locum conuenire arbitror, etiam si simul iungantur. Sed
B si de vtraque hac sola prima veritate intelligas, non satisfacies menti Christi, qui expressè etiam de veritate, quæ in loquendo consistit, loquitur, cùm subdit: *cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius*: ergo his duabus interpretationibus tertia iungenda est, vt sumatur veritas pro veritate illorum verborum. quæ dixit Deus Adamo: *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris*; in hac ergo veritate dicitur non stetisse diabolus, quia cum ea minimè consentiens, nec in ea acquiescens, quin contradicere ausus, ad mendacia se conuertit, Deum quã mẽdacij, quã inuidiç insimulans. Hinc illæ calliditissimæ, & omnis vanitatis plenissimæ voces: *nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis tanquam Dij scientes bonum, & malum*. quibus verbis sine dubio mentitus est, vnde patet simul illum cum homicidio mendacium vno eo
C deinque tempore coniunxisse. Hæc ergo germana loci huius explanatio est. Nam quod alij volunt veritatis nomine Christum hic intelligi; qui de seipso dixerit: *Ego sum via, veritas, & vita*; non mihi videtur ad Christi mentem esse.

49.

Addi etiam potest huic, quam sequimur, expositioni quod sapienter est à Card. Tolet. obseruatum; dictum esse diabolum in veritate non stetisse, non tantùm quod mentitus sit Deum etiam mendacij insimulans, verum etiam, quia cum à Deo tum in dictis, tum in factis sit conditus (eam enim virtutem fuisse illi à Deo simul cum gratia infusam statim initio suæ conditionis non est dubitandum) non diu tamen in ea permansit: nam à sublimi illo gratiæ statu in peccatum delapsus, subitò se ad mendacia, & dolos conuertit: quæ etiam nunc, qua per se, qua per alios impios exercet. Huic expositioni, quam sequimur in declaranda veritate, a qua non diu stetit diabolus, fauet et-
D iam Irenæus lib. 5. cap. 22. & 23. vtroque enim loco declarat; dici diabolum non stetisse in veritate. quia *mendax est, & mendacium loquitur*. Rectè quoque Augustinus lib. 11. de ciuitate cap. 13. 14. & 15. obseruat verbum illud, *non stetit*, indicare diabolum in veritate fuisse creatum, non tamen in ea perseuerasse: alioqui non diceretur: non stetisse, hoc est, non permansisse in veritate, si nunquam in ea fuisset, quod & nos numero quadragesimo-quinto superius ex communi sententia significauimus, quod verissimum est, siue sumendo *veritatem* pro rectitudine iustitiæ, siue pro veritatis, seu veracitatis virtute; nec ab hac sententia recedendum arbitror propter ea, quæ acutissimus Theologus Vasquez affert contra hanc expositionem tom. 2. d. ducentesima vigesimaseptima, capite 3.

Quia

50. *Quia non est veritas in eo*] ὅτι, *quia*, non caussam sed effectum, & indicium significat, vt & superius v.18. *quia ego quæ placita sunt* &c. sic sentit August. lib. 11. de Ciuit. cap. 14. *Subiecit*, inquit, *indicium, quasi quæsissemus vnde ostendatur, quod in veritate non steterit, atque ait; quia non est veritas in eo, esset autem in eo si in illa stetisset. locutione autem dictum est minus vsitata. sic enim videtur sonare: in veritate non stetit: quia non est veritas in eo tanquam ea sit caussa, vt in veritate non steterit, quod in eo veritas non sit; cùm potius ea sit caussa, vt in eo veritas non sit quod in veritate non stetit. sed ista locutio est & in Psalmo vbi ait: ego clamaui quoniam exaudisti me Deus, cùm dicendum fuisse videatur: exaudisti me Deus, quoniam clamaui. sed cùm dixisset: ego clamaui tanquam ab eo quæreretur, vnde se clamasse monstretur, ab effectu exauditionis Dei clamoris sui ostendit affectum, tanquam diceret, hinc ostendo clamasse me, quoniam exaudisti me.* Hæc Augustinus. est ergo huius loci sententia, hoc indicio manifestum fieri, quod in veritate ille non permanserit, in qua conditus est, quia, id est, quod nulla nunc in eo sit veritas, sed totus quantus quantus est mendax, & mendacij pater est.

51. *Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur*] sensus est, quod attinet ad se semper diabolus mendax est. Etenim quod loquitur, vel mendacium est, vel certè si tale non est, ideirco illud loquitur, vt per illud tanto facilius inducat homines ad perniciosum aliquod mendacium, seu errorem, & peccatum, ita vt ea mente, atque animo etiam verum dicat, vt decipiat, fallat, & in errorem incurrere homines faciat, atque peccatum, sed obijcies interdum diabolum simpliciter verum dicere, idque cedere in fidelium vtilitatem. Respondeo; si quando testimonium perhibet veritati, minimè id verò ex proprijs loquitur, sed superiori, hoc est, diuina potestate coactus, non propria volûtate adductus testimonium perhibet veritati, & bonum, quod inde nascitur, vt fidelium confirmatio, infidelitatis contemptus, in Deum tanquam in auctorem est referendum. Nec displicet ea interpretatio, *ex proprijs* loqui esse, vt Mald. explicat; *propria vti inuentione, nec enim ipsum quisquam mentiri docuit, ipse verò docuit mentiri alios, quicumque mentiũtur*, & pessimo exemplo & instigatione. est enim primus auctor, & tanquam doctor mendacij, & huic intelligentiæ sequentia statim verba fauent: *quia mendax est, & pater eius.* Hæc est singularis Epiphanij opinio, qui Iudam putat hoc loco diabolum appellari. Nec minus singularis videri debet Eucherij interpretatio in quæstion. in Ioannem, qui hoc ad Iudæos refert, qui dicantur ex proprijs loqui, hoc est, ex ijs quæ velut per hæreditatem à patre diabolo acceperunt, sicut & de Iuda sentit Epiphanius. Manichæi hinc colligebant diabolum esse natura malum, interpretabatur *ex proprijs*, id est, natura sua sed hoc est contra fidem, & contra id, quod supra ex Augustino docuimus diabolum à Deo bonum creatum esse.

Diabolus auctor mendacij.

Quia mendax est, & pater eius] hoc est, *mendacij* refertur enim relatiuum, *eius*, ad vocem *mendacij* præcedentem, *patrem* vocat *mendacij* quia primus eius auctor & inuentor, vt quasi illud pepererit, græcè. καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, vbi notat Theodoret. Heracle. dictioni, *Patris*, addi articulum, vt significetur diabolus peculiari quadam ratione Pater esse mendacij.

52. 34. *Ego autem si veritatem dico*] *Si*, græcè, *quia*; est autem sic resoluenda hæc oratio; mihi verò ideo fidem non adhibetis, quia veritatem dico non autem mendacium sicut pater vester; quasi dicat, si mendacia proferrem, vt diabolus, crede-

A retis vtique mihi vos, qui estis ex patre mendacij, & ob hoc ipsum mihi non creditis, ob quod ipsum maximè credere deberetis, nimirum quia veritatem vobis dico. Vox, *ego*, emphasim habet, opponit enim se diabolo, ego, qui non modo verax, sed veritas quoque ipsa sum; non loquitur autem Christus hic de singulis Iudæis, fuerant enim, qui illi crediderant, sed de genere Iudæorum.

35. *Quis ex vobis arguet me* &cæt.] ἐλέγχει, *arguit*, non *arguet* græc. habetur, sed idem est sensus: quis potest vel poterit vestrum me arguere de peccato, est autem arguere hoc loco, idem, quod conuincere, alioqui sæpe Iudæi Christum accusabant, vel blasphemiæ, vel violati sabbati, conuincere autem poterunt nunquam. sic Ioannes, *arguit mundum de peccato* ad Titum primo, *potens sit eos qui contradicunt, arguere.* Vult ergo Christus his verbis B declarare, vnde fieret, vt non crederent Iudæi, caussam in illorum culpam reijcit. propter tres enim caussas potest aliquis alicui non credere, vel propter vitæ, ac morum turpitudinem, & indignitatem, vel propter doctrinæ falsitatem, vel propter eius, qui audit, nec credit, culpam & improbitatem. CHRISTVS igitur reiectis duabus primis caussis tertiam infert, vt primam igitur remoueat, suam innocentiam examini, ac iudicio suorum aduersariorum subijcit, qui in obseruandis aliorum delictis acutissimi curiosissimique erant, sed tanta erat integritas vitæ CHRISTI, & morum, vt ex tam multis, qui summa in illum ardebant inuidia, & odio ausus fuerit quidquam vel minimum obijcere; sciebam enim nihil huiusmodi euincere, ac probare se posse.

Obseruandum hic CHRISTVM non modo non peccasse vnquam, sed nec peccare quidem 53. Christus impeccabilis.
C potuisse, præsertim verò ob duas caussas. Primum propter personæ diuinitatem, cùm enim peccare non naturæ sit, sed personæ, sit hinc, vt cum CHRISTI persona diuina fuerit, peccare ipse, labi, errare non potuerit. Sic sexta Synodo act. 8. & 17. sic Athanasius libro de Incarnatione Christi sub finem. Cyrillus libro decimo in Ioannem capite quadragesimo, sic Damascenus libro tertio, de fide capite vigesimo primo, ad quod ostendendum sermone secundo contra Arian. post medium (vbi vocat CHRISTVM per se sanctum, & Dominum sanctificationis, & natura sua iustum & immutabilem ad malum) affert locum Psalmi 44. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* intelligit verò per illam vnctionem ipsam vnionem Hypostaticam, D & vult vt vox illa, *propterea*, significet habitudinem caussæ finalis, vt sit hæc sententia, ideò te vnxit Deus hoc singulari, & ineffabili modo, vt omninò diligeres iustitiam, & odio haberes iniquitatem, nec posses ab hac virtutis rectitudine declinare. Tertullianus libro de carne Christi sic sibi obijcit: si nostram induit carnem, peccatrix fuit caro Christi. & Respondet: nostram induit, suam fecit, & suam faciens, non peccatricem effecit. Epiphanius item in Ancorato prope finem affirmat contra Apollinaristas; *Christum in se assumpsisse animam, & carnem, quæ ipse in se continuit non diuisa ad malitiam.* & inferius ait: *si Christus superne*, id est, secundùm diuinitatem, *est perfectus; & verax etiam inferne*, id est, in humanitate. Vnde effici vult, quod si in humanitate inuenta esset culpa, vel in diuinitatem esset refundenda, vel certè diuinitas non perfectè in humanitate habitasset; Præclara est illa Origenis similitudo ad id declarandum 2. Periarc. capite 6. *Ferri*, inquit, *metallum natura sua capax est caloris & frigoris, si*

Obiectio Tertull. & eius solutio.

Similitudo Orig. ad probandum impeccabilitatem Christi.

tamen semper intra fornacem ignis contineatur dici potest incapax frigoris: sic beatissima Christi anima semper in Verbo, semper in sapientia, semper in Deo posita omne, quod agit, quod sentit, quod intelligit, Deus est, & ideò nec conuertibilis, nec mutabilis dici potest, qua inconuertibilitatem ex Dei verbi virtute indesinenter ignita possedit: Chrysostomus enarratione in caput septimum Isaiæ in illa: *antequam sciat paruulus*, & cætera, ait: *qui aliorum tollit peccata, vtique immunis est omnis peccati, nec peccare potest*; & inferius addit Diuum Paulum tribuere Christo τὸ ἀναμάρτητον, hoc est, liberrimam omnis peccati immunitatem, seu impeccabilitatem, quam dicit esse Deo propriam, vt & Diuus Hieronymus dialogorum secundo, contra Pelagianum, licet interdum hæc vox innocenti tribuatur, quamuis impeccabilis non sit, vt patet ex Damasceno libro secundo de fide, capite duodecimo. idem sentit Augustinus libro de correptione gratiæ, capite vndecimo, libro secundo de peccatorum meritis, capite vndecimo, & libro primo, de prædestinatione Sanctorum capite decimoquinto, & in Euchiridio capite trigesimo sexto, & quadragesimo, vbi dicit in naturæ humanæ susceptione factum esse illi homini (Christo) gratiam quodammodo naturalem, qua nullum peccatum posset admittere & libro primo contra duas epistolas Pelagianorum *non ob aliud*, inquit, *factus est inter Deum & hominem mediator, nisi quia ex hominibus non potuit esse peccator.* Diuus Anselmus libro primo cur Deus homo, capite decimo, *primus*, inquit, *Adam peccare potuit, quia purus homo, secundus Adam peccare non potuit, quia est Deus.* Vide Fulgent. de Incarnatione, & gratia. capite septimo, & octauo. Merito ergo Dionysius Alexandr. epistola contra Paulum Samosate. sub finem de Christo dicit: nisi esset Deus, non posset esse alienus à potestate peccandi, ergo quia Deus, ea potestate caret, quæ potius impotentia dicenda est. Addit verò inferius virtutem & iustitiam Christo non aduentitiam, vt cæteris hominibus, sed naturalem esse, meminit huius epistolæ Euseb. 67. hist. capite vigesimo quarto, est & ratio, quam scholastici afferunt, quæ principem locum habet inter alias ad confirmandum. quia si Christus peccaret per humanitatem, Deus peccaret, hoc impium, ergo & illud; quam rationem pluribus & defendit, & corroborat Suarez tertia parte d. 34. sectione secunda, conclus. 1. ratione 2.

54. Altera caussa quod peccare non posset Christus, est visio Deitatis. etenim ipso conceptionis momento sanctissima Christi anima clare diuinam intuita est essentiam, quam qui intuetur peccare non potest; quod docet Augustinus de ciuitate, libro vigesimo secundo, capite trigesimo sanè Christi animam beatam fuisse, atque adeò Deum vidisse principio suæ conditionis, affirmat idem Augustinus libro quarto de consensu Euangelistarum capite decimo, & Alcuinus libro secundo de Trinitate, capite vndecimo. Ex his constat, quam verè dixerit Christus, *quis ex vobis arguet me de peccato?*

Si veritatem dico vobis] Remouet secundam caussam, quam obtendere possent Iudæi, quamobrem illi non crederent, nimirum, quia falsa doceret hoc ergo reijcit: veritatem, inquit, dico vobis, non tantum verbis eam vobis pronuncians, sed multis signis, & efficacibus argumentis eam persuadens, vt quicumque modo velit eam agnoscat, & intelligat DEI veritatem esse. *Quare non creditis mihi*] hęc verba referuntur, cum ad illa, *quis ex vobis arguet me de peccato,* cum ad ista, *si veritatem dico vobis*, &c. vt sit sensus: cùm in me non sit peccatum, & doctrina mea vera sit, vnde fit, vt mihi non credatis, & caussam sequenti versu subnectit.

36. *Qui ex Deo est*] Infert iam incredulitatis illorum caussam, quod cum ex Deo ipsi non essent, verba Dei, qualia erant, quæ ipse loquebatur, audire non possent. Sic autem sunt construenda verba; *propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*, quod probat; nam alioqui, qui ex Deo est, verba Dei audit. Augustinus tractat. quadragesimo secundo, & Gregorius homilia decima octaua in Euangel. ait dici ex Deo esse hoc loco prædestinatos, ex Deo non esse reprobos; quam propositionem reijcit Cardinal. Tolet. tanquam minus conuenientem huic loco, in quo docere vult CHRISTVS cur nunc illi fidem non adhiberent Iudæi. Huius caussa referri non potest in reprobationem; nam aliqui fortasse ex ijs in præsenti non credebant prædestinati fortassis erant; non ergo caussa quamobrem non crederent, reprobatio erat. Ex Deo igitur esse, idem est, ac Filium Dei esse, vel ex Deo natum esse, *non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*, hunc esse sensum, tum ex Origene tomo vigesimo quinto in hunc locum, tum ex superioribus verbis colligimus: Opponit enim hæc duo: *ex patre diabolo esse*, quod versiculo trigesimo tertio dictum erat, & *ex Deo esse*. Sicut ergo qui ex patre diabolo sunt, libenter eius tanquam filij verba excipiunt quamuis falsa; ita qui ex Deo patre nati sunt, verba Dei audiunt. Audire verba Dei non est auribus duntaxat percipere, sed fidem adhibere doctrinæ, & quæ præcipiuntur seruare.

37. *Nonne bene dicimus nos*] Dictio, *Nonne*, vim quamdam habet illationis, quam indicat Euangelista per verbum, *ergo*, cum ergo ostendisset CHRISTVS innocentiam suam cum veritate doctrinæ, eos verò sibi non credere, quod ex patre diabolo essent, nec Dei verba ferrent, ægrè illa ferentes Iudæi, ex his verbis colligere se aiunt: verissimum esse quod sæpè obiecerant, Samaritanum esse, & dæmonium habere. Itaque hæc non tam quasi duas iniurias simpliciter Christo nunc illatas accipere debemus, quam tanquam confirmationem, ac probationem quandam earum iniuriarum, quas in illum vsurpare solerent. & quidem non apparet eos supra apud Ioannem Christum vocasse *Samaritanum*, affirmarunt *Galilaum* capite quadragesimo primo, versiculo quinquagesimo secundo; dixerunt dæmonium habere capite eodem versiculo vigesimo, sed ipsis adhibenda fides de se testantibus solitos, & hoc Christo per contumeliam obijcere. Non vocant autem *Samaritanum*, quod inter Samaritanos natus sit; sciebant enim ex Nazaretano Oppido oriundum. *Vocabant autem eum Samaritanum*, inquit Euthy. Ioann. 8. *vtpote non exactè seruantem legem, sicut illis videbatur, neque traditiones seniorum, tales siquidem erant Samaritani, dæmonium verò habentem tanquam Dei honorem in se ipsum deriuantem; nam tales sunt dæmones; sed hic tanquam is, qui in veritate Deus erat, illi verò quasi seductores.* Quam intelligentiam clarius explicat Elias Creten. orat. 4. Nazianz. *vocant autem*, inquit, *Christum Dominum Samaritanum fortasse propterea quod præcepta legalia pro adiaphoris, siue indifferentibus haberet, & Sabbati violationem flocci penderet. nam apud Samaritanos accurate Iudaismus non obseruabatur, sed ipsorum cultus ex peregrinis etiam græcis moribus aliquid mistum haberet. deinde à dæmonio Christum obsessum aiunt, quod in more sit dæmonijs debitum honorem Deo* Christum cur ude Samaritanum vocant. Cur habentem dæmonium.

in sese transferre: sineque iracundia Dei gloriam rapere, quod ipsum & à Christo fieri putabant, cùm se, qui esset homo, in Dei sedem quasi collocaret his ipsis verbis: qui ex Deo est, verba Dei audit. ostendit enim se suos sermones verba Dei appellare.

Alij etiam vt Origenes volunt dixisse illos, quod Christus dæmonium haberet propter sublimitatem doctrinæ; supra humanum enim captum videbatur loqui, quo pertinet quod habet Gregorius Nazianzenus oratione prima contra Iulianum, vbi affirmat illos appellasse Christum *dæmonium*, seu dæmonium habentem quasi arreptitium & dæmone agitatum.

Alij, quod idem etiam Origenes habet, malunt sic dictum propter admiranda opera, quæ faciebat, quæ ipsi virtuti dæmonum tribuebant. Sed mihi ea, quæ Euthym. & Elias Cretensis habent, magis placent, quia in hunc locum magis conueniunt, confirmant porrò ex verbis Christi, ipsum rectè dici ab eis *Samaritanum*, quia cùm Iudæos ex diabolo esse diceret, videretur à Iudæis auersus tamquam Samaritanus, & qui eorum legem & traditiones parum curaret. Inferunt & dæmonium habere, id est, vel tamquam arreptitium esse, vel potius dæmonis ductum sequi, eiusque virtute niti, quod dæmoni similis Deum se esse diceret, ac verba sua Dei verba esse affirmaret. propterea ergo inferunt, hæc duo meritò in illum conuenire, quæ illi in eum vsurpare, & iactare solerent.

55. 38. *Ego dæmonium non habeo*] Duo Christo obiecta fuerant, quod Samaritanus esset, & dæmonium haberet. Primùm tacuit, quidquid Cardinalis Tolet. velit. Alterum reiecit magna cum mansuetudine, & prudentia. Diuus Gregorius docet cur non negaret se Samaritanum homilia 18. in Euangel. *custos namque*, inquit, *humani generis venerat, & si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret, sed tacuit quod recognouit; & patienter repulit quod dictum fallaciter audiuit, dicens: ego dæmonium non habeo.* Origenes homilia 34. in Lucam habet vnam rationem cur Samaritanum se Christus minimè neget? At verò tomo 16. in Ioannem: tres affert rationes eiusdem rei, & Diuus Augustinus sermone 37. de verbo Domini docet, cur Christus Samaritanum se esse confirmet, tantùm abest, vt neget, dicit idem Conc. 1. in Psalm. 30. & 136. & tractat. 43. in Ioanně. Vera caussa mihi videtur, cur non reiecerit quod Samaritanus esset, quod nihil in eo diuina gloria læderetur, sicut lædebatur in altero, quod dæmonium haberet. Docet Origenes tantùm Christum dicere potuisse, *dæmonium non habeo*; nam qui peccatum habet, dæmonium habet; at quotusquisque est qui non peccet? Sed hoc mysticum.

Quare Christus se Samaritanum esse non neget?

Ego] Emphasim habet, q.d. ego non habeo, vos habetis.

Sed honorifico Patrem meum] Quia dixerant dæmonium habere, quod sibi Dei honorem tribueret, respondit Christus: *dæmonium non habeo*, quia non mihi vsurpo, vt vos opinamini honorem Dei, quin eum maximè honoro. Cùm verò ait: *& vos inhonorastis me*, ostendit illos dæmonium habere, nam proprium est dæmonis DEVM non honorare, sed de eius detrahere honore, illi inuidere.

39. *Ego autem non quæro gloriam meam*] Probat quod honorificet Patrem suum, quia *non quæro*, inquit, *gloriam meam* dum me defendo, ac purgo quod dæmonium non habeam, sed gloriam Patris mei; vel, *non quæro gloriam meam*, nam si gloriam meam quærerem, graue sanè de vobis supplicium

A sumerem, vel vt Diuus Chrysostomus ait: vlciscerer iniurias meas; nunc verò veni in mundum, non vt quærerem honores, & auram popularem captarem, sed ad iniurias, & contumelias ferendas, & opprobria toleranda, quibus hominum genus redimeretur.

Est qui quærat, & iudicet] Græcè [illegible] *quærens, & iudicans*, nimirum est Pater, qui curam habet quærendi, & vlciscendi, hoc enim significat *iudicare* hic. Loquitur autem hic Christus non de iudicio illo extremo, vniuersali, atque spectabili, sed de eo, quod oculos ferè hominum fugit, & quasi quotidiano ac priuato. quod verò dicitur Ioann. 5. 22. *Pater non iudicat quemquam*, de spectabili illo, & extremo iudicio accipiendum est. Augustinus de extremo iudicio hunc locum intelligit de multis verbis, vix tandem rem dissoluit, solutio data planior est; solet enim etiam nunc Pater, iniurias filio, & iustis omnibus illatas vlcisci.

B Illa ad mores faciunt, quæ huius loci occasione mouet Diuus Gregorius homilia decimaocta in Euangel. *Considerans enim Christi patientiam, & mansuetudinem, quid aliud*, inquit, *nisi superbia nostra confunditur, quæ si exagitata, vel leuiter fuerit, atrociores iniurias reddit, quam acceperit, facit mala quæ potest, minatur, & quæ facere non potest. Ecce iniuriam suscipiens Dominus non irascitur, non contumeliosa verba respondet: qui si eisdem ista dicentibus respondere voluisset; dæmonium vos habetis; verum profectò diceret, quia nisi impleti essent dæmonio, tam peruersa de Deo loqui non possent. Sed accepta iniuria, etiam quod verum erat dicere veritas noluit, ne non dixisse veritatem, sed prouocatus contumeliam reddidisse videretur. ex qua re quid nobis innuitur, nisi vt eo tempore, quo à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium iustæ correptionis in arma vertamus furoris? Sed quia quisquis Dei zelo vtitur sæpè à prauis hominibus dehonestatur, in semetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum.* 56.

C 40. *Si quis sermonem meum*] Ista sic connectit Diuus Chrysostomus: *Ego*, inquit, *non quæro gloriam meam*, ideo relicta gloriæ meæ vindicta; ad doctrinam exhortationemq; conuertor. Si quis ergo sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum, ita enim fiet, vt non modò supplicium vitetis, sed æternam vitam consequamini: quare ostendit se, non propter eorum quidem contumelias à consilio, cogitationeque sua deijci, quo minus doctrinæ suæ cursum teneat, & veritatis suæ fructum vberrimum aperiat: in morem vberrimi fluminis, quod occurrentia saxa, & interiectos obices superat, nec à cursu suo recedit. Quam Domini constantiam ad mores nostros accommodat Diuus Gregorius homilia eadem 18. in Euangel. *Cùm verò*, inquit, *malorum peruersitas crescit, non solum prædicatio non debet minui, sed etiam augeri. Quod suo Dominus exemplo nos admonet, qui postquam habere dæmonium est dictus, prædicationis suæ beneficia largius impendit, dicens: Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.* Quid sit mortem videre, vel gustare benè declarat Maldonat. Matt. 16. 28. Luc. 2. 26.

D *Sancta prædicatio nunquam intermittenda.*

41 *Nunc cognouimus* &cæt.] Ex his modò verbis, quamuis alia deessent argumenta, apertè cognouimus id, quod antea dicebamus, quod dæmonium habeas; vel, nunc reipsa videmus, atque experimur, quod sola antea coniectura dicebamus; vel iuxta Euthy. *nunc cognouimus*, id est, nunc magis cognouimus, seu nunc omninò & perfectè cre- 57.

dimus, & hic sensus magis quadrat. Aptissimè in istos conuenit, quod Psalm. 63. de huiusmodi hominibus habetur *firmauerunt sibi sermonem nequam.* Sed vnde est, vt nunc agnoscere se dicant, quod dæmonium haberet? Respondet Euthym. quia visus est Deo se fecisse maiorem, melius respondet Theophy. Iudæos ideo dæmone agi Christum putasse, quod aliena quædam quasi mente captus diceret, quod ex Ioann. 10. confirmatur, vbi aiunt; *Dæmonium habet, & insanit, quid eum auditis?*

Abraham mortuus est &c.] Quia dixerat Christus futurum, vt qui sermonem eius seruarent, in æternum mortem non viderent. Obijciunt illi Abraham mortuum, quasi se eo superiorem vellet facere, vel etiam Deo, sed malè argumentabantur: neque enim Christus dixit: *mortem non videbit*, sed non videbit in æternum. neque enim Abraham mortem gustauit in æternum, sed ad sinum Patrum anima eius deducta est, & inde ad gloriam; ad vitā autem postremò immortalem corpore, & anima suscitandus.

58. D. Gregorius loco citato: *sicut bonis*, inquit, *necesse est, vt meliores etiam per contumelias existāt; ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt: nam accepta prædicatione, iterum dicunt: nunc cognouimus quia dæmonium habes. quia enim æternæ morti inhæserant, & eamdem mortem cui inhæserant, non videbant, dum solam mortem carnis aspicerent in veritatis sermone caligabant, dicentes; Abraham mortuus est, & Prophetæ mortui sunt; & tu dicis: si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum? Vnde & ipsi veritati eumdem Abraham & Prophetas quasi venerantes præferunt. Sed aperta nobis ratione ostenditur, quia qui Deum nesciunt, Dei quoque famulos falsò venerantur.*

42. *Quem te ipsum facis?*] Hoc est, quem nobis te suades esse? *Quis*, inquit Rupertus, *se ipsum facit aliud quàm est, nisi is, in quo veritas non est, mendacij pater, id est, dæmon, & omnis hypocrita, & nequam, qui ex parte eius est?*

43. *Si ego glorifico me ipsum*] Interrogauerant quem seipsum faceret? ideo tacitè nunc Dominus ostendit se filium Dei esse. verùm prius amouet à se iactantiæ suspicionem: *si ego*, inquit, *glorifico me ipsum*, id est, si me vt homo solus insolenter iacto, & gloriam inanem aucupor, *gloria mea nihil est*, id est, vana, non vera; non solida est. vt sit hæc sententia: si ego vt homo me glorificarem, parum vel nihil solidæ gloriæ assequi possem: quantula enim sunt, quæ facere homo potest sua virtute? cæterum quæ ipse facio, non puri ac meri hominis sunt, sed Dei, eiusmodi fuêre innumera signa, & prodigia, quæ vobis videntibus, & feci, & dixi, non igitur inanem gloriam capto, nec per iactantiam me effero, cùm non vt homo, sed vt DEVS, & loquar, & operer. Obseruandum est velle hic Christum iactantiæ opinionem à se repellere, quod inde suadet, quia non vt homo, hoc est, ex solius meri hominis operibus, vel verbis gloriam quærat, vt solent homines inaniter gloriam per sua opera & iactantiam quærere, (quæ certè nullius momenti est) sed ex diuinis operibus, ac verbis, quæ vt DEVS facit, cui iactantia, vel inanis gloriæ cupido inesse nequit. Hæc est Toleti expositio.

Aliter Diuus Chrysostomus: *si ego*, inquit, *me ipsum glorifico*, si glorificauero, vel glorificare voluero, *gloria mea nihil est*, nimirum apud vos vel opinione vestra, cùm reuera gloria

A quam mihi ego tribuo, sit magna, & solida, quia vt DEVS & loquor & opere confirmo, quæ dico. sic Theophylactus & Euthymius etiam exponunt; *gloria mea nihil est*, vt vos putatis; vel aliter iuxta hominum commune iudicium, in quo ex iuris præsumptione non creditur homini de se testanti, nihil est gloria mea: *est Pater meus qui glorificat me*. glorificare se Patrem dicit, hoc est, declarare, atque aperire se DEI filium esse, & CHRISTVM verum, qualis reuera erat, & hinc est quod gloria eius sit vera, & solida, & magna; quia verò quæ ipse facit vt DEVS, Patri solet tribuere, vt se esse DEI filium doceat, ideo maluit dicere *est Pater meus qui glorificat me*, quam dicere ego vt DEVS diuina doctrina, & operibus glorifico me & verè, & solidè.

B *Quem vos dicitis*] His apertè declarat, se filium DEI esse, cùm eumdem & Patrem suum, & Iudæorum DEVM appellet, vim habent autem, *vos dicitis*, quasi dicat, vos quidem iactatis illum DEVM vestrum esse, sed non ita est. nam si DEVS re vera vester esset, honoraretis eum, eiusque præcepta seruaretis. 59.

44. *Et non cognouistis eum*] Interlin. quia si cognouissent, filium eius recepissent, vel est sensus de cognitione coniunctâ cum præceptorum obseruatione, de qua cognitione intelligitur illud 1. Regum 2. *filij Heli, filij Belial nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum*, & illud Pauli ad Titum 1. *confitentur se nosse DEVM factis autem negant*. sic 1. Ioan. 2. *in hoc scimus, quoniam cognouimus eum, si mandata eius seruemus. qui dicit se nosse DEVM & mandata eius non custodit, mendax est. & in hoc veritas non est.* C Vel, *& non cognouistis eum*, id est, quamuis illum non cognoueritis, nunquam videritis, nunquam audieritis, vt capite 5. Ioannis 37. Vel *non cognouistis*, id est, non credidistis, cùm de me ille testimonium ferret, dicens: *hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite*. Hoc autem dicto tacitè ostendit eos Deum non cognoscere, qui si cognoscerent Christum eius filium & recepissent, & amassent: nam, & qui Patrem recipit, non potest filium non recipere, & amare.

Ego autem noui eum] Quia illum qua homo clarè video, qua verò Deus ab illo genitus in sinu eius sum.

Et si dixero, quia non scio eum] Cùm sciam sic interlin. vel iuxta Diuum Augustinum, quia secundùm carnem iudicantibus, poterat videri arrogantis quod dixerat, ideo hoc subdit; arrogantia itaque cauenda est, vt veritas non relinquatur.

D *Ero similis vobis mendax*] Videtur alludere ad ea, quæ superius contra ipsum mendaciter, & falsò dixerant Samaritanum esse, & dæmonium habere.

Sed scio eum] Secundùm Theophylactum naturaliter ipsius cognitionem obtinens, & vt homo sermonem eius, & legem seruo. Vel probat quod dixerat, se nosse DEVM, quod videlicet sermonem eius seruet, ita vt particula, *&*, caussalis sit.

45. *Abraham Pater vester exultauit vt videret diē meum*] Dies hic quomodo sumatur non cōstat. potest sanè significare vel tempus aduentus Christi in mundum, quo cum hominibus conuersatus est, docuit, admiranda opera edidit, & tandem in crucem actus vitam amisit, vel potest humanam significare, vel diuinam, vel vtramque claritatem 60.

Christi quo modo diem vsurpat Hiere. 17. cum ait. *dies hominis non desideraui*, & Paulus 1. Corint. 4. *mihi pro minimo est, vt ab humano die iudicer.* Græci exponunt, *diem*, pro die passionis Christi, quem vidit præfiguratum, & adumbratum in die quo filium suum Isaac obtulit in holocaustum; didicit enim, inquiunt, quod sicut ipse non pepercit filio suo dilecto propter Deum, ita neque Deus parsurus esset dilecto filio suo propter hominem. sic D. Chrysostomus homilia 54. Theophylactus, Euthymius; sequitur & idem Diuus Ambrosius lib. 1. de Abrahamo c. 8. quam expositionem sic illustrat D. Prosper lib. 1. prædict. cap. 17. *diem*, inquit, *passionis filij Dei, vidit Abraham in suo filio figuratum; quod vnico filio non pepercit, quod veluti ad aram crucis triduo cum insonti victima conuolauit; quod patiens, ac sine voce similis agno coram tondente se filius Patri, vt percuteret, pia colla præbuit; quod Aries cornibus in vepre detentus, spinis coronatum Christum ostendens pro Isaac immolandus apparuit, quod ideo Isaac immolatus non est, quia resurrectio filio Dei reseruata est. Hæc omnia credens Abraham videre meruit per figuram.* hæc Prosper.

Christus in Isaac præfiguratus.

61. Sed cur, inquies, gauisus fuisse dicitur, cum lacrymis, ac luctu prosequenda viderit? Respondeo, & gauisum esse, & doluisse. nam ex Christi passione, & cruce vterque nascitur effectus; gaudij verò meminit, vt se non inuitum ad passionem venire, Christus ostenderet. Vnde ait Euthymius gauisum esse Abrahamum ob salutem mundi, quam ex Christi passione consequendam sciebat. Qui verò per diem Christi diem resurrectionis intelligunt, vt Turrian lib. 8. const. Clem. c. 12. n. 3. facilius possunt respondere huic dubitationi.

De die, quã Abraham vidit, & gauisus est.

Verùm hæc Græcorum interpretatio reijcitur, quia non tantum dictum est, Abrahamum vidisse diem Christi, & gauisum esse, sed præmittitur quod *exultarit, vt videret*, hoc est, gestierit, magnoperè concupiuerit videre diem Christi, postea viderit, & gauisus sit. Alij ergo dicunt; quod hic *dies* pro toto tempore aduentus Christi sumitur, quem Abraham viderit in spiritu, dum in semine Christo benedicendas omnes gentes vidit, & credidit. Est ergo idem hic dies, quod tempus aduentus Christi, in quo rectè hi sentiunt, quidquid sit de eorum interpretatione, nimirum quomodo dicatur Abraham vidisse diem Christi. Alij intelligunt diem æternitatis, & diuinitatis Christi, quem viderit intelligens, ab æterno esse Deum, Deique filium. Diuus Augustinus tractatu 43. in Ioannem scribit: *quod ait Dominus diem meum, incertum potest esse. vnde dixerit, vtrum diem Domini, temporalem, quo erat venturus in carne, an diem Domini, qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito Patrem Abraham totum sciuisse.* sic Sanctus Augustinus. sequitur hanc expositionem de die æternitatis Caiet. censet enim Abraham exultasse, vt videret claritatem diuinitatis Christi, vidisse verò non visione per essentiam, sed visione certæ notitiæ, & gauisum esse.

62. Equidem arbitror hæc CHRISTI verba: *vidit, & gauisus est*, non de sola fide, aut de figura, vel prophetica reuelatione accipienda esse: etenim illud credendus est vidisse Abraham, eoque gauisus, quod tantoperè videre concupierat. At non optauerat sola videre fide, quia fide iam videbat CHRISTI diem; nam si de tempore, antequam fidem haberet, id intelligas, diem eius videre desiderare non poterat: Nec per figuram aut reuelationem videre optabat, quæ eius desiderium satiare non potuissent: quorsum enim figuram, vel reuelationem optasset, cùm certissimam haberet fidem? ergo loci huius: *exultauit, vt videret diem meum*, id est, concupiuit, vt veniret dies meus, seu citò adesset tempus aduentus mei. cùm enim Abraham, DEO reuelante, venturum me sciret in mundum, vt humanum genus redimerem, vehementer cœpit æstuare desiderio tempus hoc videndi; caro enim, & cor eius exultauerũt hac spe concepta in DEVM viuum, hoc est, vt quam primum DEVM inter homines viuentem, vel corporis cerneret, vel mentis oculis: hac ergò fretus spe, exultabat, & desiderabat.

Vidit verò, & gauisus est. sicut & cæteri Patres, qui ante Christi aduentum, diem iam obierant, cùm essent in Limbo. Tunc enim edito in orbem Christo, reuelatum est illi, aduenisse Saluatorem mundi.

Inde verò nouo, atque incredibili gaudio gauisus est. Nec dubito Patribus illis, & per Angelos, per Simeonem, per Annam, per Iosephum, per CHRISTI præcursorem, per vtrumque Deiparæ virginis parentem annunciatum esse filij DEI aduentum. Quare cùm ait hic CHRISTVS, *vidit*, intellige certissimè illum sciuisse desideratum gentibus in orbem venisse, atque adeò Emmanuelem adesse in Iudæa, & inter homines DEVM versari. Cùm ergo Dominus ait Luc. 10. *multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt*; intellige, non viderunt oculorum intuitu, alioquin mentis non dubium vidisse illos, & eximiam inde, atque animo voluptatem concepisse. Sic Abraham in Limbo vidisse diem CHRISTI exposuit Titelm. Iansen. Maldonat. Salmeron. Emman. Barrad. Perer.

46. *Quinquaginta annos &c.*] Non intellexerunt Iudæi verba CHRISTI: *Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit, & gauisus est*, arbitrati CHRISTVM significare à se homine, visum Abraham, dum viueret. Meritò Gregorius hom. 18. *carnales*, inquit, *mentes audientium oculos à carne non subleuant, dum in eo solam carnis ætatem pensant: dicentes: quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Erat tunc CHRISTVS trigesimumtertium annum agens, quomodo ergo illũ quinquaginta fermè natum annos esse significant? Irenæus libro 2. cap. 14. arbitratur sic locutos esse Iudæos, quod CHRISTVS quadragesimum tunc annum excesserat. *Responderunt*, inquit, *Iudæi: quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? hoc autem consequenter dicitur ei, qui iam quadraginta annos excessit, quinquagesimum autem annum nondum attigit, non tamen multum à quinquagesimo abstitit. Ei autem, qui sit triginta annorum, diceretur vtique; quadraginta annorum nondum es. Quod autem videbant Iudæi hoc loquebantur: non ergo multum aberat Christus à quinquaginta annis: & ideo dicebant: quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* 63. Sed hæc opinatio Irenæi de CHRISTI annis contra communem est Patrum, & Doctorum sententiam; ad hæc non mortuus fuisset CHRISTVS sub Tiberio, sed sub Claudio: nam decimoquinto anno Tiberij baptizatus est, trigesimum ætatis circiter annum ingressus, quod si prope quinquagenarius mortuus est: hoc est, septem vel octo supra quadraginta annos natus, fieret inde ipsum mortuum fuisse sub Claudio. Tiberius enim vixit in imperio 23. annos, & successor eius Caligula quattuor annos, post quem imperauit Claudius. Obijsset ergo CHRISTVS contra omnes historias anno circiter 6. Claudij.

Euthymius Ioannis 8. ait: *putabant eum ferme esse quinquagenarium propter multam eius peritiam & experientiam.* Quædam autem exemplaria habent *quadraginta*; sed cum Biblia correcta *quinquaginta* habeant, non est ab hac lectione recedendum. Lyra putat, propter labores, & ieiunia visum fuisse Christum longè maioris ætatis, quam esset. opinor id dixisse, quod certissimum, & summum esse poterat in annis ætatis Christi.

64\. 47. *Amen, amen dico vobis, antequam* &c.] Respondet Christus prudenter ad eorum mentem, qui ipsum tanquam hominem purum putabant ante quinquaginta annos non extitisse. *Appende*, inquit Diuus Augustinus, *verba, & cognosce mysterium: Intellige, fieret, quia creatura erat Abraham, non dixit: Antequam Abraham esset, ego eram, sed antequam Abraham fieret, qui nisi per me non fieret; ego sum, neque hoc dixit, antequam Abraham fieret, ego factus sum, in principio enim fecit DEVS cœlum, & terram, nam in principio erat verbum, antequam Abraham fieret, ego sum. Agnoscite creatorem, discernite creaturam. Non ait:* inquit Chrysostomus, *eram, sed sum, eiusmodi verbum Deo conuenit, eò quod perpetuus sit, atq; sempiternus.*

65\. 48. *Tulerunt ergo lapides*] Vt eum tamquam blasphemum lapidarent. Ipse autem non vt timidus, sed quia nondum venerat hora eius, sese abscondit, reddendo sese, quod verosimilius est inuisibilem.

Abscondit se] Et vt dicit Diuus Augustinus, quia veritas fugit superbos, & mendaces, & abscondit se illis. Humiles autem sequitur & manifestat se illis. Aduertit hic Cardinalis Toletus annotatione vigesimaseptima, nec Diuum Augustinum, nec Chrysostomum, nec Euthymium legere illa verba: *exiuit de Templo*, quod ea in exemplaribus Latinis, & Græcis non inuenerint. Nonnum verò, ait, hæc alia etiam legere: *exiuit de Templo, & transiens per medium eorum sic præteriit*, sed hæc vltima nec Græci nec Latini codices habent, sed tantùm, *exiuit de Templo*. Quod ad rem attinet, nullum fermè discrimen est.

THEORIA I.

In V. 14.

Quomodo Christus principium sit?

1\. PRincipium auctore Sancto Augustino 5. de Trinitate capite tertio, cum sit relatiuum, ac significet ordinem vnius ad alterum, ibi reperiri potest, vbi est aliquis ordo.

Porrò in diuinis, vel considerari potest ordo, quem tota TRINITAS gloriosa Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vt sunt vnus DEVS, habent ad creaturas, quarum caussa sunt: ita nomen Principij dicitur in diuinis, vt Scholastici loquuntur, *essentialiter*, estque commune toti Trinitati; vel spectari potest ordo originis ad intra, quomodo, vt Doctores aiunt, *notionaliter* sumitur, & quidem respectu filij, propriè conuenit Patri soli, & sic intelligit Sanctus Augustinus illud Psalmi 109. *tecum*

A *principium*, & quidem alij de Patre etiam accipiunt illud Ioan. 1. *In principio erat verbum*, vt quoque sumitur in Concilio Syrmiensi capite 23. respectu Spiritus sancti commune est Patri, & Filio, qui sunt vnum principium spiratiuum Spiritus sancti.

Itaque notionaliter sumptum hoc nomen, nulla ratione Spiritui sancto tribuitur, nam ad intra respectu diuinarum personarum, & processionum nec generat, nec spirat, nec personam aliquam producit diuinam, quamuis ad extra respectu creaturarum essentialiter principium sit cum Patre, & Filio, harum enim trium personarum, vt vna est essentia, ita vna & eadem est potentia, eadem, & vna actio.

Neque verò hoc idem nomen accipi potest 2.
B notionaliter respectu essentiæ: nam essentia nullum planè ordinem originis habet ad vllam personam, vt constat capite *damnamus* de summa Trinitate. Quod si mihi obijcias, à Dionys. de diuinis nominibus capite 3. Patrem vocari fontem cœlestis diuinitatis. Quod etiam habet Sanctus Augustinus 4. de Trinitate capite 20. sub finem: *vbi*, inquit, *totius diuinitatis, vel si melius dicitur Deitatis principium Pater est*; & Athanasius oratione contra gregales Sabelij, quin etiam Concilium Toletanum 11. in confessione fidei, Patrem nominat fontem, & originem totius Deitatis, & Concilium Florentinum sessione 24. in litte. vnionis idem habet.

In promptu est responsio: non sic voca-
C ri patrem, quod producat Deitatem ipsam, sed quod eam communicet: quare genitiuus *Deitatis* non vsurpatur in ea loquendi formula pro termino eius respectus, quem secum affert principij nomen. Etenim eiusmodi terminus, cùm quid productum esse debeat à principio, cuius dicitur terminus, distinguatur oportet re ipsa ab ipso principio. Ergo asserendum est, formalem terminum, esse naturam, secundùm quam tale principium sese communicat, & sic intelligendi sunt Scholastici cum Magistro in primo, distinctione vigesimanona, cùm affirmant Patrem vocari principium totius Deitatis, quod sit principium omnis personæ, cui per originem communicatur diuinitas.

Sed non ita frequens est locutio, qua
D Pater totius TRINITATIS principium appellatur. In Concilio Vormat. in Confession. fidei; quod non ita accipiendum est, quasi tota TRINITAS, aut omnes eius personæ à Patre procedant, quod constat esse falsum: verùm quia multiplicatio personarum sanctissimæ TRINITATIS in Patrem referatur, à quo ducit originem; ita vt principium TRINITATIS nominetur non quasi distinctum à Triade, sed quasi in Triade contentum, vt prima persona aliarum fons, & principium. Verùm non est vsurpandus hic dicendi modus, nisi fortè declaretur clariùs & distinctiùs.

3. Rogabis fortè cur *principij* nomen Patri tribuatur, cùm videlicet notionaliter sumitur, nam & Filius verè, & propriè principium est ad intra.

Respondeo, esse principium sine principio, seu esse primum in illo ordine, hoc est, ad intra, seu respectu diuinarum processionum, proprium est Patri. Est quidem Filius Principium, sed de principio. Est principium vnius dumtaxat processionis, non tamen commune ac in vniuersum omnis processionis, quæ intra DEVM esse potest: proinde non Filius, sed Pater fons est Deitatis, &, vt loquitur Diuus Bonauentura, *fontalis plenitudo*; in quo per se, & sine vlla dimanatione diuina fæcunditas reperitur, ac propterea prompta, expeditaque est in Patre ad omnem illius fæcunditatis actum, cùm in filio fæcunditas reperiatur per processionem à Patre, atque adeò non ad omnem fæcunditatem.

4. Hoc autem ipsum significant Patres, cùm nomen *originis* Patri assignant, vt videre est in Concilio Toletano 6. in confessione fidei, diciturque Pater origo personarum, in qua loquendi formula origo non processionem ipsam, vel principium primum omnis processionis significat, ob eamdem caussam Chrysostomus oratione 9. sub finem 5. tom. Patrem vocat *radicem sancti illius fructus*, & Diuus Augustinus 3. contra Maximinum capite 14. *Auctorem*, hoc est, primum principium, vt interpretatur Diuus Thomas 1. parte, quæstione 33. artic. 1. quamuis Hilarius 2. & 4. de Trinitate etiam Filium auctorem nominat sancti Spiritus, vt propterea visus sit Phebadius, libro contra Arianum, Patrem vocare auctorem sine auctore. *Initium* quidem, quia significare magis videtur durationis alicuius, vel, vt aiunt, existentiæ principium, non est in sanctissima TRINITATE vsurpandum, nisi fortè per modum negationis, vt dicamus, diuinas personas durationis, vel esse initium haud habere, vt ex Hilario 4. de Trinitate obseruarunt Mag. & Diuus Thomas distinctione 29. cita. Diuus verò Bonauentura eadem distinctione artic. 1. q. 1. ad 2. Patri tribuit nomen *initij*, si sumatur pro primo principio; sed neque hæc propria, nec frequens huius vocis significatio est.

5. Sed quoniam diximus Filium esse principium essentialiter, & notionaliter respectu Spiritus sancti, mirabitur aliquis quomodo dici possit principium, cùm genitus sit à Patre; videtur enim repugnare principio, si dicatur productum esse. Sed si quis attentè consideret, quæ fides docet, & Doctores explicant, intelliget sanè personam, quæ verus DEVS est, verè ac reipsa productam esse posse. Docet enim fides illud ipsum esse Dei, ipsamque naturam, quæ Deitas dicitur, quia infinita est, dari communicarique posse omnibus personis, quibus non opponitur, atque adeo non repugnare, vt id, quod producitur, recipiat eamdem naturam, quæ in producente præintelligitur. Ex quo fidei do-

A gmate necessariò efficitur, nihil repugnare, quominus & verus DEVS possit produci; & eiusmodi productio nullam contineat vel inuoluat perfectionis diminutionem.

Quorum vtrumque per se liquet. Et primum quidem: nam cuicumque inest natura diuina, siue à se illam habeat, siue ab alio datam, verus DEVS est, & haberi debet. Alterum verò facilè ostendemus, si excluserimus omnes defectus, qui in productione aliqua contineri posse videntur.

Defectus, qui in re producta reperiuntur à persona diuina producta omnes prorsus excluduntur.

Primus igitur defectus, qui in producto reperiri potest, est, quod sit ab alio; hinc enim fit, vt non sit à se, quod à Deo planè alienum esse videtur; sed tolletur hoc vitium, si sic distinguamus, esse ab alio bifariam accipitur: vel ab alio DEO, vel ab
B alio, qui sit idem DEVS.

Primum affert apertissimum perfectionis defectum, sic enim fieret plures esse Deos, & neque vnam esse producentis naturam, & producti. Quare cùm hæc distinctio non possit stare cum æqualitate naturæ, cum minore sit oportet perfectione coniuncta, ita vt ea, quæ producitur persona Deus verus dici non possit producenti æqualis, cadit enim à perfectione producentis, à quo dependet in natura.

Secundum verò nullum continet vitium, nec defectum, sed stat cum æqualitate naturæ; hoc ergo modo astruimus, diuinam personam ab alio esse, qui sit idem DEVS; neque hic aliquid vitiositatis, vel imperfecti cernitur, vt meritò hoc sensu dixerit Hi-
C larius libro nono de Trinitate post medium, quamuis Pater maior sit (hoc est videatur) auctoritate dantis, tamen Filius minor non est, cui idem esse communicatur. Atque ita rem intelligendo, non pugnant inter se illa duo, esse productam personam, & esse ipsum esse per essentiam. Quia per eiusmodi productionem accipit persona, quæ producitur, ipsum esse per essentiam, hoc est, eamdem omninò diuinam naturam: & in hoc sensu potest dici, quæ sic producitur persona, esse à se, prout à se excludit principium alterius naturæ; cùm accipiat eamdem prorsus naturam producentis, quæ producta non est, quamuis ea
D communicetur personæ per eius productionem.

Alter defectus perfectionis in productione cernitur, quia id, quod producitur, pendere solet à producente, tanquam à caussa. Verùm omnis hic defectus, vel perfectionis diminutio, in ea dumtaxat productione visitur, per quam non tribuitur ipsa illa natura, quæ est in producente, nam propter illam caussam res producta pendet ab efficiente, quia illa natura ipsum esse, quod ab alio recipit, manat à natura, vel ab esse alterius, nec sine tali influxu esse potest; producens enim efficit ipsammet naturam, ipsummet esse, quod communicat alteri, vnde fit, vt semper det esse, vel naturam aliquam 6.

distin-

distinctam ab ea, quam in se habet, quod est propriè agere, efficere, seu vt vocant nunc Philosophi, caussare. sanè in processionibus diuinis id non reperitur, nam illa, quæ per se primo per illas tribuitur, non est alia omninò natura ab ea, quæ est personæ producentis; id quod, vt est proprium, & peculiare, ita admirandum valdè in diuinis illis processionibus, neque vsquam alibi reperitur; vnde fit, vt per illas non communicetur aliquod esse, aliquaue natura pendens vel caussata (quod Philosophi aiunt) à producente, ipsaque productio tota sine vlla dependentia sit; præsertim cum eadem illa natura, quæ communicatur, intimè, & essentialiter in ipsa persona producta contineatur, & in omni eius proprietate per summam quamdam, & inexplicabilem simplicitatem; vnde efficitur, vt illa productio fit absque vera, ac propria actione per simplicem quamdam processionem, quæ reipsa non distinguitur à persona producta, neque verò inter producens, & productum intercedit hic vera actio, quæ sit actus elicitus secundùm se, sed est persona producens, quæ est suum intelligere & amare.

7. Itaque eiusmodi productio in diuinis citra omnem caussalitatem est non modo formalem, & materialem, vt constat, sed etiam efficientem: efficiens enim illud est, ad quod aliud sequitur, persona autem producta non est aliud à producente, neque enim aliam habet naturam, nec eius productio est propria effectio, vel actio, vt dixi, hinc excluditur etiam finis, nam vbi non est efficiens, nec finis est, & nec diuinæ processiones ex intentione finis sunt, sed ex absoluta necessitate illius naturæ, vt sapienter Cyrill. Alexandr. lib. 5. Thesau. cap. 5. hoc interesse dixerit inter æternam, & temporalem diuini Verbi generationem; quod de æterna quæri non possit, cur fuerit, de temporali possit ob rationes dictas.

8. *Quomodo intelligendi sunt aliqui Patres, cùm in diuinis processionibus nomine, caussæ, vtuntur.*

Sed roget aliquis, quamobrem ergo Basilius contra Eunomium non raro, Gregorius Nazian. oratione 29 Damascenus libro 1. de fide 8. & 11. & vt Græcos omittam, etiam Richardus de sancto Vict. lib. 5. de Trinitate cap. 7. nomine *caussæ* in diuina Triade vtuntur, hoc Patri nomen tribuentes, vt proinde Aureol. 1. distinctione 29. non dubitauerit affirmare, caussæ nomen, etiam iuxta proprietatem Latini sermonis, posse propriè Deo attribui ad intra? At non ita censuit Hilarius lib. 9. de Trinitate. non ita Diuus Thomas 1. parte quæstione 33. non ita passim Scholastici: quin Cyrillus ipse Græcus *caussæ* nomen non admittit, vt obseruat Bessarion in Concilio Florentino sessione vltima in orat. pro vnione cap. 3. Quare exponendi sunt Græci Patres, dum eam in diuinis processionibus vocem vsurpant. Est enim aduertendum duobus modis consueuisse Patres *caussæ* nomen in Deum transferre. Primùm per respectum inter attributa essentialia, & ita

A tum Augustin. tum Hieronym. aliquando dixerunt; DEVM sibi esse caussam. vt sit, vel vt sapiens sit, quæ dicendi formula negatiuè accipienda est, vt sit sensus, DEVM non aliunde habere, vt talis sit, sed ex se talem esse, neque est passim vsurpandus hic dicendi modus, vel extendendus.

Deinde altero modo ad diuinas personas transfertur nomen *caussæ* ita, vt tribuatur vni personæ respectu alterius, quod ferè græci consueuere, vt patet ex Concilio Florentino, sessione vltima in litera vnionis, & ibidem ex Bessarione in oratione pro vnione capite vltimo, vbi explicat, non vsurpasse græcos eam vocem prout limitationem, vel dependentiam secum affert, sed tan-

B tum quatenus simplicem originem significat.

Audiamus igitur Hilarium loco citato, qui negat in Diuina TRINITATE vtendum nomine *caussæ*, sed vsurpendum principij nomen. Vide de his copiosius differentem, & egregiè, vt solet, Franciscum Suarez disputatione duodecima, in Metaph. sectione secunda, & libro secundo de Trinitate capite secundo.

Vt autem hæc clarius intelligantur, aduertendum est, nomen *principij* quattuor modis vsurpari (loquimur autem de principio rei, non cognitionis) Primum vt continet rationem ordinis, vel cuiusdam conne-

C xionis inter aliqua; vt cum dicimus, in scientijs, id quod est nobis notius, esse debere principium doctrinæ, & in tempore auroram esse dici principium, & in loco, qui primus sedet, dicitur ceterorum principium, & Rex secundum Damascenum est principium eorum, quibus præest propter ordinem dignitatis. Verùm hæc acceptio latissima est. 9.

Altero igitur modo magis propriè vsurpatur à Philosophis principium, vt significet aliquem respectum, qui intercedit inter ipsum & illud, cuius est principium, ita vt hoc ex illo aliquo modo per se oriatur, quamuis id non sit per positiuum influxum aliquem, sed tantum propter necessarium ordinem, & respectum per se ad aliud, quomodo priuatio dicitur ab Aristotele generationis principium; cum enim priuatio non

D sit aliquid reipsa inhærens, non potest habere proprium influxum in rem, quæ fit, sed tantum dicitur principium ob intrinsecum respectum generationis rerum natura constantium ad ipsam priuationem. Est enim generatio secundum suam vim & notionem transitus de non esse, ac propterea exigit priuationem, ex qua tanquam ex necessario termino per se constat.

Tertiò dicit principium positiuum influxum, & communicationem sui esse sine dependentia, & caussalitate, qui modus principij tantum in diuina TRINITATE reperitur, vbi verè reperitur influxus, id est, vera communicatio diuinæ naturæ à persona in personam citra vllam caussalitatem, dependentiam, & effectionem in

natura

natura verò creata non reperitur huiusmodi influxus sine caussalitate, & dependentia, cùm semper caussæ naturales influant esse aliud, & distinctum ab eo, quod in se continent, quod in efficiente clarum est, sed & in materia, & forma verum est, quatenus hæc à natura compositi, quod constituunt, distinguantur. Itaque in creaturis talis principij modus per solum influxum sine caussalitate, & dependentia non reperitur. Postremus verò principij modus per influxum & simul dependentiam, seu caussalitatem est, qui non reperitur in DEO ad intra, reperitur in natura.

10. Est tertium vitium, seu defectus, qui productioni inesse potest, quod ex nihilo videatur esse id, quod ab alio producitur; Itemque constare actu, & potentia, sed nihil huiusmodi in diuinis processionibus est reperire: nam cùm per has processiones personæ productæ tribuatur vna eademque substantia producentis. Hinc efficitur, vt id, quod producitur, non sit ex nihilo, sed ex substantia producentis, cuius propositionis intelligentiam docuimus prima parte dilucidationum libro 1. capite 1. digressione 3. sectione 1. de qua etiam vide Suar. libro 2. de Trinitate capite 2. numero 9. excluditur, & hinc omnis compositio, quia illa substantia, ex qua dicitur esse huiusmodi processio, non se habet vt potentia, neque vt pars naturæ, sed vt purissimus actus omninò, qui est tota natura rei productæ, reipsa nullo modo distincta à personali eius proprietate.

11. Postremò reliquæ omnes vitiositates, vt vno verbo dicam, quæ in alijs productionibus reperiri solent, procul hinc absunt; id genus sunt, productioni solere esse adiunctam mutationem aliquam, esse cum nouitate essendi, & similes.

In diuinæ naturæ communicatióe nulla mutatio.

At hæ vitiositates ideo insunt productioni rerum creatarum, quia per eam minimè perfecta natura communicatur, atque adeò modo minus perfecto, & cum caussalitate, & dependentia; at in diuinis processionibus datur natura omnis omninò mutationis expers, nulla igitur ibi mutatio, nulla nouitas essendi, nec finis. Hinc rectè Damascenus lib. 1. de fide cap. 8. speciatim de filij productione scribens ait: *impium esse in illa cogitare temporis initium, aut post Patrem filij substantiam generari, quia ex ipsa Patris substantia assruimus filij generationem.* Qua de re vide quæ diximus loco citato nostrarum dilucidationum sectione 4. numero 11. & 12.

Principij nomen propriè Deo cõuenit, non vero principiati.

Ex his constat, quot modis *principij* nomen sine vlla perfectionis diminutione Deo tribuatur, vnum addendum: quamuis principium de DEO dicatur propriè, non tamen propterea hinc efficitur, vt principiatum ibi locum habeat; nam principiatum, licet correlatiuum esse videatur principij, verè tamen ibi non est, sed si assignetur principij correlatiuum, erit id, quod est ab alio, quare filius non dicitur principiatus à Patre. Sic Diuus Thomas prima parte quæstione trigesimatertia, articulo primo ad 2. & passim Theologi, & merito, vt errandi occasio amputetur. Principiatum enim videtur significare aliquid factum, atque indicat initium durationis, vnde res inceperit, quæ prius erat. Græci verò, qui aliquando aiunt filium à Patre principiari, sumunt, *principiari*, vel esse principiatum, tantùm ab alio esse, seu habere principium, non durationis, sed originis.

THEORIA II.

In versu 33. *Ille homicida erat ab initio.*

Num diabolus semper malus fuerit?

MANICHAEORVM hæresis fuit, dæmonem malam habere naturam, Platonici etiam alios faciebant dæmones natura bonos, alios natura malos, & Porphyrius philosophus, teste Augustino 11. de Ciuitate affirmauit, quoddam reperiri dæmonum genus natura fallax, simulans Deos, & animas defunctorum. Hanc hæresim reiecit Diuus Dionysius Areopagyta de diuinis nominibus parte quarta, dum docet; nullam rem natura malam esse, & ne diabolum quidem; quod verissimum est, diabolus enim cùm à DEO factus sit, inter ea continetur, de quibus scribitur: *vidit DEVS cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* 1.

Diabolus natura bonus.

Quod ipsum confirmatur in Concilio Lateranensi secundo capite *firmiter* de summa Trinitate & fide Catholica, & in Carthaginens. quarto capite 1. vbi ponuntur dogmata, de quibus interrogari debet is, qui in Episcopum promouendus: & in Concilio Bracharensi 1. & Leo primus epistol. 91. ad Turibium Astoric. Episcop. capite 6. & est de fide. Neque id est, quod hic in controuersiam vertimus, solum enim dubitamus, an diabolus propria voluntate peccando, statim vt creatus est, sit factus malus, quod non est de fide.

Quod si objicias locum libr. Sapient. 12. *erat naturalis malitia eorum.* Respondeo; vel accipi debere hunc locum de inueterata diu peccandi consuetudine, quæ quasi in naturam vertitur, ita vt id, quod secundùm eam fit, quasi naturale homini dici possit; vel accipi potest de corrupta quadam naturali propensione quorundam hominum ad malum: videntur enim esse quidam quasi naturaliter propensi ad mendacia, ad iras, rixas, furta, homicidia, ad omnem intemperantiam, & similia: hæc ergo propensio dici potuit istorum hominum *naturalis malitia.* 2.

Solutio cuiusdam obiectionis.

Dubitamus igitur, num etiam ipso creationis initio sua voluntate diabolus fuerit malus, & Diuus Thomas quidem prima parte, quæstione sexagesimatertia, articulo 3.

An diabolus in primo suę creationis instanti peccauerit?

quinto ait: eam opinionem, qua creditur diabolus primo instanti malus fuisse, à magistris tamquam erroneam rationabiliter reprobatam esse, quamuis id dicere, non sit hæresis illa Manichæorum, quod diabolus suapte natura sit malus, vt obseruat Augustinus vndecimo de Ciuitate capite decimotertio, hunc tamen errorem secutus est Augustinus Eugub. libro octauo de perenni Philosophia capite trigesimooctauo, affirmat enim malos Angelos ab initio suæ creationis peccasse. Ipse verò Diuus Thomas non modò negat diabolum in primo instanti suæ creationis fuisse malum, sed ait: nullo modo potuisse tunc esse malum. Quamquam multi id non admittunt; de quo Molin. in prim. part. Diui Thomæ quæstione sexagesimatertia, articulo quinto, ibi enim docet, potuisse Angelos primo creationis suæ momento peccare, quamuis non peccarint.

4. Angeli omnes aliquando fuerunt in gratia.

Sed quidquid sit de hoc, an potuerint peccare, necne, omninò censendum est, primum diabolum, omnesque simul Angelos aliquando gratiam habuisse; deinde eam primo creationis suæ instanti habuisse: denique eam per suam cooperationem accepisse; tria hic affirmo.

Primum, non vno Scripturæ loco significari videtur. Docet enim Scriptura tantam aliquando fuisse Luciferi, & Angelorum præstantiam, quantam verosimile non est sine gratia supernaturali consistere potuisse, patet id Isaiæ decimoquarto: *Quomodo cecidisti Lucifer de cœlo, qui manè oriebaris?* Vbi de Lucifero sub persona Regis Babylonis loquitur Propheta, quo volunt quidam respexisse Dominum, cùm Lucæ decimo dixit discipulis. *Videbam Satanam, sicut fulgur de cœlo cadentem.* Item Ezechielis vigesimooctauo sub nomine Regis Tyri describitur, quanta magnificentia, & decore, & quot bonorum delicijs fuerit Lucifer ornatus à DEO, priusquam peccaret, vt Tertullianus ostendit libro 2. contra Marcio. ante medium. & Diuus Hieronymus in illum locum, & alij Patres; hæc tamen loca sensu litterali de Lucifero non intelligi docet Vasquez 1. 2. quæstione 22. capite 4. Idem colligi potest ex hoc loco Ioan. 8. *in veritate non stetit*: fuit igitur aliquando in veritate.

At ambulare in veritate, & stare in veritate, in Scripturis significare solet esse in gratia, & vocabulum, *veritatis*, ac verbum, *standi*, rectitudinem gratiæ, & iustitiæ designat, vt primæ Ioannis capite tertio, versiculo decimooctauo, *non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate. In hoc cognoscimus, quoniam ex veritate sumus.* & secundæ Ioannis quarto: *gauisus sum valdè, quoniam inueni de filijs tuis ambulantes in veritate.* & epistola trigesimaquarta: *maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare*, & primæ ad Corinthios decimo, duodecimo: *qui se existimat stare, videat ne cadat.* & quarto Regum capite vigesimo, versiculo tertio: *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate.* Fateor hæc loca aliter exponi, sed non multum probabiliter, si excludatur hic sensus. est alius locus in epistola Iudæ. *Angelos verò, qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reseruauit.*

Quem principatum Angeli mali in præuaricatione amiserunt? 5.

Certum est autem, Angelos Apostatas non amisisse principatum, qui suaptè natura illis competebat. Etenim in Angelis manserunt naturalia. ac propterea naturalis dignitas, qua vnus alijs præstabat, quæ erat principatus naturalis ipsius, integra mansit; per *principatum* ergo & *domicilium* intellexit Iudas principatum gratiæ, qua vnus alijs excellentior erat.

Quod hic dicimus, non est omninò certum ex fide, nam Magister sententiarum secundo, distinctione quinta, absque nota erroris putauit dæmones nunquam habuisse gratiam, verùm ita certum est, omnes Angelos habuisse gratiam, vt iam id negare, sit planè temerarium ob testimonia Scripturæ, quæ quamuis exponi fortassis possent de quadam beatitudine naturali citra omne malum pœnæ vel culpæ, qualem non est negandum, Angelos habuisse ante peccatum; nihilominus non tam benè, atque aptè ad sensum Patrum, de quibus mox dicam, sic intelliguntur. Quod si Angeli, qui ceciderunt, habuere aliquam gratiam, non est, quod dubitemus, omnes omninò illam habuisse.

6.

Quod verò gratiam habuerint, ipso statim conditionis suæ initio, hoc est, primo instanti suæ creationis, sic probare possumus, nam cùm essent à DEO creati propter finem supernaturalem, quem virtute sua naturali consequi non poterant, consentaneum fuit, vt daretur eis à DEO fides, & gratia, quibus ad eum finem assequendum egebant. Vide Diuum Thomam prima parte, quæstione sexagesimasecunda, articulo tertio. colligitur hoc ex loco illo Ezechielis vigesimioctaui: *perfectus in vijs tuis fuisti à die conditionis tuæ, donec inuenta est in te.* Docent idem Patres: Augustinus libro vndecimo de Ciuitate capite vndecimo, & libro duodecimo capite nono, vbi ait, Angelos à DEO conditos fuisse *cum bona volunte, & casto amore*. Sic enim vocat amorem ex charitate supernaturali, quam etiam nominat *bonam arborem*, quæ non potest malos fructus facere. Addit & illud, quod *erat DEVS simul condens naturam Angelorum, & gratiam largiens*. Idem censuit Diuus Hieronymus in illa Oseæ 3. *dilexerunt vinacea vuarum.* Sic Diuus Gregorius libro quinto moralium capite vigesimoseptimo, & libro trigesimosecundo, capite vigesimoquarto, & vigesimoquinto. Theodoretus libr. decret. diuin. capite de Diabol. & Dæmon. Damascenus libro secundo de fide orthosta capite tertio & quarto, & alij Patres; dum affirmant, fuisse Angelum creatum à

DEO

Deo bonum, & rectum sicut & hominem.

Hominem verò fuisse creatum in gratia, elicitur ex Scriptura, & affirmatur à Concilio Tridentino sessione quinta de peccato originali. ergo etiam Angelus, qui est perfectior creatura, fuit creatus in gratia, & hæc est nunc communis Theologorum sententia; quamuis olim Hugo de sancto Victore, libro primo de Sacramento capite vigesimo, vigesimosecundo, & Magister in secundo distinctione quarta & quinta, & alij quidam censuerint, Angelos fuisse conditos naturali solùm perfectione præditos.

7. Tertium verò ex tribus, quæ asseruimus numero quarto init. negant quidam, vt est Capreolus. volunt enim Angelos nullum actum supernaturalem habuisse in primo instanti suæ creationis, quia si huiusmodi actum concepissent Angeli, per illum meruissent beatitudinem, & tunc omnes fuissent illam consecuti: nam post vnum actum meritorium sunt adepti beatitudinem, ex Diuo Thoma loco citato articulo quinto, hoc sequitur Molina prim. part. quæstione sexagesimasecunda, articulo tertio, ad primum, sed credibilius est oppositum; conditio enim creaturæ intellectualis videtur hoc exigere, vt non recipiat gratiam, nisi consentiat, atque eatenus sese ad illam recipiendam disponat, quamuis non sine auxilio diuino; nec obest ratio allata pro sententia opposita, quia cùm dicit Diuus Thomas, Angelos bonos per vnicum actum meritorium fuisse consecutos beatitudinem, intelligere id oportet, non de primo illo actu, quo se disposuerunt ad gratiam omnes, sed vnico actu cum perseuerantia, quæ complectitur secundum instans.

8. Obseruandum est enim, Theologos quasdam morulas, seu instantia assignare, quibus dicuntur Angeli in via fuisse ante consecutionem beatitudinis, vel antequam æterna puniti essent damnatione. Quamuis enim in primo creationis instanti omnes Angeli gratiam sanctificantem habuerint, non tamen gloriam, ad quam obtinendam in semel accepta gratia perseuerare illos oportebat. Sicut enim ab hominibus, vt salui fiant, Devs non quomodocumque meritum requirit, sed meritum cum perseuerantia; sic enim Matthæi vigesimoquarto scriptum est. *Qui perseuerauerit vsque in finem saluus erit* (etenim in perseuerantia peculiaris inest difficultas, ac proinde præcipua laus, ac promerendi vis) ita probabilius est, se gessisse Devm cum Angelis, vt non tantùm contentus ea gratia fuerit, & sanctitate, quam initio conditionis acceperant; sed voluit, vt in ea sanctitate perseuerarent per aliquam moram, quamuis non tam longam, quàm requirit in homine.

Hoc enim conformius est conditioni naturæ Angelicæ, quæ postulat, vt statim Angelus id consequatur, quod potest ha-

A bere; neque enim indiget ad id longo operationis discursu, & successione. Qua de re doctè Diuus Thomas quæstione 62. cit. artic. 5.

Itaque via Angelorum bonorum ante terminum beatitudinis constitit vna dumtaxat duratione vnius saltem operationis meritoriæ, quam quilibet Angelus bonus habuit cum perseuerantia, quæ respondet vnico instanti Angelico; instantia namque temporis Angelici continentur ipsis Angelicis operationibus. At via Angelorum malorum duobus instantibus absoluta fuit, id est, duabus saltem operationibus, quarum prima meruerunt, sed sine perseuerantia, altera verò in peccatum inciderunt, & prius illud meritum extinxerunt.

B Sunt tamen inter Theologos, qui etiam viam bonorum Angelorum duobus instantibus constitisse affirmant, nam primum illud meritum negant fuisse plenè deliberatum, sicut accidit per secundum instans Angelicum; id quod alijs non probatur, volunt enim semper fuisse plenè liberum tale meritum, quia Angeli non egent successione ad omnia adiuncta intelligenda, nec ad plenè deliberandum, ac propterea, cùm in illo primo instanti fuerint æquè perfecti in actu primo ad deliberandum, atque in secundo; non est cur dicamus illos sine plena deliberatione initio operatos fuisse, sed hæc exactiùs declarare Scholasticorum est. Boni igitur post illam bonam operationem continu- 9.

C atam, seu post vnicum illum actum cum perseuerantia, statim adepti sunt beatitudinem in alio instanti, siue secundum sit, siue tertium. At mali immediatè post duas illas operationes, seu instantia fuerunt similiter in termino, & damnati. Igitur verissimum est, quod affirmat Diuus Thomas Angelos post vnicum actum meritorium, videlicet post actum cum perseuerantia adeptos esse beatitudinem suam.

Porrò licet censeamus bonorum Angelorum viam vnicum continuisse instans, malorum verò dico, non propterea negamus omnium Angelorum æqualem fuisse viam, tanto enim tempori coextitit vnicum illud instans bonorum, quanto duo illa in- 10.

D stantia malorum. Mora verò, in qua omnes Angeli fuerunt in gratia, non respondit soli momento temporis nostri, sed ipsi tempori; incepit enim actus ille meritorius per primum sui esse, vt Philosophi loquuntur, sicut & actus ille, quo Angelus primò peccauit; inter autem hæc duo instantia intercesserit tempus necesse fuit; & cum gratia & peccatum repugnent, non potuit primum esse peccati fuisse in instanti, in quo Angeli fuerunt in gratia, seu quo actum meritorium habuerunt.

Neque verò necesse est, vt in eo primo instanti, seu mora vnica tantùm fuerit operatio meritoria Angelorum, potuerunt

enim plures simul elicere, sicut & malorum operationes plures esse potuerunt; possunt enim dici vnum meritum, vnum peccatum, vnus actus, quia intra moram eamdem continebantur, quæ erat ipsorum via, & verisimile etiam est, quosdam Angelorum citius cœpisse extinguere, vel, vt Theologi loquuntur, mortificare primum meritum, quam alios, & non dubito peccatum Luciferi, cuius exemplo & suggestione cæteri peccauerunt, præcessisse etiam per aliquod breue tempus aliorum Angelorum peccatum, qui illum sunt imitati, licet simul omnes absoluerint viam.

11. Sed curiosiùs quidam inquirunt: quamdiu Angeli perstiterunt in via, antequam vel beati vel damnati essent? seu (quod idem est) quam longa fuerit eorum via? Hîc est opinio celebris Hugonis Victorini libro primo de Sacrament. Christ. fidei part. prim. capite decimo, qui censuit, tamdiu moram illam, quam habuerunt Angeli ad merendum, vel demerendum, durasse, quamdiu terra initio orbis conditi fuit inanis & tenebrosa, nondum producta luce, quæ paulò post producta est primo die creationis, antequam terra & cœlum, & Angeli condita esse creduntur, vt tunc primum facta fuerit distinctio bonorum & malorum Angelorum per lumen gloriæ, & tenebras damnationis, cùm lux quoque corporalis à tenebris diuisa fuit.

Hæc coniectura non probatur Valent. tomo primo, distinctione quarta, quæstione decimatertia, parte secunda, nam duratio, inquit, illa tenebrarum & inanitatis terræ longior extitit, quàm duratio illius meriti perseuerantis, per quod Angeli statim, ac per meritum perseuerans potuerunt, beatitudinem adepti sunt. Verùm mihi valdè probatur Hugonis sententia, neque obstat ratio allata; nam licet Eugubinus in Cosmop. sex horas tenebrarum ante sparsam lucem dilapsas esse dixerit, cum illis, qui diem primum à mane exordium sumpsisse, lucemq; primam in meridiano effulsisse arbitrati sunt: & Alfonsus Tostatus in Genesin, & qui sensére eamdem diem primum à vespere more nostro cœpisse, lucem verò non nisi mane in ortu emicuisse affirment, duodecim horarum fuisse tempus illud, & tenebras illas, easque horas partem primæ diei esse contendant, quomodo opus creationis primam diem non præcessisset, sed tantùm matutinam lucem primi diei: licet, inquam, ista isti censuerint, tamen Hugon. libro 1. de Sacrament. fidei prima parte capite 6. opinatus est: tempus quo chaos illud sub tenebris latuit indigestum ac rude non primæ diei tanquam partem eius aliquam, sed ante primum diem tempus illud elapsum credit, quamuis perbreue fuisse edoceat; videturque posuisse duo instantia inter se seiuncta; aliud quo rerum materia informis est condita, aliud quo lux manauit: cum autem ea esse immediatè non possint, efficitur, vt inter rudis chaos efformationem & lucem tempus intercesserit, necesse sit.

Cæterùm quantum fuerit illud tempus, soli DEO est notum, nobis non nisi eo reuelante compertum esse potest; perbreue tamen fuisse cum Hugone credo. Duo me ad id impellunt: vnum, quod cùm mundi tunc status is fuerit, vt rudis, indigestus, imperfectus meritò dicatur, & res ipsæ perfici exoptent, decuit sanè, vt breuissimus esset eiusmodi status mundi; & cùm Spiritus Domini ferretur super aquas virtute ad perficiendum opus valida, perminutum fuisse dubitandum non est. Alterum propter hanc ipsam, de qua loquimur, viam Angelorum, quam satis congrua ac verisimili ratione eo tempore tenebrarum & inanitatis cum eodem Hugone constitisse opinor. Cùm igitur Angeli natura citatissimis celerrimisque mentis operationibus operari possint, credibile est, bonos quidem Deo adhæsisse, & malos ab eodem auersos nonnisi celerrimè fuisse. Quare Theologi morulas illas instantia vocat: quin Christus Dominus de diabolo dixit: *ab initio in veritate non stetisse*, & alibi Scriptura Luciferum mane dum oriretur, cecidisse affirmat: quæ omnia tempus illud breuissimum fuisse significant. 12.

13. Verùm antequam supremam huic Theoriæ manum imponamus, duo obijci possunt ex Patribus. Vnum ex Diuo Gregorio trigesimosecundo moralium capite decimooctauo, vel iuxta aliam impressionem capite vigesimoquinto, ait enim, exponens illud Ezechielis capite vigesimooctauo, versiculo decimotertio: *aurum opus decoris tui & foramina tua in die, qua conditus es, præparata sunt: huius lapidis foramina præparata sunt, quia videlicet capax charitatis conditus fuit, qua si repleri voluisset, stantibus Angelis, tanquam positis in regis ornamento lapidibus, potuisset inhærere.* Et paulò post subdit: *habuit ergo lapis iste foramina, sed per superbiæ vitium charitatis auro non sunt repleta.* Ergò censet Gregorius nunquam in Lucifero fuisse charitatem, & gratiam.

Alterum est ex Ioanne Papa, capite *Visis* decimosexto, quæstione secunda vbi de diabolo, inquit; *dolet & erubescit charitatem, quam in cælo nequiuit habere, homines constantes ex lutea materia tenere in terra.* Ergo diabolus nunquam habuit charitatem, alioquin non diceretur à Ioanne papa; *quam in cælo nequiuit habere.* Ad primum respondeo, eodem loco docere Gregorium clarissimè, Luciferum in gratia conditum esse. Nam capite octauo exponens locum hunc Ezechielis: *quid boni*, inquit, *non habuit Lucifer, si signaculum Dei similitudinis fuit?* Quod ergo ait in verbis allatis, hanc continet sententiam: præter aurum caritatis, in quo iuxta Ezechielem primo Lucifer conditus est, rectè concipi Luciferum instar lapidis pretiosi, in quo foramina quædam sint facta, in quæ auri filum inseratur, vt affigatur Dei vestimento vna cùm pretiosis alijs lapidibus; huiusmodi autem auri filum sunt bona opera meritoria, & charitas perseuerans, cuius Lucifer capax fuit:

A Hac ergo perseuerante charitate, cuius erat capax, caruisse Luciferum, ait Gregorius, & ideo affirmat foramina eius fuisse vacua.

Ad alterum respondeo, nequiuisse Luciferum habere charitatem, postquam eam semel amisit, neque enim concessus est ei locus pœnitentiæ, vel certè nequiuisse dicitur tenere in cœlo charitatem consummatam perseuerantemque, quam tamen homines tenent in terra, sed id suo vitio factum est. Sunt etiam, qui legant præsenti tempore: *Nequit*, & sic facilior sensus.

DIGRESSIO PRIMA.

Quid Gazophylacium significet?

1. DVPLEX Gazophylacij genus licet in sacris litteris obseruare; alterum, quo pecuniæ asseruabantur; alterum, quo res aliæ maioris magnitudinis, aut molis vel asseruabantur, vel asseruari potuissent. Exemplum prioris assertionis videre est 4. Regum cap. 12. versic. 9. *Et tulit Ioiada Pontifex Gazophylacium vnum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantq; in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini.*

Gazophylacium hic vertunt septuaginta Interpretes, κιβωτὸν, hoc est, *arcam*, videtur enim fuisse arca perforata, in quam pecunia iactabatur per foramen. In Hebræo pro *Gazophylacio* habetur, *aron*, voce deducta, ab *oren*; & significat arborem quamdam, siue materiam, quamuis ignoretur quæ sit. Hieronymus Isaiæ capite 44. versiculo 14. *Pinum* interpretatur, alij cedri genus putant, alij abietem, alij ornum; quidquid sit, indicat materiam, ex qua ea arca, vel capsa confecta fuit, quamuis deinde indicare consueuerit ea vox, quamlibet arcam ex quauis materia.

2. Situs huius arcæ erat in atrio interiore *iuxta altare* videlicet holocaustorum *ad dexteram ingredientium domum Domini,* videlicet ad aquilonem inter vestibulum & altare. Cùm enim domus Domini, hoc est, sanctuarium ad occidentem sita fuerit, ij, qui eam ingrediebantur, facie occidentem spectabant, orientem humeris, dextra aquilonem, sinistra meridiem. & cùm altare holocaustorum esset in media area atrij sacerdotum, quicumque domum Domini ingredi volebat, vltra altare progrediebatur: hoc ergo loco valdè remoto, & velut in Dei oculis censuit Ioiada benè seruatum iri sacram pecuniam.

Situs sanctuarij.

Porrò in hoc Gazophylacio sacerdotes pecuniam, quam populus offerebat, immittere consuerant; sic enim loco citato, 4. Regum capite 12. versiculo 14. dicitur iniunctum esse, vt sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini, mitterent in prædictum Gazophylacium, donec præsente Scriba Regis, & Sacerdote prædicta pecunia effunderetur, ac numeraretur.

Populus enim non poterat sua munera in Gazophylacium inferre, cui atrium interius ingredi non licebat. Est autem verosimile alia quoque Gazophylacia in atrio exteriore constituta fuisse, in quæ ipsi populi propria manu citra vllam Sacerdotum suspicione, ne sibi oblata vsurparent, sacram pecuniam immitterent, atque de huiusmodi Gazophylacijs intelligendi sunt, loqui Euangelistæ Lucas capite 21. versiculo 14. Marc. cap. 2. versic. 14. Ioan. cap. 8. versic. 20. horum etiam meminisse videtur Iosephus 6.
B belli cap. 11.

Posterioris acceptionis videtur meminisse Ierem. 35. 2. 4. *& introduces eos in domum Domini in vnam Exedram thesaurorum* &c. 3.
& introduxi eos in domum Domini à Gazophylacio filiorum Hanan filij Iegedeliæ hominis DEI, *quod erat iuxta Gazophylacium Principum.* Hæc Gazophylacia non erant arcæ, sed cubicula seu domus, & multæ quidem, quæ erant distinctæ thesauris templi asseruandis, seu aptè ad asseruandum & habitandum Leuitis, & Sacerdotibus. Dicuntur alio nomine *Exedræ*. Sic libro 1. Paralipom. 28. 11. 12. nominantur. *Dedit Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cenaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis; necnon & omnium quæ cogitauerat atriorum, & exedrarum per circuitum*
C *in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum.*

Quod autem noster interpres *exedras* vertit, *pastophoria* vocant septuaginta, dicuntur autem *exedræ* propriè cubiculum colum- 4.
nis fultum ab ἕδρα, quod est sedes, vnde *catedra* & *exedra,* quod in exedriis multæ sedes essent. *Pastophoria* verò dicuntur, quia habitabant in eis Sacerdotes cum templo seruiebant, licet origo huius vocis compositæ ignoretur. Nam παστὸς Porticum, cœnaculum, πασάσι enim cœnare est, thalamum nuptialem, & velum nuptiali lecto impendens significat à πάσω, quod est, orno, atque ita *pastophori* vocabantur sacerdo-
D tes, qui thalamis illis præerant, siue quia in his habitabant, & ipsi thalami inde videntur dici *pastophoria*. Sanè apud AEgyptios honoratiores quidam Sacerdotes, qui paston; id est, pallium, seu velum ferebant sacerdotale, *pastophori* dicebantur, hinc Virgilius:

Quid exedræ, quid pastophoria?

Et capite ante aras Phrygio velatus amictu.

Venus quoque pastophoros dicitur, quasi thalami fera; quamuis vsu receptum fuisse videatur, vt quælibet domus ad alium recipiendum apta παστὰς diceretur.

Sanè hæ exedræ in templo, de quibus 5.
loquimur, partim erant ad res templi custodiendas, partim, vt habitarent ibi Sacerdotes, & Leuitæ, quo tempore ministrabant templo: Hinc 1. Paralippom. 28. 12.

& hexedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum, diuisionumque Sacerdotalium, & Leuiticarum. Quid sit thesaurus Sanctorum elici potest ex 4. Regum capit. 12. versic. 4. *omnem pecuniam Sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte, & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sarta tecta domus, si quid necessarium viderint instaurationæ.* pecunia verò illata à prætereuntibus pro pretio animæ ea vocabatur, quam offerebat populus, cùm numerabatur: pro quolibet enim prætereunte seu transeunte ad numerum illorum, qui apti erant ad bellum, hoc est, ad vigesimum annum & supra, offerebatur dimidius siclus, ne ille moreretur, si non offerret, vt patet Exhodi 30. 12. 13. 14. hæc igitur pecunia, & ea, quæ sponte offerebatur ab alijs, seruabatur ad Templum reficiendum & dicebatur *thesaurus sanctitatum,* vel *sanctorum.*

Reponebantur etiam in istis exedris aliæ opes templi, præsertim quæ erant diuidendæ eius ministris, vt constat ex Nehemiæ 13. & ex loco citato Paralipom. 1. vbi dicitur *in thesauros domus Domini*, &, *diuisionumque sacerdotalium,* &c. & hæ exedræ, in quibus hæ pecuniæ seruabantur, propriè dictæ sunt *Gazophylacia*; vt autem posset populus, qui ingrediebatur in templum facilè offerre quod volebat, erant collocatæ hæ exedræ iuxta portas in atrio interiori. Habebant autem nomina, vel ab ijs, quibus custodienda tradebantur, vt Gazophylacium Hanan ex Ierem. 35. 4. Regum capite 13. versiculo 11. 1. paralipom. cap. 9. versic. 26. vel ab ijs, quorum dona ibi seruabantur, vt Gazophylacium principum vt c. cit. Ierem. 35. & c. 36. 10.

6. Cæterùm si quis petat, quid Ioann. hic capite octauo per Gazophylacium intelligat. Respondet Maldonatus in versiculum vigesimum non significare hic arcam, in quam pecunia templo oblata conijciebatur, sed aut totam eam templi partem, in qua ea erat arca, quæ proptè Gazophylacium vocabatur, vt Marc. 12. 41. 43. & 4. Regum 12. 9. 10. aut aliquam aliam templi regionem.

Verum non posse intelligi de eo loco vbi erat Gazophylacium, cuius fit mentio quarto Regum capite duodecimo, versiculo nono & decimo, verosimilius est. Nam cùm illud esset in atrio interiori, seu sacerdotum, non patebat eo aditus Christo; nec puto Gazophylacium sumi pro vna aliqua exedra, in qua CHRISTVS sedens, aut stans doceret, manente populo intra illam, seu potius extra, sicut de Baruch videtur dici Ierem. trigesimo sexto: nam cùm multa essent huiusmodi Gazophylacia, non dixisset Ioannes *in Gazophylacio* absolutè sed aliquid aliud adiecisset.

7. Arbitror igitur intelligere Ioannem per Gazophylacium locum illum iuxta portam quamdam atrij exterioris, vbi erat maximum aliquod Gazophylacium, id est, area perforata, in quam plures dona conijciebant; & hanc portam arbitror fuisse celebriorem, qua plures ingrederentur. Adricomius in descriptione Ierusalem Gazophylacium hoc atrio immundorum, siue gentium collocat, sed crediderim potius in atrio mundorum fuisse, quod Iosephus libro decimonono antiquitatum insinuat: *Agrippa*, inquit, *Rex catenam auream à Caio donatam suspendit in sacrario supra Gazophylacium*; procul dubio non appellasset atrium gentium, vel immundorum *sacrarium*; & ex hoc loco Iosephi colligi videtur, vnum fuisse Gazophylacium, si arcam intelligat, vt verosimilius est intellexisse. Menianus duo fuisse Gazophylacia, id est, arcas, censet, sed Lucas 21. & Marc. & Ioann. loci citati semper de Gazophylacio numero singulari loquuntur; credibile est non vnum fuisse simpliciter, sed vnum maximum & præcipuum, de quo Euangelistæ fuerint locuti.

DIGRESSIO II. MORALIS.

In versum 1. *Ego sum lux mundi.*

Quod Christus lux sit mundi, & quam aptè soli comparetur in decem præsertim rebus, quæ soli tribuuntur.

Nihil est in mundo ex his, quæ materiatis rebus attribuuntur, vt accidentia à Philosophis nominari solent, quod DEO magis simile sit, ac lux ipsa est, vt proinde iure dixerit Ioann. capite primo prioris epistolæ: *Hæc est annunciatio, quam audiuimus ab eo, quia Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ.* Quam rem vel veteres Philosophi haud ignorarunt: hinc enim est illud libr. de caussis proditum: Deum lumen esse purum: hinc qui ab Aristotele sunt, Deum suo modo *actum purum* nominant. Augustinus sermone 134. de tempore soli Christum comparat, & ad hanc rem accommodat verba Genesis: *fiat*, inquit, *luminare maius* in inchoatione diei, *& luminare minus* in inchoatione noctis. Sol Christus est, luna Ecclesia in orbe completa solis claritate quotidiè illustrata. Stellæ quoque lucentes Sanctorum sunt millia, id est, Apostoli, Patriarchæ, Martyres, Virgines, Sacerdotes, cuncti iusti pariter, & fideles virtutum suarum flamma radiantes. 1.

Nec diuersa ab his commemorat Origenes in Genesin homilia prima dum ait: CHRISTVS est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ex cuius lumine illumina-

ita, Ecclesia etiam ipsa lux mundi efficitur illuminans eos qui in tenebris sunt: sicut & ipse CHRISTVS contestatur discipulis suis dicens: vos estis lux mundi, ex quo ostenditur, quia CHRISTVS quidem lux est Apostolorum, Apostoli verò lux mundi; ipsi enim sunt non habentes maculam, vel rugam, aut aliquid huiusmodi, vera Ecclesia, sicut & Apostolus dicit: vt ipse sibi exhibeat gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi.

2. Est autem Deus lux vsque adeò pura, vt nihil nisi lucem in ea cogitare quisquam possit, propterea Ioannes dicebat: *& tenebræ in eo non sunt vllæ*; quod ita illi intimum est, ita proprium, ita perpetuum, vt hoc ipsum cum nulla alia re, quæ creata sit, commune habeat; omnibus enim rebus natura constantibus, solemne est, atque insitum, vt tenebrarum aliquid ex sese habeant. Præteruola omnia mente, excede mundum hunc inferiorem corruptioni obnoxium, & mentes illas omnis materiæ, & interitus expertes attende, & videbis sanè etiam peccato illas ex sese obnoxias esse, quibus tenebris nulla maior nox, aut obscuritas esse potest.

Quod si in Angelis ex se est prauitas, nemo dubitare poterit, quin eadem peccati caligo multò magis hominum genus possideat & occupet; nec in ceteris rebus sua deest obscuritas, nun in inferioribus corporibus corruptio, in superioribus defectus est, & mutatio, & vt vniuersim singula complectar, quæ creata sunt, in omnibus potentia inest semper aliqua, cum etiam in omnibus hoc ipsum quod sunt, hoc est, ipsorum esse non sit idem quod natura, essentiæque earum; ac proinde cum actus lux sit, erit potentia caligo quædam, & tenebræ: soli igitur Deo, qui nullo modo peccare potest, qui immortalis est, & nulli omninò mutationi obnoxius, cuius esse ipsa eius natura est, nec potentiæ vllius capax esse potest; soli inquam competit Deo, vt in eo tenebræ non sint vllæ; & ne esse quidem possint; apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.

3. Ceterùm & si participem tenebrarum esse omnibus rebus conuenit, nulli tamen magis, quàm homini id accidit, quem sæpè labi, errare, peccare, atque adeò mutabilem scriptura docet Iob decimoquarto, & *nunquam in eodem statu permanet*; siue in eo quod est, siue in eo, quod operatur, siue interius, siue exterius illum consideres: vt iure propterea immortali Deo meritas laudes mortalis hominum natura tribuere, illumque suspicere, venerari, ac adorare debeat tanquam altissimum totius bonitatis lumen: vnde in se quidquid boni, quidquid lucis est deriuari conspicit, sine quo caliginosa omnia, densissimisque tenebris obtecta esse necesse est.

Quoniam verò inter creata omnia quæ

A hoc inferiore orbe sub aspectum cadunt, sol fons est luminis vberrimus; vnde in omnia terrarum spatia, & in superiora quoque ipsa cœlorum corpora lux ipsa diffunditur, vt verè sol ipse aureus lux mundi dici possit; adeò non abs re erit solis proprietates accuratius rimari, & CHRISTO tribuere; neque enim aliter inaccessibilem illam lucem eius intueri poterimus, quem teste Paulo primæ Timoth. sexto, nullus hominum vidit, sed nec videre potest, nisi per externa exempla, quibus assueti sumus, eò vtcunque ascendamus.

Quod si solis huius fulgor oculos perstringit, nec quiescere, fruique tanta luce sinit, quanto magis mentis aciem superabit immensa illa, & supereminens CHRISTI

B lux? Agnouit hoc Aristoteles secundo Metaphysicorum capite primo, vbi ait: *quemadmodum vespertilionum oculi se habent ad lumen diei, ita & intellectus animæ nostræ ad ea, quæ manifestissima omnium sunt.*

Principio sicut vim & naturam solis perfectè inuestigare, & perscrutari impossibile quodammodo est, ita multò magis CHRISTI naturam perfectè intelligere, & capere nemo est qui valeat; ac quemadmodum coniunctio lucis ac solaris globi comprehendi vix potest; ita duarum naturarum vnio in vnam verbi personam ineffabilis, & incomprehensa est. Adhæc solis fulgor adeo nitet, ita coruscat, vt qui vel parum oculos in micantem ipsum intendit, illius radios non modò sustinere nequeat; sed nimio etiam splendore obrutus,

4. Incomprehensa natura solis.

C cæcus euadat; ita CHRISTI diuinitas, nobisque incomperta natura adeo emicat, vt si mens quædam eam attingere, eamque intueri procaciter audeat, nimia illius præstantia, & maiestate opprimatur; conspicamur quidem lucidum corpus solis, eiusque lucem mundum collustrare cernimus, sed quonam pacto in perspicuis, collucidisque rebus ea lux consideat vix cogitatione complectimur; & cum præsens res sit, nec oculorum nostrorum obtutum fugiat, manibus tamen apprehendi, contrectariue non potest, non aliter quidem radios diuinitatis in CHRISTO quosdam haurimus, neque obscura maiestatis eius argumenta tenemus: verùm quomodo humanitati diuinitas coniuncta

D sit, nec sensus assequi, nec mens capere potest. Postremò solis lux peruadit loca vniuersa, corpora collustrat, & perspicua quidem etiam penetrat, quamuis opaca attingat tantum, ac suo splendore conuestiat; at Deitas nihil non penetrat, implet omnia media, infera, supera, quin etiam cælum ipsum excedit, & extra immensum illud & inane spatium nihil est intelligere, quod eius possit præsentiam fugere; Vix igitur mente comprehenditur natura solis, multò ergo minus in Christo diuinitas, eiusque cum humanitate coniunctio.

Ex cādidissima namque luce, & igneo sub-

Aduertenda colorum in sole copulatio.

flauoque corpore (vt ceteras relinquamus solis proprietates) constat sol, vt non defuerint veteres Patres, qui illum verè ex igne putarint esse conflatum: perarduum enim est, ac perdifficile solis constitutionem intelligere, & quomodo tam clara lux in illo rubente corpore resideat. Est igitur sol, si lucem spectes, candidus: si corpus ac materiam, igneus, subflauus, ac rubens. sed Christus longè admirabiliori modo ex Dei persona, tanquam excādidissima luce, & ex humana natura, tanquam ex rubente materia, compositus est, candidus & rubicundus.

Quam similitudinem Anastasius Synaita comment. in hexam. sic eleganter prosequitur, eorum opinionem secutus, qui ex ignea solem materia composuerunt: *Ne nos*, inquit, *lateat, quod ex omnibus luminaribus sol compositus, vt qui constet ex duobus generibus in typum Christi; nempe ex illa prima cælesti, & antiqua luce, & igne, qui postea factus est &c. & intellige hæc nobis subministrare lucem, nempe verbi diuinitatem: erat enim & pridem in principio lux vera, quæ illuminat omnem hominem: rursus autem sanguinolentam, & candentem nostram carnem. lux enim in sole ignem accepit, hoc est, verbum illuminans factum est caro. Adam enim induit Dominus, & accinxit. Adam enim interpretatur candens, & sanguinolentus: quandoquidem pueri communicarunt carni & sanguini, ex quibus etiam super terram Christus, nempe sol compositus apparuit. Et ideo etiam soror eius luna, nempe Ecclesia dicit in Cant. Patruelis meus albus, & flauus; nempe Deus, & Adam: albus propter diuinitatem, flauus propter humanitatem. Qualem etiam videmus compositum solem album, & flauum ad imaginē Christi, qui est sol iustitiæ, de quo dicit Deus per Malachiam Prophetam* (c.4.2.) *Orietur ijs, qui Deum timent, sol iustitiæ, vt appareat ijs, qui sedent in tenebris & in vmbra mortis, hic est enim sol, qui dicit: Ego lux veni in mundum.* sic Anastasius. quibus perpulchrè sanè Christum ex diuinitate, & humanitate constantem soli comparat ex igne (seu saltem ex materia quadam, quę instar ignis est) & luce illa, quæ in principio fuit congesta; ergò sol candet luce, rubescit igne, & Christus vt Deus candor est, rubet vt homo ex terra rubra conflatus, ex qua homo primus extitit; vnde Adam, id est, candens, & sanguinolentus vocatus est; Adam ergo secundus & candens est diuinitate, & rubicundus humanitate. hinc Sponsa cant. 5. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* hinc Ambrosius lib. 1. de Virginibus post med. *decet*, inquit, *vt plenè noueris Virgo quem diligis, atque omne in eo, & ingenitæ diuinitatis, & assumptæ mysterium incorporationis agnoscas. Candidus merito, quia Patris splendor, rubens quia partus est Virginis, color in eo fulget, & rutilat vtriusque naturæ.* Et verò sicut quantò magis in coruscantem illum solis globum aciē oculorum figimus & attentius intuemur, tantò magis albescere ipsum cōspicamur, ita quantò perspicacius latitantes in Christo diuinitatis radios, fulgoresque spectamus; tātò magis eius agnoscimus diuinitatem. Postremò hac in parte non dissimulanda est illa similitudo huc pertinens inter solem & Christum; rubet enim sol magis in ortu, & occasu quam in meridie: & Christi quoque humanitas cruore magis conspersa apparuit in circumcisione: & in occasu, videlicet in morte, totus cruore madidus visus est.

Tertiò, Christus vt sol suum circuitum, & quasi orbem confecit: ad quam rem Anastas. applicat illud Ecclesiast. 1.5. *oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur*, & illud Io. 16.28. *Exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* descendit namque Christus quasi à meridie in occasum, cum de cælo in terram venit; quin vlterius progressus velut punctum zenit oppositum attigit, quando, corpore in sepulcro posito, anima penetrauit ad inferos. Inde verò redijt in ortum, dum coruscante aurora, sua ipsa luce coruscus, corpore assumpto, & deuicta morte gloriosus ad viuos redijt. Postremò ad meridiem reuersus mirantibus, & præ gaudio exultantibus Angelis suprema cælorum spatia tenuit, vbi sedet ad dexteram Patris, perpetuumque sedebit. 6.

Quartò ex Dionys. etiam Areopag. sententia cap. 4. diuinor. nom. part. 1. sol cælestia omnia corpora, quæ lucent ac splendent, collustrat; siue enim luna sit, siue quos planetas Astronomi vocant, siue cetera sidera, firmamento infixa, omnia prorsus à sole, quicquid fermè habēt lucis, mutuantur; nec ista solum, sed quæcunque sub istis lucis participes sunt, à sole illam accipiunt, *liquida*, inquit Dionys. *diuinæ bonitatis imago magnus iste, & perlucidus, semperque lucens sol pro exigua boni similitudine, omnia, quæ haurire ipsum possunt, illuminat, habetque lucem eminenter explicitam; expandens illam super omnem hunc visibilem mundum, superque, atque infra vibrans radios suos, nihilq; visibile est, quo ille non penetret excellenti lucis suæ magnitudine.* sed longè verius, atque præstantius cælestes illæ mentes siue Angeli, siue Virtutes, siue Cherubim, & Seraphim, siue alio quouis nomine nuncupentur, nihil habent sapientiæ, nihil obtinent vitæ, nullum possident esse, quod non à prima sit sapientia, à prima vita, à primo ente, vt sic dixerim, rerumque omnium principe caussa communicatum. hinc est vt in sacris scripturis supernæ illæ substantiæ, & cælestes spiritus *stellarum* nomine significentur: *stellæ dederunt lumen in custodijs suis.* Baruch 3. & apud Iob 38. Deus ipse ait: *cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.* Quod si cælestes ipsæ mentes ab omni materiæ labe seiunctæ fulgentissimis astris similes lucem aliunde hauriunt, nec ex sese habent, quid censebimus de infernis, corruptionique obnoxijs corporibus? Quare quicquid vniuersa creatarum rerum congeries veritatis cōtinet, quicquid sapientiæ continet, si quid vitæ, si quam denique bonitatis particulam habet, id totum à prima ei luce manare dubitandum non est; neque ob aliud *Patrem luminum* Deum Iacobus appellat cap. 1. affirmans; *omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum esse descendens à Patre luminum.* 7.

Angeli stellæ.

Hoc idem Anastasius Synaita sic affirmat: *Rursus inuenimus lunæ & stellis lumen suppeditari à sole, vt docent, qui maximè sunt in externa ver-* 8.

sati Philosophia, re nobis significante, quod à Christo, qui cadit sub intelligentiam, illustrantur Ecclesia & sanctorum luminaria. Ipse enim est lux: de qua dicunt Ecclesia, & iusti, ex eius ignis plenitudine nos omnes accepimus, quibus etiam dixit ex aduerso, vos estis lux mundi.

Propter hanc solis proprietatem, quod cæteris omnibus astris lumen impartiri debeat sapienter à Deo in medio planetarum est constitutus, vt tanto facilius illi solem intueri, & inde lumen accipere possint, nusquam ab illo semoti; quod Christo multò melius conuenit. Inter veteres Prophetas, & antiquos Patres, & sanctos noui testamenti medius constitit, vt sapientiæ cœlestis lucem, & gratiæ calorem cunctis elargiretur. Est enim Christus propitiatorium illud, iuxta quod adsunt duo Cherubim conuerso vultu sese mutuo respicientes, & veteris, ac nouæ legis sanctos, qui sibi mirificè consentiunt, ac iuuant, significantes: est enim Christus propitiatio pro peccatis nostris.

9. Verum illud hic dissimulandum non est, nulla astra nisi facie ad solem conuersa, aliqua eius luce perfundi: ita neque homines nisi in Christum mentis oculos intendant, à Christo lucem haurire possunt. Et quemadmodum tersa ac nuda specula ita lumen admittunt, vt ad alios etiam transfundat; ita puriores animæ ac labis omnis expertes, diuini luminis præ ceteris capaciores sunt, cum ijs careant fœcibus, & veluti rerum terrenarum exhalationibus, quæ obstant quò minus diuinæ lucis radius perfectè animum penetret. hinc fit, vt tanquam speculum spiritus sancti afflatu incitati, & Christi radio perfusi, lucem tum doctrinæ cœlestis, tum sanctitatis reflectant in proximos. Vtinam mens nostra quasi nitidissimum speculum nunquam obscuris his terræ expirationibus, hoc est, rerum terrenarũ cupiditatibus sordeat, vt ita supernũ lumen à iustitiæ sole diffusum, & in se plenè suscipiat, & cum aliorum emolumento reddere valeat.

10. Quintò, neque illud non solem hunc maximè commendat, quod in Psalm. 18. scriptum est: *in sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* hoc verò aptè accommodat ad Christum sic scribens Anastas. *hic* (Christus) *est sol, de quo scriptum est: in Cœlo* (vel in sole) *posuit tabernaculum suum, hoc est verbi diuinitati vnijt suam carnem,* id est, humanitatem, quam sibi in tabernaculum selegit, in quo resideret, dum cum mortalibus degeret, in quo etiam multò melius quam Moses olim Deum spectabat; anima enim Christi quamuis vt viatrix, humanis obuolueretur calamitatibus; vt beata tamẽ semper diuinitatem contemplebatur) *& ipse tanquã sponsus. Datus est enim ad nuptias humana natura à Patre, qui eum genuit. Cũ incorrupta autem eius sponsa, nempe carne procedens ex thalamo suo, matre scilicet, exaltauit tanquã Gigas ad currendã viã in Cœlos. à summo Cœlo facta est egressio eius, qui ad nos erat egressus & nunc occursus eius, & vsque ad summum cœlum recurrentis ad Patrem & cæt. quem etiam præsignauit Elias currens per AEthera.* Hæ nuptiæ illæ sunt quas Adam cũ Eua in Paradiso celebrauit, hoc est, diuinitas cum humanitate in Deiparæ vtero tanquam in deliciarũ horto, de quib. delicijs Sapientia loquitur Prou. 8. *deliciæ meæ esse cũ filijs hominũ:* in his nuptijs Gabriel Paranymphus fuit; conuiuæ populus gentilis, & Hebræi; cantores Angeli; domus regia, Iudæa; munera distributa, cœlestium donorũ dilargitio; dos, immortalitas ipsa sponsæ, hoc est, humanæ naturæ conferenda.

Sexto solemne est soli, vt nube tegatur quãdo videri citra oculorum iniuriam potest, sic in Christo carnis nube obuelata diuinitas est, vt sic quodammodo humanis oculis cerni posset. quæ nubes illa caligine significata est, de qua Ps. 17. mysticè dicitur: *inclinauit Cœlos, & descendit, & caligo sub pedibus eius.* Quis. n. deitatis radios sine vlla humanitatis nube velatos ferre potuisset? Cuius oculorum acies non fuisset præstricta, obtusa, hebetata? oportuit ergò quo nobiscum versaretur Deus, vt per nubem nostræ humanitatis suæ diuinitatis attemperet fulgorem. quod olim præsignarat Moses vultũ obnubens, vt Israelitæ possent in splendidã eius faciẽ intendere. facit autem tria sol, dum nube tectus in nubem leuem, & candidam radios emittit. primum nubẽ ipsam nitentem, & rutilantem efficit, sic diuinitas fulgentib. radijs emicans humanitatẽ sibi coniunctã, immenso gloriæ, ac sanctitatis lumine plurimũ spectabilẽ reddidit, deinde circumtectus nube, per eãdem radios suos omnes emittit. Ita Christus iustitiæ sol, & Ecclesiæ caput, omnia munera, cuncta dona, ac beneficia ad nos per humanitatem ipsam largiter effundit. Postremò solis radij per interceptã nubem prodeuntes rubenti quadã, vel subflaua quadã caligine obducti existunt: & dona, vniuersaq; munera, quæ à Deitate per humanitatẽ descẽdunt in homines, Christi meritis affecta, & quasi Christi sanguine condecorata inde existunt. 11.

Septimo triplicem Astronomi in sole orbẽ cognoscunt, supremum, infimũ medium. horũ primus si conuexam superficiem spectes concentricus, si cauam excentricus est; quod optimè in sanctissimam Christi animam conuenit, quæ ceteris animab. concentrica. i. consimilis est, quia creata, & in corpus infusa: excentrica; quatenus prorsus immunis, & aliena non modo à primogenij peccati labe fuit, verumetiã ab omni peccati macula, quam nullo modo contrahere poterat. Infimus contra solis orbis secundùm exteriorem faciem excentricus, secundùm interiorẽ concentricus est; quare purissimæ carnis Christi symbolum est. Etenim Christi caro quoniam ex terra desumpta fuit, atq; ærumnis obnoxia. nostræ carni concẽtrica fuit; at quia non humano semine, sed Spiritus sancti virtute ex purissimis Deiparæ Virginis sanguinibus coagmentata fuit, à cæterorum hominum carne plurimum discrepauit. Ceterum medius orbis solem deferens ipsam Christi dietatem repræsẽtat; est. n. is orbis vndiq: excentricus, & diuinitas rebus omninò omnibus quæcunque esse, vel cogitatione comprehendi possunt in immensum supereminet. 12.

Octauo cernitur, & in hoc inter solẽm, & Christum similitudo, habet enim sol duplicem agitationem, vel motum, diurnum vnum ab ortu in occasum ex primi mobilis raptu: an- 13.

motum alterum ab occasu in ortum ex sui orbis circuitu, & conuersione, & ille quidem vitæ Christi decursum significat, qui ortum habet, & occasum, natiuitatem videlicet, & mortem. Ortus est Christus, cum Maria peperit filium suum primogenitum; occidit, cum inclinato capite tradidit spiritum. Posterior verò motus qui ab occasu in ortum tendit, significat Christi gubernationem, qua vniuersum Ecclesiæ corpus regit, ac moderatur, qui incipit quidem ab occasu, id est, ab Adam, vnde mors orbem ingressa est, & ad iudicij vsque diem decurrit, id est, vsque ad finem; *cum tradiderit* (ipse Christus) *regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem, cum nouissima inimica destruetur mors*, cum æternitatis, ac perennis immortalitatis lux iustis omnibus apparebit, *cum erit Deus omnia in omnibus* 1. Cor. 15. omnes enim homines qui salutem consequentur à principio nascentis orbis vsque ad eiusdem occidentis finem, non aliter quam per Christum vitam consequentur æternam.

14. Nonò, in eo potisimum sol Christo similis cernitur, quod Eclipsim patitur, quæ in Christo moriente Dei consilio accidit, qua significatum est solem iustitiæ Christum Deū mortuum esse, vt non sine ingenti admiratione Dionys. exclamarit; *aut Deus natura patitur, aut tota hæc machina dissoluetur.* accidit enim ea eclipsis nulla naturæ necessitate, solo Dei miraculo, quod etiam non vacat mysterio: Christi.n. humanitas nulla primigenij peccati labe infecta, ac superueniente spiritu sancto concepta, mortem subire non debuit, sed sola eius in homines commiseratione factum est, vt mortem oppeteret, stipendia namque peccati mors, oblatus est ergò, quia ipse voluit.

15. Decimò, vt sol astrorum obtinet principatum, de quo item dicit scriptura factum fuisse, vt præesset diei, ita Christus vt Deus est, præest diei æternitatis tanquam rerum omnium principium: *in principio* namq; *erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt.* Et hic quidem principatus æternus est & immensus: verū vt homo factus omniū etiam principatum obtinuit teste Paulo Phil. 2. nam *cum exinaniuit semetipsum factus obediens vsq, ad mortem*, tunc datum est *illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestriū, & infernorum*; Triplicem igitur dominatum accepit, cœlestium spirituum; scriptum est enim: *& adorent eum omnes Angeli eius.* terrestrium, iuxta illud, *dominabitur à mari vsq, ad mare, & à flumine vsq, ad terminos orbis terrarum.* hinc ipse: *data est mihi omnis potestas in Cœlo & in terra.* Deniq; infernorum, quia effractis, ac reuulsis inferni claustris, inde Patrum animas tanquam opima spolia morti hereboq; abstulit. ipsos & inferni proceres, & vniuersas tartari phalanges suo compulit imperio parere. his duob. Christi principatibus, quorū alter vt Deo illi conuenit, alter vt homini, tertius addendus est, quo post exantlatū præsentis vitæ cursum, gloria & honore coronatus cœlos penetrauit, & tanquā princeps super omnē principatū, & potestatem ad dexterā

Christi principatus.

A Patris considet: quare non absurdè dicere possumus, solē hunc nostrū iustitiæ, vt Deū præfuisse diei æternitatis, vt hominem dū in terris nobiscum ageret, diei, hoc est luci euangelicæ. Iam verò cœlo præsidentē diei præpositum esse gloriæ, lucisq; perpetuæ, de qua scriptum legimus: *lux perpetua lucebit sanctis tuis Domine, & æternitas temporum.*

Postremò occūbente sole, fulgentior apparet luna, micant planetæ, coruscant stellæ, occidente quoq; Christo iustitiæ sole apparuit lucidior luna, id est, Ecclesia, & Apostoli tanquam fulgentissimi planetæ micare clarius visi sunt, cæterique Ecclesiastici ordinis Principes tanquam coruscantes stellæ, terras illustrarunt. Qua de re sic scribit Diuus Gregorius libr. 17. moral. capit. 10. in illa: *ecce etiam luna non splendet, & stella non sunt mundæ in conspectu eius* B *Quid per lunam*, inquit, *nisi cuncta simul Ecclesia? Quid per stellas nisi singulorum benè viuentiū animæ designantur, qui inter prauorum hominū conuersationes, dum magnis virtutibus eminent quasi in tenebris noctis lucent? vnde per Paul. quoq, discipulis dicitur, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. quia enim sancta Ecclesia lunæ appellatione exprimitur Propheta testatur dicens: eleuatus est sol & luna stetit in ordine suo, eleuato enim sole* (quod statim post Christi occasum accidit) *in suo ordine luna statuitur, quia ascendente ad Cœlos Domino, sancta protinus Ecclesia in prædicationis auctoritate roboratur, & quia stellarū nomine electi signantur, rursum Paulus insinuat dicens: stella enim à stella differt in claritate.* Huc facit quod perpulcrè Anastas. obseruat, non sine altissimo Dei consilio factum esse, vt quartadecima die lunæ, dū C tota micat, & splendet, mactaretur agnus, vt Exh. 12. dicitur *in quartadecima die mensis huius immolabit agnū vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam*; significare enim voluit Deus Ecclesiam tunc plenitudinem, & quasi celsitudinem suscepisse cum Christus in cruce mactatus est, quem Agnus ille demonstrabat, qui decimaquarta luna immolabatur. omnia enim in figura contingebant illis: patet igitur ex his, quæ hactenus diximus aptè Christum soli cōparari: nec mirum quod se *lucem mundi* appellet. 16.

Hanc igitur lucem sequamur, quę & ad veritatis cognitionem, & ad benè operandum plurimum valet; in quo etiam Christus similis est soli, qui non lucet solum, sed fouet etiam, ac nutrit, vt Dionys. diuin. nom. c. 5. cum reliquis Philosophis docet, nec propter aliud D adiunxit Christus, cum prius se lucem esse dixisset: *qui sequitur me non ambulat in tenebris*, at qui sine ista luce ambulat, *in tenebris, & vmbra mortis sedet.* quod Sap. 17. sic significat spiritus sanctus, *dū enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ vinculis tenebrarum, & lōgæ noctis compediti inclusi sub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt. Et dum putant se latere in obscuris peccatis tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt, pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati.* loquitur Scriptura de AEgyptijs, qui olim horrenda tenebrarum caligine oppresi sunt, quorum infelicissimum statum inter medias mortis vmbras, & teterrimā noctē narrare persequitur. subdit deinde 17.

& iguis

A *& ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.* & ne singula percenseam subdit tandem; *ipsi ergò sibi erant grauiores tenebris.* Ita indicat Spiritus sanctus, quantæ sint, ac quàm horrendæ peccatorum tenebræ, & in quam obscura cæcaque nocte versentur, quo pauore, qua formidine perturbentur, quam conscientiæ carnificinam subeant, nam cum tot acerbissimos tortores, crudelissimosque tyrannos experiantur; quod prauis cupiditatibus obediunt, nusquam quiescere, nusquam respirare valent. quorum malorum ea est radix, illa origo, quod Christum solam,
B veramque mundi lucem peccatorum tenebris
18. obuoluti minimè sequantur.

Quare magnopere decet eos, qui diuina luce fruuntur soli iustitiæ, quantas possunt gratias agere, præsertim quod de cœlo tanquam exoriente ijs, qui in tenebris, & vmbra mortis sedebant, in nostrum hoc hemisphærium veniens, apparuerit, idque *per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto, illuminare ijs qui in tenebris, & vmbra mortis sedent.*

Mentis oculi quomodo purgãdi sint vt solem iustitiæ intueantur.

Ceterum vt hãc puram, cœlestemque lucem intueamur abluendi sunt mentis nostræ oculi, quod Ambrosius exemplo solis lib. 4. hexameron capite prim. faciendum esse monet: *matutinos,* inquit, *quoq; solis ortus si quis spectare desiderat, emundet oculos suos ne quid pulue-*
C *ris, ne quid purgamentorum oculis eius insideat, quo intuentis hebetetur obtutus, neue aliqua caligo nebulosa corporeos visus spectantis obducat. Nobis in lectione exoriendus est sol, qui ante non fuerat.*

Primum iam diem sine sole transiuimus: secundum sine sole transegimus: tertium sine sole confecimus: quarto die iubet Deus fieri luminaria, solem, & lunam, & stellas. sol incipit. Emunda oculos mentis ô homo, animiq; interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenij, & puri cordis turbet aspectum. Emunda aurem, vt vase sincero scripturæ diuinæ nitida fluenta suscipias, ne qua ingrediatur contagio. Sapienter Ambrosius. solemne namque est mortalibus, dum è strato surgunt, claris aquis faciem abluere, & subinde oculos tergere; ne quid pulueris, ne quid excrementi insideat, quo hebetetur obtutus, vt ita quasi serena facie, nitentibusque o-
D culis orienti soli occurrant. Quanto igitur magis par est, vt Christiani tum faciem, hoc est, conscientiam lauent, tum interiores mentis oculos expurgent, cum ad iustitiæ solem adorandum prodeunt, ne qua sceleris labes interiores animi obtutus obfuscet, ingenijque aciem præstringat. Quod hac ratione præstabimus, si è molli deliciarum strato, vitæque luxu surgentes post diuturnum peccati somnum procurramus ad fontem, hoc est, pœnitentiæ sacramentum; inde nitidas gratiæ vndas hauriamus, & faciem, hoc est, conscientiam nostram abluamus, & simul oculos, hoc est, intelligentiam nostram purgemus: ita fiet vt procedentem solem iustitiæ Christum intueri, & eius luce ornari possimus.

DIGRESSIO III.
MORALIS.
In V. 10. huius capitis.

Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quod peccati effectus sit malè mori, & quàm is pessimus sit?

VNus, & quidem maximus ex peccati effectis est malè mori, de quo Propheta 1.
Psalm. 33. *mors peccatorum pessima.* ait enim Bern. ser. 41. ex paruis. *Mors peccatorum pessima. mala in amissione mundi, quia non possunt sine dolore separari ab eo, quem diligunt: peior in dissolutione carnis, à qua euelluntur eorum animæ à spiritibus malignis: pessima in tormẽtis inferni.* id quod iusto Dei iudicio sic accidit; vitam enim pessimam mors sequitur pessima, similis vitæ pessimæ: rectè proinde Aug. monuit serm. 24. de verb. Dom. *viuite benè, ne malè moriamini; ne quomodo diues ille moriamini, non probat malam mortẽ nisi tempus post mortem.* Quod autem is sit effectus peccati, ostendi potest primum ex parte Dei, qui iustissimo iudicio permittit, vt qui in vita non est recordatus Dei, etiam in morte ipsius obliuiscatur. non q̃ tunc Deus tm̃ q̃tũ sufficit auxilij facinorosis hominibus deneget, sed quod illud efficax, vel etiam abundans propter merita vitæ in peccatis actæ largiri non soleat. In re sanè quia cum à se longè Deum frequenter expulerint, eiusq; ter sanctum numen, bonitatemq; contempserint, minimè mirum videri debet, si talem in se Deum experiantur tempore mortis, quales erga illum se tempore vitæ exhibuerunt; hinc est, vt malè obeant. Meritò expostulat cum istis Deus Prou. 1. *vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis, ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id, quod timebatis aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit. quando venerit super vos tribulatio, & angustia. tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me.* Quamobrem? *eò quod exosam habuerint disciplinam & timorem Domini non susceperint.* Ex quibus præmissis, quæ sequatur conclusio, audi: *comedent igitur fructus viæ suæ, suisq; consilijs saturabuntur.* eodẽ pertinent verba Iob. 27. vt obseruat D. Gre. li. 15. mor. c. 7. *quæ est spes hypocritæ si auarè rapiat, & non liberet Deus animã eius? numquit Deus audiet clamorẽ eius, cum venerit super eũ angustia?* futuri sunt ad diem mortis & iudicij, qui dicãt: *Domine Domine aperi nobis,* & audituri sunt horrendũ illud responsum: *amen dico vobis, nescio vos.* vnde circumspectè vigilandum subinsert Dominus nobis omnibus esse: *vigilate ergò quia nescitis diem neque horam.*

Et est altera huius effectus ratio: nam impius 2.
homo, qui obfirmato animo peccato inhæret, ipsa peccandi cõsuetudine, quasi vinculis quibusdã obstrictus multũ ineptus, atq; inhabilis efficitur, vt verè, & vt oportet tempore mortis ad Deum redeat; non tam. n. liberi arbitrij libertate, quã necessitate quadam videtur vtcunq; velle tunc homo peccatum relinquere, vt propterea verissimum sit illud Augustini

cap.17. libr. de vera & falsa pœniten. *arbitrij libertatem quærit Deus, non necessitatem.* id quod non ita accipiendum est, quasi velit Augustin. dicere: carere hominem libertate, quanto tẽpore est in corpore. Sed de libertate expedita vt D. Bonauent. exposuit. Iam verò tam periculoso tempore mortis plurima accidunt, quæ hanc expeditam libertatem licet non tollant, multum tamen distrahunt, ac remorantur in homine inueterato malorum: nam timor ille gehennæ, & imminentis Dei iudicij expectatio, ac quasi parturitio quædam ingentium, ac perpetuarum pœnarum, mœror ipse incredibilis, ac tristitia, quæ nascitur ex amissione terrenarum voluptatum, amicorum, & omnium denique quę cara erant, imaginatio quoque ipsa turbata, & hebetes facti sensus efficiunt profectò, vt & ipse intellectus ad benè considerandum vix idoneus sit, & voluntas ipsa difficile admodum eliciat operationes, quæ sint omninò voluntariæ, sed ferè ad eum modum, quo mercator proijcit merces in mare coorta tempestate. hunc enim actum vocat philosophus simpliciter inuoluntarium, & tantum secundum quid voluntarium. At nemo est qui ignoret exigere à nobis Deum conuersionem simpliciter voluntariam.

3\. Est & tertia eiusdem rei probatio; nam si tempus spectemus illud vltimum, magni periculi plenum est, & summæ difficultatis res, vt quis videlicet peccatis assuetus tunc resipiscat: nam si alia deessent tunc discrimina, satis esset diabolus ipse, qui tunc præsertim omni conatu in peccatorem insurgit, & nullum non mouet lapidem, vt peccatorem miserè secum ad inferna trahat, quod vel ex illo loco Ps. 48. 5. colligere est: *iniquitas calcanei mei circumdabit me.* est aūt dies mala aduentantis mortis, & iudicij dies; ait ergò: cur permittam, vt timere debeam in die illa mala, cum iniquitas calcanei mei, hoc est, iniquus diabolus calcaneo meo extremæ spem vitæ insidias struens circumdabit me, vndique vt ad terram illam tenebrosam pertrahat me? quamquam verior sensus sit magis literæ inhærens: cur timebo in die mala? & cur permittam vt iniquitas calcanei mei, hoc est, iniquitas ad finem vsque vitæ perdurans, circumdet, inuoluat, implicet me, ne euadam? Atque ita repetenda erit interrogatio primæ partis, nisi mauis vt in prima tantum parte versus sic interroget Propheta. quomodo, vel quare fiet, vt quis timeat in die mala? & in secunda respondeat; per iniustitiam id fiet.

Hanc enim vocat iniquitatem calcanei, nam illa quasi calcaneo supplantat proximum suum illum circũ veniens, & supergrediens. possumus & per *iniquitatem calcanei*, seu gressuum, id est, operum, iniquitatem intelligere, nam calcaneum, vel gressus, pedes, vestigia, vocant Hebræi metaphoricè facta, & opera. sic etiam nos insistere vestigijs alicuius dicimus, id est, factis, & institutis. eamdem diaboli artem ostendit locus ille Genes. *& tu insidiaberis calcaneo eius.* hoc est, extremæ in primis vitæ parti. vnde sempiterna vel salus, vel damnatio tota pendet.

4\. Io. Maria Verratus de incarnat. c. 12. *quid,*

A *quid, inquit, diabolus antea leue alicui proposuit, vt persuaderet peccatum, id graue facit tempore mortis. Resq; sic habet non secus atque cum trunco ligneo, qui cum in flumine natat, facile ab vnico pertrahitur; ad littus autem vbi fuerit ventum, ibi decem oportet manus viresq; adhibeant, vt extrahant. Ita plane peccatum leue est, donec perueniat ad littus mortis, vbi tandem aggrauatur, & graue putatur.*

Profectò adeò graue euadit peccatum ad extremum vitæ, vt suo pondere secum rapiat hominem ad tartara. Quanto satius esset nunc eius fœditatem malitiam, & pondus aduertere, & illud à nobis ante mortem procul abijcere?

B Rogo te quicunque hæc legis iterum, atque iterum expendas propter eum, qui te suo sanguine redemit, quantopere tua intersit benè instructum, paratumque ex hac vita migrare. 5.
Etenim ex vno illo momento (ô fatuas hominum cogitationes omnia alia potius curantiū quam ista!) pendet æternitas vel supplicij, vel præmij; id enim obtinebit semper homo, quod tunc meritorum, aut culparum ratio postulabit, sic enim habetur Eccl. 11. 3. *si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* in quem locum Hieronymus *vbicumque* ait, *tibi locum præparaueris futuramq; sedem, siue ad austrum siue ad boream, ibi cum mortuus fueris permanebis*, & subdit mox: *vbi-*
C *cumque cecideris, ibi iugiter permanebis, siue te rigidum, & trucem, siue clementem, & misericordem, vltimum inuenerit tempus.* Et rursus clarius idem explicans; *lignum igitur*, inquit, *quod in hac vita corruerit, & conditione mortalitatis fuerit incisum, aut peccauit ante, dum staret & in boreali parte postea ponitur: aut si dignos austro fructus attulit, in plaga iacebit australi. Neque est aliquod lignum quod ad aquilonem non sit, aut ad austrum.* Vidisti aliquando statuas à fabro confictas, quæ habitum currentis, aut pugnantis præseferunt; neque tamen vt quidam piè, & sapienter ait, *pedem vnquam mouent, neque gladium, quem vehementer intentare videntur, vibrant, sed eo semper aspectu consistunt, quem artifex tribuit; ita anima, quæ ex hac vita recedunt, quod sub mortis tempus boni, vel mali studium gerunt, in eodem fixæ, atque immobiles in omnem perdurant æternitatem.* hæret sem-
D per affectus ille malus, illa voluntas peruersa, neque flectitur vnquam, & quamuis in medijs sint cruciatibus, quamuis amarissimas pœnas dēt peccatorū, peccata tamen ipsa nullo vnquā pacto relinquunt. Denique quod vt sic dicam, in manibus habet anima cum abit è corpore illud pertinaciter retinet; quo tunc spectabat, cum corpore excessit, spectabit æternum. reuoca in memoriam vxorem Loth, quæ cum retro conuersa in Sodomæ incendia respiceret, versa est in statuam Salis, & eiusmodi figuram, atque habitum eorum, qui æternis ignibus traditi sunt, esse ne dubita. sunt enim semper miseri atque infelices, in malo obstinatissimi in medijs illis, & sempiternis pœnis. Hanc mihi rem ad viuum expressisse visus est Isaias 8. 21. 22. *corruet, & esuriet, & cum esurierit irascetur, & maledicet Regi suo, & Deo suo, & suspiciet sursum, & ad terram intuebitur; & ecce tribulatio, & tenebræ, dissolutio, & angustia, & ca-*

ligo

ligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua. Quod si quis ex his, qui in peccatis computruerunt, ea cogitaret attentius mala, quibus puniendi sunt peccato res ab eo vtiq; momento, quo excedent è vita, næ ille toto cohorreret corpore, & saniora sequeretur consilia. Et quidem quid illi pœnarum subeant cum moriuntur ex Amos Prophetæ verbis cap. 4. 2. colligere est: *iurauit Dominus Deus in sancto suo; quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus, & per aperturas exibitis, altera contra alteram, & proijciemini in Armon dicit Dominus.* Dies, qui supra aliquem venire dicuntur, dies molestissimi sunt, & maximis calamitatibus plenissimi, vt Isa. 2. 12. *quia dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur.* & Luc. 19. *quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo &c.* ait ergò Propheta super eos, qui nunc gaudent, & quibus nihil est, quod facere non liceat, & qui cum facinorosi sint, pios persequuntur, bonis exspoliant, & neque Deum timent, neque homines verentur; venient dies inexpectati, dies, inquam, mortis, & iudicij, quando de illis triumphum diabolus aget, quos æterna morte percussit, *sicut exultant victores capta præda,* & de ijs triumphant quorum capita pilis præfixa ostentāt. tunc reliquias eorum, id est, corpora conijcient dæmones in ollas fruentes, hoc est, inextinguibilem ignem inferni, vbi per totam æternitatem sine vllo vnquam fine cruciabuntur. Exibunt verò per aperturas ex perituris huius sæculi delicijs, id est, per amaram & omni dolore, & indignatione plenam mortem, alter alterius exitium videbit, nec sibi mutuam poterunt in tam horrendis calamitatibus opem ferre. Quid multis opus est? proijcientur in Armon, (qua voce loca Armeniæ significantur) in locum videlicet sempiterni exilij.

7. Nec minoris metus & terroris plena sunt illa, quæ pronunciat Dominus per os Naum Prophetæ capite primo, 1. contra Niniuem, cui minatur vastitatem, & iræ ac potentiæ suæ magnitudinem declarat, quo eam magis exterreat, *onus Niniue,* &c. *Deus æmulator, & vlciscens Dominus, & habens furorem, vlciscens Dominus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis,* &c. *Dominus in tẽpestate & turbine via eius, & nebulæ puluis pedum eius. increpans mare, & exsiccans illud, & omnia flumina ad desertum deducens, infirmatus est Basan & Carmelus & flos Libani elanguit.* quæ hic contra Niniuem dicuntur, tu de anima intellige multis à Deo dotibus ornata, verum eis abutente, & voluptatibus dedita; huic ergò onus post hanc vitam prænuntiatur, id est, prædictio omne malorum genus continens. & rectè Deus *æmulator* dicitur animarum, nam eas proprio sanguine redemit, quamuis voluptates & vitia passim sectentur, dum corpus animant.

Porrò *vlciscens Dominus* vocatur, quia licet nunc sileat, & peccata dissimulet, loquetur tamen aliquando, & horrendam tandem contra peccatores sententiam proferet. Prodet dolorem suum, quod eos, quos toties ad pœni-

A tentiam vocauit, & tamdiu exspectauit, videat suas voces contemnere, & tantum non irridere, & hoc est, quod ait Propheta. *Dominus in tempestate, & turbine via eius.*

Nimirum *horrendum est incidere in manus* 8.
Dei viuentis ad Hebr. 10. Proinde rogabat S. Dauid: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me:* sciebat enim vir sanctissimus vlcisci Dominum eam animam, quam sibi despondit in sponsam, cum viderit post adulteros abeuntem, contra quam sic Ezech. 16 38. loquitur Dominus: *iudicabo te iudicijs adulterarum, & effundentium sanguinem: & dabo te in sanguinem furoris & zeli;* iusto id Dei iudicio eueniet, quoniam eiusmodi anima adultera fuit à Deo recedendo, & sanguinem fudit eorum, quos peruertit, & contaminauit
B exemplo, & à Deo suo recedere fecit. subdit verò mox Naum: *in tempestate & turbine via eius;* quia cum scelerũ somno corripitur peccator, & torpet, & quasi securus sit in delicijs, quiescit, subitò ad eũ veniet Dominus per mortem, quasi in tempestate, & turbine repentino, videlicet, terribilique aduentu sicut olim illi accidit, cui dictum est Lucæ duodecimo. *Stulte hac nocte animam tuam repetent à te, quæ autem parasti cuius erunt?* Putabat infœlix quod congregatis tot bonis, & in horrea multa inuectis frui daretur in posterum dicebat enim animæ suæ. *Anima habes multa bona posita in annos plurimos, re-*
C *quiesce comede, bibe, epulare.* Sed hæc vna cogitatio omnium, ac sempiternorum malorum eius initium, & origo fuit. O cæcam hominis mentem, nihil illi profuit labor in congregandis bonis insumptus. fefellere illum tanquam fallaces omnes eius spes: & quod tandem ex tot curis inuenit, sempiternum fuit supplicium. nec minus ille stultus, de quo ibidem Dominus versiculo quadragesimoquinto, *quod si dixerit seruus ille in corde suo: moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere seruos, & ancillas, & edere & bibere, & inebriari, veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora, qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.*

Sed quid est quod subditur: *& nebulæ pul-* 9.
uis pedum eius, significat quod cum ad puniendos malos, & inimicos suos venturus est
D Dominus, non solum cum tempestate, & turbine, id est, cum magno impetu, ac fragore, qualis solet esse exercitus magni, sed etiam puluere pedum suorum, quem gradiens commouebit, nebulas excitabit, quibus vel cœlum ipsum obscuretur, quod facere consueuit grandis exercitus. hinc enim desumpta metaphora est. fit enim nonnunquam vt mortis repentino nuncio inopinatæ calamitatis accessu, ita peccator commoueatur, & perturbetur, vt quasi crassissimæ quædam nebulæ sensibus videantur offundi, & mens quasi nocte quadam circumfusa, obductisque tenebris obcæcata, partim dolore & metu, partim curis rei familiaris, partim futurorum timore ita perturbetur vt in tenebris versari, & in cæca esse caligine sibi videatur, & neque satis sit apud se, neque certi quicquam de rebus suis statuat, atque ita migrare cogatur è corpore: hic ergò est puluis, hæc nebulæ pedum eius,

ad quas explicandas facit Sophoniæ locus capite primo, v. decimoquarto. *Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis, & miseriæ dies tenebrarum, & caliginis, dies nebulæ, & turbinis.*

10. Eodem ferè pertinent quæ sequuntur: *increpans mare, & exsiccans illud. & flumina ad desertum deducens*; mare, quoniam altissimum est, rectè cor hominis designat, consilijs, & cogitationibus varijs, quasi aquis abundans, ac bene profundum.

Hoc igitur mare, cum inopinatus dies mortis aduenerit, qui peccatoribus supra modum est inuisus (etenim *mors peccatorum pessima*) increpatur à Domino dolore subito præsentium bonorum quæ deserit, & horrore futurorum malorum, quæ vel inuitus repente cogetur experiri: exsiccabitur sanè tunc mare istud, & inops consilij quò se vertat ignorabit, neque vnde sibi præsidium accedere possit, videbit, & ea in quibus tantopere ad illud vsque temporis laborauit, nihil sibi cernet auxilij, nihil solatij, afferre posse. Porrò flumina, quæ intrant in hoc mare, amicorum consilia sunt, è quibus nihil suæ calamitati animaduertet infœlix peccator posse remedij aduenire; & ideo ait: omnia flumina in desertum deducens, destituetur enim tunc peccator omni subsidio, & rebus infectis magno terrore excedet è vita. Ita fatuæ Virgines quæ non sumpserant secum oleum cum lampadibus dum trepidant, dum à sapientibus poscunt, dum ad vendentes eunt, *venit sponsus, & quæ parata erant, intrauerunt cum eo ad nuptias & clausa est ianua.*

11. Sequitur: *infirmatus est Basan, & Carmelus, & flos Libani elanguit.* Basan, inquit Ribera, confusionem significat, Carmelus, spicam plenam; quare per *Basan*, aptè intelligemus carnis voluptates, quæ ignominiam, & dedecus afferunt; per *Carmelum* verò diuitias accipere possumus. Libanus verò mons magnus, in quo sublimes cedri, commodè potentiam, ac superbiam mundanorum ostendit. Quoniam ergò terrore mortis, & diuini iudicij ingruente, neque carnis voluptatibus vti licebit, neque proderunt diuitiæ, aut vllius potentiæ vires, sed sola benè actæ vitę conscientia, iuxta illud Prouerbiorum decimo, 2. *nil proderunt thesauri impietatis, iustitia verò liberabit à morte.* propterea meritò ait Propheta, infirmatum esse Basan, & Carmelum, & florem Libani elanguisse. Quibus constat, quo in discrimine versetur quilibet peccator, & quibus se pœnarum tormentis addicat propter exiguam, & breuem præsentis temporis voluptatem.

12. Expectat Dominus peccatorem si fortè resipiscat, quod si non facit, tunc ob inemendabilem malitiam in exitium tradit, vt ex Cæsareo mox referam. Sanxerunt olim Græci Aegyptiam quamdam legem, vt mulier grauida, si mortis fuisset damnata, asseruaretur donec pareret L. prægnantis, D. de pœnis. ita profectò exspectat nos Do-

A minus benignus, & patiens differt supplicium, si fortè à facie eius concipiamus, & quasi parturiamus cum gemitu, & lacrymis spiritum salutis, quod Sapien. duodecimo. 1. 2. *O quam bonus & suauis est spiritus tuus in omnibus, ideoque eos qui exerrant partibus*, (id est, paulatim, & per partes non statim adhibendo totum supplicium) *corripis, & de quibus peccant admones, & alloqueris, vt relicta malitia credant in te* DOMINE. & postea versiculo nono, decimo, *non quia impotens eras in bello subijcere impios iustis, aut bestijs sæuis, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus* (paulatim, pedetentim) *iudicans* (condemnans & puniens, aut iudicia tua peragens) *dabas locum pœnitentiæ* (licet non B ignorares obfirmatam, & insanabilem futuram esse illorum malitiam) *non ignorans quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuũ* (vbi autem quis contumax, & in peccatis obfirmatus est, & abutitur Dei patientia, tunc versiculo decimoseptimo subdit) *virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum, qui te nesciunt* (quod experti non fuerint diuinum supplicium, ac proinde frigidè sentiunt de diuina potentia) *audaciam* (id est, contumaciam) *traducis* (aperto supplicio redarguis, & quasi spectandam publico exemplo proponis) Varios habet Deus castigandi modos, qua C de re Cæsarius Nazianzeni frater dialogor. 3. de Iob sic scribit: *quattuor modos castigationis scimus: nam alia quidem propter peccata nob ad correctionem adhibetur, multa enim flagella peccatoris. Alia verò superbiam, & fastum deijcit, hoc est, elationem, ac tumorem animi comprimit; superbis enim Dominus resistit.*

Varijs modis Deus p[e]c[c]atores castigat.

Alij aũt latentẽ virtutem & fortitudinem ostendunt vt eam spectatores imitentur: nullus .n. accendit lucernam, & ponit eam subter modium aut lectum sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui sunt in domo, inquit Dominus, quasi dicat, propter hoc instar facis accendi Iobum, & extra ciuitatem super candelabrum stercoreum posui, vt luceat omnibus in orbe terrarum.

Alia denique castigatio est, in vniuersum à Deo deseri propter extremam nequitiam, & improbitatem, cui nihil omninò admixtum est boni, quod & Pharaoni, & Nabuchodonosori, & Iudæ contigit, vt in exitium traderentur propter inemenda- D *bilem malitiam, auertam enim ab ipsis faciem meam, & ostendam quid cum ipsis futurum sit in nouissimis, inquit Deus per linguam Moysis*, Deuteronom. trigesimo, v. vigesimo. lege item Gregorium 15. moralium capite vigesimonono. Basilium in Reg. fusior. capite quadragesimoquint. Hieronymum in illud Isaiæ trigesimooctauo, vbi dicitur, *Ezechias infirmatus vsque ad mortem*, Augustinum 1. de Ciuitate capite 8. & capite nono. Theodoretum Heracleotem in Ioann 9.

DIGRESSIO IV. MORALIS.

In eumdem versum: *Ego vado, & quaeretis me*, &c.

Quod citò arripienda sit beneuiuendi occasio, quia sera pœnitentia difficilis est.

1 MAgno sanè in periculo versatur, quicunque nunc benè viuendi occasionem non arripit, fit enim hinc sæpe vt cum volet non inueniat, quoniam nec tunc volet, cum debet; hoc multa ostendunt scripturæ loca; sic Ierem. 51.9. *curauimus Babylonem, & non est sanata: derelinquamus eam, & eamus vnusquisque in terram suam: quoniam peruenit vsque ad cœlum iudicium eius.* & alibi cap. 5.3. *Domine percussisti eos, & non doluerunt; attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.* Idem habet Iob cum ait capit. 24.13. *ipsi rebelles fuerunt lumini*, id est, fuere præuaricatores, deficientes, & recedétes à Deo *qui lux est, & in quo tenebræ non sunt vllæ. lux hæc in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*, ad homines peccatores venit vt eos illuminet, sed protinus illi faciem auertunt, ne eam hauriant. quare vt Philippus presbyter ait in hunc Iobi locum, *qui cæcato corde in tenebris sunt, mittentur in tenebras exteriores, & duplici malo induentur sicut diploide.* timendum valde ne Deus gerat se cum iis, qui vitæ emendationem, & pœnitentiam in finem vitę reijciunt, vt solet medicus, dum videt ægrotum non sibi morem gerere, nec ijs quæ præcepit ad obtinendam sanitatem parere, quin noxia quæque comedere, ac nullam fere valetudinis curam habere, solet is talem ægrum relinquere. Vnde fit vt moriatur, cuius mortis caussa ipse sibi est ægrotus, non medicus deserens, qui summum causa est permittens: ita Deus, eum, quem toties vocauit, quem diu expectauit, cui tot obtulit emendandæ vitæ occasiones, quem tot beneficijs affecit. tantis sæpe imminentium malorum minis exterruit, nec resipuit, derelinquere interdum solet, sufficientia dumtaxat (quæ sua est liberalitas) auxilia non denegans, vnde sæpè fit; vt in maiora ille incurrens peccata de medio vitæ cursu repentina morte ad inferna rapiatur, ij permittente Deo, cum ipse sibi tantorum malorum caussa fuerit; hoc est quod hic insinuat Dominus: *ego vado & quæretis*
2 *me, & in peccato vestro moriemini.*

Cum enim recesserit Deus, difficile inuenietur. Hoc te Pharaonis exemplum doceat, quem Dominus toties ab eo repulsus indurasse dicitur, sic enim ait ad Moysen ipse Deus: *ego indurabo cor Pharaonis*; in quæ verba Augustinus sermone 88. ait: *quoties Dominus dixit; ego Indurabo cor Pharaonis: non aliud intelligi voluit nisi: ego suspendo plagas meas, & flagella, vnde eũ per* A *indulgentiam meam contra me obdurari permitto. sed fortè aliquis dicat: quare illum Deus parcendo indurari fecerit, & quare flagella remouerit? Hoc loco securus ego respondeo, ideo Deus toties flagella remouit, quia Pharao pro ingenti cumulo peccatorum suorum, non tanquam filius ad emendationem meruit corripi, sed tanquam hostis permissus est indurari. Tantæ enim illius iniquitates præcesserunt, & Deum toties sacrilego ausu contempserunt, vt in illo impleretur, quod de talibus Spiritus sanctus dixit in labore hominum non sunt, & cum hominib. nõ flagellabuntur; ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, & impietate sua, prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum. ecce qualiter obduratur, qui ad correptionem castigari à Domino non meretur.* Et pò- B stea: *Quid est autem quod dixit: ego indurabo cor eius, nisi cum absuerit gratia mea, obduret illum nequitia sua* &c. *sicut enim quoties nimio frigore aqua cõstringitur, solis calore superueniente resoluitur, & discedente eodem sole iterum obduratur: ita nimiorum peccatorum frigore refrigescit caritas multorum, & velut glacies obduratur, & cum eis iterũ calor diuinæ misericordiæ superuenerit, resoluuntur; ille vtique calor, de quo scriptum est, non est qui se abscondat à calore eius. quod etiam erga Pharaònem impletum esse cognoscimus, à quo quoties flagella remota sunt, contra Deum se obduratus erexit, quoties verò afflictus est, humiliter supplicauit*, tandem hortatur Augustinus vt peccata dimittentes, oblata nunc Dei miseratione remedia non relinquamus: *nos verò*, inquit, *fratres ca-* C *rissimi, in veritate agnoscimus, quod ex multitudine peccatorum desperatio nascitur, & ex desperatione obduratio generatur: secundùm illud* Prouerbiorum 18. *peccator cum venerit in profundum malorum contemnit: quoties nobis aliqua peccata subrepserint, sine vlla mora medicamentum eleemosynæ vel pœnitentiæ festinemus animarum nostrarum vulneribus prouidere: vtiliter enim malagma, vel fibula calidis adhuc vulneribus apponitur, & citò ad sanitatem vulnus reducitur, quod putrescere longa abusione non finitur, & ideo quotiescunque delinquitur, peccata nostra iudices nos sentiant, & non patronos, accusatores suos, & non defensores esse cognoscant, secundùm illud: iniquitatem meam ego cognosco. tu agnosce, & Deus ignoscit. nam quo pacto Deus dignetur ignoscere, quod in se homo dedignatur agnoscere?*

Meritò sic monet Augustinus, quia si quis 3
occasionem negligat, in peccati consuetudi-
D nem incidit, à qua emergere quodammodo impossibile sit: etenim peccati consuetudo longius hominem recedere facit à Deo, & peccato maximè inhærere; ac delectari, licet insuaue alioquin & iniucundum sit, & propter suam fœditatem omni studio fugiendum: Manna comedebant Iudæi Chrysosto. inquit, & cepas de AEgypto quærebant, nimirum propter contractam consuetudinem. qua fiebat, vt quod dulce erat, ac suaue, videlicet manna, insuaue & insulsum videretur, & cepas tanquam suaues cibos vehementer optarent, vilissimum alioquin cibi genus; verùm consuetudo id agebat. Ita plane nil dulcius, ac suauius virtute, sed antiqua consuetudo ita nos trahit, ita rapit; vt vitijs potius delectemur, quam virtute, & vt caducis, terrenisque rebus frui potius velimus, quam cæle-

ſtibus. ea eſt conſuetudinis vis. Narrante D. Marco didicimus arreptum quendam puerum à dæmone, nō potuiſſe à Chriſti diſcipulis ſanitati reſtitui; cum verò ad Chriſtū adductus eſſet, ſtatim ſpiritum conturbaſſe illum, ita vt eliſus in terram volutaretur ſpumans. Interrogaſſe verò Chriſtum Patrem illius, quantum temporis eſſet, ex quo hoc ei acciderat? & reſpondiſſe Patrem, ab infantia. tunc Ieſum dixiſſe: *ſurde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. & exclamans, & multum diſcerpens eum, exijt ab eo, & factus eſt ſicut mortuus.*

3. Rogo te, lector: nonne nouerat Chriſtus ab infantia à Dæmone correptum puerum? cur igitur id interrogauit? cerè non ob aliud niſi vt omnes id intelligerent, & inde diſcerent difficile eos, qui teneris annis ſe dæmoni tradidere, ab eo liberari poſſe: & iccircò factum eſſe, vt diſcipuli, qui alios curauerant, minimè hunc potuiſſent. Id quod mihi Iob ſignificaſſe videtur capite vigeſimo, 11. *oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.* Quantæ ſanè ſint vires prauæ conſuetudinis, eleganter expreſsit Ierem. 13. 23. *ſi mutare poteſt æthiops pellem ſuam, aut partus varietatem ſuam, & vos poteritis benefacere cum didiceritis malum*: in qua tamen re locum habet id quod de diuitijs aliquando dixit Dominus: *quæ impoſsibilia ſunt apud homines poſsibilia eſſe apud Deum.* niſi ergò antequam mala altas radices iaciant, ad Chriſtum conuoles, & ab eo tibi oblatas ab benè, beatéque viuendum occaſiones arripias, abibit ille à te, & quæres eum nec inuenies, & peccandi conſuetudine computreſcens, in peccato tuo morieris: ſicut dictum eſt à Chriſto Iudæis: *ego vado, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini.*

Prauę conſuetudinis vis.

4. Quare ne tam infœlicem cum Iudæis vitæ exitum ſortiamur, laborandum nobis eſt, ac totis viribus contendendum, vt idoneam benefaciendi opportunitatem, tempuſque ad id oblatum non prætermittamus, ne Deus à te diſcedat ſi cæcus es, & iuxta viam ſedens mendicas, vbi audieris prætereuntem Chriſtum clama: *Ieſu fili Dauid miſerere mei*, ne abeat ille, & tu ſempiternis tenebris obuolutus permaneas. Aduerte quid Oſe. 6. 3. ſcriptum ſit. *quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus, & ſerotinus terræ*: quia enim Chriſtus eſt, qui dat nobis velle, ac perficere bonorum operum fructum, rectè comparatur eius ad animam aduentus imbri temporaneo, ac ſerotino, ex quibus pendet omnis fructuum prouentus: dicitur verò *temporaneus* imber, qui menſe Octobri decidit, cum fit ſementis; qui verò menſe Maio decidit, cum iam fruges ad maturitatem quamdam veniunt, imber eſt ſerotinus, & hi aptè initium, ac perfectionem bonorum operum in nobis ſignificant; ſed diligenter aduertendum eſt, eumdem Chriſti aduentum ſimilem dici Auroræ, hoc enim eſt, quod ait: *quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius*, opus enim eſt mane ante lucem ſurgere, hoc eſt, pulſanti citò aperire, nec prætermittere labi aduentus eius occaſionem: hoc enim eſt quod minatur: *ego vado, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini.* Proinde aduentum ſuum *diluculum* nominauit, quia citò labitur, nec eo fruetur, qui diutius dormierit, & diu in peccati, ſocordiæque cubili iacuerit: non ita iuſtus, *cor enim ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum*, vt particula illa bona diei non eum prætereat, in qua cœleſte manna deſcendit, ac colligi poteſt.

Porrò de manna ſic ſcribitur Sapientiæ decimoſexto, v. vigeſimoſeptimo, *quod enim ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat; vt notum omnibus eſſet, quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.* mirum ſanè eſt, quod tam paruo radio ſolis deficeret manna, ac colliqueſceret, cum tamen igni applicatum non deficeret, ſed induraretur potius; quod Dei conſilio accidebat, vt diſceremus, homines, nec pigros, nec ſocordes eſſe debere, ſi diuinam velint benedictionem accipere, quam Iacob meruit ab Angelo ſuſcipere, cum maturè ſurrexiſſet, & cum lacrymis rogaſſet, *non dimittam te, niſi benedixeris mihi*: rectè enim diuina nos monuit Sapientia, *qui mane vigilauerit ad me, inueniet me.* quare attende ne fortè pulſet Dominus cor tuum, & non ſit qui aperiat: quis enim nouit an iterum ſit pulſaturus? quid igitur moras nectis? cur non ſtatim pulſanti aperis? nam ſi exiſtimas poſtea facilius id efficiendum eſſe, erras omnino: etenim Deus magis à te recedet, & Dæmon interim iugo te grauiore premet, quod difficilius excuſſeris. 5.

Profectò qui præſentem opportunitatem præterlabi ſinunt, & diem ex die expectant, vt ſtatuant boni aliquid faciendum eſſe, & in peccatis interim computreſcunt, ita auerſi eſſe ſolent à ſtudio diuini verbi audiendi, vt ſuper illo, quaſi ſuper cibo leuiſsimo omnino nauſeent, nec vllo concionis genere oblectentur, ſed crucem exiſtiment ſubeundam ſibi eſſe, ſi per breuem horam concioni intereſſe cogantur: Hos ergo rectè ſimillimos arbitror ægrotis illis, qui omne vtile ciborum genus reſpuunt, quos certiſsimum eſt apud medicos deploratæ ſalutis eſſe. An non tibi iſtos egregiè depinxiſſe diuinum Vatem Pſal. 106. 18. putas, dum dixit: *omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & appropinquauerunt vſque ad portas mortis?* Quid enim reſtat aliud, ſi cibum quis omnem nauſeet, reſpuat, niſi vt mortis limina ſubeat, qui vitæ præſidia odit ac reijcit? Aptiſsimè in iſtos conuenit quod de huiuſmodi hominibus Matthæi vndecimo dixit Chriſtus: *cui ſimilem æſtimabo generationem iſtam? cantauimus vobis, & non ſaltaſtis, lamentauimus vobis, & non planxiſtis*: neque lætis trahuntur, nec triſtibus mœrent, & neque minas, neque præmia curant. An nō horum deplorata tibi videtur eſſe ſalus? Quid iſtis agas, niſi vt funus parari iubeas? An non ijs iure euenturum dixeris, quod Iudæis olim prædixit Chriſtus: *ego vado, & quæretis me, & in peccato veſtro moriemini*: meritò id quidem, cum inuitantem nunc Dominum 6.

A minum per Concionatores suos, per Ecclesiæ Pastores, per Sacramenta, perque innumera alia salutis remedia audire renuant.

7. Falluntur qui ad extremum vitæ tempus facilè putant se pœnitentiæ locum habituros esse; est enim res hæc magni periculi plena. Quis enim sibi persuadeat veram pœnitentiam acturum, qui dum viueret, nullam suæ salutis curam gessit, & nec Deum timuit, neq; homines reueritus est, qui incredibili studio peccatis, ac terrenis rebus semper inhæsit? Quin ad istos quis neget pertinere illud, quod Sophonias habet cap. 1. 17. *abundabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt, & effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora.* B *Ambulabunt*, inquit Hieronymus, *vt cæci, quia lumen perdidere virtutum, & locum pœnitentiæ non habebunt, & hæc patientur, quia Domino peccauerunt.* Audisne quid tantus vir Hieronymus dicat? *locum pœnitentiæ non habebunt*? hoc enim præcipuè insinuant verba Prophetæ. *Cæci cum pericula imminent, tentant effugere*, inquit Ribera, *& hac, atque illac errant, nec domum, aut tutum latibulum inuenire possunt, quia cæci sunt. Ita peccatores multi mortis oppressi angustijs, & venturam iram formidantes, tentant effugere, & pœnitentiam quærunt, sed ianuam non inueniunt qua ingrediantur; sicut de viris Sodomitis legimus Genesis decimonono: & eos qui foris erant percusserunt cæcitate à minimo vsque ad maximum, ita vt ostium inuenire non possent. Peccatores etsi per fidem maneant in Ecclesia, foris esse dicuntur, quia à Deo peccando recesserunt.* C *Quare saluberrimum est illud Ieremiæ consilium cap. 13. 16 Date Domino Deo vestro gloriam antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos: expectabitis lucem, & ponet eam in vmbram mortis, & in caliginem.* Montes caliginosi ad quos offendunt hi cæci, qui quærunt ostium salutis, id est, pœnitentiam, extremo mortis tempore, & plerumque non inueniunt, sunt tenebræ illæ animæ, & caligo peccatorum, à qua se quodammodò extricare nequeunt; cum enim restituenda sint mala ablata, & iniustè parta, vt ingens pecuniæ summa, vt ager fertilis, condonandæ iniuriæ, deponendæ inimicitiæ diu inueteratæ, supplicandum humiliter ijs, quos offenderunt, vt ignoscant, recogitandi malè in vitijs impensi anni in amaritudine animæ, & conscientiæ D maculæ per confessionem eluendæ, remittendus nuncius omnibus voluptatibus, & delicijs; hæc, inquam, & similia sunt montes caliginosi ad quos offendunt, qui lucem salutis, dum viuerent, neglexerunt aspicere, & putantes illam se esse inuenturos tam calamitoso, & alieno mortis tempore, decidunt in vmbram mortis, & in caliginem. Quare tandē subdit Sophonias, quid istis ita morientib. euenturum tandē sit: *& effundetur*, inquit, *sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora*; quia non modò corpus, sed etiam anima istorum vitijs inquinata stercus est vilissimum. Nihil illis tunc proderunt diuitiæ, nihil potentia, fauor, nobilitas; & omne id quod olim argentum, & aurum illis videbatur. Etenim verissimum est illud Prouerb. 10. 2. *nihil proderunt thesauri impietatis, iustitia verò liberabit à morte.*

Quare si prudenter agere, si imminentia mala cauere volumus, nunc dum viuimus, & sani, integrique sumus, sana quoque consilia capientes, vitam nostram emendemus, & peccata per pœnitentiam deleàmus, in gratiam cum inimicis redeamus, restituamus libenter quæ iniustè rapuimus; est enim nunc in nostra manu benè vel malè mori, quia in manu nostra quoque est bonos nunc dies trāsigere vel malos, illorum sane lumen inextinguibile est, & mirificè lucet, & in morte magnam tunc pacem, fiduciam, & gaudium præstans pijs: horum verò malorū dierū lux vmbratilis, atque apparens in densissimas tenebras desinet: obtenebrescet enim in morte cum *dies veniet succensa quasi caminus.* Malachiæ quarto, v. primo. de quibus diebus sic scribit Origenes homilia prima in librum Iudicum super illa: *seruiuit populus Domino omnibus diebus Iesu. Oportet scire, quia vnusquisque nostrum ipse sibi præstat; vt in bonis diebus sit aut in malis; dies habeat Iesu, id est iustorum, aut dies habeat impiorum. Si enim intelligamus lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & præbeamus ei ad illuminandum animas nostras, aut si oriatur nobis sol iustitiæ, & mundum anima nostræ habeamus hospitium, habemus & nos dies Iesu Christi, dies salutis. si quis verò animam suam præbuerit ad recipiendam lucem illam, quæ extinguetur, lucem contrariam veritati, & ab ea fuerit illuminatus, habebit & ipse dies malos, & non erit in diebus Iesu, sed erit in diebus Manasse, vel in diebus Pharaonis, vel in alterius cuiuscunque diebus pessimis. Propterea denique in diebus Achab Regis iniqui, & pessimi non potuit Isaias videre visum* (capite quinto) *non potuit videre Dominum Sabaoth sedentem super thronum excelsum, & eleuatum. sed ex quo mortuum est Rex nequam, cuius erant dies mali, tum potuit videre Propheta visionem Dei.* Et paulò post subdit: *magis verò vnusquisque pro actibus suis & conuersatione vitæ dies sibi vel iniquitatis & belli, vel iustitiæ, & pacis acquirit. Audi Prophetam dicentem, timentibus nomen tuum orietur sol iustitiæ* (Malachiæ 4. *sine dubio faciet eis dies iustitiæ dies Iesu, de impijs dicit, quia occidet eis sol iustitiæ* &c. Addit deinde: *habent & impij lucem suam, ex qua sine dubiò exoriuntur eis dies mali: Audi quid scriptum est* (Prouerbiorum 24.) *lux iustis semper, lux autem impiorum extinguetur. Vides ergo quia est propria quædam lux impiorum quæ extinguitur, & lux iustorum quæ permanet in æternum.* quod mox declarat: *intelligendum quod anima nostra aut vero lumine illuminatur, quod nunquam extinguetur, quod est Christus, aut si non habet in se istud lumen quod æternum est; temporali sine dubio, & extinguibili lumine illuminatur ab illo, qui transfigurat se in Angelum lucis, & falsā luce illuminat cor peccatoris, vt videatur ei illa esse bona, & præclara, quæ sunt præsentia, & caduca. Isto lumine illuminantur illi, qui summum bonum voluptatem putant qui diuitias & honores sæculi, & terrenam gloriam, quasi æternitatis memoriam quærunt. Sunt ergò isti in diebus lucis eius, quæ extinguetur. O-*

8.

omnia hæc quæ agunt, & quæ desiderant extinguuntur.

Postremò sic hortatur nos: *oremus ergò, vt semper in nobis Christus, qui est lux vera faciat dies bonos, nec vnquam de zabulo nos illuminati habeamus in nobis dies malos, de quibus dicit Apostolus* (Ephes. quinto,) *redimentes tempus quoniam dies mali sunt. Dies enim malos habemus, quando carnalia pro spiritualibus quærimus, terrena pro cœlestibus, pro æternis caduca.* hæc Orig.

DIGRESSIO V.

MORALIS.

De seruitute peccati.

In v. 23. *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.*

1 INter alios titulos CHRISTI Domini vnus est, & præcipuus, vt Redemptor hominum dicatur, ac libertatis humanæ vindex; oblato namq; diuini sanguinis pretio à captiuitate tenebrarum, & potestate, in libertatem cœlestis luminis, & potestatem Dei nos transtulit, peccatum enim nos diaboli seruos & mancipia constituit, non quod homines per peccatum omninò decedant de potestate & seruitute Dei, vel quod omninò veniant in absolutum imperium, & seruitutem diaboli, (etenĩ is absolutè in potestate sua aliqd habet qui ius obtinet arbitratu suo quolibet modo de eo constituendi; hoc verò ius absolutum, & potestatem in homines, neque Deus vnquam amisit propter hominum peccata, neque diabolus acquisiuit, Domini enim est orbis terrarum, neque iste modo verum & *plenitudo eius, & vniuersi qui habitant in eo*, Psalmo trigesimo secundo. lege Augustinum libro decimotertio de Trinitate, capite duodecimo. hinc est, vt nihil possit dæmon contra homines amplius quàm permiserit Deus absolutus omnium Dominus) sed primum quod non possint homines, vbi semel propter peccatum gratiam amiserunt, inde resurgere, neque peccatum deinceps vitare, sed oporteat eos, nisi præsidijs diuinę gratiæ adiuti fuerint, aliquando peccare mortaliter, & in statu peccati permanere, necessitatem igitur quamdam per peccatum cõtraxere, quantum in ipsis est, morem gerendi Diabolo contra voluntatem Dei: & hoc dicimus seruum esse diaboli: & hoc est, quod potissimum cupit diabolus propter odium in Deum, & in genus hominum inuidiam. lege Augustinum in Enchirid. capite decimotertio, & Bernardum epistola 191.

2. Deinde quod diabolo tanquam tortori sint homines addicti, & adiudicati, quod obseruauit Auctor imperfecti homilia vndecima in Matth. in illa: *& iudex tradat te ministro* &c. capite quinto. postremò quod decesserint quodammodo ex potestate, & seruitute Dei per peccatum: amissa namque gratia, homo naturæ suæ virbus obsequi Deo in re aliqua sancta, & Deo grata, quæ ex charitate sit

A minimè potest; quin nec Deus ipse potest, quamdiu in peccatis est, eo vti tanquam bono seruo ad eam ipsam rem, hoc autem est tributum quod Deus à seruis suis exigit Deuterono. decimo. v. duodecimo, *& nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, ac seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua?* obsequium ergò charitatis requirit Deus.

Verum, quia potest Deus peccatorum animos immutare, & eos per gratiam ex iniustis iustos facere, absolutè etiam ad hoc ipsum obsequium charitatis potest Deus peccatoribus vti.

Docet verò scriptura multis in locis malos & peccatores quadam vt dixi ratione non

B Dei sed diaboli seruos esse. Hinc Paulus Romanorum octauo, *qui spiritum Christi non habet, hic non est eius*; quasi dicat, diaboli est. *A quo enim quis superatus est, huius & seruus est.* 2. Petri secundo. quod rectè declarat Apostolus 2. ad Timotheum secundo, dum ait: *Deus det illis pœnitentiam, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* Vide schol. numero trigesimoquarto, propterea Ioannis duodecimo, 31. diabolus vocatur à CHRISTO Domino *Princeps huius mundi*, hoc est, Dominus malorum omnium, qui habitant in mundo, vt ait D. Augustinus, tractatu quinquagesimo secundo, vbi etiam habet hæc: *Possidebat diabolus genus humanum, & reos* 3.

C *suppliciorum tenebat chirographo peccatorum: dominabatur in cordibus infidelium.* vide Eusebium Emiss. homilia vndecima de Pasch. & Origen. in cap. 15.

Ceterum quoniam per peccatum homines & extra seruitutem Dei, & sub tyrannide diaboli sunt, non iure aliquo ipsius diaboli, sed tantum iure Dei iusto iudicio permittentis illos esse in eiusmodi statu peccati; propterea vt ab ea tyrannide, seu captiuitate diaboli redimerentur, non diabolo, sed Deo facienda compensatio fuit. hinc Paulus ad Ephes. quinto, *tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo.* & Apocal. 5. 4.

D *redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.*

Est autem ita proprium peccato seruituti hominem mancipare, vt omnis ex peccato nata sit seruitus, quod declarat Aug. lib. 19. de ciu. capite decimoquinto, *hoc naturalis*, inquit, *ordo præscribit; ita Deus hominem condidit. nam dominetur, inquit, piscium maris, & volatilium cœli, & omnium repentium, quæ repunt super terram. rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari, non hominem homini, sed hominem pecori.* 5.

Inde primi iusti pastores pecorum magis, quam Reges hominum constituti sunt, vt etiam sic insinuaret Deus quid postularet ordo creaturarum, & quid exigat meritum peccatorum. Conditio quippe seruitutis iure intelligitur imposita peccatori: Proinde nusquam scripturarum legimus antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filij vindicaret (Genes. nono, vers. 25. *maledictus Chanaan seruus seruorum erit fratribus suis*)

nomen

nomen itaque istud culpa meruit, non natura. Origo autem vocabuli seruorum in latina lingua inde creditur ducta: quod hi qui iure belli possent occidi, à victoribus cum seruabantur, serui fiebant; à seruando appellati, quod etiam ipsum sine peccati merito non est. Et postea: *prima ergo seruitutis caussa peccatum est, vt homo homini conditionis vinculo subderetur, quod non fit, nisi DEO iudicante, apud quem non est iniquitas, & nouit diuersas pœnas meritis distribuere delinquentium. Sicut autem supernus Dominus dicit; omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: ac per hoc multi quidem Religiosi Dominis iniquis, non tamen liberis seruiunt; à quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. & vtique felicius seruitur homini, quam libidini, cum sæuissimo dominatu vastet corda mortalium, vt alia omittam, libido ipsa dominandi.* Sic ex Augustino.

6. Verùm hic intelligere oportet, duplex esse dominium hominis. Alterum in seruos; alterum verò in liberos. Vnum seruile, alterum ciuile ac liberale; illud coactum, violentum, & inuoluntarium; hoc voluntarium & iucundum. Illud totum refertur ad bonum, & emolumentum dominantis. Hoc ad subditorum, vel potius ad publicum, & commune bonum. Igitur in statu innocentiæ alij præfuissent alijs, non dominatione seruili, sed ciuili.

Porrò imperassent homines tunc, quomodo iusti viri imperant alijs, vt docet Diuus Augustinus lib. 19. de Ciuitat. cap. 14. *non enim*, inquit, *iusti dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi: nec principandi superbia, sed prouidendi misericordia. Hoc naturalis ordo præscribit, ita Deus hominem condidit*; de violenta ergo illa, & acerba seruitute intelligendus est Augustinus dum ait ex peccato natam esse. Quod idem de subiectione mulieris sub potestate viri dicere possumus. Subiectio etenim mulieris sub viri potestate in statu innocentiæ fuisset mulieri periucunda, ac voluntaria, quia nihil imperasset vir nisi iustum, & honestum, & æquo, ac beneuolo modo: post peccatum verò facta est subiectio hæc mulieri inuoluntaria, & acerba, idque in peccati pœnam: nam sæpè viri inhumanius, & durius coniuges accipiunt, tum quod mulieres corruptione naturæ ac voluntatis, & ob naturalem quamdam ingenij leuitatem, & iracundiam animi, iniquius ferunt mariti imperium. Origo igitur coactæ seruitutis ad peccatum pertinet.

7. Iam verò si ciuilis isthæc seruitus cum peccati seruitute conferatur, multò illa leuissima, ac tolerabilissima videbitur. Hinc est, quod clamat Apostolus Roman. 6. 12. *non regnet peccatum in vestro mortali corpore vt obediatis concupiscentijs eius.* Huius sanè Tyranni explicat Apost. stipendia vers. 23. cum subdit: *stipendia peccati mors*, nimirum cùm ea, quam hic experimur, tum præsertim, quæ perpetua est in æternis inferni cruciatibus. deploranda sanè est animæ conditio, quæ peccato seruit sæuissimo Tyranno multò magis quam deplorabat Ierem. Thren. 1. Ierosolymitanæ vrbis captiuitatem, ac sic illacrymaretur: *Princeps prouinciarum facta est sub tributo.* Etenim vt Hieronymus ibidem ait: anima tot sceptris seruit dedita, quot vitijs: abstulit siquidem sceptrum rationi quicumque peccato seruit, & illud effrenatæ concupiscentiæ tradidit; non aliter quam si quis Reginæ optimæ coronam detraheret, & impotentissimæ meretricis capiti imponeret. *Absurdum*, inquit Chrysost. hom. 11. ad Rom. *planè est, atque indecens ad cœlorum regnum vocatos, pro Regina peccatum habere: vocatos vt cum Christo regnent, peccati captiuos esse malle. Perinde ac si quis diademate à capite abiecto, mulieris intemperijs acta, mendica, & pannosa seruitutem seruire velit.*

8. Quod si quis mala, onerosa, & aspera, & ignominiosa, quæ in seruitute corporali, & ciuili reperiuntur, consideret; eorum similia verum longè grauiora, & acerbiora, atque turpiora comperiet in seruitute peccati. Agit seruus infœlicem planè vitam malè comedit, malè bibit, malè vestitur, malè habitat: ita peccator caret cibo animæ, ac potu spirituali. nam vt Prouerbiorum 13. habetur: *iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis*; peruehementi etiam siti arescit, quod & Dauid explicat Psalmo 21. *aruit tanquam testa virtus mea.* & Psalmo 101. *percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum*: nam vt herba solis ardore percussa, aut falce demessa, continuò exarescit; ita animus propter admissum peccatum, diuinæ gratiæ humore defectus, arescit, vt verè dici possit illud Dauidis Psalmo 142. *anima mea sicut terra sine aqua tibi*: caret ornatu virtutum. vnde peccatori dicitur Apocalyp. 3. *nescis quia miser es, & miserabilis, nudus & pauper*, in ruinosa etiam quodammodo domo, ac multo deformata pedore cum vilissimis bestijs habitat, hoc est, in conscientia, & corde fœdissimis cogitationibus conspurcato, & sordido; pascitur verò cibis porcorum, qui sunt fœdissima carnis, ventrisque voluptates, & vilissimis vitiorum vestibus circumtegitur.

Deinde seruus vigilat, sudat, multumque laborat, quæ vilia, & laboriosa sunt ministeria illi imponuntur; vix datur illi, quamuis ad breue tempus, quiescere, quod vel facinorosi homines testantur Sap. 5. 7. *lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus.* Præterea seruus iniuriosè sæpè, ac multis verberibus malè à Domino accipitur, at quæ diabolus, tanquam crudelissimus Tyrannus in peccatorem ingerat mala, & dedecora, quibus fustibus eum cædat, quam graui iugo collum eius premat, expressit Isaias cap. 9. 4. dum tyrannidem peccati, & diaboli *iugum oneris, & virgam humeri, & sceptrum exactoris* nominat. Omnes obsidet potentias animæ peccatum; obscurat intellectũ, vnde ab Ambr. libr. 2. de Caim, & Abel comparatur peccatum fumo, quia sicut hoc acies oculorum læditur, ita mens scelestorum obscuratur peccato, quo fit, vt non videant peccatores bona, quæ amittunt, & mala, quæ à dæmone tolerant. Affectum obstupescere facit peccatoris, vt

non sentiat rerum spiritualium gustum, & saporem. Hinc Augustinus in Psalm. 48. affirmat peccata esse vuam acerbam, de qua scriptum est apud Ieremiam: *Omnis qui comederit vuam acerbam; obstupescent dentes illius.* Per peccatum potentiæ executricis obtunditur virtus ad benè operandum. Hinc Chrysostomus homilia 30. ad populum Antiochenum ex peccato duplex malum ait oriri; *vnum quo offendimus, alterum, quo peiores reddimur.*

Denique peccatum cùm innumera secum aduehit mala, tum maximè animæ pacem, & tranquillitatem tollit, & secum conscientiæ malæ tormentum affert. Hinc Augustinus libro 1. confessionum capite 12. in fine: *iussisti Domine, & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.* Quis igitur Dominus tam malè vile afficit mancipium, sicut diabolus per peccatum facinorosos affligit ac vexat homines? Quartò qui corporalem, & ciuilem seruiunt seruitutem, nullam laborum suorum mercedem ferunt, sed omnis eorum industria, omne ministerium nihil eis affert emolumenti, omnia ad Dominum pertinent. Ita peccati seruitus adeò inutilis est, vt non modò omnia illa opera, quæ peccator facit, ad æternam vitam vtilia esse non sinat, ac fine vero ac stabili fructu faciat, sed etiam quæ magno prius labore parauerat peccator, suo fructu, ac merito priuet. Nam sicut fulgur vaginam integram aliquando relinquit, & ferreum consumit gladium, sic peccatum vitam animæ spiritualem perimit viuo corpore, vt sicut cadauer habet suum esse naturale, non tamen operationes vitæ, cùm abest anima, sic anima amissa vita gratiæ retinet quidem esse naturale animæ, & operationes naturales, non tamen gratas DEO, & meritorias. His quintò accedit, quod seruus corporalis, & ciuilis non permanet in domo Domini sui, vt hic ait Christus, sed eum Dominus suus cùm sibi placuerit, iure suo potest domo eijcere, non enim seruus ius habet permanendi in domo Domini: ita peccator cum viris pijs hæreditatem non capiet regni cœlestis, nec permanebit in domo magni Regis, sed in infernum eijcietur, & cum Hypocritis pars eius erit. Sextò, qui corporalis est seruus, non censetur ciuis, vel pars ciuitatis, vnde nec ciuilium munerum, nec honorum, nec dignitatum particeps est; ita peccati seruus non est inter ciues sanctorum; nec censetur supernæ ciuitatis pars, & cœlestium donorum expers est, non enim expectat fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor DEVS est, vt Paulus ait ad Hebræos capite 11. versic. 10.

Postremò, qui verè seruus est, non ipse modò seruilis conditionis est, sed & liberi quoque eius eamdem seruilem conditionem, & statum subeunt: ita & qui peccato seruit, seruilis conditionis filios quoque gignit, hoc est, quæcumque operatur ad libertatem filiorum DEI non perducunt. Hæc igitur sunt septem mala seruitutis corporalis, quæ magis tamen ignominiosa, & aspera reperiuntur in seruitute peccati: quam in se aliquan-

A do expertus Diuus Augustinus libro 4. confessionum capite 5. & 10. *Suspirabam*, inquit, *ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate: velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me:* iterum addit: *nec planè volebam, nec plenè nolebam, ideo mecum contendebam, & dissipabar à meipso.* De qua etiam seruitute libro 2. de Ciuitate Dei capit. 3. sic quoque scribit: *bonus etiamsi seruiat, liber est: malus autem etiamsi regnet, seruus est; nec vnius hominis, sed quod est grauius, tot dominorum, quot vitiorum, de quibus vitijs cùm ageret Scriptura diuina: à quo enim quis, inquit, deuictus est, huic & seruus addictus est.* 2. Pet. 2. 19.

Ex his constat, multò magis peccati seruitutem fugiendam esse, quàm ciuilem quamlibet, quam tamen vehementer homines horrent, quemadmodum magna cum alacritate libertatem excipiunt; quod indicat exemplum illud, quod narrat Valerius Maximus libro quarto capite octauo vbi sic scribit: *Philippo Macedoniæ Rege superato, cùm ad insigne spectaculum tota Græcia conuenisset, Quintus Flaminius tubæ signo silentio facto per præconem hæc verba recitari iussit: Senatus Populusq; Romanus, & Quintus Flaminius Imperator omnes Græciæ vrbes, quæ sub ditione Philippi Regis fuerunt liberas, atque immunes esse iubet. quibus auditis, maximo & inopinato gaudio homines perculsi, primo veluti non audisse se, quæ audiuerant credentes, obticuerunt. Iterata deinde pronunciatione præconis, tanta cœlum clamoris alacritate compleuerunt; vt certè constet, aues, quæ superuolabant, attonitas, pauentesque decidisse.* 9.

B

C Cur igitur tanta alacritas, tam ingens gaudium, tam fausta acclamatio, quia nimirum natura homini insitum est, vt libertatem magnoperè velit, fugiat verò non seruitutem modò, sed etiam seruitutis vocem. Quantò ergo magis aspirare debemus ad libertatem filiorum DEI? quanto odio prosequi, quanto studio horrere peccati, & diaboli seruitutem, quam ipsa creatura etiam abhorret, vt indicat Paulus 8. capit. epistol. ad Roman. 20. *vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum DEI: scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc:* & subdit: *non solùm autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes; & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum DEI expectantes redemptionem corporis nostri.*

D

Quin & Paulus suadet potius, vt si benè possumus, ipsam corporis seruitutem excutiamus, sic enim scribit ille 1. ad Corinthios capite 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ: sed etsi potes fieri liber, magis vtere*, quem locum quamuis multi ita exponant, vt hoc, quod dicitur: *magis vtere*, ad seruitutem referant, vt intelligamus magis esse vtendum seruitute, cùm libertatem nancisci possumus. Hoc pacto interpretantur 10.

verba hæc Theophylactus, Diuus Thomas, Caiet. Lyr. Glossa vtraque. Pater Olauius tamen contendit esse sic exponenda; *si fieri potes liber, magis vtere* ipsa libertate, id est, conare illam, & comparare, & conseruare, quoniam est multò expeditior, & commodior ad seruiendum Deo, & spiritualem vitam agendam, quã seruitus. Hunc esse Diui Pauli sensum ita colligit: *toto hoc in capite,* inquit, *Diuus Paulus de homine relato ad vitam spiritualem, loquitur, & ea consulit, quæ sunt congruentia magis ad ipsam vitam spiritualem commodè agendam. Vt aut cælibatus commodior est, ita & libertas. Nam vt vxorem cura mariti à cogitatione rerum diuinarum distringit, sic seruum Dominus. Breuiter qui seruus est Christi, magis illi seruit, quam qui tantum est eius libertus, at homo liber seruus esse Christi potest, homo seruus tantum libertus.* (qui enim ait Paulus versiculo vigesimosecundo in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini: similiter quilibet vocatus est, seruus est Christi) *danda est igitur opera Christiano seruo, vt si licitè possit, liber fiat, & ita demùm seruus esse integerrimus Christi possit. An non hoc apertissimè significatur, cum subijcitur* (versiculo 23.) *pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Quare si fugienda est, cùm licitè possumus, seruitus ipsa corporis, vt Christo melius seruiamus, quanto magis fugienda erit peccati seruitus, quæ Dei seruituti omninò contraria est, & simpliciter mala? sed de his hactenus. lege de tyrannide peccati Chrysostomum oratione quarta de Lazaro.

DIGRESSIO VI. MORALIS.

In aliquot loca huius capitis. & primò in versum 10. *Quaretis me, & in peccato vestro moriemini.*

1. POtest hic locus aduersus hæreticos afferri, qui quærentes vsque in hanc diem Christum in scripturis, eum non inueniunt, seque ipsos procul à Christo, secumque alios etiam abducentes in peccato suo, & ipsi moriuntur, & cæteros ad eamdem ruinæ foueam pertrahunt. Quærunt namque, quod iam pridem cognitum, & inuentum iam credendum fuerat, non quærendum amplius. Etenim fides Catholica, quã ipsi semper in disquisitionem, & controuersiam vocant, tot abhinc ante annis inuenta, explorataque fuit, non quæri debet vlterius, sed credi. qua de re sic contra sui temporis hæreticos Tertullianus in libello præscript. contra hæres. cap. 9. scribit, quæ æquè militant contra horum temporum nouatores: *Vnum vtique* (ait) *& certum aliquid institutum esse à Christo, quod credere omni modo debeant nationes, & icircò quærere, vt possint cùm inuenerint credere. Vnius porrò, & certi instituti* (cuiusmodi præsertim Euangelium est) *infinita inquisitio non potest esse, quærendum est, donec inuenias, & credendum vbi inueneris, & nihil*

A *amplius, nisi custodiendum quod credidisti.* Vides ne qualiter Tertullianus vetustissimus auctor temporis nostri hæreticos perstringat? Quærunt isti semper Christum in Ecclesia Catholica, iam dudum inuentum, quem credere oportebat eos, qui Christiani esse volunt; & non amplius quærere eum, quem maiores nostri crediderunt; custodire verò, & conseruare oportuit ea, quę fides nostra præcipit, nec de his superbè altercari, quæ à Sanctis Patribus, & Concilijs rectè constituta esse minimè dubitandum est.

Porrò si quærendum adhuc aliquid circa Christum erat, *hæc inquisitio,* vt idem ait Tertullianus capite 10. ibidem: *in tribus articulis consistit: in re, vt quid sit quærendum considres;* B *in modo, vt quousque, in tempore, vt quando.* Ad rem quod attinet, qui fidem quærit, fidem negauit, si prius credebat: *nemo enim quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit,* vt hæretici, quare meritò de his dixit Apostolus 2. ad Timotheos 3. 7. eos esse *semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.* Quod spectat ad modum, si quærendum aliquid circa fidem est, *in nostro,* ait Tertullianus capite duodecimo ibidem, *& à nostris, & de nostro quærendum est, idq; dumtaxat, quod salua regula fidei potest in quæstionem deuenire.* Quid igitur miramur hæreticos hodie Christum quærentes, minimè eum reperire, sed in peccato suo, id est, infidelitate mori, cùm non in Ecclesia, sed vel apud se ipsos suum, vt aiunt, spiritum, id est, diaboli interrogantes, vel certè apud alios eiusdem farinæ C hæreticos eum quærunt; nec salua fidei regula difficiles, & obscuras quæstiones indagant: quin etiam contra fidei regulam absurdissimas sententias comminiscuntur; & quæ sanctissimè constituta, & altiùs fixa erant, conuellunt, & refigunt, noua cudentes, quæ eorum spiritus, id est diabolus, eos docuit. id verò quod perperam confixere, cùm ex scripturis confirmare velint, nec possint, eas indignum in modum torquent, deprauant, adulterant. De tempore sic ibidem capite 10. Tertull. *vbi erit finis quærendi, vbi statio credendi, vbi expunctio inueniendi? Apud Marcionem? Sed & Valentinus proponit: Quærite, & inuenietis. Apud Valentinum? Sed & Apelles hac me pronunciatione pulsabit. & Hebion, & Simon,* D *& omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes, me sibi adducant. Ero itaque nusquam, dum vbique conuenior.* Sic Tertullianus.

Vos ex Patre diabolo estis &c. Quos vetus Scriptura *filios Belial* vocat, nominat hic Christus *filios diaboli.* nam vt notat noster Delrius Adag. 126. in locis illis Scripturæ, quibus agitur de personis immediatè, valdè commodè Belial salua manente analogia, & significatione vocis (significat enim *Belial* absque iugo, id est, eum, qui neq; Deo, neq; hominibus obedire vult. Filij verò Belial homines exleges sunt, quique nulli parere sustinent, nullius fere iugum) posse capi pro ipso diabolo, & filios pro imitatoribus poni; atq; adeò filios Belial dici, qui ipsum Belial contemptu diuinæ legis, ac DEI legislatoris audacter imitantur. Hinc 3.

Paulus

Paulus 2. ad Corinthios 6. 15. antonomasticè cacodæmonem, tanquam caput præuaricatorum, *Belial* appellat, quem etiam Christo opponit; *quæ, inquit, est conuentio Christi ad Belial?* Rectè igitur participatione quadam impios, qui sunt diaboli membra, filios Belial appellare possumus. Sicut Christus Ioann. 6. 7. de Iuda dixit: *nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?* & hoc sensu 1. Regum 1. 16. Anna negat se *vnam filiarum Belial*, significans se nec temulentam, nec impudentem, quæ Deo crapulam eructet, & serui de Nabal dixerunt 1. Regum 25. 17. *ipse est filius Belial, ita vt nemo possit ei loqui*, videlicet propter superbiam, & 3. Regum 21. quos interpres vocârat versic. 10. *filios Belial*, vocat versicul. 13. *filios diaboli*; quare hæc eadem sunt. Sic 2. Regum 22. 5. legimus: *torrentes Belial terruerũt me:* quod desumptum videtur ex Psalmo 17. 5. vbi interpres non retento proprio nomine, reddidit *torrentes iniquitatis*, hoc est, impiorum hominum, vel tentationum violentam multitudinem, quæ à diabolo immittuntur. neque verò semper de personis dicitur Belial, sed interdum de rebus, vt Psalm. 40. 9. *verbum iniquum constituerunt aduersum me*. & Nahum 1. 11. *mente pertractans præuaricationem*, Hebraicè *Belial*, id est, consilia diabolica, semper tamen vel ferè semper hoc verbum significat saltem diabolicum aliquod. Vide item de hac voce Belial Riber. Nahum 1. sub finem à num. 44.

4. Quod si roges, quibus ergò præcipuè conuenit filios esse Belial? Respondeo ex beato Cæsario Arelat. homilia 18. in rebelles, atque superbos maximè congruere: *duo, inquit, ædificia, & duæ ciuitates à mundi initio constituuntur. Vnam ædificat Christus, alteram diabolus. Vnam ædificat humilis, alteram superbus. Vna humiliatur, vt firmiter surgat, altera erigitur, vt infeliciter cadat; in fabrica Christi, qui ædificantur, de imis leuantur ad summa; in fabrica verò diaboli, de summis ad ima præcipitantur. Attendat vnusquisque fratres dilectissimi conscientiam suam, & si in se viderit dominari superbiam, in ciuitate diaboli se infœliciter ædificare, immò & præcipitari non dubitet: si verò in illo vera humilitas regnat, CHRISTO se coædificare, & fœliciter adhærere congaudeat; Non enim discernuntur filij DEI, & filij diaboli, nisi humilitate, & superbia. quemcumque superbum videris, diaboli filium esse non dubites. Quemcumque humilem conspexeris, Dei filium esse confidenter credere debes. Vt hoc verum esse cognoscas, audi Scripturam dicentem* Ecclesiast. cap. 10. versic. 14. *initium omnis superbiæ apostatare à Deo, & omnis, qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Nam quod diabolus per superbiam deiecit, Christus per humilitatem erexit; quia ad vulnus superbiæ medicamentum humilitatis exhibuit. Si ergo volumus venenum superbiæ effugere, antidotum humilitatis iugiter debemus haurire. Audiamus Dominum dicentem* Matt. cap. 11. vers. 29. *discite à me quia mitis sum, & humilis corde.* Hæc Cæsarius.

5. Beatus Macarius homilia quinta aliud certissimum filiorum diaboli indicium ex his Christi verbis desumit, quibus hic Christus filios Belial, vel diaboli dicit eos esse, qui mendacium, & cædes diligunt: *Vos, inquit, ex Patre diabolo estis, & desideria Patris vestri vultis facere. ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* Porro idem Macarius homilia 46. agens de differentia filiorum Dei, & filiorum diaboli, docet hos animales esse, & propterea spiritualibus sermonibus de Deo ac virtute nauseare, & præfocari. Contra filios Dei cum sint spirituales, & vt ait Apostolus vnus cum Deo spiritus, rerum mundanarum, & carnalium colloquijs malè affici, ipsisque eos instar mortis esse. Ratio horum est; quia vtraque propago parentum suorum similis est, & vtriusque requies, atque tranquillitas ibi sita, vnde progenita est. talia scribit Macarius quæ etiam faciunt ad intelligentiam versus 36.

8. *Ille homicida erat ab initio.* Rectè Apostolus ad Hebræos cap. 2. 14. ait diabolum habuisse *mortis imperium*, quem tamen Christus sua morte destruxit: mortis enim imperium is habet qui interimit quos vult, licet vitam dare non queat: Diabolus verò occidit quos voluit; permittente tamen Deo; vniuersum enim hominum genus occidit: etenim Sapient. 2. dicitur: *inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum:* ipse enim propriè mortem in hominum genus inuexit, omnes illos studio omninò extinguere cupiens; merito proinde mortis imperium habere dictus est. Est & alia huius nomenclaturæ ratio, quia post primorum parentum lapsum, ipse accusator est pessimus omnium hominum vt moriantur, & iuxta legem Dei id necesse est fieri, quod ipse cupit, & postulat, & sicut ipse vult, mors omnes afficit, hinc est quod mortis dicitur habere imperium. His adde mortuos omnes ipsius subiectos ditioni olim fuisse, quæ tertia ratio huius est nomenclaturæ. Quod nisi Christus nos à mortis potestate erutos sua morte liberasset, supra omnes mortuos adhuc imperium haberet, sicut antea habebat. Simile sanè quid accidit hîc, ei, quod Daniel. 6. narratur: Satrapæ namque Babylonis aptè Darium Regem Danielem insimularunt violatæ legis, quod contra Regis edictum domi suæ orasset. Cumque Rex libenter Danielem absoluere cuperet, instabant illi, vrgebantque dicentes, contra legem Medorum, atque Persarum id esse, nec aliter decere fieri. Victus Rex; tradidit illis Danielem, qui illum miserunt in lacum leonum. Hi sanè Satrapæ in hac dumtaxat Danielis caussa mortis eius imperium habere dicentur, tum quod cuperent illius mortem, tum quod sic cupientes illum accusarunt vt moreretur, & illum tandem sub sua habuere potestate, ita diabolus, quos perdere optauit, occidit homines per peccatum Ipse pollutæ diuinæ legis illos apud Dei tribunal accusauit; & vt iuxta Dei edictum pœnam subirent, quam essent cõmeriti, vehementer vrgebat. inde in orbẽ terrarum per ipsum ingressa mors est, mortuiq; omnes sub eius ditione fuerũt, & nisi Christus nos in vitam reuocasset, libertatis ipse vindex, & vitæ restitutor; in perpetuum sub dæmo-

nis potestate captiuum foret genus humanum. meritò igitur à Paulo illi mortis imperium tribuitur. At inquies, cur non & Adamo mortis imperium tribuitur? quia licet ipse mortis caussa nobis fuerit, nihil tamen tale cupiebat; neque homines accusat, vt moriantur, nec mortui ipsius subiacent ditioni.

Cæterùm quoniam Christus per mortem, & acerbissimos cruciatus immortalem vitam, & resurrectionem nobis peperit, atque diabolo hanc sustulit potestatem, iure dictus est à Paulo destruxisse eum, qui mortis habebat imperium; quibus fit iure illum *homicidam* appellari posse, cùm mortem in orbem terrarum adduxerit, vnde mortis imperium sit quodammodo assecutus.

DIGRESSIO VII. MORALIS.

In versum 35. *Quis ex vobis arguet me de peccato?*

Quantum malum sit peccatum.

1. QVis ex vobis arguet me de peccato? deceret ita viuere Christianos, vt hæc verba, & ipsi suo modo dicere possent: cùm enim Christiana lex ita peccatum abominetur, vt nihil magis fugiendum prædicet, nihil magis vile, & abominandum, nihil sic Deo odiosum simul, & iniuriosum esse doceat, nihil quod tam multa mala cœlo, terræque vnquam inuexerit, cupiendum sanè esset, vt omnibus peccatorum sordibus emaculatam vitam duceremus, neque esset, qui nos sceleris arguere posset. Quia tamen facilè labimur, & erramus (ea est hominum misera post peccatum conditio) operæpretium erit breuiter, quanta sit peccati deformitas & malitia, considerare, vt diligentiore studio illud fugiamus. Principio apparet enormitas peccati ex ijs rebus, quibus comparatur in scripturis; comparatur enim peccatum in Scriptura venenatis animalibus, & monstruosis Ecclesiast. 21. *tamquam à facie colubri fuge peccatum, dentes leonis, dentes eius interficientes animas hominum*; & de peccatoribus Luc. 3. *progenies viperarum*, & Ierem. 5. *equi amatores & emissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat*. Comparatur & morbis, ac vulneribus Isa. 1. *omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas, vulnus & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, nec fota oleo, neque curata medicamine*. Comparatur maculis Ierem. 2. *si laueris te nitro, tamen maculata es quasi pannus menstruata*. Comparatur putredini Ioel. 1 *computruerunt iumenta in stercore suo*. Comparatur tempestati Isa. 64. *Cor impij quasi mare feruens*. Comparatur oneri Psalm. 37 5. *iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me*. Comparatur nuditati, & cæcitati, & miseriæ Apoc. 3. *dicis quia diues sum, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus; nudans spoliauit eam, & proiecit*. Ioel 2. hinc Exo 32. legimus Hebræum populum post adorationem vituli nudum fuisse; *spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum eum statuerat*. hinc Adam & Eua post peccatum nuditatem suam aspexerunt, dum verò peccarunt, cæci fuerût; nescit enim peccator dum peccat, quantum in peccato mali insit; post peccatum aperiuntur ei oculi, vt videat pro exigua voluptate maximum. & sempiternum malum sibi comparasse. Comparatur confusioni animi, & dedecori, ac ignominiæ. Hinc est, quod primi illi parentes ex ficulneis folijs consuere sibi pudendorum subligacula cœperunt. Hinc mentis confusionem expressit Paul. Ro. 6 *quem fructum habuistis tunc in ijs, in quibus nunc erubescitis?* Comparatur rebus amaris Act. 8. *in felle amaritudinis video te esse*. Comparatur sæpè morti Apocal. 3. *nomen habes, quod viuas, & mortuus es*. Comparatur sepulchris ossibus mortuorum fœtore, ac vermibus plenis Matt. 23 27. *similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus pretiosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia*. Postremò comparatur tenebris Ephesios 5. *eratis aliquando tenebræ*.

2. Ex damnis item, quæ infert peccatum, quàm sit abominabile colligere est: etenim lethale peccatum hominem priuat gratia, & amicitia Dei, per quam anima viuit diuina quadam vita, vt 1. Ioann. 3. dicitur: *scimus, quia translati sumus de morte ad vitam*, & per hanc eamdem fit homo diuinæ consors naturæ 2. Petri 1. fit filius Dei. 2. Ioann 4. Deinde peccatum priuat hominem paterna Dei prouidentia, nisi ad meliorem frugem redeat, spoliat donis Spiritus sancti, & cœlestibus charismatibus. Adhæc serenitate conscientiæ, & multis consolationibus, quibus Deo inhabitante, & visitante, iustorum animæ fruuntur. Item, fructu bonorum operum, & Sacramentorum. Nec bonis modò priuant nos peccata, sed & mala aduehunt innumera: nam & hominem capitalem Dei hostem constituunt: hinc Iacobi 4. 4. dicitur: *adulteri nescitis, quia amicitia huius mundi inimica est Dei?* efficiunt seruum diaboli, sicut digressione quinta ostendimus, & Tertullianus de fuga paucis docet: *peccator traditur diabolo quasi carnifici in pœnam vt Saul*: & Augustinus in expositione proposit. epistol. ad Romanos: *vnusquisque peccando animam suam diabolo vendit, accepto tanquam pretio dulcedine temporalis voluptatis*.

Affert conscientiæ vexationem vehementer hominem patrati sceleris accusantis, & condemnantis: id quod apparuit in Adamo & Eua, qui, vt narrat Moses, cùm audissent vocem Domini Dei, absconderût se à facie eius, nimirum vt Paul. ait ad Rom. 2. *testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium*. Hanc pœnam ex testimonio conscientiæ subortâ, consequitur pauor quidam, & trepidatio diuiniq; iudicij, & vindictæ metus. Hinc Sap. 17. scribitur: *improbi homines frequenter præoccu-*

pant

pant pessima redarguente conscientia, cùm sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit seua perturbata conscientia. Hoc nec Gentiles latuit, dixit enim Iuuenalis Satyr. 13. *Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi displicet auctori, prima est hac vltio, quod se iudice, nemo nocens absoluitur.* Idipsum docet primorum parentum trepidatio inclamante Deo, *Adam Adam vbi es?* Docet Caim, qui post fratricidium, totam vitam pauidus, ac profugus egit. Docet & apud Græcos tragicos, Orestes ille matricida, quem scelus in matrem admissum, nusquam quiescere, nullo loco consistere, vel respirare sinebat.

3. Iterum peccatum dignum hominem reddit, vt deleatur de libro vitæ, & in æternum damnetur: *stipendia enim peccati mors.* Roman. 6.23. affert enim peccatum in multis malam mortem, qui peccati effectus maximè deplorandus est, & vltimum hominis exitium. qua de re diximus digress.3.

4. Efficit præterea peccatum, vt opera bona, quæ prius in gratia fuerant facta mortificentur, & ad meritum gloriæ, quamdiu in peccato persistit homo, nihil valeant, quæ iactura maximè à nobis formidanda, & dolenda est: quemadmodum si onustam preciosis mercibus nauim tempestas abripiat, & in profundum demergat. Hic autem effectus peccati maximè cum præcedēti coniunctus est, qui enim malè moritur, omnia perdit bona, quæ fecerat, idque in perpetuum sine vlla spe ea amplius recipiendi. Postremò peccata caussæ sunt omnium calamitatum, & malorum. Sic Chrysostom. homil.5. de pœnitentia ait: *malorum omnium caussam constat esse peccatum. Ex peccato tristitia, ex peccato tumultus, ex peccato bella, morbi, atque omnes, quotquot nos premunt passiones. Vnde Dominus ostendere volens malorum omnium caussam esse peccatum, paralytico dicit, vbi anima & corpore paralyticum esse vidisset, sanus factus es, noli amplius peccare, ne tibi aliquid deterius fiat.* Sic etiam Hieronym. epist. 1. ad Heliodor. *nostris peccatis barbari fortes sunt. nostris vitijs Romanus superatur exercitus, & quasi non hac sufficerent cladibus, plus penè bella ciuilia, quam hostilis mucro consumpsit &c. non amputamus caussas morbi, vt morbus pariter auferatur, statimq́; cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.* Omnia ergo mala ex peccatis originem habent. nam sicut recedente anima ex corpore, omnis inde corruptio manat, quam innumera in corpore consequuntur mala, ita dum idem animus recedit à recta mandatorum Dei regula omnis vitiorum colluuies, & innumera multitudo malorum existunt. Tanta est enim peccati malitia, vt ipsum solum posset hominem, vel Angelum malum efficere simpliciter, neque enim propter alia mala dicimus aliquem simpliciter malum, puta hominem malum, si peccato careat, at statim ac in peccata incidit, absolutè malum appellamus. mala enim pœnæ verè mala non sunt, immò summi boni caussæ esse possunt. Quare quod verè ac simpliciter malū est, solum peccatum est. Quid igitur mirum, si ex mala hac radice cætera mala sint?

A Sed nihil meo iudicio est, quod ita peccati fœditatem, & malitiam ostendit, quam summum in illud odium Dei. nam cùm Deus infinita sit bonitate præditus, necesse est, vt infinitè & oderit malitiam, & amet bonitatem. Quo enim quis maiorem habet bonitatem, hoc vehementius execratur malitiam, & amplectitur bonitatem. Adde infinitam quamdam peruersitatem esse in lethali peccato. Quisquis enim peccat, infinitam illam superni luminis maiestatem offendit: ergo restat, vt Deus quoque infinito odio illud detestetur. Quid ergo miramur, quod Deus malos in infernum coniectos priuet infinito bono, & bonos infiniti boni participes efficiat in cœlo? Hoc odium sæpè nobis diuinæ aperiunt Scripturæ, vt Ecclesiast. 12. 7. & Psalm. 5. 7. & alibi: indicant & hoc ipsum maxima supplicia, quibus Deus, vel ab ipsa nascentis mundi origine peccata persecutus est. signum euidentissimum est huius veritatis Lucifer ille, qui manè oriebatur, & inter igneos lapides circumamictus obambulabat, cùm in vnum superbiæ crimen incidisset simul cum multis Angelorum millibus ex editissimo loco in abditissimum inferni baratrum, deiectus est, & repentè ex summo Dei amico, summus factus est & capitalis inimicus, & cùm pulcherrimus omnium creaturarum esset, mox pestilentissima, sceleſtissimaque facta est inferni bestia. Hoc ipsum Adam cum tota posteritate apertè testatur, ob præuaricationem enim diuini pręcepti de non edendo pomo, paradiso eiectus est, & cum toto hominum genere innumeras huius mortalis vitæ ærumnas expertus est. Scimus totum olim hunc mundum ob peccata ingentium aquarum inundatione extinctum, deletumque fuisse. Hinc Scriptura ait Genes. 6. 5. *videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, &c. pœnituit eum, quod hominē fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit, hominem, quem creaui à facie terra ab homine vsque ad pecus.* Quid hîc ego Pentapolim igne, & sulphure de cœlo deletam commemorem? quid Saulem ob inobedientiam, Dauidem ob adulterium, & cędem factam, aliosve innumerabiles grauissimè à DEO punitos referam? clariora sunt hæc, quam vt recenseri debeant à me, quod si singula persequar, finis non erit. 5.

B C D Sed cùm omnia supplicia peccati enormitatem, & quanto illud Deus odio prosequatur, ostendāt, nihil tamen ita eius prauitatem, & peruersitatem aperit; nihil æquè hoc ipsum Dei in illud odium indicat, vt institutum à Deo, datumque in peccati satisfactionem, & abolitionem remedium. Perpende, quæso, Passionis Christi atrocitatem, & hinc diligenter aduerte, tam dira Deum perpessum esse tormenta, vt peccata nostra ipse deleret, & peccati grauitatem ex supplicij magnitudine disceremus. Audi quid Isaias dicat 53. *nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum, & humiliatum à Deo, ipse autem attritus est propter scelera nostra, cuius liuore sanati sumus,* & iterum: *propter scelus populi mei percussi eum.* quod antidotum vt efficacissimum ad detestanda peccata considerans Bernardus serm. 3. de Natali Domini 6.

ait: *Iu-*

ait: *ludebam ego foris in platea, & in secreto regalis cubiculi, super me ferebatur iudicium mortis. Audiuit hoc vnigenitus eius, exijt, posito diademate, sacco vestitus, aspersus cinere caput, nudus pedes, flens & eiulans, quod morte damnatus esset seruulus eius. Intueor illum subitò procedentem stupeo nouitatem, caussam percunctor, & audio. Quid facturus sum? Adhuc ne ludam, ac deludam lacrymas eius? planè si insanus sum, & mentis inops, non sequar eum, nec cum lugente lugebo. Ecce vnde pudor? timor & dolor vnde? vtique quia ex consideratione remedij, periculi mei æstimo quantitatem. Nesciebam, sanus mihi videbar, & ecce mittitur Virginis filius, filius Dei altissimi, & iubetur occidi, vt vulneribus meis pretiosi sanguinis illius balsamo medeatur. Agnosce ô homo, quàm grauia sunt vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari. Si nõ essent hæc ad mortem, & mortem sempiternam nunquam pro remedio eorum Dei filius moreretur.*

7. Subijciam, sed breuiùs aliquanto quod habet Carolus Regius in Oratore Christ. libr 9. cap.32. huc maximè pertinens: *notanda est*, inquit, *inuentio mira diuinæ sapientiæ, & charitatis, vnde agnoscamus peccati grauitatem. Volebat amor diuinus triumphare de peccato & morte; quid fecit? de ipsomet Deo triumphauit*, quod expressit Paul. Coloss. 2. *delens*, ait, *quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* Quidnam Christus affixit cruci? *Suamnet carnem diuinam & hoc modo chirographum decreti affigere dicitur, ac delere. Quomodo triumphauit de inimicis & peccatis nostris? in semetipso: expolians principatus & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Idẽ Pau. Col. 6. *vetus*, inquit, *homo noster crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Vter homo crucifixus est, nouusne an vetus Adam? planè Christus nouus homo in cruce positus, crucifigit in nobis veterem, & destruit corpus peccati*, & 2. ad Corinth. 5. *eum, qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, quod significat Christum non tantum hostiam pro peccato fuisse, & satisfecisse, sed subijsse etiam mortem acerbissimam, & valde ignominiosam, quasi ipse esset verè peccator, quin ipsummet peccatum: nam si hoc esset aliqua persona viuens, ea damnandum esset pœna, qua Christus damnatus est vt flagellaretur, conspueretur, blasphemaretur, eijceretur, illuderetur, cruci affigeretur cum summa ignominia; etiam latus post mortem transfigeretur. O incredibilem peccati fœditatem, per quam Christus factus est maledictus, vt nos de maledicto redimeret. factus est pro nobis peccatum, vt nos iustitia Dei fieremus in illo: & tamen post tantum remedium, & talem medicinam exhibitam, audent homines peccata committere, iterum crucifigentes filium Dei in semetipsis, & ostentui habentes.* Hæc charissimi fratris verba sunt, quæ quia dignissima, & ad mouendum quodlibet saxeum pectus efficacissima, referre hic volui. Quot verò iniurijs peccator Deum offendat, & quam magnis, egregiè persequitur idem Carol. libro 9. capite 30. illum consule: ego illud addam, peccata esse, quæ omne genus iniuriarum olim Christo intulerunt, ipsa crucifixerunt, ipsa tot illi vulnera inflixere, ipsa denique mortem attulerunt: & quod dolendum maximè est, etiam nunc quantum ad se attinet, idem peccata Christianorum præstant. ipsum interroga: *quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Illicò respondebit Zach. 12. *His plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me.* An non Christiani nunc, dum in Christum peccant, ipsum plagis afficiunt? Audi Paulum Heb. 6. 6. *Rursus crucifigentes filium Dei sibimetipsis, & ostentui habentes.* Superbi coronam ex asperis spinis sanctissimo etiam nunc capiti eius imponunt: ventri, gulæque dediti, myrrhatum vinum illi porrigunt. Luxuriosi ad columnam alligatum diris flagris cædunt. Auaritiæ dediti, manus eius transfigunt, ijdem vestibus denudant, dum in pauperes crudeles sunt: quod sanè non facerent, si attenderent ipsum Christum Dominum nil sibi in cruce reseruasse, tradidit enim vestes his, qui in crucem ipsum egerunt, matrem Ioanni, Ecclesiam sponsam Petro, sanguinem peccatoribus, corpus Iosepho, animam Patri, denique crucem Discipulis. Blasphemantes verò Deum, & Sanctos similes sunt ijs, qui in ipsum cruci suffixum contumelias iactabant mouentes capita: Inuidi, qui odio proximos prosequuntur, & in illos linguam maledicam vibrant, vt lanceant: sunt qui latus illi aperiunt, pigri, ac negligentes pedes eius clauis confodiunt. Denique cùm tria sint capita, vnde omnia peccata promanant, malitia, fragilitas, ignorantia, propterea voluit Christus Dominus in cruce præter ipsa tria vulnerum genera experiri aliud in pedibus, aliud in manibus, aliud in latere.

Triplex peccatorum fons.

Primum illud ob peccata, quæ nascuntur ex ignorantia, pedes enim facilè impingunt, & in lapides offendunt. Alterum ob ea peccata, quæ ex infirmitate promanant. Tertium ob illa, quæ oriuntur ex malitia, quæ vt quid præmeditatum cordi tribuuntur. Vt ergo cognosceremus peccata esse quæ Christum crucifigunt etiam nunc, & peccatores crucifixores esse Christi, & quasi Deicidas, his omnibus locis vulnera voluit accipere. Verè ergo dicit nunc, cùm adhuc peccata maneant inter Christianos: *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.*

Vt ergo ad illud, quod huius digressionis initio dicebam, reuertar; Christiani hominis 8.
munus est ita viuere, vt iure dicere possit: *Quis arguet me de peccato?* A quo tamen tantum absumus, vt ne quidem propter commissa peccata reprehendi, & accusari patienter toleremus. Quin etiam malefacta ita tegimus & excusamus, vt propterea eum, qui velit nos amicè admonere, auersemur, & incredibili sæpè odio prosequamur; quod quantum Deo displiceat, audi Sanctum Bernardum sermone primo in festo omnium Sanctorum. *Quatuor sunt*, inquit, *peccandi gradus; Primus interior consensus; alter exterior perfectio; tertius consuetudo; quartus peccati excusatio, vel defensio, & ad hunc supremum gradum primi homines peruenerunt; atque has quatuor peccati incrementa Iob (capite tertio) mysticè deplorans: quare, inquit, non in vulua mortuus sum? egressus ex vtero non statim perij? cur exceptus sum genibus? cur lactatus vberibus? Etenim peccatum primò latet in cogitatione: tum prodit in opus: deinde consuetudine firmatur ac roboratur; denique lætatur, & nutritur*

Peccatores quomodo Christum iterum atque iterum crucifigant?

excusatione & defensione. Sic sanctissimus vir Bernardus.

DIGRESSIO VIII. MORALIS.

In eadem verba: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* & aliquot sequentia.

1. DAuid 1. Regum 20. 1. vt videret Saulis contra se animum, & quot insidias sibi tenderet, necemque pareret, sic Ionatam allocutus, de eius Patre grauiter expostulauit. *Quid feci?* inquit, *quæ est iniquitas mea, & quod peccatum meum in Patrem tuum, quia quærit animam meam?* Qua in re in Dauide animaduertere debemus, potissimum CHRISTVM esse figuratum. Nam sicut Dauid sic loquebatur suam ostendens innocentiam, & quod sine caussa Saul illum persequeretur. *Quid feci? Quæ est iniquitas mea?* Ita CHRISTVS iure de Iudæis queritur, quod sine caussa illi necem molirentur, *Quis ex vobis*, inquiens, *arguet me de peccato?* Conatus est ingratissimus Saul Dauidem suauissimo Citharæ pulsu sæui dæmonis (qui Sauli ipsi infestissimus erat) afflictionem sedantem, lancea transfigere; & ingratissimi Iudæi, cum quibus hic expostulat Christus, cùm eius suauissimos, fructuosissimosque sermones, præ odio, atque inuidia, & incredibili animi malitia ferre non possent, innumeras contumelias, & iniurias, quasi iacula quædam in illum iactare, & cædem funestissimam illi moliri ausi sunt. Et vide singularem Christi mansuetudinem, qui cùm summus esset Deus, cum aduersarijs suis, & quidem sibi infestissimis disceptare non est veritus, ipsosque caussæ suæ iudices adhibuit, quos sibi iniquissimos esse non dubitabat. de se testatur Iob capite 31. 13. quod non contempserit subire iudicium cum seruo suo, idque refert tamquam rem omni laude, & commemoratione dignissimam. *Si contempsi*, inquit, *subire iudicium cum seruo meo, & ancillæ meæ, cùm disceptarent aduersum me.* Sed nihil hoc est, si cum Christi facto conferatur. Etenim à Deo Patre Iudex omnium electus, iudicari non aspernatur à tam perfidis, sibique infestis hostibus. Quid caussæ, inquit, est, quamobrem oblatum Euangelij beneficium, & suauem cœlestium verborum concentum negligitis? numquid vitam meam alicuius vitij notare, ac sugillare potestis? Cur ergo veritatem doctrinæ meæ non admittitis; cùm enim duo sint, propter quæ Doctori fides non adhibetur, improbitas vitæ, & falsitas doctrinæ, cum horum neutrum, vobis etiam contradicere non audentibus in me sit, cur mihi non creditis, sed interficere vultis?

2. Meritò igitur Ecclesia hoc tempore Dominicæ passionis hoc Euangelium nobis proponit, vt intelligamus, videlicet Christum A tamquam agnum immaculatum sine vlla sua culpa, sine caussa à scelestissimis hominibus per summam indignitatem cruciatus, dolores, & contumelias esse perpessum; vnde triplicem decerpere nobis fructum possimus, vnum commiserationis in Christum Dominum, alterum doloris, quod ob peccata nostra indigna tot, tantaque ille tulerit. Tertium imitationis Christi humilitatis, & patientiæ. nam si ille ita se demisit, quid nos tantuli facere debemus? si ille tam acerba sine vlla sui culpa, tormenta sustinuit, cur nos, qui peccatis nostris toties infernum commeriti sumus, quæ toleranda interdum occurrunt, & contraria omnia propter ipsum patienter, libenterque non tolerabimus? Vide quæso, & intuere diligenter, quanta sit ille pro te passus. Audi quid dicat: B *videte si est dolor similis sicut dolor meus.* Thren. 4. & iterum Psalm. 21. *circumdederunt me vituli multi; tauri pingues obsederunt me, &, sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea, &, foderunt manus meas, & pedes meos,* & quo nihil potest crudelius dici: *dinumerauerunt omnia ossa mea.* & Psalmo 30. *defecit in doloribus vita mea, & anni mei in gemitibus.* Quid ergo dicam hic de innumeris probris, & contumelijs tantis, quas à vilissimis, ac sordidissimis accepit ille incredibili mansuetudine, & cum eximia charitatis significatione? vt iure dixerit aliquando: *ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* & alibi *factus sum tamquam vas perditum*, fractum, conculcatum, & quod ab hominum conspectu in cloacam, vel in immundissimum locum abijcitur. verè de illo multo ante tempore C testatus est Ierem. Thre. 3. *saturabitur opprobrijs.* Verè Isaias 53. *despectum ac nouissimum virorum* appellauit. Denique tota Christi passio, contumelia, & tormento, hoc est, ignominia, & cruciatibus contexta est; sic Sap. 2. significatur; *contumelia, & tormento interrogemus eum:* adhæc enim duo capita referuntur omnia, quę passus est Christus.

Iterum hæc verba, *quis ex vobis arguet me*, à iudicibus præsertim vsurpari deberent, cùm enim Iudicum munus sit, facinorosos homines propter peccata punire, intolerabile sanè malum est, si ipsi magistratus, si Dei ministri, si iudices ipsi ita se improbè ac stultè gerant, vt facinorosorũ hominũ peccata, quæ corrigere debent, & emendare, in ipsis cernantur. Hinc est quod Numerorum 25. D præcepit DEVS vt Iudices, qui palam peccauerant, etiam publicè in crucem agerentur, vt eorum cruciatu, & ignominia eos à scelere auerteret, quibus illi pessimo exemplo fuerant: sic enim legimus ibidem versiculo quarto dixisse Dominum: *tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis: vt auertatur furor meus ab Israel.* Hinc est, quod Samuel populum reprehensurus prius fidelem se, ac iustum iudicem fuisse, ostendere voluit, suarum rerum, atque factorum omnium iudicium populo permittens. Sic enim primo Regum capite duodecimo, versiculo secundo locutum esse Samuelem legimus: *conuersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem,* 3.

ecce

ecce presto sum. Loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinum; si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi. Quid verò Diuus Paulus, qui Apostolus gentium erat? an non ipse Actorum 20. ostendit se magno semper studio cauisse, ne vel cui aliqua culpa, vel malo aliquo exemplo alios, quibus præerat, in culpam aliquam incitaret? Audi quid dicat ibi versiculo decimooctauo: *vos scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate & lachrymis*, & mox versiculo trigesimotertio subdit: *argentum, & aurum, aut vestem nullius concupiui.* Quare ea debet esse Prælatorum, ac Iudicum vita, ita innocens, ita à vitijs omnibus abhorens, vt cæteris virtutis forma sit, & liberè à suis quærere possit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?*

4. Nec satis est in Prælato vitæ solius integritas, huic adiungat oportet veram, vtilem, & idoneam doctrinam, vt verè eos, qui vel non credunt, vel non obediunt, liberè confutare possit: *si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Cauendum est autem Euangelico Doctori, ne non tam veritati lingua deseruiat, quàm voluptati; ne fortè qui illum audiunt, ad fabulas conuertantur, quærentes sibi magistros, prurientes auribus, & qui suis mendacijs non tam tollat, quàm foueat vitia: contra quas Isa. 30. 9. 10. *Filij nolentes audire legem Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt: Loquimini nobis placentia* &c. Qua in re imitari oportet Diuum Paulum, qui quod suos saluos esse vellet, non blandiebatur, non occultabat vitia eorum; quare ad Galat. 4. 16. sic suos alloquitur: *ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?* sit similis summo olim Pontifici, in cuius pectore inscriptum visebatur, *Doctrina, & Veritas*, hoc est, sapientiæ & sanctitatis insigne palam gestet, qui aliorum Iudex & Magister est.

5. Quantum, Deus bone, à vero Doctoris munere absunt, qui verbum Dei, vt Paulus inquit, adulterare non erubescunt, sic enim 2. Corinth. 2. 17. scribit: *non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo* (acceptum) *coram Deo* (inspiciente) *in Christo* (de Christo, vel per Christum) *loquimur.* Quis autem adulteret verbum Dei, docet Gregor. libr. 16. moral. cap. 18. & lib. 22. cap. 17. adulter, inquit, non prolem, sed voluptatem quærit, & peruersus quisque & vanæ gloriæ seruiens, rectè adulterari verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquiũ, non Deo filios gignere, sed suam scientiam ostentare desiderat. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis, quàm generationi operam impendit. Græcè pro, *adulterantes*, habetur, *cauponantes*, id est, vt caupones, qui vina corrumpunt, ac vitiant, vel quasi dicat ad quæstum abutentes.

6. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Hi profectò,* inquit Gregorius homilia 28. in Euangelia, *verba Dei non audiunt, qui ea exercere opere contemnunt.* Vnum ex signis prædestinationis, & quidem magnum est, verba Dei aure cordis audire. Interroget ergo vnusquisque semetipsum, vtrum verba Dei, vti decet, audiat, nec ne, & intelligere poterit, an inter prædestinatos sit, an non? Suauis vnicuique est, & periucunda Patriæ recordatio, & libenter audimus eos, qui de ijs narrant, quæ in Patria geruntur, & auet quisque de charissimis parentibus, de germanis fratribus, de cæteris amicis, & ciuibus suis, narrantem aliquid audire? tantum est Patriæ desiderium. Quare de Israelitis narrat Scriptura diuina in Babylonica captiuitate positis, nihil illis dulce, nihil suaue videri potuisse præter dilectæ Patriæ recordationem, & memoriam. *Super flumina*, inquiunt, *Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur Sion in salicibus, in medio eius suspendimus organa nostra.* Ergò hac vna maximè re, verè cœlestis Hierusalem ciues nos esse declarabimus, si verba cœlestia libenter audiamus, si illius Patriæ recordatione lætemur, si de ciuibus eius vrbis, si de optimis parentibus Christo Domino, ac Deipara Virgine narrantes, grato excipiamus pectore, si illuc magnis itineribus contendere conemur.

At de reprobis quid veritas dicat, audiamus: *propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis:* quod si audiunt illa, opere exequi contemnunt: quin etiam amariore sunt animo, si quis eos beneuolè moneat, vel abstinendum esse à peccatis doceat. Ita sæpè hi deteriores euadunt, vbi verba Dei audierunt. Sicut enim in ætate cùm aret tellus, si fortè imber è cœlo decidat, solent cadentes guttæ in ranas, vel serpentes quosdam, & fœda animalia conuerti; sic Dei verbum, quod inundantis pluuiæ instar solet in benè culta terra pulcherrimos flores, ac suauissimos fructus proferre, in istorum animis, tanquam in inepta, & infœcunda terra venenosa quædam monstra producit, sicut cernere est in Pharisæis, & Iudæis, in quorum corda arida, & odio, atque inuidia exasperata, pluuia illa cœlestis diuini Verbi, vel ipso filij DEI ore disseminati, descendens, quasi in serpentes, hoc est, in mortifera, & venenosa vitia conuertebatur. 7.

Hi ergo iure Psalm. 57. aspidi comparantur: *Furor illis secundùm similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Hoc est, doctoris, qui cœlesti fretus sapientia, diuinorum eloquiorum cantibus sopire mortifera harum aspidum venena nititur; ne sibi & alijs noceant. Illud autem solemne est aspidibus, vnam vt aurem terræ affigant, & alteram cauda tegant, & obturent; ita isti qua terrenarum rerum cupiditate, qua dæmonis tanquam venenosi draconis cauda obstruunt aures. Hinc fit, vt licet validissimè clames, & de atrocissimis inferni pœnis, de morte imminente, de horrendo Dei iudicio cum illis agas, rideant tamen, & se non intelligere quæ dicuntur ostendant; sunt 8.

enim tanquam sine mente, ac iudicio, & lapidum instar sine sensu. Nec mirum, quia cùm ex Deo non sint, hoc est, spiritu eius careant, spiritu immundo agi necesse est: *si quis enim non habet spiritum Christi*, inquit Apostolus Roman. 8. 9. *hic non est eius*; quod si non est eius, cuius igitur erit? annon dæmonis? hic ergo spiritus malus, vbi semel obsidet arcem, id est, mentem hominis, omnes obstruit aditus, vnde peti possit auxilium, vt solent ij facere, qui arcem aliquam obsessam tenent, ac circumsident, statim omnes occupant aditus, vnde patere clandestinus ingressus possit. Ita hi miseri, & infelices dæmone occupante claudunt aures Dei verbo; & auersantur illud, vnde opem expectare poterant: & quoniam omne reijciunt auxilij genus, non secus habent, quam si mortui essent: quibus proinde accōmodari potest id quod 4. Regum. 4. de Giezi narratur, qui ab Elisæo missus cum baculo, vt eum super mortui pueri faciem poneret, nihil illi omninò profuit, *non enim erat vox, neque sensus*, quare infecta re ad Dominum suum reuersus ait: *non surrexit puer*. Idem planè ij, quibus legatio similis à Domino commissa est, dicere possint, fecimus Domine quod iussisti, baculum tuum, hoc est, potentiam tuam, iudiciorum tuorum seueritatem, imminentē mortem, horrenda inferni supplicia ante oculos eorum posuimus, qui ob peccata mortui erāt; verùm irritus omnis hic fuit labor; non fuit vox vlla confessionis audita, non vllus lacrymarum sensus, nulla vitæ spiritalis operatio apparuit.

9. *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Vide quam verum sit quod paulò ante diximus, cœlestem diuini verbi pluuiam in inepta, & inculta terra nihil nisi mortiferum, & venenosum gignere. Aptè sanè in istos verba illa Iob 19. 17. conueniunt. *halitum meū exhorruit vxor mea*. quę eleganter D. Greg. de Synagoga, quæ iure Christo desponsanda fuerat, intelligit. exhorruit enim Christi halitum, nec ferre illum valuit, cùm doctrinam eius tanquam iniucundam, & verba eius tanquam aspera præ incredibili in illum odio, & inuidia, non modò non admisit, sed ne audire quidem sine stomacho potuit. Iam verò quis non vehementer obstupescat eius halitum exhorruisse, de cuius ore, ac labijs innumeras olim laudes decantauerat, cùm diceret Cant. 5. 13. *Labia eius lilia distillantia myrrham primam*, &, *dulcedo mellis sub lingua eius*. Sed inde accidit, vt postea eius halitum exhorruerit, quia labia eius, etsi suauissimum spirarent odorem, erant tamen quasi myrrha amara. etenim quæ de ore Christi procedebant, illis aspera supra modum, & amara videbantur, nec ferre illum poterant, cùm eorum superbiam, hypocrisim, & auaritiam insimularet, & reprehenderet. nihil sanè illis amarius esse poterat, quàm cū ille sic in eorum vitia inueheretur: *Hypocritæ benè prophetauit de vobis Isaias, populus hic labijs me honorat* &c. cum similes illos sepulchris dealbatis diceret, cū ex Deo non esse, sed ex Patre diabolo affirmaret, & similia: propterea ergo Christi halitum exhorrebant, id est, verba vitæ auersabantur, & contemnebant.

Tulerunt ergo lapides &c. Adscribā hîc, quæ in hunc locum valdè vtiliter habet Greg. ho. 18 in Euang. *sed sustinere*, inquit, *ista æternitatis verba mentes infidelium non valentes, ad lapides currunt, & quem intelligere non poterant, obruere quærebant. Quid autem contra furorem lapidantiū Dominus fecerit, ostenditur, cùm protinus subinfertur: Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo. mirum valde est fratres carissimi, cur persecutores suos Dominus se abscondendo declinauerit, qui si diuinitatis suæ potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos ictibus ligaret, aut in pœnam subitæ mortis obrueret. Sed quia pati venerat, exercere iudiciū nolebat. Certè sub ipso passionis tempore, & quantum poterat, ostendit, & tamen hoc, ad quod venerat, pertulit. Nam cum persecutoribus suis se quærentibus diceret: ego sum, sola hac voce eorum superbiam perculit, & oēs in terram strauit. Qui ergo & hoc loco potuit manum lapidantium, non se abscondendo euadere, cur abscondit se, nisi quod homo inter homines factus Redemptor noster, alia nobis verbo loquitur, alia exemplo? Quid aūt nobis hoc exemplo loquitur, nisi vt etiam cùm resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus? vnde & per Paulum dicitur:* (Rom. 12.) *date locum iræ. Quanta humilitate irā proximi ferre debeat, perpendat homo, si furores irascentium, abscondendo se, declinauit Deus. Nemo ergo se contra acceptas contumelias erigat. nemo conuitijs conuitium reddat. Imitatione etenim Dei gloriosius est iniuriam tacendo fugere, quam respondendo superare. Sed contra hoc superbia dicit in corde: turpe est vt accepta iniuria taceas. Quisquis conspicit, quia contumeliam accipis, & taces; non putat quia patientiam exhibes, sed crimina agnoscis. Sed vnde vox ista in corde nostro contra patientiam nascitur, nisi quia in imis cogitationem fiximus, & dum in terra gloriam quærimus, placere ei, qui nos de cœlo conspicit, non curamus? Accepta ergo contumelia, meditemur in opere vocem Dei: ego non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet.* 10.

Hoc autem quod de Domino scriptum est: abscondit se, intelligi, & aliter potest. Multa quippe Iudæis prædicauerat, sed prædicationis eius verba deridebāt. Deteriores quoq; ex prædicatione facti sunt, qui vsq; ad iaciendos lapides peruenerunt. & quid abscondēdo se Dominus significat, nisi quod eis ipsa veritas abscōditur, qui eius verba sequi contemnunt? Eā quippe, quam non inuenit humilem, veritas fugit mentem. & quam multi sunt hodie, qui Iudæorum duritiam detestantur, quia prædicationem Domini audire noluerunt, & tamen quales illos arguunt fuisse ad fidem, tales ipsi sunt ad operationem? Præcepta Domini audiunt, miracula cognoscunt, sed conuerti à suis prauitatibus renuunt. Ecce vocat, & redire nolumus. Ecce sustinet, & eius patientiam dissimulamus. Dum ergo tempus habemus, fratres, prauitatem suā vnusquisq; deserat, Dei patientiam pertimescat, ne quem nunc tranquillum despicit, iratum postmodum nequaquam euadere possit. Hæc sunt salutaria Diui Gregorij documenta. 11.

CAPVT

CAPVT XVII.

CAECI NATI HISTORIAM CONTINENS.

D. 9. 1.

Feria 4. post Dominic. 4. Quadrag.

V. 1. ET praeteriens IESVS vidit hominem caecum à natiuitate.

2. Et interrogauerunt eum Discipuli eius: Rabbi quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt caecus nasceretur?

3. Respondit Iesus: neq. hic peccauit, neq. parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo.

4. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est, venit nox quando nemo potest operari.

5. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.

6. Haec cùm dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius.

7. Et dixit ei: vade, laua in Natatoria Siloe (quod interpretatur Missus.) Abijt ergo, & lauit, & venit videns.

8. Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat: dicebant: nonne hic est qui sedebat & mendicabat: Alij dicebant; quia hic est.

9. Alij autem nequaquam, sed similis est ei. Ille verò dicebat: quia ego sum.

10. Dicebant ergo ei: quomodo aperti sunt tibi oculi.

11. Respondit: ille homo, qui dicitur IESVS, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi: vade ad Natatoria Syloe, & laua; & abij, & laui, & video.

12. Et dixerunt ei: vbi est ille? Ait nescio.

13. Adducunt eum ad Pharisaeos, qui caecus fuerat.

14. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit IESVS, & aperuit oculos eius.

15. Iterum ergo interrogabant eum Pharisaei, quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mi-

A

hi posuit super oculos, & laui, & video.

16. Dicebant ergo ex Pharisaeis quidam: non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebant: quomodo potest homo peccator haec signa facere? & schisma erat inter eos.

17. Dicunt ergo caeco iterum: tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: quia Propheta est.

18. Non crediderunt ergo Iudaei de illo, quia caecus fuisset, & vidisset, donec vocauerunt parentes eius, qui viderat.

B

19. Et interrogauerunt eos, dicentes: hic est filius vester, quē vos dicitis, quia caecus natus est? Quomodo ergo nunc videt?

20. Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: scimus quia hic est filius noster, & quia caecus natus est.

21. Quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus, ipsum interrogate: aetatem habet, ipse de se loquatur.

22. Haec dixerunt parentes eius, quoniā timebant Iudaeos; iam enim conspirauerant Iudaei, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret.

C

23. Propterea parentes eius dixerunt: quia aetatem habet, ipsum interrogate.

24. Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat caecus, & dixerunt ei: da gloriam Deo: nos scimus, quia hic homo peccator est.

25. Dixit ergo eis ille: si peccator est nescio: vnum scio, quia caecus cùm essem, modò video.

26. Dixerunt ergo illi: quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?

D

27. Respondit eis: dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire? numquid & vos vultis discipuli eius fieri?

28. Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu Discipulus illius sis: nos autem Moysi Discipuli sumus.

29. Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus vnde sit.

30. Respondit ille homo, & dixit eis: in hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos.

31. *Scimus autem, quia peccatores DEVS non audit: sed si quis DEI cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.*

32. *A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati.*

33. *Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quidquam.*

34. *Responderunt, & dixerunt ei: in peccatis natus es totus, & tu doces nos: & eiecerunt eum foras.*

35. *Audiuit IESVS, quia eiecerunt eum foras, & cum inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium DEI?*

36. *Respondit ille, & dixit: Quis est Domine vt credam in eum?*

37. *Et dixit ei Iesus: & vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est.*

38. *At ille ait: Credo Domine, & procidens adorauit eum.*

39. *Et dixit Iesus: in iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.*

40. *Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, & dixerunt ei: numquid & nos cæci sumus?*

41. *Dixit eis Iesus: si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc verò dicitis; quia videmus; peccatum vestrum manet.*

SCHOLIA.

1. An statim egressus fecerit Christus hoc miraculum?

1. ET *præteriens Iesus*] Caietanus & Iansenius videntur proniores ad credendum, Christum non statim ac e templo exiuit, cæcum vidisse & illuminasse; quia cum cæco oculi aperti sunt, aderant cum Christo Apostoli; at aberant, cùm e templo ille exijt: etenim absconderat se, solusque egressus fuerat; sed verosimilius est quod Chrys. hom. 55. in Ioan. Euthym. Theoph. D. Tho. & alij passim sentiunt, Dominum templo egressum mox cæcum vidisse, & visu donasse, & idem D. Chrys. hom. 56. putat, cęcum hunc ad ianuã tẽpli sedisse, & mendicasse, vnde infer. v. 8 qui nouerant eũ dicebant: *nonne hic est qui sedebat, & mẽdicabat?* Ad rationem ergo Caiet. in promptu est responsio; licet cum exijt Christus è templo non adfuerint Discipuli, statim tamen se illi adiunxerunt, cum esset propè aliquam templi portam quãuis fortassis non absurdè dici queat, Christum discipulis se non abscondisse, sed cæteris qui aderãt volentibus illum lapidare.

2. Cur statim egressus edidit miraculum.

Rogabis, cur statim Christus egressus miraculũ hoc patrare voluerit, quo credibile erat, magis exacerbandos fore recens offensos? Chrys. & Theophyl. factum affirmant hoc miraculum à Christo statim egresso de templo; primum; vt tam insigni miraculo lapidare se volentium animos leniret. Deinde vt re ipsa, ac facto tam admirando confirmaret id, quod paulò ante dixerat, maiorem se esse, prioremque Abrahamo. Cyril. in græca catena, quem Mald. hic citat, ad mysticum sensum litteralem facere arbitratur, quod statim Christus egressus è tẽplo, & præteriens in hunc à natiuitate cæcũ

Sensus mysticus.

A incurrerit, eumque curauerit. Templum enim Iudæos innuit; quod verò Christus exierit de templo, significat ipsum Iudæos reliquisse, quod Euangeliũ non receperint; transtulisse verò sese ad gẽtes. quæ nulla à maioribus habita veri Dei cognitione, quasi oculis priuatæ à natiuitate erant. At quod præteriens, cæcum curauerit, ostẽdit, quod ad gentes missus non erat, sed *ad oues quæ perierant domus Israel.* Quare illis primum Euangelium prædicauit, gentibus nonnisi obiter, cùm illud Iudæi repellerent. Etenim verè de illis prædictum est, *auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* Mat. 21. 43. deniq; à Paulo & Barnaba illis significatũ *vobis oportebat primum loqui verbũ Dei, sed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.* Act. 13. 46. Quãquam Augu. & Beda cæcum hunc genus humanum indicare docent, quod à natiuitate sua cæcum est, omnes enim sumus *natura filij iræ* ad Eph. 2. 3.

Locus Mat. 21. 43.

Act. 13. 46.

B *Vidit*] Existimat Chrys. & Theop. cum alijs, verbum *vidit*, emphasim quandam continere: neq; enim casu, neq; vtcunq; vidit, sed cũ consulto illuc prę teriret, & non ignoraret ibi cæcum esse, vt inuentũ curaret, intentis oculis aliquantisper contemplatus est eum; inde verò ex ea attenta inspectione Apostoli ansam arripuerunt rogãdi, quis peccasset: ille, an parentes eius? &c. Mald. hic & verè, & acutè: *Christum, ait, nos priores non magis, quam cæcus ille videre possumus; ipse nos, vt sanemur, prior videat necesse est.*

3. Quid sit, vidit.

Moralis [illegible].

Cæcum è natiuitate] Ambr. ep. 75. lib. 9. *præteriẽs*, inquit, *Dominus Iesus vidit à generatione cæcum. Ergo nec nos præterire debemus, quem prætereundum Dominus non putauit, præsertim cùm à generatione cæcus fuerit quod non otiose expositum. Est enim cæcitas, quæ plerumq; vi ægritudinis aciem obducit oculorum, eademq; temporis spatio mitigatur. Est cæcitas quæ humorum infusione generatur, ea quoq; vitio plerumq; sublato medicinæ arte depellitur, vt cognoscas, quia quod iste sanatur, qui à generatione sua cæcus est, non artis est, sed potestatis. Donauit enim Dominus* C *sanitatem, non medicinam exercuit, eos enim sanauit Dominus Iesus quos nemo curaret.*

4. Cur dicatur quod a natiuitate fuerit cæcus?

2. *Quis peccauit*] Leont. opinatur non de præterito peccato, sed de futuro accipiendam esse hãc interrogationem discipulorum Christi; neq; enim dubitare poterãt, quod, antequam nasceretur peccare non posset; arbitrati ergo sunt Deũ, qui futura prænouit, cùm futurum prospiceret, vt post natiuitatem peccaret, fecisse, vt in futuri peccati pęnam oculorum lumine priuatus nasceretur. Est ergo sẽsus secundùm Leont. an propter peccatũ aliquod, quod in lucem editus, patraturus erat, iusto Dei iudicio cæcus natus esset. Sed non credo discipulos eo spectasse. D. Chrys. ho. 55. quem Theoph. & Euthy. sequuntur, censet discipulos non ambigentes, an antequam natus esset, cæcus ille peccauisset; sed D dubitantes, quanam culpa, quave caussa cæcus natus esset, rogasse, quis peccasset, ille an parentes eius, vt cæcus nasceretur: v. g. si quis de infantibus à militibus interfectis, dum oppidum aliquod inuaduntur, ferro, & igni omnia vastantes, quæreret, qua sua culpa hi infantes occisi sunt? eo loquendi modo is insinuaret potius infantes nullam habuisse culpam, quamobrem interficerentur. Est ergo hæc sentẽtia: cùm audissent discipuli paralyticum illũ propter peccatum morbũ cõtraxisse, cui dictũ fuerat, *noli amplius peccare*; ideo videntes cęcum hunc è natiuitate esse, & proinde cæcitatem eius peccato tribui non posse, dubitantes dicunt: paralyticũ dixisti in ægritudinẽ illã incidisse propter sua peccata, de cæco ergo hoc quid dices? neq; enim antequam nasceretur peccare potuit, vt proinde hanc pœnam incurrerit; & parentes quidẽ peccare po-

5. De quo peccato interrogent Apostoli.

Chrysost.

tuerunt

fuerunt, sed non potuit ipsorū peccatū caussa esse cæcitatis in filio, quia *filius non portabit iniquitatē Patris*. Ezec.18.20. Sed neq; hæc expositio placet, cū clarè constet ex textu discipulos verè dubitasse, & interrogasse: *quis peccauit, hic, aut parentes eius* &c. & responsio Christi idem significat: *neq; hic peccauit, neq;* &c. rogauerant ergo illi, num ipse, vel parentes peccassent, vt cæcus nasceretur. Adhæc, ex verbis dictis paralytico, non colligebatur, omnē morbum propter propriū peccatum. i. propria voluntate factū accidere; si enim id dixisset Christus, rectè procederet obiectio Apostolorum de cæco nato, iuxta expositionem Chrys. Postremò, neque illud videtur esse verum, filios non puniri, seu mala aliqua contrahere propter peccata parentum.

6. Verus sensus Apostolicæ interrogationis.

Est ergo germana loci huius expositio: vt verè interrogarint Apostoli, ex cuius peccato factū esset, vt hic homo cæcus nasceretur, proprione, an parētum? Sciebant. n. Apostoli non rarò corporis ægritudines, & calamitates propter hominum peccata euenire non solum propria, sed ēt parentum, vt in theo. 1. ostendemus, & in hoc quidē rectè sentiebāt Apostoli. Ceterum in altero errabant; putabant. n. non infligi à Deo eiusmodi calamitates, nisi propter peccata; ac proinde non mirū, si rogent, proprione, an alieno peccato cæcitas huic homini accidisset? sed obijcit duo contra hanc expositionem D. Chrys. vnum est, quod stulta fuisset huiusmodi Apostolorū interrogatio; neq; enim vllum esse poterat peccatū huius hominis antequā nasceretur. Alterum est, quod absurda fuisset interrogatio, nū propter parentū peccatum filius cæcus natus esset, nam *filius non portabit iniquitatē Patris*. Sed ad postremū hoc quid respondendum sit, in the. 1. docebimus. Ad primū verò respondet Cyril. l. 1. in Ioa. c. 9. & in græca catena opinatos esse Apostolos, quę quorumdam fuit hæresis, hominum animas ante corpora creatas peccasse, & propterea in corpora tanquā in carcerē esse detrusas. Tribuit hunc errorem Epiph. Orig. Theophyl. philosophis. i. Platonicis. Sed nulla ratione credendum est, discipulos Christi errore tam absurdo tunc imbutos fuisse, vt propterea interrogarint, an propter peccatū, quod huius hominis anima commisisset, antequā in corpus detruderetur, foret hic natus cæcus; pro grauitate. n. peccati sortiri animas peiora, meliorave corpora censebant huius hæresis auctores. Sūt qui opinentur Iudæos animarū transmigrationē credidisse, ac propterea rogasse discipulos, an huius anima, dum aliud corpus animaret, cōmisisset peccatum aliquod propter quod in eiusmodi corpus obscurū. i. visu priuatū, tanquam in teterrimū carcerem detrusa esset. De qua transmigratione vide quæ scripsimus l. 2. dilucid. c. 4. schol. n. 29. ad v. 7. & l. 4. c. 18. n. 9. Sed neq; hoc credibile est, putasse Apostolos à Christo lōgo iam tempore institutos. Neq; illud impingi Apostolis debet, quasi senserint infantes posse peccare, quod quidā senserūt, vt refert Aug. l. 1. de peccat. meritis c. 16. His ergo omissis, eorū mihi maximè placet opinatio, qui Apostolos aiunt sciuisse, infantes omnes in peccato concipi, nec vllum inter homines reperiri, qui quāuis minima ætate, peccato tamen non sit infectus; nam Psal. 50. non ignorabant scriptum: *in iniquitatibus conceptus sum, & in peccato concepit me mater mea*. & apud Iobum; ne infantem quidē vnius diei mūdum esse à peccati sorde, cùm præsertim Scriptura passim oēs esse peccatores doceat. Propterea ergo rogant Apost. an propter huiusmodi peccatū, quo infecti nascuntur infantes, natus iste cæcus fuerit. Sed contra hanc interpretationem obijcit Mald. Peccatū originale esse quidem caussam mortis, & morborū, quod Theologi docēt, & in Africano, & Mileuitano Concil. definitū est. Verum ea generalis, & sine qua non, neutiquam propria causa est; nā si Adam non peccasset, neq; mortem, neq; morbos homines experiremur; cæterū & mortis, & morborū caussæ aliæ propriæ sunt, & inter has peccata numerantur, siue propria cuiusq;, siue parentum. Atqui Apostoli non generalē illam caussam rogabant, sed propriā quærebant. Respōdeo, esse peccatum originale, nunc generalem tantū, nunc etiam propriam caussam alicuius defectus corporis, vel mali alicuius pœnæ, cū quo concipitur, vel nascitur infans; nam reuera, vt Card. Tol. hic ait, annot. 1. sub fin. *sæpè Deus propter peccatum originale infātes pœnis corporalibus affligit, vt declaret eos esse peccatores*. quod docuit Aug. lib. 22. de Ciuit. c. 22. Sed instat Mald. si peccatū originale esset caussa cæcitatis, vel alterius calamitatis, certè oēs cæci nasceremur, & cū eodē defectu. Respōdeo nequaquā id sequi, satis. n. est ad id, quod Deus vult ostendere, si aliqui ita permittantur nasci; neq;. n. oēs cæci, sicut nec iste, de quo in hoc capite, cæci nascuntur propter hanc caussā, sed propter gloriam Dei, vel maius eius, qui nascitur, spirituale bonū &c. Illud adde, potuisse Apost. id interrogare, quāuis fortassè nescirent, quid, vel quale esset peccatum infantiū, quo fædatos omnes nasci docent Scripturæ.

Peccatum originale quomodo morborū, & calamitatū caussa.

Obiectio.

3. *Respōdit Iesus neq; hic peccauit neq;*] Notat Theodorus Heracleota, solitos esse homines ægritudinibus, alijsq; similibus corporis incōmodis vexari vel propter sua aut parentū suorum peccata, aut quo eorū virtus à Deo probetur, aut deniq;, vt in illis Dei gloria magis emineat, quod de hoc cæco docet Christus. D. Chrys. ho. 32. oper. imperf. *ideo*, inquit, *natura rerum conuertitur contra naturā suam interdū, vt semper Deus naturarū opifex in memoriā reducatur, & sēper necessarius sit factor suæ naturæ: & nō solū semel, sed quotidie opera sua facere videatur. Propterea in Euang. de cæco, qui sic natus fuerat Dominus dicit: neq; hic peccauit, neq; parētes eius, sed vt manifestentur opera Dei. Non solū simpliciter intelligēdū est, sicut multi putāt, vt cæco sanato, Dei potentia cognoscatur. i. operās Deus; alioquin omnib. infirmitatib. sanatis, Dei potētia cognoscitur: sed ideo in illius persona hoc dicit, quia cōtra regulā naturæ sine oculis erat creatus, vt in trāsuersione naturæ opus Dei intelligatur, dū emēdatur natura*, & ho. 55. in Io. ait: *neq; hic peccauit, neq; parētes eius, hoc nō absoluit eos à peccato; non. n. simpliciter dixit, neq; hic peccauit, neq; parētes eius, sed addidit: vt cæc⁹ nasceretur. peccauit nāq; hic, & parētes ei⁹; sed nō propterea cæcus est.*

Cur malis affligamur ex Theodoro Heracl.

9. *Vt manifestentur*] Dictionem *vt* quidā Auctores, vt Chrys. monet, non caussam, sed euentū, atq; cōsequentiā significare volūt, vt sit sensus: cæcū illū non propterea natū fuisse cæcū, vt in eo opera Dei manifestarentur, sed cōsecutū esse, vt cū cæcus editus esset ab vtero matris occasionē præberet declarandæ in se virtutis Dei, sic Cyr. vt habetur in catena græca, & Theoph. sunt interpretati, quod sequitur Mald. sed non quadrat hæc intelligentia in interrogationē Apostolorum; nā ij caussam quærunt cæcitatis, dū aiūt: *quis peccauit, hic aut parētes eius, vt cæcus nasceretur?* vbi patet, *vt* caussam designare. In respons. ergo eodē modo sumi debet. significat igitur, *vt*, causā finalē, quia ideo est permissum, vt hic cæcus nasceretur, quo in eo sanādo diuina virtus manifesta fieret. Hinc Lyr. hunc sensum secutus ait: *licet parētes pro peccatis suis aliquādo puniātur in filijs monstrosis, in quantum talia monstra ex diuina iustitia nascuntur; tamē frequētius fit sine peccato. sc. propter indispositionem materiæ, vel debilitatē virtutis, quæ est in semine, veruntamen talia fint à casu, respectu naturæ creatæ; sunt tamen ordinata respectu diuinæ prouidentiæ. Et aliquando ordinantur ad declarationem diuinæ virtutis in operibus miraculosis, & sic erat de isto cæco.* Sic Lyran.

Rationes pro D. Chrys.

Respōdetur rationibus Chrysost.

Animarum transmigratio.

De peccato originali loquuntur Apostoli, cū interrogant an iste proprio peccato natus sit cæcus.

10. *Christus Deus.*

Opera Dei] prudenter Chrysostomus aduertit Christum appellasse se hoc loco *Deum*, nam opera Dei dixit, quæ ipse editurus erat. Est autem proprium opus Dei, hominem fingere, atque adeo eidem est, eum refingere, quod Christus hic fecit, & hoc modo sensus erit: *vt manifestentur opera Dei in illo*: hoc est, vt manifestum fiat me Deũ esse, cuius sunt opera omnia, quæ in vniuerso cernuntur. Etenim eiusdem potestatis est, visum in homine fingere, qui antea in eo non erat; atque visum iam amissum refingere ac reformare. sed huic expositioni obijcit Maldonatus ex sequenti v. 4. apparere quod opera Dei, opera Patris appellet: sed ipsemet innuit solutionẽ, dũ subdit, *etsi eadem opera & ipsius & Patris erant.* Potest tñ & locus hic exponi semper de operibus Patris vel Dei absolutè, & non malè, vt sit sensus. *neque hic peccauit, neque parentes eius, vt cæcus nasceretur*, sed vt constet omnibus, opera, quæ ipse facio, ex potestate, ac voluntate Dei fieri; eaque certissimam fidem hominibus facere, verissima esse, quæ prædico de me ac Patre meo. Solet enim Deus manifestando opera sua, confirmare veritatem earum rerum, quas docet ille, qui à Deo missus est ad prædicandum, atque ita declarare auctoritatem legationis, qua quis Dei nomine fungitur apud homines, quod factum vidimus in Moyse, & in Apostolis.

11. *Chrysost. obiectio.*

Mouet Chrysostomus hic hom. 55. in Ioannem dubitationem; quomodo iustè fieri potuerit, vt citra peccatum propter solam Dei gloriam hic cæcus nasceretur? *Occurrit*, inquit, *alia dubitatio; annon aliter poterat gloria Dei manifestari? Quidni? neq; enim dicit non potuisse; sed & in hoc vt manifestaretur. Ergo iniuriam propter Dei gloriam accepit?* Respondet verò: *quam iniuriam, dic quæso, etiamsi eum omninò non produxisset ac formasset? ego verò etiam ex cæcitate beneficium accepisse dico. Vidit enim interioribus oculis. Quid oculi Iudæis contulerunt? Maius supplicium, cùm videndo cæci essent. Quid cæcitas huic obfuit, propter quam vidit? Itaque vt mala huius vitæ mala non sunt, ita neque bona, sed peccatum dumtaxat malum. Cæcitas autem non est malum. Qui verò quod non erat vt esset, effecit; poterat & sic dimittere.* Hæc Chrysost.

Responsio Chrysost.

Aliter etiã respondetur.

Sed & aliter huic dubitationi respondere possumus. Licet non fuerit hæc cæcitas propter proprium, vel parentum peccatum, non tamen fuit sine eius peccato, nam propter solum originale posset Deus iustè quascumque temporales pœnas exigere ab omnibus sine iniustitia; misericordiæ tamen suæ beneficium est, quod id non faciat. Ergò iustè factum est; vt hic cæcus nasceretur; quia quamuis non propter iustitiam factum fuerit, sine iniustitia tamen factum est. Deinde quãdo Deus non dat alicui sanitatem, non visum, non auditum &c. non aliquid illi debitum aufert, sed non dat quæ dare poterat, omnia enim quæ habemus bona, dona Dei sunt. Quam rationem etiam attigit Chrysost. Postremò. Licet nullum in nobis esset peccatum, quin & debita essent isthæc nobis bona, adhuc nulla esset iniustitia, immò & iustitia magna foret, si Deus propter publicum bonum, cuiusmodi est fides in Christum, in qua salus hominum sita est, & DEI ipsius gloria, isthæc nobis negaret. Quas rationes fusiùs explicat Tol. annotat. 4. nos carptim, summatimque attigimus.

12. 4. *Me oportet operari*] Reddit caussam eius, quod in præcedenti v. dixerat, videlicet, quamobrem hæc opera Dei manifesta fieri debeant, quia, inquit, oportet, vt dum inter homines versor, opera Dei, id est, miracula, quibus diuinitas mea confirmanda est, efficiam, quasi dicat, habeo ope-

A ra Patris mei multa, quæ faciam; hæc autem donec inter homines viuo, efficienda mihi sunt, hoc enim est, quod ait: *donec dies est*, quod explicat ait: *quamdiu sum in mundo lux sum mundi*. *Venit nox*, id est, mors mea, quasi nox quædam, seu similis nocti, in qua sicut nemo potest operari, ita nec post meam mortem erit opportunum tempus Patris opera faciendi. Restat ergo, vt opera Patris persequendo, etiam & in hoc cæco sanando, opus Patris ostendam.

Nox est mors Christi. dies præsentia.

Oportet] Præceptum significat, quod Christus vt homo accepit à Patre vt hæc operetur, ac proinde declarat firmam, stabilemq; voluntatem Patris, vt hæc fiant; non ergo vox hæc necessitatem significat absolutam.

Oportet quid hic?

Quando nemo potest operari] Id est, in qua non operantur homines. Alludit ad noctem quam solis huius absentia facit. Ita inquit, imminet nox, id est, occasus meus quasi nox quædam, quando quæ nunc facio inter homines vitam transigens B signa, & miracula non operabor. Vel venit nox, id est, mors, post quam nemo, atq; adeò nec ego meritoriè operari potero, quomodo exponi posse Suarez affirmat tom. 1. in 3 part. disputatione 39. sect. 3.

5. *Quamdiu sum in mundo*] Dum inter homines viuo, lux sum mundi, id est, eorum lux, ea docens, quæ ad salutem eorum æternam pertinent. 13.
Hanc expositionem eleganter persequitur Gagnę *Suam*, inquit, *præsentiam corporalem, diem hic Dominus vocat, in qua, inquit, oportet me operari, & in exequendis mandatis sollicitum esse, donec dies est, id est, tantisper dum viuo. Venit enim nox, quando operari nemo potest, id est, propediem futurum est, vt hinc è vita discedam, atque ad Patrem redeam, iam occupatus non ero in prædicando hominibus, Patrisque exequendis mandatis. Quod enim noctem absentiam eius corporalem interpreter, facit quod sequitur: quamdiu sum in mundo lux sum mundi. Si* C *ergo Christus lux est mundi, absente eo per mortem à mundo, verè nox erit.*

Nox absentia corporalis.

14. *Quid Aug. dies & nox.*

Aliter D. August. diem hic, & noctem intelligit tract. 44. in Ioann. per diem enim intelligit totum tempus credendi in Christum, & edendi opera salutis, quo Christus vsque ad extremum diem iudicij suis radijs mundum illustrat iuxta illud Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*; quamdiu enim Christus est in mundo lux est mundi, id est, diem efficit. *Venit nox*, impijs videlicet post diem iudicij, *in qua nemo* poterit *operari* salutis opera. *Dies iste*, inquit August. *qui circumitu solis huius adimpletur, paucas horas habet; dies præsentia Christi vsque in consummationem sæculi ostenditur. Post resurrectionem verò viuorum, & mortuorum, cum positis ad dexteram dixerit: Venite benedicti Patris, percipite Regnum; positis autem ad sinistram dixerit: ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & Angelis eius, ibi erit* D *nox, ibi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est. Aliud est tempus operationis, aliud receptionis &c. in illa nocte diues ardebat, & stillam aquæ de digito pauperis requirebat, nec ei subueniebatur. O infelix, quando viuebas, tunc erat tempus operandi, modò iam in nocte es, in qua nemo potest operari.* Hanc expositionem sequitur etiam Chrysostom. Theophylactus, Euthymius, Rupertus, sed non multum quadrat in hunc locum; nam illa; *quamdiu sum in mundo lux sum mundi*, indicant loqui Christum de præsentiâ sua corporali, qua cum hominibus versabatur docens, & diuina eos luce collustrans; nunc enim etsi virtute, ac potestate est præsens, non tamen sensu eius præsentia percipitur, nec per seipsum docet, quomodo hic loquitur. Idem euincunt & illa, *nemo potest operari*,

Nunc operandi tempus, nõ post iudicij diẽ, atque adeò mortis.

quæ

quæ referuntur ad illa alia, *me oportet operari*, vbi loquitur de miraculis, quibus induci poterant homines ad credendum, & ad salutem consequendam. Significat ergo se non loqui de operibus hominum, quæ erunt ad extremum vsque iudicij diem.

15.
Rebus contrarijs vtitur interdũ Deus in obeundis miraculis.

Expuit in terram] Solet Deus ad indicandum, non naturæ vi, sed diuina virtute ad mirandum aliquid esse factum, interdum vti medijs, rebusque repugnantibus illi rei obtinendæ, quam decreuit facere: sicut tempore Elisæi immisso sale aquas, quæ prius amaræ erant, dulces reddidit 4. Regum 20. & idem Propheta, iniecto in fluuium ligno, diuina potestate enatare fecit ferrum securis, quod in flumen ceciderat 4. Regum 6. 5. Quid tam contrarium visui quam lutum illi impositum, & tamen non aliter cæco à natiuitate visus restitus est. Voluit ergo & hic Christus Dei potentiam indicare; ac se eum esse, cui deseruiret omnis creatura, ad quæcunque ipse vellet opera, ea vti. Et hæc est prima ratio, cur lutum ad abstergendam cæcitatem assumpserit. Voluit deinde per lutum id efficere, vt declararet se hominis esse creatorem, quod docent ferè græci; eiusdem enim est artificis ex eadem materia, & opus facere, & reficere. Quoniam ergo à principio ex limo terræ hominem formauit Gen. 2. 7. ideo voluit nunc ex eadem materia in homine visum formare. Est enim sciendum, cæcum hunc non habuisse integros oculos; deerat enim illi ferè pars illa, quæ in concaua oculi parte solet esse, deerant humores; per hoc lutum ergo formatum est integrum visus organum, ita vt fuerit lutum materia, ex qua oculi sint integrè formati. Neque illud obstat, quod iussus fuerit cæcus abluere oculos, quasi per hanc ablutionem detersum sit, quidquid erat luti iniectum; nam nego in hac ablutione lutum esse depulsum, quin etiam affirmo in oculos fuisse trãsmutatum. Scio Chrysostomum aliter scribere hom. 55. nam *illato*, inquit, *luto dixit Dominus, vade & lauare, vt intelligas nihil mihi luto opus esse ad fingendos oculos*, probabile id quidem est; potuit Christus ex nulla materia visus organa efformare, sed Irenæ. lib 5. cap. 15. Chrysologus sermone 176. & Theophyl. atque alij quidam, quod priori loco dixi, sequuntur, ex luto videlicet, fictos esse cæci huius oculos. Idem habet Cyprian. libro de bono patientiæ.

Cur luto vsus.

Christus Deus creator.

Ex luto formati oculi.

Cuiusmodi fuerint cæci huius oculi.

Chrysost.

16.
Tria fecit Christus hic quibus inimicos confutauit.

Obserua tria hîc Christum opera fecisse, expuit, lutum confecit, oculis imposuit, & sic tandem visum restituit cæco à natiuitate post lotionem; quibus primum confutauit eos, qui admiranda eius opera dæmoni tribuebant, idque effecit non aliter, quam tam nouum, & tam inauditum miraculum patrando, quod nulla posset naturæ vis efficere, atque adeo nec dæmon ipse, quare ne inimici quidem sibi temperare potuerunt, ne dicerent; *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?*

Deinde eosdem conuicit, vsus modo contrario conferendæ sanitati oculorum; contrarijs siquidem medicamentis, & naturæ repugnantibus reformauit oculos, & visum restituit, quomodo non posset dæmon id facere, quamuis daremus, ipsum posse visum restituere. Tertiò hoc facto, vt dictum est n. 15. satis apertè declarauit Christus, se Deum omnium creatorem esse, qui olim hominem finxit ex limo terræ. Quartò, lutum fecit, non aqua, sed sputo adhibito, vel primo (quod Cyril. ait) vt ostẽderet carnem suam medicam, ac salutarem virtutem continere, cuius posset sola saliua cæcum illuminare; vel secundo, quod alij inquiunt, vt Aug. lib. 50. hom. hom. 43. Beda & Rupert. hic, vt per hoc Incarnationis mysterium declararet, vnde omnis hominum salus existit. Nam sputum ex capite defluit, sicut Verbum ęternum ex fœcundo Patris intellectu genitum est. Porrò sputum in terram missum, & ex terra, & sputo factum lutum, significabat Verbum carnem factum, & in terras missum. Adde quod sicut lutum ineptum videri poterat illuminando cæco, ita Christus mortalis, pauper, humilis, inualidus videbatur humanis oculis ad liberandum, iustificandumque hominem. vel 3. vt censet Ambro. ep. 75. sputum sanando oculo adhibitum significat Christum intus cœlestis luminis plenissimum esse, cùm vel eius saliua, quæ ab intimis corporis partibus exit, cæcos illuminaret. Vel 4. per puluerem humanum corpus significatur, vnde formatum est, per saliuam verò, quæ ore expuitur anima, quam Deus quasi ore inspirauit in corpus efformatum. Videtur igitur Christus indicare voluisse, esse se, qui totum hominem, corpus videlicet, & animam efformasset; vel denique 5. cum Gregor. libro 8. in Iobum capite 21. dicamus, significare voluisse Christum per puluerem carnem nostram, terrenasq; cogitationes; per saliuam verò cœlestem gratiam; & hanc esse, quæ nos spiritualiter illuminat, & iustos reddit. Cætera vide digress. 2. n. 16. & digress. 3. n. 12. 13. Postremò ad Natatoria Syloe misit, sed cur, dicam sequenti versu.

Cur sputo vsus.

7. *Vade, laua in Natatoria Syloe*] *Quod*, inquit Gagnæus, *ad Natatoriam Syloe miserit, non ideo factum est, quod alioqui verbo solo non posset hoc facere, sed vt visibilibus istis signis, & Sacramentis, dum mora interim fit*, (adde & per vicos itur à cæco) *notius miraculum euaderet. Mystice hoc notatur, vt cùm cæci omnes à natiuitate simus, vtpote natura filij iræ, & peccati, intelligamus non posse nos verum mentis lumen ac visum recipere, nisi in Natatoria Syloe, hoc est, in baptismo Christi lauemur. Syloa enim, quod missum significat, Christum indicat, à cælo in terras nostra gratia à Paradiso missum.* Adde per hunc cæcum luto etiam oculis iniecto per vicos incedentem publicè significatam esse Iudæorum cæcitatem, quam nisi cum homine hoc lauerint se in Syloe, id est, in Christo baptizati sint, expellere nunquam poterunt, & hæc caussa maximè placet, cur Christus ad Syloe miserit lauandum hunc hominem cæcis, lutosisque oculis Iudæos repræsentantem, qui quoniam ad Christum ad ipsos missum noluerunt accedere, eumq; recipere, grauius cæci, & excæcati remanserunt post illius aduentum, quasi iniecto amplioris malitiæ luto.

17.
Cur ad Syloam misit.

Iudæorum cæcitas.

Quod interpretatur missus] Augustinus tract. 44. in Ioannem: *pertinuit*, inquit, *ad Euangelistam commendare nobis nomen huius piscinæ, & ait: quod interpretatur missus, iam qui sit missus agnoscitis, nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. Lauit ergo oculos in ea piscina, quæ interpretatur missus. Baptizatus est in Christo. Si ergo quando eum in semeipso quodammodo baptizauit, tunc illuminauit; quando inunxit fortasse catechumenum fecit.* Est & alia caussa, cur hoc adiecerit Ioann. vt ostenderet nomen illius fontis congruere cum ipso facto, & quod ipsum illuminatus fuerit cæcus, non ex natura eius fontis accidisse: sed ex virtute Christi, quem Deus in terras ad sanandas corporis, & animę ægritudines miserat: iuxta illud Psalm. 106. *misit verbum suum, & sanauit eos.* Addi potest & tertia caussa desumpta ex historia, quam Dorotheus in sinopsi & Epiphanius in libro de vita Prophetarum referunt, fontem, videlicet, Syloe non extitisse natura procreante ab initio factum, vt alij fontes naturaliter producti sunt: verùm mirum in modum derepente ad orationem Isaiæ, qui à

18.
Syloa quid innuat.

Vnde ortus Syloe secũdum Epiph.

Deo

Deo postulabat aquam in vsum populi, diuinitus missum & datum, & inde sortitum esse nomen *Syloe*. Hanc ergo historiam in memoriam reuocare visus est voluisse Ioannes.

19. Caeci fides & obedientia. *Abijt ergo, lauit, & venit videns*] Vide quanta fuerit huius hominis & obedientia, & fides; obedientia in hoc praesertim cernitur, quod passus sit oculos sibi luto deliniri, quod per mediam incesserit ciuitatem caecus, etiam luto oculis ingesto, cùm sciret tamen propterea caeteris ludibrio esse potuisse; quod nihil responderit, nihil obiecerit, quod sic cum illo ageret..., quin promptè vniuersa quae Christus gessit, ...esit, & in se fieri permiserit, & illico executioni mandauerit; longè hac in re Nahaman illum superans, qui facillora iussus facere ab Elisaeo, quo sanaretur à lepra, non obediuit, nisi monitus à seruis 4. Regum 5. Fides in hoc apparuit, quod cùm nondum Christum Messiam, & Dei esse filium crederet, lutum tamen, & quam ille iusserat lotionem vtilia sibi futura non dubitauit, cùm secus ratio ipsa dictaret, sed Christi virtus cor ipsius excitans, & corroborans, promptum, facilemque reddidit, & ad parendum, & ad credendum.

20. 8. *Itaque vicini, & qui viderant eum*] *Quamquam*, inquit Gagnaeus, *graeci codices, qui nunc extant, habeant pro, mendicus,* τυφλὸς, *id est, caecus, cùm tamen constanter latini omnes codices habeant, mendicus, & Theoph. cum Chrysost. legant & exponant, mendicus praestat legere mendicus, quam caecus. Rationem enim ponit, quare notus esset vicinis, nimirum quia mendicabat. Erant enim Ierosolymis caeci multi, sed hic prae alijs notus, quia mendicus. Facta autem inter vicinos controuersia, tum propter vultus mutationem, tum propter rem inauditam, annuntiauit miraculum vsque ad Pharisaeorum notitiam, qui & rem, & modum ab eo audientes non credebant. Ille verò tanquam audax defendit, & quem ignorabat, praedicabat.*

Gratitudo Caeci. 9. *Quia ego sum*] Interlinea ex August. *vox*, inquit, *grata, ne damnaretur ingratus*, & Chrysosto. etiam; *non pudet*, ait, *prioris caecitatis; nec furorem plebis formidat, sed benefactorem praedicat*. Toletus vult hic esse hebraismum; dum repetitur vox ipsius caeci, *ego sum*; loco cuius latinè diceremus; ille verò dicebat, se eum ipsum esse, qui prius caecus sedebat, & mendicabat.

10. *Quomodo aperti sunt tibi*] Rectè, *aperti*, inquiunt, quia solent palpebrae clausae esse in illis, quibus oculorum organa desunt, sicut & huic caeco defuisse diximus n. 15.

21. 11. *Ille homo, qui dicitur Iesus*] Quasi de nunquam antea à se viso, sed sibi de solo nomine noto loquitur; erat enim Christus tunc celeberrimi nominis. etsi Theophyl. & Euthym. *hominem* vocasse dicunt, quod nondum sciret esse Deum. Hoc quidem credibile est, licet non sit negandum diuinam eum in miraculo virtutem agnouisse. Sed

Dubitatio quomodo sciuit fuisse Iesum, cùm videre eum non potuerit? Respondent Theophylactus & Euthymius: scire potuisse, vel ex vulgari fama, vel ex ipsius Christi verbis, vel rogando ex alijs, vt caecus ille, qui à turba praetereunte, cùm rogasset, audiuit quod Iesus esset, qui transiret Lucae 18. 35.

Lutum fecit, & vnxit oculos meos] Non dixit, quod expuisset in terram, id enim non nouerat, vt notat Chrysost. hom. 56 lutum verò fecisse refert, quia sensit, quamuis sputo factum ignoraret, vtpote visu carens.

Video] Graecè ἀνέβλεψα.

12. *Vbi est ille*] *Caecus confitebatur, & cor impiorum frangebatur*, vt August. ait tract. 44. ex Chrysostom. hoc dicebant, quia iam aduersus ipsum con-

A spirauerant; solebat autem recedere Christus vbi curasset, non enim quaerebat gloriam, nec se ostentare. Itaque non recto animo vt audirent, & crederent, sed vt accusarent tanquam sabbati transgressorem, interrogant: *vbi est ille*? Etenim paulò ante, illis inuisibilis factus erat Christus, & vbi esset, ignorabant. Christus recedebat post miraculum.

Nescio] Iussus enim fuerat lotum ire, statimque à Christo discessit, quare vbi esset, scire non poterat. Beda notat, in hoc caecum hunc figuram tenere catechumenorum. Caecus figura Catechumenorum.

14. *Erat autem sabbatum*] Ideo hoc notauit Euangelista, vt indicaret calumniae occasionem; nam propterea adduxerunt eum ad Pharisaeos, vt diligentius interrogaretur, an sabbatum violasset Christus, sic Chrysost. & Euthym. Porrò ille modus loquendi; *erat autem sabbatum, quando lutum fecit Iesus*; insinuat aliquem alium diem post illud sabbatum fuisse, cùm vicini, & alij cum caeco disceptarunt, eumque ad Pharisaeos adduxerunt. 22.

B Ait autem Ioan *quando lutum fecit*, quia ad piscinam ire sabbato, lauarique, licebat, sed lutum facere, & oculos linire simul, & aperire, nequaquam illis licere videbatur.

15. *Iterum ergo rogabant eum Pharisaei*] οὖν, *ergo*, indicat caussam interrogationis; quoniam enim sabbatum erat, quando lutum fecit Iesus, ideo moti fuerunt ad interrogandum, quomodo vidisset, vt audientes, quod facto luto caecum sanasset Iesus, calumniandi occasionem arriperent, ideo modum reparati visus rogant. O caecas hominum mentes! hoc isti luto excaecantur, quo, qui prius fuerat caecus, illustratur; nam eodem planè luto tanti miraculi splendori noctem offundere tentant, quo Christus tenebras exclusit caeci oculos aperiens. Cur interrogant quomodo viderit.

Quomodo vidisset] Id est, visum recepisset.

16. *Non est hic homo à Deo*] Non id omnes Pharisaei dixère, sed quidam inter eos, quorum improbitatem, & mentis caecitatem nemo satis mirari 23.

C poterit, exiguum lutum confecerat Christus in sabbato, quod contra sabbathi praeceptum verè non erat, & esto fuisset, licebat medicis propter sanitatem multò maiora facere; & inde tamen inferunt: *non est hic homo à Deo*, cùm sic potius rationari debuissent, visum hic caeco à natiuitate restituit, ergo à Deo est. Sed quid istis facias odio, & inuidia flagrantibus. Pharisaeorum caecitas & inuidia.

Quomodo potest homo peccator haec signa facere] Non videtur id verum: nam Deuter. 13. praedixit Deus Pseudo-Prophetas magna facturos signa, quod & Matth. 7. & 24. habetur. Respondent aliqui, hanc sententiam accipiendam esse, non vt semper veram, sed tanquam veram vt plurimum, quod conuenit multis sententijs, quae vulgò vsurpantur tanquam verae, licet non semper sint tales. erit ergo sensus: rarò accidit, vt per peccatores vera miracula fiant. Alij dicunt per illa verba, An peccator possit signa facere? Locus Deut. 13.

D *haec signa*, quae subijciuntur, patere solutionem huius dubij. Idem enim est dicere, haec signa, ac talia signa, qualia Christus faciebat, id est, tam insignia, & admiranda, tam crebra, tanta auctoritate, & potestate facta, & in declarationem suae sanctitatis, talia, qualia audierant Messiam esse facturum: Vnde Nicodemus dixit: *Nemo potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*. Bona est prima expositio, sed melior secunda; omnium optima videbitur, si dicas, id intelligendum de miraculis factis per proprium aliquod opus sine signo aliquo, quo declaretur fieri in confirmationem fidei: vt inuocato IESV nomine, signo crucis edito, aut aliquo alio modo, quo declaretur vera fides &c. Sed de hoc in Theoria. 12.

Et schisma]

Et schisma] Græcum nomen est, quod dissidium, & scissuram significat; σχίζω enim idem est ac scindo, inde σχίσμα, scissura, vt 1. Corinth. 11. *audio scissuras esse inter vos*. Græcè schismata, vt habetur cap. 1. ibid, *non sint inter vos schismata*: Orta ergo est inter Pharisæos altercatio, & dissensio his dicentibus: *non est hic homo à Deo*: alijs, *quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Tibi Christe*, inquit Rupertus, *in multitudine virtutis tuæ* (id est, potentiæ tuæ) *mentiuntur inimici tui, dicentes, non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit*, sic Rupert. alludens ad illum locum Psal. 65. *quam terribilia sunt opera tua Domine, in multitudine virtutis tuæ mentiuntur tibi inimici tui*. Verè enim in tanto diuinæ potentiæ miraculo mentiti sunt Pharisæi, dicentes, tam admirando opere violari sabbatum, atque adeò Christum eius effectorem à Deo non esse.

Psalm 65.

24. 17. *Dicunt ergo cæco iterum*] Ergo consecutionem quamdam indicat, videlicet, quia schisma erat inter illos, & contentio, propterea ad cæcum se conuertentes, rogant vtri parti faueret; videntur autem ij huius interrogationis auctores fuisse, qui Christo fauentes dixerant: *quomodo potest homo peccator* & cæt. Isti ergo sunt, qui nunc cæcum interrogant, sperabant enim futurũ, vt benè de suo benefactore loqueretur. Chrysostom. homil. 57. Hos quos diximus fauisse Christo, fuisse eos, qui interrogarunt, inde probat, quia non dicunt: quid dicis de eo, qui sabbatum soluit? Sed de eo, qui oculos tibi aperuit: quamquam Iansenius non improbabiliter velit, omnes simul interrogasse, & qui fauebant, & qui refragabantur.

Propheta est] Sic & à Deo esse, & Dei virtute miraculum esse factum testatur; verissimum est autem quod dixit, quamuis non perfecta adhuc eius fuerit confessio, nec vox *Propheta* Græcè articulum adiunctum habet. August. *adhuc*, inquit, *inunctus in corde, nondum DEI filium confitebatur, non tamen mentiebatur, ipse enim Dominus de se ait: non est Propheta sine honore, nisi in patria sua.* Prophetam autem cùm dicit, virum sanctum intelligit, atque diuinum, hos enim homines apud Iudæos moris erat Prophetas vocare, quamuis futura non prædicerent.

Propheta quid hic?

25. 18. *Non crediderunt ergo*] *Ergo* hunc facit sensum, quod ij, qui à DEO esse CHRISTVM negabant, non admiserunt testimonium cæci de Christo, propterea cum quo se tuerentur, aliud non haberent, negarunt factum; videbant enim eo concesso, non posse quod Christus fecerat, à Deo non esse, sed nimirum veritatis ea vis, ea conditio est, vt quanto oppugnatur magis, tanto plus stabiliatur, & quo magis obtegitur, eo illustrior reddatur. Acutè notat hic Card. Tol. variam, cæcam, & inconstantem istorum malitiam. *Si iudicarunt*, inquit, *sabbati esse transgressorẽ, quia lutum fecit; cur non crediderunt illum hominem cæcum fuisse, cùm potius id credere deberent, vt caussam accusandi haberent, quod lutum fecerit, at reuera senserunt plus posse miraculum ad confirmandum esse à Deo, quam lutum illud ad probandum à DEO non esse; ideo miraculum occultare voluerunt.* Sic Toletus.

Vis veritatis. Pharisæorum cæca malitia.

19. *Hic est filius vester*] Non contenti Pharisæi, qui Christo calumniam inferebant, testimonio cæci; parentes eius interrogãt primò, an hic esset eorum filius, deinde an natus esset cæcus: postremò, quomodo nunc videret? Ad duo priora respondẽt Parentes, & quod esset filius eorum, & quod cæcus natus esset. Tertium filio suo committunt respondendũ, vt habetur v. 20. & 21. quo verò consilio Pharisæi parentes interrogent, vide infer. n. 27.

22. *Hæc dixerunt Parentes eius*] Caussam assignat Ioan. cur non liberè parentes omnia quæ nouerant, fassi sint, videlicet timuerunt ne extra Synagogam fierent.

Conspirauerant] Græcè συνετέθειντο, id est, ex communi sententia constituerant, vt quicumque Iesum confiteretur esse CHRISTVM, id est, Messiam, ἀποσυνάγωγος γένηται, aposynagogus fieret.

Extra Synagogam] Græcè ἀποσυνάγωγος, id est, extra congregationem & Ecclesiam Iudæorum eiectus. Erat autem tunc ἀποσυνάγωγος, idem quod nunc excommunicatus. *Paulatim*, inquit Gagn. *fideles oportebat extra Synagogam fieri, quæ paulatim desinebat. Hos autem Christus excipiebat, qui aliam Synagogam, scilicet Ecclesiam paulatim incipiebat. Quod si Iudæorum illa excommunicatio timenda erat, vt viri boni multi timuerunt, Nicodemus videlicet, & Ioseph ab Arimathæa, & alij occulti propter illum metum Christi discipuli, quanto magis Ecclesiæ nunc excommunicatio metuenda est? Sic tamen metuenda est, vt ne quid prauum, ac contra Dei honorem, & gloriam eius metu admittamus.*

Aposynagogus quid? Excommunicatio timenda.

Timebant Iudæos] Dicet aliquis, si dixissent Iesum aperuisse oculos luto facto, non inde sequebatur eos confiteri Christum; cur igitur timebant id dicere? Respondeo saltem aliquam suspicionẽ in animis Pharisæorũ mouissent, quod confiterentur Christum; nam sæpè accidit, vt cùm aliquid valdè metuimus confiteri, etiam illa, quæ aliquam cum illo affinitatem, & connexionem habent, caueamus.

Obiectio.

Vocauerunt ergo] Certi iam facti testimonio Parentum, quod homo ille cæcus natus esset, vocant iterum hominem, vt à Christi fide auertant, non vt quid rogent amplius de facto. Aiunt ergo: *da gloriam Deo*, id est, fatere id, quod res habet, & id quod verum est, nobiscum affirma, hũc videlicet, hominem peccatorem esse, de miraculo verò nil dicunt. Vt verò apparet Ios. 7. 18. vbi legimus: *Da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atq; indica mihi quid feceris*, erat hic dicendi modus formula quædam obtestandi, quam vsurpabant olim Iudæi, quando veritatem exigebant ab aliquo, hoc modo significantes, ad Dei maximè gloriam facere, si quis iuridicè interrogatus manifestet veritatem: monebãtur ergo ijs verbis responsuri, stare se coram Deo, proinde ne committerent, vt coram illo mentirentur, qui omnia nosset; secus si faciant, iudicare videbuntur, ignarum esse Deum rerum humanarum. Bar. negat ex loco illo Ios. 7. 18. colligi hãc intelligentiam habere illa verba, *da gloriã Deo*, nam loci illius alius est sensus: Deus te crimen admisisse indicauit, da igitur ei gloriam crimen aperiẽs tuum; nam sic ostendes probè, eum omnia nosse, alioqui si negaueris te crimen cõmisisse, non paruã Deo iniuriam irrogaueris; at hoc loco nihil de cõfessione dicitur, verum tantum monent Pharisæi hunc hominem; *da gloriam Deo*. Quomodo etiam 1. Reg. 6. 5. intelliguntur esse locuti Sacerdotes Philisthinorum: *dabitis Deo Israel gloriam, si fortè releuet manum suam à vobis*: est ergo loci huius sententia hæc; Deo tribue gloriam tuæ curationis; nam nos scimus, quia hic homo peccator est, quare oculos aperire tuos non potuit.

Locus Iosue 7. 18.

Vnde patet Pharisæos tribus modis hic Christi gloriam obscurare conatos esse. Primò calumniantes illum, quod sabbatum non custodiret, tantum non cœlum terræ miscentes propter exiguum lutum; deinde eo quod audire expectabant à parentibus cæci, eorum filium non fuisse cæcum à natiuitate, propterea enim visi sunt vocasse parentes, quod sperarent illos dicturos fuisse, quod is, qui dicebatur eorũ filius, nequaquã fuisset cæcus: 27.

Pharisæi tribus modis conantur Dei gloriam obscurare. Cur Parentes vocarint Pharisæi?

nam

nam facilè erat, vt ob metum hoc dicerent parentes; vel certè spem aliquam concipiebant ex responso parentum, ansam se posse arripere dicendi, si qua in re fortè discreparent à filij testimonio, rem esse compositam, & vel non fuisse natum hominem illum cæcum, vel non miraculo, vt ait Chrysostom. sed magica arte curatum esse. Tertiò denique, quoniam miraculi gloriam Christo auferre tentarunt, dum suadere ei conati sunt, qui cæcus fuerat, da gloriam tam admirandi operis Deo, non homini huic, quem scimus esse peccatorem. Hic sensus Barradij, qui est Chrysost. hom. 57. & Greg. libro 2. in libr. 1. Regum cap. 2. & Euth. in hunc locum non malè videtur quadrare, quamuis prior expositio Iansen. Card. Tolet. & Maldon. sit aptior & verosimilior, vt num. 29. sub fin. dicemus.

28. Masius in lib. Iosue non probat istud: *da gloriam Deo*, formulam fuisse obligandi hominem Sacramento, seu adiurandi quempiam, quod arbitrati videntur, qui primam secuti sunt expositionem. Ego, ait Masius, *vt hoc funditus repudiare, aut refellere nolo, ita non admodum probare possum, cùm nihil appareat in illa Ioannis narratione* (cap. 9. v. 24.) *quod iuramento dicere cæcum voluerint Pharisæi; qui potius accusata Christi humanitate, qua offendebantur; studebant hominem auertere ab eius diuina virtute prædicanda; atque ad transcribendum omne beneficium in solum Deum inducere*. Sed non est negandum, quamdam obtestationem contineri etiam hic apud Ioannem, quod n. 29. patebit sub finem.

29. Martinus Delrius adagio 152. arbitratur idem esse: *da gloriã Deo*, ac, dic veritatem ad Dei gloriam: nam 3. Esdræ 9. 8. videtur interpres sic exponere hanc Phrasim: *date confessionem, & magnificentiam Domino Deo*: hoc est, magnificate Deum confitendo peccatum vestrum. Subdit vero Delrius; conuenire hanc expositionem æqualiter locis omnibus 1. Reg. 6. 5. *dabitis Deo Israel gloriam*; hoc est, sigillis istis fatebimini vos in illum peccasse, & iustè ab illo tam ignominiosa pœna multatos. Ierem. 13. 16. *Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat*. Hoc est, dum tempus vitæ superest, agnoscite, & confitemini peccata vestra. Ioan. 9. & 24. *Da gloriam Deo*, dic veritatem, fatere te ab illo fuisse sanatum. Sed quod hanc veritatem voluerint extorquere, non credo: nimirum vt diceret cæcus, à Deo se esse curatum: alioqui visi fuissent, admisso quod hoc opus esset Dei, fateri Christum à Deo esse, per quem opus hoc factum esse negare non poterant. Itaque veritas quam volebat extorquere, à cæco erat, vt fateretur Christum peccatorem esse, qui sabbatum non seruaret, & vel fictum fuisse miraculum, vel magicæ arti tribuendum, quod Christus fecerat. Et ita ad rem maximè facit responsio cæci; *si peccator est nescio; vnum scio, quia cæcus cùm essem, modò video*, nihil igitur de miraculo dicunt, sed id tantùm cõfirmari volunt, & prædicari à cæco, *non esse à Deo, qui sabbatum non custodit*. Vnde infirmari potest Chrysostomi vel Barrad. expositio. Tandem addit Delrius: *subaudiendum videri sub hac formula: scis Deum nihil latere, scis te coram illo sisti; cogita ipsum te interrogare; quem nequis fallere. Verum fatendo, ostende te veracem illum credere, & veritatem profitendo, cole illum, qui Deus est*. Itaque verissimè diximus numero 28. in hac formula etiam obtestationem quamdam contineri.

Locus Esdr. 9. 8.

1. Reg. 6. 5.

Ierem. 13. 16.

30. Acutè Augustinus tractatu 44. *quid est*, inquit, *da gloriam Deo? nega quod accepisti; hoc planè non est gloriam Deo dare, sed Deum potius blasphemare*. Dicunt ergo confitere iustum non

August.

A esse iustum, sed sicut nos eum habemus, peccatorem, & ideo subdunt: *nos scimus, quia hic homo peccator est*.

25. *Si peccator est nescio*] Respondet quasi ex cæco videns: iam cæcos non ferens, mirum est, quod tantus esset peccator, & tanta nihilominus opera faceret, quanta nullus ante eum, cùm Deus peccatores non audiat. Quod verò dicit: *si peccator est nescio*, significat nolle se de ea re disputare; nam si dixerit non esse peccatorem, nihilo magis illos esse credituros; vel est sensus: nescio .i. non debeo ego de ea re iudicare, & sicut non est id mei muneris; ita nec vos de ea re sciscitari debetis; neque enim debet reus, ad ea, quæ præter ordinem iuris, & inutiliter Iudex petit, respondere. Interim tamen quid ipse sentiat de Christo, satis aperit, dum subdit; hoc vnum scire se, quod cùm cæcus esset, illius opera sit sibi visus restitutus. Inde conijcere potestis an peccator sit nec ne, & mirum B esse, quod hoc illi nesciant, & interrogent: quare rectè sentit Chrysostom. cæcum hunc certo credidisse, Christum non esse peccatorem, nam & *Prophetam* nominauerat v. 17. & v. 31. & 33. probat à Deo esse. Et aduerte, cæcum dum respondet expresè quod illi subdolè tacuerant de miraculo facto, & non concedit quod illi expresè volebant peccatorem esse: dixerant enim illi: *nos scimus quia peccator est*, hoc tu confitere; opus interim miraculosum tegentes: at cæcus & peccatorem esse non admittit; & miraculum tale ab illo patratum declarat, quod quilibet facilè intelligat non esse peccatorem.

26. *Dixerunt ergo illi: quid fecit tibi*] Iterum interrogant quod iam audierant, sperantes posse se aliquid expiscari ab homine grauius, quo Sabbatum omninò violatum videretur, vel suspicionem moueret magicæ artis à Christo vsurpatæ. Videbant enim nihil, vel parum ad violationem sabbati facere ex puluere & sputo lutum facere, & C ridiculam fore calumniam propterea illatam. 31.

Dixi vobis iam & audistis] Chrysosto. hom. 57. & Euthym. sic legunt: dixi vobis, *nec audistis*, id est, nec credidistis, quomodo etiam Græcè legitur, sed legendum est, *& audistis*; quod ex sequẽtibus verbis apparet: *quid iterum vultis audire?* vbi *audire* non pro *credere* sumitur, reprehendit enim eos, quod cùm semel eum audissent, *iterum*, id est, secundò interrogarent.

27. *Numquid & vos vultis discipuli eius fieri?*] Nihil illi acerbius audire poterant ob insignem arrogantiam, quam vt discipuli cuiuscumque hominis esse possent, præsertim verò Christi, quem incredibili odio, & inuidia prosequebantur: duo autem indicat his verbis cæcus, & quid illi facere deberent, si saperent, videlicet vt Christi discipuli fierent; & præterea insinuat se, & alios quosdam Christi discipulos esse, hoc enim non obscurè innuit coniunctio, &, *numquid & vos* &c. nimirum D sicut ego & alij discipuli eius sumus. *Quid est*, inquit Augustinus, *numquid & vos, nisi quia ego iam sum, numquid & vos vultis? iam video, sed non inuideo*.

Duo indicat hic cæcus

28. *Maledixerunt ergo ei*] *Hactenus illum*, inquit Gagnæus, *suum fecerunt doctorem, interrogantes & factum & modum, nunc autem reprobant eius doctrinam quam ducunt inutilem, obijciunt illi cæcitatem à natiuitate propter peccata sua contigisse, quod Christus à principio negauit. At ille ab eo gremio expulsus, tanto magis factus est Christi discipulus, à quo benignè exceptus, & quid credere debeat, edoctus*. Apud Græcos verbum *maledixerunt* ἐλοιδόρησαν, conuitium potiùs est, quàm mali imprecatio. Nam cùm significasset cæcus se discipulum esse Christi, hoc ipsum illi vt conuicium, 32.

Potius conuitiantur Christo, quàm malum imprecantur.

& con-

Conuicium quid, ex Basilio. & contumeliam improperant. Basilius in Reg. breu. respons. 24. *conuitium*, inquit, *seu maledictum est omne verbum quod eo animo profertur, vt ex eo contumelia, seu ignominia alter afficiatur; licet verbum ipsum per se non videatur contumeliosum, atque hoc manifestum est ex Euangelio: maledixerunt ergo ei, & dixerunt: tu discipulus illius sis.* Sic
Gregorius. B filius. Hinc bene Gregor. lib. 23. moralium ca. 21. vt doceat sæpè id, quod bonum est, malè proferri, vtitur exemplo istorum Pharisæorum. Nam bonum isti protulerunt, quid enim melius quàm Christi esse Discipulum? non tamen benè, sed malè id dixerunt, quia conuiciandi animo. *Tale maledictum, inquit*
Augustinus. *Aug. super nos & super filios nostros; maledictum enim est, si cor discutias, non si verba perpendas.*

Illius] Gr. ἐκείνου pronomen abominantis esse ait Leontius. Cùm ergo aiunt: *tu Discipulus eius sis*: est sensus, sis sanè tu talis hominis Discipulus, vt solemus de re, quam execramur, dicere conuiciantes alicui. Græcè pro *sis*, *est*, εἶ, id est, *es*, tu Discipulus eius es, quod non imprecationem, sed conuicium magis significat.

29. *Nos scimus*] Addunt rationem inscitiæ plenam, quamobrem nolint esse Discipuli Christi, sed Mosis: aiũt enim: *nos scimus quia*, id est, quod *Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit*, hoc est, cuius spiritu instructus, & auctoritate munitus ad nos venerit. *Hunc*, cùm dicunt, contemptim de illo loquuntur, cuius ne nomen quidem nominare
Quam stultè loquantur contra Christum, cùm dicant se illum nescire. velint. Obseruant autem Chrysost. & Theophyl. de eo, quod non viderant, sed audierant, aut legerant, dixisse se scire, videlicet, Deum cum Mose locutum, & huius illum fuisse præceptorem; cùm verò Iesum coram oculis perspexissent toties miracula facientem, & auribus ipsi suis audissent diuina magnificè, & apertè loquentem, seque illis admirandis operibus Dei filium esse confirmantem, nescire tamen dicunt, vnde sit. Adhæc si nesciebant vnde esset, quare toties tam constanter pronunciarunt non esse à Deo, quin diabolico spiritu afflatum esse? Vide pro loci huius intelligentia quę diximus cap. 14. schol. n. 10.

33. 30. *In hoc enim mirabile est*] Etenim, Græcè γὰρ, pro *sanè* ponitur; in isto sanè, vel in hac sanè re mirabile quiddam, atq; incredibile accidit, *quia* id est, quòd, *vos nescitis vnde sit, &*, pro, *cùm tamen*; (est enim hebraismus) *aperuit oculos meos*, habent autem singularem quandam vim hæc verba, *& aperuit oculos meos*, quasi dicat, cùm tam admirandum opus fecerit.

31. *Scimus autem quia peccatores*] *Scimus*, idem est, ac vulgò scitum est, atque receptum, vt nemo in dubium vertat. Probat vel scire eos, vel scire debere vnde sit, videlicet à Deo, atque adeò iustum esse, non peccatorem; scimus enim Deum peccatores nõ audire, id est, exaudire, vt mox vertit interpres hoc eodem versu, & græcis eadem est dictio, itaque intelligitur *non audit*, videlicet cum effectu, quod est, non exaudit. *Sed si quis Dei cultor est*, sic vt non solum ceremonijs cum externis veneretur, & fidem habeat, sed voluntatem etiam eius faciat obtemperando mandatis eius, hunc exaudit, iustus igitur est, non peccator. Quam veritatem habeat illa propositio, Deus peccatores nõ exaudit, in Theoria declarabimus; nunc breuiter dicimus, non ita audire, vt faciat miracula in confirmationem, probationemve innocentiæ ipsorum, vel certè non edit miracula oratiõne sola, & petitione, vel voluntate peccatoris nullo alio signo S. Ecclesiæ, vel Christi nomine inuocato, quo Christus faciebat sola saliua, vel imperio, vel oratione; quæ est expositio Tolet. annot. 9. Aliqui subintelligunt, non exaudit *regulariter* peccatores.

A 32. *A sæculo non est auditum*] Ostendit ex nouitate, & magnitudine miraculi adhuc efficacius, Christum non esse peccatorem, sed esse à Deo, quod est contra id quod illi dixerant: nescire se, vnde esset. Exaggerat ergo vt vult Chrysost. miraculum, vt maiorem superiori argumento vim adhibeat. nam si qui miracula ediderunt iusti fuerunt, & à Deo, quanto magis hic, qui tale, quale nullus miraculum edidit?

33. *Non poterat facere quidquam*] Pro *non posset*, seu potuisset, ἠδύνατο q. d. nihil tale facere posset.

34. *Responderunt & dixerunt ei*] Quoniam hæc non simplex responsio fuit, sed simul contumelia, & conuicium, ob id non fuit contentus Euangelista dixisse: *responderunt*, sed adiecit, *& dixerunt*.

In peccatis natus est totus] Scilicet & animo, & corpore, vbi peccatorum vestigium habebat, id
B est, cæcitatem, quæ pęna saltem peccati originalis erat. quasi dicant, totus quantus quantus es, peccatum es, idq; inde iam à natiuitate. D. Chryso. toto vitæ tempore peccator fuisti. Vel cum Mald. nihil aliud didicisti ab vtero matris, quàm peccare, & doces nos? Vehementer angebat eos, quod ausus esse videretur eos docere, videlicet vir abiectus, homines suo iudicio, & opinione peritos, & sanctitate præstantes. Hanc enim eorum superbiam significant illa, *tu*, & *nos*. Tu & Nos quam vim habeant.

Et eiecerunt eum foras] Alij extra Synagogam: Alij extra templum; sed neutrum videtur valdè probabile, arbitror extra locum illum, vbi hæc agebantur.

35. *Audiuit Iesus*] Loquitur de Christo vt de puro homine, audisse dicitur ab alijs, non quod alioqui ignoraret, sed voluit se hominem indicare; in- 34.
uenisse verò dicitur non casu, sed de industria quęsitum; hoc enim innuunt præcedentia verba, *audi-*
C *uit Iesus, quia eiecerunt eum*; nam quod eiectus esset quæsiuit eum, quæsitum verò inuenit.

Tu credis in filium Dei] Id est, credere vis? sicut cũ dicitur *propter quod opus me lapidatis*? id est, lapidare vultis? *Tu mihi lauas pedes*? id est, lauare vis. *vado piscari, venimus & nos tecum* &c. *Tu*, Emphasim habet, q. d. Pharisæi non credunt, tu verò vis credere? *lauerat*, inquit Aug. *faciem corporis, modò lauat faciem cordis*. aduerte nihil Christũ interrogasse cæcum cùm sanaret corpus, interrogat cùm Augustinus.
animã aggreditur plenè sanare. etenim in corporis sanitate solus Deus operatur miraculum edẽdo; in danda animi sanitate cooperemur oportet Deo.

36. *Quis est*] Ostendit se promptum, paratumve ad obediendum. obserua ex voce cognouisse illum qui secum loquebatur, Christum esse, eúmque fuisse qui curasset, ob id honorificè, *Dominum*, compellat, nesciens tamen adhuc esse filium Dei, nam alioqui non dixisset *quis est Domine*, sed statim ad-
D orasset, quod fecit vbi Christum ipsum esse Dei filium intellexit.

37. *Et vidisti*] Sensim ad fidem filij Dei ducit, nec statim dicit, *ego sum*, q. d. is est, quem accepto beneficio ab eo, vides iam: crede ergo eum, à quo tantum opus patratum est, non mentiri posse, sed verè filium esse Dei. Hinc clarè perspicitur, vnam esse Dei, & hominis personam, nam qui videtur, & loquitur, homo est; in quẽ credendum est, Deus est.

39. *Et dixit Iesus*] Non est hic inferendum, *ei*, vt & vitiosè in quibusdam exemplaribus legitur. 35.
Ergo sumpta ex illo cæco, occasione, qui cũ prius cæcus esset, modo & corpore, & animo visum receperat, conuersus ad eos, qui ibi aderant, dixit sequentia.

In iudicium ego in hunc mundum veni] Cùm duplex sit iudicium, vnum *discussionis*

Duplex iudicium.

& retributionis, in quo discussis omnium hominũ meritis, digna factis supplicia, vel præmia tribuũtur: Ad hoc iudiciũ exercendum nõ venit Christus, sed venturus est in altero aduentu. Alterum iudicium dicitur *discretionis*; in aduentu enim Christi maximè facta est hæc hominum discretio, vt hi excæcarentur, hi verò lumen reciperent. Sic ergo hic sumitur *iudicium*, quæ est expositio Aug. tract. 44. in Ioan. vt paulò post referemus. Quod si roges, à quo facta sit hæc discretio, & iudicium? In promptu est respõsio; à Deo factam esse, qui iustè Pharisæos elatos, ac tumidos excæcari permisit; & benevolè eos, qui in seipsis paruuli erant, diuina luce collustrare voluit, quod Matth. 11. significatum est; *confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia abscõdisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*: quæ verba Christi huc accommodat Aug. qq. nou. & vet. testam. cap. 73.

August.

36. Vt, quomodo hic sumatur.

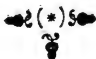
Illud aduertendum, particulam, *vt*, caussam significare, cùm iungitur cum priori parte huius textus, *vt qui non vident videant*; hęc enim est vera intentio sui in mundum aduentus, at cum posteriori parte coniuncta non caussam, sed euentũ, seu consequentiam rei denotat, non enim Christus, vel eius aduentus caussa fuit excæcationis hominũ, sed ex eo quod eius doctrinam, ad quam docendã missus est in mundum, non receperunt multi, & miracula calumniati sunt ob animi elationem, & improbitatem de se superbè sentirent; & inuidia, atque odio laborarent, & improbitate, inde consecutum est, vt illi à Deo iustè abiecti sint, & obfirmati in malo indies vehementius, magis, ac magis obcæcarentur. Vide de hac particula, *vt*, quæ scribit Vasq. 1. p. tom. 3. disp. 95. n. 10.

Hæc expositio melior videtur esse quam altera Chrysost. hom. 58. vbi *iudicium* accipit pro supplicio, & condemnatione, quod rectè confutat Tole. annot. 10. illum consule.

37. 40. *Et audierunt quidam ex Pharisæis*] Videlicet ex ipsius Christi ore, hoc enim indicant illa verba, *qui cum ipso erant*. Existimabant verò hi non corporis, sed animi cæcitatem à Christo obiectam sibi fuisse; nam si putassent solam corporis cæcitatem sibi obiectam, irrisissent potius, & non indignati essent; dicentes: *numquid & nos cæci sumus*? id est, insipientes, animoq; cæci, sicut iste est, quẽm tu ex cæco videntem factum significas? hanc enim vim habet *ἦ*, *&c.*

Quid hic si cæci essetis?

41. *Si cæci essetis*] Hunc locum rectè sic Aug. enodat: *cùm sit cæcitas ipsa peccatum, si cæci essetis, id est, si vos cæcos aduerteretis, si vos cæcos diceretis, & ad medicum curreretis: si ergo ita cæci essetis; non haberetis peccatum, quia veni ego auferre peccatum: nunc verò dicitis, quia videmus, peccatum vestrum manet* (perseuerat) *quare? quia dicẽdo videmus, medicum nõ quæritis, in cæcitate vestra remanetis. Hoc est ergo quod paulò ante nõ intellexeramus, quod ait: ego veni, vt qui non vident, videant. Quid est, vt qui non vident, videant? Qui se non videre confitentur, & medicum quærunt vt videant; & qui vident cæci fiant. Quid est, cæci fiant? qui se putant videre, & medicum non quærunt, in sua cæcitate permaneant. Ergo istam discretionem vocauit iudicium, cùm ait: in iudicium veni in hunc mundum, quod discernit caussam credentium, & confitentium à superbis se videre putantibus, & ideo grauius excæcatis* &c.

A

THEORIA I.

In v. 2. *Quis peccauit, &c.*

An filij plectantur propter delicta parentum, & vniuersim, an aliquis pro alieno plectatur?

Interrogatio hæc discipulorum Christi, partim laude, partim reprehensione digna videtur. Laude, tum quod significent Deum propter peccata non rarò morbos corporis, & alias huiusmodi calamitates immittere solere, tum quod indicent filios propter suorum parentum scelera percuti interdum à Deo, quæ omnia ex sacris litteris constant; vnde nos postea exempla quædam depromemus. At eadem interrogatio reprehensione non vacat; propterea quod quasi certum, & indubitatum ponere videantur, cæcitatem, & id genus cætera mala semper hominibus contingere propter peccata, quod nõ esse verum, Iobi, & Tobiæ calamitates apertissimè declarant, & Scriptura sæpè docet, vt aurum igni probatur, & illustrius fit, ita tribulationes piorũ animos contrarijs rebus puriores, & gloriosiores reddere. Hinc Angelus Raphael ca. 12. dixit Tobiæ: *quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te.* Sunt qui etiam fatuam dicant, & insipientem eamdem interrogationem, quoad eam partem attinet, an ille homo natus esset cæcus propter peccata sua, neque enim ante ortum, vel conceptum suum peccare poterat: sed iuxta nostram expositionem nihil tale interrogarunt Apostoli; quod enim rogant, an peccarit iste, ad peccatum originale pertinet. Vide schol. num. 7.

1. Apostolorũ interrogatio qualis?

B

C

Sed propius ad propositam controuersiam accedentes, dicimus cum Gabriele 2. dist. 36. q. vnic. pœnam bifariam capi. Vno modo vniuersim pro quouis incommodo, vel detrimẽto, quod fit contra propensionẽ rei, seu inclinationem, ita vt eã priuet bono aliquo ipsi conuenienti; hoc. n. incommodum, si tantũ secundùm rationem incõmodi consideremus, consueuimus absolutè *pœnam* nominare. Quod si tale damnũ, & incõmodum referamus in maius aliquod malũ, ad quod vitãdum ordinatur hoc modo absolutè pœnam non nominamus, nisi fortè medicinalem, propriè verò appellamus medium vtile ad finem consequendum. Sic Pharmaca vt ad sanitatem referuntur, quãuis ægroto molestiam afferant, non absolutè pœnam sed media consequendæ salutis vocamus. Secundo modo magis propriè, ac presè appellatur pœna damnum, vel incommodum aliquod quando infligitur in vltionem alicuius peccati; vel offensæ in aliquem. De hac duplici acceptione pluribus agit Valent. tom. 2. disp. 6. q. 17. punct. 1. vbi reijcit Durandi, & aliorum quamdam pœnæ rationem; ipsum adi. Est autem discrimen inter has pœnas; nam primo modo sumpta incurri potest absq; culpa, sicut & pœna medicinalis, quæ impropriè pœna appellatur. At pœna altero modo accepta, nõ potest sine peccato cõtrahi, & de

2. Pœna bifariam sumitur.

D

Differentia inter has pœnas.

priori

A priori quidem accipienda sunt illa Scripturæ loca, quibus docemur, pios etiam aliquando multis varijsque afflictationibus & calamitatibus affici ad eorum vtilitatem & ad salutem plurimum facientibus, & ad alios bonos fines iuxta Dei prouidentiam. Hinc Christus Ioan. 9. *neque hic peccauit, neque parentes eius* (nimirum *vt cæcus nasceretur*) *sed vt manifestentur opera Dei in illo*, & Ioan. 16. *in mundo pressuram habebitis*, & Paulus de iustis hominibus scribens ad Hebr. 11. ait: *Lapidati sunt, secti sunt*, &c. & subdit; *quibus dignus non erat mundus*. Illa verò loca Scripturæ, quæ significant iustos homines nullum pati malum, intelligenda sunt de pœna secundo modo accepta, vt per eam peccatum aliquod compensatur, & ita loquitur Iob 4. dum ait: *quis vnquam innocens perijt? Aut quando recti deleti sunt? Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem flante Deo perijsse*; & Psalm. 36. Dauid inquit, *iunior fui, etenim senui, & non vidi iustũ derelictum, nec semen eius quærens panem*. Eodem modo loquitur August. 1. retract. c. 9. *omnis pœna si iusta est, peccati pœna est, & supplicium nominatur.*

Nemo punitur propria pœna nisi ob culpam. Iob 4.

3. De hac ergo pœna posteriori modo dicta, vt videlicet, per illam mulctatur peccatum, dubitamus hîc, an solus is, qui peccauit, det pœnam quæ peccato debetur. Dubitationem hãc tractauit August. in Enchir. cap. 46. 47. ac ferè insolutam reliquit, in eam tamen partem vergit, vt putet interdum puniri filios propter peccata parentum, quod idem alijs locis docet lib. quæst. in vetus testam. q. 24. in Deuteron. & q. 7. super Iosue, & libr. 6. contra Iulianum cap. 4. & super Psalm. 8. in illa: *in memoriam redeat iniquitas*, & Psalm. 84. in illa: *Auerte iram tuam à nobis*. Psalm. 105. v. vltimo: *Peccauimus cum Patribus nostris*. Idem censuit D. Leo epist. 86. & desumpsit ex Augustino, ita Gratian. 24. q. 3. §. *quod autem* &c. *si habes*. & 1. q. 4. §. *item peccato*. quin communi consensu ita docuerunt Theologi, D. Thom. 1. 2. q. 81. artic. 2. ad 1. & 2. 2. quæst. 108. artic. 4. Bonauent. 2. distin. 23. & alij, quorum sententia est, filios etiam innocentes aliquando puniri pœna corporali, vel temporali propter delicta parentum, non tamen æterna, vel spirituali: contra quos videtur facere locus Ezec. 18. *anima quæ peccauerit* &c. & Ierem. 31. de quibus locis inferius.

August. S. Thom. Bonauent.

4. Pro huius igitur nodi explicatione obseruandum est, quod ad rem nostram nunc facit, bifariam spectari posse hominem. Primum quidem secundùm se, quatenus à quouis alio homine differt, & in agendo suo libero arbitrio vtitur; quomodo nullus pro peccato alterius punitur, sed dumtaxat pro proprio. Hinc Paul. 2. ad Cor. 5. *omnes*, inquit, *stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gesserit siue bonum, siue malum*; & ad Galat. 6. *vnusquisque onus suum portabit*. & D. Thom. 1. 2. quæst. 87. art. 8. dum ait: *si loquamur de pœna pro peccato inflicta, in quantum habet rationem pœnæ, sic solum vnusquisque pro peccato suo punitur, quia actus peccati aliquid personale est.* Iterum considerari potest homo aliquis, vt quid est alterius hominis ob vinculũ alicuius necessitudinis inter aliquos intercedentis,

Homo bifariam spectatur. Primò. Secundò.

quod potest duobus modis euenire: siue ratione consanguinitatis, vel iurisdictionis, seu dominij; 2. mutuæ charitatis ratione, vnde fiat, vt quis suscipiat in se debitum alterius.

5. Iis ergò positis affirmo primò, *titulo consanguinitatis, vel dominij vindicare interdum Deum peccata parentum in filijs, vel Principum in subditis, vel vnius partis communitatis in alia parte* non esse meo iudicio dubitandum, idemq; est nomine mutuæ charitatis, & vt hinc incipiamus, à titulo videlicet charitatis, patet id esse verissimum, nam peccata hominum in Christo vindicata sunt, quod ex Isa. ca. 53. manifestissimum est, præsertim ex illis verbis: *propter scelus populi mei percussi eum*, & ad Rom. 8. idem docet D. Paulus, *qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*; ipse enim Christus immensa illa sua charitate ita voluit. Idem etiam constat ex satisfactionis doctrina: nam propter mutuæ charitatis coniunctionem fit, vt queat solui ab vno pro altero pœna illa temporalis, quæ post dimissam culpã exoluenda restat. Quod si dicas: pœna hæc satisfactoria voluntariè penditur, ergo pœna non est. Respondeo pœnæ rationem non exigere, vt in actu secundo sit voluntaria, sed satis est, si id habeat in actu primo, hoc est, in natura sua sit contra naturalem hominis propensionem, & hoc modo sunt inuoluntariæ pœnæ purgatorij, quamuis in actu secundo maxima voluntate acceptentur ab illis animis, qui ibi igne illo lustrantur; sunt autem vere pœnæ: quamuis verò hæ pœnæ pro peccato solutæ referantur ad maius bonum spirituale alterius, non tamen propterea cessant esse propriè pœnæ, prout considerantur vt habent aliquod incommodum in pœnam peccati susceptum.

1. Conclusio Ratione mutuæ charitatis vnus pro alio punitur.

Pœna quomodo inuoluntaria.

6. Deinde idem ostendo de titulo consanguinitatis, vel dominij; etenim propter peccata parentum, vel Principum, vel partis alicuius populi sæpè Deum pœnas sumpsisse ex filijs diuina docet Scriptura: nam Genes. 7. infantes diluuio perierunt. Itemque Genes. 19. incendio Sodomitico. quibus addi possunt paruuli Beniamin Iud. 20. & Iabes Galaad Iud. 21. & Genes. 9. peccatum Cham punitum est in eius filio Chanaan. Et Exod. 9. AEgyptiorum primogeniti Angelo percutiente interfecti sunt, inter quos verisimile est fuisse aliquos infantes, ob peccatum Regis, & parentum, qui recusabant dimittere populum Dei, & Num. 16. tota familia Chore, Dathan, & Abiron ob Principum seditionem contra Mosen extincta est. Ios. 17. propter peccatum Achan iussit Dominus, vt domus eius etiam cum paruulis tota penitus deleretur; de hoc tamen loco inferius 1 Reg. 4. propter peccatum filiorum Heli, victus est populus Dei, & magna clade affectus à Philistæis. 1. Reg. 15. ob peccatum Amalecitarum paruuli iussu Dei sunt interfecti. 2. Reg. 12. filius qui natus est Dauidi ex adulterio, mortuus est propter homicidium, & adulteriũ Patris, &, vt verisimile est, deleto peccato originali; & ibid. dicitur Dauidi v. 10. *quamobrem non recedet gladius de domo tua vsq; in sempiternum.*

Idem de titulo cõsanguinitatis, vel dominij.

2. Regum 21. iusto Dei iudicio ob peccatum Saulis occisi sunt septem de eius stirpe,& facta est fames in Israel tribus annis. 2. Regum 24. ob peccatum Regis Dauidis bona pars populi peste sublata est. 3. Regum 14. peccatum Ieroboam in eius familia punitur, quod ipsum accidit 3. Regum 16. Baasa Regi Israelis. 3.Regum 21.propter peccatum Achab posteri eius vexati sunt. 4.Regum. 5. Giezi peccante lepra eius transmittitur ad posteros. Ieremiæ 15.peccata Manassis punita sunt in populo, vt patet versiculo 4. Malachiæ 1. odium Dei in Esau transijt ad filios. Matth.24. idem indicatur: *donec veniat super vos omnis sanguis iustus.* Hinc Tobias 3. 3.orat. *ne vindictam sumas de peccatis meis,neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum*: & Ieremiæ 2. 30. *frustra percussi filios vestros,disciplinam non receperunt.* vbi Acatius legit,*non recepistis*,licet vulgata habeat,*non receperunt*. Thren.5.7. *Patres nostri peccauerunt,& non sunt,& nos iniquitates eorum portauimus*. Psalmo 108.9 *fiant filij eius Orphani, & vxor eius vidua.* & vers.14. *in memoriam redeat iniquitas Patrum eius.* Maximè verò

Locus Exho. 20.5. vrget locus Exod. cap. 20. 5. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis,zelotes,visitans iniquitatem Patrum in filios,in tertiam,& quartam generationem qui oderunt me,& faciens misericordiam in millia ijs,qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea*; illa verò verba,*eorum qui oderunt me*, &, *ijs, qui diligunt me*, non ad filios sed ad parentes referri debent,vt sit sensus: visitans iniquitatem eorum parentum, qui oderunt me, in filios, in tertiam,& quartam generationem, & contra, faciens misericordiam ijs, qui diligunt me in mille generationes. vide inferius num. 14. sub finem. Idem habetur Exod. 34. 7. & Deutero. 5.9.idem habet Ierem.32 18. *qui facis misericordiam in millibus,& reddis iniquitatem Patrum in sinum filiorum eorum post eos.* Nec deest ratio,

Ratio S. Th. quam habet D. Thom. 2. 2 q. 108.art. 8. quia propter coniunctionem naturalem, vel politicam, aut affectiuam parentum, & filiorum, Regum, & populorum, partiumque inter se vnius alicuius communitatis incommoda, & calamitates vnius censentur alterius.

7. Conclusio altera. Innocentes filij nunquã puniuntur propter peccata parentum. Ezech. locus 18.2.

Affirmo secundò innocentes filios adultos (idem de subditis & partibus communitatis intellige)nunquam plecti propter peccata parentum,sed vnusquisque eorum pro meritis, & meritorum mensura punitur. Ostendo veriffimam esse hanc 2.assertionem duobus præsertim insignibus locis Scripturæ, quorũ alter est Ezech. 18 2. *quid est quod inter vos parabolam vertitis in prouerbiũ istud in terra Israel*(hebraicè: quorsum inter vos parabolizatis parabolam, id est,crebrò repetitis hanc similitudinem,vel sentẽtiam prouerbialem)*dicentes*: *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt*? (q.d.ob peccata Manassis nos luimus captiuitatis pœnas, nos captiui misera seruitute premimur propter nostrorum parentum crimina;ipsi deliquerunt,nos eorum pœnas perferre cogimur)*viuo ego,dicit Dominus Deus,si erit vltra vobis parabola hac in prouerbium in Israel.* (Hebr. si erit vobis parabolizare vltra parabolam istam. est reticentia indignationem o-

A stendens,qua proferuntur hæc verba; reticetur aũt:ego in vos seuerissimè animaduertam, neque.n.*si*, loco *non*,hic ponitur:) *ecce omnes animæ meæ sunt*(communis omnium parens sum ac proinde ex æquo omnibus prospicio,omniũ cura tangor,supremus sum Iudex, non est hoc meum,qui iudico oẽm terram, vt perdã iustũ cum impio,nedum iustũ pro impio.falsò queri mini, quasi patribus peccantibus vos iniustè plectamini;quin ab vnoquoq; pro ipsius peccatis exigo pœnas)& v.20. *anima quæ peccauerit*.i. homo,*ipsa morietur*(mors hîc pœna est nõ culpa;neq; enim querebãtur Iudæi filios pro peccatis parentum transgressores fieri, & culpæ reos,sed quod peccãtibus patribus, filij plecterẽtur,idq; de temporalibus supplicijs, quę per Chaldæos inferebantur, non de spiritualibus

B intelligendum est. Id quod ex.v.13. etiã cõfirmatur,*non viuet,cum vniuersa hæc detestanda fecerit,morte morietur,sanguis eius in ipso erit*; quæ secundùm litteram pœnam temporalis mortis indicant,non culpam,& pœnam æternam) *filius non portabit iniquitatem Patris, & Pater non portabit iniquitatem filij*. Idem habet Iere.22. 18. Ierem.22.18. *Domine Deus* &c. *qui facis miseri ordiam in millibus,& reddis iniquitatem Patrum in sinum filiorum eorum post eos.*

Aug.6.contra Iulian. c. 12. videtur intelligere hæc loca de tempore gratiæ, in quo filij iusti ob peccatum Adæ non detinentur in limbo,sicut antea detinebantur,etiamsi à peccato originali essent liberati:sic enim videtur hunc locum Augustini intelligere Salas. 1. 2. tom.2.q.87. disp.15.sect. 14.num. 86. sed non videtur esse genuina expositio, quia nec de- 8. Aug. explicatio.

C tentio in limbo, nec mors pro peccato alieno infligebatur iustis, sed pro originali proprio, quod aliquando habuerant, vt docet idem ipse August.lib. 4. contra duas epist. Pelagian. cap.4.vbi quoque ait:proprium fuisse Christi pro alieno peccato interimi. Pelagianos verò abstulisse à Christo hanc prærogatiuam dum dixere, paruulos non mori propter peccatum proprium,sed Adæ.Præterea Ezechiel manifestè loquitur de tempore legis veteris, vt ibi explicat & Threnor. 5. Hieronym. Chrysostom. hom. 29 in Genes. Anselmus de conceptu Virg.cap.25.At Bellarm.tom.3.controu.2. lib. 4. de statu peccati cap. 8. aliter Augustini mentem explicat;sic enim scribit: *Aug.lib.6.in Iulia.c. 12.respondet, verba Ezechielis esse propheti-* Alius sensus verborum August.

D *ca,ijsq; promitti beneficium testamenti noui, quo per regenerationem delendum erat Chirographum paternum,vt non amplius noceret peccatum veteris Adami ijs,qui ad nouum Adamum per baptismum pertinere cœpissent, quod euidentius scribitur ab Ierem. cap.31.vbi scribit de testamento nouo multa post sententiam illam:patres manducauerunt vuam acerbã, & dentes* &c. Sed hic sensus videtur idem esse cum eo,quem n.10. referemus ex Aug. in Enchi.cap.46.vbi reijcietur.

Idem August. quem passim Doctores sequuntur epist.75.concordans hunc locum Ezech.cum ijs quæ citauimus ex Exod.c.20. & alijs ait,secundùm Exodi testimonium, puniri quidem parentum peccata in filijs pœnis corporum,quæ à parẽtibus acceperunt,pœnis aũt animæ,id est,spiritualibus,quod Ezech. signi- 9. Secundò alia item cõcordia ex Aug. loci Ezech. cũ loco Exod.

ficat, filios nō mulctari ob pecca ta parentum. Sed vt ostendimus num. 7. anima apud Ezech. sumitur pro toto homine, non pro forma, & mors non significat mortem spiritualem, sed corporalem, nec Vates loquitur de culpa, sed de pœna, & quidem temporali, sicut & Iudæorum querimonia nata erat ob ruinam vrbis, quæ pœna est temporalis, & prouerbio vsurpata dicentium: *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt*: non ergo videtur quadrare in hunc locum Ezech. expositio de pœna spirituali, vel etiam æterna, quasi Moses in Exodo loquatur de pœna corporali, & temporali, & ita non repugnet Ezechieli.

10. Tertio alia concordia Aug. Leonis Papæ, & Gregorij explicatio.

Tertiò idem Augustinus Enchirid. cap. 46. Leo Papa ep. 84. Gregor. lib. 15. moralium cap. 22. vel 31. aliter respondent; quam expositionem verbis Gregor. hic referam: *peccatum, inquit, originale à parentibus trahimus, & nisi per gratiam baptismatis soluamur, etiam peccata parentum portamus, quia vnum videlicet adhuc sumus cum illis: reddit ergo peccata parentum in filios, dum pro culpa parentis, ex originali peccato anima polluitur prolis* (quod significat Moses) *& rursum non reddit peccata parentum in filios; quia cùm ab originali culpa per baptismum liberamur, iam non parentum culpas, sed quasi ipsi committimus habemus*; (quod vult Ezechiel) Cęterū nec hæc interpretatio germana est, nam non de culpa sermo est Ezechieli, nec Iudæis expostulantibus cum Deo, sed de pœna, & quidem corporali, inflicta, non ob peccatum originale primorum parentum, à quo expiati erant per Circūcisionem, sed ob peccata actualia proximorū parentum, qui Idololatræ fuerunt. Adde ijs, quod in omni tempore etiam veteris legis, & naturæ fuit aliquod remedium, quo liberabātur homines à peccato originali, vt nunc per baptismum, ita vt non portarent peccata parētum, etiam tunc post illud remediū. Respōderi posset pro August. quod liberabantur quidem, sed non sine fide Christi mediatoris, & institutoris baptismi, per quem tanquam per nouam generationem transferimur ab illo primo patre, cuius iniquitatē portauimus, ad aliū, quod futurum erat in nouo testamento. Sed reuera nullo modo quadrat in locum Ezechielis vel Ieremiæ hæc expositio, vt ex multis, quæ diximus, liquet.

11. Aliorum expositio.

Respondent alij, supplicia, pœnam esse interdum, & interdum medicinam: illam in vindictam scelerum infligi, hanc ad animæ curationem pertinere. Quibus positis Ezechielem volunt de pœna simpliciter esse locutum; hanc enim nullus alieno delicto sustinet; Mosen verò censet de medicinali pœna esse locutum; hanc siquidem quibusdam adhibet sæpè Deus tanquam remedium, cùm ita poscit eorum salus. At Moses de pœna vt pœna est, quæ nimirum ob delictum infligitur, apertissimè loquitur, dum ait: *visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me*, & Ezechiel de pœna vt medicina est, verba facit, ait enim: *si autem impius egerit pœnitentiam* &c. *omnium iniquitatum eius non recordabor.* An non medicinam facere volebat per illatum supplicium, qui ad pœnitentiam hortatur, & veniam offert? quare rectè ait hic Pra-

Reijcitur.

dus in hunc locum Ezechielis, quod si hæc diuisio rationis, duplicis pœnæ locum habet in hac controuersia, fateri oportebit, pœnam vt pœnam in filios transire ex loco Genesis, pœnam vt medicinam ad alios non venire ex verbis Ezechielis. Quod si DEVS puniuit peccatum Adæ in posteris priuatione donorum spiritualium & gloriæ, quæ fuit pęna peccati Adæ, ideo fuit, quia dona illa transfundenda erant in posteros meritis ipsius Adæ, & obedientia; cùm igitur ipse peccauerit, rectè peccatum eius punitur eo genere pœnæ.

Affirmo tertiò, cùm Patres non modò ipsi peccant, sed filijs etiam peccandi præbent exemplum; filij quoq; parentum peccata sequūtur, prout ab illis didicerūt, tunc tam hi quam illi puniuntur. Et quidem Patribus ob pessimū exemplū, filijs ob imitationem, vnicuiq; sc. ob suū delictum pœnæ infliguntur. Hęc est pręcipua assertio in hac controuersia, ex qua & 2. assertione discimus, Deū nunquam sine propria culpa aliquē punire; cùm aūt adest culpa proprij, tunc puniendo filios, punit parentes. Idē est de subditis respectu Principis, & de partib. cōmunitatis; & ad hunc sensū accipienda sunt exempla, quæ 1. assertione retulimus. Vt autē intelligas, quomodo pęnæ filiorum sint quoq; parentū pœnæ, à quibus filij hauserunt peccādi exēplum, obserua cū eodem Prado: sacras litteras cùm de supplicio eius peccati, quod à Patribus ad filios quasi per traditionē descendit, loquuntur, licet vtriq; tam pœnæ, quā culpæ participes sint; delictū quidē parenti ascribere, quod ab ipso quasi à prima sui origine fluxit ad filium; contra verò affirmare, vltionem exerceri in filio, quod in ipso plus eluceat pœna, quā culpa. Etenim culpā censemus leuiorem esse in imitatore, grauiorem in inuentore; cōtra pęnā in minus noxio grauiorem arbitramur, leuiorē in auctore sceleris, cū is in alio punitur. Est aūt filius imitator, & minus noxius, parens auctor sceleris: quāuis accidat interdū filios grauius peccare, & addere plura, ac maiora peccata patrū suorum peccatis, ita vt mensuram expleant à Deo decretā, qua de re infer. c. 24. sch. sermo erit. His accedit, quod pœna in filio duplicis supplicij rationē continet, quo sc. & pater videns castigatur, & filius sustinens torquetur: ideo pœna grauior in filio: quare quamuis delicta, & supplicia sint filijs cū parentibus communia, meritò tamen parentis delictū censetur in filijs castigari, quia in illis grauius punitur: alioqui neq; Patres sine pœna euadunt, neq; filij citra noxā existunt: neq; vnus alterius sed vnusquisq; portat iniquitatē suā. Quod Ezec. nō obscurè continet; atq; ita loca Scripturæ, præsertim quæ ex Exod & Ezec. citauimus, quæq; in speciem secum pugnare videntur, rectè cōciliantur. Verissimum est. n. Deum punire peccata Patrum in filijs in tertiam, & quartā generationem, cum parentū vitia imitantur, quę ab illis didicerunt. Verissimū quoque est, neminem puniri simpliciter propter aliena peccata, quibus ipse non sit infectus, vel quæ ad se per imitationem traduxerit.

12. 3. Conclusio

Quomodo filiorum pęnę sint parētum pœnæ?

Conciliatio vera locorū Scripturæ.

13. Hieronym.

Hanc sententiam Hieron. in Ezech. cap. 18. expressè tradidit, cùm dixit, Mosis sententiam

esse prouerbialem, & figuratè accipiendam, ne scandalum ingereret in Christianis cordibus, si absolutè pronuntiatum audiant pro parentum delictis, filios castigari: sic enim scribit: *non ideo filij puniuntur in tertia, & quarta generatione, quia deliquerunt Patres eorum, cùm Patres potius, qui fuerunt peccatores, puniri debuerint, sed quia Patrum extiterunt æmulatores, & oderunt Deũ hæreditario malo, & impietate in ramos quoq; de radice crescente.* Idem scribit Greg. post illam alteram expositionem, quam posuimus num. 10. *quod tamen* (inquit) *intelligi etiam aliter potest: quisquis praui parentis iniquitatem imitatur, etiam ex eius delicto constringitur. Quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius grauatur, vnde fit, vt iniquus filius iniqui Patris non solum sua quæ addidit, sed etiam patris peccata persoluat, cum vitijs patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam suam adhuc malitiam adiungere non formidat. Et iustum est, vt qui sub districto iudice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita præsenti etiam culpas parentis iniqui persoluere &c.* & postea explicans, cur in Exodo dictum sit, *vsq; ad tertiam & quartam generationem*, ait, *quia enim vsq; ad tertiam, & quartam progeniem, eam, quam imitantur filij parentum, vitam possunt videre, vsq; ad eos vltio extẽditur, qui viderunt quod malè sequerentur.* Hoc ergo quod Exod. 20. dicitur, intelligit Greg. de pœna temporali, verùm in filijs paruulis (de quibus mox dicemus) verum esse vult, quamuis peccata parentum non imitentur; in adultis verò non nisi parẽtum vestigia sequantur, quæ omnia legenti, quæ num. 10. & hoc 13. retulimus, ex Greg. constabunt.

Greg.

14. D. Thom. & Lyran. D. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 4. ad primum, & Nicola. item de Lyra Exod. 20. Gregor. secuti astruunt, additum fuisse *in tertiam, & quartam generationem* non vlterius, quia ad has vsque generationes solum filij parentes videre possunt, vt eorum peccata imitentur. Qui sensus placuit quoq; August. libr. contra Adimatum Manichæum cap. 7. vt illi responderet, quia vt vetus testamentum damnaret, dicebat hunc locum Exod. 20. pugnare cum illo Luc. 6. *estote misericordes.* & Matth. 18. vbi Christus dicit dimittendum esse *septuagies septies.* Respondet August. solum filios puniri, qui imitãtur peccata parentum, & ideo additum fuisse; *ijs qui oderunt me.* & solùm *vsq; in tertiã, & quartam generationem*, quia vsq; ad has solùm filij videre possunt parentes, vt eos imitentur. Sed vt nos diximus n. 6. verba illa, *eorũ qui oderunt me, & ijs, qui diligunt me*, ad parentes referri debẽt, non ad filios. Addit Aug. lib. 5. qq. veteris testamenti q. 42. positam fuisse tertiam & quartam generationem, pro vniuersis generationibus, quæ septenario numero significantur. At cùm litteralis sensus in promptu sit, non est ad mysticum confugiendum; videmus autem seruatum à Deo, immò & in Ecclesia receptum, vt filij pro delictis parentum aliquo modo puniantur. Rogabis, cur sicut dictum est *in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderũt me*, nõ est etiam dictum: *faciens misericordiam in tertiã, & quartam generationem ijs, qui diligunt &c.* Respondeo, quia ita voluit opponere Dei misericordiam iustitiæ, vt eam exaltaret in eo, quod misericordiam præstat filijs in mille generationes, hoc est, in perpetuũ propter bona parẽtum: cùm tamen non puniat eorum peccata, nisi in tertiam, & quartam generationem.

Augustin.

Idem Augu.

Cur de peccatis dicitur in 3. & 4. gener. non itẽ de bonis parentum.

Sed quærat aliquis, quomodo possit incommodum, vel damnum illud, quod filius sustinet, esse pœna parentum, quando iam illi vita functi sunt; tunc enim sentire eam posse nõ videntur: esset autem pœna, si ipsis viuentibus, & videntibus, aut cum eis simul filij castigarentur, vt accidit, cùm Sodomitarum filij simul cũ parentibus igne, & sulphure absumpti sunt. Alfonsus de castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 10. negat esse omninò certum, parentes in purgatorio non sentire mala, quę filij sustinent in hac vita. Etenim hanc controuersiam mouens Augustinus Psalm. 108. non audet eam definire, sed ait: *Si hæc sentiunt mortui, cumulus malorum est; si hæc non sentiunt, fœmido viuorum est.* Respondent alij: quamuis non sentiant parentes mortui ea incommoda, & damna, quæ inter viuos patiuntur eorum filij, vel quod iam ipsi parentes beati sint, vel quod in purgatorijs pœnis positi hæc mala non cognoscant, qua de re dubius fuit Augustinus, hinc tamen solum sequitur, ex malis filiorum non oriri aliquam pœnam sensus in parentibus: possunt tamen hæc mala esse pœna parentum, si in purgatorio sint, quatenus, vt inquit Aristot. libr. 1. ethicor. cap. 11. tam prosperitates, quam aduersitates posterorum & amicorum aliquid dicuntur defunctis afferre, licet non ita, vt eos felices aut infelices efficiant, quod præcedente cap. pluribus docuerat. Sunt enim filij aliquid Patris, & ideo in illis rectè puniri possunt, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 77. a. 8. in corpore ad 1. & hęc de adultis sunt accipienda, quæ in hac conclusione diximus, de quibus Ezech. & Moses loquuntur. 15. Obiectio.

Cæterùm propter locum illum præsertim Matth. 23. 35. *vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram.* & Lucæ 11. 50. *vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista* &c. dubitare quis posset, quo iure, quave iustitia vltima ætas Iudæorum sola passa est, quod non sola promeruerat? Quod enim puniantur vltimi Iudæorum pro suis delictis, iustum est. at quod pro omnibus homicidijs ab initio in Prophetas patratis debeant ipsi puniri; hoc dicet aliquis, non apparet quomodo iustum sit: præsertim cùm sit dictum, Deum non punire filios, nisi pœna ipsorum peccatis debita. Ob hæc & similia loca, respondeo, solere Deũ exigendo pœnas omnium præcedentium delictis debitas, iustè propter corũdem qui præcesserunt peccata, punire posteros grauius, quã illos punisset, si non præcessissent suorũ olim parentum, seu maiorũ peccata, quamuis id non faciat Deus sine proprijs delictis posterorum, quibus & ipsi id supplicij merentur. Declaratur hoc imprimis, & illustratur exemplo humanæ iustitiæ: accidit interdum vt multæ cædes in aliqua Republica patrentur, quas Princeps, vel Respublica dissimulat, vel certè leuiorẽ quam mereantur pœnam infert. euenire postea solet, vt tandem aliquis cædem aliquã committat, quam Princeps facilè condonasset,

16. declaratur locus Mat. 23. 35. Luc. 11. 50.

Quomodo vltimi Iudæorũ insuperiorum omniũ peccata soluerint.

declaratur exemplo.

vel

vel saltē non grauē propterea inflixisset pœnā delinquēti. ceterū tot homicidijs irritat⁹ & exulceratus nō modo nō cōdonat postremū hoc homicidium, quin seuerissimè etiā delinquentem punit, iustam, atque integram pœnam pro commisso crimine exigens. Hoc igitur euentu rectè diceretur hic postremus homicida pro multis puniri, & omnes præcedentium ciuium cædes reposci ab vno hoc, qui postremus peccauit; non quod propterea pœnæ singularum cædium commissarum à præcedentibus, huic vni infligantur, & supra id, quod meretur pœnam sustineat, sed quod pro proprio peccato quidem, quod postremo commisit, nimirum post patrata antea tot homicidia, totam sine vlla commiseratione debitam pœnam soluere cogatur, quam seueritatem non experiretur, nisi tot aliorum homicidia præcessissent. Iam ad rem nostram veniamus: patet hoc euentu, nihil hic contra iustitiam fieri nihil non iure cum hoc postremo homicida agi, nam omnis, quam patitur pœna, quamuis integra sit, ipsius delicto debetur. quod verò nulla commiseratione cum eo vtatur princeps, qua cum alijs vsus fuit, in causa sunt tot antea patratæ cædes non amplius dissimulandæ. Simile quid accidit Iudæis, qui tempore Christi erant, atque adeò vltimæ eorum generationi. nam cum eorum Patres multas patrassent cædes cōtra prophetas, quibus Deum irritauerant, nec illos vt meruerant penitus Deus patiens deleuisset, factum est, vt cum filij eorum qui vltimo loco fuerunt, similia, ac etiam maiora committere pergerent, sine vlla cōmiseratione sint à Deo, iusto, & integro, atque vltimo supplicio affecti; nimirum sublata demum Iudęorum natione, ac funditus deleta ciuitate Hierosolymitana, Tito, ac Vespasiano ducibus, quo supplicio decreuerat Deus nonnisi post certam mensuram populi Iudæorum expletam totum Israelis genus afficere, ipsum penitus delendo.

Exemplum applicatur.

Hanc pœnam commeruerant, vel (quod idem est) mereri cœperant, olim Patres Iudęorum, qui Prophetas prosecuti fuerant, verum pepercerat illis Deus, quousque tandem tot criminibus iratus, cum vidisset iam nihilo meliores effici illorum filios, iudicauit non vltra ferre hunc populum, decreuitque non quouis modo punire, vt antea non raro fecerat, sed delere, & exstirpare, *& auferre locum eius, ac gentem*, & in locum eius gentes assumere. Hæc diuina vltio venit super Iudæos, qui ad ætatem vltimam Iudaici populi pertinebant, atque ita tandem *perdidit* Deus *homicidas omnes Iudæorum missis exercitibus suis*: noluit enim amplius Deus ludibrio haberi ab hac gente, sed vlcisci tandem voluit seruorum suorum sanguinem, extincto penitus populo Iudæorum, *omnis enim gens, vel ciuitas*, vt ait Auctor operis imperfecti, *non cum peccauerint statim punit eas Deus, sed expectat multas generationes & modo mandat, & modo minatur, interdum ex parte castigat, vt quanto diutius eos exspectauerit, tanto & Dei iudicium iustius sit, & illorum dignior pœna: quando autem placuerit Deo perdere ciuitatem illam, aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis: quoniam quæ illa omnes generationes merebantur, hæc sola passa est*. Intellige, de vltimo, ac consummato supplicio quod etiam proprio delicto commeruerat vltima natio. Porro punito hoc vltimo populo, punitus esse dicitur totus populus Iudæorum; nam vltimus populus cum præcedente vnus intelligitur esse populus, & pœna cōmunis etiam fuit tota deleta Republ. Iudæorum. Quod si speciatim de Iudæis loquamur postremis, dubitare quis non potest, iustè punitos esse pro sceleribus omniū ætatum populi Iudaici, & quidem vltimo, ac consummato supplicio; nam tale supplicium etiam istis vltimis erat debitum propter propria ipsorum peccata, tum quia maiorum isti delicta, & crudelitatem imitati fuerant, nam vt Chrysost. ait in illum locum Matth. *qui multos propter peccata sua vexatos esse non ignorat, neq; iccirco factus est melior, sed eadem committens non curat, illorum quoque pœnas iustè sustinebit*. tum quia non tantum imitati isti fuerant scelera maiorum suorum, & æquauerant, quin superauerant etiam. etenim vt Chrysost. ait, *iniquiora fœdioraq; quam cæteri omnes perpetrarāt, nec quicquam eos à malitia potuit reuocare*. tum denique quia non excesserant tantum & superarant crudelitatem patrum suorum, verumetiam consummarant, & impleuerant, id est, summum vsque impietatis gradum, & mensuram attigerant, quam vltra Dei benignitas, & longanimitas ferre non debebat, quin decreto iam toti genti Iudaicæ extremo supplicio vlcisceretur. Hæc autem mēsura erat mors illata Christo. Huius verò solius sceleris enormitas commeruerat omnes omnium, qui vnquam fuerant, homicidarum pœnas; non ergo isti puniti fuerunt grauius, quam ipsorum peccata merebantur, quamuis in ipsis, pœna toti populo decreta, exacta sit, & in eisdem tandem persoluta.

Postremi Iudæorum meruerant, quod consecuti sunt supplicium, omnibus maiorum suorum peccatis debitum.

Sed his repugnare videtur, quod Exod. 20. legitur, vbi dicitur Deus, *vindicans peccata patrum in filios vsque ad tertiam, & quartam generationem*. at hic habetur à mundi constitutione esse vindicanda maiorum peccata in posteris, quod est in quamplurimas generationes vindicare. Respondeo duobus modis exigere Deū pœnas propter aliorum scelera (quod vt toties dixi non facit Deus nisi & ipsi à quibus reposcit pœnas, etiam peccatis infecti sint proprijs) primum, puniendo priores in posterioribus, verbi gratia, Patres in filijs, quatenus filij sunt res Patrum, & ad eos pertinent: ita non irrogat pœnam, nisi vsque in tertiam, aut quartam generationem, ad quam communiter peruenire possunt superstites Patres. ita etiam castigat principes in populo præsenti, in quem dominatur, quia res principum est; quod docet Iustin. in explicat. quæst. Gen. respons. 138. asserens, punire hos in his, tanquam in rebus eorū. deinde mulctat Deus posteriores ob priores; vt est videre in Iudæis qui exsoluerunt suorum Patrum homicidia, & hoc modo nullus est terminus præscriptus: quin etiam quanto plures præcesserunt maiores peccatis commaculati, tanto à posterioribus propter perseuerantem, & continuatam magis malitiam à posterioribus suorum criminum grauiores exquiruntur pœnæ. Sic etiam respondet Tolet. in Lucam cap. vndecimo, annotatione nonagesima octa-

Obiectio.

dupliciter exigit pœnas Deus ob aliorum delicta.

Iustinus.

ma octaua, iam ad infantes gradum faciamus.

17. Quarta conclusio.

Affirmo quartò de paruulis non esse omnino idem dicendum, nihil enim repugnat si dicamus, simul illos cum parentibus communi aliquo supplicio inuolui, quod narrant Scripturæ accidisse in Sodomorum conflagratione; sicut nec repugnat, superstitibus parentibus immatura eripi morte, vt in paruulo, quem Dauid ex Bersabee sustulit factum est, de quo Scriptura, *quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, filius qui natus est tibi, morte morietur.* 2. Reg. 12. 13. ratio differentiæ inter paruulos, & adultos est, quod illi cum non perfectam habeant vitam, magis propriè aliquid esse parentũ existimantur, & non tam sibi viuere, quam parentibus, & ideò sententia aduersus Patrem potius lata videtur, cum filius, verbi gratia, moritur, quam aduersus filium: iste enim vix mortem sensit, cum nondum plenè vixerit, parens autem bis quodammodo perijt pereunte filio: quo enim innocentior erat, qui mulctabatur ob scelera Patris, eo grauius Pater cruciabatur proprij sceleris conscientia. Magis item congruenter in paruulis innocentibus plectuntur parentes, quam in adultis, quia tunc clarius constat parentum peccata puniri, & quia adulti interdum suis bonis operibus merentur euadere punitionem, quam possent pro peccatis parentum sustinere, cum aliqua interdum alia & ipsi addiderunt. Denique & ipsi paruuli (quod non est negandum vt indicauimus in Scho. n. 7.) interdum puniuntur ob peccatum originis. Sed non est id semper verum; etenim aliquando intuitu peccati parentum tantum, paruuli innocentes corporalibus, & non perpetuis pœnis afficiuntur.

Differentia inter paruulos & adultos filios.

18. Quomodo iustè puniantur paruuli pœna spirituali, & æterna.

Sed quam iustè inquies, paruuli puniuntur pœna spirituali & æterna? Respondeo nos cum dicimus paruulos puniri propter delicta parentum loquimur de pœnis corporalibus, & temporalibus, nam alioqui pœnam æternam, & spiritualem non patiuntur sine peccato. quod sic declarat Vasq. 1 2. disp. 135. cap. 2. nu. 9. *Cùm enim peccatum in seipsis contrahant originale, quia carent iustitia, quam debebant habere, priuatio gloriæ, quam patiuntur, non est pœna damni peccati primi parentis, sed originalis, quod in seipsis contrahunt: quare cum dicimus, eos esse dignos hac pœna damni; non existimamus eos tantum esse dignos dignitate parentum, sed etiam dignitate propria ex ipsa priuatione iustitiæ profecta, ac proinde paruuli non dicuntur portare iniquitatem Patrum suorum, sed in proprio peccato, non quidem ab ipsis perpetrato, sed in seipsis contracto mori: quod verò contrahant in se peccatum propter culpam parentum, mirum non est, cum hoc peccatum consistat in sola priuatione doni, quod gratuita Dei voluntate transfundendum erat in posteros.*

Paruuli ob propriam, & Adæ priuantur gratia, & gloria.

Adde & illud, paruulos non solum priuari gratia & gloria ob peccatum originale proprium in quo decedunt, sed etiam propter peccatum Adæ secundùm Vasq. quod etiam notauit Salas q. 87. n. 88. §. 5. obserua quod D. Th. 1. 2. q. 87. a. 7. ad 1. defectus eorum qui nascuntur, vel etiam puerorum, ait, esse effectus, & pœnas originalis peccati, & manere etiam post baptismum; quod verò non sint æquali-

A ter in omnibus, contingere propter naturæ diuersitatem, quæ sibi relinquitur. Ordinari tamen ait, huiusmodi defectus secundùm diuinam prouidentiam ad salutem hominum, vel eorum qui patiuntur, vel aliorum, qui pœnis admonentur, & etiam ad gloriam Dei.

An verò Iudices & Principes punire possint pœna sensus, & mortis filios pro peccatis parentum. Vide apud Vasq. loc. cit. cap. 3. & apud Salas quæst. 87. disputat. 15. sect. 14. conclus. 2.

THEORIA II.

In vers. 31.

An peccatores Deus non audiat?

B HAEc cæci huius sententia de sui veritate non paruam ingerit difficultatem. 1.
Disputat de ea Augustin. hic & libr. 50. homil. hom. 43. & lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 8. & lib. 5. de baptismo contra Donatistas cap. 20. & lib. 1. retract. c. 3. *Si n. Deus peccatores nõ audiret,* inquit Aug. tract. 44. *frustra ille publicanus oculos in terrã demittens & pectus suum percutiens diceret: Deus propitius esto mihi peccatori.* putat ergo August. quem sequitur Beda, & plures alij, cæcum istum tanquam catechumenum, aut neophytum locutum esse, qui necdum satis institutus à Christo generaliter pronuntiauerit, quod generaliter verum non sit. Ante Augustinum idem sensit Origenes hom. 5. in Isa. Abutebantur hac sententia Donatistæ, vt conficerent inania, atque irrita esse Sacramenta per peccatores collata; quin & sanctissimus vir Cyprian. C epist. 64. & 80. Hoc eodem lo. abutebatur, vt ostenderet baptismum ab hæreticis datum repetendum fore. Sed hunc locum negat August. & benè, de Sacramentis intelligi debere, cùm sit sermo de precibus, quæ licet Sacramentis admisceantur, aliud tamen sunt à Sacramentis. D. item Basil. lib. de constitut. monast. cap. 2. peccatores à Deo exaudiri probat illa parabola: *Amen dico vobis etiamsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Luc. 11. 8.

Misericordia Dei peccatores exaudiendo.

Hanc sententiam quidam coarctant ad miracula, & opera eiusmodi, de quibus cæcus loquebatur: Sed vt August. lib. 83. qq. q. 79. probat ex Luc. 9. 49. etiam peccatores virtute diuina miracula edunt. Idem patet Matth. 7. D *Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo Prophetauimus, & in nomine tuo Dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus.* Idem patet Act. 19. 13. & est sententia Iustini explic. quæst. ge. respons. 5. & Gregor. lib. 9. ep. 58. & lib. 20. moral. cap. 9. vbi etiam hæreticos miracula facere docet. Quibus constat difficilem esse hanc cæci sententiam tueri. 2.

Miracula nõ esse signa hominis gratia donati.

Vt ergo hanc sententiam exactius declaremus, distinguendus est triplex gradus hominũ peccatorum; Primus est eorum, qui re vera in statu peccati sunt, verum id ipsi bona fide ignorant, quia forte existimant se esse contritos, cùm tamen tantum attriti sint, vel certè quod non satis aduerterint suum lapsum, & propter-

3. Peccatorum triplex est gradus.

ea fa-

A ea facilè in illius obliuionem incidunt. Alter gradus est, cum peccator aduertit statum suum, verum angitur animo, nec permanet in voluntate peccandi cupiens ex peccato emergere, quamuis non perfectè contritus sit. Postremus gradus est eorum, qui quamuis statum suum, & cognoscant, & considerent, minimè tamen propterea anguntur, vel dolent, sed in voluntate peccandi persistunt. De primis ergo atque secundis dicendum est, eos etiam certo exaudiri, si cum illis quatuor conditionibus petant, de quibus D. Thom. 2. 2. q. 83. a. 15. & Valent. eum secutus tom. 3. disp. 6. quæst. 2. p. 4. fusius explicat: nimirum si pro se, vtilia ad salutem, si piè, videlicet cum fide, spe, & pio desiderio placendi Deo petat: vt docuit D. Thom. art. 16. ad 2. denique si perseueranter petat.

Orandi conditiones.

4. Hoc modo Publicanus & orauit & exorauit Luc. 18. dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori,* ita Dauid, Zachæus, Latro, Magdalena, qui tamen frustra orassent, si peccatores DEVS non exaudit, vt ratiocinatur August. tract. 44. Nec quidquam officit huic sententiæ, quod peccatores gratia Dei destituti sint. etenim nõ indiligenter aduertendum est, virtutem orationis in impetrando non propriè niti gratia hominis, sicuti de virtute merendi Theologi affirmant, sed nititur Dei misericordia vt declarat Valent. loc. cit. pun. 3. At Dei misericordia, vel inprimis peccatores respicit, quamuis ex iustitia nihil Deus illis debeat. Hinc excluditur error 26. VVicleph, orationem præsciti nihil valere, de quo in Concil. Constant. sess. 8. Potest & afferri ad idem probandum ratio: nam hæc duo peccatorum genera facere possunt, quod in se est per auxilium gratiæ; quare si seruent conditiones necessarias, non est dubitandum, diuinam promissionem, orationes exaudiendi, quæ habetur in Scripturis, vt Matth. 7. *petite, & accipietis.* Ioann. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis,* locum habere etiã in ipsis; est enim illa promissio vniuersalis. Quod si dicas: quamuis quis in orando adhibeat quatuor illas conditiones, non statim exauditur: non ergo certo talis oratio est impetratoria, vel promissionem habet, quod exaudienda sit. Ad hoc respondet Augustin. tract. 102. in Ioann. *qui in nomine Christi petit, accipit quod petit; accipit autem quando debet accipere; quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tempore, differuntur.*

Virtus orationis in impetrando solam dei misericordiam agnoscit.

Oratio cuius libet seruantis conditionibus valet apud deum.

Oratio congruo tempore impetrat omnino.

5. Obiectio.

Cur ergo, inquies, in Scriptura cum de huiusmodi peccatorum oratione agitur addi solet particula, Fortè, vt cum Act. 8. dixit Petrus Simoni Mago: *pœnitentiam age, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.* & Daniel. 4. 24. *Forsitan ignoscet delictis tuis,* licet hic sermo sit de eleemosyna, quæ summum meritoria est de congruo, cum fit ex Dei auxilio ante gratiam iustificantem, & ob id non certo habet effectum gratiæ efficaciter remittentis peccata. Respondeo, solere addi particulam, *Forte,* vel quia non solum petitur quod ad salutem pertinet videl. condonatio alicuius pœnæ temporalis, cui non est annexa certa illa promissio, qualis fuit oratio Niniuitarum Ionæ 3. vel certè quia dubium est, an is, qui orat, habeat omnes conditiones, debitamque dispositionem ad obtinendum id, quod petit, & an sit cooperaturus gratiæ Dei.

Responsio. Oratio in impetrando dubia redditur non seruatis conditionibus.

6. Peccatores quos in tertio gradu constituimus, credibile est non modo non habere certam illam promissionem vt exaudiantur, sed etiam raro exaudiri, siue hoc sit, quia eorum orationes vix vnquam habent conditiones necessarias, quamuis petant interdum spiritualia: siue quod indigni sint, qui exaudiantur, cum diuinam amicitiam quodammodo contemnant; quia tamen hoc non est omninò certum; idcirco ita ijs peccatoribus metus inijciendus est, quod Deus ipsorum preces etiam adhibitis necessarijs conditionibus non sit certo admissurus, vt in desperationem tamen non conijciantur, & ab vsu orationis prorsus auocentur; præsertim quia vix est inuenire inter Christianos aliquos tam obfirmato animo inhærentes peccato, vt penitus decreuerint nunquam resipiscere, vel certè aliquãdo non affulgeat illis spes è peccato emergendi: quare non est incredibile, quod si pia intentione, ac firma fide, ac fiducia perseueranter petant necessaria ad conuersionem suam, tandem certo exaudiantur: nisi multum gratiæ Dei resistant. Quod verò ij raro exaudiantur, ex sacris litteris ostẽdi potest. Isa. 1. 15. *cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* & cap. 59. 12. *aggrauata est auris eius, vt non exaudiat, sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum.* Psalm. 65 *iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* & Prouerb. 1. de peccatoribus dicitur: *tunc inuocabunt me, & non exaudiam.* & Prouerb. 28. 9. *qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* & Mala. 2. 2. *maledicã benedictionibus vestris.* Porrò de iustis dicitur Ps. 33. 16. *oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Ecclesiast. 15. 20. *oculi Domini ad timentes eum.*

Peccatores obfirmato animo peccandi licet spiritualia petant, raro exaudiuntur.

7. Quod si peccatores eiusmodi tales sint, vt non piè, & ex bono desiderio, sed quatenus peccatores sunt quidpiã petant, hoc est ex malo aut cum malo desiderio, ita nunquam ex misericordia exaudiuntur, sed duntaxat aliquando ex ira, & in vindictam: *metuendum est,* inquit Augustin. tract. 72. *ne multa Deus quod posset non dare propitius, det iratus.* ita exaudiuit Deus petitionem Iudæorum, cùm petierunt carnes in deserto, & cum per Samuelem petierunt Regem. 1. Reg. 8. Huiusmodi orationes damnat Chrysost. hom. 52. in Matth. *Si quis,* ait, *pedes tuos stercore sordidatis manibus supplicando tangeret, non modo non exaudires, verumetiam calcibus expelleres; quomodo igitur audes tu hoc modo Deum orare: nam qui orat, quasi manu lingua vtitur, qua genua Dei supplicando attingit.*

Peccatoribus ex malo desiderio petentibus, quod denegat Deus propitius, dabit iratus.

8. Exceptis igitur ijs peccatoribus, de quibus num. 7. vniuersim loquendo exaudiuntur non tantum propter Christi promissionem, de qua num. 3. & quæ propriè locum videtur habere in peccatoribus primi ac secundi gradus, cum in orando quatuor illas conditiones seruant, de quibus eodem num. 3. sed exaudiuntur interdum propter dignitatem Ecclesiæ, cuius illi in orando personam aliquo modo induunt, & cuius precationibus vtuntur apud Deum; deinde etiam propter dignitatem sacrificij, quod

Peccatores primi & secundi gradus Ecclesiæ personam induentes in orando exaudiuntur.

in altari

in altari offertur Deo, & per quod aliquid obtinere contendunt apud Deum. Adhæc propter deuotionem, & fidem eorum, pro quibus petunt. Quarto quia sæpe id quod orãt ad maiorem Dei gloriam, & communem Ecclesiæ vtilitatem pertinet. Quinto his accedunt merita, & suffragia Sanctorum, quos illi peccatores adhibent apud Deum. Denique ad id multum facit fidei feruor, & constantia, qua quis postulat.

9. Ceterum cùm dictum sit vniuersim de hac propositione cæci, quomodo vera, vel falsa sit, reliquum est videre, quam veritatem contineat, prout ab illo prolata est. Sunt qui respondeant, sententiam mendici huius intelligendam esse de patrandis miraculis, videlicet peccatores Deum non audire ad edenda miracula. quod si peccatores aliquando miracula edunt, rarum id est, & minimè frequens: sanè propositio de re intelligitur, quæ vt plurimum accidit, cùm Christus frequenter admiranda opera faceret. Hæc expositio Theophyl. est. Alij adhuc pressius respondent locutum esse mendicum, de miraculis quidem, quæ tamen fiunt ad propriæ innocentiæ confirmationem. quare si peccatores hac in parte exaudiret Deus, testaretur id quod falsum est, quod nunquam facit. Iam verò Christus non vtcumque miracula edebat, neque id raro, sed frequenter, & confirmare volens per illa se esse à Deo, & voluntatem eius facere. De his ergo admirandis operibus locutum esse mendicum indicãt illa verba: *nisi esset hic à Deo, nõ poterat facere quidquã*, fumit autem tanquam notũ omnibus, Christum edendis miraculis confirmare solitum, se esse à Deo, & voluntatem eius facere. Card. Tol. docet de miraculis quidem locutum esse mendicum, sed affirmat ex Auguft. lib. 83. qq. q. 79. malos quidem miracula virtute diuina interdum facere, sed non aliquo proprio opere, sed iustitiæ signo, verbi gratia, signo crucis, nomine Iesu inuocato, aut aliqua huiusmodi re facra, qua fides vera declaratur, & hoc modo infideles, & hæretici miracula edere solent. Ceterum peccatorem nullum hactenus audiuimus, vidimus, legimus, sua simplici oratione, & petitione obtinuisse à Deo, vt miraculum ederet: solis id iustis concessum: Hoc ergo inquit affirmasse nunc cæcum, cùm dixit: *à sæculo non est auditum*, nam ex Scriptura veteri nihil tale cõstat. at Christus, vel solo verbo, vel sanctissimo manus suæ contactu, vel saliua, vel imperio, vel oratione, nullo adhibito signo, nullius inuocato nomine insignia, ac præclara miracula edebat, quare peccator esse non poterat.

Miracula etiam, licet rarò, edere possunt peccatores.

Miracula Christum facere voluntatem Patris ostendebãt.

Miracula semper virtuti diuinæ non peccatorum proprio operi tribuuntur.

10. Quod si quis obijciat id quod narrat Sueto. in Vespaf. & Tacitus lib. 4. histor. *Vespasianum admotis manibus cuiusdam cæci oculis*, qui id flagitauerat, visum illi reddidisse. Respondeo, vel id cum fabulis connumerandum vt plura alia apud Gentiles; vel certe ficta simulataque fuit illa cæcitas; neque enim verisimile est vllo modo voluisse Deum hac ratione hominem infidelem, ac Dæmonum cultorem honorare, Dæmon autẽ verè cæcum nequit sanare. Aliud verò dicendũ de miraculo quod refert Nicephorus lib. 15. cap. 25. à Leone, qui postea fuit Imperator, patratum fuisse; etenim ope Beatissimæ Virginis illud factum esse tradit. Hæ igitur tres expositiones num. 9. allatæ videntur bonæ, & non malè explicant cæci mentem, quomodo nihil continet falsi eius sententia: licet vniuersim sumpta vera non sit, quomodo Auguft. Beda, D. Thom. & alij cæcum intellexerunt, vt diximus num. 1.

Miracula ficta edidisse peccatores narratur.

THEORIA III.

In vers. 38.

De adoratione, quæ debetur Christo quatenus homo est.

NON vocamus in controuersiam, Christum vt Deum adorari latria debere, sicut adorantur cæteræ sanctæ Trinitatis personæ. Hoc ergo posito certissimam quoque esse asserimus Catholicorum omnium sententiam: hunc hominem Christum diuina humanaque natura subsistentem esse adorandum ea perfectissima adoratione latriç, qua tota Trinitas & singulæ eius personæ adorantur. Hoc inprimis definitum, ac traditum ab Ecclesia esse videtur; nam in Concil. Alexand. in epist. ad Nesto. quæ approbata fuit in Concil. Ephes. & inter Cyrill. epistolas decima est, reprehenduntur ij qui affirmabant, *propter eum, qui hominem induit, veneror eum, qui indutus est*. Hic enim modus adorationis Christum diuidit: subdit deinde, *sed vnus intelligitur Christus Iesus, Filius vnigenitus, qui vna adoratione, propria cum carne adoratur*. Idem definitur in 8. Anathematismo, quem declarans Cyrill. lib. declarat. & in Apolog. ait: vtpote vnus existens Filius non absque sua carne, sed cum illa potius adorandus est. Idem definitum est in S. Synodo Constantinopol. collat. 8. can. 9. & in 7. Synodo act. 6. tom. 5. versus finem. quo loco referuntur hæc verba ex Athanas. *caro, postquam facta fuit Regis tegumentum, cum ipso Rege eiusdem sit dignitatis, quamquam natura non fuerit talis*. Vide item Concil. Trid. sess. 13. c. 5. & can. 6. in quo decernitur, sacrosanctam Eucharistiam latriæ adoratione venerandam esse, idque ob præsentiam diuinitatis. Cùm ergo in humanitate Christi tota Deitatis plenitudo corporaliter habitet, item latria veneranda est. 1.

Christus latriæ adoratione adorandus.

Præter Concilia, auctoritas est Patrum Epiph. in Anchora. circa 8. folium: *adoras*, inquit, *Saluatorem incorporatum, aut non adoras? Quomodo verò non adorauero? si enim non adorauero, non habebo vitam. Ecce igitur creaturam adoras, ipsum corpus. ingens autem est vesania eorum, qui talia dicunt: nam Rex purpura indutus ab omnibus adoratur. Numquid ergo purpura adoratur, aut Rex? Manifestum est quod Rex: coadoratur autem cum ipso etiam purpura quam gestat: vbi autem Rex hanc exuit, & in locum reposuit, non amplius vestis purpura adoratur*, vbi simul explicat Epiph. modum huius adorationis: dixit autem purpuram separatam à Rege non adorari. non quod id fieri non possit, sed quia semel depositam vestem nunquam consueuimus venerari sicut coniunctam. eodem modo loquitur Auguft. sermon. 58. de Verbis Domini. *ego Dominicam* 2.

Christi humanitas aliquo pacto Regum purpuræ comparatur.

carnem,

carnem, immò perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quod à Diuinitate suscepta, atque deitate vnita est. Denique si hominem separaueris à Deo, vt Photinus, vel Paulus Hamosatenus, illi ego nunquam credo, nec seruio velut si quis vestrum, aut purpuram, aut diadema regale iacens inueniat, numquid conabitur ea adorare? cùm verò ea Rex fuerit indutus periculum mortis incurrit, si ea simul cum Rege adorare quis contempserit. vbi significat August. humanitatem dimissam secundùm se non esse adorandam latria, idemque significat Epiphan. Dico autẽ secundùm se, quia si ad Deum referatur, saltem in eum modum adorari potest latria, quo res quæcumque huius mũdi, vt Vasq. docet. lib. 3. de adoratione dis. 1. nec propterea negat humanitatem, si separata à verbo cõseruaret eadẽ dona gratiæ sãctificãtis, adorãdam fore Hyperduliæ adoratione de quo n. 16. An verò aliquo modo posset adorari latria imperfecta, seu relatiua ob præcedentẽ vnionem, & quasi contactum ad verbum disputandum Scholasticis relinquimus; nam ex tractatione de adoratione, & cultu reliquiarum pendet. Vide Suarez tomo primo, disputat. 53. sect. 3. sub finem.

3. Eadem sententia ex Scripturis sic confirmari poterit Ioann. 5. 22. 23. *neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* & Rom. 14. illud Isa. 4. 5. 23. *Mihi curuabitur genu,* interpretatur Paulus de Christo: constat autem Isa. loqui de perfecta adoratione latriæ, quæ soli Deo competit, nec minorem vim habet locus ille ad Philipp. 2. 10. *In nomine Iesu omne genu flectatur.* D. quoque Th. ad pedes Christi accedens adorabundus dixit: *Dominus meus, & Deus meus.* Ioann. 20. 28. & hic Ioann. 9. 38. noster cæcus *procidens adorauit eum.* quem locum expendit Cyril. Alex. li. de recta fide ad Theodosium sub fin. annectens, & locum alterum ad Hebr. 1. 6 *& cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit: & adorent eum omnes Angeli eius.* idemque professi sunt Reges Magi Christum adorantes Matth. 2. quod ex mysticis muneribus, & Patrum interpretatione constat. Denique Apocal. 5. 13. Sancti non aliter colunt Agnum occisum eique sedenti in throno coniũctis vocibus occinunt: *benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.*

Christo honor ab omni creatura exhibetur.

4. Est & ratio eadem veritatem stabiliens: etenim nemo inficiari iure poterit Christum in quantum Deus est, hac latriæ adoratione colendum esse, cùm sit verus Deus, & æqualis Patri: sed verbum dum carnem induit, non se sua spoliauit dignitate: igitur verbo etiam carne circumdato, seu Christo, homini Deo, eadem debetur adoratio. Quis enim Regi quamuis vilioribus vestibus induto honorem regium negare audeat? Ex his constat hunc hominem Christum eadem adoratione latriæ adorari, qua adoratur Deus, idque fide tenendum esse. Verum bifariam hoc ipsum intelligi potest. Primum ratione cõmunicationis idiomatum, ita vt propter communicationẽ dumtaxat dicamus, vnã, eandẽq; adorationẽ cõmunem esse Deo, & homini, quod tanquam de fide decretũ est contra Nestorium in Concil. citatis n. 1. distinguebat enim Nestorius personam Christi à

Christus idiomatum cõmunicatione latriæ adoratione colendus.

A persona Verbi, atque adeò negabat, Christum eadem adoratione adorari qua Verbum, licet concederet aliquo modo coadorari, propter aduentitiam quamdam vnionem cum Verbo. Patres verò negabãt coadorari, & affirmabant per se, ac verè adorari, ideoque in Conc. Ephe. Anathematismo 8. damnatur qui dixerit (cum Nestorio) vnum cum alio adorari, & qui non vna adoratione adorat Verbum cum carne sua.

Ceterum si sic loquamur, videlicet ratione communicationis idiomatum, hinc tantum efficiemus, hũc hominem, quod attinet ad suppositum ipsum, colendum esse hac adoratione latriæ; sed non hinc constabit, an hæc adoratio aliquo modo pertineat ad humanitatem, ita vt etiam in ipsam redundet, vt verbi gratia, si B Rex sit adulter, qui Regem adorat, adulterum sanè adorat, quod attinet ad personam ipsam, seu suppositum, non tamen propterea continuo dixerimus adorationẽ ad adulterium referri vllo modo. Secundò ergo sensus esse potest, hoc cultu latriæ ita colere nos Deum hominem, vt ad ipsam quoq; humanitatem transeat latriæ cultus, & habeat hoc plusculum dubitationis. Quomodo enim, dixerit aliquis, idem cultus qui Verbo debetur in naturam creatam conueniat? Quare huic dissoluendo nodo, quod superest huius Theoriæ tribuemus. 5.

Primum igitur affirmo, vno, eodemque latriæ cultu, & quidem summo, quo Verbum carne velatum colitur eodem plane ita colendum esse hunc hominem Christum, vt simul eadem quoque adoratione coadoretur eius C humanitas; vnde efficitur, vt humana in Christo natura verè dici possit aliquo modo adorari etiam tanquam id, quod adoratur, quod aliqui Theologi significantius dicunt, adorari Christum etiam vt hominem specificatiue, est enim hoc idem, ac vt rem adoratam coli; reduplicatiue vero dicere, Christum in quantum hominem adorari, est humanitatem esse caussam, & rationem adorationis: obseruandum est enim, in eo quòd per se primò adoratur, considerare nos posse & caussam, & id quod adoratur. caussa est excellentia & dignitas aliqua; quod adoratur, est persona ipsa in ea dignitate constituta, partes verò si quas habet, coadorantur potius eadem adoratione & cultu cum persona: vt cum Pontificis pedes osculamur secundùm interiorem cultum, vel intentionem, & affectum adorantis, Pon- D tificem propriè adoramus, pedes verò coadoramus potius. Notant verò aliqui, aliud esse adorari vnum propter aliud, aliud adorari vnum in alio, primum enim rationem formalem vt aiunt, significat. alterum ad materiam pertinet. vt cum patres in toto, & cum toto adorantur, semper autem ordine intentionis, & secundùm affectum adoratur totum, vel persona, licet ordine executionis interdum adoretur totum in parte, seu veste, vt in osculo pedum Pontificis. igitur cùm dicimus, humanitatem Christi adorari latria, non loquimur reduplicatiue, non enim significamus in ipsa esse rationem quæ mouet ad cultum hunc latriæ, nec volumus circa ipsum affectum adora- 6.

Christi humanitas latriæ cultu adoratur.

Humanitatis Christi cultus exemplo exprimitur.

tionis

tionis versari (vt docet Vasq. lib. 1. de adoratione disp. 3. cap. 3. num. 74.) cum in ea per se non sit excellentia, quæ mouet, & cui per se primo adoratio exhibetur; sed tota sit Deitatis; neque verò exterior adoratio, quæ ex intentione, & affectu interiori proficiscens eundem cum ipsa honorem constituit, ad solam humanitatem refertur, cùm etiam complectatur omne id, quod in ea persona reperitur præsertim vnitum Hypostaticè. tantum ergo docere volumus, cùm dicimus humanitatem Christi adorari latria, vna & eadem adoratione, quæ ex affectu circa excellentiam Deitatis, & personæ, atq; signo exteriori submissionis coalescit, cõprehẽdi omne id, quod in Christo reperitur: cumque illa sit latriæ adoratio, efficitur vt humanitas sub adoratione latriæ, quæ toti Christo exhibetur, contineatur, atque hoc modo tanquam aliquid illius eadem veneratione coadoretur. Sic ferè Vasquez. Postremo, vt idem docet nu. 72. scire oportet, adorationem duobus constare solere, videlicet exteriori signo submissionis, & interiori affectu exhibendi illud alicui, ex apprehensione excellentiæ, & dignitatis ipsius. Affectus verò circa excellentiam personæ, & signum exterius non duas, sed vnam cõstant adorationem, nam signum quod non proficiscitur ex affectu, non habet rationem veræ adorationis, & cultus: sed quod non requiratur omninò vt necessaria ad adorationem externus actus cadens sub sensum, docet Suar. 3. p. disp. 51. sect. 2. Hæc est Patrum sententia. Damascen. lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 3. vbi ait: *non enim carnem nudam adoramus, sed carnem Dei, id est, Incarnatum Verbum*; idem habet orat. 1. de imaginibus, & rationem assignat; quia caro idem effecta est cum Verbo, videlicet quantum ad personam attinet; censet ergo vna adoratione latriæ Christi carnem cum diuinitate esse colendam. Hinc Chrysost. hom. 5. in epist. ad Hebr. ait: *re vera magnum & admirabile, & stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, & adorari ab Angelis, & Archangelis*. hom. verò 3. interpretatur de Christo secundùm carnem sententiam illam: *& adorent eum omnes Angeli eius*, quæ tamen omnibus consentientibus de perfecta latria intelligitur. Ambr. idem docet lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 19. vbi affert locum Apostoli Philipp. 2. *dedit illi nomen super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur*. Porrò nome *Iesus* humanitatem formaliter significat.

Adoratio submissionẽ externam, internumque affectum designat.

Humanitatis Christi dignitas extollenda.

7. Nicetas quoque in orat. 51. Nazianz. in illa verba. *quocirca; quemadmodum*, inquit, *si totus aer igneus esset, vel potius ignis esset & granum quoddam ferreum in eum conijceretur, necesse profecto esset hoc quoque eadem qualitate affici, qua id, quod excellit ac superius est: & quidem ita, vt meo quidem iudicio nihil aliud quam ignis esse videretur, tametsi essentiæ ratio integra ipsi, & incolumis esset, eodem modo humana natura diuina copulata vsque adeò superata est, vt hominis natura ne manere quidem videretur, tametsi alioqui proprietates suas retineret. Ac propterea SS. quoq; Patres Deificatam ipsum dixerunt, nimirum ad id quod præstantius, & valentius erat respicientes, vnde etiam vna & eadem earum adoratio est propter vnam earum naturarum Hypostasim, & diuisionis omninò expertem*: quo etiam exemplo igniti ferri, quod timeo tangere propter ignem coniunctum, atque simul fugio ferrum, & ignem, vtitur Damasc. 4 de fide ca. 3. comparat verò ferrum humanitati, ignem verò Diuinitati: quemadmodum ergo non audemus accedere, sed fugimus ferrum ignitum: sic etiam humanam naturam ignitam, & Deificatam Deitate veneramur. Ergo qui adorat humanitatem ignitam, hoc est, penetratam, vt sic dicam, ac sanctificatam Deitate, simul etiam in ipsam Deitatẽ, & humanitatem vno codemque adorationis cultu fertur, non tamen hinc efficitur humanitatẽ ipsam nullo prorsus alio modo adorari posse, quod tamen contendit Vasquez lib. 1. de adoratione disp. 4. num. 99. multum enim interest inter ignitum ferrum & humanitatem ipsam Deificatam: nam tactus fit re ipsa non cognitione; ferrum autem, & ignis re ipsa coniuncta sunt, quare qui fugit vnum, fugiet & aliud, adoratio verò fit cogitatione, qua separari potest humanitas, & vel sine Deitate considerari, vel secundùm se, licet vnita sit præcisè, vt aiunt, spectari potest. Patres verò vtuntur hoc exemplo, vt declarent eadẽ latriæ adoratione coadorari humanitatem Deificatam, quatenus in se Deitatem complectitur, vel quatenus ad eandem pertinet personam.

Humanitatis Christi adorationẽ ignito ferro sancti comparant.

8. Hoc ipsum docuit Cyril. in Schol. de Incarnat. cap. 26. & lib. 1. de fide ad Reginas, & refert hæc verba ex Athanasio lib. de Incarnatione Christi, quæ nunc in eius operibus non habentur, *confitemur etiam ipsum Christum esse Filium Dei, & Deum secundùm Spiritum, & Filium hominis secundùm carnem, non duas naturas, vnum Filium, vnam quæ adoratur, & vnam quæ non adoratur: sed vnam naturam Dei Verbi Incarnatam, & adorabilem cum carne sua vna adoratione*; quæ verba difficilia sunt non tantum in eo, quod vocat Verbi naturam Incarnatam, de quo S. Th 3 p. q. 2. art. 1. sed etiam quatenus dicit, non esse asserendum, ita duas in Christo esse naturas, vt vna adoretur, alia non adoretur; sed sensus est; in Christo vnam esse naturam per se adorabilem, hoc est, Deitatem, cui natura humana ita coniuncta est, vt simul cum illa, & eadem adoratione colatur.

9. Affirmo deinde, aliter esse loquendum de Christo, aliter de humanitate Christi. Cùm enim Christus personam significet, non rectè dixeris coadorari Deo, sed adorari vt Deum; Verbum enim coadorandi si additum sit personis, indicat distinctionem vnius personæ ab alia; secus de humanitate censendum, vt nu. 6. affirmauimus. rectè enim dicetur coadorari Deo, cum ipsa Deus non sit, sed Deo coniuncta; neque enim vis, & ratio latriæ exigit, vt omne id quod adoratur, sit etiam Deus; sufficit si personæ Dei coniunctum sit; tantum poscit latria, vt persona quæ adoratur, sit verus Deus; & potest assignari ratio, quia q̃uis hæc suprema adorãdi ratio aliquo modo ad assumptã naturam pertineat, non tamen eodem prorsus modo, quo ad personam. Ad hanc enim tendit adoratio per se primo, quemadmodum, & ad propriam, & connaturalem eius naturam, quæ Deitas est: ad humanitatem verò per se secundo, ac minus principaliter refertur.

Christus Deus est adorandus.

Quare

10. Quare cum sacrificium etiam summam & perfectam latriam significet, fit vt Christo offeratur primario ratione diuinitatis, non humanitatis: nam ratione illius, non huius conuenit Christo excellentia per sacrificiũ designata, vt merito Aug. lib. 10. de Ciuit. cap. 20. hæc scripserit: *Christus cùm in forma Dei sacrificium simul cum Patre sumat, tamen in forma serui sacrificium maluit esse, quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret, cuilibet esse sacrificandum creaturæ.* Illud tamen negandum non est, adorationem hanc, quæ tendit ex affectu, & intentione adorantis ad Verbum carne velatum, aliquo modo differre, videlicet ratione materialis obiecti, id est humanitatis, ab eo cultu, qui Verbo secundùm se tribuitur. Verum nõ propterea affirmandum est, vel illum cultum non esse supremum, vel alterius esse rationis, cùm id quod præcipuum est, & formale, hoc est excellentia diuina, & res quæ primario loco colitur, nimirum persona diuina, & Deitas, secundùm suam naturam, & vim eadem perseueret; quod exemplo duliæ illustrari potest: cum enim duliæ cultu colitur homo, simul coadoratur corpus eius, quamuis nec corpus sit homo, nec tantam habeat dignitatem, quantam vel homo, vel eius anima; satis enim est eius cum anima coniunctio, vt eodem prorsus duliæ cultu cum anima, vel homine honorari possit: interim est hic cernere ex parte materialis obiecti aliquod discrimẽ inter cultum duliæ, qui animæ, vel toti cõposito datur, & eum qui corpori; sed cum tota hæc differentia ex quibusdam adiunctis nascatur, non mutat formalem rationem adorationis duliæ, perseuerante eodem formali obiecto, & materiali primario, id est, excellentia cum eadem re primario loco adorata. Neque id mirum videri debet cùm corpus in sanctis sicut humanitas implicite in Christo tantum, & concomitanter adorentur, non quasi actu formali, vel diuersa intentione.

Adoratio Verbi carne velati aliquo modo differt ab adoratione Verbi secundum se.

Cultus Duliæ quid sit.

11. Tertiò affirmo, nõ videri probandũ modũ loquendi Durandi, quo dicit humanam Christi naturam per accidens adorari. Aduerte Duran. 3. sen. d. 9. q. 2. n. 7. annotasse duobus modis aliquid adorari, vel enim per se, vel p accidẽs; per se dicitur adorari illud, in quo continetur excellentia dignitatis excitans ad exhibendum submissionis signũ, quæ submissio est exterior adoratio: per accidens verò adoratur illud, cui non conuenit per se excellentia dignitatis, licet habeat ordinem, & respectum aliquem ad id, in quo eam primario reperire est. Hinc infert Durand. totum Christum per se adorari latria, eius verò humanitatem per accidens, eadem tamen latriæ adoratione; quem loquendi modum non probant aliqui Theologorum; videtur enim Durand. velle significare, humanitatem vnitam esse Verbo accidentaliter, atque adeò per accidens adorari, sicut purpura cum Rege per accidens adoratur, vel coadoratur. Etenim purpura accidentaria vnione coniuncta est, cum Regis persona, non ita Christi humanitas. Vasq. num. 76. quamuis damnet sententiam Durandi de vnione accidentaria humanitatis cum Verbo, est enim falsissima; quod tamen de adoratione illius dicit, nulla nota dignũ putat. *nam*, inquit, *quod de humanitate Christi docuit Durandus idem etiam de partibus substantialibus alicuius asserit, hoc est de manu, pede, immò de toto corpore eas nimirum per accidens cum toto adorari, ob id tamen non docuit, nec vllo modo sensit, eas accidentaria vnione toti coniunctas esse, quamuis ergo idem de vnione humanitatis cum Verbo docuisset, nihilominus affirmaret eã per accidens cum tota persona Verbi adorari.* Porrò ex Aristotel. 5. Physic. capite primo. *non solum ea dicuntur moueri per accidens motu alterius, quæ vnione accidentaria coniuncta sunt toti, sicut musicum, & album; verum etiam partes substantiales illius,* &c. humanitas verò comparatur toti supposito vt pars illius, in qua, & ex qua subsistit. quamuis hinc non efficiatur, diuinitatem, quæ se habet ad modum partis respectu Christi, per accidens adorari, cum in illa sit tota illa excellentia, ratione cuius datur Christo latria.

Humanitas Christi non rectè dicitur per accidens adorari.

12. Ceterùm licet quod ad rem attinet, non multum differat à ceteris Theologis Durand. quantum ad hoc quod dicit, de adoratione humanitatis per accidens; negari tamen non potest, quin eius loquendi modus singularis sit, & vitandus, ne quis fortè ita se habere putet humanitatem, & ita vniri Verbo, sicut purpura vnitur Regi, cùm audit hoc exemplum vsurpare Patres. Etenim purpura cum sola accidentaria vnione personæ Regis vniatur, rectè, ac propriè dici potest solum per accidens coadorari, non ita humanitas, cùm per se vnita sit Verbo. Christus namque verè est vnus per se ex diuinitate, & humanitate compositus; propterea perfecto illo latriæ cultu, quo Christum veneramur, per se coadoramus humanitatem eius, sicut eadem adoratione duliæ, qua adoratur homo sanctus, per se coadoratur corpus, quod tali animæ per se vnitum est, quod exemplum aptius est, quam illud ex purpura sumptum, quod tamen intelligendum est ablatis ijs, quæ aliquid defectus afferunt.

Humanitas Christi dicitur per accidens adorari à Durando, prout pars & aliquid illius coadoratur.

13. Affirmo quartò, adorationem illam quæ Christo vt homini pręcisè tribuitur propter dignitatem & excellentiam, quã eius habet humanitas ratione vnionis, esse latriam quidem, sed non illam perfectam, & absolutam de qua hactenus, sed ea inferiorem. Iam probo imprimis Christum hoc modo coli posse: nam ita præstantiorem habet excellentiam, & maiorem dignitatem, quam sit omnis creata dignitas, & excellentia; igitur hac ratione est longè maiori, & præstantiori veneratione dignus, quam simul omnes Sãcti. Quod verò hic cultus non sit tam excellẽs, quam ille, qui debetur Deo secundùm se, satis constat; est enim longè minor excellentia gratiæ vnionis in humana natura, quam sit excellentia Deitatis secundùm se, sicut Theologi passim affirmant rationem filij, quæ Christo tribuitur, vt homini, hoc est, in humanitate sua ratione gratiæ vnionis esse inferiorem, quam sit ratio filij increata, quæ Christo, vt Deo ratione generationis æternę conuenit. Deinde idem sic declaratur: interest enim plurimum inter hanc adorationem, & eam de qua in superioribus numeris dictum est: nam ratio quæ mouet ad deferendam priorem adorationem, quæ est per-

Christus latriæ cultu est adorandus.

perfectæ latriæ, est Verbi excellentia secundũ se; at quæ mouet ad secundam, est dignitas illa creata, quam humanitas habet propter vnionem ad Verbum. Deinde in priori illa veneratione id quod per se primò obijcitur, & adoratur, est persona secundùm Deitatem; humana verò natura nonnisi concomitanter, & quasi implicitè: at in hac altera veneratione id ꝙ per se primò obijcitur, & adoratur, est hic homo, vt quid compositum ex humanitate, cuius præter ceteros est nobilitata sanctitas, & magnitudo dignitatis. Denique in posteriori hac adoratione colitur Christus vt minor est Patre, in priori verò vt æqualis est illi dignitate.

14. Quamuis ergo his differentijs inter se differant hi duo cultus, conueniunt tamen inter se quod ab eadem Religionis virtute eliciantur. etenim posterior cultus nititur gratia vnionis, quæ licet ex parte humanę naturæ sit quid creatum, ex parte tamen Verbi quo terminatur, quiddam increatum est, videlicet Verbum per se vnitum humanitati, quam per se sanctam præter ceteros sanctos, atque adeò præter reliquos omnes adoratione dignam reddit; Nec mirum, si eadem virtus, quæ mouet ad colendum Verbum secundùm se, moueat etiam ad colendum omne illud, quod per vnionem ad Verbum, sanctum efficitur, & ita poterit hæc adoratio latriæ nominari, & ita duplicem facere possumus latriam; superiorem, seu absolutam quam negabimus tribuendã esse humanitati, nisi cum coadoratur, cum Verbo carnem induto, quomodo superius locuti sumus n.6. alteram inferiorẽ, seu respectiuã, qua nunc dicimus adorare hunc hominẽ Christum propter gratiam vnionis, atq; adeò etiam humanitatem propter Deitatem illi coniunctam.

15. *Latriæ hæc duplex appellatio, simpliciter & vniuoce latrię rationem habet.*

Hanc sanè duplicem latriam, licet specie differre dicamus, affirmare tamen possumus simpliciter, & vniuocè, quod attinet ad rationẽm latriæ conuenire; cum vtraque ab eadem religionis virtute fit, & in excellentia increata nitatur, quamuis diuerso modo; etenim vna respicit excellentiam diuinam secundùm se, altera vt coniunctam humanitati, eamque supra ceteros sanctam, & honore dignam reddẽtem: hinc tamẽ non fit, alteram earum impropriè tantum, vel analogicè esse latriam, sed tantum sequitur alteram altera inferiorem. Sic ergo hanc posteriorem adorationem, *latriam* nominare possumus, quamuis passim *Hyperduliam* vocent. nam latrię nomen propriè, ac simpliciter tribuitur latriæ perfectæ, & absolutæ, nomen autem *Hyperduliæ* vsurpatur interdum, vt omnem excellentem adorationem à perfecta latria diuersam significat.

16. *Adoratio qua Christus colitur propriè vt homo Hyperdulia appellatur.*

Affirmo quintò illam adorationẽ, qua Christus vt homo, seu ratione humanitatis colitur, ob insignem, & eximiam eius sanctitatem creatam, & ipsi humanæ naturæ inhærentem, esse inferiorem vtraque latria, de qua num. 14. 15. diximus; propriè verò *Hyperduliam* nominari, quasi summam, & excellentem duliam. Probo: humanitas vnita Verbo excellentiam habet distinctam ab excellentia Verbi, sicut sanctitatem aliam à sanctitate Verbi: sed cuilibet excellenti, & in dignitate constituto debetur adoratio per se, quæ ad ipsum primò referri possit; igitur humanę Christi naturę ꝓ vt habet distin-

A ctã sanctitatis dignitatẽ & excellentiã, à sãctitate, & excellẽtia Verbi tribui debet quoq; sua adoratio, q̃ sit distincta ab adoratiõe Verbi, & q̃ intra se Verbũ nõ cõplectatur; quare nõ poterit esse latriæ, cũ hæc soli Deitati cõueniat: erit ergo omni latria minor, quã passim *Hyperduliã* vocant. Porrò nõ eadẽ est purpuræ ratio, quæ cum Rege adoratur, & humanitatis, quæ cum Verbo colitur; nam purpura nullam sibi propriã habere potest dignitatẽ, sed tota Regis est cui adhæret; propterea nisi re ipsa Regi vnita, vel saltem cogitatione coniuncta videtur, adorari non posse: at humana natura propriã sibi dignitatẽ habet, ꝓpter q̃ saltẽ mẽtis cogitatiõe à Verbo separata ꝑ se adorari possit. Quod aũt hęc adoratio nõ sit latria, patet: q̃ non nititur in excellẽtia increata, ergo eiusdẽ rationis erit cũ dulia, q̃ datur sanctis, quãuis in specie duliæ

Adoratio, quæ Hyperdulia dicitur minor est latria.

B sũmã quandã dignitatẽ habeat, sicut habet gratia, & gloria Christi cõparata cũ gratia, & gloria Sanctorũ. Quod si quis dicat, gratiã creatam Christi, quia cõiuncta est cum gratia vnionis, inde infinitam quandã dignitatẽ cõtrahere, ac proinde rectè dici posse, quod illi respondeat singularis quædã adoratio, q̃ ad latriã spectat, vt n.13.14.15. significatum est, talis.n. adoratio nõ nititur tãtũ in sola gratia creata, sed in gratia vnionis. Quẽadmodum enim Christi operationes licet quod ad se attinet, eandem speciẽ bonitatẽ cõtineant cum nostris, si tamen cõcipiantur vt speciatim sanctitatẽ quandã cõtrahunt, propter vnionem peculiarẽ & excellentiorẽ merentur venerationẽ: ergo ratione gratiæ creatæ vt pręcisè spectatur, cõuenit humanitati honor non excedens Hyperduliam, nam ratione vnionis iam diximus n.13. quę Christo

gratia creata Christi prout coniuncta cum gratia vnionis, quandam habet infinitam dignitatem.

Operationes Christi per se spectatæ eandem habent bonitatem, ac nostræ, si verò vt speciatim sanctitatem quandam contrahunt peculiarem.

C eiusq; humanitati adoratio cõpetat, videl. cuiusdã latriæ inferioris ꝙ tantũ probat obiectio quomodo nũc nõ loquimur. sed an titulo Redemptoris Christus esset adorandus latria saltem imperfecta? vide super. n.17.18.

Th. VVald. to.1. doctrin. fidei a.3. c.24. n.1. manifesti erroris redarguit Io. VVicleff affirmantẽ, Christi humanitatẽ à Verbo dimissam coli debere in propria persona adoratione latriæ etiã ob solũ titulũ Redẽptoris, licet Deus non esset, ꝙ falsum est apertè si de perfecta, & absoluta latria loquamur, tũ quod in humanitate illa dimissa nõ est diuina excellẽtia; ei ergo latria non est exhibenda, tũ quod Christus, vt benè aduertit Scot. 3. sen. dist. 9. nõ est Redẽptor, vt prima causa simpliciter, sed solũ vt pri- 17.

D ma in genere meriti, & satisfactionis, quæ solum est prima secundùm quid, & alteri superiori caussæ obediens: atqui perfecta latria solũ debetur primę caussę, si simpliciter loquamur, tum denique quod dignitas Redemptoris prout conuenit Christo vt homini, inferior est dignitate Dei secundùm se: ergo non potest esse æqualis ratio adorationis inter Deum, & hominem, quin etiam quamuis pro beneficio Redemptionis deberetur perfecta latria, non ipsi humanitati, quæ solum fuit instrumentum, sed Diuinitati tanquam præcipuo auctori tribuenda esset. si verò loquamur de inferiori latria, & de hoc titulo Redemptoris prout fuit in Christo qui est homo Deus, re vera propter excellentiam, & titulum Redemptoris, qui singularia virtutis opera, ac specialia

Christus Redemptor est vt prima causa in genere meriti, & satisfactionis, prima quidẽ secundum quid, prout est superiori obediens.

bene-

beneficia hominibus præstita continet, aliquem singularem honorem deberi Christo non est negandum, & licet perfecta latria, & absoluta non sit, ad eam tamen latriam reuocari potest, quæ Christo debetur ratione vnionis (de qua postea num. 13.14.15.) inde enim tota Redemptoris dignitas profecta est. potest hoc exemplo illustrari, quemadmodum enim eadem adoratio duliæ debetur alicui sancto, & propter sanctitatem creatam, & ea virtutis opera, quę ad illa sanctitate profecta sunt. ita eadem adoratio conuenit Christo vt homini, propter vnionem, & propter perfectum modum redimendi homines, videlicet cum rigore iustitiæ, vt Theologi loquuntur, si tamen Christus Dominus tantum homo fuisset, & non etiam Deus, atque adeò imperfecto modo nos redemisset, non conueniret illi ea prorsus adoratio, quæ nomine Redemptoris nunc debetur illi. verum alia inferior, quę vltra dignitatem gratiæ creatæ, eiusque efficacitatem non progrederetur, sed ad Hyperduliam pertineret: de qua numero decimo sexto. Porrò dimissa humanitas titulum Redemptoris adhuc retinere non posset, nec propterea adorari latria. periret enim fundamentum illud, vnde tribuitur illi humanitati titulus Redemporis perfecti, nimirũ vnio. Quod si dicas: si humanitas dimitteretur, posset, vt videtur, ob præcedentem vnionem, quasi ob contactum adorari latria inferiore quadam. ergo eodem modo de titulo Redemptoris sentiendum. nego esse parem rationem, nam humanitas dimissa esset actu: illa enim eadem remaneret, quæ vnita fuerat: at titulus Redemptoris, qui fuerat, non esset amplius, nec quid eius remaneret, sed omninò periret; vt pereunte filio desinit paternitas, licet esset verum dicere, *hic homo fuit Pater*.

Christo vt homini duliæ adoratio conuenit propter perfecta modũ redimendi.

Humanitas Christi et à dimissa ob contactum inferiore quodam latriæ cultu posset adorari.

18. Id autem quod numer. 2. diximus de humanitate Christi si dimissa esset à Verbo, & retineret eadem sanctitatis dona, &c. quæ Hyperduliæ essent adoranda, affirmandum quoque est de eadem vnita Verbo, si præcisè tamen, vt aiunt, sumatur; illi enim hoc modo spectatæ debetur Hyperduliæ adoratio. quod docet D.Thom. parte 3.q.25.a.2. ad primum, vbi declarat Damasceni sententiam lib.4. cap.3. ait enim Damascenus. *Si diuidas subtilibus intelligentijs, quod videtur ab eo, quod intelligitur, inadorabilis est, vt creatura.* quæ verba intelligendi esse ait D.Thom. de adoratione latrię: & addit; humanitati sic cogitatę deberi adorationem Hyperduliæ, quomodo etiam intelligit Glossam in illud Psalm. 98. *adorate scabellum pedum eius*; quamuis Glossa ordinaria non habeat illa verba, quæ citant Theologi in 3. dist.9. & D.Tho. loc.cit. sed hæc alia ibi habentur: *humanitas sine impietate à Verbo Dei assumpta adoratur, quia nemo carnem eius dignè manducat, nisi prius adoret, sed non terram intuetur, qui adorat, sed illum potius cuius scabellum est, per quem adorat, & in cuius honore scabellum adorat.* Neque aliter habet Glossa interlin. *Corpus Christi adoratur, sed propter ipsum, cuius est.* Lyra. verò clarè dicit, humanitatem Christi, in quantum est vnita Deitati, latriâ esse adorandam, secundùm se verò Hyperdulia.

Humanitas Christi, vt vnita Verbo latriæ cultu est adorãda.

19. Verum contra ea, quæ hactenus diximus, obijcere aliquis poterit, concilia superius citata declarasse, vnam duntaxat, non duas adorationes deberi Christo; nos autem diximus, Christo homini Deo deberi latriam perfectam numero primo, vsque ad decimum tertium. item Christo vt homini ratione vnionis tribuimus numer. 13. 14.15. latriam quandam inferiorem, eandemque illi vt Redemptor est numero decimoseptimo, itemque ratione sanctitatis, quatenus ea sanctitas dignitatem quandam contrahit propter eandem vnionem assignauimus numero decimo sexto sub finem. Postremò ratione eiusdem sanctitatis, & gratiæ creatæ pręcisè vt creata est, deberi illi diximus numero eodem decimo sexto, adorationem ad duliam pertinentem, quam Hyperduliam nominant, tanquam summam in ea specie. Dicet ergo aliquis, plures nos contra Concilia, & Patres adorationes numerasse. Sed ad hæc non erit difficilè respondere, si quis animaduertat; non docuisse Concilia, Christum quocumque modo consideratum vna tantum specie cultus adorari posse; quin etiam quinta Synodus collat.8. Can.9 sicut decreuit vnam Christo adorationem deberi, ratione vnius personę, ita inficiatur rationæ naturæ: quid enim aliud hoc esset quam commiscere naturas? Voluerunt ergo Concilia cum docēt vna adoratione colendum esse Christum, Nestorij hæresim conuellere, non ita videlicet separandas esse adorationes, quibus Christum veneramur, vt vnam ad Christum, aliam ad Verbum pertinere credamus, quod ad Nestorianam impietatem refertur. Propterea igitur definierũt vna, eademque adoratione Christum coli debere; quia quo cultu veneramur Verbum, eodem colimus Christum; & vicissim, quo Christum, eodem prorsus Verbum. est enim vnum, & idem Christus, vna, eademque persona, idcirco totus omninò cultus ad vnum, & eundem pertinet; & hinc habet vt sit vnus cultus. Hæc autem significasse mihi visus est D. Th. q. 25.a. 1. cùm dixit, adorationem Christi esse vnam ex parte rei adoratæ, licet possit esse multiplex ex rationibus *adorandi; vnde fit, quod sicut quando adoratur Christus adoratione latriæ coadoratur humana natura propter diuinam*, ita inquit Suarez disp 53. sect. 2. sub finem, *si adoretur adoratione Hyperduliæ, coadorari diuinam naturam, licet ratio adorandi sit humana, seu dignitas eius. Nihil enim obstat, quo minus id, quod excellentius est, si solum concomitanter, & propter coniunctionem cum inferiori natura adoretur, inferiori aliqua adoratione coli possit, quia ratio adorandi inferior est, & adoratio cum illa ratione, in qua nititur, commensuratur. Sicut inter homines, si idem sit Imperator & Dux, si tantum vt Dux honore, qui Ducē deceat, colatur, aliquo etiam modo simul coadoratur inferiori adoratione Imperatoria dignitas.* Sic Suarez.

Christi hæc duplex adoratio Conciliorum & Patrum dictis est congrua.

Adoratio hæc Christi vna est, si ré adoratam consideres. Multiplex si rationes adorandi spectes.

Ceterum quamuis vera sint quæ diximus de varijs modis adorandi Christum, & nec repugnet ipsam humanitatem, quæ re ipsa verbo vnita est, mentis cogitatione præscindere, eamque adorare; ita vt adorationis actus circa ipsam solam versetur tanquam circa materiam, in tali namque natura satis conueniens adorationis ratio reperitur, quæ satis est, vt sine vllo 20.

absur-

absurdo sic adorari possit, nihilominus publicus, vsitatus, & proprius modus adorãdi Christum, quo maximè spectabant Patres, est, vt adoretur vnica adoratione latriæ perfectæ, & absolutæ, atque ita debēt concionatores docere populum, vt Christum adoret, nam reliqua quæ disputauimus de adoratione Christi per latriã inferiorem, quæ illi debetur ratione vnionis; vel per Hyperduliam, quæ præcisè ratione sanctitatis creatæ tribuitur illi, ad Scholasticas controuersias pertinent, nec ad communem, & vsitatam praxim trahenda sunt; quilibet enim eo adorationis genere adorari debet simpliciter, quod illi cōuenit ratione supremæ excellētiæ; sicut Regem non consueuimus honorare ducis, aut comitis honore, quãuis & Dux sit, & Comes, verum Regio cultu illum colimus, quod saltem in publica & communi Ecclesiæ adoratione seruandum est, Caiet. 3. p. & Canis. libr. 5. d Beata Virg. cap. 15. §. *verum ad Hyperduliam*, Cordub. lib. 1. quæst. 5. dub. 3. pun. 4. significare videntur Ecclesiam quidem exterius iure optimo ob hoc adorationis modo abstinere, quo per se propria adoratione Hyperduliæ, adoratur humanitas, vel Christus ratione sanctitatis creatę, ne cum Nestorianis hæreticis videamur diuidere Christum: iccirco aiunt sacerdotē rem diuinam facientem sacram hostiam sumpturum latria Christum adorare, cùm ait: *Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum:* neque vnquam Ecclesia Dei cum Christo loquens consueuit ab eo postulare, vt preces ad Deum pro nobis fundat, quin deprecatur ipsum tanquam verum Deum, vt postulata largiatur; oratione quoque ad ipsam Christi animam duntaxat directa, *Anima Christi sanctifica me*, &c. non postulat Ecclesia, vt pro nobis oret, verum vt faciat, quæ postulamus; fatentur tamen hi Doctores, & alij nihil obesse, quo minus interiori mentis affectu, ac priuata oratione ab ipsa humanitate, vel à Christo, vt homo est, postulemus vt oret, & pro nobis intercedat, & vt ipsum non latriæ modo, sed duliæ etiam, aut Hyperduliæ adoratione colamus.

Christus latriæ cultu simpliciter est adorandus ratione supremæ excellentiæ.

Sacerdos latria Christũ adorat, cum hæc verba profert: Domine non sum dignus.

Ecclesia Christum deprecatur tanquam verũ Deum, vt postulata concedat.

A Christo vt homo est, priuata oratione potest quis postulare, vt oret & pro nobis intercedat.

21\. Non enim est dubitandum, vt docet Tol. in cap. 19. Ioann. annotat. 34. Christum in cœlo placare Patrem non modo repræsentando carnem suam cicatricibus signatam, sed etiam allegando merita sua, & intercedendo ex officio. quare D. Thom. ad Rom. 8. lect. 7. duplicem interpellationem Christi distinguit, aliam per orationem, aliam per repræsentationem suæ humanitatis, & clarius lect. 4. ad Hebr. 7. interpellat, inquit, pro nobis primo, humanitatem suam, quam pro nobis assumpsit, repræsentando; item sanctissimæ animæ suæ desiderium, quod de salute nostra habuit, exprimendo. Sed de oratione Christi multa Suar. doctè, vt solet, habet 3. p. disp. 45.

Christus in cælo Patrem placat, intercedendo ex officio.

DIGRESSIO I. MORALIS.

In vers. 7.

Quid Gihon, quid Siloe, quid natatoria Siloe?

QVONIAM hæc inter se valdè connexa sunt, & mutuis inter se nominibus ferè nũcupãtur, oportebit hæc declarare, vt quæ, & vbi, & vnde sit natatoria Siloe intelligamus: Christian. Adrichom. in sua Ierusalem nu. 236. ait: Gihon montem fuisse, in quo vnctus fuerit Salomon, saxosum, altum, oblongum, & qui ab occidente vrbem ambiat, atque versus portam iudiciariã sensim decrescat; sed si per *portã iudicij*, quæ & *custodiæ* dicebatur, intelligat, (vt videtur) portam illam occidentalem Caluariæ proximam (quæ *porta vallis* dicta est, alia tum à porta gregis, tum fontis) per quam egressus est Iesus crucifigendus, vt docet Villalp. lib. 3. de vrbe cap. 13. falli ipsum cum pluribus alijs docet idem Villalpand. de vrbe lib. 3. c. 23. verissimum tamen est, quod dicit de monte Gihon. I.

Gihon mons est: & qualis sit, exprimitur.

2\. Ex hoc igitur monte extra quidem, sed propè Ierusalem oritur duplex fons, vterque *Gihon* dictus, vnus superior, alter inferior, & verò superiorem illum *Siloe* etiam appellatum fuisse, graues auctores referũt: erat is in parte occidentali montis Sion versus montem Caluariæ; inferior verò Gihon erumpit paulò inferius ad partem australem eiusdem montis, quem Chaldæus, & Hebræi *fontem Fullonis* appellare videntur, eundem montem *Rogel* nominatum ait Pineda lib. 2. de reb. Salom. cap. 5. num 3. sub fin. sed si per *fontem Rogel* intelligat eum, qui erat propè quercum *Rogel*, iuxta quem Isaias sepultus est, non video quomodo stare possit; Gihon enim inferior versus australem partē vergit montis Sion, cum fons vel quercus Rogel sit ad radicem montis Sion ex parte orientali. potuit tamen etiam ipse dici fons *Rogel*, id est, Fullonis, quia in agro Fullonis erat.

Gihon superior Siloe appellatur.

Gihon inferior mons Fullonis & Rogel etiam dicitatur cum fons Rogel etiam Fullonis appellabatur.

3\. Iuxta montem, & fontem Gihon superiorem inunctus esse Salomon dicitur 3. Reg. 1. 33. quare in memoriam vnctionis suæ dicitur Salomon magnis impensis nobili ædificato aquæ ductu fontem Gihon, quem diximus vocari etiam Siloe, quod num. 6. ostendemus, in ciuitatem extruxisse: cuius aquæ ductus Isai. 7. 3. meminisse videtur, ac collocasse in via agri Fullonis: Hebraicè, *Cobbas*, quæ vox significat, qui vestes vsu sordidas lauat, vt purget sordibus, & candidas efficiat. *Rogel* verò Hebraicè significat eum, qui varijs coloribus vestes inficere solet, quas cum infecit, abluit, ne color tãgentes inficiat, & vt purus sit. Hæc ergo est differentia Hebraicè inter *Rogel*, & *Cobbas*, quãuis eadem voce vtrumque vocabulum, & Gręcè, & Latinè significetur. Gręcè γναφεὺς, Latinè verò *Fullo*, & quidem apud Marcum 9. 3. videtur sumi Fullo, Græcè γναφεὺς, pro Cobbas. vbi ergo erectis fornicibus ad radices vsque montis Sion aquæ peruenerunt, extructam volunt

Iuxta Gihon superiorem inunctus est Salomon vnde etiam Siloe mons hic est dictus.

Rogel dicitur, quia vestes varijs inficit coloribus.

Fullo qualis sit, aperitur.

lunt ibi ingentem piscinam ad maiorem aquarum copiam in vsum ciuitatis, & vt tanto purior ad inferiorem piscinam, quę natatoria Siloe vocabatur, à dextro, id est, meridionali montis latere deduceretur; à sinistro verò, id est, à septemtrionali per mediam vallem Tyropœon in probaticam piscinam illaberetur. ne autem intercipi posset via ab hostibus, vel aliter à superiore Dauidis arce ad has aquas fluentes ex prædicta piscina, notat Villalp. excidisse Salomonem in ipsa rupe per intima montis gradus quosdam, quorum meminisse ait Nehemiam sic dicentem: *vsque ad gradus qui descendunt de Ciuitate Dauid vsque ad piscinam*, &c. itaque ex hac piscina pars aquarum ob probaticam piscinam ducebatur in ministerium templi; reliqua verò pars per latus meridianum montis Sion deriuabatur vsque ad inferiorem piscinam, quæ ad Orientem erat montis Sion, diciturque Ioann. 9. 7. natatoria Siloe.

Piscina natatoria Siloe dicitur.

4. Sed an Siloe & Gihon idem fons sint; & an Siloe sit vnus, vel duplex fons, obscurum est. Meminit Scriptura Gihon 3. Reg. 1. & 2. Paralip. 32. putat Abulens. 3. Reg. 1. 9. 36. Gihon esse fontem Siloe, qui est prope Ierusalem, & vocari natatoriam Siloe Ioann. 9. & credit natatoriam esse dictam, quod solerent ibi natare Iudæi. Sed hoc nō est verisimile, potius dicitur natatoria, quod stagnum esset, ad natandum quidem aptum, sicut dicitur piscina, quia nutriendis piscibus erat idoneum. Illud verò Gihon, & Siloam eundem esse fontem negat Borchard. cap. 7. §. 43. affirmans Siloam fontem esse sub monte Sion, *ex quo per aquæductum fluit aqua in natatoriam Siloe, quando exundat aquis; non enim*, inquit, *fluit semper, sed interpolatim*. Ibidemque non obscurè tradit Gihon alium fontem esse. Adrichom. item in descriptione Ierusalem duos fontes numerat Gihon num. 233. & Siloam num. 200. Montanus idem censet in descriptione Ierusalem, quamuis Siloam fonticulum nominet, cum eum Ioseph lib. 6. de bello cap. 6. fontem faciat dulcem, ac plurimum, seu vberrimum.

An idē fons Gihon & Siloe.

Siloa mons est.

5. Ceterum eundem esse fontem Gihon, & Siloam, arbitrantur Hebræi teste Lyrano 3. Reg. 1. & Chaldæus Paraphrastes pro, *Gihon*, vertit *Siloa* 3. Reg. 1. idem opinatur Vatablus. quod idem Iosephi testimonio comprobari potest. nam cum 3. Reg. 1. 33. præciperet Dauid duci Salomonem in Gihon, & vngi in Regem: id lib. 7. antiquita. cap. 11. referēs Iosephus ait: *Sardocum accersit Pontificem & Banaiam, &c. iubet vt assumpto Nathane Propheta, & coborte Regia impositoq; filio Salomone in mulam regiam extra vrbem illum deducerent ad fontem, qui vocatur Gihon*, cùm tamen Caldaica paraphrasis pro *Gihon* vertat *Siloe*. clarius Ioseph. 6. bell. cap. 6. id habet, dum murum superioris vrbis describit, quo olim Sion à Dauide vallatus est. vbi primam fontis originem vocat Siloam, eamque occidentis in angulo sitam fuisse, testatur. Vide Villalp. qui locis citatis pluribus ostendit, Gihon fontem *Siloach* quoque dictum esse.

Vnus, & idē fons est Gihon, & siloa apud Hebræos.

6. Equidem arbitror concordari posse hanc controuersiam, si dicamus, duplicem fuisse fontem Siloe, alterum quidem ad Occidentem

Siloe fons, qui ad occidentem ma-

A Ciuitatis Dauid manasse, Gihon etiam dictum, vbi vnctus Salomon: alterum verò in Oriente fuisse ad radices montis Sion, qui deinde in natatoriam Siloe effluebat, & quamuis fortasis ab eadem origine fons vterque manaret; quod tamen duplici loco, vtroque opposito, multumq; disiito eius vsu fruerentur Ierosolymitani, nihil mirum, si eodem nomine retento duplicis fontis nota distingueretur, quod & Villalpand. censet simul ostendens testimonio Iosephi loco paulò ante citato, hunc inferiorem fontem, Siloe dictum, ad radices montis Sion simul cum natatoria Siloe à Salomone cōstructum fuisse, inde verò natatoriam Siloe stagnum Salomonis dici, & in medio Orientali tractu montis Sion statuendum tradit; nos item hanc natatoriam Siloe *piscinam inferiorem* vocari diximus lib. 4. dilucidat Digress. 1. in B qua de piscinis egimus, quarum sit mentio in Scripturis, & quænam fuerit etiam piscina superior, declarauimus præter tertiam, quæ *probatica* dicebatur.

nat, Gihon. etiā dicitur at idem qui Siloe fons est, qui Orientem versus prope Sion reperitur.

7. Porrò de hac secunda scaturigine, quæ *Siloe* vocabatur ad Oriētem sita, loqui videtur Hieronym. Isa. 86. sic scribens: *Siloam fontem esse ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis, sed incertis horis, diebusq; ebulliat, & per terrarum concaua, & antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus; nos præsertim qui in hac habitamus prouincia*. videtur idem sentire Isidor. lib. 13. Orig. cap. 15. *Fons Siloa*, inquit, *ad radices montis Sion non iugibus aquis, sed incertis horis, diebusq, ebullit*, quæ procul dubio ex Hieronymo desumpsit. quare non video quomodo stet id quod Card. Tolet. ait annot. 7. Siloe nomen esse C piscinæ, seu natatoriæ, Gihon verò esse nomen fontis; at ex præcedentibus constat, Siloe fontem esse, cumque influere in piscinam, seu natatoriam. Marinus in arca Noe de hoc fonte Siloe sic scribit: *est autem fons ille (modo vera sint, quæ retulit mihi quidam Hebræus) bis in die solum erumpens, quemadmodum & vox ipsa sonat, maximamq; aquarum copiam per vnius horæ plus minus tempus eijciens mane, vesperiq; videlicet, quam excipit aquæductus non maximus, statimq; pœnè defert in ingentem piscinam* (videtur natatoriam significare) *ex qua quibusdam riuulis cum libet hortos irrigant*.

Siloe fons est, qui in piscinam influit.

8. Id verò quod Isa. cap. 86. ait: *aquas Siloe fluere cum silentio*, de aquis intelligendum esse arbitror, quæ ex fonte in vallem effluunt, seu in piscinam, & in hortum Regium. at Hierony. de D aquis loqui videtur, quæ in fontem ipsum per concaua terrarum, & antra saxi durissimi veniunt, quę etiam est opinio nostri Barradij, quod verò nō iugibus aquis manet, sed incertis horis ebulliat, an miraculo tribuendum sit, an verò Salomonis industriæ, & prudentiæ, vt admirabile quiddā eo fonte præstaret, non facilè statuo, inquit Villalp. sed cum Siloe inferior eiusdem scaturiginis primæ sit, velut alter riuus, vt numero sexto significauimus, quod non perenni fluxu aquam effundat, admirando naturæ arcano superiori primæ scaturigini, vnde inferior dependet, tribuendum opinor. sensu verò occultiore locus ille Isaiæ octauo, versiculo sexto, septimo. *pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit*

Siloe fons quo pacto manet, variæ sunt sententiæ.

magis Rasin, & filium Romeliæ; propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas, Regem Assyriorum, &c. (vbi per aquas Siloe designatur Regnum Dauid, & tribus Iudæ, seu placidissimum Salomonis imperium, quod ab aquis Siloe, ad quas vnctus fuit initium sumpsit, hoc quia abiecit populus decem Tribuum volens potius Damasci, & Samariæ Regibus esse subiectus, quam stirpi Dauid, ob id eos seruire fecit Dominus Regi Assyriorum, cuius potentia inundationi fluminis comparatur) mystice significat Regnum Christi, vt sit sensus: quia abiecit populus iste onus Christi leue, & iugum eius suaue, Dauidis, ac Salomonis Regno significatum; propterea adducet Dominus super eum durissimum iugum, grauissimamque seruitutem, quam etiam nunc Hebræi seruiunt; vel anagogice secundùm Diuum Hieronymum significatur, quod omnis hæreticus, & infidelis, qui Ierusalem, hoc est Ecclesiam oppugnare voluerit, derelinqués, aut contemnens aquas Siloe fontis, qui salit in vitam æternam, tradetur Assyriorum Principi, hoc est Diabolo.

Regnum Dauid per aquas Siloe designatur.

Mystice verò Christi regnum significatur.

9. Ex his intelligi potest locus 2. Paralipomenon 32. 3. vbi sic scribitur: *ipse est Ezechias, qui obturauit superiorem fontem aquarum Gihon, & auertit eas subter ad Occidentem Vrbis Dauid*. Ezechias enim, vt obsisteret Sennacherib irruere cogitanti contra Ierusalé, omnes fontes, qui extra vrbem manabant, obturare decreuit. & veritus aquæ ductum illum Salomonis, de quo numero tertio posse ab hostibus facilè euerti, vt aquarum vsu priuaretur Ciuitas obsessa, & eo fruerentur hostes obsidentes, ideò obturasse dicitur superiorem fontem aquarum Gihon, & auertisse eas subter, (scilicet subter antiquum aquæ ductum Salomonis fodiens ferro rupem) ad occidentem vrbis Dauid: eodem videlicet loco, quo prius effluebant, & Salomonis quidem aquæ ductus supra terram in plures partes vrbis aquas inferebat. Ezechiæ verò inferior aquæ ductus, qui occultissimus erat, in pauciores vrbis partes, easque inferiores aquas inducebat; hinc factum vt in superiorem piscinam aqua non amplius ascenderet, & vt in inferiorem tantum Cænopolim aquam conuehere aquæ ductus sineretur, ibique inter duos muros, lacum, piscinam, seu puteum extruxerit Ezechias; mortuo verò Sennacherib iterum saltem ex parte instauratum esse putat Villalpan. aquæ ductum Salomonis, &c.

10. De Siloe quædam narrat Diuus Epiphanius de vita Prophetarum capite septimo, admirandi, simulque indicat, eum fontem caussa Prophetæ Isaiæ Deum effecisse, quæ videntur inuoluere aliqua Rabbinorum figmenta; & verò fontem Siloa, & aquæ ductus eius vetustiores multo Isaia fuisse, ex his, quæ diximus satis intelligi potest. iterum Diuus Irenæus libr. 4. cap. 19. asserit in diebus Sabbatorum multos curari solitos in Siloa, quod non probat aliqua auctoritate, nec videtur verosimile, alioquin non eo misisset Christus cæcum, ne fortassis aliquis piscinæ tribueret miraculum. Gagnæus item narrat fontis Siloe aquas Saracenis multo in pretio esse, qui cum

Fons Siloa & aquæ ductus vetustiores fuere Isaia.

A instar hircorum pro more fœteant, huius fontis aquæ lotione fœtorem minuunt, & in eadem aqua lauantes oculos à cæcitate leuari, ita vt etiam Turcis magna sit in reuerentia; quæ si vera, admirabilia sunt.

Postremò Theodor. & Procop. volunt, *Gihon*, vel *Gehon* etiam esse nomen Nili fluuij Gen. 2. 13. & videri propterea fuisse communicatum fonti Ierosolymitano, quod ipse quoque per occultos cuniculos, quemadmodum Nilus exsurgat; videtur autem *Gihon*, seu *Guihon* à verbo *gauach* dici, quod erumpere, aut irrumpere significat, quod aquæ inde quasi impetu erumperent, quem ego impetum continuatum arbitror vsque ad fontem Siloe, qui deinde leniter fluebat in piscinam; *Siloe* verò dicitur à verbo *Salach* mitto, vel quod aqua è fonte Gihon mitteretur in piscinam, vel quod B aquæ in hortos deriuabantur ex piscina. Reliquæ sunt digressiones morales. II.

Gihon nomẽ Nilo etiam est impositũ, vt placet Theodoreto.

DIGRESSIO II.
MORALIS.

De cæcitate mentis.

QVEMADMODVM cum qui oculorum visu priuatus est, non dubitamus affirmare obnoxium esse multis periculis, quæ facilè caueret, si oculis orbatus non esset; ita pluribus ac maioribus malis cũ esse subiectum, multo verius dicemus, qui mentis cæcitate laborat. Quid fortius leone? & tamen is C iniectu pallij oculorum erepto lumine facilè cedit: *vix credibili modo*, vt inquit Plinius libro octauo, capite decimosexto. *torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur, non repugnans, videlicet omnis vis constat in oculis*. ita homini accidit, nam extincta luce mentis illico languescit, vincitur, & superatur, videlicet vberior atque ampla hominis vis constat in oculis animi, quibus rerum caducarum abiectam conditionem, & æternarum præstantiam perspicit, & sanè qui clausis oculis parata improbis supplicia non aduertit, sese ipse in dæmonis arma, & retia inducit. Ad hanc rem confirmandam illud ex Numer. 22. huc accersere possumus, quod Scriptura narrat de Balaam, eiusque asina, cui insidebat, nam hæc Angelum cernens euagi- D nato stantem gladio, deflexit à via, at Balaam, qui minimè districto gladio armatum Angelum cernebat, vlterius progredi quantum poterat nitebatur. Similis Balaam peccator est, qui diuinæ iustitiæ sibi impendentem gladium magna mentis cæcitate percussus non intuetur; quare nec ab incepto flagitiorum recedit itinere. Quoties rogo tibi etiam vias prauas gradienti euaginato gladio astitit DEVS, vt viæ tuæ malæ aduersaretur? nec tamen vides quæ tibi impendent mala, & cum planè mentis oculis orbatus sis, in vtramque aurem dormis quasi securus, & tanquam omnia prospiciens dicis: *cæcus non sum*. I.

Cæcitas mẽtis multis est subiecta pericu'is.

Cæcitas mẽtis causa, vt homo rei euaginatum gladiũ non intueatur.

Solent

2. Solent feræ noctu circumcursare hominum loca, noctu cubilibus exiliunt, vt prædas agant; *posuisti tenebras*, inquit Dauid Psalmo 103. *& facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ, catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi*: at vbi iniecta terris lux caliginem dissipat, omnia hæc monstra ad sua redeunt lustra, *ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur, exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam* &c. nulla tam atrox bellua est, quæ cum insana animi libidine, cum immodico inanis gloriæ studio, cum auaritia, alijsque prauis cupiditatibus conferri possit.

Dum mens cæca est, in miseram redigitur homo seruitutem.

Hæ ergo tam immanes bestiæ dum mens cæca est, nec affulget cœlestis lux, admirandum in modum cuncta animi bona dilijciunt, innumera secum aduehunt incommoda, mentis vires debilitant, atque infringunt, & veluti captiuum totum hominem in miseram seruitutem conjiciunt. at si de cœlo emicet lux, tunc cernit homo, quàm magnis tenebris obrutus fuerit, quàm tetra caligine sepultus, tunc accepta per mentis tenebras damna resarcire contendit. Vide quid intersit inter animi tenebras & lucem.

3. Sed non facilè erit homini, animi tenebris obuoluto, quod cæcus sit, persuadere; qui cum sibi sapere maximè videatur, reliquos ferè omnes in tenebris agere putat: sed cæcum esse minimè dubitabit, qui Scripturas legerit. Audi quid Hose. 7. 11. scriptum sit: *factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor*, quibus verbis non potuit clariùs stultitiam, & vecordiam peccatoris significare Propheta; similis planè est columbæ seductæ, id est, insipienti, & stultæ, cæteræ aues pugnant vt pullos tueantur, sola columba etiam ablatos pullos non dolet, nec quærit. Hinc Euthym. & Theophylact. Matth. 10. notant, columbas etsi pullis orbentur, ad eosdem tamen Dominos, & ad easdem ædes redire. Adde, quod columba aucupem tendentem retia, ita non magnoperè vel videre, vel deuitare curat, vt sponte sua quodammodo incidere in retia cupere videatur. Similis huic est peccator; negligit Dei gratiam, & dona, nec dolet amissa, nec sentit, adeo salutis negligens est. Iterum cùm sciat se, ex prauorũ hominum consuetudine, ex voluptatibus, ex prauis animi cupiditatibus, damna, ac detrimẽta accepisse plurima, nunquam tamen ex his recedit, vel certè tanquam amens ac sine corde eodem reuoluitur. Deniq; dæmonis retia vitare contemnit, quin etiam tanquam stultus sponte sua in illa incurrere festinat; fallaci enim quadam boni specie captus, & breui, fœdaq; voluptate illectus, tantum non sese vltro in laqueos, & in ipsas crudelissimorum hostiũ manus conijcit. An tu non istum columbæ seductæ, nec habenti cor similem esse dixeris?

Peccator insipiens efficitur.

Peccator vltro in dæmonum retia conijcitur.

4. Et verò quis hominem delicijs deditum cæcum non iudicet, cùm videat illum corpus tantùm curare, eique tanquam mancipium seruire, animæ verò quæ potior est hominis pars, omnem curam abijcere? infelicis quoq; huius vitæ ac breuis prospicere commodis, æternæ verò contemnere gaudia? Annon tibi hæ AEgypti tenebræ, quæ palpari queant, videntur? si quem videas publica gradientẽ via in foueam, quæ ante pedes erat, clara luce incidere, nonne hunc tu captum oculis censebis? *fouea profunda est meretrix, & puteus angustus, aliena. Insidiatur in via quasi latro, & quos incautos viderit, interficiet*. Prouerbiorum 23. 27. 28. in hanc foueam volens lubensque incidit, qui miseras fœdasque voluptates persequitur; tam aũt profunda est isthæc fouea, tam altus puteus vt ad inferos vsque penetret. Crudelissimo latroni tradit se interficiendum, & tamquã draconi deuorandum, qui se meretrici falsis eius delinitus blanditijs, committit. Ii cùm inter media vitæ discrimina versentur, audent tamẽ sibi longam vitam, &, quasi tuta sint omnia, misericordiam Dei polliceri. In hos aptè cadit id, quod Hose. cap. 9. 7. de Israele: *scitote Israel stultum Prophetam, insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem amentiæ*. Non alium ego falsum Prophetam peiorem arbitror, non alium magis insanum virum spiritualem, hoc est, Prophetam non à Deo afflatum, sed insania, & furore correptum, & mendacem esse duco, quàm eum, qui sibi diuturnam vitam promittit, & cùm Dei minas, & supplicia audit, respondet statim, Deum bonum & misericordem esse, neq; velle mortem peccatoris, nihil interim curans quod sequitur: *sed vt magis conuertatur & viuat*. Istis frequenter accidit, id quod de quodam Gregor. 4. dialog. cap. 49. narrat: *cuidam* ait *nostrum nuper certum est contigisse, dum somnio vehementer attenderet, vt ei per somnium longa vita promissa sit, cumq; ad hanc longitudinem multas pecunias collegisset, ita repentè defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret*. Sic Sanctus Gregorius. Verùm illud est magni Prophetæ vaticinium, quod nostris semper auribus deberet insonare: *vigilate quia nescitis diem, neque horam*, & Matth. 25. *videte, vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit*. Mar. 13. & audent tamen isti sibi Nestoris annos polliceri, & vt licentiùs peccent, accumulare opes, vt nullum voluptatis genus sit, quo non perfruantur.

Peccator in foueam labitur, cum se voluptatibus dicat.

Peccator insanus efficitur, cum sibi longissimã promittit vitam.

Sanè hos stultos Prophetas, hos insanos viros spirituales diabolus decipit; falsorum Prophetarum ipse seductor, & caput. Is est qui longam vitam istis pollicetur: is qui Dei misericordiam immodicè extollit, verè homicida, verè mendax ab initio. quantò verior, quantò etiam tutior est illa prophetia: *nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis*? Lucæ 13. 3. & illa: iam enim securis ad radicem arborum posita est. *omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur*. Matthæi 3. 10. Denique illa: *ne dicas miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur*. Ecclesiast. 5. 6. 7. *misericordia enim & ira ab illo citò proximant, & in peccatores respicit ira illius*. 5.

5. Mundanorum insania.

Sed nescio an melius exprimere quisquam alius potuerit tantam animi in peccatoribus cæcitatem, densamque caliginem, quàm benè illam expressit Diuus Paulus Romanorum 6. 21. vbi volens insaniam ac stultitiam mundanorum hominum declarare, qui innu- 6.

6. Et cæcitas.

meros frustra sustinent labores, & cum plurimis sese exponant periculis, totus tamen iste labor irritus est, nusquam enim pacem, nusquam verã animi quietem experiuntur: sic illos interrogat, *quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* nec his cõtentus declarat etiam, quem finem sortiatur improbus istorum labor; *nam finis*, inquit, *illorũ mors est.* hoc est quod multò ante prædixerat Haggæus 1. *Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, & intulistis parum, comedistis, & non estis satiati; bibistis, & non estis inebriati; operuistis vos, & non estis calefacti: & qui mercedes congregauit misit eas in sacculum pertusum. in aranearum telas erit vitulus Samariæ* inquit Hoseas cap. 8. talis erit exitus diuitiarum, voluptatum, honorum, & earum omnium rerum mundi, quas tanquam vitulum Samariæ adorant homines improbi in terra. Laborant quidem, sed eorum labores inanes erunt, quasi aranearum fila, quæ per aerem volitantia, ita statim visum fugiunt, vt in nihilum redigi videantur, vt proinde iure Isa. cap. 59. 5. 6. omnes mundanorum labores, & opera telis araneæ compararit; *telas araneæ texuerunt; & telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis; opera eorum opera inutilia.* Quanto, & quam incredibili labore quasi ex visceribus suis telam suam aranea contexit, & tamen nihil aliud tantis incommodis peperit, quam vile opus muscas capturum, quod facilè minimo flatu dissoluatur; & mundani homines multò diuturnioribus, & grauioribus laborib. se frangunt, & euiscerant, vt breui perituris, atque inutilibus huius vitæ bonis tanquam araneæ telis fruantur.

7. Quid habet homo amplius de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? nõ vestietur his telis, cùm infelicem animam exhalaturus ad Dei Tribunal paulò post stabit, ibi cernetur eius confusio, videbitur ignominia illius, neque operietur operibus suis, *videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent; ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.* Psal. 51. verè ij sunt, de quibus Hos. c. 8. 7. *ventum seminabunt, & turbinem metent.* Etenim quamuis fecunda semina in lætam segetem prouentura terræ committere se credant, reuera ventum seminant, hoc est, inane quid, ac sterile, & quod nihil plus fructus sit allaturum, quàm si ventum seminassent. Sed ne id satis; quin turbinem etiam metent, ventus enim quasi semen intra terram conclusus, cùm foras prodierit, puluerem excitat, & in puluerem vertitur, non parum oculos, corporaq; hominum infestans, ac lædens; ita ij tot operibus, vigilijs, sudoribus nihil aliud quam magnas miserias, aduersa, & incommoda fortunæ innumera pro fructu percipient. Intelligisne Lector quanta sit istorum cæcitas, qui ista non vident?

8. Sed vtinam hic esset tenebrarum finis; æternam sentient caliginem, testis est Iob. 18. 5. 6. vbi sic de impijs ait: *nonne lux impij extinguetur, nec splendebit flamma ignis eius? lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ super eum est, extinguetur.* Deficiet vmbratilis eorum lux, extinguetur lucerna, hoc est, fluxa mundi

A prosperitas, & horribilibus, ac sempiternis inferni tenebris operientur, conijcientur in tenebras exteriores, *ibi erit fletus, & stridor dentiũ;* diuitiæ verò, voluptates, honores brucho similes erunt iuxta illud Naum. 3. 16. *plures fecisti negotiationes tuas, quam stellæ sint cæli, bruchus expansus est, & auolauit.* Vide vt peccatoris vitam aptè describat plenam negotio, & labore, neq; enim vnquam quiescit peccator etiamsi opibus, & voluptatibus affluat, sed negotiatur, sed laborat semper, nec vna tantùm, sed pluribus negotiationibus exercetur. Quæ enim molestior negotiatio ambitione, auaritia, libidine, vnde solent cædes, inimicitiæ, multiplex sollicitæ mentis agitatio, angor, magna pecuniarum, & salutis iactura, & innumera alia mala proficisci? Iure igitur Vates plures esse eorum negotiationes stellis affirmat. B Verùm quid demùm tantis operibus comparatur? *bruchus expansus est & auolauit.* Bruchus terram occupat multitudine maxima, repentè tamen auolat, ita vt nusquam appareat; sic istorum deliciæ, pecunia, honores statim auolant, quod ita esse testatur Salomon Sap. 5. *quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius percurrens, & tanquam nauis quæ pertransit fluctuantem aquam.*

Obseruat noster Barrad. vtiliter satis hanc mentis cæcitatem tria valdè admiranda consequi. 9. Mundanæ cæcitatis incômoda. Vnum est, quod cùm corporis cæcitatem vniuersi fugiant, & propterea nihil non insuaue experiantur, vt illam longiùs à se abijciant: Animi certè cæcitatem non curant homines mente cæci, non fugiunt, C medicamenta non quærunt, vt curentur. Sero sapiunt Phryges, sola vexatio apud inferos illis intellectum dabit. Tunc intelligent miseri quam tetro malo dum viuerent, obnoxij essent. tunc dicent, sed frustra. Sap. 5. 6. 7. *errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumẽ nõ luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus.*

Alterum est, quod qui corporis oculis capti sunt, se cæcos esse non ignorant, at mentis lumine capti sæpè miseri suam cæcitatem non aduertunt. 10. In media erat Babylone Sedechias Rex, sed quia oculis orbatus erat, Babylonem non videbat Ierem. 52. hoc ipsum facinorosis hominibus vsu venit; inter Babylonios agunt, hoc est, tetra mentis D confusione occupantur (significat autem Babylon confusionem) se tamen Babylone viuere non agnoscunt, immò verò Babylonem suam Ierusalem appellant. Nam cum tetræ noctis caligine obuoluantur, in maxima se luce versari putant, ac proinde illis accidit, quod Syriæ Regis militibus, quos cæcitate percussos duxit Elisæus in vrbem Samariam, hoc est, in medium hostium, ita improbi homines, qua, vel quo tendant cæcitate percussi, non vident. Rogandus est DEVS, vt istorum oculos aperiat, & vbi sint agnoscant, sicut pro illis rogauit Elisæus 4. Regum 6. 20. 21. *Domine aperi oculos istorum vt videant. Aperuitque oculos Dominus eorum, & viderunt se esse in medio Samariæ.*

Vide

Vide quid narret Seneca epist. 50. de Arpaste cæca.

11. Tertium, qui solo corpore cæci sunt, nihil omninò vident. At hoc mirabile est in his, qui animo cæci sunt; cùm enim mentis cæcitas spontanea sit, qui hac affecti sunt, & vident simul, & non vident, videlicet quæ placent, vident; quæ displicent, non vident. Nam in his quæ ad animi salutem spectant, similes omninò cæcis sunt. At in his, quæ ad voluptates, diuitias, & honores attinent, lyncei sunt; & ideo comparari possunt his, quos DEVS aliquando ἀορασίᾳ aorasia percussit, qui cùm quædam rectè viderent, quędam tamen alia non videbant, quamuis apertos haberent oculos, vt ijs accidisse videtur, qui Sodomis in domum Loth vim conabantur inferre, *eos*, inquit Script. Gen. 19. 11. *qui foris erant percusserunt* (Angeli) *cæcitate à minimo vsque ad maximum, ita vt ostium inuenire non possent.* De his Iere. 4. 22. *filij*, inquit, *insipientes sunt, & vecordes: sapientes sunt, vt faciant mala: benè autem facere nescierunt*; In hoc dixit Naas Ammonites ciuibus Tabes Galaad, *feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros.* 1. Regum 11. tale dæmon cum mundanis fœdus init, dextrum animæ oculum, quo diuina, & æterna meditamur, eruit, sinistrum verò oculum reseruat, quo fluxa, & caduca tantum videant vt sequantur; aptè vero dæmon *Naas*, siue *Nachas* indicatur, quod hebræum nomen serpentem significat.

12. Mentis cęcę remedia. Reliquum est vt quæ cæcitati mentis amouendæ remedia prosint, aperiamus. Primum ex capite 3. Apocalyp. 19. subministratur: *collyrio inunge oculos tuos vt videas*; sed quod collyrium medicamentum sit curandis oculorum morbis, præcipuè verò lippitudini conducens, fat scimus. Verum quid Spiritus sanctus hoc collyrio significet, non planè constat. Bona operatio. Diuus Gregorius bonam operationem intellexisse videtur, nam de lippitudine spirituali, & de collyrio ad eam curandam sermonem instituens & albugine 1. p. curæ pastor. capite 1. ait: *Lippus est, cuius ingenium ad agnitionem veritatis emicat, sed hoc tamen carnalia opera obscurant. In lippis quippe oculis pupillæ sanæ sunt, sed humore defluente infirmatæ palpebræ crassescunt; quæ quia crebra infusione attenuantur, & acies pupillæ vitiatur: sunt nonnulli, quorum sensum carnalis vita operatio sauciat, qui videre recta subtiliter per ingenium poterant, sed vsu prauorum actuum caligant: lippus itaque est, cuius sensum natura exacuit, sed conuersationis prauitas confundit. cui benè per Angelum dicitur, collyrio inunge oculos tuos vt videas; collyrio enim oculos inungimus, vt videamus, cùm ad cognoscendam veri luminis claritatem, intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis purgamus. Albuginem verò habet in oculo, qui veritatis lucem videre non sinitur, quoniam arrogantia sapientiæ excæcatur. Pupilla namque oculi nigra videt; albuginem verò habens, nihil videt, quia si quis stultum se peccatoremque intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit; sin autem candorem sibi, vel iustitiæ, vel sapientiæ attribuit, lucem à se supernæ cognitionis excludit, de quibus dixit Apostolus: dicentes se esse sapientes stulti facti sunt.* Hæc D. Gregorius.

Diuus Ambrosius *per collyrium*, inquit, *quod caliginem ab oculis detergit, & lachrymas educit, pœnitentiam, & compunctionem cordis intelligere debemus: hæc namque caliginem ignorantiæ à mente nostra discutit, eiusque oculos ad videndum, quæ sit retributio bonorum, & pœna malorum.* Thomas Anglus hanc Ambrosij interpretationem sequutus, sic eam confirmat: *quemadmodum collyrium turpat oculum, & humorem ex eo malum fluere facit, & clarum ei visum reddit; ita & cordis compunctio, atque contritio prius turbat animum per tristitiam, & dolorem, & sic noxium euacuat humorem peccati, cuius signum aliquando est resolutio in lacrymas, per quod interni animæ oculi mundantur, atq; clarescunt.* 13. Compunctio cordis.

At Rupert. Abb. magis fortassis inhærens textui Apoc. ait: *collyrium quo vitia, & morbi oculorum purgantur, atque sanantur, humilitatis virtutem significat: hæc enim paruulos adiuuat, vt ea quæ sapientibus, & prudentibus abscondita sunt diuinarum rerum mysteria, illis à Deo reuelentur. Rectè igitur Episcopo isti Laodicensi dicitur: collyrio inunge oculos tuos vt videas, id est, cor tuum humilitate purifica, vt paupertatem tuam videas, & veras diuitias bonitatis Dei cognoscas.* verè sanè Ruper. nam verum oculorum animæ collyrium est infirmitatis, & fragilitatis propriæ cognitio, vnde suiipsius contemptus, & abiectio exsurgit. 14. Humilitas.

Sed nihil potentius, atque efficacius ad sanandos, & illuminandos mentis nostræ oculos est frequenti, atque attenta passionis Christi meditatione. Valesius de sacra philos. c. 42. docet ad abstergendos inueteratas oculorũ albugines, nihil magis celebrari quã fel, præsertim callionymi piscis; hic piscis significatus per piscẽ illum, quẽ è Tyri flumine Tobias extraxit. quemq; Valesius verosimiliter Callionymum fuisse putat, Christum aptè repræsentat, cuius nomen IESV pulcherrimum est, quod sonat nomen Callionymi. sicut ergo Tob. 6. iussit Angelus vt Tobias tres huius piscis partes reseruaret; cor, fel, & iecur. ita hæc tria nobis ex Christo reponenda sunt ad meditandum: cor est dilectionis immensitas, iecur amoris perfecta decoctio, fel Passionis amaritudo; cor ergo, iecur, & fel tam salutaris piscis sibi reseruant cum Tobia, qui dilectionem qua Christus in finem dilexit nos, & amaritudinem, quem tolerauit, in memoria frequenter reuocant iuxta illud Threnor. 3. 19. *recordare paupertatis, & transgressionis meæ, absynthij, & fellis.* Hinc enim fiet, vt sicut Tobias Pater felle piscis oculis admoto visum recepit; ita & qui cæcitate mẽtis laborant Passionis Christi diligenti, & accurata memoria tamquam collyrio mentis aspectum recuperent. Rectè enim monet Apostolus ad Hebr. 12. 3. *recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes.* 15. Passionis Christi consideratio. Piscis Tobię Iunioris. ca. 6.

Plurimum etiam facit ad recipiendum amissum lumẽ mentis, & ad amouendum rerũ caducarum amorem, tribulatio, & persecutio. quod cum ex varijs locis Scripturæ, & exemplis 16. Tribulatio.

. . . ostendi possit, satis nunc sit illud Thren. 1. 13 *de ex celso misit ignem* (tribulationis) *& erudiuit me*, & illud Isaiæ cap. 28. 19. *vexatio dab. t intellectum.* Sic per mala contraria ad lucem, & ad bona cœlestia, & æterna nos Christus perducit, sic per lutum, quod visui alioqui plurimum officit, cæcum à natiuitate illuminauit. Quare operæpretium erit hoc etiam Euangelicum lutum non negligenter prĕterire; etenim efficacissimum est ad abstergendos oculorum animi morbos, lutum; sanè per hoc lutum naturam ipsam hominis morti obnoxiam, & de puluere seu limo formatam, aptè intelligimus. Hæc ergo terra, hic puluis, quē proijcit ventus à facie terræ, si solus per se spectetur, ad obcæcandos potius oculos valet, quam ad eorū tenebras expellendas: etenim si humana natura, quam ventus vanitatis, & fastus ceu puluerem huc illuc proijcit, ac rapit, attollatur, perspicacissimam quantumuis oculorum aciem opprimet, & in miseram rediget cæcitatem.

Cæterùm idem puluis, eadem terra, si non hominum vento supra se rapiatur, sed Christi saliua, id est, Christi sapientia, quæ Dei timorem gignit, & amorem, aspergatur, in efficacissimum medicamentum euadit ad repellendam inhærentem animo caliginem multò saluberrimum. Rectè autem diuina sapientia, quæ à capite descendit, id est, à Patre, saliua significatur: nam & gustatui inseruit saliua & sermoni, quorum vtrumque sapientiæ munus est, & diuina sapere, & diuina eloqui; hæc verò nullius vnquam, sicut Christi propria fuerunt postquam sibi carnem assumpsit, id est, saliuam terræ admiscens, quod est verbum carnem factum esse.

17. Poterimus ex hoc luto aliter nobis collyrium facere ad abigendas peccati tenebras: si enim per lutum peccatum intelligamus non vtcumque, sed Dei digito mentis nostræ oculis adhibitum, in collyrium, ac medicinam illico euadet efficacissimam; etenim ipsa peccatorum non sine dolore cogitatio cum æstimatione prauitatis, & deformitatis eorum, & grauitatis offensæ Dei diuinitus in nobis excitata, per quam incipiūt nobis displicere sordes nostræ, sanè saluberrimum medicamentum erit, quo gratiæ lumen peccato sublatum singulari Dei beneficio recipiatur. Sic recepisse se lumen amissum significat Dauid, dum ait: *quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me* (ante me, coram me) *est semper.* Hoc verò quod nunc dicimus, declarauit Christus, dum liniuit super oculos cæci lutum, quod tunc spiritualiter Dominus facit, cum mentis nostræ oculis peccatorum turpitudinem, ac fœditatem ingerit, quod cum Petro factum esse non ignoramus, cùm respiciente illum IESV, recordatus verbi illius amarè fleuit. Sed illud non est hic prætermittendum, quod Christi lutum, quamuis obscurum, ab ipso tamen oculis admotum visum restituit: contra verò diuitiarum, honorum, cæterarumque rerum mundi in speciem splendor aciem mentis præstringit, & sapientum oculos excæcat. Persimilis est hic splendor candentis ferri fulgori: quo oculis admoto, Tyrannorum imperio, quibusdam ereptum esse visum audiuimus; fit enim nescio quomodo, vt vehementiore ignis fulgore acies obtundatur. Sic fastu, ambitione gloriæ, igne libidinum, iracundiæ, superbiæ, fulgore auri perstringitur acies mentis, & excæcantur homines; etenim si eiusmodi ignis super aliquem cadat, nec ille quidquam videbit prorsus, ac ne solem quidem.

Postremò vbi quis cœleste lumen recepit, & mentis oculos recuperauit, iam in alium euadit virum, nec esse idem videtur, qui antea fuerat, id quod cæco nato euenit, cui post restitutum lumen accidit, vt alius esse videretur, idem 1. Regum capite 10. Samuel significauit dum Sauli dixit: *insiliet in te spiritus Domini; & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium.* Nec mirum, nam Spiritus Domini eos, in quos insilit, ita immutat, vt de terrenis cælestes, de gulæ, ventrique seruientibus abstinentes, & sobrios, de genio, turpibusque voluptatibus deditis castos, denique de vitiosis virtute præditos efficiat. 18.

DIGRESSIO III.
MORALIS.

Explicatur historia Cæci nati accommodatè ad mores.

PRæteriens IESVS v. 1. Cùm disputasset Christus Dominus cum Scribis, & Pharisæis, illi eo dementiæ venerunt; vt lapides sustulerint, quibus eum lapidarent; illis ergo relictis cùm præteriret, vidit medicus mendicum cæcum à natiuitate, & dum videt, ei visum contulit, à quo videri non poterat; quemadmodum verò ignis flamma, cùm lucernam attingit extinctam, statim accendit, ita Christus, cuius *oculi tanquam flamma ignis* dicuntur Apocalyp. 1. vbi videndo attigit cæci oculos orbatos lumine, quasi lucernas extinctas, illos protinus illuminauit. Hinc Ambrosius epistola 75. *quasi lux*, inquit. *Christus tetigit cæcum, & lumen infudit.* Quid mirum? Annon quidquid videt sol tenebris obsitum, sua protinus luce collustrat? An fortè ignoramus Christum solem esse iustitiæ? Vide igitur quantum afferat boni Christus, dum ad aliquem venit; atqui hoc est, quod Leuit. 26. 11. 12. significauit Deus his verbis: *ponam tabernaculum meum in medio vestri, & non abijciet vos anima mea. Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vosque eritis populus meus.* Nihil est in cœlis, quod piorum animas magis exhilaret, quam Dei præsentia, quam intuentur. Contra verò si recesserit DEVS à nobis, sicut cum Scribis, & Pharisæis fecit, omnia secum auferet bona. *Væ eis*, inquit Deus Hose. 6. *cùm recessero ab eis*: etenim si diuitias auferat, si honorem, si vitam, parum vel nihil ista sunt, si non recedat à te. Verùm væ tibi vbi ipse recesserit; nulla enim in inferno pœna maior, quàm pœna damni. 1

Audia-

Audiamus quid per Ieremiam 6.8. moneat nos Deus: *erudire Ierusalem, ne fortè recedat anima mea à te, ne fortè ponam te desertam, terram inhabitabilem.*

2. Timendum est igitur vehementer, ne à nobis DEVS recedat iratus, ita postulantibus nostris flagitijs; atqui hoc est quod monet nos Ioannes Apocalyp. 3. 11. *tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.* Quæ alia, rogo, est corona capitis nostri, quam DEVS ipse, sertum exultationis nostræ, quem hic per gratiam possidemus, in cœlis verò per gloriam? Porrò hæc corona facilè nunc amitti potest, si quis ingratus existat, si quis contempto Deo vitijs sese addicat. Sic enim fiet, vt alter alterius qui cecidit, coronam accipiat, iuxta illud Iob. 342.4. *conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Quod non est difficilè exemplis illustrare. Cecidit Heli, subrogatus est Samuel: recessit à DEO Saul, successit in locum eius Dauid: abijt in locum suum Iudas, & substitutus est Matthias: Decidit Synagoga, & gentium populus erectus est, & subingressus in locum eius; rami enim fracti sunt, vt insererentur gentes. Quid multa? Verissimum est illud dictū Domini: *multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum, filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores.*

3. Pauperibus subueniendum.

Est & aliud, quod ex his verbis in nostram conuertamus vtilitatem; nimirum vt pauperes non prætereamus sine auxilio, sicut Christus præteriens mendicum illum intuitus, ei subuenit, qua in re ostendit verissimum esse illud, quod de Christo testatus est Petrus Actor. 10. 38. *qui pertransijt benè faciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.* Quare si proximi tui corpori non vales per eleemosynam subuenire, mentem illius refice. Ad quam spiritualem eleemosynam hortatur nos Diuus Gregorius homilia 6. in Euangel. ac quam præclara sit docet, *vnusquisque,* inquit, *vestrum in quantum sufficit si à prauitate proximum reuocat, si exhortari ad benè operandum curat, si æternum regnum, vel supplicium erranti denuntiat, cùm sanctæ denunciationis verba impendit, profectò Angelus existit. Huius altitudinem nominis si vultis, potestis mereri.* Ergo ex sententia Diui Gregorij spiritualis eleemosyna ad Angelorum nos gradum euehit. Quod si dicas pauca te scire, nec habere quo alijs prosis, audi quid idem Diuus Gregorius dicat: *scimus quod in tabernaculo non solùm phiala, præcipiente Domino, sed etiam cyathi facti sunt* (Exhodi capite trigesimoseptimo) *per phialas quippe doctrina exuberans, per cyathos verò parua, atque angusta designatur scientia. In Dei ergo tabernaculo, id est, in Ecclesia positi, si per doctrinam sapientiæ ministrare phialas minimè potestis; in quantum pro diuina largitate sufficitis, proximis vestris boni verbi cyathos date.* Sic ille. *Nemo igitur dicat,* vt idem ait, *admonere non sufficio, exhortari idoneus non sum: quantum potes exhibe, ne malè seruatum talentum quod acceperas, in tormentis pendere exigaris. Neq; enim plusquam vnum talentum acceperat, qui hoc abscondere magis studuit, quàm erogare.*

A Sed accidit sæpè, vt qui sapientiores sunt quodam sapientiæ splendore inflati, alijs prodesse nolint, quod mihi imprimis Lucæ 10. significatum esse videtur in Sacerdote illo, qui seminiuum illum hominem, & multis vulneribus malè acceptum à latronibus vidit & præterijt, sicut & Leuita. At Samaritanus, qui minimè omnium in semineceм illum operam, curamve aliquam impensurus esse putabatur, *appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum.* ita præteriens vidit, nec tamen præteriuit ægrotantem: *vade, & tu fac similiter,* si sapis. Præcipiebat Deus Deuteronom. 22. 4. *si videris Asinum fratris tui, aut Bouem cecidisse in via, non despicies, sed subleuabis cum eo.* Hinc, nisi planè sit amens aliquis, intelliget arbitror quid cum homine faciendum B sit, quando Asinus & Bos subleuandus sit; iure Bernardus epistola 203. ait: *Virgo Israel corruit, & non est qui subleuet eam, quousque in luto aurum iacet? tollite margaritam, leuate pretiosissimam gemmam de sterquilinio, leuate eam antequam porcorum, id est, spurcorum spirituum pedibus conculcetur.* Et sanè meritò conqueri fratres nostri poterunt de nobis, si illos virtutibus exarescentes in modum torrentium prætereamus, nec irrigemus. Hinc illæ lachrymæ Iob cum fratribus expostulantis capite 6. 15. *fratres mei præterierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus.* 4.

Exemplo igitur sit nobis Saluator, vt prætereuntes diligenter intueamur pauperes; nam quos tangit pauperum amor, & tener ille pietatis affectus, delectat profectò aspe- C ctus ipse ærumnarum, & cæcos vident, & mutis ipsis nihilq; petentibus respondent, adsunt, subueniunt: at qui neque misereri, neque mollescere volunt ad aliorum ærumnas, omnem naturæ sensum abnegantes, hi despiciunt, deijciunt oculos, prætereunt, atque tantùm abest, vt cæcos videant, vt oculos viduæ, & miserorum frustra expectare faciant. Vide locum illum Iobi capite 6. 5.

Neque hic peccauit &c. *sed vt manifestentur opera Dei in illo.* Quamuis iustus aliquis sit, & sine crimine, solet tamen interdum DEVS illum vexando exercere, vt perficiat, & meritum augeat, & alios patientiæ exemplo iuuet, & confirmet. Sic cum Iobo egit Deus, quem defendit, & eius obtrectatores re- D pressit dicens c. 42. *non estis locuti rectum coram me, sicut seruus meus Iob* sic cum Tobia, cui dixit Angelus cap. 12. *quia opera tua placita erant coram Deo, necesse fuit vt testatio probaret te.* Deinde interdum etiam corripit aliquos propter scelera, vt emendentur, & ad meliorem frugem redeant, nunquam tamen in vniuersum quod ex se est, ita punit quemquam, vel affligit, vt interimat, derelinquat, & damnet, nam etiam cùm corripit, non derelinquit, vt 2. Machab. lib. cap. 6. 16. dicitur: *nunquam quidem à nobis misericordiam suam amouet, corripiens in aduersis populum suum non derelinquit,* & Iob 5. 18. *ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt;* vbi verbum *mederi,* ex Hebræo circūuoluere vel *ligare* significat; quare rectè hæc 6.

duo

duo coniuncta sunt, *vulnerat, & medetur*, quasi dicat, vulnus quidem infligit, sed statim alligat, & sanat. Porrò maxima deligationis vis est apud chirurgos, teste Hippocrate: hinc solet cum fractionibus, & vulneribus deligatio in Scripturis adiungi Ezech. 34. 4. *quod confractum est, non alligastis.* & Psalm. 146. 3. *qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.*

7. Tribuitur verò etiam in Scripturis non rarò simul vtrumque Deo, percutere, & sanare, vulnerare, & alligare tanquam res illo dignissima, vt Deutero. 32. 39. *percutiam, & ego sanabo.* 1. Regum 2. 21. *Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.* Sap. 16. 13. *deducis ad portas mortis* (constituis inter extrema pericula) *& reducis.* Altissimo verò consilio hæc duo simul connexa Deo à se tribuuntur. Tum vt immensa Dei potentia, & iustitia nobis manifesta sit. Sic Deutero. 2. loco citato: *non est alius Deus præter te*, & eodem loco Sapientiæ, *Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem* &c. tum vt Dei charitas, & misericordia appareat, quæ post flagella statim quem afflixit, solatur, quasi illum vexasse, & percussisse pœniteat, quod loco citato expressit Tobias: *castigauit nos propter iniquitates nostras, & ipse saluabit nos propter misericordiam suam* & Ierem. 26. *bonas facite vias vestras, & pœnitebit Dominum mali, quod locutus est aduersum nos*, quod exemplo ex 2. Reg. 24. 15. 16. desumpto clarum est. Cùm enim esset comminatus pestem trium dierum, vix de mane vsque ad tempus constitutum holocausto vespertino, vel prandio meridiano lues illa sæuijt: vnde subditur: *cumque extendisset manum suam Angelus Domini super Ierusalem, vt disperderet eam, misertus est Dominus super afflictionem, & ait Angelo percutienti populum, sufficit: nunc contine manum tuam.*

8. Tertiò quoniam aliqui sunt ita improbi & scelesti, vt nullis medicamentis adhibitis curari posse videantur. Hos mulctat potiùs, quàm corrigit Deus, dum supplicijs afficit, tamquam iam ex diuino suo conspectu proiectos. Sic Pharao, sic Antiochus Epiphanes, sic Herodes ille infanticida, & Alter Agrippa, sic Core, sic Abyron, & Datan puniti sunt, hîc apud mortales, vt ignis inferni, cui sunt destinati, partem aliquam libarent, illic apud infernos sempiternas pœnas daturi, ad quos Greg. lib. 9. mor. cap. 33. accommodat illud Psal. 108. *induantur sicut diploide confusione sua.* De his Sap. 12. 27. dicitur: *finis condemnationis eorum veniet super eos.*

9. Postremò immittit Deus calamitates, in quibus non merita hominum, seu bona, vel praua spectantur, sed eius potius gloria consideratur; quia nimirum vult Deus ex his incommodis, & ærumnis maxima, & amplissima sæpè bona pro admiranda sua sapientia elicere: sic in hoc cæco accidisse Christus ipse testatur: *neq; hic peccauit, nec parentes eius vt cæcus nasceretur, sed vt manifestentur opera Dei in illo.* non est propterea negandum, etiam ex reliquis tribus supra expositis calamitatum, vel afflictationum generibus, quibus vel iustos affligit ad coronam, peccatores punit ad emendationem, impios, & scelestos homines ad aliorum terrorem, & suæ iustitiæ manifestationem, tamquam à se proiectos mulctat in condemnationem: non est inquam negandum, hinc etiam illustrari, manifestarique Dei gloriam, sed hæc diuinæ gloriæ manifestatio cóiuncta semper est, vel cum eorum hominum, in quibus, vel apud quos fit, ingenti bono spirituali, animarumque salute, vt in ijs videre est, de quibus num. 6. vel cum eorum maiori etiam malo & exitio, vt patet ex num. 8. nam propter eorum hominum duritiam, & cor impœnitens, per ea magis excæcatur mens eorum hominum, & obduratur cor, per quæ illuminari, & emolliri deberet, cæterum in quarto calamitatum genere, de quo paulò ante hoc eodem num. 9. initio, vel sola per se, vel certè præcipuè spectatur Dei gloria tanquam proximus finis, quamuis inde postea redundet in alios vtilitas non parua.

Venit nox quando nemo potest operari v. 4. Hortatur nos Dominus, vt die operemus, nec pigri, ac desides noctem expectemur, quando nemo poterit operari. Rectè Chrysost. hom. 55. in Ioann. *donec dies est*, inquit, *dum licet hominibus in me credere, dum hæc durat vita laborandum est. Venit nox, hoc est futurum tempus, quando nemo potest operari, id est, quando non est amplius fides, neque labores, neque pœnitentia.* O nos miseros, qui diem negligimus, & noctem expectamus, vt benè operemur! Nam dum vita est comes, socordiæ nos tradimus, voluptati indulgemus, pœnitentiam verò, bonaque opera in importunum mortis tempus reijcimus, quod si hoc insanire non est, quid sit planè desipere, & insanire nescio. Similes hac in parte sumus primarijs viris, ac magnatibus, qui per diem totum fermè dormiunt in eburneis mollibusque lectis, clara luce stertunt; per noctem verò ipsam amant operari, tunc aleis, epulis, coreisque vacant. Ita naturæ ordinem inuertunt, vitæque officia peruertunt, cùm nonnisi nocte operari velint, interdiu verò quiescere: non aliter nos die, id est, dum viuimus cessamus, noctem verò bonis operibus assignamus. ita fallimur miseri Dei ordinem immutantes. 10. Opera bona

11. Præcepit Deus Leuit. 11. & Deuteron. 14. ne sibi in sacrificium offerrent, vel comederent Hebræi vespertiliones, seu noctuas, & alias id genus nocturnas aues. Quamobrem quæso id? nimirum per hanc legem spiritualem voluisse videtur significare Deus, vt indicat Cyrill. lib. 7. in Leuit non placere sibi sacrificia nocturnarum auium, id est, eorum, qui non diei lucem, sed noctis tenebras ad volandum suscipiunt: & sanè ij cibi, id est, opera, quæ in supremas mortis angustias, atque obscurissimas tenebras differuntur, ipsis hominibus vtiles esse non solent; quæ cùm ita habeant, vt dixi, videas tamen aliquos ita salutis suæ negligentes, vt peccatorum confessionem, restitutionem, necessariamque pœnitentiam in infandam illam noctem, hoc est, mortis articulum extrahant. quanto satius esset timere, ne alicui nostrum illud accidat, quod refertur de pœniten. distinct. 6. c. *qui vult*; qui, cùm potuerunt, nunquam conuerti voluerunt, confitentes, cùm iam peccare nequeunt, non sic facilè acquirunt quod volunt. *Qui enim prius à*

peccatis

peccatis relinquitur, quam ipsa relinquat, ea non liberè, sed quasi ex necessitate condemnat. libenter nunc audiamus quod Sapiens consulit Eccles. 17.26 27. *non demoreris in errore impiorum : ante mortem confitere, à mortuo quasi nihil*, id est (quasi non existente) *perit confessio*, (quasi dicit, non potest mortuus Deum laudare) *confiteberis viuens, viuus, & sanus confiteberis.* ita quidem Sapiens sapienter monet: at aliter faciendum sibi censent, qui dum vitam hanc viuũt, aliena rapiunt, & sua augent, eleemosynas, & pia opera ab alijs fieri post obitum curant. Qui per noctem incedunt facilè errant, impingunt, & labuntur. *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.* Qui maria traijciunt vel nauigant, die portum capere student, ne fortè noctu ad scopulos illisa nauis aperiatur, vel in syrtes occultas decurrens, ibi absorbeatur. Qui etiam iter faciunt, si fortè solem in occasum vergentem cernũt, pigritiam, ac socordiam excutiunt, equis calcaria addunt, vt ante tenebras, ad quem cupiunt locum perueniant. Si igitur nauigamus in tam periculoso mari huius vitæ, si iter conficimus, excitemus nos, percurramus, & si fieri potest, præteruolemus viæ spatium quod restat, ne antequam ad optatum portum, ad dulcem patriã perueniamus, in medio mari vel itinere pereamus ingruentibus sæuæ noctis tenebris.

12. *Fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos*, &c. v. 6. Irenæ. lib. 5. ca. 15. *Scriptura ait*, Gen. 2. *& sumpsit Dominus limum de terra, & plasmauit hominem: quapropter Dominus expuit in terram, & fecit lutum, & superliniuit illud oculis; ostendens antiquam plasmationem, quẽadmodum facta est, & manum Dei ostendens his, qui intelligere possunt, per quam è limo plasmatus est homo.* Num verò homo ex puluere, an verò ex terra seu limo formatus sit, disputant Doctores in locum Gen. cap. 2. 7. *formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ.* Tolet. annotat. 6. ex puluere solo, absque aquæ permixtione formatum esse hominem censet, quod Hebræa vox *Aphar* puluerem significet, & quidem valde tenuem, ac minutũ. sed sequor nostrum interpretem, qui locum Gen. sic vertit: *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ.* Est autem limus terræ, vt docet Augustin. lib. 2. de Gen. contra Manich. cap. 7. aquæ & terræ commixtio: Idem apud est lutum: vt proinde homo à Deo, quasi à figulo, seu vt vas, formatus sit ex luto. Quare Iob ait c. 10. *memento quæso quod sicut lutum feceris me.* Igitur *Aphar* puluerem quidem significat, sed eo loci permixtum aquæ. Declarare ergo voluit interpres, materiam, ex qua compactum est corpus hominis, non purum puluerem fuisse, qui nimium tenuis, & dissipabilis est, neque aptus, vt in corpus aliquod efformetur; sed puluerem commixtum aquæ, seu terram limosam aut cœnosam, quali vtuntur figuli, & hanc vocant *puluerem terræ* : etenim fons ascendebat tunc de terra, vt difficilè non fuerit inuenire limum.

13. Ex hoc ergo luto, quo cæci huius liniti sunt oculi, admonemur nostræ fragilis, & caducæ, ac breui perituræ conditionis naturæ; cuius rei frequens memoria mirum quantopere iuuet ad nostri rerumque caducarum contemptum, & ad cœlestium amorem inuitet; quod piè &

A eruditè Rupert. vt solet cap. 20. lib. 2. de Trin. his verbis docet : *duo à Mose dicta sunt, quæ diligenter aduertere operæ pretium est : quia videlicet formauit Deus hominem. & non vndecumque, sed de limo terræ formauit. Hoc namque sicut dignum erat, perpendentes homines sancti, hunc ipsum creatorem suum, plastem, se ipsos autem lutum appellarunt, eleganti confessione, & lacrymosa declamatione: & nunc Domine inquit Isaias cap. 64. Pater noster es, & nos lutum; & fictor noster tu, & opera manuũ tuarum omnes nos. & apud Ierem. cap. 18 6. loquitur idem Psaltes noster Deus: nunquid sicut figulus iste non potero vobis facere domus Israel, ecce sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea: ostenderat enim ille figulum facientem opus suum super rotam: & dissipatum est, inquit, vas quod ipse faciebat è luto manibus suis, conuersusque fecit illud vas alterum sicut*
B *placuerat in oculis eius vt faceret. Hinc idem qui supra dicit Isaias, væ qui contradicit fictori suo, testa de samijs terræ. Hæc & illis similia sciens ille iurisperitus cœlestis Paulus ait ad Roman. 9. ô homo tu quis es, qui respondeas Deo? numquid potest figmentum dicere ei, qui se finxit, quare me fecisti sic? Aut numquid non habet potestatem figulus facere de eodem luto aliud quidem vas in honorẽ, aliud verò in contumeliã? ita & nos cùm legimus, quia formauit Deus hominẽ de limo terræ, non discutiendum nobis est cur ita fecerit, sed potius illud timendum vnicuique nostrum de se ipso, ne vas, quod fecit ipse, dissipetur in manibus eius, & hoc abiecto faciat aliud vas sicut placuerit in oculis eius.* Hæc disertè, & piè Rupertus.

Vade laua in natatoria Siloe, quod interpretatur missus v. 7. Duo erant necessaria homini, vt quem amiserat per peccatum visus reciperetur; quorum alterum solus Deus præstare po- 14.
C terat, alterum humanarum erat partium: illud difficillimum, hoc verò facillimum: illud erat, vt luto nostræ humanitatis saliua, hoc est, sapientia Dei vniretur, & Dei Filius hominem indueret, atque adeò pro nobis sanguinem funderet in crucem actus. Ad nos verò pertinebat, vt hoc ipsum remedium nobis applicaremus, atque adeò vt tam precioso nos sanguine ablueremus: & vide quam pigri, & ingrati simus. Præstitit Deus id quod difficillimum erat, nos quod facillimum est, nolumus facere. Cedo, quam iniuriosum esset, & contumeliosum vile aliquod mancipium Regi Domino suo, qui vt grauem eius morbum curaret, carissimi filij sui sanguine balneum parasset, si postea nollet ingratum illud mancipium eo medicamento vti, quin etiam paruipenderet? Quid quæso hîc
D diceres? quid non mali de tam ingrato seruo cogitares? Cui supplicio tam vile caput obnoxium esse non crederes? Iam audi. parauit tibi Pater cœlestis in tui medicinam, & salutem, vnici, & carissimi filij sui sanguinem, & tu interim refugis adire piscinam Siloe, & ibi lauari, hoc est non curas, & tantum non contemnis Sacramenta, in quibus tanquam in piscinis Siloe sanguinis Christi continetur ad tui salutẽ. Et vide quanto tu magis dignus sis reprehensione quã Naaman, de quo 4. Reg. 5. nam cum accedant ad te serui Domini sui, & loquantur tibi; *etsi rem grandem dixisset Propheta* (hoc est, Christus) *certe facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi; lauare, & mundaberis?* nec tamen horum voces audire curas, quanto melior te

Naaman? qui quamuis initio Elisæi verbis, quibus iubebat illi: *vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis*, nollet parere, tandem persuasus à seruis, descendit, & lauit: tu verò nec Sanctorum monitionibus, nec piorum exemplis, & quod caput est, nec tam imméso Christi amore moueris, vt in hanc natatoriam Siloe descendas, & abluaris, & sanitatem, lumenque recipias, hoc est, ad Sacramenta Christi sanguinem in se habentia adire recusas, quæ tanto Christus amore tuum spectans bonum, dum tuam curat sanitatem, instituit.

15. *Abijt ergo, & lauit, & venit videns.* Notauit Cyrillus in catena Græca discrimen quoddam inter hunc cæcum, & alios: nam hunc nec clamantem, nec petentem oculorum aspectu donauit; cæteros nonnisi rogantes, non nisi ad se clamantes curauit, quia nimirum hi Iudæorum ille gentium populum significauit; ergo quoniam Iudæi eius habebant ex lege notitiam, noluit illos curare, siue animo, siue corpore, nisi petentes, rogantesque: at gentiles, quoniam omninò cæci erant, qui petere ab eo quem non cognoscebant, sanitatem non poterant, sponte, atque vltro sanauit; sponte, atque vltro Euangelium, salutemque obtulit. Sanè quod saliua curauerit hunc cæcum indicat non posse gentes lumen gratiæ recipere, nisi suæ fierent carnis participes.

16. *Diuinæ gratiæ vis.* *Alij dicebant quia hic est, alij nequaquam* v. 8 9. Tanta est diuinæ potentiæ vis cum gratiæ suæ fulgore quempiam illuminat, & exornat, vt non idem ipse qui antea erat iam amplius esse videatur. Sed ita in alterum mutatus appareat, ita diuersus à reliquo hominum cœtu, vt admirentur cæteri, & vix eundem esse iam opinentur. Hoc euenturum Sauli prædixit Samuel postquam illum in Regem inúctum ab se dimisit: *mutaberis*, inquit, *in virum alterum*, id quod egregiè D. Greg. explicat lib. 4. in 1. Reg. cap. 4. vbi ait: *amor electæ mentis quid est aliud, quam immutatio vetustatis? tepidus erat quis, sed repente visitatus à spiritu, feruens efficitur. In virum alium mutatur, qui compunctionis gratiam per aduenientem spiritum suscipit, quam ante non habebat. Repente raptus in virtute superuenientis spiritus esse carnalis desinit, potenter sæculi curas abijcit, & in æternorum contemplatione mira puritate consurgit. Miratur se tunc esse, quod non erat; miratur se tunc non fuisse quod est.*

17. In cuius rei confirmationem locupletissimos duos testes in medium proferre possumus Paulum, & Augustinum; etenim ille quidem cùm ante Christianorum sanguinem sitiret, & hostili conatu in Christum ferretur; postea de cœlo diuina virtute tactus in se ipso expertus est, quam admirando modo diuina gratia hominem quodammodo vertat in Deum: quare sic de se ipso testatus est: *Christo confixus sum cruci: viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus, quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum propter me.* Vides, vt totus à se excesserat Paulus? Vides vt totus in Christum transierat? nam qui Paulum spectabant, non amplius Saulum, sed Christum ipsum videre sibi videbantur. Quid de Augustino dicam? ipsum de se ipso, non me loquentem audias. Cùm enim fluctuaret, & secum luctaretur, & iam quasi de cœlo grauidus salutem parturiret, cumq; inde praua voluptatum cõsuetudo illum ad se raperet, hinc Christus honestè blandiens vt venire ne dubitaret, extensis ad suscipiendum brachijs inuitaret, ita scribit: *ego sub quadam fici arbore straui me, & dimisi habenas lacrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum:* Dixi tibi: *& tu Domine vsquequo? Vsquequo Domine irasceris in finem, ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri, & iactabam voces miserabiles: quamdiu quamdiu, cras & cras? quare non modo, quare non hac hora finis turpitudinis meæ? Audio vocem: tolle, lege, tolle, lege. codicem Apostoli arripui, aperui, & legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt oculi mei: non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitijs, non in contentione, & æmulatione, sed induite Dominum Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs. Nec vltra volui legere, nec opus erat. statim quippe cum fine huiusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt.* Cernis ne quantæ sint diuinæ gratiæ vires? Cernis vt hominem, qui prius infimis hisce rebus tenacius affixus totus inhærebat, totum etiam quodammodo in Deum transferat, & mentis caligine pulsa, cœlestis gaudij, & incredibilis serenitatis luce perfundat?

18. Hanc tam admirandam morum immutationem non capit mundus, admiratur, suspicit, prædicat castos esse eos, quos prius impuros agnouerat; sui contemptores, quos elatos, & iniuriarum vltores prius viderat; cœlestes, quos terræ affixos expertus fuerat. Quam mutationem apprimè significant ea, quæ de cæco isto, qui eum prius nouerant, dicebant; *nonne hic est qui sedebat, & mendicabat? alij dicebant, quia hic est; alij autem nequaquam, sed similis est ei*; de quo mundi stupore ob tam repentinum, & cœleste mutationis genus dicit Petrus epist. 1. cap. 4. *in quo admirantur, non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem.* Verè qui dextera excelsi sic mutatus est, ijs, qui propter eum in admirationem rapiuntur, ac vix credunt eundem esse hominem, qui prius, dicere potest: *venite, audite, & narrabo, quanta fecit Dominus animæ meæ.* & ad Deum conuersus gratias agere nunquam cessabat, illudq; repetere: *dirupisti Domine vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.*

19. *Per confessionis sacramentum datur gloria Deo.* 24. *Da gloriam Deo*] quod per confessionis sacramentum detur Deo gloria, docet Augu. in Psalm 94. sic scribens: *Numquid, & hoc non pertinet ad laudem Dei, quando confiteris peccata tua? immo verò maximè pertinet ad laudem Dei. quia tãto plus laudatur medicus, quanto plus desperabatur ægrotus. confitere itaq; peccata tua, quo magis desperabas de te propter iniquitates tuas. tanto enim maior laus est ignoscentis, quanto maior exaggeratio est peccata confitentis. non ergo putemus nos recessisse à laude cantici, si iam hic confessionem intelligimus, qua confitemur peccata nostra, & hoc ad laudem cantici pertinet: quia cum peccata nostra cognoscimus, Dei gloriam commendamus.* Eodem pertinent verba eiusdem Augustini, quibus Psalmo 95. exponit illa: *confessio, & pulcritudo in conspectu eius. Pulcritudinem*, inquit, *amas? vis esse pulcher? confitere.*

non

non dixit pulchritudo, & confessio; sed confessio, & pulchritudo: fœdus eras? confitere, vt sis pulcher. peccator eras? confitere, vt sis iustus. Fœdare te potuisti, formosum te facere non potes. qualis autem est sponsus noster, qui fœdam amauit, vt pulcram faceret? quomodo ait aliquis, fœdam amauit? non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores. quos vocas peccatores? vt remaneant peccatores? non inquit, quomodo non erunt peccatores? confessio & pulchritudo in conspectu eius. cõfitentur enim peccata sua, vomunt mala, quæ auida vorauerunt. non redeunt ad vomitum suum, sicut canis immundus, & erit confessio & pulcritudo. Sic August. quibus non est difficilè intelligere, ex confessione magnam Deo gloriam consequi.

Et quidem meritò fateri debemus, ex confessionis Sacramento insignem Deo gloriam tribui ab eo, qui vt debet, sua peccata confitetur; primum quidem, quia sacramentum ab ipso Christo institutum sumitur, quo summus ChristoDño cu'tꝰ tribuitur. deinde ꝑpter ipsũ Christum hominibus, quoniam eius sunt sacerdotes, ac ministri, nos sponte subijcimus, & quidem in re pudoris, ruborisque plenissima: adhæc, si effectum ipsum confessionis spectemus, ad magnam is Dei gloriam pertinet. etenim qui facinorosus erat, exsoluitur, immundus à sordibus eluitur. Denique totus mundus, ac purus efficitur, ex Dei inimico amicus, Dei Filius ex diaboli mancipio, ex Gehennæ obnoxio, beatitudinis hæres constituitur. Postremò gratias Deo agit, Dei clementiam, & infinitam bonitatem summis attollit laudibus, & occasio est alijs, qui tantam morum mutationem cernunt, vt Dei misericordiam admirentur, & laudent. Sed hæc obiter.

20. Persecutionis eximium bonum.

Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras, &c.] v. 35. Hic Chrysost. hom. 58. præclarè notat, tunc maximè caros esse homines Deo, ac sub eius curam, & intimam familiaritatem admitti, cùm propter illum abijciuntur à mundo, & grauissimis ignominijs, ac contumelijs affi iuntur; sic ergo scribit: *qui propter veritatem & Christi confessionem malo, & contumelia aliqua afficiuntur, hi maximè à Deo honorantur. Vt enim qui propter Deum pecunias dispergit; is maximè eas inuenit, & qui odit animam suam, is vel inprimis amat, ita contumelia affectus propter Deum, is plurimum honoratur à Deo: quod cæco vsu venit. Eiectus est à templo à Iudæis, & in templo à Domino inuentus est: contemptus à contemptoribus Christi; ab Angelorum Rege honoratus est. Vt enim munerarius athletam victoria insignem, ac coronatum, ita hic Iesus accipit;* Sic Chrys. Moses à Pharaone ad necẽ quæsitus regalis palatij fulgorem relinquẽs inter solitaria, & squalida loca in rubi medio Deum videt. Exod. 23. Elias à Iezabele impia Regina damnatus ad mortem, dum in vastam eremum fugit, Angelorum cibo pascitur, deniq; in montem delatus præclaro Dei visu fruitur. 3 Reg. 19 Ioannes in Patmos insulam relegatus, Apocalypsim infinita continentem mysteria accipit. sic qui propter Deũ persecutionibus, calamitatibus, contumelijs exercetur, suauibus, & liquidis Dei voluptatibus fruitur. Ij liberè canere possunt, *Pater meus & Mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* His dicit Dominus, *nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis.* Is. 51. 7. 8. *sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis: & sicut lanam, sic deuorabit eos tinea: salus autem mea in sempiternum erit.*

CAPVT XVIII.

PARABOLA PASTORIS, OVIVM, OVILIS, OSTII, OSTIARII, Mercenarij, Furis, ac Lupi.

D. 10. 1.

Fer. 3. Pentec.

V. 1. Men, Amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro.

2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.

3. Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas.

4. Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius.

5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo. quia non nouerunt vocem alienorum.

6. Hoc prouerbium dixit eis Iesus, illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis.

7. Dixit ergo eis iterũ Iesus: amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ouiũ.

8. Omnes quotquot venerũt fures sunt, & latrones, & nõ audierunt eos oues.

9. Ego sum ostium ouium; per me si quis introierit saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.

10. Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.

11. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Dominica 2. post Pascha.

12. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, vidit lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues

13. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.

14. Ego sum pastor bonus: & cognosco oues meas.

15. Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ouibus meis.

16\. *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.*

17\. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam.*

18\. *Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. hoc mandatum accepi à Patre meo.*

19\. *Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos.*

20\. *Dicebant autem multi ex ipsis: dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis?*

21\. *Alij dicebant: hæc verba non sunt dæmonium habentis, nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?*

SCHOLIA.

1\. Ratio ordinis.

OBseruanda est hîc diligenter ratio ordinis huius parabolæ cum superioribus. nam à septimo capite Ioannis vsque ad v. 21. ca. 10. eiusdem Ioannis narrantur ea quæ dicta sunt, & facta à Christo circa festum Scænopegiæ; quod festum septimo mense à Iudæis celebratur. quæ verò sequuntur, à v. 23. eiusdem cap. 10. Ioannis dicta sunt à Domino in festo Encæniorũ, quod celebrabatur mense nono. Itaque inter ea quæ à cap. 7. Ioannis ad versum 21. decimi capitis explicantur; & ea quę narrantur à v. 23. eiusdem capitis decimi, intercessisse videtur minimum bimestris temporis spacium, tantum enim temporis interuallum cadebat inter vtrumque hoc festum. Hoc sanè capite nostrarum dilucid. 17. vsque ad vers. 21. continetur sermo Domini parabolicus de pastore, ouibus, oculi, &c. nam à v. 23. alius subnectitur sermo Domini post duos menses habitus, & hæc de ratione ordinis.

2\. Mens Domini in hac parabola.

Quæ verò sit mens Domini in hac parabola, nõ eodem modo ab omnibus traditur. Sunt, qui ordiuntur hoc caput decimum Ioannis à v. 39. capitis noni Ioannis: videtur enim Dominus à prædicto v. 39. inchoare nouum sermonem, sumpta occasione ex cœci eiectione, quem sanitati restituerat. quod mihi planè non displicet. Quare mens Domini videtur inde petenda. D. August. Beda, & Rupertus mentem Christi hic esse volunt, vt probare velit Pharisæos cæcos esse, licet dicerent se videre, nam si oculos haberent, verum vtique Pastorem Christum non ignorarent; & vero vnde istis lumen, qui vt Augustinus ait: *furebant contra diem?* paulò aliter Chrysost. homil 58. quem tanquam antesignanum, Theophyl. & Euthymius sequuntur. arbitratur enim tacitæ obiectioni hîc occurrere Christũ qua obijcere aduersarij Christo poterant, se non propterea ab illo recedere, nec in eum velle credere, quod cæci essent: sed quod ipse fur, & latro, & seductor esset, qui ipsorum populum, suæ videlicet ipsorum fidei commissum, diriperet, ac dilaniaret. Respondere verò Christum se esse Pastorẽ, ipsos autem fures, atque latrones. Cardinalis Toletus excludens hanc Chrysostomi opinationem, putat, non propter ea, quæ obijcere poterant Pharisæi verbis illis: *vt qui non vident videãt, & qui vident cæci fiant*, hæc in præsenti Christum docere; sed quod eiecto è synagoga cæco à natiuitate, & ijs, qui in eum credebant, hac vna re Christũ seductorem esse declararent; eos verò, qui in eum cre-

A derent, deceptos ab illo esse opinarentur. Ergo declarat Dominus hac parabola, se minimè seductorem esse; sed ipsos potius, qui ouibus pręesse vellẽt, nec ipsum reciperẽt. Et hoc probo; quod & censuisse Cyrillus, vt in catena græca legere est, videtur: ait enim occurrisse hîc Christum, non verbis Pharisæorum, nec tacitæ obiectioni; sed potius tacitis cogitationibus ipsorum. arbitrabantur illi se solos populi Doctores, atq; Pastores esse, & vehementer angebãtur, q populus Christũ sequeretur seductorẽ seductus. id q eo facto indicarũt tũc maximè cũ cæcũ natũ è synagoga eiecerũt Christũ cõfitentem.

Duo igitur docet Christus Primũ; non se seductorem falsumq; Prophetã esse; sed eos potius, qui per ipsum nõ intrant tanquam verum ostium ouilis: cùm tamẽ ij tantum sint veri, ac legitimi pastores, qui per ipsum intrãt. alterum est: duntaxat eos, qui eum sequuntur, & in eum credunt, esse de ouili B Dei, ac proinde inter oues, & fideles cõnumerandum esse neminẽ, qui eum non sequitur, vel in eum nõ credit. Quare præcipuus parabolæ Christi scopus, is mihi esse videtur, vt præsertim velit in hac parabola de ostio, ouili, pastore, & ostiario Dominus ostendere, se esse ostium, per quod & veris pastoribus, & ouibus in ouile intrandum sit omnino. Quamuis post hanc parabolam addat, se pastorem etiam esse ne putaretur tantum ostium, & non pastor ille olim prænunciatus. Messiam enim pastorẽ futurum esse prædixerant, ex quibus efficere vult, toto hoc sermone Pharisæos, qui per se ostium nolebant ingredi, & se abnegarent esse illum pastorẽ vaticinijs pręostensũ, fuisse nõ bonos pastores, sed seductores, & furibus, ac latronibus potius similes, & magis ipsos esse extra synagogam, vel Ecclesiam, quam cæcum, qui in se crederet. 3.

4\. Qui verus pastor.

C 1. *Amen, Amen dico vobis, qui non intrat per ostiũ*] Declarat eum esse Pastorẽ verũ, qui in ouile ouium per ostiũ ingreditur; at illum, qui aliunde ascendit, furẽ esse & latronẽ. quod igitur pastores à furibus, & latronibus separat, ostiũ est ouilis. Aduerte fures, teste Hier. Ose. 7. eos esse. qui *insidiantur, & occulta fraude decipiũt*: latrones verò, eos, qui *audacter aliena diripiunt*. Fures itẽ rebus, latrones verò etiam vitæ insidias struunt, vt proinde meritò, iureq; optimo, hæreticos homines, cũ furibus Ecclesiæ, Tyrannos verò cum latronibus cõferre possis. Fur. n. vt ait Toletus arte latro vi ac potẽtia nocet. loquitur aũt Christus, cũ inquit: *qui intrat per ostiũ pastor est ouiũ*, nõ de omnibus, qui ingrediuntur ouile: nã hoc etiã ouibus cõpetit; sed de eo duntaxat qui propter oues intrat, & is pastor est, vbi sub nomine *pastoris* nõ se, sed alios intelligit Sanè se *ostiũ* D Christus nũc vocat, sic. n. ipse testatur v. 7. *Ego sum ostiũ ouiũ*, idẽ verò esse solet, & pastoris, & ouium ostiũ. & proinde nõ mihi multũ placet distinctio Maldonati, qui distinguit ostiũ pastoris ab ostio ouiũ. aliter sentit Cyril. in catena græca, aliter Aug. tũ hoc loco, tũ ser. 49. de verb. Do. aliter Greg. ho. 13. & 15. in Ezech. & li. 7. registri c. 47. & li. 9. c. 40. vt ceteros breuitatis studio omittã. intrat aũt p Christũ, qui in illũ credit, & auctore Aug. qui illũ imitatur. Scio D. Chrys. ho. 58 ostiũ diuinas Scripturas, legis, & prophetarũ interpretari, quas dicit esse ostiũ Christi: verũ, nisi fallor, nõ ita propriè Scripturæ ostiũ dicuntur præsertim Christi, quin Christus potius est Scripturarũ ostiũ, q ex Proue. 8. 34. rectè colligi potest. *Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei*. Ecce tibi hoc loco Christus ostium appellatur, per quẽ ad Deũ ingredimur. Huius porrò ostij fores, & postes Scripturæ aptè accipiuntur, ad quarũ studiũ, & cõseruationẽ inuitat nos Spiritus S. illis verbis: *Beatus homo*, &c. nam iuxta Bedã fores, & postes ostij sapiẽtiæ, sunt Scripturæ S. & DD. sacri qui sua doctrina aditũ præbẽt ad percipiendã sa-

pientiam,

prietiam, & tanquã postes, alios suffulciunt. ergo ad has fores excubandũ est, nõ ad hæreticorũ conuenticula. Christus igitur aptius ostium ipsum est, clausum Scripturis legis, & prophetarũ tanquã foribus quibusdã, & postibus, neque verò Moses rectè ostiarius vocatur; sed, vt inferius ostendã, potius ipse Spiritus S. quãuis aliter visum sit D. Chrysostomo.

5. *In ouile ouiũ*] Gr. αὐλὴν, stabulũ. nõ. n. ouile vocat loca solo tecta sepia, vt quibusdã nũc locis visuntur quæ ianuã, & ianitorẽ nõ habent, sed stabulũ muro circũdatũ, sed quomodo vocat ouile? Respõdeo, Ecclesiã Dei, vel fideliũ rectè hîc ouile dici; nũc verò post Euãgelij promulgationẽ sola Ecclesia Christi, seu Christianorũ, per tot mundi partes diffusa, & ex tanta hominũ varietate constituta, quæ inferius v. 16. dicitur vnũ ouile, neq; .n. alij sunt fideles quã Christiani. & quidẽ iure vnũ ouile nominatur; habet .n. vnũ duntaxat pastorẽ in terris, qui summus Pontifex Romanus est. habet eadẽ doctrinę pascua, eadẽ Sacramẽta, quibus ab alijs, qui non sunt intra ouile, secernitur, eundẽ habet Dei cultũ, præsertim verò venerabile, ac tremendũ Missæ sacrificiũ, vnã & cõmunẽ legẽ diuinã tenet, adiunctis quibusdam Ecclesiasticis legibus, quæ instar cuiusdã sepis hui⁹ ouilis sunt. ꝙ si sciscitēris num etiã ea, quæ in cælis triumphat Ecclesia, possit propriè ouile vocari. in prõptu est responsio; minimè ita dici posse. nã in ouili ad breue tẽpus oues permanent: cõtra cęleste illud domiciliũ æternũ durat. prætereà multo lætius, ac perlibẽtius extra ouile vagãtur oues, & pascuntur; at Beatis summa est voluptas semper in cęlis esse, ibiq; Dei cõspectu, & venerãdo illo SS. cõcilio frui. his accedit, ouile locum esse clausum, ac munitũ cõtra aduersarios, lupos, & latrones; at in cœlis nullus metus, timor nullus est. etenim verè scriptũ est de viro iusto Ps. 90. *Altissimũ posuisti refugiũ tuũ, nõ accedet ad te malũ, & flagellũ nõ appropinquabit tabernaculo tuo.* Postremò (quod caput est) nõ solet in ouili satis pabuli esse, nõ raro deest quo ibi pascantur oues. at in cœlesti illa sede, ac mãsione, oũm rerũ præsto est copia, nulla penuria.

6. *Ascendit aliunde*] iuxta gloss. interlin. is aliunde ascendit, *qui quoquo modo præter Christum intrat in ouile, vel nõ bene de eo sentiẽdo, vel nõ eius gloriã, sed suã quærendo.* Hinc Aug. rectè: *dicãt*, inquit, *pagani*, vel Iudæi, vel hæretici, *benè viuimus; si per ostiũ non intrãt, quid prodest eis? quia nec benè viuere dicẽdi sũt qui finẽ bene viuendi, vel cæcitate nesciũt, vel inflatione cõtemnunt*, & fur quidẽ ideò fugit ostiũ, quia latere, ac tutò furari vult; timet. n. ne à pastorib⁹ deprehẽsus malè accipiatur: at latrones quon à faciliorẽ ingressum per septa, & maceriẽ nemine resistẽte, quã per ostiũ sperẽt, propterea ostio, limineq; deflectunt. Nec indiligenter obseruandũ est, verbũ illud, *Ascendit*: nimirũ, *casurus ex alto*, vt est in interlin. Aug. tra. 45. *Quicumque*, inquit, *vult intrare ad ouile, per ostium intret, Christũ verum prædicet, Christi gloriã quærat, nõ suã; nã multi quærendo gloriã suã, oues Christi sparserũt potius, quã cõgregauerunt: humilis est. n ianua Christus Dominus: qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, vt sano corpore possit intrare: qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere, qui autem per maceriam ascendit, ideò exaltatur vt cadat.*

7. Duæ furis proprietates. *Fur est & latro*] Duas furis proprietates, tum ex hoc. 1. versu, tũ ex v. 10. colligere est, quarũ vna sit, furi nõ reserari ostiũ ab ostiario, quin ille relicto ostio aliunde ascẽdit; altera, ꝙ fur nõ venit ad oues vt illis aliquã vtilitatẽ afferat; sed potius vt eas rapiet, discerpat, interimat. Sanè nõ à scopo aberrabis, si per furẽ eũ hîc intelligas, qui Christi populũ quã à veræ fidei, & doctrinæ puritate, quã à morũ probitate, & sacrarum legum custodia auertunt, siue illi hæretici sint, siue falsarũ sectarum sectatores. Illi item fures sunt, qui relictis ouib⁹, quamuis Prælati sint, suam gloriam quærunt, & proprijs vtilitatibus student. & de his hactenus.

2. *Qui autem intrat*] Veri Pastoris certissimas notas, & proprietates assignat, quarũ prima v. 1. habetur, ꝙ per ostiũ intret in ouile. quatuor aliæ ex v. 3. colliguntur. & hæc prima quidẽ pastoris cõditio ex declaratione versus 4. posita num. 4. satis constat. 8. Veri pastoris notæ certissimæ.

3. *Huic ostiarius aperit*] hæc est altera proprietas: vero pastori reserari ostiũ ab ostiario. *Huic*, inquit, *ostiarius aperit*. tertia proprietas ea est, ꝙ oues eius vocẽ agnoscãt; *oues*, inquit, *vocẽ eius audiũt*. Quarta, pastor *proprias oues vocat nominatim*. Quinta, *educit eas*, nimirũ ex ouili ad pascua. Sexta, v. 4. ponitur: has singulas nunc perpẽdamus. Theop. Teodor. Heracl. Rup. & aliorum opinionẽ hic probo; qui per ostiariũ, Spiritũ S. intelligunt. ipse. n. est, qui ostiũ aperit Ecclesiã ingredientibus. cũ. n. per fidẽ Christi ingrediatur quis in Ecclesiæ ouile, & fides sit donũ Spiritus S. aptè dicetur Spiritus S. Ecclesiæ ianuã ingredientibus reserare; & verò etiã eos idẽ Spiritus, quos in bonos pastores eligit ouiũ Christi, veræ doctrinæ præsidio informat, & munit. deinde facit vt Christi gloriã quærãt, eũq; imitentur; facit etiã vt res illis succedãt, dat potestatẽ legitimam, &, si oportet, etiã miracula faciendi, quibus modis veluti illis ianuã aperit; efficitq; vt ab ouibus pro vero pastore & cognoscatur, & recipiatur. est. n. tradita à Dei Spiritu potestas, & legitima pastorũ iurisdictio, veluti clauis, quæ aditũ aperit ad ouile. id. n. Spiritus docet, quod ad se attinet, eos, quos sic vocat, interius, quomodo cõmissas sibi oues benè pascere, regere, tueri debeant. mollit, ac lenit pastorũ labores, & molestias, quę in pastorali officio plurimæ sunt, nec leues. denique aduersus dæmonũ incursus resque oẽs cõtrarias roborat pastorũ animos. quibus rebus fit, vt oues pastoribus credãt, illorũ se curæ libenter cõmittãt, eos amẽt, & venerentur, & maiores in dies in virtute progressus faciãt. est igitur Spiritus S. is, per quẽ pastoribus patet ad ouile ingressus, cuius cõsilio, atq; instinctu totũ corpus Ecclesiæ sãctificatur, & regitur.

Oues vocẽ eius audiũt] oues intellige siue electos, siue veros fideles, quãuis prædestinati nõ sint, imò nec gratiã Dei habeãt, sequũtur. n. Christi doctrinã & vocẽ nõ aliã admittũt, eumq; agnoscũt Rectorẽ, gubernatorẽ & ducẽ. nõ igitur probo hic Aug. & Bedæ sententiã, qui solos prędestinatos interpretãtur. & verò multi sunt, qui vocẽ Christi audiunt, & diu Christum sequuntur, & reprobati sunt, quos tñ negare esse oues Christi, dũ eius vocẽ audiũt, & sequuntur, durũ admodũ est cõtra plurimi sunt, qui Christo longo tẽpore nõ credunt, nec illũ sequuntur, & prędestinati tñ sunt; quis quæso istos dũ tales sũt, propterea ꝙ sunt prædestinati, oues appellarit? Deinde volebat declarare Christus, veluti per quasdã notas, & signa, quæ essent eius oues, vt ab omnibus cognoscerentur, nimirũ quas viderent vocem eius audire, eumq; sequi; at prædestinatos quis cognoscit nisi solus Deus? ꝙ verò qui Dei amici nõ sunt, dummodo fideles viri sint, etiã oues appellẽtur, nõ est quod dubitemus: habẽt. n. quoq; pastores terreni sæpe morbidas oues, easq; diligenter curãt. Sic Ezech. 34. reprehẽduntur pastores quod errantẽ ouẽ nõ reuocassent. erat igitur ouis etiã dũ erraret. adhæc de ouibus dicitur v. 4. quod eas cognoscat Christus, & cognoscãt ipsum oues, & quod animã suã ponat pro ouibus suis. at Christus nõ prædestinatos modo cognoscit, verũ omnes; & ꝓ omnibus mortẽ subijt. oẽs itẽ, qui intra Ecclesiã sunt, vicissim illũ per fidẽ cognoscũt saltẽ mortuũ. nõ. n. nego Christũ prædestinatos pręsertim cognoscere. ꝙ significat Paul. 2. ad Timo. 2. 19. *cognouit Dominus qui sunt eius*. &, nõ prædestinatis dicet Matt. 25. *Nescio vos*. his adde quod de ouibus superius v. 3. dictũ est, bonũ pastorẽ *proprias oues vocare nominatim*. at no- 9.

uit Christus summus Pastor omniū ouiū nomina.
quāuis nō prædestinatorum, cum singulas peculia
ri cognitione, & amore & cognoscat, & prosequa
tur, & dirigat, oues item fideles in eius ouili sunt,
licet non omnes sint prædestinati.
10. *Et proprias oues vocat nominatim*] Hæc est quarta
conditio, & veri pastoris nota. Nazian. orat. 11. hæc
Christi verba commemorans, sic ait: *has nominatim
voco (nec. n. nominibus carent, sicuti ne sidera quidem,
quæ numerantur, & appellationes suas habent) hæ me
sequuntur*, quæ exponēs latius Elias Cret. ad eandē
orationē secundā: *nominatim*, inquit, *has voco quod
inde sequitur, ex vate Dauide, cuius hæc sunt verba:
Qui numerat multitudinē siderū. & omnibus appella
tiones suas tribuit. quorū vtroq; cognitio quædā accu-
rata significatur. nā de hominū cōsuetudine nouisse di-
cimur eos maximè, quos nominatim cōpellamus. Itaq;
Greg. etiā hoc significare volens: has, inquit, oues meas
nominatim voco. quod autem subijcit, nō. n. nominibus
carēt, sublimius omninò quiddā cōtinet. nā ea, quæ ex-
imia, diuinaq; sunt, cēsentur apud Deū digna, quæ nu-
merentur, & nominatim vocētur: cū vilia, & ignomi-
niosa sacris in litteris neq; numerentur, neq; nominen-
tur. adeoq; licet obserues, in lib. Nume. neq; fœminam
numerari, tanquā imbecillē, neq; puerū tanquā con-
tēptui expositū, neq; seruū propter indignitatē status,
neq; mixti generis quēquā, velut alienigenā. ut humi
quidē repentiū vnus est numerus: nā qui repunt humi,
& in pectore, ac ventre quasi tractim serpūt, neq; nu-
merātur, neq; nominantur. at de ouibus suis Seruator
ait: nominatim eas voco. nō. n. nominibus carēt sicut &
eximius hic vir dixit: quēadmodū nec sidera nominib.
carēt. quippe quæ à Deo tū numerātur, tū nominātur.
nec aberrabit, qui siderū appellatione accipiet omnes,
quotquot in religiosa pietate claruerunt; iuxta dictum
illud: vos estis lux mundi. & tanquā luminaria lucetis
in mūdo. neq; verò Dauides hoc ita protulit quasi Deus
ignoret antequā numerarit: sicut cæteroquin ignorā-
tium est per numerationē quantitatē numerorū perci-
pere. nimirū qui omnia nouit ante ortū ipsorū: ad rerū
subiectarū cognitionē numeri doctrina nō eget, sed nu-
merare ipsum multitudinē siderum Dauides ait, eaq;
nominatim appellare, vt significet per numerum hunc
Deum accurate nosse, quæ nobis ignota sunt. nā nobis
vsu venit, vt accuratā quātitatis cognitionē ex nume-
ro cōsequamur.* Aug. tr. 45. in Ioan. sequutus suā opi-
nionē de prædestinatis: *proprias*, inquit, *oues vocat
nominatim. habet. n. nomina eorum scripta in libro
vitæ. hinc dicit Apostolus: nouit Dominus qui sint eius.*
11. Est itaq; nominatim vocare; callere ingenia, vir-
tutes, vitia, propensiones singulorū, qui oues sunt:
probè tenere, scire distinctè quid cuiq; prosit, quid
noceat, quo indigeāt auxilio & hoc est, quod Exo.
33. 12. dictū est Mosi: *noui te ex nomine*, quod est di-
stinctè, propriè, familiariter nosse, & versari cum
aliquo, & carū esse, ac preciosum. Vt ergo breui-
ter dicā cum Pererio, quatuor denotamus in Pasto-
re cùm dicimus, vocare illū nominatim oues. pri-
mùm quidē certā, accuratā, distinctā ouium noti-
tiā, deinde studium, & amorem erga oues; adhæc
diligentem curam, & sollicitudinem circa illas.
Postremò quandam familiaritatem, & veluti con-
uictum, coniunctionemque cum ouibus.
12. Ecclesia amplum ouile. *Educit eas*] Hæc est quinta boni pastoris nota;
nimirum oues educere ad pascua, intra Ecclesiā ta-
mē, nō extra eā. est. n. Ecclesia amplum satis ouile,
vbi multiplex est pabulorum copia, Sacramento-
rum, virtutum, S. Scripturæ, cœlestiū deliciarū, &
ceterarum huiusmodi rerum vbertas. Neq; opor-
tet in hoc esse similia cum Ecclesiæ ouili cetera o-
uilia. i. quod sicut oues rationis expertes extra o-
uile à pastore terreno, ita fideles à Christo, eiusque
Quid sit oues educere. pastoribus extra Ecclesiā educantur. nō. n. sicut in
ceteris ouilibus, ita intra Ecclesiā pabulorum pe-
nuria est. quare educere oues dicitur bonus pastor,
A nō cum extra Ecclesiā oues ducit; sed cum intra Ec-
clesiā pascit, vel cōgregando populum ad concio-
nē audiendā, vel ad ministrādum Sacramēta, vel ad
alia pietatis opera; quanquā nec necesse est in para
bolis omnia accōmodari ad id, cuius causa propo-
nuntur. multa n. ad explendā narrationē, multa ad
ornatum afferūtur, vel propter aliā eiusmodi cau-
sam. Potest etiā dici Christianus pastor suas oues e-
ducere, quoties eas ex tenebris ignorantiæ nō sine
Dei gratia ad lucem veritatis ducit, & ex sordibus
peccatorum ad purioris vitæ cultum, ex seruili ti-
more ad filialē eius amorē, & reuerentiā, à rerum
terrenarum cupiditate noxia ad cœlestium bono-
rum amorē trāsfert. Deniq; educere oues Christus
dicitur ex medio infidelium, inquit Theop. verum
nō tā de se hìc Christus loquitur, quā de bonis alijs
pastorib. quod ergo priore loco dixi, accōmodatius est.
B 4. *Et cū proprias oues emiserit, ante eas vadit* &c.] 13. Sexta boni pastoris conditio.
Ponitur hic sexta boni pastoris cōditio. glo. interl.
oues emiserit, sc. de tenebris ad lucē, ante eos vadēs,
quasi in columna nubis & ignis. Aug. *quis alius*, in-
quit *oues emittit, nisi qui eorum peccata dimittit, vt
eum sequi duris liberatæ vinculis possint*: cōpetit. n.
id maximè Christo summo Pastori, licet hìc nō tā
de se quā de alijs pastoribus sit sermo. Dubitāt qui-
dam quomodo hic dicatur pastor antecedere oues,
cum eas sequi potius soleant pastores, iuxta illud
David. Psal. 77. *sustulit illum de gregibus ouium, de
post fœtantes accepit eū.* & 2. Reg. 7. *Ego tuli te de pa-
scuis sequentē greges?* Respondēt passim, vtrumque
solitos præstare pastores. nā & præeunt interdum,
interdum etiā sequuntur. ex Ps. enim 79. quod præ-
cedant manifestè constat. *Qui regis Israel intende,
qui deducis velut ouem Ioseph.* Vbi septuaginta ver-
C terunt, ὁδηγῶν, quod significat ducere, vel ductorem
esse: ὁδηγὸς verò idem est, ac, dux viā demonstrans.
& Hierem. 17. legimus. *Ego autē nō sum turbatus te
pastorem sequens*, quæ responsio magis Christi ver-
bis cōformis est, quā altera Chrys. fatetur is solere
pastores oues sequi; non præcedere. ceterum Chri-
stum, vt se omnium ad veritatē inueniendā ducē o-
stendat, contrarium ait pastoribus morem seruare,
quēadmodum cum oues per orbē dimisit, nō extra,
sed in medium luporū misit, &c. Nec Aug. omninò
alienus est à Chrysost. sensu: *quis est*, inquit, *qui oues
præcessit, quo eum sequantur, nisi qui surgens à mor-
tuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabi-
tur? & cum hic cōspicuus esset in carne, ait: Pater quos
dedisti mihi, volo, vt vbi ego sū, & ipsi sint mecū.* pius
sanè hic sensus est, & vtilis, sed literæ prior magis
est consentaneus. *Quia sciūt vocē eius*] ex sequenti-
bus quid hoc sit, patebit.
D 5. *Alienum autem non sequuntur*] si sc. fideles veri Fideles [illegible] docentem falsa [illegible] audiunt.
sunt, docentē falsa nō audiunt: alioquin oues esse
desinerēt. sed cur inquies, alienum nō audiūt? *quia
nō nouerūt vocē alienorū.* i. nosse nō debēt, si veri fi-
deles sunt, & esse volūt, vocē alienorū. quis. n. eum
dixerit verū Christianū, ac Catholicū esse, qui vel
Iudæi, vel pagani, vel hæretici, dum noua quædam
auribus inferunt, præter id, quod iā à patribus ac-
pit, vocē audit? profectò, vt verè ea nescit, quia no-
ua dogmata sunt, ita nosse nō debet, quia pernitio-
sa sunt. vera ouis, si lupi vocē audit, nō curiosè au-
scultat, sed naturæ instinctu celerrimè ad pastorem
accurrit, eidemq; vni adhæret, tantum se ibi saluā,
& incolumē credit. tales oues Christus nos esse iu-
bet; neq; verò ob aliud *oues* suas vocat, & suos vi-
carios *pastores* dici voluit: quia nimirū debēt oues
quadam fidei simplicitate præditę esse, & sinere se
à pastoribus regi, atq; adeò nō in disceptationem,
dubitationemque vocare, quæ à pastoribus longo
iam tempore prædicata esse, ac firmata cognoscūt.
Audi quid Aug. piè, sapienterque hac de re scribat
cōtra epist. Fundamenti ca. 4. *In Catholica*, inquit,
Ecclesia, vt omittā sincerissimā sapientiam, ad cuius

cognitionē pauci spirituales in hac vita perueniunt, vt eā ex minima quidē parte quia homines sunt, sed tamē sine dubitatione cognoscāt, cæterā turbā nō intelligēdi viuacitas, sed credēdi simplicitas tutissimā facit. simplicitas ergo fidei, q̄ in populo Christiano esse debet, vna est ex causis, quāobrē Christi oues alienorū vocē nō audiāt, si verè Christi oues sūt. Est & altera causa interna Spiritus S. vnctio, vel illustratio, quæ in singulis est Christianis. etenim Dei spiritus corda fideliū aliquo saltē modo inhabitās purificat ea. i. illuminat, vt voces hæreticorū, & alienorū, tāquā peregrinas doctrinas nō agnoscāt, neq; admittāt, sicut Christus ait Ioan. 3. *Omnis qui natus est ex spiritu, audit vocē spiritus*, scil. qui verè fidelis est Christianus, renatus in Christo ex aqua, & Spiritu S. dū proximū audit Christianè loquētē, agnoscit cōmunē Dei spiritū, vt in illo, ita & ipsi loquētē. Ne verò hęc vox spiritus sola interna Dei inspiratio ab aliquo putaretur, & nō ēt externa Ecclesię vox, sic monuit Ioa. 1. c. 4. 6. in quo Dei spiritus inerat ad docēdū. *qui nouit Deū, audit nos. qui nō nouit Deū, non audit nos. in hoc cognouimus spiritū veritatis, & spiritū erroris* i. si nos audiat, aut nō audiat, cognoscitur aliquis habere veritatis vel erroris spiritū. Nō ergo Dei spiritus est, cui nō cōcinit externa Ecclesiæ vox, sed spiritus erroris, & mēdacij: quē qui sequūtur, *corrupti sunt*, vt inquit Paulus 2. Corinth. 11. & exciderunt à simplicitate, quæ est in Christo, aliumque spiritum acceperunt.

15. Residentia Episcoporū in suis Ecclesijs, est iuris diuini.

Ex his boni pastoris notis, vel proprietatibus nō difficile colligere est, residētiā Episcoporū in suis Ecclesijs, iuris esse diuini. nā nō dubiū illos esse maximè pastores, & homines illis creditos, oues esse eorū curæ cōmissas. Hoc sanè diuinū ius sine vllis ambagib. & obscuritatib. cōstat hic Christū insinuasse, cū dixit, pastorū partes esse nominatim vocare oues, eas educere, ante eas vadere; & oues eorū vocē debere audire, illis inhærere, ad pascua ab illos duci. & vt semel dicā, eos debere sequi. quę quis ita excors est, qui nō videat, sine pastorū præsētia, accurataq; cura præstari minimè posse? quo ptinet illud Salomonis c. 27. 23. Prou. *Diligēter agnosce vultū pecoris tui, gregesq; tuos considera.* Vbi eos, qui greges habēt alēdos, monet diligentē eorū habeāt curā, frequēter, & accuratè oues suas contēplādo, quo sint habitu, quo numero: nec satis suo muneri fecisse putent, si earum curā alteri vicario pastori cōmiserint, quod non dubium Spiritum S. de Ecclesiastico pastore multo magis intellexisse. Vnde Ecclesiastici habetur cap. 7. 24. *pecora tibi sunt? attende illis, et si sint vtilia, perseuerent apud te.*

16. Vnde dicatur, & quid sit prouerbium.

6. *Hoc prouerbiū dixit eis Iesus*] Prouerbiū Gr. dicitur παροιμία *Parœmia*: & est dictū cōmune, q̄ per hominū volitat ora, & dicitur ēt *Adagium*. Verùm hic *prouerbiū* sumitur pro parabola, quod idē est, ac cōparatio, & similitudo, est. n. sermo, qui in se continet cōparationē quādā. potest aūt definiri, similitudo, in qua res diuersæ cōparātur, in eo, in quo sūt inter se similes, vt plurimū habēs notā similitudinis, vel cōparationis: vt, *simile est regnū cælorū*, vel, *sicut in dieb. Noe.* Reperitur & sine nota similitudinis, vt: *exijt qui seminat seminare* &c. ponitur ēt & *parabola* pro ipso prouerbio. vnde secūdū aliquos nominātur *parabolæ Salomonis*. Solent. n. Hebræi vocabulo significāte parabolā vti ad significādū quēlibet sermonē grauē, & recōditum, qui explanatione indiget apud imperitos. *Allegoria* verò, est quidē ēt similitudo, sed obscurata perpetua quadā metaphora, qua aliud significatur, quā verbis exprimitur, qualis est Iudic. 9. de lignis cōsultātib. de rege eligēdo. cōsueuit scriptura allegoriā pro typo, & figura alterius sumere, vt ad Gal. 4. videre est. Ænigma est species allegoriæ insigni tantùm obscuritate à cæteris differens, quale est illis Sāsonis Iud. 14. *De comedēte exiuit cib⁹, & de forti egressa*

A

est dulcedo. sed de parabola, problemate, ænigmate, prouerbio vide quæ plurib. diximus p. 2. dilucidat. cap. 13. schol. nu. 5. 6. & cap. 14. schol. num. 25. 27. 28.

7. *Dixit ergo eis iterū Iesus*] Iudæi nō intellexerāt Christi allegoriā, ideo voluit illis Dñs eā explanare, & hoc est q̄ significat vox illa, *ergo*, initio huius versus: q. d. Euāg. Cū nō essēt assecuti Pharisęi sēsū parabolæ, ppterea hæc iterū adiūxit Christus, vt q̄ eorū captū fugerāt, explanaret. est igitur q̄ seqtur explanatio præcedētis parabolæ clarior aliquāto. 17.

Ego sū ostiū] Iterū asseuerat se ostiū ouiū & pastorū esse, vt intelligant Pharisæi, eos, qui in Ecclesiæ ouile ingrediūtur, vt in cęleste regnū postea admittātur, nō aliter, quā per fidē in Christū ipsū, vel ingredi, vel admitti posse, atq; adeò tacitè significat, ipsos Pharisæos esse extra Dei, & Christi Ecclesiā quāuis sibi primariū locū in Synagoga tenere videretur, ipsūq; cæcū, q̄ in Christū crederet, eiecerint è Synagoga. Porrò quia Christus nō ouiū tātū ostium est; sed ēt pastorū; ideo vt quis legitimus pastor ouiū in Ecclesia Christi cēseatur, debet per ostium intrare, q̄ Christus est. Hoc aūt est ab illo mitti debere. Quare planè necessaria est certa, ac legitima missio, vel vocatio, si quis verus pastor esse velit ouium Christi. Is aūt à Christo vocatur, & mittitur, qui ab ijs quoq; vocatur, mittitur, qui à Christo vocati, ac missi sūt. neq; n. Christ⁹ oēs ipse misit, quos discipulos habuit, vel auditores. verū *quosdā dedit Apostolos, quosdā Prophetas, alios verò Euāgelistas alios aūt Pastores & Doctores.* vt Paulus ait. rursū hi à Christo missi, alios quoq; miserūt. nā D. Paulus & Barnabas Lystrā, Iconiū, & Antiochiā Pisidiæ pertrāseūtes, constituerunt illis per singulas Ecclesias Presbyteros, vt Act. 14. legitur, vt D. Petrus pastores à se in Ponto, Galatia, & Bythinia cōstitutos sic alloquitur: *pascite, qui in vobis est, gregē Dei*, 1. Pet. 5. 2. idē Paulus ēt præcipit Tito, vt cōstituat per ciuitates Presbyteros, sicut illi disposuerat, vt patet ad Tit. c. 1. 5. nec in præteritis relinquēdus est D. Ioan. qui cū ab exilio rediret in Pathmos, diuersis in locis plures cōstituit Episcopos, auct. Euseb. l. 3. c. 23. historiæ; sed omissis scripturis, quid afferri potest euidēti⁹ testimonio Ire. l. 4. c. 63. vbi affirmat: *Ecclesiā quæ in vnoquoq; loco est.* i. catholicā *per successionē Episcopi regē ïā illos.* i. Apost. *tradidisse*? hoc ergo est per ostiū, q̄ Christus est, ad regēdā, pascēdamq; Ecclesiā ingredi, & hāc ingrediēdi rationē perpetuò seruatā videm⁹ in Ecclesia, vt nōnisi per ostiū. i. vocati, & missi ab Eccl. pastorib. intrarēt pastores.

Christus ostium ouiū & pastorū.

B

C

Ecclesia Christi per successionē tradita Episcopis regenda.

Quod visus est Isaias lōgo ante tēpore vaticinatus fuisse c. 59. 19. 20. 21. *Cū venerit quasi fluuius violentus, quē spiritus Domini cogit: & venerit Sion Redēptor, & eis, qui redeūt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus. hoc fœdus meū cum eis dicit Dominus: Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus amodo, & vsq; in sēpiternū*, vt sit sensus; cùm Messias venerit, quasi fluuius violentus, propter exūdātē gratiæ vbertatē, quem fluuiū spiritus Dñi cogit. i. agit (vox. n. hebręa propriè significat fugare, vel currere facere) *& venerit Syon Redēptor*; *Syō*, datiuus est, q. d. *Ecclesiæ*, quam redimet suo sanguine. Paulus, vt iam dicam, legit, *ex Syon*, alij *propter Syon*, sed eodē sensus recidit. ne verò putaremus oēs in Syon efficaciter redimendam adiecit; *& eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob.* Vbi nota hebraismum: perinde enim est dicere, *in Iacob*, atq; agentibus in Iacob, vel, ad ipsum pertinentibus. Sunt, qui per *Syon* intelligant eam, quæ est in Palæstina, & per *Iacob* carnalem Israelem, & sanè melius ex Paulo cap. 11. 26. ad Rom. affert enim Apostolus hoc testimonium iuxta septuaginta, & de solis Iudæis exponit in hunc sensum: è gente Iudaica secundùm carnem nascetur, qui sit liberator gentis illius. i. qui aboleat peccata 18.

D

Israelitici populi, qui secundū carnē è Iacob descēdit. hęc aūt abolitio nō est adhuc facta. pauci .n.ex Iudæis ad fidē sūt cōuersi, vt iure dici possit, nōdū esse impietatē abolitā à populo Israelitico. Igitur vult Apost. implendum esse hoc Isaiæ vaticinium ad diē iudicij, vbi intrauerit plenitudo gētium quod verò fędus sequentibus verbis fusè explicat Isa. v.21. paucis verbis comprehendit Apost. eodē modo dicens v.21. *& hoc illis à me testamentū, cū abstulero peccata eorū.* Verba sunt diuersa, idem reuera sensus; q. d. hoc est fœdus quod cū populo Israelitico inibo: auferā, & abolebo peccata eorū. ergo quod Isa. expressit plurib. verbis: *spiritus meus qui est in te*, ea Apost. cōplexus est illis verbis, *cùm abstulero peccata eorū*, quib. reuera fędus implicitè continetur. abolitis.n. peccatis, & infidelitate, ac pertinacia Iudæorum, oēs Iudæi erunt sub eodem pastore Christo, eiusq; in perpetuū Vicarijs, & Episcopis sibi legitimè succedētibus, & quidē in vno eodemq; ouili cū gētibus; vbi earum multitudo ad Christi castra cōfugiēs iuxta numerū à Deo definitum expleta fuerit, tunc erit vnū ouile, & vnus pastor, fruenturq; ēt Iudæi, cùm facta fuerit eorū infidelitatis, & cęterorum peccatorū abolitio (quod plenè nōnisi versus mundi cadentis finē erit) hoc testamēto, vel fœdere cum gētibus. Cōstat ergo ex hoc vaticinio Isaiæ, verbū Dei, & spiritum Dei. i. sensum verbi, perpetua successione in ore pastorū esse permāsurum: nā nomine seminis hîc ipsos pastores, eorūq; successores accipere debemus, cū dicitur: *de ore seminis tui* &c. Loquitur aūt Pater cum Christo, q. d. spiritus meus qui est in te, ô Christe. quod verò nomine *seminis* pastores sint intelligendi, nō obscurè significat Christus Ioan. 14. in ea oratione, quā post vltimā cęnā fudit ad Patrē *verba quæ dedisti mihi, eis dedi, & ipsi acceperūt.* quod verò hæc verba permansura essent perpetuò in hoc Christi semine, ostēdit cū ait: *Pater sancte serua eos in nomine tuo*, & cū prius dixit quod spiritus veritatis māsurus esset cū illis in ęternū, quare subiecit in prædicta oratione: *non pro eis rogo tantum, sed & pro eis, qui per verbum eorū credituri sunt in me*, hoc ergo est quod dicit Esaias: *non recedet de ore tuo, & de ore seminis tui*: deniq; cōfirmat Christus hā. pastorū successionē, cū Luc. 10.16. dixit: *Qui vos audit, me audit.* quare D. Cypr. l. 4. ep. scribit Christū per Apostolos ad oēs præpositos hæc verba dixisse; *qui Apostolis vicaria ordinatiōe succedūt.* idē habet Basi. Constitut. monastic. c. 23. & Iren. lib. 4. c. 43. & 63.

19. Est igitur Christus ostiū, quia ab ipso vocat⁹ quis ad munus pastorale, & ꝓpter ipsū Christū suscipere, & gerere debet. Sunt.n. qui munus pastorale per vim capiūt: similes Alcimo summū Pontificatū Iudæorū per vim sibi rapere volenti. 1. Macha. 7. sunt quoq; qui largitionib⁹, dolis, & fraudib. pastorum sibi locū & dignitatē vsurpare conātur. Quod si qs obijciat cōtra id quod sæpè diximus, nomine ostij Christū signari, non aptè id in illū cōpetere: cū.n. sit pastor, nō videtur simul ēt esse posse ostiū, cùm valdè hæc duo inter se discrepēt; sed ad hoc quidā respōdēt dicētes; si perpēdamus in Christo duas inter se infinitè distātes naturas esse cōiunctas, nō mirū videbitur, si quę sūt diuersa in hominib. reperiri cōiūcta in Christo possint, & q̄ inter se minus cohęrere vidētur, secundū variā cōsiderationē simul in vnū Christū coire. Est igitur Christus & pastor, & ostium: ostiū respectu pastorū & ouiū, vt hactenus ostēsū est; pastor respectu ouiū. sic quidā respōdēt; sed obijci cōtra posset, nō videri adhuc quō si ipse Christus pastor est, ingredi in ouile per ostiū, quod ipse est, possit. hoc.n. erat declarādū. Quare melius respōdebimus; si affirmem⁹ Christū hic, cū dicit se esse ostiū, & ouiū, & pastorū, nō de se loqui, sed de cęteris pastorib⁹, qđ cōfirmatur ꝑ ea, q̄ n.3. diximus.

20. D. Greg. ho. 15. in Ezec. mouet hanc eādē quęstionē, q̄ nūc soluimus *si pastor*, inquit, *intrat per ostiū, ipse pastor*, Christus, *ipse procul dubio intrat per semetipsū.* & subdit: *quærendū nobis itaq; est, qualiter & ipse intret, & per semetipsū intret. Dominus.n. ac Redēptor noster cū S. Ecclesia quā redemit, secundū carnē vna substātia est, Paulo attestante, qui ait: Adimpleo ea, quæ desunt passionū Christi in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia. Huius capitis corp⁹ Ecclesia est, & huius corporis caput, Christus. de quo suo capite exultat corpus. i. S. Ecclesia, cū per Psalmistam dicit: nunc aūt exaltauit caput meū super inimicos meos. quia n. quandoq; ēt ipsa exaltanda est, iam nunc caput suū super inimicos suos exaltatū gaudet in cœlis. cū ergo electi quiq; ad vitā perueniunt, quia membra eius per eum intrant ad eum. ipse per se intrat ad se. ipse enim in suis membris est, qui intrat; ipse caput, ad quod intrantia mēbra perueniunt. quod Ezechiel Propheta multipliciter insinuat, qui visum venisse dicit ad portam, & quæ eadem porta sit, ostendit.* Hæc Gregor. quæ continent alteram solutionem ad propositam dubitationem.

Nazian. orat. 5. explicans quō Christus ostiū, & quomodo pastor sit, sic ait: *dicitur ostium, vt introductor, pastor, vt qui loco herbido stabulet, ad aquā requietis pastū præbeat, inde viæ dux sit, aduersus belluas propugnet reflectat id, quod errat amissum reducat, fractū obliget, languore correptū corroboret, validū custodiat, per sermones pastoritiæ scientiæ ad caulā suā colligat.* in quæ Nazianz. verba Elias Crerensis hæc notat: *Ostiū vocatur, vt qui eos, quotquot præclarè totā virtutū viā absoluerunt per actionis inculpatū curriculum ad cognitionē introducat, mirificeq; lucentes sapientiæ thesauros ostēdat. pulsemus igitur, & portæ aperientur nobis. Deū nemo cognouit, nisi filius, & cui filius reuelauerit. præterea Dominus seipsum & ostiū & viā vocat, quod ipse prior virtutū in actione versatus, nos quoq; docuerit, adeoq; auctor eiusmodi nobis operū fuerit. appellat & pastorē sese, cū ait: ego sū præclarus ille pastor, qui vitā pro ipsis ouib⁹ ponit. vocatur aūt pastor, vt qui loco herbido stabulet, & requietis ad aquas pastum præbeat. Locus autē ille graminosus, est Ecclesia gramen sunt fideles ipsi virtute florentes: vel ēt ipsa Christianorum fides quæ sēper virescit. nā fides Ethnica, instar fœni & cōsenuit, & emarcuit vel deniq; per gramen hoc intelligi possūt religiosa pietatis dogmata, quæ & alunt animum, & pinguefaciunt. per aquā requietis accipimus viua sacræ scripturæ oracula, non modò potum suppeditātia, sed ēt alentia cunctos, qui sitim quamdam, & famem illius aquæ sentiunt patet hoc vel ex eo, quod requietis aqua dicitur. nam qui & comedit, & bibit, is requiescit. appellat aquā requietis ipsū ēt Baptismū, vt qui sordes abstergat, molestoq; peccati nos onere leuet. Sunt autem hæc verba Dauidis Vatis, qui ait: Dominus me pascit, ac nihil mihi deerit, in loco herbido me stabulauit, ad requietis aquam mihi pastum præbuit.* subdit verò post: *Talis est præclarus ille pastor, qui vitā pro ouibus ponit. cui longè dissimiles sunt scelerati pastores. falsoq; non ē hoc vsurpantes aduersus quos Deus per Hieremiam Vatem clamans ait: ô pastores, en ipsi lac deuoratis, lanas ad vestitū vsurpatis, oues meas non pascitis, languore correptū non corroborastis, fractum non obligastis, errans non reflexistis, amissum non quæsiuistis, validum labore obruistis;* & postea: *Est autem vinculum illud quo pastor bonus confracta obligat, oratio conglutinans ad distractionem spectantia.* Hactenus Elias. 21.

D. quoq; Greg. ep. 47. lib. 7. exemplo Iacob Gen. 31. qualis esse debeat bonus pastor, ostendit: *certè*, ait, *Beatum Iacob, qui pro vxoribus suis diu seruierat, dixisse meminimus: viginti annis fui tecum, oues tuæ & capreæ tuæ steriles non fuerunt. arietes tui gregis non comedi, nec captum à bestia ostendi tibi. ego damnum omne reddebam; quicquid furto perierat, à me exigebas; die, noctuque æstu vrebar,* 22.

& gelu;

& gelu; fugiebatq́, somnus ab oculis meis. Si igitur sic laborat, & vigilat, qui pascit oues Laban, quanto labori, quantiśq, vigilijs debet intendere, qui pascit oues Dei? Lege eumdem epist. 40. lib. 9.

23. 8. ***Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones***] Non parua hîc sese offert dubitatio, quomodo omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones? Venit Moses, venêre Prophetæ, venit Ioannes Baptista, omnes Deo fidelissimi, & probatissimæ vitæ pastores, & qui vltimo loco numeratus est, ore Christi est commendatus, & quod non surrexit maior inter natos mulierum. Respondent quidam in textu Græco legi, ***quotquot venerunt ante me***, vt etiam habet Chrysost. Euthymius cum quibusdam Græcis. aiunt ergo sensum esse: eos qui veniunt ad oues non post Christum, hoc autem est, Christiana charitate, & non missi à Deo, neq; Dei gloriam spectantes, omnes fures fuisse & latrones. Hoc enim indicant duæ illæ voces, ***ante me***, id est, nulla habita mei ratione, vel respectu, seipsos intrudunt, & pastores, vel potius dominatores ouiū sese efficiunt. verum hæc expositio minus mihi Christi menti consentanea videtur, nec satis duo illa verba, ***ante me***, aptè sic, & propriè exponuntur. mitto eas voces in latinis emēdatis codicibus non reperiri, nec in omnibus græcis. Melior est illorum interpretatio, qui in his verbis tacitè subintelligunt, quod præcedentibus verbis Christus dixerat: *qui non intrat per ostium, sed ascendit aliunde, fur est* &c. itaq; sententia hæc est quotquot venerunt, & per ostium ingressi non sunt, fures sunt, & latrones. Hoc autem de Mose, Prophetis, Ioanne Baptista, cæterisq; eiusmodi notæ viris dici nec debet, nec potest. intrarunt hi per ostium, hoc est, per fidem venturi Christi iustificati, & ad pascēdas, gubernandasq; Dei oues missi sunt. Huic consentit 3. expositio ē bona, vt Christus ijs verbis eos notare voluerit, qui ante suū aduentū, se, vel tāquā Christum, & Messiā esse in vulgus iactabant, vel certè q̄ Christi proprium erat, sibi vendicabant, vel vanas doctrinas, & hæreses docebant. Huius farinæ homines fuêre Theodas, & Iudas, de quibus Act. 5. & quidam Philosophi, & alij his similes. licet Theodas, & Iudas non se Messiam dixerint, quod ex verbis Gamahelis Act. 5. & ex Ioseph. lib. 18. antiq. c. 1. & 2. & lib. 20. c. 2. colligitur. Hi ergo oēs fures sunt, & latrones. tales fuêre & hi de quibus Hier. 23 dixit Deus: *non mittebam Prophetas & ipsi currebant*, & Ose. 8 *Ipsi regnauerunt non ex me: principes extiterunt, & non cognoui.* Hanc expositionem cōfirmant etiam aliqui per verbum illud, ***venerunt***. veri enim pastores & Prophetæ non venerunt, sed missi sunt, quam verbi significationem Clem. Alexand. l. 1. strom. obseruauit, vt *venire* dicantur, quia non missi, sed à seipsis venerunt, siue pseudoprophetæ, siue philosophi fuerint cum suis dogmatib. probabiliter id quidem dicitur, sed non magnam habet vim. nam de Ioāne, qui bonus Propheta fuit testatur Ioan. Euangel. ***hic venit vt testimoniū perhiberet de lumine***, & hic Christus ait: ***quotquot venerunt fures sunt***: quod si verbum, ***venerunt***, in malam accipitur partem, non rectè subiecit Christus: ***ego veni vt vitam habeant***; quin dicendum fuerat, ***ego missus sum*** vel aliud quid.

Veri Pastores & Prophetæ non venerunt sed missi sunt.

24. Neq; audiendi sunt pessimi Manichæi, qui hoc Christi loco abutebantur, auct. Aug. lib. 5. contra aduersarium legis, & Prophetarum ca. 4. sic enim insulsè, & ineruditè ratiocinabantur: quotquot ante Christum venerunt fures, & latrones fuerūt; at non vident cæci homines, vt aduertit Chrysost. hom. 58. iugulari hanc hæresim sequentibus mox verbis. nam de furibus, & latronibus, & non veris pastorib. affirmat Chris*, quod oues nō audierint eos: id quod in laudē ouiū dictū fuisse inficiabitur

A nemo: atqui oues audiêre Prophetas; eos verò qui non audierunt, reprehendit Scriptura. non igitur Prophetæ, & pastores omnes ante Christum fures fuerunt, & latrones.

Et non audierunt eos oues] Obscurior quibusdā, & magis implicita quęstio videtur altera, quā Aug. hic mouet tract. 45. quo videlicet dictū sit: oues nō audisse pseudoprophetas, vel pseudopastores. cōstat enim non paucos ex electis etiam aliquo tempore deceptos esse, vt. n. plurimi sunt reprobi, qui interdum veritatē sequuntur, & æmulantur, ita & aliqui sunt electi, qui vitijs sunt obnoxij, & hæresibus sunt obcæcati. Sunt qui admittunt electos à Christo in hac parabola *oues* vocari, verùm tūc verè esse tales, cùm Dei vocem audiunt, cùm verò nō audiunt, propriè non dici oues. at isti non aduertunt quid v. 16. dicatur: ***alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili***, vbi Christus eos, qui eo tempore erant

B infideles, nec actu adhuc oues, & quos conuertendos nouerat, appellauit ***oues suas***, ob id tantū quod futuri erant fideles, & reducendi ad suum ouile. i. ad Ecclesiā. satis ergo est fides, qua quis est intra Ecclesiam, vt censeatur inter oues Christi, licet prædestinatus non sit. D. Aug. qui etiam putat hic electos vocari ***oues***, respondet oues non audisse Pseudoprophetas, fures, vel latrones, quia non perseuerauerunt in ea voce audienda; etenim prædestinati tandem aliquando resipiscunt, & recedunt à falsis ad veros pastores. Sic Paulus spirans minarū & cædis in discipulos Domini, & contumeliosus, & blasphemus in Christū, conuersus est tandem ad eum; inter electos enim, & prædestinatos erat. Sed hęc responsio eodem planè modo reijci posse videtur, quo reiecimus præcedentem, & quo superius reiecimus eandem Aug. sententiam, intelligentis hîc oues tantùm prędestinatos accipi debere. vide n. 9. quod si non prædestinati etiam oues

C sunt, non est necesse dicere, eos aliquando recessuros à falsis ad veros pastores. quare alij respondēt, concedentes, electos hic dici ***oues***: verùm illos eo tempore quo mali vel infideles sunt, non esse, nec dici debere oues secundū præsentē tunc illorū iustitiā, sed secundū æternū Dei propositū, quo decreuit eos Deus oues suas facere. quare secundùm gratiam æternæ prædestinationis oues sunt, secundùm pręsentē gratiam nō sunt. Melius ac verius me iudice, dicerent, si affirmarent; actu ac reipsa non esse oues, at secundùm Dei propositum, quo decreuit efficaciter eos vocare ad fidem, & ad Ecclesiam suā esse futuros oues, verū non est quod huc recurramus, facilior erit responsio, & verior, si non de electis tantū & prædestinatis hæc interpretemur. Sunt. n. oēs fideles, siue electi, siue reprobi sint, oues; cùm sint oēs intra ouile Ecclesiæ. Respondetur ergo obiectioni, fideles quāplurimos non audisse pseudoprophetas: illi verò fideles, qui tales pseu-

D doprophetas sequuti sunt, & tūc desierūt esse oues Christi, breuiq; omnes perierunt cum suis pseudoprophetis, cùm tamen Christum non pauci, sed innumera esset hominum multitudo & auditura, & sequutura, futurumque esset, vt eius nomen foret perpetuum, & doctrina nullo vnquam tempore desitura. Cū verò dicuntur oues pseudoprophetas non audisse, intelligo, non sequutas esse eorum doctrinam hæreticā, & contra fidē, quāuis malos eorū mores, & vitia interdum aliqua sequutę fuerint.

Posset hic in dubitationem verti, an Pharisæi fuerint pseudoprophetæ, & fures, & latrones. ita enim videtur esse dicendum, quia à Christo auertebant oues, & Christum negabant esse à Deo missum: aliunde verò non videntur fuisse tales, quia de istis præcepit Christus, vt eos oues audirent Matth. 23. ***Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. omnia ergo quæcumque dixerint vobis*** 25.

An Pharisæi fuerint pseudoprophetę?

seruate, & facite; at de pseudoprophetis nil tale præceptum est à Christo. Respōdeo, Rupert. quidē v. nunc 8 *Omnes quotquot venerunt fures sunt, & latrones, & non audierunt eos oues*. de Pharisæis interpretatum esse, qui tūc viuebant, cùm hæc Christus diceret; ac propterea dixisse Ch. istū præsenti tempore *fures sunt, & latrones*. Verùm nos n. 23. hunc locum exposuimus præsertim de pseudoprophetis, quamuis etiam nō exclusferimus Pharisæos non quatenus legitimi erāt pastores, sed quatenus similes pseudoprophetis, seu pseudopastoribus. in hoc enim & fures, & latrones dici poterant. Itaq; sic rem totam distinguere possumus: esse quosdam pastores, legitimos quidem; verùm non bonos, cuiusmodi erant Pharisæi, qui quoniam legitimè erant creati, veri pastores meritò censebātur. quoniam verò oues à Christo separabant, boni pastores non erant; sed ex hoc capite furibus, ac latronibus similes, & quamuis vt legitimi, ingressi essent per ostium; non tamen omninò per ostium erant ingressi, quia nō propter Dei vel Christi gloriā pastoris munus exercebant, sed ad propriā gloriam. Postremò alij sunt nec veri, nec boni Pastores, cuiusmodi erant pseudoprophetæ, & pseudopastores, de quibus præsertim intelligendus est Christus v. 8. sub quibus tamen comprehēdi etiam possunt Pharisæi, & illis similes.

26. 9. *Per me si quis introierit, saluabitur*] Hoc perinde est, ac si dixisset: qui crediderit in me, saluus erit. Hoc enim est, per Christum intrare, in illum credere. quod si dicas: non omnis, qui in illum credit, saluatur. Respondeo: supplendū aliquid esse huiusmodi propositionibus, si charitatem, & bona opera adiunxerit fidei; si fidem habuerit, nō solam. i. mortuam, sed viuam, & quæ, vt ait Paulus per charitatem operatur. Sic intelligitur locus ille Ioā. 3. 15 *vt omnis, qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam*; alioquin clamat Paulus 1. Cor. 12. 2. *si habuero omnem fidem, ita vt montes trāsferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* ecce tibi solam fidem per se spectatam saluare neminem. clamat Iacob. c. 2. 24 *Videtis quomodo ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm.* nec de ficta fide loquitur, sed de insigni etiam fide Abrahami. V. enim 21. ait: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est?* Vide de his Mald. in ca. 3 Ioan. v. 15.

Fidei iungēda sunt bona opera.

Fides non sit ficta.

27. *Et ingredietur, & egredietur*] D. August. quem sequitur Beda, & quidam alij, allegoricè potius hūc locum exposuit; duas voluit hic significare vitas, contemplatiuam vnā, alterā actiuam; ingredi verò intra se homines, cùm contēplationi vacant; quasi egredi extra se, cùm in actionem exeūt. Audi Aug *Possem*, inquit, *dicere ingredi nos, quando interiùs aliquid cogitamus; egredi autem quando exteriùs aliquid operamur, & quoniam sicut dicit Apostolus per fidem habitat Christus in cordibus nostris, ingredi per Christum, esse secundùm ipsam fidem cogitare: egredi autem per Christum secundùm ipsam fidem, etiam foris, id est, coram hominibus operari. vnde & in Psal. legitur: exibit homo ad opus suum* &c. Hanc expositionem videtur assignasse etiam Greg. 1. Reg. ca. 16. vbi ait: *ingredientur, & egredientur, & pascua inuenient. intus quippe habent pascua contemplationis, foris pascua boni operis.* Addit & aliam: dum subdit: *intus mentē deuotionibus impinguant; foris se pijs operibus satiant.* Iterum idem Aug. aliam affert interpretationem: Ingredietur in Ecclesiam militantem, & in ea vsque ad finem perseuerans, egredietur ad Ecclesiam triumphantem, & vtrobique inueniet pascua. Hic quidem gratiæ, quibus in exilio miseræ huius vitæ sustentetur; ibi verò gloriæ pascua reperiet, quibus beatè in omnem æternitatē viuat. Huic expositioni constat & illa Greg. ho.

A 13. in Ezech. *Ingredietur*, inquit, *ad fidem, egredietur ad speciem, pascua verò inueniet in æterna satietate. & Psalmista ait: Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum. custodit enim Dominus vniuscuiusque animæ introitum, quo intrat ad fidem, exitum quoque, quo exit ad speciem, vt neq; intrans Ecclesiam erroribus supplantetur, neque ab hac temporali ad æternam exiens, ab antiquo hoste rapiatur.* & epist. 16. lib. 12. de pascuis sermonem miscens, ait: *Quæ videlicet pascua tunc inuenimus, quando huius vitæ hyeme caremus, de æterna vita, quasi de noui veris viriditate satiamur.* Hæ expositiones bonæ quidem ac piæ sunt, & magna reuerentia excipiendę, mysticæ tamen mihi potiùs videntur. D. Chrysost. Theophyl. Euthym. & alij ingredi & egredi coniunctè sumpta, nihil aliud quàm securitatem quouis eundi, quiduis pro Christi gloria agendi, patiendiq; putant significare. D. Th. verò hoc modo B exposuit: Ingredietur intra Ecclesiā cum fidelib. conuersando; & egredietur ad infideles, qui extra Ecclesiam sunt. videlicet ad instruendos, & confirmandos fideles; & ad infideles ad fidem Christi conuertendos, vel etiam ad confutandos, & conuincendos hæreticos, & sanctæ fidei nostræ hostes profligandos. Auctor libri de spiritu, & anima to. 3. inter opera August. cap. 9. alteram indicat explicationem huius loci, sic scribens: *hoc autem erat totum bonum hominis. siue ingrederetur, siue egrederetur, pascua in factore suo inueniret, pascua foris in carne Saluatoris, & pascua intus in diuinitate Creatoris.* Quem etiam sensum commemorat D. Thom. vt sit hæc sententia: Ingredietur ad diuinitatem meam: & egredietur ad humanitatem: & pascua inueniet. quis enim explicet, quā dulcia pascua is reperiat, qui totus in contemplāda Christi diuinitate, totus in humanitate meditāda positus est? Mald. alium adinuenit sensum. *Per* C *me*, inquit, *si quis introierit.* hoc est: si quis in me crediderit, *egredietur* ex ouili ad pastum, & *ingredietur*, id est, à pastu se in ouile recipiet, sine vllo periculo, me pastore ducente, ac reducente. quod semper fit intra Ecclesiam. ex loco enim in quo quiescunt, & recubant oues in alium ducuntur locum, in quo pascantur. vt sit *egredi*, non exire ab Ecclesia, sed exire ex loco recubitus in locū pastus. *ingredi* verò, non sit in Ecclesiam introire, sed ex pastu ingredi in locum vbi recubent oues, neq; enim semper oues Christi docendæ, monendæ exhortandæ sunt, aliquod habent requietis tempus, quo audita ruminent, orent, seque colligant &c.

Cæterùm mihi alia vt communior, ita verior videtur loci huius expositio. pro cuius intelligentia obseruandum est. Exire & intrare, egredi, & ingredi, vel ad Imperatores, & Duces exercituū, vel ad quodlibet negotium referri posse, iuxta Hebraicam Scripturæ phrasim. ad primum modum pertinet locus Deuter. 31. 2. *Centum viginti anno*D*rum sum hodie, non possum vltra egredi & ingredi:* nimirum ante exercitum, vel ante faciem vestram, vt statim versiculo 3. subijcitur. *Dominus Deus tuus transibit ante te.* vbi hebraicè dicitur: *Transiens ad facies tuas*, id est, secundùm septuaginta: *ante faciem tuam incedens*. Porrò est hæc metaphora desumpta à pastoribus. Id quod indicatur Numerorum 27. 16. 17. vbi legimus: *Prouideat Dominus DEVS &c. hominem, qui sit super multitudinem hanc: & possit exire, & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere: ne sit populus Domini sicut oues absq; pastore.* est enim Imperatoris, ac Ducis munus, sicut & boni pastoris, præire, non sequi gregem, neque vt apud Terentium est in Eunucho, post principia esse, hoc est, esse in tuto, citraque periculum. Sunt enim principia locus in castris à principibus mi-

28. Communior & verior expositio.

litibus

litibus sic appellatus, isque tutissimus. Nam auctore Liuio libro 8 dec. 1. *nullus in acie locus tutior, quàm post principia.* Debet ergo imperator regere, ducere, præcedere exercitum, & primus contra hostes inire certamen, vt suo mox exemplo milites sequantur. Ad hunc modum, & hanc loquendi formulam pertinet locus 1. Regum 18. 13 vbi de Dauide Chiliarcha facto sic legitur: *Egrediebatur, & intrabat in conspectu populi*: & illud 2. Regum 3. 25, *Ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret exitum tuum, & introitum tuum*; quasi dicat, omnia belli arcana exploraturus venit. & illud 3. Regum 3. 7. *Et nunc Domine Deus & cæt. ego sum puer paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum.* id est, ignarus regendi, & ductandi populum. atque hoc modo non potest sumi in hoc loco, quem præ manibus habemus.

Imperator debet primus contra hostes inire certamen, vt suo exemplo milites sequantur.

29. Altero igitur modo refertur hæc dicendi formula ad quodlibet negotium, & omne opus significat, quod homo incipit, aut peragit, & quidem cum felici successu, nec tantum cum libertate, & securitate, vt putasse videntur Theophyl. Titelman. Iansen. ad hunc versum Ioannis 9. sic sumitur Deuter. 28. 6. *Benedictus eris tu ingrediens, & egrediens.* Est enim sensus: quicquid incipies, aut perages, faustè, feliciterque succedet. Sic Psalm. 120. vltim. *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum*, videlicet totam vitam tuam, seu totius vitæ actiones; ita vt omnes res tuæ, & negotia quælibet prosperè cadant. Sic Esaiæ 37. 28. *Habitationem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum cognoui.* est enim sensus. Nihil quod ad vitam, & actionem tuam pertinet, me fugit. Sic 2. Paralipp. 1. 10. *Da mihi sapientiam, & intelligentiam vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo.* hoc est, vt illum pacificè & iustè regam, & moderer, vt patet ex sequentibus. *Quis enim potest hunc populum tuum dignè iudicare?* quæ omnia sumpta sunt ex metaphora pastorali, quod ostendit hic Dominus versiculo 2. 3. 4. *Qui intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit. oues vocem eius audiunt &c. vocat nominatim, educit eas &c. ante eas vadit &c.* Verè felices tali pastore oues. Hinc est, quod consueuit Scriptura fugientem, palantemque exercitum, & duce spoliatum vocare, oues sine pastore, vt Nu. 27. *Ne sit populus Domini sicut oues absq; pastore*; & 3. Reg. vlt. 17 *Vidi cunctum Israel dispersum in mõtibus, quasi oues non habentes pastorem.* Nouerat enim Michæa regem in prælio, accepto vulnere, fugiturum, & populum à Syris non esse profligandum. ergo (vt ad rem veniam) omnes istæ locutiones à re pastoritia desumptæ sunt. Quibus notatis, & positis, facilis erit huius intelligentia. Significat enim hic Dominus dum ait: *per me si quis introierit, saluabitur & c. ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.* ei qui per ipsum ingreditur, omnia prosperè successura, dandamque illi gratiam, vt cuncta eius dicta, facta, studia, incepta felicem exitum sortiantur; continget enim ei, quod apud Dauidem scriptum est de viro iusto: *fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia quæcumq; faciet prosperabuntur.* quod si pastor sit, rectè suo munere fungetur, ante oues ingredietur, & egredietur, & faustè, feliciterq; super oues suas reget, & pascet eas pascuis vberrimis. Hic mihi videtur huius loci sensus.

Hic videtur huius loci sensus.

30. 10. *Fur non venit, nisi vt furetur & mactet* &c. Probat hîc se esse verum ostium ouium; non autem eos, qui ante ipsum venerunt. ratio est, quia illi quæ sua erant, quærierunt, non quæ ad salutem & incolumitatem ouium pertinebant, tales erant ij de quibus loquitur Ezechiel cap. 34. 2. 3. *Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos,*

A *nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis.* Vt venisse illos in perniciem, & interitum ouium non sit dubitandum, quod patet Actorum 5. 36. & 37. de Theoda, & Iuda Galilæo, occisi enim & perditi sunt, qui eos sequebantur. Se verò venisse ait, non ob suam, sed ouium vtilitatem: nempè vt oues vitam habeant, & abundantius etiam habeãt. cùm verò ait: *fur non venit.* subintellige, fur *autem* non venit &c.

Nisi vt furetur] Alienam rem vsurpando ex Glossa. Hoc est, vt iam Christianos, atque Catholicos hæreticis doctrinis à grege Christi abducant, suosque faciant Discipulos, qui Ecclesiæ fuerant. & vt ait Diuus Paulus Actorum 20. 30. *vt abducant discipulos post se.* Videlicet, post sensum & spiritum suum. etenim verissimum est illud, quod Irenæus lib. 3. cap. 2. scriptum reliquit. omnes hæreticos *seipsos prædicare, veritatis regulam deprauantes.* cùm perspicuum sit, illos à communi, & recepta fidei norma abstractos fideles, & à vero auocatos, ad sua noua, & particularia dogmata pertrahere. & quid hoc miramur, cùm veniant, vt Christus dixit, *in nomine suo*, hoc est, de suo sensu, & spiritu loquantur? vt verè de illis, quod de diabolo dictum est Ioann. cap. 8. affirmari queat, quod *ex proprijs loquuntur.* Vides ne verè dixisse Dominum, illos tanquam fures transuersas agere Ecclesiæ oues à recto tramite, & aliena furari, hoc est Ecclesiæ oues? 31.

Hanc hæreticorum proprietatem descripsisse mihi Ieremias videtur, capit. 17. 11. *Perdix fouit, quæ non peperit: fecit diuitias sine iudicio*, vel, vt alij legunt: *Clamauit perdix: quæ non peperit, congregauit faciens diuitias non suas.* Vnde rectè Augustinus libro 13. contra Faustum capite 12. *Non*, inquit, *disputare amant hæretici; sed quoquomodo superare impudentissima peruicacia, vt congregent quæ non pepererunt. Christianos enim quos maximè Christi nomine seducunt, iam per ipsius Christi Euangeliũ natos inueniunt, & faciunt illos diuitias suas; non sanè cum Iudicio, sed cum temeritate inconsiderata: non enim intelligunt ibi esse veram, & salubrem, & quodammodo germanam, atque radicalem Christianam societatem, vnde istos separauerunt, quos ad suas diuitias congregarunt.* 32.

Proprietas hæreticorũ.

Et mactet, & perdat] Gloss. à fide retrahendo. Rectè sanè & mactat, & perdit hæresis. Tota enim hæreticorũ doctrina vt rectè quidam notat, hodie quanta quãta est, negatiua est, ablatiua est, destructiua est: ædificatiua nulla est: cũ tñ affirmet Apost. oẽm veræ Ecclesiæ potestatem datam esse *in ædificationem, & non in destructionem* 2. Cor. 10. 8. quod & ex eorum dogmatibus planè negatiuis, & ex factis eorum probare possumus. Dogmata sunt: nõ esse veram Ecclesiam, quæ dicitur Catholica, non esse Rom. Pontif. Christi vicarium, non admittendas traditiones, non esse in Eucharistiæ Sacramẽto verè, & realiter corpus, & sanguinẽ Christi, & sexcẽta alia facta ẽt ablatiua sunt, vt sic dixerimus, quippè quæ cladẽ, interitũq; afferãt. etenim quis ignorat, tot per illos deiecta esse monasteria, tot pauperum Xenodochia, tot Christianorũ templa ad terram prostrata, tot sacerdotum collegia iniustè vsurpata, & (quod horrent aures audire) tot etiam sanctorũ reliquias passim in fluuios deiectas? annon tibi isti fures esse videntur, & latrones, qui ita debacchantur in sacra? qui, quæ tanto maiorũ nostrorum consilio, tanta maturitate constituta sunt, conuellere, ac dissipare contendunt, noua cudunt, refigunt vetera, denique nihil per illos firmum, nihil ratum esse potest, vt iure optimo huius præsertim tempestatis hæreticis 33.

Quid sit doctrina hæreticorum?

nomen

nomen illud, seu characterem, quem secundùm Hyppolytũ martyrem in oratione de consummatione mundi proprium habebit Antichristus, tribuere possimus, nimirum ἀρνοῦμαι: id est; *nego*, quod si quædam habent, quibus aliquid affirment, vel captiosa illa, vel veneno plena vel turgida & inflata, vel sordida, vel denique insana, ac fatua sunt, vt meras esse nugas non dubites, & ad destruendũ tantùm, non ad ædificandum inuenta, sed de his hactenus.

34. *Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant*] Nimirum vt vitam habeant nunc gratiæ, & abundantius in cœlis perennem gloriæ vitam sortiantur, quæ perfectior est. ita August. tractat. 45. & Chrysost. hom. 58. vel, *vt vitam habeant*, hoc est, fruantur bonis. sic Olimpiodorus in Eccles. cap. 2. vel vt non solùm vitam, id est, gratiã habeant; sed *abundantius habeant*, id est, multiplicem præterea copiam aliorum donorum Spiritus sancti; vel, *vt abundantius habeant* vitam per resurrectionem. Soli enim boni absolutè resurgere dicuntur, quia ad vitam resurgunt. & solet Christus, vbi affirmauit se vitam esse daturum, statim subijcere suscitaturum etiam esse. Ioann. 6. 39. 40. 44. 54. Sic Cyrill. Alexand. in græca catena: vel cum Ruperto, *vt abundantius habeant*, quàm Patres legis antiquæ: Hæc omnia vera sunt. cæterùm fortassis, vt Emmanuel obseruat, *abundantius* pro abundanter positum: nam Græcè habetur non περισσότερον ἔχωσιν, sed περισσὸν ἔχωσιν: hoc est, non *abundantius habeant*, sed, *abundè habeant*. qui dicendi modus significare videtur esse pinguem, vt sit sensus: vt vitam habeant, neque id solùm, sed præterea abundè habeant, hoc est, pingues, sanæ, vegetæ sint, siue de hac vita loquamur, siue de alia in Cœlis immortali. Sic Paulus 1 Cor. 8. 8. *esca*, vel idolothyta *nos non commendat Deo, neq; enim si manducauerimus, abundabimus*. Græcè περισσεύομεν, hoc est, pinguiores sumus, id est, meliores apud Deum. *neq; si non manducabimus, deficiemus*: id est, minus habebimus.

35. 11. *Ego sum pastor bonus*] Græcè ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν, ὁ καλὸς, additur articulus emphaticus vtrique nomini: *ille pastor, ille bonus*, vt significetur vnicus ille pastor, qui solus erat oues de ore, ac lupi faucibus eruturus. ergo ne tantum ostium esse ipsum quis sibi persuaderet, & non etiam pastorem, & quidem primum illum olim vaticinijs prædictum, idcirco nunc ait: *ego sum pastor ille bonus*, primus & verus, olim expectatus: de quo Ezech. 34. 23. *suscitabo super eas pastorem vnum qui pascat eas, seruum meum Dauid* (Messiam intellige, nam Dauid iam vita functus erat) *ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem*. & Zach. 13. *framea suscitare super pastorem*. Vnum hunc principem pastorem vocat Petrus epist. 5. quem cap. 2. nominauerat *pastorem, & episcopum animarum nostrarum*. quoniam ergo Pharisæi Synagoga exegerant cæcum, quod Christum vt Messiam prædicaret, ac sequeretur, quem ipsi Pseudo-Christum haberi volebant, ideo Christus nunc ostendit, se Pastorẽ esse illum Messiam, quem esse vaticinijs prænunciatum, vt pastorem fore venturum non ignorabant. Vnde patet ipsos potius Pharisæos esse extra Synagogam, & Ecclesiam, qui Christum non reciperent. Hæc enim est mens Christi in toto hoc sermone declarare se esse Messiam, cuius contrarium significare voluerunt Pharisæi dum cæcum abiecerunt; & huc tendit Dominus, dum superius probauit per parabolam illam se esse ostium ouium, & dum nunc probat se esse pastorem illum. Quamuis verò sit Rex, non tamen propterea non est & pastor. D. Basilius homil. 26. docet Regis & Pastoris titulos coniunctos esse, atque in Chri-

Christus verus Messias.

stum coiuisse: Dauid inquit, *à pecudum pastura peruenit ad regnum; sorores quædam sunt pastura, & regni administratio. nisi quod illa irrationalium, ista verò rationalium animantium curam habet. Ita scilicet ad maiorem illa scientiam transitum habet. quapropter Dominus vtramque complexus & pastor est, & Rex, irrationales pascens, maiori ratione præditos sub regni gubernationem includens. vis discere quantæ dignitatis sit pastor? Dominus, inquit, pascit me. quomodo verò regiæ gubernationis soror est pastura? quis est iste, inquit, Rex gloriæ? qui illic pastor, hic Rex dicitur. nec putes illum ab alijs quidem pastorem vocari, ipsum verò id appellationis pudoris gratia non agnoscere, quin ipse degeneres pastores cõpescens, in seipsum veræ pasturæ testimonium transfert. ego inquiens sum pastor ille bonus. arcet degeneres, & veritatem sibi ipsi vendicat. disce quis sit pastor, & quis sit bonus ille. ipse hoc interpretatur: verus pastor animam suam ponit pro ouibus suis* &c. Sic Basilius. quibus indicare videtur debere eum, qui regit, & pastorem exercere, dum irrationalibus præsertim moderatur, quos more ouium pascere magna cum charitate debet; & regis personã sustinere, dum maiori ratione præditos sub officio, & potestate continet. Denique debet se singulis prout expedit accommodare. quod & Christus fecit, qui & simplices libenter docuit, rudes tolerauit, defendit humiles, cum sapientioribus autẽ, qui sibi sapere videbantur, & cum elatis, quasi regiam ostendit potestatem. Sorores igitur esse debent pastura, & regni administratio. Innuit etiam Basilius Reges quoque ipsos pasturam exercere etiam debere erga subiectos sibi populos. postremò declarat, Christum pastoris nomen non esse aspernatum, vt & hic locus ostendit.

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis] Vult iam declarare quantum intersit inter se verum pastorem, & eos, qui modò fures & mercenarij sunt. vnde id nascatur, vt pro ouibus suis se in vitæ periculum, discrimenque conijciat bonus pastor: hic enim *anima* omninò pro vita accipitur, sicut & Iob 2. *cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua*. & Matth. 2. *defuncti sunt qui quærebant animam pueri*, & Ioann. 13. *animam meam pro te ponam*. Id docet Chrysol. serm. 40. dum ait: *fortem facit vis amoris, quia nil durum, nil amarum, nil graue, nil lethale computat amor verus. quod ferrum? quæ vulnera? quæ pœna? quæ mors amorem præualeat superare perfectum? Amor impenetrabilis est lorica respuit iacula, gladios excutit, periculis insultat, mortem ridet; si amor est, vincit omnia. Sed quæramus, vtrum sit ouibus commoda mors ista pastoris, quæ destituit oues, quæ lupis tradit inerme pecus; quæ sic earum gregem ferinis morsibus derelinquit direptioni dat, & exponit morti sicut ipsius pastoris Christi probatur ex morte: ex quo namque posuit ipse animam suam pro ouibus suis, seque Iudaico furore permisit occidi, oues eius gentilium velut prædonum diripiuntur incursu: mactanda in carceribus, velut latronum clauduntur antris, à persequutoribus quasi sæuientibus lupis sine cessatione laniantur; ab hæreticis quasi ab extraneis canibus rapido dente carpuntur. Hoc Apostolorum peremptus probat chorus: hoc martyrum toto orbe diffusus clamat sanguis: hoc Christianorum membra data bestijs, consumpta ignibus, demersa fluminibus, patenter demonstrant: quod vtique totum, sicut mors intulit; ita vita potuit prohibere pastoris. ideo pro te pastor amorem morte probat, quia cùm videat ouibus imminere discrimen, cùm gregem defensare non possit, mauult mori, antequam mali de suis ouibus quid videat.* Sic Chrysol. quibus indicare videtur Christi Pastoris in humanum genus amorem, qui libenter mortem subijt, vt ab æterna morte liberaret oues: nisi

36.

Vis amoris quanta sit.

enim

enim mortuus fuisset, iuxta Dei decretum, quod immutari non poterat, omnes luporum, id est, dæmonum direptioni, & æternæ morti essemus expositi.

37. Sed percontetur forsitan aliquis: quomodo constet similitudo, seu metaphora inter pastorem irrationalium ouium, & pastorem ratione præditarum? nam non benè faceret, quin reprehensione dignus esset pastor irrationalium ouium, si pro suis ouibus vitam discrimini exponeret. est enim vita longè ouibus præstantior, iuxta illud Iob. 2. *pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua.* Respondeo imprimis, non dici hic pastorem bonum, si de temporali loquamur, & quod rectè, vel benefaceret secundùm virtutem, si pro conseruandis ouibus vellet mortem subire; sed eum hic appellari bonum, qui quod officij sui est, accuratè perficit. Hoc enim satis est huic similitudini: sicut villicus iniquitatis, licet iniquè, & iniustè egerit, commendatur tamen à Domino, quòd in ea re quam peregit prudenter se gessit. quamquam (quod caput est) non semper est contra virtutem, & honestatem pro rebus externis, & facultatibus temporalibus vitam in periculum adducere. licet enim pro rebus externis, quatenus referuntur ad honestè sustentandam vitam, atque adeò honesti boni rationem habent, verisimili mortis periculo sese exponere, si debitis interim id circumstantijs fiat. Hoc verò satis superque est vt bona, rectaque sit similitudo inter vtrumque pastorem. Neque enim in omnibus pares esse debent, alioquin etiam dici posset, debere pastorem animarum minimè amore beneuolentiæ diligere suarum ouium animas quod temporalis pastor neque ita diligat, nec diligere debeat. De hac dubitatione lege Toletum fusius hæc explicantem annotat. 9.

38. 12. *Mercenarius autem, & qui non est pastor* &c.] Diuus Gregorius homilia 14. in Euangel. *Non pastor, inquit, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oues dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit.* Idem autem est *mercenarius*, &, *qui non est pastor*, videlicet, absolutè bonus, & simpliciter pastor; & idem est, *qui non est pastor*, ac, *cuius non sunt oues propriæ*, posterior enim clausula est præcedentis explicatio.

39. Dubitari hic potest, an oues propriæ sint tantùm Christi: videtur id non esse verum, quia hinc conficitur nullum præter Christum esse pastorem bonum, si omnes illi sunt mercenarij, quorum non sunt propriæ oues. Respondet pluribus ad hanc dubitationem Diuus Augustinus hîc & sermone 50. de verbis Domini. breuiter dico, qui non propter mercedem quam iustè recipiant, sed propter Deum & Christi sanguinem pascunt oues, & propter earum salutem, illos bonos esse habendos pastores. nam licet non suas, sed reuera Christi oues pascant; tamen perinde ac suas pascunt. Charitas enim facit, vt qui Christum verè amant, vnus quodammodo, atque idem spiritus sint cum Christo; atque adeò quæ Christi sunt, non minus, quin magis etiam, quàm si propria essent, ament, & curent. Etenim *qui adhæret Domino vnus spiritus est.* 1. ad Corinth. 6. 17. & ad Galat. 2. *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Christus.* Hinc est, vt non minus fortiter cum summo etiam vitæ periculo sese opponant lupis, quam si propriæ ipsorum essent oues. talis erat pastor Diuus Paulus, qui de se testatur diuina charitate ardens: *ego autem libentissimè impendar, & superimpendar ipse pro animabus vestris.* 2. ad Corinthios 12. 15. Hos tu ne dubita veros nuncupare pastores. cum hoc modo à pastorum principe non censeantur esse distincti. Quod si aliter rem spectemus, & cuius verè sint propriæ oues expendamus, negandum est, oues alterius esse quàm Christi, sic enim intelligitur Christus esse persona quædam secundùm se ab alijs pastoribus naturaque distincta. sic dictum est Petro Ioann. 21. 17. *pasce oues meas*, non, *tuas*. equidem fideles Christi sunt, & ratione creationis, & titulo redemptionis, & propter vitalem pastum, & potum Christi carne, ac sanguine constantem, quibus & pascuntur, & potantur, & quotidiè reficiuntur.

Sed aduerte hîc, mercenarium esse nihilominus verum, ac legitimum pastorem, licet bonus 40. non sit. intrat enim per ostium ad oues, ab ipso admissus ostiario, & bona pascua præbet ouibus, id est, sanam doctrinam: quamuis suam vtilitatem, & emolumentum cupidè semper spectet, propter quod pastorale munus suscepit, & exercet. Hinc est, vt si quid contrarium propriæ vtilitati, & saluti accidat, relinquat oues eo etiam euentu, quo tenetur non fugere. Porrò videtur per hos mercenarios præcipuè Dominus significasse Pharisæos, & qui Iudæorum erant capita auaritiæ, & ambitioni studentes; decimabant enim mentam, & ciminum, & primos accubitus quærebant. Hi propriæ, non ouium vtilitati vacabant. Sic Diuus Augustinus tract. 46. sic Basilius orat. de S. Mamante, quibus in Christi nunc Ecclesia similes aliquos esse posse non est dubitandum; vtinam verò etiam non sint: quod hi sint, qui quæ sua sunt, quærunt, non quæ IESV CHRISTI: distinguere ergo hîc possumus tres veluti hominum classes, quosdam fures, & latrones, qui non intrant per ostium, & sunt pseudoprophetæ; quosdam de quibus dixi mercenarios; quosdam bonos pastores. ab his se omnibus distinguit, ac separat Christus.

Cæterùm ex his duobus præsertim versibus, 41. licet non obscurè colligere, cùm à lupis periculum imminet ouibus, non licere pastori fugere; sed quia non semper ad id tenetur, in dubium vertunt Doctores, quando liceat pastori incumbente persecutione, vel exorto periculo fugere? Tractat hanc quæstionem Tertullianus libro de fuga in persecutione, Athanas. Apolo. pro fuga sua. Gregorius Nazianzenus & alij; sed nescio, an vllus melius hanc dubitationem versarit Diuo Augustino in epistola 180. ad Honoratum. diximus nos de hac dubitatione parte secunda dilucidationum cap. 17. theor. 3. Breuis huius difficultatis decisio his constat. Primum quando persecutio non propter oues excitata est, sed pastoris personam petit, & nihil interim, aut propè nihil detrimenti oues passuræ sunt, licet Pastori sibi fuga consulere. Sic Christus Matth. 10. ait: *si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Deinde cùm non solùm quæritur pastor, sed commune est cum ouibus periculum, nō licet relictis ouibus fugere. Postremò ad tantillum temporis fido relicto vicario, & citra graue ouium damnum, si vita pastoris multum esset necessaria ouibus, non negarim, saltem citra scandalum, licitum esse pastori fuga se proripere.

Verum, & quando pastori liceat fugere?

Teste Diuo Augustino libro 2. contra epistol. 42. Gaudentij capite 8. Gaudentius hæreticus ex hoc versu 12. perperam colligebat; nulla ratione esse ingruente persecutione fugiendum, quod mercenarij sit, auctore Christo, fugere, & dimittere oues. quamobrem ergo fugit Paulus per murum demissus? cur iussit Christus discipulos de ciuitate in ciuitatem interdum fugere? nec tamen fugiente Paulo, vel discipulis, dispersi sunt fideles? non intellige-

telligebat iste hæreticus, fugiente nonnunquam pastore, nequaquam dimitti oues lupis raptoribus, vt ex his, quæ diximus facilè est cognoscere.

Quàm verò in Christum hoc boni pastoris officium conueniat, ostensum est olim in Dauide, cùm pastoritiam vitam agens, Christum repræsentaret, sic enim 1.Regum 17.34. & cæt. habet Scriptura: *Dixitq; Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat Leo, vel Vrsus, & tollebat arietem de medio gregis: & persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum: & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. nam & Leonem & Vrsum interfici, ego seruus tuus.*

43. *Et lupus rapit*] Quod Lupi potius, quàm Leonis vel Vrsi hic sit facta mentio, potuit esse propter maiorem quamdam naturalem in ouibus aduersus Lupos inimicitiam, quàm aduersus aliud animalium genus, quod indicatur Ecclesiast. capite 13 *si communicabit aliquando Lupus Agno, sic peccator iusto.* Et Isaias capite 11.9. vt rem valdè admirandam vaticinatus est, futurum esse post Messiæ aduentum, vt habitet *Lupus cum Agno.* adeò autem oues Lupos fugiunt, vt vel tantùm vlulantium Luporum vocem exhorrescant. adhæc Lupus, & frequentiùs, immò perpetuò ferè infestatur oues, illisq; insidiatur. Quid sit Lupum dispergere oues, docet D.Greg.hom.14. vide inferius digress.4.n.6.

44. 13. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est*] Diuus Augustinus de verbis Domini sermone 49. *Diligendus, inquit, pastor, cauendus latro, tolerandus mercenarius, tamdiu enim vtilis est quamdiu non videt Lupum, furem, & latronem.* Verùm dicet quis: si mercenariorum mores tales sunt, vt relictis ouibus fugiant, igitur non sunt in Ecclesia mercenarij tolerandi, nec audiendi. Sed non ita censet, & meritò Diuus Augustinus tract. 46. in Ioannem sic scribens *Mercenarij necessarij sunt multi quippe in Ecclesia commoda terrena sectantes, Christum tamen prædicant, & per eos vox Christi auditur & sequuntur oues non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium.* & paulò post subdit: *Inde mercenarius iadit, vnde malè facit, non vnde bona dicit: botrum carpe, spinam caue, ne dum quæris fructum, laceres manum, & cùm audis bona dicentem, ne imiteris malè facientem. quæ dicunt, facite: legite vuas, quæ autem faciunt, facere nolite: cauete spinas: etiam per mercenarios, vocem pastoris audite, sed nolite esse mercenarij, cùm sitis membra pastoris. Sic.Aug.*

Mercenarij tolerandi in Ecclesia, & quare.

Quia mercenarius est] Mercenarius cùm solam mercedem quærat, quando pereunt oues, non ipsi pereunt, sed Domino. siue ergo viuant, siue intereant, neque illi damno, neque lucro sunt, cùm sola sit contentus mercede. & hoc est, quod dicit; *quia mercenarius est*, quod magis explicant sequentia.

45. *Et non pertinet ad eum de ouibus*] Id est, neque illi stant, neque cadunt oues; hoc est, nec illi viuunt, nec illi pereunt, mercedem enim quærit, non oues: mercedem suam arbitratur, oues alienas putat. Hoc enim significant illa verba; *non pertinet ad eum de ouibus.* quomodo sumuntur Marci 4.38. *Magister, non ad te pertinet, quia perimus?* Id est, non tua res agitur. Quidam interpretantur: *& oues non sunt illi curæ, seu, nō est cura illi de ouibus,* & Gr. habetur, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων. & sic vertit noster interpres, Lucæ 10.40. *Domine non est tibi curæ quod soror mea* &c. licet autem curent oues mercenarij, quia tamen non ipsis, sed Dominis pereunt, ideo dicuntur non esse illis curæ, quomodocumq; verò interpreteris, idem semper est sensus.

46. 14. *Ego sum pastor bonus*] Hactenus separauit se à furibus, & mercenarijs; nunc, vt declaret se esse illum olim prædictum vnicum, ac verum pastorem, & secernat se etiam à bonis pastoribus, probat ex quadruplici signo vel argumento, sibi imprimis notas quasdam boni pastoris inesse, & aliter quàm cæteris bonis pastoribus. Horum argumentorum primum illis verbis continetur.

Notæ boni pastoris.

Prima.

Et cognosco oues meas] Vbi καὶ, &, commodè sumi potest pro *quia*, solus enim ipse plena, clara, atque adeo perfecta cognitione suas oues intimè penetrat, & cognoscit; est autem hæc vna boni pastoris nota ex v.3. porrò hîc *cognoscere*, non est eo tantum modo nosse, quo consueuere pastores per externa signa cognoscere, per figuram, colorem, magnitudinem; sed quomodo solus DEVS nouit intus, & in cute. nouit enim ipse, qui in se credant, sicut cùm hæc diceret, sat benè sciebat ex tanta hominum multitudine quæ aderat, qui iam vel in se crederent, vel non crederent, atque adeò suæ, vel non suæ oues essent. & ita non cogimur hinc fateri, ad prædestinatos tantùm hæc pertinere, quamuis Augustinus & Beda ad illos referant; de qua re dictum est num.9. licet non sit negandum, hanc cognitionem peculiari quodam modo ad prædestinatos pertinere: nec accipere necesse est *cognoscere* pro approbare; neque enim dictum est simpliciter *cognosco*, sed, *cognosco meas*, id est, quæ sint oues meæ, sat scio.

2 Conditio.

Et cognoscunt me meæ] Hoc est alterum argumentum & nota boni pastoris, in qua Christus à cæteris bonis pastoribus differt. Nota, quod aliter Christus dicitur suas oues cognoscere, aliter oues illum; ille Deitatis oculis, istæ oculis fidei, qua credunt ipsum esse principem pastorum, & vnicum illum Messiam, quomodo non cognoscunt alios pastores. prius autem dixit, vt obseruat Theophyl. *cognosco oues meas*, mox subiecit, *cognoscunt me meæ.* etenim Deum nemo cognoscere potest, nisi prius ab illo cognoscatur. Porrò non sunt ausi Pharisæi hîc Christo sic de se loquenti quicquam objicere, vt c.8.13. apud Ioan. *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* neque enim ausi sunt, semel ibi refutati.

47. 15. *Sicut nouit me Pater* &c] Rectè Cyrillus in catena græca duas vult hic collationes fieri hoc modo: *sicut & nouit me Pater, & ego agnosco Patrē; ita ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ.* sicut part. 2. dilucidat. cap. 21. schol. à num. 35. similem in modum exposuimus illa verba Ioan. 11. cap. 6.57. *sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Sanè docemur hac collatione duabus comparationibus constante, cognitionem hâc, amorem, & curam erga oues in se complecti: ac si diceret Christus Dominus: Ita ego oues meas cognosco, ita amo, ita earum curam gero, sicut Pater me cognoscit, amat, & curæ habet; & ita me oues cognoscunt meæ, quemadmodum à me Pater meus cognoscitur. Cùm verò dixit: *cognosco oues meas*, loquutus est vt Deus; cùm verò subdit: *sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem*, quidam intelligunt etiam loqui vt Deum, & hoc modo non significatur per hanc compositam collationem æqualitas, sed similitudo tantùm. at si (vt quidam volunt) hæc posteriora verba proferuntur ab eo de se, vt homine, ita æqualitas est, vt enim Christus tanquam Deus oues suas nouit, oues verò ipsius tāquam homines illum vicissim cognoscunt, ita Pater filium, vt Deus hominem nouit, & filius, vt homo Patrem suū recognoscit sicut & nos, sicut illū

Ioan-

Ioan. 20. 17. Deum suum appellauit: *Ascendo ad Deum meum, & ad Deum vestrum.*

48. *Et animam meam pono*] Tertium signum, vel argumentum boni pastoris hic continetur, quo se etiam secernit a reliquis pastoribus. Referuntur autem hæc verba non ad versum præcedentem, sed ad decimumquartum. *Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ.* tum statim, ac si non interpositus esset versus 15, sequuntur hæc: *& animam meam pono pro ouibus meis.* Cæterum bifariam potest pastor animam, id est, vitam suam ponere pro ouibus, vel dum pro illarum custodia fortiter pugnans, mortem oppetit, vel cum assiduis, magnisque laboribus fractus, quos in curandis, ac defendendis ouibus patitur, sensim, paulatimque eius vitæ tempus imminuitur, & grauibus sæpè morbis implicitus, sibi mortem accelerat. prior modus quam præstantissimus est; & ita Christus animam suam posuit. quamuis verò alij etiam vitam amiserint in tormentis pro defensione ouium, nullus tamen vt Christus; idcircò etiam quod ad hoc attinet, à cæteris bonis pastoribus plurimum differt. nam primùm posuit ille animã in redemptionem, & remissionem peccatorum suarum ouium, at cæteri non item. nullus enim sua morte peccatum delere potuit, gratiam restituere, cœli ianuam reserare. Solus ergo Christus est, qui supra cæteros omnes, solus, qui verè, maximeque ac propriè pro ouium vtilitate vitam cũ morte commutauit, deinde quoniam homo omninò aliquando mori debet, qui vitam suam pro alijs exponit, potius dicendus est accelerasse sibi mortem, & vitæ tempus coangustasse, quam mortem pro aliquo subijsse. id, quod secus est in Christo. propter enim vnionem cum verbo, omnis interitus vacuitas, & doloris priuatio illi debebatur. quare liberaliter, & sponte factum est, vt patibilis, & interitui obnoxius fuerit. Solus ergo pro ouibus suis vitam suam verè posuit, sicut, *propter nos egenus factus est, cũ esset diues* 2. ad Cor. 8. adhæc morientes cæteri pastores pro Christi ouibus, plus sibi ea charitate profuerunt, quàm ouibus, ex quibus ingens capiebant lucrum, & emolumentum, quo fit, vt illi oues suas amore concupiscentiæ amarent, non omninò saltem amicitiæ. at Christus per mortem, alijs, non sibi, scelerum condonationem, assequutionem gratiæ, & animæ beatitatem acquisiuit. omnia enim illa debebantur propter diuinitatis vnionem. Solus ergo Christus ouibus suis nullatenus indigens, adeò eas amore amicitiæ dilexit, vt acerbissimam, turpissimamque mortem subire non recusauerit. His accedit aliud quod multum commendat hoc Christi beneficium, liberalitas videlicet operis. sponte enim sua, magnaque voluntate animam suam tradidit pro ouibus. *nemo*, inquit, tollit eam, id est animam meam, *à me: sed ego pono eam à meipso*, vt v. 18. habes. neque enim Iudæi nisi permittenti, & vehementer optanti vitam abstulissent. quod si Martyres vltro se morti obiecerunt, eam tamen mortem, si non tunc, certè postea, vel lent nollent, subituri erant, vt diximus. Mitto tantam fuisse dignitatem vitæ Christi, vt nulla sit mens creata, quæ huius vitæ præstantiam satis intelligere queat; erat enim ea vita non hominis puri, sed hominis & Dei, cui nihil proinde comparandum est, siue in terris, siue in cœlis; denique quid opus est pluribus? quanta quanta fuit Christi vita, nobis vtilis ac fructuosa fuit. etenim ab eo etiam momento, quo in D. Virginis Matris vtero cõceptus fuit, nobis quam maximè profuit. Atqui cæterorum martyrum vita non toto mundo vtilis semper fuit.

49. 10. *Et alias oues habeo*] Continetur his verbis quartum signũ boni pastoris: dispersas, palantesque oues reducere, quod quia non faciebant pastores illi Ezec. 34. reprehenduntur: *Quod abiectũ*, inquit, *erat, non reduxistis, & quod perierat, non quæsistis*. Hoc vnicè, & insigniter præstitit Christus, qui missis Apostolis gentes ad suũ ouile quæsiuit, & reduxit. His ergo verbis gentium vocatio apertè significatur. sic Basil. hom. 28. in Ps. 28. Chrysost. hom. 59. Aug. tract. 47. Greg. hom. 14. vox illa *Oportet*] Præceptum & voluntatem Patris indicat quod acceperat, vt gentes etiam ad suum ouile redigeret, ac reportaret, pro quibus, & mortem subijt libenter; hæc igitur hic nomine *ouium* appellantur, non quod tunc actu oues essent Christi, sed quod futuræ essent, ad Christum conuersæ. quamquam & iure creationis, & iure hæreditario eiusdem Christi, cui dictum est à Patre: *postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* denique ratione æternæ electionis, siue ad æternam gloriã, siue ad fidem, & gratiam, dici possunt infideles oues Christi.

Adducere] Gr. ἀγαγεῖν, congregare, vt scilicet vnum ouile fiat ex gentibus, & Iudæis.

Verùm circa illa verba: *Quæ non sunt ex hoc ouili*] Dubitatur quodnam sit ouile, cuius meminit hic Christus? Rursum an præter istud, aliud quoque fuerit ouile, dum enim ait: *alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili*, videtur saltem distinguere duo ouilia. Respondeo ita esse reuera affirmandum. primum enim ouile, cuius hic fit expressa mentio, est Synagoga Iudæorum; aliud verò ouile erat Ecclesia iustorum, vel fidelium inter gentiles, qui de semine Iudæorum non erant. Fuerunt enim ab initio nascentis orbis iusti aliquot ante Synagogam exortam, seu Ecclesiam Iudæorum, cuius initium numerari potest à circumcisione, quam Abraham accepit; tunc enim primum cœpit separari Iudæorum congregatio ab Ecclesia gentium, quamuis verò gentes ad primam illam Ecclesiam pertinerent, propter tamen peccata, & corruptam hominum naturam Ecclesia iustorum, & fidelium inter gentes multũ indies cœpit imminui ante aduentũ Christi, ita vt vix reperiretur aliquis inter gentes, qui esset iustus vel fidelis. erant enim fermè omnes idololatriæ affixi. contra, Synagoga, vel Ecclesia Iudæorum magis, ac magis indies augebatur; cuius oppositum post Christi aduentum accidit. nam accedentibus ad fidem Christi gentibus, cœpit sensim decrescere Synagoga. Porro Ecclesia Iudæorũ cùm staret, magis distinctam, clarioremque fidem habuit, quàm olim gentium Ecclesia ante Christi aduentum. etenim gentibus satis erit credere vnum Deum esse Saluatorem, & diligentium se remuneratorem: quia vt Apostolos ait ad Hebr. 11. *sine fide*, supernaturali, *impossibile est placere Deo. credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* at Iudæi maiorẽ & magis distinctam habebant Dei fidem; præsertim verò Messiæ; sicut & propria quædam legis præcepta, & communes quasdam ceremonias religionis externas, quibus inter se consociebantur in vnam Rempublicam, acceperant. quibus constat duo fuisse ante Christianorum Ecclesiam ouilia, quorum vnum, videlicet Iudæorum, expressè cõmemorat hic Christus, dum ait: *quæ non sunt ex hoc ouili*; alterum verò insinuat. nam si aliæ erant oues non ex hoc ouili Iudæorum, non obscurè subindicatur ad aliud alias has oues pertinere ouile.

Et vocem meam audient] Et, pro *vt*, hoc est, *vt vocem meam audiant*, q. d. vt doctrina mea fruantur, qua, dum sunt extra ouile, ad quod eas addicturus sum, frui illis non licebit, vel certè, & eodem redit.

Et vocem meam audient] Hoc est, mihi credent, ac proinde non erunt vobis similes, qui credere nõ

Ii 2 vultis.

1 Conditio boni pastoris.

Pastor dupliciter potest animam ponere pro ouibus suis.

In quo Christus differt ab alijs pastoribus.

4 Conditio boni pastoris.

In quo sensu gentes oues Christi nuncupentur.

50.

Duplex ouile Synagoga Ecclesia gentium.

vultis. quo modo Iudæorum durities, & incredulitas tacitè carpitur.

51. *Christianorum Ecclesia vnum ouile rectè dicitur*

Et fiet vnum ouile & vnus pastor] Rectè Christianorum Ecclesia hîc vnum ouile appellatur, quãuis per tam multas terrarum regiones sparsa, diffusaque sit. primum propter vnum communem omniũ pastorem, non Christum modo, sed Christi et vicarium vnum in terris, qui summus est Pontifex Romanus. Ad hoc, quia eadem omnibus ouibus proponuntur pascua, hoc est, eadem doctrina, eadem Sacramenta, idem cultus, & cerimoniæ sacræ, idem sacrificium, eadem lex, velut sepes huius ouilis. est autem sensus horum verborum.

Et fiet vnum ouile &c.] non quidem quod omnes vbique homines sint fidem Christi accepturi ante finem mundi, sed potius sententia est, nullũ futurum esse discrimen inter Iudæos, & illos, qui ex gentibus venturi sunt ad Ecclesiam Christi, hoc est, rumpendam esse maceriam, quæ antea Iudæos à gentibus diuidebat. non enim erit Iudæus, neque Græcus, neque circumcisio, neque præputium; sed noua creatura; & vnus Christus, lapis ille angularis duos connectens sub vno capite, fide, & charitate, parietes. Hoc significat Paulus ad Ephes. 2. 14. *ipse est pax nostra, qui fecit vtraq. vnum*. i. ex duobus popul. vnum, ex duabus, Ecclesiam vnam. & v. 15. *vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominẽ*, id est, vt duos populos creet in vnum hominem renouatum spiritu.

52. 17. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam*] Rectè D. Paul. Rom. 4. 25. traditum Christum dixit propter delicta nostra, & resurrexisse propter iustificationem nostram. Horum vtrumque attigit hîc Christus, dum ait: propterea diligit me Pater, quia animam meam pono pro ouibus meis, hoc autem est, quia sponte morior propter delicta hominum, ita tamẽ vt rursum sumam eam. id verò est, ita vt statim resurgam propter eorumdem iustificationem. itaq; illud, *vt*, hîc (vt Euthym. vult & alij quidam) non caussam, sed euentum, id est, quod futurum est, significat. Sed quorsum, inquies, hoc nunc adiecit? Respondeo (quod probabilius iudico) videtur declarare voluisse non tantùm vim verbi illius, *Pono* sed simul quam magnum & Deo gratum opus facturus sit ponẽs animam pro ouibus. nam quoniam non semel dixerat, se animam suam pro ouibus esse positurum; id quia poterat benè, vel malè intelligi, malè, si quis suspicatus fuisset illum vel temerè, vel non spontè, sed coactè mortem subiturum, vel saltem ita, vt non amplius resurgeret, sed vt dominaretur illi mors, vt Paulus loquitur Rom. 6. 9. proinde declarare nunc voluit, quàm gratum opus Deo sit, quod ponat ipse animam suam, & simul quid sit quod dixerat: *Ego pono animam meã*. neque enim ponere animam tantùm hîc significat sponte mori, sed ita mori, vt paulò post ad vitam sit rediturus: id quod vidit Mald. qui aptissimo exemplo hoc ipsum declarat: quemadmodum, inquit, dicimur vestem ponere, quam ita exuimus, vt paulò post simus resumpturi.

Obseruat August. *ἐγὼ, ego*, Emphasim quamdam præ se ferre. Sic enim scribit tract. 47. *Cum magno pondere dictum est, ego quia ego, inquit, pono animã meam. ego pono. quid est, ego pono? ego, inquit, illam pono. non glorientur Iudæi; sæuire potuerunt, potestatem habere non potuerunt. sæuiant quantum possunt, si ego noluero animam meam ponere, quid sæuiendo facturi sunt? vna responsione prostrati sunt, quando eis dictum est, quem quæritis? dixerunt. Iesum, & ait eis: ego sum, redierunt retrorsum, & ceciderunt in terram, qui ceciderunt ad vnam vocem Christi morituri, quid facient sub voce iudicaturi? Ego, inquit, dormiui, & somnũ cœpi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me. quid est ergo dormiui? quia volui, dormiui: quid est dormiui? mortuus sum: nonne dormiuit, & quando voluit de sepulcro, tanquam de lecto, surrexit?*

53. In dubium vertunt interpretes hic, quid nomine *animæ* hîc sumi debeat? sunt, qui pro altera parte hominis sumãt, & sunt qui pro corporali vita, & in horum ego sententiam pronior sum. cæterùm cũ corporalis vita tota sit in coniunctione animæ cũ corpore sita, non multũ interest, siue vno, vel altero modo sumas. ideo enim vitam ipsam animam vocamus, quod vita in hac coniunctione animæ cum corpore consistat. quare cùm vitam ponimus, & animam etiam ponimus. Quod si rursum roges, quidnam illud fuerit in Christo, quod posuit animam, & iterum sumpsit eam? non natura diuina, vel diuini verbi persona, quia quod semel assumpsit, nunquam dimisit, ac ne momento quidem deposuit. anima verò non rectè dicitur seipsam deposuisse, vel iterum sumpsisse se. denique corpus, quod in animam potestatem non habet, non potuit animam ponere, vel iterum sumere: præter ista verò quattuor nihil aliud fuit in Christo, cui hic actus ponendi, vel iterum sumendi animã tribui possit. quid ergo est in Christo, quod & posuit, & rursum sumpsit animam? Vide quid hîc August. respondeat. ego ex solutione præcedẽtis dubitationis hoc eodem num. 53. posita, arbitror posse satis huic dubio fieri, cùm enim hic *anima* pro corporali vita sumatur, quod in Christo vitam corporalem obiecit morti, verbum fuit. nã si dixeris cum quibusdam, fuisse ipsum coniunctũ ex Deo, & homine (quomodo dicitur Deus, & homo vnus esse Christus ab Athanasio in Symbolo) certè vt rectè dicatur, coniunctum hoc animam potuisse ponere, non rectè tamen dicetur, iterum eam sumere potuisse, nam sublata coniunctione animæ cum corpore, desijt illud tale coniunctum, quod euenit in illo triduo mortis Christi.

Quidnam illud fuerit in Christo, quod posuit animam, & iterum sumpsit.

54. Circa verba nota: *pono*, pro *positurus sum*, vel sũ paratus ponere suo tempore. Accipiendum est: & illud, *vt*, pro *ita tamen*, vt aptè videtur capi iuxta datam expositionem, qua diximus, *vt*, non significare caussam, sed euentum, seu quod futurum erat. Vide n. 52. Porrò verbum *diligit*, in illis verbis, *propterea diligit me Pater*, vt notat Euthy. & quidam alij, non significat se ante mortem à Patre non esse dilectum, vel diligendum non fore, si moriturus non fuisset, alias ob caussas; sed significat eam ob caussam etiam diligi præter alias multas: est autẽ hic amor complacẽtiæ. Cõmunis est omnium sententia, Christum hîc de se vt homine loqui, in cuius morte sponte sumpta complacuit sibi DEVS Pater.

18. *Nemo tollit eam à me*] Hoc est, tollere potest, seu tollet: scilicet ab inuito, vel impotente. Hoc versu declarat quid sit id quod dixerat, ponere animam suam, vt iterum sumat eam, significat enim non solùm spontè, hoc est, voluntariè mori, quod & Martyres fecerunt, sed etiam non necessitate naturæ se mori, vt cæteros homines, in quorũ non est potestate animam in corpore retinere, & multo minus in corpus reuocare; quorum vtrumque se posse ait. vt enim homo idem habens ensem intra vaginam, cùm vult, illum exerit, & quia vna manu vaginam, altera ensem habet, potest quoties libuerit iterum in vaginam recondere, ita Christus, quà Deus, humanitatem sibi habens vnitam cùm voluit, animam à corpore, veluti ensem à vagina separauit, vtraque interim parte sibi vnita; & idem rursum animam corpori copulauit, quod non faceret, nisi Deus esset.

Sed ego pono eam à meipso] Hoc est, *vltro*. vtitur D. Ambros. eleganter hoc loco lib. de bono

mortis

mortis cap. 10. ad astruendam animæ immortalitatem.

Hoc mandatum] Hoc, videlicet ponendi animã pro ouibus. Adiecit id, vt ostenderet non temerè se munus hoc pastoris, & animam ponendi pro ouib. vsurpasse. rem enim facere se non modo Deo acceptam, sed & præceptam. Dices, si animam ponere, est mori, occidere erit animam tollere. at Iudæi Christum occiderunt, ergo eius animam sustulerunt. Respondeo: tollere, vim, coactionemque significat. quamuis ergo Christum Iudæi occiderint, cum volenti, ac se spontè offerenti id fecerint & vt Deus erat, potenti non mori, iccirco ab eo animam non sustulerunt.

Obserua Christum in Scripturis se nobis sæpè Deum simul & hominem insinuare. quod elegãter D. Fulbertus Episc. Carnotensis epist. 1. ad Eodatũ, quæ habetur 3. to. bibliot. Patrum, sic docet. *Dominus Iesus*, inquit, *in vnitate persona ex duabus, & in duabus substantijs diuina scilicet, & humana subsistens; & mira pertulit vt Deus, & infirma sustinuit vt homo: vt cùm verum Deum sublimia opera loquerentur, verum hominem flebilia demonstrarent: Deus (inquit Apostolus) erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (2. Cor. 5. 19.) *Deus in Christo, filius Dei in filio hominis, diuinitas operabatur in homine. demus verba hominis: Pater maior me est: Demus verba Dei; ego & Pater vnum sumus. Loquatur in Christo nostra infirmitas, & conditio, filius, inquit, hominis non habet vbi caput suũ reclinet: intonet vox diuina: omnia quæ habet Pater, mea sunt. quasi homo esurit, quasi Deus quinq; millia hominum pascit. quasi homo dicit; tristis est anima mea vsq; ad mortem: quasi Deus confidenter ait: nemo tollet à me animam meam, quasi homo in Cruce pẽdet, quasi dominator latronem alloquitur, hodie mecũ eris in paradiso. si quis ergo mente captus vnius Christum, & Deum dicit esse substantia compugnantibus inter se rebus, aut solum hominem è cœlo lapsum, aut solum DEVM dicet crucifixum. sed non est ita: nam neq; solus Deus mortem superare potuisset: quam euidentissima ratione, & substantiarum distinctione, homo suscepit, & Deus vicit.*

19. 20. 21. *Dissensio iterum facta est*] Græcè schisma. Gagnæus hic. *Maleuoli*, inquit, *vix vnquam benè afficiuntur; de quibus supra 8. dixit: Quare loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum. ideo ex illis quidam pertinaces dicebant: dæmonium habet, & insanit; qui ipsimet tamquam cæci insaniebant. alij parumper illuminati veritatem agnoscere incipiebant dicentes, hæc verba nõ sunt dæmonium habentis. quod per miraculum cæci probant: vnde Chrysost. Quia à verbis suaderi non poterant, vt obstrueret ora illorum, demonstrationem ab operibus faciebant. vnde opera dant fidem verbis, infra eodem: & si mihi non vultis credere, operibus credite. sed animalis homo, inquit Paulus, 1 Corint. 2. non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. spiritualis autem indicat omnia.* Sic Gagnæus. Docet ergo hic Euangelista, quid Christus suo illo perfecerit sermone, nimirum in varias Iudæos de illo sententias fuisse distractos; quod & superius accidit in simili sermone Ioan. cap. 9. 16 propterea Euangelista dixit hic: *Dissensio iterum facta est.* Sed cur inquies vt alibi, ita & hic dicentibus dæmonium habere, nil respondit? Respondet Theophyl. quod maluerit per eos illis responderi, qui illis contradicebant, quasi per homines; qui omni carerent suspitione gratiæ.

(****)

THEORIA PRIMA.

An Christus acceperit à Patre moriendi præceptum, afferuntur variæ sententiæ & rationes, & quid demùm sentiendum sit?

NON est hîc eadem omnium Patrum sententia, vt scholasticos interim omittam. Nam Diuus Chrysostomus homilia 59. 68. 75. & 84. in Ioannem, quem Theophylactus sequitur, & Euthymius negat mandatum illud, quod affirmat Christus se habuisse à Patre, fuisse verè, ac propriè præceptum. putant enim aliqui hoc interesse interdũ inter præceptum, & mandatum, quod illud sit vera legis præscriptio, veram afferens obligationem, & vinculum, quod præterire, iustitiæ, seu obedientiæ contrarium sit; mandatum verò latiùs pateat; significare enim aiunt, quamcumque directionem, seu voluntatis superioris significationem; quod discrimen elici potest ex Diuo Thoma 1. 2. quæstion. 99. articulo 5. vbi affert quædam Diui Hieronymi verba dicentis; in præceptis esse iustitiam, in mandatis charitatem, quod etiam habet Glossa ordinaria proœmio in Marcum. præceptum enim continet ius superiori debitum, cuius custodia, & obseruantia ad morum rectitudinem necessaria est; mandatum verò dicitur charitatem continere, quia situm est in amicitia quadam, seu perfectione, non in obseruantia omninò necessaria, nec in iure superiori prorsus debito. Sentit ergo Diuus Chrysostomus non habuisse CHRISTVM vllum præceptum, vel mandatum, quatenus præcepti obligationem continet: verùm omnia liberè & spontè sola charitate fecisse. Porrò cùm Christus meminit mandati sibi à Patre traditi, ait Diuus Chrysostomus per mandatum intelligi nihil aliud, quàm Patris voluntatem. implere autem præceptum Patris idem esse, ac consensum, seu vnionem voluntatis suæ humanæ cum voluntate Patris: est enim idem vtriusque velle; vsum verò inquit Christum his tenuibus, & humilibus verbis, propter auditorum infirmitatem. 1.

Discrimen quod est inter præceptũ & mandatũ.

Rationes quæ mouerunt, vel quæ mouere potuerunt Diui Chrysostomi animum ad amplectendam hanc opinionem, hæ sunt: prima sumitur ex verbis Christi hoc loco v. 17. *Ego pono animam meam.* & versic. 18. *ego pono eam à meipso*, non igitur inquit Diuus Chrysostomus homilia 59. ex præcepto Patris animam posuit, si à seipso posuit. Id quod confirmat homilia 24. in epistola ad Hebræos, scribens in illa verba capitis duodecimi: *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem confusione contempta.* Sanè ex his verbis Pauli non absurdè effici posse videtur, moriendi voluntatem totam positam fuisse in 2.

Rationes quibus mouetur Chrys. ad negandum datum fuisse Christo præceptum moriendi.

arbitrio, & voluntate Christi. iterum Diuus Chrysostomus eadem homilia: *si Christus,* inquit, *est pastor bonus, ergo spontè benè operatur, nec indiget hortatore, vel impulsore.* adhæc, qui mandatum accipit, non est sui Dominus; atqui Christus quos vult, suscitat, vitam confert, quibus illi libet, ergo, ait Diuus Chrysostomus homilia 68. non agebat, vel loquebatur ex alterius præscripto. Addit quartum argumentum homil. 75. Christus legislator erat, non igitur legibus astringebatur. Potest & quinta ratio afferri. nam vt ad vnguem cœlestis Patris voluntatem Christus exequutioni mandaret, non opus illi fuit præcepto, cum sola sufficeret paternæ voluntatis ostensio, vel cognitio. Vt enim docet Diuus Thomas 2. 2. quæstione 104. articulo 2. perfecta obedientia, non expectat præceptum, sed statim ad nutum voluntatis superioris ad opus se accingit & expedit. Hanc rationem videtur Theophylactus attigisse explicans verba illa Ioannis 15. *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione Hoc, temperans se,* (inquit Theophylactus) *audientium infirmitati dicit; non enim, qui omnium est legulator, mandatis obnoxius est, & sine paternis mandatis viuere non potest; hoc enim cogitare fuerit absurdissimum.* & sub eiusdem capitis 14. explicans illud; *sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio,* id est, *quod complacitum est illi, & decretum ab eo suspicio, & perficio.* & paulò inferius: *mandatum dedit, hoc est, voluit, dixit, approbauit, decreuit.* Sed maiorem vim habet sexta ratio, quæ desumi potest ex hoc loco Ioannis capite 10. 17. *Propterea diligit me Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam,* & versiculo 18. *nemo tollit eam à me, sed ego ponam eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, hoc mandatum accepi à Patre meo.*

Iam verò præter primam rationē, quæ etiam ex hoc loco desumpta est, vt patet initio huius numeri 2. formari hinc poterit & hæc altera ratio: non aliter loquitur Christus de morte sua, quam de resurrectione, cùm vtriusque afferat se accipisse mandatum à Patre; at non potest dici habuisse præceptum, seuerè, ac rigidè *præcepti* vocem vsurpando, vt à mortuis, vel ab inferis exsurgeret, hoc enim magis est opus Deitatis, quam humanitatis: Igitur neque verè ac propriè moriendi præcepto obnoxius fuit. His accedit & septima ratio non contemnenda. cùm enim Christus errare, labi, peccare non possit, non videtur fuisse capax præcepti in his, quæ liberè & non necessariò facit, quale fuit mori: Postremò vix satis mente complecti possumus, quomodo, quave ratione imponi potuerit illi tale moriendi præceptum: nam cùm præcepta de his sint, quæ in manu nostra sunt; mors verò illa non videatur omninò posita in potestate Christi, cùm profecta sit ex praua Iudæorum voluntate, non apparet qualiter potuerit tale quid Christo præcipi. tot ergo ac tantæ sunt rationes, quæ vel à Chrysost. vel pro Chrysostomo præcipuè afferuntur. Præter Chrysostomum inter Patres etiam Basil. libr. de Spiritu sancto capit. 8. negat præceptum Christo impositum fuisse; sed non eodem modo quo Chrysostomus explicat verba Ioannis: ait enim, actum voluntatis Patris ab omni æternitate communicatum cum essentia filio, dum illum gignit admirandum in modum, & qui excedit omnem omnium rerum, quæ condi à Deo possunt, captum, & intelligentiam, hunc inquam putat Basil. dici mandatum Patris: aliter quam Chrysost. qui conspirationem, & cōsensum illum inter Patris, ac hominis Christi voluntatem censebat esse, ac dici implere Patris præcepta. In aliam longè diuersam abijt sententiam Clem. Alexan. strom. lib. 4. inficiatur is, Christi mortem ex voluntate Patris fuisse, licet fateatur ex eorum fuisse permissu.

Cæterum communissima inter Patres, & 5.
passim recepta opinio est, accepisse Christum vt hominem, verè ac propriè præceptum à Patre, ac perfectè eius implesse mandatum: ita Cyrillus libro 10 in Ioann. cap. 20. ita August. tract. 82. ita Ambros. lib. 5. de fide cap. 5. ita D. Thom. 1. p. q. 41. a. 6. ad 2 & 3. p. q. 47. a. 2. quæ sententia validissimis, & efficacissimis argumentis nititur, quæ ego in medium afferam, vt quid censendum sit hac in re, tanto clarius elucescat. & primum quidem qui hanc partē tuentur, multa afferunt Scripturæ loca, quibus nec obscurè, nec ambiguè verè præceptum Christo impositum fuisse ostenditur: videlicet Deuteron. 18. 18 vbi Deus de Christo venturo, sic ait: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi* quod ex Ioannis 12. 49. confirmatur. *Qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar.* Item Ioann. 14. *sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* & 15. *si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione.* vbi sunt, qui expendant, quod parem hîc facere videatur rationem præcepti Patris sibi impositi, ac præceptorum, quæ data sunt discipulis à Deo; & merito, vtraque enim erant vera præcepta; & expressiùs de præcepto moriendi est hîc locus Ioan. 10. 18. *Hoc mandatum accepi à Patre meo.* videlicet vt animam pro ouibus ponam, & iterum sumam eam. Huc etiam pertinet illud Lucæ 24. *oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam.* & ad Philippenses 2. dicitur Christus *factus obediens vsque ad mortem.* nemo autem verè obedire dicitur, nisi is, cui aliquid præceptum est. nec video, quomodo qui tollit pręceptum, non auferat simul obedientiam, vt constat ex 2. 2. quæst. 104. quod confirmat etiam Paulus ad Roman. 5. *sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obeditionem iusti constituentur multi.* Apostolus ergo obedientiam Christi, Adami contumaciæ opponit. Atqui Adami cōtumacia contraria fuit vero præcepto. igitur & obedientia Christi præcepto propriè dicto fuit consentanea. Vide Cyrill. cap. 10. in Ioan. cap 11.

Nec audiendi, qui dicunt, non propriè vel 4.
seuerè hic *præcepti*, vel *mandati* voces accipi. nam

nam hoc imprimis est contra Diuum Augustinum tractatu 79. in Ioannem libro 13. de Trinitate capite decimoquarto, & quæstione quinquagesimaquinta in Deuteronomium. Quod si interdum appellat hoc mandatum, voluntatem Patris, non ita loquitur, quod propriè præceptum non sit, sed quod ita consueuimus præceptum superioris, eius voluntatem nominare. sicut loquitur & Christus Ioann. 4. 34. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* sic Paulus ad Hebræ. 10. legem impositam vocauit voluntatem, dum refert verba Psalmi 36. 7. *In capite libri scriptum est de me; vt faciam Deus voluntatem tuam*. hanc enim voluntatem *legem* statim vocat Propheta cùm subdit: *Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*; quod obseruauit Agatho Papa epistola prima, quam habes actione quarta, sextæ Synhodi. denique voluntatem hanc Patris, vt moreretur Christus, præcepti necessitatem claudere, clarè locus ille Matthæi vigesimisexti indicat: *Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* cur quæso dicit: *si non potest transire*, nisi quia intelligebat præcepto Patris vrgeri, atque obligari se, vt mortem pro sibi commissis ouibus oppeteret? & huic sensui fauet Damascenus libro tertio de fide, cap. 24.

5. Deinde præter Augustini auctoritatem, & communem eorum locorum explicationem, in quibus præcepti, vel mandati Patris fit mentio, ratio ipsa plurimum fauet huic interpretationi: nam vel Christus capax erat præcepti, vel non: affirmare quod capax non fuerit, absurdum est. nam CHRISTI voluntas humana non erat sibi suorum actuum regula: habebat enim superiorem voluntatem, à qua poterat dirigi, & gubernari. Poterat igitur à superiore sumere eiusmodi suarum actionum normam; cui se conformare omninò teneretur, vt honeste ageret. Porrò hæc regula lex est, & præceptum. adhæc CHRISTVS vt homo, minor erat Patre, eiq; subditus, eius dicto audiens eiq; obediens, nemo igitur iure inficiari poterit, Patris illum admittere potuisse præceptum: quod si verum est, cum Scriptura clarissimis verbis præcepti meminerit dati Christo à Patre, cur nos ad alienos sensus, & improprios, eam vocem transferemus, & non potius propriè vsurpabimus? hoc ergo est primum fundamentum eorum, qui affirmant verè Christo moriendi à Patre præceptum traditum esse, quod ferè totum Scripturarum auctoritate constat.

6. Alterum verò argumentum sumitur ex conuenientia huius præcepti. Etenim satis conueniens, & decorum est affirmare, tale aliquod præceptum à Deo esse profectum. est enim id congruens, & consentaneum, quà ipsi Deo, quà Christo, quà hominum ingenio, & naturæ; denique quà Iudæorum perfidiæ, & incredulitati. Deo inquam par & dignum id fuit, quo mundo magis commendaret propensam illam suam voluntatem, qua tantopere optabat prolapsi hominis, & sempiternis pœnis mox afficiendi salutem, & culpæ liberationem. fuit CHRISTO congruum, nam quoniam Adam sua nos contumacia perdiderat, decuit vt CHRISTVS obtemperando Patri nos redimeret, & in pristinam nos concordiam cum Deo reduceret, quam comparationem eleganter vsurpat Apostolus Romanorum 5. 19. *sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi*. nobis verò hominibus vix dici potest quàm consonum, quàm aptum medicamentum id fuerit, vt eius exemplo disceremus, quàm horridum, quamque noxium sit peccatum, atque adeò Deo infensum, & inimicum. contra verò, quantum cordi sit Deo perfecta animi demissio, obedientia, charitas, patientia. sic etiam factum est, vt clarius constiterit nobis, quàm benignus, quàm liberalis, quàm prolixus, quam largus Dei Patris in nos fuerit amor. denique ad Iudæos ipsos, vel reprehendendos, vel conuincendos nullum potuit magis idoneum inueniri remedium. Sacrilego illi ore Christum diuinæ legis præuaricatorem passim vocabant, at CHRISTVS in eo ipso in quo maximè Dei legisque contemptor accusabatur, Dei præceptum seruabat. & ita se aliquando contra Iudæorum calumnias tuebatur, quod ad æterni Patris arbitrium, & nutum totum se fingeret, & accommodaret.

Tot igitur ac tam validis rationibus, & testimonijs confirmata, hac posteriore sententia, neminem arbitror esse futurum, qui non eam libenter complectatur. quin neque arbitror, Chrysostomum omninò contrarium, & aduersum esse communissimæ huic opinioni. quod vt commodius intelligas, scire decet: bifariam intelligi posse, Deum eiusmodi proprium, ac verum præceptum Christo tradidisse. primum, vt aperte, & clarè illi præscripserit, mortem vt subiret pro hominibus redimendis; altero verò modo, vt aperiret illi duntaxat, atque ostenderet, ad hominum salutem restituendam necessarium omninò fore, vt pro hominibus ille moreretur. decreuisse enim se non aliam offensæ satisfactionem, vel culpæ purgationem pro hominibus accipere. interest autem hoc inter vtrumque modum, quod primus ille positiuum, vt aiunt, contineat præceptum. alter verò tantum naturale. ex lege enim ipsa charitatis naturali, animaduersa necessitate totius generis humani, oriebatur illico obligatio quædam subeundæ mortis. nam hæc est vis, & potestas charitatis, vt astringere queat aliquem ad exponendam corporis vitam pro necessaria spirituali salute proximi; præsertim verò cum inde non vnius, vel alterius hominis, sed totius humanæ naturæ pendeat salus, & incolumitas spiritualis, nec quidquam obest si dicas, verum id esse in puris hominibus, nec tamen in Christo eâdem, vel parê esse rationê. cùm enim eius vita, Dei vita esset, atq; adeo pretij infiniti, nô videbitur fortassis alicui congruû esse pro salute etiâ totius mundi morti eâ obijcere. Fateor 7.

vitam illam esse Dei; nec nego pretij esse infiniti: verum nihil illud caussæ nostræ officit, quia sic Dei vita non omninò delebatur, sed solum ad breuissimum tempus morti tradebatur ad æternam omnium hominum vitam, & incolumitatem assequendam: secus fuisset, si vita illa Dei simpliciter foret amittenda. ergo spectato charitatis ordine congruenter factum est, vt prætulerit CHRISTVS bonum illud commune, & spirituale hominum, breuissimo sui corporis damno. adde quod caput est, non hic hominum duntaxat salutem spectandam esse, sed maximè Dei honorem, & gloriam, in quam redundat hominum Salus & Redemptio, vt proinde dubitandum non sit, charitatem Dei & proximi, sua vi, & efficacitate deuincire, obligareque potuisse CHRISTVM ad subeunda libenter omnia corporis mala, restituendæ hominum saluti necessaria, quæ aliter manente Dei decreto obtineri non potuit.

8. Qua distinctione stabilita, declarare possumus Chrysostomi mentem fuisse, vt non negarit prorsus præceptum habuisse CHRISTVM, quo ad moriendum obligaretur. quod ergo ait, hoc est: Patrem non aliter CHRISTO præcepisse vt mortem oppeteret, quam patefaciendo illi suam voluntatem, & decretum de ijs omnibus, quæ ad restituendos in gratiam homines facere ipsum oportebat: quare non inficiatur idem Chrysostomus hinc effectum esse, vt astringeretur CHRISTVS præcepto, non quidem positiuo DEI, sed naturali charitatis ad redimendos homines. tantum ergo hoc contendebat vir sanctus ostendere, non indiguisse CHRISTVM aliqua positiua lege, & obligatione, vt hoc ipsum faceret, quod per se ipsum bonum, & necessarium erat, monente decreto Patris. quem etiam modum præcepti à Patre CHRISTO impositi amplexatus est Diuus Anselmus libro cur Deus homo, capite nono, vel, si mauis censuit Chrysostomus non indiguisse Christum præcepto positiuo expresso, sed satis superque illi fuisse tacitum, & in ipsa Dei Patris voluntate occultè insinuatum, idque ob insignem Christi hominis perfectionem, quod in primis Arrianam hæresim diruit, qua impiè affirmabant Arriani Dei Filium, etiam qua Deus dicitur, & mandatum à Patre accepisse, & illi obtemperantem esse. nam tantum abest, vt Christo, quà Deus est, conueniat præceptum expressè à Patre traditum, vt id ne illi quidem, vt homo est, necessarium fuerit. & hunc sensum fuisse Chrysostom. ostendunt aliquo modo verba illa eiusdem, quæ refert Diuus Thomas quæstione quadragesimaseptima, articulo secundo ad primum, ex homilia quinquagesimanona in Ioannem, in principio Tomi tertij, *non est*, inquit, *intelligendum quod prius expectauerit audire, & opus ei fuerit discere: sed voluntarium monstrauit processum, & contrarietatu ad Patrem suspicionem destruxit.*

9. Porrò hæc explicatio præcepti Christo traditi per solam ostentionem voluntatis Paternæ, verosimilis est; rectè tamen stat cum primo modo præcipiendi; non enim illum destruit. quomodo affirmare possumus, & ostensam esse Christo Dei Patris voluntatem vt moreretur, & adiunctum esse expressum præceptum, ita vt conuenerint simul hac in parte, & positiuum Patris, & naturale præceptum charitatis; quamuis Chrysostomus non requirat præceptum illud positiuum Patris expressum.

Clementem quoque Alexandrinum, cuius meminimus numero secundo sub finem interpretari possumus, dum negat ex voluntate Patris fuisse, vt moreretur Christus, sed tantum id ab eo esse permissum. mortem Christi, vel ad interfectores eius referri posse; qua ratione non est præcepta, quin contra præceptum potius est, quo iussit Deus *non occides*. hic igitur permissa solo Dei permissu facta est: vel referri potest ad Christum prompte eam, & perlibenter acceptantem, atque ita præcepta fuit à Deo, non permissa tantum. quam rem Martyrum exemplo illustrare possumus. obligabantur illi pro fide mori, idque Dei præcepto: verum eorum interfectores contra Dei præceptum agebant illos neci dando. iam ergo potuit Clemens primum modum respiciens, affirmare non ex Dei præscripto, sed contra potius præscriptum illatam Christo mortem fuisse, summum hoc Iudæis esse permissum; at secundo modo, si de promptitudine voluntatis Christi, & acceptatione loquamur; non negat fortassis præceptam Christo à Patre fuisse.

Verum ne fortè quispiam, dum audit præceptum esse impositum Christo, quod illum ad moriendum astringeret, malè ac perperam id intelligat, obseruandum non indiligenter est: præceptum cuius est proprium obligare ad efficiendum id, quod lex præcipit, & fugiendum quod vetat, duplicem in se comprehendere vim: directiuam vnam quam vocant, seu ad dirigendum, alteram ad coercendum, & reprimendum. cùm ergo dicimus præceptum Christo datum, intelligimus, quo ad vim directiuam, & obligationem faciendi, quod præscribit lex; non autem quoad vim coercendi; neque enim Christus coerceri vllo modo indigebat. quod verò de vi directiua affirmamus, & obligatione, videtur desumi posse ex sexta Synodo Act. 17. in definitione fidei: vbi definiuntur duæ Christi voluntates non contrariæ. 10.

Voluntas enim humana nec resistebat, nec reluctabatur, verum subiecta erat diuinæ voluntati; sic enim dicitur: *Oportebat carnu voluntatem moueri, subijciq; voluntati diuinæ iuxta sapientissimum Athanasium.* & hoc ipsum confirmat locus ille Psalmi 39. *In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam Deus meus, volui, & legem tuam in medio cordu mei*, sic enim intelligit Paulus ad Hebr. 10.

Tolet. in hoc cap. 10. Ioann. annotat. 14. negare videtur hac directione Christum indiguisse, etiam quà homo est, *nam eius intellectus*, 11.

inquit, *plenus erat omni scientia, & eius voluntas erat* omninò *conformis diuinæ voluntati: nec discedere à rectitudine, vel ab eo, quod Patri placebat, poterat*. sed videtur sumere directionem pro instructione quadam, quomodo non indigebat lege, ob rationem ab eo allatam; sed si per directionem, seu vim directiuam præcepti intelligamus de ratione præcepti esse, vt contineat, & efficiat suo modo actionem aliquam necessariam ad rectitudinem, & honestatem virtutis; sic non est negandum præceptum CHRISTO traditum habuisse vim vt obligandi, ita & dirigendi, vis verò coactiua quæ respicit comminationem pœnæ, non est per se, & absolutè necessaria ad præceptum. quare quando aliquis non potest præceptum transgredi nulla eget coactione, vel comminatione pœnæ: icirco poterit in illo locum habere præceptum quo ad vim directiuam sine coactiua. atque ita interdum princeps tenetur suis legibus quoad vim directiuam, quamuis non quoad coactiuam. quibus addendum est, præceptum hominibus præscribi ad maius meritum illius personæ, cui præscribitur, & ad exercendam, & acquirendam virtutem. nam negari non potest si cætera sint paria, plus mereri hominem per operationem, quæ ex obedientia, & præcepto proficiscitur. Hæ autem caussæ locum non habent in Christo. neque enim augebatur eius meritum, vel sanctitas cum ipso conceptionis momento perfectè omnia illa habuerit, quibus sanctus, & Deo gratus effici poterat. cur verò præceptum acceperit, rationes allatę sunt n.6 quibus & hęc adiungi poterit: quia opera Christi, quæ ex obedientia, & præcepto Patris faciebat, perfectiora erant. opera enim Christi si spectentur respectu personæ, quæ illa exercebat, infiniti erant meriti, atque adeò æqualis semper, quod si vnum opus cum altero conferatur, potest alterum altero maioris esse meriti, si videlicet secundùm se singula considerentur, quomodo plus erat sanguinem fundere, quam cibo, potuque abstinere. Hoc ergo modo Christi opera ex obedientia, & præcepto facta perfectiora sunt, quam si ex præcepti præscriptione non fierent.

THEORIA II.

Respondetur contrarijs obiectionibus præsertim contra libertatem Christi.

1. RESTAT nunc vt primum difficile illud argumentum, quod solet contra hanc posteriorem sententiam afferri, breuiter diluamus. Dicet enim aliquis, non potuisse Christum obligari ad moriendum præcepto aliquo; quia cùm non potuerit labi, vel peccare, si præceptum illi fuisset, vt mortem oppetere pro hominibus vellet, cum omnibus suis circumstantijs, verbi gratia, vt tali acceptaret eam tempore, videlicet momento ipso conceptus sui, tanto mentis conatu, & feruore, quanto maximo poterat, (sic enim verosimilius est, impositum fuisse hoc præceptum, non ita tantum vt simpliciter mori vellet pro hominum salute,) non libere, verum necessariò acceptasset tale præceptum. ergo sine merito; neque enim vbi deest libertas, ibi meritum esse potest. at nemo est, qui non videat, quam id absurdum sit, cum ea moriendi voluntate maximè ipse meruerit nobis vitam, & salutem, ac Patri reconciliauerit peccatores. primum verò illud, quod posuimus, non potuisse Christum exequi tale præceptum libere, constat, quia peccare non poterat. ergo non poterat non illud exequi, si ponamus esse impositum; alioqui peccasset. Multa hîc Scholastici Theologi subtiliter disputant, & in varias abeunt sententias. Res enim hæc spinosior est. Nos verò qui non Scholasticum hîc agimus; sed Scripturæ interpretem; quid verius videatur, paucis indicabimus; qui latiorem enodationem, explicationemque huius difficultatis volet, adeat doctissimum Franciscum Suares tomo primo, tertiæ partis, disputatione trigesimaseptima, sect. tertia.

Affirmo ergo, fieri non posse, posito Patris præcepto, quod à voluntatis libertate non pēdeat, sed antecedat eius consensum, vt Christus omittat illud exequi quod pręcipitur: quin infallibile esse aio, voluntatem Christi illud effecturam, quod iubetur. nego tamen, (id quod verissimum esse constat,) cùm peccare non possit, inde effici vt Christus illud necessariò efficere debeat ob id solum quod peccare non possit: Huius rationem assignat Suar. quia, inquit, vt tollatur libertas ob aliquam suppositionem, verbi gratia, positum præceptum in Christo, non satis est, vt huiusmodi præcepti, vel alterius rei suppositio, vel hypothesis antecedat voluntatis consensum, & ab illius non pendeat libertate: esto ea hypothesi data, infallibile sit, secuturum esse actum; sed exigi præterea, vt id quod per eam hypothesim ponitur, quopiam efficaci, & veluti Physico modo determinet voluntatem ad talem actum. quod duobus modis fieri contingit, vel cum proposito obiecto hoc vel hoc modo ex vi illius & ex intrinseca propensione voluntatis oritur vel existit necessario actus voluntatis; & hoc modo necessarius est amor Dei in beatitudine: vel secundò, cum solus Deus efficaci influxu Physico determinet voluntatem, ita vt non possit voluntas resistere. quod si id quod ponitur per hypothesim non obtineat huiusmodi vim, & efficacitatem aliquam ex his, neutiquam conuertere, & immutare poterit modum, & rationem operandi, quam sua natura congruentem habet voluntas; quare neque auferet eius libertatem, in ea enim positus est naturalis modus operandi voluntatis. atqui præcepti hypothesis, quæ hîc intercedit, licet à voluntate CHRISTI humana, eiusque libertate non pendeat, & ea posita, certò ac minimè dubitanter, & vt aiunt, infallibiliter consequatur obedientia, non tamen talis est vt eam habeat in ipsam CHRISTI voluntatem efficacitatē, vt Physice illam 2.

deter-

determinet ad actionem aliquam altero ex dictis modis. est enim præceptum externum quid, & mouet potius ex parte obiecti, quam ex parte ipsius potentiæ; nec ponit aliquid per se in obiecto, quod necessariam vim inferat voluntati. id quod idem est affirmandum de præfinitione, vel decreto diuinæ voluntatis, quod humanam prægreditur voluntatem. quo posito indubitanter sequitur voluntatis consensus: etenim huiusmodi decretum, vel definitio intelligitur esse in Deo per modum intentionis, vt aiunt, non exequutionis, atque adeò nec physica dicitur propriè, nec moralis, hæ enim differentiæ re vera in exequutione ipsa cernuntur, puta in vocatione. quare per hoc decretum, seu definitionem non concipitur Deus agere in voluntatem vel Physice illam determinare ad operandum, ac proinde nec intelligitur tollere libertatem; quamuis autem hæc prædefinitio nihil efficiat, est tamen radix omnis caussalitatis ad extra tam Physicæ, quam moralis, quæ ad effectum præfinitum necessaria fuerit, & ideò non affert necessitatem Physicam, quia necessaria non est, nec est illi accommodata salua libertate.

3. Verum, inquiet aliquis, quomodo fieri potest, vt actus aliquis voluntatis certò ab illa proficiscatur, facta aliqua suppositione, & tamen quod citra necessitatem fiat? videmur enim non satis id mente complecti posse; quia si data hypothesi aliqua voluntas non manet determinata, ergo erit indifferens, ita vt operari, & non operari valeat: si verò hoc admittitur, iam non erit certum, & indubitatum voluntatem esse operaturam: quod si certam, & non dubiam operatio voluntatis habet connexionem cum illa hypothesi, erit sanè propter illam determinata ad vnum volūtas. Respondeo hæc duo connectenda, ac simul concilianda sunt, posita infinita diuinæ mentis præscientia, qua de omnibus creatis voluntatibus agnoscit, non solum quid operari queāt, vel quid re vera effecturæ sint; verum etiam quid facturæ essent in omni euentu, & opportunitate, si hoc, vel illo modo iuxta suam efficacissimam prouidentiam applicarentur, vel excitarentur ad operandum.

Hac ergo scientia posita, non est difficile mente complecti; posse Deum aliquam voluntatem perpetuò ita regere, & excitare, vt certò, & minimè dubitanter consentiat, quamuis libere. potest enim eam motionem, vel operandi occasionem illi præbere, cum qua certò præsciuit esse operaturam. & ita censendum est factum esse cum voluntate Christi, cuius singularem gubernationem, & prouidentiam diuinum illud suppositum assumpsit, quando illam sibi secundùm hypostasim vniuit. quare potuit Deus absolute intendere, atque adeò imponere præceptum, verbi gratia, moriendi Christo, etiam cum omnibus particularibus circumstantijs hic, & nunc, & cum tanto conatu, &c. idque antequam videret absolute consensū voluntatis eius. Posita namque & præeunte nostro modo intelligendi scientia conditionata, potuit Christi voluntas, quod ad exe-cutionem attinet, applicari, & moueri per diuinam gubernationem, & prouidentiam efficacissimam ad amplectendam mortem eo modo, quo præuidit Deus fore vt certò, ac minimè dubitanter, quamuis libere ipsa consentiret. vnde etiam efficitur, vt hæc certa, & indubitata connexio consensus voluntatis cum hypothesi præcepti impositi CHRISTO, non innitatur in necessitate aliqua, vel Physica determinatione ipsius potentiæ, vel voluntatis, sed in sapientissima, & efficacissima Dei prouidentia, qua nouit moderari voluntatibus creatis, modo illis accommodato; vt quamuis libere, certò tamen, & indubitanter consentiant. Quod si quis rectè teneat quod dicimus, facilè ille per hęc eadem expedire poterit similes dubitationes, quæ de confirmatis in gratia, & vniuersim de gratia præuenienti, & efficaci à Theologis agitari solent.

Sed vt penitus omnis tollatur dubitandi materia obijcio postremò, videri ex modo dictis effici, potuisse Christum simpliciter peccare licet certò constaret ipsum non peccaturum, vt patet exemplo confirmatorum in gratia, de quibus id non negamus, nimirum posse simpliciter peccare. deinde idem hac etiam ratione probatur, quia iam constitutum est à nobis, Christum libere implesse pręceptū ita vt simpliciter posset implere & non implere; sed posse non implere præceptum est posse peccare, igitur simpliciter dici potest Christus potuisse peccare. Respondet doctè Franciscus Suares, hoc ad modum loquendi potius pertinere. nam quod ad rem attinet cōstat ex ijs, quæ diximus, perpensis omnibus absolute, & simpliciter non potuisse in Christo esse peccatum: non propter libertatis defectum, sed propter diuinam motionem, & gubernationem, ita illi debitam ratione vnionis, vt neutiquam posset illa carere. Quare simpliciter negandum est, effici ex dictis, Christum potuisse peccare. tantum enim hoc sequitur, Christum quod attinet ad modū intrinsecum, & proprium operandi suæ voluntatis, non esse incapacem peccati; cum quo tamen simul stat, vt ratione personæ diuinæ, & ex modo gubernandi illam voluntatem, non sit capax peccati. Quoniā verò cum Christū dicimus, simul inuoluimus, ac comprehendimus sub nomine personam cum tali modo regendi, ideò simpliciter affirmandum est Christum peccare non posse, seu capacem peccati non esse. Id quod est longè secus in confirmatis: illis enim gratia, qua stabiles sunt in bono & confirmati, extranea est. quare si absolute loquamur, possunt illa carere, & ideò semper dici possunt absolute delinquere posse, præterquam in sensu, vt aiunt, composito, hoc est, quatenus eam gratiam habere illos ponimus. at Christo connaturalis semper est, & minimè extranea erat gratia, atque adeò modus ille gubernationis illi debebatur: qui quoniam in CHRISTI nomine includitur, sicut includitur suppositum, ideò simpliciter dici non potest, CHRISTVS peccare potuit, vel non implere præceptum, vel non operari quod iubebatur, atque adeò hę propositiones in Christo semper sensū faciunt cōpositum; 4.

quam-

quamuis negandum non sit; perpenso proprio modo operandi illius voluntatis humanæ ex se, Christum ita liberè operatum esse, quod præcipiebatur, vt posset non operari, vel non implere præceptum. Hæc, Lector, volui aliquanto vberius dicere, quia huius præcepti sæpe apud Euangelistas mentio fit, & res est ad intelligendum perdifficilis, & ad intelligendas Scripturas necessaria.

5. Sit igitur tanquam certissimum positum, & sanctis Patribus, ac Scripturis longè aptissimum, Christo verum, ac proprium à Patre præceptum esse impositum vt moreretur; neque obstare ea, quæ ex Diuo Chrysostomo numero primo allata sunt. nam cum CHRISTVS ait; *Ego pono animam meam*, & rursum, *à me ipso pono*; significat imprimis se liberè illam posuisse, ac sponte, nec propterea excluditur obligatio præcepti. vel dic, moriendi mandatum tale fuisse, vt mortem ab inimicis illatam acceptaret, quod Christus fecit, vt homo, & quidem liberè. punire verò animam à se ipso, & eam sumere, esse habere potestatem sperandi eam à corpore, & iterum vniendi, quod idem Christus exequutus est per potestatem diuinam, qua noluit impedire caussam, occasionemve mortis, vt poterat nullo negotio. itaque idem CHRISTVS, qui mandato obediuit animam etiam suam posuit, & resumpsit; illud quà homo, hoc quà Deus; vide Schol. nu. 53. nec ista duo inter se pugnant, nam etiam CHRISTVS rogatus vt homo, miraculum aliquod edidit, vt Deus, hoc est, per diuinam potestatem. Iterum cùm dicitur, non indiguisse Christum præcepto, quia pastor bonus: nihil hoc continet contra nos. cur enim conueniens fuerit vt præceptum acciperet, plures caussas attulimus numero sexto. Quod verò tertio loco affertur; qui mandatum accipit, non est sui Dominus, multo minus nostræ caussæ officit. Affirmo enim Christum vt hominem, habuisse voluntatem congruentem præcepto diuino, nec propterea desijsse esse sui dominum, quia liberè promptè, ac perlibenter conformabat se Dei voluntati. An non beati domini sunt suæ voluntatis, nec tamen diuinæ voluntati contraire possunt? nec remorari nos quicquam debet, quod Christus legislator fuerit. ita enim erat legislator, vt superiorem habuerit, qui poterat ipsum alijs, atque alijs præceptis astringere, quamuis non quo ad vim coactiuam, vt diximus numero decimo. Porrò cùm affirmant aduersarij, satis fuisse Christo ostensionem solum voluntatis paternæ, non id diffitemur, sed iam assignauimus caussas; quamobrem congruens fuerit dari præceptum cum obligatione. vide numerũ sextũ. locus verò ille qui producitur ex hoc cap. 10. v. 17. *ego pono animam meam, vt iterum sumam eam*, iam à nobis expositus est hoc cap. Schol. num. 52. 54. vbi declarauimus, aliter sumi illam partem *vt iterũ sumam*, quam accipiatur, *ego pono animam meam*. illud enim se habet vt medium, de quo acceperit Christus mandatum. Hæc verò altera pars, *vt*, significat tantum id, quod consequuturum, vel futurum erat. non ergo par

A ratio est mortis, ac resurrectionis. de eo verò quod septima ratione continetur, copiosè dictum est. num. 12. 13. 14. vbi ostendimus, non amisisse Christum libertatem in posito à Patre præcepto, quamuis peccare non posset. Postremò vt ad id quod vltimo loco obijciebatur, respondeam, affirmo in voluntate Christi fuisse, mortem acceptare, & hoc erat quod præcipiebatur; non vt Iudæi illum interficerent; quod tantum à parua Iudæorum voluntate proficiscebatur. & de his hactenus.

DIGRESSIO I.
MORALIS.

Quantum obsint Ecclesiæ Dei mali pastores, & de solerti cura, & industria bono pastori necessaria.

B

QVANTI momenti sit Ecclesiastici pastoris officium is demum intelliget, qui ea viderit & expenderit, quæ contra malos pastores in Scripturis, præsertim verò Prophetarum, scripta sunt; vt verè de iniquis pastoribus illa Ezechielis cap. 34. verba vsurpare possimus. *Hæc dicit Dominus Deus, væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos*. Proinde explicanda sunt hic, quæ sint partes, quæ munera boni pastoris, vt videat, quid præstare se oporteat, cui tale onus incumbit. Moses ille summus Theologus, cui Deus suas oues commiserat, intelligens quam difficilis res esset, & quantis difficultatibus implicita, rationales oues pascere, quam necessaria ad id esset cura pastoris, & diligentia. Si. Numerorum cap. 27. 16. 17. ex hac luce discessurus, petijt à Deo: *Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire, & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere, ne sit populus Domini sicut oues absque pastore*. & Deuteronom. 1. 13. *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, & quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes*. Vide quid requirat in pastore, & gubernatore. 1.

C

2. Magnum sanè Dei supplicium est, & in scelerum pœnam populis inflictum; cùm permittit eos scelestos principes, præsertim verò Ecclesiasticos, alijs præesse, quod ego non aliunde velim cognoscas, quã ex ipso Dei ore. sic enim loquitur per Oseam de iniquis populi rectoribus 8. 4. *Ipsi regnarunt, & non ex me*, id est, me id nõ approbante, & me etiam inconsulto, *Principes exstiterunt, & non cognoui*: hoc est, non probaui, quin etiam, & displicuit mihi. & Zachar. 11. 16. 17. *Ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit; & id quod stat, non enutriet, & carnes pinguium comedet, & vngulas eorum dissoluet. O pastor, & idolum derelinquens gregem, gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius*. Suscitabo, inquit, videlicet suscitari, & vires ad regnandum assumere permittam, *qui derelicta non visitabit*, hoc est lassa, & ægrotantia pecora, quæ inter ambulandum reliquum gregem assequi non valent certo loco relinquuntur à pastoribus, & postea requisita cæteris adiunguntur.

D

contri-

contritum verò vocat oues, quæ pedes fractos, aut luxatos habent, *id* verò, *quod stat*, inquit, hoc est, quod subsistit, & ambulare nequit, cui necesse est vt cibus afferatur à pastore, vel certè significat iuxta septuaginta, integras, & sanas oues. porrò cùm subdit: *vngulas eorum dissoluet*, robusto pede diffindet vngulas, vt incedere non valeāt. *O pastor & idolum.* nimirum qui non regis, sed peruertis populum, & adorari vis quasi Deus, *gladius super brachium eius.* Dei vltio contra fortitudinem, & potentiam eius insurget, vt ad nihilum tandem redigatur; neque id tantum, sed *contra oculum dextrum eius veniet.* Hoc est, omnem in administrandis rebus prouidentiam perdet, & in nihilum recident omnia eius consilia tanquam infatuata.

3. Et verò quamuis de Antichristo hæc sint à Deo dicta, de iniquis tamen cæteris pastoribus, verè etiam accipi possunt. permittit enim aliquando Deus, vt hi in pastores, ac principes, assumantur, quos nouit certissimam luem, & perniciem subditis esse allaturos: qui cùm pastores dicantur, idola verius sunt, extrinsecus præsulum imaginem præ se ferentia, intus verò vana, & inutilia sunt idola. an non tu hos idola dixeris, qui oculos habent, & non vident, aures, & non audiunt? dicam clarius, qui detestanda, ac publica flagitia dissimulant, qui veritatem moniti audire nolunt. hoc mihi significasse videtur illustris patientia Iob. ca. 34. 30 *Qui*, inquit, *regnare facit hominem Hypocritam propter peccata populi.* permittit regnare Hypocritam, principem videlicet, qui sub purpura, & tiara corruptos, & pueriles mores, & effeminatum animum gestet; sicque illudat populis suæ curæ commissis; significant enim Hypocritæ non dissimulatores modo, sed etiam & illusores, de quibus Isaias 28.14. *Audite Verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum.*

4. Narrat Anastasius quæst. 15. tom. 1. biblioth. Patrum illustria duo exempla huc pertinentia, nec dissimulanda. *Quando Phocas tyrannus factus fuit imperator, & per Bonosum lictorem eius cœpit facere sanguinis effusiones; quidam monachus in ciuitate Constantinopolitana, vir sanctus, & qui ad Deum magnam habebat fiduciam, cum Deo disceptabat, dicens in simplicitate: Domine cur eum fecisti imperatorem? deinde cum per multis diebus hoc dixisset, vox ad eum venit à Deo dicens; quoniam non inueni peiorem. Fuit etiam quædam alia Ciuitas in Thebaide iniqua, in quà vir quidam perniciosissimus Angeli monitu electus est Episcopus, qui ob id cœpit apud se esse elatus, & sibi valdè placere. accedens autem Angelus Domini ei dicit; cur superbis, & magnificè tibi places, ô infœlix? re vera non tāquam dignus sacerdotio factus es Episcopus; sed quia hæc ciuitas tali digna erat Episcopo.* subdit deinde Anastas. *quamobrem quādo videris indignum aliquem principem, & Episcopum, ne mireris, neque Dei accuses prouidentiam, sed disce, & crede quod propter nostras iniquitates tradimur eiusmodi tyrannis, & ne sic quidem à malis abstinemus.*

5. Non igitur mirandum, quod principibus, & populi rectoribus seipsum præbere voluerit Christus bonorum pastorum exemplum, & regulam; vnde traheremus quæ necessaria effingendis probis postoribus sunt: pastor enim hic cœlestis Christus dignitatis regiæ titulum in cruce habuit, non in mensa, in laboribus, non in delicijs. vt merito de se ipse dixerit. *Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam pro ouibus suis ponit.* verè pastor qui omnia pascit: pauit populum Israeliticum annis quadraginta in deserto, pauit Moisem, & Eliam cibo qui oculis cerni non poterat quadraginta dies, & quadraginta noctes; pascit naturalibus escis cuncta animantia; cum primis verò fideles suos pane gratiæ, & electis Sacramentorum epulis admirandum in modum reficit, & recreat; nec solum pastor, sed longe optimus. proinde enim id sibi cognominis assumpsit, vt ita suum erga homines immensum ostenderet amorem, & ita ad se illos alliceret, dum enim vocat se pastorem, suam erga nos charitatem, & solicitudinem aperit, de quo Dauid Psalm. 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit; in loco pascuæ ibi me collocauit.* & Psalm. 26. *Dominus illuminatio mea, & salus mea quem timebo?* & Zachar. 2.5. *Ego*, inquit, *ero ei* (Ierusalem) *murus ignis in circuitu*, qui hostes terreat, & accedere non sinat, *& in gloria ero in medio eius.* pro in gloriam, q.d. gloriosam eam efficiam, vel certè, *in gloria*, &c. id est gloriam & claritatem meam illi indicabo, & Esa. 49. 15. *Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt nō misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.* & Petro, quem suum Vicarium vniuersæ præfecit Ecclesiæ dixit: *pasce oues meas*, quibus constat, quam bonus, quam diligens, quam solers pastor is fuerit.

Quæ sunt ergo, roget quispiā, boni pastoris munera? quæ præclara insignia? quæ illustres notæ? sic accipe. Sex mihi esse præcipuæ videntur, ad quæ reliqua reuocari poterunt. 6. *Munus boni pastoris.* primum munus, amor est ouiū, & amor etiā illius, qui est verus & proprius Dñs ouiū. qua de re satis multa à nobis dicta sunt superius. p.2.c.4. digres.9. à n.4. moraliter ea verba ostēdentes. *vos estis sal terræ.* Alterū ergo munus est pperua, & singularis cura, & diligentia in pascendo, & regendo, & custodiendo oues. Res enim est multis laboribus exposita boni pastoris vita; quod probe nouerat Iacob cùm numeraret pastoritiæ vitæ labores: Gen. 31. 40. *die noctuq́; æstu vrebar, & gelu. fugiebatq́; somnus ab oculis meis*; vt de hoc vno bono pastore discant cæteri, qui præsunt Ecclesiæ, hoc munus eorum exigere, non vt quieti se tradant, sed operi vacent; non voluptatem sectentur, sed laborem; non gaudia quærant, sed dolores; non socordiæ se dedant, sed impigram curam adhibeant; hinc illud nunquam satis laudatum elogium profectum est, quod D. Gregorio tribuitur: potestatem Prælati, non honorem, sed onus æstimari debere.

Et cur quæso dicitur in vestibus, & ornatu summi Sacerdotis vniuersus descriptus esse orbis? 7. sic enim Sapientiæ 18.24. de ornatu illo scribit Salomon: *in veste poderis, id est, talari quam habebat, totus erat orbis terrarum* figuratè descriptus. *Et magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat.* quatuor siquidem illi colores, quibus conspicua erant, & decora summi Pontificis indumenta, videlicet Byssus, purpura, Hyacinthus, & coccus, rectè quatuor

mundi

mundi elementa significabant. Nam Byssus ex terra nascitur, ideo rectè terram indicat; purpureum colorem mare præbet, propterea secundum notat elementum; Hyacinthus, quia cærulei est coloris, aerem ostendit, & nitidam quoque cæli faciem in se aptè repræsentat. Coccus ardens ignem refert. porro superhumerale cum geminis smaragdis, & lapides item illi duodecim pretiosi, ac fulgidi rationale circumambientes solem & lunam, & duodecim Zodiaci signa, cæteraq; cæli astra complectuntur. Postremò tiara, quę imperij quoddam insigne est, & in qua ineffabile Dei nomen exaratum erat, immensam Dei maiestatem infinitè omnia excedentem, & nulli creato intellectui comprehensibilem ostendit.

8. Graue onus prelatorũ. Iam redeo ad id, vnde digressus sum, quid inq; á caussę fuit, quamobrē summus Pōtifex tam eleganti amictu totum figuratè gestaret mundum? voluit videlicet ille sapiens rerum omnium molitor Deus, omnibus patefacere, quam graue, quam difficile sit illud onus quod sacerdotum, & pręlatorum humeris est impositum. quod meritò Concilij Tridentini Patres appellandum cēsuerunt; *onus angelicis humeris formidandum.* quam igitur robustos, quam prævalidos eorum humeros esse oportet, qui tantæ hominum pascendæ, seu vt verius dicam ferendæ multitudini præficiuntur? Rectè Apostolus 1. ad Tim. 3. *qui Episcopatum*, inquit, *desiderat, bonum opus desiderat.* Quare qui ad tam excelsum dignitatis gradum euehitur, altius menti inferat necesse est, quæ olim Dauidi in generum regis assumpto dicta sunt: *Esto vir fortis, & præliare prælia Domini:* etenim cum alicui Ecclesia aliqua, quæ tanquam filia à Deo diligitur, regenda tribuitur, & veluti in sponsam traditur, est, quod diligenter is inuigilet, vt forti, & indefesso sit animo, vt contra aduersa omnia illam defendat & tueatur, vt ne ad momentum quidem temporis vnquam è manibus gladium deponat, & quod caput est, vt sibi commissos populos immenso prope interuallo, quà robore, quà labore, quà exemplo, quà virtute, quà sanctitatis præstantia antecedat.

9. Sollicitudo boni pastoris. Hanc eandem Pastoris sollicitudinem, & curam illud non vulgariter ostendit, quod vsq; ad mortem laborandum sit Pastori, nec vitæ parcendum, paratus enim esse debet, si ita opus sit, mortem oppetere pro ouibus suis. hoc & fecit, & iussit Christus. audi Chrysostomum homil. 29. ad Roman. *non est*, inquit, *boni pastoris quiescere, & non circumquaque percurrere, innumerisq;, etiam mortibus pro ouibus se exponere. an ignoras gregis huius dignitatem? an illius gratia Dominus tuus innumera non fecit? an non postremo & sanguinem suum effudit? tu verò requiem quæris?* & ibidem. *Bonus pastor & talis, qualem Christus vult, cum innumeris componi potest martyribus: siquidem martyr semel propter ipsum moritur, hic verò millies propter gregem. si modo talis sit pastor, qualem esse oportet, talis enim pastor singulis diebus mori potest.* Hæc Chrysost. nec ab eo aliena sentit Gregor. homil. 14. in Euangel. *Primum*, inquit, *nobis pastoribus est, exteriora nostra misericorditer pro ouibus impendere, postremo verò si necesse sit, etiam mortem nostram pro iisdem ouibus ministrare.*

10. Hoc sanè suo nos exemplo docuit Paulus 2. A ad Cor. 12. dum ait: *libentissimè impendam quicquid habeo, & superimpendar ipse pro animabus vestris.* hoc est, & meipsum quoque, & vitam meā adiiciam, cùm oportuerit; & alibi ad Rom. 9. *Optabam*, ait, *ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* sic Moyses Exod. 32. incredibili charitatis erga oues sibi commissas exæstuans ardore Deum rogabat: *aut dimitte eis hanc noxā, aut si non facis dele me de libro tuo, quem scripsisti.* & vide quomodo etiam Dauid bonus pastor pro ouibus morti se offerre non dubitauerit, cùm animaduerteret Angelum iusto Dei iudicio sæuientem in populum 2. Reg. 24. *Ego*, inquit, *sum qui peccaui, & ego iniquè egi: isti, qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum Patris mei.* Cùm igitur arduū B sit, & perdifficile omnia sua totamque vitam pro ouibus in discrimen obiicere, cōstat verissimum esse, quod ostendere voluimus difficilem satis esse prouinciam, & laboriosum munus pastoris. quod si vix inuenire est, qui pecuniam, & externa bona pro ouibus largiatur, quotusquisque erit, qui vitam periculo exponat? *cum incomparabiliter*, inquit Greg hom. 14. *longè melior sit anima, qua viuimus, quā terrena substantia quam possidemus, qui non dat pro ouibus substantiam suam, quomodo pro his daturus est animam suā?*

Acutè satis, & verè Traianus imperator censuit, liene crescente, reliquos artus tabescere, sic enim ille fiscū suum lienem vocabat. 11. videlicet quod fisci pecunijs auctus, nimium ouium, id est, subditorum vires, à quibus illæ emunguntur sensim decrescendo, contabescant, & deficiant. sic & res habet in spirituali ouium cura. Pastoris thesaurus lieni similis est; illo C crescente contabescunt pauperes, in quos ille erogari debuerat. Deficeret me tempus si singula persequi vellem, quæ de cura, & labore pastorum dici possent.

Nemo enim est, qui scribendo assequi valeat, quanta sit opus solertia, quam singulari cura, quanta diligentia pastoribus in regendi, pascendisque munere: innumera sunt quæ erga illas præstare oportet; eorum est mederi ægrotis, infirmos consolidare, fractos alligare, abiectos reducere, perditos quærere, leniter, sed iustè; suauiter, verū efficaciter ouibus moderari. sic monet Apost. Pastores 1. Tessal. 5. *Corripite inquietos cōsolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.* diuinus ille pastor Christus Deus noster derelictis nonagintanouem ouibus in deserto, venit eam, quæ errauerat, quæsitum, eamque inuentam sustulit in hu- D meros. Nonagintanouem oues sunt Angeli electi; ouis quę perierat, genus humanum; desertum, cœlum est lōgè diuulsum, ac separatum à nobis; aduentus ad quærendam ouem deperditam, Christi fuit œconomia, vel carnis assumptio, ouis impositio in humeros, generis est humani in proprio corpore redemptio; reuersio ad desertum, est reditus Christi ad vitam, eiusque in cœlum admirabilis ascensus, tales ergo sint pastores, sic laborent vt perditas oues diligenter explorent, sic quærant vt inueniant, inuentas suis humeris imponant. alioqui timeant. *væ namque pastoribus, qui disperdunt, & dilacerant gregem pascuæ meæ*, dicit Dominus Hierem. 23. & verè Gregor. affirmat: *Tot mortibus prælatos di-*

tos dignos esse, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt.

13. Bonus pastor veluti leo.

Finem imponam si declarauero, Principem vel Pastorem leoni similem esse debere. narrant auctores non contemnendi, inter omnia animantia, quæ curuis vnguibus, munita sunt, vnum solumque leonem videre, vti primum in lucem editus est. Hinc factum volunt, vt à Plutarcho animal solare vocaretur. idem dormiens oculos habet apertos, & claros; vnde quidam in eum errorem prolapsi sunt, vt arbitrarentur leones dormire nunquam; quod refert Manethon AEgyptius. proinde veteres sapientes non absurde voluerunt leone præsulem, & custodem significari. Hinc vim accepit peruetusta illa consuetudo, quam refert Pierius, vt in portis ædium sacrarum leonum simulacra statuerent. hoc ergo symbolo significare voluerunt proprium pastoris esse, vel Principis, vigilantem esse, ac solerti cura ita custodire debere, vt ne dormiens quidem quodammodo gregis solicitudine careat. quod pastor ille egregius Iacob Patriarcha suo significauit exemplo, cùm diceret: *die, noctuq; æstu vrebar & gelu fugiebatq; somnus ab oculis meis.* Nunc ad aliud veniamus munus pastoris, quod sequenti digressione declarabimus.

Gen. 31.

DIGRESSIO II. MORALIS.

Explicantur duo alia boni pastoris officia.

1.

TERTIVM verò boni pastoris munus continet industriam, & prouidentiam quærendi, & comparandi ea, quę ouibus necessaria, vel vtilia sunt. debet pastor primùm panem habere in pera, hoc est, sacram Scripturam in alta mentis cognitione tanquam in pera repositam. id quod ait Deus per Malachiam 2. 7. *Labia Sacerdotis custodient scientiam & legem requirent ex ore eius,* & per Oseam cap. 4. 6. *quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* & D. Paul. 1. ad Timoth. 3. docet prælatum doctorem esse debere, & ad Tit. 1. 9. ait: *Oportet Episcopum sine crimine esse, &c. amplectentem eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt arguere.* Deinde pastoris est baculum gestare ad delinquentium correctionem, quod Paulus præcipit Timoth. epist. 1. cap. 5. 20. *Peccantes coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeant.* & 2. ad Timoth. 4. *Argue, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina.* Vinum enim & oleum in morem cœlestis Samaritani oportet infundere, vt ouium vulnera, & morbi curentur, hoc est, correptionem cum pietate, iustitiam cum misericordia, seueritatem cum clementia coniungere necessarium est.

2.

Postremò quoniam prælati *pastores* vocantur, celebrium pastorum mores referre, & in quatuor illos insignes pastores conijcere debent oculos, quos summis attollit laudibus Scriptura, vt ex eis sibi colligat, ac paret, quæ curando gregi opportuna videbuntur. horum primus fuit Abel Iustus, quem Gen. 4. legimus

A fuisse ouium pastorem. est autem *Abel* idem quod *lugens*, quia nimirum debent pastores populi peccata deflere, quod faciebāt illi, de quib. Ioel 2. *inter vestibulum, & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo,* id quod rectè intelligebat Hiere. cùm diceret. ca. 9. 1. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? & plorabo die, ac nocte interfectos filiæ populi mei?* Alter, qui pastoritiam exercuit, Iacob memoratur, qui de se ipse testabatur Gen. 31. *die noctuq; æstu vrebar, & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis.* quod indicat pastoris solicitudinem, & prouidentiam in quærendis ijs, quæ ad custodiam, & pastionem ouium pertinent, quod docuit nos Christus suo exemplo Io. 17. dum cœlestem Patrem alloquēs ait: *Quos dedisti mihi, ego custodiui; & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis.* Tertio loco tāquā

B insignis pastor numerari potest Dauid, qui de se ipse fatetur 1. Reg. 17. 34. *Pascebat seruus tuus Patris tui gregem, & veniebat leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebamq; de ore eorum. & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq; eos.* Hæ enim sunt præcipuæ boni pastoris partes, vt se leoni illi, vel etiam vrso vitæ, ac sanguini ouium insidianti fortiter opponat, de quo leone Petrus 1. cap. 5. scribit. *Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* Nec prætereundus est Moyses; & ipse inter pastores ponendus. *pascebat* enim *oues Iethro soceri sui Sacerdotis Madian* Exod. 3. 1. Hic pro populo, cui pastor præerat, ardentes ad Dominum preces fundens clamabat Exod. 32. 12. *Quiescat ira*

C *tua. & esto placabilis super nequitia populi tui.* Decet enim valdè præsules pro ouibus suis Deum obnixe orare.

Tertio præter peram & baculum, fistulam quoque habeat pastor necesse est, hoc est, vt suauibus, ac dulcibus verbis oues mulceat & afflictas atque iacentes consoletur. Quarto fidelibus quoque non careat canibus, quos contra lupos immittat, si quando fortasis in oues irruant. sunt enim lupi, hæretici, qui non pascere, sed perdere, ac mactare oues veniunt. canes verò sunt Ecclesiæ Doctores, & Concionatores, qui suo latratu, sacris nimirum concionibus, testimonijs Scripturarum, validis argumentationibus hos tartareos lupos terrent, ac fugant. sic Ecclesiæ Doctores *canes gregis* vocat

D D. Gregor. in Iob initio cap. 30. *Canes gregis*, inquit, *id est, Ecclesiæ Doctores sancti vocantur, qui dum pro Domino suo, diurnis, nocturnisq; vigilijs intenti clamauerunt, magnos, vt ita dixerim latratus prædicationis dederunt.* Hos igitur pastor canes suis ouibus custodiēdis prospiciat, & in promptu habeat, qui cum opus est, contra lupos allatrent. Quinto debet & pastor sibilo vti, quod tunc prudenter facit, cum seorsim ad se vocatum signo dato monet aliquem magna charitatis significatione, vt occultum aliquod vitium emendet, & tollat. sic enim saluo honore ouium, sæpe delicta commodius corriguntur, dum nullo, si opus non sit, iniecto rubore facilius oues suos ipsæ morbos agnoscunt. Sexto exuuio, vel pelle ouium amiciat sese pastor oportet, quod tunc præstabit, cùm se libenter ad

earum paupertatem,& humilitatem dimiserit, cum illis familiariter, & libéter egerit, earumque in se vulnera, morbos, ægritudines, calamitates, & commiserando, & adiuuando expresserit. debet & se immaculati agni pelle vestire, hoc est, Christi Domini virtutibus ornare, vt libenter Christi modestiam, patientiam, charitatem imitando oues ad sese alliciat.

4. Hi insignibus in suorum pastorum exemplum, & solatium instruxit se Christus Pastorum Princeps. Pastoris insignia, vt obseruat Hieron. Zach.11. sunt pera, baculus, fistula, & sibilus. adde & melotem, id est, ouinam pellem, & canes lupis formidabiles, placidos ouibus. hæc omnia si rem penitius introspexeris, in summo omnium pastore Christo non dubium, quin sis inuenturus. Vis illum ouilla pelle indutum aspicere? humanam agnosce naturam, quam assumpsit. Itaque nó pellem solum; sed totum induit hominem vna excepta creata hypostasi. id testatur Apost. dum ait de Christo ad Philip. 2. *Formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Peram gestat: quodlibet enim Sacramentũ vas est, pascua & medicamenta continens, quibus ille oues reficit, & earum morbis medetur. Baculum præfert, videlicet crucem, in quam Dauidicum illud congruit Psal. 22. *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* nulla enim re magis recreantur oues, quam sanctissimæ huius crucis assidua meditatione. hac fulciuntur, hac à lupis, leonibus, vrsis sese tuentur. fistula pastoris nostri, qua mulcet oues, verba sunt diuina, & sacra Scripturarum eloquia; sibilus verò, cordis inspirationes, quibus oues vocat. deniq; generosi canes Ecclesiæ Doctores, & Cócionatores sunt à Christo missi, vt Ecclesiæ suę saluti prospiciant, & à leonum, luporumque morsibus suo latratu defendat, & sic ille Ecclesiæ suæ saluti prospiciat.

5. Sed non tantum proprijs his pastorum insignibus informatus esse debet spiritualis pastor, verum & medicis etiam instrumentis instructus ad ouium curam accedere. qua de re, quia ipse, ac pręclare præcipit Ioannes Clymacus in appendice libelli, qui dicitur, *paradisi scala*, quem tom. 5. bibliothecæ reperies, eius hic verba apponam. *Bonus*, inquit, *noster Dominus, hanc naturæ proprietatem fecit; vt videns infirmus medicum exultet; quamuis nil forte ab eo iuuaminis, aut profectus sentiat. possidebis & tu* (quicumque pastor es ouium Christi) *emplastra, potiones, & spongias, phlebotomias, cauteria, vnctiones, experimenta dormire facientia, gladium, ligaturas, & beatam nauseæ priuatiuam remediationem. si verò horũ penuriam, & impotentiam habemus, quomodo scientiam ostendemus? nunquam; non enim verbis, sed operibus debentur mercedes. Emplastrum est sanatio, & maturatio visibilium, passibilium & corporalium vitiorum. potionis exhibitio, est sanatio passionum interiorum, & inuisibilis cordis euacuatio. rasorium est ignominia mordens, & remouens, & expurgans elationis putredinem, collyrium est redargutio, quæ conturbat, postmodum verò curat: phlebotomia propriè est imperatiua, & institutiua & dura correctionis inuectio, in salutẽ infirmantium facta: spongia est (post chirurgicam phlebotomiam) per affabilia, mansueta, & lenia medici verba, curatio, & refrigeratio infir-* A *mantis: cauterium est interminatio, & increpatio in pœnitentiam, benigne, & humane per tempora data: vnctio, est post cauterium per verbum, & leuem consolationem infirmanti supposita, & superinducta placatio: dormire faciens antidotum, est, onus obedientiæ recipere, & propter subiectionem, requiem, & somnum absque somno, & cæcitatem sanctam ei, vt non videat bona sua, donare: ligaturæ sunt, admonitione, & patientia, vana gloria resolutos, & vacuos effectos, vsq; ad mortem in odio sui, & amore virtutũ stringere & firmare: finis autem omnium, gladius, qui est terminatio, & sententia ad incisionem spiritualiter mortificati, & putrefacti in corpore membri, ne & reliquis propriam scabiem tradat & eos pestilentia morbi corrumpentis inficiat. Beata verò nausea priuatiua remediatio, in hominibus, qui præsunt, & medicis impassibilitas est, quoniam quidam in omni fœto-* B *ris dissuauitate non nauseant, & accurationem sine otiositate, & pigritia adnituntur: hi verò, omnem animam morientem resuscitare valebunt.* Hæc ergo sunt, quibus instructus esse debet spiritalis animarum pastor, vt hoc tertium munus, de quo hactenus dictum est, fructuosè exequatur.

Iam verò quartum eiusdem boni pastoris officiũ est, vt fortitudine animi ad propulsanda pericula, & aduersa, quæ ouibus solent, & 6.
possunt accidere, munitus sit. Veteres philosophi principem soli comparabant, quem θεὸν appellauere, hoc est currentem, vt significarent debere illum forti animo percurrere omnia, & tanquã de cœlo cuncta prospicere, futura mente præsagire, necessaria remedia, & longè ante videre, eadẽ maturè applicare, rebus aliter quã sperabatur succedentibus nusquam non excelso animo ingruentibus malis fortiter occurre- C re. denique quibuscumque aduersis superiorẽ esse. Iidem verò principi sceptrũ quod rectũ, & nudatum sol is esset, tribuebant; vt tacite innuerent, omnibus illum animi perturbationibus destitutum esse debere, vt tanto tenacius iustitiæ æquitatem teneret. quò verò hanc firmitudinem in tenenda æqualitate iustitiæ, tantopere necessariam ostenderent, Martem, per quem principem repræsentabant, indutum tunica adamantina finxerũt. nimirum illi robur, & æs triplex circa pectus sit oportet, qui cæteris præest pastoris officio prægrauatus. Porrò memoriæ proditum est, principem referentẽ statuam à sapientibus viris in quodam Aegypti loco collocatã esse, vbi erat Simandius Rex sepultus, quod scribit Hector Pintus in 34. cap. Ezech. ex Diodoro Siculo desumptam. tradi- D tur verò statuam illam, quæ principis similitudinem referebat ex collo pendentem veritatẽ, tanquam pretiosum monile, in quod ipse oculos habebat coniectos, gestasse: vt tali symbolo constaret, quo in loco princeps veritatem habere, & quanto studio colere deberet. videlicet nolebant sapientissimi viri, principis mentem corruptos animi motus, & perturbationes intueri, non adulationes, nó popularẽ auram sequi, sed in veritate oculos debere figere, & diligenter aduertere quid illa imperaret. alieno verò animo esse omninò à delitijs, voluptatibus, & nimia diuitiarum cupiditate; ad quæ omnia nemo est qui non videat quanta animi fortitudo, quantum robur, quam accuratum studium sit necessarium.

7. Nunquã satis Alexandri vox illa laudata fuit: *seruile esse, dedere se voluptatibus*, laboribus aũt se exercere, res est principibus digna, quib' rectè hæc subnectit Hector Pintus lo. cit. *Si hoc gentes absq; fide animo perspiciebant, quã ratione Deo reddent fideles, si illud intueri noluerint, quibus Deus dicit: Væ pastoribus Israel, qui pascunt se ipsos. si sæculi principes saluti populi cõsulere tenentur, quanto magis pastores Ecclesiastici, & Religiosi, qui sunt aureæ moneta ingentis pretij in Ecclesia Christi? Oportet eos nihil intra se habere cupri, nullã alienæ materiæ formã recipere, nullũ raucum sonum plumbi edere, nihil adulterinũ intrinsecus admittere.* & quoniam sunt virtutis pictores præcipui, *à quibus subditi artem pingendæ virtutis discunt, vt ait in Apol. Greg. Naz. summa ope nitendũ est, ne inueniantur pulcræ virtutis pessimi pictores, vel certè ne alijs pictoribus, qui eã debent in se ipsis depingere, imaginis eius pessima præbeant exemplaria. pulcrã aũt depingent virtutem. si in eius actiones toto pectore incubuerint, & Ecclesiæ solicitudines præstiterint.* sic ille. Et quidē quã verè, ille demũ sciet, qui Paul. dicentē audierit, 1. ad Timo. 3. *oportet Episcopũ irreprehensibilem esse.* & Act. 20. *Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus S. posuit Episcopos, regere Ecclesiã Dei, quã acquisiuit sanguine suo.* equidem miror sanè posse Episcopũ quieto vnquã esse animo, nisi se totum pascendis ouibus impendat, cum peruigilandum sit illi, quasi rationem reddituro pro animabus sibi à Deo cõmissis. vnde etiã patet, quod hîc volumus, quanta sit illi opus animi firmitudine, sine qua procul dubio animũ despondéret, ac spe decideret ob plurima aduersa, quæ in regendo pastoribus occurrunt.

8. Sed inter cetera, in quibus boni pastoris fortitudo spectatur, illud vnũ est, nõ vltimo loco numerandum, quo, quia carebant ij, de quibus Ezech. 13. 5. dicitur. *non ascendistis ex aduerso, neq; opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini.* meritò reprehenduntur. etenim boni pastoris hæ partes sunt, vt ex aduerso ascēdat, & occurrat. & quasi se opponat iræ Dei tanquam murum pro ouibus. eiusdē est non fugere, sed stare veluti in prælio ante oues instar præclari, ac generosi ducis vt Deũ reddat precum suarũ vi, & potentia populo placatum. nã vt verè ait Hier. in eũ Ezech. locũ, sicut murus hosti opponitur, & aduersario occurri solet ex aduerso, contraq; venienti, ita Dei sententia SS. precibus frangitur. de hac Ezech. sententia vide inferius dig. 4. n. 5. ex Greg. qui paulò aliter explicat. talē olim fuisse pastorē bonũ Aaronem describit Scriptura. nam cum ira Dei ita sæuiret, vt graue de populo supplicium sumeret, illico occurrit Aaron, & ascendēs ex aduerso opposuit se murum pro domo Israel. sic .n. Num. 16. scriptũ legimus; cum cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama: & stãs inter mortuos, ac viuentes pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. *Legimus*, inquit Hieron. epist. 12. ad Gaudentium. *Aaron pontificem isse obuiam furentibus flammis, & accenso thuribulo, Dei iram cohibuisse, stetit inter vitam, & mortem sacerdos magnus, neque vltra vestigia eius ignis procedere ausus est.* Vide, quam strenuus dux fuerit Aaron, qui validissimis precibus tanquam inuictissimo gladio armatus Dei iram vehementer accensam quasi vicerit manu valida, & furētes flammas diuinæ vltionis extinxerit. Verũ nihil hac in parte conferri potest cum fortissimo duce Moyse, de quo Exod. 32. in sempiternam eius memoriam proditum est, precum vi, & efficacitate sic se potentissimo numini opposuisse, & ira, plus quam credi potest, iustè inflammato sic processisse obuiam, vt eius manus ligauerit, dixeritque proinde Deus: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos.* vtinam tales Ecclesia Dei pastores haberet, qui suis precibus, & sacrificijs sententiam Dei frangerent in prælio, fortiter, stricto orationis gladio. verum quia tales non habemus, sæpe numero fit vt pereant cum pastoribus greges, quia *sicut populus, sic sacerdos*, vt cum Propheta Hieronym. loquitur eadem epist.

DIGRESSIO III.
MORALIS.

In qua duo alia postrema declarantur boni pastoris officia, quintum & sextum.

QVINTVM pastoris munus est, fidelitas erga Dominum ouium: qua nulla ratione committat vt fraudetur ille vtilitatibus, atque emolumentis, quæ par est vt ex ouibus capiat. ad quam rem permagni refert, assidua pastoris præsentia, de qua nos in Scholijs hoc eodem cap. nonnulla diximus num. 15. quibus adijci possunt, quæ magis ad mores pertinent ex Arist. lib. Oeconomicorum cap. 6. duo egregia dicta, alterum Persæ cuiusdam, alterum Libyci. *Persa enim*, inquit, *rogatus, quid equum maximè pinguem faceret: Oculus Domini, respondit. Libycus verò, rogatus, quod sterquilinium agro foret optimum: Domini, inquit, vestigia.* Subdit verò mox Aristo. *Sunt igitur inspicienda negotia diligenter viro; inspicienda etiam ab vxore, prout inter eos distincta sunt curæ.* quare si præsens cura, & ipse quasi obtutus oculorum necessaria sunt rei familiari, si ita opportuna; quanto magis erunt hæc necessaria Ecclesiæ Dei, in qua non de terrenis bonis agitur, sed de animarum salute, quæ sine pastoris præsentia facilè pereat necesse est? hoc monet *Episcopi* nomen, hoc vox *pastoris* postulat. cum enim qui pascit pastor, significat, vt Episcopus speculatorem, & exploratorem. quomodo igitur hæc præstabit munera, quomodo suo nomini vnquam consentanea faciet, nisi ipse sua vrgeat præsentia, ipse oculis inspiciat, quæ facere opus sit, ipse manum admoueat, pascua porrigat, medicinam faciat, soletur, denique occurrenti lupo, vel leoni ipse primus aduersetur? 1.

Pastoris præsentia gregi necessaria.

Episcopus idem est ac speculator.

2. *Ouium pastor*, inquit Chrysosto. lib. de sacerdotio, *gregem habet è vestigio subsequentem, quocumq; præierit. quod si quæ de recta via oues deflectãt, ac feraci pabulo posthabito sterilia, atq; abrupta loca depascantur, satis habet pastor altius aliquantulum inclamare vt balantes atq; dispersas reducat, atq; in gregem cogat. sin verò à recto Christianæ fidei tramite aberrauerit quis, hic pastori magnum onus incumbit, magnum negotium, magna tolerantia.* Hæc Chrysosto. quæ nemo est, qui non videat, sine

Episcopi munus est gregem à malo ad bonum reuocare.

præsenti cura pastoris fieri non posse. quare si fidelis quis pastor Domino suo, si ouibus commodo, & emolumento esse vult, præsentiam suam gregi non deneget.

3. Eos verò, qui secus fecerint, perfidos & infideles nę tu dixeris esse pastores, & tales qui gregi malo sint potius. aduersus hos audi, quæ scribat Damasus epist. 4. dist. 78. can. Episcopi. *Pastores*, ait, *qui curam sibi à Deo commissam negligunt* (hoc est vt ego interpretor, qui infideles Domino suo sunt) *videntur mihi esse meretricibus similes, quæ statim vt pariunt, infantes suos alijs nutricibus tradunt educandos, vt suam citius libidinem explere valeant. sic & isti infantes suos, id est, populos sibi commissos, alijs educandos tradunt, vt suas libidines expleant, id est, pro suo libitu secularibus curis inhient, & quod vnicuique visum fuerit, liberius agant. pro talibus n. n. anima negliguntur, oues pereunt, morbi crescũt, hæreses, & schismata prodeũt, Ecclesiæ destruuntur, sacerdotes vitiantur, & reliqua mala proueniunt. Non taliter Dominus docuit, nec Apostoli instituerunt, sed ipsi qui curam suscipiunt, ipsi peragant, & ipsi proprijs manibus Domino repræsentet. nam ipse ouem perditam diligenter quæsiuit, ipse inuenit, ipse proprijs humeris reportauit nosq; idipsum facere perdocuit, si ipse pro ouibus tantam curam habuit, quid nos miseri dicturi sumus. qui etiam pro ouibus nobis commissis curam impendere negligimus, & alijs eas educandas tradimus? corrigantur hæc fratres, necesse est, quia qui plus laborat, maiorem mercedem accipiet. Audiant quid Beatus Iacob qui pro vxoribus diu seruierat, dixerit socero suo: Viginti annis fui tecum, oues tuæ, & capræ steriles non fuerunt. arietes gregis tui non comedi, nec captum à bestia ostendi tibi; ego damnum omne reddebam, & quicquid furto perierat, à me exigebas: diu noctuq; æstu vrebar, & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis. si ergo sic laborat, & vigilat qui pascit oues Laban, quanto labori, quantuq; vigilijs debet intẽdere, qui pascit oues Dei.* hic Damasus Papa.

> Episcopi qui curam sibi commissam negligunt, sunt similes meretricibus.

4. Diligenter, quæso te, animaduerte, vbi se quæsiturum dicat Deus oues: *ecce*, inquit, *ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum*. audis ne in manu pastorum quærendas esse oues illis commissas? quæ quomodo sint in manu eius inueniendæ, qui earum curam ad aliorum manus transtulit, non video. insinuat ergo Deus in manu prælatorum gregem esse debere, illorum manibus esse portandum, pro illis strenue laborandum. quod si cum reperturus in manu pastoris oues venerit, loco earum, non illas, sed earum pecuniam, argentum, aurum, vestes pretiosas ab illis detractas, & tantum non furto sublatas in eorum manibus offenderit, quid dicturus est? quibus supplicijs affecturus, tam nullam in pastore suo fidem? abiectam carissimarum ouium salutem? & quod vix sine lacrymis dici queat, etiam in vnguibus, in ore, in faucibus tartarei leonis positas deprehenderit? in manu item requiret Deus oues suas, non sub pedibus; neque enim oues, quod quidam faciunt, contemnendæ, vel pedibus proterendæ, & conculcandæ sunt; sed tanquam pretiosum monile pro pectore, & ne quid illis aduersi contingat in manibus gestandæ sunt. Adhæc de manu pastorum requiret oues, quia videlicet sigillatim pastorum opera excutiet Deus, & explorabit

> Deus de manu pastorum requiret oues illis cõmissas in eorum n. manibus debent esse oues.

> Oues non sunt à pastoribus contemnendæ. Manus significant opera. Deus opera pastorum explorabit.

A omnia. manus enim aptè opera indicant. nihil enim ita magis perdit gregem Dei, quam pessima malorum operum pastoris exempla. exquiret sanè Deus, an ob cõmodum suum peccata ouium dissimulauerit pastor, an ad pascua eduxerit, an morbosis medicinam fecerit, an furtim à lupis sublatas reduxerit ad caulas. perpendant rogo prælati, quam horrendum sit incidere in manus Dei viuentis, qui tanto amore oues suas prosequutus est, vt non dubitauerit pro illis innumeros exantlare labores, & tandem acerbissimam, & ignominiosissimam mortem subire.

Et verò similes mihi esse videntur pastores, qui in curando grege Domino suo infideles sunt latrunculis illis Syriæ, qui puellam Israeliticam Naaman Syro lepra infecto tradiderunt: 4. Reg. 5. ita quidam sacerdotes latrunculis magis similes, quam pastoribus, Naaman Syro, hoc est, diabolo (ô homines per summam auaritiam, & socordiam ouibus perniciosos, & per impietatem Christo Domino infidos) animas tradunt, qui peccatorum lepra eas inficiat, & multis modis male acceptas secum præcipites in infernum trahit. 5.

> Pastores domino suo infideles similes sunt latrunculis Syriæ.

Neque tamen per hæc negare volumus licere pastori à se ouem aliquam morbidam aliò amandare, & à cæteris ouibus separare. *quãdoquidem*, vt rectè Chrysostom. homil. 3. de Dauid & Saule, monet, & *patres filios delinquentes frequenter ex ædibus exigunt, & à mensa submouent; non vt semper illinc exulent, sed vt hac correptione redditi meliores cum debita laude in paternum redeant contubernium. idem sanè faciunt & pastores, dum oues scabie oppletas à sanis segregant, vt mox ero morbo leuatæ, denuo tuto ad sanas reuertantur. potius quam ægrotæ, gregem vniuersum suo illo morbo impleant.* 6.

> Oues morbidæ à cæteris separandæ.

Reliquum est, vt de postremò pastoris munere agamus. hoc verò est: pastor *cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit*. igitur ante oues ire proprium est pastoris munus. hoc autem nihil est aliud, quam ouibus omnibus virtutum ornamentis prestare, omnibus verò vitijs carere. nam vt Gregor. ait 2. par. pastor. cap. 1. *Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet à grege vita pastoris*; quod ipsum egregiè docet D. Chrysostom lib. 2. de sacerdotio sic scribens; *quanta inter se differentia homines rationis vsum habentes, & bruta ratione carentia dissident, tantum sanè discrimen inter eum, qui pascit, atque eos, qui pascuntur, esse velim.* caput cæteris membris valdè antecellit, pastor autem instar capitis est, si cum ouibus conferatur. pastorem igitur decet cæteris virtutibus anteire. de Saule, quem Deus in Regem elegerat, scriptum legimus 1. Reg. 10. *Non erat in populo Hebræo similis Sauli, quem Deus elegit*. indicare hîc videtur voluisse Deus, pastorem, atque adeò Principem vt dignitate cæteris præstat, ita debere & virtute. hoc est quod D. Petrus iure à pastoribus petit, dum his verbis illos hortatur 1. Petr. 5. 2. & 3. *Pascite qui in vobis est gregem, &c. forma facti gregis ex animo*. Vbi græcè habetur: τύποι γενόμενοι τοῦ ποιμνίου. iam scimus tales esse solere libros & characteres quales sunt typi, & pro typorum, seu formarum venustate, vel turpitudine, venustas vel turpes existere litte- 7.

> Pastores omnibus vitijs debent carere, atque oues virtutibus omnibus anteire.

> Pastor est instar capitis respectu ouium.

Ex pastoribus vitia, vel virtutes ouium noscuntur.

ras non ignoramus. igitur sicut ex litterarum typis, seu formis characteres sunt, sic ex pastoribus ouium vitia, vel virtutes nascuntur.

8. Pastor est auriga & currus.

Elisæus Propheta, Eliam olim eximium Prophetam,& populi pastorem (quod est satis ad rem hanc nostram accommodatum) scimus vocasse *currum Israel, & aurigam eius.* 4. Regum 2. 12. Aurigam eum nominamus,qui dux est viæ, currum verò qui supra se pondera suscipit: vtrumque præstare debet Christianus Princeps, docere viam virtutum, hoc autem est, quæ sit vera sanctimonia, quæ pura, & pia religio, quid in vita sequendum, quid fugiendum,sed neque id satis, nisi ipse in morem currus portauerit pondera, quæ alijs ferenda tradiderit, & hoc est non modo aurigam esse,sed & currum etiam; nimirum debet quæ alijs præcipit facienda, eadem & ipse efficere pro ratione muneris sui.

Christianus princeps debet docere populum viā virtutum.

Princeps Christianus, quæ alijs facienda præcipit debet ipse efficere.

9. Hoc ipsum de Salomone discere facilè erit, cùm ita Deum rogarat: *mitte*, Domine sapientiam, *de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit,& mecum laboret*, Sapient.9. 10. intelligebat enim vir sapientissimus non satis esse Principi sapientiam,hoc est, vt bonus sit auriga, verum ita sapientiam amet, ita à Deo postulet, vt cum illa simul laborare velit, hoc est, quæ alijs facienda præscribit opera virtutum,ea ipse faciat, subeat sæpe onera,quæ à Principis dignitate non sunt aliena. ita illustris illa Hebræorum manus docuit, quæ dum ciuitatis muros instauraret, *vna manu sua faciebat opus, altera tenebat gladium.* Nehemiæ 4. 17. cùm gladius Verbum Dei sit, quem de ore Christi procedentem vidit Ioannes in Apocalypsi cap.1.& 19. quid rogo est aliud altera manu gladium tenere, altera in opus incumbere, si ad Ecclesiæ pastores id accommodare velimus, quam debere eum, qui supra cæteros obtinet principatum, & instaurandis spiritualibus Ecclesiæ muris præpositus est, non docere solum verbo, verum id quod docet manu efficere? hic verè speculator est, hic pastoris nomine dignissimus. hanc rem videtur subodoratus Poetarum Princeps Virgilius, qui Æneam suum, laudibus efferre volens, scripsit illum secum Achatem indiuulsum comitem semper habuisse.est autem *Achates* à verbo Græco deductum nomen, quod curam significat. quare innuere voluit, debere principem ita semper de populi salute cogitare, non vt doceat, vel præcipiat tantum, sed vt solerti cura, ac cogitatione animo verset, quomodo onera sustinere, quomodo virtutum exemplo præire ijs quos regit, qualiter laborum particeps fieri queat; vt pastorum Principem imitetur, qui pro ouium salute sanguinē suum fundere non dubitauit, & de quo scriptum est, *cæpit Iesus facere,& docere.*

Verbum Dei gladius qui de ore Christi procedit.

Quinam dignissimus nomine pastoris.

Pastor debet esse particeps laborū.

10. Si quis Leuitici caput 9.21.attentè perlegerit, deprehendet ad sacerdotem olim veteris legis ex victimis animalis pectus, & dextrum brachium, seu armum pertinuisse, vt videlicet adumbraretur in pectore sacerdotis sapientia, in armo verò, vel brachio opera significarentur quibus ornatus esse debet, quæ quoniam non impia, & sinistra, sed recta & dextra esse debent, iccirco non armum sinistrum sibi separabat sacerdos, sed dextrum, vt quod piè, & sapienter pectoris, vel cordis cogitatione conceperat, & docuerat, exemplo vitæ, & bonorum operum probaret. quod autem brachium illud, & pectus, separabatur à sacerdote,(sic enim loco citato dicitur, Aaron separasse sibi pectora & armos victimarum) significabat debere in sacerdote tantum esse virtutis tam excelsum sanctitatis gradum, vt sit eius vita, & exempla à cætera multitudine hominum separata,eiusque opera eorundem operibus longè superiora. Possumus & hoc ipsum quod dicimus de sapientia cum operibus iungenda ex Exod.28.& Leuit.8. non ineptè deducere: legimus enim; rationale in veste sacerdotali; quod pro pectore summi Sacerdotis erat,& in quo scriptum habebatur, *doctrina, & veritas*, super humerali connexum,ac copulatum fuisse, vt ita hæc duo sibi inuicem aptè cohærerent.iam sic accipe: rationale in pectore sacerdotis rationem,ac sciētiam significabat, superhumerale verò opera bona indicabat. insinuabatur ergo in hac vtriusque partis vestimenti sacerdotalis connexione debere sacerdotem, & animarum pastorem hæc duo simul connectere,sapientiam, & bona opera, quæ nisi simul coniuncta sint omnia laxa,& dissoluta esse oportebit.nec illud vacat mysterio,prius fuisse superhumerale, quam rationale ex Leuit.8. 7.quia videlicet, prius debemus facere, quam docere, tum ne doctrinæ sublimitas prauis actibus destruatur, tum quia prius re vera est benè operari, quàm omninò benè intelligere. quod videtur Propheta significasse illis verbis: *à mandatis tui intellexi.* Psalm. 118.104.

Quid significet quod in lege veteri ad sacerdotes pertinebat pectus & dextrum brachium victimarum.

Pectus sapiētiam significat.

Dextrū brachium bonū opus.

Sapientia bono operi debet cōiungi.

Opera sacerdotum omnium hominum opera sanctitate longe debēt superare.

Quid sibi velint rationale ac superhumerale quibus vtebantur sacerdotes veteris legis.

Prius debemus facere quā docere.

11. Cùm ergo alijs exemplo bonorum operum præire debeant prælati, quid miramur prælatos *speculatores* vocari Ezech. 3. 16. *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel?* videlicet, docere nos voluit Deus Ecclesiæ pastorem debere speculatorem agere.est autem specula,locus eminens,& excelsus,vnde excubiæ fiunt. hinc *speculatores* nominamus eos, qui è specula vigilanter, solerterque speculantur, ne forte hostes aduersus vrbem armati veniant; vel ne quid subsit insidiarum, diligenter obseruant; atqui hoc ipsissimū est munus pastorū & præsulum. eorum enim partes sunt, subditos monere, vt semper in armis sint, diligenter vigilare,ne quid grex mali patiatur à lupis,vrsis,& leonibus; denique accurate incumbere in salutem, & curam animarum; proinde merito speculatores nominantur. Huius etiam nominis & alia assignari potest ratio, vt intelligant, qui alijs præsunt, debere eos eminenti vitæ sanctitate supra alios esse, neque vnquam humi serpere, sed in altum perfectæ virtutis culmen contendere; quod ipsum prudenter monuit Gregorius: *quisquis*, inquit, *populi speculator ponitur, in sublimi debet stare per vitam, vt possit prodesse per prouidentiam.* neque ob aliud præcipuè factum esse arbitror, vt non prius traditus à CHRISTO Domino primatus Petro fuerit, quam mare, & retia ille reliquisset; nimirum indicare voluit Dominus, neminem aptum, & idoneum

Cur speculatores Episcopi dicantur.

Quodnam munus Episcoporum.

Episcopi nō humi serpere, sed in altum virtutis culmen contendere debent.

Nemo aptus pastor nisi mundum deseruerit.

neum dici posse ouium pastorem, qui prius mare mundi non deseruerit, cum retibus etiam suarum fraudum, & terrenarum cupiditatum, quibus captus, & irretitus tenetur. quisquis igitur pastoris munere rectè fungi desiderat, mare fugiat, retia relinquat, neque id solum, sed cum Petro Christum sequatur, cui prius dictum est: *Veni post me*, quàm: *Pasce oues meas.*

12\. Non speret igitur posse se benè, & vt par est ouibus moderari quicumque pastor est, vel ad pastoris vocatur officium, nisi prius vitijs dominetur. Quod Philo Iudæorum disertissimus significatum esse obseruauit Genes. cap.25.versic.25. vbi dicitur Iacob, cùm egrederetur ex vtero matris, manu fratris sui Esau plantam tenuisse: planta enim pedis, qua terram attigimus, aptè symbolum esse vitiorum dicitur, quæ vir strenuus, & virtute, ac sapientia ornatus coercere debet, ne ipsa dominentur in eum, sed ipse potiùs imperium teneat. Hinc sapienter Gregorius: *Summus*, ait, *locus benè regitur, cùm is, qui præest, vitijs potius, quàm fratribus dominatur. non est æquum vt leo pascat oues*. inquit Clymacus in paradisi scala, *& non est tutum, quod qui adhuc vitiosus est, vitiosis principetur. ridiculosa contentio est, vulpes inter gallinas. nil verò pastore iracundo magis ridiculosum, & impudicum. illa verò gallinas, hic verò rationales animas conturbat & perdit*. Sic ille. Hunc ego non pastorem, sed perfidum impostorem, sed furem, quin homicidam appello. & quidem rectè. nam Ezech. cap.33. versic.6. legimus dixisse Dominum: *sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram*. vnde colligimus speculatores, hoc est, Ecclesiasticos pastores pœnas daturos esse calamitatum ouium & interitus. vide igitur hoc loco, iniquum præsulem subditos interficere, cùm eorum mortis ac ruinæ caussa sit, vt verè dixerit Augustinus: *Pastor malè viuens, homicida est*. Nemo igitur satis explicare valet, quā magnas daturi sint pœnas mali pastores, qui gregi pessimo exemplo sunt; quem tamen pascere, & cuius vitæ, ac saluti prospicere accuratè tenetur.

Quid sibi velit Iacob manu tenuisse plantam Esau, cum egrederetur ex matris vtero.

Pastor vitia omnia debet coercere

Pastor improbus homicida est & fur.

Pastores sūt daturi pœnas si ouibus pessimo sūt exemplo.

13\. Nam propterea tribus rebus pastores suos similes esse voluit Christus sali, soli, hoc est, luci, & ciuitati in edito loco constitutæ. at sal si saliendi virtute destituatur, tantùm non pedibus proterendus abijcitur; lux verò nisi aëris tenebras discutiat, & rebus hilaritatem afferat, tenebris similior erit; deniq; ciuitati illud proprium est, vt in ea sola reperiantur, quæ in vno aliquo ciue inueniri non possunt. oportet ergo si prælatus ciuitas est, vt in eo omnia insint quibus cuncti, qui eius curæ commissi sunt, indigent; in ciuitate enim ab hoc tibi calcei, ab illo vestitus, ab alio alimenta, ab isto sapientia & doctrina subministrantur, at à Prælato, cùm ipse ciuitas sit, omnia simul bona quæ subditis necessaria sunt suppeditari debent. quoniā verò omni virtutum genere eminere debet, & nō in occulto iacere, ideo ciuitati in alto sanctitatis monte collocatæ similis esse dicitur.

Pastores sūt similes, sali soli, & ciuitati.

Pastor omnia bona quibus subditi indigēt illis debet suppeditare.

14\. Quare quia optimo exemplo prælucere alijs debent, qui pastores sunt spiritualium ouium, tales esse debent, vt de ipsis verè dici queat, quod 1. Machab. 6.39. *Refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, & resplenduerunt montes ab eis*. quos clypeos si principes, & prælatos dixerim, nihil equidem alienum dixerim. Dauid cùm luctuosum Hebræorum in montibus Gelboe deploraret interitum, has miserabiles voces emisit: *ibi abiectus est clypeus fortium*. 2. Reg. 1. 21. quo loco per clypeū Saulem Regē intelligebat. cui locus Oseæ consonat ca.4.18. *Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius*. quæ verba sic ex Hebræo verti possunt: *Dilexerunt inferre alijs ignominiam clypei eius*. vt sit hæc sententia: principes Israelis, qui clypei loco populo esse debebant, non modò illum non protegebant, verùm opprobrijs etiam afficiebant, hinc est, quod versum illum Psalm. 46.10. *Quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt*. vertit Hierony. *Dij scuta terræ vehementer eleuati*. ecce tibi principes ac reges *clypeos* in scripturis appellari. iam ergo ad locum Machab. redeamus, in quo refulsisse sol in clypeos aureos dicitur, & splenduisse montes ab eis. quia debet videlicet virtutum splendor in principibus ita emicare, vt sanctitate, sapientia, & exemplo montes terræ, hoc est, sibi subditos terram colentes collustrēt, & ad cœlestium rerum contemplationem, earūque desiderium excitent, & inflamment. Hæc igitur sex munera si ritè obierit Christi pastor næ ille bonus erit, qualem Dominus exigit, & quem simul cum grege illi commisso magno præmio donabit. Hæc de pastore. Sequitur de mercenario dicamus.

Principes & prælati dicuntur clypei.

Pastores exemplo ac sanctitate subditos debent ad cœlestium rerum desiderium inflammare.

DIGRESSIO IV. MORALIS.

De Mercenario.

1\. HActenus copiosè de pastore dictum, sequitur vt de mercenario hîc breuiter dicamus. Porrò quisnam mercenarius sit, præter ea, quæ in scholijs dicta sunt à num. 58. piè satis & eruditè describit Petrus Abbas Cellensis libro de panibus cap. 16. quem reperies tom. 9. Bibliothecæ sub finē, cuius ego hîc verba quædā adscribā: ait ergo: *pictor ille, cuius sedes cœlum, cuius scabellum terra, cuius albi, & optimi colores, bonum natiuum; cuius nigri & tetriores, voluntas rationalis deficiens à bono principio in finem teterrimum; cuius palatium, cœli cœlorum, cuius secretarium est, quod præ omni intellectu, & cogitatione est excellentissimum: tam mirabiliter, quàm sapienter ordinationem suam disponens, prius in Ecclesia instituit Patriarchas, & Prophetas, deinde Apostolos, & Euangelistas, postea Doctores, & Pastores bonos, ad vltimum etiam seruos, & mercenarios, ad vtilitatem familiæ suæ habere non recusauit. vt autem nulla in pictura, abusio videtur, si post album, etiam subniger color supponitur: similiter si cum bonis Apostolis, pessimus proditor Iudas inuenitur, vel sathan cum filiis DEI adsit, considerata patientia DEI sine stupore suscipitur.*

2\. Subdit postea, quisnam mercenarius sit. *Mercenarius est, qui DEO, non pro DEO seruit: mercenarius est, qui occasione, non veritate Christum annunciat; mercenarius est, qui quæ sua sunt,*

Quinam sint mercenarij.

non quæ Iesu Christi quærit. Huius panis est sapientia carnis, seu commoditas temporalis; & postea: Heliab cognatus Moysi, mercenarium significat. in Numeris enim (capite decimo v. vigesimo nono) legitur: Rogauit Moyses hunc Heliab (Hobab) vt eos duceret per desertum, dicens: veni nobiscum vt benefaciamus tibi, quia Dominus bona promisit Israeli, cumque ille respondisset; non vadam, sed reuertar ad terram meam de qua natus sum: noli (inquit Moses) relinquere nos; tu enim nosti, in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster. cumque nobiscum veneris, quicquid optimum fuerit ex opibus, quas Dominus daturus est nobis, dabimus tibi. mox subdit mercenariorum spiritualium plura genera sic scribens: Aspirant plerique ad prælationem, non vt alios ducant, sed vt seducant; non vt viam ostendant, sed vt offendiculum ponant: hi malitia pleni sunt. plerique quidem ostendunt semitam, sed sedentes præmonent facienda, nihil tamen facientes; hos possidet pigra negligentia. alij lucrum temporale tantummodo, neglecta commissorum salute, in sublimatione culminis sui cupiunt: hos trahit auaritia. alij bona docent, & aliquando honesta comparant, sed non benè, sed non castè, quia non pro Deo hoc faciunt, sed pro vana gloria.

Heliab Mosis cognatus mercenarium significat.

Varia mercenariorum genera.

3. Hos nominat Dominus hypocritas, & mercenarios. intende hypocritam. oculum attendit hypocrita, non Deum; faciem non fidem; pecuniam, non gratiam; non fruitur Deo, sed vtitur tanquam nummo, & nummo fruitur tanquam Deo. Deo emit mundum; fide nummum; religione seculum; lacrymis vinum; ieiunijs conuiuium; cilicio linum; silentio plausus hominum: mirabile dictu. latet iste, vt appareat; tacet, vt audiatur; non sequitur, vt consequatur; recedit, vt præcedat; fugit, vt apprehendat; plorat, vt rideat; ieiunat, vt satietur. sic cancer serpit; sic obligando anfractus suos, vulpes fraudulenta incedit. excubat iste ad templum sancta vana gloria, & solemnes vigilias celebrat. sanctissima auaritia. sic enim orat: Deus da mihi honorem illum, pecuniam illam, gloriam illam. commendantur verò orationes istæ, multa falsarum lacrymarum effusione, & corporis extenuatione. potitur fortè aliquando effectu petitionum suarum; sed tunc quid? commutantur vigiliæ in soporem continuum, abstinentia in comessationem assiduam, fletus in cachinnum, silentium in multiloquium, mœror in subsannationem. Reuera oculi huius ad Dominum, non semper, sed temporariè, donec misereatur eius. nam etsi in germine, quasi vitis hypocrita floreat, labruscam tamen facit non vuas. verè simulacrum nefandum optimis coloribus fucatum, & pessima rubigine plenum. Hæc præclarè Auctor iste in hypocritas, & politicos mercenarios. quæ proinde hic retulimus, vt quisam multæ sint mercenariorum formæ appareat, quos omnes trahit, vel malitia, vel vana gloria, vel auaritia &cæt. huiusmodi; vnde etiam in simulatam sanctitatem incidunt.

Hypocritarum mercenariorum, eorum tam intentio.

4. Sed præstat D. Gregorium audire, hæc de mercenarijs sentientem homilia 14. in Euangel. Non pastor, inquit, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oues dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit; terrenis commodis inhiat,

A honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa ab hominibus reuerentia lætatur, & subdit: Istæ sunt etenim mercedes mercenarij, vt pro eo ipso, quod in regimine laborat, hic, quod quærit inueniat, vt ab hereditate Regis imposterum alienus exstat. vtrum verò pastor sit, an mercenarius cognosci veraciter non potest, si occasio necessitatis desit. tranquillitatis enim tempore, plerumque ad gregis custodiam, sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat, sed lupus veniens indicat, quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Lupus etenim super oues venit, cùm quilibet iniustus, & raptor, fideles quosque, atque humiles opprimit. sed is, qui pastor esse videbatur, & non erat, relinquit oues, & fugit: quia dum sibi ab eo periculum ingeri metuit, resistere eius iniustitiæ non præsumit. Fugit autem

Mercenarius lupo adueniente fugit.

B non mutando locum, sed subtrahendo solatium. fugit, quia iniustitiam vidit, & tacuit. fugit, quia se sub silentio abscondit. quibus benè per Prophetam dicitur: Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini.

Quomodo mercenarij Episcopi fugiant, cùm periculum imminet.

Ex aduerso quippe ascendere est, quibuslibet potestatibus prauè agentibus, rationis libera voce contraire, & in die Domini pro domo Israel in prælio stamus, ac murum opponimus, si fideles innocentes contra peruersorum iniustitiam ex iustitiæ auctoritate vindicamus. quod quia mercenarius non facit, cùm venientem lupum viderit, fugit. Sed est alius lupus, qui sine cessatione quotidie non corpora, sed mentes dilaniat, malignus videlicet spiritus, qui caulas fidelium, insidians, circuit, & mortes animarum quærit. de quo lupo mox subditur: & lupus rapit, & dispergit oues. Lupus venit, & mercenarius fugit, quia malignus spiritus, mentes fidelium in tentatione dilaniat, & is, qui locum pastoris tenet, curam sollicitudinis non habet. animæ pereunt, & ipse de terrenis commodis lætatur. 5.

diabolus dicitur lupus.

C

Lupus rapit, & dispergit oues, cum alium ad luxuriam pertrahit, alium ad auaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam diuidit, hunc inuidia stimulat, illum fallacia supplantat. Quasi ergo lupus gregem dissipat, cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. Sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur, nullo feruore dilectionis excitatur; quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur. vnde & mox adiungitur: mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Sola enim caussa est vt mercenarius fugiat, quia mercenarius est; ac si apertè diceretur, stare in periculo ouium non potest, qui in eo quod ouibus præest, non oues diligit, sed lucrum terrenum quærit. dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat. tantum Gregorius.

6. diabolus per tentationes dispergit ac necat homines.

D

Mercenarius exteriora commoda quærit, & animarum damna negligenter patitur.

Non mihi porrò videntur ineptè dicere, quin ad rem maximè hanc accommodatè loqui, ij qui mercenarios istos in Balaā repræsentatos esse censuerunt, quos videtur D. Petrus intelligere suæ epistolæ 2. cap. 2. 15. cùm ait: Derelinquentes rectam viam errauerunt, sequuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit. 7.

Mercenarij in Balaam repræsentantur.

Hunc

Hunc Balaam oculum ad res fluxas adijcientem, imprimis verò pecuniæ cupidum, vel asina ob urgauit Numer. 22. Audi quid Beda in ea D. Petri verba scribat: *Nonnunquam, ait, multi Catholici intantum mercedem amant iniquitatis, vt etiam docti ab indoctis, à laicis clerici merito lacerentur. qui iure comparantur Prophetæ, qui verbo asinæ contra naturam loquentis corripitur, nec tamen à proposito pravi itineris retardatur. quibus etiam aptissime nomen conuenit ciuitatis, de qua Balaam venisse perhibetur. Bosor namque carneus dicitur, neque alia magis caussa luxuriosis extitit, verbum veritatis amore pecuniæ adulterandi, quàm quot carnis se concupiscentiæ manciparunt, indigni nimirum Apostolica laude Roman. 8. vos autem fratres non estis in carne, sed in spiritu, sed & nomen Balaam, quod vanus populus, siue præcipitans eos, interpretatur, talibus conuenit. qui enim agnitam veritatis viam sponte ipsi deserunt, quid nisi vanus sunt populus? quid nisi in præcipitium suos mittunt auditores, quibus non salutaria quæ corrigant; sed quæ illos delectent, erronea prædicant.* Hæc Beda. *Diligenter igitur aduertant, qui pastorũ dignitatem, & munus obtinet in Ecclesia Dei, ne aliud, vel agant, vel doceant ad bona externa oculum adijcientes, præsertim verò ne auaritiæ dediti, aliud quærant, quàm quod è re ouium, ac Deo placitum esse viderint, imitentur potius primos illos populi Christiani pastores, qui creditas sibi oues, verbo, & exemplo pascebant*, & Euangelium vtiliter prædicabant, sale videlicet doctrinæ mundum insulsum condientes, luce sapientiæ tenebras ignorantiæ discutientes, & in mortem ciuitatis supra montem positæ commoditate & magnificentia omnibus vtilitatem, & admirationem apportantes.

B. for dicitur carneus.

Balaam vanus populus interpretatur.

8. Verus pastor talis esse debet, vt verè dicere possit cum Paulo: *Viuo ego, iam non ego.* ita debet omnium terrenarum rerum cupiditatem, & affectum vincere, ita conculcare, vt nihil in eius pectore residere videatur, nihil viuere aliud, quàm Christus. Arbitrabantur, qui Paulum videbant, vel ambulantem, vel concionantem, vel comedentem, vel eiusmodi alia vitæ opera exercentem, illum viuere; verũ decipiebantur; quod reuera erat non intelligentes. mortuus enim erat. quid ergo in eo viuebat? breuiter dico, sed verè, solus Christus. audi quid subijciat: *viuit verò in me Christus.* nã si mens Pauli aliquid cogitabat, si voluntas aliquid cupiebat, si memoria quicquam repetebat, si appetitus excitabatur, non Pauli, sed Christi nutum sequebatur. vnde tantùm boni Paulo? quia nimirum sale Euangelico conspersus omnem in se mundi cupiditatem, omnem carnis affectum exarescere, & exhauriri fecerat. tales suos pastores esse voluit Christus, cùm illos *salem terræ* nominauit. inducunt quidem ij, instar salis terræ sterilitatem, hoc est, terrenarum rerum ariditatem, sed quæ virtutum omnium vbertatem allatura sit. & hæc de mercenario.

Verus pastor terrenarum cupiditatũ affectum conculcare debet.

In pastoris pectore solus Christus esse debet.

Cur sali sint similes pastores.

DIGRESSIO V. MORALIS.

De Ouibus, Lupo, & Alieno, seu Fure, & Latrone.

1. CVm de pastore, & Mercenario dictum sit, sequi videtur, vt de ouibus etiam dicamus, ac de reliquis deinceps huc pertinentibus. Perbellè satis ouis similitudo, ac nomen in homines, præsertim verò iustos, vel electos conuenit. est enim ouis animal ex sese minimè aptum, vt suæ curæ, ac præsidio relinquatur, neque enim habet arma, quibus se ab alijs defendat, non pernicitate vel cursu, non calliditate, non natiuæ solertia pollet, vt sibi necessaria comparet; à pastore hoc animal omninò pendet, & tales sumus homines, etiam iusti; omninò ductu ac præsidio Dei semper egemus, sine quo nihil possumus facere. Hæc ergo vna est ex caussis, cur homines rectè *oues* appellentur. deinde est & altera, quia rectè in homines iustos ouium proprietates quadrant. est ouis mansuetum animal, humile, innoxium, sociabile, pastori obediens, vndique vtile, siue lanam, siue pellem, siue carnem, siue lac, & quæ ex lacte conficiuntur, spectes; eius etiam fimus sua non vacat vtilitate, quæ quomodo in hominibus reperiantur, præsertim iustis, & electis, in quibus aptiùs, & omni ex parte *ouis* vocabulum, & res inuenitur, clarius est, quàm vt declaratione egeat. nos hic aliquas ouium proprietates, vel notas ex Christi verbis desumptas prosequemur.

Homines iusti oues dicuntur.

2. Et prima quidem ac præcipua Christi ouium nota illa est, qua dicuntur eius vocem audire. Hanc, quoniam D. Basilius homilia 27. disertè, & vtiliter explicat; eius ego hic verbis vtar ad eamdem declarandam: ait ergo hæc: *Ad blasphemiæ suæ structuram rapuit hæreticos. ecce, inquit, dictum est, cognoscunt me meæ, & cognosco oues meas. quid ergo vocat cognoscere? an essentiam suam intelligere? an magnitudinem emetiri? an ea contra diuinitatem sentire, quæ tu ore impudenti, & temerario pronunciasti? vel non ex præcedentibus mensuram cognitionis huius intellige, quid in Deo cognoscamus? Oues meæ, inquit, vocem meam audiunt ecce quomodo cognoscatur Deus, ex quo quod præcepta illius audimus: ex eo quod illa audiẽtes, opere adimplemus. hæc demũ est cognitio Dei, obseruantia videlicet præceptorum Dei, non inanis illa curiositas, non essentiæ Dei, & supra mundanorũ inuestigatio, non rerũ inuisibiliũ cõsideratio. cognoscũt me meæ, & cognosco meas. Satis tibi sit scire pastorẽ esse bonũ animã suã posuisse pro ouibus. terminus hic sit diuinæ cognitionis. quantus verò sit Deus, & quæ illius mensura, & qualis essentia, talia sciscitantes sunt periculosa, ei qui rogatur perplexa, & talium medicina est silentium oues meæ vocem meã audiunt; audiunt, inquit, non disputant, hoc est, non sunt inobedientes, non contendunt. audisti filiũ, at non ita generationis modos, neq; igitur vel à me petere, vel ipsi rationi subijcere, de quib. nulla potest haberi ratiocinatio, neq; per schisma, quod cõiũctum est, separare velis. hac te ratione præoccupans Euangelista cõmuniuit, ac cautum reddidit. audisti.*

Oues Christi eius vocem audiunt.

Audire ac seruare Dei præcepta est à eum cognoscere.

Inanis Dei curiositas & rerum inuisibilium cõsideratio nõ est Deum cognoscere.

In principio erat Verbum, ne filium humanam esse progeniem putes. quæ ex non existente prouenerit: Verbum illum esse dixit, propter impaßibilitatem: vitam propterea quod tempori subiectus non est: principium, vt natum Patri coniungeret. vides morigeram ouiculam, quomodo audiat vocem Domini? in principio, inquit. & erat, & Verbum ne dicas, quomodo erat? & si erat, genitus non est. & si genitus est non erat. ouicula nō est, ista dicens pellis ouilla est; intus verò lupus latet qui hæc dicit, pro insidiatore habeatur; oues meæ vocem meam audiunt. Hęc Basilius. Quibus constat hanc ouium Christi notam esse, eius doctrinæ abaudire, voci auscultare, nec temerè de dictis disputare.

Quinam pellem habeant ouis, intus vero sint lupi.

3\. Ouis obedientiæ symbolum. Quomodo ouis differt à capra & tauro.

Obedientiæ semper symbolum fuit ouis. cū enim mansuetissimū prę cęteris sit animal, obedientem se præbet alijs, ac quocumq; libuerit à pastore absq; negotio duci se sinit. absimilis est capræ per saltus, & colles exsilienti, & propterea pastoribus sæpè molestæ, nihil habet cum tauro communne, qui nisi stimulo cohibeatur, ferox, & indomitus est; sed ouicula tenui sibilo dūtaxat vocata, vel leui sonātis fundæ strepitu, ad gregem mox regreditur. voluit Dauid exprimere promptitudinem Israelitici populi ad obediendum Deo, cùm circumduci se patiebatur per deserta, neque aliam vsurpauit ad id exprimendum similitudinem, quam ouis, Psal. 79.1. *Qui deducis velut ouem Ioseph*, & Isaias non aliter promptam Christi obedientiam declarauit, quam ouis exemplo; *sicut ouis ad occisionem ductus est*. cap. 53. 7. refert Scriptura Iob 42. Iobo post tot exantlatos patientiæ labores, post redditam tranquillitatem, oblatas fuisse ab amicis oues; & quidem singulas cum singulis inauribus ad aurem appensis, vt quidam volunt. Hoc certum, ouem cum inaure singulos obtulisse; quibus plurimum & ditatus, & exhilaratus fuerit Iob. Hoc sanè quod Iobo accidit, si Christi patientis typum fuisse dixeris, næ tu minimè erraueris. cùm enim à Patre acceperit Christus post immensos crucis labores gentes in hæreditatem, atque adeò in solatium ærumnarum, & egestatis leuamen, aptè quis dixerit gentibus quasi ouibus, illum ditatum fuisse, nec sine inauribus. quid enim aliud inaures ad aurem appensæ significant, quàm gentium ad Christi fidē aduentū, & prōptam ad suscipiendum Euangeliū, voluntatē, & obedientiam? de quibus propterea hic ait Dominus: *oues meæ vocem meam audiunt*. Signum igitur certissimum ouium Christi est, & perpetua, atque solemnis nota, Euangelio auscultare, Christi vocem excipere libenter.

Christus propter obedientiam dicitur ouis.

Christi vocē audire est Euangelio auscultare.

4\. Cæterum quamuis omnes Christi fideles oues sint aliquo modo, habere tamē ipsum oues quasdam magis dilectas, quæ in eius quodammodo sinu pascantur, & brachijs foueantur, non est dubitandum; quam rem declarat Aponius eleganter in Cantica sic scribens: *Dominus in Euangelio dicit; Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego pascua bona do illis, & quæ sint istæ Dei oues tam necessariæ, tam fetæ, tamque amabiles, quas non Angelus, non Archangelis credit pascendas, sed ipse Dominus pascat eas, Beatus Paulus ostendit* (Ephes. 5. & 6.) *qui dum in ouili Dominico præceptis suis singulas ordinaret oues, suo consistere loco: hoc est, quid vxor viro debeat, quid vir mulieri, quid pater filio, quid filius patri, quid frater fratri* &c. *vbi ventum est ad supradictas peculiares, quas in claro meridiano lumine ipse accubantes custodit; nihil sibi super illis dicit in præcipiendo iniunctum negotij, dicendo: de Virginibus autem Domini præceptum non habeo, consilium do, quasi misericordiam consequutus; de quibus* (etiam ouibus peculiaribus) *in alio loco dicit* (Galat. 5.) *Qui autem Christi sunt, carnem suam cum Christo crucifixerūt, cum vitijs, & concupiscentijs suis. habet ergo Dominus noster Iesus Christus animas nimia sibi charitate coniunctas, quas in claro intelligentiæ, vel dilectionis suis meridiano lumine semper conseruat* &c. *& quas non solùm baculo proprio regit, sed & brachio constringere, & sinu portare, prophetarum ore probatur. in quibus Esaias* (40. 11.) *ecce, ait, Dominus cum fortitudine veniet, sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit. fœtas ipse portabit, quas animas ego confidenter in illis intelligi dico qui vers philosophi cœlestes effecti relinquentes mundum cum delicijs, & fallacijs, & pompis suis, & heremi habitationem, aulis regalibus prætulerunt, potius eligētes cum bestijs, & sæuissimis draconibus in deserto, quàm cum nequißimis hominibus habitare in vrbibus* &c. ita piè Aponius de dilectis istis, ac peculiarib. ouib. disserit, & habetur tom. 1. Biblioth. rectè verò hæ oues magis propriæ, ac dilectæ Christo dicuntur, quia præstantioris obedientiæ nota insigniuntur. neque enim præceptum expectant, sed cœlesti pastori ad nutum obtemperant.

Virgines & qui mundū deferentes, carnem suā crucifixerūt cum vitijs & peccatis sūt oues magis à Christo dilectæ.

Sed fortè sic secum aliquis ratiocinabitur: si fideles oues sunt, cùm ad extremum iudicij diem oues à dextris collocandæ sint, & cœlesti domicilio donandæ, fiet hinc, vt omnes fideles sint à dextris tanquam oues vocem illam audituri: *Venite Benedicti Patris mei*; at non ita est. neque enim omnes fideles hoc Euangelij loco (vbi de iudicio agitur extremo) *oues* nominantur, sed qui ouium notas & insignia præferentes Christo Domino vero pastori obedierunt, eius præcepta seruarunt, illi perseuerante charitate inhęserunt. sic locum illum Euangelij passim omnes intelligunt. & meritò, cùm enim tam prōptè, tam amanter, tam diligenter Christi vocē audierint, dum hanc vitam viuerent, vt illam omnibus incommodis prætulerint, quid miramur, si ad extremū iudicij diē soli amicā Christi vocē ad æterna pascua illos inuitantis agnoscent, & audiēt, & de cælo aduentanti lęto sint animo, fulgidoq; corpore occursuri? Quamobrem Macar. ille senior Ægyptius ho. 5. his verbis nos monuit: *Christus descensurus est de cœlis, & suscitaturos omnes filios Adæ, quos omnes in duas partes constituet; & hos, qui peculiari signo notati fuerint,* (*hoc est, sigillo sancti Spiritus*) *veluti peculiares accerset, & statuet à dextris: oues enim, inquit, meæ, vocem meam audiunt. & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. & tum eorum corpora propter opera bona circumdabuntur gloria diuina, & replebuntur illi gloria S. Spiritus, quam in hac vita in anima obtinebant. & ita lumine diuino illustrati, & ad cœlos rapti, in occursum Domini in aera vt scriptum est* (1. Thessal. 4.) *semper cum Domino erimus.*

5\. Non omnes fideles, sed qui Christi præceptis obediunt, sunt veræ oues.

Altera

6. Oues à Lupo abhorrent.

Altera nota ouium, & proprietas quædam (id quod notauit etiam Pierius in Hieroglyphicis) qua naturæ quodam impulsu Lupum auersantur, & ab illo semper abhorrent, illius oculis, & aspectu terrentur. Hinc illud natum est, vt ouem simul cum lupo exprimerent veteres illi AEgyptij, vt discordiam indicarent. & quod vix credas, qui subtiliter, & curiosè naturæ arcana inuestigarunt, certò affirmant, tantam intercedere inimicitiam inter vtrunq; animal, ouem, & lupum, vt vel ipsæ vtrorumque exuuię à reliquo corpore separatę antipathiam quamdam conseruare, ac retinere etiam post eorum interitum videantur. quare aiunt, si in lyra chordæ ex neruis ouium confectæ, alijs admisceantur neruis luporum, nullã inde ex stere harmoniam posse: obmutescere enim ouinas chordas omninò, neq; vllum edere sonum. Id quod ipsũ de tympano tradit Opianus pelle ouina, & lupina contexto. obstupescet. n. ouina, nec tacta resonabit. eiusmodi nota, his insignibus notantur, & quæ sint oues Christi cognoscuntur, si videlicet cum crudeli, & truculento lupo humanum sanguinem perpetuò sitiente continuum gerant bellum, ab illo fugiant, & abhorreant penitus, neq; vnquam cum illo commercium habere, vel fœdus inire velint. circuit enim, quærens quem deuoret, humano semper sanguine imbutus, cum quo proinde tanquam cum immanissimo hoste perpetuæ nobis inimicitiæ exerceri debent.

Ouis cum lupo discordiam indicat.

Mirum inter ouem, & lupum odium.

Oues Christi continuũ bellum cum dæmone debent gerere.

7. Oues alienũ fugiunt.

Accedit & tertia proprietas ouium, quod *alienum*, vt Christus ait, *non sequuntur, sed fugiunt ab eo*, per *alienos* rectè hæreticos intelligimus: etenim alieni sunt hæretici, præsertim nostri temporis, ac noui, recentesq; magistri, qui cùm nullam succesionem indicare valeant, aut legitimam institutionem, audent tamen sibi prædicandi munus vsurpare, potestatemque docendi insolenter arrogare, quorum voces prophanas, ac nouas doctrinas, quæ sequutæ sunt oues, admirandum in modum deceptæ sunt, & ex Christi ouili extractæ, tartareo lupo perdendæ, ac mactandæ miserabiliter traditæ sunt. quod iccircò illis euenit, quia alienis aures præbuerunt: qua in re se veras Christi oues non fuisse clarissimè indicarunt: veræ enim oues, *alienum non sequuntur*, non auscultant, non consentiunt, non applaudunt Hoc enim est non sequi, neque id solum, verùm etiam *fugiunt ab eo*, à lupo, à latrone, ab hæretico, hoc est non tantùm eorum dogmata ignorant, nec solùm curiosè scire, & audire non optant, sed nec vocem audire, vel videre faciem sustinent. tales sunt veræ oues Christi. qui secus fecerunt, facilè à fide naufragauerant. proinde clamat Hieremias: *nolite audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini.*

Hæretici dicuntur alieni.

Non sequi alienum est illi non consentire

Oues Christi hæreticos fugiunt.

8. Hæresis mulier fornicaria dicitur

Est namq; hæresis mulier illa meretrix, & fornicaria, quam nos fugere Salomon monet Prouerb. 5. 8. *Longè*, ait, *fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius.* cur ita? quia hæreticorum *sermo tanquam cancer serpit.* 2. ad Timot. 2. qui alibi etiam nos monet Rom. 16. 17. *Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinam, quam*

A *vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis.* declinare nos vult ab eis, hoc est, nullo modo accedere. mox caussam subdit, quia *huiuscemodi perdulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium.* Sed nihil hac in parte efficaciùs dici potest, quàm sunt ea, quæ scribit Ioan. epist. 2. c. 2. 10. *Si quis venit ad vos* (rectè, neque enim hæretici mittuntur, sed spontè veniunt, non missi currunt) *& hanc doctrinam non affert* (veterem nimirum, & iamdiu receptam) *nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis.* est ergo verarum ouium hæc insignis nota, vt non modò non audire velint alienum, sed vehementer etiam fugiant. vt enim docent viri sanctissimi in luxuriæ peccatis fugiendum esse ne vincaris, ita non aliter se res habet in hæresi. excutienda est vt vipera, fugienda vt pestis, abominanda vt certa pernicies est. quare verissimum

Hæretici fugiendi.

B est, quod Christus ait de suis ouibus, quamdiu veræ oues illius sunt, *oues meæ alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo.* memores simus eorum verborum, *qui se existimat stare, videat ne cadat*; &, *qui amat periculum peribit in illo.* exemplo sit nobis Polycarpus, & Polycarpi Magister Ioannes, quorum ille Marcionem hæreticum ne alloqui quidem dignatus est, teste Irenæo: hic verò cùm balneũ esset ingressus, in quo Cerinthus hæreticus lauerat, ne ingredi quidem voluit. vide Irenæum lib. 3.

Non sunt hic silentio prætereunda Antonij Abbatis sanctissimi verba, quæ ex hac vita discessurus filijs testamento reliquit: *Zelum meũ contra hæreticos omnes, & veritatis hostes tenete. Scitis quia nunquam illis molliter, aut pacificè loquutus sum. itaq, venena illorũ, & colloquia prorsus vitate.* nec his dissimilia sunt, quæ magnus Basilius

9. Verba S. Antonij è vita discessuri.

C suos quoque filios monuit epist. 73. *congressus*, ait, *hæreticorum subdolos, & ad subuersionem audientium instructos declinetis.* nec tantùm hæc dixisse contentus, adiecit & tres horum caussas. vna est: *vt dilectionem*, inquit, *erga nos sinceram custodiatis* Rectè sanè: quia nullus est qui alieno præbeat aurem, & interim pastorẽ suum, & Ecclesiam audiat, & diligat. nullus libenter versatur cum hæreticis, qui suum pastorem, & ouile contemnere non incipiat. Altera caussa est: *vt Patrum fidem infractam & sanam seruetis.* verè, quia in hoc hæretici toti positi sunt, ne maiorum fidem, & auctoritatem semper eleuent, & suam astruere conentur. solos se audiri, & in vulgus iactari studiosè nitũtur. postrema illa est: *vt apud Dominum tanquam probati veritatis amici deprehendamini.* quod ex Apostolo

Quibus de causis hæretici sint fugiendi.

Qui cum hæreticis versatur suum pastorem & ouile contemnit.

D desumptum est. cùm 1. ad Cor. 11. scribit: *Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt in vobis, manifesti fiant.* videlicet vt firmi, & stabiles in fide qui sũt cognoscantur. verissimum est ergo eum, qui alienum sequitur, vel non fugit ab eo, vel certè si quid noui afferat, curiosè explorat, non amplius veram Christi ouem esse.

Hæreses ostendunt quinam sint stabiles in fide.

Verùm sine lacrymis dici non potest, quàm multi hac tempestate fuerint, quibus non sequi modò, nec audire tantùm alienos libuit; sed quod vix credas, etiam laudare, ijs etiã applaudere, & tantùm non diuinis attollere laudibus de superiore loco dicẽtes hæreticos ausi sint; in quos benè illud Hieremiæ quadrat ca. 5. 30. 31. *stupor, & mirabilia facta sunt in terra:* 10.

Prophet&

prophetæ prophetabant mendacium (Lutherus, Caluinus, & cæteri huius farinæ pessimi homines) *& sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia: quid igitur fiet in nouissimo eius?* Ausim affirmare, hinc nata esse omnia schismata, hinc tantam hæreticorum audaciam extitisse, hinc excitatas ab inferis nouitates innumeras, & hactenus non auditas, hinc tot seditiones natas, tot patratas cædes, tot turbulentissimos motus populorum excitatos; denique innumera alia mala, quæ miseri nunc videmus. nimirum, quia populus instabilis, & vecors ad omnem nouitatem præceps, sine iugo, sine lege, alienos non sequutus est modo, sed in cœlum extulit, fouit, aluit. vnde factum est, vt in superbiam elati in incredibilem prosilierint audaciam hæretici. O tempora! ô mores! quam rem etiam August. suo tempore defleuit; nam de Baptismo contra Donat. libr. 3.c.19. ita scribit: *sic fiunt hæreses & schismata, cũ dicit plebs carnalis, quæ in charitate Dei fundata non est; ibo post amatores meos* (Oseæ 2.5.) *cum quibus vtique, siue per fidei corruptionem, siue per elationem superbiæ turpiter fornicantur. nisi enim seductores ipsi à plebibus seductis vicissim seducerentur, cum eis creditur, & tales honores deferuntur, vt per eos habeant potestatem talia dicendi, & sibi talia vendicandi, vt eorum error veritas appelletur, & scelus eorum iustitia putetur, propter Sacramenta, & Scripturas, quas tenent ad speciem, non ad salutem; nunquã profectò ipsi seductores hæc sibi tanta, ac talia arrogarent.* Hæc August. & sanè nescio, an quid aptiùs, & ad nostra tempora accommodatiùs dici potuit.

II. Quoniam verò de alienorum, hoc est, hæreticorum dolis, & mendacijs meminimus, nõ possum me temperare, quo minus aurea quædam D. Ambrosij verba lib. 7. in Lucam in medium proferam, qui sub nomine Luporum (sunt enim hæretici, & aleni, & fures, & latrones, & Lupi parentis diaboli soboles non absimilis) mores pessimos, dolos, technas, & incredibiles versutias docet, à quibus vehementer cauendum sit: sic ergo ait: *Lupi quid significare videantur, debemus aduertere. Bestiæ nempe sunt, quæ insidiantur ouilibus, circa pastorales versantur casas, habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiam, aut desidiam pastoris explorant, ouium guttur inuadunt, vt citò strãgulent, feri rapaces ijdemq́; natura corporis rigidiores, vt se facilè non possint inflectere, impetu quodam feruntur, & ideo sæpè luduntur. tum præterea si quem, priores hominem viderint, vocem eius quadam natura vi feruntur eripere: si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur &c. nonne Lupis istæ hæretici comparandi sunt, qui insidiantur ouilibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore, quàm diurno, semper enim perfidis nox est, qui lucem Christi, sæua nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipsis est, fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula tamen Christi intrare non audent. & ideo non sanantur, quia in stabulum suum non vult eos Christus inducere, in quo curatus est ille, qui de Ierusalem descendens, incidit in latrones, quẽ vulneribus alligatis, infuso oleo, & vino imponens in iumentum suum Samaritanus ille duxit in stabulum, & sanandum stabulario dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam, qui medicum non requirunt, si enim requirerent, non derogarent. explorant pastoris absentiam, & ideo pastores Ecclesiarum vel necare, vel in exilium agere contendunt, quia præsentibus pastoribus oues Christi incursare non possunt. spoliare ergo gregem Domini, & diripere conantur, qui corporea quadam mentis intentione duri, ac rigidi, nequaquã solent à suo errore deflectere. & ideo Apostolus ait: hæreticum hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est. Hos Scriptura velut interpres Christi illudit: vt inanes suos in vanum effundant impetus nocere non possint. qui si quem versuta disputationis suæ circumscriptione præuenerint, faciunt obmutescere. mutus est enim, qui verbum Dei non eadem, qua est gloria, confitetur. caue ergo ne tibi vocem tollat hæreticus, si prior eum non ipse deprehenderis: serpit enim, dum latet eius perfidia. si autem commenta impietatis eius agnoueris, iacturam piæ vocis timere non poteris. caue igitur versutæ disputationis venena; animam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigunt. graues sunt morsus hæreticorum, qui ipsis grauiores. & rapaciores bestijs, nullum auaritiæ finem, impietatisq; nouerunt. nec vos moueat, quod formam prætendere videntur humanam; et si foris homo cernitur, intus bestia fremit & ideo eos lupos esse non dubium est, iuxta Domini Iesu diuinam sententiam, qui ait: attendite vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces, ex fructibus eorum cognoscetis eos. si quis ergo specie mouetur, fructum interroget. Audis aliquem sacerdotem dici? Rapinas eius non agnoscis. vestitum ouis habet, facta prædonis, foris ouis, intus lupus est, qui modum non habet rapinarum, qui tanquam in nocte Scythico membra duratus gelu, cruentus ora, circumuolat quærens quem deuoret.* His Ambrosius tanquam penicillo lupinos hæreticorum mores aptè descripsit.

Hæretici fures & Lupi dicuntur.

Luporum versutiæ, & mores pessimi.

Hæreticorum mores.

Væ ouibus, quæ alienos, id est, stultos pastores sequuntur. Hæreticum enim quemlibet rectè *pastoris stulti* nomine vocare possumus Zach. 11.15. *Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti.* volunt Hebræi, quos sequitur Vatablus, per vasa eiusmodi pastoris stulti accipi debere inepta planè instrumenta ad obeundum munus. stultum enim intelligunt stolidum, vel insipientem. verùm quoniam de Antichristo est sermo, malim stultum interpretari sceleratum, & crudelẽ, vt intellexit Theodoretus. Antichristo enim pessimo pastori pro baculo gladius erit; pro pera, laqueus; pro oleo, seu vnguine, mortiferum venenum; pro dulci sibilo, blasphemiæ & maledicta. quare rectè Rupertus *stultum* exponit, non per ignorantiam errantem, sed per malitiam repugnantem. & confirmatur hic sensus, quia superius locutus fuerat Zacharias de Christo pastore bono à Iudæis reiecto, cui duæ virgæ erant: paucis, optima pascendi ratio, atque instrumenta omnia apta, & idonea, quæ nomine *virgæ* rectè intelliguntur. Huius ergo pastoris pessimi, ac truculenti Antichristi oues sunt, qui, quos dixi, alienos vel audiunt, vel sequuntur. etenim hæretici Antichristi sunt præcursores. hi de Christi ouibus occisionis oues efficiunt, qualia sunt pecora victimis destinata, vel certæ neci, de quibus Psalm. 43.22. *propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis,* quas versic. 12. *oues escarum vocauerat,* quæ non custodiuntur

ad lanam

ad lanam, vel lac, hoc est, vt tondeantur, vel mulgeantur, sed vt necentur, & deuorentur, quales illi de quibus Hieremias 12. 3. *congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis.* & Ezech. 34.8. *Facti sunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationem omnium bestiarum agri.* quicunque ergo certum mortis periculum incurrere timet, alienos fugiat.

DIGRESSIO VI. MORALIS.

De Pascuis, Ostio, Ouili.

1. NON desunt ouibus Christi saluberrima pascua, & quicquid denique vel necessarium vel commodum est ad vitæ conseruationem, augmentum, & confirmationem. porrò sunt ea pascua, quæ in sacris scripturis contenta, earumque diligenti lectione, ac meditatione posita, quæ in cõuenienti Sacramentorum vsu, præsertim verò pœnitentiæ, & diuinissimæ Eucharistiæ; quæ in voluendis perlegendisque piorum hominum libris; quæ in perscrutandis atque æmulandis Christi & Sanctorum eius exemplis; quæ demum in attenta, & pia creaturarum omnium à Deo conditarum consideratione, vt in ijs considerandis opera Dei, eiusque perfectiones elucent, quomodo plurimum cõferũt ad Dei timorem cõcipiendum, ad subsidium, & oblectationem bonorum, & ad vindictam malorum. neque in ijs duntaxat, quæ numerauimus, inueniuntur pascua, sed etiam in aduersis rebus, & amarissimis sæpe cruciatibus. hæc. n. quamuis per se nõ rarò homini aspera, & amara videantur, exercitatis tñ in assiduo virtutũ studio, ac verè pijs viris, & dulcia, & appetenda, &, vt semel dicã, loco summæ oblectationis, & gloriæ habenda. non enim ignorant perfecti viri, verissimum esse illud, quod & experientia didicerunt, & Diuus Iacobus cap. 1. suæ epistolæ docuit: *Omne gaudium existimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis.* & quod Paulus Rom. 5. docuit: *non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus.* Hæc sunt optima pascua, quibus suas oues cœlestis pastor reficit, ac recreat, dum hanc mortalem vitam viuunt. quid ergo dicendum de cœlestibus pascuis?

2. Et verò quis verbis consequi, vel mente complecti valeat, quanta sit illorum præstantia, quanta suauitas, & vbertas quanta? *neq; enim oculus vidit, neq; auris audiuit, neq; in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his, qui diligunt illũ.* 1. ad Cor. 2.9. Inebriabuntur sanè, ô Deus, vt olim Dauid in spiritu dixit Psalm. 35. Septies beatæ illæ oues *ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eas.* Sed nihil hac in parte clarius, nihil lætius verbis illis Ioann. Apocal. 7.15. *Qui sedet in throno habitabit super illos*; proteget nimirum oues suas semper, easque gubernabit, & rectè non, *erit*, super illos, ait, sed, *habitabit*, vt æternam mansionem ibi Christum habiturum quasi in suo domicilio ostendat. hinc Ambrosius *habitat verò*, inquit, *super sanctos suos Deus, cum eos suo lumine illuminat, circumdat, & tuetur.* pergit Ioannes v. 16. *non esurient neque sitient amplius*, quod sic Ambrosius interpretatur alludens ad locum illum Matthæi 5.6. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. animæ sanctorum non esurient, neque sitient amplius, quia esurierunt, iamque percipere vitam æternam meruerunt.* sequitur Ioannes: *nec cadet super illos sol, neque vllus æstus.* significari videntur in sole, & æstu tentationes Ambrosio interprete; *per solem*, inquit, *tentationes, quas sancti ab hominibus perferunt, possumus intelligere: per æstum, tentationes dæmonum, siue voluptates carnales.* indicat ergo Ioannes, procul à beatis illis ouibus futurum esse omne id, quod molestum esse possit. denique v. 17. addit *quoniam agnus, qui in medio throni est, reget eos,* ποιμανεῖ αὐτούς, *pascet eos*, quasi dicat, ipsemet erit pastor, ac proinde longius ab eis arcere semper, ac nullo negotio poterit quicquid molestiam afferre possit. agnum verò, dum in medio throni dicit esse, alludit ad id, quod cap. 5.6. dixerat: *Et vidi, & ecce in medio throni, &c. Et deducet eos ad vitæ fontes aquarum* ἐπὶ ζώσας πηγὰς ὑδάτων. *ad viuentes fontes aquarum.* solent enim pastores oues pastas ad fontem deducere, vt sitim, & lassitudinem abijciant, & recreentur. Est ergo sententia hæc: facturum esse Christum, vt semper maximis, & cœlestibus voluptatibus affluant: nam propterea dixit: *ad vitæ fontes*, etenim viui fontes nunquam non scaturiunt, nusquam deficit in illis aqua. hos fontes, qui clara Dei visione constant, sitiebat Dauid Psalm. 41. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.*

Claudit deniq; rem totam: *& absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* ipse enim idem CHRISTVS vt est beatis tanquam ouibus pastor, & iisdem tanquam carissimis filijs indulgentissimus parens; solet autem parens, dum flentes filios blandè solatur, manantes ab oculis illorum lacrymas tergere. hæc autem omnia ex Isaia desumpta sunt cap. 49.10. & 25.8. nam licet de viris iustis in hac vita loquatur, multo tamen magis respicit eius sermo domicilium cœleste, hic. n. inchoantur ea, quæ dicit: perficiuntur in altera vita. Porrò hæc lacrymarum detersio dolores, & luctus, quos in hac vita habuerunt pij, auferendos esse in cœlis apertè significat. cuius veram rationem assignat Amb. quia tempus flendi hic fuit, tempus ridẽdi in illa beatitudine erit, sicut Dominus dicit. *Beati qui nunc lugent, quoniam ipsi tunc consolabuntur.* intelligimus etiam ex his verbis Ioannis, & Isaiæ 25.8. non esse in præsenti vita, quæ tot calamitatibus obnoxia, tot peccatis inquinata, vallis lacrymarum dicitur, abstergendas lacrymas; sed in beata illa, ad quã suspiramus, patria, vbi eas Deus ipse absterget. quare nihil est quod miremur si semper sancti in hac valle lacrymarum suspirijs, & luctui vacent. 3.

Neque verò non vberrimis fontibus suas oues reficere, ac recreare solet idem pastor noster Christus, qui subinde inuitat nos, dum sitientes vocat ad aquas suas Ioann. 7.37.38. *si quis sitit veniat ad me & bibat, qui credit in me sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* & Esaiæ 55.1. *Omnes sitientes*, inquit, *venite ad* 4.

Pascua ouiũ Christi sunt ... Multa ouiũ Christi pascua. In rebus aduersis inueniuntur pascua. ... perfectis ... gaudio ... Multa sunt ... cœlestia. Quomodo Christus habitet super ... sanctos. Per solem & æstum tentationes significantur. Nulla molestia est beatis. Semper maximis voluptatibus beati affluunt. Quomodo Christus abstergit lacrymas beatorum. Non in hac vita, sed in gratia sunt abstergendæ lacrymæ.

aquas. sitiētes, & egenos inuitat, pollicitus effusurum se aquas super sitientem, & fluenta super aridam. sic enim Esai. 44. 3. promittit. *Effundam aquas super sitientem, & fluenta super aridam*, & cap. 41. 17. 18. *Egeni, & pauperes*, ait Deus, *quærunt aquas & non sunt, lingua eorum siti aruit. ego Dominus exaudiam eos Deus Israel: non derelinquam vos. aperiam in supinis collibus flumina, in medio camporum fontes, ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam, in riuos aquarum*. per *aquas* intellige aquas gratiæ, vel refrigerium. Chald. *doctrinam*. Sitientes sunt, qui harum aquarum desiderio flagrant, egeni verò humiles, & pauperes, videlicet spiritu: supini verò colles, loca arida antea significant, quasi dicat, ex rudibus faciam doctos, & ex aridis, ac mœrore confectis, diuites donorum gratiæ & cœlestium voluptatum gaudijs perfruentes efficiam.

5. Sitiebat sitim nostram explere Christus in cruce. Ioa. 19. 29. diues etiam in inferno ardenti siti laborantem linguam refrigerari sibi cupiebat. cuius exemplo docti, hauriamus dum per tempus licuerit, *aquas cum gaudio de fontibus Saluatoris* Isai. 12. 3. Sanctus Bernardus sermone primo, de Nata. quinque numerat fontes Saluatoris, quatuor huius vitæ, quintum futuræ. primus est, misericordiæ, & remissionis, quo abluimur; alter sapientiæ, & discretionis, quo potamur; tertius, quo rigamur, deuotionis ad irrigandas plantas bonorum operum, quo maximè indigent nouellæ plantationes, quarto zeli, & æmulationis cibos coquimus iuxta illud, Psalm. 38. 4. *concaluit cor meum intra me*; & Psalm. 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*. demum ad postremum illum cœlestis patriæ suspirabat David Psalm. 41. 3. dicens, *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum*. Addit Sanctus Bernardus primis illis quatuor, quatuor item respondere CHRISTI vulnera, sed viuentis adhuc; porrò ad quintum iam mortui vulnus referri. ijs ergo fontibus suauissimis, & vberrimis pastas oues reficit CHRISTVS, quibus nec opima, nec læta pascua, nec limpidos latices vel prædulces fontes perpetuò manantes deesse patitur.

Isai. 12. 3. Quinque fontes Saluatoris ex Ber.

6. Sed libet hic de cœlestibus pascuis verba Sancti Bernardi sermone trigesimotertio in cantic. adscribere: *Quis*, ait, *non illic*, hoc est, in cœlestibus pascuis, *vehementer cupiat pasci, & propter pacem, & propter adipem, & propter satietatem? nihil ibi formidatur, nihil fastiditur, nihil deficit, tuta habitatio, paradisus; dulce pabulum, verbum; opulentia multa nimis æternitas*, & cætera. addit deinde, quantum interfit inter huius vitæ & alterius pabula. *at quantalibet sanè abundantia spiritus pinguescant ista, non pari omninò iucunditate sumitur cortex Sacramenti, & adeps frumenti, fides, & spes, memoria, & præsentia, æternitas, & tempus, vultus & speculum, imago Dei & forma serui. nempe, in omnibus his, fides locuples mihi, intellectus pauper. numquid verò par sapor intellectui, fideique cùm sit in meritum ista, ille in præmium? vides ergo distare inter pabula, quantum inter loca; & sicut exaltantur cœli à terra, ita habitantes in eis bonis potioribus abundare? festinemus proinde filij, festinemus ad locum tutiorem, ad pastum suauiorem, ad vberiorem, & fertiliorem agrum. festinemus, vt habitemus sine metu, abundemus sine defectu, epulemur sine fastidio*. Hæc Sanctus Bernardus. lege item Gregorium homilia quarta in Euang.

De cœlestibus pascuis Bern.

Sed mirabitur aliquis, cùm tam multa sint pascua CHRISTI ouibus præparata in terris, in cœlis, tam pinguia, tam fœcunda, tam læta, qui fiat, vt cernere sit tamen, macilentas sæpe oues CHRISTI, ac veluti macie confectas esse? in promptu est responsio: iccirco id accidit, quod sint inter oues, quæ diuina pascua fastidiunt; & sint quibus meliora sunt vbera CHRISTI, vino, id est, quæ pastu, fructuque CHRISTI dulcissimi oblectantur, illud identidem vsurpantes, sponsæ Canticorum secundo. *Fructus eius dulcis gutturi meo*; quem probè experientia doctus nouerat sanctus Gregorius, cum eodem capite diceret, *hunc fructum, & pastum dum mens capiens auide comedit, omnes mundi voluptates præ eius dulcedine postponit*. rectè; nam, vt sanctus Augustinus ait, sermone vigesimoseptimo, de Verbis Domini. *maior est suauitas mentis, quam ventris*. quare nihil alienum dicemus, si affirmabimus priores illas oues, similes esse bobus illis fœdis, & macie confectis; posteriores verò pulcris illis & crassis nimis, de quibus Genes. quadragesimoprimo, 2. 3. vbi sic refert Pharao, *de quo*: id est, fluuio, *ascendebant septem boues pulcræ, & crassæ nimis*, & cætera. *Alia quoque septem emergebant* de flumine, *fœdæ, confectaq; macie*. ita ex eodem baptismi fluuio omnes CHRISTI oues ascendunt, cæterum latum est inter illas discrimen, nam quædam fœdæ sunt, & macilentæ, quædam pulcræ, & crassæ. amant illæ amara huius mundi, & fœda pascua, fluxas nimirum mundi delicias ab opimis verò pascuis abhorrent: hæ alienæ sunt prorsus à fœdis & turpibus vitæ huius voluptatibus, fugiunt delicias mundi, quia tantum dulcis est illis fructus Christi. iam de ostio agamus. 7.

Cur cum tā multa & bona sint pascua, macilentæ tamen sint sæpe oues.

Gregor.

August.

Quædam oues bobus Pharao macie confectis similes, quędam pinguibus.

Iure scripsit Cyrillus Ierosolymitanus Catechesi 10. CHRISTVM fieri omnia omnibus, itaque non mirum si se & pastorem, & ostium nominet. quod erudite declarat idem Auctor: *Multæ*, inquit, *sunt Saluatoris appellationes, ne tamen propter multas appellationes multos putemus esse filios, & propter errores hereticorum, qui dicunt alium esse Christum, alium Iesum, aliud ostium, & sic de reliquis; primo confirmeris fide profitendo benè, & in vnum Dominum IESVM CHRISTVM, quamuis enim multæ sunt appellationes, sed vnum tamen subiectum. vnicuique autem varius fit Saluator ad vtilitatem: qui enim indigent recreatione, & lætitia, illis fit vinea: qui opus habent, vt ingrediantur, his constituitur ostium; & qui cuperent efferre orationes, illis fit mediator summusque sacerdos. Rursus habentibus peccata fit ouis, vt pro ipsis mactetur; & omnibus fit omnia, ipse idem natura permanens qui est*. sic ille. Est ergo CHRISTVS ostium, per quod ingrediuntur oues in ouile. etenim sicut ostium inter superum, inferumque limen versa- 8.

Christus omnia omnibus.

Cyrill.

Quomodo Christus ostium.

tur;

Duo testamẽta duo cardines.

tur; ita & CHRISTVS, qui de se ait: *Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur.* duobus testamentis, sicut cardinibus continetur: vetus testamentum simile est limini supero, quod in illo tanquam in figura CHRISTVS esset, at inferum limen lex est gratiæ, vbi totum ostij pondus conquiescit, vbi vertitur, & versatur. hinc intelliges quid mystice sit Isa. c. 6. 4. *& commota sunt super luminaria cardinum*, finem enim significat veteris legis, stabili adueniente Euangelij lege. commouentur ergo superliminaria cardinum, liminari immobili permanente: quia, vt Paulus ait, Hebræo. 10. 9. *Aufert primum, vt sequens statuat*, est igitur CHRISTVS ostium, & vide quanta sit ouium CHRISTI dignitas, vt non aliud habeant ostium per quod ingrediantur, quam CHRISTVM ipsum DEI Filium, quod fit vel in ipsum credendo, vel ipsum imitando. At, qui aliunde ingreditur, fur est & latro. sed de ostio sufficiant, quæ diximus schol. numero quarto, & numero decimoseptimo & sequent.

Locus Isa. 6. 4.

Hebræ. 10. 9.

9. Vnum tamen hic non omittam ex Hailgrino desumptum, quod habet noster Delrius capite octauo in cantica, sectione sexta sub finem; non solum CHRISTVM vocari *ostium*, sed matrem quoque eius eodem nomine insigniri; aliter tamen & aliter. nominatur enim CHRISTVS, ostium, hoc est, apertura, vt sic dicam, siue aditus, & via per quam intratur ad vitam, quod illi soli conuenit. quare de se ipso tantum dixit se ab alijs discernens: *ego sum ostium*, & non alius. ostium quoque dicitur compactio tabularum, per quam maleuolis clauditur ingressus in domum, vnde Canticorum 8. 9. de Beata Virgine rectè exponuntur illa: *si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.* est namque Beata Virgo ostium in Ecclesia, quæ malignis obsistit spiritibus, ne ad deuotos suos intrent, & accendant sicut volunt: & hoc ostium tot tabulis est compactum à sacrosancta TRINITATE, quot in ea sunt virtutes, & priuilegia dignitatum, & hæ tabulæ cedrinæ dicuntur, quia imputribiles sunt, & odoriferæ, & per humilitatem, in profundum radicatæ, creuerunt in immensum. sic ferè Hailgrinus, quibus addit Delrius: sanè per portam Orientalem lucidam, & semper clausam, MARIA significatur apud Ezechielem 44. 1. 2. quo alludens Diuus Augustinus in sermone de Natal. Domini secundo, & decimoquarto. sic inducit illam loquentem; *Porta facta sum cœli, ianua facta sum Filij DEI. illi facta sum ianua clausa, qui post suam resurrectionem, ingressus est per ostia clausa.*

D. Maria etiam ostium: sed aliter.

Maria Orientalis porta lucida, & semper clausa.

Ezec. 44. 1. 2.

10. Reliquum est, vt de ouili tandem dicamus. Est vnum ouile, hoc est, vna Ecclesia CHRISTI, tum propter vnum vitæ principium, quod Spiritus sanctus est. Sicut enim cor ad hominem se habet, ita multo præstantiori modo Spiritus sanctus, quo animatur Ecclesia, ad illam se habet, vnde fit, vt contraria docere nequeat Ephes. 4. 4. *Vnum corpus, & vnus spiritus* 1. Corinth. 12. 13. *Omnes in vno spiritu potati sumus.* tum propter vnum caput IESVM CHRISTVM Ephes. primo, *ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam.* ad quod referuntur omnia membra; & merito CHRISTVS dicitur *caput*, quia primogenitus ex multis fratribus, cui omnes assimilari debent; quia perfectione cunctis longè præstat, quippe qui plenus est omni gratia, vt in capite vigent omnes sensus; quia denique summæ efficacitatis, ac virtutis est, *de cuius plenitudine omnes nos accepimus.* tum propter connexionem omnium inter se membrorum per mutuas operationes, quamuis diuersas, *multi enim*, vt Paulus ait Romanorum duodecimo. *Vnum corpus sumus, alter autem alterius membra.* porrò ex vno ouili, & vno pastore, veluti vna persona mystica constituitur, cuius caput est CHRISTVS, corpus Ecclesia. timeant, qui se ab Ecclesia separant tum ne eundem vltimum finem amittant: quod significatum est Matthæi vigesimo, in illo vno denario omnibus operantibus promisso, tum postremo propter eorundem mediorum vsum, & societatem, id est, fidei, sacramentorum, legum, iuxta illud Ephes. 5. *Vna fides, vnum baptisma.*

De ouili.

Sed præter has vnitates, potest nihilominus Ecclesia, quasi vnum quoddam totum continuum, & per totum terrarum orbem sparsum cogitari, vt Cyprianus indicat lib. de vnitate. *Ecclesia*, inquit, *Domini luce perfusa per orbem terrarum radios suos porrigit, vnum tamen lumen est quod vbique diffunditur: sicut arbor magna longè, lateq; ramos extendit, vna tamen radice fulcitur, vno robore fidei sustentatur.* hoc modo Ecclesiam nominant Scripturæ, vnam ciuitatem, & domum magnam, vt eam Paulus vocat. 1. Timoth. 3. iterum spectari potest Ecclesia, vt vnum quoddam totum fluens ac successiuum. perpetuò enim ab initio ad finem vsque mundi perseuerabit. de hac vnitate Ecclesiæ successiua idem Cyprianus loco citato ait: *sicut de fonte vno, riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate. vnitas tamen seruatur in origine: sic Ecclesia profluentes largiter riuos latius expandit, vna tamen mater fecunditatis successibus copiosa.* quod si hos postremos duos vnitatis modos consideremus, sola Ecclesia Catholica ac Romana, Vna est, quia sola omnium gentium Christianarum vbique degentium communionem tenet, sola ab Apostolorum tempore perpetua successiue propagata est. quomodo nulla hæreticorum synagoga; Vna esse potest. 11.

12. Quanta sit vis vnitatis Christi cum Ecclesia.

Cæterum diligenter perpendere oportet quanta sit vis huius vnitatis, quam magnas ad omnes Christianos vtilitates afferat. contra verò quam multa, quam ingentia ab ea se se vnitate diuellere detrimenta inuehat. quod cum multis modis docere possimus, ex tribus dumtaxat capitibus declarabimus, vnum est, quia arctissima est CHRISTI, & Ecclesiæ coniunctio, quam proinde Apostolus Ephes. 5. magnum Sacramentum appellat.

nam ficut vir, & vxor duo quidem funt, fed in carne vna, ita CHRISTVS & Ecclefia funt duo in vno fpiritu. hanc tantam vnitatem & coniunctionem inter CHRISTVM, & Ecclefiam, vt indicaret Apoftolus Ephef. 1. 25. Ecclefiam non folum corpus, fed & *plenitudinem Christi* nominauit. & iure fanè, quia nec fine Ecclefia CHRISTVS plenus eft, videlicet plenus & perfectus mediator, caputque abfolutum & completum, nec Ecclefia plena eft fine CHRISTO; tanta eft CHRISTI cum Ecclefia vnitas, & coniunctio. quomodo igitur effe Chriftianus poterit, qui fe ab Ecclefiæ vnitate feparat? quam rem fapientifsimè exprefsit Auguftinus de vnitate Ecclefiæ capite quarto. *Totus Chriftus caput, & corpus eft. caput vnigenitus Dei Filius, & corpus eius Ecclefia, fponfus, & fponfa, duo in carne vna. quicumque de ipfo capite Scripturis fanctis confentiunt, & vnitati Ecclefiæ non communicant, non funt in Ecclefia, quia de Chrifti corpore, quod eft Ecclefia ab ipfius Chrifti teftificatione diffentiunt. verbum qui non credunt Chriftum in carne veniffe de Virgine Maria ex femine Dauid, quod apertifsimè Scriptura Dei loquitur*, & cætera. *Etiam fi per omnes terras inueniantur, per quas eft Ecclefia, non vtique funt in Ecclefia, quia ipfum caput Ecclefia non tenent.* &c.

Aug. c. 4. de vnitate Eccl.

Item quicumque credunt quidem quod Chriftus Iefus in carne venerit, & cætera. *Sed tamen ab eius corpore, quod eft Ecclefia, ita diffentiunt, vt eorum communio non fit cum toto quacumque diffunditur, fed in aliqua parte feparata inueniatur, manifeftum eft, eos non effe in Catholica Ecclefia.* Itaque ex fententia Auguftini nihil nobis fidei fundamentum, quod eft CHRISTVS Dominus, & tota Catholica veritas, firmè retenta, ac certifsimè credita, ad falutem valet, fi quis fe ab Ecclefiæ vnitate feparauerit. quod etiam docuit idem Auguftinus in fermone fuper geftis Emeriti Donatiftæ. *Extra Ecclefiam Catholicam, totum habere poteft* hæreticus *præter falutem. poteft habere honorem*, fecundum Ecclefiafticum Ordinem; *poteft habere Sacramentum, poteft cantare alleluia, poteft refpondere Amen, poteft Euangelium canere, poteft in nomine Patris, & Filij, & Spiritus fancti, fidem & habere & prædicare, fed nufquam, nifi in Ecclefia Catholica, falutem poterit inuenire.* Verè Auguftinus. neque enim poteft quis Deum habere Patrem, qui non habet Ecclefiam matrem; quod Diuus Cyprianus eleganter libr. de vnitate Ecclefiæ exprefsit: *Vna eft mater fecunditatis fucceffibus copiofa. illius fœtu nafcimur, illius lacte nutrimur, fpiritu eius animamur. hæc nos Deo feruat, hæc filios, regno, quos generauit, afsignat, quifquis ab Ecclefia fegregatus adulteræ iungitur, à promiffis Ecclefiæ feparatur. habere iam non poteft Deum Patrem, qui Ecclefiam non habet matrem.* quid clarius?

Aug. in fer. fuper geftis Emeriti Donatiftæ.

Cypr. lib. de vnitate Eccl.

13. Alterum caput ad vnitatem Ecclefiæ retinendam multum iuuans, eft, quod extra corpus Chrifti, fpiritus quoque Chrifti effe non pofsit. quis enim vnquam vel vidit, vel audiuit caput ipfum naturale aliud mouere, aliud dirigere, in aliud influere, præterquam fuum, vel in fuum corpus, eiufque membra? & dubitamus affirmare, Chriftum vitale Ecclefiæ caput, fpiritus fui gratiam non in aliud inftillare, quam in corporis fui membra, hoc eft, in Ecclefiæ filios? vbi enim Ecclefia, ibi eft fpiritus, vt Irenæus libro tertio, capite quadragefimo virifsimè teftatus eft. *Et vbi fpiritus Dei, illic Ecclefia. nihil* igitur vt Auguftinus, tractatu vigefimofeptimo in Ioannem monet, *fic formidare debet Chriftianus, quam feparari à corpore Chrifti, quod eft Ecclefia vtique vna Catholica. fi enim feparatur à corpore Chrifti, non eft membrum eius, fi non eft membrum eius, non vegetatur fpiritu eius. quifquis autem fpiritum Chrifti non habet, hic non eft eius.* Quare nulla facramenta, nulla bona opera cum vtilitate, & emolumento fpirituali, hoc eft, cum merito vitæ æternæ, extra Ecclefiæ vnitatem fufcipiuntur.

Iren. lib. 3. c. 40.

Aug. tract. 27. in. Ioan.

Poftremum caput plurimum faciens ad retinendam vnitatem, & coniunctionem cum Ecclefia, illud eft, quod in ea fola veritas orthodoxa, & fana fides, citra quam nequit effe falus inuenitur. etenim Ecclefia columna eft, & firmamentum veritatis. huic ergo inniti, hac fulciri, hac eadem nos confirmari decet: ipfa eft fponfa illa, & amica, cui fponfus eius Chriftus, quæcumque audiuit à patre, nota fecit. hæc eft *amplum quoddam & diues depofitorium* (vt Irenæus ait, libro tertio, capite quarto.) *in quod Apoftoli, omnia quæ funt veritatis, plenifsimè contulerint, vt omnis quicumque velit, ex ea potum vitæ fumat.* hinc Auguftinus in Pfal. centefimum trigefimum, *fi erras in aliquo, quare non redis ad lac matris? quia fi non extollimini, fi non exaltatis cor veftrum, fi non ingredimini in mirabilibus fuper vos, fed humiliter fentitis, ficut qui ablactatus eft fuper matre fua, reuelabit vobis Deus, quod aliter fapitis, fi autem hoc ipfum quod aliter fapitis defendere vultis, & pertinaciter aftruere, & contra pacem Ecclefiæ, fit vobis maledictum hoc quod dixit Propheta: ita fiat retributio in animam mea. quia adhuc fub matre cùm eftis, foris à lacte feparabimini, foris à vifceribus matris fame moriemini. fi autem perfeueraueritis in pace Catholica: fi quid forte aliter fapitis, quam oportet fapere, Deus vobis reuelabit humilibus. quare? quia Deus fuperbis refiftit, humilibus autem dat gratiam.* hæc Auguftinus. quibus fignificat in omni difficultate, vel controuerfia fidei, debere filios ad matris vbera confugere tanquam lactaneos infantes, & ex Ecclefiæ matris debere iudicio pendere; fumus enim adhuc eius paruuli filij, & tanquam oues Dominici ouilis ab ijs pafcendæ, quos pofuit Spiritus S. regere Ecclefiam Dei. 14.

Iren. lib. 3. c. 4.

Aug. in Pfal 130.

Sunt autem extra Ecclefiæ ouile, quibus, dum tales funt, nulla reliqua eft fpes falutis, primum infideles, de quibus 1. Cor. 5. *quid enim mihi de his qui foris funt iudicare?* horum nomine eos omnes intelligimus qui nondum dederunt nomina fua Chrifto per baptifmum, fed fectas varias, & fuperftitiones fequuntur. porrò catechumeni licet non actu, & propriè, in potentia tamen funt in Ecclefia, quemodo homo conceptus, fed nondum formatus & natus, non dicitur homo nifi in potentia. cæteri omnes nondum baptifmo initiati extra Ecclefiam omni- 15.

Infideles extra ouile Ecclefiæ.

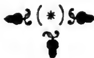
nò funt,

nô sunt, atque adeò tanquam extra arcam Noe positi, tetra peccatorum eluuione peribunt, nisi ad arcam confugiant; quia quod Patres Concil. Lateranensis cap. 1. definierunt, certissimum semper erit. *Vna est fidelium vniuersalis Ecclesia extra quam nullus omnino saluatur.* de Hæreticis & Apostatis, qui à fide naufragauerunt, extra omnẽ controuersiam, est vel ipsis auctoribus, in Ecclesia non esse. quare Apostolus ad Titum 3. 10. 11. *Hæreticum*, inquit, *hominem, post vnam, & secundam correptionem, deuita, sciens, quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus.* Græcè ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος. peccat per se damnatus. Cyprian. legit, *à semetipso damnatus*, hoc est, damnatus etiamsi nemo iudex de illo pronunciet, quia, vt ait Chrysostomus, *dicere non potest nemo corripuit.* cùm ergo post admonitionem in infidelitate persistat, ex se ipso damnatus efficitur. addit Hieronym. pertinacem hæreticum esse proprio iudicio condemnatum, quia talis secundùm se non est eiectus ab Ecclesia per excommunicationem, vt multi alij peccatores, sed ipse se ipsum ab Ecclesia eiecit. Nec refert quod characterem retinent, alioqui hoc modo damnati essent de Ecclesia, quos tamen D. Th. 3. p. q. 8. a. 3. dicit nec actu, nec potentia esse membra CHRISTI. licet verò non sint de Ecclesia hæretici, deberent tamen esse; & proinde ad eam pertinent, vt oues ad ouile, vnde fugerunt, rursumque iterum cogi vt ad ouile redeant.

Conci. Lateran. c. 1. — *Hæreticos in Ecclesia nô esse.* — *Cyprian.* — *Chrys.* — *D. Thom.*

16\. Tertio de Ecclesia non sunt, quidquid Alfonsus de Castro senserit, schismatici. Schisma enim scindit id, quod erat vnum in partes; pars autem scissa à corpore, non est amplius pars eius corporis. quod docet Cyprianus lib. de vnitate Ecclesiæ, dum ait Ecclesiam Christi significari per vestem Christi inconsutilem, quæ scissa non fuit: quia videlicet Ecclesia scindi quidem potest, verum non quomodo scinduntur vestes, quarum omnes partes æque manent partes vestis; sed quomodo scinditur ramus ab arbore, qui statim moritur, arbore viuente; & riuus à fonte, qui mox arescit, fonte fluente; & radius à sole, qui continuò deficit, sole vt erat permanẽte. postremò extra Ecclesiam sunt excommunicati, quod significatum est Matthæi 18. *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus, & Publicanus.* Est ergo excommunicatio, eiectio de Ecclesia. his omnibus, nisi resipuerint, & ad Ecclesiam venerint, vel redierint, certissimum manet, ac perpetuum supplicium.

Schismaticos non esse de Ecclesia. — *Cyprian. lib. de vnitate Ecclesiæ.* — *Excommunicati sunt extra Ecclesiam.*

CAPVT XIX.

SELECTIO ET MISSIO SEPTVAGINTA DVORVM DISCIPULORUM.

C. 10. 1.

In Festo plurimorum Martyrum.

v. 1. *POST hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos, & misit eos binos in omnem ciuitatem, & locum, quò erat ipse venturus.*

2\. *Et dicebat illis: messis quidem multa operarij autem pauci: Rogate ergo Dominum messis vt mittat operarios in messem suam.*

3\. *Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.*

4\. *Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta; & neminem per viam salutaueritis.*

5\. *In quamcunq; domum intraueritis primùm dicite: pax huic domui.*

6\. *Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos reuertetur.*

7\. *In eadem autem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua: nolite trãsire de domo in domum.*

8\. *Et in quamcunq; ciuitatẽ intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis.*

9\. *Et curate infirmos qui in ea sunt, & dicite illis: appropinquauit in vos Regnum Dei.*

10\. *In quamcunq; autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos exeuntes in plateas eius, & dicite.*

11\. *Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos: tamen hoc scitote quia appropinquauit Regnum Dei.*

12\. *Dico vobis quia Sodomis in die illa remissius erit quàm illi ciuitati.*

13\. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent.*

14\. *Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio quàm vobis.*

15\. *Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata, vsque ad infernum demergeris.*

16\. *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.*

S C H O L I A.

1. **P**OST *hac*] sermonem Domini quem sumus interpretati cap. superiore de ostio, Pastore, & ouibus, &c. non excipit sermo habitus in festo Encæniorum, sed inter vtrumque bimestre circiter spacium interiectum est, quamuis eodem capite Ioannis vterque sermo contineatur. Vide quæ initio capitis præcedentis circa ordinem notauimus. Porrò in hoc fere duorum mensium spatio, quod inter hæc festa intercedit scænopegiæ videlicet, & encæniorum, pleraque memoria digna, & dixit, & fecit Christus, quæ a D. Luca memoriæ prodita sunt, vt patet legenti eius caput 10. vsque ad 14. Inter hæc verò, quæ hoc intermedio tempore facta sunt fuit electio & missio septuaginta duorum discipulorum. enim verò hæc ante festum scænopegiæ fieri potuit cum scripserit Lucas eam euenisse post ascensum Christi in Ierusalem, vt patet cap. eius Euangelij q. v. 51. quem constat ex Ioanne cap. 7. 2. fuisse ad festum tabernaculorum. Nec post Encæniorum festum contingere potuit is ascensus; nam, inquiunt aliqui, post illud vsque ad passionem Christi breuius tempus est, quam vt videri possint intra hoc ipsum tempus facta fuisse, quæ ab Euangelistis narrantur. ab illo verò scænopegiæ festo vsque ad eandem Christi passionem plures menses intercesserunt, quibus egit Dominus in Iudæa, vel eius finibus, vt commode fieri potuerint, quæ ab Euagelistis narrantur ad passionem vsque. verum hæc ratio Iansenij bona quidem est, sed non me multum mouet; nam vt rectè obseruat Barradius, non adeò breue fuit, vt & missio hæc, & alia multa in eo fieri non potuerint. Probatur, quoniam spatium fuit quinque fere mensium. nam festum Encæniorum agebatur mense Nouembri, Christus autem in crucem actus est mense Nisan, id est, Martio, à Nouembri autem mense vsque ad Martium quinque menses numerantur. In his ergo potuit Dominus discipulos mittere. Sed verosimile est post festum tabernaculorum misisse & ante festum Encæniorum, vt & communis docet opinio eorum, qui de ratione ordinis hic agunt, Iansenij, Baronij, Barradij, Ionnis Delahaye & aliorum: ordini etiam huic rectè consonat connexio huius cap. cum superiore. docuerat enim Christus c. superiore bonum se esse pastorem: hic ergo ouium, id est, turbarum cōmiseratione commotus, quod nimirum vexarentur, vt essent sicut oues non habentes pastorem, tanquam bonus ipse pastor constituit eos, qui secum populum salutari doctrina pascerent; atque adeo electis, designatisque septuaginta duobus discipulis, vtilibus monitis instructos, mittit eos ad prædicandum.

Iansenij ratio.
Barradius.
Iansenius, Baronius, & alij.

2. Cum verò ait Lucas post hæc missos esse discipulos, significat post profectionem, &, quod probabilius puto post aduentum in Ierusalem, factam esse hanc electionem discipulorum, & missionem. nam declarauerat cap. 9. faciem suam firmasse Christum, vt iret in Ierusalem. & constat ex Ioanne venisse in Ierusalem, quo tempore festum tabernaculorum agebatur mense Septembri; ergo probabile est post festum tabernaculorum & electos & missos esse discipulos, non modo post profectionem, vt verò Matthæus capite decimo, de missione Apostolorum egit, ita Lucas nunc agit de missione discipulorum, & ferme à Christo eadem præcipiuntur discipulis, quæ præcepta fuerunt Apostolis. proinde breuiores erimus in scholijs.

Quomodo fuerit facta electio, & missio septuaginta discipulorum.

3. *Designauit*] Græcè ἀνέδειξεν, ostendit, sic Actorum 1. 24. *tu Domine, qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris.* Græcè ἀνάδειξον. significat ergo hic, *designauit*, ostendere, & declarare quos mitteret, dando illis potestatem. insinuat ergo Lucas, ostendisse Christum Apostolis septuaginta duos discipulos eligendos esse; porrò Apostolos iussu Christi selegisse ac segregasse ab alijs hominibus, ac statuisse ante Christum 72. ipsum verò Christum declarasse à se electos, id est, approbatos dando eis potestatem. epistola secunda decretali D. Anaclet. sic scribit, de hac electione: *Videntes Apostoli messem esse multam, & operarios paucos, rogauerunt Dominum messis, vt mitteret operarios in messem suam. inde electi sunt ab eis septuaginta duo discipuli.* epistola verò tertia ait: *cùm messis cœpisset crescere, videns Dominus paucos esse operarios, ad eorum adiumentum septuaginta duos eligi præcepit discipulos.* Zephyrinus epistol. 1. cùm loqueretur de testibus in caussa Episcopi, ijs consentanea scripsit: ait enim: *qui minori non sint numero, quam illi discipuli fuerunt, quos Dominus ad adiumentum Apostolorum eligi præcepit, id est, septuaginta duo.* quia vero his calumniam inferunt Magdeburg. refellit eos Turrianus libro primo de canon. Apostolicis cap. 57 quem locum, quia continet totius huius electionis seriem, & expositionem, & declarat quot modis eligendi vox sumatur in Scripturis, quidue hic designare sit, his nostris non grauabor adscribere. ait ergo Turrianus.

Epist. 2. decretalis D. Anacl.
Idem epi. 3.
Zephy. ep. 1.

Eligere in Scriptura, quod græcè dicitur ἐκλέγειν, homonymum est, aliquando enim significat segregare, & seligere è multis, non dando potestatem, vt cùm ait (Actorum capite sexto) & conuocantes duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: nō est æquum nos relinquere verbū Dei, & ministrare mensis, considerate ergo fratres viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu S. & sapientia, quos constituamus super hoc opus, & placuit, inquit, sermo coram omni multitudine: & elegerunt Stephanum, & reliquos: & statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt eis manus, &c. elegit ergo multitudo; & Apostoli, tanquam ministri Dei, potestatem spiritualem Diaconorum dederunt electis. Deinde de electione Matthiæ: Actorum primo. *Et statuerunt, inquit, duos: & orantes dixerunt: tu Domine qui corda nosti omnium, ostende, siue declara quem elegeris ex his duobus. quem elegeris, inquiunt: quæ electio facta quidem est à Domino dando potestatem electis; est autem vtrobique idem verbum græcum* ἐκλέγειν. ex his verbis Turriani habes, lector, duplex genus eligendi in scriptura. alterum, quod fit seligendo aliquos è multis, alterum verò, quod fuit electum approbando, atque ei potestatem tribuendo ad aliquid obeundum.

4. *Turrianus lib. 1. de canon. apost. c. 57.*

Pergit deinde Turrianus, his positis. *Videamus nunc, quid Euangelistæ dicant: Videns, inquit Matthæus* (cap. 9.) *turbas, misertus est eis, quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorē, tunc dicit discipulis suis: messis quidem multa, operarij autem pauci: rogate ergo Dominum messis vt mittat operarios.* Ex his colligit Turrianus ordinem, & consequentiam rerum à Matthæo & Luca expositam; *postquam* enim, inquit, *vidit Dominus turbas, & misertus est eis, tunc dixit, messis quidem multa, operarij autem pauci: rogate ergo Dominum messis vt mittat operarios. tunc Apostoli, vt admoniti à Domino de necessitate mittendi operarios, & petendi hoc à Domino, rogauerunt Dominum vt mitteret operarios. non enim credendum est non fecisse eos, quod eis Dominus præceperat, id est, rogare, vt mitteret operarios. prius autem quam Dominus mitteret, necesse erat secundum consequentiam rerum, vt ostenderet, siue declaret eos, qui mittendi essent, quod interpres Euangelij vocat, designare: & rursus prius* 5.

quam

A *quam designaret, id est, ostenderet, seu declararet, quos mitteret, necesse erat, vt eligerētur, id est, segregarentur ab alijs hominibus, & statuerētur ante eū, vt designaret, id est, declararet à se electos, dando eis potestatem. Actum ergo designandi, id est, declarandi electos, quos Dominus misit binos, narrauit Luc.* (hoc ca 10.)*inquiens: Post hæc autem designauit Dominus, græcè enim est ἀνέδειξεν, quo verbo vsus est Lucas in electione Matthiæ. vbi Apostoli statuerunt duos, & orantes dixerunt, ostende seu designa (vt vtamur verbo interpretis Euangelij) quem elegeris. quare quod fecerūt Apostoli in duobus illis quos ex numero aliorum elegerunt, non quidem dando eis potestatem, sed statuentes siue repræsentantes ante Dominum, vt alterum eorum designaret, id est, declararet, vt haberetur electus à Domino & quod fecerunt illi, qui, sicut idem Lucas narrat, elegerunt septem viros & hos statuerūt ante conspectum Apostolorum, & eos Apostoli elege*B *runt dando eis potestatem, id est, declararunt Diaconos ordinantes eos per orationem & manus impositionem hoc, inquam ijdem Apostoli in septuaginta duobus fecerunt. eos enim elegerunt, & statuerunt ante Dominum, vt Dominus eos declararet à se electos (hoc enim significat, vt dixi. verbum græcum ἀνέδειξεν) & declaratos mitteret binos, &c. Vnde non dixit, Lucas post hæc elegit, seu segregauit Dominus, & statuit ante se alios septuaginta duos, sed ἀνέδειξεν. id est, declarauit alios septuaginta duos, quos scilicet Apostoli, postquam rogauerunt eum, vt mitteret operarios in messem suam, ipsi elegerunt & statuerunt ante eos, vt eos verè ac propriè eligeret, dādo eis potestatem: mitteresq; in messem suam. sic quoq; non solum Zephyrinus, sed ante eum S Anacletus intellexit, sicut à discipulis Apostolorum didicerant.*

6. Verùm quia quis obijcere posset; id quod dixit Dominus: *Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios*, non pertinere ad designationem illorum septuagintaduorum, quia prius dicat Luc. *Post hæc aūt designauit Dominus & alios septuagintaduos.* & C postea sequitur: *& dicebat illis messis quidem multa, operarij aūt pauci. rogate ergo* &c. Respondere possumus cum eodem Turriano, ex Matthæo loc. cit. c.9. constare, quo loco illa verba: *messis quidem multa* &c. dicta & ponenda sint, tunc scilicet, cùm *vidit Dominus turbas, & misertus est eis, qui erant vexati* &c. & tunc dicit discipulis suis: *messis quidem multa* &c. *Rogate ergo* &c. Lucas verò præpostero ordine vsus est, cùm dixit: *& dicebat illis: messis quidem multa* &c. recapitulatio enim est Euangelistis familiaris, qua vsus est Lucas ad continuandū ea, quæ Dominus dixit discipulis, quod autem hæc, *messis quidem multa* &c. &, *rogate Dominum messis* &c. non dixerit Dominus, postquam designauit septuaginta duos, significauit idem Lucas cùm dixit; *& dicebat illis.* quo verbo imperfecti temporis vti solent Euangelistæ, quando non est idēm ordo rerum gestarum, & narrationis.

Turrianus.

7. D Cæterùm hæc septuagintaduorum legatio in ipsa Iudæa facta est. nā vt rectè animaduertit Mald. in tota Galilæa, & ipse prædicauerat, & ad prædicandum 12. Apostolos ante iam miserat Luc. 9.2. Matt. 10.1.5. & Mar. 3.13. in Iudæa verò nec ipse, nec Apostoli, nisi fortè valdè breui tempore, prædicauerat. Subdit vero idem auctor valdè probabile esse, cùm in Iudæam nunc venisset, vidissetque magnam populi multitudinem rudem adhuc Euangelij, & segetes iam albas ad messem, aratores verò, messoresq; deesse; & tempus suæ passionis instare, ex populi malè instituti necessitate, & ex breuitate temporis occasionem sumpsisse nouos, deligendi, mittendique concionatores.

Vnde facta fuit legatio septuagintaduorum. Maldonatus

8. *Septuaginta duos*] Sic legendum. Sed de hoc numero discipulorum in Theoria dicendum erit.

Misit] Electos discipulos ad prædicandum misit. etenim, *quomodo prædicabunt nisi mittantur.* Ro. 10. nam qui non missi, docere audēt, lupi sūt, fures sunt & latrones, quos eorū pater diabolus mittit.

Binos] Cur binos miserit, diximus p.2. dilucid. c.17. schol. n.9. sic Mosi ad educendum populum ex AEgypto adiunctus in socium est Aaron Exo. 4.14.15. & 7.1. Iosue quoq; & Caleb, qui obmurmurantē populum compescuerant, eundem in terram Chanaam introduxerunt. Ios. 14.6. Apostolos quoq; binos numerat Mat. c.10.2.3.4. & binos quoq; ad prędicandum missos à Christo, narrat Marc. c. 6.7. itē ad soluēdum asinū, duo etiam missi discipuli Luc. 19.29. Mat. 21.1. & ad parandam vltimā cœnam directi Petrus, & Ioannes Luc. 22.8. quin etiam Ioannes Baptista in carcerem cùm esset coniectus, duos ex suis discipulis legatos misit ad Christum Matt. 11.2. meritò. nam *væ soli, quia cùm ceciderit, non habet subleuantem se.* Eccl. 4.10. *At frater, qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma.* Prou. 18.19.

Cur binos miserit discipulos.

B *Ante faciem suam*] Hebraicè ante se, vt Luc. c.1. 70. & 7.27. & Marc. 1.2. *In omnem ciuitatem & locum quo ipse erat venturus*] Sunt qui putent, sed falsò, Christum non venisse corporis præsentia ad ea loca, quę percurrerunt discipuli, sed affectu dūtaxat spiritali, at vera intelligentia est, vt Apostoli missi fuerint, vt Ioannes, parare viam Domini ante faciem eius, tanquam præcursores, vt incultum, & rudem agrum Christo proscinderent, iacto etiā Euangelij semine, quo per doctrinam, & pœnitētiam pręparatis auditorib. fructuosior esset Christi præsentia & prædicatio; & hoc significat Luc. dū ait: *misit illos binos in omnem ciuitatem, & locum, quò erat ipse vēturus.* & verò nō sine causa ita factū est. nam cùm non posset ipse diu in singulis hærere locis, mors enim properabat, ante se misit suos, vt homines diu, & maturè ad recipiendam eius fidem & doctrinam præpararentur, & rem tantam perpenderent. 9.

2. C *Et dicebat illis*] Quam vim habeat hoc præteritum imperfectum, & quo ordine verba sequentia dicta sint, docuimus n.6.

Messis quidem multa &c.] Hæc declarata sunt p. 2. c.17. sch. n.7.8. Hæc nunc addimus Aug. ser. 42. de sanctis rogat *quæ erat illa messis? & respondet, non enim illa messis in his gentibus erat, vbi nihil fuerat seminatum. restat ergo vt intelligamus istam messem fuisse in populo Iudæorum. ad illam messem venit Dominus messis ad illam messem misit messores, ad gētes autem non messores, sed seminatores. intelligamus ergo messem factam in populo Iudaeorum; sementes in populis gentium ex illa enim messe Apostoli electi sunt, vbi iam quod meteretur maturum erat, quia ibi Prophetæ seminauerunt* &c. Cyrillus item lib. 12. thesauri c.15. *Cùm multos,* inquit, *vndiq; concursuros ad fidem Saluator videret, dixit ad discipulos: messis quidem multa operarij aūt pauci, nec vllam rem aliam messem appellat quàm venientium hominum ab idololatria ad fidē Christi, quorum Dominus* D *ipse Christus est. quomodo igitur non est Deus verus? præsertim cùm etiam Paulus per pœnitentiam omnes ad Christum vocet, dicens: Rogamus pro Christo; reconciliamini Deo. quoniam igitur solus Deus, qui est Dominus omnium, messis quoque huiusmodi, Dominus est, ipse solus erat operarios in messem missurus. Sed hoc ipse fecisse Saluator inuenitur. iussit enim Philippo, vt sequeretur se. Deus igitur verus est, & non creatura.* Probat ergo ex hoc loco Cyrillus Christum esse Deum; quamuis significet per messem etiam gentiles intelligi, contra id, quod significat Augustinus loc. citat. qui vult messem propriè dici, vbi seminatum est. quare extremo tempore mundi etiam gentiles messis vocantur, vt patet Matthæi 13. 39. *messis consummatio sæculi est, messores autem Angeli sunt.* quamuis

10. August. ser. de sanctis.

Ad Iudæos missi sunt messores: ad gentes seminatores.

Cyril. lib. 12 thesaur. c. 15

post prædicationem Apostolorũ factam ante iudicium dici possint etiam gentiles, quibus est prædicatum Euangelium, messis. Satio enim rectè dici potest ipsa prædicatio Euangelij per Apostolos & successores; messis verò possunt dici illi, qui fidem & religionem susceperant ab Apostolis prædicatam, hæc secundùm Aug. Verùm planior & verior erit sensus, si dicamus messem hoc loco appellari multitudinem auidè expetentium Dei verbũ, præsertim Iudæorum, quibus Christus annuntiandus erat, quiq; ad eum recipiendum prompti, paratiq; erant, in eumq; credituri, vt notat Hieron. Matt. 9. *messis*, inquit, *erat omnis turba credentium.* & rectè dicuntur ij messis, quia falce Euangelicæ doctrinæ resecti, & quasi demessi in horreum Christi, quod est Ecclesia, congregandi erant.

Hieronym. Matth. 9.

II. Cur præter 12. Apostol. alios addidit discipulos.

Sed enim hæc verba: *Messis quidem multa, operarij* &c. caussam aperiunt, cur præter Apostolos alios adderet discipulos, qui Euangelium prædicarẽt; videlicet multitudo eorum, qui in ipsũ credituri erant, etiam ex Iudæis maior erat, quàm vt tanto numero fieri satis posset per 12. Apostolos.

Rogate ergo] Hortatur Apost. vt à Deo summis precibus obtinere contendant, vt velit operarios mittere, cùm sint multi credituri, & pauci operarij: ipse enim Deus est Dñs messis. quare ab ipso petendum est quicquid ad bonũ messis progressum, & prouentum pertinet. hortatur aũt vt ad preces confugiant, nam prædicandi munus à Deo est, nec expectari fructus Euangel. cæ prædicationis debet, nisi ab ijs, qui missi sunt à Domino messis. Hinc Hierem. 23. 21. meritò queritur Deus de pseudoprophetis: *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant; non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.* tum vt intelligerent Apostoli, cæteriq; discipuli, quanti esset faciendum prędicandi munus, ad quod assumebantur. adeò enim magnum est, vt non nisi à Deo, & quidem summis precibus postulandum sit. ait verò, *Rogate vt mittat operarios*, non aũt vt mittat vos. etenim nemo debet à Deo sibi petere, vt in Episcopum eligatur, vel id genus alia munera obeat Ecclesiastica; sed potius roget vt mittat operarios in messem suam, pro messe enim ista petuntur.

Ecclesiastica munera à Deo non postulanda.

12. 3. *Ite ego mitto vos*] Lege quæ notauimus p. 2. dilucid. c. 17. sch. 2. 31. Obserua hæc verba non commemorari à Luca in missione Apostolorum, cùm Christus illos misit ad prædicandum per Galilæã, vt patet legenti ea, quæ idem Lucas habet c. 9. potest huius rei afferri caussa, quod septuaginta duo discipuli mitterentur ad Iudæos, Apostoli ad Galilæos. at illi magis infesti erant Christo, quam hi, & maiori odio, atque inuidia flagrabant. quærebãt enim eum Iudæi interficere. Ioan. c. 7. Hinc ergo est quod discipulos nunc admoneat dicens: *ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*, etenim hæc missio discipulorum pluribus, ac maioribus erat periculis obnoxia: ex prædicatione verò inter Galilæos parum periculi creari poterat Apostolis, ideò non illis tunc dicta sunt. Quod si obijcias Matt. 10. 16. commemorari hæc à Domino Apostolis dicta esse; Respondeo eam sententiam, quæ habetur apud Matthæum, non tam pertinere ad missionem Apostolorum per Galilæam, quam Matthæus præcedentibus verbis narrauerat; quàm ad communem gentium missionem, nam quæ eo capite dicũtur; tametsi pleraq; ad missionem ad Galilæos pertineant; aliqua tamen potiùs missionem ad gentes respiciunt, vt sunt hæc. *Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporum*; & illa: *ad præsides, & ad reges ducemini.* & pleraque ex sequentibus. cur ergo, inquies, Apostolos non misit ad Iudæos? in promptu responsio est, quia videlicet à Christi latere decebat illos non facilè discedere. adde quia cùm ipsi Christo semper adessent, & cum illo perpetuò versarentur, sicut Christum, ita & ipsos Iudæi magno prosequebãtur odio, & vt Gregor. rectè monet 2. part. pastoral. cap. 8. difficile est vt recta denuntians prædicator, qui non diligitur, libenter audiatur.

Roget hic aliquis cur Christus Apostolos oues, discipulos verò agnos nominarit? Respondet Tolet. annot. 6. quia Apostoli post acceptũ Spiritum S. quando mittendi erant ad gentes, perfectissimi, sanctissimiq; erant; non item septuaginta duo discipuli cùm missi sunt ad Iudæos. quoniam ergo ouis perfectum animal est; agnus verò quid adhuc imperfectum, & nondum adultum, sed inchoatum potiùs; ideo meritò Christus Dominus Matth. 10. 16. de missione ad gentes loquutus, dixit: *Mitto vos sicut oues inter lupos.* 13.

4. *Nolite portare sacculũ*] Consule quæ circa hæc hoc versu contenta dicta a nobis sunt p. 2. eod. c. 17 sch. à n. 15. vsque ad v. 22. An Dominus nudis pedibus incesserit loco citato attigimus, quamuis nihil in vnam vel alteram partẽ definiuerimus, nunc in eam potius proniores sumus, vt putemus, Dominum non omninò nudis incessisse pedibus, quãuis Hieron. oppositum significet fortassis Amos 2. de Apostolis. *Apostoli*, inquit, *nudis pedibus iubentur incedere, ne quid mortis habeant, & pellium, quæ referuntur ad carnes.* & idem D. Hierony. epist. ad Euthymium de custodia virginitatis ait: *Moses & Iesu naue nudis in sanctam terram pedibus iubentur incedere, & discipuli sine calceamentorum onere & vinculis pellium ad prædicationem noui Euangelij destinantur, & milites vestimentis Iesu forte diuisis, caligas non habebant, quas tollerent. nec enim poterat habere Dominus, quod prohibuerat seruis, id est, Apostolis:* sic ille. Idem sentit Lyranus Matth. 3. Luc. 7. Abulensis Mat. 3. quæst. 68. Carthusianus item Mat. 3. D. Bonauent. in vita Christi c. 28. quod si Apostoli, multo credibilius est Dominũ sic incessisse nudis pedibus. Sed ex verbis illis Baptistæ: *Cuius ego non sum dignus vt soluam corrigiam calceamẽti* &c. Ioan. 1. contrarium potest colligi. Nec vlsius momenti est, quod quidam aiunt Baptistam ita loquutum, quia cum nõ nouisset Christũ de facie, existimabat calceis illum indui solitum. quid? an non verebimur falsitatis, & inscientiæ tãtum Prophetam arguere? probabilius alij dicunt, prouerbialẽ vsurpasse loquendi modum. esto, at hinc constat morem illius temporis fuisse, vt calceis homines passim vterentur corrigijs adiunctis.

Quare nemo negabit, puto etiam & Christo vsui fuisse calceos. nam in ijs quæ ad victum, & communem consuetudinem pertinebant, conformabat se Christus cum alijs, de veris ergo calceis Christi loquutum arbitror. Sed enim calceos vulgò communes fuisse tum temporis probat Magalhanus noster tom. 1. in lib. Iosue c. 5. sect. 3. annot. 7. dum ait: Nouum & insolitum fuisse eo tempore sine calceis incedere, hinc factum est vt DEVS, quo terrorem populo iniiceret nouo spectaculo præceperit Isaiæ capite 20. 2. sine calceis incedere. *Vade, & solue saccũ de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis.* igitur si instar prodigij erat apud Iudæos sine calceis incedere, quomodo qui vitæ communis amator erat Christus nudis pedibus incessit? quin arbitror & Baptistam ipsum eo saltem tempore, quo populo prædicabat, calceis esse vsum: quamuis asperum viuendi genus sequeretur. cuius opinionis illud non leue argumentum est: quod Euangelistæ, qui de singulis asperioris vitæ instrumentis ad Zonam vsque pelliceam meminerunt, atque adeò de tota vitæ eius ratione, nihil tamen significarunt quod nudis incederet pedibus: quod tamen Scriptura in Dauide notauit 14.

dum

dum fugeret Absalonem *David*, inquit, *ascendebat cliuum scandens, & flens: nudus pedibus incedens.*

15. Et Auctor 12.8. vbi nos legimus dictum esse Petro ab Angelo: *Calcea te caligas tuas.* græcè habetur Σανδάλια quæ septuaginta veteris testamenti interpretes vertere solent pro calceis. & græci ferè omnes cum Euthymio calceos, non caligas, vt D. Hieronymus mauult, significari credunt: calceos, inquam, qui non totum pedem tegunt. cui intelligentiæ antiquæ picturæ Apostolorum & Christi consonant. Diuus ergo Petrus calceis vsus est, hoc est sandalijs. quod si caligas habuisse contendas, etiam & hinc sequitur quod volumus. non enim credibile est caligas inducum sine calceis incessisse. ita sentit D. Augustinus lib. 2. c. 30. de consensu Euangelistarum, & sermone 42 de sanctis: *De ijs*, inquit, *calceamentis, quibus calceati ambulamus, consolatur me idem ipse Dominus meus si enim ipse calceatus non esset, non de illo Ioannes diceret: non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. sit ergo obedientia, non subrepat superba duritia: ego inquit, Euangelium impleo quia nudo pede ambulo; tu potes, ego non possum.* D. quoque Chrysost. hom. 60. ad populum Antioch. idem significat. *Qui nunc dicunt*, inquit, *vellem ipsius* (id est Christi) *formam aspicere, figuram, vestimenta, calceamenta.* ecce tibi calceamenta Christo non negat. idem etiam censet Beda Marc. 6. idem Tertullianus affirmat calceis, qui totum cooperiunt pedem, Christianos suo tempore abstinuisse; sandalijs vsos, quorum vsus ætate Christi modestissimus habebatur. Quod si dicas prohibuisse Christum discipulis calceorum vsum Matth. 10. *Nolite possidere* &c. *duas tunicas, neque calceamenta.* Respondent quidam, intelligi duo paria calceamentorum: probabile id sed verius puto dici posse prohibuisse integros calceos, qui totum obtegerent pedem, non autem sandalia, vt ex Marc. constat c. 6. OEcumenius Act. 12. præceptum hoc putat Apostolis datum ad certum tempus. ait enim: *præcepta illa ad tempus seruanda dabantur.* de arcano calceamentorum significatu lege quæ diximus parte 2. dilucidat. ca. 17. Digr. 1.

16. D. Basilius in regulis breuioribus interrog. 251. *Quomodo*, inquit, *Dominus non portare sacculum, & peram in itinere vetat; nunc idem dicit. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam & emat gladium? hoc Dominus ipse dilucide explicat, cùm dicit: oportet enim hoc etiam impleri me: & cum iniquis deputatus est; confestim enim post euentum vaticinij de gladio, dicit Petro: converte gladium tuum in locum suum. omnes enim qui acceperint gladium gladio peribunt. vt illud nequaquam præceptum sit; sed nunc qui habet sacculum tollat vel tollet (ita enim pleraq; habent exēplaria) sed vaticiniū Domini prædicentis, Apostolos oblitos donorum, & legis Domini gladio etiam rem gerere ausuros. quod autem in sacris litteris imperatiuus loquendi modus frequenter pro vaticinandi modo vsurpatus sit, manifestum est multis ex locis: veluti ex eo fiant filij eius orphani, & diabolus stet à dextris eius*; &c. sic Basil. sed de hoc loco, si Dominus Deus dederit 4. p. harum diluc. dicemus.

17. Quid intersit inter sacculum & peram ex patribus licet colligere. per sacculum enim significari videtur repositorium pecuniarum, id est, marsupium, seu crumena: per peram verò, cibariorum repositorium. sic docet Theophyl. Luc. 10.

18. *Neminem per viam salutaueritis*] Hoc præceptū solus Lucas habet, vt neminem per viam salutarēt. credibile tamen & id prius Apostolis esse præceptum. est autem sermo Hyperbolicus. neque enim omnem planè salutationem suis prohibere voluit, cùm hoc ad humanitatem, & beneuolentiam pertineat. tantùm ergo commendare voluit suis sedulitatem, & celeritatem in demandato opere, indicans omnia vana & non necessaria colloquia in via vitanda esse. denique resecandas omnes itineris moras, quæ animum auertunt ab earum rerum cogitatione, quæ commissæ sunt. hinc fit fidelē operarium totum debere in opus sibi creditū incumbere, nec alijs distrahi oportere: ita sollicitus de rebus suæ curæ traditis sit necesse est. hoc ipsum est quod præcepit Elisæus 2. Reg. 4. 24. Giezi. cùm eum mitteret ad opus, quod celeriter exequi oportebat.

19. Hinc Orig. tract. 7. in Matth. ait, si quis non discutere volens, quæ Iesus hoc loco præcepit, quasi zelans vitam Apostolorum, neminem in via salutauerit, is quasi inhumanus, & stultus videbitur omnibus, & sic decebit audire omnes verba Christi, quasi agrestes, & inhumana docentia homines esse. forsitan aūt & morietur in odium cunctorum deductus littera se occidente. Origini consentanea scribens D. Aug. ser. 42. de SS. sentit hyperbolicum loquendi modum hunc esse: *Potest*, inquit, *simpliciter hic accipi, tamquam diceret, omnia prætermittatis, dum quod iniunctum est peragatis, ea loquutione qua solent dicta exaggerari consuetudine sermocinandi.* Ambr. lib. 7 in Luc. *hic*, ait, *non salutationis officium ac sedulitas aufertur; sed obstaculum impediendæ deuotionis aboletur, vt quando diuina mandantur, paulisper sequestrentur humana.; pulcra est salutatio, sed eò pulcrior, quò præceptorum maturior exequutio diuinorum, quæ per moram sæpè trahit offensam ideo autem & honesta prohibentur, ne solemnis gratia obrepat officij, & impediat ministerium, cuius mora culpa sit.* D. quoq; Greg. ho. 17. in Euāg. *hoc præcipit*, inquit, *vt soli operi eis commisso intendant, & oblatam prædicationis occasionem non consumant in ea quæ necessaria non sunt, sed præter intentum sese offerunt.* idem sentit Euch. Vatablus in locum illum 4. Reg. c. 4. præceptum Elisæi sic interpretatur: *hoc vnum agas, vt recta ad puerum eas.* Noster Delrius Adag. 208. explicans locum illum 4. Reg. *si occurrerit tibi homo non salutes eum, & si salutauerit te, his*, inquit, *paræmialibus summa festinatio præcipitur, quia vetant omnem vel breuissimam moram, distractionem, interruptionē. tale quid Seruator noster Apostolis præcepit: neminem per viā salutaueritis.* Luc. 10. 4. subdit veteres in sacris proclamasse, Hoc age. *Possumus Christiani, maximè qui sors Domini vocamur, nos ipsos sic adhortari, quando vadimus vt horarium pensum persoluamus, vt concionemur, vt sacrosanctam hostiam Deo Opt. Max. offeramus.*

20. Abulensis & breuius Caietanus, inquit, propter duo fit huiusmodi mandatū; alterum est ad tollendum moras, quæ inter salutādum solent obrepere. alterum ad indicandum silentium ministro, vt deuotè absq; distractione mētis properet ad exequutionem tāti miraculi. sic & nos interdū loquimur: ita vade, vt nec à quopiam audiare, nec videare; hoc est, si alienę sese offerāt cogitationes, & aliorsum te rapiant, non respondeas eis, neq; illis detinendo consentias. sic enim ego arbitror hæc verba accommodari posse ad moralem vsum.

21. 5. *In quamcumq; domum* &c.] Vide quę diximus p. 2. diluc. c. 17. sch. n. 26. 27. *Pax huic domui*] nomē, שלום salem, pax Hebræis latius patet; quàm Latinis. docet Paulus quid nomine pacis significent Hebræi, ait enim Ephes. 2. 13. 14. *vos qui aliquando eratis longè, facti estis propè in sanguinem Christi. ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum* &c. est ergo, definiente Paulo, hebręis pax duorū inter se dissidētium redintegratio, seu recōciliatio. atq; adeò ponitur pro trāquillo, & felici rerū statu, & opponitur seditioni, & perturbationi, vt in Gē. 15. 15.

Tu autem

Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. hac voce hebræi in salutationibus vtebantur, salutem, felicitatem, & incolumitatem precantes: vt videre est in eo, quod dispensator domus Ioseph respondit timore turbatis filijs Israel, & ait Gen. 43. 23. *Pax vobiscum, nolite timere,* & in libro Iudicum 19. 20. *pax tecum sit.* sic Christus post resurrectionem salutans turbatos eius morte discipulos dixit: *pax vobis.* Ioan. 20. 21. 26. 22. & hîc Luc. 10. 5. hortatur discipulos, vt hac vtantur salutatione: *in quamcumq; domum intraueritis, dicite: Pax huic domui.*

22. 5. Sed in hac discipulorum salutatione maximè contineri intelligitur reconciliatio cum Deo, quę vera salus est, & sine qua non est vlla salus, quæ vera sit. mittebantur enim Apostoli, & discipuli vt homines Deo reconciliarent, ideo hoc salutatis imprimis precabantur. & secundùm Chryso. hæc non erat sola salutatio, sed cum benedictione coniuncta. & Theoph. per salutationem, & pacem de qua Christus ait discipulis vt primum dicerét: *Pax huic domui,* benedictionem intelligit; non tamen puto ipsum excludere propriam salutationem coniunctam cum benedictione. de hac salute, & incolumitate rogat Dauid nuntium dicens 2. Reg. 18. 28. *Estne pax puero Absalom?* & Psalm. 37. 4. *non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.* eodem modo iussit saluere Nabalem 1. Reg. 25. 5. 6. *salutabitis eum ex nomine meo pacificè, & dicetis: sit fratribus meis & tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus quæcumque habes, sit pax.* quibus omnibus locis, pax integritatem, salutem, incolumitatem, & tranquillitatem significat; vt opponitur seditioni, & confuso ac perturbato rerum statui. Apud Malac. quoque 2. 5. 6. Tribus Leuiticæ felicem olim statum commemorans Deus ait: *pactum meum fuit cum eo vitæ, & pacis;* hoc est, incolumitatis nisi pacem hîc interpreteris quod semper habitura esset ea tribus sacerdotium, vt Num. 25. 13. *Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum.* Sed & hoc Felicitati tribuitur. Subdit mox Deus ibidem: *in pace,* hoc est, integritate obseruans mandata, *& in æquitate ambulauit mecum:* hanc eamdem vocem gladio, & bello sacræ litteræ non rarò opponunt. Matth. 10. 34. 35. *Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium.* nomine gladij diuisionem, separationemve intelligit. sic enim subdit: *veni enim separare hominem aduersus patrem suum* &c. itaq; diuisionem seu separationem opponi paci, idem etiam patet ex Luc. 12. 51 Denique vt docet Geneb. in Psal. 71. Pax phrasi hebræa, omne boni, & felicitatis genus includit i est autem symbolum pacis, & reconciliationis Euangelicæ cum Deo.

23. Deducitur nomen hebræum, salem, à radice שלם salam quæ significat aliquid esse integrum, perfectum, suis numeris absolutum: & per metalepsin, habere pacem, quæ hebræorum lingua consensus, concordia seu integritas, vocatur ob id, quòd pax sit partium inter se dissentientium compositio, & redintegratio. nomen ergo, salem, ab ea radice deductum, significat integritatem, perfectionem, concordiam, vnanimitatem, consensum, incolumitatem, salutem, felicitatem, redintegrationem & reconciliationem.

24. 6. *Et si ibi fuerit filius pacis*] D. Greg. hom. 17. in Euang. filium pacis hic pro prædestinato accipit: quin etiam August. 1. de corrept. & gratia cap. 15. idem videtur ante Greg. dixisse: quam sententiam aliquot rationibus Toletus reijcit annot. 10. potest verus sensus, seu notio harum vocum elici ex Mat. 10. 12. vbi hoc idem obiectum est Apostolis, & subditur v. 13. *si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam, si autem non fuerit digna pax vestra reuertetur ad vos.* Itaque filius pacis erit is, qui dignus est, hoc est, qui Deum colit, nec veritati resistit, & suæ salutis auidus est. qui eiusmodi fuerit, super eum requiescet, inquit, pax vestra, id est, proderit salutatio vestra, vtilis erit prædicatio: ex quo loco Matthæi etiam intelligitur non posse filios pacis dici prædestinatos, qui à solo Deo cognoscûtur. hi autem quos salutare iubentur discipuli cognosci poterant, ac debebant esse digni necne. nam ibidem v. 10. habet Matth. *in quamcumque ciuitatem, & c. intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit.* idem verò sentit Euthy. qui interpretatur filium pacis esse, qui pacificus est. est enim phrasis hebræa. ij autem vtuntur genitiuo substantiuo pro adiectiuo dicunt enim: filium diuitiarũ, id est, hominem diuitem, ita & filium pacis pro pacifico. hæc explicatio consentit cum nostra. alij quidam interpretantur filium pacis, hoc est, dignum pace, quod non multum placet Toleto, sed nõ video cur displiceat, nam qui dignus est pace, is est veritatis & salutis amator, & Deum colit. dicere itaq; hominem dignum esse eum, qui Deum colit, qui consentit veritati, & cæt. idem est ac dicere esse dignum pace, cui contrarij sunt ij *qui sunt ex contentione & non acquiescunt veritati: credunt autem iniquitati,* vt Apostolus ait Rom. 2. 8. & ita de Paulo Actor. 18. 7. dicitur intrasse in domum cuiusdam nomine Titi Iusti, colẽtis Deum. is dignus ac filius pacis dici potest.

Cæterùm ad magis declarandam hanc phrasim hebræam, qua dicimus filium iniquitatis, & filium pacis, & similia, tres vtiles canones notat Delrius Adagio 691. primus canon; quando hæc vox. Ben, vel filius in Scriptura coniungitur cum genitiuo rei substantiam denotante, tunc vsurpatur nomen illud cui adiungitur pro casu suo nominatiuo, vt, filij hominum, id est, homines; & secundùm aliquos, filius hominis, homo, sic filij taurorum. Eccles. 38. 5. vel filij arietum, tauri, vel arietes Psal. 28. 1. & filia areæ, area. Isa. 21. 10. ita filij populi, populares; filij exercitus, exercitus ipsi, filij orientis, orientales; filia Ierusalem, filia Sion, filia Babylonis. Hierosolymitana, Sionia, Babylonica, & apud Homerum υἷες Ἀχαιῶν, Achæi. verum non habet locum hæc regula, quando ille genitiuus continet aliquid pertinens ad ipsum patrem vt est affectio, vel dignitas, vel peculiaris paternitatis ratio, vt cùm dicitur filius Abraham, filius Dauid & cæt. vel filius doloris, vel filius dexteræ, Benoni, Beniamin Genes. 35. 18. vel (secundùm alios) in nouo testamento, filius hominis dicitur Christus, quia ex sola matre; & apud Apostolum Colossens. 1. 13. *filius dilectionis suæ,* hoc est, filius dilectus. Alter canon; quando nomen, filius, annectitur casui patrio, significanti aliquid ipsi rei intrinsecum, aut acquisitum præsens, vel præteritum; tunc filius significat idem, quod generale vel speciale nomen rei, de qua fit mentio, & explicari debet genitiuus per suum adiectiuum, v. g. filius iniquitatis psal. 88. 23. id est, homo iniquus: agitur enim de peccatoribus, quorum nomen specificum est homo. sic filij cantorum, homines cantores 2. Esd. 12. 28. filij Prophetarum 2. Regum 2. 3. Homines Prophetæ, vel discipuli prophetarum. item iuxta Hebræum textum, filij roboris, seu fortium Psalm. 29. 1. 2. Paralipom. 26. 17. & 28. 6. & 1. Paralipom. 26. 6. & 2. Regum 2. 7. hoc est, homines fortissimi. Filij captiuitatis Daniel. 6. 13. homines captiui: filij deliciarum Mich. 1. 16. homines delicati. Sic filius vnius anni 1. Regum 13. 1. id est, homo vnius anni. similiter Isa. 5. 1. in cornu filio olei, cornu ponitur pro robore & potentia, oleum verò pro abundantia, & fertilitate; nomen autem genericum, siue 25.

genus

genus prati, horti, vineæ est fundus, locus, solum, siue terra. quare explicandum est in loco munito, seu forti, simul & fertili. sic Zachar. 4. 14. Duo filij olei, siue iuxta septuaginta, pinguedinis, sunt duo Prophetæ secundi in gentium conuersione futuri.

Tertius canon; cùm nomen filij iungitur genitiuo nominis, quod designat accidens omninò extrinsecum, & pendens à futuro, vtpotè indicans præmium vel pœnam, aut quid simile, tunc explicandum est per futurum verbi cognati, vel per vocem dignus, v. g. 1. Regum 20. 31. & 2. Regum 12. 5. filius mortis homo dignus morte. Psalm. 78. 11 filij mortificatorum, homines digni vltimo supplicio Matt. 23. 15. *Filium gehennæ duplo quam vos*, hoc est, (vt cum Columella dicam) duplicius dignum æterna damnatione, quam vos estis. Ioa. 17. 12. filius perditionis, homo dignus, vel certus perdi. Deut. 25. 2. Filius verberum, homo verberandus, verbero. Ephes. 2. 3. *natura filij iræ*, natura digni iræ, & supplicio. sic quod Matth. 10. 13. dicitur: *si fuerit domus illa digna, pax vestra veniet super eam.* Lucæ 10. 6. seruato idiotismo, dicitur: *si fuerit ibi filius pacis*, hoc est, dignus pace. hæc ex Delrio, quæ vtilia sunt non modò ad hunc Lucæ locum intelligendum, sed ad multa alia scripturæ loca: illud tantùm notauerim, etiam filium pacis rectè per secundam regulam accipi posse pro homine pacifico eo modo quo exposui n. 24.

26. *Requiescet super illum pax vestra: sin autem ad vos reuertetur*] Sic explicat hunc locum Augustinus sermone 42. de sanctis: *Veniant*, inquit, *ad domum & dicant, pax huic domui. non ore solum dicunt, quo pleni sunt, fundunt, prædicant pacem, & habent pacem. non sunt tales, de quibus dictum est, pax, pax, prædicantes non habent (pacem) laudant, & amant, dicunt, & non faciunt, sed tamen tu accipe pacem, siue occasione, siue veritate Christus annuntietur. qui ergo plenus est pace, & salutat; pax huic domui; si est illic filius pacis, requiescet super eum pax illius: si quo minus, fortè enim non est illic filius pacis, nihil perdidit, qui salutauit: ad vos, inquit, reuertetur reuertetur ad te quæ non discessit à te. hoc enim dicere voluit, tibi prodest, quod annuntiasti, nihil profuit, qui non suscepit, non quia ille inanis remansit, ideo tu perdidisti mercedem redditur tibi pro voluntate tua, redditur tibi pro caritate, quam impendisti. reddet tibi qui te securum velit voce Angelica, pax in terra hominibus bonæ voluntatis.* Vide quæ diximus p. 2. di luc. cap. illo 17. schol. n. 27. vbi secundùm sensum assignauimus & secundus fuit hic idem ab August. insinuatus. Contra quem hoc obijci potest; nam etiam si dignus salutatione fuisset is quem salutabant Apostoli, & Discipuli, non amisissent mercedem suam: at Dominus dicit, si indignus erit reuertetur ad vos pax vestra, salutatio vestra, id est, proderit vobis, non carebitis mercede siue dignus, siue indignus fuisset pace seu salutatione is quem salutabant, semper pax hoc sensu reuertebatur ad Apostolos vel discipulos, non enim priuabantur sua mercede vnquam. tantùm ergo Dominus significat Apostolos, seu discipulos, etiamsi indignis hospitibus precentur pacem, non amissuros esse præmium, vel mercedem operis sui; ac proinde non fore omninò vanam, & prorsus inutilem salutationem. itaq; siue digni, siue indigni sint hospites, vel domus, pax, & salutatio, id est, merces salutationis ad salutantes reuertetur, non præteribit illos.

Sin autem] Idem est, ac sin minus.

27. 7. *In eadem autem domo manete* &cæt.] Græcè ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ. *in ipsa autem domo*, videlicet, cuius vos pater familias receperit, hinc patet non esse sensum, quasi iusserit Dominus discipulos binos manere: esto id sequi videatur ex his verbis Christi: & licet noster interpres habeat *in eadem autem domo manete*, idem tamen sẽper sensus est.

Edentes & bibentes quæ apud illos sunt] *Hoc est*, inquit Theophyl. *quæ proponunt vobis, etiamsi vilia & parua sint; nihil amplius inquirentes*, &, vt ait D. Greg. hom. 17. qui sacculum & peram portare prohibuit, sumptus, & alimenta ex prædicatione concedit.

Dignus est enim operarius mercede sua] Quasi dicat, concionatores operarij sunt, ergo mercede digni. Iure igitur, vt Paulus ait 1. Cor. 9. 14. *Dominus ordinauit his, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere.* & ad Galat. 6. 6. *Communicet autem is, qui catechizatur verbo ei, qui se catechizat, in omnibus bonis*, hoc est, qui mysteria fidei docetur verbo fidei, communicet ei, qui se docet, bona temporalia, si ille eget. quare quod Deuter. 25. dicitur: *non alligabis os boui trituranti*, rectè interpretatur Apostolus de doctoribus & concionatoribus. Notandum, inquit Greg. eadem ho. 17. quod subditur: *Dignus est operarius mercede sua. quia iã de mercede operis sunt ipsa alimenta sustentationis; vt hic merces de labore prædicationis inchoetur; quæ illic de veritatis visione perficitur: qua in re considerandum est, quod vni nostro operi duæ mercedes debentur: vna in via, altera in patria: vna quæ nos in labore sustentat, alia quæ nos in resurrectione remunerat. merces itaque, quæ in præsenti accipitur, hoc in nobis debet agere, vt ad sequẽtem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisq; prædicator non ideo prædicare debet, vt in hoc tempore mercedem recipiat; sed ideò mercedem recipere, vt prædicare subsistat. quisquis namque ideo prædicat vt hic vel laudis, vel muneris mercedem recipiat, æterna proculdubio mercede se priuat. quisquis verò vel ea quæ dicit, ideo placere hominibus appetit, vt dum placet quod dicitur per ea dem dicta non ipse, sed Dominus ametur: vel iccirco terrena stipendia in prædicatione consequitur, ne à prædicationis voce per indigẽtiam laxetur: huic proculdubio ad recipiendã mercedem nihil obstat in patria, quia sumptus sumpsit in via.* Sic sapiẽter Greg.

Nolite transire de domo in domum] Hoc est, quod dixerat; *in eadem domo manete*, quia alioqui domicilium mutare citra necessitatem, leuitatis, & inconstantiæ est, &, vt inquit Ambros. sermo. 32. *reprehensibile est vt vir, qui Euangelium annunciat, & docet errandum non esse, ipse per diuersos incipiat oberrare, & domum cui pacem dixerat, deserere, hospitemq; contristare.* dixi citra necessitatem, quia nõ prohibet hic Dominus ex iusta caussa de domo vna in aliam migrare, id quod fecit Paulus Actor. 18. nam de domo Aquilæ transiuit in domum Titi. Vide item, quæ parte 2. cap. 17. schol. num. 25. diximus.

8. *Et in quamcumque ciuitatem* &cæt.] Hoc documentum, inquit Toletus, non idem prorsus est cum præcedenti: *in eadem autem domo manete edentes* &c. prius enim dixerat, *vt ederent de ijs, quæ sunt de bonis eorum, quibus prædicauerint, quasi diceret, non est quod ematis aut pretio comparetis vobis victum, sed ijs, quis aliorum sunt vtimini, ac si vestra essent: ob id adiunxit Christus, dignus est operarius mercede sua, nec dictum est, edite, & bibite quæ apponuntur vobis. sed quia apud illos sunt. nunc autem monet vt in ijs quibus vti conceditur, non curent quid, aut quale sit quod eis offertur, sed quolibet cibo & potu dato sint contenti.* Sic Toletus. probabilis quidem est hæc expositio, sed vt significaui versic. præcedente ex Theophyl. idem mihi videtur esse præceptum vtrobique, & tantùm hoc interesse, quod ibi sermo sit de domibus priuatis, earumque domesticis; at hic de ciuitatibus, & op- 28.

pidanis.

pidanis. Apostoli enim & Discipuli non recipiebantur ij, so statim initio prædicationis à ciuitatibus, quin potius repellebatur inde eorum prædicatio saltem aliquando; & ita compellebantur sæpè ad priuatas domos adire, & ad quosdam hospites notos diuertere. ideo Dominus prius ingressus in domum, postea in ciuitatem meminit. vbi enim sensim per miracula, salutem, doctrinam, & vitæ sinceritatem cognosci cœperant, tunc libenter à ciuitatibus, & villis recipiebantur.

29. 9. *Et curate infirmos*] AEgris sanitatem restituite, inter ægros autem intellige dæmoniacos, vel à dæmone arreptos. nam discipulos etiam dæmones expulisse legimus inferius hic cap. 19.1. *etiam dæmonia subijciuntur nobis*. Itaq; & docere, seu prædicare, & miracula edere iubentur, vt & mentem illustrent Euangelij doctrina, & beneficijs in corpus collatis affectus, & voluntas eorum afficiatur magis erga doctrinam Euangelicam, & alliciantur hi qui audiunt ad eam admittendam.

Et dicite illis appropinquauit in vos regnum Dei] Nimirum regnum Messiæ propinquum est: etenim à Christi resurrectione cœpit Ecclesia Christianorum propagari, & ea regnum est Christi. vel appropinquasse dicitur regnum Dei, hoc est, aduenisse iam Christum olim in lege & Prophetis promissum, & à Iudæis iam diu expectatum. aduentus ergo Messiæ regnum etiam Dei appellari potest; vel deniq; regnum Dei regnum est cælorum, cuius ianua prius lōgo tempore obserata per aduentum Christi aperta est.

30. 10. 11. *Et in quamcumque* &c.] D. Hieronymus Amos 2. *Saluator*, ait, *discipulis præcepit, vt si fortè quoniam adhuc versabantur in terra, mortale quid eorum in operibus adhæsisset, excuterent puluerem de pedibus suis*. hoc morale potius est, vide quæ diximus parte 2. eodem c. 17. sch. n. 28. 29. Circa illa tantùm verba ver. 11. *Tamen hoc scitote quia appropinquauit regnum Dei*] Obseruandum est aliud esse prædicare Euangelium, aliud credere Euangelio, primum etiam inuitis & nolentibus populis, si fieri potest, faciendum est. est enim hoc Apostolis & Discipulis eorumque successoribus præceptum, & ideo obseruandum. alterum verò, quod est credere, liberum relinquitur audientibus Euangelium. qui enim nunquam crediderunt, non sunt inuitè, & contra suam voluntatem cogendi vt Euangelium recipiant; quamuis grauiter peccent, & æternis pœnis obnoxij sint, cùm diuino præcepto non obediant. Hæc constant ex Actor. 5. vbi cum Apostolis diceret princeps sacerdotum versic. 28. *præcipiendo præcepimus vobis, ne doceretis in nomine isto* &c. versic. 29. Respondens Petrus & Apostoli dixerunt: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus*. erat ergo præceptum prædicare etiam inuitis Iudæis, & Pharisæis; & inferius versic. 40. cùm ij, qui erant in concilio, conuocantes Apostolos cæsis denuntiassent, ne omninò loquerentur in nomine IESV, subditur versic. 42. de Apostolis; *omni die non cessabant in templo, & circa domos docentes, & Euangelizantes Christum Iesum*. quæ rectè annotat. 15. à Toleto obseruantur. hoc ergo hic significatur, cùm dicitur: *tamen hoc scitote*. vt sit sensus: quamuis hinc discedamus, excusso etiam in vos puluere, non tamen præterimus vos monere iterum atque iterum appropinquasse regnum Dei, vt intelligatis culpa vestra vos non credidisse, non nostra, qui prædicauimus; & fecimus partes nostras, prout nobis à Deo præceptum est.

12. *Dico vobis*] Hæc exposita sunt à nobis part. 2. capit. 10. schol. num. 44. & capit. 17. schol. num. 30.

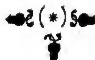
A 13. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida* &cæt.] Vide parte 2. eod. c. 10. sch. n. 40. 41. & Theo. 1. & 2. vbi de hoc loco disputatum est.

14. *Verumtamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio* &c.] Vox illa, *verumtamen*, Græcè πλὴν, vim habet inferendi, vt sit sensus, *idcirco*, vel *propterea*, idque secundùm Euthymium in Matthæū. Alij malunt accipere vt particulam vehementer affirmantis, & asseuerantis aliquid. mihi placet esse aduersatiuam particulam, vt sit sensus: licet plura miracula & virtutes factæ sint apud vos, quàm apud Tyrios & Sidonios, atque adeò in hac vita, quod ad beneficia attinet diuina, prælati sitis, ad diem tamen extremum iudicij grauioribus & acerbioribus supplicijs puniemini, quàm Tyrij & Sidonij non ergo illud, *in iudicio*, significat non esse puniendos ante iudicium, sed potius insinuat alterum sæculum. 31.

B 15. *Et tu Capharnaum*] Vide loc. citat. c. 10. sch. n. 41.

16. *Qui vos audit me audit*] Matth. 10. legimus Apostolis dictum esse, quid simile, *qui recipit vos, me recipit, & qui me recipit, recipit eum, qui me misit*. quod de receptione in hoc hospitium ob ea, quæ sequuntur, videtur accipiendum. Vide parte 2. dilucidationum cap. 17. schol. num. 55. 56. quibus verbis significatum est contrarium eius, quod hic manifestè ponitur. *qui vos spernit, me spernit* &cæt. Lucas verò hic ait: *qui vos audit*, id est, qui vestræ doctrinæ credit, vestrisque præceptis obtemperat, *me audit*, mihi obtemperat. hoc ergo interest inter illum locum Matthæi, & hunc Lucæ, quod ibi de receptione hospitij sit sermo, hic de receptione doctrinæ; si tamen ea, quæ expressè, & clarè præcipiuntur respiciamus; tacitè, & in receptione illa Matthæi ad hospitium, etiam continetur receptio doctrinæ de qua Lucas; & illa Matthæi in hac Lucæ. Verùm obserua non dixisse C Dominum: qui vos non audit, me non audit, sed potius, *qui vos spernit, me spernit*, quia reuera non credere, & obedire prædicanti nomine Christi, contemptus quidam est concionatoris, & concionis. 32.

Iterum obserua quanta sit Prælatorum auctoritas, quorum est prædicare Euangelium, quibus etiam parendum est; est enim non ab hominibus, sed à DEO auctoritas illis collata: & quod ipsis debeatur fides & obedientia, non modò ex præcepto Christi fit; sed etiā quia ipsi vices Christi gerunt, eum repræsentant. postremò patet hinc quanta debeat esse ipsorum sanctitas, & quantoperè cauendum subditis ne contra eorum præcepta faciant, eosque hoc modo spernant. Audi quid Dominus Samueli 1. Regum 8. dixerit: *non te spreuerunt, sed me*. & Moses Exod. 5. 6. rebellibus, ac contemptoribus Iudæis dixit: *non contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum*. qui & D Deuteronom. 16. necari mandauit eum, qui sacerdotis iudicio & præcepto parere recusaret. 33.

THEORIA PRIMA.

Fuerintne septuaginta Discipuli, an septuaginta-duo?

1. Graecorum de discipulorum Christi numero sententia.

VETERES quidam auctores, præsertim verò Græci, cùm mentio incidit discipulorum, septuaginta dumtaxat solent ponere, vel numerare. Sunt hi Irenæus libr. 2. cap. 37. & libr. 3. capit. 13. Clemens libro 4. dispositionum, quem citat Eusebius libro 1. histor. Eccles. cap. 14. Ambrosius hic, & sermone 24. Diuus Hieronym. ad Fabiolam de quadraginta duabus mansionibus. Damasus epist. 4. quæ est de Chorepiscopis, Concil. Neocæsar. canon. 13. quem Damasus profert. Dorotheus in synopsi: hi septuaginta numerant, fauent plerique Græci codices, & Syriaci septuaginta tantum legunt; quod sequuntur Euthym. & Theophylact. nec desunt rationes, quibus stabiliatur hæc sententia. numerum enim septuagenarium vt & duodenarium aiunt Iudæis in honore, & veneratione fuisse. duodenarium quidem propter duodecim Patriarchas; septuagenarium verò ob septuaginta animas, quæ cum Iacob ingressæ sunt in AEgyptum, à quibus totum postea Iudæorum genus proseminatum est Genes. 46. 27. Adhæc Moses non septuaginta duos, sed septuaginta dumtaxat seniores, consulente Ietro socero, elegit; qui infra se iudicarent. Exod. 18. 21 & 24. 1. Et Dominus Deus Numeror. 11. 16. septuaginta seniores eligi præcepit: *congrega*, inquit, *mihi septuaginta viros de senibus Israel.* His accedit Exod. 15. 27. in Elim, vbi castra posuerunt Israelitæ AEgypto egressi duodecim fuisse fontes, & septuaginta palmas, vt illis significarentur duodecim Apostoli, illis septuaginta discipuli.

2. Sententia Latinorum circa eundē.

Cæterùm Latini codices passim septuaginta duos discipulos constanter affirmant, & inter Græcos Diuus Epiphanius Hæresi 20. Tacianus Alexandrinus in sua Euangelica harmonia capite 6. legit septuaginta duos. Ammonius itidem in concordia Euangelist. capite 17. Clemens Papa constitut. libr. 2. capite 59. vel 55. Titus Bostrensis Lucæ 10. Diuus Augustinus libr. 2. quæstion. Euangel. cap 14. & serm. 42. de S S. & lib. 2. de consensu Euangelistarum. Auctor de mirabilibus sacræ Scripturæ capite 9. Beda Lucæ 10. vt interim omittam Anacletum Papam Martyrio, & antiquitate venerandum epist. 2. & 3. & Zephyrinum epist. 1 quos citauimus in schol. num. 3. Quin Diuus Hieronymus licet tantùm septuaginta discipulos numeret; cùm tamen omni labe emaculatum quattuor Euangel. librum ad Damasum mittit, ex emendatioribus codicibus restituit numerum septuaginta duorum Lucæ 10. scribit verò ipse Hieronymus de egregia à se nauata opera in corrigendis deprauatis quattuor Euangeliorum codicibus Præfat. in quattuor Euangel. Diuus Ambrosius quoque, quamuis discipulorum septuaginta solum faciat mentionem, postea tamen in

A caput 9. Epistol. ad Romanos & in caput 12. prioris ad Corinthios, clarè de septuaginta duobus discipulis loquitur: ausim etiam affirmare aliquos, qui septuaginta tantùm nominant, vsurpasse nomen septuaginta breuitatis caussa pro septuaginta duobus, eo modo quo dicimus septuaginta interpretes, quamuis septuaginta duo fuerint. constat igitur numerum septuaginta duorum discipulorum esse maximo consensu patrum receptum, & legendum esse hoc loco Lucæ: *designauit Dominus & alios septuaginta duos*. id, quod constat ex Biblijs iussu summi Pontificis correctis.

Vera sententia, eiusque rationes.

3.

Hæc igitur est sententia quam sequimur; nam primò vt rectè hic obseruat Maldonatus, si probatum erit, legendum esse septuaginta duos, totidem fuisse discipulos, **B** satis probatum erit. si quis verò probet legendum esse septuaginta, non omninò efficiet non fuisse plures: quoniam fieri poterit, vt cùm septuaginta duo fuerint, septuaginta tamen tantùm à Diuo Luca dicantur breuitatis caussa. Est & alia ratio, cur proniores, esse debeamus ad hanc sententiam amplectendam, quia cùm Dominus propterea duodecim Apostolos elegerit, quod duodecim essent tribus (docuimus hoc parte 2. harum dilucidationum cap. 8. schol. numer. 12.) verosimile est eo numero quoque discipulos elegisse, vt æqualiter respondere possent singulis tribubus; porrò numerus septuaginta duo æqualiter diuidi potest inter duodecim, non item septuaginta. Sex enim ex diuisione septuaginta duo singulis tribubus obtingent.

4. 1. Ratio.

C Ad hæc quæ aduersarij afferunt de numero eorum, qui cum Iacob in AEgyptum ingressi sunt, & de septuaginta senioribus; non tam pro ipsis, quàm pro nobis potius faciunt. nam si loquamur de ijs, qui egressi sunt de femore Iacob, & qui reipsà cum illo in AEgyptum descenderunt, erunt sexaginta sex animæ, vt ex Scriptura constat loco citato versiculo 26. tunc enim nec Iacob, nec Ioseph numerandus erit, qui iam erat in AEgypto, nec ingressus cum Iacob est: & Iacob non erat inter eos, qui propagati erant ex eius femore, numerandus. numerantur hic filij Iacob, qui ingressi sunt aliquo modo AEgyptum, ibi verò de his, qui reipsa cum Iacob ingressi sunt, agitur. Quod si numerare velimus Iacob, & Ioseph, & duos eius **D** filios, qui illi nati sunt in AEgypto, nec in AEgyptum cum Iacob ingressi fuerunt, erunt quidem septuaginta, sed tunc si eodem modo duos quoque filios Iudæ numeremus Her, & Onam, qui priusquam AEgyptum inirent, obierant Genes. 46. 12. erunt septuaginta duo omnes, qui nati erant de Iacob, numerando ipsum. quod si dicas, istos non esse ingressos AEgyptum, nec cum Iacob, nec sine illo; idem dicam ego de filijs Ioseph. scio posse responderi non esse rationem eamdem, quia filij Ioseph Ephraim, & Manasses saltem cum Ioseph ingressus est AEgyptum, & ipsi ingressi esse dici possunt tamquam contenti in lumbis eius. non item Her, & Onam. fateor hanc responsionem

admitti posse ad conciliandum versicul. 26. Genes. cum versiculo 27. ibi enim dicuntur sexagintasex animæ ingressæ AEgyptum, hîc verò septuaginta, quia si numerus septuaginta præferendus est, quia septuaginta animæ ingressæ sunt AEgyptum numerando cum Ioseph duos eius filios, qui quando ipse ingressus est AEgyptum, erant in lumbis eius; etiam & alia ratione præferendus erit numerus septuaginta duo propter omnes illos, qui vsque ad illud tempus ex Iacob nati fuerant, ipsum etiam numerando cum duobus filijs Iuda; conficiunt enim numerum septuagintaduorum, quod si dicas Actor. 7.14. animas septuagintaquinque ingressas esse AEgyptum, sic enim affirmat Diuus Stephanus. Respondetur, si cum Iacob, & Ioseph, & duobus eius filijs, numeres quinque tum nepotes Ioseph, tum pronepotes, qui nati sunt ipso viuente in AEgypto, sic erunt septuagintaquinque animę prout numerarunt septuaginta interpretes, quos sequutus est Diuus Stephanus in Actis; reliqui verò, qui nullo modo nati sunt in AEgypto, numerari non debent. quod si petas, cur potius in nostra versione ad explendum numerum septuaginta numerentur Ephraim, & Manasse filij Ioseph, quàm aliorum Patriarcharum? Respondeo, quia illi duo filij Ioseph confecturi erant duas tribus.

5. 3. Ratio. Quod verò Moses septuagintaduos seniores elegerit, illud, præter plurium auctoritatem, indicat, quod credibile sit ex singulis tribubus sex electos esse seniores. neque enim verosimile est ex vna tribu, plures quàm ex alia fuisse sumptos: si ergo æquales, & quidem sex sunt electi, omnes, ex duodecim tribubus desumpti, erunt septuagintaduo. dices, potuisse confici numerum octogintaquattuor sumptis æquali numero senioribus ex singulis tribubus, at nemo concedit seniores fuisse supra septuaginta duos. At quæstio tantùm vertitur, septuaginta ne fuerint, an septuagintaduo. Illud non inficiabor, non à tribubus, sed à Mose hos seniores electos esse, vt patet Numeror. 11. 16. 24.

6. 4. Ratio. Quartò assignari potest ratio, cur hoc numero septuagintaduorum electi fuerint à Domino discipuli. possum primùm dicere caussam esse ob sanctitatem quãdam huius numeri, & quod multis celebris sit exemplis, vt septuagintaduarum animarum, quæ ex Iacob descenderant, ipso etiã numerato, septuagintaduorum Iudicum, in quos spiritus Mosis effusus est, septuaginta duarum palmarum in deserto, septuagintaduorum interpretum, septuagintaduarum linguarum, totidemque gentium, in quas ij, qui turrim Babylonicam construebant, diuisi sunt, vt passim fertur, quibus omnibus Euangelium prædicandum erat, etenim septuagintaduas linguas, vel gentes fuisse opinatur Diuus Epiphanius contra hæreses initio. Sic Diuus Augustinus libro 16. de ciuitate 3. capite 3 & 11. Sic Diuus Hieronymus Matth. 26. Sic Prosper libr. 2. de vocat. gentium capite 4. & alij, item Hebræi, vt tradit Genebrardus in chronographia. Scio Pererium nostrum tomo 2. in Genes. libro 16. censere hunc gentium, & linguarum numerum incertum esse. Sed colligi potest ex Genes. 10. vnde septuaginta duas fuisse, qui turrim ædificasse, colligere est, & ex ijs diuisas esse gentes, ac linguas septuagintaduas credibile est. Auctor de mirabilibus sacræ Scripturæ capite 9. ac Beda Lucæ 10. ex septuagintaduabus linguis, & gentibus ortum asserit numerum septuagintaduorum discipulorum. numerum hunc septuagintaduo respondere viginti quatuor diei horis, quæ multiplicata per tria, quæ mysterium Trinitatis indicant, efficiunt septuaginta duas horas, quot sunt discipuli. Apostoli verò duodecim, respondent duodecim anni mensibus.

Sunt, qui eumdem numerum significatum velint per tintinnabula illa aurea, quæ in ora extrema vestimenti Aaronis pendebant, ita collocata vt semper inter duo mala punica esset vnum tintinnabulum, & inter duo tintinnabula vnum malum punicum. Exodi 28.33. 34. & Ecclesiast. 45. 10. 11. Volunt autem fuisse tam mala punica, quàm tintinnabula, septuaginta duo; ita vt malo granata, propterea quod coronam habeant, & multitudinem granorum multiplici distinctione seiunctam, aptè significare possint regna nationes & linguas mundi diuersas septuagintaduas; tintinnabula verò prædicatores atq; adeò discipulos Christi septuagintaduos per varias mundi partes, & regna ad prædicandum Euangelium missos. 7. Aliorum ad constituendum 72. discipulorũ numerum ratio.

Verùm non constat de numero malorum punicorum quot fuerint, sicut nec de tintinnabulis. Sunt enim qui duodecim tantùm fuisse affirment malo granata, similiter & tintinnabula ad repræsentandos Apostolos duodecim, quorum sonus in omnem terram exiturus. Sic Iustinus in Triphonem. contra alij multò plura fuisse putant. vide Diuum Hieronymum epistola ad Fabiolam, Iosephum libro 3. antiquitatum capite 8. quamuis rectè tintinnabula concionatores significent. Eius solutio.

Barradius reijcit illud, quod superius assertum à nobis est de septuagintaduobus senioribus, & de septuaginta duabus palmis in deserto. præcipua ratio est, quia scriptura nusquam dicit fuisse septuaginta duos seniores, vel septuaginta duas palmas, sed tantùm septuaginta. cur ergo nos credamus esse septuagintaduos? Fateor propterea probabile id esse, quod attinet ad palmas, & seniores; nihilominus quia viri aliqui graues, Iansenius, Salmeron, Baronius, Maldonatus, & alij illud affirmant; & fauet id numero septuagintaduorum discipulorum, sicut duodecim fontes in deserto numero duodecim Apostolorum; & mos, breuitatis caussa, numerandi septuaginta interpretes, quamuis septuagintaduo fuerint omnium sententia, idem suadet. Illud non negauero numerum septuagintaduorum interpretum, non ab Eleazaro Pontifice Iudæorum electum esse, sed ab ipsomet Rege Ptolemæo fuisse præscriptum, vt patet ex epistolis apud Iosephum libro 12. antiquitatum capite 12. quamuis aliud significet Iansenius. Scripsit enim 8. Obiectio cõtra veram sententiam. Dilutio.

Ptole-

Ptolemæus ad Pontificem Iudæorum: *benefacies si idoneorum delectu per tribus habito, ex vnaquaque sex viros bonos iam seniores ad nos miseris.*

9. Ratio vii. Postremò & hanc nostram sententiam de septuagintaduobus senioribus & palmis confirmare possumus ex Regula Diui Augustini libro secundo quæstionum in Exhodum quæstione quadragesimaseptima solere scripturam cardinalem, quem vocant, numerum seu perfectiorem exprimere, quamuis aliquid illi aut supersit, aut desit, ita vt quod de summa perfectioris numeri paulùm excrescit, aut infra est, non computetur. sic Actorum 7. 6. & Genes. 15. 13. dicitur semen Abraham peregrinum futurum & seruitutem in AEgypto seruiturum quadringentos annos, cùm aliquanto plures fuerint, nimirum 405. numerandi enim sunt hi anni ab ortu Isaac: ab hoc enim tempore cœpit peregrinari semen Abraham in terra non sua, quod fuit anno centesimo Abrahæ; nam licet Abraham venerit in terram Canaan anno septuagesimoquinto ætatis, vigintiquinque annis videlicet ante ortum Isaac, nihilominus semen eius in terra non sua non fuit peregrinum ante natum Isaac. Porrò Diuus Paulus ad Galatas 3. 17. & libr. Exhod. capite 12. 40. quadringentos triginta annos numerant à promissione prima cùm ageret Abraham septuagesimumquintum annum, & ingrederetur terram Canaan. vnde ad ingressum Iacob in AEgyptum fluxerunt anni ducenti quindecim; qui coniuncti faciunt annos quadringentos triginta; à quibus si subtrahas vigintiquinque annos, qui fluxerunt à septuagesimoquinto anno Abrahæ vsque natum Isaac, remanebunt anni quadringentiquinque. Sed hæc obiter, vt intelligamus annos peregrinationis seminis Abrahæ coniunctos simul cum annis seruitutis, & afflictionis conficere annos quadringentosquinque ab ortu Isaac; quamuis scriptura in Actis, & in Genesi, quadringentos nominet, videlicet minutos illos numeros non curat. nihil ergo absurdi dixerimus, si dicamus eodem modo septuaginta seniores, & septuaginta palmas dixisse scripturam more suo, binario neglecto; quamuis, vt verum fatear, parum ea res referat ad confirmandum numerum septuaginta duorum discipulorum, satis enim est ad id conficiendum communis Patrum auctoritas & codices emendati, qui passim septuaginta duos apud Lucam legunt.

Semen Abrahæ quot annis peregrinum fuerit & in seruitute vixerit.

10. Cæterùm dubitari etiam hic potest, quinam nunc in Ecclesia Apostolorum, qui discipulorum locum teneant. Passim censent, Episcopos Apostolis, Presbyteris septuagintaduobus discipulis successisse. Sic Anacletus epistola secunda, & Diuus Hieronymus ad Marcellam aduersus Montanum. & Beda in comment. in caput Lucæ 15. & hæc est communior, ac verior sententia. quamuis non ignorem Ignatium epistola ad Smyrnenses, Episcopos Christo, Presbyteros Apostolis, Diaconos septuagintaduobus discipulis similes facere, & Clementem etiam lib. constitut. capite 30. & eumdem Ignatium in epistola ad Trallianum. & in epistola ad Magnes. significare Episcopos Dei Patris, Presbyteros Christi, Diaconos, Apostolorum personam gerere.

Quos Apost. itemq; quos discipuli nunc in Ecclesia habeāt successores.

11. Illud non est prætermittendum Presbyteros septuagintaduobus discipulis Domini non aliter, quàm per similitudinem quamdam dici succedere, sicut Apostolis Episcopos. nam septuagintaduo discipuli non fuerunt Presbyteri, nec vllum ordinem aut iurisdictionem à Christo susceperunt: Philippus enim, & Stephanus, & alij quinque Diaconi, ab Apostolis ordinati Actorum 6. erant ex septuagintaduobus discipulis Domini, vt docet Epiphanius Hæresi 20. non fuissent autem Diaconi ordinati, si iam ante ordinem Presbyterij habuissent. similitudo autem in hoc posita est, quia sicut Christo in terris viuente primi sub Christo erant Apostoli duodecim, deinde septuaginta duo discipuli; ita nunc primi sub Romano Pontifice sunt Episcopi, post eos Presbyteri &c. non ergo propriè Episcopi Apostolis succedunt, nec Presbyteri septuagintaduobus discipulis; quamuis Apostoli etiam ratione ordinis Episcopalis dici possint succedere Apostolis, non tamen propriè eo modo, quo vnus Episcopus alteri, & vnus Rex alteri succedit. Vide Bellarminum libro quarto de Romano Pontifice capite vigesimoquinto.

Quomodo Presbyteri 72. discipulis succedāt.

THEORIA II.

Quinam fuerint septuagintaduo discipuli?

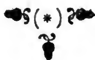
OECVMENIVS in Acta Apostolica inter septuagintaduos discipulos numerat hos.

- Barnabam.
- Sosthenem.
- Cephas cognominem Petro.
- Matthiam qui inter duodecim connumeratus postea fuit.
- Barsabam.
- Linum de quo ad Timotheum scribens meminit Paulus.
- Thaddæum.
- Cleopam & qui cum ipso erant.

Baronius Annal. tomo 1. Anno Christi trigesimotertio sic de nominibus discipulorum Christi scribit. *Nomina discipulorum, qui à Domino fuerunt electi, dum singula exprimere conati sunt aliqui, omnes ferè, quorum inuenerunt in epistolis Pauli fieri mentionem, quos eiusdem Apostoli constat fuisse discipulos, simul confarcinantes, nulla prorsus habita ratione veritatis, inter discipulos Domini adnumerant: & quod deterius est, eos admiscent, qui nec Apostolorum discipuli fuisse noscuntur; primus post Hippolytum, quod inuenerimus, eius rei auctor fuit Dorotheus, qui falso cognomine: Tyrij Episcopus inscribitur; immò & ab aliquibus martyris titulus eidem adijcitur: sed quam diuersus sit ab illo*

Dorotheo Tyrio, qui multa passus est temporibus Iuliani Apostatæ, dicemus suo loco: tu consule quæ notauimus in martyrologio Romano, dum de Dorotheo Tyrio egimus. hæc Baronius: & verè; nam, quod ad Dorotheum attinet, cautè legendus est ille libellus de septuagintaduobus Christi discipulis: pleraq; enim habet ab historica veritate abhorrentia. nam præterquam quod is auctor quoscunque nominatos in Epistolis Pauli absque alio delectu recenset inter septuagintaduos discipulos, certè quid magis ridiculum esse potest, quàm quoniam Paulus Philip. 4. 22 ait *salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt*, Cæsarem inter Christi septuagintaduos discipulos cooptare & Dirrachij eum Episcopum facere? cum consensu omnium iubeat Paulus salutari Christianos, qui in domo Neronis Imperatoris erant: neque enim temporibus illorum Imperatorum Cæsar dici poterat, nisi qui in Imperatorem eligeretur.

D. Epiphanius in Panario lib. 1. tom. 1. sub finem recenset aliquos ex septuagintaduobus discipulis, dum ait: *misit & alios septuagintaduos ad prædicandum, ex quorum numero fuerunt septem viduis præfecti, Stephanus, Philippus, Procorus, Nicanor, Simon, Parmenas, & Nicolaus, & Matthiam ante ipsos, Marcum, Lucam, Iustum, Barnabam, Apellem, Rufum, Nigrum, & reliquos septuagintaduos:* sic Epiphanius. Verùm ostendi parte 1. dilucid. in Proœmium Luc. Theor. 2. Lucam non Christi discipulum fuisse, nec ex septuagintaduobus vnum. D. Luc. Act. c. 21. 16. dum de Iasone Domini discipulo meminit, vt eum à recentioribus Apostolorum discipulis separet, cautè antiquum discipulum nominauit. quare nusquam puto extare nomina, quæ certò sciri queant septuagintaduorum discipulorum, in quo hallucinati sunt, qui contexere voluerunt Catalogum, commiscentes Apostolorum discipulos cùm Christi discipulis; quod Eusebius Historiar. lib. 1. cap. 12. qui diligentem nauauit operam in his perquirendis, testatur, cùm ait, nuspiam inueniri Catalogum eiusmodi septuagintaduorum discipulorum, quamuis numeret aliquos, quos hinc inde excerpsit, Barnabam videlicet, Sosthenem, Cepham, alium à Petro, Matthiam & Thaddæum; crediderim & Ananiam inter eos adnumerandum. Papias apud Eusebium libro tertio capite trigesimotertio antiquus Theologus, & auditor Ioannis Euangelistæ recenset inter eosdem Domini discipulos Aristionem, & Ioannem alium ab Euangelista quoque diuersum. Hæc obiter de nominibus discipulorum Domini.

DIGRESSIO I. MORALIS.

In varia loca huius Capitis 18.

A DEsignauit Dominus & alios septuagintaduos] Si quis non indiligenter animaduertere velit, quàm liberalis fuerit Dominus erga homines tempore legis Euangelicæ, videbit sanè beneficia Christianis collata longè superasse ea, quæ olim populo suo contulit Dominus. enimuerò inter eximias gratias, quas Deus Israeliticæ genti olim impertijt, illa fuit non contemnenda quod in B ducem illis seruum suum Mosem & in sacerdotem Aaronem tradidit, viros sapientia, & virtute conspicuos; qui & diuinis præceptis illam instituerent, & optimo vitæ exemplo ad virtutem excitarent. mitto Mariam illorum sororem: quæ tamen vitæ sanctitate hebræas mulieres in officio, atque pietatis operibus continere potuit, ac confirmare. & propter Mosem quidem, & Aaronem manna de cœlo pauit in deserto tot hominum millia, & columna ignis per noctem & nubis per diem etiam per loca inuia atque deserta deduxit. quibus beneficijs priuati sunt mortuo Mose, & Aarone; vt intelligerent Israelitæ quo loco habendum esset beneficium illud, quo tam illustres viros illis in legis doctores, duces, & rerum diuinarum magistros, & institutores tanta liberalitate tradiderat. igitur duo vel C tres tantùm erant tunc, qui tantam hominum multitudinem præcedebant Moses, Aaron, & Maria. & quamuis procedente tempore istis ex viuentium numero sublatis, Prophetas illis excitarit Deus; pauci tamen ij fuerunt præ tanta hominum multitudine: præsertim Elias, & post illum Elisæus, & qui quattuor maiores, & duodecim minores nominantur, neque ij simul vno tempore vixerunt omnes, quin aliquando vix vnus, vel alter nominabatur; quare tempore Samuelis sic dicitur 1. Reg. 3. 1. *sermo Domini erat pretiosus in diebus illis.* & Psalm. 73. 9. *signa*, inquit Dauid, *nostra non vidimus: Iam non est Propheta: & nos non cognoscet amplius.*

1. Collatio beneficiorum Domini tempore legis Euangelicæ cum eis quæ olim contulit. Gratiæ olim a Deo collatæ.

Iam verò vide quanto liberalior fuerit nobiscum Deus vbi Euangelij lux in orbem illata fuit, vt non mirum sit, si lex Euangelij, D lex gratiæ nominetur. etenim si hebræis olim Deum tres dedisse personas, magnæ liberalitati tribuebatur; quid dicemus, vel quo loco ponemus, non tres homines, qui nos regerent ac docerent, nobis donatos esse, sed ipsum Dei filium qui vnus instar omnium est, & eo amplius, in quo videlicet sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei? verum neque id solum præstitit, adiecit & duodecim Apostolos cœlesti sapientia benè prius instructos & admiranda in edendis miraculis potestate ornatos, & verò etiam multò admirabiliore potentia in curandis animorum morbis munitos, hos ad inuehendam legis Euangelicæ doctrinam in totum terrarum

2. Lex Euangelij lex gratiæ & cur. Beneficiorū tempore legis Euangelicæ collatorum enarratio.

A orbem transmisit, tamquam cœlestes legatos & vniuersorum hominum doctores, neque his contentus, septuagintaduos designauit discipulos pro linguarum & gentium diuersitate, vt tanto faciliùs in omnem terram exiret Euangelij sonus, & ad omnes nationes Euangelicæ legis permanaret vtilitas, atque ita fieret, vt qui in peccatorum tenebris iacebant, & tetra ignorantiæ nocte caligabant, cœlestem lucem aspicerent: verè de Christianis Dauidicum illud affirmari potest Psa. 137. *magnificauit Dominus facere cum eis, magnificauit Dominus facere nobiscum.*

3. Nec est quod miremur tantam in nos liberalitatem. Dei enim opera magnifica sunt, & omni laude dignissima. *confessio & magnificentia opus eius*; Itaque quia largus est Deus, & liberalis in benefaciendo, non modò ea quæ
B necessaria sunt rebus à se conditis tradere, sed complura etiam dona largiri solet, imprimis verò hominibus. id quod non ex hoc dumtaxat loco Lucæ intelligere est, vbi præter duodecim Apostolos tamquam insignes duodecim totius orbis Principes addidit & septuaginta duos discipulos, sed alijs etiam multis exemplis illustrare possumus. nam (vt generatim ad alia beneficia oculos conuertamus) si ea, quæ ad corporis humani necessitatem pertinent, intueamur, non solùm ea contulit, quæ necessaria sunt corpori vel nutriendo, vel conseruando, vel sanando, si fortè in ægritudinem incidat, verùm etiam adiecit ea, quæ non necessaria erant, & ad delicias potius faciunt. multò verò plura tribuit animorum saluti commoda & opportuna: ipse tute-
C larem Angelum, & patronum non singulis dumtaxat hominibus assignauit, sed etiam singulis ciuitatibus, ac prouincijs custodes attribuit. & vide quàm beneficus, & suauis sit. ipse idem non semel, aut iterum peccatorem vocat, & ad patientiam inuitat, eumque solatur, ac recipit cum ad ipsum, tamquam ad beneuolum patrem redit, sed quoties dum viuunt homines, ad cor redeunt, obuijs vlnis recipit. quanta quæso esset alicuius præpotentis Regis mansuetudo, & in subditos beneuolentia, si quempiam, qui grauiter ipsum offendisset, ad amicitiam redintegrandam prolixè, ac liberaliter excitaret vel semel, polliceretur que si ad se rediret non modò illi iniuriam omnem condonaturum, sed etiam filium, & regni hæredem esse futurum? Atqui multò frequentiùs, ac maiori procul dubio efficacitate idem facit DEVS Opt. Max.

Similitudine Christi Domini in nos beneuolentia & liberalitas declaratur.

D Ipse cum innumeris alijs modis posset hominem olim lapsum in mortem sempiternam ad vitam reuocare, & sibi reconciliare, voluit quæ sua infinita est liberalitas & benignitas, seruato omni iustitiæ rigore id efficere, vt tantò copiosior esset hominis redemptio; & cum gutta sanguinis hoc ipsum præstare posset, totum tamen sanguinem profundere voluit. Adhæc non ea dumtaxat auxilia confert, quæ necessaria sunt, sed multò etiam plura & efficacia addidit: quod si necesse esset multò admirabiliora, ac diuiniora faceret ad hominum salutem obtinendam, si mortuos excitare, si cœlestes omnes spiritus ad nos mittere oporteret, ea paratus esset efficere: vt verissimum sit illud Iacob 4. *dat omnibus affluenter, & non improperat.* hæc propterea diximus, quod nos hic locus Lucæ moneat, vt Christo Christiani præsertim, grati simus, qui ad hominum salutem procurandam, & ad Euangelij lucem diffundendam, non Apostolos modo duodecim, sed discipulos etiam septuagintaduos misit in orbem; non necessarijs tantùm contentus, sed largissima manu etiam multò plura largiendo: ijs verò postea tot venerandos antistites, & presbyteros, tot excellentes doctores, tot inclytos Martyres, tot religionum institutores sanctissimos, tam multos cænobiorum incolas morum sanctitate præstantes, tot Heremitas admiratione dignissimos, tot denique cœlestes Virginum choros, qui Ecclesiam ipsam sanctitate nutrirent, illustrarent, denique optimis exemplis ad virtutem excitarent: vt meritò damnanda sit tanta hominum socordia, & ingratitudo erga tam liberalem, & munificum parentem. Quantò æquiùs nunc expostulare posset Deus nobiscum, quàm cùm de Hebræis conquestus est per Michæam capite 6. 3. 4. *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi, quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruientium liberaui te: & misi ante faciem tuam Mosem, & Aaron, & Mariam.* nos enim non de Ægypti seruitute, sed diaboli, nec tres modò misit ante faciem nostram, sed ipsemet venit ad nos, ore suo nos docuit, addidit Apostolos duodecim, designauit discipulos septuagintaduos. Sed de hoc satis dictum sit.

Et misit illos binos ante faciem suam] Diuus Gregorius homilia 16. in Euangel. *ecce*, inquit, *binos ad prædicandum discipulos Dominus mittit, quatenus hoc nobis tacitus innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.* quam rem confirmat Diuus Augustinus in Psal. 94. accersito ad hoc probandum loco scripturæ Cant. 4. 2. & cap. 6. 5. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. quid est dentes tui?* ait Diuus Augustinus, *per quos loqueris. dentes enim Ecclesiæ per quos loquitur Ecclesia. quales dentes tui? tamquam grex detonsarum. quare detonsarum? quia sarcinas seculi deposuerunt. nonne detonsæ erant oues illæ, de quibus paulò ante dicebam, quos præceptum Dei totonderat dicentis: vade, vende omnia, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis: & veni sequere me? fecerunt hoc præceptum, detonsi venerunt. & quia baptizati sunt credentes in Christum, quid ibi dicitur? ascendentium de lauacro. id est, ascendentium de mundatione. & omnes geminos creant. quos geminos? duo illa præcepta, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ.* eamdem expositionem eiusdem loci affert Diuus Gregorius in cant. cap. 4. ait enim: *sicut per oculos prædicatores intelliguntur, quia per eos Ecclesia illuminatur: similiter & dentes eiusdem possunt dici, quia per eos infideles consumuntur, & paruuli nutriuntur. Dentes quippe benè sancti prædicatores vocantur: quia dum*

4. Concionatores charitate ornati sint oportet.

sanctam scripturam exponendo minoribus fratribus elucidant, quasi panem paruulis tanquam matres filijs commasticant, quo infirmi ad fortiora conualescant. hi nimirum benè sicut grex tonsarum quæ ascenderunt de lauacro esse dicuntur, quia dum se à peccatis omnibus in baptismo ablutos esse recordatur, libenter onera mundi deponunt, vt ad cœlestia consequenda & prædicanda quò liberiùs, eò faciliùs gradiantur. De quibus subditur: omnes gemellis fœtibus & sterilis non est inter illas. gemellos fœtus omnes sancti prædicatores habent; quia dum in duobus præceptis caritatis cæteros homines supereminent, geminam dilectionem prædicant. & in ea duos populos Iudaicum, & gentilem gignere non cessant. inter quos nullus est sterilis: quia profectò prædicator non est dicendus, si filios spiritales gignere contemnit.

5. Hæc eadē caritas facit, vt concionatores ipsi inter se coniuncti colligatique sint, & nec inuidiæ liuore stimulatus vnus contra alterum inuehatur, vel de bono alterius nomine quicquam detrahat. quod mihi hæc Lucæ verba mysticè significare videntur. *Misit illos binos,* nimirum voluit Dominus, omnes concionatores & Christiani populi magistros inter se iugatos, & caritatis, pacisque vinculo constrictos esse. quam rem Marc. 9. 49 docuit Dominus, dum Apostolis dixit: *habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.* indicat enim duo apprimè necessaria concionatori; prudentiæ salem, ne auditores vel minima in re offendant; & vt pacem inter se perfectam obseruent, & caritatem mutuam: id quod idem Diuus Gregorius egregiè docet libr. 22. moralium cap. 16. *sunt,* inquit, *nonnulli, qui in eo quod officium prædicationis exhibent, alijs inuident bonum, quod habent, atq; ideo tam veraciter non habent. quibus rectè per Iacobum dicitur. Quod si Zelum amarum habetis inter vos, & contentiones sunt in cordibus vestris: non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. vnde hic quoque cùm dictum esset; si fructus eius comedi absque pecunia: rectè subiungitur: & animam agricolarum eius afflixi: agricolæ quippè huius terræ, sunt hi qui minori loco positi, quo valent Zelo, quanto possunt opere, ad eruditionem sanctæ Ecclesiæ in prædicationis gratia cooperantur. quos videlicet terræ huius agricolas, hoc est, non affligere, eorum laboribus non inuidere: ne rector Ecclesiæ dum soli sibi ius prædicationis vendicat, etiam alijs rectè prædicantibus, inuidia se mordente, contradicat. pia etenim pastorum mens, quia non propriam gloriam, sed auctoris quærit, ab omnibus vult adiuuari quod agit. Fidelis namque prædicator optat, si fieri valeat, vt veritatem, quam solus loqui non sufficit, ora cunctorum sonent. vnde cùm Iosue (numer. 11.) duobus in castris remanentibus, atque prophetantibus vellet obsistere: rectè per Moysem dicitur: quid æmularis pro me? quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum? prophetare quippe omnes voluit, qui bonum quod habuit, alijs non inuidit.* Hæc sapienter Greg.

Charitatem prudentia comitari debet.

6. Postremò & illud ex hoc loco vtiliter discere possumus, neminem in suo sensu abundare debere, vel in se solo spē collocare, quasi sibi ipsi sufficiat. iccircò enim bini missi sunt Apostoli, vel discipuli, vt sese mutuò iuuarent & solarentur, iuxta illud Prouerbiorum 18. 19. *Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas*

Neminem sibi satis esse.

A *firma.* hoc sic intulit Ecclesiastes. cap. 4. 9. 10. *Melius est ergo duos esse simul, quàm vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. væ soli: quia cùm ceciderit, non habet subleuantem se.* quod enim inter varias orbis nationes, & prouincias vsu venit, hoc ipsum inter seruos Dei accidere solet, quod attinet ad cœlestia dona. videmus enim non omnia à Deo vni nationi, vel prouinciæ concessa esse: non enim, vt ille testatus est: *omnis fert omnia tellus.* Sed hæc triticum profert, altera vinum, illa oleum; est quæ pecudes, vel equos insignes nutrit; hîc aurum, hîc argentum effoditur. vnde fit, vt propterea magnum inter homines commercium, conuictusque sit, & caritatis, coniunctionisq; occasio, dum vna natio alterius ope eget, nec sibi locus vllus soli

B sufficit. idem in spiritualibus bonis videre est; neque enim Deus vni omnia dedit, vt Paulus 1. Corinth. 12. 4. apertè testatus est. *Diuisiones gratiarum sunt, diuisiones ministrationum, operationum* &c. & v. 7. *vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundùm eumdem spiritum: alteri fides in eodem spiritu* &c. Itaque vnus nequit dicere, alterius ope non egeo. quod idem Apostolus exemplo membrorum, quæ in corpore sunt pluribus ostendit. neque enim *potest oculus dicere manui, opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus: non estis mihi necessarij: sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt.*

Meritò igitur bini mittuntur Apostoli, 7.
quia nullus sibi sufficit, nullus satis sibi sapit: & medici qui alios curant ægrotos, cùm in

C ægritudinem incidunt, aliorum medicorum operam postulant: *caueamus,* inquit Diuus Augustinus libro 1. de doctrina Christiana in prologo, *tales tentationes superbissimas, & periculosissimas* (loquitur autem de ijs, qui de alijs discere tamquam soli sapientes minimè volunt) *magisq; cogitemus & ipsum Apostolum Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratum & instructum, ad hominem tamen missum esse, vt Sacramenta perciperet, atq; copularetur Ecclesiæ.* Act. 9. *& Centurionem Cornelium, quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasq; respectas ei Angelus nuntiauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset audiret. & poterant vtique omnia per Angelum fieri.*

D *Sed abiecta esset humana conditio, si per homines hominibus verbum suum Deus ministrare nolle* 8.
videretur. quomodo enim verum esset quod dictum est (1. Cor. 3. 17.) *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos, si Deus de humano templo responsa non redderet, & totum quod discendum hominibus tradi vellet, de cœlo, atque per Angelos personaret? deinde ipsa charitas, quæ sibi inuicem homines nodo vnitatis astringit, non haberet aditum refundendorum, & quasi miscendorum sibimet animorum, si homines per homines nihil discerent. & certè spadonem illum* Act. 8. *qui Isaiam Prophetam legens, non intelligebat, neque Apostolus ad Angelum misit, nec per Angelum ei, quod non intelligebat expositum, aut diuinitus in mente sine hominis ministerio reuelatum est: sed potius suggestione diuina missus est*

ad eum,

ad eum, seditq́; cum eo Philippus, qui nouerat Isaiam Prophetam, eiq́; humanis verbis & lingua, quod in Scriptura illa tectum erat aperuit.

9. *Nonne cum Mose* Exod. 18. *Deus loquebatur, & tamen consilium regendi, atque ministrandi tam magni populi à socero suo alienigena scilicet homine, & maximè prouidus, & minimè superbus accepit? nouerat enim ille vir, ex quacumque anima verum consilium processisset non ei, sed illi, qui est veritas incommutabili Deo tribuendum esse.* sic August. audi quomodo Scriptura diuina hanc historiam narret. Exod. 18. 14. *Cùm vidisset* (Ietro) *cognatus eius* (Mosis) *omnia scilicet quæ agebat in populo, ait: quid est hoc quod facis in plebe? cur solus sedes?* &c. *non bonam, inquit, rem facis: stulto labore consumeris*, &c. *sed audi verba mea atq; consilia, & erit deus tecum. esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, vt referas, quæ dicũtur ad eum: ostendasq́; populo cærimonias* &c. *prouide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas & qui oderint auaritiam*, &c. *qui iudicent populum omni tempore*; demum subdit. *si hoc feceris implebis imperium Dei, & præcepta eius poteris sustentare. quibus auditis*, inquit Scriptura, *Moyses fecit omnia, quæ ille suggesserat.* non ergo dubitandum hoc velle Deum, vt inter nos connexi, colligatique ita simus, vt alter ab altero discat libenter, & modestè, nec à se solo pendere posse se quisquam putet. Sed ne nimis prolixi in hac digressione videamur, cætera in aliam reijciamus.

DIGRESSIO II. MORALIS.

Prosequitur auctor alia huius capitis loca moraliter explicare.

1. MESSIS *quidem multa, operarij autem pauci.*] obseruanda sunt in primis diligenter hic verba D. Greg. & altius cordi imprimẽda. sic enim ille homil. 17. in Euang. scribit: *ad messem multam, operarij pauci sunt; quod sine graui mœrore loqui non possumus: quia & si sunt qui bona audiant, desunt tamen qui dicant. ecce mundus sacerdotibus plenus est; sed tamẽ in messe Dei rarus valdè inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. sed pensate fratres carissimi, pensate quod dicitur: rogate Dominum messis vt mittat operarios in messem suam: vos pro nobis petite, vt digna vobis operari valeamus, ne ab exhortatione lingua torpeat; ne postquam prædicationis locũ sucipimus, apud iustum iudicẽ, nostra nos taciturnitas addicat. sæpe enim pro sua nequitia prædicantium lingua restringitur. sæpe verò ex subiectorum culpa agitur, vt eis, qui præsunt, prædicationis sermo subtrahatur. ex sua quippe nequitia prædicantium lingua restringitur; sicut Psalmista ait* (Ps. 49. 16) *peccatori autẽ dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas? & rursum ex vitio subiectorum vox prædicantium subtrahitur; sicut ad Ezechielem Dominus dicit* (c. 3. 26. *linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperans est; ac si apertè dicat; iccirco tibi prædicationis sermo tollitur: quia dum me in suis actibus plebs exasperat, non est digna, cui exhortatio veritatis fiat. ex cuius ergo vitio prædicatori sermo subtrahatur, non facilè cognoscitur. quia verò pastoris taciturnitas aliquando sibi, semper autem subiectis noceat, certissimè scitur. Sed vtinam si ad prædicationis virtutem non sufficimus, loci nostri officium in innocentia vitæ teneamus.*

Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios &c.] Quemadmodum, cum exaruit terra ob aquæ penuriam, solemnes solent preces instituti, ad diuinam opem implorandam. nimirũ vt de thesauro suo dignetur Deus arentem terræ faciem irrigare; ita cum desunt diuinæ prædicationis pluuiæ, atque adeo arescunt hominum animi, summis precibus exorandus est Deus, vt cælestes nubes mittat, quæ salutaris doctrinæ aqua arida hominum corda irrigent, & fœcundent. sunt vero instar nubium Ecclesiæ doctores, pastores, & diuini verbi præcones, quos Deus quocumque vult transmittit tanquam nubes vel ad hos, vel ad illos populos edocendos super faciem orbis terrarum. 2.

Diuinæ prædicationis necessitas.

Sed enim sicut singulari Dei misericordiæ tribuendum est, quod terrestres istæ nubes hanc, vel illam fœcundent terram; cõtra vero, iustitiæ, vt agri arescere permittantur, prohibitis nubibus, ne dent temporaneum terræ imbrem; propterea Amos 4. 7. ostendere volens Deus misericordiã, & iustitiam suam, ait, *Plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatem non plui. pars vna compluta est; & pars, super quam non plui, aruit.* ita multo etiam illustrius Deus liberalem suam bonitatem, & gratiam ostendit, dum suos prædicatores tanquam spirituales nubes ad cælestis doctrinæ imbrem effundendum ad aliquas gentes mittit; contra vero iustitiæ, vltionisque diuinæ signum clarissimũ est cum eas nubes, vel imbrem negat illis cælestem. & vero quemadmodum nubes promptæ obedientiæ symbolum sunt, & exhibent eximiam quamdã creatori obedientiam, quod non sint vni, vel alteri loco alligatæ, sed quocunque eas spiritus impulerit, conuolant; ita & in hoc similitudinem referunt ministrorum Dei qui in vniuersum mundum mittuntur ad prædicandum Euangelium omni creaturæ, de quibus prædicatoribus Isai. c. 60. 8. sic ait, *qui sunt isti, qui vt nubes volant & quasi columbæ ad fenestras suas.* quibus verbis declarat prophetæ gratiam diuini spiritus, qui Apostolos, & diuini verbi ministros scite columbarum, siue nubium instar impellit ad varias mundi partes, vt illas salutari doctrina perfundant, & amore filiorum spiritualium; hoc est, vt infideles ad fidem adducant, & prauos homines ad meliorem vitam conuertant, excitat ad quærenda eorundem infidelium, vel prauorum hominum extremos recessus, & occultas, abditasq́ue cauernas. 3.

Concionatorũ penuria, diuina est indignatio.

Hanc vtilem, & propensam nubium obedientiam significauit & Iob. c. 37. 11. 12. *Frumentũ desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum: quæ lustrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum.* quo in loco mysticè Concionatores nubibus comparantur, sicut & frumento electi, quod docet Gregor. lib. 27. Moral. in hæc verba Iob. *Quid enim*, inquit, *electi quiq; sunt nisi frumẽta Dei cælestibus horreis recondenda, quæ nunc in tritura areæ paleas tolerant. quia in hac purgatione sancta Ecclesia, mores contrarios* 4.

Concionatores quasi nubes.

reproborum portant, quousque hanc æternus agricola ventilabro iudicij dirimat, & in superna habitacula electos suos, quasi munda iam grana suscipiens, æternis paleas ignibus tradat. vnde benè per Ioannem dicitur: cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili (Matth.3. 12.) *sed hoc frumentum quousq; ad perfectionem fructuum veniat, nubium pluuias expectat, vt crescat; quia bonorum mens prædicantium verbis infunditur ne ab humore caritatis desideriorum carnalium sole siccetur. hoc frumentum supernus agricola in mũdo surgere, ac nubes desiderare conspexerat, cũ dicebat; Messis quidem multa, operarij autẽ pauci. rogate autem Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. qui igitur hic* (apud Iob) *frumentum; illic* (apud Lucam) *messis: qui verò hic nubes, illic operarij vocantur. quia prædicatores sancti & nubes sunt, & operarij, nubes videl. per doctrinã, operarij per vitã: nubes quia verbis influunt, operarij quia non desinunt agere, quod loquuntur. vnde & subditur, & nubes spargunt lumen suum: nubes enim lumen spargere, & prædicatores sanctos exempla vitæ & loquendo & agendo dilatare. sed quamuis annunciationis intimæ lumen spargant, non tamen ad conuertenda omnium quæ appetunt corda perueniunt. nam sequitur, quæ lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit. sæpe enim prædicatores sancti exhortari quosdam volunt, sed nequeunt. sæpe quosdam declinare appetunt; sed tamen internæ instigationis impulsu exhortari eos instantissime compelluntur.*

5. *Certè Paulus cum vestimenta sua excutiens à Corinthijs discedere vellet* (Actor.18) *audiuit: noli timere, sed loquere, & ne taceas, propter quod ego tecum sum, & nemo opponetur tibi, vt noceat te; quoniam multus est mihi populus in hac ciuitate. Rursum cum ad Thessalonicenses voluisset ire, retentus est, dicens:* (1. Thess.2) *volui venire ad vos ego quidem Paulus, & semel, & iterum, sed impediuit me sathanas. neq; enim per semetipsum sathan præpedire tanti Apostoli vias potuit, sed occultæ dispensationis viribus dum auersatur nesciens deseruiuit, vt nimirum Paulus dum ad alios vellet accedere, nec valeret; eis, à quibus recedere non poterat, aptius prodesset. nubes igitur Dei cuncta per circuitum lustrant; quia prædicationis luce mundi fines illuminant. sed quia diuinis nutibus subditæ, nequeunt explere quod volunt, ire nõ possunt, nisi quò eas voluntas gubernantis duxerit. vnde & adhuc subiungitur: ad omne quod præcipitur eis super faciem orbis terræ.*

6. Ecce igitur docente Gregor. rectè concionatoribus nubes comparantur. has tamen salutares nubes interdum prohibet iratus Deus regiones aliquas lustrare, vnde fit, vt fames ingens illas occupet. Audi quid Spiritus sanctus dicat Amos 8.11. *Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi Verbum Domini.* idque fit, *quando*, vt ait Hieronym. *propter peccata populi doctrina deficit in Ecclesia.* nec est silentio prætereundũ quod subdit Amos v. 13. *in illa die deficient virgines pulcræ, & adolescentes in siti*, in quem locum idem Hierony. *deficient*, inquit, *virgines, quia Verbum Domini non inuenient*. ex quo intelligimus, quando doctrina non fuerit in Ecclesia perire pudicitiam, castitatem mori, omnes abire virtutes, quia non comederunt Verbum Domini. quis ergo ita mentis inops est, vt non videat quantopere operarij tanquam nubes cœlestes, à Deo missi necessarij sint, ac proinde totis viribus animi rogandum esse, vt tales nubes operarii mittant, qui terrã nostram irrigent, & fecundent, & famem nostram exsatient, & sitim tollant. est enim doctrina Euãgelij cibus & potus vt declarat Gregor. hom.10. in Ezech. in ea verba. *Et aperui os meũ, & cibauit me volumine illo.* c.3.2. *Scriptura*, inquit, *sacra, cibus & potus est*, quod confirmat prędicto loco Amos. subdit postea: *Qui ergo subtracto suo eloquio fame, ac siti nos dicit atteri, quia eius verba, & cibus noster, & potus sint demonstrant. sed notandum est quod aliquando cibus, aliquando potus sunt. in rebus enim obscurioribus, quæ intelligi nequeunt nisi exponuntur, Scriptura sacra cibus est, quia quicquid exponitur vt intelligatur, quasi manditur, vt glutiatur; in rebus verò apertioribus potus est, potum enim non mandendo glutimus.* sic Gregorius hanc famem, & sitim illi præsertim sentiunt, qui aliquando miram eloquiorum Dei experti sunt dulcedinem, quod de se testatur Dauid: *quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* vbi verò ij Deo ingrati terrenis rebus capti se prauis corporis voluptatibus tradiderũt, suspirant sæpe onere peccatorum grauati, & fame ac siti verbi Dei excruciati priorem illam felicitatem requirunt, & hac fame, & siti exciti à quibusdam peccatis abstinent, verum non penitus peccata relinquentes, alijs implicantur, & quod optabant non inueniunt.

Neque enim aliunde, quam ab illo expectandi sunt operarij, de quo Paulus Eph.4. ait: *ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem Sanctorum* (ad perficiendos sanctos, vel ad perficienda sancta, id est templum Ecclesiæ sanctũ) *in opus ministerij* (ad operandum, & ministrandum) *in ædificationem corporis Christi* (ad exædificandã Ecclesiã, quæ est corpus Christi mysticum) quam rem multo ante Isaias 66.19. prædixerat. Vbi Deus ait, *& ponam in eis signum*, id est, vexillum crucis, seu prædicationis, *& mittam ex eis, qui saluati fuerint ad gentes, in mare, in Africam, in Lydiam tendentes sagittam:* (id est populos vtentes sagittis) *in Italiam, & Græciam, ad Insulas longè, ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam;* (id est potentiam, seu miracula) *& annuntiabunt gloriam meam gentibus.* verè sanè, & clarè nunc videmus hoc vaticinium esse impletum. etenim vt Apostolus ait Roman. 10. *in omnem terram exiuit sonus eorum*; hoc est ministrorum Christi. 7. *Operarij Euangelici à Deo mittuntur.*

Aptè proinde significati sunt operarij à Deo missi in omnem terram lib. 3. Reg. c.7.23. per duodecim illos boues, qui mare æneum sustentabant, vbi sic legimus: *Fecit quoque* (Salomon) *mare fusile.* & v.25. *Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad Orientem.* significabat hoc mare Christianorum baptismum. boues verò Concionatores repræsentabant, qui baptismum, eiusque fidem fulciunt. ad quatuor verò mundi plagas respiciunt, quia in totum terrarum orbem missi, baptismum, eiusque fidem ferunt, & prædicant iuxta illud Matthæi 28. *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* 8. *Boues mare æneum sustentantes, concionatorum figura.*

constat

constat igitur operarios à Deo expectandos, & expetendos esse.

9. Quod mihi insigni quadam figura ex lib. 3. Reg. c. 5. 13. 14. significatum esse haud absurdè videtur. sic enim ibi legimus. *Elegitq́; Rex Salomon operarios de omni Israel*, (& mox) *mittebatq́; eos in libanum*, videlicet vt exædificaret templũ Dei; in eundem modum Christus verus Salomon ad extruendam Ecclesiam, quæ augustissimum Dei viui templum est, operarios elegit, quos non in libanũ modo, sed in vniuersũ mũdum misit; nec mittere illos vnquam desinet, quousque hoc Ecclesiæ sanctissimum ædificium perficiatur; quod ad extremũ iudicij diem fiet.

10. Et quidem Dei beneficio his turbulentissimis temporibus, quibus tot infandę hęreses exortæ sunt, vidimus ad extremos vsque Indos à Deo missos esse hui⁹ minimæ Societatis nostrę homines, non alia quàm Dei virtute munitos, quo demum non sine magna illius potentia, & benignitate penetrarunt, & innumerabilem hominum multitudinẽ à dæmonum superstitione ad verum Christi cultum, & notitiam conuerterunt; quorum primus dux, & antesignanus extitit sanctissimus ille Franciscus, verè Indorum nostro tempore Apostolus, qui nullis periculis deterritus, nullis laboribus fract⁹, nulla dæmonum vi de sentẽtia deiectus Christi crucem in horridis illis & barbaris nationibus plantauit. Verum si huius viri laudes persequi vellem, finis non esset.

11. Concionatoris conditiones. Cęterũ si quis à me petat: quales esse oporteat hos operarios, qui à Deo mittuntur? breuiter respondeo vnum Paulum instar omnium esse posse, quem si imitemur, satis Deo, & animarũ saluti faciemus. Audi quid Lucas Actor. 20. Paulum Dei amore inflammatum, & magno salutis animarum studio incensum carissimis suis filijs dixisse referat. *Vos scitis*, inquit, *à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidijs Iudæorum: quomodo nihil subtraxerim vtilium, quo minus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos testificans Iudæis, atque gentilibus in Deum pœnitentiã, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum, & nunc ecce alligatus ego spiritu* (velut alligatus impellente spiritu) *vado in Ierusalem, quæ in ea ventura sint mihi ignorans*. &c. & postea. *Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omniũ. nõ n. subterfugi quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis*, & paulò post: *propter quod vigilate memoria retinentes; quoniam per triennium noctè, & die non cessaui cum lacrymis monens vnumquemque vestrum*. denique addit: *argentum & aurum, aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis*. vtinam excitet Dominus Iesus hunc spiritum in Ecclesia sua, & huiusmodi operarios mittat in Ecclesiã suam, qui Domino seruiant cum omni humilitate, & lacrymis, qui aduersariorum persequutiones patienter superent, qui opus Dei vrgeant & publicè, & per domos noctè, & die vnumquemque moneant. qui denique argentum, & aurum nullius concupiscant. Rogemus igitur Deum, vt hos mittat operarios in messem suam.

DIGRESSIO III. MORALIS.

Pergit auctor ad mores accommodatè cætera eiusdem capitis verba explicare.

1. Operarij Euangelici quisita. ECCE *ego mitto vos sicut agnos inter lupos*] Locus hic indicat vtilem operarium esse non posse, qui non sit electus, & missus à Deo, vel habeat auctoritatem, & potestatem acceptã ab eo. hoc item significatum est superius, cùm dictum est designasse Dominum, & alios septuagintaduos, & misisse eos, &c. & de Ioanne scriptum est: *Factum est verbum super Ioannem Zachariæ filium in deserto, & venit in omnem regionem Iordanis prædicans*, &c. Luc. 3. 2. & Marci 16. 15. Apostolis dictum à Christo est: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ*. hinc est quod Ieremiæ 23. 21. queritur Dominus de Prophetis, qui non missi ab eo prophetabant: *Non mittebam*, inquit, *Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant*. Quare docet Paulus ad Heb. illis verbis c. 5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron*. hanc esse notam veri pontificis, & hoc significat fuisse in vsu apud Hebræos olim, vt non qui vellet, sed quẽ Deus eligeret Pontifex esset. quod vel ex eo constat, quod elegit Deus Aaron, deinde eius filium natu maximum, id quod deinceps semper obseruatum fuit, dum ita stetit Hebræorum Respubl. vt diuinis legibus gubernaretur. Scimus Aaronem vocatum esse à Deo, idque patuisse etiam indicio virgæ, quæ cum arida esset, in manu Aaron illico floruit, & amygdalas protulit. equidem arbitror id non sine Dei consilio euenisse, videlicet, vt discerent homines eum duntaxat idoneum esse, ad procurandam non sine ingenti fructu animarum salutem, qui legitime missus esset.

2. Quomodo cesserit ijs, qui his requisitis destituti hoc munus susceperunt. Quam verò malè cesserit ijs, qui spontè, atq; adeo non missi prouinciã hanc susceperunt suis viribus confisi, suumq; iudicium, & mentem sequuti; multis illustrare possem exemplis, quibus supersedeo tribus tantum contentus. Deut. 1. legimus petijsse Hebræos à Mose, vt homines eligeret, qui explorarent terram promissionis. sic. n. ibi loquitur Moses v. 22. *& accessistis ad me omnes, atque dixistis: mittamus viros, qui considerent terram; & renuntient per quod iter debeamus accedere, & ad quas pergere ciuitates*. merito displicuit ea petitio Deo, & Mosi: orta enim fuerat ex parua in Deum fiducia; etenim cum tantopere Deus ipse, ac Dei verbis Moses commendasset terram, tanquam lacte, & melle manantem, & eam se daturum illis pollicitus esset; hac sola promissione contenti, tutique esse debebãt, nec erat quod veritatem explorarent, quasi plus oculis crederent, quam diuinæ pollicitationi.

3. Quod si quis dicat id petijsse Hebræos Dei impulsu, tũ ꝙ loco paulò ante citato v. 23. subdatur: *cũq; mihi sermo placuisset*, &c. nõ ergo ęgre id tulerat Moyses; tum quod constat ex cap. 13. Numer. 3. sic loquutum fuisse Dominum Mosi: *Mitte viros, qui cõsiderent terram Chanaan, quam datu-*

daturus sum filijs Israel: quomodo igitur affirmamus Hebræos quod id peterent, fuisse proprium sensum sequutos? respondeo, priora illa verba, *cumq; mihi sermo placu isset*; non ita esse accipienda eo modo, quo primo aspectu significare videntur; sed placere ibi, consentire est, vt eo loco explicat Lyranus; propter importunitaté.n.populi hac de re consuluit Dñm. q̃ verò Dñs responderit: *Mitte exploratores*. non præcipiendo, inquit Lyranus, sed magis permittendo dixit; idque in pœnam & malum incredulorum, ecirco quod malè peterent. quod ergo missi sint exploratores à Mose, non à Mose, nõ à Deo, sed à populo primũ non satis, vt par erat, diuinis promissis credente natum est. Videamus iam, quam infelicem ea res finem sortita fuerit. Nam euntes exploratores hæc retulere Num.13.33.34. *terra quam lustrauimus deuorat habitatores suos, populus, quem aspeximus, procera statura est. ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere gigante o: quibus comparati, quasi locustæ videbamur.* quamuis non negauerint terrã bonam fuisse & lacte, ac melle manantem. quid multa? ijs auditis obmurmurare cœpit populus contra Deum & Mosem, *Vtinam mortui essemus in AEgypto & in hac vasta solitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram istam, ne cadamus gladio.* Num.14. cumque clamaret omnis populus, & ægrè ferrent, quod Iosue, & Caleb, contraria sentirent, & populum animarent, vt Dei virtute confisus alacriter, quo eos impelleret, pergeret.

4 Nihil esse aiebant hi, q̃ Deo auctore timeamus. poterimꝰ nullo negotio istos q̃uis proceros q̃uis gigantes, valida nobiscum Dei manu pugnante prosternere. *nolite rebelles esse contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem, ita eos possumus deuorare. recessit ab eis omne præsidium: Dominus nobiscum est, nolite metuere.* nec moueat quod vos præ illis tanquam locustæ videamini, quia non vestra, sed Domini res agitur, vt verendum non sit ne non, sicut locustæ, amplissimas regiones occupaturi sitis. nam locustę quamuis parua sint animalia, quãdo tamen, Deo agente, regna aliqua, & amplissimas etiam regiones inuadunt, ita illa opprimunt, ita deuastant, vt illis nulla hominum vis obsistere possit. neque verò est, quod animo concidatis eccirco quod terra illa vorare dicatur habitatores suos, quasi ibi homines sani, & incolumes diu viuere non possint, propter infestam aeris intemperiem. nam Dei consilio factum est, vt tales sint hi qui nunc terrã illam alioqui bonam, fertilem, optimi cœli incolũt, vt debiles & infirmi facilè vinci, ac superari possint; & nequaquam vobis resistere valeant. quare quæ vobis videntur esse metuenda, potius animare debent. Verum his auditis non modo non sedatus est populi tumultus, sed incensus est multo magis, ita vt lapidibus vellet illos opprimere. quid opus est multis? *dixit Dominus*, inquit Scriptura Num.14.11. *ad Mosen: vsquequo detrahet mihi populus iste? quousq; non credet mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis?* & v.28. *Viuo ego, ait Dominus, si ut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. in solitudine hac iacebunt cadauera vestra.* quid quæris? dictum, factum. en tibi quẽ finem obtinuit electio illa duodecim explora-

A torum, non Dei vel Mosis voluntate facta, sed populi infidelitate permissa, & ab incredulitate profecta.

Est & alterum non minus celebre huius rei exemplũ Deut. item 1. & Num.14. à Mose relatũ. cũ.n. Dominus hebræis dixisset: *nolite ascẽdere, neq; pugnetis*. cùm.n. hebræi nõ à Deo missi aduersus Chananæos pugnarẽt, & in verticem montis contra illos ascenderent, opposuit se se illis Moses, dixitq; *cur transgredimini Verbũ Domini, quod vobis non cedet in prosperũ? nolite ascendere; nõ.n. est Dominus vobiscum. at illi contenebrati ascenderunt in verticem montis, arca aũt testamenti Domini & Moses nõ recesserũt de castris*. Vide quæso te, quo horũ processit cõtumacia vt ausi fuerint sine duce, sine arca, sine Deo, quin Dei imperio neglecto ad præliũ proficisci. sed quantũ profecerint, rei euentus apertè declarauit. audi B quid scribat Moses eodem 1.c. Deut.43. 44. *loquutus sũ & nõ audistis. sed aduersantes imperio Domini, & tumentes superbia ascendistis in montẽ. itaq; egressus Amorrhæus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniens persecutus est vos, sicut solent apes persequi: & cecidit de Seir vsque Horma.* 5

Quibus verbis, duas Moses ostendit caussas tantæ calamitatis, & quod Dei dicto audientes nõ fuerint, & quod superbia intumuerint proprijs armis, viribus, & iudicio confisi; quorum vtrumq; aquarũ similitudine aptè explicat; solent.n. aquæ ita irrumpere, tantoq; impetu ferri, vt nulla vi, nullo cõsilio reprimi possint. iterum ita intumescunt & assurgunt interdum, vt cælũ ipsum attingere velle videantur. hac ergo eleganti similitudine eorũ cõtumaciam, & elatum animi tumorẽ exprimit Scriptura, qui à C Deo missi liberè ac proprio arbitrio aliquam prouinciam audent sine Dei nutu vsurpare. Sed .n. nõ est hic dissimulãda etiã & altera p elegãs similitudo, q̃ v.44. habetur ab apibus sumpta. 6

Persequutus est, inquit Moses, *sicut solent apes persequi*. aptè sanè. etenim apis symbolum est obedientiæ, populique regi suo obsequentis, sic AEgyptij sacerdotes obsequentissimum regi suo populum significare si vellent, apem faciebant, quæ sola ex animalibus regem more hominum habet, quem vniuersum apum agmen consectatur, æquè ac homines regi obtemperantes. Vt igitur doceret Moses obtemperandum esse Deo, & eius imperium minimè negligendum, similitudinem attulit apum, quas quia illi hebræi imitati non fuerant, contumaces ac Deo rebelles facti, iusto Dei iu- D dicio ab hostibus interfecti ceciderunt. 7

Tertium restat exemplum ex 1.Machab.lib. c.5.55. desumptum, etenim dum in hostia Machabæi versantur, duo, magnæ dignitatis sacerdotes, Iosephus, & Azarias in Iudęa, vt renouatũ iam tẽplum, ciuitatemq; Hierosolymitanã tuerentur cũ residua exercitus parte duces relicti erant; ea tñ lege, vt si gẽtes eos adorirẽtur, ac lacesserẽt, valde obsisterent; eas verò ipsi, vt oppugnarẽt, spontè nõ adirent. istud virtutis, hoc est exercitus, principes Machab. dicto minimè audientes, Machab. ducum gloria, quæ omnium ore terebatur, incensi dixerunt: *faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gẽtes, quæ in circuitu nostro sunt*, nec id dixisse cõtenti fecere q̃ dixerant; verũ euentu sanè fune- 8

stissimo.

stissimo. etenim *fugati sunt,* inquit scriptura, A *Iosephus & Azarias vsque in fines Iudææ, & ceciderunt illo die de populo Israel ad duo millia viri, & facta est plaga magna in populo.*

9. Porrò tanti mali caussam duplicem assignat eadem scriptura; alteram v. 61. *quia non audierunt Iudam, & fratres eius, existimantes se fortiter,* hoc est viriliter, vt græcè habetur, *facturos,* id est, vt & ipsi viri haberentur, neq; solus Iudas, & Machabæi laudarentur. Alteram v. 62. *ipsi non erant de semine illorum virorum, per quos salus facta est in Israel,* vel vt Græcè legitur, quibus Israelis salus data, vt ipsorum manu, seu opera fieret. videte quam malè id successerit, qui proprio arbitrio & consilio à nemine missi, quin etiam superiorum neglecto imperio, quicquam attentare aggressi vel difficilem aliquam prouinciam suscipere ausi sunt? B Egregiū sanè exemplum, & illustre humanæ vitæ speculum. &, vt Serarius noster inquit, vtilitatis, honoris, laudis & gloriolæ alicui⁹ obiecta spes plurimos, etiam à Deo non vocatos, etiam ab eodem, & magistratibus vetitos, etiam ineptos, necessariisque rebus minimè instructos, in pace, in bello, in Ecclesia, in republica, in quolibet vitæ statu ad quidlibet, per fas nefasque audendum rapit. claudamus totam hanc narrationem vnica illa eiusdem Scripturę sententia sempiterna hominum memoria cōseruanda, quæ habetur v. 67. *in die illa* (tempore illo) *ceciderunt sacerdotes* (non tamen de stirpe Ioarib) *in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium.* C

10. Quibus Christus dux est, nihil deest.

Sed non est in præteritis relinquenda particula illa. *Ite, ego mitto vos,* magnam enim habet emphasim. quid enim deesse sit cum Christo euntibus? *ego,* inquit, *mitto vos.* nihil desperandum Christo duce, & auspice Christo, hoc ille expertus erat, qui dicebat: *non timebo mala, quoniā tu mecū es.* & quidem quam id verum sit, testis est Elias, qui cùm esuriret, pane & aqua per angelum à Deo transmissa, ita famē omnē expulit, vt resūptis viribus, ambulauerit, *in fortitudine cibi illius 40. diebus, & 40. noctibus vsq; ad mōtem Dei Horeb.* 3. Reg. 19. 8. Mitto quod idē Dei præcepto per coruos, qui panem ei & carnes mane, itemq; vesperi deferebant, alitus 3. Reg. 17. 6. testis Elisæus 4. Reg. 6. Qui cum hostium multitudine circumdatus esset, Deo fauente, D vidit innumeris cœlestium spirituum phalangibus stipari se, & puero ait: *Noli timere, plures enim nobiscum sunt quam cum illis.* 4. Reg. 6. testis Dauid qui cum multis per Semei, vilissimum mancipium, maledictis proscinderetur, cū patienter omnia ferret vicit omnia 2. Reg. 16. 5. 13. nec tamen Semei supplicio caruit: nam iusto Dei iudicio morte mulctatus est 3 Reg. 2. 9. 42. 46. Taceo quanti steterit Doeg quod contra Dauid loquutus fuerit 1. Reg. 20. 2. Testis Daniel, qui cum inter duos crudelissimos leones positus esset, nihil inde mali expertus est, & vt semel dicā, viso Angelo valdè recreatus est. & per Prophetam allato cibo cōfirmatus. Testis Susanna, vt cæteros omittam, quam Dominus de manu seniorum ne lapidibus peteretur tanquam adultera magna omnium admiratione liberata est. quis ergo non sæpe illud vsurpet: *non timebo mala quoniam tu mecum es.*

Ac nescio an aliquid efficacius vel idoneum 11. magis ad animandū discipulos, quos ad hostes mittebat, dicere potuerit, quam *ite: ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos.* quis pastor vnquam agnos mittit in medium luporum? immò à lupis separat. Christ⁹ verò agnos mittit ad lupos, vt lupos faciat agnos. Ne verò dicant: agni sumus, quādo nos mittit ad lupos? addit, *Ite, ecce ego mitto vos.* vos infirmi estis: sed ego qui vos mitto fortis sum. quis es tu Domine, qui cōfidenter agnos mittis in lupos? ego, qui verbo condidi cęlum & terrā, qui posui arenam terminum mari, qui mortem superaui, infernum expoliaui, qui mortis, & vitæ habeo potestatē. magna sanè mittentis virtus: mittit oues in medium luporū, & facti sunt lupi, oues. nec enim natura, sed voluntate lupi erant. quod si dicas cur agnos eligit, vt lupos superet? videlicet vt nomini eius adscribatur victoria: Dei. n. hoc opus esse facilè intelligit quicumque benè intelligit.

D. Gregor. homil. 17. expendens illa verba: 12. *mitto vos, sicut agnos,* docet debere eos, qui Ecclesię pręsunt, agnos esse, sic. n. scribit: *multi autem cum regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt. terrorem potestatis exhibent; & quibus prodesse debuerant nocent. & quia caritatis viscera non habent, Domini videri appetunt. patres se esse minimè recognoscunt, humilitatis locum in elationem dominationis immutant & si quando extrinsecus blandiuntur, intrinsecus sæuiunt. de quibus alias Veritas dicit: Veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. contra quæ omnia cōsiderandum nobis est, quia sicut agni inter lupos mittimur, vt sensum seruantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeamus. qui enim locum prædicationis suscipit. mala inferre non debet, sed tolerare: vt ex ipsa sua mansuetudine iram sæuientium mitiget, & peccatorum vulnera in aliis, ipse afflictionibus lneratus sanet. quē & si quādo zelus rectitudinis exigit, vt erga subiectos sæuiat, furor ipse de amore fit, non de crudelitate; quatenus & iura disciplinæ foris exhibeat, & intus paterna pietas diligat, quos foris quasi insequendo castigat. quod tunc benè rector exhibet, cum seipsum diligere per amorem priuatum nescit: cum nulla, quæ mundi sunt, appetit; cum terrenæ cupiditatis oneribus nequaquam mentis colla supponit.*

Iterū est q obseruemus in his verbis, misisse 13. Dominum fortissimos duces, qui nos præcedant Apostolos, & discipulos, quos designauit in hoc opus. & quemadmodum olim accepit Deus de spiritu Mosis, & dedit 70. viris Num. 11. 25. ita accepit Deus Pater de spiritu Filij sui Iesu, & dedit Apostolis, & 72. discipulis, vt illū iuuarent in subijciendo fidei vniuerso mundo, & de tenebris ac potestate dæmonis trāsferret ad Euangelij lucē, & ad Deum verū omniū cōditorē. fuerūt. n. Apostoli & discipuli lux mūdi, fuerūt medici, deniq; doctores sanctissimi, ac Christianorū patriarchę. his ergo nos cōfisi cęlestē ciuitatē ac verā promissionis terrā ingredi poterim⁹. egrediamur à captiuitate peccati in regnū Filij Dei. nec est q hostes timeamus, qui impedire conantur. olim nimio terrore correpti sunt hebræi cū audirēt ab exploratoribus secū gigātib⁹ pugnaturos esse, si vellēt promissionis terrā inire; ac proinde metu de spe deiecti redire in Aegyptū cogitabant. verū duo

præ-

præſtantiſsimi duces Ioſue, & Caleb in medium procedentes bonis verbis illos animabant: terram illam optimam eſſe affirmãtes, & ſicut panem ita gigantes illos Dei auxilio fretos deuorare poſſe, ac proinde nihil eſſe, quod timerent. Audiſti, Chriſtiane, innumeris bonis cæleſtem illam promiſsionis terram abundare, quæ tibi exploratores nunciauerunt, Chriſtus, Apoſtoli, diſcipuli. legiſti ſcribentem: *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus ijs, qui diligunt illum.* 1. Cor. 2. 9. Noſti quid referat, qui ad tertium cælum raptus audiuit arcana verba, quæ nõ licet homini loqui, *exiſtimo*, inquit, *quod non ſunt condigna paſsiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis,* Rom. 8. 18. Audiſti dicentem: *torrente voluptatis tuæ potabis eos.* terra igitur illa optima eſt, terra viuentium eſt, quia ibi vera vita, iſta non tam vita, quam via ad vitam cenſeri debet. quod ſi non audes cum antiquo illo hoſte generis humani, eiuſque ſatellitibus manum conferre, ac propterea pugnam detrectas, quia te magnus hoſtiũ timor inuaſit, audi Ieſum dicẽtẽ: *confidite, ego vici mundum.* etiam ſi egenus fueris nullo accinctus enſe, nullis inſtructus armis, nullo munitus clypeo, vel haſta, non galea tectus, in medium hoſtium Chriſto duce tutus prodire poteris. is qui fortem armatum alligauit, qui tartareum hoſtem armis ſuis expoliauit, tibi animum, roburque præbebit, vt, tanquam panem, hoſtes deuores, & vniuerſas inferni regiones facilè ſuperes. quid times? quid hæſitas? gladium arripe, quem tibi Chriſtus porrigit. timorem excute, manus conſere, & victor cæleſtem promiſsionis terram ingredieris.

Cæleſtis promiſsionis terra quibus bonis abundet.

DIGRESSIO IV. MORALIS.

Quædam aliæ eiuſdem capitis partes ad mores accommodantur.

1. NOlite portare ſacculum neque peram, &c.] Ambroſ. lib. 7. in Lucam, in hæc verba ſcribens ſic ait: *quid ſit ſacculum non eſſe portandum alibi euidenter expreſsit. ſcripſit enim Matthæus quoniam dixit ad diſcipulos Dominus: nolite poſsidere aurum neque argentum. ſi prohibemur aurum poſsidere, quid eripere, quid auferre conamur? quod habes, donare præciperis; quemadmodum congeris quod poſsidere prohiberis? non ſic Apoſtolus Petrus cùm poſceretur à paupere, vt ei aliquid pecuniæ largiretur, ait: argentum, & aurum non habeo. ille gloriatur, quod non habeat argentum & aurum, vobis pudori eſt minus adhuc habere quam cupitis. eſt ergo & paupertas glorioſa: quia eſt & beata paupertas, de qua ſcriptum eſt: beati pauperes ſpiritu. tamen non tam hoc gloriatur Petrus, quod argentum & aurum non habeat, quam quod ſeruet Domini mandatum, qui præcipit, nolite aurum poſsidere. hoc eſt dicere: vides me Chriſti eſſe diſcipulum & aurum à me requiris? aliud nobis multo pretioſius auro donauit, vt in nomine eius operemur. itaque nõ habeo quod nõ dedit; ſed quod dedit habeo. In nomine Domini Ieſu, ſurge & ambula. ſicut ergo qui horrea vult congregandis ædificare frumentis, Dominica ſententia auctoritate reprehenditur, ita qui ſacculum vult auro parare condendo, nec*

Paupertas gloriæ ducenda.

A *num reprehenſionis incurrit. non peram, non calceamenta; vtrumque de corio mortui animantis confici ſolet; nihil autem in nobis Dominus Ieſus mortale vult eſſe. denique ad Moyſen dicit: ſolue calceamentum pedum tuorum. mortale igitur, atque terrenum calceamentum iubetur ſoluere, cum mitteretur ad populum liberandum. huius enim miniſter muneris timere nihil debet, nec à ſuſcepto officio, mortis periculo retardari, ipſe enim cum defenſionem fratrum, hoc eſt, Iudæorum voluntarius recepiſſet, calumniæ terrore reuocatus eſt ab incepto, & fugit ex AEgypto. & ideò cùm Dominus affectum eius probaſſet, conditionem autem vidiſſet infirmam, animi eius, mentiſque veſtigium mortalibus vinculis cenſuit exuendum. quod ſi quem mouet, qua ratione in AEgypto calceati iubentur edere agnum; Apoſtoli autem ſine calceamentis ad prædicandum Euangelium diriguntur, is conſiderare debet, quia in AEgypto poſitus, debeat* B *adhuc morſus cauere ſerpentis; multa enim venena in AEgypto; & qui in typo paſcha celebrat, patere poteſt vulneri: qui autem miniſter eſt veritatis, euitat venena, non trepidat. denique momordit Paulum vipera in Melita inſula, & videntes pendentem de manu eius viperam incolæ loci illius, putabant eum eſſe moriturum. ſed vbi inoffenſum ſtare viderunt, Deum eſſe dicebant, cui venenum nocere non poterat. & vt ſcias hoc verum eſſe, ipſe Dominus ait, ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones. & ſupra omnes virtutes inimici, & nihil vobis nocebit.* ſic Ambroſius.

Eorũdẽ verborum allegoricam expoſitionem etiam habet Gregorius homil. citata 17. 2.
quæ ſi quis, inquit, *verba etiam per allegoriam velit intelligi, in ſacculo pecunia clauſa eſt: pecunia verò clauſa eſt ſapientia occulta; qui igitur ſapientiæ verbum habet, ſed hoc erogare proximo negligit, pecu*C*niam in ſacculo ligatam tenet. Vnde ſcriptum eſt: ſapientia abſcondita & theſaurus occultus, quæ vtilitas in vtriſque? quid verò per peram, niſi onera ſeculi; & quid hoc loco per calceamenta, niſi mortuorum operum exempla ſignantur? qui ergo officium prædicationis ſuſcipit, dignum non eſt vt onus ſæcularium negotiorum portet: ne dum hoc eius colla deprimit, ad prædicanda cæleſtia non aſſurgat. nec debet ſtultorum operum exempla conſpicere, ne ſua opera, quaſi ex mortuis pellibus, credat munire. ſunt etenim multi, qui prauitatem ſuam, ex alienis prauitatibus tuentur. quia enim alios talia feciſſe conſiderant, ſe hæc facere licenter putant. ij quid aliud faciũt, niſi pedes ſuos ex mortuorum animalium munire pellibus conantur?* ſic Gregorius.

Concionatores rerum ſæcularium curis non debent grauari.

D Auguſtinus Pſalm. 126. in illa verba; *ſicut ſagittæ in manu potentis, ita filij excuſſorum*: dicit Apoſtolos atque adeò Chriſti diſcipulos appellari excuſſos rectè, tum quod Matthæi 10. iuſsi ſint de pedibus puluerem excutere, ſi intra ciuitatem non admitterentur: tum, & melius excuſsi dici poſſunt ob id quod à fluxis, caducíſque bonis omnibus excuſsi fuerint. omnia enim excuſſerunt, hoc eſt, abiecerunt, nulloque terræ onere oppreſsi orbem peragrarunt, Euangelium annunciantes. eundem in modum concionatores illi, qui paupertatem amplexati ſunt, dici poſſunt excuſsi, & excuſſorum Apoſtolorum filij, hoc eſt, diſcipuli, atque imitatores, in quos rectè conueniunt verba iſta Prophetæ, *ſicut ſagitta in manu potentis, ita filij excuſſorum*. ſunt enim tanquam 3.

Apoſtoli Chriſtique diſcipuli cur nomine excuſſorum appellandi veniant.

ſagittæ

sagittæ quædam acutæ in manu præpotentis Dei. quemadmodum enim magna vi excussis ex arcu sagittis corpora, ita huiusmodi excussorum verbis atque exemplo animi sauciantur. tales verè hoc CHRISTI præceptum seruant, *nolite portare sacculum, neque peram*, neque verò omnium passim concionatorum est ea laus,& tam laudabilis pulueris excussio,sed eorum duntaxat, qui totam spem suam in Deo collocarunt. sola spes est per quam sacculus & pera omnisque rerum temporalium cura excutitur. quod Propheta testatur Psalm.54. *iacta super Dominum curam tuam & ipse te enutriet*. meritò Gregorius eadem homil. ait: *Prædicatori tanta debet in Deo esse fiducia, vt præsentis vitæ sumptus quamuis non prouideat, tamen sibi hos non deesse certissimè sciat; ne dum mens eius occupatur ad temporalia, minus alijs prouideat æterna.* qui eiusmodi est, similis est Angelo illi, de quo Ioann. Apoc. 14. *Vidi*, inquit, *Angelum volantem per medium cælum, habentem Euangelium æternum, vt Euãgelizaret sedentibus super terram.* Volat enim per cœlum, quia cœlestia mente considerat, terrenarum rerum pondere minimè prægrauatus; & liber, excusso terræ puluere, æternum Christi Euangelium sedentibus super terram prædicat. quid autem prædicet docet ibi Ioann. v.7. *timete Dominum & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius.*

4. Quomodò salutandum.

Et neminem per viam salutaueritis] Idem Gregorius ibid. subdit; *omnis verò qui salutat in via, ex occasione salutat itineris, non ex studio optandæ eiusdem salutis. qui igitur non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem audientibus prædicat, quasi in itinere salutat, quia ex occasione, & non ex intentione salutem audientibus exoptat.* tantum Gregorius. D. Augustinus sermone 42. de SS. hanc explicationem clarius tradit. *quid est ergo*, inquit, *per occasionem salutare? per occasionem salutem annunciare. quid est autem aliud salutem annunciare, quam Euangelium prædicare? si ergo prædicas, hoc age per dilectionem, non per occasionem. sunt ergo homines, qui sua quærentes, non aliud prædicant Euangelium; de quibus Apostolus gemens dicit: omnes enim sua quærunt, non quæ Iesu Christi. & hi salutabant, hoc est, salutem annunciabant, Euangelium prædicabant: sed aliud quærebant, & ideò per occasionem salutabant.* subdit postea: *quid quærat annunciator non cures, quod annunciat, tenere velis. quid verò attendit, non ad te pertineat. salutem audi ab ore ipsius, salutem tene ab ore ipsius, noli iudex esse cordis ipsius,&c. bonus tibi prædicat, carpe vuam de vite. malus tibi prædicat, carpe vuam pendentẽ in sepe. botrus implicitè in palmite inter spinas creuit, & de spinis non germinauit. planè quando tale aliquid vides & esuris, sollicitè carpe; ne cum ad vuam manum mittis, lacereris à spinis. hoc est quod dico: sic audi quod bonum est, ne malos mores imiteris. prædicet ex occasione, salutet in via, illi nocebit quod non audiuit præceptum Christi: neminem in via salutaueritis. tibi non nocebit: qui siue à transeunte, siue à veniente salutem audis, salutem tenes, siue occasione, siue veritate Christus annuncietur.* hæc Augustinus.

5. Prædicationis impedimenta Concionatori sunt resecanda.

Possunt & hæc verba aliter quoque ad mores accommodari. significat enim hic Dominus; omnia esse prætermittenda, quæ impedire possunt, vel retardare prædicationis cursum, nullamque moram faciendã esse, quæ remorari queat animarum salutem, ad quam procuradam discipuli mittebantur. extremam ergo necessitatem, summum periculum, ingens discrimen imminere indicat hic dicendi modus, cui statim omnibus prætermissis occurri debeat, sic Elisæus 4 Reg.4. mittens Giezi cum baculo suo ad reuocandum in vitam puerum mortuum, dixit: *accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. si occurrerit tibi homo, non salutes eum, & si salutauerit te quispiam non respondeas illi.* de quo loco vide schol. num.18.& seq. iam ad mores ista accommodemus. quoniam nullum maioris momenti negotium esse potest, quam illud, vnde Dei gloria,& animarum salus pendet; qua exclusa, excludatur etiam oportet omne hominis bonum; & vita sempiterna sublata, in mortem incidere necesse est: hinc non obscurè apparet discipulis Christi, quia ad salutem animarum colligendam mittebantur, videlicet vt peccatorum vulneribus medicinam facerent, ex quibus sempiterna calamitas, perpetuusque interitus peccatoribus imminebat, meritò præceptum esse, vt neminem per viam salutarent. quod hoc exemplo intelligi aliquo modo poterit: si deberet quispiam suspendio lata sententia vitam amittere, & iam ad supplicij locum ductus esset, & iniecto in collum fune iamiam illi mors immineret, magno is procul dubio in periculo versaretur, & vix vlla spes salutis illi reliqua esset. Pone iam magno Regis vel Principis beneficio, reuocatam fuisse sententiam, vt à morte esset ille liberandus, quanta, quæso, celeritate, qui hoc nunciaret mitteretur? nisi enim statim ille ad locum pergeret supplicij, &, omni alia cura prætermissa, gradum acceleraret, fieri posset, vt illum iam mortuum offenderet, ad quem liberandum mittebatur. iam mihi hic, lector, paulisper considera, qualis sit peccatoris status & conditio: hoc ille in discrimine versatur, hoc illi instat periculum, lata in eum æternæ mortis sententia est. ad locum supplicij infelix ducitur, eoque magnis itineribus contendit. iam alterum pedem habet in inferno. magnus funis iam mortisque laqueus in collum eius iniectus est. quanta igitur celeritate opus est, quanta sollicitudine pergendum est concionatori, vt illum ab inferno, à sempiternis pœnis eripiat? cur igitur miramur concionatoribus preceptum esse, vt in tantum negotium toto pectore atque omni vigilantia, cura, studio, diligentiaque incumberent?

6. Amatorum mundi huius infelicitas.

Sed irrident nos homines huius sæculi amatores; nec se in tanto periculo versari opinantur. quos iterum atque iterum per Christi viscera rogamus, etiam cum lacrymis, vt perpendant, quæ hac de re sanctissimi Dei spiritu afflatus Isaias loquutus est cap. 28. 14. *Propter hoc audite verbum Domini viri illustres, qui dominamini super populum meum, qui est in Ierusalem. dixistis enim: percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. flagellum inundans cùm transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram.* & postea v.18. *Delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum in-*

ferno non stabit: flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. & v. 22. *Nolite illudere, ne fortè constringantur vincula vestra. consummationē enim & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum super vniuersam terram.* de his loquitur Propheta, qui cùm malefecerint putant nihil sibi mali euenturum esse, & Dei ardentes minas in peccatores vix vnquam perpendunt: in horum collum quasi laqueum iniectum esse à Deo inquit Isaias, & vincula, quę si constringantur, pereant necesse est. audisne, quo in periculo verseris peccator? nimirum in eadem es naui cum illo, cui vincula in collum iniecta sunt vt suspendatur. attende quàm breuis, quàm periculosa, quàm fragilis sit hæc vita; & ex ea tamen calamitosus ac sempiternus interitus tuus pendet. |

7. Hoc ipsum mortis discrimen, hoc peccatori imminens periculum sempiterni supplicij, explicat quoque Iudas Apostolus suæ epistolæ v. 22. *Et hos quidem*, inquit, *arguite iudicatos: illos verò saluate de igne rapientes. alijs autem miseremini in timore.* in quæ verba Diuus Thomas ait: de triplici peccatorum genere Apostolum loqui. primum quidem de hęreticis in hęresi obfirmatis, quos dicit arguendos, vt iam iudicatos: deinde de ijs peccatoribus, quorum salutem ita curare debemus, quasi de igne illos rapientes; quod videlicet in eo sint periculo, ac si igne cœperint absumi: postremo de ijs loquitur, qui vitam in melius mutare incipiunt, quibus condolendum est. ergo peccator, auctore Diuo Iacobo, iam igne ardere cœpit, proinde accelerandum est ijs, quibus animarum cura demandata est, quò celeriter illos de igne rapiant, antequam sempiternis flammis absorbeantur. huc pertinet tam ardens illa Dauid monitio Psalm. 7. 13. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit; arcum suum tetendit & parauit illum; & in eo parauit vasa mortis & sagittas suas ardentibus effecit.* quibus verbis sanctissimus Vates in terris quamuis positus, diuino tamen illustratus lumine, prospexit quam proximum facinorosis hominibus supplicium immineret. hoc enim indicat gladius vibratus, arcus distentus, & sagittæ in eo positæ.

8. Postremò etiam illa alia Isaiæ verba eodem spectant cap. 18. 2. quibus Spiritus sanctus hortari videtur per Isaiam suos nuncios, diuini verbi pręcones, vt ad conuertendas ad Christum gentes ocissimè tendant: *Ite*, inquit, *Angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam ad populum terribilem* (Caldaicè ad populum vim patientem & direptum, olímque & deinceps potentem) *post quem non est alius* (quasi dicat, habitantem in extremis terris, vel cui nullus comparandus) *ad gentem expectantem* (auxilium, Caldaicè oppressam: septuaginta; sine spe) *& conculcatam, cuius diripuerunt flumina* (Caldaicè, populi; mysticè dæmones) *terram eius.* Ledericus Lumnius libro secundo, de extremo Dei Iudicio capite dęcimo, contendit terram illam de qua loquitur Isaias esse Indorum, qui ad Orientem positi sunt atque adeò Sinarum regionem, quibus iam Dei beneficio per homines Societatis nostræ Euangelium prædicatur. quare honorificè satis de patribus nostris interpretatur illa: *Ite Angeli veloces*, &c. sed quidquid sit de sensu literali huius loci; satis aptè accipitur, sensu saltem mystico, vt intelligatur de gentibus præsertim remotissimis, quibus per Apostolos, ceterosque CHRISTI discipulos, & Euangelij præcones, crucis vexillum & Euangelicæ legis lux illata sunt. Vide Riberam Sepho. cap. 3. num. 30.

Dignus est enim operarius mercede sua] D. Gregorius homilia decimaseptima in Euangelia. *Ecce autem*, ait, *qui peram & sacculum portare prohibuit, sumptus, & alimenta ex eadem prædicatione concedit.* quod probat Gregorius ex sequentibus. *In eadem domo manete, edentes & bibentes*, &c. *nam si pax nostra recipitur, dignum est ab eis terrena stipendia consequamur, quibus præmia patriæ cœlestis offerimus.* quod ex Paulo 1. Corinth. 9. etiam ostendit: *si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si vestra carnalia metamus?* subdit mox Diuus Gregorius hæc verba expendens, *dignus est operarius*, &c. *considerandum est; quod vni nostro operi duæ mercedes debentur: vna in via, altera in patria: vna quæ nos in labore sustentat, alia quæ nos in resurrectione remunerat. merces itaque, quæ in præsenti accipitur, hoc in nobis debet agere, vt ad sequentem mercedem robustius tendatur. verus ergo quisque prædicator,* Merces veri prædicatoris quæ? *non ideò prædicare debet, vt in hoc tempore mercedem recipiat; sed ideò mercedem recipere, vt prædicare subsistat. quisquis namque ideò prædicat, vt hic vel laudis, vel muneris mercedem recipiat, æterna procul dubio mercede se priuat. quisquis verò, vel ea quæ dicit ideò placere hominibus appetit, vt dum placet quod dicitur, per eadem dicta, non ipse sed Dominus ametur: vel iccirco terrena stipendia in prædicatione consequitur, ne à prædicationis voce per indigentiam lassetur; huic procul dubio ad recipiendam mercedem nihil obstat in patria, quia sumptus sumpsit in via.*

Sed quid nos, quod tamen sine dolore dicere non possumus, quid nos, ô pastores agimus, qui & mercedem consequimur, & tamen operarij nequaquam sumus? fructus quippe sanctæ Ecclesiæ in stipendio quotidiano percipimus, sed tamen pro æterna Ecclesia minimè in prædicatione laboramus. pensemus cuius damnationis sit, sine labore hic percipere mercedem laboris. ecce ex oblatione fidelium viuimus, sed numquid pro animabus fidelium laboramus? illa in stipendium nostrum sumimus, quæ pro redimendis peccatis suis fideles obtulerunt. nec tamen contra peccata eadē, vel orationis studio, vel prædicationis insudamus. vix pro culpa sua quempiam aperta voce reprehendimus, &c. *debemus sine cessatione meminisse, quod de quibusdam in Osee scriptum est.* (cap. 4. 8.) *peccata populi mei comedent, cur autem peccata populi comedere dicuntur, nisi quia peccata delinquentium fouent ne temporalia stipendia amittant?* &c. *pensemus ergo cuius sit apud Deum criminis peccatorum pretium manducare, & nihil contra peccata prædicando agere. audiamus quid Beati Iob. voce dicitur* (cap. 31. 38. 39.) *si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent, si fructus eius comedi absque pecunia: terra etenim contra possessorem suum clamat, quando contra*

pasto-

pastorem suum iustè Ecclesia murmurat. cuius etiam sulci deflent, si corda audientium, quæ à præcedentibus sunt patribus prædicationis voce & vigore inuectionis exarata, vident aliquid, quod lugeant de vita pastoris. cuius videlicet terræ fructus possessor bonus sine pecunia non manducat; quia discretus pastor prærogat talentum verbi, ne ad damnationem suam de Ecclesia stipendium sumat alimenti. tunc enim de terra nostra cum pecunia fructus comedimus, quando sumentes Ecclesiastica subsidia in prædicatione laboramus. præcones namque venturi iudicij sumus. Hæc piè & sapienter Gregorius.

11. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida. quia si in Tyro, & Sidone*, &c.] Hæc verba, quæ non sine dolore atque intimo animi sensu Dominus Iesus aduersus Corozain & Bethsaidam protulit, multo fortasis verius contra frigidos & ingratos Christianos conuertere, & detorquere possumus: quibuscum lacrymis exprobrare possumus, quod cum fidem habeant non sine magno Dei munere, CHRISTI doctrinam hauserint, tot concionibus intersint, futurum Dei iudicium expectent, parata peccatoribus sempiterna supplicia & benè operantibus proposita eiusmodi præmia, quæ mente ac cogitatione complecti nemo posit, non ignorent; iacent tamen peccatorum tenebris obsiti, auaritiæ pedore & luxuriæ sordibus fœdi horridique: in quibus ita versantur quasi ista nullo modo crederent, vel quasi futilia, ac vana essent. væ illis quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in illis pœnitentiam egissent. & verò, quæ est tam barbara, tam horrida, tam inculta natio, cui si Deus tam multa largitus fuisset beneficia, tam multa ostendisset cœlestia mysteria, si tot auxilijs, tot sacramentis muniisset, non multo maiori cura, ac studio in suam salutem incubuisset? *Verumtamen Tyro & Sidoni* cæterisq; infidelibus *remissius erit in die iudicij*, si cætera sint paria: etenim *seruus qui nouit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis*: qui autem non cognouit vapulabit paucis.

Væ quibus meritò intentandum sit.

12. Neque non illa verba eodem spiritu à Christo prolata aduersus Capharnaitas in nostra tempora conueniunt. *Et tu Capharnaum vsque ad cælum* (mea doctrina, meis miraculis, mea præsentia) *exaltata, vsque ad infernum demergeris.* nos Christianos Euangelicæ doctrinæ luce Deus illustrauit, nobis ille in venerabili Eucharistiæ sacramento, admirabili sanè consilio, amore, potentia seipsum reliquit; vt propterea de nobis multo verius affirmari posit illud Psalmi centesimi quadragesimi-septimi. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis*; nam Iudæis figuram tantum concesit tantæ gloriæ, nobis veritatem largitus est. quid multis opus est? nos ille spirituales sacerdotes effecit, vt illi hostias quoque spirituales offerremus, vt proinde Petrus 1. epistol. cap. 2. cunctos nos sic appellans alloquatur: *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* quid est ergo quod vltra nobis debuit facere Christus, quod non fecerit? ô nostram ingratitudinem. ô obfirmatam animi duritiem! non his mouemur, non tanto eius amore inardescimus.

13. Similes hac in parte sumus Dauidi Regi; qui cum senio confectus operiretur vestibus, non calefiebat, quamobrem? quia tenuem satis, ac debilem calorem nutriebat: eundem in modum, quia Dei amore frigent Christiani, quamuis plurimo vestimentorum præsidio muniti, hoc est, tot tantisque circumuallati beneficijs, non incalescunt, non ardent. tantum potest inueterata consuetudo peccatorum, & rerum fluxarum amor, cœlestium rerum amorem excludens. expectat nihilominus Deus, vt ad meliorem frugem aliquando redeamus, expectat vt vinea faciat vuas, cessetque tandem proferre labruscas. stat ad ostium, & pulsat: quod si non est qui respondeat, timendum ne declinet ille, atque transeat, iuxta illud Cantic. 5. 6. *At ille declinauerat, atque transierat.* quia quamuis interdum, quod ibi dicit sponsa, fingat DEVS se longius ire, vt sponsæ amorem probet, nihilominus dubitandum est ijs, qui tam tepidè viuunt, ne verè recedat ab eis, atque adeò seriò declinet atque transeat. audiamus hodie vocem eius, nec obdurare pergamus corda nostra.

14. Quare si saluos nos esse cupimus, timeamus ne nobis id accidat, quod Apostolus monet Philipp. 2. 13. cùm enim dixisset: *cum metu & tremore vestram salutem operamini*, subdit: *Deus est enim qui operatur in vobis, & velle, & perficere pro bona voluntate.* quibus verbis timere nos vult ne Deum offendamus, & pigri simus in bonis operibus exercendis: & iratus ille auxilijs suis nos priuet saltem vberioribus; vera enim & insignis est in hunc locum Caietani expositio. *ideò*, inquit, *vobis necessarius est, tam metus, quàm tremor cum operamini quæ sunt salutis spiritualis; quia neque velle, neque operari in vestris consistit viribus; sed Deus est qui operatur in vobis tam velle, quam operari: propterea siquidem timendum est, ac tremendum ne subtrahat Deus operationem suam.* pluribus ista piè & eruditè persequitur Barradius noster in hunc locum. sed tempus est vt ad vigesimum caput transeamus.

CAPVT XX.

DE REDITV SEPTVAGINTA DISCIPVLORVM ET EXVLTAtione Christi.

A. 11. 25. c. 10. 17.

In festo S. Marci & Communi Euangelist.

V. 1. *EVERSI sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo.*

3. *Et ait illis: videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem.*

2. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit.*

4. *Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciũtur, gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cælis.*

In die S. Matthiæ, & S. Francisci A. 11 25. in illo tempore respondens Iesus dixit: cõfiteor, &c. A quia abscondisti. A. ita Pater, quoniam sic fuit placitũ ante te. A nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrẽ quis nouit, nisi Filius.

5. *In ipsa hora exultauit in spiritu Sancto: & dixit:* A. C. *confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ,* C. *quod* A. *abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis,* C. *etiam Pater: quoniam sic placitum est ante te.*

6. A. C. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo* C. *scit quis sit Filius, nisi Pater: & quis sit Pater, nisi Filius,* A. C. *& cui voluerit Filius reuelare.*

7. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.*

8. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris.*

9. *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.*

SCHOLIA.

1. REVERSI *sunt autem septuaginta duo*] sicut D. Lucas c. 9. & D. Marc. c. 6. missioni Apostolorum subiecerunt statim eorũ reditum: ita etiã nunc idem Lucas post dimissionem, profectionemue septuaginta discipulorum, meminit eorum, quæ illis reuersis à Domino sunt dicta, ijs prætermissis, quæ intermedio tempore facta sunt vel à 70. vel à Domino; hæc aũt à Domino facta eo medio tempore credibile est; postea narrasse Lucam, cum inter alia c. 13. 22. scribit: *& ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Ierusalem.* & Iansenio videtur. præmiserat enim Christus hos septuaginta *in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipse venturus*, vt sibi interim viam pararent. Itaq; vbi Apostoli velut agni, ciuitates, & vicos peragrarũt, ad quæ ablegati erãt ad Christum nõ sine gaudio redire iuxta illud Ps. 125. *venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos*; & illud Iob. 38. 35. *Nunquid mittes fulgura & ibunt, & reuertentia dicẽt tibi adsumus?* præmiserat

A Dominus tanquam fulgura quædam miraculis & Euangelij luce coruscantia discipulos septuaginta duos; qui nunc reuersi dicunt: adsumus. aptè enim fulguri coruscanti diuini verbi prçcones comparantur. vide Gregorium lib. 30. moral. c. 2. vbi hæc verba mysticè exponit.

Discant Concionatores qui ad animarum procurandã salutẽ exiere, subinde reuerti ad Dominũ, & Dei se cõspectui sistere. illi gratias agant de collecto fructu: colligant se se ad orandum, ne forte cum alijs prædicauerint ipsi reprobi efficiãtur: ab eo spiritum roburq; augeri postulent vt maiores in dies fructus ex Domini vinea decerpere possint; nihil se esse cõsiderent, vel posse, nisi Dei auxilio munitos, cui omnis gloria debeatur. *Sancti viri,* inquit Greg. loc. cit. *etsi conspectu Creatoris sui, cuius claritatem mente conspicere conantur, foras propter nos ad actiua vita ministeriũ veniunt; incessanter tamen ad sanctum contemplationis studium recurrunt, & si in prædicatione sua exterius nostris auribus per corporalia verba se fundant, mente tamen tacita ad considerandum semper ipsum fontem luminis reuertuntur.* verè Greg. esse enim debẽt prædicatores similes fluminibus: irrigant namq; auditorũ mẽtes Euangelij doctrina & cœlestium rerum voluptate fecundant. porrò de fluminibus Eccles. 1. 7. ait Salomon. *Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur vt iterum fluant.* ita & sancti Concionatores à rerum diuinarum contemplatione, à S. Scripturæ studio, ab orationis feruore, ab interna coniunctione cum Deo ad concionandum, laborandumque in vinea Domini exeunt; quo facto mox ad eadem spiritalia studia regrediuntur, vt iterum cœlesti fluant eloquio.

2. Concionatores necesse habent, subinde se sistere cõspectui diuino.

Concionatores similes fluminibus.

B

C *Cum gaudio*] Tribus modis intelligere possumus hoc gaudium discipulorum, propterea quod dæmonia subijcerentur eis: primum vt gauisi fuerint ob admirabilem sibi datam à Christo potestatem; ita vt gaudij causa esset donum illud Christo collatum. deinde potuerũt gaudere propter fructũ spiritalem auditorum, qui ipsorum miraculis, & eiectione præsertim dæmonum excitati, Christi fidẽ amplexati fuerant. Demum lætari, & exultare potuerunt gloria, & exaltatione nominis Christi, cuius virtute animaduertebant tam admiranda opera ab ipsis esse patrata, expulsis præsertim immundis spiritibus, & eiectis de corpore hominũ. inter hæc gaudia tertium est omnium præstantissimum, secundo loco positum præstantius quidẽ est primo, sed tertio inferius, vltimo loco ponendum primum. iam verò si quis roget cuius generis fuerit hoc discipulorum gaudium? Respondeo fuisse primi generis. ipsi enim reuersi cum gaudio dicebant. *Domine etiam dæmonia subijciuntur nobis*; & quamuis faterentur se non propria virtute, sed nominis Christi ea admiranda opera fecisse; lætabantur tamen sibi à Christo tantam fuisse potestatẽ cõcessam. docet id Chrysost. in Matth. hom. 33 docet Titus Bostrenus hic. docet Cypr. tract. de tenta. & Ieiunio Christi, docet Greg. hom. 19. in Ezech li. 9. Regis. epist. 58. & lib. 23. moral. c. 4. Addo nihilominus quod de successu etiam prædicationis, & de gloria Christi etiam gauderent. Itaque triplici illo gaudiorum genere exultabant, quãuis primum illud hic exprimatur, quod forte nunc maximè illud experti fuerint; non quod hoc gaudium præferrẽt duobus alijs gaudendi modis, sed quod maiorem conciperent voluptatem de potestate tradita, quã de alijs maioribus bonis. possumus enim secundũ sensum, de minori bono plus gaudere, vt de bono temporali, quam de maiori, & spiritali, non præferendo tamen illud huic.

3.

D

Triplici gaudiorum genere exultabant discipuli.

Cæterum, quamuis patres non eodem modo de primo illo gaudio discipulorum sentiant (sunt enim

4. An primum gaudiorum genus fuerit superfluum.

enim qui illud cum elationis vitio fuisse conuinctum videantur dicere, vt Gregor. locis cit. Idemque Chrysostomus videtur sentire: Euthymius item ait illud gaudium superuacaneum fuisse, ideoque non bonum; qua in re sanè decipitur, quia non omne gaudium, quo de re ad salutem non necessaria gaudemus, superfluum, ac propterea malum dici debet: Aliquid item culpæ, vel certè minus perfectæ virtutis notant in his discipulis Cyprianus lib. de Ieiun. & tentat. Christi, Cyrillus apud D. Thomam, & Beda, & Elias Cretensis in orat. 4. de Theolog. Gregorij Nazianzeni; *quia infirma adhuc fide*, ait Beda, *gaudebant in virtutibus, vide quid audiant.*) equidem cum Theophylacto iudico primum illud gaudium discipulorum, nihil ex se continuisse mali. licet enim gaudere de sanitate recepta, & alijs bonis à Deo collatis. Poterat nihilominus malũ esse ex circumstantijs, nimirum si fuisset lætitia illa cum inani aliqua gloria, aut debitum modum excessisset: ex se tamen non ita erat, nec ex Euangelio constat, an talis vlla peristasis acciderit illi gaudio, neque obstat quod Christus illis dixerit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere*. quod ex sensu illius loci intelligetur, cum eo ventum fuerit. fateor nihilominus imperfectum fuisse, si cum gaudio secundi, ac tertij præsertim generis conferatur.

5. Discipulorũ Christi potestas.

Etiam dæmonia subijciuntur nobis] Quod quasi mirantes dicant, *etiam dæmonia*, &c. (hanc enim vim habet dictio, *etiam*) indicat vel voluisse discipulos vno verbo cuncta, quæ gesserant, exponere; quare referentes id, quod omninò difficillimum erat, declarare voluerunt cætera se etiam fecisse: vt sit sensus; non modo cetera fecimus, quæ faciliora videbantur; verumetiam dæmones eiecimus. vel certè significant, non solum homines illorum dicto audientes fuisse, sed ipsos etiam dæmones. neque enim probo eorum sententiam, qui putant potestatem faciendi miracula non autem dæmones eijciendi traditam illis fuisse à Christo, cùm ablegati sunt: ita vt horum verborum, *etiam dæmonia*, &c. sit hæc sententia: non solum ea ad miranda opera fecimus, quorum dedisti nobis potestatem, sed etiam dæmones impulimus tuo nomine inuocato, remque successisse pro voto. non, inquam hoc probo; quin arbitror, vt Apostolis ex cap. 9. Lucæ, Matthæi 10. & Marci 3. ita & discipulis eam traditam esse potestatem. hoc enim maximè Christo fidem conciliare poterat, si viderent homines, eius nomine, etiam dæmonia eijci. Itaque & tradita est Apostolis potestas expellendi dæmones; & reddita est hic à nobis caussa cur huius tantum operis abigendi dæmones facta sit mentio à redeuntibus discipulis.

6. Neque illud hic prætermittendum, non affirmasse etiam dæmonia subiecta sunt nobis, sed præsenti tempore dixisse: *subijciuntur nobis*, significantes eam potestatem adhuc in eis perseuerare, hoc verò gaudium discipulorum inditio est, eos à ciuitatibus Iudææ pluribus receptos fuisse. alioqui præceperat illis Christus, ne ea opera ederent in ijs ciuitatibus, in quibus suscepti non essent, vt patuit c. superiori vers. 10. & 11. sed in illis, qui eos admisissent, vt c. ex eodem superiore vers. 8. & 9. liquet.

7. 2. *Videbam sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem*] Paucis hæc verba hunc sensum mihi reddere videntur, vt ad incarnationis mysterium referantur, hoc modo: cum subiectos vobis dæmones fuisse explicatis, nihil planè noui, nihil quod prius nescirem, narratis; sat ipse noui olim à me Luciferum dæmonum principem debellatum post aduentum meum in mundum, triumphatumque fuisse, atque adeò cœlo depulsum. hoc modo exposuisse videntur hunc locum Basilius, quod Deus non sit auctor malorum, Nazianzenus orat. 4. de Theolog. Cyrillus apud Diuum Thomam, & Elias Cretensis Commentar. in Nazianzenum, nec displicet hæc interpretatio etiam Euthymio, & Theophylacto, eamque probat Maldonatus; potestque accipi iuxta hanc expositionem, cœlum, pro aëre isto, in quo ante Christi aduentum dominabatur diabolus; sic Euthymius, & Elias, quin Diuus Basilius ait, aërem principatus diaboli locum fuisse: aut cœlum idem est quod potestas & gloria, quam olim habebat Lucifer antequam Dei verbum humanitatem indueret, quod malunt Theophylactus, & Cyrillus.

8. Huic expositioni fauet plurimum hic loquendi modus in Scriptura vsurpatus. nam cum dæmonis potestas impediri significatur, dicitur in scripturis, de cœlo cadere, ligari, foras eijci, vt clarum erit legenti Ioannis caput 12. 13. Apocalyp. 12. 9. & caput 20. 2. vbi cum ille angelus, qui dicitur apprehendisse draconem serpentem antiquum, qui est diabolus, & satanas, & ligasse eum per annos mille, &c. Christum repræsentabat, qui dæmonem in deserto prostrauit, vt p. 2. di lucid. docuimus l. 4. c. 12. sch. n. 36. & theo. 3.

9. *Videbam*] græcè est, ἐθεώρουν, contemplabar, quod non solùm cognitionem, sed factum ipsum, seu actionē indicat. vt si quis Imperator, se victore, ac duce reportatam de hoste victoriam referens, diceret, videbam ante meos oculos hostium multitudinem cadere, is verbo illo, *videbam*, non tam cognitionem, vel oculorum aspectum, quam factum ipsum, & hostium internecionem explicaret; ita hic intelligendum. sed cur vtitur verbo imperfecti præteriti? quidam exponunt, *videbam*, videlicet tunc, quando corruit, præsens eram; verum is sensus magis faceret ad rem, si intelligeremus, hic esse sermonē de primo casu diaboli, immò non tam *videbam*, quàm, *vidi*, dicendum esset, videlicet secundùm diuinitatem, & in æternitate: quare iuxta sensum, quem nos elegimus de casu secundo diaboli ob mysterium incarnationis, sic potius respondebimus: ne puteris vos mihi rem nouam, & incognitam narrare, sciebam enim cùm vos misi ad prædicandum, ruituras esse satanæ vires antea iam à me debellati; immò cum dæmonia eijceretis, ipse ego vobis aderam, & videbam quod vos non videratis, satanam ipsum in morem fulguris cadere, viresque eius euanescere, quippe qui à me olim victus, stare contra meos non potest.

Sicut fulgur] Malo ex ipso casu hanc similitudinem desumptam esse affirmare; hoc sensu: videbam satanam magna vi atque impetu cadentem, non aliter quam solet fulgur cœlo decidere. quamuis enim plerique referant, vt Diuus Ambrosius, Chrysostomus, Titus Bostrensis, Theophylactus, participium, *cadentem*, ad satanam, non ad fulgur vllo modo, quasi sit sententia hæc, videbam satanam, qui sicut fulgur prius erat, cadentem; vt similitudo sit inter satanam, & fulgur, non ratione casus, sed splendoris, vnde Lucifer appellatus sit, quod à luce in tenebras cecidisset; tamen hoc non multum ad rem præsentem faciebat, quia non de antiquo illo decore, ac lumine, quo primum conditus, & ornatus est, nunc agebatur, nec de primo casu, sed de secundo; quo in modum fulguris in abyssum deiectus est, sic coercita à Christo eius potestate.

10. Hæc expositio magis mihi placet, quam altera communior eorum patrum, qui de primo casu diaboli exponunt hunc locum quasi ad comprimendam discipulorum elationem; hinc Hieron. Isaiæ decimoquarto, in expositione secunda libri

sexti. *Videbam*, inquit, *satanam quasi fulgur de cœlo cadentem, non modo video: sed prius videbam, quando corruit, & si ille propter superbiam de tanta magnitudine cecidit: vos quoque discipuli, non debetis gloriari, quia vobis dæmonia subiecta sunt, sed quia nomina vestra scripta sunt in cœlo; vt vnde ille cecidit per superbiam, vos ascendatis per humilitatem.* Diuus quoque Gregorius existimat, vt dixi numero tertio, proposuisse Dominum, quo communiret suorum animos aduersus inanem gloriam, quæ illis videbatur obrepsisse, exemplum Luciferi, qui ob elationem à tanta felicis status conditione subito corruisset, sic ait libro vigesimotertio moral. capite septimo, vbi quatuor arrogantiæ formas assignat: *Sancti Apostoli ab hoc elationis vitio reuocantur, qui de prædicatione redeuntes, cùm elati dicerent: Domine in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt; ne de hac miraculorum singularitate gauderent, illico eis respondet Dominus, dicens: videbam satanam, velut fulgur de cœlo cadentem. ipse enim singulariter elatus dixerat: super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte altissimi, in lateribus aquilonis, similis ergo altissimo. & mirè Dominus, vt in discipulorum cordibus elationem premeret, mox iudicium ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit, vt in auctore superbiæ discerent, quid de elationis vitio formidarent.* sic ille.

Dominus reuocat discipulorum animos ab inani gloria exemplo Luciferi.

Cæterum propterea prior expositio, quam numero septimo attulimus, mihi magis placet, quia non libenter audio Christi discipulos accusari, vel notari elationis cum commodè neque vlla verbis illata vi possum id facere. at huius alterius sententiæ auctores notare videntur discipulos elationis cuiusdam.

11. 3. *Ecce dedi vobis potestatem*, &cæt.] Græcè: ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν. *Ecce do vobis potestatem:* loquitur ac si ante non dedisset; sed non hoc significatur, id quod Euthymius rectè vidit, non significari videlicet verbo hoc præsentis temporis ante illis potestatem non cótulisse; sed quod prius datam nunc confirmet. non tamen concesserim Euthymio prius non nisi ad tempus, dum ea legatione fungerentur, eam potestatem illis esse traditam, iam verò eandem in perpetuum prorogari. voluit tamen confirmare, quamuis in perpetuum antea concessa fuerit, vt aptius caderet, quod dicturus erat, *verumtamen in hoc nolite gaudere*. vt sit sensus, non tollo à vobis quam prius concesseram potestatem, quin etiam confirmo. verumtamen considerare vos volo longè me præstantius vobis beneficium contulisse, quo magis gaudendum sit, nimirum, quod nomina vestra in cœlo scripserim.

12. *Supra serpentes, & scorpiones, & super*, &c.] Serpentes, & scorpiones dæmones multi interpretantur; ita vt ea, quæ sequuntur, *& super omnem virtutem inimici*, explicent præcedentia, *serpentes, & scorpiones*. affert aliam & Beda, per serpentes, & scorpiones, veros intelligi, non dæmones, nam ij excluduntur per sequentia: *& super omnem virtutem inimici*; vt sit hæc sententia: do vobis potestaté euadendi, & superandi omne periculi genus, non tantum quod ab hominibus, sed quod à bestijs etiam, & dæmonibus euenire potest, vt Marci 16.17. 18. dicitur, *in nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent*, &cæt. hanc posteriorem explicationem sequitur etiam Theodoretus, inquit enim, *multi qui Deo crediderunt, has feras superarunt. sic Daniel leonum ora ligauit, Paulus nullum damnum à vipera accepit* (Actor. 28. 35.) *sic Noe inter feras versans incolumis euasit, sic innumeri, qui vitam solitariam amplexi sunt, & simul cum feris vitam duxerunt, & ob firmam spem in Deum fixam, harum perniciem euaserunt.* & hæc mihi sententia præferenda videtur alteri. illud sanè menti altius infigendú, verè calceatos oportere esse pedes, vt inquit noster Barradius, qui serpentes conculcaturi sunt; porrò pedes animi intellectus, & voluntas sunt. illum ergo est quod æternarum rerum contemplatione muniamus, hanc Dei amore simul & timore.

Qui Deo credentes feras superarunt

13. 4. *Verumtamen in hoc nolite gaudere*] Aduerte non hic reprehendi à Christo discipulos, quasi elationis; verum monet potius ac instruit, quin nec prohibet quidem ob subiectos sibi dæmones gaudere. docet potius vt ob scripta in cœlis ipsorum nomina magis gaudeant. erat enim donum, ac Dei beneficium expellendi dæmones, & edendi miracula potestas; dummodo gaudium simul cum dono in auctorem Deum referatur. illud non est hic etiam prætereundum, consueuisse Scripturam interdum ita loqui, vt quod comparatione alterius minus affirmatur, simpliciter negetur; vt, *misericordiam volo, non sacrificium*. Oseæ 6. 6. Matth. 9. 13.

14. *Gaudete autem*, &c.] Nomina in cœlo scripta esse idem est, ac esse scripta, vt loquitur Scriptura in libro vitæ: Exod. 32. 32. 33. Psalm. 68. 29. Philip. 4. 3. Apocalyp. 3. 5. & 17. 8. & 20. 15. & 21. 27. & 22. 19. bifariam autem in libro vitæ homines scribi dicuntur à Theologis, aut secundùm æternam prædestinationem, & immutabilem, aut secundum præsentem iustitiam, quæ mutabilis est. qui primo modo scripti sunt, nunquam delentur, qui posteriore deleri, scribique possunt, prout nunc ex iustis, iniusti, & ex iniustis iusti fiunt. vt patet Exod. 32. 32. 33. Psalm. 68. 29. Apocalyp. 3. 5. sunt qui putent hic de prima scriptione secundùm prædestinationem esse sermonem. alij de posteriori. verum nihil hic certi præsertim cum Apostoli omnes non fuerint prædestinati. nam filius perditionis Iudas damnatus est. *quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* verum de hac in Theoria. dicitur autem, *gaudete, quia nomina vestra scripta sunt*, non, vos scripti estis; quia nomina scribi solent, & vt significetur distinctissima prouidentia singulorum in notitia & memoria Dei, quæ est velut liber; sicut nomina ciuium solent scribi.

Bifariam in libro vitæ homines scribi dicuntur, vel secundú æternam prædestinationé vel secundú præsentem iustitiam.

15. 5. *In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto*] Matthæus capite 11. post exprobrationem Corozain, Bethsaidæ, & Capharnaum ciuitatum scribit verba ista. à Luca verò ponuntur hic ca. 10. post reditum discipulorum. opinatur D. August. 2. de consensu Euang. c. 41. credibile esse semel tantum dicta esse probabile id quidem, sed magis probo exprobrationem bis dictam esse à Domino; at confessionem semel, & quidem eo loco, vbi ponitur à Luca. *In illa hora*] Matthæus habet, *in illo tempore*, videlicet vbi discipuli à prædicando redierunt, inde enim hoc est, ex eorum gaudio, & fructu collecto animarum, ansam arripuit Christus dicendi, quæ sequuntur: *Confiteor tibi Pater*, &c. cum verò Lucas dicat, *in ipsa hora*; credendum est potius ipsum quam Matthæum ordinem tenuisse. *Dixit*] Matthæus ait; *respondens Iesus dixit*. est autem idem, *respondens*, quod orsus loqui iuxta Hebraismum; respódere enim Hebraicè non tantum significat interrogantibus reddere responsum, sed sæpe exordiri sermonem. sic Marci 11. 13. 14. *Cum venisset ad eam* (ficum) *nihil inuenit præter folia*, &c. *& respondens dixit ei*. & Matthæi 17. 4. *Respondens autem Petrus dixit ad Iesum: Domine bonum est nos hic esse.* nec dici potest simul hic

respon-

responderet primo modo, quod Christus gloriantibus Apostolis videatur reddidisse responsum, cōstat enim ex Luc. clarius prius respondisse Christū Apostolis gloriantibus, & post adiecisse hæc verba, quæ manifestè ab illo responso distinguuntur; licet ex Matthæo non id, saltem clarè, colligatur, sed declarandus ex Luca.

In Spiritu S.] Quædam græca exemplaria non habent, *τῷ sancto*; vt videre est apud Euthym. qui legit tantùm; *in spiritu*, vt idem sit, quod exultauit animo. habent tamen alij quidam codices græci: *in Spiritu sancto* vt & Latini etiam peruetusti, vt August. lib. 2. de consensu Euang. c. 33. & Titus Bostrenus, & antiqui Patres legerunt vt nos.

16. Porrò scribitur exultasse in Spiritu sancto, vt significetur gaudij, & exultationis caussa: neque enim erat res aliqua mundana ea, qua exultabat, sed cœlestem mysterium, & res non humanis viribus, sed per Spiritum sanctum effecta, & eum loquendi modum vsurpauit Paulus 1. Corinthior. 12. 3. *nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto*: hoc est, virtute, & munere Spiritus sancti. Iansenius ait: exultauit in Spiritu sancto, hoc est, per spiritum sanctum qui habitans in Christo homine ad actualem hanc exultationem eum commouit. Rogabis; quidnã illud fuerit, propter quod exultauit Christus? Euthymius censet propter eorum salutem, qui per discipulos iuuandi erant nūc exultasse. melius Toletus annotatione vigesimanona caussam huius exultationis sumendam ex sequentibus verbis, vbi agit de manifestatione mysteriorum salutis Apostolis, & discipulis facta. item de eorum, & aliorum quoque futura vocatione ad Euangelium, qui idem, quique onus legis suæ, & Euangelij libenter erant suscepturi, requiemque animabus suis inuenturi. obserua habuisse quidem Christum quantum ad intelligentiam semper præsentia omnia obiecta, non tantùm quia Deus erat scientia pollens diuina; sed etiam vt homo habens scientiam visionis, seu beatam. cæterùm non semper quod attinet ad affectum mouebatur ad gaudium particulare propter hoc vel illud obiectum, nisi quando, quantum, & quomodo illi placuisset. Iam ergo exultauit, non quod noui aliquid acciderit, quod non fuerit ab illo præuisum, sed quia nunc illi placuit istud gaudium in seipso excitare, & discipulis indicare, vt omnes intelligerent, quã gratum illi sit animarum salutem procurare, interim docens nos non in terrenis rebus exultare, sed in rebus, quæ ad Dei gloriam & salutem animarũ pertinent. Theophy. ait: quemadmodum pater bonus cùm viderit filios recta quædam opera egisse, gaudet, ita Saluator exultat, quia talia bona assequuti erant discipuli.

Quomodo Christus mouebatur ad gaudium

Confiteor] Hoc est, gratias ago, laudo te, est hebraismus, significat enim & confiteri, & laudare, & gratias agere Psal. 6. 6. & 7. 18. & 9. 2. & 17. 50.

17. *Tibi Pater, Domine cœli & terræ*] Athanasius ad Marcum Romanum Pontificem, Cyrillus l. 5. Thesauri capit. 5. obseruant non sine caussa interpunctionem esse positam à Christo inter nomen Patris, & Domini, videlicet, ne quis putaret Deum ipsum non solum Patrem, sed etiam Dominum suũ vocasse. nam apertè hic patrem non cœli & terræ, sed suũ dicit: at Dñm nō suũ vocat, sed cęli & terrę, quare nec addenda est coniunctio, &c. per cœlum & terram omnem intelligit creaturam, vt notat Cyrillus l. 5. Thes. cap. 5. nam cœlo & terra omnia continentur; hinc Cyril. colligit Christum se Deũ significasse, cùm se separet à creaturis omnibus; quod & Hieronym. obseruauit Matt. 11. hic etiam hæresis Marcionis reijcitur, qui dicebat, Deum qui fecit cœlum & terram alium esse à Deo, qui dicitur Pater Christi, atqui eundem vocat hic Christus Patrem suum, & Dominum cęli & terræ. Sic Iren. l. 4. c. 2. Est aũt longè præstantius esse Patrem, quã Dominum cœli & terræ: hoc enim non addit Deo perfectionem; illud dicit infinitam & æternam. vide Tolet. annot. 31.

Quod abscondisti hæc] Hæc, inquit: videlicet regni cœlestis mysteria, sua Apostolorum, & discipulorum prædicatione reserata, reiecta quidem fuerant à sapientibus, sed à paruulis percepta.

Abscondisti] Abscondisse dicitur pater negatiuè; quod non contulerit illis auxilia congrua, quæ tamen nulli debita sunt, quæ si tribuisset, credidissent; quomodo Diuus Gregorius libro 25. moral. c. 9. explicat dum ait: *Inducere noctem Dominus dicitur, non quod tenebras inferat, sed quod obscura corda peccantium misericorditer non illustret.* sicut in cubiculo obscuro ac tenebricoso si quis esset, quamuis ibi positus esset thesaurus, aurum, & argentum; & lapides pretiosos contineret is, qui lumen præbere nollet cùm posset, rectè diceretur abscondisse thesaurum illi qui ibi esset, ita dicitur Deus Pater sapientibus Incarnationis Christi mysterium occultasse, quia nimirum auxilium superabundans vel congruum, & fidei lumen illis non præbuit: hinc Diuus Augustinus libro 1. ad Simplicianum quæstione 2. *cuius*, inquit, *Deus miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, vt vocantem non respuat.* & paulò superius: *si vellet*, inquit, *etiam ipsorum misereri* (loquitur de alijs qui non sic fuere vocati) *posset ita vocare, quomodo illis aptum esset. vt & mouerentur, & intelligerent & sequerentur.* Cardinalis Toletus ex doctrina Diui Augustini libro de prædestinatione Sanctorum capite 6. & libro de bono perseuerantiæ capit. 8. docet annotatiou. 35. quod promulgato Euangelio, vel Dei verbo, hi credant, illi non credant, non ex eadem radice ex parte DEI procedere; vnum enim misericordiæ, alterum iustitiæ est; nam quod Deus vni lumẽ suum infundat, quo veritatem agnoscat, & eam prædicãti credat, misericordiæ est; neque enim vllum in homine meritum antecedit, quin etiam demeritum præcedit; peccator enim est; quod verò alteri neget lumen illud, & gratiam, quæ si daretur, vtique crederet, & conuerteretur, iustitiæ est ob eius peccatum, & arbitrij repugnantiam, & contentionem. Pharisæis ergo, & Scribis potuisset quidem Deus eam gratiam dare, & lumen illud infundere, quo accepto reuera credidissent. ob eorum tamen superbiã animique arrogantiam & inuidiam, adhæc quòd malè abusi essent ea gratia, & auxilijs, quæ concessa illis fuêre ad credendum, iusto iudicio illa negauit; similiter etiam his paruulis, de quibus loquitur, quia peccatores erant, negare lumen datum, & auxilia cōgrua poterat: placuit tamen misericorditer ea istis elargiri, non ex iustitia, sed ex gratia; nam quod, vel quale præmeritum in eis præcesserat? nec solum iustitia & misericordia in hac discretione elucent, sed etiam summa Dei sapientia in contemperanda iustitia, & misericordia modis & rationibus inuestigabilibus. has rationes tetigit Apost. & quidem iustitiam & misericordiam Ro. 11. ostendit dum ait v. 22. *vide bonitatem, & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt seueritatem; in te autem bonitatem Dei.* Sapientiam verò docet vers. 33. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei* &c.

Quomodo Deus Pater sapientibus Incarnationis Christi mysterium occultauit. 18.

A sapientibus, & prudentibus] Sapientes intelligit Scribas, & Pharisæos, eorumque similes: non quod essent, sed quod esse deberent, vel essent suo ipsorum iudicio, vt censet Hilarius: vel quod reuera essent sapientes, non tamen secundùm spiritum, sed secundùm carnem. vt Chrysost. intelligit: eiusmodi sapientes, ea sapientia, 19.

quæ stultitia est apud Deum 1. Corinthior. 3.19. & *quæ legi Dei non est subiecta* Romanorum 8.7. Christi fidem & Euangelium aspernati sunt, de quibus Paulus 1. Corinth. 1.26. *videte*, inquit, *vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles*, & capite 3. 18. *si quis*, inquit, *inter vos videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sapiens sit.*

Paruulis] νήπια, infantes, vel paruulos vocat, non tam Apostolos, & discipulos, vt Chrysost. Hieron. Euthym. & Beda intelligunt, quam eos qui prædicationi Euangelij crediderant. rectè autem sic vocat, quia *malitia paruuli* erant 1. Corinthior. 14. 20. *& sicut modo geniti infantes* 1. Petri 2. 2.

20. Huc facit, quod Diuus Cyprianus sermone de Natiuit. scribit: *A sapientibus, & prudentibus non quærit testimonium, qui paruulis se reuelat* &c. *pastores illi amplius mente, quam oculis carnalibus illuminati ad conspiciendum Emmanuel festinant, & edocti intus inuisibili magisterio Spiritus sancti, quẽ paruulum vident, confitentur immensum, & piæ ei deuotionis affectum præsentant. electa adest humilium personarum simplicitas, vt poneretur regula, & indissolubilis daretur forma, quòd nonnisi pauperibus spiritu Christi pateret humilitas: nec superbos ad intuitum sui posset admittere veritas.* & postea: *pauperes electi. superbi neglecti: nec fastus, nec altus circa Christi discipulatum aliquem obtinent locum: Christus pauper, discipulos diuites aspernatur. pauper mater, pauper filius, inops hospitium, his qui in forma huius scholæ in Ecclesia militant, præbent efficax documentum.* postremò ait: *ad paruulos venit Christus, & cum paruulis conuersatur, pauperes instruit, & creat. ipse in Synagoga Iudæorum in Isaiæ volumine cùm legisset in Sabbatho* (Lucæ 4.) *complicato libro prophetiam hanc in se completam edocuit quod à Spiritu sancto vnctus sit, & ad euangelizandum pauperibus Pater eum miserit. item in Euangelio gloriatur, confitetur Domino cæli, & terræ, gratias agens, quod reuelata sunt diuina mysteria paruulis, à quorum intellectu sublimitas huius mundi repulsa est, quæ Deo subijci non potest, dum secundùm carnẽ, & sanguinem inuisibile ipsius suis regulis inuestigat. hic est primus religionis introitus, sicut in mundum primus Christi ingressus, vt quicumque piè vult viuere, humiliter descendat, neque supra se in mirabilibus ambulare præsumat, fundamentum sanctitatis semper fuit humilitas, nec in cælo stare potuit superba sublimitas. hanc primam gratiam ingredi ens mundum noster paruulus attulit, & à cunabulis nos sibi conformes fieri volens, teneri voluit in vita, quod exhibuit in persona.* Hæc ex Diuo Cypriano.

21. *Etiam Pater.*] Matthæus habet: *ita Pater.* Græcè est ναὶ, hoc est, certè, vtique, etiam. loco, *placuit.* & apud Matthæum, *placitum.* est Græcis nomen substantiuum εὐδοκία, id est, sic fuit bona voluntas, vel placitum ante te, quod clarius est. dictio, inquit Iansenius, εὐδοκία Scripturis sacris, est propria & familiaris, est autem hebraismus, tibi placitum, id est, tibi visum, quod dicet *ita*, vel *etiam Pater*, est vehementer adprobantis & confirmantis id, quod semel dictum erat, vt Lucæ 12. 5. *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. ita dico vobis, hunc timete,* & Lucæ 11. 51. *ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.*

Quoniam sic placuit ante te] Illud, *quoniam*, bifariam potest accipi: primò vt more græcanico abundet; vt sit sensus: ita, vel certè Pater, sic fuit placitum ante te. Secundò, vt caussalem sensum reddat hoc modo: certè Pater sic factum est, eò quòd A sic fuerit beneplacitum tibi. iuxta verò vtrumque sensum, præsertim verò posteriorem docemur his verbis, exemplo humilitatis, ne temerè diuina cõsilia de aliorum vocatione, aliorum autem reiectione audacter discutiamus, persuasi iniustum esse non posse, quod placuit Deo, & hac tam sublimi caussa contenti aliã non quæramus. audi Greg. qui lib. 25. mor. cap. 13. sic scribit: *Nemo discutiat, cur stante Iudaico populo, dudum in infidelitate gentilitas iacuit; & cur ad fidem gentilitate surgente, Iudaicum populum infidelitatis culpa prostrauit: nemo discutiat, cur alius trahatur ex dono, alius repellatur ex merito; si enim gentilitatem miraris assumptam, ipso concedente pacem, quis est, qui condemnet? si Iudæam obstupescis perditam, ex quo absconderit vultum suum, quis est, qui contempletur eum?* (Iob 34.29.) *itaque consilium summæ & occultæ virtutis satisfactio sit apertæ rationis. vnde & in Euangelio Dominus, cùm de huius rei caussa loqueretur* B *ait, Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. ita Pater. atq; mox tãquam rationẽ quandã absconsionis & reuelationis adiungens ait: quia sic fuit placitum ante te. quibus nimirum verbis exempla humilitatis accepimus, ne temerè discutere diuina consilia de aliorum vocatione. aliorum verò repulsione præsumamus.* Sic egregiè Gregorius. hinc patet Diuum Gregorium ὅτι, *quoniam* caussaliter sumpsisse. hic quæri posset an sola Dei voluntas caussa sit reprobationis, vel negationis congruæ vocationis, sed de hoc in Theoria dicendum.

Non debemus diuina consilia de aliorum vocatione & aliorum reiectione temere discutere.

Cæterùm antequam ad sequentem versum veniamus, dubitare quis posset, an Christus gratias agat Patri ob id, quod celauerit mysterium incarnationis sapientibus. nam si id affirmemus, absurdum esse videtur id de Deo affirmare. numquid Deus malo gaudet sapientum? videlicet quod in- 22.
C sipientia, & mysteriorum fidei ignorantia laborauerint, an non potius id materia lacrymarum, quã gaudij & gratiarum actionis occasio? D. Chrysost. Matth. 11. hom. 39. sic respondet: *gratias*, (inquit Christus) *tibi ago, quoniam à prudentibus & sapiẽtibus hæc celasti, an igitur perditione illorum gaudere ipsum dicemus, & quoniam illi hæc non didicere? minimè. Sed hæc est via salutis optima, vt qui respuunt quæ dicuntur, & nolunt suscipere, nullo pacto cogantur; vt quoniam vocati non obtemperarunt, nec meliores hic facti sunt, sed spreuerunt, atque contempserunt salutem, quoniam eiecti sunt, resipiscere cogantur: sic certè diligentiores etiam fient, qui crediderunt, quibus quoniam reuelata mysteria sunt, lætari atq; gaudere dignum est: quoniam quod ab illis occulta sunt, non gaudere, sed lacrymarum fontes emittere dignissimum: quod profectò facit lacrymans, atq; commiserans ciuitatis. non ergo quia sapientes non cognouerunt, gaudet: sed quia paruuli perceperunt lætatur, ita & Paulus dicit* (Rom. 6.17.) D *Gratias ago Deo meo. quoniam fuistis serui peccati: obedistis autem ex corde in quam traditi estis formam doctrinæ. non ergo itaque Paulus gaudet, quia erant serui peccati. sed quia cùm essent huiusmodi, veritatis cultores facti sunt.* Sic Chrysost. est igitur sensus secundùm Chrysost. gratias tibi ago, Pater, quod cùm cœlestia mysteria sapientibus occultaueris, paruulis tamen declarare volueris; non ergo gaudet quod sapientes non cognouerint, sed exultat quod paruuli perciperint. hæc expositio bona est, præsertim si verbũ, *confiteor*, vt sumit Chrysost. pro gratias agere accipiatur, quãuis etiam laudare significet; si verò quis contendat hic sumi pro laudare tantum, melior erit altera expositio; vt laudet hic Christus Patrem, tum quod quibusdam abscõdit fidei mysteria, tum quod alijs aperuit: cùm

enim

enim cælat, iustitiam; cùm manifestat, misericordiam suam declarat. Verùm quoniam nobis visum est, confiteri, sumi hic pro gratias agere, & simul laudare placet magis Diui Chrysostomi expositio, quamuis alteram non reijciamus.

23. 6. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*] Ne putaret aliquis iccirco quod Patri gratias egit, & dixit, fidei mysteria paruulis aperuisse, ipsum hac virtute destitutum esse; ne in hoc errore quis versaretur, ista nunc subtexuit, quibus indicat Patrem non id facere sine Filio, neque aliter aperuisse, quàm per Filium; est etiam & ratio alia cur hæc dixerit, nimirum vt rationem redderet eorum, quæ subiuncturus erat: *venite ad me* &cæt. nam vt omne hominum genus ad se alliciat, ostendit quantæ sit apud Patrem auctoritatis, cui à Patre omnia in manu sunt tradita, quem solus ipse nouerit, & per quem aperit Pater cœlestia illa mysteria; ita vt nemo sine eius opera Patris cognitionem, fidem, peccatorum condonationem, denique salutem animæ obtinere possit; quare hæc verba non tam cum præcedentibus quàm cum sequentibus copulanda sunt. Est autem hæc sententia horum verborum, *omnia mihi tradita sunt* &cæt. omnium rerum creatarum potestas in me collata est à Patre meo, & cuncta meæ ditioni ac voluntati sunt ab illo subiecta, ita vt nihil faciat Pater, nisi per me, nihilque fit quod à me malè, vel perperam fieri possit. Itaque idem significat: *Omnia mihi tradita sunt à Patre*, ac, *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius.* Ioan. 3. 35. *Omnia dedit ei Pater in manus*, Ioa. 13. & : *dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Ioan. 17 & : *data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Matth. vltim. licet autem cum ait: *omnia mihi tradita sunt*, possint hæc accipi tamquam dicta de filio secundùm diuinitatem, & quidem ab æterno per generationem, placet tamen magis intelligere his sententijs ostendi, omnia filio tradita secundùm humanam naturam Deitati coniunctam in hypostasi diuina filij. filio namque Dei, vt Iansenius obseruauit, cui per æternam ex Patre generationem omnia ante sæcula data sunt, etiam tamquam homini omnia tradita sunt per hypostaticam vnionem Deitatis cum humanitate. verùm non essent omnia homini tradita, nisi ea ab æterno tamquam DEVS habuisset: quare in posteriore sensu etiam prior includitur, secundùm quem Ioan. 16. dicitur: *Omnia quæcumque habet Pater mea sunt.*

Christus ostendit quātæ sit apud Patrem auctoritatis.

24. Huic expositioni fauet Athanasius oratione in hunc Lucæ locum, asserit enim intelligendum esse de Christo ratione dispensationis per carnem gerendæ, docetque tunc illi omnia tradita fuisse ad reparandum, & instaurandum, cùm humanitatem induit, ac carnem sumpsit. Sic ergo ait: *postquam peccarat, & lapsus esset homo, eiusq; lapsu, perturbatis omnibus, mors inualuisset ab Adam vsque ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cœlum offensum, & tandem corrupto, & interempto homine, insiluisset diabolus contra nos, tum demum Deus hominum amator ac nolens perire hominem ad suam imaginem conditum in hæc verba locutus est: quem emittam, & quis proficiscetur? omnibus obticentibus, locutus est filius: Ecce ego, mitte me: quo tempore illi respondit Pater: vade ergo, tum inquam dedit illi hominem, vt ipsum verbum caro fieret, carnemque assumptam in omnibus instauraret. tradita enim sunt illi vt medico, qui sanaret morsum serpentis, & vt vitæ, quo excitaret mortuum: & vt*

A *luci, quo illuminaret tenebras, & vt rationi, quo redintegraret vim rationalem; postquam igitur illi tradita sunt omnia, & factus est homo, quo recta sunt omnia, & perfecta, terra pro maledictione benedictionem obtinuit; paradisus reseratus est; infernus se metu contraxit; monumenta aperta sunt, resurgentibus mortuis, portæ cœli eleuatæ sunt, vt intraret ille ex Edom. certè qua ratione sibi omnia tradita essent, indicare volens Saluator per Matthæum subintulit: venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. datum est mihi vt fatigatos reficiam, & mortuos viuificem. consentit cum istis etiam illud dictum, Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius: dedit enim, vt quemadmodum per eum facta sunt, ita & in eo omnia refici possent. non enim vt ex paupere diues fieret, neque vt qui non haberet, potestatem acciperet, assumpsit omnia, absit: sed quò omnia, vtpotè Saluator, instauraret, decebat enim exordium creaturæ per*
B *eum fieri vt esse posset, & instaurationem in eo fieri, vt corrigeretur. vide verborum differentiam. in principio enim creata sunt per eum, vt essent: postea verò lapsis omnibus Verbum caro factum est, & carnem induit, vt in eo omnia instaurarentur. ipse enim patiendo nos refocillauit, & esuriendo aluit, & ad inferos descendendo extulit. tūc igitur rebus omnibus creatis præceptū datum est vt fierent: quale illud est, producat & fiat; ad emendationem aūt tradi illi omnia decuit, vt homo fieret, & in ipso omnia renouarentur, eo enim ipso, quo homo erat, humanitas nostra viuificabatur. nam ideo cōiunctū est Verbum homini, ne maledictio vlterius vim suam in hominibus haberet.* & cætera quæ ille elegantissimè prosequitur. ex quibus cōstat iuxta Athan. sententiam de Christo, qua homo est, hæc intelligēda esse. deinde tūc omnia illi tradita fuisse, cùm humanitatem induit, denique per omnia intelligi debere oēs res creatas. Vnde etiam
C fit non de Christo vt ab æterno genitus est à Patre hęc intelligi debere, sed de Christo homine; & meritò: quia cùm omnia in tempore creata sint, nec fuerint quando Pater genuit ab æterno filium; non ita propriè dici posset, Patrem filio tradidisse omnia, cùm ante sæcula genuit, neq; enim tunc erant. quare magis propriè dicitur tunc tradidisse, quādo illum hominem fecit, eumq; rerum omnium iam ante conditarum instauratorem constituit, præcipuè verò hominum, qui in peccatum lapsi fuerant, & diuino remedio, ac restitutione indigebant. quę confirmari possunt ex Dauid Psa. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*, & clarius Paul. Eph. 1. *vt notū* inquit, *faceret Sacramentum voluntatis suæ secundū beneplacitum eius, quod proposuit in eo* (hoc est, secundùm voluntatem salutis hominis, & refectionis vniuersi positā à Deo in Christo, quia ipsum cō-
D stituit restitutorē, doctorem, medicū, redemptorē, & instauratorem, quod est tradidisse illi omnia) *in dispensatione plenitudinis temporis.* Scio eundem Athan. ser. 4. contr. Arian. Iren. l. 4. c. 23. Hilar. li. 6. de Trinit. lib. 3. de Spir. San. cap. 12. Chrysost. hom. 39. in Matth. de Christo, vt DEO, hæc exposuisse.

Et nemo scit quis sit Filius nisi Pater, & quis sit Pater nisi Filius &c.] Matth. habet: *nemo nouit Filium nisi Pater.* Spiritus S. non fit mentio, quia nondū missus erat in mundum, nec satis hominib. cognitus, & vt ait Euth. quia nondū erat tēpus, vt de eo doceret. *primū siquidē oportebat filij cognitionē mentib. discipulorū insinuari, deinde ea illis reuelari, quæ sunt Spiritus S.* est aūt canō Theologorum dictionē exclusiuā, vel exceptiuā, vt vocant. additā vni psonę, nō excludere in ijs, q̄ essētialia sūt, alterā personā, sed tantū creaturas. quare cùm dicitur, solus Filius nosse Patrem, vel solus Pater Filium,

25. Quare in hoc loco nō fit mentio Spiritus S.

non ex-

non excluditur Spiritus S. quemadmodum nec negatur Patrem, aut Filium non nosse seipsum, alioqui de Spiritu S. loquitur Paulus 1. Cor. 2. cùm dixit: *nemo nouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei*. Lege Ambros. libr. 2. de Spiritu S. cap. 12. cum verò dicitur, *nemo scit*, & apud Matt. *nemo nouit* &c. scientiam, vel notitiam absolutè accipio, siue sit naturalis, & comprehensiua, siue sit reuelata & supernaturalis, nam si de illa tantùm intelligas, nō benè subijceretur, & cui voluerit filius reuelare, nam repetendum esset, & ille nouit eadem, videlicet notitia naturali, cui voluerit filius reuelare, quod est falsum. Licet reuera cùm de Patre, & filio dicitur, *nemo nouit filium nisi Pater, nec Patrem nisi filius*, de notitia naturali, & comprehensiua intelligi debeat, quæ comprehenditur sub notitia absolutè dicta. Sermo autem est hic non de notitia naturæ diuinæ, sed etiam officiorum, & consiliorum Patris, & Filij. deniq; de notitia continente etiam aduentū filij, & sacræ œconomiæ; nemo .n. nouit Patris cōsilia, qua ratione velit homines seruare, nisi filius, & nemo nouit filij officiū, cuius causa in hunc mundū venit, nisi Pater, hoc. n. ad sequentia verba, quibus cunctos ad se suauiter inuitat, *venite ad me omnes*, magis accōmodatum est. Nec obstat quod Lucas videatur de quidditatiua, & essentiali cognitione loqui, dicens: *quis sit Pater, & quis sit filius*, nam sub ista continetur cognitio sacræ œconomiæ verbi. & obserua priora illa verba: *nemo nouit Patrem, nisi* &c. pertinere ad Christum quà Deus est: *nisi cui voluerit filius reuelare*, pertinere ad Christum quà homo, vt paulò post dicam num. 27.

26. Soluitur obiectio nequissima Marcionis. Hinc excluditur obiectio Marcionis, qui volēs ostendere, Deum veteris testamenti alium fuisse ab eo, qui est Pater Christi, abutebatur hoc loco: si nemo nouit Patrē nisi filius, & cui voluerit filius reuelare; ergo antequā Christus naturā nostrā assumeret, pater hic non erat alicui notus, cùm Christus nulli eum aperuerit, priusquam hominem indueret; atqui ille Deus veteris testamēti multò ante cognitus, & declaratus erat, est igitur alius à Patre Christi. D. Iren. l. 4. c. 14. & Chrysost. hom. 39. in Matt. huius obiectionis meminerunt, & aliter, atque aliter respondent. paucis responderi potest. licet illa verba. *Nemo scit quis sit Pater, & quis Filius*, nisi filius pertineāt ad Christum, quà Deus est: hæc tamen alia, *& cui voluerit filius reuelare*, pertinent ad Christum vt homo est, & intelliguntur de cognitione & notitia, quæ complectitur verbi œconomiam, quam ipse filius homo factus primus docuit, & quam nemo habet, nisi is, cui Christus homo aperit. Hanc igitur notitiā veteres olim Patres nō habuere, qui tantū nouerāt eū venturū; sed eo veniente noua Euang. lux de aduētu præsētis iā Christi in orbe emicuit, cuius ipse doctrinę prim⁹ magister & doctor est Christus in carne assumpta.

27. *Et cui voluerit filius reuelare*] Hæc verba de Christo homine intelliguntur, quāuis priorib. de eo vt Deus est, sit sermo. Cùm. n. in Christo duplex sit natura, & vna hypostasis, de ea nunc quà vnius nūc quà alterius naturæ loquitur Scriptura, vt Ioan. 3. *Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur*, ꝙ scimus & vidimus ad ipsum, vt Deum pertinent; ꝙ loquimur, & testamur, ad eumdem, qua homo est

Alia est notitia quà Filius, vt Deus cognoscit Patrem, & Pater Filiū, & alia, quà homines cognoscunt Patrem, & Filium.

refertur: eodē modo hic. priora verba pertinēt ad diuinitatem, posteriora ad humanitatē. Nota pręterea hāc partē adiectā, *& cui voluerit filius reuelare*, satis indicare aliā esse notitiā, qua filius vt Deus cognoscit patrē, & pater filiū, & aliā, qua homines cognoscūt patrē, & filiū, sc. ꝙ horū notitia sit per reuelationē, & nō per naturā, illorū verò per naturā, vt significauit Luc. cùm dixit: *Nemo scit quis sit filius nisi Pater, & quis sit Pater nisi filius*. nā *quis sit*, innuit quidditatiuam, vt loquantur, & naturalem

A diuinarum personarum comprehēsionem, quà cognoscuntur etiam consilia, & officia earumdem.

Est aūt referenda hæc pars, *cui voluerit filius reuelare*, ad vtrumq; sententię pręcedentis mēbrum, vt sit hæc sententia: & cui voluerit filius reuelare Patrē & seipsū. & iccircò priori mēbro, quo dicitur: *nemo nouit filium nisi Pater*, nō additur, *& cui voluerit filiū Pater reuelare*, sed filio iā appropriatur (vt in scholis loqmur, & Iās. obseruat c. 47. cōcordiæ) reuelatio vtriusq;: tū quod iā prius reuelatio Patri fuerit tributa v. 5. vbi dictū est de Patre *reuelasti ea paruulis*; tū ꝙ Pater nō reuelet, nisi per filiū. iccircò in mundū missum, vt nomē Patris aperiret hominib. Io. 17. *manifestaui nomē tuū hominib. quos dedisti mihi*. propterea hęc sententia ex duplici capite indicat filium Patri esse æqualem. etenim si ita nouit filiū Pater, sicut Patrē filius, oportet eos inter se esse æquales. itemq; si ita cōgruit filio reue- 28.

B lare, quibus vult, sicut Patri; necesse est, æqualem esse filium Patri. neque enim dicitur filius reuelare, quibus iussus est à Patre, sed cui vult reuelare; quemadmodum superius dixit loco citato Patrem reuelasse quibus placitum ei fuisset. Ceterum cum solus Pater filium noscat, benè ei tribuitur reuelatio filij versic. 5. & eorum mysteriorum, quæ ad filium pertinent: item cùm solus filius vt Deus Patrē cognoscat, & ei qua homo est, vt cætera omnia, de quib. dixit v. 6. *omnia mihi tradita sunt* hoc quoq; cōcreditū sit, vt reuelet, quib. vult; hinc fit vt solus filius etiam quà homo sit, per quem Pater paruulis reuelat, quæ illis aperit mysteria.

Aug. hom. 34. expendens verba huius versus 6. 29.
omnia mihi &c. *qui desideras*, inquit, *omnia mecū habebis; si desideras Patrē per me habebis. nemo cognoscit Patrē nisi filius. noli desperare. veni ad filiū. audi quod sequitur; & cui voluerit filius reuelare*. & cap. 1. lib. 1. quæst. Euang. & serm. 48. de tempore ait: *cū diceret Dominus Iesus: nemo nouit filium nisi Pater, nō dixit, & cui voluerit Pater reuelare; quēadmodum cùm di-*

C *ceret: nemo nouit Patrem: nisi filius; addidit; & cui voluerit filius reuelare. quod non ita intelligendū est, quasi filius à nullo posit cognosci, nisi à Patre solo. Pater autem non solùm à filio, sed etiam ab eis, quibus reuelauerit filius. Sic enim potius dictū est, vt intelligamus & Patrē, & ipsum filium per filiū reuelari: quia ipse est mentis nostræ lumen, vt quod postea intulit, & cui voluerit filius reuelare: non tantum Patrem, sed ēt Filium accipias. ad totum enim quod dixit illatū est: verbo enim suo ipse Pater declaratur, verbū autem nō solū id, quod per verbū declaratur*; & l. 7. de Trin. c. 7. *nemo*, inquit, *nouit Patrē nisi fili⁹, & cui voluerit filius reuelare; quia per filium reuelat Pater. i. per verbū suū. si. n. hoc verbū, quod nos proferimus, tēporale, & transitoriū, & seipsū ostēdit, & illud, de quo loquimur, quāto magis verbū Dei per quod facta sūt omnia*

D. Chrysost. hom. 5. de incomprehensibili Dei 30.
natura sic scribit: *reuelat autem* (filius) *non quantū*

D *cognoscit, sed quantum nos recipere possumus: nam si Paulus ita fecit, multò magis Christus ita facere debet. ille quippè ad suos discipulos scribens, sic ait: non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis.*

7. *Venite ad me omnes, qui laboratis* &c.] Vbi o- 31.
mnia sibi à Patre tradita fuisse asseruit, seque tantùm fidei lumine, & cœlestium mysteriorum cognitione donare homines præmisit, iam cūctos ad se allicit tanquā bonorū omniū largitorē, & illius doctrinæ auctorem, quę requiē pręstat animæ. sensus ergo est horū vers. 7. 8. 9. vt Gag. exponit, *tradite mihi vos in disciplinam, discite me doctore Euāgeliū Dei*: (accedite tāquam ad fontē bonorū) *non est. n. quod metuatis quod austerus, aut durus sim præceptis aut inflatus, & insolens, qui rudes dedignet docere*,

A *at contra, mitis sum & humilis corde: quod si praeceptori mihi operam dederitis, ac disciplinae meae iugum vltrò subieritis, inuenietis requiem animabus vestris, hoc est, reperietis in ea, vbi acquiescatis. iugum enim disciplinae meae suaue est, & onus mandatorum, quae vobis iniungo, leue.* notanda illa: *qui laboratis, & onerati estis.* Hinc enim constat peccatum & laborem antequam perficiatur, & pondus postquam patratum est, plurimum habere, iugum verò Domini paruum, vel nullum pondus habet. iugum enim Christi, & disciplina eius idem sunt. possunt simplicius labor, & onus sine differentia accipi, vt laborare hic & oneratum esse, sit idem quod lassari, affligi, defatigari, molestias aliquas perpeti: sic enim laborare frequenter in Scripturis sumitur, vt: *Laboraui in gemitu meo; laboraui clamans raucae factae sunt fauces meae;* Laborauí sustinens, sic etiam labor ponitur non rarò pro afflictione, & molestiarum perpessione.

Peccatum, labor, & pondus.

B quare laborantes, & oneratos inuitat, hoc est, eos, qui quocunque modo afflicti, defatigati, misereque affecti sunt: itaque qui laboratis, & vt Graecè habetur hic οἱ κοπιῶντες significat, qui lassi, qui fatigati estis, nimirum peccatis degrauati, vnde illa; *Lassati sumus in via iniquitatis, &, iniquitates meae supergressae sunt caput meum &, sicut onus graue grauatae sunt super me.* Sic intelligunt Chrysost. Hieronym. August. serm. 11. de verbis Domini, & Euth. possunt & haec ad graue legis onus referri, non exclusis peccatis. Hilar. Theoph. videtur enim suum iugum legis iugo opponere.

32\. Porro omnes vocat cuiuscumque sit conditionis aut gentis, quò significet se absque personarum differentia promptum paratumque se esse quoscunque ad se venientes omnibus vlnis excipere; siue illi Iudaei sint siue ad gentes spectent. pollicetur autē vt libentius veniant, se cunctos refecturum. est autem hic, reficere, exonerare, & recreare;

Christus omnes vocat absq; personarum differentia.

C est enim hic Graecè pro reficere, quod non habemus, ἀναπαύσω, hoc est, requiem vobis praebebo, requiescere vos faciam, recreabo, refocillabo. igitur reficere hic idem est, ac recreare, & requiē praebere, proinde nō benè interpretantur, qui referũt reficere ad internum pabulum humanarum mentium, vt idem sit, ac saturare hominum mentes cibo interiori; hoc enim non ita ad rem facit, cùm de laborantibus, & oneratis, & angustijs oppressis sit sermo, non de esurientibus, praesertim cùm subijciantur illa: *& inuenietis requiem animabus vestris.* haec enim requies effectus est Euangelici iugi in humeros sublati.

33\. 8. *Tollite iugum meum super vos*] Iugum legem vocat, & doctrinam Euangelicam, dicitur autem iugum, vel quia Christi discipulos inter se coniũxit, & cum Christo tanquã auriga; vel potius, quia in iugi modum ad Christum accedentibus imponitur, eos coniungens, & constringens, vt non

Quare lex, & doctrina Euangelica vocatur iugum.

D quodcunque libuerit illi sequantur; nam propterea in Scripturis lex, iugum dicitur, Psal. 2. *Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum.* & ... *A seculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti non seruiam.* tollere ergo iugum Christi super se, est submittere se, ac subijcere legi, & doctrinae Euang.

34\. Sunt qui inter iugũ Christi, & onus putent hic distinguendũ esse, vt per iugũ praecepta, per onus cōsilia Euangelica intelligãt. equidē arbitror hic idē vtraq; voce significari, i. eã, & legē, & doctrinã Euangelicã, nomine, & vocabulo iugi simul & oneris indicari. cur. n. iugũ dicatur lex, & doctrina Christi, dictũ est nam. propterea onus verò dicitur, quatenus legē ipsã ferē ... perficiendiq; nobis incũbit necessitas. ... v. 9. iugũ suaue vocat, onus leue. n. iugũ magis asperitate, & quadã veluti ineptitudine, vel incōmoditate vexare solet animalia sub ipso incedētia, quã pōdere. at onus grauitate ipsa molestũ est. quare difficultatē oēm, propter quã abhorrere quis posset à lege Euãg. volens amouere Christus, ne quis propterea deterreretur, iugũ suũ vocauit suaue. i. nō asperũ, nō molestũ, sed suaue, & cōmodũ; onus verò leue. i. ad portãdũ facilē.

35\. Quidã, *suaue*, exponũt delectabile, ac palato mētis dulce: Hinc Psa. 18. docet Dauid suaue esse iugũ Dñi, sc. his, qui nō sunt palato infecto: *iudicia Domini vera & c. dulciora super mel, & fauũ. &, quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* verùm aduertendũ est, hoc loco Mat. nō esse γλυκὺς vt est in praecitatis locis Psalmistae, sed χρηστὸς, quae dictio significat, nō dulcorē, qui ad gustatũ pertinet, sed propriè significat cōmodũ, placitũ, benignũ, & humanũ; hos. n. homines ēt nos vocamus suaues, aut dulces, sic Ps. 24. *dulcis & rectus Dominus,* vbi pro *dulcis,* est χρηστὸς, & Psalm. 30. *quam magna multitudo dulcedinis tuae,* χρηστότητός; & Psalm. 118. *iudicia tua iucunda* κρίματά σου χρηστά, significat enim hic, *suaue,* idem, quod commodũ, nō asperum, placidum & c. q. d. iugum hominis benignũ, ac facilis.

Quare iugum Domini suaue.

36\. *Discite à me quia mitis sum* & c. Bifariam exponi hic locus potest. primum quidē vt coniunctio, *quia,* non caussalem sensum efficiat, sed sit idē, ac *quòd,* vt sit haec sententia; exemplo meo discite mansuetudinē, discite humilitatē; vnde Aug. ser. 10. de verbis Domini secundùm Matth. dixit illud omnium ferè cōcionatorum ore decantatum: *discite à me non miracula facere, non omnia visibilia, & inuisibilia creare sed quoniam mitis sum, & humilis corde.* Sic Chrysost. hom. 39. in Matth. D. Athanas. ser. 4. cont. Arrian. D. Greg. lib. 31. mor. sub fin. D. Barnard. in vigil. Natiuit. Dñi serm. 5. & est communior sententia; docere enim velle videtur Dñs, quomodo quis libenter, suauiterq; suscipere, ac ferre possit iugum, & onus suum, id est, legem suã, nimirũ hoc efficiet, si Christi humilitatē, & mansuetudinē imitetur; hos. n. humeros, has ceruices, humiles inquam ac mites Christi lex Euangelium postulat. *quae dicta sunt* (inquit Chrys.) *perficies si humilitate sincera, si mansuetudine vera, si moderatione integra te communias humilitas quippe virtus est, & sublimioris Philosophiae mater, & origo.* Bona est haec interpretatio, praesertim cùm tantorum Patrum sit. Verior tamē fortassis est altera expositio, vt, *quia,* sensum reddat caussalem, videaturq; Dñs per mãsuetudinē & humilitatē suã cunctos velle ad suscipiendum iugũ, & doctrinã suam excitare: vt sit haec sententia: ne dubiteris: qualescumq; sitis, venite ad me; nec graue vobis sit tollere iugũ meũ super vos, & docente me discere. nam me nihil modestius, nihil magis obuiũ, ac prōptũ volēti discere, nihil demissius, nihil mitius. nō ergo quispiã timere debet si ad me accesserit, ne à me repellatur, vel ne sim graue aliquid, & molestũ illi impositurus. Hũc sensum etiam sequitur Gagn. n. 31. superiùs relatus. vide locũ. Itaq; *quia,* caussam & rationē cōtinet cur de illo doctore, ac magistro discere debeãt libēter & depulso omni metu suam doctrinam accipere.

Humilitas & mansuetudo efficiũt vt possimus ferre iugum & onus legis

37\. *Et inuenietis requiē animab. vestris*] Requies haec seu pax nascitur ex obseruatione, & custodia legis Euãg. & sita est in fiducia remissionis peccatorũ, & benignitatis diuinae, & opponitur omnib. illis, q. b. onerati sunt, qui vocãtur ad Christũ, atq; adeò est in cōscientiae tranquillitate posita, ad quã cũ venerit anima licere potest Dauidicũ illud: *cōuertere anima mea in requiē tuã. quia Dominus benefecit tibi:* de hac pace Hier. 6. 16. *state super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigeriũ animab. vestris.* ex quo loco desũpta videtur haec sētētia Dñi. loco refrigerij Hebraicè est margoah, quod propriè significat requiē. eodē spectat & illud Eccl. 51. 34. 35.

Collum

Collum vestrum subijcite iugo, & suscipiat anima vestra disciplinam: in proximo est enim inuenire eã. videte oculis vestris, quia modicum laboraui, & inueni multam requiem. dicit autem requiem animabus vestris, vel quia sola mentis requies, est vera requies, vel quod sequentibus Christum, reuera non est corporis requies. multa enim corporis mala patiuntur serui Dei, verùm per illa, requies mentis non amittitur, non turbatur iuxta illud Ioan.16. *hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis, in mundo pressuram habebitis, sed confidite ego vici mundum.* Adde quod corpora in altera, quam speramus, vita solidè, ac perpetuò conquiescent.

sequentibus Christum non est corporis requies, sed mentis.

38. 9. *Iugum enim meum suaue est &c.*] Hæc exposita sunt num.33 34.35. addo hîc iugum Domini esse suaue, & onus leue, si conferatur cum oneribus, & multiplici iugo mundanorum, nimirum cum onere, & iugo afflictationum, ærumnarum, & curarum huius sæculi, de quo iugo, & onere loquitur Ecclesiasticus, cùm ait: iugum graue impositum esse filijs Adæ, & hoc iugum, seu onus dici potest mundi. item cum onere, & iugo legis Mosaicæ, *quod*, vt ait Petrus Actor.15. 10. *neque Patres nostri, neque nos portare potuimus.* adhæc cum onere, & iugo Pharisaicarum traditionum, quod Christus Matthæi 23. 4. *graue & importabile* nominat. Præterea cum onere & iugo diaboli, seu peccati, de quo Sapient.5. sic dicunt impij qui illud experti fuerant: *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles.* postremò cum onere conscientiæ ex consideratione peccatorum, eorumque tabe, & fœditate agnita. Hoc onere se depressũ queritur Dauid: *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meũ, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.* peccatum enim licet initio blandiatur, & speciem quamdam suauitatis præseferat; reuera tamen, molestum, asperum, graue est, & intolerabiles sæpè labores, & certissima pericula hominem subire cogit; conscientiæ verò, molestissimos, acerrimosque aculeos infigit, quousque tandem ad barathri profundum sua grauitate hominem demergat. igitur Domini iugum suaue dicitur, & onus leue, si cum prædictis comparetur, ijs præsertim, qui non carni, sed spiritui seruiunt, quamuis eius etiam suauitas, & leuitas legis Euangelicę ex charitate, & aliunde nascatur, de quo in digressionibus moralibus.

Mundanorũ iugum graue.

THEORIA PRIMA.

In vers. 4. *Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis.*

Excutiuntur libri, quorum in Scriptura fit mentio, præsertim verò liber vitæ.

1. FIT in Scripturis mentio plurium librorum, qui non vno eodemque modo & nomine nuncupantur. nam Daniel. 12.1. legimus librum absolutè nominari: *in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro.* Exod. item 32.32. *si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti:* interdum etiam legere est librum vitæ, vt Apocalyp.20.15. *qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* nominat item Scriptura aliquando librum vitæ agni, vt Apocalyp.21.27. *non intrabit in eam &c. nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.* nonnunquam verò est reperire librum

Plurium librorum mẽtio, qui in Scripturis non eodem nomine nuncupantur.

A iustorum. Iof.10.13. *nonne scriptum est hoc in libro iustorum?* Poni verò solet interdum liber in singulari, vt patet locis citatis; interdum etiam in plurali libri nominantur, & tunc semper absolutè libri ponuntur nulla alia dictione adiecta, vitæ, vel iustorum, vel agni, seu simili vt Daniel.7.10. *Iudicium sedit, & libri aperti sunt,* & Apocalyp. 20. 11. 12. *Vidi thronum magnum, candidum, & sedentem super eum &c. & vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt,* & mox: *Et iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.*

Præterea obseruandum est librum vitæ, & librum absolutè, sacras literas interdum significare, quod nimirum litteræ sacræ, quasi liber quidam sint, qui æternæ vitæ consequendæ præcepta contineat; sic Ecclesiast. 24. 32. *Hæc omnia liber vitæ, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis;* quo pertinere potest, quod habetur Baruch.4.1. *hic liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum; omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem,* & Psalm.39 9. *In capite libri scriptum est de me;* qui liber Auctore Arnobio, & Augustino liber est Psalmorum, quod 1. Psalmo de Christo sit sermo, licet Tertul. lib. contra Praxeam, & Hilario in Psalm.2. magis placeat Dauidem ad initium Genes. respexisse; quibus videntur fauere Hierony. Augustin. Gregor. qui mundum in principio, hoc est, in filio fuisse conditum scribunt. quidam non malè de libro vitæ, seu prædestinatorum malunt intelligere Dauidem esse locutũ, illud certum de Christo id accipiendum esse, qui verè caput est, & princeps omnium prædestinatorum, & omnium diuinorum voluminum argumentum, materia, scopus, & finis. Librum verò vitæ agni significare quidam volunt omnia, quæ spectant ad Christi vitam, & eodem libr. Apocalyp. vniuscuiusque conscientia, in qua leget Deo auctore sua quisque opera iuxta Paulum Rom.2. *testimonium reddente illis conscientia.* vide Hieronym. Daniel.7. liber vitæ vniuscuiusq; appellatur ex Augustini sententia libr. 20. de Ciuit. cap.14 & homil.17. in Apocal. sed in textu nõ est vniuscuiusque, sed vitæ tantum, quare puto de libro prædestinatorum id esse intelligendum: additur verò vitæ agni, vt intelligamus omnem beatorum vitam, & gloriam esse Christi proprio quodam titulo; neque enim aliter habetur, quàm Christi meritis, & quia Angeli etiam sunt prædestinati per Christum, ideo etiam illorum non modo hominum nomina intelligenda sunt esse scripta in libro vitæ agni. 2.

B

C

D

Moses in verbis illis Exod.32.31.32. *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti:* meminit & libri cuiusdam Dei, de quo non vna est interpretum sententia, & Patrum: de prædestinatorum libro exposuere Cyprianus de adhortat. mart. & August. quæst. 147. in Exhod. ait enim August. Mosen, cùm neutiquam dubitaret, quin certò sciret se de libro vitæ deleri non posse, magna impetrandæ veniæ confidentia, ita esse locutum, vt sit sensus; aut fac, quod fieri nequaquam potest, aut noxam populo condona. non ergo voluit, aut 3.

verè

verè elegit deleri de libro prædestinatorum, vel amicorum Dei, sed per exaggerationem id dixit, vt significaret tam impossibile esse vt non speraret à Deo id, quod petebat, quàm vt timeret priuari amicitia eius sine culpa. ab hac Augustini sententia non discrepare videntur, qui opinantur Hyperbolicum esse dicendi modum, ad innuendam excellentem quamdam beneuolentiam, & charitatem in populum. Scio tamen aliquos vt Hieronymum arbitratos desiderasse Mosen vitam cum morte commutare; scio esse qui referant verba Mosis ad librum, seu album ducum, ac principum populi Israelitici. hoc ipsum videtur sentire Burgensis in locum hunc Exodi, qui putat loqui Mosem de libro quodam, in quo scribebantur insignia facta illustrium personarum gentis Israeliticæ, cui videtur fauere B Hilarius in illud Psalmi 68. *deleantur de libro viuentium.* & hunc credunt nonnulli esse librum iustorum, de quo in libro Iosue & Regum, sed ijs obest, quod ibi Moses dicat. *dele me de libro quem scripsisti*, & post habeatur: *qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo*. videtur ergo esse sermo de libro aliquo à Deo speciatim scripto, & antonomasticos dicatur, liber Dei, quod confirmat illud, quod ibi dicitur: non deleri inde, nisi qui peccauerit, hoc enim maximè conuenit libro iustorum in mẽte Dei scripto. probabilius loquuntur, qui negant quidem intelligendum esse librum ad prædestinationem, vel iustitiam coram DEO pertinentem, sed librum tamen, in quo Deus apud se recensuerat Duces, ac Principes illius populi, in cuius capite Mosen posuerat, quasi dicat, vel dimitte populo noxam, vel aufer C à me, hoc tam illustre munus Principis, ac Ducis populi tui, in quo me collocasti, quo ablato deleretur de libro illo. mihi præferenda videtur August. sententia.

4. Non desunt recentiores, qui censeant magna cum laude potuisse Mosen, nulla tamen culpa propria intercedente, optare se de libro vitæ abradi, dummodò alijs plures Deum agnoscerent, ac diligerent: & ita etiam isti interpretantur verba Pauli ad Roman. cap. 9. 3. *Optabam* (optarim) *& ego anathema esse à Christo, pro fratribus meis.* quod si intelligatur ad tempus, non mihi displicet. sic enim Chrysostomus in locum hunc Pauli, & lib. 1. de compunctione cordis, & homil. 1. & 2. de laudibus Pauli, Theophylact. Theodoret. OEcumen. Anselm. D. Thom. in eumdem locum Pauli, D & 2. 2. quæst. 27. art. 8. ad primum, & quæst. 182. art. 2. quin etiam Gregor. Nazianz. orat. 44. quæ est de Pẽtecost. & ibidem Nicetas optasse existimat Paulum, non quidem simpliciter, sed adhibita conditione si Deo placeret, vel id esset vtile Iudæis ad aliquod tempus beatorum fœlicitate carere, & hoc est esse anathema à Christo, hoc est, separatum à Christo. dicitur enim Anathema Græcè ἀνάθημα, seu ἀνάθεμα, à verbo, ἀνατίθεσθαι, quod est quasi separare, & seponere, non autem à verbo ἀνατίθεσθαι quod est sursum ponere, nam dicendum esset ἀνάθημα; quæ autem Deo consecrãtur, ideo anathemata dicuntur, quod à prophanis separentur: & qui ab Ecclesia separati

A sunt ἀναθέματα appellantur. erit ergo sensus: optarim ergo pro fratrum meorum salute, extrema quæque pati; & si possibile esset, & rerum id natura, seu ratio pateretur, etiam aliquandiu à Christo diuelli, eiusq; amœnissimo aspectu, consuetudineque carere, quod videtur Paulus expressisse alijs verbis ad Philipp. 1. 21. *Mihi enim viuere*, ait, *Christus est, & mori lucrũ* (æternæ vitæ) *quod si viuere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro.* si viuere, & hanc auram vitalem ducere, operæpretium sit, adeò non præfero vestris commodis & rationibus vtilitatem meam, vt quid eligam, statuere planè non queam, *coarctor autem è duobus: desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multò magis melius: permanere autem in carne, necessariũ propter vos.* q. d. si spectem quid mihi magis vtile, hinc migrare mihi optandum potius videtur: nam esse cum Christo longè maximè præferendum; quamuis superstitem esse, & labores tolerare, magis ad vestram vtilitatem, & ad gentium fidem faciat.

Hæc expositio magis placet, quam illa Hieronym. ad Gal. 1. & epist. ad Alga. q. 9. putat enim tam Mosen, quam Paulum corporis mortes expetisse pro populi salute, cui fauet Hilar. Psalm. 8. & probat Euche. in qq. noui testamenti, licet Diuus Chrysostomus id omninò reijciat. & certè id verbis Pauli non videtur cõgruere; nam addidit, *anathema esse à Christo*, cui potiùs iungeretur per mortem. Sed si exponamus optasse à Christo mortem tamquam à Iudice, & auctore, seu illo permittente, citra culpam tamen omnem propriam: & hoc significare esse à Christo anathema, quod perire secundùm carnem; tunc non displicet hæc interpretatio. nec obest significatio anathematis. nam olim sacri, & detestabiles, qui placando numini tanquam victima morti destinati erant, anathemata, quasi ad mortem separati, dicebantur, Hebr. Chormali. magis tamen placet expositio Chrysost. superius allata hoc eodem numero. sed aliter sentiendum de Mose, in quo sequor interpretationem Aug. positam num. 3. 5.

Quid significat esse à Christo anathema.

6. Iam verò de libris in die iudicij aperiendis, quorum fit mentio Apoc. 20. Beda censet, intelligendos esse non metaphoricos, sed sacræ Scripturæ libros, quia tunc clarissimum omnibus erit esse verissima, quæ de die iudicij Scripturæ tradunt. Sed non videtur loco Apocalyp. congruere expositio: subditur enim v. 12. *& iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundùm opera ipsorum.* at non videntur iudicandi mortui ex scriptis in Scriptura, cùm nec ibi sint scripta cuncta opera eorum, qui sunt iudicandi, nec pœnæ singulorum sigillatim operibus respondentes: quorum vtrumque consignatum est in mente Dei. nec D. August. interpretatio 20. de Ciuit. cap. 14. omninò huic loco quadrat. putat enim libros aperiendos in die iudicij, esse sanctos ipsos, qui ad iudicium cum Christo venient: qui ideò libri dicantur, quod in eorum vita & moribus custodia legum Dei cognoscetur, constabitq; potuisse homines illam habere: atq; adeò illorum comparatione alij iudicabuntur, & condemnabuntur. excluditur hæc expositio, licet

Librorum nomine intelliguntur illi, qui in notitia, & mente Dei conscripti sunt.

acuta & vera sit, quia cùm ibi agatur, in quibus scripta sunt opera iudicandorum, non videtur consentaneus esse verbis hic sensus, licet possit iuuare mores. quare arbitror nomine librorum plurali numero intelligi debere illos, qui in notitia & mente Dei conscripti sunt, ita vt inde deleri nequeant. Sic Daniel. 7. accipiendi sunt libri, de quibus dicitur: *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* quamuis verò vna sit notitia Dei, eaque simplex, & ita dici debeat ille liber, quod attinet ad rem, vnus esse, quomodo appellatur Psalm. 138 *In libro tuo omnes scribentur,* virtute tamen, & ratione plures sunt libri; quatenus plurium hominum, & Angelorum facta continet vna illa Dei cognitio.

7. Libri viuentium & pereuntium.

Quod si roges, quot libri sint, ex quibus iudicandi sunt homines & Angeli? Diuus Hieronymus Daniel. 7. sentit libros illos duos esse, bonorum vnum; alterum malorum; singulos cum suis operibus siue bonis, siue malis, primũ vocat librum vitæ, posteriorem mortis. verũ quia videbat D. Hieronym. nusquam Scripturam tribuere Deo librum mortis, proinde ait, librum quidem bonorum esse in Deo, librum verò mortis in manu diaboli, tamquam accusatoris illorum, vt dicitur Apocal. 12. ob hanc causam dicuntur nomina bonorum scripta esse in cœlis, vt hoc cap. Lucæ 10. & dilucid. cap. 19. v. 4. de malis autem dicitur Hierem. 17. *Recedentes à te, in terra scribentur.* at cùm in Apocal. dicamus loc. cit. iudicatos fuisse mortuos ex his, quæ scripta sunt in libris, longè verò simillimum est libros illos omnes in Deo esse; absurdum est enim affirmare Deum, vt iudicium ferat in aliquo extra se libro legere. non ergo libri per quos iudicat, sunt extra eius notitiam. Nazianzen. orat. 9 ad Iulian. num. 41. mentionem facit libri viuentium, & pereuntium, qui non videtur esse alius, quã præscientia Dei metaphoricè liber appellata, in quo tam boni, quàm mali perscribuntur. potest autem significari & nomine libri numero singulari, vt Euthy. ait, in Psal. 68. *in libro tuo omnes scribentur,* & numero plurali librorum nomine vt dixi num. 6. sub finem. & quidem quod ad rem attinet, certissimum est in Deo esse præscientiam electorum, & reproborum, & alteram ab altera ratione differre, cui non video cur non possit accommodari metaphora libri, atq; adeo cur dicere non possimus in Deo esse librũ vitæ, & mortis, id est, in quo qui in illo scripti sunt nonnisi ad mortem æternam præcogniti præscitique sunt.

8. Diuus tamen Thomas 1. part. quæst. 24 art. 1. negat libri metaphoram ad præscientiam reproborum aptè pertinere, seu accommodari. nam inquit; *non est consuetum conscribi eos, qui repudiantur, sed eos, qui eliguntur. vnde reprobationi non respondet liber mortis, sicut prædestinationi liber vitæ. sic ait ad 3. in corp. etiam articuli, duit: est consuetum apud homines, vt qui ad aliquid eliguntur vtpotè milites, vel consiliarij, qui olim dicebantur Patres conscripti, conscribantur in libro:* quæ sententia vera est, si intelligatur de vsu, & more loquendi Scripturæ, non enim vtitur ea metaphora ad significandum speciatim librum reproborum, licet totam præscientiam Dei tam circa bonos quàm malos appellarit aliquando librum absolutè vt Psal. 68. *Et in libro tuo omnes scribentur,* de quo libro Ecclesia ait: *liber scriptus proferetur, in quo totum continetur, vnde mundus iudicetur.* etenim in eo libro, non personæ iudicandæ modò, verùm etiam omnia illarum opera siue bona, siue mala describuntur. Reperitur item in Scriptura nonnumquam liber absolutè positus pro præscientia electorum dumtaxat, vt Daniel. 12. 1. *& in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui scriptus fuerit in libro.* quamuis vt plurimum, cùm pro electorum præscientia, & notitia sumitur liber, addi aliquid soleat, vt vitæ, vel vitæ agni ad Philip. 4. *quorum nomina sunt in libro vitæ.* Loquitur enim Paulus de speciali prærogatiua eorum Sanctorum, de quibus verba faciebat, quæ profectò nulla esset, si etiam reprobi in illo libro scripti essent, numquam tamen Scriptura vsurpat metaphoram libri pro præscientia tantùm reproborum, & hoc tantũ voluit D. Thomas, cùm negauit librum mortis, vel reproborum.

Hinc fit dictionem, *vitæ*, significare non materiam, id est, essentiam diuinam instar chartæ, in qua scribi solet, sed obiectum, hoc est, personas, quæ in illo libro notantur, vitam, & salutem consequuturas, alioqui si per librum vitæ intelligas essentiam Dei, quæ ipsa vita est, etiam reprobi dicerentur scripti in libro vitæ; quamuis locum illum Lucæ 10. *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis,* quidam affirment non malè nomine cœlorum, essentiam diuinam intelligi posse, quæ cœlum est per metaphoram, vel certè per synecdochen, qua ponitur continens pro contento. videtur enim hoc facere ad laudem, & commendationem discipulorum, quorum gloriam apud DEVM ibi commemorat CHRISTVS. 9.

Quid per librum vitæ intelligatur.

Sed cur potius absolutè liber in Scriptura ponitur interdum pro præscientia speciatim electorum, numquam autem speciatim pro sola præscientia reproborum? Respondeo præter rationem D. Thom. loc. cit. desumptam ex consuetudine ferè communi hominum, assignari potest & hæc alia ratio, quia iuxta formam, & modum loquendi Scripturæ Deus dicitur speciatim electos cognoscere, 2. ad Timoth. 2. 19. *Cognouit Dominus qui sunt eius.* Rom. 11. 2. *Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.* Psalm. 1. *Nouit Dominus viam iustorum.* Porrò reprobos ignorare potius dicitur, ac nescire, hinc illud: *nescio vos,* & de reprobis scriptum legimus Psalm. 68. *Cum iustis non scribantur.* etenim nóuit Deus scientia, quam approbationis vocant, electos, sibiq; speciatim dilectos, & vt in illos propensam animi voluntatem, & magis peculiarem curam habere se declaret, in suo præcipuo libro describit. at reprobi, licet Dei scientiam non fugiant, nec possint, non tamen illis assignatur in Scripturis proprius aliquis liber, cum eorum scientia sit reprobationis scientia: hinc est, vt potiùs legamus deleri illos de libro, vt paulò post dicemus. iccircò reproborum nomina, tanquam deleta à peculiari illo & proprio approbationis libro Dei scripta dicuntur in terra Hierem. 17. contra ob contrariam rationem electorum 10.

nomina

nomina scripta dicuntur esse in cœlis hic apud Lucam. Addi potest & tertia ratio, nam licet DEVS scientiam habeat reproborum; non tamen illos per se, & sua quadam propensione illos inscripsit menti suæ, sed quod illi suo arbitrio tales futuri erant, iccircò eos præsciuit.

11. Sed iure mirabitur aliquis quomodo negemus in Scripturis præscientiam reproborum speciatim librorum nomine appellari, cùm Apocalyp. 20. 12. videamus mentionem fieri librorum, ex quibus iudicati sunt mortui, id est, reprobi, itemque libri vitæ numero singulari continentis prædestinatorum nomina, & opera: libri ergo eo loci tantùm reproborum sunt proprij, ac peculiares. Respondeo nomine mortuorum minimè ibi solos reprobos esse intelligendos, est enim sermo de his, qui iam vita functi sunt corporali, & ad viuos de morte reuocabuntur tempore communis resurrectionis, quorum aliqui surgent ad vitam, alij ad mortem. vide Diuum Augustinum 20. de Ciuitate capite 14. & 15. libri ergo illi non ad solos reprobos, sed etiam ad prædestinatos pertinent.

12. Sed vrgebis ad prædestinatos librum vitæ pertinere, qui seorsim ponitur à libris, ij ergo ad solos præscitos referuntur. Respondeo duplices hoc loco Apocalypseos distingui libros, qui in die iudicij aperientur. est enim liber personarum, est & alter factorum, vel rationum, in quo scribuntur bona, mala, beneficia, viuendi leges, ex his enim iudicabimur. nam continent ij hominum actiones, & facta; leges item Dei, vel neglectas, vel seruatas, beneficia benè, vel malè expensa. primus ille liber personarum dicitur vitæ, in quo, tamquam in præcipuo, ac proprio DEI libro scribuntur electi, & prædestinati, quatenus tales sunt, etiam antequam vlla eorum merita præuideantur, sicut enim electio non ex meritis est, ita neq; & descriptio, proinde hic liber antonomasticos vocatur, vel liber absolutè, vel liber Dei, vel vitæ, vel cœlestis. quia tamẽ non peruenient prædestinati ad gloriæ adoptionem nisi per merita; ideo ponitur & alius liber factorum, legum & cæt. in quem referuntur eorum opera, vel etiam demerita; hic liber multiplex est, sicut & multi homines sunt, quorum facta & actiones conscribenda sunt, & iudicanda.

13. Possunt verò hi libri dici vnus liber, si respicias notitiam Dei vnam, eamdemque simplicem, qua nouit omnium conscientias. at si aduertas respectus varios huius notitiæ ad plures hominum conscientias, sic dici possunt plures libri. igitur liber factorum, seu libri, & ipsa notitia Dei, qua cognoscit singulorum opera, per quam & iudicat; quomodo sunt in Deo propriè: possunt nihilominus dici libri conscientiarum, quatenus ea notitia extendit se ad singulorum conscientias, earumque facta, dicta, cogitata & c. complectitur. item respectu ipsorummet iudicandorum, quatenus singuli in singulis aliorum conscientijs, sicut & in suis quodammodò legent, Dei virtute communicata illis clara notitia eorum, quæ singuli gesserunt, quæ quisque mala, quæ bona egerit, quas leges fregerit, quid omiserit, quid dixerit, quid cogitauerit, idque statim fiet Dei virtute, ita vt singulis non sua modò facta & c. constent, sed aliorum quoque pateant conscientiæ, vt clarissimè omnibus appareat iustissimum Dei iudicium. Sic D. Hieronym. initio Psalm. 88. & Daniel. 7. immò & Augustinus libr. 20. de Ciuitate capite 14. hos libros conscientiarum nominat, ex quibus etiam iudicare potest dici Deus, quatenus singulorum conscientiæ in eius notitia continentur.

Nunc omnes hi libri etiam liber vitæ clausi, obsignatique sunt; nescimus enim quis sit prædestinatus, quæ huius, quæ illius siue bona, siue mala, licet leges non ignoremus, per quas nobis incedendum est. proinde monet Apostolus 1. Corinthiorum 4. 5. *Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo*, & vt inquit Sybilla:

Cunctaq; cunctorum cunctis arcana patebunt;

Neque enim satis est singulis suam conscientiam esse conspicuam, alioqui, quid vniuersali iudicio opus erit, cùm in morte propria vnique facta constent? Hæc autem singularum conscientiarum cognitio breuissimo fiet tempore, sed Dei virtute. vt enim exoriente sole quicquid vel latissimè dissitum erat, vel propè patet, & innumera cernuntur vno momento, quæ in cœlis, quæ in terra; ita fiet iustitiæ sole conspecto.

Verùm passim Theologi ferè, & quidem congruenter Scripturæ sacræ librum vitæ ad diuinam prædestinationem transferunt, qua Deus diuinæ suæ prouidentiæ erga electos decreta quasi relegens, admirandum in modum cernit quid quibusque electis futurum sit ex suo irreuocabili decreto. hinc est vt dicat D. Augustinus libro 20. de Ciuitate capite 15. *Non Deum liber iste commemorat, ne obliuione fallatur, sed prædestinationem significat eorum, quibus æterna debetur vita.* quibus verbis prædestinationem significat esse ipsum librum vitæ, & Diuus Thomas 1. parte quæstione 24 articulo 1. ad 4. opinatur prædestinationem per rationem tantùm distingui à libro vitæ, quod prædestinatio prior sit, eamque supponat liber vitæ. est enim prædestinatio tamquam materia, & argumentum, circa quam versatur liber vitæ. etenim in libro vitæ, hoc est, in notitia Dei scribuntur, hoc est, cognoscuntur, qui prædestinati iam sunt: hinc loco citato docet Diuus Augustinus: *Non nescit Deus, & in hoc libro legit vt sciat, sed potius ipsa eius præscientia de illis* (id est, prædestinatis) *quæ falli non potest, liber est vitæ.* cùm ergo ita connexa inter se sint prædestinatio, & liber vitæ, videndum est accuratiùs quomodo inter se differant. 14.

Respondeo igitur ex Diuo Thoma librum vitæ esse certam, atque euidentem prædestinatorum cognitionem. cogitandum namque est absoluta prædestinatione, concipi in Deo quasi reflexam mentis actionem, qua diuina mens omnes electos suo quemque tramite ad æternam vitam tendentes, quasi in 15. Quomodo prædestinatio & liber vitæ inter se differant.

libro quodam descriptos aspiciat. Quamuis enim prædestinatio, vt Diuus Thomas sentit, ad intellectum propriè pertineat: tamen vt perfecta sit, & absoluta, non solùm ad mentem pertinet, atque intelligentiam, sed actionem etiam voluntatis exigit, hoc est, immobile eius decretum. at liber vitæ ad intelligendi solùm facultatem refertur, ac prædestinationem supponit. Neque enim est cognitio illa prior, quæ est prædestinatio, & refertur ad praxim: sed illa posterior, qua diuinus intellectus, quasi intuetur, ac præsentes legit, qui vitam æternam ex suę prędestinationis decreto cōsequuturi sunt: quare prædestinatio est libri quasi materia, & argumentum vt dixi num. 14.

16. Si igitur sic connexa est prædestinatio cum libro vitæ, quomodo verum esse poterit deleri aliquos de libro vitæ? Apostolus enim Romanorum 8. 30. affirmat: *Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit, illos & glorificauit.* & 1. Ioan. 2. *Non erant ex nobis, si enim fuissent ex nobis, permansissent vtiq; nobiscum.* at ex Scripturis colligi videtur de libro vitæ expungi aliquos, vt videtur significari Exodi 32. Psalm. 68. & Apocal. 3. D. Thom. 1 parte quæstione 24. artic. 3. docet librum vitæ in Deo per metaphoram dici, inde translatam, quod qui ad aliquid eliguntur, vt milites & consiliarij, in librum referri soleant. dici verò librum vitæ ipsam Dei notitiam, qua firmiter retinet se aliquos ordinasse ad vitam æternam. & quoniam quod altiùs memoriæ insidet, inscriptum dicitur intellectui alicuius; ideo librū vitæ conscriptionem ordinatorum ad vitam æternam dicere possumus. adhæc quoniam hic liber nomina continet electorum, ab alijs etiam nominari solet, liber nominum.

17. *Bifariam aliqui in libro vitæ scribuntur.* Cæterùm obseruat Diuus Thomas articulo 2. & 3. bifariam aliquos scribi in hoc libro, vel simpliciter, vel quadamtenus, & secundùm quid. primo modo hi dumtaxat scribuntur, qui electi sunt, vel prædestinati ad vitam æternam. neque enim eligitur quispiam, nisi ad id, quod rationem habet finis; verbi gratia, miles non vt armis instruatur, scribitur, sed vt pugnet, & mercedem recipiat. quare qui gratiam habent, sed beatitudinem tandem non assequuturi sunt, absolutè, & simpliciter electi non dicuntur, atque adeò nec simpliciter scripti in libro vitæ, de eo ergo qui simpliciter scriptus est, legitur Apocalyp. 3. 5. *Non delebo nomen eius de libro vitæ*, at secundo modo, id est, quodammodò, & secundùm quid scripti sunt in hoc libro, qui propter præsentem iustitiam ius ad vitam æternam habent. Hi enim scripti sunt, vt habituri vitam æternam, non in seipsa, sed in sua caussa, id est, præsenti iustitia, secundùm quam ordinem habent ad vitam æternam. ita rem hanc præter Diuum Thomam intelligere videntur Anselmus, & Lyranus: significat ergo Diuus Thomas librum vitæ accipi pro libro, & conscriptione dumtaxat prædestinatorum ad vitam æternam, & ita inde neminem deleri; aliquando verò pro libro ordinatorum ad vitam æternam, & ita inde aliquem expungi posse; & isti sunt, quos

A diximus quodammodo, seu quadamtenus in libro vitæ scriptos esse. Hoc autem non fit, quia liber ipse, hoc est, notitia Dei mutetur, sed potius quia mutantur ij, qui conscripti in eo sunt: sicut etiam dicimus Deum nunc nescire quod antea sciebat, quia videlicet res ipsę variantur. nescit enim nunc esse iustum eum, quem antea sciebat esse iustum, quia nimirum ille in peccatum lapsus, & iustitiam amisit; & sic distinguunt aliqui, librum vitæ à libro iustorum, vt ille sit tantùm prædestinatorum; hic omnium qui aliquando iusti sunt.

Cæterùm hæc Diui Thomæ interpretatio non videtur multum congruere cum modo loquendi Scripturæ, quæ significat eos omnes salutem consequi, qui scripti sunt in libro 18.
B vitæ; ac propterea semper videtur sumi in Scripturis liber vitæ, pro libro prædestinatorum ad vitam æternam; nisi fortè sumatur interdum pro Scriptura sacra, vt notaui numero 2. hoc enim Scripturæ video esse conformius. quod etiam placuit Riberæ Apocalyp. 3. numero 9. & Francisco Suario libro 1. de prædestinatione capite 20. & constat Apocalyp. 13. *Adorauerunt eam* (bestiam) *omnes, qui inhabitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ*, id est, omnes non prædestinati, sic cap. 20. & 21. Daniel. 12. 1. *Saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro*, idem probat locus ille ad Philipp. 4. videtur esse sententia Augustini, Ambrosij, Ruperti, & aliorum. Hinc S. Augustinus 20. Ciuitat. capite 15. ait: *Non Deum liber iste commemorat, ne obliuione fallatur, sed prædestinationem significat eorum, quibus æterna dabitur vita. nec enim nescit eos Deus, & in*
C *hoc libro legit, vt sciat: sed potius ipsa eius præscientia de illis, quæ falli non potest, liber est vitæ, in quo sunt scripti, id est, præcogniti.* Lege eumdem in Psal. 68. *deleantur de libro viuentium*, & Ahimonem Apocalyp. 3. & 17. oportet ergo aliam inuestigare huiusmodi solutionem, quomodo dicantur deleri quidam de libro vitæ, seu prædestinatorum. Ansbertus & Ahimo Apoc. 3. opinantur non aliud esse deleri de libro vitæ, quam in eo non scribi. quod videtur non obscurè indicari Psalmo 68. cùm enim dixisset: *deleantur de libro viuentium*; quasi hoc declarans, subdit: *& cum iustis non scribantur*. interdum enim in Scriptura affirmationes loco negationum ponuntur, vt Exod. 7. *Ego indurabo cor Pharaonis*, id est, non emolliam.

D Diui tamen Augustini in Psalmum sexagesimumoctauum sententia est, quæ mihi magis probatur: dici aliquos deleri de libro vitæ secundùm spem, & opinionem suam. putabant enim ipsi se scriptos esse in libro vitæ. cùm ergo se ibi non esse cognoscent, tunc inde deleri dici possunt, nec ineptè, nimirum secundum spem, vel opinionem propriam. eodem ferè modo explicant hanc loquendi formulam Ambrosius Apocal. 3. & Rupertus libro 4. in Exodum capite 29. videlicet dici illos deleri de libro vitæ, qui hominum opinione iusti, & prædestinati putabantur, cùm nimirum iam eorum damnatio omnibus manifesta fiet. & confirmatur hæc sententia, quia solet interdum Scriptura de

rebus

Interdum Scriptura loquitur de rebus, non prout reuera sunt, sed quatenus sunt in opinione hominum.

rebus loqui non prout reuera sunt, sed quatenus sunt in opinione hominum. sic Ioann. 5. 31. dicitur: *si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.* vtique opinione vestra, vide parte 2. dilucidationum caput 1. schol. numer. 135. sic eadem Scriptura vocat parentes Christi Iosephũ cum beatissima Virgine, quamuis reuera sola ipsa Virgo Domina nostra MARIA DEI parens esset. Rectè autem Ribera Diui Augustini, & Ambrosij sententias in vnam coniungit, hoc modo; vt illi deleri dicantur de libro vitæ, qui vel seipsi putabant in eo esse scriptos, vel homines ex operibus, quæ videbant, ita iudicabant, sed postea DEI iudicio damnati, quia in libro non inueniuntur scripti, dicuntur deleri.

Cæterùm vt dissoluatur id, quod D. Thomas art. 3. loco citato affert contra sententiam Augustini, obseruãdum est, quod cùm non deleri de libro vitæ electis, & prædestinatis promittitur Apocal. 3. non aliquid in hominum opinatione positum promittitur, sed significatur quod homines eorum gloriam, & beatitudinem videbunt, nec cernent in pœnas eos incurrere, itemque dandum esse illis perseuerantiæ donum, eisdem verbis indicatur. plus enim intelligit Scriptura quam loquitur, neque est eadem ratio de reprobis; quamuis falsò omnium iudicio censeantur scripti in libro vitæ, & hæc de libro vitæ.

19. Quid liber iustorum.

Verùm quoniam de libro iustorum, cuius superius non semel facta est mentio, non idem est omnium iudicium, dicam quid probabilius mihi videatur. Putat Masius esse antiquos rerum gestarum commentarios, seu annales; idque alij etiam sentiunt. probabilis est etiam altera Ariæ Montani expositio librum esse recti, seu de recto, & æquo. Hebraicè enim vocatur liber Iasar, id est, recti; vel vt noster in plurali vertit, librũ iustorum, quia de iustis, æquisq; rebus est: docet enim de summis Dei erga homines beneficijs, & de horum erga illum officijs, & cæremonijs. à septuaginta vocatur τὸ βιβλίον τοῦ εὐθοῦς, id est, recti: sicut apud nos, libri, *officiorum*, vocantur, qui de officijs sunt. scriptus proculdubio ab aliquo Israelitarum fuit: licet Arias à gentilibus potuisse esse exaratum dixerit. Hunc librum Serarius noster arbitratur vel ex versibus totum constitisse, vel magnam minimum partem. quia dum citatur 2. Reg. cap. 1. 18. eius ratio poëtica est, & versuum instar picta, & sonora, sicuti & quod citatur è bellorum libro, Numer. cap. 21. 14.

20. Septuaginta duo discipuli fuerunt de numero prædestinatorum.

Restat antequam supremam manum huic Theoriæ imponamus, respondere dubitationi, quam quidam mouent circa illa verba: *Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis*: an inde colligere possimus septuagintaduos discipulos omnes prædestinatos fuisse, ita vt hoc significent verba ista Christi. Fatetur id Caietanus, & hinc efficit, melius (quantum ad hoc) fuisse collegium septuaginta, quàm duodecim Apostolorum, quorum vnus Iudas æternis pœnis addictus fuit. Iansenius, Salmeron, Maldonatus affirmant ipsa verba neutiquam nos cogere, vt

A hoc asseramus: neque enim ex illis clarè efficitur omnes septuagintaduos discipulos nemine excepto esse de numero prædestinatorum. id certè verba non significant, nam dictum est duodecim Apostolis, *sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum*, quæ in Iudam tamen non conueniunt. deinde vt Iansenius mauult, hæc verba accipi possunt dicta esse discipulis non secundùm æternam prædestinationem, sed secundùm præsentem iustitiam. quomodo & illud Pauli ad Philippens. 4. interpretatur: *cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.* Equidem opinor vel hic loqui nos posse de mente Christi proferentis ea verba: vel de vi verborum. si primum spectemus, non dubito Christi mentem fuisse, affirmare, discipulos omnes in libro prædestinatorum scriptos esse, sicut etiam accipio locum

B illum Pauli ad Philippenses 4. nec refert quod in collegio Apostolorum fuerit vnus præscitus, quia hoc nullum affert Apostolorum Senatui detrimentum. si verò de vi verborum agatur ex illis nihil reor certi posse nos elicere, vt rationes allatæ contra Caietanum ostendunt. Cæterùm cùm nesciamus aliquem ex septuagintaduobus discipulis præscitum fuisse; immò omnes Sanctos fuisse potiùs censeamus, putandum erit omnes eos fuisse de numero prædestinatorum, licet id ex verbis ipsis non omninò clarè habeatur.

C

THEORIA II.

An sola Dei voluntas reprobationis malorum aliquorum caussa sit.

In versum 5. *Etiam Pater, quoniam sic placuit ante te.*

QVONIAM hoc loco non aliam Christus assignare videtur caussam, quam Dei voluntatem, cur Deus aduentus sui Sacramenta, & diuina mysteria sapientibus abscon- 1.

D derit, & reuelauerit ea paruulis, omnia ad Patris placitum referens, iccircò in vniuersum dubitamus hic, an quemquam Deus à regno, & cœlestibus mysterijs, quorum est cognitio ad salutem necessaria, sola sua voluntate excludat, vt constet hunc locũ hæreticis non fauere ad ipsorum dogmata stabilienda. duo verò in controuersiam vertimus.

Primum est, an Deus ex se aliquem vel destinet ad mortem, & ad mala, seu saltem excludat à regno, & gratiæ auxilijs efficacibus destituat, vt illum ad sempiternam pœnam damnet?

Alterum verò erit inuestigare, an reprobationis sint caussæ vllæ vel ex parte hominis reprobi, vel ex parte Dei, quæ duabus sequentibus Theorijs efficiemus, statutis aliquot propositionibus.

Prima propositio Deus sua absoluta volun-

Deus sua libera voluntate, ac decreto neminem voluit excludere à beatitudine.

tate, ac decreto neminem voluit excludere à beatitudine in eo primo signo rationis, in quo de salute hominis decreuit. Probo hanc propositionem primùm ex Scripturis. Genes. 5. legimus creasse Deum hominem ad imaginem, & similitudinem suam, & tam nomine imaginis, quam similitudinis continentur dona naturæ simul, & gratiæ, vt sit sensus creasse Deum hominem libero arbitrio præditum, & ornatum gratia, vt his munitus præsidijs beatitudinem si vellet, assequi posset, quod de tota etiam posteritate Adami accipi debet, quæ in ipso tanquam in capite, & radice omnium hominum continebatur. ergo quotquot ex Adamo futuri eramus in prima illius origine ad perpetuam beatitudinem fuimus destinati, ac proinde, non ad mortem, ac interitum aliquis ante lapsum primi parentis diuino decreto & voluntate addictus est.

2. Huic rationi vim adhuc maiorem tribuit Diuus Paulus, qui non rarò hortatur nos, vt per Christum reformemur instar illius status, vnde lapsu parentis nostri Adam corruimus. cùm igitur reformemur per Christum non aliter, quàm iustitia, & sanctitate in vitam æternam, hinc efficitur, vt talis fuerit status hominis, antequam corrueret. ait ergo Paulus Ephes. 4. 23 24. *Renouamini autem spiritu mentis vestra, & induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* Docet hîc Apostolus, quomodo redire possimus ad pristinam illam nouitatem in statu innocentiæ, non quidem quantum ad corpus, vt in hac vita immortales, & incorruptibiles simus, sed quod attinet ad animum, vt innoxij & Dei amici simus, & sancti. Hanc siquidem nouitatem amisimus corruente primo parente in peccatum, & cum eo in hanc decurrimus vetustatem, quam deploramus miseri. vult ergo Paulus, vt antiquam illam nouitatem recipiamus, quæ fuit in animo. proinde enim ait: *Renouamini*, non quidem corpore, *sed spiritu mentis vestra.* quamuis & illam corporis recuperaturi simus in resurrectione mortuorum. modum autem, quo renouari animo debemus, hunc assignat: *induite nouum hominem*, q.d. renunciate pristinis peccatis, quæ ex Adami corruptione contraxistis, & in nouam transite vitam, quæ secundùm Christum est in iustitia, & sanctitate. Hoc enim modo non dubium, quin redituri sitis ad primam illam nouitatem spiritus, status innocentiæ propriam.

3. Idem confirmat non absimilis locus eiusdem ad Colossenses 3. 9. 10. *nolite*, inquit, *mentiri inuicem exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem secundùm imaginem eius, qui creauit illum.* vetus homo Adam est, quem exuimus, cùm in nostris actibus, & viuendi ratione, nulla apparet peccatoris Adami similitudo. nouus verò homo, Christus est, quem tunc induimus, cùm ita vitam traducimus vt Christi mores, & sanctitas, denique similitudo cernantur in nobis. iam sic ex vtroque allato Pauli loco ratiocinando colligere est: quoties per Christum renouamur, recuperamus id, quod in primo parente amisimus: atqui re-

Vetus homo Adam, nouus homo Christus.

A paramus innocentiam, & sanctitatem, & Dei amicitiam: illam igitur amisimus. hinc quid aliud quæso efficitur, quàm quod ante eius lapsum cuncti iusti, & sancti in illo fueramus. atque ex his habemus ex diuinis literis constare hominem à Deo ad vitam æternam conditum esse.

Quod verò speciatim ad mortem Dei consilio non sit destinatus ex eadem Genesi non obscurè liquet cap. 2. vnde sic argumentari licet. Adam omnium posterorum suorum personam repræsentans seruare potuit Dei præceptum de non comedendo fructu ligni scientiæ boni, & mali: potuit & transgredi, ergo sicut transgrediendo in mortem nos omnes eius posteros præcipitauit; ita quoque si liberè præcepto Dei obtemperasset, & se, & nos omnes ab interitu vindicasset: ergo Deus ad interitum nequaquam hominem destinauit pro arbitrio suo, sed mors ex peccato consequuta fuit. audi iam Scripturam capite 2. Genes. 15. 16. 17. *Tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum: præcepitq; ei dicens: ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientia boni & mali ne comedas: in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Pelagiani locum hunc de morte animæ tantùm intellexere ex Diuo Augustinus libro 1. de peccat. merit. & remission. capite 2. Diuus Augustinus verò loco citato, & Diuus Hieronymus quæstion. Hebraic. de morte corporis interpretati sunt, at idem Diuus Augustinus libro 13. de Ciuitate capite 12. de triplici morte dictum esse putat animæ, corporis, & damnationis per amissionem gloriæ, quæ ita copulatæ sunt inter se, atque connexæ, vt vna alterius causa sit. ex hoc ergo loco constat mortem non Dei voluntate in mundum esse ingressam, sed ex peccato consequutam. quod & Sapient. 1. 13. *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum.* & capite 2. 23. *Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* & Diuus Paulus Romanorum 5. 12. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit.* & 1. Corinthior. 15. 22. *in Adam omnes moriuntur.*

4.

Deus nequaquam hominem ad interitum destinauit, vt patet ex fide huius argumentis.

Perpetratum mors.

Quare Diuus Augustinus lib. de prædestin. Dei capite 1. *creauit*, inquit, *Deus hominem, & prædestinauit, vt si obediens esset, ac à gustu vetiti pomi se abstineret, in vita permaneret: sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret*, & paulò post: *quia ergo peccauit homo, iustum erat vt moreretur, si non peccaret nullo vinculo prædestinationis diuinæ morti alligaretur.* idem Diuus Augustinus tom. 7. libro ad articulos sibi falsò impositos, cùm illi à Semi-Pelagianis falsò imponeretur, quasi affirmaret: quod Deus maiorem partem generis humani ad hoc creet, vt illam perdat in æternũ; quod à Caluino, & cæteris huius pestibus nostri temporis magna asseueratione asseritur, sic, vt videre est art. 3. loc. cit. reijcitur, nec pro suo partu agnoscitur, sed vt suppositius repellitur. 5.

B C D

Caluinus asseruit Deum maiorem partem generis humani ad perditionem creasse.

Nemo à Deo creatus est vt pereat,

Omnium quidem, ait, hominum Deus creator est, sed nemo ab eo ita creatus est, vt pereat; quia alia caussa est nascendi, alia pereundi. vt enim nascantur, hominis est beneficium; vt autem pereant, præuaricatoris est vitium.

6. Eandem primam propositionem tertia hac ratione stabilire possumus ex eisdem Scripturis deprompta, quæ nobis ita Deum describũt, vt magis illum semper suam misericordiam, & bonitatem circa humanum genus declarare significent, quam iustitiam, & seueritatem, vt dubitandum proinde non sit, hoc semper Dei propositum fuisse.

Misericordia & bonitas domini nostri erga peccatores.

Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. Psal.32 *misericordia Domini plena est terra.* Psalm. 135. *confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.* Psal.144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* item Tob. 3. *Non delectaris in perditionibus nostris.* Prou.8. *delitiæ meæ esse cum filijs hominum.* Isai.1 *Heu consolabor super hostibus meis.* vbi Hieron. *plangit*, inquit, *delinquentes.* Isai.65. *expandi manus meas tota die ad populum incredulum.* Ezec. 18. *Numquid voluntatis mea est mors impij.* Ose.13. *perditio tua Israel: tantummodo in me auxiliũ tuum.* Matth.11. *Venite ad me omnes*, &c. Matth.23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* Rom. 2. *Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.* 1. ad Tim.2. *Vult omnes homines saluos fieri.* 2. Petri 3. *Patienter agit (Dominus) propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Apocal.3. *Ecce sto ad ostium & pulso. si quis audierit vocem meam & aperuerit mihi ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* quis ergo non videt falso hæc dici, si Deus ex seipso, & non ob peccata reprobat, ac vult perire?

7. An plures sint reprobati, quam prædestinati

Hinc etiam licet quartam formare: si Deus non propter peccata hominum, sed sua sponte, & ex se ipso homines reprobat, efficitur hinc vt pauciores sint homines reprobati, quã prædestinati, sed hoc consequens est falsum, ergo & antecedens. minor propositio patet Matth. 7.22. *Multi sunt vocati, pauci verò electi, & spatiosa est via, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam, & arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inueniũt eam.* Maior probatur. nam ex locis Scripturæ allatis constat Deum longè propensiorem esse ex se ad miserẽdum, & benefaciendum hominibus, quam ad deserendos, & perdendos; ergo si Deus ex se solo non modo prædestinauit, sed etiam aliquos reprobauit, omninò putandum esset eum longè pauciores reprobasse, quam prædestinauerit: præsertim cum in paucioribus etiam potuisset abundè satis ostẽdere suam iustitiam. Et cõfirmatur id ex Ecclesi.15.22. *Non cõcupiscit (Deus) multitudinem filiorum infidelium, & inutilium.*

8. Eadem propositio probari potest ex Conc. Arausic. can.25. & Trid. sess.6. can.17. damnant enim affirmantes Deum prædestinasse aliquos ad malum, sicut prædestinauit alios ad bonum. nec loquuntur Patres in his Concil. tantum de prædestinatione ad malum culpæ, sed si penetrentur, idem de prædestinatione ad æternam pœnam senserũt, vt ex Prospero ad obiectiones Vincentianas responsi. constat. Hinc August. affirmat, *Deum non prius esse vltorem, quam homo in peccato sit.* vt in epist. 105. 106. lib. 3. & contra Iulian. cap.18. & lib. 11. Genes. ad litteram cap.11. patet.

Postremò est & quinta ratio: si Deus voluit excludere aliquos à beatitudine, vel id voluit facere sola potentia, vel iustitia. primum affirmari nequit, salua fide, alioquin eiusmodi homines reijciendi essent à beatitudine, quamuis nihil peccassent, cùm Deus id voluerit, absolutè ex sola potestate, & dominio, quod si secundum eligatur, cum illa iustitia sit vindicatiua, non vult illam Deus ex se, sed propter peccata hominum, & ex Damasceno patet lib.2. de fide cap.29. alioqui si vellet Deus absolutè exercere hanc iustitiam nondum præuisa culpa, virtute vellet ipsam culpam, vt diximus num.2. sub finem, vbi etiam assignauimus discrimen inter voluntatem dandi gloriam, & excludendi ab illa, si tam illa quã ista antecedat præscientiam futurorum operum. possent multa ad stabiliendam hanc propositionem ex Augustino afferri, quæ tamen legere poteris apud Valentiam tomo primo, disputatione prima, quæstione vigesimatertia de reprobatione, puncto 3. 9.

Et hæc propositio vera est siue loquamur de exclusis à regno ante præuisum peccatum primi parentis, siue de eisdem post illud præuisum; licet enim aliquando nonnulla dessensio fuerit, an aliqui reprobati sint propter peccatum originale, & in massa perditionis relicti; saltem loca illa, quæ allata sunt in tertia ratione de misericordia Dei, & propensa eius in hominum genus voluntate, etiam post lapsum Adami, locum habent: ita vt neminem excluserit à gloria ob solum illud peccatum, nisi viderit cum illo mori. 10.

Altera propositio: Deus ex se, & sua bonitate hominem condidit cum omnibus suis posteris, eo fine, vt omnes salui fierent, ideoque dedit illi omnia ea præsidia naturæ, & gratiæ, quæ ad obtinendum illum finem necessaria videbãtur. quare quod multi eo fine exciderint, & reprobati sint, id non ex absoluto Dei decreto, sed nostro vitio factum est. hæc est Magnorum Patrum, & Doctorum sententia D. Thom.1.par.quæst.19.art.6.ad 1. Damasc. lib. 2.cap.29. Chrysost. hom.3. in Genes. qui cum alijs duplicem in Deo agnoscunt voluntatem. vnam quam antecedentem, & primariam nominant, quæ ex solo Deo est, & antegreditur opera nostra: consequentem alteram, vel secundariam, quæ ex nobis occasionem sumit, & consequitur nostra opera. illa est voluntas bonitatis, hæc iustitiæ. igitur Deus primaria illa voluntate vult omnes homines saluos fieri, qui non supplicij caussa nos cõdidit; sed quo ipsius bonitatis participes esse possemus, vt ostendũt media, & auxilia sufficientia omnibus præparata, nulli denegata. ceterum voluntate secundaria vult aliquos damnare, & punire, iccirco quod peccando occasionem suæ damnationi præbuerunt. quod admirandum in modum paucissimis verbis expressit Tertull. lib. de resurrect. carnis, cùm dixit: *Deus de suo optimus, de nostro iustus.* illustrari potest id boni & iusti iudicis exemplo, qui voluntate prima- 11.

Deus vult aliquos damnare & punire secundaria voluntate.

ria, cum bonus sit, vult omnes ciues saluos, & incolumes viuere. verum si videat quemquam peccare, voluntate secundaria, cùm iustus sit, vult illum punire.

12. *Quomodo Deus prædestinatis det gratiam efficacem.*

Tertia propositio: Post hanc voluntatem omnibus hominibus communem, & quæ omnium peccatorum præscientiam absolutam præcessit, intelligere debemus in altero quasi signo Deum voluisse prædestinatis gloriã dare vt finem, & gratiam efficacẽ, vt medium etiam ante eandem præscientiam absolutam. circa reprobos verò tunc nec habuisse voluntatem efficacem dandi gloriam, nec excludendi ab illa, ita tamen vt tunc simul habuerit quendam actum positiuum voluntatis, quo voluit in eo signo non eligere reprobos ad gloriam. quare non merè negatiuè circa reprobos in eo signo se habuit. Probatur hæc propositio, quia licet voluntas possit non velle hoc, aut illud, tantum omittendo, vel continendo actum: tunc tamen omissio actus tantum virtute, seu interpretatiuè est voluntaria, quod videlicet tunc voluntas possit velle, & non velit, nec sine animaduersione intellectus. quod si tunc accedat voluntas positiua non agendi, vel non eligendi, tunc illa omissio erit directè, ac formaliter voluntaria. iam verò cum hic modus agendi, vel non agendi ex se nobilior sit, credibilius est, ita se gessisse Deum in non eligendis reprobis. idem censendum est de voluntate non præparandi gratiam congruam.

13. Adhæc quod Deus in tempore non tribuit, in æternitate non præparat. his autem hominibus non dat in tempore gratiam congruam, & auxilia specialia; ergo neque illa ab æterno præparauit. iterum quod Deus in tempore non facit, ab æterno voluit non facere, non tantum per carentiam actus, sed etiam per directè voluntarium vt præcedens ratio ostendit. ergo hanc etiam voluntatem habuit Deus circa hos homines, cùm verò hæc voluntas non necessario supponat culpam ex parte hominis, neque enim est voluntas puniens, sed pertinet ad quandam generalem prouidentiam gratiæ: igitur non est necessarium, vt supponat præscientiam absolutam futurorum, ergo habuit illam Deus in eodem signo postquam voluit non præeligere istos homines ad gloriam, licet iuxta Augustini sententiam credibile etiam sit, hunc positiuum actum suæ voluntatis non habuisse Deum, nisi post præuisum peccatum Adæ, non quod peccatũ sit ratio, vel conditio necessaria ad eiusmodi voluntatem habendam, sicuti apparet in Angelis non prædestinatis, circa quos habuit Deus eiusmodi voluntatem sine vlla præsciẽtia peccati, & alioqui satis est ad hanc voluntatem habendam, quod Deus nulli debet gratiam suam: potius, supposita hac sententia, sumenda eius ratio esset ex modo prouidentiæ, quam Deo placuit tenere cum hominibus. nam ante præuisum originale peccatum nihil interesse voluit inter homines: sed omnibus sufficienter prouidit per iustitiam originalem, cuius amissione præuisa, electis ad gloriam voluit dare specialem gratiam congruam, alij noluit.

14. Restat vt quæ contra primam præsertim propositionem obijciuntur, dissoluamus. potissimum

A firmamentum aduersariorum sumitur ex Paulo ad Romanos capite 9. primum ex vers. 11. 12. 13. *Cùm enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, (vt secundùm electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* deinde vers. 16. *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Adhæc vers. 17. *In hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam:* & vers. 18. *ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat* deinde ex v. 21. *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud verò in contumeliam?*

Antequam respondeam, affirmo non modo epistolam ad Romanos nihil iuuare hæreticos, vel aduersarios, sed eorum etiam errorem maximè conuellere. quod ex tota disputatione Apostoli ostendo. primum quoniam reprobationem vocat odium: Deus autem nihil odit in homine, nisi peccata, vt Augustinus argumentatur epistola centesimaquinta, & libro primo ad Simplician. q. 2. explicans illa: *Esau autem odio habui.* vbi tandem concludit; *non igitur Deus Esau hominem odit, sed odit Deus Esau peccatorem.* Secundo, quia significat Paulus, Deum cùm reprobat, velle indurare. hæc autem voluntas indurandi, peccata reprobi, in quibus is induratur, præsupponit. Tertio, quia affirmat Deum cùm reprobat velle ostendere iram, & vindictam, & sustinere in multa patientia; quæ certe omnia præsupponunt hominem, qui reprobatur præuideri à Deo peccatis obstrictum. quod obseruauit D. Fulgent. lib. 1. ad Monimum. *Quæso*, inquiens, *Monime carissime, vt hũc locũ Apost. diligẽter attendas. notum namque est iram Dei dici non posse, nisi vbi creditur hominis iniquitas præcessisse.* Postremò, quia clarissimè docere videtur caussam reprobationis Iudæorum fuisse infidelitatem illorum vers. 31. 32. *Israel verò*, inquit, *sectando legem iustitiæ in legem iustitiæ non peruenit. quare? quia non ex fide.* quo loco plures Patres affirmant indicari à Paulo solutionem quæstionis de caussa reprobationis Iudæorum quod ex verbis ad Rom. 11. 19. 20. confirmatur. *dices ergo: fracti sunt rami, vt ego inserar. benè, propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas. noli altum sapere, sed time.* vide Valent. tom. 1. disp. 1. quæst. 23. de reprobat. pun 3.

15. *Soluuntur obiectiones hæreticorũ de reprobatione.*

Respondeo iam eo loco odium non significat verum, ac proprium odium de quo scriptum est Sap. 11. 25. *nihil odisti eorum quæ fecisti.* hoc enim modo fieri nequit, vt Deus odio prosequatur quam condidit creaturam; præcipuè priusquam aliquid culpæ in ea præsciat. hoc ergo loco apud Paulum odium accipitur pro ea voluntate, qua Deus noluit amare speciali illo amore Esau, quo est prosecutus Iacob, & prædestinatos. & idẽ est quod alij dicunt sumi odium pro carentia istius amoris. itaq; dilectionem, & odium ad æternam prædestinationem, & reprobationem referri non negamus; sed dilectionem quidem voluntatem suppeditandi auxilia efficacia: odium verò eorundem negationem interpretamur. eodem modo sumi videtur odium Luc. decimoquarto. *Qui non odit Patrem suum, aut Matrem,*

16. *Nomine odij quid significetur.*

hoc

hoc eſt, qui non illos minus amat, quam me. & ſic dicit Auguſtin. primo ad Simpl. quæſtione ſecunda, dici Deum quempiam obdurare, tantum, quia non ſpeciatim miſeretur. Fateor Auguſtinum aliquando interpretatum fuiſſe locum hunc Pauli de odio vltricis iuſtitiæ, propter peccatum originale: quod adfirmat in Iacob & Eſau præcognitum fuiſſe, & ideò dixiſſe Paulum, antequam quicquam boni, aut mali egiſſent, non verò antequam quicquam mali contraxiſſent. probabilis quidem eſt hæc interpretatio; ſed non omninò neceſſaria. ſed poſſent vrgeri illa verba. *In hoc excitaui te vt oſtendam potentiam meam, &c: ſi Deus volens oſtendere iram,* &c.

17. Sed enim, ais, hinc videtur colligi iccirco negatiuè reprobaſſe aliquos, quod intenderet aliquod malum inferre his hominibus. Sed Reſpondeo neutiquam id ex hoc loco deſumi poſſe, quin contrarium etiam elici præſertim ex illis verbis: *ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ.* igitur ſignificat Paulus, feciſſe ſe homines vaſa iniquitatis, eoſque Deum exſpectaſſe, vt Paulus Romanorum 2. *Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.* Vnde etiam habemus non ſuſtinuiſſe ea vaſa, vt puniret, ſed vt parceret: Verum animaduertens homines nihil minus curare, quam emendationem morum, atque adeò theſaurizare ſibi iram; tum demum voluit illos punire. vnde cùm ait, *In hoc excitaui te, vt oſtendam,* &cæt. Vox illa, *vt*, non ita vſurpatur hic, vt ſignificet finem, ſed vt denotet conſequutionem tantum aliquo alio poſito. quomodo non raro ſumitur in Scriptura.

18. Becanus noſter c. 1. prædeſ. Caluiniſtarum, affirmat, hæc loca ex epiſt. ad Romanos ab illo citata, nihil illum iuuare. quærit enim Caluinus, quare Deus aliquos prædeſtinauit ad damnationem? & reſpondet. meram Dei voluntatem cauſſam eſſe, non aliam. igitur hoc illi probandum eſſet ex locis Pauli; quod tamen facere ipſum non poſſe, ſic oſtendit Becanus. Epiſtola ad Romanos ſcribitur ad eos, qui non modo ex gentibus, ſed etiam Iudæis cōſtabant: horum Iudæi ratione legis & circumciſionis acceptæ à Deo ſe ſupra gentes efferebant; vult Paulus hanc eorum elationem deprimere, iccirco cap. 9. 10. & 11. declarat Iudæos in noua lege admiſsis gentibus excluſos fuiſſe à gratia Euangelica. Quod ſi dicant Iudæi: cum facta ſit nobis promiſsio, & non gentibus, quæ irritari nequit, quid eſt quod nos repellimur cooptatis gentibus? Promiſsio, inquit Paulus, firma eſt, ſi, prout oportet, accipiatur: credidit Abraham Deo affirmanti, quod in ſenectute eſſet filium accepturus. ob hanc fidem promiſit illi Deus, fore aliquando vt ex ipſo Meſsias naſceretur. hæc pollicitatio Abrahamo facta eſt propter ſingularem eius fidem. ergo pertinet ad filios illos Abrahæ, qui eius fidem ſunt imitaturi, non ad eos, qui tantum carne ex Abraham ſunt proſeminati: Iam verò Iudæi, cum ex poſteris Abrahæ natus eſt Meſsias, noluerunt in illum credere; igitur iam non ad eos pertinet promiſsio. quare ſaluo Dei verbo, & pollicitatione propter ipſorum incredulitatem ab Euangelij gratia meritò repelluntur. hic eſt

Ostenditur loca D. Pauli ex epiſt. ad Rom. nihil Caluinum iuuare.

Apoſtoli ſenſus; ex quo nihil pro ſuo errore decerpere poſſunt hæretici, quo affirmant, DEVM aliquos ad damnationem, & mortem prædeſtinaſſe, cum Iudæi, iuxta hanc expoſitionem, repulſi eſſe dicantur à gratia Euangelica; hæretici verò loquantur de reprobatione à gloria. deinde Iudæi deiecti ſunt, non ſola Dei voluntate, ſed propter incredulitatem.

Cetera quæ in eo capite nono continentur, eo tendunt, vt doceat Paulus DEVM pro ſua voluntate inæqualiter diſtribuere ſua dona. obijcere ſiquidem poterant Iudæi non ſe modo, ſed gentes etiam peccato obnoxias eſſe; igitur in pari vtrorumque cauſſa, nihil eſt, quod ipſi magis, quam gentes excludantur. Reſpondet Paulus, poſſe Deum, quamuis in pari cauſſa, plus vni, quàm alteri tribuere, exemplo id Iacob, & Eſau illuſtrat. nam cùm par eſſet vtriuſque cauſſa, nihilominus DEVS Iacob in temporali benedictione Eſau prætulit. ſic viſum Deo. affert & Pharaonis, & Nabuchodonoſoris alterum exemplum: par erat vtriuſque cauſſa: grauibus vterque obnoxius erat peccatis, & huius tamen miſertus eſt DEVS. alterum obduratum reliquit. neque hic alia quærenda eſt cauſſa, quam DEI voluntas, cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. & ex duobus facinoroſis hominibus, qui viliſsimo luto abiectiores ſunt, vnum aſſumit ad gratiam ex miſericordia, alterum deſerit in peccato ex iuſtitia. 19.

Deus cuius vult miſeretur.

Quod ſi quæras cur ex duobus ſceleſtis hominibus, ſiue ex duobus infantibus ſola originali noxa contaminatis, huic maiorem, hoc eſt, efficacem, & congruam, gratiam exhibet, non item alteri. non aliud à Diuo Paulo accipies reſponſum, quam quod Dei voluntas huius ſit diſcretionis cauſſa. hinc illæ voces. *O Altitudo diuitiarum ſapientiæ,* &cæt. 20.

Quod ſi pergas ſeorſim rogare cur DEVS hunc vel illum repellat à gratia, vel gloria? huius rei iam aſsignauimus cauſſam, quia peccator, & impius eſt. non quod hunc Deus ex ſe ad malum deſtinarit. atqui hoc eſt in quo ab aduerſarijs diſſentimus, & cum Diuo Paulo conuenimus. quem ſi interrogaueris cur ſint Iudæi repulſi ab Euangelij iuſtitia? Reſpondet capite vndecimo, verſ. 20. *propter incredulitatem.* conuenimus cum Auguſtino, à quo ſi ſciſciteris, quare DEVS odio habuit Eſau? reſpondebit libro primo ad Simplic. quæſtione ſecunda, *Deus non odit Eſau hominem, ſed odit Eſau peccatorem:* ſi pergas rogare cur huius, vel illius non miſeretur? reſpondebit epiſtola centeſima-quinta. *Quibus Deus miſericordiam non impertitur, vt non impertiatur merentur:* ſi adhuc petas; cur DEVS indurat aliquos. Reſpondebit ibidem. *Quærimus meritum obdurationis, & inuenimus.* Poſtremò conuenimus cum CHRISTO ipſo, qui ad extremum iudicij diem dicturus eſt impijs hominibus: *ite maledicti in ignem æternum.* cur ita? *eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare.*

Cur Deus hunc vel illum repellat à gratia vel gloria.

Deus aliquibus miſericordiam nō impertitur quia illam non merentur.

21. D. Paulus e. 9 cùm dixit: ex operibus &c. ad solam prædestinationem Iacob, non autem ad reprobationem Esau respexit.

Porrò verba illa eiusdem cap. 9. v. 11. *Non ex operibus*, &c. optimè ad solam prædestinationem Iacob, non autem ad reprobationem Esau referri debent, si locum hunc de prædestinatione, & reprobatione intelligamus. quamuis Apostolus citans verba Malachiæ de prædestinatione Iacob simul meminerit reprobationis Esau, quod nimirum vtriusque prædestinationis, & reprobationis fiat ibi mentio. Confirmatur hæc expositio. primum quidem ex verbis ipsis Apostoli. nam illud dicit fieri, *non ex operibus*, quod fieri dicit *ex vocante*, &, *secundum propositum electionis*. quod prædestinatio est, non reprobatio. deinde patet idem ex mente Pauli eodem loco: ea enim erat mens Apostoli, vt indicaret ex gratia electionem fieri, sicut fuit electio gentium facta. neque eius institutum erat declarare reprobationem quoque fieri non propter peccata cum contrarium potius ex Paulo collegerimus num. 15. denique idem confirmat Diuus Augustinus, qui ex illo loco Apostoli contendit efficere tantum prædestinationem absque meritis fieri lib. 1. ad Simplic. quæstione secunda, & epist. 105.

22. Respondetur obiectioni contra primum dictum.

Sed dices, huic intelligentiæ officit obiectio, quam mouet ibi Paulus: *Numquid iniquitas apud Deum?* Respondeo, non esse sensum Pauli videri Deum iniustum, quia reprobarit Esau, vel alios sine illorum demeritis; sed sententia est: iniquum videri posse Deum (quamuis non nisi stultis) quia non item Esau, vel alios reprobos gratis, & absque meritis, sicut & Iacob prædestinauerit; sed respondet ad hoc Diuus Paulus: propterea Deum non esse hac in re iniquum, quia iure potest pro arbitrio, cuius vult misereri absque iniuria vlla, quæ illi fiat, cuius non miseretur, sed quem indurat.

23. Ex his quæ hactenus diximus, satis responsum arbitror esse ad omnia illa loca, quæ ex epist. ad Roman. adducebantur. Verum antequam ad alia veniamus, obseruandum, quod monet Hieronymus, sub horum duorum fratrum Esau, & Iacob nomine gentes, ac nationes significari, quæ ex illis ortæ sunt; in quibus duæ hominum classes indicantur, quorum altera prædestinatos, altera reprobos complectitur. & vt idem Hieronymus aduertit epistola ad Hedibiam, quæstione decima. Quamuis hæc propriè, atque historicè intelligantur, de bonis corporeis, atque adeò de hæreditate, ac possessione Palæstinæ; tamen sensu mystico, hoc est, prophetico, & quem Paulus ad Galatas allegoricum vocat, latet verò in rerum historia, & maximè proprius est, & à Spiritu sancto spectatur, ad spiritalia, ac cœlestia bona corporalia illa transferuntur ab Apostolo; quæ alioqui aptè illis caducis bonis mysticè, ac prophericè significabantur. accommodantur autem hæc à Paulo potissimum ad significandam gratuitam gentium vocationem ad gratiam, & iustitiam, & derelictionem Iudæorum, quicquid sit de Esau, & Iacob prædestinatione, an reprobi fuerint, quamuis de prædestinatione Iacob non sit dubitandum, cùm recenseatur inter sanctos ad Hebræos 11. 21. & à Christo de eo dictum sit: *quod multi*, & cæt. *venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum.* denique verba Malachiæ accipere malim cum Hieronymo de terrenis, caducisque bonis, si historicum sensum spectes, in quo, quia latet propheticus, & mysticus; aptè Apostolus argumentatur cum de vocatione, & electione, vel etiam cum de prædestinatione agit. vide Hieronym. in Malachiam, & Bened. Iustin. in epistola ad Roman.

Per Iacob & Esau intelliguntur prædestinati & reprobi.

24. Soluitur obiectio contra primam eandem propositionem.

Iterum contra eandem primam propositionem est hæreticorum illa obiectio. nam asserunt reprobos ad peccatum à Deo incitari, nam Deus est, qui peccatum permittit, qui ordinat, & demum qui punit ergo signum est ex se velle reprobos à regno excludere, quod est contra primam propositionem. abutuntur autem ad hæc impia ostendenda, Scripturis perperam intellectis, & falso expositis, cùm Dauid dicat Psalm. quinto: *non Deus volens iniquitatem tu es*. & Ecclesiast. decimoquinto. *Nemini mandauit impiè agere*, & Hieremiæ decimonono, *ædificauerunt excelsa Baalim, quæ non præcepi, nec loquutus sum, nec ascenderunt in cor meum*. & sanè ex tam impia sententia, vt rectè Becanus ait, fieret Deum fore auctorem peccati, si incitaret ad peccatum: fore mendacem, si verbis prohiberet, quod reipsa patrari vellet; fore crudelem, si aliquem ad peccandum impelleret, vt punire illum posset, fore iniustum, si hominem obtemperantem, & decreta sua exequentem, suppliciis deuoueret. denique consequeretur vel solum Deum peccare, vel peccatum nullum esse; nam nemo peccat in eo, quod effugere non potest: atqui nequit homo eas actiones euitare, quas, Deo iubente, vel impellente egit. igitur homo suis actibus non peccabit, quare consequitur, vt vel nullum sit peccatum, vel si est, soli Deo tribuendum: quod vel audire aures horrent.

Iam ad tria illa, quæ proponuntur, veniamus. & incipiendo à postremo, fateor Deum peccata punire; sed hinc efficitur potius odisse summam illam, & infinitam Dei bonitatem ipsa peccata. neque admittendum est Deum peccato peccatum punire, sed tantum posterius peccatum impropriè dici posse pœnam prioris peccati, vel quod Deus interdum deserat vt destituat hominem sua gratia, in pœnam præcedentis peccati: vnde fit vt homo iterum in peccatum labatur. itaque desertio est pœna peccati, & quidem à Deo iusto iudice illata, non autem ipsum peccatum. Vnde Apostolus Romanorum 1. *propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum.* deinde quoniam sæpe accidit vt cum altero consequente peccato aliquid coniunctum sit infamiæ, vel labor aliquis, & tristitia vermisque conscientiæ, amissio bonorum, & dignitatum, persequutiones, morbi, &c. idcirco posterius peccatum ratione horum affectuum pœna dicitur prioris, non secundùm se spectatum, & ita Augustinus dixit 1. confession. capit. 12. *iussisti Domine, & sic est, vt pœna sua sit sibi omnis inordinatus animus.* 25.

Deus punit peccata, sed non peccato.

Quod

26. Deus permittit peccatum ad aliquod bonum efficiendum.

Quod verò attinet ad ordinationé affirmo, Deum ordinare peccatum, esse, dirigere, & ordinare peccatũ quod præuidit, & decreuit permittere pro sua bonitate, & prouidentia, ad bona aliqua efficienda, siue in vtilitatem eius, qui peccat, siue alterius, vt constat ex Gen. 50. 20. *Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum vt exaltaret me.* & Gen. 45. 8. *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum.* & Act. 2. 23. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis.* Actor. 4. 27. *Conuenerunt vere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti. Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel facere quæ manus tua, & consilium tuum decreuerunt fieri.* his indicatur Dei voluntate, ac consilio esse factum, vt ex peccatis, quæ futura præuidebat Deus, tam boni fructus & emolumenta elicerentur. similiter Prouerb. 16. 4. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum* (hoc est supplicij) seruat, vt habent septuaginta, idque cedit in Dei gloriam, quam inde ipse elicit. Vel potius sensus est, Deum, qui prænouit quosdam impiè acturos, nihilominus eos creare, & eorum scelera ad suæ iustitiæ manifestationem dirigere. itaque hoc decretum Dei non culpæ præuisionem antecedit, sed sequitur præuisa peccata, quæ suo consilio, ac prouidentia ad bonum ordinat.

27. Quid sit permissio peccati.

Venio ad tertium: Deum peccatum permittere, est, non impedire illud cum possit, idque ob sanctos & honestos fines. v.g. ad conseruandam libertatem hominis, ad ostensionem maioris gratiæ, iustitiæ &c. impedit autem Deus peccatum dando vberiorem gratiam, qua collata peccatum non eueniet, & hoc est propriè permissio peccati huc pertinens. est enim negatio alicuius gratiæ præuenientis, vel auxilij, quo præsciuit Deus peccatum impediendum si illud vellet elargiri: est autem duplex hæc permissio. altera, qua permittit aliquem ruere in primum peccatum; altera, qua permittit illum perseuerare in peccato. prima solet simpliciter vocari permissio; posterior frequentius dicitur obduratio, excæcatio, aggrauatio, despectio, reprobus sensus: & quamuis vtraque hæc permissio sit subtractio maioris gratiæ, & efficacis, nihilominus neutra necessarium, ac sufficiens auxilium aufert. Item prima potest esse sine vlla culpa creaturæ, altera semper aliquam supponit culpam, & ideo pœnæ rationem habet, & illa tota in negatione efficacis auxilij posita est, hæc aliquid amplius exigere videtur, neq; n. Deus ita propriè dicitur indurare hominem, quia efficax illi auxilium subtrahit, sed quia v.g. offert varias occasiones, quæ per se malæ non sunt, imò pertinent ad dona gratiæ sufficientis, vt sunt prædicatio veritatis, bonorum amissiones, vexationes flagella, miracula, &c. per quæ certò nouit hominem potius ad malum ex sua peruersitate, & libero arbitrio prouocãdum; non tamen Deus eo fine eas occasiones offert. *Deus enim intentator malorum est.* quin ad pœnitentiam vt inuitet illa facit. hinc nihil habent hæretici pro se, cùm tamen ad rauim vsque obdurationem, & excæcationem ineptè ex scripturis nobis obtrudant, neq; enim Deus quenquam per se obdurat, aut obcæcat, quasi hominem in peccato perseuerare velit, absit enim à cordibus infidelium tam impia cogitatio; sed indirectè hoc, aut negatiuè tantummodo facit, vel quod iustè neget illi auxilia gratiæ, vel quia simul offert varias occasiones benè agendi, quibus præter Dei intentionem infœlix homo abutitur. quam rem D. August. paucissimis quidem, sed aptissimis verbis expressit epist. illa 105. *Non obdurat*, inquit, *Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.* quare semper asserendum est in hominis manu, atque arbitrio esse obdurari, vel emolliri; nam potest benè si velit vti occasionibus à Deo immissis, neque enim caret sufficientibus auxilijs gratiæ, quæ satis reuera sunt ad benè agendum, dummodo velit. hinc Spiritus sanctus hortatur etiam istos Psalm. 84. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* est igitur in nostra situm potestate obdurari, vel emolliri, cum Dei vocem percipimus. quod August. ostendit exemplo Pharaonis, & Nabuchodonosoris lib. de prædest. & grat. cap. 15. quomodo verò permissio sit effectus reprobationis negatiuæ lege apud Franciscum Suarium lib. 5. de reprobatione cap. 7. nobis satis fuit ostendere non esse Deum caussam reprobationis hominum, nec destinare hominem ad mortem, vel mala culpæ, neque id vllo modo colligi ex v. 5. huius capitis vbi Dominus ait: *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: etiam Pater quoniam sic placuit ante te.*

Deus vexat vt ad pœnitentiã inuitet.

In manu hominis est obdurari, siue emolliri.

THEORIA III.

An detur caussa reprobationis tam negatiuæ quàm positiuæ.

1. Quid sit reprobatio positiuè accepta.

PRINCIPIO prænosse hic oportet: vocabulum reprobationis bifariam accipi. vno modo positiuè, vt significat punitionem æternam, seu potius voluntatem absolutam puniendi æternis pœnis reprobum. atque ita dubium non est reprobationem esse propter demerita. est enim actus iustitiæ punitiuæ, cuius obiectum est demeritum. quare exerceri nequit ille actus nisi circa tale obiectum, & hoc modo intelligitur illud: *Perditio tua ex te Israel.* nec de hoc vlla debet esse controuersia. quod si qui inter hæreticos putant Augu. hoc modo negasse dari caussam reprobationis huiusmodi, Augustinum vel non legerunt, vel non intellexerunt. altero modo negatiuè, vt significat negationem electionis in vitam æternam, hoc est, non velle eligere ad vitam æternam, cum qua negatione coniungitur actus positiuus voluntatis, quo vult non eligere, vel non dare efficax auxilium, & sic definitur: Reprobatio est voluntas permittendi aliquos deficere à vita æterna.

Quid sit reprobatio negatiuè accepta.

Porrò

2. **Reprobatio negatiua nunquam est iniusta.**

Porrò ista reprobatio negatiua, seu permißio nunquam est iniusta; nam homines possunt duobus modis considerari, vel in massa peccati originalis, & sic permittere illos deficere iustum est, quia ipsi merentur hoc propter peccatum, & demeritum, & sic intelligi potest Augustinus, considerat enim reprobationem respectu hominum in hoc statu, vt quod ait in epist. 105. ad Sixtum: *Quærimus meritum obdurationis, & inuenimus, quærimus meritum misericordiæ, nec inuenimus.* videtur verò Augustin. non considerare in Deo huiusmodi negatiuam reprobationem, seu voluntatem non dandi congrua auxilia perducentia ad vitam, nisi post præuisum peccatum originale. alio modo possunt cōsiderari homines in puris naturalibus, seu etiam ante præuisum peccatum originale, & ita permißio diuina, qua permittit deficere illos à fine, non est ex punitiua iustitia; quia nullum est demeritum in homine considerato in puris naturalibus, vel ante præuisum peccatum, potest tamen, quin etiam debet vocari non iniusta, quia Deus nihil denegat homini, quod ei debebat, vitam enim æternam non debebat illi; quia est finis supernaturalis. *gratia* namque *Dei vita æterna.* Posset tamen dici quodam modo iusta, vel congruens, quatenus spectat ad rationem prouidentiæ, quod etiam censuit D. Thom. nam ad prouidentiam pertinet in rebus defectibilibus permittere aliquos deficere à suo fine; maximè quia ex hoc sequitur maius bonum; quæ est altera caussa, nempe illustrior declaratio diuinæ perfectionis tam secundùm misericordiam in electis, quam secundùm iustitiam in reprobis, præcipuè cum huic statui in puris naturalibus, vel ante præuisum peccatum non respondeat pœna, nisi priuationis vltimi finis. Addi potest tertia caussa, voluisse etiam Deum relinquere creaturas omnibus modis liberè operari, & ostendere debiles earum vires naturales.

Obserua tamen hanc rationem, quæ sumitur ex manifestatione iustitiæ Dei vindicatiuæ, non esse ita accipiendam, vt ante præscientiam absolutam futuri peccati, voluerit Deus absolutè manifestare hanc iustitiam. non enim DEVS ex se habet hanc voluntatem, vt benè docet Damascenus libro 2. de fide capite 29. alioqui vellet ipsam culpam. nam si vellet absolutè exercere hanc iustitiam nondum præuisa culpa, virtute vellet ac decerneret ipsam culpam, quod Deo repugnat. quare multum interest inter voluntatem illam, qua Deus vult dare gloriam, & alteram excludendi à gloria, vel puniendi æternis pœnis, si ponamus vtramque antegredi præscientiam futurorum operum. nam prior consentiens est diuinæ voluntati, neutiquam altera. Deus enim non modo velle, aut procurare non potest homini mala merita, sed nec permittere intentione vt homo cadat, ac beatitudinem amittat: siquidem eiusmodi intentio secundùm se spectata minimè Deo cōgruit; cōsentiunt nihilominus ambæ hæ voluntates in hoc quod sicut voluntas dandi gloriam, vt coronam iustitiæ, virtute continet voluntatē dandi bona merita, ita vt ex vi illius necesse sit, vt Deus illa det, & procuret: ita voluntas efficax excludendi à regno, virtute claudit voluntatem permittendi mala merita, quæ necessaria sunt, vt ita exclusio à regno vel punitio fiat ex vindicatiua iustitia, sicut præordinata esse dicitur: ergo ratio desumpta ex manifestatione diuinæ iustitiæ intelligenda est, ita vt Deus solùm habuerit voluntatem hanc declarandi iustitiam post præuisam culpam, licet prius præcognouerit se posse hoc bonum elicere ex peccato, si ab homine fieret, & tantum tunc habuerit hanc voluntatem ostendendi iustitiam, & ita se gerendi cum homine, posita conditione quod peccaret.

3. Sed enim quamuis permißio diuina vt deficiant aliqui, habeat sufficientem caussam iustam, nempe peccatum, vel non iniustam, nempe indebitum naturæ, quia non debetur naturæ hominis, vt est in puris naturalibus, finis supra naturam, vt dixi; tamen si consideretur ista permißio comparatione electionis, id est, cur aliquos relinquat in massa perditionis, & permittit ipsos sibi abire in vias suas, alios verò educit ex ea ad vitam, tunc dico quod nulla est caussa prædestinationis, & reprobationis negatiuæ, licet intelligantur factę post præuisum peccatum originale, nam cum omnibus hominibus æqualiter debeatur damnatio propter peccatum originale, quòd aliquos relinquat, alios assumat, non est ex parte ipsorum, sed ex voluntate sola Dei, & hæc videtur mens Augustini, iuxta quam expositionem accipienda videtur illa admiratio eiusdem Diui Augustini tractatu 26. in Ioannem. *Cur hunc trahat, & illum non trahat, noli iudicare, si non vis errare.* & epistola centesimequinta. *Cur autem illum potius, quàm illum liberet, aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium. numquid enim est iniquitas apud Deum? absit. sed inscrutabilia sunt iudicia eius,* &c. vide item de corrept. gratiæ cap. 1. 8. vbi ait. *Cur eis Deus perseuerantiā non dederit, qui eam, qua Christianè viuerent dilectionem dedit: me ignorare respondeo. non enim arroganter, sed agnoscens modulum meum, audio dicentem Apostolum: O homo, tu quis es, qui respondeas Deo, &c. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius?* vide cap. 13.

4. Dicet aliquis: non esse quod moueamur hac Augustini admiratione. nam ille trahitur, qui à Deo mouetur, ipse verò cum diuina gratia se moueri sinit; alter verò ideò non trahitur, quia quamuis moueatur à Deo, proprio tamen ipse resistit arbitrio, nec se trahi patitur. cessat ergo omnis admiratio. Respondet Sotus lib. 1. de natura & gratia capit. 15. & paucis eius responsio his continetur. si respiciamus hos effectus, verbi gratia, tractionem, liberationem &c. prout in exequutione versantur, videtur dari causa ex parte hominum, cur iste trahatur, & ille non trahatur, vt ratio facta ostendit. si tamen respexerimus æternam ipsam Dei prælectionem, magnam sanè habet admirationem, quo hunc potius quàm illum prælegerit vocare, & congruè trahere, cuius nullam reperit Augustinus in hominibus causam. quod si affirmemus prædestinationem omnium, siue hominum, siue Angelorum fa-

ctam

ctam esse, quod longè verosimillimum est, ante præuisum peccatum, tūc non tantum huius comparationis non inueniemus caussam, sed neque etiam non electionis. nam in eo signo quo prædestinati intelliguntur electi, & simul non electi qui prædestinati non sunt, nullam præuidebat Deus culpā siue in hominibus, siue in Angelis: ergo hi, qui prædestinati non sunt, ex parte sua nullam habuerunt caussam non electionis.

Neq; illud non est hîc attentè considerandū, antequam intelligamus actum aliquem diuinæ voluntatis, præcedere in Deo præscientiam quamdam tam malæ culpæ, quàm pœnæ, & vt possibilis, & vt futuri sub conditione. præscit enim Deus omnem culpam, quàm reprobus commissurus est, si in hac, vel illa occasione sibi relinquatur, atque adeò præscit durationem illius culpæ, & pœnam propter eam irrogandam, si talis quoque conditio permittatur. ceterum tota hæc præscientia nequaquam pertinet intrinsece ad reprobationem, cùm similem habeat Deus etiam de prędestinatis. prȩsupponitur igitur toti solum prouidentiæ Dei. deinde aduertendum est tanquam certum diuinam Dei voluntatem ita se habere, vt malum culpæ directè ac per se neutiquam vnquam velit; repugnat enim id summæ eius bonitati; at malum pœnæ directè vult Deus; quamuis non ex se, sed ratione iustitiæ, posita culpa quàm permittit quidem tantum Deus, malum enim culpæ non vult. his positis, tanquam iactis fundamentis aliquas superextruemus propositiones, quibus quid de proposita controuersia sentiam paucis aperiam sit igitur.

5. An detur caussa reprobationis negatiuæ ratione voluntatis diuinæ.

Prima ꝓpositio: si reprobos intueamur, nulla videtur dari caussa reprobationis negatiuæ, neque ratio voluntatis illius diuinæ, qua vult non præeligere hunc, vel illum efficaciter ad gloriam. hęc videtur mens D. Th. 1. p. q. 23 a. 5. vbi parem facit in hoc reprobationē prædestinationi. & colligitur ex Paulo ad Romanos 9. 11. *Cùm enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (vt secundùm electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* & hoc modo locum habet illa admiratio Augustini: *cur hunc trahat, illum non trahat, noli iudicare*. saltem comparando inter se electos cùm non electis. est & ratio, quia cum electio facta fuerit ante præscientiam peccati originalis, vt ego pono, nulla erat culpa in eo signo, in quo electi sunt prædestinati, quæ esset præuisa in vllo hominum, siue electorum, siue non electorum; ergo ij qui electi non fuerunt, nullam habuerunt caussam quod ad se attient, cur non essent ipsi electi, & prędestinati. erant igitur æquales; quo applicari potest aptè exemplum D. Pauli de figulo, & luto; quamuis fortasis hoc exemplum magis quadraret si affirmaremus prædestinationem, & reprobationem negatiuam factam esse post prȩuisum peccatum originale; & hæc propositio etiam in Angelis prædestinatis, & non prædestinatis locum habet, in quibus nulla prorsus præcesserat culpa, antequam eligerentur, vel non eligerentur ad gloriam.

6. Quod si obijcias sententiam Prosperi 3. ad capitula Gallorum: vbi ait *quod ergo huiusmodi in hec prolapsi mala, sine correctione pœnitētia defecerunt, non ex eo necessitatem pereundi habuerunt, quia prædestinati non sunt; sed ideo prædestinati non sunt, quia tales futuri ex voluntaria præuaricatione præsciti sunt.* Respondeo; non loqui Prosperum de negatiua reprobatione, sed de positiua, de qua paulò post. quare cùm ait: *sed ideò prædestinati non sunt*, intellige reprobati sunt, nimirū positiue. solet enim esse semper coniuncta non electio, non prædestinatio cum positiua reprobatione, ideò non electio vsurpatur à Prospero pro positiua reprobatione.

7. Altera propositio: Eius quoque voluntatis, quam non voluit, vel noluit dare auxilia efficacia, vel gratiam congruam ad perseuerandum, & obtinendam salutem, non habet necessariam caussam si reprobos attendamus. nulla enim est in illis culpa, vt dixi de voluntate nō electionis, satis est sola Dei voluntas, sicuti patet etiam in Angelis reprobis, in quibus nulla præcesserat culpa in eo signo, in quo Deo placuit his dare gratiam congruam, alijs sufficientem. deinde idē constat ex prima peccati permissione, quæ nequit habere caussam, quod attinet ad reprobū. præcedit enim omne peccatum; atqui in permissione ista includitur negatio congrui, & efficacis auxilij. Cùm verò dicimus voluisse Deū nō dare congruam gratiam, aduertere oportet, ne quis decipiatur, nō esse hoc ita accipiendum, quasi Deus directè voluerit, vt illa gratia, quam dat non sit congrua. hoc enim ad malum vsum gratiæ in homine spectat, & ad liberum arbitrium, quod renititur, vel resistit. & in paruulis, si in illis etiam hîc loqui velimus, pertinet ad impedimētum salutis, quorum neutrum vult Deus directè. ergo cùm affirmamus Deum voluisse non dari congruam gratiam, duo intelligi significamus contineri in hac Dei voluntate; alterum quod quamuis Deus præsciat alia quædam dona, seu gratias futuras esse congruas, si his hominibus concederentur, minimè tamen eas concedere vult, quia eas nō debet, & iuxta cōmunem prouidentiæ modum, quem immutare non vult, non se offert occasio largiendi eas. Alterum est, quod præscit Deus gratias ordinario cursu, vt tali modo conferendas illis hominibus non esse futuras illis congruas, & tamēn illas tantum dare vult, permittit verò vt quis deficiat à fine.

Ceterum de hominibus maior est difficultas. est. n. multum probabile, ac verosimile fuisse peccatum originale sufficientem caussam non elargiendi efficacia auxilia his, quos non elegerat, vel prædestinauerat Deus ante præuisum peccatum originale. distributionē namque gratiæ præuenientis, etiā in diuina voluntate, factam esse credo post prænotionem peccati originalis, etsi electio, vel non electio prȩcesserit. sed enim licet æquales essent tunc omnes homines quod ad peccatum attinet originale, ita vt non potuerit esse caussa hoc ipsum peccatum cur potius his, quam illis negarentur auxilia efficacia; nihilominus si absolutè loquamur, & citra comparationem, satis ex se sufficiens ratio esse poterat idem peccatum 8.

8. Peccatum originale quibus efficacia ad salutem auxilia adimere dicatur.

cur negaretur gratia congrua, quibus vellet Deus non dare, & ita credere debemus Deum se gessisse, cùm voluit nō dare reprobis auxilia efficacia, vt ita hæc voluntas non tantum nitatur absoluta Dei potestate, sed & iustitia, vt tanto illustrior sit, quo plures in ea voluntate elucent virtutes. hoc puto etiam plerumque insinuasse Augustinū in discretione hominum ex massa illa perditionis. solet enim Aug. nonnunquam etiam absolute referre caussam, cur homines non adiuuentur per efficacem gratiā in peccatū originale, vt epist. 106. & 107. & li. de correct. & gratia c. 11. & alibi. quod Valen. tom. 1. disp. 1. quæst. 23. pun. 4. sub finem mauult intelligere verum esse in ijs tantū, quibus peccatum originale nondum est remissum, vt videtur, inquit, declarare Aug. lib. de correct. & gratia cap 6. alioqui solum potest esse remota, & occasionalis caussa eius rei peccatum originale, vt ipse ait, si accedant quoq; peccata propria, & non aliter. sed non mihi omninò placet hæc interpretatio: nam, quamuis multi sint homines reprobi, quibus peccatum originale remissum est, non tamen inde sequitur non posse puniri peccatū etiam remissum. quamuis enim non illud puniat Deus priuatione gloriæ, vel gratiæ iustificantis, vel auxiliantis, quæ sufficiens saltem sit, nonnunquam tamen propterea negat vberiorem gratiam nō debitam propter peccatum semel commissum, licet cōdonatum sit, vt doctè docet Franciscus Suarius lib. 5. de reprobat. cap. 5. num. 10. neque enim cum culpa semper remittitur omnis pœna.

9. Tertia propositio: quamuis ex parte reprobi nulla sit caussa absolute negatiuæ reprobationis, nihilominus potest ex parte Dei assignari aliqua ratio loquendo vniuersim, & absolutè; nam si speciatim, & per comparationē loquamur, neq; respectu Dei potest esse causa, sicut nec in prędestinatione: si ergo quæras cur hos potius, quam illos, vel prædestinet, vel nō eligat, ceteris paribus, hoc est, cum pari dignitate, vel in dignitate personarū, nulla assignari potest ratio, quicquid enim assignes in vno, assignari poterit in alio. verum simpliciter loquendo, & vniuersim, procul dubio non defuere plures rationes, propter quas noluit cum omnibus eundem eligendi modum tenere. atque adeò voluit aliquos non eligere, harum rationum aliquas assignauimus superius num. 2. sunt autem tres, quarum vna pertinet ad declarandam diuinam misericordiā, & gratiam erga electos, quam indicauit Apostolus cùm dixit Rom. 9. 23. *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam*: Ad manifestandam iustitiam in reprobos, quo potest spectare illud Apostoli. *Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suā, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum.* ibi. v. 22. denique ad conseruandam in creaturis libertatem. Vide num. cit.

10. An detur caussa reprobationis positiuæ ratiōe hominis. Quarta propositio; reprobationis positiuæ datur omninò caussa ex parte hominis reprobi. Est August. epist. 105. 106. lib. 3. contra Iulia. de bono perseuerant. capit. 8. & 14. & alibi. patet ex Scripturis, quæ manifeste docent Deū neminem punire, vel condemnare nisi propter peccatum. estque communis sententia. vt autē

A clarius hanc propositionem intelligas, aduerte positiuam reprobationem tribus actibus contineri, quorum primum locum obtinet absoluta quædam præsciētia, vel prænotio, qua Deus præscit peccatum originale, vel peccata alia futura in hominibus reprobis vsque ad finem vitę. secundo loco, nostro modo intelligendi, est iudicium quoddam practicum ad intellectum pertinens, & velut sentētia, qua decernit Deus dignum esse hunc hominem, qui æternæ morti addicatur, cœlesti regno exclusus, & hic aliqui constituunt positiuam reprobationem, cum iuxta leges diuinas ex vi huius iudicij, homo omninò cōsequi debeat æternam pœnam. verum quia pœna eiusmodi non est simpliciter futura priusquam illam Deus velit, ac præcipi-

B at, & posita ea sententia, posset Deus absoluta potestate non damnare hominem. proinde arbitror ad perfectam reprobationis positiuæ rationem exigi tertium adhuc actum, qui constat absoluta voluntate damnationis impij, & hic est præcipuus actus reprobationis, ac vindicatiuæ iustitiæ. an autem ista voluntas sit verum odium, similiter & an ira Dei sit propria an metaphorica. docet Suar. lib. 5. de reprobatione cap. 4. num. 12. 13. Ex his probatur propositio. nam omnes isti tres actus supponunt caussam ex parte peccatoris reprobi. igitur reprobationis positiuæ datur caussa ex parte hominis; consequutio clara est, antecedens patet, quia absoluta pſciētia futuri peccati supponit

C illud peccatum esse futurum. iudicium item practicum, vel sententia, reprobi demeritis nititur. deniq; inde existit absoluta illa voluntas excludēdi reprobū à regno eumq; sempiternæ morti addicendi. constat ergo omnes actus, quibus continetur reprobatio caussam ex parte reprobi habere.

Propositio quinta. peccatum originale non potest esse prima ratio totius reprobationis. 11. Vitum & qualis ratio reprobationis sit peccatum originale.
primo quia etiam inter Angelos aliqui fuerunt electi, aliqui reprobati, & tamen nullum erat in illis peccatum originale. vel igitur est fingenda alia ratio prædestinationis, & reprobationis in Angelis, & in hominibus, quod non est verosimile, quia respectu vltimi finis merēdi, vel demerendi non differunt Angelus, & homo. aut dicendum est, quod perfecta, & com-

D pleta ratio reprobationis nō fundatur in massa originalis peccati. deinde D. Thom. qui erat sublimi ingenio præditus numquam videtur cōfugisse ad istā massam originalis peccati, sed ad Dei prouidentiam; quamuis August. videatur considerasse reprobationem, & prædestinationem erga homines, secūdùm statū in quo sunt, id est, prout de facto est. Tertiò videtur in ijs saltem hominibus, quibus peccatum originale in hac vita remissum est, affirmandum esse tanquam certum, non posse esse caussam plenā reprobationis. nam ꝙ est causa reprobationis, est etiam caussa æternæ pœnæ, & quod non est caussa æternæ pœnæ non est caussa reprobationis; at peccatum originale hic remissum nullo modo caussa est æternæ pœnæ propriè; ergo nec est caussa reprobationis in ijs hominibus, quibus remissum iam est, loquimur autem de positiua reprobatione.

Quod si dicas, originale peccatum licet remissum 12

missum sit ante mortem alicuius; fons tamen est, & venenata radix omnium peccatorum. est item caussa mouens Deum, vt iustè velit nõ dare his, vel illis hominibus congrua auxilia ad non committenda talia peccata, vel ad non perseuerandum in illis vsque ad mortem, ita vt hac voluntate semper perseueret Deus, licet remittat originale peccatum. Respondeo hinc sequi summum peccatum originale esse quandam rationem remotam reprobationis positiuæ, & quasi occasionem remouentem prohibens, id est, auxilium efficax, seu gratiam congruã, quæ prohibet peccatum, vel obdurationem in eo, non autem esse caussam etiam partialem reprobationis. illa etenim negatio auxilij congrui non est caussa peccati, ergo nec est caussa reprobationis, cuius peccatum est propria caussa. ergo nec peccatum originale remissum dici potest caussa reprobationis, etiam si fuerit causa illius negationis auxilij. illud omninò affirmandum est; peccatum originale nunquam remissum caussam esse reprobationis positiuæ, etiam solum, vt in infantibus, qui cum illo moriuntur; non quatenus præcise cõtractum, sed quatenus perseuerans ad mortem vsque, & eo modo à Deo præuisum, & perseuerans.

13. Peccatum nunquam est conditio necessaria vt Deus quosdam non eligat.

Quamuis verò peccatum posit esse negatiuæ reprobationis aliquo modo caussa sufficiẽs in hominibus, nunquam tamen affirmandum est, peccatum esse rationem, vel conditionem necessariam, vt Deus aliquos non eligat, vel etiam velit non eligere, quamuis dixerimus esse sufficientem caussam non eligendi loquendo de hominibus. etenim in Angelis non prædestinatis habuit Deus similem voluntatem absque præscientia vllius culpæ. igitur satis superque est ad hanc voluntatem habendam, quod Deus nulli debeat gratiam suam, & prout illi libuerit, posit eam diuidere, ac conferre in hos, vel illos. neque verò illa voluntas, qua voluit omnes homines saluos esse, cogebat illum, vel obligabat, vt maiorem gratiam conferret. potius igitur si sequamur hanc sententiam, quod nonnisi post præuisum peccatum Adæ habuit Deus voluntatem non dandi congrua auxilia. dicendum est rationem huius sententiæ sumendam esse ex modo prouidentiæ, quã Deus tenere voluit cum hominibus. nam ante præuisum originale peccatum in prouidentia gratiæ ordinaria nihil interesse voluit inter homines, sed omnibus, quãtum satis erat, prouidit, communicata illis iustitia originali, cuius postea amissione præuisa, voluit electis ad gloriam dare specialem gratiam congruam, ceteris verò noluit eam præparare ex caussis supradictis.

14. Peccata licet sint caussæ reprobationis non tamen sunt eius effectus.

Propositio sexta: quamuis peccata sint caussæ totius reprobationis, atque adeò positiuæ, vt quarta propositione diximus, nullo tamen modo dici possunt effectus reprobationis. declarat hanc propositionem rectè Valen. punct. 2. quæst. illa 23. de reprobat. nam licet peccata necessario antecedere debeant æternam punitionem; nequeunt tamen esse reprobationis effectus, atque adeò cadere in voluntatem diuinam, quia non antecedunt tanquam media per se assumpta ad eum finem, sicuti merita ipsa præcedere dicimus beatitudinem: præcedunt igitur tantum vt aliquid præsuppositum, quod præter Dei intentionem contingit; & hoc exemplo id illustrari poterit: Iudex probus proponit, ac statuit punire peccata eorum, qui suæ ditioni subijciuntur, neque punire ea valet, nisi eueniant; non tamen iccirco vult peccata ciuium. ratio est, quia non habent se illa ad eum finem punitionis, qui propositus est Iudici, tanquam media, sed tanquam quiddam præsuppositum, quod euenit præter voluntatem Iudicis. idem est dicendum in reprobatione.

15. Verum contra ea, quæ diximus de peccato originis, videntur facere ea, quæ scribit Augustinus epist. illa 105. & in Enchirid. cap. 98. vbi videtur significare caussam reprobationis in omnibus, qui reprobantur esse peccatum originis. respondet Valen. pun. 3. nolle dicere August. peccatum originis solum esse in omnibus caussam proximam reprobationis. constat enim multis reproborum illud remitti, & damnari propter alia peccata actualia, quod non latuit Augustinum. significat ergo Augustinus peccatum originis esse velut caussam quandam remotam, & occasionem communem reprobationis omnium quatenus illud præcesit in omnibus reprobatis.

16. Sed vrgebis Augustinum aliud insinuare cum peccatores qui reprobantur vocet massam quandam corruptam ob Adæ peccatum vt epist. eadem 105. & lib. 1. ad Smplician. quæst. 2. & alibi. Respondet idem auctor ad hanc massam eos etiam intelligi pertinere, qui actualibus peccatis obstricti sunt. vt cùm ait in illa quæst. 2. *Vna est enim ex Adam Massa peccatorum, & impiorum, in qua & Iudæi & gentes remota gratia Dei ad vnam pertinent conspersionem.* & epist. 105. de eadem massa ait: *Ac per hoc inexcusabilis es omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis.* & paulò post. *in iræ*, ait, *vasis propter meritum massæ in contumeliam debitam factis. (id est, in omnibus propter vitia supplicio destinatis) iniquitatem damnare nouit Deus non facere.* vbi statim explicat se loqui de vitijs, quæ quis propria voluntate acquisiuit. vide item lib. de bono perseuerant. cap. 14. & Enchirid. cap. 29. vbi ait: *creatura rationalis, quæ in hominibus erat, peccatis, atque supplicijs, & originalibus, & proprijs tota perierat.* Posset adijci & quarta theoria in versi. 6. in ea verba: *nemo scit quid sit Filius nisi Pater, & quid sit Pater nisi Filius.* sed ea de re vide quæ diximus prima part. dilucid. cap. 1 digr. 2. sect. 1. & D. Thom. 1. par. q. 32. art. 1. Valent. tom. 1. disp. 2. quæst. 6. punct. 1. & Suares lib. 1. de Trinit. cap. 11. nos ad digresiones transeamus.

DIGRESSIO MORALIS.

In varia capitis 20. loca.

1. Gaudete autem quia nomina vestra scripta sunt in cælis] Cyril. apte ad mores accommodat hunc locum lib. 4. de adoratione in spiritu declarans verba illa num. 1. 2. *Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israel per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum, quicquid sexus est masculini à vigesimo anno, & supra omnium virorum fortium ex Israel, & numerabitis eos per turmas suas, tu, & Aaron; eruntque vobiscum principes tribuum, ac domorum,* &c. ait ergo: *Qui igitur mas fit, & ad progeniem aptissimus, & ad iuuentam peruenerit, id est, ad firmitatem spiritualem, & ad mensuram ætatis plenitudinis Christi, eum in descriptionem diuinam, & in librum Dei relatum esse perspicuum esse poterit, vel maximè ex his verbis, neque alia de causa numeratur, vt opinor, masculus & vigesimus annus, & supra natus, quàm vt nos quoque intelligamus reijci à Deo, atque improbari, quod imbelle sit, atque sensu minimè perfecto, quorum vtrumque inesse dicimus eis, qui adhuc adolescentes sunt, necdum ad iuuentutis mensuram peruenerunt, quam quidem mensuram diuersa lex & nouit, & definit, isque est annus vigesimus. in pretio autem is est & in numero habetur, & à Deo cognoscitur per populum. & genus, & capita. & nomina, quisquis iam ætate adulta, & masculus est. sanctis enim Apostolis, qui eiusmodi iam virili ætate essent, & in eam peruenissent rationis mensuram dictum à Christo est. Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* idē ferè habet Cyrill. in collectaneis ex Num. c. 1. *Omnis enim qui puerilem excessit imbecillitatem, & molliti ē, & iam euasit vir. & fortis ad suscipiendos labores pro virtute, & in virtute, & fortitudine exit aduersus dæmones, describitur, & in numerum refertur ad Dei aciem, & fit Dei miles. nam annus quidem vigesimus ijs quidem, qui in mundo militant sufficit ad intelligentiam, & fortitudinem, tempus autem quod est infra eam ætatem, imperfectum est ad vtrumq; Moyses autem & Aaron eos, quos diximus, describentes, præfigurabant amborum Christum legulatorem simul, & pontificē, & descriptorem eorum, qui ipsi militant.*

2. *Quadruplex confessionis forma in Scripturis reperitur.*

Confiteor tibi Pater] In Scripturis quatuor confessionis formas inuenire est. prima peccatorum confessio dici potest Psalm. 32. *Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino.* Matth. 3. *Baptizabantur in Iordane confitentes peccata sua.* secunda est fidei, de qua Apostol. Roman. 10. *corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* 1. Ioann. 15. *Qui confessus fuerit quoniam Iesus Christus Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.* tertia appellatur confessio laudis Psalm. 48. 19. *Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei*, hoc est laudabit te. & Psalm. 106. 2. *confitemini Domino quoniam bonus.* postrema est cōfessio gratiarum actionis Psalm. 17. *Cōfitebor tibi Domine, quoniam exaudisti me.* Hieronym. Matth. 11. & Chrysostom. homil. 39. in Matthæum, hanc esse gratiarum actionis confessionem putant. Hilarius verò, & Augustinus sermone octauo de verbis Domini, & sermone quadragesimooctauo de tempore, hanc confessionem laudis appellant. vnde Augustinus, *hæc*, inquit, *confessio laudem habet, quia abscondisti hæc à prudentibus, & sapientibus, & reuelasti ea paruulis.* rectè. cùm enim Christus non potuerit habere peccata 1. Pet. 2. non poterit hîc confessio sumi primo modo; sed nec secundo. nam Christus fidem non habebat, sed clare Deum intuebatur, quamuis esset auctor fidei; igitur vtramque Patrum sententiam amplectendam iudico, & vt sit confessio laudis, & gratiarum actionis.

Reuelasti ea paruulis] Augustinus sermone quadragesimooctauo de tempore. *Quid est ô fratres*, ait, *à contrario sensu intellige, abscondisti hæc*, inquit, *à sapientibus, & prudentibus, non dixit reuelasti ea stultis, & imprudentibus, sed ait abscondisti quidem à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sapientibus, & prudentibus irridendis; arrogantibus falso grandibus, verè autem tumentibus opposuit non sapientes, non prudentes, sed paruulos. qui sunt paruuli? humiles. ergo abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, nomine sapientium, & prudentium superbus intelligi potest; ipse exposuit, cū ait: reuelasti ea paruulis. Ergo abscondisti nō paruulis. quid est non paruulis? non humilibus. quid est non humilibus, nisi superbis? Hæc via Domini, aut non erat, aut latebat, vt reuelaretur nobis. vnde Dominus exultauit. nisi quia reuelatū est paruulis? debemus esse paruuli: nam si voluerimus esse magni, quasi sapientes, & prudentes, non nobis illud reuelatur. qui sunt magni? sapientes, & prudentes. dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. habes remedium à contrario, si dicendo te esse sapientem stultus factus es. dic te stultum, & sapiens eris. sed dic; dic. sed intus dic, quia est vt dicis. si dicis, noli corā hominibus dicere, & coram Deo non dicere.* & postea: *dic, quia tu tibi lumen non es, vt multum, oculus es, lumen non es. quid prodest patens, ac sanus oculus si lumen desit? ergo dic à te tibi lumen non esse, & clama quod dictum est: Tu illuminabis lucernam meam Domine, lumine tuo Domine illuminabis tenebras meas. mea enim nihil nisi tenebræ: tu autem lumen fugans tenebras, illuminans me, non à me mihi lumen existens, sed lumen non participans nisi in te:* & postea: *ergo confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus lumen se putantibus, & tenebræ erant, & eo quod tenebræ erant, & lumen se putabant, nec illuminari potuerunt: illi autem qui tenebræ erant, & tenebras se esse confitebantur, paruuli erant, & non magni, humiles erant, & non superbi.* 3.

D. Gregorius cap. 3. lib. 4. expos. in 1. Reg. in illa verba vers. 18. *Accessit autem Saul ad Samuelem in medio porta. si in ciuitate*, inquit, *tunc est prædicator, cum plana, & communia loquitur, quæ intelliguntur: porta ciuitatis huius, quæ est nisi humilitas? nam diuini verbi cognitio superbis absconditur, humilibus reuelatur, vnde in Euangelio Patri loquitur: Abscondisti hæc à prudentibus, & sapientibus, & reuelasti ea paruulis. sapientes quidem superbos, & alta de se sentientes, paruulos verò dixit humiles. quorum certè alia Scriptura meminit dicens: Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam* (1. Pet. 5.) *resistit namque superbis, ne æterna bona intelligant, sed paruulis gratiam dat, vt eadem bona æterna ipso reuelante cognoscant. electi ergo quia ad spiritualem sententiam per humilitatem veniunt, ad audiendos prædicatores, quasi per portam. vadunt. electus etiam prædicator quia spiritualia humiliter dicit, Samuel Sauli in eadem porta occurrit, quasi enim* 4.

ambo in porta sunt, quando ea, quæ electus prædicator loquitur, ab electo alio humiliter audiuntur, &cæt.

5. Beati igitur paruuli quos inuitat sapientia ad cęlestes epulas Prou.9 34. *Sapientia proposuit mensam suam; misit ancillas suas vt vocarent,* &c. sed audi quem vocarent: *Si quis est paruulus veniat ad me.* quare merito Beda Luc.11. ait: *clauis scientiæ humilitas est Christi, quam legisperiti in lege, & Prophetis intelligere nolebant.* Verè diuinus Vates Ps.118.v.130. *declaratio sermonum tuorum,* inquit, *illuminat, & intellectum dat paruulis.* Nam superbis hæreticis scripturarum puteus altus est, ac immensam profunditatem diuinorum secretorum continet; habere igitur oportet in quo hauriamus, ne illud nobis obijciatur Samaritanæ: *puteus altus est, neq; in quo haurias habes,* sola humilitas situla est, vel vrna, qua diuinæ sapientiæ aquam haurimus, qua nos reficiamus; alioquin, obsignatus nobis erit, & obseratus hic cœlestium mysteriorum puteus; vnde vita emanat, & refocillatio animarum nostrarum. ijs verò, qui sanctæ humilitatis vrna destituti sunt, rectè illud Isa.29.11. dicetur, & quidem iure. *Erit nobis visio omnium sicut verba libri signati: quem cùm dederint scienti litteras, dicent; lege istum; & respondebit: non possum, signatus est enim.* & iterum Isa. 5. *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.*]

Scripturæ intellectu difficiles sunt.

6. *Venite ad me omnes, qui laboratis*] dixerat Dominus: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* &: *neque Patrem quis nouit nisi Filius, vel cui voluerit Filius reuelare.* quoniam verò Dei cognitio vita æterna est. *Hæc est,* inquit Christus, *vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Ioan.17.3. proinde aptè nunc homines inuitat, & allicit, vt si illis felicitas, & beatitudo cordi est, ad eum accedant, qui solus hanc cognitionem, & beatitudinem præstare possit. si felices, inquit, esse vultis, si immensos gloriæ thesauros, & cœlestium donorum incomparabiles diuitias optatis, ecce, *omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* venite ergo ad me; Deus vester sum, venite ad Deum vestrum. fons sum aquæ salientis in vitam æternam: venite ergo sitientes ad aquas. mōs sum præparatus in montium omnium vertice: venite vt ibi doceamini verba Dei. signum sum eleuatum in nationes, venite ad me profugi. ego mons in quo sit conuiuium pinguium, vindemiæ medullatorum; venite ad edendum. ego fortitudo pauperi, spes à turbine, vmbraculum ab æstu, venite vt protegamini.

7. Exclamat Chrysost. homi. 1. de verbis Isai. *Vidi Dominum. quid hac voce possit esse desiderabilius? quid hac inuitatione iucundius? ad epulum te vocat, qui in Ecclesiam te vocat Dominus, ad releuationem pro laboribus adhortatur, ad releuationem à molestijs transfert, pondus peccatorum alleuans, delitijs animi molestiam, gaudio mœrorem sanat. O miram eius curam! ô vocationem cœlestem! festinemus itaq; dilecti, vt eandem alacritatem in longum tempus porrectam exhibeamus.* August. serm.12. de verb. Apostoli. *Audiamus,* inquit, *& veniamus. quid est veniamus? credendo proficiamus, gratias agendo, accipiamus; perseuerando perueniamus. veniamus ad eum, qui dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis. & tu laboras, & ego laboro; illum audiamus, ad illum veniamus inter nos, quare litigamus? ambo audiamus, quia ambo laboramus; quare inter nos litigamus? an vt medicum vocantem nō audiamus? O infelix infirmitas, ad se vocat medicus, & litibus occupatur ægrotus. vide quid dicat vacando: Venite ad me omnes, qui laboratis. vbi laboratis, nisi sub sarcinis peccatorum, nisi sub iugo malæ dominæ iniquitatis? venite ergo ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: ego qui feci reficiam: ego, inquit, vos reficiam, quia sine me nihil potestis facere. quomodo vos reficiā? tollite iugum meum super vos, & discite à me. quid discimus à te? nouimus te Domine in principio Verbum; omnia per te facta nouimus: quid discimus à te? non enim alium mundum discipuli tanquam discipuli artificis, & fabricatoris condituri sumus: vnum mundum condidisti, cœlum, & terram fecisti, vtrumque suis creaturis, ornamentisq; illustrasti. quid à te discimus: discite à me, inquit, cùm essem in principio apud Deum creaui vos: hoc nolo discatis à me; sed factus sum, quod feci, ne perirent quæ feci. vnde sum factus quod feci? semetipsum exinaniuit, &c. hoc discite à me: humiliauit enim semetipsum,* inquit, *discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* & postea. *Ecce propter te Deus factus est homo, & non te vis agnoscere cùm sis homo? ecce propter te Deus factus est homo sine peccato, & non vis te agnoscere cum peccato, vt venias ad illum, qui ait: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos?*

A Christō quid nobis discendū sit.

8. *Venite ad me omnes*] omnes vocat, vt omnes reficiat; sed vide bone Iesu, vide quid pollicearis. sunt enim innumeræ calamitates, quibus affligimur, innumera mala, quibus torquemur. quis illa numerando persequi valeat? quis innumerabilibus morbis, quis tot miserijs medicinam facere queat? sanè, nullus nisi Deus Verbum: solus omnes reficere valet, in infinitum enim nostra omnia exsuperat mala; eo iubente, sedantur omnia, & conquiescunt. etiam si cor hominis, tanquam mare turgidum, & horribilibus fluctibus agitatum, rugiat, solo vno verbo, solo nutu omnis illico cadet turbatio, & tempestate disiecta optatissima aderit aura cęlestium voluptatum. *verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, cuius liuore sanati sumus.* quoniam verò solus est Deus, qui hæc tam ingentia bona præstare potest, solus, qui cunctos reficere valet, solus, qui quæcumque obesse possunt auertere, & in nihilum redigere, iccirco satis apertè Deum hoc loco indicat se Christus.

9. Verum tametsi omnes vocat, eos tamen intelligit, qui laborant, & onusti sunt. fœlix labor, & onus, per quæ ad Christum inuitamur; sed enim quidā sunt, qui laboribus quasi murum quendam opponunt, ne se contingant, qui in labore hominum non sunt, quorum sunt promptuaria plena, eructantia ex hoc in illud, qui dixerunt, vt affluant delicijs, & fruantur bonis. hos non inuitat Dominus. *Venite ad me omnes,* ait, *qui laboratis, & onerati estis.*

10. Nec solos bonos ad se aduocat, allicit etiam & inuitat peccatis onustos, qui tamen vehemēter se tales esse dolent, & anguntur animo: &, quod nullam intra se requiem, ac pacem inueniant, hoc tā graui onere leuari cupiunt quam maximè. Accede totus qui talis es, te enim ad

 se vocat,

se vocat, te reficere, te ea molestia leuare cupit. neque enim illi hac vna re quicquam gratius esse poterit: nusquam à se repellet te, obuijs semper te vlnis excipiet, nunquam tædio eris, semper gratus accedes. Audi Chrysostom. homilia quinta de incõprehensibili Dei natura: *Etsi totum diem in communicandis cum eo tuis calamitatibus consumpseris, ita te magis magisq; diliget, & tuis precibus liberalius annuet. & quidem hoc ipse Dominus explicans, ita dicebat: Venite ad me omnes, qui laboratis, &cæt. vocat, obsequamur: inuitat, accedamus: si peccatis innumerabilibus detinemur, cursum ob eam rem maiorem in modum eò agamus. tales enim homines ad se vocat: non veni, inquit, iustos vocare, sed peccatores ad pœnitentiam: homines oneratos, oppressos, fessos, fatigatos pondere peccatorũ. Deus enim dicitur consolationis, Deus misericordiarum: quoniam hoc eius officium est perpetuum, vt homines dolentes, mœrentes, afflictos consoletur, atque hortetur, etiam si peccata commiserint innumerabilia. modo nos ipsos ei dedamus, modo accedamus, nec negligamus, re ipsa experti sciemus eorum, quæ proposui veritatem omnium. nihil penitus nos dolore afficere poterit, si orationem intentam, exquisitamq; habeamus: quicquid enim acciderit, facilè per eius orationis facultatem repellemus.*

11. *Tollite iugum meum super vos*] non ait super colla, aut humeros vestros; sed super totos vos. etenim nulla Christiani pars, membrum nullum libera esse debent à iugo, & onere Christi: nam *quicumque totam legem seruauerit, offendet autem in vno, factus est omnium reus.* Iac. 2. iccirco Dauid cum supra se totum diuinæ legis onus, & iugum assumpsisset, dixit Psalm. 34. *Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi?* libenter enim se, & omnia sua diuinæ legi subiecerat. Vt autem tanto promptius sanctissimæ legis eius onus amplecteremur, non sine magno consilio legem suam, *iugum* nominauit, vt intelligeremus præsto ipsum nobis esse futurum suo auxilio, vt ferre onus non sine hilaritate possimus, quod eleganter expressit Ambrosius libro de Isaac, & anima capite tertio. *Deponitur*, inquit *sarcina, quibus manus tua fulcro est, & oleum tuum infunditur*, &cæt. adde quod non vnum tantum animal iugum portat, sed ab altero iuuatur, duorum est enim iugum, non vnius. iugalis noster, qui iugum fert nobiscum & socius laboris est, CHRISTVS ipse est. vide vt oret Salomon Sapien. 9. cum Sapientiam, quæ Verbum Dei est, à Deo petit: *mitte*, ait, *sapientiam de cœlis sanctis tuis, vt mecum sit, & mecum laboret.* audi Apostolum 1. Cor. 15. *præ omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum.* homo operatur, sed CHRISTVS cooperatur. *si non esses operator, Deus non esset cooperator*, ait Augustinus sermone decimotertio de verbis Apostoli. Hieronymus id quod nos Psalm. 67. 20. habemus: *prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum*, interpretatur: *portabit nos Deus salutis noster:* etenim portat nos Deus præsenti, ac potenti auxilio, & prosperum iter faciet in cœlum. suauiter equitat quem Dei manus portat, feliciter nauigat, quem secunda aura diuinæ gratiæ impellit, *sine me nihil*, inquit, *potestis facere*, sed cum CHRISTO

Lex Christi quomodo iugum sit.

A omnia possumus, vt Paulus docet ad Philip. 4. *Omnia possum in eo, qui me confortat:* quis ergo non libenter excipiat Christi iugum dicente ipso: *Tollite iugum meum super vos?*

Discite à me quia mitis sum, &cæt.] *Sicut turris Dauid collum tuum.* sponsæ collum humilis mens est, quæ capiti suo Christo immediate per humilitatem coniungitur, alioqui quis speret illi, qui dixit: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde*, nisi per mediam humilitatem posse cohærere? Turris hæc Dauid sublimis nostri Redemptoris humilitas est, ipse hanc nobis turrim ædificauit fortitudinis à facie inimici; & quidem cum humilis, ac mitis inter nos versari dignatus est. Verum aduerte, ne te turris fallat, ad quam confugere debes. duæ enim sunt turres, vna superbiæ, altera humilitatis, quam vna sententia complexus B est Dominus Mat. 23. 12. *omnis qui se exaltauerit humiliabitur*, en superbiæ turrim mox ruiturã; *& qui se humiliauerit exaltabitur.* en tibi turrim humilitatis ad cœlum vsq; exaltandam. primã illam Lucifer ædificauit olim cum suis Angelis, cùm dixit: *super astra cœli exaltabo solium meum, & ero similis altissimo*, Isai. 14. 13. sic cogitauit ille, sic dixit. sed ad interna interim delapsus est. hanc turrim homines filij diaboli sæpe instaurare conati sunt. idque ab initio nascentis orbis. nam primi hominum parentes dum, ingrati, esse sicut dij scientes bonum, & malum, volunt, de loco sublimi voluptatis, in hanc vallem lacrymarum deciderunt. *Deus* enim est, *qui superbis resistit.* Procedente mox tempore, Adami posteri dixere post diluuium se ipsos adhortantes Genes. 11. 4. C *Venite ædificemus nobis turrim, cuius cacumen pertingat vsque ad cœlum*; sed neque istis benè cessit tam superba cogitatio, quoniam Dominus spreuit eos. Ad has superbiæ turres solo æquandas Verbum Patris Dei Filius de cœlo in terram venit, & humilians semetipsum, formam serui accepit; ita inexpugnabilem humilitatis turrim proprijs sumptibus ædificauit, ac dixit: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* sciebat enim nihil sic in nihilum redigere posse superbiam creaturæ, quam humilitatem creatoris; nihil ita munire redemptos, vt crucem Redemptoris.

12.

Duæ turres, vna superbiæ altera humilitatis.

Huius turris quantà sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum, significauit Paulus Philippens. 2. 8 sic scribens: *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mor-* D *tem, mortem autem crucis; propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* porrò olim per linguarum diuersitatem, & confusionem destructa est turris superbiæ, diuisis gentibus in varias terræ partes; at ad turrim hanc veri Dauidis, nempe turrim humilitatis, ædificandam, & constabiliendam, diuersarum gentium nationes in præclaram quamdam vnitatem, & in vnum veluti labium Christianæ fidei conuenerunt; & ideò vt hoc innueret, subdidit Apostolus: *& omnis lingua cõfiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Ceterum, quoniam quod 13.

stultum

stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus 1.Corinth.1.25.iccircò turris ista Dauid nostri Christi ædificata est cum propugnaculis, vt omni prorsus telorum genere instructa, omnibus armis munita procul hostes à se propulset. Vide Delrium in Cant.

14. *Et inuenietis requiem animabus vestris*] Plerique sunt, qui hanc quietis dulcedinem, quam CHRISTVS hic pollicetur, negligunt: potiùs cum lachrymis, & laboribus, Ægypti cæpas, & porros suspirantes. Audi Sanctum Gregorium propterea illachrymantem

Falsa peccatorum oblectamenta.

libro vigesimo moralium capite decimosexto. *Quid est*, inquit, *Dominum mitem se in magisterio, atque humilem dicere: nisi relictu exercendæ elationis difficultatibus, plana quidem bene viuendi itinera demonstrare? sed quia prauorum mentes plus per aspera elationis, quam per blanda humilitatis, ac mansuetudinis delectantur, esse sub sensibus delicias deputant. dura enim præ amore sæculi, quasi quædam mollia, ac delectabilia ferre parati sunt, dum in hac vita rerum culmina apprehendere conantur. cessationem Dominus à mundi laboribus imperat: sanctæ quietis dulcedinem persuadet: & tamen vesana iniquorum mens plus se assequi aspera carnaliter, quàm tenere blanda spiritualiter gaudet; plus acerbitate fatigationis, quàm quietis dulcedine pascitur. quod apertè in semetipso nobis Israeliticus populus ostendit: qui dum refectionem mannæ desuper perciperet, ab Ægypto ollas carnium, pepones, porros, cæpasq; concupiuit. quid enim signatur in manna, nisi esca gratiæ suauesapiens, ad refectionem interioris vitæ beneuacantibus desuper data? & quid per ollas carnium, nisi carnalia opera vitæ, in tribulationum laboribus, quasi ignibus excoquenda? quid per pepones, ac cæpas exprimitur, quæ plerumque, qui comedunt, lachrymas emittunt, nisi difficultas vitæ præsentis, quæ à dilectoribus suis, & non sine luctu agitur, & tamen cum lachrymis amatur? manna igitur deserentes, cum peponibus, ac carnibus porros cæpasq; quæsierunt; quia videlicet peruersæ mentes dulcia per gratiam quietis dona despiciunt; & pro carnalibus voluptatibus laboriosa huius vitæ itinera etiam lachrymis plena concupiscunt: contemnunt habere vbi spiritaliter gaudeant; desideranter appetunt vbi & carnaliter gemant.*

15. Triplici onere Christus nos leuat.

Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue] Obseruat hic Iansenius capite quadragesimoseptimo concord. esse triplex potissimum onus, quo leuat Dominus ad se confugientes.

Primum.

Vnum molestiarum, calamitatum, & curarum huius vitæ: onus item carnis aggrauantis, ac deprimentis animam, & de hoc onere sic Ecclesiast. 9. 40. 1. *Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Hac tam graui sarcina suos alleuat Dominus sua doctrina, ac spiritu, quo facit, vt miserias præsentis vitæ illi patienter, & æquo animo ferant, & curas vel omninò adimit, vel certè ita attemperat, & imminuit, vt oneri non sint.

Secundum.

Alterum est onus peccatorum, & conscientiæ malè sibi consciæ. de quo Dauid Psalmo 31. 5. *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.* Hinc est quod Zachariæ 5. *iniquitas sedens in medio amphoræ, talento plumbi iacto super eam deprimitur*, quam amphoræ similitudinem, ac plumbi, eleganter explicat D. Gregorius libro moralium 14. capite 26. *Volens*, inquit, *Deus Propheta ostendere humanum genus, ex quo ab eo maximè culpa delebatur, per imaginem amphoræ, quasi patens os auaritiæ designauit. auaritia quippè velut amphora est quæ os cordis in ambitu apertum tenet.* quia verò subdit Zacharias de hac amphora: *hæc est oculus eorum in vniuersa terra*, vt significet huc spectare in tota terra sua auaros, hoc omne conferre studium, omnes cogitationes, omnem curam, omnem industriam conuertere, vt diuitias accumulent, ideo subdit Sanctus Gregorius: *Multos obtusi sensus homines cernimus, & tamen eos in malis actibus astutos videmus: Propheta quoque attestante, qui ait: Sapientes sunt, vt faciant mala, benè autem facere nesciunt* (Hieremiæ 4.) postea subdit Zacharias, *ecce talentum plumbi portabatur* &c. quod sic explicat Sanctus Gregorius: *Quid est talentum plumbi, nisi ex eadem auaritia pondus peccati? & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ: quam mulierem ne fortassis quæ esset, dubitare possimus, illico Angelus innotuit, nam illic mox sequitur: & dixit: hæc est impietas, & proiecit eam in medio amphoræ. impietas in medio amphoræ proijcitur: quia nimirum in auaritia semper impietas tenetur. & misit massam plumbi in os eius. massa plumbi in os mulieris mittitur: quia scilicet impietas auaritiæ peccati sui pondere grauatur. si enim ea, quæ deorsum sunt, non ambiret, erga Deum, ac proximos, impia nequaquam existeret.* Patet ergo ex sententia Sancti Gregorij, auaros, & impios homines magno peccati pondere grauari, ac deprimi.

Ad vtrumque hoc onus reuocatur onus vltionis diuinæ, de quo plerumque apud Prophetas, cuius Dauid etiam meminit Psalmo trigesimoprimo: *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*. Hoc ergo secundo onere nos exonerat Dominus, quoties condonatis peccatis, conscientiam nostram quietam, tranquillamque reddit, ita vt meritò cum Propheta dicere possimus Psal. 114. *Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* 16.

Tertium.

Tertium, ac postremum onus est, legis Mosaycæ iugum, de quo Sanctus Petrus Actorum 15. 10. *Quid tentatis*, inquit, *Deum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus*? & ad Galat. 5. 1. *state, & nolite iterum iugo seruitutis contineri*. hac nos tam graui sarcinâ liberauit Christus: *factus sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret.* ad hoc postremum oneris genus referri potest onus Pharisaicarum traditionum, de quo Christus Matthæi 23. 4. ait: *alligant onera grauia, & importabilia in humeros hominum*. iterum onus Philosophicarum opinionum, quibus iamdiu gentes in veritatis inuestigatione præ lassitudine penè defecerant. Ait ergo Dominus, omnes quotquot estis vel angustijs, vel curis, vel peccatorum conscientia, vel Mosaicæ legis onere

degrauati, & afflicti ad me accedite, properate. ego reficiam, recreabo, refocillabo vos, lassos consolidabo, exonerabo onustos, denique tutos, pacatosque vos quiescere faciam. Hæc vero facilè obtinebitis, si persuademini, iugum meum promptè, alacriterque subire. *Tollite* igitur *iugum meum super vos*, subijcite vos Euangelicæ doctrinæ, ita enim fiet, vt quam quæritis requiem, inueniatis. *iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.*

17. Quo pacto iugũ Christi suaue & onus leue sit tempore tribulationis.

Diuus Augustinus sermone quadragesimo-octauo de tempore hanc Christi sententiam expendens: *Iugum enim meum suaue est* &cæt. sic scribit: *Mirum quibusdam videtur, cùm audiunt Dominum dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis: & onerati estis, & ego reficiam vos. tollite iugum meum super vos* &cæt. *& inuenietis requiem animabus vestris: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue; & considerant eos, qui iugũ ipsum intrepida ceruice subierunt, & illam sarcinam mansuetissimis humeris acceperunt, tantis agitari, & exerceri difficultatibus huius sæculi, vt non à laboribus ad quietem, sed à quiete ad laborem vocati videantur, cùm Apostolus dicat: Omnes qui volunt piè viuere in Christo IESV persequutionem patientur* (2. ad Timotheum 3.) *ait ergo aliquis, quomodo iugum eius suaue est, & sarcina leuis, quandoquidem illud iugum, & sarcinam ferre, nihil est aliud, quàm piè viuere in Christo? & quomodo dicitur: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & non potiùs dicitur: Venite qui vacatis, vt laboretis? nam & vacantes inuenit, quos conduxit in vineam, vt ferrent æstum diei. & sub illo iugo leui, & sarcina leui, audiamus Apostolum dicentem: In omnibus commendantes nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis*, &cæt. (2. Corinthiorum 6.) *& alio loco in eadem epistola* (capite vndecimo) *à Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte, & die in profundo maris fui. & cætera pericula, quæ enumerari quidem possunt, sed tolerari, nisi Spiritu sancto iuuante, non possunt.*

18. Responsio D. Aug.

Iam verò respondens ad propositam quæstionem Diuus August. ait: *Omnia ergo illa quæ commemorauit* (Diuus Paulus) *aspera & grauia, frequentius, & abundantius sustinebat, sed professò aderat ei Spiritus sanctus, qui in exterioris hominis corruptione, interiorem renouaret de die in diem, & gustata requie spiritali in affluentia deliciarum Dei, in spè futura beatitudinis, omnia præsentia deliniret, aspera, & grauia omnia releuaret. ecce quàm suaue iugum Christi portabat, & quam leuem sarcinam, vt omnia illa, quæ superius enumerata, dura, & immania omnis auditor horrescit, leuem tribulationem diceret, intuens interioribus, & fidelibus oculis, quanto pretio temporalium emenda sit futura vita, & non pati labores æternos impiorum, & sine vlla solicitudine perfrui æterna fœlicitate iustorum* &c.

19. Similis obiectio & responsio D. Chrysost.

Eamdem dubitationem mouet etiam Diuus Chrysostomus homilia in Matthæum 39. ait enim; *Quomodo*, inquies, *leue hoc onus est, cùm dicatur: nisi quis odio habuerit patrem, ac*

A *matrem, & nisi quis tollat crucem suam, & sequatur me, non est me dignus? & nisi quis omnibus rebus suis renuntiauerit, non potest meus esse discipulus? cùm iubeat ipsam quoque animam esse tradendam?* & respondet: *Quomodo*, inquam, *leue est? doceat te Diuus Paulus, dicens: Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, aut persequutio, an fames; an nuditas, an periculum, an gladius? &, quoniam non sunt condignæ passiones præsentis huius temporis ad reuelandam in nobis gloriam* (Romanorum 8.) *doceant te illi, qui à Synagogis Iudæorum post mille flagella, ac verbera summo gaudio affecti redibant, quia videlicet digni sunt inuenti, qui pro Christi nomine vexarentur* (Actorum 5.) *Quod si adhuc iugum, ac onus audiendo formidas nimium, atque perhorrescis, non* B *naturæ rerum huiusmodi timorem, sed ignauiæ totum attribuas. nam si accinctus, & præparatus eris, & nulla desidia effeminatus, cuncta tibi facilia, leuissimaq; videbuntur. quapropter etiam Christus, vt quanta cura vigilandum esset, certiores nos redderet, non siluit onera, nec suauia tacuit, sed vtrumque complexus, & iugum dixit, & suaue appellauit, onus apposuit, & leue adiecit: vt ne aut tamquam laboriosa nimium fugeres, aut tamquam nimium facilia contemptu prosequereris.*

Quod si post hæc omnia, vehementer ardua, difficilisq; tibi virtus videtur, veniat in mentem, quanto difficilior vitiositas est; quod ipse occultius significat, cùm antequam de iugo suo aliquid dixerit: venite ad me omnes exclamauerit, qui laboratis, & onerati estis. Hic enim ostendere voluit, quantum laborem, quantum grauamen intolerabile peccatum hominibus afferat: iccirco non qui laboratis solummodò ait; sed etiam qui onerati estis: quod Psalmista significauit apertius (Psalm. 37.) *& naturam ipsius peccati descripsit, dicens: sicut onus graue grauata sunt super me. Zacharias quoque similiter plumbi talentum esse ait* (capit. 5.) 20.

C Quoniam verò aliquis adhuc obijcere nihilominus poterat Chrysost. nihil intolerabilius videri, quam nihil penitus possidere, quod tamen maximè commendat lex Euangelica; nihil difficiliùs, quàm si vapules, non solùm vices non reddere, verùm etiam alteram vertere maxillam; nihil grauius, quàm mortẽ per vim obire, quod tamen lex Christi iubet. Respondet Chrysost. *Hæc omnia si rectè perpetiamur, leuia & facilia, & honesta voluptatis efficacia constituuntur*, & ad primam obiectionem respondens, ait: *Verùm grauius atq; molestius esset, vnius* D *habere ventris curam, an de mille sollicitum esse? vnico vestimento indui, nec plura desiderare, an plura, & pretiosa possidentem, die ac noctu cruciari de conseruatione ipsorum, atq; custodia metuentem, & sola memoria dolentem, ne fortè tineis corrodantur, ne seruus furto auferat?* &c. *propterea nemo eorum vnquam, qui paupertatem amplectũtur, diuitias optat. sed ne diuites quidem, inquies, paupertatem eligerent, vt à multarum rerum curis persoluerentur. ecquid istud est? mentis enim ipsorum, ac ægroti animi, non iucunditatis rerum hoc signum est. nec alios huius rei testes citare volumus, quàm vos ipsos, qui quotidiè curis pressi, acerbam hanc vitam vobis putatis: non autem illi sic; sed gaudentes semper, sed exultantes semper, non minus paupertate, quam reges diademate gloriantur.*

21\. Alteram quoque dubitationem sic dissoluit. *Maxillam*, inquit, *vertere multò facilius vapulanti, quam repercutere. Hinc enim bella, & dissidia originem trahunt, inde bellorum omnium, atque inimicitiarum caussæ soluuntur. & altero quidem modo maiorem flammam suscitasti, altero autem vtriusque incendium extinxisti. quod verò nullo incendio laborare suauius est, quàm igne peruri, nullus vnquam si de corporibus dicetur, dubitabit. quanto autem animus corpori præstat, tanto & incendium eius periculosius est, & suauitas certè iucundior.*

Respondet & tertiæ dubitationi: *Quid*, inquit, *leuius, atque facilius in luctamine concertare, aut corona donari? currere in stadium, vel brauium obtinuisse? fluctibus agitari, aut in portu deuehi? quare mori etiam melius, quam viuere censeo. à procellis enim atque periculis per mortem liberamur; vita verò & laborum cumulos exaggerat, & plurimorum peccatorum reos facit, & insidijs quotidie implicat, quibus efficitur vt mori melius, quam viuere mihi videatur, quod si mihi non credis, ab his audias, qui vultus Martyrum in tempore certaminis conspexerunt, quando flagellis cæsi, vncis ferreis laniati, in sartaginem immissi lætabantur, gaudebant, & ceu in rosario constituti gestiebant. quare D. Paulus quoque hinc abiturus, & violenta morte obiturus* (Philippens. 2. 17. 18.) *Gaudeo*, inquit, *& congratulor omnibus vobis. id ipsum aũt & vos gaudete, & congratulamini mihi. vides quanto conatu vniuersum orbem terrarum ad cognitionem gaudij conuocat? ita in magnam beatitudinem hinc abire putabat, ita mortem illam terribilem, atque violentam desiderandam existimabat.*

22\. *De iugo auaritiæ, & iracundiæ.*

Postremò ex molestis peccati oneribus, & vitiorum, præsertim verò auaritiæ, iracundiæ, libidinis, superbiæ, docet quàm suaue, leneque sit virtutis iugum. Sic ergo ait. *Quid molestius hac re* (auaritia) *vnquam inuenitur? quot dolores, quot magnæ curæ, quot rerum offensiones, quanta pericula, insidiæ, pugnæ huiusmodi homines quotidie aggrediuntur? quæ turbationes, qui tumultus eos exagitant? nam quemadmodum sine fluctibus mare nunquam conspicitur, sic animos eorum absque sollicitudine, terrore, turbatione nunquam reperies. Sed antequam priora componant, alia inuaserunt, & adhæc rursus aliæ, atque aliæ subingressæ ingentem cumulum montium instar erexerunt. Sed iracundi animum, atque contumeliosi fortè velles videre, quo quidem cruciatu quid peius? quid intestinis vlceribus asperius? quid fornace, quæ vrantur quotidie & flamma, quæ semper incenduntur, ardentius? At verò vita eorum, qui corporum formas admirantur, & pulchritudine aliorum tabescunt, quid miserius? quid hac deiectione animi formidolosius? quid porrò turbulentius superbia & ceruicibus? aut quid tumore hoc animi furiosius? discite, inquit, à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Omnium enim bonorum fons, atque origo, innocentia est. non ergo pertimescas onus, nec ab eo iugo resilias, quo te Christus ab omnibus istis vendicati: sed omni alacritate animi iugum hoc subeas, & tunc quàm suaue sit, facilè cognosces. nec enim teret ceruicem tuam, sed ornatus gratia imponitur.* Tanta Chrysostomus.

A D. Hieronym. etiam & ipse quæstionem mouet, *quomodo leuius lege Euangelium: cùm in lege homicidium, in Euangelio ira damnetur? qua ratione Euangelij gratia facilior, cùm in lege adulteriũ, in Euangelio concupiscentia puniatur?* & respondens subdit: *in lege multa præcepta sunt: quæ Apostolus non posse compleri plenissimè docet. In lege opera requiruntur, quæ qui fecerit, viuet in eis. in Euangelio voluntas quæritur: quæ etiam si effectum non habuerit, tamen præmium non amittit. Euangelium ea præcipit, quæ possumus: ne scilicet concupiscamus: hoc in arbitrio nostro est. Lex cùm voluntatem non puniat, punit effectum, ne adulterium facias. finge in persequutione aliquam Virginem prostitutam. hæc apud Euangelium, quia voluntate non peccat Virgo, suscipitur: in lege quasi corrupta repudiatur.* Hæc Hieron. Itaque quod ad punitionem pertinet, B lex vetus rectè intellecta voluntatem puniuit, & damnauit: & quod ad corticem legis pertinet, vt inquit Iansen. In hoc eius seueritas relucet, quod sicut effectum tantùm puniuit, ita effectum tantum præmio, & laude affecit; cùm Euangelium sicut voluntatem damnat, ita & eamdem coronat, si effectus propter impotentiam desit: & effectum malum non punit, si non adsit voluntas mala. & hoc est, quod superioribus verbis significat Hieronymus.

23\. *Euangelium quanto leuius sit lege veteri.*

24\. *Caussæ huius rei octo. Prima.*

Denique quod Euangelium leuius sit lege, plures sunt caussæ. Prima quod in Euangelio non sint nisi necessaria ad salutem præcepta, ac ferè sunt illa, quæ natura ipsa docet: & quę verbo illo continentur: *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis* Mat. 7. 12. Vel si maius, omnia Euangelicæ legis præce- C pta duobus pręceptis continentur, videlicet fidei, & dilectionis. Sed. n. in lege Mosis infinita erat præceptorum multitudo, quæ non ideo data fuerant, quod ad salutem natura sua essent necessaria, sed vt seueriore disciplina rudem populum exercerent, quod docuit Petrus Act. 15. 10. *Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neq; Patres nostri, neq; nos portare potuimus.*

Secunda.

Altera caussa est, quod spiritus legis, spiritus erat timoris, & seruitutis, *dentem pro dente, oculum pro oculo,* lex comminabatur. rectè Apostolus: *Lex*, inquit, *iram operabatur* Romanorum 4. 15. at adueniente Euangelio, sublata illa grauissima supplicia, & in locum timoris & seruitutis, spiritus charitatis, benignitatis, & mansuetudinis successit. proin- D de verè dictum à Sancto Paulo est Romanorum 8. 15. *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei.* quare volentes olim discipulos ignem de cœlo deuocare, vt Samaritanos, qui recipere Christum recusauerant, absumeret, increpans Christus, *nescitis*, ait, *cuius spiritus estis.*

25\. *Tertia.*

Tertia est, quod in lege omnia fermè legis metu ac vi fiebant: vis autem res sæpè leuissimas, difficillimas, grauissimasque reddit: in Euangelio omnia charitate, & voluntate fiunt. quod autem ita sit, minimè graue, ac difficile videtur volenti. quare Ioannes epistola 1. capite 5. 3. 4. *Hæc*, inquit, *est charitas DEI, vt mandata eius custodiamus,*

& mandata eius grauia non sunt, quoniam omne quod natum est ex DEO, *vincit mundum.*

Quarta. Quarta: Lex quidem oneri erat, verùm vires non addebat, vt ferretur, nec iuuabat, at Euangelium ita onerat, vt simul cum onere spiritus conf ratur. *Spiritus* verò *adiuuat infirmitatem nostram.* Has rationes habet etiam Maldonatus, & Iansenius.

Quinta. Sed præter eas est etiam quinta, quia leuius esse facit iugum Euangelij, Christi exemplum, & societas. nam si exemplum Abimelech humero gestantis arboris ramum, ita commouit cæteros eius socios, vt certatim arborum ramos præciderent, & in humeros imponerent; quanto magis id poterit præstare exemplum Christi summi omnium Imperatoris? audiat Lector quid Scriptura narret de Abimelech Iudic. capite 9. 48. 49. *ascendit in montem Selmon cum omni populo suo, & arrepta securi, præcidit arboris ramum, impositumq́; ferens humero, dixit ad socios: quod me videtis facere, citò facite. igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, sequebantur ducem.* Ecce tibi ante oculos propositum Imperatoris nostri Christi exemplum. dixerat ille: *si quis vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me.* Primus crucis lignum sustulit ipse, & in humeros imposuit, ac cæteris iter aperiens, & viam muniens vt se ducem sequerentur, sic hortatus est: *Tollite iugum meum super vos.* quis ergo ita ignauus erit, ita ingratus, vt non erubescat, otiosus sedere onusto imperatore? quin potiùs quis non libenter, magnaque animi propensione crucem excipiat, ac cōplectatur tanto Domini sui exemplo commotus?

26. Sexta. His sexta caussa accedit, eiusdem Christi dulcissimi regis nostri amor. is enim si animo alicuius altius inhæreat, nihil erit vspiam adeò graue, adeò difficilè, quod non ille libenter ferat. audi Christi sponsam Canticorum 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus mihi*, quibus verbis insinuat ijs, qui Christi amore languent, hoc est, quibus Christus dilectus est, non esse eumdem ipsum Christum instar grauioris fascis, sed tamquam fasciculum videri, quicquid doloris vel laboris tolerandum immineat, præ nimia dilecti charitate; *propterea* (Sanctus Bernardus ait sermone 43. Cantic.) *non fascem, sed fasciculum, dilectum dixit; quod leue præ amore ipsius ducat, quicquid laboris immineat, & doloris* &cæt. iterum: non ait: *fasciculus myrrhæ dilectus meus, sed mihi, inquit, quæ diligo, fasciculus est, vnde dilectum nominat, monstrans dilectionis vim omnium amaritudinum superare molestiam.* Hæc autem adiumenta non erant olim in lege veteri, nondum enim CHRISTVS aduenerat.

27. Septima. Adijce & septimam, si placet, caussam Christi iugo hoc tamquam proprium inesse, vt nostris impositum ceruicibus, requiem pariat; nec mirum, cùm à sanctissimis Christi membris magnas vires acceperit, cui se spontè subiecit, non coactus. experiuntur hoc hi, qui à mundi curis, molestijsque animi perturbationibus ad suaue, ac leue Christi

A iugum transeunt, confestim enim, quasi in tutissimo portu conquiescunt. vt enim in alto, ac profundo mari iactatur nauis, & fluctuat, quod si subducatur ad litus, quiescit illicò; ita quamdiu mundani sumus, terrenisque cupiditatibus irretiti, tamdiu in medijs quasi fluctibus maris versamur. verùm ad Christi iugum tamquam ad portum si confugerimus, omnis statim conquiescet tempestas, testatur id Cyprianus libro 2. epistol. 2. *Vna*, inquit, *placida, & fida tranquillitas, vna solida, & firma, & perpetua securitas, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cœlum oculos tollit à terris, & ad Domini munus admissus, ac Deo suo mente iam proximus, quicquid apud cæteros in rebus humanis*

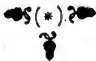
B *sublime, ac magnum videtur, intra suam conscientiam iacere gloriatur.* contra accidit ijs, qui deposito Christi iugo ad mundanos iterum fluctus reuertuntur, similes hi mihi esse videntur Cain, qui quoniam egressus est à facie Domini, vagus, ac profugus cœpit esse in terra Nod, vt hebraicè habetur, id est, in terra commotionis, ac fluctuationis animi; ita vagantur semper, ac nusquam conquiescunt, qui se à Christo separant. Hanc mentis quietem optabat inuenire sponsa, quæ dicebat Cantic. 1. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam.* in quem locum sic Sanctus Gregorius scribit: *Verè in quo Christus non cubat, vagatur; quia mens, quam ille suauis, & ponderosus Christi spiritus non implet, multis cogitationibus dissoluta circumfertur.* Neotica illa columba, quæ exijt ex arca, vt Genes. 8. legimus: *cùm non inuenisset vbi requie-*

C *sceret pes eius, reuersa est ad eum* (Noe) *in arcam.* ita accidit animæ, cùm paululum recesserit à CHRISTO, requiem non inuenit in caducis mundi huius rebus, sic discit pristinæ pacis, & tranquillitatis memor quantum bonum erat, quod amisit, dum cum CHRISTO versaretur. Hoc significat adultera illa mulier apud Osee capite secundo, quæ relicto viro suo, hoc est, DEO, dicebat intra se: *Vadam post amatores meos*, sed cùm sequeretur illos, & non apprehenderet eos, omni destituta animi quiete, & calamitatibus etiam vndique oppressa, ad se rediens, dicebat: *Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia benè mihi erat tunc magis, quàm nunc.*

D Ad extremum numerare possumus octauam caussam cæteris omissis, videlicet, spem futuri præmij: nam si agricolæ, militi, mercatori, nautæ suauis est labor propter solam futuræ mercedis recordationem, & spem lucri temporalis; quanto magis is, qui Christi iugum libenter amplectitur, & patienter portat ad finem vsque vitæ, gaudere debet medijs in laboribus ob lucrum sempiternum, ob præmium inexplicabile, quod sibi paratum non dubitat in cœlis esse? vide quid Diuus Paulus, cuius vita perpetuus quidam pro CHRISTO labor fuit, de illo præmio sentiat 2. ad Corinthios 4. *Id, quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra* 28. Octaua.

A *modum in sublimitate* (excellenter) *æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* hoc est, pariter. Quare si omnes vitæ huius calamitates, omnes labores & persequutiones in alteram iactarentur lancem, in altera verò æterni præmij pondus collocaretur, ita longè grauissimum appareret posterioris huius lancis pondus, vt alterum præ isto momentaneum, ac leue, & quasi nullum omninò sit. *Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur,* vt ait Apostolus, *spes hæc præmij gaudentes facit in tribulatione patientes.* Rom.12. hæc est anchora, quæ in medijs mundi huius fluctibus nos stabiles, ac firmos efficit. Sic enim spem nominat Apostolus ad Hebr. 6. 19. *Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vsque*
B *ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introijt Iesus.* pendent hæc verba ex superioribus, vt sit hæc sententia: cùm vellet Deus ostendere veris Abrahæ filijs, qui promissionis illius hæredes sunt, quàm firmum, & immutabile esset, quod Abrahæ, eiusque filijs promittebat, præter promissionem etiam iusiurandum interposuit, vt fortissimum solatium habeamus. Nos, qui contemptis rebus mundi huius caducis, confugimus ad hanc spem cœlestium bonorum obtinendorum, non vtcunque habendam, sed vt eam firmissimè amplecteremur, ne nos raperent huius sæculi turbines, & absorberent. Hanc porrò spem habemus, quasi anchoram animæ nostræ. & quidem tutam, ac firmam. nam vt anchora tempestatis tempore, firmiùs continet naues, ne à
C ventis iactentur, & conterantur, ita spes cœlestium præmiorum, firmat animas nostras, ac stabiles reddit inter medios huius sæculi fluctus ne pereant; quæ quidem spes tuta est, ac firma, quia Dei promissis innititur, & omnibus sæculi fluctibus fortior est. incedit autem, & progreditur vsque ad Deum ipsum, quia non minora sperat, quàm Deum clarè videre, & cœleste domicilium adipisci. Sanè, cœlum nominat, *interiora velaminis*, alludens ad sancta sanctorum, quod erat intra velamen. erat autem sanctum sanctorum figura cœli, & domicilij Beatorum, adeò verò firma est hæc spes, & immutabilis, vt per Christi in cœlum ingressum, possessionem iam habeamus cœlestium bonorum, & habitationis æter-
D næ, neque ille ingressus est, vt solus ibi esset, præcursor pro nobis ipse præcurrit, vt nos sequeremur, & pro nobis introijt, vt nobis pararet locum.

(*.*)

CAPVT XXI.

DISCIPVLOS BEATOS PRAEDICAT, ET LEGISPERITVM SVB PARAbola Samaritani docet, quis sit proximus.

C. 10. 23.

V. 23. ET *conuersus ad discipulos suos dicit: Beati oculi, qui vidēt, quæ vos videtis.* Dom 12. post Pentecost.
24. *Dico enim vobis quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt.*
25. *Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, & dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?*
26. *At ille dixit ad eum: in lege quid scriptum est, quomodo legis?*
27. *Ille respondens dixit: Diliges Dominū Deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum tuum sicut teipsum.*
28. *Dixitq; illi: rectè respondisti, hoc fac & viues.*
29. *Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: & quis est meus proximus?*
30. *Suscipiens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui & despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto.*
31. *Accidit autem vt Sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo præteriuit.*
32. *Similiter & Leuita, cùm esset secus locum, & videret eum, pertransijt.*
33. *Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum; & videns eum misericordia motus est.*
34. *Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum, & vinum, & imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, & curam eius egit.*
35. *Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: curam illius habe: & quodcumq; supererogaueris, ego cùm rediero reddam tibi.*
36. *Quis horū trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?*
37. *At ille dixit; qui fecit misericordiam in illum, & ait illi Iesus: Vade & tu fac similiter.*

SCHOLIA.

SCHOLIA.

1. QVONIAM dixerat Dominus cœlestem Patrem diuina mysteria abscondisse sapientibus,& prudentibus, & reuelasse paruulis; iam conuersus ad discipulos tamquam ad paruulos, *beatos* eos compellat, propterea quod Messiam viderint, quem summis votis Prophetæ, ac sancti Reges præsenté intueri cupiebant. Hæc ferè eadé verba alio tempore à Christo prolata esse, scribit Mat. c.13. post propositam seminantis parabolam, quando à discipulis rogatus cur parabolicè loqueretur cum turbis, respondit. *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum*, &c. *Vestri autem beati oculi quia vident, & aures vestra quia audiunt. amen quippe dico vobis, quia multi Propheta, & iusti cupierunt videre, qua videtis, & non viderunt, & audire, qua auditis, & non audierunt*. ex quo loco intelligere est, pei Reges apud Lucam iustos reges intelligendos esse, quos Matth. sub nomine *iustorum* intellexisse videtur. etenim vocabulum, *iusti*, omnes iustos complectitur, nec solos Reges. Lucas autem cæteros iustos, qui non erant Reges, sub nomine *Prophetarum* videtur comprehendere. cæterùm improbi Reges, & idololatræ, licet fortè expectarent Messiam; non tamen ita videre peroptabant, sicut iusti, cum neque eam fidem in eum haberent, quam illi, nec totam suam spem in eo collocarent. Hoc desiderium Ecclesiæ significatum esse Cant.1. illis verbis: *Osculetur me osculo oris sui*, plures Patres intelligunt.

Quinam Reges Messiæ aduentum desiderarint

2. 1. *Cõuersus ad discipulos suos*] Codices quidam Græci sic habent: *conuersus ad discipulos seorsum*; & ita legit Euthym. sed non est necesse addere illud, *seorsum*. nam verosimile est Christum, quando confitebatur Patri oculis in cœlum suspexisse, cùm verò addidit: omnia sibi tradita esse à Patre, & neminem nosse Patrem, nisi filium, omnes respexisse, vt ostendunt illa verba ex Matth. subiuncta: *Venite ad me omnes qui laboratis* & cæt. quibus dictis videtur ad discipulos conuersus dixisse, quæ nunc interpretamur: *Beati oculi* &c. quæ propriè ad discipulos pertinebant. quare non erat vt subijceretur, *seorsum*, tum quia credibile est, coram alijs qui aderant, hæc dixisse Dominum conuersum ad discipulos; tum quia hæc verba satis indicant, hæc speciatim discipulis esse dicta. hinc sequitur, neque in cap. superiori v.6. ante illa verba: *Omnia mihi tradita sunt* &c. præponenda esse hæc, *& conuersus ad discipulos dixit*, vt græca quædam exemplaria habent. fuerunt enim dicta, vt dixi, omnibus non solis discipulis.

Beati oculi &cæt.] Hæc exposita fuêre à nobis part. 2. dilucidationum cap. 13. schol. numer. 21. 22. sicut & ea, quæ sunt versicul. 2. consule locum.

Qui vident, qua vos videtis] Modestiæ caussa, maluit dicere: *Beati oculi qui vident, qua vos videtis*, quam dicere, qui vident me, vel beati, qui me præsentem intuemini, quamuis hoc ipsum significet. Voluit autem his verbis & illos in fide magis confirmare & hortari, vt Dei beneficium in se collatum agnoscerent.

2. *Dico enim vobis quod multi Propheta* &cæt.] Sensus horum duorum versuum hic est; beati oculi qui præsentem in carne Saluatorem videre potuerunt, & ex ore eius verbum accipere sicut vos: quod proculdubio multis olim iustis Prophetis & sanctis Regibus (etsi eorum Euangelista non meminit) in votis fuisse, arguit ingens Simeonis illius desiderium.

3. 3. *Et ecce quidã legisperitus*] Hæc historia quo tẽ-A pore, quove loco acciderit, vt & alia quædã, q̃ postea narrantur à Luca, nõ omninò sciri potest. propterea satis esse iudicauimus eo ordine ista referre, quo à D. Luca digesta sunt, sed n. eandẽ hanc historiam legisperiti non tunc contigisse, quando superiora dicebantur, censet noster Ioannes Delahaye, vt satis, inquit, ex Luca patet, nam tunc seorsim discipulis loquutum fuisse, Græci codices significant, cùm tamen quod nunc de legisperito dicitur, contigerit populo præsente, & quod credibile est, in synagoga: vbi sedentibus Doctoribus, & Domino cum eis disputante, surrexit ille legisperitus tentans eum. vide Ambros. libr. 7. in Lucam, sed licet hæc opinio mihi non displiceat, quod attinet ad legisperitum (neque enim Lucas aliquid habet, quod continuationem cum præcedentibus insinuet, nam licet dicat: *Et ecce*, non tamen dixit, *& ecce tunc*) verum illam rationem non probo ductam ex codicibus Græcis, vt dixi numer. 2. præcedenti. B *Legisperitus*] Græcè dicitur νομικός. *Legista*. lex νόμος. est autem alius hic ab eo, de quo Mat. 22. 35. & Marci 12. 28. quod aduertit Iansen. quod ibi Dominus apud Matth. & Marc. respondet: duo maxima mandata. hic verò apud Lucam ipsemet legisperitus est qui respondet; & credibile est, Lucam alterius illius legisperiti non meminisse cum Matthæo, & Marco, quod hic de alio legisperito similia narrasset; satis esse ducens duo prima legis mandata semel commemorasse & ille quidem Matthæi, & Marci interrogauit; *quod esset mandatum magnum in lege?* hic verò Lucæ rogat, *quid faciendo vitam æternam possidebo?*

Tentans illum] latet quidem in verbis huius legisperiti tentatio; verum non latuit eum, cui manifesta, & aperta sunt omnia. Intus erat in animo dolus, tametsi eum verba non exprimerent; nimirum experiri volebat, num aliquid Dominus diceret, C quod vel legisperitorum interpretationibus, receptisque sententijs, aut legi ipsi contrarium esset. notauit autem D. Lucas, legisperitum hunc non discendi, sed tentandi animo Christum interrogasse, vt tacitè causam insinuaret, quambrem Christus legisperito, vt obseruauit Maldon, non simpliciter, rectaque responderit, sed vicissim eũ interrogauerit: *In lege quid scriptum est? quomodo legis?* neque enim simplici responso dignus erat, qui non simpliciter interrogabat.

Magister] fingit superbia inflatus se salutis viam ignorare, & quasi esse cuperet discipulus Christi, *magistrum* appellat, qui se tamen nihil nescire existimabat. *Quid faciendo vitam æternam possidebo?*] Græcè verbum est κληρονομήσω, quod idem est, ac hæreditare, seu hæreditate possidere; est ergo sensus, quid faciam, vt vitæ æternæ hæres fiam? hæc quæstio bis Christo à diuersis proposita fuit. primum quidem hîc ab hoc legisperito, qui tentator D erat, iterum verò Mat. 19. 16. Mar. 10. 17. Luc. 18. 18. & quidem qui posteriori loco interrogauit adolescens quidam diues erat, & quidem discendi, non tentandi animo.

4 *At ille dixit ad eum, in lege, &c.*] Cùm Christum hic scriba suis versutijs illaqueare tentat, seipsum suis inuoluit laqueis. dixerat scriba, quid facto opus est ad eam quam prædicas æternam vitam consequendam, seu hæreditate possidendam? illum Christus ad suam legem remittit, quam ad hunc finem assequendum seruare oporteat; quoniam igitur hic scriba Dominum de lege tentauit, commodè Dominus ad legem ipsum amandauit, vt ita conatum eius retunderet, dum se ostendit legi non aduersari; & simul tacitè redargueret, quod ea interrogaret ab alio, quæ ab ipso alij discere deberent. & interim notauit illum quasi nescire,

quod

quod ex nominis professione tenebatur, vel certè quasi sub dolo, non simplici animo interrogasset, quod non ignoraret. est ergo sensus verborum Christi: Non est quod arbitreris contraria te à me auditurum iis, quæ in lege continentur. & sanè mirum est cùm scire hæc debeas, rogare quasi nescias.

5. 5. *Diliges Dominum Deum tuum*] Diuus Matthæus capite 22. 37. & Marcus capite 12. 30. Lucas capite 10. 27. referentes præceptum dilectionis ex Deuteronomio 6. 5. non omninò conueniunt in numero & ordine illarum vocum, videlicet: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, anima, viribus, mente* &c. in Deuteronomio enim dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota fortitudine tua.* Matth. habet: *ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ex tota mente tua.* Marcus: *ex toto corde tuo, & ex tota anima, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua.* Lucas: *ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* quare nihil videtur mysterij latere in illa enumeratione; atque adeò simplicior, & conformior textui Scripturæ videtur esse eorum expositio hæc omnia idem significare; voluisse nihilominus Spiritum sanctum hac vocum varietate magis exprimere necessitatem, & dignitatem huius præcepti. itaque idē esse videtur, diligère, corde, anima, mente &c. ac diligere verè, sincerè, non fictè, non simulatè, proinde nec Hilarius, nec Hieronymus, nec Chrysostomus in comment. in c. 22. Matt. nec Ambrosius in cap. 10. Lucæ, tametsi declarent ibi hoc præceptum, nihil tamen planè de harum vocum distinctione docent.

6. Sunt tamen quidam ex Patribus, quibus placet distinguere has voces, ita quidem, vt, *anima*, significet partem animæ vegetatiuæ, *cor* sentientem, *mens* intelligentem, vel quid simile. Lege Nyssenum lib. de creat. hominis cap. 8. Theophylact. & Anselmum in caput 22. Matth. D. Augustin. libr. 1. doctr. Christian. cap. 22. D. Bernardum sermone 20. in can. Diuum Thomam 2. 2. quæstione 44. art. 5. hunc exponendi modum sequitur Toletus annotatione 49. in Lucam, vbi ait: Diligere Deum corde, anima, viribus, & mente est ita Deum diligere, vt omnes partes nostras eius obsequio, accommodemus, & subdit has quattuor esse hominis partes: mentem, seu intellectum, voluntatem, seu affectum, qui dicitur cor: sensum, seu partem sentientem, in qua resident appetitus sensitiui, & sensus, & dicitur hæc pars, *anima*: denique corpus habens varia, & plura membra, & hoc significatur per vires, seu virtutem. hæc expositio probabilis est, cùm sit etiam præstantium Patrum, & Doctorum; quamuis præferenda fortassis sit prior intelligentia.

Quid significet diligere Deum ex toto corde, anima, viribus, & mente?

7. Nam præter auctoritatem Patrum, quos prius citaui num. 5. videtur fauere modus loquendi Scripturæ. nam 3 Regum 14. 8. de Dauide dicitur, secutum fuisse Dominum *in toto corde suo.* de Iosiâ verò 4. Regum 23. 25. dicitur, quod sequutus fuerit Dominum *in omni corde suo, & in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua*; nec tamen arbitror esset aliquis, qui propterea præferret Iosiam Dauidi; idem est ergo, *in toto corde suo*, ac in tota anima sua, & tota virtute, & toto corde. Similiter Deuteron. 4. 29. Moses exigit, vt homo quærat Deum *in toto corde, & in totâ tribulatione animæ suæ*; quod est, in tota anima, si ipsum inuenire appetit. Verum Samuel 1. Reg. 7. 3. tātum requirit, vt quæratur Deus; *in toto corde*, signum est ergo, idem omnibus illis verbis semper significari, & tantum addi, maioris expressionis gratia, vt significetur quantū sit diligendus Deus, & quàm immēso amore dignus sit.

A *Ex omnibus viribus tuis*] Idem est, ac omni virtute, &, vt latinè dicimus, *pro viribus*; in græcis nāque codicibus non habetur, nisi ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, quod interpres nunc vertit, *ex omni virtute* nunc, *ex omni fortitudine*, nunc, *ex omnibus viribus tuis*. Itaque vires hîc non significant omnes potentias animæ. proinde perperam hinc colligit Lutherus in assertione artic. 31. præceptum hoc impleri non posse, quia appetitus sensitiuus, qui vnus est inter animæ vires, non diligit Deum, cùm tamen præcipiamur ipsum diligere *ex omnibus viribus*. Notat Stapleto. sic diligendus est Deus, vt tota nostrà voluntas, actio, intellectus in eum feratur, nec horum quidpiam mundo, carni, diabolo, aut peccato seruiat. Pharào Exod. 10. filios Israel tandem aliquando dimissurus ait illis: ite sacrificate Domino. *oues tantùm vestra, & armenta remaneant.* Sed respondit Moses: *cuncti greges ibunt nobiscū. non remanebit ex eis vngula; quæ necessaria sunt in cultum Dei nostri.* Hoc in figura contingebat illis. B diuino cultui totos nos mancipare debemus, diabolo nec vngula relinquenda est. omnia nostra; voluntas, intellectus, appetitus, potentiæ ad Dei cultum necessaria sunt; præsertim cùm ignoremus (vt subiecit Moses) *quid debeat immolari, donec ad ipsum locum veniremus*, id est, cùm nesciamus in quem Dei cultum, & ad quam Dei gloriam affectus, & vires nostras omnes conuertere debeamus, donec iuxta vocationem cuiusque, & occasionem virtutis Deo seruiendi tempus aduenerit. omnia igitur integra seruanda sunt Deo; ne alijs amoribus præoccupati, quum ad locum immolandi, id est, ad occasionem Deo seruiendi ventum fuerit, auersi, & impediti præstare id non possimus, quod præstare oportebat, quod Diuus Augustinus libro 1. de doctrina Christiana capite 22. ità monet: cùm dicit, *toto corde, tota anima, tota mente nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare* C *debeat, & quasi locum dare, vt alia re frui velit: sed quicquid aliud diligendū occurrit, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit* hoc est, nonnisi propter Deum diligatur.

Quod attinet ad vocem illam *ex toto*, vel *totâ* non eadem est Sanctorum expositio, vna D. Augu. libr. de Spir. & lit. cap. vltim. & libro de perfect. iustitiæ ante med. Bernardi serm. 50. in Cant. D. Thom. in 2. 2. quæstione 44. artic. 6. & quæstione 184. articul. 3. qui interpretantur particulam illam *ex toto*, vt significet præcipi nobis hoc mādato omnes gradus charitatis, quos vel in hoc, vel in altero sæculo assequi possumus, ita vt semper Deum amemus, neque fit in nobis motus aliquis cupiditatis, tametsi inuoluntarius, si cum Dei amore pugnat. hinc efficiunt hi Patres; hoc præceptum perfectè impleri in hoc sæculo non posse. cæterùm affirmant hoc mandatum nō facere præuaricatores, si non impleatur. itaque cauenda est D æquiuocatio illius vocis, *implere præceptum.* nam vel opponi potest transgressioni; vel omissioni præcepti, & hoc modo impletur à pijs in hac vita; vel idem valet, quod plenè, & secundùm absolutam perfectionem illud præstare, & hoc modo neutiquam in hoc sæculo, tantum in altero à Beatis impletur.

Quod vt intelligas obserua, bifariam aliquid præcipi posse; vel vt solum ostendatur id, quod faciendum est; vel vt simul ostendatur præceptum, quod faciendum, & finis, cuius gratia id faciendum est, quod hoc exemplo illustrari potest: si dicat strenuus aliquis dux militibus suis: Pugnate aduersus exercitum illum. Hoc præcepto tantùm declararet militibus id, quod faciendum est; at si dicat: profligate exercitum, & victoriam ex hostibus reportate. hîc & indicatur quid facien-

8. 9. 10.

dum sit militibus, & simul finis operis: est enim idem ac si diceret: pugnate ad hunc finem vt exercitum profligetis. plurimum autem interest inter vtrumque modum præcipiendi, cùm enim præceptum concipitur priori modo, præuaricatur illud, qui totum id non præstat, quod præcipitur: si verò proponatur posteriore modo, neutiquam præuaricatur illud, qui non totum exequitur, quod mandatur, sed is solum præuaricator est, qui non obit id, quod indicatur per modum medij ad finem. neque enim, propriè si loquamur, mandatum quodpiam obligat, quatenus finem ostendit; sed tantum, quatenus medium præcipit. Ergo in exemplo dato peccant milites, si non pugnēt; non aūt si exercitum non profligent, dūmodo pugnent quantum humano modo possunt aptè, & idoneè ad exercitum profligandum. & hæc est mens August. Bernard. D. Thom. quam lege in 2. 2. quæst. 44. artic. 4. & artic. 6. consule item August. & Bernard. loco citato, sic enim se declarant.

11. Cæterùm longè verior, & Scripturis conformior est aliorum Patrum sententia, qui negant illud *ex toto corde*, vel *ex tota anima* & cæt. significare omnes actus cordis, omnemque intentionem possibilem; ita vt præcipiatur, vt semper Deum diligamus, idque summa animi contentione, & vi amoris; sed significari potiùs, vt diligamus Deum præcipuo amore, nihilque illi amando anteponamus, vel æquemus; atque adeò tantùm præcipi, quod faciendum est, non item finem, ob quem faciendum est? vnde efficitur, primùm non obesse obseruationi huius præcepti honestum affinium, & amicorum amorem; licet non referatur actu in Deum; ratio inde sumitur, quia non obligamur tantùm Deum amare, sed præcipuè. Præterea non aduersari eidem præcepto motus appetitus, qui voluntarij non sunt, nam charitati Dei, quæ in voluntate residet, non opponuntur, nisi motus voluntarij. quartò efficitur hoc mandatum perfectè in hoc sæculo seruari posse, cùm non aliud requirat, quàm vt amemus Deum plus, quàm creaturas, & ob id sequitur quintò: solùm huic præcepto obesse peccatum mortale, quo solo anteponitur creatori creatura. postremò fit posse Deum ex toto corde magis, & minus diligi. etenim qui se abstinet propter Deum à licitis, plus Deum diligit, quam qui tantùm cauet ab illicitis, licet vterque toto corde Deum diligat. Hoc verò significari, & non amplius per particulam illam *ex toto corde*, vel *ex tota anima* &c. ostendit ex modo loquendi Scripturæ Cardinalis Bellarmin. libr. 2. de monachis capit. 13. an verò possimus viribus naturæ Deum super omnia diligere, ad Theorias reijcimus.

12. *Proximum tuum sicut teipsum*] Hoc præceptum desumptum est ex Leuitic. 19. 18. *diliges amicum tuum sicut teipsum*, & per amicum intelligitur quicumque proximus, sic docuit Diuus Thomas 2. 2. quæstione 44. articulo 7. & patet Matth. 22. 38. *Hoc est maximum, & primum mandatum*; nimirum de dilectione Dei; *secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum.* vbi Dominus interpretatus est, præceptum illud Leuitici intelligendum esse de omni proximo; citantur enim ibi hæc præcepta ex Scriptura veteris legis. quare rectè septuaginta interpretes illud Leuitic. vertunt. *diliges* τὸν πλησίον. hoc est, *proximum tuum sicut teipsum.* nomen enim hebræum, *Reahh*, significat amicum, & proximum, quibus verbis & ratio diligendi significatur, nimirum quia proximi sunt homines, & secundùm naturalem Dei imaginem, & secundùm capacitatem gloriæ, & modus dilectionis, videlicet, illis verbis, *sicut teipsum*. vbi dictio, *sicut*, non significat *æqualiter* ac teipsum, sed *similiter* ac teipsum; proinde non est dictum: *diliges proximum quantum teipsum.* plus enim tenemur nos diligere, quàm proximum: sed, *sicut*, hoc est, eo modo, quo teipsum diligis.

Particulam verò istam *sicut*, quid poscat, non facilè est videre, id est, in quo consistat modus diligendi proximum, similiter ac se. sunt enim qui his verbis materiam putent notari, quasi præcipiamur, vt ea omnia proximo velimus, quæ nobis volumus (sunt etiam qui qualitatem & modum notari arbitrentur) hoc est, vt propter Deum proximum diligamus, quomodo nos ipsi diligere debemus. Denique sunt, qui affectum designari censeant, videlicet vt eo affectu, & conatu proximum diligamus, quo nosipsos diligimus. & quidem hæc omnia significari possunt ea particula, *sicut*: Quod si dicas sæpè ipsi nobis mala volumus vt voluptates, & similia. Sæpè nos mala aut plus quam oportet diligimus. quomodo ergo iubemur proximum diligere sicut nos? respondendum est: statuendum esse, nos nonnisi bona nobis velle, vel velle debere, neque enim de amore naturali corrupto est hic sermo. deinde cùm Deum *ex toto corde, ex tota anima* &c. diligere teneamur, si id facimus, non possumus nos diligere aliter, quam oportet. itaque præsupposita dilectione quam habemus, vel debemus erga nosipsos, datur hoc præceptum. quamquam Iansenius præsupponi dicat propriam dilectionem naturalem tantùm, & eius modum, hoc est, dilectionem talem, qua quis seipsum diligit naturaliter, ita vt velit sibi bonum, nolit sibi malum: velit alios sibi benefacere, nolit ipsos sibi malefacere. quæ continentur eo præcepto. *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis*, Matthæi 7. 12. & illo Tobiæ 4. 16. *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* quæ præcepta naturæ consentanea sunt: quo modo, quod dicitur, *sicut teipsum*, exponi debet, sicut teipsum diligis, de qua dilectione præceptum nullum datum est. 13.

Porrò hunc modum diligenter exposuit Diuus Gregorius libro moralium 10. *Proximi*, inquit, *dilectio ad duo præcepta deriuatur. cùm & per quemdam iustum dicitur; quod ab alio tibi oderis fieri, vide ne tu alteri facias, & per semetipsam Veritas dicit, quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. quibus duobus, scilicet vtriusque testamenti mandatis; per vnum malitia compescitur, per aliud benignitas prærogatur; vt malum, quod pati non vult quisque non faciens, cesset à nocendi opere; & rursum bonum, quod sibi fieri appetit, impendens, erga vtilitatem se proximi exerceat ex benignitate.* cæterum non solam arbitror hic naturalem sui dilectionem intelligendam esse; sed etiam illam dilectionem, qua se propter Deum quis diligit. vtraque enim dilectio tam naturalis illa non corrupta, quæ continetur duobus illis naturæ præceptis, de quibus num. 13. præcedenti sub finem, quàm illa, qua diligit seipsum quis propter Deum, ad hunc modum pertinet, quo diligere præcipimur proximum, sicut nosipsos. quare Sanctus Gregorius homilia 38. in Euangel. ait de modo diligendi proximum: *sed nemo cùm quempiam diligit, habere se protinus charitatem putet, nisi prius ipsam vim suæ dilectionis examinet. nam si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, charitatem non habet, sed habere se putat. charitas autem vera est, cùm & in Deo diligitur amicus, & propter Deum diligitur inimicus. ille enim propter Deum diligit eos, quos diligit, qui iam & eos diligere,* 14.

à quibus

à quibus non diligitur, scit. probari enim charitas per solam odij aduersitatem solet. vnde & per semetipsum Dominus dicit, diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, ille ergo securus amat, qui propter Deum illum amat, à quo se intelligit non amari. nec ab his aliena scribit Diuus Bernardus tractatu de diligendo Deo: *vt perfecta iustitia sit diligere proximum, Deum in caussa habere necesse est: alioquin proximum purè diligere quomodo potest qui in Deo non diligit? Porrò in Deo diligere non potest, qui Deum non diligit. oportet ergo Deum diligi prius, vt in Deo diligi possit & proximus.* Ex his constat cur apud Matthæum 7.12. Dominus noster, & Diuus Paulus ad Roman. 13.8.10. & ad Galat. 6. 2. dicant, vna dilectione proximi totam legem perfici, nimirum: *Qui diligit proximum, legem impleuit. plenitudo legis est dilectio, alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Ratio est, quia dilectio proximi cùm sit propter Deum, claudit in se dilectionem Dei, tamquam potiorem. nam si proximum propter Deum amas, efficitur, vt Deum magis ames, iuxta illud: *Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis.*

Qua ratione per dilectionem proximi impleatur lex?

15. Diuus Thomas 2.2. quæstione 44. articulo 7. docet tribus præcipuè modis quempiam diligere suum proximum similiter ac seipsum ex vi huius præcepti.

Triplex modus diligendi proximũ sicut seipsũ.

Primum quidem ex parte finis, sanctè; vt sicut aliquis ex charitate seipsum diligit propter Deum, & secundum etiam bona supernaturalia; ita etiam proximum diligat: sic enim fiet, vt dilectio sancta esse possit, quomodo inquit Diuus Augustinus tractatu 65. in Ioannem 13.34. & 15. 12. in illa verba: *hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos,* non sine caussa addidisse Dominum; *sicut dilexi vos,* vt intelligeremus dilectionem proximi, quam hîc præcepit, à carnali dilectione distinguere, quæ est propter rationes alias mundanas. iubet ergo vt diligamus inuicem. *Non sicut diligunt se homines* (ait Sanctus Augustinus) *quoniam homines sunt, sed sicut se diligunt, quoniam dij sunt, & filij altissimi omnes, vt sint filij eius, vnici fratres: ea dilectione inuicem diligentes, qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem, qui sufficiat eis vbi satietur in bonis desiderium eorum.* tunc enim aliquid desiderio non deerit, quando *omnia in omnibus Deus erit* &cæt. propterea etiam vocatum est hoc præceptum *nouum*, loco citato 13.34. nimirum nouum est secundùm imitationem dilectionis Christi, vel vt Diuus Augustinus illic ait hoc eodem loco, quia cùm sit sancta, & supernaturalis hæc proximi dilectio, innouat hominem.

Deinde debet quis proximũ sicut seipsum diligere ex parte obiecti, seu regulæ bonæ dilectionis, quod est iustè diligere, videlicet non expetendo proximo mali aliquid, sed tantùm quod bonum sit, sicut sibi ipsi tantùm bona velle debet; & hic modus etiam diligendi continetur in supradictis verbis Domini; *sicut dilexi vos,* per quæ adhuc dilectionem, quam iussit, distinxit à *dilectione culpabili, atque damnabili* (vt ibidem Diuus Augustinus ait) *qua diligunt inuicem adulteri, & adulteræ, scortatores, & meretrices, & quoscumque alios non humana necessitudo, sed humana vita noxia turpitudo coniunxit.*

Postremò ex parte rationis diligendi, quod est verè diligere, nimirum vt quis diligat proximum propter ipsius proximi commodum, amore scilicet veræ amicitiæ, quemadmodum se quisque propter se diligit: ergo ex his habemus modũ diligẽdi proximum, sicut nosipsos esse diligere sanctè, iustè, verè.

16. Interest autem plurimum inter hæc duo præcepta Dei, & proximi, nam primum illud sine gratia, & charitate non impletur; cùm enim Deus diligendus sit super omnia, qui hoc modo Deum diligit, à Deo vicissim diligitur, & charitas Dei manet in eo: verùm proximi dilectio impleri potest etiã ab eo, qui peccato obnoxius est. neq; enim proximus super omnia diligendus est, & ad eum amandum, tametsi amatur propter Deum, sufficit Deum aliquo modo diligere. qui enim scelere aliquo maculatus est, Deum diligit, & propter eum multa facit; quamuis iste amor imperfectus sit. neque enim est ex toto corde, anima, & cæt. atque adeò ex hoc imperfecto amore potest peccator diligere proximum, & stipem emendicanti elargiri etiam propter Deum.

Distinctio inter amorẽ Dei & proximi.

6. *Rectè respondisti, hoc fac & viues*] Probat responsum; sed addit: *hoc fac & viues*, q.d. non fecisse te satis putes, quod quid sit optimum scias præ alijs, sed hoc quod optimè respondisti, etiam operibus præsta, & æternam vixeris vitam, de qua rogasti quid faciendo illam possideres: quæ quidem vita hic incipit per gratiam, sed perficietur in cœlis per gloriam. neque enim ad vitam hanc satis est nosse legem, nisi illam obserues. Hoc ergo modo satisfecit Christus propositæ à Iurisperito quæstioni, simul se non legi aduersari, apertè declarãs, & supercilium quoq; ac tumorem Scribæ reprimẽs, dum illum à legis cognitione de qua sibi placebat, ad opera vocat. Nec dissimulandum quod Beda ait: *Dum legisperito respondet, perfectum nobis Saluator iter vitæ cælestis ostendit.* Lepidè, sed verè ait hic Mald. de Caluino: *Bonus scilicet interpres: Christus dicit de operibus loquens. hoc fac, & viues. iste dicit: hoc nec facere potes, nec si feceris, propterea viues.* 17.

Quærit D. August. 1. de doctr. Christ. cap. 25. 26. cur non constituerit Deus tertium charitatis præceptũ de diligendo seipso, cùm iusserit diligi proximum sicut seipsum? Respondet nihil opus fuisse præcepto hoc, quia cùm dicat Apostolus: *nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam. sicut Christus Ecclesiam* (Ephes 5.) *modus diligendi præcipiendus est homini, id est. quomodo se diligat, vt prosit sibi. quin autem se diligat, & prodesse sibi velit dubitare dementis est. præcipiendum etiam quomodo corpus suum diligat, vt ei ordinatè, prudenterq; consulat. nam quod diligat etiam corpus suum, aquè manifestum est. ergo, quoniam præcepto non est opus, vt se quisque & corpus suum diligat. id est, quoniam id, quod sumus, & infra nos est* (*corpus*) *ad nos tamen pertinet, inconcussa naturæ lege diligimus, quæ in bestias etiam promulgata est* (*nam & bestiæ se atque corpora sua diligunt*) *restabat vt de illo, quod supra nos est, & de illo, quod iuxta nos est, præcepta sumeremus. Diliges inquit Dominum Deum tuum &c. In his duobus præceptis vniuersa lex pendet, & Prophetæ finis itaque præcepti est dilectio, & ea gemina, id est. Dei & proximi. quod si te totum intelligis, id est, animam tuam, & corpus tuum, & proximum totum, id est. animam, & corpus eius* (*homo enim ex anima constat & corpore*) *nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermissum est. cùm enim præcurrat dilectio Dei, eiusq; dilectionis modus præscriptus appareat, ita vt cætera in illum confluant. de dilectione tua nihil dictum videtur. sed cùm dictum est: Diliges proximum tuum, tã quam teipsum simul & tui abs te dilectio non prætermissa est. ille autem iustè, & sanctè viuit, qui rerum integer æstimator est. ipse est autem, qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendũ, aut amplius diligat quod minus est diligendum, aut æquè diligat, quod vel minus, vel amplius diligendũ est, aut minus, vel amplius quod æquè diligendum est.* vide reliqua ibid. cap. 27.

18. 7. *Ille autem volens iustificare seipsum*] Non satis constabit, si hæc dumtaxat verba attendas, an Scriba adhuc pergat animo ficto interrogare, & hoc quod sequitur: *& quis est meus proximus?* an non, sed quasi cupiens cognoscere, num illud præceptum complesset, sincerè roget, quis sit eius proximus, ita vt illud, *volens iustificare seipsum*, significet, cupiens ex animo sibi iustitiam accumulare, & vt ait Iansen. iustus, aut iustior, quàm erat, fieri. Verùm communis est interpretum sententia, & meo iudicio verior, in malum hæc accipienda esse sensum. etenim postea Lucæ 16. Dominus obijcit Pharisæis, quod seipsos iustificarent: *Vos estis*, inquiens, *qui iustificatis vos coram hominibus.* itaque iustificare hìc, idem est, ac declarare, & ostendere se iustum. nam quemadmodum superiori responso se doctum declarauerat, confirmante Domino eius responsionem; ita nunc voluit se iustum indicare. Sperabat enim fore, quod sicut prior interrogatio cesserat sibi in sapientiæ gloriam, ita quoque alteram hanc interrogationem sibi cessuram esse ad laudem, & commendationem vitæ. proinde ait: *Et quis est meus proximus?* & quidem hac in re iustificare se voluisse videtur, quia voluit ostendere hac interrogatione solicitum se esse de legis diuinæ intelligentia, & custodia, quod est iustorum. credibile est enim olim inter Iudæorum peritos, quæstionem versari solitam, sicut de primis, & maximis mandatis, ita & de eo, quisnam proximi nomine esset intelligendus.

19. 8. *Suscipiens autem Iesus*] Sic legendum, non, *suspiciens*, Græc. ὑπολαβὼν à verbo ὑπολαμβάνω, quod suscipere, respondere significat. Sic Iob 1. 19. vertunt quidam ὑπολαβὼν ὁ διάβολος εἶπε. hoc est, *suscipiens diabolus dixit.* & AEneid. 6.

Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.

Accipitur ergo *suscipere* pro eo, quod est sermonē excipere, & in vicem respondendi succedere. quomodo dixit idem Virgilius, vt notat Iansenius, *excipit Ascanius.* & Xenophon: ὁ κῦρος ὑπολαβὼν εἶπε. id est, *& Cyrus suscipiens dixit.* Itaque significatur hìc Dominum suscepisse propositam quæstionem, & ad eam respondere instituisse. quod fortassis posuit Euangelista, ad significandum discrimen inter posteriorem, & priorem Scribæ interrogationem. nam priorem interrogationem non videtur suscepisse Dominus, videlicet vt illi responderet, sed eam quæstionem reiecit in interrogantem.

20. *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho*] *In Iericho* autem dixit, eò, quòd ea via celeberrima esset, vel quod is locus, qui est inter Iericho, & Hierusalem infamis erat ob frequentes cædes quas exercebant latrones. is locus dicebatur *adomim*, id est, sanguinum, de quo Hieronym. in Epitaphio Paulæ: *locus*, ait, *adomim, quod interpretatur sanguinum, quia multus in eo sanguis, crebris latronum fundebatur incursibus.* dixit autem: *descendebat ab Hierusalem in Iericho.* quod Hierusalem in edito loco esset sita, cùm Iericho iaceret in conuallibus. Idem Hieron. scribens in Matth. c. 20. dicit multos latrones fuisse in Iericho, qui egredientes, & descendentes de Hierusalem interficere, & vulnerare consueuerunt. quare accommodatè hæc loca delegit Dominus in hac parabola: de qua quidam dubitant, num fuerit res gesta, nec ne: credibilius puto, parabolam esse duntaxat verosimiliter confictam.

21. Quamuis verò præcipuum institutum Domini sit, ostendere proximum non concludi Iudaicis terminis, sed vnumquemq; hominum debere proximum cēseri: interim tamen arrepta hac occasione, plura Docuit Dominus, quam quærebatur. nam ad reprimendam Iudæorum elationem, qui de religione, & pietate gloriabantur, ita vt etiam Samaritanos, tanquam minimè religiosos, & pi[...] spernarentur, nec vt proximos haberent, illos iam Samaritanis in vera pietate, & dilectione proximi inferiores esse notare voluit. Iterum quoniam Scribis maior erat cura intelligendi, quàm custodiendi legem, propterea hoc exemplo proposito, vel parabola, non tantum docere voluit quis esset proximus habendus, sed etiam quo modo diligendus, & ideo sub finem ad imitandum Samaritani exemplum hortatur hunc Scribam. *Vade & tu fac similiter.* Aduerte hìc insinuari in hac parabola tres hominis status. Primum ante peccatum. nam conditus est homo in Hierusalem, hoc est, cum iustitia originali, & gratia, ac interiore, & exteriore pace, & hic status significatur per Hierusalem. Alterum, qui est status lapsi hominis, indicat, dum ait: *descendebat ab Hierusalem in Iericho*, cùm incidit in latrones, hoc est, in manus dæmonum, qui iustitia originali illum spoliauerunt, & atrocibus peccati vulneribus affecerunt. Postremò insinuat statum tertium reparati hominis, & gratiæ, quam non à Sacerdote, vel Leuita, hoc est, à lege veteri, sed à Christo recepit. Sed de his tribus statibus in Theorijs agendum. Porrò dicitur *spoliatus* primum, deinde *vulneratus*, ac *semiuiuus relictus*, vt significetur derelictus fuisse in statu longè miserabili, & spoliatus, non tantū pecunia, qua sibi subuenire posset, sed proprijs etiam vestibus, ita vt nihil illi reliquerint latrones, quod posset vendere. Gr. est pro *semiuiuo relicto* ἡμιθανῆ, id est, semimortuo. sic legit Euthym. & ante eum Orig. in prologo in Cant. licet D. Ambr. lib. de pœnit. c. 10. Aug. lib. 2. quæst. Euang. c. 19. & Chrys. ho. de hac parab. quæ habetur tom. 2. legunt *semiuiuo*, sed idem est.

Tres hominis status insinuantur per parabolã Samaritani.

Obseruanda est & particula, *etiam.* *Qui etiam* 22.
despoliauerunt eum] Indicat enim aliquid præcessisse propterea, quod latrones fecerint misero homini, videlicet, quod pecunias primum omnium subripuerint. hoc enim ante reliqua solent damnum inferre, deinde vestimentis priuant, vulneribus afficiunt, tandem sine vlla ope derelinquunt. D. Basil. hom. in aliquot Scripturæ locos prope finem, hunc Lucæ locum declarans, alio hoc ordinē legit. nimirum: *plagis impositis despoliauerunt eum:* & docet mysterium hìc latere; prius enim ait peccati plagam fuisse in homine, deinde nuditatem, immortalitatis ereptionem, & gratiæ priuationē, sic scribens: *Post plagas spoliatus est, si corporea fuisset vestis, prius spoliassent. deinde plagas addidissent, vt vestis seruaretur, nunc autem plagæ præcedunt, vt planè discas, quemadmodum culpa, gratiæ priuationem, atq; amissionem præcedit.* Verùm omnia exemplaria, etiam græca præmittunt, quod despoliatus fuerit, & postea plagarum mentionem faciunt. quare Titus Bostrenus nobiscum legit, notat verò: *Dæmones hominem illum temperantia, fortitudine, cæterisq; virtutum indumentis misere exutū, peccatorum vulneribus sauciatum semiuiuum reliquisse. neq; enim facile est illis letalia vulnera prius alicui inferre, quam virtutum præsidijs, & munimentis ipsum despoliarint. at vbi primum virtutum arma abstulerunt, statim citra intermissionem cadunt, & sauiunt.* sic ille.

9. *Accidit autem vt Sacerdos quidam* & cæt.] In 23.
tam miserè affectum hominem inciderunt Sacerdos primum, deinde & Leuita, quorum imprimis intererat tam malè à latronibus accepti hominis misereri; nulla tamen erga eum commiseratione commoti sunt. Loco *præterijt*, G. est, ἀντιπαρῆλθεν, quod maius quid significat, nimirum quasi, *ex aduerso præterijt.* indicatur vero, veluti deflexisse à via, ne quasi mortui contagione pollueretur, vel quasi abhorreret ad semimortuum acccedere.

10. *Pertransijt*] Græcè idem est verbũ hîc quod superius ἀντιπαρῆλθε. quare videtur vterque a via deflexisse propter easdem caussas.

11. 12. 13. *Samaritanus autem quidam* &cæt.] Sacerdoti, & Leuitæ, Iudæis in ciuem nulla misericordia motis, opponit Samaritanum, alienigenam, qui quoniam Samaritanus, malè apud Iudæos audiebat, vt tanto magis illorum crudelitas appareat. is igitur Samaritanus propè locum vbi miser ille iacebat, accedens, casu in illum incidit, & plenis misericordiæ visceribus commotus, omnia in illum charitatis officia exercuit; vulnera vino lauit, postea oleum infudit, tandem fascia ligauit, etiam medici officium vsurpans, neque his contentus, in iumentum suum vulneratum hominem imposuit, & duxit ad hospitium, ibi diligentiorem ei curam adhibuit; & verò abiens inde, denarios duos dedit stabulario, rogans vt curam eius haberet; se si quid præterea in eo curando expendisset, soluturum. Aduerte antequam vidisset semineœm illum hominem, venit secus eum iter faciens, & casu accidit, vt illum conspicaretur. iterũ quod hîc dicitur Samaritanus infudisse oleum, & vinum, intelligendum est, quod primò vinum ad abluendam, abstergendam, & consolidandam plagã infuderit: deinde verò oleum ad leniendam plagam, & minuendum dolorem.

24. Huius Samaritani exemplo docet D. Gregor. in pastor part. 2. admonit. 29. aliquid, quod ad mores pertinet. *Plerumque*, ait, *actione sæcularium vita continentium confunditur, cùm illi vltra habitum assumunt opera; & isti iuxta ordinem proprium non excitant corda. vnde bene per Prophetam dicitur Esa. 23. Erubesce Sidon, ait mare, quasi enim per vocem maris ad iracundiam Sidon adducitur, quando per comparationem vitæ sæcularium, atque in hoc mundo fluctuantium, eius, qui munitus, & quasi stabilis cernitur, vita reprobatur.* Sic piè, ac verè Gregor. Quod habet interpres, *In stabulum*, Græcè εἰς πανδοχεῖον. significat autem hospitium, siue diuersorium meritorium. & paulò post, vbi habet, *stabulario*, Gr. est πανδοχεῖ, id est, hospiti meritorio; quamquam non malè vertit interpres, *stabulum*, & *stabularium*, non vt equorum, aut boum domicilium intelligat, aut eorum curatores; sed ipsum diuersorium meritorium dicitur stabulum à stando, & quiescendo, quomodo sumpsit D. Cyprian. lib. 3. epist. 13.

25. 14. 15. *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse* &c.] Gr. est πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς. quamquam verò id parum ad rem faciat. si tamen ex Græco vertas, ita interpretabere: *Quis horum trium videtur tibi proximus fuiße eius, qui incidit in latrones?* non, *illi*. vt quemadmodum non est interrogatum, quis est mihi proximus, sed substantiuè, *quis est meus proximus?* Ita per substantiuum Dominus responderit.

Illud *Vade*] imperatiuus est, Hebræorum more positus, inquit Iansenius, pro interiectione hortantis, *agedum*. vtitur autem Dominus interrogatione: *Quis horum trium videtur tibi* &c. vt ex responso ore proprio prolato magis respondentem euincat, dum suomet ore veritatem fatetur, nimirum, proximum esse quemcumq; hominem, quamuis extraneus, & aduersarius sit. contra ac putabãt Iudæi, qui proximos esse solos inter se hebræos cēsebant, non autem externos homines, præsertim verò qui inimici essent.

26. Verùm hæc Domini interrogatio cum approbatione responsionis Scribæ; non vacat difficultate. nam significare videtur Dominus præter Samaritanum, reliquos, Sacerdotem, & Leuitam non fuisse proximos ei, qui incidit in latrones, cùm illi nihil profuerint; quod si ita est, carent culpa, si in ipsum charitatis officia non exercuerunt. difficile est etiam intelligere, quisnam sit proximus, quia quod attinet ad verba Domini, videntur significare eum dumtaxat proximum esse nobis, qui beneficio nos afficit, ait enim: *quis videtur proximus fuisse illius, qui incidit in latrones?* & approbans responsum Scribæ, qui respondit, eum illius proximum fuisse, qui benefecit, subdit, *vade, & tu fac similiter.* vnde etiam fieri videtur, vt eũ tantùm diligere teneamur vt proximum, qui benefacit nobis, iuxta illud præceptum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: cuius contrarium non rarò Dominus docuit.

Respondeo sententiam interrogationis Christi hanc esse: Quis horum trium tuo iudicio videtur exhibuisse se proximum, & proximi munus exercuisse in eum miserum hominem, qui in manus incurrit latronum? itaque noluit Dominus, dum sic interrogauit, significare Sacerdotem illum, ac Leuitam proximos non fuisse malè accepti hominis; sed non gessisse se vt proximos, nec miserum illum agnouisse vt proximum, ita vt ex effectibus colligi velit, quis sit proximus. verùm vbi indicauit Dominus ex effectibus, hoc est, ex impensa charitate Samaritanum, etsi externum hominem, se proximum infelici illi exhibuisse, eumque rectè pro proximo agnouisse, & hoc ipsum vt v. 15. constat, legisperitus ipse asseuerasset, tum subdens: *Vade & tu fac similiter*, non obscurè declarauit omnem hominem, qui ope nostra indiget, habendum esse pro proximo, siue ille externus sit, siue non; siue cognatus, vel affinis, siue minimè talis fuerit; etenim si benefactor est proximus eius, cui benefacit, & iste erit illius proximus. sunt nãque hæc duo relatiua. omnis ergo homo, cui ego benefacere, & subuenire possum, meus est proximus, & ego illius. neque id solùm declarauit Dominus, verùm etiam indicauit eam dilectionem, quam proximo debemus, id est, omni homini, opere repræsentandam esse, & comprobandam, atque adeò in huiusmodi misericordia, & caritate miseris exhibita sentiendum esse maiorem, & solidiorem consistere pietatem, quàm in sacrificijs illis legalibus, ob quæ Sacerdotes, & Leuitæ se religiosos putabant. Igitur eorum verborum: *Vade & tu fac similiter*: talis est sensus: quemadmodum Samaritanus, tametsi ab infelici illo genere alienus, se proximum tamen illi exhibuit, & pro proximo eum agnouit, sicut reuera erat; ita & tu proximum tuum agnoscito. in quemcumq; incideris ope tua egentem, nec sufficiat tibi eum agnoscere; sed vt dilectionis proximi præceptum perficias, quantum potes, vel necesse est, illi succurras; atq; adeò ad Samaritani huius exemplum crede meliorem religionem in eo sitam esse, vt iuuentur miseri, potiùs quàm in externorum sacrificiorum oblatione. Itaq; Leuita, & Sacerdos proximi quidẽ erãt illi misero, sed nõ se gesserant vt proximi; Samaritanus & erat, & se, vt proximũ gesserat, quãuis minus proximus esse videretur. Hinc constat sic accepta Domini interrogatione, & postremo responso. *Vade & tu fac similiter*, Dominum hac parabola aptissimè, quod rogabatur, nimirum quis esset proximus, docuisse, & Sacerdotes, ac Leuitas tacitè notasse. videtur verò vis argumenti Domini in duobus posita esse: primum in correlatiuis, nimirum: si hic est proximus mihi, sequitur vt ego illi proximus sim, nam si proximus est qui benefacit etiam externo homini, etiam aduersario, quod legisperitus fateri coactus est, ergo externus, & inimicus, proximus etiam est benefacienti. correlatiua enim vltro citroque commeant, hoc est, simul se ponunt, ac simul se auferunt. vnde fit, vt omnis homo, in quem con-

A ferri possunt beneficia cùm eget, proximus sit, & hoc scire optabat legisperitus. Secundò posita est in effectibus, is enim magis censendus est proximus, qui signa, & opera proximi, quando necessaria sunt, præstat. quod erga omnem hominem faciendum est. voluit enim Dominus hac parabola significare non esse proximos diligendos tantùm ad interiorem modo animi affectum; verùm etiam cùm necessitas poscit, quantum ad opera, vt reuera illis succurramus.

De hac parabola multa sancti Patres. adito Origen. homil. 34. in Lucam, Basilium homil. in aliquot Scripturæ locos. Gregor. Nanzianz. orat. 4. de Theolog. Chrysost. orat. 5. contra Iudęos, & homil. de hac parabola, quæ habetur tom. 2. Ambros. lib. 1. de pœnit. cap. 10. Hieronym. in epist. ad Fabiolam, & Matth. 20. August. libr. 3. Hypognosticon, & libr. 2. qq. Euang. cap. 19. & serm. 37. de verb Domini, Gregor. lib. 20 moral. cap. 8. Bernard ser. 1. de Annunt. tantùm hic referam breuem quamdam interpretationem huius parabolæ Athanasij in dictis, & interpret. parabolarum Euangel. q. 51. *Homo*, inquit *quidam ab Hierusalem descendit in Iericho, & incidit in latrones: Homo ille est Adam: Hierusalem paradisus: Iericho mundus; latrones sunt malæ cogitationes, & transgressio; Sacerdos, Propheta; Leuita, Mosaica lex; Samaritanus est Christus, oleum & vinum. pretiosum corpus & sanguis, & sanctum baptisma: diuersorium autem est Ecclesia. & hospes S. Paulus: duo denarij sunt vetus, & nouum testamentum.* Sic Athanasius.

THEORIA PRIMA.

De quinque hominis statibus. Ac primum de duplici statu iustitiæ originalis, innocentiæ, & integræ naturæ quomodo inter se differant.

1. QVONIAM in hac parabola tacitè significari diximus schol. num. 21. tres præsertim hominis status, innocentiæ, hominis lapsi, & per gratiam Christi à peccato liberati. præter hos status tres etiam alij numerantur, videlicet 4. hominis habentis naturalem integritatem rationi congruentem. item quintus hominis sine gratia Dei, & sine peccatò constituti, qui dicitur in puris naturalibus. Sextus hominis iam beati, & vsque ad clarum DEI conspectum prouecti. Propterea vt sensus mysticus melius intelligatur, in hac Theoria de statu innocentiæ præsertim loquemur, qui magis ad rem facit, vt appareat vnde homo ceciderit per peccatum, & in quas miserias deuolutus sit, & vt id exactius intelligatur, conabimur assignare discrimen potissimum inter statum innocentiæ, integræ naturæ, & hominis in puris naturalibus.

2. Principiò pleraque habentur in Scripturis, quæ innocentiæ statum plurimum commendant, sed illa imprimis eximia, & præclara quæ habentur capite secundo Genesis, vbi Moses scribit de Adamo & Eua: *erat vterque nudus, & non erubescebant*. vnde intelligere est singularem animi candorem, & simplicitatem, propter quam nullus homini ex corporis nuditate pudor existebat, nulla partis alicuius corporis obscœnitas, nihil quod legi mentis contrairet, apparebat. Iterum, vt nudum esset corpus, nullis tamen extrinsecus aëris, vel cœli molestijs afficiebatur.

Adhæc & illud multum ad eamdem rem facit, quod capite 6. Ecclesiastic. scriptum legimus: *Fecit DEVS hominem rectum, & ipse se infinitis miscuit quæstionibus*. Duplex autem in statu innocentiæ erat hominis rectitudo, quarum vna ad superiorem hominis partem spectabat: Erat enim DEO omninò subiecta; altera ad inferiorem, cuius omnes motus, siue sensus, siue appetitus ad nutum rationi parebant, & in eius erant potestate, quod ad eorum attinet excitationem, durationem, intensionem, & terminationem, & vtraque hæc rectitudo originalis iustitiæ effectus erat. Quod si quis attentè perpendat calamitates, & quibus post primorum parentum peccatum affecti sumus, mala; non obscurè conijciet, quàm magna fuerint bona, quibus ante peccatum homines potiebantur. Sic enim ad pœnam commissi delicti, dixit DEVS Euæ: *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios*, & ad Adamum conuersus dixit: *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua assumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* ex quibus colligere est, in felici illo statu, nec conceptum fuisse laboriosum, vel ærumnosum fœminæ, nec partum cum dolore, nec viro subesse acerbum. Deinde terram tunc sponte sua citra hominis laborem, & molestiam cuncta victui necessaria affatim subministraturam, homines verò, nec interituros, nec in puluerem redigendos fore. etenim rectè Diuus Paulus ad Romanos 5. 12. scribit: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. & ita in omnes homines mors pertransijt*. mitto prudens, quæ etiam Scriptura continet de rerum omnium naturalium scientia homini collata; nam de his speciatim postea adijciemus.

Admirabilia sanè sunt, & innumera, quæ Patres de excellentia, & splendore illius status scribunt, quæ spontè prætereo. Lege Diuum Augustinum libro decimotertio de Ciuitate capite vigesimo, & libro decimoquarto capite decimo. Gregor. in proleg. tertij Psalm. pœnitent. Damascen. libro 2. de fide orthodox. cap. 11. tantùm vnum ego locum referam ex Augustino libr. 14. de Ciuit. cap. 26. *Viuebat*, inquit, *homo in paradiso, sicut volebat, quamdiu volebat, quod Deus iusserat: viuebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus: viuebat sine vlla egestate. ita semper viuere habens in potestate. cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret: lignum vitæ ne illum senecta dissolueret: nihil corruptionis in corpore, vllas molestias, vllis eius sensibus ingerebat. nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in animo tota tranquillitas. Sicut in paradiso nullus erat æstus, aut frigus, sic in eius habitatore nulla ex*

cupi-

cupiditate, vel timore accedebat bonæ voluntatis offenſio. nihil omninò triſte, nihil erat inaniter lætum, gaudium verum perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat charitas ex corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta: atque inter ſe coniugum fida ex honeſto amore ſocietas, concors mentis, corporisq; vigilia, & mandati ſine labore cuſtodia. non laßitudo fatigabat otioſum, non ſomnus premebat inuitum. in tanta facilitate rerum, & fœlicitate hominum, abſit vt ſuſpicemur non potuiſſe prolem seri ſine libidinis morbo: ſed eo voluntatis nutu mouerentur illa membra, quo cetera, & ſine ardoris illecebroſo ſtimulo, cum tranquillitate animi, & corporis, nulla corruptione integritatis infunderetur gremio maritus vxoris. neque enim quia experientia probari non poteſt, ideò credendum non eſt: quando illas corporis partes non ageret turbidus calor, ſed ſpontanea poteſtas, ſicut opus eſſet adhiberet: ita tunc potuiſſe vtero coniugis ſalua integritate fœminei genitalis virile ſemen immitti: ſicut nunc poteſt eadem integritate ſalua ex vtero Virginis fluxus menſtrui cruoris emitti. eadem quippe via poſſet illud inijci, qua hoc poteſt eijci. vt enim ad pariendum non doloris gemitus, ſed maturitatis impulſus fœminea viſcera relaxaret: ſic ad fœtandum, & concipiendum non libidinis appetitus, ſed voluntarius vſus naturam vtramque coniungeret. ita magnificè, ac ſplendidè cenſuit Auguſtinus de fœlici illo Innocentiæ ſtatu, in quo homo conditus fuit.

4. Verum aduerte, ſæpe Scripturam, & Patres loqui de ſtatu Innocentiæ, quatenus etiam gratiam Dei complectitur, per quam homo ad finem ſupernaturalem dirigitur. at nos hîc vt ſingulorum ſtatuum conditiones, & peculiares proprietates intelligamus, quidve inter ipſos interſit; accipimus ſtatus hos Innocentiæ, & integræ naturæ, vt concipiuntur à gratiæ ſtatu ſeiuncti, & vt poſſent eſſe in homine ad finem ſupernaturalem nō eleuato. nam quamuis iuſtitia originalis, & integritas naturæ, in qua homo conditus fuit, (quod veroſimilius eſt) nunquam à Dei gratia diuulſæ ſeiunctæq; fuerint; ſignificat nihilominus ſecundùm ſe proprietates, & effectus quoſdam formales diſtinctos ab effectu formali, & proprio gratiæ, ita vt nullam habeant coniunctionem cum illa abſolutè neceſſariam. deinde intelligere oportet tribus his ſtatibus, innocentiæ, naturæ integræ, & hominis in puris naturalibus ſpectati, commune, ac proprium eſſe, vt ſpectetur quatenus ſunt abſque peccato. poteſt enim homo ſic conſiderari in ſingulis his ſtatibus, & ſic neceſſe eſt illum concipere, vt quæ ſint eius vires in ſingulis his ſtatibus conſtituti, doceamus. & quidem homo ſiue in ſtatu innocentiæ, ſiue naturæ integræ omnem naturalem perfectionem, id eſt, rationi congruentem comprehendit, nimirum omnem perfectionem, quæ naturam iuuat, ac perficit in operibus naturalibus, neque eam eleuat ad opera vlla ſupernaturalia, tametſi eſt donum gratuitum.

5. *Conditiones hominis in ſtatu innocentiæ.* His ergo poſitis, vt qualiter diſtinguatur innocentiæ ſtatus à reliquis intelligamus, ſcire oportet, hominem in ſtatu innocentiæ tres res extra ſe poſitas habuiſſe; habitationem videlicet paradiſi terreſtris, fructum arboris vitæ, & ſingularem DEI curam, hominem in eo ſtatu ab omni malo admirandum in modum conſeruantis. præter has quinque etiam aliæ res in ipſo homine inerant. prima eſt perfecta duorum appetituum ſuperioris, & inferioris concordia: obediſſet enim ad nutum appetitus inferior ſuperiori. conſtat verò vtrumque appetitum hominis naturam neceſſario conſequi, quatenus ſpiritu, & corpore continetur; vnde fit vt in omni ſtatu habeat homo duplicem hanc appetendi vim, quod naturalis ſit vtraque vis homini. hinc efficitur, vt pugna inter hos appetitus naturalis quoque ſit; quod verò impediatur, neutiquam naturale homini eſt, nec illi debetur. quare ſi ſolum hominis naturam ſpectes, potuit illa initio cōdi cum hoc etiam defectu, vel naturæ vitio. neque enim tenetur auctor naturæ vt auctor naturæ eſt, hunc naturæ defectum ab homine tollere, cùm ſit illi naturalis; ſicut nec tenetur facere, vt homo morti obnoxius non ſit, cum hoc naturæ vitium ſit. quod ſi ex appetituum pugna peccata exiſterent, non tamen propterea Deo tribuerentur; occaſio enim iſta mere naturalis eſt, & conſummata, atque perfecta culpa nunquam non eſt voluntaria, & libera. ſed de hoc ſtatu in puris naturalibus, inferius.

Altera res quæ inerat in ſtatu innocentiæ homini, eſt falli non potuiſſe, antequam in culpam, vel peccatum incideret, quod eſt ſecundùm D. Thom. 1. part. quæſt. 94. artic. 4. & videtur eſſe iuxta Auguſtini ſententiam libr. 3. de libero arbitrio, capite decimooctauo de ſcientia, in qua conditus homo. Vide Pererium libro quinto de ſtatu innocent. capite ſecundo, à numero decimooctauo, per aliquot quæſtiones. Tertia res, quæ item homini inerat in eo ſtatu innocentiæ, eſt, quod is ſtatus tantæ erat excellentiæ, & dignitatis, vt ne venialem quidem culpam admitteret: quare eo perſeuerante non poterat homo veniale, vel leue peccatum committere, ſed neceſſe erat vt lethale crimen præcederet; ſic D. Thom. cenſuit 1. 2. quæſt. 89. art. 3. de ſententia Auguſt. 14. de Ciuit. à cap. 10. Rationem aſſignat D. Tho. & in argumento, *ſed contra*, & in corpor. articul. Quarto inerat etiam in eodem ſtatu homini, vt nullum experiretur dolorem, triſte nihil pateretur, denique nullam animi perturbationem, vel, vt vocant, paſsionem ex his, quæ malum aliquod ſupponunt. neque enim hæc mala fœlix ille ſtatus patiebatur. paſsionum autem appetitus aliæ bonum reſpiciunt, vel abſens, & parabile, vt deſiderium & ſpes; vel partū iam & præſens, vt gaudiū; vel indifferenter ipſum bonum vt amor; & hæ fuiſſent tunc in homine, ſed ita, vt ratione eſſent modificatæ, & in hominis poteſtate. Aliæ ſpectant malum, vel abſens, & impendens vt timor; vel præſens vt triſtitia, & dolor; & his caruiſſet tunc homo habent enim moleſtiam, & pœnam. Vide Per lib. quinto de ſtatu innocentiæ, capit. ſecundo num. 105. 106. poſtremò etiam & hoc habuiſſet in ſe homo in eodem ſtatu, vt nunquam moreretur, vel vt poſſet nunquam mori, peccatum

enim mortem inuexit in orbem terrarum. ex his quinq; rebus, vel eff. ctibus, tres medij non sunt omninò certi; sed longè probabilissimi, extremi verò duo, primus, & quintus, ita se habent, vt postremus certior quidem sit ceteris; ac primus omninò verus. hæc ergò omnia ad innocentiæ statum pertinebant, vt interim taceam ea, quæ ad gratiam, & finem supernaturalem spectabant.

7. Ceterum status naturæ integræ, in quo homo conditus etiam fuit, (continetur enim is, ac complicatur, & quasi conuoluitur cum innocentiæ statu) sic differt à statu innocentiæ, seu iustitiæ originalis, quod præcisè primum duntaxat effectum continet. reliqui verò quatuor effectus, seu res pertinent propriè ad statum innocentiæ, seu iustitiæ originalis. est verò hic non indiligenter aduertendum, hanc naturæ integritatem, quam positam esse affirmauimus numer. 5. in prima illa re, quæ homini inerat, hoc est in perfecta concordia vtriusque appetitus cum dominio superioris, & obedientia inferioris, & dici posse naturalem homini, & minimè naturalem. est enim obseruandum, quod etiam notat Cardinalis Bellarmin. lib. de gratia primi hominis capite quinto, pluribus modis dici posse aliquid naturale. primum id omne quod habetur à natiuitate, quomodo Paulus ad Ephes. 2. 3. dixit: Nos esse natura filios iræ, & ita iustitiam originalem rectè dixerit aliquis dici naturalem posse; sed hoc non excludit quo minus res aliqua verè supernaturalis sit. nam etiam supernaturalia dona possunt à natiuitate haberi. Itaque hac ratione naturale non opponitur supernaturali. Altero modo naturale dici potest, quod est naturæ congruum, ac consentaneum, quodque eam tantum abest, vt destruat, vt ornet magis, ac perficiat. & ita August. lib. de Spiritu, & litt. ca. 27. scribit: *Gentes, quæ legem nō habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt.* Nam quoniam vitium contra naturam est, & gratia naturam sanat, cum ex gratia lex impletur, naturaliter impleri non ineptè quis dixerit, sed naturale hoc modo acceptum gratiæ, & vitæ æternæ competit.

Naturale quotupliciter dicatur.

8. Tertio naturale vocari potest, quod naturam iuuat, ac perficit in operibus naturalibus tametsi donum sit gratuitum, ita vt naturam non eleuet ad opera vlla supernaturalia, & hoc modo iustitia ipsa originalis, si distincta esse intelligatur à gratia gratum faciente; prout etiam nos diximus num. 4. sumi posse, donum naturale rectè appellatur, quomodo Andreas Vega. lib. 2. in Concil. Trid. loquutus est. postremò naturale accipitur pro eo, quod est, vel pars naturæ, vel fluit à principijs naturæ, iuxta quam significationem materia, ac forma, & facultates nostræ tum sentiendi, tum intelligendi, & quæ inde existunt operationes, naturalia dicũtur. & hoc propriè sumitur naturale cùm opponitur supernaturali.

9. Supernaturale quoque aliquid bifariam dici potest, vel per se, & est illud, quod ex genere suo non est aptum fluere ex principijs naturæ sicut est robur Sampsonis, ascensus Eliæ in curru igneo, & similia; vel per accidens, & est illud, quod habetur diuino miraculo, A tametsi ex naturæ principijs proficisci consueuerit. id genus fuit visus cœco nato restitutus.

Iam verò si de naturali loquamur primo ac secundo modo, non est dubium sic naturæ integritatem, & innocentiam, naturalem esse. nec de hoc potest esse vlla quæstio. si verò loquamur tertio modo, sic integritas naturæ donũ naturale dici potest, vt de iustitia originali diximus num. 8. quamuis donum gratuitum sit, nec naturæ debitum. denique quarto modo sicut nec iustitia originalis, ita nec integritas naturæ donum naturale est, & de hoc modo propriè intelligitur quæstio, qua quæritur an iustitia originalis, prout distinguitur à gratia gratum faciente, &c. similiter & naturæ integritas sit naturalis homini. B sumitur enim hic naturale prout opponitur supernaturali per se, ita vt nec ex principijs naturæ fluxerit, nec fluere potuerit. rationem colligere possumus ex D. Thom. 1. par. quæst. 95. art. 1. nam si donum illud naturale esset, nobiscum profectò permansisset etiam post peccatum. neque enim peccatum naturalia sustulit, quæ ratio est à posteriori. Rationem à priori assignat Franciscus Suarius tract. de gratia. nam potentiæ ex quibus oritur labor, difficultas, & pugna appetituum, habent propensiones suas à natura inditas: quin & appetitui sensitiuo hoc, tanquam proprium, in est, vt, quod ad se attinet, naturaliter semper moueatur ab ijs, quæ sensibus obijciuntur. porrò secundùm naturam nihil dari potest in homine, quod propensiones C istas, vel adimat, vel imminuat; neque aliquid excogitari potest quod insit à natura homini, quo effrenatus, & indomitus impediatur appetitus. 10.

Scito enim duobus modis comprimi, vel cohiberi posse appetitum, vel anticipando, & anteuertendo ne ea illi obijciantur, & occurrant, quæ illum queant ad malum aliquod incitare, vel ita vt obiecta re aliqua, quæ posset alioqui illum ad malum propellere, vel excitare detineatur ne in actum prodeat, antequam à voluntate, quæ superior est appetitus, moueatur. Ex his duobus primum illud sub humanã prouidentiam non cadit, cùm antegrediatur & anteoccupet omnem consultationem, & consilium, & rationis cognitionem, quę initium habet à sensu. D alterum verò nequit omninò esse à natura. nam quod detineatur appetitus ne actum proferat, non potest aliter concipi, quàm quod Deus, aut cum appetitu cooperari, & in eius actum influere nolit, quod constat secundùm naturam non esse, aut quod prębeat habitum homini, qui ipsum impediat, ne prorumpat in actum ante imperium rationis. is autem habitus tametsi admittatur neque ex naturæ principijs oritur, neque naturę debitus esse potest, quare integritas illa naturæ, donum aliquod gratuitum est, & supra hominis naturam, iuxta modum, quem declarauimus numer. 9. & potest gratia quædam gratis data vocari. 11.

Ex his ergo quæ hactenus diximus, constat, quid inter hunc statum, & innocentiæ intersit. nam si per integritatẽ naturę accipiamus præcisè, vt aiunt naturam citra fomitem, & 12.

Discrimen inter statum innocentiæ & naturæ integræ.

alia

alia priuilegia, quæ numerauimus numero sexto, per innocentiæ verò statum sumamus naturã cum omnibus his priuilegijs, & cum vnione illa, vel cõcordia appetituũ inter se, hoc est, cũ priuatione fomitis, sic procul dubio distinguendi sunt ij status, & patet re vera separatos fuisse. nam in beatissima cœli Regina, ac Dei Matre Maria priuatio fomitis, non tamen amotio doloris, vel mortis fuit: verum si per naturæ integritatem concipiamus naturam non modo cum amotione fomitis, sed etiam cum alijs priuilegijs, de quibus num. 6. (videntur enim illi omnes spectare ad perfectam naturæ sanitatem) ita non dubium statum integræ naturæ, & iustitiæ originalis, vel innocentiæ vnum, & eundem esse, & sic passim vsurpant etiam Theologi

THEORIA II.

Prosequitur Auctor trium aliorum statuum explicationem, & differentiam, nimirum puræ naturæ, peccati, seu hominis lapsi, & gratiæ.

1. RELINQVITVR iam vt videamus, quis sit puræ naturæ status, seu status hominis in puris naturalibus, & quid differat à statu integræ naturæ. Affirmo igitur hunc statum includere carentiam peccati, & gratiæ, etiam secundùm debitum habendi illam; neque enim dubitari potest, quin possit Deus creare, si velit, Angelum vel hominem immunem à peccato, præsertim cùm non possit à Deo immediate condi homo in peccato, qui non trahat originem ab alio homine; esset enim tunc Deus Auctor peccati: constat item potuisse Deum condere hominem absque gratię donis, quomodo putant re vera initio conditum esse hominem nonnulli. Itaque de potentia Dei absoluta non est dubium, potuisse Deum in puris naturalibus hominem, vel Angelum condere. verum nulla creatura mente, vel ratione pollens condita est in puris naturalibus; ait enim Augustinus de Angelis 9. de Ciuitat. cap. 12. *Deus simul erat in eis condens naturam & largiens gratiam.* & homo, vt Tridentini Patres docuisse videntur sess. 5. in decr. de peccato originali, initio constitutus fuit in sanctitate, & iustitia, quam peccando amisit. de reliquis hominibus non est dubitandum, prçsertim cùm omnes semper fuerint ordinati ad finem supernaturalem. quin addo, nec secundùm ordinariam potentiam de facto esse, vel fuisse vnquam, vel esse posse intellectualem creaturam à Deo creatam in puris naturalibus. nam omnis eiusmodi creatura à Deo primum immediate condita in gratia est, & nunc omnes homines post amissam gratiam in peccato concipiuntur & nascuntur, excepta Beata Virgine, quæ tamen in gratia concepta est. non est autem transitus à statu gratiæ, nisi ad statum culpæ, sicut nec à statu culpæ, nisi ad statum gratiæ de lege ordinaria.

2. Ceterum dubitatum à Theologis est, an secundùm potentiam ordinariam Dei condi possit homo in puris naturalibus, idque iuxta debitum, & exigentiam naturæ humanæ. & quod hîc rem facit obscuram est quia contentio, & repugnantia, quæ inter carnem, & spiritum intercedit neutiquam potest humanis viribus superari, nisi Deus modo aliquo eam impediat, vel certè homini præsto sit gratia sua. non ergo videtur posse Deum taliter hominem condere nulla in eum collata gratia, alioqui necessitas peccandi, quæ inde oritur, Deo (quod absurdissimum est) tribueretur; sed constanter affirmandum est, potuisse hominem à Deo condi sine gratia Dei, & sine vllo peccato: quem statum in scholis appellant statum hominis *in puris naturalibus*. idque potuit non immutando naturam eius, neque aliquid ei negando, quod à natura illi debitum esset. nam quicquid Deus confert homini vltra naturam, gratiæ Dei tribuendum est, ac proinde minimè debitum. potuit igitur non illud conferre, tametsi seruatis legibus naturæ, quam rationem non parum illud iuuat, quod cum duplex sit finis vltimus hominis, naturalis vnus, supernaturalis alter, potuit Deus illum creare ad finem tantum vltimum naturalem, qui est ipsemet DEVS. quæ enim ratio iure cogere potest DEVM, vt propter finem supernaturalem, qui est clara ipsiusmet Dei visio, illum creare debeat?

Quod verò de pugna, quæ inter vtrumq; appetitum cernitur, obijciebatur num. præcedenti, facilè dissoluitur. quoniam cùm illæ facultates appetendi naturales sint, & nõ extrinsecus accedant, fit, vt pugna etiam naturalis sit, ergo non est secundum naturam hominis, nec illi debetur vt impediatur. vide quæ diximus num. 5. Fateor tamen credibile esse iuxta sapiẽtiæ suæ ordinem non negaturum fuisse Deum modum aliquem maioris prouidentiæ homini sic creato, quàm cæteris creaturis ratione carẽtibus tribuit; potuit enim naturæ auctor homini ita prospicere in eo statu, vt posset homo, si vellet, naturalem suum finem assequi, vel subueniendo illi motu aliquo morali, qui supernaturalis non esset, vel eximendo illum à statu culpæ aliquo modo, qui esset illi statui congruus, tametsi non esset alienus à statu puræ naturæ. Ex his non est difficile differentiam colligere inter hunc statum, & duos superiores. addunt enim illi aliquod saltem gratuitũ donum supra hunc statum hominis in puris naturalibus, vt ex num. 11. 12. liquet. tantum ergo hic status ex se exigit, vt sine gratia Dei, & sine vllo peccato citra donum aliud gratuitum constitutus sit à Deo. 3.

Confertur status purè naturalis cũ natura integra & lapsa.

4. Porrò status hominis lapsi in hoc conuenit cum superiori, quod sicut hîc dicit peccatum illud, quo homo à Deo fine vltimo auertitur, ita & statui, quo homo in puris naturalibus cõstitueretur neutiquam repugnat commissio peccati per deflexũ ab ea naturæ puritate. atq; adeo etiam ibi locum haberet distinctio hominis lapsi, vel puræ naturæ, & quidem posito peccato, nihil ferè distinguerentur hi duo status, quod attinet ad promptitudinem, vel difficultatem bene operandi. nam peccatum non auferret bona naturæ; neq; enim potest natura-

naturaliter augere, vel conuertere, vel transmutare, vel imminuere naturales animæ facultates; summum posset habitum gignere, qui aliquam asperitatem, difficultatemque adduceret in benè operando.

5. Nihilominus interesset aliquid inter vtriusque status lapsum. etenim lapsus hominis in puris naturalibus tantum esset eius personæ, quæ laberetur; at lapsus Adami, qui pertinet ad statum naturæ lapsæ, toti naturæ tribuitur; sic enim Theologi sumunt statum hominis lapsi, considerant enim hominem secundùm illum statum, in quo relictus est ex vi peccati labente Adamo totius naturæ capite, nam quatenus consideratur homo, vt sanitati restitutus per gratiam, iam pertinet ad statum gratiæ, de quo hîc non loquimur.

Itaque ex his soluitur quæstio. si enim roges an sit maius aliquod discrimẽ inter hos status, ita vt homo lapsus propter Adami peccatum habeat naturales facultates, & vires magis fractas, & imminutas ad benè operandum, quam alioqui haberet si spectetur in puris naturalibus? nam ex parabola huius qui descendebat ab Hierusalem in Iericho, videtur posse colligi, debilitatas esse magis vires naturæ propter lapsum Adami, quàm alioqui fuissent in pura natura; sed ex his quæ diximus numer. 16. patet non esse magis debilitatas.

6. Ad id verò, quod obijcitur ex parabola. Respondeo; vulnera illa per peccatum, naturæ inflicta, per metaphoram sic appellari, quatenus ablata iustitia originali, tanquam amoto remouente prohibens, apparuit languor ille naturæ hominis, & per peccatum facta est scissio, seu diuisio vtriusque appetitus, qui prius erant vniti, atque ita illatum est vulnus naturæ hominis. nihil enim aliud est vulnus, quam scissio, vel diuisio partium corporis, de his verò vulneribus loquitur Diuus Thomas 1. secundæ quæstione 85. art. 3. & nos inferius aliquid dicemus. dicitur autem iustitia originalis remouens prohibens, nam iustitiá originalis languorem illum impediebat, qui in natura humana existere potuisset ex conditione materiæ; ideò remoto originalis iustitiæ dono culpa hominis, languor ille apparuit; & factum est vulnus peccati, quod languor naturæ esse potuisset, culpa enim hominis factum est, vt iustitia originalis diuinitus data amitteretur. & hinc est vt in pura natura esset quidem languor ille, sed naturalis omninò defectus esset, non vulnus, quia nulla culpa hominis reperiretur in homine.

7. Quare ex hactenus dictis efficitur, vt non magis differat status hominis post lapsum Adę à statu eiusdem in puris naturalibus, quàm differat spoliatus à nudo; neq; deterior sit humana natura, si culpam originalem detrahas, neq; magis ignorantia, & infirmitate laboret, vt rectè docent passim Doctores Scholastici, quàm esset, & laboraret in puris naturalibus condita. Corruptio ergo naturæ non ex alicuius doni naturalis carentia, neque ex alicuius malæ qualitatis accessu; sed ex sola doni supernaturalis ob Adæ peccatum amissione profluxit. sic habet Bellarminus de gratia primi hominis capite quinto, & est sententia D. Thom. p. p. quæstione nonagesimaquinta, articulo primo, & 1. secundæ, quæstione octuagesimaoctaua, artic. primo ad tertium, & quæstione 87. articulo septimo, ex quibus locis patet, humanam naturam talem nunc esse ex sententia S. Thomæ, quod attinet ad intrinsecam difficultatem beneoperandi, vel propensionem ad malum; qualis fuisset, si donum illud supernaturale nunquam habuisset; eo excepto, quod nunc est pœna ex peccato inflicta, quod tunc ex natura, & conditione materię profluxisset; atque adeò id quod nunc est priuatio gratiæ, in statu puræ naturę esset mera negatio.

Cùm verò Diuus Thomas ait 1. secundæ quæstione 88. art. 3. ad primum, concupiscere esse homini naturale, in quantum est secundùm ordinem rationis; inesse autem homini contra naturam in quantum transcendit limites rationis: Item cùm ait quæstione 85. articulo 1. & 2. per peccatum non solũ priuari hominem donis supernaturalibus, sed etiam diminui bonum naturæ; hæc non obesse huic sententiæ quam tuemur, ostendit idem Bellarm. loc. citat. Quod si Patres affirmare videntur, amisisse hominem propter peccatum initium bonæ voluntatis, & facultatem sanctæ cogitationis, id accipiendum est tanquam de bono opere supernaturali dictum, quod appellare solent opus pietatis, & de sancta cogitatione illi aptè respondente; nam per peccatum homo indignus euasit, quod ad se attinet, his bonis; quæ si Deus postea præstat, ex misericordia est, & Christi meritis. iccirco dici aliquo modo potest, amisisse homo libertatem ad operandum bonum supernaturale, quatenus nequit sine gratiæ auxilio illud efficere; hinc tamen non fit amisisse propterea libertatem, quæ est à natura, nec capacitatem vt per auxilium gratiæ valeat libere efficere opera supernaturalia. restat vt de statu gratiæ loquamur. 8.

Sanè statum gratiæ vocamus propriè statum iustitiæ, & sanctitatis supernaturalis, in quo constituitur homo per gratiam sanctificantem, sibique inhærentem, & per dona, quæ illam consequuntur. est autem duplex status, vel gratiæ consummatæ, seu gloriæ, de quo nihil nunc agendum est. vel gratiæ inchoatæ, seu viæ. & ex his facilè intelligere est, hoc interesse inter statum gratiæ, & puræ naturæ, quod ille perfectionem quandam intrinsecam & superioris, hoc est, supernaturalis ordinis huic addat. quæ perfectio secundùm Dei communem, & consuetam prouidentiam simul esse nequit cum hoc ipso statu naturæ lapsæ, quatenus perseuerat in peccato. verum si natura lapsa tantum spectetur quoad deperditam integritatem præscindendo à peccato, ita potest per gratiam, sanitatem obtinere; & tametsi est in statu naturæ lapsæ; simul esse potest in statu gratiæ. atque hac ratione potissimum, statum gratiæ hic accipimus. 9. Status gratiæ. Duplex.

Sed hic in præteritis relinquenda non est quæstio illa à compluribus Theologis agitata, an status hic gratiæ si conferatur cum statu naturæ integræ, ita se habeat ad illum, vt possit ab eo seiugari, ac diuelli? Et quidem Scotus 2. dis. 29. quæstione 1. putauit re vera in Adamo fuis- 10.

mo fuisse seiunctos hos status: creatum enim Adamum arbitratur cum integritate, & innocentia naturæ, tametsi absq; gratia; sed passim aliter censent Theologi, si de eo quod factum est loquamur, nam quamuis potuerit ita homo creari à Deo; reuera tamen cum gratia, eiusq; donis conditus est. Sunt qui credant gratiā non esse distinguendam à iustitia originali, quin ipsammet sanctificātē gratiam per seipsam formaliter, vt aiunt, contulisse affirmant primo homini iustitiam, seu integritatem naturæ. vnde efficitur, quod ad formam ipsam attinet, vtrumque statum eundem esse, eoque duntaxat nomine differre, quod gratia quatenus integritatē naturæ dabat, fortior, ac vegetior erat, quam sit modo cum solam sanctitatem efficit. verum huic sententiæ Philosophia repugnat, quæ docet effectum formalem alicuius formæ nec impediri, nec immutari perseuerāte, & afficiente eadem forma subiectū: ergo cum gratia nunc etiam nobis insit, & quod ad se attinet, posit formaliter vtrumque statum conferre, prout huius sententiæ Auctores affirmant, non est cur non vtrumque conferat. & hæc sententia Soti est lib. 1. de natur. & grat.

11. Vt igitur quid sentiendum sit dicamus, iuxta Francisci Suarij doctrinam obseruandū est, secundùm Dei legem consuetam statum gratiæ ita respicere statum innocentiæ, seu integræ naturæ, vt sit respectu illius quasi fundamentum eius: statum verò innocentiæ, seu integritatis, aliquid formaliter addere statui gratiæ, quod ex se, ac formaliter in ipsa gratia non continetur, fauet D. Thom. p. part. quæst. 100. art. 1. Caiet. eadem 1. part. quæst. 95. art. 1. affert Suarius optimam rationem. nam licet integritas, vel innocentia naturæ formaliter consistat in aliqua perfectione, quam gratia formaliter non confert, Deus tamen noluit eam perfectionem conferre in hominem nisi iustum, & sibi amicum. ergo verosimile, ac credibile est, secundùm Dei legem ordinariam, hos duos status habere inter se connexionem aliquam. vnde fit vt gratia aliquo modo sit fundamētum innocentiæ, seu iustitiæ originalis, integritatisue naturæ, quæ etiam reuera dona sunt supernaturalia, id est, non debita naturæ, vt ex numer. 9. 10. constat. Porrò ordinatio, vel directio in finem supernaturalem per gratiam perficitur, quæ omninò necessaria est ad eum finem assequendum; quod non item naturæ integritati competit, quæ data videtur ipsi naturæ vt gratiæ inseruiret, & naturam illi perfectè obedientem redderet.

12. Vnde confici ait, gratiam non vocari originalis iustitiæ, vel integritatis fundamentum quod attinet ad propriam eiusdem iustitiæ perfectionem, quasi ea perfectio ex gratia quodammodo naturaliter existat, vel ei secundùm naturam suam debeatur, prout de virtutibus per se infusis dici consueuit, quippe quę eiusdem ordinis sunt cum gratia; perfectio verò hæc originalis iustitiæ diuersi ordinis à gratia est, & ob necessitatem duntaxat, & indigentiam subiecti concessa est, & iccirco non mirum quod Angelis collata non fuit, tametsi in eis reperire fuit initio conditionis gratiam cum omnibus suis naturalibus proprietatibus. Igitur ideò gratia dicitur originalis iustitiæ fundamentum, quia secundùm congruum ordinem, ac dispositionem diuinæ prouidentiæ supernaturalis, concessa est homini vt gratiæ inseruiret. Hinc efficitur statum innocentiæ adiunxisse statui gratiæ perfectionem quandam formaliter, ac re distinctam à gratia, quod experientia ipsa docet. reperitur enim in nobis gratia absque ea perfectione, quæ tamen ablata est culpa hominis in pœnam eius peccati. Soluitur & hinc illa alia quæstio, an iustitia originalis gratiam in se includat? cui sic doctè respondet Suarius: si iustitia originalis sumatur, quatenus claudit, & amplectitur totam hominis rectitudinem, tunc non dubium, quin etiam gratiam complectatur, tanquam radicem, & basim reliquorum bonorum: at si iustitia originalis præcisè accipiatur pro integritate, & perfectione, quam addebat vltra gratiam, ita illam non includit, quamuis in illa innitur, tanquam in fundamento; & hæc de quinque hominis statibus dicta sufficiant.

THEORIA III.

De corruptione naturæ.

1. IN quas homo calamitates, ac miserias propter peccatum inciderit, & in quam incurrerit naturæ corruptionem, operæ pretium erit nunc explicare. hoc enim est quod homo iste de Hierusalem in Iericho descendens, ex Sāctorum Patrū, & interpretum sententia, nobis ob oculos ponit. equidem opinor, magnam inesse naturæ nostræ corruptionem, dubitari nullo modo posse. hoc enim, vt interim Scripturas omittam, varia testimonia Philosophorum, Poetarum, & communis penè omnium consensus ita confirmat, vt in controuersiam vocari non sinat. nesciebant quidem Philosophi, & Gentiles vnde, aut ex qua caussa humanæ naturæ hoc tantum malum accidisset; iccirco plurimi eorum ipsius hominis naturam deplorabant, & infœlicem eius vitæ cōditionem lamentabantur, affirmantes; *non satis posse æstimari parens melior homini, an tristior nouerca fuerit natura*: vt Plinius ait lib. 7. itaque multi extitere, qui non nasci optimum censerent, aut quam ocyssime aboleri: & fuerunt item qui dicerent, animam inclusam, vel etiam immersam corpori excæcari illic, & quasi contenebrescere, & impediri, quo minus posit clare intelligere, & propria hominis munera obire, aut etiam obliuisci omnium, cum olim fuisset sapiens, vt affirmabat Plato. nec defuere qui crederent, tanquam in carcere animam, sic in corpore contineri; quin & ei pœnam esse ob malefacta præterita, quod sit in corpore, ac proinde in malefactorum supplicium, ita includi, & velut in vincula conijci, quod idem Plato, Pythagoras, & alij dixerunt. propterea complures Philosophorum veterum, mille opprobrijs, & contumelijs naturam afficiunt, & cum ea grauiter expostulant, quod tot calamitatibus, tot miserijs hominē mulctauerit,

quod

A quod tam angustis finibus vitam circumscripserit, vt cum primum dispicere verum incipiat, intereat, cuius conquestionis, seu criminationis existit, ni fallor, libellus Theophrasti.

2 Plinij de corruptione humanæ naturæ lamentatio.

Sed præstat audire Plinium, qui breui compendio totius naturæ hominis corruptionem, & ob eam caussam plenas querimoniæ voces eleganter complectitur in procemio li. 7. *Ante omnia*, inquit, (natura) *vnum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris variè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria*, &c. *hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abijcit ad vagitus statim, & ploratum, nullumq; tot animalium aliud ad lacrymas, & has protinus vitæ principio, ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque fœliciter natus iacet, manibus, pedibusq; deuinctis, flens, animal ceteris imperaturum: & à supplicijs vitam auspicatur. vnam tantum ob culpam,* B *quia natum est. Heu dementiam ab ijs initijs existimantium ad superbiam se genitos. prima roboris spes, primumq; temporis munus quadrupedi similem facit. quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis os? quandiu palpitans vertex, summa inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? iam morbi, totque medicina contra mala excogitata, & hæ quoque subinde nouitatibus victæ. cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia prapetes volatus, alia vires, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci: breuiterq; non aliud naturæ spôte, quàm flere. itaq; multi exstitere, qui non nasci optimum censerent, aut quam ocyssimè aboleri. Vni animantium luctus est datus; vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immensa viuendi cupido, vni superstitio, vni sepultura* C *cura, atq; etiam post se de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confusior, nulli rabies acrior. denique cetera animantia in suo genere probè degunt. congregari videmus, & stare contra dissimilia. leonum feritas inter se non dimicat; serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ, ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt. At Hercule homini plurima ex homine sunt mala.* hæc ille.

3. Quare omnium ferè consensu, & conquestione hominum constat, corruptam esse hominis naturam. est enim corruptionis huius indicium procul dubio tanta Philosophorum lamentatio, tanta nostrarum miseriarum deploratio, tametsi nesciũt quid dicant, aut quid hoc sit, aut quare, aut ex qua causa eis contigerit. de quibus rectè pronunciauit Aug. lib. 4. in Iulian. c. 12. eos rem vidisse, caussam ignorasse. D vide hęc Ethnicorum testimonia apud Theodoretum lib. 5. de curandis Græcorum affectionibus non procul ab initio. & August. lib. 4. in Iulian. cap. 12. 13. 14. 15. & sanè ipsa ratio tacitè indicat has omnes calamitates non permissurum fuisse Deum optimum, & nostri generis amantissimum, vt essent in natura humana, nisi peccati alicuius magnitudo, tale suppliciũ commeruisset. vnde non mediocriter ratio ipsa naturalis, & veterum Philosophorum auctoritas fidem ipsam nostram corroborat. nec mirum fuisse, qui per has omnes miserias puniri peccata animarum in alia vita commissa suspicarentur. Testimonia verò sacrarum litterarum, atque etiam Sanctorum Patrum innumera adduci possent, vt ab adolescentia hominem procliuem esse ad malum. *Sentio aliam legem in membris meis.* & quæ in Genesi de peccato primi Parentis narrantur, &c. quæ quia clariora sunt, & magis in promptu, quam vt narratione egeant, vel probatione, prudens omitto. breuiter, sed verè scriptum est in Concil. Arausican. can. 1. & in Trident. sess. 5. Totum hominem secundùm corpus, & secundùm animam per Adami præuaricationem in deterius esse mutatum.

Age iam paulò diligentius lapsi hominis vulnera, & corruptionem expendamus. & quidem in vniuersum. in primis omnes miseriæ naturæ humanæ, & calamitates ad decem has reuocari possunt, quas pluribus explicat Bellarmin. lib. 6. de amission. gratiæ cap. 15. Vna est ignorantia in mente, de qua Dauid Psalm. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Et enim in paradiso nullus fuisset error, nulla deceptio, nulla ignorantia earum rerum, quæ pro loco & tempore scienda fuissent. hæc enim omnia mala, & pœnæ sunt peccati. teste August. Enchirid. cap. 24. 25. & lib. 3. de liber. arb. cap. 18. Et nullum sanè malum in paradiso fuisset, si Adam non peccasset, vt idem docet lib. 14. de Ciuit. cap. 10. Altera est malitia in voluntate, quæ ex peccato orta est vt Ecclesiastes 7. testatur. *Hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuit quæstionibus.* Tertia præcipuè debet numerari concupiscentia in parte inferiori, quam Roma. 7. Apostolus peccatum nominat, quod ex peccato nata sit. Quarta labor & dolor in corpore Genes. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*. & Ecclesiastici 40. *Iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris ipsorũ, vsq; in diem sepulturæ in matrem omnium*. Quinta meritò numerari potest mors Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hũc mundũ intrauit, & per peccatum mors*. Sexto loco poni potest ira Dei; quam esse pœnam peccati, qui de iustitia Dei non dubitat, dubitare non potest. His accedit septimò captiuitas sub diabolo, quam ex peccato natam docet Petrus epist. 2. c. 2. *A quo quis superatus est, huius & seruus est*. Octaua hominum est crudelitas in alios homines, & ipsa ex peccato initium habuit. hoc docet Iacobus cap. 4. *Vnde bella, & lites in vobis? nonne ex concupiscentijs vestris, quæ militant in membris vestris?* concupiscentiam verò pœnam esse peccati, nemo dubitare potest. quare peccatum concupiscentiam genuit. hæc verò lites, & bella peperit, & cetera opera carnis, quæ numerat Apostol. ad Galat. 5.

Adde & nono loco inimicitiam, & rebellionem bestiarum: amisit enim homo propter peccatum liberam illam de animalibus, ac rebus alijs disponendi facultatẽ. sed tale dominium rerum exteriorum, & animalium vt voluntati, & voci hominis obediant, videmus quodammodo in sanctis restauratum per Iesu Christi gratiam. namque sæpe leonibus imperarunt, vt D. Antonius, & serpentibus, & obedierunt eis. ita S. Franciscus, Martinus, & alij quam plurimi miram animantium, etiam ferocissimorum obedientiam habuerunt: quod

Margin notes (right column):
4. Decem lapsi hominis miseriæ.
1. Ignorantia in mente.
2. Malitia in voluntate.
3. Concupiscentia carnalis.
4. Labor & dolor in corpore.
5. Mors.
6. Ira Dei.
7. Captiuitas sub diabolo.
8. Crudelitas in alios.
5. 9. Bestiarum rebellio.

certè non aliundè fiebat, nisi quia in eis gratia Dei sanauerat magna ex parte naturam;&, sicut inobedientia primi hominis erga Deum effecerat, vt bestiæ imperium hominis detrectarent; sic etiam perfecta obedientia Sanctorum erga Deum faciebat, vt animantia bruta antiquum imperium recognoscerent. Quare gratia videtur hac in re reparare naturam; & certè probabiliter sic dici potest. nam si res omnes propter hominem factæ sunt, saltem hæ inferiores, etsi ipse est earũ finis, ratio postulabat, vt ei essent plenè subiectæ, & vt eis vti posset, vt vellet suam vtilitatem, suumque bonum. sic cõditos fuisse primos parentes sat docet caput secundum Geneseos vbi Dei nutu animantia omnia venerunt ad hominem, vt ab eo, tanquã à proprio Rege ac Domino, nomen acciperẽt; & seruitutem, ac fidelitatẽ eidem quodãmodo B

10. calamitates a cœlo, terra, mari, &c. & testarentur, & iurarent. Restat decima calamitas, qua comprehenduntur omnia mala, quę à cœlo, terra, mari patiuntur homines inuiti. docet id lib. Sap. ca. 5. vbi legimus; *armari creaturam ad vltionem inimicorum Dei, & pugnare cum illo orbem terrarum contra insensatos.*

6. Aliæ hominis lapsi calamitates.

Sed præter has calamitates eadem etiã corruptio naturæ multimodis ostendi potest ex nostro operandi modo, multis rationibus, vt docuit olim doctor Ledesma Societatis nostrę vir doctrina, & sanctitate vitæ conspicuus. &

1. Rectè agendi repugnantia.

primum quidem ex repugnantia rectè agendi, & propensione ad malum. etenim humana natura ad suum bonum repugnantiam habet, & quo maius est bonum, & maior virtus maiorẽ ad id pugnam & difficultatem sentit. item propensa est ad malum, & plerumque, quo maius est malum, eò ad id propensior. ergo corrupta est. in nulla enim alia re, vel natura hoc videre C est, sed cætera omnia suum bonum volunt, & quò maius est bonum, eò magis id cupiunt, & suum malum fugiunt, & quò illud maius est, tanto maiore odio prosequuntur. Quis ergo non videat naturæ corruptionẽ ostendi, quòd grauatè ad suam perfectionem feratur homo, quòd ad suum malum sit procliuis?

7. 2. Benè agendi perardua difficultas.

Deinde idem declaratur ex perardua rectè agendi difficultate, ex procliuitate ad peccandum. nam mancam, & debilem esse oportet naturam illam, quæ tanta cum asperitate, & labore virtutis opera, ac suum bonum operatur. verissimum est enim illud Pauli: *velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*. nam necesse est, si integra est natura, fortiter, & suauiter vt D operetur, suumque bonum assequatur, vt in ceteris alijs creaturis videre est. at homo facilè quidem quod paruum est agit, difficile autem quod rectum est, tametsi id velit. ergo indiciũ hoc est perspicuum infirmitatis, & debilitatis humanæ. etenim quid caussæ est, aut quæ id ratio postulat, vt peccatum, cùm sit operatio cõtra naturam, debeat esse facile, virtus verò, quę secundùm naturam est, debeat esse difficilis? hoc sanè rationi dissonum, & rectæ naturæ contrarium videtur.

8. Sed fortassis Philosophus aliquis naturæ inuestigator dicat, habitus malos prius acquisitos caussam esse huius repugnantiæ, & difficultatis, & malam omnium educationem, præsertim cùm à primis incunabulis, vsq; ad tredecimũ fermè annum sensu agamur solum, vt bruta, non ratione; Verum esto hoc aliquã ingerat difficultatẽ, non tamen omnem, habitus namq; cõtrarij per contrarios actus deleri, & superari queunt. at non ita fit, sed semper manet repugnantia totius vitæ tempore. etsi enim Nestorios annos viuas rectè semper agendo, vt facilius tunc opereris, quam initio, nihilominus qualem qualem semper tamen experieris repugnantiam, & difficultatem. huius ergo caussa non sunt solum habitus prius parti, sed aliud quid altius in natura insidens. quid quod etiam in ijs, in quibus nullum acquisiuimus vnquam, neque habuimus malum habitum, eandem difficultatem experimur, vt ad amorem Dei super omnia, ad timorem Dei, ad eius venerationem, cultum, iustitiam, &c.

Deinde idem declarat diuturna priuatio propriæ operationis. nam vt concedam malos habitus ante vsum rationis partes impedire: rogo, nũquid simile videat Philosophus in alijs creaturis, vt per duos, vel quatuor annos, ne dum per viginti, assuescant operibus cõtrarijs, in quibus se postea debent exercere, & cessent tamdiu proprias actiones exercere? Cur ergo homines, rationalia animalia, contrarijs operibus in initio delectantur? cur præcipua eorum vitæ pars vacat actione illis propria? an non hoc naturæ corruptionem aperte indicat? 9. 3. Diuturna propriæ operationis priuatio.

Declarat item naturæ corruptionem ipsa in actione constantia, lætitia, ac tristitia; nam res aliæ constantes ac stabiles perdurant in suis actionibus, quæ sunt præsertim naturæ ipsarum consentaneæ, vt ignis, aër, plantæ, cœlum, bruta in his, quæ ad eorum naturam pertinent, idẽ semper expetunt; at homo in bono inconstans, in malo videtur obstinatior. adhæc omnes homines, si naturam solam spectes, maiorem sentiunt voluptatem in praua, quàm in bona actione, quin etiam tristitiam, etiam dolorem in bona. an non igitur hoc naturæ corruptionem clare indicat? hoc ipsum ostendit affectuum contrarietas & oppositio, quam in se vno, eodemque tempore experitur homo. nunc aliquid cupit interdum, quod tamen rationem sequens non vult, vt accidit in continente, vnde manifeste intelligere licet incorrupta, ac dissoluta natura partes sibi inuicem contrarijs motibus aduersari. his accedit quod ipsa etiam voluntas distrahitur aliquando, & anceps est, ac perplexa, & huc illuc rapitur, vt ignoret quid ipsamet velit, cum alia res nulla sic anceps sit in suis operationibus. 10. 4. Inconstantia in agendo.

Postremò illud indubitanter tenendum est, certissimum deprauatæ naturæ, ac dissolutæ argumentum esse, quod nullus in hac vita contentus viuat, sed semper aliud cupiat, quàm quod habet. Verum hæc omnia naturæ mala, omnis hæc totius hominis corruptio tanquam ex primario fonte ex ipsa concupiscentia oritur. hæc est, quæ semper contra rationem stat contra Deum, idque per omnem vitam. hæc in cunctis se operibus immiscet. hinc ergo illæ lacrymæ, hoc est, illa quam dixi, agendi difficultas promanat. hæc est, de qua Paulus Romanorum 7.23. *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me* 5. quod nemo sua vi sorte contentus.

in lege peccati. & iterum 19. 20. *non quod volo bonum hoc facio; sed quod odi malum, hoc ago. si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud; sed quod habitat in me peccatum*, hoc est concupiscentia. hinc nascitur intestinum illud bellum, quod vsque ad mortem finiri non potest. propter quod exclamat Paulus Romanorum 7. 24. *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* porrò quantum imperium aduersus rationem hæc pestis acceperit, & quam debiles sint rationis vires contra impetum huius indomitæ feræ, testatur adolescentium plurimorum interitus, qui incredibili fœdissimarum voluptatum incendio consumuntur; testatur nouæ, & inauditæ libidinum adinuentiones; testantur ieiunia, vigiliæ, facci, humicubationes, spinarum aculei, quæ sanctissimi homines huic malo opponebant, testantur ea, quæ in sacris libris de Sampsone, Salomone, Dauide leguntur. quid quæris? testatur ipsa singulis penè momentis tam crudelis, & intestinæ pugnæ singulorum experientia. ecce tibi lector veluti ob oculos propositam tui ipsius corruptionem, quam tum ex querelis Philosophorum, tum ex enumeratione decem calamitatum, tum ex modo operādi hominis hactenus demonstrauimus. hanc ergo corruptionem, hanc pestem aliud nihil poterit à nobis expellere, quam sola Domini nostri Iesu Christi gratia.

DIGRESSIO I. MORALIS.

Agitur de desiderio quo Patres olim Messię aduentum desiderabant, & quid dilectio, & quod ex timore fit.

1. Beatitudo videntium Christū olim in carne presentem.

1. BEati oculi, qui vident quæ vos videtis] quam dulce fuerit, quam suaue iustis, & pijs hominibus Christum in carne videre, indicat Bernardus sermone sexto in Ascensione Domini. *Beati, inquit, oculi, qui videbant Dominum maiestatis in carne præsentem, auctorem vniuersitatis inter homines conuersantem, virtutibus coruscantem, infirmos curantem, mare calcantem, mortuos suscitantem, dæmonijs imperantem, & potestatem similem hominibus conferentem, mitem, & humilem corde, benignum, affabilem, misericordiæ visceribus affluentem, agnum Dei peccatum non habentem, & omnium peccata portantem; beatæ aures, quæ verba vitæ ab ipsius incarnati verbi ore percipere merebantur, quibus enarrabat vnigenitus, qui est in sinu Patris. & nota faciebat quæcumque audisset à Patre, vt fluenta doctrinæ cœlestis ab ipsius veritatis purissimo fonte haurirent, vniuersis postmodum gentibus propinanda, immò eructanda portarent.* sic piè Bernardus.

2. Quare minimè mirum videri debet, si omnes Patriarchæ, omnes Prophetæ, omnes iusti tanto desiderio, tam inflammato studio tenerentur olim præsentem videndi promissum Israeli Dominum gloriæ audiendi verba, exosculandi impressa terræ vestigia, hoc est, quod sponsa indicabat Canticorum primo, cùm diceret: *Osculetur me osculo oris sui*, vbi verbum, Nasak, & osculari, & erudire

A significat. nec sine caussa ambigua voce vsus est Spiritus sanctus, vt admoneremur sub carnali verborum sono sensum spiritualis eruditionis refertissimum latere. *Osculetur me*, ait sponsa vel Ecclesia, *osculo* illo vsque adeò mihi expetito, tamdiu desiderato, & efflagitato. non est autem otiosum quod additur: *oris sui*; sed valde emphaticum, q. d. cæterorum repudio, illius, quem diligit anima mea solius osculum oris admisero. osculum autem rectè aliqui huiusmodi oris Verbum æternum intelligunt, quod ex ore altissimi prodiuit per ineffabilem, & minimè comprehensam genitum intellectionem. promissę olim erant Verbi, & Ecclesiæ nuptiæ, idque ab initio mundi, vt ex Adami verbis constat. *hoc nunc os ex ossibus meis*, Gen. 2. 23. *& erunt duo in carne vna*, v. B 24. siquidem hæc de Christo & Ecclesia accipit Paul. Eph. 5. 32. quid plura. tēpore legis naturæ, & legis Moysaicæ per internūtios Patriarchas, & Prophetas repetita isthæc nuptiarum promissio fuit, & varijs figuris repræsentata. sed interim ad quatuor annorum millia lapsa fuerant, proinde tanta mora, tam ardens, & exæstuans desiderium Ecclesiæ excitauit. iccirco rogat vt mittat cœlestis Pater, vel tandem aliquando Vnigenitum Filium suum, tædio sibi iam esse, ac nauseæ tot internuntios: veniat, inquit, ipse: *Osculetur me osculo oris sui*, vt vna secum caro efficiatur, humanæ naturæ in diuinam hypostasim assumptione.

Caussæ tam inflammati desiderij plurimæ erant, indigebat sponsa Ecclesia in primis reconciliari, quam tamen pacem dato osculo 3. C redditam nuntiarunt Angeli canentes: *Pax hominibus bonæ voluntatis*. egebat Ecclesia ductore, & doctore propter densissimas errorum tenebras, quas non ignorabat per alium expelli posse neminem, quam per optati sponsi aduentum. adhæc desiderabat ijs frui bonis, quæ spōso inesse non dubitabat. nimirum pulchritudine, potentia, diuitijs, sciebat Regem Regum esse, & Dominum Dominantium, Regem gloriæ, & Principem Pacis. sciebat pulcrum, *cuius pulchritudinem sol & luna mirantur, speciosum forma præ Filijs hominum*. nouerat totum esse desiderabilem, *in quem Angeli desiderant prospicere. desiderium collium æternorum*, quia ipsi colles æterni, hoc est, antiqui Patres ab initio nascentis mundi Messiam desiderabant. non ignorabat esse potentem; *potestas enim eius à mari vsque ad mare*. esse diuitem! D *Gloria, & diuitiæ in domo eius*, & torrentes in eo esse voluptatis; legerat honorandum esse muneribus, *Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent*. dixerat cunctas illi gentes obsequuturas fore; *omnes gentes seruient ei*; cuius futura erat laus immensa: omnes enim gentes magnificant eum. an non igitur tanti sponsi optandum erat osculum, in quo caro carni iungitur, & spiritus spiritui sociatur? vt sic & Christus per carnem Ecclesiæ iungeretur, & Ecclesia eius Diuinitati per spiritum sociaretur.

4. Quantopere Christi aduentus olim desideratus.

Accendebant, & inflammabant hæc Ecclesiæ vota, desideria diutissimè dilata, & vtrimque sponsi, sponsæque amor mutuus. qua de re lege

lege D. Ambro. ser. 1. in Psalm. 118. & D. Chrysost. homilia de turture tom. 5. hinc illę voces: *Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum; aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* Isai. 45. & iterum: *Vtinam disrumperes cœlos, & descenderes.* Isai. 64. quapropter merito *desideratus cunctis gentibus* est appellatus Messias. Aggæi 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus, vt intelligas,* inquit, Richardus Victorinus lib. de Incarn. parte 1. cap. 8. *In omni gente aliquos aliquando in eius desiderio flagrasse.* erat igitur eius aduentus à multis gentibus præcognitus, & ardenter desideratus. proinde non est dictum, *veniet* desiderandus, *sed desideratus cunctis gentibus*, quod ergo de Salomone dixit Regina Saba 3. Reg. 10. 8. multo verius dicebat Ecclesia sponsi aduentum suspirans: *Beati viri tui, & beati serui tui, qui stabunt coram te semper, & audient sapientiam tuam.* quàobrem vt ibidem dicitur: *Magnificatus est Rex Salomon super omnes Reges terræ diuitijs, & sapientia, & vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius;* quanto magis Christi vultus, & sapientia desiderabilis erat, & expetenda.

5. Dauid ille egregius Dei Vates præ nimio desiderio sibi factæ promissionis de futuro Messia suo de sanguine propagando, quid dicat audi Psalm. 118. 81. *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui.* quæ verba Ambrosius eleganter exposuit, & piè in eundem Psalm. serm. 11. *Vt de vsu,* ait, *capiamus exemplum, quicquid est, quod vehementer expetimus, nisi eius maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intentione lassare: amor impatiens diu, nocluq; si diutius potiendi desideria differantur, ipsa deficit expectatione, dum sperat; in quo vtiq; non finis amoris, sed incrementum est. & quicquid est desiderabile, si non cōtingat desideranti, deficit in illud, & quasi ipsam deponit animam, qui desiderat: si tamen spes propior assurgat, dat vires spes proxima: si autem absentia sit dilecti, eo ipso quo absentem desiderat, qui concupiuit, animæ sua patitur defectionē. Itaq; quanto longius illud est quod desideratur, tanto magis deficit, qui desiderat: idem ergo deficere est, in id vnumquemq; tot studijs migrare, quod diligit; illud cogitat, illi adhæret, illud personat, quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur: vt si mater filij exspectet præsentiam quemadmodum expectabat Tobiæ vxor filium peregrinantem, deficiēs à desiderio, & in angustijs constituta, & tanquam resoluta viribus quid enim aliud, nisi defectum quendam eius verba significant? sed quò magis lassatur affectus, eo amplius amor crescit; quò diutius abest qui desideratur, eò expectantis desideria maiori quadam vi amoris ignescunt; caro deficit, sed cupiditas alitur, & augetur. hinc ergò colligere possumus, quid sit, defecit in salutare tuum anima mea.* Hæc Ambros. his similitudinibus Dauidis, ac Patrū desideriū exponens. de hoc eodem Patrum desiderio videat lector quæ diximus prima parte dilucidationum capite quinto, digresione sexta, nu. 1. 2. 3.

6. *Diliges Dominum Deum tuum*] de dilectione hic & sequenti digresi. agendum erit aptè ad mores. colligemus quæ magis vtilia videbuntur. & primus accedat Honorius, qui scribens in ea verba Canticorum 8. 7. *Aqua multæ non potuerunt,* &cæt. docet quid sit dilectio, & quis eius auctor. *Videndū,* inquit, *quid sit dilectio. Dilectio est magna appetitio alicuius rei perfruendæ, quā quis habere cupit. hæc diuiditur in duo, in dilectionem videlicet Dei, & proximi. dilectio Dei est, omnia commoda, & incommoda contemnere caussa perfruendi Deo. hæc tribus verbis impletur, vt diligamus Deum ex tota anima, ex tota mente, ex tota virtute, id est, sensu, & ratione, & intellectu. dilectio proximi est priuata commoda postponere gratia perfruendi amico. hæc per duo præcepta impletur, scilicet quod tibi fieri non vis, alij ne feceris, & quod vultis vt faciant vobis homines, facite eis similiter. nemo vult damnum pati? nemini faciat. omnes volunt sibi in necessitate subueniri? alijs in necessitate subueniant. hoc totum per illud impletur, declina à malo, & fac bonum* (Psalm. 36. 37.) *proximo damnum non inferre, est à malo declinare; in necessitate proximo subuenire, est bonum facere. ideò lex scripta erat in duabus tabulis, quæ continet in se duo præcepta Charitatis.* sic ille, qui cætera vlterius prosequutus docet timorem auctorem esse charitatis, sic scribens. (Dilectionis definitio.) (Dilectio duplex est, Dei, & proximi, & quid vtraque.)

Timor est auctor charitatis. est aūt timor anxietas periclitandi, qui diuiditur in duo, videlicet in seruilē & filialē timorem. seruilis timor est malum deuitare ne supplicium à Domino luat, filialis timor est bonum facere, ne offensam Patris incurrat. seruilis timor animam penetrat, vt ferrum acutum corium terebrat: timor, filialis dilectum animæ inducit, vt animam alliget Deo, sicut seta linū inducit, vt coriū colliget: ferrum durum est seruilis timor, seta minus dura est filialis timor, linū lene est dilectio. ferrū, & seta exeūt, linū intus permanet: sic charitas timorē expellit, ipsa intus remanet. item timor diuiditur in duo, est enim timor Dei, & timor sæculi. de timore sæculi dicitur: perfecta Christus foras mittit timorem 1. Io. 4: 18. *timor Dei est veneratio Dei, qui habet duas species cum amator Dei timet se vel aliquid de mandatis Dei neglexisse, vel non ad placitum mandata Dei omnia impleuisse. timor autem sæculi habet quatuor species, quæ sunt timor vilitatis, cum quis malum perpetrat, ne alijs vilis appareat, v. g. cùm quis homicidium, vel adulterium facit, ne homicidis, & adulteris vilis sit. timor fragilitatis est, cum quis malum, scilicet homicidia, vel rapinas, vel incendia perpetrat, ne à Dominis suis temporalia beneficia perdat. timor mundanus est, cum quis malum deuitat, ne supplicium luat, vt puta cum quis deuitat furtum, quia timet suspendium; vel diuitat sacrilegiū, quia timet crurifragium* (alioqui facturus.) *Timor seruilis, vel Iudaicus, cum quis legis mandata facit, ne à lege damnetur. duæ species priores impellunt ad malum, duæ sequentes retrahunt à malo; quas omnes charitas foras mittit, quia sola dilectione iustitiæ bonum facit.* sed aduerte cum hic auctor dicit timorē filialé esse vt setam, quæ exit inducto lino; id est dilēctione, esse intelligendum id de timore filiali imperfecto, qui habet annexum seruilem adhuc, & dici solet initialis; is enim per perfectā charitatem quantum ad seruilem cum illo cōiunctum expellitur. alioqui filialis timor manet cum charitate; & ex illa oritur. seruilis quoque aliquis bonus esse potest, qualis est pęnarum inferni; vnde quis retrahatur ne velit male agere, non quod in pęna ponat summum malum; stat cum imperfecta adhuc charitate, & multo magis initialis. hinc patet quid sit dilectio- (7. Timoris definitio. Diuiditur in seruilem & filialem & quid vterq.)

 lectio-

dilectio,& quod timor charitatem inuehere in animam soleat. iam de dignitate charitatis dicamus.

DIGRESSIO II. MORALIS.

De dignitate,& præstantia charitatis.

1\. Confertur charitas cum gratia.

SVNT sanè tot laudes,& encomia charitatis,tanta dignitas,tantus fulgor,vt nullum sit inter dona Dei. vnam si demas gratiam, quod cum illa comparari pssit. gratia enim, vt hoc obiter attingam, perfectiorem non dubito esse charitate, tum quod maior quædam est participatio diuinæ naturæ, quam sit charitas; tum quod gratia charitatem respicit, sicut natura proprietatem; tum denique quia formaliter constituit filium Dei adoptiuum, & hæredem,& quasi Deum per participationem, cum reddat hominem diuinæ consortem naturæ. cùm verò Ioannes dicit: *videte qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur, & simus*. non accipit charitatem pro principio disponente,vel præparante hominem ad diligendum Deum, sed quatenus significat interdum integrum vinculum amicitiæ inter hominem & Deum; quomodo fortè & Paulus sumpsit, dum dixit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per inhabitantem spiritum eius in nobis*, ita enim complectitur non solum habitum, quo diligimus Deum, sed etiam gratiam, qua nos diligit Deus,vel potius ad quam aliquo modo primo,& per se terminatur amor, & amicitia Dei erga nos.sic Euseb. lib.de præpar. Euang. cap.1.& Bernard.homil.83. in Cant.explicant hoc vocabulum charitatis aliquando sumi: quamuis etiā ratione sui actus dici possit charitas Filium Dei facere;disponit enim dilectio ipsa ad hoc hominem vt diligatur à Deo, & ita dicitur Ioa.14.21. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo.* formaliter tamen gratia est, quæ, vt dat esse diuinum,dat & esse Filium Dei adoptiuum.

2\. Confertur charitas cum lumine gloriæ.

Porrò tanta est gratiæ excellentia,vt si conferatur cum lumine gloriæ,& clara Dei visione, quicquid aliqui dixerint, arbitrer eam in genere,vt aiunt,entis, vel qualitatis esse perfectiorem,nam etiam respicit lumen ipsum gloriæ tanquam essentia potentiam; visionem verò velut principium remotum suam operationem.quamuis non sit negandum, quod in ratione actus secundi,& vltimi,visio gratiam præcedat.adde,quod nondum constat,vtra perfectior affectio,& qualitas sit,charitasne, an lumen gloriæ,vnde fit,vt qua ratione præfertur gratia charitati, possit præferri & lumini gloriæ.hæc quæ de gratiæ dignitate diximus, esse de sententia Francisci Suarij viri doctissimi audio,in disputationibus de gratia. qui etiam affirmat gratiam esse qualitatem summe perfectam, quæ fortasse de potentia absoluta esse queat.nā vt ipse ait,cūvisio sit summe perfecta in specie visionis creatæ, fit, vt forma illa,cui talis visio debetur, tanquam connaturalis beatitudo,& hæreditas,hoc est,ipsa gratia,cui,quā dat esse diuinum, competit diuina filiatio formaliter,ac propterea beatitudo, & hæreditas; summe etiam perfecta sit necesse est. Adde quod charitas sola, non satis est vt faciat amicum Dei,nisi adsit gratia; nam amicitia præter mutuam beneuolētiam exigit proportionem, & æqualitatem quandam ex Arist.8. Ethic. ca. 7.& lib.9.cap.8.ait enim inter alia, quod licet sit aliqua amicitia excellentiæ, vt esse posit opus est, vt inferior ad conuenientem dignitatem attollatur,quo fiat congrua proportio, & communicatio bonorum, cuius rei optimum exemplum habes 1.Machab.10. vbi Alexander volens contrahere amicitiam cum Ionatha, prius ad illū misit purpuram, & coronam auream. quare Hierony.dixit in Mich.7.*amicitia pares aut accipit, aut facit*. cùm ergo proportio hæc, seu proportionalis æqualitas inter Deum, & hominem non fiat ratione amoris, cùm posit esse perfectus ex natura sua amor,& non amicitia, (amat enim Herus vel dominus seruum fidelem, sed non dicitur eius amicus, nisi extollat eum) hinc fit, vt nisi adsit gratia, per quā formaliter fit æqualitas (dat enim esse diuinum) non posit constare amicitia inter Deum,& hominem. Verum licet charitas inferior sit gratia, hinc tamē incipit ei dignitas, quod nulla sit magis cum gratia coniuncta, atque connexa,nulla magis indiuulsa eius comes, nulla certior nota præsentis gratię sicut charitas.

Veteres Patres innumeris,& incredibilibus encomijs hanc virtutem inprimis extollunt. 3.

Extollitur charitatem auctoritate Patrum.

Tertullianus de patientia vocat eam summum fidei Sacramentum,Christiani nominis thesaurum, quam Apostolus totis viribus Spiritus sancti commendat. Clemens Alexandrinus in Paren.præcipuum hominis Christiani munus. Cyprianus de patientia: Fundamentum pacis, tenacitatem ac firmitatem vnitatis, quæ & opera, & martyria præcedit. Nazianzen epist. 20.ad Euseb.doctrinæ nostræ caput. Hierony. ad Theophil.in Ioann.Hierosl.cunctarum virtutum matrem.Emphrem. doctrin. de humil. omnium virtutum columnam. Chrysost.lib.2. de sacerd. antecellere omnibus Dei donis August.serm.53.de tempore: arcem omnium virtutum;Prosper l.3.ca.13. affectionem omnium potentissimam in omnibus semper inuictam, actionum bonarum summam, salutem morū, finem cœlestium præceptorum, mortem criminum, vitam virtutum,&c.Cyrill.Alexand. in 13.Ioann.omni virtute constantem. Grego. lib.6.epist.60.Matrem,& custodiam omnium bonorum.Bernar. epist.2. hominum matrem, & Angelorum,non solum quæ in terris,sed etiam quæ in cœlo sunt pacificantem. Vide nostrum Ioann. Busæum in amœno illo suo viridario V. charitas.

Quod si summæ laudi iure tribui solet summa potestas, hinc quoque maximè commendāda est charitas. etenim incredibilis planè est huius virtutis potentia, inuictum sanè robur, inexpugnabiles vires. audi quid Philo Carpathius de ea scribat in Cant.cap.8.v.7.*aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem*,&c. *qui diuina*, inquit, *charitate vallati sunt, atq, muniti, & si vi tentationum sæpe premuntur, & diaboli insidijs, ac mundi turbidinibus velut ingruentium imbrium*,

atq;

atq; fluuiorum impetu, patiuntur, nunquam tamen euelli, nusquam expugnari possunt; sed inuictam semper, atque inconcussam vim amoris tuentur illæsi, diuina gratia protegente. cum enim alias sponsa veluti flammarum ignis esse dixit, ardore Spiritus sancti accensam animã nullis aquis, hoc est, perturbationibus, & viribus populorum, atque pressurarum, non modo exstingui, sed ne quidem vinci posse declarat, adeò vi cœlestis amoris in Deo ipso roboratur, & crescit. hic enim cœlestis ignis non aquarum fluctibus, non fluuiorum impetu, non vllo ventorum turbine extingui potest, quin flatibus aduersis in dies magis ac magis accenditur, inflammaturq; vehementius, nec vlla quamuis maxima, rerum iniuria lædi potest; scriptũ est enim: Quicunque audierit verba hæc, & fecerit, comparabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam super firmam petram, descendit enim pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, in eamq; impetum fecere, nec ipsa tamẽ corruit. fundata enim erat super petram (Matth. 7. 24.) *hoc igitur igne salutari, qui consumit nec absumitur, qui ardet, nec amburit, inflammat, nec lædit, conflagremus oportet, de quo Saluator dixit: ego veni mittere ignem in genus humanum, & quid volo nisi vt ardeant?* ex Luca 12. 49. Aduerte quod cum Philo alas sponsæ nominat veluti flammarũ ignis, respicit verba illa: *Lampades eius, lampades ignis, atq; flammarum.* vox enim hebræa, Risphe, significat prunas copioso lucentes, & candentes igne, & præ copia illius scintillãtes, & stricturas, scintillasq; emittentes: Vnde vox traducta fuit ad omnia missilia, atque volatilia. quare septuaginta loco, *Lampades*, à volatus celeritate πτέρυγας, alas, seu volatilia verterunt.

5. Rectè proinde Cant. 8. 6. dicitur: *fortis est vt mors dilectio.* quod August. in Psalm. 121. declarans; *Magnum*, inquit, *verbum, fratres, valida est sicut mors dilectio. magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis. quis enim resistit morti? Resistitur ignibus, vndis, ferro, resistitur potestatibus, resistitur regibus. venit vna mors, quis ei resistit? nihil est illa fortius. propterea viribus eius, charitas comparata est. quia enim ipsa charitas occidit quod fuimus, vt simus, quod non eramus, facit in nobis quamdam mortem dilectio. ipsa morte mortuus erat, qui dicebat: Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. ipsa morte mortui erant, quibus dicebat. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* D. quoq; Greg. eadem verba expendens: *Fortis est vt mors dilectio. Benè*, inquit, *procul dubio fortis vt mors dilectio esse dicitur, quia dum per dilectionem à vitijs mortificamur, quod mors agit in sensibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus mentis. sunt enim nonnulli, qui sic diligunt Deum, vt omnia visibilia negligant, & dum in æterna, mente tendunt, ad omnia temporalia penè insensibiles fiunt. in his nimirũ vt mors dilectio fortis existit, quia sicut mors exteriores corporis sensus ab omni proprio, & naturali appetitu interficit, sic dilectio in talibus virũ omnia terrena desideria contemnere mentem alias intentam compellit. Huiusmodi mortuis, & viuis dicebat Apostolus: mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* Coloss. 3. 3. *hi procul dubio vitam suam cum Christo abscondunt, quia dum omnia, quæ videmus, postponant his, quæ non videmus, in beatitudine, scilicet Christi veraciter, & secrete viuunt. quia enim falsam vitam despiciunt, quæ visibiliter apparet, in vera vita se abscondunt, quæ non nisi inuisibilibus oculis se manifestat.* magna igitur est charitatis potentia, magnum robur.

6. *Charitas militari vexillo assimilatur.* Verum quis verbis satis consequi posit quantum illa pro Christo certantibus robóris, & fiduciæ addat? Vexillum militare est charitas, quod incredibilem nostris hostibus metum inijcit, quo conspecto, sicut illos ingens animæ defectio, ac virium inuadit, ita Christianis militibus incredibilem in modum animos addit, & vires sufficit. hoc significant ea verba Cant. cap. 2. 4. *Ordinauit in me charitatem*, in quẽ locum sic scribit Martinus Delrius: Quemadmodum milites in periculo ad suum sese vexillum recipiunt; sic quotquot in Ecclesia militant ad vnam charitatem omnes confluant necesse est: quia hac velut tessera filij Dei à ceteris dignoscuntur; & Deus tunc nos suæ militiæ ascripsit, quando charitatem in cordibus nostris diffudit: quisquis hoc vexillum repudiat, & mortuam fidem sequi mauult, transfuga est, infidelis est. hoc nobis hebræa verba significant. noster interpres loco vexilli ordines militum, licet obscure substituit. nam *ordinauit in me charitatem*, non aliud est, quam si dixisset, statuit me sub vexillo charitatis, iussit in me hoc ordine militare: in hoc ergo ordine, in hac amoris vexillatione, stationem nostram ne deseramus. etenim sub hoc vexillo positos fugient, quamuis innumeræ dæmonum phalanges, & à nobis auersæ in turpem fugam illico se conijcient.

7. Illud est aduertendum, hæc verba: *ordinauit in me charitatem*, rectè interpretari ita nos posse ex Heb. *Vexillum eius super me, amor.* vt sit sensus: dilectus meus sustulit super me vexillum suum, hoc est, charitatem. porrò eleuatio vexilli (quod benè obseruat Gislelius in hunc locum Cant.) in Scripturis sacris tribus modis solet vsurpari, vel ad designandam populi conuocationem vt Esai. 62. 10. *Præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & eleuate signum ad populos*: vel ad indicendum bellum: Hierem. 51. 27. *Leuate signum in terra, clangite buccina in gentibus, sanctificate super eam gentes*; & Isai. 5. 26. *Et eleuabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ, & ecce festinus velociter veniet.* vel ad significandum propositum itineris ducem, ita cùm mouebant castra Israelitæ in deserto, singulæ tribus erigebãt vexilla; vt vnusquisque proprium sequeretur; similiter, & cum castrametabantur singuli iuxta proprium vexillum castra locabant Numerorum 2. 2. *Singuli per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametabuntur filiorum Israël per gyrum tabernaculi fœderis.*

8. Igitur cum sponsa, vel Ecclesia ait: *ordinauit in me charitatem.* i. ex hebræo, *vexillum eius super me, amor*; significat in primis se ad charitatem, tãquam ad proprium Christi vexillum à Christo esse conuocatam, quod Ioann. 15. 17. docemur illis verbis: *Hæc mando vobis vt diligatis inuicem.* & 13. 34. *mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* nimirum hoc præcepto charitatis, vt suo proprio vexillo, ad perfectionis apicem dux ipse Christus à Deo missus, suos milites aduocat, & inuitat, vt & alibi inquit, cũ de dilectione loqueretur Matth. 5. 48. Esto-

5.48. *Estote vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* indicat deinde illis eisdem verbis eadem Ecclesia sponsa Christi, ad bellum se quoque vocari sublato charitatis vexillo. nam cum militia sit vita hominis super terrā, aptè satis charitas pro vexillo proponitur militanti Ecclesiæ vt quanto studio sit conseruāda, & ab hostium insidijs defendenda, quisque intelligat, nam quia nihil æquè est in bello, quod magis milites totis viribus seruare contendunt, ac vexillum (hinc enim vitam, hinc victoriam pendere arbitrantur) ideò vexillo charitatem, quam supra cætera omnia caram habere, & custodire decet, comparat.

9. Itaq; charitas pro vexillo proponitur Ecclesiæ militanti, vt tanto ardentiori studio accendatur ad dimicandum cum hostibus, qui ipsam maximè charitatem, è fidelium cordibus deprædari, ac demoliri pro virili contendunt. consueuerant nonnunquam Romani duces in confertas hostium acies vexillum proijcere, vt ex Liuio lib.34. vbi Romanorum bellum cum Gallis enarratur, colligere est; quod eo consilio faciebant, vt vehementius militum animos ad recipiendum, & recuperandum illud stimularent. ita Christus summus omnium Imperator, illud ipsum charitatis vexillū tunc quasi in medias inijcit hostium turmas, cum milites suos charitate feruentes, tentationibus concuti sinit à diabolo, mundo carne; cum illos exponit pressuris, persequutionibus, spoliationibus bonorum, impiorum contumelijs, supplicijs, morti deniq; ipsi. & quidem nullo vnquam tempore veri Christi milites magis inflammato studio arma capiunt, bellum ineunt, hostem inuadūt, quam cum charitatis vexillum in discrimen, periculumque adduci vident; nimirum vt charitatis vexillū, à quo toti dependent, & quo amisso sat sciunt omnium bonorum suorum simul iacturam fieri, tueantur. instar omniū sit tibi Paulus egregius Christi miles. cum enim impeti se, atque bello ab hoste vrgeri conspicabatur, sumptis animis, ad vexillum accurrens, eiq; totus inhærens exclamabat. *Quis separabit nos à charitate Christi, an angustia an fames, &c. certus sum, quia neque mors, neq; vita, neq; Angeli, &c. neq; alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Roman.7.5.

10. Postremò illis eisdem verbis: *ordinauit in me charitatem*, seu, *vexillum eius super me amor*; ostendit Ecclesia charitatem tanquam Christi ducis vexillum ante oculos sibi esse propositā, quam semper debeat intueri, sēper sequi, si recto, ac securo tramite velit incedere. neque id mirum videri debet, quod ita velit Christus, vt charitati inhæreamus, vt cū nulla alia re illi magis coniungimur, quam charitate nullo meliore modo ipsum præ nimio generis nostri amore crucem humeris gestantem, & præeūtem imitemur. *estote*, inquit Paulus Eph. 5. 1. *imitatores Dei, sicut filij carissimi, & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos.* vide igitur quanta sit charitatis fortitudo, & simul eius adorare dignitatem. hinc ergo liquet quanta sit charitatis fortitudo, & quanta propterea dignitas. neque hic finis.

11. Eandem huius virtutis præstantiam, varia

A nomina, illustres tituli, egregiæ similitudines, quibus vel à Scripturis, vel à sanctis exornatur manifestè declarant. est charitas excellentior illa via, quā demonstrat nobis Apost. 1. Cor.12. *Excellentiorem*, inquit, *viam vobis demonstro.* Græcè καθ' ὑπερβολὴν, hoc est, *secundùm hyperbolem, & excellentiam.* per hanc sanè viam semper incedendum, & neque ad dexteram, neque ad læuā deflectēdum est, si ad cœleste domicilium tandem aliquando peruenire cupimus. *Ambulate*, inquit Apostolus Eph.5. *in dilectione*; hæc est regia via, quam tenere debemus, quia lex est regalis, teste Iacobo cap. 2. *si tamen legem perficitis regalem secundùm Scripturas: diliges proximum tuū sicut teipsum, benefacitis.* eia igitur Christi milites, agite, *via regia* simul gradiamur, *donec* huius vitæ nostræ *terminos transeamus*, Nu.21. in hanc B viam regiam reliquæ omnes virtutum viæ confluunt, ac ducunt. hęc eadem celsissima scala Iacob est, cui Deus innititur, Gen.28. quæ à terra in cœlum vsque dirigitur, per quam Angeli, & qui inter homines Angelis sunt similes, ascendunt, primum ad Deum amandum, mox descendunt ad proximos iuuandos.

Charitas excellentior via dicitur.

Charitas, quæ Regina virtutum omnium est, cuius in ceteras incredibilis fulgor emanat, soli comparatur, quemadmodum ceteræ virtutes stellis similiores sunt, si cum illa conferantur, stellæ simul omnes sole destitutæ diē efficere minime possunt, ita reliquę virtutes dempto sole Charitatis diuinū animæ afferre splendorem non possunt. ipsa est, quæ ceterarum splendorem sua luce quodammodo obscurat, neque tamen eripit, sed lucem confert. ipsa est, quæ diem efficit virtutibus, tanquā fulgentissimis stellis circumdata, ipsa est, quæ tanquam virtutum mater, vt eam B. Augustin. lib. de ligno vitæ cap.3. nuncupat, virtutes ceteras alit, reficit, roborat, sustinet. quæ si præmoriatur, protinus filiæ, occumbente matre, moriuntur, nam quamuis maneat ea abeunte fides infusa, maneat spes, maneant virtutes aliæ acquisitæ, vita tamen destitutæ relinquuntur. radix est virtutum charitas, viuunt rami, fructusque proferūt, modo viuat radix, ita quoque vna si viuat charitas in homine, & ceteræ viuant virtutes, fructusque pariant necesse est. 12.

Charitas soli comparatur.

D Ex hac radice merita proficiscuntur, quæ sine illa, nulla esse possunt, vt merito Apostolus dixerit 1.Cor.13. *si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita, vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest, sine charitate*, inquit August. lib.15. de Trinit. ca. 18. *potest fides esse, sed non & prodesse.* proinde iure optimo charitas Apo.3. aurum vocatur. *suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum vt locuples fias*, qui charitate priuatus dicit, *Diues sum & locupletatus, & nullius egeo*, nescit quia est, *miser, & miserabilis, & pauper*, &c. verè is diues est, qui Deo plenus est, at qui *plenus est charitate*, vt ait August. Psalm.98. *plenus est Deo.* ergo opulentissimus est. 13.

Sine charitate nihil sumus.

Charitas vinum est, quo inebriatur anima, inquit Guilhelmus Cant. cap.8. in v.2. *dabo tibi poculum ex vino condito, sed non simplex vinum. charitas enim, numquam sola est, nunquam sine alijs virtutibus est. vinum ergo conditum est patientia,* 14.

Charitas vino comparatur.

humi-

humilitate, obedientia, castitate, caterisq; virtutibus. Hæc pigmenta sunt, quibus conditur vinum charitatis. Itaque(inquit sponsa)*dabo tibi poculum ex vino condito, id est, gratiarum actionem ex sancti amoris feruore procedentem. non enim tepidè, vel insipidè gratias agam tibi sed*(vt decet)*in multo feruore, & suauitate amoris. præterea dabo tibi mustum malorum granatorum. non enim tantummodo de feruore, & dulcedine animi gratias ago tibi in mente ipsa, sed verbo & exemplo faciam in amorem tuũ spiritus feruere multorum: in tantum, vt moriendo pro te gloriosi martyres fieri valeant, qui per mala rubea figurantur, quod cùm factum fuerit, erunt malogranata mea. id est, ad gloriam meam in amore Christi rubentia, quotquot per me ad hanc excellentem profecerint charitatem.* Sic ille egregiè. vt habes apud Delrium eodem loco in Cant.

15. Verum illud proprium charitatis est, vt, tãquam cœlestis ignis semper, & ardeat, & luceat in cordibus sanctorum. idem Guilhelmus in ea Cant. verba: *Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum. Lampades,* inquit, *charitatis, id est, in quibus ardet charitas, corda sanctorum sunt. in his sane oleum gratiæ est, quo accenditur, alitur q; ignis charitatis: sine hoc oleo ignis iste friget, quoniam alitũde ardere non habet, quantum habet olei, tantum ardet, & ardendo non minuit sibi oleum, sed auget. Sic enim hoc loco ignis iste alitur, vt tamen ab hoc igne oleum istud nihil dispendij patiatur. itaq; quantũ est oleum in lampadibus, tantus est ignis; quantus ignis, tanta & flammæ, id est, quanta est gratia in Sanctorũ cordibus, tanta charitas; quanta charitas, tantus & zelus. per flammas etenim rectè signatur, & erumpens zelus. flammæ ex igne prodeunt. Zelus ex charitate: & sicut per erumpentes flammas ignis, ita per erumpentem zelum charitas declaratur: habent aũt erũpentes flammæ splendorem, & calorem, sic & zelus charitatis splendet enim proximis, id est, clarè innotescit; quos etiam ad amorem virtutis excitando calefacit. Lampades ergo charitatis, id est, corda sanctorum non sunt vacua & frigida lampades, quales fuerunt virginum fatuarum: sed propter oleum gratiæ quo referta sunt, lampades ignis, atq; flammarũ, quia nimirum ardent in eis amor & zelus; quantum autẽ ardeant, ex eo quod sequitur intimatur. aquæ, inquit, multæ non potuerunt* &c. Hæc Guilhelmus.

Caritas igni comparatur.

16. Sanè charitatem esse ignem dicimus, quem Deus in altari semper ardere præcipiebat Leuitic. 6. 12. *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet Sacerdos subijciens ligna.* hoc igne in ara cordis nostri accenso, omnia nostra desideria, omnemq́ue voluntatem quotidie Deo immolare debemus. diuinus hic amor currus est igneus, quo ascendit Elias in cœlum. Nec dubitandum, quin nos etiam illuc asportaturus sit. quoniam verò Christi Euangelium, lex est amoris, rectè proinde Deuter. 33. scriptum est: apparuisse eum de monte Pharan legem igneam dextera tenentem, quia futurum profectò erat, vt cùm aliquãdo promulgandi Euangelij tempus aduentaret, apparerent Christi discipulis dispertitæ linguæ tanquam ignis, cùm repleti sunt Spiritu sancto. Hic est ignis de quo Christus Lucæ 12. *Ignem, ait, veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur?* Hæc terra cor nostrum est. nam sicut frigidum hoc & infimum terræ elementum in media est mundi sede conglobatum, sic, inquit Stapletonus in promptuario morali Dominicæ 12. cor humanum in medio corporis est constitutum. iubet Deus, vt cor nostrum diuina concipiat, quæ illud immortalitatis studio accendant, & inflamment. *præbe mihi,* inquit Deus Prouerbiorum 14. *fili cor tuum.* totum cor postulat, totum meretur, nec nisi totum ei placere potest. væ qui alienum ignem in corde suo tamquam in thuribulo, ponit, propterea enim Aaronis filij Leuitic. 10. igne combusti sunt, quoniam in thuribulo alienum ignem posuerunt. quid verò aliud ignis alienus in thuribulo est, quàm mundi amor in corde? contra hos vehementer D. Iacobus reprehendit cap. 4. *Adulteri nescitis quod amicitia huius mundi inimica est Dei? quicumq; igitur voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus Dei cõstituitur.* de his & Oseas cap. 10. 2. loquitur: *Diuersum est cor eorum, nunc interibunt.* verè hoc. nam cordis diuisio mors est animæ. non talis Paulus, cuius cor non alium quam charitatis ignem fouebat. *Mihi,* inquit, *mundus crucifixus est, & ego mundo.* & iterum: *iam non viuo ego, sed viuit in me Christus. sic est,* inquit Ansel. epist. 2. ad Vgonem, de corde hominis, & amore Dei, *quomodo de vase, & oleo, nam sicut vas, quanto magis habet aquam, aut alium similem liquorem, tanto minus capit oleum, ita cor, in quantum occupatur alio humore, excludit diuinum.*

DIGRESSIO III. MORALIS.

De dilectione Dei.

1. HACTENVS potiùs in vniuersum de caritate, & dignitate charitatis loquuti sumus. nunc quædam magis speciatim præsertim de dilectione Dei in vnum colligemus. Sunt enim duo charitatis præcepta. dilectio Dei, & proximi, de qua postea. quomodo verò non sit tertium præceptum de amore sui, diximus in scholijs num. 17. Porrò hæc duo præcepta sunt veluti duo crura illa, de quibus Cantic. 5. 15. *crura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Gregorius Nyssenus homilia 14. duo charitatis præcepta interpretatur esse, mystici corporis Christi, & Ecclesiæ crura, quibus vniuersa Dei lex tamquam cruribus facilè percurritur; quæ etiam rectè columnæ marmoreæ appellantur, quia *in his duobus præceptis tota lex pendet, & Prophetæ.* Matth. 22. 40. hæc item siue crura, siue columnas dici, ait Nyssenus fundatas, & innixas super bases aureas, nimirum super Dei, & proximi charitatem, cui innititur vniuersum vitæ spiritualis ædificium.

2. Sed enim primum illud præceptum charitatis Dei, *maximum, & primũ* vocatur à Christo Matt. 22. 38. & iure quidẽ multis de causis. primum quia præcipuè, & maximè à Deo præceptum, accuratè, ac sedulò à nobis quærendũ est, maximam in hac vita pacem, & tranquillitatẽ, in altera vero maximam mercedẽ affert, si impleatur, maximè verò in inferno puniendũ, si negligatur. deinde maximũ mãdatũ dicitur, quia sine eo reliqua nihil sunt; *qui enim non diligit,*

manet in morte 1. Ioan. 2. maximum sanè præceptum est, quo præstante alioqui per se parua, magna euadunt, Matth. 10. *Qui enim dederit calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam*, hoc est, amplissimam accipiet. 3. maximum præceptum charitas, quia mensura magnitudinis, tum hominum, tum Angelorum ipsa est. tanto enim maior, tanto præstantior est, siue homo, siue Angelus, quanto maiorem habet dilectionem. *Quantitas*, ait Bernard. cant. serm. 37. *cuiusque animæ æstimatur de mensura charitatis, quam habet.* quod ex Paulo 1. Cor. 13. confirmari potest. Sit enim quispiam eloquentia maximus, linguis hominum, & Angelorum magna cū auditorum admiratione loquatur, careat autem charitate, paruus est, *æs sonans, & cymbalū tinniens.* sit alius maximus fide, prophetia, scientia, adde, si vis, mysteriorum omnium cognitionem; si sine charitate est, exiguus est; dicam clarius, nihil est sententia Pauli. Finge alium quantumuis largitate maximū, laborum, cruciatuum, mortisq; tolerantia illustrissimum, priuatus aūt sit charitate, pusillus est, nihil illi prodest, videlicet ad æternam gloriam consequendam. iunge simul omnes, & in vnum coge cunctos, diuitijs, nobilitate, honoribus, fortitudine, imperio, adde & quæcūq; in mentem venerint ornamenta, si charitate destituantur vna, non modò non maximi, verùm minimi habendi sunt.

3. Quartò verè maximum mandatum, sine quo nō modò vt dixi nihil magnum sit, nihil excelsum, sed ēt nihil quod Deo placeat: *si quis* enim, inquit Paul. 1. Cor. 16. 22. *non amet Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema, maranatha.* i. à communi Ecclesiæ corpore alienus sit, vel dignus est qui excōmunicetur, seu perdatur. monet aūt Theodoret. hoc interesse inter eos, qui corpora amant, & eos, qui Deū caritatis amore prosequuntur, quod illi in amore socios, ac riuales non ferunt, hi verò nihil magis expetunt, quàm vt multi eumdem Deum secum ament. quare Apostolus: qui Christum non amat, ab Ecclesia resecat. D. verò Ambr. vult significari à Paulo Christum ipsum esse anathema ijs, qui ipsum non diligunt: *sicut illis*, inquit, *qui eum amant, redemptio venturus est Christus, ita qui eum nō amant, anathema sit*; id est, vt illos abominetur, & perdat. quod verò additur *maranatha*, magis Syrum est, quàm Hebræum, vt Hierony. ait, idem est, quod *Dominus noster venit*, vt sit sensus: Dominus quippè noster venit, & quicquid ad humanam salutem pertinet, cumulatissimè præstitit, & indigna pro hominibus passus, & tandem ignominiosissimam mortem pro eisdem subijt, vt iure optimo execratione digni sint illi, qui eum non diligunt, & tanto beneficio ingrati eius fidem aut non complectuntur, aut deserunt. Ambros. & alij de altero aduentu accipiunt ad extremum iudicij diem, ita vt more Scripturarum, quod certo futurum est, verbo præteriti temporis exprimatur, hoc modo: sit anathema vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi. Huc videtur respexisse Clemens epistola 2. dum ait: *Hæc igitur frater Iacobe de ore sancti Petri iubentis audiui, si quis præcepta hæc non integra custodierit, sit anathema vsque ad aduentum Domini nostri* IESV CHRISTI: sic Sanctus Augustinus epist. 178. & alij.

D. Chrysostomus hoc vno verbo (*anathema*) *Vniuersos*, inquit, *perterruit Apostolus: qui membra sua faciebant membra meretricis, qui fratres idolothytorum esu offendebant, qui certos sibi magistros deligebant, quos potissimùm sequerentur, qui denique de resurrectione quoquomodo dubitabāt: vt enim vehemens in Christum amor, & charitas omnia prorsus vitia, atq; peccata longissimè abigit; ita si refrigescat, eis penè omnibus aditum parat. quocirca, qui Christum, inquit, non amat, sit anathema.*

Quintò maximum præceptum charitas est, & supremum locum in Scripturis obtinens, 4.
quod docuit Augustinus Psalm. 103. qui ea verba: *qui tegis aquis superiora eius*, hoc est, cœli; de charitate interpretatus est. nam cœlum, Scripturam sacram, altissimam simul, ac profundissimam significare censet, aquas verò ipsam charitatem: *per Spiritum sanctum diffusam in cordibus nostris.* Romanorum 5. tegit ergo charitas superiora Scripturæ, quia eius præceptum reliqua omnia Scripturæ præcepta excedit. *Quæ sunt*, inquit Augustinus, *superiora sancta Scripturæ? quid inuenimus in Scripturis sanctis superius? Paulum interroga, supereminentiorem viam, si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.* ibidem cap. 131. sic Augustinus. vnde patet charitatem illis aquis, *quæ super cœlos sunt*, esse significatam, *quando enim iussit, vt fieret firmamentum*, inquit D. Augustinus, *inter aquas, & aquas factum est, vt sint aquæ inferiores, quæ perfundunt terras, & sint aquæ superiores remotæ ab aspectibus, tamen fidei commendatæ.*

Sextò maximum præceptum charitas, quia 5.
simillimum Christo facit, veluti in Christum transferens hominem. quod explicans Guilhelmus Cant. 8. in illa: *Pone me vt signaculum* &c. *quam fortis*, inquit, *est mors? amicitias, iunctissimasq; substantias, & quas nihil aliud dirimere potest, animam scilicet, & corpus potenter dissociat. sic & virtus charitatis hominem & mundum, quantalibet sibi pace cohæreant, sola fortiter dirimit, atq; etiā eo ipso hominem Deo cohærere facit. & quidem homo quamdiu per amorem inhæret mūdo, proculdubio mūdum ponit vt signaculū super cor suum, vt signaculū super brachium suum; mundo se intus, & foris voluntate, & opere vt signaculo imprimit. & quanto magis illi per amorē imprimitur, tāto illi cōformior efficitur: sed caritas hominē mundo conformē transformat, quia vt signaculū, ita & formā mutat. hominem ab amore mundi potenter auellens, insigniendū nouo signaculo Christo imprimit, & sic per expressionem nouæ formæ veterē expellit, & quanto magis hominem ab amore mundi separat, tanto magis illum per conformitatem Christi transformat: cùm aūt perfectè fuerit transformatus, hilari cōsciētia cū Paulo dicit. Viuo ego iam nō ego, viuit verò in me Christus. & illud eiusdem Apostoli: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.*

Septimò hinc fit, vt quoniam caritas Christo simillimum facit, & ipsa maxima pulchritudo sit, omnem aliam exsuperans virtutum pulchritudinem, & pulcherrimum efficiat eū, in quo est: id quod terreno amori nulli conceditur, vt proinde ob id tantùm maximum quòque dici debeat charitatis præceptum. quod 6.

D. Au-

D. August. tract. 9. in epist. Ioa. egregiè docet: *diligendo pulchri efficimur*, inquit, *quid facit homo deformis, & distorta facie, si amat pulcram? aut quid facit fœmina deformis nigra, & distorta si amet pulchrum? numquid amando potest esse formosus, quando in speculo videt, erubescit faciem suam leuare ad illam formosam, quam amat. quid facit vt pulcra sit? expectat, & expectando senectus additur, & turpiorem facit, non est ergo quod des illi consilium, nisi vt compescat se, & non audeat amare impar imparem. Anima nostra fœda est per iniquitatem, amando Deū pulcra efficitur. Qualis amor est, qui reddit pulchram amantem? Deus autem semper pulcher est, nunquam deformis: amauit nos prior, qui semper est pulcher: & quales amauit, nisi fœdos, & deformes? non ideo tamen, vt fœdos dimitteret, sed vt mutaret, & ex deformi pulchrum faceret. Erimus pulchri amando Deum, qui pulcher est: quantum in te crescit amor, tantum crescit pulchritudo; quia ipsa charitas est animæ pulchritudo.*

7. Iam verò consideremus ea, quæ in nobis Dei amorem excitare possunt. imprimis ergo accendit Dei charitatē, eamq; exsuscitat in nobis videre, quod naturæ nostræ valdè conueniens, & maximè rationi consentanea sit. etenim natura vnicuiq; rei insitum est, vt finem suum aliquo modo appetat. atqui Deus vltimus finis noster, & tota nostra beatitudo est, neq; est aliud, in quo hominis voluntas omninò cōquiescat. est igitur hic appetitus Dei & amor nostræ naturæ consentiens, & maximè congruus; quamuis illum solis naturæ viribus consequi minimè valeamus. Naturale item est, vt vnaquæq; pars suum totum diligat; at Deus quasi totum quoddam nostrum est, nosq; particula eius, non per naturam, sed per gratiam, quę nos consortes naturæ diuinæ fecit. Ad hoc, secundùm naturam fit, vt illud amemus, quod nostrum est, amat enim vnusquisq; quod suū est, pater filium, filius patrem, sponsa sponsum, rusticus agrum &c. atqui hic audiuimus: *diliges Dominum Deum tuum.* est enim pater noster propter in nos collata beneficia innumera; est noster Dominus potestate; Deus noster electiōe. elegit enim nos in filio suo renatos in peculiū, & populum suum, vt olim in Abraham, Isaac, & Iacob dilectis amicis suis veterem populum elegerat; postea verò etiā nouo redemptionis beneficio filius ipse Dei Deus, factus est caro nostra, & frater noster, cū quo communem Patrem habemus in cœlis, quo eum nomine quotidie inuocamus. neq; nō est naturale cur filius Patrem, seruus dominum, populus regem, frater fratrem suum, & carnem suam diligat. quis ergo negare audeat præceptum hoc dilectionis Dei valdè nostræ naturę, ac rationi congruum, & consentaneum esse?

Argumenta quædam ad amorem Dei excitandum.

8. Id quod & hac ratione confirmare possumus. Animaduertere siquidem est, quæcumque à Deo in lucem hanc edita sunt, suum certum locum, ac finem sortiri, in quo tamquam in suo centro tandem conquiescant. si ergo quis attētè consideret, intelliget sanè nihil esse in rebus creatis, in quo tanquam in termino, & certo loco planè conquiescat homo. cùm igitur nihil inter res creatas sit, quod hominis appetitum explere possit, clarissimū hoc argumentum est, non esse propter cæteras res, quæ à Deo condi-

A tæ sunt, factum hominem, sed propter solum Deum. ipsum esse centrum, ipsum certum locum, ipsum finem, ac beatitudinem hominis, ipsum denique veram, solidamque hæreditatem, vt dicere possit. *Dominus pars hæreditatis meæ, & portio mea in terra viuentium.* Itaque quemadmodum auibus naturalis est aër, & piscibus æquor, sic proprius hominis locus est Deus, & frustra alibi quærit vbi quiescat. *Fecisti*, inquit Augustinus, *nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec conquiescat in te.* Auiculæ caueis inclusæ, tametsi optimis cibis copiosè nutriantur, numquam tamen quiescunt, verùm perpetuò saltitant, egredi è cauea quærentes, vt ad proprium, & optatum aeris elementum tandem aliquando perueniant; sic animus noster, veluti quadam corporis cauea B inclusus, vtcumque falsis cupiditatibus deprauatus, & fluxis istis caducisque bonis intentus, quietem tamen, & satietatem, nisi in solo Deo inuenire non potest. propterea Deus hominem solum ad suam imaginem, & similitudinem creauit. vide igitur, atque iterum diligenter attende, ô homo, cuius sis imago, & inscriptio, sanè non alterius, quàm Dei. Redde ergo quæ Dei sunt Deo; da te totum Deo, illum cole, illum toto corde, tota anima, totis viribus ama, extra quem nusquam quietem, nusquam verum gaudium, nihil quo perfectè explearis, deprehendes. Hæc pluribus Stapletonus prosequitur Domin. 12. post Pentecost.

Verùm diligens meditatio diuini erga homines amoris, maximum adiumentum est ad accendendam in nobis diuini amoris flammā. 9. C audi igitur quid sacræ literæ de propensa Dei in nos voluntate contineant. Primum nobis proponunt ingens illud amoris opus, quo nos è nihilo eduxit, & creauit, cùm tamen nihil ipse nostri egeret, qui totus ex sese aptus est, neque ab vllo vnquam pendere potest. Deut. 32. 6. *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Sed neque quicquam isto inferius est alterum amoris opus, quo nos semel conditos perpetuò conseruat. Psalm. 103. 28. 29. 30. *Dante te illis colligent; aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* est tertium maximum, & incomprehensum amoris opus, quo à diaboli nos tyrannide exemit per redemptio- D nem, & de eius potestate, & faucibus extraxit. *Ecce*, inquit Isai. 62. 11. *dicite filiæ Sion, ecce Saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo, & vocabunt eos, populus sanctus, redempti à Domino. tu autem vocaberis quæsita ciuitas, & non derelicta.* Verùm quis quatuor illa amoris opera satis explicet? prædestinationis dico beneficium, & vocationis, iustificationis, denique glorificationis, quę vna sententia breuiter cōplexus est Apost. Rom. 8. 28. *quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus. quos autem prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit; quos autem iustificauit, illos & glorificauit.*

Ostendit ex Scripturis diuinum amorem erga nos.

Cæterum

10. Cæterùm tanta est diuini amoris magnitudo, vt omnem in se amorem cuiuscumque complectatur, & longo post se interuallo relinquat. hinc fit vt se patrem, & matrem omnium nostrum vocet in Scripturis Ier. 31. 9 *factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est.* & Isa. quoque 66. 13. *quomodo si cui mater blandiatur, ita & ego consolabor vos.* & cap. 49. 15. *numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.* Tantus est enim eius amor, vt in modum amantissimæ matris quodammodo nequeat filios obliuioni tradere. quin in hoc etiam matrum omnium amorem longè exsuperat, quia neutiquam instar plurimarum matrum filios suos nutricibus alēdos tradit; verùm ipse cum materno, paternoque amore etiam nutricij dilectionem filijs suis exhibet; hinc illæ voces amoris plenissimæ Oseæ 11. 3. *Ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachijs meis, & nescierunt quòd curarem eos.* Quid, quod etiam hominum se filium effecit, & hoc titulo non rarò gloriari visus est. hinc enim factum est, vt se filium hominis nuncuparit, ne hūc nobis amorem non exhibuisse, & superasse etiam crederetur. magno olim Ecclesia desiderio tenebatur, antequam Dei filius hominem indueret videndi illum, & tanquam fratrem habendi, quod desiderium ostendit sponsa Cantic. 8. 1 *quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te?* expleuit ex suo aduentu hoc Ecclesiæ desiderium Christus, nostram carnem iam indutus, vnde Apostolus Heb. 2. 11. *non confunditur*, inquit, *fratres eos vocare; dicens: nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te:* & v. 17. *nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: vnde debuit per omnia fratribus similari*, & ne quid deesset tanto amori, etiam & se eiusdem Ecclesiæ amicum exhibuit fidelissimum; fit enim non rarò, vt amicitiæ amor tam magnus sit, tam constans, vt fraternum etiam excedat; ideo talem se amicum gessisse ipsum docuit sponsa Cantic. 5. 16. *talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filiæ Ierusalem.* His ergo & similitudinibus, & nominibus ostendit Scriptura immensam illam diuini amoris magnitudinem, quāuis nullis quanta planè sit verbis, exprimi queat. Quis igitur ad tam dulcem patrem, ad tam carissimam matrem, fratrem, amicum, filium super omnia amandum non vehementer excitetur? quis suum Creatorem, Conseruatorem, Redemptorem, quis vt vno verbo dicam largissimum benefactorem suum non totis viribus amet, & magno studio complectatur.

11. Quod si non alia essent, quæ diuinum in nobis amorem exstimularent, certè vnum illud sufficeret argumentum, quod in DEO omnes rationes, omnes tituli cumulatè reperiantur, quibus excogitari potest amore aliquis esse dignus. Nam si sapientiam admiraris, & suspicis, nullibi eam magis inuenies, quàm in Deo, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.* Colossens. 2. 3. si pulchritudinem amas, *speciosus est forma præ filijs hominum, & claritas Dei illuminauit eam* (*Ierusalem*) *& lucerna eius est agnus*, & *in quem desiderant Angeli prospicere* 1. Petri 1. 12. *& adimplebis me lætitia cum vultu tuo* Psalm. 15. 10. si te potentia oblectat, si fortitudine delectaris ipse est *Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio.* si amore gloriæ, & diuitiarum tangeris, nonne *gloria & diuitiæ in domo eius*, nonne ipse est, *quem laudant astra matutina?* an non *Cœli enarrant gloriam eius?* fortassis voluptate caperis? non desunt illi veræ, & immensæ voluptates, cui dicitur. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* si cibi saturitas cordi est. si rerum abundantia placet. *Inebriabuntur ab vbertate domus eius, qui possident eum.* Denique nihil est bonum, nihil pulchrum, nihil excelsum, quod non cumulatè, & suprema quadam ratione sit in Deo, vnde est quicquid boni esse, aut vspiam inueniri potest.

Quocirca propter seipsum Deus super omnia amandus est; sed si non propter seipsum, saltem propter teipsum, Deum ama. Proprium enim tuæ voluptatis obiectum, ipsum bonum est; insitum autem est omnibus natura, vt bonum appetant, ita vt nihil prorsus diligatur, nisi speciem habeat aliquem boni; cùm igitur Deus totius sit bonitatis fons, & cuiusque nostrum supremum bonum, necessario super omnia diligendus est. Si radium exiguum bonitatis eius in aliqua creatura amas, & guttula fontis huius admirandum in modum tibì placet; qui fit, vt solem ipsum iustitiæ, & perennem bonitatis fontem non admireris, ames, colas? satis ad rem nostram accommodatè Diuus Basilius allata etiam in medium similitudine hoc ipsum docuit lib. de vera Virginitate, *sicut is*, ait, *qui in sole magistrum alloquitur, non magnoperè curat intueri vmbram manuum ipsius motum consequentem, totiusq́; formæ lineamenta imitantem, sed totus ex ore præceptoris pendet: ita anima humana omnem corpoream pulchritudinem nonnisi vmbram diuinæ reputans, ideoq́; eam vel non inspiciens, vel certè negligens, ad præceptorem, sponsumq́; suum Deum tota intentione conuersa huius tantum pulchritudinem admiratur, & præcepta exequitur.* Sic ille, & verè. Deus enim non modò bonus, sed ipsum bonum est. ob id rectè August. *bonum hoc*, inquit, *& bonum illud, tolle hoc, & tolle illud, & vide ipsum bonum si potes; ita Deum videbis non alio bono bonum, sed bonum omnis boni.* quare idem Aug. ait: *quid per multa vagaris homuncio quærendo bona animæ tuæ, quærendo, & non inueniendo? ama vnum bonum, in quo sunt omnia bona, & sufficit.* hoc intellexerat D. Franciscus, & ideo identidem repetebat: *Deus meus, & omne bonum meum.*

Cæterum plurima fiet ad amorem diuinum accessio in nobis, si ille cum aliarum rerum amatoribus conferatur; nam experientia ipsa constat, quod si quis amet, & persequatur mūdi honores, & gloriam, si opes, ac prædia, si corporis, ac sensuum voluptates, si coronas, & imperia, si homines quoscumque diligat, non posse in eis pacem, & tranquillitatem, & cordis quietem inuenire. afferūt potiùs huiusmodi amores perturbationum, & amaritudinis plurimum: interdum satiant, numquàm explent. cùm contra amoris Dei ea sit natura, vt plurimū dulcedinis, ac suauitatis afferat; quod ille 13.

Contra mūdi amorem:

agno-

agnouit, qui dicebat: *renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Psalm. 76. quemadmodum enim si ossa in humano corpore laxentur, numquam inuenire poterit homo requiem, quousque in suum restituantur locum; ita cum amoris nostri locus Deus planè sit, vt dictum est etiam nu. 8. solus ipse mentem explet; capacem enim Deitatis, omne quod Deo minus est, nequaquam implet, sic piè Carolus Regius libr. 9. oration. Christian. cap. 42. numer. 7.

14. Tres caussæ excitandi in nobis amorem. Quocirca cùm tria sint in vniuersum principia, & caussæ, quæ amorem valeant in nobis excitare, hæc simul omnia in amãdo Deo præcipuam quamdam efficacitatem habent. Prima caussa est ipsum amoris obiectum, videlicet bonum, hoc enim est quod omnia appetunt. atqui ostensum est superius num. 11. 12. Deum & fontem esse omnis bonitatis, & omnia complecti, quæ amorem excitare possunt. Altera caussa est similitudo aliqua inter personam, vel rem, quæ repræsentatur, & ipsum amantem, plurimum enim eiusmodi similitudo momenti habet in amando: sed & hanc non deesse inter Deum, & hominem satis indicatum est num. præsertim 10. Postrema caussa cùm quis se ab alio amari aduertit, est enim amor amoris incitamentum; ostensum verò est num. 9. & 10. quam magnus sit Dei erga nostrum genus amor; certe amor nulla meliori ratione, quam amore compensatur: redamandus est igitur præcipuè Deus; ad quod nos excitat Apostolus diuini amoris magnitudinem erga nos significans, *Deus*, inquit, *qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam,* vide amoris magnitudinem simul cum altissima amantis persona, *cùm essemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Christo,* ecce indignitatem nostram; igitur si amare pigebat, saltem redamare non pigeat, lege plura apud eundem Carolum loc. cit.

15. De modo diligendi Deũ. Si fortassis roget quis, quomodo sit diligendus Deus, huic ego quæstioni nulla melius ratione occurri posse arbitror, quàm hac similitudine à Diuo Chrysostomo allata homilia 26. ex varijs in Matthæum locis: *ecce*, inquit, *si vir habeat vxorem, quomodo cognoscitur vxoris plena dilectio? vxor neminem debet sapientiorem putare, quàm virum suum; & si sit alter sapientior, tamen sapientiorem esse alterum intelligere non debet. vxor neminem fortiorem debet putare, quàm virum suum: & si sit alter fortior, tamen illa intelligere non debet esse alterum fortiorem. Vxor neminem debet formosiorem putare quam virum suum; & si sit alter formosior, tamen coram oculis eius alter formosior non debet apparere. Perfectus enim amor, & perfectum odium verum iudicium non cognoscit: vt puta si perfectè odias aliquem, qualiacumque fuerint apud illum, omnia tibi displicent, siue quæ loquitur, siue quæ agit: & sint bona, tamen tibi mala videntur; sic & si perfectè aliquem amas, quæcumque sunt apud eum tibi placent, siue quæ loquitur, siue quæ agit: & si mala sunt, tamen tibi bona videntur. Ergo & vxor si videns aliquem dixerit, quam sapiens vir, vtinam vir meus talis esset, iam amor eius minus habet de perfecto amore. Sic ergo & omnis anima Christiana, quæ sponsa est Christi, ita debet diligere Deum, vt nihil sit in mundo, quod*

A *amplius amet quàm Deum.* Sic D. Chrysostomus.

Sed proh dolor quam paruus est noster erga Deum amor, quanta tepiditas, quanta frigiditas! *Pro amico*, inquit idem Diuus Chrysostomus homil. 3. in 1. ad Timotheum: *sæpius & contumelias & inimicitias suscipimus; Christi verò gratia nullus inimicitiam suscipit: amicum fame confectum nunquam omninò despicimus; Christum verò quotidiè venientem ad nos, neque pane dignamur: idq; cum crapula distenti ructemus, plurimique ex nobis meretricibus largiamur, alij parasitis, assentatoribus alij, alij item monstris, & fatuis, & nanis: quippe & hi naturæ defectus sunt, quibus pro delectatione vtimur. Amicis nunquam inuidemus: at in Christo hoc patimur; plusq; amicitiam valere, qui* B *diligenter inspiciat animaduertet, quam timorem Dei. Nam simulator, & fascinator, & inuidus homines plusquam Deum reueretur. Quo pacto? iam dicã; quod scilicet cùm Deus inspiciat cor, fraudes concinnare non desinit: sin verò hominem se intueri peruiderit, pallet, erubescit, atque confunditur. Rursus ad amicum, cum aliqua affectione vexatur, soliciti pergimus: & si modicum distulerimus, reprehensionem expauescimus. at verò cùm Christus sæpè in carcere in suis membris moritur, eum ne visitamus quidem. ad amicos autem fideles, non ideo quod fideles sint, sed quia sunt amici, proficiscimur. Vides vt nihil Dei metu, nihilq; ipsius amore perpetretur à nobis, sed omnia partim amicitia, partim consuetudine facimus? amicum peregrè: ùm proficisci cernimus, lugemus, ingemiscimus, illacrymamur: & si mortuum videre contigerit, plangimus; & quidem cum certo nouerimus ipsum à nobis non perpetuò esse separandum, propter resurrectionis Sacramentum. At cùm Christus quotidie separetur à nobis, immò cùm ipsum diebus singulis à nostro arceamus ingressu, neq; dolemus, neq; dur ũ* C *aliquid, & acerbum nos pati arbitramur.* sic meritò de nostra tepiditate & ingratitudine conqueritur Chrysost. verùm nos à primo, & maximo dilectionis Dei præcepto, ad alterum ei simile transeamus.

16. De nostra tepiditate in diligendo Deo.

DIGRESSIO IV. MORALIS.

De dilectione proximi.

1. POst amorem Dei recto ordine sequitur amor proximi. nam quanto maior est caritas Dei, tanto magis vrget ad amandum proximum, & quo magis cohæret proximo, tanto magis cohæret Deo. nam vt Sanctus August. in D Psa. 118. Concil. 8. ait: præceptum de diligendo Deo inducit dilectionem proximi, estque caussa illius. *Vt sciat*, inquit August. *homo diligere proximum tamquam seipsum prius debet diligendo Deum diligere seipsum.* ita & Bernard. l. de diligendo Deo ait: *vt perfecta fiat iustitia in dilectione proximi, Deum in caussa habere necesse est, alioquin proximum purè diligere non potest, qui Deum non diligit: Oportet ergo Deum diligi prius, vt in Deo diligatur & proximus.* sic ille. itaque dilectio Dei inducit dilectionem proximi. Rursum præceptum de diligendo Deo, ab altero de diligendo proximo munitur, roboratur, perficitur. quare August. tract. 17. in Ioannem sic scribit: *dilectio Dei prior est ordine præcipiendi,*

sed pro-

sed proximi dilectio prior est ordine faciendi. Neque enim qui praeciperet tibi dilectionem illam in duobus praeceptis, prius tibi commendaret proximum, & postea Deum, sed primò Deum, & postea proximum. Tu autem quia Deum nondum vides, diligendo proximum promereris, quem videas; diligendo proximum, purgas oculum ad videndum Deum euidenter, Ioanne dicente; si fratrem quem vides, non diligis, Deum quem non vides, quomodo diligere poteris? Ecce dicitur tibi, dilige Deum; si dicas mihi, ostende mihi quem diligam, quid respondebo, nisi quod ait ipse Ioannes? Deum nemo vidit vnquam, & ne te alienum omninò à Deo videndo esse arbitreris: Deus, inquit, charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. dilige ergo proximum, & intuere in te vnde diligis proximum, ibi videbis vt poteris DEVM. *Incipe ergo diligere proximum. Frange esurienti panem tuum, & egenum sine tecto induc in domum tuam. si videris nudum, vesti; & tunc erumpet velut matutina lux tua. Lux tua Deus est, tibi matutina, quia post noctem saeculi tibi veniet, nam ille nec oritur, nec occidit, quia semper manet. Erit tibi matutinus redeunti, qui tibi occasum fecerat pereunti.* Tantum Sanctus Augustinus.

2. Vt scias ergo rectè diligere proximum, prius diligendus est Deus: sed vt perfectus fias amator DEI, exercere te debes in amore proximi. quare meritò hoc praeceptum alteri de diligendo Deo simile est, quia similiter ad salutem necessarium; quia cognatum alteri, quia sic effectus prioris est, vt augmentum tamen suae originis faciat. Quemadmodum enim, vt eleganter ait Stapletonus, calor corporis naturalis vestimenta illi imposita calefacit, quem calorem naturalem vestimenta postea ipsa fouent, conseruant, atque perficiunt; sic ignis amoris diuini ad proximum amandum cor accendit, & ipse amor proximi hunc postea ignem fouet, atque adauget; nam vt calor naturalis & internus, corporis exercitio fouetur, torpore flaccescit: sic externis in proximum charitatis operibus amor in Deum voluntati insitus mirificè excitatur, & feruet; absque externo charitatis exercitio marcescit, & paulatim extinguitur, vt rectè proinde Ioannes dixerit epistola 1. capite 3. 14. *translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*; quasi dicat, hoc argumento manifestè apparet, nos vitam gratiae viuere: *qui non diligit, manet in morte.*

3. Beatus Dorotheus doctrina 6. *studeat*, inquit, *vnusquisque pro virili parte cohaerere proximo suo. Quo enim magis proximo in amore, & beneuolentia cohaeserit, eo amplius & Deo cohaerebit. Exponam vobis exemplum olim à patribus datum. Circulum fingite mundum esse; centrum autem circuli Deum; lineas autem à circulo in medium deductas, vias credite varias, negotiationesque mortalium. Quo magis penetrant sancti viri ad interiora, vt Deo appropient per rationem ingressus, eò magis appropiant Deo, & sibiipsis; quantoque sibiipsis tanto & Deo. Et quanto viciniores fiunt Deo, tanto & sibiipsis. considerate item recessum, & oblongationem, cùm scilicet recedunt à Deo, & ad exteriora sese effundunt: Quanto enim magis à* DEO *recedunt, tanto & à seipsis, & quanto à seipsis, tanto à Deo. Haec est enim charitatis vis, & natura.* Haec Beatus Dorotheus. Vnde patet quàm connexa sint haec duo charitatis praecepta, & quomodo proximi praeceptum Matth. 22. dicitur simile primo, praesertim vt exponit Diuus Chrysostomus homilia 72. in Matthaeum: *quoniam hoc illud inducit, & ab illo rursus munitur.*

Multa sanè sunt, quae proximi dilectionem excitare possunt, sed ego vno tantùm ero contentus, quod video à Diuo Paulo esse vsurpatum Romanorum 12. 5. *vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* praesertim verò 1. Corinthiorum 12. eadem corporis, & membrorum vtitur comparatione, qua & ad Romanos; sed alium in finem, vult enim, cùm loquitur Romanis, hortari eos, ne quis suos fines egrediatur, & alieni muneris occupet partes: Corinthijs verò praecipit, ne quis alteri inuideat, aut se pauciora minorave à Deo percepisse queratur. Vt verò obiter hoc notem, eamdem similitudinem referente Liuio libro secundo, decade prima vsurpauit olim quidam Romanus ciuis, *tempore*, inquit, *quo in homine, non vt nunc omnia in vnum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia quaeri, ventrem in medio quietum nihil aliud, quàm datis voluptatibus frui; conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferret, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa vna membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse; inde apparuisse ventris quoque haud segne ministerium esse, nec magis ali, quàm alere, eum reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus, vigemusque, diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem, comparando hinc quàm intestina corporis seditio similis esset irae plebis in Patres flexisse mentes hominum.* 4.

Praecipuum argumentū ad excitandum proximi amorem.

Hac ergo comparatione humani corporis vsus Apostolus de Christianorum Ecclesia differit, docetque vt in hominum corpore multa insunt membra; ita in vna fidelium Ecclesia, & congregatione alia, atque alia esse munera: & rursus, vt multa corporis membra nexum inter sese, & corporis vnitatem retinent; ita in multitudine, ac varietate donorum, seruandam esse animorum consensionem, & vnitatem; ex hac verò comparatione vtilia quaedam colligere est, retinendae inter fideles concordiae, & dilectioni valdè opportuna. imprimis sicut procul est à membris inuidia, quae alienis gaudet malis, tristitiam verò ex bonis concipit; *si quid*, inquit Apostolus, *patitur vnum membrum compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra*, ita decet, quod idem Diuus Paulus ad Romanos 12. scribit: *fideles gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* & communia esse omnia putare siue bona, siue mala aliorum. etenim destruit vera proximi dilectio *meum & tuum*, frigida illa verba, vt ea D. Chrysost. vocat in oratione de sancto Philogonio tom. 3. meritò: sunt enim frigoris causa, quod ardori charitatis aduersantur, neque enim 5.

chari-

charitas quærit quæ sua sunt: quare cùm risum facit Dominus alicui ex proximis nostris, hoc est, bona largitur, quicumque audierit, si seriò perpendat se esse humani corporis membrum, corridebit illi ob bonum alteri collatum: vt illa dicebat Genes. 21. *risum fecit mihi Dominus: quicumque audierit, corridebit mihi.*

6. Deinde, & illud ex hac Apostoli similitudine ad nostram vtilitatem conuertemus; sicut inter membra videmus talem esse nexum, & colligationem, vt alia alijs opitulentur, & quæ firmiora sunt, imbecillioribus opem ferant, & quæ nullo extrinseco egent adminiculo, indigentibus necessaria suppeditent, multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse necessariora sunt: & quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; hinc vult Apostolus intelligant Corinthij, & fideles, qui inter ipsos minora accepisse videntur, non modò non esse despiciendos, sed benignius potiùs confouendos, humaniusque tractandos. Quin etiam rectè addidit OEcumenius, significare Apostolum, eos qui minora, seu pauciora dona sortiti essent, non esse iccircò ignobiliores censendos, cùm qui plura maioraque perceperint, non sint semper nobiliores, quin etiam miseri interdum habēdi; quales sunt, qui dicturi sunt: *Domine Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus?* quibus nihilominus dicetur: *discedite à me operarij iniquitatis, numquam noui vos.* Hæc si quis altius animo infixerit, næ ille honore cætera membra prosequetur, neque persuaderi sibi poterit vt aliquem despiciat.

7. Tertiò, vt monet Chrysostomus, hanc prouidentiam adhibuit Deus in humano corpore non tantùm vt dissidium vitaretur, sed magis vt mira esset inter membra consensio, & conspiratio, & quædam quasi charitas. Etenim ita connexa, colligataque sunt, vt aliorum salus ab aliorum incolumitate pendeat. Hinc enim est vt quod ait Apostolus: *idipsum pro inuicem sollicita sint membra*, & vt maiora ac nobiliora minorum, imbecilliorumque opera egeant. quare, vt rectè ait Theophylactus: *si spina plantæ infigatur, totum corpus quodammodo afficitur, & anxiè perturbatur*: caput sese demittit: dorsum inflectitur: venter, & femora contrahuntur: oculi curiosè lustrant, & vulneris locum inuestigant: manus denique eximere conatur, quod infixum est: cætera denique membra persimili doloris sensu afficiuntur.

8. Quartò demùm colligit idem Chrysostomus ex hac tanta membrorum conspiratione tria fidelium cœtui pernecessaria. Vnum est, vt nulla admittatur discordia, nullum dissidium, sicut inter membra, ita & inter fideles. Alterum, vt sese mutuò per reciprocam curam, & prouidentiam tueantur, & opem, subsidiumque sibi inuicem afferant. Tertium est, vt quæ singulis priuatim accidunt, communia ducant. Vides igitur quam multa ad fraternā dilectionem pertinentia hac vna comparatione contineantur.

Si quis ergo ignotus Christianus à te beneficium petat, ne ei dixeris, vnde me nosti? etenim fidelis quilibet nosse debet quemuis fidelem eiusdem corporis Christi membrum esse, atque adeo magnam inter Christianos coniunctionem esse debere, vt inter membra eiusdem corporis. quare meritò Chrysostomus homilia 14. in Ioannem sub finem ait: *Quæ amicitia, quæ familiaritas tantam contrahere vnionem posset, quantam fidei cognatio; non enim quantam amicus amico debet propinquitatem; tantam nos habere inuicem oportet; sed quanta est membri ad membrum. Hac amicitia, & cura aliam maiorem nemo vnquam inuenire posset. Quemadmodum ergo is sanè ridiculus foret, qui vnde sibi secum familiaritas, vnde propinquitas percontaretur; ita is, qui vnde sibi cum fratre* &c. talis vox, Caim vox est; rogatus enim Caim à Deo: *vbi est Abel frater tuus?* respondit, *nescio. num custos fratris mei sum ego?* non iste fratrem suum meminerat esse eiusdem corporis mystici membrum, cuius erat ipse, licet mortuum. nec huic absimilis fuit stultus ille Nabal 1. Regum 25. 11. dicens: *tollam panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quæ occidi tonsoribus meis, & dabo viris, quos nescio vnde sint?* verè stultus cùm ignoraret, non auferri, neque perdi bona, quæ in proximos conferuntur, sed seruari; quod enim manus erogat, charitas seruat. Verè fatuus cùm nesciret membra eiusdem corporis esse quemlibet, qui egeret. Nec minus stultus qui dicebat Luc. 12. 17. *quid faciā, quia non habeo quo congregem fructus meos? & dixit; hoc faciam: destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea* &cæt. omnia bona quæ collegerat, sua vocabat, nihil cum alijs membris commune esse debere censebat. ideo dignus fuit, vt simul omnia amitteret, dictum est enim illi: *stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt.*

Reliquum est vt modum quo diligere proximum tenemur, breuiter exponamus. & quidem quid sit diligere proximum, vt nosipsos, declarauimus in scholijs num. 12. 13. 14. 15. quibus nunc addenda sunt sequentia magis ad mores accommodata. est enim amicitia inter homines triplex, vt insinuat August. homil. 38. ex homil. 50. consuetudinis, rationis, pietatis, *amicitia*, inquit, *consuetudinis oritur ex occasionibus, cohabitandi, colloquendi, simul conuersandi, vt contristetur homo, quando deseritur ab amico, cum quo solet colloqui, & habere coniunctiones, & ista quædam amicitiæ dulcedo est; honestā quidem, sed habent illam & pecora. est & alia superior amicitia non consuetudinis, sed rationis, qua diligimus hominem propter fidem, & mutuam beneuolentiam in ista vitā mortali, superius quicquid est, iam diuinum est: incipiat homo amare Deum, & non amabit in homine, nisi Deum.* & paulò inferius: *si omnis, qui amat, saluum vult habere quod amat; si intelligat quæ sit vera salus, incipit illam amare in se, & sic ipsam cogitur mox amare in amico. Quia ergo tu salutem desideras, quæ æterna est, ad illam salutem dilige amicum tuum, & totum quod vis amico tuo præstare, hoc est, vt illam tecum teneat salutem.* sic Augustinus. Hoc ergo est verè diligere proximum, sicut teipsum, hæc est dilectio non consuetudinis, non rationis, atque adeò non carnalis, non humana,

9. 10.

Amicitia triplex, consuetudinis, rationis, pietatis, &c.

mana, sed pia, liberalis, & diuina; ita qui diligit, vult vt omnes secum diligant Deum, & totum quo vel proximos adiuuat, vel adiuuatur ab eis, ad vnum illum finem refert.

11. *Si enim*, inquit idem Augustinus de doctrina Christian. libr. 1. cap. 29. *In theatris nequitiæ, qui aliquem diligit histrionem, & tanquam magno, vel etiam summo bono eius arte fruitur, omnes diligit qui eum diligunt secum, non propter illos, sed propter eum, quem pariter diligunt; & quanto est in eius amore feruentior, tanto agit, quibus potest modis, vt à pluribus diligatur, & tanto pluribus cupit eum ostendere; & quem frigidiorem videt, excitat eum quantum potest laudibus illius; si autem contrauenientem inuenerit, odit in illo vehementer odium dilecti sui, & quibus modis valet, instat vt auferat: quid nos in societate dilectionis Dei agere conuenit, quo perfrui, beatè viuere est, & qui se vult diligi, non vt sibi aliquid, sed vt eis, qui diligunt, æternum præmium conferatur.* sic ergo à nobis diligendus est proximus, vt ad Deum à nobis dilectum pertrahatur. *sic sanè cum Dei charitate simul intrat proximi dilectio.* ait Chrysost. hom. 37. ad populum Antiochenum, *& vna, eademq; charitate Deum, ac proximum diligimus.* vt docet Aug. lib. 8. de Trin. cap. 8.

12. Sed magis pressè, ac sigillatim explicemus, quibus modis proximum diligere oporteat. dicam paucis: diligendus est proximus, corde, ore, opere. Corde diligit, qui bonis eius gratulatur, tristatur malis, cùm proximum citra se magni facit, adhæc qui bona illi desiderat, & facit cùm oportet, & potest, *alioqui coronat Deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem,* vt ait August. in Psalm. 103. Conc. 1. sub fin. sit Christiani hominis cor amplum, sit extensum, tanquam cor illud, de quo Apostolus 2. Corint. 6. *Cor nostrum dilatatum est, nõ angustiamini in nobis.* Ore verò diligimus, cùm proximos nostros laudamus, cùm nos illis mites, cùm dulces exhibemus. etenim *verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.* Ecclesiast. 6. nam verba charitatis dulcia, amicitiam gignunt. *Vitta coccinea labia* charitatis, *& eloquium eius dulce* Cant. 4. & Ecclesiastic. 18. 15. sic monet: *in omni dato non des tristitiam verbi mali*: quasi dicat, in beneficijs conferendis, & eleemosynis, dulcibus verbis vtere de charitatis fauo distillantibus: quod si corripiendus est proximus, nouit charitas corripere flagellis, non furore, sed amore plenis. *sæuit amor,* inquit Aug. in 1. Ioa. tract. 7. *Charitas sæuit? sæuit. Quomodo? sine felle, more columbino, non coruino.*

Proximus diligendus corde, ore, opere. Quid corde diligere.

Quid ore diligere.

13. Tandem opere diligere oportet, *filioli mei*, inquit Ioan. ep. 1. cap. 3. *non diligamus verbo, neq; lingua; sed opere, & veritate. probatio enim dilectionis* ait Greg. hom. 10. in Euangelia *exhibitio est operis*, & idem Ioannes loc. cit. *Qui habuerit,* ait, *substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* præsertim verò iuuatur proximus opere, cum eius procuratur animæ salus. Quare meritò D. Chrysost. orat. 1. aduersus Iudæos: *propterea:* inquit, *Christianus es, ideo hoc nomen accepisti, vt Christum imiteris, eiusq; legibus operum exhibitione pareas.* Quid au tem ille fecit? *Non Ierosolymis desidens vocauit ad se ægrotos, sed obambulabat ciuitates, ac vicos, geminos curans morbos, tum animi, tum corporis: attamen poterat eodem in loco sedens omnes ad se attrahere, non tamen hoc fecit nobis præbens exemplum vt obambulemus, & quæramus eos qui pereunt. An non vides medicos quoq; hoc ipsum facere? Non cogunt ægrotos lecto decumbentes ad ipsorum ædes deferri, sed ipsi accurrunt ad eos. hoc & tu facito dilecte, sciens hanc præsentem vitam esse breuem, quodq; nisi hæc lucra parauerimus, nullam illic sumus habituri salutem.* Hæc Chrysost.

Quid diligere opere.

14. Postremò collatis præsertim in proximos beneficijs vera ostenditur charitas, quæ verum facit Christi discipulum: in hoc enim cognoscent homines quod discipuli Christi sumus, si amauerimus inter nos, si mutuis nos officijs iuuerimus, si inuicem dilexerimus. *Quemadmodum enim vestes,* inquit Chrysost. hom. 32. in 1. ad Corinth. *licet aureæ sint, calceamenta aurea, aliud tamen quoddam indumentum requirimus, vt Regem agnoscamus: purpuram autem, & diadema vbi primum intuemur, iam regiæ maiestatis signum nullum aliud expectamus: ita sanè cui charitatis diadema incumbit, iam nihil obstat, quo minus Christi discipulus verè existimari possit, non nobis solum, sed & impijs. in hoc enim, inquit, cognoscent quod discipuli mei estis, si dilexeritis inuicem.*

Beneficijs maximè ostendi charitatem in proximos.

Simile optimum Chrysostomi de Rege.

DIGRESSIO V.

MORALIS.

Sensu mystico explicatur parabola hominis descendentis de Ierusalem in Iericho.

Qvis literæ sensus sit, his scholijs ad hanc parabolam sat docuimus. nunc conabimur Christo duce hanc parabolam mysticè exponere, quam Patres ad Christum, & Adamum accommodant; dicunt enim hominem illum, qui ab Ierusalem in Iericho descẽdebat, Adamum, & in eo totum hominum genus esse, qui à gratia Dei, tanquam ab Ierusalẽ, quæ visionem pacis significat, & ab illo honestissimo innocentiæ statu in humilem hanc, & vilem peccati conditionem, statumque descẽderunt tanquam in Iericho, quæ lunam significat, cui stultus ab Ecclesiastico comparatur c. 27. 12. Nullus autem magis stultus quàm peccator. Aptè ergo Ierusalem gratiæ, atque innocentię statum; Iericho verò peccati significant; præsertim cũ illa in edito loco sit, hæc in valle posita fuerit. de statibus verò istis, & alijs satis multa dicta nobis sunt Theor. 1. & 2. Porrò latrones, in quorum manus miser homo incidit; nullos alios aptiùs intelligemus esse, quàm crudelissimos dæmones, in quorum venit potestatem cum peccato consentit, cùm tamen ab eis tutus fuerit, quamdiu sese in Ierusalem continuit. Hi ergo infelicem hominem primũ gratia spoliauerunt, deinde etiam grauiter vulnerauerunt, quia per peccatum naturam ipsam corruperunt, ita vt non quidem omninò mortuus, nec planè viuus, sed semiuiuus dumtaxat relictus sit. Viuus est, tum quod peccati cõscientiam & liberum ad agendum habet arbitrium; mortuus, quia à peccati fœtidissimo monumẽto, nisi Christi virtute, surgere nõ valet;

vel certè semiuiuus relictus est homo, quia nõdum de eo, & si grauiter vulnerato, omninò conclamatum erat; vt cui adhuc spes vitæ, & sanitatis erat in Christo. vel 3. semiuiuus dici potuit, quia viuens vita corporali spiritualẽ perdiderat: de hac naturæ corruptione per peccatum copiosè disseruimus theor. 3. quibus addemus nũc quædam de nuditate hominis, & quatuor vulneribus in eo relictis ex peccato.

2. Sed prius ex Cypriano non oscitanter consideranda sunt illa verba *plagis impositis abierunt semiuiuo relicto*. monet enim magnam esse habendam curam eorum, quos diabolus vulnerauit, ne planè pereant; Pater, inquit epist. 52. c. 5. *Ecce saucius frater ab aduersario in acie vulneratus; inde diabolus conatur occidere quem vulnerauit: hinc Christus hortatur, ne in totum pereat quem redemit, cui de duobus assistimus? in cuius partibus stamus? vtrum ne diabolo fauerimus vt pereat, & semianimem fratrem iacentem sicut in Euangelio Sacerdos, & Leuites præterimus? an verò vt Sacerdotes Dei & Christi, quod Christus & docuit & fecit, imitantes, vulneratum de aduersarij faucibus rapimus, vt curatum Deo iudici reseruemus?* Sic Cyprianus. cuius hæc aurea verba altius cordi imprimenda censeo. Sed declaremus quomodò spoliatus homo fuerit, & quomodo vulneratus.

3. D. Bernard. in Annunciat. B. Mariæ serm. 1. *Videre*, inquit, *mihi videor quatuor virtutibus amictum primum hominem ab ipso suæ creationis exordio. Est enim in his quatuor illa salutis integritas. Acceperat ergo homo misericordiam, custodem scilicet, atq; pedissequam, vt ipsa preueniret, ipsa assequeretur eum, & conseruaret vbique. vides qualem nutricium contulit paruulo suo Deus. Sed erat illi necessarius etiam eruditor, cui sanè magisterio nemo poterat aptior inueniri, quàm veritas ipsa, quæ eum in agnitionem summæ perduceret aliquando veritatis. Interim ne sapiens inueniretur vt malum faceret, essetq; peccatum ei tanquam scienti bonum, & minimè facienti; Iustitiam quoq; qua regeretur accepit. Adhuc autem & pacem qua foueretur, & delectaretur, addidit manus benignissima creatoris. Pacẽ vtiq; duplicem, vt nec intus pugnæ, nec foris timores, id est, nec caro concupisceret aduersus spiritum, nec esset ei creatura vlla formidini. Quid huic deerat, quem misericordia custodiebat, docebat veritas, regebat iustitia, pax fouebat? Sed heu homo iste ad multam perniciem, & insipientiam sibi descendit de Ierusalem in Iericho siquidem incidit in latrones, à quibus & ante omnia legitur despoliatus. Annon despoliatus, qui Domino veniente nudum se esse conqueritur* (Genes. 3. 10.) *Nec verò poterat reuestiri, vel ablata sibi recipere vestimenta, nisi Christus amitteret sua. sicut enim viuificari in anima, nisi interueniente corporali morte Christi non potuit, ita nec reuestiri sine eius despoliatione. Et vide si non propter quatuor has partes vestimenti, quod amiserat primus & vetus homo, in totidem quoq; diuisa sunt secundi & noui hominis vestimenta. An fortè quæris & tunicam inconsutilem, quæ non diuiditur, sed forte prouenit? Ego diuinam arbitror esse imaginem, quæ nimirum non assuta, sed insita, atq; ipsi impressa naturæ diuidi, scindiq; non potest; Imago siquidem in gehenna ipsa vri poterit, nõ exuri, ardere, sed non deleri. Hæc ergo non scinditur, sed forte prouenit. Et quocumq; perueniet anima, simul & ipsa erit.* Declarat postea Bernard. quonã modo homo singulis his quatuor virtutibus sit spoliatus; imaginem verò in arbitrij libertate collocat, vide illum.

Iam ad vulnera veniamus. Theologi ex Ambrosij sententia lib. 7. in Lucam, & Augustini lib. de natura & gratia c. 3. & Bedę in hanc parabolam de Samaritano Luc. 10. affirmant hominem esse per peccatum vulneratum in naturalibus, & expoliatũ gratuitis. Vulneratus enim in naturalibus per metaphoram dicitur, quatenus priuatus est dono iustitiæ, quatenus facultatem ad actiones naturales rectas præbebat. Exspoliatus verò gratuitis, quatenus priuatus est eadem iustitia, vt complectebatur omnem hominis rectitudinem, atq; adeò etiam gratiã; prout hæc dona præstabãt facultatem ad actiones supernaturales, atq; reddebant hominẽ gratum Deo, siue realiter, siue formaliter tantùm distinctæ fuerint gratia, & iustitia. vide theo. 2. n. 11. 12. quamuis per hæc nõ negemus iustitiam ea etiam formali ratione, quia facultatem ad actiones naturales præbebat, fuisse donũ naturę superadditum, & gratuitum. vide theor. 1. n. 9. 10. sed per respectum ad ipsammet iustitiam, vt complectitur gratiã, & extendit se ad actiones supernaturales, ita non vocamus eam donũ gratuitum, sed trahimus ab hac ratione; vel certè dicimus esse donum naturæ cum D. Th. 1. 2. quæst. 85. art. 3. vt naturæ vulnus à nuditate eiusdem naturę secundùm gratiam commodius distinguamus. 4.

Iterum quoniam illa facultas, quam iustitia præstabat, inerat in quatuor potentijs, intellectu videlicet, voluntate, concupiscibili, & irascibili appetitu, iccircò quatuor vulnera affirmant doctores accepisse naturam nostram ex peccato, ignorantiam in intellectu, malitiã in voluntate, cõcupiscentiam in appetitu cõcupiscibili, infirmitatem in irascibili. lege D. Tho. art. 3. cit. Quàm verò aptè hæc dicantur vulnera, declarauimus. Theor. 2. n. 6. 5.

Sed iam reliqua persequamur, quæ ad parabolam pertinent. Sacerdotem & Leuitam, qui eadem via prætergierunt. totam veterem legem esse, quæ hominem nõ sanauerit, aptè intelligimus; vel certè in Sacerdote, & Leuita pertranseuntibus, & nihil curantibus, miseram hominis, qui in latrones inciderat, conditionem, rectè accipimus Iudæorum Sacerdotes, & Doctores suis potiùs rebus, & commodis incumbẽtes, quàm aliorum saluti, vt ita tacitè hi perstringantur tanquam despicientes hominum salutem. Samaritanum verò Christum interpretamur, qui misericordia motus nostri generis eadem via, id est, in eumdem hunc mundum descendit, in quo homo iacebat, quando per assumptam humanitatem post legem, & Prophetas; ac Iudęorum Sacerdotes venit è cęlesti Ierusalem in Iericho, hoc est, in vallẽ huius mundi, vidensq; humanæ naturæ calamitates, non tamen præteriuit, aut neglexit: *Transiit* inquit Aug. serm. 37. de verb. Dom. *vtiq; genere proximus præterijt iacentem; transiit Leuites, & hic genere proximus, iacentem etiam ipse contemnit; transiit Samaritanus genere longinquus, misericordia proximus, fecit quod nostis. in quo Samaritanus se voluit intelligi Dominus noster Iesus Christus. Samaritanus enim custos interpretatur.* Et paulò post: *Ergo Dominus in proximo est: quia Domin9 nobis factus* 6.

est in proximo. Quid tam longinquum, quid tam remotum quam Deum ab hominibus, immortalẽ à mortalibus, iustum à peccatoribus? non loco longè, sed dissimilitudine; nam solemus etiam ita loqui, cùm de duobus hominibus dicimus, quando diuersi sunt mores; iste longè est ab illo, etiãsi iuxta steterint, etiamsi vicinius inhabitent, etiãsi vna catena colligẽtur; longè est pius ab impio, lõgè est innocẽs à reo, iustus ab iniusto. si hoc de duobus hominibus dicitur, quid de Deo, & hominibus? cùm ergo longè esset à nobis immortalis, & iustus, tanquam à mortalibus & à peccatoribus: descendit ad nos, vt fieret nobis proximus ille longinquus, & quid facit? cùm haberet ipse duo bona, iustitiam, & immortalitatem; nos duo mala, iniquitatem, & mortalitatem; si vtrumque malum nostrum suscepisset, Pater noster factus esset, & liberatore nobiscum opus haberet. Quid ergo fecit, vt esset proximus nobis? proximus non hoc, quod nos, sed prope nos; duo attende, iustus est, immortalis est. in duobus tuis malis vna est culpa, altera est pœna. Culpa est quod iniustus es: Pœna est, quia mortalis es; ille, vt esset proximus, suscepit pœnam tuam, non suscepit culpam tuam: Et, si suscepit, delendam suscepit, non faciendam, iustus & immortalis longè ab iniustis, & mortalibus: Peccator mortalis, longè eras à iusto immortali; non est factus ille peccator, quod tu, sed factus est mortalis quod tu; manens iustus, factus est mortalis; suscipiendo pœnam, & non suscipiendo culpam, & culpam deleuit, & pœnam. Dominus ergo in proximo est, nihil solliciti fueritis. Etsi super omnes cælos ascendit corpore, non recessit maiestate. Vbiq; præsens est, qui fecit omnia. Hæc August. quibus ostendit Dei filium nobis proximum factum esse, atq; adeò nomine Samaritani mysticè, sed aptè intelligi in hac parabola iuxta mentem Christi.

7. Sed redeamus ad parabolam; hic Samaritanus Christus commiseratione generis nostri commotus, non nostris meritis; propius ad nos accedens, interq; nos agens, cœpit alligare vulnera nostra, doctrinæ, & gratiæ suæ vinculo, infundens oleum, & vinum, quæ solus ille secũ in via assumpsit, ac solus nobis conferre valuit; atque ita gratia, & charismatibus Spiritus S tãquam oleo, & sui sanguinis effusione, tanquam infuso, & effuso largiter vino, nostri curã egit; quorum vtrumque necessarium nostræ fuerat incolumitati, morbiq; curationi peropportunum. & sanè hæc aptè oleo, & vino intelliguntur, in quibus duabus materijs cuncta ferè Sacramenta, sanguinis Christi vasa, quibus sanamur; posita sunt; vel certè per oleum, & vinum lenitatem, & mordacitatem intellige doctrinæ Christi, quæ aliquando benignè procedit, & exhilarat, aliquãdo pstringit, & mordet, vnde fit, vt sic aptè attemperata iuuet. Quod Ambr. significat, *constringit*, inquit, *vulnera austeriore præcepto: fouet vt oleo remissione peccati; compungit, vt vino denuntiatione iudicij.*

Bernar. ser 16 in Cant. de hoc Samaritano agẽ: *Veniebat*, inquit, *vngere cõtritiones nostras, ac lenire dolores. ideoq; venit vnctus, venit mãsuetus* &c. *sciebat se ad infirmos descendere, exhibuitq; qualem oportuit: & quoniam multa erant infirmitates, multa quoq; prouidus medicus medicamina curauit afferre. attulit spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij, & fortitudinis spiritum scientiæ, & pietatis, & spiritum timoris Domini. vides quot phialas plenas odoramentis cælestis medicus præparauit ad sananda vulnera illius miseri, qui incidit in latrones? & spiritus vitæ erat in phialis. ex his infudit oleum meis vulneribus, infudit & vinum; sed minus quam olei. sic nempè congruebat infirmitatibus meis, vt misericordiam superexaltaret iudicio, quemadmodum vino oleum superfertur infusum. attulit proinde quinq; cados olei; vini nonnisi duos; vinum siquidem timor tantum, & fortitudo fuere, reliqua quinq; oleum propria suauitate designant.* Sic Bernardus. 8.

Adiecit & aliud Samaritanus beneficium ægro, non his tantùm contentus; nam hominem ipsum imposuit in iumentum suum, dum scelera nostra suscepit in corpore suo, ac de suo depẽdit quod nos commerueramus, vel in iumẽtum suum nos assumpsit, cùm nos membra sua fecit, suiq; corporis participes, vt vnum simus cum eo corpus. Discedens verò, id est, in cœlũ reuersurus hominem detulit in stabulum suũ, & diuersorium, hoc est, Ecclesiam, quæ rectè πανδοχεῖον vocatur, quod sine differentia quoscumq; admittat, sed tanquam hospites, & peregrinos; & stabulario, id est, Petro, tanquam Ecclesiæ principi, cæterisq; sub illo prælatis ægrũ hominem commendauit, eorumq; curæ commisit, præmium illis daturus, si diligenter suo munere fungerentur. *quodcumq;*, inquit, *supererogaueris reddã tibi*, Porrò dedit duos denarios suis prælatis, videlicet duo testamenta, quæ vnius, & eiusdẽ cœlestis regis veluti impressam imaginem habent; Dei namq; continent eloquia. Doctores verò & Pastores tunc de suo quoq; aliquid supererogant ad hominum vtilitatem pertinens, dum explicãt, amplificant, ad mores accommodant, commentantur diuinas literas: vel etiam cùm pro conditione temporum, ac personarum quædam constituunt, & decernunt seruanda: vel deniq; supererogare idem est quod laborare, & seriò, ac diligenter incũbere in salutem animarũ iuxta scripturarũ intelligentiam, verumq; sensum, suæ curæ cõmissas oues pascendo. quod si fecerint illi fidẽter dicere poterunt: *Domine duos denarios tradidisti mihi, ecce alios duos supererogaui.* Quibus ille dicet, singulos alloquens: *Euge serue bone, & fidelis intra in gaudium Domini tui.*

Obseruat Bernar. lib. 4. de consideratione, non dixisse Samaritanum stabulario; sana illũ; *sed: curam illius habe. En plaga*, inquit, *tibi incumbit: cura hec; dissimulare non licet. Rides me, forsitan fore incurabilem persuasus. Noli diffidere, curam exigeris, non curationem. deniq; audisti: curam illius habe, & non cura, vel sana illum. Verùm dixit quidam: Non est in medico semper releuetur vt æger. At melius propono de tuis tibi. Paulus loquitur. Plus omnibus laboraui. non ait, plus omnibus profui, aut plus omnibus fructificaui, verbum insolens religiosissimè vitãs. Alias autem nouerat homo, quem docuit Deus, quia vnusquisq; secundùm suum laborem accipiet, non secundùm prouentum. & ab hoc in laboribus potius, quam in profectibus gloriandum putauit, sicut alibi quoq; habes ipsum dicentem, in laboribus plurimis. Ita quæso fac tu, quod tuum est, nam Deus quod suum est satis absq; tua solicitudine, & anxietate curabit. Planta, riga, fer curam, & tuas expleuisti partes. sane incrementum vbi voluerit, dabit Deus, non tu. Vbi fortè noluerit, tibi deperit nihil, dicente Scriptura: Reddet Deus mercedẽ laborũ sanctorũ suorũ. Securus labor, quem nullus valet euacuare defectus.*

9. Quid præstare debeant superiores in spiritualibus morbis subditorum.

Cæterum

10. Cæterùm exemplo huius Samaritani primũ discere debemus ad curãda fructuosè hominũ vulnera oleum, & vinum miscere necessarium esse, hoc est, attemperare simul oportere lenitatem cum asperitate; quam quia rem D. Greg. li. 1. Regist. ep. 24. & lib. 20. Mor. c. 8. egregiè allato in confirmationẽ hoc Euangelij loco declarat, totum adscribam, quia totus vtilis. *Disciplina*, inquit, *vel misericordia multum destituitur, si vna sine altera teneatur. Sed circa subditos suos inesse rectoribus debet, & iustè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina. Hinc est quod semiuiui illius vulneribus, qui à Samaritano in stabulum ductus est, & vinum adhibetur, & oleum: vt per vinum mordeãtur vulnera, per oleum foueantur; quatenus vnusquisque qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum districtionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis: per vinum mundentur putrida, per oleum sananda foueantur. Miscenda est ergo lenitas cum seueritate, faciendumq; quoddam ex vtraq; temperamentum: vt neque multa asperitate exulcerentur subditi, neq; nimia benignitate soluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat; in qua cum tabulis virga simul, ac manna est: quia cùm Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris pectore, si est virga districtionis, sit & manna dulcedinis. Hinc etiam Dauid ait: Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga enim percutimur, & baculo sustentamur. si ergo est districtio virgæ quæ feriat, sit & consolatio baculi quæ sustentet. sit itaq; amor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sæuiens: sit pietas, sed non plusquam expediat parcens. Intueri libet in Moysi pectore misericordiam cum seueritate sociatã. Videamus amantem piè, & districtè sæuientem. Certè cùm Israeliticus populus ante Dei oculos penè inueniabilem contraxisset offensam, ita, vt eius rector audiret, descende, peccauit populus tuus: Ac si ei diuina vox diceret: Qui in tali peccato lapsus est, iam meus non est: atq; subiungeret: dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam; ille semel, & iterũ pro populo cui præerat, obicem se ad imperium Dei irascentis opponens, ait; aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Pensemus ergo quibus visceribus eundem populum amauit, pro cuius vita de libro vitæ deleri se petijt: sed tamen ipse qui tanto eius populi amore constringitur, contra eius culpas pẽsemus, quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim, vt petitione prima, ne delerentur, culpæ veniam obtinuit, ad eumdem populum veniens, ait; ponat vir gladium suũ super femur suum, ite, & redite de porta vsq; ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisq; fratrem, amicum, & proximum suum; cecideruntq; in die illo quasi viginti tria millia hominũ. Ecce qui vitam omnium etiam cum sua morte petijt, paucorum vitam gladio extinxit. Intus arsit ignibus amoris, foris accensus est zelo seueritatis. Tanta fuit pietas, vt se pro illis coram Domino morti offerre non dubitaret: tanta seueritas, vt eos quos diuinitus feriri vetuerat, ipse iudicio gladio feriret. Sic amauit eos, quibus præfuit, vt pro eis nec sibi parceret: & tamen delinquentes sic persecutus est quos amauit, vt etiam Domino parcente prosterneret: Vtrobiq; legatus fortis, vtrobiq; mediator admirabilis, caussam populi apud Deum precibus, caussam Dei apud populum gladijs allegauit. Intus amans diuinæ iræ supplicando obstitit: foris sæuiens culpam feriendo consumpsit. Succurrit citius omnibus ostẽsa morte paucorum. Et iccircò omnipotens Deus fidelem famulum suum citius exaudiuit agentem pro populo, quia vidit quid super populum acturus esset ipse pro Deo. In regimine ergo populi vtrumq; Moyses miscuit: vt nec disciplina deesset misericordiæ, nec misericordia disciplinæ.* Sic Greg. vide etiam quæ de hac re diximus, licet paucis part. 2. dilucid. cap. 4. schol. num. 54.

Virtutes superiorum erga subditos.

Hæ virtutes in Moyse quam præclaræ.

11. Habemus deinde ex eodem Samaritano, & aliud quod imitemur, nimirum ne viscera caritatis proximis nostris claudamus, quin cuiusque salutem spiritus, & corporis magno studio curemus. qua de re sic scribit Chrysost. de huius Samaritani exemplo verba faciens orat. 5. aduersus Iudæos. *Ne dixeris homo sum mundanus, vxorem, & liberos habeo; ista Sacerdotum sunt, ista Monachorum. Neq; enim Samaritanus ille hæc dicebat, vbi nunc Sacerdotes? vbi nunc Pharisæi? vbi Iudæorum Doctores? sed perinde quasi venatum quempiam maximum nactus esset, ita lucrum arripuit. Et tu igitur cùm videris aliquem egentem curatione vel corporis, vel animi, ne dicito apud te ipsum. Quare ille, & ille eum non curauerunt? sed à morbo libera. Si inueneris aurum iacẽs, nõ dicis apud teipsum: Quarè ille, aut ille hoc non sustulerunt? sed festinas ante alios rapere: Itidem & de fratribus collapsis cogita, putaq; te thesaurum inuenisse, nimirum occasionẽ illius medendi. Etenim si illustraueris illi velut oleum sermonis doctrinam, si obligaueris humanitate, temperantiaq; vulneratum, si sanaueris; ille te faciet ditiorem quouis thesauro.* Hactenus Chrysost.

Cuiq; curãda salus proximorum non solis Sacerdotibus.

Simile Chrysostom. elegantissimum.

12. Verùm antequam supremam manum huic digressioni imponamus, monendi sumus omnes Adæ filij, vt edocti tam infœlici euẽtu huius miseri hominis, qui dum descenderet de Ierusalem in Iericho, incidit in latrones, qui multis eum vulneribus malè acceptum, & ante vestibus exutum, semineccem reliquerunt, diligẽter caueamus, ne in hanc viam, quæ ducit Iericho, incurramus, multis periculis expositam, & latronum incursibus infestam; vbi etiam innumeræ sunt dæmonum cateruæ, quæ per illã ingredientibus insidiantur in abscondito tanquam crudelissimi latrones in speluncis suis; quas, ne visæ transeuntes terreant, arborũ, florum, ac herbarum virore, & amœnitate contegunt; vt ita incautos alliciẽtes inuadant, strãgulent, ac tandem ore cruento deuorent. Latet enim anguis in herba. Quod si clarius intelligere vis quænam sit hæc via, quæ Iericho ducit, breuiter respondeo. non alia sanè est, quã mundana consuetudo, delitiæ huius sæculi, ac voluptates, diuitiæ, honores, quæ hominem præcipitem agunt in inferna baratri loca. est hæc via amœna quidem prima facie, sed multorum calamitatibus celebris, & plurimorum cædibus insignis, quàm innumeri dæmones interitum, exitiumque nostrum sitientes, perpetuò obambulant, & circumobsidẽt, quàm sexcentæ venenatæ viperæ tentationes infestant; nihil igitur tibi sit negotij in via hac. Quod si forte te ingredientem incautum aliqua ex his venenatis bestijs inuaserit, quando mulierum species, fucati honores, diuitiarum amor, voluptatum appetitus tibi irrepserit, has viperas, has noxias bestias illicò in ignem inijce, imitatus Paulum, qui similem bestiam in ignem excutiens, nihil mali passus est: cogita ignis æterni pœnas, Dei tribunal, ante mentis oculos re-

uoca quæ parata sunt legem Dei transgredientibus supplicia, & illæsus euades. Sequitur 22. caput.

CAPVT XXII.

EXCIPITVR IESVS HOSPITIO A MARTHA.

C. 10. 38.

In festo Assumptionis B. Virg.

V. 1. *Actum est autem dũ irent, & ipse intrauit in quoddam castellum: Et mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam.*

2. *Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.*

3. *Martha autem satagebat circa frequẽs ministerium: quæ stetit, & ait: Domine non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, vt me adiuuet.*

4. *Et respondens dixit illi Dominus, Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima.*

5. *Porrò vnum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.*

SCHOLIA.

1. Connexio cum præcedentibus.

CVm in historia legisperiti, mẽtio facta fuerit caritatis Dei, & proximi, aptè post illam hæc de Martha sequitur, in qua exemplo, ac reipsa exhibetur, quod & ad charitatem Dei pertinet, & dilectionem proximi. Christus enim hospitio excipitur à Martha qui Deus erat, & homo; atque adeo in eo excipiẽdo vtrumque dilectionis præceptum optimè impletur. quanquam istud fortè caput cũ tota historia iurisperiti locari posset commodiùs cum ijs, quæ ante festum scenopegiæ contigerunt. est enim probabile euenisse ista eunte Domino ad illud festum, quod & adnotauimus cap. præcedenti num. 3. de eadem enim professione fortassis agit hic Lucas, cuius mentionem fecerat cap. 9. v. 51.

2. 1. *Factum est autem dum irent*] Obserua, non dixisse Lucam, factum est, vt intraret in quoddam castellum, sed *dum irent, intrauit in quoddam castellum*, qua dicendi formula significasse visus est Euãgelista, non esse Christum profectum in illud castellum, vt ibi diu maneret, sed quasi transeundo, atque obiter dum Ierosolymam cogitaret: quod ij facere consueuerunt, qui in certum aliquem locũ proficiscentes ad loca quædam non multum ab itinere semota diuertunt. diuertit autem Dominus eò non sine suis discipulis, præsertim quia ad cibũ etiam capiendum eò digressus fuerat, & ita Euth. affirmat huic conuiuio interfuisse discipulos, licet Euangelista dixerit, *& ipse intrauit* &c. fortè vt indicaret castellum non occurrisse rectà via euntibus discipulis, atq; adeò præter opinionem eorum solus Christus eo loci secedere voluit.

Discipuli interfuerũt huic conuiuio.

3. *In quoddam castellũ*] G. εἰς κώμην in pagum quẽdam, videlicet in castellum Marthæ, & Mariæ sororum Lazari Ioan 11. 1. & constat fuisse Bethaniam

A ex eodem Ioanne propè Ierosolymam sitam. dicebatur castellum Marthæ, & Mariæ, non quod eius essent Dominæ, sed quod ibi habitarent. de hoc vico sic Hierony. scribit tom. 3. de locis Hebraicis: *Bethania villa est secundo ab AElia milliario, in latere montis Oliueti, vbi Saluator noster Lazarum suscitauit: cuius monumentum Ecclesia nunc ibidem extructa demonstrat. Intrauit autem Christus* (ait P. Salmeron) *non tam accepturus, quàm daturus: accepturus quidem parua, hoc est, corporalia, daturus verò pretiosissima, hoc est, spiritualia, & corporeis ipse egere voluit, quia se hominem fami, & siti, atq; alijs infirmitatibus obnoxiũ ex gratia fecerat, vt ita praeberet ansam alijs sibi aliquid subministrandi, & ipse acciperet occasionem, accepta compensandi beneficia: nam etsi ipse Dominus egeret poterat tamẽ multis modis inopiæ suæ succurrere. Sed vt Heliam Prophetam ad tempus per coruum pauit: & post ea ad viduam Sarepthanam illum misit, quo illa ministrando*

Castellum Marthæ & Mariæ vnde dictum.

Cur Christus Dominus egere voluit.

B *Prophetæ meritum compararet, & Propheta recipiendo magis amaret, & gratus existeret: ita Christus, cui victori diaboli in deserto ministrarunt Angeli, ad huius castelli fœminas diuertit, quatenus ipsæ recipiendo Christum, bene de illo mererentur, & Christus maioribus donis cumularet illas. Tu ergo agnosce magnum esse beneficium, pauperi propter Christum porrigere: præstat siquidem dantis, quàm accipientis beneficium, beatius est enim magis dare, quàm accipere.* Sic pie P. Salmeron.

Et mulier quædam] Hic mihi imprimis inquit Iansenius, aduerte miram Domini dignationem, in propria venit, & tamquam hospes suscipi dignatur: omnes pascebat, & ab alijs tamen pasci voluit, qui quo pasceretur, pascentibus præstitit. Dominus ergo à serua, creator à creatura suscipi hospitio non dedignatur; fœlix Martha quæ tanta clementia hospitis celebre nomen obtinuit. verùm ne quis doleat se huius fœlicitatis ex- 4.

C pertem esse, quasi hi soli beati sint, qui Christi personam suscipere intra domesticos parietes meruerunt, cogitet à Domino dictum esse, *quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*; quare nouissimo die quibusdam dicturus est: *hospes eram, & collegistis me*, sic fermè Iansenius, quin tanto fœlicior quodammodò etiam esse poteris CHRISTI pauperes excipiendo, quàm ipsum Christum, quanto maior locus fidei, & maius charitatis argumentum in eo videri potest. Hinc est quod discipuli illi duo apud Emmaus castellum peregrinum cogentes, vt ad se diuerteret, tandem Dominum nouerunt in fractione panis: & Martinus adhuc Cathecumenus dum putat se vestis partem pauperi concessisse; Christo ipsi se illam fuisse largitum, didicit, dicente Domino: *Martinus adhuc Cathecumenus, hac me veste contexit*. neque aliter sanctissimis viris Abrahæ & Loth cõtigit, qui

Maius charitatis & fidei argumẽtum esse, pauperes propter Christum, quam ipsum Christum excipere hospitio.

D cùm homines cõpellerent, vt ad se diuerterẽt, Angelos hospitio suscepisse leguntur, & eo nomine plurimum in sacris literis cõmendantur. Sed cur, inquies, de sola Martha dicitur, quod Christũ excepit? Respõdeo q. a Marthæ domus erat, Maria vero soror illã comitabatur: Marthę aũt esse dicitur, q. a hæreditario iure ad illã ptinebat. vel certè Marthã excepisse Christũ maluit dicere Luc. q. a natu maior.

2. *Et huic erat soror nomine Maria*] Sorores erant Martha, & Maria, non carne modò, sed hospitalitatis etiam fide, & affectu, sorores in diligẽdo Iesu concordes quidem, verùm in dilectionis ostensione diuersæ; nam cùm vna esset vtriusque pietas in Dominum, non vna tamen, sed diuersa fuit pietatis functio, sicut. n. in vno corpore varij sunt membrorum vsus, diuersę functiones; ita in Christi corpore q. est Ecclesia, multiplicia sunt dona Spiritus. 5.

Nulla hic Lazari mentio fit, cuius rei sic assi- 6.

gnat

Cur nulla Lazari mentio fiat? moralis expositio D. Bern.

gnat Bern. rationem: *intrat domũ Saluator quam Lazarus mundat, ornat Martha & Maria replet interna dedita contemplationi. sed fortè curiosus quidã requirat, cur in præsenti Euangelica lectione nulla prorsus Lazari mentio fiat? arbitror sanè ne id quidẽ à proposita similitudine discedere: virginalẽ.n.domũ intelligi volens spiritus, siluit non incongruè pœnitentiam, quæ malum vtiq; comitatur; absit enim, vt proprij quicquam inquinamenti domus hæc aliquando habuisse dicatur, vt in ea proinde scopa Lazari quæreretur.* hæc D. Ber. expositio moralis censenda est, nam re vera potius crediderim non adfuisse tũc ibi Lazarũ, præsens.n.si fuisset, & illũ nõ tacuisset Euangel. & erga tãtũ hospitẽ aliquod charitatis munus etiã ipse exhibuisset, à Luc. nõ prætermittẽdũ.

7. An Martha etiam ad Christi pedes adsederit.

Quæ etiam sedens] Tolet. Annot. 66. illa, inquit, particula, *etiam*, cogit nos affirmare Martham simul cum Maria ad pedes Domini assedisse ad audiendum verbum illius; licet Martha frequenter præparandis escis intenta surgeret, & abiret, moxque eodẽ reuerteretur, neq;.n.credibile est Christo domum eius ingresso, & sedenti, ac docenti Martham, ne tantillum quidẽ tẽporis cõsedisse, vt partem aliquã sermonis exciperet, cum id maximè etiam in vitam actiuam aptè cõueniat, cuius Martha figuram gerebat. verum verosimilius arbitror, Martham ad Christi pedes non assedisse cum Maria ad audiẽdum Christi verbum, sed intentam operi huc illuc discurrisse, quòd mihi Lucas nõ obscure significasse videtur, dum sequẽtibus verbis subdit: *Martha autẽ satagebat circa frequens ministerium.* ergo cum D. Lucas nullã sedentis Marthæ recordationẽ dederit, sed satagentis, ac sollicitæ, non videtur illud *etiam* Martham respicere, quasi indicare voluerit Euangelista Mariam etiã sedisse cum Martha; neq; placet illud *etiam* ad alias mulieres, vel viros, qui tunc fortè in domum Marthę venissent referri; neq; enim solã laborare se quereretur Martha, quasi omni prorsus destitutã auxilio; neq;.n.id permisissent, si vicinæ ibi, & amicę mulieres interfuissẽt aliæ. Duæ mihi interpretationes huic loco applicari posse videntur vel vt particula *etiã* ad

8. participiũ *sedẽs* pertineat, vt sit sensus, Maria nõ obiter, & quasi per transennã Christo aderat, sed etiam sedens secus pedes eius, omni alia cura deposita; ita vt significet Lucas mirã huius mulieris in audiendo auiditatem, vt quæ attracta verborum Christi suauitate, & discendæ veritatis studio omniũ rerũ oblita, fixa, atque immobilis ad pedes Christi assederit, & hoc sequitur Maldon. vel vox *etiã* Gr. καὶ loco *vero* capitur, vt sit sensus, erat Marthæ soror Maria vocata: ea verò sedens ad Christi pedes audiebat verbum illius. vtramq; expositionẽ probat Barrad. quanquã & illud dici potest, Mariã sedenti Christo assedisse etiã, licet ille altiore loco sederet.

9. Tranquillitas mentis, & humilitas mentis duæ conditiones necessariæ auditoribus verbi Dei.

Audiebat verbum illius] de hac muliere discant auditores diuini verbi, quomodo sit illud audiendum. Duplicem.n. cõditionẽ in hac muliere notauit Euãgelista, alterã tranquillitatẽ ab omni mentis, & corporis perturbatione hominẽ semouentẽ: alterã humilitatẽ & erga doctorẽ obseruantiã, & venerationẽ, quarum primã indicat verbum, *sedebat*, secundùm illa alia, *sedens secus pedes Domini*, vtriusq; tanquã necessariæ ad benè, vtiliterq; audiendũ Dei verbũ meminit Scriptura: illius Psal. 45.11. *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus*: huius 1.Pet.5.5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* & Aug. ser. 27. de verb. Dom. *Quanto*, inquit, *humilius ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem conuallis, denatat de tumoribus collis.*

10. Concionatores quomodo se gerere debent in hospitijs.

Habent & concionatores exemplo Christi quomodo se gerãt, cum ab auditoribus vel inuitantur, vel hospitio excipiũtur, vel deniq; alienas domos adeunt. ecce tibi Christũ intra alienas ædes admissum dum paratur mensa, dum coquitur cibus, non ibi otiose egisse, verum cibo spirituali prius audientis animũ refecisse: hoc præstent Christi concionatores, hoc sacerdotes, hoc Religiosi cum aliorũ domos ingrediuntur, vt omnẽ à se procul expellãt leuitatẽ, eaq; magis loqui curẽt, quæ ad animorũ vtilitatẽ, vitæq; emẽdationẽ faciũt. sic monet Paulus 1.Tim. 4. 12. *exemplũ esto fideliũ in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate.* possumus & per pedes Domini docentis concionatores my-

Pedes Christi concionatores significant.

sticè intelligere tanquã.n. pedes ad varias mundi gentes euangeliũ deferũt Christi nomẽ portantes, sic Paulus insignis cõcionator à Christo dicitur *vas electionis* esse, vt portet nomen illius; ad hos igitur pedes sedere debent cum Christiana humilitate: & animo mundanis curis vacuo sedere oportet eos, qui Euangelicis doctrinis expoliri, & diuini verbi fructũ colligere cupiunt. cũ verò dicitur, *sedebat*, frequens, ac perpetuũ quodammodo diuini verbi audiendi studium nõ obscurè significatur. etenim *gutta cauat lapidem, nõ bis, sed sæpe cadendo*, neque vno, aut altero ictu arbor procera cõcidit: sicut nec Ierichuntini parietes vnico circuitu sacerdotum tubis resonantium corruêre, sed pluribus, vt intelligas quanti momenti sit frequens, & iugis verbi Dei meditatio, atque auditus.

3. *Martha autem satagebat circa frequens ministeriũ*] Gr. pro, *satagebat*, est περιεσπᾶτο, id est, anxiè 11.

Marthæ studium Christo gratificandi, & faciendi satis.

torquebatur, distrahebatur, seu distendebatur. Deniq; valdè erat sollicita, totaq; negotiosa erat, & occupata. *circa frequens ministerium*] περὶ πολλὴν διακονίαν. multũ ministeriũ appellat, inquit Maldo. non opiparum opinor cõuiuiũ, sed sollicitudinem mulieris quærentis, quibus rebus Christo gratificari posset, & suã erga illũ charitatẽ declarare. vtrumq; ex charitate proficiscebatur, & quod satageret, i. tãto excepto hospite, sollicita esset, qua ratione illi satisfaceret; & quod multo vteretur ministerio. sic Mal. sentit, quẽ ego verissimũ sensũ explicasse arbitror. *Quæ stetit, & ait*] Greg. li. 5. in 1. Reg. c. 4. sic 12.

in hæc verba scribit: *Martha quæ circa frequens ministeriũ satagebat, stetit, & loquuta est: quæ.n. stetit, ei nimirum sedere non licuit. quia si ad audiendũ sederet, imparatum fortasse ministeriũ, & insufficiens impendisset, & notandum, quia transeundo, Dominum Martha vidit, non tamen transeundo, sed stando loquutum eã Euangelista cautè expressit dicens: quæ stetit, & ait. quo perfecto exemplo instruimur, vt qui fratribus ministeria exhibemus, si per morã sedere ad Redemptoris pedes nõ possumus, per aliquantulã morã Redemptori assistere debeamus; sed benè ei assistimus si transeundo, & seruiẽdo videamus. Quid est aũt transeundo Dominũ cernere, nisi in omni nostro bono opere ad ipsũ dirigere cordis intentionẽ? transimus.n. quãdo huc, illuc discurrẽdo in mẽbris suis Domino ministramus. sed transeundo Dominum cernimus, si per omne, quod agimus, præsentem nobis ipsum, cui placere cupimus, contemplemur.* Hæc piè Gregor.

Optimum documentũ Gregorij.

Domine non est tibi cura] Adstitit Martha coram 13.

Christo quasi corã iudice, nõ Christum, sed sororẽ apud Christũ accusatura, quod eã solã reliquisset ministrare, ipsa aũt sederet ad pedes Christi, sollicita.n. erat Martha, ne non posset sola tãto hospiti respondere, cui maximè vellet satisfacere. ait aũt: *Domine non est tibi curæ?* hoc est, tuæ curæ est, tibi incumbit, tanquã vtriusq; Domino, & Iudici, cui vtriusq; nostrũ munus est obtẽperare, tuũ inquã est prospicere, sorori meæ iubere, vt me minus tanto operi parẽ, & pluribus intẽtã adiuuet. Phrasis eiusmodi est apud Marc. 4. 38. Magister, nõ ad te pertinet, quia perimus? G. nõ est tibi curę. οὐ σοι μέλει ὅτι vt hîc apud Lu. est. porrò interrogationes hę affirmatiuis æquiualent. Audi nunc August. ser. 26. de verb. Dom. *Interpellat*, inquit, *Martha hospitem, ad iudicem deponit postulationem piarum querelarũ,*

quod eam soror deseruerit, & sic laborantem in ministerio adiuuare neglexerit. Greg. item lo.cit.docet, quem sensum habeant hæc Marthæ verba. *notandum est*, inquit, *quia confidenter Martha loquitur dicens: Domine non est tibi curæ, quod soror mea reliquerit me solam ministrare? quod certè perfectis quibusdam operarijs sanctæ Ecclesiæ conuenit, qui omnipotenti Deo preces tanto fiducialius offerunt, quanto laboriosius eis in membris suis se ministrasse meminerunt. sed quia in ipsis etiã, quæ actiuæ vitæ deseruiũt, nimietas sollicitudinis cohibẽda est, Martha reprehẽditur, quæ tã sollicita asseritur, vt erga plurima turbetur. actionis quidẽ seruor tũc rectè disponitur, cum sic insistimus operi, vt tranquille eum, cui opera nostra consecrare nitimur, videamus. Quid est ergo nimietas sollicitudinis, nisi confusio supernæ intentionis: quia dum se erga plurima diuidit, diuisa iam ad supernorum intuitum nõ assurgit. illud enim æternum, & simplex bonum æternæ visionis, anima quia vix vnita comprehendit, se nimirum ad id diuisa non erigit. Dicit ergo operum nostrorum dispositor, & receptor, vnum est necessarium, ne se mens ad multa diuidat, vt per tranquillitatem vnita ad summi boni intuitum potenter surgat.* Cassian.coll.1.cap.8.legit: Domine num tibi placet, quod soror mea reliquit me solam ministrare? quod superius dictis initio huius num. 13.multum facet.

Recta actionis dispositio.

14. Dic ergo illi] Rogabis cur Martha silentio sororem non vocauit, & vt se iuuaret monuit? nimirũ se nihil profecturam credebat, quia totam à Christi ore, verbisque pendere videbat, ideò ait, *dic*, iube, q.d. alioquin non hic auelletur, quin etiam vix me audiet, ita penitus absorptam video. Sunamitis illa non potuit ab Elisæi pedibus per Giezi diuelli, neque Cananæa à Christo per Apostolos, quanto ergo minus Magdalena à Christi pedibus abstrahi poterat, quibus tenacius inhærebat? Verum & huius rei alia potior caussa assignari potest, quã docet Bern.ser.5.de assump. *aduertenda est*, ait, *delatio quædam, & honorã obsequium circa Dominum; quod sc. ipso præsente nõ sit ausa Martha euocare Mariam; quin imo & apud ipsũ querelam deposuerit, ipsumq; Dominum vocauerit, in cuius potestate sit imperare sorori quicquid necesse fuerit.* sic Bern. igitur non est ausã Martha sine Domini facultate sororẽ de Christi pedibus auellere, neq; enim decebat sine eius imperio. sed mirare Mariæ modestiam simul, & silentium; nihil illa respondit, totam suam caussam Christo commisit; qui eam propterea nunc excusauit; quemadmodum & postea imminente passione, cum de vnguenti pretiosi effusione reprehenderetur, ipsaq; taceret, eius rursus patrocinium suscepit, sic dicens: *sinite eam, quid illi molesti estis? bonum opus operata est in me.*

Mariæ in audiendo Christo pertinax auiditas.

Hinc disce, cum ob bonorum operum studium argueris, tacere, cùm derident te, quod diuinis rebus incumbis, quod orationi, Dei verbo audiendo, sacro Christi corpori participando, malorum hominum cõsuetudinibus fugiendis, pauperibus adiuuandis vacas; disce illa propter Deum contemnere, solius Dei auxilio, & tuæ conscientiæ testimonio contentus. Memineris quod Moses filijs Israel de Ægypto egredientibus olim dixit, cum illos insequeretur Pharao, & à tergo premeret: *Dominus ait: pugnabit pro vobis, & vos tacebitis* Exo.14.14.

Obtrectatorum voces surda aure prætereundæ sunt.

15. Occasione horum verborum Marthæ, de sorore cum Christo expostulantis, solet, inquit Maldo. hoc hæreticorum ingenium, qui nihil ferunt iniquius, quam Monachorum vitam, vt ipsi vocant otiosam, id quod & in quosdã Catholicos, à verò tamẽ Christi spiritu, & amore plurimum abhorrentes, aptè conuenit. Verum vtriq; discernere deberent quos accusant, qui n. otiosi sunt, monachi nõ sunt, si veri monachi sunt, aut actiuam sequũtur vitam, & tam occupati sunt, quam Martha; aut contemplatiuam, & tam occupati sunt quam Maria, pro qua Dominus sorore accusante respondit, aut vtrique vitæ studẽt cõtemplatrici, & actuosæ, & plusquam Martha, plusquam Maria, tantum, quantum vtraque simul occupati sunt. *Ex illorum persona*, inquit Beda, *loquitur* (Martha) *qui adhuc diuinæ cõtemplationis ignari, solum quod didicere fraternæ dilectionis opus Deo placitum dicunt, adeoq; cunctos, qui Christo deuoti esse velint, huic mancipandos autumant.* Hæc Beda. sed non ita sentiebat Maria, de qua sic Aug. ser.27.de verb.Dom. *Cùm ergo*, ait, *Maria suauiter audiret verbum dulcissimum; & corde intentissimo pasceretur interpellato Domino à sorore sua, quomodo putamus eam timuisse ne diceret ei Dominus: surge, & adiuua sororem tuam? Mira enim suauitate tenebatur, quæ profectò maior est mentis, quam ventris, excusata est, sedit securior. Quomodo autem excusata est, attendamus, pascamur & nos.*

4. *Martha Martha*] quod bis repetit nomẽ Marthæ, ad beneuolentiam pertinet, vel ad attentionem, Martha enim in multis occupata vix satis ad ea quæ dicerentur attendere poterat. hinc August. ser.26.de verb. Dom. *Repetitio nominis*, inquit, *est indicium dilectionis, aut forte mouendæ intentionis, vt audiret attentius bis vocata est: Martha Martha, audi, tu circa multa es occupata*, &c. Maldon. hanc repetitionem Epitasim, & Emphasim habere monet, quod verò ait: *sollicita es, & turbaris erga plurima*, duobus verbis expressit quod paulò ante vno duntaxat dixerat Euangelista. *Martha autem satagebat circa frequens ministerium*. Euthym. sic interpretatur, *turbaris circa multa, sc. quæ ad conuiuium, & obsequiũ necessaria sunt*. malim dicere quæ ad cõuiuium, & obsequium pertinent, licet re vera necessaria non sint. Græc. non legitur superlatiuus, *plurima*, sed multa. ita legit August. ser.27.de verb. Domini vt & Euthym. 16.

17. Ceterum cõstat Dominũ reprehendisse Marthã, non quidem de opere quod bonum, & laudabile erat, sed de circumstantia quadam operis. *non ergo Dominus*, inquit Aug. lo. mox cit. *opus reprehendit, sed munus distinxit: Maria optimam partem elegit; non tu malã, sed illa meliorem.* Et iterum, *quid enim? putamus nos reprehensum esse ministerium Marthæ, quã cura hospitalitatis occupauerat, quæ ipsum Dominum hospitio receperat? quomodo rectè reprehendebatur, quæ tanto hospite lætabatur? si verum est, dimittant homines quod ministrant egentibus, eligant sibi partem meliorem, quæ non auferetur ab eis; vacent verbo, inhient doctrinæ dulcedini*, &c. Reprehendit ergo circumstantiam quandam operis, quam rectè expressit Grego. cuius verba num.13. recitauimus. quibus adde non solum nimietatem sollicitudinis, vt Greg. loquitur, & turbationis fuisse in Martha reprehensam, verumetiam in ipsis rebus ad escam præparatis redundantiã, quin hæc illius erat caussa, & propterea dictum est illi: *turbaris erga plurima*; quamuis in Martha vtrumq; ex amore quodam & obseruantia in Christum proficisceretur, vt animaduerti nu.11. sub finem, quare non videtur illud recipiendũ quod habet D. Chrys. hom.43. in Ioann. sic enim scribit de hac reprehensione: *quod ad Martham loquutus est Iesus non in operando reprehensionem dixit sed quod tempus considerandum sit; & distribuendum, ne audiendi verbi Dei occasio in carnalium rerum cura consumatur. non ergo desidiam laudat, sed ad audiendum allicit: Veni, inquit, vt vos docerem; tu autem circa prandium occuparis varijs ciborum generibus me vis excipere; aliũ cibũ para, sermonibus meis attende, sororis desideriũ imitare. Neq; coarguebat Iesus hospitalitatem, absit, sed doctrinæ tẽpore alijs nõ esse vacandũ negotijs, admonebat.* Hæc Chry. doct. vera quidẽ est, eo quod tẽporis ratio habẽda sit,

In Martha quid Dominus reprehenderit.

da sit; verum huic loco non conuenit, cùm textus ipse significet, propterea Martham esse reprehensam, quod nimium sollicita esset, & plura quam necessarium foret, pararet; alioquin summonere debuisset Dominus Martham ab opere illo, quod non fecit, vt Titus Bostrenus obseruat.

18. 5. *Porrò vnum est necessarium*] Græcè loco *porrò est*, δὲ, *vnum autem*: seu, *atqui vnum est necessarium*. August. 27. de verb. Domin. legit, *quando vnum est necessarium*, quid sit autem illud *vnum* ita exponit Theophyl. *non hospitalitatem prohibet Dominus, sed varietatem, ac turbam, hoc est distractionem, & turbationem; laudat enim frugale hospitium. Quare enim, inquit, Martha sollicita es, & turbaris circa multa? hoc est distraheris, & turbaris? vno nobis opus est, nempe vt comedamus qualitercumque, non varijs*, sic ille. Monens Ecclesiæ prælatos, & doctores; vt cùm in cuiuspiam domum venerint, non quærant varijs, aut delicatis cibis frui, sed frugali mensa contenti sint. Eundem sensum Dionys. Carthu. tribuit Cyrillo, & Basilio: nec dissentit Hieronym. in epistola ad Eustochium de custodia Virginitatis, nec contemnendus est hic sensus: commendat enim, vt animaduertit Salmeron, victus frugalitatem, & sobrietatem: videlicet vt quis parce, continenter, sobrieque viuat, quod sanitatem sapientiam, & vitæ sanctitatē plurimum iuuat. Benè enim paruo viuitur, & natura paucis est contenta; vnde illud extitit Prouerbium: *Non oportet transgredi salem & mensam.*

Commendatur frugalitas.

In Luc. c. 10.

19. Non desunt tamen Patres alij, Ambrof. August. idem Basilius atque adeò Theophyl. qui *vnum necessarium*, verbi Dei auditionem interpretentur quo videlicet pascitur & curatur anima, & ad vitā reuocatur, & turbata lucem aspicit tranquillam; audito siquidem Dei verbo, vt audire par est, noster spiritus cum Christo copulatur, nam *qui adhæret Domino, vnus spiritus est* 1. Cor. 6. 17. eodem verbo fit vt à creaturis quæ plures sunt, nec animū explere queunt, ad vnum Deum, in quo omnia bona continentur, anima transferatur: *primum quærite, inquit, regnum Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* & obserua hic obiter sex assignari verbi Dei gradus, quos notauit idem Salmeron, & primus quidem gradus est, audire verbum Dei; alter intelligere, tertius illud memoria retinere; quartus, mente frequenter reuoluere, & in memoriam reuocare; quintus opere complere; postremus propter verbum Dei libenter pati: quod qui præstat, iam is Religionis nostræ fastigium tenet, & ad sanctitatis culmen peruenit.

Sex gradus percipiendi Verbum Dei.

20. His ad Io. Cass. coll. 1. c. 8. interpretationem; sic enim ille hoc vnū declarat: *hic nobis principalis debet esse conatus hæc immobilis destinatio cordis iugiter affectanda est, ac tenenda, vt diuinis rebus ac Deo mens inhæreat: quidquid ab hac diuersum est quamuis magnum, secundum tamen, aut etiam infernum, seu certè noxium iudicandum est.* Dionys. quoque Charthus. in hoc Lucæ caput, censet, vnū, esse, aut patriæ fœlicitatem, aut eius largitorem Deum, vel contemplationem, vel Dei in hac vita dilectionē, siue mauis mētis pacem in Deo, & perfectam cum illo vnionem; subdit verò: *quamuis autem ad obtinendam salutem multa sint necessaria, scilicet, fides, spes, charitas, sacramenta, impletio præceptorum: vnum tamen per antonomasiam dicitur necessarium, quia præ ceteris necessarium extat, vel necessitate finis, & propter se, atque simpliciter, alia verò per respectum ad finem & propter eius adeptionem sic ille.*

21. *Porrò vnum est necessarium*] Græcè ἑνὸς δέ ἐστι χρεία. Hoc est, *vnius verò est necessitas*, siue indigentia, siue vsus, quod rectè quadrat Marthæ, quę multis ferculis parandis intenta erat, atque adeò mul-

A tis actionibus distracta: primam ego sententiam Theoph. maximè credo in hunc locum conuenire, licet alteram non improbem, sed reuerenter etiam amplectar.

Optimam partem elegit] Græc. τὴν ἀγαθὴν μερίδα *illam bonam partem*: ponitur more hebræo, positiuus pro comparatiuo, sicut 1. Cor. 7. 1. *bonum est homini mulierem non tangere*, & Psalm. 11. *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine.* hoc est, melius est. quare Euthy. c. 37. in Luc. licet legat, *bonam*, interpretatur bonam partem dixisse, *non quod altera mala sit, sed bonam hic inquit appellauit eam, quæ melior est.* August. de verb. Dom. serm. 26. 27. legit *meliorem. Ait enim, non tu malam, sed illa meliorem partem elegit*, sic Ambr. *Nec Martha tamē, inquit, in bono ministerio reprehenditur, sed Maria, quod meliorem partem sibi elegerit, antefertur.* 22.

B Pagninus, Biblia regia, & Syriac. cod. *bonā partem* vertunt, & qui nullam volunt hic fieri comparationem, sic etiam vertūt: sed optimè ac plenissimè vertit interpres, nam quoniam Mariam Christus, eiusque institutum laudat, Marthæ præposuit instituto, nō dubium quin hic comparatio fiat, vt patet ex Aug. Ambr. locis citatis, & ex Cassiano coll. 1. c. 8. vbi *meliorem partem*, legit, & coll. 23. c. 3. *optimam partem*: quanquam Ambr. ser. 11. in Psalm. 118. vtroque modo habeat; quòd verò superlatiuo vtatur interpres, aptissimè fecit, quia non inter Martham tantum, & Mariam, sed inter officium Marthæ, & Mariæ cōparatio fiebat respectu cuiusque; & non dubium hanc esse omnium optimam electionem inter eos omnes, qui vel illud Marthæ, vel hoc Mariæ officiū eligunt: & licet vita mista melior nunc sit, & Deo gratior, tamen cum vtramque vitam complectatur, sēper id quod in ea optimum

C est, contemplatio est. Quin etiam si simpliciter & absolute loquamur, vita ipsa contemplatiua est semper nobilior, quam mista; quia est vita Beatorum, & semper duratura, vita verò mista cessabit, quia desinet actionis necessitas.

Partem] vocabulum hoc sumptum est ex hæredibus: quorum maior natu apud veteres quosdam, vt apud Romanos hæreditatem in partes, quā maximè poterat æquales, diuidebat; minor verò eligebat primus, lege Senecam declam. 3. nomē etiam μερίδος *partis*, in sacris litteris propriè partem hæreditatis significat *pars mea Deus in æternum*, Psal. 72. 26. *& hæc est pars hominis impij* Iob 20. 29. *Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai?* 3. Reg. 12. 16. &, *si non lauero te, nō habebis partem mecum* Io. 13. 9. & *partemq; eius ponet cum hypocritis* Matth. 24. 51. & quod rectè quadrat in has duas sorores, quæ Christum quasi hæreditatem suam diui- 23.

D debant. & altera eum in ipso, altera extra ipsum quærebat. Martha maior natu, inquit, Maldo. quodam modo fecerat partes; Maria minor natu elegit optimam, videlicet Christum, in ipso, non extra ipsum. Quod inde videtur sumptum, quia terra promissa diuisa est per duodecim partes, iuxta numerum tribuum, & per funes vnicuique familiæ sua pars obtigit: hinc factum, vt pars pro hæreditate ponatur.

Elegit] significat, Mariam Magdalenam non solum nunc intentam esse Dei verbo, verumetiam id officij præsertim sibi delegisse, in quo vitam transigeret totam. An verò Martha in ea vita actiua semper perseuerauerit, nihil certi, sed puto à morte CHRISTI vitæ mistæ vacasse. Porrò quamuis eligere statum, siue vitæ conditionem Christi vocantis sit, iuxta illud. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Ioann. 15. 16. cuius est diuersos, ad diuersa instituta vocare: quia tamen hoc Dei donum assensum liberi arbitrij requirit, simul adiuuante Deo, hinc est vt etiam nos dica- 24.

mur

mur eligere. Itaque per excitantem, ac præuenientem gratiam, solus Deus facit vt velimus vel eligamus, cætera verò omnia, quæ post gratiam excitantem dantur, vel liberè fiunt, vel aliquo modo pendent ex liberi nostri arbitrij dispositione; idcirco dici possunt non à solo Deo, sed etiam à nobis fieri, nam verissimum est illud Augustini, *qui creauit te sine te, non saluabit te sine te:* quod ad gratiam adiuuantem præsertim pertinet: sicut illud ex eodem desumptum: *multa facit Deus in homine bona, qua non facit homo; nullum autem bonum facit homo, quod non præstet Deus, vt faciat homo*, præsertim ob excitantem gratiam dictũ est.

25. Hinc est illa distinctio in gratiam operantem, & cooperantem. gratia enim operans eadem est, quæ excitans, sicut cooperans, eadem, quæ adiuuans; & quidem hæc diuisio desumpta est ex Augustino libro primo, de gratia & libero arbitrio capite 16. & 17. vbi inter plura alia hæc habet: *& cooperando perficit, quod operando incipit.* quibus verbis operandi, &, cooperandi, satis insinuat gratiam operantem & cooperantem, quas magis explicans addit: *vt velimus, sine nobis operatur; cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Hanc autem doctrinam sumpsit ex Paulo ad Philipp. 2. *Deus est, qui operatur in nobis, velle & perficere*, nam operari velle, pertinet ad gratiam operantem; perficere autem ad cooperantem, item illa ad Rom. 9. *non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*, vt sentit Augustinus Enchirid. cap. 32. operantis gratiæ sunt; similiter illa, *non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis*, ad gratiam operantem pertinẽt, cuius est cogitatio sancta. At illud primo Corinth. 15. *non ego, sed gratia Dei mecum*, ad cooperantem refertur gratiam; Itaque Maria Deo cooperante & adiuuante, elegit optimam partem, vt autem eligeret solo Deo prius operante & adiuuante, & excitante factum est; ita verissimum est illud Augustini lib. 1. ad Simpli. quæst. secunda, vt velimus enim, suum esse voluit, & nostrum suum vocando, nostrum sequendo. De gratia vide quæ diximus p. 1. l. 2. cap. 4. digress. vnica, numero secundo, & libro tertio, capite 17. digress. 1. & digress. 3. num. 9. & digress. 6. 7. & c. 18. digress. 5. numero 6. & parte secunda, libro quarto, capite decimo, schol. numero 41. Theor. 1. n. 3. Theor. 2. & c. 14. digr. 7. & alibi.

Gratia alia operans, alia cooperans.

26. Optima sanè pars, quam elegit Maria; fœlix quæ dicere potuit *mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam &, quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? defecit caro mea & cor meũ, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternũ. Quæ non auferetur ab ea*, iuxta expositionẽ illã alterã eorũ verborũ: *Porrò vnum est necessariũ*, de qua n. 19. sensus est ex Aug. & alijs, pars Mariæ non auferetur ab ea, quia æterna est: etenim in cœlo nequaquam desinet Dei contemplatio; pars verò Marthæ auferetur, neque enim ibi locum habet hospitalitas. Hinc August. de Trinitate l. 1. c. 10. *Illa pars*, ait, *quæ in ministerio indigentiæ est, cum indigentia ipsa transierit, aufertur. boni quippe operis transituri merces est requies mansura.* reijciendus sanè illorum est sensus, qui sic hæc verba interpretantur, *non auferetur ab ea*, hoc est, non patiar vt auferatur, non patiar, vt à me discedat soror tua, vt adiuuet te, nimis ministrando sollicitam & occupatam; neque significat Christus fore vt propterea quod elegerat Maria, ab ea non auferretur, quod gratia illi auferenda non esset, quasi eam his verbis in gratia velit cõfirmare: etenim esto, vera sint hæc, vlterius tendebat Christus, volens ex effectu, & fine docere, quid inter Mariæ & Marthæ interesset partem, quod illa nimirum æterna; hæc temporalis esset.

A DIGRESSIO I.

Quod contemplatrix vita actuosam superet, licet vtraque bona sit, quarum illa per Mariam, hæc per Martham significatur; vtramq; verò B. Virgo omnibus suis partibus cumulatè perfectam expressit.

CONTEMPLATRICEM vitã longè post se actuosam superare, eleganter docet Basilius in cõstitit. Monast. c. 2. sic scribens *Agedum, igitur per duas mulieres duo mihi vitæ genera introduci animaduertite: vnum quidem quod se inferioribus vitæ huius muneribus occuparit, quanquam ipsum quoque mirificè commodum est; alterum nobilius & cum spiritu magis coniunctum; nimirum quod se se ad arcanas res contemplandas altius extulerit.* 1.
B *Hæc tu qui audis spiritui conuenienter interpretare; & vtrumuis magis placuerit, deligito, & si ministrare vis, in nomine Christi ministrato. Ipse enim dixit quatenus fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Nam siue hospites recipis, siue mendicos reficis, siue dolentium misericordia commoueris, siue necessitate aliqua, calamitateue oppressos auxiliatrici manu subleuas, siue aduersa valetudine laborantibus inseruis, omnia isthæc officia perinde Christus habet, ac si in ipsum propriè conferretur; quod si manis Mariam imitari, quæ spreto corporis obsequio, altius ad rerum diuinarum contemplationem ascendit, legitimè, & vt par est, verè, negocium tractato, corporis curam abijcito, agricolationem deserito, apparatus etiã epularum & obsoniorum aspernator, ad Domini pedes assideto, & quæ ille dicat, auscultato, vt arcanorũ diuinitatis particeps efficiare: siquidem officijs ijs, quæ*
C *corpori impenduntur, potior est dogmatum Christi contemplatio Accepisti igitur charissime exempla, & vna etiam rationem; vtram manis sectare. aut videlicet agentium minister esto. aut Christi dogmatũ studiosus inuestigator, quod si vtraq; simul potes imitari, vtrimq; omnino fructũ salutis reportabis.* hæc Basil.

Greg. l. 6. mor. c. 28. *Quid*, inquit *per Mariam quæ verba Domini residens audiebat nisi contemplatiua vita exprimitur? quid per Martham exterioribus obsequijs occupatam, nisi actiua vita designatur? sed Marthæ cura non reprehenditur, Mariæ verò etiam laudatur; quia magna sunt actiuæ vitæ merita, sed contemplatiuæ potiora, vnde nec auferri vnquã Mariæ pars dicitur. quia actiuæ vitæ opera cum corpore transeunt; contemplatiuæ aũt gaudia melius ex fine conualescunt. quod benè, ac breuiter Ezech. Propheta exprimit, cum volantia animalia cõtemplatiua ait, & similitudo manus hominis subtus pennas eorũ erat.* 2.
D *Quid enim per pennas animalium, nisi contemplationes possumus sentire SS quibus ad summa transuolãt, & terrena deserentes se se in cœlestibus librant. Quid per manus nisi operationes accipimus? quia cum in proximi amore se dilatant, bona quæ præualent, etiã corporaliter administrant. sed manus eorum sub pennis sunt, quia actionis suæ opera, virtute contemplationis vincuntur.* de vtraque hac vita agit idem Greg. ibidem c. 25. 26. 27. & hom. 3. & c. & 14. in Ezech. & c. 4. l. 5. in 1. Reg.

Quare consultissimè factum est, vt hoc ipsũ Euangelium ad assumptam in cœlum Virginem applicaretur, quod mirum in modum excellat in vtroq; vitæ genere; quam rem quia piè, & eruditè docet Pater Canisius in notis in hoc Euangelium, eius hîc verba apponam. Certum, 3.

Euangelium hoc cur ad assumptionẽ B. Virg. applicetur?

Petrus Canisius.

tum, inquit, *& illud habendum est, Sanctissimam Virginem, tanto magis Deo summo placuisse, & excellentius in cœlo præmium recepisse, quanto perfectius, vel vt alteram Martham & Magdalenam in terris se præstitit, vt actiua simul, & contemplatiuæ partes, & prærogatiuas omnes absolueret, vel æque plena gratia diceretur & esset; vt autem ex multis huc spectantibus pauca quædam recenseam, quis obsecro actiuæ vitæ laudem illi non tribuat, quæ vt parentibus & amicis obsequeretur, Ioseph commendat sibi sponso nubere non dubitauit, multosq́ annis in virginali coniugio cum eo vixit laboriosè simul, & ærumnosè? quoties est illa suis pedibus peregrinata, quæ & cognatam grauidã officij caussa cum per montana proficisceretur, inuisit, & censum suum Augusto Cæsari persoluit in Bethlehem. Illa inops puerpera insolitam sustinuit calamitatem, humana ope & amicorum subsidijs destituta; illa purificationis legem in templo diligenter expleuit, fideliq́ mater in educando filio mirè sollicita fuit illa triste cum eodem filio exilium in AEgypto perpessa est, & amissum illum duodennem valdè mœsta quæsiuit. Illa quotidianum victum vna cum Ioseph fabro suis manibus haud dubiè comparauit. Quantam illa curam habuit in tali filio educando, quo nihil vlli matri fuit vnquam carius, aut esse potuit desiderabilius? multa certè propter illum docentem vidit & audiuit à Iudæis agi, atque proferri, quæ, cum per se essent indignissima, pectus illud maternum & Christi amore vehementer incensum non potuerunt non commouere atq́ affligere, sed & ei lacrymas exprimere; potissimũ verò, cùm ventum est ad horrenda filij sui vincula, supplicia, crucem, mortem & sepulturam. Ita demũ præacutus doloris gladius, quẽ illi prædixerat Simeon, animam eius mollissimam planè transfigit, adeoq́, vt sermone de assumptione Sophronius & ser. 2. de eadẽ Idelphonsus notant, plusquam martyrem effecit, in qua nimirum corporea sensum Passionis vt ser. 2. de eadem assump. excessit compassionis affectus. & Bern. discipulus, Guerricus ser. 4. de eadem, admonet, Mariam fidam Christi assectatricẽ & ministram sedulã comitemq́ indiuiduam fuisse vsq́ ad mortem eius, à quo nulla persequutionis procella, nullus horror præsentis supplicij illam potuerit absterrere.*

4. Tum verè scripsit Rupertus in Euang. Io. l. 13. *non habuit hæc mulier hanc pœnam, vt in dolore pareret, sicut cæteræ matres, quando infans illi natus est, sed nunc dolet; cruciatum & tristitiam habet, quia venit hora eius, illa vltima hora propter quam de Spiritu S. concepit, propter quam grauida facta est, propter quam completi sunt dies vt pareret, propter quã omninò de vtero eius Deus homo factus est.* Atq́ hic pulchrè explicat Christi verba quibus prædicitur Apostolis fore, vt in die suæ passionis imaginem referant fœminæ parturientis, *Mulier, inquit, cùm parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. habet igitur laudem suam officiosa Martha, quod Christum hospitem exceperit, ac fouerit, cibumq́ illi & potum domi suæ subministrarit: Ideoq́, iuxta promissum Euangelicũ retribuetur ei in resurrectione iustorum, Christumq́, in iudicio dicentem audiet, hospes eram, & collegistis me. sed Maria Virgo plusquam Martha fuit, & inauditam exercuit hospitalitatem, quãdo Filium Dei de summo cœlo venientem prima excepit, & cum ille non haberet vbi caput reclinaret, ex vtero suo illi domicilium, in quo nouem mensibus habitaret, præbuit; sed & sua illum carne vestiuit, suis lactauit vberibus, suis reclinauit, & gestauit manibus & virginea genitrix, obstetrix & nutrix materna pietatis fida obsequia illi non minus amanter, quàm sollicitè præstitit; sola cognouit & amauit hunc infantem, vt suum vnigenitum, ita vt Deum, atq́ creatorem. hinc duplici nomine, natura nimirum, ac gratia, dilexit ipsum quem educauit vnicè ac incomparabiliter. Quò dilexit autem eum vehementius, eo Iustius etiam doluit, & dolendi caussas habuit grauiores, illo præsertim tempore, quo per mortem vt crudelissimam, ita & ignominiosissimam, tanto thesauro priuata est, & suas delitias ipsumq́ Emmanuelem vidit à mundo ingratissimo eijci, atque in crucem suffigi, imò & hominum fieri opprobrium, & plebis abiectionem.*

Maria hospitalitatis officium, plus quàm Martha exercuit.

Neq́ verò Mariæ Virgini satisfuit in actiua vita versari in qua Martham veluti pedissequam habuit, laude sollicitæ, & laboriosæ hospitalitatis vbique præditam, sed & contemplatiuæ vitæ magna documenta dedit, partim ante initum cum Iosepho coniugium, partim post gloriosũ Filij sui in cœlos ascensum. Nusquam reperies Virginem inde à pueritia religiosiorẽ, diuinoq́ cultui & sacris studijs addictam magis præsertim cum hæc Virgo Dauidica in templo educaretur, & summum Deum perfecta fide spe, & charitate supra æquales oẽs coleret, ac honoraret. Quæ orbata filio iam in cœlos assumpto, viduam Euangelicam, simulq́ Apostolicam omni ex parte absolutam ostendit, dum à mundi curis, ac negotijs, siue domesticis, siue profanis libera rebus diuinis Christiq́ sacris mysterijs meditandis totam se tradidit, nihil habens familiarius, quàm vt noctè ac die in corde suo ea conferret, quæ circa rem Euangelicam à Redemptore nostro tum dicta, tum facta perceperat. Hunc enim illa velut domesticum & priuatum ad trigesimum vsq́ annũ habuerat institutorẽ à quo multa & præclara illam didicisse & in sui purissimi cordis scrinio retinuisse dubium non est. An quisquam hactenus fuit credentium, ac diligentium Deum, cui ad vitam contemplantem, tot tantaq́ præsidia, sicut Mariæ suppetiuerunt? quæ ab omni peccati næuo semper integra, & in gratia Dei vsq́ confirmata, in carne, sine carne, vixit, & conuersationem in cœlis firmam ac fixam habuit, diuinaq́ charitatis præceptum maximum, vt nemo alius obseruauit? Nil illi facilius erat ac vsitatius, quàm intellectu & affectu se cum Deo coniungere, & in cœlestem amorem rapi, vnumq́ cum summo illo bono, quod votis ardentissimis exoptabat per amorem excellentem effici. proinde cum Idelphonso dicere nõ dubitabo: *Domina nostra, imò Domini nostri, & Dei genitrix, & semper Virgo Maria, vtramq́ vitam ad plenum exercuit, actiuam laudabilem, quam opere Martha excoluit, & contemplatiuam optimam, quam Maria audiendo & eligendo obtinuit.*

5. Contemplatiuæ vitæ in Maria Virg. perfectio.

Quoniam igitur B. Virgo vtriusque vitæ ornamentis eminuit aptissime veteri tabernaculo comparatur, nam sicut illud factum est ad exemplar, ꝙ Moysi in monte monstratũ fuerat, Exod. 25. & quidem ex lignis Sethim: Ita & alterum hoc diuinius tabernaculum ꝙ sanctificauit altissimus iuxta exemplar, quod in ęterno illo monte, hoc est, in excelsa Dei mente ab æterno inerat, magnificẽtissime exædificatum fuit. Hinc Damasc. lib. 4. fidei ca. 15. sic scribit; *Virgo æuo omni antiquiore & præsciente Dei consilio prædestinata, varijsq́ Prophetarum Imaginibus, ac sermonibus per Spiritum S. adumbrata & prædicata est.* Ita sanè. hanc. n. Rubus Mosaicus, Aaronis virga, hanc arca, Gedeonis vellus, Ezech. clausa porta, & 600. alia symbola multo ante significarunt,

6. Maria Virgo rectè tabernaculo comparata.

ficarunt, cum adhuc in Dei mente lateret. Nec verò huic tabernaculo præſtantiora ligna, vnde extrueretur defuere; an non Patriarchæ illi Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, inſtar inſigniũ arborum fuere, ex quibus fœlicius, & auguſtius, ad hoc tabernaculum erigendum materies ſecta eſt, quam fuerit ex lignis ſetim vetus illud tabernaculum extructum.

7. Tribus omninò partibus conſtabat tabernaculum illud Moyſaicum: quarum prima *Sãcta Sanctorum*, altera, *ſancta*, poſtrema, *veſtibulum*, ſeu *atrium* vocabatur. & in Beatiſsima Virgine tanquam in auguſtiore tabernaculo tres eminebãt partes, ſuprema illa, in qua mens & ratio dominabatur; inferior altera, in qua appetitus inerat; denique tertia erat ipſa corporis ſpecies & externa actionum venuſtas, nec non ordinatiſsima omnium motuum pulchritudo non abſimilis, quibus partibus omnia contemplantis, & ſimul actuoſæ vitæ munera continentur; nam duabus primis partibus vis contemplatrix perfecta & abſoluta cernitur. Tertia quæ ex illis duabus efficitur actuoſa conſiſtit, & illa quidem mentis portio arcam habebat præſtantiorem, intus foriſque auro contectam cum duobus Cherubinis pernicibus alis præditis prout in Moyſaico quoque illo tabernaculo cernere erat. Itaque in præcipua illa virginis parte voluntas reſidebat tanquam arca tota vndique auro circumueſtita, hoc eſt, charitate admirandum in modum fulgens: in hac arca legis tabulæ recondebantur: nunquã enim non in lege Domini voluntas eius fuit. Aderant & duo Cherubim intellectus & memoria, in quibus Deus perpetuam ſibi ſedem collocauerat. Cherubinis Moyſaicis alæ inerant, & virginis intellectus ac memoria per contemplationem rerumque ſublimium recordationem, quaſi alis quibuſdam ſe ſe ad Dei vſque ſolium attollebant. ſcientia cognitioneque præſtant Cherubini; & intellectus memoriaque virginis incredibili pollebant rerum cognitione; in propitiatorium conuerſos vultus habebant Moyſaici Cherubini. Exod. 25. & in Deum omnis propitiationis fontem memoria & intellectus virginis ſpectabant ſemper, dum vel illum intellectu perpetuò contemplaretur, vel memoria innumera ab eo in ſe collata beneficia repeteret. admirandi ſanè erant hi de quibus loquimur, virginales Cherubini & longè præſtantiores ijs, qui nunc in cœlis ſempiterno æuo fruuntur.

Voluntas B. Virg. ſimilis Arcæ Moyſaicæ.

Intellectus & memoria, duobus eandem ſtipanſtibus Cherubinis.

8. Nec mirum, tam enim integra, tam perfecta, tam admiranda erat in Virgine contemplatio, qua vel arcana & profunda Dei intelligebat, vel immenſa in homines beneficia commemorabat, vt ob actionem non minueretur, nam vt Petrus Dami. ſer. 1. de natiuitate Virg. ait, *Vita actiua, & contemplatiua Virginem ambierunt, adeò vt nec actio contemplationem minueret, & contemplatio non deſereret actionẽ*, quod confirmat Dionyſ. Carthuſ. l. 2. de laudibus Virginis articulo octauo, ſic ſcribens: *nulla vnquam inordinata affectio, diſtractio, fragilitas mentem Virginis à contemplationis lumine reuocauit, neque occupatio vlla exterior*. Adhæc tam viuida, tam ardens, tam profunde attenta erat hæc contemplatio, tam perennis, vt ne ſomno qui-

B. Virginis contemplatio perfectiſſima.

Somno non interrupta.

A dem interrumperetur, aut laſſeſceret. ſic Bernardinus tomo ſecundo, ſermone 51. articulo primo, capite ſecundo teſtatur, *licet*, inquit, *in vtero matris dormiret, attamen ſomnus qui abyſſat, & ſepelit in nobis rationis, & liberi arbitrij actus, & per conſequens actum merendi, non credo quod talia in virgine fuerit operatus, ſed anima eius liberè ac meritorio actu tunc tendebat in Deum, vnde illo tempore erat perfectior contemplatrix, quam vnquam fuerit aliquis alius dum vigilauit, quare & Canticorum quinto ipſa ait, Ego dormio, & cor meum vigilat, ſcilicet in contemplatione perfecta, à nulla actione debilitata, Hoc tamen ſecundùm alios fuit poſt ſecundam ſanctificationem, quod forte verius eſt.* ſic Bernardinus. & ſermone eodem articulo primo. Ad tam altam, & indefeſſam Virginis B contemplationem accommodat illud Ierem. 1. *Virgam vigilantem ego video*, & articulo tertio, cap. 3. Illud Canticorum 4. *Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum*, hoc eſt ipſo lucidiſsimæ contemplationis aſpectu.

Neque alia ab his ſcribit Rupertus, qui ea quæ Canticorum 5. habentur, *Ego dormio, & cor meum vigilat*, piè & aptè ad Beatam Virginem transfert libro quinto in Cantica, vbi inter cetera ſic ait: *Multarum, quoque animarum, fuit, & eſt, non ſolum ſecundùm ſimilitudinem otio ſancto dormire, id eſt, à terrenis curis vacare, & in cœleſtibus per contemplationem corde vigilare: verum etiam eodem modo quo, & Iacob dormiuit, ſecundùm corpus dormire, & ſecundùm animam per ſomnium cœleſtia videre, iuxta illud Ioelis 2. ſenes veſtri ſom-* C *nia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed tu ô cœlum Dei, vnica ſedes Domini, in vtroque vigilantiæ modo cunctis mortalibus longè eminentior exſtitiſti, longè ſtudioſior ad contemplandum eum, in quem deſiderant Angeli proſpicere, atque aptior fuiſti*; ſed his vetuſtior Ambr. vir ſanctiſsimus & doctiſsimus libr. 2. de Virginibus, de eadem Virgine eadem teſtatur: *Dormire non prius cupiditas, quam neceſsitas fuit, & tamen cùm quieſceret corpus, vigilabat animus, qui frequenter in ſomnijs aut lecta repetit, aut ſomno interrupto continuat, aut diſpoſita gerit, aut gerenda prænuntiat*, lege Canticum l. 1. cap. 13. & certè ſi Auguſtino dicere licuit de hominibus in ſtatu Innocentiæ, lib. 5. contra Iulian. c. 9. *tam fœlicia erant ſomnia dormientium, quam vita vigilantium*: cur non potius de tam admiranda Virgine conſtanter af- D firmabimus, tam fœlicem fuiſſe dormiendo, quam vigilando? etenim quidquid eo Innocentiæ ſtatu perfectionis ac ſanctitatis communicatum eſt homini, huic ſanè Virgini denegatum non eſt. Quod ſi merito exiſtimamus ſanctis Angelis datum eſſe, vt ab eo creationis momento quo ad Deum conuerſi ſunt, nunquam amoris actum, quo in Deum ſemel ferri cœperunt, intermiſerint, quod quidem donum maximè ad perfectam quandam Dei charitatem & ſanctitatem pertinet, cur non multo magis credemus id tàm excelſæ virgini tributum eſſe? cui non dubito ſcientiã aliquam per ſe infuſam, vt vocant, à Deo conceſſam eſſe quam ſine vſu, & intuitu phantaſmatum, vſurpare poſſet? vt propterea difficile non ſit intelligere, etiam in ſomnis potuiſſe illam ea ſcientia vti, atque adeò per voluntatem mereri: neque enim voluntas ita à corpore pendet

9.

Duplex ſomnus, & duplex vigilantia ſpiritualis, & in vtroque excelluit B. Virg.

vt ope-

vt operari non possit, illo sopore correpto; modo intellectus promptus, & expeditus sit ad cogitandum, & proponẽdum obiectum. sunt quidem hæc, quæ de merito & contemplatione Virginis inter dormiendum diximus, non omninò certa, verum adeò probabilia & verisimilia, vt nemo sit, qui non hæc facilè admittat, modo æquus velit esse Iudex. mitto adeò breue temporis spatium solitum fuisse Deiparam somno tribuere, vt magnam saltem noctis partem vigilijs & orationibus vacaret, hinc Bernardinus ac Bonau. & noster etiam Canis. locupletissimi testes referunt, aliquibus hominibus patefactum fuisse, Beatam hanc & potius cœlestem Virginem noctes ferme integras consueuisse insomnes ducere, quà meditando, quà orando; quin & eo ipso tempore quo dormiebat, credibile est præ nimia in Deum charitate frequenter soluto somno excitari consueuisse, statimque intellectu, & memoria tanquam duobus elatam Cherubinis ad Deum pernici volatu ascendere solitam.

10. Sed quibus vnquam verbis explicari poterit quam excelso, quam continenti contemplationis gradu, illa vteretur tum præsertim cum sedẽs secus pedes filij audiebat verbum illius, neque enim illa vnquam ferè à filio discedebat, vt iure optimo Epiph. hær. 78. *perpetuam Iesu sectatricem*, eam vocauerit. Quod si audiendo verba Simeonis & aliorum, custodiebat ea *conferens in corde suo*, quid arbitrabimur fecisse illam, dum aure simul corporis, & cordis dulcissimi filij cœlestia verba exciperet: & dubitabimus tam præstantem Virginis contemplationem cum cœlestibus Cherubinis conferre, quin etiam affirmare longo post se illos interuallo relinquere? Et hęc de prima tabernaculi nostri parte, in qua contemplatricis vitæ maximè vim & dignitatem spectauimus: sequitur, vt de altera dicamus Inferiore parte, quæ ad appetitum pertinet & primã concludit commendat, ac perficit tanquam eius suauissimus fructus.

11. Etenim euanidam, & frigidam esse oportet eam contemplationem vnde nihil boni ad appetitum resultet, ea enim demum vera contemplatio est, quæ partem animi inferiorem ita moderatur, sibique subiectam tenet, vt nihil audeat contra rationem moliri. Porrò in sanctissima Virgine ita appetitus rationi suberat, & obtemperabat, vt nihil nisi contemplatrice parte iubente ageret, & non modo non impediret supremæ illius partis functiones, verumetiam adiuuaret maximè, & quod illa præciperet præstaret appetitus. Vt autem hæc sigillatim magis intelligantur & exactius, & non recedamus à Moysaici tabernaculi similitudine assumpta, tria in secunda veteris tabernaculi parte fuisse memorantur, candelabrum, mensa, altare thymiamatis, in appetitu quoq; nostro tria insunt mala, tenebræ, esuries, morbidi, ac pestilentes afflatus; aduersus hæc tria illa necessaria sunt homini, nam ad depellendas tenebras, quibus pars ista inferior circumfunditur, candelabro; aduersus esuriem, quibus semper oblectamenta corporis appetit, mensa; aduersus morbidos halitus, Thymiamate opus est. In Virgine Deipara, nihil illorum

Confertur appetitus noster, cum candelabro, mensa, & altari tabernaculi Mosayci.

In Virg. nullæ tenebræ, nec esuries,

A trium malorum erat, non tenebrę quibus locum non præbebat lumen illud immensum, quo mens Deum semper intuens fulgebat, per altissimam contemplationem. Non esuries; nihil enim præter Deum illa appetebat, quẽ semper mentis oculo præsentem videbat; & sanè quid aliud illa esurire poterat, quæ propositũ semper ob oculos panem propositionis habebat, qui de cœlo descendit? non halitus vllos morbidos, vel pestilentes afflatus pars huius Virginis inferior emittere poterat, de qua dicitur Can 3. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut vrgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* & Cant. 4. *odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.* de cuius item odoribus & virtutum fragrantia, sic scribit Carthusianus Cant. 4. *tanta,* inquit, *est* B *suauitas virtutum matris Dei, quod cuncta mundi odoramenta transcendit, imò & totam perfundit Ecclesiam triumphantem; insuper Ecclesia militans in fœtoribus huius exilij degens, odore, & suauitate huius Deiferæ Virginis Dominæ suæ recreatur, fouetur, ac exhilaratur.*

nec morbidi afflatus erãt.

Hæc verò omnia bona effectus erant & signa quædam clarissima immensæ illius lucis, quæ virginalem mentem collustrabat, cœlestium item gaudiorum, quæ omnem prorsus mundanarum rerum pellebant esuriem, denique diuinæ illius fragrantiæ, quæ ex suauissimis virtutum cœlestium floribus afflabatur. Hinc licet ad tertiam tabernaculi partem transire, quam respondere diximus atrio veteris tabernaculi; est autem ea externa corporis virginalis species, in qua maximè actuosæ vitæ perfectio visebatur, quæ non aliunde, C quam ex pręstantissima illa contemplatione & insigni appetitus moderatione, & obedientia proficiscebatur, neque enim sine his duabus rebus consistit actiuæ vitæ perfectio. Nam nisi quis mentem DEO subijciat, & appetitum rationi, fieri nequit, vt perfectè suas externas operationes moderetur, & vt par est, cum cæteris hominibus versetur, cùm igitur illæ duæ res summum locum habuerint in Virgine, non dubium quin etiam & vita eius, quatenus actuosa erat, sanctissima, perfectissimaque fuerit, vt merito dixerit Ambrosius libro secundo de Virginit. Ipsam virgineam corporis speciem mentis fuisse simulacrum. Quis quæso incredibilem illam totius hominis modestiam, quis admirabilem oculorum, manuum, oris, vultus, totiusque corporis motuum dicendo exprimat? quis in ambulando D maturitatem incessus? quis in comedendo abstinentiam, & sobrietatem, in loquendo parcitatem, in conuictu charitatem, in agendo prudentiam vnquam verbis assequi poterit? Audi rogo Ambrosium libro eodem hac re sic scribentem; *Nihil toruum in oculis Virginis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, vt ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.* Audi Damascenum oratione prima de natiuitate Virginis, *quonam modo,* inquit, *honestissimum tuum, ô Virgo, incessum exprimam? Quonam modo amictum? quonam modo oris tui venustatem? senilem in iuuenili corpore prudentiam? honestus vestitus* 12.

Quid per atrium tabernaculi designatur in Virgine.

Vitæ perfectio in quo sita sit.

Qualis fuerit corporis Virginalis species.

mollitiem omnem ac luxum fugiens, gressus honestus, ac sedatus, atque ab omni mollicie remotus, mores seueri, atque hilaritate temperati, sermo iucundus, ex leni animo progrediens; Hoc erat tabernaculi atrium & vestibulum, talis exterior facies, nam quod intus erat, foris quoque radiabat, quamuis omnis eius gloria ab intus, præterea prudens quæ ad actiones reliquas in quibus est posita vita actiua, pertinent, nam de ijs luculentè satis dictum est à Canisio, superius numero tertio, & quarto. Merito igitur huius capitis historia de MARIA, & Martha ad Beatam Virginem accommodatur, in qua, & actiuæ, & contemplatiuæ vitæ apex summus expressus est.

DIGRESSIO II. MORALIS.

In qua hoc idem Euangelium ad mores accommodatur.

1. Quid intelligitur per castellum, & refertur ad mores?

IPSE *intrauit in quoddam Castellum*,] *Bernardus sermone primo de Assumptione Beatæ Mariæ: quod Dominus, ac Saluator noster semel, & in vno loco visibiliter tunc temporis dignatus est operari: hoc etiam nunc vbique terrarum in cordibus electorum operatur quotidie inuisibiliter. Quod est autem hoc castellum, nisi cor humanum, quod priusquam Dominus ad illud veniat, cupiditatis fossa vallatur, muroq́; obstinationis clauditur atque in interiori latitudine sua Babylonica turris erigitur? tria certè in omni oppido sunt maximè necessaria: victualia, quibus sustententur: munitio, qua protegantur: arma, quibus hostibus resistant. Sic ergo, & huius Castelli incolæ victum habent voluptatem corporis, & sæculi vanitatem, quibus pascuntur. Habent & qua teguntur, proprij cordis duritiam: vt verbi Dei sagittis potentibus, vix aut nunquam penetrari valeant. Accincti sunt armis, carnalis scilicet sapientiæ argumentis, quibus contra hostes depugnant. Vnde scriptum est Lucæ decimosexto, filij huius sæculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. At verò CHRISTO visitante, & intrante, castellum hoc euertitur, & pro eo nouum aliud pulchrum, ac spirituale construitur, impleturq́; quod dicitur secundæ Corinthiorum quinto, si qua in CHRISTO noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. sublata quippe cupiditate expanditur ingens sinus desiderij: vt ad eius aduentum multo magis anhelet mens ad cœlestia, quam prius terrenis incubuerat, iam ponitur murus continentiæ, antemurale patientiæ, surgit autem hoc opus à fundamento fidei, & crescit per dilectionem proximi vsque ad charitatem Dei, quæ est in superiori tabulato, & in propugnaculis eiusdem muri: quia nimirum tunc perfecta est virtus continentiæ, quando in vnitate fidei cum proximis communiter viuentes non supplicij metu, vel humanæ laudis appetitu, sed solo diuini amoris obtentu à peccatis nos continemus; vel certè ideo charitas Dei, qua scilicet nos diligit, super murum esse videtur, vt pro continenti suo pugnare significetur: & quia continentia crebris, validisque tentatoris ictibus resistere non possit, nisi eius gratia protegatur; Idcircò enim antemurale patientiæ ponitur, ne ad impugnandam continentiam facilis diabolo pateat accessus. Qui ergò protegente patientia continenter viuunt, ipsi bene cum Apostolo protestantur & dicunt. quis nos separabit à Charitate Christi? Tribulatio, an angustia.*

Mulier quædam Martha nomine excepit illum] fœlix, in cuius domo ille *qui lucem inhabitat inaccessibilem* 1. Timoth. 6. ille de quo scriptum est Act. 17. *cæli & terræ cùm sit Dominus non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam*. Ille qui Isa. 66. ait, *quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ est?* Fœlix, inquam, cuius domo, hoc est, cuius mente excipitur, nam vt Philo ait li. de Cherub: *etiam si tota terra aurum, aut si quid auro pretiosius est repente fieret, moxque per opificum artes in porticus, vestibula, aulas, areas, ædesque sacras impenderetur, ne scabellum quidem DEI pedibus posset fieri dignum, tamen ei domicilium anima est, modo sit idonea*. Porrò tunc DEVM mente excipimus cum ex anima nostra lethale peccatum excludimus; habitauit arca DEI in domo Obededom Gethæi tribus mensibus, & benedixit Deus Obededom, & omnem domum eius; at multo præstantius, & copiosius omni nos benedictione, & amplissimis muneribus cumulabit Deus, si locum apud nos inuenerit vbi quiescat. 2. Quomodo anima excipit Deum.

3. Christus est peregrinus.

Iterum dum audis mulierem hanc Christum in domum suam excepisse, cogita prædictum à Ieremia 14. iuxta Hieronymi interpretationem de Christo, quod Peregrinus esset futurus in terra; *quare futurus es*, inquit, *quasi colonus in terra, & quasi viator declinans ad manendum?* ecce viator erat, sic enim ait Diuus Lucas: *factum est autem dum irent, & ipse intrauit in quoddam castellum*, ille factus est peregrinus pro nobis in terra sua, qui apud Isa. 66. ait, *cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum*, vt nos in terra non nostra discamus hospites esse & peregrini, neque putemus aliquid nostrum esse in hac vita, libenter audiamus monentem Bernard. serm. 4. De aduentu: *Quid vobis filij Adam cum terrenis diuitijs & gloria temporali, quæ neque vera neque vestra sunt? si vestra sunt hæc, tollite ea vobiscum, sed homo cum interierit non sumet omnia neque descendet cum eo gloria eius*, Idcircò monet Apostolus vt *qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur* 1. Corinth. 7. sic quoque nos Petrus hortatur 1. c. 2. 11. *Charissimi obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à Carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam*. Officium Peregrini est, nihil præter negotium suum agere, sic enim ait Cicero in libro offic. Igitur si verè peregrini sumus ad quod nos hortantur sacræ literæ, toti è cœlo pendebimus, nihil ista fluxa, ac caduca curabimus. sic fecere sancti Dei homines, & Patriarchæ illi veteres; de quorum numero Abraam præcipuus fuit, de quo Paulus ad ad Hebræos 11. 8. 9. 10. *Fide, qui vocatur* Cur homines peregrini dicantur.

Abra-

Abraam, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exijt nesciens quò iret: fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena in casulis habitando cum Isaac, & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem, quamobrem? expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex, & conditor Deus. sic Dauid de se fatetur Psalmo trigesimooctauo. *Quoniam aduena ego sum, apud te, & peregrinus sicut omnes Patres mei;* & *Psalmo centesimo decimonono. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus cedar, multum incola fuit anima mea;* Denique vide quid scribat Paulus eodem capite versu trigesimoseptimo de sanctis: *circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ.* quibus Deus parauit ciuitatem illam cœlestem, quia hanc illi patriam non aliam inquirebant.

4. Excipit Martha CHRISTVM, inquiet aliquis, quia eius tempore in terris agebat Christus, & ego cum eo tempore non fuerim, tanto sum beneficio priuatus; verum habes, vnde tibi tantum hospitem intra domum tuam excipias, si pauperem exceperis illique ministraueris quæ necessaria sunt, & ne figmenta ista esse putes, vide quid Christus dicat Math. 25. *Amen, dico vobis, quandiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Quod eleganter declarat Augustinus sermone vigesimosexto de verbis Domini. *Ne quis vestrum forsitan dicat, ô beati qui Christum suscipere in domum propriam meruerunt, noli dolere, noli murmurare; quia his temporibus natus es, quando iam Dominum non vides in carne. Non tibi abstulit istam dignationem cum vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*

Qui excipit pauperem, excipit Christum.

5. *Martha autem satagebat*] Bernardus serm. tertio de assumptione Beatæ Mariæ; *sed consideremus, fratres, quemadmodum in hac domo nostra tria hæc distribuerit ordinatio charitatis, Marthæ administrationem, Mariæ contemplationem, Lazari pœnitentiam; habet hæc simul quæcumque perfecta est anima: magis tamen videntur ad singulos singula pertinere, vt alij vacent sanctæ contemplationi, alij dediti sint fraternæ administrationi, alij in amaritudine animæ suæ recogitent annos suos, tanquam vulnerati dormientes in sepulchris. sic plane, sic opus est, vt Maria piè, & sublimiter sentiat de Deo suo: Martha benigne & misericorditer de proximo: Lazarus miserè, & humiliter de se ipso, gradum suum quisque consideret, si inuenti fuerint in ciuitate hac, Noe, Daniel, Iob, ipsi iustitia sua liberabuntur, ait Dominus: sed filium aut filiam non liberabunt* Exod. 14. *nemini nos blandiamur, vtinam nec vestrum quispiam se seducat. Quibus enim nulla credita est dispensatio, administratio nulla commissa; his omninò sedendum erit, aut secus pedes Iesu cum Maria, aut certè cum Lazaro intra septa sepulchri. Quid ni ergo multum turbetur Martha, quæ sollicita est pro multis? tibi ergo, cui necessitas hæc non incumbit, è duobus vnum est necessarium, aut non turbari penitus, sed delectari magis in Domino; aut si id necdum potes, turbari non erga plurima; sed (vt de se Propheta loquitur) ad te ipsum. Iterum dico, ne quis de ignorantia habeat excusationem: oportet te, frater, ad quem de fabricanda seu regenda inter vndas diluuij arca nihil spectat, aut virum esse desideriorum, vt Daniel erat; aut cum Beato Iob virum dolorum, & scientem infirmitatem. Alioquin vereor, ne tepidum te, & nauseam prouocantem euomat ex ore suo, qui te inuenire cupit, aut sui consideratione calidum, & charitatis igne flagrantem; aut tui ipsius cognitione frigidum, & aqua compunctionis ignita diaboli iacula restinguentem; sed & ipsam quoque Martham admonitam esse necesse est, id maximè quæri inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Erit autem fidelis, si neque quæ sua sunt quærat; sed quæ Iesu Christi, vt sit intentio pura: nec suam faciat, sed Domini voluntatem, vt sit actio ordinata. sunt enim quorum non simplex est oculus & recipiunt mercedem suam. sunt qui feruntur proprijs motibus animorum; & contaminata sunt vniuersa quæ offerūt quippe cum voluntates eorum inueniantur in eis.*

Quid per Mariam, Martham & Lazarum moraliter intelligitur.

Quæ stetit & ait] Bern. serm. 3. de assumpt. Beatæ Mariæ. *putas in domo in qua Christus suscipitur, vox murmurationis audietur? fœlix domus & beata semper congregatio est, vbi de Maria Martha conqueritur: nam Mariæ Martham æmulari, prorsus indignum, prorsus illicitum est. Alioqui vbi legitur Mariam caussantem, quia soror mea reliquit me solam vacare? absit, absit, vt qui Deo vacat ad tumultuosam aspiret fratrum officialium vitam. Martha semper insufficiens sibi, & minus idonea videatur; alijsq; magis id operis quod administrat apset imponi.* 6.

Soror mea reliquit me solam ministrare,] Sic multos est inuenire præsertim inter hæreticos non rectè de Sacerdotio & Religiosorum ordinibus sentientes. inculant enim illos quod otiosi sint, quod ventris caussa ab officijs se subducant vitæ præsentis, & huiusmodi alia obijciunt, quæ illos cacodæmon & maledicentia, ac religionis odium fingere compellit, quibus nihil est, quod aliud respondeamus, præter id quod Christus Marthæ respondit, *Maria optimam partem elegit.* sunt meræ calumniæ, & dæmonum figmenta, quæ isti sibi somniant contra religiosum statum, qui orationis, contemplationis, moderationisque affectuum status est, & omnium virtutum perfectissima exercitatio, vbi Deo vacare, ad pedes Christi sedere, eius verbum audire datur, *quis non illos,* inquit Augustinus, cap. 31. de Eccles. moribus, *miretur & prædicet, qui contemptis atque desertis mundi illecebris in communem vitam castissimam sanctissimamq; congregati, simul ætatem agunt, viuentes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus, nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi; sed modesti, verecundi, pacati concordissimam vitam & intentissimam, in Deum, gratissimum ipsi munus offerunt, à quo ista posse meruerunt. Nemo quicquam possidet proprium; nemo cuipiam onerosus est. Patres verò non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, nulla superbia consulunt ijs quos filios vocant, magna sua in iubendo auctoritate, magna eorum in obtemperando voluntate.* Denique post multa. *Hos mores, hanc vitam, hunc ordinem, hoc institutum si laudare velim, neque digne valeo, & vereor ne iudicare videar quod per se ipsum tantummodo expositum placere non possit.* Adde & Bernardum ad fratres de monte Dei: qui de laudibus Religiosorum sic scribit. *Quos, quo nomine dignius*

7. De statu Religioso contra hæreticos.

dignius appellem nescio, homines cœlestes, an Angelos terrestres, degentes in terris, sed conuersationem habentes in cœlis. &c.

8. Religiosæ vitæ encomia.

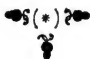
Non igitur mirum est, quod tam præclaris rebus à sanctissimis viris religio comparetur, munitioni, domui Salomonis, scalæ Iacob, monti Thabor, Palmæ, thesauro abscondito, melodiæ, claustro argenteo, terræ promissionis, perpetuo conuiuio, agro, naui, paradiso non terrestri modo, verumetiam cœlesti; dicitur religio, alter Baptismus, schola omnium virtutum, instrumentum ad perfectionem aptissimum, status pœnitentiæ; quare non mirum si tantoperè à dæmone, toties ab hæreticis, ab improbis hominibus religiosorum ordines oppugnati fuerint; quippe, qui diaboli regnum euertunt, hæreticos profligant, malis moribus, & peccatis bellum indicunt; quorum varietas & multitudo Ecclesiæ ornamentum & commodum affert. Verum, aiunt, otiosi sunt Religiosi. at istud otium, cui vacat, Religiosorum ordines, Mariæ otium est. Non ergo torpori, & negligentiæ, vel ignauiæ tribuendum. Nam si de ignauiæ otio loquaris, nunquam minus otiosi sunt Religiosi, quàm cum otiosi, eo otio cui ipsi ex vitæ instituto vacant; neque enim quicunque pluribus corporis laboribus franguntur, ij magis quoque præferendi sunt: sed qui sublimiori ac diuiniori operi studet, is demum anteponendus est. Hinc fit vt architectis qui operibus præficiuntur, nec manu sed mente laborant, maius pendatur stipendium, & honor, quàm cæteris qui manu seruiunt & administri operis sunt. Et oculus in corpore quamuis otiosus videatur, plus agit & sublimiorem impendit operam corpori, quàm manus externis operibus addicta; similes sunt sacerdotes, & Religiosorum familiæ Moysi, qui cùm in monte oraret vt est Exod. 17. Iosue Amalechitarum exercitum expugnabat cum quibus manus conserebat: Ita sanè accidit cum Religiosorum ordines in Cænobiorum clausuris, veluti in quibusdam montibus, Deum profusis lacrymis precantur, Dei populus, qui cum carne, mundo, cacodæmone perpetuo luctatur, victoriam obtinet, & verbi Dei præcones dum diuinarum Scripturarum studijs operam impendunt, & simul diuinæ contemplationi, vacant, & his muniti armis prælia Domini præliantur, insignem de cacodæmone, de hæresibus, de cæteris vitijs triumphum reuehunt; verum isti qui Religiosorum ordines otiari inuidiosè criminantur, turpi, & ignaro otio ipsi potius torpescunt, & cum perditis moribus homines sint, non modo proximis emolumentum nullum afferunt, sed plurimum etiam detrimenti in Christianam rempublicam inuehunt.

Obiectio & Responsio de Religiosorum otio.

9. Sed non video quid efficacius contra istos Religiosæ vitæ calumniatores obijci possit ea similitudine, quam elegantissime Bernard. serm. 63. in paruis habet, qua religiosos dentibus comparat, hinc enim, & religiosi otij plurimæ sanctissimæque exercitationes, innumeri fructus, & immensæ in totam Ecclesiam vtilitates clarissime constabunt. *Dentes, ait, candidi sunt, & fortes & carnem non habent, carent corio, nihil intra se pati possunt, non est dolor sicut dolor eorum, clausi sunt labijs ne videantur, indecens est cum videntur, nisi ridendo; toti corpori masticant cibum, nullum inde saporem habent, non facilè consumuntur, per ordinem positi sunt, superiores alij, & alij inferiores; & cum inferiores moueantur, superiores nunquam. Hos ait esse homines monasticæ professionis, quid enim illis candidius, qui totius immunditiæ spurtitias vitantes, cogitationum, sicut actionum peccata deplorant? Quid fortius illis, quibus tribulatio pro solatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? Isti carnem non habent, quia in carne carnem obliti, audiunt ab Apostolo Rom. 8. 9. vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Corio carent, quia nitorem, & distentionem mundanarum sollicitudinum non habentes Ps. 4. 9. in pace in idipsum dormiunt, & requiescunt. Nihil morari intra se patiuntur, quia nec modicum offendiculum tolerabile reputant, aut intra se, aut in conscientijs singulorum. Non est dolor sicut dolor eorum, quia nihil tam horrendum, & horribile est, sicut murmur & dissensio in congregatione; clausi sunt labijs ne videantur: sic & nos materialibus vallis circumcingimur ne secularium oculis, & accessui pateamus. Indecens est si appareant, nisi interdum forte ad risum: quia nihil turpius est, quam monachus per vrbes, & castella discurrens, nisi cũ illa cogit, quæ operit multitudinẽ peccatorũ 1. Pet. 4. 8. Charitas. n. risus est, quia hilaris est, læta quidem non tamen dissoluta. Toti corpori masticant cibum dentes, quia ipsi pro toto Ecclesiæ corpore, videlicet tam viuis quam mortuis orare sunt constituti. Nullum inde saporem habere debent; nullam sibi gloriam assignare, sed dicere cum Propheta Psalm. 113. 9. non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Non facilè consũmuntur, quia quanto annosiores, tanto feruentiores, & eo rapidius currunt, quo vicinius appropinquant ad Palmam. Per ordinem positi sunt; vbi enim aliquid ordinatum est, si hic non est? vbi cibus, & potus, vigilare, & dormire, laborare, & quiescere, ambulare, & cætera omnia in numero, & mensura, & pondere constituuntur? superiores & inferiores sunt, quia inter nos prælati, & subditi sunt; & sic superiores inferioribus iunguntur, vt inferiores à superioribus non discordent. cùm autem inferiores moueantur, superiores nunquam moueri debent; quia & si subditi quandoque turbentur, prælatorum est in mente composita perdurare. Quam benè monachi tonsis ouibus comparantur; quia re vera tonsi sunt, quibus nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum est. quæ ascenderunt de lauacro. lauacrum baptismus est, de quo ascendit, qui ad celsitudinem vitæ perfectioris intendit: descendit autem qui se vitæ mancipat inhonestæ. Omnes gemellis fœtibus, quia & verbo pariunt & exemplo. Et sterilis non est in eis, quia nullus est infœcundus. ita B. Pater.*

Qualitates dentium, & eorundem comparatio cum Religiosis.

Monachi similes gregi tonsarum ouium.

DIGRESSIO III. MORALIS.

Prosequitur author moraliter exponere cæteras capitis partes.

1. Rerum temporalium occupationes quantũ noceant.

MArtha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima] sunt ipsæ rerum temporalium occupationes, & nimia rerum externarum sollicitudo, turbarum & turbulentissimorum affectuum, quin & peccatorum occasiones & caussæ, nisi quis adhibito moderationis freno cohibere se nouerit; hinc est, vt qui rebus exterioribus tantum addicti totos sese alendo corpori tradunt, sordidum animum sub pingui, & obeso corpore tegunt. quam rem mihi præclare Clemens Alexand. lib.3. Pædagogi cap.2. assecutus videtur, dum vult à nimio corporis cultu homines reuocare: *non aduertunt*, inquit, *dum colunt id, quod est extrinsecus, quæ intus in profundo sita sunt esse plane inculta, horrida & sterilia*; Et elucidat appositissimo exemplo. *Cuiusmodi sunt*, inquit, *ornamenta AEgyptiorum: apud quos templa eorumq́, porticus, vestibula, ac luci magnificè instructa, eorumq́, atria multis columnis cincta sunt; parietes autem lapidibus externis, & artificiosè depictis resplendent, ita vt nihil desit: ædes autem auro & argento electo collucent, & ex India, ac AEthiopia varijs fulgentibus lapillis, adyta verò intextu auro obumbrantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subieris, & ad eius, quod est præstantius spectaculum properans, imaginem, quæ templum inhabitat quæsieris, sacerdos quispiam ex ijs, qui in templo sacrificant, graui & venerando vultu aspiciens, & AEgyptiorum lingua Pæanem concinens, cum veli aliquantulum contraxerit, tanquam Deum ostensurus, abunde nobis suppeditat occasionem irridendi numinis: neque enim intus inuenitur Deus, qui quærebatur, ad quem festinabamus; sed felis, vel crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua huiusmodi bellua, quæ templo quidem est indigna, sed antro, spelunca, aut cœno magis congruit*, sic ille.

Descriptio templorum AEgypti, quę extrinsecus egregium splendorem, interius vero horrenda spectacula ingredientibus exhibẽt.

2. Temporalis occupatio Salomonis describitur.

Hanc ipsam rem in Salomone notat Gregorius Nyssenus: dum Eccl.2. ea omnia enumerantur, in quæ summo animi studio incubuit Salomon, cùm ait, *magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos & plantaui vineas, feci hortos & pomaria, & conseui ea cuncti generis arboribus, & extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantium, possedi seruos, & ancillas, multamq́, familiam habui: armenta quoque & magnos ouium greges, vltra omnes qui fuerunt ante me in Ierusalem: coaceruaui mihi argentum & aurum & substantias regum ac prouinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos & vrceos in ministerio ad vina fundenda: & supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Ierusalem: sapientia quoque perseuerauit mecum. & omnia quæ desiderauerunt oculi mei non negaui eis: nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quæ præparaueram: & hanc ratus sum partem meam si vterer labore meo. cumq́, me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi & nihil permanere sub sole*: & certè ipse Salomon illam multiplicis cupiditatis, sollicitudinisque suæ inconstantiam, quasi primam sui lapsus originem & caussam toto libro Ecclesiastæ persequitur, velut se ipsum accusans quod eam ob rem, *transuersus* sibi fuisset *sensus*, & corporearum ac corruptibilium rerum curis aggrauata anima, depressaq; mens *multa cogitans*, vt merito dicere potuerit quod olim parens ipsius Dauid Psal.37.11. *cor meum conturbatum est*, & hæc verba, vt turbatio, animique anxietas, non obscurè ostensa est in hac Marthæ turbatione, cui nimium sollicitæ ad parandos corpori cibos dictum est à Christo: *Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima.*

3. Porrò de his qui tales sunt, Salomoni similes, ait Christus Luc.8.15. *à sollicitudinibus, & diuitijs, & voluptatibus vitæ euntes suffocantur.* Hi sanè sunt, qui omissa diuinarũ rerum meditatione & propriæ salutis cura plus nimio rebus externis sese dedunt: de quorum hominum sollicitudinibus sic scribit Chrysostom. libro sexto de Sacerdotio, *sollicitudines assiduæ mentis acumen hebetant: eumq́, qui animo volucri ac pernice sit, plumbo grauiorem reddunt.* Quod si Beata Martha, quæ tamen Christi amore laborabat, nec sui corporis curandi caussa, sola dilassabatur, nimiæ sollicitudinis arguitur à Christo, quid quæso in illis dicendum erit, & quanta illi reprehensione & supplicio digni erunt, qui totos se voluptatum caussa tantum rebus externis Deo posthabito manciparunt?

Cæterum vt ei qui actiuæ vitæ vacat cauendum est, ne ob nimiam sollicitudinem rerum externarum, mentis tranquillitatem amittat, & quæ Dei sunt, vel ad animæ salutem pertinent, obliuioni tradat, ita animæ, contemplatricis vitæ studiosæ, timendum, ne sic contemplationi rerum diuinarum & quieti mentis adeò addicta sit, vt salutis proximi curam cum necessaria est, prorsus abijciat. Solent enim aliquando his studijs dediti facilè semetipsas magis, quam Deum amare; quamuis id minimè ipsi aduertant, vnde fit, vt vmbratilis cuiusdã, pacis ac quietis studio, & dulcedine quadã inordinata rerum diuinarum allecti auersentur eam operam & laborem, qui in procuranda proximorum salute, & attrahendis ad Christum facinorosis hominibus positus est. 4.

4. Quid in actiua, quid in contemplatiua vita cauendum.

Porrò duabus de caussis in hanc cogitationem veniunt. Primum quidem, quod expoliasse se dicant tunica sua, deponentes secundùm pristinam conuersationem veterem hominem neciam decere arbitrentur, pro aliorum salute acquirenda suæ iacturam facere, & cum hominibus agere rursum tunicam illam pristinæ conuersationis induendo. atque illud Euangelij animo voluunt quo monemur, vt *qui in agro sunt* & seorsim à turbis, & hominum frequentia viuunt, *non reuertantur tollere tunicam suam*, quam semel deposuêre. sed & altera caussa huius erroris est, quod iam pedes affectuum suorum abluisse, hoc est veteres sordes rerum terrenarum absterisse sibi videantur, quibus olim immundi erant. 5.

5. Contemplatiuorũ quorũdã persuasio erronia.

6. **Eorundem confutatio.**

At cogitare isti deberent, longè aliud esse versari cum hominibus eo modo quo solent mundani homines, & aliud quod ij qui spiritales sunt faciunt, dum proximorum salutem procurant: nam sicut sordida vestimenta deponere dignum & iustum est; ablutis tamen & mundis iam ijs iterum circumuestiri laudabile; ita sanctum est, tunicam terrenæ consuetudinis sordidam à se abijcere, & nec illa amplius indui: at detersis iam sordibus pristinæ consuetudinis, tunica eadem circumdari, hoc est, quærendæ animarum salutis caussa iterum cum hominibus versari DEO gratissimum est: *Vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo*, Ecclesiast. 17. 12. quod qui faciunt Apostolo obediunt, qui sic hortabatur Colossens. 3. 9. *nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, secundùm imaginem eius qui creauit illum*, & versu duodecimo, qualis nam esse debeat tunica, id est, nostra cum hominibus ratio explicans subdit: *Induite vos ergo sicut electi Dei sancti, & dilecti viscera misericordiæ humilitatem, benignitatem, modestiam, patientiam supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Christus donauit vobis, ita & vos*, &cæt. nihil igitur momenti habet excusatio istorum, qui seipsos potius quærentes quam CHRISTVM, aiunt, *expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?* Canticorum 5. 3. hinc rursum excluditur, & altera caussa quam prætexunt ne proximorum saluti vacent, quod timere se dicant pedes iterum ne inquinent, quos lauerunt, illud sponsæ vsurpantes, *laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Hoc enim, etsi rectè dicitur ab his de mundana illa veteri, & nunquam repetenda cum hominibus versandi ratione, quam abiecerunt, malè tamen ab ijs vsurpatur, qui priuatæ cuiusdam quietis studio ducti omnino à procuranda proximorum salute, hac vna sponsæ sententia se tuentes, seiungunt sese, ac prorsus separant; alioqui non inquinari pedes eorum, qui hoc modo cum hominibus versantur, vt eos ad CHRISTVM adducant, indicat Isa. 52. 7. *quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona!*

7. **Comparat animarũ cultores cum viatoribus.**

Quamuis non negem cautos esse oportere eos, qui aliorum salutis studiosi sunt, ne dum cum hominibus agunt aliquid luti contrahant. Nam sicut accidit ijs, qui eandem lutosam viam terunt, vt qui paulo negligentiores sunt, facilè inde lutosi & impuri euadant, at qui diligentiores, ita pedem figant, vt vix quicquam sordium contrahant: ita inter eos, qui animarum salutis caussa inter homines degunt, sunt nonnulli, qui facilè ob negligentiam & teporem spiritus aliquid terrenorum affectuum sibi adhærescere patiuntur; contra ac ijs accidit qui paulo diligentiores sunt, ac se orationibus, sanctisque exercitationibus muniunt, familiariter cum DEO agentes, de quibus rectè dixeris, quod quamuis sint in carne, non secundùm carnem ambulant, quare cum

A Apostolo dicere possunt 2. Corinthiorum decimo, 3. *in carne ambulantes, non secundùm carnem ambulamus.*

Imitetur igitur quæ contemplationi addicta est anima sponsam, quæ Canticorum capite 3. 2. cùm quæsisset in lectulo, hoc est, in contemplationis quiete, nec dilectum inuenisset, intelligens hanc esse eius voluntatem vt prætermissa sanctæ contemplationis dulcedine surgeret, & ad proximorum salutem procurandam pergeret; statim sponsa morem gerens ait *surgam & circuibo ciuitatem*, hoc est, per studium vitæ actiuæ & opera misericordiæ quæram dilectum meum, hoc enim modo tandem compotem me diuinæ eius lucis ac præsentiæ futuram spero; docet verò quomodo sit vtiliter procuran- 8. **Exemplo sponsa docet proximorũ salutem procurandam esse.**

B da proximorum salus dum subdit, *circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea*. circumire enim oportet ac sollicite quærere peccatis implicitos homines & inuentos ad CHRISTVM adducere: quod qui præstare volunt obseruent oportet, quod Apostolus docuit Romanorum 12. 11. *sollicitudine non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, necessitatibus sanctorum communicantes*. & ad Gallatas 6. 10. *dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei*. Porrò hanc diligentiam & in quærendis peccatoribus sollicitudinem significat verbum *circumeundi*. sic de CHRISTO Domino scripsit Matth. 9. 35. *& circumibat Iesus omnes ciuitates & castel-*

C *la docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem.* & Luc. 9. 6. de Apostolis scribit, *egressi circuibant per castella Euangelizantes & curantes vbique.*

9. **Quid sit circumire & quomodo sit circumeundum.**

Dum verò testatur sponsa, circumijsse se non ciuitates modo, verum etiam per vicos & plateas quæsiuisse dilectum, satis indicat omnia loca adeunda esse, nihilque intentatum relinquendum, vt inueniantur qui nostra ope indigent. Quærat ergo sedulus operarius, & inuestiget diligenter ciuitates in quibus optimates, & primarij viri esse solent, ac qui maximè sapientia & diuitijs florent: neq; his tantum contentus sit, sed lustret etiam cum CHRISTO, & Apostolis vicos in quibus ij reperiri frequentius solent, qui pauperes atque infirmi sunt, & rerum

D diuinarum ignari, afflicti, & varijs de caussis mœrore miserijsque confecti: adeat & plateas & compita, ad quæ conuenire solet magna hominum multitudo, sunt enim quos in templis raro inuenias, in compitis & plateis plerumque; quos nisi in publico doceas loco, non habebis in templo diuini verbi auditores: proinde pater familias Luc. 14. 21. ad hæc loca suum seruum delegauit, *exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, ac pauperes & debiles, & cæcos, & claudos introduc huc*. sic circumeundum est Christi operarijs, nullus si fieri potest prætereundus locus vt omnes vbique iuuentur.

Sed duo maximè in hoc amfractu & circuitu locorum præ oculis habenda sunt; quod in 10. **Duo præstanda à Christi operarijs.**

circui-

circuitu CHRISTI scribit Matth. loco citato versiculo trigesimosexto: *videns autem turbas misertus est eis: quia erant vexati, & iacentes sicut oues non habentes pastorem*; sic animo angi oportet CHRISTI operarium ac compati magna amoris significatione illis, quos sub diaboli potestate positos esse videt, vel quos calamitatibus afflictos gementesque conspicatur. Habebat ergo duo illa vbera sponsæ, nimirum duplicem affectum maternum congratulationis & compassionis, de quibus Sanctus Bernardus sermone decimo in Cantica; discat *gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus* Romanorum 12.15. pro varietate verò ac differentia istorum vberum, non vna est lactis species præbenda; nam congratulatio quidem exhortationis, compassio verò consolationis lac fundere debet: & vtramque lactis speciem vbertim cælitus pectori suo irrorari spiritualis mater sentiat oportet; quod obtinebit, si ardentibus precibus Christum adierit, rogaturus pro ijs, quos tanquam filios Christo parturit.

11. Alterum verò est, quod ex citatis sponsæ verbis colligitur: *per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea*, quo non obscurè sanctis operarijs insinuatur, eos qui seriò in hanc vnam salutis proximorum curam incumbunt, debere id non propriæ gloriæ studio, vel vtilitatis alicuius terrenæ desiderio facere, sed DEI solius charitate duntaxat; ita enim fiet, vt dum hominum salutem quærant, DEVM simul quærant & inueniant.

12. Obiectio. Quod si obijcias quæsisse sponsam, nec tamen inuenisse dilectum, sic enim subdit: *quæsiui eum & non inueni*, noli mirari, noli concidere animo: nam sæpè accidit, vt qui misericordiæ opera exercerent, & CHRISTO animas lucrifaciunt, aridi ac sine DEO quodammodo esse sibi videantur; quin non rarò etiam per illos, quos vt ad Deũ adducant, laborare non cessant, persequutionibus, & maledictis exerceantur, ita vt dicere possint: *retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.*

Responsio. Verùm si patienter cuncta subeant aduersa, si æquo animo tolerent quæ accidunt mala, labores, molestias, persequutiones, fiet aliquando vt eos, quos aduersarios in via DEI experiebantur, habeant non sine magna spiritus voluptate socios & amicos, & Christo tandem iustitiæ sole, qui prius abesse videbatur, lucis suæ radios discussis nubibus immittente, rursus cœlestibus, verisque voluptatibus perfruantur.

13. Laudatur vnitas. *Porrò vnum est necessarium*] Diuus Augustinus sermone vigesimosexto de verbis Domini, *vnum inquit cogitate fratres mei, & videte in ipsa multitudine, si delectat nisi vnum. Ecce DEO propitio, quam multi estis. Quis vos ferret, nisi vnum saperetis? vnde in multis ista quies? Da vnum, & populus est; Tolle vnum & turba est. Quid est enim turba, nisi multitudo turbata? Sed audite Apostolum 1. Corinthiorum 1. obsecro autem vos fratres multitudini dicebat, sed omnes in vnum facere volebat: obsecro autem vos, fratres, vt idipsum dicatis omnes & non sint in vobis schismata, sitis*

A *autem perfecti in eodem sensu & in eadem scientia, & alio loco Philippen. 2. vnanimes, vnum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam; & Dominus ad patrem de suis Ioann. 17. vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Et in Actibus Apostolorum (Actorum 4.) Multitudinis autem credentium erat anima vna & cor vnum. Ergo magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in vnum Psalm. 33. quia vnum est necessarium, vnum illud supernum, vnum vbi Pater, & Filius & Spiritus sanctus sunt vnum; videte nobis commendari vnitatem. Certè Trinitas est Deus noster; Pater non est Filius, Filius non est Pater: Spiritus sanctus nec Pater nec Filius, sed amborum Spiritus, & tamen ista tria non tres dij, non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens, ipsa Trinitas vnus Deus, quia vnum necessarium est. Ad hoc vnum, non omnes perducit, nisi multi habeamus cor vnum.*

B *Optimam partem elegit sibi Maria*] Doctor Olauius volens ostendere, Episcoporum munus ad vitam contemplatiuam rectè interpretatam pertinere, docet quæ sit vita contemplatiua, cuius est pars melior, & quæ item actiua sic scribens. Diuus Thomas de vita actiua & contemplatiua latè differit 2.2. à quæstione centesima septuagesimanona vsque ad quæstionem centesimam octuagesimamtertiam. Durandus & alij scholastici in tertio distinctione trigesimaquinta. Qui primus autem doctrinã, quam illi sequũtur, præscripsisse videtur, Diuus Gregorius fuit 6. moral. Illi autem omnes vitam contemplatiuam ita in veritatis contemplatione videntur constituere, vt nihil illi aliud tribuant, nullius virtutis moralis actionem, nullam hominis operationem, quæ ad aliud pertineat, ne ipsum quidem docere; ita & reprimere impetum carnis & alijs affectibus, tum in nobis, tum in alijs moderari, ad vitam actiuam pertinere arbitrantur; hoc constituto, mirum non est, si Episcoporum vitam, cuius est oues suas pascere, & gubernare, actiuam vocent. Quod quamuis rectè sapienterque dicatur, præterea tamen dici posse videtur, si attendamus animum non tam ad significationes horum vocabulorum, *actiuum & contemplatiuum*, quàm ad ea Scripturæ loca, vnde hoc inter has vitas discrimen sumptum est, & ad ea, quæ multi sancti viri his duobus vitæ generibus tribuunt, paulò aliter definiri posse has vitas. 14.

D Tria enim loca sunt inter alia, quæ ex Scriptura citari solent, cùm de duobus huius vitæ generibus agitur. Imprimis istud Lucæ decimo affertur, vbi diuersa instituta Marthæ & Mariæ narrantur: Deinde illa 7. capit. 1. ad Corinthios epistolæ verba versiculo trigesimoquarto: *Mulier innupta & Virgo cogitat quæ DEI sunt, vt sit munda corpore & spiritu, quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Postremo etiam illud quod Actorum 6. habetur: *non est æquum relinquere nos Euangelium, & mensis ministrare.* Mihi autem duo vitæ genera quæ ex his locis sumuntur, vtcumque illa vocentur, discerni videntur pro diuersitate duarum partium, ex quibus omnes concreti sumus,

Tria loca, ex quibus discrimen vitę actiuæ & contemplatiuæ colligitur.

Locus 1. Cor. 7.34.

Locus Act. 6.

Duo vitę genera & quod melius?

nam cùm ex anima & corpore omnes constemus, & animus fine ministerio corporis suo munere defungi nequeat, incumbit profectò nobis cura non solum quærendi ea, quæ animum pascant, & illi sint commoda, sed & quærendi ea, quæ vt benè habeat, corpus conducunt; & quamquam quisque de duobus ijs sibi prouidere debeat, alij tamen id vitæ institutum amplectuntur, vt præcipuam vitæ partem inquirendo & procurando pabulo spirituali tum sibi, tum alijs occupentur: cuiusmodi sunt Theologi, Doctores, Concionatores, Episcopi, Confessores.

Alij maiorem vitæ partem ex officio consumunt in quærendis ijs, quæ tum ad suum, tum ad aliorum corpora pertineant, vt Medici, Agricolæ, seculares Principes, Mercatores, & quicunque officium aliquod in Republica exercent, quo aliquid ad corpus pertinens paratur; in monasterijs Procuratores, Priores, Custodes, quà tales sunt, hoc discrimine Martha à Magdalena discernebatur: sic mulier nupta, quà talis ab innupta à Diuo Paulo distinguitur; sic mensis seruientes ab euangelizantibus separantur; & hoc quidem pacto loquendo verè dicimus, longè præstare vitam contemplatiuam actiuæ, si contemplatiuam vocas, quæ pabulum procurat animo, actiuam quæ de vita corporali est sollicita, verè dices, Magdalenam optimam elegisse partem; alioqui si cum alijs Doctoribus hæc vocabula interpreteris, non video cur à sanctis viris vsque adeò vita contemplatiua extollitur, & tanto opere actiuæ anteponitur.

Diuo Paulo sufficit CHRISTVM scire & eum crucifixum: multa autem vult operari, opera enim charitatis sunt quæ nos DEO commendant, & ea quidem eo sunt gratiora, quo pluribus prosunt; contemplationem illam otio torpentem non ita DEVS probat, nec sic profectò nos CHRISTVS instruxit. Ergo si ad hunc modum vitam contemplatiuam interpretemur, munus Episcoporum totum esse vitæ contemplatiuæ ex illis quarti capitis verbis colligitur, *sic*, inquit, *nos existimet homo, vt ministros CHRISTI, & dispensatores ministeriorum DEI*. Non sunt igitur Episcopi constituti, vt panem, aut vinum aut vestes, aut quidpiam aliud ad corpus pertinens dispensent, sed vt ministeria DEI quæ ad animam pertinent, impartiantur. Sic ille. cuius ego sententiam, quia ijs quæ Diuus Thomas tradit hac de re non multum consentaneã in censeo, ideò malim affirmare eam vitam, quem contemplatiuam hic interpretatur, potius esse mediam, & hanc esse Episcoporum & similium hominum, qui animarum salutem curant, quod est omnium præstantissimum viuendi genus: nec refert quod CHRISTVS Magdalenæ partem optimam vocarit; cùm tamen illa solis contemplatricis vitæ studijs inhæreret; loquebatur enim de vita contemplatiua cum actiua collata, vt indicant Sanctus Augustinus, & alij, qui legunt, *MARIAM meliorem partem* &cæt. vt non sit dubitandum comparationem hinc fieri inter has duas vitas.

Munus Episcoporum.

DIGRESSIO IV. MORALIS.

De Assumptione Beatissimæ Virginis Deiparæ.

QVONIAM hoc Euangelium DEI spiritu illustrata Ecclesia vsurpat sollemni die Deiparæ Virginis in cœlum assumptæ, decere omninò arbitror breuiter de Assumptione B. Virgin. pauca dicere, de qua inter alios nostræ familiæ Scriptores agit Franciscus Suarius in secundo tomo in tertiam partem Diui Thomæ, disputatione vegesimaprima, vbi sectione 1. docet vixisse annos septuagintaduos, agit item Barradius tomo primo, libro sexto, capite vndecimo, duodecimo, capite verò decimoquarto multa disputat de numero annorum, quos vixit in terris, vbi testimonium Dionysij capite tertio de diuinis nominibus, non vno modo interpretatur, Azor etiam pauca quædam attigit de hoc festo tomo secundo, libro primo, capite vigesimo, vbi quæstione quinta censet sexaginta tres annos, vt communis fert opinio, in terris vitam duxisse; licet non neget secundùm alios mortuam esse ætatis suæ anno septuagesimotertio, vel septuagesimosecundo, vel septuagesimoprimo, ita vt post necem filij vixerit annos vigintiquinque, aut vigintiquatuor, aut vigintitribus. His ergo prætermissis, principio asserimus Beatam Virginem verè obijsse, nec absque morte in cœlum esse translatam; non inficior tamen Diuum Epiphanium Hæresi septuagesimaoctaua obscuriùs hac de re loquutum esse, sic enim scribit: *Quærant vestigia scripturarum & inuenerint vtique neque mortem MARIAE, neque an mortua sit, aut non mortua, neque an sepulta sit aut non sepulta.* & inferius: *Ego enim non audeo dicere, sed silentium mihi impero, fortassis enim alicubi etiam vestigia inuenerimus sanctæ illius, ac beatæ, sicut nec inuenire datur mortem ipsius.* & iterum: *Non autem definio, hoc omninò, & non dico, quod immortalis mansit; sed neq, affirmo an mortua sit: excessit enim Scriptura mentem humanam, & in suspenso reliquit propter vas pretiosum, atque excellentissimum, vt ne quis ad suspitionem veniat carnalium de ipsa rerum. siue igitur mortua est non nouimus, siue sepulta est: neque enim datur inuenire mortem ipsius: alicubi enim Simeon dicit de ipsa Luc. 2. tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur ex corde multorum cogitationes: alicubi verò Apocalypsis Ioannis dicit, quod Draco festinauit ad mulierem quæ genuit masculum, & data sunt ipsi alæ Aquilæ, & assumpta est in desertum. vt ne ipsam acciperet Draco. Fortassis potest de ipsa accipi & impleri.* Hæc Diuus Epiphanius, disputans contra hæreticos qui eam immortalem & Deum esse affirmabant. 1.

Epiphanii de morte ac sepultura B. Virg. dubitatio.

Sed

2. Verior sententia. Sed omninò nullo modo dubitandum est, sed constanter affirmandum, iuxta Ecclesiæ sensum, & veterum Patrum vnanimem consensum Beatam Virginem mortuam fuisse; ita docuit Damascenus in sermonibus de dormitione sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ, ita Andreas Episcopus Cretensis apud Simeonem Metaphrast. in vita eius ad diem decimumquintum Augusti; ita Euodius Episcopus Antiochenus secundus post sanctum Petrum apud Nicephorum libro 2. capite 3. Ita Iuuenalis Episcopus Ierosolymitanus apud eumdem Nicephorum capite 23. Sic Epiphanius Presbyter Constantinop. in vita Deiparæ; & Simeon Metaphrast. in vita Dei Genetricis. Sic legere est in Martyrologijs Bedæ, Vsuardi, Adonis, Romano ad diem decimumquintum Augusti. his adde Nicephorum libr. 21. 22. 23. Id passim acceperunt ex Beato Dionysio Areopagita: cuius testimonium citat Nicephorus libro 2. capite 2. Ratio item facit, quia decuit Beatam Virginem similem esse Christo, qui tamen mortem suscepit: & accedit his omnibus, sic melius excludi errorem illorum, qui commenti sunt Virginem Deiparam fuisse naturæ cuiusdam Angelicæ seu cœlestis, vt præter Epiphanium refert Diuus Thomas in 3. distinctione 4. quæstione 2. articulo 1. Porrò Epiphanius hanc veritatem non negat: solum enim affirmat, nihil in Scripturis de eius morte Scriptum reperiri.

3. Liber de transitu B.V. apocryphus. Verùm hoc quod de obitu Beatissimæ Virginis diximus authoritate eius libelli confirmāt aliqui, qui de transitu Virginis inscribitur, & à Tritemio falsò tribuitur Sancto Melitoni Sardensi Episcopo, qui Marci Aurelij tempore floruit, cui etiam Apologiam pro Christianis obtulit teste Eusebio libro quarto histor. capite vigesimoquinto, libellus tamen iste Apocryphus est ex Gelasio Papa Capitulo *Sancta Romana* distinctione decimaquinta, & nullo modo Melitonis, vt ex Diuo Hieronymo de Scriptoribus Ecclesiasticis colligi potest; dum enim refert scripta Melitonis, nullam huius libelli mentionem facit, & idem ex Beda in retractatione Actor. capite octauo constat: habetur hic libellus septimo tomo Bibliothecæ Sanctorum Patrum, editione secunda. Alter verò liber, qui inter opera Sancti Hieronymi refertur de eodem transitu, seu Assumptione Virginis, non est Sancti Hieronymi, cùm in eo fiat mentio hæresim Nestorij & Eutychetis, quæ post Sanctum Hieronymum suppullularunt, & hinc etiam fit, neque esse Sophronij, qui videtur fuisse D. Hieronymo æqualis, vt ex libro eiusdem D. Hieronymi de Scriptoribus Ecclesiasticis constat: idcircò horum authoritate non sumus vsi.

4. Quo mortis genere B. V. obierit? Sed quo genere mortis diem extremum clauserit videndum est; ex communi enim Patrum sententia constat Beatam Virginem absque Martyrio vitam absoluisse: hinc Diuus Ambrosius Lucæ 2. in vaticinium illud Simeonis *& tuam ipsius animam pertransibit gladius*: Nec littera, inquit, nec historia docet, ex hac

A vita Mariam corporalis necis passione migrasse: nec enim anima, sed corpus materiali gladio transuerberatur. Eamdem veritatem tradunt Isidorus libro de vita & morte sanct. capite 68. Beda Luc. 2. Damasc. oratione 2. de dormit. Deiparæ, quamuis eodem Isidoro teste quidam corporalis necis passione asseruerint illam ex hac vita migrasse, vaticinij Simeonis argumento: Sed constanter contrarium docet Ecclesia, & meritò, quia si Moysi Deuteronom. 27. 5. præcepit Deus, *ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus quos ferrum non tetigit*, quanto magis par erat, vt Virginis mēbra noluerit Deus ferro tangi. 3. item Regum 6. 7. *Malleus, & securis & omne ferramentū non sunt audita in domo cùm ædificaretur*. Ita sanè nec
B gladius, nec vllum ferramentorum tormentū vnquam in animata Dei domo exaudita sunt, cùm è vita recederet; neque enim decebat, vt sacrosanctum illud corpus impiorum manibus attrectaretur.

Deinde statuendum est, absque vllo mortis dolore ex hac vita migrasse, quare Damascenus loco citato rectè ait: *vt enim antequam vllo partus dolore afficeretur, peperit, sic etiam ipsius è vita discessus doloribus caruit*. eadem est sententia Hugonis Victorini erudit. Theolog. li. 3. c. 125. adhæc nulla ægritudine, nullo morbi genere confecta obijt multo fœlicius quàm olim Aaron in monte Hor Nu. 33. & Moses in monte Nebo Deuteron. 34. 5 7. vbi scriptum est: *mortuus est ibi Moyses seruus Domini iubente Domino non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt*. 5. Extincta est nullo mortis dolore. Nulla confecta ægritudine.

C Præ amore igitur ex hac vita migrasse meritò censuit Albertus Magnus in suo Mariali, & Dionysius Carthusianus libro quarto de laudibus Vir. articulo 3. ait *ad intuitum dilecti filij cum incomparabili aspirauit ardore, diuinarum quoque rerum contemplationi erat profundissimè tunc intenta. Ergo præ spiritalis suauitatis experientissima ac feruentissima dilectione separabatur sine pœna à corpore*. Franciscus Suarez disputatione vigesimaprima, sectione prima, in tomo secundo, in tertiam partem scribit, quamuis Beata Virgo mortua non fuerit vi alicuius morbi corporalis; vi tamen amoris, & ardentissimi desiderij, & intensissimæ contemplationis obijsse. Fieri enim potest, vt mens tanta efficacitate atque animi contentione his actibus intendat, vt quasi corpus destituat, ita vt pau- 6. Sed præ vehementia diuini amoris.
D latim, eius dispositiones sensim flaccescant, ac tandem deficiant, ob quarum defectum, & priuationem nequeat anima in corpore diutius conseruari. Et quidem de ardore, ac vehementia contemplationis Beatæ Virginis post mortem filij sic scriptum legimus In Reuelation. Sanctæ Brigittæ libro secundo, capite sexagesimo secundo: *paraui*, inquit Virgo, *me ad exitum circumiens omnia loca more meo, in quibus filius meus passus fuerat, cumque quadam die animus meus suspensus esset in admiratione diuinæ charitatis, tunc anima mea in ipsa cōtemplatione repleta fuit tanta exultatione, quod vix se capere poterat, & in ipsa consideratione anima mea à corpore fuit soluta*. De ardore contemplationis eius post Christi mortem ex Reuelat. S. Brigittæ.

Virg-

7. *Cuiusmodi priuilegijs Christus Dominus matris suæ obitum cohonestarit? Gabriel illum prænuntiat. Christus morienti cum Angelorum psallentium choris assistit.*

Virginis obitum magnis prosequutus est honoribus CHRISTVS, misso imprimis Angelo, vt verisimile est Gabriele eius tutelari, qui diem mortis nuntiaret, palmamque adferret, vt ex Metaphraste, & Nicephoro licet intelligere; deinde morienti astitit Christus, omnibus sanctorum Angelorum choris & agminibus stipatus. Ita Nicephorus. *cælitus, inquit, filius eius cum innumerabili Angelorum exercitu descendit, animam Virginis assumpturus:* Angelos etiam adfuisse affirmant authores graues Iuuenalis, Damascenus, Nicephorus, & Hymnos, Psalmos, ac Laudes cecinisse, & sanctissimum corpus ad sepulturam fuisse comitatos; ex Patriarchis itidem, Prophetis, & alijs Sanctis cœli habitatoribus multos venisse, &

Morituram alloquitur.

Christum Dominum cum Virgine matre iam moritura loquutum fuisse testantur. 3. veterum Patrum testimonio constat Apostolos ad obitum & funus eius conuenisse: testis est Damascenus orat. 2. de dormit. Deiparæ, testis Iuuenalis Episcopus Hierosolym. orat. quam habuit ad Imperatorem Martianum in Concil. Chalcedon. quam loco citato Damascenus refert: testis Andreas Episcopus Cretensis, apud Simeon. Metaphrasten. testis Epiphanius Presbyter Constantinop. libr. de vita & obitu Deiparæ: testis Simeon Metaphrast. in vita eiusdem, Elycas in annalibus, Nicephorus lib. 2. cap. 21. 22. 23. quod acceptum creditur ex Diuo Dionys. Areop. de diuinis nominibus cap. 3. vbi sic habet: *nam & apud ipsos diuino spiritu plenos pontifices nostros, cùm & nos (vt nosti) & plerique è sanctis fratribus nostris ad contuēdum corpus illud, quod authorem vitæ Deumq; cœperat, conuenissemus, aderat autem & frater Domini Iacobus, & Petrus supremum decus, & antiquissimum Theologorum columen, vbi post contuitum placuit, vt infinitè potentem diuinæ infinitatis bonitatem Pontifices laudarēt omnes, quisq; pro captu suo,* quæ verba de diuinissimo illo Deiparæ Virginis corpore, & non de sepulchro Christi, aut de domo Ioannis, in qua Christus cœnauerat, esse intelligenda, & ipsa per se verba indicant, & communis Sanctorum interpretatio. Lege inter alios Diuum Thomam, & Albertum Magnum locum illum Dionysij exponentes, præter paulò ante citatos authores. quod si interfuit Dionysius, cùm is non venerit ad fidem ante decimumoctauum annum à nece Christi, qui fuit quinquagesimus secundus ab eius Natiuitate (neque enim antea Paulus Athenas adiuerat) sequitur vt Beata Virgo mortua fuerit anno ætatis septuagesimo secundo, vt sensit Epiphanius Presbyter Constantinop. & Cedrenus in compendio historiæ: quamuis sint qui affirment Dionysium suscepisse fidem ante annum Domini quinquagesimum secundum ita vt potuerit interesse morti Beatæ Virginis, quamuis anno sexagesimo tertio dicatur esse mortua, sed de his obiter dictum sit.]

Apostoli ad obitum miraculosè cõgregantur.

8. Sed quomodo inquies ad funus Dei matris conuenere Apostoli, qui toto terrarum orbe dispersi erant? Respondet Damasc. orat. 2. *Diuino,* inquit, *imperio nubes retis cuiusdam instar ad Hierusalem vrgebat, veluti aquilas quasdam*

A *impellens atq; in vnum cogens, vbi enim fuerit corpus ait veritas, illic congregabuntur & aquilæ.* Idem Iuuenalis habet oratione illa cit. *Sancti,* ait, *omnes, & Apostoli, qui gentilium salutis caussa, terrarum orbem peragrabant temporis puncto per altum abrepti, Hierosolymam conuenerunt.* His consentit Niceph. l. 2. c. 21.

His accedit quartò, corpus illud ter sanctum immaculatæ Virginis à morte incorruptum & immaculatum permansisse, vnde Damascenus orat. 1. de dormit. Deiparæ, *nam cuius,* inquit. *in partu incolumis virginitas mansit, eadem è vita migrante corpus ita conseruatum est, vt non dissolutum, sed ad præstantiorem & diuiniorem vitam, quæq; non iam morte interrumpitur, verùm in infinita sæcula sæculorum permanet, translatum est.* 9. *Corpus à corruptione seruatum.*

Idem censet author libri de Assumptione Beatæ MARIAE Virginis, qui habetur tomo 9. inter opera Diui Augustini, & certè ratio hoc ipsum persuadet: in more positum est, vt nobilitate insignes, ac primarij viri, regum priuilegio, omni tributo liberi, & immunes sint. cur ergo negabimus Beatissimam hanc Virginem DEI matrem regio filij sui priuilegio immunem & vacuam fuisse, non mortis modò doloribus, verùm etiam corporis corruptione? *Probatur ratione, & figuris Scripturarum.*

L. Principes ff. de legibus asserit Vlpianus Iureconsultus, Principem lege solutum esse, Augustam autem licet legibus soluta non sit, Principem tamen eadem illi prius tribuere, quæ & ipse habet. non ignoramus arcam olim fœderis à Philisthæis captam integram & illæsam conseruatam esse, & in Phanum quidem Dagonis introductam; verùm non sine miraculo accidisse, vt Dagon coram illa ceciderit in terram, ita nunc euenit, vt Deipara Virgo sanctissima, quamuis morte capta fuerit, quamuis manibus & Apostolorum humeris deportata, & in sepulchrum illata, integro tamen, & incorrupto corpore semper fuerit, nec eam mors suis doloribus attigerit. Terra corpus quidem illius excepit, sed integrum seruauit & reddidit; sepulchrum, vt potuit, tanti corporis præsentiam timuit, coluit, honorauit. Porrò vt arca eadem testamenti Sacerdotum humeris delata per Iordanem fluuium transijt, aquis hinc inde diuisis, ita purissima Virgo per mortem transijt, vt integro & illæso semper corpore fuerit, mortis doloribus hinc inde depulsis. Arca DEI ex lignis imputribilibus est fabricata, vt habent septuaginta Exhodi vigesimoquinto, & virgineam arcam DEI vndique auro fulgentem ex carne, quæ nunquam putresceret coagmentari, & componi oportebat; non dedit DEVS sanctum suum Christum, nec sanctam suam CHRISTI matrem videre corruptionem, qualis enim filius, talis & mater. 10.

Si Christus, inquit author ille apud Diuum Augustinum tomo 9. serm. de Assumpt. *voluit integram matrem à virginitatis seruare pudore, cur non velit incorruptam à putredinis seruare fœtore?* 11.

numquid

numquid non pertinet ad benignitatem Domini, matris seruare honorem, qui legem non soluere venerat, sed adimplere: lex enim sicut honorem matris præcipit, ita inhonorationem damnat, potuit eam à putredine & puluere alienam facere, qui ex ea nascens potuit Virginem relinquere. Putredo enim & vermis, humanæ est opprobrium conditionis. Item sacratissimum corpus, de quo CHRISTVS carnem assumpsit, & diuinam naturam humanæ vniuit, escam vermibus traditum in communi sorde putredinis, & futurum de vermibus puluerem, quia sentire non valeo, dicere pertimesco. Addit: *si eligit diuina voluntas inter flammas non solùm puerorum corpora seruare illæsa, verùm & ipsa vestimenta seruare inusta, cur abnuat, in matre propria quod eligit in veste aliena? Ionam seruare in ventre ceti voluit incorruptum sola misericordia, MARIAM incorruptam non seruabit gratia? Seruatus est Daniel ab intemperatissima fame Leonum, non seruanda est MARIA tantis dotata meritis dignitatum?* Sic ferè ille & plura; vt ergo deuorauit Ionam cætus, sed absumere & concoquere non valuit, ita planè vt deglutiuerit mors Virginis corpus, certè in cinerem conuertere non valuit: quod si Balsamo ea inest virtus, vt corpora incorrupta seruet, corpus illud quod nouem mensium spatium DEVM tulit, diuiniore perfusum Balsamo conseruatum negabimus.

12. Helena loci sepulturæ templo extructo condecorat.

Sepulchro illatam sanctissimam Virginem in Gethsemani prædio testantur Iuuenalis, Damascenus, Nicephorus, Andreas Cretensis, Metaphrast. eo loci postea ab Helena mirificum templum excitatum fuisse Genitrici DEI, & in eius sacrario viuificum eius sepulchrum firmiter inclusum scribit Nicephorus libro octauo capite trigesimo, & cùm decliuis hic locus esset, Helenam gradus marmoreos fieri curasse viatores ex sancta vrbe orientalem plagam versus ferentes. De eius diuinissimo sepulchro sic scribit Brochardus prima parte, capite septimo, paragrapho quadragesimo-septimo:

De eodem relatio Brochardi.

In valle Iosaphat non quidem in ima profunditate, sed in pede montis Oliueti paruum tamen supra ipsam vallem locatum fuit Beatissimæ Virginis sepulchrum. Quod quidem ante subuersionem Ierusalem per Romanos supra terram eminens erat, nunc autem terra coopertum est, adeò quod Ecclesia ibidem in honorem Virginis constructa, cùm sit sublimium parietum nobilissimeque testudinata, nunc sit tota subterranea & repletionibus ruinarum templi, & atriorum omninò sit cooperta: Vallisque Iosaphat ibidem adeò repleta fuit, quod extat via publica transiens super prædictam Ecclesiam iam sub terra absconditam, est tamen ibidem in terra superficie post vrbis reparationem constructa Ecclesia, vel ædificium per modum cappellæ, quod cùm ingressus fueris, descendens per gradus plurimos sub terra in Ecclesiam præscriptam, & ad sepulchrum Virginis, & credo, ni fallor, sunt gradus sexaginta. Est autem sepulchrum in medio chori ante altare marmoreum, & magnificè decoratum, quod & Saraceni deuotissimè venerantur osculantes prostrati, & sacra Virginis suffragia alta voce sub more implorantes. Ego fui in sepulchro ipso. Hæc Brochardus. sed aduertit Barradius minimè verisimile esse eiusmodi templum, quod sub terra latet, per id temporis fuisse terra obrutum, quo Romani Ierosolymam expugnarunt; nondum enim exædificatum fuerat, sicuti nec templum sepulchri Christi Domini.

In hoc sepulchro non quindecim dies, vt est in reuelationibus Diuæ Brigittæ libro sexto, capite sexagesimo secundo; nec quadraginta, vt est apud Diuum Antonium tertia parte historiæ, titulo decimo nono, capite vndecimo, sed dies tres tantùm iacuisse ter sanctum illud corpus longè probabilius est. 13. In sepulchro per dies dútaxat tres iacuit.

huius rei extat testimonium dignum quod hic inseratur Iuuenalis Hierosolymitani Episcopi, sic enim scribit Nicephorus libro decimo quinto capite decimo quarto: *Iuuenalis respondit Martiano Imperatori, antiquissima & verissima traditione receptum est, instante Virginis obitu Apostolos sublimes in aere Hierosolymam venisse, visione auspicatiore hymnos diuinarum potestatum exauditos esse, & absque strepitu aliquo mirifico planè modo verbum, & filium Virginis aduenisse, atque in manus suas diuinum illius spiritum suscepisse; sacrosanctum autem corpus illius Angelica simul & Apostolica hymnodia illatum, in tumulo quodam in regione Gethsemani repositum esse, & in tertium vsque diem eo loco carmina Angelos perpetua, in honorem & laudem DEI Genetricis cecinisse. & cum eodem tertio die, is qui in obitu Virginis matris, choro Apostolorum non adfuerat, aduenisset, & sacrum illum cætum, vt tumulum recluderet, quo & ipse Verbi matri debitum, supremumque persolueret honorem, precibus summoperè sollicitasset, atq; sigillo ablato sepulchrum apertum esset, sacrum illius corpus prorsus repertum non esse, sed sepulchrales illius fascias tantùm suo loco intactas, atque inuiolatas perinde ac si eas corpus paulò ante reliquisset, repertas: & quidem inenarrabili odoris suauitate redolentes, eaque suauitate illos abundè affl ctos, signaculo rursus tumulo impositio abiisse. Atq; illud solum pro eo ac decebat animo secum meditatos, Deum corpus virginis ante communem omnium resurrectionem immortalitate cohonestasse.*

Aperto sepulchro corpus non reperitur. Odor inexplicabilis.

14. Et hæc quæ ex Nicephoro retulimus tamquam Iuuenalis verba, refert etiam Damascenus sub finem orationis secundæ de Assumptione, qui etiam affirmat Apostolum illum, cuius caussa sepulchrum reseratum est, Thomam fuisse; hic etiam author pietatis sepulchrum illud corpore iam vacuum his alloquitur: *Vbi nam est illud minimè adulterinum aurum, quod Apostolorum manus in te condiderunt? vbi inexhausta opes? vbi pretiosus ille thesaurus, qui vitam suscepit? vbi gratiæ abyssus? vbi curationum pelagus? vbi fons ex quo vita orta est? vbi amabilissimum DEI Genetricis corpus?* pulchrè verò & aptè satis respondet ad hæc sepulchrum: *quid in sepulchro quæritis eam, quæ ad cœlestia tabernacula elata est? quid custodiæ rationem à me exposcitis? non ea mea vires sunt, vt diuinis iussis obluctor, relicto sindone sa-*

crum

crum illud corpus, postquam mihi sanctitatem impertiuit, atq; vnguento & suauissimo odore me compleuit, diuinumq; delubrum effecit, abreptum hinc abijt.

15. Ad augustissimum hoc sepulchrum si totum descendisse cœlum affirmauero, non mentiar, nimirum Angelos, & vniuersas cœlorum virtutes: etenim vt aurum illud purissimum, & thesaurum hunc inæstimabilis pretij secum inde afferrent, huc aduolarunt; quis enim Angelorum patienter ferret vterum illum, qui nouem mensium interuallo Deum gestauit, quis cœlestium ciuium carnem illam ex qua diuini verbi corpus assumptum & compactum est, quis vbera, quæ cœli terræque Creatorem virgineo lacte nutrierunt, quis brachia, quæ eumdem gestauerunt, in cinerem redigi? non sunt allata vltra in incertum tam multa aromata, nimirum tam multa merita, tam multi virtutum odores, tanta gratiarum multitudo, tam magnificæ opes gloriæ. quam cœlorum reginam è sepulchro surgentem pulchriorem Luna Soleque ipso lucidiorem in cœlum deduxerunt Angeli, & laudibus, hymnis, omnique honorum genere prosequuti sunt, sed de Assumptione speciatim sequenti digressione pluribus differemus.

DIGRESSIO V.
MORALIS.

Prosequitur author cætera de festo Assumptionis eiusdem Deiparæ Virginis.

1. DICTVM est hactenus de obitu & sepulchro Beatæ Virginis, nunc quomodo in cœlum sit assumpta, paucis dicamus. Vetus & cõstans Græcorum Patrũ sententia est, Dei parentem & anima & corpore in cœlum migrasse, ita censet Athanasius, siue vt quidam malunt Cyrillus Alexandrin. orat. quæ legitur in Officio Assumptionis, sic Damascenus orat. 2. de dormitione Deiparæ, sic Iuuenalis Ierosolymitanus Episcopus, Andreas Cretensis Episcopus, Simeon Metaph. maximus Abbas in orationibus de dormit. Beatæ Mariæ, & Lycas, & Nicephor. idem docent Doctores scholastici, Diuus Thomas 3. parte quæst. 27. art. 1. & 8. Bonauentura speculo Beatæ Mariæ cap. 2. Antonius 1. parte titulo 6. capite 3. & ante eos Anselmus de excellentia Beatæ Virginis cap. 8. Rupertus in Cant. capite 6. Riccar. item in Cant. capite 40. Vgo libro 5. eruditionis Theologicæ capite 125. & ante hos omnes author libelli de Assumptione Beatæ Mariæ. Inter opera Diui Augustini tomo 9. hos refert Azor quæstione 6. loco citato. Sic decuit sanè, vt ter sanctum castissimæ Virginis corpus, quod erat ab omni corruptione alienum, eo loci constitueretur, qui corruptioni obnoxius non esset: quemadmodum solent etiam gemmæ & pretiosi lapides in aurea affabre elaborata theca custodiri & liquores suauissimi odoratissimique nonnisi in pretiosissimis vasis reponuntur.

A Ingressa est igitur hodie Maria totius mundi Imperatrix à Deo constituta cœlestem filij sui aulam cantantibus Angelis corpore simul & animo illustris & gloriosa; alioqui si tantùm animo, non item corpore esset ad cœlum translata, non diceretur assumpta; sicut cæteri sanctorum hominũ spiritus nequaquam dicũtur assumpti, quamuis corpore soluti ad cœlum euolarint; Christi verò Domini vocatur ascensio, quia propria virtute ascẽdit. At Beatæ Mariæ est assumptio, quia non illa propria virtute ascendit in cœlum, sed singulari Dei priuilegio est ad cœlestem patriam animo & corpore simul euecta: neque enim illi connaturalis est & propria vis illa ascendendi, vt Christo. Porrò cum dote agilitatis præditum esset illud Virginis corpus, Angeli, quos picturæ exhibent tamquam illam euehentes, reuera non euehunt, sed obsequium seruitutis, & lætitiæ atque honoris comitatum ostendunt; ingressa est multò quam Regina Saba præstantior Hierusalem. non hanc terrenam sed sublimem illam ac diuinam, aurum, argentum, & innumera aromata, hoc est, immensas virtutum & meritorum diuitias secum aduehens, quam ascendentem sponsus affatur: *quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Cant. 7. 1. nam cùm alij calceamentis spoliati intra cœli palatia admittantur, sola virgo non sine calceamentis, hoc est, non sine augustissimo illo corpore ingreditur, & quidem merito: etenim Regi, Reginæque solummodò datum equo vectis in regiam suam, suumque aureum palatium ingredi, cæteri verò, quamuis illustrissimi duces, vbi fores palatij attigerunt, domum Regis subeunt non equo delati, sed pedibus incedentes equo præ palatij foribus relicto: ita Christus, & Deipara; Rex nimirũ & Regina cœlum ingressi sunt animo simul & corpore conspicui; cæteri verò etiam sanctissimi viri, animo quidem solùm assumpto, sed deposito corpore cœlestis Regis palatium subiere. decuit sanè vt Beatissima Virgo corpore & animo gloriosa esset in cœlo, vt quemadmodum & Christi Domini corpus est in cœlo, ita esset & Beatæ Virginis; & sicut filius sedet ad dexteram Patris, cui sacratissimi corporis vulnera pro nobis accepta demonstrat, ita filij lateri adsisteret mater, à qua diuelli filius numquam pateretur, vt & ipsa pro nobis sacratissimi pectoris ostenderet vbera.

2.

Assumptionis & ascensionis differentia.

B

Ascẽdit corpus virtute agilitatis, non Angelorum ministerio.

C

D

3. Ergo hodie arca veri Noe vndis iactata diluuij tandem requiescit non super Armeniæ montes, sed super omnem omnium rerum conditarum altitudinem & potestatem collocata. Hodie reducitur arca à Philistæis in Bethsames, id est, domum solis vitulis mugientibus, quia eam non sequuntur. Hodie arca quæ hucusque in tabernaculis, & papilionibus habitauerat, reponitur in magnificentissimo Salomonis templo. Hodie Salomon consedere facit matrem ad dexteram suam, promittens ei exauditionem in omnibus rebus. Hodie Esther corona regni insignitur, quia super omnes placuit mulieres. Hodie Iudith regreditur Bethuliam, & summo excipitur gaudio, quia caput amputauit Holophernis.

Hodie

A Hodie impletur illud Genes. 12. 15. laudauerunt Sarai Principes apud Pharaonem *& sublata est mulier in domum Pharaonis.* Hodie facta est pulchra vt Luna plena, quæ prius eclypsim dolorum passa fuit. Hodie quæ plus omnibus se humiliauerat, exaltatur super omnes, vt tantùm ascendat fons, quantum descenderat prius. Hodie fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit & in lucem solemque conuersus est.

4. Ascendit multo quam Esther pulchrior, innixa speciosissimis duabus famulis, quarum altera vita erat contemplatiua per Mariam significata, altera actiua per Martham. Quarum incredibili gloria circumamicta fulgebat, sub cuius pedibus luna visebatur, cuius etiam aureum caput incredibilis decoris corona circumdabat, duodecim stellis ornata, quarum prima trium diuinarum personarum est visio, altera incredibilis est ex visione resultans amor, tertia excellens gaudium, quarta mirifica rerum conditarum in verbo cognitio, quinta immensa corporis pulchritudo, ac fulgor, sexta impassibilitas, septima agilitas, octaua subtilitas, nona numerari potest quod supra omnes Angelorum hominumque choros in amplissimum honoris gradum elata sit; ea enim est in quam maximè conuenit illud: *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate.* Decima, decus illud admirandum, & solius ipsius dignitas illa, Virginis simul & Matris, cùm proinde præstans virginitatis aureola debeatur. vndecima est quod cùm esset creatura, mater simul sit Creatoris, atque adeò cœli Regina, terræ Domina, & vniuersorum Imperatrix. Postrema eximium illud decus & magnificentissimum priuilegium soli communicatum, quod cum filia sit Adæ, nullius tamen peccati labe fuerit vnquam conspersa. Egredimini igitur filiæ Syon, & videte Reginam vestram in diademate quo coronauit eam filius. contemplamini admirandam pulchritudinem; admiramini quod quasi cedrus exaltata sit in cœlesti libano, quasi Cypressus in monte Sion, quasi palma exaltata sit in Cades, hoc est, in loco illo sanctitatis plenissimo.

Stellæ 12. quibus assumpta B. Virgo circumornatur.

5. Meritò sic admiratur Sanctus Bernardus sermone primo de Assumptione: *quis cogitare sufficiat quam gloriosa mundi Regina processerit, & quanto deuotionis affectu tota in eius occursum cœlestium legionum prodierit multitudo, quibus ad thronum gloriæ canticis sit deducta, quam placido vultu, quam serena facie, quam diuinis amplexibus suscepta à filio, & super omnem exaltata creaturam!* Verè Anselmus libr. de exercitio Virginis capite octauo: *contempletur,* inquit, *animo qui potest quo animo, qua festinitate, quibus concentibus iubilabant omnes Beatorum spirituum ordines, quando & vnicam Domini sui matrem aduentare, & ipsum Dominum suum ei videbant omni sua gloria decoratum velle occurrere.*

6. Sanè stupebat vehementer cœlestis ciuium multitudo, cùm ascendentem illam tanta maiestate cerneret, ac secum hæc venerabunda, cogitabat, *quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?* Cantic. 6. 9. in quæ verba Rupert. lib. penult. in hunc modū scribit: *quam pulcher ordo in ista laudatione, in ista tua pulchritudinis, ô Beatissima, prædicatione? primum consurgens vt aurora, pulcra deinde vt Luna, deinde electa vt Sol, quando nata es, ô Virgo Beata, tunc vera nobis aurora surrexit: aurora prænuncia diei sempiterni, quia sicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis est, & initium diei sequentis; sic natiuitas tua, natiuitas ex semine Abrahæ, clara ex stirpe Dauid, ad quos cum iuramento Dei facta est repromissio benedictionis, finis dolorum, & consolationis fuit initium, finis tristitiæ, & lætitiæ nobis extitit principium.* B *Quando autem Spiritus sanctus in te superuenit, & filium virgo concepisti, virgo peperisti, tunc tu, & ex tunc pulchritudine diuina, pulchra inquam, non quomodocumque, sed vt Luna, sicut enim luna lucet, & illuminat luce non sua, sed ex Sole concepta: sic tu ô Beatissima hoc ipsum, quod tam lucida & non ex te habes, sed ex gratia diuina, ô gratia plena. Quando autem de hoc mundo assumpta, atque ad æthereum thalamum translata es, tunc tu, & ex tunc electa vt Sol, electa, inquam nobis, quia sicut ex te natum Dei filium Solem verum, Solem æternum adoramus & colimus vt Deum verum; sic & te honoramus, atque veneramur, vt veri Dei Genitricem: scientes, quia totus honor impensus matri sine dubio redundat in gloriam filij: & quidem non natura, tu idem es quod ille Sol; sed nihilominus tanta es, vt te honoret ipse Sol honore quo decet filios honorare parentes suos; Qui enim dixit: honora patrem tuum & matrem tuam, non dubium quin & ipse honoraret, & ab omnibus amicis suis velit honorari matrem.* C

B. Virgo fuit aurora consurgens in natiuitate.

Pulchra vt Luna in Annunciatione.

Electa vt Sol in Assumptione.

Hanc eamdem sententiam accommodat Guilhelmus assumptæ Virgini, *planè,* inquit, *progreditur, vt ingrediatur in gaudium Domini sui, in cubiculum sponsi regnum filij sui. nam tempus corporalis eius resolutionis instat clarificato iam filio; & ab hoc omni illi materna sollicitudine iam expleta. Sanè mitis mater non progreditur cum sonitu & strepitu, quasi in magnis ambulans, sed progreditur simpliciter & nihilominus confidenter, progreditur silenter, & nihilominus potenter, progreditur sicut aurora consurgens. Quid enim silentius & quid item potentius aurora progrediente? nam nec vnquam aliquis audiuit sonitum surgentis auroræ* (Iob 3. 9.) *nec vlla vis creaturæ potest impedire surgentem. ipsa etiam est verè aurora, in qua finita sunt tenebræ & inchoata lux; finiuit mortem & diem inchoauit, eo ipso quo solem iustitiæ generauit. Itaque aurora fuit, ex quo lumen peperit; sed tamen ante clarificationem filij non progrediebatur sicut aurora consurgens, id est, manifestè, quod erat apparens,* &cæt. & paulò post subdit: *Clarificato iam Sole iustitiæ per triumphum resurrectionis & ascensionis, qui ante niger videbatur sicut saccus cilicinus* (Apocalyp. 6. 12.) *dum putaretur filius Ioseph; mater quoque eius progreditur sicut aurora consurgens, id est, non iam mater puri hominis, sed sicut est verè mater veri luminis manifestè apparens, pulchra vt Luna, electa vt Sol.* & post: *pulchra sanè dicitur propter flo-* 7. D

Cur Maria dicatur pulchra, electa, & terribilis.

rem virginitatis, electa propter fructum fœcunditatis, & terribilis etiam, vt castrorum acies ordinata: nimirum quantum Angelis hominibusque amabilis, tantum etiam spiritibus malignis terribilis.

8. Sed & iterum in admirationem raptæ cœlestium agminum virtutes & potestates interrogant, quia & Ecclesia tota quasi hærens admirabunda tandem exclamat. *quæ est ista quæ ascendit de deserto delicijs affluens innixa super dilectum suum?* Cantic. 8. 5. in quem locum idem Guilhelmus. *Vox*, inquit, *Ecclesiæ Catholicæ est, quæ est ista, quæ mihi tam sublimis, & gloriosa apparet? quæ est ista quæ ascendit de deserto? per desertum rectè intelligitur genus humanum, quod nimirum gratia conditoris propter peccatum Adæ deseruit, & lugenda bonorum omnium sterilitate deserendo damnauit; atque ita genus humanum factum est quasi de loco voluptatis locus horroris, & vastæ solitudinis; in hoc horrore & squalore Virgo Maria nata est sicut & cæteri; ex hoc horrore & squalore beneficium gratiæ ascendit vsque ad solium regni. habes vnde ascenderit in eo, quod ascendisse dicitur de deserto. Porrò in eo quod dicitur ascendisse delicijs affluens, habes quantum, & quousque ascenderit. multi namque electione gratiæ, & Christianæ profectibus pietatis ascendunt de deserto humani generis; sed nullus eorum ascendit delicijs affluens, ascendunt ad delitias, non autem in delicijs: euntes autem eunt cum fletu portantes manipulos suos: & quidem cum aliquantula delectatione, id est, quadam modica cœlestis gaudij prægustatione, vel potius quadam odoratione ascendunt; non tamen ascendentes delicijs affluunt, sed postquã ascendũt proueniuntq; quò tetenderunt. Quod ergo Dei Genitrix ascendit de deserto commune ei cum multis est; quod autem in delicijs ascenderit, singulare illi est; si quæris de delicijs istis, dicimus in magnis delicijs fuit, ex quo Deum verbum concepit, nam Spiritus sanctus in illam superueniens, dum ex eius carne hostiam reconciliationis humanæ reformaret, placido illapsu mentem eius illustrauit, atque inenarrabili suauitate interiora eius inebriauit, denique ex vicinitate illius ineffabilis Sacramenti, quod in eius vtero celebrabatur, cor eius mirè tangebatur, & suauissime afficiebatur. Tunc ergo delicijs affluere cœpit, cùm Dominum suauitatis de Spiritu sancto sacra concepit. nullus vnquam virorum, nulla fœminarum has in se delicias potuit experiri: quia singulares sunt matri verbi, itaque ex quo genuit Saluatorem, ascendebat pia Virgo de deserto delicijs affluens, in tanta autem excellentia, nisi custodem bonorum omnium humilitatem sollicitè tenuisset, procul dubio ab excellentia cecidisset. Proinde Ecclesia non tantùm excellentiam eius miratur, cùm dicit, quæ est ista &c. sed etiam in tanta excellentia cautissimam eius humilitatem veneratur cùm subdit: innixa super dilectum suum, dilectum dicit, cui nupsit in Spiritu secundùm illud Apostoli, despondi vos vni viro Virginem castam exhibere Christo (2. Corinthiorum 11. 2.) innixa planè non super baculum arundineum, cui si innixus fuerit homo. confractus intrabit manum eius & perforabit eam (Isaiæ 36. 6) super dilectum, stabilem vtique ad supportandum, quod sanè non ignorans Dauid (Psalm. 58. 10.) fortitudinem, inquit, meam ad te custodiam, id est, super te innitar qui numquam deficis, nec subtrahis te vt cadat, qui super te duxerit innitendum. Denique super baculos arundineos innituntur, qui confidunt in virtute sua & in multitudine diuitiarum suarum (Psalm. 51. 9.) quid enim sibi homo nisi baculus arundineus? vnde (Ierem. decimoseptimo v. quinto) maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.* sic ille.

Genus humanum per desertum significatur.

Maria ex quo verbum concepit delicijs affluit.

Humilitas custos excellentiæ Mariæ.

Qui in propria virtute confidunt, innituntur super baculos arundineos.

9. Cæterùm Virgo sanctissima, etsi à diuini verbi conceptu ascendere cœpit de deserto delicijs affluens, tunc tamen sic ascendisse visa est, cum omni deliciarum spiritalium genere affluens, & innixa super dilectum filium suum euecta est ad ornatissimam cœli sedem, innumeris Angelorum stipata choris, & rectè Alanus ait: *descendit in desertum per natiuitatem, ascendit per desertum progrediendo de virtute in virtutem, ascendit super desertum omnem mundanorum contemnens sublimitatem, ascendit de deserto in æternam beatitudinem.*

10. Ingressæ in cœlum Reginæ positus est, ad dexteram filij thronus, qui dignus esset Dei matre 3. Regum 2. 19. scriptum est, Bethsabee Regis Salomonis matrem ad ipsum filium accessisse, subdit verò mox Scriptura: *& surrexit Rex in occursum eius, adorauitq; eam, & sedit super thronum suum: positusq; est thronus matri Regis, quæ sedit ad dexteram eius:* quanto ergo magis potentior est Christus Salomone, tanto præstantiorem intelligere debemus exhibitum esse honorem à Christo aduentanti matri, Vgo libro 3. erudit. Theolog. capite 125. docet singularem post CHRISTVM Beatissimam Virginem gloriam esse in cœlo consequutam; hoc est, multò maiorem, quàm sit vel gloria Angelorum, vel cœlestium quorumcumque ciuium, vt iure canat Ecclesia: exaltatam super omnes choros Angelorum; nam sicut in terris fuit gratia plena, sic in cœlis plenissimam gloriam habet, quemadmodum verò longè plurima, quàm cæteri homines, in terris posita mala perpessa est, idque omnium patientissimè, ita in cœlis nunc multò omnium maximam gloriam adepta est; quoniam verò misericordia est, quæ cuique in cœlo locum assignat, qualem, ac quantum credimus Beatissimæ Virgini, quæ mater est misericordiæ, parasse thronum! recipit quisque sui laboris mercedem pro ratione laboris, & vt sementem quis fecerit, ita metet. At quis vnquam magis Dei Genitrice laborauit? quis vberiorem vnquam sementem fecit? flumina intrant in mare cumulatiora pleniorave, prout plus, minusque aquarum in suo cursu recipiunt; quantam, rogo, putabimus gloriæ consequutam esse Sanctissimam Virginem, quæ citra omnem peccati labem totum vitæ suæ cursum peregit, & indies maiorem, ac maiorem in virtute progressionem fecit, quę vel etiam dormiens mereri non destitit.

Ingressus Mariæ in cœlum, ac honor ei impertitus.

Maria gloriam multo maiorem quam reliqui consequuta est.

11. Itaque minimè mirum videri debet, quod Gerson Parisiensis Doctor in ea, quam in *Magnificat* edidit interpretatione tr. 4. scripsit: *Beatam Virginem solam, constituisse hierarchiam secundam sub Deo Trino & Vno hierarcha primo & summo, apud quem hierarcham humanitas filij sui*

Maria sola secundam sub Deo cõstituit hierarchiam.

sola

sola sublimata sedet à dextris virtutis DEI *per vnitatem suppositi;Christi generationem,* inquit D. Bernardus sermone 1. de Assumptione: *& Mariæ Assumptionem quis enarrabit? si oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus diligentibus se, quod præparauit gignenti se, & diligenti præ omnibus quis loquatur? Salomonis thronum (3. Regum 10.) duæ exornabant manus, hinc atque inde tenentes sedile.* has manus aptè Petrus Damian. sermone 1. de Natiuitate Virginis actuosam, & contemplatricem vitam significare vult: *Duæ,* inquit, *manus actiuam & contemplatiuam vitam significant, quæ Virginem propensiori diligentia, ambierunt, adeò, vt nec actio contemplationem minueret, & contemplatio non desereret actionem. Recordare quia non erat ei locus in diuersorio, quomodo filium suum proprijs lactauerit vberibus, & omnes vagientis paruuli sustinuerit actiones, & tunc intelliges, quia plurimum ministrauit. considera quia ipsa est quæ in contemplatiuæ dignitatis superuecta dulcedinem in ipsius Dei substantiam lucidiores infixit obtutus. Læua eius* inquit Cantic. 2. *sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

Vita actiua, & contemplatiua Mariæ.

Quid igitur Dei matre præstantius, cuius dignitatem nemo est qui contempletur, & non in maximam rapiatur admirationem. etenim tanta est Mariæ dignitas, vt eam infinitam esse non dubitauerit Diuus Thomas dicere 1. parte quæstione 25. vbi in controuersiam vertit, potueritne Deus meliores, præstantioresque condere creaturas quàm effecerit, & cæteris quæ ibi doctè scribit omissis, art. 6. respondet, licet vniuersim si loquamur meliores creaturas condere valuerit, quasdam tamen ita insignes, ita præstantes effecit, vt meliores facere minime potuerit ita, vt neutiquam habuerit, quo vltra progrederetur infinita eius potentia; affirmat verò tria eiusmodi à DEO cōdita esse, 4. argumentū dissoluens, *dicendum,* inquit, *quod humanitas Christi ex hoc quod est vnita Dei, & beatitudo creata ex hoc, quod est fruitio Deo, & Beata Virgo ex hoc quod est Mater Dei, habent quamdam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod est Deus, & ex hac parte nō potest aliquid fieri melius eis, sicut non potest aliquid melius esse Deo.* Sic ille, quibus aliqui etiam gratiam addunt, qua diuinæ consortes naturæ euadimus, & filij Dei, atque adeò regni cœlestis hæredes efficimur. Nam quia infinitus, & immensus est Deus, nec magnitudinis eius est reperire finem, propterea tria illa meliora esse nequeunt, etenim melior possessione excogitari quidem non potest ea, qua Deus possidetur, & hæc est Beatorum gloria. præstantius quid Deo homine esse non potest, suppositum enim diuinum est; Nobilior Mater in ratione Matris, quam Beatissima Virgo Maria nequit esse, quia nobilior filius cuiuspiam esse non potest, quam Christus. Hinc verò videlicet à filij dignitate Matris amplitudo, & splendor dignitatis gradum sumit, quare si dixeris infinitam esse MARIÆ amplitudinem, & dignitatem ob infinitam filij præstantiam næ tu verè dixeris.

Mariæ dignitas infinita.

Tria fecit Deus quibus meliora facere non potuerit.

13\. Quare cùm tanta sit Dei Matris potestas, tantùm decus & ornamentum, est quòd illam vt Dei matrem cœli, terræque Dominam

Mariæ opem implorare debemus.

A cuncti veneremur, & magnis votis potentissimæ Imperatricis opem frequenter, & auxilium imploremus, sanctissimum eius nomen corde, & ore simul vsurpemus, nam *velocior est nonnunquam,* inquit Anselmus libro de excellentia Virginis capite 6. *salus memorato nomine Virginis, quam inuocato nomine Domini Iesu,* cuius rei hanc subnectit rationem, nam, ait, filius eius Dominus est, & iudex omnium discernens merita singulorum, dum igitur ipse à quouis suo nomine inuocatus non statim exaudit, profectò id iustè facit, inuocato autem nomine matris, etsi merita inuocantis non merentur, vt exaudiatur, merita tamen matris intercedunt, vt exaudiatur. hoc deniq; vsus humanus quotidie probat, cùm quis proposito Dominico nomine, efficaciter ab alio aliquid impetrat, quod simpliciter sua prece nequaquam impe-
B trare potest.

Velocius aliquando exaudimur inuocato nomine Mariæ quā Iesu.

Sed quomodo preces Deiparæ sint offerendæ Guilhelmus in Cantic. luculenter ostendit: *si pia mater tantum potest apud filium pro his, qui sanguinem eius tam impie fuderunt; quantum credenda est posse pro his, qui secundùm Apostolum in Christo baptizati Christum induerunt?* Galat. 3. 27. *Inde nimirum accidit, vt omnes Christiani suis in necessitatibus tanta fiducia ad eam recurrant, suasq; illi petitiones per eam filio offerendas commendent. Multi tamen minus honestè, vel ordinatè petunt, quàm oportet, quàm decet. Fœdas autem petitiones Mater filio non offert, nec suscipit offerendas. Nonnulli honestè quidem petunt, & ea, quæ pertinent ad salutem animæ, sed tamen vel fratres non diligunt; vel suos mores non corrigunt. Nec horum petitiones pia mater dignatur admittere. Ita-*
C *que non tantum honestas petitionis, sed etiam petentis exigitur.* 14.

Quomodo, & quæ res sint à Maria petendæ.

Sic si accesserimus honestè, ac decorè, & magna cum fiducia ad thronum Maiestatis eius, nihil erit, quod à Clementissima Domina, & Aduocata nostra non obtineamus, *magna,* ait Sanctus Bonauentura specul. Virg. capit. 8. *fuit erga miseros misericordia Mariæ adhuc exulantis in mundo, sed multo maior erga miseros est misericordia eius iam regnantis in cœlo. Maiorem per beneficia innumerabilia nunc ostendit hominibus misericordiam, quia magis nunc videt innumerabilem hominum miseriam, vnde pro splendore prioris misericordiæ fuit Maria pulchra vt Luna, pro splendore verò posterioris misericordiæ est electa vt Sol, nam quemadmodum Sol Lunam superat magnitudine splendoris, sic priorem Mariæ misericordiam superat magnitudo posterioris. Quis est super quem Sol non*
D *luceat? Quis est super quem misericordia Mariæ non resplendeat?* Hæc Sanctus Bonauentura, accommodat verò ad hoc ipsum illud Ruth 3. 10. *priorem misericordiam posteriore superasti.* D. Bernardus quoque immensam huius Virginis misericordiam sic describit sermone 4 de Assumptione: *Quis,* inquit, *misericordiæ tuæ ô Virgo benedicta longitudinem, latitudinem, sublimitatem, & profundum queat inuestigare? nam longitudo eius vsque in diem nouissimum inuocantibus eam subuenit vniuersis, latitudo eius replet orbem terrarum, vt tua misericordia plena sit omnis terra, sic & sublimitas eius ciuitatis supernæ inuenit restaurationem, & profundum eius sedentibus in tenebris, & in vmbra mortis obtinuit redemptionem.* 15.

Magna Mariæ in cœlo regnantis misericordia.

Maria omnibus eam inuocantib. subuenit.

Postremò non oranda solum est Beatissima Virgo, sed quicquid omninò agimus, id totum per castissimas, dignissimasq; Aduocatę nostrę manus Deo imprimis offerendum est. id quod idem Diuus Bernardus sermone de Natiuitate Virginis docet, dum ait: *quicquid illud est, quod offerre paras, Mariæ commendare memento, vt eodem alueo ad largitorem gratiæ, gratia redeat quo influxit. Fortè manus tua aut sanguine plena, aut infectæ sunt muneribus, quod non eas ab omni munere excussisti, ideoq; modicum istud, quod offerre desideras, gratissimis illis, & omni acceptione dignissimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam.*

Quod facimus per Mariæ manus Deo est offerendum.

CAPVT XXIII.

MODVM ET ORANDI. VIM IESVS DISCIPVLOS DOCET.

C. II. 1.

V. 1. *T factum est; cùm esset in quodam loco orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eũ: Domine doce nos orare, sicut docuit & Ioannes discipulos suos.*

2. *Et ait illis: Cùm oratis dicite: Pater sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum.*

3. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

4. *Et dimitte nobis peccata nostra, siquidẽ & ipsi dimittimus omni debenti nobis; & ne nos inducas in tentationem.*

5. *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice commoda mihi tres panes.*

6. *Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum.*

7. *Et ille deintus respondens, dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi.*

8. *Et si ille perseuerauerit pulsans: dico vobis, & si non dabit illi surgens eò quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.*

9. *Et ego dico vobis: Petite & dabitur vobis; quærite & inuenietis; pulsate & aperietur vobis.*

10. *Omnis enim qui petit accipit; & qui quærit inuenit; & pulsãti aperietur.*

A 11. *Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?*

12. *Aut si petierit ouum, numquid porriget illi scorpionem?*

13. *Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris: quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?*

SCHOLIA.

VEROSIMILE est Dominum bis hanc precandi formulam tradidisse, semel quidem in monte vniuersæ turbæ, & Apostolis, qui aderant, quamuis à nemine rogatum. Iterũ verò ad docendum discipulos illorum vno rogante, qui prolixo illi sermoni non interfuerat: vnde Euthy. Luc. 11. *Discipulus*, inquit, *hic erat ex septuaginta. Nam duodecim docuerat 6. c. Euangelij iuxta Matt. cùm videret enim præceptorẽ nouum vitæ institutũ, & exercere & admonere, nouam quoq; orationẽ quæ fuit vitæ studio conuenientem. at ille quam ipsos duodecim docuerat, hanc etiam nunc exponit.* 1.

1. *Cùm esset in quodam loco orans*] Lat. sic diceremus, cũ oraret in quodã loco, quem videlicet in hunc finem sibi elegerat. *Vt cessauit*] Syr. vt finiuit. *Dixit vnus*] G τὶς quidam *ex discipulis eius*] Probabile quod dixit Euth. ex septuaginta vnum aliquẽ fuisse. *Doce nos orare*] Sumpsisse videtur petitionis huius occasionẽ, quod Christum orantem viderat. Aug. tract. 7. in Ioa. *qui habent*, inquit, *caussã & volunt supplicare Imperatori, quærunt aliquem scholasticum iurisperitum, à quo sibi preces componantur: ne fortè si aliter petierint, quã oportet, non solum non impetrent quod petunt, sed & pœnam pro beneficio consequantur. cũ ergo quærerent supplicare Apost. & nõ inuenirent quomodo adirent ad Imperatorem Deũ dixerunt Christo, Domine doce nos orare, hoc est, tu iurisperite noster, assessor Dei, imò consessor, compone nobis preces; & docuit Dominus de libro iuris cælestis quomodo orarent. Et in ipso quod docuit, posuit quãdã conditionẽ; dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si non secũdũ legem petieris reus eris.* Videtur verò Aug. supradictis verbis, sicut & ser. 28. de verb. Dom. sentire petitionẽ hanc ab Apostolis fuisse factã, quorũ vnus nõ proprio nomine, sed cõmuni omnium Apost. Christũ interrogaret, atq; adeò significat Aug. quamuis nõ expressè semel tantum hanc orationem docuisse Christum, quam et Mat. c. 6. habet, sed probabiliora sunt quæ scripsimus nu. 1. 2.

Conditio à domino posita in oratione.

C

Sicut docuit & Ioannes &c.] Dum inter nos ageret, nam Ioanes sicut ieiunia quædã suis discipulis præscripserat Luc. 5. 33. ita & formulam precandi tradiderat, quæ accõmodata esset ad pœnitentiæ, & instantis regni cœlorũ doctrinã, quib. excitaret & perpoliret discipulorũ animos ad excipiendam Christi fidẽ, & spem redemptionis per Christũ cõcipiendã. Cæterũ quæ fuerit hæc orandi formula Script. non tradit: id quod Tertul. tract. de orat. affirmat. Cuius rei hanc causã reddit, *ideo*, inquit, *non extat in qua verba docuerit Ioãnes adorare, quod terrena cœlestibus cesserint*, q. d. cessit Euangelio lex, & id quod ad eam pertinebat, baptismus Ioannis, orandi modus &c. 3.

D

2. *Et ait illis*] Nimirũ respondens interrogauerat quidẽ discipulus vnus, verũ non se solũ, sed oẽs doceri petebat. *Cùm oratis*] quasi dicat, cùm orare vultis. *Dicite*] hac vel mini formula, oẽm expetẽdorum summulam continente. D. Aug. ep. 121. c. 12. 4.

petit quomodo Paul. ad Ro.8.26. dixerit: *quid oremus, sicut oportet, nescimus. Neq; enim vllo modo credendum est,* inquit, *Dominicā nescisse orationem*, & respondet: *quia molestiæ, tribulationesq; temporales plerūq; prosunt vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam exercendamq; patientiam, vel ad quæcunq; flagellanda, & abolenda peccata, tandē nos nescientes, quid ista prosint, ab hac tribulatione optamus liberari*, & id declarat exēplo ipsiusmet Apost. *ab hac,* inquit, *ignorantia ne seipsum Apost. ostendit alienū, nisi fortè quid oraret, sicut oportet sciebat, quādo in reuelationum magnitudine, ne extolleretur datus est illi stimulus carnis, propter quod ter Dominum rogauit, vt eum auferret ab eo, vtiq; sicut oportet nesciēs quid oraret; deniq; Dei responsum audiuit, sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur, in his ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus sicut oportet nescimus*, & addit: *nonnullis impatientibus Dominus, quod petebant, cōcessit iratus: sicut contra Apostolo negauit propitius.* quod exemplis illustrat, vide illum.

Temporales tribulationes aliquando prosunt.

Deus aliquādo iratus concedit quod ab eo petitur, propitius negat.

5.

Pater] Gr. & Syr. additur, *noster qui es in cœlis*, sicut *& fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.* & sub finem ēt addunt ijdem codices Gr. & Syr. *sed libera nos à malo*; sed si quis consideret hæc quæ addūtur, continentur aliquo modo in præcedentibus, vel sequentibus, & quidē vox illa nostra significatur in consimili pronomine: *Panē nostrū da nobis, dimitte nobis peccata nostra* &c. est.n. cōmunis oratio; illa verò, *fiat voluntas tua* &c. in illis verbis insinuatur, *sanctificetur nomē tuū.* quō.n. sāctificari potest, nisi fiat voluntas eius? Deniq; pars illa *sed libera nos à malo*, satis includitur in præcedenti: *& ne nos inducas in tentationem.* Lat. Cod. qui veriores sunt, non habent hæc verba, quæ vident Gr. & Syr. ex Mat. in Luc. quæ deerant transtulisse, ne oratio Dñica apud Luc. imperfecta appareret, & non respōderet ei, q̃ à Mat. scribitur, & à fidelib. recitatur. D. Aug. c.116. Enchir. dum exponit orationē Dñicam Luc. affirmat petitiones non septem, vt Matth. fecerat, sed quinq; complexum esse. quare ex sentent. Aug. Luc. hæc omisit, quamuis fortè Christus ea nō prętermiserit. Rupert. tamen vult etiam à Christo esse omissa, vt intelligeremus in orando non debere esse nos tam sollicitos de verbis, quam de rebus.

In orando debemus esse solliciti de rebus nō de verbis.

6.

Sanctificetur nomen tuū] Quæ pertinent ad expositionē orationis Dñicæ petenda sunt ex par.2.l.4. diluc. c.5. tum in sch. tum in th. hic tñ quædā addemus ad vberiorē doctrinā. Sanctificationi ergo nominis Dei opponitur eiusdē pollutio, seu ꝓfanatio, vt notat Burgens. c.6. in Matt. cùm sc. detrahitur, siue maiestati siue operibus eius, vel minus reuerenter & honorificè, quàm merentur ea homines suspiciunt ꝙ solet Script. tribuere peccatis eorum, qui ꝓfitentur se Dei populū esse Is.52.5. Ezec. 36.20. & 43.7.8. Ro.2.23. quia reperire est vel ipsum Deum polluere nomen suum, sed tantū cùm profanari à scelestis hominib. permittit. Ezec.94.7. dū ergo petimus vt sanctificetur nomē Dei, ista omnia deprecamur, & vt modis omnibus agnoscatur, colatur, glorificetur oramus; & vt qui ipsū colūt bonis operibus luceāt &c. Nomē Dei intellige Deum ipsum iuxta id, ꝙ inter homines nominatur, & cognoscitur ab operib. & virtutib. suis, potētia, sapiētia, iustitia, bonitate, misericordia. Hoc ergo numen, hanc Maiestatem in his virtutibus elucentem sanctificari petimus, non quod in se sancta fieri possit, cui nihil addi, nihil detrahi potest.

Quid petimus cum oramus vt sāctificetur nomen Dei.

7 *Adueniat regnū tuū*] G. ἐλθέτω. veniat. est aūt triplex regnū Dei, vnū generale, quo in totum orbem dominatur summè potens Deus Ps.144.13. *Regnum tuum regnum omnium sæculorum: & dominatio tua in omni generatione, & generationē.* Alterum peculiare, quo in iustis regnat per fidē, & mandatorum

Regnum Dei triplex.

obseruationē, iustitiā, pacē, & gaudiū in Spiritu S. Hoc.n. Apost. Ro.14.17. *regnū Dei* appellat; deniq; regnum Dei per antonomasiam illud dicitur, quo in Sanctis suis absq; vlla hostiū impugnatione, & molestia Deus per oēm æternitatē regnat; nūc quidē à morte inchoatur in spiritib. electorū, qui statim in cęlū aduolāt, vel certè solutis purgatorij pęnis; perficiēdum aūt erit in omnib. electis hoc idē regnū post resurrectionē. Hoc ergo est, de quo explicanda est hæc secunda petitio. nā primū regnū Dei sicut sēper fuit, ita sēper ꝑdurat; iccircò vt veniat optari nō potest: secūdū verò regnū augeri potius, & propagari peti debet, q̃ vt veniat, optari; & sanè eiusmodi augmentū, & ꝓpagatio satis petitur. 3.5 6. petitione: restat ergo vt de regno tertio modo hæc sit petitio intelligenda. Dū igitur obsecramus, vt adueniat regnū Dei, postulamus vt in spiritibus nostris corpore exutis regnet Deus in gloria: præcipuè verò optamus perfectū illud & absolutū regnū Dei post resurrectionē, cū Deus erit omnia in omnib. electis; & quāuis certi sim. adsuturū esse aliqñ; nos tamē honoris Dei studiosi, qui tūc plenè sanctificabitur à nobis, oramus, & desideramus, vt citò in illud regnū admittamur à Patre Deo; cuius tanta est erga nos caritas, tanta dignatio, vt per orationes nostras, & iustitiæ opera dignetur nos ibi habere cooperarios in parando illo regno. Porrò huic regnū satanæ opponitur, de quo Ephes.2.2. & & 6.12. 2.Cor.4.4. 2.ad Tim.2.26. quibus locis satā dicitur Princeps potestatis aëris, rector tenebrarū, huius sæculi Deus, & captiuos tenere eos, qui pereunt, ad suā voluntatem, hanc diaboli tyrannidem notat Iere.c.17.11. dum perdicis instar fouere, quæ non peperit dicitur. Dū ergo petimus adueniat regnū Dei hoc destrui consequens est, vt petamus; cęterū quoniā hoc Dei regnū nō aderit plenè, anteq̃ Christus ad iudicādū venerit, ideo simul hic oram. vt secundus Christi ad iudiciū aduentus citò adsit: omnium.n. vota sanctorū huc suspirāt, *expectāt.n. beatā spē, & aduentū gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi* Ro.8.23. ad Tit.2.13. ne tñ temerè hoc expectemus docuit nos Chr. prius petere, fieri in nobis Dei volūtatē, vt est apud Matth. dilucidè.

Diabolus appellatur perdix.

Sancti cupiunt vt cito veniat Dei regnum.

3. *Panem nostrum*] Panis nomine ea cōplectitur omnia quę ad transigendā hanc vitā necessaria sūt. 8.

Nostrum] Vitæ nostræ deputatū: nō quia noster sit ꝓprio iure, quasi Deus illum nobis debeat; igitur alieno abstinēdum est cum pane nostro petam. ali, ꝙ & Apost. monet 2.Thess.3.11.12. *Audiuimus inter vos quosdā ambulare inquietè, nihil operantes* &c. *Iis aūt* &c. *denuntiamus* &c. *vt cū silentio operātes suū panem manducent.* Eiusmodi ēt reprehendit 1. ad Tim.5.13 *Quotidianum*] τὸν ἐπιούσιον superinstantialē vertit apud Mat. interpres. i. qui substantiæ ac naturæ nostræ nutriendæ satis sit, neutiquā curiosum, sed quotidianū, vel cibarium. D. Hier. transtulit, *supersubstantialem*, modum compositę vocis imitatus: est.n. conflata ea vox ex ἐπὶ, id est, *super*, vel *ad*, & οὐσία *substantia*, seu natura: q.d. super seu ad substantiā nostrā scil. sustentandā sufficiēs; & q naturæ satisfaciat, nō voluptati seruiat. Vide Basil. q.252. inter breuiores & Aug. ep.121.c.11. *Da*] prius dictū est in alijs petitionibus, *adueniat, fiat*, quia ad Dei illa gloriam pertinere contendebamus, & ideò tanquā fidentius agentes imperatiuis vsi sumus; nunc verò modestius gratuita ipsius beneficentia nos alat obsecramus. *Hodie*] Vide quæ scripsimus lib.4. diluc. loc. cit.

Non debemus alieno pane alieno, sed nostro.

4. *Et dimitte nobis peccata nostra*] Obserua in quocumq; peccato tria esse reperire, vt notat Lucas Burgensis Matth.6. Actum qui fit peccatum; maculam quā ex actu contrahimus in animo; pœnā qua actus maculaq; digna sunt. horum actus transit, manet macula, pœna debetur. Macula ipsa est gra- 9.

In peccato reperiuntur actus, macula, & pœna.

Macula peccati est priuatio gratiæ.

tiæ priuatio, per quā gratiā pulcher erat animus & diuina quadā luce ꝑfusus: qua pulsa maculā ei inurat necesse est: vnde fit vt immundus ac sordidus fit peccator, & ablui opus habeat. dimittit ergo Deus peccatū qn̄ eo loco habet actū ac si nō fuisset; maculā verò eluit restituto gratiæ nitore; denīq; pœnam debitā remittit, *siquidē & ipsi remittimus omni debēti nobis*. Debitū & peccatū idē sunt Luc. apud Mat. legere est, *sicut & nos dimittimus*; apud Luc. verò: *siquidē & nos dimittimus*: sed eundē sēsum habēt vtriusq; verba D. Greg. Nyss. de orat. expēdit hic tria:

Diuina bonitas qua aliquo modo se efficit Deus hominū imitatorem.

primū quidē diuinā bonitatē, qua vult aliquo modo efficere se imitatorē hominū. ꝑinde.n. videtur esse, dicere, *dimitte nobis. sicut & nos dimittimus*, ac petere vt imitetur nos: q.d. fac sicut nos fecim⁹ nostra liberalitate, nā q̄ nos dimittimus minima sunt at q̄ dimitti nobis oram⁹, maxima; postremò diuinā æquitatē cōsidera. nā si rogamus clemētē Deum nobis esse, ac misericordē, æquum ꝑfectò est, vt & nos tales exhibeamus cū proximis nostris, quæ.n. insania esset, si sic Deū rogarem⁹, *dimitte mihi, licet dimittere nolim meo debitori. Et ne nos inducas in tētationē.*] Tētatio idē est hic, quòd peccatū sollicitatio, ad quod impellimur, vel intrinsecus, siue ꝓsperis illecti, siue aduersis agitati vel extrinsecus à diabolo. itaq; oramus ne ꝓsperarū rerū dulcedine capiamur, vel aduersarum frāgamur molestijs; deniq; ne tētemur supra id quod possumus. Porrò ne superemur tētatione quacūq; irruēte facit De⁹ vel dū infirmitatis nostrę cōsci⁹ tētari nos nō sinit, vel dū maiore nostro beneficio facit nos tentationem vincere.

Liberalitas Dei.
Æquitas Dei.

10. Ergo quod hic ꝓpriè petimus à Deo est ne nos inferat in tētationē. Dicitur autē inducere in tētationē Deus nō quod faciat vt tētationi succūbamus, absit.n. sed vel quia iusto iudicio gratiā suā negat, qua vinceremus, vel id facit nō deserēdo tātū, sed & potētia ex doctrina Aug. cōtra Iul. l. 5. c. 3. vel quia concedit seu ꝓstat ea homini quæ tētationi futura sint: interdū n. exaudit iratus preces, quas nō exaudiret ꝓpitius. licet nō eo fine faciat ista Deus, vt homo in peccatū ruat: hoc.n. ꝑmittit tātū; qua in re, & bonū se, & iustū ostēdit; bonū q̄a nō se miscet peccato; iustū q̄a peccata punit modo quo fas est peccata puniri. petim⁹ ergo, vt nō destituamur ei⁹ auxilio, ne eo destituti alicui tētationi vel cōsētiam⁹ decepti, vel cedam⁹ afflicti, itē vt si nos præuidet tētatione vincēdos, parcēs infirmitati nostrę tētationē nobis moueri non sinat. & hoc modo fortassis Patres illi intelligi possūt, q̄ affirmare vidētur petere nos hic vt nō tētemur: sc. cū nos ꝑuidet Deus esse vincēdos.

Tribus modis Deus inducit homines in tentationem.

11. Mat. vt n. 5. monui, addit: *sed libera nos à malo*, ita vt sint apud Mat 7. petitiōes, vt apud Luc. 5. expressæ. Aug. l. 2. de pec. mer. & rem. c. 4. declarat quē ordinē inter se habeāt 3. vlt. petitiones apud Matt. ac quō discrepēt: *si desiderijs*, inquit *cōcupiscētiæ carnis illicita volūtatis inclinatiōe cōsēserimus, ad hoc sanādū dicimus, dimitte nobis debita nostra; adhibētes remediū ex opere misericordiæ in eo quod addim⁹, sicut & nos dimittimus debitorib. nostris. Vt aūt nō ei cōsētiamus, deprecamur adiutoriū dicentes: & ne nos inferas in tētationē. Deinde addimus (quod perficietur in fine, cum absorbebitur mortale à vita) sed libera nos à malo. Tunc.n. nulla erit talis cōcupiscētia, cū qua certare, & cui nō cōsentire iubeamur.* Sic Aug. Ergo tria oramus in his postremis petitionib. vt dimittat nobis Deus ea in quib. peccauimus à cōcupiscētia illecti: deinde rogam⁹ ne ab eadē cōcupiscētia iterū rapiamur ad peccata; deniq; vt ab omni prors⁹ malo liberemur, *cōprehēdim⁹.n. aduersa cūcta*, vt Cyp. inquit, *quæ cōtra nos in mūdo molitur inimicus: quod vbi diximus, nihil remanet quod vltra debeat postulari*: hoc aūt in hac vita nō omninò assequimur, sed in alia, & hoc vt fiat rogam⁹, interim dū viuim⁹, fieri oramus eatenus, quatenus ad salutē nobis expedit?

In hac vita non sumus liberi ab omnibus tentationibus.

12. Subnectā hic breuē quādā expositionē orationis

Breuis expositio orationis Dominicæ.

Dñicæ, q̄ habet Aug. ep. 121. ad Prob. c. 11. *Nobis ergo* ait *verba necessaria sūt, quib. cōmoueamur, & inspiciamus quid petam⁹; nō quib. Dominū, seu docēdū seu flectēdū esse credamus. Cū ergo dicim⁹: sāctificetur nomē tuū, nosipsos admonemus desiderare, vt nomē eius quod sēper S. est etiā apud homines sāctū habeatur; i. nō cōtēnatur, quod nō Deo, sed hominib. prodest. Et in eo quod dicimus: Adueniat regnū tuū, quod seu velimus, seu nolimus vtiq; veniet, desideriū nostrū ad illud regnū excitemus; vt nobis veniat; atq; nos in eo regnare mereamur. Cū dicim⁹: fiat volūtas tua, sicut in cælo & in terra, nobis ab illo precamur ipsā obediētiā, vt sic in nobis fiat volūtas eius quēadmodū fit in cœlestib. ab Angelis eius. Cū dicimus: panē nostrū quotidianū da nobis hodie; per id quod dicitur, hodie significatur hoc tēpore, vel illā sufficiētiā petimus, à parte quæ excellit. i. nomine panis, totā significātes; vel Sacramētū fideliū; quod in hoc tēpore necessariū est, nō tamē ad huius tēporis, sed ad illā æternā felicitatē assequēdam. Cum dicimus: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib. nostris, nos admonemus & quid petamus, & quid faciam⁹, vt accipere mereamur. Cū dicimus: ne nos inferas in tētationē, nos admonem⁹ hoc petere, ne deserti eius adiutorio, alicui tētationi, vel cōsentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cū dicimus: libera nos à malo: nos admonem⁹ cogitare, nōdū nos esse in eo bono, vbi nullū patiemur malum. Et hoc quidem vltimum, quod in Dominica oratione positum est tam latè, tāq; euidenter, & manifestè patet, vt homo Christianus in qualibet tribulatione cōstitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fūdat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. His n. verbis res ipsas memoria nostra commendari oportebat.*

Honor' Deo exhibitus, hominibus prodest.

Porrò c. 12. ostēdit Aug. elegāter, & doctè oēm petitionē ad orationē Dñicā referri. *Qui.n dicit v.g. clarificare in omnib. gentib sicut clarificatus es in nobis, & prophetæ tui fideles inueniātur: quid aliud dicit, quā sāctificetur nomē tuū? qui dicit: Deus virtutū cōuerte nos, & ostende faciem tuā, & salui erimus Ps. 79 quid aliud dicit, quā veniat regnū tuū? qui dicit: Itinera mea dirige secundū verbū tuū, & ne dominetur mihi omnis iniquitas: quid aliud dicit, quā fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra? qui dicit: paupertatē, & diuitias ne dederis mihi: quid aliud dicit: quā panem nostrū quotidianum da nobis hodie? qui dicit: Memento Domine Dauid, & omnis māsuetudinis ei⁹: aut Dñe si feci istud, si est iniquitas in manib. meis, si reddidi retribuentib. mihi mala: quid aliud dicit, quā dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittim⁹ debitorib. nostris? qui dicit: aufer à me cōcupiscētias ventris. & desideriū cōcubitus nō apprehendat me. quid aliud dicit, quā ne nos inferas in tentationem? qui dicit Erue me de inimicis meis Deus, & ab insurgētib. super me libera me quid aliud dicit. quā libera nos à malo? Et si per omnia precationū sāctarum verba discurras, quantū existimo nihil inuenies, quod nō ista Dominica cōtineat & includat oratio. vnde liberū est in alijs, atq; alijs verbis, eadem tamen in orando dicere, sed nō debet esse liberum alia dicere.* & paulò post subdit: *Qui aūt dicit in oratione, v.g. Domine multiplica diuitias meas; aut da mihi tātas, quātas illi, vel illi dedisti: aut honores meos auge; aut fac me in hoc sæculo præpotentē, atq; clarentē, vel si quid huiusmodi est, & hæc dicit eorum habens concupiscentiā. non id attendens, vt ex his secundū Deū prosit hominib. puto eū nō inuenisse in orat. Dom. quō possit hæc vota coaptare.*

13. Quę libet petitio refertur ad orationem Dominicam.

14. 5. *Et ait ad illos*] Sc. discipulos suos: docuerat, quæ forma orādū esset; docet nūc quō orare deceat, nimirū ardēter, & ꝑseuerāter, nō remissè, & pigrè. Itaq; q orat ne aīo cōcidat, si nō statim id assequatur quod optat; nec defatigat⁹ cesset; aderit.n. q orātē exaudiat. Bas. reg. bre. resp. 261. expressit scopū huius parab. *si nō audiamur*, inquit, *intelligendū est opus esse perseuerātia, aut cōtētione maiore. quēadmodum admonemur ex ea parabola Domini, per quā docemur*

Quomodo est orandū.

Perseuerāter & ardenter est orandū.

semper oportere orare, & nõ defatigari, quemadmodũ
alio in loco dictũ est ab ipso eodẽ Domino, cum ait, pro-
pter improbitatẽ eius tamen surget & dabit quotquot
habet necessarios, sic Basil. itaq; nõ tantũ perseuerã-
tia opus est in oratione, sed etiã maiori semꝑ con-
tentione, vt hic homo q̃ petebat tres panes primo
verbo postulauit, verũ nõ exaudit⁹ pulsare instit it
frequenter, vnde factum, vt q̃ optabat sit assecutus?
15. *Quis vestrũ*] quis ex vobis: maiorẽ hoc habet em-
phasim, quã si absolutè dictũ esset, quis habet ami-
cũ; argumẽtatur.n. ex illis ipsis quibus cum loqua-
tur, vt Maldo. notat, & ex seipsis cõiecturã facien-
tes cõfiteri cogit nihil Deũ cõtinẽter & cõstanter
orãtibus negaturũ. *Habebit amicũ, & ibit ad illũ si*
habeat, &c. *eat media nocte*] tẽpore maximè impor-
tuno & incommodo q̃ difficultatẽ obtinẽdi q̃ po
stulatur auget. In hũc locũ piè, & eloquenter sic
scribit Ambr. *quis aũt amicior nobis eo, qui pro nobis*
corpus suum tradidit? petijt ab hoc media nocte panes
Dauid; petijt, & accepit. Petijt.n. quando dicebat, me
dia nocte surgebã ad cõfitendũ tibi; ideò meruit hos pa-
nes, quos apposuit nobis edẽdos. Petijt cũ dicit, lauabo
per singulas noctes lectũ meũ, nec.n. timuit ne excita-
ret dormientẽ. quẽ sciebat semper excubare vigilantẽ.
Et ideò Scripturarũ memores, noctibus ac diebus ora-
tioni instantes, peccatorũ nostrorũ veniã postulemus.
Nam si ille tam S. & qui regni erat necessitatib. occu-
patus 7. in die laudẽ Domino dicebat, matutinis & ve-
spertinis sacrificijs sẽper intentus: quid nos facere opor-
tet, qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius
carnis, ac mentis fragilitate delinquimus, Amice] fa-
cit, & beneuola amici cõpellatio ad obtinendũ nõ
parũ. *Comoda*] mutuo da. cõmodare propriè de ijs
dicitur, quæ restitui possunt eodẽ numero.: at mu-
tuo dantur, quæ vsu cõsumuntur. *Tres panes*] quorũ
vnus vni solet apponi, itaque tres petijt, vt vnum
hospiti apponeret; alterum sibi; tertium, vel ho-
spitis comiti vel si forte duo non satis essent.
16. 6. *Quoniam amicus meus*] à necessitate qua pre-
mebatur vrget, amicus, inquit, quem deserere par
nõ est, cõcessit ad me de via, hoc est, ex itinere fes-
sus & famelicus hospitandi causa. *Et nõ habeo quod*
ponam ante illum] nec panẽ habeo, quem ponã illi,
Gr. παραθήσω αὐτῷ. panibus destituebatur, nec op-
portunum erat emere: fortassis obsonijs quibus-
dam non carebat.
17. 7. *Et ille deintus*] si ille respondeat (per hypothe-
sin.n. loquitur) hoc est quãuis ille ita respõdeat, nã
nõ erat verosimile ita amicum amico respõsurum,
verum si id eueniret, & qui petit instet, & pulset
extorquebit tamen. *Noli mihi molestus esse*] μή μοι
κόπους πάρεχε, ne mihi molestiam exhibeas. *iam ostiũ*
clausum est,] affert omnia quæ excusare ipsum pos-
sant, quod clausa esset, & pessulis, ac repagulis ob
firmata ianua, quod non sine labore, & incõmodo,
fortassis etiã non sine periculo intempesta nocte
aperire posset, q̃ pueri hoc est filij, Gr. τὰ παιδία μου,
hoc est *pueruli mei,* iam somno sopiti sint. itaq; nõ
famulos, sed filios intellige cum Tertul. l. 4. contra
Marcio. & Theoph. & παιδία solent græci potius
filios quã famulos vocare: quã expositionẽ proba-
bilẽ etiã facit, quia in eodẽ lecto, vt habet Syr. vel
certè in cubiculo eodẽ erant: verumq; .n. significat
οὐ δύναμαι ἀναστὰς, non possum surgere quin experge
faciam filios; & quod ait Euthym. quia tota familia
secum è somno excitanda, & turbanda foret. Em
manuel mecum, inquit, sunt in cubili, quasi dicat
etiam ipsi cubant.
18. 8. *Et si ille perseuerauerit pulsans*] hoc est, nõ de
stiterit pulsare ostiũ, in modũ rogantis tñ, nõ quasi
vi, aut iure volẽs extorquere, & ne discedat excu-
satione amici territus, verum instet, pulset, vrgeat,
&c. verba hæc nec græci, ne Syriaci textus habent:
verũ necessaria sunt ad explẽdã sententiã. *Dico vo-*
bis] prædico vobis q̃ per se quoq; cõstat *Eo quod a-*

Deus nihil denegat cõstanter petenti.

A *micus eius sit*] amicitiæ præcipuè causa motus. *tamẽ,*
γε, certè vel certè quidẽ, vel, at. *Propter improbitatẽ*
eius.] διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ hæc ἀναίδεια propriè impu-
dentiã significat, seu inuerecundiã, verum optimè
vertit interpres, *improbitatẽ,* hoc est, perseuerantẽ,
atq; assiduũ rogãdi feruorẽ: improbus.n. dicitur q̃
nullo responso abigi potest quo minus molestè vr-
geat. Hinc Aug. ser. 5. de ver. Do. *quid est,* inquit, *pro-*
pter improbitatẽ? quia pulsare nõ destitit: quia & cũ
esset negatum, nõ se auertit, ille qui nolebat dare, quod
petebatur fecit, quia ille in petendo nõ defecit. quantò
magis dabit Deus bonus, qui nos hortatur, vt petamus:
cui displicet si non petamus? huius rei præclarũ ex-
emplum habes in Cananæa Matth. 15. v. 22.
Dabit illi quotquot habet necessarios] Etiã plures
tribus istis si tot requirat, neforte iterũ ad lectũ re- 19.
uerso molestus fiat; significat ergo Dominus: si tã-
tũ valet apud homines rogãdi importunitas vt ex-
torqueat quod spõte nõ esset quis facturus, quanto
B magis dubitare non debemus exorabilẽ nobis fore
Deũ, qui nõ amicus modo, sed etiã Pater noster est,
neq; inuitus exaudit, vt se fastidio liberet; & neq;
vllũ est ei importunũ tẽpus, dũmodo cõstanter &
perseuerãter rogãdo persistem⁹: q̃ sequẽti v. indicat.
9. *Et ego dico vobis*] Cyril. vult hoc vim quandam 20.
iuramẽti habere, vel idem est, *dico vobis,* ac suadeo,
moneo, promitto; quæ sequuntur vsq; ad finẽ expo-
sita sunt. p. 2. di luc. c. 6. in sch. à n. 28. ad 31. hic tãtum
paucula quædã adijciemus, & primũ cur Deus non
statim det dona sua; rationẽ assignat. Aug. ser. 5. de
ver. Do. *Cùm aliquando,* inquit, *tardius dat, cõmẽdat*
dona, nõ negat; diu desiderata dulcius obtinentur: cito
aũt data vilescunt; pete, quære, insta petendo, & quæ-
rendo crescis, vt capias: seruat tibi Deus, quod nõ vult
cito dare; vt & tu discas magna magnè desiderare. &
ser. 27. *quod dare vult differt, vt amplius desideres di-*
latũ, ne vilescat cito datũ; Non accipimus aliquando,
C *vt meliora, quã petimus, accipiamus;* id quod docet
idẽ Aug. l. 2. de ser. Dom. & ep. 34. ad Paulinũ, *bonus*
aũt Dominus qui nõ tribuit sæpe quod volum⁹, vt quod
mallemus attribuat; rectè Chrysol. ser. 39. ait, *ô quã*
negare noluit, qui sibi etiam neganti qualiter extor-
queretur ostendit, verè quia si negare vellet dum
differt, petere à negante non iuberet.
10. *Omnis enim qui petit accipit*] accipiet. *inuenit*] 21.
inueniet. *aperietur*] vel aperiri solet: subintellige si
vt debet petat, quærat, & pulset.
11. *Quis aũt ex vobis*] Gr. si ad verbũ interpreteris,
habetur. *Quẽ aũt vestrũ patrẽ petet filius panẽ,* & Sy-
riacè, *quis.n. ex vobis pater, quẽ petit eũ filius eius pa-*
nẽ. Aug. ser. 29. de ver. Do. legit: *quis est vestrũ, à quo*
petit filius panẽ. versio verò vulgata legit quis, pro
quẽ, & omittit vocẽ, *filius,* sed præferenda videtur,
quia fortè apud Luc. legerat noster interpres τίς ὁ
ὑμῶν, ac propterea merito omisit vocẽ, *filius,* vt quæ
satis ex voce *patrẽ,* intelligatur, vt verò sensus cla-
D rior sit, subintellige cõiunctionẽ *si,* & nomẽ, *pater*
hoc modo; si quis *aũt ex vobis,* patrẽ petit panẽ nũ-
quid lapidẽ dabit illi pater. *Aut piscẽ*] ἢ καὶ ἰχθὺν, si
& piscẽ, vel si etiam piscẽ, Syr. habet. *& si piscẽ ro-*
gauerit eum. Matt. habet. *aut quis ex vobis homo*] q̃
videtur ex hebræorũ idiotismo sumptum esse. licet
eo loci habere videatur vim aliquam, vt patet ex
conclusione quasi dicat homo tametsi malus, cor-
ruptione vtique non natura.
12. *Aut si petierit ouum*] oui & scorpionis similitu- 22.
dinẽ nõ habet Matth. *scorpionẽ*] quo ictus intereat;
solẽt.n. interdũ scorpij vacuo oui putamini inclusi
insidiosè ijs dari, quorũ mors quæritur, vt notat hic
Brugen. sicut superius, serpentẽ dixit, qui nõ vitam
sustineat, sed mortem inferat; & lapidem quo se
lædat potius quam famem pellat?
13. *Si ergo vos cũ sitis mali*] plus respõdet q̃ oporte- 23.
bat; q̃a nõ solũ ꝓbat, inquit Mal. Deũ nobis petẽti-
bus opẽ laturum esse; sed bona etiã daturũ: panem,

Cur Deus non concedit statim quod ab eo petitur.

non lapidem, piscem, non serpentem, Chrys. hom. 24. Auctor Imperfecti 18. & Theoph. *data*. G. δόματα, *dationes*, hoc est, dona. *de cælo*] ἐξ οὐρανοῦ. qui ex cęlo, hoc est cęlestis. verū interp. Latinus, & Syr. nō reddiderunt articulum ὁ, & videntur iungere verba illa *de cælo*, eum verbo, *dabit spiritum bonum*] apud Matth. legimus, *quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se*. Cæterum quæ sequuntur apud Lucam à v. 14. vsque ad 37. ca. 11. exposita sunt p. 2. dilucid. l. 4. c. 12.

THEORIA PRIMA.

De oratione Dominica.

1. QVAMVIS de hac oratione multa dixerimus par. 2. dilucid. c. 5. in 8. ho. & aliquot theor. addemus tamē hic quædā maioris declarationis causa; & primū quidē an hæc oratio fiat in persona Ecclesiæ tm, & non in propria, ꝙ videtur D. Th. significare 2. 2. q. 83. ar. 16. ad. 3. ad quā disp. respōdeo bifariā intelligi posse orationē Dominicā dici in persona Ecclesiæ, vel vt sic dicā obiectiuè, hoc est, ꝙ fundi debeat ꝓ vniuersa Ecclesia, & hoc nō est negandū: idcirco. n. à D. Cypri. vocatur hæc oratio publica, nō priuata, & hæc est mens D. Th. lo. cit. vt ex ar. 7. ad 1. cōstat. Cæterum hoc nō facit, vt hæc precatio nō possit à singulis fidelibus priuatim & in propria persona Deo offerri: nam & singuli debemus per omnibus orare.

Oratio Dominica pro tota Ecclesia debet fundi.

2. Vel dici potest hæc oratio fundi in persona Ecclesiæ, vt sic dixerim, subiectiue, vel repræsentatiue. quod tunc fit, quando Ecclesia ita instituit, ꝙ videre est in missæ sacrificio, & horis Canonicis, nō est tamē id necessariū, aut ex institutione Christi, ita vt non possit aliter fieri hęc oratio. nam quādo Christus Dominus docuit sic orare *dicens, sic ergo vos orabitis* singulos alloquebatur, & consuetā, priuatāve orādi formulā, seu in ꝓpria persona tradidit; quare hæc oratio, si fundatur ab eo, qui lethali crimine tenetur, non maiorē habet ab Ecclesia vim, vel authoritatē impetrādi, quā aliæ priuatæ orationes eiusdem peccatoris. Nec ex voce *Amē* (de qua vide quid scribat Suar. to. 3. p. 3. disp. 83. sec. 1.) cōtrariū elicitur, adhibita. n. est, nō vt alter, vel plures alij respōdeant *Amen*, sed vt idē ipse, qui orat seipsum moueat, atq; excitet & affectū ac desiderium suum singulis petitionibus obtinendi adiungat.

Oratio dominica non semper, sed quando ab illa constituitur, offertur in persona Ecclesiæ.

3. Deinde occasione illius partis, *dimitte nobis peccata nostra*, rogarē aliquis posset, an B. Virgo recitare hanc orationē potuerit: quā cōstat nullū habuisse peccatū, vt merito de ea dicat Aug. lib. de nat. & gratia, c. 36. se cum de peccatis agit nullū de Virg. matre propter Reuerentiā Filij velle habere sermonē, quod Concil. Trid. tanquā fidei dogma decreuit declarās nullū illā toto vitæ suę curriculo actuale peccatū cōtraxisse; idq; ex singulari priuilegio concessum esse, nō ex cōsueta gratiæ mensura, vel efficacitate. sed in promptu est responsio vsam esse procul dubio B. Virginē hac precatione, verū illis verbis *dimitte nobis peccata nostra*, non pro se orabat, sed pro corpore fideliū. Etenim petitiones hæ cōmunes sunt, quibus generatim pro omnibus fidelibus postulamus & pro nobis si indigeamus: & hinc etiā liquet, vt obseruat Chrys. ho. 20 in Matt. dari in Ecclesia peccatorū remissionē;

B. Virgo nullum contraxit peccatū.

Quomodo in oratione dominica B. Virgo dicebat dimitte nobis debita nostra.

A cōstat etiā ex eodē hāc eādē precationē fideliū esse, & Christianorū propriam, qui iam fonte baptismatis renati Deū appellant Patrē, hi sanè à baptismo in peccata incidentes veniam delictorum efflagitā t Christo obaudientes, qui nos docuit dicere, *dimitte nobis peccata nostra*.

Tertio licet D. Luc. non expresse, sed tacite tātū vel virtute, petitionis illius meminerit, *fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra*, eam tamen declarationis maioris causa iterū hic explicabimus. obseruādū igitur orare nos hic, nō tātū vt faciamus Dei voluntatē, sed absolute vt fiat Dei voluntas, quod vidit Chrys. ho. 14. imperfecti, & Euthym. Matth. 6. Duo itaq; sunt quæ rogamus, vnū vt fiat à nobis voluntas Dei quæ à Theologis *voluntas signi* nominatur, non omnis illa quidē, sed quā *cōplacentiæ* nominant, B vt ea est quæ per præceptum, vel consiliū nobis significatur: nec tamē excluditur voluntas beneplaciti absoluta; est. n. duplex Dei voluntas; altera *beneplaciti*, & illa est propriè, quæ est absoluta, & efficax; altera quæ appellatur *signi*, hoc est, ꝙ sese aperit per ea signa, quę sunt pręceptum, Consilium, prohibitio, permissio, & si quæ sunt alia. Dixi igitur nō omnē voluntatem signi hic intelligi. nam permissio ad voluntatē signi pertinet, nec tamen petimus, quin nec petere possumus, vt quidquid Deus permittit, à nobis fiat. Dixi prætereà nō oēm volūtatē efficacē, & beneplaciti, hinc excludi. nā de volūtate beneplaciti intelligitur orasse Christus cum dixit Matth. 26. *non mea voluntas, sed tua fiat*: intelligebat enim illam voluntatem, qua Deus Pater C decreuerat, vt ipse mortem pro nobis subiret. adhæc, iusti petunt, vt ea impleatur voluntas Dei, qua prædestinatos elegit, hæc tamē absoluta, & beneplaciti est licet enim volūtas absoluta Dei non sit necessaria ad præceptum, vel consilium, potest tamen cum illis esse, ita vt quamuis sit efficax per nos tamē implenda sit, & nō raro oratio est medium à Deo ad hoc institutum. Deniq; dixi vniuersim voluntatem diuinæ complacentiæ intelligendā esse, quā hic petimus fieri à nobis. est autem voluntas complacentiæ, qua Deus aliquid fieri vult siue illa sit omninò absoluta, quæ solet vocari beneplaciti vel efficax decretum Dei, siue contineat conditionem ex parte rei obiectæ, & dici solet simplex complacentia, & voluntas antecedens.

4.

Quid petimus quando dicimus, vt fiat volūtas dei.

Duplex Dei voluntas altera signi altera beneplaciti.

2. Non solū oramus, vt voluntas Dei iam exposita fiat à nobis, sed etiā vt fiat in nobis, vel in mundo, quāuis per nos executioni mandanda D nō sit, & neq; à nobis pendeat: & idcirco annotat Chrys. hom. 20. in Matth. vt hæc omnia tam primum, quam secundum cōplecteremur, indefinite dictū esse *fiat voluntas tua*: ergo vt semel dicā, rogamus vt fiat quidquid Deo placet, quomodocunq; illud placeat, si ex se & ex sola sua bonitate placet. hanc. n. voluntatē Dei Beati in cœlis appetunt impleri. Porrò hæc expositio complectitur præcipuas Patrum interpretationes, vt est illa Aug. ser. 135. de tempore, & l. 2. de ser. Dom. in monte, c. 6. & ep. 121. c. 11. intelligit enim hanc petitionē de voluntate præcipiēte, ita vt petamus hic obseruationem præceptorum Dei. item illa Cassiani collat. 9. c. 20. de voluntate antecedente, qua Dominus vult omnes homines saluos fieri; adhæc illa Tertul. 5.

de con-

de cõformitate cũ diuina voluntate in omnib. quæ nobis eueniunt. denique illa Ambrosij de voluntate qua Deus in omnibus hominibus cupit esse pacem in terra, similem illi quæ est in cælis. Vide quæ scripsimus parte 2. diluc. cap.5.schol.num.20.

6. Circa alterã etiã petitionẽ, *Ne nos inducas in tentationem*, non omittam animaduertere cõmunem esse Patrum expositionẽ, Cyrilli, Hilarij, Ambrosij, August. Cassiani, & aliorum rogare nos hic ne nos Deus permittat succũbere tentationi, hinc D. Thomas 2. 2. quęst 83. art.9. inquit, *per quod nõ petimus vt non tentemur, sed vt à tentatione non vincamur, quod est, in tentationem induci*, & Chrysost. hom.20. in Matth ait, *docet non quidem nos recusare certamina, sed in ea audacius non insilire. alioqui fructuosum, atq; vtile nobis esse potest tentari; nã: Beatus vir qui suffert tentationem*. Iacobi 1. hinc Patres ex hac petitione necessitatem gratiæ ad superandas tentationes contra Pelagium colligunt.

Vtilis aliquando est tentatio.

7. Sunt tamen inter Patres, qui secus sentiant: nimirum vtrumq; peti, non hoc modo, quo hactenus dixi, verum etiam, ne nos Deus tentari permittat, nam licet malum non sit, nihilominus periculosum est: sic Tertullianus, Gregorius Nyssenus, Chrysostomus, quod videtur eo dicto Cypriani confirmari *per hanc*, inquit, *petitionẽ admoneri nos infirmitatis, & imbecillitatis nostræ. rectè, spiritus siquidem promptus est, caro aũt infirma*: quãuis verò fortaßis hæc dissensio sit potius in verbis; priorẽ tamẽ dicendi modũ magis probo; prætertim, quia nullas ferme vires haberet hoc testimoniũ cõtra Pelagianos si hic peteremus nõ tentari; eo tñ plurimũ nititur August. si .n. petimus nõ tentari, certè id petimus ꝙ in manu nostra nõ est, & hoc est ꝙ Pelagiani cõtendebant: quare dicere possunt, ita satisfactũ esse huic petitioni; nã licet ꝓ nos poßimus (quod ipsi volebant) tentationi resistere, ne tamen nos succumbendi periculo exponamus, bonum est nõ tentari, & ideò id peti hic, cum in nostra positũ nõ sit potestate. Satius est ergo affirmare quod hic petamus, ne nos sinat Deus tentationi succumbere; ac proinde aiunt Patres, admoneri nos hic infirmitatis nostræ, quia quamuis liberi simus, nisi gratia adiuuante fulciamur, tentatione prosternimur. Cętera vide in scho. vnde & intelliges quomodo Patres conciliari queant, &c.

THEORIA II.

De excellentia, & necessitate orationis.

1. SI Sacras litteras contemplemur apparebit statim in illis quã excellẽs & insignis sit orationis virtus. principio Exo.32. & 2. Cor.3.13. legimus ex sermone cum Deo habito ita illustratã esse Mosis faciẽ micãtibus radijs, vt Israelis populus in eum oculos intendere nõ valuerit; potuit porrò vt ibi narrat Scriptura Exo. 32.9. tãtum vnius hominis oratio, vt quasi Deũ cõpulerit ad remittendã populo culpã, quam cõtraxerat, sic .n. ibi scriptũ legimus: *cerno quod populus iste duræ ceruicis sit dimitte me, vt irascatur furor meus contra illos, & deleam eos, faciamq; te in gẽtẽ magnã*. Dauid quoq; Ps.105.23. ait: *& dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in cõspectu eius*. est .n. tanta orationis

Moysis facies illustrata.

A potestas, vt quodã modo Deũ vincat, ac superet. hinc est quod Hiere. dixit Deus ca 7. 16. *tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudẽ, & orationẽ, & nõ obsistas mihi*, quę verba obseruãs Hiero. scribit, *quod dicit, & non resistas mihi, illud ostendit, quod SS. preces iræ Dei possunt resistere*. vnde Dominus loquitur ad Moysem *dimitte me*, & ad Gauden. scribens epist.12. ait, *quando dicit dimitte me, ostendit se teneri posse ne faciat, quod minatus est, Dei enim potentiam serui preces impediebãt*, quis quæso tantam orationis dignitatem non admiretur & suspiciat?

Oratio Deũ quodam modo vincit.

Preces Sanctorum iræ Dei resistũt.

Sed & illud incredibilẽ orationis virtutem, & efficacitatẽ apertè indicat, ꝙ à Regio Propheta cõferatur oratio cũ sacrificio, cui⁹ quanta sit præstantia nemo est, qui nesciat, *dirigatur*, inquit ille Ps.140.2. *oratio mea sicut incensum in* B *conspectu tuo, eleuatio manuũ mearũ sacrificium vespertinũ*, quin vel Deus ipse Isa.56.7. dum ait, *domus mea, domus orationis vocabitur cũctis populis*, satis significat orandi munus præcipuũ esse eorum, quæ in tẽplo Dei exhibentur, ita vt propterea Dei populus ab alijs nationibus maximè discernatur. Illud quoq; nõ parum orationis excellentiã aperit, ꝙ eo loco apud Angelos sit, vt in hoc esse toti illi videãtur, & vehementer incumbere, vt orationes nostras in cœlũ deferant. hinc est quod Tobiæ 12. 12. dixit Raphael Angelus: *quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos*, &c. *ego obtuli orationẽ tuã Domino*, & Actor.10.10. cũ Cornelius Deũ continenter deprecaretur, manifesto visu vidit, *Angelũ Dei introeuntẽ ad se, & dicentẽ sibi orationes, & eleemosyna tua ascenderũt in memoriã in cõspectu Dei*. Christo quoq; Domino oranti in horto, *visus est Angelus de cœlo confortans eum*, vt habetur Lucæ 22. C 43. de Petro quoq; Apostolorũ Principe legim⁹ cũ oratio sine intermißiõe ab Ecclesia ad Deũ pro eo fieret, astitisse illi Angelum magno circumamictum lumine, & è carcere eductum omni metu, & periculo liberasse. Act.12.7.

2. Oratio cum sacrificio confertur.

Populus Dei per orationem discernitur ab alijs.

Angeli offerunt orationem hominum Deo.

Verum si nulla alia esset orationis laus, sola ea ipsam maximè illustraret, & omniũ oculis cõspicuam redderet, quod orare nihil aliud sit quã cũ ipso Deo versari, vnde fit, vt ex diuina cõsuetudine Dei etiã quædã similitudo efficiatur in nobis, quæ animos nostros quasi beatos efficiat: ad quã rem cõprobandã nõ alium, quã Paul. 2. Cor.3.18. testem citabo; *nos verò omnes, reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu*. quod ostensum est in D Christi transfiguratione: nam cũm per noctẽ orationi instaret in admirabilẽ maiestatis speciem cõmutatum fuisse narrat Euangelista. hic est igitur non paruus contemplationis assiduæ effectus, vt animus Deo euadat simillimus; nec mirũ: vt .n. si quis præstanti vnguento delibutas chirothecas manibus induat, aut rem aliquã, vel pastillũ suaui odore refertũ manibus tractet, statim manus eius optimo illo ac suauißimo odore olẽtes refert, & ad alios quoque eã odorũ suauitatẽ ac fragrantiã transmittet, & oblectabit mirifice: sic sanè qui diuina semper animo versat, & tractat, qui cœlestes quodã modo flosculos odoratu, qui cõtinenter cũ Deo Patre luminũ versatur, ea odorum fragrãtia, eo fulgore imbuitur, vt vel ipsũ Deũ

3. Orare est cũ Deo versari.

Orando similitudo dei in nobis efficitur, & in eum trãsformamur.

Simile.

referre

referre videatur. Et vt in aqua cum tranquilla est videntis vultus effulget, sic in animo per orationem sedato ac mundo quasi quędã diuinæ maiestatis impressa imago relucet. hoc ostẽdit illa pax, illa vultus trãquillitas, illa lætitia, illa morũ suauitas, illa cęlestis magnorũ Dei seruorũ voluptas, qui perpetuo cũ Deo loquuntur, eiusq; vultui cõtinẽter assistunt. Quare nõ mirũ si Chrys. lib. 1. de orando Deũ exclamat: *quis non obstupescat, & admiretur, tantã beneuolentiam erga nos Dei, vt mortalibus tantũ honoris largiatur, vt dignos nos habuerit, qui cũ ipso colloquamur, nostraq; vota apud ipsum deponamus? nam verè profectò cum Deo confabulamur quoties vacamus deprecationi: per quã simul & Angelis copulamur, & societatẽ, quã cũ brutis animantibus habebamus, procul effugere videmur. Angelorũ.n. opus est deprecatio, superans interim etiã illorũ dignitatẽ, si tamẽ maius est Angelorũ dignitate, colloquiũ miscere cũ Deo: atqui quod id sublimius sit, ipsi nos docẽt multo quidẽ cum tremore vota sua offerentes.* & in Gen. ho. 30. idẽ ait: *magna arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus, magnus portus.* nec inferiora ijs cẽset Nyss. l. de. orat. *Oratio,* inquit, *corporũ robur est, abundantia domus, recta legũ ac iuris in ciuitate cõstitutio, regni vires, belli trophæũ, pacis securitas, dissidentiũ cõciliatio, consumptorũ cõseruatio. oratio virginitatis sigillũ est, matrimonij fides, viatoribus scutũ, dormiẽtiũ custos, vigilantiũ fiducia agricolarũ fertilitas, nauigantium salus, eiusdẽ cũ Angelis honorũ cõditio, præsentiũ fructus, futurorũ repræsentatio.* sed receptui canamus, nam singula persequi, quæ ad hunc locum pertinent, infinitum esset?

Orationis effectus. — *Amor Dei erga nos.* — *Oratio est opus Angelorum.* — *Encomium orationis.*

4. Illud nõ omisero merito dici orationẽ propter eximiã eius præstantiã, & dignitatẽ donũ Dei. quis.n. Christianorũ negauerit rẽ maximi momẽti esse orare sicut oportet, quin & ad salutẽ in primis esse necessariũ? quod paulo post ostendã. porrò hãc veritatẽ docẽt S. literæ Ro. 8. 26. *Spiritus adiuuat infirmitatẽ nostrã. nã quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, q facilè explicari nõ possunt, hoc est, postulare nos facit; *qui aũt scrutator corda* nimirũ Deus, quẽ oram⁹, *scit*, videlicet approbat, D. Thoma interprete, *quid desideret spiritus*, hoc est, q desiderare nos facit, *quia secundũ Deũ postulat pro SS.* quatenus videlicet facit Sãctos, seu fideles iuxta Dei voluntatẽ postulare; & hoc est orare *sicut oportet*, vt sit sensus iuxta Toletũ nescim⁹ postulare vt oportet: sæpe.n. petimus, quæ nobis noxia essẽt si cõcedãtur, Spiritus S. verò postulat pro nobis, *vt oportet* gemitibus inexplicabilib⁹, & nobis inenarrabilib⁹. verũ q scrutator est cordiũ Deus, approbat, & scit sensum p voluntatẽ Spiritus S. postulantis, nouitq; eũ postulare vt oportet, & quæ Deo grata sunt; nõ quidẽ p omnibus, sed p sanctis in quorũ corde, & p quorũ corda orat: vocat sanctos eos, quos diligentes Deum mox appellat, horum enim corda Spiritus sancti organa sunt.

Orare est donum Dei & ad salutem necessarium — *Spiritus S. postulat pro nobis vt oportet.*

5. Liquet igitur ex his ad orãdum perquã necessariũ esse Spiritus S. præsidiũ, vt nõ sit dubitandũ hãc rẽ certã ac firma fide tenendã esse, q si Apost. dicere licuit 2. Cor. 3. *Nõ sumus sufficiẽtes cogitare aliquid ex nobis quasi ex vobis.* pfectò id maximè locũ habebit in oratione, q̃ maximè opus pietatis est. Cõcilij etiã 2. Arausicani

Ad orandum Spiritus sancti præsidiũ est necessarium.

A Patres damnant eos qui affirmare audent: *Misericordiã nõ cõferri petentibus, quærentibus, pulsantibus.* decernunt verò: *per infusionem Spiritus S. in nobis fieri, vt hæc omnia sicut oportet agere valeamus.* quibus verbis non obscurè explicat quo sensu accipiẽda sint ea Domini verba, quę hic habes. v. 9. *petite & dabitur vobis, quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis.* Nimirũ nõ solũ gratiæ Dei esse petita largiri, verumetiã auxilium ad petendũ, sicut oportet, dare. vide Aug. ser. 171. vbi parabolam hanc hospitis ad amicum noctu venientis explicat.

Hanc sententiam aperte Chrys. docet hom. 38. in Gen. asserens, *gratiã preces nostras semper præuenire.* & lib. 2. de orando Deũ clarius adhuc idem explicans: *illud,* inquit, *ausculta, supra vires hominis est miscere cum Deo colloquium nisi adsit vis, & actus S. Spiritus, sed oportet illo præsente, sanctisq; conatibus auxiliante, ita domum ingredi; & flectere* B *genua, postremo orare, ac deprecari:* ex hac ergo necessitate Diuini auxilij ad orandũ, facile est colligere orationis actionem naturæ vires excedere. sic enim colligimus fidei quoq;, spei, & charitatis actus supernaturales esse, nimirũ, quod sine præueniente Spiritus Sancti auxilio fieri, sicut oportet, non possint. 6.

Orare est supra vires hominum.

Quã rem sicut & cætera doctè explicat Frãcis. Suar. to. 2. de religione l. 1. c. 8. docet.n. eodẽ modo esse hæc intelligẽda, quomodo accipiẽda sunt ea verba Apost. 1. ad Cor. 12. 3. *Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu S.* ait ergo, hic auctor: si consideremus materialẽ illã locutionẽ, actio quidẽ proferendi terminos illos, quod ad eorũ entitatem attinet, supernaturalis non est, quamuis confiteretur Dominum fide quadã humana, vt in hæreticis patet; supponit quidẽ illa fides humana Spiritus S. reuelationẽ, sed qui sic loquitur, nõ innititur illi reuelationi, sed suæ opinioni: iccirco in Spiritu S. nõ loquitur, at si quis id cõfiteatur vera, diuinaque fide, quæ Spiritus S. testimonio insistit, tũc loquetur, ac dicet Dominum Iesum in Spiritu S. verum hoc facere nõ poterit nisi eiusdẽ Spirit⁹ S. præsidio munitus. Ita ergo, quia locutio, quã intellectu nostro formamus dum quippiã petere à Deo volumus, si per se, &, vt aiunt, materialiter spectetur quod attinet ad cõcept⁹ quibus loquimur, naturæ limites nõ excedit, sicut & verba ipsa, quæ ore proferimus, naturalia sunt; sed si quis spectet eam locutionẽ quatenus firma, & stabili fide cõstat, & nititur spe certa promissionis diuinæ, sic locutio, vel actio est naturæ fines transcendens; cõtinet.n. diuinæ fidei testificationem, & suo modo particeps est firmitatis spei: alioquin talis, qualẽ ipsã oportet esse non est: vnde verè dixit Hilarius in Ps. 118. octon. 3. & 4. *Orationis clamorem in fide, & spiritu positum.* 7.

C — D

Restat vt necessitatẽ orationis breuiter nunc declarem⁹ affirmo igitur tanquã rẽ certã, orationẽ simpliciter esse necessariã videlicet necessitate medij, quã vocant, ad salutẽ: primum testimonio D. Thomæ probo 2. 2. q. 83. a. 3. ad 2. vbi docet, orationẽ esse in præcepto, iuris videlicet diuini, q non videtur posse inniti, nisi in medij necessitate, declarat verò Diuus Thomas desiderium boni illius, propter quod necessaria est oratio, cadere sub præceptum charitatis 8.

Oratio est necessaria necessitate medij.

ritatis

ritatis, petere autem illud, sub præceptum religionis; quia vt explicat doctissimus Suarius, licet religio non obliget ad petendum aliquid à Deo, nisi quando vrget aliqua necessitas, v. g. charitatis; vt si oratione opus sit ad assequendum auxilium aliquod necessarium, vt quis animæ salutem comparet; vel vt protinus liberetur à periculo, vel ad non offendēdū Deū, ad hæc.n. omnia obligat charitas, & idē erit, si necessitas incūbat profitendæ fidei, vel quæ pertineat ad alias virtutes; nihilominus in his & similibus euentibus, nō solū orationis præceptū astringit nos ratione charitatis, fidei, vel aliarū virtutū, quarū tunc necessitas imminet, sed etiā ratione ipsiusmet religionis vt debitum Deo cultū reddamus. iccirco enim statuit Deus, vt petitio esset necessaria ad comparandum auxilium, vel remediū ab ipso, in eiusmodi necessitatibus; quò ipsæmet necessitates aliquo modo compellerent homines, vt ad Deum recurrentes eius opem implorarent; eumque per orationis cultum & venerationem colerent. ergo verisimile est præceptum colendi Deum obligare hominem in eiusmodi euentibus peculiari Dei consilio, & voluntate.

Deus vult vt ad ipsum recurramus cum necessitates nos premūt.

9. Porrò hoc præceptū insinuatum nobis esse videtur illis verbis: *petite & accipietis.* nam iuxta cōmunem interpretū expositionem, præceptū aliquod continet, & vt ex modo loquendi, & vi verborum colligere est, præcipi illis maximè videtur proprius aliquis religionis actus, quo debitus Deo cultus datur per orationem, verū cū nō contineant ea verba præceptum diuinū more positiuū (præter præcepta .n. fidei, & sacramentorū nō aliud habemus in noua lege à Christo præceptū) sequitur vt contineat præceptū diuinū quidē, sed naturale, quod in quacunq; lege semper obligauerit homines. Nō tamen propterea præceptū hoc naturale dicimus, quod rationē naturalē solā ac per se spectatā comitetur: nec .n. ita est: cū hic de ea loquamur oratione, quæ mediū est necessariū ad salutem assequēdā, adeoq; naturæ vires excedit: sed loquimur potius de ratione per fidē infusā illustrata: talis .n. ratio dictat necessarium esse orationis præsidiū. Cæterū hæc precandi necessitas intelligēnda est ex parte nostra, alioqui per eā nō priuatur Deus ea libertate, qua cōferre in quēlibet potest quodcūq; donū gratiæ etiā nō petenti, præsertim in ijs donis quæ supererogationis, seu, vt aiunt, ad melius esse faciūt. Nam vt Suar. docet lo. ci. c. 28. n. 7. in his quæ sunt simpliciter necessaria ad salutē nunquā ferè Deus illa largitur, nisi per orationē, nimirū quando quispiam Dei auxilio adiutus & præuētus, potest se illo modo iuuare si velit. Patet ergo habere nos præceptū diuinū naturale orationis; vnde intelligimus eā necessariā esse necessitate medij, ea .n. quæ hoc modo sunt necessaria ad salutem, habent annexum præceptum diuinū, vt patet in fide, & pœnitentia, &c.

Præceptum orationis est diuinum naturale.

Necessitas orationis est ex parte nostra, non ex parte Dei.

10. Eadē sanè orationis necessitas clarissime ostēditur auctoritate Aug & Hie. qui Pelag. vel hoc nomine accusant, quod orationis necessitatē sustulerit ad obtinendam salutē, quæ est diuini auxilij necessitas. hinc Hiero. epist. ad Ctesiph. affirmare nō dubitat, Pelagiū dū gratiæ necessitatem è medio tollere conatur, simul auferre orationem. i. necessitatē orationis quod ipsum habet Aug. epist. 9. quare lib. de Ecclesiast. dogm. c. 56. sic dicitur nomine Aug. *nullū credimus ad salutē, nisi Deo inuitante, venire, nullū inuitatū salutē suā, nisi Deo auxiliante, operari, nullum nisi per orationē auxiliū promereri,* quibus. postremis verbis apertè necessitas medij insinuatur; merito igitur Aug. lib. de nat. & gra. c. 43. *Deus,* inquit, *impossibilia nō iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis.* & lib. 2. de bono perseur. c. 16. clarius hāc explicās necessitatē scribit: *Deū alia dare nō orātibus sicut initium fidei, alia nonnisi orantibus præparasse sicut vsq; in finem perseuerantiā;* quanta igitur est necessitas perseuerantię tanta est & orationis. Eandē veritatē multa, quæ de oratione in Scriptura traduntur stabiliūt, vt verba illa Luc. 18. *oportet semper orare,* quæ obseruās Chry. ait, *dū oportet dicit, necessitatē inducit.* idē efficiūt illa, *vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* ait aūt Chrys. ser. de Mose to. 1 *ipse contra se tela ministrat, qui hostem precum instantia non fatigat.*

Pelagius gratiæ necessitatem tollit.

Nullus salutem consequitur nisi Deus inuitet & ei auxilietur ad operandum.

Perseuerantia non conceditur nisi orantibus.

11. Nec cōtra ea quæ tāto sententiarū pondere muniuimus, mouere nos debet, quod mutari non possit per orationes nostras, quod semel ab ęterno Deus decreuit vt fiat; neq; .n. (aiunt quidā) aliquid vult Deus quod ab æterno nō voluerit, nihil inquā, hæc nos mouere debēt quæ ipsi perperam disputant, quia etiā posito decreto æterno Dei sæpe nō faceret sine oratione nostra, quod facere cōstituit, nā & hoc ipsū statuit interdum ipse, vt non aliter faciat. hinc legere est multa Deū fecisse nō aliter quā magna precū vi, & cōtentione rogatū. hinc est quod Ezechię oranti 15. annos adiecit. Isa. 38. Niniuitis orātibus pepercit, Ion. 3. itē 3. Re. 17. & Iac. 5. 16. dicitur: *multū valet deprecatio iusti assidua,* & Matt. 17. *hoc genus dæmoniorū nō eijcitur nisi in oratione, & ieiunio.* imò vt doctè obseruat Suar. li. 1. de orat. c. 6. absurdū nō est affirmare, aliqua effecta cum omnib. fermè cōmunis vel inferioris ordinis ante prę-uisam orationē, solū esse antecedenti, vt aiunt, simplici voluntatē à Deo volita; nihilominus propter perspectas iam alicuius preces efficaciter decerni, ac statui quāuis ab æterno. in primarijs tamen rebus, & quæ sublimiores sunt cēsendū est, quod licet nō sine oratione obtineantur sint tamen certo cōstitutę ante pręuisam orationē. Atque adeò opus erit oratione vt eiusmodi res executioni mādentur iuxta diuinā dispositionē ratione posteriorē. v. g. diuina verbi Oeconomia prædefinita est ante præuisā orationem Patrū, sed nōnisi intercedentibus illis est executioni mandata. & ita docent Theologi prædestinationem iuuari precibus SS. & sic intelligit Sua. illud Aug. ser. 1. de S. Stephano. *si Stephanus non orasset, Ecclesia Paulū non haberet,* idēq; cēset Prosp. l. 2. de voca. gent. c. vlt. dū ait: *quāuis quod statuit Deus nulla possit ratione non fieri, studia tamē non tolluntur orādi, nec per electionis propositū liberi arbitrij deuotio relaxatur, cùm implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus, vt per laborē operū, per instantiā supplicationū, per exercitia virtutū fiāt incrementa meritorum.* sic ille. adde quod & vult Deus, vt & nos cū illo operemur, vbi id fieri potest, alioquin solus ipse operatur, & ideò sæpe non cōcedit nisi interueniente oratione, quod dare etiam decreuit.

Obiectio cōtra necessitatem orationis. Solutio. Deus ab æterno decreuit facere aliqua media oratione.

Deus vult vt cum illo operemur.

THEO-

THEORIA III.

Quę nam sint conditiones necessariæ vt Oratio, quod petit, omninò consequatur.

1. Habet oratio, præter innumeras alias vtilitates, quas affert, triplicem virtutem seu efficacitatem, si ijs vestiatur conditionibus, quas requirit, videlicet merendi vnam, alteram satisfaciendi, tertiam impetrandi. quod vt intelligas, aduerte, tres esse conditiones eiusmodi, ob quarum quamlibet, si in bono actu reperiatur, Deus aliquid promisit. Vna est vt actus ex gratia viatoris proficiscatur. Secunda si actus ex tali gratia manans sit pœnalis. Tertia demum si vi & natura sua talis actus sit petitio. hinc triplex nascitur virtus in actibus bonis, merendi, satisfaciendi, impetrandi. Nam propter actum qui ex gratia proficiscitur, pollicetur Deus vitam se æternam esse daturum, tamquam propter meritum. Rursum super boni actus, vt sic dixerim, pœnalitatem, ex gratia tamẽ procedentis promisit Deus se iuxta debitam proportionem institiæ, pœnam in purgatorio alioqui soluendam remissurum, quod est actum satisfaciendi vim habere. denique si actus natura sua sit petitio, certis circumstantijs vestita, de quibus paulò post, promisit Deus se ex misericordia talem petitionem exauditurum, id quod est actum impetrandi virtutem obtinere. hæ autem omnes conditiones si quis aduertat in vnam orationem coëunt. Nam oratio potest à charitate, & gratia proficisci, non minus quam reliquarum virtutum actus; iterum ipsa est actus pœnalis, nam vt Ecclesiastæ 14.12. dicitur. *frequens meditatio carnis est afflictio.* denique constat orationem, vt à reliquis omnibus actibus distinguitur, suapte natura esse petitionem.

Orationis vtilitates.

Conditiones orationis.

2. Nam petitio sua vi eò dirigitur, vt animum alterius inclinet & ad id concedendum, quod postulatur, non emptionis, nec solutionis, vel meriti alicuius titulo, sed tantum quia petitur, & rogatur, & consentaneum est bonitati, & liberalitati eius, qui rogatur, vt ad dandũ moueatur, eo duntaxat nomine, quia rogatur. Hoc ergo modo impetrandi potestas, & aptitudo solius orationis ꝑpria est. Nã licet cætera virtutũ opera orationẽ possint ad impetrãdũ iuuare (sic enim apud Patres legimus nõ raro, ieiunium, & eleemosynam esse quasi duas orationis alas, quibus cœlos penetrat) nihilminus in cæteris operibus non propriè est reperire immeditam impetrandi vim, citra orationem tamen hominem præparare queunt, vt facilius impetret & attentius oret, aut certè ad hoc ipsum aliquod auxilium per modum meriti obtineat, dum orantem gratiorem Deo reddunt, & proinde aptiorem vt à Deo eius preces admittantur.

Opera bonà præsertim eleemosyna & ieiunium iuuant orationem.

3. Ex quibus omnibus efficitur triplicem illã virtutem, & quasi efficacitatem à Deo promissam bonis operibus, orationi simul inesse, si debitis conditionibus non priuetur. habet ergo oratio merendi, & satis faciendi vim, & A propriam impetrandi efficacitatem. de primis duabus rebus nihil est quod hic dicamus, pertinent enim ad tractationem meriti, & satisfactionis: & de satisfactione quidem dictum à nobis satis est 1. parte dilucid. lib. 2. cap. 1. theo. 8. 9. 10. de merito alibi, si Deo placuerit, & B. Virgini, in cuius hæc laudem eduntur. Restat vt de circumstantijs ad impetrandum requisitis agamus, de quibus nonnulla diximus superius c. 16. dilucidationum theoria 2. & primum quidem negamus vnam ex conditionibus esse, vt aliquis pro se petat. putamus enim multo probabilius esse, Christi promissionẽ, qua vim certam ad impetrandum orationi promisit, si fiat vt oportet, eas etiam preces amplecti quæ pro alijs funduntur, quam sententiam rectè confirmat Toletus Ioann. 16. annotat. 30. & re B vera eam sequitur Greg. Valentia 3. tom. dis. 6. quæst. 2. punc. 4. & Suar. lib. 1. de or. cap. 17. cui plurimum fauet Ioannes epist. 1. ca. 5. dum ait, *hæc est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcumque petierimus secundùm voluntatem eius audit nos.* & clarius paulò inferius. *qui scit fratrem suũ peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem,* fauet & Iacobus c. 5. 16. *Orate pro inuicem vt saluemini: multum enim valet deprecatio iusti assidua.*

Oratio impetrat pro alijs efficac iter.

Sed qui huic sententiæ refragantur, August. testimonio nituntur tractat. 73. & 102. in Rom. quem D. Thomas sequitur 2. 2. quæst. 83. art. 7. &. 15. sentit enim Augustinus non esse promissum audiendam esse omnino illam orationem quæ pro alijs funditur, & ideo dictum esse à Christo: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ioan. 16. itaq; inter alias orationis C conditiones vt efficax sit, hanc etiam numerat, vt pro se fiat. Respondeo: Videri Diuum Augustinum ita sentire, cæterum posse intelligi, ideo sic esse loquutum, quia cùm alius est is qui petit, & alius pro quo petitur; oratio exaudictur quidem, si fuerit is, pro quo petitur, ad accipiendum aptus, &, vt aiunt, dispositus. nam sicuti dicitur, *fiet vobis & dabitur vobis,* ita etiam 1. Ioan. vlt. absolutè dicitur: *quidquid petierimus secundùm voluntatem Dei, audit nos,* & scimus iuxta voluntatem Dei etiam esse vt pro alijs postulemus. Cæterum quia frequenter accidit quando alius est petens, & alius pro quo petitur, vt is pro quo petitur sit ad accipiendũ ineptus & indispositus: contra vero vt quando petens est is pro quo petitur, eo ipso quo vult petere velit recipere, & sit ad id disposi- D tus, idcirco à diuo Augustino, & diuo Thoma, & alijs doctoribus dicitur ad efficacitatem orationis oportere, vt quis pro se petat, ac si diceretur, oportere vt is pro quo petitur sit ad accipiendum dispositus. Quam conditionem nõ inficiamur ad efficaciter obtinendũ requiri: non tamen propterea dicendum absolute requiri ad certam efficacitatem orationis, vt pro se quis oret, non pro alio.

4. Cõtraria sententia & eius fundamentum.

Soluitur. Oratio impetrat si is pro quo petitur est dispositus & aptus.

Vna ergo ex conditionibus est, vt qui orat non nisi bona, & honesta petat, est enim oratio petitio decentium à Deo, auctore Damasceno. Porrò *oratio* mala postulantis *fiet in peccatum eius,* qui orat Psalm. 108. 7. Etenim quoties aliquid à Deo nobis dari vel fieri postulamus, quod citra peccatum siue veniale, siue mortale

5. Bona & honesta debent peti. Poscere à Deo peccatũ aliquod, est peccatum mortale.

Poscere à Deo peccatū aliquod est peccatū mortale.

mortale, fieri non potest, in peccatum incidimus. Igitur vt oratio efficax sit iuxta Christi promissionem, debet de re honesta esse, & quæ maius bonum animæ impeditura non sit. quin D. Thom. loco citato art. 15. affirmat oportere rem postulatam necessariam esse ad salutem, vt oratio certam efficacitatem contineat; sed sub nomine necessitatis nonnulli etiam vtilitatem intelligunt: alioquin nimirum coarctaremus, inquiunt, Christi promissionem; & verò vt Augustinus ait, quod est vtile ad salutem aliquid est, & magni momenti ac ponderis apud Deum, & quod ad hanc partem attinet, hoc est, quantum est ex se, petitur in nomine Saluatoris. ergo illo promisso continetur, *quidquid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis*, cui consonat quod habetur 1. Ioan. 5. *quodcumq; petierimus secundùm voluntatem eius, audit nos.* Mihi tamen non videtur a D. Thomæ sententia recedendum.

6. Socratis dictum.

Socrates, vt refert Valerius Maximus l. 7. c. 2. *humana sapientia quasi quoddam terrestre oraculum, nihil vltra petendum à dijs immortalibus arbitrabatur, quam vt bona tribuerent; quia ij demum scirent, quid vnicuiq; esset vtile. nos aūt plerūq; id votis expetere quod non impetrasse melius foret*, subdit mox

Valerij Maximi dictū.

Valerius Maximus aduersus eos, qui vana & inutilia petunt, sequentem reprehensionem, *etenim densissimis tenebris inuoluta mortalium mens in quam late patentem errorem cæcas precationes tuas spargis? diuitias appetis, quæ multis exitio fuerunt? honores concupiscis, qui complures pessundederunt? regna tecū ipsa voluis, quorū exitus sæpenumero miserabiles cernūtur? splendidis cōiugijs iniicis manus: at hæc, vt aliquando illustrant, ita nonnunquam funditus domos euertunt? desine igitur stulta, futuris malorum tuorum causis quasi felicissimis rebus inhiare, teq; totum cœlestium arbitrio permitte; quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam exigere aptissima possunt.* hic ille. Cæterum vt hæc certo confirmant non esse vana, vel noxia à Deo petenda, ita non obstant propter incertitudinem rerum humanarum, quo minus determinatè quoque aliqua à Deo peti possint, & debeant, quæ ad salutem conducibilia esse constat. Quæ omnia si quis diligenter aduertat, vna Dominica oratione continentur: verissime namque sanctus Augustinus epist. 121. ad Probam, ca. 12. testatur. *si per omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista contineat, & concludat oratio.* Hæc ergo est prima conditio, qua petēdum nobis est si certo audiri volumus.

7. Debemus petere ex fide.

Altera est, vt piè quis petat. quæ conditio plura continet. primū vt ex fide postulet. Mar. 11. *quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenient vobis.* & Matth. 21. *Omnia quæcumque petieritis in oratione credentes accipietis.* Et Iacob. 1. *postulet autem in fide nihil hæsitans.* sciendum verò est non exigi absolutam fidem; neq; enim astringitur quis dum orat certa fide credere, vel sibi persuadere obtenturū se esse quod postulat: neq; enim Apostolus ita erat certus cum peteret à se auferri stimulum carnis, & tamen illa eius oratio fide non caruit: quin & hæsitauit Dauid 2. Reg. 12. quando sic Deum pro filij salute orabat. *Quis scit si forte donet eum mihi Dominus?* & Niniuitæ dicebant Ionæ 3. *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* quos tamen ex fide o-

A rasse rei euentus ostendit. Denique cùm promissio de efficacitate orationis conditiones aliquas exigat, nec citra reuelationem eas adesse nosse possimus, non poterit oratio absoluta fide niti, si reuelationi non innititur. Affirmandum igitur est habenti cognitionē huius promissionis, necessariam esse fidem eius constantem, alioquin dubitaret, qui sine hac fide orat, de Dei veritate & fide, & verò cùm Deus fuerit adeò largus in promittendo, iure ab homine exigit tam liberalis promissionis fidem.

8. Verum non inficiabor quod si quis sine culpa sua ignoret talem promissionem, & petit certo sibi persuadendo Deum posse dare quod petitur, & esse bonum, ac liberalem in largiendo cum nobis expedit, & nullum apponit impedimentum obtinendæ petitioni, eiusmodi B fidem sufficere ad impetrandum iuxta Christi promissionem. hanc enim fidem postulare visus est Christus, Matth. 9. cùm dixit: *creditis quia hoc possum facere vobis?* vt ergo paucis dicam, non sola ea fides requiritur, vt non dubitet quis de potestate Dei, misericordia, fidelitate, vel bonitate, sed etiam fides explicita huius promissionis Christi, ex qua ad orandum moueri possint, petendumque quod piè volunt, qui ad orandum accedunt; quamuis non omninò arbitrer necessarium esse hanc fidem promissionis huius actum tunc haberi dum quis orat, dummodo virtute adsit: licet efficacior sit oratio dum ea fides actu adhibetur. denique nunquam quis de Deo dubitare, vel formidare potest. esto de se, vel rei conuenientia dubitet; & ex his patet hanc fidem esse conditionatam non absolutam, hoc est, in se claudere cōditionem quam C tacitè continet promissio Christi.

9. Ad piè petendum requiritur firma spes.

Secundò pertinet ad piè petendum spes firma, & robusta, quæ fiducia interdum vocatur, & non tam intellectus, quam voluntatis est, cui opponitur hæsitatio, cum quis quasi hæret, & no audet, sed timet petere, cum contra fiducia impellat ad opus & si magna sit, in causa est, vt quis cum magna item efficacitate, & promptitudine petat; & hoc voluit Diuus Iacobus cùm dixit. *postulet in fide nihil hæsitans. qui enim hæsitat similis est fluctui maris qui à vento mouetur, & circumfertur.* Fluctuare enim facit hæsitatio, atque instabilem reddit orantem in desiderando, & petendo: idemque voluit Diuus Paulus Rom. 4. Cum de Abraam affirmauit: *contra spem in spem credidit*, quod declarans subiecit: *& non infirmatus est fide*, & inferius, *in repromissione Dei non* D *hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide.* Porrò quia stabilitas spei in fide innititur idcirco dixit illum fuisse confortatum fide. hanc fiduciā postulabat Christus. *confide fili* Matth. 9. ad hanc hortatur nos Paulus ad Hebræos 4. 16. *adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Grecè pro *cum fiducia* habetur μετὰ παρρησίας; hoc est, nō trepidi, & quasi diffidentes eius misericordiæ, sed cum libera quadam audacia. Existimat aūt Ribera in hunc locum intelligere Apostolum παρρησίαν fiduciam, quæ etiam in verbis appareat, vt scilicet confidentes eius misericordiæ (addo & ego eius promissioni) non quasi alienum, aut durum, aut inexorabilem, sed quasi patrem bonum, & nostri aman-

tissimum cum humili quadam, & pia libertate loquamur. sic Acto. 28. vtitur Scriptura eadem voce Græca docens, *quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni fiducia.* sic Actorum 4. *loquebantur verbum Dei cum fiducia.* &c.

10. Hanc orationis circumstantiam indicauit Dauid Psalm. 90. *quoniam in me sperauit liberabo eum.* & Danielis 3. dixit Azarias, *non est confusio confidentibus in te.* verum aduerte diligenter cum dicimus sine hæsitatione petendum & cum fiducia, non excludi omninò nisi dubitationem in intellectu, quæ certitudini fidei repugnet, & quod attinet ad voluntatem, solum amoueri eum timorem, atque animi trepidationem, quę stare nequeat cum spe, quæ virtus est Theologica; atque adeò quoties oratio ex vera fide, & spe proficiscitur satis habere dicetur conditionem hanc, de qua loquimur; & quod ad hanc partem attinet, satis munita erit ad efficaciter obtinendum vi promissionis Christi, quàuis in intellectu sit aliquid formidinis, & dubitationis indeliberatæ, quæ non est infidelitatis peccatum, & quamuis in voluntate adsit nescio quis timor superuacaneus, & pusillanimitas quædam orta ex consideratione propriæ infirmitatis & defectionis humanæ; hi enim defectus non excludunt actum fidei, & spei: Cæterum non est vllo modo negandum, tam fidem, quam fiduciam posse esse maiorem, minoremve, atque adeò nunc magis, nunc minus per illas excludi posse hæsitationem. Hinc fit vt quo auctiores sunt fides, & spes, ac robustiores ad amouendam hæsitationem, eo efficaciores quoque sint ad obtinendum à Deo, quæ postulantur: id quod significauit Apost. 1. ad Cor. 13. scribens. *si habuero omnem fidem,* id est, perfectam fidem, *ita vt montes transferam,* &c. Potest ergo aliquis habere veram fidem, quæ satis sit ad salutem, quamuis non perfectam. videtur aût Apost. alludere ad locum Matth. 21. 21. *si habueritis fidem, & non hæsitaueritis &c. si monti huic dixeritis: tolle, & iacta te in mare, fiet.* idem colligitur ex Matth. 17. vbi reprehendit Christus Apostolos de incredulitate, propter quam affirmauit illos non potuisse lunaticum curare; nec tamen credendum est caruisse Apostolos vera fide; potest igitur fides, vel fiducia hæsitationem aliquam habere, quamuis non oppositam ita fidei, & spei vt eas excludat, &c.

11. Quod verò non omnis hæsitatio spei tollat orationis efficaciam, dummodo non sit contraria spei, quæ virtus Theologica est, patet ex ijs, quæ diximus de fide num. 7. quam statuimus non ita requiri ad certò impetrandum, vt omnem prorsus dubitationem debeat excludere: cum enim spes, ac fiducia ex fide proficiscatur, & in illa fundetur, non poterit esse maior eius quam fidei certitudo; satis ergo erit illa fiducia quæ excludat illam hæsitationẽ hoc est, timorem illum quo quis anceps est, ac metuit, ne forte Deus non possit, aut nolit ex se dare, quod rogatur, quamuis nulla desit precationi conditio. hæc enim hæsitatio, seu timor, non potest esse cum fide; secus autem est de timore propriæ infirmitatis, aut quo quis timet ne defectus aliquis fortè orationi insit; neq; enim is omnino tolli potest, vel omnino reprehendi. Cæterum iuuat fiduciam at-

A tenta meditatio, non modo pro missionis Euangelicæ, sed etiam bonitatis, & liberalitatis diuinæ; hinc enim eo peruenire quis poterit vt concipiat ac formet iudicium tale ita credibile ac determinatum, vt excludat omnem actualem hæsitationem, & animum oranti pacatum reddat bene Spiritu sancto iuuante. Sicut cùm Deus vult per quempiam miraculum aliquod edere, consueuit ita animum illius mouere, vt nihil hæsitet, sed constanter credat illum impetraturum, signum illud à Deo; & hæc est, quæ fides miraculorum dici consueuit, & connumeratur cum gratijs gratis datis. Eadem igitur ratione solet Deus ad petendum interdum impellere, & talem in homine fiduciam excitare in orando, vt tollat plane omnẽ actualem hæsitationem. hinc verissimè dixit

B Cass. collat 9. cap. 32. *signum futuræ impetrationis esse, quando spiritus sanctus monet ad petendum cum magna fiducia, & quasi securitate impetrandi.*

Ad eandem conditionem de piè petendo pertinet tertiò, vt quis ex charitate petat, de qua multa dixi superius cap. 16. theor. 2. vnde colligere est quomodo sit necessaria. huc accedit quartò reuerentia & humilitas ad eandem conditionem pietatis reuocandæ: illustrari id potest exemplo Publicani. & Pharisæi Luc. 18. eodem etiam quintò spectat vt oratio quodammodum attento animo fiat; ita nimirum, vt saltem initio precationis habeat quis in animo attendere, vel ad Deum quem orat, vel ad substantiam orationis, & rem quam petit, & ad verba, (si voce precatur, ne fortè indecorè

C erret) neq; id animi propositum postea inter orandum mutet, aut voluntariè mentem ad aliam rem conuertat, quæ attentionem impediat; quare dum se quis vestit orare potest cum id orationem non impediat, suadet id Basilius hom. in Martyrem Iulitam. & hæc mentis attentio necessaria est, vt oratio culpa vacet, vt impetret. Verum vt menti consolationem afferat, attentio perseuerans necessaria est. lege Diuum Thomam art. 13. loco citato. Porrò quid attentionem iuuet, docet Diuus Basilius reg. breui. in responsione ad interrogationem 201. rogat enim: *quomodo quis inter orandum non distrahetur.* & respondet, *si certo credat, Deum se ante oculos habere. si enim Principem aliquem, aut præsidem intuens, & cum eo loquens, oculos ab eo dimouere non solet, qui non tandem credibilius est, intentam mentem habiturum illum, qui Deo*

D *preces adhibeat, in eum, qui scrutatur corda, & renes, & illud facturum, quod scriptum est, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione.* 1. ad Timot. 2. Eodem exemplo hortatur nos Diuus Chrysost. hom. 1. super illa verba Isaiæ cap. 6. *Vidi Dominum,* &c. *qui cum,* inquit, *terreno Rege loquitur, de iis tantum verba facit, de quibus ille voluerit audire,* &c. *tu verò cum Rege Regum colloquens, cui cum horrore seruiunt Angeli, omisso cum illo sermone, de luto, de puluere, de telis aranearum loqueris. Nihil enim aliud sunt huius vitæ negocia. Et quomodo sustinebis istum contemptus pœnam? quis te liberabit ab hac vindicta?* quare merito Cyprianus in expositione orationis Dominicæ. *Quomodo te audiri postulas, cum te ipse non audias? vis esse Deum memorem tui, cùm rogas, quando tu ipse memor tui non sis.*

[Right margin notes:]
12. Debemus petere ex charitate.
Humilitas & reuerentia requiruntur ad orationem.
Attentio animi.

His

13. Feruorem requisit oratio.

His demum omnibus addendus est & feruor orationis, quem Diuus Macarius homilia quadragesima eleganti exemplo explicat: *Quemadmodum*, inquit, *igni circa vas aneum exterius apposito, si subieceris ligna, accenditur, & quod intra vas est coquitur, feruet, igne extrinsecus accenso: sin minus ligna submittas, incipit ignis tepescere, & propemodum extingui: ad hunc modum gratia, quæ est ignis cœlestis, intra te est: postmodum si precatus fueris, & contuleris cogitationes tuas ad diligendum Christum quodammodo ligna subiecisti: & cogitationes tuæ conuertuntur in ignem, & desiderio Dei tinguntur. At verò si quis ignauia laborans, paulatim rebus sæcularibus, & occupationibus seipsum tradat, denuo vitium accedit, & complectitur animam, totumq; hominem incipit affligere*, &c.

14. Itemq; perseuerantiã.

Tertia conditio orationis est, vt perseueranter fiat; quam docuit nos CHRISTVS Dominus parabola eius qui tres panes ab amico postulauit vt hic habes; ex parabola viduæ, quæ à Iudice vindictam petijt, Lucæ decimo-octauo. proinde idem Dominus hoc eodem loco Luc. monuit. *Oportere semper orare, & nunquã deficere*, idq; licet non statim quod petitur, concedatur. Egregiè Diuus Chrysostomus, cur non statim Deus nos exaudiat, docet homilia trigesima in Genes. *An non potest*, ait, *præstare Deus prius quam petamus? verum propter hoc differt, & expectat vt occasionem accipiat, qua iuste nos sua cura dignos faciat.* & paulò inferius; *relinquendum hoc est omnium conditori; magis enim scit, quid nobis prosit quam ipsi nos, ipse nouit quomodo salus nostra paranda. Nostrum ergo sit opus, continuis insistere precibus, & non agrè ferre, si differatur, quod petimus, sed longanimes esse. Neq; enim renuens preces nostras differt, sed hac arte sedulos nos efficiens ad semetipsum attrahere vult.* similia etiam Nilus habet lib. de Oration. c. 32. *Ne petas à Deo imperiose, quod statim velis impetrare; vult enim te beneficio afficere in oratione perseuerantem quid enim excellentius, quam cum Deo colloqui, & vsu eius detineri?* & hæc de tribus orationis conditionibus necessarijs vt efficax sit.

15. Quo Deus exaudiat orationem his conditionibus vestitam.

Cæterum antequam supremam manum huic theoriæ imponamus, duo quis rogare, quo ad vim impetrandi, de qua agimus, vtilia posset. primum. An Deus exaudiat orationem his conditionibus vestitam quas hactenus declarauimus ex debito iustitiæ; id enim videtur efficere promissio Christi, cum tamen vulgo dici soleat, & quidem verè, meritum iustitia, orationem misericordia Dei niti, & hoc est quod docet Diuus Thomas art. 16. ad secundum, & ita censendum est; neque enim quælibet promissio satis est ad debitũ iustitiæ afferendum: sed requiritur vt sit promissio conferendi aliquid in compensationẽ operis iuxta proportionem iustitiæ saltem distributiuæ; qualis non est hæc promissio, de qua agimus, etenim precatio seu petitio auditur quidem, non tamen compensatur, vt petitio est. sentiendum ergo est, promisisse Christum Dominum largiturum se fore postulata, & quidem certò si orationem comitentur prædictę conditiones; verum tantum ex misericordia, non item ex iustitia & compensatione aliqua ipsius orationis. Affert aptum exemplum Valentia, vt si aliquis promitteret sese stipem mendicantibus, is daret quidem semper ex promissione, & nihilominus nonnisi ex misericordia; hæc confirmantur illo dicto Danielis c. 9. 18. *non in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis: exaudi Domine, placare Domine, & fac.*

16. An oratio pro multis & pro singulis fusa æquè impetret.

Iterum quod ad eandem vim attinet impetrandi, interrogare quis posset, an oratio pro multis fusa ęquè impetret, ac si pro singulis illorum tantum fieret. Respondeo orationem sigillatim pro aliquo factam, ex se, & quod attinet ad ipsam orationem efficaciorem esse, & vtiliorem illi pro quo fit, quam esset generatim pro aliqua hominum multitudine vel cõgregatione facta, cuius ille esset membrum aliquod hanc sententiam sequitur Franc. Suarius 3. tom. partis 3. disp. 79. sect. 8. & tom. 2. de Relig. l. 1. c. 27. n. 6. Azor. tot. 1. l. 9. q. 7. qui plures citant. porrò ea ratio quæ ab aliquibus fit ad hoc probandum quod vis precationis ad impetrandum finita sit, & si diuidatur inter multos quid minus singulis obtingat oportet, maiorem vim habet ad satisfactionem applicata. nam vis impetrandi magis nititur fidei orantis & misericordiæ Dei, quæ non minuuntur propterea quod pro multis fiat oratio. Verum quoniam etiam impetratio fundatur aliqua ratione in ipsamet precatione, poterit & illa ratio hic habere locũ in impetrandi valore, quatenus precatio est etiam caussa suo modo vt obtineatur id quod petitur, & in eam respicit Deus, vt petita largiatur. Iccirco censendum est non parum facere ad impetrandum valorem quoq; moralem ipsius orationis proportionem & analogiam ad rem quæ postulatur. quare ad impetrandum maiora & ampliora dona excellentior oratio potentior est; & ob id vna, eademque oratio fusa pro collegio vel societate aliqua, nõ tantam habet proportionem, atque adeò efficacitatem ad obtinendum pro singulis sigillatim; quantam haberet si seorsum, vel speciatim funderetur pro singulis, vel pro vno aliquo.

17. Quod si dicas: impetratio nititur Dei liberalitate, quæ infinita est & æquè expedita ad benefaciendum omnibus, ac singulis, non autem nititur bonitate, merito, vel labore precantis. Respondeo non esse negandum fundari preces nostras in Dei liberalitate; quæ primaria est impetrandi caussa; verum ipsa oratio vires etiam suas habet ad impetrandum; atque adeò aliquid efficit. Iterũ vrgebis: Oratio pro multis facta videtur maioris esse caritatis; ergo efficacior est ad obtinendum. Patet responsio: esse quidem orationẽ illã pro multis si obiectum spectes, digniorem, & posse esse magis fructuosam ipsi oranti, sed hoc non impedit, quo ad impetrationem attinet, quo minus possit esse nõ ita efficax ad obtinendum quippiam alicui, vt esset si pro illo speciatim fieret. Adde quod licet caritas circa congregationem aliquam, vel Collegium nobilius operetur; magis tamen ac potentius attingit peculiarem aliquam personam quando circa illam immediate versatur, quã cum solum attingit illam, vt contentam in congregatione aliqua; At hoc sæpe caritatis ordo postulat, vt speciatim pro

aliquo, quem necessitas premit, oretur, & tunc perfectior charitas conferet magis ad maiorẽ efficaciam impetrationis. De conditionibus orationis etiam consule quæ scripsimus superius cap. 2. dig. 2.

DIGRESSIO I.
MORALIS.
De varijs orandi modis agitur, in illa verba: *Domine, doce nos orare.*

1. MVLTA quæ ad mores pertinent circa hoc caput habẽt Origenes, & Cyrillus Alexandrinus lib. 5. in Leuit. August. ser. 29 de verb. Dom. secundùm Lucam, & lib. 2. qq. Euang. c. 22. Beda, Theoph. & Euthym. in Com. vide & Tertul. aduers. Marcionem l. 4. Chrysol. ser. 55. Nos quædã attingemus. *Domine doce nos orare.*] D. Bern. li. sententiarum quatuor orandi formulas docet, vnam vocat verecundã; puram alteram; tertiam amplam; postremam deuotam: quas species, seu orandi varietates cõprehendi ait illis Apostoli verbis 1. ad Tim. 2. 1. *Obsecro fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.* obsecrationes enim verecũdo, orationes puro, postulationes amplo, gratiarum deniq; actiones deuoto fiunt affectu. Precatur ergo quis verecũdo affectu, quãdo peccator nõ audet per se ipsum adire Deũ, sed quærit pium aliquem virum, & sanctũ, qui sit in ora vestimenti Domini tãquam fimbria. Luc. 8. per quam habeat accessum. Exemplum huius orationis Hæmorrhoissa exhibet, dicẽs; *si tetigero tantum fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Puro affectu precamur cum per nos ipsos cõfitentes, & detestantes crimina nostra accedimus ad Deum, sic nos docuit mulier illa peccatrix Luc. 7. quæ accessit ad Iesum lacrymis rigans sanctissimos pedes eius, & meruit audire: *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Porrò amplo affectu funditur oratio cum qui pro se orauerat, orat etiã pro alijs, sic fecere Apostoli Matt. 15. qui pro muliere Cananæa Dominum rogarunt, *Dimitte illam, quia clamat post nos.* Postremo deuotam, hoc est, piã, & religiosam precatiõnẽ ad Deum fundimus, quando de cordis puritate cum gratiarum actione illa depromitur. Eiusmodi orationem quam imitaremur suo nos docuit exemplo Dominus Ioan. 11. dum ad viuos Lazarum reuocauit: *Pater gratias ago tibi, quia audisti me.*

2. Hi omnes modi quos eleganter Bernar. expressit, magnam exposcũt manuum puritatẽ, quam rem maximè video significatam oratione Moysis, cùm præliaretur Iosue, & sublatis Moysis manibus vincebant Israelitæ, depressis vincebãtur Exod. 17. Moysis manus in prælio loco vexilli fuisse quidam dixere, quod nisi metaphoricè accipiamus esse dictum, falsum est: multo verius alij sentiunt, his Moysis extentis manibus Christi Domini symbolum, ac typum referri, ita Serarius noster lib. 1. Iosue, c. 3 mihi, inquit, Moyses in monte stans pro populo suo deprecã, brachia pandens, manus tollens, mirificam illam virgam tendens, Iesus meus Dominus, & Saluator meus in Caluariæ monte videtur, dum pro me totoq; terrarum orbe crucifixus, coram cœlesti Patre stetit, brachia grauissimis verberibus, patibuliq; sui ba-

Moyses extensis manibus orans refert Christi typum.

A iulatione prælassata dispandit, sacratissimas illas manus quibus tam multis salutarẽ opem attulerat, trabalibus iam clauis perfossas sursum sustulit, ipsamq; suæ crucis virgam, vel truncũ potius arctissimè cõplexus tenuit, cœlestiq; Patri obtulit, sic ille. *quemadmodum* ergo *seruo*, ait Theodoretus Exod. quæst. 34. *manus extẽdente cecidit Amalech: ita cum Dominus manus extendit dissoluta est acies diaboli.* Itaque hinc non obscure discimus quales manus extendere debeat ad Deum, qui orat; similes videlicet manibus crucifixi; quia talis esse debet, qui orat, qui Christum crucifixum magna corporis, & animi humilitate & omnium perturbationum moderatione repræsentet.

Præterea eadem manuum eleuatio bonorum operum cum oratione coniunctionem significat, id quod in Exod. ho 11 Origenes do- 3.
B cet, *Moyses eleuat manus suas, & cum eleuaret manus, vincebatur Amalech. Eleuare manus, hoc est, opera & actus eleuare ad Deum, Deo placitos, & ad cælum erectos; Eleuat ergo manus qui thesaurizat in calũ, vbi enim thesaurus eius ibi & oculus eius, ibi & manus eius. Eleuat manus & ille qui dicit: Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Si ergo eleuentur actus nostri, & non sint in terra, vincitur Amalech. Sed Apostolus præcepit eleuare sanctas manus sine ira, & disceptatione. & ad quosdam dicebat. Demissas manus, & dissoluta genua erigite, & rectos gressus facite pedibus vestris, si ergo seruat populus legem, eleuat Moyses manus, & aduersarius vincitur: si non seruat legem, inualescit Amalech. Quia igitur & nobis pugna est aduersus Principes, & potestates mundi huius, rectores tenebrarum, si vis vincere, si vis obtinere, eleua manus, & eleua actus*
C *tuos. & conuersatio tua non sit in terris, sed sicut dixit Apostolus; super terram ambulantes conuersationem habemus in cœlo; & ita poteris superare populũ aduersantẽ tibi Amelach, ita vt dicatur de te etiam, quia in manu occulta expugnabat Dominus Amalech. Eleua & tu manus ad Deum, & imple mandatũ, quo Apostolus ait: sine intermissione orantes; & tunc fiet quod scriptũ est, quia sicut vitulus ablingit in campis herbam viridem, ita ablinget populus hic populũ qui super terrã est Per quod (vt à maioribus accepimus) indicari dicitur, quia populus Dei non tam manu, & armis quã voce & lingua pugnabat, id est, orationem fundens ad Deum, prosternebat inimicos. Ita ergo & tu, si vis vincere inimicos, eleua actus tuos, clama ad Deum, vt dicit Apostolus: orationi instantes, & vigilantes in ea. hæc enim est Christiani pugna, qua superat inimicum.*

D Vtrumque, & quod ad repræsentationem Christi in cruce sublati, nõ eleuatis modo verũetiã extensis manibus & quod ad bonorũ operũ per extensas manus significationẽ spectat, elegãtissime exposuit Aug. ser. 39 de tẽpore. *Bibit de petra populus, & statim bellum iniji contra Amalech. Videte fratres, quia posteaquã quisq; de petra biberit .i. Christi sacramenta susceperit, necesse est illi ad pugnã procedere; tamdiu .n. aliquis diabolũ contra se pugnantẽ nõ sentiet, quã diu opera illius exercere voluerit. Qui verò illũ reliquerit, & de petra bibens Christũ sequi elegerit, necesse est vt illũ patiatur infestũ, cui isto iudicio voluit præponere Christũ. quisq; quis ergo Christo cõiungitur; nõ ad delicias, nõ ad voluptates, sed ad præliũ præparetur. quia oẽs qui volũt piè viuere in Christo persecutionẽ patiuntur. &* 4.

iterum,

iterũ, per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ Dei: inierũt ergo bellũ filij Israel, & Moyses vocat Iesum & dicit ad eũ: Elige tibi viros, & pugna cõtra Amalech: vsq; ad hunc locũ beati huius nominis mentio. i. Iesus, nunquã facta est: hic primũ vocabuli huius splendor obfulsit. Moyses vocat Iesum, lex inuocat Christũ: Elige, inquit, tibi viros potentes: nõ poterat Moyses eligere viros potentes: Iesus solus est qui potest viros potentes eligere. ipse vtiq; qui dixit Apostolis suis: Nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos. Ipse est qui domũ fortis intrauit, & vasa eius diripuit. Moyses aũt ascẽdit in verticẽ collis: & factũ est cum eleuaret manus Moyses, vincebat Israel. Aduertite fratres: Moyses manus quidẽ leuat, non tamen extendit. Cui ergo seruabatur, vt manus extenderet, nisi Domino nostro Iesu Christo, qui extẽsus in cruce vniuersum orbẽ cõplexurus brachia pietatis expandit? Moyses ergo leuauit manus, & licet nõ expanderit tamen ipsa eleuatione mysteriũ crucis ostẽdit: Videte fratres iam tunc per sacramentũ crucis superatas esse aduersarias gentes. Et nos, fratres dilectissimi, si adiuuante Domino manus erigimus, diabolũ superamus. In manibus opera debemus accipere. si ergo talia sunt opera tua, vt illa possis in altũ in conspectu Domini leuare, potes etiã & sic in te ipso aduersarios tuos extinguere. Quis benè manus leuat, nisi qui per eleemosynã in cœlo iugiter thesaurizat? Quis ergo benè manus leuat, nisi qui assiduè victũ ac vestitũ pauperibus subministrat? Quis benè manꝰ leuat? ille vtiq;, qui implet illud Apostoli, eleuantes, inquit, puras manus sine ira, & disceptatione. Quia ergo quotidie nobis, & vobis pugna imminet contra aduersarias potestates, si volumus vincere, manus nostræ. i. actus nostri, & cõuersatio nostra nõ sit in terris; sed sicut Apostolus dicit: super terrã ambulantes cõuersationẽ habemus in cœlo, scriptũ est tamẽ, quia sicut vitulus ablingit in campis herbã viridẽ, ita populus Israel ablinget populũ Amalech super terrã. Per quod indicari videtur, quia populus Dei nõ tã manu, & armis, quã voce pugnabat, & lingua. i. orationẽ ad Deũ fundebat: ergo & tu si vis vincere, audi Apostolũ dicentem, orationi insistentes, & vigilantes in ea. Hæc est Christiani pugna gloriosissima, non in suis viribus præsumere, sed semper Dei auxilium implorare, cui est honor, & imperium cum Patre, & Spiritu sancto, in secula seculorum.

5. *Preces nostræ quomodo puræ efficiantur.* Idem D. Bern. lo cit. tria monet nos aduertere debere, vt preces nostræ puræ sint, primũ id quod postulatur; Deus à quo postulatur; & nos ipsos qui postulamus. In eo ꝙ postulatur duo sunt attendenda, vt secundũ Deũ sit quod petitur, & vt hoc ipsum in summo affectus desiderio habeat; quare qui mortem inimici postulat nõ petit secundũ Deũ, cũ ipse dicat, *Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos.* Si verò quis peccatorũ remissionẽ, si Spiritus S. gratiã, si iustitiã, & cætera spiritualia charismata quæsierit, & ea cogitando vehementer affectauerit, hæc secundùm Deũ est oratio, de qua Esaiæ 65. ait Dominus; *antequã clament ego exaudiã: adhuc illis loquentibus ego audiam.* In Deo à quo postulamus cõsiderare opus est bonitatẽ, & Maiestatẽ, illã qua gratis velit, hanc qua possit dare quidquid petitur. In seipso is qui petit cõsideret indignum se esse planè, cui aliquid concedatur, quare de Dei misericordia tantum quidquid rogauerit impetraturum speret. Tunc ergo dicitur cor purum, quando tria hæc quæ dicta sunt, & eo modo quo dicta sunt cogitat is, q orat: quisquis aũt hac puritate & intentione cordis orauerit, exaudiri se sciat, hinc Bern. Puritatem in filijs suis optabat Iob quoties orãdũ aut sacrificãdũ erat, ꝙ ex c. 1. nõ erit obscurũ intelligere: *cumq; in orbẽ transissent dies conuiuij, mittebat ad illos Iob, & sanctificabat illos: consurgensq; diluculo offerebat holocausta pro singulis; dicebat enim ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis,* &c. quamobrẽ id? videlicet, vt sancto & puro sacrificio, sanctè etiã ipsi, & purè, interessent, & mundi Deo supplicarent. sic Iacob ante sacrificij oblationẽ Gen. 35. hanc religiosam puritatẽ suis indixit: *abijcite Deos alienos qui in medio vestri sunt, & mũdamini, ac mutate vestimẽta vestra. surgite & ascendamus in Bethelem vt faciamus altare Deo.*

DIGRESSIO II. MORALIS.

In Parabolã noctu adeuntis amicum, vt tres sibi panes mutuo daret. Et quantũ possit ad impetrandũ animi corporisque afflictio, & de nocturna oratione, & quomodo publica debet esse.

1. AVgust. ser. 171. de tẽpore hanc explicãs parabolã scribit hospitẽ illũ esse diuinã gratiã, quæ arrepta occasione etiã hominẽ in tenebris ambulantẽ, ad orandũ excitat, *quis est,* inquit, *iste hospes, qui nocte venit. & hospitẽ imparatũ inuenit? Imò ideò nocte venit hospes in perpetua, & deficiente paupertate; in nocte venit hospes gratia in summa ignorantia, in magna egentia, immittit tristitiã, quando dicit nocturnus petitor in tribulatione inuocaui Dominũ & exaudiuit me in latitudine; & ideò multa tribulationes iustorũ & de omnibus his liberauit eũ Dominus, quoniã proximus est. Ideò hospes superuenit improuisus subito cum quispiã tadio afficitur pressurarũ, superuenit illi orandi desideriũ, flendi arripiens votũ. Illa hora hospes venit gratia, vt cõpungat conscientiam. ne in sua moriatur egentia, sedeat, & petat ad diuitẽ. nõ suis meritis, sed meritis hospitis venientis, & accipiat tres panes, vt in Patre & filio, & S. Spiritu possit, & ipse pascere cæteros indigẽtes. Quidquid boni cogitauerit homo subito corde percussus, sciat quia hospes ille venit de cœlo, & bene venit qui nocte venit. in tribulatione subuenit, nõ ingerens tadiũ, sed affectũ. Et quia Dominus Christus ad discipulos suos clausis ostijs in tribulatione venit, nõ speratus, sed optatus, salutauit in pace. Nonne & iste hospes qui dicit: Ego sto & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo & cœnabo cum illo, ego & Pater meus? quã bona domus, vbi Pater, & filius ingreditur, hospes amicus qui & Spiritus S. Ipse ibi exhibet in domo pauperis in hospitio puritatis diuersa pulmentaria, propter cœnã Dominicã. Quæ sunt ista pulmentaria? Gaudiũ, Longanimitas, Continentia, Fides, Castitas: tantummodo non pigeat hospitẽ suscipere Dominum, ipse secũ portet dulcedines deliciarum, vt pascat ibi latantes exercitus Angelorũ. Cum illo hospite pax est, & iucunditas, qui venit ad hospitẽ suũ non torquere, sed pascere; non expoliare, sed vestire; non percutere, sed sanare. Ipsum hospitẽ semper apertis cordis nostri ianuis suscipiamus, & nunquam nobis dominetur tyrannus inimicus, & in omnibus Christo donante eius mandata seruemus.*

2. Sed circa illa verba: *Et ibit ad illũ media no-*

Afflictatio corporis reddit orationē impetratoriam.

ste] plurimū ad obtinēdū quod petitur facit ipsa corporis afflictatio: quod erudite Guil. Parif. docet. c. 23. de diuina Rhetorica. *Est*, inquit, *adiutoriū orationis grande atq; fortissimū, ipsa afflictio, siue tribulatio, de qua, & propter quā clamatur ad Deū: propter quod à Spiritu S. edocti Patres affligebāt se cū orationibus suis impetrare vellent aliquid magnū à Domino.* cuius rei triplicē affert causā, primā ex Aug. *quia in tribulatione obnoxius clamat. ipsa.n. sua acerbitate insistit, & accēdit desideriū liberationis ab ea. desideriū aūt impetrandi quod petitur vox est orationis. & propter hoc muta est, & sine voce oratio, quæ desideriū non habet huiusmodi: cum autem vehemens fuerit huiusmodi desiderium, erit clamor: ob id alibi dixit idem August. quia propter hoc immittit Deus tribulationes, vt tribulati clament ad ipsum clamantes exaudiantur: exauditi liberentur; liberati glorificent misericordissimū liberatorē Deū. Et idem super Matth. dixit quod Christus tempestatem fecit oriri in mari, vt nauicula iactaretur fluctibus & metu tempestatis territi discipuli excitarent Dominū dormientem, & clamarent ad ipsum à facie tēpestatis, exauditiq; & liberati glorificarent ipsum, & ita factum est. deinde, adiuuat orationem ipse corporis & animi afflictus, quia miseria quadā est. Porrò miseria prouocatrix est miserationis apud clementissimum Deum. Post enim ipsa afflictatio quam quis patienter sufferet, vel sponte sumit pars est iustificationis; quare fit, vt propter illam detrahat Deus, seu minuat de vindicta quam irrogaturus erat. & interdum sententiam damnationis imminentis totam reuocat, & quam minatus fuerat pœnam condonat. quod fecisse nouimus cum Niniuitis, & ita Bern. ait: ideo affligere se debet orans coram Domino, vt parcat Deus saltem flagellatio, qui nō parcit iustificato: quasi dicat, vt ipsa flagellatio misericordiam prouocet, quam iustitia, quia nulla est, prouocare non potest.* hæc ex Guil. Parif.

3. De alijs ad orationem impetratoriam facientibus.

Multū sanè facit ad impetrandū tribulatio, & angustia, & persecutio, *accedite*, inquit Psaltes Regius. Ps. 33. 6. 7. *ad eum & illuminamini. & facies vestræ non confundentur; iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eū, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eū.* & de se quid testetur, audi Psal. 4. *Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi.* in nocte tribulationis, & angustiæ, inquit Deus Psal. 49. *in die tribulationis eruam te, & honorificabis me.* & Ps. 90. *clamauit ad me*, quasi dicat vndiq; tenebris circumfusus de nocte venit ad me petens panes; quid dicturum putas? *ego*, inquit, *exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiā eū & glorificabo eum.* De nocte Ezech. ille rex accessit ad amicū suū, panē petijt & obtinuit Isa. 38. 14. *sicut pullus*, inquit, *hirūdinis, sic clamabo, meditabor vt columba.* perseuerat clamādo pullus hirūdinis vsq; dum cibum obtineat; sic ergo sanctissimus rex orando perseuerabat, vsq; eò dum admitterētur preces ab amico. Columbæ propriū est gemitū pro fletu edere, illumq; sæpius repetere, ad quod respiciens Ezech. ait: Ego in gemendo talem me præstabo, qualem videmus columbam, quæ sine fine gemitum iterat, sanitatem, quam volebat, recepit, adiectis etiam 15. vitæ annis. De nocte vrgentis belli venit ad amicū suum Iosaphat item rex, petijt, quæsiuit, pulsauit; concessit amicus abundè quod ille petiuerat. 1. Paral. 20. *Iosapat timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicauit ieiuniū. Clamauerūt ad Dominum*, inquit Dauid, cōplures alij, *cū tribularentur*, de nocte tribulationis venerunt ad amicū, pulsauerunt, *& de necessitatibus eorum liberauit eos, & eduxit eos de tenebris & vmbra mortis.*

Aptè qui Deum obnixè orat angustijs pressus turturi comparatur, dum solitarius ac gemebūdus, instar turturis profusis lacrymis Deū deprecatur. de quo turturū genere dici verius potest illud Poetæ: *Nec gemere aeria cessabit turtur ab vlmo.* de quo etiam genere turturum Ps. 73 ait Dauid: *Ne tradas bestijs animas confitentes tibi;* Heb. *Ne tradas bestijs animā turturis tui.* hos sanè turtures Spiritus S. facit, de quo Paul. Rō. 8. *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* Itaq; si per noctem tribulationem, & mūdi huius angustias intelligimus, rectè quæ hactenus diximus ad hāc noctē accōmodantur, vt ad amicū accedētes postulata reportemus. 4. In angustijs orans turturi comparatur.

Iā verò si per noctē nocturnū tēpus accipias, multū etiā facit hæc nox ad efficacitatē orationis: plurima habet Chrys. ho. 42. ad populum & ho. 26. in Acta de vtilitate nocturnæ precationis hunc rectè tenebat Dauid, idcirco Psal. 118. dicebat, *media nocte surgebā ad cōfitendū tibi:* in quē locum Ambr. ait. *addidit Psalmista media nocte surgebā, docēs tibi surgendum esse media nocte. Nec otiosum est quod adiunxit, ad cōfitendū tibi, hoc est, vt illo maximè tempore deprecari Deum & propria debeamus deflere peccata: nec solū præteritis veniā postulare sed etiam præsentia declinare, futura cauere, multa .n. illo in tempore tentamenta proserpunt. tunc feruet carnis illecebra, tunc tentator illudit coquitur cibus, potusq; digeritur. tunc tentator assistit, tunc retia iacit, quibus turbare possit mentem improuidā, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroribus testis: & tenebræ circundant me, & parietes: quē vereor?* S. Paulus & Silas teste Luca Act 16. 23. coniecti in carcerē, & vincula, nocte intermedia orantes laudabant Dūm, Christū imitantes, qui vt idē Lu. narrat c. 6. 52. nō nocte solū orabat, sed & pnoctabat in oratione. *Quod si Christus*, inquit Cyp. de orat. Dom *orabat, qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare? & si ille per totam noctem iugiter vigilās cōtinuis precibus orabat, quāto nos magis in frequentando orationē debemus nocte vigilare?* Vetustissimū apud Aegyptios Christianos, vt ex Philone li. de vita cōtemplatiua intelligere est, hunc morē fuisse cōstat, vt nocte surgerent ad cōfitendū Domino; vide itē quid Plin. Secundus ep. 97. ad Traianum de Christianis scribat, quod ad nocturnas etiā & antelucanas preces attinet. Diuus Chrysologus sic scribit hac de re ser. 39. de nocturno orādi tēpore. *hoc*, inquit, *tempus est, quo inter præteritos & futuros labores ardens animus (sed ad diuina) nihil indulget corpori, nil quieti, sed anteqā finiat transacti diei opera, inchoat & anticipat iā futura. Ista satis hora est efficax imperrādi: hoc sciēs Propheta, ipsū tēpus suæ supplicationis asserit extitisse, cantando; media nocte surgebā ad cōfitēdū tibi. In hac hora vigilantibus sēper spōsus ille cælestis occurrit; qui dicit; Media nocte clamor factus est, ecce spōsus venit. Nō potuit nō impetrare quod voluit, qui vt reciperet hospitē, hospitē reficeret, totā sibi requiem denegauit, aut quomodo sic petēti, sic pulsanti nō respōderet ille, qui se in hospite* 5.

susci-

suscipi cōfitetur; cū dicit, hospes fui, & suscepistis me?

6. Sed priusquam ad alia gradum faciamus, operę pretium erit considerare verba illa Esa. c. 21. 8. *Et clamauit Leo super speculam Domini ego sū, stans iugiter per diem; & super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus.* Leonem seipsum vocat Isaias; quia intrepidè, quę vidit aduersus Babylonem annunciauit; & moraliter hęc verba exponendo, ad Ecclesiæ præsules accommodari possunt, & interdiu ouium curæ inuigilent, noctu orationibus vacent, sic enim stabunt iugiter per diem super speculam Domini, si totam diem causis pauperum, & pastorali curæ assignauerint: totis verò noctibus stabunt super custodiam suam, si nocturnum tempus diuinis precibus & contemplationi aptissimum saluti, & custodiæ animæ suæ deputauerint. *etenim in die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius* Psal. 41.

7. *Amicus meus venit de via ad me*] Ex his verbis si coniungantur cum illis versus 7. sequentis, *& ille de intus respondens dicat: noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est &c.* non obscurè liquet hunc qui rogabat tres sibi panes mutuò dari, & orantis personam referebat, de publica via orasse: cum vero amicum quem rogabat intus fuisse clauso ostio, & in cubili. admirabitur sanè hoc aliquis, cum contra is, qui orat in cubiculo esse debeat, clauso super se ostio. Sic enim habes Matt. 6. 6 *cùm oraueris, intra in cubiculum tuum & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito; & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Etenim secretus locus, & à communi hominum consuetudine & tumultu segregātus maximè idoneus ad orandum est; est enim oratio dulcis animi quies; & quidam quasi somnus quo deperditas, ac collapsas vires recipit animus, qui tamen facili negocio interrumpitur, & perturbatur. Hinc est quod sponsus Cant. 2. 7. ait: *adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas, ceruosq; camporum.* verba sunt Christi, obsecror vos per Angelos vel sanctas animas: rectè enim ceruis & capreis comparantur ob celeritatem cursus in Deum, & dicuntur *camporum* propter libertatem, & latitudinem spiritus, *ne suscitetis neq; vigilare faciatis dilectam*, id est, ne orantem & contemplantem interpelletis, atq; adeò euigilare faciatis ad curas huius vitæ, quibus Sancti dormire videntur cœlestibus intenti. *Verecūdus est*, inquit Bernard *sponsus: secretum quærit locum ubi animam amplexatur, & exosculatur.* Sic Elias curru igneo rapiendus in cœlum solus esse curat, vt ostendat sanè nobis, quod si rapi volumus in cęlū igneo curru ardentis contēplationis, solos nos esse oportere: sic Christus sæpè solus orat, sic Moses solus montem Deum visurus conscendit, & ad interiora deserti minans gregem Deum videt in rubo Exhod. 34. & 3 Quomodo ergo inquiet aliquis hic nunc orans præter Domini consilium de media via amicum intra cubiculum manentem clauso super se ostio orat? quia videlicet, respondeo, vt pręclarè docuit Seneca, sic cum Deo agendum, vt hoc ageremus, si ab hominibus videremur: sic verò cum hominibus, quasi à Deo videaris; etenim ita omninò agendum est cū hominib⁹, ac si ante oculos nostros Deū cerneremus, quod quia nō faciebat ille, de quo Dauid Psal. 10. ait: *non est Deus in conspectu eius, proinde inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* Porrò cum Deo ita in loco abscondito & clauso nobis agendum est, ac si in via publica essemus omnium oculis expositi; & accidit interdum vt tam parum reuerenter cum Deo agamus, & talia ab illo postulemus vt vix ab alijs videri nec audiri æquo animo pateremur. Ergo & in cubiculo orandū est, & in locis publicis, videlicet vt & quieti vel collecti simus, & summa interim reuerentia cum Deo versemur; nec oratio nostra fiat in peccato, & dolentes dicamus aliquādo Deo: *quousq; irasceris super orationem serui tui?*

DIGRESSIO III.
MORALIS.

In illa verba v. 11 12. *Quis autem ex vobis patrem petit panem* &c.

Quid videlicet ista tria significent, panis, piscis, ouum, & de orationis difficultate & fortitudine.

HVNC locum egregiè Chrysologus accommodat ad Iudæos, de quibus Esaiæ 1. dixerat olim Deus; *filios genuī & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. venerat*, inquit, *filijs venerat panis de cœlo, qui dixit, ego sum panis qui de cœlo descendi, sed Iudæis est conuersus in lapidem offensionis, & petram scandali, dicente Domino; ecce ponam in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: quare petram? quia mordere petram, non panem à patre quærere gestiebāt; circumdederunt me, inquit canes multi; denique postea quam illi ex hominibus in canes probantur esse conuersi, cœlestis illis in petram conuersus est panis: non dantis vitio, sed accipientis nequitia, qui illos non reficeret, sed necaret. Erat, & piscis Christus Iordanis leuatus ex alueo, qui carbonibus impositus passionum, post resurrectionem suis, id est, discipulis escam præbuit tunc vitalem: sed Iudæis in serpentem piscis iste commutatur, dicente Domino, sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportuit filium hominis. Iudæus in serpente videbat Christum, quia impius oculus Deum videre non potest: non potest videre pietatem: dixit & tertiam similitudinem. Num si petierit ouū, porriget illi scorpionem? Consuetum est, & sollemne semper paruulos ouum petere, & parentes ouum pusillis petentibus nō negare: sed quia Christus venerat congregare, sicut gallina pullos suos, ouum protulit verbi, per quod Ecclesiæ germina sancta nutrirentur: sed quia Iudæus per inuidiam effundere magis, quàm sumere ouum id volebat, reperit ibidem scorpionem: vt iuxta Apostolum Rom. 7. mandatum quod erat illis in vitam, hoc illis esset ad mortem. In commendationem pietatis tria Dominus protulit, & demonstrauit exempla, vt tribus testimonijs, sicut tribus testibus, & pios ad fidem sui amoris animaret: & confutaret impios, non patris sed suo vitio, charitatis gratiam non cæpisse.* Sic ille. 1.

Quæ conuenire etiam possunt Christianis, & fidelibus non bonis; istis enim Christus, qui est panis, qui de cœlo descendit, conuertitur in lapidem offensionis & petram scandali. Idem etiam CHRISTVS piscis similitudinem gerens, in serpentem eisdem commutatur; denique ouum cœlestis illius gallinæ, quæ congregari vellet pullos suos sub alis, hoc est, verbum eius, 2.

vel spem cœlestium bonorum, quam ille de cœlo secum attulit. Istis eisdem frigidis & improbis Christianis transit in Scorpionē, qui eos pungat & interimat, idque ipsorum vitio non Christi.

3. Aliter Sanctus Augustinus hæc tria exposuit sermone vigesimonono de verbis Domini: *tria ergo ista consideremus, ne fortè ibi sint illa tria; fides, spes, charitas, maior autem horum est charitas. Pone ergo tria, panem, piscem, ouum, maior horum panis: ideo panem benè intelligimus in his tribus charitatem: propterea pani lapidem opposuit, quia duritia contraria est charitati: piscem fidem intelligamus; dixit quidam sanctus, & nos dicere delectat, piscis bonus pia est fides. Viuit in fluctibus, nec frangitur aut soluitur fluctibus: viuit inter tentationes tempestatesque huius sæculi pia fides, sæuit mundus, & integra est. Tantum contrarium fidei serpentem illum obserua: timeo, inquit Apostolus 2. Corinthiorum 11.13. Ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua, sic & vestri sensus corrumpantur à castitate, quæ est in Christo, id est, quæ in fide Christi. habitare enim, inquit, Christum per fidem in cordibus vestris Ephes. 3. diabolus ergo non corrumpat fidem, nec deuoret piscem.*

4. *Restat fides quæ ouo comparatur: spes enim nondum peruenit ad rem, & ouum est aliquid, sed nondum est pullus: spes ergo ad hoc nos hortatur, vt præsentia contemnamus, futura exspectemus: & ea quæ retro sunt obliuiscentes cum Apostolo in anteriora extendamur Philippens. 3. Vnum autem quæ retro oblitus, in ea, quæ ante sunt extensus, secundùm intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis in Christo Iesu. nihil ergo tam inimicum spei, quàm retro respicere, id est, in eis rebus quæ præterlabuntur & transeunt spem ponere: sed in his quæ nondum data sunt, sed danda, quando numquam transibunt, non sperare. Quando autem scatet tentationibus mundus, velut pluuia Sodomæ sulphurea, metuendum est exemplum vxoris Loth: retro enim respexit, & vbi respexit ibi remansit. in salem conuersa est, vt prudentes condiret exemplo. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus: ouum est, & nondum pullus est, & testudine tectum est, non videtur quia operitur; cum patientia expectetur, ferueſcat, vt viueſcat; ouo tuo scorpium time, vide quia de cauda percutit, quam retro habet. Non ergo scorpius perimat ouum tuum, mundus iste spem tuam, nos ouum nostrum sub alis illius ponamus Euangelicæ gallinæ, quæ clamat: Hierusalem, Hierusalem &cæt. illa enim gallina diuina sapientia est, sed assumpsit carnem vt pullis congrueret, ouum ergo nostrum, id est spem nostram sub alis ipsius gallinæ ponamus. Animaduertistis fortè, quomodo gallina concidat scorpionem. Vtinam ergo & illos blasphemantes in terra reptantes, de cauernis prodeuntes, & malè pungentes, illa gallina concidat, & deuoret, in corpus suum traijciat, & in ouum vertat.* Hæc Sanctus August.

5. *Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis*] Fortes nos ac robustos, perseuerantesque in petendo debere esse docet hic Dominus. hanc ego fortitudinem oranti pernecessariam, quia video similitudine vituli significari in Scripturis, ideo hanc similitudinem explicabo, qua tamen non modò fortitudo, sed aliæ etiam quędam orationis proprietates constabunt; sumitur ea similitudo ex vlt. cap. Ose. v.3. *reddemus vitulos labiorum nostrorū*, cui & illud Apost. respondet vlt. ad Hebr. v.15. *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius*, certè aptissimè vitulus labiorum ipsa est oratio. Notat Guilie. Parisi. c. 40. de Rhetorica diuina, quinque ad orationem maximè facientia inesse vitulo; est enim in eo intimum medulla, sunt carnes, sunt ossa, est pinguedo, denique pellis; est ergo in oratione loco medullæ orantis pietas, & intentio, & vehemens desiderium obtinendi, quæ Deo sunt placita, qua de re satis dictum est th. 3. quanto autem feruentior erit eiusmodi intentio, ac desiderium, tanto fuerit medullata magis oratio, & ossa eius medulla piguiori referta, vt Guiliel. ait.

Fortis & perseuerans sit orans oportet.

6. Porrò loco ossium in oratione fortitudo est, qua defendi, ac fulciri eget oratio: est verò multiplex eiusmodi fortitudo orationi necessaria, nam primū quia difficillimum est muscas irruentium cogitationum ab oratione abigere, eamq; ab impedimentis omnibus purā, tutamq; reddere, ac conseruare, ideò opus est robore contra tædiū prolixitatis, quo victi quidā vix inchoatam orationē intermittunt. Est, & aliud fortitudinis genus necessariū, cùm non statim conceditur quod petitur; differt enim Deus interdū dare quod postulatur ipsa dilatione cor præparans, & aptans ad recipiendū, vt Aug. ait in Ps. 118. 20. *concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.* vt impleas saccum, distēdis illum; atq; dilatas, vt capaciorē efficias, ita Deus dum cor tuū implere desiderat, discindit illud, atq; dilatat longo desiderio, vt tanto illud capacius efficiat eius, quod petitur, boni; & hæc fortitudo longanimitas vocatur. Est & tertium fortitudinis genus contra iram quandam, & impatientem animi motum, quo multi adeò exagitantur, & deficiunt, vt vix ad orandum prostrati, quasi vi quadam repulsi confestim inde resiliant, quod videlicet gratia orationis, & spiritus deuotionis non statim eis tribuatur, sic se excusantes: quid facerē hic aridus, & frigidus corde duro, & gratia deuotionis vacuo? Hi proculdubio ignorare videntur orationē, & deuotionem dona esse gratis à Deo homini concessa, & vt hoc ipsum addiscant, non statim eam cùm volunt obtinent, idcircò vt ea petere, & magis, ac magis cupere discant, & assuescant: quam verò difficilè obtineatur, ipsa nos docet experientia. *quasi enim præda quadam*, inquit Parisien. *gratia orationis, & deuotionis rapitur à Deo, & de medio irruentium cogitationum, & duritia cordis, quadam vi rapitur: nam vt dicit Seneca vi datum prædam putato: improbitate igitur, & importunitate vult à se eripi gratiam orationis, & deuotionis misericors Deus, vt obtenta gratior, & charior habeatur, iuxta illud: Gratior est fructus, quem spes produxit edit.* Est & quarta orationis fortitudo, & est quasi grauitas quædam contra leuitatem cordis, quæ ita inest quibusdam stultis, & imperitis, vt non permittat eos illa diutius vti; cogit enim illos vt à precando surgant, cùm esset potissimum in oratione immorandum, & insistendum, quando videlicet datur eis orationis gratia lachrymis irrigua, suaui deuotione redundans,

& cum

& cum tot, tantisque bonis diu vti fruique deberent, ingrati, & impatientes, & indigni tanta spiritus munificentia statim orationem intercipiunt, ac quidnam hoc quæso aliud est, quàm silentium imponere, & vocem interrumpere aduocati illius eloquentissimi, ac potentissimi, spiritus, inquam, sancti, qui *pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus*, quanta rogo stultitia est, & insania, tunc à petendo cessare, cùm promptum habes, ac facilem, qui te audiat. Hæc ergo sunt vituli nostri ossa, quæ medullam piæ intentionis, ac orationis continent, fortiterque tuentur.

7. Porrò carnes huius vituli intellectus sunt, & cogitationes eorum, quæ etiam interdum verbis orationis significantur, vel calidis etiam affectibus exprimuntur; pinguedo carnium huiusmodi deuotio est, nec obstat quo minus verum sit id, quod habet Gregorius, inquit Parisiensis, super verbum illud Psalmi: *holocaustum tuum pingue fiat*, videlicet tunc holocaustum pingue fieri, cùm bonum opus, quod agitur, etiam lachrymis irrigatur. Lachrymæ namque non deuotio ipsa sunt, sed ex deuotione profluunt.

Postremò pellis huius vituli ipsa solertia ac diligentia est, & studium beneuiuendi simul cum oratione iungenda; hæc enim tamquam pellis orationis spiritum custodiunt, ne disperdatur, & quasi in inanem quemdam halitum resoluatur; vel certè pellis est dum quis deuotionis spiritum, & orationis feruorem abscondit, ne per inanem gloriam stultus amittat. Hunc ergo vitulum tamquam holocaustum medullatum Deo quotidiè diligenter offeramus.

DIGRESSIO IV.
MORALIS.
Quod oratio lucta quædam sit.

1. *Orans cum Deo luctatur.* HAc de re quædam diximus superius cap. 2 digressione 2. numero 1. 2. 3. nunc alia adijciam.

Adeò fortis esse debet oratio, vt audeat cum potentissimo Deo luctari, nec ante cessare debeat, quam ipsum omnipotentem quodammodo vincat Genes. 32. in huius rei significationem legimus Iacob luctatum esse cum Angelo, & ea lucta illo inferiorem fuisse indicat Scriptura: ita vt extorserit, si fas est dicere, benedictionem ab eo: porrò is verus Angelus fuit secundæ personæ sanctissimæ Trinitatis personam gerens: quomodo intelligendi sunt Sancti, Iustinus Martyr, dialog cum Triphone. Clemens Alexandr. libr. 1. pædagogi capite 7. Tertullianus, Ambrosius, Cyrillus, Cassianus, Diodorus, Sulpitius, & alij: non enim volunt ipsam secundam personam fuisse in assumpto corpore luctatorem illum; sed in typo tantùm, vnde versiculo vigesimooctauo narratur dixisse Angelus: *nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis* A *contra homines præualebis?* Nec silentio prætereundum est luctam hanc nocturnis tenebris factam esse vsque ad lucem; & secundùm literam ideo voluit Deus huc vsque luctam extendere, vt ipsa mora magis animus Iacob firmaretur. mysticè verò ostenditur nocturnum tempus aptius esse, & congruentius orationi, in qua homo cum Deo luctatur: Cuius rei duę sunt caussæ, quies, & solitudo; quies quidem, quia oratio cor liberum, & quietum requirit à cæteris impedimentis, & actibus, quod Salomonis exemplo didicimus Sapient. 8. 21. *adij Dominum & deprecatus sum illum, & dixi totis præcordijs meis*, quid verò dixerit, declarat cap. 9. 4 *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam*; huius autem Pater Dauid Psalm. 118. *clamaui*, inquit, *in toto corde meo, exaudi me Domine*: etenim, vt victor in hac lucta cum Deo sis, &
B compos voti fias, colligendæ tibi sunt omnes animi tui vires, quia cum fortissimo DEO pugnandum est; proinde non modò quies quærenda est, sed etiam solitudo cęteris exclusis omnibus, quæ impediunt, sic Matth. 6. docet nos Dominus orare in abscondito, & clauso cubiculo, ne corda nostra, vel inanis gloria, vel quæ circumstant, nos ad se rapiant, & nos nobis excutiant: nihil quippè nobis facilius excutitur, quam nos ipsi, nihil reliquit nos libentius vel aduersatur magis quàm cor nostrum.

Cùm ergo oratio lucta sit, quæ cum DEO committitur, scire oportet cum Deo luctaturum luctatorum etiam artem & industriam, ne imparati accedamus; est autem triplex peritia, vel luctantium astutia ex Guiliel. Paris. c. 52. de Rhetorica. 2. *Luctatoris artes orationi applicantur.*

C Primùm ergo solent qui luctantur supra humeros suos aduersarios attollere, sic enim facile est illis postea illos vincere; quod faciunt deprimendo, ac submittendo sese initio pugnæ: dum enim seipsum aduersario subijcit, apprehensum supra se extollit, ac tandem superat. Hoc eodem artificio semper vtendum est in lucta ista cum Deo: propterea enim scriptum est: *humiliamini sub potenti manu Dei.* Hac arte vsus est rex Achaz, vbi audiuit per Prophetam, quod comminatus esset illi Deus demissurum se esse posteriora eius, nec relicturum de stirpe eius mingentem ad parietem; humiliauit se coram Deo, & hac arte, si fas est dicere, in orationis lucta vicit quodammodo Dominum; ita vt dixerit Dominus: *quia humiliatus est in conspectu meo Rex* 1. *Aduersarios supra humeros tollere.*
D *Achaz, non inducam malum hoc, quod locutus sum contra Achaz in diebus suis.* itaque qui sentit aduersus se propter delicta, quæ commisit, iratum Deum vltionem parare, prosternat sese intimo animi sensu, & cum omni submissione subijciat, & accuset se in oratione, Deumque iustum, ac sanctum clamet, alijsque titulis extollat, ita enim fiet, vt inuincibilem superet, & iustam iram DEI frangat.

Nec sanè melior, ac tutior via est subijciẽdi, hoc est, placandi nobis Deum, quã si submisſè, ac demisſè de nobis sentiamus nosq; corã illo seriò demittamus, & deprimamus: ita illum nobis obediẽtẽ quodãmodo fore experiemur. 3.

Nam

Nam vt Guilielmus ait, efficitur Deus omnipotens obediens obedientibus sibi, sicut scriptum est de Iosue: *steterunt Sol & Luna, obediente Deo voci hominis*. Hoc est ergo primum oratoris artificium, quo in orationis lucta cum Deo vtitur.

4. 2. Eosdem supplantare.

Alterum artificium luctatorum est supplãtatio cum interiecto pede, vel extracto eo lapide, vel ligno, cui aduersarij luctantis pes innititur; hac astutia ad terram deijcitur; igitur vbi animaduerteris vitijs tuis, ac peccatis inniti Deum, & propterea aduersari tibi, & mortem suppliciumque æternum minari, hac vtere arte, qua nulla hac in parte præstantior; subtrahe peccata, eaque diijce, vt non habeat Deus, qui tecum luctatur, vbi pedem suum quodammodo figat; dole fusis lacrymis, ac seriò, peccasse te contra Dominum tuum, nec ab oratione prius surgas, quam peccata subtrahas, quibus ille innititur, vt te castiget, & aduersetur tibi; quibus subtractis, concidet illico omnis Dei ira, iustusque furor, qui contra te meritò exarserat: ipsa enim vitia nostra, & peccata sunt quasi fulcimentum quoddam, cui soli innititur Devs cum aduersatur nobis, & iustam vltionem intentat.

5. 3. Aduersarios defatigare.

Est & tertium astutiæ genus, luctatoribus non minus solenne, ipsa nimirum aduersarij defatigatio; qui enim agiles sunt, & expediti corpore contra corpulentos, & corpore obesos hac arte vti solent: Deus quidem nostris vocibus, & orationibus delassari, ac defatigari nulla ratione potest, vult tamen vt ita perseueranter, ac frequenter oremus, ita instemus, ita illum vrgeamus, vt si lassitudinis capax, & defatigationis esset, delassaretur, nimirum, hoc est, quod ille toties repetit: *quærite, & inuenietis, petite, & dabitur vobis, pulsate, & aperietur vobis*, & de amico, *si ille perseuerauerit pulsans: dico vobis, & si non dabit illi surgens eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius dabit illi quotquot habet necessarios*.

6. 4. Pes orantis vbi defigendus.

Præter autem hoc triplex artificij inter luctandum genus, non indiligenter obseruandum est oratori, vt inter luctandum, hoc est, inter orandum circumspiciat, vbi pedem figat, quo nitatur fulcimento, quo se sustineat adminiculo, ne fortè corruat: hoc declarat eleganter eodem loco Guilhelmus: *cauendum est tibi*, inquit, *in lucta ista, ne debili, aut fragili fundamento nitaris, quod ille proculdubio facit, qui de meritis suis confidit, & tanquam sibi debita petit in oratione dona Dei. Et hic est indubitanter pes superbiæ, de quo petebat Dauid dicens, non veniat mihi pes superbiæ* Psalm. 35. 12. *quo pede nullus fragilior, aut infirmior inueniri potest; si vis ergo stare in lucta ista innitere Domino, confide in ipso* Psalm. 34. *quia qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur qui habitat in Ierusalem*. ad hanc fiduciam in petitionibus præsertim nostris, & orationibus tenendam hortatur nos Diuus Petrus epist. 2. capite 5. 7. *omnem sollicitudinem vestram proijcientem in eum, quoniam ipsi cura est de vobis*.

7. Orantes Deo arma detrahere debent vt orando vincant.

Cæterùm quoniam docet etiam Scriptura, quibusnam armis instructus Deus aduersus peccatores pugnat, oportet eum, qui orat, ac

A cum illo luctatur, vt ea arma auferat, & spolia, vt sic dixerim, detrahat. Sunt autem arma Sap. 5. 19. 20. 21. expressa: *induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum: sumet scutum inexpugnabile æquitatem: acuet duram iram in lanceam*. In hac ergo lucta orantis cum Deo, primùm curare debet qui orat, vt duram illam lanceam, hoc est, iram Dei frangat, ac quantum fieri potest imminuat: faciet autem hoc si seruet quod Prouerb. 15. 1. monet Sapiẽs: *responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem*, & verè quod mollius responsum excogitari potest contra duram iram Dei, quàm reatus proprij confessio, quàm iustæ contra se vindictæ comminatio, & æternæ pœnæ commeritæ agnitio? qui autem ita verè, & sincerè se gesserit, diuinam proculdubio confringet iram, & peccati veniam obtinebit; hac enim obtenta nihil est, quod diuinam hanc vltionis lanceam peccator pertimescat, si in accepta iustitia perseueret.

B

Porrò quoniam pro thorace iustitiam induit Deus, si eidem eiusmodi arma auferre cupis, ne contra te aliquid iustè moliatur, indue teipsum lorica iustitiæ, & inter orandum peccatorum tuorum pœnitudine tangaris; etenim nihil habet iustitia Dei, quod aduersus iustos, vel eiusmodi peccatores efficiat. Tertium armorum genus, quod accipit Deus cõtra peccatores, galea est, hoc est, iudicium certum; tu ergo dijudica teipsum iudicio recto: testare aduersum te iniquitatem tuam dum oras, & sententiam contra teipsum pronuntia, & diuinam galeam detraxisti, ne mali aliquid inde tibi accidat, quod Apostolus non obscurè significat 1. Cor. 11. 31. *quod si nosmetipsos dijudicaremus, non vtique iudicaremur*. Postremò pia æquitas scutum est inexpugnabile Dei, istud etiã auferes, si deponas iniquitates tuas, & à te procul abijcias; etenim æquitas Dei contra iniquitatem stat, quam si deijcias, & à te longius amoueas non poterit Deus scutum suum contra te obtendere, vel opponere, sed de his hactenus. 8.

C

DIGRESSIO V. MORALIS.

Quod oratio nuntius sit ad Deum missus.

D HANC comparationem orationis cũ nuncio pluribus prosequitur idem Guiliel c. 38. quam ego breuiter attingam; est ergo oratio veluti quidam nuncius, qui ad Deũ mittitur, ipsum adit, ad ipsum intrat intra secretum cubiculum palatij sui; *intret*, inquit Dauid, *oratio mea in conspectu tuo Domine*. Ibi Aug. *Mira*, inquit, *virtus orationis, quæ illuc intrat ad Deum quo caro peruenire nequit*. quod manifestissimè docemur illis Ecclesiast. verbis cap. 35. 21. *oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur*, id est, quiescet: *& non discedet donec altissimus aspiciat*. videamus igitur quæ sint boni nuncij proprietates, vt iisdem orationem nostram ornatam ad Deum ad cœlestem curiam transmittamus. 1. Collatio orationis cũ nuncio.

2. Nuncij proprietates orationi applicantur, quarum 1. agilitas.

Prima igitur est agilitas quædam nuncij: nam quis obsecro est ita mentis inops, vt ad remotissimas regiones eum dirigat nuncium, qui non valeat incedere? huic similes multi sunt, qui sub ipsum precandi initium statim defatigantur, ac deficiunt, & ab orando cessant, ipsum orandi laborem, velut onus grauissimum à se proijcientes. Quod si quis roget, vnde in nobis hæc innascatur orandi infirmitas, & tanta debilitas, cùm tamen integrum diem cum amicis colloquendo non defatigemur, sermonibus etiam otiosis, & noxijs tempus terentes? in promptu responsio est; nam quemadmodum cùm quis in excelsum montem ascendere conatur, multum laborat propter corporum nostrorum pondus nos deprimens; ita oratio, per quam ascendimus ad altissimum Deum (est enim oratio ascensus mentis in Deum) propter originariæ corruptionis grauitatem deorsum semper nos proterentem, & conculcantem, defatigat hominem, deijcit, & quasi prosternit; cæterùm per assuetudinem & laborem quotidianum, quem quis orando assumit, lenitur sensim hæc grauitas, & imbecillitas; & tandem qui prius erat grauis, & quasi intolerabilis labor, in dulcem, & suauem vertitur quietem.

3. 2. Ornatus vestium.

Iterum altera proprietas nuncij est, præsertim qui ad grauiora negocia tractanda mittitur ad regum curias, vt ornatis vestibus, & digno apparatu cohonestetur: nam qui minus splendidis, & decoris indumentis reges adeunt, contemnuntur non ab ipsis dumtaxat regibus, sed ab aulicis quoque; nec censetur is, qui sic mittitur ad magna, vel ardua negocia expedienda directus; neglexisse siquidem, ac parum curasse eiusmodi caussas, & negocia reputatur, qui talem transmisit nuncium: alioquin ea si curæ illi fuissent, non pauperem, vel pannosum, sed diuitem, ac splendidum transmisisset nuncium ad ea gerenda: porrò præcipuus orationis ornatus recta intentione, attentione constanti, sanctis cogitationibus, accensisque desiderijs obtinendi id quod petitur ad maiorem Dei gloriam, & suam proximiq; vtilitatem continetur.

4. 3. Cautela ne in via spolietur vel occidatur.

Verùm tertiò cauendum est diligenter eiusmodi nuncio ne à prædonibus spolietur in via, vel etiam quod peius est, interficiatur: & habet oratio suos etiam latrones, qui illi insidias tendant, ac bonis omnibus priuare, eamque inanem, & vacuam reddere, vel etiam extinguere conentur. Sunt autem hi prędones improbæ cogitationes, quæ se orationis tempore ingerunt, eamque lachrymis pijs, sanctis desiderijs, & cogitationibus, denique attentione spoliant, ipsamque suauitatem vnguenti surripiunt, & tantùm non per vim rapiunt. Istis ergo obsistendum est fortiter, & perseueranter; & verò accidit nonnumquam (proh scelus) vt accedat aliquis oraturus ad templum, & ante sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum genibus innixus huc, illuc iactet oculos, & in mulierem aliquam incidat, cuius aspectu captus orationem cogitatione, atque impudico consensu interimat, & extinguat prorsus. Itaque cùm ad precandum accedimus diligenter curandum est, vt nuncium istum, orationem dico, tutum, securumque dirigamus ad Deum: accuratè videntes, ne quid sinistri ipso in itinere, & orandi decursu patiatur. Etenim orationes nostras mirum quantoperè satanas totis astutiæ suæ conatibus impedire, & in nihilum redigere omninò conetur; quia nimirum salutis nostræ caussam, & operam implacabili semper odio persequitur; & hoc est quod petebat Dauid: cùm sic orabat Psalmo centesimoquarto: *dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.*

Est & quarta proprietas nuncij, vt sit maximè diligens, ac sollicitus in conficiendis negotijs, quia nihil hac in parte periculosius est, quàm negligenter præsertim vitæ, ac salutis caussam tractare, qua in re videndum est, ne nuncius, qui certum aliquem dirigitur in locum per diuersa loca curiosus vagetur, & otiosus discurrat, quod tunc nos quoque facimus, cùm inter orandum multitudine, ac varietate cogitationum huc, illuc distrahimur: eiusmodi oratio nihil ad nos referet emolumenti, nec coram iustissimo iudice caussam nostram expediet. 5. 4. In cōficiēdis negocijs sollicitudo.

Item quintò nuncius, vt laude dignus sit, non tantùm apud iudicem regemve instare debet, verum etiam assessores iudicis vrgere; denique omnes instigare, & sollicitare, qui iuuare caussam, pro qua mittitur, possunt, quod tunc facit, qui orat, cùm sanctos aduocatos adhibet apud Deum, eos præsertim, qui plurimum apud ipsum valent; supra quos omnes est Beatissima semper DEI Mater MARIA; hinc enim maximam concipit homo spem, ac fiduciam certam vtiliter expediendi, quæ ad animæ suæ salutem pertinent. 6. 5. Iudicis assessorumque eius exoratio.

Videre sextò etiam diligenter debet nuncius ne fortè in curia aduersarios habeat, qui sibi contradicant, & cæptum caussæ cursū impediant. heu quot sunt, qui nobis orantibus, & veniam, & gratiam, & gloriam petentibus aduersantur! inter hos præcipui aduersarij sunt, qui nobis contradicant, ipsa vitia nostra, quib. premimur; hinc Gen. 18. ait Deus, *clamor Sodomorum ascendit ad me,* quin etiā sancti, quos sępè offendimus, vel persequendo, vel iniurijs, ac contumelijs afficiendo, vel eorum templa, & iura violādo nobis aduersātur. hi. n. cōtra suos contemptores se continenter opponunt, dicētes: *vindica Domine sanguinē nostrum.* Deniq; aduersarij sunt dæmones ipsi; sic. n. Apo. 12. de satana legimus; *proiectus est accusator fratrū nostrorū, qui accusabat eos die ac nocte.* Itaq; curandum nobis est, vt quantū possumus contra vitia nostra clamemus, & ea corrigamus, imò ēt interficiamus, ne orationes nostras imposterū impediant; sanctos verò placemus, & dignis obsequijs amicos reddamus; deniq; cōtra dæmones acriter nos armemus, & humilitatis clypeo ac magna in Deū fiducia ita debilitemus, vt cōtra nos ne mutire quidē audeant, ita oratio nostra his sublatis impedimētis, quod à Deo postulat, obtinebit, & nos voti cōpotes efficiet. 7 6. Aduersariorum caussæ exterminatio.

Octauò imprimis requiritur in nuncio, ne impedimento aliquo teneatur, quo fiat, vt in cubiculum, vel concilium regis non admitta- 8. 7. Impedimentorum ex juvo.

mittatur, ad quem properat, nec audiatur; etenim ei qui anathemate percuſſus eſt, interdicitur ne coram iudice cauſſas agere poſſit, vel iudicio contendere cum aliquo, vel etiam ſua repetere, repelletur enim illico: talis eſt eorum oratio, qui pauperum, & inopum, ac miſerorum commiſeratione nulla tanguntur, de quibus Prouerbiorum 28.9. *qui declinat aures ſuas, ne audiat legem oratio eius erit execrabilis.* Nec abſimilis eſt illorum precatio, apud quos nullo loco ſunt mandata Dei, quod ea ſeruare contemnant, de quibus Dauid: *maledicti*, inquit, *qui declinant à mandatis tuis*, quia nimirum ne ea quidem audire ferunt. eiuſmodi ſanè horum hominum oratio à Deo non auditur, ſed repellitur ſtatim, quaſi quiddam cui ſatis interdictum ſit.

9. Adhæc timendum eſt, ne qui orat nuncium mittat inſipientẽ .i. orationem fundat ſtultam, ac fatuã: fatuus enim, ac ſtultus nuncius eſt, qui minimè petenda petit; huic ſimilis eſt, inquit Beatus Auguſtinus, qui à Deo poſtulat, vt inimicum ſuum occidat: nam quæ maior ſtultitia eſſe poteſt, quam vt quis ſe ipſe iudicem inimici faciat; DEVM verò tortorem, ac quaſi carnificem efficiat ſuum? iudicis enim partes vſurpat, dum inimicum morte dignum cenſet, & in eum quaſi mortis ſententiam pronuntiat; qua in re nemo eſt, qui non videt, quanta appareat inſania. Idem dici poteſt de ſtultitia eo ũ, qui à Deo vilia, & terrena tantùm petunt, & quæ ſæpè, ſi concederentur, poſtulantibus perniciem, certumq́ue interitum afferrent. Porrò qui ſic orat, atque adeò talem nuncium ad Deũ dirigit, comparatur à ſapiente homini pedibus claudo, & iniquitatem bibenti Prou. 26.6. *claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum*, quaſi dicat, imprudens eſt iſte, qui tali vtitur nuncio, propterea quod negotium per infelicem ſucceſſum quodammodo claudicat, & culpa ipſi eius auctori meritò imputatur.

10. ...uerſitas ...ationis re... canda pe... ...itus.

Eſt, & illud in nuncio valdè reprehendendũ, ſi ſibi contradicat, quæ ſumma ordinis peruerſitas eſt. Eſt autem illa maximè propria, & cõgruens orationi rectitudo, vt qui orat ad eum porrigat manum, ad quem dirigit ſermonem, vt inde capiat quod petit; quod faciunt qui ſtipem inter nos mendicant. manu enim, & voce, ac toto corpore conuerſo in eum intendunt, à quo beneficium efflagitant; iam verò non ignoramus manum in eam partem extendi ſolere, in quam tendit & operatio: ſimiliter & faciem: qui ergo tantùm opera diaboli facit, ad eum proculdubio protenſam extendit manum, eamq́ue ab eo poſtulat impleri, cùm illam ad illum porrigat. hinc ergo fit eiuſmodi hominem peruersè agere, ac ſibi ipſi contrarium eſſe, qui voce à Deo beneficium petit, manu verò à diabolo; qua peruerſitate quid ſanè intolerabilius æſtimari poteſt? Accedit & alia peruerſitas, quod eiuſmodi homo DEVM alloquens faciem, corpuſq́ue totum ad dæmonem, & vitia conuerſa habet, humeris verò, ac dorſo DEVM deſpicit potiùs, quàm aſpicit: an non talis tibi videtur eſſe, qui cùm Deum orat, non tamen interim praua opera relinquit? ſimilis eſt & huic ille, qui ante Deum poſitus

A nihil minus cogitat, quàm Deum; ſed præſens corpore, mente peregrinatur ad ea, quæ appetitus ſuggerit, & peruerſa rerum terrenarum libido ſuadet.

Poſtremò nullo modo in nuncio tolerandum eſt vitium vocis, & loquelæ defectus; qualis eſt ea oratio, quæ deſiderio cæleſtium bonorum vacua eſt, & deuotionis affectu deſtituta. Vox enim orationis, & loquela, deſiderium eſt. mutam ergo oportet eſſe eam precationem, quæ hac voce caret; & verò etiam in deſiderando debilitas, & infirmitas, raucedo quædam vocis orationis eſt; ſi igitur incredibilis ſtultitiæ eſt nuncium mutum, ac raucũ, ac ſine voce ad præpotẽtis alicuius regis curiam dirigi pro maximis, & ampliſſimis negocijs conficiendis; multò certè maiorem cogita inſaniam eſſe ad cæleſtem curiam eiuſmodi mutam, & raucam orationem tranſmittere. Hæc hactenus de oratione. B

11. Oratio loquelæ defectû refugiat neceſſe eſt.

CAPVT XXIV.

DOMINVS AD PRANDIVM VOCATVS REPREHENDIT PRAEposteram Phariſæorum munditiam.

C. 11. 37.

C

V. 1. *T cùm loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe, & ingreſſus recubuit.*

2. *Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium.*

3. *Et ait Dominus ad illum: Nam vos Phariſæi, quod deforis eſt calicis, & catini mundatis, quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina, & iniquitate.*

4. *Stulti, nonne qui fecit quod deforis eſt, etiam id, quod intus eſt fecit?*

D

5. *Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.*

6. *Sed væ vobis Phariſæis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium, & charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.*

7. *Væ vobis Phariſæis qui diligitis primas cathedras in Synagogis, & ſalutationes in foro.*

8. *Væ vobis, quia eſtis vt monumenta, quæ non apparent; & homines ambulãtes ſupra, neſciunt.*

[illegible] *Respondens autem quidam ex Legisperitis ait illi: Magister [illegible] et nobis contumeliam [illegible].*

10. *[illegible] ait: Et vobis Legisperitis væ: quia [illegible] homines oneribus, quæ portare non possunt, & ipsi uno digito vestro non [illegible].*

11. *Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum, Patres autem vestri occiderunt illos.*

12. *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.*

13. *Propterea & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur.*

14. *Vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi, à generatione ista. à sanguine Abel, vsque ad sanguinem Zachariæ qui periyt inter altare & ædem. Ita dico vobis requiretur ab hac generatione.*

15. *Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos, qui introibant, prohibuistis.*

16. *Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi, & Legisperiti grauiter insistere, & os eius opprimere de multis.*

17. *Insidiantes ei, & quærentes aliquid de ore eius, vt accusarent eum.*

SCHOLIA

1. ET cum loqueretur] Græcè [illegible], sensus est, cum autem esset loquutus, neque enim interrupisse credendus est loquentis sermonem Augustinus lib. 2. de consen. Euang. c. 39. *terminato,* inquit, *isto sermone, in aliud pergit Lucas, in quo vtrum ordinem rerum gestarum seruauerit, incertum est. Ita enim connectit; & cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se. Non autem ait: cum hæc loqueretur: sed cum loqueretur. Nam si dixisset; cum hæc loqueretur, necessitas [illegible] intelligere, hoc ordine non tantum à se [illegible], verum & à Domino gesta.* Hæc Aug. [illegible] hanc historiam non [illegible] sequi [illegible] postea, [illegible] proxime hoc eodem cap. narrauerat Luc. Propterea ea nos tanquam hic non [illegible] retincimus in cap. [illegible] lib. [illegible] de Luc. vbi quæ hic omisimus, a nobis ex[illegible] sunt.

[illegible] Ordo ordi[illegible]

2. *Rogauit illum quidam Pharisæus*] [illegible] quantum col[illegible] et ex [illegible] non sincero animo, in[illegible] hæc Pharisæi facta est. Titus in Luc. c. 11. reddit rationem cur Dominus apud Pharisæum ad prandium inuitatus non recusarit accedere: *cum Pharisæi [illegible], malitia simul, & mundia [illegible], homines [illegible] & fastu pleni essent, cur Christus Deus, & Dominus noster ab vno ex eorum [illegible] prandium [illegible] recepit, sed in domum [illegible] [illegible]*

A [illegible] docere, [illegible] in spiritu [illegible] institutione [illegible].

[illegible] Idem est [illegible] ac loris [illegible] la [illegible] maccenitus [illegible]

[illegible] baptiza [illegible]] [illegible] id est, quæ [illegible] baptizatus] [illegible] care, [illegible] fuerat [illegible] Christi [illegible] bit, perpe[illegible] baptis[illegible], non sine causa, [illegible] Iudæi [illegible] Græcanicum modum [illegible], & [illegible] & Christi baptismus [illegible], quia [illegible] cæremoniæ [illegible] lotiones [illegible] c. 1. sch. n. 15. *Quam non*] Græcè, [illegible] additur πρῶτον, prius.

3. *Et ait Dominus ad illum*] [illegible] atque responderit [illegible] Deo qui fecit [illegible] ipse intelligit & scrutatores [illegible]. *Nunc vos Pharisæi*] [illegible] n per [illegible] admodum, [illegible] eis, [illegible] vestras [illegible] & quod est [illegible] poritur cilis. [illegible] *nunc,* [illegible] hic teneatur. Bar[illegible] & simplicius explicari pot[illegible]. *Nunc* hoc est, hoc tempore vos Pharisæi multas obseruatis ablutiones externas, quas olim patres vestri non obseruabant, saltem non tanta curiositate, & superstitione: internam vero animi puritatem [illegible]is. Cum Caietano & Toleto Lucas [illegible] in Luc. v. 39. [illegible] hic positam, vt [illegible] sentis sermonis [illegible] lus, iam opp[illegible] ac iam, videlicet [illegible] religionis & [illegible] probantur, præsertim [illegible].

Quod de foris est [illegible] mester Dominum [illegible] disse, quod vide[illegible] in [illegible] prandio, [illegible] & Marcum [illegible]

[illegible] in[illegible] [illegible] sunt [illegible] landa sunt

apud Matthæum [illegible] neque tamen vmquam [illegible] ditatem abluendi se ante prandium, vel etiam consuetudinem redarguit [illegible] pertinet enim ad bonos mores, & laudabilis est: sed nimium hac in re Pharisæorum curiositatem, & [illegible] tantum animæ incuriam non sine [illegible] tur; vide quæ de his scripsimus [illegible] cidation capite [illegible] præsertim annotat[illegible] ad [illegible]

Calicis] [illegible]

Catini] [illegible] seu paropsidis, vt Matthæus [illegible] tat, [illegible] est enim patina, [illegible] cina, seu vas, in quo [illegible] & condimenta apponuntur mensis [illegible] (Paropsis quid & unde dicta.)

Deforis] [illegible] quod est extra [illegible] tam [illegible] & [illegible] *Quod autem intus est vestrum*] [illegible] potest [illegible] *vestrum*, referatur ad id quod intra calicem & catinum est; quasi dicat, potus & cibus vester plenus est rapina, & iniquitate; pronomen autem [illegible] quidam clarius referunt ad rapinam & iniquitatem, sic vertentes, *quod autem intus est vestrum plenum est rapina, & iniquitate.* Itaque opponit calicem [illegible] patinam tamquam id quod deforis est, [illegible] quæ intra ipsa continentur [illegible] his conferat [illegible] calix & catinum extra seu deforis [illegible] quamuis concauum etiam & superficiem cum illis accipias, hoc aūt dicit tacite [illegible] quæ ea quæ [illegible] bant, & bibebant per rapinam facta essent. Verum dicens hanc expositionem non stare cum simili reprehensione, apud Matthæum capite 23. & 25 sic legimus, *mundatis quod deforis est calicis, & paropsidis, intus autem pleni estis rapina*, vbi, *pleni estis*, refertur ad Pharisæos, non autem ad id quod intra calicem & paropsidem est, & per calicem & paropsidem videtur symbolicè intelligere externa, videlicet manus, pectus, brachia, facies, vtensilia, & res denique externas. Verum sunt qui aliter [illegible] loco cum *pleni estis*, reperitur in quibusdam libris, *pleni sunt*, quod latine diceremus *plena sunt*, calix scilicet & paropsis, & fauet textus Græcus [illegible] atque hoc modo rectè quadrat prior hæc expositio huius loci Lucæ cum verbis Matthæi capite 23. vers. 25. sed iuxta nostram, quam sequimur Matthæi versionem possunt ea verba *pleni estis*, eumdem sensum facere in hunc modum; intus autem pleni estis, subaudiendo cum Maldonato [illegible], id est, quantum ad [illegible] vel propter ea quæ intus sunt, hoc est, [illegible] acquisita pleni estis rapina & immunditia.

6. [illegible] sensus est, vt per verba illa: *quod autem intus est vestrum*] Intelligat Dominus interiora ipsorum, hoc est, internam animi faciem; vt sit sensus, *quod intus est vestrum*, hoc est, interiora vestra animi vestri, nobilior ac potior pars vestri sordida est, & rapina ac iniquitate [illegible] & hic sensus est commentor.

Verum tam prior quam posterior eodem conueniunt, quia non est dubitandum per hunc parabolicum sermonem reprehendi a Domino [illegible] nimiam curam abluendarum rerum externarum, [illegible] vero contemptum in [illegible] animi [illegible] hoc secundo mo[illegible] vt expositio simul conueniat [illegible] [illegible] aliquid est [illegible] apud Lucam et Matthæum hoc modo, quod [illegible] calicem & catinum [illegible] autem pleni sunt rapina, & iniquitate, hoc est, [illegible] tra vasa [illegible] quidquid [illegible] vestrum mundum [illegible] vero vestibus neglig[illegible] [illegible] exteriores pa[illegible] [illegible] internam [illegible] Do-

A [illegible] corpora [illegible] la mundi [illegible] rerum [illegible] que [illegible] [illegible] palam [illegible] [illegible] rem [illegible] [illegible] omnino [illegible] omnes [illegible] viri intus [illegible] quæ in [illegible] [illegible] perid quod [illegible]

Itaque per calicem & [illegible] [illegible] O [illegible] *& iniquitate*, habet Marcus *rapina & [illegible] ditia* videtur enim apud Matthæum [illegible] legisse [illegible] nunc legimus vel [illegible] nalitia vel [illegible] intemperantia [illegible] nim referet rapinam, & [illegible] [illegible] intemperantia respicit [illegible] tus, quasi notet illos [illegible] peranter vsurpare cibum [illegible]

B ad vtrumque pertinere [illegible] & [illegible] & intemperantiam, quasi [illegible] plena sunt rapina, & omni iniquitate, [illegible] apud DEVM immunditiæ meretur nomen.

Stulti nonne &c.] [illegible] hoc est, [illegible] tes, insipientes, ac [illegible] Græcè [illegible] non conuenienti redeat, sed [illegible] arripit animo emendationis [illegible] reprehendit autem, quod tam absurdam, & ab omni prorsus ratione alienam sequerentur opinionem.

Qui fecit] Creauit.

Quod deforis est] Corpus, & externa bona.

Quod de intus est] Cibum ac potum, atque adeo animam hominis; igitur si DEI honor, & cultus vos mouet, vt tam curiosè, quæ deforis sunt, mundetis, quod gratum DEO sit

C creaturam, quam mundam DEVS creauit, munde tractaris quare non idem DEI cultus, & honor excitat vos, vt internam animi munditiem eodem saltem studio quæratis, cum res omnes a DEO non solum quo ad externam, sed etiam quo ad internam faciem creatæ sint.

Origenes moraliter ista interpretatur tractatu vigesimoquinto in Matthæum, cuius verba hic subnectam, quia vtilia esse possunt, & nullam ego subiecturus sum digressionem moralem, præsertim cum hoc Euangelium non sit ex illis, quæ publicè in Ecclesia Catholica legi solent: ait ergo: *quare apud Matthæum [illegible] à foris calicis & paropsidis Scribæ, & Pharisæi mundare dicuntur: apud [illegible] cis, & catini mentio fit [illegible] vterque [illegible] nunt cibi, & potus, & calicem quidem [illegible] minant, qui est ad potum, paropsidem autem [illegible]*

D *ambo, sed ille quidem catinum [illegible] autem paropsidem [illegible] vtrumque tamen [illegible] habetur [illegible] eumdem [illegible] Euangelistam est [illegible] talis potus, & spiritalis cibus, quem [illegible] in sermonibus Scripturarum legis, & Prophetarum: [illegible] itaque sermo, per quem potatur spiritalis [illegible] vel omnis narratio, per quam [illegible] vasa sunt potus, & cibi, [illegible] go [illegible] habeamus [illegible] num [illegible] narrationum, quæ foris sunt, sed quæ ab intus sunt, vt [illegible] potatus, & [illegible] impleatur, & [illegible] verbis, neque [illegible] positionem eorum ornatum [illegible] non in sermone est regnum Dei, sed in virtute [illegible] vt puta qui [illegible] com[illegible] proferre [illegible] magis quam [illegible] tati [illegible] etum [illegible]*

mundatum

mundatus est, ab intus autem sordibus vanitatibusq; repletus: vnde Paulus, qui non solebat à foris calicem, & parophidis mundare, sed ab intus imperitum se confitetur sermone, sed non scientia, & erit sermo ipsius rusticus quidem, tamen mundus propter scientia munditiam; illi autem qui in sapientia verbi loquebātur, & per hoc crucem euacuabāt, à foris quidem mundos præbebant sermones suos, ab intus autem immunda scientia plenos, & rapinis, & intemperantia vitæ; item qui audient verbum Dei, aut aliquam legis scripturam compositionibus eius exterioribus magis quam interioribus, & salutaribus sensibus delectatur, calicem vel parophidem diligit à foris mundatum, ab intus autem sordidum. Addit & alteram expositionem moralem. *Dicimus quoniam littera legis & Prophetarum, calices spiritualium potuum animæ, & parophides necessariarum escarum, sunt fidelium hominum, vel catini ciborum sapienter conditorum; quorum calicum & parophidum & catinorum legalium, vel propheticorum Scribæ quidem, & Pharisæi student sensum exteriorem, atque vulgarem, & hunc mundum & sanctum demonstrare festināt; discipuli autem Christi sensum interiorem, & spiritalem mundare festinant, & sanctificare scientia, & demonstratione probabili, vt ab intus mundatam legem, & Prophetas manducent, & bibant, interiorem, & mysterialem sensum audire, & suscipere concupiscentes, & transcendentes sensus exteriores verborum.* Hæc Origenes.

5. *Verumtamen quod superest*] Ostendit mo-
7. dum, quo se legitimè mundare debeant, quod simul sit remedium immunditiæ, & iniquitatis ipsorum; est autem remedium eleemosynam erogare. quidam hoc ironicè dictum putant, quasi dicat, nec verò sufficit, vt putatis, dare eleemosynam, vt omninò mundi efficiamini, quæ mihi sententia, inquit Emanuel non displicet; quomodo enim isti sola eleemosyna mundarentur? & addit: Crediderim ergo, istam sententiam solitam ab ipsis vsurpari quam Christus irrideat. verùm quāuis doctissimo Emanueli sententia non displiceat, ego tamen, vt placere debeat, non video; cùm verba Christi nihil habeant pro ironia: faciant autem multum, si considerentur vt remedium continentia aptum, & idoneum ad sanandam auaritiam, & iniquitatem Pharisæorum; nihil enim ad hoc aptiùs eleemosyna, nec ratio Emanuelis vim habet, vt ex his, quæ dicam, mox apparebit.

Eleemosyna quæ mundat omnia ex sententia D. Aug. quæ?

Diuus Augustinus Enchiridij capite 74. ait eleemosynam, quæ mundat omnia, illam esse, qua homo animæ suæ miseretur iuxta illud Ecclesiastic. capite 30. *miserere animæ tuæ placens* DEO. posita est autem hæc eleemosyna in eo vt quis peccata corrigat per pœnitentiam, & conscientiam lachrymis abluat, *cum,* inquit, *Christus increpasset Pharisæos quod forinsecus se lauabant, intus autem rapina & iniquitate pleni essent, admonens quamdam eleemosynam, quam sibi homo primitus debet dare, & interiora mundare, verumtamen inquit, quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* hac de re agit Diuus Augustinus & libro vigesimoprimo de ciuitate, capite vigesimoseptimo, & sermone trigesimo de verbis Domini. Verùm hæc mystica potius, quamuis verissima sit expositio; vt intelligatur ergo sensus, videndum est, quid significent illa verba:

Quod superest] Quæ olim omissa fuerunt à quibusdam, fortassis ob obscuritatem, & quia si demantur, nulla videbitur fieri iactura sen-
8. sus

Quatuor ergo modis accipi possunt hæc ver-
A ba: *quod superest*, primò videlicet quæ nobis supersunt facta rapinarum restitutione, sic Lyranus, iuxta illud Zachæi: *ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus; & si quid aliquem defraudaui reddo quadruplum*, neque enim quæ rapina & iniquitate sunt parta nostra sunt; nec tam eleemosynam quàm restitutionem requirunt; itaque iuxta hunc sensum idem est, *quod superest*, ac quod habetis vltra rapinam & iniquitatem, de istis enim facienda est eleemosyna. Secundò Beda, Strabus, Vgo & iuxta Gratianum 12. quæstione 1. capite quia tua. etiam Gregorius intelligunt, *quod superest*, videlicet victui vestro atque vestitui: vnde Beda, *quod superest*, inquit, hoc est, quod necessario victui & vestimento superest. Tertiò Mald. citans Theophyl. & Euthy. quod dicitur Latinè *quod superest* & Græcè πλὴν τὰ ἐνόντα, pro κατὰ τὰ ἐνόντα, accipit, pro facultatibus vestris, prout quisque po-
B test. Omnes isti sensus boni sunt & probabiles, sed mihi multum etiam placet accipere, *quod superest* pro eo quod latinè diceremus, quod vnicum vobis remedium reliquum est, istud est vt detis eleemosynam; & hoc maximè probat Lucas Brugensis vir doctus. Itaque quod Græcè est τὰ ἐνόντα, *inexistentia*: significat quæ insunt scilicet rei. Syrus legit, & verùm id quod est, scilicet ret caput conclusio, vt notat idem Diuus Lucas iuxta tres primas interpretationes, vocem *eleemosynam* per appositionem iungere debes illis verbis, *quod superest*, in hunc modum; id quod superest date eleemosynam; hoc est, date in eleemosynam.

Quot modis accipiantur hæc verba (*quod superest*)

Et ecce omnia munda sunt vobis] Mirabitur a- 9.
liquis quomodo possint omnia eleemosyna munda esse; annon potest aliquis peccator ac facinorosus vir eleemosynas dilargiri? Verùm si quis animaduertat quo sensu in Scripturis dicatur
C eleemosyna mundare, mirari desinet; legimus enim Isaiæ capite 1. 17. *subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam: si fuerint peccata vestra vt coccinum quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Tob. 4. 11. *quoniam eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat. & non patietur animam ire in tenebras.* & Tob. 12. 9. *ipsa est eleemosyna quæ purgat peccata. & facit inuenire misericordiam, & vitam æternam.* Ecclesiast. 3. 15. *eleemosyna patris non erit in obliuione.* & versiculo 33. *ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* & Lucæ 16. 9. *facite vobis amicos de mammona iniquitatis; vt cùm defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Cùm ergo Scriptura hæc de eleemosyna tam clarè & constanter affirmet, non est dubitandum si rectè intelligamus, sensum esse Spiritus sancti, eleemosynam animam mundare peccatis; neque enim tam nobilem effectum præ-
D stat sola: quasi fides & pœnitentia non requirantur: sed quod fidem & pœnitentiam adeò non difficilè impetret: pœnitentia verò in se restitutionem malè partorum claudit, quod exemplo Zachæi non obscurum erit rectè consideranti: denique intelligere debemus etiam eleemosynam prout est charitatis actus: *charitas* autem *operit multitudinem peccatorum* 1. Pet. 4. 8.

Quomodo eleemosyna ex Scriptura dicatur mundare.

Et ecce] Quamuis intus immundi sitis.

Omnia] Verbigratia corpus & anima: vel et- 10.
iam vniuersim omnia interiora, exteriora, calix, potus, catinus, cibus, anima, corpus etiam citra omnem lotionem: nihil enim apud Deum immundum est & coinquinatum si peccato infectum non est.

Munda] A rapina iniustitia & peccatis.

Sunt] Pro erunt.

6. ***Sed væ vobis Pharisæis quia decimatis***] Idem habetur in Matth. 23. contra Scribas & Pharisæos: cùm apud Lucam de Pharisæis solum mentio fiat. est autem hic *decimare* decimas soluere, Græcè ἀποδεκατοῦτε *decimatis*, notat autem Toletus annotatione octuagesimanona hoc verbum duplicem habere significationem: significat enim, & decimas dare, & decimas exigere, & hoc secundo modo nonnulli in Matthæi 23. sumunt *decimare*; quod secutus videtur Diuus Augustinus in Enchirid. ad Laurent. capite 103. At Diuus Chrysostomus homilia septuagesimaquarta in Matthæum, Hilarius capite 24. in Matthæum, & idem Diuus Augustinus in Enchirid. ad Laurent. capite 76. & vt videtur Diuus Gregorius in past. part. 3. admon. 34. Beda hic & Euthymius modò accipiunt pro eo quod est soluere decimas; & hoc est verum; tum quia non erat Pharisæorum decimas capere, vel exigere, sed Sacerdotum & Leuitarum. Hinc Lucæ 18. Pharisæus dicebat: *decimas do omnium quæ possideo*, vbi Græcè habetur idem verbum quod hîc; tum quia loquitur hic Dominus de operibus bonis, quibus se ostendebant Pharisæi, quod non in exactione, sed in solutione decimarum positum erat.

Decimare quid?

11. Debebantur autem decimæ ab his, qui erat ex alia tribu, quam Leui: tribui Leui; & ab his qui erant ex inferioribus familijs Leui summo Pontifici, ac Sacerdotibus; nam quod Diuus Hieronymus docet in cap. 45. Ezechiel. & notat Lucas Brugensis in caput vigesimumtertium Matthæi: Δεκάτα, *hoc est, decimam partem omnium frugum Leuiticæ tribui, Sacerdotibus inquam & Leuitis, cæterarum tribuum populus ex lege debebat: ac rursus ex ipsis suis decimis Leuitæ, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimam dabant Sacerdotibus, & hæc est quæ appellatur* Δευτεροδεκάτη. lege cap. 28. Numeror. est ergo hic sensus: vt curiosam, & nimis exactam obseruationem minimorum ac faciliorum præceptorum, quæ potius ad mysterium aliquod significandum vel externam iustitiam, quam ad internam referebant, notare velit hic Dominus cum reprehensione neglectum in obseruandis maioribus præceptis, præsertim quæ ad eleemosynæ iustitiam & charitatem pertinent.

Mentham] De hac Plinius libro 19. capite 8. menthæ nomen, inquit, suauitas odoris (alludit ad vocem græcam ἡδύοσμος) mutauit apud Græcos, cùm alioqui μίνθα vocaretur, vnde veteres nostri nomen declinauerunt.

12. *Omne olus*] exactissimè decimatis omnia quæ possideretis, vsque ad vilissima olera, vt ait Augustinus capite 103. Enchirid. itaque perinde est, *omne olus*, ac omne genus oleris. Matth. capite 23. 23. *anethum, & cyminum* addit de anetho Plin. lib. 20. capite 18. est odorifera herba, ructus mouens, tormina sedans, singultus cohibens; cyminum latini verso y in u efferunt cuminum: sub his tribus herbarum generibus reliqua vilia, ac minimi pretij intellige; Earum enim decimam non solebat passim soluere populus, nec curabant Leuitæ ista minuta; at curabant Scribæ & Pharisæi, vt populo tantò religiosiores apparerent, & legis exactissimi obseruatores viderentur; notat Gregorius 3. part. Past. admonit. 34. factam esse mentionem decimarum in minimis quidem, sed benè olentibus: *vt profectò ostenderet*, inquit Diuus Gregorius, *quia simulatores cùm parua custodiant, odorem de se ostendere sanctæ opinionis quærunt: & quamuis implere maxima prætermittant, ea tamen minima obseruant, quæ humano iudicio longè lateq; redoleant.* Sic D. Gregor. Sed hæc spiritualem sensum continent.

Et præteritis] Et poni videtur loco, *sed*, præteritis, omittitis, negligitis. 13.

Iudicium] Lucas habet, *iudicium, & charitatem Dei.* horum loco Mat. habet *iudicium, & misericordiam, & fidem*: itaque apud Lucam amplectitur iudicium quod apud Matthæum iudicium, & misericordiam: est enim iudicium id quod iustum, & æquum est: quare etiam misericordia, seu beneficentia ad iudicium pertinet, & lege iubetur, tanquam iusta, & rationi consentanea: per charitatem verò amorem intellige quem Deo debemus; apud Matthæum ponitur fides. hoc verò loco charitas: est autem fides radix, charitas verò perfectio earum virtutum, quibus Deus colitur; vt proinde iudicium hic; & apud Matth. iudicium, & misericordia, id est, quidquid lex præcipit præstandum proximo secundæ; charitas verò seu fides primæ tabulæ decalogi mandata contineant; quare meritò Theophylact. ait dicendo iudicium indicat dilectionem erga proximum: dicendo verò charitatem Dei omninò significat generalem affectionem erga Deum; cùm ergo hæc grauiora legis contemnerent Scribæ & Pharisæi, & nec DEVM verè amarent, nec erga proximos æqui essent, nihil illis proderat quod obseruarent minora. Roget fortè quis an rerum minimarum decimas lex præciperet? Respondeo ita videri poterat, exactissimè legem interpretando, vt quæ habetur Leuitici 27. 30. *Omnes decimæ terræ siue de frugibus, siue de pomis arborum Domini sunt, & illi sanctificantur.* Hebraicè aduerbium est: *& omnis decima terræ de semine terræ, de fructu ligni Domino illa sanctitas.* Verùm hæc rigida interpretatio erit si menthæ, anethi, & similium parui pretij olerum minutam decimationem præcipi velis; verùm æqua & commoda interpretatione non præcipitur horum decimatio; quippè quæ ab eis parui fiebant (vt credibile est) quibus erant debita. Eodem modo intellige illud Deuteronom. 14. *decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis, quæ nascuntur in terra per singulos annos.* Heb. *decimando decimabis omnem prouentum seminis tui quod producet ager annuatim.*

Iudicium quid?

Rerum minimarum decimæ an fuerint in præcepto?

Oportuit hæc facere & illa non omittere] *Illo, oportebat* imprimis grauiora legis exercere, id est, sectari charitatem, iudicium, & misericordiam facere; & illa interim leuiora non omittere: si quis verè obseruandæ legis studio, & non per simulatam sanctitatem ad ea præstanda moueatur: ita tamen vt suo loco habeâtur grauioribus semper prælatis; si quis contra legem se facere omninò existimet, si leuiora illa non præstet, debet illa non omittere, dummodò grauiora præferat. & sic intelligo Dominum dicentē, *oportuit illa non omittere*: videlicet iuxta sensum Pharisæorum, qui sic legem interpretabantur: alioqui Lyranus Deuteronom. 26. Iansen. cap. 84. Salm. & alij quidā iudicant non sine magna probabilitate non fuisse Iudæos astrictos ad hæc minuta soluenda, nec legem loqui de his, sed de maioribus decimis, licet aliter Toleto videatur annotatione nonagesima. 14.

7. *Væ vobis Pharisæis qui diligitis*] Idem est hic diligere, quod optare, ambire vanos huiusmodi honores, eoque studia conferre.

Primas cathedras] Primos consessus; ambiebant enim in Synagogis primarum sedium tenere honores. Græcè τὴν πρωτοκαθεδρίαν, quasi dicas, præsidentiam.

In Synagogis] Ad has enim conueniebat plurima hominum multitudo audiendæ legis studio; itaque in publicis his conuentibus primi apparere optabant: addit Matthæus c. 23. 6. *primos recubitus in cœnis*, hoc est, locum honoratiorem in capite

mensæ: cœnæ autem nomine conuiuia intellige, ad quæ inuitabantur: & verò olim consueuerant solemnia conuiuia cœnæ potius esse quàm prandia. Aptius enim est cœnæ tempus ad diutius, & largius bibendum, & comedendum: nam deposita cura negotiorum in multam noctem etiã protrahi possunt potationes & comessationes. Hinc Paulus: *qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt*. obserua reprehendisse Dominum Pharisæos, non quod obtinerent honestiorem locum; hoc enim malum non est, si dignitati personæ debetur ratione officij; sed id quod vituperat est, quod amarent, optarent, ambirent huiusmodi locum (quod Pharisæi faciebant) salutationes etiam in foro nimium affectarent, desiderantes magna cum honoris significatione & reuerentia ab hominibus salutari in foris & plateis vbicumque aliqua hominum frequentia esset. Matth. addit: *& vocari ab hominibus rabbi*, Græcè ῥαββὶ ῥαββὶ: delectabantur enim vt sic frequenter nominarentur. Dicitur autem *Rabbi* à Rab; quod significat propriè magnum: tribuebatur autem ei, qui eruditione vel dignitate magnus erat: addito porrò, inquit Luc. Brug. primæ personæ pronomine, dignitas crescit. Atq; hæc erat Pharisæorum, & Scribarum olim ostentatio, & gloriæ vanitas.

Pharisæorũ arrogantia, & vani honoris studiũ.

15. 8 *Væ vobis quia estis vt monumenta*] Græ. & Syr. additur, *Scribæ & Pharisæi hypocritæ*: quæ proculdubio suppositiria sunt: præsertim cùm hactenus Scribas non sit allocutus Dñs; & Luc. non tam Scribarum vocem, quàm iurisperitorum vsurpare solet. confert illos cum sepulchris quæ intus plena sunt ossibus, & omni spurcitia. D. Hieronym. Mat. 23. *quod in calice & paropside demonstrarat, eo quod foris loti essent, & intrinsecus sordidi, hoc nunc per exemplum sepulchrorum replicat; quod quomodo sepulchra forinsecus lita sunt calce, & ornata marmoribus, & auro coloribusq; distincta, intus autem plena sunt ossibus mortuorum; sic & peruersi magistri, qui alia docent, & alia faciunt, munditiam habitu vestis, & verborum humilitate demonstrant; intus aũt pleni sunt omni spurcitia, auaritia, & libidine. deniq; manifestius hoc ipsum exprimit inferens, sic & vos à foris quidem paretis hominibus iusti; intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate.* Hæc Hieron. *Quæ non apparent*] τὰ ἄδηλα. id est, quæ latent & minimè reserata sunt, quin occulta, quod attinet ad interiorẽ partem. *Et homines ambulantes supra, nesciunt*] Est Hebraismus: q. d. qui ambulant super ea, nesciunt ea, hoc est, non nouerunt ea qualiter intus habeãt, quam sordida & defunctorum ossibus, & omni spurcitiæ genere plena sunt: itaq; hæc pars declarat præcedẽtem, hoc est, *quæ non apparent*, τὰ ἄδηλα. ratio verò cur homines ea nesciunt, est, quia foris apparent pulchra, &, vt ait Ambr. *specie fallunt, visuq; decipiunt*. Explicat hunc locum Matth. fusius, & applicat Pharisæis. c. 23. 27. 28. *væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris quæ à foris patẽt hominibus speciosa, intus verò* (quod explicat vocem τὰ ἄδηλα) *plena sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcitia: sic & vos à foris quidem apparetis homines iusti. intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.* est aũ verisimile eiusmodi monumenta fuisse etiam ampla, quod mihi vidẽtur indicare verba Luc. *& homines ambulantes supra*, & ita vt possẽt homines super ea incedere: nec mihi placet exponere (τὰ ἄδηλα) sub terra latentia: alioquin non benè applicaretur Pharisæis, qui à foris instar nitentium sepulchrorum apparebãt hominibus iusti: nam si non extarent, non item speciosa apparerent, & vt ait Matth. aspicerentur oculis.

Pharisæi & Scribæ sepulchris comparantur.

16. D. Greg. p. 3. curæ pastoralis admon. 36. *rectè*, inquit, *sepulcra dealbata speciosa exterius, sed mortuorum ossibus plena, interius veritas vocat; quia vitiorũ mala intus contegunt; humanis verò oculis quorundã demonstratione operum de zelo foris iustitiæ coloris blandiuntur.* D. etiam Chrysost. ho. 74. hac similitudine carpit eos qui exteriori corporis cultui dediti, animæ curam negligunt. *Multi*, inquit, *nunc huiusmodi homines inueniuntur, qui se deforis magnoperè exornãt, intus aũt sunt iniquitatis plenissimi: multæ namq; viæ in præsentiarũ etiam exterioris ornatus exhibentur, magna cura & magna vigilia eius rei multos exagitat, animæ verò decus & purgatio negligitur; nã si cõscientiã singulorũ cernere possemus, multos ibi vermes, multã saniẽ, atq; intolerabilẽ cõperiremus fœtorẽ: cupiditates dico à ratione alienas*. deniq; subdit: *si quis cadauer putridũ circũferens per ciuitatẽ vagaretur, nonne oẽs eum fugerent? hoc de te cogita, qui animã peccatis obrutã circumducis, quod multo est grauius*. hæc obiter moribus accõmodata.

9 *Respondens aũt quidam ex legisperitis*] Erat is 17.
eidẽ mensæ accumbens. *Hæc dicens*] Contra Pharisæos. Legis Doctores, Gr. νομικοὶ dicuntur. i. legistæ. *Etiam nobis contumeliam facis*] Gr. ὑβρίζεις, iniuria afficis, & verborũ insolentia nomẽ nostrũ violas. benè habet, & sic est: malè sibi cõscius animus non fert aliorũ taxari vitia, quib. seipse obnoxiũ videt, perstringi. n. se eadẽ vocis libertate putat; idq; grauatè fert, vt rè inquit Cyril. in catena; Redargutio quæ mãsuetos trãsfert in melius, superbis intolerabilis esse solet. Sed cur dixit ẽt legisperitis & toti Scribarũ ordini, Christi verbis cõtumeliã fieri? Euthym. respondet, cũ similib. ipse affectibus esset obnoxius, cognouit quod hæc aduersus homines diceret qui æqualiter errarẽt. alij respondent, sic locutum legisperitũ, quod multi ex Pharisæis legisperiti & doctores essent, quod ergo in Pharisæos dicebatur, in legisperitos redũdabat: præcipua caussa cur iste sic loquutus fuerit, est, quod Pharisæi non erant nisi rigidi obseruatores doctrinæ Scribarum, vt inquit Luc. Brug. Pharisæus. n. vt Pharisæus, nihil dicebat; Scribarũ erat legẽ explanare & obseruãda docere. cũ ergo ex doctrina & præscripto Scribarũ tot ablutionib. & tã curiosè manuũ & vtensiliũ munditiei studerent Pharisæi, & tã minutæ solutioni decimarũ, propterea videns iurisperitus corripi Pharisæos, ob eiusmodi obseruationes interpretatus est, perstringi nõ modò se, sed totũ ẽt Scribarũ ordinẽ: neq; ista solum tribui, sed & reliqua quoq; vitia exprobrari quib. non ignorabat legisperitus obnoxios eos esse, accusante conscientia: sed malè & falsò Christi obiurgationẽ, contumeliã appellat, neq; .n. ex odio, vel inuidia, vt probro Pharisæos afficeret hæc dicebat Christus; sed diuino zelo motus volebat corripere eos, & emendare volebat eorũ vitia; & simul docere ipsum non latere; præsertim verò illud agebat Christus, vt intelligeret vulgus Pharisæos ac Scribas!, falsos esse doctores, & plurimis vitijs infectos, atq; adeò non esse audiẽdos, dũ à Christi fide homines auocarẽt.

Scribarum erat legem explanare non Pharisæorum.

10. *At ille ait*] Respondit. *Et vobis legisperitis væ*] 18.
sensus est; ne arbitremini vos eisdem vitijs cõmaculatos non esse, ac similem obiurgationem publicè non mereri: neque enim solis Pharisæis, sed & vobis simile exitium imminet, quia cùm oneretis multiplicibus & difficilibus ad portandum præceptis reliquos, ipsi vel vno digitorum vestrorum nõ attingitis, vel loco mouetis sarcinas, ea videlicet onera. (opponit enim digitum humeris.) id dicit quia suo alios exemplo promptiores, & alacriores ad portandum præcepta non modo non reddebant, sed ne digitum quidem adhibere dignabãtur, vt ea onera vel loco dimouerent. est autem sumpta similitudo ab his, qui libenter alios onerãt sarcinis quantumuis grauibus, seipsos verò oneri subtrahunt, & cum cæteros compellant, ad supponendos humeros illis sarcinis, ad eas vel dimouẽdas ipsi ne digitum quidem adhibere dignantur.

19. Breuiter ergo sensus est, nihil ex his faciunt, quæ alijs exactissimè imperant. Duplicem itaque inquit Chrysostomus in Matthæum, nequitiam eorum ostendit, tum quia sine venia exquisitissimè multitudinē viuere volunt; tum quia nimium sibi ipsis indulgentes magnam assumunt licentiam: quorū opposita in optimo principe requiruntur, vt aduersus seipsum nulla vocatur venia, sed seuerum se iudicem exhibeat; erga subiectos autem mitior, & ad dandam pronior veniam sit. idem obiecit Christus eisdem Matth 23. & 4.

D. Bonauent. Luc. 11. illa Deut. 25. *Non habebis in sacculo diuersa pondera*; & Prouerbior. 20. *Pondus, & pondus; mensura, & mensura. Vtrumq; est abominabile apud Dominum*, sic exponit sensu morali, hoc est, ait: *Homo sibi est misericors, & proximo vel subdito durus, cùm nihil portat, sed totū alijs portandum imponit.* tales erant legisperiti diuersa pōdera in sacculo gestabat, & altera se trutina, altera subditos ponderabant, & examinabant, quippè qui erga se misericordes, erga cæteros duros, & seueros se exhibebant, & legibus innumeris populū onerabant, eas verò ipsi negligebant. aliter docentur Principes Cod. de leg. b. l. digna vox. *Digna vox est maiestate regnātis legibus alligatum se Principē profiteri, adeò de authoritate iuris nostra pendet authoritas, & reuera maius imperio est submittere legibus principatum.*

20. 11. *Væ vobis qui ædificatis monumenta* &c.] Hoc nō in legisperitos solos, sed in oēs Iudæorū Principes dicere videtur, *qui ædificatis* &c. Gr. est ὅτι *quia*. sed rectiùs Lat. legitur, *qui*; neq; .n. reprehenduntur, quia ædificarent, & ornarent sepulcra. Mat. 23. addit: *væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ*, vocat. n. hypocritas, quia cū viuos iustos extinguere quærerent, ostēdebant tñ se abhorrere ab effuso sanguine Prophetarum, quorum sepulcra ædificabant, & ornabant.

12. *Profectò testificabimini* &c.] Loco, *profectò* Gr. est ἄρα nēpe docet cur illis væ, & suppliciū extremū imminere dixerit. *testificamini eis.*] Gr. ad verbum est *testificamini, & sentitis*, q. d. ꝙ sentiatis, & approbetis, seu ꝙ vobis placeant, *operibus*. i. cædib. & vitijs; sed difficilè est verū sensum horū versuū elicere; principio arbitror eodē modo interpretari nos debere Luc. & Mat. c. 23. 29. n. 30. 31. nā vtriusque reuera sensus eodē recidit, licet nō eodē tempore, & loco, hæc & illa dicta sint; duplex hic mihi imprimis probatur expositio, quarū prima est D. Chrys. hom. 75. in Mat. nā cū bifariā intelligi possit aliqs ædificare sepulcrū alteri; primū vt opus ꝗdā misericordiæ in mortuū, vel interfectū exerceat, seu vt illi honorē exhibeat; 2. quasi in monumentū, & recordationē eximij operis patrati ab his qui hominē illū cui ædificatur sepulcrū, interemerunt; hoc modo qui monumentū ædificat interfecto, manifestè testatur se cōsentire patratæ cædi, & approbare homicidarū scelus. ait ergo D. Chrys. hoc posteriore modo, non priore videri posse Pharisæos ædificasse sepulcra Prophetarū, propterea meritò à Christ reprobari. *menti*, inquit Chrys. *ac voluntati eorū qui ædificabant sepulcra apertè detrahit; non n. vt ornarēt occisos, sed vt cæde illorū vires suorū ostēderent; timētes ne si vetustate sepulcra caderent, tanti facinoris, & audaciæ memoria caderet. Sic igitur sepulcra Prophetarū quasi trophæū cōstituētes præclaris cōstructionibus ædificabant, audaciā Patrum ostētantes.* Verum non videtur verisimile hoc animo illos ædificasse sepulcra Prophetarū, qui interfecti fuerāt: &, si Matt. spectemus, apertè id cōstabit: dicit. n. Dñs Mat. 23 30. de Pharisæis & Scribis (*ædificatis sepulcra Prophetarū, & ornatis monumēta iustorū & dicitis: si fuissemus* (. i. vixissemus) *in diebus Patrū nostrorū nō essemus socij eorū in sanguine Prophetarū.*

Duobus modis alter alteri sepulcrū ædificare dicitur.

A 21. Cæterū retineri potest hæc Chrys. interpretatio si rectè intelligatur. Affirmo igitur rectè reprehēsos esse Pharisæos à Christo, quasi ædificarēt monumēta Prophetarū, vt trophæa ꝗdā eorū q illos interfecerāt. nā licet reuera hęc ipsorū mēs & intētio nō fuerit, facto tñ ipsi ita se gerebāt, ac si hāc rē animo intēderēt; nā cū psequerētur iustos ac Prophetas, q adhuc viuebāt, q n ēt ipsū Dñm Prophetarū, ꝗuis diceret ædificare se monumēta in honorē Prophetarū à patrib. interfectorū, certè satis coargui, & cōuinci poterāt ex hac parte, ꝙ nō sincero animo, sed p hypocrisim ædificarēt monumēta Prophetarū; atq; adeò ita se gererēt; ac si approbare vellēt parētū suorū facinora; id. n. satis psuadere poterat eorū aduersus Christū eiusq; discipulos inueteratū odiū, & incredibilis inuidia, qua p summū scelus Christo mortē modis omnib. machinabātur tāq veri homicidarū filij; vt appareret hæredes se esse crudelitatis illorū; & saltē reipsa fictè ac simulatē patrū suorū morib. cōtradicere, sic declarare

B videtur Chrys. cum eodē loco initio humiliæ sic scribat. *Nō quia ædificāt, nec quia patres suos accusant, væ illis dixit; sed quoniā facientes, & ita dicentes patres suos cōdēnare audebant, cū ipsi peiora cōmitterēt.* sic ille. Euth. in Mat ait: *videremini siquidem vos Pharisæi & Scribæ in honorē eorū qui occisi sūt ornare monumēta ēt ad accusationē patrū vestrorū prædicta facere, nisi homicidiū eorū imitaremini.* Eādē hāc expositionē insinuat Hiero. in Mat. & Hil. 24. in Mat. & clarius Ambr. c. 7. in Luc. vbi ait: *Ædificādo sepulcra Prophetarū, patrū suorū facta dānabant, æmulando aūt paterna scelera in seipsos sententiā retorquebāt, non ergo ædificatio sed æmulatio loco criminis æstimatur.* hæc Amb. Cōsule & auctorē imperfecti ho. 45. & verò negari nō potest ficto istos ac simulato animo hac in re se habuisse, psertim q a volebāt videri per hæc exteriora opera quib. ędificabāt monumēta Prophetarū, abhorrere plurimū ab effū-

C dēdo sanguine Prophetarū; quos verè Prophetas & iustos reputabāt: vt ita possēt tāto liberius Christū psequi; tāq nō verū Prophetā & Messiā; hoc. n. affectata in iustos pietate videri poterāt populo Christū psequi; nō tāquā iustū & Prophetā, sed q potius cōtrari' esset Moysi & Prophetis, in quorū laudē & memor ā monumēta ædificarēt & hęc est. 1. exposi.

22. Altera expositio hęc sit, duob. modis intelligere hic possum' quid sit ædificare sepulcra, vel vt idem sit ꝙ ornare sepulcrū, seu certè collapsum reparare, quō in priori expositione sumebamus: vel vt idē sit ac conficere sepulcra, eo ꝙ is qui antiquo monumēto nouas moles, vel structuras adijcit, licet fortassis impp riè, sepulcrum tñ ædificare dici potest. Porrò sepulcrū cōficitur mortuo alicui sepeliēdo, & hoc modo nūc sumimus monumēta ædificare; erit ergo hæc sententia, vt reprobret Christ' Pharisæis, ꝙ sepeliant Prophetas, vel certè, vt sepeliā-

D tur, operā suā præbeant: cōsummatur aūt mors sepulturā, eiusdēq; criminis participes & socij censentur, tā qui interimunt, q̄ ā qui sepulturā conficiunt vt sepeliant; quasi illi vitam auferant, isti memoriā. sic faciunt prædonū socij: ab illis enim interemptos, alio homicidij genere, ne inueniantur sepulturæ tradunt: quare Dñs eo eo ꝙ isti sepulcra conficerent, & quasi sepelirent, colligit eos, in eadem consentire, eamq; quasi suo calculo approbare: vnde apud Matt. *itaq, testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis* &c. non tantū quia fatemini vos homicidarū filios, sed etiā quia illos consepeliētes, ostenditis vos esse parentum vestrorum socios in effundendo iustorum sanguine: & clarius apud Luc. *profectò*, hoc est, nempè *testificamini quod consentitis.* rectè aūt hoc illorum studium sic in malam partem interpretatur, non ex natura operis, nec quod talis fortassis eorum esset mens, & in-

tentio'

tentio, sed quod merebatur eorum odium in Christum, & persecutio, vt hoc modo ipsorum opera in ipsos retorquerentur. porrò mereri hæc ipsos demonstrat Dominus per ea, quæ paulò post subijcit versu sequenti, *propterea sapientia Dei dixit, mittam ad illos Prophetas, &c.* vbi aperit quid facturi essent in Christum & Apostolos. hæc est altera interpretatio quam amplectitur Lucas Brugensis in Lucam v.48. cap.11

Vtramque igitur complectentes interpretationem sic concludemus, vt dicat Dominus Pharisæis, vos ædificando, atque ornando sepulchra Prophetarum videri vultis Prophetas colere, & damnare parentes illorũ interfectores: atqui ego dico vos patrum vestrorũ operibus consentire, & eorum scelara approbare, & tanquam sepulchra parare sepeliendis Prophetis tanquam si gauderetis à patribus vestris interfectos. (quæ est secunda expositio) aut certè monumenta extruere, & tantum non trophæa erigere parentum vestrorum fortitudinis contra Prophetas (quæ prima expositio) hæc de vobis quiuis sentiet, qui vos penitius introspexerit, & æstimarit ex animo, quem non obscurè declaratis erga huius temporis Prophetas, Christum eiusque discipulos, in quos peiora molimini quam parentes olim vestri contra Prophetas, & iustos crimina commiserint: vtraque hac expositio applicari potest ad Matthæi locum cap.23. v.29. 30. 31. vbi additur aliquid quod non habet Lucas expresse, nam non solum ex eo quod sepulchra ornarent, iuxta primam explicationem vel conficerent iuxta alteram, ostendit ipsos consentire operibus patrum, sed etiam ex eo quod dicebant vulgi fauorem captantes, *si fuissemus in diebus patrum nostrorum non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum.* ex his inquam verbis, quibus fatebantur se homicidarum filios esse, ostendit hoc eorum dictum in eos reijciens, verè ita loqui, filios esse homicidarum, atque adeò, vt solent filij, parentibus suis non absimiles; est ergo argumentum à correlatiuis, quo obiter perstringit eorum stoliditatem, quod dum se iactabant parentum crudelitatem accusantes, homicidarum interim se filios insipienter testarentur, quorum verè erant imitatores factis & vita, non verò Abrahæ: subdit Matthæus vers. 32. *& vos implete mensuram patrum vestrorum,* quasi dicat, vos igitur permitto, non abnuo. *Implete,* & perficite peccatorum *mensuram*, quam statuit Deus, ne in infinitum excrescat gentis cuiusuis malitia. Cùm enim iniquitates populi alicuius præscriptum attigerit gradum, quem Deus permittere non vult vt excedant, tum infligitur extremum supplicium. est ergo, Implere mensuram absoluere impietatem, & quod restabat scelerum addere ad commouendam penitus diuinam iram, & maturandum supplicium: est ergo metaphora sumpta à rebus, quæ certa mensura venduntur, quarum pretium integrum tunc persoluitur, cum plena mensura cõsignatæ fuerint. vocat autem mensuram patrum, id est, à Deo genti illorum constitutam, vt non sit excidenda, quam patres illorum persecutionibus, & cædibus replere cœperant, cum merito dixerit Stephanus Actorum 52. 53. *quem Prophetarum non sunt prosecuti patres vestri, & occiderunt, &c.* porrò hanc mensuram tunc compleuerunt Pharisæi cum occiso Christo à Deo tandem prorsus derelicti sunt, & funditus deleti.

Implere mẽsuram peccatorũ quid in Scripturis significet.

24. 13. *Propterea, & Sapientia Dei dixit*] Matthæus habet, *serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas* &c. vbi cum dicit, *ideo,* non reddit caussam cur Prophetas, Sapientes, & Scribas missurus sit: neque enim (vt notat Maldon.) propter Scribarum, & Pharisæorum nequitiam missurus erat: sed affert caussam cur eos essent interempturi, quia nimirum serpentes erant, & viperæ, quorum proprium est homines interficere. Hoc verò *propterea*, referri videtur ad versum præcedentem, *profecto testificamini quod consentitis operibus, &c.* nam quia consentiebant parentum suorum prauis operibus, & homicidijs, quia reuera, & ipso facto Prophetarum cædes approbabant, *propterea, & Sapientia Dei dixit,* &c. vbi, *&* idem est ac, *etiam,* est autem Sapientia ipsemet Christus, aptè ac verè sic appellatus, tum quia secundùm diuinam naturam verbum Dei, hoc est, sapientia Dei est; iuxta humanam verò naturam rectè Sapientia dicitur, quia *in ipso omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi sunt,* Coloss. 2. 3. potissimum verò hic ab Euangelista opposite Sapientia nominatur, vt intelligeremus has exprobrationes, & commin ationes non temere in Scribas, & Pharisæos esse prolatas, sed tanquam à sapientissimo rerum omnium præscio, & gubernatore. quod ergo Matth. dixit, *ideo ecce ego mitto ad vos prophetatas,* &c. Lucas, dixit *propterea & sapientia Dei dixit, mittam ad illos Prophetas.* quod idem est ac si dixisset, *ecce ego mitto,* quia ipse Dei sapientia erat, & ex ambiguitate verbi inuidiam excitauit: est enim verisimile Christum, prout refert Lucas, loquutum esse, & Matthæum sensum posuisse. *Ad illos*] legisperitos, & Pharisæos, ac reliquos Iudęos. *Dixit*] id est decreuit est autẽ hebraismus, & ita possumus interpretari Matthęum, *ecce ego mitto,* decreui mittere. *Prophetas & Apostolos*] Prophetas nominat, generatim etiam complexus Scribas, quos addit Matthæus, hoc est, non tan eos qui futura vaticinantur, sed qui voluntatis etiam diuinæ sunt interpretes, quos Matthæus nomine Prophetarum, & Scribarum comprehendit, Apostolos nominat qui scientia mysteriorum fidei Christianæ præditi erant; vox verò sapientis videtur vniuersalior, sic 1. ad Cor. 1. 20. *vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor huius sæculi?* porrò patet ex Matthæo Apostolos, sic à Luca dici non modo Prophetas, sed etiam Scribas, quia Christus accommodare ad Iudæorum consuetudinem loqui voluit, qui suos legis Doctores Scribas vocabant. *& ex illis*] *&*, pro, *sed,* videtur positum: *ex illis,* videlicet aliquos occident, aliquos persequentur, Græcè ἐκδιώξουσιν, insectabuntur ita vt tandem aliquando grauibus affectos iniurijs expellant, quod est magis emphaticum, quam persequentur.

Christus rectè Sapientia dicitur secundum vtramque naturam.

14. *Vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum*] 25.
Matthæus habet, *vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram,* hoc est, ita vt venturus sit & reuera veniet prout merita exigent vestra: *super vos* autem idem est, quod aduersus seu contra vos; ita vt vos apprehensurus sit, & funditus deleturus. *omnis sanguis,* est hic, *sanguis,* idem quod vindicta, & vltio respondens effusioni omnis sanguinis: dicitur autem venire super aliquem sanguis cum in caput eius redundat; quasi dicat, vt in vos recidat omnis sanguis & vltio capiatur de vobis pro omni effuso sanguine, vt rei sitis omnis effusi sanguinis. similem phrasim leges 2. Reg. 1. 16. & 3. Reg. 2. 32. 33. & Matth. 27. 25. *Iustus,* hoc est, Iustorum, quod Lucas vocat Prophetas pro, *effusus est,* Gracè ἐκχυνόμενον, qui effunditur, sed præsens ponitur ꝓ præterito: vel in prę senti loquitur, vt expresse significet sanguinẽ illũ quẽ paulò post effusuri erant, suũ videlicet & discipulorum, super terram, hæc est ab orbe condito effundi: sic Matt. Luc. aũt habet: *vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum*] Græcè ἐκζητηθῇ, vt exquiratur, aut requiratur, hoc est, ita vt omninò

requirenda sit & exigenda pœna sanguinis. sic Psal.9. v.13. *quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est*. sic Ezech.c.3.18.

Sanguinem eius de manu tua requirã: Itaq; tam apud Matthæum, quam apud Lucam ἵνα, vt, (vt rectè monuit Euthymius) non caussam, sed euentum significat, seu caussam meritoriam & rei ipsius consequutionem.

26. Abel quare appelletur iustus.

A sanguine Abel] quem ob iustititiam inuidus frater peremit; quia verò in ipso primum reperta iustitia est, ob quã est occisus, per antonomasiam dicitur *Iustus*: nam Adam licet iustitiam ante occisum Abel recuperasset, peccato tamen suó celebris est. De Abele Apostolus ad Hebræos 11.4. ait: *fide plurimam hostiam Abel, quã Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est iustus*. Id est, per quam hostiam cum fide maiori factam, testimonium accepit à Deo quod iustus esset; quod fuit cum inflammauit Dominus super Abel, & super sacrificium eius: super Cain verò & super sacrificium eius non inflammauit, vt patet ex Theodotionis interpretatione. Hieronymus refert in traditionibus Hebraicis in Genesim initio fere; & nũc iterũ Dominus apud Matt. & Luc. testimoniũ iustitiæ Abel reddidit. Porro Abel Propheta Dei lumine illustratus eo sacrificio, quod obtulit, Christi necem præsignauit, & Adami familiam primus & verbis & vitæ sanctitate ad Deum colendum incitauit. *Vsque ad sanguinem Zachariæ*] Matth. addit, Barachiæ filium fuisse; quis autem is fuerit vberius docebimus in theoria; nunc breuiter dicimus fuisse vel patrem Ioannnis Baptistæ, quẽ Hippolytus Martyr, teste Nicephoro l.2. hist. c.3. Barachiæ filium fuisse testatur: cui expositioni rectè quadrat quod loquitur apud Matth. *quẽ occidistis*, id est, vos quos nunc alloquor: vel Zachariam illum, qui Ioiadæ filius fuit, de quo 2. Paralipom. 24.21.

Eius sacrificium Christi mortem præsignauit.

27. *Qui periit inter altare & ædem*] Matth. habet: *inter templum & altare*. Obserua templum seu domum nominari eam partẽ, quæ tecta erat, nam atria non erant omnino tecta: constabat autem ea pars vestibulo sancto, & sancto sanctorum: altare verò quod holocaustorum vocabatur, in atrio sacerdotum medio constitutum erat. Porro ipsum atrium occidentem versus vestibulo & templo interiore claudebatur: nam ex atrio per vestibulum in templum interius patebat ingressus, id est, in sanctum, & sanctum sanctorum. Meminit huius loci Saluator, vt tanto magis delicti atrocitas appareat eorum, qui vt homicidium patrarent, ne templi quidẽ religione absterriti fuerãt. Græcè loco ædis est τοῦ οἴκου. Quæri potest cur dixerit Dominus exigendas esse pœnas etiam sanguinis Abelis qui à Caino fusus est, cum Cain natura Iudæorum pater non fuerit? respondeo, enumerasse Abelum inter illos, qui à Iudæis interfecti fuerãt, quia Cain, & si natura inter Iudæorum Patres non fuit, cùm tamẽ omnium homicidarum caput extiterit, dici potest imitatione pater, atq; adeò cum maioribus Iudæorum connumerari, qui Prophetarum cædem perpetrarunt. quare Cain filij nunc appellantur Iudæi, eodem modo quo Io. 8.44. diaboli filij esse prohibentur: vt merito dixerit Iudas v.11. *væ illis qui in via Cain abierũt*: sic rem hanc auctor Imperfecti dissoluit: vel certè Cain nominauit, quia ad familiam Adę pertinet, & populus Iudæorum ab illa primum familia, sicut cæterum genus humanum, descendit: cui successit familia Seth. deinde Enos, Gen.4.26. mox familia Noe tempore diluuij: à diluuio Sem, postea Heber, Abraham, Isaac, tandem Iacob, cuius familia diuisa fuit in duodecim tribus, totaq; mansit cultrix veri Dei: omnis ergo sanguis Prophetarum, q

A effusus fuit in singulis ex his familijs, ab ijs, qui ad eas pertinebant, saltem antequam propriam constituerent familiam, cuius in Scripturis fiat mentio, dicitur exigendus à Iudæis, qui tempore Christi erant eumque sunt persecuti: isti enim omnes Iudæorum maiores rectè censentur, qui illarum familiarum patres fuerunt aliquando, à quibus Iudæi oriundi sunt.

Ita dico vobis] Græcè ναὶ, *certè profectò*. Matthęus habet, *amen dico vobis, venient hæc omnia*, &c. 28. & verò hæc adduntur ad vehementiorem asseuerationem, & ad incutiendum maiorem metum ne quis ad inanem & vmbratilem timorem inferendum pertinere ista crederet. *hæc omnia*] hoc est crimina, homicidia, cædes: videlicet vindicta his debita *ab hac generatione* requirentur, omnis, videlicet, sanguis ille exigetur ab hominibus generationis huius, siue ætatis, quod factum est quadragesimo circiter anno a Christo passo: tũc enim B deleti sunt funditus Iudæi, quando non omnes illi quidem quos Christus alloquebatur, vel qui Christum interemerunt superstites erant, sed vna tamẽ generatio censetur esse cum his illa, quo tempore Hierosolymitani excidij reperta est: in qua non dubito plures fuisse ex his qui tempore Christi viuebant: præsertim quia excidium illud Hierosolymitanum, quod ad initium eius attinet, si ab initio belli Iudaici numeretur quadriennium & eo amplius durauit: de hac nouissima Iudæorum clade vaticinatus est Daniel capite nono, 26. *non erit eius populus qui eum negaturus est; & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio*. Isai. cap 1. 8. *derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur*. & Oseas c. C 3.4. *Dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine theraphim; & post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum suum, & Dauid regem suum, & pauebunt ad Dominum & ad bonum eius in nouissimo dierum*: quæ verba explicant id quod habet Matthæus c.23. v.38.39. *ecce relinquetur vobis domus vestra deserta: dico enim vobis non me videbitis amodo donec dicatis: benedictus, qui venit in nomine Domini*.

15. *Væ vobis legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ*] ait Maldo. Luc.11. clauem scientiæ tollere, esse scientiam salutis ita sibi vsurpare, vt doceant, neminem, nisi viam se monstrantibus, & per portam quam ipsi aperuerint, per suas legis & Scripturæ interpretationes, & præcepta, quæ imposuerunt, in cœlum ingredi posse: videturq; e sumpta metaphora ab eo, qui domui alicui præest, & ianuæ clauem secum gestat, sine quo aperiente nemini licet domum ingredi vel egredi; hoc ergo est, D quod isti iurisperiti faciebant: nam quasi ianuæ cœlestis clauem ipsi seruarent, præcepta Dei quibus ingredi oportebat in cœlum, nec ipsi seruabant, nec alios seruare permittebant, cùm tam multis, ijsque grauibus mandatis homines onerarent, vt eos ab ingressu cœli impedirent potius ac retardarent. hæc interpretatio probabilis est. Diuus Ambrosius serm.8. August. lib.2. qq. Euangel. 3. & lib.2. contra aduer. leg. & Proph. cap.5. Cyril. apud D.Thom. Beda. & Theophyl. clauem scientiæ interpretationem & cognitionem Scripturarum esse dicunt: hanc Pharisæi sibi vendicabant, nec tamen ad Christum veniebant, vel in Ecclesiam intrabant cum Scripturas non intelligerent, quæ de Christo loquebantur; alios verò ne intrarent, & ad Christum venirent impediebant, cum falso, ac peruerso sensu Scripturas interpretarentur. Hæc expositio melior est; quod si accipiamus

29. Clauem scientiæ tollere quid significet.

verbum

verbum illud *tulistis* pro abscondistis, sustulistis, nihil meo iudicio huic interpretationi deerit, cum loco, *tulistis*, apud Græcos sit ἤρατε, malunt Græci, & Diuus Ambrosius loco citato interpretari sustulistis, abscondistis, obscurastis, ita vt subtracta claui necesse sit portam esse clausam. Hæc est interpretatio Euthymij, Theophylacti, Cyrilli, qui in catena citantur, & confirmatur hæc expositio, quia quod dicit hic Lucas *tulistis claues*, dicit Matthæus capite 23. vers. 13. *clauditis regnum cœlorum*, hoc modo. *væ autem vobis Scribæ, & Pharisæi, Hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines*, hoc est, coram & in os hominum, qui ingredi parabant Christi prædicationem audientes, *vos enim non intratis, nec introeuntes*, τοὺς εἰσερχομένους, id est, qui Christi doctrinam aperto regno ingredi parabant, *finitis intrare*. quod ergo dixit Lucas, *tulistis clauem*, dicit Matthæus eodem sensu, *clauditis regnum cœlorum*, quia verò non clauditur, nisi quod apertum est, propterea significatur per Christi aduentum, & prædicationem apertum esse regnum; ipsos verò Pharisæos falsis commentis conari claudere & reuera clausisse multis, qui parati erant ingredi, id est, Christum credere.

A

16. *Cùm autē hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi, & legisperiti*] alteri quod sanctitatis æstimationem suam minui, alteri quod doctrinæ authoritatem propriam eleuari illa oratione Iesu metuerent: vtrique verò salutiferis verbis & libertate reprehendentis offensi. *Diceret*, autem posuisse videtur pro libere dixisset; *grauiter*] vegementer *Insistere*] Græcè ἐνέχειν, quod est continere, vrgere, comprimere, coarctare, aliqui codices habent ἐπέχειν. insistere, insidiari, vel imminere, instare, molesti esse: sed vtro vis modo legas eodem recidit vtraque lectio. *Et os eius opprimere de multis*] Arias Montanus sic declarat hunc locum, *cœperunt os eius opprimere de multis, hoc est arguere verba eius multis deductionibus, & consequentijs, quæ inde collegi argumentabantur: vt, quod imperfectionem pharisaicam improparet, quòd nullos magistros esse vellet, aut omnes docere posse diceret, quod septa, ab ipsis ita appellata legis euerteret, non distingueret inter sacrum & prophanum, quod honorum, & dignitatum rationes peruerteret: hoc est os opprimere, & grauiter insistere, insidiantes ei, & captantes aliquem vel extortum errorem, vel verbum stultum, vel ambiguum quod in malam partem verti & formari posset: Instabant autem sic. Ergo vis dicere hoc? Ergo illud significas? &c.* Sic Arias. Græcè loco, *os opprimere*, est ἀποστοματίζειν, quod aliqui interpretantur esse, ab ore eius pendere, obseruantes num quid illi excideret quod calumniari possent. Alij ab ore interrogare eum: alij ad loquendum allicere: alij captiosè eum interrogare: Denique alij frequenter interrogare, & perplexum facere. Quare non est sensus, *cœperunt os eius opprimere*, hoc est, occludere, aut obturare: sed os eius obruere quodammodo, non vt sileret, sed ita vt compelleretur ad plura simul respondere, vt perplexus & hæsitabundus aliquid, quod reprehensione dignum esset, ex ore eius extorquerent. ἀποστοματίζειν Euth. significat, inquit, extemporales, & non consideratas responsiones dolosarum interrogationum repetere. Theophylactus quoq; interpretatur frequenter interrogare, & perplexum facere: id quod fieri solet quando plures interrogant vnum de alijs atq; alijs argumentis; ita vt perplexus reddatur, nec possit respondere: & iste videtur mihi esse sensus verus, si simul addas expositionem Montani, quæ eodem tendit. Obruere ergo Christum volebant multis interrogationibus, quod Euth. & Theophyl. dicunt, simul

Quam insolenti diligentia Pharisæi carpendi Christum occasionem quæsierint.

B

C

D

& verba eius arguere, quod habet Montanus, quibus eos reprehenderat, multis inde deductis consequentijs quas si concessisset, accusationi fuisset obnoxius. Noster interpres, inquit Maldonatus, videtur legisse ἐπιστομίζειν, os obstruere, vt ad Titum 1.11. quod mihi non multum placet, quia interpres vertit opprimere, quod aliud est quam claudere; sed potius os premere ad extorquēdum responsum aliquod incautum, quod si voluisset per, *opprimere*, significare obstruere, clarius dixisset, & minus ambiguè, *claudere os*.

De multis] non ad sequentia, sed ad præcedentia hæc pertinent: intelligit enim multis varijsque quæstionibus propositis, & illatis cōsequentijs.

17. *Insidiantes ei*] Nil mirum, semper enim salutaria monita oderunt facinorosi homines: enixè & cupidè studentes reddere ei, qui monuit, malum pro bono. 30.

30. Facinorosi bene monētes oderunt.

Et quærentes aliquid capere de ore eius] Et, videtur positum pro, id est.

Aliquid] verè *aliquid* dicit, quia accurate & curiose nimis singula eius verba obseruabant. *Capere*] Θηρεῦσαι. *venari*: interogationum enim & obiectionum & consequentiarum quasi quibusdam perplexis retibus & aucupijs insidias moliebantur, sed nihil misceri profecerunt; nam vt rectè Euthym. notat, licet male ipsi cogitarent & [illegible] efficere se aliquid posse sperarent aduersus eum, ille tamen sapientissimè dissoluebat omnia, facileque respondebat. Verè de istis dici potest illud Ierem. cap. 5. *percussisti eos & non doluerunt, attriuisti eos & renuerunt accipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram & noluerūt reuerti*: quamuis autem tales, hoc est, insanabiles, esse sciret, voluit tamen acriter illos Christus corrigere, quia etsi non ipsis, saltem populo futura erat reprehensio vtilis & fructuosa: vt sibi caueret ab his tamquam à peste & fæce hominum, & vt à pertinacissime sibi infensis.

THEORIA VNICA.

In versum 14. quisnam sit ille Zacharias, qui perijt inter altare, & ædem.

TRES omninò sunt sententiæ grauiorum auctorum, quisnam fuerit iste Zacharias, de quo hic Lucas, & Matthæus capite 23.35. Prima est veterum ante Hieronymum, Zachariam istum esse, qui in numero Prophetarum minorum vndecimus est, & filius Barachiæ dicitur: his videtur Chrysostomus assentiri homilia de natiuitate Sancti Ioannis, quæ est in secundo tomo, quibus Vatablus, & noster Ribera in caput primum Zachariæ numero primo vsque ad quintum, & alij ex recentioribus consentiunt: quam sententiam confirmant primum quia Dominus, vt ex Luca constat, loquitur de sanguine Prophetarum effuso: ait enim: *Mittam ad illos Prophetas, & Apostolos*, qui etiam Prophetæ fuerunt. Et quidem à primo Propheta occiso cœpit, id est, ab Abele: ergo & in vltimum desinere debuit occisum. secundo & illud non paruam fidem facit huic sententiæ, quia iste Propheta dictus est filius Barachiæ. 1.

1. 1 Sententia: Zachariam de quo hic agitur fuisse filium Barachiæ.

Verum hæc oprimo mihi nō probatur. primum

mum quidem, quia non legimus Zachariam hunc illata vi de vita esse subtractum: Nihil enim huiusmodi narrant Scripturæ: nec credibile est rem ignoratam Iudæis Christum affirmare voluisse: quin etiam testatur Epiphanius libro de vita Prophetarum, Zachariam hunc senem iam, prouectaque ætatis è vita cessisse, & cum Aggæo in Iudæa esse sepultum: quod idem confirmat Dorotheus libro de vita Prophetarum, obijsse videlicet annis iam grauem. Deinde est & alia ratio hanc refellens opinionem, quia Zacharias Propheta minime sacerdos erat: quare non videtur verosimile inter templum & altare, hoc est, in atrio sacerdotum de medio sublatum esse. Est & tertia ratio, quia non est credibile Iudæos eo ipso tempore, quo ex Babyloniæ captiuitate tot pœnis, & calamitatibus affecti, & quasi igne probati redierunt, ita fuisse scelestos & homicidas, vt vel Prophetam ipso in templo neci darent. His accedit quartò inter hunc Zachariam vsque ad CHRISTVM multos interlapsos fuisse annos, quibus Iusti non pauci persecutionem passi sunt inter Iudæos: & aliquos ex his probabile est fuisse per vim subtractos; nó ergo apparet cur vsque ad hunc sanguis occisorum requirendus diceretur; quorum necis quamuis nulla mentio fiat in Scripturis, certa tamen ad Iudæos & clara notitia procul dubio peruenerat, cum eorum cædes & memoria recentior esset: inter hos sanè interfectos, iuxta communiorem sensum Patrum, fuit pater dicti Ioannis Baptistæ, vt paulò post dicam.

3. Obijcit verò contra hanc sententiam Hieronymus in Matthæum, capite vigesimotertio, huius Prophetæ tempore vix templi ruinas fuisse: quare interfici non potuit inter ædem & altare. Verum hæc obiectio facilè dissolui potest: templum enim sexto anno Darij absolutum est, vt patet 1. Esd. 6. Zachariam verò etiam anno quarto eiusdem Darij Prophetasse ipsemet Zacharias capite septimo scriptum reliquit: Itaque si duos præterea annos vixit, non ruinas, sed integrum perfectumque templum vidit, quod facilè fieri potuit: nec si id dicatur poterit improbari.

4. Rationes quibus nituntur auctores huius sententiæ facilè dissoluuntur. Ad primam respondeo, pro nobis facere si vim aliquam habet: nam non erat cur Christus omitteret reliquos Prophetas, vel Iustos qui de medio sublati fuerant: inter quos saltem pater Ioannis Baptistæ in primis connumerandus est. Ad secundam non erit difficile respondere: nam non iste dumtaxat dictus est filius Barachiæ, sed & alij: Isaias namque capite octauo, testes adhibet Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachię: quem quidem constat non fuisse Prophetam hunc vndecimum inter minores, quamuis id D. Chrysostomus significare videatur: pluribus enim post annis Zacharias Propheta vndecimus vaticinatus est post Isaiam. Isaiæ porrò tempore fuit Vrias, & Zacharias ille, cuius ipse meminit loco citato: ergo ex nomine Zachariæ filij Barachiæ nullum firmum ac certum sumitur argumentum. adde quod de parte Ioannis sunt, quia asserant Barachiam esse nominatum.

5. Hac ergo reiecta sentẽtia, altera est hũc Zachariam fuisse illum filium Ioiadæ Pontificis, quem in atrio domus Domini lapidibus obrui iussit Ioas Rex Iuda 2. Paralipom. 24. sequitur Hieronymus hanc sententiam; & ratio præcipua est, quod occisus referatur in Scripturis inter templum, & altare, in quam sententiam iuere Beda, Druchmarus & bona recentiorum pars. Sed neque hæc opinio placet: primum quia iste Zacharias nunquam nominatur Zachariæ filius, sed semper Ioiadæ, quod verò quidam dicunt Ioiadam binominem fuisse, quod responsum refert Chrysostomus homilia 75. in Matthæum nulla fulcitur auctoritate: nam cum in Scriptura semper dicatur Ioiadas, non est credibile Christum non vsurum fuisse consueto Scripturæ vocabulo, sed alio non ita cognito si Ioiadam significare voluisset.

2. Sententia. Zachariam de quo hic controuertitur fuisse filium Ioiadæ Pontificis.

6. Diuus Hieronymus duas alias adinuenit solutiones. *Quærimus*, inquit, *cur Barachiæ dicatur & non Ioiadæ? Barachias lingua nostra benedictus Domini dicitur, & sacerdotis Ioiadæ iustitia Hebræo nomine demonstratur.* subdit alteram: *In Euangelio, quo vtuntur Nazaræi, pro filio Barachiæ filium Ioiadæ reperimus scriptum.* Sed neutra solutio videtur tollere difficultates, non primam tum quia Ioiadas non idem significat apud Hebræos quod Barachias, id est, benedictum Dominum; tum quia in Euangelio dicitur à Christo appellatus hoc nomine Barachiæ, quidquid sit de significatione nominis; non secunda, quia cum nostra lectio sit Canonica, & ea vtatur Ecclesia, ea retinenda est, non alia.

7. Deinde cum post Zachariam istum fuerint à Iudæis interempti Isaias, Hieremias, & alij plures, (nam ille serra sectus est, & alter apud Taphnos in AEgypto lapidibus est à populo interfectus) cur igitur hos omitteret Dominus? An quod non essent celebris nominis? an verò quod non essent ob eorum cædem etiam Iudæi puniendi? Respondẽt quidam, alios quidem occisos esse post filium Ioiadæ, sed ad eum vsque venisse Dominum, quod ceterorum nulla fieret mentio in Scriptura: sed parum ad rem facit, quod non commemorentur in Scriptura; cum à Iudæis per summum scelus neci datos publicè ac manifestissimè constaret. est & hoc amplius, quod nulla apparet caussa, cur aliorum sanguis inquirendus erat multò ante fusus, non autem eorum, qui & sanctitate & prophetia multò erant clariores, quorum etiam cædes recentior, & magis in ore omnium versabatur.

8. Nec valet quod pro hac sententia scribit Iansenius c. 84. Concor. Scripturam explicare tantum voluisse petitionem vindictæ in Abele, & in Zacharia: In Abele, cum dicitur: *Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* In Zacharia, cum mortis tempore dixit: *videat Dominus & requirat* 2. Paralip. 24. an non etiam aliorũ sanguis requirendus erat qui vindictã nõ petierunt? quanquã nec Abel vltionẽ petijt; &, si petijt, quia eius sanguis clamabat ad Deũ,

[illegible] Prophetarum [illegible] In [illegible] clamoribus vindictam [illegible]. At non est, inquies, hoc in Scriptura [illegible]: quid tum? numquid propterea [illegible] ad DEVM clamare non potest? [illegible] non constat omnino Ioiadæ filium [illegible] templum & altare esse interfectum, tantum enim refert Scriptura in atrio interfectum esse.

[illegible] tertia sententia: hunc Zachariam fuisse patrem Ioannis Baptistæ. hanc vero [illegible] esse celebrem opinionem Græcorum, [illegible] tradit Baronius tom. 1. Annalium, anno Christi primo, nimirum [illegible] Alexandrini, Origenis, Basilij, Nysseni, Cyrilli & aliorum.

[illegible] Chrysostomus tacitis nominibus tres prædictas sententias refert hom. [illegible] in Matthæum, nec satis constat quo propendeat; [illegible] tamen Chrysostomum sequi solent, Euthymius & Theophylactus, licet non clare, in hanc tamen magis vergunt sententiam. & sunt pro ea validæ rationes. Prima ducitur ex communi Græcorum Patrum consensu, Origenis [illegible] in Matthæum & tract. 26. in eundem, Petri Martyr. Archiepisc. Alexan. in suis Canonibus approbatis in 6. Synodo c. 9. Basilij [illegible] de humana Christi generat. Greg. Nysseni in orat. de sancta Christi natiuit. Titi Bostrensi in hunc locum Lucæ, Cyrilli Episcop. Alex. lib. aduersus Anthropomorphitas. hoc ipsum Valent. Imperator in Epist. ad Episcop. Asiæ, quam refert Theodor. lib. 4. hist. cap. [illegible] non obscure significat. Epiphan. lib. de vita & interitu Proph. patrem Ioannis Zachariam [illegible] inter templum & altare interemptum [illegible]. Tertull. in Scorpiaco cap. 8. [illegible] de Zacharia, qui necatus est inter templum & altare, testatur perennes eius cruoris maculas [illegible] impressas in templo indelebiles esse relictas. Est & in bibliotheca Vaticana codex manuscriptus de peregrinatione ad terram sanctam, in quo eadem de Zachariæ [illegible] templi lapidibus indelebiliter [illegible], in sempiternam rei memoriam, scripta sunt; licet Hieronymus hæc ipsa vulgi potius opinione iactata, quam certa veritate constantia putet. At [illegible] dices, sumptam esse hanc traditionem ex Apocryphis libris, verum non nego Apocryphos esse, hoc est, non Canonicos, non tamen propterea sit omnia in eis contenta falsa esse & adulterina, sicut Iudas in sua Epistola ex Apocrypho libro citauit Prophetiam Enoch, & tamen certissimam. nec credibile est, antiquissimos Patres tam facile [illegible] recepturos hanc traditionem, nisi stabili plurimorum testimonio eius veritatem accepissent.

Secunda ratio pro hac sententia est, quia cum ex vna ex parte Christus mentionem fecerit primi Iusti, vel Prophetæ Abelis à mundi exordio, [illegible] videbatur, vt ex altera parte vltimum [illegible] retineret; vt sub his duobus extremis reliquos omnes contineret iustos, ac Prophetas; [illegible] recte quadrat vt huius Zachariæ [illegible].

Q[illegible] CHRISTVS [illegible] potest [illegible] alloquens Scribas, & Pharisæos, qui [illegible] rum præsentes aderant, dixit: *quem occidistis inter templum & altare.* [illegible] Zachariam. [illegible] Zachariæ patri Ioannis Baptistæ [illegible]. Quod si [illegible] fuisse [illegible] Ioannem Baptistam, [illegible] Zachariam [illegible]. Respondet Origenes, quia [illegible] Scribas, & Pharisæos non occidisse Ioannem, sed Herodem [illegible]. Verum [illegible] est, & Scribas, & Pharisæos cum Herode in Ioannis necem consensisse [illegible]. Quare respondeo [illegible] Apostolos, & [illegible], [illegible] & consummata [illegible] malitia, & [illegible] præsertim cum [illegible] Christi [illegible] fuerit; reliqua [illegible] pertinet [illegible] non sunt [illegible], qui non [illegible] tunc loquebatur Christus, [illegible] exorsus est Christus ab Abele Iusto, & tacite comprehendit omnes, qui à Patribus eorum, qui tunc [illegible], interfecti fuerant, descendit vsque ad Zachariam patrem Ioannis, qui recenti memoria non multis ante annis, de medio sublatus fuerat; & non propter ab his, qui tunc superstites erant, [illegible] ab [illegible], qui superstites erant ex [illegible] crudelitatis mensuram, à qua [illegible] Iudæorum genti debita reposcenda esset. Quod si dicas etiam nihil [illegible] sententiæ [illegible] verba illa *quem occidistis inter templum & altare*, quibus [illegible] esse [illegible], quod ipsi Zachariam hunc interfecerint. Respondeo [illegible], non est necesse affirmare eos [illegible] Christus [illegible] Zachariam [illegible] satis est, [illegible] parentes, vel amicos, vel eiusdem sectæ homines [illegible] fecisse.

Hanc igitur opinionem [illegible] amplector: cæterum de caussis [illegible] Zachariæ, non [illegible] Græci, sunt qui [illegible] a cæteris sacerdotibus, & [illegible] tum, quod Mariam [illegible] Dominum postquam Iesum peperisset, collocaret in loco virginibus ad orandum [illegible], affirmans [illegible] perpetua virginitate conseruata CHRISTVM mundo peperisse: *quod*, inquit Basilius, *Maria perpetuò Virgo permanserit Zachariæ declarat historia [illegible] quæ ex traditione ad nos vsque peruenit. Zacharias enim Mariam post Domini conceptionem in Virginum loco constituerat à Iudæis inter templum, & altare interfectus est.* Verum obstat [illegible] caussæ, quod non sit verisimile Deiparam virginitatem promulgatam [illegible], dum coniunxerat illa Iosepho sponso; obstat & eidem caussæ incredibilis tantæ Virginis modestia, quam non est credibile in loco virginum in templo [illegible] commorari, [illegible] se virginem esse [illegible]

Virgo à [illegible] & quarta.

[illegible] myſterio, [illegible] virum [illegible] Ioſeph, in loco virginum [illegible] Zachar[illegible] [illegible] Deiparam cuius erat [illegible] velo [illegible], inter virgines [illegible] ſolus rei populo [illegible]. [illegible] Archiepiſcop. in Alex. & Martyr [illegible] *cum quibus [illegible] natiuitatem [illegible] patrem eius Zachariam interfecit [illegible] & altare, cum eſſet [illegible]* [illegible] ratio mihi probatur plurimum: [illegible] quemadmodum [illegible] [illegible] in templo diuina [illegible] tus eſt [illegible], non ignorauit populus quod [illegible] ex [illegible] illi loqueli, [illegible] templo [illegible] rei cauſſa [illegible] quod [illegible] palam [illegible], quod [illegible] præter[illegible], [illegible] dicunt; ſicut & [illegible] [illegible] hoc tacitum diſſimulaſſe, [illegible] tolerabile.

12. [illegible] verohandſimum puto id quod Hier[illegible] hanc ſententiam recitans, nec probans, [illegible] propterea occiſus ſit, *quia Saluatoris prædixerit aduentum.* [illegible] dubitet, quin promiſſum Chriſtum [illegible] erat, ad[illegible] prædicauerit, & [illegible] qui ipſum [illegible] reliquos [illegible] pueros innocentes impie, [illegible] quærebant? cæterum [illegible] Herodis [illegible] occiſus fuerit hunc Zachariam, [illegible] procul dubio, qui Herodi [illegible], cum [illegible] Scribis, Phariſæis, & Sacerdotibus [illegible] templo. [illegible] Herodes Magnus, [illegible] Herodes Tetrarcha, qui merito cum Iudæis [illegible] Proſelytus [illegible] vt parens, ſed & Iudæus [illegible] religione [illegible] patria.

13. [illegible] de S. Ioan. Bapt. [illegible] die Auguſti [illegible] cauſam [illegible] cis Zachariæ, [illegible] V. Virgini ingreſſum conceſſiſſet in [illegible], [illegible] quod regis [illegible] aduentum prædicaret; tertiam [illegible] ab Herode [illegible]; *Zacharias [illegible] de eo tradita tenet [illegible] ad ipſum Dei, & Saluatoris [illegible] ſecundum carnem, & cum matre [illegible] templum introduci, & [illegible]* [illegible]

[illegible] vt inſanum [illegible] [illegible] interimeret qui erat [illegible] puero[illegible] fuerat aggreſſus occidere: [illegible] modi cepta impleuntur homines propter [illegible] tatem.) tunc quærebatur quidem [illegible] ad cædem, vt qui nuper eſſet natus [illegible] batur autem. etenim quomodo Ioſeph [illegible] re in Ægyptum, cum Maria, & puero, [illegible] ſabeth quandam ſpeluncam ingreſſa, [illegible] ea habitabat. quoniam ergo infans ab eis apprehendi non poterat totam iram [illegible], qui puerum quærebant, effundunt in Zachariam, & eum in templo [illegible] ſent, (etenim rurſus [illegible]) interficiunt [illegible], vt [illegible] ad cædem tradere. & [illegible] quod & Deo miniſtrans mactatur apud [illegible] & quod cum infantibus primus Chriſto [illegible]ur.

Diuus Greg. Nyſſen. ho. de Natiu. Dom. reddit etiam duas cædis cauſſas, nam præter illam quod Deiparam à loco virginum non ſegregarit Zacharias, addit alteram, quod regis [illegible] aduentum prædicarit. *Quoniam, inquit, [illegible] regem naturæ ad natiuitatem humanam prodiiſſe, metu ne regi ſubditi fierent, Zachariam qui hæc teſtificabatur, interficiunt, iuxta altare ſacerdotum ſacrificantes.* Toletus annot. 100. [illegible] interfectionem certam eſſe, incertam vero interfectionis cauſſam: quamuis probabile ſit [illegible] ſimul cauſſas concurriſſe. ſi [illegible] templi erat locus ille virginibus [illegible] cit Nyſſ. hic locus erat interuallum quod [illegible] templum & altare intercedebat. ſed [illegible] noſter ait ex his quæ de atrio ſacerdotum [illegible] pta, [illegible] ſunt, liquere, [illegible] minæ [illegible] conſiſtere.

Hactenus vir optimus, atque egregi[illegible] qui cum Euangelicas dilucidationes in [illegible] [illegible] libros, quatuor priores [illegible] [illegible] geſſit, quint[illegible] ho[illegible] tertio [illegible] tres vltimos, [illegible] [illegible] ne attigit quidem [illegible] [illegible] no, aut alter[illegible] (vti ſperabat) anno, [illegible] [illegible] ſiſſet. [illegible] viſum Deo, qui [illegible] [illegible], ad horum, aliorum [illegible] [illegible] in Religioſæ Vitæ exercitatione [illegible] cum laude, atque omnium [illegible] vtilitate obiuerat, coronam euocauit.

FINIS

INDEX SENTENTIARVM SACRAE SCRIPTVRAE.

C. V. GENESIS.

C. V. EXODVS.

15. Non

15. Non omni dato non des tristitiam verbi mali. c. 21. dig. 4. n. 12.

19. 10. Audisti verbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. c. 1. d. 1. n. 9.

11. A facie verbi parturit fatuus, quasi gemitus partus infantis. c. 1. d. 1. n. 10.

13. 14. 15. Corripe amicum ne fortè nō intellexerit, & dicat non feci, ne iterum addat facere. c. 11. th. 1. n. 2.

26. Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti. c. 1. d. 1. n. 8.

21. 18. Verbum sapiens quodcunque audierit sciens laudabit, & ad se adijciet. c. 3. d. 1. n. 8.

23. 25. Quis me videt? tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me &c. c. 15. d. 1. n. 18.

27. 12. Stultus vt luna mutatur. c. 8. d. vnic. n. 3.

28. 28. Sapi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire c. 1. d. 1. n. 7.

31. 18. Intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso. c. 11. d. 3. n. 8

35. 21. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec appropinquet non consolabitur. c. 23. dig. 5. num. 1.

51. 28. Possedi cum ipsa cor ab initio. c. 1. d. 3. n. 3.

C. V. ISAIAS.

1. 2. 3. Audite cœl. & auribus percipe terra, quoniam locutus est Dominus: Filios enutriui, &c. c. 13. dig. 3. n. 1. & c. 23. dig. 3. n. 1.

8. Derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, &c. c. 24. sch. n. 28.

21. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, &c. c. 13. d. 2. n. 9.

22. Vinum tuum mistum est aqua c. 13. d. 2. n. 3.

2. 12. Quia dies Domini super omnem superbum, & excelsum, &c. c. 16. d. 3. n. 6.

3. 6. 7. Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neq; vestimentum, nolite constituere me principem populi. c. 4. d. 2. n. 3.

5. 6. Omne caput languidum, & omne cor mœrens. c. 13. d. 1. n. 1.

15. Mihi curuabitur homo. c. 17. th. 3. n. 3.

5. 26. Et eleuabit signum in nationibus. c. 21. d. 2. n. 7.

6. 1. Et ea quæ sub ipso erant replebant templum c. 10. dig. 2. n. 16.

4. Et commota sunt superliminaria cardinum. c. 18. dig. 6. n. 8.

7. 9. Nisi credideritis non intelligetis c. 14. sch. n. 12.

8. 6. 7. Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, &c. & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ; propter hoc Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, &c. c. 17. dig. 1. n. 2.

9. 5. Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem. c. 6. dig. 2. n. 9.

18. Succensa est enim quasi ignis impietas. c. 11. d. 2. num. 22.

10. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum. c. 19. di. 2. n. 7.

12. 3. Haurietis aquas cum gaudio de fontibus Saluatoris. c. 14. d. 2. n. 7. & c. 18. d. 6. n. 4.

14. 13 Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. c. 10. d. 2. n. 8.

16. 5. Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud in veritate in tabernaculo Dauid iudicans, &c. c. 11. d. 2. n. 3.

18. 2. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, &c. dilaceratam, &c. c. 19. d. 4. n. 8.

20. 2. Vade & solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. c. 19. sch. n. 14.

22. 15. Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, &c. c. 6. th. 2. n. 1.

22. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius, &c. c. 6. sch. n. 33. & c. 6. th. 2. n. 1.

23. 8. Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam. c. 2. th. 1. n. 4.

27. 1. Visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentē tortuosum. c. 3. d. n. 17.

8. In mensura contra mensuram, cùm abiecta fuerit iudicabis eam c. 11. d. 3. n. 14.

28. 14. 15. 18. 22 Propter hoc audite Verbum Domini, &c. flagellum inundans cùm transierit non veniet super nos, &c. Delebitur fœdus vestrū cum morte. &c. Nolite illudere ne forte constringantur vincula vestra. c. 19. d. 4. n. 6.

29. 13. Appropinquat mihi populus hic ore suo. &c. cor autem eorum longè est à me. c. 1. sch. n. 28.

36. 6. Ecce confidis super baculo arundineo & cui si innixus fuerit homo, &c. c. 22 d. 5. n. 8.

37. 28. Habitationem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum cognoui. c. 18. sch. n. 29.

38. 14. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor vt columba c. 23 d. 2. n. 3.

40. 11. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, &c. c. 18. dig. 5. n. 4.

41. 12. Quæres eos & non inuenies. c. 14. sch. n. 27.

17. Egeni & pauperes quærunt aquas & non sunt, lingua eorum siti aruit, ego Dominus exaudiam eos, &c. c. 18. dig. 6. n. 4.

18. Aperiam in supinis collibus flumina, & in medio camporum fontes, &c. c. 14. sch. n. 33. & dig. 2. n. 17. & c. 18. dig. 6 n. 4.

42. 19. Quis cæcus, nisi qui venundatus est. cap. 11. dig. 2. n. 21.

43. 24 Seruire me fecisti in peccatis tuis. c. 16. sch. n. 21

44. 3. Effundam aquam super sitientem, & fluenta super aridam, &c. c. 14. sch. num. 33. & dig. 2. num. 17.

46. 18. Omnibus his velut ornamento vestieris. c. 10. d. 2. num. 16.

50. 1. Quis est hic liber repudij matris vestræ quo dimisi eam? &c. c. 11. d. 2. n. 21.

53. 8. Propter scelus populi mei percussi eum. c. 17. th. 1. num. 5.

55. 1. Omnes sitientes venite ad aquas, &c. c. 14. di. 2. n.

56. 7. Domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis. c. 2. th. 2. n. 2.

57. 20. cor impij quasi mare feruens. c. 1. d. 4. n. 6.

59. 2. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deū vestrum. c. 15. d. 1. n. 14.

5. 6. Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt, & telæ eorum non erunt in vestimentum, &c. c. 14. d. 1. n. 3. & c. 17. dig. 2. num. 6.

19. 20. Cum venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemptor, & eis, qui redeunt ab iniquitate Iacob, &c. c. 18. schol. n. 18.

21. Hoc fœdus meum cum eis, &c. spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo non recedent de ore tuo, &c. c. 18. sch. n. 18.

60. 8. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columba ad fenestras suas. c. 19. d. 2. n. 3.

62. 6. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die, &c. in perpetuum non tacebunt. c. 10. dig. 5. num. 2.

10. Præparate viam populo, &c. & eleuate signū. c. 21. dig. 2. n 7.

65. 12. Numerabo vos in gladio, & omnes in cæde corruetis, pro eo quod vocaui & non respondistis, locutus sum & non audistis. c. 16. sch. n. 21.

24. Antequam clament ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam. c. 23 dig. 1. n. 5.

66. 19. Et ponam in eis signum, & mittam ex ijs, qui saluati fuerint ad gentes, &c. tendētes sagittam &c. 19. dig. 2. n. 7.

8. *Iniqui-*

23. Sti-

5. 1. *State & nolite iterum iugo seruitutis contineri.* c.20.dig.vnic.n.16.
22. *Fructus autem spiritus est: caritas, gaudium, pax*,&c.c.14.dig.2.n.17.
6. 5. *Vnusquisque onus suum portabit*.c.17. th.1.n.4.
6. *Communicet autem is, qui catechizatur verbo ei, qui se catechizat in omnibus bonis.* cap. 19. sch.n.27.

C. V Ad Ephesios.

1. 9. 10. *Vt notum faceret Sacramentum voluntatis suæ secundùm beneplacitum eius*,&c.c.20.sch. num.24.
22. *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam.* c. 18.dig.6.n 10.
2. 3. *Et eramus natura filij iræ*.c.19.sch.n 25.
4. *Deus autem qui diues est in misericordia*,&c.c. 11.dig 3.n 3.
13. *Vos qui aliquando eratis longe, facti estis propè in sanguine Christi*.c.19.sch.n.21.
14. *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum* c. 18.sch n.51.& c.19.sch.n.21.
3. 19. *Captiuantes intellectum in obsequium eius.* c. 14.dig.2.n.17.
4. 4. *Vnum corpus & vnus spiritus.* cap.18. digr.6. num.10.
11. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, &c. ad consummationem sanctorum, in opus ministerij in ædificationem corporis Christi*.c.19. digr. 2.num.7.
19. *Qui desperantes semetipsos tradiderunt*,&c.c. 15.dig.1.n.10.
23. 24. *Renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secūdùm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis*.c. 20.th.2.n.2.
5. 3. *Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia*,&c.c.15.dig.1.n.10.
16. *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt.* c.16.dig.4.n.8.
27. *Vt exhiberet ipse sibi gloriosam* Ecclesiam *non habentem maculam aut rugam*.cap.6. theo.5. num.7.
62. *Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum*,&c.c.1.dig.2.n.1.

C. V. Ad Philippenses.

1. 21. 22. 23. *Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum,&c.quid eligam ignoro. Coarctor autem è duobus: desiderium habens dissolui*, &c. c.20.th.1.n.4.
2. 8. *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortē*,&c.c.16.dig.2.n.15.& c.20.dig.vni. num.12.
12.13. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis velle & perficere*,&c. c. 19. dig. 4.n.14. & c. 22.sch.n.25.
3. 20. 21. *Nostra conuersatio in cœlis est, vnde etiam Saluatorem exspectamus, &c. qui reformabit corpus humilitatis nostræ*,&c.c.7.d 1.n.12.
4. 3. *Cum Clemente & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina non sunt in libro vitæ.* c. 20. th.1.n.8. & 20.
22. *Salutant vos omnes sancti, maximè autem, qui in Cæsaris domo sunt*.c.19.th.2.n.1.

C. V. Ad Colossenses.

1. 13. *Filius dilectionis suæ*.c.19.sch.n.25.
2. 14. *Delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* c.16. digr.7. num.7.

C. V. Ad Thessalonicenses I.

2. 18. *Volumus venire ad vos: ego quidem* Paulus,*& semel, & iterum, sed impediuit nos Satanas*.c. 19.dig.2.n.5.
4. 6. *Ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum*.c.15.dig.1.n.10.

C. V. Ad Thessalonicenses II.

2. 8. *Quis vt Deus? Tunc reuelabitur ille iniquus, quem* Dominus *Iesus interfecit spiritu oris sui*, &c.c.10.dig.6.n.12.
3. 6. *Denunciamus autem vobis fratres,&c.vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè*.c.11.th.2.n.3.& c.15.dig.2.n.11.
11. *Audiuimus enim inter vos quosdam ambulare inquietos*,&c.c.15.dig.2.n.11.
12. *Iis autē qui huiusmodi sunt denunciamus,&c. vt cum silentio operantes, suum panem manducent*.c.15.dig.2.n.11.
14. 15. *Quod si quis non obedit verbo nostro, &c. ne commisceanimi cum illo, &c. nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem.* c.11.th.2.n.3.

C. V. Ad Timotheum I.

2. 1. *Obsecro fieri obsecrationes, orationes, postulationes gratiarum actiones*.c 23.digr.1.n.1.
3. 11. *Mulieres similiter pudicas non detrahentes.* c. 1. dig.1..n.13.
4. 12. *Exemplum esto fidelium in verbo*,&c.c.22. sc. num.10.
5. 20. *Peccantes coram omnibus argue*, &c.c.11.th.1. n15.&c.11.th.3.n.12.

C. V. Ad Timotheum II.

1. 10. *Destruxit mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem*.c.16 sch.n.3.
2. 17. *Sermo eorum tanquam cancer serpit.* c. 18. dig. 5.n.8.
19. *Cognouit Dominus qui sunt eius.* c. 18. sch.n.9. & c.20.th.1.n.10.
3. 7. *Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes*.c.16.dig.6.n.2.
4. 2. *Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra*.c 11.th.4.n.3.

C. V. Ad Titvm.

1. 7. *Oportet Episcopum esse, non percussorem.* c. 1.d. 1.n.2.
16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* c.16.sch.n.59.
3. 10. *Hæreticum hominem post vnam, & secundam correptionem deuita*.c.11.th.3.n.14.
11. *Sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit cùm sit proprio iudicio condemnatus.* c.18.dig.6.n.15.

C. V. Ad Hebraeos.

1. 2. *Locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum*.c.7.th.4.n.4.
14. *Nonne omnes sunt administratorij spiritus.* c. 19.sch.n.38.
2. 9. *Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria, & honore coronatum*.c.16.sch.n.24.
14. *Qui habebat mortis imperium*.c.16.dig.6.n.6.
4. 16. *Adeamus ergo cum fiducia*,&c.c.23.th.3. n.9.
5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron*.c.19.dig.3.n.1.
8. *Didicit ex his quæ passus est obedientiam.* c. 14. th.vnic.n.11.
6. 6. *Rursus crucifigentes Filium Dei sibimetipsis, & ostentui habentes*.c.16.dig..7.n.7.
19. *Qui confugimus ad tenēdam propositam spem,*

INDEX EVANGELIORVM, QVÆ DOMINICIS, FERIIS, ET FESTIS DIEBVS PER ANNVM IN TEMPLIS LEGVNTVR

(Et in quinque præcedentibus libris explicata sunt) iuxta consuetudinem Germanicæ & Romanæ Ecclesiæ.

IN QVO ANIMADVERTE, LITERAM R. QVAE VSVM Romanum ex decr. SS. Conc. Trid. restitutum significat, præpositam esse, vbi non conueniunt.

Cæterùm prior numerus librum; alter, caput; tertius denique columnam, seu paginam designat.

PROPRIVM SANCTORVM.

COMMVNE SANCTORVM.

Euangelia, candide Lector, quæ in quinque hisce libris desiderantur, in tribus vltimis sequentibus, propediem, Deo auxiliante, in lucem prodituris, dilucidata reperies: eousque viue, & Vale.

INDEX
RERVM NOTABILIVM
TOMI TERTII.

N.

O.

P.

Sceno-

Vita

FINIS.

